

BIOGRAPHISCH
HANDWOORDENBOEK.

EERSTE DEEL.

BIOGRAPHISCH
HANDWOORDENBOEK.

LEVENSBESCHRIJVINGEN

DER

MEEST BEROEMDE PERSONEN

UIT ALLE EEUWEN EN VOLKEN,

DOOR

G. ENGELBERTS GERRITS.

EERSTE DEEL.

AA tot FYT.

—*—

AMSTERDAM,
M. H. B I N G E R.

—
1848.

V O O R R E D E.

In den Prospectus betrekkelijk het werk waarvan hier onzen geëerden inteekenaren het eerste deel wordt aangeboden, hebben wij met bescheidenheid gevraagd :

«Vindt men in onze taal een beknopt Biographisch Woordenboek van de
«meest beroemde personen uit alle eeuwen en uit alle volken, van vroegeren
«en lateren tijd, hetwelk, om den geringen prijs, in handen kan komen van
«al degenen, die zulk eene vraagbaak behoeven? Zouden vooral jonge lie-
«den, bij hunne lectuur, niet een handboek noodig hebben, waarin zij de
«doorluchtige personen, die hun onder het lezen voorkomen, nader kunnen
«leeren kennen? Zou zulk een beknopt, goedkoop woordenboek hun minder
«noodzakelijk zijn dan taalkundige woordenboeken bij hunne taalstudiën? En
«zal men ons daarom niet gercedelijk toestemmen, dat de deelenrijke en
«kostbare woordenboeken, welke wij bezitten of ons nog worden aangeboden,
«door derzelver oneindig aantal artikelen of wijdloopigheid vermoeijend en
«lastig zijn voor de meeste lezers, die gemakkelijk en spoedig, met één oog-
«opslag, de datums, de levensschets, de voornaamste werken of de schitte-
«rendste daden van beroemde mannen willen vinden? Andere natiën, vooral
«de Engelschen, hebben te dezen opzichte de verdiensten van beknopte Hand-
«woordenboeken weten te waarderen, en ze voor dagelijksch gebruik verre
«boven uitgebreidere kostbare werken verkozen; en waarom zou zoo iets in
«ons Nederland ontbreken?»

Wij mogten de vleijende voldoening smaken, dat het geëerde publiek deze vragen bevestigend heeft beantwoord. Immers zien wij de inteekenings-lijsten ingevuld door een aantal personen van allen rang en stand, wier goedkeuring ons de beste spoorslag was, om de moeilijke taak, welke wij op ons hebben genomen, met lust en ijver voort te zetten.

Doch die aan den weg timmert heeft veel berigts, zegt vader CATS, en hieraan heeft het ons ook geenszins ontbroken. Volgaarne echter hebben wij

gebruik gemaakt van al de bijdragen, aanmerkingen en wenken, die strekken konden, om aan ons werk meerdere waarde bij te zetten; van andere daarentegen kon zulks minder geschieden, zoo wij geen gevaar wilden loopen, om van het oorspronkelyk plan geheel af te wijken. Het zou ons b. v. niet moeilijk gevallen zijn, ons werk met eenige duizenden artikelen te vermeerderen; doch dan zou ook elk artikel niets meer geweest zijn dan eene kleine onbeduidende kronijk van het leven, de bedrijven of de schriften der daarin opgenomene personen. Eene vijf en twintigjarige ervaring als opvoeder van het opbloeiend geslacht en als schrijver, heeft ons overtuigd, dat de aandacht van den gewonen lezer, vooral van jonge lieden, door geene bloote optelling van namen, plaatsen, jaartallen en titels is op te wekken of te boeijen. Wij hebben derhalve deze klip trachten te vermijden door, zoo veel daartoe gelegenheid was, dezen of genen kenmerkenden trek of treffende bijzonderheid van den behandelde persoon vlugtig aan te stippen. Deze wijze van bewerking, eenige meerdere ruimte gevorderd hebbende dan anders het geval zoude geweest zijn, stelt ons welligt bloot aan het verwijt, sommige personen te hebben overgeslagen, die, naar het inzien van dezen of genen, eenige melding verdienden. Behoudens ons voornemen, om daaraan door een kort bijvoegsel nog eenigermate te gemoet te komen, zij het ons echter vergund aan te merken, dat zelfs de uitgebreidste woordenboeken, uit den aard der zake, van deze onvermijdelijke onvolledigheid niet zijn vrij te spreken. En daarenboven bedenke men, dat wij, om aan onze belofte zoo veel mogelijk getrouw te blijven, slechts over de ruimte van een bepaald aantal vellen druks hadden te beschikken; dat wij daarentegen onderscheidene artikelen hebben geleverd, welke elders geheel ontbreken, en dat in vele artikelen menige belangrijke bijzonderheid voorkomt, die men niet vermoeden zou aldaar aan te treffen. Kortom, het was ons streven, om aan dit werk, uit den aard der zaak en droog, eenige behagelijkheid bij te zetten, ten einde hetzelfde niet alleen, ter gelegener tijd, als vraagbaak zou worden geraadpleegd, maar tevens nu en dan voor een oogenblik tot lectuur zou kunnen verstrekken.

Indien de schoone daden van allerlei aard, welke in deze levensschetsen voorkomen, onze jeugdige landgenooten mogten aansporen, om de talenten hun door God geschonken ijverig te ontwikkelen, ten einde door bekwaamheid en deugd ook eenmaal onder de doorluchtige personen van ons geliefd Vaderland genoemd te kunnen worden, dan, ja dan achten wij ons oogmerk geheel bereikt.

NAAMLIJST

DER

H. H. INTEEKENAREN.

**Zijne Koninklijke Hoogheid Prins FREDERIK der
Nederlanden.**

- ALBERDINGK (B. F.), Koopman te *Amsterdam*.
ALEWIJN (M.), te *Utrecht*.
ALTORFFER (J. C. & W.), Boekhandelaars te *Middelburg*.
AMELUNG (G. A.), Artist te *Amsterdam*.
ANDRAEAE (D. H.), Notaris te *Kollum*.
ANDRIESSEN (S. C.), te *Amsterdam*.
ARNOLDUS (FLORUS), te *Amsterdam*.
BAGGERMAN (T. J.), Sergeant bij het 6^e. reg. Inf. te 's *Hertogenbosch*.
BAZENDIJK (P. M.), Boekhandelaar te *Rotterdam*, 2 Ex.
BEERENS (L.), Ondermeester te *Rotterdam*.
BELLE (J. A. VAN), Boekhandelaar te *Rotterdam*.
BENTHEM EN JUTTING (VAN), Boekhandelaars te *Middelburg*, 12 Ex.
BENTINCK (Baron W.), Burgemeester te *Zulk*.
BENTUM & Zⁿ. (J. VAN), Boekhandelaars te *Gouda*.
BERMAN (A.), Onderwijzer te 's *Hertogenbosch*.
BEVERWIJK (A. VAN), Boekhandelaar te *Kampen*, 2 Ex.
BEYMA THOE KINGSMA (Jhr. Mr. G. L. VAN), Advokaat en Secretaris van de Grietenij *Haskerland*, te *Joure*.

- BEYMA THOE KINGSMA (Mr. S. W. H. A. VAN), Regter bij de Arrondissements Regtbank, te *Leeuwarden*.
- BLANCHÉ & Co. (A. F.), Boekhandelaars te *Utrecht*.
- BLOEMHOFF (G.), Onderwijzer te *Ellemeet*.
- BLOK (J.), Onderwijzer te *Werkendam*.
- BLOM (W.), Zoutzieder te *Nijmegen*.
- BLUSSÉ EN VAN BRAAM, Boekhandelaars te *Dordrecht*.
- BOAS (J. PIERRE), Tooneeldirecteur te *Amsterdam*.
- BOHN (De Erven F.), Boekhandelaars te *Haarlem*.
- BORLEFFS (C. J.) Boekhandelaar te *Amsterdam*.
- BOSCHLOO (E.), Hoofdonderwijzer der Stads-Burgerschool te *Leeuwarden*.
- BRAAKENSIEK (A.), Boekhandelaar te *Naarden*, 3 Ex.
- BREEMEIJER (J. H.), Commissionnair te *Amsterdam*.
- BRENDEL (J. J.), Boekhandelaar te *Amsterdam*.
- BRINK (A. E. TEN), Koopman te *Leeuwarden*.
- BRINK (L. H. TEN), te *Amsterdam*.
- BROERSMA (A. A.), te *Leiden*.
- BROESE (J. G.), Boekhandelaar te *Utrecht*, 2 Ex.
- BROESE & Co., Boekhandelaars te *Breda*.
- BROUWER (G.), Boekhandelaar te *Deventer*, 2 Ex.
- BRUIN (P.), te *Rotterdam*.
- BRUINIER (J. B. H.), Predikant te *Amsterdam*.
- BRUMMELER, Wz. (G. TEN), Onderwijzer in zuivere en toegepaste Wiskunde te 's *Gravenhage*.
- BUCHNER (W. F.), Med. Dr. te *Gouda*.
- BUCKMAN (T. E.), Secondant te 's *Gravenhage*.
- BURGERHOUDT (J. J.), rustend Predikant te *Utrecht*.
- BURGGRAAFF, Jr. (Wed. P.), Boekhandelaars te *Leeuwarden*, 3 Ex.
- BURKSEN (J. F.), te *Amsterdam*.

- BURLAGE (G. T.), te *Nieuwer-Amstel*.
 CALISCH (N. S.), te *Amsterdam*.
 CAMPAGNE (C.) Boekhandelaar te *Tiel*.
 CHOUFOUR (J.), te *Leiden*.
 CLEEF (Gebr^s. VAN), Boekhandelaars te 's *Gravenhage*.
 COOL VAN BOKMA (W.), Boekhandelaar te *Sneek*.
 COSTER, JZ. (M.), Boekhandelaar te *Amsterdam*.
 CRANENDONCQ (A), Boekhandelaar te *Nijmegen*, 2 Ex.
 CROMMELIN (S.), rustend Predikant te *Leeuwarden*.
 CUPERUS (C. D.), Boekhandelaar te *Rotterdam*.
 DAS (G. J.), te *Amsterdam*.
 DEKEMA (B.), Boekhandelaar te *Utrecht*.
 DIKHUIZEN (ARIE), te *Koevorden*.
 DIJK (P. J. VAN), Boekhandelaar te *Schiedam*.
 DOBBEN (J. F. VAN), Boekhandelaar te *Haarlem*.
 DOORMAN (De Erven), Boekhandelaars te 's *Gravenhage*.
 DRUTEN EN BLEEKER (VAN), Boekhandelaars te *Sneek*.
 DUBLING (M.), Ondermecster te *Akkrum*.
 DUPORT (J. E.), Tooneeldirecteur te *Amsterdam*.
 EEDE (J. H. VAN), te *Deventer*.
 EEKHOFF (W.), Boekhandelaar te *Leeuwarden*, 4 Ex.
 EELST (F. VAN), Ondermeester te *Rotterdam*.
 EST (M. VAN DER), Onderwijzer te *Renesse*.
 EVERTSE (J. J.), Secondant te *Utrecht*.
 FAASSEN (J. A.), Boekhandelaar te *Tiel*.
 FAGET (H. R.), te *Macassar*.
 FEENSTRA (T. S.), Boekhandelaar te *Sneek*.
 FIJNEBUIK (B.), Predikant te *Zwolle*.
 FONTEIN (Mr. F. G.), Ridder van de Orde van den Ned. Leeuw,
 Oud President van den Raad van Justitie op *Java*, te *Haarlem*.

- FUHRI (K.), Boekhandelaar te 's *Gravenhage*.
- GAASBEEK (M.), Boekhandelaar te *Groningen*.
- GELDER (JACOB J. VAN), Boekhandelaar te *Leeuwarden*, 2 Ex.
- GELDER SCHOUTEN & Co. (VAN), Papierfabrikanten te *Wormerveer*.
- GILTAY (J.), Boekhandelaar te *Dordrecht*.
- GIJTENHOFF (J. B.), te *Rotterdam*.
- GIJZELAAR (F. P. M. DE), te *Amsterdam*.
- GOGH (H. V. VAN), Boekhandelaar te *Rotterdam*, 2 Ex.
- GOOR (G. B. VAN), Boekhandelaar te *Gouda*.
- GÖTELING VINNIS (J.), Boekhandelaar te *Haarlem*.
- GRAEFF VAN POLSBROEK (G. DE), Lid van den stedel. Raad te *Amsterdam*.
- HAAFF (J. M. VAN 'T), Boekhandelaar te 's *Gravenhage*, 2 Ex.
- HAAGEN (W. J. VAN), Boekhandelaar te *Groningen*, 2 Ex.
- HAMAKER (Mejufvr. J. S.), te *Leiden*.
- HARDERWIJK (H. V. VAN), Boekhandelaar te *Rotterdam*, 2 Ex.
- HARENCARSPER ECKHARDT (Jhr. VAN), Luitenant bij het 1°. reg. Dragoners, te *Roermond*.
- HARINXMA THOE SLOTEN (Baron D. J. A. VAN), Raadsheer bij het provinciaal Geregtschhof van *Friesland*.
- HASPELS (E. J.), te *Wageningen*.
- HASPELS (D. J.), Boekhandelaar te *Nijmegen*.
- HASELS (L. F. J.), Boekhandelaar te *Amsterdam*.
- HAZENBERG & Co. (H. W.), Boekhandelaars te *Leiden*.
- HEEMSKERK (J. H.), te *Utrecht*.
- HEMERT TOT DINGSHOF (K. T. C. Baron VAN), Bewaarder van de Hypotheken en het Kadaster te *Arnhem*.
- HENDRIKS (J. J.), Onderwijzer te *Culenburg*.
- HENDRIKSEN (H. T.), Boekhandelaar te *Rotterdam*.
- HENDRIKSEN (T. J. WIJNHOFEN), Boekhandelaar te *Rotterdam*, 2 Ex.

- HENRIQUEZ (S. C.), *Jur. Stud.* te *Amsterdam*.
- HERING (J.), Makelaar te *Amersfoort*.
- HESLINGA (F.), Ondermeester te *Lieve-vrouwen-parochie*.
- HESSING (Wed. A.), Boekhandelaars te *Bolsward*.
- HEYNINGEN (VAN) en POST-UITERWEER, Boekhandel. te *Utrecht*, 3 Ex.
- HOEK (C. C. VAN DER), Boekhandelaar te *Leiden*.
- HOMER DIXON (B.), te *Boston. Mass. V. S. van N. Amerika*.
- HOOGSTRATEN (H. L. VAN), Boekhandelaar te *Zwolle*.
- HÖVEKER (H.), Boekhandelaar te *Amsterdam*, 2 Ex.
- HUISMAN (G^t), Boekhandelaar te *Koog aan de Zaan*, 3 Ex.
- INGEN (F. A. VAN), 1^e. Luit. der Artillerie te *Doesburg*.
- Instituut voor Handel en Nijverheid te *Amsterdam*.
- IPENBUUR & VAN SELDAM, Boekhandelaars te *Amsterdam*, 2 Ex.
- IPPEL (W. C.), Boekhandelaar te *Amsterdam*, 4 Ex.
- JACQUES (A), Onderwijzer te *Rotterdam*.
- JACOBS EN MEIJERS, Boekhandelaars te *Amersfoort*.
- JONG (G. DE), Boekhandelaar te *Westzaan*.
- JONG (M. B. DE), te *'s Hage*.
- JONG (P. A. DE), Boekhandelaar te *Arnhem*, 2 Ex.
- JONGH (S. K. DE), te *Amsterdam*.
- JONGH (W. TH. DE), Ontvanger te *Opheusden*.
- KAMPEN (P. N. VAN), Boekhandelaar te *Amsterdam*.
- KANTE (A. H.), Boekhandelaar te *'s Hertogenbosch*, 3 Ex.
- KELLENBAG (J. J.), te *Soeterwoude*.
- KEMINK & Zⁿ, Boekhandelaars te *Utrecht*.
- KLEINE (WILLEM DE), te *Amsterdam*.
- KLIJNSMA (S. T.), Ridder der Nederl. Orden. Majoor, Ingenieur en Kommandant van het korps Mineurs en Sapeurs, te *Arnhem*.
- KLOOTS & Cⁿ. (A.), Boekhandelaars te *'s Gravenhage*.

- KNIKKER (E. H. TH.), te *Utrecht*.
KNIJFF, AZ. (H.), Steen- en Pannenfabrikant te *Woerden*.
KONING (JAC^s. DE), Notaris te *Dordrecht*.
KRAPVELD (P.), te *Koevorden*.
KRUIFF (P. DE), te *Amsterdam*.
KRUIJT (W. J.), Boekhandelaar te *Arnhem*, 2 Ex.
KRUSEMAN (A. C.), Boekhandelaar te *Haarlem*.
LANGEVELDT (F. VAN), Boekhandelaar te *Culenburg*.
LANTING (J. B.), te *Amsterdam*.
LEEPEL & BRAT, Boekhandelaars te *Amsterdam*.
LEEUVEN, LZ. (C. J. VAN), Boekhandelaar te *Woerden*.
LEONS (D. S.), te *Rotterdam*.
LIMBURG STIRUM (Graaf O. VAN), Kapitein van het 1^e. bat. 2^e.
reg. Inf. te *Maastricht*.
LINDEN DE HARTOGH (VAN DER), Kapitein der Artillerie te
's *Hertogenbosch*.
LÖFFLER (G. F.), te *Arnhem*.
LOOMAN (F. M.), Onderwijzer in de Godsdienst, te *Amsterdam*.
LOOTS (P.), te *Amsterdam*.
LOTZ (D. T.), Boekhandelaar te *Amsterdam*.
MARTENS (F. W.), Boekhandelaar te *Deventer*, 2 Ex.
MEIJER (H. A.), Boekhandelaar te *Amsterdam*.
MEIJER (F. G.), te *Amsterdam*.
MEIJER (Wed. H.), Boekhandelaars te *Zwolle*, 5 Ex.
MESTDAGH (N. J.), Boekhandelaar te *Vlissingen*, 2 Ex.
MEULEN (L. A. VAN DER), te *Meerssen*.
MONGERS & Zⁿ. (A.), Boekhandelaars te *Doesburg*, 3 Ex.
MOOY (H. W.), Boekhandelaar te *Amsterdam*.
MORTIER & Zⁿ. (D. DU), Boekhandelaars te *Leiden*.
MULDER (N.), te *Amsterdam*.

- MULLER (F. S.), te *Amsterdam*.
- MULLER (G. L.), te *Amsterdam*.
- MULLER (Gebr^s), Boekhandelaars te 's *Bosch*, 5 Ex.
- MUNNIK (J. DE), Boekhandelaar te *Schiedam*, 2 Ex.
- MUNNIK (J. H. D.), Boekhandelaar te *Joure*, 2 Ex.
- N. N., te *Abcoude*.
- N. N., te *Dordrecht*.
- N. N., te *Edam*.
- N. N., te *Middelburg*.
- N. N., te *Naarden*.
- NIELMEIJER (D. C. L.), Onderwijzer te *Ede*.
- NIERHOFF (A.), Kotschoolhouder te *Dedemsvaart*.
- NIEUWENHUIS (GERRIT), Kantoorbediende te *Koog aan de Zaan*.
- NIEUWKUIJK (J. VAN), Postdirecteur te *Zierikzee*.
- NIJHOFF (IS. AN.), Boekhandelaar te *Arnhem*, 2 Ex.
- NOUHUYS (H. J. C. VAN), te *Amsterdam*.
- NUSTEEG, J^r. (T.), Boekhandelaar te *Amsterdam*.
- OLDEMAN (R.), Kotschoolhouder te *Wormerveer*.
- Onderwijzers Gezelschap, 5de District in *Overijssel*.
- OONK (A. VAN NIEUWBEERT), Boekhandelaar te *Elburg*.
- OOSTERLAND (W.), te *Rijswijk*.
- OVERDAG (S. G.), te *Leiden*.
- OVERMAN (J.), Predikant te *Schiedam*.
- PALSGRAAFF (J. H.), Gepension^d. Majoor te *Deventer*.
- PARIDON (T.), te *Delft*.
- PASTEUR (J. D.), Notaris te *Doetinchem*.
- PETERS, Jz. (J.), Secondant te *Rotterdam*.
- PHILIPPI (P. A. W. A.), Officier van gezondheid der 2^e. kl. te
Paljitan, eiland *Java*.
- PIEREN, Jz. (T.), Boekhandelaar te *Dordrecht*, 3 Ex.

- PILLER (D.), Officier van gezondheid der 1^e. kl. te *Macassar*.
POETEREN (A. ENTROP VAN), Boekhandelaar te 's *Gravenhage*, 4 Ex.
POLAK (N. F.), te *Rotterdam*.
PONT (WILLIAM), Koopman te *Edam*.
PORTIELJE (G.), Boekhandelaar te *Amsterdam*.
Postkantoor te *Roermond*.
POVEL (ED.), te *Amsterdam*.
PROOST (U.), Boekhandelaar te *Leeuwarden*.
QUINTAIN (F. G.), te *Batavia*, 24 Ex.
RAADGEEP (W. J.), Boekhandelaar te *Doetinchem*.
RAMMELMAN ELSEVIER (L. M.), te *Leiden*.
RASVELDT (J. R.), te *Groningen*.
RIETBERG (Mr. L. J.), Regter bij de Arr. Regtb. te *Zwolle*.
ROLFF (J. L.), Boekhandelaar te *Edam*.
ROOY (D. DE), te *Amsterdam*.
RUYS, JDZⁿ. (W^m.), te *Rotterdam*.
RUYS (JOH.), Cargadoor te *Rotterdam*.
RUYTER (J. DE), Boekhandelaar te *Amsterdam*.
RYNBOUT (N. T.), Boekhouder te *Amsterdam*.
SAAR (D. DU), Boekhandelaar te *Leiden*.
SCHAAFSMA (A.), Boekhandelaar te *Dokkum*.
SCHALEKAMP, VAN DE GRAMPEL EN BAKKER, Boekhandelaars te
Amsterdam.
SCHEER (D. HEMSING VAN DER), Boekhandelaar te *Koevorden*.
SCHELTUS VAN IJSSELDIJK (F. G.), Landeigenaar te *Elburg*.
SCHETSBERG (H. C.), Boekhandelaar te *Leeuwarden*, 3 Ex.
SCHIFF (A. H. B.), 1e. Luitenant te *Maastricht*.
SCHIMSHEIMER (J. F.), te *Amsterdam*.
SCHREUDER EN VAN BAAK, Boekhandelaars te *Leiden*, 2 Ex.
SCHUIL (A.), Onderwijzer te *IJlst*.

- SCHUITEMAKER (J.), Boekhandelaar te *Purmerend*.
 SHEFFIELD (C. W.), te *Singapore*.
 SIDDRÉ (J. H.), Boekhandelaar te *Utrecht*.
 STEEVENS (J. E. J.), Secondant te *Doesburg*.
 STEMLER (C. F.), Boekhandelaar te *Amsterdam*.
 STEVENS (L. F.), Winkelier te *Amsterdam*.
 STÖCKER (G.), te *Leeuwarden*.
 STOKHUYZEN (W.), Boekhandelaar te *Gorinchem*, 2 Ex.
 STOKVIS (H. J.), te *'s Hertogenbosch*.
 STRAMROOD (W. F.), Boekhandelaar te *Wijk bij Duurstede*.
 SURLONG (L.), te *Nieuwer-Amstel*.
 SUSAN, CHZ. (H. C.), Boekhandelaar te *'s Gravenhage*.
 SWAAN (J. W.), Boekhandelaar te *Arnhem*.
 SYBRANDI (J. D.), Boekhandelaar te *Amsterdam*.
 THIERRY EN MENSING (De Erven), Boekhandelaars te *'s Gravenhage*.
 THIJSSSENS EN ZOON (J. J.), Boekhandelaars te *Leiden*.
 TIBOUT (W. J.), Boekhandelaar te *Wageningen*.
 TIJL (J. J.), Boekhandelaar te *Zwolle*.
 TOUR VAN BELLINCHAVE (Baron G. M. DU), Raadsheer bij het
 provinciaal Geregts-hof van *Friesland*, te *Leeuwarden*.
 TUINZING & Zⁿ. (Wed. P.), Boekhandelaars te *Rotterdam*.
 VALK (F. VAN DER), te *Amsterdam*.
 VASSAL (F.), te *'s Gravenhage*.
 VELDE OLIVIER (De Erven J. VAN DE), Boekhandelaars te
 Zierikzee, 2 Ex.
 VERMEULEN (E. K.), Onderwijzer te *Sleeswijk*.
 VERNÈDE (Mr. A.), Advocaat en Secretaris der stad *Schiedam*.
 VERVEEN, Jz. (L.) Secondant te *Doodewaard*.
 VIEWEG (C. A.), Boekhandelaar te *Nijmegen*.
 VIS (JACOB), Koopman te *Zaandijk*.

- VLIET (F. VAN) Onderwijzer te 's *Gravenhage*.
VLOTEN (W. J. VAN BOMMEL VAN), Boekhandelaar te *Amersfoort*, 2 Ex.
WAGENAAR, LZ. (H. C.), Commissionnair te *Amsterdam*.
WAGENAAR (P.), te *Amsterdam*.
WEDDING (J.), Boekhandelaar te *Harderwijk*, 3 Ex.
WERMESKERKEN (Wed. D. R. VAN), Boekhandelaars te *Tiel*, 2 Ex.
WESSEL (W.), Commissionnair te *Amsterdam*.
WESTERMAN & Zⁿ. (M.), Boekhandelaars te *Amsterdam*.
WEIJTINGH EN VAN DER HAART, Boekhandelaars te *Amsterdam*.
WEIJTINGH EN VAN DER HAART, Boekhandelaars te *Hellevoetsluis*, 2 Ex.
WIEGMINK (J. W.), Predikant te *Naarden*.
WIJMAN (B.), te *Dordrecht*.
WIJT & ZONEN (M.), Boekhandelaars te *Rotterdam*.
WILLEMS (W.), Boekhandelaar te *Amsterdam*.
WIMPEL (G.), te *Amsterdam*.
WOLTERS (J. B.), Boekhandelaar te *Groningen*.
YKER (T. H.), te *Utrecht*.
ZANDIJK (J.), Instituteur te *Amersfoort*.
ZWEERS, J^r. (W. H.), te *Amsterdam*, 2 Ex.
ZWEESAARDT EN Zⁿ. (A.), Boekdrukkers te *Amsterdam*, 10 Ex.

Tot zoo verre de namen, die naauwkeurig zijn opgegeven; na ontvane-
gene opgaven volgen de overige bij het tweede deel.

BIOGRAPHISCH HANDWOORDENBOEK.

A.

AA, (**VAN DER**), de naam van een oud aanzienlijk geslacht in de *Nederlanden*. **ADOLF**, **FILIPS** en **GERARD VAN DER AA** behooren niet alleen tot de onderteekebaren van het beroemde verbond der edelen, maar tevens ook tot de kampvechters der Nederlandsche vrijheid, tegen den koning van *Spanje*.

(J. W. TE WATER, *Historie van 't Verbond*, II d. bl. 135.)

AAGESEN, (**SWEND**), een Deensch geschiedschrijver, meer bekend onder den naam van **SUENO AGONIS**; hij bloeide omtrent den jare 1186, en schijnt geheim-schrijver geweest te zijn van den aartsbis-schop en staatsminister **ABSALOM**, die hem beval, een kort begrip der Deensche ge-schiedenis zamen te stellen. **AAGESEN** is tevens de schrijver van het militaire wet-boek van koning **CANUT den Grooten**.

.. (*Woordenboek der zamenleving*.)

AARON, een ouder broeder van **MOZES**, geboren omtrent het j. d. w. 2553. Zijn naam beteekent, volgens **LEMANS** en **MULDER**, (Hebr. Nederd. Woordenb.) *de Wellustige*. **MOZES** koos **AARON**, om hem in de verlossing en het bestier der Israëlitzen behulpzaam te zijn. Terwijl **MOZES** op den berg *Sinai* was, maakte hij, op aandrang des volks, een gouden kalf, dat door hetzelfde werd aan-gebeden. In weerwil van dezen misstap werd **AARON** hooge priester, welke waardig-heid hij tot eenen hoogen ouderdom met roem bekleedde. Hij stierf op den berg *Horeb*, 103 jaren oud.

(**AARON**'s geschiedenis vindt men in de .. 4 eerste boeken van **MOZES**.)

AARON van *Alexandrië*, een Christen priester en geneeskundige, bloeide in de 7de eeuw. Zijn werk, getiteld: *Pandekten*, in dertig boeken, is eene verklaring van de geschriften van Grieksche geneesheeren.

I.

AARON was de eerste, die over de kin-derpokken heeft geschreven. Hij beschouwt deze ziekte als van Egyptischen oorsprong.

(*Dictionary of Biography*.)

AARON-RASCHID of **HAROUN-AL-RASCHID**, 5de kalief van den stam der *Abassiden*, tijdgenoot van **KAREL den Grooten**. Zijne zegepralen en de aanmoediging, welke hij aan de kunsten en wetenschap-pen verleende, maakten zijnen naam alom bekend. Hij schonk **KAREL den Grooten** een slaguurwerk.

(*Dictionnaire historique et bibliogra-phique*.)

AARSSENS, (**FRANÇOIS**), heer van *Sommelsdijk*, in 1572 in den *Haag* gebo-ren. Reeds als jongeling werd hij als vijfde agent der Algemeene Staten aan het hof van *Frankrijk* en naderhand als afgezant aangesteld. **HENDRIK IV** verhief hem tot den adelstand. Teruggekeerd naar het Vaderland, nam hij een werkzaam en onteerend deel aan den val van den grij-zen **OLDENBARNEVELD**. Toen **AARSSENS** over de zaak van dezen grooten staatsman werd geraadpleegd, zou hij gezegd hebben: «**ZOO OLDENBARNEVELD** niet en sterft is al «ons dessein te niet, en wij zijn in prij-«kel van om te komen, dus moet hij «sterven, daar is geen andere remedie.» **AARSSENS** sleet het overige zijns levens in staatkundige bezendingen naar *Venetië*, *Duitschland*, *Engeland* en *Frankrijk*. Hij won de achting van den wijd vermaarden kardinaal **VAN RICHELIEU**, die verklaarde nooit meer dan drie groote staatslieden gekend te hebben, **OXENSTIERN**, kanselier van *Zweden*, **TRAJANO VISCARDI**, kanselier van *Montferrat* en **AARSSENS**. Hij stierf den 27 December 1641.

AARTZ, (**RIJKAART**), of **RIJK** met *de Stelt*, een Hollandsch schilder, geboren

te *Wijk op Zee*, in 1482, van arme vischerlieden. Ongetwijfeld zou hij het beroep van zijn vader gekozen hebben, zonder een ongeluk, dat hem in zijne kindschheid trof. Hij brandde deerlijk zijn been, en werd naar *Haarlem* gezonden, om daar genezen te worden; maar, hetzij als een natuurlijk gevolg van de wond, hetzij uit achteloosheid van den wondheeler, het been moest eindelijk afgezet worden. Het was in den winter; de gevolgen dezer kunstbewerking kluisterden hem aan het hoekje van den haard. Ten einde den tijd te verdrijven, teekende hij allerhande dingen met houtskool op den schoorsteen. Daar men grooten aanleg in hem bespeurde, vroeg men hem of hij schilder wilde worden. Dit werd met geestdrift bevestigend beantwoord, en men bestelde hem daarop bij JAN MOSTERT, onder wiens leiding AARTZ zulke snelle vorderingen maakte, dat hij weldra een goed meester werd. En inderdaad, hij onderscheidde zich zoowel door zijne talenten als zijn voorbeeldig gedrag. Onder de stukken, door hem geschilderd, wordt met roem vermeld de historie van JOZEF, die zich voor zijne broeders bedekt houdt, toen zij koorn bij hem kwamen koopen. Deze brave schilder stierf in den jare 1577 in den ouderdom van vijf en negentig jaren.

(KAREL VAN MANDER, *het leven der schilders*.)

ABAUZIT, (**FIRMIN**), een Fransch schrijver, werd geboren te *Uzes*, in 1679, en stierf te *Geneve*, in 1767. Schoon hij zeer weinig in het licht gaf, verwierf hij echter eenen grooten wetenschappelijken roem, en werd geacht om zijn genie, zijn oordeel en zijne grondige geleerdheid. De beroemdste mannen zijner eeuw raadpleegden hem dikwijls over ingewikkelde vraagpunten. «Gij zijt,» zeide NEWTON, «de geschiktste man, om tusschen LEIBNITZ en mij te beslissen.» ROUSSEAU heeft eene schitterende lofrede in de *Nouvelle Héloïse* op hem gehouden. De zedigheid van ABAUZIT liep niet minder in 't oog dan zijne geleerdheid.

(*Biographie Universelle*.)

ABBAS, (Schach), de Groote, 7de koning van *Perzië*, besteeg den troon in 1587 en stierf in 1629. Hij onttroonde zijn vader, en deed zijne broeders en zijn zoon omkomen. Na lang de Turken beoorloofd te hebben, ontnam hij den Portugeezen het eiland *Ormuz*. Hij is de eerste, die *Ispahan* tot de hoofdstad des rijks verheef.

(*Nouvelle Biographie classique*.)

ABDALLAH, vader van MAHOMED, een eenvoudige slaaf en kameeldrijver. De

Muzelmannen zeggen, dat men hem de schoonste vrouw van zijn stam aanbood, toen hij reeds tachtig jaren oud was. Men voegt er bij dat, in den nacht van zijn huwelijk, 100 meisjes van verdriet stierven, omdat hij haar ontgaan was.

(*Nouvelle Biographie classique*.)

ABDOLONYMUS werd door ALEXANDER den Grooten, van tuinman tot koning over *Sidon* verheven. Hij stamde af van koninklijken bloede, maar was zóo arm, dat hij zich genoodzaakt zag, om zijn bestaan in den akkerbouw te zoeken. Toen *Phenicië* voor ALEXANDER bukte, gaf deze aan zijn veldoverste EPHESTION verlof, om eenen koning over *Sidon* aan te stellen. EPHESTION verkoos daartoe ABDOLONYMUS, die hem door twee broeders, bij welke hij zijn intrek genomen had, werd aanbevolen. ALEXANDER begeerde, dat ABDOLONYMUS voor hem zoude verschijnen; en, na hem naauwkeurig gade geslagen te hebben, zeide hij hem: «Uw voorkoemen wedersprekt uwe afkomst niet. «Maar ik wenschte wel te weten, hoe gij «uwe armoede zoo geduldig hebt kunnen «verdragen?» — «Het behage den Goden,» antwoordde hij, «dat ik even kloekmoedig «de kroon moge dragen als ik mijne armoede heb verduurd! Deze handen hebben in al mijne behoeften voorzien, en «terwijl ik niets had, heeft het mij aan «niets ontbroken.» Dit antwoord deed ALEXANDER zulk een groot denkbeeld van zijne deugd opvatten, dat hij hem niet slechts een aandeel schonk in den buit op de Perzen behaald, maar bij zijn rijk nog onderscheidene landstreken voegde.

(*Le Rollin du jeune âge*, tome I.)

ABEILLE, (**GASPAR**), een Fransch tooneeldichter, werd in 1648 te *Riez*, in *Provence* geboren, en stierf te *Paris* in 1718. Hij schreef verscheidene treur-, blij- en zangspelen, welke echter in de vergetelheid zijn bedolven. Zijne gedichten hebben hetzelfde lot ondergaan. Hij was algemeen geacht en levendig in den omgang, wetende aan de meest gewone zaken eene kleur van nieuwigheid bij te zetten. Zijn gelaat, hetwelk leelijk en gerimpeld was, bezat zulk eene buitengewone buigzaamheid, dat, wanneer hij een tooneeldicht of eene vertelling las, hij zijne trekken zóo natuurlijk naar de verschillende karakters der handelende personen kon plooijen, alsof hij voor elk persoon een masker hadde.

(*Dictionary of Biography*.)

ABELARD of **ABEILARD**, (**PIERRE**), in 1079 te *Palais* bij *Nantes* in *Bretagne* geboren, was beroemd om zijne geleerdheid en zijne ongelukkige liefde. Nadat

hij onder GUILLAUME DE CHAMPEAUX en andere uitstekende mannen had gestudeerd, opende hij eene leerschool voor de theologie en welsprekendheid, die spoedig door meer dan drie duizend studenten, uit allerhande natiën, bezocht werd. Terwijl hij dus het toppunt zijner vermaardheid bereikte, werd hij verliefd op en bemind door zijne kweekelinge HÉLOÏSE, de jeugdige, schoone en rijk begaafde nicht van FULBERT, kanunnik van *Parijs*. De onvoorzigtige omgang der beide gelieven gaf de geboorte aan eenen zoon. Zij vereenigden zich heimelijk in den echt; doch de jeugdige dame had de grilligheid van liever als de meesteres van ABELARD dan als zijne echtgenoot beschouwd te willen worden, en ontkende haren oom het voltrokken huwelijk. FULBERT, op ABELARD vertoornd, huurde eenige booswichten, die des nachts in zijne kamerdrongen, en hem voor het huwelijk ongeschikt maakten. De ongelukkige ABELARD verborg zijn hartzeer en zijne schaamte in een klooster, en HÉLOÏSE nam den sluier aan. Zijn volgend leven was niet minder onrustig. Zijne godgeleerde begrippen, als kettersch beschouwd wordende, werd hij door een concilie van *Soissons*, in 1121, veroordeeld, om zijne *Verhandeling over de Drieëenheid* zelf aan de vlammen op te offeren. Men vervolgde hem van plaats tot plaats, en wierp hem eindelijk in de gevangenis. Het onstuimig bestaan van ABELARD eindigde in 1142, in het klooster van ST. MARCELLUS, bij *Chalons*. Hij was de eenige die, in eene eeuw van schoolsche spitsvindigheden, de wetenschap van den wijsgeer en de talenten van eenen man van letteren, met de bevalligheid van eenen man naar de wereld in zich vereenigde. Men noemde hem daarom den *doctor naar de mode*. Zijn lijk werd aan HÉLOÏSE gezonden. Deze stierf in 1163. In 1780 heeft mevr. DE ROUCY, voor beide ongelukkige geliefden een grafsteente opgericht. De beste uitgave der *Brieven van ABELARD aan HÉLOÏSE* is in het Latijn; *Londen*, 1714, 8°.

(*Conversations-Lexicon*.)

ABELL, (JOHN), een Engelsch tooneelkunstenaar, beroemd om zijn uitstekend zangvermogen en zijne bekwaamheid in het spelen op de luit. Daar hij een Katholiek was, werd hij in 1688 uit de koninklijke kapel geweerd. Hij verliet *Engeland*, en vond vele bewonderaars zijner talenten, maar verkwistte zijn geld zóo spoedig, dat hij dikwijls genoodzaakt was te voet te reizen, met de luit op den rug. Eens geweigerd hebbende, om voor den koning van *Polen* te zingen,

beval deze vorst, hem in eenen stoel tot eene aanmerkelijke hoogte op te hijschen, terwijl men verscheidene ongemulbande beeren in het vertrek liet rondloopen. Nu werd hem de keus gegeven, om te zingen of nedergelaten en door deze dieren verscheurd te worden. ABELL verkoos natuurlijk het eerste, en keerde naar *Engeland* terug. Hij bleef te *Cambridge* tot op het einde der regering van koningin ANNA. De tijd zijns overlijdens vindt men niet vermeld.

(*Dictionary of Biography*.)

ABERCROMBY, (sir RALPH), in 1738 te *Tillibody*, in het graafschap *Clackmannan* geboren, trad op zijn achttiende jaar in de krijgsmacht. In den zevenjarigen en den Amerikaanschen oorlog behaalde hij grooten roem. In 1787 kreeg hij den rang van majoor-generaal. Gedurende de mislukte veldtogten van 1794 en 1795 in *Vlaanderen* en *Holland*, onderscheidde hij zich door moed en schranderheid, en werd met de *Bath-orde* versierd. In 1796 voerde hij het opperbevel in de *West-Indiën*, en bemagtigde *Grenada*, *St. Lucia*, *St. Vincent*, *Trinidad*, *Demerary* en *Essequibo*. Na zijne terugkomst, voerde hij bevel in *Ierland* en *Schotland*, en had, in 1799 een voornaam aandeel in de landing in *Noord-Holland*. Indien het opperbevel aan hem, in plaats van aan den hertog van *York*, ware toevertrouwd geweest, dan zou welligt deze krijgsgestogt voor de Engelschen en Russen minder noodlottig zijn afgelopen. In 1801 was *Egypte* het tooneel zijner laatste kriegsverrigtingen. In weerwil van den krachtdadigen tegenstand der Franschen, volbragt hij gelukkig de landing, en versloeg den 13 Maart den kloekmoedigen vijand. Het Britsche leger in de nabijheid van *Alexandrië* aangevallen wordende, delfden de Franschen op nieuw het onderspit. De overwinnaars boetten echter hunne zegepraal met den dood van hunnen wakkeren opperbevelhebber. Bij eenen aanval werd het paard van sir RALPH onder hem doodgeschoten, terwijl hij zelf twee wonden bekwam, en den ganschen dag op het slagveld bleef. Hij stierf eene week later, en werd op het eiland *Malta* begraven. In de St. Paulus kerk te *Londen* vindt men een monument te zijner gedachtenis opgericht.

(*Penny Cyclopaedia*.)

ABRAHAM (oorspronkelijk **ABRAM** geheeten), geboren te *Ur* in *Chaldea*, omtrent 2000 jaren vóór CHRISTUS, werd de stamvader der Joodsche natie, en de eerste bewaarder der goddelijke beloften ter gunste van het uitverkoren volk. Hij was de oudste zoon van TERACH, de achtste in

afstamming van SEM, den oudsten zoon van NOËCH. Zijne geschiedenis beslaat omtrent een vierde gedeelte van het boek *Genesis* — namelijk van het XI tot en met het XXV hoofdstuk. In den echt getreden met SARA (oorspronkelijk SARAI), zijne zuster van vaders zijde, vergezelde hij zijnen vader en zijnen neef LOT naar Haran, alwaar TERACH stierf. Nu verliet ABRAHAM, op Gods bevel, met zijne vrouw en LOT, Haran, en trok Zuidwaarts op, tot dat hij de vlakte van Moria, in Kanaän, bereikte. Hij ondernam deze reis op den ouderdom van vijf en zeventig jaren. Dit tijdstip wordt door de tijdrekundigen de *roeping* van ABRAHAM genoemd. Kort daarna dwong een hongersnood dezen aartsvader naar Egypte te reizen. Naar Kanaän terug gekeerd, bevond hij, dat zijne kudden en die van zijnen neef LOT zoo aanmerkelijk waren vermeerderd, dat hij het noodig achtte, dat zij van elkander zouden scheiden. Met onderling goedvinden begaf LOT zich naar het Oosten, en vestigde zich in de Jordaan-vlakte, terwijl ABRAHAM naar de vlakte trok van Mamre in Hebron. Hij had zijn negentigste jaar bereikt, en zijne vrouw, die tot nog toe kinderloos was gebleven, haar negenentachtigste, toen God aan ABRAHAM verscheen, en hem bekend maakte, dat uit hen nog een groot volk zoude voortkomen; eene belofte welke aan de bijkans ongeloofige moeder bevestigd werd, door de geboorte van IZAÏK, welke in het volgende jaar plaats had. De zware proeve van ABRAHAM'S geloof, om zijnen geliefden zoon aan God op te offeren, zoo schoon in het XXIIe hoofdstuk van *Genesis* verhaald, is elken lezer overbekend. Eenigen tijd te voren gaf ABRAHAM een ander treffend bewijs van zijne onderwerping aan den Goddelijken wil, en zijn onbepaald vertrouwen op Gods beloften, door het wegzenden van zijnen zoon ISMAËL, (dien hij bij de Egyptische slavin HAGAR had), op de verzekering van zijnen hemelschen vader, dat ook uit ISMAËL een volk zoude voortspruiten, omdat hij van den aartsvader afstamde. Ofschoon SARA's besluit, om HAGAR en haren zoon niet langer in huis te houden, voor ABRAHAM hoogst grievend moest zijn, stond hij echter, zoodra hij Gods wil had vernomen, des morgens vroeg op, en nam brood en eene kraik water, gaf het aan HAGAR, en zond haar met haren zoon weg. De Arabieren beweren van ISMAËL af te stammen. Na den dood van SARA, in den ouderdom van 127 jaren, huwde ABRAHAM KETURA, en kreeg bij haar zes zonen. De eer-

waardige aartsvader stierf in den ouderdom van 175 jaren, en werd door IZAÏK en ISMAËL begraven in hetzelfde graf dat het stoffelijk overschot van SARA bevatte.

(VAN DER PALM, *Bijbel voor de Jeugd*, IIIe Stuk).

ABSALOM, aartsbisschop, wiens eigenlijke naam was AXEL, werd geboren op het Deensche eiland Zeeland, in 1128. Hij werd opperkerkvoogd (primaat) van Denemarken, Zweden en Noorwegen, en was onder WALDEMAR I en CANUT VI, staatsdienaar en veldoverste. Als staatsman, geestelijke en krijgsman verdiende hij evenzeer aller achting en vertrouwen. Hoe stoutmoedig hij de onafhankelijkheid van zijn vaderland handhaafde, kan men opmaken uit zijn antwoord aan den afgezant van keizer FREDERIK BARBAROSSA. «Weet, graaf SIEGFRIED!» zeide hij, «dat Denemarken Thuringen niet is. Zeg uwen meester dat, indien hij over dit koninkrijk wil beschikken, hij hetzelfde met het zwaard in de vuist moet veroveren, en dat de verovering niet volbragt kan worden dan door mannen, die maliën-kolders en ijeren handschoenen dragen; doe hem weten, dat de Denen hunne vrijheid met het zwaard handhaven en daarmede hunne aanspraak op de ge- maakte veroveringen klem bij zetten. Kortom, verhaal hem, dat de koning, mijn meester, zich weinig bekommert om de vriendschap van Duitschlands keizer, en diens gramschap geenszins vreest.» Deze kloekhartige kerkvoogd stierf in den ouderdom van vier en zeventig jaren.

(*Dictionary of Biography.*)

ABSALOM, zoon van DAVID, een vorst van fraaije lichaamsgestalte, maar van eene snoode inborst. Hij stond op tegen zijnen vader, doch zijn leger werd verslagen, en hij door JOAB gedood.

(J. H. VAN DER PALM, *Bijbel voor de Jeugd*, XIe Stuk.)

ABU-HANIFAH, bijgenaamd NOOMAN, de stichter der Hanefiten, eene der vier regtzinnige secten van het Islamismus, werd geboren te Cufa, in 699, en was oorspronkelijk een wever, doch beoefende naderhand de regtsgeleerdheid. Een volgeling zijnde van het huis van ALI, werd hij in den kerker geworpen, en in 767 te Bagdad door ABDALLAH II door middel van vergift omgebracht. Men verhaalt van hem een' trek van vergevensgezindheid, die verdient vermeld te worden. Van eenen onbeschoften kerel eenen slag ontvangen hebbende, zeide hij slechts: «Indien ik wraakzuchtig ware, zou ik ge- weld met geweld te keer gaan; ware

«ik een aanbrenger, ik zou u bij den «kalief aanklagen; doch ik wil liever God «bidden, dat het Hem behage, dat ik «met u, op den dag des oordeels, ten «Hemel moge ingaan.»

(*Dictionary of Biography.*)

ABUL-FAZEL, die voor den besten en geleerdsten schrijver van het Oosten gehouden wordt, en van wien men zeide, dat de vorsten zijne pen meer vreesden dan het zwaard zijns meesters, was de geheimschrijver en vizier van den Mongoolschen keizer **AKBAR**, en werd in 1604 vermoord, op bevel van sultan **SELIM**, zoon van **AKBAR**, die hem zijnen invloed benijdde. Zijn verlies werd door den monarch diep betreurd. Hij schreef eene geschiedenis der Mongoolsche keizers, loopende tot den jare 1594.

(*Penny Cyclopaedia.*)

ACACIUS, bisschop van *Amida*, aan den *Tigris*, maakte zich onsterfelijk door eene daad van christelijke liefde, welke hij tijdens den oorlog tusschen **THEODOSIUS den Jongen** en **VARANES**, koning van *Perzië* verrichtte. Omtrent den jare 420 verkocht hij al de gouden en zilveren sieraden van de kerken zijns bisdoms, om zeven duizend Perzische slaven vrij te koopen, en naar hun vaderland terug te zenden. **VARANES** was zoodanig over deze edelmoedigheid getroffen, dat hij eene samenkomst met den bisschop verzocht, en vrede maakte.

(*Dictionary of Biography.*)

ACADEMUS of **ECADEMUS**, een aanzienlijk burger, wiens huis en tuin, in eene der voorsteden van *Athene* gelegen, ingerigt werden tot eene school voor lichamelijke oefeningen. Omtrent het midden der vijfde eeuw vóór het begin onzer jaartelling, kwam dit lustverblijf, naar zijnen voormaligen eigenaar *Academie* geheeten, in het bezit van den Atheenschen veldoverste **CIMON**, die hetzelfde met fonteinen en standbeelden versierde. Na zijnen dood liet hij den tuin aan de burgers over, en nu werd dezelve eene geliefkoosde wijkplaats voor de beminnaars der wijsbegeerte en eenzame overdenking. Derwaarts begaf **SOCRATES** zich dikwijls, om zich met zijne leerlingen te onderhouden. Doch het was zijn doorluchtige leerling **PLATO**, die de academie beroemd maakte als den zetel der wijsbegeerte, door hier eene school te stichten, welke hij bijkans eene halve eeuw voorstond.

Na de herstelling der letteren in de vijftiende eeuw, kwam in *Italië* de benaming van Academie weder in het leven, doch met eene beteekenis eenigzins ver-

schillende van hetgeen men er oudtijds mede te kennen gaf (1).

(*Nouvelle Biographie.*)

ACCIAJUOLI, (**DONATUS**), stamde af van een oud Florentijnsch geslacht, en werd geboren te *Florence*, in 1428. De uitstekendste meesters vormden zijnen geest, en ras werd hij een doorgeleerd man, en een der beste kenners der Grieksche letterkunde. Hij werd zelfs toegelaten tot de letterkundige gesprekken, welke onder de bescherming van **LORENZO DI MEDICI** gehouden werden. Hij bekleedde onderscheidene ambten in den staat, en in 1473 werd hij tot gonfalonier (baanderheer, standaarddrager) der republiek verheven. Hij stierf in 1478, op eene gezantschapsreize te *Milaan*. Zijn lijk werd naar *Florence* gevoerd, en ten koste der republiek ter aarde besteld. **ACCIAJUOLI** was zulk een onbaatzuchtig man, dat hij vijf kinderen zonder eenig vermogen naliet; doch zijn dankbaar vaderland huwelijktte zijne beide dochters uit, en zorgde voor zijne zonen. Tot de voornaamste zijner werken behooren zijne Commentariën over de zedekundige wijsbegeerte en de staatkunde van **ARISTOTELES**. Ook schreef hij het leven van **KAREL den Grooten**.

(*Dictionary of Biography.*)

ACCIIUS of **ACTIUS**, (**NAEVIUS**), een Romeinsch wigchelaar, ten tijde van **TARQUINIUS den Ouden**, die hem, volgens de bijgeloovige narigten der ouden, eenen keisteen met een scheermes liet doorsnijden. **TARQUINIUS** deed hem heimelijk ombrengen, en vervolgens een standbeeld voor hem oprigten.

(**M. STUART**, *Romeinsche Geschiedenis*, 1^e D. bl. 152—154.)

ACCORSO of **ACCURSIUS**, (**FRANCIS**), een Italiaansch regtsgeleerde, geboren te *Florence*, in 1151 of 1182, waarover getwist wordt. Hij legde zijn hoogleeraarsambt te *Bologna* neder, wijdde zich zelven aan het samenstellen van een werk de uitlegkunde der wetten betreffende, en voltooide hetzelfde in zeven jaren. Dit werk draagt den naam van *het groote Woordenboek*. Deze uitgebreide verzameling, welke de gevoelens en beslissingen der vorige regtsgeleerden met zijne aanmerkingen bevat, beslaat zes folio deelen, en is door velen te hoog

(1) Ten opzigte der academie van **PLATO** teekenen wij hier aan, dat dezelve gelegen was in de voorstad van *Athene*, *Ceramicus* geheeten, hetwelk letterlijk *Pannebakkerijen* beteekent; en men heeft het als eene treffende overeenkomst aangemerkt, dat de voornaamste publieke tuin dier stad, waarschijnlijk denzelfden oorsprong heeft gehad als de *Tuileries* der hedendaagsche hoofdstad van *Frankrijk*, een naam welke insgelijks aanduidt, dat er vroeger pannebakkerijen geweest zijn.

geroemd of te laag geschat. Hij stierf te *Bologna*, in 1229. Zijne dochter was vermaard door hare geleerdheid, en hield aan de hogeschool te *Bologna* voorlezingen over het Romeinsche regt.

(*Dictionary of Biography.*)

ACCORSO of **ACCURSIUS**, (**MARI-ANGELUS**), een scherpzinnig oordeelkundige, die in het eerste gedeelte der zestiende eeuw bloeide, werd geboren te *Aquila*, in het koninkrijk *Napels*. Hij stond bij **KAREL V** in hooge achting, en leefde drie en dertig jaren aan het hof van dezen monarch, die hem naar *Duitschland*, *Polen* en andere noordsche landen als afgezant afvaardigde. Zijn grootste lust was het verzamelen van oude Handschriften; hij was een man van vernuft en groote bekwaamheid. **AMMIANUS MARCELLINUS** en verschillende klassieke schrijvers, zijn hem talrijke en gewigtige verbeteringen verschuldigd. Ten onregte van letterdieverij beschuldigd, betuigde hij met verontwaardiging zijne onschuld, door eene zonderlinge soort van eed, welke in zijne fabel, getiteld *Testudo* (*de schildpad*) gevonden wordt.

(*Manual of Biography.*)

ACHENWALL, (**GODFRIED**), een beroemd schrijver over de staatkunde, werd in den jare 1719 te *Elbing* in *Pruissen* geboren. In 1746 onderwees hij de geschiedenis, de staatshuishoudkunde en het regt der volken te *Marburg*, vanwaar hij naar *Göttingen* beroepen werd. Hij verwierf zich door zijne voorlezingen grooten roem, en stierf in 1770. **ACHENWALL** verhieft de staatshuishoudkunde tot eene wetenschap. Onder zijne beste werken behooren de Grondbeginselen van het naturregt en de staatsregelingen der Europeesche rijken en staten.

(*Conversations-Lexicon.*)

ACIDALIUS, (**VALENS**), een Duitsch oordeelkundige, geboren te *Wüststock*, in 1567, en gestorven in 1595. Hij leerde de geneeskunde in *Italië*, doch heeft dezelve nimmer uitgeoefend. Hij schreef uitbreidingen en aantekeningen op **QUINTUS CURTIUS**, **PATERCULUS**, **PLAUTUS**, **TACITUS** en andere klassieke schrijvers. Kort vóór zijnen dood, stond hij aan den bittersten haat ten doel, wjl men hem voor den schrijver hield van een hekelend tractaatje, waarin ontkend werd, dat de vrouwen onder de redelijke schepselen konden gerangschikt worden. Het schijnt echter, dat hij slechts de overschrijver dezer kleine verhandeling geweest is, welke hij zijnen drukker als eene geestige hersenvrucht had aanbevolen.

(*Manual of Biography.*)

ACKERMANN, (**CONRAD**), een beroemd tooneelspeler, dien de Duitschers als den schepper van hun tooneel beschouwden, werd in den aanvang der achttiende eeuw geboren. In 1765 nam hij het bestuur op zich van den Hamburgschen schouwburg; eene omstandigheid, welke in de dramatische geschiedenis van *Duitschland* vooral opmerking verdient. **LESSING** hielp hem met al het overwigt zijner veelvermogende talenten. **ACKERMANN** muntte uit in luimige rollen. Zijne vrouw, **SOPHIA CHARLOTTE BIEREICHEL**, was mede eene bewonderenswaardige tooneelkustenaar. Hij stierf te *Hamburg*, in 1771.

(*Conversations Lexicon.*)

ACOSTA, (**URIËL D^r**), een Portugeesch edelman, geboren te *Oporto*, tegen het einde der zestiende eeuw, van een oorspronkelijk Joodsch geslacht, was een man van geleerdheid en talenten. Door de veranderlijkheid echter zijner godsdienstige denkwijze haalde hij zich eindeloze vervolgingen op den hals. Schoon Christen geboren en gedoopt, legde hij zijn kerkelijk ambt van kanunnik-thesaurier van de collegiale kerk te *Oporto* neder, om de Joodsche godsdienst te omhelzen, en begaf zich te dien einde naar *Amsterdam*, waar hij zich vestigde. Nu veranderde hij zijnen naam **GABRIËL** in dien van **URIËL**. Weldra haalde hij zich den haat zijner nieuwe geloofsgenooten op den hals, door zich in geenen deele aan de inzettingen hunner godsdienst te onderwerpen. In zijn verzuim volhardende, werd hij veroordeeld, om in de *Synagoge* te verschijnen met een rouwkleed aan en eene zware waskaars in de hand, om aldaar met eenen lederen geesels gekastijd te worden. D'Acosta zich aan dit strafvonnis onttrekkende, werd van alle kerkelijke gemeenschap uitgesloten, en eerst zeven jaren later onderwierp hij zich aan hetzelfde, ten einde verder aan geene vervolgingen meer bloot te staan. Dit oogmerk werd echter niet bereikt. Hij eindigde met vrijeest en materialist te zijn; en door twijfel en ongelooft heen en weder geslingerd, doorschoot hij zich zelven in 1647. In zijn voorbeeld *Vitae Humanae* geeft hij een verhaal van een deel der ellenden, op welke zijne veranderlijkheid in het godsdienstige hem te staan kwam (1).

(*KOK, Vaderlandsch Woordenb.*)

(1) De groote kweekeling van **BILDERDIJK**, **MR. IS. DA COSTA**, aan wiens dichtelijke lier wij menig onnavolgbaar lied te danken hebben, stamt van vaders zijde af van **JOSEPH DA COSTA**, eenen jongeren broeder van **URIËL DA COSTA**. Sinds twee eeuwen behoorde dit geslacht tot de Spaansch-Portugeesche

ACOSTA, (JOSEPH D^o), een Spaansch schrijver der zestiende eeuw. Hij werd geboren te *Medina del Campo* in *Leon*, omtrent den jare 1539. Nog vóór den ouderdom van veertien jaren werd hij in de orde der Jezuiten opgenomen, tot welke zijne vier ouder broeders reeds behoorden. In zijne academische studiën onderscheidde hij zich door ongemeene vlijt en snelle vorderingen, zoowel in de letterkunde als in de wetenschappen. Na het volbrengen van zijnen studietijd werd hij hoogleeraar in de Godgeleerdheid te *Orana*. Hier bleef hij tot 1571, toen hij als zendeling naar *Zuid-Amerika* vertrok. Hij werd eindelijk tot overste der kloosters zijner orde in *Peru* aangesteld, en keerde niet voor 1588 naar *Spanje* terug. Gedurende zijn verblijf in *Zuid-Amerika* had hij een groot gedeelte van zijnen tijd besteed aan eene beschrijving van dat deel der wereld, welke te *Sevilla*, in 1590, in 4to. is uitgegeven, onder den titel van *Historia Natural y moral de las Indias*. Dit werk, dikwijls herdrukt, wordt hoog geschat, als eene veilige vraagbaak voor de vroegere gesteldheid van *Zuid-Amerika*. Het is in het Fransch, Italiaansch, Duitsch, Hollandsch, Engelsch en Latijn vertaald. Naar zijn vaderland terug gekeerd, werd d'ACOSTA een bijzonder gunsteling van PHILIPPUS II. Hij stierf den 15 Februarij 1600 als rector van de universiteit te *Salamanca*. Behalve het boven vermelde werk is hij schrijver van een ander over hetzelfde onderwerp, in 1589 in het Latijn uitgegeven, onder den titel van *De Natura Novi Orbis Libri Duo*, hetwelk hij zelf in het Spaansch heeft vertaald. Ook is hij schrijver van onderscheidene Godgeleerde verhandelingen, onder anderen van een boekdeel leerredenen, in het Latijn.

(ROBERTSON'S *America*.)

ADALBERT, (ST.), bisschop van *Praag*, wordt als de Apostel van *Bohemen*, *Hongarij* en *Pruissen* aangemerkt. Hij werd, in 997, door de ongelooovigen gemarteld; doch BODESLAUS, vorst van *Polen*, rantsoeneerde zijn lijk met een gelijk gewigt aan goud. De Polen vereeren hem als den vervaardiger van het krijgslid *Boga Rodzica*, hetwelk zij gewoon waren vóór den aanvang des strijds aan te heffen.

(*Manual of Biography*.)

ADAM, de eerste mensch, en stamvader van het menschelijk geslacht, dien God formeerde uit het stof der aarde, op

synagoge te *Amsterdam*; doch in October 1822 omhelste Mr. IS. DA COSTA het Christendom, en werd op den 20 dier maand in *Leyden* gedoopt.
(*De Tijd*, 21ste Alev. bl. 276.)

den zesden dag der schepping, gelijk ons in het eerste en tweede hoofdstuk van *Genesis* wordt verhaald. De geheele oorspronkelijke geschiedenis van ADAM is vervat in de vijf eerste hoofdstukken van dat boek. Het verlies zijner onschuld en aardsche gelukzaligheid, welke hij aanvankelijk genoot, wordt gewoonlijk aangeduid onder den naam van *den Val*. Na deze gebeurtenis en zijne verdrijving uit den hof van *Eden* of het Paradijs, werd zijn oudste zoon KAIN geboren. Zijn tweede zoon was ABEL, en zijn derde SETH, die geboren werd toen ADAM honderd dertig jaren oud was. Doch men onderstelt, dat hij nog onderscheidene zonen en dochters heeft gehad, wier namen niet vermeld worden. Hij stierf in den ouderdom van negen honderd dertig jaren, en dus volgens de gewone aangenomene tijdrekening in het jaar 3074 vóór CHRISTES geboorte. Men heeft ten opzichte van ADAM vele verdicht-selen en fabelen verhaald, waarvoor in den Bijbel geen de minste grond is te vinden. De lezer, die nieuwsgierig mogt zijn eenige derzelve te kennen, wordt verwezen naar de artikelen in BAYLE en in CALMET'S Bijbelsch Woordenboek.

ADAMS, (JOHN), een Amerikaansch staatsman en een der stichters van de republiek van *Noord-Amerika*, werd in de kolonie van *Massachusetts* in 1735 geboren, en voor de balie opgevoed. Hij oefende met roem de regtsgeleerdheid uit. Vroegtijdig omhelsde hij de zaak zijns vaderlands. Hij werd verkozen tot lid van het congres, en verklaarde zich met geestdrift voor de vrijheid en onafhankelijkheid. Toen de heer LAURENS op zee was gevangen genomen, werd ADAMS als afgezant naar *Nederland* gezonden, en naderhand benoemd tot lid der commissie, om met *Engeland* over den vrede te handelen. Na het eindigen van den oorlog verscheen hij als afgezant in *Engeland*. In den jare 1789 werd hij verkozen tot vice-president der Vereenigde Staten, en na de aftreding van WASHINGTON tot algemeen voorzitter. Daar hij aan het hoofd stond der Federalisten, werd zijn bestuur door de Ultra-Republikeinen gegespt en afgekeurd. Hij stierf in 1826. ADAMS is de schrijver eener geschiedenis der voornaamste republieken. (*Dictionary of Biography*.)

ADAMS, (SAMUEL), een der stichters van de republiek der Vereenigde Staten van *Noord-Amerika*, werd geboren te *Boston*, omtrent den jare 1726, en studeerde in de regten. Hij was een van de eersten, die de maatregelen van wederstand tegen het moederland beraamde.

Hij werd tot lid der conventie van zijn gewest, en naderhand tot lid van het congres benoemd. Uit hoofde van zijne ijverige deelneming aan de bevrijding des vaderlands, werd hij door de Britsche regering vogelvrij verklaard. Na de vestiging der Amerikaansche onafhankelijkheid, werd hij tot luitenant-gouverneur, en vervolgens tot gouverneur van *Massachusetts* benoemd. Hij stierf in 1808 arm, gelijk hij geleefd had, en wordt alzoo ook wel de Amerikaansche CATO geheeten.

(*Conversations-Lexicon.*)

ADANSON, (MICHEL), een beroemd kruidkundige, in 1727 te *Aix*, in *Provence*, geboren. Geheel zijn leven was toegewijd aan de uitbreiding zijner liefkoosde wetenschap. Op den ouderdom van drie jaren werd hij naar *Parijs* gebracht. Toen hij veertien jaren oud was, had hij al de planten in den koninklijken kruidtuin bestudeerd, en een nieuw stelsel ontworpen, dat hem meer vastheid scheen aan te bieden dan dat van *LINNAEUS*. Hij offerde zelfs zijn vaderlijk erfdeel op voor eene reis naar de *Senegal*, alwaar hij vijf jaren vertoefde, en in alle takken der natuurlijke historie eene menigte ontdekkingen deed. In 1775 bood hij de academie der wetenschappen 120 handschriften en 75,000 afbeeldingen van planten aan, welke den grondslag moesten uitmaken van een werk dat hij ontworpen had. De omwenteling bracht hem in geldverlegenheid, en in de laatste dagen zijns levens geraakte hij eenigzins in schulden, vooral door te voorzien in het onderhoud eener gehuwde dienstbode, die hem trouwhartig had gediend. *NAPOLEON* echter zijnen toestand vernemende, behoeftte hem voor gebrek. *ADANSON* was klein van gestalte, en zijn voorkomen geenszins innemend. Hij was in den hoogsten graad onbaatzuchtig; doch tegen het einde van zijn leven werd hij, door ouderdom en tegenspoed, eenigzins wrevelig. Hij stierf in 1806. Hij heeft vele belangrijke werken uitgegeven, onder welke een *Woordenboek* over de *Natuurlijke Geschiedenis* het gewigtigste is. Ook heeft men van hem eenige letterkundige werken.

(*Dictionnaire historique de la jeunesse.*)

ADDISON, (JOSEPH), een der sieraaden der Engelsche letterkunde, was de zoon van den domdeken *LANCELOT ADDISON*; hij werd den 1 Mei 1672 te *Milston* schijnbaar dood geboren. *ADDISON* onderscheidde zich vroegtijdig in de Latijnsche poëzij. Op den ouderdom van twee en twintig jaren rigtte hij eenige Engelsche

dichtregelen aan *DRYDEN*, en gaf de vertaling in het licht van een gedeelte van *VIRGILIUS* gedichten over den akkerbouw. In 1699 verkreeg hij eene jaarwedde van £ 300, om in *Italië* te reizen. Hij vertoefde aldaar omtrent drie jaren, tot dat de dood van *WILLEM III* en het verlies zijner jaarwedde hem noodzaakten terug te keeren. Gedurende zijne afwezigheid, verzamelde hij bouwstoffen voor een verhaal zijner reis, en schreef zijnen Brief aan lord *HALIFAX*, zijne *Gesprekken over Gedenkenningen* en vier bedrijven van het treurspel *CATO*. Eerst in 1704 begon de fortuin hem toe te lagchen. Op aandrang van lord *HALIFAX* bezong hij de schitterende overwinning van *Blenheim*. Hij werd tot onder-secretaris benoemd. *STEELE* begon nu den *Tatler* (prater) uit te geven, waaraan ook *ADDISON* werkte. Dit dagblad werd gevolgd door den *Spectator*, dien hij insgelijks met een groot aantal stukken verrijkte. Men herkent zijn werk aan eene der letters van het woord *CLIO*. In 1713 werd zijn treurspel *CATO* gespeeld, en evenzeer door de *Whigs* als door de *Tories* toegejuicht. Nu verscheen de *Guardian*, welke spoedig gestaakt werd, maar waaraan *ADDISON* ook had gearbeid. Eene *hand* duidt aan wat van hem is. Van den *Spectator* is wel een vierde gedeelte zijn werk. In den jare 1716 huwde hij, na eene langdurige vrijaadje, de gravin douarière van *WARWICK*, eene vereeniging, welke hem slechts ééne dochter en veel verdriet baarde. Deze dame, trotsch op haren rang, was dwaas genoeg, om zich te verbeelden, dat een gemeen burger van vernuft grootelijks vereerd moest zijn hare hand te verwerven; de uitkomst was zoo als men dit natuurlijk kon verwachten. *ADDISON* zocht zijn verdriet op te lossen in den wijn, waartoe hij reeds vroeger overhelde. Schoon *Hymen ADDISON* tegengrimde, werd hij het volgende jaar tot staats-secretaris benoemd. Doch zijne ongeschiktheid voor de bezigheden aan dezen post verbonden, en zijn lijden door engbors-tigheid veroorzaakt, dwongen hem spoedig dit ambt neder te leggen. Hij behield eene jaarwedde van £ 1500, en stierf den 17 Julij 1719. Op zijn sterfbed zond hij om lord *WARWICK*, dien hij zoo gaarne van een ongeregeld gedrag en ergerlijke dwaalbegrippen wenschte terug te brengen; hem de hand drukkende, zeide hij met eene zwakke stem: «Ik heb om u «gezonden, ten einde gij zoudet zien, «hoe gerust een Christen sterven kan.» *JOHNSON* zegt in eene lofrede op *ADDISON*, «dat degene, die zich in het Engelsch

« eenen schrijfstijl wil eigen maken, welke
« gemeenzaam en niet ruw, sierlijk en
« niet hoogdravend is, zijne dagen en
« nachten aan het bestuderen der werken
« van ADDISON moet toewijden. »

(*Biographia Britannica.*)

ADELUNG, (**JOHANN CHRISTOPH**), een voortreffelijk Duitsch woordenboek-schrijver en letterkundige, geboren te *Spantekow*, in *Pommeren*, in 1732, werd professor aan het *Erfurter gymnasium*, en vertrok van daar naar *Leipzig*. Vervolgens tot bibliothecaris van den keurvorst, te *Dresden*, benoemd, overleed hij aldaar in 1806. Hij is nimmer gehuwd geweest. Men zeide van hem, dat de schrijflesse-naar zijne vrouw was, en de zeventig boekdeelen, welke hij had geschreven, zijne kinderen. **ADELUNG** was aangenaam in den omgang, en hield van goeden sier. Hij was er zóó op gesteld om eene groote verscheidenheid van keurige wijnen te hebben, dat zijn kelder, welken hij zijne *Bibliotheca Selectissima* (uitgelezenste bibliotheek) noemde, wel veertig soorten der fijnste wijnen bevatte. In zijn vaderland is hij het meest bekend door zijn *Taal- en Oordeelkundig Woordenboek der Hoogduitsche taal*, in 5 deelen, 4°.

(*GRUBER's Encyclopädie.*)

ADOLF VAN EGMOND, hertog van *Gelder*, geboren in 1438, door staats-zucht weggesleept, en ondersteund door zijne moeder *CATHARINA VAN CLEEF*, wierp zijnen ouden vader **ARNOUD** in 1456 in de gevangenis, en overweldigde de teugels des bewinds. **KAREL de Stoute** zocht vader en zoon weder met elkander te verzoenen; hij bood **ADOLF** den titel van gouverneur van *Bourgondië* aan; *Gelderland* zou hem met al de inkomsten verblijven; de vader zou slechts den titel van hertog en de kleine stad *Grave* met eene jaarwedde van drie duizend gulden behouden. « Mij werd gelast, » zegt **PHILIPPE DE COMMINES**, « dit voorstel aan den « jongen hertog over te brengen, die « antwoordde, dat hij liever zijnen vader, « met het hoofd vooruit, in een' put « zoude werpen, en zich zelven daarbij, « dan dit vergelijk aannemen; dat zijn « vader vier en veertig jaren hertog was « geweest, en het nu tijd was, dat hij « het ware; dat hij hem gaarne drie dui- « zend gulden jaarlijks zoude geven, mits « hij nimmer een' voet in *Gelderland* zoude « zetten. » De onderhandeling afgebroken wordende, vermonde zich **ADOLF** onder eene Fransche kleeding, om zich onbekend naar *Gelderland* te begeven. Hij trok over de *Maas* in den omtrek van *Namur*, en betaalde eenen gulden aan

den veerman. Deze omstandigheid werd hem noodlottig. Een priester, die het zag, sloeg hem naauwkeurig gade, herkende hem, en gaf van zijne ontdekking kennis aan de bevoegde magt. De hertog werd gevangen genomen en naar *Kortrijk* gevoerd, alwaar hij tot aan den dood van **KAREL den Stouten** gevangen bleef. Hij werd nu door de oproerige *Gentenaars* verlost, doch sneuvelde in 1477 in een gevecht voor *Doornik*.

(*COMMINES, Gedenkschriften.*)

ADOLF VAN NASSAU, den 1 Mei 1292 tot keizer verkozen en den 25 Junij te *Aken* gekroond, was slechts een klein afhankelijk vorst, doch uit een doorluchtig geslacht en van beproefde dapperheid, zonder eenig ander erfdeel dan zijn zwaard, en zonder die groote eigenschappen, welke zijnen voorganger, **RUDOLF VAN HABSBURG**, ten troon hadden verheven en daarop bevestigden. Hij sneuvelde den 2 Julij 1298 in eenen veldslag bij *Worms* tegen **ALBRECHT VAN OOSTENRIJK**, die hem eigenhandig doodde, en zijnen troon besteeg. De volken wonnen echter geenszins bij dezen ruil.

(*Real-Encyclopädie.*)

ADOLF VAN NASSAU, broeder van prins **WILLEM I**, maakte zich in den aanvang van den opstand tegen de Spanjaarden beroemd. Hij sneuvelde den 24 Mei 1568 bij het bestormen en bemagtigen van het klooster *Heiliger-Lee*. Men weet niet met zekerheid op te geven wat er van zijn lijk geworden is; « doch dit « kunnen wij, » zegt **KOK**, « met de groot- « ste verzekering melden, dat met zijn' « dood de overwinning duur genoeg be- « taald was, dewijl de staat in dezen « jeugdigen held eenen man verloor, wiens « deugden en dapperheid, in de lente zijns « levens, een' heerlijker oogst in zijne « mannelijke jaren beloofde. »

(*MONTANUS, het leven der Prinsen van Oranje.*)

ADRETS, (**FRANÇOIS DE BEAUMONT**, baron **DES**), geboortig uit *Dauphiné*, volgde de partij der *Hugenoten*, en onderscheidde zich door zijne wreedheid. Hij dwong zijne krijgsgevangenen, om zich van de wallen naar beneden te storten. Een hunner tweemaal terug getreden zijnde, en den noodlottigen sprong niet durvende wagen, verweet hem de baron zijne lafhartigheid. « Mijnheer! » zeide de soldaat, « ik geef « het u in drieën. » Deze kluchtige inval redde den soldaat het leven. **ADRETS** stierf in 1587 algemeen gehaat.

(*Manual de Biographie.*)

ADRIANUS, (**PUBLIUS ÆLIUS**), de vijftiende Romeinsche keizer, was van een

Spaansch geslacht afkomstig. Hij werd geboren in het jaar des Heeren 76, en diende vroegtijdig in *Spanje* en *Moesië*. Met de nicht der keizerin *Plotina* gehuwd zijnde, steeg hij, door haren invloed en zijne eigene verdiensten, spoedig in magt en aanzien. Voor zijnen moed, betoond in den Dacischen oorlog, schonk *Trajanus* hem den diamant, welken hij zelf van *Nerva* gekregen had, ten teeken zijner aanneming tot deelgenoot in de regering. *Trajanus* in 117 overleden zijnde, volgde *Adrianus* hem op. Gedurende zijne een en twintigjarige regering bezocht hij bijna al de deelen zijner uitgebreide heerschappij. Terwijl hij zich in *Britannië* ophield, bouwde hij tusschen de *Solway* en de *Tyne* den beroemden muur, welke de invallen der Caladoniërs moest verhoeden. De Joden, opgestaan zijnde, werden door *Adrianus* verslagen, en bijkans geheel uitgeroeid. Ook de Christenen hadden onder zijne regering eene bloedige vervolging te verduren. Hij bouwde eenen tempel aan *Jupiter* gewijd op den berg *Calvaria*, liet in de krib van *Bethlehem* een standbeeld voor *Adonis* oprigten, en de afbeelding van een zwijn boven de poorten van *Jeruzalem* plaatsen. *Adrianus* was van eene sterke lichaamsgesteldheid, ging blootshoofds, en deed gewoonlijk groote dagreizen te voet; hij bezat een bij uitnemendheid getrouw geheugen, was inschikkelijk, maakte verscheidene goede wetten, en beminde de poëzij en andere kunsten en wetenschappen. Daarentegen was hij ergdenkend en dikwijls wreed. Zijne zeden waren niet onberispelijk. Hij stierf te *Baies*, in den ouderdom van 62 jaren. Eenigen tijd te voren werd hij zoodanig door zijne ongesteldheid gemarteld, dat hij zijne vrienden bad aan zijn leven een einde te maken. Kort vóór zijnen dood vervaardigde hij de Latijnsche dichtregelen aan zijne ziel, welke menigmaal in onderscheidene talen zijn overgebracht.

(M. STUART, *Romeinsche Geschiedenissen*, XVIII deel.)

ADRIANUS VI, (paus), wiens eigenlijke naam was *Adriaan Florisz. Boyens*, geboren te *Utrecht* den 1 Maart 1459, de eenige Nederlander, die ooit op den Heiligen Stoel heeft gezeten. Zijne ouders, behoeftige lieden zijnde, werd *Adrianus* ten koste der liefdadigheid te *Leuven* opgevoed. Hij was zijne bevordering aan zijne verdiensten verschuldigd. Hij werd, gedurende de minderjarigheid van *Karel V*, die hem een onbepaald vertrouwen schonk, regent van het koninkrijk *Spanje*. Na den dood van *Leo X* werd hij tot paus verkozen. De nederige *Adrianus*, de tijding

zijner verheffing te *Victoria* in *Biscayë* vernemende, riep uit: «Indien deze «boodschap waarachtig is, dan heb ik «groote reden, om bedroefd te zijn.» Hij wist welke groote misbruiken er in de kerk waren ingeslopen, en dat het hem moeilijk zou vallen, om dezelve uit te roeijen. Ook ontmoette hij hierin allerwegen tegenkanting, en bezweek den 14 September 1523 onder den last in den ouderdom van omstreeks 65 jaren. Menigmaal had men den godvruchtigen man hooren zeggen: «Indien ik een vijand «had, dan zou ik hem geen erger plaag «weten toe te wenschen, dan paus te «worden.»

(BRANDT, *Historie der Reformatie*.)

AËTIUS, een Romeinsch veldoverste, geboortig uit *Moesië*, doch van Scythischen oorsprong. Hij leerde den krijg onder *Alaric*, aan wien hij als gijzelaar was afgestaan. Toen de overveldiger *Johannes* den troon trachtte te beklimmen, bragt *Aëtius* een leger Hunnen voor hem op de been; doch hij onderwierp zich vervolgens aan den Romeinschen keizer *Valentinianus III*, die hem in gunst aannam, en den grafelijken titel schonk. Weldra overdekte hij zich met roem. Nadat hij de Bourgondiërs en Franken driemaal had overwonnen, trok hij op tegen den gevreesden *Attila*, die met 400,000 Hunnen *Gallië* overstroomde. In de vlakte van *Chalons* viel in 451 een beslissende veldslag voor, waarin *Attila* geheel werd verslagen; meer dan drie maal honderd duizend man vonden hier hun graf. De roem welke de overwinnaar hierdoor verwierf, wekte de vrees en afgunst op van den lafhartigen *Valentinianus*, die hem in 454 aan het hof ontbood, en den geen kwaad vermoedenden *Aëtius* eigenhandig vermoordde. Een hooving verstoutte zich echter den gekroonden moordenaar toe te voegen: «Gij «hebt u de rechterhand afgehouden met «het zwaard, dat gij in de linkerhand «hield.» Deze voorspelling werd spoedig bevestigd. *Valentinianus* werd, een jaar later, door den patriciër *Maximus* vermoord.

(*Nouvelle Biographie classique*.)

AFER, (**DOMINITIUS**), een oud redeenaar, geboren te *Nîmes*, was pretor te *Rome*. *Quintilianus*, die vroeger zijn leerling was geweest, haalt twee zijner boeken aan over de *bewijsgronden*. Op zekeren tijd den snooden Romeinschen keizer *Caligula* mishaaagd hebbende, wist *Afer* de gunst van dezen dwazen monarch met eene lage vleijerij te herwinnen. «Ik vrees «minder,» zeide hij, «uwe magt dan «uwe welsprekendheid.» Deze weinige

woorden streelden den vorst dermate, dat hij hem tot consul verhief. Afer was mede TIBERIUS dierbaar, als aanbrengrer van de vrienden van GERMANICUS. Hij stierf onder de regering van NERO, meer verfoeid als vorstenvleijer dan bewonderd om zijne geleerdheid.

(Algemeen noodwendig Woordenboek.)

AGATHOCLES, tiran van *Sicilië*, was de zoon eens pottenbakkers, die aanvankelijk het beroep zijns vaders ombelsde. Hij muntte uit door eene fraaije gestalte en ligchaamskracht, zoodat de zwaarste arbeid hem ligt viel. Door eenen zonderlingen zamenloop van omstandigheden werd hij achtereenvolgens roover, soldaat, chiliarch (bevelhebber over duizend), zeeschuimer en eindelijk opperheer van *Syracusa*. Nadat hij de Carthagers verslagen had, ging hij hen in *Afrika* bestoken, schoon de meeste steden op *Sicilië* nog in hunne magt waren. Hij verbrandde zijne schepen, om aan de soldaten geene andere keus over te laten dan te sterven of te overwinnen. Hij bemagtigde verscheidene steden, versloeg de krijgsmagt die tegen hem werd afgezonden, en bragt *Carthago* zelf in groot alarm. Doch AGATHOCLES tijding krijgende, dat de Syracusers het juk zijner overheersching wilden afschudden, keerde hij in allerijl naar huis, en bragt de opgestane steden ten onder. Andermaal in *Afrika* geland, werd hij op zijne buurt geslagen, weshalve hij besloot, met eenige zijner vrienden, naar *Sicilië* terug te keeren. De krijgslieden, aan hun lot overgelaten, vermoordden, uit weerwraak, de zonen van AGATHOCLES, en namen dienst bij de Carthagers. AGATHOCLES, wreed van aard, liet de bloedverwanten dezer krijgslieden om het leven brengen. Hij dwong de Carthagers tot vrede, viel in *Italië*, en plunderde de Liparische eilanden. Het eigenlijke oogmerk van al zijn streven was, *Sicilië* tot eene geduchte zeemogendheid te verheffen, en hierin had hij het reeds verbragt, toen hij, in het jaar 289 vóór CHRISTUS, in den ouderdom van 72 jaren, aan eene kwaadaardige ziekte overleed. Volgens sommigen werd hij, onder de ondragelijkste pijnen, nog levend naar de houtmijt gesleept en verbrand; weder anderen verzekeren, dat hij door zijnen schoonzoon ARCAGATHUS, door middel van vergift, werd omgebragt. AGATHOCLES had 28 jaren geregeerd; hij bezat uitstekende talenten en aangename manieren, maar was bloedgierig en trouweloos van aard.

(Penny Cyclopaedia.)

AGELADAS of **AGELAS**, een beroemd Grieksch beeldhouwer, geboortig uit Ar-

gos, bloeide in de 5^e eeuw vóór CHRISTUS. Een beeld van JUPITER als kind, en een baardeloze HERCULES door zijne hand vervaardigd, trokken aller bewondering tot zich. MYRON en POLYCLETES waren zijne leerlingen. Men zegt, dat hij de eerste is geweest, die de aderen, spieren en het haar naauwkeurig heeft nagebootst.

(Dictionary of Biography.)

AGESANDER, een Rhodisch beeldhouwer, bloeide onder de regering van VESPASIANUS. Met behulp van zijnen zoon ATHENODORUS en POLYDORUS, beitelde hij die verwonderlijke beeldengroep van LAOCOON en zijne kinderen, welke als een meesterstuk der oudheid wordt beschouwd.

(Algemeen noodwendig Woordenboek.)

AGESILAUS II, koning van *Sparta*, jonger zoon van ARCHIDAMUS, was kreupel, mismaakt en klein van gestalte, doch wist deze gebreken, door voortreffelijke hoedanigheden van hoofd en hart, ruim te vergoeden. In *Sparta* oefende men de kinderen van omtrent denzelfden ouderdom, in het openbaar, in den wapenhandel. Op zekeren dag, dat degene die aan het hoofd dezer kleine bende stond, AGESILAUS eene weinig vereerende plaats aanwees, zeide de jeugdige held, zeer bedaard: «Het is wel; ik zal toonen dat «niet de plaats den man vereert, maar «de man de plaats,» en hield woord. Door de keus der algemeene vergadering ten troon gestegen, toonde hij deze verheffing waardig te zijn. Hij versloeg de Perzen, de Atheners en de Beotiërs, en behaalde op den ouderdom van tachtig jaren nog onderscheidene zegepralen op de Egyptenaren. Hij stierf op zijne terugreis, 361 jaren vóór CHRISTUS, te *Menelas*, op de kust van *Afrika*. Zijne volgelingen bewaarden het lijk in gesmolten was, wijl men het als ongeoorloofd beschouwde, dat het stoffelijk overschot eens konings in een vreemd land zoude rusten. AGESILAUS had 48 jaren geregeerd. Hij was in het algemeen regtvaardiger en verdraagzamer dan zijne landgenooten, schoon hij niet altijd onberispelijk handelde, om zijn vaderland ten nadeele van andere staten te verheffen. Bij zekere gelegenheid van den koning van *Perzië* sprekende, zeide hij: «Is deze koning, «dien gij groot noemt, meer dan ik, «zoo hij mij niet in regtvaardigheid over«treft?»

(PLUTARCHUS, *het leven van AGESILAUS*.)

AGIS IV, de grootste der Spantaansche koningen, was de zoon van EUDADIMAS II, en besteege den troon 244 j. v. C. Schoon in den schoot der weelde opgevoed, deed hij van alle vermaken afstand, en trachtte

de wetten van LYCURGUS te herstellen, ten einde den verzwakten staat op te beuren. De zeden, zoowel van het meerendeel des volks als die der rijken, waren diep bedorven. De aanzienlijken hadden alle ambten aan zich getrokken; de armen werden verdrukt en waren met schulden overladen. Steunende op het eerwaardig gezag van LYCURGUS, stelde AGIS eene nieuwe verdeling der landerijen en de vernietiging van alle schulden voor. Doch hij werd het slagtoffer dezer grootmoedige pogingen. De voornameren wisten het volk zoodanig tegen AGIS op te ruijen, dat hij genoodzaakt was in eenen tempel eene veilige schuilplaats te zoeken. Eenige verraderlijke vrienden wisten hem in een valstrik te lokken, maakten zich van hem meester, en voerden hem naar de gevangenis. Door de Ephoren ondervraagd of hij geen berouw gevoelde zulke gevaarlijke nieuwigheden in den staat ingevoerd te hebben? antwoordde hij, dat hij in het aangezicht des doods over zulk eene grootsche onderneming geen berouw gevoelde. Hij werd veroordeeld, en met onwettig haast ter dood gebragt, uit vrees dat hij ontzet mogte worden. Een zijner beulen smolt weg in tranen. AGIS dit blijk van mededoogen ziende, zeide: «Ween niet over mij; schoon ik «onregtvaardig lijde, ben ik gelukkiger «dan mijne moordenaren.» De wreedheid der zegepralende partij was hiermede nog niet voldaan. Zijne moeder en grootmoeder werden op zijn lijk geworgd.

(PLUTARCHUS, *het leven van AGIS*.)

AGNESI, (**MARIA GAËTANA**), in 1718 te *Milaan* geboren, gaf vroegtijdig blijken van ongemeene bekwaamheden, wijdde zich aan de afgetrokken wetenschappen, en verdedigde, op den ouderdom van negentien jaren, honderd een en negentig stellingen, welke naderhand in het licht zijn verschenen. In de wiskunde was zij zóo bedreven, dat de paus haar toestond, haren vader als professor te *Bologna* op te volgen. Ook muntte zij uit in de kennis van oude en nieuwere talen. Zij stierf in den ouderdom van 81 jaren, in 1799, te *Milaan*, waar zij, verscheidene jaren te voren, den sluier had aangenomen. Haar grootste werk, getiteld: *Instituzioni Analitiche ad uso della Gioventù Italiana*, in twee deelen, 4to, is door professor COLSON in het Engelsch vertaald. Er bestaat eene lofrede op AGNESI van FRISI, welke door BOULARD in het Fransch is overgebragt, doch die wij niet hebben kunnen bekomen.

(*Penny Cyclopaedia*.)

AGNODICE, eene jonge Atheensche

vrouw, die zich, van hare kindsheid af, met ijver op de beoefening der fraaije letteren toelagde. Eene groote neiging voor de geneeskunst gevoelende, vermomde zij zich in manskewaad, om de geneeskundige scholen te kunnen bezoeken. Ter gunste van de dames oefende zij later de genees- en verloskunde uit.

(*Dictionnaire historique de la jeunesse*.)

AGRICOLA, (**CNAEUS JULIUS**), een Romeinsch veldoverste, geboren in het 40^e jaar na CHRISTUS, te *Frejus*, in *Gallië*. Zijn vader, een beroemd redenaar, werd door CALIGULA ter dood gebragt, omdat hij geweigerd had tegen SILANUS te pleiten. AGRICOLA werd door zijne moeder zorgvuldig opgevoed. Eene vrouw van aanzien gehuwd hebbende, werd hij *Questor* (penningmeester) van *Azië*, Gemeensman en Pretor. In de onlusten, die destijds ontstonden, werd zijne moeder vermoord en zijne goederen geplunderd. Hij omhelsde de partij van VESPASIANUS, en werd naar *Groot-Britannië* gezonden, om aldaar het bevel te aanvaarden over de 20ste keurbende, welke in opstand was. Hij stak later over naar *Gallië*, alwaar hij het bewind kreeg over *Aquitanië*. In 77 werd hij met DOMITIANUS tot consul verheven, en het volgende jaar tot landvoogd over *Groot-Britannië*, alwaar hij eene reeks van sterkten (van de *Clyde* tot aan de *Forth*) deed aanleggen, om de invallen der inwoners van het Noorden te beteugelen. Hij versloeg CALGACUS, den kampvechter voor de onafhankelijkheid der Caladoniërs. DOMITIANUS, naijverig op zijnen behaalden roem, riep hem terug, en beoefde hem van de eer der zegepraal, welke hem regtmatic toekwam. Hij stierf den 1 September van het jaar 93 na CHRISTUS, zes en vijftig jaren oud, niet zonder vermoeden van vergeven te zijn. Zijne nalatenschap werd verdeeld onder zijne vrouw DOMINITIA, zijne eenige dochter, (gehuwd met den geschiedschrijver TACITUS) en keizer DOMITIANUS. Deze laatste was met dit blijk van achtung hoogelijk ingenomen, doch de geschiedschrijver merkt hier op te regt aan, dat een goed vader nimmer zijne bezittingen aan een' goed vorst vermaakt. Alles wat wij van AGRICOLA weten zijn wij aan de pen van opgemelden TACITUS verschuldigd.

AGRICOLA, (**RUDOLPHUS**), wiens eigenlijke naam HUISMAN was, werd in het laatst der maand Augustus 1442 in het dorp *Baslo*, nabij *Groningen*, geboren. Zijn eerste leermeester was de beroemde THOMAS à KEMPIS, onder wien hij groote vorderingen maakte; hij voltooide

zijne studiën te *Leuven*, waar men hem een hoogeeraarambt aanbood; doch hij sloeg dit van de hand, omdat hij de voornaamste hoogeschoolen in andere landen wilde bezoeken. AGRICOLA begaf zich nu naar *Parijs* en vervolgens naar *Italië*. Hier verwierf hij zich in de welsprekendheid en wijsbegeerte grooten roem. Te *Ferrara*, waar hij in 1476 en 1477 vertoefde, woonde hij de voorlezingen bij van THEODORUS GAZA over de Grieksche taal, en hij zelf oogstte grooten lof in door eenen dergelijke cursus te geven over de Romeinsche letterkunde. De gunst van den hertog HERCULES D'ESTE en de bewondering der beroemdste geleerden van *Italië* vielen den beschaafden vreemdeling ruimschoots ten deel, die, gelijk men wil, de gewoonte had, op eene vriendschappelijke wijze, met de jongere GUARINO te wedijveren in het schrijven van Latijnsch proza, en met de STROZZI in de dichtkunst. Nadat hij *Rome* en een andere steden bezocht had, verliet hij *Italië*, waarschijnlijk in 1479. Naar *Nederland* teruggekeerd, werd hij tot professor te *Heidelberg* beroepen. Veel droeg hij bij ter verspreiding van klassieken smaak en grondige geleerdheid zoowel in *Duitschland* als in *Nederland*. Hij overleed den 28 October 1485, in den ouderdom van ruim 42 jaren. In zijne jeugd was hij zinrijk en boertig; zijne kleeding was zeer eenvoudig; ook maakte hij weinig pligtplegingen, en soms bij anderen ter maaltijd in gedachten verzonken, ging hij wel eens met de ellebogen op tafel liggen. Hij was een groot liefhebber der muziek en beoefende haar zeer gelukkig. Hij en zijn vriend WESSELIUS GANSFORTIUS werden door GUICCIARDINI de twee sterren van *Groningen* genoemd, die *Nederland* en *Duitschland* hebben verlicht.

AGRIPPA, (MENENIUS), in het jaar van *Rome* 251 tot consul verheven, vermaard door het verslaan der Sabijnen, en nog meer door het bevredigen der Plebejers, die zich uit verontwaardiging tegen de Patriciërs op den *Gewijden Berg* hadden nedergeslagen. Ten einde hun te doen begrijpen, dat alle burgers van den staat elkander noodig hebben, verhaalde hij de geestige fabel van de maag en de andere deelen des lichaams, en had het genoeg zijne pogingen met den besten uitslag bekroond te zien.

(M. STUART, *Romeinsche Geschiedenissen*, I en II deel).

AGRIPPA, (MARCUS VIPSANIUS), een Romeinsch veldoverste, de vriend van keizer AUGUSTUS, werd geboren in het jaar van *Rome* 690. Hij streed met groo-

ten moed te *Actium* en *Philippi*, en behaalde groote overwinningen in *Gallië* en *Germanië*, voor welke hij de eer eener zegepraal weigerde. *Rome* werd door hem met prachtige gebouwen opgeluisterd, onder welke het *pantheon* nog een voorwerp van bewondering is. Hetzelve wordt thans naar deszelfs gedaante *Santa Maria della Rotonda* geheeten, maar het draagt nog de inscriptie, M. AGRIPPA L. F. COS. tertium fecit. Eerst huwde hij de nicht, naderhand de eenige dochter van AUGUSTUS, wiens volle vertrouwen hij genoot. AGRIPPA stierf, algemeen betreurd, in het vijfzigste jaar zijns ouderdoms.

AGRIPPA, (HENRICUS CORNELIUS), een man van buitengemeene begaafdheden, geboren te *Keulen* in 1486, was, beurtelings, krijgsman, wijsgeer, geneesheer, advocaat en schrijver. In al deze zeer uiteenlopende betrekkingen, spreidde hij uitstekende talenten ten toon. Hij overtrof zijne tijdgenooten zoo ver in kennis, dat men hem voor eenen toevenaar aanzag, en zich verbeeldde, dat een gemeenzame geest, onder de gedaante van eenen zwarten hond, hem overal vergezelde. Na vele jaren een zwerfend leven geleid te hebben, stierf deze zonderlinge man te *Grenoble*, in 1535. Hij was drie-maal gehuwd geweest, en had verscheidene kinderen. De werken van AGRIPPA verschenen in 1550, in twee octavo deelen, te *Leyden* in het licht. Het opmerkenwaardigste van dezelve, en het eenige dat nog aangehaald wordt, is zijne verhandeling over de *ijdelheid der wetenschappen*, zijnde een bijtend schimpschrift op die soort van kundigheden, waarop men destijds den meesten prijs stelde. BAYLE heeft een uitgebreid artikel aan AGRIPPA ingeruimd, naar hetwelk wij onze lezers, die meer van hem willen weten, verwijzen. Men zie alzoo

NAUDÉ (*Verdediging van groote mannen, die van tooverij beschuldigd werden*).

AGRIPPINA, de dochter van M. VIPSANIUS AGRIPPA en JULIA (het eenige kind van AUGUSTUS), huwde GERMANICUS, den zoon van DRUSUS en neef van TIBERIUS. Zij kreeg negen kinderen, van welke er drie in hunne kindschheid stierven, doch onder de overige zes waren CALIGULA, naderhand keizer, en AGRIPPINA, de moeder van NERO. Toen AUGUSTUS stierf, bevonden zich GERMANICUS en zijne gemalin aan de oevers van den *Rijn*, en hadden vele moeite de oproerige krijgslieden af te houden, om GERMANICUS in plaats van zijnen oom tot keizer uit te roepen. Bij deze gelegenheid toonde AGRIPPINA zich, door haar vast karakter, hare afkomst

van AUGUSTUS waardig. Het volgende jaar had zij op nieuw gelegenheid dezelfde geestkracht aan den dag te leggen. Op een overdreven gerucht, dat het leger van CÆCINA door ARMINIUS was afgesneden, en eene talrijke bende overwinnende Germanen op het punt stond, den *Rijn* over over te trekken, wilde men, in afwezigheid van GERMANICUS, de brug over de rivier afbreken; maar AGRIPPINA wist door hare vastberadenheid dit heilloos voorneemen te verhinderen. TIBERIUS den roem, welken GERMANICUS tegen de Germanen behaalde, benijdende, riep hem terug, en zond hem als landvoogd naar *Syrië*, alwaar hij, waarschijnlijk op aandrijven van TIBERIUS, door PISO met vergift werd om het leven gebragt. Stervende vermaande GERMANICUS zijne gemalin AGRIPPINA tot bedaardheid en omzigtigheid; doch AGRIPPINA verloor dezen wijzen raad uit het oog; zij begaf zich naar *Italië* en droeg zelve de urne die de asch van GERMANICUS bevatte. Zij werd door TIBERIUS naar het woeste eiland *Pandataria*, op de kust van *Terracina*, verbannen, en stierf aldaar den hongerdood, den 18 October des jaars 33 na CHRISTUS.

(M. STUART, *Romeinsche Geschiedenissen*, XV deel).

AGRIPPINA, (de jonge), dochter van de bovenstaande, twee echtgenooten verloren hebbende, huwde haren oom, keizer CLAUDIUS, dien zij vergiftigde, om haren zoon NERO op den troon te plaatsen. Deze liet haar vermoorden, en overhandigde aan den senaat eene lijst van al de misdaden, die zijne moeder bedreven had. Welk een monster!

M. STUART, *Romeinsche Geschiedenissen*, XVI deel).

AGUESSEAU, (HENRI FRANÇOIS D'), geboren te *Limoges*, in 1668, van een oud geslacht. Zijn vader was intendant van *Languedoc*, en de voornaamste leermeester van dezen veelbelovenden zoon. Het gezond oordeel en de fijne smaak, welke D'AGUESSEAU gedurende zijn gansche leven ten toon spreidde, doen het vaderlijk onderwijs groote eer aan. In 1691 werd hij tot advocaat-generaal, en 1700 tot procureur-generaal benoemd. Na den dood van LODIEWIJK XIV verheef hem de regent (hertog van *Orleans*), tot rijkskanselier, maar in 1718 werd hij naar *Fresnes* verbannen, omdat hij het verderfelijke financiële stelsel van den beruchten JOHN LAW had bestreden. Hij leefde nu stil op zijn landgoed, tot dat hij twee jaren later (1720) in zijne waardigheid werd hersteld. In 1722 andermaal ontslagen, bewerkte de kardinaal DE FLEURY zijne terugroeping,

en nu rees D'AGUESSEAU meer en meer in de algemeene achting. Onbaatzuchtig van aard, weigerde hij naar het ambt van zegelbewaarder te dingen, hoewel hij bijkans zeker was, hetzelfde te verkrijgen. «God verhoede,» zeide hij, «dat ik ooit een ambt bekleede van iemand die nog «in leven is!»

D'AGUESSEAU dong vooral naar den roem, om de regtspleging in de onderscheidene landschappen op eenen gelijkvormigen voet te brengen. Gedurende den hongersnood van 1709, vervolgde hij, met onvermoeide gestrengheid, de woekeraars, opkoopers en monopolisten. Hij bekleedde zijn ambt als kanselier tot groot voordeel der natie, tot den jare 1750. Zwak en ongesteld geworden zijnde, nam hij zijn ontslag, en stierf den 9 Februarij 1751. Zijne geschriften staan in hooge achting, en werden in 13 deelen 4° uitgegeven. Zij bestaan grootendeels in pleitredenen en redevoeringen ter gelegenheid der zittingen van het parlement. Volgens zijne begeerte werd hij te *Auteuil*, zonder eenige staatsie, in de graftombe, welke hij voor zijne vrouw had laten oprigten, bijgezet. LODIEWIJK XV versierde deze graftombe, maar de omwentelingsgezinden verwoestten haar in 1793, en verstrooiden de asch der beide echtgenooten. De plaatselijke regering verzamelde dezelfde echter, zoo goed mogelijk, en in 1800 werd het monument weder gedeeltelijk hersteld.

(*Penny Cyclopaedia*).

AHRENDT, een voortreffelijk oudheidkundige, was geboortig uit *Holstein*, en reisde te voet door *Noorwegen*, *Zweden*, *Denemarken*, *Frankrijk*, *Spanje* en *Italië*, om Scandinavische en Runische overblijfselen te verzamelen, en de alphabetten der negende, tiende en elfde eeuw te leeren kennen. Hij reisde onophoudelijk, en de zonderlingheid van zijne manieren en zijn voorkomen, wikkelden hem in verscheidene onaangename ontmoetingen. Hij overleed, in 1824, op de terugreis uit *Italië*.

(*Dictionary of Biography*).

AIKIN (JOHN), M. D., broeder van Mevr. BARBAULD, werd geboren te *Kibworth*, in 1747, opgevoed te *Warrington* en *Edinburg*, en studeerde in de geneeskunde te *Leyden* in 1784. Eerst zette hij zich als chirurgijn te *Chester* neder, van waar hij zich naar *Warrington* begaf. In de laatste plaats trad hij het eerst op als schrijver, en gaf, met medewerking zijner zuster, een deel *Mengelingen* uit. Naderhand vestigde hij zijn verblijf te *Yarmouth*, alwaar hij eenige jaren woonde.

Eindelijk vertrok hij naar de hoofdstad, waar hij (of in baren omtrek), tot aan zijn dood woonachtig bleef. Hij stierf in de maand December 1822, te *Stoke Newington*. Dr. Aikin was een man van geleerdheid en een sierlijk schrijver. Behalve het *Leven van Huët*, de *Levensbeschrijvingen van geneesheeren* en andere oorspronkelijke werken, gaf hij de eerste twintig deelen uit van het *Maandelijksch Magazijn*, het *Atheneum*, en onderscheidene uitgaven van oude dichters. Ook was hij een der medearbeiders van een *Algemeen Biographisch Woordenboek*, in 10 deelen, 4°. (*Penny Cyclopaedia*).

AILVA, (HANS WILLEM Baron VAN) een Vriesch edelman en dapper krijgsheer, die in de oorlogen tegen *Frankrijk*, in de 17de eeuw, *Nederland* voortreffelijke diensten bewees. Hij stierf in 1691 aan de gevolgen van een val van het paard. Zijn lijk, te *Brussel* gebalsemd, werd in het koor der kerk van *Holwert*, in het praalgraf zijner voorvaderen, bijgezet. HALMA heeft hem met het volgende grafschrift vereerd:

Een sprong van 't schichtig paard stortte AILVA,
(laas! in 't graf,
Dat dapper krijgshoofd in 't gebied der zeven staten,
Onsterfelijk in eer door zijnen veldheersstaf;
Want, schoon hij 't krijgswind op aarde heeft
(verlaten,
Zijn deugd staat, als de zon, alle eeuwen door te
(prijkt
Op duurzaam perkement met goud in 's lands kronijk.
(VALKENIER, *Verward Europa*).

AKBAR, (MAHOMED), een der grootste Mongoolsche vorsten, had slechts den ouderdom van veertien jaren bereikt, toen hij, in 1555, zijnen vader HUMAYUN opvolgde. De volkomene nederlaag der Patans, in het volgende jaar, was een der eerste gebeurtenissen, welke zijne regering kenmerkten. Hij voerde vijftig jaren lang den scepter, gedurende welke hij meestal tegen binnen- en buitenlandse vijanden had te strijden. Hij zegevierde allerwegen. AKBAR was dapper, edelmoedig en een mildadig voorstander van geleerdheid; hij legde eene goedertierenheid aan den dag gelijk zelden bij Oostersche vorsten wordt aangetroffen; ook was hij vrij van bijgeloof en blinden ijver voor zijne godsdienst, hetgeen bij eenen Muzelman opmerking verdient. Hij stierf in 1605. Zijn dood werd veroorzaakt of verhaast door het verdriet over het verlies eens geliefden zoons.

(ABUL FAZL, *Memoirs of Akbars Life and Government*).

AKENSIDE, (MARK), geboren te *Newcastle* aan de *Tyne*, in 1721, was de zoon van eenen gegoeden slagter, die

hem naar *Edinburg* zond, om in de godgeleerdheid te studeren. Daar hij zich echter bij voorkeur in de geneeskunde wilde oefenen, begaf hij zich naar *Leyden*, alwaar hij in 1744 den graad van doctor bekwam. In hetzelfde jaar gaf hij de *Genoegens der verbeelding* uit, een dichtstuk, hetwelk roep deed zeggen: «dat hij geen alledaagsch schrijver was. Hij zette zich als geneesheer neder te *Northampton*; doch in deze stad weinig te doen hebbende, ging hij naar *Hampstead*, en vervolgens naar *Londen*. Zijn vriend DYSON schonk hem edelmoedig drie honderd pond jaarlijks, ten einde eenen behoorlijken staat te kunnen voeren. Alreeds kreeg hij meer en meer naam, en zou misschien het hoogste toppunt van roem bereikt hebben, indien niet eene rotkoorts hem, den 23 Junij 1770, naar het graf hadde gesleept. AKENSIDE was een geleerd man, en een ijverig voorstander van burgerlijke en godsdienstige vrijheid. Men beschuldigt hem echter van ijdelheid en oplopendheid, gebreken, welke men dikwerf aan mannen van genie heeft ten laste gelegd, die, hunne eigene waarde gevoelende, de trotsche aanmatiging van domkoppen niet kunnen dulden. Zijne *Genoegens der Verbeelding* zullen gelezen worden, zoo lang de Engelsche taal bestaat; het is een dichtstuk in rijmlooze verzen, hetwelk de verhevenste gedachten in hoog dichterlijke taal verkondigt. AKENSIDE zelf was er echter minder mede ingenomen dan vele mannen van smaak en oordeel. Hij had het plan dit dichtstuk geheel om te werken; doch de dood overviel hem, te midden van dezen arbeid. (*BARBAULD'S Essay*).

AKERBLAD, een Zweedsch geleerde in talen en fraaije wetenschappen, stierf in 1819 te *Rome* in den bloei zijns levens. Hij had eene uitgebreide kennis in Egyptische oudheden, ontdekte den sleutel van eenige Coptische letterteekenen, en, indien hij niet zoo vroegtijdig ware gestorven, zou hij misschien YOUNG en CHAMPOLLION, die bekwame uitleggers der Egyptische beeldenspraak, hebben geëvenaard. AKERBLAD verstond onderscheidene Oostersche en Europeesche talen. Hij was een corresponderend lid van het Fransche Nationale Instituut en lid van vele andere geleerde genootschappen.

(*Manual of Biography*.)

ALAMANNI, (LODEWIJK), een poëet, geboren te *Florence*, in 1495, uit een der aanzienlijkste geslachten der republiek. Hij was genoodzaakt zijn vaderland te ontvlugten, wijl hij deel genomen had aan

eene zamenzwering tegen het leven van den kardinaal JULIO DE MEDICIS, keerde in 1527 terug, en was, bij de herstelling der MEDICIS, andermaal gedwongen zijne vaderstad te verlaten. FRANS I, koning van Frankrijk, verleende hem eene schuilplaats, en benoemde hem zelfs, na den vrede van Crepy, tot afgezant bij KAREL V. ALAMANNI had vroeger een dichtstuk opgedragen aan FRANS I, waarin hij, zinspelende op den keizerlijken adelaar, zeide: «deze vraatzuchtige adelaar heeft twee snavels, om des te meer te kunnen verslinden.» In eene aanspraak, ter gelegenheid van zijn eerste gehoor bij den keizer, begonnen verscheidene zijner zinsneden met het woord *arend*, waarop KAREL de boven aangehaalde woorden toepaste. ALAMANNI, zonder zich hierover eenigzins te verontrusten, wist dit verwijt op zulk eene geestige wijze te beantwoorden, dat hij KAREL geheel voor zich innam. Hij stierf in 1556 te Amboise. Onder zijne talrijke werken, is een leer-dicht over den Akkerbouw het meest beroemd.

(Dictionnaire historique.)

ALARD VAN AMSTERDAM, in 1490 in die stad geboren, van welke hij zijnen naam ontleend heeft. Hij muntte uit in het Grieksch en Latijn, en beoefende vlijtig de fraaije letteren, welke hij te Amsterdam, Keulen, Utrecht en te Leuven onderwees, in welke laatste stad hij in 1544 is overleden. Men heeft van hem een groot aantal letterkundige werken en godgeleerde twistschriften over den Doop, de Zonde, het Vagevuur, de Heiligen, enz. Met zinspeling op zijnen naam ALARD (die volgens hem zelven zoo veel als AL AARDE zou beduiden), vervaardigde hij het volgende grafschrift, dat ook op zijne grafzerk te lezen was: *Tota tegit tellus, qui tellus tota vocatur.*

(J. WAGENAAR, *Amsterdam in zijne opkomst*, enz. IIIe d.)

ALARIC I, koning der Westgothen, stamde af van het adellijk geslacht der *Baltis*, en diende eenige jaren in de Romeinsche legers; doch wijl anderen hem werden voorgetrokken, stond hij in het jaar 396 op, en verwoestte *Pannonië*, *Dacië* en *Griekenland*. Na eene korte staking der vijandelijkheden, viel hij, in den jare 400, in Italië, en voerde eenen onmetelijken buit en vele gevangenen weg. Hij hernieuwde verscheidene malen dergelijke strooptogten, en dwong den 24 Augustus 410 Rome de poorten voor hem te openen. De stad werd gedurende zes dagen door zijne soldaten geplunderd, doch het leven der inwoners gespaard,

de eer der vrouwen ontzien en geen tempel verwoest. Nu trok ALARIC met zijne krijgsmagt naar het Zuiden van Italië, doch stierf binnen weinige maanden, na eene kortstondige ziekte, terwijl hij *Cosenza* in *Calabrië* belegerde. Zijn dood veroorzaakte eene tijdelijke verzoening tusschen de Westgothen en keizer HONORIUS. ATAULPHUS (ADOLF), de broeder van ALARIC's weduw, werd met eenparige stemmen tot opvolger gekozen. ATAULPHUS was een vriend van vrede; hij huwde PLACIDIA, HONORIUS zuster, doch werd kort daarna door een' zijner stalmeesters vermoord.

(GIBBON, *decline and fall of the roman empire*, ch. XXIX—XXXI.)

ALARY (ANTOINE), geboren te *Musidan*, departement van *la Dordogne* in Frankrijk, onderscheidde zich in de Fransche legers op den ouderdom van vijftien jaren. Te *Bois-des-Chèvres* zag men hem alleen onder de overwinnende Vendeërs, op het slagveld blijven, hun met de sabel in de vuist het vaandel van zijn regiment betwisten; het hernemen, verliezen, weder bemagtigen, en het eindelijk te midden zijner vlgtende kameraden terug brengen. Zestien jaren oud ging ALARY aan boord van het schip van kapitein LA CROSSE, die in 1796 hulp bracht aan de Ieren. Dit schip, door den storm van het smaldeel afgedwaald, stond een verschrikkelijk gevecht door tegen drie Engelsche schepen: het ontkomt den vijand, maar strandt op woeste rotsen. Dertien honderd man, het scheepsvolk uitmakende, waren gedurende vijf dagen aan al de ijsselijkheden des hongers blootgesteld, en de wanhoop begon zich van deze ongelukkigen meester te maken, toen de jeugdige ALARY, geprikkeld door de begeerte om hen te redden, besluit, den grooten afstand, die hem van het vaste land scheidt, te overwinnen. Hij werpt zich in zee, worstelt gedurende zes uren tegen de verbolgen golven, en bereikt bijkans stervende het strand. Kustbewaarders komen hem te hulp; hij verhaalt hun het lot zijner makkers, en had weldra de zalige voldoening zijne lotgenooten behouden aan wal te zien. Vijf jaren later stond ALARY met vijftien huzaren den aanval door van zeshonderd Oostenrijkers. Hij wordt met wonden overdekt, en valt onder de pooten van een paard, dat hem geweldig kneust; eindelijk snelt men te hulp en draagt hem weg. Hij is van zijne wonden hersteld.

(Dictionnaire historique de la Jeunesse.)

ALBA, (FERDINANDO ALVARES DE TOLEDO, heitog van) opperbevelhebber

van het keizerlijke leger, en staatsdienaar van KAREL V en FILIPS II, werd geboren in den jare 1508. Hij was de zoon van DON GARCIA en kleinzoon van DON FADRIQUE (FREDERIK), een' neef van koning FERDINAND *den Katholijken* en den tweeden graaf van ALBA DE TORMES. Zijn vader verloor het leven in een gevecht tegen de Mooren te *Gelvez*. Zijn grootvader zorgde voor zijne opvoeding, welke strekte om hem voor het veld en het kabinet bekwaam te maken. Vroegtijdig trad hij in dienst des keizers, en vergezelde hem op zijne togten naar *Algiers*, *Tunis* en *Pavia*. Later volgde hij dien vorst naar *Hongarij*, en men zegt dat de keizer hem tot den eersten rang in het leger verheef, meer als een blijk zijner gunst, dan uit hoofde zijner bekende militaire talenten. Zijn gesloten karakter en de bijzondere overhelling van zijnen geest tot staatkunde, had aanvankelijk een ongunstig denkbeeld van zijne bekwaamheden als veldheer doen opvatten. Toen de keizer hem raadpleegde of men de Turken moest aantasten, ried hij hem, hun liever eene gouden brug te bouwen, dan eenen beslissenden veldslag te wagen. Door zijne wijze maatregelen echter behaalde de keizer eene volkomene overwinning op FREDERIK van *Saksen* te *Muhlberg*, waar de keurvorst werd gevangen genomen, en gebragt voor eenen krijgsraad waarvan ALBA voorzitter was, die hem ter dood veroordeelde. De hertog spoorde den keizer aan, om dit vonnis te laten voltrekken; maar dit was geenszins KARELS bedoeling. De keizer, met paus PAULUS IV in onmin geraakt, maakte ALBA zich meester van den kerkeijken Staat, doch ontving bevel, om met den paus eenen eervolten vrede te sluiten. Deze trotsche krijgsman, voor wien de dapperste beelde, was genoodzaakt den paus vergiffenis te vragen, en (gelijk hij zelf bekende) bij deze plegtigheid zóó bedremmeld, dat hij naauwelijks één woord kon uitbrengen. Welk een monster van wreedheid ALBA zich, gedurende zijn zesjarig verblijf (1567—1573) in de *Nederlanden*, betoond heeft, zullen wij, als genoeg bekend, met stilzwijgen voorbijgaan. HENDRIK II, koning van *Portugal*, in 1580 gestorven zijnde, trok ALBA met twaalf duizend man derwaarts, en verzekerde PHILIPPUS II, koning van *Spanje*, de kroon van *Portugal*. Drie jaren later stierf hij te *Lissabon*, in den ouderdom van vier en zeventig jaren.

De hertog van ALBA was de bekwaamste krijgshelpebbler zijner eeuw; vooral onderscheidde hij zich door schranderheid en voorzigtigheid in het kiezen zijner le-

gerplaatsen, en de strenge krijgstuicht, welke hij wist te handhaven. Dikwijls verkreeg hij door geduldige krijgslisten die voordeelen, welke verloren zouden zijn gegaan of duur betaald geworden, indien men den vijand met overhaasting hadde aangevallen. Te *Keulen* zijnde, en immer eene ontmoeting met de Duitse troepen vermijdende, spoorde de bisschop hem aan om slag te leveren; doch ALBA antwoordde: «De pligt eens veldheers is niet zoo zeer om te vechten, maar om te overwinnen.» Nimmer heeft ALBA eenen veldslag verloren, waarin hij zelf het opperbevel voerde.

(DE CAMPO, *Hist. de Portugal*.)

ALBANO, (FRANCISCUS), de schilder der bevalligheden en de ANACREON der schilderkunst genaamd, werd in den jare 1578 te *Bologna* geboren; hij was de kweekeling van CALVART en de CARRACHES. GUIDO, zijn medeleerling, hielp hem met zijnen raad. ALBANO muntte uit in het schetsen van vrouwelijke en kinderlijke schoonheden, en alles wat zachtheid en bevalligheid vereischt. Ook in het landschapschilderen bezat hij groote verdiensten. Hij huwde te *Rome* en vestigde zich aldaar. Zijne vrouw gestorven zijnde, huwde hij eene andere, DORALICE geheeten, die ongemeen schoon was. DORALICE en verscheidene kinderen, welke zij hem schonk, dienden hem tot modellen. Bij voorkeur schilderde hij vrouwenbeelden en minnegoodjes. Hij stierf in 1660.

(*Nouvelle Biographie classique*.)

ALBERONI, (GIULIO), kardinaal, de zoon eens tuinmans, geboren in 1664, te *Firenzuola*, een dorp in het hertogdom *Parma*. Hij werd voor de kerk opgevoed. Als dorpspastoor geraakte hij in kennis met den hertog van *Vendôme*, een' Fransch generaal, die, verrukt door zijne manieren en gesprekken, hem tot zijnen secretaris aanstelde en naar *Spanje* medenam, waar hij tot onderscheidene geheime onderhandelingen, ten behoeve van PHILIPPUS V, gebruikt werd. De hertog van *Parma* benoemde hem naderhand tot zijnen zaakwaarnemer aan het hof van *Madrid*. Terwijl hij dezen post vervulde, won hij het vertrouwen des konings, op wien destijds de prinses URSINI den grootsten invloed uitoefende. ALBERONI had reeds de gunst dezer prinses gewonnen, en werd haar vertrouweling. Hij wist eene huwelijks-verbindtenis te bewerken tusschen PHILIPPUS V en ELIZABETH FARNESE, dochter van den prins van *Parma*. Hij reisde naar *Parma*, om het huwelijks-contract in naam des konings te sluiten. De prinses URSINI middelerwijl vernemende, dat

het karakter der aanstaande bruid niet zoo zachtaardig was als ALBERONI haar had voorgesteld, wist zij den koning te bewegen eenen renbode naar *Parma* af te zenden, met bevel aan ALBERONI, om de onderhandeling af te breken. De renbode kwam even vóór de teekening van het huwelijks-contract aan. Door bedreiging en omkoopning wist ALBERONI dien koninklijken bode over te halen, eerst den volgende dag zich te vertoonen. Zoodra het huwelijks-contract gesloten was, reisde de nieuwe koningin terstond naar *Spanje*, en de eerste gunst, welke zij in eenen brief aan haren gemaal verzocht, was om de prinses *URSINI* van het hof te verwijderen. Nu steeg ALBERONI spoedig in magt en aanzien; hij werd aartsbisschop van *Valentia* en eerste staatsdienaar. Begeerig om *Spanje* weder tot deszelfs ouden luister op te voeren, maakte hij vele hervormingen, en vermeederde de krijgsmagt ter zee en te land. Tot dus verre ging alles goed; maar ALBERONI was onkiesch in de middelen om *Spanje* te verheffen. Met schending van den Utrechtschen vrede, overviel hij onverwacht het eiland *Sardinië*, en veroverde later, op gelijke wijze, *Sicilië*. Geheel *Europa* stond verbaasd over dezen nieuwen oorlogsbrand, door ALBERONI ontstoken. *Engeland*, *Frankrijk* en de keizer van *Duitschland* sloten met elkander in 1719 een verbond tegen *Spanje*. ALBERONI trotseerde al deze magten; maar de koning, verschrikt over het onweder dat er stond los te barsten, en door paus *CLEMENS XI*, den hertog van *Parma* en de koningin daartoe gedrongen, teekende eigenhandig een bevelschrift tot ALBERONI's verbanning uit geheel *Spanje*. ALBERONI verwijderde zich naar *Italië*, waar hij vervolgd werd en zelfs in den kerker geworpen; doch eindelijk herkreëg hij zijne vrijheid en geestelijke waardigheden. Meer dan eens stond hij op het punt den pauselijken troon te bestijgen. Hij stierf den 26 Junij 1752, in den ouderdom van acht en tachtig jaren. Hij is een der merkwaardigste en uitstekendste voorbeelden van die soort van staatslieden, die door de laakbaarste listen en kuiperijen zich tot magt en aanzien weten te verheffen, en die uit voorgewenden ijver voor hunnen oppermagtigen gebieder, geheel *Europa* in oorlog zouden wikkelen, al wierden ook de natuurlijke vorderingen der menschelijke beschaving eeuwen daardoor vertraagd.

(*Conversations Lexicon.*)

ALBERTI, (**ARISTOTELES**), een Bolognaesch bouwkundige, die, zegt men, den toren van *ST. MARIA*, met al de

klokken, dertig voet ver heeft verplaatst, en eenen anderen, die vijf voet overhelde, loodregt gezet. Hij werd, uit hoofde zijner belangrijke diensten, in *Hongarijë* tot ridder geslagen, en verkreeg het ongewone voorregt op eigen' naam geld te mogen laten slaan.

ALBERTINE AGNES, de derde dochter van *FREDERIK HENDRIK*, prins van *Oranje* en *AMALIA VAN SOLMS*, was eene vorstin, die niet minder door alle Christelijke deugden, als door aanminnigheid en bevalligheid uitmuntte. Den 2 Mei 1652 trad zij in den echt met *WILLEM FREDERIK*, graaf van *Nassau*, stadhouder van *Vriesland*. Zij stierf den 28 Junij 1696 in *Vriesland* op het *Oranje-Woud*, en werd zonder eenige praal te *Leeuwaarden* begraven. Het tegenwoordig koninklijk huis der *Nederlanden* stamt in de mannelijke linie regtstreeks van de genoemde vorstelijke echtgenooten af.

ALBERTUS of **ALBRECHT I**, hertog van *Oostenrijk*, en later keizer van *Duitschland*, was de zoon van *RUDOLF VAN HABS-BURG*, den grondlegger der keizerlijke *Oostenrijksche* dynastie. Nadat *ALBRECHT* keizer *ADOLF VAN NASSAU* had verslagen en gedood, en de *Zwitser*s door zijne dwingelandij tot opstand genoopt, werd hij vermoord door zijnen neef *JAN*, zoon van den hertog van *Zwaben*, wiens vaderlijk erfgoed hij zich in 1308 had toegeëigend. *ALBRECHT* gaf den geest in de armen eener behoeftige boerin. De moordenaar en zijne eedgenooten namen de vlugt, twee hunner werden naderhand gevat en ter dood gebragt, alsmede vele andere personen, die meestal onschuldig, doch van medeplichtigheid verdacht werden. *AGNES*, *ALBRECHT*'s dochter, koningin van *Hongarijë*, dreef de wraak over den dood haars vaders tot het uiterste. Ongeveer honderd adellijke geslachten en een duizendtal andere werden de slagtoffers dezer wreede vervolging. Na dit bloedbad bouwde *AGNES* een klooster op de plaats waar de moord gepleegd was, hetwelk *Königsfelden* genoemd werd, en hier sloot zij zich de overige dagen haars levens op. De overblijfselen van dit klooster en de kerk zijn nog heden te zien. *Königsfelden* ligt aan de landstraat van *Bazel* naar *Baden* en *Zurich*, in *Zwitserland*, en in het gezigt van het kasteel van *Habsburg*, waaruit het Huis van *Oostenrijk* oorspronkelijk is.

(*JOHANN MULLER, Geschichte der Schweizer.*)

ALBERTUS MAGNUS, wiens bijnaam *de Groot*e hem van wege zijne buitengewone begaafdheden gegeven werd, was

uit een adellijk geslacht te *Lauringen*, in *Zwaben*, in 1193 of 1205 gesproken, en studcerde te *Pavia*. Na Dominikaner geestelijke geworden te zijn, hield hij met ongemeenen roem voorlezingen over de wijsbegeerte van ARISTOTELES. In 1254 werd hij Provinciaal zijner orde in *Duitschland*, en vestigde zich te *Keulen*, alwaar hij in 1280 overleed. ALBERTUS vervaardigde eenen automaat, die, zegt men, zich kon bewegen en spreken; dit kunstgewrocht werd door zijnen leerling THOMAS AQUINAS vernield, wyl deze zich verbeeldde, dat dit een werk des duivels was. ALBERTUS deed verscheidene verwonderlijke natuurkundige proeven, welke in die eeuw van duisternis aan tooverij werden toegeschreven. Zijne wijsgeerige en andere werken, zijn in 21 deelen folio bijeenverzameld. Vele stukken echter, in deze uitgebreide verzameling voorkomende, worden te onregt aan hem toegeschreven.

(*Dictionary of Biography.*)

ALBINUS, (BERNARD SIEGFRIED), een der beroemdste ontleedkundigen der achttiende eeuw, werd geboren te *Frankfort* aan den *Oder*, in het jaar 1697. Hij gaf vroegtijdig blijken van buitengewonen aanleg voor ernstige studiën. Aan zijnen vader, BERNARD ALBINUS, die professor in de ontleedkunde te *Leyden* was, (toen de beroemdste geneeskundige school van *Europa*,) was hij zijne geestdrift voor eene kunst verschuldigd, welke hij later met zoo veel roem beoefende. BOERHAAVE, RIJNSCH en RAU waren zijne leermeesters. Na zijne studiën te *Leyden* voltooid te hebben, bezocht hij *Frankrijk*, waar hij eene naauwe vriendschap sloot met WINSLOW en SENAC. Door den invloed van BOERHAAVE werd hij, op den ouderdom van een en twintig jaren, tot professor in de ontleedkunde te *Leyden* benoemd. Deze leerstoel bekleedde hij, zonder tusschenpoozen en met den grootsten roem, ruim eene halve eeuw. ALBINUS gaf zich veel moeite voor zijne lessen, en bezat de gelukkige gave, om zich zeer duidelijk en gemakkelijk uit te drukken. Hij was een onvermoeibare ontleder, en muntte uit in het maken van anatomische preparaten, en bijzonder in de kunst van insputting, welke hij waarschijnlijk zijnen leermeester RIJNSCH had afgezien. Hij gebruikte de voortreffelijkste teekenaars, om de ontleedde deelen getrouwelijk af te beelden. Op deze wijze bekwam hij bewonderenswaardige teekeningen van de spieren en beenderen van het menschelijke ligchaam en van de slagaderen en de aderen der ingewanden. Hij overtrof alle ontleedkundigen in naauwkeurige beschrij-

ving, en bevorderde grootelijks de ontleedkundige wetenschap door de oorspronkelijkheid zijner opmerkingen. Onder zijne geschriften munten dan ook uit zijne *Historie over de Beenderen*, en die *over de Spieren*. Hij stierf te *Leyden*, in den jare 1750. Zijn broeder CHRISTIAAN BERNARD verwierf zich insgelijks grooten roem in dezelfde wetenschap.

(WATT, *Bibliotheca Britannica.*)

ALBOINUS, koning der Longobarden, zoon van AUDOIN, opperheer van *Pannonië*, wien hij in 561 opvolgde. Nog jong huwde hij CLODOVINA, dochter van CLOTAIRIUS I, koning van *Frankrijk*. In den strijd doodde hij den zoon van TURISUND, koning der Gepiden, en had de vermetelheid den ongelukkigen vader op te zoeken, die hem, volgens de gewoonte dier dagen, de wapenrusting zijns zoons aandeed. Zelfs vroeg hij ROSAMOND, de dochter van CUNIMOND, eenen anderen zoon van TURISUND, ten huwelijk. Dit geweigerd zijnde, hervatte hij de vijandelijkheden, doodde CUNIMOND, en maakte van diens hoofdschedel eenen beker, en dwong ROSAMOND hem hare hand te schenken. Hij trachtte gansch *Italië* te veroveren. *Pavia* door hongersnood gedwongen hebbende zich aan hem te onderwerpen, wilde hij, in zijne granschap, alles te vuur en te zwaard verdelgen. Doch, toen hij de stad binnen reed, viel zijn paard en kon niet weder van den grond opstaan. Deze omstandigheid maakte een zijner volgelingen zich ten nutte, om ALBOINUS te kennen te geven, dat hij dit ongeval moest aanmerken als een teeken van 's hemels granschap, ten einde hem over te halen, om van zijne bloedige wraak af te zien. Verrukt over de heerlijke ligging van *Pavia*, koos hij deze stad tot zijne verblijfplaats, welke, gedurende eenige eeuwen, de hoofdstad der Lombardische heerschappij is gebleven. ALBOINUS leven eindigde in 573 door huiselijk verraad. Op een feest met de hoofden zijner landslieden bovenmatig gedronken hebbende, riep hij om den beker der overwinning, den schedel van CUNIMOND; en toen dezelve was rondgegaan, beval hij dezen beker te brengen aan ROSAMOND, met verzoek dat zij van dien wijn zoude proeven, en aan haren vader gedenken. De koningin gehoorzaamde, maar zon op wraak. Op zekeren avond, toen ALBOINUS door wijn en slaap was overmeesterd, ontgrendelde zij, voor haren minnaar, 's konings wapendrager, de deur van het vorstelijk slaapvertrek. ALBOINUS, de dapperste der Longobardische krijgslieden, maar ongewapend en over-

rompeld, viel als een gemakkelijk slagtoffer van vrouwelijke wraak. Zijne dapperheid, zijne edelmoedigheid en zijne zegepralen werden, zelfs nog ten tijde van KAREL den Grooten, in de volksliederen der Germanen bezongen.

(GIBBON, *Hoofds.* XLV.)

ALBUQUERQUE, (**ALFONSO D'**), of gelijk de Portugeezen zijnen naam schrijven, **AFFONZO ALBOQUERQUE**, bijgenaamd *de Groote*, ook de Portugeesche **MARS** genoemd, werd in den jare 1452 te *Lissabon* geboren, uit een geslacht, hetwelk van koninklijken bloede afstamde. Heldenzin, ontdekkingen en veroveringen kenmerkten zijne natie in deze eeuw. Een groot deel der westkust van *Afrika* was aan de Portugeezen onderworpen, die nu hunne heerschappij tot over de Indische zee zochten uit te breiden. **ALBUQUERQUE** werd tot onderkoning der nieuwe bezittingen benoemd, en kwam den 26 September 1503 met eene vloot voor *Goa* aan, eene belangrijke plaats, op de kust van *Malabar*, veroverde de stad en verhef haar tot het middelpunt der Portugeesche magt en van den handel in *Azië*. Het eiland *Ceylon*, de Sundasche eilanden en het schiereiland *Malacca* vielen hem mede in handen. Den 25 September 1507 verscheen hij voor het gewichtige eiland *Ormuz*, aan den mond der Perzische golf. De woorden der opeisching aan **ZEIFADIN**, den jeugdigen koning van *Ormuz*, toegezonden, verdienen opmerking. «Ik kom,» zeide **ALBUQUERQUE**, «geen oorlog brengen, maar vrede, — vrede echter, welke alleen te verkrijgen is door aan den koning van *Portugal* schatting te betalen, in plaats van aan den koning van *Perzië*; want *Portugals* vorst is zulk een magtig koning, dat het beter is diens leenman te zijn dan rijken te gebieden.» Men wilde echter van dit voorregt geen gebruik maken; maar het geschut der Portugeezen liet zich zoo krachtdadig hooren, dat men zich moest laten overreden. In weerwil zijner schitterende diensten, ondervond **ALBUQUERQUE** de ondankbaarheid der koningen. **LOPEZ SOAREZ**, zijn persoonlijke vijand, werd benoemd om hem te vervangen, en deze ongenade, welke hij diep gevoelde, verergerde de ongesteldheid, welke hem had aangetast, en verhaaste zijnen dood. Zoodra hij de tijding zijner afzetting vernam, riep **ALBUQUERQUE** in bitteren weemoed uit: «Naar het graf, naar het graf, onglukkige oude man!» Hij stierf te *Goa* in 1515 onder klagte over de ondankbaarheid van zijnen koninklijken meester. **EMANUEL** gevoelde te laat berouw over het verlies van zulk

een' dienaar, en tot een bewijs daarvan verhef hij **BLAS**, den zoon van **ALFONSO**, tot de eerste waardigheden van het rijk.

ALBUQUERQUE heeft eene onbetwistbare aanspraak op den naam van een groot man. Hij bewees zijn vaderland, door onverschrokken moed en schrander beleid, de gewigtigste diensten, zijnde hij een dier krijgsoverhebbers, die tot het gebouw van *Portugals* grootheid in de *Indiën* het meest hebben bijgedragen.

(**BARROS**, *History of the Portuguese Conquests in the East.*)

ALCIBIADES, een beroemd veldoverste en staatsman, geboren te *Athene*, om trent 450 jaren vóór **CHRISTUS**, verried van zijne kindsheid af wat hij op lateren leeftijd zoude worden. Op zekeren dag met andere kinderen op de straat met koten spelende, kwam er een wagen aanrijden; hij verzocht den voerman een oogenblik op te houden; maar deze, verre van daaraan gehoor te geven, zette zijne ossen aan, om meer spoed te maken. Al de makkers van **ALCIBIADES** stoven uit elkander. In plaats van dit voorbeeld te volgen, ging de vermetele knaap dwars over de straat leggen, den voerman toeroepende: «Ga voort, als ge durft.» De man, getroffen door de stoutmoedigheid van dit kind, sloeg eenen anderen weg in. Op zekeren dag met een' zijner kameraden worstelende, en vreezende omver geworpen te zullen worden, beet hij hem in den arm, om los te komen. «Gij bijt als eene vrouw!» riep zijne tegenpartij. — «Zeg liever als een leeuw,» hernam **ALCIBIADES**. Hij was een leerling van **SOCRATES**, die hem eemaal in den strijd het leven redde, en op eenen anderen tijd van hem dezelfde dienst ontving. In 416 werd **ALCIBIADES** met eenen krijgstogt naar *Sicilië* belast, welken hij zelf had aangeraden. Gedurende zijne afwezigheid, beschuldigd de goden gesmaad te hebben, werden zijne goederen verbeurd verklaard, waarop **ALCIBIADES** naar *Sparta* vlugtte. Later zag hij zich genoodzaakt eene schuilplaats te zoeken bij **TISSAPHERNES**, een' der Perzische landvoogden. In 407 door zijne landgenooten teruggedroegen, verkregen zij, onder zijne leiding, weder de overhand op de *Spartanen*. Eindelijk zijnen medeburgers andermaal mishaaagd hebbende, zocht hij bescherming bij **PHARNABAZUS**, een' ander Perzisch landvoogd. Zijne vijanden lieten hem ook daar niet met rust. De afgezondene moordenaren, den moed niet hebbende zijne woning binnen te treden, staken het huis in den brand. **ALCIBIADES** vloog, met het zwaard in de vuist, dwars door

de vlammen; doch naauwelijks buiten gekomen, werd hij met pijlen en werpschichten overstelp, en viel dood ter aarde. Hij had nog niet den ouderdom van vijftig jaren bereikt.

(PLUTARCHUS, *het leven van ALCEBIADES*.)

ALCUINUS, (**FLACCUS ALBINUS**), een inboorling van het graafschap York, een der geleerdste mannen der achtste eeuw, tevens godgeleerde, wijsgeer, redenaar, geschiedschrijver, dichter, wiskundige en kenner van onderscheidene talen, werd uit *Offa* als afgezant aan *Karel den Groten* gezonden, die hem aan zich verbond, en met zijne vriendschap vereerde. **ALCUINUS** werd door dezen vorst tot staatkundige onderhandelingen gebruikt; hij verspreidde vele nuttige kundigheden en stichtte scholen te *Parijs*, *Aken* en op andere plaatsen. De keizer zelf, zijne kinderen en de voornaamste heeren van het hof woonden dikwijls **ALCUINUS** lessen bij. Op vergevorderden leeftijd schreef hij eigenhandig het Oude en Nieuwe Testament af, en maakte daarin vele verbeteringen. **ALCUINUS** stierf den 19 Mei 804 in de abdij van *Tours*, en is aldaar in de kerk van *St. Martin* begraven. Zijn grafschrift, door hem zelven vervaardigd, werd gegraveerd op eene koperen plaat, en bevatte onder anderen de twee volgende regelen:

Quod nunc es, fueram, famosus in orbe viator
Et quod nunc ego sum, tuque futurus eris.

Zijne geschriften, meest van geschiedkundigen en wijsgeerigen aard, zijn in 1617 door *André Duchesne* te *Parijs* uitgegeven, en in 1777 te *Regensburg* in 4 deelen folio gedrukt.

(*Penny Cyclopædia*.)

ALDROVAND, (**ULYSSES**), de beroemdste natuurkundige der zestiende eeuw, werd geboren te *Bologna* in 1527, alwaar hij den 4 Mei 1605 overleed. Hij besteedde bijkans geheel zijn leven en vermogen aan het verzamelen van bouwstoffen voor zijne *Natuurlijke Historie*, in 13 deelen folio, van welke er slechts vier door hem zelven zijn in het licht gegeven. Men wil dat hij arm en blind in het gasthuis te *Bologna* is gestorven, doch de waarheid hiervan wordt betwijfeld, schoon hij niet de eenigste geleerde zou zijn, die gedurende zijn leven werd veronachtzaamd en eerst na zijnen dood geëerd. De senaat zijner geboorteplaats stemde eene aanmerkelijke som goed, om zijn werk geheel in het licht te doen verschijnen. Negen tiende gedeelte van dit werk, zegt *Buffon*, bestaat uit overtoolligheden en dingen vreemd aan het onderwerp. «Als **ALDROVAND** spreekt over

«den haan en den stier (voegt er de «groote natuurkundige bij) dan verhaalt «hij ons alles wat er over hanen en stieren ooit geschreven is; — al de denkbelden, welke de ouden van hen koesterden; alles wat men van hunne deugden, hun karakter en hunnen moed heeft «gezegd; al de omstandigheden, waarin «zij gebruikt werden; al de sprookjes, «welke oude wijven van hen hebben «uitgekraamd; al de wonderen, die zij «in mythologische eeuwen zouden hebben «verricht; al de onderwerpen van bijge«loof, waartoe zij aanleiding hebben gegeven; al de hoedanigheden en kenmerken, welke men hun heeft toegeschreven; «al de vergelijkingen, welke de dichters «van hen hebben ontleend; al de afbeeldingen, welke men van hen in hieroglyphen en in de wapenkunde aantreft; «in één woord, al de geschiedenissen en «fabels, welke ooit van den haan en den «stier zijn opgedischt geworden.»

(*Biographie Universelle*.)

ALDRUDE, gravin van *Bertinoro*, geboren in *Italië*, maakte zich, tegen het einde der twaalfde eeuw, beroemd door hare welsprekendheid en haren mannelijken moed. In den bloei haars levens weduwe geworden, werd haar hof de verzamelplaats van alle Italiaansche ridders. *Ancona*, door de Oostenrijksche troepen belegerd wordende, verkeerde in den hoogsten nood. **ALDRUDE** echter sprak haren hofridders moed in, voerde hen tot het ontzet der stad aan, en *Ancona* bleef behouden.

(*Dictionary of Biography*.)

ALEMBERT, (**JEAN LE ROND D'**), in 1717 te *Parijs* geboren, was de natuurlijke zoon van *M. Destouches*, commissaris der artillerie en mademoiselle *de Tencin*, eene vrouw beroemd door hare talenten en avonturen, en schrijfster van onderscheidene werken, in een van welke (*les malheurs de l'amour*) zij eene schets geeft van haar eigen leven. Hij werd door zijne ouders verlaten, en op de trappen der kerk *St. Jean le Rond*, bij de hoofdkerk van *Notre Dame* te *Parijs*, te vondeling gelegd. Hij was zóó zwak, dat hij niet in het vondelingshuis werd opgenomen, maar toevertrouwd aan de vrouw van eenen armen glasblazer. De vader, berouw gevoelende over zijne barbaarschheid, schonk zijnen zoon eene jaarwedde van 1200 Franken. Men zegt, dat, zoodra **ALEMBERT** proeven begon te geven van ongemeene talenten, de moeder hem met zijne afkomst bekend maakte, doch de knaap antwoordde haar: «Gij zijt slechts mijne stiefmoeder — de «glasblazers vrouw is mijne moeder.»

D'ALEMBERT studeerde aanvankelijk in het Collegie *Mazarin*, waar hij verwonderlijke vorderingen maakte in de wiskunde. Het Collegie verlatende, ging hij bij zijne pleegmoeder inwonen, droeg haar de teederste liefde toe, en zorgde voor haar gedurende veertig jaren. Echter vond hij bij haar weinig aanmoediging voor zijne studiën; want, wanneer hij sprak over een werk dat hij had geschreven of over eene nieuwe ontdekking, dan antwoordde zij gewoonlijk: «Ge zult nooit anders worden dan een filosoof, en wat is een filosoof anders dan een ezel, die zich al zijn leven afslooft, ten einde men van hem na zijnen dood zal spreken.» Intuschen werd d'ALEMBERT in 1744 lid van de academie der wetenschappen, en verwierf zich eenen onsterfelijken naam door zijne wiskundige werken. Zijne verdiensten werden allerwegen zóo hoog gewaardeerd, dat CATHARINA van *Rusland* hem uitnoodigde, om haren zoon te onderwijzen tegen een jaarlijksch inkomen van 100,000 Franken. Toen d'ALEMBERT zulks had geweigerd, schreef CATHARINA hem andermaal, ten einde hem van besluit te doen veranderen, zeggende in haren brief: «Ik weet dat uwe weigering voortspruit uit uwe begeerte om uwe studiën en uwe vriendschappelijke betrekkingen in stilte verder aan te kweeken. Doch dit moet geene zwaarigheid opleveren: breng al uwe vrienden mede, en ik beloof u, dat gij en de uwen al die gemakken zult hebben, welke ik u slechts zal kunnen verschaffen.» D'ALEMBERT was te zeer gehecht aan zijn jaarlijksch inkomen van 1200 Franken, dan dat hij dit aanbod zoude aannemen, zelfs van eene keizerin, die weigerde een bezoek van *Voltaire* te ontvangen, zeggende, dat zij in hare staten geenen *Parnassus* had voor degenen die oncerbiedig van de godsdienst spraken. D'ALEMBERT sloeg mede een schitterend aanbod van den koning van *Pruisen* van de hand, om zich te *Berlijn* te vestigen, en toen de groote wiskunstenaar in 1763 *FREDERIK* bezocht, herhaalde deze laatste zijn verzoek, hetwelk op nieuw werd geweigerd. De koning antwoordde hierop lagchende: «D'ALEMBERT! dit is de eenigste valsche berekening, welke gij in uw leven gemaakt hebt!»

D'ALEMBERT was meer dan wiskunstenaar; hij gaf onderscheidene belangrijke geschiedkundige en wijsgeerige werken in het licht, onder anderen de lofredenen op de leden der Fransche academie, waarvan hij in 1772 algemeene secretaris was geworden. Zijn dood had plaats den 29 October 1783. De heilige sacramen-

ten der kerk niet ontvangen hebbende, vond men met groote moeite eenen priester, die zijne uitvaart wilde bijwonen, en zulks alleen onder voorwaarde, dat de lijkstaatsie in stilte zou plaats hebben. De lezers die meer van d'ALEMBERT wenschen te weten, kunnen het eerste deel van *EASTIEN's* uitgave zijner werken raadplegen.

ALEXANDER DE GROOTE, zoon van *PHILIPPUS* van *Macedonië*, werd geboren te *Pella*, 356 jaren vóór *CHRISTUS*, en gaf vroegtijdig blijken van dien heerschezuchtigen geest, welke hem in rijpere jaren kenmerkte. Toen men van de veelvuldige overwinningen zijns vaders sprak, riep hij op eenen spijtigen toon uit: «Wat zal er dan voor mij te doen overblijven!» — Op zekeren dag gaf men hem te kennen, dat hij in de olympische spelen naar den prijs moest gaan dingen, gelijk *PHILIPPUS* als jongeling gedaan had, doch *ALEXANDER* antwoordde: «Zoodra er koningen verschijnen, zal ik niet achterblijven.» De *Macedoniërs* zagen met verwondering de moedige behendigheid, waarmede hij in zijne kindsheid een paard temde, hetwelk niemand hunner had kunnen bedwingen. Dit edel dier, *Bucephalus* geheeten, bleef van dien tijd af zijn geliefkoosd strijdros. *ALEXANDER* wordt als de eerste veroveraar aangemerkt, omdat hij de onverschrokkenste en de gelukkigste was. Te onrecht echter, dunkt ons, geeft men den naam van held aan zulke verwoesters van het menschedom: deze schoone titel komt veeleer toe aan die verheven zielen, die groote dingen verrigten uit het grondbeginsel van billijkheid en wijsheid, geenszins om eene onverzaadbare eerezucht te bevredigen. *ALEXANDER* was zoo tuk op veroveringen, dat hij het betreunde, dat er slechts ééne wereld te veroveren was. Aan het hoofd van naauwelijks 30,000 man, bragt hij de geduchte Perzische heerschappij ten onder. Hij veroverde *Tyrus*, *Gaza*, *Judea* en *Egypte*, waar hij de stad *Alexandrië* deed stichten. Hij zette zijne overwinningen tot in *Indië* voort; maar nu weigerden zijne krijgslieden hem verder te volgen. Hij keerde naar *Babylon* terug, waar hij in den ouderdom van slechts 32 jaren overleed.

De trek die hem het meest vereert, is het gevaar, waaraan hij zich, als zestienjarige knaap, blootstelde om zijnen vader *PHILIPPUS* te redden, toen deze, door oproerlingen omsingeld, van het paard werd geworpen en deerlijk gewond. *ALEXANDER* dit ziende, dringt door de menigte, dekt *PHILIPPUS* met zijn schild, verjaagt

al wie durft naderen, en redt op deze wijze het leven van zijnen koning, van zijnen vader!

(PLUTARCHUS, *leven van ALEXANDER*.)

ALEXANDER I, keizer van *Rusland*, door zijne landgenooten ALEXANDER PAULO-WITSCH geheeten, dat is, ALEXANDER, de zoon van PAUL, werd geboren den 23 December 1777. Hij was de zoon van keizer PAUL en MARIA, de dochter van prins EUGENIUS van *Wurtemberg*. Van zijne kindschheid af verried hij eene zachte geaardheid en ongemene vatbaarheid. Zijne opvoeding werd bestuurd door zijne grootmoeder, de regerende keizerin CATHARINA II. Onder haar toezigt werd hij met veel zorg onderwezen door LA HARPE en andere bekwame mannen, in de verschillende takken eener vrijzinnige opvoeding en die wetenschappen, welke tot nut en sieraad verstrekken. ALEXANDER besteeg den 24 Maart 1801 den troon van *Rusland*. De geschiedenis zijner regering is de geschiedenis van *Europa* gedurende het eerste vierde deel der tegenwoordige eeuw. Wij kunnen slechts aanstippen wat er in al dien tijd merkwaardigs is voorgevallen. Tot 1805 was de aandacht van ALEXANDER vooral op de inwendige belangen van zijn eigen rijk gevestigd; doch in 1805 verbond hij zich met *Oostenrijk* tegen de Franschen; maar de slag van *Austerlitz*, waar de beide verbondene keizers in persoon het opperbevel voerden, verbrak deze coalitie. Het onmiddellijk gevolg dezer groote nederlaag was het sluiten eener overeenkomst tusschen *Frankrijk* en *Oostenrijk*, en ALEXANDERS vertrek naar *Rusland* met het overschot zijner legers. Het volgende jaar sloot ALEXANDER een verbond met *Engeland* en *Pruissen* tegen *Frankrijk*. Den 8 October begonnen de vijandelijkheden, en weinige dagen later, werden de Pruisen bij *Jena* zoo geheel verslagen, dat hun rijk ter beschikking stond van *Frankrijks* opperbevel. ALEXANDER had naauwelijks de Duitse grenzen bereikt, toen deze beslissende slag werd geleverd. Vereenigd met het overschot des Pruissischen legers, moest ALEXANDER bij *Eylau* en *Friedland* het onderspit delven, en met NAPOLEON vrede maken, welke den 7 Julij 1807 te *Tilsit* tot stand kwam. Het verdrag van *Tilsit* maakte den Russischen keizer tot een' vijand van bijkans al zijne vorige vrienden, en tot een' vriend van al zijne vorige vijanden. Dit duurde tot 1812, in welk jaar ALEXANDER keizer NAPOLEON den oorlog verklaarde. Reeds had de geduchte Fransche legermacht *Smolensk* bereikt, toen ALEXANDER in *Finland*

met BERNADOTTE, (destijds kroonprins van *Zweden*.) eene bijeenkomst had. Zoodra ALEXANDER deze tijding ontving, verklaarde hij, nimmer met NAPOLEON een vredesverdrag te zullen aangaan, zoo lang zich nog een Fransch soldaat op Russischen bodem bevond. «Al gaat zelfs *Petersburg* verloren,» voegde hij er bij, «dan begeef ik mij naar *Siberië*; ik zal daar onze oude gewoonten aannemen, en, even als onze langbaardige voorvaderen terugkomen, om het rijk te herwinnen.» «Dit besluit,» riep BERNADOTTE in geestdrift uit, «is de vrijheid van *Europa*!» De standvastigheid van ALEXANDER bewerkte inderdaad NAPOLEON'S val. Gedurende de veldtogten van 1813 en 1814 deelde ALEXANDER in de gevaren van den krijg. Na het sluiten van den vrede en de herstelling der Bourbons op den Franschen troon, keerde hij naar *Petersburg* terug, alwaar hij den 25 Julij 1814 met de levendigste blijdschap werd ontvangen. Toen NAPOLEON in 1815 weder het hoofd had opgestoken en in de velden van *Waterloo* weerloos was gemaakt, verscheen ALEXANDER met den koning van *Pruissen* andermaal te *Parijs*, en herstelde LODERWIJK XVIII op den troon. Hierna bezocht ALEXANDER ook ons Vaderland, en besprak met koning WILLEM I het huwelijk zijner zuster, de grootvorstin ANNA PAULOWNA met den prins van *Oranje*, die zich in *Spanje*, bij *Quatre-Bras* en *Waterloo* zoo roemvol had onderscheiden. Als eene belooning voor de nadrukkelijke hulp door *Rusland* aan de algemeene vrijheid van *Europa* bewezen, werd *Polen* door het congres van *Wenen* tot een koninkrijk verheven, en ALEXANDER in 1815 te *Warschau* gekroond. Hij stierf den 1 December 1825 te *Taganrog*, aan de zee van *Azof*, juist eene eeuw na den dood van PETER den Grooten.

(LLOYD, *Sketch of the life of ALEXANDER*.)

ALEXANDER, (NEWSKI), een Russisch heilige en held, de zoon van den groot-hertog JAROSLAW, geboren in 1218. Hij verwierf bij zijne landgenooten eenen grooten naam wegens zijne dapperheid, voorzigtigheid en ijver voor de godsdienst. In eenen veldslag aan de *Neva* behaalde hij, op de vereenigde *Zweden*, *Denen* en de Duitse ridders, eene schitterende zegepraal; hij versloeg de Tartaren en bevrijdde de Russen van eene jaarlijksche schatting aan de opvolgers van GENGIS KHAN. De overwinning aan de *Neva* gaf hem den eervollen bijnaam NEWSKI of ALEXANDER van de *Neva*. Hij stierf op eene reis te *Kassimcow* in 1263; zijn lijk werd naar *Wladimir* vervoerd en aldaar begraven.

ven. De stichting van *Petersburg* in 1703, op dezelfde plek waar deze vorstelijke held zulk eene gewigtige zege had behaald, bragt de herinnering aan ALEXANDER NEWSKI weder levendig in het geheugen. Czaar PETER stelde bij deze gelegenheid de St. Alexander-Newski's ridderorde in, doch gaf zelf aan niemand de decoratie; dit geschiedde eerst na zijnen dood door zijne gemalin CATHARINA. Er is ook te *Petersburg* een St. Alexander-Newski's klooster, hetwelk ruim is begiftigd; aan hetzelfde is thans een seminarium voor de opleiding van jonge geestelijken verbonden, de St. Alexander-Newski's academie geheeten.

(*Penny Cyclopaedia*.)

ALFIERI, (VITTORIO), de uitstekendste der Italiaansche treurspel-dichters, werd geboren te *Asti* in *Piemont*, in den jare 1749. Zijne familie behoorde tot den adelstand en was vermogend. In zijne vroege jeugd verried hij geenszins die talenten, welke hij later ontwikkelde. Hij zelf geeft eene zeer gemakkelijke beschrijving van het academisch onderwijs hetwelk hij te *Turin* genoot. De voorlezingen geschieden in het Latijn, waarmede ALFIERI, niettegenstaande hij deze taal vier jaren lang had beoefend, niet gemeenzaam was. De morgen-voorzittingen liepen over de wiskunde, en zijne voorlezingen waren zoo onbeduidend, dat hij nimmer de vierde propositie van EUCLIDES verstond. De namiddag-voorzitting was gewijd aan de redeneer- en bovennatuurkunde, « wanneer de studenten, in hunne « mantels gewikkeld, regelmatig in slaap « vielen, terwijl de professor, zelf half « duttende, het onderwerp in het Latijn « verklaarde op eenen temenden toon, « die somtijds werd afgebroken door het « luid gesnork van een' zijner toehoorders. » Op den ouderdom van zestien jaren werd ALFIERI zijn eigen meester, en besteedde de zeven volgende, om de meeste landen van *Europa* te bezoeken. In 1768 stak hij van *Engeland* over naar *Holland*, met welk land hij, naast *Engeland*, het meest was ingenomen. Naar *Turin* terug gekeerd, wijdde hij zich geheel aan de Musen en aan de studie. In minder dan zeven jaren gaf hij veertien treurspelen uit, behalve verscheidene stukken in proza en poëzij. Door letterkundigen arbeid afgesloofd, stierf hij in 1803 te *Florence*, waar de gravin van *Albany*, (weduwe van den pretendent naar de Britsche kroon, KAREL EDUARD STUART) hem door den beroemden beeldhouwer CANOVA een fraai gedenkteeken liet oprigten. Als treurspeldichter heeft

geen Italiaan ALFIERI kunnen overtreffen in gespiedheid van dialoog, in grootheid van stijl of in fijne schildering van hevige hartstogten of krachtvolle karakters.

(*Vita di VITTORIO ALFIERI da Aste, scritta da esso.*)

ALFRED, te regt de GROOTE bijgenaamd, de jongste zoon van ETHELWOLF, werd geboren te *Wantage* in *Berkshire*, in 849, en beklom den Engelschen troon in 871 bij den dood van ETHELRED, den laatst levenden zijner broeders. Hij had onophoudelijk te kampen tegen de invallen der Denen, die hem zelfs noodzaakten den troon te verlaten, en zich in de hut van een' zijner herders te verborgen, die het geheim zijns meesters zóó trouw bewaarde, dat zijne eigene vrouw niet eens wist, dat de koning haar gast was. ALFRED op zekeren dag bij het vuur zittende, om eenen boog en pijlen te vervaardigen, belastte zij hem, om eenen koek, die op het vuur stond, tijdig om te keeren. Toen zij terug kwam en denzelven verbrand vond, bekeef zij hem heftig, zeggende, dat hij goed was om koken te eten, maar slecht om ze om te keeren. Met een klein aantal volgelingen begaf hij zich naar het eiland *Athelney*. Deze ongenaakbare plaats werd nog versterkt, en van hier verontrustte hij gedurig zijne vijanden, die hij eindelijk bij *Eddington* geheel versloeg, waarop hij weder den troon beklom. Hij kwam nu op het denkbeeld eenige schepen uit te rusten, en had het geluk de Denen daarmede veel afbreuk te doen. Zes en vijftig maal streed hij tegen deze geduchte vrijbuiters. Zoodra ALFRED zich in zijne waardigheid hersteld zag, trachtte hij de kunsten en wetenschappen aan te kweeken. Hij hervormde de wetten en verbeterde de regtspleging, waarmede het zóó ellendig gesteld was, dat hij in één jaar vier en veertig regters ter dood veroordeelde. (« *Le Roy ALFRED fist pendre XLIV « justices en un an tout come homicides, « par leur faux judgments.* ») ASSEER verhaalt dat hij de regters dikwijls over hunne averegtsche vonnissen hevig berispte. ALFRED verdeelde het land in graafschappen, moedigde den handel en de nijverheid aan, lokte geleerde mannen uit alle landen naar *Engeland*, stichtte of herstelde de hoogeschool van *Oxford*, en moedigde de letterkunde inzonderheid aan, door zelf onderscheidene werken over verschillende onderwerpen op te stellen of te vertalen, onder anderen de Psalmen DAVIDS in sierlijke verzen. Ten einde zijne menigvuldige bezigheden geregeld af te doen, verdeelde hij den dag in drie ge-

lijke deelen; een gedeelte van denzelven werd afgezonderd voor gebed en godsdienstige overdenkingen, het tweede voor het afdoen der op hem wachtende bezigheden, en het derde tot uitspanning en rust. Ondervindende dat de zonnewijzers, die hij ongetwijfeld in *Italië* en *Frankrijk* had leeren kennen, in *Engeland* minder aan het doel beantwoordden, omdat de zon daar soms dagen achtereen niet door den bewolkten hemel breekt, verkoos hij een beter middel om het uur naauwkeurig te weten; hij nam daartoe waskaarsen waarop de uren stonden aangeduid; zij werden in lantaarnen gezet, ten einde zij ongehinderd en gelijkmatig zouden branden. Deze voorbeeldige vorst stierf in 900 of 901, en werd door zijnen zoon *EDUARD den ouderen* opgevolgd.

(TURNER, *History of the Anglo-Saxons*.)

ALI, (TEPELINI), pacha van *Jannina*. Deze buitengewone man stamde af van een doorluchtig Albaneesch geslacht, en werd in 1744 te *Tepelini*, in *Albanië*, geboren. Op den ouderdom van zestien jaren verloor hij zijnen vader, en deed vruchteloos pogingen, om zijn vaderlijk erfgoed tegen de naburige pacha's te beschermen. Na onderscheidene nederlagen, werd hij gevangen genomen, doch eindelijk herkreëg hij zijne vrijheid weder, en verschool zich in eene woeste streek. Deze laatste omstandigheid bewerkte zijne namalige grootheid. In diep gepeins verzonken, groef hij onwillekeurig met zijnen stok in het zand, die op een hard voorwerp afstuitte. Hij werd opmerkzaam, en zag in het zand een kistje, hetwelk met goud gevuld was. Met dezen schat was hij in staat twee duizend man op de been te brengen, en tegen zijne vijanden op te trekken. Hij werd overwinnaar, en trok in zegepraal zijne vaderstad binnen. Echter had hij daar nog vele heimelijke vijanden, die hij op eens zocht uit den weg te ruimen. Te dien einde haalde hij eenige zijner trouwste vrienden over, om eene geveinsde zamenzwering te beramen, waarin zijne benijders behendig moesten gewikkeld worden. Men kwam overeen, dat men ALI zou vermoorden in een bosch, waar hij, na eene jagtpartij, gewoonlijk ging uitrusten. ALI bond eene geit op de bekende plek vast, en wierp over haar zijnen mantel. Op den bepaalden tijd kwamen de zamenzweerders, en losten, allen te gelijk, hunne musketten op de ongelukkige geit. ALI had eenige manschappen in de nabijheid verscholen, die de zamengezworenen op de vlugt dreven, voordat zij den tijd hadden hunne dwaling te bemerken. Denkende dat zij ALI ge-

dood hadden, trokken zij *Tepelini* binnen, onder het gejuich, dat ALI dood was, en rigtten vreugdefeesten aan. ALI, in den harem zijner moeder verborgen, wachtte den nacht af, overviel aan het hoofd eener getrouwe bende zijne gewaande moordenaren, en verdeelde hunne bezittingen onder zijne vrienden. Van dit tijdstip af was hij, gedurende eenen vijftigjarigen kamp, bijkans altijd gelukkig, en bragt eene groote uitgestrektheid lauds onder zijn gezag, hetwelk de Porte hem als leenman afstond, met den titel van pacha. Hij ontving agenten van vreemde vorsten, en kupte beurtelings met *Engeland*, *Frankrijk* en *Rusland* tegen zijnen opperheer. In de lente van 1820 wierp hij eindelijk het masker af, en verklaarde zich tot koning van *Epirus*. Na eene kortstondige worsteling, werd hij echter door het meerendeel zijner troepen verlaten, zelfs door zijne zonen, en was genoodzaakt naar eene sterkte te vlugten, welke hij op een eiland in het meer *Jannina* had aangelegd; maar hij was nu gedocmd dezelfde trouweloosheid te ondervinden, van welke zoo velen het slagtoffer waren geworden. ALI dreigde zich met al zijne schatten in de lucht te laten springen, bijaldien de sultan hem geene vergiffenis schonk. Koursoud, pacha van *Morea*, die ALI belegerde, deed hem eindelijk weten, dat zijn verzoek was ingewilligd. ALI gaf zich nu over en werd vermoord, doch niet voordat hij nog twee zijner aanvallers had ter neder geschoten en eenen derden gevaarlijk gewond. Dit geschiedde den 5 Februarij 1822. ALI was dapper, schrander en werkzaam, doch tevens bloeddorstig, en in den hoogsten graad trouweloos. *MALTEBRUN* heeft eene goede schets van ALI's leven gegeven, uit welke wij sommige der boven vermelde bijzonderheden hebben ontleend.

ALKEMADE, (CORNELIS VAN) een geleerd oudheidkundig Nederlander, geboren in 1654, eerste commies der Convooiën en Licenten te *Rotterdam*, gaf een groot aantal werken in 't licht, die van zijnen onderzoeklievend geest getuigen. Hij maakte in 1699 een begin met eene *verhandeling over het kampregt*, waarin hij de gebruikelijke ceremoniën beschreef, welke onder de eerste Hollandsche graven werden in acht genomen. Dit werk werd gevolgd door de *rijmkronijk van MELIS STOKES*, bevattende de geschiedenis der Hollandsche graven met derzelver afbeeldingen, gegraveerd naar de oude schilderstukken der Karmeliten te *Haarlem*. Een jaar later verscheen van

zijne hand de *Munt-spiegel* der graven van *Holland*, eene tijdrekenkundige verzameling der munten, geslagen onder de regering der graven, sedert FLORIS III tot PHILIPPUS II. Hierop volgde een werk ten titel voerende: *Inleiding tot het ceremonieel der begrafenis en der wapenkunde*. Volgens den schrijver zelve is het slechts eene schets, om de liefhebbers tot diepzinniger navorschingen aan te sporen. ALKEMADE bewees zijnen landgenooten eene nog grootere dienst door het uitgeven zijner *Nederlandsche dischplegtigheden* in 3 deelen, een ongemeen belangrijk werk, zoo uit hoofde der navorschingen over de gebruiken der oude Hollanders in het maatschappelijk leven, als door het groot aantal figuren, waarmede het is versierd. Dit leerzaam werk, dat ALKEMADE niet heeft mogen voltooijen, is afgewerkt en uitgegeven door zijnen schoonzoon P. VAN DER SCHELLING. Nog moeten wij melding maken van ALKEMADE's *Jonker Fransen Oorlog*; het is een belangrijk verhaal van alles wat er in den befaamden twist der *Hockschen* en *Kabeljauwschen* te *Rotterdam*, gedurende de jaren 1488 en 1489 is voorgevallen. Ook bragt hij veel toe tot de beide verbeterde uitgaven der *Katwijksche Oudheden* van PARS. ALKEMADE eindigde zijne letterkundige loopbaan met de *Beschrijving der stad Brielle*. Hij stierf in 1737, in den ouderdom van drie en tachtig jaren. ALKEMADE behoort tot de weinige oudheidkundigen, die de vruchten van hunnen volhardenden arbeid in belangwekkenden vorm weten aan te bieden. De dichter CLAAS DE BRUIN heeft op ALKEMADE's afbeelding het volgende bij-schrift vervaardigd:

Zie ALKEMADE's schets en wezen op papier,
Batavia draagt roem op dezen *Batavier*,
Die, altoos onvermoeid in de oudheden na te speuren,
Tracht door zijn kunst en pen de waarheid op te
(heuren,
En 's lands kronijken te verbeteren door zijn vlijt,
Zijn geest en naam zijn dus aan de eeuwigheid gewijd!
(KOK, *Vaderlandsch Woordenboek*.)

ALKMAAR, (HENDRIK VAN), over wiens bestaan vele geleerden lang hebben getwist, is vermaard door zijn berijmden satyrischen roman, *Reintje de Vos*, waarvan onze oudheidkundige SCHELTEMA eene nieuwe vertaling heeft bezorgd, in 1826 te *Haarlem* gedrukt. Voor dit werk vindt men een geschiedkundig vertoog van dezelfde hand, hetwelk voldoende bewijst, dat de oorspronkelijke schrijver dezer gecstige satyre HENDRIK VAN ALKMAAR heeft geheeten. Hij was raad van den Utrecht-schen bisschop DAVID VAN BOURGONDIE, doch in 1477, met nog zeven andere raden, verbannen wordende, begaf hij zich in

dienst van den hertog van *Lotharingen*, tot dat het hem vergund werd naar *Utrecht* terug te keeren. *Reintje de Vos* is, zoo als wij reeds hebben aangemerkt, een satyrisch gedicht, waarin de onderscheidene dieren, aan het hof van hunnen vorst (den leeuw) bijeen verzameld, met elkander spreken over de ondeugden en dwaasheden der menschen. Volgens ECKHART zou de wolf *Izegrin* eenen hertog van *Oostenrijk* en *Reintje de Vos* den hertog REINARD van *Lotharingen* voorstellen, van wien HENDRIK VAN ALKMAAR eenig onrecht had moeten verduren. Dit oude dichtstuk, oorspronkelijk in het Oost-vriesch of Plat-duitsch geschreven, is in het Hoog-duitsch, Fransch, Engelsch, Italiaansch, Deensch, Zweedsch en in het Latijn overgebragt. Hetzelve is niet alleen als een werk van vermaak te beschouwen, maar tevens eene echte bron voor de kennis der zeden en gewoonten der vijftiende eeuw.

(*Biographie Universelle*.)

ALLART, (JOHANNES), heeft zich, als boekverkooper te *Amsterdam* en in den *Haag*, door het uitgeven van menigvuldige werken van allerlei gehalte en aard, eenige vermaardheid verworven. Daar hij door drift en overhaasting oorzaak werd, dat in onderscheidene, zelfs belangrijke werken groote leemten en misstellingen ontstonden, waaruit voor de geleerde wereld en hem zelve wel eens aanzienlijke schade ontstond, is het puntlicht, dat WITSEN GEYSBEEK op hem vervaardigde, niet geheel onverdiend:

ALLART, die hier begraven ligt,
Behoeft geen prachtig grafgesticht:
In 't rijk der letterkunde als vorst ten troon verheven,
Heeft hij zich zelv' reeds bij zijn leven
Een duufzaam monument van *misdruk* opgerigt.
(*Woordenboek der Zamenleving*.)

ALMAGRO, (DIEGO D'), een der spaansche veroveraars van *Amerika*, geboren omtrent den jare 1463, wordt algemeen voor eenen vondeling gehouden. Hij werd opgevoed door eenen geestelijke van *Almagro*. Zoodra het gelukken van COLUMBUS reis in *Spanje* bekend werd, spoedde zich eene menigte fortuinzoekers naar de nieuwe wereld. Onder dit getal behoorde ALMAGRO, die zich in 1525 met PIZARRO en een' vermogend geestelijke HERNANDO DE LUQUE, te *Panama*, verbond, om *Peru* te veroveren, hetgeen gelukte. Doch eindelijk ontstond tusschen hem en PIZARRO twist over het oppergezag, welke met zijnen val eindigde. PIZARRO nam *Cuzco*, waar ALMAGRO zich bevond, stormenderhand in, en maakte zijnen gevaarlijken mededinger gevangen, die door eenen kriegsraad ter dood werd

veroordeeld, als oproerling tegen het gezag van zijnen veldheer. Dit vonnis werd den 25 April 1536 te *Cuzco* aan **ALMAGRO** voltrokken, die reeds den ouderdom van vijf en zeventig jaren had bereikt. **ALMAGRO** wordt door **GOMARA** en **ZARATE** beschreven als dapper, openhartig en milddadig. Hij was niet gehuwd, maar liet eenen zoon na bij eene Indiaansche vrouw, die insgelijks den naam van **DIEGO D'ALMAGRO** voerde, en een even avontuurlijk leven en treurig einde had als zijn vader.

(**ZARATE**, *Historia de la conquista del Peru.*)

ALMONDE, (**PHILIPS VAN**), vice-admiraal der *Vereenigde Nederlanden*, werd geboren in *den Briel*, ten jare 1646, en deed zijnen eersten krijgstogt onder den zeekapitein **KLEIDUK**, een' zijner ooms. Weldra tot den rang van kapitein opgeklommen, kreeg hij het bevel over het schip *Dordrecht*, voerende 46 stukken en 350 matrozen, waarmede hij den vierdaagschen zeesrijd (11, 12, 13 en 14 Junij 1668) bijwoonde, en zich met roem overlaadde. Sedert dien tijd gaf **ALMONDE** bij voortdurend blijken van moed en bekwaamheid. Hij ontzette, in 1672, den oppervlootvoogd **DE RUITER**, die door twee branders bedreigd werd. Het volgende jaar voerde hij het bevel over de vloot voor *Goeree*, voegde zich vervolgens bij **DE RUITER**, die in de *Middellandsche Zee* kruiste, en bij den dood van dezen grooten held, in 1676, bragt hij de vloot naar het vaderland terug. **ALMONDE** ondersteunde **CORNELIS TROMP** in zijne pogingen, om de Zweedsche zeemagt te fnuiken, en *Denemarken* buiten gevaar te stellen; doch in den beroemden zeesrijd van *la Hogue* onderscheidde **ALMONDE** zich het meest. Hij voerde het bevel over de voorhoede der vereenigde vloeten, en men schreef de zegepraal, welke men op de Fransen behaalde, grootendeels aan zijne dapperheid en zijne vernuftige bewegingen toe. Het Fransche smaldeel tot op een pistoolschot de onzen genaderd zijnde, zonder dat er van weêrzijden één enkel schot viel, gaf de Hollandsche admiraal, ongeduldig om den strijd te beginnen, met kanonvuur, het sein tot een' der bloedigste en beslissendste zeeslagen, welke ooit geleverd zijn. Ook onderscheidde **ALMONDE** zich in den togt tegen de Fransen en Spaansche kusten, onder het bevel van den Engelschen admiraal **ROOKE**. De beide vereenigde vloeten trachtten de Spaansche galjoenen, uit de *Indiën* terug keerende, te bemagtigen. Doch het jaargetijde reeds ver

verloopen zijnde, was de Engelsche admiraal van gevoelen, den togt uit te stellen. **ALMONDE** echter de mogelijkheid beweerende, om te overwinnen, stelde voor de onderneming onverwijld te volvoeren, en **ROOKE** tot zijn gevoelen overgehaald hebbende, vernielde men in de haven van *Vigos*, een rijk konvooi Spaansche galjoenen, hetwelk door eenige Fransche linijschepen werd beschermd. De roem van **ALMONDE** klonk nu door geheel *Europa*. Hij eindigde zijne lange roemvolle loopbaan op zijn landgoed *Haaswijk*, bij *Leyden*, den 6 Januarij 1744 in den ouderdom van 66 jaren. Zijne beide neven, **PIETER** en **WILLEM ALMONDE**, rigtten hem een gedenkteecken op in de st. Catharina-kerk van *den Briel*.

(**ALKEMADE**, *Beschrijving van den Briel.*)

ALOMPRA, of **LUONG-PRAW**, een Birman van lage afkomst, bekend onder den nederigen naam van **AUMDZEA**, of den jager, won eene kroon, en vereeuwigde zijne nagedachtenis door zijn vaderland van het juk der Peguanen te bevrijden. Omtrent het jaar 1753 vatte hij, schoon slechts het hoofd van een onaanzienlijk dorp, de wapenen op tegen den vorst van *Pegu*. De vlam des opstands sloeg met ongemeene snelheid voort. **ALOMPRA** spreidde grooten moed en voorzigtigheid ten toon, en na eene worsteling van vier jaren, werd de koning van *Pegu* ontroond. Naderhand beoorloogde **ALOMPRA** de Siamezen, ontwong hun verscheidene landschappen, en belegerde *Siam*, toen de dood hem in zijne glorierijke loopbaan stuitte. Hij overleed in 1760, vijftig jaren oud.

(*Dictionary of Biography.*)

ALPHEN, (**HIERONYMUS VAN**) geboren te *Gouda* den 8 Augustus 1746, wiens vader, **JOHAN VAN ALPHEN**, schepen en raad van *Gouda* was, bekleedde eerst het aanzienlijk ambt van procureur-generaal van het Hof van *Utrecht*, vervolgens werd hij pensionaris der stad *Leyden*, en eindelijk thesaurier-generaal der Unie. Maar vooral door zijne geschriften in verschillende vakken van wetenschap en fraaije letteren, heeft hij zich beroemd gemaakt. Hij was een uitstekend dichter, en heeft in *Nederland* eene dichtsoort geschapen, die er weinig bekend was, of liever waaraan hij door bevalligheid en naïviteit zóó veel glans heeft bijgezet, dat men hem als den schepper dezer dichtsoort kan beschouwen. Na meer dan zestig jaren zijn zijne *Gedichtjes voor Kinderen* nog thans modellen, welke door niemand zijn overtroffen. Zijne andere gedichten, van eenen verhevenen

aard, voeren ten titel: *Gedichten en Overdenkingen, Nederlandsche Gezangen, Proeve van stichtelijke Mengelpoëzij*. Dit laatste werk werd gezamenlijk met zijnen vriend P. L. VAN DE KASTEELE uitgegeven. In zijne laatste jaren heeft VAN ALPHEN 't licht doen zien: *Proeven van Gezangen*, die, even als zijne andere dichtwerken, met graagte werden ontvangen. Onder deze behoort *de Sterrenhemel*, welke te regt voor een meesterstuk wordt gehouden. Als prozaschrijver en geleerde verdient VAN ALPHEN geenen minderen lof, gelijk kan blijken uit: 1°. *RIEDEL's theorie der schoone Kunsten*; 2°. *Dichtkundige verhandelingen*; 3°. *Verhandeling over het echte en valsche vernuft*; bekroond door en geplaatst in de werken van de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde te Leyden, in het zevende deel; 4°. *De gronden mijner geloofsbetijden, opengelegd voor mijne kinderen*; 5°. *Over eenige leerstukken der Protestantsche kerk*; een werk ter bestrijding van dat van EBERHARD over hetzelfde onderwerp; 6°. *Predikt het evangelie aan alle menschen, eene maxime van het Christendom*; 7°. *De christelijke Spectator*; 8°. *Ware volksverlichting*. Insgelijks heeft VAN ALPHEN den eersten prijs behaald bij den wedstrijd, geopend door het godgeleerd genootschap van TEYLER te Haarlem, over de volgende vraag: *Bewijzen dat de burgerlijke wetgeving van MOZES die van LYCURGUS overtreft*. Deze verhandeling vindt men in het 9de deel van de verhandelingen van opgemeld genootschap. Na zijnen dood, welke den 2 April 1803 in den Haag voorviel, zijn verscheidene nagelatene kleine stukjes, door zijnen zoon D. F. VAN ALPHEN, lid der Staten-Generaal, in het licht gegeven. VAN ALPHEN heeft den ouderdom van 57 jaren bereikt, en zich de achting van tijdgenoot en nakomelingschap verworven.

(*Biographie du Royaume des Pays-Bas.*)

ALPHONSUS X, (bijgenaamd de **STERREKUNDIGE** en de **WIJSGEER**), werd geboren in 1203, besteeg den troon van Leon en Kastilië in 1253, en deed vergeefsche pogingen om keizer van Duitschland te worden, waartoe hij door eene factie verkozen was. Na eene onstuimige regering werd hij in 1282 door de edelen en zijnen tweeden zoon SANCHE onttroond. De misnoegdheid des volks was hoofdzakelijk ontstaan door eene ontijdige verlaging der munt. Vruchteloos trachtte ALPHONSUS den troon, met behulp der Mooren, te herwinnen. Hij stierf in 1284, en werd te Sevilla begraven. «Zijne grafstede,» zegt MARIANA, «is niet zeer

«kostbaar, doch behoefde zulks ook niet «te wezen; want zijn leven, in weerwil «zijner gebreken en tegenspoeden, ver- «eeuwigt zijnen naam en zijne nage- «dachtenis. Hij was de eerste koning «van Spanje, die beval dat al de staats- «stukken in de landtaal zouden worden «opgesteld, met het doel de taal te be- «schaven en te verrijken. Ook liet hij «den Bijbel in het Spaansch overzetten. «En het is inderdaad bewonderenswaar- «dig, dat een koning, bij den oorlog «opgevoed, zoo gemeenzaam was met «sterrekunde, wijsbegeerte, alchimie (schei- «kunde), regtsgeleerdheid en geschied- «kunde, als naauwelijks te verwachten «was van iemand, die zich bij uitsluiting «zijn gansche leven met de beoefening «dier wetenschappen had bezig gehouden.» Hij heeft ons een gedenkteeken zijner geleerdheid nagelaten in zijne Kronijk van Spanje, (*Chronica de Espana*), in de sterrekundige tafels, de *Alphonsinische* geheeten, en in een wetboek, getiteld: *Las siete Partidas*, alsmede in eenige dichtstukken en andere voortbrengselen, die niet in het licht zijn verschenen.

(*British Museum.*)

ALPHONSUS V, (bijgenaamd de **GROOT-MOEDIGE**), koning van Arragon, Napels en Sicilië, volgde zijnen vader op in 1416. De eerste daad zijner regering was het grootmoedig besluit eene lijst te verbranden van edellieden, die tegen hem hadden zamengezworen, en wel zonder dezelve gelezen te hebben. Hij stierf in 1458, in den ouderdom van zeventig jaren, na eene werkzame en glansrijke regering. Zijne dapperheid werd door aanhoudende oorlogen op zware proeven gesteld; hij was welsprekend, hoffelijk, menschlievend en een beminnaar van letterkundige en wetenschappelijke oefeningen, maar hoogst afkeerig van dubbelzinnigheid en geveinsdheid. Hij had slechts één gebrek, dat van eene onmatige liefde voor het vrouwelijk geslacht.

(*Dictionary of Biography.*)

ALPHONSUS I, (**HENRIQUEZ**), de stichter en wetgever der Portugeesche monarchie, werd geboren in 1094. Na den beroemden veldslag van Ourique of Castro Verde, waar hij over de Mooren zegepraalde, nam hij in 1139 den titel van koning aan. Hij stierf in 1185, en werd begraven te Coimbra. ALPHONSUS had den ouderdom van 91 jaren bereikt, en was van eene buitengewoon groote gestalte, zijnde zeven voet hoog.

(*Dictionary of Biography.*)

ALSTROMER, (**JONAS**), een Zweed, die verdient onder de weldoeners zijns

vaderlands gerangschikt te worden, werd in 1685 van arme ouders geboren, maakte in *Engeland*, door handelsondernemingen, fortuin, en vertrok weder naar zijn geboorteland. Hij verbeterde in *Zweden* de schapenteelt, voerde het gebruik der aard-appelen in, alsmede de aankweeking van verplanten, rigtte suikerrafinaderijen op, en bragt veel bij tot het daarstellen eener Levantsche en Oost-Indische compagnie. Voor al deze diensten werd hij tot den adelstand verheven, en op de beurs een standbeeld te zijner eere opgericht. Hij stierf in 1761. CLAUDE, een zijner zonen, was een leerling van den grooten LINNAEUS.

(*Dictionary of Biography.*)

AMBROSIOUS, (SINT), werd omtrent den jare 340 te *Arles* geboren. Zijn geslacht was langen tijd te *Rome* in groot aanzien geweest. De vader van AMBROSIOUS, mede aldus geheeten, bekleedde de hooge waardigheid van prefekt van *Gallië*. De jonge AMBROSIOUS ontving eene uitmuntende opvoeding, en studeerde in de regten te *Milaan*, destijds de verblijfplaats van het hof, en als zoodanig aangemerkt als de hoofdstad van het Westersche keizerrijk. Weldra verwierf AMBROSIOUS zich, als regtsgeleerde, groote vermaardheid, en werd benoemd tot landvoogd van *Liguria*, het gewest waartoe de stad *Milaan* destijds behoorde. In deze betrekking wist hij zich zoodanig te gedragen, dat hij niet alleen de goedkeuring van keizer VALENTINIANUS II, maar ook de algemeene achting en toegenegenheid van het volk verwierf. Toen hij den ouderdom van vier en dertig jaren had bereikt, gaf eene onverwachte gebeurtenis eene geheel andere wending aan zijn levensloop. De aartsbisschop van *Milaan* gestorven zijnde, ontstond er groote oneenigheid over de keus van eenen opvolger; vooral op den dag toen de keus geschieden moest, was de gisting geweldig. AMBROSIOUS vermaande het volk tot orde en welvoegelijkheid. Zijne toespraak werd gunstig opgenomen; want AMBROSIOUS verstond de moeilijke kunst, om het volk te overreden en voor zich te winnen. En zoodra hij geëindigd had, riep een kleine jongen uit de menigte luidkeels: «Laat AMBROSIOUS onze bisschop zijn!» Het volk dít als eene stem des hemels beschouwende, herhaalden duizende stemmen denzelfden kreet, en AMBROSIOUS werd met eenparige stemmen tot deze hooge waardigheid verheven. AMBROSIOUS weigerde dezelve aan te nemen, en niet voordat de keizer er op aandrong, besteeg hij den aartsbisschoppelijken zetel. Ofschoon AMBROSIOUS in de Christelijke godsdienst was

opgevoed, was hij tot nog toe niet gedoopt. Dit geschiedde nu terstond, en acht dagen later had zijne inhuldiging plaats. De ongewone godsvrucht en ijver van den nieuwen aartsbisschop, maakten hem weldra tot een wonder der kerk. Uit alle oorden der Christenwereld, kwamen vrouwen tot hem, om den sluijer uit zijne hand aan te nemen. Gedurende zijn leven werd hij over alle gewigtige omstandigheden geraadpleegd, zoowel door THEODOSIUS, den keizer van het Oosten, als door VALENTINIANUS, keizer van het Westen, en zelfs de moeder des laatsten, de keizerin JUSTINA, nam dikwijls zijnen raad in. JUSTINA was den Arianen gunstig, terwijl AMBROSIOUS eenen grooten afkeer van hen had. De keizerin drong echter sterk aan bij AMBROSIOUS, dat hij ten minste eene der kerken van *Milaan* aan de Arianen zoude afstaan. AMBROSIOUS, door het volk ondersteund, aarzelde niet dit aanzoek standvastig van de hand te wijzen, en de keizerin moest nu de Arianen aan hun lot overlaten. Bij gelegenheid van deze zegepraal zou AMBROSIOUS den beroemden lofzang *Te Deum Laudamus*, welke lang een aanmerkelijk deel van de dienst der Roomsche kerk uitmaakte, vervaardigd hebben. Echter is het thans door eenige Roomsche-Katholieke oordeelkundigen uitgemaakt, dat dit danklied (*Te Deum Laudamus*) reeds lang voor AMBROSIOUS bestaan heeft. Ofschoon de beroemde Oostersche keizer THEODOSIUS een zijner grootste bewonderaars was, ontzag AMBROSIOUS zich echter geenszins dien vorst eene zware boetdoening op te leggen, toen hij zich aan eene ongehoorde wreedheid had schuldig gemaakt. Eenige inwoners van *Thessalonika* zich aan eene grove belediging schuldig gemaakt hebbende, liet THEODOSIUS uit weerwraak een algemeen bloedbad in die stad aanrigten. AMBROSIOUS gaf den keizerlijken misdadiger in strenge bewoordingen zijnen afschuw van deze onmenschenlijke daad te kennen, en sloot hem uit de gemeenschap der kerk, totdat hij te *Milaan* openlijk en in de nederigste houding boete gedaan had. AMBROSIOUS was menschlievend en milddadig; hij kocht al de gevangenen der Gothen los, en gebruikte daartoe zelfs de kerkieradiën, zeggende dat het beter was zielen te behouden dan veel goud en zilver te bezitten. Hij stierf te *Milaan*, den 3 April 397, en de groote kerk aldaar, in welke hij ter aarde werd besteld, ontving den naam van *Basilica Ambrosiana*. Volgens AUGUSTINUS, was AMBROSIOUS de eerste die het Psalmgezag in de Westersche kerken heeft ingevoerd, het-

welk echter reeds vroeger in de Ooster-sche kerken in zwang was.

(*Mémoires pour servir à l'histoire ecclésiastique des six premiers siècles*, par M. LE NAIN DE TILLEMONT.)

AMILCAR of **HAMILCAR**, (bijgevaamd **BARCAS**), een Carthaagsch veldoverste, afstammende van het geslacht der koningen van *Tyrus*. Hij omhelsde vroegtijdig de krijgsdienst, en onderscheidde zich inzonderheid tegen de Romeinen op *Sicilië*, waar hij gedurende vijf jaren verbleef. De nederlaag echter van *Hanno*, door den consul *Lutatus*, drong *Carthago* tot vrede. **AMILCAR**, naar zijn vaderland teruggekeerd, dempte den geduchten opstand der huurotroepen, versloeg de *Numidiërs*, en herstelde de rust. *Spanje* werd nu het tooneel zijner krijgsbedrijven. Hier overwon hij verscheidene volksstammen, en stichtte *Barcelona*, doch sneuvelde in eenen strijd tegen de *Vettonen* 228 jaren vóór *Christus*. **AMILCAR** had den Romeinen eeuwigden haat toegezworen en zijn zoon *Hannibal* hetzelfde doen zweren.

(M. STUART, *Romeinsche Geschiedenissen*, IV deel.)

AMO, (**ANTONI WILLEM**), een Neger, geboren op de *Goudkust*, omtrent het begin der achttiende eeuw, werd in 1707 naar *Holland* gevoerd, en aan den hertog van *Brunswijk* voorgesteld, die, in den schranderen *AMO* behagen scheppende, hem naar de hoogeschool van *Halle* zond, en vervolgens naar *Wittenberg*. *AMO* maakte in zijne studiën verbazende vorderingen. Hij was zeer bedreven in de wis- en sterrekunde; hij verstond Hebreeuwsch, Grieksch, Latijn, Hoogduitsch, Fransch en Nederduitsch. Hij hield bijzondere voorlezingen, die sterk bezocht werden. Na den dood van zijnen doorluchtigen beschermers, den hertog van *Brunswijk*, verviel *AMO* in eene diepe zwaarmoedigheid, die hem *Europa* deed verlaten, om in zijn vaderland bij zijnen broeder en zijne zuster een eenzaam leven te leiden. Hij stierf te *Chama*, op een fort der Hollandsche Oostindische Compagnie aldaar, en had een sprekend bewijs geleverd, dat schrandereid en geleerdheid zeer goed in een zwart hoofd kunnen huisvesten.

(*Dictionary of Biography*.)

AMONTONS, (**GUILLAUME**), werd geboren te *Parijs*, in 1663. Op jeugdigen ouderdom doof geworden, en alzoo gedeeltelijk van de genogens der zamenleving beroofd, zocht hij vergoeding in de aankweeking zijner talenten. Hij leerde de teeken- en bouwkunde, en werd bij

onderscheidene openbare werken gebruikt. Doch zijne vlijt had inzonderheid de werktuigkunde en natuurlijke wijsbegeerte ten doel. Hij maakte verscheidene verbeteringen in de samenstelling der barometers, thermometers en vochtmeters, en was de oorspronkelijke uitvinder der telegraafkunst. **AMONTONS** stierf te *Parijs* in 1705, slechts twee en veertig jaren oud. Hij was in 1699 benoemd tot lid van de academie der wetenschappen, en las aldaar eene verhandeling over eene nieuwe theorie der *wrijvingen*.

(*Dictionary of Biography*.)

AMYOT, (**JACQUES**), werd geboren te *Melun*, den 30 October 1514. Zijn vader was een slager of leertouwer. Op den ouderdom van twaalf jaren eene dwaasheid begaan hebbende, voor welke hij eene strenge kastijding duchtte, besloot hij het ouderlijke huis te ontvlugten, en begaf zich naar *Parijs*. Onder weg verdwaald, van honger en vermoeijenis uitgeput, en niet wetende wat er van hem worden zou, strekte hij zich op den grond uit, en wachtte den dood. Een edelman, die daar voorbij kwam, had medelijden met den armen knaap, en bragt hem naar *Orleans* in het gasthuis. Eenige rust en voedzame spijs genazen weldra den kleinen vlugteling; men gaf hem twaalf stuivers, en zond hem weg. Te *Parijs* gekomen, plaatste hij zich aan de poort van een collegie, waar hij wachtte tot dat de studenten of de professoren hem eene boodschap gaven. Al den tijd dat hij niet bezig was, besteedde hij om zich te oefenen in de boeken, die men hem wilde leenen. Zijne moeder, aan welke hij zijn wedervaren geschreven en vergiffenis gevraagd had, zond hem wekelijks een brood met de schuit van *Melun*. Eene dame nam hem aan, om hare kinderen naar de school te brengen. **AMYOT** nu in zijn levensonderhoud kunnende voorzien, gaf zich met verdubbelden ijver aan de studie over. Hij volgde naauwkeurig de lessen der professoren, die hem, uit hoofde van zijn voorbeeldig gedrag, met goedheid bejegenden. Weldra was hij hun beste kweekeling.

Vervolgens belastte **AMYOT** zich met de opvoeding van de kinderen eens edelmans. In zijne vrije uren vertaalde hij den Griekschen roman *Theagenes en Chariclea*: deze vertaling bragt hem in gunst bij *Frans II*, die hem eene abdijschonk. **HENDRIK II**, opvolger van dezen vorst, benoemde hem tot opvoeder der kinderen van *Frankrijk*. Nu werd **AMYOT** bisschop van *Auxerre*, groot-aalmoezenier van

Frankrijk, en verkreeg de orde van den Heiligen Geest. Toen hij tot dezen hoogen trap van voorspoed was gestegen, vermaakte hij, ter gedachtenis van de twaalf stuivers, welke hij in het gasthuis van *Orleans* ontvangen had, aan dit liefdadig gesticht, twaalf honderd kroonen. Het is wel niet de som die wij bewonderen, maar het edel gevoel van *AMYOT*, dat hem belette, om zich over zijne vroegere armoede te schamen.

AMYOT heeft eene vertaling gegeven van *PLUTARCHUS*, die men altijd met nieuw genoegen leest, schoon de stijl verouderd is; dezelve heeft zoo veel bevaligheid en naïviteit, dat men er eene frischheid in ontmoet, welke niet ligt zal vervelen. *AMYOT* heeft neg onderscheidene andere Fransche vertalingen van Grieksche werken in het licht gegeven, waarvan de voornaamste zijn: de Ethiopische Geschiedenis van *HELIDORUS*, zeven boeken van *DIDORUS*, de liefde van *DAPHNIS* en *CHLOË*, enz. Daarenboven heeft hij een verhaal gegeven van zijne reis naar *Trente*, in eenen brief aan *M. DE MORVEILLIERS*. Ook schreef hij eene verhandeling over de welsprekendheid eens konings, ten gebuike van zijnen leerling *HENDRIK III*, welke eerst in 1805, onder de regering van *NAPOLEON*, in het licht is verschenen. Op aandrang van *AMYOT* stichtte *HENDRIK* in 1575 eene Grieksche en Latijnsche bibliotheek. Men heeft *AMYOT* van gierigheid beticht. Deze beschuldiging is ten minste gedeeltelijk wederlegd door de daadzaak, dat hij groote sommen heeft besteed voor de herstelling en verfraaijing van onderscheidene kerken in zijn bisdom. Hij liet echter nog een vermogen na van 700,000 franken.

(*Penny Cyclopaedia*.)

ANACHARSIS, een Scythisch wijsgeer, die omstreeks 592 j. v. C. als afgezant naar *Athene* werd gezonden. Hij werd een vriend en leerling van *SOLON*, en was de eerste vreemdeling, die het Atheensche burgerregt verkreeg. Hij doorreisde andere landen, en keerde naar *Scythië* terug, waar hij door cenige zijner eigene landgenooten vermoord werd. Men heeft vele puntige gezegden van hem opgeteekend.

(*BARTHELEMY, Voyage du jeune Anacharsis en Grèce*.)

ANACREON, een der beroemdste Grieksche lierdichters. Men weet weinig van zijne persoonlijke geschiedenis. Hij werd geboren te *Teos*, in *Ionië*, en was, volgens *PLATO*, van een geslacht, dat *codrus*, den laatsten koning der Atheners, onder deszelfs voorvaderen telde. *POLYCRATES*

van *Samos* noodigde hem aan zijn hof, en schonk hem zijne vriendschap. Na diens dood, begaf de dichter zich naar *Athene*, en stond in hooge achting bij *HIPPARCHUS*, zoon van *PISISTRATUS*, tiran van *Athene*. *HIPPARCHUS* vermoord zijnde, keerde *ANACREON* naar *Teos* terug, alwaar hij zich bleef ophouden tot dat de opstand van *HISTAEUS* hem noodzaakte naar *Abdera* in *Thracië* te wijken, waar hij den overigen tijd zijns levens doorbragt. In den ouderdom van 85 jaren, stikte hij aan eene druivenpit, die hem onder het drinken in de luchtpijp schoot. De Atheners rigtten een standbeeld voor hem op, in de houding eens zingenden dronkaards. Men wil derhalve, dat *ANACREON* een losbandig leven heeft geleid, hetgeen echter, uit hoofde van den hoogen ouderdom, welken hij bereikt heeft, mag betwijfeld worden. Slechts een gedeelte zijner werken is voor ons behouden gebleven. Zijne oden, welke de tijd heeft gespaard, zijn in hare soort meesterstukken. Niemand kon ooit *ANACREON* in zoetvloeiendheid en bevaligheid evenaren. Onze landgenoot *G. DORN SEIFFEN* gaf van dezelve in 1809 eene verdienstelijke vertaling in het Nederduitsch. De meeste volken van *Europa* bezitten overzettingen van *ANACREON*'s liederen; doch weinigen is het gelukt, om de sierlijke eenvoudigheid van het oorspronkelijke te bewaren. Onder onze vaderlandsche dichters is *BEL-LAMY* misschien de eenige, die den echten trant van *ANACREON* gevat heeft. Men leze van zijne gedichten op bladz. 139 *Mijn Geboortedag*, een regt Anacreontisch stukje. Ook onze te vroeg gestorven *P. NIEUWLAND* bezat de kunst *ANACREON* gelukkig in het Nederduitsch te tooljen. Wie kent niet het duijfe van *ANACREON*, uitmuntende door het bevallige, losse, zachte en teedere aan deze dichtsoort eigen. De voetmaat in welken *ANACREON* dichtte, en die naar hem genoemd werd, houdt men gewoonlijk voor drievoetige jamben met eenen naslag. Liefde en wijn maken den inhoud zijner liederen uit.

(*MERIVALE's Anthology*.)

ANAPIAS en **ANPHINOMUS**, twee broeders van aanzienlijken huize, die, bij eene uitbarsting van den *Etna*, in plaats van zich, gelijk zoo vele anderen, om hunne schatten te bekommeren, hunne weerlooze ouders op hunne schouders wegvoerden, om hen op deze wijze van den dood te redden. *Syracuse* en *Catana* betwistten elkander de eer van hen binnen hare muren te hebben zien geboren worden, en hebben, ter vereeuwiging dezer gebeurtenis, tempels aan de kinderlijke

liefde toegewijd. De Nederlander, die zijnen LAMBERT MELIS heeft aan te wijzen, vindt deze daad lofwaardig, doch tevens niet meer dan pligmatig.

(*Nouvelle biographie classique*)

ANAXAGORAS, een Grieksch wijsgeer, werd geboren te *Clazomene*, in *Ionië*, 500 jaren v. C. Daar hij een aanzienlijk vermogen bezat, kon hij zich ongestoord toewijden aan de beoefening der wijsbegeerte en sterrekunde. Op den ouderdom van twintig jaren begaf hij zich naar *Athene*, waar hij gedurende dertig jaren zijne wijsgeerige denkbeelden voortplantte. Hij telde onder zijne hoorders PERICLES, EURIPIDES, SOCRATES en andere beroemde mannen der oudheid. Valschelijk van ongodsdienstigheid beschuldigd, werd hij ter dood veroordeeld; doch dit vonnis in verbanning veranderd zijnde, begaf hij zich naar *Lampsacus*, waar hij in 428 v. C. overleed. Zijne wijsgeerige leerstellingen, schoon in sommige opzigten op valsche gronden steunende, overtroffen, verreweg, die zijner tijdgenooten. Hij was de eerste Grieksche wijsgeer, die de schepping aller dingen aan een zuiver geestelijk wezen toeschreef. Geene geschriften van ANAXAGORAS zijn tot ons gekomen. Hij beschouwde den hemel als zijn vaderland, gelijk hij te kennen gaf, toen men zijne onverschilligheid omtrent zijne geboorteplaats verweet. In de gevangenis schreef ANAXAGORAS eene verhandeling over de quadratuur van den cirkel, en volgens VITRUVIUS insgelijks over de doorzigtkunde. Hij beschouwde de zon als eenen brandenden bol, grooter dan de *Peloponnesus* (*Morea*), en de maan, met zeeën, bergen en dalen bedekt, haar licht van de zon ontvangende. De regenboog wordt, volgens ANAXAGORAS, veroorzaakt door de wolken, als eenen spiegel voor de zon gehouden.

(NIEUWENHUIS, *Woordenboek van kunsten en wetenschappen*.)

ANAXIMENES, een inboorling van *Lampsacus*, was wijsgeer, redenaar en geschiedschrijver, en een der leermeesters van ALEXANDER den Grooten. Hij schreef het leven van PHILIPPUS en ALEXANDER, en eene geschiedenis van *Griekenland*, al hetwelk is verloren gegaan. Door eene aardige list redde hij zijne geboorteplaats van het uiterste verderf. *Lampsacus* zich hardnekkig tegen ALEXANDER verdedigd hebbende, besloot deze de stad te verwoesten, en voorziende, dat ANAXIMENES voor haar in de bres zoude springen, zwoer hij, toen ANAXIMENES naar hem toe kwam, dat hij in geen deele doen zou, wat zijn leermeester hem zou willen ver-

zoeken. ANAXIMENES, zonder zich te onzetten, verzocht nu ALEXANDER *Lampsacus* te verdelgen. En door dit wijs bedrog bleef de stad behouden; want ALEXANDER schond geene eeden, die hij plegtig gezworen had.

(*Woordenboek der zamenleving*.)

ANDREAS, een der apostelen en broeder van PETRUS. Zijn vader was JANUS geheeten. Volgens het eerste hoofdstuk van het Evangelie van JOHANNES, schijnt hij een der volgelingen geweest te zijn van JOHANNES den Dooper, dien hij op JEZUS roepstem verliet, zijnde hij de eerste discipel welken de Zaligmaker heeft gekozen. ANDREAS bragt PETRUS bij JEZUS. Volgens MATTHEUS en MARKUS, vond JEZUS de beide broeders te zamen visschende, terwijl hij aan den oever der *Galileische zee* wandelde, en riep hen tot zich, waarop zij terstond hunne netten verlieten en Hem volgden. De evangelist JOHANNES duidt ANDREAS aan als den discipel, die de tegenwoordigheid bekend maakte van den jongeling, die eenige weinige brooden en visschen had, waarmede vervolgens de wonderbare spijziging van vijf duizend menschen geschiedde. Dit is ten naasten bij alles wat wij van dezen apostel in de Heilige Schrift vinden opgeteekend.

De kerkvaders echter hebben zich beijverd, om ons eenige berigten van het laatste gedeelte zijns levens te geven. Volgens THEODERET heeft hij gedurende eenige jaren JEZUS leer in *Griekenland* verkondigd; doch EUSEBIUS en andere schrijvers spreken van *Scythië* als het tooneel van zijn zendelings-werk. Het algemeen gevoelen is echter, dat hij te *Patras*, in *Achaje*, door EGAEUS den proconsul van dat gewest, is ter dood gebracht. Het jaar waarin zulks zou hebben plaats gehad wordt niet gemeld. De Schotsche geschiedschrijver FORDUN verhaalt eene legende van de overblijfselen (reliquiën) van dezen apostel, welke verscheidene zijner landgenooten hebben nageschreven. In het midden der vierde eeuw waren de beenderen van ANDREAS onder bewaring van REGULUS, eenen abt, of volgens anderen eenen bisschop der Grieksche kerk. In het jaar 345 gaf keizer CONSTANTINUS II bevel, dat deze kostelijke overblijfselen van *Patras* naar *Constantinopel* moesten worden vervoerd; doch op den derden nacht, voordat dezelve werden opgedolven, verscheen aan REGULUS, in een nachtgezicht, eenen engel, die hem beval het opperbeen van een' der armen, drie vingers van de rechterhand en eene knieschijf uit de kist

te nemen en terug te houden. Sommige berigten voegen er nog eenen tand bij. REGULUS gedaan hebbende gelijk hem bevolen was, had eenige jaren later een nachtgezig, waarin hij werd aangemaand, om met deze reliquiën *Patras* te verlaten; en hierop vertrokken zijnde, leed hij met zijne togtgenooten, op de Schotsche kust, in de baai van *St. Andries*, schipbreuk. HUNCUS, de koning der Picten, ontving de vreemdelingen met groote gastvrijheid, en door zijne ijverige bemoeijingen, omhelsden hij en zijne onderdanen spoedig het Christendom. Er werd eene Christen-kerk gesticht ter plaatse waar de zendelingen aan strand waren gedreven, en toegewijd aan den apostel wiens overblijfselen zij hadden mede gebracht. Dit, zegt men, is de oorsprong der stad *St. Andries*, welke tevens den apostel ANDREAS tot beschermheilige heeft.

(*Penny Cyclopaedia*.)

ANDREWS, (LANCELOT), een uitstekend godgeleerde, geboren te *Londen* in 1565, studeerde te *Cambridge*, waar hij door zijn prediken en zijne uitstekende bekwaamheid in de godgeleerdheid zoo beroemd werd, dat de graaf van *Huntingdon* zijn beschermer werd. Weldra werd hij hofprediker van koningin *ELISABETH* en deken van *Westminster*. Zelfs had hij van *ELISABETH* een bisdom kunnen krijgen, indien hij in de ontvreemding van deszelfs inkomsten had willen toestemmen. Onder haren opvolger verkreeg hij deze waardigheid. *JACOBUS* was met zijnen preektrant zeer ingenomen, maar nog meer met zijne verdediging van den koning tegen *BELLARMIN*, die *JACOBUS* geschrift over *de Regten der Koningen* had aangerand. ANDREWS werd achtereenvolgens verheven tot de bisschops-zetels van *Chichester*, *Ely* en *Winchester*, en benoemd tot groot-aalmoezenier, alsmede tot geheimraad van *Engeland* en *Schotland*. Hij stierf in 1626. *MILTON* vervaardigde op hem eene Latijnsche elegie. Zijne werken geven doorslaande blijken van geleerdheid, maar worden ontsierd door den slechten smaak en de gemaaktheid der eeuw in welke hij leefde. ANDREWS was liefdadig, mild en een beschermer van geleerdheid. *WALLER* heeft ons een vernuftigen trek van dezen kerkvoogd opgeteekend. *NEILE*, bisschop van *Durham*, en ANDREWS op zekeren dag bij het middagmaal achter den stoel van koning *JACOBUS* staande, keerde de vorst zich eensklaps om, zeggende: «*Milords, kan ik het geld mijner onderdanen niet nemen wanneer ik het noodig heb, zonder al die pligtplegingen met het parlement?*» — De bisschop

I.

NEILE gaf hierop zonder aarzelen ten antwoord: «*God verhoede dat Uwe Majesteit dit niet zoude kunnen; gij zijt de adem onzer neusgaten.*» Hierop wendde de koning zich tot den bisschop van *Winchester*: «*Wel, milord! en wat zegt gij er van?*» — «*Sire!*» antwoordde ANDREWS, «*ik ben niet ervaren genoeg in zaken, die het parlement betreffen.*» De koning hernam: «*Geene uitvlugten, milord! antwoord mij terstond.*» — «*Dan komt het mij voor, Sire! dat het billijk is, dat Uwe Majesteit het geld van mijnen broeder NEILE aanneme, wijl hij het Uwe Majesteit aanbiedt.*»

(*Biographia Britannica*.)

ANDRONICUS, van *Cyrrhestes* in *Macedonië*, een bouwkunstenaar, stichtte den *Windtoren*, zoo genoemd naar de figuren der acht winden, in verheven beeldwerk op den buitenmuur, met hunne namen op het snijwerk der kolommen. Dit gedenteekende, waarvan te *Athene* nog overblijfselen zijn, stond in het Noorden van den *Acropolis*, en wordt door *VITRUVIUS* dus beschreven: Degenen die de winden het naauwkeurigst hebben gadeslagen, stellen ze acht in getal, inzonderheid ANDRONICUS CYRRESTHES, die te *Athene* eenen achthoekigen marmeren toren bouwde, en op elke zijde de figuur beitelde van eenen wind, gekeerd naar den kant van welken hij komt. Op den toren bevond zich eene marmeren kolom (meta), op welke hij eenen bronzen Triton plaatste, eene roede of staf in de rechterhand houdende, en zoodanig ingerigt, dat het beeld met den wind ronddraaide, en altijd tegen denzelfden gekeerd stond; de roede duidde aan van welke zijde de wind kwam.

Dit gebouw was bestemd voor eenen zonnewijzer, en bevatte tevens een wateruurwerk, hetwelk van water voorzien werd door de bron onder de spelonk van *PAN* aan de noordwestzijde van den *Acropolis*. De dagteekening van dit zonderling gebouw wordt gesteld in het jaar 159 v. C.

(*British Museum*.)

ANGELO, (BUONAROTTI MICHEL), meer algemeen bekend onder den naam van *MICHAEL ANGELO*, was niet slechts een uitstekend schilder, beeldhouwer en bouwkundige, maar tevens een verdienstelijk dichter. Hij werd in 1474 te *Arezzo* van eene adellijke doch behoefte familie geboren. Men zegt, dat zijne liefde voor de kunsten bij hem ontwaakte door zijne opvoeding in een dorp, hetwelk onderscheidene steen- en beeldhouwers telde. *DOMENICO GHIRLANDAIO* was zijn leermeester in de schilderkunst, doch tevens vervaakte ANGELO zich met oude standbeelden

3

in de tuinen van LORENZO DE MEDICIS in klei na te bootsen. Een dezer kunstvoortbrengselen verwierf hem de bescherming van LORENZO, die hem in zijne familie opnam. Hier vervaardigde hij onder anderen een verwonderlijk schoon half verheven beeldwerk (basso relievo), den strijd der reuzen voorstellende. Na den dood van zijnen beschermer, vervolgde ANGELO zijne loopbaan te *Bologna* en toen weder te *Florence*. In de laatste stad beeldde hij zijnen DAVID en GOLIATH, en schilderde eenen veldslag voor het hertogelijk paleis. Hij koos een onderwerp uit de oorlogen tegen *Pisa*. Een aantal manschappen baden zich in de *Arno*, en worden door eenen onvoorziene aanval op de stad verrast; zij haasten zich den vijand af te slaan; de trompetten klinken; eenige strijders trachten, met gebaarden of onstuimig ongeduld, hunne kleederen over het natte ligchaam aan te trekken; andere vliegen half gekleed ten strijd; ruiters en voetvolk zijn ondereen gemengd, en het geheele tooneel ademt woede en moord. De schets dezer schilderij, met uitzondering van eenige verminkte overblijfselen, is verloren geraakt, doch zoo lang dezelve bestond, werd zij door de kunstenaars uit alle landen bestudeerd, en BENVENUTO CELLINI, een leerling en bewonderaar van MICHEL ANGELO, getuigt, dat dit kunstgewrocht door ANGELO in geene zijner volgende voortbrengselen is geëvenaard. Deze groote kunstenaar had toen nog slechts den ouderdom van negen en twintig jaren bereikt. Zijn roem verbreidde zich allerwegen; paus JULIUS II riep hem naar *Rome*, alwaar hij onder anderen het standbeeld van MOZES en de schilderij der heilige familie afwerkte. Doch eenigen tijd daarna zich veronachtzaamd wanende, verliet ANGELO eensklaps *Rome*. De paus drong op zijne terugkomst aan. MICHEL ANGELO begaf zich eindelijk naar *Bologna*, waar de paus zich bevond. Zoodra hij aldaar was aangekomen, en nog voordat hij den tijd had zich beoorloofd te kleeden, werd hij door de officieren Zijner Heiligheid aan JULIUS voorgesteld, die hem, met eenen spijtigen blik aanziende, toevoegde: «Hoe! in plaats van ons op te zoeken, wildet gij dat wij u zouden zoeken?» MICHEL ANGELO verontschuldigde zich, zeggende: «dat hij *Rome* had verlaten omdat hij, na Zijne Heiligheid met de meeste trouw gediend te hebben, de vernedering niet kon verdragen, dat hem meer dan eens de toegang tot Z. H. geweigerd was.» Een bisschop die hierbij tegenwoordig was, iets ter vergoelijking willende zeggen,

maakte de opmerking, dat dergelijke lieden, hoe bedreven ook in hun kunstvak, gewoonlijk met alle andere zaken onbekend zijn. «Wie verzoekt u tusschenbeiden te treden,» riep JULIUS driftig uit, den geestelijke tevens met zijnen staf eenen duchtigen slag op de schouders gevende. Nu beval hij MICHEL ANGELO te knielen, gaf hem zijnen zegen, nam hem weder in volle gunst aan, en beval hem tevens zijn standbeeld in brons te maken. MICHEL ANGELO had spoedig het model in klei vervaardigd; het beeld was vol majesteit, doch het gelaat had zulk eene vreesselijke uitdrukking, dat de paus hem vroeg: «Zegen of vloek ik het volk?» MICHEL ANGELO antwoordde, dat hij hem had voorgesteld het volk van *Bologna* vermanende, en vroeg of Zijne Heiligheid ook verkoos een boek in de hand te hebben. «Geef mij een zwaard,» hernam de oorlogzuchtige paus, «ik weet niets van boeken.» Kort daarna schilderde ANGELO den koepel der Sixtinsche kapel, welke taak hij in twintig maanden volbragt. Eenige jaren later schilderde hij voor deze kapel het laatste oordeel, waaraan hij acht jaren besteedde. Onder het pontificaat van LEO X werden de talenten van MICHEL ANGELO misbruikt in het openen van marmergroeven en het aanleggen van wegen. Onder dat van den Nederlandschen Paus ADRIAAN VI was hij hoofdzakelijk bezig met het grafteeken voor JULIUS II. In de jaren 1529 en 1530 werd ANGELO door de Florentijners, gedurende den kortstondigen worstelstrijd om hunne vrijheid, aangesteld als opper-intendant hunner vestingwerken, en in deze betrekking verwierf hij zich nieuwen roem. De vermaarde Fransche vesting-bouwkundige VAUBAN, door *Florence* komende, stond zoo verbaasd over de schrandere versterking van *San Miniato*, dat hij beval plannen en modellen van dezelve voor zijne eigene bijzondere studie te maken.

Na de herstelling van den vrede, riep CLEMENS VII hem naar *Rome* terug, en vertrouwde hem, na den dood van SAN GALLO, de voortzetting van den bouw der St. Pieterskerk. Gedurende zeventien jaren, tot aan zijnen dood, den 17 Februarij 1563, was MICHEL ANGELO onvermoeid bezig, om dit heerlijk gebouw tot een der wonderen van de wereld te verheffen, zonder daarvoor de minste belooning te willen aannemen. De andere werken, welke hij tijdens zijn laatst verblijf te *Rome* voltooide, zijn te talrijk om binnen de naauwe grenzen, die wij ons hebben afgebakend, te beschrijven. «Verhevenheid van ontwerp, grootheid

«van vorm en breedheid van manier,» zegt FUSELI, «zijn de elementen van MICHEL ANGELO's stijl. Als schilder, beeldhouwer of bouwmeester, gelukte het hem, beter dan iemand, grootsheid van plan en oneindige verscheidenheid in ondergeschikte deelen, met de uiterste eenvoudigheid en breedte te vereenigen.» De poëzij van dezen grooten man draagt denzelfden stempel als de scheppingen zijner meesterhand. Zijn persoonlijk karakter is door QUATREMÈRE DE QUINCY naar waarheid beschreven: «In zijne jeugd kende hij geene andere behoefte dan zijnen geest bezig te houden, geene andere uitspanning dan de beoefening der kunsten. Toen hij op meer gevorderden ouderdom een vermogend man werd, verachtte hij alle weelde, en was zelfs onverschillig voor de dagelijksche gemakken des levens. In zijne kleederen te slapen, zich met brood en water te vergenoegen, nachten door te arbeiden of alléén rond te dolen, zijn de minste trekken, om zijne leefwijze te kenschetsen. Bijaldien hij onder de Grieken geleefd hadde, zou hij reeds als wijsgeer bewonderd zijn, alvorens als kunstenaar te schitteren, doch ongetwijfeld zou ANGELO tot de school van ZENO hebben behoord. Spaarzaamheid, matigheid, belangeloosheid, strenge zeden, onveranderlijkheid, verachting van aardse goederen en vrij van roemzucht, dit waren de stoïcijnse deugden, welke hij ten allen tijde beoefende. MICHEL ANGELO werd door de grooten der aarde gezocht en hoog geschat, doch hij vermeed hen zoo veel hij kon.» Niettegenstaande deze strenge deugden, was hij zachtmoedig, en soms ongemeen toegevend voor de zwakheid of ijdelheid van anderen. MICHEL ANGELO bereikte den ouderdom van bijkans 89 jaren. Zijne laatste woorden verdienen herinnering: «Denk op uwen togt door dit leven aan het lijden van JESUS CHRISTUS.»

(Lettere Pittoriche.)

ANIELLO, (TOMMASO), gewoonlijk MASANIELLO geheeten, geboren te Amalfi, in 1623, (schoon een eenvoudig visscher te Napels), schokte de heerschappij van Spanje over het land zijner geboorte, tot in hare grondvesten. Na langen tijd het volk onderdrukt te hebben, legde de hertog van Arcos, (Spaansch onderkoning) in 1646, eene belasting op allerhande soort van vruchten, vooral drukkende voor de armen, daar fruit bijkans hun eenig voedsel uitmaakte. MASANIELLO, die toen omtrent vijf en twintig jaren oud was, en door zijne vrolijke inborst

en natuurlijke gevatheid de lieveling was van het volkje der Mercato, (het groote marktplein van Napels,) verhief zich luide tegen dezen maatregel. Eenige dagen te voren was zijne vrouw aan de poort der stad, toen zij eenig meel wilde binnen smokkelen, aangehouden; hiervoor moest zij in de gevangenis zuchten, tot dat MASANIELLO hare loslating vrij duur betaald had. Het is dus niet vreemd, dat MASANIELLO het spaansche dwangjuk vloekte. Hij bevond zich aan het hoofd eener bende jonge lieden, toen op den 7 Julij 1647 slechts weinige boeren met hunne vruchten ter markt verschenen. Er ontstond tusschen eenen boer en eenen burger, die eenige vijgen gekocht had, twist over de vraag, wie hunner de hatelijke belasting zou betalen. De *eletto*, een stedelijk ambtenaar, die het toezigt over de markt had, werd geroepen, en besliste ten nadeele van den boer. Deze wierp nu zijne mand met vijgen op den grond. Eene menigte volks omringde den boer, de belasting en de ontvangers vervloekende. MASANIELLO kwam hierop aan, uitroepende: «Geene belasting meer! geene belasting!» Deze kreet werd opgevangen en door duizenden stemmen herhaald. De *eletto* trachtte de menigte tot bedaren te brengen, maar MASANIELLO smet hem eene handvol vijgen in het aangezicht; men viel op hem aan, en met moeite ont kwam de *eletto* en zijne volgelingen aan de woede des volks. MASANIELLO sprak nu de menigte in ruwe, vurige taal aan; hij beschreef met gloeiende kleuren hunne gemeenschappelijke grieven en ellende, en schetste de noodzakelijkheid, om aan de onderdrukking en schraapzucht hunner bestierders een einde te maken. «Het volk van Napels,» riep hij, «moet geene belastingen meer betalen!» En het antwoord was: «MASANIELLO zij onze aanvoerder!» Nu zette de menigte zich in beweging, met MASANIELLO aan haar hoofd; bij elken voetstap groeide de menigte in aantal; men viel woedend aan op de tolhuizen en tenten der ontvangers, welke verbrand werden, en daarna op de huizen en paleizen van de pachters der belastingen. Voorzien van zulke wapenen als zij in de winkels der zwaardvegers hadden kunnen magtig worden, trokken zij op naar het paleis van den onderkoning, drongen door de lijfwacht heen, en baanden zich eenen weg tot den onderkoning, eischende de afschaffing van alle belastingen. De onderkoning stemde toe; doch het oproer nog meer verergerende, trachtte hij te ontkomen; hij werd persoonlijk mishandeld, doch wist,

door onder de oproerschreunwers geld te werpen, het *Castel Nuovo* te bereiken. Men beroofde de paleizen van meubelen, die midden op het plein werden verbrand. MASANIELLO werd nu onder algemeene toejuiching als kapitein-generaal begroet, en een stelladje voor hem op het plein opgerigt, alwaar hij, in visschers-gewaad, als regter zat, een ontbloot zwaard in de hand houdende. De burgers in het algemeen, benevens het graauw, gehoorzaamden hem; men stelde eene soort van gemeenebest-regering in, en wapende de mannen, die in regementen werden afgedeeld. De weinige Spaansche en Duitsche krijgsbenden van den onderkoning delfden het onderspit, en zagen zich noodzaak in de kasteelen veiligheid te zoeken. In dezen uitersten nood nam de onderkoning zijne toevlugt tot den kardinaal FILOMARINO, aartsbisschop van *Napels*, een bekwaam man, die bij het volk bemind was, om als bemiddelaar op te treden. Onder het toezigt van MASANIELLO werd de overeenkomst ontworpen, waarbij de impost op alle levensmiddelen werd afgeschaft, en de privilegiën, door KAREL V verleend, werden hersteld; ook bedong men vergiffenis voor allen, die in het oproer betrokken waren. De kardinaal, in een prachtig gewaad gedoscht, gezeten op een fraai paard en vergezeld van MASANIELLO, begaf zich naar *Castel Nuovo*, gevolgd door eene tallooze menigte. De onderkoning ontving MASANIELLO met alle blijken van eerbied, maar onderzocht de voorwaarden van het verdrag met groote schroomvalligheid. Daar MASANIELLO lang op het kasteel vertoefde, werd het volk buiten ongeduldig en onstuimig. MASANIELLO verscheen nu op het balkon, en een wenk zijner hand was toereikend, om het gansche volk tot stilte te brengen; op een ander teeken klepten al de klokken en het volk hief vreugdekreten aan, doch zoodra MASANIELLO op nieuw zijnen vinger op den mond legde, verstomde allen. De onderkoning, thans volkomen overtuigd van de verbazende magt van dezen man, teekende terstond het verdrag, waarna de hertog van *Arcos* MASANIELLO eene gouden keten om den hals hing, hem als hertog van *St. George* begroetende. MASANIELLO keerde in zegenpraal naar zijne nederige woning terug, en de rust was voor het oogenblik hersteld.

Doch MASANIELLO gaf nu onderscheidene blijken van zinsverbijstering; hij klaagde dat het hem was alsof hij kokend lood in het hoofd hadde. De onderkoning zocht zich nu van MASANIELLO te ontdoen. Vier

gehuurde moordenaren overvielen hem in een klooster, en schoten hem met hunne musketten ter neder, terwijl hij vallende uitriep: «Ondankbare verraders!» MASANIELLO gaf den geest; zijn hoofd werd van den romp gehouwen, op eene staak gezet en naar den onderkoning gedragen, het ligchaam door eene troep jongens langs de straten gesleept, en, gelijk hij zelf eenige dagen te voren voorspeld had, in eene sloot geworpen. Hiermede was echter de opstand niet gedempt: het volk koos nu den prins van *Massa* tot hun opperhoofd, dien zij weldra vermoordden, om GENNARO ANNESE, een' der ellendelingen, die MASANIELLO van het leven hadden beroofd, tot hunnen aanvoerder te verheffen. Dit opperhoofd werd op zijne beurt ter zijde gesteld door den hertog van *Guise*, die als een vertegenwoordiger van het oude huis van *Anjou*, zijn geluk te *Napels* kwam beproeven.

.. (*Penny Cyclopaedia*.)

ANKARSTROM, (**JOHAN JACOB**), een Zweed, geboren in 1759 van een onlangs tot den adelstand verheven geslacht. Hij werd als vaandeldrager in 's konings garde geplaatst, doch verliet de dienst op den ouderdom van slechts vier en twintig jaren, hebbende toen reeds den rang van kapitein. Hij ging nu op zijn vaderlijk erfgoed wonen. Hij schijnt vroegtijdig eenen afkeer voor GUSTAAF III opgevat te hebben, uit hoofde van de verandering, welke deze vorst in den regeringsvorm des lands maakte, ten nadeele van den hoogen adel, die bijkans al de magt in handen had. Het schijnt dat ANKARSTRÖM eerst het denkbeeld had opgevat, om zonder eenige medestanders den koning te vermoorden; doch later met eenige misnoegde edelen in aanraking gekomen, onder anderen met de graven *HORN* en *RIBBING*, deelde hij hun zijn voornemen mede, en werd door hen in zijn opzet gesterkt. Eerst beproefden zij den koning te *Gefla*, waar in 1792 de landdag te zamen kwam, te overvallen; doch in dit voornemen te leur gesteld, besloten zij eindelijk hunnen slag te slaan op een gemaskerd bal, hetwelk de koning op den 16 Maart 1792 zou bijwonen. De graaf *HORN* nam op zich, om den koning aan ANKARSTRÖM aan te duiden. GUSTAAF ontving eenen naamloozen brief in welken hem gewaarschuwd werd naar het bal te gaan; doch de koning sloeg hierop geene acht, en verscheen aldaar in domino-kleeding. Terwijl hij de zaal op en neder liep, leunende op *ERSEN's* arm, sprak *HORN*, gevolgd van ANKARSTRÖM, den koning aan,

zeggende: «Ik groet u, fraai masker!» Op deze woorden, die het afgesproken teeken waren, vuurde ANKARSTRÖM een pistool met twee kogels geladen op GUSTAAF af, en wondde den koning gevaarlijk in de dij. Hij werd niet herkend, en verliet ongemoeid de zaal. Nadat de gasten waren uit een gegaan, vond men op den vloer een pistool en een dolk. De wapensmid, wiens naam op dezelve stond, werd ontboden, en herinnerde zich, dat ANKARSTRÖM die wapentuigen onlangs bij hem gekocht had; deze werd nu in zijne woning gevangen genomen. Bij de eerste ondervraging werd hij op de pijnbank gelegd, doch vervolgens naar de gewone regtbank verwezen. Hij beleeft zijne misdaad, doch ontkende eenige medepligtigen te hebben; echter ontveinsde hij niet, dat verscheidene personen van zijn voornemen kennis hadden gedragen. Hij werd veroordeeld om drie achtereenvolgende dagen in het openbaar gegeeseld te worden en dan onthoofd nadat hem de regterhand zou zijn afgehouden. De koning was weinige dagen na den aanslag gestorven. ANKARSTRÖM beklom met gelatenheid het schavot; hij was toen nog slechts drie en dertig jaren oud. Verscheidene andere personen werden gevangen genomen en voor den regter gevoerd; twee hunner bragten zich zelve om 't leven, doch niemand werd ter dood veroordeeld. De graven HORN en RIBBING en de kolonel LILIENTHORN werden levenslang gebannen. Het verslag der regtspleging van ANKARSTRÖM is te *Stockholm* in 't licht verschenen.

(*Conversations-Lexicon.*)

ANNA COMNENA, dochter van den Griekschen keizer ALEXIS I, werd geboren in 1083, en, na haars vaders dood trachtte zij haren gemaal NICEPHORUS BRYENNIS, (een' man van hooge geboorte en groote letterkundige bekwaamheden) op den troon te verheffen, ten nadeele van haren broeder JOHANNES, den wettigen erfgenaam. Haar plan mislukte, doch haar broeder behandelde haar met de meeste inschikkelijkheid. Zij besteedde nu den overigen tijd haars leven in het beoefenen der fraaije letteren. Haar dood viel voor in 1148. Zij is de schrijfster van de *Alexiade*, in vijftien boeken, bevattende de geschiedenis van de regering haars vaders; een verdienstelijk werk waarin echter de kinderliefde soms aan de waarheid te kort doet. In de welsprekendheid, poëzij, wiskunde, natuurkunde en de wijsbegeerte van PLATO en ARISTOTELES had zij groote verdienste. Van de *Alexiade* bestaat eene Hoogduitsche vertaling in de geschiedkun-

dige verzameling van F. SCHILLER, *Jena* 1790. Ook is dezelve in het Fransch overgebracht door den president COUSIN.

(*Penny Cyclopaedia.*)

ANQUETIL-DUPERRON, (ABRAHAM HYACINTHE) werd geboren te *Parijs* in 1731, en was voor de kerk bestemd, doch wijdde zich bijkans geheel aan de beoefening der Oostersche talen. Zoo groot was zijne vooringenomenheid voor deze talen, dat, toen bij toeval hem eenige weinige bladen van een Zend-hand-schrift onder de oogen waren gekomen, hij als gemeen soldaat dienst nam voor eenen krijgstogt naar *Indië*, waar hij zich de grootste ontberingen en ongemakken getroostte, om de gelegenheid op te sporen ter verkrijging van die kundigheden en hulpmiddelen, welke hem in staat konden stellen, om de Zend Avesta (de heilige schriften der oude Perzen, aan ZOROASTER toegeschreven) te vertalen. In 1762 keerde hij, met honderd tachtig hand-schriften naar *Europa* terug. Eene jaarwedde en de aanstelling van Oosterschen tolk voor 's konings bibliotheek schonken hem toereikende middelen om onbekommerd te leven. Zijne werken bestaan in: eene vertaling der Zend Avesta, en van een Perzisch werk, ten titel voerende: *Geheimen*, die niet geopenbaard moeten worden; de Oostersche wetgeving; geschied- en aardrijkskundige nasporingen in *Indië*; *Indië* in betrekking met *Europa*, en eene verhandeling over de waardigheid van den koophandel. ANQUETIL stierf den 15 Januarij 1805.

(*Biographie Universelle.*)

ANQUETIL, (LOUIS PIERRE), een Fransch geschiedschrijver, de ouder broeder van den bovenstaanden, geboren te *Parijs* in 1723, werd mede voor de kerk opgevoed, en verwierf als godgeleerde veel vermaardheid. Onder de regering van NAPOLEON werd hij lid van het Instituut en aan den minister van buitenland-sche zaken toegevoegd, wien hij gewichtige diensten bewees. ANQUETIL stierf den 6 September 1808, in den ouderdom van ruim vier en tachtig jaren. Gedurende geheel zijn leven was ANQUETIL zeer ingenomen met letterkundige werkzaamheden, bijkans tot aan zijnen dood toe, studeerde hij regelmatig tien uren daags. Hij is schrijver van een groot aantal geschiedkundige werken van welke slechts een of twee in hooge achtting zijn gebleven; zijn beste werk is de *geschiedenis der stad Rheims*, en schoon zijn *précis de l'histoire universelle*, in het Engelsch, Spaansch en Italiaansch is overgebracht, wordt hetzelfde thans als van

geene waarde beschouwd. Nog heeft men van dezen schrijver eene geschiedenis van *Frankrijk*, welke hij op eenen bijkans tachtigjarigen leeftijd heeft zamengesteld.

(*Biographie nouvelle des contemporains.*)

ANSON, (GEORGE, Lord,) werd geboren in 1697 op zijns vaders landgoed in het graafschap *Stafford*, en verried vroegtijdig eene groote zucht voor het zeeleven. In 1772 bekwam hij eene bevelhebbersplaats, maar verkreeg geene vermaardheid voordat hij aan het hoofd eener expeditie naar de *Zuid-zee* stevende. Na al zijne schepen, op één na verloren te hebben, doch niet zonder de Spaansche bezittingen zware schaden te hebben toegebracht, was hij zoo gelukkig een rijk galjoen, van *Acapulco* naar *Manilla* zeilende te nemen, en na eene afwezigheid van vier jaren *Engeland* behouden te bereiken. Hij werd achtereenvolgens schout-bij-nacht der blaauwe vlag, lord der admiraliteit, schout-bij-nacht van de witte, en vice-admiraal der blaauwe vlag. In 1747 versloeg hij een Fransch smaldeel, en nam zes oorlogsschepen en vier oost-indiëvaarders. Hiervoor werd hij beloond met eene baronnie, en klom eindelijk op tot admiraal en opperbevelhebber der Britsche vloot. Lord ANSON stierf in 1762. Hij was een dapper en schrander zee-man, doch bezat weinig menschenkennis. Door zijne zucht voor het spel menigmaal een speelbal van bedriegers geworden, maakte men geestig de opmerking, dat ANSON rondom de wereld was geweest, maar nimmer er in.

(*Lord ANSON's voyage round the world, by Mr. BENJAMIN ROBINS.*)

ANTHEMIS, een inboorling van *Tralles* in *Lydië*, was bouwkunstenaar, beeldhouwer en tevens wiskundige. **JUSTINIANUS** gebruikte hem, om de *St. Sophia* kerk te *Constantinopel* te herbouwen, welke nog heden een heerlijk gedenkteeken is van zijne talenten, schoon hij haar niet heeft mogen voltooiën. Uit sommige daadzaken, ons door de geschiedenis aangaande **ANTHEMIS** bewaard, blijkt het, dat hij tevens zeer bedreven was in de scheikunde, en een mengsel heeft uitgevonden, hetwelk vrij nauwkeurig geleek naar ons buskruid, zoo het niet hetzelfde was. Hij stierf in 534.

(*Encyclopédie des gens du monde.*)

ANTONIDES NAERDENIUS, (HENRICUS), eigenlijk **HENDRIK ANTONIE VAN DER LINDEN**, geboren in 1546, stierf in 1604. Men heeft van hem een *systema theologiae*, alsmede *Academiae Franekerensis*, beiden in 4to te *Franeker* in 1613 gedrukt. De vervolgingen van den hertog van *Alba*,

waarvan zijn vader en een groot gedeelte zijner familie het slagtoffer werden, toen *Naarden* door de Spanjaarden werd uitgemoord en verwoest, hadden hem in zijne jeugd gedwongen deze stad te ontvlugten (1). De voorrede van zijn *systema theologiae* bevat belangrijke ophelderingen over den aanvang der hervorming in de *Nederlanden*.

(*Biographie du royaume des Pays-Bas.*)

ANTONIDES, (JOANNES), bijgenaamd **VAN DER GOES**, omdat hij den 3 Mei 1647 te *Goes* het eerste levenslicht aanschouwde, was een der oorspronkelijkste en vindingrijkste der Nederlandsche dichters, alhoewel zijn vernuft wel eens van te groote weelderigheid is te beschuldigen. **VONDEL** noemde hem zijn' zoon in de kunst, betuigende, dat hij aan **ANTONIDES** dichtstuk, *Bellone aan Bant*, wel zijnen naam zou willen leenen. De *Ystroom* vereeuwigd zijnen naam. Reeds den 18 September 1684 daalde deze rijk begaafde dichter in 't graf. Zijn vierregelig bij-schrift op een uurwerk, scheen als met zinspeling op zich zelve vervaardigd:

Zoo snel dit uurwerk van *TRACY* rondom gedreven,
Den tijd bij stippen meet, zoo snel verloopt ons leven;
Maar schoon het vliedt gelijk een schaduw, eer men
't Ontglipte nooit te ras, wanneer men 't wel besteedt.

(*Keur van Nederlandsche letteren, 1° jaargang, 27° stukje.*)

ANTONINUS PIUS, (TITUS AURELIUS FULVIUS), een Romeinsch keizer, werd in het jaar 86 te *Lanuvium* geboren. Hij werd in 120 tot consul verheven, en volgde in 138 keizer **ADRIANUS** op, die hem als zoon had aangenomen. Zijne regering duurde drie en twintig jaren, en was voor het Romeinsche volk een

(1) De voormalige *Gasthuiskerk* aldaar diende, tijdens den Spaanschen moord, tot stadhuis, werwaarts de burgerij zich had begeven, om den eed aan den koning van *Spanje* te hernieuwen. Hier werden de weerlooze burgers door hunne heulen overvallen, die het gebouw in den brand staken. Op dezelfde puinhoopen verhief zich later een nieuw gebouw, thans de *Hoofdwacht* genoemd, waarop deze gruwelmoord in den voorgevel staat uitgebeeld. Op eenen steen leest men:

U Komt, o Heer!
Alleen de eer
Van dit gebouw.
Voor tegenspoet
Dees stat behoet
En 't Huys Nassouw.

En op eenen anderen:

Denk op den dag,
Dat men hier zag,
Hoe *Spanje* tegen 't woord,
Berooft heeft 't lant,
De stat verbrand,
En burgerij vermoort.

1572 12 Maert
 1 Dag.

gelukkig tijdvak. Goedertieren, regtvaardig, zedig en deugdzaam, was hij een voorbeeld voor vorsten. Zijn dood viel voor in het jaar 161, en werd te regt als eene openbare ramp beschouwd. ANTONINUS versierde *Rome* met onderscheidene gebouwen, en strekte zijne milddadigheid zelfs tot de meest afgelegene steden zijns rijks uit. Hij was forsich van gestalte en van een innemend voorkomen, ingetogen en zuiver van zeden. Daarenboven beloofde hij keizerlijk mannen van verdiensten; doch de aanzienlijke ledigganger gevoelde de uitwerkselen zijner wijze spaarzaamheid, welke hij allerwegen invoerde. «Ik ken,» zeide ANTONINUS, «niets onteerender, niets wreeder «dan zich te voeden ten koste der openbare armoede zonder ooit iets te doen, «om haar te verligten.»

(Schlosser, *Universalhistorische Uebersicht*, IV Theil.)

ANTONINUS, (MARCUS AURELIUS), bijgenaamd de *wijsgeer*, geboren in het jaar 121 beklom, na den dood van ANTONINUS PIUS, den troon, en nam LUCIUS VERUS tot mederegent aan. Deze versloeg de Parthen, en bemagtigde *Armenië*. De Germanen opgestaan zijnde, trokken de beide keizers tegen hen op. Verus stierf op dezen krijgstogt aan eene beroerte, en MARCUS AURELIUS, in eene ongunstige stelling door de Quaden omsingeld, zou met zijn leger uit gebrek aan water zijn omgekomen, zoo niet een overvloedige regen hem uit dezen dringenden nood had verlost. Maar nu tastten de vijanden hem aan, en deze aanval zou niet minder gevaarlijk geweest zijn, indien storm en onweder den barbaren geen schrik hadden aangejaagd. MARCUS AURELIUS werd als door een wonder gered. De Heidenen schreven zulks toe aan JUPITER, de Christenen aan de gebeden van het 12^e legioen, hetwelk daarom, den naam van de *bliksemende* keurbende bekomen heeft. MARCUS AURELIUS verhiel, in 177, zijnen zoon COMMODUS tot consul, schoon deze nog slechts den ouderdom van 16 jaren had bereikt. Hij schonk COMMODUS tevens den titel van keizer, en trok met hem zegepralend *Rome* binnen. MARCUS AURELIUS voerde vele verbeteringen en goede wetten in, beteugelde vooral de speelwoede, en wilde dat de zwaardvechters slechts met schermdegens zouden strijden. Hij stierf in het jaar 180, te *Sirmium*, of, volgens anderen, te *Vindobonum*, (*Weenen*). Het gansche Romeinsche rijk betreunde 's keizers dood, en zijne beelden werden onder de huisgoden opgenomen. Zijn werk, *Overdenkingen*, is alge-

meen bekend, en vereert het hart van den doorluchtigen opsteller.

(STUART, *Romeinsche Geschiednissen*, XVIII deel.)

ANTONIO, van *Messina* was de eerste Italiaan, die omtrent den jare 1430 met olieverw begon te schilderen, hebbende dit geheim JAN VAN EICK te *Brugge* afgezien. «Deze edele uitvinding,» zegt KAREL VAN MANDER in zijn *leven der schilders*, «ontbrak alleen onze kunst, om «de natuur in gedaante nader te komen, «of gelijk te worden. Wanneer de oude «Grieken APOLLO en ZEUXIS en anderen «herleefd, en deze nieuwe manier gezien hadden, zouden zij zich er niet «minder over verwonderd hebben dan de «oude schrijvers, ziende de nutte «kunst, waarvan LAURENS JANSZ. KOSTER «van *Haarlem* de roem der eerste vinding «toekomt.»

(*Nouvelle Biographie classique*.)

ANTONIUS, (MARCUS), was een kleinzoon van den beroemden Romeinschen redenaar van dien naam. Vroegtijdig zijne ouders verloren hebbende, bracht hij weldra zijn aanzienlijk vermogen in ongebondenheid door. Naderhand in *Syrië* en *Egypte* gediend hebbende, voegde hij zich bij CESAR in *Gallië*, die hem van de noodige middelen voorzag, om naar *Rome* terug te keeren. Na den moord van CESAR hoopte hij de oppermagt in handen te krijgen, en bewerkte de verdrijving van BRUTUS en CASSIUS uit *Rome*. Echter verbond hij zich met OCTAVIUS en LEPIDUS, om de opperheerschappij over het Romeinsche rijk onder elkander te deelen, en hieruit ontstond het tweede driemanschap. Eene vogelvrijverklaring volgde, waarvan CICERO, de vader der Romeinsche welsprekendheid, het slagtoffer werd. De nederlaag van BRUTUS en CASSIUS te *Filippi* was hoofdzakelijk aan de krijgsbekwaamheid en den moed van ANTONIUS te danken, en maakte de driemannen tot onbetwiste meesters der toen bekende wereld. In het Oosten, hetwelk hem was toebedeeld, heerschte ANTONIUS met de schitterendste praalvertoonig. Daar verliefde hij op CLEOPATRA de koningin van *Egypte*, en deze hartstogt deed hem OCTAVIA, de zuster van OCTAVIUS, die hij na den dood van FULVIA had gehuwd, verstooten. PLUTARCHUS verzekert ons, dat het betooverend vermogen van CLEOPATRA niet zoo zeer aan hare schoonheid was toe te schrijven, (moetende zij hierin voor OCTAVIA veronderdoen,) maar veel meer aan hare bevalligheid en de liefelijkheid harer spraak. Een oorlog was het gevolg van dezen onvergeeflijken hoon.

ANTONIUS, in den slag van *Actium* het onderspit delvende, en van zijn eigen krijgsvolk verlaten, doorstak zich met eenen dolk, dertig jaren v. C., in den ouderdom van 56 jaren.

(PLUTARCHUS, *Leven van ANTONIUS MARCUS*.)

ANVARI, een beroemd Perzisch dichter, die in de twaalfde eeuw bloeide, werd geboren te *Bedna*, een dorp in *Khorasan*. Hij studeerde in het collegie van *Mansur te Tus*. Een bezoek van den sultan SANJAR te *Tus* verschafte ANVARI de eerste gelegenheid, om zich bekend te maken door een lofdicht op den sultan, hetwelk door Oostersche kunstregters voor een zijner beste voortbrengselen wordt gehouden. De sultan, gevoelig voor poëzij, nam hem onder zijn gevolg op, en overlaadde hem met eer en geschenken. Doch nu verbroddelde ANVARI zijn fortuin. Hij gaf zich over aan sterrewigchelarij, en had de dwaasheid eenen verwoestenden storm te voorspellen, die op eenen bepaalden dag moest losbarsten. De dag kwam, en het weder was kalmer dan ooit. Door deze ongelukkige voorspelling grooten angst onder het volk verspreid hebbende, verloor hij de gunst van den sultan, en nam de wijk naar *Balk*, alwaar hij in den jare 1200 overleed.

(*Penny Cyclopaedia*.)

ANVILLE, (JEAN BAPTISTE BOURGUIGNON D'), een beroemd aardrijkskundige der achttiende eeuw, werd geboren te *Parijs* in 1697. Van zijne kindschheid af toonde hij eene sterke neiging voor aardrijkskundige studiën. Op den ouderdom van twaalf jaren gaf hem eene kaart, die toevallig in zijne handen kwam, (want kaarten waren destijds nog zeldzaam) den eersten spoorslag tot het beoefenen der aardrijkskunde. Hij begon alleen, en zonder eenige hulp, de kaarten te teekenen van de landen, welke hij in zijne klassieke schrijvers vermeld vond. Voor deze bezigheid verzuimde hij soms de taak, welke hem was opgelegd. Op zekeren dag werd hij hierop door den onderwijzer zijner klasse betrapt. Doch deze verstandige man, in de ruwe schets duidelijke kenteekenen ziende van den aanleg en het vernuft zijns kweekelings, moedigde hem eerder aan dan hem te bestraffen. De studie der oude aardrijkskunde werd nu voortaan een onderwerp zijner ijverigste bemoeijingen. RIPAULT, een der wetenschappelijke mannen, die NAPOLEON op zijnen krijgstogt naar *Egypte* vergezelden, zegt, dat hij verbaasd stond over de naauwkeurigheid van D'ANVILLE's kaart van *Egypte*. De zeereiziger BOUGAINVILLE geeft eene dergelijke getuigenis van

D'ANVILLE's kaart van *Azië*, bijzonder ten opzichte der Molukken en de kust van *Nieuw-Guinea*. D'ANVILLE zelf is nooit honderd mijlen ver van *Parijs* geweest; doch hij vergoedde dit nadeel door onvermoeibare nasporingen zoowel in de schrijvers der oudheid, als in die der middeleeuwen, wetende, door zijn schrander oordeel, het ware van het valsche gelukkiglijk te onderscheiden. Zijn verbazend geheugen kwam hem daarenboven in dit werk wonderwel te stade. De aardrijkskunde maakte onder hem in naauwkeurigheid snelle vorderingen, en, schoon D'ANVILLE anders nederig en bescheiden was, veroorloofde hij zich wel eens te zeggen: «ik heb eene aardrijksbeschrijving van «steen gevonden, en laat daarvoor eene «gouden achter.» De talrijke kaarten en werken door hem uitgegeven, zijn nog door geene andere geëvenaard. Gedurende vijftig jaren heeft D'ANVILLE vijftien uren daags gearbeid. Hij stierf in 1782, in den ouderdom van vijf en tachtig jaren. Zijne vrouw, met welke hij ruim eene halve eeuw heeft geleefd, stierf één jaar voor hem, zonder dat hij voor dit smartelijk verlies gevoelig scheen te zijn, zoo zeer was hij verzwakt en uitgeleefd. Hij liet slechts twee dochters na. D'ANVILLE heeft honderd en vier kaarten over de oude, en honderd en zes over de nieuwere aardrijkskunde in 't licht gegeven. Men kan dezelve vermeld vinden in den Catalogus van BARBIÉ DU BOCCAGE, in diens *Notice des Ouvrages de M. D'ANVILLE, précédée de son éloge par M. DACIER*, Paris 1802. (*Biographie Universelle*.)

APELLES, de beroemdste der oude schilders werd, volgens PLINIUS, geboren te *Cos*, doch anderen zeggen te *Ephesus*. Hij was een tijdgenoot van ALEXANDER den Grooten, die zijne talenten zóo hoog schatte, dat niemand dan deze schilder zijne beeldtenis mogt maken. Ook trof hij ALEXANDER zóo sprekend, dat deze in verbazing uitriep: «Er zijn twee ALEXANDERS, de een de zoon van PHILIPPUS, «die onoverwinnelijk, en de ander, het «werk van APELLES, die onnavolgbaar «is!» Hoc ver APELLES het ook in de schilderkunst hadde gebragt, nam hij echter elke gegronde aanmerking dankbaar aan. Zoodra hij een schilderstuk af had, stelde hij het openlijk ten toon, en verborg zich achter eene gordijn, ten einde de beoordeeling der nieuwsgierige voorbijgangers te hooren. Op zekeren dag berispte een schoenmaker het schoeisel van een volgekleed beeld, dat APELLES had ten toon gehangen. De groote kun-

stenaar, de aanmerking gegrond vindende, verbeterde de fout; doch toen des anderen daags diezelfde schoenmaker zich verstoutte ook andere gedeelten van dit uitstekend schilderstuk te berispen, riep APELLES den stoutmoedigen bediller toe: «schoenmaker houd u bij de leest!»

APELLES muntte uit in schoonheid en bevalligheid. Zijne groote schilderij, de godin VENUS uit de baren der zee verrijzende voorstellende, werd naar *Rome* gevoerd, en door keizer AUGUSTUS in den tempel van JULIUS CESAR geplaatst. Het onderste gedeelte dezer schilderij beschadigd zijnde, kon men niemand vinden, om dit gemis te herstellen; doch keizer NERO, die veel kunstliefde bezat, en zag dat dit schilderstuk weldra geheel verloren zou gaan, liet hetzelfde door DOROTHEUS copieën. APELLES was een onvermoeid kunstenaar; hij liet geen dag werkloos voorbij gaan, ten einde in zijn vak al verder en verder te komen. PLINIUS verhaalt ons, dat hij slechts vier kleuren gebruikte, alsmede eene soort van vernis, hetwelk aan dezelve eene groote helderheid bijzette, en haar tevens duurzamer maakte. Het jaar zijns overlijdens is ons onbekend.

(WINKELMAN, *Histoire de l'art chez les anciens.*)

APIANUS, (PETRUS), een beroemd wis- en sterrekundige, in 1495 te *Golt-schen*, in *Meissen*, geboren, en te *In-golstadt*, waar hij hoogleeraar in de wiskunde was, in 1552, gestorven. Zijn eigenlijke naam was BIENEWITZ. *Biene* beteekent in 't Hoogduitsch *bij*, en zijn Latijnsche naam APIANUS is dus hiervan afkomstig. KAREL V stelde zijne talenten zoo zeer op prijs, dat hij hem tot ridder sloeg, en 3000 goudstukken ten geschenke gaf. APIANUS verdient vooral lof wegens zijne opmerkingen aangaande de kometen; hij zou de eerste geweest zijn, die ontdekt heeft, dat hare staarten gewoonlijk van de zon zijn afgekeerd. Ook deed hij waarnemingen, om, door middel van de maan, de lengte op zee te vinden, hetgeen hem echter niet gelukte.

(KÄSTNER, *Geschichte der Mathematik.*)

APICIUS, een naam welke aan de lekerbekerij schijnt toegewijd te zijn. Er waren drie Romeinen van dezen naam; de eerste onder SYLLA, de tweede onder AUGUSTUS en TIBERIUS, en de derde onder TRAJANUS. De tweede is het meest bekend, en wordt herdacht door SENECA, PLINIUS, JUVENALIS en MARTIALIS. Hij schreef eene verhandeling over de kookkunst, vond allerhande soorten van *ragouts* uit, en werd als het orakel der Romeinsche koks beschouwd. Nadat hij een aanzienlijk

vermogen had verkwist, en zag dat hem nog slechts 144,000 gulden overbleven, vergiftigde hij zich zelven, uit vreeze van anders van honger te zullen moeten sterven. De derde APICIUS is bekend als de uitvinder van de kunst om oesters te bewaren.

(*Biographie Universelle.*)

APION, een spraakkunstenaar van groote bekwaamheid, doch een niet minder opgeblazen pogcher, waarom TIBERIUS hem de trom der wereld noemde. Hij werd in de eerste eeuw onzer jaartelling in *Egypte* geboren, en was een bitter vijand der Joden. Hij zocht CALIGULA tot vervolging dezer reeds zwaar verdrukte natie aan te zetten, door te zeggen, dat de Joden geene standbeelden voor den keizer wilden oprigten, noch bij zijnen naam zweren. Hierbij voegde hij de monsterachtigste beschuldigingen, welke later door den Joodschen geschiedschrijver JOSEPHUS grondig zijn wederlegd geworden. De Joden van *Alexandrië* zonden PHILO naar *Rome*, om hunne zaak voor den keizer te bepleiten. In de tegenwoordigheid van CALIGULA gekomen, ving PHILO de verdediging zijner geloofsgenooten met veel ijver en welsprekendheid aan; doch de keizer gebood hem, op eenen beleedigenden toon, zich te verwijderen. Allen duchtten de ergste gevolgen van 's keizers gramschap en wraak, doch PHILO zeide tot zijne medeaafgevaardigden: «Weest welgemoed; de keizer valt ons wel met woorden aan, maar heeft wezenlijk eenen strijd tegen «God aangevangen.» CALIGULA zond PETRONIUS als legaat naar *Syrië*, met bevel, om in den tempel van *Jeruzalem* zijn standbeeld te plaatsen. PETRONIUS trok met een leger naar *Judea*, doch werd zoodanig getroffen door de smeekingen der Joden, om hun heiligdom niet te ontwijden, en over hun stellig besluit liever te sterven dan 's keizers standbeeld in den tempel te dulden, dat hij geen geweld pleegde, en den keizer bad zijne bevelen in te trekken. CALIGULA zond de herroeping van dit heiligschennend bevel aan zijnen gunsteling HERODES AGRIPPA, doch beval PETRONIUS zich zelven om het leven te brengen, ter straffe zijner ongehoorzaamheid. Doch de tijding van CALIGULA's dood kwam gelukkig in *Syrië* aan vóór den keizerlijken brief, waarin PETRONIUS bevolen werd zich zelven te dooden, als hij de martelingen wilde ontgaan, die hem anders te wachten stonden. En hierdoor werd tevens APION's plan, om de Joden tot wanhoop te voeren, op eene wonderdadige wijze verijdeld. APION werd gehouden voor een man van groote ge-

leerdheid, doch reeds vóór zijnen twist met PHILLO stond hij te Rome als een hoogmoedig man bekend. Men vindt bij oude schrijvers verscheidene werken van APION aangehaald, die alle zijn verloren gegaan, behalve het bekende verhaal van ANDROCLES en den Leeuw, en den *Dolfin te Dicæarchia*, alsmede eenige brokstukken uit zijn werk tegen de Joden, in de wederlegging van JOSEPHUS aangehaald.

(*Penny Cyclopaedia*.)

APOLLODORUS, een Atheensch schilder, bloeide omtrent 408 jaren v. C. Hij was de eerste die de kleuren mengde, en licht en schaduw gepast wist aan te brengen. Hij beschouwde zich zelve als den vorst der schilders; doch in zijne laatste dagen werd zijn roem door ZEUXIS verduisterd.

(*PLINIUS Nat. Hist. XXXV, 9.*)

APOLLODORUS, een inboorling van Damascus, was een beroemd bouwkundige, onder de regering van TRAJANUS en ADRIANUS. Hij bouwde het Forum van TRAJANUS, de reusachtige brug over den Donau en vele andere bewonderenswaardige gebouwen. Toen er binnen Rome een tempel van VENUS, volgens een gebrekkig plan van ADRIANUS, was voltooid, had APOLLODORUS de onvoorzigtigheid deszelfs bouwde te berispen, in verontwaardiging uitroepende: «Indien de godin eens den tempel wil verlaten, dan kan zulks niet geschieden zonder dat zij zich het hoofd tegen de lijst der deur te bersten stoot.» Deze bittere spotternij moest APOLLODORUS, in het jaar 130, met den dood boeten.

(*Dictionary of Biography*.)

APOLLONIUS, een beroemd beeldhouwer, de zoon van NESTOR van Athene, leefde kort na ALEXANDER den Grooten. Hij is ons alleen bekend geworden door zijnen naam, welken men gevonden heeft op een der fragmenten van een standbeeld, in de vijftiende eeuw opgedolven, en thans de *Torso Belvedere* genoemd. Het heeft hoofd, armen noch beenen, en wordt desniettemin als een meesterstuk der oudheid geroemd. MICHAËL ANGELO maakte van hetzelfde een voornaam voorwerp zijner studië; en zóó groot was zijne ingenomenheid met hetzelfde, dat, toen zijn gezigt hem begon te begeven, hij er zich bij liet brengen, ten einde het genoeg te hebben hetzelfde met zijne handen te betasten. Hoe geschonden dit standbeeld ook zij, wordt het nog als de fraaiste proeve der oude beeldhouwkunst beschouwd.

(*THIERSCH, Kunst-Epochen*.)

APOLLONIUS, een beroemd beeldhou-

wer van het eiland *Rhodus*, die, met TAURISCUS eene fraaije groep in marmer beitelde, voorstellende ZETHUS en AMPHION, DIRCE aan de hoornen eens woedenden stiers bindende, om hunne moeder ANTIOPE te wreken, welke door haar wreedelijk was vervolgd. Men vond de overblijfselen dezer groep onder de regering van paus PAULUS III, te midden van de puinen der baden van CARACALLA. De benedenste helft van de figuur van DIRCE, de beide rompen en een been van ZETHUS en AMPHION zijn de eenigste overblijfselen van dit kunstgewrocht; doch zij zijn voldoende, om te bewijzen, dat de kunst toen haren hoogsten trap van volkomenheid had bereikt. De groep werd door een' Milaaneesch kunstenaar, BATISTA BIANCHI zeer gebrekkig hersteld.

(*MÜLLER, Handbuch der Archäologie*.)

APOLLONIUS, een inboorling van Perga, in Pamphilië, een der vier groote mannen, die aanspraak hebben, om als de vaders der wiskunde beschouwd te worden. EUCLIDES, ARCHIMEDES en DIOPHANTES zijn de drie andere. Hij bloeide te Alexandrië, onder de regering van PROTOMEUS PHILOPATOR, 200 jaren v. C. Men heeft alleen nog van hem overig een werk over de kegelsneden in acht boeken van welke slechts de vier eerste in de oorspronkelijke taal voor handen zijn; drie zijn er uit het Arabisch vertaald en het vierde werd door HALLEY uit andere bronnen bijeen verzameld.

(*Dictionary of Biography*.)

APOLLONIUS, van Tyana werd in het begin der Christelijke jaartelling, geboren te Tyana, eene stad van Cappadocië. Op den ouderdom van veertien jaren, zond hem zijn vader, APOLLONIUS, naar Tarsis, om door EUTHYDEMUS, een' Pheniciër, in de spraakkunst en redeneerkunde onderwezen te worden. Afkeerig van de weelde en ongebondenheid der burgerij van Tarsis kreeg APOLLONIUS van zijn vader verlof, om zich met zijn meester naar Aegae (Ayas), eene stad in de nabijheid van Tarsis, te begeven, waar hij met de leerbegrippen van onderscheidene wijsgeeren bekend raakte. APOLLONIUS volgde streng de grondregelen van PYTHAGORAS, nam zijn verblijf in den tempel van ESCULAAP te Aegae (beroemd wegens vele wonderbare genezingen), onthield zich van dierlijk voedsel en wijn, leefde van vruchten en kruiden, vermeed in zijne kleeding elke stof van dieren afkomstig, ging blootsvoets, en liet haar en baard groeijen. De priesters ontsloten hem hunne geheimenissen, en zeiden, dat ESCULAAP zich verheugde

APOLLONIUS tot getuige zijner genezingen te hebben. APOLLONIUS predikte zijne strenge leerbegrippen door eigen voorbeeld en grooten ijver voor de goden van dien tijd. Hij genas eenen jongen Assyriër van eene krankheid, het gevolg van onmatigheid, en drukte hem op het hart te bedenken, dat de goden geneigd waren gezondheid te verleen aan al degenen die dit geschenk niet afwezen. Zijne studiën te *Aegae* en in andere steden van *Cilicië* en *Pamphylie* voltooid hebbende, reisde APOLLONIUS over land naar *Indië*. Te *Ninivé* ontmoette hij *DAMIS*, die zijn tolk en reisgezel werd. Op eene rots van het *Caucasische* gebergte zag hij de ketenen van *PROMOTHEUS*. De koning *BARDANES* en de priesteren en magiërs van dezen vorst vereerden hem te *Babylon*. In de Indische stad *Taxila*, ontmoette hij koning *PHRAORTES*, een' afstammeling van *PORUS*. Ook zag hij in *Indië* eene vrouw aan *VENUS* toegewijd, die van het hoofd tot de borst zwart en van de borst tot de voeten wit was. Hij woonde eene drakenjagt bij, welke monsters door tooverij gevangen werden. De oogen en schubben dier draken glinsterden als vuur, en waren talismannen. Hij zag het dier *martichoras* (vier eeuwen vroeger door *CTESIAS* vermeld), met het hoofd van een' man en het lijf van een' leeuw; fonteinen van goudwater, menschen die onder den grond leefden, griffoenen, den vogel feniks, den edelen steen *pantarbās*, die vuurstralen uitschoot en alle andere edelgesteenten aantrok, welke er zich aan vasthechtten als een zwerm bijën. *PHRAORTES* beval hem aan bij het hoofd der *Gymnosophisten*, die hem al hunne geheimenissen openbaarden, en tevens door het doen van onderscheidene wonderen overtuigden, dat *PYTHAGORAS* al zijne wijsheid van hen had ontleend. APOLLONIUS over zee uit *Indië* teruggekeerd, werd in de steden van *Klein-Azië* ten hoogste bewonderd. Bij het graf van *ACHILLES* hield hij een gesprek met de schim van dezen held, bezwoer de booze geesten, en deed voorzeggingen. Hij dreigde de *Ephesiërs* met de pest zoo zij hun ongebonden leven niet lieten varen. Zij bekeerden zich, doch niettemin brak de pest uit. De *Ephesiërs* zonden boden aan APOLLONIUS, die zich te *Smirna* bevond, en baden hem om de pest te komen verdrijven. Hij begaf zich terstond naar *Ephesus*, sprak met het volk in den schouwburg, beval hun eenen bedelaar te steenigen, en den volgende dag de steenen op te ruimen. Dit geschiedde, en toen men de steenen

wegnam, vond men, in plaats van den bedelaar, eenen grooten hond in welken de pestduivel was gevaren, die nu verder geene verwoesting meer aanrigtte. APOLLONIUS begaf zich vervolgens naar *Creta*, en kwam eindelijk, onder de regering van *NERO*, te *Rome*, waar hij en zijne volgelingen over het oogmerk hunner reis ondervraagd werden. Hij wist alle mistrouwen uit te wisschen door het lijk eener adellijke dame in het leven terug te roepen, en te voorspellen, dat er eene groote gebeurtenis zou voorvallen en niet voorvallen, welke voorspelling men als vervuld beschouwde, toen drie dagen later de beker, welken *NERO* in de hand hield, door den bliksem getroffen werd. Toen *NERO* *Rome* verliet om naar *Griekenland* te reizen, moesten al de vreemde wijsgeeren de stad verlaten. APOLLONIUS begaf zich naar *Spanje*, en vuurde daar eenen opstand tegen *NERO* en de Romeinen aan. Hij reisde verders naar *Afrika*, *Italië* en *Sicilië*, waar hij den dood van *NERO* vernam. APOLLONIUS bezocht andermaal *Athene* en werd in de *Eleusische* geheimenissen ingewijd. Nu begaf hij zich naar *Egypte* en *Ethiopië*, en spoorde de bronnen op van den *Nijl*. In *Egypte* voegde hij zich bij *VESPASIANUS*, die het als staatkundig beschouwde eenen man te winnen, wiens heiligheid en wonderwerken hem tot den rang eener godheid hadden verheven; want gedurende zijn leven, en veel meer nog na zijnzen dood, genoot APOLLONIUS deze onderscheiding. Naderhand bezocht hij op nieuw *Klein-Azië* en *Rome*, waar hij door *EUPHRATES* van hoog verraad tegen keizer *DOMITIANUS* werd beschuldigd en in den kerker geworpen, maar weldra ontslagen. Hij reisde hierop naar *Sicilië*, *Griekenland* en *Klein-Azië*, verrigtte eenige wonderwerken, en had vele avonturen, tot dat hij in den ouderdom van tachtig of negentig of honderd, of honderd zeventien jaren, te *Ephesus*, of te *Lindus* in den tempel van *PALLAS* stierf. Anderen zeggen, dat men hem gekluisterd en opgesloten had in den tempel van *DICTYNNA* op het eiland *Creta*, om door de honden verslonden te worden. Doch toen de tempel weder geopend werd, verkondigden stemmen van onzichtbare maagden zijne opstijging naar den hemel, en vond men zijne kluisters verbrijzeld. Deze berichten worden hoofdzakelijk gevonden in *het leven van APOLLONIUS* door *PHILOSTRATUS*.

Het is bijkans onnoodig hier aan te merken, dat het leven van APOLLONIUS niets anders is dan eene samenflansing van ongerijmdheden en onmogelijkheden.

APOLLONIUS was waarschijnlijk een schrander bedrieger. Zijn levensbeschrijver **PHILOSTRATUS**, moet een ligtgeloovig man zijn geweest, indien hij slechts de helft geloofde van hetgeen hij van zijnen held heeft opgeteekend. Eerst eene eeuw na **APOLLONIUS** dood heeft **PHILOSTRATUS** de levensbeschrijving van dezen wonderman opgesteld.

APPIANI, (**ANDREA**), een beroemd Italiaansch schilder, geboren te *Milaan*, den 23 Mei 1754, was geen onwaardig mededinger van **CORREGIO**, en muntte vooral uit in het frescoschilderen. Door **NAPOLEON** tot hofschilder en ridder van het legioen van eer benoemd, schilderde hij de gansche keizerlijke familie, verscheidene generaals, ministers en andere groote mannen, en verheerlijkte **NAPOLEON**'s overwinningen met zijn uitmuntend penseel; doch de val van *Europa's* beheerscher werkte nadeelig op **APPIANI** terug. Hij stierf in 1817 in behoeftige omstandigheden.

(*Dictionary of Biography.*)

APPIANUS, een Grieksch geschiedschrijver, geboren te *Alexandrië*, leefde onder de keizers **TRAJANUS**, **ADRIANUS** en **ANTONINUS**, en was pleitbezorger te *Rome*. Hij is schrijver eener Romeinsche geschiedenis in het Grieksch, oorspronkelijk bestaande uit vier en twintig boeken, een werk van groote verdienste, doch waarvan ongelukkig slechts een gedeelte aan den tand des tijds is ontkomen. **APPIANUS** langdurig verblijf te *Rome*, zoo wel als zijn Romeinsche naam, maakt het blijkbaar, dat hij als historieschrijver, door zijne volmaakte kennis der Latijnsche taal, veel boven **PLUTARCHUS** vooruit had; doch in andere opzigten staat hij verre beneden dezen voortreffelijken schrijver.

(*APPIAN'S Ancient History.*)

APULEJUS, (**LUCIUS**), een wijsgeer der Platonische school, geboren te *Madaura*, in *Afrika*, in de tweede eeuw onzer jaartelling. Zijn dorst naar kennis spoorde hem aan tot veelvuldige reizen, die, gevoegd bij zijne milddadigheid jegens zijne leermeesters, bijkans geheel zijn vermogen verslonden. Hij zette zich nu als pleitbezorger te *Rome* neder. Van daar vertrok hij naar *Carthago*, alwaar hij eene rijke weduwe, **PUDENTILLA** genaamd, huwde. Hare bloedverwanten hierover ten uiterste gebelgd, beschuldigden **APULEJUS** het hart van **PUDENTILLA** door tooverij gewonnen te hebben. Hij wederlegde hen echter in eene welsprekende verdediging, welke nog bestaat. De tijd van zijnen dood is onbekend. Van al zijne werken, welke tot ons zijn

gekomen is *de gouden Ezel*, in elf boeken, het meest beroemd. Wanneer **APULEJUS** in het openbaar sprak, werd hij met algemeene toejuiching aangehoord. Het volk te *Carthago* was met zijne welsprekendheid zoo sterk ingenomen, dat zij hem een standbeeld oprigten. Verscheidene andere steden volgden dit voorbeeld. Zijn *gouden Ezel* is dikwijls vertaald en herdrukt. Er bestaan zes Fransche vertalingen en vier Italiaansche, behalve die in het Spaansch, Hoogduitsch, Engelsch en Nederduitsch. En wat is nu eigenlijk die *gouden Ezel*? eene satyre op de ongerijmdheden der tooverkunst, de misdrijven der priesters, de verliefde kuiperijen van losbollen, de listen van dieven en roovers en de zotternijen der alchimisten. De uitweidingen (episoden) maken het belangrijkste gedeelte van dit werk uit; die over **PSYCHE** is bijzonder fraai. Velen hebben al hetgeen **APULEJUS** in zijnen *gouden Ezel* verhaalt als ware geschiedenis aangenomen, en willen dit werk niet als roman beschouwd hebben, waarvoor het echter gehouden moet worden.

(*Biographie Universelle.*)

AQUINAS, (**ST. THOMAS**), een beroemd godgeleerde, geboren in 1224, stamde af van de graven van *Aquino* in *Calabrië*. Hij studeerde te *Napels*. Op den ouderdom van zeventien jaren trad hij in de Dominikaner-orde en verzonk in stilzwijgendheid, waarem zijne medeleerlingen hem den dommen os noemden. Doch zijn onderwijzer, die een hoog denkbeeld van **AQUINAS** geestvermogens had opgevat, zeide: «indien deze os eenmaal begint te bulken, zal de wereld er van daveren.» Naauwelijks had **AQUINAS** den ouderdom van een en twintig jaren bereikt, of hij gaf op de hoogeschool te *Parijs* voordrachten over de redekunde, wijsbegeerte en godgeleerdheid, en werd luide toegejuicht. Eindelijk zette hij zich te *Napels* neder, en weigerde de waardigheid van aartsbisschop dier stad aan te nemen. Hij stierf in 1274, en werd in 1323 heilig verklaard. De Roomsche-Katholieke kerk kent aan zijne geschriften een groot gezag toe. Zij maken te zamen zeventien boekdeelen uit. Hij schreef in proza en poëzij, en sommige der Latijnsche lofzangen, nog heden bij de Roomsche Kerk in gebruik, zijn door **AQUINAS** vervaardigd. Het beroemdste zijner werken voert ten titel: *Summa Theologiae*, hetwelk zijne godsdienstige beginselen ontvouwt. Door godsvrucht en zedelijke deugden verdiende **AQUINAS** de liefde en vereering, welke hem van zijne tijdgenooten te beurt vielen. **AQUINAS** schijnt

tevens om de snedigheid zijner gezegden bekend te zijn geweest. Eene anecdote vinden wij als een staalje daarvan opgeteekend. Paus INNOCENTIUS IV, op zekeren dag dat AQUINAS zich bij Z. H. bevond, eene aanmerkelijke somme gelds ontvangende, zeide daarbij: «Gij ziet dat de eeuw der kerk voorbij is, toen zij konde zeggen: *Goud of zilver heb ik niet*;» — «Ja, Heilige Vader!» antwoordde AQUINAS, «en de tijd is voorbij, dat zij tegen den lamme konde zeggen, *neem uw bed op en wandel*.»

(*Penny Cyclopaedia*.)

ARATUS, een Grieksch dichter, geboren te Soles in Cilicië, is de vervaardiger van een Grieksch sterrekundig gedicht, getiteld: *Phaenomena*. Het blijkt echter niet, dat ARATUS buitengewone bekwaamheden in de sterrekunde heeft bezeten; men ontdekt in zijn gedicht geenen hooger graad van naauwkeurigheid in het beschrijven der hemellichamen dan een bloote beschouwer van het luchtgewelf daarvan zou kunnen verkrijgen. Hij beschrijft bij voorbeeld het hoofd van den draak als nimmer ondergaande, maar slechts even de golven rakende. Hij schreef de *Phaenomena* op verlangen van ANTIGONUS GONATAS koning van Macedonië, aan wiens hof hij de overige dagen zijns levens sleet. Het gedicht van ARATUS bevat ruim duizend regels, en vangt aan met eene verklaring van de afhankelijkheid aller dingen van JUPITER, *wiens kinderen alle menschen zijn*, en die de sterren gegeven heeft tot leidslieden van den akkerbouw. Deze plaats is opmerkenswaardig. De apostel PAULUS, een landgenoot van ARATUS, zinspeelde op dezelve in lateren tijd, in zijne redevoering voor den Arcopagus te Athene, (Handel. XVII, vs. 28), «want in hem leven wij, worden wij bewogen, en zijn wij. Gelijk ook sommige poëten bij u gezegd hebben: wij zijn van zijn geslacht.» De sierlijkheid van dit gedicht bracht hetzelfde bij de Grieken in algemeene achting. Onze beroemde landgenoot HUGO CROTUS heeft dit werk van ARATUS het best in het Latijn overgebracht.

(DELABRE, *Histoire de l'astronomie ancienne*.)

ARATUS, geboren te Sicyone in 273 V. C., was een der groote mannen in de eeuw van Griekenlands verval. Op den ouderdom van slechts twintig jaren, verloor hij Sicyone, zijne geboorteplaats, van de dwingelandij van NICOCLES, zonder eenige bloedstorting. Aan het hoofd van het bestuur zijnde, voegde hij zich bij het Achaïsch verbond tot welks opperbe-

velhebber hij benoemd werd. In deze hoedanigheid, herwon hij door eene ongewone list het kasteel van *Corinthe*, hetwelk zich in de magt der Macedoniërs bevond. De omstandigheden noodzaakten hem later, om zich met de Macedoniërs te vereenigen; hij werd alzoo een bondgenoot van ANTIGONUS en vervolgens van PHILIPPUS III, die weldra van ARATUS afkeerig werd, omdat deze zijne heerschezuchtige plannen afkeurde. Indien PLUTARCHUS verhaal, door POLYBIUS bevestigd, waar is, dan heeft PHILIPPUS door een langzaam werkend vergift den dood van zijnen ouden vriend en leidsman verhaast. ARATUS gevoelde den slag, en kende den bewerker; doch overtuigd dat klagten niet konden baten, verduurde hij zijn lijden geduldig; alleen zeide hij op zekeren dag tegen eenen vriend, die hem bloed zag spuwen en daar over hevig was aangedaan: «Ziedaar, mijn waarde CEPHALON! de vruchten van de vriendschap der koningen.» Hij stierf in 213 v. C., opregt betreurd door zijne medeburgers. ARATUS schreef zelf de geschiedenis van zijnen tijd, welke ongelukkig verloren is gegaan. POLYBIUS prijst dit werk ongemeen, als bevattende: «zeer getrouwe en duidelijke vertoogen over «zijn' eigen tijd;» en met het slot van dit werk heeft POLYBIUS zijne eigene geschiedenis aangevangen.

(SCHLOSSER, *Universalhistorische Uebersicht*.)

ARBUTHNOT, (JOHN), was de zoon van een' Schotsch episcopaal geestelijke, en werd geboren te *Arbuthnot*, bij *Montrose*, kort na de omwenteling. Hij studeerde aan de hoogeschool te *Aberdeen*, in de medicijnen. Daar de omwenteling zijnen vader buiten betrekking had gesteld, was ARBUTHNOT's ouderlijk erfdeel van weinig belang. Hij begaf zich naar *Londen*, en hield zich daar bezig met het onderwijzen der wiskunde. Zijne groote geleerdheid en zijn aangename omgang verschaften hem echter weldra als geneesheer eenige praktijk. Hij had het geluk zich te *Epsom* te bevinden, toen prins GEORGE van *Denemarken*, gemaal van koningin ANNA, eensklaps ernstig ongesteld werd. Hij werd geroepen, genas den prins binnen weinige dagen, en werd in 1709 door de koningin tot haren gewonen lijfarts benoemd. In kennis geraakt met POPE, SWIFT en andere vernuften dier eeuw, nam hij deel in hunne letterkundige ondernemingen. Zijn luimig staatkundig schimpsschrift, *de wet is een bodemlooze put, of de geschiedenis van JOHN BULL*, maakte grooten opgang. Het

bevat een koddig verhaal van de Spaansche successie-oorlog. De oorlog wordt hier vergeleken bij een regtsgeving van *Engeland*, *Holland* en *Oostenrijk* tegen *Frankrijk* en *spanje*, welke rijken aangeduid worden door zinnebeeldige namen ontleend aan de bijzondere hoedanigheden, welke gewoonlijk aan elk dier natien worden toegeschreven. Onder zijne ernstige werken, waarvan een gedeelte tot de geneeskunst behoort, telt men inzonderheid zijne *Tafels van oude munten*, *maten en gewigten*. ARBUTHNOT sukkelde aan engborstigheid, welke hem in Februarij 1735 ten grave sleepte. Hij was gehuwd en had vier kinderen. Zijn zoon GEORGE bekleedde een voordeelig ambt bij de schalkist, en was een der uitvoerders van POPE's uitersten wil. Twee dochters overleefden hem, en stierven ongehuwd. Zijn zoon JOHN stierf twee jaren voor hem, en uit de teederhartige woorden, welke ARBUTHNOT bij dit smartelijk verlies ontvielen: («ik zou gaarne mijn «leven voor het zijne gegeven hebben»), vermoedt men, niet zonder grond, dat hartzeer en verdriet zijnen dood hebben bespoedigd. SWIFT schetste ARBUTHNOT's karakter in weinige woorden dus af: «hij heeft meer geest en vernuft dan «wij allen, en zijne menschlievendheid «cvenaart zijn vernuft.» POPE zegt in eenen brief aan DIGBY, dat, toen SWIFT doctor ARBUTHNOT het eerst zag, hij tegen hem de aanmerking maakte, dat ARBUTHNOT een man was, die alles kon doen behalve loopen. Deze luimige aanmerking sloeg op zijnen lompen achtelloozen tred. Voor het overige was ARBUTHNOT een achtenswaardig en hoogst beschaafd man, die daarenboven in de muziek en compositie niet onbedreven was. Zijne werken beslaan twee deelen, duodecimo, en werden onder den titel van *Mengelwerken van wijlen Dr. ARBUTHNOT* uitgegeven.

(POPE and SWIFT's Correspondence.)

ARCHILOCHUS, een Grieksch lierdichter en toonkunstenaar, geboren in het jaar 700 V. C., was de zoon van TELESIGLES van *Paros*, eenen man van aanzienlijken rang. Hij is beroemd door zijne schitterende talenten, de bitterheid zijner satyre, de uitvinding der jambische verzen en zijne lafhartigheid. In den strijd wierp hij zijn schild weg, ten einde zijne vlugt te bespoedigen, zeggende, dat het gemakkelijker was een nieuw schild te bekomen dan een nieuw leven. Het venijn zijner schimpdichten was zóó krachtig, dat LYCAMBES zich zelve ophing, toen ARCHILOCHUS een schimp-

dicht op hem had vervaardigd, dat hem tot spot van het publiek maakte. Deze behandeling had LYCAMBES zich op den hals gehaald door zijne dochter, welke aan ARCHILOCHUS verloofd was, aan eenen rijken minnaar uit te huwelijken. ARCHILOCHUS stierf in een tweegevecht, tegen zekeren CORAX, dien hij waarschijnlijk met zijne hekelpen gekwetst had.

HUCH, *Versuch über die Verdienste des Archilochus um die Satyre.*)

ARCHIMEDES, de beroemdste der Grieksche wis- en werktuigkundigen, geboren op *Sicilië*, in de Corinthische volkplanting van *Syracuse*, in het jaar 287 V. C.: hij werd op den ouderdom van vijf en zeventig jaren vermoord, toen de stad door de Romeinen onder MARCELLUS werd ingenomen. ARCHIMEDES was een bloedverwant van koning HIERO II, die den troon besteeg toen ARCHIMEDES nog een jongeling was. De regering van dezen vorst, met in begrip van den tijd dat diens zoon GELO tevens den titel van koning voerde, duurde omtrent vijf en vijftig jaren. Het grootste gedeelte van dien tijd bleef ARCHIMEDES te *Syracuse* onder hunne bescherming. De welbekende geschiedenis van HIERO's kroon, zullen wij in het voorbijgaan aanstippen: HIERO, (volgens anderen GELO) had eene zekere hoeveelheid goud aan eenen kunstenaar gegeven, om daarvan eene sierlijke kroon te vervaardigen. De goudwerker bragt eene kroon van hetzelfde gewigt terug, welke men naderhand vermoedde met zilver te zijn vermengd. De koning vroeg ARCHIMEDES, hoe hij het bedrog zou kunnen ontdekken. De moeilijkheid bestond hierin, om de massa van de kroon te meten, zonder dezelve tot eene regelmatige figuur te versmelten. Want een klomp zilver meerdere uitgebreidheid hebbende dan een klomp goud van dezelfde zwaarte, zoo moest eene hoeveelheid zilver onder het goud noodzakelijk de massa der kroon vermeerderen. Terwijl ARCHIMEDES over de zaak nadacht, begaf hij zich in eene badkuip, welke vol water was. In het bad stappende merkte hij op, dat er zoo veel water uitliep als de uitgebreidheid van zijn eigen ligchaam bedroeg. Nu kwam hij terstond op het denkbeeld, dat, door een klomp zuiver goud ter zwaarte van de kroon in een vat vol water te dompelen, en na te gaan hoeveel water er was uitgelopen, en vervolgens hetzelfde te doen met de kroon zelve, hij zich overtuigen kon of zij het zuivere goud in uitgebreidheid overtrof. Zoodra ARCHIMEDES deze ontdekking gedaan had, sprong hij, volgens VITRUVIUS

uit het bad, en vloog ongekleed naar huis, uitroepende: «ik heb het gevonden! ik heb het gevonden!» Men verhaalt, dat ARCHIMEDES het hof van HIERO deed verbaasd staan, toen hij een groot zwaar geladen schip, door middel van eenige katrollen in beweging bragt. ARCHIMEDES bezocht *Egypte*, en de noodzakelijkheid ziende, dat het water van den *Nijl*, zich verhieve tot punten, welke de rivier niet bereikte, vond hij, zegt men, de schroef uit, die naar hem genoemd is. ATHENAEUS sprekende van de schroef van ARCHIMEDES, zegt, dat dezelfde gebruikt werd, om het ruim der schepen van water te ontlasten.

Na HIERO's dood ontstond er door het wangedrag van diens opvolger HIERONYMUS, den zoon van GELO, een opstand, waarin hij vermoord werd. De overwinende partij de zijde der Carthagers kiezende, kwamen de Romeinen onder APPIUS en MARCELLUS *Syracuse* belegeren. Onder al de zonderlinge sprookjes, welke ons van dit beleg worden verhaald, schijnt zooveel waar te zijn: — dat het beleg drie jaren duurde, in weerwil van de grootste inspanning van den kant der belegeraars — dat deze hardnekkige tegenstand voornamelijk te danken was aan de werktuigen, door ARCHIMEDES vervaardigd — en dat de stad eindelijk bij verrassing werd ingenomen, bij gelegenheid van het feest van DIANA, toen de Syracusers zorgeloos wacht hielden. POLYBIUS verhaalt, dat catapulten en blijden van verschillende grootte met vrucht tegen den vijand werden aangewend, dat, toen de Romeinen meer en meer de stad naderden, zij niet alleen van boven de wallen door pijlen werden verontrust, maar ook uit schietgaten, die op verscheidene plaatsen waren aangebragt; dat sommige werktuigen, zware brokken steen of lood uitwerpende, het oorlogstuig der Romeinen verbrijzelden; dat ijzeren handen, (of haken) aan kettingen vastgemaakt, de schepen aangropen, en omver wierpen; en dat dergelijke werktuigen de aanvallers van de landzijde aanpakten, ophieven en op den grond smeten. LIVIUS en PLUTARCHUS stemmen hierin beiden overeen; doch de dwaze vertelling, dat ARCHIMEDES de schepen der Romeinen door middel van spiegels in den brand zou gestoken hebben vindt men het eerst vermeld bij TZETZES en ZONARAS, schrijvers uit de twaalfde eeuw. MONTUCLA is van gedachte, dat dit bericht is ontsproten uit de daadzaak, dat ARCHIMEDES eene verhandeling over de brandspiegels heeft geschreven, en de Romeinsche schepen

door andere middelen zijn in den brand gestoken.

Na de bestorming van *Syracuse* werd ARCHIMEDES door een Romeinsch krijgsman, die hem niet kende, vermoord. MARCELLUS had te vergeefs bevel gegeven, om ARCHIMEDES te sparen. Volgens VALERIUS MAXIMUS vroeg de soldaat ARCHIMEDES wie hij was; doch deze, met een moeilijk vraagstuk bezig, verzocht hem zijne meetkundige figuur niet te bederven. De soldaat hierover gebelgd, antwoordde met zijn zwaard, en doodde den grooten wiskunstenaar. Volgens zijn eigen verlangen, (meermalen gedurende zijn leven geuit), werd op ARCHIMEDES grafstede een kloot door eenen cilinder omgeven gebeiteld, ter gedachtenis zijner ontdekking, dat de vaste inhoud van eenen kloot of sfeer juist twee derden van den omschrijvende cilinder bedraagt. Aan deze figuren heeft CICERO het graf van ARCHIMEDES, dat toen met onkruid begroeid was, herkend.

(M. MELOT, *Mémoires de l'académie des belles lettres.*)

ARÇON, (JEAN CLAUDE ÉLÉONORE D'), een Fransch vestingbouwkundige, werd in 1733 te *Pontarlier* geboren, en stierf in 1799 op zijn buitengoed bij *Auteuil*. Hij was voor den geestelijken stand bestemd; doch de tijd dien hij aan de oude talen en godgeleerde studiën moest toewijden, werd besteed aan het teekenen van vestingbouwkundige plannen. Toen men hem in de kleeding van eenen abt had uitgeschilderd, wischte hij het geestelijk gewaad uit, en veranderde zulks in den uniform van eenen officier der genie. Deze veel beduidende wenk haalde zijne ouders over, om aan den wensch van hunnen zoon te voldoen. D'ARÇON onderscheidde zich in den zeventienjarigen oorlog, vooral in de verdediging van *Kassel*. In 1780 vond hij de drijvende batterijën uit, welke *Gibraltar* moesten doen bukken. Zij beantwoordden niet aan het doel, doch geenszins door zijne schuld; hij werd nu een voorwerp van bittere spotternij voor degenen, die de verdienste naar den uitslag afmeten, schoon zijne drijvende batterijën eerder een sprekend bewijs waren van het genie van haren ontwerper. D'ARÇON is schrijver van onderscheidene werken over zijn vak, die, hoezeer gebrekkig in stijl, van veel talent en vernuft getuigen. D'ARÇON diende later bij het Fransche leger, hetwelk in 1795 ons vaderland binnentrok.

(DRINKWATER, *Account of the late siege of Gibraltar.*)

ARETAPHILA, eene vrouw van Cy-

rens, die omtrent den tijd leefde dat MITHRIDATES en de Romeinen elkander beoorloogden. Zij bevrijdde haar vaderland van de tirannij van NICOCRATES en zijnen broeder LYSANDER. De eerste had haren man vermoord. Nadat zij aan de Cyreniërs wijze wetten en instellingen had gegeven, weigerde zij de opperheerschappij aan te nemen, liever den overigen tijd haars levens in stille afzondering doorbrengende.

(*Dictionary of Biography.*)

ARETINO, (GUIDO), geboren te *Arezzo* in *Toskanen*, omtrent den jare 995, was een Benediktijner monnik. De toonkunst is hem de uitvinding der muzijkschaal en andere ontdekkingen verschuldigd. Zijne verdienste verwekte bij de broederschap zulk eenen nijd op, dat hij genoodzaakt was het klooster te verlaten. Doch deze verdrukking en miskenning werden hem ruimschoots vergoed door den paus, die hem zijne veel vermogende bescherming verleende. De tijd zijns overlijdens vinden wij nergens aangegeekend.

(*Dictionary of Biography.*)

ARETINO, (PIETRO), een Italiaansch schrijver der zestiende eeuw. Hij werd in 1492 te *Arezzo* geboren, en was de natuurlijke zoon van ANTONIO BACCI, een patriciër dier stad. Hij verliet vroegtijdig zijne geboorteplaats, en begaf zich naar *Perugia*, waar hij boekbinder werd. Hier had hij gelegenheid de boeken te lezen, die aan hem werden toevertrouwd, en dit deed zijne sluimerende talenten ontwaken. Na verloop van eenige jaren reisde hij naar *Rome*, om aldaar zijn fortuin te beproeven. Hij wist in aanraking te komen met een' rijk koopman, die hem in zijn huis opnam. Later kwam hij in dienst van den paus, doch men weet niet in welke hoedanigheid. Eene omstandigheid, welke grootelijks zijnen verdorven aard kenmerkt, dreef hem in 1524 uit *Rome*. De beroemde schilder GIULIO ROMANO, schetste eene reeks van de ontuchtigste tafereelen, MARCO ANTONIO RAIMONDI graveerde dezelve, en ARETINO voegde er klinkdichten bij. Het hof van *Rome* van dit schandelijk bedrijf onderrigt beval de inhechtenisneming, dier gevaarlijke mannen. GIULIO ROMANO ontkwam naar *Mantua*, ARETINO nam insgelijks de vlugt, doch RAIMONDI werd gevat, en zou het gelag hebben moeten betalen, zoo het hem niet gelukt ware uit de gevangenis te ontsnappen. ARETINO schreef proza en poëzij, vuile zamenspraken, schimpdichten, blijspelen, heldenzangen en klinkdichten, behalve eene menigte brieven, aan alle vorsten en groote mannen en vrouwen

van zijnen tijd, hen nu eens vleijende, dan weder zich zelven prijzende, en gewoonlijk geld of eenige andere gunst belende voor den lof welken hij hun had toegezwaard of voor de opdracht zijner boeken. Soms dreigde ARETINO met zijne hekelpen, indien zijn verzoek niet werd ingewilligd. Het is opmerkelijk, dat hij door dit middel veel geld bijeen schraapte, hetwelk hij ras in alle losbandigheid verterde. Echter niet altijd ging het hem voor den wind. De Engelsche gezant te *Rome* liet hem eens eene goede dragt stokslagen toedienen, en de minnaar eener keukenmeid, die zich over hem had beklagd, bragt hem vijf dolksteken toe, welke echter niet doodelijk waren. Eenige vorsten daarentegen, onder welke KAREL V en FRANS I, overlaadden hem met geschenken, ten einde niet geheld, maar geprezen te worden. Om de gunst van het hof te *Rome* te herwinnen, schreef ARETINO het leven van eenige heiligen, doch bereikte hiermede zijn oogmerk niet. Eindelijk begon men met zijne schimpdichten te spotten en te lachen, wijl hij de onbeschaamdheid had zich zelven te noemen: «door de gratie «Gods, vrij man en de geesel der vorsten!» ARETINO was de schandelijkste schrijver eener hoogst onzedelijke eeuw, overvloeiende van onzuivere werken, welke in ontuchtigheid en boosheid met die van het oude *Rome* konden wedijveren. Hij stierf in 1557 te *Venetie*. Toen men hem de galante avonturen zijner zuster, die zich mede te *Venetie* bevond, verhaalde, borst hij in zulk een schaterend gelach uit, dat hij, van zijnen stoel vallende, den hals brak.

(MAZZUCHELLI, *Vita di PIETRO ARETINO.*)

ARIAS, MONTANUS, (BENEDICTUS), in het Spaansch BENITO ARIAS MONTANO, was een beroemd Katholijk godgeleerde en een groot kenner der Oostersche talen en Joodsche oudheden. Hij onderscheidde zich vooral als uitgever en vertolker der Heilige Schrift. ARIAS werd in 1527 van brave doch behoeftige ouders geboren, te *Frexenal de la Sierra*, een dorp in de provincie *Extremadura*, aan de grenzen van *Andalusie*, in een bergachtig oord, waarvan hij den bijnaam van MONTANO heeft bekomen. Hij wijdde zich vooral aan het beoefenen der Heilige Schriften in de oorspronkelijke talen, en in het algemeen aan die wijsbegeerte, welke met deze talen in verband staat. ARIAS beoefende met stalen vlijt het Arabisch, Syrisch en het Chaldeeusch, hetgeen in die eeuw inderdaad bewonderenswaardig was. Later leerde hij op zijne reizen

door Frankrijk, Engeland, Italië, Duitsland en de Nederlanden, verscheidene nieuwe talen; hij verstond er niet minder dan tien. Uit hoofde zijner groote geleerdheid, nam de bisschop van Segovia hem mede naar de kerkvergadering van Trente, waar hij aan de voornaamste handelingen deel nam. Naar zijn vaderland terug gekeerd, besloot hij afgezonderd te leven, en zijnen tijd geheel aan de letterkunde te wijden. Te dien einde koos hij een gehucht in het Andalusische gebergte tot zijne woonplaats. Doch op uitnoodiging van PHILIPPUS II, verliet hij deze wijkplaats, om het toezigt te hebben over de kostbare en prachtige uitgave van den *Polyglot-Bijbel*, (*) die te Antwerpen door den vermaarden PLANTIN zou gedrukt worden. ARIAS reisde derhalve in 1568 naar Antwerpen, met dringende aanbevelingen aan den landvoogd der Nederlanden, den hertog van Alva. ARIAS besteedde vier jaren aan deze gewigtige taak, en had in 1572 het genoeg, het voltooide werk paus GREGORIUS XIII, aan te bieden. De uitgave van den *Polyglot-Bijbel*, bevestigde in alle opzichten de hooge verwachting, welke men van hem had opgevat; doch op eene ongelukkige reis van de Nederlanden naar Spanje, zijn bijkans alle exemplaren van dezen Bijbel verloren gegaan. ARIAS bekwam van den koning eene jaarwedde van twee duizend dukaten, behalve andere eervolle belooningen en voordeelige bedieningen. Hij was een opregt orthodox katholiek, doch tevens een verklaarde vijand der Jezuïten, die hem daarom bitter haatten, en in gevaar bragten van in de handen der inquisitie te vallen. Hij begaf zich naar Rome, om zich van al de tegen hem ingebrachte beschuldigingen te zuiveren, en besteedde de overige dagen zijns levens in het beoefenen der letteren. Hij stierf in 1598 als priester van het klooster St. Jaco te Sevilla, in den ouderdom van een en zeventig jaren.

Onder ARIAS talrijke en uitgebreide werken, die hoofdzakelijk op de godgeleerdheid en de oude letterkunde betrekking hebben, verdient zijn *Polyglot* voorzeker de eerste plaats: deze Bijbel wordt gewoonlijk de *Antwerpsche Polyglot* genoemd, of, van wege de bescherming door PHILIPPUS II aan denzelfden verleend, *Biblia Regia* (de koninklijke Bijbel), en soms ook naar den drukker, *Biblia Plantiniana*. Degenen die eene breedvoerigere levensbeschrijving van dezen beroemden Spanjaard verlangen, met eene volledige opgave zijner werken, kunnen daaromtrent raadplegen: J. M. SCHRÖCKH, *Lebensbeschreibungen berühmter Gelehrten*.

(*) Een Bijbel in verscheidene talen.

ARIOSTO, (LODOVICO), zag den 8sten September 1474, het eerste levenslicht te Reggio, bij Modena. Hij was de zoon van NICOLÒ ARIOSTO van Ferrara, eenen officier in dienst van den hertog HERCULES I. D'ESTE; zijne moeder DARIA MALAGUZZI, behoorde tot een adellijk geslacht van Reggio. LUDOVICO was de oudste van vijf broeders en vijf zusters. Hij verried vroegtijdig eenen grooten aanleg voor de poëzij, en schreef als kind een drama, genaamd PYRAMUS en THISBE, hetwelk hij en zijne broeders voor hunne ouders vertoonden. Zijn vader gaarne ziende, dat hij in het burgerlijk regt zoude studeren, vertoefde ARIOSTO vijf jaren aan de hoogeschool te Padua; doch kreeg cindelijk verlof, om zijne eigene neiging te volgen. De hertog van Ferrara, noodigde hem aan zijn hof, waar hij de lieveling werd van den kardinaal HIPPOLITE D'ESTE, die hem vijftien jaren in zijne dienst hield. Intusschen begon ARIOSTO, zijnen *Orlando Furioso* (Razenden Roland) te ontwerpen. De kardinaal BEMBO ried hem aan in het Latijn te schrijven; doch gelukkig volgde ARIOSTO dezen wenk niet. In 1515 verscheen de *Orlando* in 't licht; dezelve werd in de meeste Europeesche talen vertolkt, maar zelden met gelukkigen uitslag. De hertog van Ferrara, gebruikte ARIOSTO meermalen als afgezant, en benoemde hem tot gouverneur van *Grafi-gnana*. Op eene zijner reizen viel ARIOSTO onder eene rooversbende, die de *Apennijnen* onveilig maakte, doch zoodra de roovers zijnen naam hoorden, geleidden zij den beroemden dichter, met den meesten eerbied, naar zijn kasteel terug. Hij stierf te Ferrara den 6^{den} Junij 1533, in het 59ste jaar zijns ouderdoms. Behalve de *Orlando*, schreef hij hekeldichten, drama's en mengelpoëzij. Zijn roem berust echter vooral op den *Orlando*, die, zoo lang schitterende verbeelding en de heerlijkste beschrijvingen het menschedom boeien en verrukken, zijnen roem zal staande houden. Jammer derhalve, dat in dit fraaije dichtstuk, plaatsen voorkomen, die de lezing daarvan voor jonge lieden niet aanbevelenswaardig maken. ARIOSTO telt eene menigte levensbeschrijvers. BARUFFALDI Junior heeft nog in 1807 te Ferrara eene biographie van ARIOSTO in het licht gegeven, naar welke wij verwijzen.

ARISTARCHUS, een inboorling van Samos, bloeide omtrent 280 jaren v. C. Hij was de eerste, die beweerde, dat de aarde eene dubbele beweging heeft, rondom hare as en rondom de zon. Ook vond hij eene bijzondere soort van zonnewij-

zers uit. Een klein werk van ARISTARCHUS over de grootte en den afstand van zon en maan, is tot ons gekomen. Van hetzelfde bestaat eene Fransche vertaling door M. DE FORTIA D'URBAN in 1823 bij DIDOT te Parijs uitgegeven.

(DELABRE, *Histoire de l'astronomie.*)

ARISTARCHUS, de spraakkunstenaar en kunstregter bij uitnemendheid, werd 160 jaren v. C. geboren op het eiland *Samothracië*, woonde te *Alexandrië*, en was de leermeester van de kinderen van PTOLEMEUS PHILOMETER, welke vorst hem hoogachtte. Hij herzag de dichtwerken van HOMERUS, elken regel aan zulk eene strenge kritiek toetsende, dat zijn naam sedert altijd is toegepast op elken onverbiddelijken kunstregter en beoordeelaar. Door eene ongeneeslijke waterzucht aangeast, liet hij zich dood hongeren. Hij stierf op het eiland *Cyprus* in den ouderdom van twee en zeventig jaren. Hij had twee zonen, ARISTARCHUS en ARISTAGORAS geheeten, beide onnoozele menschen; de eerste werd als slaaf verkocht (waarschijnlijk omdat hij een last was voor de familie); doch door zijnen meester te *Athene* gebracht, werd hij door de Atheners vrijgekocht, zoo het schijnt uit eerbied voor den naam zijns doorluchtigen vaders.

(*Nouvelle biographie classique.*)

ARISTIDES, zoon van LYSIMACHUS, een groot Atheensch staats- en krijgsman. Er bestaat eenige twijfel aangaande zijn vermogen en zijne geboorte, eene strijdvrage van zoo weinig belang, dat wij ons bij dezelve niet zullen ophouden. Meer is het te betreuren, dat wij niet weten langs welke trappen ARISTIDES tot zulke hooge waardigheden is opgeklommen. Verscheidene voorvallen, ARISTIDES regtschapenheid kenschetsende, worden ons door PLUTARCHUS, dien vermakelijken en leersamen, doch niet altijd naauwkeurigen schrijver, verhaald, zonder opgave echter van tijd of vermelding zijner openbare betrekkingen, behalve dat hij tweemaal het bestuur heeft gehad over de schatkist van *Athene*. Zijne eerlijkheid en regtschapenheid verwierven hem den roemvollen bijnaam van *den regtvaardigen*. ARISTIDES, een bewonderaar van de wetten van LYCURGUS, verkoos eene regering uit weinige voorname personen bestaande (oligarchie), boven eene volksregering, en was derhalve de grootste tegenstander van THEMISTOCLES, het hoofd der volkspartij. De oneenigheden tusschen deze beide doorluchtige mannen, waren hinderlijk voor den bloei van het gemeenebest, zoo dat ARISTIDES eenmaal zelf uitriep, dat de Atheners nooit voorspoed

dig zouden zijn, voor dat THEMISTOCLES en hij in den kerker zouden geworpen zijn. ARISTIDES gaf echter de schoonste proef van zelfverloochening en vaderlandsliefde door aan MILTIADES, vóór den slag van *Marathon* tegen de Perzen, zijn deel in het opperbevelhebberschap af te staan, en zijn gedrag na den slag, toen hij den rijken buit moest verdeelen, was niet minder prijzenswaardig. In het jaar 491 v. C. was hij Archont of eerste overheidspersoon, welk ambt hij allerloffelijkst bekleedde. Echter gelukte het THEMISTOCLES, hem door het Ostracismus te doen verbannen. Bij deze gelegenheid kwam een stemgerechtigde, die niet schrijven kon, en ARISTIDES niet kende, bij hem, met verzoek om den naam van ARISTIDES op de schelp te schrijven. «Heeft ARISTIDES u ooit kwaad gedaan?» «Neen, maar het verdriet mij hem altijd *den regt-vaardigen* te hooren noemen.» ARISTIDES schreef zijnen naam op de schelp, welke tot zijne veroordeeling moest medewerken. Deze doorluchtige Athener werd gebannen, doch zoodra XERXES, koning van *Perzië*, *Griekenland* op nieuw met eenen inval bedreigde, werd ARISTIDES terug geroepen; deze verzoende zich met THEMISTOCLES, en spande al zijne krachten in voor de verdediging van zijn vaderland. Hij voerde het opperbevel over de Atheners, en toonde veel genatigdheid in eenen twist met de Tegeaten, over het regt om den linkervleugel van het verbonden leger aan te voeren, zijnde dit de tweede post van eer, wijl de regtervleugel altijd den Lacedemoniërs was voorbehouden. » Wij komen hier, » zeide ARISTIDES, «niet om te twisten, maar om te vechten. Daar echter de Tegeaten hunne aanspraak gronden op den roem, » zoowel vroeger als later behaald, is het noodig ook onze aanspraak op den voorrang boven de Arcadiërs bloot te leggen. » Na eene optelling van de roemrijke oorlogsbedrijven der Atheners, vervolgde hij: «Doch het is nu geen tijd, om over den voorrang te twisten. Wij zijn gereed u, ô Lacedemoniërs te gehoorzamen, waar en tegen wien gij ons wilt plaatsen; en, waar wij ook zijn, wij zullen u als mannen gehoorzamen.» De Lacedemoniërs deze edele gevoelens luide toejuichende, beslisten dat de Atheners den linkervleugel zouden aanvoeren. De slag werd gewonnen, en ARISTIDES vlocht zich eenen nieuwen lauwerkrans. Hij stierf van ouderdom, om trent 467 j. v. C. Het karakter van ARISTIDES is een der schoonste, welke de oudheid ons aanbiedt. Aan hem komt de

de zeldzame roem toe, niet alleen de regtvaardigheid jegens zijne landgenooten in acht te hebben genomen, maar ook ten opzichte van andere volken. Hij was een oprecht vaderlander, stellende het heil des lands boven zijne eigene eierzucht. Daarenboven was ARISTIDES een rondborstig vijand, een onpartijdig vriend, een eerlijk bestuurder van het geld van anderen, een bewaarder der nationale trouw, en een dapper en gelukkig veldoverste. Al deze hoedanigheden voltooiden zijn karakter, en maakten hem geschikt, om in de stormachtige tijden, welke hij beleefde, zijn vaderland onwaardeerbare diensten te bewijzen. ARISTIDES stierf zóó arm, dat men in zijn huis niets vond, waarmede de begrafenis-kosten konden bestreden worden; doch de staat belastte zich hiermede. ARISTIDES liet eenen zoon na, LYSIMACHUS, en twee dochters, die insgelijks van wege den staat werden verzorgd. ARISTIDES armoede was geheel vrijwillig. Toen hem op zekeren dag door een' zijner vrienden eene aanmerkelijke som gelds werd aangeboden, weigerde hij dezelve, zeggende: «dat hij zich met «meer regt op zijne armoede kon verheffen, dan anderen op hunne rijkdommen, die velen *slecht* en weinigen *goed* gebruiken, en dat hij alléén zich «over zijne armoede heeft te schamen, «die arm is, tegen zijnen wil.»

(PLUTARCHUS. *Het leven van Aristides.*)

ARISTIDES, (ÆLIUS), een vermaard redenaar der tweede eeuw, werd geboren te *Adriani* in *Bithynië*, waarschijnlijk in het jaar 129 n. C. Hij doorreisde viermalen geheel *Egypte*, drong door tot in *Ethiopië*, en vestigde zich eindelijk te *Smirna*, waar hij door zijne welsprekendheid grooten roem verwierf. *Smirna* in 178 door eene aardbeving verwoest zijnde, schilderde hij deze groote ramp zoo aandoenlijk af, dat de Romeinsche keizer ANTONIUS dadelijk bevel gaf, de stad te herbouwen. Voor deze dienst rigtten de dankbare inwoners, ter eere van ARISTIDES, een standbeeld op in den tempel van ESCULAAP. Men heeft van hem vijf en vijftig redevoeringen, eenigzins in den trant van DEMOSTHENES, den grootsten redenaar der oudheid. Ook schreef ARISTIDES lofredenen op onderscheidene voorname steden, zoo als *Smirna*, *Rome*, enz. De laatste uitgave van ARISTIDES redevoeringen, met twee boeken over de welsprekendheid, verscheen in 1829, bij W. DINDORF, te *Leipzig*, in 3 deelen, 8vo.

(Penny Cyclopaedia.)

ARISTIDES, geboren te *Thebe*, een der grootste Grieksche schilders en tijd-

genoot van APOLLO. Eene zijner beroemdste schilderijen stelde de inneming eener stad voor. Onder de treffendste figuren zag men die eener moeder, doodelijk gewond, haar kind aan haren boezem drukkende, en beangst, dat haar lieveling het bloed, hetwelk uit de wond stroomde, zoude inslorpen. ALEXANDER de Grootte voerde dit schilderstuk naar *Pella* in *Macedonië*. Ook schilderde ARISTIDES een gevecht tegen de Perzen. Dit schilderstuk bevatte honderd figuren, en werd door MNASON, tiran van *Elatea*, ruim beloond. De werken van ARISTIDES waren talrijk, en vele derzelve werden met *Griekenlands* roof naar *Rome* gevoerd. Bij de bemagtiging van *Corinthe*, door MUMMIUS, gebruikten de Romeinsche soldaten de heerlijkste schilderijen, waaronder eenige van ARISTIDES, voor dubbeltafels. (STRABO, p. 381.)

ARISTIPPUS, een inboorling van *Cyrene*, naar welke stad de wijsgeerige secte, welke hij stichtte, de Cyrenische genoemd werd. Hij bloeide 400 jaren v. C. ARISTIPPUS verliet zijne geboorteplaats, ten einde een leerling van SOCRATES te worden, doch de leerstellingen zijns meesters te streng vindende, week hij verre van dezelve af. Zijne buitensporigheden verslonden weldra zijn vermogen, en nu opende hij eene school voor de redekunde, en was de eerste der discipelen van SOCRATES, die voor zijn onderwijs geld vorderde. Na verschillende ontmoetingen te *Ægina*, *Corinthe* en *Rhodus*, bezocht hij het hof van DIONYSIUS te *Syracuse*, waar hij een' geruimen tijd schijnt gebleven te zijn. Naderhand begaf hij zich andermaal naar *Athene*. De tijd zijns overlijdens is onbekend, doch moet na 366 v. C., hebben plaats gehad, Aristippus was een geestig, beschaafd man, die echter de genoogens des levens te sterk najaagde. Ook had hij den verderfelijken stelregel, «dat het «vermaak de grondslag is van het menschelijk geluk.» Zijne dochter ARETA, beroemd door haar verstand en hare schoonheid, was de leermeesteres van haren zoon ARISTIPPUS, die, om hem van zijnen grootvader te onderscheiden *metrodidactos* (door zijne moeder onderwezen) werd bijgenaamd.

(RITTER, *Geschiede der Philosophie.*)

ARISTOMENES, een Grieksch krijgsheld, was de zoon van NICOMEDES, een' afstammeling der oude Messenische koningen. Verontwaardigd over de Spartaansche heerschappij, onder welke zijne landgenooten zuchtten, verhef bij de banier der vrijheid, 685 jaren v. C., en bood, door daden van bijkans romantischen

moed, zijnen vijanden jaren lang krachtdadigen wederstand. Toen de Messeniërs hem tot hunnen koning wilden verheffen, wees hij deze waardigheid van de hand, en nam alleen het bestier der oorlogsaangelegenheden op zich. Om den overmoed der Lacedemoniërs eenen geduchten knak toe te brengen, bestond hij een zonderling waagstuk. Onder begunstiging van den nacht, sloop hij *Sparta* binnen, en hing een schild op aan den tempel van *Athena* of het *Koperen Huis*, met het opschrift: «*ARISTOMENES* aan de godin, «uit den buit op de Spartanen behaald.» Na menigmaal op de Lacedemoniërs gezegevierd te hebben, werd hij eindelijk gevangen genomen, en met eenige zijner krijgsmakkers geworpen in eenen afgrond of diepen put, *Ceadas* geheeten, waarin later de misdadigers hunnen dood vonden. Allen, behalve *ARISTOMENES*, werden door den val verpletterd. Gedurende drie dagen, wachtte hij de langzame nadering des doods af, toen hij, aan de duisternis gewend, eenen vos zag, die door de lijken zijner spitsbroeders derwaarts werd gelokt. Nu vatte hij de hoop op om te ontkomen; hij greep den vos bij den staart, en liet hem vrijheid genoeg, om zijn eigen pad te kiezen. De vos bracht hem nu aan eene naauwe opening, eindigende in eene spleet, juist wijd genoeg om liet dier doorgang te verleenen. *ARISTOMENES* wist deze holte te verwijderen, en keerde naar *Eira* terug. Het gerucht zijner ontsnapping verspreidde zich spoedig allerwegen, doch dit verhaal was zóó wonderlijk, dat de Lacedemoniërs er geen geloof aan sloegen, tot dat de nederlaag eener bende Corinthiërs, die zich bij de beleggers van *Eira* wilden voegen, hen overtuigde, dat *ARISTOMENES*, en geen ander, zulks had kunnen doen. De belegering van *Eira* had reeds elf jaren geduurd, toen op zekeren stormachtigen nacht, de Messeniërs achteloos de wacht houdende, en *ARISTOMENES* door eene wond in zijne gewone waakzaamheid werd verhinderd, de Spartanen, door eenen overlooper van alles verwittigd, de wallen bezetteden. De Messeniërs vlogen te wapen, en verdedigden drie dagen lang de stad. Eindelijk voor de overmagt bezwijkende, zagen zij zich genoodzaakt de stad te verlaten. *ARISTOMENES* verzamelde de overlevenden rondom zich, plaatste vrouwen en kinderen in hun midden, en vroeg den vijand vrijen aftogt. De Spartanen openden den Messeniërs hunne gelederen, liever dan deze wanhopende schaar aan te tasten. Na eenig omzwerven begaf *ARISTOMENES* zich naar *Rhodus*.

DAMAGETUS, een vorst op dit eiland, door eene godspraak vermaand, om de dochter van den dappersten der Grieken tot levensgezellin te kiezen, verkoos de dochter van *ARISTOMENES*, die haar naar *Rhodus* vergezelde, alwaar hij dra overleed. Eene volkplanting van Messeniërs, stichtte, onder zijnen zoon, de stad *Messina* op *Sicilië*, 668 jaren v. C.

(*BARTHELEMY, Reize van den jongen Anacharsis. IV Deel.*)

ARISTOPHANES, een Atheensch blijspeldichter, leefde omtrent het midden der vijfde eeuw v. C., en was een tijdgenoot van *EUMPIDES*, *PLATO* en *SOCRATES*, welken laatsten hij, in zijn blijspel *de Wolken*, bitterlijk ten toon stelde, waardoor dit stuk eene vermaardheid verkreeg, welke het anders niet zou verworven hebben. *ARISTOPHANES* heeft vier en vijftig blijspelen geleverd, waarvan er elf zijn bewaard gebleven. Zijn stijl is sierlijk, zijn vernuft scherp, en zijne schildering der heerschende zeden getrouw.

(*RÖTSCHER, Aristophanes und sein Zeitalter.*)

ARISTOTELES, werd geboren te *Stageira*, 384 jaren v. C. *NICOMACHUS*, de vriend en geneesheer van *AMYNAS II*, koning van *Macedonië*, was zijn vader, en zijne moeder *PHAESTIS*, die hem beiden vroegtijdig ontvielen. De betrekking zijns vaders tot *AMYNAS*, schijnt hem met *PHILIPPUS*, *AMYNAS* zoon, in kennis te hebben gebracht, hetgeen waarschijnlijk eene der redenen is, waarom deze vorst, toen hij den troon van *Macedonië* beklom, *ARISTOTELES* tot onderwijzer van zijnen zoon *ALEXANDER* verkoos. Het is hoogst waarschijnlijk dat *ARISTOTELES* zich in zijne eerste jaren toelegde op de ontleed- en geneeskunde, doch tevens met geen minderen ijver op de natuurkunde en wijsbegeerte. Zijne begeerte om kundigheden te verzamelen, alsmede zijne buitengewone scherpzinnigheid en schranderheid, trokken ras de aandacht van *PLATO*. Deze noemde hem *het verstand der school* en zijne woning *het huis van den lezer*. Ook zeide *PLATO*, dat *ARISTOTELES* een' toom noodig had, en zijn medeleerling *XENOCRATES* de spoor. Wanneer *ARISTOTELES* des nachts studeerde, hield hij boven een bekken een' koperen bal in de hand, ten einde door het geraas van den vallenden bal wakker te worden, wanneer hij mogt ingesluimerd zijn. De roem dien *ARISTOTELES* zich als wijsgeer en geleerde had verworven, deed *PHILIPPUS* van *Macedonië* besluiten, om hem tot leermeester zijns veertienjarigen zoons *ALEXANDER* te benoemen; deze betrekking duurde acht jaren.

Toen ALEXANDER zijnen krijgstogt naar Azië aanving, keerde ARISTOTELES naar Athene terug, waar hij zijne school opende in een gebouw het *Lyceum* genaamd, waarachter zich een uitgestrekte tuin bevond. Hij stichtte de Peripatetische secte (de wandelaars), aldus geheeten, omdat ARISTOTELES zijne lessen gaf, terwijl hij in zijnen tuin heen en weder wandelde. Onder de werken van ARISTOTELES in dit tijdvak behooren zijne verhandelingen over de natuurlijke historie. ALEXANDER, met het plan zijns meesters ingenomen, beval duizenden personen, in Azië en Griekenland, die van de jacht, de vogel- en vischvangst leefden, of die het opzigt hadden over diergaarden, kudden, bijënkorven, vischvijvers of vogelvlugten, om ARISTOTELES de noodige bouwstoffen voor zijn werk te verschaffen. Daarenboven ontving ARISTOTELES van ALEXANDER 800 talenten, om zijne navorschingen betrekkelijk de natuurlijke historie, voort te zetten. Na verloop van dertien jaren, was ARISTOTELES genoodzaakt Athene te verlaten, wijl men hem beschuldigde de goden te verachten. Hij begaf zich nu naar Chalcis, op Eubea, waar hij in den ouderdom van drie en zestig jaren, 322 jaren v. C. overleed. ARISTOTELES was in alle toen bekende wetenschappen bedreven, en breidde dezelve in zijne schriften uit, door al de hulpmiddelen zijner groote verstandelijke vermogens. Schoon de werken van ARISTOTELES veel van het gezag, hetwelk men langen tijd aan dezelve toekende, verloren hebben, zal echter zijn naam steeds als een van de grootste wijsgeeren der oudheid, vereerd worden.

(*Biographie Universelle.*)

ARIUS, zag het levenslicht te Cyrenaica in Afrika; de juiste tijd zijner geboorte schijnt onbekend. Hij onderscheidde zich door persoonlijke schoonheid, bevallige manieren, uitgebreide geleerdheid, klemmende welsprekendheid en strenge leefwijze. Men heeft hem, doch zonder genoegzamen grond, beschuldigd van rusteloze zucht naar roem en nieuwigheden. Hij was priester van de kerk te Alexandrië, en stichtte in den beginne der vierde eeuw de Ariasche secte, welke bewoerde dat de Zoon uit niets geschapen was vóór de schepping van het heelal, en slechts God kon genoemd worden ten opzichte zijner deelachtigheid aan buitengewone krachten. Ook ontkende ARIUS de volkomene gelijkheid en de gelijk-eeuwigheid van den Zoon met den Vader. Ten einde zijne gevoelens onder de lagere volksklassen te verspreiden, maakte hij, op algemeen bekende zangwijzen, liederen voor matrozen, molenaars

en reizigers. Het werk van ARIUS, *Thaleia* geheeten, bevatte godsdienstige leerstellingen in proza en poëzij. Zijne gevoelens werden door de kerkvergadering van Nicea voor kettersch verklaard, en ARIUS gebannen. Eindelijk terug geroepen, stierf hij in het jaar 336, vermoedelijk aan vergift, hem door zijne vijanden toegediend.

(WALCH, *Historie der Ketzereien.*)

ARKWRIGHT, (Sir RICHARD), een dier buitengewone menschen wier vernuft en scherpzinnigheid eenen grooten invloed hebben gehad op den toestand der beschaaftde maatschappij. Hij werd den 23sten December 1732 te Preston geboren. Zijne ouders waren geringe, doch eerlijke lieden, en RICHARD was de jongste van dertien kinderen. Hij werd te Bolton barbier, eene bezigheid welke hem weinig onderscheiding in de wereld beloofde, en waarschijnlijk is het, dat, indien hij dit beroep had blijven uitoefenen, de sluimerende vermogens van zijnen geest onder de zorgen aan zulk een nederig handwerk verbonden, geheel zouden verstikt en dus voor de menschheid verloren gegaan zijn. Omtrent den jare 1760 legde hij het scheermes neder, en werd handelaar in haar. Dit artikel kocht hij overal op, en verkocht het in eenen toebereiden staat aan de pruikmakers. Daar ARKWRIGHT het haar wist te verwen, won hij hiermede veel geld, en bevond zich weldra in ruimere omstandigheden. Nu begon hij zich op de werktuigkunde toe te leggen. Zijne eerste poging was om de eeuwigdurende beweging te vinden. Zijn geest eenmaal deze rigting genomen hebbende was het niet vreemd, dat hij, levende in eene stad waar het fabriekwezen in hoogen bloei stond, en men aan al de aanvragen niet kon voldoen, er op bedacht was, een werktuig uit te vinden waardoor het katoenspinnen veel bespoedigd kon worden. Dit gelukte hem; hij vroeg en verkreeg octrooi voor zijne uitvinding, en verzamelde, als eigenaar eener uitgebreide calicot-fabriek te Cromford, in het graafschap Derby, een vermogen van zes miljoen gulden. Hij stierf in 1792, en is een schitterend bewijs, dat talent, gepaard met volhardende vlijt, de grootste moeilijkheden te boven komt.

(*Library of entertaining Knowledge.*)

ARLOTTO-MAINARDO, in 1395 te Florence geboren, en in 1483 gestorven, was een parochie-geestelijke in het bisdom Fiesole. Zijn grootste roem had echter geene betrekking op zijn ambt, maar zijne boerterijen en luimige gezegden, welke ieder in den mond had, deden hem de gunst van verscheidene vorsten winnen,

die hem met aanzienlijke geschenken overlaadden. ARLOTTO was geen gewone pottenmaker; scherts en gezond verstand gingen meestal bij hem gepaard. Na zijnen dood heeft men eene verzameling zijner vernuftige gezegden uitgegeven.

(*Dictionary of Biography.*)

ARMINIUS, (JACOBUS), werd geboren te *Oudewater* in 1560. Zijn eigenlijke naam was **JAKOB HARMSSEN**; hij verloor reeds als kind zijnen vader. Het gebeurde echter, dat er zich te *Oudewater* een priester bevond, **THEODORUS EMILIUS** geheeten, vermaard wegens zijne geleerdheid en vroomheid, die de Roomsche kerk had verlaten, en van plaats tot plaats was gevlugt, ten einde aan zijne vervolgers te ontkomen. Deze, begaan met den armoedigen toestand van den jeugdigen **ARMINIUS**, nam hem onder zijne zorg, onderwees hem in de geleerde talen, en prentte hem menige les van werkdadige vroomheid in. Weldra was **EMILIUS** met de buitengewone talenten en snelle vorderingen van zijnen jeugdigen kweekeling zóó ingenomen, dat hij zijne opvoeding voorzette tot hij bekwaam was naar de hoogeschool te vertrekken. Het schijnt, dat **EMILIUS**, eenigen tijd vóór zijnen dood, met zijnen kweekeling te *Utrecht* is gaan wonen. Kort na deze treurige gebeurtenis vond de in rouw gedompelde jongeling eenen beschermer in **RUDOLF SNELL**, een Hollander van geboorte, die, uit hoofde van den inval der Spanjaarden in *Hessen*, genoodzaakt was geweest *Marburg* (zijne woonplaats), te verlaten. **SNELL** was zelf zeer bedreven in de wiskunde. Hij keerde weldra naar *Hessen* terug, en nam zijnen jeugdigen kweekeling mede; doch naauwelijks waren zij ter bestemder plaatse aangekomen of men kreeg de tijding, dat de Spanjaarden de stad *Oudewater* stormerderhand ingenomen, en al de inwoners vermoord hadden. **ARMINIUS** reisde nu terstond naar zijne geboorteplaats. Bij zijne komst vond hij niets dan eenen puinhoop; alle huizen waren verbrand, en zijne moeder, zijn broeder, zijne zuster en verdere bloedverwanten, gelijk bijkans al de inwoners, vermoord. Hij vertrok terstond weder naar *Hessen*, en legde de geheele reis te voet af. Hier bleef hij echter niet lang. Vernemende dat door de zorg van den prins van *Oranje* te *Leyden* eene hoogeschool was gesticht, begaf hij zich weder naar *Holland*, en eerst naar *Rotterdam*, destijds eene schuilplaats voor de overlevende slagtoffers van *Oudewater* en eene menigte vluchtelingen uit *Amsterdam*. Te *Rotterdam* gekomen, werd **ARMINIUS** opgenomen in het huisgezin van **PETRUS BERTIUS**, wiens zoon naër-

hand eene lofrede op **ARMINIUS** heeft geschreven. Naderhand zond **BERTIUS** hem met zijnen zoon, (insgelijks **PETRUS** geheeten), naar de hoogeschool te *Leyden*. Hier was de jonge **BERTIUS** de bestendige medgezel van **ARMINIUS**, dien hij beschrijft als met ongewone vlijt en volharding zijne studiën voortzettende. **ARMINIUS** beoefende de dichtkunst, de wiskunde en wijsbegeerte, en werd het sieraad en het voorbeeld zijner medestudenten. Nadat **ARMINIUS** ontrent zes jaren te *Leyden* had vertoefd, zond hem de regering van *Amsterdam*, getroffen door den ongemeenen roep, die van zijne schitterende talenten uitging, op hare kosten, in 1582, naar *Geneve*, toen de hoofdzetel der hervormde Calvinistische kerken. Hier genoot hij het onderwijs van den beroemden **BEZA**, den vriend en opvolger van **CALVIJN**. In den jare 1586 deed **ARMINIUS** eene reis naar *Italië*, derwaarts gelokt door den wijsgeerigen roem van **ZABARELLA** van *Padua*, wiens voorlezingen hij vlijtig bijwoonde. In 1587 kwam **ARMINIUS** in het vaderland terug, maar vond zijne beschermers sterk tegen hem ingenomen. Men had uitgestrooid, dat hij de Roomsche-Katholieke kerk was toegedaan, dat hij de voeten van den paus had gekust, en een vriend was der Jezuïeten, ja zelfs, dat hij de protestantsche godsdienst had afgezworen. Dit alles was vals. Doch zijne tegenwoordigheid deed spoedig den laster verstommen. In 1588 werd hij te *Amsterdam* als predikant beroepen, waar hij weldra grooten toeloop kreeg. Zijne welluidende liefelijke stem, zijne houding, zijne uitstekende bekwaamheden en sijne beschaving alles liep te zamen, om hem algemeen bemind te maken. En toen in 1602 de pest in *Nederland* uitbrak, die vooral in *Amsterdam* groote verwoestingen aanrigtte, onderscheidde **ARMINIUS** zich boven andere leeraren van de godsdienst door belangstelling in het eeuwig welzijn zijner geloofsgenooten, die hij in hunnen vreeselijken nood trouwhartig bijstond. In 1603 werd **ARMINIUS** als hoogleeraar te *Leyden* beroepen. Alleen door tusschenkomst der Leydsche curatoren en eenige voornamen staatspersonen kon de synode van *Amsterdam* bewogen worden, om **ARMINIUS** vrijheid te verleenen, de gemeente van *Amsterdam* te verlaten; een sprekend bewijs hoe sterk men destijds aan hem gehecht was.

Men zegt dat **COMARUS**, een beroemd hoogleeraar in de theologie te *Leyden*, zich tegen de benoeming van **ARMINIUS** had aangekant. Zoodra **ARMINIUS** te *Leyden* gevestigd was, had hij met zijnen nieuwen ambtgenoot **COMARUS** eene vriendschappelijke

bijeenkomst, waarin ARMINIUS zich zoo onbewimpeld tegen de leerstellingen van PELAGIUS verklaarde, dat GOMARUS betuigde daarmede volkomen genoeg te nemen. Doch het volgende jaar hield ARMINIUS voorlezingen over de predestinatie (voorbeschikking), waarin hij beweerde dat God van eeuwigheid besloten had den geloovigen de zaligheid te schenken en de onboetvaardigen te straffen, het eene tot verheerlijking zijner glorierijke genade, het andere tot staving van zijne magt en zijnen afkeer van de zonde. GOMARUS viel openlijk deze leerstellingen aan; ARMINIUS antwoordde, en alzoo begon een twist, welke nog niet geheel is uit den weg geruimd. De studenten der hoogeschool namen weldra deel aan dezen strijd, en omhelsden meerendeels de gevoelens van ARMINIUS, wiens collegie altijd opgepropt vol was.

Inmiddels begonnen ook de leeken partij te trekken, wyl de predikanten zich meestal onder de banier van GOMARUS schaarden, zoodat geheel *Nederland* zich spoedig als in eenen staat van religie-oorlog bevond. De geschillen rezen eindelijk zóó hoog, dat ARMINIUS en Uitenbogaart den Staten-Generaal verzochten eene algemeene synode zamen te roepen, voor welke ARMINIUS zich zou kunnen verdedigen. Het hof van *Holland* vergaderde, om ARMINIUS en GOMARUS te hooren, en den uitslag daarvan was, dat het hof oordeelde, dat de geschillen tusschen de beide partijen over zulke moeilijke punten van weinig of geen belang liepen, dat men ten opzichte derzelve het eene of andere gevoelen konde omhelzen, zonder aan het geloof of aan de kerk te kort te doen. Hierop gelastten de Staten-Generaal, dat de beide partijen den twist zouden staken, en niets tegen de geloofsartikelen of den catechismus leeren. De welmeenende poging der regering, om aan deze godsdienst-geschillen een einde te maken, was vruchteloos. GOMARUS en ARMINIUS hunnen godgeleerden kampstrijd voortzettende, volgden de studenten der hoogeschool dit voorbeeld, en weldra nam elkeen weder deel aan dezen noodlottigen twist. In hetzelfde jaar werd ARMINIUS door de Staten-Generaal gedagvaard, om voor hen in den *Haag* te verschijnen, en zijne gevoelens bloot te leggen. Dit deed hij in de beroemde *Declaratio*, in zijne werken te vinden. De Staten-Generaal waren destijds gunstig voor ARMINIUS gestemd. Doch de geschillen in het volgende jaar (1609) met toenemende hevigheid gevoerd wordende, dagvaardden zij ARMINIUS en GOMARUS, om andermaal voor hen te verschijnen, elk vergezeld van vier predikanten, ten

einde met elkander, in hunne tegenwoordigheid, de verschilpunten te behandelen. Deze zamenkomst werd door eene ongesteldheid van ARMINIUS spoedig afgebroken. GOMARUS en zijne vrienden drongen aan op eene algemeene synode, wel wetende dat de meerderheid der predikanten op hunne zijde was. Uitenbogaart, een boezemvriend van ARMINIUS, was hier tegen; doch ARMINIUS gaf zijne toestemming met de aanmerking echter, dat hij niet hoopte dat Satan den voorzitterstoel zoude bekleeden.

Intusschen stierf ARMINIUS den 19 October 1609. Zijne laatste ziekte was zeer pijnlijk; koorts, hoest, uitering door gebrek aan voeding en jicht sleepten hem ten grave. Niettegenstaande al dit lijden, stierf hij zeer kalm en onderworpen, klagende over de onheilen waaraan de kerk was blootgesteld, en ernstig voor haren vrede en voorspoed biddende. In zijnen uitersten wil, op zijn doodbed gemaakt, betuigt hij plegtig, dat hij in alle eenvoudigheid en opregtheid des harten getracht had de waarheid in de Schrift te zoeken, en dat hij nimmer iets gepredikt of geschreven had, dat hij niet geloofde met haar overeen te stemmen. Zijne zinspreuk was: «Een goed geweten is een paradijs.»

Dit artikel is hoofdzakelijk ontleend uit de *Biblical Repository*.

ARMINIUS of **HERMAN**, de bevrijder van *Germanië*, was een zoon van SIGIMER, opperhoofd der Cherusken. Als gijzelaar naar *Rome* gezonden, werd hij aldaar opgevoed, diende met onderscheiding in de Romeinsche legers, en werd door AUGUSTUS tot burger en ridder verheven. Hij liet zich echter door de eerbewijzingen van de verdrukken zijns vaderlands niet verblinden. De Germanen tot opstand aangezet hebbende, versloeg en doodde hij VARUS, en verdelgde bijkans geheel het Romeinsche leger in het Teutoborger bosch, in het 9de jaar na CHRISTUS. Hij werd in het 39ste jaar zijns ouderdoms vermoord.

(E. M. ENGELBERTS, *Aloude staat der Nederlanden*.)

ARNAUD, (F. TH. M. BACULARD D'), een vruchtbaar schrijver en tooneeldichter, geboren te *Parijs* in 1718, en in dezelfde stad in 1805 overleden. Aanvankelijk door VOLTAIRE met raad en daad geholpen, toonde deze zich later zeer vijandig tegen ARNAUD, toen FREDERIK de Groote hem naar *Berlijn* had geroepen, hem niet alleen zijnen OVIDIUS noemende, maar ook een dichtstuk aan ARNAUD rigtte, hetwelk met deze regelen sloot:

« Déjà l'Apolon de la France
« S'achemine à sa décadence;
« Venez briller à votre tour.
« Elevez-vous, s'il balaise encore;
« Ainsi le couchant d'un beau jour
« Promet une plus belle aurore. »

VOLTAIRE vond deze vergelijking niet zeer vleijend, en wreekte zich aan ARNAUD en zijn dichtelijk talent door de bitterste spottentijden. ARNAUD verliet *Berlijn*, begaf zich naar *Dresden*, waar hij tot legatieraad benoemd werd, en keerde van daar naar *Frankrijk* terug. Hij hield zich nu bij uitsluiting met de beoefening der fraaije letteren bezig. Zijn tooneelarheid heeft weinige waarde; doch *les épreuves du sentiment, les délasséments de l'homme sensible, les loisirs utiles* en eenige andere zijner werken hebben meer roem verworven. Gebrek aan verstandige spaarzaamheid was oorzaak, dat ARNAUD op den hoogen ouderdom van 86 jaren in behoeftige omstandigheden overleed.

(*Conversation-Lexicon.*)

ARNAULD, (HENRI), een Fransch geestelijke, de zoon van een' beroemd advocaat, werd geboren in 1597. Nadat hij zich van eenige gewigtige zendingen aan het hof van *Rome* en andere Italiaansche staten, naar genoegen had gekwet, werd hij tot bisschop van *Angers* verheven. Zijne vroomheid en liefdadigheid waren voorbeeldig, en de eenige keer dat hij zijn bisdom verliet was, om den vorst van *Tarente* met diens vader te verzoenen. De inwoners van *Angers* zich aan opstand hebbende schuldig gemaakt, bedreigde de koningin-moeder de stad met eene strenge kastijding, en bleef lang onverbiddelijk. ARNAULD redde haar eindelijk, zeggende aan de koningin-moeder, toen hij deze het heilige avondmaal toediende: « Ont-« vang, mevrouw! dit bondzegel van uwen « God, die zijnen vijanden vergaf, zelfs toen « hij aan het kruis stierf. » Tegen eenen vriend, die bij hem aandrong, om ten minste één' dag in de week rust te nemen, antwoordde hij: « Ik wil zulks gaarne, « indien gij mij één dag in de week kunt « aanwijzen, dat ik geen bisschop ben. » Deze waardige prelaat stierf in 1692, diep betreurd door zijne kudde, die hem als een' heilige beschouwde. Zijne staatkundige onderhandelingen werden in 1748 in vijf boekdeelen uitgegeven.

(*Dictionary of Biography.*)

ARNOLD, (JOHANN), werd in 1555 te *Ballenstadt* in het hertogdom *Anhalt* geboren. Hij studeerde aanvankelijk in de geneeskunde, doch daarna in de godgeleerdheid, en werd Luthersch predikant. Treurende over de verslachte zeden onder de Duitsche protestanten, schreef hij een

boek *over het ware Christendom*, met het oogmerk, om de studie der godgeleerdheid vooral eenen werkdadigen invloed te doen hebben op het zedelijk gedrag der protestanten. « De godgeleerdheid, » zegt hij, « is niet eene bloote beschouwende « wetenschap, een tak van beschaafde stu- « die, maar eene levendige ondervinding en « eene vruchtgevende oefening des geestes. « Wij behooren ons niet met een dood en « dor geloof te vergenoegen; een waarachtig « geloof moet worden voorafgegaan door « berouw, vergezeld van liefde, en gevolgd « door eene vernieuwing des harten. » Dit werk, eerst in het Hoogduitsch uitgegeven, werd vertaald in het Latijn, Fransch, Deensch, Nederduitsch, Boheemsch en Engelsch, en is door MOSHEIM, professor FRANK van *Halle*, Dr. SPENCER en andere voorname godgeleerden hoog geprezen. Men noemde het den protestantschen THOMAS à KEMPIS. ARND was een groot voorstander van werkdadige godsvrucht. Daarom werd hij door de uitsluitende voorstanders der genadeleer beschuldigd te veel aan de kracht en het vermogen van den mensch, om zijne eigene bekeering te bewerken, toe te schrijven. OSIAENDER van *Tubingen* bestreed hem in zijnen *Judicium Theologicum*, echter wordt ARND's boek nog als eene der beste verhandelingen over de christelijke zedekunde beschouwd. ARND was eerst predikant te *Quedlinburg*, en daarna te *Brunswijk*. In de laatste stad maakte hij grooten opgang, doch hierdoor verwekte hij zich vijanden, die hem, als ware het, noodzaakten de stad te verlaten; hij vertrok naar het dorp *Eisleben*, waar hij eenige jaren vertoefde. In 1611 beriep GEORGE hertog van *Lunenbourg* hem naar *Celle*, en benoemde hem later tot surperintendent-generaal over al de kerken van het hertogdom. ARND overleed in 1621 te *Celle*. Hij predikte nog eenige uren vóór zijnen dood uit Psalm 126: « die met tranen zaaien zullen met gejuich maaijen. » Naar huis keerende, zeide hij tot zijne vrouw, dat hij zijne lijkrede had gehouden. Hij verdroeg de aanvallen en vervolgingen zijner vijanden met de grootste zachtmoedigheid; zijne liefdadigheid omtrent de armen ging de beperktheid zijner inkomsten te boven, zoodat onkundigen onderstelden, dat hij den steen der wijzen had gevonden. ARND's geliefkoosde schrijvers waren st. BERNARD, THOMAS à KEMPIS en TAULER.

ARNOBIVS, bijgenaamd *de oude*, om hem van eenen bisschop in *Gallië* te onderscheiden, onderwees de redekunst te *Sicca*, in *Afrika*, en was oorspronkelijk een ijverig afgodendienaar. Gedurende de

vervolging onder MOCLETIANUS, werd hij tot het Christelijk geloof toegebracht. Ter verdediging dezer bekeering, schreef hij eenige disputatiën in levendigen stijl, welke nog bestaan. «O, welke blindheid!» roept hij ergens uit, «o, welke blindheid!» Nog onlangs vereerde ik beelden uit vuur-ovens gekomen, en goden met den hamer op het aanbeeld gesmeed! Als ik een' gladden gezalfden steen zag, sprak ik tot «denzelven als tot een levend wezen, en smeekte den gevoelloozen steen gunsten af, en lasterde zelfs de valsche goden, door hen als stokken, steenen en beenderen te beschouwen, of mij te verbeelden, dat zij in dergelijke dingen woonden. Nu weet ik wat dit alles is; want een groot leeraar heeft mij op den weg der waarheid geleid.» Het schijnt dat ARNOBIUS, door eene naauwgezette lezing van het Nieuwe Testament, voornamelijk van de Evangelien, tot deze kennis der waarheid is gekomen. Hij wederlegde de beschuldiging, (welke de vervolging onder MOCLETIANUS had uitgelokt), dat de openbare rampen des rijks het gevolg waren van de verspreiding des Christendoms, waardoor de goden algemeen werden veronachtzaamd. ARNOBIUS beantwoordde dit, zeggende: «Indien de menschen in plaats van zich op hunne eigene voorzigtigheid te verlaten, en hunne eigene neigingen te volgen, trachten om aan de leer van CHRISTUS te gehoorzamen, welke vrede en zaligheid aanbrengt, zou de wereld weldra eene nieuwe gedaante krijgen, en het ijzer, dat in den krijg tot vernieling wordt gebruikt, zou aan de werken des vredes dienstbaar zijn.» ARNOBIUS zich tot de Heidenen wendende, vervolgde: «Indien gij door vromen ijver voor uwe godsdienst bezielde waart, zoudt gij die boeken verbrand en die schouwburgen vernield hebben, in welke de schande der goden, dagelijks, door onwelveogelijke vertooningen wordt verkondigd. Waarom zouden onze boeken in het vuur geworpen, en onze vergaderplaatsen verwoest worden, waarin men den hoogsten God vereert en aanroept, om genade en vrede voor de overheidspersonen, de legers en den keizer? — om vreugde en rust voor de levenden en degenen die van de banden des ligchaams verlost zijn, — boeken en plaatsen waarin niets verkondigd wordt dan wat geschikt is om menschen aan te sporen tot liefdadigheid, zachtmoedigheid, nederigheid, kuischheid en milddadigheid in het uitdeelen hunner goederen, een ieder als zijnen naaste beschouwende, vereenigd door éenen band van broederlijke liefde.» De tijd van ARNO-

BIUS overlijden is onbekend. De disputatiën van ARNOBIUS zijn door JOACHIM OUDAAN in het Nederduitsch overgebracht, en in 1677 te *Harlingen* in 8vo. uitgegeven.

(NEANDER, *Allgemeine Geschichte der Christlichen Religion und Kirche.*)

ARNOUD, de derde der Hollandsche graven, is zijn vader DIRK II in 988 opgevolgd. In den aanvang zijner regering onderwierp hij de Westvriezen; doch dit vrijheidlievende volk, 's graven juk weldra moede, vatte weder de wapenen op, en verdreef de grafelijke regters en bevelhebbers. ARNOUD bragt in 993 een aanzienlijk leger op de been, en sloeg zich, den 1sten October, omtrent het dorp *Winkel* neder, en verschanste zich aldaar, om niet door den vijand overvallen te worden. Doch alvorens dit werk voltooid was, werden de Hollanders door de Westvriezen verontrust. Nu vielen er verscheidene schermutselingen voor, die weldra in eenen algemeenen strijd eindigden. De Vriezen stonden pal, en vochten als wanhopenden. Nu bestond ARNOUD eene stoute daad of liever een onbezonnen waagstuk. Met weinige uitgelezene mannen werpt hij zich te midden der vijandelijke slagorde, houdt vreesselijk om zich heen, en blijft voortstrijden, schoon door eene groote overmagt ingesloten wordende. Eindelijk bezweek de wakkere graaf onder de slagen zijner verbitterde vijanden. Daar men het als eene onuitwischbare schande rekende, de dooden in 's vijands magt te laten, ontstond rondom zijn lijk een bloedig gevecht, hetwelk geen einde nam voordat de Hollanders het lijk van hunnen geliefden vorst in veiligheid hadden gebracht. ARNOUD was om zijne godsvrucht beroemd, en werd door den paus onder het aantal heiligen opgenomen. Hij had vijf jaren gercgeerd, en werd in de abdij van *Egmond* bij zijnen vader begraven.

(L. SMIDS, *Korte Levenschets en Afbeeldingen der graven van Holland.*)

ARRIA, eene aanzienlijke Romeinsche vrouw, (gehuwd aan CECINA PETUS), wier sterkte van geest en ongemeene huwelijks-trouw haren naam hebben vereeuwigd. Verscheidene daden van heldhaftige standvastigheid werden bekroond met eene edele zelfopoffering. Haar echtgenoot tegen keizer CLAUDIUS opgestaan zijnde, en het onderspit hebbende gedolven, ontving bevel, om zich zelven te dooden. ARRIA hem ziende aarzelen, greep eenen dolk, bragt daarmee zich zelve eene doodelijke wond toe, en bood hem toen dienzelfden dolk aan, zeggende: «PETUS! het is niet pijnlijk!»

(*Dictionary of Biography.*)

ARSACES I, was de stichter van de

geduchte monarchie der Parthen, welke naderhand de hechtste slagboom werd tegen de uitbreiding der Romeinsche heerschappij in het Oosten. Zijne afkomst is twijfelachtig, doch zijn moed onbetwist. Gevoelig over eene onnatuurlijke beleediging zijnen jongeren broeder door eenen landvoogd aangedaan, verhieft hij in *Parthië* de banier des opstands tegen den Syrischen koning SELEUCUS, en had het geluk zijne landgenooten van het uitheemsche juk te bevrijden, en werd uit dankbaarheid ten troon verheven. Hij veroverde *Hyrçanië*, en regeerde voorspoedig acht en dertig jaren. Men zegt dat ARSACES in eenen veldslag tegen ARIARATHES IV, koning van *Cappadocië* is gesneuveld. Uit de magere berigten, welke wij van hem hebben, blijkt het echter genoegzaam, dat ARSACES een gelukkig, voorzigtig en bekwaam vorst is geweest, en omtrent 250 jaren v. C. bloeide. Zijne opvolgers noemden zich te zijner eere *Arsaciden*.

(*Penny Cyclopaedia*.)

ARTABANUS, de laatste vorst der Parthen. Hij volgde zijnen broeder op, en regeerde voorspoedig, tot dat de Romeinsche keizer SEPTIMUS SEVERUS plotseling in zijn land viel, en de hoofdstad *Ctesiphon* verwoestte, in het jaar 199. CARACALLA, zoon en opvolger van SEVERUS, griede hem nog bitterder. Deze vreedzaard, ARTABANUS dochter ten huwelijk gevraagd en gekregen hebbende, verscheen aan het hoofd van een talrijk leger in *Parthië*, en rigtte, te midden der huwelijksfeesten, een gruwelijk bloedbad aan, waarin vele voorname Parthen omkwamen; ARTABANUS ontsnapte ter naauwernood. Verontwaardigd over zulk eene ongehoorde beleediging, verzamelde ARTABANUS een aanzienlijk leger. Na eenen hardnekkigen en onbeslist tweedaagschen strijd, traden de Romeinen met ARTABANUS in onderhandeling. CARACALLA, op wien de koning der Parthen het meest verbitterd was, intusschen vermoord en door MACRINUS opgevolgd zijnde, kwam de vrede gemakkelijk tot stand. De Romeinen gaven al de gevangenen terug, alsmede den buit, dien zij bij de verovering van *Ctesiphon* bekomen hadden. Deze voldoening was echter duur gekocht, want dezelfde gaf aanleiding tot den val van het rijk. ARTAXERXES, anders ARDESHIR geheten, maakte zich den door den krijg verzwakten toestand des rijks ten nutte, om de Perzen tegen de Parthen op te zetten. Nadat deze opstand drie jaren geduurd had, ontmoette de koning zijnen oproerigen onderdaan, ieder aan het hoofd van een magtig leger. De slag, die

hierop volgde, duurde drie dagen. ARTABANUS werd eindelijk verslagen, gevangen genomen en ter dood gebragt in het jaar 229. De Parthen werden nu onderdanen der Perzen, nadat hun rijk 475 jaren bestaan had.

(BAYLE, *Anc. Aniv. Hist.* V. XI.)

ARTEDI, (PETER), een beroemd natuurkundige, de tweede zoon van OLAF ARTEDE, werd den 22sten Februarij 1705 geboren te *Anund*, in *Ingermanland*, eene Zweedsche provincie. Daar hij veel talent verried en een goed geheugen bezat, bestemde men hem voor den geestelijken stand; maar, nadat hij zijne studiën te *Normaling* had begonnen, waar zijn vader predikant was, lokte eene heimelijke aandriften hem naar de Bothnische golf, om de visschen gade te slaan. Ook onderzocht hij naauwkeurig de planten, inzonderheid die, welke bij de landhuishoudkunde in aanmerking komen.

In 1716 werd hij naar de school van *Hernösand* gezonden, waar hij, terwijl anderen hunne vrije uren in het spel verbeuzelden, zich aan de studie der visschen toewijdde, en planten en kruiden verzamelde. In 1724 begaf zich ARTEDI naar de hoogeschool van *Upsal*, om in de wijsbegeerte en godgeleerdheid te studeren; doch allengs gaf hij deze wetenschappen op, en bepaalde zich eindelijk geheel bij de natuurlijke geschiedenis. LINNAEUS in 1728 insgelijks aan de hoogeschool te *Upsal* komende, om in de geneeskunde te studeren, deed onderzoek wie onder de studenten het meest uitmuntte. PETER ARTEDE werd hem door allen genoemd, en nu zocht hij zijne vriendschap. Volgens LINNAEUS beschrijving van hem omtrent dezen tijd, was ARTEDI lang, schraal, had lang zwart haar, en een gunstig voorkomen. LINNAEUS en ARTEDI leefden, gedurende zeven jaren, te *Upsal* in ongestoorde vriendschap, wedijverende met elkander in het beoefenen der natuurlijke geschiedenis. ARTEDI overtrof LINNAEUS in de kennis der visschen en halfslachtige dieren, terwijl deze meer bedreven was in de kennis der vogelen en insecten. Toen LINNAEUS naar *Lapland* en ARTEDI naar *Engeland* zou vertrekken, maakten zij elkander over en weder erfgenaam van hunne verzamelingen en handschriften, de overlevende zich tevens verbindende, om die handschriften in 't licht te geven, welke waardig werden gekeurd, om aan het publiek te worden aangeboden.

In September 1734, zeilde ARTEDI van *Stokholm* naar *Londen*, waar hij gunstig werd ontvangen, vooral door Sir HANS

SLOANE. Gedurende zijn verblijf te *Londen* schreef hij de voorrede zijner *Ichthyologia* (beschrijving der visschen).

Nadat LINNAEUS in 1735 de Laplandsche reize had volbragt, begaf hij zich naar *Leyden*, alwaar zijn vriend ARTEDI hem spoedig kwam opzoeken. ARTEDI besloot echter weldra naar zijn vaderland terug te keeren, uit vreeze van anders in geldverlegenheid te geraken; doch een geheel ander lot wachtte hem. De beroemde ALBERT SEBA, een bejaard en vermogend apotheker te *Amsterdam*, die een hoogst merkwaardig museum van natuurlijke historie verzameld, en reeds twee boekdeelen over viervoetige dieren en slangen had uitgegeven, deed bij LINNAEUS aanzoek, om hem behulpzaam te zijn in het voltoojen van het derde deel, hetwelk over de visschen handelde. Doch LINNAEUS aan G. CLIFFORD, een' Hollandsch regtsgeleerde en een' beroemd liefhebber der kruidkunde, groote verplichting hebbende, wees SEBA's aanbod van de hand, maar beval hem zijnen vriend ARTEDI aan, die deze nieuwe betrekking gaarne aanvaardde. Intusschen bleven ARTEDI en LINNAEUS elkander bij voortduring de belangrijkste diensten bewijzen, vooral in hunne wederzijdsche studiën. Deze genoegelijke en vruchtbare wisseling van denkbeelden, werd op de smartelijkste wijze afgebroken. Op den 21sten September 1735 viel ARTEDI, van SEBA's huis naar zijn logement terugkeerende, onopgemerkt in eene der stadsgrachten, en eerst den volgenden morgen, werd zijn lijk opgevischt. ARTEDI had nauwelijks den ouderdom van dertig jaren bereikt. LINNAEUS noemde hem de eer en het sie-raad van zijn vaderland. Uit hoofde der vroeger gemaakte wederzijdsche overeenkomst, vorderde LINNAEUS de handschriften van zijnen overleden vriend; doch de waard weigerde dezelve af te geven, dreigende dezelve te verkoopen, omdat ARTEDI hem nog eene kleine som schuldig was. Doch de heer CLIFFORD trad bemiddelend tusschen beiden, voldeed den waard, en stelde LINNAEUS de wetenschappelijke erfenis zijns vriends ter hand. CUVIER en VALENCIENNES spreken in hunne *Histoire naturelle des poissons*, in 1828 te *Parijs* uitgegeven, met grooten lof van ARTEDI, en kennen aan zijne *Ichthyologia* de eer toe, als het eerste werk hetwelk aan de natuurlijke geschiedenis der visschen een wezenlijk wetenschappelijk karakter heeft gegeven.

ARTEMISIA, eene dochter van LYGDAMIS, werd koningin van *Halicarnassus*, eene stad aan de kust van *Klein-Azië*.

Zij was eene der uitstekendste vrouwen der oudheid, ten minste zoo wij het verhaal van haren landgenoot HERODOTUS niet geheel mistrouwen. Zij vergezelde XERXES op zijnen krijgstogt tegen de Grieken, 480 j. v. c., en leverde vijf schepen, welke zich bij die der Sidoniërs voegden. In den krijgsraad vóór den slag van *Salamis*, bragt zij XERXES de dwaasheid onder het oog eenen zeeslag te wagen; de uitkomst regtvaardigde haar gevoelen. In den slag zelve toonde zij zoo veel moed, dat XERXES in verbazing uitriep: «de mannen gedragen zich hier als vrouwen, en de vrouwen als mannen!» XERXES vertrouwde haar zijne kinderen toe, om hen veilig naar *Perzië* terug te voeren.

(HERODOTUS, VIII, 87—103).

ARTEMISIA, de dochter van HECATOMNUS, koning van *Carië* in *Klein-Azië*, en gemalin van MAUSOLUS, wien zij bij zijnen dood, 353 j. v. c., opvolgde. Uit al de verhalen, welke van haar tot ons zijn gekomen, blijkt het, dat ARTEMISIA haren gemaal innig liefhad. PLINIUS zegt ons, dat zij de asch van MAUSOLUS lijk onder haren drank heeft gemengd, en alzoo opgedronken. Zij loofde twee prijzen uit aan degenen die de beste lofreden op haren gemaal zouden vervaardigen. THEOPOMPUS en THEODECTES behaalden in dezen eervollen wedstrijd de overwinning. Daarenboven liet ARTEMISIA een gedenkteeken ter nagedachtenis van MAUSOLUS oprigten, hetwelk, om deszelfs grootschheid en pracht, voor een van de zeven wonderen der wereld is gehouden. Het werd naar den naam haars gemaals *Mausoleum* geheeten, en sedert dien tijd is de naam van mausoleum dikwijls op allerlei grafgestichten toegepast. ARTEMISIA stierf na eene regering van twee jaren, en werd opgevolgd door haren broeder IDRIEUS, 351 j. v. c.

(DIODORUS, XVI, 45).

ARTEVELD, (JAKOB VAN), een Gentsche bierbrouwer en groot volksleider in het eerste gedeelte der veertiende eeuw. Graaf LODEWIJK van *Vlaanderen* allengs de genegeheid zijns volks verliezende, zoo door zijn onstaatkundig gedrag als zijne gewelddadige maatregelen, kozen de burgers van *Gent* ARTEVELD tot aanvoerder, ten einde zich tegen den graaf te verzetten. ARTEVELD bezat die groote hoedanigheden en gebreken, welke men meestal in het karakter van volksmenners opmerkt. Hij was werkzaam, voortvarend, welsprekend, stoutmoedig, gewelddadig en heerschzuchtig. Weldra had hij alle gezag in handen, en beschouwde zich niet minder dan een' vorst. Hij vleide het volk, vervolgde de edelen,

en verdeelde den buit onder zijne aanhangers. EDUARD III, koning van *Engeland*, zond aan ARTEVELD gezanten, ten einde de Vlamingen over te halen, om met hem tegen PHILIPPUS VAN VALOIS, koning van *Frankrijk*, leenheer van *Vlaanderen*, gezamenlijk op te trekken. ARTEVELD verklaarde zich voor EDUARD, en ten einde de Gentenaren gerust te stellen omtrent den eed van getrouwheid aan PHILIPPUS gezworen, ried hij EDUARD den titel van koning van *Frankrijk* aan te nemen. Graaf LODEWIJK daarentegen, zich aan de zijde van PHILIPPUS scharende, hield eenen landdag te *Brugge*, waar de voorstanders van het verbond met *Engeland* werden gevat, en te *Rupelmonde* onthoofd. De Gentenaren over dit gedrag in woede ontstoken, trokken tegen *Brugge* op, en versloegen hunnen graaf, die de wijk nam naar *Frankrijk*, doch in 1338 terugkeerde, met het oogmerk om zich met zijne oproerige onderdanen te verzoenen. Hij kwam binnen *Gent*, en trachtte de volksmenners over te halen, om zijne zijde te kiezen; doch de burgers sloten de poorten, namen den graaf gevangen, en dwongen hem, om met den koning van *Engeland* een aanvallend en verdedigend verbond te sluiten. Kort daarna vond LODEWIJK gelegenheid te ontsnappen, en naar *Parijs* te vlugten. De oorlog woedde thans heviger dan immer tusschen de Franschen aan de eene zijde en de Vlamingen en Engelschen aan de andere. De laatste belegerden *Doornik*, doch werden in 1341 bij *St. Omer* door de Franschen verslagen. Er kwam eene wapenschorsing tusschen de beide partijen tot stand, en nu begaf LODEWIJK zich naar *Gent*, alwaar koning EDUARD insgelijks verscheen, met oogmerk om den graaf voor zich te winnen. Dit was echter vruchteloos; maar toen LODEWIJK merkte dat zijne onderdanen door den invloed van ARTEVELD geheel van hem afkeerig waren, keerde hij andermaal naar *Parijs* terug. ARTEVELD deed nu den voorslag, om den zoon van koning EDUARD, den jeugdigen prins van *Waltis*, naderhand de *zwarte prins* geheeten, tot gouverneur van *Vlaanderen* te benoemen, onder voorwaarde, dat EDUARD het land tot een onafhankelijk hertogdom zoude verheffen. Doch de Vlamingen, schoon zij hunnen graaf wenschten te vernederen, waren nog niet gezind hem te onterven, en begonnen de bedoelingen van ARTEVELD te wantrouwen. Nu brak er te *Gent* een twist uit tusschen de verschillende gilden. De vollers stelden zich tegenover de wevers, en leverden hun op de groote

Markt eenen bloedigen slag, die den ganschen dag voortduurde. Vijftien honderd vollers verloren het leven; de wevers overwinnaars zijnde, dreven de overige vollers ter stad uit, waardoor de fabrieken groot nadeel leden. ARTEVELD had in dezen strijd geene partij gekozen, maar den klimmenden invloed van GERRIT DENIJS, den deken der wevers, met een nijdig oog bespiedende, wist ARTEVELD 500 Engelsche soldaten in de stad te brengen, en in zijne bergplaatsen te huisvesten. DENIJS en de wevers riepen verraad, vielen ARTEVELD aan, en doodden hem met eene menigte zijner Engelsche soldaten, in Julij 1344. De Vlamingen zeiden echter hunne vijandelijkheden tegen graaf LODEWIJK voort; deze sneuvelde bij *Crecy* in 1346, in de Fransche gelederen dapper strijdende. Hij werd opgevolgd door zijnen zoon LODEWIJK II, bijgenaamd van *Male*, van wege het kasteel *Male*, zijne geliefkoosde verblijfplaats. ARTEVELD had zijn gezag zeven jaren lang staande gehouden, gedurende welke (in weerwil van menige daad van gruwel en onregt), de steden bloeiden, en door hare naburen werden geëerbiedigd.

(OUDEGHERST, *Chroniques et annales de Flandre*),

ARTEVELD, (PHILIPPUS VAN), was de zoon van JAKOB VAN ARTEVELD. PHILIPPA, de gemalin van EDUARD III, hield hem ten doop, en hij ontving naar haar zijnen voornaam. Zijn vader liet hem een aanzienlijk vermogen na, en zijne moeder, eene vrouw van een voorzigtig karakter, waakte over zijne jeugd. Zij huwelijkte hem uit aan eene jonge dame van goeden huize, en nu leefde PHILIPPUS gerust en vergenoegd met zijne vrouw en zijne moeder, zich van alle openbare zaken onthoudende. Doch hij droeg eenen naam die aan partijschappen herinnerde. In 1379 brak er te *Gent* een nieuw oproer uit tegen graaf LODEWIJK VAN MALE, en na onderscheidene gevechten en menigvuldige wreedheden van weerskanten, gelukte het den graaf, om aan de oproerige stad allen toevoer van levensmiddelen af te snijden. VAN DER BOSCH en andere aanvoerders der Gentenaren ziende, dat het volk hun aangematigd gezag begon moede te worden, waren er op uit, om ARTEVELD aan het hoofd van den opstand te plaatsen. Zij stelden hem voor aan het volk, dat hem onder een daverend gejuich tot hunnen aanvoerder uitriep. ARTEVELD ziende dat de nood dringende was, vatte het stoute voornemen op, om met eene uitgelezene bende den graaf, die zich te *Brugge* bevond,

aan te vallen. Hij verliet *Gent* den 2^{den} Mei 1382, aan het hoofd van 5000 man, die besloten hadden te sterven of te overwinnen. Op drie mijlen afstands van *Brugge* koos hij eene voordeelige stelling, en sloeg zich daar neder. Den volgenden dag werd er binnen *Brugge* een groot feest gevierd. Te midden der optogten en vreugdebedrijven, kreeg men de tijding dat de Gentenaren in de nabijheid waren. De graaf trok hen onverwijd te gemoet met 800 ridders en edelknappen, gevolgd door eene talrijke doch ongeordende menigte volks uit *Brugge*, zoo als slaggers, glazenmakers, touwslagers, bootsheden en anderen, die dachten tegen eenen uitgehongerden hoop te zullen strijden. De Gentenaren hadden een moeras voor zich, en hunne flanken gedeckt door eene rij karren: zij openden een hevige kanonvuur op de aanvallers, wier drift hierdoor merklijk bekoelde. ARTEVELD den vijand door eene vernuftige wending in het moeras gelokt hebbende, geraakten de Bruggenaars in verwarring; vele ridders werden gedood, en de overige door de vlugtende menigte medegesleept. De graaf kwam met slechts veertig ridders in *Brugge* terug, op den voet gevolgd door de Gentenaren, die tegelijk ter stad indrongen. Het was duister, en voordat de burgers van *Brugge* eenigzins van den plotselingen schrik waren bekomen, werd reeds de stad uitgeplunderd. Al de aanhangers van den graaf, zoowel de slaggers als die van andere gilden, welke den graaf gunstig waren, werden vermoord of ter stad uitgedreven. Het graauw was de Gentenaren dapper behulpzaam in het moorden en plunderen. Eerst in den morgenstond gelukte het ARTEVELD het bloedbad te stuiten; doch de overheidspersonen werden opzettelijk nagespoord, en als verraders des lands ter dood gebragt. Door deze ramp werd de koophandel van *Brugge* voor eenen geruimen tijd vernietigd. De graaf verschool zich dien nacht en den volgenden dag in het huis eener arme vrouw, die hij dikwijls in haren nood had bijgestaan. Na de inneming van *Brugge* openden de andere Vlaamsche steden voor ARTEVELD de poorten, behalve *Oudenaarden*. Door eigenwaan opgeblazen, begon ARTEVELD nu eenen prachtigen, zelfs vorstelijken staat te voeren, hief naar willekeur belastingen van het landvolk, maar droeg zorg, dat de stad *Gent* ruim voorzien was van levensmiddelen, die voor matigen prijs aan de inwoners werden uitgereikt. Zijne legerplaats had niet alleen overvloed van alle noodwendigheden, maar

zelfs van het overtollige. ARTEVELD begon nu *Oudenaarden* te belegeren, doch was hierin niet voorspoedig. Inmiddels toonden de bevolkingen der naburige landen en staten zich geneigd, om met de Vlamingen gemeene zaak te maken, en de geest van opstand verspreidde zich tot in *Frankrijk*. De hertog van *Bourgondië*, regent van *Frankrijk*, trachtte derhalve den jeugdigen koning KARÉL VI over te halen, om graaf LODEWIK bij te staan, en den Vlaamschen opstand te dempen, eer dat de Engelschen konden te hulp snellen. Er werd een magtig leger op de been gebragt, onder het bevel van OLIVIER VAN CLISSON, een bekwaam doch onbarmhartig krijgs-overste; de koninklijke standaard werd ontrold, en de veldtocht in de maand November 1382 geopend. De Franschen legerden zich bij *Roosbeke*, tusschen *Kortrijk* en *Gent*. ARTEVELD, voortvarend van aard, zocht hen terstond op. Zijn leger, gelijk in aantal, maar minder geoefend, werd zoo dicht in elkander geschaard, dat het meerendeel der strijders geene genoegzame ruimte had, om hunne wapenen te gebruiken. Ook duurde de slag slechts een half uur, en 25,000 Vlamingen werden, meest in de vlugt, gedood. Het lijk van ARTEVELD, onder eenen hoop gesneuvelden gevonden, werd aan eene boom opgehangen. De slag van *Roosbeke* is, uit hoofde der gewigtige gevolgen, bij dien van AETIUS tegen ATILLA en van KAREL MARTEL tegen de Mooren vergeleken. «Indien de Vlamingen overwinnaars waren geweest,» merkt FROISSART aan, «dan had de opstand, die reeds in *Parijs* begon uit te breken, zich over geheel *Frankrijk* verspreid, en de gansche adel zou uitgeroeid zijn geworden.» De Vlaamsche onlusten duurden nog eenige jaren voort, tot dat, na den dood van graaf LODEWIK in 1384, PHILIPPUS de Stoute, hertog van *Bourgon-dië*, die met 's graven eenigste dochter MARGARETHA gehuwd was, hem in het bezit van *Vlaanderen* opvolgde, en hetzelfde eindelijk bevredigde.

(BARANTE, *Histoire des ducs de Bourgogne de la maison de Valois*.)

ARUNDEL, (THOMAS HOWARD, graaf van), een Engelsch edelman van smaak, geleerdheid en liefde voor oude kunstwerken, onder de regering van JACOBUS I en KAREL I. Hij was de grootste beschermmer der schilder- en beeldhouwkunst, op wien zijne eeuw zich kon beroemen. Zijne verzameling van teekeningen werd door geene andere overtroffen, en zijne standbeelden evenaarden in waarde en oudheid die der prachtlievendste vorsten

van zijnen tijd. Ten einde deze standbeelden te bekomen gebruikte hij in *Italië*, *Griekenland* en in andere landen van *Europa*, gedurende vele jaren, verscheidene bekwame mannen, die dezelve voor hem opspoorden en kochten. Hij had tevens een groot aantal schilderstukken der beroemdste meesters, vooral van *HANS HOLBEIN*. Ook heeft *ARUNDEL* veel tot de verfraaijing van *Londen* toegebracht, door meer gelijkvormigheid in den bouwtrant der huizen aan te prijzen. Onder andere zeldzaamheden hebben de *Arundeliaansche* marmers groote beroemdheid verkregen. In den beredeneerden *Catalogus* daaromtrent, zien wij dat de gansche *Arundeliaansche* collectie bestond uit 37 oude standbeelden, 128 borstbeelden en 250 marmeren steenen met Grieksche inscriptiën, behalve de steenen doodkisten der ouden, altaren, fragmenten en onwaardeerbare edelgesteenten. *ARUNDEL*'s kleinzoon heeft naderhand de meeste marmeren oudheden aan de hoogeschool van *Oxford* ten geschenke gegeven. *ARUNDEL* verliet *Engeland* toen de burgeroorlog onder *KAREL I* uitbrak, en stierf te *Padua*, in 1646.

(*Looge's Portraits of illustrious personages.*)

ARUNDEL, (BLANCHE), de dochter van den graaf van *WORCESTER*, verdient eene plaats onder de heldinnen, welke de geschiedenis heeft aan te wijzen. Met slechts vijfentwintig man, verdedigde zij het kasteel *Wardour*, tien dagen lang, tegen *sir EDWARD HUNGERFORD*, die haar met dertien honderd man kwam belegeren. Niet dan op vereerende voorwaarden gaf *BLANCHE* het kasteel over. Zij stierf in 1669, zes en zestig jaren oud.

(*Dictionary of Biography.*)

ASCHAM, (ROGER), een geleerde schrijver, geboren in 1515 te *Kirby Wiske*, in het graafschap *York*, studeerde op het *St. Jans* collegie te *Cambridge*, waar hij later tot professor in de Grieksche taal werd benoemd. *ASCHAM* was een groot liefhebber der muziek en bespeelde verscheidene instrumenten. Ook muntte hij uit in het schoonschrijven, eene kunst waarop in dien tijd hoogen prijs gesteld werd, en welke invloed heeft gehad op zijn toekomend fortuin. Tot ontspanning van moeilijke letterkundige studiën, vermaakte *ASCHAM* zich dikwijls met boogschieten. Toen men hem deswege verwijtingen deed, wyl men dit waarschijnlijk als een slecht voorbeeld in eene academiestad beschouwde, schreef hij een werkje waarin hij den lof en de grondregelen van het boogschieten ver-

melde. Het werd in 1544 onder den titel van *Toxophilus* uitgegeven, en aan *HENDRIK VIII* opgedragen, waarvoor de koning hem eene jaarwedde schonk van tien pond, eene som van veel meer beduidenis dan thans. In 1548 werd hij leermeester in de oude talen van *ELIZABETH*, welke betrekking hij met roem voor zich zelve en tot groot genoegen zijner vorstelijke kweekeling vervulde. Ook onderwees hij deze vorstin de calligraphie (schoonschrijfkunst) alsmede prins *EDUARD* en den beiden broeders *HENDRIK* en *KAREL*, hertogen van *Suffolk*. Ten gevolge van eenige onaangenaamheden, verliet hij *ELIZABETH* zeer onverwacht. Deze overhaasting berouwde hem later; want menschen die aan eerbied en ontzag gewend zijn, zullen niet ligt eene oneerbiedigheid vergeven. *CHALMERS* zegt ons, dat het *ASCHAM* niet dan met groote moeite gelukte de gunst van *ELIZABETH* te herwinnen. In de maand September 1556 vergezelde hij den Engelschen afgezant *MORVINE* als secretaris naar *Duitschland*, alwaar hij drie jaren vertoefde, onderscheidene landen bezocht, en van al het merkwaardige naauwkeurig aantekening hield. Tevens bewees hij den Engelschen ambassadeur groote diensten, niet alleen in staatkundige zaken, maar ook in het besturen van deszelfs afzonderlijke studiën, welke meerendeels op de Grieksche taal betrekking hadden. Viermaal in de week, des morgens, verklaarde hij drie of vier bladzijden uit *HERODOTUS*, en des namiddags meer dan tweehonderd dichtregelen uit *SOPHOCLES* of *EURIPIDES*. Ook las hij met hem de redevoeringen van *DEMOSTHENES*. Op de andere drie dagen copieerde hij de brieven, welke de afgezant naar *Londen* zond, hield een dagboek bij, en schreef zijne eigene brieven, uit welke het blijkt, dat hij, in weerswil zijner voordeelige en aanlokkelijke betrekking, vurig verlangde weder aan de hoogeschool te zijn. In 1552 gelukte het zijnen vrienden hem tot Latijnsch secretaris van koning *EDUARD* te zien benoemen; na diens dood bekleedde hij dezelfde waardigheid bij koningin *MARIA* en vervolgens bij *ELIZABETH*, die hij tevens eenige uren daags de voortreffelijkste stukken uit de beste oude classieke schrijvers voorlas.

In den jare 1563 begon *ASCHAM*, op aandrang van *sir RICHARD SACKVILLE*, een werk te schrijven, getiteld: *de Schoolmeester*, eene verhandeling over de opvoeding. Dit werk, met lust en ijver begonnen, werd door den dood van zijnen beschermer afgebroken, en eerst eenige

(JOHNSON'S *Life of Ascham*.)

ASPASIA, eene beroemde Grieksche vrouw, de dochter van AXIOCHUS, geboren te *Milète* in *Ionië*, die zich in *Athene* nederzette, waar zij, door hare schoonheid en hare talenten, grooten invloed verwierf. Wij vinden van haar vroeger leven niets opgeteeekend. Zij won zoo geheel het hart van PERICLES, dat deze zich van zijne vrouw scheidde, om ASPASIA te huwen. Onder hare bewonderaars behoorde SOCRATES, die in hare welsprekendheid groot behagen schepte. Zij was daarenboven bedreven in de staatkunde, wijsbegeerte en redekunde. Ofschoon hare deugd in eenen kwaden reuk stond, namen aanzienlijke Atheners hunne vrouwen mede, om ASPASIA te hooren spreken. Na den dood van PERICLES verbond zij zich aan LYCIGLES, een' man van geringe afkomst, dien zij tot groot aanzien in den staat verhieft. CYRUS gaf aan zijne geliefdeste minnares, MILTO, den naam van ASPASIA, als eene hulde aan hare bekoorlikheden.

ASPREMONT, (FRANÇOIS, burggraaf van), gouverneur van Bayonne, onder de regering van den ontmenschten KAREL IX,

(Nouvelle Biographie Classique.)

(Dictionary of Biography.)

Rabbi ABRAHAM BEN DIOR verzekert in zijne Kabbalah, p. 68, dat sedert de dagen van rabbi JEHUDA HANNASI, of RABBENU HAKKADOSH, niemand zooveel kennis der wet, godsdienst, nederigheid en bekwaamheden in zich heeft verenigd. De verklaringen der *Mishna* door ASHJ aan zijne leerlingen, werden onder zijn toezigt verzameld,

en maken den grondslag uit van den Babylonischen Talmud. Het was zijne gewoonte telken jare in de maand Februarij aan zijne leerlingen eene schriftelijke verhandeling te dicteren, welke zij gedurende zes maanden moesten bestuderen, en hem vervolgens in de maand Augustus hunne gevoelens, denkbeelden en inzigten over derzelver inhoud mededeelen. Hij moedigde hen aan, om hunne bewijsgronden te verdedigen, hief hunne twijfelingen op, en beantwoordde hunne tegenwerpingen, of bekrachtigde hunne gevoelens door de getuigenissen van vroegere geleerden. De hoofden der klassen verklaarden aan de jongere studenten hetgeen door hunnen meester slechts beknopt was medegedeeld. Aan de uitstekendste leerlingen werden prijzen toegekend. Vervolgens deed ASHER eene nieuwe opgave, welke gelijkertijds zes maanden lang werd bestudeerd, en in de maand Februarij onderzocht. Uit de aldus gedurende zestig jaren verzamelde bouwstoffen, stelde ASHER dat gedeelte van den Babylonischen Talmud op, hetwelk hij met eigene hand heeft geschreven. Dit werk werd voortgezet door zijne leerlingen, welker getal eenige duizenden bedroeg. De Talmud werd te *Amsterdam* met aantekeningen in 12 folio deelen uitgegeven.

(WOLF, *Bibliotheca Hebraea*, tom. I.)

ASSER, of ASSERIUS, was een geleerde Engelsche monnik van st. DAVID en een bloedverwant van den aartsbisschop NOVIS. Koning ALFRED de Groote noodigde hem in 880 aan zijn hof; doch ASSER wees dit van de hand, zeggende: dat het hem kwalijk zoude staan eene plaats te verlaten waar hij was opgevoed en tot priester geordend, om eigene bevordering te zoeken. Koning ALFRED verlangde nu, dat ASSER zijn tijd tusschen hem en het klooster zoude verdeelen, en zes maanden aan het hof en zes maanden in het klooster doorbrengen. Ook hierin stemde hij niet toe zonder zijne broederen geraadpleegd te hebben, die zulks goedvonden, hopende dat koning ALFRED hun klooster des te meer gunstig zoude zijn. Toen ASSER aan het hof kwam, werd hij door ALFRED met blijken van bijzondere hoogachting ontvangen. Hij bleef acht maanden bij den koning, lezende te zamen zulke boeken als de koning bezat. Op kersavond schonk hem de koning twee kloosters en een zijden schoudergewaad van groote waarde, met bijvoeging, dat dit kleinigheden waren, en hij hoopte in het vervolg beter om hem te denken. De koning werd meer en meer aan ASSER gehecht, dien hij in gewigtige omstandigheden raadpleeg-

de. ASSER beschreef nu ALFRED's leven, en droeg hem deze gedenkschriften op. Dit werk is nog in wezen, en bevat een merkwaardig bericht hoe de koning en ASSER den tijd te zamen doorbragten.

ASSER zegt dat hij op den dag van *St. Martin*, met den koning sprekende, eene plaats uit eenen bijzonderen schrijver aangehaald hebbende, ALFRED daarmede zoo was ingenomen, dat hij hem verzocht dezelve op den kant van een boek, hetwelk hij in zijnen boezem droeg, aan te teekenen. Doch ASSER daar geene toereikende ruimte vindende, vroeg aan ALFRED of hij niet eenige bladen zoude bezorgen, om de merkwaardigste dingen op te schrijven, welke in hunne gesprekken of hunne lectuur mogten voorkomen. De koning was met dit denkbeeld zeer ingenomen. Uit deze standvastige gewoonte ontstond eene belangrijke verzameling, welke de koning zijn *Handboek* noemde. ALFRED schonk ASSER het bisdom van *Exeter* en later dat van *Sherborne*. ASSER schijnt gedurende ALFRED's leven aan het hof gebleven te zijn. Hij stierf omtrent den jare 910. ASSER heeft onderscheidene godgeleerde werken geschreven, doch zijn *leven van ALFRED* verdient de meeste onderscheiding.

(*Biography Britannica*.)

ATAHUALPA, door sommige geschiedschrijvers ATABALIPA geheeten, was de zoon van HUAYNA CAPAC, (den elfden Inca van *Peru*), bij eene prinses van *Quito*. Volgens de wetten van *Peru* mogten de Inca's alleen huwen met hunne zusters of een ander meisje uit hun eigen geslacht: iedere andere vereeniging werd als onwettig beschouwd. Uit dien hoofde kon ATAHUALPA zijnen vader niet opvolgen. HUAYNA CAPAC, die hem teeder liefhad, verlangde echter dat ATAHUALPA hem op den troon van *Quito*, welke aan zijn rijk was toegevoegd, zoude opvolgen. Hij deelde dezen wensch mede aan den erfprins HUASCAR, die in den wil zijns vaders toestemde. En bij den dood van den Inca beklom ATAHUALPA in 1523 den troon van *Quito*, en HUASCAR dien van *Peru*. De beide broeders geraakten echter spoedig met elkander in oorlog. ATAHUALPA's heerschzucht en ontrouw waren hiervan oorzaak. In eene vlakte, zes mijlen van *Cuzco*, leverde men elkander eenen bloedigen slag. ATAHUALPA was overwinnaar, en nam HUASCAR gevangen. De ongelukkige vorst werd in ketenen geklonken, en het gansche keizerlijk geslacht uitgeroeid; eenigen werden onthoofd, anderen van rotsen ter neder geworpen, vrouwen en kinderen aan boomen bij de

haren opgehangen, om van honger te sterven. Dit onmenselijk bedrijf bezaaide den omtrek van *Cuzco* met twee honderd slagtoffers. De ongelukkige *Huascar*, in rouwgewaad gehuld en met eenen strop om den hals, werd naar dit bloedtooneel gevoerd, ten einde den dood zijner bloedverwanten te aanschouwen.

Te midden dezer burgertwisten kwamen de Spanjaarden in *Peru*. *Atahualpa*, verschrikt door de berigten, welke hij omtrent deze ongenoodigde gasten ontving, vaardigde aan de Spanjaarden een gezantschap af, dat hen door rijke geschenken voor *Atahualpa* moest trachten te winnen. De afgezant werd met alle beleefdheid door *Francisco Pizarro* ontvangen, die hierop zijnen broeder *Hernando* aan *Atahualpa* zond, om dezen zijne vriendschap aan te bieden, en zijne oogmerken bekend te maken, welke (volgens *Pizarro*) geen ander doel hadden dan het geluk van *Atahualpa* en zijne onderdanen te bevorderen. Den volgenden dag ging *Atahualpa*, vergezeld van eene ongewapende lijfwacht van 8000 man, zijne opwachting bij *Pizarro* maken. Zoodra hij was aangekomen, trachtte *Vader Valverde*, in eene lange aanspraak, den *Incas* met de leerbegrippen der katholieke godsdienst bekend te maken, hem verklarende, dat zijn rijk door den paus, Gods stedehouder, aan den magtigen keizer *Karel* was geschonken, en hij alzoo verplicht was hetzelfde aan dien monarch over te geven; in het tegengestelde geval zou *Atahualpa* met al zijne onderdanen te vuur en te zwaard verdelgd worden. De *Incas* verbaasd over zulk een voorstel, slaakte eene diepe zucht, en antwoordde door middel van zijnen tolk, dat, wanneer hij den inhoud hunner eerste aanspraak met dien der tegenwoordige vergeleek, hij er geen ander gevolg uit kon trekken, dan dat zij, zoowel als hun monarch, dwingelanden waren, die de wereld uitplunderden, en de rijken van anderen onregtvaardig en gewelddadig bemagtigden, of een geesel Gods, om het menschedom te tuchtigen: dat hij niet kon begrijpen, hoe hij drie heeren dienen kon, en zijn rijk slechts aan eenen enkelen overgeven: dat, indien hij met eenig regt verplicht was aan iemand schatting te betalen, het dan aan den paus of liever aan God zoude zijn, maar niet aan den keizer. De Spanjaarden lieten *Atahualpa* niet verder uitspreken. De ruitery viel op de ongewapende menigte aan, die door nieuwsgierigheid gedreven, was zamengevloeid, grijsaards, vrouwen en kinderen ter neder vallende of onder de pooten hunner paarden vertrappende. *Francisco Pizarro* stelde

I.

zich tevens aan het hoofd van zijn voetvolk, en viel op *Atahualpa*'s lijfwacht aan, welke, op bevel van den *Incas*, geen tegenstand bood. De Spanjaarden maakten zich meester van *Atahualpa*, belaadden hem met ketenen, en voerden hem gevangen naar *Caxamarca*, den vorstelijken zetel der *Incas*.

Atahualpa bood *Pizarro* aan, om voor zijn rantsoen de vloer zijner gevangenis met vaten vol goud en zilver te bedekken. Toen hij uit de houding der Spanjaarden opmaakte, dat zij met dit aanbod niet tevreden waren, of aan de nakoming van hetzelfde twijfelden, reikte hij met zijne hand zoo hoog hij kon tegen den muur, en beloofde de kamer tot die hoogte met goud en zilver te vullen. *Pizarro* nam dit aanbod aan, en hierop gaf de *Incas* de noodige bevelen, om den losprijs te brengen. *Atahualpa*, schoon gevangen zittende, was met zijne krijgsoversten in gemeenschap, en beval, dat men zijnen broeder naar *Jauja* zou vervoeren. Hier zag *Huascar* twee officieren van *Pizarro*, en smeekte hen te zijnen behoeve tusschenbeiden te treden. Toen deze omstandigheid *Atahualpa* ter ooren kwam, beval hij, *Huascar* ter dood te brengen. De ongelukkige *Huascar* zeide in zijne laatste oogenblikken: «Ik word door een' dwingeland van mijn rijk en leven beroofd, maar hij zal van zijne overweldigde magt geen genot hebben.»

Een afvallige *Peruaan*, *Felipillo* geheeten, die bij de Spanjaarden als tolk diende, en het oog had op eene der vrouwen van *Atahualpa*, beschuldigde hem valschelijk van aan zijne onderdanen heimelijk last gegeven te hebben, om zich tegen de Spanjaarden te wapenen. De *Incas* werd hierover verhoord. Sommige Spaansche officieren, wier namen door *Garcilaso* genoemd worden, spraken over de onregtvaardigheid dezer handelwijze, en trachtten hunnen krijgsmakkers te doen gevoelen, dat men het Spaansche karakter zou bezoedelen, door zich schuldig te maken aan ondankbaarheid jegens eenen vorst, die hen met zoo vele blijken van vriendschap had ontvangen, en aan wien zij daarenboven hun woord hadden gegeven, om hem in vrijheid te stellen, zoodra men den beloofden losprijs zou ontvangen hebben; en eindelijk, dat bijaldien *Atahualpa* behoorde te regt gesteld te worden, hij naar *Spanje* moest worden gezonden, om door den keizer zelven gevonnisd te worden. *Almagro* en zijne partij, die juist waren aangekomen, en op de schatten van *Atahualpa* vlamden, beweerden, dat hij voor den krijgstraad moest worden ge-

5

bragt. Dit gevoelen had de overhand. ATAHUALLPA werd verhoord, en veroordeeld, om levend verbrand te worden, op onderscheidene valsche en belagchelijke beschuldigingen, en van wege den moord aan zijnen broeder HUASCAR gepleegd. Op zijnen weg naar de strafplaats, verlangde hij gedoopt te worden, en uit dien hoofde werd hij alleen gewurgd. Men zegt, dat ATAHUALLPA in zijne laatste oogenblikken groote standvastigheid aan den dag legde. Hij wordt door de Spaansche geschiedschrijvers beschreven als een man van fraaije ligchaamsgestalte en een edel voorkomen, van een helder, vlug en doordringend verstand, loos, schrand en manhaftig. GARCILASO verhaalt van hem de volgende anecdote: — Terwijl ATAHUALLPA zich in de gevangenis bevond, en verscheidene Spanjaarden had zien lezen en schrijven, dacht hij, dat deze bekwaamheid niet aangeleerd was, maar een vermogen aan al de Spanjaarden eigen. Ten einde zich van de waarheid hiervan te overtuigen, verzocht hij eenen soldaat, om het woord *Dios* (God) op den nagel van zijnen duim te schrijven. Vervolgens vroeg hij elken Spanjaard, die bij hem kwam, om te lezen, wat daar geschreven stond, en toen hij telkens hetzelfde antwoord ontving, werd hij in dit denkbeeld bevestigd; doch toen hij vervolgens deze vraag aan FRANCISCO PIZARRO had gedaan, en deze hierop niet kon antwoorden, ontdekte hij, dat het lezen eene aangeleerde kunst was. Van dit oogenblik af, had hij zulk een gering denkbeeld van PIZARRO, dat hij hem niet de grootste verachting behandelde.

(*Comentarios Reales de los Incas*, 1^e Deel.)

ATA-MELIK, of met zijn geheelen naam ALA-EDDIN ATA-MELIK AL-JOWAINI, zag in het jaar 1226 of 1227 het eerste levenslicht in het district van *Jowain* bij *Nishabur* in *Khorasan*, in welk landschap zijn vader, BOHA-EDDIN, achtereenvolgens onderscheidene belangrijke waardigheden onder de Mongolsche vorsten bekleedde. ATA-MELIK ontving eene zorgvuldige opvoeding; doch staatkundige bezigheden onttrokken hem spoedig aan zijne letteroefeningen. ARGUN, de landvoogd van *Khorasan*, koos hem tot medgezel op zijne reis naar *Tartarië*, en stelde hem in 1251 aan den Mongolschen keizer, MANGU-KAHN, te *Karakorum* voor. ATA-MELIK vertoefde hier een geruimen tijd, en begon zijn groot werk betrekkelijk de geschiedenis der Mongollen, ter voltooiing van hetwelk hij verscheidene reizen ondernam naar *Mawaralnahr*, *Turkestan* en het aloude land der *Uighurs*. Na onderscheidene wisselingen der onstandvastige fortuin te hebben ondervonden, overleed

hij in 1282 te *Bagdad*. Zijn werk over de geschiedenis der Mongollen, getiteld: *Jehan-Kushai* (d. i. de verovering der wereld) wordt door sommige der meest geachte Oostersche schrijvers aangehaald als de beste bron over dit onderwerp. Een handschrift, hetwelk, zegt men, het grootste gedeelte van dit werk bevat, wordt bewaard in de koninklijke bibliotheek te *Parijs*. (Zie de gedenkschriften over het leven en de werken van ATA-MELIK, door QUATREMÈRE, in de *Mines de l'Orient*, 1 d. pag. 220 etc.)

ATAULPHUS, schoonbroeder van ALARIK, koning der West-Gothen, stond dezen ter zijde bij zijnen inval in *Italië*. Na ALARIK's dood werd ATAULPHUS in 411 tot zijnen opvolger verheven. In het volgende jaar voerde ATAULPHUS zijne krijgsbenden uit *Italië* naar *Gallië*, zoo het schijnt met het voornemen om zich bij JOVINUS te voegen, (die tegen het Romeinsche rijk in opstand was), en *Gallië* met hem te deelen. JOVINUS dit verbond afwijzende, bood ATAULPHUS keizer HONORIUS den vrede aan, en versloeg JOVINUS, die gevangen genomen en ter dood gebragt werd. PLACIDIA, de zuster des keizers, die reeds vóór eenigen tijd ATAULPHUS was in handen gevallen, schonk hem eindelijk hare hand. Het huwelijk werd voltrokken te *Narbonne*, in het Zuiden van *Gallië*, in den aanvang des jaars 414. ATAULPHUS verscheen bij deze gelegenheid in Romeinsch krijgsgewaad, en bood zijne bruid verscheidene vazen vol goud en juweelen aan, welke in het jaar 414, bij de plundering van *Rome*, door de West-Gothen waren buit gemaakt. ATAULPHUS toog vervolgens naar *Spanje*, waar hij te *Barcelona* door een' zijner stalmeesters in 417 werd vermoord. Een kind bij PLACIDIA, aan hetwelk hij den naam van THEODOSIUS had gegeven, stierf vóór hem. VALLIA, opvolger van ATAULPHUS, zond PLACIDIA aan haren broeder HONORIUS terug, die haar uithuwlijkte aan den consul CONSTANTIUS.

(JORNANDES, ZOSIMUS, OROSIUS en GIBBON).

ATHALIA, dochter van ACHAB, (koning van *Israël*), en JEZEBEL, gemalin van JORAM, koning van *Juda*, en moeder van AHASIA. JORAM stierf in 885 v. c. en werd opgevolgd door AHASIA, die slechts één jaar regeerde. De ontijdige dood van AHASIA deed ATHALIA het afschuwelijk voornemen opvatten, om al de mannelijke bloedverwanten van het koninklijk geslacht te doen vermoorden. Een hunner, JOAS geheeten, werd door JOSABATH, echtgenoot van den hooge priester JOJADA, gered, en gedurende zes jaren in eene kamer van den tempel verborgen gehouden. Twee en veertig prinses verloren het leven.

ATHALIA beklom den ledigstaanden troon 884 j. v. c., en regeerde zes jaren. In het zevende jaar harer regering klonk een luid vreugdegejuich haar vreeselijk in de ooren, en deed haar naar den tempel snellen. Zij vond daar den jeugdigen JOAS, met eene kroon op het hoofd, onder de algemeene toejuiching der priesteren en krijgslieden tot koning uitgeroepen wordende en door den hoogepriester JOJADA gezaafd. ATHALIA, door de menigte dringende, schreeuwde: verraad! verraad! doch te vergeefs. JOJADA gaf terstond bevel, ATHALIA naar het paleis terug te voeren, waar dit gekroonde monster ter dood werd gebracht (2 Kon. XI). De ontdekking van JOAS is het onderwerp van een fraai treurspel van RACINE, geschreven op bevel van MEVR. DE MAINTENON, ten einde door eenige aanzienlijke jonkvrouwen, uit het opvoedings-gesticht van *St. Cyr*, (door MEVR. DE MAINTENON opgerigt), in tegenwoordigheid van LODEWIJK XIV opgevoerd te worden. Dit treurspel werd met het opzettelijk doel vervaardigd, om dichterlijke schoonheid en dramatische belangstelling gepaard te doen gaan met zuiverheid van zedelijk gevoel en aankweeking van godsdienstige gezindheden.

ATHANASIUS (ST.), bijgenaamd *Apostolicus*, was een der vermaardste godgeleerden en kerkvaders der vierde eeuw. De kerkelijke geschiedenis van dien tijd behelst meerendeels het verhaal van gebeurtenissen waarin hij hoofdzakelijk was betrokken. ATHANASIUS werd, tegen het einde der derde eeuw, in de nabijheid van *Alexandrië* geboren. Zijne moeder behoorde tot eene adellijke familie van *Alexandrië* en aanbad de afgoden. Zij gaf ATHANASIUS eene goede opvoeding. Toen zij hij hem aandrong, om in het huwelijk te treden, weigerde hij haren raad te volgen. Nu ontbood de moeder eenen toovenaar, om ATHANASIUS daartoe uit te lokken; doch deze toovenaar gaf haar weldra te kennen, dat ATHANASIUS reeds een Galileër was, boven de magt der tooverij verheven, en een groot man zou worden. Nadat zij dit gehoord had, geleidde de moeder haren zoon naar den patriarch van *Alexandrië*, en liet zich met hem doopen. De moeder stierf, en ATHANASIUS bleef, als een andere SAMUEL, bij den patriarch. RUFINUS, die de kerkelijke geschiedenis van EUSEBIUS heeft vervolgd, verhaalt ons dat ATHANASIUS, nog slechts een knaap zijnde, reeds spelende andere knapen doopte, en dat deze omstandigheid hem het eerst in kennis bragt met den bisschop ALEXANDER, den negentienden patriarch van *Alexandrië*. De geschriften van

ATHANASIUS dragen blikken, dat hij eene geleerde opvoeding had genoten, en met de godgeleerde en ongewijde letterkunde zijner eeuw bekend was. Na het overlijden van den patriarch ALEXANDER, werd ATHANASIUS tot diens opvolger verkozen. Van nu af was zijn leven eene onophoudelijke worsteling met ARIUS en de Arianen, die hij verfoeide; deze hardnekkige strijd werd gekenmerkt door eene afwisseling van nederlagen en triumfen. ATHANASIUS werd verbannen of teruggeroepen, naarmate het opperhoofd der regering de Arianen of hunne tegenpartij begunstigde. Toen keizer JOVIANUS, opvolger van JULIANUS, den troon beklom, was de zegepraal van ATHANASIUS volkomen; hij bleef tot aan zijnzen dood, (371), in het bezit zijner waardigheid. Zijne werken van godgeleerden, zedekundigen en geschiedkundigen aard beslaan drie folio deelen. Zijne godgeleerde schriften betreffen hoofdzakelijk de leer der Drieëenheid, de Vleeschwording van CHRISTUS en de goddelijkheid des Heiligen Geestes. Zijne geleerdheid evenaarde zijn voortreffelijk hart. Hij verkreeg den eernaam van *Vader der Regtinnigheid*, en ABBAS COSMAS zegt: «Indien gij een stuk «van de werken des heiligen ATHANASIUS «vindt, en u papier ontbreekt, schrijft «het op uw kleed.»

(EUSEBE RENAUDOT, *Historia patriarcharum Alexandrinorum*.)

ATHELSTAN, koning van *Engeland*, was een natuurlijke zoon van EDUARD den ouden, dien hij in 925 opvolgde. Hij behaalde op de Denen en later op de Schotten en Ieren te *Brunenburgh* eene schitterende overwinning, welke in een Anglo-Saksisch lied werd verheerlijkt. Men zal geen ongunstig denkbeeld van de Anglo-Saksische dichtkunst dier dagen opvatten, wanneer wij daaruit de volgende regelen uit het Engelsch aanhalen:

Pursuing, they destroyed
the Scottisch people
and the ship-fleet.
The dead fell!
the field resounded!
the warriors sweat!
After that the sun
rose in the morning hour,
the greatest star!
glad above the earth,
God's candle bright!
the eternal Lord's
till the noble creature
hastened to her setting.
There lay soldiers many
with darts struck down,
Northern men,
over their shields shot.
So were the Scotch
weary of ruddy battle (1).

(1) Den vijand vervolgende, verdelgden zij de Schotten en hunne schepen. Het slagveld weêrgalnde

Deze groote overwinning maakte ATHELSTAN's roem buiten het eiland bekend. Sedert dien tijd had hij grooten invloed op de zaken der naburige rijken. Hij huwelijkt zijne zusters uit aan den koning van Frankrijk en den keizer van Duitschland, en begunstigde den koophandel. Ieder koopman, die drie reizen gedaan had, werd tot den adelstand verheven. ATHELSTAN overleed in 940, in den ouderdom van slechts 47 jaren. «Zijn leven,» zegt WILLIAM VAN MALMESBURY, «was kort, maar groot in daden.»

(TURNER, *History of the Anglo-Saxons*.)

ATHENAGORAS, een Atheensch wijsgeer. Hij ombelsde in de tweede eeuw het Christendom, en zond aan de keizers ANTONINUS en COMMODUS in 178 een verdedigingsschrift ten behoeve der Christenen. Men heeft van hem eene fraaije verhandeling over de opstanding der dooden. Deze stukken zijn in het Grieksch en het Latijn in 1706 te Oxford gedrukt.

(*Nouvelle Biographie classique*.)

ATHENAIÏS. Zie EUDOXIA.

ATHENEUS, een inboorling van Naucratis in Beneden-Egypte, was een beroemd letterkundige van de derde eeuw. Hij leefde te Alexandrië en naderhand te Rome. Wij weten niets van zijn leven dan dat hij eene geschiedenis der Syrische koningen heeft geschreven, welke is verloren gegaan, en een merkwaardig boek, getiteld: *Deipnosophistæ*, *Tafelgesprekken der Geleerden*, in vijftien boeken, die nog grootendeels in wezen zijn. De onderwerpen loopen hoofdzakelijk over de tafelvermaken en die der zinnen; doch het geheel is doormengd met zulk eene menigte belangrijke daadzaken en breedvoerige uittreksels uit verloren schrijvers, dat het werk een der onschatbaarste boeken is, ter opheldering van de zeden en gewoonten der ouden.

Het eerste boek der *Tafelgesprekken* begint met eene lofrede op den gastheer LAURENTIUS; het gedenkt de namen dergenen die zich in de smulking het meest beroemd hebben gemaakt, zoo als APICIUS, en prijst den wijn, enz. Het onderwerp van den wijn wordt in het tweede boek voortgezet; dat aan het einde vele aardige dingen bevat over vruchten en eetbare gewassen. Het derde boek bevat eene smakelijke verhandeling over vijgen, appelen, schelvisch en andere spijzen, alles

doorspekt met talrijke aanhalingen uit onderscheidene dichters. Ten aanzien van den afwisselenden inhoud der volgende boeken, moeten wij den lezer naar het oorspronkelijke verwijzen.

Wij kunnen eenigzins de waarde van ATHENEUS werk nagaan uit de daadzaak, dat hij acht honderd blijspelen heeft gelezen, om er uittreksels uit te maken; hij haalt vijftien honderd verlorene werken aan, en de namen van omtrent zeven honderd schrijvers, die zonder hem meerdeels onbekend zouden zijn gebleven. Dit werk is dikwijls van groot belang als toevalligerwijze onderscheidene twijfelachtige punten in de geschiedenis ophelderende. De laatste en beste uitgave van ATHENEUS is van W. DINDORF, Leipzig, 1827, 3 d. 8°.

(*Biographie Universelle*.)

ATHIAS. Rabbi JOZEF ATHIAS was een beroemd boekdrukker te Amsterdam, die in den jare 1700 aan de pest stierf. Bijgestaan door de schranderste geleerden van Amsterdam, vergeleek hij de oude uitgaven en handschriften van den Hebreuwschen bijbel, en bezorgde in 1661 eene nieuwe uitgave, voor welke JOHANNES LEUSDEN den korten inhoud en het voorbericht schreef. De tweede uitgave van dezen bijbel verscheen in 1667 in twee deelen octavo, en was nog aanmerkelijk verbeterd. De uitgaven van ATHIAS bijbel waren veel naauwkeuriger dan alle vorige; schoon sommige geleerden er nog menigen misslag in hebben ontdekt. Ook was de bijbel van ATHIAS de eerste waarin de verzen met Arabische getalmerken zijn aangeduid.

ATHIAS drukte den bijbel ook in het Spaansch, in het Joodsch Hoogduitsch (dat door de Russische, Poolsche en sommige Duitsche Joden gesproken wordt) en in het Engelsch. Van den Engelschen bijbel liet hij de vormen staan, en verzekert, dat hij daarvan meer dan een millioen exemplaren heeft verkocht; doch dit is moeilijk te gelooven, wijl de Engelsche bijbel van ATHIAS schaars wordt aangetroffen. De Staten-Generaal van ons gemeenebest boden ATHIAS, tot bewijs hunner belangstelling in zijne onderneming, eene gouden keten en eenen gedenkpenning aan. De voorreden der latere uitgaven van den Hebreuwschen bijbel, behelzen gewoonlijk eenige bijzonderheden omtrent ATHIAS zelve.

(EICHORN, *Einleitung in das Alte Testament*.)

ATHLONE, (graaf VAN) Zie GINKEL.

ATTALUS III, koning eener kleine, doch vruchtbare en volkrijke landstreek in het Noordwesten van Klein-Azië, waarvan Pergamus (eigenlijk Pergamum) de hoofdstad was. De Romeinen gaven aan deze

van den val der dooden! De krijgsman zweette van den opgang der zon, (de grootste star, de schitterende fakkel Gods en des eeuwigen Opperregeerders) die zich vrolijk over het aardrijk verheef, tot dat dit grootsch gewrocht ten ondergang neigde. Daar lag eene menigte krijgslieden door schichten ter neder geveld, Noormannen met doorboorde schilden. Zoo werden de Schotten den bloedigen kamp moede.

landstreek inzonderheid den naam van *Azië*. Deze *ATTALUS*, *Philometor* bijgenaamd, van wege zijne liefde voor zijne moeder, was de zoon van *EUMENES II*. Hij beklom den troon van *Pergamus* na den dood van zijnen oom *ATTALUS II*, 138 j. v. c. Zijne regering was vooral opmerkelijk door zijne dwaze buitensporigheden en den moord zijner vrienden en bloedverwanten. Eindelijk ontwaakte zijn geweten, en nu kastijde hij zich zelven met bijgeloofige gestrengheid. Eindelijk liet hij alle zorgen der regering varen, en wijdde zich geheel aan den tuinbouw, waarin hij zóó bedreven werd, dat hij over dit onderwerp een werk schreef, hetwelk door *PLINIUS*, *VARRO* en *COLUMELLA* geprezen wordt. Terwijl hij zich ijverig bezig hield, om voor zijne moeder *STRATONICE*, dochter van *ARIARATHES*, koning van *Cappadocië*, een prachtig grafgesticht op te rigten, stelde hij zich aan de brandende zon bloot, werd door de koorts aangetast, en stierf na eene vijfjarige regering. In zijnen uitersten wil vond men de woorden: *bonorum meorum populus Romanus haeres*, zoodat de Romeinen tot erfgenamen zijner roerende goederen waren benoemd; doch dezen beweerden, dat men door die uitdrukking het koninkrijk *Pergamus* zelf moest verstaan. *ARISTONICUS*, een natuurlijke zoon van *EUMENES II*, maakte intusschen aanspraak op den troon, en handhaafde zich eenigen tijd met veel kloekmoedigheid; doch eindelijk werd hij verslagen, gevangelijk naar *Rome* gevoerd, en in den kerker verwurgd. Sedert dien tijd was het koninkrijk *Pergamus* een Romeinsch win-gewest.

(CLINTON, *Fasti Hellenici*.)

ATTICUS, (TITUS POMPONIUS), behoorde tot een der doorluchtigste geslachten van *Rome*. Hij werd geboren den 9 Maart 109 j. v. c., zijnde drie jaren ouder dan *CICERO* en *POMPEIUS*, en negen jaren ouder dan *CESAR*. Zijne vroegste jaren gingen voorbij onder het toezicht van zijnen vader, wiens smaak voor letterkunde hem aanspoorde, om zijnen zoon de beste opvoeding deelachtig te doen worden, welke *Rome* kon aanbieden. En dat het den vader gelukte zijnen zoon liefde voor de fraaije letteren in te boezemen, blijkt uit *ATTICUS* volgende loopbaan. Hij leefde in de stormachtigste tijden der Romeinsche republiek, en echter wist hij de vriendschap te behouden van de uitstekendste mannen der onderscheidene staatspartijen. Wij bezitten nog brieven van *CICERO* en *ATTICUS*, in zestien boeken, een onwaardeerbaar gedenkschrift van dit belangrijk tijdperk. *ATTICUS* sleet een aanmerkelijk

deel zijns levens in *Athene*, werwaarts hij zich begeven had, ten einde geen getuige te zijn van de onheilen, welke de burger-twisten zijn vaderland berokkendden. En het is niet onwaarschijnlijk, dat hij, uit-hoofde van zijn langdurig verblijf in *Athene*, den bijnaam van *ATTICUS* bekomen heeft. Wij hebben geene bouwstoffen voor eene uitvoerige beschrijving van zijn leven, hetwelk in de genoegens eener letterkundige afzondering werd gesleten. De dag van zijn vertrek uit *Athene* was een dag van rouw voor de inwoners, wier toegenegenheid hij in eene hooge mate had weten te winnen. *ATTICUS* stierf in den ouderdom van zeven en zeventig jaren eenen vrijwilligen hongerdood, wijl hij de kwaal, welke hem had aangetast, voor ongeneeslijk hield. Hij was schrijver van onderscheidene werken, waarvan geen enkel tot ons is gekomen. Hij schreef jaarboeken waarin hij eene strenge tijdrekenkundige orde in acht nam. Hij was bijzonder gelukkig in het vervaardigen van bijschriften op doorluchtige mannen. Ook schreef hij eene geschiedenis van het consulschap van zijnen boezemvriend *CICERO* in het Grieksch, in eenen eenvoudigen, onopgesmukten stijl.

Het leven van ATTICUS, door zijnen tijdgenoot en vriend *CORNELIUS NEPOS*, moet eerder als eene lofrede dan als eene levensbeschrijving worden aangemerkt; sommigen hebben zelfs beweerd, dat het niet het werk van dezen beroemden schrijver is.

(T. POMP. *ATTICUS*, *eine Apologie*, en *HELD*, *Prolegom. ad Vitam Attici quae vulgo Corn. Nepoti adscriptur.*)

ATTLA. Deze geduchte veroveraar was de neef van *ROAS*, een koning of aanvoerder der Hunnen, die, in den aanvang der vijfde eeuw, zich met zijne horden in *Pannonië* aan den Zuidelijken oever van den *Donau* nederzette. *ATTLA* en zijn broeder *BLEDA* volgden *ROAS* in 433 op. De eerste daad hunner regering bestond in het sluiten van den vrede met *THEODOSIUS II*, ten einde de veroveringen in het Noorden voort te zetten. Hunne heerschappij strekte zich weldra uit van den *Donau* oostwaarts tot aan de *Wolga*, en noordwaarts tot aan de *Oostzee*. Nu brak *ATTLA* weder den vrede met het Oostersche keizerrijk, versloeg herhaalde malen zijne vijanden, en verdelgde alles te vuur en te zwaard. *Konstantinopel* zelfs bedreigd wordende, vlood *THEODOSIUS* naar *Azië*, en sloot eindelijk met *ATTLA* den vrede op vernederende voorwaarden. Kort daarna liet *ATTLA*, moede den troon met zijnen broeder te deelen, *BLEDA* heimelijk vermoorden.

In het jaar 448 vergezelde de geschied-

schrijver PRISCUS 's keizers afgezanten, om hunnen meester, wegens de niet nakoming van sommige artikelen van het gesloten verdrag, bij ATTILA te verdedigen, en wij ontleenen uit zijne beschrijving eenige bijzonderheden over de huisselijke gewoonten en zeden der Hunnen. In de vlakten van *Oppper-Hongarijē*, ergens tusschen den *Donau*, de *Theisse* en het Karpatische gebergte, kwamen zij aan een groot dorp, hetwelk in de nabijheid van ATTILA's paleis was ontstaan. Het koninklijk gebouw was geheel van hout: de huizen der Hunnen waren van dezelfde bouwstof, en het eenigste steenen gebouw was eene reeks van baden, gesticht door 's konings gunsteling ONEGESIUS. Het hout was echter tot kolommen gevormd, gebeeldhouwd en gepolijst. De afgezanten vonden dezelve met eenigen smaak bearbeid, en merkten eene barbaarsche pracht op in het ten toon spreiden van den rijken buit, op meer beschaafde natiën behaald. Zij werden weldra aan eenen prachtigen maaltijd genoodigd; de gasten werden allen in goud en zilver bediend; doch de koning vergeenoegde zich met de eenvoudigste spijs, welke hem op een houten tafelbord werd voorgezet; hij at zeer matig. Zijn drank was insgelijks eenvoudig. De overigen van het gezelschap borsten van tijd tot tijd in schaterend lagchen uit over de zonderlinge kluchten van twee potsemakers; doch ATTILA behield zijne gewone onveranderlijke ernsthaftigheid. Een geheime zendeling van dit gezantschap was met de verfoeilijke taak belast, om den moord van dezen geduchten vijand te bewerken. ATTILA werd met het wezenlijk doel van het gezantschap bekend; doch hij liet den misdadiger, zoowel als diens onschuldige medgezellen, ongedeerd vertrekken. Echter zag THEODOSIUS zich gedwongen, om voor dezen laaghartigen aanslag te boeten door het zenden van een tweede gezantschap, beladen met kostbare geschenken, waarmede de koning zich schijnbaar liet tevreden stellen.

Omtrent dezen tijd verzamelde ATTILA een geducht leger, en dreigde de beide deelen der Romeinsche wereld. Aan elk der beide keizers zond hij de trotsche boodschap: «ATTILA, mijn Heer en uw «Heer! beveelt u een paleis voor zijne «onmiddellijke ontvangst in gereedheid te «brengen.» Bij deze beleediging, voegde hij den eisch van voldoening der achterstallige schatting. MARCIANUS, die THEODOSIUS was opgevolgd, antwoordde hem in denzelfden Laconischen stijl. «Ik heb goud «voor mijne vrienden en staal voor mijne «vijanden.» Waarschijnlijk deed het ver-

schil van inborst der beide keizers ATTILA besluiten eerst tegen VALENTINIANUS, den keizer van het Westersche rijk, op te trekken. Hij viel in *Galliē*, rigtte aldaar groote verwoestingen aan, doch werd bij *Châlons-sur-Marne* door de veldoversten des keizers aangevallen, en tot den aftogt gedwongen. Kort daarna verscheen hij in *Italiē*, en verwoestte de stad *Aquileja*. Geen huis bleef staande, niemand dergenen die den overwinnaars in handen vielen behield het leven. Meerdere steden bukten voor zijn geweld; *Rome* zelf sidderde. Eindelijk liet hij zich door paus LEO I verbidden, en trok af op voorwaarden dat VALENTINIANUS hem eene groote som gelds zou betalen, en zijne zuster HONORIA ten huwelijk geven. Na het sluiten van dit verdrag trok ATTILA naar den *Donau* terug.

De dood van ATTILA viel voor in den jare 453. Volgens het algemeen gevoelen stierf hij in den nacht van zijn huwelijk met ILDIKO, eene schoone jeugdige maagd, (met welke hij zijnen vrouwenstoet wilde vermeerderen,) door het springen van een der bloedvaten.

PRISCUS merkt aan, dat niemand in zulk eenen korten tijd zoo vele landen heeft ten onder gebragt. De trotsche Romeinen echter ontzieden ATTILA den titel van koning; zij noemden hem slechts kriegsbevelhebber hunner legers, en vermomden de jaarlijksche schatting die zij hem opbragten, onder den schoonschijnenden naam van kriegsbezoldiging. De afbeelding, welke JORNANDES van ATTILA geeft, vertoont hem met de echte gelaatsstreken van het Kalmuksche ras; hij was klein van gestalte, breed geschouderd en van een sterk gestel — zwart van uitzigt, met weinig borstelig haar in plaats van een' baard; hij had een groot hoofd, een' platten neus en kleine oogen. Zijne houding was woest en trotsch, en niemand kon hem aanzien zonder de gevolgtrekking te maken, dat hij gekomen was, om de wereld te verontrusten. Hij zelf zeide eens, dat het gras nimmer groeide op eene plaats waarover zijne paarden eenmaal hadden gedraafd. Sommige Hongaarsche schrijvers verhalen, dat, toen hij in *Galliē* was, een kluizenaar hem te kennen gaf, dat hij de *geesel Gods* was, die hem het zwaard der gerechtigheid had in handen gegeven, om de ondeugden der Christenen te straffen; doch dat het hem zou onwrongen worden zoodra zij zich bekeerden. Zij voegen er bij, dat ATTILA zich dit gezegde, na de nederlaag te *Châlons*, herinnerende, bij zijne titels dien van *Flagellum Dei* heeft gevoegd. Terstond na zijnen dood ontbond zich het rijk door

hem gesticht, door de twisten en oneenigheden zijner zonen en legerhoofden, het lot van meest alle uitgebreide heerschappijen, welke door geweld, als met een' tooverslag, zijn ontstaan.

(*Conversations-Lexicon.*)

ATTWOOD, (GEORGE), een wiskundige, in 1745 te Londen geboren, verried vroegtijdig groote wiskundige talenten. In 1784 gaf hij in het licht zijne Voorlezingen over de proefondervindelijke wijsbegeerte, en insgelijks eene Verhandeling over de Regtljnige Beweging en de Rondraaijing der Ligchamen. De beroemde PITT, die op de hoogeschool zijn vriend was, gaf hem een ambt zonder dienst, ten einde hij het grootst gedeelte zijns tijds zou kunnen wijden aan financiële berekeningen, in welke hij dezen staatsdienaar van groot nut was. Attwood stierf, ongehuwd, in 1807. Behalve de reeds vermelde werken, heeft men nog van hem *Verhandelingen over de samenstelling der bogen en de duurzaamheid der schepen.*

(*Dictionary of Biography.*)

AUBERT, (JEAN LOUIS), hoogleeraar in de letterkunde aan het koninklijk collegie, werd geboren te Parijs in 1731, en overleed in 1814. Zijne poëzij kenschetst zich in het algemeen door gemakelijkheid en sierlijkheid; vooral muntte hij uit als fabeldichter, en werd door VOLTAIRE luide toegejuicht. De Franschen beschouwen hem als een' niet onwaardigen navolger van LA FONTAINE.

(*Dictionary of Biography.*)

AUBIGNAC, (FRANÇOIS HEDELIN), abt van, geboren te Parijs in 1604, stierf in 1676. Hij was bestemd voor de balie, doch verliet die voor den geestelijken stand. Hij werd beschermd door RICHELIEU, die hem de opvoeding van zijnzen neef, den hertog van Fronsac toevertrouwde. AUBIGNAC was een boezemvriend van de meeste geleerden zijner eeuw, en maakte eenen grooten naam; doch zijne treurspelen en romancen zijn thans vergeten. Zijn treurspel ZENOBIA uitgefloten zijnde, was hij hierover zeer verontwaardigd, en beweerde dat het volkomen overeenstemde met de kunstregelen van ARISTOTELES. «Ik geloof gaarne,» antwoordde hem de groote CONDÉ, «dat gij de regelen van ARISTOTELES naauwkeurig hebt gevolgd; maar ik kan het ARISTOTELES niet vergeven, dat zijne regelen u zulk een ellendig broddelwerk hebben doen vervaardigen.»

(*Woordenboek der Zamenleving.*)

AUBIGNÉ, (THÉODORE AGRIPPA D^s) in 1550 in de nabijheid van Pons geboren. Als Protestant omhelsde hij de partij van HENDRIK IV. Hij had eene zeer zorg-

vuldige opvoeding genoten. Op den ouderdom van vier jaren kreeg hij eenen leermeester, die hem Latijn, Grieksch, Hebreuwsch en zijne moedertaal onderwees. Men zegt dat hij deze talen op den ouderdom van zes jaren verstond, en een jaar later in staat was PLATO's *Crito* te vertalen. In weerwil van de ongerijmdheid van dit verhaal, moeten wij zeggen, dat hetzelfde geput is uit d'AUBIGNÉ's Gedenkschriften van zijn bijzonder leven; maar tevens ook dat hij een dier snoevende schrijvers is, die er zich niet om bekommeren, de waarheid aan hunne ijdelheid op te offeren. Na den dood zijns vaders trad hij in de krijgsmacht. HENDRIK IV beschouwde hem als een' vriend op wien hij zich veilig kon verlaten, en gebruikte hem in het veld en in den raad. Deze vriendschap bekoelde echter van d'AUBIGNÉ's zijde, toen HENDRIK IV het Katholijk geloof had omhelsd. d'AUBIGNÉ bleef een der hechtste steunpilaren der Protestanten, en verdedigde stoutmoediglijk hunne zaak, welke, volgens hem, vooral achteruitging door de omkoopjng hunner opperhoofden, die, meerendeels geschenken of ambten aannemende, in hunnen tegenstand verflaauwden. Zeker is het dat d'AUBIGNÉ, even als zijne medgezellen, rijk had kunnen zijn, en hij bijkans de eenige was, die weinige middelen bezat. Hij verhief ten allen tijde zijne stem voor de onafhankelijkheid der Hugenoten. Op zekeren dag met den kardinaal DU PERRON disputeerende, verzekerde hij, dat de Hugenoten zich gewillig zouden onderwerpen aan al hetgeen bij de kerk gedurende de vier eerste eeuwen van het Christendom was in zwang geweest. «Geef mij nog 40 jaren,» zeide de kardinaal, begeerig om de Chalcedonische kerkvergadering er onder te begrijpen. «Dit wordt u toegestaan,» antwoordde d'AUBIGNÉ. En toen hem deze inwilliging ten kwade werd geduid, hernam hij: «Bekent de kardinaal niet, door «nog veertig jaren meer te vragen, dat de «overleveringen der vier eerste eeuwen met «zijne gevoelens in tegenspraak zijn?»

Eene misschien te ver gedrevene openhartigheid deed hem de gunst van HENDRIK IV verliezen. Hij verwijderde zich naar Genève, alwaar hij zich geheel aan de studie toewijdde. Zijn voornaamste werk is de *Geschiedenis van zijn' eigen leeftijd*, een uitmuntend geschrift over de Hugenoten in Frankrijk. Op last van het parlement van Parijs, werd dit werk in 1620 openlijk verbrand. Ook heeft men van hem *la Confession Catholique de M. DE SANCY* en *les Aventures du Baron DE FENESTRE*. Het eerste is gerigt tegen DE SANCY,

minister van financiën, en den kardinaal du PERRON; het laatste waarschijnlijk tegen den hertog d'EPÉMAS, met wien d'AUBIGNÉ dikwijls overhoop lag. De Gedenkschriften van zijn leven werden in 1731 gedrukt. Hij overleed te Genève in 1630. Zijn zoon CONSTANT d'AUBIGNÉ, wiens schandelijk gedrag zijne laatste jaren verbitterde, was de vader van de beruchte Mad. DE MAINTENON. (*Penny Cyclopaedia*.)

AUBUSSON, (PIERRE D'), grootmeester der ridders van st. JAN van Jeruzalem, geboren in *la Marche* in 1423. De Turken in 1480 het eiland *Rhodus* aanvallende, betoonde hij de uiterste kloekmoedigheid. De Turken hadden eene legermacht van 100,000 man, aangevoerd door een' afvalligen Griek, PALEOLOGI. Na het grootste gedeelte der vestingwerken ter neder geschoten te hebben, waagden de Turken, den 27 Julij, eenen algemeenen storm. In hunnen woedenden aanval verdreven zij aanvankelijk de verdedigers uit de voornaamste bres. Zeven Turksche standaards op de wallen geplant hebbende, stoven de Turken de stad in, maar ontmoetten d'AUBUSSON aan het hoofd eener uitgelezene schaar Fransche ridders, die, na eenen bloedigen strijd, de Turken ter stad uitdreven. d'AUBUSSON bekwam vijf wonden, van welke hij echter gelukkig herstelde. De Turken, door eenen plotseligen schrik gedreven, scheepten zich tegen den wil van PALEOLOGI in, en zeilden naar huis. Dit beleg kostte den Turken 9,000 dooden en 15,000 gekwetsten. d'AUBUSSON verleende eene schuilplaats aan zizimus, zoon van sultan MAHOMED II, die de wreedheid van zijnen broeder BAJAZET ontvlugte. Hij zond dezen jeugdigen vorst naar *Frankrijk* en vervolgens naar *Rome*.

d'AUBUSSON verviel in eene groote neêrslagtigheid, toen hij zag dat de Christenvorsten elkander beoorloogden, in plaats van hunne strijdkrachten tegen de Muzelmannen aan te voeren. Hij stierf te *Rhodus*, in de maand Julij 1503, in den ouderdom van tachtig jaren. Hij was een der doorluchtigste Grootmeesters zijner orde. Er bestaat in het Latijn eene beschrijving van het beleg van *Rhodus*, hetwelk aan d'AUBUSSON wordt toegekend. Pater BOUHOURS heeft ons eene levensbeschrijving van d'AUBUSSON nagelaten.

AUDEBERT, (JEAN BAPTISTE), geboren te *Rochefort*, in *Frankrijk*, in 1759, overleed in 1800. Hij was een uitstekend en onvermoeid kunstenaar. Aanvankelijk miniatuurschilder, verliet hij dit kunstvak, legde zich toe op de natuurkunde, en graveerde voorwerpen uit de natuurlijke his-

torie. Zijne gekleurde platen van vogelen, waartoe hij olieverw en goud gebruikte, zijn de beste in hare soort. Zijne grootere werken, elk een folio deel uitmakende, bevatten de beschrijving der apen en die der kolibrietjes.

(NIEUWENHUIS, *Woordenboek van kunsten en wetenschappen*.)

AUDRAN, (GIRARD), een der beroemdste historie-graveurs, werd in 1640 te *Lyon* geboren. Nadat hij drie jaren in *Rome* had doorgebracht, werd hij, op onderzoek van COLBERT, naar huis geroepen, en verkreeg eene jaarwedde met de benoeming van koninklijk graveur van LOUWIK XIV. Hij graveerde voor dezen monarch LE BRUN's veldslagen van ALEXANDER, en deze meesterstukken drukten het zegel op zijne vermaardheid. De schilder-academie benoemde hem tot haar medelid. Zijne werken zijn talrijk en worden hoog geschat. Hij stierf in 1703. Verscheidene zijner bloedverwanten hebben in dezelfde kunst uitgemunt.

(STRUTT, *Biogr. Dict. of Engravers*.)

AUGER, (ATHANASIUS), een Fransch geestelijke, werd in 1734 te *Paris* geboren, en stierf aldaar in 1792. Hij vertaalde DEMOSTHENES en andere Grieksche redenaars. Zijn beste werk is echter de staatsregeling der Romeinen onder de koningen en de republiek, waaraan hij meer dan dertig jaren heeft gearbeid. Zijne zachte geëerdheid maakte hem vele vrienden.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*.)

AUGER, (LOUIS SIMON), een lid der Fransche academie, zag in 1772 het levenslicht te *Paris*, en maakte een einde aan zijn bestaan in 1829. Hij was een man van groote geleerdheid en talent. Hij stond aan het hoofd van onderscheidene dagbladen, en was een der voornaamste schrijvers van *la Biographie Universelle*; hij schreef eene lofrede op BOILEAU en CORNEILLE, en gaf eene menigte werken uit, die hij met aanteekeningen en ophelderingen verrijkte.

(*Dictionary of Biography*.)

AUGEREAU, (PIERRE FRANÇOIS CHARLES), hertog van *Castiglione* en maarschalk van *Frankrijk*, werd den 11 November 1757 te *Paris* van nederige ouders geboren. Zijn vader was, zegt men, fruitverkooper. Eerst diende hij onder de Fransche karabiniers, en trad vervolgens in Napoleonsche dienst. Hij kreeg in 1787 zijn ontslag, doch bleef te *Napels* wonen, waar hij als schermmeester den kost won. In 1792 keerde hij naar zijn vaderland terug, en schaarde zich in de geleerden der omwentelings-gezinden. Daar de meeste officieren waren uitgeweken, maakte hij

snelle bevorderingen, en werd binnen korten tijd adjudant-generaal. Het slagveld was AUGEREAU's lust en leven, doch in den dagelijkschen kring was hij niet meer dan een gewoon mensch. Toen NAPOLEON, hoe voortvarend en vurig van aard ook, oordeelde, dat de Franschen te ver in *Italië* waren gedrongen, en het dus voorzigtig was om voor de aanrukkende versche legerbenden onder WURMSER te wijken, bestreed AUGEREAU dit gevoelen, en haalde NAPOLEON over den vijand aan te vallen in plaats van te wijken. Het gevolg was de slag en de overwinning van *Castiglione*, welke AUGEREAU den titel van hertog bezorgde.

Het schitterendste wapenfeit van dezen veldtogt, zoo rijk in daden van heldenmoed en kloek beleid, was de slag van *Arcole*, welke plaats had in het midden van November 1796. De zwarigheid was, om eene brug over te trekken, die niet alleen verdedigd werd door batterijen met veel en zwaar geschut beplant, maar ook door het kanon van de wallen en het musketvuur uit de huizen. Verscheidene malen waren de Franschen reeds terug gedreven, toen AUGEREAU eenen standaard grijpende, daarmede naar de brug vloog, gevolgd door eene sterke kolom, welke echter door eene geweldige hagelbui van kogels en schroot het voortdringen werd belet. Schoon AUGEREAU de overtogt over de brug niet had kunnen volvoeren, werd hij echter bij een decreet van het *Directoire* voor zijne betoonde kloekmoedigheid dank gezegd, en hem den standaard, dien hij bij deze gelegenheid gedragen had, vereerd. AUGEREAU, een warm voorstander zijnde der Fransche republiek, zag met leede oogen, dat NAPOLEON zich tot opperheerscher wilde opwerpen. Terwijl de omwenteling van den 18 Brumaire werd voorbereid, naderde AUGEREAU NAPOLEON, zeggende: «Wel, gij hebt u zelve in een aardig dilemma gebracht.» «AUGEREAU!» hernam NAPOLEON, «herinner u *Arcole*; de fortuin scheen mij daar nog meer aan te grimmen, echter zegepraalde ik, en zal zulks ook nu!» Hij had gelijk; de overheersching was volkomen, en AUGEREAU genoodzaakt zich met de overigen te onderwerpen.

Nadat AUGEREAU tusschen 1797 en 1804 onderscheidene hooge rangen had bekleed, werd hij in het laatste jaar tot maarschalk verheven. Hij nam een werkzaam deel aan de veldtogten van 1805, 1806, 1807, 1809, 1812 en 1813, telkens zijnen roem als krijgsbevelhebber verhoogende. In den slag van *Eylau* door eene plotselinge ongesteldheid en de koorts aangestast, liet hij zich op het paard vastbin-

den, en bleef, schoon gewond, de laatste in den strijd. In 1814 werd hem de verdediging van het zuidoostelijk deel van *Frankrijk* tegen de Oostenrijkers opgedragen; hij bezette *Lyon* en stelde de stad in staat van verdediging. Aanvankelijk verdreef hij de Oostenrijkers in verscheidene gevechten; doch eindelijk bewust van de groote overmagt waar tegen hij had te strijden, en de hulpbronnen van NAPOLEON dagelijks ziende verminderen, trad hij in onderhandeling, en trok naar het Zuiden.

NAPOLEON beschouwde dit gedrag eenigermate als verraad, en zeker is het, dat van alle maarschalken AUGEREAU het minst gehecht was aan zijnen meester, die zoo veel jonger was dan hij, en door zijne overheersching de eerezucht van den republikeinschen veldheer had gekwetst. AUGEREAU ombelsde de zaak der *Bourbons*, werd in zijne waardigheden bevestigd en tot pair benoemd. Bij de terugkomst van NAPOLEON in 1815 hield AUGEREAU zich schuil. Toen *LODEWIJK XVIII* op den troon was hersteld, kwam AUGEREAU weder te voorschijn, en nu werd hem de smartelijke taak opgedragen, om lid te zijn van den krijgstraad, voor welken de maarschalk *NEY* moest te regt staan. Zijne veroordeelende stem over zijnen voormaligen krijgsmakker is in de oogen der Franschen de grootste smet op AUGEREAU's nagedachtenis. Hij overleefde dit niet lang; de waterzucht sleepte hem in de maand Junij 1816 ten grave.

(*Penny Cyclopaedia*.)

AUGUSTINUS, (ST.) een beroemd kerkvader, geboren te *Tagaste*, eene kleine stad in *Afrika*, in het binnenland van *Numidië*, en volgens de geloofwaardigste bronnen op den 13 November 354. Zijne moeder *MONICA* was eene zeer godvreezende vrouw. Schoon zij voor de opvoeding van haren zoon niets gespaard had, was hij in zijne jeugd losbandig en zedeloos. Zijn vader *PATRICIUS* zond hem naar *Carthago*, om aldaar zijne studiën te voltooijen. Zonder dezelve te verzuimen, liet hij echter zijn ongeregeld leven niet varen. Hij verwierf zich eenen grooten naam in de wel sprekendheid, en onderwees dezelve te *Tagaste*, *Carthago*, *Rome* en *Milaan* met grooten roem. De smeekingen zijner moeder en de leerreden van den bisschop *AMBROSIVS* bewerkten zijne bekeering. Hij legde zijne dwalingen af, en werd op den ouderdom van twee en dertig jaren, door *AMBROSIVS* zelve gedoopt. Naar *Afrika* teruggekeerd, werd hij door *VALERIUS*, bisschop van *Hippone*, tot priester geordend, en volgde hem later op. Hij stierf in 430. Zijne geschriften zijn menigvuldig, en hebben nog veel gezag. Zijn groot

werk, de *Stad Gods* en de *Belijdenissen* zijn het meest bekend.

MOSHEIM geeft van hem de volgende karakterschets: De roem van AUGUSTINUS, bisschop van *Hippo*, vervulde de geheele Christenwereld, en niet zonder reden; want deze doorluchtige man vereenigde vele groote en schitterende hoedanigheden in zich. Een verhevene geest, een onafgebroken en ijverig zoeken naar de waarheid, eene onafmatbare vlijt, een onuitputtelijk geduld, eene opregte godsvrucht en een fijn en levendig vernuft werkten te zamen, om zijnen roem op de hechtste grondslagen te vestigen. Het is echter zeker, dat zijn oordeel niet met zijne andere groote talenten gelijken tred hield, en dat hij bij vele gelegenheden meer de aandrift zijner levendige verbeelding volgde, dan de voorschriften der rede en der voorzigtigheid.

(LENAINE TILLEMONT, *Mémoires pour servir à l'histoire ecclésiastique*, vol. 13).

AUGUSTINUS of bij verkorting **ST. AUGUSTINUS**, eerste bisschop van *Canterbury*, was oorspronkelijk een monnik in het klooster van st. ANDRIES te *Rome*, alwaar hij opgevoed werd onder GREGORIUS, naderhand paus GREGORIUS I en st. GREGORIUS. Hij wordt gewoonlijk de apostel der Engelschen genoemd, wijl hij naderhand met omtrent veertig andere monniken uitgezonden werd, om de Angel-Saksers tot het Christendom te bekeeren. Deze zending werd ondernomen in het jaar 596. AUGUSTINUS en zijn gezelschap zich op reis begeven hebbende, kregen weldra een' weêrzin in deze roeping, en verlangden 'terug te keeren, liever dan zich naar een land te begeven, met welks zeden en taal zij onbekend waren. AUGUSTINUS begaf zich op weg naar *Rome*, ten einde 's pausen toestemming te verwerven, om terug te keeren; doch deze hooge kerkvoogd gaf hem eenen brief mede voor de zendelingen, waarin zij vermaand en aangemoedigd werden, om de onderneming voort te zetten. Tevens schreef GREGORIUS aan ETHERIUS, bisschop van *Arles*, en aan den koning en de koningin der Franken, om den zendelingen alle mogelijke hulp te verleenen, en hen zelfs van tolken te voorzien. Eindelijk staken zij over naar *Britannië*, en landden op het eiland *Thanet*, van waar zij boden zonden aan ETHELBERT, koning van *Kent*, om hem bekend te maken, dat zij van *Rome* waren gekomen, en de beste tijding der wereld medebragten, — het eindeloos genot van een eeuwig leven voor degenen die hen ontvingen. Het grondgebied van koning ETHELBERT werd waarschijnlijk bij voorkeur tot het tooneel hunner werk-

zaamheden uitgekozen, omdat zijne gemalin BERTHA, eene dochter van CHEREBERT, koning der *Parisii* (*Parijzenaren*), eene Christin was, die bij de voorwaarde haars huwelijks de vrije uitoefening harer godsdienst had bedongen. Ook had zij eenen Franschen bisschop, LUTHART geheeten, als kapellaan in haar gevolg, en in gebruik de kleine kerk van st. MARTIJN, welke buiten de wallen van *Canterbury* was gelegen.

Aanvankelijk beval hun ETHELBERT het eiland *Thanet* niet te verlaten; doch kort daarna kwam hij bij hen en noodigde hen uit tot een gehoor in het open veld. Hij weigerde de goden zijner vaderen voor eene nieuwe eerdienst te verlaten; doch daar hun doel menschlievend was, stond hij hun toe, ongestoord te prediken, en wees hun *Canterbury* tot verblijfplaats aan, alwaar zij, in statigen optogt, onder het zingen van geestelijke liederen, hunne intrede hielden. De bekeering en de doop des konings spoedig volgende, kregen zij verlof ook elders het Evangelie te verkondigen.

In 597 werd AUGUSTINUS tot bisschop der Engelsche natie verheven, en verzocht aan den paus de oplossing van zekere bezwaren aangaande het onderhoud der geestelijkheid. GREGORIUS antwoordde, dat de giften aan de kerk, volgens gewoonte, in vier deelen moesten gesplitst worden; een deel voor den bisschop en zijn gezin, om gastvrijheid uit te oefenen, een tweede voor de geestelijkheid, een derde voor de armen, en een vierde voor het onderhoud der kerken. Daar al de pastoors monniken waren, behoorden zij in gemeenschap te leven; doch degenen die verkozen te trouwen, moesten door het klooster onderhouden worden. Aangaande het verschil van gewoonten, godsdienst-plegtigheden en formulier-gebeden, gaf GREGORIUS te kennen, dat AUGUSTINUS niet gebonden was in alles hierin *Rome* te volgen, maar zulks moest inrigten naar hetgeen hij oordeelen zou het meest de vroomheid en godsvrucht der pas gestichte kerk te bevorderen. Op verzoek van AUGUSTINUS, zond GREGORIUS meer zendelingen over, alsmede een kostelijk geschenk in boeken, kledingstukken, kerksieraden en overblijfselen van heiligen. Hij ried AUGUSTINUS aan de heidensche tempels niet te verwoesten, doch alleen de afgodsbeelden weg te nemen, de muren met wijwater te wasschen, altaren op te rigten, reliquiën in dezelve te bewaren, en ze alzoo trapswijze in Christenkerken te herscheppen, niet alleen om de kosten van het bouwen van nieuwe kerken te besparen, maar ook om het

volk des te gemakkelijker te bewegen, om die plaatsen van eerdienst te bezoeken, aan welke zij gewoon waren. Inzonderheid drukte hij AUGUSTINUS op het hart, om aan de nieuwbekeerden toe te staan op zekere feestdagen tot Gods glorie een groot aantal ossen te doden en te eten, gelijk zij vroeger tot glorie van den duivel hadden gedaan. Onderscheidene dezer punten doen ons gunstig over de verstandige vrijzinnigheid van den toenmaligen paus GREGORIUS denken. St. AUGUSTINUS bleef ijverig en met den besten uitslag aan de bekeering der Engelschen voortarbeiden, tot dat hij in den jare 604 te *Canterbury* overleed. Men zegt, dat hij op éenen dag 10,000 personen van beiderlei geslacht in de rivier *Swale* gedoopt heeft.

(*Vita* s. AUGUSTINI, auctore GOCCELINO MONACHO)

AUGUSTULUS, de laatste keizer van het westelijk deel van het instortende Romeinsche keizerrijk, was de zoon van ORESTES, een Pannoniër van geboorte, die bij ATTILA in hooge gunst stond, en hem tot geheimschrijver diende. Na ATTILA's dood trad ORESTES in Romeinsche krijgsdienst, en klom, door de gunst van den keizer JULIUS NEPOS, van trap tot trap tot de hoogste waardigheden op. Hij beloonde zijnen weldoener door de bondgenootschappelijke troepen, in dienst van den keizer, tot oproer aan te sporen. NEPOS vlood, en nu plaatste ORESTES zijn eigen zoon, ROMULUS AUGUSTUS, op den ledigstaanden troon. Deze jongeling bezat geene hoedanigheden, die hem onderscheidden, behalve schoonheid, en zijn karakter wordt eigenaardig aangeduid door het verkleinwoord AUGUSTULUS (AUGUSTUSJE), onder welken naam hij het meest bekend is. Binnen het jaar viel ORESTES door het leger, dat hem verheven had. De losbandige Barbaren achtten zich beleedigd, toen hij weigerde een derde gedeelte der landerijen van *Italië* onder hen te verdeelen. De vermaarde ODOACER, koning der Herulen, belegerde hem in *Pavia*; de stad werd ingenomen en ORESTES gedood. De hulpelooze en onervarene AUGUSTULUS deed afstand van den troon, en werd door ODOACER menschlievend behandeld, die hem de beroemde *villa* van LUCULLUS, op het voorgebergte van *Misenum*, bij *Napels*, tot verblijfplaats aanwees, met eene jaarwedde van 6000 goudstukken. Gewoonlijk wordt de val van het Westersche Romeinsche keizerrijk gesteld in het jaar 476, doch GIBBON schijnt het jaar 479 hiervoor te houden.

(GIBBON, C. XXXVI).

AUGUSTUS, (CAJUS JULIUS CESAR OCTAVIANUS), een Romeinsch keizer,

vóór zijne troonsbeklimming bekend onder den naam van OCTAVIUS, was de neef en aangenomen zoon van JULIUS CESAR. Hij werd in het jaar 63 v. C. te *Rome* geboren. Op den ouderdom van vier jaren verloor hij zijnen vader OCTAVIUS, na welke gebeurtenis hij door CESAR werd opgevoed. Toen zijn oom werd vermoord, bevond de jeugdige OCTAVIUS zich in *Epirus*, van waar hij zich terstond naar *Rome* spoedde, om zijn erfdeel te bekomen. Slechts den ouderdom van achttien jaren bereikt hebbende, werd hij door zijne vijanden als een jongen uitgelagchen en bespot; doch door zijne bekwaamheden verwierf hij weldra eenen overwegenden invloed. Eerst voegde hij zich bij de tegenpartij van ANTONIUS; doch weldra verzoende hij zich met hem, en vormde, in gemeenschap met dezen volksleider en LEPIDES, het beroemde tweede driemanschap. Bij deze verdeling van het hoog gezag, kreeg hij het Westen tot zijn deel. Hij bezoedelde zijn karakter door eene bloedige vervolging, waarvan CICERO een der slagtoffers werd. Nadat de driemannen te *Philippi* op BRUTES en hunne vijanden hadden gezegepraald, keerde OCTAVIUS naar *Rome* terug, en verdeelde, onder zijne oude krijgslieden, de eigendommen der overwonnenen. LEPIDES was nu genoodzaakt zijn aandeel in het gezag af te staan, en de opperheerschappij der wereld werd tusschen OCTAVIUS en ANTONIUS verdeeld. Er rezen weldra geschillen, doch er had eene tijdelijke verzoening plaats door het huwelijk van ANTONIUS met de zuster van OCTAVIUS. ANTONIUS, bekoord door CLEOPATRA, koningin van *Egypte*, verstiet OCTAVIA, en haar broeder greep nu naar de wapenen, om haar te wreken. De strijd tusschen de beide mededingers naar de alleenheerschappij eindigde te *Actium*, met de volkomene nederlaag van ANTONIUS, die zich vervolgens uit wanhoop van het leven beroofde. Na deze zegepraal, vereenigde OCTAVIUS *Egypte* met het Romeinsche rijk. Hij keerde naar *Rome* terug, vierde drie zegeprelen, sloot den tempel van JANUS, ontving van den senaat de titels van *Imperator* en AUGUSTUS, en bleef in het onbepaald bezit der oppermagt. In dezen verhevenen rang onderscheidde hij zich niet minder door zijne gematigdheid en goedertierenheid, dan vroeger door zijne juist geheel tegenovergestelde hoedanigheden. De letterkunde bloeide onder zijne bescherming; hij maakte onderscheidene heilzame wetten, en verfraaide *Rome* derwijze, dat men zeide, dat hij het van steen gevonden had en van marmer naliet. Men zegt dat hij tweemaal het voornemen

had opgevat, om de regering neder te leggen, maar daarvan telkens door zijnen vriend MECENAS was terug gebragt. Augustus stierf den 19 Augustus 14 jaren na C. aan eenen buikloop te Nola, in den ouderdom van zes en zeventig jaren, in dezelfde kamer, waarin zijn vader den geest had gegeven.

AUGUSTUS was van eene middelmatige gestalte, doch zijn persoon bijzonder bevallig, ofschoon hij voor zijn uiterlijk weinig zorg droeg. Zijne oogen waren ongemeen groot en schitterend; zijne gelukkige aanmoediging der letterkunde, vooral ten opzichte van VIRGILIUS en HORATIUS, heeft aan den tijdkring zijner regering den naam van de eeuw van AUGUSTUS doen geven. AUGUSTUS was schrijver. PLUTARCHUS en APPIANUS hebben zelfs gebruik gemaakt van *commentariën* door den keizer geschreven; en SUETONIUS, waarschijnlijk op hetzelfde werk zinspelende, maakt gewag van eene levensbeschrijving des keizers in dertien boeken, welke loopt tot den Cantabrischen oorlog. Ook schreef AUGUSTUS een dichtstuk in eenen voetmaat, *Sicilia* geheeten, eenige puntdichten en een treurspel, met name *Ajax*; het laatste beviel hem niet, en is nooit in het licht verschenen. De brokstukken van 's keizers werken zijn bijeenverzamdeld door J. RUTGERS, en uitgegeven door J. A. FABRICIUS, 1724, 4to. (SUETONIUS, *het leven van OCTAVIUS*).

AUGUSTUS II. Dit is de naam, waaronder de monarch, die in 1698 de kroon van Polen met het keurvorstendom van Saksen verenigde, algemeen bekend is; de Saksische geschiedschrijvers noemen hem gewoonlijk **FREDERIK AUGUSTUS I.** Hij was de tweede zoon van JOHANN GEORG III, keurvorst van Saksen, en werd in 1670 te Dresden geboren. Hij onderscheidde zich door eene fraaije lichaamsgestalte en Herculische sterkte. In 1691 zijnen oudsten broeder JOHANN GEORG IV opgevolgd zijnde, sloot hij zich aan *Oostenrijk*, hetwelk hem het opperbevel over eenen krijgsgtogt tegen de Turken, in *Hongarijê*, toevertrouwde. Hier toonde hij meer dapperheid en hardnekkigheid dan schrander beleid. Doch wij moeten tevens niet vergeten, dat de Turken toenmaals het toppunt van hunnen militairen roem hadden bereikt, dat zij niet lang te voren zich onder de muren van *Weenen* hadden nedergeslagen, en dat SOBIESKI zelf niet altijd met eenen goeden uitslag tegen hen heeft gestreden. De Turken gaven AUGUSTUS, uit hoofde zijner ongewone sterkte, den bijnaam van de *IJzeren hand*.

De dood van den heldhaftigen SOBIESKI in 1696 liet den troon van Polen open

voor de begeerlijkheid der heerschzucht. Het Protestantsch geloof van den keurvorst van Saksen was een groote hinderpaal voor zijne verheffing. Augustus aarzelde niet, om zijn geloof en de belangen en hulpbronnen zijner eigene staten aan zijne heerschzucht op te offeren. Hij verscheen in Polen aan het hoofd van 8000 Saksers, en hield zijne intrede in *Krakau*, gekleed in een krijgsgewaad, dat op meer dan een millioen gulden geschat werd. Hij sloot een verbond met PETER den Grooten en den koning van Denemarken tegen Zweden. Aanvankelijk behaalde hij eenige voordeelen op KAREL XII, maar werd vervolgens herhaaldelijk geslagen, zoodat hij in 1706 den troon moest ontruimen, op welken KAREL XII nu den Palatijn van *Posen*, STANISLAUS LECZINSKI, plaatste. Drie jaren later echter werd de magt van KAREL XII bij *Pultowa* zoodanig door de Russen geknot, dat AUGUSTUS weder den Poolschen troon beklom. Deze herstelling verzwaarde de rampen van Saksen, welks soldaten zijn gezag moesten schragen, omdat de koning zich niet op de Polen kon verlaten. Opstand en burgeroorlog waren de gevolgen, en het middel door hetwelk aan deze onheilen een einde werd gemaakt, was even noodlottig als het kwaad dat het stilde. Er werd eerst besloten, dat de Saksische soldaten het land zouden ontruimen, en, op aandrang van Rusland, dat het nationale leger van Polen van 100,000 tot 20,000 man zou verminderd worden. «Deze maatregelen van AUGUSTUS,» zegt MALEZEWSKI, «bezorgde Polen rust, maar het was de rust des grafs.» AUGUSTUS II stierf in 1733, onbetreurd door zijne Poolsche en Saksische onderdanen, die zich beiden beklagden aan elkander te zijn opgeofferd, terwijl in waarheid de Polen niet minder dan de Saksers zich over de ijdele roemzucht van hunnen vorst hadden te beklagen. Onder zijne pracht-lievende regering echter kwamen de voortreffelijke Saksische porselein-fabrieken in bloei; doch Polen kon zelfs zulk eene geringe vergoeding niet aanwijzen. Dit waren de treurige gevolgen van de regering eens monarchs, die naar ligchaam en geest benijdenswaardige hoedanigheden bezat, maar dezelve misbruikte, om, gelijk LODEWIK XIV, aan zijne roem- en praalzucht den ruimen teugel te vieren.

(*Conversations-Lexicon*).

AULISIO, (DOMINICO), een Italiaan van groote geleerdheid, in 1639 te Napels geboren. Op den ouderdom van negentien jaren hield hij voor de Napolitaansche edelen voorlezingen over de dichtkunst, en vijf en twintig jaren oud zijnde, was hij

reeds hoogleeraar in het burgerlijk regt. Er waren weinige wetenschappen in welke hij niet grondig ervaren was, en zijne kennis der Oostersche en Europeesche talen was verbazend. Hij gaf verscheidene werken in het licht over de regtsgeleerdheid en oudheidkunde, en liet andere in handschrift na. Hij stierf te *Napels*, in 1717.

(*Dictionary of Biography.*)

AULUS GELLIUS. (Zie GELLIUS.)

AUMALE, (CHARLES DE LORRAINE, duc D'), is gesproten uit eenen tak van het hertogelijk huis van *Lorraine*, hetwelk zich, in het begin der zestiende eeuw, in *Frankrijk* gevestigd had. Zijn vader, *CLAUDE D'AUMALE*, was landvoogd van *Bourgondië* en oom van *HENRY*, hertog van *Guise*, het hoofd van het Katholiek verbond (*Ligue*). *CHARLES D'AUMALE* trad tot hetzelfde toe, om, onder het voorwendsel van de *Hugonoten* (*Protestanten*) te bestrijden, de oppermagt in handen te krijgen. Hij onderwierp *Picardië* en *Normandië*, en na den moord van den hertog van *Guise*, in December 1588, werden *D'AUMALE* en de hertog van *Mayenne* de hoofden hunner partij. In 1589 nam *D'AUMALE* bezit van *Parijs*, hetwelk koning *HENDRIK III* had moeten ontvlugten. *D'AUMALE* ontbond met geweld het parlement, en zond deszelfs leden naar de *Bastille*. Kort daarna verliet hij *Parijs*, aan het hoofd van 10,000 man, om de stad *Senlis* aan te vallen, maar werd door *LA NOUE* verslagen. Hij verdedigde *Parijs* eenigen tijd tegen *HENDRIK IV*, die, na den moord van *HENDRIK III*, aanspraak had op den troon. Toen *Parijs* zich aan *HENDRIK IV* onderwierp, begaf zich *D'AUMALE* naar de *Spanjaarden*, die de provincie *Picardië* verontrustten. Om dit bedrijf werd *D'AUMALE* door het Parlement van *Parijs* schuldig verklaard aan hoogverraad, en veroordeeld om geradbraakt te worden, welk vonnis den 24 Julij 1595 in beeldtenis werd uitgevoerd. *D'AUMALE* bleef zich echter buiten 's lands ophouden, voornamelijk in *België*, onder bescherming der Spaansche regering. Hij stierf te *Brussel* in 1631, in den ouderdom van zeven en zeventig jaren.

(*LACRETELLE, Histoire de France pendant les guerres de religion.*)

AURELIANUS, (LUCIUS DOMITIUS), zou, volgens het algemeen gevoelen, te *Sirmium* in *Pannonië* geboren zijn; ook vindt men den tijd zijner geboorte niet naauwkeurig opgegeven. Zijn vader was een akkerman, en zijne moeder eene priesteres der zon. In jeugdigen leeftijd trad hij in Romeinsche krijgstdienst. Groot van gestalte, sterk, schrander en bedreven in allerlei krijgsoefeningen, eenvoudig in zijne

manieren en vlug van bevassing, klom hij, gedurende de regering van *VALERIANUS* en *CLAUDIANUS*, uit dezen nederigen stand tot de hoogste krijgsbedieningen op. Het is eene onbeduidende omstandigheid, doch niet onwaardig aangeteekend te worden, als aanduidende de hoedanigheden, welke men in dien tijd in eenen veldheer zocht, dat de kinderen tot lof van *AURELIANUS* krijshaftigheid opzongen: «Mille, mille, mille, mille, mille, mille, mille, decollavimus; Unus homo, mille, mille, mille, mille, decollavimus; Mille, mille, mille vivat, qui mille mille occidit. Tantum vini habet nemo quantum fudit sanguinis» (1). Hij werd door de krijgslieden van eenen anderen *AURELIANUS* onderscheiden door den karakteristieken bijnaam: «*zwaard in de hand (manu ad ferrum)*». Als aanvoerder onderhield hij streng de krijgstuicht. Hij schreef aan eenen onderbevelhebber: «In dien gij verlangt overste te worden of uw leven liefhebt, houd dan uwe soldaten in orde. Laat niemand eens anderen vogel stelen, noch zijn schaaap aanraken. Laat niemand druiven stelen, noch de koornvelden beschadigen. Laat niemand olie, zout of hout afpersen. Elk zij met zijn eigen rantsoen tevreden. Laat elk rijk worden door den buit van den vijand, niet door de tranen van den onschuldigen burger, enz.»

In den jare 270 besteege *AURELIANUS* den keizerlijken zetel. Hij verdreef de *Gothen*, *Wandalen*, *Sarmaten* en *Markomannen*, overwon en nam *ZENOBIA* gevangen, en versloeg *FIRMIUS* in *Egypte* en *TETRICES* in *Gallië*. Zoodra de vrede hersteld was, verfraaide hij *Rome*, hervormde de wetten en verminderde de belastingen. Hij werd in 275 door zijne krijgslieden, die *MNETHUS* tot oproer had aangehitst, vermoord, na bijkans zes jaren geregeerd te hebben.

AURELIANUS wordt door *EUTROPIUS* beschreven als barsch en streng, en keizer *DIOCLETIAAN*, die zelf niet zeer medelijdend was, zeide, dat *AURELIANUS* meer geschikt was om het leger aan te voeren, dan het rijk te bestieren.

(*CREVIER, Histoire des empereurs Romains.*)

AURENG-ZEB was de laatste vorst, die, gedurende de laatste helft der zeventiende eeuw, met roem het Mongolsche rijk in *Indostan* bestierde. Zijn eigenlijke naam was *MAHOMED*; doch zijn grootvader gaf hem den bijnaam *Aurang-Zib*, d. i. «het sieraad van den troon,» en toen hij kei-

(1) Wij hebben er duizenden en duizenden den kop afgeslagen; een man heeft duizenden en duizenden gedood; hij leve die duizenden, duizenden heeft verslagen. Niemand heeft zoo veel wijn vergoten als hij bloed.

zer werd, nam hij de titels aan van Mohi-eddin, d. i. «de hersteller van de godsdienst,» en Alim-gir, d. i. «de veroveraar der wereld.»

AURENG-ZEB werd geboren in 1618, en was de derde zoon van den Schach JEHAN, den opvolger van den beroemden keizer JEHANGIR. Reeds vroeg had AURENG-ZEB het oog op den Mongolschen troon gevestigd, maar verborg zijne eerzucht onder den dekmantel van vroomheid en ijver voor de godsdienst; doch eindelijk wierp hij het masker af, ontroonde zijnen vader in 1659, en vermoordde zijne broeders. Men moet echter bekennen, dat hij eenige goede wetten maakte, het regt onpartijdig bedeelde, en de grenzen van zijn rijk aanmerkelijk noord- en zuidwaarts uitbreidde. Gedurende de laatste vijftien jaren zijns levens, was hij gestadig in het veld. Hij ontving niet alleen afgezanten van naburige staten, maar zelfs van Europeische mogendheden. Hij stierf den 21 Januarij 1707 te *Ahmednagar*, in de provincie *Dowlatabad*. Met zijnen dood eindigde het schitterend tijdperk der Mongolsche magt in *Indië*. Hij had vijf zonen, van welke MOHAMED MOZIM, (bijgenaamd ALEM EN KOTB-EDDIN BAHADUR,) hem opvolgde.

(ORME'S *Historical Fragments of the Mogul Empire*.)

AUSONIUS, (DECIVS MAGNUS), een Latijnsch dichter der vierde eeuw, werd geboren te *Burdigala* (*Bordeaux*) in 309. Zijn vader; JULIUS AUSONIUS, was een beroemd geneesheer, tevens in de Grieksche letterkunde uitmuntende. De zoon werd door eenen oom van moeders zijde opgevoed, die, veel op hebbende met de sterrewigchelarij, groote dingen uit het horoskoop van zijnen neef voorspelde. AUSONIUS legde zich met ijver op de letteren toe, en werd in de stad zijner geboorte tot professor in de redekunst benoemd. In deze betrekking behaalde hij zoo veel roem, dat de Romeinsche keizer VALENTINIANUS hem de opvoeding van zijnen zoon, GRATIANUS, toevertrouwde. De goede uitslag dezer opvoeding, bezorgde hem de gewigste bedieningen, zelfs het consulschap. Hij stierf in 394. Schoon zijn stijl ongelijk is, en zijne dichtstukken tegen de harmonie zondigen, zijn zij echter niet zonder verdiensten. Hij schreef puntgedichten, die zich meer door onkieschheid dan oorspronkelijk vernuft onderscheiden; *Ordo Nobilium Urbium*, zijnde eene reeks van korte dichtstukken op voorname steden; *Herdersangen*, onder welke, *cupio gekruisigd*, misschien de beste is; *Brieven*; *Gratiorum Actio*, dankbetuigingen in proza aan GRATIANUS, welke vele bijzonderheden van

zijn leven bevatten. Ook schreef hij een dichtstuk over de Romeinsche jaarboeken, hetwelk verloren is gegaan. Er bestaan van dezen dichter onderscheidene uitgaven, onder welke die van pater SOUCHAY voor de beste wordt gehouden. De abt JAUBERT heeft de werken van AUSONIUS in het Fransch overgebracht.

(*Conversations-Lexicon*.)

AUTRAU, (JACQUES D'), een Fransch schilder en dichter, stierf in 1745 in den ouderdom van negen en tachtig jaren. Hij was zestig alvorens hij voor het tooneel begon te schrijven. Zijne werken beslaan vier deelen. Schoon vele zijner geschriften een goed onthaal genoten, eindigde hij zijn leven in armoede, en wel in het gasthuis voor ongeneeslijken te *Parijs*.

(*Nouvelle biographie classique*.)

AUVERGNE, (THEOPHILE MALOCORRET DE LA TOUR D'), geboren te *Carhaix* in 1743, droeg denzelfden naam als TURENNE, en bezat zijnen moed. Hij diende met eer onder de Fransche hulptroepen in den Amerikaanschen oorlog, en leefde in afzondering van de helft zijner bezoldiging, toen de Fransche omwenteling hem weder in het veld riep. Schoon hij eenen hooger rang dan kapitein weigerde, vertrouwde men hem echter het bevel over acht duizend grenadiers, met welke hij aan de Spaansche grenzen den grootsten roem ten toon spreidde. De vrede met *Spanje*, in 1795, deed hem tot zijne letteroefeningen terug keeren; doch in 1799 nam hij andermaal de wapenen op, ten einde den eenigen zoon van een' zijner vrienden voor de krijgsopschrijving te vrijwaren. In het volgende jaar schonk NAPOLEON hem den eervollen titel van *Eersten Granadier van Frankrijk*. Hij sneuvelde in 1800 in den slag van *Neuburg*, en werd algemeen betreurd. LA TOUR D'AVERGNE was menschlievend, onbaatzuchtig, kende alle Europeesche talen, en was ongemeen bedreven in de oude geschiedenis. Hij is de schrijver van een *Franco-Celtisch Woordenboek*; een *Glossarium* van vijf en veertig talen en andere werken, betreffende de letterkunde en fraaije wetenschappen.

AUZOUT, (ADRIEN), was een beroemd Franschman, van wien men niet weet waar en wanneer hij geboren is. Reeds in 1666 had hij zijnen roem als sterrekundige gevestigd, want hij was een der eerste leden van de academie der wetenschappen, in dat zelfde jaar gesticht. Volgens DELAMBRE stierf AUZOUT in 1691, en volgens MONTCLA, die de gedenkschriften der academie aanhaalt, te *Rome* in 1693. AUZOUT is de uitvinder van den micrometer met beweegbare draden, vooral dienstig om de schijn-

bare doorsnede der sterren te meten. De Engelschen betwisten AUZOUT deze eer, en schrijven de uitvinding van den micrometer toe aan hunnen landgenoot GASCOYNE, die denzelfen reeds vroeger aan de koninklijke maatschappij had medegedeeld. De Franschen hebben daarop te regt aangemerkt, dat de uitvinding van AUZOUT ongetwijfeld als oorspronkelijk moet beschouwd worden, wijl de Engelschen zelfen niets van den micrometer bekend hebben gemaakt, voordat AUZOUT met den zijnen voor den dag kwam, waarop de koninklijke maatschappij, uit nationalen trots, niet uit liefde voor de wetenschap, hare gedenkschriften doorsnuffelende, het eerst heeft vermeld, dat GASCOYNE eenen micrometer had vervaardigd.*

AUZOUT gaf eenige opmerkingen en berekeningen in 't licht over de komeet van 1664, waardoor, zegt men, LODEWIJK XIV op het denkbeeld kwam, om te *Parijs* een observatorium te stichten. Ook maakte AUZOUT eene naauwkeurige vergelijking van de Fransche maten en gewigten met die van andere landen. AUZOUT was daarenboven een goed gezigtkundige en vervaardiger van telescopen.

(*Divers ouvrages de mathématique et physique.*)

AVAUX, (JEAN ANTOINE DE MESMES, graaf D^e) een bekwaam Fransch staatsman en diplomaat. Hij sloot het vredesverdrag van *Nijmegen*, en was vervolgens afgezant in *Engeland*, *Zweden* en *Nederland*, waar hij in die hoedanigheid tot in 1707 bleef, krijgende bij zijn afscheid van de Algemeene Staten eenen gouden gedenkpenning en eene gouden keten ter waarde van 6000 Gulden. Hij stierf in 1709 in den ouderdom van negen en zestig jaren. Zijne onderhandelingen in *Holland* werden in zes boekdeelen door den abt MALLET in 't licht gegeven.

(*Woordenboek der Zamenleving.*)

AVELLANEDA, (ALPHONSO FERDINAND D^e), een Spaansch schrijver der zestiende eeuw, werd geboren te *Tordesillas*. Hij maakte een vervolg op *Don Quixot*, eer dit geestig werk nog voltooid was, tot groot misnoegen van CERVANTES, die in zijn tweede deel dezen smokkelaar geenszins spaart. AVELLANEDA's werk, schoon verre beneden het schitterend origineel, is echter niet zonder verdienste. Het is in het Engelsch overgebracht.

(*Dictionary of Biography.*)

AVENBRUGGER, (LEOPOLD), een geneeskundige der voorgaande eeuw, werd geboren te *Grätz* in *Stiermark*, in het jaar 1722. Hij studeerde in de medicijnen en verkreeg zijnen graad te *Weenen*, alwaar hij zich nederzette, en gewoon geneesheer

werd van de Spaansche natie, in het keizerlijk hospitaal van die stad. In 1761 gaf hij eene verhandeling uit, getiteld *Inventum Novum*, waarin hij zijne ontdekking eener toepassing van de wetten der akoustiek, (wetenschap van het gehoor en van de klanken) tot nasporing der verschijnselen of werking der inwendige deelen van het menschelijk ligchaam, inzonderheid der holligheden van de borst en den onderbuik. Dit werk werd uit het oorspronkelijk Latijn vertaald in het Fransch door ROZIERE, in 1770, en andermaal door CORVISART in 1808, vergezeld van aantekeningen en ophelderingen. Sedert is hetzelfde in het Engelsch overgebracht door Dr. FORBES in 1824. Nog schreef AVENBRUGGER in het Latijn een werk over de krankzinnigheid. Hij stierf in 1809. Dit laatste werk is weinig bekend, en zelfs het eerste, (schoon betrekking hebbende op eene gewigtige ontdekking over het onderzoek der verschillende ongesteldheden van de borst en den onderbuik,) trok weinig de aandacht zijner kunstbroeders, totdat CORVISART hetzelfde vertaalde, en door zijne praktijk en zijne geschriften meer en meer bekend maakte. Het wordt thans naar verdienste geschat.

(*Penny Cyclopaedia.*)

AVERANI, (BENEDETTO), een inwoner van *Florence*, geboren in 1645, was zoo begeerig om kundigheden te verzamelen, dat hij zelfs in zijne kindschheid boeken verkoos boven speelgoed, en in zijne studiën ongewone vorderingen maakte. Reken-, sterre- en wiskunde, alsmede het Grieksch, leerde hij zonder de hulp eens meesters; het laatste zóó volkomen in den korten tijd van zes maanden, dat hij bekwaam was deze taal aan anderen te onderwijzen. Zijn geheugen was verbazend, en hij kon in het Latijn en het Italiaansch de fraaiste dichtregelen voor de vuist opzeggen. Hij stierf in 1707 te *Pisa*, aan welke universiteit hij het hoogleeraar-amt in de Grieksche letterkunde heeft bekleed.

(*NIEUWENHUIS, Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen.*)

AVERROES of **AVERRHOES**, eigenlijk EBN ROSHD, of met zijn' geheelen naam ABUL-WALID MOHAMMED BEN AHMED MOHAMMED BEN ROSHD, was een Arabisch wijsgeer en geneeskundige van groote vermaardheid, die gedurende het laatste gedeelte der twaalfde en in het begin der dertiende eeuw leefde. Hij werd in 1149 te *Cordova* geboren, waar zijn vader het hooge amt van mufti of opperregter en priester van *Andalusie* bekleedde. De voornaamste Arabische geleerden van dien tijd waren zijne onderwijzers. AVERROES volgde eerst zijnen

vader als mufti van *Andalusijë* op, en hield tevens voorlezingen te *Cordova*. Later werd hij tot opperregter van *Mauritanië* benoemd; doch deze eer verwekte hem vele vijanden en vervolgingen, zoodat zelfs zijn leven in gevaar geraakte. Regtsgeleerdheid, wiskunde en geneeskunde behoorden tot zijne studiën; doch hij was eerder een bespiegelend dan een werkdadig geneeskundige, gelijk blijkt uit zijn werk getiteld *Kulliyat*, hetwelk in het Latijn gewoonlijk *Colliget Averrois* wordt genoemd. Het bevat zeven boeken, welker opschriften wij hier laten volgen, om eenig denkbeeld van den inhoud van dit werk te geven: 1. *De Anatomia*. 2. *Liber sanitatis*. 3. *Liber aegritudinum*. 4. *Liber signorum*. 5. *Liber medicinarum et ciborum*. 6. *De regimine sanitatis*. 7. *De curatione aegritudinum*. *AVERROES* was de eerste vertaler van *ARISTOTELES*, en een wijdloopig verklaarder van de werken van dezen wijsgeer. Hij stierf te *Marocco*, in den jare 1198.

(SPRENGEL, *histoire de la Médecine*, trad. par JOURDAN.)

AVICENNA, door de Hebreuwsche schrijvers *ABEN SINA* geheeten, eigenlijk *AL-SHEIK ALRAYIS ABU ALI AL-HOSSEIN BEN AEDALLAH BEN SINA* genaamd, was een beroemd wijsgeer en geneeskundige, wiens naam in het rijk der wetenschappen langer in aanzien is geweest dan van eenig ander schrijver, uitgezonderd dien van *ARISTOTELES* en *GALENUS*. Volgens het biographisch woordenboek van *EBN KHALLICAN* werd hij geboren te *Kharmatain*, een dorp in de nabijheid van *Bokhara*, in het jaar 980. Nog geen tien jaren oud, kende *AVICENNA* den Koran reeds van buiten, en was bekend met de gronden der regtsgeleerdheid en letterkunde. Naderhand werd hij bedreven in alle toen bekende wetenschappen. Zijn ijver was zóó groot, dat hij, gedurende twee jaren, 's nachts niet ging slapen. Wanneer hij niet in staat was om de oplossing van een moeilijk vraagstuk te vinden, ging hij naar de moskee, om te bidden, en zelden miste het hem dan, om de moeilijkheid te boven te komen. De geneeskunde echter werd het bijzonder voorwerp zijner onverpoosde studiën. Reeds vóór zijn achttiende jaar genas hij den sultan van *Bokhara*, *NÛH BEN MANSUR* (die van 975—997 regeerde) van eene gevaarlijke kwaal. Schoon de roem van *AVICENNA* zich spoedig wijd en zijd verspreidde, en hij vizier en geneesheer van onderscheidene vorsten werd, had hij echter met vele tegenheden te kampen. Eindelijk stierf hij te *Hamadan* in den ouderdom van acht en vijftig jaren, aan de gevolgen

van een kolijk, hetwelk hem op reis overviel. *AVICENNA* heeft veel geschreven. Onder zijne geschriften, welke bijna een honderdtal beloopt, heeft de *Kânûn*, (*Geneeskundige wetten*) zijnen grooten roem staande gehouden. Dit is minder toe te schrijven aan deszelfs oorspronkelijke verdiensten, dan aan de oordeelkundige schikking en het bevattelijk overzicht van de leerstellingen der oude Grieksche geneesheeren, in eene eeuw, toen de kennis der Grieksche taal zeer gering was.

(SPRENGEL, *Histoire de la Médecine*, trad. par JOURDAN.)

AVILA Y ZUNIGA, (*LOUIS D'*), geboren te *Placentia* in *Spanje*, onderscheidde zich als staatsman, krijgsman en geschiedschrijver onder *KAREL V*. Hij verscheen als afgezant van zijnen monarch op de kerkvergadering te *Trente*, voerde het bevel over de ruitery bij de belegering van *Metz*, en beschreef de gebeurtenissen van den tijd waarin hij leefde, zoo als den oorlog dien *KAREL V* in 1546 en 1547 in *Duitschland* voerde, alsmede den krijgstogt naar *Afrika*. Het laatste werk is nimmer gedrukt en thans verloren.

KAREL V vond zoo veel behagen in d'*AVILA*'s geschriften, dat hij zich, door zulk een' geschiedschrijver te bezitten, gelukkiger achtte dan *ALEXANDER*.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*.)

AVILA, (*JUAN D'*), een spaansch priester, werd omtrent den jare 1500 in *Nieuw-Kastilië* geboren. Op den ouderdom van dertig jaren, begon hij te reizen door de Andalusische bergen en wouden, om door leer en voorbeeld de voorschriften des Evangeliums aan te prijzen. Hiermede volhardde d'*AVILA* eenen tijdkring van veertig jaren, tot dat hij in 1569 overleed. Hij verwierf den eernaam van *Apostel van Andalusijë*, en heeft ook eenige godgeleerde werken nagelaten.

(*Dictionary of Biography*.)

AVOGRADO, (*LUCIA*), eene Italiaansche dichteres, bloeide omtrent het jaar 1560. Zij spreidde vroegtijdig dichterlijke bekwaamheden ten toon, en werd zelfs door *RASSO* geprezen. Men heeft van haar eenige lierdichten, welke den lof, dien men haar gaf, ten volle regtvaardigen. Zij stierf in 1568.

(*Dictionary of Biography*.)

AVRIGNY, (*HYACINTHE ROBILLARD D'*), een jezuït en geschiedschrijver; hij werd in 1675 te *Caën* geboren, en stierf in 1719. Gedurende zijn leven bleef hij onbekend, maar verwierf na zijnen dood grooten roem door twee voortreffelijke geschiedkundige werken, welke hij naliet. Deze gedenkschriften hebben betrekking

op de algemeene en kerkelijke geschiedenis, van 1600 tot 1716; elk werk beslaat vier deelen. Men zegt dat d'AVRIGNY van verdriet is gestorven, uit hoofde van de menigvuldige veranderingen, welke pater LALLEMANT in zijne handschriften maakte, toen hem door de superieuren der Jezuïten de beoordeeling over deze werken was opgedragen.

(*Dictionary of Biography.*)

AYALA, (**PETER LOPES D'**), een Spaansch staatsman, geschiedschrijver en krijgsoverhebber. Hij werd in 1332 in Murcia geboren, en diende onder de koningen van Kastilië zoowel in het veld als in den raad, en in beide met evenveel lof. Gezet op letteroefeningen, was hij tevens de dapperste, welsprekendste en geleerdste man in geheel Spanje. Hij vertaalde LIVIUS en andere oude schrijvers, en schreef eene kroniek van de koningen van Kastilië. Hij stierf in 1407.

(*Manual of Biography.*)

AYESHA, de tweede en geliefdste vrouw van MAHOMED, was de dochter van ABUBEKER. Zij vergezelde haren echtgenoot op al zijne reizen en krijgstogten. Na zijnen dood verzette zij zich hardnekkig tegen ALI, doch werd eindelijk in eenen geregelden veldslag door hem verslagen. Zij stierf in 677 te Mecca. Hare nagedachtenis wordt door de Muzelmanen in groote eere gehouden. Zij geven haar den titel van profetes, en beschouwen haar als eene der vier grootste vrouwen, die ooit op aarde verschenen zijn.

(*Manual of Biography.*)

AYSCUE, (**SIR GEORGE**), in de Nederlandsche geschiedenis ASCUE gespeld, was afkomstig uit een fatsoenlijk geslacht uit het graafschap Lincoln. Hij trad vroegtijdig in de zeedienst, en werd door KAREL I tot ridder geslagen. In de worsteling van het parlement tegen den koning, koos hij echter de partij van het volk, en onderwierp Sicilië, Barbados en Virginia. In den zeeoorlog tegen ons dierbaar vaderland legde hij veel moed en beleid aan den dag; doch in 1666 in eenen zee strijd op eene zandbank stootende, was hij, niettegenstaande de dapperste tegenweer, genoodzaakt, zich aan de Hollanders over te geven. Zijn volgend leven sleet hij in stille afzondering. (BRANDT, *Leven van de RUITER*).

AYTTA VAN ZUICHEM, (**VIGLIUS VAN**), een Nederlandsch regtsgeleerde, geboren in 1507 in de provincie Vriesland, op een landgoed Barrahuis genaamd. Hij was de zoon van VOLKERT AYTTA en IDA HANIA en werd opgevoed

door zijnen oom BERNARDUS BUCHO VAN AYTTA, een' man door zijne geleerdheid en. zonderlinge gaven een sieraad van den hove van Holland, waarvan hij lid was. Na te Deventer, Leyden en 's Gravenhage reeds velerlei kundigheden opgedaan te hebben, bezocht de jeugdige AYTTA, (meestal VIGLIUS genoemd) de hogeschool te Leuven, om zich in de Grieksche letteren te oefenen. Hier bragt hij vier jaren door, en begaf zich toen naar Dôle, alwaar hij eene briefwisseling met ERASMUS aanving. In 1529 vestigde VIGLIUS zich te Avignon, om de voorlezingen van ANDREAS ALCIATUS bij te wonen. Hij verwierf den graad als doctor in de regtsgeleerdheid te Valence in Dauphiné, en volgde zijnen meester ALCIATUS naar Bourges, zoodra deze aldaar beroepen was. ALCIATUS kort daarna naar Italië terug keerende, vervulde VIGLIUS, gedurende twee jaren, zijne plaats. Vervolgens bezocht VIGLIUS de scholen van Friburg, Basel en Tübingen, trok naar Italië, en kwam in 1532 te Padua. Hier verwierf hij zich zoo veel roem, dat hij nog in hetzelfde jaar tot hoogleeraar benoemd werd. Het vervolg zijns levens was slechts eene opvolging van eerbewijzingen en hooge bedieningen. Hij werd geestelijk regter van het bisdom Munster, vervolgens assessor van het keizerlijk gerechtshof te Spiers, en naderhand hoogleeraar in de regten aan de universiteit van Ingolstadt. KAREL V riep hem in 1542 naar de Nederlanden terug, en belastte hem met de verdediging van zijn regt op Gelderland en Zutphen, tegen de aanspraak van hertog WILLEM VAN CLEEF, die zich, kort hierna, aan KAREL moest onderwerpen. In 1544 werd VIGLIUS lid van den Grooten Raad te Mechelen en daarna van den Geheinen Raad te Brussel. Nu werd hij met den kardinaal VAN GRANVELLE en andere staatslieden naar Spiers afgevaardigd, om met den koning van Denemarken, CHRISTIERN III, en de hertogen van Holstein en Sleeswijk een verbond van vrede en vriendschap te sluiten. Deze onderhandeling ten genoegen des keizers afgeloopen zijnde, zond KAREL, in 1545, den schrander VIGLIUS naar den Rijksdag te Worms, alwaar het gewichtige vraagstuk zou worden behandeld, of de Nederlanden tot het Duitsche rijk behoorden of niet. Er werden omtrent dit punt eenige schikkingen gemaakt, waarmede de keizer genoegen nam. Ten onregte heeft men VIGLIUS gehouden voor den bewerker der geweldige plakkaaten tegen de onroomschen; veeleer verdiende hij den lof van gematigdheid.

«Zijn schrander oog,» zegt SCHELTEMA, «voorzag de wenteling der zaken. Toen PHILIPS in 1555 de teugels van het bewind uit handen van zijnen vader bekomen had, wilde hij gaarne van den «wagen stappen, voordat men aan het «hollen ging, dan dit mogt hem niet «gebeuren.» PHILIPS overlaadde hem met eere, en benoemde hem tot lid van den Raad van State. In 1556 werd hij medehelper (coadjutor) van den abt van st. Bavo te Gent, later abt; een voordeelig en aanzienlijk eeraamt, hetwelk vroeger door den heer VAN BREDERODE te vergeefs voor zijnen zoon was gevraagd. Door ziekte verhinderd kon VIGLIUS weinig tot den vredehandel te Peronne, met Frankrijk aangevangen, bijdragen. In 1559 werd hij met BARLAIMONT en GRANVELLE benoemd, om de landvoogdes MARGARETHA in den zoogenaamden achterraad (*consulta*) te dienen. Toen echter VIGLIUS bemerkte, dat PHILIPS er naar trachtte de ketterij met geweld uit te roeijen, en zich den weg tot de alleenheerschappij te banen, drong VIGLIUS op zijn ontslag aan; met moeite bewoog hem de landvoogdes om hiervan af te zien. Hij stelde geen vrouwen op WILLEM I noch op den graaf VAN EGMOND, en dwarsboomde dezen gestadig. Te groote drift, toen hij zag dat verscheidene leden van den Raad den prins toevielen, veroorzaakte hem eene beroerte. Schoon als voorzitter van den Geheimen Raad ontslagen, moest hij echter dezen zorgelijken post nog vier jaren bedienen, wijl men hem geen opvolger gaf. Toen de landvoogdes, bij het uitbarsten van den beeldenstorm, Brussel wilde verlaten, wist hij haar van dit voornemen af te brengen.

ALVA, in de Nederlanden gekomen, om de Nederlanders als ketteren of kettergunstig te straffen en den tienden penning willende heffen, vond in VIGLIUS eenen kloeken tegenstander; en toen ALVA hem dreigde als oproerling bij den koning aan te klagen, gaf VIGLIUS rustig ten antwoord: «Ik hoop dat Zijne Majesteit mij «het ander oor zal gunnen, en wat er «ook moge gebeuren, ik ben voor mij «nen grijzen kop niet bevreesd.» Dit is de eenige gelegenheid niet, dat VIGLIUS, met mannenmoed, de belangen van het vaderland voorstond. De menigvuldige blijken, welke hij van zijne trouw en regtschapenheid had gegeven, waren oorzaak, dat men zijne openhartige stoutmoedigheid geduldig verdroeg.

Voordat hij den geestelijken stand had aangenomen, was hij gehuwd geweest aan JACOBA DAMANT, doch bleef

kinderloos. Zinspelende op zijnen naam, had hij tot zinspreuk aangenomen: *Vita mortalium vigilia. Het leven der stervelingen is eene nachtwake.* VIGLIUS maakte een edelmoedig gebruik van zijne aardse goederen. Hij stichtte een gasthuis te *Zuichem*, een dorp in *Vriesland*, en begiftigde rijkelijk een collegie te *Leuven*, hetwelk naar hem het collegie van VIGLIUS genoemd werd. Hij stierf te *Brussel* in 1577, in den ouderdom van zeventig jaren. Hij ligt begraven in de St. Janskerk te *Gent*, alwaar een gedenksteen te zijner eere is opgericht, prijkende met een grafschrift waarin de diensten, welke hij het vaderland heeft bewezen, worden vermeld. Ook vindt men bij VAN LOON de beschrijving van verscheidene gedenkpenningen, die zijne nagedachtenis vereeuwigen. Het geslacht van AYTTA is in 1794 in *Vriesland* gestorven. De werken, die VIGLIUS heeft nagelaten, hebben betrekking op de regtsgeleerdheid, de staatkunde en de geschiedenis. In de bibliotheek te *Leuven* vindt men nog eenige handschriften van dezen beroemden Nederlander.

(J. SCHELTEMA, *Staatkundig Nederland.*)

AZARA, (*Don FELIZ DE*), in Mei 1746 geboren te *Barbunales* bij *Balbastro* of *Barbastro*, in *Arragon*. Hij genoot zijne opvoeding te *Huesca*, en kwam naderhand op de militaire academie van *Barcelona*. In den jare 1764 trad hij in de krijgsmacht, en bekwam als luitenant in den krijgstogt tegen *Algiers* eene wond. In 1780 werd hij met den rang van luitenant-kolonel als commissaris van wege *Spanje* naar *Paraguay* gezonden, om met de Portugeezen de grensscheiding hunner wederzijdsche bezittingen te regelen. Terwijl hij zich daar bevond, vervaardigde hij eene kaart van *Paraguay*, welke hem dertien jaren arbeids kostte. Te dien einde doorreisde hij, te midden der grootste gevaren en ontberingen van allerhande aard, woeste onbekende landstreken, door vijandige Indiaansche stammen bewoond. Ook bewees hij *Spanje* eene wezenlijke dienst met het opnemen der Zuid-kust van *Rio de la Plata*, in het land der Patagoniërs. AZARA's reizen in *Zuid-Amerika* werden in 1809 door C. A. WALKENAR, aan wien de schrijver het nazien van zijn werk had toevertrouwd, met aantekeningen uitgegeven bij G. CUVIER, vergezeld van eenen atlas en een leven van AZARA, 4 d. 8vo. Dit werk bevat eene beschrijving van *Paraguay* en de onderscheidene Indiaansche stammen, welke zich in deze uitgestrekte landstreken ophouden, alsmede een ver-

haal van de ontdekking en verovering der Spanjaarden, en de vestiging der zendingen van de Jezuïten, als ook van hun zonderling stelsel van regering aldaar. Het tweede gedeelte van het werk behelst eene belangrijke beschrijving der viervoetige en kruipende dieren, hetwelk vroeger afzonderlijk in 2 d. 8vo in 1801 te *Parijs* is verschenen; hetzelfde werd, volgens het Handschrift van den schrijver, door MOREAU ST. MERY in het Fransch vertaald.

(*Penny Cyclopaedia*.)

AZARA, (*Don JOSE NICOLAS DE*), werd in 1731 te *Barbunales* geboren. Hij studeerde te *Salamanca*, waar hij zich zoodanig onderscheidde, dat hij de oplettendheid trok van *don RICARDO VAL*, staatsdienaar van koning FERDINAND VI, die hem eene betrekking bij het departement van buitenlandsche zaken aanbood. In 1760 werd AZARA als agent voor de kerkelijke aangelegenheden van *Spanje* naar *Rome* gezonden. Hij nam een werkzaam deel in de moeilijke onderhandeling betrekkelijk de uitdrijving der Jezuïten uit *Spanje*. Na den dood van den hertog GRIMALDI, Spaansch afgezant aan het hof van *Rome*, volgde AZARA hem op. Hij genoot het volle vertrouwen van paus PIUS VI, en had grooten invloed op *Rome's* staatkunde in dien tijd. AZARA was een groot beschermer der fraaije letteren en kunsten, en stond in onmiddellijke betrekking met alle vermaarde mannen, die zich destijds in *Rome* bevonden; inzonderheid was hij een vriend van MENGES. Na den dood van dezen kunstenaar, zorgde hij voor zijne familie, en beschreef het leven van dezen uitstekenden schilder, hetwelk hij voor eene prachtuitgave zijner werken voegde. AZARA bezat eene kostbare verzameling van oudheden, en was zeer gelukkig in onderscheidene opdelvingen bij *Rome*. Hij bleef te *Rome* tot de Fransche wapenen hem van daar verdreven. Later werd hij tot afgezant te *Parijs* benoemd; AZARA stierf aldaar in 1804, terwijl hij zich gereed maakte naar *Italië* terug te keeren, ten einde zijne geliefkoosde studiën te hervatten. Behalve het leven van MENGES, schreef hij eene lofrede op KAREL III, en vertaalde MIDDLETON's leven van CICERO en nog andere werken.

(*Penny Cyclopaedia*.)

AZNAR, graaf van *Gascogne*, werd in 824 door PEPIJN den korten, koning van *Aquitanië*, afgezonden, om eenen opstand der Navarresche boeren te dempen, welke taak hij roemrijk volvoerde. Toen PEPIJN hem echter in het vervolg reden tot ontevredenheid gaf, plaatste

AZNAR zich zelf aan het hoofd der Gascogners, trok over de Pyreneeën, in 831, bemagtigde een gedeelte van *Navarre*, en werd de stichter van het koninkrijk van dien naam. Hij stierf in 836.

(*Woordenboek der Zamenleving*.)

AZUNI, (*DOMENICO ALBERTO*), werd in 1760 te *Sassari*, op het eiland *Sardinië*, geboren. Vroegtijdig legde hij zich op de rechtsgeleerdheid toe, en vooral vestigde hij zijne aandacht op alles wat aanleiding had gegeven tot twisten en oorlogen tusschen de zeemogendheden. AZUNI, weldra als een kundig rechtsgeleerde bekend geworden, werd raadsheer en regter van de kamer van koophandel te *Nizza*. Nadat de Franschen in 1795 *Nizza* hadden in bezit genomen gaf AZUNI zijn *Sistema universale dei Principii del Diritto Marittimo dell' Europa* in 't licht, waarin hij de zeewetten tot vaste grondregelen zocht te herleiden. Later arbeidde hij dit werk om, en gaf hetzelfde in het Fransch uit, onder den titel van *Droit Maritime de l'Europe*, 2 d. 8vo. 1805. Het eerste deel, van geschiedkundigen aard, is eene opsomming der voornaamste bepalingen en gewoonten bij de oude en hedendaagsche natiën omtrent zeezaken in gebruik. Met groote warmte ijvert AZUNI tegen de aanmatigende meerderheid der Britsche zeemagt over de vlaggen van andere landen, en het miskennen van gelijke regten op de zeeën, en inzonderheid voor de regten van onzijdigen, hetgeen ten tijde van NAPOLEON eene zaak was van luid beklag. Het tweede deel zet de regten uit een, welke, in tijden van oorlog, ter zee niet mogen geschonden worden. Dit werk bragt AZUNI in gunst bij NAPOLEON's ministerie, dat hem tot lid benoemde van de commissie, belast met de samenstelling van een wetboek van koophandel. AZUNI nam in dit belangrijk werk alles wat zeezaken betrof voor zijne rekening. In 1807 werd AZUNI benoemd tot voorzitter van het Hof van appel te *Genua*, toen deze stad bij *Frankrijk* werd ingelijfd. Naderhand werd hij verkozen tot lid van het wetgevend lichaam te *Parijs*. Hier verscheen van hem *Essai sur l'histoire géographique, politique et morale de la Sardaigne*, 2 d. 8vo, met eene kaart van dit eiland, vervaardigd met behulp der archieven te *Turin* berustende. Het tweede deel handelt over de natuurlijke geschiedenis van *Sardinië*. AZUNI mag als de eerste schrijver beschouwd worden, die *Sardinië* aan het overige *Europa* heeft bekend gemaakt, schoon latere schrijvers een vollediger bericht over dit belangrijk eiland hebben

geleverd. In 1809 schreef AZUNI een vlugschrift, in hetwelk hij de uitvinding van het zeekompas aan de Franschen toekent. Dit wikkeld hem in eenen heeten strijd met degenen die de eer der uitvinding aan de Italianen toeschrijven, inzonderheid met HAGER, professor in de Oostersche talen te Pavia, die AZUNI's boek bestreed (1). Kort daarna gaf AZUNI in 't licht een woordenboek over de regten van den koophandel, hetwelk zeer

geacht is. Na NAPOLEON's val keerde AZUNI naar zijn geboorte-eiland terug, waar koning KAREL FELIX hem tot regter van het consulaat van *Cagliari* en tot bibliothecaris van de hoogeschool derzelfde stad benoemde. AZUNI stierf in 1827. Hij heeft nog onderscheidene werken geschreven, waaronder *Mémoires pour servir à l'histoire maritime des marins navigateurs de Marseille*.

(*Biografia degli Italiani viventi.*)

B.

BAACX, (JOACHIM), zag in 1548 te *Utrecht* het eerste levenslicht. Hij omhelsde den geestelijken stand, en verwierf zich als Roomsche priester den roem van welsprekend kanselredenaar. Hij stierf den 24 September 1619 te *Utrecht*, als gemoedelijk en godvruchtig Christen zeer betreurd. Hij heeft eenige werken nagelaten, welker titels echter niet van zijne welsprekendheid getuigen, onder anderen: *den Besem der Conscientiën*; doch de inhoud overtreft verre in gehalte het uithangbord.

(*Woordenboek der Zamenleving.*)

BAAN, (JAN DE), een beroemd portretschilder, zag den 20 Februarij 1633 het levenslicht te *Haarlem*. Vroegtijdig zijne ouders verloren hebbende, werd hij opgevoed door zijnen oom PIEMANS, een' weinig bekend schilder. BAAN, die grooten aanleg voor de schoone kunsten verried, oefende zich onder JACOB DE BAKKER, en op den ouderdom van achttien jaren legde hij zich toe op het portretschilderen, en nam VAN DIJK tot model. In 1660 begaf hij zich naar 's *Gravenhage*, alwaar hij onderscheidene personen van het hof schilderde. De verdienste van zijn penseel deed hem naar *Engeland* roepen, alwaar hij den naijver opwekte van den schilder ELY. Vervolgens keerde BAAN naar *Holland* terug, en zond zijn portret aan den groot-hertog van *Toscane*,

die het hem betaalde, en in zijne galerij van beroemde meesters plaatste. Door LODEWIJK XIV naar *Utrecht* ontboden, om een portret van zijne hand te hebben, werd zulks door BAAN op eene beleefde wijze geweigerd, en de Fransche monarch was edelmoedig genoeg, om den kunstenaar dit niet ten kwade te duiden. Ook weigerde BAAN den titel van eersten schilder van den keurvorst van *Brandenburg*, op eene jaarwedde van 6000 gulden. De liefde tot rust deed hem voor deze eervolle betrekking zijn' neef JAN VAN SWEEL, den bekwaamsten zijner leerlingen, voorstellen. Onder de menigvuldige portretten van beroemde personen, welke BAAN heeft gemaakt, verdient dat van WILLEM III, prins van *Oranje*, naderhand koning van *Engeland*, bijzondere onderscheiding. Deze kunstenaar, die van zijn fortuin een edelmoedig gebruik maakte, die open tafel hield voor zijne vrienden en kunstbroeders, verdiende door den nijd en afgunst ontzien te worden: doch dit was geenszins het geval. De eerste schilder aan het hof van *Vriesland* (wiens naam wij niet vermeld hebben gevonden), zag met verdriet dat BAAN in die streken portretten kwam maken. Deze nijdigard veinsde echter zijn vriend te wezen, volgde hem heimelijk naar den *Haag*, en waagde een- en andermaal een' aanslag op zijn leven. Hij wierp BAAN in het water, die echter gered werd door zijnen hond, die hem overal volgde; en later had BAAN het behoud zijns levens te danken aan eenen vriend, die bij hem kwam op het oogenblik, dat de moordenaar reeds den dolk had opgeheven, om hem het hart te doorboren. Bij eene andere gelegenheid ontkwam BAAN zijnen vijanden niet dan met verlies van eenen vinger aan de regterhand. BAAN had tot spreuk: *Eenen nieuwen hoed en een okschoofd wijen op een jaar meer, daar maak ik veel goede vrienden meê*. Te regt merkt hou-

(1) De heer A. C. OUDERMANS, die ons eene beknopte geschiedenis van de voornaamste uitvindingen en ontdekkingen in het gebied der kunsten en wetenschappen heeft beloofd, handelt in zijn uitgegeven prospectus, betreffende dit werk, onder anderen ook over de uitvinding van het kompas, welke hij, na eene breedvoerige uiteenzetting der redenen, mede aan de Franschen toeschrijft. «Het gevoelen,» zegt hij, «dat de eer der uitvinding van dit nuttig «werk tuig aan Frankrijk zou behooren, krijgt nog «meer kracht van zekerheid, als men bedenkt, dat «de streek op de roos, die het Noorden aanduidt, «immer met eene *letie*, het wapen van Frankrijk, «geprikt heeft, en dat nog nooit eenige natie zich «het regt heeft aangematigd, dezen eigendomsstem- «pel te veranderen.»

BRAGEN daarop aan: «Hij kreeg er ook «vrienden door, maar wel meest panlik-«kers of tafel-bezems, waaronder was de «landschapschilder B. APPELMAN, die weken «lang gewoon was op vreemden bodem «te oorlogen.» BAAN overleed te 's Gra-venhage in 1702. De meeste zijner stuk-ken bevinden zich in *Holland*. Het por-tret van den vorst van *Nassau-Ziegen*, hetwelk de koning van *Pruissen* de doch-ter van BAAN afkocht, wordt als zijn meesterstuk aangemerkt. Hij was vader van acht kinderen, van welke zijn zoon JAKOB ook als portretschilder grooten roem heeft verworven, vooral in *Engeland*, waar hij in 1700 is overleden.

(Houbraeken, *Schouburgh der Nederlant-sche konstschilders en schildersessen*.)

BABER of **BABUR**, met zijn' vollen naam ZAHIR-EDDIN MOHAMED BABER, de beroemde stichter van het Tartaarsche rijk, (ook dikwijls oneigenlijk het Mon-golsche rijk in *Indostan* geheeten) werd den 14 Februarij 1483 geboren. Zijn vader, sultan OMAR SHEIKH MIRZA, een achterkleinzoon van den beroemden TIMUR of TAMERLAN, was souverein van *Fer-ghâna*, een gewest gelegen aan de beide oevers van de rivier *Sirr*, de *Jaxartes* der ouden. De inkomsten dezer land-streek waren naauwelijks toereikend, om drie of vier duizend man krijgsvolk op de been te houden. BABER verloor op den ouderdom van twaalf jaren zijn vader, en moest gewapenderhand zijne aanspraak op de erfvolgving handhaven. Hij over-won al zijne vijanden, en breidde zijne overwinningen allengs zoo ver uit, dat hij geheel *Indostan* aan zich onderwierp. De veroveringen van BABER, (van den *Indus* tot aan de monden van den *Ganges*), waren zoo snel en bevatteden zoo vele uitgestrekte landschappen en zulk eene verscheidenaardige bevolking, dat, om dit alles in een goed geordend rijk te herscheppen, er meerder jaren vereischt werden dan aan BABER vergund waren. Zelfs zijn zoon HUMAÛN kon zich naauwe-lijks in het bezit daarvan handhaven. En niet vóór de regering van BABER's klein-zoon, AKBAR, kreeg dit uitgestrekte rijk een welgeordend bestier.

Tegen het einde zijner regering trachtte BABER den bloei zijner rijken te bevorde-reu. Hij maakte of verbeterde openbare wegen, met rustplaatsen voor reizigers op behoorlijke afstanden. Hij liet het land meten, ten einde eene schaal te hebben waarnaar hij de belastingen konde rege-len; hij legde tuinen aan, en voerde van elders in verschillende streken van *Indostan* onbekende vruchtboomen in; ook

liet hij eene geregelde linie van posthui-zen, van *Agra* naar *Cabul*, bouwen.

BABER stierf den 26 December 1530 te *Charbagh* bij *Agra*, en werd door zijnen zoon HUMAÛN op den troon van dat rijk opgevolgd, hetwelk (schoon oneigenlijk), dat der Mongolen geheeten wordt. BABER was ongetwijfeld een der merkwaardigste vorsten, die ooit op eenen Aziatischen troon hebben gezeten. Hij bezat al de hoedanigheden van een' groot krijgsheld en staatsman. Ook heeft hij gedenkschri-ften van zijnen tijd nagelaten, die zijne letterkundige bekwaamheden groote eer aandoen. De *Jaghatai Turki*, (zoo heet dit werk), geeft ons een gunstig denk-beeld van het leven, het karakter en de denkwijze van den schrijver, en doet ons tevens den geest zijner eeuw en de per-sonen en voorwerpen, die hem omring-den, duidelijk kennen.

(*Memoirs of Zehir-ed-din Muhammed Baber*, translated by JOHN LEYDEN & WILLIAM ERSKINE, *Londen* 1826, 4°.)

BACCICI. De wezenlijke naam van dezen kunstenaar was JOAN BAPTISTE GAULLI. Hij was een inboorling van *Genoa*, alwaar hij in 1639 het levenslicht aanschouwde, en in 1709 overleed. Hij verwierf zich eenen grooten naam in het portret- en historieschilderen; vooral muntte hij uit om zijne figuren te verkleinen en krach-tig te doen vooruitkomen. Om aan zijne beelden leven en uitdrukking te geven, was hij er op uit, om degenen die voor hem zaten te doen spreken en gebaren maken. Hij hield er niet van, zeide hij, standbeelden te schilderen. BACCICI was van een driftig gestel, hetgeen hem op het verlies van eenen zoon te staan kwam. Deze jongeling verdronk zich, omdat hij van zijn' vader, in tegenwoordigheid van een talrijk gezelschap, eenen duchtigen slag had ontvangen.

(*Dictionary of Biography*.)

BACCIO DELLA PORTA, meer bekend onder den naam van FRA BARTOLOMEO DI SAN MARCO, een beroemd schilder, werd in 1469 te *Savignano* in *Toscane* gebo-ren. Hij begon zijne studiën onder de leiding van COSIMO ROSSELLI te *Florence*, doch aan den schepper der moderne kunst, LEONARDO DA VINCI, had hij het eerste denk-beeld van koloriet en licht en bruin te danken, waardoor zijne werken zich zoo zeer onderscheiden. Door den invloed van den beroemden Dominikaner monnik SAVO-NAROLA, die hem over de naaktheid zijner beelden berispte, legde hij het penseel neder en trok de monnikspij aan; doch de kunst bekwam weldra weder de over-hand, en nu leverde hij meesterstukken,

waaronder zijn **ST. MARKUS**, **ST. SEBASTIAAN** en het huwelijk van **ST. CATHARINA** vermelding verdienen. Zijne draperiën waren onberispelijk. **BARTOLOMEO** stierf te *Florence*, in het klooster van **ST. MARKUS**, in 1517, acht en tachtig jaren oud. **NAPOLEON**, die zijne goede stad *Parijs* voor de gansche kunstwereld onontbeerlijk wilde maken, had de *Louvre* met eenige meesterstukken van dezen grooten schilder verrijkt; onder dezelve telde men het huwelijk van **ST. CATHARINA** en de vier Evangelisten, uit de kerk der *Nunziata*; doch na zijnen laatsten val zijn deze kunststukken weder derwaarts gevoerd.

(*Penny Cyclopaedia*.)

BACH, (**JOHANN SEBASTIAN**), wiens naam zulk eene aanzienlijke plaats beslaat in de muzikale geschiedenis van *Duitschland*, werd den 21 Maart 1685 te *Eisenach* geboren. **VEIT BACH**, een zijner voorvaders in het vierde geslacht, was een molenaar en bakker te *Presburg* in *Hongarij*, in het begin der zestiende eeuw; doch uit hoofde van vervolgingen om de godsdienst zijn vaderland verlaten hebbende, vestigde hij zich op een dorp in de nabijheid van *Saksen-Gotha*. In zijne snipperuren vermaakte hij zich op de guitar, en deelde zijnen smaak voor de muziek aan zijne beide zonen mede, die haar tot hun beroep kozen, en weder aan hunne kinderen mededeelden, door welke deze kunst op hunne nakomelingen verder werd overgeplant, totdat allengs zes geslachten, (de stichter er onder begrepen,) zich aan de kunst der harmonie hebben gewijd. Dit geslacht heeft meer dan vijftig toonkunstenaars opgeleverd, die in *Thuringen* bijkans al de posten van organisten of zangers onder zich hebben verdeeld. In de *Allgemeine Musikalische Zeitung* (1823) vindt men eenen naauwkeurigen stamboom van het geslacht der **BACHS**.

JOHANN SEBASTIAN, die tot de vijfde opvolging van dit merkwaardig geslacht behoort, verloor op den ouderdom van bijkans tien jaren zijnen vader, toonkunstenaar aan het hof van *Eisenach*, en kwam toen onder de bescherming van zijnen ouderen broeder **JOHANN CHRISTOPH** te *Ordruff*, die hem in het klavierspel onderwees; doch hij maakte meer voordeelen door eigene vlijt en vlugge bevating, dan door het onderrigt van zijnen bloedverwant. Na diens dood beoefende hij de muziek te *Lüneburg*, en leerde in de hertogelijke kapel te *Halle* den Franschen smaak kennen, trad in 1703 in dienst van den hertog van *Weimar*, maar verwisselde het volgende jaar deze plaats

voor die van organist van de nieuwe kerk te *Arnstadt*. Zijn roem begon zich nu te verspreiden, en in 1708 bood de regerende hertog van *Weimar* hem de plaats aan van hof-organist, welke **BACH** gaarne aannam. Hier vond hij gelegenheid, om groote toonkunstenaars te hooren, en met hen te verkeereren, en weldra werd **BACH** een meester in elken tak zijner wetenschap. In 1717 maakte zijn vorstelijke beschermmer hem concert-directeur, en als hof-organist vervaardigde **BACH** de schoonste kerkmuziek.

Omtrent dezen tijd bezocht de vernaarde Fransche organist **MARCHAND** de stad *Dresden*, en speelde in tegenwoordigheid des konings, die hem eene hooge jaarwedde aanbood, indien hij in Zijner Majesteits dienst wilde treden. **VOLUMIER**, destijds concert-directeur te *Dresden*, eenen mededinger vreezende, ontbood heimelijk **BACH** naar de hoofdstad van *Saksen*; hij kwam, en noodigde, met toestemming des konings, **MARCHAND** tot eenen tweestrijd op het orgel uit. De uitdaging werd aangenomen; de bepaalde dag kwam, een groot luisterrijk gezelschap was reeds voor dezen kunststrijd bijeengekomen, doch de Fransche toonkunstenaar vertoonde zich niet. Men zond naar zijn logement, en vernam, dat hij dienzelfden dag, zonder van iemand afscheid te nemen, vertrokken was. De koning beval dat men aan den uitdager 100 Louis d'or ten geschenke zoude geven; doch **BACH** heeft ze nimmer ontvangen. Hierna werd hij kapelmeester van den vorst van *Anhalt-Köthen*, welke betrekking hij zes jaren waarnam. In 1723 werd hij benoemd tot muziek-directeur te *Leipzig*, en in 1736 tot hof-componist van den keurvorst van *Saksen*.

Zijn tweede zoon, **CARL PHILIPP EMANUEL**, trad in 1740 in dienst van **FREDERIK** den Grooten. De koning gaf hem dikwijls zijn verlangen te kennen, om een bezoek van **JOHANN SEBASTIAN** te ontvangen, die hieraan niet spoedig voldeed. Doch de wensch des konings werd zoo dikwijls met aandrang herhaald, dat langer wederstand onvoorzigtigheid zou worden. **BACH** kwam te *Potsdam* aan, juist toen het concert van den koning stond te beginnen. Een officier bragt de lijst der aangekomene vreemdelingen. **FREDERIK** haar in de haast doorlopende, riep overluid: «Mijne heeren! de oude **BACH** is aangekomen!» en beval dat men hem terstond zoude binnens leiden, zonder hem toe te staan zijne reiskleederen af te leggen. Het concert werd opgeschort, en **BACH** van de eene kamer naar de andere gevoerd, om onderscheidene piano's aan te slaan en eenige

orgels te bespelen. Gedurende den avond vroeg BACH den koning een onderwerp, waarop hij eene fuga zoude spelen. De koning was hiermede terstond gereed, en de opgegevene taak werd meesterlijk volbragt. De koninklijke dilettant vroeg nu om eene andere fuga, in zes afdeelingen, hetgeen tot verbazing van alle aanwezenden onmiddellijk werd uitgevoerd. Naar *Leipzig* teruggekeerd, componeerde BACH het hem door den koning opgegeven onderwerp, in drie en zes afdeelingen, en liet hetzelfde onder den titel van *Musikalische Opfer* graveren, en aan den uitvinder opdragen.

BACH had, als orgelspeler, slechts eenen mededinger; doch deze was HÄNDEL. Hij stierf den 30 Julij 1750, in den ouderdom van zes en zestig jaren, aan de gevolgen eener beroerte. Hij was tweemaal gehuwd geweest; bij zijne eerste vrouw had hij zeven kinderen; bij zijne tweede, dertien; in alles elf zonen en negen dochters. BACH heeft eenige stukken voor kerkmuziek en vele voor de piano-forte nagelaten. De meeste zijner compositiën vorderen eenen virtuoso, om ze onberispelijk uit te voeren.

(FORTEL, *Allgemeine Geschichte der Musik.*)

BACHAUMONT, (FRANÇOIS LE COI-GNEUX), een inboorling der hoofdstad van Frankrijk, zag aldaar in 1624 het levenslicht. Zijn vader was voorzitter van het parlement te *Parijs*. Hij nam in de toenmalige onlusten partij tegen het Hof, en aan hem heeft deze factie den naam van *la Fronde* te danken, wijl hij haar bij de schoolknappen vergeleek, die zich eens met *slingeren* vermakende, op het zien van een' policedienaar, uit een gingen, doch weder bij elkander schoolden zoodra deze den rug had gekeerd. Deze vergelijking, den vijanden van MANZARIN behagende, droegen zij van toen af koorden om den hoed in den vorm van eenen slinger, en noemden zich *slingeraars* (*Frondeurs*). Met medewerking van zijnzen vriend CHAPELLE, schreef hij de beroemde reis naar *Montpelier* in rijm en onrijm, welke voor een meesterstuk gehouden wordt. Hij stierf in 1702.

(*Conversations-Lexicon*).

BACHELIER, (J. J.), een Fransch schilder, geboren in 1724 en gestorven in 1805. Hij was bestierder der koninklijke porselein-fabriek te *Sèvres*. De verlorene wasschilderkunst, en het geheim dat de ouden bezigden om marmer voor den invloed der lucht te bewaren, werden door hem op nieuw uitgevonden. Edelhoediglijk bestemde hij 60,000 Franken voor de oprigting eener school, waar

handwerkslieden kosteloos in de gronden der teekenkunde kunnen onderwezen worden.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

BACKHUIJSEN, (LUDOLPH), een der beroemdste zeeschilders der Nederlandsche school, werd in 1631 te *Emden* geboren, en verried in zijne jeugd eenen verwonderlijken aanleg tot schrijven. Daar zijne ouders hem voor den koopmansstand bestemden, werd hij op den ouderdom van achttien jaren naar *Amsterdam* gezonden, en geplaatst bij een' aanzienlijk koopman, BARTHOLET geheeten, die met zijne fraaije manier van schrijven regt in zijn' schik was. Doch hij bleef niet lang aan den lessenaar. Zijne sluimerende talenten werden opgewekt door de schilderachtige voorwerpen, welke het *IJ* den jongen BACKHUIJSEN uit de vensters van het kantoor aanbood. Hij schetste met de pen allerhande schepen, die door naauwkeurigen omtrek uitmuntten. Deze teekeningen wekten weldra aller verbazing, en het werd smaak er eenige te bezitten, zoodat hij ze gereedelijk voor 10, 20, ja zelfs 100 gulden het stuk kon verkopen. BACKHUIJSEN besloot nu den staf van MERCURIUS met het penseel te verwisselen. ALBERT VAN EVERDINGEN was de eerste, die hem eenig onderrigt gaf; doch de voorwerpen waartoe zijne geestdrift hem dreef, waren niet in de werkplaats zijns meesters te vinden. Zijn element was wind en storm, waarom hij kennis aanknoopte met HENDRIK DUBBELS, een' goed zeeschilder, die hem openhartig de geheimen zijner kunst mededeelde. Nu ontzag BACKHUIJSEN geene gevaren, om de natuur in hare schrikkelijkste worstelingen te bespieden. «Bestond EOL,» zegt HOUBRAGEN, «uit «zijne windkaken te brullen of de storm-«kerkers met zijne vuist op te rammeijen, «waardoor de baren slag op slag schuim-«bekkende elkander vervolgen, dan ge-«lustte het hem in eene steigerboot te «stappen, en zich te laten voeren tot «voor den mond der zee, zoo om de «branding van het zeewater tegen het «strand als de verandering van lucht en «water in die gesteldheid af te zien.» Te midden van het oproer der natuur zat hij bedaard zijne schetsen te maken, welke hij, te huis gekomen, terstond op het doek overbragt, en met eene getrouwheid afwerkte, die aan zijne schilderstukken eene hooge waarde bijzette. Hij wist de menigvuldige veranderingen in lucht en water wonder wel na te bootsen. Ook was hem het onstuimigste weder, om schetsen te verzamelen, het meest welkom, zoo dat het soms gebeurde, dat oude zeerobben

weigerden met hem in zee te steken. «Het is veel gereeder,» merkt hierop onze ironieke HOUBRAKEN aan, «en ook met minder gevaar vermengd, kool, wortelen en rapen, potten, pannen, bezems en dergelijk keukengereedschap naar zijne schilderkamer te torschen, om hetzelfde naar het leven af te beelden, dan zich aan storm en onweder te wagen, om schepen, lucht en golven na te bootsen.» Ook bezitten de stukken van BACKHUISEN in den hoogsten graad de voortreffelijke hoedanigheden der Hollandsche school, — rijkheid, doorschijnendheid, keurige behandeling, en eigenaardig koloriet.

BACKHUISEN had het geluk door zijne tijdgenooten op prijs te worden gesteld. Zijn werk werd sterk gezocht. De burgemeesters van *Amsterdam* bestelden hem een groot schilderstuk, met eene menigte schepen, en een gezigt op de stad op eenigen afstand. Hiervoor ontving hij dertien honderd gulden en een kostbaar geschenk. Deze schilderij werd in 1665 aan *Lodewijk XIV* ten geschenke gegeven, die dit fraaije stuk, hetwelk zich nog te *Parijs* bevindt, in de *Louvre* plaatste. Onderscheidene vorstelijke personaadjen vereerden de werkplaats van dezen kunstenaar met een bezoek, onder anderen de koning van *Pruissen* en Czaar *PETER*. De laatste vooral was met BACKHUISEN uitermate ingenomen. Hij moedigde hem aan in zijne tegenwoordigheid tekeningen van onderscheidene schepen te maken, ging hem daarin voor, en sprak met hem gaarne over den scheepsbouw en het bestieren van schepen, waarin BACKHUISEN zeer ervaren was. Op den ouderdom van 71 jaren vond hij er nog behagen in, eene reeks van gezigten langs den IJkant te etsen. Hij stierf den 7 November 1709, in den ouderdom van 78 jaren. Hij had den dood met groote kalmte zien naderen, en zelfs den wijn, die op zijne begrafenis aan zijne kunstbroeders moest worden voortgezet, bij zijn' wijnkooper besteld, verzegeld en zorgvuldig weggelegd. Ook vond men na zijnen dood een zakje met zooveel guldens als hij jaren oud was, en een lijstje met de namen der kunstschilders, die zijn lijk zouden dragen, en te zamen dit geld in gepaste vrolijkheid moesten verteren. De dichter *D. VAN HOOGSTRATEN* gedenkt BACKHUISEN's uitstekend penseelwerk en zijne bedrevenheid in de scheepsbouwkunst, in de volgende regelen:

ô Kunstjuweel van *Amsterdam*!
ô Eer, ô luister van uw' stam!
De late nazaat zal u kennen,
Zoo lang alom penseel en pennen,
In waarde zijn en hoog geacht;
Zoo lang de scheepvaart blijft in kracht,

De scheepsbouw, hoog in top getrokken,
't Gezigt der kenners kan verlokken,
Streeft uwe schepenschilderij
Alle and're kunstenaars voorbij.

(HOUBRAKEN, *Schouburgh der Nederlantsche schilders en schilderessen.*)

BACON, (ROGER), een beroemd Engelschman, van de orde van *st. FRANCISCUS*, geboren (1214) te *Ilchester*, in het graafschap *Somerset*, studeerde te *Oxford* en te *Parijs*. Eene vurige liefde voor de wetenschappen en onvermoeide vlijt deden hem, voor zijne eeuw, zulk eenen schat van kundigheden verzamelen, dat men hem als eenen toovenaar beschouwde. Hij vond in zijne orde meer benijders dan bewonderaars. Eerst verbood men hem openbare voorlezingen te houden, en sloot hem vervolgens in zijne cel op. Paus *INNOCENTIUS IV* wierp hem in den kerker, waar hij aan het noodige gebrek leed. De volgende paus, *CLEMENT IV*, nam hem in zijne bescherming, en verlangde een afschrift zijner werken. BACON zond hem zijn *Opus Majus*, dat nog bestaat. De wrok zijner medebroeders, die hem voor een' toovenaar uitkreten, woedde nu feller dan immer. De onwetendheid der geestelijken van dien tijd in wis- en natuurkunde, waarin BACON vooral uitmuntte, was zoo groot, dat *ANTHONY-A-WOOD* verklaart, dat zij geene andere eigenschap van den cirkel kenden, dan die van den duivel af te weren, en zij zich verbeeldden, dat de punten eens driehoeks (triangel) de godsdienst kwetsten. Na onder paus *NICOLAAS III* op nieuw tien jaren in de gevangenis gezocht te hebben, herkreëg BACON zijne vrijheid, en keerde naar *Oxford* terug. Eenige misslagen in den almanak ontdekt hebbende, maakte BACON zijne opmerkingen bekend, waarvan paus *GREGORIUS* gebruik maakte om eene juistere tijdrekening in te voeren. Ook beschrijft BACON het buskruid op eene wijze, dat sommigen meenen hem de uitvinding daarvan te moeten toeschrijven. «Sommige dingen,» zegt hij, «barsten zoo geweldig, dat, met behoorlijk overleg, geen stad of leger er tegen bestand zoude zijn. Het gerommel van den donder is er niet bij te vergelijken. Sommige dingen zijn zoo vreesselijk aan te zien, dat bliksemstralen op verre na niet zoo veel verontrusten; dingen, overeenkomende met hetgeen men denkt, dat *CIDEON* in de legerplaats der Medianiten heeft te werk gesteld. Tot een voorbeeld nemen wij een kinderlijk vermaak, hetwelk in verscheidene landen bestaat, te weten, om met een werktuig zoo groot als de duim eens volwassenen mans, door

« middel van zout (salpeter), eenen slag « te doen ontstaan, geweldiger dan die « van den donder, en eenen straal, ster- « ker dan de schitterendste bliksem.» Na deze beschrijving is het ons echter nog niet duidelijk, dat het hier bedoelde mengsel ons hedendaagsch buskruid zoude zijn, schoon BACON in de scheikunde zeer bedreven was. Hij heeft geschreven over de microskopen, teleskopen, donkere kamers (*camera obscura*) en verscheidene andere wis- en sterrekundige werktuigen. In één woord, hij werd als een wonder zijner eeuw en als de grootste wiskundige beschouwd, die sedert ARCHIMEDES had bestaan. Hij stierf in 1292, en werd in de Franciskanker kerk te *Oxford* begraven.

(*Penny Cyclopaedia*.)

BACON, (*Sir NICHOLAS*), vader van den beroemden *Lord VERULAM*, werd in 1510 te *Chiselhurst* in *Kent* geboren, studeerde in de regten, en bekleedde onder HENDRIK VIII gewichtige ambten. Toen ELIZABETH den troon beklom, werd hij benoemd tot groot-zegelbewaarder en lid van haren geheimen raad. In 1577 kwam de koningin hem in zijne prachtige woning te *Corhambury*, in het graafschap *Hertford*, bezoeken. ELIZABETH, in eene opgeruimde stemming, zeide hem met zinspeling op zijne gezetheid: « Gij hebt dit « huis te klein voor u laten bouwen.» « Dit is het geval niet, » antwoordde BACON, « maar Uwe Majesteit heeft mij te « groot gemaakt voor mijn huis.»

Sir NICHOLAS BACON stierf den 20 Februarij 1579, zeventig jaren oud. Hij was een welsprekend redenaar, een voorzigtig staatsman en een billijk regter. Verscheidene zijner handschriften over regtsgeleerdheid, staatkunde en godgeleerdheid zijn nog in wezen.

(*Biographia Britannica*.)

BACON, (*ANNE*), de tweede echtgenoot van *Sir NICHOLAS* en moeder van *Lord VERULAM*, was de dochter van *Sir ANTHONY COOK*, voogd van *EDUARD VI*. Zij werd geboren omtrent den jare 1528, en stierf in 1600. Mevrouw BACON was eene vrouw van veelzijdige bekwaamheden. Zij verstond de oude en nieuwere talen, en vertaalde uit het Italiaansch de leerreden van *ACIUNUS*, en uit het Latijn de verdediging der Engelsche kerk van den bisschop *JEWEL*.

(*Biographia Britannica*.)

BACON, (*Sir NATHANIEL*), de zoon van *NICHOLAS*, bij zijne eerste vrouw, was een schilder van geene geringe verdienste. Hij bezocht *Italië*, maar behoorde tot de Vlaamsche school. Men heeft van hem nog

verscheiden stukken, die gunstig van zijne bedrevenheid in de schilderkunst getuigen.

(*Biographia Britannica*.)

BACON, (*Sir FRANCIS*), de jongste zoon van *sir NICHOLAS*. *Sir FRANCIS* werd geboren op den 22 Januarij 1561. Als knaap was hij vlug en vernuftig boven zijne jaren. Koningin ELIZABETH, die met zijne geestige antwoorden was ingenomen, vroeg hem eens, hoe oud hij was. Zonder aarzelen antwoordde de knaap, op een' vleijenden toon: « Ik ben juist twee jaren « jonger dan de gelukkige regering uwer « Majesteit.» ELIZABETH gaf hare goedkeuring te kennen door hem haren jongen *Lord zegelbewaarder* te noemen. Men weet niets van zijne vroegere opvoeding, doch, daar zijn vader een voortreffelijk regtsgeleerde en staatsman was, en zijne moeder om hare godsvrucht en geleerdheid algemeen werd bewonderd, zal aan zijne opleiding wel niets ontbroken hebben. Bij de troonbestijging van *JACOBUS I* begon de fortuin hem toe te lagchen; deze vorst verhief hem tot ridder en grootzegelbewaarder. Toen *JACOBUS* hem de zegels overhandigde, gaf hij hem den raad, vooreerst: nimmer zonder rijp beraad iets te zegelen; ten tweede: aan een ieder, van welke partij ook, zonder verwijl regtvaardige uitspraken te geven; en ten derde: de koninklijke voorregten niet te ver uit te breiden. BACON aanvaardde zijne hooge betrekking met veel statelijkheid, en hield eene welsprekende redevoering over de waarschuwingen hem door den koning gegeven. Niettegenstaande dit alles verloor *sir FRANCIS* deze vermaningen wel eens uit het oog. Door zijne prachtige verkwistende leefwijze, deed geldgebrek hem soms van het pad der eer afwijken. Hij werd van omkoopbaarheid beschuldigd, en uit het geregeld onderzoek deswege ingesteld, kwamen aanstootelijke dingen aan den dag. Het eerste geval was van een' armen edelman, *AUBREY* genaamd, die, ziende dat zijn regtszaak in de kanselarij met eene verderfelijke traagheid werd behandeld, tot raad kreeg, haar te bespoedigen door den kanselier een geschenk te zenden. In zijnen angst en nood, leent hij honderd pond van eenen weekeraar; *Lord BACON* ontving het geld en besliste nogtans de zaak ten nadeele van den ongelukkige, wiens klagt daarover groot gerucht maakte. Een ander, die zich in de gunst van den kanselier aanbeval, bood hem 300 pond aan, doch de tegenpartij hem 400 pond ten geschenke zendende, won deze het aanhangig regtsgeeding. Mevrouw *WARTON* vernemende, dat zij waarschijnlijk haar proces zoude ver-

liezen, maakte eene prachtige beurs, vulde die met 100 pond, vervoegde zich bij Lord BACON, en verzocht hem deze beurs, door haar eigenhandig gemaakt, te willen aannemen. De kanselier was een te galant edelman, om aan eene beminnelijke dame iets te weigeren. Zij won haar proces. Lord BACON, aan deze en dergelijke omkoopingen schuldig verklaard, werd veroordeeld tot eene boete van veertig duizend pond, en eene gevangenisstraf in den Tower zoo lang zulks den koning zou behagen. Weldra echter kreeg BACON zijne vrijheid weder, en sleet de overige dagen zijns levens in wetenschappelijke en letterkundige oefeningen, dikwijls verbitterd door geldgebrek, meestal uit te groote verkwisting voortspruitende. Hij stierf den 9 April 1626 te Highgate in het zes en zestigste jaar zijns ouderdoms. Als hoveling en staatsman verdient hij strenge berisping, doch als man van genie en als wijsgeer kan men hem geen te hoogen lof toekennen. Het voornaamste zijner werken voert ten titel: *Novum Organum scientiarum*, dat hem den eernaam van den vader der proefondervindelijke natuurkunde heeft doen geven. Van de *Novum Organum* bestaan onderscheidene vertalingen. De beste uitgave zijner werken verscheen in 1831 in roijaal 8vo., onder toevoorzigt van BASIL MONTAGNE, Esq.

(Dr. RAWLEY, *Life of Sir NICHOLAS BACON*).

BACON, (JOHN), een uitstekend beeldhouwer, geboren in 1740 te Southwark, in Surrey, waar zijn vader met lakenweven den kost won. Reeds vroegtijdig verried hij eenen bijzonderen aanleg voor de teekenkunst, en werd besteld bij Mr. CRISPE, een' porselein-fabrikant, alwaar hij het porseleinschilderen leerde, en het maken van die kleine ornament-figuren van porseleinaarde, welke nog dikwijls de schoorsteenmantels versieren. Als eene buitengewone proef zijner talenten verhaalt men, dat hij in het tweede leerjaar reeds de modellen voor de fabriek vervaardigde, en nog hooger lof verdient het, dat hij tot het onderhoud zijner ouders, toen in bekrompene omstandigheden verkeerende, krachtdadig bijdroeg. Omtrent het jaar 1763 begon hij in marmer te werken, en van nu af nam dagelijks zijn kunstroem toe. Hij stierf in 1799, als mensch en kunstenaar hoog geacht. Zijne werken zijn zoo talrijk, dat het moeilijk zoude zijn ze allen op te noemen. Onder de voornaamste mogen gerekend worden: de standbeelden van den regter BLACKSTONE, van JOHNSON en HOWARD; een borstbeeld van GEORGE III en de gedenkteekenen voor Lord CHATTAM, voor DRAPER en GUY den

stichter van een hospitaal. BACON was tweemaal gehuwd, en had bij zijne beide vrouwen vijf zoons en drie dochters. Hij ligt in Whitefield's kapel te Londen begraven. Een marmeren steen prijkt met het volgende grafschrift, door hem zelf vervaardigd: «Wat ik als kunstenaar «was, scheen mij bij mijn leven van «eenig gewigt toe; maar wat ik was als «belijder van JEZUS CHRISTUS is het eenige, «dat bij mij nu nog waarde heeft.»

(*Penny Cyclopaedia*).

BADEN, (JACOBUS), een Deen, geboren in 1735, wordt als een van de stichters der Deensche letterkunde aangemerkt. Bij de terugkomst van zijne reizen in 1760, hield hij te *Kopenhagen* de eerste voorlezingen over de fraaije letteren, welke ooit in de landtaal waren gegeven. Hij was professor in de welsprekendheid en het Latijn aan de hoogeschool te *Kopenhagen*, en bekleedde andere posten op het openbaar onderwijs betrekking hebbende. Zijn beoordeelend tijdschrift, van 1768 tot 1779 droeg veel bij tot de verbetering van den smaak zijner landgenooten. Hij vertaalde TACITUS en andere oude schrijvers, en gaf een Latijnsch en Deensch woordenboek en verscheidene spraakkunsten uit.

(*Dictionary of Biography*).

BADGER, (LOUIS), een inboorling van Lyon, heeft zijnen naam vereeuwigd door een heldhaftig voorbeeld van broederliefde. Om zijnen broeder, die Lyon tegen de republikeinen had verdedigd, bij de overgave uit hunne handen te redden, nam hij zijnen naam aan, en onderging welgemoed de bedreigde doodstraf.

(*Dictionary of Biography*).

BADIA Y LEBLICH, (DOMINGO), een Spanjaard, geboren in 1766, en opgevoed te Valencia. Zeer bedreven zijnde in het Arabisch, besloot hij in het Oosten te reizen, vermomde zich als een Mahomedaan, en nam den naam aan van ALI BEY. Onder deze vermomming bezocht hij Tripoli, Egypte, Mekka en Syrië, zonder ontdekt te worden. Overal werd hij als een regtgeloovige gunstig ontvangen. Naar Spanje teruggekeerd, omhelsde hij de zaak van JOZEF BONAPARTE, en zocht, na den slag van Vittoria, eene schuilplaats in Frankrijk. Hij stierf in 1824. Zijne reizen in Afrika en Azië zagen in twee kwarto deelen het licht.

(*Dictionary of Biography*).

BAERLE, (KASPER VAN), zie BARLAEUS (CASPARUS).

BAFFIN, (WILLIAM), een ondernemend Engelsch zeevaarder der zeventiende eeuw. Wij weten niets van zijn vroeger

leven. In 1612 nam hij deel aan de vierde ontdekkingsreis van HALL naar het Noord-Westen. De eenige beschrijving welke er van deze reis bestaat, is van de hand van BAFFIN. Opmerkelijk is het, dat in dit werk voor het eerst gesproken wordt van eene wijze waarop BAFFIN zelf de lengte op zee, door middel der hemelsche lichamen, bepaalde. In het volgende jaar deed hij eene reis naar de kusten van *Groenland*. In het verhaal dezer reis maakt hij melding van de buitengewone straalbuiging des dampkrings, welke hij ten minste op 26' berekent, wanneer een hemelligchaam aan den gezigteinder is. In 1615 werd hij als stuurman en medgezel van ROBERT BYLOT voor eene nieuwe ontdekkingsreis aangesteld, welke insgelijks door BAFFIN is beschreven. In het volgende jaar vergezelde hij andermaal BYLOT als loodsman op eenen togt, die hun de baai deed ontdekken, welke naar BAFFIN haren naam draagt. Het schijnt vreemd, dat de baai niet naar den bevelhebber BYLOT is genoemd. KRUSENSTERN heeft echter op zijne uitmuntende wereldkaart den naam van BYLOT bij dien van BAFFIN gevoegd, wijl hij het als onbillijk beschouwt, de eer der ontdekking alleen aan den stuurman, hoe bekwaam deze ook wezen mogt, toe te kennen. Kapitein ROSS, de Noordpool-onderzoeker, verzekert, dat hij alle positiën en beschrijvingen van dezen bekwamen zeeman zeer nauwkeurig heeft bevonden. In 1618 was BAFFIN stuurman op eene reis van *Suratte* naar *Mocca*, en in 1621 woonde hij eenen togt bij der Engelschen en Perzianen, om de Portugeezen uit de Perzische golf te verdrijven. Bij de belegering van *Kismis*, eene kleine sterkte bij *Ormus*, werd hij doodelijk gewond, terwijl hij bezig was den afstand van het fort te berekenen, ten einde hetzelfde te beschieten.

(PURCHAS, *Pilgrims*.)

BAGLIVI, (GEORGE), een beroemd geneeskundige, in 1668 te *Ragusa* geboren. Hij studeerde te *Napels* en *Padua*, en trachtte zijne kundigheden door het bezoeken der hospitalen in *Italië*, *Dalmatië* enz. te vermeerderen, waarna hij zich te *Rome* nederzette. Paus CLEMENS XIV, met de verdienste en bekwaamheid van BAGLIVI bekend geworden, benoemde hem (schoon nog zeer jong), tot professor in de chirurgie en anatomie aan het collegie *La Sapienza* te *Rome*. BAGLIVI was zoo sterk met de werken van HIPPOCRATES ingenomen, dat hij dezelve bijkans van buiten kende; en hem komt den lof toe medegewerkt te hebben, om de genees-

kundige wetenschap tot de ware beginse-len terug te brengen. BAGLIVI stierf in 1706 te *Rome*, in den jeugdigen ouderdom van acht en dertig jaren, afgetobd door onophoudelijke inspanning, ter uitbreiding zijner wetenschappelijke kennis.

(*Penny Cyclopaedia*)

BAGOLINO, (SEBASTIAN), geboren te *Alcamo* in *Sicilië* in 1560, verdient vermelding wegens de verscheidenheid zijner talenten. Hij was dichter, schilder, toonkunstenaar, en sprak vlug en naauwkeurig Latijn, Spaansch en Italiaansch. Hij was een vruchtbaar schrijver, doch slechts weinige zijner werken zijn in 't licht verschenen. Hij stierf in 1604.

(*Manual of Biography*.)

BAGRATION, een Russisch veldheer en raadshier des keizers, onderscheidde zich in de Poolsche veldtogten van 1793 en 1794 en in den Italiaanschen veldtogt van 1799. SUWAROW gaf hem den titel van: «zijn regterarm.» In 1805, 1806 en 1807 plukte BAGRATION nieuwe lauweren. In 1812 werd hem het bevel over het tweede Russische leger van 50,000 man toevertrouwd, en schoon hij tegen eene groote overmagt had te kampen, volbragt hij echter zijne vereeniging met de overige legercorpsen. In den slag aan de *Moskova* werd hij doodelijk gewond. Hij stierf den 7 October 1812.

(SÉGUIER, *Napoléon et la grande armée*.)

BAIF (JEAN-ANTOINE), zoon van LAZARE BAIF, die zelf een talentvol man was, werd in 1531 geboren te *Venetie*, waar zijn vader ambassadeur was van *Frankrijk*. Hij werd in zijne jeugd de vriend van RONSARD, en gaf een' bundel gedichten uit. Poëzij was voortaan zijne bezigheid, en er had geene gewigtige gebeurtenis plaats, die hij niet in verzen gedacht. Doch zijn ijver schaars beloond wordende, klaagde hij bitterlijk over ondankbaarheid en miskennen. De kardinaal DUPERRON, zijne poëzij geenszins bewonderende, zeide van hem: «Het is een goede sukkel, maar een slecht poëet.» Hij stierf arm in 1592. BAIF was de eerste, die in *Frankrijk* eene academie voor poëzij en muziek stichtte, doch deze instelling overleefde hem niet lang.

(*Dictionnaire historique de la jeunesse*.)

BAILLY, (JEAN SYLVAIN), den 15 September 1736 te *Parijs* geboren. Van zijne vroegste jeugd af toonde hij veel ijver voor de studie, en vervaardigde eenige treurspelen, welke LANOUE (een verdienstelijk tooneeldichter) niet afkeurde, doch den schrijver ook niet tot nieuwe proeven aanmoedigde, hetgeen beleefdelijk gezegd was dat zij nergens toe deugden.

Eene toevallige kennismaking met LACAILLE, ten huize van een' zijner vrienden, was de eerste aanleiding dat BAILLY zich op de sterrekunde toelagde. De eerste vruchten van het onderwijs, dat hij van LACAILLE genoot, waren eenige waarnemingen omtrent de maan, welke hij in 1762 aan de academie aanbood. Hij werd in 1763 lid van dit wetenschappelijk ligchaam, en nu begon hij zijne aandacht te vestigen op de theorie van de wachters van *Jupiter*, eene prijsvraag door de academie voor het jaar 1764 uitgeschreven. Schoon de prijs door LAGRANGE werd behaald, gaf echter BAILLY zijne proeve *Sur la théorie des satellites de Jupiter* in 1766 in het licht. In 1775 verscheen het eerste deel van zijne geschiedenis der sterrekunde; het gansche werk was in 1787 voltooid, en werd vooral bewonderd om de sierlijkheid van stijl. Behalve nog eenige andere werken schreef BAILLY lofreden op KAREL V, MOLIERE, CORNEILLE, LACAILLE, LEIBNITZ, COOK en GRESSET. De roem die hij met zijne geschriften behaalde, evenaarde de inspanning, welke hij zich getroostte, om iets voortreffelijks voort te brengen. Jammer, dat de geest der omwenteling BAILLY eindelijk aan zijne wetenschappelijke bezigheden onttrok. Den 17 Junij 1789 werd BAILLY tot president van den derden stand (*Tiers-état*) verkozen, en den 15 Julij tot *maire* van *Parijs* benoemd. LODEWIJK XVI, na het sloopen der *Bastille* in de hoofdstad terug komende, bood de nieuwe *maire* hem de sleutels der stad aan, met de woorden: «Zie hier de sleutels uwer goede stad *Parijs*; het zijn dezelfde, die HENDRIK IV werden aangeboden; hij had zijn volk herwonnen, en thans herwint het volk «zijn koning.» Op dit oogenblik waren MURABEAU, LAFAYETTE en BAILLY de drie hoofdpersonen der omwenteling. Wij kunnen al de gebeurtenissen, waarin BAILLY betrokken was, niet aanstippen, doch zullen een oogenblik stilstaan bij die van den 17 Julij 1791. De poging des konings om *Frankrijk* te ontvlugten had de republikeinen in eene hooge mate verbittert, en het zamentrekken van vreemde troepen aan de grenzen een schoonschijnend voorwendsel gegeven, tot het plegen van gewelddadigheden. Eene oproerige menigte, aangevoerd door al de hoofden der Jakobijnen (gelijk zij naderhand genoemd werden), vlocide te zamen in het *Champ de Mars*, om de onttrooning van den koning te eischen. Twee invaliden, die zij voor spionnen aanzagen, werden vermoord, en hunne hoofden op pieken gezet. De opstand kreeg een verontrus-

tend aanzien; LAFAYETTE verscheen op het *Champ de Mars*, aan het hoofd van 1200 Nationale Gardes. BAILLY vergezelde hem, en liet het *roode vaandel* (*drapeau rouge*) ontrollen. De menigte werd, naar eisch der wet, vermaand uit een te gaan, doch schreeuwde luidkeels: *A bas le drapeau rouge* (weg met het roode vaandel)! en begroette de Garde met steenen. LAFAYETTE liet met los kruidvuren; het volk bespote deze waarschuwing, en hervatte den aanval. In dezen nood gebod LAFAYETTE met scherp op de menigte te vuren. De oproerlingen stoven verschrikt uit een, verscheidene dooden en gekwetsten op het slagveld achterlatende. BAILLY leide den 16 November daaropvolgende zijn ambt als *maire* van *Parijs* uit eigene verkiezing neder. Hij reisde buiten 's lands of hield zich te *Nantes* op, en verzamelde zijne gedenkschriften over de omwenteling en hare oorzaken, welke in 1804 in het licht zijn verschenen.

Toen LODEWIJK XVI op den 21 Januarij 1793 onder de valbijl het hoofd had verloren, gevoelde BAILLY dat ook zijn leven gevaar liep. Hij schreef aan LAPLACE, die zich te *Melun* ophield, om te weten of hij veilig bij hem kon komen. LAPLACE antwoordde hem, dat hij gerust kon overkomen; doch de opstand van 31 Mei inmiddels de partij der Jakobijnen doende bovendien, schreef LAPLACE zijnen vriend BAILLY, zich niet op weg te begeven, daar een detachement der opstandelingen zich te *Melun* bevond. In weerwil dezer waarschuwing, had BAILLY de onvoorzigheid zich in gevaar te begeven. Hij werd op straat door eenen soldaat herkend, gegrepen, naar *Parijs* gevoerd en ter dood veroordeeld. Het gedrag van het graauw omtrent BAILLY, toen hij den 12 November naar de strafplaats werd gevoerd, verwekte zelfs de verontwaardiging zijner beulen. Het ergerlijke *roode vaandel* werd letterlijk voor zijne oogen verbrand. Doch onder de smadelijkste mishandelingen bleef BAILLY kalm, en toen een zijner vervolgers hem toeriep: «BAILLY, gij beeft!» antwoordde hij bedaardelijk: «Vriend! «het is van koude.» De beroemde LALANDE heeft op den deugdzamen en verdienstelijken BAILLY eene lofrede gehouden.

(LALANDE, *Bibliographie astronomique*.)

BAYAZET, eigenlijk **BAYAZID I**, sultan der Osmannen, geboren in 1345, volgde in 1389 zijnen vader MURAD I op. Hij liet zijnen eenigen broeder YACUB, uit vrees dat deze tegen hem zoude opstaan, ter dood brengen. BAYAZID was een heerschzuchtig vorst en een vijand van rust. Hij

behaalde op de Christenen, aangevoerd door SIGISMUND, koning van *Hongarijē*, in 1396 bij *Nicopolis* aan den *Donau* eene volkomene overwinning. Hij verkreeg den naam van *Ildirim*, (*weerlicht*, *bliksem*) zinspelende op de snelheid zijner krijgsbewegingen. Doch onderscheidene kleine Aziatische staten ten ondergebragt hebbende, raakten de grenzen van BAYAZID en den veroveraar TIMUR of TAMERLAN elkander, in de nabijheid van *Erzerum* en aan de oevers van den *Euphraat*. Tusschen de beide veroveringzuchtige vorsten brak weldra de oorlog uit. In de vlakte van *Angora*, de hoofdstad van het oude *Galatië*, werd den 20 Julij 1401 een beslissende slag geleverd, waarin BAYAZID, het onderspit delvende, zijnen vijand in handen viel. Volgens sommigen ontving TIMUR den vernederden BAYAZID met groote voorkomendheid, stond hem alle voegzame gemakken toe, en behandelde hem tot aan zijn dood (1403) met de meeste onderscheiding. Doch volgens een gelijktijdig Arabisch geschiedschrijver, EBN ARABSHAH, sloot TIMUR zijnen overwonnen vijand ILDERIM BAYAZID op in eene ijzeren kooi, uit weerwraak wegens eene belediging, welke de Perzische koning SAPOR op dezelfde wijze van eenen vorst van *Neder-Azië* had ondervonden. Ook verzekert hij, dat TIMUR voornemens was, hem in deze gevangenis naar *Tartarijē* op te zenden, doch dat de ongelukkige vorst in *Syrië*, in eene plaats *Akshehr* geheeten, overleed.

(JOSEPH VON HAMMER, *Geschichte des Osmanischen Reichs*.)

BAKER, (**HENRY**), wiens naam niet onbekend is aan degenen, die zich met microscopische waarnemingen bezig houden, was de zoon van WILLIAM BAKER, een' klerk aan de kanselarij. Hij werd den 8 Mei 1698 te *Londen* geboren. In 1713 kwam hij bij een' boekverkooper, en in 1720 ging hij inwonen bij eenen procureur, *Mr. JOHN FORSTER*. Hier begon hij het eerst onderwijs te geven aan doofstommen, waarmede hij zich in het vervolg met den besten uitslag bezig hield. Zijn eerste leerling was de dochter van *Mr. FORSTER*, en weldra werden doofstomme kinderen, uit de voornaamste families, aan zijne leiding toevertrouwd. Het strekt hem echter weinig tot eer, dat hij de grootste voorzorgen nam, ten einde niemand bekend zoude worden met de middelen, welke hij aanwendde, om dezen ongelukkigen schepsels eenige denkbeelden en kundigheden mede te deelen. Hij eischte van elken leerling 100 pond tot onderpand, om zijne leerwijze niet

bekend te maken. In 1724 en 1725 verschenen er eenige zijner dichtstukken in 't licht. Vervolgens gaf hij blijken van groote bekwaamheid, om voorwerpen uit de natuurlijke historie naauwkeurig te onderzoeken, gelijk blijkt uit een hoogst belangrijk werkje, getiteld: *het Microscoop gemakkelijk gemaakt*, hetwelk gevolgd werd door een ander: *het gebruik des Microscopes*. De volgende waarschuwingen van BAKER, bij het gadeslaan van microscopische voorwerpen, verdienen altijd herinnering: «Wees behoedzaam, om met overijling uw gevoelen omtrent eenig voorwerp uit te brengen; want de verbeelding speelt ons oordeel dikwijls leelijke parten, en doet ons dingen zien, welke, bij naauwkeurig onderzoek, blijken gansch anders te zijn: beweer dus niets dan na herhaalde proefnemingen, in elken toestand en bij elk licht.

«Wanneer gij het microscoop gebruikt, leg alle vooroordeelen af, huisvest geene geliefkoosde meeningen; want doet gij zulks, dan is het niet onwaarschijnlijk, dat de verbeelding u op het dwaalspoor zal voeren, en u doen zien, wat gij gaarne zien wilt.

«Bedenk dat gij alleen naar waarheid zoekt; en hebt gij gedwaald, laat dan ijdele hoogmoed u niet verleiden, om in uwe dwaling te volharden.»

BAKER's proeven met den verschwaterpolyp en andere kleine voorwerpen, zijn zeer belangrijk en leerzaam; en schoon hij door bekrompene geesten werd uitgekreten als een waarnemer van kleine dingen, worden zijne waarnemingen thans nog op prijs gesteld, terwijl de namen zijner berispsers al lang vergeten zijn of alleen met verachting worden genoemd. HENRY BAKER stierf den 25 November 1774, in het zeven en zeventigste jaar zijns ouderdoms. De verkoop van zijner verzameling van natuurlijke voorwerpen en eenige oudheden duurde tien dagen.

(*Penny Cyclopaedia*.)

BAKEWELL, (**BOBERT**), een beroemd veefokker. Hij werd omtrent het jaar 1725 te *Dishley* in het graafschap *Leicesters* geboren, en overleed aldaar in 1795. BAKEWELL verwierf zich eenen naam door zijne onvermoeide pogingen, om de veeteelt te verbeteren. Ter bevordering van dit oogmerk doorreisde hij *Engeland*, *Ierland* en *Schotland*. Zijne pogingen werden met den besten uitslag bekroond, vooral ten opzichte der schapenfokkerij. Het gekruiste ras, hetwelk hij invoerde, staat bekend onder den naam van het *Dishley*- of het *New Leicester*-ras. Hij verhuurde zijne rammen tegen ongehoorde prijzen;

één enkele ram bragt hem in één seizoen achthonderd guinjes op.

(*Penny Cyclopaedia.*)

BAKKER, (**PETRUS HUIZINGA**), een zeer geacht Nederlandsch dichter der achttiende eeuw, werd in 1718 te *Amsterdam* geboren, waar hij koopman was. Eene geleerde opvoeding ontvangen hebbende, vatte hij zoo veel liefde op voor de dichtkunst, dat hij haar met niet minder ijver dan geluk beoefende. Hij muntte vooral uit in de beschrijvende poëzij. In 1741 gaf hij een dichtstuk uit op de geweldige overstromingen, welke in dat en het voorgaande jaar vele streken hadden getroffen; in 1761 verscheen van hem eene vertaling van het fraaie Latijnsche dichtstuk van E. W. HEIGT, op de lente; deze vertaling is in hare soort een meesterstuk, waarin de bevalligheid en sierlijkheid van het oorspronkelijke bewaard zijn gebleven. Onder zijne andere dichtstukken, onderscheidt men: *de vaderlandsche stroomen*, hetwelk als een kunstjuweel wordt beschouwt; zijne beide satyren getiteld: *HIPPUS*, *de schoolvos in de kerk* en *MARTINUS SCRIBLERUS*. Ook heeft men van hem het leven van JAN WAGENAAR, door bloedverwantschap en vriendschap aan hem verbonden, benevens eenige brieven van en aan denzelfden, door zijn' schoonbroeder in 1776 uitgegeven. In dit werk vindt men den merkwaardigen brief van den geleerden G. MEERMAN AAN WAGENAAR, waarin hij een ongunstig oordeel velt over *Haarlem's* aanspraak op de eer der uitvinding van de boekdrukkunst, een gevoelen hetwelk hij vervolgens heeft verlaten en zelfs in zijnen *oorsprong der boekdrukkunst* bestreden, hebbende dit werk ten doel, om te bewijzen dat *LORENS KOSTER*, inwoner van *Haarlem*, de ware uitvinder der boekdrukkunst is. Men is dus het behoud van dezen gewigtigen brief aan de zorg van den verdienstelijken dichter en letterkundige, die het onderwerp van dit artikel uitmaakt, verschuldigd. Hij stierf den 22 October 1801 te *Amsterdam*. Zijne dichtwerken zijn door hem zelve in 3 deelen 8vo verzameld en uitgegeven.

(*Biographie du royaume des Pays-Bas.*)

BALBAO, (**VASCO NÚÑEZ DE**), werd omtrent het jaar 1475 te *Jerez de los Caballeros* in *Estramadura* geboren. Zijne familie, alhoewel tot den adellijken stand behorende, verkeerde in geene ruime omstandigheden. BALBAO zocht in de Nieuwe wereld zijn fortuin te maken. Na zich op de kust van *Dariën* zeer onderscheiden te hebben, drong hij in de binnenlanden door, en geraakte in kennis met een

magtig cacique (vorst), die hem zeide, dat hij zes zonnen (dagen), ten Zuiden van zijn eigen land, een magtig rijk zou aantreffen. Dit was het eerste bericht hetwelk de Spanjaarden van *Peru* ontvingen. BALBAO keerde echter naar *Dariën* terug, waar hij versterking vond, door COLUMBUS van *Hispaniola* gezonden. In het begin van September 1513 zeilde BALBAO met eene brik en negen canoes naar *Coiba*, een eiland bij de kust van *Veragua*, waar hij de vaartuigen achterliet, en zich landwaarts in begaf. Door zijn voorzigtig gedrag won hij het vertrouwen van onderscheidene Indiaansche stammen, en na eene moeilijke reis van omtrent eene maand, bereikte hij, den 29 September, eenen berg, van welks kruin de onmetelijke waterspiegel der groote stille *Zuidzee* hem in de verte tegenblonk. Op dit grootsch schouwspel, viel BALBAO op de kniën ter aarde, den Almagtige dankende voor de gunst, hem deze uitgestrekte streken te hebben doen ontdekken. Hierop wendde hij zich tot zijne makkers, zeggende: «Aanschouwt het voorwerp van al ons streven, en de belooning van al onzen arbeid; ziet voor uwe oogen de zee, welke ons was aangekondigd. Ongetwijfeld bevatten hare stranden de rijkdommen, welke ons zijn toegezegd. Gij zijt de eersten, die deze kusten bezocht hebt; aan u alléén behoort de roem, om deze streken aan het gezag onzes konings te onderwerpen, en hare inwoners tot de kennis der ware godsdienst te brengen. Weest getrouw en gehoorzaam, gelijk gij tot nog toe geweest zijt, en ik beloof u, dat niemand «u in roem of rijkdom zal evenaren!» Al zijne medgezellen omhelsden hem, en zwoeren hem trouw tot in den dood. Nu hieuw BALBAO eenen grooten boom om, ontdeed hem van de takken, plantte op eenen hoop steenen een kruis, en griffelde de namen van FERDINAND en ISABELLA in den stam van onderscheidene boomen, die zich daar in den omtrek bevonden. Hierop begaf hij zich met zijne makkers naar de zee, in volle wapenrusting, houdende in de eene hand zijn zwaard, den standaard van *Kastilië* in de andere, en bleef aan het strand totdat de vloed opkwam, en het water zijne kniën bespoelde. Nu riep hij met luider stemme: «Lang leven de grootmoedige en magtige koning en koningin van *Kastilië*. In hunnen naam neem ik bezit dezer zeeën en landstreken; en indien eenig ander vorst, Christen of Heiden, op dezelve eenige aanspraak mogt maken, ben ik gereed hem het hoofd te bieden, en de regten der

«wettige bezitters te verdedigen.» Een ambtschrijver maakte van de bezitneming eene acte op, en nu beschouwden de Spanjaarden zich als de regtmatische bezitters van het gansche land. Aan dat gedeelte der zee waar zij zich bevonden, gaven zij den naam van *Golf van St. Michiel*, wijl zij haar op den feestdag van dien heilige hadden ontdekt.

De schitterende loopbaan van BALBAO had echter een droevig uiteinde. Zijne vijanden, afgunstig op zijne talenten en den roemrijken uitslag zijner onderneming, beschuldigden hem van verraad. Te *Acla* werd hij in de gevangenis geworpen en veroordeeld om onthoofd te worden. Toen BALBAO naar de strafplaats werd gevoerd, en de openbare omroeper het uitgalmde, dat hij als een verrader en overweldiger van 's konings grondgebied was veroordeeld, riep hij met eene luide stem: «Dit is eene grove leugen; zoo zeker als mijn laatste uur is geslagen, ben ik nimmer mijnen koning ontrouw geweest, en nooit heb ik eenige andere begeerte gekoesterd dan uit al mijne magt zijn grondgebied te vergrooten.» BALBAO stierf met de standvastigheid eens helds, in den ouderdom van twee en veertig jaren.

(QUINTANA, *Vidas de Espanoles Ilustres*.)

BALBI, (GASPARO), een Venetiaansch handelaar en reiziger, die in het tweede gedeelte der zestiende eeuw leefde. Hij handelde in edelgesteenten, en reisde voor zijne zaken naar *Aleppo*, van waar hij eene reis ondernam naar *Indië*, welke zeven jaren duurde. Te *Venetia* terug gekomen, gaf hij eene beschrijving zijner reis in 't licht, *Viaggio all' Indie Orientali*, 8vo. *Venetia*, 1590, welke in 1600 herdrukt werd. De Portugeezen waren destijds de grootste, ja de eenige Europeesche handelsdrijvende natie in *Indië*, hebbende op de kusten talrijke en sterke vastigheden. De Venetiaansche kooplieden, die zich zoo ver waagden, schijnen met de Portugeezen in goede verstandhouding en onder hunne bescherming gestaan te hebben. BALBI schreef in eenen onopgesmukten stijl, welke alle kenmerken van waarheidsliefde draagt, ten opzichte van alles wat hij zelf zag, en van zijne ligtgeloovigheid ten aanzien van zaken, welke hij alleen van hooren zeggen wist. Hij hangt een kluchtig tafereel op van de zendelingen en hunne wijze om het volk te bekeeren. Hij zag den koning van *Cochin* en andere Indiaansche opperhoofden aan het huis der Jezuïten komen, om in het vriendelijke over zekere punten met deze vaders te twisten, die zoo

vele zendelingen naar de binnenlanden zonden, en zoo vele bekeerlingen maakten, dat een der inlandsche vorsten bevreesd werd zijne kroon te verliezen. «De vaders Jezuïten,» zegt BALBI, «gaan gewapend rond, vergezeld van eene groote menigte bekeerlingen; inzonderheid een hunner, een Genuëes van geboorte, rijdt in het land rond, hij en zijne manschappen met musketten gewapend, terwijl een standaard met het Christusbeeld vooruitgaat. Hij bekeert eene groote menigte volks, welke hem overal volgt, hetgeen den Heidenen zoo veel schrik aanjaagt dat het verwonderlijk is te zien.»

In 1583 kwam BALBI met eenige Portugeesche kooplieden in het koninkrijk *Pegu*. Het verhaal, dat hij van dit land geeft, is het belangrijkste zijner reisbeschrijving. *Pegu* was destijds een magtig koninkrijk; *Ava* was aan hetzelfde onderworpen, en zelfs *Siam* aan hetzelfde schatplichtig. De hoofdstad, insgelijks *Pegu* geheeten, beschrijft hij als verdeeld wordende in de oude en nieuwe stad, welke laatste vierkant was en omringd met wallen en grachten, waarin groote krokodillen werden onderhouden, om aan een ieder het overzwemmen te beletten. Het paleis des konings besloeg het middelpunt der stad. BALBI had een gehoor bij den vorst, die hem naar zijn geboorteland vroeg; en toen hij vernam, dat *Venetie* eene republiek was en geen koning had, borst hij in zulk een schaterend gelach uit, dat hij er eene heftige hoestbui van kreeg, waarmede hij dikwijls geplaagd was. De koning scheen echter reeds het een en ander van *Europa* te weten; want hij vroeg BALBI naar den naam van den vorst, die onlangs *Portugal* had veroverd (PHILIPPUS II, koning van *Spanje*). De koning van *Pegu* was, volgens BALBI's verhaal, zoo zeer met hem ingenomen, dat hij hem een gouden kop en verscheidene stukken Chineesch damast-zijde vereerde, tot groote verwondering der inboorlingen. BALBI had uit *Indië* eenige fraaije smaragden medegebragt, welke de koning kocht voor den prijs door de makelaars bepaald. BALBI werd gedeeltelijk in edele steenen betaald, en gedeeltelijk in *gansa*, of stukken lood, de gangbare munt van het land. Over het geheel hangt BALBI een gunstig tafereel op van het volk van *Pegu*, hetwelk hij beschrijft als zachtaardig, menschlievend en ongemeen verdraagzaam; zelfs de *alapoins* of monniken verhinderen niemand hunner landgenooten Christenen te worden, zeggende dat de mensch in elke godsdienst goed konde zijn. BALBI

keerde in 1588 over *Ormus*, *Bussora*, *Bagdad* en *Aleppo* naar zijn vaderland terug.

(PREVOST, *Histoire générale des voyages*.)

BALBINUS, (**DECIMUS CAELIUS**), een Romeinsch raadsheer, die, na tweemaal consul geweest te zijn, in gemeenschap met **MAXIMUS**, in 237 door den senaat tot keizer werd verheven. **BALBINUS** en **MAXIMUS** regeerden weinig meer dan een jaar. Gedurende dien tijd waren zij onvermoeid bezig, om de openbare veiligheid te verzekeren en de wetten te doen eerbiedigen; doch werden door de Pretoriaansche lijfwacht vermoord, omdat **MAXIMUS** zijn vertrouwen schonk aan eene bende Germanen, met welke hij in zegepraal *Rome* was binnengetrokken. Zij werden beiden betreurd, **MAXIMUS** wegens zijne standvastigheid en gematigdheid, en **BALBINUS** wegens zijne vriendelijkheid en bevallige manieren. Ook was **BALBINUS** een beminnaar der letterkunde, en hij schijnt in zijnen tijd een zeer verdienstelijk dichter geweest te zijn. **MAXIMUS** schijnt hun lot voorzien te hebben; want bij hunne verheffing had hij tegen **BALBINUS** gezegd, dat de haat der soldaten hun beiden noodlottig zou worden. **BALBINUS** was ruim zestig jaren oud.

(CREVIER, *Histoire des empereurs Romains*.)

BALDI, (**BERNARDINO**), een Italiaan van bijkans alles omvattende kundigheden, werd in 1553 te *Urbino* uit een aanzienlijk geslacht geboren. Zijn roem van geleerdheid bragt hem in kennis met **FERRANTE GONZAGA**, heer van *Guastalla*, die hem als onderwijzer in de wiskunde aannam. De prins was zoodanig met **BALDI**'s manieren ingenomen, dat hij hem onder 's pausen goedkeuring, tot abt van *Guastalla* benoemde. Behalve in de wiskunde, was **BALDI** bedreven in de godgeleerdheid, wijsbegeerte, geschied-, aardrijks- en oudheidkunde, in de welsprekendheid en de dichtkunst. Daarenboven verstond hij de oude en oostersche en bijkans alle Europeesche talen. Hij bezat een vlug en vasthoudend geheugen, een gezond oordeel en eene onvermoeibare vlijt. **BALDI** is schrijver van onderscheidene dichtstukken en wetenschappelijke werken. Hij schilderde de Italiaansche landlieden niet als denkbeeldige arkadische herders, zoo als **GUARINO**, **FONTENELLE** en **GESNER**, maar gelijk de boeren wezenlijk zijn, beschrijvende hunne gewoonten en bezigheden, en tevens uit hunne vergenoegdheid en eenvoudige uitspanningen voortreffelijke zedelessen afleidende. **BALDI** stierf in 1617.

(AFFO, *Vita di Bernardino Baldi*.)

BALDINUCCI, (**PHILIPPUS**), geboren in *Florence* in 1624, was schilder, beeldhouwer en schrijver. Schoon hij in de beide eerste kunsten talenten ten toon spreidde, is hij echter zijnen duurzamen roem aan zijnen letterarbeid verschuldigd. Hij is de schrijver van de *Levens der schilders*, van 1260 tot 1670, en van die der beroemdste graveerders. Aan het eerste dezer werken werd door zijnen zoon de laatste hand gelegd. Hij stierf in 1696.

(*Dictionary of Biography*.)

BALE, (**JOHN**), in het Latijn **BALAEUS**, bisschop van *Ossory* in *Ierland*, in het midden der zestiende eeuw. Hij werd, gelijk hij ons zelf verhaalt, den 21 November 1495 te *Cove*, een klein dorp in *Suffolk*, geboren. Hij studeerde te *Norwich* en *Cambridge*, en ging van het katholicismus tot het protestantismus over. Hierdoor was hij aan bittere vervolgingen blootgesteld, en genoodzaakt voor eenigen tijd zijn vaderland te verlaten. Onder **EDUARD VI** werd hij tot bisschop van *Ossory* verheven; doch toen **MARIA** den troon beklom, vlood hij naar *Bazel*, en kwam onder **ELIZABETH** terug. Hij vergenoegde zich liever met eene kanoniksplaats in de hoofdkerk van *Canterbury*, dan naar zijn bisdom in *Ierland* terug te keeren, waar hem niets dan vijandschap te wachten stond. Hij stierf in November 1563, in den ouderdom van acht en zestig jaren. Zijne werken zijn talrijk, en bestaan meest in twistschriften over godsdienstige leestellingen, in vrij hevigen en scherpen stijl. Zijn roem echter heeft hij behaald met zijne onschatbare verzameling van levensschetsen van vermaarde Britsche schrijvers, onder den titel van *Illustrium Majoris Britanniae Scriptorum, hoc est, Angliae, Cambriae et Scotiae, summarium*, 4to., 1584. Hij schijnt de laatste schrijver geweest te zijn van die godsdienstige tooneelstukken, welke men *Mysteriën* noemde.

(*FULLER, Church History*.)

BALFOUR, (**JAMES**), een verdienstelijk Schotsch regtsgeleerde en wijsgeer, die den 6 Maart 1795 in den ouderdom van twee en negentig jaren te *Pilrig* overleed. Hij trad in het strijdperk tegen den beroemden wijsgeerigen geschiedschrijver **DAVID HUME**, wiens schriften hij in vele opzigten gevaarlijk achtte. Hij voerde echter dezen twist, schoon naamloos, met zoo veel welwillendheid en beleefdheid, dat hij de achting won van hem, dien hij met veel talent en scherpzinnigheid bestreed. Den 15 Maart 1753 ontving hij van **HUME** eenen brief, die dus aanving: «Wanneer ik u schrijf, weet ik niet tot

«wien ik mij wend: alleen weet ik, dat
«het iemand is, die mij veel eer heeft
«gedaan, en aan wiens beleefdheden ik
«verplichting heb. Zoo wij elkander vreemd
«zijn, verzoek ik dat wij vrienden mogen
«worden; zijn wij reeds vrienden, dan
«verzoek ik de banden der vriendschap
«naauwer toe te halen.»

(*Penny Cyclopaedia.*)

BALUE, (**JEAN LA**), een Fransch prelaat en staatsman, in 1421 te *Poitou* uit een gering geslacht geboren. Aanvankelijk maakte hij eenig gerucht, door zich op eene bedriegelijke wijze goederen toe te eigenen, welke hem als executeur waren toevertrouwd. Nadat hij het vertrouwen van **LODEWIJK XI** had weten te winnen, en door dien monarch met weldaden was overhoopt, bedroog hij echter zijnen vorstelijken beschermer, en trad heimelijk in briefwisseling met den hertog van *Bourgondië*. Deze trouweloosheid ontdekt zijnde, sloot **LODEWIJK XI** hem op in eene ijzeren kooi, van slechts acht vierkante voeten. Hij herkreeg eindelijk zijne vrijheid weder door bemiddeling van den paus, die hem vroeger tot de waardigheid van kardinaal had verheven. Hij vertrok naar *Italië*, en stierf in 1491 als bisschop van *Preneeste*.

(*Dictionnaire historique des grands hommes.*)

BALZAC, (**JEAN LOUIS GUEZ**, heer van), werd in 1594 te *Angoulême* geboren. Zijn vader, **GUILLAUME GUEZ**, was verbonden aan de dienst van den hertog van *EPERNON*, en de jonge **BALZAC** ging vroegtijdig naar *Rome* als geheimschrijver van den kardinaal **LA VALETTE**. Zijn langdurig verblijf in *Italië* gaf hem aanleiding, om de beschaafdheid der Italiaansche taal en den rijkdom harer letterkunde te vergelijken met de ruw- en onbeschaafdheid zijner moedertaal en hare armoede in kunstvoortbrengselen. Naar *Frankrijk* terug gekoord, vestigde hij zich te *Parijs*, en begon te schrijven. Met behulp van eenen geoefenden smaak, eene uitgebreide belesenheid der oude Latijnsche schrijvers en een sijn gehoor, gelukte het hem eene welluidendheid, eene naauwkeurigheid en netheid van stijl in te voeren, vroeger in het Fransche proza onbekend. Hierdoor verwierf hij zich den naam van den welsprekendsten schrijver van zijnen tijd en hervormer der Fransche taal. Zijn tijdgenoot **MALHERBE** deed voor de poëzij wat **BALZAC** voor het proza deed. Zij waren beiden voorloopers van de groote schrijvers, die de regering van **LODEWIJK XIV** hebben opgeluisterd. **BALZAC**'s verdienste bij den kardinaal **DE RICHELIEU** bekend geworden zijnde, kreeg hij eene jaarwedde

I.

van 2000 franken en den eervolsten rang van staatsraad. **BALZAC** stierf in 1655, en werd, volgens zijne eigene begeerte, begraven op het kerkhof van het hospitaal te *Angoulême*, aan welk liefdadig gesticht hij 12,000 Franken had vermaakt. Ook schonk hij een legaat van 2000 Franken aan de Fransche academie, om die uit te loven voor het best geschraven stuk in proza. In het vervolg van tijd zijn **BALZAC**'s geschriften in vergetelheid geraakt, behalve zijn *Gemeenzame Brieven*, welke herhaalde malen zijn herdrukt. Er zijn eenige andere zijner werken, die deze vergetelheid niet verdienen. Zijn *Aristippe*, aan **CHRISTINA**, koningin van *Zweden*, opgedragen, is eene reeks van gesprekken over de pligten van vorsten, staatsdienaren en ambtenaren, met aanhalingen uit de oude en nieuwere geschiedenis, afgewisseld door aardige anecdoten. Dit werk verraaft veel gezond verstand, en verdient zelfs nu gelezen te worden. Men heeft nog van **BALZAC** *le Prince* en *le Socrate Chrétien*, welk laatste insgelijks melding verdient. *Le Socrate Chrétien* bevat eene reeks van redeneringen over de Christelijke godsdienst en zedekunde, waaruit men spoedig ontwaart wordt, dat de schrijver een vijand is van geestdrijverij, huichelarij, vervolging en overdrevene angstvalligheid ten opzichte der verborgenheden van het geloof. Eene keur der belangrijkste gedachten uit den *Aristippe*, *le Prince* en *le Socrate Chrétien*, verscheen te *Parijs* in 1808, in 1 deel 8°. **M. MERSAN** bezorgde dit werkje, onder den titel van *Pensées de Balzac*. **BALZAC** schreef ook *le Barbon*, eene vermakelijke satire op wijsneuzen, welke hij aan **MÉNAGE** opdroeg. Ook schreef hij Latijnsche verzen, brieven, treurdichten, enz., die na zijnen dood door **MÉNAGE** werden in 't licht gegeven. De abt **CASSAGNE** bezorgde eene uitgave van **BALZAC**'s werken, in 2 deelen folio.

(*Biographie Universelle.*)

BANDELLO, (**MATTEO**), werd in 1480 te *Castelnuovo di Scrvia* geboren. Schoon tot de Dominikaner orde behorende, sloot hij het grootste deel zijns levens in wereldlijke bemoeijingen. Hij bereikte eenen hoogen ouderdom; doch zijn sterfjaar is onbekend. **BANDELLO** gaf eenigen tijd onderwijs aan de beroemde **LUCRETIA CONZAGA**, uitmuntende in deugd en geleerdheid. Er bestaat een brief, door haar eenige jaren later aan **BANDELLO** geschreven, waarin zij hem haren innigen dank betuigt voor zijn onderwijs en de goede grondbeginselen, welke hij haar in hoofd en hart had geprent. Dit is des te opmerkeliijker,

7

wijl de *Novellen*, waardoor BANDELLO zich eenen naam heeft verworven, van de zijde der zedelijkheid den toets niet kunnen doorstaan. De eerste uitgave zijner *Novellen* is die van *Lucca*, 1554, in drie deelen 8°. BANDELLO was zeer gemeenzaam met de Grieksche letterkunde, en vertaalde de *Hecuba* van EURIPIDES in het Italiaansch.

(AFFÓ, *Mémoire di* LUCREZIA GONZAGA.)

BANDINELLI, (**BACCIO**), een beroemd beeldhouwer, de zoon van een' goudsmid, werd in 1487 te *Florence* geboren. Hij gaf als kind het eerste blijk van zijn talent door het vervaardigen eener reusachtige figuur in sneeuw. In den mannelijken leeftijd verwezenlijkte hij de hoop, welke men van hem had opgevat. Zijne voortbrengselen werden algemeen bewonderd. Onder zijne beste werken telt men een nabootsel van den LAOCOÖN, eenen ORPHEUS en eenen HERKULES, cocus bindende. Ook beproefde hij zijne krachten in de schilderkunst, doch maakte geen' opgang. BANDINELLI was ijdel, trotsch en afgunstig. Hij stierf in 1559, in den ouderdom van twee en zeventig jaren. MICHAËL ANGELO, schoen persoonlijk geen vriend van BANDINELLI, sprak met lof van zijne teekeningen, die voorzeker hoogst verdienstelijk zouden geweest zijn, indien BANDINELLI niet uit gierigheid eene te haastige en losse manier had aangenomen.

(BENVENUTO CELLINI's *Mémoires of himself*.)

BANIER of **BANNER**, (**JOHANN GUSTAFSON**), een beroemd Zweedsch veldmaarschalk, werd in 1596 te *Diursholm* in *Upland* geboren. Hij begon in 1625 zijne loopbaan in *Lijfland*, diende met onderscheiding in de Poolsche veldtogten van GUSTAAF ADOLF, en klom op tot den rang van generaal. In den slag van *Leipzig*, in 1630, bekende de heldhaftige GUSTAAF ADOLF dat hij, naast God, de overwinning aan BANIER was verschuldigd. Doch eerst na den dood van GUSTAAF schitterde zijn roem in vollen luister. Na het verlies van den slag van *Nordlingen*, hield hij de eer der Zweedsche wapenen op, verijdelde al de pogingen des vijands, behaalde verscheidene overwinningen, en verwierf den grootschen eernaam van den *tweeden* GUSTAAF. Hij stierf in 1641.

(DAVENPORT, *the most eminent characters of all ages, nations and professions*.)

BANKERT, (**JOOST VAN TRAPPEN**), te *Vlissingen* uit een nederig geslacht geboren, klom van eenvoudig matroos op tot den rang van admiraal. Men weet het jaar zijner geboorte niet; doch het is bekend, dat hij reeds in het jaar 1624, onder het collegie der admiraliteit van

Zeeland, den rang van kapitein ter zee bekleedde, hetgeen hij aan zijne uitstekende dapperheid had te danken. Als vice-admiraal vergezelde hij onzen vermaarden PIET HEIN, en hielp hem in 1628 de Spaansche zilvervloot bemagtigen. In het volgende jaar woonde hij eenen togt bij naar de *West-Indiën*, en bragt veel toe tot de verovering van *Fernambuc*. In 1637 nam hij drie Duinkerkers, en bragt hen in *Vlissingen* op. In 1638 streed hij onder den luitenant-admiraal M. H. TROMP, andermaal tegen eene aanzienlijke Duinkerker vloot, welke weder het onderspit delfde. De moed dien hij in dezen zee-strijd had aan den dag gelegd, werd met eene gouden keten beloond. BANKERT kweet zich met niet minder geluk en dapperheid, toen hij in 1639 onder denzelfden vlootvoogd eene geduchte Spaansche vloot op de kusten van *Engeland* hielp vernielen. Al deze dappere krijgsbedrijven verhieven hem tot den rang van admiraal, in welke hoedanigheid hij het vaderland groote diensten bewees. Eenmaal het grootste gevaar loopende, om in handen der Duinkerkers te vallen, plaatste BANKERT zijnen oudsten zoon met eene brandende lont bij het buskruid, om het op een gegeven teeken aan te steken; doch hij havende zijne vijanden zóo geducht, dat zij moesten afhouden. In de *Allerheiligen-Baai* veroverde hij vijf rijk geladene Portugeesche schepen, welke meer dan twee millioen werden waardig geschat. Na nog meerdere heldendaden te hebben verrigt, stierf hij op de te huisreize aan eene beroerte. Het lijk werd ingezouten, ten einde hetzelfde zoo veel mogelijk voor bederf te bewaren. BANKERT werd door zijn volk en het vaderland opregt betreurd, en zijn lijk in *Zeeland* plegtig ter aarde besteld. Onder zijne afbeelding leest men de volgende regels:

Ziet hier afgebeeld naar 't leven,
Zeeland's zeemagt commandoor,
Spanje's vrees, Duinkerks beven,
Die in 't vechten u gaat voor.

(KOK, *Vaderlandsch Woordenboek*.)

BANKERT, (**ADRIAAN**), geboren te *Vlissingen*, waarschijnlijk de oudste zoon van den vorigen, werd in 1665 tot den rang van vice-admiraal van *Holland* verheven. Reeds als scheepskapitein onderscheidde hij zich door zijne schoone verdediging tegen de Zweden, die hem bij het eiland *Ween* kwamen aanvallen, toen hij door ijsgang aan den grond was geraakt; hij verjoeg den vijand, en baande zich eenen weg naar *Kopenhagen*, waar hij door den koning met groote eer werd

ontvangen. Toen hij in 1666, in eenen zee-strijd tegen de Engelschen, gevaar liep te zinken, sprong hij met zijn volk in eenige sloepen, stak zijn schip in den brand, viel zelfs op de Engelschen aan, en redde drie Hollandsche schepen, welke zij reeds omsingeld hadden. In den eeuwigen gedenkwaardigen togt op den *Theems*, bragt BANKERT den vijand groote afbreuk toe. In 1672 hielp hij DE RUITER de vereenigde Engelsche en Fransche vloeden bestrijden, en overlaadde zich telkens met nieuwen roem. In 1674 bemagtigde hij met VAN NES en CORNELIS TROMP, het eiland *Noirmoutier*, hetwelk echter eenige dagen later werd verlaten, nadat men negentien schepen, (op de kust van dit eiland gestrand), bemagtigd en eene brandschatting van 17,000 gulden geëischt had. Voor de zekerheid dezer som, namen zij gijzelaars mede. BANKERT stierf in 1684 te *Middelburg*. Zijn lijk rust in de *St. Pieters- of Oude Kerk*. Zijn wapen, bestaande in drie *wenteltrappen*, op een rood veld, werd boven zijne grafstede opgehangen. Verscheidene gedenkpenningen vereeuwigen de roemrijke daden van dezen kloeken zeeheld.

(Kok, *Vaderlandsch Woordenboek*.)

BANKS, (Sir JOSEPH), was van een voornaam Zweedsch geslacht afkomstig; hij werd den 4 Januarij 1743 te *Londen* geboren. Zijn vader, WILLIAM BANKS, ontviel hem in 1761. Van zijne moeder is ons niets meer bekend dan dat haar doopnaam SARA was. De jonge BANKS werd aanvankelijk in het ouderlijke huis opgevoed, en studeerde vervolgens te *Eton* en *Oxford*. Hij wordt ons in eenen brief van zijnen opvoeder beschreven als goedhartig en vlug van bevattingsvermogen, maar zoo verschrikkelijk speelziek, dat hij zich moeijelijk een oogenblik bij zijn leeren kon bepalen. Toen hij veertien jaren oud was, zag zijn opvoeder hem voor het eerst in zijne vrije uren lezen. Deze plotselinge verandering heeft BANKS zelf in lateren tijd aan sir EVERARD HOME verklaard. Op zekeren fraaijen zomerdag had hij zich, als naar gewoonte, met andere knapen in de rivier gebaad. Hij bleef zoo lang in het water dat, toen hij aan den oever kwam om zich te kleeden, al zijne makkers reeds waren heengegaan. Hij wandelde langzaam eene laan op, welke ter wederzijden rijkelijk met bloemen was omgeven. Hij stond stil, en rondziende riep hij onwillekeurig uit: «Hoe schoon!» Hierover een oogenblik nadenkende, zeide hij tot zich zelf: «Het zou gewis natuurlijker zijn, dat ik onderwezen wierde in de kennis van al deze

«natuurvoortbrengselen, dan in die van «het Latijn en Grieksch; doch het laatste «is de wil mijns vaders, en het is mijn «pligt hem te gehoorzamen: ik wil mij «echter, voor mijn eigen genoegen, met «al deze planten bekend maken.» Hij begon zich van stonden aan in de kruidkunde te oefenen. Bij gebrek van bekwaamere onderwijzers, ondervroeg hij de vrouwen, welke hij geneeskundige planten zag verzamelen, en gaf haar soms voor het ontvangen onderrigt eene kleine belooning. Eindelijk vond hij, tot zijne groote vreugde, in de kleedkamer zijner moeder een boek, in hetwelk al de planten, die hij ontmoet had, niet alleen waren beschreven, maar ook afgebeeld: schoon de band van dit werk (*Gerard's Herbal*) stuk was en er eenige bladzijden uit waren, nam hij het mede naar school.

Zijne liefde voor de plantenkunde, welke op school begon, vermeederde op de academie, alwaar hij zich op alle takken der natuurlijke historie met ongewonen ijver toelegde. Weldra stond BANKS bekend als boven ieder ander in de natuurlijke historie uitmuntende. «Hij verhaalde mij «eens,» zegt sir EVERARD HOME, «dat, «toen hij eerst te *Oxford* was, en er onder de studenten over Grieksche schrijvers geredetwist werd, en men hem «zag aankomen, sommige hunner uit«riepen: «Daar is BANKS! maar hij «weet niets van het Grieksch.» «Op dit «verwijt gaf hij geen antwoord, maar «dacht bij zich zelve, ik zal u weldra «in eene andere soort van kennis over«treffen, welke, volgens mijne gedachte, «van oneindig meer belang is. En ook «duurde het niet lang dat wanneer iemand eenige opheldering over iets, «hetwelk tot de natuurlijke historie behoorde, noodig had, men zeide: «Wij «moeten naar BANKS!»

De groote zucht tot vermeederding zijner kennis in dit geliefkoosd vak, zette BANKS aan, om vreemde afgelegene landen te bezoeken. In 1763 deed hij eene reis naar *Labrador* en *New-Foundland* (*Terre Neuve*); in 1768 vergezelde hij den grooten zeevaarder COOK, en in 1772 bezocht hij *IJsland* en de Hebridische eilanden. Niet alleen als plantenkenners trok BANKS de oplettendheid der inwoners van *Otaheite*, waar hij gedurende vier maanden eenen grooten schat van planten verzamelde, maar uit hoofde van zijn gunstig en openhartig voorkomen, verkozen de inboorlingen hem menigmaal, om over hunne onderlinge geschillen uitspraak te doen. Ook de schoone konne was hem zeer toegedaan. De vrouw van een der

opperhoofden en de regerende koningin van het eiland, **OBERA**, behandelden hem met zoo veel voorkomendheid, dat zijne reisgenooten zich daarover vrolijk maakten, en zulks bij zijne terugkomst in *Engeland* toevallig het onderwerp werd eener luimige satire. In 1778 verkreeg hij de Bath's-orde en het voorzitterschap van het koninklijk genootschap, hetwelk hij tot aan zijnen dood, (19 Junij 1820) bekleed heeft. **BANKS** heeft veel tot de vermeerdering der plantenkennis bijgedragen, en over dit onderwerp menige nuttige verhandeling geschreven, onder anderen over den *roest in het koren*. Zijne verzameling van werken over de natuurlijke historie was de beste en volledige in geheel *Europa*. De catalogus dezer boekerij, door zijnen bibliothecaris **Mr. DRYANDER** opgemaakt, onder den titel van: *Catalogus Bibliothecae Historico-Naturalis Josephi Banks*, beslaat vijf 8vo boekdeelen.

(*Eloge historique de M. BANKS, lu à la séance de l'acad. royale des sciences, le 2 Avril 1821, 4to.*)

BANKS, (THOMAS), een der uitstekendste beeldhouwers van *Groot-Britannië*, werd den 22 December 1735 te *Lambeth* aan den *Theems* geboren. Aanvankelijk werd hij voor de bouwkunst opgeleid, doch zijn genie dreef hem tot de beeldhouwkunst. Bij de koninklijke academie onderscheidene malen den prijs behaald hebbende, werd hij op hare kosten naar *Italië* gezonden. Nadat hij zijne studiën volbragt had, hield hij zich twee jaren op in *Rusland*, en de keizerin kocht zijn standbeeld *cupido* voorstellende. Naar *Engeland* teruggekeerd, viel hem de algemeene bewondering ten deel; hij oogstte de schoonste lauweren en voordeelen in. **BANKS** overleed den 2 Februarij 1805, in het zeventigste jaar zijns ouderdoms. Op een grafteekenaar voor hem in de Westminster-abdij opgericht, leest men deze woorden: «Ter gedachtenis van **THOMAS BANKS, Esq., R. A.**, beeldhouwer, «wiens voortreffelijke bekwaamheden in «zijn vak den luister der kunsten van «zijn vaderland verhoogde, en wiens karakter als mensch de menschelijke natuur vereerde.» Dit grafschrift kan onder die weinige gerekend worden, welke met de waarheid overeenkomen; het zoude moeilijk wezen eenen persoon te vinden, in wien meer te bewonderen en minder te berispen was. (*Penny Cyclopaedia.*)

BANNAKER, (BENJAMIN), een Neger van *Maryland*, in 1807 gestorven. Door aandrift en talent, zonder eenige andere

hulpmiddelen dan de werken van **FERGUSON** en de tafels van **MAYER**, werd hij de wiskunde geheel meester, en gedurende verscheidene jaren berekende hij, met de uiterste naauwkeurigheid, de *Marylandsche Ephemeriden*, door hem uitgegeven.

(*Manual of Biography.*)

BARAHONA Y SOTO, (LODOVICO), een Spaansch geneesheer en dichter, geboren te *Luceria* in *Andalusie*. Hij vervolgde, onder den titel van *Tranen van Angelica*, de romance van **ARIOSTO**, en voerde deze taak zoo voortreffelijk uit, dat hem de lof van **CERVANTES** ten deele viel. Ook schreef hij eenige herderszangen en klinkdichten.

(*Manual of Biography.*)

BARATIER. (JOHANN PHILIP). Dit vroegtijdig genie werd in 1721 te *Schwabach*, in het vorstendom *Anspach*, geboren, waar zijn vader, **FRANS BARATIER**, predikant was bij de Fransch-gereformeerde gemeente. De oude **BARATIER**, een man van grondige geleerdheid, besteedde al zijne vrije uren aan de opvoeding van dezen zijn' eenigen zoon, eene taak, welke hij als zijne geliefdste uitspanning beschouwde. Van gevoelen zijnde, dat de kinderen van de wieg af moeten beginnen te leeren, zonder hun echter den minsten dwang aan te doen, begon hij zijnen zoon, op den ouderdom van twee jaren, in het Fransch te onderwijzen. De letters leerde hij hem zonder daartoe boekjes te gebruiken, door hem de eene letter na de andere te laten zien. De kleine vond er behagen in, dat de letters hem als iets levends werden voorgesteld, dat als ware het tot hem sprak. Bij het thee- of koffijdrinken werden de letters voor hem met water op de tafel geschreven. Op den ouderdom van vier jaren sprak het kind Latijn met zijn' vader, Fransch met zijne moeder en Duitsch met de dienstmaagd. Men gaf hem prentenboeken, met uitleggingen in deze onderscheidene talen, welke hij overzette, zonder iets van de spraakkunst te weten. Nog geene vijf jaren oud zijnde, begon hij aan het Grieksch, en binnen vijftien maanden was hij in staat de Heilige Schrift in die taal te lezen, en in het Latijn over te brengen. Een jaar later begon hij aan het Hebreeuwsch, waarmede hij zich drie jaren lang bezig hield. Ook in andere Oostersche talen maakte hij snelle vorderingen. Op zijn twaalfde jaar oefende hij zich in de wijsbegeerte, godgeleerdheid en wiskunde, en twee jaren later voltooide hij zijne wederlegging van het geschrift van **SAMUËL CRELLIUS**, tegen de goddelijkheid van **CHRISTUS**. De koning van

Pruissen, FREDERIK WILHELM, BARATIER's vader naar *Stettin* verplaatst hebbende, verliet de familie *Schwabach* in het begin van 1735. Door *Halle* trekkende, legden vader en zoon een bezoek af bij den hoogleeraar SCHULTZ, die hen aan den kanselier VON LUDWIG voorstelde. Deze beloofde den jeugdigen geleerde kosteloos tot meester in de wijsbegeerte te bevorderen, bijaldien hij zich onmiddellijk daartoe aanbood. Reeds den volgenden dag liet zich de jonge BARATIER inschrijven, en door de gansche wijsgeerige faculteit onderzoeken. Op staanden voet ontwierp hij veertien stellingen, die des nachts gedrukt en door hem den volgenden dag, in tegenwoordigheid van ruim 2000 toehoorders, met groote vaardigheid werden verdedigd, waarna de jeugdige BARATIER, wiens roem reeds lang tot deze hoogeschool was doorgedrongen, tot doctor in de wijsbegeerte werd verklaard. Te *Berlijn* komende, ontbood hem de koning, die, in zijn onderhoud veel behagen vindende, hem nog herhaalde malen uitnoodigde, en boeken of geld ten geschenke gaf. De Koninklijke Maatschappij der wetenschappen te *Berlijn*, benoemde BARATIER tot een harer leden. De koning drong bij vader en zoon aan, dat deze in de regten zoude studeren. En ten einde dit gemakkelijk te maken, veranderde FREDERIK WILHELM de bestemming van den ouden BARATIER, en benoemde hem tot Fransch predikant te *Halle*, terwijl de zoon aldaar op zijne kosten zou studeren. Dit geschiedde, doch niet met dien lust, welken de jeugdige geleerde in andere vakken betoond had. In dien tijd ontwierp en schreef hij onderscheidene werken, welke niet allen in het licht zijn verschenen. Het laatste werk, dat hij heeft uitgegeven, handelde over de opvolging der vroegste bisschoppen van *Rome*, getiteld: *Disquisitio Chronologica de successionibus antiquissimorum Episcoporum Romanorum, inde a Petro usque ad victorem*, 4°. Utrecht 1740. Dit werk was het begin van een uitgebreider, hetwelk de geschiedenis van de eerste tijden der Christelijke kerk zoude behelzen. Ook begon hij aan eene geschiedenis van den dertigjarigen oorlog.

BARATIER was zwak van borst; eene gevatte koude veroorzaakte hem eenen hardnekkigen hoest en eene bloedspuwing. Hij stierf in 1740 aan de tering, in den ouderdom van negentien jaren. Hij had zijnen dood zeer gelaten te gemoet gezien, beschouwende deze wereld als een tooneel, waarop elk, gedurende eenen bepaalden tijd, eene rol moet vervullen.

Het leven van dit buitengewoon kind is beschreven door Mr. FORMEY, met behulp der bouwstoffen, welke de vader hem daartoe heeft verschaft. Aan het einde van hetzelfde is een lange Catalogus der talrijke werken, welke de jeugdige BARATIER in handschrift, (grootendeels onvoltooid) heeft nagelaten.

(*Dictionnaire historique de la jeunesse.*)

BARBAULD, (ANNA LETITIA), werd den 20 Junij 1743 te *Kibworth*, een dorp in het graafschap *Leicester*, geboren. Zij was de oudste dochter van JOHN AIKIN, een' verdienstelijk onderwijzer der jeugd, die zich aan de opvoeding zijner kinderen veel liet gelegen zijn. Zij verstond weldra zooveel van het Latijn en Grieksch als noodig was, om met vrucht de oude schrijvers te lezen. In 1773 gaf zij, op aandrang haars broeders, een bundeltje poëzij in het licht, waarvan, binnen het jaar, vier uitgaven noodig waren. Men telde haar van nu af onder de verdienstelijkste dichters van haren tijd. In het volgende jaar gaf zij, met haren broeder, eenige *Mengelingen in proza en poëzij* uit, welke insgelijks gunstig door het publiek ontvangen en dikwijls herdrukt werden. In 1744 huwde zij den wel eerwaarden heer ROCHEMONT BARBAULD, afkomstig van eene Fransche protestantsche familie, die onder de regering van LODEWIJK XIV naar *Engeland* was uitgeweken. Gedurende de laatste veertig jaren haars levens, woonde zij in de nabijheid der hoofdstad, eerst te *Hampstead*, en naderhand te *Stoke Newington*, waar zij den 9 Maart 1825 is overleden. Hare letterkundige voortbrengselen zijn talrijk. Onder de uitstekendste mogen genoemd worden *Early Lessons*, een werkje voor de jeugd, hetwelk nog door geen ander is overtroffen, en in *Engeland* algemeen gebruikt wordt, en hare *Hymns in prose for Children*, waaraan insgelijks groote waarde wordt toegekend. Mevr. BARBAULD, die zich vele jaren met de opvoeding van meisjes uit den hooger stand had belast, was in haren huiselijken en maatschappelijken omgang liefderijk en toegevend, en deelde rijkelijk in de achting en toegenegenheid van allen die haar kenden. (*Penny Cyclopaedia.*)

BARBAROSSA, (AROODJE), een Turksch zeeroover, ontrent het jaar 1474 van Christen ouders op het eiland *Mytilene* geboren. Op den ouderdom van twintig jaren ging hij aan boord van een Turksch roefschip, omhelsde de Mahomedaansche godsdienst, en nam den naam aan van AROODJE of OROOCH. Hij onderscheide zich zoo zeer door moed en krijgsbeleid, dat

hij door eenige speculanten te *Konstantinopel*, tot bevelhebber van een goed uitgerust galjoot werd aangesteld. Hij bemagtigde weldra vele koopvaarders van allerhande natiën, en zijn naam maakte zóó veel gerucht, dat menig Turksche en Moorsche gelukzoeker zich aanmeldde, om onder hem te dienen. De Christen zee-lieden, wier schrik hij was, gaven hem, naar de roode kleur van zijn baard, den naam van BARBAROSSA. Door SALEM, vorst van *Algiers*, tegen de Spanjaarden te hulp geroepen, speelde hij weldra aldaar den meester, vermoordde SALEM en werd door zijn volk tot sultan van *Algiers* uitgeroepen. BARBAROSSA regeerde nu over het grootste gedeelte van den tegenwoordigen staat van *Algiers*. De Spanjaarden te *Oran*, over de snelle vorderingen van zulk een ondernemend opperhoofd verontrust, drongen op versterking aan bij KAREL V, die hun, in 1518, tien duizend man, onder den markies DE COMARES, toezond, met bevel, om BARBAROSSA uit *Tlemsan* te verdrijven. BARBAROSSA had nauwelijks 1500 man, op welke hij zich kon verlaten; het landvolk, tegen hem opstaande, verliet hij met zijne getrouwe Turken en alle zamengeraapte schatten des nachts *Tlemsan*, in de hoop *Algiers* veilig te zullen bereiken. Hij werd echter door de Spanjaarden van nabij vervolgd. Aan den oever der rivier *Maileh* gekomen, strooide hij zijne schatten langs den weg, ten einde den vijand op te houden. Inmiddels trok hij met de voorhoede over de rivier, doch de Spanjaarden vielen zoo verwoed op de achterhoede aan, dat BARBAROSSA, zijne oude krijgsmakkers om hulp hoorende roepen, niet aarzelde terug te keeren, ten einde in hun gevaar te deelen. Hij schaarde hen in allerijl op eenen rijzenden grond in slagorde, en vocht wanhopend aan hun hoofd, totdat hij, met wonden overdekt, op eenen hoop gesneuvelden, dood nederstortte. Weinige zijner manschappen bereikten *Algiers*, om het noodlottige nieuws aan zijn broeder over te brengen, dien hij aldaar had achtergelaten. Aardoe, of BARBAROSSA, gelijk hij gewoonlijk genoemd wordt, stierf kinderloos, in den ouderdom van vier en veertig jaren. Hij was een der merkwaardigste gelukzoekers die immer te voorschijn traden.

(LAUGIER DE TASSY, *Histoire d'Alger*.)

BARBAROSSA, (KHAIR EDDIN), broeder des vorigen. Zijn naam was HADHER, doch in den loop zijner voorspoedige loopbaan vereerde hem de Sultan SOLIMAN met den titel van KHAIR EDDIN, d. i. de goedgeloofige. Ook wordt hij door de geschied-

schrijvers BARBAROSSA II genoemd, daar hij zijn broeder in de heerschappij over *Algiers* is opgevolgd, en ter zee niet minder geducht was. Hij stelde zijn rijk onder de bescherming van SELIM I, Sultan van *Konstantinopel*, die hem 2000 Janitsaren te hulp zond. SOLIMAN I verhiel hem tot oppervlootvoogd. BARBAROSSA vermeersterde *Tunis*, doch werd door de Spanjaarden, onder KAREL V, weder van daar verdreven. Later verwoestte hij *Italië*, bragt *Yemen* onder Turksche heerschappij, en volvoerde onderscheidene schitterende bedrijven ter zee. Hij stierf in 1546, en werd begraven te *Beshiktash*, bij den ingang der *Zwarte Zee*, waar hij een landhuis had, en zijne grafstede nog voor eenige jaren te zien was.

(ROBERTSON'S *History of Charles V.*)

BARBAZAN, (ARNOUD GUILLAUME), een dapper grootmoedig Fransch veldoverste, die onder de regering van KAREL VI en VII bloeide. Zijne nauwgezette eerlijkheid en uitstekende diensten aan de kroon bewezen, verwierven hem den roemrijken bijnaam van den onberispelijken ridder en den hersteller des rijks. Na eene loopbaan, rijk aan overwinningen, stierf hij in 1432 aan de wonden, welke hij in den slag van *Bullegneville* had bekomen. Hij werd in den koninklijken grafkelder van *St. Denis*, met koninklijke eer, ter aarde besteld. (*Dictionary of Biography*.)

BARBEYRAC, (JEAN), werd den 15 Maart 1674 te *Béziers* geboren, en verliet, na de herroeping van het edict van *Nantes*, met zijne ouders *Frankrijk*. De familie zette zich te *Lausanne* neder; hier en te *Genève* volbragt de jonge BARBEYRAC zijne studiën in de regtsgeleerdheid. In 1697 werd hij onderwijzer in de fraaije letteren aan het Fransche Collegie te *Bern*, waar hij veertien jaren bleef. Gedurende dit tijdperk verscheen de eerste uitgave van zijn *Traité du Jeu*, hetwelk algemeen de aandacht trok, en waardoor hij zich vroegtijdig eenen naam verwierf. In 1711 werd hij als professor in de regtsgeleerdheid te *Lausanne* beroepen en zes jaren later in dezelfde hoedanigheid te *Groningen*, alwaar hij in 1729 overleed. BARBEYRAC nam volijverig deel in den twist tusschen onze Oostindische Compagnie en die van *Ostende*, welke in 1725 met veel warmte gevoerd werd. De Nederlandsche Oostindische Compagnie beweerde, dat bij een artikel van het Munstersche vredesverdrag, den onderdanen van den koning van *Spanje* het regt was ontzegd op de *Oost-Indiën* te handelen, terwijl men van de andere zijde volhield, dat hiermede

alléén de Spanjaarden waren bedoeld, en geenszins de ver afgelegene bezittingen der Spaansche kroon, zoo als *Vlaanderen* en *Brabant*. In zijne verhandeling: *Défense du droit de la compagnie hollandaise des Indes Orientales contre les nouvelles prétensions des habitans des Pays-Bas autrichiens*, verdedigt BARBEYRAC het uitsluitend regt onzer Oostindische Compagnie. Behalve verscheidene andere werken, heeft BARBEYRAC eene Fransche vertaling gegeven van HUG DE GROOT's *De Jure Belli et Pacis* (Regt des oorlogs en des vredes), met aantekeningen, waarin hij eene diepe kennis van het volkenregt ten toon spreidt. Door dit werk, alsmede door de vertaling van PUFFENDORFF's *Regt der Natuur en der Volken*, en de *pligten van den mensch en den burger*, vestigde hij zijnen roem als regtsgeleerde door geheel *Europa*.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*.)

BARBOU, de naam van een voornaam boekdrukkersgeslacht, dat zich langen tijd heeft beroemd gemaakt, zoo wel door de naauwkeurigheid als de sierlijkheid der werken, welke het in 't licht heeft gegeven. JEAN BARBOU zette zich te *Lyon* neder, alwaar hij in 1539 de werken van CLEMENT MAROT in klein 8vo drukte. HUGUES BARBOU, zoon des vorigen, verliet *Lyon*, en vestigde zich te *Limoges*, waar hij in 1580 de fraaije editie van CICERO's *brieven aan ATTICUS*, met aantekeningen van SIMON DUBOIS, luitenant-generaal van *Limoges*, uitgaf. In het derde deel der *Biographie Universelle* leest men, dat er in 1811 te *Limoges* nog een boekdrukker bestond, die den naam van BARBOU voerde.

De eerste BARBOU, die zich te *Parijs* vestigde, was JEAN JOSEPH, die aldaar in 1704 boekverkooper werd. Hij stierf in 1752. Zijn broeder JOSEPH werd in 1717 boekverkooper, en in 1723 boekdrukker. Hij stierf in 1737. Zijne weduwe zette de zaken voort tot in 1750.

JOSEPH GÉRARD BARBOU, neef der beide laatstgenoemde BARBOU's, werd in 1746 boekverkooper, en nam in 1750 de drukkerij der weduwe van zijnen oom over. Nu begon hij eene reeks van klassieke werken uit te geven, welke zijnen naam draagt, doch eigenlijk een vervolg was van de verzameling van Latijnsche klassieken in 12°, door ANTOINE COUTELIER begonnen. De volledige verzameling der dus genoemde *éditions-barbou* telt 77 boekdeelen. Behalve dezen heeft J. C. BARBOU een Latijnsch Testament en verscheidene werken van minder beteekenis uitgegeven. In 1789 stond hij zijne zaken af aan zijnen neef HUGUES BARBOU, die in 1809 is

overleden. De voornaamste feiten, betreffende het geslacht van BARBOU, zijn wij verschuldigd aan de reeds boven aangehaalde *Biographie Universelle*.

BARBOUR of **BARBER**, (**JOHN**), een beroemd Schotsch godgeleerde, geschiedkundige en dichter. Hij werd in 1316 te *Aberdeen* geboren, en stierf in 1396 als kapellaan van DAVID BRUCE, die hem menigmaal als afgezant gebruikte. Hij is de dichter eener geschiedenis (in het Engelsch) van het leven en de daden van ROBERT BRUCE. Het is opmerkelijk, dat, schoon BARBOUR een Schot was, zijn versbouw en zijne taal voor den hedendaagschen lezer verstaanbaarder zijn, dan die van eenig ander poëet uit de veertiende eeuw, zelfs zijn groote tijdgenoot CHAUCER niet uitgezonderd.

(*IRVING'S Lives of the Scottish poets*.)

BARCLAY, (**ROBERT**), een uitstekend schrijver van het genootschap der vrienden, werd den 23 December 1648 te *Gordonstown*, in het graafschap *Moray* in *Schotland*, geboren. Hij was de oudste zoon van den kolonel DAVID BARCLAY bij de dochter van sir ROBERT GORDON van *Gordonstown*. Nadat hij het eerste onderrigt in zijn vaderland had ontvangen, werd hij naar *Parijs* gezonden, om onder toezigt van zijnen oom, rector aan het Schotsch Collegie aldaar, zijne studiën voort te zetten. Zijn gedrag en karakter wonnen hem zoo zeer de toegenegenheid zijns ooms, dat deze hem tot zijnen erfgenaam wilde aanstellen en hem terstond een aanzienlijk landgoed afstaan, indien hij in *Frankrijk* verkoos te blijven. Dit aanbod werd verworpen. Geene verlokking kon zijn besluit aan het wankelen brengen, toen hij vernam, dat zijn vader er tegen was, vooral omdat men hem tot het Roomsche Katholiek geloof had overgehaald. De vader lid van het genootschap der vrienden (kwakers) geworden zijnde, volgde ROBERT in 1667 dit voorbeeld, en werd van toen af de ijverigste en welsprekendste verdediger dezer nieuwe secte, welke aanvankelijk eene felle vervolging en den bittersten spot had te verduren. Hij gaf eene verhandeling in het licht, onder den titel: *De waarheid van laster gezuiverd (Truth cleared of calumnies)*, om de hatelijke denkbeelden, welke men omtrent de kwakers had opgevat, uit te roeijen. Dit geschrift werd door een ander van denzelfden aard gevolgd, waardoor zijne vijanden tot zwijgen gebragt werden.

In hetzelfde jaar, dat ROBERT BARCLAY als schrijver optrad, huwde hij CHRISTINA, de dochter van GILBERT MOLISSON, een

aanzienlijk koopman te *Aberdeen*. Het karakter dezer vrouw wordt door allen hoog geprezen. Na zijn huwelijk bleef hij te *Ury* wonen, waar hij, tot aan den dood zijns vaders, in alle aartsvaderlijke eenvoudigheid leefde. Twee jaren na deze gebeurtenis, nam hij het ongewoon besluit, om in *zak en asch* door de straten van *Aberdeen* te wandelen. De beweegreden en het doel om zich in dezen toestand aan het publiek ten schouwspel te geven, wordt door den schrijver genoemd: «eene tijdige waarschuwing en ernstige vermaning voor de inwoners van *Aberdeen*, aangaande de handeling Gods met zijne schepselen, en den dag zijner aanstaande bezoeking.» Na eene plegtige toespraak, verklaart hij de redenen zijner bemoeijng tot hunne bekeering volgender wijze: «Ik ontving bevel van God, om in een zakkleed gewikkeld en met asch overdekt door uwe straten te gaan, en u tot berouw te vermanen, ten einde gij meer op uwe hoede moogt zijn, naar de stemme Gods hooren, en niet die dingen verachten, welke tot uwen vrede dienen, terwijl het nog dag is, uit vreeze dat de nacht weldra komen zal. Dit bevel des Heeren kwam heden, bij mijn ontwaken, tot mij; deze last viel mij zeer zwaar, ja scheen mij bijkans ondragelijk; want zoo iets was mij vroeger nooit in het minste wedervaren. En eenige lieden, die ik riep, om hun dit gebod mede te deelen, kunnen getuigen, hoe groot mijn zielangst was; hoe ik den Heer bad, dat deze beker van mij mogt voorbij gaan; ja, hoe de pilaren van mijnen tabernakel geschud werden, en hoe geweldig mijne beenderen beefden, tot dat ik mij ongedwongen aan 's Heeren wil onderwierp. Het doel en de strekking mijner getuigenis zijn, om u tot berouw op te wekken, en zulks door dezen opzienbarenden en zonderlingen stap, welken ik eerst zoo onwillig was te doen, als de verdorvenste van ulieden afkeerig is, om deze waar-schuwing ter harte te nemen.»

Onder de veelvuldige werken, meest van godgeleerden aard, schreef hij twee verhandelingen over het ongeoorloofde van den oorlog, als onbestaanbaar met de grondbeginselen van algemeene menschenliefde. Eén dezer geschriften werd opgedragen aan de afgezanten der onderscheidene vorsten van *Europa*, toen te *Nijmegen* bijeengekomen, om over den vrede te handelen; dit geschrift werd elk hunner toegezonden, met een exemplaar van zijn hoofdwerk: *Verdediging der ware christelijke godgeleerdheid* (*An Apology for the*

true Christian Divinity). In het merkwaardig jaar van 1688 was BARCLAY voor het laatst in *Londen*, en legde, zoo als hij gewoonlijk deed, een bezoek af bij JACOBUS II. Met dezen aan een venster staande, zag de koning naar buiten, en maakte de aanmerking, dat de wind den prins VAN ORANJE gunstig was, om over te steken. BARCLAY antwoordde hierop: «Het is jammer, dat men geen middel kan vinden, om het volk te bevredigen.» De koning verklaarde nu, dat hij alles wilde doen wat een' edelman betaamelijk was, behalve de vrijheid van geweten te verloochenen, hetgeen hij niet zou doen zoo lang hij leefde.

Na deze bijeenkomst, waarop onmiddellijk de val van het Huis der STUARTS volgde, leefde BARCLAY nog slechts twee jaren. Hij stierf den 3 October 1690, in het twee en veertigste jaar zijns ouderdoms. Hij had drie zonen en vier dochters, en opmerkelijk is het, dat eene halve eeuw na zijnen dood al zijne kinderen nog leefden. De laatste hunner, DAVID BARCLAY, een zijde-handelaar in *Cheapside*, heeft drie achtereenvolgende monarchen, GEORGE I, II en III te zijnent onthaald, toen zij op *Lord Major's* dag de *City* bezochten. De groote bekwaamheden en geestvermogens van BARCLAY plaatsen hem aan het hoofd van al de schrijvers zijner secte. Zijn zedelijk karakter was boven alle berisping, en zijne hartstogten wist hij zóó in toom te houden, dat men hem nimmer in drift heeft gezien.

(*A short account of the Life and Writings of ROBERT BARCLAY.*)

BARCLAY DE TOLLY, een Russisch veldmaarschalk en minister van oorlog, onderscheidde zich in de Duitsche en Pool-sche veldtogten van 1806 en 1807, en volgde KUTUSOW als opperbevelhebber op. In den slag van *Leipzig*, zoo verderfelijc voor NAPOLEON, voerde hij de Russische troepen aan. In 1814 viel hij in *Champagne*, en drong tot *Parijs* door; hij verkreeg den titel van prins, en stierf in 1818.

(*Woordenboek der Zamenleving.*)

BARCOCHEBAS, **BARCHOCHABAS** of **BARCOCHAB**, een Joodsche bedrieger, die onder de regering van keizer ADRIANUS, zich voor den Messias uitgaf. Zijn oorspronkelijke naam, een niet oneigenlijke, was, zegt men, BAR COZIRA (de zoon der logen), welken hij veranderde in dien van BARCOCHEBAS (de zoon eener ster). Door stoutmoedigheid en eenige kunstenaarijen vele Joden aan zijne goddelijkheid hebbende doen gelooven, verwekte hij eenen opstand tegen de Romeinen. Nadat de

oorlog reeds twee jaren had gewoed, werd hij door JULIUS SEVERUS in *Bether* belegerd. De stad viel, en de pseudo Messias verloor met vijftig duizend zijner volgelingen het leven. SCHOON BARCOHEBAS uit een godsdienstig oogpunt beschouwd een bedrieger was, moet men echter erkennen, dat hij vaderlandsliefde, moed en bekwaamheid bezat.

(*Dictionary of Biography.*)

BARENDZ., (WILLEM), een zeer ervaren Hollandsch zeekapitein, die met JAN CORNELIS RIJP, onder het beleid van den dapperen zeeheld JAKOB VAN HEEMSKERK, ten derden male eenen togt naar het Noorden ondernam, om eene doorvaart naar *Tartarië* en *China* op te sporen. Na *Spitsbergen* ontdekt en op *Nova Zembla* overwinterd te hebben, stierf hij op den terugtogt in 1597. Het dagverhaal, hetwelk BARENDZ. van deze noodlottige reis heeft gehouden, is in 1644 onder den titel van *Noordsche Schipvaart te Amsterdam* in 't licht verschenen. HEEMSKERK en slechts twaalf der zijnen zagen, na het doorstaan der grootste ellende, het vaderland weder. Onze volksdichter H. TOLLENS, C. Z. heeft dezen merkwaardigen togt verheerlijkt in zijn *taferel van de overwintering der Hollanders op Nova Zembla*, waarin hij het uiteinde van BARENDZ. dus aandoenlijk schildert:

«Nu gaart hij al zijn kracht, en bidt met brekende oogen,
«Wie hunner 't wee ontkoom', wie ooit zou keeren

(mogen,

«Dat hij zijn weduw groet', dat hij zijn dierbaar kroost,
«Des vaders zegen breng' en als een Christen troost;
«Dat hij hen allen zegg', hoe teeder hem, in 't sterven,
«Het brekend harte sloeg, voor die zijn hart moest der-

(ven;

«Maar dat de hoop op God, die tot ons best besluit....
«Hij knikte 't laatst vaarwel, en blies den adem uit.

(H. DE GROOT, *Jaarboeken.*)

BARETTI, (JOSEPH), werd in 1716 te *Turin* geboren. Zijn vader bestemde hem voor de balie, doch de jonge BARETTI hierin een' weezin hebbende, verliet hij, op den ouderdom van zestien jaren het ouderlijke huis, en begaf zich naar *Guastalla*, waar hij een' oom had, die hem op een koopmans-kantoor plaatste. In zijne tusschenuren legde hij zich op de dichtkunst toe, en vond veel behagen in den boertigen stijl, waarin BERNI uitmuntte. Na enige jaren, verliet hij het kantoor, en ging naar *Milaan* en *Venetie*, waar hij de werken van CORNEILLE in het Italiaansch overbragt. BARETTI zich vroegtijdig op het Engelsch hebbende toegelegd, begaf zich in 1751 naar *Londen*, waar hij in het Italiaansch onderwijs gaf. Hij verwierf de vriendschap van Dr. JOHNSON, die hem in een aanzienlijk huis als gouverneur aanbeval. In 1760 keerde hij naar *Italië* te-

rug, en gaf daar een tijdschrift uit, *Letterkundige Geesstroede* genoemd, waardoor hij zich zoo vele en magtige vijanden op den hals haalde, dat hij het geraden vond naar *Engeland* terug te keeren. Hier werd hij benoemd tot buitenlandsch secretaris der Koninklijke Academie, en kreeg eene jaarwedde van de regering. Op zekeren avond, dat BARETTI zich naar de Academie begaf, werd hij onvoorziens in een straat-rumoer gewikkeld. Door verscheidene kerels aangevallen, trok hij zijn pennemes, en verwondde een' der aanvallers, die kort daarop stierf. Voor de regtbank van manslag beschuldigd, verdedigde hij zich mannelijk, en werd door de Jury vrijgesproken. BARETTI stierf in 1789. Hij was een regtschapen man van groote letterkundige verdiensten. Volgens zijne eigene getuigenis, was hij de eerste geleerde, die ooit in *Italië* cenig honorarium voor zijn werk heeft genoten. Behalve een Italiaansch woordenboek en verscheidene werken voor de jeugd, heeft men van hem Reizen door *Frankrijk*, *Spanje*, *Portugal* en *Italië*, in vier deelen 8vo. Onder zijne laatste werken verdient vooral melding: *Eene Inleiding tot de nuttigste talen van Europa, bestaande in keurige uittreksels uit de beroemdste Engelsche, Italiaansche en Spaansche schrijvers, met zoo veel mogelijk letterlijke overzettingen.*

(UGONI, *della letteratura Italiana.*)

BARKER, (ROBERT), de uivinder der *Panorama's*, werd, omtrent het jaar 1740, te *Kells* in *Ierland* geboren. Daar hij in zijne zaken achteruitging, werd hij miniatuur- en portretschilder. In deze hoedanigheid zette hij zich te *Edinburg* neder. Op zekeren dag van den *Calton*-heuvel het omringende landschap overziende, kwam hij op het denkbeeld, om dergelijke tooneelen in eene cirkelvormige schilderei voor te stellen. Uitstekende kunstenaars beschouwden dit plan als hersenschimmig; doch hij volhardde in zijn voornemen, en volbragt eindelijk eene zaak, welke als de triomf der schilder-begoocheling mag beschouwd worden. In 1787 werd zijn eerste werk van dezen aard ten toon gesteld, en had zoo veel toeloop, dat hij daarmede een aanmerkelijk fortuin bijeenzamelde. Hij stierf in 1806 te *St. George's Fields*.

(*Dictionary of Biography.*)

BARLAAM, (BERNARD). Deze persoon zou van minder beduidenis zijn, ware het niet dat hij bijkans de laatste is geweest, die in het Grieksch over de wiskunde heeft geschreven, en zijn werk eene belangrijke opheldering is van de rekenkunde vóór de invoering van de algebra en

de Indische getalmerken. Zijn leven is, als ware het, eene verklaring van den staat der wetenschap gedurende de veertiende eeuw. BARLAAM werd in het laatst der dertiende eeuw te *Seminara* in *Calabrië* geboren. Hij ombelsde den geestelijken stand, en ging naar *Salonica*, om Grieksch te leeren, ten einde de werken van ARISTOTELES te kunnen beoefenen. In 1327 begaf hij zich naar *Konstantinopel*, en won de gunst van keizer ANDRONICUS den jongeren, die hem eene abdij schonk. In 1339 werd hij naar *Italië* gezonden, om hulp tegen de Turken en Bulgaren in te roepen. Hij keerde in 1340 naar *Konstantinopel* terug, en raakte in twist met de monniken van den berg *Athos*, die beweerden, dat het licht op den berg *Athos*, gedurende de gedaante-verandering van CHRISTUS gezien, een gedeelte was van de ongeschapen kracht Gods. BARLAAM ontkende dit; en deze beuzeltwist liep zoo hoog, dat beide partijën den keizer eene kerkvergadering vroegen, welke ook plaats had. De monniken van den berg *Athos* wonnen het pleit, wordende BARLAAM als onregtzinnig berispt. Hij keerde naar *Italië* terug, en werd tot bisschop van *Hieracium* in *Calabrië* verheven. Hij stierf omtrent den jare 1348. BARLAAM voerde de beoefening der Grieksche letterkunde in *Italië* in, en telde PETRARCA en BOCCACCIO onder zijne leerlingen. Deze laatste zegt van hem: «Hij was een man «zwak van ligchaam, maar groot in wetenschap, en zoo grondig bedreven in «de Grieksche letteren, dat hij getuigenissen had van koningen en keizers en «Grieksche geleerden, waaruit bleek, dat «er in dezen tijd noch in vroegere eeuwen, iemand geweest is van zulk eene «grote en uitstekende geleerdheid. Zou «ik hem dus in zaken welke de Grieken «betreffen niet vertrouwen?»

(DELAMBRE, *Histoire d'astronomie ancienne.*)

BARLAEUS, (CASPARUS), werd den 12 Februarij 1584 te *Antwerpen* geboren, waar zijn vader griffier was. Deze verliet *Antwerpen*, toen de Spanjaarden meester werden van de stad, en vestigde zich in *Nederland*. De jonge BARLAEUS studeerde in de godgeleerdheid te *Leyden*. In 1608 werd hij in de *Nieuwe Tonge* op het eiland *Overflakkee* als leeraar beroepen, en in 1612 onder-regent van het Theologisch Collegie te *Leyden*. Vijf jaren later werd hij aan dezelfde hoogeschool tot professor in de redeneerkunde benoemd, en kreeg veel toeloop; doch de partij der Remonstranten omhelsd hebbende, verloor hij in 1619 deze betrekking, welke hij met veel lof had vervuld. Nu besloot BARLAEUS

zich aan de geneeskunde toe te wijden, in welke wetenschap hij te *Caen* in *Frankrijk* tot doctor werd bevorderd. In 1631 werd hij tot professor in de wijsbegeerte en welsprekendheid aan het nieuw opgerigte *Atheneum Illustre* te *Amsterdam* verkozen, waar zijne voorlezingen algemeene toejuiching verwierven. Hij stierf aldaar den 14 Januarij 1648, hebbende dienzelfden dag nog voorlezingen voor zijne studenten gehouden. Van tijd tot tijd was hij met groote zwaarmoedigheid gekweld geweest, schrijvende zelfs eenmaal aan zijnen neef CUNEUS: «Ik ellendige ben gestort in eene droefgeestigheid veel zwaarder dan die mij voor negen jaren getroffen heeft. Ik begin mij geheel te mistrouwen. Vervuld met deze verbeelding, leg ik, zit ik bijna zonder spraak en geheel moedeloos. En ik ben mij zelven naauwelijks, als mij het deerlijk lot van mijn huisgezin voor den geest komt. Mijn slaap is zwaar en afgebroken, de huishouding mijns ligchaams geheel ongesteld. Mij schiet geene hoop over, dan op de barmhartigheid en magt des grooten Scheppers, die mij certijds van eene dergelijke kwaal allengskens heeft verlost.»

BARLAEUS ligt begraven in de Nieuwe Kerk te *Amsterdam*, naast zijnen vriend P. C. HOOFD, hetgeen VONDEL het volgende grafschrift deed vervaardigen:

Hier sluimert BARLAEUS neffens HOOFD,
Geen zerk hun glans noch vriendschap dooft.

BARLAEUS heeft een aantal werken geschreven, meest in het Latijn: onder anderen verscheidene lofreden op groote mannen van zijnen tijd: GUSTAAF ADOLF, RICHELIEU, M. H. TROMP enz.; eene menigte dichtstukken, twee deelen 8vo., *Amsterdam*, 1645 en eene belangrijke geschiedenis van *Brazilië*, onder het bestier van MAURITS, graaf van *Nassau*. Dit werk is versierd met vele kaarten en gezigten van onderscheidene streken van *Brazilië*. BARLAEUS Nederduitsche gedichten zijn eerst voor eenige jaren bij elkander verzameld en uitgegeven. Zij munten uit in zuiverheid van stijl en geestige opvatting. Volgens de oudtijds onder de geleerden heerschende gewoonte, had hij zijnen naam VAN BAERLE gelatiniseerd in dien van BARLAEUS. (KOK, *Vaderlandsch Woordenboek.*)

BARLOW, (JOËL), werd in 1756 in den Noord-Amerikaanschen staat *Connecticut* geboren. Hij was aanvankelijk predikant bij de Presbyterianen, vervolgens pleitbezorger en later handelaar. Hij bezocht *Engeland*, en was een der afgevaardigden van het constitutioneel genoot-

schap, om de conventie met de Fransche staatsomwenteling, waarvan hij een ijverig voorstander was, geluk te wenschen. Hij werd met het Fransche burgerregt beschonken, en in 1795 door den bevrijder van Noord-Amerika, WASHINGTON, naar de Barbarijsche roofstaten *Algiers*, *Tunis* en *Tripoli* gezonden, om de gevangene Amerikanen, die in eene harde slavernij wegwijnden, los te koopen. Zijne bemoeijingen werden met den gunstigsten uitslag bekroond. In 1811 werd hij door zijne regering als gevolmagtigd minister naar Frankrijk gezonden. Hij volgde NAPOLEON op zijnen noodlottigen togt naar *Rusland*, en stierf den 26 December 1812 te *Wilna*. BARLOW is schrijver van onderscheidene staatkundige geschriften; doch het werk waarop zijn roem rust is de *Columbiade*, een heldendicht, hetwelk, ofschoon groote gebreken hebbende, vele fraaije plaatsen heeft, en een sieraad is van den Noord-Amerikaanschen *Parnassus*. Het geheel stelt voor eene verschijning aan COLUMBUS in den eenzamen kerker te *Valladolid*.

(*Manual of Biography*.)

BARNARD, (Sir JOHN), geboren te *Reading*, in het graafschap *Berk* in 1685, behoorde tot de secte der kwakers, doch ging, op den ouderdom van negentien jaren, tot de heerschende kerk over. Hij leerde bij zijnen vader den wijnhandel, en was zoo vlijtig en geschikt in zaken, dat het gansche bestier weldra aan hem geheel alleen werd toevertrouwd. Ten bewijze hoeveel vertrouwen men in zijne bekwaamheid en talenten stelde, kan dienen, dat de wijnhandelaren hem verkozen, om hunne belangen, die ernstig bedreigd werden, in een verzoekschrift aan het Hoogerhuis te verdedigen, hetgeen ten gevolge had dat de bill, die reeds bij het Lagerhuis was aangenomen, werd ingetrokken. Toen in het volgende jaar het Parlement ontbonden werd, kozen zijne medeburgers hem tot hunnen afgevaardigde, en in deze hoedanigheid bewees hij zijn vaderland, ten opzichte van handelzaken en het financiewezen, groote diensten. Hij was, gedurende veertig jaren, lid van het Parlement. Ook bekleedde hij de waardigheid van Lord Mayor. BARNARD was wegens zijne regtschapenheid en grondige kennis zoo algemeen bemind, dat, lang vóór zijn dood, die in 1764 voorviel, zijne medeburgers hem op de koninklijke beurs een standbeeld oprigten.

(*Penny Cyclopaedia*.)

BARNAVE, (PIERRE JOSEPH MARIE), werd in 1761 te *Grenoble* geboren. Hij

studeerde in de regten, en werd advocaat in zijn geboortestad. In 1789 naar de constituërende vergadering afgevaardigd, onderscheidde hij zich door zijne schitterende talenten en ongewone welsprekendheid. Doch zoodra hij alle strenge maatregelen begon af te keuren en tot gematigdheid vermaande, verloor hij geheel zijnen invloed. Tot het burgerlijk leven en naar *Grenoble* teruggekeerd, trouwde hij aldaar, en schikte zich tot een ambtelooz leven. ROBESPIERRE en zijn aanhang vergaten hem echter niet. Hij werd uit de armen van zijn gezin gescheurd, en ter guillotine veroordeeld, waaronder hij den 29 November 1793 het hoofd verloor.

(*Woordenboek der Zamenleving*.)

BARNEVELD. Zie OLDENBARNEVELD.

BARON, (MICHEL), een beroemd Fransch tooneelspeler, zoon van een koopman te *Issoudun*. Hij bezat groote talenten, maar bedierf alles door eene onverdragelijke verwaandheid. Hij schaamde zich niet te zeggen, dat er in elke eeuw slechts één CESAR geboren werd, maar dat er tien eeuwen noodig waren om één' BARON voort te brengen. Even als zijn meester MOLIERE, schreef hij eenige tooneelspelen, die zich echter niet boven het middelmatige verheffen.

(*Dictionnaire historique et bibliographique*.)

BARONIUS, (CESAR), een kerkelijk geschiedschrijver, werd den 31 October 1538 te *Sora*, eene bisschoppelijke stad in het koninkrijk *Napels*, geboren. Zijn vader was CAMILLO BARONIO, zijne moeder PORZIA FEBONIA, beiden van een adellijk geslacht. BARONIUS omhelsde den geestelijken stand, en bekwam in 1598 de waardigheid van kardinaal. Zonder tegenwerking van het Spaansche hof, zou hij den pauselijken stoel beklommen hebben. Onophoudelijke inspanning in zijne letteroefeningen verzwakte zijne gezondheid. Hij stierf den 30 Junij 1607 te *Rome*, in den ouderdom van ruim acht en zestig jaren. MAZZUCHELLI telt negentien verschillende werken van BARONIUS op; doch alleen door zijne kerkelijke jaarboeken (*Annales Ecclesiastici*) heeft hij zich eenen wel verdienden roem verworven. Het eerste deel, bevattende de eerste eeuw na CHRISTUS, werd in 1588 gedrukt, en het twaalfde of laatste, hetwelk met het jaar 1198 besluit, verscheen in 1607, onder het pontificaat van PAULUS V. Hij liet bouwstoffen na voor nog drie deelen, waarvan ODORICO RINALDI heeft gebruik gemaakt, om deze jaarboeken te vervolgen.

(*Le père FURIEN LE FEVRE, La vie de CÉSAR card. BARONIUS*.)

BARRALLIER, (HONORÉ FRANÇOIS), een jongeling van vroegtijdige talenten, zag in 1805 het levenslicht te *Marseille*. Hij verstond reeds verscheidene talen, onder anderen het Grieksch, en was op het punt, om zich naar *Parijs* te begeven, ten einde zich in de Oostersche talen te oefenen, toen hij den 24 Julij 1821, op den ouderdom van zestien jaren en vier maanden, overleed, ten gevolge eener ongesteldheid, welke hij zich had berokkend door zich terstond na den maaltijd te baden. Hij heeft in handschrift nagelaten, eene verhandeling over de onsterfelijkheid der ziel, en eene andere over de zeden der ouden, vergeleken met die van onzen tijd, alsmede eenige dichtstukken.

(*Nouvelle biographie classique.*)

BARRAS, (PAUL JEAN FRANÇOIS NICOLAS, graaf van), een lid van het Fransche Directoire, dat in de voornaamste gebeurtenissen der Fransche omwenteling eene gewichtige rol heeft vervuld, werd den 30 Junij 1755 te *Fox*, in het departement van de *Var*, geboren. Hij behoorde tot zulk een oud geslacht, dat men van hetzelfde spreekwoordelijk zeide: «Zoo oud als de rotsen van *Provence*.» Na met lof in de *Indiën* gediend te hebben, keerde hij naar *Parijs* terug, alwaar hij zijn vaderlijk erfgoed in verkwisting doorbragt. Zoodra de omwenteling uitbrak, omhelsde hij hare beginselen, en hielp de *Bastille* veroveren. Als afgevaardigde van het departement zijner geboorteplaats naar de Nationale Conventie gezonden, stemde hij onvoorwaardelijk voor den dood van *LODEWIJK XVI*. Daarentegen bragt hij veel toe tot den val van *ROBESPIERRE*, en toen hem naderhand het oppertoezicht over de kinderen van *LODEWIJK XVI*, die in den *Tempel* gevangen zaten, werd toevertrouwd, behandelde hij hen met achting en voorkomendheid. Hij werd secretaris en vervolgens voorzitter der Nationale Conventie. In zijne staatkundige beginselen legde hij eene groote onafhankelijkheid aan den dag. Toen *BONAPARTE* zich, ten gevolge der worsteling van den 18 Brumaire (9 Nov. 1799), tot eersten consul had verheven, trad *BARRAS* van het staatkundig tooneel, zeggende: «dat hij met zelfvoldoening tot het ambteloos leven terugkeerde, het lot der republiek in de handen van den doorluchtigen krijgsman latende, dien hij zoo gelukkig geweest was de loopbaan des roems te ontsluiten.» Hij weigerde voortaan alle waardigheden, onder anderen het gezantschap naar *Dresden* en dat der *Amerikaansche Staten*. Volgens sommigen schijnt

BARRAS heimelijk den terugkeer der *BOURBONS* begunstigd te hebben, althans *NAPOLEON* liet al zijne gangen naauwkeurig gadeslaan. Na den val des dwingelands vestigde *BARRAS* zich weder te *Parijs*. Toen hij door de *BLACAS* over den loop der zaken der nieuwe regering geraadpleegd werd, zeide hij: «Gij zult den koning in het verderf storten; het schijnt uwe eenigste bezigheid, om voor u en hem eene woning te *Londen* te zoeken.» In 1815 nieuwe onlusten voorziende, verliet hij *Parijs*, doch keerde terug, toen hij de landing van *NAPOLEON* vernam. Den hertog van *OTRANTO* (*FOUCHÉ*) ontmoetende, vroeg *BARRAS* hem, of hij zich eindelijk veilig mogt achten; waarop de minister antwoordde: «O, twijfel daaraan geen oogenblik; gij zult in de kamer der Pairs geroepen worden.» *BARRAS* hernam: «Ik zal mij nimmer met de onderdrukkers van mijn vaderland vereenigen.» En gedurende de regering der honderd dagen, wees hij alle aanbiedingen van de hand. Naderhand woonde hij te *Chaillot* bij *Parijs*. Hij stierf den 29 Januarij 1829. *BARRAS* was meer geneigd tot vermaak dan tot werkzaamzaamheid, doch geenszins ontbloomde van bekwaamheid; overhellende tot vadzigheid, wist hij echter, wanneer zulks vereischt werd, werkzaamheid en standvastigheid te ontwikkelen. Hij was welsprekend en overredend, waardoor hij op zijne ambtgenooten eenen overwegenden invloed verkreeg. In het staatkundige was hij gevaarlijk, daar hij niet het regt, maar het voordeel van *Frankrijk* steeds op het oog had: de inval in *Zwitserland*, de plundering der Italiaansche staten, de togt naar *Egypte*, zonder voorafgaande oorlogsverklaring, (terwijl *Frankrijk* met de *Porte* in vrede was), zijn daarvan sprekende getuigen.

(*Histoire du Directoire.*)

BARRE, (JEAN FRANÇOIS LEFÈVRE DE LA), ridder, geboren in 1747, had in 1765 de onbezonnenheid, een houten kruisbeeld op de brug van *Abbeville* te schenden. De regtbank dier stad veroordeelde hem, om levend verbrand te worden; doch het Parlement van *Parijs* beval, dat hij eerst zou onthoofd en daarna verbrand worden. Dit vonnis werd den 1 Julij 1766 aan hem voltrokken. *VOLTAIRE* had zich te vergeefs voor dezen naauwelijks negentienjarigen jongeling in de bres gesteld.

(*Dictionnaire biographique manuel.*)

BARREAUX. Zie *DESBARREAUX*.

BARROS, (JOAO DE), een der beste Portugeesche geschiedschrijvers, werd in 1496 te *Viseu* in *Portugal* geboren. Van

eene aanzienlijke familie zijnde, werd hij aan het hof van koning EMANUEL als pagie geplaatst, die hem aan de dienst van den infant dom JOÃO, naderhand koning JAN III, verbond. De jonge BARROS verried vroegtijdig grooten lust voor de beoefening der geschiedenis. De schitterende bedrijven der Portugeezen in de Oost-Indië, trokken vooral zijne aandacht; en de koning zelf, die bij toeval een zijner geschiedkundige opstellen in handen kreeg, spoorde hem aan, om de luisterrijke daden zijner landgenooten te beschrijven. In 1522 werd BARROS als gouverneur naar *St. George del Mina*, op de kust van *Guinea*, gezonden. Drie jaren later werd hij naar *Lissabon* terug geroepen, en tot schatmeester van het departement der koloniën en later tot agent-generaal voor de koloniën benoemd. In deze hoedanigheid had hij toegang tot de echte bescheiden, die hem in staat stelden zijn groot werk over de geschiedenis der ontdekkingen en volkplantingen der Portugeezen in de Indische zeeën, zamen te stellen. Dit werk, *Asia Portuguesa* geheeten, loopt van het jaar 1412 tot 1539. De stijl is een model voor het Portugeesch proza, eenvoudig en onopgesmukt. Onder andere geschriften heeft men nog van hem eene Romance, Zedekundige Gesprekken en de eerste Portugeesche Spraakkunst, die in 't licht is verschenen. BARROS stierf op zijn buitengoed van *Alitem*, bij *Pombal*, in 1570. Hij wordt geroemd als een man van eer en hoogst zedelijke inborst.

(*Bibliotheca Hispana.*)

BARROW, (ISAAC), een godgeleerde en wiskundige, werd den 29 Februarij 1630 geboren. Hij was de zoon van een koopman in lijnwaad te *Londen*. Aanvankelijk beloofde hij weinig, zijnde zijn grootste lust vechten en rondslechteren, zoodat men zegt, dat zijn vader eenmaal bad, dat, indien het Gode behaagde een zijner kinderen weg te nemen, het ISAAC mogte zijn. Doch zoodra hij op de *Felstead*-school te *Essex* kwam, begon hij van gedrag te veranderen, en studeerde vervolgens te *Cambridge* in de godgeleerdheid. Hij gevoelde, uit eigene behoefte, dat de godgeleerde een tijdrekenkundige en wiskunstenaar moet zijn. Hij legde zich derhalve met ijver op de wiskunde toe, hebbende reeds in de geleerde talen zulke groote vorderingen gemaakt, dat hij als hoogleeraar in de Grieksche letteren werd aanbevolen. Doch van Arminianismus verdacht, ontging hem deze leerstoel. Uit teleurstelling hierover verliet hij *Engeland*, en reisde, van 1655—1659, door *Frankrijk* en *Italië* naar *Smirna* en

Konstantinopel, van daar andermaal naar *Venetië*, en door *Duitschland* en *Holland* naar *Engeland* terug. De twistzieke aard zijner jongelingschap was veranderd in standvastigheid en bedaarden moed. Men verhaalt dat BARROW, ergens bij eenen vriend gelogeerd zijnde, door eenen kettinghond, (die 's nachts tot veiligheid des huizes losliep), aangevallen werd, toen hij 's morgens vroeg in den tuin rondwandelde. Hij greep den hond in den strot, wierp hem neder, ging op hem leggen, en stond op het punt den hond te doodden, toen hij bedacht, dat hij hiermede eene onregtvaardige daad zou begaan, wijl de hond zijn pligt en hij zelf verkeerd had gedaan, om zich, vóór het aanbreken van den dag, naar buiten te begeven. Eindelijk schreeuwde hij zoo luid, dat hij gehoord werd.

Op zijne reis naar *Smirna* door Algerijnsche zeeroovers aangevallen, begaf hij zich gewapend op het dek, en vocht dapper mede, totdat de aanrander afhield. En toen men hem vroeg, waarom hij niet naar beneden was gegaan, en de verdediging van het schip had overgelaten aan degenen die zulks aanging, antwoordde hij: «Ik had er zelf het grootste belang bij, en wilde liever sterven dan in de handen vallen van onbarmhartige ongeloovigen.» BARROW stierf den 4 Mei 1677, nog geen 47 jaren oud zijnde, en werd in de abdij van *Westminster* begraven. Op zijn sterfbed zeide hij te gelooven, dat het geluk hetwelk op hem wachtte, zou bestaan in het aanschouwen van die wiskundige waarheden, waarvan hij met zoo veel tijd en moeite door betoog was overtuigd geworden. Zijne wiskundige werken staan in hooge achting. Ook bezorgde hij eene nieuwe uitgave van EUCLIDES, ARCHIMEDES en de kegelsneden van APOLLONIUS. Hij was de leermeester van den grooten NEWTON, aan wien hij in 1663 zijne betrekking als hoogleeraar in de wiskunde afstond. Na dien tijd hield BARROW zich meest bezig met de bespiegelende godgeleerdheid, en werd kapellaan van koning KAREL II. Zijne godgeleerde werken beslaan drie deelen in folio, die hem als een zelfdenker doen kennen.

(*Biographia Britannica.*)

BARRY, (JAMES), een beroemd schilder, den 11 October 1741 te *Cork* geboren. Zijn vader was een kustvaarder, die met weersin zag, dat hij zich op de letterkunde en de schilderkunst toeleegde. BARRY was onvermoeid in zijne studiën, en had tot spreuk: «geen kruis, geene kroon.» Op den ouderdom van twee

en twintig jaren ging hij naar *Dublin*, alwaar hij in het Genootschap voor kunsten een historiestuk ten toon stelde, hetwelk de aankomst van *ST. PATRICK* in *Ierland* voorstelde. Dit werk bragt hem in aanraking met *EDMUND BURKE*, die den jeugdigen kunstenaar naar *Engeland* medenam, en hem vervolgens naar *Rome* zond. Zijn prikkelbaar gestel wikkeld hem spoedig in twist met andere kunstbroeders, tot groot leedwezen van *BURKE*, die hem daarover, in eenen wijdloopigen brief, ernstig onderhield, onder anderen zeggende: «Geloof mij, mijn waarde *BARRY*! dat de wapenen waarmede de kwade gezindheden der wereld het best worden bestreden, en de hoedanigheden waar- door wij ons met haar kunnen verzoenen, zijn: gematigheid, zachtmoedigheid, vriendelijkheid, een weinig toegevendheid jegens anderen, en een groot wantrouwen op ons zelven, al hetwelk geene hoedanigheden zijn van eenen kruipenden geest, gelijk sommigen zulks willen voorgeven; maar deugden van eenen edelen aard, welke onze natuur verheffen en niet minder tot onze rust dan tot ons geluk bijdragen. Niets daarentegen is den regtschapen man meer onwaardig, dan het leven door te brengen in twisten en regtsge- dingen, in norschheid en harrewarrierijen met allen die ons omringen.»

BARRY schijnt wel eenigzins naar dezen vriendenraad geluisterd te hebben, althans hij zette zijne studiën met verdubbelde ijver voort. Hij bleef vijf jaren te *Rome*, en werd tot lid gekozen der Clementijnsche academie te *Bologna*, bij welke gelegenheid hij haar zijn schilder- stuk *PHILOCTETES* op het eiland *Lemnos*, aanbood. Hij keerde in 1771 naar *Engeland* terug, en begon in 1777 zijne reeks van schilderstukken voor het Genootschap tot aanmoediging der kunsten; zij zijn zes in getal, namelijk: *ORPHEUS*, zijne liederen den wilden bewoners van *Thracië* voorzingend; een Grieksch oogstfeest; de overwinnaars te *Olympia*; de Triumf van den *Theems*, het Genootschap prijzen uitdeelende, en de laatste belooning. *BARRY*'s vindingrijk vernuft schitterde in al deze stukken uit; doch het schilderstuk waarmede hij zich eenen roemvollen naam heeft verworven, is onbetwistbaar dat der overwinnaars van *Olympia*. Toen *CANOVA* in *Engeland* was, verklaarde hij, dat, zoo hij geweten had, dat zulk een meesterstuk zich in *Engeland* bevond, hij alleen om hetzelfde te zien de reis naar *Engeland* zou gedaan hebben. *BARRY* werd verkozen tot lid der Koninklijke acade-

mie, en in 1782 tot professor in de schilderkunst benoemd; doch zijne staatkundige denkwijze deed hem in 1799 deze beide betrekkingen verliezen. In den avond van Donderdag den 6 Februarij 1806, werd hij in de gaarkeuken waar hij gewoonlijk at, door eene koude pleuriskoorts aangevallen. Men diende hem hartversterkende middelen toe, en vervoerde hem in eene koets naar huis, doch het sleutelgat door de straatjongens uit de buurt verstopt zijnde, was men genoodzaakt, hem aan het huis van zijnen vriend *BONOMI* te brengen. Aldaar gekomen sloot hij zich gedurende veertig uren op, zonder eenige geneeskundige hulp te willen aannemen, waardoor zijn toestand zoodanig verergerde, dat hij den 22 Februarij 1806 den geest gaf. *BARRY* was een man van genie, maar een menschenhater en onverschillig voor de welvoegelijkheden des gewonen levens. Zijne letterkundige werken zijn in twee deelen kwarto uitgegeven.

(*BARRY's Life and Works.*)

BART, (JEAN), werd in 1650 te *Duinkerken* geboren. Zijn vader was een zeeman, in een zeegevecht gesneuveld. *BART* verliet als knaap *Duinkerken*, en ging naar *Holland*, waar hij onder onzen *DE RUITER* diende, en een bekwaam zeeman werd. Groote moed, werkzaamheid en ongewone lichaamskrachten gaven hem op zijne makkers een groot overwigt. Toen *LODEWIJK XIV* in 1672 aan *Nederland* den oorlog verklaarde, weigerde *BART* verder in onze dienst te blijven, en keerde naar *Duinkerken* terug. Hier ging hij aan boord van een' kaper, die voordeelzake deed, waartoe *BART* veel bijdroeg. Zijn aandeel uit den buit stelde hem in staat, om zelf een kaperschip uit te rusten, waarmede hij een Hollandsch oorlogsschip bij *Texel* overviel, enterde en vermeesterde. Met behulp van eenige reeders stond hij weldra aan het hoofd van een vijftal schepen, die den Nederlandschen handel ontzaggelijke schade toebagten. Zijn naam werd nu aan het hof van *LODEWIJK XIV* bekend, die hem eenen gouden gedenkpenning, hangende aan eene keten van hetzelfde metaal, toezond, met den rang van luitenant bij de koninklijke zeemagt. In den oorlog tegen *Spanje*, voerde *JEAN BART* het bevel over een fregat in de *Middellandsche Zee*, en maakte vele prijzen. Toen in 1689 de oorlog tusschen *Frankrijk* en *Engeland* uitbrak, voerden *BART* en de ridder *FORBIN* het bevel over twee oorlogsschepen, en werden, toen zij eene vloot koopvaarders begeleidde, door twee Engelsche fregat-

ten aangevallen. Na een wanhopig gevecht werden de beide Fransche schepen genomen en in *Plymouth* opgebragt. BART en FORBIN ontsnapten kort daarna, hebbende de ijzeren staven van het venster hunner gevangenis doorgevijld, en hulp gevonden bij den chirurgijn (een' Franschman) en twee kajuitjongens, die hen aan eene boot hielpen, waarmede zij gelukkig het *Kanaal* overstaken. Bij hunne terugkomst benoemde de koning hen tot kapiteins.

In 1690 kreeg BART het bevel over een schip van veertig stukken, voegde zich bij de vloot te *Brest* onder den admiraal TOURVILLE, en bragt veel bij tot de overwinning, welke de Franschen den 10 Julij op de Engelschen en Nederlanders behaalden. Het volgende jaar bekwam JEAN BART het bevel over een smaldeel kleine schepen, welke te *Duinkerken* uitgerust, en beter berekend waren, om den vijand te bestoken. Hij zeilde uit *Duinkerken*, dwars door het kruisend Engelsch smaldeel, en stevende de *Noord-Zee* in, waar hij vele koopvaarders bemagtigde. Ook landde hij op de Schotsche kust, en plunderde onderscheidene dorpen.

Na de nederlaag der Franschen op de hoogte van kaap *la Hogue*, waar BART niet tegenwoordig was, zeilde hij van *Duinkerken* met drie fregatten, landde op de Engelsche kust bij *New-Castle*, en plunderde en verbrandde eenige dorpen. Op zijne te huis reize viel hij op eene Nederlandsche koopvaardij-vloot aan, welke door verscheidene oorlogsschepen werd begeleid. Hij hield, zoo als gewoonlijk, regelrecht op het admiraalsschip aan, doch werd afgeslagen; echter gelukte het hem zich van eenige koopvaardijsschepen meester te maken. In 1694 ontmoette hij den Hollandschen vice-admiraal DE VRIES, die 300 schepen met koorn beladen en naar *Frankrijk* bestemd, (waar schaarschheid, ja zelfs hongersnood heerschte) had bemagtigd. De strijd was wanhopend; BART, den Hollandschen opperbevelhebber eigenhandig doodelijk gewond hebbende, bleef overwinnaar, en verlostte (door het hernemen der graanvloot) *Frankrijk* van hongersnood. LODEWIJK liet op deze merkwaardige gebeurtenis eenen gedenkpenning slaan, en verhief JEAN BART en zijne nakomelingen tot den adelstand.

De vrede van *Rijswijk*, in September 1697, een einde aan den oorlog gemaakt hebbende, ging BART bij zijne familie te *Duinkerken* wonen, alwaar hij in April 1702, in den ouderdom van een en vijftig jaren overleed. Hij was een der stoutste en gelukkigste zeelieden, die *Frankrijk*

immer heeft voortgebragt. Hij was ruw in zijne manieren en openhartig van aard, gelijk uit het volgend kluchtig voorval blijken kan. LODEWIJK XIV, begeerig om BART, van wien elk den mond vol had, persoonlijk te leeren kennen, ontbood hem ten hove. BART aldaar op den koning in een der vertrekkende moettende wachten, haalde intusschen zijne pijp te voorschijn, sloeg vuur en begon te rooken. Toen een der hofbedienden hem wilde beduiden, dat het niet paste, om aan het hof te rooken, gaf hij stout weg ten antwoord: «Deze gewoonte is mij in 's konings dienst «onontbeerlijk geworden, en ik houd den «koning voor veel te regtvaardig, om «mij dit kwalijk te nemen.» Intusschen verwittigde men hiervan den koning, die beval, hem daarover niet lastig te vallen. En toen BART voor LODEWIJK XIV verscheen, ontving deze hem minzaam, zeggende: «JEAN BART! aan u alleen is het «geoorloofd aan het hof te rooken.» Toen het gehoor was afgeloopen, omringden de hovelingen JEAN BART, en vroegen hem, hoe hij het gemaakt had, om uit de haven van *Duinkerken* en door de Engelsche blokkade te komen. BART stiet nu met elleboog en vuist de hem omringende hovelingen op zijde, ging midden door, en riep, al lagchende: «Ziet, zoo heb ik het ge- «daan!»

Zijn oudste zoon FRANÇOIS, werd vice-admiraal en stierf in 1755. In 1780 verscheen er in het Fransch een *Leven van JEAN BART*, uit welks Nederlandsche overzetting wij de meeste hier vermelde bijzonderheden hebben ontleend. Men kan ook over hem naslaan: *Dictionnaire universel historique*.

BARTHE, (NICOLAS THOMAS), een Fransch tooneeldichter, werd in 1734 te *Marseille* geboren. Nog zeer jong zijnde, ging hij naar *Parijs*, waar hij in 1785 overleed. Hij heeft onderscheidene tooneelspelen geschreven, die nog al opgang maakten. Zijne *Valschheid en ontrouw* (*Fausse infidélités*) wordt nog vertoond. Men heeft van hem nog verschillende gedichten en losse stukjes. Toen de dichter COLARDEAU op zijn sterfbed lag, verzocht BARTHE, om hem zijn *Eigenbelangzoeker* geheel voor te lezen. Zoodra BARTHE hiermede gedaan had, zeide COLARDEAU: «Gij «hebt één' onmisbaren trek in uw' hoofd- «persoon vergeten, namelijk dien van een' «man, die bij eenen stervenden vriend «komt, om hem een tooneelspel in vijf «bedrijven voor te lezen.»

(*Dictionary of Biography*.)

BARTHELEMY, (JEAN JACQUES), werd den 20 Januarij 1716 te *Cassis* bij Au-

bagne, in *Provence* geboren. Hij studeerde bij de vaders van het Oratorium te *Marseille*; doch een' afkeer van het priesterschap krijgende, nam hij enkel den titel van Abbe aan, en zeide verder de theologie vaarwel. BARTHELEMY verstond Latijn, Grieksch, Hebreuwsch, Chaldeeus, Arabisch en Syrisch. In 1744 kwam hij in *Parijs*, en werd door GROS DE BOZE, secretaris van de academie der opschriften en fraaije letteren, en opziener van het koninklijk penningkabinet, gunstig ontvangen. In 1745 werd hij GROS DE BOZE tot medehelper toegevoegd, en verving hem na zijn dood in 1758 als opziener. BARTHELEMY deed eene reis naar *Italië*, en bezocht de overblijfselen van *Herculanum*. Overal werd hij met de achting, welke men aan zijne geleerdheid en zedigheid verschuldigd was, ontvangen. In 1788 gaf hij zijne *Reize van den jongen Anacharsis* in het licht, waaraan hij dertig jaren had gearheid. Dit werk is in de meeste Europeesche talen en in het Nederduitsch door onzen MARTINUS STUART overgebracht.

De groote Fransche omwenteling beroofde BARTHELEMY van een inkomen van omtrent 25,000 Franken. Schoon hij zich hieraan zonder morren onderwierp, verviel hij echter in eene droefgeestigheid, toen hij zijne beste en oudste vrienden naar de gevangenis en van daar naar het schavot zag voeren. Hij zelf, toen bijkans tachtig jaren oud, werd als een aristocraat aangeklaagd, en eensklaps in de gevangenis geworpen, waar BARBIÉ DU BOGAGE, CHAMFORT, DESAULNAIS, BAILLI, MALESHERBES en anderen hem waren voorgegaan. Na verloop van 16 uren werd hij wel weder ontslagen; doch de schrik had op zijne tot dusver ongekrenkte gezondheid den nadeeligsten invloed. Hij werd wars van het leven en alle letterkundige en wetenschappelijke bezigheden. Opregt en ongeveinsd van aard, mistrouwde hij niemand, en smartelijk deed het hem aan, toen hij het oog voor de bedorvenheid van het menschelijk hart niet langer kon sluiten. Hij was gewoon te zeggen, dat *revolutie* den naam verdiende van *revelatie*, hiermede willende te kennen geven, dat de omwenteling hem de boosheid der menschen had geopenbaard. Hij overleed den 30 April 1795 te *Parijs*, in de armen van zijn neef. Hij werd, volgens de gewoonte van dien tijd, zonder eenige plegtigheid ter aarde besteld.

BARTHELEMY'S *Oeuvres diverses*; 2 deelen 8vo., *Parijs* 1798, bevatten zijne levensbeschrijving, opgesteld door een medelid der academie, alsmede eene opgave zijner onderscheidene werken.

BARTHEZ, (PAUL JOSEPH), een beoemd Fransch geneeskundige en schrijver, werd den 11 December 1734 te *Montpellier* geboren, en stierf in 1806. Hij was achtereenvolgens lijfarts van den hertog van *Orleans*, van LODEWIJK XVI en van NAPOLEON. Schoon men van hem zegt, dat hij meer dwalingen heeft uitgeroeid dan nieuwe waarheden aan het licht gebracht, beschouwen hem toch de Franschen als den hersteller der physiologie en geneeskundige filosofie. De voornaamste geschriften, welke hij heeft nagelaten, zijn: *Nouvelle mécanique des mouvements de l'homme et des animaux*; *Discours sur le génie d'Hippocrate*; *des maladies gouteuses*; *Traité du beau*, en *Consultations de médecine*.

(LORDAT, *Exposition de la doctrine médicale de M. BARTHEZ*.)

BARTHOLINE, (THOMAS), tweede zoon van CASPARD, (even als verscheidene zijner zonen en kleinkinderen bekend als schrijver), werd den 20 October 1616 te *Kopenhagen* geboren. Hij studeerde te *Leyden*, *Padua* en *Bazel*, en verwierf eene uitgebreide geleerdheid en taalkennis. In 1646 keerde hij naar zijne geboorteplaats terug, waar hij het volgende jaar tot hoogleeraar in de wiskunde werd aangesteld, welke waardigheid hij weldra met die van hoogleeraar in de ontleedkunde verwisselde. Zijne werken zijn talrijk en van groote verdienste. BARTHOLINE schrijft zich zelve de ontdekking der watervaten (*vasa lymphatica*) toe; doch HALLER geeft die eer aan RUBBECK, een' verdienstelijk Zweedsch anatoom. Ten tijde van BARTHOLINE beschouwde men de lever als het eenigste orgaan tot bloedmaking, eene leer, welke hij in onderscheidene zijner werken heeft bestreden. Zijne gezondheid veel geleden hebbende, legde hij in 1661 zijn hoogleerampt neder, en ging op het land wonen. Omringd van zijne boeken, hoopte hij het overschot zijns levens in wetenschappelijke rust te slijten; doch in 1670 werd zijn huis, zijne bibliotheek en zijne handschriften eene prooi der vlammen. Na deze ongelukkige gebeurtenis, keerde hij naar *Kopenhagen* terug, waar de koning hem tot zijn' lijfarts benoemde, en, tot vermeerdering van zijn inkomen, hem van alle belastingen vrij stelde. In 1675 verheef de koning hem tot lid van den grooten raad van *Denemarken*, en bewees hem steeds de hoogste achting. De gezamenlijke werken van BARTHOLINE beslaan zes en zestig deelen; een der laatste heet: *De Peregrinatione Medicâ*; en bevat een verbaal zijner reizen, met raadgevingen aan zijne beide zonen hoe het best met voordeel te reizen. Hij stierf

den 4 December 1680, in den ouderdom van zes en zestig jaren te *Kopenhagen*, nalatende vijf zonen en drie dochters, van welke de meeste zich door hunne geleerdheid en talenten hebben onderscheiden.

(*Encyclopédie méthodique.*)

BARTOLI, (DANIELE), een geleerde Jezuit, geacht als een der zuiverste en schranderste schrijvers van *Italië*. Hij werd in 1608 te *Ferrara* geboren, en begon in 1650, op last van den Vader-Generaal zijner orde, de geschiedenis der Jezuïten te schrijven. Hij verdeelde zijn onderwerp naar de verschillende deelen der wereld waar zich de Jezuïten hadden gevestigd. Hij begon met *Azië: Istoria della Compagnia di Gesù, l'Asia, parte prima*, zeker het belangrijkste zijner werken. De snelle verspreiding van het Christendom in *Japan* en de geheele uitdelging van hetzelfde door vuur en zwaard, zijn merkwaardige geschiedkundige gebeurtenissen, welke daarin breedvoerig worden vermeld. Dit boek bevat vele belangrijke bijzonderheden; de schrijver is eerlijk en gemoeidelijk, schoon soms overdreven op het punt van bovennatuurlijke werking. Hij ontleent zijne daadzaken uit oorspronkelijke bescheiden, en toont scherpzinnig de fouten aan, welke de Christenen begingen, en die hunnen ondergang hebben veroorzaakt. Hij geeft eene zeer goede beschrijving van het karakter en de gewoonten der Japannezen. Zijne gansche geschiedenis der Jezuïten beslaat zes deelen folio, en zijne andere werken zijn in drie kwarto deelen verzameld. Hij stierf in Januarij 1685 te *Rome*, zeven en zeventig jaren oud.

(*MAZZUCHELLI, Scrittori d'Italia.*)

BARTOLOZZI, (FRANCESCO). Deze vermaarde graveur werd in 1730 te *Florence* geboren, schoon sommigen den tijd zijner geboorte vroeger stellen. Hij ontving zijn eerste onderwijs in het teekenen op de Florentijnsche academie, onder GAETANO BIAGIO en IGNAZIO MUGFORD. Later legde hij zich op de graveerkunst toe, en stak in 1764 naar *Engeland* over, waar hij lid werd van de Koninklijke Academie. De voortbrengselen van dezen kunstenaar zijn menigvuldig en worden hoog geschat. Armoede echter noodzaakte hem in 1802 de uitnoodiging van den prins-regent van *Portugal*, om zich tegen eene jaarwedde te *Lissabon* te vestigen, aan te nemen. Hij stierf aldaar in den ouderdom van 88 jaren. Weinige graveurs hebben grooter roem verworven dan BARTOLOZZI; hij had het geluk gedurende zijn leven op prijs geschat te worden. Wanneer men het groot aantal zijner werken in aanmerking

neemt, en de graagte waarmede zij werden ontvangen, schijnt het zonderling, dat hij zich geen onafhankelijk bestaan heeft weten te bezorgen. Zijn karakter wordt ons als hoogst beminnelijk beschreven, en als een bewijs zijner edelmoedige geaardheid verhaalt men onder anderen, dat hij ongevergd, zonder eenige belooning, eene gravure voltooide, welke begonnen was door RYLAND, toen deze, om valsheid in geschriften, ter dood veroordeeld was. Verscheidene leerlingen van BARTOLOZZI hebben zich beroemd gemaakt, onder anderen, CHEESMAN, SHERWIN, TOMKINS en de beide VENDRAMINI.

(*ARNOLD's Annals of the Arts.*)

BARTON, (BENJAMIN SMITH), werd in het jaar 1766 te *Lancaster* in *Pensylvanië* geboren. Zijn vader was een eervwaardig episcopaal geestelijke, die zijnen tijd verdeelde tusschen de pligten van zijn heilig ambt en de beoefening der natuurlijke historie, inzonderheid de mineraalkunde. Ongelukkig stierf hij vroegtijdig, en liet zijne kinderen zoo slecht verzorgd achter, dat het eerste gedeelte van het leven van zijnen zoon BENJAMIN eene onophoudelijke worsteling was met armoede en gebrek. Zijn geest echter was te veerkrachtig, om onder dezen tegenspoed te bezwijken. Door oppassendheid, vlijt en ongewone vorderingen in zijne studiën, won hij eindelijk de genegenheid van zijnen oom Dr. RITTENHOUSE, die hem verder tot vader en beschermer verstrekte. BARTON legde zich met ijver op de geneeskunde toe, en vergezelde in 1785 zijnen oom en andere Amerikaansche commissarissen, om de westelijke grenzen van *Philadelphia* te bepalen. Op deze reis had hij de beste gelegenheid, om de zeden en gewoonten der Amerikaansche Indianen, hunne geschiedenis en hunne gewone geneesmiddelen na te gaan. Door deze nasporingen verwierf hij zich eenen loffelijken naam. Op den ouderdom van een en twintig jaren stak BARTON over naar *Schootland*, om te *Edinburg* zijne studiën in de geneeskunde te voltooijen. Hier behaalde hij den prijs op de uitgeschrevene vraag over de geneeskrachten van het bilzenkruid. Na zijne terugkomst uit *Europa*, zette Dr. BARTON zich te *Philadelphia* neder, en bekwam weldra eene aanzienlijke praktijk. Op den ouderdom van vier en twintig jaren werd hij aan het Collegie te *Philadelphia* als professor in de natuurlijke historie en botanie aangesteld, en was alzoo de eerste onderwijzer in de natuurlijke wetenschap in de Nieuwe Wereld. Dit hoogleeraarsambt bekleedde hij loffelijk

gedurende zes en twintig jaren, verspreidende jaarlijks over al de Amerikaansche Staten een aantal kundige natuurkenners, die den roem der Amerikanen in dit vak ook bij vreemde natiën hebben gevestigd. Dr. BARTON was gewoon te zeggen: «Ligt-geloovigheid is de hinderlijkste trek in «het karakter van een' natuurkundige «zoowel als van den geschiedschrijver. «De invloed daarvan wordt dikwijls gedurende eenige eeuwen gevoeld en voortgeplant.» Toen hij in ruimere omstandigheden verkeerde, vergat Dr. BARTON niet van hoe veel waarde hulp en bijstand waren voor die beoefenaren der wetenschap, die tegen behoefte te kampen hebben. Ook dacht hij altijd met innige dankbaarheid aan zijnen oom RITTENHOUSE. «Ik zou de ondankbaarste der menschen «zijn,» zeide hij, «indien ik niet erkende, dat DAVID RITTENHOUSE mij in «staat heeft gesteld, om der menschheid «nuttig te zijn.» Dr. BARTON stierf in 1815, hebbende eene loopbaan afgelegd niet minder roemvol voor hemzelven dan nuttig voor zijn vaderland. Zijne geschriften hebben meestal betrekking op de natuurlijke historie en de oudheden van Noord-Amerika. Ook schreef hij een elementair werkje over de botanie, hetwelk van zijne naauwkeurigheid en diepe kennis getuigt.

(*Biographical sketch of Professor BARTON.*)

BARTON, (ELIZABETH), «de heilige maagd van Kent.» Zij komt eerst in 1525 voor als dienstmaagd in eene herberg te Aldington in Kent, waar zij eenige vermaardheid verkreeg van heiligheid en wondergaven te bezitten. Zij was met de vallende ziekte gekweld, en in de verheffing harer kwaal, gaf zij aan hare gewaarwordingen in onzamenhangende woorden en uitroepingen lucht. De pastoor der parochie, RICHARD MASTER, maakte hiervan gebruik, om het volk te doen gelooven, dat zij een werktuig was der goddelijke openbaring. Dit denkbeeld, hetwelk weldra ingang vond, werd niet weinig begunstigd door dien bijgeloovigen eerbied, welke de onwetende menigte dikwijls koestert voor personen, wier verstandelijke vermogens gekrenkt zijn. MASTER en Dr. BOCKING, een monnik van Canterbury, namen haar weldra onder hun opzigt, en onderwezen haar in allerhande kunstenaarijen. Eene gelukkige voorspelling werkte de algemeene begoocheling in de hand. Een kind van den herbergier ongesteld geworden zijnde, toen ELIZABETH op nieuw door hare kwaal werd aangevallen, vroeg zij, bijkomende, of het kind dood was. Men zeide haar, dat het kind nog leefde.

«Ik zeg u,» antwoordde zij, «dat het «niet in het leven blijft; de dood van het «kind is mij in eene verschijning geopenbaard.» Het kind stierf, en van nu af werd ELIZABETH beschouwd als iemand door den Hemel met de gave der voorspelling begunstigd. Kort daarna werd zij opgenomen in het klooster van het Heilige Graf te Canterbury, en werd non. Nu geschieden er allerhande mirakelen; doch hare voorspelling, dat koning HENDRIK VIII binnen zeven maanden zou sterven, bijaldien hij zijne gemalin CATHARINA VAN ARRAGON verstiet, om ANNA BOLEYN te kunnen huwen, kostte haar en vijf medepligtigen het leven. HENDRIK VIII liet haar voor de Star-kamer te regt staan, welke haar veroordeelde, om als bedriegster bij het St. Paulus-kruis boete te doen. Dit geschied zijnde, werd zij in verzekerde bewaring gehouden, en zoodra de uitkomst hare voorspelling had geloochenstraft, van hoog verraad beschuldigd, en, door toedoen des konings, op den 21 April 1534 op Tyburn met vijf priesters onthoofd.

(*Penny Encyclopaedia*).

BARUFFALDI, (JEROME), een Italiaansch dichter en letterkundige, werd in 1675 te Ferrara geboren, en stierf in 1753. Zijne werken, in zijne moedertaal en het Latijn, bedragen meer dan honderd, waaronder vijf tooneelspelen. Zijn dichtstuk *Il Canapaja*, waarvan de hennepeteelt het onderwerp uitmaakt, wordt voor zijn beste werk gehouden, en als een der beste Italiaansche leerdichten beschouwd.

(*Dictionary of Biography*).

BASEDOW, (JOH. BERNH.), een Duitsch wijsgeer en opvoedkundige, werd in 1723 te Hamburg geboren, waar zijn vader pruikmaker was. De jonge BASEDOW studeerde te Leipzig, van waar hij als huisonderwijzer naar Holstein trok. In 1753 werd hij professor in de zedekunde en schoone wetenschappen te Soroe, en in 1761 leeraar aan het Gymnasium te Altona. Eene der hoofdbemoeijingen van BASEDOW's leven was eene hervorming in het toenmaals gebrekkig stelsel van opvoeding te bewerken. De verschijning van den *Emile* van ROUSSEAU gaf hem daartoe den eersten stoot. Aan talent en kracht ontbrak het hem niet; ook ving hij dit werk met geestdrift aan. Eenige vorsten en bijzondere personen stelden te zijner beschikking 15,000 Rijksdaalders, om de kosten te dekken van zijn grondwerk, hetwelk, na eene hoogdravende aankondiging, in 1774 met 100 platen, in het Duitsch, Fransch en Latijn verscheen. De jeugd ontving hierin eene

menigte voorstellingen uit het werkelijk leven, ten einde de oogen te verlustigen en bij haar wereldburgerzin te ontwikkelen. Naar zijn opvoedingsstelsel werd in 1774 te *Dessau* eene modelschool opgericht, welke echter meer belooft dan gaf, wijl *BASEDOW* wel eens door heerschzucht den moed zijner medearbeiders uitbluschte. Intusschen was de invloed groot, dien *BASEDOW*, door zijne wijsgeerige en opvoedkundige schriften, op de denkwijze zijner tijdgenooten uitoefende. *BASEDOW* behoort alzoo tot de merkwaardigste mannen zijner eeuw; hij stierf in 1790 te *Maagdenburg*. (*Conversations-Lexicon*).

BASIL, of **BASILIUS**, uit hoofde van zijne uitstekende geleerdheid en vroomheid gewoonlijk **BASIL** genoemd, werd in 326 te *Cesarea* in *Capadocië* geboren. Na te *Athene* gestudeerd te hebben, onderwees hij eenigen tijd de redekunst, en trad soms als pleitbezorger op. Deze bezigheden verwisselde hij echter tegen den geestelijken stand, en werd de stichter van een klooster in *Pontus*. In 370 werd hij tot bisschop van *Cesarea* gekozen, welke waardigheid hij met veel godsvrucht en zelfopoffering vervulde. Zijn gestel door eene te strenge leefwijze veel geleden hebbende, stierf hij den 1 Januarij 379. Zijne werken beslaan drie deelen folio. De briefwisseling van *LIBANIUS* en *BASILIUS* is gedrukt door J. C. WOLF, *Amst.* 1738, 1 d. fol. Schoon *LIBANIUS* geen Christen was, schijnt zulks de goede verstandhouding tusschen *BASILIUS* en den schoolmeester van *Antiochië* niet gestoord te hebben. *BASILIUS* zond *LIBANIUS* verscheidene *Capadocische* kweekelingen met brieven van aanbeveling.

(*MORÉRI, Dictionnaire historique.*)

BASILIUS, de *Macedoniër*, keizer van *Konstantinopel*, werd in het begin der negende eeuw in een dorp van *Macedonië* van arme ouders geboren. Op den ouderdom van vijf en twintig jaren begaf hij zich naar *Konstantinopel*, om beter fortuin te zoeken. Hier vond hij een vriend in den prioor van een klooster, waar hij eene schuilplaats zocht; deze bezorgde hem eene betrekking bij eenen officier aan het hof van keizer *MICHAEL III*. Weldra won hij de gunst des keizers zelven en werd diens kamerheer. In 866 verkoos *MICHAEL* hem tot medekeizer. In deze hooge betrekking waagde *BASILIUS* het, zijnen keizerlijken vriend en ambtgenoot over diens wreedheid en losbandigheid ernstig te onderhouden. *MICHAEL* hierover verbitterd, zocht zich van hem te ontslaan, maar werd hierin door *BASILIUS*

voorgekomen, die, met behulp van eenige andere officieren, op zekeren avond dat de keizer geheel bedwemd naar zijne kamer ging, hem in zijn bed vermoordde.

BASILIUS, nu tot keizer uitgeroepen, regeerde met de meeste regtvaardigheid. Hij herstelde de orde in het rijk, en begon aan het bijeen verzamelen van een wetboek, hetwelk door zijnen opvolger *LEO* werd voltooid, doch den naam van *Basilica* heeft behouden. Hij riep in 869 eene algemeene kerkvergadering te *Konstantinopel* bijeen, welke eene tijdelijke verzoening tusschen de Oostersche en Westersche kerken bewerkte. Roomrijk voerde *BASILIUS* oorlog tegen de *Sarracenen*, bemagtigde *Klein-Azië*, en breidde zijne magt tot over den *Eufraat* uit. Hij sloot een verbond van vriendschap met de Russen te *Kiof*, en zond hun eenen aartsbisschop, die velen tot het Christendom bekeerde. Sedert dien tijd erkenden de Russen het gezag van de Grieksche kerk. *BASILIUS* stierf in 886 aan eene wond, welke hem door een wild zwijn op de jagt was togebragt. Hij liet een boek na met raadgevingen aan zijnen zoon *LEO*, hetwelk in zes en dertig korte hoofdstukken is verdeeld, en vele goede grondregelen voor zijn gedrag behelst.

(*Penny Cyclopaedia.*)

BASILIUS II was de zoon van *ROMANUS den jongeren*, keizer van *Konstantinopel*. Door den vroegtijdigen dood zijns vaders (963) ontstonden er vele onlusten in het rijk. De gansche regering van *BASILIUS* was een aanhoudende oorlog tegen de *Sarracenen*, de *Bulgaren*, de *Slavoniërs*, keizer *OTTO III* en de *Longobardische* hertogen van *Benevento*. De oorlog tegen de *Bulgaren* was vooral hardnekkig, durende van 981 tot 1014, toen *BASILIUS* den *Bulgaarschen* koning *SAMUEL* versloeg, en het land rondom *Philippopolis* verwoestte. In zijnen optocht, door 15,000 gevangenen belemmerd, verdeelde *BASILIUS* hen in benden van 100 man, en liet hun toen de oogen uitsteken, behalve slechts één enkel man van elke bende, ten einde zijnen medgezellen den weg te kunnen wijzen. In dezen toestand keerden zij naar hunnen koning *SAMUEL* terug, die op het gezigt dezer ongelukkigen in zwijm viel, en twee dagen later overleed. De geschiedenis van het Grieksche keizerrijk is bijkans niets anders dan eene geschiedenis van afgrijselijkheden. *WLADIMIR*, groothertog der Russen, huwde *BASILIUS* zuster, nadat hij in 988 zich had laten doopen, en de afgoderij in zijne staten afgeschaft. *BASILIUS* stierf, na eene vijftigjarige regering, in 1025. Hij werd opgevolgd door zijnen

broeder CONSTANTIJN, die reeds in naam zijn ambtgenoot was, maar geen gezag had uitgeoefend. BASILIUS was een groot en gelukkig krijgsman, maar onmensche-lijk, roofgierig en heerszuchtig. Hij perste zijnen onderdanen schattingen af, om koffers met goud gevuld achter te laten.

(*Histoire du Bas-Empire.*)

BASING, (JOHN), of **BASINGSTO-CHIUS**, dus genoemd naar *Basingstoke*, zijne geboorteplaats in *Hampshire*, was in zijnen tijd een buitengewoon personaadje. Schoon de tijd zijner geboorte onzeker is, weet men, dat hij in het jaar 1230 leefde, en niet alleen, volgens de gewoonte dier dagen, te *Oxford* en te *Parijs* studeerde, maar zelfs te *Athene*, eene zeldzame zaak, wijl de Engelsche studenten nooit verder kwamen dan *Rome* en *Vene-tië*. Te *Athene* oefende hij zich in de wetenschappen onder *CONSTANTINA*, de dochter van den aartsbisschop dier stad. Bij zijne terugkomst bracht hij verscheidene Grieksche handschriften mede, en maakte in *Engeland* de Grieksche getalmerken bekend, alsmede derzelver beteekenis en waarde. Wij laten hier de figuren in *fac-simile* volgen.

 I. II. III. IV. V. VI. VII. VIII. IX.

 X. XX. XXX. XL. L. LX. LXX. LXXX. XC.

Het is ons echter niet gebleken, dat de Grieken gewoon waren zich in den dagelijkschen omgang van deze getalmerken te bedienen. JOHN BASING overleed in het jaar 1252, nadat hij eenige jaren aartsdeken van *Londen* en vervolgens van *Leicester* geweest was. Zijne werken zijn: 1. *Doctarum Concionum liber unus*. 2. *Particulae Sententiarum per distinctiones*. 3. *Donatus Graecorum*; eene vertaling, waarschijnlijk bestemd tot het onderwijs in de Grieksche taal, even als de spraak-kunst van *DONATUS* voor het Latijn. 4. *Concordia Evangeliorum*. Men wil dat hij nog andere werken zou hebben geschre-ven, waarvan de titels zijn verloren ge-gaan.

(*PITS, De illustr. Angel. script.*)

BASKERVILLE, (JOHN), een beroemd boekdrukker, in 1706 te *Wolverley*, in het graafschap *Worcester*, geboren. Het blijkt niet, dat hij tot een bijzonder vak werd opgeleid. Wij treffen hem in 1726 aan als schoolmeester te *Birmingham*, en

in 1745 als verlakker, met welk beroep hij een aanzienlijk vermogen bijeengaarde. Zijn smaak voor letteroefeningen en de kunsten daarmede in verband staande, deden hem zijne aandacht vestigen op de verbetering en volmaking der boekdruk-kunst. **BASKERVILLE** bragt de kunst om letters te gieten tot grootere volkomenheid. Men zegt, dat hij 600 pond ster-ling kwijt was, vóórdat hij ééne enkele letter had, die hem beviel, en eenige duizenden, vóórdat hij eenig voordeel trok uit eene onderneming, waaraan hij zijn vernuft en zijn vermogen had ten koste gelegd. Hij maakte zijn eigen inkt, drukpersen, ramen, gietvormen en al wat tot het drukken benoodigd is. Het is hoogstwaarschijnlijk, dat zijne bedrevenheid in het verlakken, ook wel iets heeft toegebracht tot de schoonheid zijner typo-graphische voortbrengselen. Men weet, dat hij eene reeks van heete koperen platen gebruikte, waar tusschen de afge-drukte vellen werden gelegd, om er de vochtigheid uit te drijven, waardoor de gansche oppervlakte een glanzig aanzien verkreeg. De letters van **BASKERVILLE** zijn in het algemeen rank en keurig van vorm. Hij vereenigde op eene gelukkige wijze de sierlijkheid van *PLANTIN* met de duidelijkheid der *ELZEVIER*s. Ook was hij uitermate kiesch in de keus van zijn papier en inkt. Hij gebruikte meestal Hollandsch papier, en zijn inkt had eenen eigenaar-digen zachten glans naar het purper hel-lende.

BASKERVILLE schijnt echter met zijne drukkerij geene goede zaken gemaakt te hebben, schoon zijne werken thans op hoogen prijs geschat worden, vooral zijne uitgaven van eenige klassieken. In 1762 schreef **BASKERVILLE** aan *WALPOLE*: «Ik «ben mijne drukkerij hartelijk moede, «en het berouwt mij haar ooit opgerigt «te hebben.» Na 1765 kwam er niets meer van zijne pers. De letters werden voor 3700 pond sterling verkocht aan *BEAUMARCHAIS*, die er zich van bediende voor de uitgave van *VOLTAIRE*'s werken. **BASKERVILLE** komt den roem toe, de ver-lak- en boekdrukkunst tot eene grootere volkomenheid gebragt te hebben. Hij was een man van talent, maar tevens van grillige inborst. De paneelen van zijn rijtuig waren zoo vele schilderstukken, waarvan elk eene zijner beroepsbezigheden voorstelde. Volgens zijn' uitersten wil werd hij begraven in zijnen tuin onder een kegelvormig metselwerk, hetwelk in 1791, gedurende een oproer te *Birming-ham*, werd verwoest. In 1820 werd de looden doodkist door eenige werklieden,

die zand kwamen wegsprengen, ontdekt en geopend. Het lijk was nog geheel gaaf, hetgeen men aan de volkomene afsluiting van lucht toeschreef. Het doodkleed was ongeschonden en uitermate blank, en een lauwertak op de borst van het lijk nog ongedeeerd, schoon verwelkt.

(HANSARD'S *Typographia*.)

BASNAGE DE BEAUVAL, (JACQUES). Weinige geslachten hebben zoo vele beroemde geleerden opgeleverd als het geslacht van **BASNAGE**. Verscheidene leden van dit geslacht waren ijverige en bekwaame voorstanders van het Protestantismus in *Frankrijk*. Het onderwerp van dit artikel verdient vooral vermelding. **JACQUES DE BASNAGE**, de oudste zoon van **HENRI**, zag den 8 Augustus 1653 het levenslicht te *Rouen* in *Frankrijk*. Nog zeer jong werd hij naar *Saumur* gezonden, om onder den vermaarden **TANNEQUI** of **TANAQUIL LE FÉVRE** te studeren; hij werd de geliefde kweekeling van zijnen meester. **LE FÉVRE** zocht hem van het predikambt afkeerig te maken. «Gij kent dit ambt,» zeide hij tot hem, «van de schitterende zijde, en weet niet hoezeer het sedert deszelfs instelling is in verval geraakt. Gelooft mij, gij zijt een te eerlijk man, om een geestelijke te worden. Gij zijt te oprecht om deze bediening uit te oefenen, gelijk zulks thans geschiedt, en uwe openhartigheid zou u de vijandschap van het meerendeel uwer ambtgenooten berokkenen.» Deze raad zijns meesters bracht echter den kweekeling niet aan het wankelen. Op den ouderdom van zeventien jaren ging hij naar *Geneve*, reeds zeer bedreven in de Grieksche en Latijnsche letterkunde, en bekend met de Spaansche, Italiaansche en Engelsche talen. Naar *Rouen* teruggekeerd, werd hij in 1676 predikant der hervormde kerk dier stad. Hij huwde in 1684 **ANNA DU MOULIN**.

De kerk te *Rouen* in de maand Junij 1685 op hoog gezag gesloten zijnde, verkreeg **BASNAGE** van den koning verlof zich naar *Holland* te begeven. Hij vestigde zich te *Rotterdam*, werd aldaar spoedig predikant, en in 1691, door den invloed van den raadpensionaris **HEINSIUS**, naar den *Haag* beroepen. Hier vervulde **BASNAGE** niet alleen met onvermoeiden ijver de plichten van zijn heilig ambt, maar werd dikwijls in staatkundige aangelegenheden geraadpleegd. Hij was de spil eener geheime onderhandeling, gevoerd door den naarschalk van **UXELLES**, gevolmagtigde van den koning van *Frankrijk* op het congres te *Utrecht*, en kweekte zich in deze zaak met zoo veel bekwaamheid,

dat hij naderhand in onderscheidene onderhandelingen werd gebruikt. De kardinaal van **BOUILLON**, die destijds in *Holland* was, en in **BASNAGE** groot vertrouwen stelde, deelde hem al zijne bemoeijingen met de Staten mede. De abt (naderhand kardinaal) **DUBOIS** in 1716 in den *Haag* zijnde, om over een verwerend verbond tusschen *Frankrijk*, *Engeland* en de Algemeene Staten te handelen, ontving van den hertog van **ORLEANS**, regent van *Frankrijk*, bevel, om in alles den raad van **BASNAGE** in te winnen, en daarnaar zijne stappen te regelen. Dit verbond kwam den 14 Januarij 1717 tot stand. De diensten, welke **BASNAGE** bij deze gelegenheid bewees, werden beloond met de teruggave van al zijne vorige bezittingen in *Frankrijk*.

BASNAGE was persoonlijk de vriend van den raadpensionaris **HEINSIUS**. Hij onderhield briefwisseling met onderscheidene vorsten, staatslieden en geleerden in *Frankrijk*, *Engeland*, *Duitschland* en *Italië*. **BAYLE**, die hem naar waarde wist te schatten, noemde **BASNAGE**, toen nog slechts 19 jaren oud, eene *levende bibliothek*. Hij was bemind bij Protestant en Katholiek, en verdiende zulks om zijne zachtmoedigheid en verdraagzaamheid. Daar **BASNAGE** veel met aanzienlijke mannen had verkeer, bezat hij eene beschaafdheid van manieren, welke zelden bij geleerden wordt aangetroffen. Eene volledige opgave zijner werken zou eene lange lijst beslaan. Zijne *Jaarboeken der vereenigde Nederlanden*, van den Munsterschen tot omstreeks den Nijmeegschen vrede (*Annales des Provinces Unies*), verdienen opmerking, schoon hij hier en daar heeft misgetast. Voorts heeft men van hem eene Kerkelijke Geschiedenis (gedeeltelijk tegen **BOSSUET**) en eene Geschiedenis der Joden, benevens Joodsche oudheden. Zijne gezondheid, welke tot het jaar 1722 ongemeen goed was geweest, begon af te nemen. Hij stierf den 22 September 1723 in den ouderdom van een en zeventig jaren. Hij liet eene eenige dochter na, welke gehuwd is geweest met **M. DE LA SARRAZ**, minister van oorlog van den koning van *Polen*.

(**NICERON**, *Mémoires pour servir à l'histoire des hommes illustres*.)

BASSI, (LAURA MARIA CATHARINA) (door haar huwelijk **VERATTI**), was eene Italiaansche dame, in 1714 te *Bologna* geboren. Hare talenten werden door eene uitstekende opvoeding gelukkig ontwikkeld. Op den ouderdom van een en twintig jaren verdedigde zij in het openbaar eene thesís in de wijsbegeerte, en be-

kwam den graad van doctor. De senaat harer geboorteplaats bood haar het hoogleeraarambt in de wijsbegeerte aan, hetwelk zij tot aan haren dood (1778) met roem bekleedde. Zij was zeer bedreven in het Grieksch, de bovennatuurkunde, wiskunde, algebra en natuurlijke wijsbegeerte. Ook wil men, dat zij een heldendicht heeft geschreven. Zij was eene onbesprokene, beminnelijke, deugdzaame vrouw.

(*Dictionary of Biography.*)

BASSOMPIERRE, (FRANÇOIS), maarschalk van *Frankrijk* en kapitein-generaal der Zwitsersche lijfwacht, werd den 12 Februarij 1579 in *Lotharingen* geboren. De geslachtsnaam was oorspronkelijk **BETSTEIN** of **BASSENSTEIN**, verfranscht in **BASSOMPIERRE**. In 1598 *Italië* en *Duitschland* bezocht hebbende, kwam hij te *Parijs*, en werd aan het hof met de uiterste voorkomendheid ontvangen, wijl zijn vader, een man van moed, in den slag van *Ivry*, even als **HENDRIK IV**, was gewond geworden. In een ballet, hetwelk eenige jongelingen hadden ontworpen, om **HENDRIK** eenig genoeg te verschaffen, nadat hij van eene ernstige ziekte hersteld was, vervulde **BASSOMPIERRE** eene rol. De luimige wijze waarop de ziekte en hare genezing werden voorgesteld, bragten 's vorsten lachspieren in beweging, en vooral trok **BASSOMPIERRE** **HENDRIKS** aandacht. Hieruit ontsproot tusschen deze beide mannen eene warme vriendschap, en **BASSOMPIERRE** werd van dit oogenblik met hart en ziel Franschman. In 1602 en 1603 trok hij te veld tegen den hertog van *Savoije* en de *Turken*, en in 1609 stond hij op het punt om zich in het huwelijk te begeven met de schoonste vrouw in *Frankrijk*, de dochter van den connetable **MONTMORENCY**. Reeds was aller toestemming tot dit huwelijk gegeven, toen koning **HENDRIK** de verloofde schoone voor het eerst zag, op haar verliefde en **BASSOMPIERRE** aan de hertogin van *Aumale* uithuwelijkte. **BASSOMPIERRE** wist dat tegenstribbelen vruchteloos zou zijn, en was een te voorzigtig hoveling, om 's konings vriendschap om eene vrouw te verbeuren. **BASSOMPIERRE** onderscheidde zich in den oorlog, minder door zijne krijgsbekwaamheden dan door zijn opgeruimd en schertsend karakter en onversaagden moed. **LODEWIJK XIII** verhief hem tot maarschalk, doch den heerschzuchtigen kardinaal **RICHELIEU** eenige ergernis gegeven hebbende, werd hij in de *Bastille* geworpen, waar hij twaalf jaren, en wel tot 1643, opgesloten bleef. Hij stierf aan eene beroerte in 1646. **BASSOMPIERRE** was een man van fraaije ge-

stalte, een ongemeen innemend voorkomen en zoo zeer de lieveling der hofjonkvrouwen, dat hij meer dan zes duizend minnebrieven der aanzienlijkste vrouwen verbrandde, toen hij vernam, dat men hem gevangen wilde nemen. Hij schreef zijne eigene Gedenkschriften, alsmede de bijzonderheden zijner gezantschappen en de Aanmerkingen op het leven van **HENDRIK IV** en **LODEWIJK XIII** van **DUPLEIX**. Er is echter in al zijne geschriften geen enkele trek waaruit men kan besluiten, dat hij de geestigste man zijner eeuw was, zoo als sommigen hem hebben willen doen voorkomen.

(*Mémoires du maréchal de* **BASSOMPIERRE.)**

BAST, (FRIEDRICH JACOB), een uitstekend geleerde, werd omtrent den jare 1772 in *Hessen-Darmstadt* geboren. Hij ontving het eerste onderwijs van zijnen vader te *Bouxviller*, doch studeerde later aan de hoogeschool te *Jena*, onder de professoren **GRIESBACH** en **SCHÜTZ**. Zijne eerste lettervrucht was eene verklaring van **PLATO's** *Symposion*, welke in 1796 gevolgd werd door eene proeve van de brieven van **ARISTAENETUS**. Hij leefde destijds te *Weenen*, waar hij tot het gevolg behoorde van den resident van *Hessen-Darmstadt*. In de keizerlijke bibliotheek aldaar, vond hij een handschrift van **ARISTAENETUS**, welke gewigtige bijdragen bevatte, om den tekst van dien schrijver te verbeteren. De landgraaf van *Hessen-Darmstadt* benoemde hem later tot legatie-secretaris op het congres van *Radstadt*, en plaatste hem eindelijk in dezelfde hoedanigheid bij den baron von **PAPPENHEIM**, zijnen afgezant te *Parijs*.

BAST maakte zich zijn verblijf te *Parijs* ten nutte, om een aantal Grieksche manuscripten af te schrijven, die onlangs uit het Vatikaan naar *Frankrijk* waren overgebracht. Over de belangrijkheid zijner oordeelkundige navorschingen, kan men het best nazien zijne *Lettre critique à M. J. F. BOISSONNADE sur ANTONINUS LIBERALIS, PARTHENIUS et ARISTÉNETE*, 8vo. *Paris* 1805. **BAST** stierf den 15 November 1811 te *Parijs*, aan de gevolgen eener beroerte.

(*Biographie universelle, supplém. Tom.*

57. 8vo. *Paris* 1834.)

BASTWICK, (JOHN), een geneeskundige, in 1593 te *Writtle* in *Essex* geboren. Hij studeerde te *Cambridge*, en bekwam zijnen graad te *Padua*. De hoofden der kerk in zijne geschriften aangevallen hebbende, werd hij tweemaal in regten vervolgd; de eerste maal veroordeelde men hem tot eene zware boete en gevangenisstraf, en de tweede maal om

twee duizend pond sterling te betalen, zijne ooren aan de kaak te verliezen en eene levenslange gevangenschap te ondergaan. In 1640 werd hij echter door het Huis der gemeente ontslagen, en voor zijne verliezen schadeloos gesteld. Hij stierf ontrent den jare 1650.

(*Dictionary of Biography.*)

BATE, (GEORGE), werd in 1608 te *Maid's Morton*, in het graafschap *Buckingham*, geboren, en studeerde te *Oxford*. Zoo groot was zijne buigzaamheid van karakter en grondbeginselen, dat hij achtereenvolgens lijfarts was van **KAREL I**, **OLIVIER CROMWELL** en **KAREL II**. Hij was een der eerste leden van het koninklijk genootschap. **BATE** stierf in 1669. Zijn hoofdwerk is een verhaal in het Latijn van den burgeroorlog, ten titel voerende: *Elenchus Motuum*, &c. Ook wordt hem de koninklijke Apologie toegeschreven.

(*Dictionary of Biography.*)

BATHURST, (ALLEN), oudste zoon van van *sir BENJAMIN BATHURST*, gouverneur der Oostindische compagnie, werd in 1684 te *Westminster* geboren. Hij stamde af van een oud geslacht uit *Luneburg*, hetwelk in eene plaats, *Batters* geheeten, gevestigd was, en in vroegere tijden zich te *Batters Hurst* in *Sussex* nederzette. Gedurende de burgeroorlogen van *York* en *Lancaster*, verloor dit geslacht alle bezittingen, zelfs werd het kasteel geslecht. In 1699 kwam **ALLEN BATHURST** aan de hoogeschool te *Cambridge*, en zes jaren later werd hem de staatkundige loopbaan geopend, wordende door den burg *Cirencester* tot lid van het Lagerhuis verkozen. In alle belangrijke aangelegenheden onderscheidde hij zich door ijver en bekwaamheid. In 1711 werd hij door koningin **ANNA** tot pair verheven. Hij was een hevig bestrijder van **WALPOLE**'s bestuur, bij wiens val hij lid werd van den geheimen raad. Bij de troonbeklimming van **GEORGE III**, verkreeg **BATHURST** eene jaarwedde van 2000 pond sterling en werd in 1772 tot graaf verheven. Hij stierf op zijn buitengoed bij *Cirencester*, den 16 September 1775, in den ouderdom van een en negentig jaren. **LORD BATHURST** was edelmoedig, heusch en een verdienstelijk letterkundige, hetgeen door zijne boezemvrienden **POPE**, **SWIFT**, **PRIOR**, **ROWE**, **CONGREVE**, **ARBUTHNOT**, **CAY** en **ADDISON** wordt bevestigd (1) (*Penny Cyclopaedia.*)

(1) **POPE**, onder anderen, heeft den derden brief zijner *Moral Essays* aan *lord BATHURST* opgedragen, en schetst, in de volgende regelen, het juiste oordeel en de rechtschapenheid van zijnen beschermheer aldus:

«The sense to value riches, with the art
T' enjoy them, and the virtue to impart,

BATONI, (POMPEJUS), een Italiaansch schilder, geboren in 1708 te *Lucca*, die reeds in zijne vroegste jeugd blijken gaf van grooten aanleg voor deze bewonderenswaardige kunst. Hij bespiedde met eenen schranderden blik de natuur, de schoone modellen der ouden en de werken van **RAPHAËL**. Weldra kon hij aan de menigvuldige aanvragen, om schilderstukken voor kerken en gehoorzalen, niet spoedig genoeg voldoen. Ieder wilde iets van zijne hand hebben. Hij wordt als de hersteller der moderne Romeinsche school beschouwd. Men overlaadde hem met eer en rijkdommen, en keizer **JOZEF** verhief hem tot den adelstand. Deze groote meester stierf in 1781.

(*Nouvelle biographie classique.*)

BAUDART, (WILLEM), werd te *Deinse*, eene kleine stad in *Oost-Vlaanderen*, geboren. Zijne ouders de protestantsche godsdienst toegedaan zijnde, moesten hun vaderland verlaten, en vlugten naar *Emden*. De jonge **BAUDART** beoefende aldaar vlijtig het Latijn, Grieksch en Hebreeuwsch. Vervolgens studeerde hij in de godgeleerdheid, en werd predikant te *Sneek* en later te *Zutphen*. De Dordsche synode benoemde hem in 1619 als medearbeider aan de overzetting des Bijbels, welke binnen zes jaren voltooid werd. Ook ondernam **BAUDART** een vervolg te schrijven op de *Geschiedenissen der Nederlanden*, van **E. VAN METEREN**; hetzelfde loopt tot op het jaar 1624, doch is eerder als een fragment der algemeene geschiedenis aan te merken. Daarenboven maakte hij eene verzameling van spreuken: *Apophthegmata christiana*, *Amsterdam* 1657, 4to, alsmede 299 vierregelige Latijnsche verzen, op even zoo veel prentverbeeldingen, voorstellende de oorlogen van *Spanje* en de *Nederlanden*. Dit voert ten titel: *Polemographia Belgica*, en is in het Fransch overgebracht, onder den naam van: *Description des sièges, batailles, rencontres*, etc., *durant les guerres des Pays-Bas ou de Nassau*. De onvermoeide **BAUDART** voerde tot zinspreuk: *Labor mihi quies* (in den arbeid is mijne rust). Hij stierf te *Zutphen* in den jare 1640, zes en zestig jaren oud.

(*Kox, Vaderlandsch Woordenboek.*)

BAUDELOQUE, (JEAN LOUIS), een beroemd Fransch wondheeler en verloskundige, werd in 1746 in *Picardië* gebo-

Not meanly nor ambitiously pursued,
Not sunk by sloth, nor raised by servitude;
To balance fortune by a just expense,
Join with economy magnificence;
With splendour, charity; with plenty health;
O teach us, **BATHURST**! yet unspoiled by wealth,
That secret rare, between the extremes to move
Of mad-good nature, and of mean self-love.

ren, en stierf den 2 Mei 1810. Zijne vermaardheid was zoo groot, dat NAPOLEON hem tot eersten vroedmeester der keizerin MARIA LOUISA aanstelde. Hij trachtte zijne kunst te vereenvoudigen en het onnoodig gebruik van instrumenten te bestrijden. Zijne *Grondbeginselen over de verloskunde* werden op zulk eene hooge waarde geschat, dat dit werk op kosten der regering werd herdrukt, ten einde tot leiddraad te strekken voor vroedvrouwen ten platten lande.

(*Manual of Biography.*)

BAUHIN, (JEAN), een beroemd geneeskundige en plantenkenner, werd, volgens SPRENGEL, in 1544 te Bazel, of volgens anderen te Lyon geboren. Zijn vader was een geneesheer van naam, en bestemde zijn zoon insgelijks voor het geneeskundige vak; hij plaatste hem bij FUCHSIUS, een beroemd kruidkundige in die dagen, en naderhand bij den beroemden CONRAD GESNER, dien hij op zijne onderscheidene uitstapjes door Zwitserland vergezelde. Later bezocht hij verscheidene andere landen van Europa, ten einde met derzelver voortbrengselen uit het plantenrijk bekend te worden, en bouwstoffen te verzamelen voor zijne *Historia Plantarum*, later in het licht verschenen. In 1566 zette hij zich te Bazel neder, alwaar hij tot hoogleeraar in de redekunst werd verkozen. Eenige jaren daarna benoemde hem de hertog van Wurtemberg tot zijnen lijfarts, in welke betrekking hij in 1613 te Mompelgard (*Montbeillard*) overleed.

Gedurende zijn leven gaf hij weinig belangrijks in 't licht, maar hield zich met onverdroten vlijt bezig, om de verspreide kundigheden der kruidkundigen zijner dagen, tot eene samenhangende geschiedenis van het gansche plantenrijk te brengen; hij volgde hierin het plan door LOVEL afgebakend. Dit werk werd eerst veertig jaren na zijn dood, in drie deelen folio te Yverdon, door zijn schoonbroeder Dr. CHATRE, uitgegeven. Ofschoon het niet vrij is van misslagen, bezat het echter voor dien tijd eene hooge waarde, en kan aangemerkt worden als de eerste stap, om de plantenkunde tot een regelmatig stelsel te brengen. Het wordt thans slechts geraadpleegd door degenen die zich met de geschiedenis der botanische ontdekkingen willen bekend maken; doch het zal altijd de sleutel blijven voor de botanische werken, welke hetzelfde zijn voorafgegaan. Volgens SPRENGEL verdient de schrijver grooten lof, wegens zijne vlijt in het verzamelen en beschrijven van planten, het ontwarren harer syno-

nimen en de aanwijzing van haar oorspronkelijk vaderland.

(*Penny Cyclopaedia.*)

BAUHIN, (GASPARD), de broeder des vorigen, werd in 1560 te Bazel geboren. Hij bezocht de meeste landen van Europa, met het doel om de voortbrengselen uit het plantenrijk te leeren kennen, en zich met den toestand der geneeskundige wetenschappen bekend te maken. Naar Bazel teruggekerd, werd hij hoogleeraar voor het Grieksch, de ontleedkunde en de botanie, deken der geneeskundige faculteit, eerste geneesheer der stad en rector van de hoogeschool. Hij stierf in 1624. Zijne ontleedkundige werken zijn talrijk; doch zijn roem berust op zijne botanische schriften, waarvan de voornaamste zijn: *Phytopinax* en *Pinax Theatri Botanici*, hetwelk een volmaakte sleutel is voor de botanische kennis van dien tijd. Schoon de werken der beide BAUHIN's thans weinig worden geraadpleegd, hebben zij echter tot de vordering der kruidkunde veel toegebracht, en zijn door niemand dan door LINNAEUS overtroffen. (*Penny Cyclopaedia.*)

BAUME, (NICOLAS AUGUSTIN DE LA), markies van Montrevel en maarschalk van Frankrijk, werd in 1636 geboren, en onderscheidde zich van zijne vroegste jeugd af door zijne vermetele stoutmoedigheid. Na echter menigvuldigmaal den dood op het slagveld getrotseerd te hebben, stierf hij in 1716 van schrik, door een allerbelaagchelijkst bijgeloof veroorzaakt. Toen men bij ongeluk den inhoud van een zoutvaatje over hem uitstortte, verbleekte hij, riep uit dat hij een dood man was, en gaf vier dagen later den geest.

(*Dictionnaire biographique manuel.*)

BAUME, (ANTOINE), een der beroemdste Fransche kruidmengers en scheikundigen, werd in 1728 te Senlis geboren, en stierf in 1804 in de nabijheid van Parijs. Zijn gansche leven was toegewijd aan de volmaking der scheikunde; hij leverde vele artikelen in het Woordenboek voor kunsten en handwerken. Onder andere werken is hij schrijver van: *la Chimie expérimentale et raisonnée*; — *les Eléments de pharmacie théorique et pratique* en vele belangrijke *Gedenkschriften*. Ook is men hem eenen vochtmeter verschuldigd, welke door BRISSON heftig is aangevallen, maar die echter nog helden voor de siroopen wordt gebruikt.

(*Dictionnaire biographique manuel.*)

BAUMGARTEN, (ALEXANDER GOTTLIEB), werd in 1714 te Berlijn geboren, waar zijn vader hofprediker was. Hij studeerde te Halle en werd een groot be-

wonderaar van WOLF's wijsbegeerte, schoon zij destijds als kettersch werd uitgekreten, en WOLF zelf genoodzaakt was Halle te verlaten. BAUMGARTEN legde zich toe op de beoefening der redeneerkunst en de fraaije letteren. Onderzocht hebbende wat men tot dus verre onder den naam van fraaije letteren had verstaan, trachtte hij dit vak van studie tot vaste grondregelen te brengen. Hij vond het woord *aesthetica* uit, hetwelk hij toepaste op de theorie van den smaak of de wetenschap van het schoone. Vroegere schrijvers over dit onderwerp, hadden hoofdzakelijk hunne navorschingen bepaald tot het schoone in de werken van kunst; BAUMGARTEN strekte zijne onderzoekingen uit tot de hoedanigheden, welke het schoone in het algemeen kenmerken, hetzij in natuur- of kunstvoorwerpen en tot ons vermogen om dezelve op te merken. Hij verdeelde de wetenschap der *aesthetica* in beschouwende en werkdadige, en ontwikkelde het eerst zijne denkbeelden in zijne verhandeling: *Disputatio de nonnullis ad poma pertinentibus* en later in zijne *Aesthetica*. In 1740 werd BAUMGARTEN professor in de wijsbegeerte aan de hoogeschool van Frankfort aan den Oder. Zijne aanhoudende studiën ondermijnden allengs zijne gezondheid, en sleepten hem in 1762 ten grave. Hij was een diep denker, zeer ordelijk in de schikking zijner denkbeelden en naauwkeurig in derzelver uiteenzetting. Zijn oudste broeder, SIEGMUND JACOB, studeerde insgelijks te Halle, en werd professor in de godgeleerdheid aan die hoogeschool. Deze voerde gewigtige verbeteringen in de studie der theologie te Halle in, en is aldaar in 1757 overleden.

(*Conversations-Lexicon.*)

BAUTRU, (GUILLAUME), graaf van Seran, werd in 1558 te Anger of volgens anderen te Parijs geboren. Hij vervulde onderscheidene staatkundige zendingen en was lid der Fransche academie. BAUTRU had den naam van een geestig en snedig man, en uit dien hoofde was hij aan het hof zeer welkom. Doch vele zijner boertijden zijn meest misgeboorten, en zijn karakter was niet zonder vlek. Hij stierf in 1665. Onder zijne beste kwinkslagen kunnen wij de volgende rekenen. In het Escorial een' zeer dommen bibliotheek-bevaarder aangetroffen hebbende, ried hij den koning, dezen man tot zijnen minister van financiën te kiezen; en toen hem gevraagd werd waarom, antwoordde hij: «Omdat hij nooit iets neemt van hetgeen «hem is toevertrouwd.»

(*Dictionnaire biographique manuel.*)

BAVARINI, (FRANCESCO), behoorde

tot de beroemde toonkunstenaars der vijftiende eeuw, en componeerde de eerste opera welke men kent, en ten titel voerde: *La Convezione di S. Paolo* (de bekeering van den heiligen PAULUS) waartoe zekere VERULANI den tekst had geleverd.

(*Woordenboek der Zamenleving.*)

BAVO, (ST.), ook genoemd ALLOWIN, gesproten uit een adellijk geslacht, in dat gedeelte van Brabant, bekend onder den naam van Hasban (thans Hesbaye), leedde in zijne eerste jaren een zeer ongeregeld leven; maar zijne echtgenoot verloren hebbende, begon hij over de wereldsche zaken ernstig na te denken, kwam tot berouw en boetedoening. Hij zonderde zich af in eenen hollen boom, maakte vervolgens eene hut in het bosch van Malmédun bij Gent, en voedde zich met wilde kruiden en water. In het St. Pietersklooster van Gent terug komende, kreeg hij van den abt verlof, om in een naburig bosch eene nieuwe cel te maken. Bavo leefde daar als kluizenaar, zich alleen met de onzichtbare goederen bezig houdende. Hij stierf den 1 October omstreeks het midden der zevende eeuw. ST. BAVO werd tot beschermheilige der stad Gent gekozen, waar men, hem ter eere, eene kerk bouwde, die nog zijnen naam draagt.

(*Biographie du royaume des Pays-Bas.*)

BAX, (PAULUS en MARCELIS). Dit uitmuntend broederpaar behoort onder de wakkere voorstanders der Nederlandsche vrijheid, bij de afschudding van het Spaansche juk. De geschiedenis onzes vaderlands vermeldt eene groote reeks van heldendaden dezer beide broeders, die wij hier, korthedshalve, niet kunnen opteekenen. In alle hagchelijke ondernemingen waren zij steeds vooraan, en bewezen daardoor den lande gewigtige diensten. Zoowel in den slag van Turnhout als in dien van Nieuwpoort schitterde hun heldenmoed heerlijk uit. Geen gevaar, hoe groot ook, deed hen beven. Nadat MARCELIS BAX de stad Lochem, door VERBURGO belegerd, had helpen ontzetten, joeg hij de Spanjaarden na, en werd door hen omsingeld. Als een leeuw verdedigde zich onze onverschrokken ritmeester; helm en pantser verloren hebbende, bekwam hij eene wond aan het been, waarin eene gebrokene vijandelijke lans bleef steken, terwijl eene andere spiets in den hals van zijn paard bleef zitten, waardoor het dier zich niet roeren kon. BAX rukt zich de gebrokene lans uit het been, bevrijdt het paard van het kwetsend moordtuig, en verdedigt zich op nieuw met zoo veel geluk, dat hij de krijgslieden, die hem wilden gevangen nemen, op de vlugt drijft.

Ter belooning van zoo vele dappere bedrijven, benoemde prins MAURITS MARCELIS BAX tot commissaris-generaal, en diens broeder PAULUS tot gouverneur van *Bergen op Zoom*, in welke hoedanigheid deze in den zomer van 1606 overleed. Nu werd MARCELIS, op zijn verzoek, tot gouverneur van laatstgemelde vesting aangesteld, doch bleef ook elders, als de nood het vorderde, het land gewigtige diensten bewijzen. Het jaar zijns overlijdens vindt men niet vermeld.

(Kok, *Vaderlandsch Woordenboek*.)

BAXTER, (**RICHARD**), een uitstekend predikant bij de Dissenters, werd den 12 November 1615 te *Rowdon*, een dorpje in *Shropshire*, geboren. Gedurende eenige jaren was hij schoolmeester, eerst te *Wroxeter* en vervolgens te *Dudley*, doch werd in 1640 predikant te *Kidderminster*. Schoon hij zich als veldprediker in het leger van CROMWELL door dienstijver onderscheidde, was hij echter koningsgezind, en verdedigde de monarchij, zelfs in tegenwoordigheid van dezen bloeddorstigen dweeper, die hem afdankte en het prediken verbood. Toen KAREL II den troon beklom, werd hij tot hofkapellaan benoemd; maar op nieuw om zijne gevoelens, die niet met die der heerschende kerk overeenstemden, vervolgd en zelfs tot driemaal toe gevangen gezet. Hij stierf den 8 December 1691. Men heeft niet minder dan honderd vijf en veertig verhandelingen van dezen scherpzinnigen godgeleerde, wiens volgelingen den naam van Baxtrianen bekamen, en het midden hielden tusschen de Arminianen en Calvinisten.

(CALAMY'S *Life of BAXTER*.)

BAXTER, (**WILLIAM**), een neef van RICHARD, werd in 1650 te *Langulan* in *Shropshire* geboren. Zijne opvoeding werd geheel verwaarloosd, zoodat, toen hij op den ouderdom van achttien jaren het eerst te *Harrow-on-the Hill* in *Middlesex* ter schole ging, hij zelfs de letters nog niet kende. Doch hij haalde weldra den verloren tijd in, en werd een man van groote geleerdheid. Vooral legde hij zich toe op de oudheidkunde en de algemeene letterkunde (philologie). Onder zijne werken telt men eene Latijnsche spraakkunst, een woordenboek van Britsche oudheden en eene uitgave van ANACREON en HORATIUS.

(NICHOLS'S *Literary anecdotes*.)

BAYARD, (**PIERRE DU TERRAIL DE**) een beroemd Fransch krijgsbevelhebber, bijgenaamd *de goede ridder zonder vrees en zonder smet*, in 1476 gesproken uit een adellijk geslacht, op het kasteel *Bayard*, in de vallei van *Gresivaudan*, zes mijlen van *Grenoble* in *Dauphiné*. Bijkans al zijne

bloedverwanten stierven, gelijk die onzer EVERTSENS, op het bed van eer. De betovergrootvader van BAYARD viel te *Poitiers*; zijn overgrootvader te *Cressy*; zijn grootvader te *Montchery*, en zijn vader werd onder LODEWIJK XI menigmaal gewond. BAYARD, naauwelijks achttien jaren oud, droeg de zege weg in een tournooispeel, tegen een' der meest geoefende ridders van *Frankrijk*. Van toen af begaf hij zich in werkelijke dienst. De achting voor zijne dapperheid was zoo groot, dat FRANS I, bij voorkeur, door BAYARD tot ridder wilde geslagen worden. In menigvuldige veldslagen en belegeringen, vooral aan de brug van *Garigliano*, (welke hij tegen 200 Spanjaarden alléén verdedigde, totdat de Franschen veilig konden terug trekken), te *Agnadel*, *Ravenna*, *Marignano* en *Mezières* spreidde hij den bewonderenswaardigsten moed en de grootste talenten ten toon.

Den 16 Augustus 1513 werd hij in den slag van *Guingette*, bij *Terouenne*, in *Picardië*, door de Engelschen gevangen genomen, toen hij, met veertien man, den vijand het hoofd bood, om het overschot des legers eenen veiligen aftogt te bezorgen. De jeugdige Engelsche koning HENDRIK VIII ontving den ridder met meerder hoffelijkheid dan keizer MAXIMILIAAN, die daarbij tegenwoordig was, en zich veroorloofde te zeggen: «ik dacht, dat «BAYARD nimmer vlugtte!» — «Sire!» antwoordde hij onbeschoornd, «indien ik «gevlugt was, dan zou ik thans niet hier «zijn.»

Bij de inneming van *Brescia* bood eene dame hem 2000 pistolen aan, om haar huis van plundering te verschoonen; hij verceerde vervolgens dit geld als eene huwelijksgift aan eene harer dochters. In 1524 werd BAYARD te *Romagnano* in het Milanesche, bij den aftogt van het Fransche leger, hetwelk hij zocht te dekken, doodelijk gewond. Zijn einde voelende naderen, weigerde hij vervoerd te worden. «Ik wil,» zeide hij, «in het uur des «doods den vijand niet voor de eerste maal «den rug toekeeren, plaats mij zoo tegen «enen boom, dat ik hem onder de oogen «kan zien.» In dezen toestand vond hem de hertog VAN BOURBON, die hem over zijn lot het grootste leedwezen betuigde. «Be- «klaag niet mij,» zeide de stervende held, «ik sterf als een man van eer, in «het vervullen van mijnen pligt; zij al- «leen zijn te beklagen, die tegen hunnen «koning, hun Vaderland en hunnen eed «strijden!» De markies van *Pascara*, bevelhebber der Spaansche krijgsmagt, ziende dat BAYARD niet vervoerd kon wor-

den, liet voor hem eene tent opslaan, en verschaftte hem alle mogelijke hulp. Doch in weerwil van dit alles gaf hij, gelijk de meeste zijner voorvaderen, op het bed van eer den geest. Op bevel van PASCARA werd zijn lijk gebalsemd, en aan zijne bloedverwanten gezonden. De eerbied voor zijne nagedachtenis was zóó groot, dat de hertog van *Savoije* bevel gaf, dat het lijk van den held, in alle steden van zijn gebied, met koninklijke eer zou ontvangen worden. In *Dauphiné*, het land zijner geboorte, kwam de bevolking, van allen rang en stand, in plegtigen optocht, de lijkstaatsie te gemoet. (Zie *Mémoires du chevalier de Bayard etc.*, met aantekeningen van THEODORE CODEFROY, en de gelijktijdige geschiedschrijvers; alsmede BRANTOME's werken, en de *Mémoires de Bellay*).

BAYER, (GOTTLIEB SIEGFRIED), kleinzoon van den sterrekundigen JOHAN BAYER, werd in 1694 te *Koningsbergen* geboren. Hij legde zich met de borst toe op de beoefening der Oostersche talen, onder de leiding van ABRAHAM WOLF en eenige geleerde rabbijnen; vooral trok het Chineesch zijne oplettendheid. Na door *Duitschland* gereisd te hebben, keerde hij in 1717 naar *Koningsbergen* terug, en werd opzichter van de bibliotheek der hoogeschool. In 1726 naar *Petersburg* beroepen voor den leerstoel der Grieksche en Romeinsche oudheden, genoot hij aldaar de achting en bescherming van graaf OSTERMANN en den bisschop van *Novogorod*. Zijne gezondheid leed onder de groote inspanning waarmede hij zijne geliefkoosde studiën beoefende; hij stierf in Februarij 1738. BAYER schreef verscheidene werken over de tijdrekenkunde, geschiedenis en letterkunde, onder welke het *Museum Sinicum*, 2 d. 8vo., *Petersburg* 1730, het voornaamste is. Het eerste deel wordt grootendeels ingenomen door eene belangrijke voorrede, waarin de schrijver de werken zijner voorgangers in de Chinese letterkunde opsomt en waardeert; hierop volgen eene algemeene Chinese spraakkunst, eene spraakkunst der Chinese volkstaal in de provincie *Chin Cheu*, (welke, zegt hij, weinig verschilt van de taal der geleerde mandarijnen), en een brief van eenige zendelingen te *Tranquebar*, betreffende het Tamulsch. Het tweede deel bevat een Chineesch Woordenboek, uittreksels uit verscheidene Chinese werken, eene verklaring van de *Siao ul lun* of *Origines Sinicae*, eene verhandeling over de Chinese tijdrekenkunde, en nog eenige andere over de maten en gewigten der Chinezen. (*Bibliothèque germanique.*)

BAYLE, (PIERRE), een beroemd Fransch schrijver, die vele jaren in de *Nederlanden* heeft doorgebracht. Hij werd den 18 November 1647 te *Carlat* in het graafschap *Foix* geboren. Van zijne eerste jaren zullen wij alleen zeggen, dat hij eene ongewone geschiktheid aan den dag legde tot het verzamelen van kundigheden, en door eenen onverzadelijken leeslust gedreven werd. Zijn vader, een protestantsch leeraar te *Carlat*, nam de opvoeding van den veelbelovenden knaap zeer ter harte. In 1666 werd de jonge BAYLE naar de protestantsche hoogeschool van *Puy-laurens* gezonden, en in 1669 naar de katholieke hoogeschool van *Toulouse*. Naauwelijks had BAYLE hier een jaar vertoefd, of hij ging over tot de roomsch-katholieke godsdienst; eer hij echter *Toulouse* verliet, keerde hij tot het protestantismus terug, daartoe overgehaald door de gesprekken zijner protestantsche bloedverwanten. Deze veranderlijkheid in zijne jongelingsjaren, ten opzichte van geloofszaken, heeft misschien veel bijgedragen tot de twijfelarij (scepticismus) in zijnen lateren leeftijd.

In 1670 begaf hij zich naar *Geneve*, waar hij met uitstekende mannen bekend raakte, zoo als JACQUES BASNAGE en MINUTOLI. Hier en elders voorzag hij in zijn onderhoud door het geven van privaat onderwijs. In 1674 ging hij eerst naar *Rouen* en kort daarop naar *Parijs*. De schatten der openbare boekverzamelingen en het ongedwongen verkeer met letterkundige mannen, deden hem deze stad boven alle andere verkiezen. Met zijnen vriend BASNAGE, student in de theologie aan de protestantsche universiteit van *Sedan*, briefwisseling onderhoudende, toonde deze zijne brieven aan professor JURIEU, door wiens aanbeveling BAYLE, (na eene openbare disputatie), tot hoogleeraar in de wijsbegeerte aldaar werd beroepen. In 1681 schreef BAYLE zijnen vermaarden brief over de kometen, daartoe aangespoord door de verschijning eener merkwaardige komeet in 1680, welke onder het bijgeloovige gemeen groote onrust gebaard had. Uit den titel van dezen brief (*Lettre où il est prouvé par plusieurs raisons tirées de la philosophie et théologie, que les Comètes ne sont point le présage d'aucun malheur. Avec plusieurs réflexions morales et politiques, et plusieurs observations historiques, et la réfutation de quelques erreurs populaires*) blijkt het genoegzaam, dat BAYLE denzelven tevens tot voertuig gebruikte, om over verscheidene zaken uit te weiden.

In de maand Julij 1681 werd, door de willekeur van LODEWIJK XIV, de hoo-

geschool van Sedan opgeheven. Aldus van zijne betrekking beroofd, verkreeg BAYLE, door bemiddeling van een' zijner kweekelingen, eene jaarwedde van de regering van Rotterdam, die, eene nieuwe leerschool daartellende, hem eerlang tot professor in de wijsbegeerte en geschiedenis benoemde. In de lente van 1682 schreef BAYLE een antwoord op MAMBOURG's *Histoire du Calvinisme*, een schandschrift tegen de Fransche protestantsche kerk. (*Critique générale de l'hist. du calv. de M. MAMB.*) Dit geschrift werd in een paar weken, gedurende de Paasch-vacantie, opgesteld, en met grooten bijval ontvangen, doch te Parijs openlijk verbrand, waarom het met niet minder gretigheid in die stad werd gelezen.

Wij gaan eenige mindere werken voorbij, om te vermelden, dat BAYLE in 1684 zijne *Nouvelles de la république des lettres* begon uit te geven. Het denkbeeld van een letterkundig tijdschrift was niet nieuw; het *Journal des Savans*, in 1665 te Parijs was, zoo wel in Duitschland en Italië als in Frankrijk, met algemeene toejuiching ontvangen. De *Nouvelles* verschenen maandelijks, beginnende met Maart 1684, en bestonden in eene reeks van beschouwingen over die werken, welke de schrijver zijne aandacht waardig keurde. In Mei verkozen de Staten van Vriesland BAYLE tot professor in de wijsbegeerte aan de hoogeschool te Franeker; doch hij bedachtte voor dezen leerstoel, schoon voordeeler dan zijne toenmalige betrekking. Over de herroeping van het Edict van Nantes (1684) en de vervolging der Fransche Protestanten werd met bezadigdheid in de *Nouvelles* gesproken, doch BAYLE deed eenen bitteren aanval op de heerschende kerk in Frankrijk in een nameloos geschrift (*Ce que c'est que la France toute catholique sous le règne de Louis le Grand*), hetwelk gevolgd werd door eene wijsgeerige verklaring van de woorden van LUKAS XIV, 23 « Dwing ze in te komen. » In deze beide geschriften schilderde hij met sterke kleuren het onmenschelijk gedrag der Fransche regering ten opzichte der Protestanten. De moeite, welke BAYLE aan dit werk besteedde, gevoegd bij de vermoeijende taak van het schrijven zijner *Nouvelles* berokkende hem in 1687 eene ongesteldheid, die hem meer dan een jaar voor allen letterkundigen arbeid ongeschikt maakte.

In 1696 verloor BAYLE zijn hoogleeraarsambt te Rotterdam, volgens sommigen ten gevolge der lasterlijke beschuldigingen van zijnen schijnvriend JURIEU, doch volgens MAIZEAUX vooral op het uitdrukkelijk bevel van WILLEM III, die op de regering

van Rotterdam eenen overwegenden invloed uitoefende, en zich verbeelde, dat BAYLE de oogmerken en wenschen van het Fransche hof voorstond. Het nadeel echter, dat BAYLE hierdoor leed, was gering (500 gulden), want hij was zeer eenvoudig in zijne leefwijze, en kon nu onverhinderd aan zijn hoofdwerk, *Dictionnaire historique et critique*, arbeiden. Dit woordenboek had zulk eenen sterken aftrek, dat er weldra een tweede druk van verscheen; doch het gaf groote ergernis aan vele godsdienstvrienden, en werd openlijk door den kerkeraad van Rotterdam gegispt. Opmerkelijk is het van dit zonderlinge boek, dat het nooit, gelijk andere woordenboeken, is ter zijde gelegd, schoon het reeds vóór bijkans anderhalve eeuw is geschreven. Het schijnt niet het doel van den schrijver geweest te zijn een werk zamen te stellen, hetwelk men over geschiedkundige zaken zou raadplegen, maar als ware het een magazijn, waarin hij den verbazenden voorraad zijner veelzijdige kundigheden konde bergen. Immers dit woordenboek bevat, bij eene menigte hoogst wetenswaardige zaken, vele onbeduidende dingen; en wanneer men in hetzelfde iets zoekt, heeft men veel kans het niet te vinden, maar treft men het aan, dan ontmoet men tevens vele zaken, die men moeilijk elders zou kunnen opsporen. Het is een vermakelijk boek om er nu en dan eens in te lezen, zoo uit hoofde van den inhoud als den boeienden stijl, waarin vernuft en bitteren spot elkander den voorrang betwisten.

Na het verschijnen van den tweeden druk, welke aanmerkelijk werd vermeerderd, schreef BAYLE zijne *Réponses aux questions d'un provincial* en andere strijdschriften, welke tegenwoordig meerendeels alle belang verloren hebben, maar zijn woordenboek wordt nog in alle aanzienlijke boekverzamelingen gevonden. De beste druk, in 4 deelen folio, verscheen in 1740 te Amsterdam, en nog in 1821 werd hetzelfde in 16 deelen 8°. te Parijs herdrukt.

BAYLE leed aan eene borstkwaal, welke hij als erfelijk en doodelijk beschouwde, weshalve hij weigerde geneeskundige hulp in te roepen. Op den avond vóór zijnen dood, schreef hij nog zijne *Entretiens de Maxime et Themiste*, in antwoord aan den godgeleerden schrijver JACQUELOT, die de verdediging van zijnen brief over de kometen heftig had aangevallen. Hij stierf den 28 December 1706, in den ouderdom van zestig jaren. BAYLE was hoogst eenvoudig in zijne leefwijze en onberispelijk van zeden. Moeijelijk echter is het, om hem van letterkundige dubbelzinnigheid

vrij te pleiten. Dikwijls zocht hij zijn werk onder valsche namen, valsche dagteekeningen en valsche voorredenen te bedekken, zoodat het niet te verwonderen is, dat vele geschriften aan hem worden toegekend, die inderdaad niet van hem zijn.

(DES MAIZEAUX, *la vie de BAYLE*).

BAYLY, (**LEWIS**), een inboorling van *Caermarthen*, studeerde te *Oxford*, en werd in 1616 tot bisschop van *Bangor* gewijd. Hij stierf in 1621. De *Beoefening der Godsvrucht (the Practise of Piety)*, een werk, dat meer dan zestig drukken heeft mogen beleven, is door dezen kerkvoogd geschreven.

(*Dictionary of Biography*).

BÉ, (**GUILLAUME LE**), een Fransch graveur en lettergieter, werd in 1525 te *Troyes* geboren. In 1545 hield hij zich in *Venetië* op, en sneed aldaar stempels voor het Hebreeuwsche letterschrift. Hij beoefende deze kunst tot op zijnen dood, die in 1598 voorviel. Ook zijne zonen en kleinzonen hebben zich in de boekdrukkunst en het lettergieten beroemd gemaakt.

(*Nouvelle biographie classique*).

BEATRIX. Toen op den 18 November 1421 een sterke noordwestelijke storm de dijken van den Zuid-Hollandschen *Waard* deed bezwijken, en vele schoone dorpen door het water werden verzwolgen, kwam er op eenen dijk bij *Dordrecht* eene wieg met een kindje aanspoelen. Het meisje werd liefderijk opgenomen, en bekwam den naam van *BEATRIX (de gelukzalige)*. Naderhand aan *JACOB ROEROM* gehuwd, zijn uit haar de aanzienlijke geslachten van *ROEROM*, *VAN DEN HAERT*, *VAN CAPÉL*, *VAN DER HULK*, *BOESKENS VAN WIJNGAARDEN*, *VAN BOUVELINGEN* en meer anderen gesproten (1).

(*VAN BALEN, Beschrijving van Dordrecht*).

BEATTIE, (**JAMES**), een dichter en bovennatuurkundige der achttiende eeuw, werd den 25 October 1735 te *Lawrence-kirk*, een dorp in het graafschap *Kincardine*, geboren. Zijne ouders bewoonden eene kleine pachthoeve, en waren niet alleen om hunne braafheid geacht, maar ook van wege hunne buitengewone geestontwikkeling, welke zelden bij lieden uit dien nederigen stand wordt aangetroffen. *JAMES BEATTIE* ontving zijn eerste onderwijs op de dorpsschool, en oefende zich

(1) Het verhaal van de kat, die zich mede in de wieg bevond, en van den eenen kant naar den anderen sprong, ten einde de wieg, door de onstuimige golven ginds en herwaarts geslingerd, in evenwigt te houden, en die daardoor de oorzaak van het behoud des kinds zou geweest zijn, zal wel onder de sprookjes gerangschikt moeten worden.

vervolgens op het *Marischal Collegie te Aberdeen*. Na eenigen tijd dorpsschoolmeester geweest te zijn, werd hij in 1761 professor in de zedekundige wijsbegeerte aan het *Marischal Collegie*. In hetzelfde jaar gaf hij een' bundel poëzij in 't licht. Naderhand niet tevreden over deze voortbrengselen zijner jeugdige muse, trachtte hij dezelve te vernietigen. Zijne *Proeve over de waarheid*, in 1770 uitgegeven, vond algemeen bijval, en bezorgde hem eene bijzondere bijeenkomst met *GEORGE III*, die hem eene goede jaarwedde schonk. Men trachtte hem voor de heerschende kerk te winnen, doch hij sloeg alle aanzoeken daaromtrent van de hand, vreezende dat zijne beweegredenen aan baatzuchtige oogmerken mogten worden toegeschreven. In hetzelfde jaar gaf hij het eerste boek van zijn *Minstrel* in 't licht; het tweede verscheen in 1774. Dit werk vestigde zijnen roem als dichter. Vervolgens schreef hij eenige Verhandelingen, Bewijzen voor de Christelijke godsdienst, Grondbeginselen der zedekunde en eene Beschrijving van het leven en de geschriften zijns oudsten twee en twintigjarigen zoons, wiens dood hem smartelijk aandeed. Het lijk van den dierbaren afgestorvene aanstarende, riep hij in weemoed uit: «Ik heb nu met de wereld «gedaan!» en sedert dien tijd heeft hij zich nooit weder met eenigen letterarbeid bemoeid. De laatste jaren zijns levens gingen in zwaarmoedigheid en verzwaking naar ligchaam en geest voorbij. In de maand April 1799 werd hij door eene beroerte getroffen, welke, zich nog tweemaal herhalende, hem den 18 Augustus 1803 naar het graf sleepte. Wij teekenen het hier te zijner eere aan, dat lang vóór de afschaffing van den slavenbandel, *BEATTIE* met kracht zijne stem verhief tegen dit menschonteerend winstbejag. In zijne academische lessen sprak hij hierover menigmaal, hopende dat diegenen zijner leerlingen, welke het lot naar de *Indiën* mogt voeren, zich zijne menschlievende lessen zouden herinneren. Van zijne geschriften wordt de *Minstrel* het meest gelezen. In dit dichtstuk worden de schoonheden der natuur met de treffendste kleuren geschilderd, waardoor het waarschijnlijk der vergetelheid zal ontgaan.

(*W. FORBES, Life of Dr. BEATTIE*).

BEAUCHAMP, (**JOSEPH**), in 1752 te *Vesoul* in *Frankrijk* geboren. Hij studeerde in de godgeleerdheid, en woonde tevens de lessen bij van den beroemden sterrekundige *LALANDE*, en volgde niet ongelukkig diens voetspoor. Hij reisde naar *Bagdad* en *Bassora*, waar hij ver-

scheidene belangrijke sterrekundige waarnemingen deed, welke hij aan LALANDE zond. Hij vervaardigde eene kaart van den loop van den *Tigris* en den *Eufraat*, en verbeterde vele misslagen in de kaarten van de *Zwarte zee*. BONAPARTE ontbood hem naar *Egypte*, en zond hem vervolgens met voorslagen van vrede naar *Konstantinopel*; doch op zijne reis derwaarts werd hij door de Engelschen gevangen genomen en aan de Turken overgegeven, die hem als spion in eenen kerker wierpen. Na eene gevangenschap van drie jaren werd hij in vrijheid gesteld; doch zijne gezondheid had intuschen zoo veel geleden, dat hij nog in hetzelfde jaar overleed.

(*Woordenboek der Zamenleving*).

BEAUCHATEAU, (FRANÇOIS MATTHIEU CHASTELET. DE), een vroegtijdig genie, den 8 Mei 1645 te *Parijs* geboren. Hij was de zoon van een' tooneelspeler. Op den ouderdom van zeven jaren sprak hij verscheidene talen, en schreef zeer vloeiende verzen voor de vuist, op welk onderwerp men verkoos. Twaalf jaren oud zijnde, gaf hij eenen dichtbundel in 't licht, onder den titel van *La lyre du jeune Apollon*, waarvoor hij van den kardinaal MAZARIN een jaargeld van 1000 livres bekwam. Nadat hij *Engeland* had bezocht, reisde hij in 1661 naar *Perzië*. Zijn volgend lot is niet bekend.

(*Dictionary of Biography*).

BEAUFORT, (HENRY), bisschop van *Winchester* en kardinaal van st. EUSEBIUS, was een zoon van den hertog van *Lancaster* (vader van HENDRIK IV), en CATHARINA SWYNFORD. Sommigen stellen zijne geboorte in het jaar 1370. Hij studeerde te *Oxford*, *Cambridge* en *Aken*, werd in 1397 bisschop van *Lincoln*, en volgde in 1404 den beroemden bisschop WILLIAM VAN WYCKHAM als bisschop van *Winchester* op. In het parlement van 1404 en 1405 komt hij voor als lord-kanselier, welke waardigheid hij viermaal heeft bekleed. Schoon het bisdom van *Winchester* destijds (even als thans) een der rijkst begiftigde der Engelsche kerk was, leefde BEAUFORT op een' bekrompen voet; echter schroomde hij niet zijnen neef HENDRIK V, uit zijne eigene beurs, 28,000 pond sterling te leenen, om den oorlog tegen *Frankrijk* krachtadig door te zetten. In 1428 door den paus tot kardinaal verheven, zette hij in 1431 den Engelschen koning HENDRIK VI, in de hoofdkerk van *Parijs*, de kroon van *Frankrijk* op het hoofd. Hij zat in de verfoeilijke regtbank, die de maagd van *Orleans* veroor-

deelde, om levend verbrand te worden. BEAUFORT zelf stierf den 11 April 1447. Zijn sterfbed wordt door SHAKSPEARE, in zijn treurspel HENDRIK VI, met onvergankelijke kleuren geschilderd (1). Meer dan eenmaal had BEAUFORT betuigd, dat het hem speet, het leven voor geen geld te kunnen koopen, en dat de dood hem overviel op het oogenblik toen zijn mededinger naar het groote voorwerp zijner begeerte (de pauselijke waardigheid) was uit den weg geruimd. De kardinaal BEAUFORT werd in de fraaije zielmissen-kerk der hoofdkerk van *Winchester* begraven.

(MILNER's *History of Winchester*).

BEAUFORT, (LOUIS DE), werd geboren uit een Fransch geslacht, hetwelk zich in *Duitschland* of *Holland* had nedergezet, voor zoo ver wij uit de magere berichten zijner eerste jaren kunnen opmaken. Hij was eenigen tijd opvoeder van den jongen prins van *Hessen-Homburg*, doch werd in de geleerde wereld bekend door zijne *Dissertation sur l'incertitude des cinq premiers siècles de l'histoire romaine*, 8vo., 1738. Hij was een der eerste moderne schrijvers, die de vijf eerste eeuwen van het Romeinsche gemeenebest met eenen oordeelkundigen blik heeft onderzocht. Onder andere dingen beweert hij, dat PORSENNA, na de verdrijving van TARQUINIUS, *Rome* heeft veroverd. NIEBUHR merkt hierop aan, «dat het oordeelkundig onderzoek van dezen oorlog het verdienstelijkst gedeelte van dit merkwaardig werkje is. Zijn volgend werk was: *La république romaine, ou plan général de l'ancien gouvernement de Rome*, 2 d., 4to., den *Haag* 1766. Hier handelt de schrijver breedvoerig en stelselmatig over de inrigtingen van dit beroemde gemeenebest, de comitia, de consuls en tribunen, over de wetten en regtbanken, over de godsdienst en hare bedienaren, over de verschillende standen der maatschappij en hunne onderlinge regten, en den toestand der bondgenooten en onderdanen van *Rome*. Dit werk werd met algemeene goedkeuring ontvangen en wordt nog, na NIEBUHR's *Geschiedenis van Rome*, (welke echter door den schrijver niet is voltooid), als een der beste werken over de Romeinsche republiek beschouwd. Ook schreef BEAUFORT

(1) SHAKSPEARE schildert hem, als stervende in eenen aanval van wanhoop:

Lord Cardinal, if thou thinkst on heaven's bliss,
Hold up thy hand, make signal of thy hope. —
He dies, and makes no sign (*).

(*) Lord Kardinaal, indien gij aan de gelukzaligheid des Hemels denkt, hef dan uwe hand op, geef een teeken uwer hoop. — Hij sterft, en geeft geen teeken.

Histoire de Germanicus, 12mo., 1741, welke hij aan den landgraaf van *Hessen-Homburg* opdroeg. Hij stierf in 1795 te *Maastricht*.

(*Penny Cyclopaedia*).

BEAUHARNAIS, (FANNY, gravin **VAN**), tante van de keizerin **JOSÉPHINE**, geboren in 1737, was eene vrouw om hare geestigheid beroemd. Zij heeft een Fransch tooneelspel in vijf bedrijven geschreven, getiteld: *La fausse Inconstance*, hetwelk groote goedkeuring heeft verworven. Zij is schrijfster van eene menigte romans, welke zich allen door oorspronkelijk vernuft onderscheiden. In 1792 liep zij gevaar haar hoofd onder de guillotine te verliezen, doch door tusschenkomst van **DORAT-CUHIÈRES**, wiens weldoenster zij was, werd zij in de maand Junij uit de gevangenis ontslagen. Zij stierf te *Parijs* in 1813. (*Dictionnaire historique des grands hommes*).

BEAUHARNAIS, (EUGÈNE), zoon van den burggraaf **ALEXANDER BEAUHARNAIS**, werd in September 1780 geboren, en ontving zijne eerste opleiding in het collegie van *St. Germain-en-Laye*. Zijn vader was lid der nationale vergadering, in welke hij de zijde des volks omhelsde, en diende vervolgens met onderscheiding in het leger aan den *Rijn*, in 1792. Echter werd hij door de Jakobijnen voor de revolutionaire regtbank gebracht, veroordeeld en in Julij 1794 ge Guillotineerd. Hij had slechts den ouderdom van vier en dertig jaren bereikt. Zijne weduwe, **JOSÉPHINE**, huwde in 1796 **NAPOLEON BONAPARTE**, die hare kinderen, **EUGÈNE** en **MORTENSE**, behandelde alsof zij de zijnen waren. **EUGÈNE** vergezeldde **BONAPARTE** naar *Italië* en *Egypte*, waar hij als aide-de-camp diende. Nadat **BONAPARTE** eerste consul was geworden, werd **EUGÈNE** chef d'escadron in de consulaire lijfwacht. En zoodra **BONAPARTE** zich de keizerlijke kroon had opgezet, werd **EUGÈNE** tot prins van het nieuwe keizerrijk verheven, en in 1805 onder-koning van *Italië*, vestigende zijn verblijf te *Milaan*. Deze waardigheid behield hij tot 1814. Hij regeerde met zachtmoedigheid en hield steeds de regtvaardigheid in acht. In de veldtogten van 1809, 1812, 1813 en 1814 verwierf hij zich eenen welverdienen roem. Na den val van **NAPOLEON** begaf hij zich naar de staten van den koning van *Beieren*, met wiens dochter hij gehuwd was, en die hem nu tot hertog van *Leuchtenberg* verhief. Na den dood zijner moeder bezocht hij *Parijs*, en werd door **LODEWIJK XVIII** gunstiglijk ontvangen. Ook bezocht hij *Weenen*, terwijl het congres aldaar vereenigd was. Hij werd door de verbondene vorsten en hunne staatsdiena-

ren, maar inzonderheid door keizer **ALEXANDER**, met veel oplettendheid behandeld. **EUGÈNE** behield, met toestemming van den paus, het bezit van eenige plaatsen in de noordelijke gewesten van den Kerkelijken Staat. De herstelde koning van *Napels* nam op zich hem vijf millioenen Franken te betalen. Deze schenkingen moesten strekken tot eene vergoeding van een jaarlijksch inkomen van een milioen Franken, hem door **NAPOLEON** op de nationale domeinen van *Italië* toegekend. **EUGÈNE** overleed den 21 Februarij 1824 te *Munchen*, in den ouderdom van vijf en veertig jaren.

(*Biographie des contemporains*.)

BEAUHARNAIS, (TACHER DE LA PAGERIE). Zie **JOSÉPHINE**.

BEAUMARCHAIS, (PIERRE AUGUSTIN CARON DE), werd in de maand Januarij 1732 te *Parijs* geboren. Zijn vader was een horlogiemaker, en bragt zijn zoon voor hetzelfde beroep op, waarin de jeugdige **BEAUMARCHAIS** veel schrandereheid aan den dag legde. Ook was hij een groot liefhebber van de muziek en werd zeer bedreven in het spelen op de harp en de guitar. **BEAUMARCHAIS** eens in tegenwoordigheid der dochters van **LODEWIJK XV** spelende, won daardoor zoo zeer hare goedkeuring, dat hij tot hare concerten toegang kreeg en haar leermeester in deze kunst werd. Hij verscheen nu te *Versailles* in een rijk hofgewaad, waardoor hij sommigen hovelingen groote ergernis gaf. Een dezer adellijke heeren hem in eene der galerijen ontmoetende, haalde een kostbaar horlogie uit zijn zak, en vroeg hem of hij eens wilde zien wat er aan scheelde. **BEAUMARCHAIS** verontschuldigde zich met te zeggen, dat hij eene zeer onvaste hand had. De andere dringender wordende, nam **BEAUMARCHAIS** het uurwerk aan, en liet het op den grond vallen, eenvoudig zeggende: «Ik heb «u gewaarschuwd.» Niettegenstaande dit voorval bleef hij aan het hof zeer gezien, waardoor hij in kennis raakte met den rijken financiër **PARIS DUVERNEY**, door wiens hulp hij, gedurende den Amerikaanschen oorlog, eenige gelukkige speculatiën deed, die hem groote winsten aanbragten. Daarenboven werd dit vermogen nog door twee rijke huwelijken aanzienlijk vermeerderd. Intusschen verzuimde hij niet zich met letterkundigen arbeid bezig te houden, doch had het ongeluk in verscheidene processen gewikkeld te worden, waarvan sommige groot opzien baarden. De pleitmemoriën, welke hij daarover heeft opgesteld en uitgegeven, muntten uit door fraaijen betoogtrant, vernuft en spot, zoodat

gansch *Frankrijk* hem bewonderde. Doch zijn roem als schrijver berust op twee zijner tooneel- en zangstukken, *Le barbier de Seville* en *Le mariage de Figaro*, welke door geheel *Europa* bekend zijn. Het karakter van FIGARO was eene gelukkige vinding, en de andere hoofdpersonen in deze beide stukken zijn zeer vernuftig geschetst. Alléén *Le barbier de Seville* bragt BEAUMARCHAIS 80,000 Franken op. Hij schreef een derde tooneelspel, *La mère coupable*, hetwelk als een vervolg op de beide anderen wordt aangemerkt, doch in vele opzichten daarmede niet kan wedijveren, en, ten opzichte der zedelijke strekking, berisping verdient. Ook heeft men van hem *Eugénie* en *Les deux amis*: het onderwerp van het eerste is genomen uit een voorval aan zijne eigene zuster bejegend, en hetwelk hij in zijne Gedenkschriften vermeldt. GÖTTE heeft in zijn drama, *Clavigo*, hetzelfde onderwerp behandeld. Toen de Fransche omwenteling uitbrak, schaarde hij zich aan de zijde van het volk, en dreef handel in koorn en vuurwapenen. Doch zijne bemoeijingen in deze hachelijke oogenblikken wekten achterdocht; hij werd aangeklaagd en vrij gesproken; doch op nieuw aangeklaagd wordende, ontsnapte hij naar *Engeland*, en begaf zich vervolgens naar *Duitschland*. Na den val van ROBESPIERRE keerde hij naar *Frankrijk* terug, en waagde eene groote som in eene speculatie in zout, welke geheel tegen sloeg. Hij stierf in 1799 aan eene beroerte, in den ouderdom van ruim 69 jaren. Zijne gezamenlijke werken beslaan 7 deelen octavo.

BEAUMARCHAIS bezat groote talenten en andere goede hoedanigheden, maar was niet van ijdelheid en zucht naar grootheid vrij te pleiten. Hij ondernam eene uitgave van al de werken van VOLTAIRE, dien hij zeer bewonderde; doch deze kostbare onderneming berokkende hem groote schade, zoodat hij meer schulden dan vermogen naliet.

(*Oeuvres complètes de BEAUMARCHAIS.*)

BEAUMÉ, (ANTOINE). Zie BAUMÉ.

BEAUMELLE, (LAURENT ANGLIVIELLE DE LA), een Fransch schrijver en kunstregter, werd in 1727 te *Vallaragues* in *Languedoc* geboren, en was gedurende eenigen tijd professor in de fraaije letteren in *Denemarken*. De luchtgesteldheid van dit land niet kunnende verdragen, begaf hij zich naar *Bertijn*, waar hij met VOLTAIRE in eenen hevigen twist geraakte, welke immer voortduurde. VOLTAIRE kon echter niet ontkennen dat zijn tegenstander een vernuftig man was. BEAUMELLE geraakte tweemaal in de *Bastille*, eerst om

een werk, getiteld: *mijne Gedachten*, en later om eenige onvoorzigtigheden in zijne Gedenkschriften van Mevr. DE MAINTENON. Hij stierf in 1773. Zijne voornaamste werken zijn: *Verdediging van den geest der wetten*, *Brieven aan VOLTAIRE*, en eene *Verklaring over de Henriade*.

(*Nouvelle biographie classique.*)

BEAUMONT, (FRANCIS), een Engelsch tooneeldichter, werd in 1586 op het ouderlijke landgoed, *Grace Dieu*, in het graafschap *Leicester*, geboren. Hij studeerde te *Oxford*, en huwde URSULA, de dochter en mede-erfgenaam van HENRY ISLEY van *Sundridge*, in *Kent*, bij welke hij twee dochters kreeg. Hij stierf in de lente van 1615, voordat hij den ouderdom van dertig jaren had bereikt. BEAUMONT was een boczemvriend van JOHN FLETCHER, en schreef met hem een aantal tooneelstukken in den smaak van SHAKESPEARE, die algemeen werden toegejuicht. Doorgaans stelden zij hunne stukken op in eene kroeg of herberg. Op zekeren dag dat zij een treurspel ontwierpen, ontstond de vraag of zij bij de ontknooping den koning zouden doen sterven of niet. Hun gesprek daarover door eenige lieden afgeluisterd zijnde, die meenden dat deze beide mannen inderdaad het plan hadden gemaakt om den koning te vermoorden, lieten zij hen gevangen nemen, en werden, bij nader onderzoek, over hunne misvatting hartelijk uitgelagchen. Behalve tooneelspelen schreef BEAUMONT eenige dichtstukken, die hem onder de Britsche poëten eenen cervollen rang verzekeren.

(*Dramatic works of BEAUMONT and FLETCHER.*)

BEAUMONT, (Mad. LEPRINCE DE), werd in 1711 te *Rouen* geboren. Haar gansche leven was aan het onderwijs en de opvoeding der jeugd gewijd. Zij schreef vele werkjes, die door eenen eenvoudigen en aanlokkelijken stijl uitmunten, en ook in het Nederduitsch zijn overgebracht. Zij stierf in 1780 te *Annecy* in *Savoije*, in den ouderdom van negen en zestig jaren.

(*Biographie du royaume des Pays-Bas.*)

BEAUMONT, (SIMON VAN), een verdienstelijk regtsgeleerde en dichter, werd in 1574 te *Dordrecht* geboren. Als pensionaris van *Middelburg* en *Rotterdam*, als afgezant in *Polen*, *Zweden* en *Dene-marken*, heeft hij door zijne schranderheid en voorzigtigheid het vaderland gewigtige diensten bewezen. Zijne Latijnsche en Nederduitsche gedichten verdienen gekend te worden. Zij werden in 1640 door zijnen zoon uitgegeven, onder den titel van *Horae Succissivae*. In het *Biogr. Anthol. en Crit. Woordenboek*, door P. G.

WITSEN GEYSBEEK, vindt men uit dezen dichtbundel onderscheidene fraaije proeven aangehaald. BEAUMONT was tevens een goed plantenkenner. De kruidtuin te *Amsterdam* was hem deszelfs schoonste planten verschuldigd. LINNAEUS spreekt in de voorrede van zijn *Hortus Cliffortianus* met lof van BEAUMONT, als hebbende veel bijgedragen tot de vorderingen der kruidkunde en de invoering van vreemde gewassen in *Europa*. BEAUMONT overleed in den jare 1654.

(*Woordenboek der Zamenleving*).

BEAUSOBRE, (ISAAC DE), werd den 8 Maart 1659 te *Niort* in *Poitou* geboren. Zijne voorouders hadden, ten tijde van den Bartholomeus nacht, als Protestant *Frankrijk* verlaten, doch naderhand, ten gevolge van het edict van *Nantes*, zich aldaar weder neêrgezet. De jeugdige BEAUSOBRE studeerde te *Saumur*, en werd predikant bij de protestantsche kerk van *Châtillon sur Indre*. Toen LOEWIK XIV de vervolging der Protestanten door de herroeping van het edict van *Nantes* hernieuwde, werd de kerk van *Châtillon* gesloten, en de deur door koninklijke ambtenaren verzegeld. BEAUSOBRE verbrak de zegels, predikte des Zondags als naar gewoonte, en vlugte vervolgens naar *Nederland*, van waar hij zich naar *Dessau* begaf, en in 1686 kapellaan werd van de prinses van *Anhalt-Dessau*. Zijn eerste werk was *Défense de la doctrine des réformés*. In 1694 werd hij predikant bij eene der Fransche protestantsche kerken te *Berlijn*, en vervolgens hofprediker. Hij stond zeer in gunst bij koning FREDERIK WILHELM I, wiens zoon, de kroonprins, naderhand FREDERIK de Groote, hem mede groote achting toedroeg. BEAUSOBRE sleet de volgende zes en veertig jaren zijns levens te *Berlijn*, alwaar hij den 3 Julij 1738 overleed. Hij schreef vele belangrijke werken. Zijne leerredenen (*sermons*) in 4 deelen 8vo, worden waardig gekeurd, om naast die van SAURIN geplaatst te worden.

(*Dictionnaire historique et bibliographique*.)

BEAUVOIS, (AMBROSE MARIE FRANÇOIS JOSEPH PALISOT DE), was een beroemd Fransch natuurkundige en reiziger, en werd den 27 Julij 1752 te *Arras* geboren. Zijn vader was advocaat, en voedde hem ook voor de balie op; doch zijne neiging voor de beoefening der natuurlijke historie was van zijne jeugd af zoo sterk, dat hij met zijnen vriend en preceptor LESTIBONDOIS meer in de velden dan in de geregtshoven te vinden was. In het jaar 1772 werd hij tot ontvanger-generaal van de inkomsten der

kroon benoemd, welk ambt hij vijf jaren behield. Na de afschaffing van hetzelfde, wijdde hij zich bij uitsluiting aan zijne geliefkoosde wetenschap toe. Zoodra de Fransche regering het plan had ontworpen, om op de west-kust van *Afrika* eene volkplanting te vestigen, ten einde tegen den handel-invloed der Engelschen in dat gedeelte der wereld te wedijveren, beschouwde PALISOT DE BEAUVOIS zulks als eene schoone gelegenheid, om een land te bezoeken, rijk in elken tak der natuurlijke historie en nog nimmer door den voet eens Europeeschen natuurkundigen betreden, zonder te letten op de ongezondheid van het klimaat, dat doorgaans drie vierde deelen der Europeanen, die zich derwaarts begeven, wegmaait. Hij kreeg verlof om den togt op eigene kosten mede te doen. Den 17 Julij 1786 zeilde hij van *Rochefort* naar *Benin*. Gedurende vijftien maanden was hij rusteloos bezig, om aldaar en in het naburig koninkrijk *Oware* alle voortbrengselen der natuur op te sporen en te onderzoeken; zelfs de gevaarlijke landkoorts, tegen welke hij te worstelen had, waren niet in staat zijnen ijver te bekoelen. Hiermede nog niet tevreden, wilde hij, dwars door *Afrika*, naar *Abyssinië* reizen; doch na een aanmerkelijk deel van het binnenland te zijn doorgetrokken, was hij, ten gevolge der bloohartigheid (voorzigtigheid?) zijner medgezellen, genoodzaakt terug te keeren. Men was aan groote gevaren blootgesteld geweest, en bij iederen stap vermeerderden de moeilijkheden. Bij zijne terugkomst aan de kust werden BEAUVOIS en anderen zoo hevig door scheurbuik en de gele koorts aangetast, dat de meeste zijner makkers bezweken, en hij zelf meermalen in de kaken des doods verkeerde, zoodat het voor hem onvermijdelijk werd het land te verlaten. Hij liet het grootste gedeelte zijner verzameling, bestaande in dierenhuiden, insecten, gedroogde planten en delfstoffen achter, om naar *Frankrijk* afgezonden te worden. Gelukkig had BEAUVOIS reeds vroeger een gedeelte van dit alles aan JUSSEU gezonden en een ander deel aan boord van het schip bezorgd, waarmede hij naar *St. Domingo* overstak, wijl anders al de vruchten van zoo veel ijver en nasporing geheel verloren zouden gegaan zijn. Al wat hij had achtergelaten werd spoedig, met de gansche nederzetting, door de Engelschen verwoest en verbrand. Bij zijne komst aan de kaap *François* op *St. Domingo* in 1788, was zijne gezondheid dra hersteld. Toen de Blanken van dit eiland eenen opstand der slaven be-

gonnen te duchten, zond men **BEAUVOIS** naar de Amerikaansche Staten, om hulp in te roepen. Hij keerde in 1793 terug, zonder het doel zijner zending te hebben bereikt, en werd door de Negers, die intusschen de bovenhand hadden bekomen, in eenen kerker geworpen, terwijl zijne rijke verzameling reeds in een oproer was verstrooid en vernietigd. Ieder oogenblik in vrees van het leven te verliezen, werd hij onverwacht in staat gesteld om te vligten, en wel door de trouw eener Mulattin, aan welke hij, vóór zijn vertrek naar *Amerika*, de vrijheid had geschonken. Zij hielp hem niet alleen ontvlugten, maar bezorgde hem daarenboven de middelen, om *Amerika* veilig te bereiken. Te *Philadelphia* vernam **BEAUVOIS** dat zijn naam op de lijst der vogelvrij verklaarden was geschreven, en hij dus in *Frankrijk* niet veilig zoude zijn. Een der hoofdtrekken in **BEAUVOIS** karakter was zijne onoverwinnelijke volharding en de veerkracht van zijnen geest, door geene tegenspoeden ter neder te slaan. Zonder geld, zonder vrienden, aarzelde hij niet zijn bestaan te zoeken in eene kunst, waarmede hij in gelukkiger dagen zijne vrienden verrukte. Hij gaf les in de muziek en in onderscheidene talen, en kwam daardoor in aanraking met eenige personen, die zich met de beoefening der natuurlijke historie bezig hielden.

Bij de komst van den Franschen afgezant **ADET** in de Amerikaansche Staten, nam zijn lot eene gunstigere wending, en nu besloot hij de afgelegenste deelen van *Noord-Amerika* te doorkruisen. Hij bezocht het Appalachische gebergte en drong door tot de vrije Indianen, niets verzuimende, om vele belangrijke voorwerpen der natuurlijke historie te verzamelen. Onder andere dingen ontdekte hij de kakebeenderen en kiezen van den grooten mastodon aan de oevers van den *Ohio*, en bragt uit het Westen van *Virginia* eenen tand van den megalonyx mede. Te *Philadelphia* met den rijken buit zijner navorschingen terug gekomen, vernam hij, dat zijn naam van de verbannings-lijst was geschrapt, en zijn ouderlijk erfgoed door een gelukkig toeval niet was verkocht. Nu vertrok hij terstond naar *Frankrijk*, waar hij echter zijne zaken in eenen betreurenswaardigen toestand en zijne vrouw ontrouw vond. Hij scheidde van haar, en verkocht een gedeelte zijner eigendommen, om de overige van alle bezwaren te ontheffen. Hierin geslaagd zijnde, wijdde hij voortaan al zijnen tijd aan het onderzoeken en be-

schrijven zijner verzamelingen van natuurlijke zeldzaamheden. In 1806 werd hij lid van het Instituut, en in 1815 van den raad der Universiteit te *Parijs*. Hij stierf in Januarij 1820 aan eenen hevigen buikloop.

PALISOT DE BEAUVOIS heeft een groot aantal verdienstelijke werken nagelaten; doch zijn roem wordt vooral bevestigd door zijne *Flore d'Oware* en *de Benin*, in twintig afleveringen, folio; door zijne insekten van hetzelfde land, waarvan tusschen 1805 en 1821 vijftien afleveringen zijn verschenen; alsmede door zijne *Agrostographie*, aan welke de meeste waarde wordt gehecht. Tijdens hare verschijning was alles wat op de stelselmattige schikking der grassoorten betrekking had zeer verward. Men schreeuwde te vergeefs tegen deze nieuwigheid van den vermetelen hervormer; zijne verdeeling werd algemeen goedgekeurd en de grondslag van een meer volmaakt stelsel, hetwelk thans overal schijnt aangenomen en het meest met de rede en de natuur overeen te stemmen.

(*Biographie Universelle; Flore d'Oware; en Essai d'une nouvelle agrostographie.*)

BEAUZÉE, (NICOLAS), een bekwaam Fransch spraakkunstenaar, werd in 1714 te *Verdun* geboren, en stierf in 1789 te *Parijs*. Na den dood van **DUMARSAIS** schreef **BEAUZÉE** de taalkundige artikelen in de *Encyclopédie*. Men heeft van hem onderscheidene geschriften, die opmerking verdienen, onder anderen: *Dictionnaire des synonymes*, *Dictionnaire de grammaire et de littérature*, alsmede uitmuntende vertalingen van **SALLUSTIUS** en **QUINTUS CURTIUS**.

(*Nouvelle Biographie classique.*)

BECANUS, (JOANNES GOROPHIUS), werd den 23 Julij 1518 te *Hilvarenbeek* geboren, en studeerde te *Leuven* in de wijsbegeerte en geneeskunde. Na *Italië*, *Spanje* en *Frankrijk* doorreisde te hebben, werd hij lijfarts van de beide zusters van **KAREL V**, **LEONORA** gemalin van **FRANS I**, en **MARIA**, koningin van *Hongarijë*. Vervolgens zich te *Antwerpen* nedergezet hebbende, benoemde **PHILIPPUS II** hem tot zijn' lijfarts, doch **BECANUS** eenen afkeer krijgende van de geneeskundige practijk, wees dit aanbod van de hand, en hield zich voortaan bij voorkeur bezig met het uitvinden der zonderlingste woordafleidingen. De Latijnsche, Grieksche en Hebreuwsche talen stamden, volgens hem, af van de Cimbrische of Teutonische taal, welke zelfs **ADAM** en **EVA** in het Paradijs zouden gesproken hebben. Het ontbrak dezen veelweter aan gezond oordeel, met

wiens dwaze etymologiën soms dapper de spot werd gedreven. BECANUS overleed den 28 Junij 1572 te *Maastricht*, in den ouderdom van vier en vijftig jaren.

(*Woordenboek der Zamenleving.*)

BECCARIA, (CESARE BONESANO, *Marchese DE*), werd in 1735 te *Milaan* geboren, en verried reeds vroegtijdig eenen wij-geerigen geest. Onder de leiding van GENOVI te *Napels*, ontwikkelde deze aanleg voorspoedig. Op den ouderdom van zeven en twintig jaren, gaf hij zijn eerste werk in 't licht, getiteld: *Del disordine e de' remedi delle monete nello stato di Milano*: «Over de misbruiken der munt in den staat van *Milaan* en hare verbeteringen.» In 1764 en 1765 gaf een letterkundig genootschap, door hem opgericht, een tijdschrift uit, onder den titel van *Koffijhuis*, in navolging van den Spectator van ADDISON, tot hetwelk BECCARIA het meest bijdroeg. Terwijl dit werk in gang was, las hij in 1764 in zijn letterkundig genootschap het handschrift voor van zijn werk over *misdaden en straffen*, dat in hetzelfde jaar, op algemeen verzoek, werd uitgegeven, onder den titel: *Trattato dei delitti e delle pene*, 12mo. Dit werk maakte eenen verbazenden opgang, en werd in onderscheidene talen overgezet. BECCARIA ontving daarover betuigingen van goedkeuring van CATHARINA van *Rusland*, de prinsen van *Pruissen* en *Toscane*; en eene letterkundige maatschappij te *Bern* zond hem eenen gedenkpenning. De niet stelselmatige schikking van dit werk maakt eene ontleding moeilijk. Wij willen echter trachten eenige punten uit hetzelfde omtrent de doodstraf aan te stippen: Strengheid wischt de overtuiging van regtvaardigheid uit, baart straffeloosheid, eene rijke bron van misdaden. Hieruit ontstaat de vraag over de doodstraf. Niemand kan aan de maatschappij een regt geven, hetwelk hij zelf niet bezit — een regt om hem het leven te benemen. De ondervinding leert dat deze straf de misdaad niet verhoedt — de bloeddorstigste regeringen hebben altijd de misdadigste bevolking gehad. De doodstraf is geen voortdurend voorbeeld van het kwaad der misdaad; en het karakter van het individu en de maatschappij wordt niet door kortstondige, maar door aanhoudende indrukken veranderd. De doodstraf verwekt door hare gestrengheid medelijden met den misdadiger en vermindert daardoor het ontzag voor de wet en den afschuw van de misdaad. Blijvende voorbeelden van langdurige straf, zoo als levenslange slavernij en zwaren arbeid, bij voorbeeld, moet noodwendig meer in-

vloed hebben dan voorbeelden van korten duur, over verschillende tijdperken verspreid. Het gevoel van verontwaardiging, hetwelk de doodstraf doet ontstaan, openbaart zich door de verachting, welke men overal voor den scherpregter aan den dag legt; en dewijl deze waarheden meer en meer bij de regeringen doordringen, besluit BECCARIA uit de afschaffing der menschen-offers, vroeger zoo algemeen in zwang, de zegepraal zijner goedhartige grondbeginselen.

«Onuitvoerbaar,» zegt de steller van het artikel BECCARIA in het *Woordenboek der Zamenleving*, «is de afschaffing der doodstraf niet. De Russische keizerin ELIZABETH heeft in hare regering nimmer een doodvonnis onderteekend, en verliet haren troon, door eenen natuurlijken dood, zonder over dit besluit ooit berouw te gevoelen.»

De eenzame opsluiting der misdadigers, welke men overal begint toe te passen, beschouwen wij als eenen grooten stap, die eindelijk, zoo wij vertrouwen, tot de afschaffing der afschuwelijke tegen de menschelijke natuur zoo zeer strijdende doodstraf leiden zal.

Ook ijverde BECCARIA met nadruk tegen de pijnbank, en drong aan op een verbeterd stelsel van opvoeding. In 1768 benoemde hem de Oostenrijksche regering tot hoogleeraar in de wijsbegeerte te *Milaan*, waar hij grooten lof inoogste. In 1769 gaf hij eene *Verhandeling over den handel en de publieke administratie* uit, welke door J. A. COMPARET in het Fransch is vertaald; en in 1781 verscheen van hem een *Verlag van een ontwerp tot invoering van gelijke maten en gewigten in Milaan*. Deze menschlievende geleerde stierf den 29 November 1793 aan eene beroerte. Zijne voorlezingen als professor in de wijsbegeerte zijn in 1802 te *Milaan* in 't licht verschenen, en maken een gedeelte uit van de reeks der Italiaansche Economisten, in 1804 te *Milaan* uitgegeven. (*Penny Cyclopaedia*.)

BECCARIA, (GIOVANNI BATTISTA), een beroemd Italiaansch wis- en scheikundige, werd den 3 October 1716 te *Mondovì* geboren. Hij studeerde te *Rome* in de godgeleerdheid, en werd vervolgens professor in de wijsbegeerte te *Palermo* en *Rome*. In 1748, beriep hem de koning van *Sardinië* naar *Turin*, en in 1753 verscheen zijn werk, getiteld: *Dell'Elettricismo naturale ed artificiale*, hetwelk destijds algemeen de aandacht trok. Zijn belangrijkste en volledigst werk over dit onderwerp is echter *Dell'elettricismo artificiale*, hetwelk zelfs door FRANKLIN in

het Engelsch is overgebracht. In 1759 werd hem door den koning van Sardinië de last opgedragen, om eenen graad van de middaglijn in Piëmont te meten. Hij ondernam deze meting in 1760, gemeenschappelijk met den abt CANONICA, en maakte de uitkomst daarvan bekend in een werk getiteld: *Gradus Taurinensis*. Aangespoord door CASSINI's twijfel tegen de naauwkeurigheid zijner meting, schreef hij kort daarop, *Lettere d'un Italiano ad un Parigino*, waarin hij den invloed van de nabijheid der Alpen op de afwijking des slingers trachtte aan te toonen. BECCARIA liet een groot aantal handschriften na aan BALBE, die eene levensschets van hem heeft gegeven in de *Biographie universelle*.

BECCARIA is vooral bekend door zijne proeven over de electriciteit, waartoe hij door FRANKLIN aanleiding kreeg, terwijl de Piëmonteesche meting van den meridiaan als gebrekkig wordt beschouwd.

(PRIESTLEY's *History of Electricity*.)

BECHER, (JOH. JOACH), de schrijver der eerste theorie over de scheikunde, in 1625 te Spiers geboren. Na den vroegtijdigen dood zijns vaders, was hij genoodzaakt, zich zelven en zijne familie door het geven van onderwijs te onderhouden. Zijn ijver en groote aanleg overwonen intusschen alle hinderpalen. Hij verwierf zich eene uitgebreide kennis in de genees-, natuur-, schei- en zelfs in de staat- en staathuishoudkunde. Hij werd professor te Mentz, en in 1660 keizerlijk hofraad te Weenen en eerste lijfarts van den keurvorst van Beieren. Hij leidde een zwervend en onrustig leven, en geraakte dikwijls met zijne beschermheeren in twist. Van Weenen begaf hij zich naar Mentz, en woonde vervolgens te Munchen, Wurzburg, Haarlem en het laatst te Londen, waar hij in 1682 overleed. Zijn voornaamste werk voert ten titel *Physica Subterranea*.

BECK, (DAVID), een voortreffelijk schilder, bijgenaamd de *Gulden Scepter*, werd den 25 Mei 1621 te Delft geboren. Hij was een leerling van den beroemden VAN DIJK, en onderwees de zonen van KAREL I, koning van Engeland, in de teekenkunst. De koningen van Frankrijk, Denemarken en Zweden begeerden proeven van zijn kunstig penseel. De Zweedsche koningin CHRISTINA overlaadde hem met geschenken, en benoemde hem tot haren eersten kamerheer. Hij reisde naar Duitschland, Spanje en Italië, om de voornaamste vorsten en edellieden te portretteren, en kreeg, behalve ruime betalingen voor zijn werk, negen gouden

ketens en gedenkpenningen ten geschenke. Toen CHRISTINA van Zweden zich eenigen tijd te Parijs ophield, verzocht en verkreeg BECK verlof, om zijn vaderland en zijne vrienden eens te bezoeken, en zag zijne doorluchtige beschermster nimmer weder. Hij overleed den 20 December 1656 te 's Gravenhage, den roem nalatende van een uitstekend schilder en een hoogst wellevend man geweest te zijn. Onze VONDEL vereerde zijne nagedachtenis met een bijschrift, en zijne kunstbroeders te Rome gaven hem in 1653, bij gelegenheid dat hij met hen de verjaring zijns geboortedags vierde, den grootschen bijnaam van den *Gulden Scepter*, gelijk blijkt uit de volgende dichtregelen:

Uw vriendelijk ontmoet, en uw beleefde reden
Die wijzen duidelijk dat gij zijt de persoon,
Die menig heeft vertoont de koningin van Zweden
Door uw vermaard penseel, zoo waardig bij de kroon.
Wat staat ons nu te doen? Dat wij u gaan erkennen,
In de Romeinsche leut met eenen nieuwen naam,
Die als op vleugels door de wereld zal gaan rennen;
Dit 's 't algemeen besluit: Wij roepen al te saam:
Vivat de Gulden scepter!

Men verhaalt van BECK, dat hij als ware het tweemaal is gestorven. Door Duitschland reizende, overviel hem eene zware ziekte, die hem in eene langdurige flaauwte dompelde, zoodat men hem dood waande, uitkleedde en op een ledekant ten toon leide. Twee bedienden, die hem hadden opgepast, hunne droefheid met een glas wijn willende verdrijven, kwam een hunner, in zijne opgewondenheid, op den zonderlingen inval, hun meester ook een glas te presenteren, en juist op dit oogenblik, dat dit geschiedde, kwam de schijn dood BECK weder bij; hij nam nu eene goede teug, verrees van zijn ziekbed en leefde nog jaren na dien tijd (1).

(HOUBRAKEN, *Schouburgh der Nederlandtsche kunstschilders en schilderessen*).

BECKER, (CHRISTIAN GOTTFRIED), een uitstekend menschenvriend en staatsburger, werd den 2 September 1772 te

(1) «Dit zeldzaam voorval zoude ik (zegt HOUBRAKEN) zoo ligt niet voor waarheid aannemen, tenzij «er diergelyk iet niet in mijn geslacht ware voorgevallen. Mijn grootvader van moeders kant, en «naar wien ik ook vernoemd ben, wonende te «Utrecht op den Steenweg in 't Blaauw Rokje, «kwam in den ouderdom van zeventien jaren (zoo «aan ieder die daar tegenwoordig was toescheen) «te sterven: werd gevolgelijk uitgetrokken, op «stroo geleid, en de vrijsters uit de buurt geroepen, om het dijk (volgens gewoonte van dien «tijd) met palm, laurier en bloempjes op te sieren. En men was al bezig, om een' krans voor «zijn hoofd te vlechten, toen zij het stroo hoorden «criselen, en hem die zij meenden dat dood was, «de gordijnen zagen openschuiven, waardoor zij «van schrik overhoop vielen. Straks de bloemen «weg, en hem warmen wijn ingegeven, waardoor «hij bekwaam; gelijk hij naderhand ook is getrouwd «geweest, en zeven zonen en drie dochters heeft «gezien.»

Oberlichtenau, in *Oppeer-Lausnitz*, geboren. Aanvankelijk kantoorbediende te *Chemnitz*, rigtte hij later eene Engelsche spinfabriek op, welke velen arbeiders brood verschafte. Hierbij voegde hij weldra eene katoendrukkerij, die met den besten uitslag bekroond werd. Nu ontstonden er verscheidene fabriekgebouwen, en *Chemnitz* geraakte tot eenen voorbeeldeloozen bloei. BECKET gaf aan zijnen kleinen fabriekstaat bijzondere huishoudelijke wetten, en verheugde zich in den gelukkigen toestand zijner onderhoorigen. Hunne kinderen ontvingen op zijne kosten onderwijs in de noodzakelijkste kundigheden; zestien ouderloze kinderen werden in zijn huis opgevoed en twintig jongelingen van goeden aanleg bezochten door zijn toedoen de hoogeschool. Als een liefderijk vader zorgde hij in de dure jaren van 1816 en 1817 voor zijne werklieden. Hij liet eene bijzondere bakkerij oprigten, en twee honderd armen werden uit zijne keuken gespijzigd. Door kinderen, op zijne kosten onderwezen, liet hij kleine concerten geven; kortom hij beschouwde zich als den verzorger van allen, die in armoede verkeerden. Deze nuttige staatsburger overleed in October 1820, diep betreurd door al zijne medeburgers.

(*Woordenboek der Zamenleving.*)

BECKET, (THOMAS A), een beroemd Engelsch prelaat, de zoon eens koopmans, werd in 1117 te *Londen* geboren. Hij studeerde te *Oxford*, *Parijs* en *Bologna*, en bij zijne tehuiskomst omhelsde hij den geestelijken stand. HENDRIK II verbleef hem in 1158 tot groot-kanselier en vertrouwde hem de opvoeding van prins HENDRIK. BECKET leefde nu op eenen prachtigen voet, doch zoodra hij in 1162 tot aartsbisschop van *Canterbury* was verheven, leide hij eensklaps zijne hofmanieren af, en werd een onbuigzame verdediger van de buitensporige voorregten der kerk. Hieruit ontstond een hevige twist tusschen den vorst en den kerkvoogd, die eindelijk genoodzaakt was het rijk te verlaten. Ten laatste had er tusschen hem en den koning in 1170 eene verzoening plaats. BECKET werd in zijne waardigheid met al hare voorregten hersteld; zelfs hield de koning het paard van den aartsbisschop bij den toom, toen deze op- en afsteeg. BECKET deed zijne intrede in *Canterbury* onder het vreugdegejuich des volks. Doch al de wederwaardigheden, welke hij verduurd had, konden zijne vermetelheid niet verminderen. Hij schorste den aartsbisschop van *York* en alle bisschoppen in hunne bediening, omdat zij vroeger op 's konings last, buiten zijne toestemming, de kroo-

ning van prins HENDRIK hadden bestierd of bijgewoond. Verbitterd over deze nieuwe ongehoorzaamheid, liet koning HENDRIK, die toen in *Normandië* was, zich de klagt ontvallen, dat niemand hem op dien onbeschaamden priester had gewroken. REGINALD FITZURSE, WILLIAM DE TRACY, HUGH DE MOREVILLE en RICHARD BRITO, vier baronnen, die deze klagt als eene begeerte des konings naar den dood van dien stoutmoedigen kerkvoogd beschouwden, beraamden nu te zamen een plan, om den aartsbisschop tot onderwerping of ter dood te brengen. Langs verschillende wegen, kwamen zij den 28 December 1170 op het kasteel van RANULF DE BROG bijeen (zes mijlen van *Canterbury*), waar zij op nieuw met elkander beraadslaagden. In den vroegen morgen van den volgende dag trokken zij aan het hoofd eener talrijke bende krijgslieden *Canterbury* binnen. Er werden op onderscheidene plaatsen sterke wachten uitgezet, om de burgers in bedwang te houden. De vier zamengezworenen hadden met den aartsbisschop een gesprek op zijn paleis; het kwam tot hooge woorden, en des avonds drongen zij in de hoofdkerk, wetende dat BECKET en andere geestelijken aldaar de vesper bijwoonden. Zoodra men in de kerk het alarm vernam, wilden eenige priesters de deuren sluiten; doch BECKET verbood, om van de kerk een kasteel te maken. Hij trad de zamenzweerders stoutmoedig tegen, en antwoordde op hunne bedreigingen, dat hij gereed was te sterven, hun ernstig verzoekende, niemand te deren dan hem zelven. De moordenaren hem uit de kerk willende slepen, klemde hij zich vast aan het hoogaltaar, greep DE TRACY in de keel, en wierp hem bijkans ter aarde. DE TRACY wong zich los, bragt den aartsbisschop eene ligte wond toe, en verbrijzelde den arm van EDUARD GRIMES, die het kruis droeg. De aartsbisschop nu in eene godvruchtige houding nederknielende, kloofden hem de moordenaren het bekkeneel, zoodat de hersenen over den vloer verspreid lagen.

Na den moord begaven zich de booswichten naar *Knaresborough*, en werden van een ieder verafschuwd. Zij eindigden hunne dagen als boetelingen te *Jeruzalem*, en op hun graf werd het volgende Latijnsche opschrift geplaatst:

« Hier liggen de ellendelingen, die « ST. THOMAS van *Canterbury* hebben ver- « moord. »

Gedurende geheel een jaar mogt er, op 's pausen bevel, geene dienst in de hoofdkerk gedaan worden. Twee jaren

later werd BECKET heilig verklaard, en in 1221 zijn lijk, in tegenwoordigheid van HENDRIK III, opgenomen, en in eene rijkversierde reliquie-kas aan de oostzijde der kerk nedergelegd. Deze tempel werd de plaats van bijeenkomst voor bedevaartgangers, omdat aldaar, gelijk men zeide, vele wonderen geschiedden. Tijdens de hervorming, onder HENDRIK VIII, werd de reliquie-kas geplunderd en de naam van ST. THOMAS uit den almanak geschrapt.

(LINGARD's *History of England*, en Lord LYTLETON's *History of the reign of HENRY II*).

BECKMANN, (JOHANN), een ijverig natuuronderzoeker, die der landhuishoudkunde eenen wetenschappelijken vorm gaf, werd den 4 Junij 1739 te Hoya in Hanover geboren. Hij studeerde aanvankelijk in de theologie te Göttingen, doch legde zich later vlijtig toe op de landhuishoudkunde en de natuurwetenschappen. Hij deed eene reis door Rusland en Zweden, om met de bergwerken aldaar bekend te worden, en werd in 1766 hoogleeraar te Göttingen, waar hij, gedurende bijkans eene halve eeuw, onder groote toejuichingen, voorlezingen hield over onderwerpen op de landhuishoudkunde en technologie betrekking hebbende. Hij stierf den 4 Februarij 1811. Zijne werken zijn talrijk. Onder de voornameste telt men *Bijdragen voor de geschiedenis der ontdekkingen en uitvindingen*, 5 deelen, te Leipzig (1780—1805) gedrukt.

(*Conversations-Lexicon*).

BÉCLARD, (PIERRE AUGUSTIN), een der beroemdste ontleedkundigen van onzen tijd, werd in 1785 te Angers geboren. Reeds op jeugdigen ouderdom behaalde hij de eerste prijzen in de anatomie, physiologie, philosophie en chemie. Ook was hij de eerste die de ontleedkunde bijzonder op de heelkunde toepasselijk maakte. Als professor in de ontleedkunde te Parijs muntte hij uit door grondige geleerdheid en bevattelijke voordragt. Behalve zijne eigene ontleedkundige werken heeft hij tevens de algemeene ontleedkunde van BICHAT met bijvoegsels van zijne hand uitgegeven.

(*Dictionary of Biography*).

BEDA of BEDE, gewoonlijk de eerwaardige (*Venerabilis*) bijgenaamd, een Engelsche monnik, wiens geboorte in het jaar 675 moet gezocht worden, en wel in de nabijheid van Wearmouth, in het graafschap Durham. Zijn roem van geleerdheid verspreidde zich weldra tot in Rome, en paus SERGIUS noodigde hem derwaarts; doch BEDA verliet nimmer zijn

vaderland. Zijn grootste werk is eene Engelsche kerkelijke historie, voor welke hij de bouwstoffen uit kronijken, deels uit de jaarboeken der kloosters en deels uit mondelinge overleveringen van kerkvoogden, met welke hij bekend was, zamenstelde. BEDA voltooide dit werk in 734, toen hij, gelijk hij ons zelf berigt, negen en vijftig jaren oud was; doch vóór dien tijd had hij met groote bekwaamheid over verschillende onderwerpen geschreven. Schoon zijne gezondheid nu allengskens afnam, bleef hij tot het laatste oogenblik zijns levens onvermoeid werkzaam, vooral om het Evangelie van JOHANNES in het Saksisch over te zetten. Uit sommige berigten blijkt het, dat, schoon op den dag vóór zijn dood zijne aamborstigheid zeer verergerde, en zijne voeten begonnen te zwellen, hij echter den nacht grootendeels doorbragt om den persoon, dien hij als schrijver gebruikte, te dicteren. Deze man BEDA's zwakheid bespeurende, zeide: «Er blijft nu nog slechts één hoofdstuk over.» Waarop hij antwoordde: «Het is gemakkelijk; neem de pen weder op, doop haar in den inkt, en schrijf zoo schielijk gij kunt.» Omstreeks negen ure zond hij om eenige zijner broederen, priesters van het klooster, ten einde onder hen eenig wierook en andere dingen van weinig waarde, welke hij in eene kist had geborgen, te verdeelen. Terwijl hij sprak, zeide WILBERCH (de jongeling, die voor hem schreef), tot hem: «Mees-ter! er blijft nu nog slechts één volzin over,» waarop hij hem verzocht spoedig te schrijven, en een oogenblik daarna zeide WILBERCH: «Nu is het gedaan.» Waarop hij hernam: «Gij hebt de waarheid gezegd, *consummatum est*.» Houd mijn hoofd op, ik wensch tegenover de plaats te zitten, waar ik gewoon was te bidden, en waar ik nu nog, hoewel zittende, mijnen Vader mag aanroepen.» Aldus, volgens zijne begeerte, op den vloer zijner cel gezeten zijnde, riep hij met eene luide stem: «Eere zij den Vader, den Zoon en den Heiligen Geest,» en deze woorden gezegd hebbende, gaf hij den geest. Hij stierf den 26 Mei 735, en werd begraven in de kerk van zijn eigen klooster te Jarrow aan den mond der Tyne; doch lang naderhand werd zijn lijk naar Durham gevoerd.

MALMESBURY zegt: «Met dezen man werd bijkans alle kennis der historie tot op onzen tijd begraven; want geen Engelschman, hoe geleerd ook en begaafd, heeft den afgebroken draad van zijn werk kunnen aanknoopen.» De geschrif-

ten van BEDA zijn menigvuldig, en handelen over geschiedenis, taalkennis, wis-, natuur- en tijdrekenschap, enz. Zij zijn het eerst in 1544 te *Parijs* in 3 deelen folio bijeenverzameld, en in dezelfde plaats (1554) in 8 deelen folio herdrukt. Ook te *Bazel* en *Keulen* zagen BEDA's werken in 8 folio deelen 't licht. Men vindt eene naauwkeurige opgave van den inhoud dezer werken in de *Notes to the life of BEDE* en de *Biographia Britannica*.

BEDDOES, (THOMAS), een beroemd geneesheer, werd in April 1760 te *Shiftnall* in *Shropshire* geboren. Zijn vader, een leerlooijer, wenschte hem voor dit beroep op te brengen, maar zijn grootvader de bekwaamheden, welke de jonge THOMAS verried, opmerkende, wist den vader te bewegen, om hem eene geleerde opvoeding te geven. Een ongemak, waardoor zijn grootvader werd gekweld, en dat de hulp van eenen wondheeler vereischte, bragt den jeugdigen BEDDOES tot het besluit om in de medicijnen te studeren. Hij bezocht de hoogeschool van *Oxford* en *Edinburg*, en werd professor in de scheikunde te *Oxford*, doch verliet in 1792 dit leeraarambt, doordien hij, als onbesuisd voorstander der Fransche omwenteling, bij de opzieners der hoogeschool in ongunst was geraakt. Hij zette zich nu te *Clifton* bij *Bristol* neder, waar hij zich met letteroefeningen en het nemen van scheikundige proeven bezig hield. Hij schreef een volksboekje, getiteld: *de Geschiedenis van ISAAC JENKINS*, met het oogmerk om de dronkenschap tegen te gaan; hetzelfde werd met zulk een' bijval ontvangen, dat er in korten tijd 40,000 exemplaren van verkocht waren. Zijne voornaamste geneeskundige werken zijn een volksboek over de tering (*Popular Essay on Consumption*), hetwelk, wanneer men des schrijvers bijzondere leerbegrippen ter zijde stelt, menige gewigtige opmerking bevat over de voorbeschikkende oorzaken en de middelen, om deze noodlottige kwaal te voorkomen; eene *Hygieia* (gezondheidsleer) in den volksstijl, waarin over de oorzaken der ongesteldheden en hare geneesmiddelen wordt gehandeld. BEDDOES schreef de scheurbuik aan een gebrek van zuurstof (*oxygenium*) en de tering aan eenen overvloed daarvan toe. De geneesmiddelen, welke hij voor deze ongesteldheden aanwendde, kwamen met zijne inzichten overeen; en hij geloofde, dat het inademen van lucht, overladen met zuurstof, de scheurbuik kon genezen, en eene tegengestelde handelwijze de tering. Hij schreef niet alleen over dit onder-

werp, maar bragt eene inrigting tot stand om door kunstige luchtsoorten verscheidene ziekten, inzonderheid de tering, te genezen. Deze inrigting schijnt echter niet aan het oogmerk beantwoord te hebben. BEDDOES stierf in de maand December 1808 aan eene hartziekte, in den ouderdom van acht en veertig jaren.

(*Stock's Life of BEDDOES*).

BEDFORD, (JOHN, hertog VAN), was de derde zoon van den Engelschen koning HENDRIK IV. Als jongeling onderscheidde hij zich in den slag van *Shrewsbury*, en werd, ten gevolge van den uitersten wil van HENDRIK V, aangesteld tot regent van *Frankrijk*. Hij handhaafde den roem der Engelsche wapenen tot aan zijnen dood in 1435. Het is te bejammeren, dat de nagedachtenis van dezen bekwamen krijgsman en regent bekleet is met den geregtelijken moord van JEANNE D'ARC. Wanhopig over de voordeelen, die de Franschen, onder aanvoering van de maagd van *Orleans*, behaalden, daagde BEDFORD koning KAREL VII tot een tweegevecht uit, hem beschuldigende, dat hij het volk met eene vrouw van eene schandelijke leefwijze en als man verkleed, misleidde, maar dat het volk uit den uitslag van den strijd zou kunnen oordeelen, wiens aanspraak door den Hemel werd begunstigd. KAREL leidde dezen brief onbeantwoord ter zijde. Bij eenen uitval uit *Compiègne* werd JEANNE D'ARC den 23 Mei 1430 door de Engelschen gevangen genomen, en door toedoen van BEDFORD, die haar van tooverij beschuldigde, den 30 Mei 1431 te *Rouen* levend verbrand.

BEDFORD stierf den 13 September 1435 te *Rouen*, alwaar eene graftombe te zijner eere werd opgericht. Men verhaalt omtrent deze tombe eene anecdote, welke wij met de woorden van RAPIN zullen mededeelen: LODEWIJK XI, zoon van KAREL VII, zich eens in de hoofdkerk van *Rouen* bevindende, en dit grafteeken aandachtig beschouwende, gaf een hoveling van zijn gevolg hem den raad, om dit monument van *Frankrijks* oneer te verbrijzelen. «Neen,» hernam de koning, «laat de asch van eenen prins in vrede rusten,» die, ware hij in 't leven, de stoutmoedigste onzer zou doen beven. Liever «zag ik een deftiger monument te zijner eere verrijzen.

(*RAPIN's History*).

BEERINGS, (GREGORIUS), een verdienstelijk kunstschilder, te *Mechelen* geboren, en aldaar in 1570 overleden. Hij muntte uit in het schilderen van ruïnen en antieke gebouwen. Op zijne leefwijze was echter niet te roemen; soms was hij

genoodzaakt in der haast het een of ander te schilderen, ten einde zijne ledige beurs te vullen. Te Rome zijnde, schilderde hij eens eene stormachtige lucht en een onstuimig water, waarop eene ark dobberde. Hij bood dit stuk te koop als eene afbeelding van den zondvloed; en toen men de aanmerking maakte, dat dergelijke taferelen altijd gestoffeerd werden met eenige menschen en dieren, worstelende tegen de golven, antwoordde hij: «Dat is zoo; maar hier zijn de «menschen en dieren reeds verdrongen «of in de ark geborgen, en als het wa- «ter afgeloopen is, zal men ze zien.» Door dezen kwinkslag maakte hij niet alleen voor dit schrale stuk eenen goeden prijs, maar verscheidene lieden begeerden er eene kopij van te bezitten.

(KAREL VAN MANDER, *het leven der schilders.*)

BEETHOVEN, (LUDWIG VAN), een der grootste componisten op welke *Duitschland* zich regtmatig verheft. Hij werd, zoo men wil, in 1770 te *Bonn* geboren. Zijn vader en grootvader waren beiden toonkunstenaren van beroep, de eerste was een uitmuntend tenorzanger en de laatste kapelmeester bij den keurvorst van *Keulen*. BEETHOVEN's vader, een ongeregeld leven leidende, verzuimde de opvoeding van zijnen zoon, die echter door medewerking van eenige vrienden behoorlijk schoolonderwijs ontving.

Van zijne vroegste jeugd verried BEETHOVEN een' uitstekenden aanleg voor de muziek; met andere woorden, hij leerde de taal der muziek tegelijk met zijne moedertaal: en daar gemoduleerde klanken zelden nalaten op eenen jeugdigen levendigen geest diepen indruk te maken, wanneer zij gedurig herhaald worden, gelijk zulks hier het geval was, kreeg BEETHOVEN weldra een groot behagen in die kunst, waarvan zij den grondslag uitmaken. Zijn vader begon hem te onderwijzen, toen hij nog slechts vijf jaren oud was, maar gaf hem spoedig over aan den hof-organist VAN EDEN en den componist NEEFE, die door den aartshertog MAXIMILIAAN van *Oostenrijk* voor dit onderwijs werd schadeloos gesteld. Nog slechts elf jaren oud, voerde BEETHOVEN BACH's *Clavecin bien tempéré* reeds voortreffelijk uit en componeerde, twee jaren later, sonaten en liederen. In 1792 vertrok hij, met den titel van hof-organist, naar *Weenen*, om zich onder de leiding van HAYDN en ALBRECHTSBERGER in de compositie te volmaken. Na de verbazendste vorderingen gemaakt te hebben, keerde hij naar *Bonn* terug; doch *Oostenrijk's* hoofdstad had nu

voor hem meer bekoorlijkheid dan zijne geboorteplaats; en toen de krijg in Noordelijk *Duitschland* begon te woeden, zette hij zich te *Weenen* neder, welke stad en hare omstreken hij nimmer weder verliet. BEETHOVEN sloeg eene uitnoodiging naar *Engeland* van de hand, en toen in 1809 JÉRÔME BONAPARTE, koning van *Westfalen*, hem op voordeelige voorwaarden als kapelmeester beriep, vereenigden zich onderscheidene *Weener* kunstvrienden, met den aartshertog RUDOLF aan het hoofd, om hem door eene jaarwedde van 4000 gulden voor *Weenen* te behouden. Intuschen begon BEETHOVEN aan doofheid te lijden, welke allengs zoo zeer toenam, dat men zich niet meer dan door schrijven met hem onderhouden kon. De gevolgen van het verlies van dit onschatbaar zintuig, was eene aanhoudende droefgeestigheid en een angstig mistrouwen, de gewone voorboden van hypochondrie. Lezen en wandelen waren zijne aangenaamste uitspanningen, en een kleine uitgelezene kring van dierbare vrienden het eenigst gezellig genoeg dat hij smaakte. Hij trok zich terug in de tooverwereld zijner phantasie en ontwoekerde haar, hoe vreemd zulks ook in het eerst moge schijnen, die schatten, welke voor tijdgenoot en nakomelingschap als een heilig erfdeel werden beschouwd. Langzamerhand nam echter zijne gezondheid af. Drie der voornaamste geneesheeren van *Weenen* beijverden zich om zijn lijden te verzachten. Doch de hoop op herstel verdween weldra: er deden zich kenteekenen van waterzucht op, die hand over hand toenam. Men besloot tot aftapping, welke de pijn die hij leed matigde. Gedurende de bewerking riep hij zeer karakteristiek uit: «Beter water uit mijn ligchaam dan «uit mijne pen.» Zes dagen vóór zijnen dood, zeide hij tegen zijne vrienden SCHINDLER en BRENNING: *Plaudite, amici, comædia finita est* (Vrienden! klapt in de handen, de klucht is uit!). Hij stierf den 26 Maart 1827; zijne uitvaart werd met statelijkheid gehouden. Ongeveer 30,000 menschen volgden den lijkstoet; acht kapelmeesters droegen de slippen van het rouwkleed, en in het geheel waren er zes en dertig toortsdragers, onder welke men de dichters GRILLPARTZER en CASTELLI, alsmede de eerste toonkunstenaren van *Weenen* telde. Een Duitsch phrenoloog bood den doodgraver 1000 gulden aan voor het hoofd van BEETHOVEN, ten einde hetzelfde te onderzoeken.

BEETHOVEN stierf ongehuwd, en schijnt nimmer eenige betrekking van teederen aard aangeknoopt te hebben. Zijne kla-

vierconcerten, zijne symphoniën en veelstemmige compositiën, doen hem kennen als eenen componist, die welligt nog door niemand is overtroffen.

(RIES, WEGELER, SCHLOSSER en SCHINDLER.)

BEGA, (CORNELIS), een verdienstelijk leerling van ADRIAAN VAN OSTADE, werd geboren te *Haarlem*, doch wanneer vindt men nergens vermeld. Hij schilderde geestig boerengezelschappen. Zijn vader was een beeldsnijder en heette PIETER JANSZ. BEGIJN. Deze door de losse leefwijze zijns zoons van hem afkeerig geworden, wilde CORNELIS ook niet langer den naam van BEGIJN voeren, en veranderde dien in BEGA. Zijne moeder daarentegen, MARIA, dochter van CORNELIS CORNELISZEN van *Haarlem* (een vermaard kunstschilder) was des te inniger aan hem gehecht. Hij stierf den 27 Augustus 1664 aan de pest, welke hij zich roekeloos had op den hals gehaald. Vernemende dat een meisje, op hetwelk hij verliefd was, door de pest was aangetast, waagt hij het, tegen den wil zijner bezorgde moeder, haar krankbed te naderen. «Zij op het uiterste gekomen, stelde BEGA zich door liefde verrukt als onzinnig aan, en wilde haar op 't laatst vaarwel kussen. Doch zulks hem belet wordende, nam hij den stok van een raagbol, en stak haar dien toe, welken zij aan het eene einde en hij aan het andere einde driewerf kuste, nemende dus van elkander het laatste afscheid.»

De penseelkunst van BEGA wordt in vele aanzienlijke kabinetten aangetroffen, en een door hem geëst werkje, uit 34 plaatjes bestaande, is mede voortreffelijk.

(HOUBRAKEN en KAREL VAN MANDER.)

BEHAIM, (MARTIN), was een vermaard zeereiziger en aardrijkskundige der vijftiende eeuw. Zijn naam wordt door onderscheidene schrijvers verschillend gespeld. BEHEM, BEHAM, BEHAIM, BAEHM, BAEHEM, BEHEN, BEHEMIRA, enz. Hij werd in de oude keizerlijke stad *Neurenberg*, omstreeks 1436, geboren, en genoot het onderwijs van den geleerden JOHANN MÜLLER, meer bekend onder den Latijnschen naam van REGIOMONTANUS. Eerst wijdde hij zich aan den handel, doch beoefende tevens vlijtig de wiskunde en alles wat op de zeevaart betrekking heeft, hetgeen hij van veel belang achtte, wijl hij soms handelsreizen te doen had. Zelfs schijnt hij in dien tijd over het aanwezen van tegenvoeters nagedacht te hebben, en even als COLUMBUS overtuigd geweest te zijn, van het bestaan van wijduitgestrekte landen in het westelijk halfond; doch

reeds menig wetenschappelijk man voedde destijds begrippen van dien aard.

In het jaar 1479 wegens bezigheden te *Antwerpen* zijnde, raakte BEHAIM bekend met eenige Vlamingen, die met het ondernemende hof van *Lissabon* in betrekking stonden, en op de onlangs ontdekte *Azorische eilanden* volkplantingen hadden aangelegd. Op hun dringend aanbod ging BEHAIM naar *Portugal*, waar hij, als een schrander wereldbeschrijver en ontwerper van kaarten, hoogst welkom was, wijl dat rijk zich toenmaals onvermoeid met ontdekkingsreizen ter zee bezig hield. Wij gaan menigvuldige tegenstrijdigheden, in BEHAIM's leven voorkomende, met stilzwijgen voorbij, ten einde tot eene daadzaak te komen, waaromtrent al zijne levensbeschrijvers overeenstemmen. In 1484 werd BEHAIM als een wetenschappelijk man aan boord geplaatst van de vloot van den beroemden zeereiziger DIOGO CAM, die in last had om de ontdekkingen der Portugeezen langs de westelijke kusten van *Afrika* voort te zetten, welke niet verder dan kaap *St. Catharina* (2° 30' zuider breedte) bekend waren. Met dezen ervaren vlootvoogd kwam BEHAIM op de eilanden *Fayal* en *Pico* aan, en dit was, gelijk wij meenen, de eerste maal dat hij de *Azorische eilanden* bezocht. Deze eilandgroep verlatende, volgden zij het vaste land, zeilden om *Cabo Verde*, onderzochten de gansche kust van de rivier *Gambia* tot de *Zaire* of *Congo*, welker mond op 6° breedte ligt. Hunne reis voortzettende, kwamen zij aan kaap *St. Augustin*, en bereikten eindelijk kaap *Cross of de Padrono*, op 22° zuid. br., den eindpaal hunner reis, 19° 30' zuidelijker dan eenig vroeger zeereiziger zich gewaagd had. Na eene afwezigheid van negentien maanden, keerde BEHAIM naar *Lissabon* terug, alwaar hij, ter belooning zijner diensten, door koning JOAO II met ongewone staatsie en plegtigheid tot ridder geslagen werd.

In 1486 vinden wij BEHAIM op *Fayal* terug, waar hij huwde met de dochter van JOB HUERTER, die hem een zoon schonk. Het schijnt ons toe dat, uit hoofde zijner nederzetting op dit eiland, hetwelk hij aanmerkelijk bevolkte en ontgon, later de misvatting ontstaan is, dat hij dit eiland zou ontdekten hebben. MARTIN BEHAIM heeft, zoo ver men weet, geene andere ontdekkingsreizen bijgewoond, maar hield zich bezig met het maken van kaarten, en ging nu en dan naar *Lissabon* en *Madera*, waar hij met CHRISTOPHORUS COLUMBUS kan in kennis geraakt zijn. Uit deze vooronderstelde ontmoeting heeft men

de gewigtige, doch, volgens ons, onredelijke gevolgtrekking gemaakt, dat COLUMBUS de ontdekking der nieuwe wereld aan BEHAIM zoude te danken hebben.

In het jaar 1492, toen COLUMBUS zijne groote ontdekkingsreis ondernam, bezocht BEHAIM zijne geboortestad *Neurenberg*, waar hij een jaar vertoefde, en op aandrang zijner landgenooten eenen aardglobe vervaardigde. Toen hij uit *Duitschland* naar *Portugal* terug keerde, werden hem eenige staatkundige onderhandelingen opgedragen; doch in 1494 zich aan alle openbare zaken onttrokken hebbende, begaf BEHAIM zich weder naar *Fayal*, waar hij in den schoot zijns huisgezins een stil leven leidde. Echter bleef zijne aandacht gevestigd op zijn lievelingsonderwerp (aardrijkskunde) en de ontdekkingen van COLUMBUS en andere in de nieuwe wereld. In 1506 bevond hij zich weder te *Lissabon*, en stierf aldaar den 29 Julij van hetzelfde jaar, in gezegenden ouderdom, en overladen met roem en eer. Hij liet geene andere werken na dan zijnen globe en eene menigte land- en zeekaarten. De Heer JAMESON, die onlangs *Duitschland* heeft bezocht, vermeldt de opmerkenwaardige bijzonderheid, dat het oude huis van MARTIN BEHAIM in *Neurenberg*, thans bewoond wordt door een' handelaar in kaarten en globes.

Van alle zijden wordt erkend, dat MARTIN BEHAIM als een der geleerdste aardrijkskundigen en de beste vervaardiger van kaarten in die eeuw moet worden beschouwd. Doch met deze zijne wezenlijke verdiensten hebben sommige schrijvers zich niet vergenoegd, die uit overdrevene vaderlandsliefde of een' geest van tegenspraak beweren, dat BEHAIM en niet COLUMBUS de ontdekker is van *Amerika*. CELLARIUS en RICCIOLI zeggen beiden, dat hij het vaste land van *Amerika* en de *straat van Magellaan* heeft bezocht, doch vooral STUVENIUS heeft tot dit denkbeeld veel bijgedragen, door in zijn werk: *De vero novi Orbis Inventore* te verzekeren, dat BEHAIM op zijnen globe, te *Neurenberg* bewaard, de Amerikaansche eilanden, ja zelfs de *straat van Magellaan* naauwkeurig heeft aangewezen. Professor TQZEN heeft in 1761 deze verzekering bestreden, welke dan ook een' geruimen tijd als onhoudbaar werd beschouwd. ROBERTSON gaf zich eenige moeite, om in zijne geschiedenis van *Amerika* den roem van COLUMBUS te handhaven; doch deze taak werd toen bijkans als onnoodig aangemerkt. Echter waagde het in 1786 Mr. OTTO, een staatkundig dienaar der Fransche regering, doch Duitscher van geboorte, de bijkans

vergetene strijdvraag te hernieuwen, leggende in eenen wijldloopigen brief aan Dr. FRANKLIN zijne bewijsgronden bloot, waarom hij beweerde dat MARTIN BEHAIM vóór COLUMBUS *Amerika* had bezocht, en dat alles wat COLUMBUS na hem had verigt, slechts geschied was volgens inlichtingen en raad, hem door BEHAIM medegedeeld. Na de verschijning van dezen brief, hebben onderscheidene schrijvers en samenstellers van biographische woordenboeken, zonder de zaak op de keper te beschouwen, het verhaal van Mr. OTTO naverteld. De aanvang reeds van dezen brief is voldoende, om den ganschen inhoud te mistrouwen, als de dwaling herhalende, dat BEHAIM de ontdekker was van de *Azorische eilanden*. Wanneer hij zegt dat zulks bevestigd wordt door gedenkschriften, nog te *Neurenberg* aanwezig, kunnen wij geen meerder vertrouwen stellen in dergelijke bewijzen, aangaande de ontdekking van *Amerika*. Daarenboven moet men niet uit het oog verliezen, dat geen enkel dezer gedenkschriften, «in de archieven van *Neurenberg* bewaard,» eenige dagteekening voeren, behalve één brief die door BEHAIM zoude geschreven zijn, zoodat zij allen kunnen opgesteld zijn, nadat de ontdekkingen van COLUMBUS en MAGELLAAN reeds bij de geleerde wereld bekend waren.

Volgens een dezer ongedagteekende verhalen, vervoegde zich BEHAIM, na twintig jaren op *Fayal* gewoond te hebben, in 1484 (acht jaren vóór COLUMBUS zeetogt) bij JOAO II van *Portugal*, om zich de middelen te verschaffen voor eene ontdekkingsreise in het zuidwesten, en eenige uitgeruste schepen bekomen hebbende, vond hij dat gedeelte van *Amerika*, hetwelk thans *Brazilië* wordt geheeten, van waar hij, zuidwaarts stevenende, de *straat van Magellaan* bereikte, alsmede een land bewoond door wilden, die hij Patagoniërs noemde, omdat de uiteinden hunner lichamen bedekt waren met eene huid, meer gelijkende naar beerenklaauwen dan voeten en handen. Het is echter buiten kijf dat de eenigste ontdekkingsreis der Portugeezen in 1484 de togt was van DIOGO CAM, die zeker nimmer naar *Amerika* stevende, en, zoo als wij reeds hebben aangetoond, vergezeld werd door MARTIN BEHAIM. Om zijne bewering vol te houden, haalt Mr. OTTO als tijdgenooten een of twee schrijvers aan, die echter eerst vele jaren na BEHAIM's dood leefden, alsmede onderscheidene schrijvers, die in deze zaak niet het minste gezag hebben. De kronijkschrijver HARTMAN SCHEDL was tijdgenoot van BEHAIM, doch voor zoo ver

Mr. OTTO hem aanhaalt, blijkt daaruit geenszins dat BEHAIM de ontdekker was van *Amerika*. Uit den beroemden aardglobe van BEHAIM, die thans nog in het bezit zijner familie is, zou blijken dat zijne aardrijkskundige kennis zich niet verder in het Oosten uitstreckte dan *Japan*, en in het Westen tot de *Kaap Verdische eilanden*, en dat alles wat hij op den globe boven deze eilanden plaatste, niet dan bij gissing was. Van de beide eilanden, welke hij tusschen de *Kaap Verdische eilanden* en *Amerika* aanwist, bestaat er geen ter aangewezener plaats. Intusschen bekent Mr. OTTO zelf, dat noch MARTIN BEHAIM, noch de Portugeezen in wier dienst hij was, en die op de ontdekkingen, onder Spaansche vlag gedaan, zeer najverig waren, destijds immer hebben beweerd dat COLUMBUS zijne ontdekkingen van *Amerika* aan cen' ander verschuldigd was. Indien hieromtrent de minste schijn van twijfel had bestaan, dan zou het hof van *Portugal* zulks aan gansch *Europa* luide verkondigd hebben, en den twist niet aan eenige letterkundige mannen van lateren tijd hebben overgelaten. Mr. WASHINGTON IRVING heeft in zijn *Leven van Columbus* voldoende bewezen, dat MARTIN BEHAIM niet de minste aanspraak heeft op de eer, die aan den grooten Genuees alleen toekomt.

(MURR, *Diplomatische Geschichte des berühmten Ritters von BEHAIM*, en A. VON HUMBOLDT'S *kritische Untersuchungen u. s. w.*)

BEHN, (APHRA), bekend onder den dichterlijken naam van ASTREA, eene tooneeldichteres en schrijfster van mengelingen, werd geboren onder de regering van KAREL I, en ging met haren vader JOHNSON naar *Suriname*, alwaar deze den post van luitenant-generaal zou bekleeden. JOHNSON stierf op den overtocht derwaarts, doch zijne dochter APHRA vervolgde de reis, en schijnt verscheidene jaren te *Suriname* gewoond te hebben. Daar werd zij bekend met den beroemden slaaf oroonoko, eenen Afrikaanschen prins, wiens geschiedenis haar de stof voor eenen roman heeft verschaft, welke SOUTHERN tot een treurspel heeft omgewerkt. In *Engeland* teruggekomen, huwde zij den heer BEHN, een' koopman van Hollandsche afkomst. KAREL II gebruikte haar tot de behandeling van eenige belangrijke zaken, gedurende den oorlog tegen *Nederland*. Uit dien hoofde vestigde zij haar verblijf te *Antwerpen*, of volgens anderen in den *Haag*. Zij ontdekte, zegt men, den voorgenomen togt der Nederlanders naar den *Theems*, om de aldaar liggende schepen te vernielen; doch het hof van KAREL was

te zeer in weelde en dartelheid verzonken, om over de berigten dezer schoone bespiedster ernstig na te denken. Kort hierop naar *Engeland* terugkeerende, ont kwam zij naauwelijks den dood, wijl het schip in het gezigt van het land door de zee werd verzwolgen. Het overige haars levens sleet zij in letteroefeningen en in het gezelschap van mannen van vernuft en smaak. Zij stierf in 1689, tusschen de veertig en vijftig jaren oud. Men heeft van haar zeventien tooneelspelen, eenige dichtwerken, vertellingen en vertalingen in proza en poëzij. Hare tooneelspelen pleiten niet voor hare zedelijkheid, doch in betere tijden ware zij wellicht het sie-raad harer kunne geworden.

(*Dramatic works of the late incomparable Mrs. APHRA BEHN*; *Biographia Britannica*.)

BEHRING, (VITUS), was een Deen van geboorte, en deed in zijne jeugd onderscheidene reizen naar de *Oost- en West-Indiën*; doch uitgelokt door de ongemeene aanmoediging, welke PETER de Groote aan bekwame zeelieden schonk, trad hij in dienst bij de Russische zee-magt, en diende op de vloot van *Kroonstadt*, in de oorlogen tegen de *Zweden*. In 1707 verkreeg hij den rang van luitenant en in 1710 dien van kapitein-luitenant; doch voordat hij zijnen laatsten zeetogt ondernam, werd hij tot bevelhebbend kapitein bevorderd. De keizerin CATHARINA begeerig, om het noord-oostelijk deel van *Azië* te laten onderzoeken; en de strijdvrage uit te maken of *Azië* met *Amerika* zamenhing, werd BEHRING met dit doel tot bevelhebber eener ontdekkingsreis aangesteld. In 1741 ontdekte hij de straat, waaraan hij zijnen naam gegeven heeft, en welke door latere zee-reizigers, COOK en BEECHY, naauwkeuriger is onderzocht. BEHRING besloten hebbende, naar *Kamschatka* te stevenen, uit hoofde van den ziekelijken toestand zijns volks en de schade aan zijn schip bekomen, zeilde voorbij verscheidene eilanden, en strandde bij dat, hetwelk nu zijnen naam draagt, den 3 November 1741. BEHRING stierf den 8 December daarna. Men kan zeggen dat hij levend half begraven werd, want het zand gedurig over hem heen-stuivende in den kuil waarin hij lag, wilde hij niet dat men hetzelfde zou weg-ruimen, wijl het hem tegen de koude lucht beschermde. Den volgenden zomer bereikte het scheepsvolk, met een ligt vaartuig uit het wrak zamengesteld, *Kamschatka*, en op deze wijs heeft men eenig berigt van deze noodlottige reis bekomen. (MÜLLERS *Account of Russian Discoveries*.)

BEILING, (ALBERT). Onder de namen van doorluchtige personen, die met guldenvoet letters in de Nederlandsche jaarboeken staan opgeschreven, prijkt die van **ALBERT BEILING** met onverdoofbaren luister. 's Lands wettige gravin, **JACOBA VAN BEIJEREN**, tegen haren gewezen gemaal, hertog **JAN VAN BRABAND**, om het bezit der graafschappen *Holland, Zeeland* en *Henegouwen* strijdende, bemagtigde haar krijgsoverste **FLORIS VAN KILFHOEK** in 1424 de stad *Schoonhoven*; doch het kasteel bood nog zes weken lang den hardnekkigsten tegenstand, vooral op het voorbeeld van den onverschrokken bevelhebber **ALBERT BEILING**. De hongersnood drong eindelijk de bezetting, slechts uit vijftig man bestaande, om met de belegeraars in onderhandeling te treden. **VAN KILFHOEK** waarborgde haar het behoud van 't leven, met uitzondering van den wakkeren **BEILING**, die veroordeeld werd levend begraven te worden. De held vraagt eene maand uitstel, ten einde zijne huisselijke zaken te kunnen regelen. Dit wordt hem toegestaan, en op den bepaalden dag stelt **BEILING** zich in 's vijands handen. Te zeer door partijhaat verblind, om deze grootsche daad op hare regte waarde te schatten, voert men **BEILING**, dienzelfden nacht, naar eenen molenwerf buiten de stad *Schoonhoven*, en met het aanbreeken van den dageraad, wordt het schrikkelijk vonnis aan hem voltrokken.

(**GOUDHOEVEN**, *Chronijk van Holland*.)

BEIMA, (SJOERT), afkomstig van een adellijk geslacht van dezen naam, was een der ijverigste Vriezen, die deel namen aan het vermaarde verbond der edelen, tegen de Spaansche dwingelandij. Toen **BREDERODE** zich in 1567 in *Amsterdam* bevond, om deze stad voor de zaak der vrijheid te winnen, spoedde **BEIMA** zich mede derwaarts; doch het inkomen hem belet wordende, vertrok hij weder over zee naar *Vriesland*; het schip waarop hij was verviel op eene zandplaat, en **BEIMA** werd met meer anderen gevangen genomen. **ALVA** veroordeelde hem ter dood, welk vonnis den 1 Junij 1568 te *Brussel* werd ten uitvoer gelegd. Zijne weduwe, begeerig om al de omstandigheden te vernemen, welke zijn uiteinde hadden vergezeld, begaf zich naar den geestelijke, die hem in den kerker en in zijne laatste oogenblikken had bijgestaan. Deze verzekerde haar, dat **BEIMA** zijne hervormde leerbegrippen niet had willen verloochenen. «Ik meende hem te bekeeren,» zeide de geestelijke, «maar hij bekeerde mij.» Ook getuigt **ACRONIUS** in eene zijner leer-

redenen, dat deze monnik naderhand predikant bij de Hervormden is geworden.

(**J. W. TE WATER**, *Verbond der edelen*, II Stuk.)

BEKA, (JOANNES), kanonik te *Utrecht*, werd omstreeks 1350 uit het adellijk geslacht van *STOUTENBURG* geboren. Hij is schrijver eener kronijk van de Utrechtsche bisschoppen, beginnende met st. **WILLEBORDUS** en eindigende met het jaar 1393. Deze kronijk, door **SUFFRIDUS PETRI** tot op het jaar 1574 vervolgd, werd door **BERNARDUS FURMERUS** te *Franeker* (1612) in kwarto uitgegeven, en later door **ARNOLDUS BECHELIUS**, *Utrecht* 1643 in fol.

(*Biographie du royaume des Pays-Bas*.)

BEKKER, (BALTHASAR), een verlicht godgeleerde, werd den 20 Maart 1634 te *Metslawier* in *Vriesland* geboren. Zijn vader, die op het genoemde dorp predikant was, onderwees hem tot op den ouderdom van zestien jaren, toen de jeugdige **BEKKER** naar *Groningen* ging, om zich aldaar in de oude talen, de geschiedenis en wijsbegeerte te oefenen. Vervolgens studeerde hij te *Franeker* in de godgeleerdheid, en werd in 1655 tot rector der Latijnsche school aldaar benoemd. Deze betrekking beviel hem echter zoo weinig, dat hij God dankte, toen hij in 1657 tot predikant te *Oosterlittens* werd beroepen. Hier schreef hij eenige kleine schriften, die hem, wegens zijne verlichte denkbeelden, bij sommigen in onmin bragten. In 1666 werd **BEKKER** predikant te *Franeker*, welke standplaats hij in 1674 tegen het dorp *Loenen* aan de *Vecht* verwisselde. Twee jaren later werd hij te *Weesp* beroepen, en in 1677 als veldprediker van den Staat aangesteld. Deze betrekking slechts twee jaren bekleed hebbende, werd hij predikant te *Amsterdam*. Wjl **BEKKER** een warm voorstander was van de filosofie van **DESCARTES**, kwam hij weldra in den reuk van onregtzinnigheid. In 1683 gaf hij een werkje uit over de kometen, wjl de groote komeet van 1681 en 1682 onder het volk groote onrust gebaard had. Hij bewees overtuigend, dat de kometen geene voorteekenen van naderende onheilen kunnen zijn. Dit geschrift verwierf hem veel roem onder de geleerden; doch zijn werk *de Betooverde wereld* heeft zijnen naam aan de vergetelheid ontrukkt. Mannelijk bestreed **BEKKER** de bijgeloofige meeningen over de magt der booze geesten, en hun vermogen op de menschen, tevens het bestaan van tovenaars en heksen ontkennende. Het werd hem zeer ten kwade geduid, dat hij den invloed des duivels op den mensch rondit ontkende. Men vermaande hem, om zijn

gevoelen te herroepen, en toen hij weigerde hieraan te voldoen, werd hij in de maand Augustus 1692 door de synode van Noord-Holland uit zijne dienst ontslagen, echter met behoud zijner jaarwedde. Ook bleef zijne plaats open tot aan zijn dood, die den 11 Junij 1698 voorviel. BEKKER was een godvruchtig Christen, die het moedig gewaagd heeft, om de kluisters van het bijgeloof te verbreken. Een regtvaardig nageslacht houdt zijne nagedachtenis in zegening (1).

(Sterfbedde van Dr. BEKKER, door zijn zoon),

BEKKER, (ELIZABETH), zie WOLFF (ELIZABETH) geboren BEKKER.

BELIDOR, (BERNARD FORËT DE), werd in 1697 of 1698 in Catalonië geboren. Hij was de zoon van een Fransch officier. Zijne ouders vroeg gestorven zijnde, werd hij door een anderen officier als zoon aangenomen, die hem naar Frankrijk bragt. De broeder zijns beschermers was een genie-officier, en onder diens toezicht woonde BELIDOR, (die zich vlijtig op de wiskunde had toegelegd), de belegeringen bij van Bouchain en Quesnoy, voordat hij zestien jaren oud was. Kort daarna was hij CASSINI en LAMIRE behulpzaam in eene graadmeting, en werd vervolgens professor aan de artillerie-school van La Fère, door den hertog van Orléans gesticht. Weldra verkreeg hij den rang van kapitein, tot groot misnoegen zijner nieuwe kameraden, die geen professor in uniform konden dulden; doch (zegt ons berigt) eenige dagen gevangenisstraf verzoenden hen met deze nieuwigheid. In 1746 nam hij als luitenant-kolonel, onder den prins van CONTI, deel aan den veldtocht in Vlaanderen, en deed in het gezigt van den vijand, binnen den tijd van zes uren, een kasteel in de lucht vliegen, welks ontmanteling met de gewone middelen verscheidene dagen zou vereischt hebben. Hij stierf te Parijs in 1761. De werken van BELIDOR staan nog bij de krijgswetkundigen in achting; onder dezelve telt men: *Nouveau cours de mathématique*, hetwelk menigmaal is herdrukt; *La science des ingénieurs*; *le Bombardier français*, en *Architecture hydraulique*, een werk dat nog door geen ander is overtroffen.

(1) BALTHASAR BEKKER bezat eene schoone ziel in een door de natuur niet zeer begunstigd ligchaam, hetgeen den Franschen dichter LA MONNAYE aanleiding gaf tot het vervaardigen van het volgende spottend punticht:

Oui, par toi de Satan la puissance est brisée;

Mais tu n'as dépendant pas encore assez fait:

Pour nous ôter du diable entièrement l'idée,

BEKKER, supprime ton portrait.

De afbeelding van BEKKER is door verschillende meesters en op onderscheidene wijzen in het koper

gebragt.

gebragt.

liques, een werk dat nog door geen ander is overtroffen.

(Histoire de l'académie des sciences).

BEKISARIUS, een beroemd veldoverste

van het Oostersch Romeinsch keizerrijk,

onder JUSTINIANUS I. Het juiste jaar en de

plaats zijner geboorte zijn onzeker, doch

het waarschijnlijkste is, dat hij in de nabijheid van Sardica (eene stad aan den Isker) in het begin der zesde eeuw is geboren. Van zijne afkomst is niets bekend.

Hij komt in de geschiedenis het eerst voor als behorende tot de lijfwacht van JUSTINIANUS, destijds erfgenaam van den troon. Het rijk, in oorlog zijnde met Perzië (525), kreeg BELISARIUS het beleid over eenen krijgstogt naar Persarmenië. Bij zijne terugkomst werd hij benoemd tot bevelhebber van Dara, eene gewichtige versterkte stad in het noordelijk deel van Mesopotamië, aan de grenzen van Armenië. Hier werd de geschiedschrijver PROCOPIUS, wiens werken ons de lotgevallen van BELISARIUS vermelden, zijn geheim-schrijver. Allengs klom BELISARIUS tot de hoogste militaire rangen op; hij overwon de Perzen en onderwierp Noord-Afrika, Sicilië en een deel van Italië aan den Griekschen keizer. In 540 door JUSTINIANUS naar Konstantinopel terug geroepen, werd hem echter in 544 andermaal het opperbevel over de krijgsmagt in Italië toevertrouwd, waar (door de onbekwaamheid zijner opvolgers) alles in verwarring was. BELISARIUS deed wonderen van dapperheid, doch slechts over eene geringe magt te beschikken hebbende, kon hij de zaken niet weder op den vorigen voet brengen. En toen hem geene versterking werd toegezonden, verzocht en kreeg hij in 548 zijn ontslag. BELISARIUS leefde nu eenigen tijd te Konstantinopel in eer en aanzien; maar zoodra de Bulgaren in 559 in het rijk vielen, kreeg hij bevel tegen deze Barbaren op te trekken. Nadat hij over deze woeste vijanden had gezegepraald, ontnam JUSTINIANUS hem, uit nijd, het opperbevelhebberschap, en gebruikte hem nimmer weder in het veld.

Toen er in 563 eene zamenzwering tegen den keizer werd ontdekt, beschuldigde men BELISARIUS daaraan deel genomen te hebben. Zijn volgend lot wordt verschillend opgegeven. Volgens GIBBON, wiens gevoelen wij het liefst omhelzen, werd zijn leven gespaard, maar zijn vermogen verbeurd verklaard, terwijl hij zijn eigen paleis tot gevangenis kreeg. Zijne onschuld kort daarna gebleken zijnde, bekam hij zijne goederen terug, doch stierf reeds in 565. Volgens een

ander verhaal werden hem de oogen uitgestoken, en zag hij zich genoodzaakt zijn brood te bedelen, de voorbijgangers *eene aalmoes voor den generaal BELISARIUS* afsmeevende. Doch deze overlevering wordt ontleend uit eenen naamloozen schrijver der elfde eeuw, en uit TZETZES, die in de twaalfde eeuw leefde. En ofschoon in later tijd *lord MAHON* zich veel moeite heeft gegeven, om deze overlevering in gang te doen vinden, houdt men echter zijne bewijsgonden geenszins voor afdoende. Het sprookje van den blinden *BELISARIUS* was, gelijk men ligtelijk kan nagaan, den schilders hoogst welkom, en verscheidene nieuwere schrijvers, zoo als *MARMONTEL*, in zijnen roman *Belisarius*, hebben insgelijks veel bijgedragen, om aan hetzelfde meer schijn van waarheid bij te zetten.

BELISARIUS had, bij zijne vrouw, *ANTONINA*, slechts ééne dochter, *JOANNINA*. Hij wordt ons beschreven als van een indrukwekkend voorkomen, dapper, edelmoedig, vriendelijk en een voorstander der gerechtigheid. Zijne krijgskwaamheden waren gewis uitstekend; want weinig voorbeelden zijn er, dat met zulke geringe middelen zoo vele groote dingen zijn ten uitvoer gebracht.

(*PROCOPIUS, JORNANDES, GIBBON en SCHLOSSER Universal historische Uebersicht*).

BELKNAP, (*Sir ROBERT*), studeerde in de regtsgeleerdheid, en werd in 1374, uit hoofde zijner bekwaamheden, onder *EDUARD III*, voorzitter van het gerechtshof der gemeente (*chief justice of the Court of common pleas*). Hij behield deze waardigheid onder *RICHARD II* tot het jaar 1388, toen zijne verwijdering onder de volgende omstandigheden plaats greep. De koning zich gaarne van eenige lords willende ontslaan, t. w. zijn' oom den hertog van *Gloicester*, de graven van *Arundel*, *Warwick*, *Derby*, *Nottingham*, enz., die in het vorige parlement tot regenten van het rijk waren benoemd, ontbood de leden der onderscheidene regtbanken bij zich te *Nottingham*, en vroeg hun of hij uit zijne koninklijke magt niet kon herroepen, wat het parlement beslist had. Alle regters gaven hierop een bevestigend antwoord, behalve *sir WILLIAM SKIPWICH*, en onderstekende deze verklaring. *BELKNAP* deed zulks echter bevende, zeggende: « Er ontbreken slechts eene horde, een paard en een strop, om mij ter plaatse te voeren, waar ik den dood kan ondergaan, dien ik verdiend heb; want had ik het niet gedaan, dan zou ik daarvoor hebben moeten sterven, en nu ik het gedaan heb, is mijn leven verbeurd,

« want ik heb de lords verraden. » Door dusdanig tegen zijn geweten te handelen, verloor hij de gelegenheid, om eenen eervollen naam tot de nakomelingschap over te brengen. Het volgende parlement beschuldigde al deze regters van hoog verraad, en alleen door tusschenkomst der koningin, behielden *BELKNAP* en eenige anderen het leven; doch hunne goederen werden ten voordeele des konings verbeurd verklaard. De verdere levensgeschiedenis van *BELKNAP* schijnt onbekend.

(*FULLER's, Worthies of England*).

BELL, (*HENRY*), een man wiens naam in de geschiedenis der stoomvaart eene eerste plaats beslaat. *Dr. CLELAND* spreekt van hem in zijn werk over *Glasgow*, als een vernuftig onopgeleid ingenieur en burger van *Glasgow*, en verzekert dat *BELL* de wijze van voortstuwing door stoom uitvond, want hij wist niets van de grondregelen, welke door *Mr. FULTON* zoo gelukkig werden toegepast. In 1811 werd onder zijn bestier, volgens een bijzonder plan, eene boot gebouwd, welke hij de *Komeet* noemde, wjl er in dat jaar eene groote komeet aan den hemel verschenen was. Hij maakte zelf de machinerie, en in Januarij 1812 deed de *Komeet* eenen proefstogt op de *Clyde*. *Dr. CLELAND* zegt dienaangaande: « Na onderscheidene proefnemingen, werd eindelijk de *Komeet* door een werktuig van drie paardenkracht voortgestuwd, welke vervolgens tot zes werd vermeerderd (1). *BELL* overwon allengs zoo vele zwarigheden tegen welke zijne uitvinding te kampen had, dat eindelijk ook andere lieden het waagden, zijn voetspoor te volgen. » Al deze proefnemingen bragten hem echter niet dat voordeel aan, waarop zijne onvermoeide pogingen aanspraak hadden; en ware de stad *Glasgow* hem niet met eene geringe jaarwedde te gemoet gekomen, dan zou *BELL* waarschijnlijk zijne laatste levensdagen in armoede en gebrek hebben geëindigd. (*Penny Cyclopaedia*.)

BELL, (*ANDREW*), een Engelsch geestelijke, werd in 1752 te *St. Andrews* in *Schotland* geboren. Als kapellaan naar de *Oost-Indiën* vertrokken, werd hij te *Egmore*, bij *Madras*, benoemd tot opziener eener school van weeskinderen. In 1790 kwam hij op het denkbeeld, de eerstbeginnenden door meer geoefende scholieren te laten onderwijzen. Na zijne terugkomst

(1) Het Noord-Amerikaansche stoomschip *Washington*, dat in 14 dagen van *Nieuw-York* naar *Engeland* is gestevend, en den 15 Junij 1847 te *Southampton* is aangekomen, heeft, naar vermeld wordt, 2000 paardenkracht.

in *Engeland* gaf hij van deze proeve een verslag aan de Oostindische Compagnie, hetwelk in 1797 te *Londen* in druk verscheen. Schoon men aanvankelijk met zijne methode van wederzijdsch onderwijs den spot dreef, werd echter in 1798 en 1799 in *Engeland* daarmede eene proef genomen. Intusschen had een schoolmeester, JOHN LANCASTER, den 25 November 1798 eene armen-school in *Londen* geopend, en (zonder BELL's geschrift en leer-methode te kennen) uit hoofde van het groot aantal kinderen en de geringe middelen waarover hij kon beschikken, volgens de grondbeginselen van het wederzijdsch onderwijs ingerigt. Dit vond algemeen bijval. Jammer dat BELL en LANCASTER met elkander in eenen hevigen pennestrijd geraakten, waardoor de opgang der goede zaak zeker niet werd bespoedigd. BELL echter, door den koning en de geestelijkheid gerugsteund, rigtte weldra onderscheidene scholen op, schreef leerboeken, en dreef de zaak in het groot. Het stelsel van BELL en LANCASTER komen in het wezenlijke met elkander volkomen overeen, en verschillen slechts in bijzaken (1). De scholieren worden in eene menigte kleine klassen verdeeld, en elk derzelve door een' meer geoefend scholier in het lezen, schrijven, rekenen en het van buiten leeren van een godsdienstig boek zoo ver geoefend, als hij zelf is gekomen. Deze medehelpers heeten *moniteurs*, en hebben hunne klasse (meestal 10 scholieren) op eene bank, of (zoo als BELL wil) in eenen halven kring staande, voor zich. De meest geoefenden, en die tevens door hun gedrag uitmunten, hebben weder het toezigt over de *moniteurs* en hunne klassen. Andere geschikte knapen zorgen voor de schoolorde. De een teekent de afwezigen op, een ander liniëert de schrijfboeken, een derde geeft de leijen uit en bergt ze weg, enz. De hoofd-onderwijzer stelt vooraf elken *moniteur* in staat zijne taak naar behooren te vervullen. Dit gansche raderwerk wordt zonder stoornis gedreven, wijl het ruime schoollokaal zoodanig is ingerigt, dat de eene klasse de andere niet hindert en er geen buitengewoon gedruisch ontstaat, waartoe ook eene afgemetene naauwkeurige opvolging

(1) De grondslag van dit stelsel van onderwijs, werd reeds in 1623 door den reiziger DELLA VALLE in *Oost-Indië* aangetroffen, en was ook in *Duitschland* reeds lang bekend. In *Frankrijk* werd zelfs sedert 1747, in eene armen-school van het hospitaal der barmhartigheid, het wederkeerig onderwijs in werking gebracht, alsmede in het instituut van den ridder PAULAT te *Parijs* sedert 1772; doch aan BELL en LANCASTER komt de eer toe, hetzelfde op nieuw gevonden en naar een vast plan ingerigt te hebben.

der onderscheidene bezigheden veel bijdraagt. Ook houdt een streng gehandhaafd wordend stelsel van straffen en beloonen de talrijke jeugd in bedwang. Alles werkt tot één doel, gelijk het werk in eene fabriek, waar ieder arbeider een deel van het fabricaat vervaardigd en de meester slechts bevelen geeft. De hoofd-onderwijzer onderwijst slechts de medehelpers, waakt voor den goeden gang van het geheel, en handhaaft de tucht.

Sedert 1814 werden in bijkans alle landen van *Europa*, en ook in andere werelddelen, scholen volgens de Bell-Lancastersche leerwijze opgericht. Men rekent haar aantal thans op ruim 15,000. In ons vaderland kon deze schoolinrigting geen veld winnen, wijl het volksonderwijs hier reeds eenen hooger trap had bereikt dan elders. Alleen toenemende armoede en bevolking, en vooral de ontoereikendheid der middelen, om de kosten van het onderwijs bij voortdurend te bestrijden, zouden in volkrijke steden daartoe wel eens aanleiding kunnen geven. Welke bedenkingen men ook allerwegen tegen het wederzijdsch onderwijs hebbe ingebracht, is het echter eene onschatbare weldaad, wijl de veredeling der geringste, talrijkste en meest verwaarloosde volksklasse, die anders in vele landen van alle onderwijs verstoken zoude blijven, daardoor aanmerkelijk wordt bevorderd.

BELL stierf den 28 Januarij 1832, in het graafschap *Cheltenham* in *Engeland*, en liet een vermogen na van 120,000 pond sterling, waarover hij ten voordeele van onderscheidene nationale schoolinrigtingen heeft beschikt.

(HAMEL, *Der gegenseitige Unterricht.*)

BELLAMY, (JACOBUS), werd den 12 November 1757 van geringe ouders te *Vlissingen* geboren. Als knaap verried hij grooten lust voor den militairen stand, doch als eenige zoon werd hij bij eenen broodbakker in de leer gedaan, bij wien hij tot 1772 bleef. Doch toen viel het twee honderdjarig jubelfeest in van de grondlegging van *Neêrlands* onafhankelijkheid van het Spaansche juk. Dit eeuwgetijde, hetwelk overal onder betooning van groote vreugde werd gevierd, herschiep BELLAMY, als ware het, in een' dichter. Zijne eerstelingen waren uitboezemingen van vaderlandslievende gevoelens. Eenige bemiddelde burgers van *Vlissingen* vonden zoo veel behagen in de eerste voortbrengselem van dezen geheel door de natuur en zijn eigen gevoel gevormden jongeling, dat zij, tot aanmoediging van zijn talent, besloten, hem ten hunnen koste te laten studeren. Inzon-

derheid had de predikant te *Viissingen*, J. W. TE WATER, die later professor werd te *Leyden*, zich het lot van BELLAMY aangetrokken. De baktrog werd eindelijk met het studeervertrek verwisseld, en in 1782 was BELLAMY bekwaam, om de hogeschool van *Utrecht* te bezoeken, alwaar hij zich met lust in de godgeleerdheid oefende. Hier ontwikkelde zijn talent ongemeen snel, terwijl de omgang met beschaafde mannen zijn smaak meer en meer zuiverde en verfijnde. Onder den naam van ZEELANDUS gaf hij zijne *Vaderlandsche Gezangen* en *Gezangen mijner jeugd* in het licht, die in 1785 onder zijnen naam werden herdrukt. BELLAMY bezat een waarachtig dichterlijk talent, vereenigende met diep gevoel, eenen fijnen smaak, en eene groote gemakkelijheid en losheid in de behandeling van zijn onderwerp. Zijn invloed op den geest der Nederlandsche poëzij was merkbaar, en inzonderheid leverde hij door zijne rijmlooze gedichten het bewijs, dat de Nederduitsche taal hiervoor niet ongeschikt is. Zijn lieflijkst gedicht is de in het geheugen van alle beschaafde Nederlanders levende romance «*Roosje*,» welke in edele eenvoudigheid en betooverende aantrekkelijkheid in onze letterkunde geene wedergade heeft. Zijne gedichten zijn meermalen herdrukt; in 1816 te *Haarlem* in zakformaat. Ook bestaat van dezelve eene voortreffelijke Hoogduitsche vertaling, welke in 1790 te *Weenen* in 't licht verscheen. BELLAMY, die zich als stout krijgsvanger en bevallig minnedichter eenen onvergankelijken naam heeft verworven, overleed te *Utrecht*, den 11 Maart 1786, in den jeugdigen ouderdom van een en dertig jaren. Zijn vroegtijdige dood werd voor den Nederlandschen zangberg als een onherstelbaar verlies beschouwd.

(P. G. WITSEN GEUSBEEK, *Biogr. Anthol. en Crit. Woordenboek*.)

BELLARMIN, (ROBERT, kardinaal), wiens pen, volgens BAYLE, het beste wapen was, om de Protestanten te bestrijden, werd in 1542 te *Monte-Pulciano* in *Toscane* geboren. Op den ouderdom van achttien jaren omhelsde hij de orde der Jezuïten, en in 1569 werd hij door den beroemden JANSENIUS te *Gent* tot priester geordend, en in het volgende als professor in de godgeleerdheid aan de hogeschool te *Leuven* beroepen. Nadat hij dezen leerstoel gedurende zeven jaren met grooten lof had bezet, keerde hij naar *Rome* terug, waar hij over godgeleerde strijdvragen voorlezingen hield. In 1599 werd hij door SIXTUS V tot kardinaal en in 1602 tot aartsbisschop van *Capua*

verheven. Hij stierf in 1626. Zijn groot werk *Opus Contraversiarum* wordt als het tuighuis beschouwd, waaruit de katholieke theologanten hunne wapenen halen, om de Protestanten te bestrijden. SCALIGER heeft het gewaagd te verzekeren, dat BELLARMIN zelf geen woord geloofde van hetgeen hij schreef, en dat hij in zijn hart een godloochenaar was; doch behalve dat zijn leven en zijn sterfbed juist het tegendeel bewijzen, is dergelijk oordeel, gelijk BAYLE zulks wel aanmerkt, treden in het regt van Hem, die alleen de regter is van het hart, en voor wien niets bedekt is.

(MOSHEIM, *Ecclesiast. Hist.*)

BELLAY, (JEAN DU), een Fransch prelaat en staatsman, geboren in 1492, werd door FRANS I in verscheidene staatkundige onderhandelingen, aan het hof van *Engeland* en *Rome*, gebruikt, voor welke diensten hij hem tot aartsbisschop van *Bordeaux* verhief. Toen FRANS I tegen KAREL V optrok, benoemde hij hem tot luitenant-generaal van het rijk, en trouwde hem de verdediging van *Parijs*, hetwelk hij (als ook andere steden) in goeden staat van tegenweer stelde. Toen BELLAY zag, dat hij na den dood van FRANS I door diens opvolger HENDRIK II, werd veronachtzaamd, keerde hij naar *Rome* terug, alwaar hij in 1565 als bisschop van *Ostia* stierf. In 1535 had hij den kardinaalshoed verworven. BELLAY was een geleerd man; hij beschermde RABELAIS, bewoog den koning tot het stichten van het koninklijke collegie te *Parijs*, en schreef, in het Latijn en Fransch, sierlijk proza en poëzij.

(*Dictionnaire historique et bibliographique*.)

BELLAY, (JOACHIM DU), de Fransche OVIDIUS en CATULLUS genoemd, werd omtrent den jare 1524 te *Liré* in *Anjou* geboren, en stierf in 1560. Hij was een neef van den kardinaal BELLAY, maar verloor, uit hoofde van zedeloosheid en ongodsdienstigheid, zijne gunst. Onder de dichters van dien tijd werd hij beschouwd, als naast RONSARD de eerste plaats bekleedende.

(*Dictionary of biography*.)

BELLEAU, (REMI), een Fransch dichter, in zijnen tijd zóó beroemd, dat hij één der zeven poëten was, die de pleiaden werden genoemd, zag in 1528 het levenslicht te *Nogent le Rotrou*. Hij diende onder den markies van *Elbeuf* in *Italië*, en werd tot opvoeder van diens zoon verkozen. Hij stierf in 1577. Het opmerkelijkste voortbrengsel zijner muse, is een koddig gedicht op den oorlog tegen

de Hugenoten, waarin de landtaal naar het Latijn wordt verbogen. De zeldzaamheid van dit gedicht maakt er de eenige waarde van uit, hetgeen mede het geval is met zijne vertalingen in Fransche verzen van den Prediker en het Hooglied van SALOMO, het gedicht van ARATUS en eenige Oden van ANACREON.

(*Dictionary of Biography*).

BELLEISLE, (**CHARLES LOUIS AUGUSTE**, graaf **VAN**), een beroemd Fransch veldmaarschalk en staatsman, den 22 September 1684 te *Villefranche* geboren, trad vroegtijdig in de krijgsdienst, en onderscheidde zich bij vele gelegenheden. Zijne dapperheid, betoond in het beleg van *Rijssel*, alwaar hij een regement dragonders aanvoerde, verwierf hem de gunst van LODEWIJK XIV. Na den Spaanschen successie-oorlog ging hij in 1714 met den maarschalk VILLARS naar *Rastadt*, waar hij zich als een behendig staatsman deed kennen, en werd in 1719 veldmaarschalk. De afstand van *Lotharingen* aan *Frankrijk* in 1736 was grootendeels zijn werk. De kardinaal FLEURY schonk hem zijn volle vertrouwen; LODEWIJK XV benoemde hem tot gouverneur van *Metz* en de drie Lotharingische bisdommen, welke waardigheid hij tot aan zijnen dood (26 Januarij 1761) bekleedde. Vóór het uitbreken van den oorlog in 1741, reisde hij naar de Duitsche hoven, om bondgenooten voor *Frankrijk* te winnen, en spreidde daarbij zooveel bekwaamheid ten toon, dat hij de bewondering wekte van FREDERIK II, koning van *Pruissen*. Daarna stelde hij zich, met DE BROGLIO, aan de spits der Fransche legers, die tegen MARIA THERESIA kampfden. Hij nam *Praag* stormenderhand in, moest echter, toen de koning van *Pruissen* eenen afzonderlijken vrede sloot, aftrekken, doch volbragt dezen terugtogt met verwonderlijk beleid. In December 1744 werd hij, op eene diplomatische reis naar *Berlijn*, te *Elbingerode* in het Hanoversche gevat, en naar *Engeland* gevoerd. Twee jaren later werd hij uitgewisseld en tot opperbevelhebber benoemd van het Italiaansche leger tegen de Oostenrijkers, die hij tot eene rugwaartsche beweging noodzaakte. In 1748 werd BELLEISLE tot hertog en pair van het rijk verheven, en hem in 1749 het departement van Oorlog opgedragen, hetwelk hij tot aan zijnen dood met veel ijver voorstond. Hij schafte in het krijgswezen vele misbruiken af, verbeterde de militaire scholen, en gaf aanleiding tot de stichting eener Orde van verdienste. *Metz* bekwaam door hem eene academie.

(*Conversations-Lexicon*.)

1.

BELLINI, (**GENTILE**), was de oudste zoon van JACOPO BELLINI, (een' der eerste beoefenaren der schilderkunst in olieverf), en werd in 1421 te *Venetie* geboren. Aanvankelijk genoot hij het onderrigt van zijnen vader, wien hij gedurende eenigen tijd behulpzaam was. Later arbeidde hij met zijnen broeder GIOVANNI, om de raadzaal te *Venetie* te versieren. Eenige van BELLINI's schilderstukken, door kunstkoopers naar *Konstantinopel* gebragt zijnde, verwekten de bewondering van sultan MOHAMED II, die den kunstenaar uitnoodigde zijn hof te bezoeken. Deze voorslag door BELLINI aangenomen zijnde, werd hij door den sultan allerminkaamst ontvangen, en kreeg onderscheidene historie-stukken besteld, onder anderen de onthoofding van JOHANNES den Dooper. Zoodra dit schilderstuk voltooid was, werd het door MOHAMED met veel belangstelling bezigtigd en hoogelijk bewonderd. Alleen maakte de sultan eene aanmerking over de wijze waarop het hoofd van den romp was afgescheiden. En ten einde de juistheid van zijn oordeel met de daad te bewijzen, beval hij, dat in tegenwoordigheid van den verbaasden kunstenaar een' slaaf de kop zou worden afgehouden. Van dit oogenblik af had BELLINI geen gerust uur meer, tot dat hij verlof had gekregen, om naar *Venetie* terug te keeren. MOHAMED hing hem, bij het afscheidgehoor, eene gouden keten om den hals, en gaf hem brieven mede aan den senaat van *Venetie*, waarin hij zijn genoegen over BELLINI betuigde. Gedurende zijn verblijf te *Konstantinopel*, vervaardigde hij eenen grooten gedenkpenning, prijkkende met de beeltenis van den sultan. Na zijne terugkomst in *Venetie* werd hij tot verscheidene openbare werken gebruikt, waarvoor de republiek hem beloonde met eene eervolle jaarwedde gedurende zijn leven en de orde van st. MARKUS. BELLINI stierf in 1501, tachtig jaren oud.

(VASARI; LANZI; RODOLFI; DE PILES.)

BELLMANN, (**CHARLES MICHEL**), een Zweedsch dichter, die in oorspronkelijkheid al zijne Zweedsche landgenooten overtrof, werd in 1741 te *Stokholm* geboren, en stierf in 1796. Hij studeerde aan de hoogeschool te *Upsal*, en nadat hij haar had verlaten, wijdde hij zich geheel toe aan de dichtkunst en letterkunde, hiertoe in staat gesteld door de milddadigheid van GUSTAAF III, die hem den titel gaf van geheimschrijver, met een behoorlijk inkomen. De koning had reeds in de vroegste geestvruchten van BELLMANN behagen gevonden, zijnde eene dichtmatige vertaling uit het Hoogduitsch, van de

Evangelische Doodsgedachten van SCHWEINITZ, op den ouderdom van zestien jaren uitgegeven, en een dichtstuk, getiteld: *Sion's hoogtijd*, waarbij eenige jaren daarna gevoegd werden *de Tempel van Bacchus*, het belangrijkste zijner dichtstukken, en eene Zweedsche vertaling van GELLERT's fabelen. Zijne nagelatene werken, *Skaldestykker* (Gedichten) en *Friedmann's Handskrifter* (Handschriften) kwamen het eerste in 1812 te *Stokholm* in twee deelen in 't licht, en het laatste te *Upsal* in 1818. De dichterlijke schilderijen van BELLMANN, stellen in het algemeen tooneelen voor uit het leven van den geringeren stand in *Zweden*; doch zij zijn zoo kuisch, zoo waar, zoo vol verbeelding, en de kleuren zoo levendig, dat de lezer de tooneelen van onbeschaafdheid, welke hij als ware het bijwoont, vergeet, en zich eensklaps uit geringe kroegen in gezelschappen ziet verplaatst, waar vreugde en zang hem verkwikken. Om echter in den geest van BELLMANN's lierzangen volkomen in te dringen, is het niet alleen noodig om ze te lezen, maar ze te hooren zingen op de melodien, die er opzettelijk voor gemaakt zijn. BELLMANN had een hart dat open stond voor vriendschap; hij was een vrolijk medgezel en onberispelijk van zeden.

(*Ersch & Gruber's Encyclopaedia.*)

BELLOY, (PIERRE LAURENT BUIRETTE), een Fransch tooneeldichter en lid van de academie, werd in 1727 te *Saint-Flour* geboren. Door zijnen oom voor de regtsgeleerdheid bestemd, waarin hij een' tegenzin had, verwijderde hij zich heimelijk, en werd tooneelspeler op onderscheidene schouwburgen in *Duitschland* en elders. Deze stap werd door den oom zoo hoog opgenomen, dat deze zich nimmer met hem heeft willen verzoenen. Intusschen won BELLOY door zijne bekwaamheid als tooneelspeler en zijn edel en braaf karakter de achting zijner kunstbroeders en vrienden. Na den dood van zijnen onverzoenbaren bloedverwant keerde hij naar *Frankrijk* terug, en verwierf zich eenen naam als schrijver van onderscheidene treurspelen. *De belegering van Calais* werd met grooten bijval ontvangen. *LODEWIK XV* vereerde hem met eenen gouden gedenkpenning, en het stedelijk bestuur van *Calais* zond hem het burgerregt in eene gouden doos. Men heeft van hem nog vijf andere treurspelen, namelijk: *Titus*, *Zelmira*, *Gaston en Bayard*, *Gabrielle de Vergy* en *Peter de Wrede*, welk laatste op het tooneel werd uitgefloten, hetgeen hem in eene kwijnende ziekte deed storten, onder welke

hij in 1775, in den ouderdom van acht en veertig jaren, bezweek.

(*Dictionary of Biography.*)

BELON, (PIERRE), een uitstekend Fransch geneesheer en natuurkenner der zestiende eeuw, werd omtrent 1518 in *Maine* geboren. Hij reisde in *Palestina*, *Griekenland*, *Arabië* en *Engeland*, gaf in 1553 een zeer belangrijk verhaal zijner reizen uit, en werd in 1564 bij *Parijs* vermoord. Hij is schrijver van onderscheidene belangrijke werken over de natuurlijke historie, inzonderheid over de vissen. BELON wordt beschouwd als de uitvinder der vergelijkende ontleedkunde, en als een der grondleggers van de natuurlijke historie.

(*Dictionary of Biography.*)

BELSUNCE, (HENRI FRANÇOIS XAVIER DE), een deugdzaam menschievend Fransch prelaat, in 1671 op het kasteel *La Force* in *Perigord* geboren, werd in 1709 tot bisschop van *Marseille* benoemd. En toen deze stad in 1720 door de pest werd bezocht, ontweek hij geenszins deze verschrikkelijke plaag; te aller uur stond hij gereed, om zijne ongelukkige natuurgenoooten met wereldlijke en geestelijke hulp bij te staan. Hij was overheidspersoon, geneesheer, aalmoezenier, bisschop enz., wyl eenige dezer ambtspersonen de vlugt hadden genomen. Ter belooning van zoo veel zelfopoffering, bood men hem het bisdom van *Laon* aan, met den titel van hertog; doch hij weigerde zulks, zeggende: «Ik verlaat geene kerk aan welke ik mijn gansche leven heb toegewijd.» Hij stichtte in zijne bisschopsstad een Collegie. Deze voorbeeldige herder, in 1755 overleden, schreef eene *Geschiedenis van de bisschoppen van Marseille*, Herderlijke onderrichtingen en het Leven van mademoiselle DE FOIX-LANDALE.

(*Dictionnaire historique et bibliographique.*)

BELZONI, (GIOVANNI BATTISTA), een 'der uitstekendste reizigers in *Egypte*, werd te *Padua* geboren, en was de zoon van een' armen barbier. Te *Rome* voor den geestelijken stand opgevoed, veranderde hij zijne plannen, toen de Fransen in 1798 deze stad kwamen veront-rusten. In 1800 verliet hij *Italië*, en bezocht onderscheidene landen van *Europa*. BELZONI inmiddels in zijn onderhoud trachtende te voorzien, vestigde zijne aandacht hoofdzakelijk op de waterwerktuigkunde, op welke hij zich reeds in *Rome* had toegelegd; doch zijne pogingen mislukten bij gebrek aan medewerking en bescherming. In 1803 vertrok hij uit *Holland* naar *Engeland*, waar hij weldra in het huwelijk trad. Na een negenjarig

verblijf in *Engeland*, (gedurende welken tijd hij in zijn onderhoud voorzag door op het tooneel van *ASTLEY* en elders als *APOLLO* en *HERCULES* proeven van onge-meene vlugheid en spierkracht te geven), begaf hij zich naar *Lissabon* en later naar *Spanje*, van waar hij overstak naar *Malta* en vervolgens naar *Egypte*, uitgenoodigd om aldaar voor den Pacha een werktuig samen te stellen, dat het water spoediger en in grooter hoeveelheid zou doen opstijgen, dan de lompe werktuigen destijds aldaar in gebruik. Hij vertoonde de teekeningen zijner machine aan *MEHEMET-ALI* pacha, die ze goedkeurde. *BELZONI* vervaardigde nu in den tuin van den Pacha te *Zubra*, nabij *Cairo*, een werktuig dat aan het doel beantwoordde, doch uit vooroordeel en als strijdende met de belangen der inboorlingen, ter zijde werd gesteld. *BELZONI* wilde nu *Thebe* bezoeken, en dit voornemen bekend wordende, besloot de Britsche consul *SALT*, op aanraden van *Mr. BURCKHARDT*, *BELZONI* te gebruiken, om het kolossale borstbeeld, gewoonlijk, doch te onrecht, de *jonge Memnon* geheeten, uit de nabuurschap van *Thebe*, weg te voeren. Hij volbragt dit met veel overleg, bezorgde het aan boord van een vaartuig dat naar *Rosetta* afzakte, om van daar naar *Alexandrië* te stevenen, alwaar dit gevaarte naar *Engeland* werd ingescheept. Dit hoofd, hetwelk zich thans in het Britsch Museum bevindt, is eene der fraaiste proeven der kolossale Egyptische beeldhouwkunst. Ook gelukte het *BELZONI*, om tot in den door *BURCKHARDT* eerst ontdeekten tempel van *Ipsambul* door te dringen, (schoon dezelve door het zand geheel ontoegankelijk scheen) en in het dal der koningsgraven bij *Thebe* verscheidene Katakomben met mumiën te ontdekken en te openen, onder anderen het in een oudheidkundig opzigt zoo beroemde graf van *PSAMMETICHUS* of *Necho*, van welks sculpturen hij de naauwkeurigste teekeningen en wasmodellen maakte. De prachtige albasten sarkophaag werd er uitgeligt, en versiert thans, met de meeste overige door *BELZONI* naar *Europa* overgebragte Egyptische oudheden, het Britsch Museum. De moeilijkheden en den arbeid, die *BELZONI* zich moest getroosten, worden door hem zelven met levendige kleuren dus geschilderd: «De «toegang tot de graven van *Gournou* is «in de rotsen ruw uitgehouwen, en door «het zand bijkans geheel versperd. Op «sommige plaatsen is er naauwelijks de «ruimte van één' voet overig, waardoor «gij als eene slak moet kruipen. Sommige «doortogten zijn 200 of 300 ellen lang,

«en aan het einde bevindt gij u in eene «ruimere plaats, misschien hoog genoeg «om er te kunnen zitten. Maar welke rust- «plaats! Gij wordt van alle kanten om- «ringd door opeengestapelde mumiën; de «zwarte muren, het flauwe licht der «kaarsen en flambouwen, de naakte Ara- «bieren de toortsen dragende, geheel met «stof overdekt en naar levende mumiën «gelijkende, dit alles vormt een tooneel «hetwelk niet kan beschreven worden. «Eene groote hoeveelheid stof stuift op, «zoo fijn dat het in keel en neusgaten «vliegt, en er krachtige longen vereischt «worden, om aan de sterke uitvloeisels «der mumiën wederstand te bieden. Wan- «neer ik beproefde te zitten, kwam mijne «zwaarte op het lijk van eenen gebalsem- «den Egyptenaar en verpletterde het alsof «het eene spanen doos geweest ware. Ik «zonk ineens tusschen de gebrokene mu- «miën, krakende beenderen, houten kas- «ten of kokers en oude vodden, waaruit «zoo veel stof opsteeg, dat ik een kwar- «tier uurs bewegeloos moest blijven zit- «ten, alvorens het was neêrgezeegen.»

De schitterendste onderneming van *BELZONI* was echter, bij het onderzoeken der piramiden van *Ghizé*, het openen der piramide van *CHEPHREM*, waarin hij verscheidene vertrekken en eenen sarkophaag van graniet met het geraamte eener koe vond. Daarenboven ontdekte hij in den omtrek van *Thebe* veel beeldwerk. Een aanslag op zijn leven deed hem besluiten *Egypte* te verlaten (1). Vooraf ondernam hij nog eene reis naar de kusten der *Rode Zee*, waar hij de smaragdgroeven van den berg *Zubara* en de overblijfselen der oude stad *Berenice* ontdekte, en van hier vertrok hij naar de kleine *Oase*, om de puinhoopen van den *Ammon-Tempel* te onderzoeken. Geen Europeaan had vóór hem deze plek bezocht. In het laatst van September 1819 scheepde hij zich met zijne vrouw (die hem op al zijne reistogten had vergezeld) in naar *Europa*. Aan zijne vaderstad *Padua* schonk hij twee Egyptische standbeelden van graniet, welke in het paleis *della Giustizia* werden opgericht. De regering vereerde hem daarvoor eenen gouden gedenkpenning, ter zijner gedachtenis geslagen. Bij zijne terugkomst

(1) *DROVETTI*, een Piëmontees, die vroeger consul geweest was, en nu oudheden verzamelde, niet kunnende verdragen dat *BELZONI* eene obelisk van het eiland *Philae* wilde vervoeren, liet hem door eenige omgekochte lieden aanvallen. Hij geraakte in groot levensgevaar, doch overwon echter, door zijne gewone stoutmoedigheid, allen wederstand. Zijne hooge gestalte, groote spierkracht, ontzagwekkend voorkomen en ongewone vlugheid, bragten den schrik onder zijne aanraders, die eindelijk de vlugt moesten nemen.

in Engeland gaf hij in het licht zijn *Narrative of the operations and recent discoveries within the pyramids, temples, tombs and excavations in Egypt and Nubia*, 4to. Londen, 1820, met een Atlas. In 1821 opende hij in Londen eene tentoonstelling der Egyptische oudheden, welke hij had medegebragt, en tegen het einde des volgende jaars ondernam hij eene reis naar *Tumbucto*, in het binnenland van Afrika. Toen de sultan van Marokko het hem bereids gegeven verlof om derwaarts te reizen terug nam, begaf hij zich van Fez naar den mond van den Niger, om over *Gato*, *Benin* en *Haussa* tot *Tumbucto* door te dringen. In *Benin* werd hij door eenen gevaarlijken buikloop overvallen, die hem dwong naar *Gato* terug te keeren, waar hij den 3 December 1823 overleed. Hij werd onder eenen grooten boom begraven; een eenvoudig grafschrift duidt zijne rustplaats aan. BELZONI was ongetwijfeld een der ondernemendste en schranderste oudheidonderzoekers, en had, gedurende zijn vijfjarig verblijf in Egypte, talrijke en gewigtige ontdekkingen gedaan, die, uit hoofde van hare nieuwhed en de moeilijkheden welke daarmede vergezeld gingen, nog meer opmerking verdienen dan die, welke de Fransche geleerden, gedurende NAPOLEON's krijgstogt in Egypte, hebben aan het licht gebragt.

(BELZONI's Narrative.)

BEMBO, (PIETRO), een Venetiaansch edelman, die onder de herstellere der letterkunde eene voorname plaats beslaat, werd in 1470 te Venetië geboren, en voltooide zijne studiën te Padua. Op zijn acht en twintigste jaar verscheen zijn eerste werk *Gli Asolani* in 't licht, hetwelk vele bewonderaars vond. Het is of liever verbeeldt eene verzameling te zijn van hetgeen gezegd werd bij gelegenheid der feesten, door CATARINA CORNARO, weduwe van JACOPO LUSIGNANO, (den laatsten koning van Cyprus), te Asolo bij Treviso in September 1496 gegeven. Volgens de ridderlijke gebruiken, in die eeuw nog in zwang, werden eenige vrije uren tusschen de maaltijden, tournooispelen en andere praalvertooningen, aangevuld door geleerde of geestige gesprekken, vooral door woordenwisselingen over de liefde, eenigen haar prijzende als de bron van menschelijk geluk, anderen haar lakende als de oorzaak van groote ellende, enz. Uit deze redetwisten ontleende BEMBO het plan van zijn werk, hetwelk als eene proeve van goed Italiaansch proza beschouwd wordt.

Nadat BEMBO zes jaren aan het hof van

Urbino had vertoeft, begaf hij zich in 1512 naar Rome. Leo X koos hem tot zijnen geheimschrijver, en PAULUS III tot kardinaal en bisschop van Gubbio. Kort daarop werd hem het rijke bisdom van Bergamo opgedragen. Hij stierf in 1542. Zijne werken beslaan vier deelen folio. Het voornaamste is *Historiae Venetiae*, dat hij ook in het Italiaansch heeft overgebragt, onder den titel van: *Historia Viniziana, volgamente scritta*. Dit werk is eerst na zijnen dood, in 1552, te Venetië, met een leven van den schrijver, in 't licht verschenen en menigvuldige malen herdrukt; hetzelfde prijkt met een fraai gelijkend portret van den auteur, door BARTOLOZZI naar eene schilderij van TITIAAN gegraveerd. Onder zijne werken verdient insgelijks onderscheiding: *Prose di M. PIETRO BEMBO, nelle quali si ragiona della volgar lingua, divise in tre libri, Venezia, 1525*. Dit werk droeg hij op aan den kardinaal DE MEDICIS, naderhand paus CLEMENS VII. Het is een der eerste boeken over de Italiaansche taal, heeft vele uitgaven beleefd, en wordt nog thans in hooge waarde gehouden. BEMBO's Italiaansche poëzij werd eenige jaren later uitgegeven, onder den titel: *Rime di M. PIETRO BEMBO, Venezia, 1530*. BEMBO was zoo zeer op zuiverheid van stijl gezet, dat hij, gelijk men verhaalt, elk zijner geschriften aan een veertigvuldig onderzoek onderwierp.

(Penny Cyclopaedia.)

BENBOW, (JOHN), een dapper Engelsch vice-admiraal, werd in 1650 te Shrewsbury geboren. Geheel zijn leven, van knaap tot aan zijn dood, werd in werkelijke zeedienst gesleten; en schoon hij in geen deele een gelukkig bevelhebber was, onderscheidde hij zich toch ten allen tijde door ijver en stoutmoedigheid. Hij geraakte spoedig in gunst bij JACOBUS II, den hervormer der Engelsche zeedienst, en na de omwenteling maakte WILLEM III dikwijls van hem gebruik. Men verhaalt eene anecdote betrekkelijk BENBOW, die genoegzaam bewijst hoezeer deze monarch hem op prijs stelde. Toen WILLEM III voornemens was eenige oorlogsschepen naar de West-Indiën te zenden, om de bewegingen der Franschen gade te slaan, werden hem onderscheidene namen voor het bevelhebberschap dezer expeditie voorgedragen. Doch koning WILLEM, wiens tijdverdrijf in geen deele in woordspelingen bestond, riep ditmaal grimlagchende uit: «Neen, dat zijn allen versch-water-beaus (pronkers); doch de dienst vereischt een beau van eene geheel andere

«soort — daarom moeten wij admiraal • BENBOW zenden.»

De daad, waardoor BENBOW het meest bekend is geworden, was tevens zijne laatste. Op den 11 Julij 1702 verliet hij *Port Royal op Jamaica*, ten einde jacht te maken op een Fransch smaldeel, onder het bevel van M. DU CASSE, een' dapper en kundig officier. Den 19 Augustus ontmoette BENBOW zijnen vijand, die hem in tal van manschap en geschut overtrof. Bloedig was de strijd en vooral voor BENBOW noodlottig, omdat de meeste zijner officieren hem slecht bijstonden. Schoon hij de spits bijkans alleen had af te bijten, vernieuwde hij ten vijftien male den strijd; doch op den morgen van den vijftien dag werd hij gewond door een' kettingkogel, welke hem het regterbeen verbrijzelde. Men droeg hem naar beneden, doch hij gaf spoedig bevel, dat men hem in zijn' hangmat op de kampanje zoude brengen, ten einde het gevecht gade te slaan en te bestieren. De strijdenden werden door de duisternis van elkander gescheiden. Het schip van BENBOW had bijkans geheel alleen de vijandelijke magt weerstand moeten bieden; zelfs waagden het zijne officieren hem eene schriftelijke verklaring te overhandigen, waarin zij betuigden, dat de Engelsche scheepsmagt niet in staat was om tegen die onder DU CASSE te slaan. BENBOW zag zich dus genoodzaakt naar *Jamaica* terug te keeren. De wederspannige officieren, voor den krijgsraad gebracht zijnde, werden twee hunner tot den kogel veroordeeld en de andere tot verschillende straffen. BENBOW leefde juist lang genoeg om te vernemen, dat zijn gebonden gedrag in alles hoogelijk werd goedgekeurd en toegejuicht. Hij stierf aan zijne bekomene wonden den 4 November 1702.

(TINDAL, *Continuation of Rapin's Hist. of Engeland.*)

BENEDICTOW, (WLADIMIR), een der jongste Lyrische dichters op welke *Rusland* roem draagt. In het kadetten-corps te *Petersburg* opgevoed, trad hij aanvankelijk in de krijgsdienst, doch ging weldra tot het financiewezen over. In stilte oefende hij zich in de poëzij (waartoe zijn aanleg hem aandreef), zonder iemand iets van zijne dichtvoortbrengselen mede te deelen. Eens door een' zijner vrienden verrast toen hij aan het werk was, stond deze over de schoonheid zijner verzen zoodanig verbaasd, dat BENEDICTOW daardoor werd bewogen, zijne gedichten in 't licht te geven. Dit geschiedde in 1835. Geheel *Rusland* las ze

met opgetogenheid en bewondering. De natuur wordt er met de levendigste en eigenaardigste kleuren geschilderd; elke regel getuigt van geestdrift voor hare onuitputtelijke schoonheden. Onder zijne fraaiste gedichten rekent men: *De drie gestalten*, *Het meer* en de *Grafheuvel*.

(*Conversations-Lexicon.*)

BENEDICTUS, (ST.), de stichter der Benedictijner monniken-orde, werd omtrent het jaar 460 te *Nursia*, in het hertogdom *Spoletto*, in *Italië* geboren. Hij werd, nog zeer jong zijnde, naar *Rome* gezonden, en ontving aldaar zijne eerste opvoeding. Op den ouderdom van veertien jaren begaf hij zich naar de woestijn *Subiaco*, en onthield zich aldaar in eene grot. Deze schuilplaats was alleen zijnen vriend st. ROMANUS bekend, die hem, zegt men, met een touw in deze spelonk heeft nedergelaten en dagelijks van teerkost verzorgd. De monniken van een naburig klooster verkozen hem vervolgens tot hunnen abt; doch hunne gewoonten geenszins met die van BENEDICTUS strookende, keerde hij naar zijne eenzaamheid terug, waar onderscheidene personen hem volgden, en zich aan zijne leiding overgaven. In korten tijd was hij in staat, om niet minder dan twaalf kloosters te stichten. In het jaar 528 ging hij naar *Monte Cassino*, waar de afzondering nog de overhand had en een tempel van APOLLO stond. Het volk van den omtrek tot het ware geloof bekeerd hebbende, verbrijzelde hij het standbeeld van APOLLO, wierp het altaar omver, en bouwde twee bedehuizen op den berg, een aan st. MARTIJN, het andere aan st. JAN toegewijd. Hier stichtte st. BENEDICTUS insgelijks een klooster, en stelde de orde in, welke zijnen naam draagt, en zich over geheel *Europa* heeft verspreid. Ook hier schreef hij zijne *Regula Monachorum*, welke van zijne verstandige godsvrucht getuigen. Bij de gewone bezigheden van het klooster, moesten zijne monniken zich met het onderwijzen der jeugd in het lezen en schrijven onledig houden, en eene kunst of een handwerk uitoefenen. ST. BENEDICTUS overleed den 21 Maart 543, te *Monte Cassino*, of volgens anderen te *Rome*, waartoe hij door paus BONIFACIUS ontboden was.

(BUTLER's *Lives of the Saints.*)

BENEDICTUS II volgde in 684 paus LEO II op. Het duurde bijkans een jaar, voordat zijne benoeming, welke in 683 plaats had, door den Griekschen keizer CONSTANTIJN IV werd bekrachtigd, zonder wiens toestemming hij niet kon ingehuldigd worden. CONSTANTIJN ontsloeg echter

den Romeinschen zetel van de gebruikelijke schatting, welke bij de verkiezing van iederen nieuwen bisschop moest betaald worden, en tevens zou hij bevel gegeven hebben, om voortaan de nieuwe bisschoppen, door de geestelijkheid en het volk verkozen, in hunne waardigheid te bevestigen, zonder de keizerlijke bekrachtiging af te wachten. Ook zond constantijn naar Rome eenige lokken van het haar zijner beide zonen, JUSTINIANUS en HERACLIUS, als een bewijs van hulde aan den zetel van Rome. BENEDICTUS was vroom, liefdadig en zeer bedreven in de Heilige Schrift. Hij herstelde en versierde verscheidene kerken te Rome, namelijk die van St. Pieter, Sta. Maria ad Martyres, &c. BENEDICTUS stierf in 685, en werd opgevolgd door JOANNES V.

(PLATINA, *Vitae Pontificum.*)

BENEDICTUS XI, (MICOLO BOCASINI), was de zoon eens schaapherders, en werd in 1240 te Treviso geboren. Nadat hij eenigen tijd te Venetië schoolmeester was geweest, trad hij in de Dominikaner orde. In 1298 werd hij door BONIFACIUS tot kardinaal-bisschop van Sabina verheven, welk bisdom hij weldra met dat van Ostia verwisselde. Na den dood van BONIFACIUS besteedde hij in 1303 den pauselijken stoel. Hij trok den banvloek in, welken zijn voorganger over PHILIPPUS den Schoonen, koning van Frankrijk, had uitgesproken. Hij zond den kardinaal DI PRATO naar Florence, om als bemiddelaar tusschen de partijen, welke deze stad verscheurden, op te treden. Na een kortstondig pontificaat van negen maanden, stierf BENEDICTUS den 6 Julij 1304, te Perugia. De gelijktijdige geschiedschrijvers, en inzonderheid DINO COMPAGNI, spreken met grooten lof van zijn karakter en zijne deugden. Dat hij zich zijner nederige afkomst niet schaamde, blijkt uit het volgende voorval. Zijne moeder, kort na zijne verheffing, in een prachtig gewaad voor hem verschijnende, zeide hij: «Mijne moeder is geene prinses!» en keerde haar den rug toe; doch toen zij hem den volgenden dag in hare armelijke kleederen kwam bezoeken, vloog hij haar te gemoet, omhelsde haar teederlijk, en was er trotsch op, haar zijne moeder te mogen noemen.

(PLATINA, *Vitae Pontificum.*)

BENEDICTUS XII, (JACQUES FOURNIER), de zoon eens molenaars te Saavedun, volgde in 1334 JOANNES XXII op. Hij was een schrandere geleerde, braaf en godsdienstig man, wien het ernst was, om de misbruiken en afwijkingen in de kerk te hervormen. Hierdoor ver-

wekte hij zich vele vijanden, die er op uit waren, zijn karakter smetten aan te wrijven. BENEDICTUS bleef echter den weg van regtvaardigheid en regtschapenheid betreden. Niemand werd tot eenig ambt verheven, die daarop niet door kunde en onbesproken gedrag aanspraak had. Toen zijne bloedverwanten hem met zijne verheffing tot de pauselijke waardigheid kwamen geluk wenschen, zich vleijende met eerambten en rijkdommen overloden te worden, zeide hij hun op eenen beslissenden toon: «JACQUES FOURNIER heeft wel bloedverwanten, maar paus BENEDICTUS niet.» Hij stierf den 25 April 1342, en werd opgevolgd door CLEMENS VI.

(BALUZE's *Lives of the Avignon Popes.*)

BENEDICTUS XIII, (kardinaal ORSINI, aartsbisschop van Benevento) een zoon van den hertog van Gravina, een' Napolitaansch edelman, werd in 1649 geboren, en in 1724 tot den pauselijken stoel verheven. Hij was een godsdienstig, deugzaam en verdraagzaam man, die zich beijverde om de Romeinsche, Grieksche, Luthersche en Hervormde kerken zoo veel mogelijk met elkander te verzoenen. Hij weigerde de gebruikelijke aanbidding der kardinalen, en betoonde steeds eene buitengewone ootmoedigheid. Jammer dat hij te veel vertrouwen stelde in den kardinaal COSCIA, een' man van eenige bekwaamheden, maar schraapziek en heerschezuchtig, en die zich door het misbruik van 's pausen gunst bij het volk hatelijk maakte. De Romeinen wisten echter den gunsteling van hunnen meester en geestelijken herder te onderscheiden, dien zij om zijne deugden, zijne loffelijke oogmerken, zijne belangeloosheid, milddadigheid en regtvaardigheid eerbiedigden. Hij stierf in den aanvang des jaars 1730, en werd opgevolgd door CLEMENS XII. De godgeleerde werken van BENEDICTUS XIII, (waaronder eenige sermoenen vóór zijne verheffing tot paus opgesteld), zijn in 3 deelen folio in 1728 te Rome uitgegeven.

(*Woordenboek der Zamenleving.*)

BENEDICTUS XIV, voorheen PROSPER LAMBERTINI, werd in 1675 te Bologna geboren, en stamde van een aanzienlijk geslacht af. Reeds in zijne jeugd onderscheidde hij zich door zijne snelle voordeelingen in alle wetenschappen. BENEDICTUS XIII benoemde hem tot bisschop van Ancona, in 1728 tot kardinaal en in 1732 tot bisschop van Bologna. Na den dood van CLEMENS XII (1740) met de andere kardinalen zamengekomen ter verkiezing van eenen nieuwen paus, werd hunne keus vooral vertraagd door de kuiperijen van den kardinaal TENCIN, toen

LAMBERTINI daaraan, door eenen vrolijken kwinkslag, onverwachts een einde maakte, uitroepende: «Wilt gij een' heilige, neemt «GOTTI, een' staatkundige, ALDOBRANDINI, «een' goeden oude, mij.» Deze daar heen geworpene woorden werkten als eene plotselinge ingeving op het Conclave, en LAMBERTINI besteg, onder den naam van BENEDICTUS XIV, den pauselijken zetel. Hij was een beschermer der kunsten en wetenschappen, zocht de oneenigheden in de kerk zoowel als tusschen de vorsten te heelen, en spreidde zoo veel gematigdheid en verdraagzaamheid ten toon, dat hij soms de protestantsche paus genoemd werd. Echter was hij bij de Romeinen zoo bemind, dat de eenigste aanmerking, welke zij zich veroorloofden, was: dat hij te veel schreef en te weinig regeerde. Na eene smartelijke ziekte, gedurende welke hij geen oogenblik zijne helderheid van ziel en levendigheid van geest verloor, stierf hij den 3 Mei 1758, in den ouderdom van twee en tachtig jaren, opgevolgd wordende door CLEMENS XIII. Zijne talrijke werken beslaan 12 deelen 4°, uitgegeven door EMANUEL DE AZEVEDO, Rome 1747—51. De naam van dezen rechtschapen en verlichten paus, bleef nog lang onder het volk in zegening. Hij maakte wetten tegen den woeker en verminderde de feestdagen, welke de arbeidende klasse had in acht te nemen.

(Botta, *Storia d' Italia* § RICHARD *voyage en Italië.*)

BENGEL, (JOH. ALBR.), een beroemd godgeleerde, werd den 24 Junij 1687 te Winnenden in Württemberg geboren. Zijn vader was Luthersch predikant, die zijnen zoon het eerste onderrigt mededeelde, niet volgens de ruwe leerwijze van dien tijd, maar met eene aanlokkelijkheid, welke alleen een teederhartig vader aan hetzelfde geven kan. Kort viel hem dit geluk te beurt; eene aanstekende ziekte, welke te Winnenden vele slagtoffers maakte, sleepte ook in 1693 zijnen vader naar het graf. Gewoon, om zelfs de minste zijner leeken getrouw in hunnen nood bij te staan, bezweek deze onder het vervullen der pligten van zijn heilig ambt. De legers van LODEWIJK XIV, eenige maanden na den dood van BENGEL's vader, vele oorden verwoestende, werd ook het huis, hetwelk zijne moeder gekocht had, verbrand, waardoor tevens de bibliotheek zijns vaders verloren ging. Van dien tijd af werd BENGEL door DAVID WENDEL SPINDLER, een' vriend zijns vaders, opgevoed en ondersteund. Deze brave man stond aan het hoofd eener school, op het kasteel van Winnenthal, doch werd ver-

volgens van plaats tot plaats gedreven, tot hij in 1699 aangesteld werd als leeraar aan eene taalschool te Stuttgart. De jeugdige BENGEL vergezelde hem overal, en nu maakte de leergierige knaap snelle vorderingen in de oude en nieuwere talen. Nadat zijne moeder tien jaren weduw was geweest, trad zij andermaal in den echt met JOHAN ALBRECHT GLÖCKLER, rentmeester van het klooster te Maulbronn. Aan de zorgen van dezen vromen man was BENGEL zijne verdere opleiding verschuldigd. In 1703 vertrok BENGEL naar Tübingen, waar hij het eerste jaar filosofie en philologie en vervolgens theologie studeerde. Hij vertoefde hier tot 1707, eindigende zijne academische loopbaan met eene disputatie, *De theologia mysticâ*, en werd toen predikant te Mentzingen. Nog geene veertien dagen was hij hier geweest, of hij gevoelde de algemeene gebreken eener academische opleiding voor de heilige dienst. Binnen het jaar werd hij als leeraar aan het theologisch collegie te Tübingen beroepen. Omtrent dezen tijd schreef hij eene proeve over de heiligheid Gods, waarin hij vooral trachtte te bewijzen dat, volgens de Heilige Schrift en de rede, alle goddelijke eigenschappen in de heiligheid liggen opgesloten. In 1713 werd BENGEL prediker en professor aan de school te Denkendorf, in 1741 raad en proost te Herbrechtingen, en in 1749 prelaat te Alpirsbach. Schoon BENGEL zoo zwak ter wereld kwam, dat hij terstond aan huis gedoopt werd, bereikte hij echter den ouderdom van vijf en zestig jaren. Dikwijls was hij aan gevaarlijke ongesteldheden onderhevig, inzonderheid op het laatste zijns levens. Hij was dan ook gewoon het leven als een aanhoudend streven naar den dood te beschouwen, en zich met de gedachte aan den dood gemeenzaam te maken; echter was hij het niet eens met die godgeleerden, welke de gansche godgeleerdheid beschouwen, als niets anders te zijn dan de kunst om te sterven. BENGEL overleed den 2 December 1752. Hij liet zes kinderen na, en zes anderen waren vóór hem gestorven. Er zijn nog vele afstammelingen van hem over.

BENGEL was de eerste protestantsche theoloog, die de schriften des Nieuwen Testaments in hunnen ganschen omvang met die scherpzinnigheid, dat geduld en die rijpheid van oordeel behandelde, welke zulk een arbeid vereischt. De letterkundige roem van BENGEL, berust vooral op zijne beknopte aanmerkingen op het Nieuwe Testament: zij zijn zinrijk, dikwijls verrassend en treffend, en worden

nog algemeen geacht. Zijne verklaring der Openbaring van JOHANNES en de daarin vervatte voorzeggingen, verwierpen hem bij sommigen den naam eens angeblazen profiets, bij de meesten echter dien eens dweebers; doch uit hoofde van zijn edel karakter en reine zeden was hij bij allen geacht. Dat BENJEL geenszins een dweeper was, blijkt genoegzaam uit hetgeen hij cenmaal omtrent geloofsbelijdenissen te kennen gaf. «Geloofsbelijdenissen,» zeide hij, «moeten nimmer een slagboom zijn voor de verdere vorderingen in de kennis der waarheid: de godgeleerden die zulks doen, bevelen als ware het de zon, om op eenen zomermorgen te vier ure stil te staan, «wjl er reeds licht genoeg is.» Hij wilde met geene staatsie, maar op de gebruikelijke wijze ter aarde besteld worden. Tot aan het einde zijns levens was hij bezig met het verbeteren zijner drukproeven; het was alsof hij gedurende zijn dagwerk voor een oogenblik uit zijne studeerkamer werd geroepen. Zijn achterkleinzoon BURK, een geestelijke in het koninkrijk *Wurtemberg*, gaf een leven van BENJEL in 't licht, hetwelk meer oorspronkelijke berigten bevat dan vroegere levensbeschrijvingen; hetzelfde verscheen in 1831 te *Stuttgart*, onder den titel van: *BENJEL's Leben und Wirken, meist nach handschriftlichen Materialien.*

BENGER, (*Miss ELIZABETH OGILVY*), werd in 1778 in de stad *Wells*, in het graafschap *Somerset*, geboren. Zij was een eenigst kind, en haar vader, die schrijver was op een oorlogsschip, stierf op zee in 1796, en liet hare moeder in kommerlijke omstandigheid achter. *Miss BENER's* jeugd ging alzoo van vele ontberingen vergezeld, en de grootste welke zij ondervond was, dat zij haren brandenden dorst naar kennis en hare begeerte naar boeken niet kon bevredigen. In dit tijdperk, zoo als zij dit zelve menigwerf verhaalde, was het steeds hare gewoonte, om voor het venster te gaan staan van den eenigsten boekwinkel die in de stad was, om de opengeslagene bladzijden te lezen van de werken, die daar werden ten toon gezet, en zulks elken dag te herhalen, om te zien of er bij geluk ook eene andere bladzijde was omgeslagen. Reeds vroegtijdig legde zij zich op de dichtkunst toe, en op den ouderdom van dertien jaren vervaardigde zij een dichtstuk, getiteld: *The Female Geniad*, hetwelk ook in 't licht verscheen, en, hoewel niet zonder gebreken, beschouwde men het echter als de dageraad van een ontlukend genie.

In 1802 ging hare moeder in *Londen* wonen, en nu geraakte *Miss BENER* in kennis met *Mevr. BARBAULD*, *Mevr. JOANNA BAULLIE*, *Mevr. ELIZABETH HAMILTON*, *Dr. AIKIN*, *Dr. GREGORY* en anderen. *Mevr. AIKIN* behoorde tot hare warmste vriendinnen. Het jeugdige levendige meisje, dat hare eerste letterkundige kennis voor het venster van een' landelijk boekverkooper had opgedaan, zag weldra rondom hare nederige theetafel mannen, wier beroemdheid de oplettenheid der schitterendste salons van de hoofdstad zou getrokken hebben. *Miss BENER* waagde zich aanvankelijk aan een tooneelspel, doch ziende dat zij in dit vak te kort schoot, liet zij het weldra varen. Haar volgend dichtstuk was: *De Afschaffing van den slavenhandel*, hetwelk met twee andere gedichten in 4to. met platen werd uitgegeven. Geene der bovengenoemde werken kunnen als uitstekende kunstgewrochten beschouwd worden; het was als levensbeschrijfter, dat zij welverdiende lauweren inoogste. Zij stierf den 9 Januarij 1827, terwijl zij bezig was aan de Gedenkschriften van *HENDRIK IV van Frankrijk*. Onder de biographische werken van *Miss BENER* tellen men: Gedenkschriften van *Mevr. ELIZABETH HAMILTON*, van *JOHN TOBIN*, van *KLOPSTOCK* en zijne vrienden, van *ANNA BOLEYN*, *MARIA*, koningin van *Schotland* en *ELIZABETH STUART*, koningin van *Bohemen*. Er bestaat eene volledige uitgave van *Miss BENER's* geschiedkundige werken, in 5 deelen klein 8vo.

(*Miss AIKIN's short account of Miss BENER's life.*)

BENJAMIN van *Tudela* (1), *JONA's* zoon, was de eerste Europeër die het verre Oosten bezocht. Van *Saragossa* reisde hij over *Italië* en *Griekenland* naar *Palestina*, *Perzië* en drong zelfs tot de grenzen van *Tzin (China)* door. Hij keerde over *Egypte* en *Sicilië* naar *Spanje* terug. Deze merkwaardige reis werd tusschen 1159 en 1173 volbragt, en door *BENJAMIN* zelf in het Hebreuwsch beschreven. Hij stierf kort daarna. Zijne beknopte, doch merkwaardige reisbeschrijving is dikwijls herdrukt, en in het Latijn, Engelsch, Nederduitsch en Fransch overgezet. De nieuwste Nederduitsehe uitgave van dit werk, vertaald en met aantekeningen voorzien door *S. KEIJZER*, verscheen dit jaar (1847) bij de boekhandelaren *H. W. HAZENBERG & Comp.* te *Leyden*, groot 8vo.

(*GANTZ, TSEMACH DAVID*, aangehaald door *BARATIER, Diss. I. sur R. BENJAMIN.*)

BENJOWSKI. Zie *BENJOWSKI*.

(1' Eene Spansche stad, in de provincie *Navarre*.

BENNITSKI, (ALEXANDER PETROWITSCH), een Russisch dichter, die in 1808 in den ouderdom van acht en twintig jaren overleed, is de schrijver van eene menigte vertellingen, fabelen en andere stukken, onder welke melding verdienen *Ibrahim of de edelmoedige man*, eene vertelling; *Komala*, een dichtstuk; en eene vertaling van OSSIAN.

(*Dictionary of Biography.*)

BENSERADE, (ISAAC), een fraai vernuft en dichter aan het hof van LODEWIJK XIV, geboren te *Lyons-la-Forêt*, eene kleine stad in *Normandië*, kwam vroeg in de hoofdstad, en onderscheidde zich dra door zijne sierlijke *Concetti*, die destijds zeer in de mode waren. Hij werd eerst begunstigd door RICHELIEU en naderhand door MAZARIN en LODEWIJK XIV. Uit hoofde van zijnen aangename omgang, zijne gevatheid en geestige invallen, was hij aan het hof zeer welkom. Hij maakte verzen voor de balletten des konings, en bekwam aanzienlijke jaarwedden. Doch zijn roem was niet van duur; want zijne grootste verdienste bestond in het huldigen en vleijen van den toenmaals heerschenden smaak. De gevierde BENSERADE in vergeetelheid gerakende, zoodra de ware poëzij zich begon te ontwikkelen, vertrok hij, met spijt in het hart, naar zijn landgoed te *Gentilly*, en stierf aldaar den 17 October 1691. Na zijnen dood werd er eene bloemlezing uit zijne dichtwerken in twee deelen uitgegeven, die onderscheidene uitgaven beleefde. Zijn bekend klinkdicht op JOB en dat van VOITURE op URANIA, verdeelden de hovelingen in twee partijen, de *Jobelijnen* en *Uranianen*.

(*Conversations-Lexicon.*)

BENT, (JOHANNES VAN DER), een verdienstelijk schilder, werd in 1650 te *Amsterdam* geboren. Hij was een leerling van WOUWERMAN en ADRIAAN VAN DEN VELDE, naar wier penseelwerk het zijne het meest zweemde, hetgeen hem zeker niet weinig tot lof verstrekt. VAN DER BENT bleef ongehuwd. Deze werkzame kunstenaar had een ongelukkig uiteinde. Zijn huiswaard hem 4000 gulden ontvreemd hebbende, zonder dat hij zulks kon bewijzen, zette hij daarvan de tering, en overleed in 1690, slechts veertig jaren oud.

(*Houbraken, Schouburgh der Nederlantsche kunstschilders en schilderessen.*)

BENTHAM, (JEREMY), bekend wegens zijne belangelooze pogingen ter verbetering der wetgeving, was de zoon eens beroemden advocaats, en werd den 15 Februarij 1747 te *Londen* geboren. Door vlijt, talent en gunstige omstandigheden spoedig ontwikkeld, trad hij vroeg-

tijdig het praktische leven in, en maakte als pleitbezorger grooten opgang; maar de schromelijke misbruiken en gebreken der Engelsche regtspleging deden hem deze loopbaan verlaten, om in stille afzondering al zijne krachten te besteden, om het moeilijk vraagstuk eener met de rede overeenstemmende wetgeving op te lossen. Zijn gansche leven werd met zeldzame zelfverloochening en standvastigheid aan dit doel ten offer gebracht. Hij was uiterst spaarzaam op zijn tijd. Hij kende de waarde der minuten, en beschouwde het geringste tijdverlies als eene ramp, welke hij met de grootste zorgvuldigheid zocht af te wenden. Niemand meer dan hij was overtuigd dat onze dagen geteld zijn, en de nacht komt waarin men niet werken kan. Hij stierf den 1 Junij 1832. Over het geheel mag zijn levenslot gelukkig genoemd worden. Schoon in zijn vaderland niet op die hooge waarde geschat als hij wel verdiende, en door gelijktijdige schrijvers heftig aangevallen, stoorde dit geenszins de kalmte zijner ziel. Zijne ruime omstandigheden en uitmuntende gezondheid stelden hem in staat, om al zijn tijd en zijne geestkracht te wijden aan die onderwerpen, welke, zijne hoogere geestvermogens oefenende, voor hem eene onuitputtelijke bron werden van het reinste genot. Daarenboven behoeft hem zijne afgezonderde leefwijze om in aanraking te komen met personen, die hem ongevallig waren en hem niet wisten te schatten. En wat aangaat de schrijvers, die hem belagchelijk zochten te maken en in een hatelijk daglicht te stellen, hij las ze nooit, zoodat deze cerroovers nimmer de helderheid van zijnen geest hebben beneveld. Zijne eenigste uitspanning was het orgelspel. Bij zijn testament schonk hij zijn lijk aan de anatomie. Zijne voornaamste werken zijn: *Introduction of the principles of morals and legislation; Fragment on government; Rationale of judicial evidence*, in vijf deelen; *Book of fallacies; Plan of a judicial establishment*, een zijner voortreffelijkste werken, gedrukt in 1792, doch nimmer regelmatig uitgegeven; *Defense of usury; Panopticon*, een hoogst verdienstelijk werk over de tucht in de gevangenissen; *Constitutional Code*, en eene menigte anderen. Men heeft berekend dat van zijne werken, (vooral die over de wetgeving), niet minder dan 80,000 exemplaren in *Europa* en *Amerika*, in de Fransche, Spaansche, Italiaansche en nu onlangs in de Duitsche en Poolsche talen zijn verspreid.

(*Dr. S. SMITH'S Lecture.*)

BENTIVOGLIO, (GUIDO), geboren te *Ferrara* in 1579, was een afstammeling van de BENTIVOGLIO's, die in de eeuw te voren in *Bologna* hadden geregeerd. Hij studeerde te *Padua*, en keerde in 1597 naar *Ferrara* terug, toen het hof van *Rome* dit hertogdom in bezit nam, met miskenning der regten van CESARE D'ESTE, den zijdelingschen erfgenaam van ALFONSO II, den laatsten hertog. IPPOLITO, de oudste broeder van GUIDO BENTIVOGLIO, had zich voor den hertog CESARE in de bres gesteld, en zich daardoor het misnoegen van den kardinaal ALDOBRANDINO op den hals gehaald. GUIDO, buigzaam en innemend van aard, bewerkte eene verzoening tusschen hen, ja zelfs tusschen CESARE, (die den titel van hertog van *Modena* aannam) en paus CLEMENS VIII. Toen de paus kort daarop te *Ferrara* kwam, bewees hij den jongen GUIDO eene bijzondere oplettendheid, en toen deze zich in 1601 naar *Rome* begaf, werd hij tot prelaat van het pauselijk hof benoemd. Na den dood van CLEMENS in 1605, zond diens opvolger PAULUS V BENTIVOGLIO als nuntius naar *Vlaanderen*, schoon nog slechts den ouderdom van zes en twintig jaren bereikt hebbende. Hij had in last om de eensgezindheid tusschen de onderscheidene partijën, door staats- en godsdiensttwisten verdeeld, te herstellen, en hen op nieuw tot onderwerping te brengen aan het geestelijk gezag van den paus. Gedurende zijn verblijf in *Vlaanderen* schreef hij zijn geschiedkundig werk over den opstand der Nederlandsche landschappen tegen de Spanjaarden, en de oorlogen tusschen den hertog van ALBA en andere veldheeren van PHILIPPUS II en de Nederlanders (*Della Guerra di Fiandra*, in drie deelen 4to., *Keulen* 1632—1639. Deze geschiedenis loopt tot het jaar 1607. Dit werk is geschreven in den geest van eenen verdediger van de kerk van *Rome* en het Spaansch gezag; doch als zoodanig ademt het veel opregtheid, en overtreft in dit opzigt verre het werk van zijnen tijdgenoot den Jezuït STRADA over hetzelfde onderwerp, wiens partijdigheid voor de Spanjaarden zelfs door BENTIVOGLIO wordt berispt. De taal, zoo als die van al de werken van BENTIVOGLIO, is zuiver en de stijl deftig en der geschiedenis waardig.

In 1616 werd BENTIVOGLIO als nuntius naar *Frankrijk* gezonden, waar hij, door zijne zachtmoedigheid, hoffelijke manieren, voorzigtigheid en geschiktheid voor het behandelen van staatkundige zaken, de gunst won van LODEWIJK XIII en diens hof. In 1621 werd hij tot kardinaal ver-

heven, en later de vriend en vertrouweling van paus URBAAN VIII, wien hij dikwijls met wijzen raad diende. URBAAN echter was heerschzuchtig en stijfzinnig, en werd in zijnen ouderdom door zijne neven de BARBERINI's en hunne partij beheerscht. BENTIVOGLIO was een der weinige hovelingen, die, als het pas gaf, zonder vleijerij de waarheid kon en wilde spreken. In 1641 werd BENTIVOGLIO bisschop van *Terracina*. Toen paus URBAAN VIII in 1646 overleed, was het algemeen gevoelen, dat BENTIVOGLIO hem op den pauselijken stoel zoude opvolgen, hetgeen hij waarschijnlijk zelf ook verwachtte. Doch hij werd ziek, en stierf in den ouderdom van vijf en zestig jaren, voordat de kardinalen, in het Conclave vereenigd, de keus op hem konden uitbrengen. BENTIVOGLIO was geregeld van gedrag en zeden, maar prachtlievend in al wat hem omgaf, eeh smaak die toen aan het hof van *Rome* heerschende was. De andere werken van BENTIVOGLIO zijn: *Relazioni fatte in tempo delle Nunziature di Fiandra e di Francia*, 4to., *Keulen* 1630. In dit geschiedkundig werk beschrijft hij het karakter, de zeden en gewoonten der natiën onder welke hij verkeerde, en de voornaamste gebeurtenissen van zijnen tijd. *Memoria con le quali descrive la sua vita*, 8vo., *Amsterdam* 1648: dit is eene soort van dagboek zijns levens, na zijnen dood uitgegeven. Op dit en de beide voorgaande geschiedkundige werken, maakte de Italiaansche kunstregter GRAVINA de aanmerking, dat BENTIVOGLIO een sierlijk, maar geen geleerd schrijver is, dat hij angstig was zijne ware gevoelens en de geheime beraadslagingen der hoven en staatslieden te openbaren, al hetwelk hij dikwijls verzwijgt, niet uit onwetendheid of zorgeloosheid, maar uit schroomvallige voorzigtigheid. *Lettere*, 8vo., *Roma* 1654. Dit laatste werk wordt om de zuiverheid der taal en de zoetvloeiendheid van den stijl zeer geprezen, en daarom dikwijls aan de beoefenaren van het Italiaansch in handen gegeven. De taalkundige BIACCIOTTI heeft in 1807 te *Parijs* eene uitgave dezer brieven in 't licht gegeven, voorzien van ophelderende aantekeningen. Dit werk is dikwijls voor de scholen herdrukt. In de Barberinische bibliotheek te *Rome* bevinden zich nog drie deelen van BENTIVOGLIO's brieven in MS., van welke er slechts weinige zijn uitgegeven. Zij zijn geschreven uit *Vlaanderen* en *Frankrijk*, gedurende zijn lang verblijf in deze landen. (*Woordenboek der Zamenleving.*)

BENTLEY, (RICHARD), een der uit-

stekendste Engelsche geleerden en kunstregters, werd den 27 Januarij 1622 te *Oulton*, in het kerspel van *Rothwell* bij *Wakefield* in het graafschap *York* geboren. Hij was de zoon eens hoefsmids, en spreidde vroegtijdig buitengewone talenten en onafmatbare vlijt ten toon. Hij studeerde te *Cambridge*, en werd in 1681 schoolmeester en vervolgens gouverneur bij den zoon van Dr. *Stillington*, bisschop van *Worcester*, die hem tot zijnen kapellaan benoemde. In 1693 kreeg hij het opzicht over de koninklijke bibliotheek van *St. James*, nadat hij op aanzoek van de directeuren der stichting van *Robert Boyle*, eene grondige en scherpzinnige wederlegging der godverloochening (*Atheismus*) had geleverd. Doch toen *Bentley* de echtheid der brieven van *Phalaris*, door den graaf van *Orrery* uitgegeven, ontkende, werd hij door de beroemdste vernuften zijner eeuw aangevallen. Zijne tegenpartijders verbeeldden zich over hem te zegepralen, doch de nakomelingschap heeft te zijnen voordeele beslist. In 1700 werd hij professor in de godgeleerdheid aan het *Trinity-Collegie* te *Cambridge*, en in het volgende jaar aartsdiaken van *Eli*, waar hij zijnen geleerden arbeid voortzette. Zijne uitgaven van *Horatius*, *Terentius* en *Phedrus*, zijne kritische aanmerkingen op twee blijspelen van *Aristophanes*, zijne verbeteringen der brokstukken van *Menander* en zijne verhandeling over de brieven van *Phalaris*, doen hem als een' grondig geleerde kennen. Minder eer heeft *Bentley* verworven met eene uitgave van het *Paradijs verloren*, van *Milton*, in hetwelk hij zich veelvuldige veranderingen veroorloofde, waardoor de eigendommelijke schoonheden van dit beroemd heldendicht verloren gingen. Hij trachtte echter den grooten dichter te sparen, door aan te merken dat *Milton*, uit hoofde zijner blindheid, eenen amanuensis heeft moeten gebruiken, die gebrekkig heeft opgeschreven wat hem door den dichter werd voorgezegd. Bij alle scherpste van kritiek, schijnt het *Bentley* aan dichterlijk gevoel ontbroken te hebben. Ook was hij bijkans altijd in geschil met verscheidene geleerden, waaruit eene menigte strijdschriften ontstonden, die hem vele onaangenaamheden berokkendden. In 1739 werd hij door eene beroerte getroffen, die aan zijne letterkundige loopbaan een einde maakte; hij herstelde echter genoegzaam, om het overige zijns levens nog in den schoot zijner familie en met eenige getrouwe vrienden genoegeijk te kunnen doorbrengen. Hij stierf den 14 Julij 1742, in den ouderdom van

ruim 80 jaren. Hij liet eenen zoon en eene dochter na. Zijn zoon *Richard* is schrijver van drie tooneelstukken: *Philodamus*, *de Profeet* en *de Wenschen*, alsmede van een bekeldicht.

(*Monk's Life of Bentley & Biographia Britannica.*)

BENYOWSKY, (**MAURITIUS AUGUSTUS**, graaf van), magnaat van *Hongarij* en *Polen*, werd in den aanvang des jaars 1741 te *Werbuena* of *Verbowna*, in het graafschap *Nitria* in het koninkrijk *Hongarij*, geboren. Hij was de zoon van *Samuel*, graaf van *Benyowsky*, cavaleriegeneraal in dienst van den keizer van *Oostenrijk*, en van *Rosa*, baronesse van *Revay*, erfgravin van *Thurocz*. De jonge graaf werd te *Weenen* opgevoed, en op den ouderdom van veertien jaren trad hij, volgens de gewoonte van dien tijd, in *Oostenrijksche* dienst. In den zevenjarigen oorlog toonde hij veel moed en onverschrokkenheid. In 1767 door het graafschap *Zips* in *Hongarij* trekkende, werd hij door de koorts overvallen, en bragt eenige weken door in het huis van een' voornaam edelman, *Hensky*. Zijn gastheer had drie dochters. Gedurende zijne ziekte en beterschap werd *Benyowsky* verliefd op eene dezer aanvallige jonkvrouwen, welke hij kort daarop huwde. Hij gevoelde zich zelven gelukkig, doch het was zijn lot nooit tot rust te komen.

In het begin des jaars 1768, slechts twee of drie maanden na zijn huwelijk, vatte de *Poolsche Confederatie*, bekend onder den naam van de *Confederatie van Barr*, de wapenen op tegen *Rusland*. *Benyowsky*, die in het vorige jaar tot dit verbond was toetgetreden, trok te veld, en werd cavaleriegeneraal. Gedurende eenigen tijd waren de verbondene *Polen* overal voorspoedig, en de graaf had een roemrijk aandeel in hunne overwinningen. Doch in den ongelukkigen slag van *Szuka* werd hij zwaar gewond, en door de *Moscoviten* gevangen genomen, die hem niet als een' dapper en eerlijk vijand, maar als een' oproerig onderdaan of roover behandelden. «Ik werd,» zegt hij in zijne *Gedenkschriften*, «in openbaren oorlog gevangen genomen, nadat ik in onderscheidene gevechten zeventien wonden bekomen had.» De *Russen* sloegen hem in kluisters, en wierpen hem, met tachtig zijner krijgsmakkers, in de onderaardsche gevangenis van een fort, welke geen licht of lucht ontving dan door eene spleet of scheur, waardoor zij de kazematten konden zien. Uit gebrek aan heilkundige hulp, aan ruimte en versche lucht, stierven vijftig *Polen* gedurende de twee en

twintig dagen, dat zij daar bleven opgesloten. Uit deze afschuwelijke gevangenis werd BENYOWSKY met eene talrijke bende Poolsche gevangenen naar *Kiof* gevoerd, en van daar naar *Kazan*, in het hart van *Rusland*. In deze laatste stad beraamden eenige Russische edellieden eene zamenzwering tegen keizerin CATHARINA; en BENYOWSKY werd door hen overgehaald, om daaraan deel te nemen. BENYOWSKY was geen onderdaan van CATHARINA; hij was een krijgsgevangene; en de barbaarsche behandeling, welke hij moest verduren, regtvaardigde de middelen, welke hij mogt aanwenden om zijne vrijheid en die zijner landgenooten te bewerken. Een onverwachte twist echter, tusschen twee Russische heeren, deed den ganschen aanslag mislukken; een hunner verried de zamenzwering aan den gouverneur van *Kazan*, ten einde den ander in het verderf te storten. BENYOWSKY werd beschuldigd, doch ontsnapte te middernacht uit het hem aangewezen kwartier, juist toen de soldaten het huis binnen stoven, om hem gevangen te nemen, en voor den verbitterden gouverneur te brengen. Een Poolsch majoor vergezelde hem op zijne vlugt, welke BENYOWSKY met wonderlijk beleid en talent volbragt. In plaats van zich op het land te verschuilen, besloot hij regtstreeks op de hoofdstad af te gaan, en aldaar te blijven tot dat een vreemd schip hem uit *Rusland* zou kunnen voeren. Na menig zonderling avontuur, bereikte hij *St. Petersburg*, alwaar hij in een hôtél kamers huurde en zijn makker, de majoor, voor kamerdienaar doorging. Het stelsel van bespieding was destijds bijkans tot volkomenheid gebragt, en echter stond BENYOWSKY op het punt, om hetzelfde te belagchen. Naar een vertrouwd man uitziende, werd hij bekend met een' Duitsch apotheker, die voor hem eene plaats op een Hollandsch schip bestelde. De Hollander verbond zich hem aan boord te nemen en uit de haven te smokkelen. Den volgenden morgen vroeg zou men onderzeil gaan, en de graaf zich te middernacht aan boord begeven. Op den bepaalden tijd begaf BENYOWSKY zich met den majoor naar de Nevabrug, waar zij den kapitein zouden ontmoeten. Na eenige oogenblikken toevens verscheen de kapitein, die hen groette en hun verzocht eenige minuten te wachten, dewijl hij van zijn kantoor nog de laatste bevelen moest ontvangen. Zij wachtten tot de kapitein terug kwam; deze wenkte den graaf, die naar hem toekwam, om hem zijne dankbaarheid te betuigen, dat hij hem van de slavernij of den dood ver-

lostte; doch op dit oogenblik schoten twintig Russische soldaten toe, wierpen den graaf ter neder, maakten zich van hem en zijnen vriend meester, en bragten hen voor den luitenant-generaal der politie, die, wel wetende wie zij waren, hen aan een langdurig en onbeschoft onderzoek onderwierp. BENYOWSKY verhaalt ons zelf, dat dit onderzoek hoofdzakelijk liep over de Kazansche zamenzwering, over het aandeel dat hij er in gehad had, en over hetgeen hij wist van de andere Russische edelen, die daarin waren betrokken. Hij zegt, dat zijn gevoel van eer en menschlievendheid hem op dit punt het stilzwijgen deed bewaren, en dat, bij eene volgende ondervraging, de Russen dreigden hem door de pijnbank wel tot bekentenis te zullen brengen. Eindelijk echter gaf men hem te verstaan, dat, indien hij zich verbond nimmer weder op Russisch grondgebied te komen, en nooit de wapenen tegen de keizerin of hare bondgenooten te zullen voeren, hij vrijheid zoude bekomen het land te verlaten. Dit plegtig verbond aangegaan en geteekend zijnde, werd hij op eenen ruwen wagen geplaatst, die onder een sterk geleide van Kozakken vertrok. Aanvankelijk dacht hij, dat men hem naar de grenzen voerde, doch weldra bemerkte hij met schrik, dat *Siberië* zijne bestemming was, werwaarts CATHARINA reeds duizenden Polen had laten voeren, en onder dezen verscheidene prinszen, magnaten en katholieke bisschoppen, die aan de Confederatiën van *Thorn* en *Barr* hadden deel genomen, en de Polen tegen de Russen en de Grieksche kerk opgezet.

Bij elke wisseling van het lot had BENYOWSKY het onwaardeerbaar geluk, of liever den natuurlijken aanleg, om menschen voor zich in te nemen, en onder alle volken vrienden te maken. Op zijnen weg van *Tobolsk*, de hoofdstad van *Siberië*, naar *Tomsky*, won hij de genegenheid van eenen zwervenden Tartaar, een' koopman in pelterijen, die met Chinezen, aan de oevers van den *Amur* gevestigd, handel dreef. BENYOWSKY, die bestemd was om naar het hemelsche rijk te water te vlugten, luisterde gretig naar het gewigtige voorstel van den Tartaar, doch de droevige toestand zijner wonden, die nimmer behoorlijk verzorgd en nog open waren, deed hem van deze groote landreis afzien. Hij vernam nu, dat hij verder naar *Kamschatka* zou worden opgezonden; hier kwam hij met andere bannelingen, na het doorstaan van ongehoorde ontberingen, den 2 December 1770 aan. Nu beraamde BENYOWSKY het plan,

om naar *Japan of China* te ontkomen. Dit ontwerp werd door den argeloozen Russischen gouverneur gemakkelijk gemaakt; deze verzocht hem aan zijne familie Latijn, Fransch en Duitsch te leeren. APHANASIA, een beeldschoon meisje van zestien jaren, de oudste dochter van den gouverneur, voor welke hij een muzijk-instrument vervaardigde, werd op hem verliefd. Toen al de maatregelen ter ont-koming getroffen waren, en er een schip aan de kust gereed lag, vernam het arme meisje het geheim, doch wilde haren minnaar niet verraden, schoon dit stilzwijgen eindelijk den dood haars vaders veroorzaakte, die omkwam in eene poging, om de opgestane bannelingen te bedwingen. Ja zelfs na dit noodlottig geval, en toen men haar zeide, dat BENYOWSKY in *Hongarij* eene vrouw had, bekoelde hare liefde niet, en zij besloot hem op zijne gevaarlijke reize te vergezellen. Deze avontuurlijke zeetocht bracht hen in de maand September 1771 te *Macao* in *China*. APHANASIA was met drie en twintig anderen bezweken, en van de overgeblevene twee en zestig manschappen, konden nauwelijks tien of twaalf zich op het dek staande houden. In *China* vond BENYOWSKY twee schepen der Fransche Oostindische Compagnie, en landde in Augustus 1772 behouden in *Frankrijk* aan, waar hij weldra zijne vrouw, die uit *Hongarij* was overgekomen, mogt ontmoeten. Na nog menig romantisch avontuur, sneuvelde hij den 23 Mei 1786 tegen de Franschen, toen hij bezig was, om zich tot een onafhankelijk vorst op het eiland *Madagascar* te verheffen. Hij stierf op den ouderdom van vijf en veertig jaren.

(*Memoirs and travels of M. A. Count DE BENYOWSKI, written by himself.* Vertaald naar het oorspronkelijk M. S. 2 d. 4to. Londen 1790.)

BENZEL, (ERIK), geboren in 1642, was van geringe afkomst, en verhef zich door zijn edel karakter en zijne geleerdheid tot aartsbisschop van *Upsal*. Hij onderwees KAREL XII, en bezorgde eene uitgave van den Zweedschen Bijbel. Hij stierf in 1709, nalatende 13 kinderen, die meerendeels den roem van hunnen vader door braafheid en kunde wisten te handhaven.

(*Woordenboek der Zamenleving.*)

BÉRANGER, (PIERRE JEAN DE), den 19 Augustus 1780 te *Parijs* geboren, behoort tot de oorspronkelijkste en geliefde liederendichters van *Frankrijk*. Zijn vader was een arme kleermaker. Op den ouderdom van negen jaren, kwam BÉRANGER bij eene tante, die in de voorstad

van *Perronne* eene herberg deed. Deze bestelde hem bij eenen boekdrukker in de leer. De eerste boeken, die zijnen geest opwekten, waren de bijbel en eene vertaling van HOMERUS. Na volbragten leertijd keerde hij in den ouderdom van zeventien jaren naar *Parijs* terug, waar hij eerst op het denkbeeld kwam verzen te maken. Hij beproefde zijne krachten aan het blijspel en het heldendicht, doch gevoelende dat zij hierin te kort schoten, dichtte hij eenige liederen (waaronder *Le roi d'Yvetot* en *Le sénateur*), die in den mond van het volk overgingen. Schoon aan het bureau der Universiteit een middelmatig postje bekleedende, vleide hij NAPOLEON niet, toen vleijerij hem geld en eer kon aanbrengen, en smaadde hem niet, toen men zich, door dien gebreidelden veroordeaar te smaden, tot aanzien kon verheffen; maar als burger en dichter gaf hij aan zijn misnoegen den vrijen loop, en haalde zich daardoor menige vervolging op den hals. Zijne liederen werden als goddeloos en oproerig aangeklaagd; doch BÉRANGER trad des te stoutmoediger weder te voorschijn, en het volk zong zijne liederen luider dan te voren. In zijne *Chansons inédites* dreef hij met KAREL X openlijk genoeg den spot, werd in 1828 op nieuw vervolgd, en tot negen maanden gevangenisstraf en eene boete van 10,000 Franken veroordeeld; doch zijne vrienden verzamelden voor hem meer geld dan deze boete bedroeg. Hij nam krachtig deel aan de Julij-omwenteling, maar weigerde alle ambten en waardigheden, ten einde zijne onafhankelijkheid te behouden. Met de verdrijving van KAREL X was, zoo als hij zelf zeide, zijn werk geëindigd. Zijne vroegere liederen vindt men in zijne *Chansons anciennes, nouvelles et inédites*, 2 d., *Paris* 1828. Eerst in 1833 trad hij met zijne *Chansons nouvelles et dernières* te voorschijn, waarin hij van zijne Muse afscheid nam. Zijne eigendommelijkheid als dichter toont zich in de vrije ontwikkeling van eenen echt nationalen geest, in onbedwongene vrolijkheid, uitspattende zinnelijkheid, in opborrelend vernuft en bijtende scherts. In 1835 bezorgde hij eene uitgave zijner *Oeuvres complètes*, die sedert meermalen werden herdrukt.

(*Conversations-Lexicon.*)

BERAUD, (LAURENT), werd in 1703 te *Lyon* geboren. Hij behoorde tot de orde der Jezuïten, en was een vermaard wis- en sterrekundige. Hij werd directeur van het observatorium te *Lyon* en leermeester van LALANDE, MONTUCLA en andere beroemde astronomen. BERAUD was lid der

academie te *Lyon* en correspondent van die te *Parijs*; hij beantwoordde verscheidene prijsvragen, op de meest voldoende wijze, gevende de loffelijkste blijken van zijne scherpzinnigheid en diepe kennis. Hij stierf in 1777.

(*Dictionary of Biography.*)

BERCHTOLD, (**LEOPOLD**, graaf van) Oostenrijksch financie-raad, geboren in 1758, en den 26 Julij 1809 overleden, heeft zich zelven eene eerzuil gesticht door zijne aanhoudende pogingen, om de tranen der lijdende menschheid te droogen, en ongelukkigen aan het verderf te ontrukken. Met dit doel doorreisde hij gedurende zeventien jaren *Europa*, *Azië* en *Afrika*. Hij schreef over het voorkomen der gevaren van al te spoedige begrafenis, over de ontdekking van de ware oorzaken der ziekten, waarmede zeevarenden hebben te kampen, en de middelen om haar te genezen. In 1797 gaf hij te *Weenen* raadgevingen in 't licht, ter verhoeding van de pest en opzigtelijk hare geneeswijze. De koninklijke academie der wetenschappen te *Lissabon*, liet dit werk in het Arabisch, Fransch en Portugeesch overzetten. De olie wordt door **BERCHTOLD** als een uitmuntend middel ter genezing van de pest aangeprezen; hij verzekert, dat onder de meer dan één miljoen inwoners in den tijd van veertig jaren in *Egypte* aan de pest bezweken, geen koopman of handelaar in olie het slagtoffer daarvan is geworden. Het zwemmen en duiken behooren, volgens **BERCHTOLD**, tot de noodzakelijke vereischten eener nationale opvoeding. Een aanzienlijk vermogen bezittende, loofde hij prijzen uit voor proeven op die dingen, welke met zijne menschielvende oogmerken overeen stemden; onder anderen duizend gulden voor de beste Verhandeling over *liefdadige instellingen*, en hiermede niet tevreden stichtte hij zelf onderscheidene dergelijke inrigtingen. Ook was hij een groot bevorderaar der koepok-inenting. Gedurende den hongersnood, welke in 1805—1806 in *Duitschland* en vooral in het *Reuzengebergte* heerschte, deed hij veel, om dien schrikkelijken geesel des menschedoms af te wenden, en in den loop van den revolutie-oorlog veranderde hij zijn slot *Buchlowitz*, (op zijn landgoed *Buchlau* in *Moravië*), in een hospitaal voor zieken en gewonden. Hij stierf aldaar den 26 Julij 1809, aan eene besmettende zenuw-koorts. Hij was een moedig en ondernemend reiziger, die door zijne ongemeene beschaving en de uitgestrektheid zijner veelvuldige kundigheden, aller harten voor zich innam. De groot-

hertog van *Toscanen* had hem tot ridder der militaire *St. Stephen's* orde benoemd.

Zijne op vele reizen opgedane ervaringen, vindt men in zijn *Essay to direct and extend the inquiries of patriotic travellers*, met verdere aanmerkingen over de middelen om het leven, de gezondheid en den eigendom van onervarenen op hunne reizen ter zee en te land te bewaren; alsmede eene reeks van vragen betrekkelijk de maatschappij, menschenliefde enz., ter beantwoording voorgesteld aan mannen van elken rang, stand of natie. Dit werk is in twee deelen 12° te *Londen* uitgegeven. Bij deze beide deelen is gevoegd eene geschiedenis van Engelsche en andere werken, die tot onderrigting en nut van den reiziger kunnen strekken, alsmede een Catalogus der belangrijkste Europeesche reizen, welke in onderscheidene talen zijn uitgegeven.

(*Penny Cyclopaedia.*)

BERCKMANS, (**HENDRIK**), een verdienstelijk schilder, werd in 1629 in de *Klundert* bij de *Willemstad* geboren. **PHILIP WOUWERMAN**, **THOMAS WILLEBORTS BOSSAERT** en **JACQUES JORDAENS** ontsloten hem den tempel der kunst; later was de natuur alleen zijne leidsvrouw. Aanvankelijk hield hij zich met het historie schilderen bezig, doch zoodra hij bemerkte dat het portret-schilderen hem gemakkelijker van de hand ging, bepaalde hij zich daarbij bijkans uitsluitend. In dit vak verwierf hij dan ook eenen grooten naam, en bewam een aanzienlijk vermogen, twee voordeelen waarop de grootste kunstenaars zich niet altijd hebben kunnen beroemen. Hij verbond zich aan graaf **HENDRIK** van *Nassau*, gouverneur van *Hulst*, en werkte bijkans voor niemand anders dan voor dezen beschermer der kunsten. Naderhand vestigde **BERCKMANS** zich te *Middelburg*. Het portret van **JAN EVERTSEN** en dat van **DE RUITER** vermeerderden zijnen roem. Ook schilderde hij onder anderen de handboog- en busschieters-compagniën van *Middelburg* en *Vlissingen*. Deze kunstenaar wist zich te doen onderscheiden in eenen tijd, dat ons vaderland eene menigte bekwame schilders telde. **BERCKMANS** teekende naauwkeurig, had een goed koloriet en het talent de gelijkenis zijner begunstigers sprekend te treffen. Men weet het jaar zijns overlijdens niet.

(*Biographie du royaume des Pays-Bas.*)

BERENGAR of **BERENGARIUS**, een der schranderste godgeleerden der elfde eeuw, geboren te *Tours*. Hij was een leerling van **FULBERT** van *Chartres* en werd aartsdeken van *Angers*. **BERENGAR** was een der eerste, die bij de beoefening der

Heilige Schrift toevlugt nam tot de rede-neerkunde; tot dus verre had men zich geheel aan de overlevering (traditie) en het gezag der kerkvaders gehouden. BERENGAR beweerde dat er harmonie moet bestaan tusschen geloof en rede, godsdienst en wijsbegeerte. Zijn ongelooft in de leer der *transsubstantiatie* berokkende hem de bitterste vervolging, totdat hij eindelijk, op aandrang van een concilie, in 1079 te Rome gehouden, verklaarde: «dat brood en wijn door den heilighen invloed van de woorden des Verlossers, zelfstandiglijk veranderden in het ware eigenlijke en levendmakend ligchaam en bloed van CHRISTUS, niet alleen in de hoedanigheden van de uiterlijke teekenen en sacramentele vertegenwoordiging, maar in derzelve volstreckte eigenschappen en in zelfstandige wezenlijkheid.» Dit is de beruchte leer der *transsubstantiatie*. BERENGAR weldra deze verklaring herroepende, trok zich in 1080 terug op het eiland *St. Cosme* bij *Tours*, waar hij zijn leven in vrome oefeningen eindigde in 1088.

(*Thesaurus Anecdotorum* & LESSING's *Berengarius Turonens.*)

BERENICE. De naam van onderscheidene vrouwen, meestal Egyptische prinsessen. De beroemdste onder haar was de dochter van PTOLOMEUS PHILADELPHUS, die haren broeder EVERGETES huwde. BERENICE EVERGETES hartstogtelijk beminnende, deed, toen haar gemaal in Azië krijg voerde, de gelofte, dat bijaldien hij behouden terug keerde, zij hare schoone lokken aan de godin VENUS zou ten offer brengen. Hij kwam ongedaerd wederom, en BERENICE's hoofdhaar werd in den tempel dezer godin gebragt, waaruit het kort daarna verdween. CONON van Samos verklaarde, dat het in de lucht opgenomen en onder de zevenster in den staart van den leeuw geplaatst was. CALLIMACHUS vervaardigde op deze gelegenheid een dichtstuk, hetwelk thans alleen uit de fraaie vertaling van CATULLUS, *de Coma Berenices*, bekend is. BERENICE werd door haren zoon PTOLOMEUS IV, *Philopator*, en diens schandelijke staatsdienaars SIBIUS ter dood gebragt, 221 jaren v. C.

(*Biographie Universelle.*)

BERGERAC, (SAYINIEN CYRANO DE), werd omtrent het jaar 1620, op het kasteel van *Bergerac* in *Perigord*, geboren. Zijne opvoeding was slechts middelmatig; hij trad vroegtijdig in de krijgsmacht, waarin hij zich niet minder door zijnen moed dan door zijn twistgierig karakter onderscheidde. Onophoudelijk was hij in tweegevechten gewikkeld, hetzij als hoofd-

persoon of als secondant. Zijn neus zeer misvormd zijnde, kon hij niet verdragen, dat iemand er naar keek, en hij die zich deze vrijheid aanmatigde, moest hem met pistool of degen voldoening geven. Nadat hij in den oorlog twee zware wonden had bekomen, verliet hij de dienst, vermaakte zich met letterkunde en werd schrijver. Men wil dat SWIFT hem tot voorbeeld hebbe gekozen: indien dit waar is, dan heeft hier de leerling den meester verre overtroffen. Zijne voornaamste werken zijn: *L'Histoire comique des états et empires de la lune*; *L'Histoire comique des états et empires du soleil*. Zijn stijl is boertig en hekelend.

(*Dictionnaire historique et bibliographique.*)

BERGHEM of **BERCHHEM, (NIKO-LAAS),** werd in 1624 te *Haarlem* geboren. Hij ontving het eerste onderwijs in de schilderkunst van zijnen vader, PIETER KLAASSEN, die echter weinig verdiensten bezat (1). Later kwam hij bij verscheidene brave meesters, zoo als VAN GOJEN, MOJAART, JAN WILS en WEENINK den ouden. In de eerste jaren schilderde BERGHEM veel zeehavens en in lading liggende schepen. Zijne stukken van dien tijd hebben veel overeenkomst met die van den laatstgenoemden meester. De werken van BERGHEM hebben niet het hooge ideale karakter hetwelk die van CLAUDE en CASPAR POUSSIN onderscheidt: zij bewijzen toch eene groote levendigheid van verbeelding, eenen gekuischten smaak en eene vaardigheid met het penseel, welke zelden is geëvenaard. Zijne landschappen zijn gewoonlijk gestoffeerd met ruïnen en schilderachtige groepen van menschen of vee; en deze compositiën, schoon klaarblijkelijk zamengesteld uit bouwstoffen op verschillende tijden en uit onderscheidene bronnen bijeen vergaderd, zijn zoo gelukkig gerangschikt, en hebben zulk een voorkomen van waarheid, dat het moeilijk is te gelooven, dat zij niet onmiddellijk uit de natuur zijn genomen. BERGHEM bezat een uitvoerend vermogen, dat nimmer het doel miste;

(1) Omtrent den naamsoorsprong van BERGHEM, geeft ROUBRAKEN verschillende gissingen op, waarvan ons de volgende het waarschijnlijkst is voorgekomen: «KAREL DE MOOR heeft mij, (ROUBRAKEN) verzekerd, dat die bijnaam oorsprong heeft genomen, bij gelegenheid dat hij het grof verkerft hebbende, zijn vader, die een haastig man was, hem naliep tot in het huis van zijn leermeester (JAN VAN GOJEN, dreigende hem den kop in te slaan, (WAAROP VAN GOJEN tegen zijne andere leerlingen zeide: *Berg hem!* terwijl hij den vader tegenhield, en in zijne oplopendheid stuitte. Dit werd eerst van degenen die zulks wisten voor een spreekwoord gehouden, en naderhand in een toenaam verwisseld, dien hij tot het einde van zijn leven gehouden, en zich zelven daarmee benoemd heeft.

de streek van zijn penseel is vrij en afwisselend, hetzij hij de breedte en rijkheid van het gebladerde wil aanduiden, of ligte en drijvende wolken, of zware rotsen en gebouwen, of doorschijnend water. Zijne afstanden zijn geëvenredigd naar lijnen en tinten, met eene verwonderlijke waarheid der perspectief. In zijn koloriet streefde hij eerder naar harmonie dan naar schitterende levendigheid, en dikwijls deed hij groote werking door breede schaduwen, wier ontkennende eigenschap hij volkomen verstond en uitdrukte. Hij schilderde met ongewone gemakelijkheid en spoed, doch zijne stukken verraden niet het minste spoor van achteloosheid; hij wist juist te eindigen op het punt dat naauwkeurigheid met losheid verbindt.

Toen BERGHEM's roem den hoogsten trap had bereikt, werd hij door den burgemeester van *Dordrecht*, VAN DER HULK, uitgenoodigd, om een groot stuk te schilderen, in wedstrijd met zijnen beroemden tijdgenoot JAN BOTH. De prijs voor elk schilderstuk werd bepaald op 800 gulden, en daarenboven eene aanmerkelijke som voor dengenen, die door hem als overwinnaar zou beschouwd worden. BERGHEM schilderde een bergachtig landschap met ossen, koetjen, schapen, beelden enz., hetwelk voor een zijner beste penseelwerken gehouden wordt. JAN BOTH koos een Italiaansch landschap, glinsterende in de zuivere lucht aan dit land eigen. De beide stukken werden digt bij elkander geplaatst, en door den burgemeester met de grootste oplettendheid bezigtigd. Eindelijk verklaarde deze, dat hij de beide stukken zóó verwonderlijk schoon vond, en derzelver wederzijdsche verdiensten zóó evenredig, dat het hem onmogelijk was, den palm der overwinning aan het een of aan het ander stuk toe te kennen. Edelmoediglijk bood hij nu iederen kunstenaar de som aan, welke hij voor het beste stuk had uitgelooft. «Dit is,» zegt HOUBRAGEN, «het regte middel, om den ijver in de kunstenaars op te wekken, maar raakt thans buiten gebruik.»

BERGHEM was onvermoeibaar in het uitoefenen zijner kunst; hij schilderde, zelfs in den zomer, van het opgaan der zon tot haren ondergang. En nog kon hij aan al de bestellingen, welke hem gedaan werden, niet voldoen. DESCAMPS geeft in zijne levens der Vlaamsche schilders eene lange lijst van BERGHEM's schilderstukken. Op de verkooping der kostbare verzameling van schilderijen van den heer P. DE SMETH te *Amsterdam*, in 1810, hebben

sommige stukken van BERGHEM 1000 ja 2500 gulden opgebracht. De prenten door BERGHEM zelf geëst en zijne teekeningen worden voor ongewoon fraai gehouden en gretig gezocht. Een beschrijvende catalogus derzelfde werd door HENDRIK DE WINTER in 1767 te *Amsterdam* uitgegeven. BERGHEM stierf den 18 Februarij 1683, in den ouderdom van negen en vijftig jaren. In de Westerkerk te *Haarlem* rust zijne asch.

(HOUBRAGEN, DESCAMPS & BRYAN).

BERGMAN, (TOBERN OLOF), een natuuronderzoeker en scheikundige, den 9 Maart 1735 te *Catherinberg*, in de Zweedsche provincie *West-Gothland*, geboren. Zijn vader was aldaar ontvanger der belastingen, en bestemde zijnen zoon voor den kansel of de balie; doch BERGMAN, die op den ouderdom van zeventien jaren naar de hogeschool van *Upsal* vertrok, legde weldra een' grooten weerzin tegen beiden aan den dag, en bepaalde zich, na lang tegenstribbelen zijns vaders, tot de geneeskunde, de wiskunde en natuurlijke historie. Vooral oefende hij zich in de botanie en entomologie (insektenkunde). Hij verzamelde onderscheidene insecten, die vroeger in *Zweden* niet bekend waren, en zond daarvan proeven aan den beroemden LINNAEUS, die met dit geschenk zeer in zijn' schik was. Het eerste geschrift, dat BERGMAN in 't licht gaf, behelsde eene gewigtige ontdekking, aan welker naauwkeurigheid LINNAEUS in den beginne twijfelde, doch die hij kort daarna met grooten lof vermeldde. In eenige vijvers, niet ver van *Upsal*, bespeurde men eene zelfstandigheid, waaraan men den naam *coccus aquaticus* had gegeven, doch welker aard men niet kende. LINNAEUS giste dat het de eijeren waren van een insect. BERGMAN bewees dat het eijertjes waren van eene soort van bloedzuiger, en tien of twaalf diertjes bevatte. Vijf jaren bekleedde BERGMAN te *Upsal* het hoogleeraarsambt in de natuurlijke wijsbegeerte en wiskunde, en werd vervolgens professor in de scheikunde, waarin hij gewigtige ontdekkingen deed, die zijnen naam hebben beroemd gemaakt. Hij ontdekte in het mineraal-water gezwavelde waterstof-gas, en vond de bereiding van kunst-mineraal-water uit. Hij onderzocht scheikundig eene menigte mineralen, en gaf eene klassificatie derzelfde in het licht, waarin de hoofdverdelingen naar hunnen chemischen aard en de onderafdeelingen naar de verscheidenheid van hunnen uiterlijken vorm voorkomen.

Het is onmogelijk, om van al de geschriften van BERGMAN een verslag te ge-

ven; zij beslaan zes octavo deelen, getiteld: *Opuscula Torberni Bergman Physica et Chemica*, behalve eenige andere van minder aanbelang. De gezondheid van BERGMAN schijnt altijd zwak geweest te zijn, en leed ongetwijfeld veel door zijne strenge studiën. Ter herstelling zijner gezondheid de wateren van *Medevi* (eene beroemde mineraal-bron in *Zweden*) gebruikende, stierf hij aldaar den 8 Julij 1784.

(*Conversations-Lexicon.*)

BERKELEY, (GEORGE), een beroemd prelaat en bovennatuurkundig wijsgeer, aan wien POPE, met eenige dichtertelijke vergrooting, alle deugden, die onder den hemel zijn, heeft toegeschreven. Hij werd den 12 Maart 1684 te *Kilern* bij *Thomastown*, in het graafschap *Kilkenny*, geboren. Hij studeerde te *Dublin*. In *Engeland* werd hij bekend met POPE, SWIFT, ADDISON en alle andere vernuften en vermaarde mannen van dien tijd. De hertog van *Grafton* tot lord-luitenant van *Ierland* benoemd, koos hem tot een' zijner kapellaans, en in 1724 werd hij dom-deken van *Derry*. In 1728 zeilde hij naar *Amerika* met het oogmerk, om aldaar een zendelings-collegie te vestigen, ter bekeering der Indianen; doch na een tweejarig verblijf, werd zijn oogmerk verijdeld door sir ROBERT WALPOLE, die de benoodigde fondsen terug hield. In 1733 werd BERKELEY bevorderd tot bisschop van *Cloyne*, en schoon men hem later eenen zetel van de dubbele waarde aanbood, weigerde hij zijne kudde te verlaten. Hij stierf onverwacht, op Zondag den 14 Januarij 1753, liggende op eene rustbank, terwijl zijne echtgenoot hem eene leerrede van den bisschop SHERLOCK voorlas. Hij werd getroffen door eene beroerte van het hart, en gaf zóó plotseling en onmerkbaar den geest, dat zijne dochter, die hem een' kop thee wilde toedienen, het eerst bemerkte, dat hij niet meer was. Zijne werken zijn in 3 deelen 4to bijeen verzameld. In zijne *Principles of human knowledge* en de *Dialogues between Hylas and Philonous*, ontwikkelde hij de zonderlinge theorie van het niet bestaan der stof, welke, zegt hij, slechts in onze verbeelding bestaat.

(ADAM SMITH's *Essays on philosophical subjects.*)

BERKENHOUT, (Dr. JOHN), de zoon van een' Hollandsch koopman, werd omtrent den jare 1730 te *Leeds* geboren. Nadat hij in Pruisische en Engelsche krijgsmid was geweest, studeerde hij in de medicijnen te *Edinburg*, en kreeg in 1765 zijnen graad te *Leyden*, bij welke

gelegenheid hij zijne *Dissertatio medica inauguralis de Podagrâ*, opgedragen aan zijnen bloedverwant den baron VAN BIELEFELD, in 't licht gaf. Hij ging in 1778 met de Britsche commissarissen naar *Amerika*, en kreeg bij zijne terugkomst eene jaarwedde. Hij stierf in 1791, ruim zestig jaren oud. Hij is schrijver van verschillende werken, waaronder melding verdienen: *Biographia Literaria*, een vervolg op CAMPBELL's *Lives of the admirals*, en *Outlines of the natural history of Great Britain and Ireland*. Dr. BERKENHOUT was een man die, schoon zekerlijk de verkwistende loftuigen zijner vrienden niet verdienende, echter zijnen vijanden weinig stof tot berisping heeft gegeven. Hij was werkzaam, krachtig en onvermoeibaar van zijne jeugd af tot in zijne laatste jaren, en alhoewel hij geene aanspraak heeft op den zeldzamen lof van scheppend vernuft, zou het onregtvaardig zijn, hem de verdiensten te ontzeggen, welke toekomt aan hen, die nuttige kundigheden onder het menschdom verspreiden.

(CHALMER's *Biographical Dictionary.*)

BERKHEIJ, (JOHANNES LE FRANÇO VAN), een verdienstelijk Hollandsch dichter en beoefenaar der natuurlijke historie, werd den 23 Januarij 1729 te *Leyden* geboren. Reeds als knaap en jongeling hield hij zich onledig met het opzetten, ontleden en het maken van geraamten van allerlei dieren. Zijne *Natuurlijke historie van Holland* werd met grooten bijval ontvangen, en bezorgde hem het lectoraat in de natuurlijke historie te *Leyden*. Ook zijne verstrooide verhandelingen over deze wetenschap en zijne uitvoerige *Nederduitsche geschiedenis van het rundvee*, hebben hare waarde nog niet verloren. Ook als dichter kan men hem niet alle verdiensten ontzeggen, ofschoon zijne poëzij niet van gezwollenheid en valschen pathos is vrij te pleiten (1). In dezelve komen vele waarachtig dichterlijke plaatsen voor, inzonderheid in

(1) Sommige zijner nabootsingen van de geluiden der ambachtslieden, bij voorbeeld: *de dorscher, hoefsmid, bakker, bliklager*, zijn voortreffelijk. De volgende strekke daarvan tot eene proeve:

Bij den blik- en koperslager
Wordt veelligt de kunst wel grager,
Om door 't oor eens net te raàn,
Hoe zijn tikketoenen slaan.
Als hij zegt:
Echt,
Regt,
Glad,
Tik
Ik
Dik
Blik
Plat.

zijn *Verheerlijkt Leyden*, hetwelk hij op het tweehonderdjarig herinneringsfeest van *Leydens* verlossing heeft vervaardigd. Deze dichtsterlijke redevoering werd door hem, den 4 October 1774 in de Gasthuis-kerk te *Leyden*, zoo meesterlijk voorgedragen, « dat van de ontroering, door zijne ongekunstelde, regt mannelijke welsprekendheid, « bij zijne toehoorders verwekt, maar « zeldzaam eenig voorbeeld in dit land « heeft plaats gehad. » De levenszon van *BERKEHJ* ging treurig onder. Door de uitbarsting van een schip met buskruid geladen, verloor hij in 1807 huis en have. Hij overleed den 13 Maart 1812, ten huize zijner dochter, die hem tot zich genomen had; zijn stoffelijk overschot rust in de St. Pancras- of Hooglandsche kerk te *Leyden*.

(VAN KAMPEN, *Beknopte geschiedenis der Nederlandsche letteren en wetenschappen*, II & III Deel.) ..

BERLICHINGEN, (**GÖTZ** of **GOTTFRIED VON**), een Duitsch ridder, werd te *Jaxthausen* in het Württembergsche geboren, op het stamslot van zijn geslacht, hetwelk tot de tiende eeuw aldaalt. Zijn oom, *KUNO VON BERLICHINGEN*, zorgde voor zijne opvoeding, en nam hem onder anderen in 1495 mede naar den rijksdag van *Worms*. *GÖTZ VON BERLICHINGEN* is merkwaardig in de geschiedenis der middeleeuwen, uit hoofde van zijne vermetele dapperheid en zijnen wettelozen overmoed. Hij leefde onder de regering van keizer *MAXIMILIAAN I*, voorganger van *KAREL V*. *GÖTZ* voerde den bijnaam van *ijzeren hand*, omdat hij zijne regterhand in den strijd verloren hebbende, eene stalen hand daarvoor in de plaats had, waarmede hij, door middel van veren, zijne lans nog kon behandelen. Hij voerde dikwijls krijg met zijne naburen, en omhelsde de partij der boeren tegen de edellieden. In 1513 verklaarde hij de vrije keizerlijke rijksstad *Neurenberg* den oorlog. Met 170 man overviel hij de kooplieden, die van de Leipziger mis terugkwamen, plunderde hen geheel uit, en wierp hen in zijne gevangnissen, ten einde hun een hoog losgeld af te persen. De keizer deed hem nu in den rijksban, en sloeg hem in eene boete van 20,000 gulden. Dit geld werd met moeite bijeen gebragt, en de ridderlijke roover in zijne burgerlijke regten hersteld. Toen hij den keizer op nieuw had beleedigd, werd hij eindelijk door de keizerlijke troepen in een slot belegerd. *GÖTZ* verdedigde zich wanhopend, doch bekwam eene wond, en stierf den 23 Julij 1562. *GÖTHE* heeft hem tot het onderwerp gekozen van een zijner drama's (*Götz von Ber-*

lichingen), hetwelk in *Duitschland* nog zeer geliefd is, zijnde eene schildering van de zeden, gewoonten en den maatschappelijken toestand van de laatste jaren der middeleeuwen, vóórdat het keizerlijk gezag zich, door middel van staande legers en geschut, nadrukkelijk wist te handhaven.

(*GÖTHE*, *Götz von Berlichingen & Madame DE STAEL*, *Allemagne*.)

BERNADOTTE, vorst van *Ponte-Corvo*, zie *KAREL XIV. JAN*.

BERNARD van *Menton* in *Savoije*, aartsdeken van *Aosta*, werd in 923 bij *Annecy* in *Savoije* geboren, en was onder zijne tijdgenooten beroemd wegens zijne geleerdheid en godsvrucht; doch zijne aanspraak op de dankbaarheid der nakomelingschap, is vooral gegrond op de menschlievende stichting van de beide merkwaardige kloosters, op den grooten en den kleinen *St. Bernard*, aan welker geestelijken zoo menig reiziger zijn behoud te danken had. Hij stierf in 1008.

(*Dictionary of Biography*.)

BERNARD van *Thuringen*, een zweepziek kluizenaar der tiende eeuw, die bijna gansch *Europa* in ontsteltenis bragt, door luide te verkondigen, dat het einde der wereld ophanden was. Velen verlieten hunne bezigheden en gingen ter bedevaart; anderen schrikten zoo geweldig bij eene zonsverduistering, dat zij zich in spelonken en holen verborgen. De schrik door dezen waanzinnigen zweeper verspreid, had op het einde der elfde eeuw nog niet geheel opgehouden.

(*Dictionary of Biography*.)

BERNARD, (**CLAUDE**), in 1588 te *Dijon* geboren, die den titel aannam van *de arme priester*, verdient in het geheugen der nakomelingschap te blijven, uit hoofde zijner vurige en volstandige liefde voor de lijdende menschheid. Geheel zijn leven was gewijd aan het ondersteunen, verzorgen en troosten van armen, zieken en gevangenen. Hij riep te dien einde niet alleen de hulp in van de rijken, maar verkocht zijne erfgoederen, die ruim 240,000 gulden opbragten. Hij overleed in 1641.

(*Dictionary of Biography*.)

BERNARD, (**PIERRE JOSEPH**), een Fransch dichter, de zoon eens beeldhouwers, werd in 1710 te *Grenoble* geboren, en bij de *Jezuïten* te *Lyon* opgevoed. Zijne bevallige gedichten verschaften hem de bescherming van den maarschalk *DE COIGNY*, door wiens invloed hij tot secretaris-generaal der dragonders en bibliothek-bewaarder van het kasteel *Choisy-le-Roi* werd aangesteld. In 1771 verloor

hij, ten gevolge eener beroerte, zijn geheugen, en stierf in dien toestand vier jaren later. VOLTAIRE noemde hem *le gentil* BERNARD. Hij is schrijver eener opera, *Castor en Pollux*, welke voor een meesterstuk van lyrisch drama gehouden wordt. *L'art d'aimer*, hetwelk na zijn dood verscheen, en waarin hij OVIDIUS vrij heeft gevolgd, is van den kant der zedelijkheid niet aanbevelenswaardig.

(*Nouvelle biographie classique.*)

BERNARDEZ, (DIEGO), een dichter, in de provincie *Entre Minho e Douro* geboren, en in 1596 gestorven, wordt door zijne landgenooten de Portugeesche THEOCRITUS geheeten. Zijne herders-dichten, onder den titel van *Lyma* (de naam eener rivier), werden een jaar na zijn overlijden te Lissabon uitgegeven, en beleefden menigen herdruk. Ook in andere dichtsoorten slaagde hij gelukkig. BERNARDEZ was zoo wel krijgsman als poëet. Na met ridderlijken moed gestreden te hebben, werd hij door de Mooren, in den noodlottigen slag van *Alcazarquivir*, gevangen genomen.

(*Dictionary of Biography.*)

BERNARDIN DE ST. PIERRE, (JACQUES HENRI), werd in 1737 te *Havre-de-Grace* geboren, en is, zegt men, een afstammeling van den beroemden EUSTACE DE ST. PIERRE, den redder van *Calais*. Op den ouderdom van twintig jaren trad hij in dienst bij de genie, en diende achtereenvolgens op *Malta*, in *Rusland* en *Polen*. Bij zijne terugkomst in *Frankrijk*, werd hij tot kapitein der genie benoemd, en naar *Isle de France (Mauritius)* gezonden. Na verloop van drie jaren kwam hij met geen ander fortuin terug, dan eene verzameling van schelpen en insecten, en een verhaal zijner reis. Dit laatste, (zijne eerste lettervrucht), werd in 1773 in 't licht gegeven, en van toen af wijdde hij zich bij voorkeur aan de letterkunde toe. Zijne *Etudes de la nature* verschenen in 1784, en werden menigmaal herdrukt. Vier jaren daarna volgde zijn *Paul et Virginie*; dit aanlokkend verhaal drukte het zegel op zijn letterkundigen roem. Gedurende het Fransche schrikbewind ontkwam hij naauwelijks het schavot. NAPOLEON en diens broeder JOSEPH schonken hem eene jaarwedde, welke zijne laatste dagen veraangenaamde. Hij stierf in 1814. Zijne *Harmonies de la nature* is een werk, hetwelk eerst na zijn dood is uitgegeven. De beste uitgave zijner werken is in twaalf octavo deelen. De wijsgeerige denkbelden van BERNARDIN DE ST. PIERRE zijn nu en dan buitensporig; doch de zuiverheid zijner zedekunde en

de fraaiheid van zijn stijl verdienen den hoogsten lof. Op den ouderdom van 54 en 64 jaren twee jeugdige meisjes gehuwd hebbende, zeide men, schertsender wijze, dat hij ditmaal *les harmonies de la nature* uit het oog had verloren.

(*Dictionnaire historique des grands hommes.*)

BERNAUER, (AGNES), was de deugdzame schoone dochter van eenen armen burger van *Augsburg*, KASPAR BERNAUER, uit *Baden* geboortig. Hertog ALBRECHT van *Beijeren*, eenige zoon van den regerende hertog ERNST, zag dit jeugdige meisje eerst bij gelegenheid, dat eenige adellijke geslachten, hem ter eere, te *Augsburg* een tournoospel gaven. Hij huwde haar heimelijk, en voerde zijne schoone gemalin naar het slot *Vohburg*, hetwelk hij van zijne moeder geërfd had. Hier sleten zij gelukkige dagen, tot dat ALBRECHT's vader het in den zin kreeg, zijnen zoon aan ANNA, dochter van ERIK, hertog van *Brunswijk*, uit te huwelijken. ALBRECHT zwoer dat AGNES zijne gemalin was, en hij haar nimmer zoude verstooten. Hij vertoonde haar nu openlijk als hertogin van *Beijeren*, gaf haar als zoodanig eene talrijke hofhouding en het kasteel *Straubing* tot woonplaats. Zoolang ALBRECHT's oom, hertog WILHELM, die zijn neef hartelijk liefhad, leefde, bleef het geluk van het jeugdig echtpaar ongestoord. Doch zoodra deze overleden was, vierde hertog ERNST zijn haat en wrok den ruimen teugel. AGNES werd, bij gelegenheid dat haar trouwhartige gemaal afwezig was, overrompeld, gevangen genomen en haastig ter dood gebragt. Ten opzichte van hertog ALBRECHT van tooverij beschuldigd, werd zij den 12 October 1435 door beulsknechten gebonden, naar de brug over den *Donau* gesleept, en in tegenwoordigheid van het volk in den stroom geworpen. De golven wierpen haar weder op den oever. Nu schoot de beul toe, sloeg eenen haak in hare schoone goudgele lokken, en duwde haar onder water tot dat zij verdronk. Verwoed over deze gruweldaad, greep ALBRECHT naar de wapenen, en verwoestte de landen zijns vaders. Vergeefs trachtte hertog ERNST zijn zoon te verbidden. Eindelijk gelukte het keizer SIGISMUND, vader en zoon met elkander te verzoenen, en ALBRECHT tot een huwelijk met ANNA van *Brunswijk* over te halen. Ten einde de verlorene liefde zijns zoons te herwinnen, beval hertog ERNST zelf, om over het graf der ongelukkige AGNES eene bidkapel te bouwen, waar dagelijks missen voor de rust harer ziel moesten gelezen worden. Lang bleef

de ongelukkige liefde van ALBRECHT en AGNES bij het volk in aandenken. Graaf TÖRRING heeft haar tot het onderwerp eens treurspels gekozen; ook JUL. KÖRNER heeft deze stof bearbeid.

(*Conversations-Lexicon.*)

BERNERS of **BARNES**, (**JULIANA**), zuster van lord BERNERS, werd omtrent den jare 1388 in het graafschap *Essex* geboren. Zij was prioeres van het nonnenklooster te *Sopewell*, en schreef *the Boke of Hawkyng and Huntynge*, hetwelk dus over de valkenjagt en het jagen handelt, en een der eerste werken is, welke in *Engeland* gedrukt zijn.

(*Dictionary of Biography.*)

BERNHARD, (**ST.**), de eerste abt van *Clairvaux*, werd in 1091 te *Fontaines* in *Bourgondië* uit aanzienlijke ouders geboren. Hij weigerde volstandig alle geestelijke waardigheden; doch zijne deugden verworven hem eenen grooteren invloed op de Christen-wereld, dan de paus zelf bezat. De twisten in de kerk werden dikwijls aan zijne beslissing overgelaten. Men noemde hem den *honigpurenden leer-aar*, en zijne geschriften eenen stroom van het Paradijs. LUTHER zegt van hem: «Is er ooit een godvruchtige en vrome monnik geweest, dan was het st. BERNHARD, dieu ik veel hooger schat dan alle monniken en priesters op den ganzen aardbodem.» Hij bevorderde door zijne ongemeene welsprekendheid den kruistogt van het jaar 1146, en stilde toenmaals in *Duitschland* de verbittering tegen de Joden, welke de monniken hadden opgewekt. Hij stierf den 20 Augustus 1153, en werd door ALEXANDER III in 1174 heilig verklaard. Er bestaat van zijne werken eene uitgave in twee deelen folio, door MABILLON bezorgd.

(A. NEANDER, *der heil. B. und sein Zeitalter*. ELLENDORFF, *der heil. B. und die Hierarchie seiner Zeit.*)

BERNHARD, (**KAREL**), hertog van *Saksen-Weimar*, luitenant-generaal in Nederlandsche dienst, den 30 Mei 1792 te *Weimar* geboren, is de tweede zoon van wijlen den groothertog KAREL AUGUST, die hem eene voortreffelijke opvoeding liet geven. Reeds in 1806 streed hij als vrijwilliger in het leger van den vorst van *Hohenlohe*, bij *Jena*. Nadat zijn vader tot het Rijnverbond was toegetreden, kwam hij in koninklijk Saksische dienst, werd bevelhebber van het regiment granadiers, en leefde sedert dien tijd in *Dresden*, waar de majoor RÜHLE VON LIENSTERN als gouverneur zijne studiën bestuurde. Als majoor van den algemeenen staf, trok hij (1809) met het Saksische

leger, onder aanvoering van BERNADOTTE, tegen *Oostenrijk* op, waar hij zich in den slag bij *Wagram*, door persoonlijke dapperheid zoo zeer onderscheidde, dat zijn naam in de Fransche legerberigten eervol vermeld werd. In den zomer van 1812 tot luitenant-kolonel benoemd, onttrok hij zich, op aandrang zijns vaders, aan den veldtogt naar *Rusland*, en ging met onbepaald verlof naar *Italië* en *Frankrijk*. Ook na zijne terugkomst, in de lente van 1813, hield hij zich van het wapengedruisch verwijderd, en eerst na den slag van *Leipzig* kwam hij in October 1813 weder bij zijn regiment, zijnde middelerwyl tot overste bevorderd. Hij bestierde als bevelhebber de belegering van *Torgau*, streed vervolgens in 1814 in *Holland* en *Vlaanderen* tegen de Franschen, en bleef hier, tot dat hij, ten gevolge van staatkundige verdeeldheid onder de Saksische troepen, in Mei 1815 zijn afscheid nam, en als overste van het regiment *Oranje-Nassau* in dienst trad van den koning der *Nederlanden*. Tot de tweede brigade der divisie *Perponcher* behoorende, verving hij, als oudste stafofficier, bij het uitbreken der vijandelikheden, haren bevelhebber, die eenige dagen te voren door een toeval ongeschikt voor de dienst was geworden. Hij nam den 16 Junij een roemrijk aandeel aan den slag bij *Quatre-Bras*, en twee dagen later aan dien van *Waterloo*. Toen, na de inneming van *Parijs*, zijn regiment aan den hertog van *Nassau* (wien de koning der *Nederlanden* zijne Duitsche bezittingen afstond) werd toegewezen, kwam hij in November naar *Holland* terug, werd bevelhebber eener brigade infanterie en in 1816 generaal-majoor. Op zijn geboortedag trad hij in den echt met MA, jongste zuster van den regerenden hertog van *Saksen-Meiningen*. In den aanvang van het jaar 1819 werd hij benoemd tot provinciaal-commandant van *Oost-Vlaanderen*, en vestigde toen zijn verblijf te *Gent*. In 1826 werd hem het opzicht over het derde militaire commandement en in 1829 de rang van divisiecommandant opgedragen. De hertog kocht nu zelfs in *Oost-Vlaanderen* eigendommen, verfraaide door aanbouw zijne bezittingen, en begon meer en meer aan het gezellig verkeer met de Gentenaren deel te nemen. Dit baatte hem echter weinig bij het uitbarsten der Belgische omwenteling in 1830. Aan het huis van *Oranje* getrouw blijvende, werd hij grovelijk beleedigd, en zijn slot geplunderd. Door overmagt gedrongen, moest hij stad en vesting aan de Belgen overlaten; hij trok op *Antwerpen* terug, alwaar hij zich met

CHASSÉ in de citadel vereenigde. Van hier naar *Holland* teruggeroepen, werd hij tot luitenant-generaal benoemd, en in Mei 1831 aan het hoofd van het burgerlijk- en militair-bestuur van het groothertogdom *Luxemburg* geplaatst. Na zijne terugkomst van daar, vertrouwde hem de koning het opperbevel over de tweede afdeeling des legers. Deze divisie vormde in den tiendaagschen veldtog, (Augustus 1831) den linkervleugel, en kweet zich luisterrijk van de haar opgedragene taak.

Den tijd, die den hertog, voor en na den Belgischen opstand, van zijne krijgs-manspligten overbleef, wijdde hij aan ernstige studiën en belangrijke reizen. In de jaren 1825 en 1826 ondernam hij eene reis naar *Noord-Amerika*; zijne beschouwingen en opmerkingen over dit land, werden in den vorm van een dagboek, door VON LUDEN, onder den titel van: *Reise des Herzogs Bernhard von Sachsen-Weimar durch Nord-Amerika*, in twee deelen te *Weimar* in 1828 uitgegeven. In het jaar 1833 woonde hij de groote manoeuvres bij van het in *Opper-Italië* samengetrokken Oostenrijksche leger. Volgens hield hij zich bezig met de uitgave van zijn *Précis de la campagne de Java* en 1811, welke in 1834 met kaarten en plannen in den *Haag* verscheen. Zijne jongste reis, welke hij in gezelschap van zijnen in 1839 gestorven oudsten zoon, WILHELM, ondernam, ging over *Hamburg* naar *Petersburg* en *Odessa*, van waar hij met de keizerlijke familie en den aartshertog JOHANN eenen uitstap deed naar de *Krim*, vervolgens naar *Konstantinopel*, de *Archipel* en *Smirna*, en over *Malta*, *Sicilië* naar *Napels*. Zijne familie bestaat uit drie zonen en twee dochters, EDUARD, geb. in 1823, HERMANN, geb. in 1825, FRIEDRICH, geb. in 1827, ANNA, geb. in 1828 en AMALIA, geb. in 1830.

(*Conversations-Lexicon*.)

BERNI, (FRANCESCO), werd in 1490 in het dorp *Lamporecchio*, in *Toscane*, geboren. Hij werd geestelijke en een der uitstekendste Italiaansche dichters der zestiende eeuw. Zijne vrolijke inborst en zijn aangenaam onderhoud bragten hem in gunst bij ALESSANDRA, hertog van *Florence* en diens neef, kardinaal IPPOLITO DE MEDICIS. De beide neven waren heimelijk elkander vijandig, en de kardinaal IPPOLITO begunstigde de plannen der Florentijnsche misnoegden, die het hertogelijk juk wilden verbreken. IPPOLITO stierf echter in 1535 plotseling aan vergift, hem door een' zijner bedienden, op het aandrijven van den hertog (zoo als algemeen geloofd werd) toegediend. Er kwam eene

vertelling in omloop dat BERNI, die met beiden gemeenzaam omging, door ALESSANDRA was overgehaald om IPPOLITO te vergeven, en te gelijktijd door IPPOLITO om ALESSANDRA door middel van vergift uit den weg te ruimen, en dat hij, ten gevolge zijner weigering, zelf door een' der beide mededingers werd vergiftigd. Doch BERNI overleefde IPPOLITO een jaar, zoodat de kardinaal hem niet konde vergeven, en de hertog BERNI's tusschenkomst geenszins noodig had. Daarenboven maakt het vrolijk en zorgeloos karakter van BERNI het onwaarschijnlijk, dat men hem tot het plegen van zulk eene misdaad bekwaam zou geacht hebben. BERNI stierf den 26 Mei 1536, en wordt gehouden voor den besten schrijver van Italiaansche boertige poëzij. Hij arbeidde den *Orlando Imamorato* van BOJARDO om; zijne luimige gedichten (*Poesie Bulesche*) werden eerst na zijnen dood bijeen verzameld, behalve een of twee, die bij zijn leven in 't licht waren verschenen. Ook schreef BERNI eenige Latijnsche verzen, welke in 1562, in de verzameling *Carmina quinque Etruscorum poetarum*, te *Florence* zijn uitgegeven. Zij worden door TIRABOSCHI geroemd als gelukkige navolgingen van den stijl van CATULLUS.

(MAZZUCHELLI, *Scrittori d'Italia* & STEWART ROSE'S *Life of BERNI*.)

BERNIER, (FRANÇOIS), een Fransch geneeskundige en beroemd reiziger. Hij werd te *Angers* geboren, en zette zich te *Montpellier* als doctor neder, doch reisde in 1655 naar het Oosten. Hij trok door *Syrië* en *Egypte*, bezocht de *Indiën*, waar hij zich verscheidene jaren ophield, en geneesheer werd van den beroemden AURENG ZEB, keizer der Mongollen. Naar *Frankrijk* terug gekeerd, gaf hij zijne reizen uit; een werk waaraan groote waarde wordt toegekend. Hij stierf in 1688 te *Parijs*. BERNIER werd van wege de bevalligheden van zijn ligchaam en zijnen geest algemeen bewonderd. Zijn voornaamste werk, behalve zijne reizen, is eene beknopte samenvatting van GASENDI'S wijsbegeerte, in acht deelen.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*.)

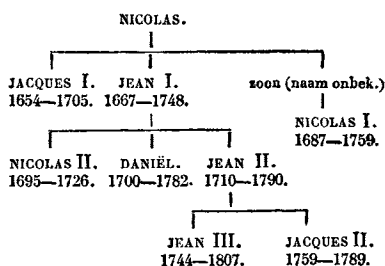
BERNINI, (GIOVANNI LORENZO), geboren te *Napels* in 1598, was de zoon van PIETRO BERNINI, een' Florentijnsch schilder en beeldhouwer. Toen de jonge BERNINI nog een kind was, zette zijn vader zich te *Rome* neder, om aldaar, op last van paus PAULUS V, aan de Borghesische kapel in *Santa Maria Maggiore* te arbeiden. De jeugdige BERNINI verried eene groote geschiktheid voor de beeldhouwkunst; op den ouderdom van tien jaren

beitelde hij een marmeren borstbeeld, hetwelk algemeen werd bewonderd; de paus ontbood den vluggen knaap, en beval hem den kardinaal MAFFEO BARBERINI bijzonder aan. Op den ouderdom van zeven-tien jaren vervaardigde BERNINI de fraaije groep van APOLLO en DAPHNE, welke naderhand in de *Villa Borghese* geplaatst is. Met niet minder vlijt legde hij zich op de bouwkunde toe. GREGORIUS XV, die PAULUS V opvolgde, gebruikte hem tot onderscheidene werken, schonk hem jaarwedden en benoemde hem tot ridder. Op uitnoodiging van LODEWIJK XIV begaf hij zich naar *Frankrijk*, waar hij acht maanden vertoefde, en onderscheidene beeldhouwwerken vervaardigde, onder anderen een borstbeeld van den koning, die hem daarvoor koninklijk beloonde. Na zijne terugkomst in *Rome*, vervaardigde BERNINI uit dankbaarheid een standbeeld van LODEWIJK XIV te paard, hetwelk later te *Versailles* werd opgericht. Nog op den ouderdom van tachtig jaren beitelde BERNINI een' marmeren Christus-kop, welken hij aan CHRISTINA van *Zweden* aanbod, die hem bij voortdurend hare welwillendheid had betoond. De koningin weigerde dit onwaardebaar geschenk aan te nemen, zeggende dat zij niet rijk genoeg was, om het waardiglijk te vergoeden. Bij zijn testament vermaakte BERNINI echter dit kunststuk aan gemelde vorstin. Behalve vele werken van BERNINI, als schilder, beeldhouwer en bouwkunstenaar, vermelden wij nog de groote fontein op het plein *Navonna* te *Rome*. Algemeen twijfelde men aan de mogelijkheid, om aan die fontein het noodige water te verschaffen. «Doch terwijl de paus, op «zekeren tijd, het werk bezigtigende, «daaromtrent zijnen twijfel te kennen gaf, «viel, nadat hij reeds in zijn rijtuig gestapt was, onverwachts het bekleedsel «weg, en openden zich al de monden «dezer prachtige fontein. De paus geheel «verrukt, stapte uit de koets, om BERNINI «te bedanken, en omhelsde hem, in het «aanzien van het gansche volk.» BERNINI stierf te *Rome* in 1680, twee en tachtig jaren oud, geëerd en betreurd door allen, en werd in de kerk *Santa Maria Maggiore* begraven. Zijne nalatenschap bedroeg ongeveer 1,200,000 gulden. Hij was een der gelukkigste en best beloonde kunstenaars, die er immer geweest zijn.

(MILAZIA, *Vita del BERNINI* & NIEUWENHUIS, *Woordenboek van kunsten en wetenschappen*.)

BERNOUILLI, de naam eener familie, welke in de geschiedenis der wiskunde bekend is door de verdiensten van acht

harer leden, wel niet alle even beroemd; doch een zekere graad van beroemdheid wordt opmerkenswaardig, wanneer hij een deel uitmaakt van een aanzienlijk geheel. Het geslacht der BERNOUILLI's is oorspronkelijk uit *Antwerpen*, dat naar *Frankfort* uitweek, om de godsdienst-vervolgingen van den hertog van *Alva* te ontgaan. Eindelijk zette zich dit geslacht te *Bazel* neder. NICOLAS BERNOUILLI, de onmiddellijke voorvader van het onderwerp van ons artikel, bekleedde aldaar eenen hoogen rang, en werd opgevolgd door een' zoon, thans onbekend. Hij had elf kinderen, van welke twee de meest beroemde van de acht BERNOUILLI's zijn, en een ander, wiens naam wij niet hebben kunnen opsporen, was de vader van een' derden. Doch wij kunnen het gansche geslacht best doen kennen door het volgende geslachtkundig diagram, hetwelk den algemeenen voorvader en de acht bedoelde afstammelingen bevat. Wij voegen er de geboorte- en sterfjaren bij.

Hoeveel onderscheiding deze mannen ook verdienen, zijn echter de voorvallen uit hun leven van weinig belang, behalve ten opzichte der geschiedenis van de wetenschappen, welke zij beoefenden; doch het is onmogelijk om hier van hunne werken zoo breedvoerig te spreken, als derzelve waarde wel zou vorderen; men zou dan tevens de geschiedenis der wiskunde gedurende eene eeuw moeten te boek stellen. Wij bepalen ons alzoo hoofdzakelijk bij JEAN BERNOUILLI, die den 27 Julij 1667 te *Bazel* werd geboren. Hij was het negende kind zijns vaders, die hem, schoon voor den koophandel bestemd, in 1682 liet studeren. Hij werd in 1685 meester in de vrije kunsten, bij welke gelegenheid hij eene thesis in Grieksche verzen voorlas, ter wederlegging van het goddelijk regt enz., betoogende, dat de vorst voor zijne onderdanen is geschapen. Hij studeerde vervolgens in de medicijnen, doch begon zich ijverig op de wiskunde toe te leggen. In 1690 reisde hij naar *Genève* en *Frankrijk*, waar hij

kennis maakte met mannen als MALEBRANCHE, de CASSINI's, DE L'HÔPITAL, enz. Hij keerde in 1692 naar *Bazel* terug, en van dien tijd af dagteekent zijne briefwisseling met LEIBNITZ. Den 6 Maart 1694 trad hij in den echt met DOROTHEA FALCKNER, en werd doctor in de medicijnen, bij welke promotie hij eene dissertatie hield over de beweging der spieren.

In 1695 werd hij professor in de wiskunde te *Groningen*, waar hij bleef totdat hij zijnen broeder JACQUES in 1705 te *Bazel* opvolgde, alwaar hij den 1 Januarij 1748 overleed. Bij alle uitstekende hoedanigheden is BERNOULLI niet van twistziekte en afgunst vrij te pleiten. Het veel geruchtmakende dispuut tusschen hem en zijnen broeder JACQUES, kenschetst zoo zeer den toenmaligen staat der wetenschap, dat het wel de moeite waard is er kortelijk bij stil te staan. In vroegere eeuwen hadden wiskundigen, die eene bijzondere oplossing van een moeilijk vraagstuk hadden gevonden, de gewoonte, dit als eene uitdaging aan anderen ter oplossing voor te stellen. JEAN BERNOULLI was reeds vóór 1696 met eene menigte vraagstukken voor den dag gekomen, welke, schoon aan alle wiskundigen voorgesteld, vooral zijnen oudsten broeder ter uitdaging werden voorgelegd, op wiens gevestigden roem hij zeer afgunstig was. In 1696 verscheen het wel bekende voorstel van JEAN BERNOULLI, wegens de *Brachystochrone* of de *linea celerrimi descensus*. Hetzelve werd opgelost door LEIBNITZ, NEWTON, DE L'HÔPITAL en zijnen broeder JACQUES BERNOULLI. «Zij ontdekten dat een ligchaam, om van een punt tot een ander onder hetzelve, doch niet verticaal geplaatst punt, in den kortst mogelijken tijd, vrijelijk neder te dalen, eene *cycloïde* moet beschrijven.» JACQUES BERNOULLI meende nu dat het hoog tijd werd, om zijnen broeder eens vooral van zijne meerderheid te overtuigen, en voegde bij zijne oplossing tevens eene tegenuitdaging, bekend onder den naam van de *Isoperimeters*. Hij beloofde dat iemand van zijne kennis (waarschijnlijk hij zelf) aan JEAN BERNOULLI lof en een vijftig gulden daarenboven zou geven, indien hij dit voorstel binnen drie maanden oploste, en zijne oplossing binnen het jaar bekend maakte. JEAN BERNOULLI antwoordde zijnen broeder, dat hij, in plaats van drie maanden, slechts drie minuten noodig had gehad, om het geheim te ontdekken, en eischte de vervulling der gedane belofte, er bijvoegende dat, wijl het hem zoo weinig moeite had gekost, bij het geld aan de armen zou geven.

JACQUES BERNOULLI gaf nu op eenen gematigden toon in het *Journal des Savans* ten antwoord, dat de oplossing zijns broeders niet deugde. De stellige toon zijns broeders, dien hij voor geen grootspreker kende, verontrustte JEAN BERNOULLI; deze herzag nu zijn werk, verbeterde het naar zijn inzien, bekende dat hij te haastig was geweest, en eischte op nieuw de uitgelooft belooning. Tevens gaf hij een nieuw voorstel ter oplossing, en loofde daarvoor 200 gulden uit. JACQUES BERNOULLI antwoordde: «Ik raad mijnen broeder aan, zijne oplossing nog eens over te zien, en mij te zeggen of hij nog denkt dat zij de ware is; en ik verklaar dat, zoodra ik mijne oplossing heb openbaar gemaakt, verontschuldigingen van overhaasting niet meer zullen aangenomen worden.» JEAN BERNOULLI antwoordde, dat hij zijne oplossing niet zou overzien, wijl hij zijnen tijd beter besteden kon tot het maken van nieuwe ontdekkingen. JACQUES BERNOULLI merkte hierop aan, dat, bijaldien hij in drie minuten het gansche geheim had ontdekt, zes minuten het aantal zijner nieuwe ontdekkingen gewis niet veel zouden verminderen. JEAN BERNOULLI zond de demonstratie zijner oplossing aan LEIBNITZ, (die weigerde zijne gedachte er over te zeggen), verklarende dat hij op dit voorstel niet langer wilde terugkomen. JACQUES BERNOULLI gaf intusschen zijne oplossing, zonder demonstratie, in de maand Julij 1700, in 't licht. LEIBNITZ en DE L'HÔPITAL erkenden hare naauwkeurigheid, en gaven daarvan kennis aan den hooghartigen JEAN BERNOULLI, die zelfs op zijn eigen zoon DANIEL BERNOULLI naijverig was. De volgende anecdote wordt ons door CONDORCET verhaald: «Op zekeren dag gaf hij aan zijn zoon DANIEL, (toen een jongeling), een voorstel, om zijne kracht te beproeven. De knaap nam het mede, loste het op, en kwam blijmoedig terug, denkende over zijn werk geprezen te zullen worden. Gij hadt het op staan den voet moeten doen — was alles wat hij ten antwoord kreeg, op eenen toon en met gebaren, welke zijn zoon tot op den laatsten dag zijns levens niet kon vergeten.» Het eenige voorbeeld dat wij van BERNOULLI's onbaatzuchtigheid weten, is zijn gedrag omtrent EULER, wiens talent voor de wiskunde hij aanmoedigde door hem zelfs afzonderlijk onderwijs te geven.

Het is niet te ontkennen, dat de wiskundige wetenschappen aan JEAN BERNOULLI groote verplichting hebben. Hij vond de *exponentiaal*-rekening uit, welke hij in

1697 bekend maakte. Aan hem en zijnen broeder heeft men eene uitstekende bewerking der *differentiaal*-rekening te danken. De werken van JEAN BERNOULLI beslaan 2 octavo deelen, en bevatten eene menigte ontdekkingen, welke echter niet van dien aard zijn, dat wij er ten nutte van den gewonen lezer bij behoeven stil te staan. De wiskundige kan de *éloge* de JEAN BERNOULLI, door D'ALEMBERT taadplegen. (LACROIX, *Calc. Diff. et Int.*)

BERNSTORFF, (JOH. HARTWIG ERNST, graaf van), werd den 13 Mei 1712 te *Hanover* geboren. Hij ontving eene uitmuntende opvoeding, en trad vroegtijdig in Deensche staatsdienst. **FREDERIK de Groote** noemde hem het orakel van *Denemarken*. Als eerste staatsdienaar verdiende hij allen lof wegens zijn uitmuntend bestuur en de aanmoediging waarin handel en fabrieken, kunsten en wetenschappen zich mogten verheugen. Doch den grootsten roem heeft hij verworven door het afschaffen der lijfeigen-schap, en van de vroom- en heerendiensten op zijne landgoederen. De dankbare boeren rigtten hem eene fraaije eerzuil op, eene hulde welke nimmer beter verdiend werd. Ook verdeelde **BERNSTORFF** onder de armbesturen een vierde gedeelte van zijn jaarlijksch inkomen. Deze weldoener der menschheid moest in 1770 voor eenen nieuwen gunsteling van **CHRISTIAAN VII** wijken. **BERNSTORFF** begaf zich naar *Hamburg*, en toen hij, na den val van **STRUENSEE** op de vereerendste wijze werd terug geroepen, verraste hem den 19 Februarij 1772 den dood. Veel had hij voor den bloei van *Denemarken* gedaan. Vroeger zag men bijkans nimmer de Deensche vlag op de *Middellandsche Zee* wapperen, en nu werd zij door meer dan 200 Deensche schepen bevaaren.

(*Materialien zur Statistike der Dänischen Staaten.*)

BERNSTORFF, (ANDR. PETER, graaf van), een neef des vorigen, die zich in menig opzigt als staatsminister nog grooteren roem verwierf. Hij werd den 28 Augustus 1735 te *Gartow* in het hertogdom *Brunswijk-Luneburg* geboren, waar zijn vader aanzienlijke goederen bezat. Na afloop zijner academische studiën te *Leipzig* en *Göttingen*, en groote reizen in *Engeland*, *Zwitserland*, *Frankrijk* en *Italië*, kwam hij in 1755 als kamerjonker in Deensche dienst. Hij werd, tegelijk met zijnen neef, tot den gravenstand verheven, en in 1769 tot geheimraad benoemd. Doch de nieuwe gunsteling **STRU-**

ENSEE wist te bewerken, dat hij zijn ontslag kreeg; doch na **STRUENSEE's** val terug geroepen, klom hij weldra op tot de waardigheid van minister. Hij was steeds een beschermer der burgerlijke regten en een welsprekend verdediger van de vrijheid der drukpers. «De vrijheid der drukpers,» zeide hij, «is eene groote weldaad; de zegen van het wijs gebruik derzelve weegt ruimschoots op tegen het nadeel, dat zij kan berokkenen. Zij is een onvervreemdbaar regt van elke beschaafde natie, door welker krenking eene regering zich zelve verlaagt.» De drukpers onder zijn bestuur geheel onbelemmerd blijvende, werd *Denemarken* destijds eene schuilplaats voor de vrijheid van gedachten van gansch *Duitschland*. Hij zorgde met onbekrompene wellwillendheid zoowel voor den handel en de fabrieken als voor het krijgswezen, de scheepvaart en den landbouw. Hij stierf den 21 Junij 1797, diep betreurd door vorst en onderdaan. **FREDERIK VI**, toenmaals kroonprins, zat dagelijks aan zijn krankbed, en bij de lijkstaatsie voegde hij zich bij de zonen van *Denemarken's* weldoener.

(*EGGERS, Denkwürdigkeiten aus dem Leben des Staatsministers VON BERNSTORFF.*)

BERONICIUS, (PETRUS JOHANNES). Het is tot nog toe een raadsel gebleven, waar deze zonderlinge man het eerste levenslicht heeft aanschouwd. In het midden der zeventiende eeuw leefde hij in *Zeeland*, en wekte de verwondering van allen die hem naderden. Hij was niet alleen bedreven in de Fransche, Engelsche en Italiaansche talen, maar verstond volmaakt het Grieksch en Latijn, en was in al deze talen voortreffelijk dichter, waarvan hij meer dan eens de verbazendste proeven heeft gegeven. Wanneer men hem naar zijn vaderland vroeg, dan antwoordde hij, dat daar waar het hem wel ging, zijn vaderland was. Jammer dat dit zonderling vernuft in eene gemeene leefwijze zijn grootst behagen vond. «Veel-tijds won hij den kost met schoorsteen-vegen, met scharen en messen slijpen, of verrigtte iets anders dat morsig was, en geene verdienste aankondigde; zijnde dit de lust en het leven van hem, die zich om voedsel en deksel weinig bekommerde, schoon hij anders dacht ten opzigte van den drank. Vele dagen achtereen zat hij in de gemeenste kroegen, onder het slechtste soort van volk, met den neus in het glas, om aan zijn drinklust te voldoen.» Men heeft hem in eene moddersloot dood gevonden en

volkomen gekarakteriseerd in het volgende grafschrift:

«Hier ligt een wonderlijke geest,
«Die leefde en stierf gelijk een boest.
«Hier ligt een wonderlijke Sater:
«Hy leefde in wijn, en stierf in water.»

BERONICIUS, die HORATIUS, VIRGILIUS, JUVENALIS en grootendeels CICERO, PLINIUS, HOMERUS en ARISTOPHANES van buiten kon opzeggen, heeft nagelaten *Georgarchontomachia* (Boeren- en Overheids-strijd), een geestig verhaal van den aanval der boeren op *Middelburg* in 1672. Dit zonderling gedicht, uit zijnen mond opgeschreven, werd onderscheidene malen in het Nederduitsch vertolkt. De vrije vertaling in proza van P. RABUS in 1691, wordt voor de beste gehouden. «Het afbeeldsel dat ons van BERONICIUS in eene letterschilderij is nagebleven, vertoont hem als een klein, roetzwart, dik, rond mannetje, oud en slordig gekleed.»

(*Nederlandsche Mannen en Vrouwen*; *KOK, Vaderlandsch Woordenboek*.)

BEROSUS, een geleerd Babylonisch priester, bloeide in den tijd van ALEXANDER den Grooten, en schreef in het Grieksch drie boeken over de Babylonisch-Chaldeeuwsche geschiedenis, welke thans verloren zijn, hetgeen des te meer te bejammeren is, omdat hij voor de zamenstelling gebruik gemaakt had van de overoude Tempelarchieven van *Babylon*. JOSEPHUS, EUSEBIUS, SYNCELLUS en anderen, hebben ons uit dit werk nog eenige brokstukken bewaard, welke van hooge waarde worden beschouwd, wijl dezelve eenige belangrijke ophelderingen geven over de meest verwarde punten der oudste geschiedenissen van *Midden-Azië*. RICHTER heeft deze fragmenten verzameld in *BEROSI, Chaldaeorum historiae quae supersunt*. De in 1498 te Rome door EUCHARIUS SILBER in het Latijn uitgegevene en later dikwijls herdrukte *Antiquitatum libri quinque cum commentariis* JOANNIS ANNI van BEROSUS, zijn een pseudoniem namaaksel van den Dominikaner monnik GIOVANNI NANNI te *Viterbo*. Ook wil men dat BEROSUS op het eiland *Cos* eene sterrekundige school heeft geopend, en eenen nieuwen zonnewijzer uitgevonden. Sommigen echter willen, dat de geschiedschrijver en de astronoom twee verschillende personen zijn geweest.

(*Conversations-Lexicon*; *Dictionary of Biography*.)

BERQUEN of BERKEN, (LOUIS DE), in de vijftiende eeuw van aanzienlijke ouders te *Brugge* geboren, was de eerste die in 1456 de kunst uitvond om diamanten te klieven en te slijpen, door middel van een wiel en diamantpoeder.

Zijn kleinzoon ROBERT DE BERQUEN is schrijver van een werk getiteld: *Merveilles des Indes orientales*, Paris 1661, in 4°., zijnde eene verhandeling over edelgesteenten.

(*Dictionary of Biography*.)

BERQUIN, (ARNAULD), werd in 1749 te *Bordeaux* geboren. Hij was een sierlijk schrijver, en maakte zich aanvankelijk bekend door zijne liefelijke herdersdichten, welke door LA HARPE werden geprezen. Onder den titel van *Tableaux anglais* vertaalde hij onderscheidene brokstukken uit de Engelsche letterkunde. Hierop volgden zijne voortreffelijke verhalen voor de jeugd, getiteld: *l'Ami des enfants et de l'adolescence*, 6 deelen, die in onderscheidene talen zijn overgebracht. De meeste dezer vertellingen zijn naar WEISSE of naar MISS TRIMMER bearbeit; doch BERQUIN heeft zoo gelukkig den kindertoon weten te treffen, dat zijn werk als oorspronkelijk kan worden beschouwd. Met veel bedachtzaamheid schreef hij een tijd lang den *Moniteur*, en gaf met GROUVELIN het *Feuille villageoise* uit, dat veel tot verlichting der laagste volksklassen heeft bijgedragen. Hij was een der candidaten, die in 1791 voor de opvoeding van den dauphin (kroonprins) werden voorgedragen; hij stierf echter voordat de keus geschied was, den 21 December 1791. Zijne gezamenlijke werken beslaan 60 boekdeelen.

(*Nouvelle Biographie classique*.)

BERRUYER, (JOSEPH ISAAC), een Fransch Jezuït, in 1682 te *Rouen* geboren, is schrijver van *l'Histoire du peuple de Dieu*, welke hem eene droevige vermaardheid verwierf. Dit werk in 11 deelen 4°., is met eenige sierlijkheid geschreven; doch de gebeurtenissen zijn gehuld in een romantisch gewaad, dat soms de eerbaarheid op de gevoeligste wijze kwetst. Het is dus niet te verwonderen, dat verscheidene Fransche kerkvoogden de lezing daarvan verboden. Twee pausen plaatsten het op de lijst der verbodene boeken, en het parlement van *Parijs* dagvaardde den schrijver ter verantwoording. Al deze maatregelen bezorgden aan dit werk, gelijk gewoonlijk, des te meer lezers. BERRUYER overleed te *Parijs* in 1758.

(*Nouvelle biographie classique*; *Dictionary of Biography*.)

BERRY, (CHARLES FERDINAND DE BOURBON, hertog van), geboren te *Versailles* in 1778, tweede zoon van den graaf van *Artois*, gaf reeds vroegtijdig blijken van goedhartigheid, tegenwoordigheid van geest en bekwaamheid om naar bevind van zaken te handelen. In 1792

vlugtte hij met zijnen vader naar *Turin*, en vocht met hem en onder CONDÉ tegen *Frankrijk*, en wist zich bij zijne soldaten bemind te maken. Naderhand trok hij met zijne familie naar *Rusland* en in 1801 naar *Engeland*, waar hij bij afwisseling in *Londen* en *Schotland* leefde, en met eene Engelsche vrouw een morganatisch huwelijk aanging. Uit dezen echt, welken LODEWIJK XVIII niet wilde erkennen, had hij twee dochters, die naderhand met den markies van *Charette* en den prins van *Faucigny* zijn gehuwd. Na den val van NAPOLEON kwam de hertog van *Berry* te *Parijs*, maar toen de geweldenaar in 1815 weder den troon beklom, volgde hij het koninklijk geslacht naar *Gent*, en keerde, na den slag van *Waterloo*, met den koning weder naar *Parijs* terug. In 1816 huwde hij prinses *CAROLINA*, oudste dochter van den erfprins der beide *Siciliën*. Welligt omtrent dezen tijd ontwierp PIERRE LOUVEL het afschuwelijk plan, om, door het vermoorden van den hertog, het geslacht der BOURBONS uit te delgen. Deze misdaad werd den 13 Februarij 1820 gepleegd. Terwijl de hertog zijne gemalin uit de opera naar het rijtuig geleidde, bragt LOUVEL hem eene steekwonde toe, aan welke de hertog den volgenden morgen vroeg, met de grootste standvastigheid en onderwerping, stierf. Gansch *Frankrijk* was in rouw gedompeld, want de hertog had het hart des volks weten te winnen.

(CHATEAUBRIAND, *Mémoires touchant la vie et la mort du duc de Berry*.)

BERTHIER, (**ALEXANDRE**), prins van *Neufchatel* en *Wagram*, maarschalk en vice-connetabel van het Fransche keizerrijk, werd den 20 November 1753 te *Versailles* geboren. Zijn vader was een verdienstelijk ingenieur, en onderwees hem vroegtijdig in de krijgs-wetenschappen, zoodat hij in 1770 als luitenant bij den algemeenen staf des legers geplaatst werd. Intusschen ging hij spoedig in een cavalerie-regement over, leerde de praktische dienst, en begaf zich met *LAFAYETTE* naar *Amerika*, waar hij voor de onafhankelijkheid der koloniën, dapper tegen de Engelschen streed. Na den vrede keerde hij als overste naar *Frankrijk* terug, en werd de wapenbroeder, vriend en een der stevigste steunpilaren van NAPOLEON. Zijne schitterende wapenfeiten zijn bekend. Hij had aan al de zegeprelen van NAPOLEON een roemrijk deel, en genoot het onbepaald vertrouwen van den keizer. Doch toen de BOURBONS door de wapenen der Bondgenooten weder op den troon werden hersteld, erkende **BERTHIER** dadelijk het gezag van

LODEWIJK XVIII, en werd tot pair van *Frankrijk* verheven. De gebeurtenissen in Maart 1815 stortten **BERTHIER** in de grootste radeloosheid. Na lang aarzelen sloeg hij eindelijk eenen zijweg in. Hij begaf zich naar zijnen schoonvader te *Bamberg*, maar verviel, uit twijfelmoedigheid, in eene bedenkelijke zinsverbijstering. Den 1 Junij zag hij daar van het balkon van het slot, eene sterke afdeeling Russische troepen naar de Fransche grenzen trekken. Deze aanblik maakte op **BERTHIER** zulk eenen geweldigen indruk, dat hij zich van het balkon ter neder wierp, en aan dezen val bezweek. Zucht naar eer en hoogere waardigheden maakten alzoo aan zijn dadenrijk leven een treurig einde.

(*Mémoires de BERTHIER*.)

BERTHOLLET, (**CLAUDE LOUIS**, graaf **VAN**), pair van *Frankrijk*, een der voornaamste theoretische scheikundigen zijner eeuw, werd den 9 December 1748 te *Talloire* in *Savoije* geboren, en studeerde te *Turin* in de medicijnen. Tot lijfarts van den hertog van *Orléans* benoemd, vestigde hij zich te *Parijs*, en werd tot lid van de academie der wetenschappen benoemd. Van nu af legde hij zich met groote vlijt op de scheikunde toe, en maakte zich weldra door zijne geschriften voordeelig bekend. Hij schreef een werk over de verwkunst, hetwelk de theorie en de praktijk van het verwen duidelijker en beter verklaarde dan in eenig vroeger werk. In 1799 volgde hij BONAPARTE naar *Egypte*, en onder het keizerrijk werd hij senator, graaf en groot-officier van het legioen van eer. Echter was hij een der eersten, die NAPOLEON verlieten. LODEWIJK XVIII verhief hem tot pair. Onder de uitvindingen en nieuwe bewerkingen, waarmede hij de wetenschappen en de kunsten verrijkte, zijn de gewigtigste het uitkolen der watervaten voor de schepen, het toebereiden van het linnen en voornamelijk het bleeken der plantstoffen door chloor, hetgeen sedert 1786 in *Frankrijk* met het beste gevolg is in gebruik gekomen. Onder zijne geschriften is het *Essai de statique chimique* het voortreffelijkste. Ook heeft hij veel toegebragt tot de hervorming der chemische nomenclatuur, door deel te nemen aan de uitgave van de *Méthode de nomenclature chimique*. Het door hem uitgevonden slag-zilver heeft den naam van *Berthollet's slagpoeder* behouden.

Er worden van **BERTHOLLET** onderscheidene anecdoten verhaald, die van de zedelijke hoedanigheden en den persoonlijk moed van dezen grooten scheikundige gunstig getuigen. Wij zullen er slechts

cene uitkiezen. Gedurende het schrikbewind, even vóór den 9 Thermidor, toen men zamenzweringen voorwendde, ten einde aanleiding te hebben, om degenen die ROBESPIERRE en zijne vrienden in den weg stonden ter dood te brengen, ontving het Comité van Publieke Veiligheid een onverwacht berigt, dat men zoo even eene zamenzwering had ontdekt, om de soldaten, door middel van vergiftigden brandewijn, te vermoorden. Men gaf voor, dat de zieken in de hospitalen, die van dezen brandewijn geproefd hadden, aan de gevolgen waren gestorven. Dadelijk werd het bevel uitgevaardigd, om degenen die men ter dood bestemd had gevangen te nemen. Men zond eene zekere hoeveelheid van den brandewijn aan BERTHOLLET, ten einde hij dit vocht zou onderzoeken, hem tevens te kennen gevende, dat ROBESPIERRE eene zamenzwering noodig had, en dat elke tegenkanting onfeilbaar den dood ten gevolge zoude hebben. BERTHOLLET zijn scheikundig onderzoek geëindigd hebbende, maakte van hetzelfde een verslag op, waarin hij ronduit te kennen gaf, dat in den brandewijn niet het minste vergift was, doch dat die was aangelengd met water, waarin zich eenige leideeltjes bevonden, welke door filtrering konden weg genomen worden. Dit verslag strookte geenszins met de inzichten van het Comité van Veiligheid. Men zond dus om BERTHOLLET, om hem van de onnaauwkeurigheid zijner analyse te overtuigen, en hem te bewegen een ander verslag op te maken. Vindende dat BERTHOLLET onveranderlijk bij zijn eerste gevoelen bleef, riep ROBESPIERRE op eenen bitteren toon uit: «Hoe, mijnheer! durft gij beweren, dat die morsige brandewijn vrij is van vergift?» BERTHOLLET filtreerde dadelijk een glas brandewijn in zijne tegenwoordigheid, en dronk het uit. «Gij zijt vermetel, mijnheer! om dit glas uit te drinken,» riep de bloeddorstige president van het Comité op dreigenden toon uit. «Ik durfde meer,» antwoordde BERTHOLLET, «toen ik onder het rapport mijnen naam zette.» Er is geen twijfel aan, dat hij deze stoutmoedige regtschapenheid met zijn leven zou hebben moeten boeten, zoo het Comité van Publieke Veiligheid destijds zijne diensten had kunnen ontberen. De laatste dagen zijns levens werden verbitterd door het slecht gedrag en den zelfmoord van zijn zoon AMEDÉE BERTHOLLET, die zich reeds door zijne scheikundige waarnemingen eenen naam had verworven. In 1822 werd BERTHOLLET door eene ligte koorts aangetast, welke eene menigte builen na-

liet: deze werden weldra gevolgd door een kankerachtig gezwel van eene ongewone grootte. Als geneeskundige kende hij zelf het gevaar waarin hij verkeerde, doch met een kalm gemoed zag hij allengs den dood naderen. Na een smartelijk lijden, bezweek hij den 6 November, in den ouderdom van bijkans 74 jaren.

(*Annales de chimie; Journal de physique; Mémoires de physique et de chimie de la société d'Arcueil.*)

BERTHOUD, (FERDINAND), de vervaardiger der beste zeehorlogiën, werd in 1727 te Plancemont in het graafschap Neuchâtel geboren, en was aanvankelijk tot geestelijke bestemd. Toen hij op den ouderdom van zestien jaren het raderwerk van een horloge gezien had, gevoelde hij eene onwêrstaanbare neiging voor de werktuigkunde. Hij werd uurwerkmaker, en begaf zich, ter verdere oefening in dit beroep, naar *Parijs*, waar hij in 1745 zijne zeehorlogiën vervaardigde, die grooten opgang maakten. Ook wordt hij voor den uitvinder van de compensatie (vereffening) der zeehorlogiën gehouden, eene zeer vernuftige uitvinding, door welke de uurwerken van koude en warmte onafhankelijk zijn. Hij schreef over deze kunst verscheidene werken, (*Traité d'horlogeries*), die zeer geacht worden. Hij stierf in 1807. Zijn neef, LOUIS BERTHOUD, heeft de grenzen zijner kunst nog verder uitgezet. Deze stierf in 1813.

(*Conversations-Lexicon.*)

BERTIN, (ANTOINE), een der sierlijkste en bevalligste der Fransche minnedichters, werd in 1752 op het eiland Bourbon geboren, en in Frankrijk opgevoed. Hij stierf op *St. Domingo*, in 1790. Door het dichtwerkje *les Amours*, waarin hij PROPERTIUS tot voorbeeld schijnt genomen te hebben, verwierf hij zich eenen onderscheidenden naam. Echter vindt men er zoowel de gebreken als de schoonheden van den Latijnschen dichter in.

(*Dictionary of Biography.*)

BERTIN, (THÉODORE), is de uitvinder van de *proeflamp* (*lampe docimastique*), dienstig om de metalen te toetsen. Om trent den jare 1792 bragt hij de stenographie (snelschrijfkunst) in Frankrijk in gebruik. Hij vertaalde verscheidene Engelsche klassieke werken, en overleed in 1819.

(*Woordenboek der Zamenleving.*)

BERTINAZZI, (CARLO ANTONIO), meer bekend onder den naam van CARLINI, werd in 1713 te Turin geboren, en was eerst vaandrigh, doch verwisselde den krijgsmanstand voor het tooneel. Gedurende meer dan veertig jaren was

hij een der beste kluchtspelers te *Parijs*. Ook was hij beroemd wegens zijne vrolijkheid en geestigheid. Hij stierf den 4 September 1783.

(*Dictionary of Biography.*)

BERWICK, (**JAMES FITZJAMES**, hertog van), een natuurlijke zoon van **JACOBUS II** en **ARABELLA CHURCHILL**, zuster van den hertog van *Marlborough*, werd den 21 Augustus 1670 te *Moulins*, in *Frankrijk*, geboren, en aldaar opgevoed. Hij diende in 1686 in het Oostenrijksche leger bij de belegering van *Buda* of *Ofen*, en werd in 1687 tot graaf van *Berwick* verheven, en met de orde van den kousenband vereerd. Na den veldtogt van 1687 naar *Engeland* terug gekeerd, bekam hij onderscheidene gewichtige krijgsbedieningen.

Bij het uitbreken van de omwenteling in 1688, trachtte de hertog van *Berwick* haar tegen te gaan, en vergezelde vervolgens koning **JACOBUS** naar *Frankrijk*. In 1689 diende hij in den krijgstogt naar *Ierland*, ondernomen om den verdreven vorst op den troon te herstellen. In 1691 terug gekeerd, trad **BERWICK** in Fransche dienst, en bekam in 1693 den rang van luitenant-generaal. In 1704 was hij opperbevelhebber der Fransche troepen in *Spanje*, en won den beslissenden slag van *Almanza* tegen den graaf van *Galway* en den markies **DE LAS MINAS**. **PHILIPPUS** verhief hem nu tot Grande der eerste klasse, onder den titel van hertog van *Liria* en *Xerica*. In vier volgende veldtogten verdedigde hij met goed gevolg *Dauphiné* tegen den hertog van *Savoije*. De laatste dienst bewees hij in den successie-oorlog door het bemagtigen van *Barcelona*. In 1734 stond hij aan het hoofd van het Fransche leger aan den *Rijn*, en werd den 12 Junij, bij de belegering van *Philipsburg*, door een' kanonskogel doodelijk gewond. De hertog van **BERWICK** was tweemaal gehuwd geweest; eerst in 1695 met de dochter van den graaf van *Clanrickarde*, in 1696 gestorven. Hij had bij haar eenen zoon, die hem in zijne titels en bezittingen in *Spanje* opvolgde. In 1697 huwde hij met eene nicht van **LORD BULKELEY**, en werd in 1709 tot hertog en pair van *Frankrijk* verheven. De tegenwoordige hertog van **FITZJAMES** is uit dit huwelijk ontsproten. De hertog van *Berwick* stond om zijne uitstekende krijgsbekwaamheden, vooral in den verdedigenden oorlog, onder de kriegsbevelhebbers van zijnen tijd, hoog aangeschreven. **MONTESQUIEU** prijst zijn openbaar en bijzonder karakter, en **LORD BOLLINGBROKE** beschouwt hem als den bes-

ten der groote mannen, die ooit geleefd hebben. Zijne gedenkschriften tot op het jaar 1716, door hem zelven geschreven, met een vervolg tot op zijnen dood door den uitgever, alsmede eene schets van zijn' karakter door **MONTESQUIEU**, zijn in 1788 te *Parijs* in 't licht verschenen, waarnaar wij derhalve verwijzen.

BESME of **BÈME**, een bediende van het huis van **GUISE**, heeft zich berucht gemaakt door het vermoorden van den admiraal **DE COLIGNY**. De inwoners van *la Rochelle* wilden hem in 1575 koopen, ten einde hem te vierendeelen. Hij werd door **BERTHAUVILLE**, bevelhebber der vesting waar hij gevangen zat, gedood, toen hij op het punt stond, om te ontvlugten. (*Nouvelle Biographie classique.*)

BESSARION, (**JOHANNES** of **BASILIIUS**), werd in 1389 te *Trapezunt*, of volgens **BANDINI** in 1395 geboren. In 1438 verhief hem de Grieksche keizer **JOANNES PALAEOLOGUS** tot bisschop van *Nicea*, en zond hem naar *Rome*, om de vereeniging der Grieksche en Roomsche kerken te bewerken, waarover men het in 1439 eens werd. Paus **EUGENIUS IV** verhief hem tot kardinaal. Intusschen hadden **BESSARION**'s bemoeijingen aan vele zijner landgenooten zoodanig mishaagd, dat hij het raadzaam oordeelde zijn verblijf in *Rome* te vestigen. **PICUS II** schonk hem den titel van patriarch van *Konstantinopel*. Bij den dood van **NICOLAAS V**, stond hij op het punt om tot paus gekozen te worden; doch door de kuiperijen van den kardinaal **ALAIN**, die beweerde dat het voor de Latijnsche kerk eene groote schande zou zijn, indien de Heilige Stoel door eenen Griek werd ingenomen, ging men hem voorbij, hetgeen bij den dood van **PAULUS II** in 1471 andermaal het geval was, omdat hij weigerde de medewerking daartoe van den kardinaal **ORSINI**, door eene onregtvaardige belofte, in te roepen. **BESSARION**'s dood had plaats te *Ravenna* in 1472. Hij was een man van talent en een ijverig bevorderaar der letterkunde. Zijne werken, over onderscheidene onderwerpen, zijn talrijk. Eenige derzelve zijn in 't licht verschenen; andere bestaan alleen in handschrift. Onder de meest beroemde rekent men zijne Latijnsche vertaling van de *Memorabilia* van **XENOPHON**; dat over de Bovennatuurkunde van **ARISTOTELES** en zijne verhandeling *Contra calumniatorem Platonis*, een twistschrift tegen **GEORGE** van *Trapezunt*, die **ARISTOTELES** tot in de wolken verhief, om **PLATO** te vernederen. Deze verhandeling is meer dan eens herdrukt. **BESSARION** wordt niet

minder om zijn karakter dan om zijne bekwaamheden geprezen. Bij de geleerden verdient hij hoogen lof om zijne vlijt in het bewaren van het overschot der Grieksche letterkunde. Als verzamelaar van handschriften was hij onvermoeid, en niet minder om dezelve door afschrijving te vermenigvuldigen. Een Catalogus van de Grieksche werken, welke hij bezat, en van de boeken door hem geschreven, vindt men in TOMASINI's *Bibliothecae Venetae*, etc. *Utini* 1650.

(Hody, *de Graecis Illustribus*; *Biographie Universelle*.)

BESSIÈRES, (JEAN BAPTISTE), heretog van *Istria*, een beroemd Fransch maarschalk, werd in 1769 te *Pressas* in het departement der *Lot* geboren. In 1790 trad hij bij de constitutionele lijfwacht van LODEWIJK XVI in dienst, ging in 1792 tot het legioen der Pyreneeën over, en woonde den veldtogt tegen *Spanje* bij, waarin hij zoozeer door dapperheid uitblonk, dat hij tot kapitein werd benoemd. Als bevelhebber van de cavalerie en de consulaire lijfwacht, besliste hij bij den slag van *Marengo*, door eenen meesterlijken aanval, den aftogt der Oostenrijkers. Te midden van de hitte der vervolging, verrichtte hij eene edele daad, die hem bij het gansche leger in eere bragt. In het gewoel van den strijd eenen verminkten Oostenrijkschen ruiter bemerkende, die zijne armen naar de Franschen uitstrekke en bad hem niet te vertrapen, commandeerde BESSIÈRES: «*Ouvrez vos rangs, soldats, épargnez ce brave.*» (Soldaten, opent de gelederen; spaart dezen dappere), en BEAUHARNAIS dit commando aan zijne ruiters herhalende, bleef de jongeling werkelijk gespaard. Niet alleen in *Italië*, maar in *Egypte*, te *Austerlitz*, *Jena* en *Eylau*, in *Spanje* en *Rusland*, overdekte BESSIÈRES zich met roem. Hij sneuvelde in een gevecht hetwelk den slag van *Lutzen* vooraf ging; een kogel trof hem in de borst, en maakte aan zijn leven spoedig een einde. Om het leger niet te ontmoedigen, werd zijn dood den ganschen dag verzwegen. NAPOLEON was door smart ter neder gedrukt; want hij verloor in hem een' zijner bekwaamste officieren en zijnen besten vriend, dien hij altijd zijn onbepaald vertrouwen had geschonken. BESSIÈRES stierf arm, weshalve NAPOLEON, bij uitersten wil, aan zijne zonen 100,000 Franken heeft vermaakt.

(*Conversations-Lexicon*.)

BETHENCOURT, (JEAN DE), een beroemd avonturier, van eene adellijke familie, in de veertiende eeuw in *Normandië*

geboren, was kamerheer van KAREL VI. Ten einde aan de verdeeldheden, die *Frankrijk* verscheurden, geen deel te hebben, trachtte hij de *Canarische Eilanden* te bemagtigen. Dit voornemen volbragt hij aan het hoofd van eenige stoutmoedige gasten, en werd door HENDRIK III, koning van *Aragon*, als opperheer dezer eilanden erkend. Hij stierf op zijne landgoederen in *Normandië*, in het jaar 1425. In het woordenboek van MORÉRI komt hij zelf als koning der *Canarische Eilanden* voor.

(*Dictionnaire historique et bibliographique*.)

BETHLEN GABOR, (GABRIËL), de zoon eens armen Protestantschen edelmans, in *Zevenbergen*, stond in gunst bij den vorst des lands GABRIËL BATTORI, dien hij onttroonde, en in 1613 opvolgde. In 1618 veroverde hij *Hongarij*, nam den titel van koning aan, en viel in *Oostenrijk* en *Moravië*, waaruit hij echter door TILLY werd verdreven. Hierop volgde een verdrag, waarbij hij van al zijne veroveringen in *Hongarij* afstand deed; doch hij bleef tot aan zijn' dood (1629) opperheer van *Zevenbergen*. Bij zijn testament beval hij zijn land en zijne kinderlooze weduwe (eene geborene prinses van *Brandenburg*) in de bescherming van keizer FERDINAND II aan, benoemde den Turkschen keizer tot uitvoerder van zijnen laatsten wil, en vermaakte ieder hunner een fraai paard met een kostbaar tuig en 40,000 dukaten.

(*Dictionary of Biography*.)

BETTERTON, (THOMAS). Deze beroemde tooneelspeler werd in Augustus 1635 te *Londen* in *Tothill-street* geboren. Zijn vader was onderkok van KAREL I, en plaatste zijnen zoon bij een' boekverkooper RHODES, in *den Bijbel*. In 1659 kreeg RHODES, die kleerbewaarder was geweest van den schouwburg in *Blackfriars*, vrijheid voor eene troep tooneellisten, om in den schouwburg van *Drury-lane* te spelen, en hier begon de vier en twintigjarige BETTERTON zijne loopbaan als tooneelspeler, behalende in verscheidene stukken van BEAUMONT en FLETCHER, toen het meest in zwang, grooten roem. CIBBER zegt ons, dat het blozend gelaat van BETTERTON, wanneer hij de hevige aandoeningen van verbazing en schrik moest uitdrukken, zoo wit werd als zijn halsdoek. Vooral in stukken van SHAKSPEARE oogstte hij hoogen lof in. In 1670 huwde hij eene tooneelspeelster, SAUNDERSON geheten, eene beminnelijke vrouw, die in haar vak insgelijks groote verdiensten had. In 1695 opende BETTERTON eenen nieuwen schouwburg in *Lincoln's-Inn Fields*; doch hiermede maakte hij op den duur slechte rekening. Bij aanhoudendheid met

jicht gekweld, moest hij van het tooneel afzien. Op Dingsdag den 13 April 1710 zou hij in eene voorstelling, welke te zijnen voordeele werd gegeven, nog eens optreden in de beroemde rol van *Melantius*, in het treurspel *de Maagd*. Groot was zijne onrust toen hij een paar dagen te voren tegen eenen nieuwen aanval van podagra had te kampen. Hij beproefde eenige uitwendige middelen om het zwellen zijner beenen tegen te gaan; dit gelukte in zoo verre, dat hij het tooneel kon betreden met den eenen voet in eene pantoffel. BETTERTON vervulde zijne rol voortreffelijk, oogstte nieuwe lauweren in, maar moest eenige dagen later deze onvoorzigtigheid met den dood boeten. Het aangewende geneesmiddel had de kwaal naar het hoofd gedreven, en sleepte hem op den ouderdom van vijf en zeventig jaren naar het graf. «Zulk een tooneelspeler als BETTERTON,» zegt de *Tatler* van den 4 Mei N°. 167, «verdiend met geen minderen eerbied genoemd te worden dan ROSCIUS onder de Romeinen!»

(COLLEY CIBBER'S *Lives and apology; Companion to the play-house; Biography. Dram.*; SIR RICHARD STEELE EN ADDISON in den *Tatler*.)

BETTINELLI, (SAVERIO), een sierlijk Italiaansch schrijver, werd in 1718 te Mantua geboren, en studeerde te Bologna, waar hij, in 1736, de Jezuïtenorde omhelsde. Gedurende eenige jaren had hij het bestier over het collegie voor adellijken te Parma, en werd later hoogleeraar in de welsprekendheid te Modena. Hij vervolgde zijne letterkundige loopbaan tot aan zijnen dood, die in 1808 te Mantua plaats had. Zijne werken beslaan 24 deelen 12mo., waarvan er vijf uit treurspelen en gedichten bestaan. Het leven van BETTINELLI, die ruim negentig jaren oud werd, is vooral opmerkelijk, omdat hij met onderscheidene opvolgende geslachten van geleerde mannen in naauwe betrekking heeft gestaan, en hij, als ware het, de schakel is tusschen de Italiaansche letterkunde der achttiende en die der negentiende eeuw. BETTINELLI'S *Risorgimento*, (eene geschiedenis der wetenschappen en letteren, loopende van de negende eeuw tot op die der MEDICISSEN) is het voornameste werk, dat zijnen letterkundigen roem zal staande houden.

(UGONI, *della Letteratura Italiana*.)

BEUKELSZ. (WILLEM). Onder de weldoeners van ons dierbaar vaderland mogen wij veilig WILLEM BEUKELSZ noemen. De geschiedenis, nalatig op dit punt, vermeldt ons zijn geboortejaar niet. Al-

leen weten wij, dat hij een visscher was te *Biervliet*, alwaar hij in 1397 is overleden. Toen de Nederlanders bij eenen brief van 28 September 1295 van EDUARD I vrijheid hadden bekomen, om op de Engelsche kusten ter haringvangst te gaan, bekwam men nu en dan eene ontzettende menigte van dit smakelijk zeebanket; doch het moest spoedig opgebruikt of als bedorven weg geworpen worden. Aan BEUKELSZOON te *Biervliet* komt de eer toe, omtrent de helft der veertiende eeuw, het kaken en pakken van den haring, zoo niet het allereerst uitgevonden, ten minste tot dien hoogen trap van volkomenheid gebragt te hebben, dat de Hollandsche haring door gansch Europa voor den besten werd gehouden. Hij opende hierdoor inderdaad voor zijn vaderland eene goudmijn, die welcer jaarlijks millioenen schats in het land bragt. Geen wonder dus dat keizer KAREL V in het jaar 1556 zich opgewekt gevoelde, om met zijne zuster MARIA, koningin van Hongarij en de koningin van Frankrijk het graf van BEUKELSZ te bezoeken, en zijner ziel alle zaligheid toe te wenschen. Nog vindt men in de kerk te *Biervliet*, (thans een dorp tot de provincie Zeeland behoorende, maar voorheen eene groote bloeiende stad), een geschilderd glasmaak, hetwelk aan zijne vinding herinnert. BEUKELSZ voerde in zijn wapen twee kaakmessen. Vader CATS gedenkt dezen nuttigen staatsburger in de volgende regelen:

Nog heeft hier (1) zeker man een dienstig stuk gevonden,
Dat in den ouden tijd geen visschers ooit verstonen,
Het was een noodig werk, en niet voor ons alleen,
Het baat tot heden toe de wereld in 't gemeen.
De haring dien men ving en kon niet lange duren,
En scheen maar kost te zijn voor onze naburen;
Want zoo men dezen visch houdt weinig dagen lank,
Zoo wordt hij gansch onnut en is maar enkel stank.
Maar BEUKELSZ heeft vooreerst den haring leeren kaken,
Dat is van allen slijm den visch gezuiverd maken;
En als dat was gedaan, zoo nam hij matig zout,
Dat alle ding bewaart en in zijn wezen houdt;
Dat strooid' hij in een vat, en daaruit is begonnen
Te pakken dezen visch in wel gemaakte tonnen:
Een stuk van groot gebruik, want daaruit is geschied
Dat ook het verste land zijn nutten vond geniet.
Wel BEUKELSZ! wees gegroet; uw graf dat dient verhe-
Opdat uw goede naam hierna zou mogen leven. (ven,
Het is een oud gebruik, hij dient te zijn vereerd,
Die aan onkundig volk bekwame dingen leert.

(KOK, *Vaderlandsch Woordenboek*; J. VAN WIJK ROELANDSZOON, *Algemeen aardrijkskundig Woordenboek*.)

BEUNINGEN, (KOENRAAD VAN), een schrander staatsman, werd in den jare 1622 te Amsterdam geboren. Hij studeerde in de regten aan de hogeschool te Leyden, en werd met zijn een en twintigste jaar secretaris zijner geboortestad. In 1650 legde hij dit ambt neder, en begaf zich

(1) Te *Biervliet*.

naar *Rhijnsburg*, om zich aldaar, in het gezelschap der collegianten, met godsdienstige bespiegelingen bezig te houden. Zijne leefwijze was destijds zóo streng, dat hij jaarlijks niet meer dan veertig gulden verteerde. Zijne gesprekken en oefeningen met den bakker OUDAAAN, met BREEM en meer anderen, hadden meestal betrekking op de Openbaringen van JOANNES en het duizendjarig rijk. Nadat hij ruim een jaar aldaar had vertoefd, keerde hij naar *Amsterdam* terug, werd pensionaris dier stad, en speelde weldra eene gewichtige rol op het staatstoonceel. Als afgezant der Staten beurtelings aan het hof van *Zweden*, *Denemarken*, *Engeland* en *Frankrijk*, betoonde hij zich als een man van vlug vernuft en schrander oordeel. In 1672, toen de Franschen reeds een groot deel van ons vaderland hadden overheerd, deed hij de schandelijke onderhandeling met *Frankrijk*, waarbij 's lands waardigheid en onafhankelijkheid op het spel stonden, afbreken. Schoon vroeger tegen het huis van *Oranje* ingenomen, ondersteunde VAN BEUNINGEN nu hartelijk de maatregelen van WILLEM III, welke het vaderland van den rand des ondergangs hebben gered. Naderhand echter begon hij de inzichten van WILLEM III te mistrouwen en te dwarsboomen. De twist liep zoo hoog, dat men in 1684 vreesde, dat *Amsterdam* door belegering of zelfs bombardement zou gedwongen worden, om in de werving van krijgsvolk toe te stemmen. Een aanslag op het leven van VAN BEUNINGEN, door den gewezen schepen van 's *Gravenhage*, JAN VAN BANKHEIM, (die in 1672 veel tot den moord van het edel broederpaar JOHAN en CORNELIS DE WITT had toegebracht) werd gelukkig verijdeld (1). In 1686 ontsloeg VAN BEUNINGEN zich van alle bewind, verloor een aanzienlijk kapitaal bij eenen ongelukkigen handel in aandeelen der Oost-Indische Maatschappij, en «de man, van wien men gezegd had, «dat hij als een tweede JOSUA, de schitterende gelukzoon van LODEWIJK had doen «stilstaan,» verviel tot krankzinnigheid. De denkbeelden zijner jeugd bestormden

(1) Deze snoodaard begaf zich met zijn zoon in eene toeslede naar het huis van den burgemeester VAN BEUNINGEN, hebbende vooraf vier of vijf stevige gasten, in mantels gewikkeld, voor het huis doen post vatten. VAN BANKHEIM meldde zich nu aan, om den burgemeester te spreken, doch werd afgewezen en vertrok. Intusschen bleven zijne handlangers op de wacht, en zoodra de doctor DE NIEU uit het huis kwam, werd deze door drie onverlaten aangevallen, maar nog tijdig door een' hunner herkend. VAN BANKHEIM zich bij eenen pakker schuil houdende, werd opgespoord, en door den schout ENGELBERTS en drie dienaren der justitie in hechtenis genomen. Naar den *Haag* gevoerd, overleed hij aldaar voordat zijn regtsgeding was afgehoord.

hem andermaal; het duizendjarig rijk van CHRISTUS, hetwelk de aarde in een nieuw *Eden* zou herscheppen, bragt zijn hoofd zoodanig in verwarring, dat hij eenige zendbrieven, vol onzin, liet drukken. Bewusteloos van zich zelven overleed hij den 20 October 1693. Naast JOHAN DE WITT en VAN BEVERNINGH was VAN BEUNINGEN de grootste staatsman zijner eeuw, en het strekt hem tot geen geringen lof, dat de Fransche gezant D'ESTRADES, die alle middelen van verleiding had in het werk gesteld, moest getuigen, dat VAN BEUNINGEN met BEVERNINGH en de broeders DE WITT, staatslieden waren, voor geene omkoopning vatbaar.

(BURNET, TEMPLE, D'ESTRADES, D'AVAUZ, AITZEMA en VALKENIER, *Verwart Europa*.)

BEVERLAND, (ADRIAAN), werd in het midden der zeventiende eeuw te *Midelburg* geboren. Hij was een leerling van VOSSIUS en doctor in de regten. Verscheidene zijner geschriften, behelzende eene dubbelzinnige voorstelling van den zondenval, bragten de theologanten van dien tijd in heftige beweging. Zijn werk *Pecatum originale* werd in den *Haag* verbrand, hij zelf in hechtenis genomen, en niet dan tegen eene zware geldboete ontslagen. Nu schreef hij *De stolatae virginitatis jure lucubratio*, een geschrift dat in onkuishheid het vorige nog overtrof. Kort daarna stak hij over naar *Engeland*, waar hij onder de godgeleerden vele bestrijders vond, gelijk zulks blijkt uit de vuile smaadschriften, die hij tegen verscheidene hoofden der Engelsche kerk in de wereld zond. Eindelijk herriep hij zijne afdwalingen in een werk getiteld: *De fornicatione cavenda admonitio*, Londen 1697, in 8vo. Na als een dwaas geleefd te hebben, stierf hij krankzinnig in 1712. Hij verbeeldde zich door twee honderd mannen vervolgd te worden, die zijnen ondergang hadden gezworen. Bij de vele vijanden, die hij zich had berokkend, stond hij ook met de aanzienlijkste mannen van zijnen tijd in vriendschappelijke betrekking. Zijne gezamenlijke werken behooren tot de bibliographische zeldzaamheden.

(*Biographie du royaume des Pays-Bas*.)

BEVERNINGK, (HIERONYMUS VAN), een beroemd staatsman, zag den 25 April 1614 het eerste levenslicht te *Gouda*. Hij was afkomstig uit een voornaam Pruissisch geslacht. Zijn grootvader JOHAN VAN BEVERNINGK diende met lof in het Nederlandsche leger tegen de Spanjaarden, en zijn vader, MELCHIOR VAN BEVERNINGK, die mede den krijgsmanstand had omhelsd, begaf zich in den echt met SIBILLA STANDERT,

eene beminnelijke vrouw van burgemeesterlijke afkomst. In 1645 werd HIERONYMUS VAN BEVERNINGK lid van den raad zijner geboortestad, en in 1668 bekleedde hij de waardigheid van burgemeester. Reeds in 1646 verscheen hij van wege Gouda in de vergadering der Staten van Holland, en werd weldra de ziel van alle staatkundige onderhandelingen. Als buitengewoon afgeant van Nederland voor den Engelschen protector CROMWELL verschijnende, trachtte hij dezen te overtuigen, dat beide republieken, in de dierbaarste belangen van de godsdienst en vrijheid op het naauwst verbonden waren; dat zij elkander zouden vernielen, terwijl zij tot elkanders behoud moesten arbeiden. Den 28 April 1654 sloot CROMWELL met onzen staat den vrede. Ook was VAN BEVERNINGK een der voornaamste onderhandelaren, die den algemeen Nijmeegschen vrede in 1678 tot stand bragten. Na dien tijd leefde hij in stille rust op zijn landgoed Oud-Teilingen, ook wel Lokhorst genaamd, een klein uur van Leyden, waar hij zich met letterarbeid en het aankweeken van vreemde planten en gewassen onledig hield. Hij besteedde aanmerkelijke sommen, om uit verre landen de zeldzaamste planten te bekomen, die hij zelf beschreef en zorgvuldig liet afbeelden. LINNAEUS, sprekende van de *tropeolum majus* zegt, dat men aan BEVERNINGK de invoering van deze schoone plant in Europa verschuldigd is. BEVERNINGK overleed den 30 October 1690, in den ouderdom van zes en zeventig jaren, zonder kinderen uit zijn huwelijk met JOHANNA LE CILLON na te laten. In de St. Janskerk te Gouda, vindt men een gedenkteeken ter eere van dezen grooten Nederlandschen staatsman opgericht.

(VAN KAMPEN, *Karakterkunde der Nederlandsche Geschiedenis*.)

BEVERWIJK, (JOHAN VAN), den 17 November 1594 te Dordrecht geboren, had den beroemden GERARDUS JOHANNES VOSSIUS tot leermeester in de Grieksche en Latijnsche talen. Reeds op den ouderdom van zestien jaren vertrok hij naar de hogeschool te Leyden, en oefende zich aldaar in de geneeskunde en fraaije letteren. Later bezocht hij Frankrijk en Italië, en verkreeg te Padua den graad van Med. Doctor. Hierop bezocht hij Basel en Leuven, en zette zich eindelijk in zijne geboorteplaats neder, waar hij tot stadsdoctor en lector in de heekunde benoemd werd. Sedert bekleedde hij met roem onderscheidene waardigheden; want hij was niet alleen geneesheer, maar ook meester in de vrije kunsten, en niet onervaren in de regtsgeleerdheid

en staatszaken. Hij overleed den 19 Januarij 1647. Onder zijne geneeskundige werken vermelden wij slechts zijn *Schat der gezondheid en ongezondheid*, en onder zijne letterkundige geschriften, *de uitnemendheid der vrouwen*. Ook heeft hij eenige gedichten in het Nederduitsch, Latijn en Grieksch nagelaten. Op zijn zerk leest men in het Latijn het volgende grafschrift van onzen beroemden DANIEL HEINSIUS:

Lex hic medendi, sanitas regula,
Salus salutus civium, vitae artifex,
Mortis fugator sedulus, victor auae,
Scriptus superstes ipse post mortem sibi,
Dordrechtii Apollo et Aesculapius jacet (1).

(Kok, *Vaderlandsch Woordenboek*.)

BEWICK, (JOHN en THOMAS), deden de houtgraveerkunst, die in hunnen tijd tot den laagsten trap vervallen was, herleven. Zij woonden te Newcastle aan de Tyne, waar zij in 1790 eene geschiedenis der viervoetige dieren in 't licht gaven, welke in 1797 gevolgd werd door eene geschiedenis der Britsche vogelen. JOHN BEWICK overleed in 1795, en zijn broeder THOMAS in 1828.

BEZA, (THEODORUS), een uitstekend godgeleerde der gereformeerde kerk, doorgaans bekend onder den naam van BEZA, wiens eigenlijke naam was THEODORE DE BÈZE, werd in 1519 te Vezelai, eene kleine stad in Frankrijk, geboren. Zoodra hij gespeend was, werd hij naar Parijs gezonden, en toevertrouwd aan de zorg van eenen oom NICOLAS DE BÈZE, die raadsheer was in het parlement van Parijs. De oorzaak van de vroegtijdige verwijdering zijner ouders is onbekend. Deze oom voedde hem liefderijk op, en voordat hij den ouderdom van tien jaren had bereikt, kreeg hij MELCHIOR WOLMAR, een geleerd Duitscher en zeer bedreven in de Grieksche taal, tot onderwijzer. Toen WOLMAR tot professor der hogeschool te Bourges werd benoemd, volgde BEZA hem derwaarts, en bleef zeven jaren aan zijne leiding toevertrouwd. Gedurende dien tijd maakte BEZA verbazende vorderingen, doch bekende naderhand dat hij aan WOLMAR nog grooter dank verschuldigd was, wijl deze hem doortrokken had met de kennis der ware godsvrucht, geput uit de zuivere bron van het woord Gods. Op den

(1) Een onzer geachtste vrienden heeft de goedheid gehad dit grafschrift te vertolken, met bijvoeging, dat de zin *hoofdzakelijk* deze is:

Hier ligt de Dordsche Apol en Aesculaap in 't graf,
Die aan geneeskunst wet, en lijders 't leven gaf,
De dood, dien hij bestreed, koos voor hem 't hazepad,
Daar hij door zijn geschrift sich selv' vereeuwigd had.

ouderdom van twintig jaren, behaalde BEZA door zijne Latijnsche gedichten (*Juvenilia*) eenen onbenijdbaren roem. Zij muntten uit in sierlijkheid, doch tevens heerschte in dezelve eene tougellooze weelderigheid, welke zijne vijanden hem naderhand tot verwijt deden verstrekken. Schoon BEZA niet tot den geestelijken stand behoorde, genoot hij echter de inkomsten van twee beneficiën, die hem jaarlijks 700 gouden kroonen opbragten. De dood eens ouderen broeders vermeerderde nog aanmerkelijk zijne inkomsten, en een oom, die abt was van *Froidmont*, wilde daarenboven dit geestelijk ambt, 15,000 Livres 's jaars opbrengende, ten zijnen behoeve nederleggen. Onder zulke omstandigheden was BEZA, in eene stad als *Parijs*, aan groote verleiding blootgesteld, en, om zich voor grove uitspattingen te behoeden, verbond hij zich heimelijk aan eene vrouw van aanzien, welke hij later openlijk als zijne echtgenoot erkende.

In de maand October begaf BEZA zich naar *Genève*, waar hij de leerbegrippen van CALVIJN omhelsde, op wiens aanhouden hij CLEMENT MAROT's vertaling der psalmen in het Fransch voltooide. MAROT had vijftig psalmen vertaald, zoodat BEZA er honderd heeft bijgevoegd. Intusschen was hij tot professor in het Grieksch aan het collegie te *Lausanne* benoemd, welk ambt hij tien jaren lang bekleedde. BEZA schreef nu zijne bekende verhandeling *De haereticis a Civili Magistratu puniendis*, ten einde CALVIJN en de regering van *Genève* wegens het verbranden van SERVETUS te rechtvaardigen. Verdienstelijker was zijne vertaling van het Nieuwe Testament in het Latijn, welke in 1557 te *Parijs* bij R. STEPHENS gedrukt werd. In 1559 keerde BEZA naar *Genève* terug, waar hem, op CALVIJN's aanzoek, het burgerregt werd aangeboden. Kort daarna werd hij aangesteld, om dezen merkwaardigen hervormer in zijne voorlezingen over de godgeleerdheid bij te staan. Twee jaren later nam BEZA ijverig deel aan de zamenkomst te *Poissy*, om eene verzoening tusschen de Protestanten en de Katholijken in *Frankrijk* te bewerken. In Januarij 1562 werd er een verdrag getroffen, en BEZA door CATHARINA DE MEDICIS uitgenoodigd om in *Frankrijk* te blijven, voorwendende, dat zijne tegenwoordigheid strekken zou, om de rust te handhaven, en het land zijner geboorte toch de meeste aanspraak had op zijne diensten. BEZA liet zich overhalen, en predikte soms openlijk in de voorsteden van *Parijs*. Doch de vijandelijkheden tusschen de beide partijën weldra weder uitbrekende, was BEZA bij den slag

I.

van *Dreux* tegenwoordig, niet als krijgsman, maar als geestelijk herder van den prins van *Condé*. Naar *Genève* terug gekeerd, werd hij, bij het overlijden van CALVIJN, met wien hij steeds in naauwe vriendschap had geleefd, tot hoogleeraar in de godgeleerdheid aangesteld. Van nu af werd BEZA als het hoofd der Calvinisten beschouwd. Na de Parijsche Bloedbruiloft in 1572, verleende BEZA aan de Protestantsche vluchtelingen krachtdadige hulp en bescherming. Volgens LA FAYE onderhield hij vijftig uitgewekene geestelijken, gedurende drie jaren, vooral uit bijdragen, welke door zijne bemoeijingen in *Engeland*, *Duitschland* en *Frankrijk* werden ingezameld. Na een ongewoon werkzaam leven, bezweek BEZA onder den last der jaren, doch behield tot de laatste oogenblikken het onbelemmerd gebruik zijner geestvermogens. Tegen het einde van zijn leven, werd hij dagelijks door ten minste twee der geestelijken van *Genève* opgepast, en van tijd tot tijd bewezen hem al de geestelijken dier stad deze ongewone eer. BEZA stierf den 13 October 1605. LA FAYE heeft een belangrijk verhaal zijner laatste oogenblikken gegeven, alsmede eene lijst van zijne werken, die negen en vijftig in getal en thans bijkans vergeten zijn.

(ANTONIUS FAVUS, *de Vita et Obitu BEZAE*; BAYLE.)

BEZOUT, (ÉTIENNE), een beroemd wiskunstenaar, werd den 31 Maart 1730 te *Nemours* geboren. Hij schreef verscheidene leerboeken over wiskundige wetenschappen, die menigmaal zijn herdrukt. Ook was hij examinator in de wiskunde aan de koninklijke scholen voor de marine en artillerie. De volgende trek kenschetst hem als een' man van moed en een' vriend van verdienstelijke jongelingen. Schoon BEZOUT nimmer de kinderziekte had gehad, waagde hij zich aan het ziekbed van twee jonge lieden, die door de kinderpokken waren aangetast, en in hunne bevordering een geheel jaar ten achteren zouden geraakt zijn, bijaldien BEZOUT hun in dezen toestand niet het examen had afgenomen.

(*Dictionary of Biography.*)

BIANCHINI, (FRANCESCO), een uitstekend Italiaansch wiskunstenaar en oudheidkenner, werd den 13 December 1662 te *Verona* geboren, en studeerde te *Padua*, waar hij door den vermaarden MONTANARI in de wiskunde werd onderwezen. Tevens maakte hij groote vorderingen in de oude letterkunde, en begaf zich, ter verdere oefening daarin, naar *Rome*, waar de kardinaal PIETRO OTTOBONI hem tot zijn' bibliothekaris aanstelde. In 1689 werd

deze kardinaal, onder den naam van ALEXANDER VIII, tot paus verheven, die nu BIANCHINI in staat stelde, om onbekommerd voor de wetenschappen te leven. In 1697 verscheen het eerste deel zijner algemeene geschiedenis: *Istoria universale provata coi monumenti e figurata coi simboli degli antichi*, 4to. Rome 1697. Dit werk vangt aan met de eerste oorkonden, welke wij van de Oostersche volken bezitten, en loopt tot de verwoesting van het Assyrische rijk, onder SARDANAPALUS. De schrijver behandelt de Babyloniërs, de Arabieren, de Pheniciërs en hunne volkplantingen, de Egyptenaren, de Ethiopiërs, de Grieken, de Etruskers, enz. BIANCHINI grondde zijne geschiedenis niet zoo zeer op schriftelijk gezag als wel op de gedenkteeken van vroegeren tijd, die men in verschillende oorden der wereld heeft gevonden. Ook vloet dit werk over van wetenswaardige zaken, opgeluisterd door fraaije platen. In 1703 door paus CLEMENS XI naar Napels gezonden, werd BIANCHINI in het voortzetten van dit werk gestoord, dat onvoltooid is gebleven.

In het jaar 1726 werden bij den *Appiaanschen weg* (via Appia) buiten Rome, drie grafkamers van de bedienden en vrijgelatenen van keizer AUGUSTUS en zijne gemalin LIVIA ontdekt. Slechts één dezer drie vertrekken, van aarde en puin gezuiverd zijnde, werd door BIANCHINI naauwkeurig onderzocht. Reeksen van smalle nissen, als duivennesten, de eene rij boven de andere, liepen langs de vier muren der kamer; elke nis bevatte twee of meer *ollae cinerariae*, of kleine aarden kruiken, waarin de asch der dooden werd bewaard. Boven de nissen bevonden zich tafeltjes, met de namen en bedieningen der personen wier overblijfselen zich in de urnen daaronder bevonden. BIANCHINI geeft van sommige derzelve beschrijvingen, welke over de gewoonten en huisselijke gebruiken der Romeinen veel licht verspreiden. Verscheidene dezer berigten hebben betrekking op de vrouwelijke bedienden van LIVIA. BIANCHINI vond meer dan 1000 aschkruiken in deze kamer. Een ander gebouw van denzelfden aard werd eenige jaren vroeger ontdekt in eenen wijngaard bij den *Appiaanschen weg*, eene halve mijl digter bij Rome. Hetzelve bestond insgelijks uit drie kamers, met ten minste 3000 urnen van de bedienden en vrijgemaakten van AUGUSTUS. FABRETTI heeft daarvan eene beschrijving gegeven. De namen in de opschriften voorkomende, duiden personen aan uit alle deelen des Romeinschen rijks. Men heeft nog andere

grafgestichten voor de slaven en vrijgelatenen van AUGUSTUS en zijne gemalin LIVIA gevonden, waaruit men kan opmaken, hoe verbazend groot destijds het aantal bedienden was, dat de voornaamste geslachten van Rome er op nahielden, om staat te voeren. BIANCHINI heeft de beschrijving van de kamer, door hem onderzocht, uitgegeven onder den titel van *Camera ed iscrizione sepolcrali dei liberti, servi, ed ufficiali della casa di AUGUSTO scoperte nella via Appia, ed illustrate con le annotazioni di Monsignore FRANCESCO BIANCHINI, Veronese, l'anno 1726*, fol. Roma, 1727.

Terwijl BIANCHINI bij dag de grafkamers onderzocht, bevond hij zich des nachts op zijn observatorium. De planeet *Venus* was het hoofddoel zijner beschouwingen. Een naauwkeurig onderzoek der vlekken van deze planeet, stelde hem in staat om den tijd harer omwentelingen te bepalen. De uitslag zijner waarnemingen werd publiek gemaakt, onder den titel van *Hesperii et Phosphori nova phaenomena, sive observationes circa planetam Veneris*, a F. BIANCHINO, S. D. N. Papae Praelato Domestico. Romae, 1728. Hij droeg dit werk op aan JOAO V, koning van Portugal, die hem een fraai telescoop en een aanzienlijk geschenk in geld toezond. BIANCHINI overleed den 2 Maart 1729 te Rome. Zijne geboortestad Verona, heeft in de hoofdkerk aldaar een sierlijk gedenkteeken te zijner gedachtenis opgericht. Zijne werken zijn talrijk, en dragen blijken van groote geleerdheid. Hij was hoogst eenvoudig in zijne leefwijze en zonder eerezucht. Zijn eenigste genoegen was de studie. MAZZUCHELLI en MAZZOLENI hebben uitvoerige levensbeschrijvingen van BIANCHINI gegeven, in welke tevens eene uitgebreide opgave zijner werken gevonden wordt.

BIAS, een der zeven wijsgeeren, de wijzen van *Griekenland* geheeten. Het jaar zijner geboorte en van zijnen dood is onbekend, doch uit HERODOTUS blijkt het, dat hij in de zesde eeuw vóór CHRISTUS heeft gebloed. Hij werd geboren te Priëne, eene der voornaamste steden van Ionië; zijn vader heette TEUTAMUS. Men vindt weinige bijzonderheden van BIAS opgeteekend, doch hetgeen wij van hem weten strekt hem tot eer. Deze wijsgeer eenige voorname Messenische meisjes, welke gevangen waren genomen, gekocht hebbende, voedde die op alsof zij zijne eigene dochters geweest waren; eindelijk zond hij haar zonder enig losgeld, met eene huwelijksgift aan hare ouders terug. Bias zeide, dat het beter is scheidsman te

zijn tusschen vijanden dan tusschen vrienden, wijl een der vijanden dan zeker in een' vriend verandert, en in het tegengestelde geval een der vrienden ligt onze vijand wordt. Ook was hij beroemd wegens zijne schranderheid in het bepleiten der zaken van verongelijken. Zijn dood viel voor nadat hij op hoogen ouderdom voor een' ongelukkige zegevierend eene regtszaak had behandeld. Nadat hij met kracht en klem had gesproken, verborg hij het hoofd aan den boezem van zijnen kleinzoon, en toen de vergadering zou uiteen gaan, bevond men dat hij reeds den geest had gegeven. Zijne medeburgers bezorgden hem op algemeene kosten eene statelijke uitvaart, en stichtten hem ter eere eenen tempel, dien zij *Teutanium* noemden. Er bestaan drie verzamelingen van de gedenkspreuken der zeven wijzen; twee derzelve worden toegeschreven aan DEMETRIUS PHALERUS en SOSIADES, en de derde aan een' onbekenden schrijver. DIOGENES LAËRTIUS en PLUTARCHUS halen onderscheidene spreuken dezer Grieksche wijzen aan, die niet in deze verzamelingen voorkomen. De volledigste collectie dezer gedenkspreuken is van JOH. CONR. ORELLI, in zijne *Opuscula Graecorum veterum sententiosa et moralia*, Leipzig 1819, en vertaald in DILTHEY'S *Fragmente der sieben Weisen*, Darmstadt 1835.

(BRUCKER, *History of Philosophy*.)

BICHAT, (MARIE FRANÇOIS XAVIER), een der grootste Fransche ontleedkundigen en physiologisten, werd den 14 November 1771 te *Thoirette* in het departement der *Ain* geboren. Hij was de oudste zoon van JEAN BAPTISTE BICHAT, doctor in de medicijnen, en van MARIE ROSE BICHAT. Hij genoot zijne eerste opvoeding te *Nantua*, en bezocht in 1788 de school van *St. Yrénée* te *Lyon*, waar hij veel aanleg voor de wiskunde verried. De omwenteling deed hem dit seminarium verlaten, en nu ontving hij van zijnen vader onderwijs in de anatomie. Zijn smaak echter voor de wiskunde dreef hem spoedig naar *Lyon* terug, waar hij evenwel, op verlangen zijns vaders, de anatomie beoefende, en vlijtig het hospitaal bezocht. Door de gebeurtenissen der omwenteling andermaal uit *Lyon* verdreven, begaf hij zich in 1793 naar *Parijs*, ten einde zich onder den beroemden DESAULT in de chirurgie te oefenen. In deze school was het de gewoonte, dat eenige uitgelezene leerlingen, elk op zijne beurt, eene schets maakten van de voorlezing van den dag, en die dan den volgenden keer, bij het eindigen der les, in tegenwoordigheid van den tweeden chirurgijn van het hospitaal, openlijk

voorlazen. Op zekeren dag gebeurde het, dat de leerling, welke deze taak moest vervullen, afwezig was. BICHAT trad rustig voor, en bood aan, diens plaats te vervangen. Zijne schets was duidelijk, naauwkeurig, volledig, en werd bedaard en eenvoudig voorgedragen. DESAULT zulks van zijn' ambtgenoot vernomen hebbende, zond om BICHAT, die hem door zijne antwoorden zoodanig verrukte, dat hij hem kort daarna als zijnen zoon aannam, en tot zijnen opvolger bestemde. DESAULT twee jaren later gestorven zijnde, bezorgde de dankbare leerling eene naauwkeurige uitgave van de werken zijns liefderijken meesters. Tevens opende BICHAT eene school voor anatomie, physiologie en chirurgie, en veroorloofde zich dag noch nacht rust. Zijn gestel, dat niet sterk was, kreeg daardoor eenen hevigen schok, en weldra werd hij in zijnen brandenden ijver gestuit door eene bloedspuwing; doch zoodra hij meende, dat alle gevaar geweken was, hervatte hij weder zijne afgebrokene bezigheden. Geene waarschuwing van vrienden kon hem in zijnen arbeid doen vertragen. Op zekeren dag dat hij langer dan gewoonlijk in een laag, bedompt vertrek, vol bedorvene uitwasemingen van dierlijke zelfstandigheden, had vertoeft, viel hij van de trappen van het *Hôtel Dieu*, en bekwam eene wond aan het hoofd. Hij werd buiten kennis opgenomen, en met eenige moeite naar huis gebragt. Den volgenden dag, schoon door hevige hoofdpijn gekweld, hervatte hij zijne gewone bezigheden, en deed de gewone ronde. Hij viel echter weldra van vermorijenis in zwijm, en binnen een paar dagen vertoonde zich koorts, welke, van gevaarlijken aard wordende, hem den 22 Julij 1802 naar het graf sleepte, in den jeugdigen ouderdom van een en dertig jaren. De voornaamste werken van dezen beroemden arts, den eigenlijken grondvester der tegenwoordige geneeskunde, zijn: *Traité des membranes*, dat bijkans in alle Europeesche talen is overgezet; *Recherches sur la vie et la mort*, en *Anatomie générale*, hetwelk als zijn mees-terstuk wordt beschouwd. De dankbaarheid, welke het nageslacht hem schuldig is, zal altijd met leed gevoel over zijn vroegtijdig afsterven gepaard gaan. Zijne geschiedenis bevat eene treffende les voor de toekomstige beoefenaren zijner wetenschap.

(M. F. R. BUISSON, *Précis historique sur*
M. F. X. BICHAT.)

DICKER. (ANDRIES en CORNELIS). Dit uitmuntend broederpaar is uit een oud, deftig Amsterdamsch geslacht gesproten, en staat in 's lands geschiedenis bekend

als eerlijke regenten en onbaatzuchtige voorstanders van 's volks vrijheden. In 1627 werd ANDRIES BICKER met drie andere leden der staatsvergadering naar het Noorden gezonden, om *Zweden* en *Polen* met elkander te bevredigen. Aan zijne bemoeijingen is het vooral te danken, dat de Remonstranten in *Amsterdam* eene kerk en kweekschool bekwamen, en dat VONDEL om het schrijven van zijnen *Palamedes* niet te regt werd gesteld. De woelzieke en onverdraagzame predikant SMOUT moest *Amsterdam* ruimen, ten einde de Remonstranten voor nieuwe vervolgingen te vrijwaren. In 1636 verwelkomde ANDRIES BICKER, uit naam der regering, MARIA DE MEDICIS bij hare komst te *Amsterdam*, en in 1643 begaf hij zich naar *Zweden*, om tusschen dit rijk en *Denemarken* den vrede te bemiddelen. Met zijnen broeder CORNELIS, (voorzittend burgemeester van *Amsterdam*,) ijverde hij, na het sluiten van den Munsterschen vrede in 1648, voor de afdanking van het krijgsvolk, en haalde zich daardoor het misnoegen van prins WILLEM II op den hals. Door de maatregelen van deze beide broeders en den manhaftigen JOHAN HUYDECOPER VAN MAARSEVEEN, mislukte hoofdzakelijk 's prinsens aanslag op de stad; doch de gebroeders BICKER aarzelden niet, zich van de regering te ontslaan, zoodra zulks tot bevrediging der beide partijen strekken kon. Toen echter deze eerzuchtige vorst, vier maanden later, overleed, werden ANDRIES en CORNELIS BICKER in hunne waarigheden hersteld, met de betuiging «dat «zij getoond hadden te zijn vrome eerlijke regenten, opregte patriotten en liefhebbers van het vaderland.» En hiermede stemt VAN KAMPEN overeen, als hij zegt: «dat de twee burgervaders, ANDRIES «en CORNELIS BICKER, *Amsterdam* het eerst «den zegen der verdraagzaamheid deden «genieten, welke de partij van MAURITS «en PAUW der stad dreigde te ontnemen, «eene stad die zij naderhand verdedigden «en voor wier welzijn zij edelmoediglijk uit «het bewind traden.» CORNELIS BICKER overleed in het jaar 1655. HOUBRAKEN heeft de portretten dezer beide uitstekende mannen in het koper gebragt.

(AITZEMA, *Herstelde Leeuw; Amsterdams Journaal; Gesteurde Hollandsche Leeuw of 't belegerd Amsteldam.*)

BIDDER, een Engelschman van wien het *Journal général de France* van den 22 November 1818 heeft melding gemaakt, uit hoofde van zijne verbazende vlugheid in het rekenen. Destijds loste hij zonder de hulp van eenige rekenkundige of algebraïsche bewerking, en alleen door eene

snelle en onfeilbare inspanning van zijn denkvermogen, zamengestelde en moeilijke vraagstukken op. Iemand, die hem in November 1818 zag, deed hem de volgende vraag: Indien een slinger in ééne minuut de ruimte doorloopt van $9\frac{3}{4}$ duim, hoe vele duimen zal hij dan in 7 jaren, 14 dagen, 2 uren, 1 minuut en 56 seconden doorloopen, ieder jaar gerekend op 365 dagen, 5 uren, 48 minuten en 55 seconden? In minder dan eene minuut antwoordde hij: 2,165,623,744 $\frac{3}{4}$ duim of 34,178 mijlen, 475 yards, 2 voet en $\frac{3}{4}$ duim.

(*Dictionnaire historique de la jeunesse.*)

BIDDLE, (JOHN), de vader der Engelsche Unitarissen genoemd, werd in 1615 te *Wotton-under-Edge* in het graafschap *Gloucester* geboren, waar zijn vader lakenkooper was. Hij studeerde te *Oxford*, en werd in 1641 onderwijzer in de *Gloucester* vrij-school. Deze betrekking verloor hij, omdat hij zich tegen de leer der Drieëenheid verklaard had. Om dezelfde reden werd hij tweemaal in de gevangenis geworpen, en naar het Star-Kasteel op *St. Maria*, een der Sorlings eilanden, verbannen. CROMWELL hem in 1658 zijne vrijheid geschonken hebbende, werd hij predikant bij de Dissenters in *Londen*, en vervulde zijne herderlijke pligten met de meeste getrouwheid. Op den 1 Junij 1662 wierp men hem andermaal in den kerker, en sloeg hem in eene boete van 100 pond sterling. Deze som niet kunvende voldoen, bleef hij in de gevangenis zuchten, totdat hij den 22 September 1662, in den ouderdom van vier en zeventig jaren, uit gebrek aan zuivere lucht en lichaamsbeweging, bezweek. Al zijne tijdgenooten beschrijven hem als een man van onberispelijk gedrag. Zijne afwijking van de leer der heerschende kerk had hem al deze vervolgingen op den hals gehaald. ANTHONY WOOD, die een vijand was van ketteren, zeide van BIDDLE, dat, «uitgenomen zijne denkbeelden over de «godsdiens, er weinig of niets berispende «waardig in hem was.» BIDDLE's grondstelling was: «de eenheid van God is eene «eenheid van persoon zoowel als de na «tuur.» Zijne volgelingen werden Biddlianen of, van wege hunne gevoelens omtrent de eenheid van God en de menscheit van CHRISTUS, ook wel Socianen geheeten. Uit hen zijn de Engelsche Unitarissen ontstaan.

(TOULMIN's *Life of BIDDLE.*)

BIDLOO, (GOVARD), een beroemd scheikundige, zag den 12 Maart 1649 het eerste levenslicht te *Amsterdam*. Van zijne ouders en zijne opvoeding weten

wij niets te zeggen. Hij legde zich met het beste gevolg toe op de chirurgie, en werd om zijne bekwaamheid als chirurgijn bij de krijgsmagt geplaatst. In 1688 trad BIDLOO op als lector in de ontleedkunde te 's Gravenhage, en in 1694 als professor in de ontleed- en heekunde aan de hogeschool te Leyden. In 1701 benoemde hem WILLEM III, koning van Engeland, tot zijnen lijfarts, en toen deze vorst het volgende jaar overleed, keerde BIDLOO naar Leyden terug, alwaar hij in April 1713 zijn arbeidzaam en nuttig leven, in den ouderdom van vier en zestig jaren, eindigde. In 1685 had BIDLOO te Amsterdam 105 ontleedkundige platen uitgegeven, welke door den grooten kunstschilder LAIRESSE waren geteekend. Dit werk werd in roijaal folio met 114 platen te Leyden herdrukt, en in 1750 andermaal te Utrecht, met een aanhangsel. BIDLOO beschuldigde COWPER, een' Engelsch ontleedkundige, hetzelfde, buiten zijne toestemming, met slechts weinige veranderingen nagedrukt te hebben. COWPER gaf daaromtrent eene zeer gebrekkige verdediging in 't licht. BIDLOO voerde insgelijks eenen hevigen strijd tegen FREDERIK RUYSCH, die onderscheidene misslagen in dit werk aantoonde. De andere geschriften van BIDLOO zijn: *De anatomes antiquitate oratio*, Leyden 1694, zijnde zijne inwijdings-rede, toen hij het hoogleeraar-ambt in de chirurgie en anatomie aanvaarde. *Vindicae quarandum delineationum anatomicarum contra ineptas animadversiones Frederici Ruysch*, 4to, 1697. *Observationes de animalculis in hepate ovillo et aliorum animalium detectis*, 4to, 1698. *Guilielmus Cowperus criminis litterarii citatus coram tribunali societatis angliae*, 4to, 1700; dit is het werk, waarin hij COWPER van letterdieverij beschuldigd. *Exercitationum anatomico-chirurgicarum Decades Duae*, 4to, 1708, waarin vele belangrijke aanmerkingen over chirurgicale ongesteldheden voorkomen. *Opuscula omnia anatomico-chirurgica edita et inedita*, 4to, met platen, 1715. Als ontleedkundige heeft BIDLOO groote verdiensten. «Hij ontleedde zelfs de «oogen van sommige dieren, zoo als van «den mol, de blindslang en sommige inskten, en beschreef den leverworm der «schapen.» Ook als dichter heeft hij zich eenigen naam verworven; zijne gezamenlijke dichtwerken beslaan drie deelen, die in 1718 te Leyden in het licht zijn verschenen. BIDLOO liet twee zonen na, NICOLAAS, die lijfarts is geweest van PETER den Grooten, en LAMBERT, een bekwaam apotheker, die over de kruidkunde heeft geschreven. Ook deze beide broeders be-

zaten dichterlijke talenten, waarover men P. G. WITSEN GEYSBEEK, *Biogr. Anthol. en Crit. Woordenboek* kan naslaan.

(*Penny Cyclopaedia*; VAN KAMPEN, *Beknopte Geschiedenis der Nederlandsche letteren en wetenschappen*).

BIDPAI of PILPAI wordt als de schrijver beschouwd eener verzameling van fabelen en vertellingen, die sedert meer dan twintig eeuwen, in het Oosten en het Westen verspreid, als de bron van alle levenswijsheid gelden. Deze fabelen zijn oorspronkelijk in het Sanskritsch opgesteld, en in meest alle Europeesche talen overgebracht. BIDPAI zou 400 jaren vóór CHRISTUS gebloeid hebben. Door strenge navorschingen is het COLEBROOKE, WILSON, SYLVESTRE DE SACY en LOISELEUR DES LONGCHAMPS, in de *Essai sur les fables indiennes*, gelukt, den oorsprong dezer verzameling en de veranderingen, welke zij in het verloop van tijd bij onderscheidene volken hebben ondergaan, aan te wijzen.

(*Conversations-Lexicon*; *Woordenboek der Zamenleving*).

BIELFELD, (JACOB FRIEDRICH Baron VON), in 1717 te Hamburg geboren, was de opvoeder en onderwijzer van prins FERDINAND, broeder van FREDERIK II, koning van Pruisen, en vervolgens curator der hogescholen en geheimraad. Hij stierf in 1770. Onder zijne beste werken telt men: *Institutions politiques et Progrès des Allemands dans les belles lettres*, in 1767 te Leyden voor de derde maal gedrukt.

(*Dictionary of Biography*).

BIESELINGEN, (CHRISTIAAN JANSZ. VAN), werd in 1555 te Delft geboren, en heeft als portretschilder uitgeblonken. Toen prins WILLEM I in 1584 door de hand eens moordenaars was gevallen, ontwierp VAN BIESELINGEN, die het lijk des prinsen op een pronkbed ten toon had zien liggen, uit het hoofd eene schets van het vorstelijk gelaat, welke als het meest gelijkende van alle bestaande portretten werd beschouwd, weshalve HENDRIK GERITSZ. POT zich daarvan bediende voor het groote stuk, waarmede men in 1620 de Schepenskamer van het stadhuis te Delft heeft versierd. Ook heeft VAN BIESELINGEN 's prinsen moordenaar, BALTHASAR GERARDS, terwijl deze gevangen zat, naar het leven afgeteekend, welk portret in het begin der vorige eeuw door DAVID FLUD VAN GEFEN, predikant te Dordrecht, onder zijne zeldzaamheden bewaard werd. VAN BIESELINGEN verliet eindelijk door eene zonderlinge omstandigheid het vaderland. Op zekeren dag zich met zijne vrouw en beide kinderen aan boord bevindende van een zeilree liggend schip, hetwelk naar

Spanje bestemd was, ten einde van eenige zijner goede vrienden afscheid te nemen, werd er een stevig glas wijn gedronken, zoodat de smart des afscheids weldra door vrolijkheid werd vervangen. De wind intusschen gunstig wordende, vergat de kapitein, in zijnen ijver, dat er nog vreemden aan boord waren, stak in zee, en voerde VAN BIESELINGEN en zijn gezin mede naar *Spanje*. Hier werd hij spoedig aan het hof bekend, en deed goede zaken; doch het ongeluk hebbende zijne vrouw te verliezen, keerde hij naar zijn vaderland terug, zette zich te *Middelburg* neder, ging een tweede huwelijk aan, en overleed in 1592, nog slechts den ouderdom van 42 jaren bereikt hebbende.

(HOUBRAGEN, *Leven der schilders*).

BIÈVRE, (MARÉCHAL, markies VAN), zoon van 's konings eersten chirurgijn, werd in 1747 te *Parijs* geboren. Aanvankelijk ruiter bij de koninklijke lijfwacht, (*mousquetaire*) onderscheidde hij zich minder door dienstijver dan door zijne koddige invallen en luimige gezegden. Hij was echter ook tot betere dingen in staat; want onder andere werken schreef hij twee tooneelspelen, *le Séducteur* en *les Réputations*, waarvan het eerste, bij eenige gebreken, vele verdiensten bezit. Zijne luimige gezegden en *calembourgs* zijn in een deel verzameld, onder den titel van *Bievriana*. Toen hij aan LODEWIJK XV werd voorgesteld, gaf deze vorst den wensch te kennen, eenen *calembourg* van hem te hooren. «*Donnez-moi un sujet*, «*Sire*,» zeide BIÈVRE. — «*Faites-en un sur moi*.» — «*Sire*, le roi n'est pas un sujet,» was zijn antwoord. Hij overleed in 1789. Zelfs op den rand des grafs kon BIÈVRE zijne luimige invallen niet bedwingen. Zijn sterven had plaats te *Spa*, en alvorens den geest te geven, zeide hij tegen eenen vriend: «*Je pars de Spa* (de «ce pas»).

(*Dictionnaire historique et bibliographique*)

BIGNON, (JÉRÔME), geboren te *Parijs* in 1589, behoorde tot een geslacht vruchtbaar in beroemde mannen, en schijnt hen allen in vroegtijdige ontwikkeling en wetenschap overtroffen te hebben. Op den ouderdom van tien jaren bij den jongen prins van *Condé* geplaatst, om in dezen lust en ijver op te wekken, gaf hij eene beschrijving van het Heilige Land (*Description de la Terre Sainte*) in 't licht, welke eenen man, in de wetenschappen grijs geworden, tot eer zou verstrekt hebben. Dertien jaren oud zijnde, plaatste hem HENDRIK IV bij den jongen hertog van *Vendôme*. BIGNON schreef voor zijnen

kweekeling eene Verhandeling over Romeinsche oudheden (*Traité des Antiquités romaines*), en een jaar later verscheen zijn werk over het regt en de wijze om de pausen te verkiezen (*du Droit et de la Manière d'élire des papes*), een onderwerp, hetwelk hij zoo grondig behandelde, dat de geleerden van zijnen tijd er over verbaasd stonden. HENDRIK IV, die zijne verdienste had leeren kennen, plaatste hem als kind van eer (*enfant d'honneur*) bij den daufijn, sedert LODEWIJK XIII. In deze eervolle betrekking schreef hij op negentienjarige ouderdom een boek, getiteld: *De la préséance des rois de France sur les autres rois* (over den voorrang der koningen van *Frankrijk* boven de andere koningen), ter wederlegging van eenige zinsneden voorkomende in het werk van eenen Spanjaard DIEGO VALDES, onder den titel van *De la dignité des rois d'Espagne* (over de waardigheid der koningen van *Spanje*). Op den ouderdom van dertig jaren werd BIGNON benoemd tot advocaat-generaal van het parlement, en in zijne lange loopbaan onderscheidde hij zich als een der geleerdste en deugdzaamste overheidspersonen van *Frankrijk*. Na met onderscheidene staatkundige onderhandelingen belast te zijn geweest, overleed hij in 1656.

(*Dictionnaire historique de la jeunesse*).

BILDERDIJK, (WILLEM), een klassiek Nederlandsch dichter, werd den 7 September 1756 te *Amsterdam* geboren. In weêrwil eener wankelende gezondheid ontwikkelden zijne groote geestvermogens ongemeen snel, hetgeen op zijne oorspronkelijkheid zeker grooten invloed heeft gehad. Volgens zijne eigene getuigenis, maakte hij reeds verzen op den schoot zijner moeder. Hij studeerde te *Leyden* onder de leiding van D. G. VAN DE KESSEL in de regten, en practiseerde vervolgens in *den Haag*. Als enthousiastisch aanhanger van den erfstadhouder, verliet hij zijn vaderland, zoodra de Franschen hetzelfde kwamen overstroomden, en begaf zich naar *Brunswijk* en vervolgens naar *Londen*, waar hij over het regt, de poëzy en letterkunde voorlezingen hield. Om trent dezen tijd maakte hij zich als regtsgeleerd schrijver bekend door zijne *Observationes et emanationes juris* (*Brunswijk* 1806), welke hij later omwerkte en voortzette. In 1806 keerde BILDERDIJK naar *Holland* terug, waar koning LODEWIJK, een ijverig bevorderaar der Nederduitsche taal, van kunsten en wetenschappen, hem tot zijnen onderwijzer in de landtaal en tot een der eerste medeleden van het toenmaals opgericht Nederlandsch instituut benoemde. Na de herstelling verloor hij

zijne jaarwedde. De laatste jaren zijns levens bragt hij te *Haarlem* door, alwaar hij den 18 December 1831, in den ouderdom van ruim vijf en zeventig jaren overleed. Niet minder dan in de regtsgeleerdheid had BILDERDIJK zich tevens in de oude en nieuwere talen, de oudheidkunde, geschiedenis, aardrijkskunde, aardbeschrijving, de godgeleerdheid, ja zelfs in de geneeskunde grondige kundigheden verworven. Als dichter ruimt men hem op den Nederlandschen zangberg de eerste plaats in, welke hem door niemand wordt betwist. Mr. I. DA COSTA noemt hem onzen tweeden en grooter VONDEL. Zijne talrijke gedichten kenmerken zich door eenen verbazenden rijkdom in denkbeelden en heerlijke dichterlijke beelden, ongewoon vuur, groote zuiverheid van stijl en eene zeldzame sierlijkheid van uitdrukking. Hij was lierzanger, verteller, treurspeldichter, en beproefde, met den besten uitslag, in alle dichtsoorten zijne bewonderenswaardige krachten. De beroemdste zijner grootere gedichten zijn *De ziekte der geleerden*, een meesterstuk van poëzy, hetwelk bij intekening, ten behoeve der slagtoffers van de ramp, welke in 1807 *Leyden* trof, is uitgegeven; *De Starrenhemel*, en het onvoltooide Epos (heldendicht), *Ondergang der eerste wereld*, waarin KAIN's gebed, bij de geboorte zijns oudsten zoons, alsmede de heerlijke episode van ELPINE en haren hemelschen minnaar voor onnavolgbaar gehouden worden. De vijf bestaande zangen van den *Ondergang der eerste wereld* zijn onlangs met aantekeningen, varianten en verhandelingen door BILDERDIJK's grooten leerling Mr. ISAAK DA COSTA uitgegeven, bij den boekhandelaar G. T. N. SURINGAR te *Leeuwarden*, roijaal octavo f 8.80; het werk prijkt met een' in staal gegraveerden titel, voorzien van de buste van BILDERDIJK, gegraveerd door P. J. LANGE naar het oorspronkelijke van den heer ROYER. Onze oordeelkundige VAN KAMPEN bejammert het te regt, dat dit uitstekend gedicht niet voltooid is; «doch het zij zoo; gelijk de «Dom van *Keulen*, voltooid zijnde, het «onbetwiste meesterstuk der Gothische «bouwkunst zou wezen, en nu nog, «hoewel niet half afgewerkt, boven de «meeste gestichten van dien aard uit- «munt; dus zou de *Ondergang der eerste «wereld* gewis het eerste dichtstuk van «*Nederland* zijn, en bekleedt reeds, als «*Fragment*, onder dezelve eenen zeer «uitstekenden rang.» Na de omwenteling in 1813 bezong BILDERDIJK *Hollands Verlossing* (1814, twee deelen), welke wellicht door geen gedicht uit dien gedenkwaardig-

gen tijd in vuur, kracht en bezieling wordt geëvenaard. De door hem in handschrift bijkans voltooide geschiedenis van ons vaderland werd door zijnen vriend H. W. TYDEMAN, hoogleeraar te *Leyden*, onder den titel van *Hollandsche historie*, uitgegeven. Ofschoon dit werk in eenen aristocratischen geest is geschreven, heeft de heer TYDEMAN er vele aanmerkingen en bijdragen in gematigden liberalen zin bijgevoegd. Ook was BILDERDIJK een der geleerdste taalbeoefenaren, waarvan onder anderen zijne *Verhandeling over de geslachten der zelfstandige naamwoorden*, zijne *Spraakleer* en *Taal- en dichtkundige verscheidenheden* ten bewijze verstrekken. Onderscheidene zijner werken prijken met keurige vignetten, door hem zelven geïnventeerd en geteekend. SPIEGEL's *Hartspiegel*, door BILDERDIJK in nieuwer taal en dichtmaat overgebracht, kan zulks onder anderen getuigen. Kortom, VAN KAMPEN noemt hem «een geest, die alles «omvatten, alles schilderen kon, wiens «adelaarsblik onbelemmerd door tijd, en «ruimte, en de wereld der geesten heen- «zweeft; die de Nederlandsche taal als «was in zijne vuist wist te kneden; die «tevens de eerste dichter, en (wat genie «betreft) de eerste taalkenner van *Neder- «land*, geschiedkenner, zonderling wel, «doch gewis oorspronkelijk wijsgeer, regts- «geleerde, *geoloog* en geneeskundige was.»

(VAN KAMPEN, *Beknopte geschiedenis der Nederlandsche letteren en wetenschappen*).

BILDERDIJK, (KATHARINA WILHELMINA), geboren SCHWEICKHARDT, zag den 3 Julij 1777 het eerste levenslicht te 's *Gravenhage*. Haar vader, een verdienstelijk landschapschilder, verliet in 1786, met zijn gansche gezin, het vaderland, en zette zich te *Londen* neder. KATHARINA WILHELMINA maakte intusschen aanmerkelijke vorderingen in de teekenkunst en fraaije letteren, en geraakte in kennis met BILDERDIJK, toen deze naar *Engeland* was geweken, en de oude vriendschap met haren vader vernieuwde. BILDERDIJK, ofschoon zijn eerste huwelijk ongelukkig was geweest (hetzelve was regterlijk ontbonden), aarzelde niet, zijne hand aan de rijkbegaafde KATHARINA WILHELMINA aan te bieden. Dit huwelijk was gelukkig, en gemeenschappelijke letterkundige arbeid versterkte nog dien band. Verscheidene dichtbundels dezer dichterlijke echtgenooten strekken daarvan ten bewijze. KATHARINA WILHELMINA keerde in 1806 met haren echtvriend naar het vaderland terug, en woonde met hem achterevolgens te *Gouda*, 's *Gravenhage*,

Leyden, Katwijk, andermaal te Leyden en eindelijk te *Haarlem*, alwaar zij den 16 April 1830, in den ouderdom van drie en vijftig jaren, overleed. Dat zij onder de letterkundige vrouwen en dichters, welke *Nederland* tot sieraad hebben verstrekt, eenen hoogen rang bekleedt, kan uit hare uitgegevene dichtwerken reeds bij den eersten opslag blijken. Bij het openslaan der *Vaderlandsche uitboezemingen*, valt ons oog op haar lied *Aan de Hollandsche vrouwen*, na de behaalde zegepraal bij *Waterloo*; wij willen hieruit ter proeve eenige coupletten ontleenen:

Rukt af, ô vrouwen, de eersieraden
Daar weeldes hand u meê versiert;
De krijgsman ligt in 't bloed te baden,
Wiens zege heel *Europa* viert!

Komt, thans de stapels neêrgesmeten
Van Grootvaars nagelaten goed;
Tot donzig pluksel uitgereten,
Ter stelping van het heldenbloed!

'k Benij u thans, wien 't mag gebeuren,
Te grijpen in een rijke kas,
Als of bij 't vlugtig windscheuren
Het duizendste het eerste was.

Dan 't weinige ook kan zegen brengen:
't Is zegen, die aan 't weldoen hecht;
Ook wie den lijder tranen plengen,
Wordt Gods erbarmen toegezgd.

ô Moeders, zet uw jonge telgen,
Uw kleine dochters, aan uw kniën;
Verhaalt hun de eedle trouw der Belgen (1)
Die d'onmensch voor hun moed deên vliên.

Schetst hun, bij 't traasfen van de draden,
Bestemd voor 's krijgsman's diepe wond,
Hoe *Frankrijk* *Neêrland* heeft verraden,
En hoe het weêrvergelding vond.

Dan zult ge in 's jongskens heldere oogen,
De vonking zien van 't Neêrlandsch bloed;
Des meisjes wang, met wit betogen;
Maar beider boezems, vol van gloed.

Haar gedicht op den slag bij *Waterloo* werd, door het letterkundig genootschap te *Gent*, met den eersten eereprijs bekroond, en hare vertolking van SOUTHEY'S *Roderick* wordt voor een waar meesterstuk gehouden. Ook de treurspelen *Elfride* en *Iphigenia* plaatsen haar aan het hoofd der Nederlandsche dichters.

(VAN KAMPEN, *Beknopte geschiedenis der Nederlandsche letteren en wetenschappen*).

BIRAGUE, (CLEMENT), een graveerder op edele steenen, geboortig van *Milaan*, bloeide in *Spanje*, omtrent het midden der zestiende eeuw. Hij vond de kunst uit om op diamant te graveren;

(1) Het woord Belgen helge niemand; het werd vroeger en ook hier, alwaar het in rym en maat het meest vleide, gebruikt, om het gezamenlijke Nederlandische volk aan te duiden. Ook bij FEITH vindt men het menigmaal in dezen zin.

zijn eerste werk van dien aard was een portret van den ongelukkigen *Don CARLOS*. (*Dictionary of Biography*).

BIRCH, (THOMAS), een geschiedkundige en levensbeschrijver, werd den 23 November 1705 te *Londen* geboren. Zijne ouders waren leden van het Genootschap der Vrienden, en zijn vader oefende het beroep uit van koffijmolenmaker, waartoe hij zijn' zoon ook wilde opleiden; doch het sterk verlangen, hetwelk deze aan den dag legde om te studeren, verijdelde dit oogmerk. Onder de verzekering, dat hij zijn' vader niet tot last zou verstrekken, kreeg hij vrijheid, om zijnen eigen weg te bewandelen. Verscheidene jaren voorzag hij in zijn onderhoud als hulponderwijzer op onderscheidene scholen. Elke nieuwe betrekking, welke hij aanvaardde, schonk hem meerdere gelegenheid tot oefening, terwijl hij nog menig uur aan den slaap ontwoekerde, om zich op de wetenschappen toe te leggen. Zijne pogingen werden eindelijk bekroond; op den ouderdom van vier en twintig jaren, werd hij bij de heerschende kerk als geestelijke aangenomen, zonder de hoogeschool bezocht te hebben, iets dat destijds zeldzaam gebeurde. Hij huwde in hetzelfde jaar, doch verloor zijne echtgenoot binnen den tijd van twaalf maanden. De lord-kanselier HARDWICKE was zijn beschermer. In 1734 werd hij lid der Koninklijke Maatschappij, en in 1752 een harer secretarissen. In 1753 schonk hem de hoogeschool van *Aberdeen* het diploma van doctor in de godgeleerdheid, en eene dergelijke eer viel hem in hetzelfde jaar te beurt van HERRING, aartsbisschop van *Canterbury*. Dr. BIRCH was onvermoeid in zijne letterkundige studiën. Het eerste werk van aanbelang was de *General Dictionary, historical and critical*. Dit woordenboek bestond in tien deelen folio, en bevatte eene nieuwe vertaling van BAYLE, behalve eene groote menigte nieuwe artikelen. Onder zijne talrijke werken noemen wij nog de levensbeschrijvingen van koningin ELIZABETH, van BAYLE, TILLOTSON, GREAVES, WARD, RALEIGH en HENDRIK, prins van *Wallis*, oudsten zoon van JACOBUS I. Ook kopiëerde hij eene menigte boeken in de *Lambeth*-bibliotheek, en onderhield eene ijverige briefwisseling met vele geleerden. Hij stierf aan eenen val van zijn paard, tusschen *Londen* en *Hampstead*, den 9 Januarij 1766. Hij vermaakte zijne boekerij en handschriften aan het Britsch Museum, waarvan hij een der bestuurders was.

(*Penny Cyclopaedia*).

BIRD, (WILLIAM), een verdienstelijk toonkunstenaar, die onder de regering

van koningin ELIZABETH bloeide, stierf in 1623, in den ouderdom van tachtig jaren. Hij componeerde veel kerk-muziek, en *Non nobis, Domine*, wordt algemeen aan hem toegeschreven. (*Dictionary of Biography*).

BIREN, (ERNST JOHANN VON), hertog van *Koerland*, werd in 1687 geboren. Hij was de zoon van een' Koerlandsch grondbezitter, BUHREN geheeten, en studeerde te *Koningsbergen*. Zijn aangenaam uiterlijk en beschaafd verstand verwierven hem, (toen hij zich in 1714 naar *Petersburg* had begeven), de gunst der hertogin van *Koerland*, ANNA IWANOWNA, nicht van PETER den Grooten. Zoodra ANNA in 1730 den Russischen troon beklom, werd BIREN met eer overladen. Hij nam den naam en het wapen der Fransche hertogen van *Biron* aan, en beheerschte, door zijn invloed op ANNA, geheel *Rusland*. Trotsch en willekeurig, vierde hij zijnen haat tegen de mededingers zijner erzucht den onbedwongen teugel. De vorsten DOLGORUCKI en hunne vrienden werden daarvan de eerste slagtoffers; vele duizenden liet hij ter dood brengen, en nog meerdere zond hij in ballingschap. Dikwijls viel hem de keizerin te voet, om hem te vermurwen, doch ook voor hare smee-kingen en tranen bleef hij ongevoelig. Echter is het niet te ontkennen, dat zijn sterk karakter in alle deelen der staats-huishouding van dit groote rijk werkzaamheid en kracht deed ontstaan. In 1737 moesten de Koerlanders hem, (hij had zich in 1722 door den echt aan eene Koerlanderin uit het geslacht TROTTA, TREYDEN geheeten, verbonden), tot hunnen hertog kiezen. Keizerin ANNA, op haar sterfbed liggende, benoemde hem, volgens zijnen wensch, tot voogd en regent des rijks, gedurende de minderjarigheid van prins IWAN. Keizerin ANNA den 28 October 1740 overleden zijnde, gedroeg zich BIREN als regent omzigtiger en gematigder dan voorheen. Weldra echter ontstond er tegen hem een geheim verbond. De veldmaarschalk MÜNNICH, in verstandhouding met de moeder des jongen keizers, liet hem in den nacht van den 19 op den 20 November 1740 uit zijn bed ligten, en gevankelijk naar de vesting *Schlüsselburg* voeren, waar hij werd te regt gesteld en ter dood veroordeeld. Dit vonnis werd echter in eeuwige gevangenschap veranderd, wijl het onbewezen bleef, dat hij eenige plannen ter gunste zijner familie zou gesmeed hebben. Tevens werd zijn gansch vermogen verbeurd verklaard. Men voerde hem met zijne familie naar *Siberië* in eene gevangenis,

welker inrigting MÜNNICH zelf bevolen had. Doch reeds den 20 December 1741, toen ELIZABETH den Russischen troon besteege, werd BIREN teruggeroepen, en daarentegen MÜNNICH naar *Siberië* in zijne gevangenis gebracht. In *Kasan* ontmoetten de sleden elkander; beiden herkenden elkander, en zetteden hunne reis voort, zonder één woord te wisselen. Gedurende de regering van ELIZABETH en PETER III hield BIREN zijn verblijf te *Jaroslaw*, en toen CATHARINA II aan de regering kwam, kreeg hij in 1763 het hertogdom *Koerland* terug, regeerde aldaar met wijsheid, deed in 1769 aan zijnen oudsten zoon PETER afstand van de regering, en eindigde den 28 December 1772 zijn onrustig leven.

(*BIREN's Leben. Brem. 1742 & Dictionary of Biography*).

BIRON, (ARMAND DE GONTAUT, baron van), een beroemd Fransch veld-overste, omtrent het jaar 1524 in *Perigord* geboren. Aanvankelijk was hij edelknaap aan het hof van MARGARETHA, koningin van *Navarre*, en onderscheidde zich het eerst in den Piëmonteeschen oorlog. Bij het fort *Marin* aan het been gewond, bleef hij geheel zijn leven kreupel. Hij woonde de veldslagen van *Dreux*, *St. Denis* en *Montcontour* bij. Zijne stoutmoedige krijgsbedrijven werden beloond met den maarschalksstaf van *Frankrijk*. In den *Bartholomeus-Nacht* redde hij verscheidene zijner vrienden van den dood. Hij leed echter in de *Nederlanden* eene nederlaag tegen den hertog van *Parma*. Bij den dood van HENDRIK III was hij een der eersten, die HENDRIK IV als wettigen opvolger erkenden. Hij diende dezen vorst met ijver en trouw, en sneuvelde in het beleg van *Epernay*, den 26 Julij 1592, door eenen kanonskogel, in den ouderdom van bijkans acht en zestig jaren. Hij heeft gedenkschriften nagelaten, welker veel is de thou zeer betreurd. Zijne zeden waren streng en zijn moed onverschrokken. (*Dictionnaire historique des grands hommes*).

BIRON, (CHARLES DE GONTAUT, hertog van), zoon van den voorgaanden, admiraal en maarschalk van *Frankrijk*, geboren in 1561, was een groot gunsteling van HENDRIK IV, die zijne baronnie tot een hertogdom verheef. BIRON verwierf grooten roem in de veldslagen van *Arques* en *Ivry*, in het tweegevecht tegen AUMALE, en bij de belegeringen van *Parijs* en *Rouen*. HENDRIK IV overlaadde hem met eer, beschouwde hem als een' zijner boezemvrienden, en zond hem als afgezant naar *Engeland*, de *Nederlanden* en *Zwitserland*. Bij de schermutseling van *Fontaine-Française* bragt de koning zich

zelve in levensgevaar, om zijnen vriend te redden. In weerwil van al deze koninklijke gunstbewijzen en zelfopoffering, spande hij met *Spanje* en *Savoije* tegen zijnen grootmoedigen vorst zamen; hij werd gevat, gevonnisd en in 1602 onthoofd.

(*Nouvelle biographie classique.*)

BITAUBÉ, (PAUL JÉRÉMIE), zag den 24 November 1732 het eerste levenslicht te *Koningsbergen*. Hij was de zoon eens Franschen vlugtelings, die, uit hoofde der herroeping van het Edict van *Nantes*, zijn vaderland had verlaten, en zich in *Pruissen* nedergezet. Reeds vroegtijdig oefende BITAUBÉ zich in de Fransche letterkunde en poëzij. Zijne eerste dichtproeve was eene Fransche vertaling van de *Ilias* van HOMERUS, welke de opmerksaamheid trok van FREDERIK den Grooten. Deze vorst benoemde hem tot medelid der academie te *Berlijn*, en bezorgde hem de middelen, om dit werk verder in *Frankrijk* te beschaven. Hetzelve verscheen tegelijk met eene overzetting der *Odyssée* in 't licht. Schoon BITAUBÉ gedurende de Fransche omwenteling te *Parijs* teruggetrokken leefde, werd hij niettemin in 1794 met zijne echtvriendin in den kerker geworpen, en was slechts aan den 9 Thermidor zijne vrijheid verschuldigd. In 1797 trad hij weder op met zijn dichtstuk *Les Bataves*, hetwelk in onze taal is overgebracht. Hij werd tot lid van het Instituut en van het legioen van eer benoemd; en stierf den 22 November 1808 te *Parijs*. Behalve door bovengenoemde werken heeft hij zich eenen naam verworven, door de vertolking van GÖTTE's *Hermann und Dorothea*, maar inzonderheid door zijnen *Joseph, poëme en prose*. Dit dichtstuk wordt voor zijn beste werk gehouden; doch men beschuldigt zijnen stijl van *Germanismen*. Zijne gezamenlijke werken (*Oeuvres complètes*) bestaan uit 9 deelen, in 1804 te *Parijs* in 't licht verschenen.

(*Dictionnaire historique des grands hommes.*)

BIVAR, (Don RODRIGO DIAZ DE), een Spaansch held, in de geschiedenis en in romancen bekend onder den naam van CID (Heer), waarmede hij eenmaal door de Moorsche afgezanten was begroet. Hij werd omstreeks 1040 te *Burgos* geboren. In talrijke ontmoetingen met de Mooren spreidde hij eenen verbazenden moed ten toon, en ofschoon uit afgunst tweemaal verbannen, vocht hij echter even moedig ter bevrijding van zijn vaderland. Nadat hij, aan het hoofd van een handvol ridders, *Valencia* op de Mooren had bemagtigd, vestigde hij zich aldaar, en overleed

in 1099. De Fransche treurspeldichter, CORNEILLE, heeft in zijnen CID een Spaansch volksvertelsel gevolgd, zoodat dit meesterstuk der Fransche poëzij geene waarheid ten grondslag heeft.

(*Dictionary of Biography.*)

BLACK, (JOSEPH), een uitstekend geneesheer en scheikundig wijsgeer, werd in het jaar 1728 in *Frankrijk* aan de oevers der *Garonne* geboren. Zijn vader, JOHN BLACK, die meestal te *Bordeaux* woonde, was een inboorling van *Belfast* in *Ierland*, doch van een Schotsch geslacht, even als zijne moeder.

In het jaar 1740, toen hij twaalf jaren oud was, werd JOSEPH BLACK naar *Belfast* gezonden, en zes jaren later naar de hoogeschool van *Glasgow*, waar hij zich inzonderheid op de geneeskunst toelagde. Ter voltooiing zijner studiën ging hij in 1750 naar *Edinburg*, na alvorens Dr. CULLEN's voorlezingen over de scheikunde te *Glasgow* te hebben bijgewoond. Deze wetenschap, in welke hij zulk eene gewichtige rol zoude vervullen, trok vooral zijne aandacht. In 1754 verkreeg hij zijnen graad als Doctor, en in 1766 werd hij hoogleeraar in de scheikunde te *Edinburg*. Zijn dood viel voor den 26 November 1799, in het een en zeventigste jaar zijns ouderdoms. De veelvuldige ontdekkingen van Dr. BLACK, vooral ten opzichte der vaste lucht en der verborgene warmtestof, hebben zijnen naam in de gedenkschriften der wijsbegeerte vereeuwigd. Het was inderdaad door Dr. BLACK's waarnemingen, omtrent den aard van den stoom, dat Mr. WATT zijne groote verbeteringen in de stoomwerktuigen tot stand heeft gebragt, een genoegzaam bewijs, indien zulks nog noodig was, van het groote gewigt zijner ontdekkingen. CAVENDISH, PRIESTLEY, LAVOISIER en andere hebben BLACK's ontdekkingen in de scheikundige wetenschappen verder voortgezet. Zijne voorlezingen over de scheikunde zijn in 1803 door den hoogleeraar ROBINSON uitgegeven.

Dr. BLACK is nooit gehuwd geweest; hij leefde geheel voor zijne wetenschap, en was een der grootste sieraden der *Edinburgsche* hoogeschool. Gedurende meer dan dertig jaren werden zijne lessen door eene groote schaar van jongelingen vlijtig bijgewoond. Zijne stem was zacht, doch hij sprak zoo duidelijk en naauwkeurig, dat men in eene vergadering van vele honderden geen enkel zijner woorden miste.

(Dr. ROBINSON's *preface to Dr. BLACK's Lectures.*)

BLACKLOCK, (THOMAS), een godge-

leerde van de gevestigde kerk in *Schotland*, en dichter, werd in 1721 te *Annan* in *Dumfries* geboren. Voordat hij den ouderdom van zes jaren had bereikt, verloor hij zijn gezigt, en aan dit ongeluk had hij gedeeltelijk zijne toekomstige vermaardheid te danken. Van de gewone genoegens der jeugd verstoken, dorstte hij te meer naar kennis, waaraan zijn vader, een handelaar en verstandig man, zoo veel mogelijk zocht te voldoen, door hem de werken van de beste schrijvers voor te lezen. Zijn vader bezat de middelen niet, om zijnen zoon eene kostbare opvoeding te geven; doch in weerwil hiervan, waren diens vorderingen hoogst opmerkenswaardig. Reeds vroegtijdig kreeg hij eenige bedrevenheid in het Latijn, door den omgang met gelukkiger knapen, die de taalschool bezochten, en op zijn twaalfde jaar maakte hij eenige verzen, die veel talent verrieden. Toen hij zijn twintigste jaar had bereikt, huwde zijne zuster iemand boven haren stand, en nu genoot de jonge BLACKLOCK het voordeel, om met meer beschaafde lieden in aanraking te komen. De dood zijns vaders, die kort daarna voorviel, maakte op zijn gemoed eenen hevigen indruk. Gedurende zijn leven had de goedhartige vader zich de grootste moeite getroost, om zijnen zoon, zoo veel mogelijk, het gemis van het onschatbaar zintuig des gezichts niet in al deszelfs uitgestrektheid te doen gevoelen. Geen wonder dan ook, dat de jeugdige BLACKLOCK in een dichtstuk, getiteld: *A Soliloquy* (eene alleen-spraak), na den dood zijns vaders geschreven, zich met innig gevoel, doch met godvruchtige onderwerping, over zijnen hulpeloozen toestand uitdrukte. In kennis geraakt met Dr. STEVENSON, een' Edinburgsch geneesheer, stond deze edelman zoo zeer over BLACKLOCK's talenten verbaasd, dat hij hem aanbood voor zijne verdere opleiding te zorgen. BLACKLOCK bezocht nu in 1741 de taalschool te *Edinburg*, doch zijne studiën werden in 1745 door den opstand gestoord; hij vertrok naar zijne bloedverwanten te *Dumfries*. In dien tusschentijd had hij aanmerkelijke vorderingen gemaakt, en eenen bundel gedichten uitgegeven, hetgeen hem den toegang verschafte tot het huis van den lord-provoost (eersten magistraatspersoon), wiens echtgenoot eene Fransche dame was, en in wier omgang hij schielijk de Fransche taal meester werd. Toen de zaken weder den gewonen loop hadden genomen, keerde hij naar *Edinburg* terug, en oefende zich verder in het Latijn, Grieks en Italiaansch. Daar-

enboven was hij zeer bedreven in de muziek, die hem vooral boeide. In 1754 werden zijne gedichten herdrukt, en in 1756 verscheen daarvan te *Londen* bij intekening eene kwarto uitgave, die door DAVID HUME en Mr. SPENCE, professor in de poëzij te *Oxford*, zeer werd voorgestaan. Ook trokken zij zich sedert dien tijd BLACKLOCK's belangen bijzonder aan.

Zijne studiën in de godgeleerdheid aan de hoogeschool voltooid hebbende, werd hij tot predikant van *Kircudbright* (eene collatie van de kroon) beroepen. De dorpelingen zagen dit met tegenzin, en toen zijne wijsgeerige leerredenen hunnen onbeschaafden smaak mishaagden, had hij met zoo vele onaangenaamheden te kampen, dat hij, na verloop van twee jaren, zijn ambt nederleide. Het geringe jaarlijksche inkomen, dat hem intusschen werd toegestaan, was nauwelijks toereikend, om in zijn onderhoud te voorzien. Hij vertrok in 1764 naar *Edinburg*, opende eene inrigting voor studenten, die aan zijne leiding ten opzichte der vakken, welke zij beoefenden, veel verplicht waren. In deze betrekking bleef hij drie en twintig jaren, tot 1787, als wanneer de staat zijner gezondheid hem noodzaakte, zich aan deze bemoeijingen te onttrekken. Hij stierf, na eene ongesteldheid van zeven dagen, den 7 Julij 1791, betreurd van al zijne vrienden. De universiteit had hem in 1766 den graad van Dr. in de godgeleerdheid geschonken. Dr. BLACKLOCK was geliefd om zijne ongemeene zachtmoedigheid, eenvoudige zeden en grondige geleerdheid. Zonderling is het, dat zijne gedichten overvloeijen van getrouwe schilderingen der natuur. Hij was niet alleen een verdienstelijk dichter, maar schreef over wijsbegeerte en godgeleerdheid met zulk een goed gevolg, dat zijne menigvuldige werken nog in eere worden gehouden. Ook heeft hij een artikel opgesteld over de opvoeding der blinden, hetwelk in de *Encyclopaedia Britannica* is opgenomen.

(Dr. ANDERSON's *Life of the rev. THOMAS BLACKLOCK*.)

BLACKMORE, (Sir **RICHARD**), een geneeskundige, dichter en schrijver van mengelingen, werd omstreeks 1650 te *Corsham* in *Wiltshire* geboren. Dertien jaren oud, werd hij naar de Westminster-school gezonden, en studeerde vervolgens te *Oxford*. Na eene reis op het vaste land ondernomen te hebben, werd hij door WILLEM III spoedig tot lijfarts aangesteld, welke betrekking hij ook onder koningin ANNA behield. In 1696 verscheen

zijn eerste dichtstuk, *Prins Arthur*, in 't licht. Dit heldendicht, in tien boeken, bereikte eene derde uitgave. Nu volgde er eene menigte andere dichtwerken, welke thans geheel vergeten zijn, behalve een wijsgeerig gedicht, *de Schepping*, van hetwelk Dr. JOHNSON in zijn leven van BLACKMORE zegt, dat, zoo hij niets anders dan dit dichtstuk geschreven had, de nakomelingschap hem onder de lievelingen der Engelsche Muse eene eerste plaats zou aangewezen hebben. Nimmer misschien was eenig schrijver zoo zeer de steen des aanstoots zijner geleerde tijdgenooten als Sir RICHARD BLACKMORE. Bijkans al de vernuften van zijnen tijd schenen tegen hem samen te spannen. Zij noemden hem den poët der droefgeestigheid, *par excellence*; doch in spijt van al hunne spotternijen, ging BLACKMORE zijnen weg, blijvende een ijverig voorstander van zedelijkheid en deugd, waaraan hij welligt al deze tegenkating te danken had. Behalve nog eenige geneeskundige verhandelingen, welke echter geene melding verdienen, gaf hij een geschiedkundig werk uit over de zwamenzwering tegen koning WILLEM III in 1695, hetwelk niet van waarde is ontbloot. Het moge als een bewijs voor de zuiverheid zijner zeden en de onberispelijkheid van zijn karakter gelden, dat zijne bitterste vijanden hem daaromtrent nimmer het minste verwijt hebben gedaan.

(JOHNSON'S *Lives of the poets*; COWPER'S *Letters*; *Biog. Brit.*)

BLACKSTONE, (Sir WILLIAM), een Engelsch regtsgeleerde, het best bekend als de schrijver der *Commentariën over de Engelsche wetten*. Hij werd, eenige maanden na den dood zijns vaders, (een zijdehandelaar), den 10 Julij 1723 te Londen geboren. Hij had nog het ongeluk zijne moeder vroegtijdig te verliezen. Zijne opvoeding werd echter zorgvuldig door eenen oom bestierd. Op den ouderdom van slechts twintig jaren, stelde hij, voor eigen gebruik, eene verhandeling op over de grondbeginselen der bouwkunde. Nadat hij zijne studiën in de regten aan de hoogeschool van Oxford voltooid had, zette hij zich als advocaat te Londen neder; maar hier geen opgang makende, keerde hij naar Oxford terug, en hield aldaar voorlezingen over het staatsbestuur en de wetten van Engeland, welke hij later onder den titel van *Commentaries on the laws of England* in 't licht heeft gegeven. Ten gevolge dezer voorlezingen rigtte men te Oxford eenen leerstoel op voor het burgerlijk regt, en BLACKSTONE werd daarvoor eenstemmig tot professor verkozen. De koning zelf

liet zich de *Commentariën* van BLACKSTONE voorlezen, en schonk hem menig voordeelig ambt. In 1761 werd BLACKSTONE lid van het parlement, en vervolgens regter bij de regtbank der *Common pleas*. Hij overleed aan de gevolgen van waterzucht, den 14 Februarij 1780.

(AUSTIN'S *Outline of a Course of lectures on general jurisprudence.*)

BLACKWELL, (ELIZABETH), eene dame van uitstekende begaafdheden, die, om in de behoeften haars echtvriend (om schulden gevangen zittende), te voorzien, een Kruidboek uitgaf, hetwelk vijf honderd platen bevat, door haar zelve geteekend, gegraveerd en gekleurd. Haar echtgenoot ALEXANDER BLACKWELL, geboren te Aberdeen, had te Leyden, onder BOERHAAVE, gestudeerd in de medicijnen, en zich omstreeks 1740 naar Zweden begeven, waar hij in onderscheidene door hem ontworpen openbare werken, vooral in het droogmaken van moerassen, gebruikt werd. Beschuldigd van deelneming aan de zamenzwering van den graaf TESSIN, werd hij in 1747 onthoofd.

(*Dictionnaire historique des grands hommes.*)

BLAEU, (WILLEM JANSZ.), een verdienstelijk boekdrukker, aardrijksbeschrijver en sterrekundige, werd in 1571 te Amsterdam geboren. Hij was een vriend en leerling van den vermaarden Deenschen sterrekundige TYCHO BRAHÉ, en verwierf zich eenen roemvollen naam, door zijne voortreffelijke globen en een' atlas in 14 deelen, groot folio. Ook weet men dat hij eene graadmeting heeft gedaan, ten einde de grootte der aarde te kunnen bepalen. «Hij mat, langs het «strand, den afstand van Texel tot den «Hoek van Holland, en bepaalde de pools-«hoogte aan de beide einden dezer strand-«linie met een *Zenith-Sector*, dien hij «waarschijnlijk van TYCHO's sterrewacht «had mede gebragt.» BLAEU overleed den 18 October 1638. De Fransche sterrekundige PICARD, die in 1671 bij zijnen zoon JOAN BLAEU het handschrift omtrent deze meting heeft gezien, betuigt dat zij met de meeting, welke hij zelf gedaan had, niet boven de vijf roeden of zestig voeten Rijnlandsch verschilden. In 1672 werd de schoone drukkerij der BLAEU's tot den grond toe door de vlammen verteerd, en is het bedoelde handschrift waarschijnlijk mede verloren geraakt. De schade werd op 382,000 gulden begroot. De plaats, waar deze beroemde werkplaats stond, was achter de Nieuwe Kerk, en wordt thans nog het *Blaauw-Straatje* genoemd. JOAN BLAEU overleefde dezen rampspoed niet lang; hij stierf den 20

December 1673, betreurd door alle be-
minnaren van kunst en geleerdheid.

(PICARD, *Voyage d'Uranibourg*; LULORS
*Inleiding tot de beschouwing des Aard-
kloots*; FOPPENS, *Bibliotheca Belgica*;
JAN WAGENAAR, *Amsterdam in zijne
opkomst*, enz.

BLAIR, (**HUGH**), een godgeleerde der
Schotsche Kerk, werd den 7 April 1718
te *Edinburg* geboren; hij studeerde al-
daar, en werd in 1741 als leeraar be-
roepen te *Colessie in Fifeshire*, waar hij
slechts twee jaren vertoefde, om deze
standplaats tegen die van *Edinburg* te
verwisselen. Toen er in 1762 aan de
hoogeschool te *Edinburg* een afzonderlijke
leerstool voor de welsprekendheid en fraaije
wetenschappen werd opgericht, bekam
BLAIR dit professoraat, dat hij met grooten
roem bekleedde, gelijk zulks zijne
Lectures on rhetoric and belles lettres
kunnen getuigen. In 1788 heeft de hoog-
leeraar **H. BOSSCHA** ons eene keurige over-
zetting van dit werk gegeven, hetwelk
vervolgens in 1805 is herdrukt, doch
thans niet op zulk een' hoogen prijs wordt
geschat als voorheen, toen men in deze
vakken goede betere werken kende. De
leerredenen van **BLAIR**, die insgelijks in
het Nederduitsch zijn overgebracht, worden
nog door velen met genoegen en stichting
gelezen, waartoe derzelver duidelijke, ge-
makkelijke, beschaafde en sierlijke stijl
veel bijdraagt; doch wij vreezen geenszins
te zeggen, dat zij in wezenlijke waarde niet
tegen die van onzen **BORGER** en **VAN DER
PALM** opwegen.

BLAIR bezat geen sterk gestel, en in
de laatste jaren zijns levens was hij niet
in staat ten gezetten tijde den kansel te
betreden; doch zijne geestvermogens ble-
ven tot het laatst onverzwakt. Hij was
de helper en raadgever van allen, zoodat
hij, niet minder door zijn verdienstelijk
voorbeeld dan door zijne ongemeene ta-
lenten, den geestelijken stand tot eer
heeft verstrekt. Hij stierf, na eene korte
ziekte, te *Edinburg* in de maand Decem-
ber 1800. Hij was in 1748 gehuwd met
zijne nicht **CATHARINE HANNATINE**, de doch-
ter van een' *Edinburgsch* leeraar, en had
bij haar twee kinderen, een' zoon die
vroegtijdig overleed, en eene dochter, die
hem op haar een en twintigste jaar ont-
viel. Mevr. **BLAIR** is eenige jaren voor
haren beroemden echtgenoot overleden.

(FINLAYSON'S *Life of Dr. Blair, prefixed
to his Sermons*.)

BLAKE, (**ROBERT**), een der dapper-
ste en gelukkigste vlootvoogden der Brit-
sche zeemagt, werd in Augustus 1598 te
Bridgewater, eene zeehaven waar zijn

vader handelaar was, geboren. Hij stu-
deerde te *Oxford*, en hield tevens veel
van hevige lichaams oefeningen. Een zij-
ner levensbeschrijvers verbaalt ons, dat
hij er nu en dan genoeg in vond, le-
vende zwanen weg te stelen; voorzeker
een stoutmoedig en niet gemakkelijk tijd-
verdrif. Op den ouderdom van vijf en
twintig jaren, keerde hij naar *Bridge-
water* terug, en leefde stil op zijn ou-
derlijk erfgoed tot 1640, toen hij tot lid
van het parlement benoemd werd. De
spoedige ontbinding dezer vergadering
(5 Mei) gaf hem weinig gelegenheid, om
als redenaar op te treden, ten minste
vindt men niet vermeld, dat hij gespro-
ken heeft.

Bij het uitbreken der burgeroorlogen
trad hij bij het leger van het parlement
in dienst, doch wij weten niet juist wan-
neer en in welken rang. In 1643 voerde
hij het bevel over een fort van *Bristol*,
toen deze stad door de koningsgezinden
werd belegerd. Daar **BLAKE** dit fort nog
inhiel en eenige van 's konings soldaten
doodde, nadat de gouverneur de stad had
overgegeven, bewoog men prins **ROBERT**
met moeite, om hem 't leven te sparen,
hetwelk hij door het schenden van het
oorlogsregt verbeurd had. Door bekwaam-
heid en moed bekam hij spoedig den
rang van kolonel, en in 1649 werd hij
met twee andere kolonels, **DEANE** en **PO-
HAM**, bij de zeemagt overgeplaatst, het-
geen minder verwondering zal baren als
men bedenkt, dat destijds de land- en
zeedienst niet van elkander waren afge-
scheiden. **BLAKE** toonde voor deze nieuwe
betrekking de meeste geschiktheid. Zijn
eerste bedrijf was het vernielen van het
smaldeel van prins **ROBERT**, te *Malaga*.

In de maand Maart 1652 werd **BLAKE**
tot admiraal benoemd, en in Mei daarop
volgende, raakte hij slaags met **MAARTEN
HARPERTSZ. TROMP**, dien hij, als ware het,
tot den strijd had uitgedaagd; want **BLAKE**
kende geen verdienstelijker werk dan alle
natiën te dwingen het oppergezag der
Britsche vlag op den Oceaan te doen
eerbiedigen. De slag bleef onbeslist, en
de volgende zeegevechten werden insge-
lijks met afwisselende kans gevoerd. Ge-
lukkiger dan in het strijdperk tegen de
Nederlanders, onder **TROMP** en **DE RUITER**,
was **BLAKE** tegen de Barbariische zeeroo-
vers en de Spanjaarden. In het voorjaar
van 1657 zeilde hij naar het eiland *Ten-
neriffe*, en bezette de baai van *Santa
Cruz*, waar zich eene Spaansche zilver-
vloot bevond. De baai was versterkt met
een geducht kasteel aan den ingang, en
omringd met eene reeks kleinere forten.

Ook was daar eene aanzienlijke zeemagt, zoodat de Spaansche gouverneur, een man van moed en bekwaamheid, geenen aanval vreesde. De schipper van een Nederlandsch vaartuig, hetwelk in de haven lag, was minder gerust, en verzocht den gouverneur de haven te verlaten, « want « ik ben zeker, » zeide hij, « dat wij « BLAKE spoedig op den hals zullen hebben. » De gouverneur antwoordde: « Ga heen, zoo gij wilt, en laat BLAKE komen als hij durft. » Durven was BLAKE's minste gebrek. De wind op de baai staande, zeilde BLAKE stoutmoedig op den vijand af, maakte zich van de galjoenen meester, doch verbrandde de gemaakte prijzen, wyl hij wanhoopde ze uit de baai weg te voeren. Echter keerde de wind, zoodat de aftogt gemakkelijk werd volbragt. De Engelschen hadden bij dit stoutmoedig bedrijf 200 man aan dooden en gekwetsten, terwijl het verlies aan de zijde der Spanjaarden ongemeen groot was.

Voor deze dienst ontvingen de officieren en matrozen den dank van het parlement, en de admiraal daarenboven eenen diamanten ring ter waarde van 500 pond sterling. BLAKE keerde naar zijne vorige standplaats, *Cádiz*, terug; doch waterzucht en scheurbuik deden hem wenschen naar *Engeland* terug te keeren, een wensch echter die niet vervuld werd; hij stierf den 17 Augustus 1657 in het gezigt van *Plymouth*. Zijn lijk werd naar *Londen* gevoerd, en met groote staatsie op 's lands kosten in de *Westminster Abdij* ter aarde besteld. Na de herstelling der STUARTS werd zijn lijk opgegraven, en met de beenderen van anderen, die zich aan CROMWELL hadden aangesloten, naar het *St. Margaretha's Kerkhof* overgebracht.

(*Gallery of portraits; Lives English and Foreign.*)

BLANCHA (JUAN), heeft zich door zijne onwankelbare vaderlandsliefde eenen onsterfelijken naam verworven. Als Alcade van *Perpignan*, verdedigde hij in 1474 deze stad met onbezweken moed tegen de Franschen, die bij een' uitval zijnen zoon gevangen namen. Nu dreigden zij den Alcade dezen zoon te dooden, bijaldien hij zich niet terstond onderwierp. Doch BLANCHA antwoordde: « De godsdienst, mijn « koning en mijn vaderland, zijn mij nog « dierbaarder dan mijn zoon. » De Franschen offerden den jongeling aan hunne wraakzucht op, en schoon de koning van *Aragon* den ongelukkigen vader ried, liever de plaats over te geven dan het uiterste af te wachten, verdedigde BLANCHA nog acht maanden lang de vesting, welke

daarom den titel van zeer getrouwe stad verwierf.

(*Woordenboek der Zamenleving.*)

BLANCHARD, (JACQUES), een uitmuntend schilder, die den eervollen bijnaam verdiende van den Franschen TITIAAN, werd geboren in 1600 en stierf in 1638. Hij was een onvermoeid kunstenaar, en heeft vele schilderstukken nagelaten. Zijn fraaiste werk is de Nederdaling van den Heiligen Geest, hetwelk voor een der beste voortbrengselen der Fransche school gehouden wordt.

(*Dictionary of Biography.*)

BLANCHARD, (FRANÇOIS), een der eerste luchtreizigers, in 1758 te *Andelys*, in het tegenwoordig departement van de *Eure*, geboren. Reeds van zijne jeugd af, hield hij zich met de werktuigkunde bezig, vooral met het doel, om de vliegkunst te ontdekken. Op den ouderdom van negentien jaren vervaardigde hij een vliegend schip, dat zich door een tegenwigt van zes pond, twintig voet boven den grond verbleef. Met groote belangstelling vernam BLANCHARD, dat de gebroeders MONTGOLFIER den luchtbol hadden uitgevonden. Den 4 Maart 1784 ondernam BLANCHARD zijne eerste luchtreis, en in 1785 stak hij met eenen luchtbol, van *Calais* naar *Dover*, het kanaal over. De koning van *Frankrijk* schonk hem daarvoor 12,000 en eene jaarwedde van 1200 Franken. In hetzelfde jaar ondernam hij te *Londen* eene luchtreis, waarbij hij zich voor de eerste maal van eenen door hem, of volgens anderen door ETIENNE MONTGOLFIER, uitgevonden valscherms (*parachute*) bediende. In onderscheidene landen vernieuwde hij zijne luchtreizen, tot dat hij in 1793 in de vesting *Kufstein* in *Tirol* gevangen gezet werd, als beschuldigd van het verspreiden van revolutionnaire grondbeginselen. Weldra in vrijheid gesteld, zette hij zijne luchtreizen weder voort. In 1796 beproefde hij te *Nieuw York* zijne zes en veertigste luchtreis, en in 1798 steeg hij te *Rouen* in de hoogte met een groot luchtschip, waarin zich zestien personen bevonden, en daalde zes uren van de stad neder. BLANCHARD volbragt zes en zestig luchtreizen gelukkig. Hij noemde zich dan ook luchtreiziger der beide halfronden, burger van de voornaamste steden der beide werelden, medelid van buitenlandsche academiën, pensionaris des Franschen keizerrijks, en stierf den 7 Maart 1809. — Zijne weduwe zette de luchtreizen als een middel van bestaan voort; zij vond haren dood den 6 Julij 1819 te *Parijs*, bij het opstijgen van haren lucht-

bol, die in brand geraakte, waardoor zij zich in de *Rue Provence* te pletter viel.

(NIEUWENHUIS, *Woordenboek van kunsten en wetenschappen*).

BLANE, (GILBERT), een uitstekend geneesheer, was de vierde zoon van GILBERT BLANE van *Blanford*, in het graafschap *Ayr*, in *Schotland*, ter welker plaats hij den 29 Augustus 1749 werd geboren. Voor den geestelijken stand bestemd, werd hij naar de hoogeschool van *Edinburgh* gezonden; doch zekere gewetensbezwaren deden hem besluiten van zijn oorspronkelijk voornemen af te zien, en zich geheel aan de studie der geneeskunde te wijden. Nadat hij zijnen graad van doctor in de medicijnen had bekomen, werd hij door Dr. CULLEN aan Dr. WILLIAM HUNTER, destijds de beroemdste ontleedkundige te *Londen*, aanbevolen. Door bemiddeling van Dr. HUNTER werd Dr. BLANE de huisarts van *lord HOLDERNESSE*, waardoor hij het vertrouwen won van onderscheidene aanzienlijke mannen, en onder anderen van *lord RODNEY*, die hem tot zijn lijfarts koos, in welke hoedanigheid hij dezen oversaagden vlootvoogd in 1780 op diens togt naar de *West-Indiën* vergezelde. Toen bij eene vijandelijke ontmoeting al de officieren gedood, gewond of elders bezig waren, verzocht de admiraal Dr. BLANE zijne bevelen aan de officieren bij de stukken over te brengen; bij deze gelegenheid bekwam hij eene ligte wond. Tot belooning dezer diensten, werd Dr. BLANE, op aanbeveling van *lord RODNEY*, tot eersten geneesheer van de vloot aangesteld. Dr. BLANE was onvermoeid in het vervullen zijner plichten, alles in het werk stellende wat strekken kon, om de gezondheid van den zeeman in die ongezonde wateren te bevorderen. Eerst in 1783 keerde hij naar *Engeland* terug, en gaf de slotsom zijner ervaring in het licht, onder den titel van *Observations in the diseases of seamen*, 8vo. *Londen*. Dit werk is menigmaal herdrukt, vermeerderd en verbeterd.

Gedurende zijn verblijf in de *West-Indiën*, ontmoette hij dikwijls den hertog van *Clarence*, naderhand koning WILLIAM IV, die als jong officier op de vloot van *lord RODNEY* diende. Dr. BLANE won de genegenheid van Zijne Koninklijke Hoogheid, die hem in het vervolg geenszins vergat. Hij werd lijfarts van den prins van *Wallis*, en in 1785 geneesheer van het St. Thomas-hospitaal te *Londen*. Door de bemoeijng van Dr. BLANE werd op ieder schip het gebruik van limoensap ingevoerd als een voorbehoed- en geneesmiddel voor de scheurbuik. Deze maat-

regel heeft het gelukkig gevolg gehad de scheurbuik bij het zeevolk bijkans geheel uit te roeijen, en alzoo meer dan eenig ander middel bijgedragen, om de Engelsche zeemagt in eenen gezonden staat te houden.

In 1819 gaf Dr. BLANE zijne *Elements of Medical Logic* in 't licht, welke binnen weinige jaren verscheidene malen herdrukt en als het beste zijner werken beschouwd werden. Zijne opmerkingen over de ongesteldheden der zeelieden, verdienen bij voortdurend de oplettendheid dergenen, die in het lot van den zeeman belang stellen. In 1821 leed hij veel door eenen aanval van *prurigo senilis*, welke alleen door het gebruik van opium was te lenigen; en daar dit ongemak hem nooit geheel verliet, werd hij een der grootste opium-eters, die er ooit geweest zijn. Bij de troonsbeklimming van koning WILLIAM IV in 1830, werd hij tot diens lijfarts aangesteld. In 1831 verscheen zijn laatste geschrift, zijnde eene waarschuwing aan het publiek wegens de aannadering der Indische cholera (*Warning to the British public against the alarming approach of the Indian cholera*). Dr. BLANE stierf den 26 Junij 1834 in den ouderdom van vier en tachtig jaren. Bezield door hoogere begeerte dan het verkrijgen van de gunst en bescherming der aanzienlijken in den lande, verachtte hij die kleine kunstenarijen, waardoor men meestal de grooten kan winnen, zoodat BLANE den hoogen rang, tot welken hij opklom, inzonderheid aan wezenlijke bekwaamheden te danken had.

(Mr. COPELAND HUTCHINSON's *biographical sketch of sir GILBERT BLANE*).

BLIGH, (WILLIAM), de bevelhebber van het schip *Bounty*, toen hetzelfde in de *Zuidzee* door het scheepsvolk werd afgeloopen.

De beschrijving, welke kapitein cook van de brood-vrucht en andere eetbare vruchten op de *Zuidzee* Eilanden had gegeven, wekte bij verscheidene Westindische kooplieden den lust op, om deze gewassen in de Westindische volksplantingen in te voeren. GEORGE III deze pogingen ondersteunende, werd er te dien einde een schip uitgerust. De schikkingen aan het toezicht van Sir JOSEPH BANKS toevertrouwd wordende, doopte deze het schip *the Bounty*. BLIGH, die als luitenant cook op zijne reis naar de *Zuidzee* had vergezeld, kreeg het bevel over dit schip, en zeilde den 23 December 1787 van *Spithead* naar *Otaheite* uit. Den 26 October 1788 bereikte hij zijne bestemming, en bleef aldaar tot den 4 April 1789.

Gedurende al dien tijd had het volk met de inboorlingen ongehinderd verkeer.

De luitenant BLIGH zegt in zijn journaal, gedagteekend 31 Maart: Heden zijn al de planten aan boord, zijnde 774 potten, 39 tobben en 24 bakken. Het aantal brood-vruchtplanten bedroeg 1015, behalve eene menigte andere planten, welke wij verzameld hadden. Het geheel was aan de zorgen toevertrouwd van bevoegde personen, door Sir JOSEPH BANKS daartoe gekozen. Met deze kostelijke lading vertrok het schip naar *Jamaica*. In den morgen van den 28 April werd de kapitein in zijnen slaap door Mr. CHRISTIAN, den wachthebbenden officier, en drie andere personen overvallen. Zij bonden hem de handen achter op den rug, en dreigden hem met den dood, bijaldien hij het minste gerucht maakte. De muitelingen bragten hem nu in zijn hemd op het dek, en bevalen terstond de boot uit te zetten, waarin BLIGH en negentien anderen met eenig voorraad van brood, water, wijn en rum geplaatst werden. Ook kregen zij een kwadrant en een kompas, maar geene kaart, ephemeriden of sextant mede. De luitenant BLIGH verhaalt in zijn journaal, dat, na van deze ongevoelige ellendelingen allerhande spot en smaad ondergaan te hebben, men hem en zijne lotgenooten op Gods genade liet drijven. Zij bevonden zich in de nabijheid van het eiland *Tofoa*, op 19° Zuider-breedte en 184° Oosterlengte, en landden, ten einde hunne levensmiddelen te vermeerderen; doch zij werden door de inboorlingen plotseling aangevallen en terug gedreven, zonder meer dan eene geringe hoeveelheid broodvrucht, weegbree en kokosnoten bekomen te hebben. Zij hadden weldra met koude en hongersnood te kampen, doch vingen eenige zeevogels, dobberende tusschen de Koraal-eilanden aan de kust van *Nieuw-Holland*, waar zij tevens oesters en zeehonden opdeden. Intusschen zal men gevoelen, hoeveel zij van den honger te lijden hadden, als men weet, dat een persoon van het scheepsvolk naderhand heeft bekend, dat hij op zekeren dag een' baviaan gevangen hebbende, het dier alleen en rauw heeft verslonden. Na een en veertig dagen rondgezworven en volgens de loglijn eenen afstand van 3618 zeemijlen afgelegd te hebben, bereikten zij den 14 Junij *Timor*, waar zij zich zoo lang in de hoofdstad *Coupang* ophielden, tot dat zij met eenen schoener naar *Batavia* konden stevenen. De luitenant BLIGH vertrok zoo spoedig mogelijk naar *Engeland*, alwaar hij den 14 Maart 1790 aan-

kwam. Slechts twaalf zijner makkers viel dit geluk ten deel. De belangstelling in hun lot was algemeen, en het fregat *Pandora*, kapitein EDWARDS, werd naar *Otaheite* gezonden, om de muitelingen te vatten. De *Pandora* bereikte den 23 Maart 1791 dit eiland, waar men veertien dezer onverlaten aantrof en in boeien sloot. Den 19 Junij 1792 kwam kapitein EDWARDS te *Spithead* met zijne gevangenen terug, die voor den krijgsraad gebragt en naar gelang hunner overtreding werden gestraft.

Intusschen werd de luitenant BLIGH andermaal naar de *Zuidzee* gezonden, en had nu het geluk, de Westindische volkplantingen genoegzaam van brood-vruchtplanten te voorzien. In 1806 werd BLIGH tot gouverneur van *Nieuw Zuid-Wallis* benoemd, waar hij zoo willekeurig heerschte, dat hij dit aanzienlijk ambt verloor, terwijl dit misbruik van magt ons doet vermoeden, dat hij vroeger zijn scheepsvolk hard behandeld en alzoo tegen zich zelven heeft opgezet. BLIGH overleed in de maand December 1817,

(Narrative of the mutiny on board
H. M. S. *Bounty*, written by lieutenant W. BLIGH.)

BLOCH, (MARCUS ELIEZER), een beroemd Israëlitisch geneesheer en ichthyoloog (vischkundige), werd in 1723 te *Anspach* van behoeftige ouders geboren. Hij groeide bijkans zonder eenig onderwijs op, zoodat hij op den ouderdom van negentien jaren zelfs geen Duitsch verstond. Eenige bekendheid echter met de rabbijnsche schriften bezorgde hem eene betrekking als huisonderwijzer bij eenen Israëlitischen wondheeler te *Hamburg*. Hier leerde hij eerst Duitsch alsmede Latijn, en legde zich toe op de ontleedkunde. Eindelijk dreef hem zijne begeerte, om in deze laatste wetenschap grondig onderrigt te ontvangen, naar *Berlijn*, waartoe hij, door de ondersteuning zijner aldaar wonende bloedverwanten in staat werd gesteld. Nu wijdde hij zich geheel aan de geneeskunde toe. Met onbegrensden ijver wist hij het vroeger verzuimde in te halen. Nadat hij te *Frankfort* aan den *Oder* tot doctor in de medicijnen was gepromoveerd, zette hij zich als practiserend geneesheer te *Berlijn* neder, alwaar hij, zoo uit hoofde zijner veel omvattende kundigheden, als om zijn edel karakter, hoog geschat werd. Hij stierf aldaar den 6 Augustus 1799. Zijn voornaamste werk is de *Natuurlijke Historie der Visschen* (*Allgemeine Naturgeschichte der Fische*), hetwelk in 12 deelen 4°. *Berl.* 1782—95 het licht zag, en met 432 fraaije koperen

platen is opgeluisterd, die nog eene blijvende waarde hebben. De kosten van dit werk verre zijn vermogen overschrijdende, beijverden zich eenige vorstelijke en vermogende personen hem hierin te ondersteunen. De namen der hooge begunstigers van dit verdienstelijke werk vindt men, van het zesde deel af, op elke der door hen bekostigde platen vermeld. Onvoltooid liet hij na het *Systema ichthyologiae iconibus CX illustratum*, dat door SCHNEIDER werd uitgegeven. Zijne verzameling van visschen werd na zijn dood door de regering aangekocht, en maakt een deel uit van het Berlijnsch dierkundig Museum. (*Woordenboek der Zamenleving.*)

BLOEMAART, (ABRAHAM), een historie-schilder, werd in 1567 te *Gorinchem* geboren, maar hield voornamelijk zijn verblijf te *Utrecht*. Zijn vader was niet onbedreven in de bouw- en beeldhouwkunst. Hij bezat oorspronkelijkheid en gevoel, en volgde zoo geheel zijne eigene vinding, dat hij de natuur veelal aan zijnen stijl opofferde. Volgens sommigen heeft BLOEMAART nooit gereisd; doch anderen, waarschijnlijk beter onderrigt, verzekeren, dat hij ten minste tien jaren in *Parijs* heeft doorgebracht. Echter schijnt hij van zijne reizen geen groot nut getrokken te hebben. Hij schilderde historie-stukken met levensgrootte beelden, hetgeen aanduidt, dat hij naar het verhevene streefde, maar het kostuum is altijd Nederlandsch, wat het onderwerp ook zijn moge. Deze misslag is door meer groote meesters begaan; doch het blijft daarom niet te minder eene grove fout. Echter verwierf hij veel bedrevenheid in zijne kunst. Behalve historie-stukken, schilderde hij eenige landschappen, die algemeen bewonderd werden. Ook was hij geen vreemdeling met de etsnaald. Zijne werken zijn bijkans alle in het vaderland en vooral in *Amsterdam* gebleven. Te *Brussel* en *Mechelen* vindt men in sommige kerken schilderstukken van BLOEMAART. Hij stierf in 1657. Sommige zijner werken zijn door BOLSWERT meesterlijk in 't koper gebragt.

ABRAHAM liet vier zonen na, twee schilders en twee graveurs; volgens andere berichten, slechts drie zonen. CORNELIS, de oudste, was een verdienstelijk graveur, en schijnt in de kunst eene verbetering gebragt te hebben door de schaduw niet zoo donker te maken als zijne voorgangers. De berichten omtrent BLOEMAART en zijne zonen zijn zeer verward, en spreken elkander in vele opzigten tegen. Voor sommige bijzonderheden hebben wij gebruik

1.

gemaakt van *Het leven der doorluchtige Nederlandsche en eenige Hoogduitsche schilders*, door KAREL VAN MANDER.

BLOIS, zie TRESLONG (BLOIS VAN).

BLOK, zie KOERTEN (JOHANNA).

BLONDEL of **BLONDIAUX**, een Fransch troubadour der twaalfde eeuw, en de vriend van den Engelschen koning RICHARD I, bijgenaamd *Leeuwenhart*, dien hij naar *Palestina* vergezelde. Ook noemt men hem, naar zijne geboorteplaats, BLONDEL DE NESLES; doch FAUCHET (*Origines de la langue et poésie française*, Paris 1581) twijfelt of BLONDEL DE NESLES dezelfde is als de troubadour van RICHARD. Hij wijdt een artikel aan ieder, gevende onder den naam van BLONDEL DE NESLES eenige uittreksels uit diens liederen, in Normandisch Fransch geschreven, terwijl hij, onder den naam van BLONDEL, RICHARDS gunsteling, de geschiedenis verhaalt van zijne omzwerving in *Duitschland* in 1193 ter opsporing van zijnen meester, die, op zijne terugkomst uit *Palestina*, door LEOPOLD, hertog van *Oostenrijk*, was gevangen genomen, en in een onbekend kasteel opgesloten. Onder de muren van het kasteel *Löwenstein* komende, begon BLONDEL, gelijk hij zulks gewoonlijk deed, eene romance aan te heffen, welke hij vroeger met RICHARD had gecomponeerd. Zoodra hij de eerste strophe had geëindigd, zong de koning al de overigen. Deze ontdekking gaf aanleiding tot RICHARDS bevrijding. Dit verhaal, hetwelk FAUCHET op het gezag eener oude Fransche kronijk vermeldt, heeft de grondstof geleverd tot de bekende opera van CRÉTRY. De waarheid echter van dit volksverhaal wordt in twijfel getrokken.

(BERINGTON'S *History of RICHARD I; Biographie universelle.*)

BLOOD, (THOMAS), een zonderling gelukzoeker, was oorspronkelijk officier in het leger van CROMWELL. Zijne eerste opmerkelijke onderneming was eene poging ter verrassing van het kasteel van *Dublin*, hetgeen door den hertog van *Ormond* werd verijdeld. Eenigen tijd daarna viel hij den hertog in de straten van *Londen* aan, met oogmerk, om hem op *Tyburn* op te hangen, dat hem bijkans gelukte. Zijn laatste bedrijf was een aanslag op de rijks-kleinoorden in den *Tower*. Hij had zich als een geestelijke verkleed, en reeds de kroon onder zijnen mantel verborgen, toen hij ontdekt, vervolgd en gevat werd. Vreemd is het dat koning KAREL II hem in zijnen kerker bezocht, in vrijheid stelde, en in gunst aannam. Hij kreeg zelfs een landgoed, hetwelk hem 6000 gulden jaarlijks opbragt, ten

43

geschenke, en stierf den 24 Augustus 1680 (1).

(Remarks on some eminent passages in the life of the fam'd Mr. BLOOD; Biogr. Britann.)

BLOOMFIELD, (**ROBERT**), een Engelsch herderszanger, de jongste der zes kinderen van **GEORGE BLOOMFIELD**, eenen kleermaker van *Honington*, een dorp bij *Bury St. Edmonds* in *Suffolk*, waar **ROBERT** den 3 December 1766 het eerste levenslicht aanschouwde. In zijne kindschheid zijn vader verloren hebbende, won zijne moeder den soberen kost door het houden eener klein-kinderschool, waar hij zelf het lezen leerde. Naauwelijks klederen aan het lijf hebbende, verhuurde hij zich, op den ouderdom van elf jaren, bij eenen boer; doch weldra bleek het, dat hij voor landelijken arbeid te zwak was, en werd alzoo bij eenen bloedverwant te *Londen* geplaatst, om schoenmaker te worden. Zonder meerder hulp of aansporing dan het lezen van dagbladen en eenige geleende dichtwerken, onder anderen de *Jaargetijden* van **THOMSON**, vervaardigde hij een fraai landelijk gedicht, *The Farmer's Boy*, terwijl hij zijn verblijf had op eene ellendige vliering, N°. 14, *Bell Alley, Coleman Street*, waarvoor hij, met zes of zeven andere gezellen, zestig Cents in de week betaalde. Aanvankelijk wilde geen boekverkooper het gedicht van den armen knaap uitgeven, van hetwelk binnen drie jaren 26,000 exemplaren werden verkocht. Men stond verbaasd over den gekuischten smaak en het fijn gevoel van den behoeftigen schoenmakersgezel. Dit gedicht werd in het Fransch overgebracht, onder den titel van: *Le valet du Fermier*, door **ETIENNE ALLARD**, alsmede in het Italiaansch en het Latijn.

De roem van den dichterlijken schoenmaker werd nog vergroot, door zijne *Rural Tales, Ballads and Songs* en andere geestvruchten. De hertog van *Grafton* bezorgde hem een ambtje aan het zegelkantoor, doch uit hoofde eener zwakke gezondheid, keerde hij tot zijn beroep van dames-schoenmaker terug; en als een liefhebber van muziek, voegde hij daarbij

(1) De begunstiging van dezen stoutmoedigen onverlaat, wekte zulk eene algemeene verontwaardiging op, dat **KOCHER** zich niet ontsag, om in zijne *History of Insipide*, de volgende dichtregelen op te nemen:

«BLOOD, that wears treason in his face,
Villain complete in parson's gown,
How much he is at court in grace,
For stealing onmon and the crown!
Since loyalty does no man good,
Let's steal the king and out-do BLOOD.»

het maken van Eolus-harpen. De hertog schonk hem eene jaarwedde van één' Schelling daags; doch, wijl hij thans vrouw en kinderen had, en daarenboven eenige arme leden zijner familie ondersteunde, geraakte hij in groote ongelegenheid. Zijne gezondheid nam allengskens af; hij stierf den 19 Augustus 1823, in den ouderdom van zeven en vijftig jaren, nalatende eene weduw met vier kinderen en 2400 gulden aan schuld, welke echter bij inschrijving door zijne bewonderaars werd voldaan. De werken van **BLOOMFIELD** zijn in 2 deelen 12mo. uitgegeven. In dezelve heerschen eene kunstlooze eenvoudigheid, een fijn gevoel voor het schoone en een vrome zin, welke allen, die met het landleven zijn ingenomen, immer zullen bekoren.

(**JAMES MONTGOMERY**; **Dr. NATHAN DRAKE**; *sir EGERTON BRYDGES*.)

BLOUNT, (**CHARLES**), de jongste zoon van *sir HENRY BLOUNT*, een' krijgsman en schrijver, werd in 1654 geboren, en maakte zich zelven bekend door zijne vrijeestige (deïstische) gevoelens en ongemeene talenten. Zijne *Anima Mundi* werd onderdrukt en openlijk verbrand. Op dit werk volgden drie van gelijken aard. *Het leven van APOLLONIUS TYANEUS*; *Groot is de Diana der Ephesen* en *Religio Laici*. Hij was een ijverig voorstander der omwenteling van 1688, doch handelde weinig overeenkomstig hare grondbeginselen, door het uitgeven van zijn geschrift: *Koning WILLEM en koningin MARIA veroveraars*, ten einde hun regt op de kroon door verovering staande te houden. Het Huis der Gemeente beval dat dit geschrift door beulshanden zou worden verbrand. **BLOUNT** doorschoot zich zelven in 1693, omdat de zuster zijner overledene vrouw hem hare hand had gewei- gerd.

(*Dictionary of Biography*.)

BLÜCHER, (**GEHARD LEBERECHT VON**), vorst van *Wahlstadt*, Pruisisch veldmaarschalk, werd den 16 December 1742 te *Rostock*, in het hertogdom *Mecklenburg-Schwerin*, geboren. Zijn vader was ritmeester in Hessen-Kasselsche dienst. Reeds vroegtijdig toonde hij eene groote neiging voor den krijgsmansstand te voeden. Naauwelijks veertien jaren oud, trad hij als jonker bij een Zweedsch huzaren-regement in dienst. In eenen veldtocht tegen de Pruisen, (in den aanvang van den zevenjarigen oorlog, toen de Zweden met de Russen en Oostenrijkers tegen **FREDE-RIK den Grooten** krijg voerden), werd **BLÜCHER** in *Pommeren* door hetzelfde regement Pruisische huzaren gevangen ge-

nomen, waarbij hij zich naderhand zoo beroemd heeft gemaakt. De overste van dat regiment, von BELLING, met BLÜCHER's open en kloekmoedig karakter ingenomen, overreedde hem in Pruisische dienst over te gaan, en bewerkte dat een ander Zweedsch officier voor hem werd afgestaan. In de dienst van FREDERIK klom hij van luitenant op tot den rang van eersten kapitein; doch nu werd zijne eerezucht gevoelig gekwetst, wijl een persoon van hooge geboorte tot de ledige plaats van majoor werd aangesteld, waarop BLÜCHER meerder aanspraak had. Al zijne bezwaren in den wind wordende geslagen, schreef hij den koning in 1772: «VON JÄGERS-FELD, die geene andere verdiensten heeft dan dat hij de zoon is van den markgraaf von SCHWEDT, is mij voorgetrokken; ik verzoek mijn afscheid.» De koning antwoordde: «Kapitein BLÜCHER is het toegestaan mijne dienst te verlaten, en naar den duivel te gaan, als hij zulks goedvindt.» Op het ontvangen van dit vernederend bescheid, begaf hij zich naar het hertogdom Silezië, werd landbouwer, en verwierf, door aanhoudende vlijt en inspanning, een aanzienlijk landgoed. Aldus sleet hij vijftien jaren, tot dat FREDERIK WILHELM II in 1786 den troon beklom. Deze vorst noodigde hem heuschelijk uit, om weder met den rang van ritmeester bij zijn voormalig regiment zwarte huzaren in dienst te treden. Als overste voerde hij dit regiment in 1793 en 1794 in de veldslagen van *Orchies*, *Luxemburg*, *Frankenstein*, *Oppenheim*, *Kirrweiler* en *Edesheim* in den *Palts* aan, en verwierf zich door zijnen moed, zijne vaardigheid en verwonderlijke geestkracht eenen wel verdienden roem. In 1802 nam hij, in naam van den koning van *Pruissen*, bezit van *Erfurt* en *Mühlhausen*. Bij het uitbarsten van den oorlog in 1806 verscheen hij als luitenant-generaal in het veld, en toen de Franschen den slag van *Jena* hadden gewonnen, trok BLÜCHER met een overschot van ruim 10,000 Pruisen westwaarts naar *Lubek* af, onophoudelijk door de maarschalken *Soult*, *Murat* en *Bernadotte* achtervolgd en verontrust. Hij bood tot het laatst wederstand, en nam geene capitulatie aan dan onder opzettelijk beding, dat in dezelve vermeld zou worden, dat alléén gebrek aan krijgs- en levensvoorraad hem daartoe had doen overgaan. Als krijgsman werd hij door *Napoleon* met de meeste beleefdheid behandeld, waarvan de reden ligtelijk te gissen is; doch de naam van BLÜCHER verscheen nimmer onder die der Pruisische officieren, welke den keizer in zijne oogmerken tegen *Rus-*

land behulpzaam waren. Tegen den generaal *Victor* uitgewisseld zijnde, vertrok hij naar *Pommeren*, om de Zweden bij te staan. Naderhand werd hij in het departement van oorlog te *Koningsbergen* en te *Berlijn* gebruikt; en toen in 1813 zijn land zich tegen *Frankrijk* verklaarde, kreeg hij het opperbevel over een talrijk leger van Pruisen en Russen. Keizer *Alexander* schonk hem de orde van *St. George*, ter belooning van zijn heldhaftig gedrag in den veldslag van *Lutzen*. Te *Bautzen* en *Hainau* plukte BLÜCHER nieuwe lauweren. Op den 26 Augustus versloeg hij, aan het hoofd van 60,000 man, de Fransche maarschalken *Macdonald*, *Ney*, *Lauriston* en *Sebastiani*, en wierp duizenden Franschen in de opgezwellene *Katzbach*, eene kleine rivier bij *Liegnitz* in *Silezië*. BLÜCHER's proclamatie bij deze gelegenheid is te karakteristiek, om haar met stilzwijgen voorbij te gaan. Met laconische welsprekendheid riep hij uit: «*Silezië* is bevrijd! de vijand kwam stoutmoedig op u af, mijne dapperen! maar snel als de bliksem vielt gij op hem aan — uwe bajonetten hebben hem hals over kop in de *Katzbach* gedompeld — gij hebt 18,000 gevangenen en al hunne bagaasje — looft den Heer der heirscharen!» Met verwonderlijke snelheid trok hij naar de *Elbe*, en droeg veel bij tot de gelukkige uitkomst van den slag bij *Leipzig*. Met zijne Russisch-Pruissische troepen maakte hij den linkervleugel uit van het groote leger der Bondgenooten, hetwelk *Napoleon* op zijnen terugtogt naar *Frankrijk* vervolgde. Bij *Caul* en *Colblenz* over den *Rijn* getrokken, bezette hij in Januarij 1814 *Nancy*. Te *Brienne* werd hij door *Napoleon* heftig aangevallen, doch, schoon met groot verlies terug gedrongen, hernieuwde hij den volgende dag den strijd, en behaalde eenige voordeelen. De snelle stoutmoedige bewegingen van dezen rusteloozen krijgsman, baanden hem eindelijk den weg naar *Frankrijks* hoofdstad, welke hij den 31 Maart 1814 bezette. Alleen door tuschenkomst van de andere kriegsbevelhebbers, bleef *Parijs* van eene bloedige wraakneming verschoond.

Als veldmaarschalk en vorst van *Wahlstadt* verzelde hij de verbondene vorsten naar *Engeland*, waar zijne persoonlijke verschijning de nieuwsgierigheid des volks in hooge mate opwekte. Al de doorluchtigste militaire ridderorden hem reeds geschonken zijnde, stelde de koning van *Pruissen* voor hem eene nieuwe in, welke bestond in een van gouden stralen omringd ijzeren kruis, als een zinnebeeld van zijnen onverwinnelijken moed. De prins-re-

gent van Engeland vereerde hem zijn portret, en de hoogeschool van Oxford, niet achterlijk willende blijven in de algemeene bewondering van den ouden krijger, schonk hem den academischen graad van Doctor in de regten. Met eer overladen begaf BLÜCHER zich naar zijne Silezische landgoederen, alwaar hij vertoefde tot de terugkomst van NAPOLEON van het eiland Elba in 1815. Nu betrad hij weder het groote krijgstooneel, en aanvaardde het opperbevel over het Pruisische leger, hetwelk naar België trok. Op den 16 Junij 1815 werd hij door NAPOLEON bij Ligny onverwachts aangevallen, verslagen, en geraakte door den val van zijn doodelijk gewond paard, dat op hem nederstortte, in groot gevaar zijn leven of zijne vrijheid te verliezen. Er kwam spoedig een gerucht van zijn dood in omloop, en NAPOLEON, die hem gewoonlijk *le vieux diable* (den ouden duivel) noemde, zocht zijne soldaten daarmede te vleien. Doch op het beslissendste oogenblik van den slag van Waterloo, verscheen BLÜCHER weder op het slagveld, viel NAPOLEON in den rug en in de flanken aan, en behaalde, in vereeniging met WELLINGTON, de lang betwiste zege. Alhoewel zijne troepen den ganschen dag hadden gemarcheerd, gaf BLÜCHER terstond bevel den vlgtenden vijand te vervolgen. Zestien regementen Pruisen, begunstigd door een helder maanlicht, zaten den ganschen nacht de Franschen onverbiddelijk op de hielen, tot de wegen met stervenden en dooden verstoppt waren. Met zijn leger Parijs bereikt, en de herstelling van LOEWIJK XVIII op den Franschen troon bijgewoond hebbende, vertoefde hij nog eenige maanden in Parijs, en bezocht aldaar gaarne de speeltafel. Toen de Pruisen naar Duitschland terug keerden, bezocht BLÜCHER, op den verjaardag van den slag bij Katzbach, zijne geboorteplaats Rostock, waar al de inwoners zich vereenigden, om een openlijk gedenkteecken te zijner eere op te rigten. De inwoners van Berlijn boden hem een' gedenkpenning aan, voorstellende den engel RAPHAËL eenen draak vertrappende. Zijne gezondheid nu allengs afnemende, begaf hij zich naar zijn kasteel Kriblowitz in Silezië, waar de Koning van Pruisen hem in zijne laatste oogenblikken bezocht, en van hem afscheid nam. «Ik weet dat ik sterven «ga,» zeide de oude generaal; «dit be- «kommert mij niet, want ik kan niet «meer van nut zijn.» Verzocht hebbende, om zonder eenige staatsie in een naburig veld aan den weg onder drie linden ter aarde te worden besteld, stierf

hij den 12 September 1819, in den ouderdom van zeven en zeventig jaren. Het gansche leger nam gedurende acht dagen den rouw aan. Hij was vijf en veertig jaren in Pruisische dienst geweest, en bij den slag van Waterloo telde hij reeds drie en zeventig jaren. In het jaar 1826 verrees te Berlijn te zijner gedachtenis een bronzen standbeeld van twaalf voet hoog, hetwelk door den beeldhouwer BAUCH is gemodelleerd. De verdienste van BLÜCHER bestond vooral in zijn' onverschrokken moed en zijn persoonlijk voorkomen. Met een doordringend oog, eene luide welklinkende stem, een stoutmoedig uiterlijk, gekleed en toegerust als een Kozak, en zijn paard meesterlijk bestierende, boezemde zijne tegenwoordigheid den soldaat het volste vertrouwen op de aanstaande overwinning in. De verwonderlijke snelheid zijner bewegingen, verwierf hem den naam van *Maarschalk Voorwaarts*, onder welken hij in *Duitschland* en *Rusland* algemeen bekend was. De chef van zijnen algemeenen staf was aanvankelijk SCHARNHORST, en na diens dood GNEISENAU, wiens verdiensten BLÜCHER ten allen tijde openlijk huldigde, hetgeen genoegzaam blijkt uit het volgende voorval. Op zekeren dag vroeg BLÜCHER aan degenen die hem omringden: «Hoe kan men «zelf zijn' kop in den arm leggen?» Toen niemand dit kon beantwoorden, omarmde hij GNEISENAU, die hem zoo dikwijls de schranderste plannen had medegedeeld. De oudste zoon van BLÜCHER, FRANZ, graaf van *Wahlstadt*, geboren in 1777, die de veldtogten van 1813—1815 bijwoonde, stierf als Pruisisch generaal-majoor den 10 October 1829, te *Köpenick*, verbijsterd van zinnen, ten gevolge eener in den oorlog bekome hoofdwond. De andere zoon, FRIEDRICH GERHARD BLÜCHER, graaf van *Wahlstadt*, geboren in 1780, woonde insgelijks de veldtogten van 1813—1815 bij, trad later als overste-luitenant uit de dienst, en stierf den 14 Januarij 1834.

(VARNHAGE VON ENSE, *Lebensbeschreibung* BLÜCHER's; SCHÖNING's *Geschichte des preuss. fünften Husarenregiments mit besonderer Rücksicht auf* BLÜCHER.)

BLUMAUER, (ALOYS), een Duitsch satyrisch burlesk dichter, den 21 December 1755 te *Steier* in *Oppe-Oostenrijk* geboren, trad in 1772 in de Jezuïten-orde, en begaf zich later in den boekhandel. Hij overleed den 16 Maart 1798 te *Weenen*. Zijne talrijke gedichten zijn rijk in vernuft, niet zonder vuur en in eenen fraaijen, zuiveren, mannelyken stijl geschreven. Doch zijn vernuft ontaardde

wel eens in gemeene boerterij, welke soms het werktuigelijke van den versbouw bedierf. Schoon hij tot de orde der Jezuiten had behoord, heeft hij hen in geen deele gespaard. Vele zijner gedichten zijn eerst in den Weener Musen-almanak opgenomen, en later afzonderlijk uitgegeven. Het meeste opzien baarde hij door het heerlijk heldendicht van VIRGILIUS, getiteld: *Aenëis*, (even als vroeger de luimige Fransche dichter SCARRON), in een narrenkleed te steken. Zijne gezamenlijke werken verschenen in 1801 te *Leipzig* in 8 deelen. Ook bestaat daarvan eene uitgave in één enkel deel, in 1840 te *Stuttgart* uitgegeven.

(Woordenboek der Zamenleving.)

BLUMENBACH, (JOHANN FRIEDRICH), werd den 11 Mei 1752 te *Gotha* geboren, en studeerde te *Jena* en *Göttingen* in de medicijnen, aan welke laatste hoogeschool hij in 1766 als hoogleeraar werd aangesteld. Van dien tijd af hield hij, gedurende 120 Semesters, onafgebroken voorlezingen over de natuurlijke geschiedenis, vergelijkende ontleedkunde, physiologie en de geschiedenis der geneeskunst, en kon zich beroemen, gedurende twee menschelijke leeftijden, meer toehoorders gehad te hebben dan eenig ander academisch leeraar in *Europa*. Onder de grootste deelneming vierde hij den 19 September 1825 zijn vijftigjarig Doctorsjubelfeest, en ontving bij deze gelegenheid eenen hem ter eere geslagen gedenkpenning, terwijl vrienden en vereerders een *Blumenbachsch Stipendium* (beurs) daargestelden, waaruit jonge geneeskundigen en natuuronderzoekers ondersteuning zouden erlangen, om voor hunne verdere volmaking eene wetenschappelijke reis te doen. **BLUMENBACH** stierf den 22 Januarij 1840. Zijn handboek der vergelijkende anatomie en physiologie is bijkans in alle Europeesche talen overgezet, en dat voor de natuurlijke geschiedenis beleefde twaalf uitgaven, doch is voor den tegenwoordigen stand der wetenschap niet meer voldoende.

(Conversations-Lexicon.)

BOBROV, (SEMEN SERGÆEVITCH), een Russisch dichter van eenigen naam, die zijne letterkundige loopbaan omstreeks 1784 aanving. Zijn belangrijkste werk is de *Khersonida*, een beschrijvend gedicht van de woeste natuur, de ouden en de natuurlijke geschiedenis van de *Krim*. Hetzelve munt uit in oorspronkelijk vernuft, en verdient vooral opmerking, wijl het bestaat uit rijmlooze verzen, een vorm vroeger in de Russische dichtkunst onbekend. **Bobrov** bezat veel gevoel en verbeelding; ook heeft zijne *Khersonida*

eene zekere Oostersche kleur, die haar eene ongewone levendigheid bijzet. Hij stierf in 1810 te *Petersburg*. Zijne lier-dichten zijn in vier deelen bijeenverzameld.

(Dictionary of Biography.)

BOCCACCIO, (GIOVANNI), geboren in 1313, was de zoon van **BOCCACCIO DI CHERLINO**, een koopman van *Florence*. Zijne familie was oorspronkelijk van *Certaldo*, een vlek in *Toscane*, weshalve hij zich zelven **DA CERTALDO** noemde. Zijne moeder was eene Fransche vrouw, met welke zijn vader in *Parijs* was bekend geraakt; doch men weet niet of **GIOVANNI BOCCACCIO** te *Parijs* of te *Florence* is geboren. Hij ontving te *Florence* onderrigt van den taalkundigen **GIOVANNI DA STRADA**, tot dat hij den ouderdom van tien jaren bereikt had, en zijn vader hem naar *Parijs* medenam, alwaar hij zes jaren doorbragt. Naar *Florence* teruggekeerd, gaf hij zijnen afkeer van den koophandel te kennen, weshalve zijn vader hem in de regten liet studeren. Eenige jaren daarna vertrok hij naar *Napels*, waar hij met onderscheidene geleerde mannen aan het hof van koning **ROBERT** (een beschermer van kunsten en wetenschappen), bekend raakte. **BOCCACCIO** zegt, dat de aanblik op het graf van **VIRGILIUS** bij *Napels* voor altijd zijne letterkundige roeping besliste, en hij van dat oogenblik af van alle andere dingen afzag. Het schijnt, dat **BOCCACCIO** op verlangen van koningin **JOHANNA**, die haren vader **ROBERT** was opgevolgd, zijne *Decamerone* heeft geschreven. Dit werk bestaat uit een honderdtal vertellingen, van welke er gedurende tien achtereenvolgende namiddagen, telkens tien werden verhaald door een gezelschap van zeven jonge vrouwen en drie jonge mannen, die in 1348, uit hoofde van de pest, *Florence* hadden verlaten, en zich bevonden op een landhuis in de nabijheid der stad. De meeste dezer vertellingen zijn liefdes-historiën vol vernuft en luim, maar dikwijls in de bijzonderheden zeer onzedelijk. Sommige onderwerpen dezer vertellingen zijn uit oudere werken ontleend, doch de meeste oorspronkelijk.

In 1261 had er in **BOCCACCIO**'s loszinnige leefwijze eene plotselinge omwenteling plaats. Vader **CIANI**, een Karthuizer monnik, kwam tot hem, beweerde dat **Vader PETRONI** van *Siena* van dezelfde orde, die kort te voren in den reuk van heiligheid was gestorven, hem gezonden had, ten einde **BOCCACCIO** te vermanen, om van zijne goddelooze letteroefeningen af te zien, zijn losbandig leven te verbeteren en zich voor den dood voor te bereiden. Om de

waarheid zijner zending te bewijzen, verhaalde GIANI verscheidene omstandigheden, die BOCCACCIO alleen bekend waren. BOCCACCIO in groote onrust verkeerende, schreef terstond aan zijnen vriend PETRARCA, waarin hij hem te kennen gaf, dat hij de wereld verliet, en zijn leven in een Karthuizer klooster wilde eindigen. Het antwoord van PETRARCA, hetwelk onder diens Latijnsche brieven wordt gevonden, was even verlicht als verstandig. Zonder aan de geheimzinnige verschijning van den monnik veel waarde te hechten, bragt hij zijnen vriend onder het oog, dat hij eene regelmatigere leefwijze kon in acht nemen, zonder zich in een klooster op te sluiten of zijne letteroefeningen en boeken te verlaten. Deze brief bragt BOCCACCIO's gemoed in rust, die van nu af een ander mensch werd. Zijne studiën kregen eene ernstige strekking, en hij zonderde zelfs eenige uren van den dag af, om de Heilige Schrift nader te leeren kennen. In het laatste tijdperk zijns levens schijnt BOCCACCIO in kommerlijke omstandigheden verkeerd, en van zijnen vriend PETRARCA onverstand genoten te hebben. PETRARCA vermaakte hem op zijn doodbed vijftig gouden Florijnen, om eenen winterpels te koopen, ten einde zich des nachts bij zijne studiën tegen de koude te beschermen; PETRARCA voegde er nog bij, dat het hem leed was, niet in staat te zijn meer voor zijnen vriend te kunnen doen. De blijvende vriendschap tusschen deze beide beroemde mannen is een aangename trek in hun karakter. BOCCACCIO overleed den 21 December 1375 te *Certaldo*, in den ouderdom van ruim twee en zestig jaren, hebbende zijnen vriend PETRARCA slechts zestien maanden overleefd.

BOCCACCIO wordt de vader van het Italiaansche proza genoemd. Hij had de meeste zijner gedichten verbrand, toen hij de Italiaansche poëzij van PETRARCA had leeren kennen. Zijn roem is hij verschuldigd aan zijne *Decamerone*, welker verdiensten, ten opzichte der taal, mischienen wel wat te hoog geschat worden, doch het is niettemin het vroegste proza werk, in zuiver Italiaansch geschreven. Ook hebben BOCCACCIO en PETRARCA niets gespaard, om de oude letterkunde in *Italië* te doen herleven. De gezamenlijke werken van BOCCACCIO werden in 1527 te *Florence* het eerst gedrukt.

(BALDELLI, *Vita di GIOVANNI BOCCACCIO*; MAZZUCHELLI, *Scrittori d'Italia*.)

BOCCAGE, (MARIE ANNE LE PAGE), gehuwd aan FIQUET DU BOCCAGE, was eene Fransche dichteres van de vorige eeuw, zoo hoog geschat door hare tijdgenooten,

dat zij medelid werd van de academie te *Rome*, *Bologna*, *Padua*, *Lyon* en *Rouen*. Zij werd in 1710 te *Rouen* geboren, en in een klooster te *Parijs* opgevoed, waar zij zich vroegtijdig door hare talenten onderscheidde. Zij trachtte echter hare liefde tot de letteren zorgvuldig te verbergen, zoo lang hare jeugd en schoonheid toereikend waren, om algemeene bewondering te verwekken. Eerst in 1746 deed zij zich als schrijfster kennen, en met haar dichtstuk, getiteld: *Prix alternatif entre les belles lettres et les sciences*, won zij den eersten prijs, welken de onlangs te *Rouen* gevestigde academie had uitgelooft. Van dien tijd af werd zij door al de letterkundigen van *Frankrijk* gezocht en geprezen. FONTENELLE noemde haar zijne dochter; VOLTAIRE zette haar eene lauwerkroon op het hoofd, zeggende dat dit het eenigste was dat aan hare kleeding ontbrak, en de woorden *forma Venus arte Minerva* werden haar tot motto toegerekend. Schoon dus van alle kanten bewierookt, ademen echter hare voortbrengselen te weinig geest, dan dat de nakomelingschap ze op hoogen prijs zou schatten. Onder hare dichtvruchten telt men eene navolging van *het Paradijs verloren*, GESZNER's *Dood van Abel*, *Les Amazones*, een treurspel, hetwelk elfmalen is opgevoerd, *La Colombiade* (een heldendicht), en onderscheidene kleinere stukken. De *Colombiade*, waarop haar roem vooral gevestigd was, wordt waarschijnlijk thans niet meer gelezen. Hare werken beleefden tusschen de jaren 1749 en 1770 vier uitgaven, en werden in het Engelsch, Duitsch, Spaansch en Italiaansch overgebracht. Hare proza-brieven, gedurende eene reis door *Engeland*, *Holland* en *Italië* geschreven, waaraan thans weinig gedacht wordt, verdienen nog gelezen te worden. Madame DU BOCCAGE overleefde alle haar bewonderende tijdgenooten, en met hen haren overdrevenen letterkundigen roem. Zij stierf in 1802, twee en negentig jaren oud.

(BOUWERWEK, *Geschichte der neuern Poesie und Beredsamkeit*.)

BOCCALINI, (TRAJANO), een Italiaansch hekeldichter, zoon eens bouwmeesters, werd in 1556 te *Loretto* geboren. Na te *Rome* gestudeerd te hebben, bekleedde hij in den *Kerkelijken Staat* onderscheidene ambten; doch zijne schimpdichten hem vele vijanden berokkend hebbende, die ook klagten over zijn wanbestuur aanhieven, vertrok hij naar *Venetie*, alwaar hij den 16 November 1613 overleed. Vooral had hij het Spaansche hof gehekeld, en was alzoo voor weder-

wraak beducht. Men verhaalt dat hij in zijn eigen bed door gehuurde booswichten is vermoord, die hem met zakken, waarin zand was, dood sloegen. Hieraan wordt echter door MAZZUCHELLI, ZENO, TIRABOSCHI en andere Italiaansche kunstregters geen geloof gehecht. In de registers van het kerspel van *Santa Maria*, waartoe BOCCALINI behoorde, vindt men aangetekend dat hij aan het kolijk, vergezeld van koorts, is gestorven. Deze opgave in de registers is echter een zwak bewijs tegen de aangevoerde misdaad. Zijn voornaamste werk is: *I Raggugli di Parnaso*, waarin APOLLO voorondersteld wordt als regter te zitten, om de klagten tegen vorsten, krijgslieden en schrijvers aan te hooren. Dit dichtstuk is met zijne andere staatkundige hekelschriften in het Nederduitsch vertaald.

(*La Bilancia politica di tutte le Opere di TRAJANO BOCCALINI*, met aantekeningen van LOUIS DU MAY.)

BOCCANERA, (**SIMONE**), de eerste Doge van *Genua*, werd in 1339 door het volk onder algemeene toejuiching als zoodanig gekozen. Tot dien tijd was de republiek bestuurd geworden door twee *capitani*, uit de voornaamste geslachten gekozen, tusschen welke gedurig oneenigheden ontstonden, als bestaande uit twee partijen, de Guelfen en Guibelines. Deze twisten eindigden dikwijls met bloedstorting, verbanning en verbeurdverklaring van goederen. De ingezetenen van *Genua* deze verwarringen moede, benoemden, op het voorbeeld van *Venetie*, eenen doge of verkiesbaar opperhoofd. Er werd tevens bepaald dat de Doge uit de onafhankelijke burgers en niet uit de aanzienlijkste geslachten zou gekozen worden. De doges werden voor hun leven aangesteld, doch dikwijls door oproer en burgeroorlog van hunne waardigheid ontzet. BOCCANERA zelf viel dit lot in 1344 te beurt, doch eenige jaren later koos men hem op nieuw. Zijn zoon BATTISTA werd doge in 1400, maar kort daarna onthoofd. In 1528 schafte men de levenslange aanstelling der doges af.

(*Woordenboek der Zamenleving*.)

BOCH of **BOCHIUS**, (**JOHANNES**), een Vlaamsch dichter, de VIRGILIUS van *België* geheeten, werd in 1555 te *Brussel* geboren. Hij vergezelde den kardinaal RADZIVIL naar *Rome*, studeerde aldaar in de godgeleerdheid onder BELLARMIN, en reisde vervolgens in *Polen*, *Lijfland* en *Rusland*. Naar *Moscou* gaande, bevroren hem de voeten, en men beraadslaagde of men tot afzetting zou overgaan. De wijk der Lijflanders, waar BOCH zijn ver-

blijf had, overvallen wordende, gaf de schrik hem het gebruik zijner voeten terug. Naar zijn vaderland wedergekeerd, werd hij door den hertog van *Parma* tot secretaris der stad *Antwerpen* aangesteld. Hij stierf in 1609. Zijn zoon ASCANIUS was insgelijks een goed dichter. FRANÇOIS SWERT heeft de poëzij van BOCH, vader en zoon, bijeen verzameld, en uitgegeven te *Keulen*, 1655.

(*Biographie du royaume des Pays-Bas*.)

BOCHART, (**SAMUEL**), werd door zijne groote geleerdheid het beroemdste lid van zijn doorluchtig geslacht, schoon hij niet met zulke weidsche titels kon pralen als vele zijner bloedverwanten. Hij was de zoon eens protestantschen geestelijken, en werd in het jaar 1599 te *Rouen* geboren. Toen SAMUEL BOCHART dertien jaren oud was, vervaardigde hij eenige Grieksche dichtregelen, welke THOMAS DEMPSTER of DEMSTERUS, onder wien hij de oude letterkunde te *Parijs* beoefende, opnam in zijn *Corpus Antiquitatum Romanarum*, in 1612. BOCHART, nog een kind zijnde, las niet alleen den Hebreuwschen Bijbel, maar tevens de Rabbijnsche verklaringen. Kort daarna studeerde hij te *Sedan* in de wijsbegeerte, onder professor D. J. SMITH, en verdedigde, in 1615, zijne thesis met grooten lof. Te *Saumur* studeerde hij, onder CAMÉRO of CAMÉRON, in de godgeleerdheid, terwijl hij zich onder CAPEL in het Syrisch, Chaldeeus en Arabisch oefende. Toen CAMÉRON door den burgeroorlog werd verdreven en naar *Londen* week, volgde hem BOCHART, om zijn afzonderlijk onderwijs te blijven genieten. Op zekeren dag ging hij met CAMÉRON koning JACOBUS I het middagmaal zien houden. Daar hoorde hij iemand het XXVIIe Hoofdstuk van EZECHIEL voorlezen, ten einde den koning, gedurende den maaltijd, stof tot onderhoud te verschaffen. De koning vroeg waarom in het elfde vers, volgens de vertaling van AQUILA en de Vulgata, de *Pygmæi* de wachters op de torens van *Tyrus* genoemd worden. Een der koninklijke gasten antwoordde, dat de naam *Pygmæi* afstamde van het Grieksch *πῆγυς* (peekhus), eene elleboogslengte, en bewees uit CTESIAS, dat de gestalte van de grootste dezer dwergen twee elleboogslengten was, doch de meeste slechts eene halve elleboogslengte hadden. Hij zeide dat deze dwergen opzettelijk voor de verdediging der torens van *Tyrus* werden gekozen, ten einde daarmede te kennen te geven, dat zij zoo sterk gebouwd waren, dat zij geene verdediging behoefden. Toen CAMÉRON naar zijn gevoelen hieromtrent gevraagd werd, ant-

woordde deze, dat de *Pygmæi* in EZECH. XXVII, vs. 11, krijgsliden of strijders waren, die hunnen naam ontleenden van *πύγμαχος*, *pugil*, iemand die met zijne vuist vecht; welk woord verwantschap heeft met het Latijnsche *pugnare* en *pugna*, waarmede CAMÉRON het Latijnsche *manus militaris* en het Grieksche *θρασύχαιρ*, het Fransche *homme de main* en het Engelsche *armstrong* vergeleek.

De koning was ingenomen met de uitlegging van CAMÉRON, die, zijne aanmerkingen verder willende ontwikkelen, daarin verhinderd werd door 's konings hofnar, die ARMSTRONG heette, en zich aan de voeten van CAMÉRON wierp, hem dankende dat hij de oudheid van den naam ARMSTRONG bewezen had met het heilig gezag van den profeet.

Omstreeks dezen tijd bezocht BOCHART de hoogeschool van *Oxford*, en later die van *Leyden*, waar hij de lessen van THOMAS ERPENIUS over het Hebreeuwsch en Arabisch bijwoonde. Over de theologie hoorde hij de voorlezingen van den hoogleeraar A. RIVETUS, die zijn *Catholicus Orthodoxus* aan BOCHART opdroeg. Zijne studiën te *Leyden* voltooid hebbende, keerde BOCHART naar *Rouen* terug. Zijn vader was toen reeds gestorven, doch zijne moeder nog in leven. Weldra werd hij te *Caen* als protestantsch leeraar beroepen, en wist door zijn verstandig gedrag en zijne kanselwelsprekendheid, de achting en toegenegenheid van Protestant en Roomsche-Katholiek te winnen.

In 1652 ontving BOCHART eenen eigenhandigen brief van CHRISTINA, koningin van *Zweden*, waarin deze vorstin hem uitnodigde naar *Stokholm* te komen. Op zijne reis derwaarts bezocht hij in ons land de geleerden van dien tijd, zoo als: MEINSIUS te *Leyden* en de beroemde ANNA MARIA SCHUURMANS te *Utrecht*. Het beviel echter BOCHART aan het Zweedsche hof zoo weinig, dat hij het volgende jaar naar *Caen* terug keerde, waar hij hartelijk verwelkomd werd door de leden der academie, welke aldaar gedurende zijne afwezigheid gesticht was, en waarvan hij een der voornaamste leden werd. Hij stierf aldaar den 16 Mei 1661 aan eene beroerte, welke hem overviel, terwijl hij in eene vergadering van de leden der academie eene redevoering uitsprak. Onder zijne voornaamste werken rekent men *Geographia Sacra, seu Phaleg et Canaan* en *Hierozoicon*, handelende over de dieren in den Bijbel. De werken van BOCHART, schoon bijkans twee eeuwen oud, worden nog steeds in waarde gehouden. Zelfs werd in 1835 aan de theologische stu-

denten van het seminarium te *Halle* in *Saksen* tot prijsvraag opgegeven, eene lofrede op het leven en de verdiensten van BOCHART, waarmede men ten oogmerk had, om de studenten op te wekken, om zich met de werken van dezen uitstekenden geleerde meer bekend te maken.

(Dictionnaires de MORÉRI et de BAYLE.)

BOCKENBERG, (PIETER CORNELIS), geboren te *Gouda*, den 25 December 1548, studeerde in de godgeleerdheid aan de hoogeschool te *Leuven*, en werd aldaar tot priester gewijd, zonder echter eene standplaats te kunnen bekomen. Hij reisde door *Duitschland*, *Bohemen* en *Italië*, en keerde in 1584 naar het vaderland terug. Eindelijk verliet hij de Roomsche-Katholieke kerk, voegde zich bij de Hervormden, en huwde de dochter van den rector der Latijnsche school te *Woerden*. Nu zette hij zich te *Leyden* neder, en hield zich ijverig met geleerden arbeid bezig. Zijne talenten de aandacht der regering gewekt hebbende, werd hij door de Staten van *Holland*, op aanbeveling van OLDENBARNEVELD, tot geschiedschrijver van dit gewest aangesteld. Afgunst bestormde hem nu met vinnige epigrammen, waarvan hem de dood, den 17 Januarij 1617, verlost. Hij heeft een groot aantal werken nagelaten, die voor de vroegste geschiednissen van ons Vaderland belangrijk zijn, onder anderen *Catalogus, genealogia et brevis historia regulorum Hollandiae, Zelandiae et Frisiae*, 1584; *Historia et genealogia Brederodiorum*, 1587; *Egmondanorum historia et genealogia*, 1589; *Prisci Bataviae et Frisiae reges*, 1589. Deze geschriften, zeldzaam voorkomende, worden thans met hooge prijzen betaald. Men leest op zijn graf de volgende regels:

Quid vati invidiam queror
Aut multis moror hospitum?
Nomen nobile si loquar,
Paucis omnia dixero:
BOCKENBERGIUS hic jacet.

(Mémoires pour servir à l'histoire littéraire des Pays-Bas, par PAQUOT.)

BODE, (JOH. ELERT), een beroemd sterrekundige, geboren te *Hamburg* den 19 Januarij 1747, verried vroegtijdig lust voor de wiskundige wetenschappen, waarin hij van zijn vader en den toenmaals vermaarden BUSCH onderrigt bekwaam. Het eerste openbare blijk zijner bekwaamheid gaf hij in een klein geschrift: *Berekening en schets der zonsverduistering van den 5 Augustus 1766*. De algemeene goedkeuring, welke het ontmoette, wekte hem op, om werken van meerderen omvang te schrijven, en reeds in 1768 verscheen

zijne *Aanleiding tot de kennis van den sterrenhemel*, een volks-leerboek voor de astronomie. In het jaar 1772 werd hij als astronoom van de academie te *Berlijn* aangesteld, en in 1782 als haar medelid aangenomen. Hier vierde hij in 1822 het vijftigjarig jubelfeest zijner aanstelling, en stierf in 1825. Hij is de grondlegger van de *astronomische jaarboeken of Ephemeriden* (1776), welke naderhand onder den titel van *Berlijner astronomische Jaarboeken* door ENKE werden voortgezet, en als archief blijvende waarde hebben. Ook zijne *Verklaring der sterrekunde* bevat veel belangrijks. Zijn hemelAtlas in 20 bladen, de *Uranographia sive astrorum descriptio*, omvat 17,240 sterren; omtrent 12,000 sterren meer dan vroegere kaarten. Onder zijne veelvuldige andere werken vermelden wij nog *Algemeene beschouwingen over het wereldgebouw*.

(*Conversations-Lexicon.*)

BODE, (CHRISTOPH AUGUST), een geleerd Duitsch orientalist, werd in 1723 te *Wernigerode* geboren, en leerde door eigene vlijt en inspanning het Arabisch, Syrisch, Chaldeeusch, Samaritaansch, Ethiopisch, Hebreeuwsch, Armenisch, Turksch en Coptisch. Hij was professor in de wijsbegeerte aan de hoogeschool van *Helmstadt*, en overleed aldaar in 1796. Zijne voornaamste werken bestaan in vertalingen van de Heilige Schrift in het Perzisch, Ethiopisch en Arabisch.

(*Woordenboek der Zamenleving.*)

BODLEY, (Sir THOMAS), werd den 2 Maart 1544 te *Exeter* geboren. Toen hij twaalf jaren oud was, zag zijn vader, *Mr. JOHN BODLEY*, zich genoodzaakt, (uit hoofde van godsdienst-vervolgingen), *Engeland* te verlaten. Hij zette zich te *Genève* neder, alwaar hij tot den dood van koningin *MARIA* zijn verblijf hield. De jeugdige *BODLEY* oefende zich hier in de oude talen en in de godgeleerdheid onder de beroemde professoren van dien tijd. Koningin *ELIZABETH* gebruikte hem menigmaal als haren afgezant. In 1588 werd hij naar 's *Gravenhage* gezonden, om de belangen der koningin in de Vereenigde Gewesten voor te staan. Hij nam, naast prins *MAURITS*, zitting in den Raad van State, over elk aldaar behandeld wordend ontwerp medestemmende. Een omstandiger berigt omtrent zijne onderhandelingen met de Staten vindt men in *CAMDEN's Annals of Queen ELIZABETH* (Jaarboeken van koningin *ELIZABETH*) onder het jaar 1595, en in een klein geschrift van *BODLEY* zelven. Na een vijfjarig verblijf in *Holland*, kreeg *BODLEY* verlof om, ter regeling zijner bijzondere zaken, naar

Engeland terug te keeren. Kort daarna werd hij op nieuw naar 's *Gravenhage* gezonden, en eindelijk in 1597 terug geroepen. Van dien tijd af onttrok hij zich aan alle openbare zaken, en begon in hetzelfde jaar eene nieuwe openbare boekerij te *Oxford* te stichten. Hij ontzag geene uitgaven, om haar van de belangrijkste boeken en handschriften te voorzien, zoodat hij bijkans geheel zijn vermogen daaraan opofferde. Deze stichting, welke den naam draagt van de *Bodleiaansche bibliotheek*, heeft zijnen naam vereeuwigd. Zij bestaat thans uit ruim 500,000 gedrukte boeken en 30,000 handschriften, en is als eene der schoonste bibliotheken van *Europa* aan te merken. *Sir THOMAS BODLEY* werd bij de troonbeklimming van *JACOBUS I* tot ridder geslagen, en stierf den 18 Januarij 1612.

(*Biographia Britannica*; *CHALMER's Biogr. Dict.*)

BODMER, (JOHANN JACOB), een Zwitsersch poëet, den 19 Julij 1698 te *Greifensee* bij *Zurich* geboren, werd door zijnen vader, die predikant was, voor den geestelijken en later voor den koopmansstand bestemd, doch hij wijdde zich aan de poëzij en historische wetenschappen. Weldra trad hij als hervormer der Duitsche letterkunde op, voor welke toen een nieuwe dageraad aanlichtte. *BODMER* kreeg in 1725 den leerstoel voor de Helvetische geschiedenis, en werd in 1737 lid van den grooten raad te *Zurich*, waarin hij voor het algemeen welzijn zeer werkzaam was. Na den dood van zijne vrouw en kinderen, ging hij op zijn landgoed wonen, en legde in 1775 zijn leeraarambt neder. Hij had zich als kunstregter, letterkundige, geschiedschrijver en dichter eenen grooten naam verworven, en stierf den 2 Januarij 1783 te *Zurich*. Hij schreef de *Noachide*, een heldendicht, hetwelk echter geen grooten opgang gemaakt heeft, vertaalde het *Paradijs verloren* van *MILTON*, en andere werken. Ook gaf hij, met zijnen vriend *BREITINGER*, een weekblad uit, in den trant van den Engelschen *Spectator*. Men merkt hem aan als een' verdienstelijk voorganger van *KLOPSTOCK*, *WIELAND* en andere groote mannen. Hij vermaakte zijne boeken en handschriften aan de nationale bibliotheek van *Zurich*. Zijne briefwisseling werd, met die van zijnen landgenoot *SALOMON GESNER*, door *KÖRTE* te *Zurich* in 1804 uitgegeven.

(*Conversations-Lexicon.*)

BODONI, (GIAMBATTISTA), een der uitstekendste boekdrukkers van de achttiende eeuw, werd den 16 Februarij 1740 te *Saluzzo* in *Piëmont* geboren. Hij leerde

de beginselen zijner kunst op de drukkerij zijns vaders, en hield zich in de tusschenuren bezig met het snijden van vignetten in hout, welke sedert door de liefhebbers gretig worden gezocht. Op den ouderdom van achttien jaren, besloot hij naar Rome te gaan, ten einde aldaar zijne kunst te volmaken en zijnen toestand te verbeteren. Hij verliet Saluzzo met eenen schoolmakker, DOMINIC COSTA, die hulp verwachtte van eenen oom, destijds secretaris bij eenen prelaat. De beide vrienden vingden de reis aan, maar weldra ontbrak het hun aan geld. BODONI verkocht onder weg eenige zijner houtgravures, waardoor zij in staat geraakten de reis tot Rome voort te zetten. Doch bij hunne aankomst aldaar, gaf COSTA's oom hun in weinige woorden te kennen, dat zij niet op hem moesten rekenen, en best zouden doen naar huis te keeren. BODONI door deze onverwachte ontvangst geheel ontmoedigd, besloot dien raad op te volgen; doch, alvorens Rome te verlaten, wilde hij toch gaarne de drukkerij der propaganda eens bezoeken. Zijn schrander uitzigt en zijne levendigheid trokken de oplettendheid van RUGGIERI, den oppertoeziener dezer inrigting, en na eene korte woordenwisseling, had BODONI het geluk, om als gezet op deze werkplaats aangenomen te worden. Weldra trok hij insgelijks de aandacht van den kardinaal SPINELLI, destijds het hoofd der propaganda, die zijn beschermmer werd, en hem ried de voorlezingen over de Oostersche talen aan de universiteit van La Sapienza bij te wonen; en weldra kon BODONI het Arabisch en Hebreeuwsch lezen. Nu werd hem het drukken toevertrouwd van het *Arabisch-Coptisch misboek* en het *Alphabetum Tibetanum*, uitgegeven door PÈRE GIORGI. BODONI kweet zich hiervan zoo loffelijk, dat RUGGIERI zijnen naam en dien zijner geboorteplaats aan het einde van het werk plaatste: «*Romae excudebat JOHANNES BAPTISTA BODONUS Salutiensis, MDCLXII.*» De zelfmoord van RUGGIERI, in 1766, dompelde BODONI zoo zeer in rouw, dat hij Rome verliet. Omstreeks dezen tijd had hij een aanbod, om zich in Engeland neder te zetten, aangenomen; doch naar Saluzzo gaande, om zijne ouders te bezoeken, werd hij ziek. De markies DE FELINO maakte van dit oponthoud gebruik, om BODONI te bewegen, directeur te worden eener drukkerij, welke men te Parma, naar het model van die der Louvre, wilde oprigten. Hij vestigde zich alzoo in 1768 te Parma, en gaf onderscheidene oude en nieuwere klassieken uit, welker letterdruk algemeen

werd bewonderd. Het fraaiste werk, door BODONI gedrukt, was zijn *Homerus*, in drie deelen folio, met eene opdracht aan keizer NAPOLEON in het Italiaansch, Fransch en Latijn. Den 21 Januarij 1810 bood BODONI den keizer, in de galerij te St. Cloud, een exemplaar van dit prachtwerk aan, en kreeg daarvoor eene jaarwedde van 3000 Franken. BODONI overleed den 20 November 1813. Eenige maanden vóór zijn dood, benoemde hem NAPOLEON tot *Chevalier de la Réunion*, en zond hem een geschenk van 18,000 Franken, om de uitgave der Fransche klassieken te bevorderen. BODONI is de schrijver van een handboek der drukkunst, *Manuale typographico*, met proeven zijner verschillende lettersoorten; het bestaat uit twee deelen, en is versierd met een portret van den schrijver.

(JOSEPH DE LAMA, *Vita del Cavaliere GIAMBATTISTA BODONI*).

BOECE, of BOETIUS, (HECTOR), een Schotsch geschiedschrijver, werd omstreeks het jaar 1465—66 te Dundee geboren. Hij studeerde in de wijsbegeerte en godgeleerdheid te Perth en te Parijs, waar hij met vele geleerde mannen, onder anderen met ERASMUS, in kennis kwam, die veel werk van hem maakte, en zelfs een Catalogus van zijne werken aan BOECE opdroeg. ERASMUS noemt hem *vir singularis ingenio, felicitatis et facundi oris*, en zegt van hem, dat hij niet liegen kon. Naar zijn vaderland terug gekeerd, werd BOECE bestuurder van het Koninklijk Collegie te Aberdeen, en schreef eene geschiedenis van Schotland, uitmuntende door eenen sierlijken stijl, maar onnaauwkeurig en vol verdichtselen, hetgeen echter minder aan hem, dan aan den tijd, waarin hij schreef, moet geweten worden. BOECE stierf omstreeks het jaar 1536, en werd in de kapel van het Collegie begraven.

(KENNEDY'S *Annales of Aberdeen*).

BOERHAAVE, (HERMANUS), werd den 31 December 1668 in het dorp Voorhout bij Leyden geboren. Zijn vader, JACOBUS BOERHAAVE, was aldaar predikant, en bestemde hem insgelijks voor den geestelijken stand. Onder de leiding van dezen bekwamen man, maakte de jonge BOERHAAVE in de oude talen groote vorderingen, en reeds op den ouderdom van elf jaren was hij in staat, om vrij naauwkeurig uit het Grieksch en Latijn te vertalen. Om trent dezen tijd gebeurde er iets, dat miss hien zijne gedachten het eerst deed vestigen op die wetenschap, waarvan hij eenmaal het schitterendste sieraad zoude worden. Op den ouderdom van twaalf jaren werd hij aan de linkerdij door een

pijnlijk gezwel geplaagd, hetwelk al de hulpmiddelen der kunst scheen te bespotten. Nu besloot BOERHAAVE zich zelven te helpen, en had het geluk dit smartelijk ongemak, door middel van eigen water en zout te genezen. Reeds te *Leyden* zijnde, verloor hij 12 November 1682 zijnen teederhartigen en verstandigen vader, die eene vrouw met negen kinderen en een gering vermogen naliet. TRIGLANDIUS (een vriend zijns vaders, die weldra hoogleeraar werd in de godgeleerdheid te *Leyden*) beval BOERHAAVE den Leydschen burgervader VAN ALPHEN aan, in wien hij een' edelmoedigen beschermer vond.

Het Grieksch, Latijn, Hebreeuwsch, Chaldeeuwisch, alsmede de oude en nieuwe kerkelijke geschiedenis en wiskunde, behoorden tot zijne meer bijzondere studiën. Weldra begon hij openbare proeven zijner welsprekendheid en geleerdheid te geven. In 1689 werd hij doctor in de wijsbegeerte, en sprak bij deze gelegenheid over het onderscheid tusschen ziel en ligchaam (*Dissertatio inauguralis de distinctione mentis à corpore*). Hij wederlegde daarin de ongodistische leerbegrippen van EPICURUS en SPINOZA, en behaalde hiermede grooten lof. Zonder juist het voornemen te koesteren, om van den geestelijken stand af te zien, begon hij de geneeskunst te beoefenen, en doorliep vlijtig de werken van VESALIUS, BARTHOLINUS en FALLOPIUS. Ook zag men hem steeds de anatomische lessen van NUCK bijwonen, en zelf verscheidene dieren ontleiden. Nadat hij vele geneeskundige werken had bestudeerd, vond hij, dat HIPPOCRATES de bron was van alle geneeskundige kennis, en dat latere schrijvers, weinig meer waren dan diens overschrijvers. Met gelijken ijver legde hij zich toe op de schei- en kruidkunde, zonder echter de godgeleerdheid te verzuimen. Den 15 Julij 1693 werd hij te *Harderwijk* tot med. doctor bevorderd, en keerde nu naar *Leyden* terug, met het voornemen, om aldaar den graad van doctor in de godgeleerdheid te bekomen, hetgeen echter door een zonderling toeval geenen voortgang had. Kortens tijd te voren gebeurde het, dat BOERHAAVE zich in eene trekschuit bevindende, het gesprek der passagiers viel op de leerstellingen van SPINOZA, welke, gelijk zij allen toestemden, strekten, om de godsdienst geheel te ondermijnen. Eindelijk begon een hunner zoo geweldig tegen SPINOZA uit te varen, dat BOERHAAVE, al deze smaaderedenen moede, vroeg, of hij ooit den schrijver, dien hij zoo verfoeide, gelezen had. Deze eenvoudige vraag bragt den hatelijken zwetser

dadelijk tot zwijgen. Dit werd opgemerkt door een' vreemdeling, die naar den naam vroeg van den jongeling, wiens vraag aan dit gesprek een einde had gemaakt, en die denzelven in zijn zakboekje opschreef. Binnen weinige dagen werd in gansch *Leyden* verhaald, dat BOERHAAVE tot SPINOZA was overgegaan. Ware BOERHAAVE destijds stellig besloten geweest om zich aan de kerk te wijden, dan is het moeilijk te denken, dat deze ongerijmde kwaadsprekendheid hem van zijn voornemen zou hebben doen afzien. Het is meer waarschijnlijk, dat hij, in de godgeleerdheid en de geneeskunde even bedreven, in zijne keus wankelde, en dat, daar het geringste gewigt eene wel beladene schaal, in den evenaar staande, doet overhellen, de verpestende adem eens kwaadsprekers van BOERHAAVE een' geneesheer heeft gemaakt.

In 1701 werd BOERHAAVE lector in de theorie der geneeskunde, en hield op den 18 Mei zijne inwijdings-rede, welke strekte om het beoefenen van HIPPOCRATES aan te bevelen. (*Oratio de commendando studio Hippocratico*). Zijne voorlezingen verwierven aller goedkeuring, en weldra haalde men hem over, ook de scheikunde te behandelen. Dit geschiedde niet alleen tot voordeel zijner leerlingen, maar zelfs tot dat der wetenschap zelve. In 1709 werd hij in HOTTON's plaats professor in de medicijnen en botanie, en hield bij deze gelegenheid eene redevoering over de eenvoudigheid in de uitoefening der geneeskunst. (*Oratio quâ repurgatae medicinae facilis asseritur simplicitas*). Omtrent dezen tijd gaf hij de beide werken uit, waarop zijn roem vooral gevestigd is, namelijk de *Institutiones medicae in usus annuae exercitationis*, en de *Aphorismi de cognoscendis et curandis morbis in usum doctrinae medicinae*, welke in VAN SWIETEN eenen voortreffelijken uitlegger vonden. De leerstoel der botanie, welken hij insgelijks bekleedde, droeg er niet minder toe bij, om hem beroemd te maken. In 1714 werd hij rector der hoogeschool, en bij het nederleggen dezer waardigheid hield hij de rede, *De comparando certo in phycis*, die tot zijne voortreffelijkste voortbrengselen behoort. Hierop werd hem op het einde des jaars 1714, in BIDLOO's plaats, ook het practisch onderwijs opgedragen, waarmede hij zich reeds meer dan tien jaren had bezig gehouden. Om theorie met practijk te verbinden, liet hij een ziekenhuis openen, waar hij wekelijks tweemaal, de krankheden voor oogen hebbende, hare geschiedenis zijnen leerlingen voordroeg. Hoe beladen met bezigheden, ruimde men BOERHAAVE nog in

1718, na den dood van LEMORT, den leerstoel der chemie in, welke wetenschap hij reeds sedert 1703 had onderwezen. Zijne *Elementa chemiae* zijn wellicht BOERHAAVE's beste werken, en hebben, in weerwil der groote veranderingen van inzichten, voor ons nog eene hooge waarde.

Zoo vele wetenschappelijke betrekkingen, met den schitterendsten uitslag te roer gestaan, verwierven BOERHAAVE eenen naam, die door de gansche beschaafde wereld klonk. Men verhaalt, dat een Chineesch mandarijn hem eenen brief schreef, met het opschrift: *Aan BOERHAAVE in Europa*, en dat hem die zonder eenige moeite gewierd. Deze anecdote moge apokrief zijn, doch zij bewijst in allen gevalle de algemeenheid van zijnen roem.

Van alle plaatsen, uit alle landen kwamen lijders zijne geneeskundige hulp inroepen, en alle reizende geleerden hem hunne opwachting maken. Czaar PETER getroostte het zich, ruim twee uren te wachten, om den beroemden man te mogen spreken. In 1722 werd hij in het waarnemen zijner veelvuldige bezigheden gestuit door eenen aanval van podagra, welken hij, volgens eigene bekentenissen, zich zelven had op den hals gehaald, door een onvoorzigtig vertrouwen op zijn sterk gestel en het niet in acht nemen der regelen, welke hij duizendmaal zijnen vrienden en leerlingen had voorgeschreven. Voor zons-opgang opgestaan, had hij zich in zweet aan de kille morgenlucht blootgesteld. Ten gevolge dezer ongesteldheid lag hij vijf maanden te bed, zonder zich te durven bewegen, wyl de minste poging daartoe de pijn hernieuwde, welke soms zoo hevig was, dat hij buiten kennis geraakte. In de zesde maand kwam er eenige verademing, en nu herstelde hij langzamerhand. Zijne onverwachte herstelling werd den 11 Januarij 1723 te Leyden met eene algemeene verlichting gevierd. Nieuwe aanvallen dezer kwaal, in 1727 en 1729, deden hem voor het hoogleeraarsambt der botanie en chemie, hetwelk hij twintig jaren lang bekleed had, bedanken. In 1736 aanvaardde hij ten tweeden male het rectoraat, en bij de nederlegging betoogde hij, dat de geneesheer een dieenaar is der natuur. (*De honore medici, servitute.*) Sommigen houden deze redevoering voor de beste, welke BOERHAAVE heeft uitgesproken. Omtrent het midden des jaars 1737 werd hij aangetast door die ziekte, welke met zijnen dood eindigde. In eenen brief van den 8 September 1738 beschrijft hij de kenteekenen zijner ziekte met eene meesterlijke hand,

en uit deze beschrijving blijkt het duidelijk, dat hij aan eene organische ongesteldheid van het hart leed, welke, zoo als gewoonlijk, gepaard ging met algemeene waterzucht, onrustigen slaap en hevige benaauwdheden. Hij stierf den 23 September 1738, zeventig jaren oud.

BOERHAAVE was de beroemdste geneeskundige zijner eeuw, misschien de grootste der nieuwere tijden: een man die, wanneer wij zijn genie, zijne geleerdheid, de verwonderlijke verscheidenheid zijner talenten, zijne ongeveinsde godsvrucht, zijn vlekkeloos karakter en den invloed, welken hij niet alleen op zijne tijdgenooten, maar ook op volgende geslachten heeft uitgeoefend, in aanmerking nemen, zich door dit alles eene eerzuil gesticht heeft, onvergankelijker dan marmer of metaal. BOERHAAVE was niet alleen een toonbeeld voor geneeskundigen, maar voor de menscheit in 't algemeen. Hij had een sterk gestel, gehard tegen de onguurheden des weders en alle vermoeijenissen, was groot van gestalte, en bezat eene ongemeene lichaamskracht. Er heerschte in zijn voorkomen en bewegingen iets ruws en kunsteloos, doch tevens zoo indrukwekkends, dat niemand hem kon aanzien, zonder eene soort van stilzwijgende onderwerping voor de meerderheid van zijn genie te gevoelen. Hij was altijd opgeruimd, en verlevendigde steeds het gesprek door luim en scherts. De kwaadsprekendheid en laster verontrustten hem niet; hij beschouwde deze ondeugden als vonken, die, wanneer zij niet worden angeblazen, van zelve uitgaan. De stad Leyden, die bij de herstelling zijner eerste ziekte hem zulk een schitterend bewijs harer genegenheid had gegeven, rigtte, te zijner gedachtenis, in de St. Pieterskerk, een gedenkteecken op, hetwelk prijkt met BOERHAAVE's lievelingsspreuk: *Simplex sigillum veri* (het eenvoudige is het zegel van het ware).

BOERHAAVE was den 10 September 1710 gehuwd met MARIA DROLENVEAUX (de eenigste dochter van een burgemeester der stad Leyden), bij wie hij vier kinderen had, van welke alleen JOHANNA MARIA haren vader overleefde, zijnde de andere vroegtijdig gestorven. Het is ons niet mogelijk hier al de werken van BOERHAAVE te vermelden, maar hetgeen hij voor het beste recept hield, willen wij onzen lezers niet onthouden. «Elken morgen een uur «tje aan de vereering van het Hoogste «Wezen toe te wijden,» (zeide hij dikwijls aan zijne vrienden, die zich verwonderden, dat hij zoo vele bezigheden kon verrigten, zonder zijne gezondheid te

krenken), «dit is het beste voorschrift dat ik geven kan; niets is heilzamer voor de gezondheid dan de kalmte des gemoeds, en ik ken niets dat deze kalmte meer bevordert, en ons beter in staat stelt, om de moeilijkheden en de beproevingen des levens te verduren, dan een welgegrond vertrouwen op Gods oneindige barmhartigheid en goedertierenheid.»

Biographie universelle; HUTCHINSON, *Biographia Medica*; VAN KAMPEN, *beeknopte geschiedenis der Nederlandsche letteren en wetenschappen.*)

BOETHIUS, (**ANICIUS MANLIUS TORQUATUS SEVERINUS**), een beroemd staatsman, wijsgeer en schrijver, werd tusschen 470 en 475, na CHRISTUS, uit een aanzienlijk geslacht te Rome geboren. Hij was driemaal consul en gedurende vele jaren de gunsteling van THEODORIK, koning der Oost-Gothen, wier overheersching van Italië door zijnen invloed minder drukkend werd. Door baatzuchtige oorblazers bij THEODORIK in verdenking geraakt van verstandhouding met het hof van Konstantinopel, werd hij in een' toren gevangen gezet, en den 23 October 524 te Pavia onthoofd. In zijnen kerker schreef hij de algemeen bekende *Verstrootingen der Wijsbegeerte* (*Consolatio philosophiae*) in eenen dialogischen vorm ingekleed, waarin hij zich met de wijsbegeerte onderhoudt, welke hem overtuigt van het wankelbare van alle menschelijk geluk, terwijl er alleen bij de deugd waar geluk te vinden is. Dit werk is in de meeste nieuwere talen overgezet; zelfs twee der doorluchtigste souvereinen, ALFRED en ELIZABETH, hebben het niet beneden zich geacht, BOETHIUS geschrift voor hunne onderdanen te vertolken. Zijne gezamenlijke werken beslaan twee deelen folio.

(BAILLET, *Vies de Saints*.)

BOETTCHER. Zie BÖTTGER, (JOHANN FRIEDRICH.)

BOGDANOWICZ, (**IPPOLYT FEDOROWICZ**), een der uitstekendste letterkundige mannen van de regering van CATHARINA, werd in 1743 te Perewoloczno in Klein-Rusland geboren. Aanvankelijk voor de wiskundige wetenschappen opgeleid wordende, kwam hij in 1754 op het wiskundig instituut van het senaat-kantoor te Moskou. Doch reeds hier las hij met verrukking de werken van LOMONOSOW, en toen hij later de gelegenheid vond de voorstelling eener prachtige tooneelvertooning bij te wonen, wendde hij zich, vijftien jaren oud, tot den tooneeldirecteur CHERASKOW, met verzoek, om hem

aan te stellen. De ongewone aanleg, welken BOGDANOWICZ verried, en de aanvallige teederheid van zijn voorkomen, bewogen CHERASKOW hem in zijn huis te nemen, en de hoogeschool te laten bezoeken. Vreemde talen en de theorie der schoone kunsten maakten thans zijne hoofdstudie uit. Hij verwierf zich begunstigers en vrienden, en werd in 1765 aangesteld als tolk bij het collegie voor buitenlandse zaken. In 1766 reisde hij met den graaf BJEOSELSKI als legatie-secretaris naar Dresden. De bekoorlijke omstreken en de heerlijke kunstschaten der Saksische hoofdstad wekten zijne verbeeldingskracht, en deden hem de lier aanslaan. Zijn liefelijkst romantisch gedicht *Duschenka*, verscheen in 1775. Het is eigenlijk eene poëtische overzetting van de *Physchê* van LAFONTAINE, doch overtreft het oorspronkelijke verre in dichterlijke schoonheden. In 1768 keerde hij naar Petersburg terug, en vertaalde VERTOR's *Histoire des révolutions de la république romaine*, alsmede GIANETTI's lied aan keizerin CATHARINA II, waardoor hij met deze vorstin bekend raakte. Nu gaf hij eene geschiedkundige schildering van Rusland, en later schreef hij twee dagbladen, getiteld: *Omschuldig Tijdverdrif* en *Peterburgsche Courant*. Op aanmoediging van CATHARINA vervaardigde hij eenige kleine drama's, alsmede eene verdienstelijke verzameling van Russische spreekwoorden. In 1780 werd hij president van 's rijks archief, en eindigde zijne roemvolle loopbaan den 6 Januarij 1803, op zijn landgoed bij Kursk, nadat keizer ALEXANDER hem kort te voren door het toezenden van eenen kostbaren ring zijne tevredenheid en belangstelling had betuigd.

(*Penny cyclopaedia*; *Dictionary of Biography*.)

BOGERMAN, (**JOHANNES**), die zich zelf teekende: JOHANNES BOGERMAN *Pastor Ecclesiae Leewardensis, Synodi Dortrechtanae Praeses*, werd in 1576 te Op-
lewert, in Oost-Vriesland, geboren, en studeerde in de godgeleerdheid te Heidelberg en Geneve, destijds de twee voornaamste zetels der gereformeerde theologie. Te Geneve werd hij doortrokken met de onverdraagzame gevoelens van den toen tachtigjarigen BEZA. Zoodra BOGERMAN predikant te Sneek was geworden, toonde hij zijne onverdraagzaamheid, door de Doopsgezinden aldaar tot eene wederroeping te willen noodzaken. In 1604 werd hij te Leeuwarden beroepen. In de godsdienstgeschillen van zijnen tijd voegde hij zich bij GOMARUS tegen ARMINIUS. Hij vertaalde BEZA's verhandeling over het ket-

terdooden. Ook schreef hij, (voor of omtrent 1614) eenen *Spiegel der Jezuiten*, tegen CROTIUS gerigt, en eenige andere twistschriften, die thans vergeten zijn. In 1617 bewerkte hij de afzetting van eenen predikant, die de gevoelens der Remonstranten was toegedaan, en droeg grootelijks bij tot de overwinning der Gomaristen of Contra-Remonstranten, over de Remonstranten of aanhangers van ARMINIUS. Hij was niet zonder geleerdheid, doch had zijne vermaardheid vooral aan zijnen ijver tegen de Remonstranten te danken. Graaf WILLEM LODEWIJK VAN NASSAU, stadhouder van *Vriesland*, een tegenstander der Remonstranten, beval hem prins MAURITS aan, die, uit staatkundige inzichten, zich tegen de Remonstranten verklaarde. Men zegt dat BOGERMAN een vertoog heeft geschreven over het ketterdooden, ten einde zulks als een loffelijk werk te doen beschouwen; doch wij gelooven, dat hiermede zijne vertaling van BEZA's verhandeling over dit onderwerp wordt bedoeld; zij is ten minste voorzien van eene voorrede van de hand van BOGERMAN en GELDROP. BOGERMAN, als voorzitter, en vier andere leden der Dordsche synode, werden belast met de vertaling van den Bijbel. Hunne vertaling, inzonderheid die van het Oude Testament, is hoofdzakelijk het werk van BOGERMAN; zij wordt in de Nederduitsche kerken nog gebruikt en bewonderd om hare naauwkeurigheid, haren Oosterschen gloed en hare zuiverheid van taal. De achtting echter welke de leden der synode hem toedroegen was niet zonder uitzondering. De buitenlandsche leden beklagden zich, dat hij en zijne volgelingen eene afzonderlijke synode vormden, welke afzonderlijke vergaderingen hield, waarin de maatregelen werden beraamd, die zij wilden doordrijven. DAVENANTIUS stelde voor om de handelingen der synode openbaar te maken, doch BOGERMAN wist dit voorstel te doen verwerpen. De synode gaf BOGERMAN zes medehelpers, om de besluiten op te maken; een hunner, JOHANNES DEODATUS, zeide, dat de kanons (kerkwetten) der Dordsche synode, OLDENBARNEVELD het hoofd hebben gekost.

Toen BOGERMAN naar huis keerde, werd hij door de Staten en de synode van *Vriesland*, waaronder hij behoorde, berispt, tevens beschuldigd wordende, zijne berigtschriften te buiten te zijn gegaan; men stelde zelfs voor, hem van zijne bediening te ontsetten. BOGERMAN beklagde zich over ondankbaarheid en karige belooning voor alle bewezene diensten, waaraan hij te *Dordrecht* zijne gezondheid had opgeofferd. Doch hij kreeg ten ant-

woord, dat hij klaarblijkelijk met zijn dagelijksch stipendium van tien gulden wel in zijn' schik moet geweest zijn, wijl hij anders geen negen en twintig dagen meer zoude gerekend hebben, dan hij welstaanshalve had kunnen doen, namelijk de vacantie-dagen. Dit was even zoo goed alsof men hem beschuldigde, zich 's lands geld wederregtelijk toegeëigend te hebben. Echter schijnt deze beschuldiging niet te strooken met zijne algemeen bekende belangeloosheid. Wij onderstellen derhalve, dat deze beschuldiging is voortgesproten uit partij-geest, welke door zijne geestdrijverij zoo sterk was opgewekt. BOGERMAN bleef een aanhanger van den stadhouder MAURITS, en schreef een verhaal van diens dood. Hij overleed den 11 September 1633, als professor in de godgeleerdheid te *Franeker*.

(BRANDT's *Historie der Reformatie*, II deel; VAN KAMPEN in de *Encyclop. von ERSCH und GRUBER*.)

BOHEMUND, (MARC), een Normandisch avonturier, zoon van den beroemden ROBERT GUISCARD, onderscheidde zich in zijne jeugd door menig heldenfeit in *Italië*. Met TANCREDO aan het hoofd der kruisvaarders in 1096 naar *Palestina* getogen, muntte hij uit door beleid en onverschrokken moed. In 1097 bemagtigde hij *Antiochië*, en stichtte een vorstendom, hetwelk bijkans twee eeuwen heeft bestaan. Den Sarracenen in handen gevallen zijnde, had hij eene gevangenschap van twee jaren te verduren; doch zoodra hij weder in vrijheid was, breidde hij, door nieuwe veroveringen, zijne staten uit, en bragt zelfs het Grieksche keizerrijk aan 't wankelen. Pest en hongersnood stuitten hem in zijne vaart, en toen hij bezig was om op nieuw eene geduchte krijgsmagt te verzamelen, overleed hij in het jaar 1111.

(PÖLITZ, *Geschiedenis der wereld*.)

BÖHME of **BÖHM**, wiens naam dikwijls, ten onregte, **BEHMEN** gespeld wordt. In het beschrijven van zijn leven, zullen wij den karakteristieken toon zijner eeuw trachten te behouden.

Er ligt in *Opperr Lusatia* eene kleine markt-stad, *Altseidenberg* geheeten, niet ver van *Görlitz*, waar een man leefde wiens naam JAKOB was, en de naam zijner vrouw was URSULA. Zij waren arm, maar eerlijk. In het jaar 1575 kregen zij een' zoon, dien zij JAKOB noemden. Dit was die JAKOB BÖHME, dien men later den Teutoonschen wijsgeer noemde. Zijn eerste bezigheid was het oppassen van het vee, doch ouder geworden, werd hij

op eene school gedaan, waar hij leerde lezen en schrijven, en naderhand bij eenen schoenmaker te *Görlitz*. Zijne leerjaren uit zijnde, nam hij in 1594 tot vrouw CATHARINA, de dochter van den vleeschhouwer JOHANN HUNSCHMANN, een' burger van *Görlitz*, bij wie hij vier zoons had. Hij liet zijnen kinderen een eerlijk handwerk leeren, en werd zelf in 1595 meester schoenmaker.

JAKOB BÖHME verhaalt, dat, toen hij een herdersjongen was, hij eene opmerkelijke beproeving had. Op het heetst van den dag verwijderde hij zich van zijne speelmakkers, en ging naar de uitstekende punt eener rots, *Landskroon* geheeten, en eene opening vindende, met struiken overgroeid, ging hij er in, en zag daar een groot vat vol geld. Op dit gezigt verbaasd, verwijderde hij zich in aller ij, zonder het aan te raken; en zijne ontmoeting aan de overige knapen verhalende, gingen zij met hem derwaarts, doch konden den ingang nooit terug vinden. Eenige jaren later nam een vreemd kunstenaar, bedreven in het uitvinden van betooverde schatten, dit geld weg, en verrijkte zich daarmede uitermate; echter stierf hij een' schandelijken dood; want dit geld was daar geborgen met eenen vloek voor dengenen, die het zou wegnemen.

Ook verhaalt hij, dat, toen hij een leerjongen was, en zijn baas en vrouw uit waren, er in den winkel een vreemdeling kwam van een eerwaardig en deftig voorkomen, doch in geringe kleding. Deze man zocht een paar schoenen uit, en verlangde ze te koopen. De knaap, die toen nog tot weinig meer bekwaam was dan den winkel uit te vegen, wilde geen geld vragen; doch de vreemdeling zeer lastig wordende, zeide JAKOB eindelijk eenen prijs, die zeker niet te laag was. De oude man betaalde het geld, nam de schoenen, en zich eenige schreden van den winkel verwijderd hebbende, bleef hij stil staan, en riep met luider stem: «JAKOB! JAKOB! kom hier.» De knaap vloog ontsteld naar buiten, verbaasd, dat de vreemdeling hem bij zijn' doopnaam noemde. De man met een ernstig doch vriendelijk gelaat, vestigde zijne schitterende blikken op hem, nam hem bij de regterhand, en zeide: «JAKOB! gij zijt klein, maar zult groot en een ander mensch worden, over wien de wereld zich zal verwonderen; wees daarom vroom, vrees God, en eerbiedig zijn woord; lees «vljtig de Heilige Schrift, waarin gij troost en leering zult vinden. Want gij moet «veel ellende en armoede doorstaan, en

«vervolging lijden; maar heb goeden «moed, en blijf standvastig, want God «heeft u lief en is u genadig.» Nu drukte hij JAKOB de hand, zag hem met een vonkelend oog aan, en vertrok.

Deze voorspelling maakte op JAKOBs gemoed eenen diepen indruk; hij werd ernstig in alles wat hij deed, en dacht onophoudelijk aan de belofte, welke hem gedaan was. Van nu af woonde hij de openbare godsdienst meer bij, en verbeterde tevens zijn uitwendig gedrag. Peinzende over de woorden van LUKAS XI, 13: «De Hemelsche Vader zal den Heiligen «Geest geven dengenen die hem bidden,» begeerde hij dezen Trooster. Hij zegt, dat hij eindelijk, gedurende zeven dagen, door een goddelijk licht omringd werd, in de hoogste verrukking was, en in het koninkrijk der vreugde, terwijl hij zich met zijnen meester voor beroepszaken op het land bevond. Hij werd nu meer en meer aandachtig op zijne pligten, en las de schriften. Vuile uitdrukkingen en vloeken berispte hij zelfs in zijn' eigen meester. Deze zulks niet kunnende verdragen, zond hem weg met verlof, om elders den kost te gaan zoeken. Omstreeks het jaar 1600, toen hij vijf en twintig jaren oud was, werd JAKOB andermaal door goddelijk licht omstraald, en met het licht dat in hem was, in de velden bij *Görlitz*, gras en kruid beschouwende, zag hij den wezenlijken aard, het gebruik en de eigenschappen dier planten, welke hem door hare lijnen, gedaanten en trekken duidelijk werden.

Op dezelfde wijs zag hij de gansche schepping, en uit deze bron van openbaring schreef hij zijn boek: *De Signatura Rerum*. Deze geheimenissen ontvouwende, genoot hij eene groote vreugde, echter verzuimde hij de belangen van zijn huisgezin niet, en leefde in rust en vrede. Hij openbaarde van deze wonderbare dingen naauwelijks iets aan iemand, voordat hij in 1610 zijn eerste boek schreef, onder den titel van: *Aurora of het Morgenrood in den opgang*.

Dit handschrift vertrouwde hij aan niemand, tot dat een voornaam heer, een zijner boezemvrienden, hetzelfde gezien hebbende, BÖHME overhaalde, om het hem eens te laten doorbladeren. Deze heer het handschrift terstond in verscheidene stukken verdeeld hebbende, werd het door hem en andere kopiïsten, met verbaazende snelheid afgeschreven, en tegen den zin des opstellers openbaar gemaakt. Dit werk viel in handen van GEORGE RICHTER, pastoor der hoofdkerk, die BÖHME voor het geregt liet komen; het boek werd

veroordeeld, maar aan BÖHME zelf vond men niets strafbaars. Echter werd den geheimzinnigen schoenmaker uitdrukkelijk bevolen, om zich bij zijne leest te houden, en geene boeken meer te schrijven. Nu onthield hij zich daarvan gedurende zeven jaren, tot dat hij weder werd opgewekt om te schrijven. Hij werd op nieuw vervolgd, en voor den keurvorst van Saksen gedagvaard. Deze verzocht zes godgeleerden en twee professoren in de wiskunde, om BÖHME te ondervragen. Hij antwoordde op al hunne vragen met zulk eene zachtmoedigheid en zulk eene diepe kennis van zaken, dat niemand dezer geleerden hem één woord van tegenspraak of afkeuring toevoegde. Zijne vorstelijke hoogheid bewonderde hem, en verlangde hun oordeel te weten over hetgeen zij gehoord hadden. Doch de examinatoren verzochten Zijne Hoogheid geduld te hebben, tot dat de geest des mans zich over verscheidene bijzonderheden duidelijker zoude verklaard hebben, wijl zij hem in alles niet hadden kunnen begrijpen.

Kort na BÖHME's terugkomst in Gör-litz stierf zijn bittere tegenstander RICHTER, en BÖHME zelf stierf drie en eene halve maand later.

Op Zondag, den 13 November 1624, in den morgenstond, vroeg hij zijnen zoon TOBIAS of hij die heerlijke muziek hoorde. De zoon antwoordde «Neen.» «Open,» zeide hij, «de deur, ten einde «ik beter hoore.» Vervolgens vroeg hij, hoe laat het was, en zeide: «Drie uren «later is het mijn tijd.»

Toen het bij zessen was, nam hij afscheid van zijne vrouw en zijnen zoon, zeggende hen, en zeide: «Nu ga ik van «hier naar het Paradijs;» en zijn' zoon verzoekende, hem om te keeren, loosde hij eene diepe zucht, en gaf den geest. Na zijnen dood verspreidden zich zijne denkbeelden in *Duitschland*, *Nederland* en *Engeland*. Zelfs de zoon van zijnen vervolger, RICHTER, omhelsde BÖHME's leerbegrippen, terwijl hij bezig was dezelve te wederleggen, en gaf op zijne eigene kosten een kort begrip van BÖHME's werken in 8 deelen uit. De eerste verzameling van BÖHME's werken werden door HENDRIK BETKE in 1675 te *Amsterdam* in 4to uitgegeven. Zijne daarin vervatte denkbeelden over God, de schepping, de natuur, de openbaring en de zonden, zijn grootendeels op de leer des Bijbels gegrond; doch dit alles is met zoo veel vreemdsortigs vermengd, dat men het een mengelmoes van wijsgeerige droome-rijen zou kunnen noemen. BÖHME werd

gewoonlijk *Philosophus teutonicus* (de Teutoonsche wijsgeer) genoemd, en verdient voorzeker onder de beroemdste theosofen en mystieken eene eerste plaats.

(WULLEN, JAKOB BÖHME's *Leben und Lehre*; FEUERBACH's *Geschichte der neuern Philosophie*.)

BOILEAU, (JACQUES), een ouder broeder van den beroemden dichter, zag in 1635 het eerste levenslicht te *Parijs*, was doctor der Sorbonne, kanunik, deken en groot-vicaris van *Sens*, en overleed in 1716. Hij schreef onderscheidene godgeleerde en andere werken in het Latijn, waarvan de *Historia Flagellantium* het beroemdste is. JACQUES BOILEAU was, gelijk zijn broeder, vernuftig en scherp. Toen men hem vroeg, waarom hij altijd in het Latijn scheef, antwoordde hij, «uit vreeze dat de bisschoppen mij zouden lezen en vervolgen.» De Jezuïten beschreef hij als lieden, die het geloofsformulier verlengen en de tien geboden verkorten.

(J. P. NICÉRON, *Mémoires pour servir à l'histoire des hommes illustres dans la république des lettres*.)

BOILEAU-DESPRÉAUX, (NICOLAS), werd den 1 November 1636 te *Crosne*, bij *Parijs*, of in *Parijs* zelf, geboren, en was het elfde kind van GILLES-BOILEAU, eersten griffier van het parlement van *Parijs*. Zijne moeder, de tweede vrouw van GILLES, was ANNE DE NIELLS. Men verhaalt, dat, toen BOILEAU nog als kind in de wieg lag, hij aangevallen en geweldig gebeten werd door eenen kalkoensch haan, en dat, tot overmaat van ranip, hij nimmer geheel herstelde van de gevolgen eener operatie van den steen, toen hij nog jong was. Aan deze oorzaken schrijft HELVETIUS toe, hetgeen hij noemt de koelheid van BOILEAU's poëzij, waarin, ofschoon geschreven in een' tijd van ongebondenheid en zedeloosheid, zelden, zoo ooit, eene zinspeling op de liefde voorkomt. In het Collegie van *Beauvais*, waar hij zijne studiën voltooide, ontdekte SEVIN, een der professoren, zijnen uitstekenden aanleg voor de dichtkunst. Echter onderscheidde de toekomstige gids der Fransche Muse zich geenszins door vroegtijdige talenten. Eerst toen hij bemerkte, dat hij voor de balie en den kansel ongeschikt was, wijdde hij zich geheel aan den *Parnassus* toe. Langdurige familie-betrekking scheen hem, als ware het, aan eerstgenoemd vak te binden; hij gevoelde dat hij was

«Fils, frère, cousin, beau-frère de greffiers;» dat hij was

«Fils d'un père greffier, né d'ayeux avocats.»

Tevens een liefhebber van slapen zijnde, en gewend tot zeer laat in den morgen te bed te liggen, en daarenboven na den middag een uiltje te knappen, zegt hij ergens:

«On vit avec honneur une muse effrénée
«Dormir chez un greffier la grasse matinée,»

De regtsgeleerdheid had dus weinig aantrekkelijks voor hem, en schoon hij van de kerk een prioorship van 800 livres jaarlijksche rente bekam, deed hij later van hetzelfde afstand, en deelde de gansche som, welke hij ontvangen had, in aalmoezen uit. Zijne eerste poëtische proeven waren in het bekeldicht, waardoor hij eene voorzegging zijns vaders logenstrafte; deze den aard zijner drie zonen met elkander vergelijkende, was gewoon te zeggen: «dat COLIN nooit van iemand «zou kwaadspreken.» De zeven satires, die BOILEAU in 1666 met eene opdracht aan den koning uitgaf, waren echter vrolijk en dartel, niet scherp of bits; zij vertoonden (gelijk hij zelf plagt te zeggen) slagand noch klaauw. Het aantal satires klom allengs tot twaalf, en zijn *Art poétique* bevestigde den roem, welken hij zich reeds had verworven. BOILEAU geeft hierin voor alle dichtsoorten, behalve het fabeldicht, de kunstregelen op, die niet alleen in *Frankrijk*, maar ook in andere landen langen tijd als geldende werden beschouwd. Eerlang volgde de *Lutrin*, een komisch-episch gedicht, hetwelk thans nog bij de Franschen voor een onovertroffen meesterstuk wordt gehouden. Een regtsgeleding tusschen de beide voornaamste geestelijken eener kerk te *Parijs*, had BOILEAU aanleiding tot dit spotdicht gegeven. LODEWIJK XIV benoemde hem, met RACINE, tot zijnen geschiedschrijver. Daar hij de leden der academie in onderscheidene hekelschriften had aangetaast, werd hij eerst in 1684, op aandrang des konings, als medelid aangenomen. In het gezellig leven was BOILEAU een zachtvaardig en edelmoedig man. Zijne beurs stond altijd voor liefdadige bedoeelingen open. Toen de advocaat PATIN genoodzaakt was zijne bibliotheek te verkoopen, bood BOILEAU hem een derde meer dan een ander voor deze verzameling wilde geven, onder voorwaarde dat PATIN gedurende zijn gansche leven eigenaar zijner bibliotheek zou willen blijven. BOILEAU stierf den 13 Maart 1711, in den ouderdom van ruim vier en zevenzig jaren.

(DESMAIZEAU, *Vie de BOILEAU DESPRÉAUX*, *Amst.* 1712.)

BOISOT, (LODEWIJK VAN), was een Brusselsch edelman, die onder de voor-

standers der Nederlandsche vrijheid eene voorname plaats bekleedt. Gedurende het beleg van *Middelburg* door prins WILLEM I, werd BOISOT, in plaats van den gesneuvelden BOUDEWIJN EWOUTS, tot admiraal van *Zeeland* aangesteld. In deze hoedanigheid bragt BOISOT den Spanjaarden groote afbreuk toe, en had het geluk den 3 October 1574 het uitgehongerde *Leyden* te ontzetten en van leefstogt te voorzien. *Zierikzee* door MONDRAGON, een' dapper Spanjaard, belegerd wordende, ging BOISOT met eenige vaartuigen voor het hoofd van *Bergen op den Zoom* leggen, ten einde den vijand allen toevoer af te snijden. Deze maatregel verontrustte MONDRAGON, die te *Duinkerken* twintig ligte oorlogsschepen liet uitrusten, om BOISOT van daar te verdrijven; doch deze poging mislukkende, viel het beste dezer schepen, *de Hazewind*, in handen van BOISOT. Nu was men van onze zijde bedacht, de stad, waar groot gebrek heerschte, van leefstogt te voorzien. Een groot vaartuig, *Job Jans Hulk* genaamd, waarin zich vijf of zes honderd krijgslieden bevonden, rijkelijk van geschut voorzien, stevende, onder aanvoering van BOISOT, naar den dijk van *Borndam*, ten einde den vijand van daar te verdrijven; doch door laag water geraakte dit zwaar gevaarte aan den grond. De Spaanschen vuurden nu zoo geweldig, dat de hulk eindelijk zonk. Drie honderd manschappen verloren daarbij het leven, onder welke onze wakkere Zeeuwsche admiraal geteld werd. BOISOT had een' geruimen tijd rond gezwommen, zich nu en dan aan een drijvend stuk hout vastgeklemd, maar was eindelijk, uitgeput van krachten (den 15 Junij 1576) bezweken. Het vaderland treurde over het verlies van den dapperen admiraal.

(VAN DEN BOSCH, *Leven der Zeehelden.*)

BOIS-ROBERT, (FRANÇOIS METEL DE), een vernuftig en komisch Fransch schrijver, werd omstreeks het jaar 1592 te *Caen* geboren, en was een gunsteling van den kardinaal RICHELIEU, die hem, onder andere geestelijke ambten, de abdij van *Chatillon sur Seine* gaf. BOIS-ROBERT was echter meer gezet op het spel, op een weelderig leven en schouwburg-vermakelijkheden, dan op het vervullen van kerkelijke pligten. Hij overleed in 1662. Zijne gedichten en andere werken, waaronder achttien tooneelspeelen, zijn thans vergeten. Het was echter op aanraden van BOIS-ROBERT, dat RICHELIEU tot het stichten der Fransche academie overging. (*Dictionnaire historique des grands hommes.*)

BOISSARD, (JEAN JACQUES FRANÇOIS MARIE), de vruchtbaarste der Fran-

sche fabeldichters, werd in 1743 te *Caen* geboren. In 1764 trad hij het eerst als dichter op, en maakte zich in den *Mercure de France* door zijne fabelen bekend. In 1773 verscheen zijne eerste verzameling, welke van meer andere gevolgd werd. Hij is onder alle Fransche fabeldichters degene die LAFONTAINE het minst navolgde, en echter, ten aanzien van eenvoudigheid en naïviteit, de meeste overeenkomst met hem had. De latere voortbrengselen zijner Muse vindt men in de *Fables* (*Caen* 1803), en in de *Mille et une fables* (*Caen* 1806). Reeds zeer jong bekleedde hij verscheidene ambten, en bij het uitbreken der omwenteling was BOISSARD secretaris van den broeder des konings. Vervolgens hield hij zich van alle openbare gebeurtenissen verwijderd, en stierf in 1831 bijkans geheel vergeten.

(*Conversations-Lexicon*.)

BOISSY, (LOUIS DE), werd in 1694 te *Vic*, in *Auvergne*, geboren, en begon zijne letterkundige loopbaan als bekeldichter. Later schreef hij veertig tooneelspeelen, waarvan er verscheidene gunstig ontvangen werden. Hij verviel echter tot zulk eene groote armoede, dat hij en zijne vrouw van honger zouden zijn omgekomen, zoo niet toevallig een vriend hen was komen bezoeken. Madame DE POMPADOUR deze omstandigheden vernemende, beschermde den ongelukkigen schrijver, en bezorgde hem de redactie van de *Gazette de France* en den *Mercure*. Boissy stierf in 1758. Zijn tooneelarbeid beslaat negen boekdeelen.

(*Nouvelle biographie classique*.)

BOISSY D'ANGLAS, (FRANÇOIS ANTOINE, graaf VAN), een der belangrijkste mannen uit den tijd der Fransche omwenteling. Hij werd in 1756 te *St. Jean-Chambre*, in het departement der *Ardèche*, geboren, en stamde van eene Protestantsche familie af. Aanvankelijk was hij *maitre d'hôtel* bij den graaf van *Provence* (LODEWIJK XVIII), en scheen zich slechts aan de vreedzame beoefening der wetenschappen te willen wijden, toen hij voor *Annonay* tot afgevaardigde der nationale vergadering werd gekozen. Hij legde bij voortduring eene zuivere en verlichte vrijheidsliefde aan den dag. Weinige mannen doorliepen de omwenteling met zulk een onbevlekt karakter als BOISSY D'ANGLAS. Toen in 1795 eene woedende Jacobijnsche menigte de zaal der Conventie overheerde, (terwijl hij het voorzitterschap waarnam), honderd musketten hem bedreigden, en het bloedend hoofd van een' zijner ambtgenooten hem werd voorgehouden, behield hij eenen onwankelbaren moed en eene

indrukwekkende waardigheid. In 1797 werd hij tot lid van den raad der vijf-honderden verkoren, en in September tot ballingschap veroordeeld, maar het gelukte hem te ontkomen. NAPOLEON verhiel hem tot senateur en commandeur van het legioen van eer. LODEWIJK XVIII benoemde hem in 1814 tot pair; doch BOISSY vervolgens het gezag van NAPOLEON erkend hebbende, werd hij voor eenigen tijd van zijnen titel beroofd. Hij stierf te *Parijs* in 1826. BOISSY D'ANGLAS heeft onderscheidene verdienstelijke werken geschreven, onder anderen *Recherches sur la vie et les écrits de MALESHERBES*, en *Études littéraires et poétiques d'un vieillard*, in proza en poëzij, 6 deelen, *Parijs* 1826.

(*Conversations-Lexicon*; A. THIERS, *Histoire de la Révolution Française*).

BOJARDO, (MATTEO MARIA), graaf van *Scandiano*, werd aldaar in 1434 van een oud geslacht geboren. Hij studeerde te *Ferrara* in de wijsbegeerte, de medicijnen en de regten. Na volbrachte studie verbond hij zich aan het hof van zijnen souverain, den hertog BORSO D'ESTE, en was een der edellieden, die dezen vorst in 1471 naar *Rome* vergezelden, toen paus PAULUS II BORSO als hertog van *Ferrara* inhuldigde. Na BORSO's overlijden, hetgeen in hetzelfde jaar voorviel, genoot BOJARDO de vriendschap van zijnen broeder en opvolger, hertog ERCOLE I. In 1472 huwde hij TADDEA, dochter van den graaf NOVELLARA uit het huis van GONZAGA. In 1473 vergezelde en geleidde hij ERCOLE's bruid, ELEONORA, dochter van koning FERDINAND van *Napels*, naar *Ferrara*. In 1478 werd hij gouverneur van *Reggio*, en drie jaren later van *Modena*, welke waardigheid hij tot 1487 behield, toen hij zijne vroegere betrekking als gouverneur van *Reggio* weder aanvaardde. Hij stierf te *Reggio*, den 20 December 1494, en werd in de kerk van *Scandiano* begraven. Zijn bestuur was regtvaardig en zachtmoedig; hij was van zware straffen afkeerig, en inzonderheid van de straffe des doods.

BOJARDO schreef onderscheidene lierzangen, niet zonder poëtische waarde, vertaalde in het Italiaansch *den Gouden Ezel* van APULEJUS, HERODOTUS en de *Cyropædia* van XENOPHON, die echter nimmer in druk is verschenen. Doch zijn meest bekend werk is de *Orlando Innamorato*, een romantisch gedicht, hetwelk den grond heeft gelegd tot den *Orlando* van ARIOSTO. MAZZUCHELLI beschrijft eenen gedenkpenning, die in het jaar 1490 ter eere van BOJARDO is geslagen; men ziet op de eene zijde de beeldtenis van BOJARDO, en op de andere VULCANUS pijlen smedende, bijgestaan door

VENUS en CUPIDO, met de zinspreuk *Amor vincit omnia*. Het kasteel van *Scandiano*, hetwelk nog in wezen is, wordt thans voor een koornpakhuis gebruikt. Het geslacht van BOJARDO is sedert lang uitgestorven.

(*Museum Mazzuchellianum*).

BOL, (**FERDINAND**), een voortreffelijk portret- en historie-schilder, werd omstreeks 1610 te *Dordrecht* geboren, en overleed te *Amsterdam* in 1681. Men weet weinig van zijne levensgeschiedenis. Hij leerde de kunst onder den grooten REMBRANDT, wiens warmen toon en meesterlijk licht en bruin hij gelukkig nabootste. Minder evenaarde hij hem in zijne stoute betooverende phantasie. Vooral muntte BOL uit in het portret-schilderen, waarmede hij veel roem en een goed vermogen verwierf. Aan hem hebben wij een fraai portret van DE RIJTER te danken, hetwelk zich op 's rijks Museum te *Amsterdam* bevindt. Even als REMBRANDT heeft hij eene reeks geëstste prenten geleverd, die, om hare fraaije bewerking zeer op waarde worden geschat. Op het koninklijk paleis te *Amsterdam* vindt men onderscheidene stukken van zijne hand, onder anderen het heerlijke stuk van den Zeeraad, en een ander de onomkoopbaarheid van FABRICIUS voorstellende, met het volgende bijschrift van VONDEL:

FABRICIUS houdt stand in PYRRHUS legertenten;
Het goud verzet hem niet door schandelijke zucht,
Noch elefants gebriesch en felle dreigementen.
Zoo zwicht geen man van staat voor gaven noch
(geschenken).

(Houbraken, *Leven der schilders*).

BOLEYN, (**ANNA**), of liever BULLEN of BULLEYNE, was de dochter van Sir THOMAS BULLEN, en werd in 1507 geboren. In hare jeugd vergezelde zij MARIA, zuster van HENDRIK VIII, naar *Frankrijk*, waar zij vele jaren bleef aan het hof van deze koningin en hare opvolgster, de gemalin van FRANS I. Later behoorde zij tot het gevolg van de hertogin van *Alençon*. Waarschijnlijk keerde zij in 1527 naar *Engeland* terug, toen haar vader als afgezant naar *Frankrijk* werd gezonden. Zij werd staatsdame van koningin CATHARINA van *Aragon*, de gemalin van HENDRIK VIII. Lord PERCEY, de oudste zoon van den hertog van *Northumberland*, dong naar hare hand; doch de kardinaal WOLSEY deed dit huwelijk afspringen; ten einde den koning te believen, wiens oog op ANNA BOLEYN was gevallen. HENDRIK VIII huwde haar heimelijk den 25 Januarij 1533, in tegenwoordigheid van den hertog van *Norfolk* en hare ouders. Eerst den 23 Mei daaropvolgende, werd 's konings huwelijk

met CATHARINA van *Aragon* ontbonden, en den 1 Junij ANNA BOLEYN met groote plegtigheid als koningin gekroond. Den 13 September 1533 werd prinses ELIZABETH geboren. De wellustige dwingeland, weldra op JANE SEYMOUR, dochter van Sir JOHN SEYMOUR, eene der staatsdames van de koningin, verliefende, beschuldigde hij haar van ontrouw, sloot haar op in den *Tower*, en voerde haar voor eene omgekochte regtbank, die haar ter dood veroordeelde. Er is in het Britsch Museum een afschrift van eenen brief, door ANNA BOLEYN aan den koning geschreven, waarin zij zich verre boven haren onderdrukker verheft. Zij zegt hem: «Nooit heb ik mij, «in mijnen verhevenen staat als koningin, «zoo zeer vergeten, dan dat ik de verandering, welke ik thans ondervind, ooit «uit het oog zou verloren hebben; want «mijne verheffing op geen anderen grond «rustende dan op het welbehagen uwer «genade, was de minste luim genoegzaam, «om uwe voorkeur op een ander voorwerp over te brengen... Stel mij te «regt, ô koning! maar laat mij een «wettig onderzoek doen ondergaan; laat «mijne gezworene vijanden niet tevens «beschuldigers en regters zijn; ja, stel «mij openlijk te regt, want mijne daden «hebben geene openlijke schande te duchten.»

Sir WILLIAM KINGSTON, de bevelhebber van den *Tower*, bespiedde al hare woorden en handelingen. Op den 18 Mei 1536 schreef KINGSTON aan 's konings geheimschrijver CROMWELL: «Bij haar komende zeide zij: «Mr. KINGSTON! ik «hoor zeggen, dat ik niet vóór morgen zal sterven, en dat doet mij leed, «want ik dacht dat ik dan al dood zoude «zijn, en geene pijn meer hebben te «verduren.» Ik zeide haar, «dat het geene «pijn zoude doen en onmerkbaar geschieden.» En hierop zeide zij: «Ik hoor zeggen, dat de scherpreger zeer bedreven «is, en ik heb een' dunnen hals.» «Hierop «omvatte zij haren hals, en lachte hartelijk.» Den 19 Mei werd ANNA BOLEYN op het grasperk voor den *Tower* onthoofd; zij ontkende hare schuld, doch sprak liefderijk van den koning, ongetwijfeld om hare dochter voor 's vorsten wraak te behoeden. Haar lijk werd geworpen in eene gemeene olmhouten kist, waarin anders bogen werden bewaard.

ANNA BOLEYN verdient niet alleen opmerking als het slagtoffer van de ongebondenheid, luim en wreedheid van HENDRIK VIII, wiens persoonlijk karakter meer invloed had op de gesteldheid van *Engeland*, dan dat van eenig ander koning

sedert **WILLEM den Veroveraar**; maar de naam van **ANNA BOLEYN** is vooral opmerkenwaardig, omdat die samenhangt met de hervorming in *Engeland*, waarvan zij de eerste oorzaak was. **HENDRIK VIII** hare hand niet kunnende verwerven dan door zijn vroeger huwelijk te vernietigen, en 's pausen toestemming daartoe uitblijvende, gaf zulks aanleiding, dat de koning *Engeland* aan de geestelijke heerschappij van *Rome* onttrok.

(**GILBERT BURNET'S History of the reformation in England.**)

BOLINGBROKE, (HENRY ST. JOHN). Deze lord en burggraaf werd den 1 October 1678 te *Battersea* geboren. Hij studeerde te *Oxford*, en deed vervolgens eene reis op het vaste land. In 1700 verkreeg hij zitting in het parlement, en werd in 1704 secretaris van oorlog en marine, doch legde in 1707 dit ambt neder. In 1710 maakte hij als secretaris van staat, op nieuw een deel uit van het ministerie, en bragt veel toe tot het sluiten van den vrede van *Utrecht*. Na den dood van koningin **ANNA**, door **GEORGE I** van zijnen post ontzet en van hoog verraad beschuldigd, nam hij, in de kleeding van eenen bediende, de vlugt naar *Frankrijk*, en werd secretaris van den pretendent, die zich aldaar te *Commercy* ophield. In 1723 van **GEORGE I** vergiffenis verworven hebbende, keerde hij naar *Engeland* terug, doch geen invloed in de regering kunnende krijgen, werd hij een der voornaamste tegenstanders van den minister **R. WALPOLE**, wiens val hij voornamelijk door zijne scherp versnedene pen bewerkte. In 1735 ging hij weder naar *Frankrijk*, en bleef aldaar tot den dood zijns vaders, na welke gebeurtenis hij zich te *Battersea* vestigde. Hij stierf aldaar den 15 December 1751, aan den kanker in het aangezicht. **BOLINGBROKE** stond in vriendschappelijke betrekking met **SWIFT**, **POPE** en de voornaamste geleerden zijner eeuw. Hij bezat groote talenten, en zijne werken worden onder de beste in de Engelsche taal gerangschikt. **MALLET** heeft dezelve in vijf deelen kwarto uitgegeven. Zijn werk *Concerning authority in matters of religion*, is de Christelijke godsdienst zeer vijandig, hetgeen **JOHNSON** deed zeggen, dat **BOLINGBROKE** een donderbus geladen en tegen het Christendom gerigt had, doch dat het hem aan moed had onthroken, om haar zelf af te vuren, weshalve hij aan eenen hongerigen Schot een footje naliet, om na zijnen dood dit voor hem te doen. Zeker is het, dat **BOLINGBROKE** zijn doel geheel gemist heeft.

(*Dictionnaire historique des grands hommes.*)

BOLIVAR, (SIMON), bijgenaamd *el Liberator* (de Bevrijder), uit een adellijk, rijk geslacht, den 25 Julij 1783 te *Caracas* geboren, werd door zijnen oom, den markies **DE PALACIOS**, opgevoed. Op den ouderdom van veertien jaren vertrok hij naar *Madrid*, om aldaar zijne opvoeding te voltooien. Na eenige jaren te *Madrid* vertoefd te hebben, waar hij zich eenigermate op de regtsgeleerdheid had toegelegd, deed hij eene reis door *Italië*, *Zwitserland*, *Duitschland*, *Engeland* en *Frankrijk*; gedeeltelijk in gezelschap van **HUMBOLDT** en **BONPLAND**, die hij te *Parijs* had leeren kennen. Te *Parijs* verkeerde hij in de eerste gezellige kringen, waar hij, uit hoofde zijner persoonlijke hoedanigheden, zeer welkom was. Ook bezocht hij de polytechnische school, en legde zich op de staats-wetenschap toe. In het bezit van een vermogen van 200,000 Franken jaarlijksch inkomen, had hij, te midden der verstroojingen van *Parijs*, het voornemen opgevat, om zijn vaderland onafhankelijk te maken (1). In 1803 huwde hij te *Madrid* de schoone zestienjarige dochter van **BERNARDO DEL TORO**, markies van *Ustariz*, en keerde toen naar *Amerika* terug, waar zijne echtgenoot spoedig aan de gele koorts bezweek. In 1804 begaf hij zich op nieuw naar *Frankrijk*, waar de nieuw gekroonde keizer **NAPOLEON** eenen grooten indruk op hem maakte. Op zijne terugreize naar *Caracas* in 1809, bezocht hij de *Vereenigde Staten*, en hier rijpte zijn bevrijdingsplan. In *Venezuela* aangekomen, verbond hij zich met de patriotten, en toen *Caracas* den 19 April 1810 opstond, werd hij door de Junta naar *Engeland* gezonden, van waar hij in de

(1) De spaansche volkplantingen in *Zuid-Amerika* hadden, sedert den tijd van **COLUMBUS**, tot op het begin der tegenwoordige eeuw, geduldigd alle mishandelingen en verdrukkingen verduurd, welke bijgeloof en onwetendheid als de beste steunpilaren der overheersching beschouwden. Vóór 1810 was op het gansche vaste land, tusschen *Lima* en *Monte Video*, slechts ééne oude versletene drukpers, welke zich nog bewond in de handen der monniken, die al degenen die een verboden boek hadden, in de kerkers der inquisitie wierpen. De geest des opstands werd opgewekt door de heimelijke invoering van Fransche werken over godsdienstige verdraagsaamheid en volksregering, de *Regten van den mensch* en dergelijke voortbrengselen. Menigeen sloot zich op om ze te lezen, en voor de bespiedende blikken der priesters veilig te zijn. De zuicht om het Spaansche dwangjuk af te schudden, werd eindelijk zóó sterk, dat nu en dan, hier en daar, wanhopige pogingen daartoe werden aangewend; doch schrik dempte meestal deze oproeren, welke aan hunne bewerkers den wredesten dood berokenden. De eerste beslissende beweging der omwentelings-gezinden had plaats den 19 April 1810, door het gevangen nemen en afzetten van den kapitein-generaal te *Caracas*, en het aanstellen eener Opper-Junta of Congres, bijeengeroepen om eene nieuwe regering voor den staat van *Venezuela* te ontwerpen.

maand September 1811 met eenen voorraad van wapenen terug keerde. BOLIVAR werd kolonel in het leger der Independentes, en gouverneur van *Puerto Cabello*, de sterkste vesting van *Venezuela*. De patriotten waren voorspoedig tot het volgende jaar 1812, toen eene aardbeving, in de steden *Caraccas*, *La Guayra* en *Merida*, omtrent 20,000 menschen deed omkomen. De Spaansche monniken beschouwden deze ramp als eene regtvaardige straf des hemels, en moedigden de koningsgezinden aan, om zich deze gelegenheid ten nutte te maken. De Spanjaarden begingen de gruwelijkste wreedheden; roof, moord en brandstichting vergezelden hen overal. De verslagenheid was groot; doch BOLIVAR werd weldra de ziel van den ganschen vrijheidskrijg, en verklaarde den bloedorstigen vijand den oorlog op leven en dood. Na de verovering van *Caraccas*, den 4 Augustus 1813, werd hij door het leger als den bevrijder van *Venezuela* begroet, en vereenigde in zich al het burgerlijk en militair gezag. Hij behaalde op den vijand onderscheidene voordeelen, doch den 11 Junij 1814 door de Spanjaarden bij *La Puerta* verslagen, ging hij naar *Cumana*. Kort daarna werd hij door het congres van *Nieuw-Granada* tot opperbevelhebber van het leger aangesteld. Hij bezette *Bogota*, en bevrijdde de provincie *Cundinamarca*; alléén tweedragt verijdelde de belegering van *Carthagen*, en toen de Spaansche generaal MORILLO, in Maart 1815, met versche troepen landde, moest BOLIVAR zich den 10 Mei naar *Jamaica* inschepen. Van *Kingston*, waar een gehuurde sluipmoordenaar een' ander in plaats van hem doorstak, begaf hij zich naar *Haiti*, verzamelde aldaar de gevlugte opstandelingen om zich heen, en landde met hen in December 1816 op het eiland *Margarita*. Als opperhoofd der republiek van *Venezuela*, beriep hij derwaarts een congres, stelde eene nieuwe regering aan, schafte de slavernij af, en schonk tegelijkertijd zijn' eigen slaven de vrijheid. In de beide volgende jaren behaalde hij, met PAEZ en SANTANDER, zoo vele voordeelen op MORILLO, dat op den 15 Februarij 1819 te *Angostura* het congres kon geopend worden. BOLIVAR tot president met onbeperkt gezag benoemd zijnde, voerde hij, in de maand Junij, het leger over de bijna onbegaanbare *Cordilleras de los Andes* naar *Nieuw-Granada*. Hij veroverde den 1 Julij *Tunja*, en sloeg vervolgens de Spanjaarden bij *Bochica*. Gansch *Nieuw-Granada* was nu vrij. BOLIVAR, tot president van dezen vrijstaat benoemd, verklaarde den 9 September *Venezuela* en

Nieuw-Granada tot ééne republiek, onder den naam van *Columbia*. Den 25 November 1820 noodzaakte hij den generaal MORILLO bij *Truxillo* tot eenen wapenstilstand, en nadat die was geëindigd, sloeg hij den generaal LA TORRE bij *Calabosa*, den 24 Junij 1821, en zuiverde geheel het land van vijanden. De zegerijke veldheer werd door het congres van *Columbia*, (te *Bogota* zamen gekomen,) andermaal tot president verkozen. BOLIVAR deed nu ten voordeele der openbare schatkist niet alleen afstand van zijn inkomen als president, bedragende jaarlijks 50,000 piasters, maar tevens van de 25,000 piasters, die hem uit de nationale goederen waren toegekend. In 1823 en 1824 voltooidde hij, door de overwinningen bij *Junin* en *Ayacucho*, de bevrijding van *Neder- en Opper-Peru*, welke hem in 1825 met het dictatorschap bekleedden. Deze laatste waardigheid legde hij in 1826 neder, en beriep een congres te *Lima*; ook sloot hij aanvallende en verdedigende verbonden met onderscheidene Amerikaanse vrijstaten, en bewerkte de zamenkomst van een Amerikaansch congres te *Panama*, hetwelk echter vruchteloos afliep. Hierop werd hij in Maart 1826 op nieuw tot president van *Columbia* verkozen. In 1827 wilde hij zijne hooge waardigheid nederleggen, plegtig zijnen afschuw van alle gewelddadige overheersching betuigende; doch in Augustus 1828 liet hij zich door zijne partij andermaal tot vrijmagtig president benoemen. Den 25 September bedreigde eene zamenzwering zijn leven; hij bedwong haar; de aanstokers werden dood geschoten, de vicepresident SANTANDER gevangen genomen, en deze met zeventig andere zamenzweerders verbannen. Daar hij zich echter den 17 Augustus 1827 in *Peru* levenslang tot president liet verkiezen, aan het congres van *Bolivia* (1) een in antirepublikeinschen geest opgesteld wetboek (*Code Boliviano*) opdrong, in *Columbia* de vrijheid der drukpers onderdrukte, en de kloosterscholen herstelde, verdacht men hem van eenen monarchalen regeringsvorm te willen invoeren. *Peru* verklaarde den dictator van *Columbia* den oorlog, en toen deze naar de grenzen oprukte, onttrok zich *Venezuela*

(1) *Bolivia* is de naam van een der nieuwe Zuid-Amerikaansche gemeenebesten. Oorspronkelijk heette het *Opper-Peru*, en maakte een deel uit van het onderkoningschap van *Buenos Ayres* of *de la Plata*. Het gemeenebest *Bolivia* dagteekent van den slag bij *Ayacucho*, 9 December 1824, waarin de republikeinen de koningsgezinden geheel versloegen. De overwinnaars kozen voor hunne nieuwe republiek den naam van *Bolivia*, ter eere van den generaal BOLIVAR.

aan de unie met *Columbia*. BOLIVAR legde hierop, den 27 April 1829, zijne waar- digheid neder; het congres van *Bogota* kende hem een jaargeld van 30,000 pias- ters toe, en hij werd uit naam der Co- lumbische natie plegtiglijk voor al zijne bewezene diensten bedankt. BOLIVAR ver- liet den 9 Mei *Bogota*, en wilde zich van *Carthagena* naar *Engeland* begeven; doch zijne aanhangers bewogen hem te blijven. In de maand November begaf hij zich, schoon ziek, op reis naar *Santa Marta*, welks bisschop zijn vriend was. Hier nam zijne ongesteldheid schielijk toe; hij zag zijn einde met kalmte te gemoet, dic- teerde nog eene toespraak in republikein- schen geest aan de burgers van *Columbia*, en stierf den 10 December 1830 te *San- Pedro*, met de woorden: «Eendragt! «Eendragt! anders verderft ons de hydra «der tweedragt.»

«In *Europa* zou BOLIVAR onder de be- «kwame mannen van den tweeden rang «hebben behoord; in *Spaansch Amerika* «was hij eene ster van den eersten luis- «ter, hoedanige er zich nog geene andere «in die onafzienbare gewesten heeft ver- «toond.» Volgens besluit van het congres te *Nieuw-Granada*, werd BOLIVAR's asch, onder geleide van afgevaardigden uit de gezamenlijke republieken der voormalige Spaansche bezittingen, met groote plegtig- heid van *Santa Marta* naar *Caraccas* over- gebracht, en aldaar een triumpfboog te zij- ner gedachtenis opgericht.

(*Mémoires de SIMON BOLIVAR*, Paris 1829; *Outline of the revolution in Spanish America*; *Ailas*, 1831, No. 4).

BOLLAND, (JOANNES), een geleerde Jezuït, werd den 13 Augustus 1596 te *Thienen* (*Tirlemont*) geboren. Op den ouderdom van zestien jaren trad hij in de orde der Jezuïten, en onderscheidde zich weldra door wetenschappelijke kun- digheden. Het aandeel hetwelk hij had aan de *Acta Sanctorum*, of de *Levens der Heiligen*, geeft hem aanspraak op eene bijzondere vermelding.

De geschiedenis van dit werk is niet onbelangrijk. Het bestaat in een en vijf- tig dikke deelen, groot folio. Het plan dezer uitgebreide verzameling werd eerst ontworpen door *Père HERIBERT ROSWEIDA*, toen een Jezuït van zestig jaren. Na diens dood koos de orde BOLLAND, om dit naau- welijks aangevangen werk voort te zetten. Met behulp van een' anderen Jezuït, GOD- FRIED HENSCHEN, van *Gelderland*, gaf BOL- LAND in 1643 de twee eerste deelen te *Antwerpen* in 't licht, welke de levens van de Heiligen der maand Januarij be- vatten. In 1658 verschenen de Heiligen

van de maand Februarij in drie deelen, en twee jaren later nam hij nog eenen medearbeider aan, *Père DANIEL PAPEN- BROEK*, dien hij met HENSCHEN naar *Frank- rijk* en *Italië* zond, om handschriften te verzamelen; doch BOLLAND stierf vóór de verschijning van een ander deel, den 12 September 1665. Na zijnen dood werd dit werk door onderscheidene handen voort- gezet, die *Bollandisten* genoemd werden. HENSCHEN en PAPENBROEK gaven in 1668 en 1675 de levens der Heiligen van de maanden Maart en April in zes deelen uit. De Heiligen der maand Mei beslaan zeven deelen, waarvan het tweede en derde door HENSCHEN en PAPENBROEK zijn geschreven. HENSCHEN stierf den 11 Sep- tember 1681. De deelen over de vol- gende maanden gaan niet verder dan de maand November. Het is jammer dat een werk, zoo vol wetenswaardige bijzonder- heden van allerhande aard, en hetwelk gedurende ruim anderhalve eeuw is voort- gezet, onvoltooid is gebleven. De voort- zetting werd, waarschijnlijk voor altijd, in 1794 afgebroken, door den intogt der Fransche troepen in *België*.

(MORÉRI, *Dictionnaire historique*; *Acta Sanctorum*, eerste deel van de maand Maart).

BOMBELLI, (RAPHAËL), een der be- roemdste Italiaansche wiskundigen der zes- tiende eeuw. Hij was de eerste die eene gelijkvormige methode voor de oplossing van equatiën uitvond. Zijn werk over de Algebra werd in 1572 en 1579 te *Bologna* gedrukt. De regels van CARDANUS, voor de derde, en van FERRARI, voor de vierde magts-vergelijkingen, werden door hem duidelijk verklaard.

(*Dictionary of Biography*).

BONA of **BONNA**, eene schaapherderin van het dal *Valteline* of *Sondrio*, in het Venetiaansch-Lombardisch koninkrijk, werd de echtgenoot van PETER BRUNORO, een' Italiaansch krijgsman. Zij gaf menigvul- dige bewijzen van haren heldhaftigen moed. In de oorlogen der Venetianen onder- scheidde zij zich inzonderheid door het kasteel van *Pavona* stormenderhand te veroveren. Zij stond haren echtgenoot bij in de verdediging van *Negrepont*, en dreef, na zijnen dood, de Turken uit het eiland.

(*Dictionary of Biography*).

BONAPARTE. Zie NAPOLEON.

BONAVENTURA, eigenlijk **FIDANZA** (GIOVANNI), werd in 1221 te *Bagnorea*, in *Toscane*, geboren. Op den ouderdom van een en twintig jaren werd hij Fran- ciskaner monnik, en begaf zich, op last zijner superieuren, naar *Parijs*. BONAVENT- URA, zoowel als THOMAS AQUINAS, een'

Dominikaner monnik, werd gewikkeld in eenen twist met de universiteit van *Parijs*, welke den bedelmonniken alle academische eerbewijzingen en het bekleeden van het hoogleeraarsambt ontzeide. Paus ALEXANDER dagvaardde de partijën, om voor hem te *Anagni* te verschijnen. De orden der bedelmonniken kozen BONAVENTURA en ALBERTUS MAGNUS tot hare zaakgelastigden. De paus besliste ten voordeele der bedelmonniken. BONAVENTURA tot generaal zijner orde verheven, voerde eene strenge tucht in, waaraan hij zich zelven het eerst onderwierp. Toen paus CLEMENS IV in 1268 gestorven was, konden de kardinalen het over eenen opvolger niet eens worden, zoodat de pauselijke zetel drie jaren lang ledig bleef; eindelijk gelukte het BONAVENTURA, door zijne welsprekende vermaningen, de geschillen uit den weg te ruimen, en eene meerderheid van stemmen, ter gunste van TETALDUS VISCONTI, later GREGORIUS X, tot stand te brengen. De nieuwe paus verhief BONAVENTURA tot bisschop van *Albano*, en nam hem mede naar het concilie van *Lyon*, alwaar hij in 1274 overleed. Zijne lijkstaatsie werd vergezeld door den paus, de kardinalen, de patriarchen van *Konstantinopel* en *Antiochië*, en meer dan vijf honderd bisschoppen. BONAVENTURA stond reeds bij zijn leven in den reuk van heiligheid, en DANTE, die weinige jaren na zijnen dood schreef, plaatst hem, in den twaalfden zang van het *Paradijs*, onder de Heiligen. Naderhand werd BONAVENTURA ook door de kerk heilig verklaard. LUTHER verheft BONAVENTURA boven alle schoolsche godgeleerden. Zijne werken zijn in 9 deelen folio bijeen verzameld, en in 1588 te *Rome* uitgegeven. In 1751 verscheen daarvan te *Venetie* eene uitgave in 4to, waarbij eene levensbeschrijving van BONAVENTURA is gevoegd.

BONCHAMP, (CHARLES MELCHIOR ARTHUR, markies van), een beroemd generaal der Vendeesche koningsgezinden, werd den 10 Mei 1760 te *Jouverdeil*, in het voormalige *Anjou*, geboren, diende met roem in *Noord-Amerika* tegen de Engelschen, en keerde naar *Frankrijk* terug, zoodra de Vereenigde Staten hunne onafhankelijkheid hadden gegrondvest. In 1793 werd hij tot een' der voornaamste aanvoerders der Vendeërs gekozen, en behaalde in menig gevecht de overwinning. Den 17 October 1793 kwam het bij *Chollet* tot een bloedig treffen, waarbij BONCHAMP doodelijk in de borst gewond werd. De over de *Loire* vluggende Vendeërs voerden hem mede, en zwoeren zijnen dood aan 5000 republikeinsche krijgsgevangenen

te wreken. BONCHAMP van dit bloedig voor nemen gruwende, riep met stervende lippen uit: «Genade voor de gevangenen, «ik wil het, ik beveel het!» Zijn laatste wensch werd vervuld; de gevangenen behielden het leven. Toen het laatste vaartuig der Vendeërs den oever verliet, gaf BONCHAMP den geest.

(*Conversations-Lexicon*).

BONER of **BONERIUS**, (ULRICH), een der oudste Duitsche fabeldichters, was predikheer te *Bern*, en bloeide in de eerste helft der veertiende eeuw. Hij heeft honderd fabelen, of gelijk men zulks destijds noemde, voorbeelden, onder den titel: *der Edelstein*, nagelaten, welke door zuiverheid van taal en levendige aanschouwelijke voorstelling uitmunten. De eerste uitgave zijner fabelen verscheen te *Bamberg* in 1461, fol. met houtsnoden, en behoort tot de grootste zeldzaamheden, wyl men daarvan tot nog toe slechts één exemplaar, in de bibliotheek te *Wolfenbützel*, heeft aangetroffen, en zij tevens de eerste Duitsche druk is. Later gaf SCHERZ, uit Straatsburger handschriften, 51 fabelen van BONER uit; doch BODMER en BREITINGER bezorgden in 1757 te *Zurich* de gansche verzameling. In 1816 verscheen te *Berlijn* eene meesterlijke bewerking van den tekst, met een woordenboek van BENECKE, te *Göttingen*.

Dictionary of Biography; Conversations-Lexicon.

BONET, (JUAN PABLO), een Aragoonees, die zich groote moeite heeft getroost, om doofstommen te leeren spreken. Men wil dat hij tot de geheime dienst van den koning van *Spanje* behoorde; hij was tevens secretaris van den constabel van *Castilië*, en uit vriendschap voor dezen, ondernam hij zijnen broeder, die van den ouderdom van twee jaren doof en stom was geweest, te onderwijzen. Men kent slechts één persoon die, vóór BONET, met goed gevolg doofstommen heeft onderwezen. Dit was PETER PONCE, insgelijks een Spanjaard en Benedictijner monnik, dien men als den eersten onderwijzer van doofstommen beschouwt. «Groote kunde en «ongewone gelcerdheid,» zegt de vertaler van DE L'EPÉE's methode, om doofstommen te onderwijzen, «gaven BONET «aanspraak, om zich met dit onderwijs «te bemoeijen, waarin hij boven ver«wachting slaagde.» Het werk door hem in 1620 te *Madrid* uitgegeven, is nu zeer schaarsch en voert ten titel: *Reduccion de las Letras, y arti pare enseñar a hablar los Mudos*. De abt DE L'EPÉE noemt dit werk als een' zijner uitmuntendste gidsen bij den aanvang van zijn onderwijs

van doofstommen. Volgens Sir KENELM DIGBY kon BONET's kweekeling niet alleen verstaan wat andere spraken, maar zelf zóó duidelijk spreken, dat anderen hem goed konden verstaan. «Hetgeen waar- over men BONET aanvankelijk had uitgelagchen, werd later als een wonderwerk beschouwd Kortom, na ongeloo- felijke volharding, moeite en geduld, gelukte het hem den jongen edelman zóó duidelijk te doen spreken als ieder ander, en hem zóó volkomen te doen begripen wat anderen zeiden, dat hij den ganschen dag geen enkel woord verloor van hetgeen er gesproken werd.» Sir KENELM DIGBY en andere schrijvers noemen BONET een priester: ook zegt men dat hij in dienst is geweest van den prins van Carignan, en zich vele jaren met het onderwijs van doofstommen heeft bezig gehouden.

(Sir KENELM's *Of Bodies and of Man's soul*, hoofdst. 28, pag. 319).

BONIFACIUS, (ST.), wiens wezenlijke naam was WINFRIED, werd omtrent het jaar 680 te Crediton, in Devonshire, geboren. Hij werd monnik, en hield eenigen tijd zijn verblijf in een klooster te Southampton, alwaar hij om zijne geleerdheid en godsvrucht algemeen werd geëerd. Op den ouderdom van zes en dertig jaren ging hij naar Rome, en gaf paus GREGORIUS II zijne begeerte te kennen, om aan de Duitschers het Evangelie te verkondigen, waarin twee zijner landgenooten, WILFRED en WILLIBROD van Northumberland en KILIAN, een Iersch bisschop, hem waren voorgegaan. De paus hierin toegestemd hebbende, voegde BONIFACIUS zich bij WILLIBROD in Vriesland, van daar reisde hij naar Thuringen, Frankenland en andere streken van midden Duitschland. Hier vond hij eene zonderlinge vermenging van heidensche en christelijke godsdienst-plegtigheden, en het volk in groote onwetendheid en barbaarsheid gedompeld. Meer dan dertig jaren arbeidde hij, om de ruwe inboorlingen te bekeeren en te beschaven. Zijne onvermoeide pogingen verwierven hem den welverdienden eernaam van *Apostel der Duitschers*. Hij stichtte vier hoofdkerken, te Erfurt, Bonaberg, Aichstadt en Wurzburg, aan ieder van welke hij eene school en onderscheidene monniken- en nonnenkloosters verbond. Deze kloosters werden gewoonlijk gesticht op woeste gronden, die door de nieuwe bewoners ontgonnen werden, zoodat de akkerbouw met de verspreiding van het Christendom gelijken tred hield. Wat men ook van de monniken moge zeggen, is het niet

te ontkennen, dat zij in de duistere eeuwen, welke op den val van Rome volgden, de beschavers van het nieuwere Europa geweest zijn. BONIFACIUS werd aartsbisschop van Mentz en metropolitaan van al de nieuwe bisdommen op den rechter oever van den Rijn. Hij ontbood zendelingen uit Britannië, om hem in zijne moeilijke taak bij te staan. WILLIBALD, WUNIBALD, BURCHARD, LULLUS, LEBUIN, WILLIHAD en de nonnen LIORA, THECLA WALBERG en anderen gehoorzaamden aan deze oproeping. BONIFACIUS werd ondersteund door CARLOMAN en vervolgens door PEPIN, zonen van KAREL MARTEL, wier invloed en gezag zich over een aanmerkelijk deel van Duitschland uitstrekten. «Zonder de bescherming van den Frankischen vorst (zegt hij in een brief aan zijne vrienden te Winchester) kan ik het volk regeren noch de priesters en maagden, aan God geheiligd, beschermen. Zonder zijne verordeningen en strafbepalingen, ontrent degenen die weigeren mij te gehoorzamen, zouden alle pogingen om de heidensche plegtigheden en afgodische offeranden uit te roeijen, vruchteloos zijn.» In 724 uit Rome naar Duitschland teruggekeerd, verdubbelde BONIFACIUS zijn ijver in het vernielen van allerhande voorwerpen tot de heidensche godsverering dienende. Bij de poort van Geismar stond een verbazend groote eik, aan THOR gewijd, die op last van BONIFACIUS werd ter neder geveld, alsmede de afgod STUFFO, op den zoogenaamden Stuppenberg. Ook hield BONIFACIUS in Duitschland vijf kerkvergaderingen, stichtte de beroemde abdij van Fulda, en hernieuwde in 754 zijne apostolische reizen ter bekeering der Vriezen. In 755 bij Dokkum in het open veld, voor zich en de zijnen, tenten opgeslagen hebbende, werd hij door eene gewapende bende overvallen, en met al zijne volgelingen vermoord. Zijn lijk werd eerst naar Utrecht, later naar Mentz en eindelijk naar Fulda gevoerd. De *Epistolae* van BONIFACIUS zijn in 1789 te Mentz door WURDTWEIN het volledigst in folio uitgegeven. Dáár waar BONIFACIUS in 724 de eerste Christelijke kerk in Noord-Duitschland heeft gesticht, in het Thuringerwoudgebergte, bij het dorp Altenberga, eenige mijlen van Gotha, is in 1811 voor hem een gedenkteecken, bestaande uit eenen kandelaar van dertig voet hoog, opgerigt.

(LÖFFLER, *BONIFACIUS oder Feier des Andenkens an die erste Christliche Kirche in Thuringen*, Gotha 1812).

BONIFACIUS III werd in Maart 607 tot bisschop van Rome verkozen. Hij wist den Griekschen keizer PHOCAS te bewegen,

om hem den titel van algemeenen bisschop te geven, welke tot dus verre door den bisschop van *Konstantinopel* gevoerd werd. Nu noemde BONIFACIUS zich niet meer bisschop van *Rome*, maar *papa* (paus), eene inkorting van *pater patrum*, vader der vaders. Op deze wijze verkreeg BONIFACIUS de meerderheid over alle andere kerken. En deze omstandigheid maakt zijn pontificaat hoogst merkwaardig. BONIFACIUS had echter niet lang genot van deze verheffing boven zijne medebisschoppen; hij overleed reeds den 16 November 607.

(PATINA, *Vitae Pontif.*).

BONNER, (EDMUND), bisschop van *Londen*, stierf in 1569. Hij werd geboren te *Hanley*, in het graafschap *Worcester*, en studeerde te *Oxford* in het kerkelijk en burgerlijk regt. HENDRIK VIII koos hem tot zijnen kapellaan, maakte hem bisschop van *Hereford*, vervolgens van *Londen*, en gebruikte hem als afgezant in *Frankrijk*, *Duitschland* en aan het hof van *Rome*. Onder de regering van EDUARD werd hij in de gevangenis geworpen en van zijn bisdom ontzet, doch door MARIA hersteld. BONNER onderscheidde zich door zijn wraakzuchtig en vervolgiek karakter, zoodat hij in de geschiedenis de bloedorstige bisschop BONNER genoemd wordt. Fox telt 125 personen op, die in zijn bisdom en door zijn toedoen, gedurende MARIA's regering, als ketters zijn verbrand. Koningin ELIZABETH liet hem in de gevangenis werpen, waar hij na verloop van tien jaren, in 1569, overleed. BONNER was een man van geleerdheid en talent. BURNET zegt van hem, dat hij weinig van de godgeleerdheid wist, doch hoogst ervaren was in het kerkelijk regt, waarin hij door weinigen werd overtroffen.

(*Biographia Britannica*).

BONNET, (CHARLES), een beroemd natuurkundige, werd den 13 Maart 1720 te *Geneve* geboren en voor de regtsgeleerdheid bestemd; doch bij toeval een werk over de natuurlijke geschiedenis doorbladerende, ontstond bij hem eene onbedwingbare zucht voor die wetenschap. Zijn gansch volgend leven werd aan de beoefening der natuurlijke historie en physiologie toegewijd; zijne ontdekkingen zijn menigvuldig. Hij stierf den 20 Mei 1793 aan het water in de borst. De werken van BONNET beslaan negen deelen 4to, en zijn meerendeels in onderscheidene talen overgebracht. Zijne *Contemplation de la nature*, twee deelen octavo, wordt het hoogst geschat.

(TREMBLEY's *Mémoires pour servir à l'histoire de la vie et des ouvrages de BONNET*).

BONNET, (GIJSBERT), een bij uitstek geleerd man, werd te *Naarden* van geringe, doch brave ouders geboren. Door medewerking van liefdadige menschevrienden, die zijne ontlukende talenten op prijs wisten te schatten, werd hij voor het leeraarsambt opgeleid. Nadat BONNET met loffelijken ijver den gewijden kansel te *Amersfoort*, *Rotterdam* en 's *Gravenhage* had betreden, werd hij in 1761 professor in de godgeleerdheid te *Utrecht*, alwaar hij den 3 Februarij 1805 is overleden. Zijne polemische schriften tegen GOODRIEKE, VAN HEMERT, HERINGA en andere mannen, getuigen van zijne scherpzinnige geleerdheid.

(NIEUWENHUIS, *Woordenboek van kunsten en wetenschappen*).

BONNEVAL, (CLAUDE ALEXANDRE, graaf DE), werd in 1675 uit een adellijk geslacht te *Coussac* geboren. Hij onderscheidde zich door zijnen moed onder TOURVILLE, CATINAT en VENDÔME, verliet zijn vaderland ten gevolge van eenen twist met den minister CHAMILLARD, trad in Oostenrijksche dienst, behaalde veel roem in *Italië*, en vooral door het verslaan der Turken bij *Peterwaradyn*. In 1720 werd hij door zijne hooghartige en onhandelbare geaardheid in eenen twist met het hof van *Weenen* gewikkeld; hij nam de vlugt, doch werd opgeligt en in het kasteel *Spielberg* bij *Brum* gevangen gezet. Een kriegsraad veroordeelde hem ter dood, doch de keizer verzachtte dit vonnis, en verbandde hem voor altijd in *Duitschland*. Nu begaf BONNEVAL zich naar *Turkië*, omhelsde de Mahomedaansche godsdienst, en werd onder den naam van ACHMET PACHA grootmeester der artillerie; doch door het tegenstribbelen der Turken gelukte het hem niet hunne krijgsmagt op eenen beteren voet te brengen. Toen iemand hem vroeg, waarom hij Mahomedaan was geworden, gaf hij ten antwoord: «Ik heb den Islam aangenomen, om mijne «dagen in mijn slaapmuts en beddejak te «kunnen doorbrengen.» Hij stierf in 1747, op het oogenblik dat hij er op bedacht was *Turkië* te verlaten, en zich weder naar *Frankrijk* te begeven. In 1807 heeft de prins van *Ligne* te *Parijs* een werkje uitgegeven, waaruit men dezen zonderlingen man het best kan leeren kennen.

(*Woordenboek der Zamenleving*).

BONNIVET, (GUILLAUME GOUFFIER DE), admiraal van *Frankrijk*, onderscheidde zich in 1507 bij de belegering van *Genua*, en in 1513 in den slag van *Guinegate*, ook *la journée des Epérons* geheeten. FRANS I gebruikte hem te

vens als onderhandelaar in *Engeland* en *Duitschland*. Later kreeg BONNIVET het opperbevel over het Fransche leger in *Spanje* en *Italië*; hij behaalde eenige voordeelen, en verhinderde het sluiten van den vrede. Doch de fortuin scheen nu moede hem te volgen. Hij leed, door onvoorzigtigheid, onderscheidene verliezen, en sneuvelde den 24 Februarij 1525 in den slag van *Pavia*, welke op zijnen raad was geleverd, en die zelf FRANS I op gevangenschap te staan kwam.

(*Dictionary of Biography*).

BONNYCASTLE, (JOHN), hoogleeraar in de wiskunde aan de koninklijke militaire academie te *Woolwich*, waar hij den 15 Mei 1821 overleed. Hij werd geboren te *Whitchurch* in het graafschap *Buckingham*, en kwam vroegtijdig te *Londen*, alwaar hij op den ouderdom van negentien jaren in het huwelijk trad. Zijne vrouw kort daarna gestorven zijnde, werd hij gouverneur van de zonen eens edelmans, tot dat hij eene betrekking kreeg aan de academie van *Woolwich*, waar hij eindelijk tot hoogleeraar werd benoemd. BONNYCASTLE is bekend door eene menigte voortreffelijke leerboeken. Zijne *Guide to arithmetic* beleeft reeds in 1811 den elfden druk; doch zijne *Elements of Algebra* worden inzonderheid geroemd als eene volledige opgave van den staat der wetenschap bevattende.

(*Penny Cyclopaedia*).

BONTEKOE, (WILLEM YSBRANDSZ.), een beroemd Nederlandsch zeevaarder, geboortig uit de stad *Hoorn*, die den naam van *Bontekoe* droeg, naar het uithangbord van het huis zijns vaders. In den jare 1628, den 28 December, met het schip *Nieuw Hoorn* uit *Texel* naar *Oost-Indië* vertrokken, had hij met vele tegenspoeden te kampen. Na eenen fellen veertiendaagschen storm, geraakte het schip in brand. Terwijl BONTEKOE alle pogingen aanwendde, om de vlammen meester te worden, redde zich een deel van het scheepsvolk in twee booten. Er bevonden zich nog 119 menschen aan boord; het vuur bereikte de kruidkamer, en het schip vloog in duizend stukken in de lucht. BONTEKOE, zwaar gekwetst in zee neêrgelegen, greep een drijvend stuk hout, en werd met nog twee andere matrozen door eene der beide booten gered. Dit was niet minder gelukkig voor het scheepsvolk dan voor hem zelf; want aan zijnen moed en zijne kunde hadden allen hun behoud te danken. Schipper BONTEKOE teekende op de plecht van de boot de zeekaart van het oord waar zij zich bevonden, vervaardigde een' graadboog, ten cinde de zonshoogte te

schieten en de breedte te bepalen. Met slechts 7 of 8 pond brood, zonder water, zonder zeilen, bereikte men, door zijne bekwaamheid, koetbloedigheid en echt vaderlandschen moed, na het doorworstelen der verschrikkelijkste gevaren, veertien dagen later, de kust van *Sumatra*. In de straat *Sunda* ontmoette men de Hollandsche vloot, onder FREDERIK HOUTMAN, met wien BONTEKOE gelijktijdig uit *Texel* was gezeild, en die hem en het overschot zijner manschap naar *Batavia* voerde. Schoon BONTEKOE door eigene ondervinding de gedaante van het eiland *Java* niet kende, had hij echter terstond de straat *Sunda* ontdekt aan twee bergen, aan den ingang dier straat gelegen, en waarover hij eens door geoefende zeelieden had hooren spreken. «Ziedaar, wat ware kundigheden «vermogen. Onze zeelieden van dien tijd «waren op de hoogte hunner wetenschap, «maar ook het vaderland had volkomen «regt, om grootsch te zijn op hunne «dadcn.» De gouverneur-generaal onzer Oostindische bezittingen, JAN PIETERSZ. KOEN, gaf den wakkeren BONTEKOE het bevel over een schip, dat leeftogt moest bezorgen aan de Hollandsche vloot, welke bij de Moluksche eilanden een waakzaam oog hield op de Spanjaarden. Vervolgens deed BONTEKOE nog onderscheidene binnenslandsche reizen, en vertrok den 6 Februarij 1625 van *Batavia* naar het vaderland, alwaar hij den 15 November behouden in *Texel* aankwam, schoon van de drie schepen, waarmede hij was uitgezeild, twee waren verongelukt.

(G. MOLL, *Zeetogten der Nederlanders*).

BOON, (DANIEL), een Amerikaansch ambtenaar, die in 1769 de eerste volkplanter werd in *Kentucky*, destijds eene wildernis. Op de plaats waar hij zich toen vestigde, staat thans eene groote stad, *Boonsborough* geheeten, en *Kentucky* is eene van de bloeiendste steden der Noord-Amerikaansche Staten. Eenen afkeer hebbende van de zamenleving trok hij dieper in de bosschen naarmate de bevolking zich uitbreidde, en na onderscheidene verhuizingen, stierf hij eindelijk in 1823, in den ouderdom van tachtig jaren. Hij gaf den geest, terwijl hij op de kniën lag, om zijn geweer op een stuk wildbraad af te vuren.

(*Dictionary of Biography*).

BOOTH, (BARTON). Deze uitstekende tooneelspeler stamde van een oud aanzienlijk geslacht af, en was de derde zoon van JOHN BOOTH, een' bloedverwant van HENRY BOOTH, graaf van *Warrington* in *Lancashire*. Hij werd geboren in 1681, en opgevoed te *Westminster* door den

vermaarden Dr. BUSBY. Reeds vroegtijdig door bevallige manieren en de welluidendheid zijner stem uitmuntende, werd hij uitgekozen, om de rol van *Pamphilus* in de *Andria* van TERENTIUS te vervullen. De groote toejuiching, hem bij deze gelegenheid te beurt gevallen, was voor hem de eerste spoorslag om tooneelspeler te worden. Op den ouderdom van zeventien jaren voegde hij zich bij eene rondreizende troep tooneelspelers. Door zijne begaafdheid allengs de lieveling van het publiek geworden, werd hij in 1701 aan den koninklijken schouwburg, *Drury-Lane*, verbonden, waar hij nieuwe lauweren plukte. Vooral in de rol van OTHELLO schitterde hij boven allen uit. Ook in de rol van den *Geest* in *Hamlet* was hij onnavolgbaar. De toon zijner stem, zijne houding, zijn tred waren zóó plegtig, en, als ware het, bovenaardsch, dat de toeschouwers zich inderdaad verbeeldden eenen geest te zien. De zolen zijner schoenen waren met vilt overtrokken, ten einde op het tooneel niet het minste gerucht te veroorzaken; hij gleed meer voort dan hij liep, en voltooide door dit alles de begoocheling. VICTOR, van zijnen persoon sprekende, zegt: Bootu was van eene middelmatige grootte, bevallig in zijn voorkomen, met een sprekend oog. Zijne stem was uitermate welluidend, en kon van de zachtste toonen der fluit tot de krachtigste toonen der trompet overgaan: zijne houding was altijd schilderachtig en zijne uitvoering gelukkig. Hij stond bij de rijken en edelen zoo zeer in gunst, dat, schoon hij zelf geen rijtuig hield, hij elken avond, na het vervullen zijner rol, eene koets aan den schouwburg vond, welke hem naar huis of elders bracht.

(COLLEY CIBBER's *Lives and apoloëie; Companion to the play-house*).

BORA, (**KATHARINA VON**), de echtgenoot van LUTHER, werd den 29 Januarij 1499 te *Löben* bij *Schweidnitz* in *Saksen* geboren. Haar vader was HANS VON MERGENTHAL uit *Deutschenbora*; hare moeder ANNA was geboortig van *Hugewitz*. KATHARINA VON BORA kwam zeer jong in het Cisterciënser klooster *Nimptschen*, niet ver van *Grimma*. Met LUTHER's inzigten bekend geworden, gevoelde zij zich hoogst ongelukkig, en wendde zich eindelijk, wíl hare bloedverwanten niet naar haar wilden hooren, met acht andere nonnen, tot LUTHER, die eenen burger te *Torgau*, LEONHARD KOPPE, wist over te halen, om de negen nonnen te bevrijden. Dit gelukte in den nacht van den 4 April 1523. KATHARINA werd in het huis van den burgemeester van *Wittenberg*, REICHENBACH,

opgenomen. LUTHER, in 1524 de monnikspij afgelegd hebbende, huwde haar den 23 Junij 1525. De vijanden van LUTHER bragten nu de lasterlijkste geruchten in omloop. Hoe weinig grond deze aantijgingen ook hadden, schijnt LUTHER nogtans niet in alles met zijne KATHE tevreden geweest te zijn; want met de hem eigene trouwhartigheid spreekt hij zoowel van de genoegens als van de verdrietelikheden van zijnen echt. Dat hij zich echter niet met haar ongelukkig gevoelde, blijkt uit zijn testament, waarin hij haar, zoo lang zij ongehuwd bleef, tot de eenige erfgename van al zijne goederen aanstelde, wíl zij, gelijk hij zich uitdrukt, altijd eene vrome trouwe huisvrouw geweest was. Na LUTHER's dood ondersteunde haar de keurvorst JOHANN FRIEDRICH menigmaal met geschenken in geld, en zorgde voor zijne zonen. Ook de koning van *Denemarken* hielp haar nu en dan uit geldverlegenheid. Nadat *Wittenberg* in Mei 1547 was ingenomen, ging zij naar *Maagdenburg*, en van daar met MELANCHTON naar *Brunswijk*, met het oogmerk, om zich naar den koning van *Denemarken* te begeben. Naderhand keerde zij naar *Wittenberg* terug, van waar zij in 1552 door de pest verdreven werd. Reeds ziek begaf zij zich naar *Torgau*, alwaar zij kort daarop, den 20 December 1552, overleed. Een gedenkteeken in de parochiekerk te *Torgau*, op hetwelk zij levensgroot ligt uitgehouwen, is nog in wezen.

(WALCH's *Geschichte der KATHARINA VON BORA*).

BORDA, (**JEAN CHARLES**), een Fransch ingenieur en groot wiskunstenaar, werd den 4 Mei 1733 te *Dax* uit een oud geslacht geboren, dat zich in de krijgsmiddeel eenen roemvollen naam had verworven. Reeds als knaap was BORDA zoo vlug van bevatting, en werkte met zoo veel gemak, dat hij in staat was om uit het Fransch in het Latijn twee verschillende vertalingen tegelijk te maken; dit deed hij op zekeren dag, toen hem iets ter vertaling werd gedieerd, en hij tevens de taak van een' zijner schoolkameraden, die met zijn werk niet voort kon, afwerkte. De wiskunde echter boeide het meest zijne oplettendheid, waartoe het onderwijs van D'ALEMBERT zeker veel heeft bijgedragen. Aanvankelijk ingenieur, werd hij naderhand scheepskapitein, in welke hoedanigheid hij zich, bij eene ontmoeting met de Engelschen, kloekmoedig gedroeg. Hij diende onder D'ESTAING, en werd in 1782 met een schip van vier en zestig stukken met troepen naar *Martinique* gezonden. Hij voegde zich bij het smaldeel van DE

GRASSE, maar geraakte door den mist onverhoeds te midden van den vijand. Hij verdedigde zich kloekmoedig, tot dat eenige andere schepen, die bij hem waren, den tijd hadden om te ontsnappen. Toen hij zich overgaf was zijn schip weinig meer dan een wrak. BORDA werd met onderscheiding behandeld, en kreeg vrijheid, om op zijn woord van eer naar *Frankrijk* te vertrekken. Van dien tijd af tot aan het einde van een zeer nuttig leven, hield hij zich voornamelijk bezig met eene meridiaans-boogmeting, waartoe hij den reflectie-cirkel had uitgevonden. Hij overleed den 20 Februarij 1799 te *Parijs*. Zijne werken, waaronder de *Tables trigonométriques décimales etc.* (eerst na zijn dood door DELAMBRE voltooid en uitgegeven), staan bij alle wiskundigen in hooge achting. BORDA was lid van de Academie der Wetenschappen, en naderhand van het Instituut, in welker gedenkschriften men eene lofrede op dezen schrander wiskunstenaar aantreft.

BORDELON, (LAURENT), een vruchtbaar schrijver van novellen, drama's en mengelwerken, werd in 1653 te *Bourges* geboren, en stierf in 1730 te *Parijs*. Van zijne werken zijn het meest bekend *Variétés curieuses* en *les fantaisies extravagantes de M. OUFFLE*. Op zeker dag zeide BORDELON in gezelschap: «Mijne werken zijn «mijne doodzonden,» waarop een der aanwezenden antwoordde: «Het publiek «doet er boete voor.»

(*Dictionary of Biography*).

BORELLI, (GIOVANNI ALFONSO), een wijsgeer en wiskunstenaar, werd in 1608 te *Napels* geboren. Hij studeerde te *Rome*, en werd professor in de natuurlijke wijsbegeerte en de wiskunde te *Pisa* en *Florence*. Van deze laatste stad vertrok hij naar *Messina*, doch werd in 1679 wegens zijne staatkundige gevoelens, gebannen. CHRISTINA, koningin van *Zweden*, noodigde hem uit, om zich te *Rome* neder te zetten; hij gaf aan dezen wenk gehoor, en genoot hare gunst tot aan zijn dood. Hij overleed den 31 December 1679, in het twee en zeventigste jaar zijns ouderdoms. BORELLI was de eerste, die op wiskunstige en werktuigkundige gronden de beweging der spieren verklaarde. Onder de menigvuldige geschriften van BORELLI blijft zijn belangrijk werk *De Motu Animalium* nog in aandenken.

BORELLI vond een toestel uit, waarmee men, tot eene aanmerkelijke diepte, onder water kon gaan, aldaar vertoeven, zich van de eene plaats naar de andere begeven, en naar goedvinden dalen en rijzen; alsmede eene boot, waarin twee

of meer personen onder water kunnen voortroejen.

(*Penny Cyclopædia*).

BORGER, (ELIAS ANNES), werd den 26 Februarij 1784, in het dorp *de Joure*, in *Vriesland*, geboren. Hij was een dier rijkbegaafde vernuften, welke *Nederland* tot sieraad verstrekken. Met eene levendige verbeelding en een scherp oordeel, verbond hij eene vlijt en volharding, voor welke alle hinderpalen moesten wijken. Door afzonderlijk onderwijs, welks ontoreikendheid hij door onafgebrokene zelfoefening wist te vergoeden, het Grieksch en Latijn meester geworden, begaf hij zich, zonder de minste aanbeveling, naar *Leyden*, om zich aan het gewone examen tot toelating op de academie te onderwerpen. Hierbij ontwikkelde hij zulke eene buitengewone kennis, dat hem eene aanzienlijke ondersteuning uit eene beurs ten deele viel, ten einde zijne academische loopbaan ongestoord te kunnen volbrengen. Nadat hij bijkans zeven jaren met stalen vlijt, bijzonder in de godgeleerdheid, had gestudeerd, werd hij in 1807 tot de predikdienst bevoegd verklaard, bij welke gelegenheid hij het ongemeen grondig en diepindringend *Specimen hermeneuticum exhibens interpretationem epistolae Pauli ad Galatas* (*Leyden* 1807) verdedigde. Nog in hetzelfde jaar werd hij lector der gewijde letterkunde, in 1811 buitengewoon en in 1814 gewoon hoogleeraar in de theologie. Drie jaren later werd hij tot hoogleeraar in de geschiedenis en oude letterkunde benoemd. Nu en dan te *Leyden* en elders predikende, klonk de roem zijner welsprekendheid weldra door het gansche land. Ook behooren zijne uitgegevene leerredenen tot de beste in dezen tak van letterkunde. Bij alles wat hij deed en verrigtte, in zijne voorlezingen zoowel als in zijne gemeenzame gesprekken, ontsprongen vonken uit zijn rijken en alles omvattenden geest. Hij onderscheidde zich als godgeleerde, letterkundige, wijsgeer en historiekennner. Ook als dichter heeft hij eene voorname plaats op den Nederlandschen zangberg ingenomen. Zijne *Dichterlijke nalenschap* (*Leyden* 1836), vooral zijn lied *Aan den Rijn*, verzekert hem deze eer. In het Latijn was BORGER zoo bedreven, en drukte zich in deze taal zoo gelukkig uit, dat hij met regt onder de beste Latinisten van den nieuweren tijd wordt gerangschikt. Zijn hoofdwerk, *De mysticismo* getiteld, hetwelk de algemeene aandacht trok, is door STANGE in het Hoogduitsch overgebracht, en in 1826 te *Altona* in 't licht verschenen. Groot was de droefheid, toen BORGER den 20 October 1820

in den jeugdigen ouderdom van zes en dertig jaren, door den dood aan *Leyden's* hoogeschool, aan de geleerde wereld en aan het vaderland ontviel. Zijne nagedachtenis werd door onderscheidene lofredenen en uitmuntende dichtstukken gehuldigd; de fraaije lofrede op BORGER van onzen welsprekenden VAN DER PALM verdient vooral melding; doch BORGER's letterarbeid zelf zal zijn naam het best voor de vergetelheid bewaren.

(VAN KAMPEN, *Beknopte geschiedenis der Nederlandsche letteren en wetenschappen*, II deel).

BORGHESE, (CAMILLO FILIPPO LUDOVICO), was de zoon van MARCO ANTONIO III, prins van *Sulmona* en *Rossano*, en een der rijkste Italiaansche vorsten van zijnen tijd. Hij werd den 19 Julij 1775 te *Rome* geboren. Toen de Franschen in *Italië* vielen, toonde hij zich hunne zaak zeer toegedaan, trad zelfs in Fransche krijgslust, en was den generaal BONAPARTE genegen, wiens tweede zuster PAULINE, de weduwe van den generaal LECLERC, hij in 1803 huwde. In 1805 werd hij prins van het Fransche keizerrijk, vervolgens hertog van *Guastella* en eindelijk gouverneur-generaal van de departementen aan gene zijde der *Alpen*. In deze hoedanigheid vestigde hij zijn verblijf in *Turin*, waar hij een sierlijk paleis bouwde en prachtig leefde. Na NAPOLEON's val, brak hij alle betrekking met de familie BONAPARTE af, en scheidde zich van zijne gemalin, die den 9 Junij 1825 te *Florence* overleed. Toen de koning van *Sardinië* in 1815 de domeingoederen in beslag nam, waarmede de Fransche regering de som van 8 miljoen Franken voor de van BORGHESE gekochte kunstwerken uit de villa *Borghese* had betaald, kreeg hij het grootste gedeelte dezer kunstschaten terug. Sedert 1818 hield hij zijn verblijf te *Florence*. Tijdens zijn oponthoud in *Rome* (1826) werd hij door paus LEO XII met groote onderscheiding behandeld, wijl men hoopte, dat hij bij zijn sterven de godsdienstige gestichten niet zou vergeten. Hij stierf den 8 Mei 1832, zonder kinderen na te laten.

(LAMBERTI, *Sculture del palazzo della villa Borghese*).

BORGIA, (CESARE), de natuurlijke zoon van RODRIGO LENZUOLI BORGIA, naderhand paus ALEXANDER VI, die CESARE tot aartsbisschop en kardinaal verheef. Toen KAREL VIII, koning van *Frankrijk*, gedurende zijnen krijgsgtogt in *Italië*, de stad *Rome* bezette, en paus ALEXANDER met hem moest onderhandelen, gaf hij zijnen zoon CESARE BORGIA tot onderpand van

trouw; maar weinige dagen daarna verdween deze uit het leger des konings. Na den moord zijns broeders, wiens lijk hij in den *Tiber* liet werpen, veroorloofde hem zijn vader in 1497 het purper af te leggen, ten einde zich aan de krijgslust te wijden, en zond hem in 1498 naar *Frankrijk*, om LODEWIJK XII de verzochte scheids- en dispensatiebullen over te brengen. LODEWIJK beloofde BORGIA, voor de inschikkelijkheid zijns vaders, met het hertogdom *Valentino* in *Dauphiné*, eene lijfwacht van 100 man en een jaarlijksch inkomen van 20,000 Livres. Ook beloofde de koning hem in zijne veroveringsplannen behulpzaam te zijn. Hierop trad hij in den echt met eene dochter van JEAN D'ALBRET, koning van *Navarre*, en begeleidde LODEWIJK XII naar *Italië*. Met 2000 ruiters en 6000 voetknechten zocht hij *Romagna* te veroveren, verjoeg de regtmatige bezitters des lands, liet hen grootendeels verraderlijk vermoorden, en zich zelven in 1501 door zijnen vader tot hertog van *Romagna* erkennen. In hetzelfde jaar bemagtigde hij het vorstendom *Piombino*, doch trachtte te vergeefs zich tot hertog van *Bologna* en *Florence* te verheffen. In 1502 maakte hij zich van het gansche hertogdom *Urbino* meester. *Camerino* werd stormenderhand ingenomen, en GIULIO DA VARANO, heer der stad, met zijne beide zonen geworgd. BORGIA was de schrik van geheel *Midden-Italië*, van de *Adriatische* tot aan de *Middellandsche Zee*. Op den 18 Augustus 1503 stierf paus ALEXANDER VI, na met CESARE, die zich insgelijks zeer ongesteld gevoelde, een' prachtigen feestmaaltijd te hebben bijgewoond. Men zegt, doch zonder genoegzaam bewijs, dat zij beiden bij vergissing van vergiftigden wijn dronken, dien zij voor den kardinaal DI CONNETO hadden bestemd. 's Pausen dood verijdelde BORGIA's plannen. Zijne troepen werden door BAGLIONE en ORSINI GIORDANO (hertog van *Bracciano*) verslagen, en meest alle steden van *Romagna* stonden tegen hem op. De kardinaal DELLA ROVERE, die tot paus werd verkoren, was een oude vijand der BORGIA's; hij nam CESARE in hechtenis en dwong hem, aan zijne kriegsbevelhebbers bevelen te geven, om alle vestingen en sterkten, welke zij inhiielden, te ontruimen. BORGIA zocht eene schuilplaats in *Napels*, waar hij GONZALO van *Cordova* zijne dienst aanbod, die hem echter, niettegenstaande het gegeven vrijgeleide, liet vatten en gevangen naar *Spanje* voeren. Koning FERDINAND sloot hem op in de vesting van *Medina del Campo*, waar hij twee jaren bleef. Middel

gevonden hebbende om te ontsnappen, begaf hij zich naar den koning van *Navarre*, zijnen schoonbroeder, die toen met een' zijner leenmannen in oorlog was. *Cesare* diende in het *Navarresche* leger als vrijwilliger, en werd den 12 Maart 1507, bij de belegering der kleine stad *Viana*, aan den *Ebro*, door een' musketkogel gedood. Zijn lijk werd, zonder eenige staatsie, in de kerk van *Pamplona* bijgezet. (TOMASI, *Vita CESARE BORGIA*.)

BORGIA, (LUCREZIA), de zuster van *Cesare*, was als kind verloofd aan een' Spaansch edelman, doch haar vader den pauselijken stoel beklommen hebbende, huwde deze haar in 1493 uit aan *Giovanni Sforza*, vorst van *Pesaro*, bij wien zij vier jaren bleef, toen haar vader het huwelijk ontbond, en in 1498 hare hand schonk aan *Alfonso*, hertog van *Bisceglia*, een' natuurlijken zoon van *Alfonzo II*, koning van *Napels*. In Junij 1500 werd *Alfonzo* op de trappen der *St. Pieters* kerk door eenige booswichten zwaar gewond; men bracht hem naar het pauselijk paleis, waar hij twee maanden later overleed. Tegen het einde des jaars 1501 trad *Lucrezia* in den echt met *Alfonzo d'Este*, zoon van *Ercole*, hertog van *Ferrara*. Te *Ferrara* was *Lucrezia* de beschermster der letterkunde. *Bembo*, die zich toen aan dat hof bevond, vatte voor haar eene toegenegenheid op, welke van platonischen aard schijnt geweest te zijn. In de Ambrosiaansche bibliotheek te *Milaan*, vindt men tien eigenhandige brieven van *Lucrezia* aan *Bembo*, alsmede eene hem toegezondene haarlok met eenige Spaansche dichtregelen. *Bembo* bleef met de hertogin van *Este* tot 1517 in briefwisseling, lang nadat hij *Ferrara* had verlaten. Zijne brieven aan haar ademen niets dan de eerbiedigste vriendschap. *Lucrezia* had drie zonen bij *Alfonzo*; deze koesterde van haar zulk een hoog denkbeeld, dat hij haar de zorg der regering opdroeg, toen hij ten oorlog toog, in welke hoedanigheid zij de goedkeuring van allen verwierf. In de latere jaren haars levens, werd zij ingetogener in hare leefwijze en ijveriger in het betrachten harer godsdienstpligten en het uitoefenen van milddadigheid. Kortom, haar gedrag als hertogin van *Ferrara* levert niet den minsten grond tot berisping op. Haar vroeger gedrag met haren vader, toen zij zich te *Rome* ophield, heeft veel opspraak gebaard, welke echter hoofdzakelijk op vermoedens schijnt te berusten, wijl zij aan een zedeloos hof verkeerde, en getuige was van de schandelijkste tooneelen. Echter bestaat er geene

gegronde beschuldiging tegen haar. *Roscoe* heeft bewezen, dat de schanddaden, welke haar ten laste worden gelegd, zelfs niet op *Burchard's Diarium* gegrond zijn, maar op eenige epigrammen van *Pontano* en andere Napolitaansche poëten, de natuurlijke vijanden van haar geslacht, en waaruit *Guicciardini* waarschijnlijk zijn verhaal omtrent *Lucrezia Borgia* geput heeft; want hij vermeldt zulks als een gerucht dat moeilijk te gelooven is. Echter hebben latere schrijvers, en onder anderen *Gibbon*, hierop hunne beweringen gegrond. Nooit is zij beschuldigd geworden van aan den moord van haren echtgenoot of de bloedorstige bedrijven haars broeders deel gehad te hebben. Te *Ferrara* werd zij door *Strozzi*, *Tibaldo*, *Ariosto* en andere poëten van het hof hoogelijk geprezen. *Bembo* droeg haar zijn *Asolani* op, en *Aldo Manuzio*, spreekt van haar in de opdracht voor zijne uitgave van *Strozzi's* werken, als van eene beminnelijke geleerde vorstin en eene milde beschermster zijner kunst. De geschiedschrijvers *Giraldi*, *Sardi*, *Libanori*, zwaaijen haar grooten lof toe. Dit alles kan moeilijk niets dan vleijerij zijn, want zelfs vleijerij van zoo vele geachte schrijvers kon niet verspilld worden aan eene vrouw zoo zedeloos en laag gevallen als zij wordt voorgesteld. *Victor Hugo* heeft *Lucrezia Borgia* tot het onderwerp van een treurspel gekozen, hetwelk hij ruim gestoffeerd heeft met al de afschuwelijke misdrijven, waarvan zij zoo overijld beschuldigd is geworden. *Lucrezia Borgia* overleed te *Ferrara* in het jaar 1523.

(*ROSCOE, BOSSI en MAZZUCHELLI*.)

BORGOGNONE, (JACOPO CORTESI), naar het land zijner geboorte *Borgognone* geheeten, zag in 1621 het eerste levenslicht in de stad *St. Hippolite* in *Bourgondië* (Ital. *Bourgogna*). Zijn vader, *Giovanni Cortesi*, was een verdienstelijk schilder van bijbelsche onderwerpen. Toevallig daartoe verlokt, droeg *Jacopo* gedurende drie jaren de wapenen, waarna hij weder tot de kunst terug keerde, en haar te *Bologna* beoefende, waar *Guido* toen den hoogsten trap van zijnen roem had bereikt. *Guido* op zekeren dag een schilderstuk van *Jacopo* voor een venster ziende, deed onderzoek naar zijne omstandigheden, en nam hem met zich naar huis. Hier bleef hij zes maanden, en had alzoo de schoonste gelegenheid om zijn koloriet te volmaken. Ook kwam hij te *Bologna* in kennis met *Albano*, van wien hij onder andere dingen den volgenden stelregel leerde: «Voordat een schilder zich aan het werk zet, moet hij trachten zich te herinneren, of hij zijn onderwerp ook in de

«natuur gezien heeft;» een gezegde dat JACOPO altijd heeft in 't oog gehouden. BALDINUCCI hem eens uitgenoodigd hebben, om eenige van zijne eigene schilderstukken, die hij gekocht had, te komen bezichtigen, vroeg hem, in eene uitbarsting van verwondering: «Hoe hebt gij «aan uwe veldslagen zoo veel waarheid «en tevens zoo veel afwisseling kunnen «geven?» JACOPO antwoordde: «Alles wat «ik heb geschilderd, heb ik wezenlijk «gezien.» Schoon BORCOGNONE een vermogen had verzameld, toereikend om onafhankelijk te leven, trad hij in de orde der Jezuiten, bij welke hij hoogst welkom was, en die hij tot sieraad verstrekte. Hij werkte zoo ijverig als vroeger, en stierf den 14 November 1676 aan eene beroerte. Zijne stukken hebben voortreffelijke hoedanigheden. Een zijner levensbeschrijvers zegt dienaangaande: «Zoo «zij geene klanken geven, drukken zij «nogtans het gekrijsch der worstelende «soldaten, het gekerm der gewonden, de «zuchten der stervenden, het gedonder «der kanonnen, het ontploffen der mij- «nen, allernatuurlijkst uit;» en waarlijk, zij vertoonen eene losheid van teekening, eene kracht en eene snelheid in handeling, welke den beschouwer een wezenlijk slagveld voor den geest tooveren.

(*Penny Cyclopaedia.*)

BORLASE, (WILLIAM), een oudheidkundige en plaatsbeschrijver, werd den 2 Februarij 1695 in de parochie van *St. Just* in *Cornwallis* geboren. Hij studeerde te *Oxford* in de godgeleerdheid, werd predikant te *Ludgvan* en hulpprediker (vicaris) van *St. Just*, waar zijn vader aanzienlijke eigendommen had. De parochie van *Ludgvan*, in een schilderachtig oord gelegen, bevat rijke kopermijnen en andere delfstoffen. *Mr. BORLASE* verzamelde van tijd tot tijd ertsen en steenen, en deze collectie allengskens vermeederende, begon hij zich op de natuurlijke geschiedenis van zijn' geboortegrond toe te leggen. Terwijl hij hiermede bezig was, stond hij getroffen over het groot aantal oude gedenkteekenen, in verschillende oorden van *Cornwallis* aanwezig, en die tot nog toe onopgemerkt waren gebleven. Zijn plan uitbreidende, besloot hij, om zich naauwkeurig bekend te maken met de godsdienstplegtigheden, gewoonten en gebruiken der aloude Britten.

De oudheden van *Cornwallis*, werden in Februarij 1753 door hem uitgegeven, onder den titel van *Observations on the antiquities, historical and monumental, of the county of Cornwall*. Hierop volgde zijne natuurlijke geschiedenis van *Corn-*

wallis, voor welke hij gedurende eenige jaren bouwstoffen had opgezameld. Reeds vroeger had hij uitgegeven *Observations on the Scilly Islands*, waarin hij een verslag geeft van de groote veranderingen welke de *Scilly-eilanden* ondergaan hebben, sedert den tijd dat de Ouden over hun aantal, hunne uitgestrektheid en ligging hebben gesproken. Zijne *Private Thoughts concerning the creation and deluge*, waren reeds aan den drukker gezonden, doch werden, uit hoofde zijner ernstige ongesteldheid, terug gevraagd. Hij stierf den 31 Augustus 1772, zeven en zeventig jaren oud. *Dr. BORLASE* was een groot vriend van *POPE*, wien hij vele belangrijke opgedolven steenen, schelpen, enz. ten geschenke zond voor de voltooiing van zijne grot te *Twickenham*. Tot dankbetuiging schreef *POPE* zijnen hulpvaardigen vriend: «Ik dank u hartelijk «voor uwe heerlijke verzameling van Corn- «walsche diamanten. Ik heb daarvan uwen «naam met kapitale letters laten zetten, «en die geplaatst waar zij u zelve het «best kunnen voorstellen, in de schaduw, «maar nogtans schitterend.»

(*Biographia Britannica.*)

BORROMEO, (CARLO), een kardinaal, te regt beroemd om zijne deugden, stamde af van een doorluchtig Lombardisch geslacht, en werd den 2 October 1538 op het kasteel van *Arona*, in het Milanesche, geboren. Hij studeerde onder *ALCIATI*, en verkreeg den graad als doctor, toen hij twee en twintig jaren oud was. Kort daarna riep zijn oom, *PIUS VI*, hem naar *Rome*, verhef hem tot kardinaal en aartsbisschop van *Milaan*, en stelde in hem het grootste vertrouwen. *BORROMEO* was een voorbeeld van godsvrucht en liefdadigheid. Toen in 1576 de pest te *Milaan* uitbrak, ontzag hij geenszins zijn leven, om zieken te bezoeken, te troosten en te helpen. Ook trachtte hij de misbruiken en buitensporigheden in de kloosters te be-teugelen. Een monnik, hierover verbit-terd, loste op hem een pistool, terwijl hij zich in zijne bidkapel bevond. De kogel doorboorde zijne kleederen, zonder zijn' persoon eenig letsel toe te brengen. *BORROMEO* rigtte collegiën, scholen en verblijven voor verlaten kinderen op. Zijn ijver voor de kudde aan zijne zorgen toe-vertrouwd, verbaauwde nimmer. Hij stierf den 3 November 1594. Zijn lijk, in pontificaal gewaad gehuld, kan men zien in een' sarcophaag van natuurlijk kristal, in de onderaardsche kapel van de hoofdkerk te *Milaan*. *CARLO BORROMEO* werd door paus *PAULUS V* in 1610 heilig verklaard. Hij heeft onderscheidene godgeleerde wer-

ken en leerredenen nagelaten, waarvan MAZZUCHELLI een' Catalogus heeft gegeven. RIPAMONTI en BASCAPÉ hebben zijn leven beschreven.

BORROMINI, (FRANCESCO), een Italiaansch bouwmeester, werd in 1599 te Bissano geboren. Hij was een kweekeling van zijnen bloedverwant CARLO MADERNO, die destijds aan de voltooiing der Sint Pieters-kerk te Rome arbeidde. Bij den dood van MADERNO, in 1629, werd BORROMINI als architect van dit gebouw benoemd. BORROMINI bleef onder hem werken, gelijk hij onder zijnen voorhanger gedaan had, doch met afgunst en wrok in het hart. Hierdoor verviel hij eindelijk in eenen staat van hypochondrie. Ten einde deze kwaal te verdrijven, deed hij eene reis door Italië, doch zoodra hij naar Rome was terug gekeerd, sloot hij zich op, en hield zich alleen bezig met het teekenen van de zonderlingste bouwkundige plannen, met het oogmerk om die te laten graveren. Doch voordat dit werk voltooid was, nam zijne ongesteldheid dermate toe, dat hij bijkans krankzinnig werd, hetgeen nog verergerde, toen zijne oppassers hem niet langer wilden toestaan, om schetsen te maken, wijl zij zulks als de oorzaak zijner ziekte aanmerkten. Op zekeren nacht niet kunnende slapen, beval hij dat men hem pennen en papier zoude brengen. Toen men zich uit zijne kamer had verwijderd, om aan zijn verlangen te voldoen, vloog hij uit het bed, en doorstak zich zelven met een zwaard. Deze wanhopige daad had plaats in het jaar 1667, toen hij reeds den ouderdom van acht en zestig jaren bereikt had. Zoo treurig was het uiteinde van eenen man, die zijn leven verbitterde door nijd en afgunst over zich zelven te laten heerschen. Buiten onbegrensde eerzucht bezat BORROMINI vele loffelijke hoedanigheden. Hij was edelmoedig, onbaatzuchtig, en zijne zeden waren onberispelijk.

Onder zijne voornaamste werken behoort de kerk van *La Sapienza* te Rome, welke hij op last van zijnen beschermer, URBANUS VIII, voltooidde. Dit gebouw draagt, zoowel uit- als inwendig, den duidelijksten stempel van zijnen grilligen wansmaak; de dom of koepel bestaat van buiten uit trappen, en boven de lantaren ziet men eenen krulvormigen wenteltrap. De kerk van *San Carlino alle quattro Fontane* wordt algemeen als zijn meesterstuk van buiten-sporigheid beschouwd, hoofdzakelijk wellicht uit hoofde der golvende lijnen en opervlakten van den voorgevel.

(*Penny Cyclopaedia*).

BOS, (LAMBERT), een uitstekend philoloog, werd den 23 November 1670 te Workum in Vriesland geboren, waar zijn vader rector was, onder wien hij zich vroegtijdig in het Grieksch en Latijn oefende. Zijne moeder, eene vrouw van bekwaamheid, was eene moei van den beroemden hoogleeraar VITRINGA. Zoodra hij de Latijnsche school verliet, werd hij gouverneur bij de kinderen van een aanzienlijk man, in wiens huis hij zijne klassieke studiën voortzette. In 1694 ging hij naar de hoogeschool van Franeker, waar zijn bloedverwant VITRINGA professor was in de Oostersche talen, godgeleerdheid en gewijde geschiedenis. In October 1696 gaf hij zelf aan de hoogeschool onderwijs in het Grieksch, en in 1704 volgde hij NICOLAAS BLANCHARD als professor voor de Grieksche taal op. Bij de aanvaarding van het hoogleerampt, hield hij eene dissertatie over de verspreiding der letteren door de Grieken in hunne volkplantingen. Omtrent het einde des jaars 1716 werd hij aangetast door eene kwaadaardige koorts, welke op de tering uitliep, eene kwaal welke hij van zijne moeder had overgeërfd. Hij stierf den 3 Januarij 1717. Omstreeks vijf jaren vóór zijnen dood, huwde hij de weduwe van eenen predikant, bij welke hij twee zonen naliet. Zijne uitgebreide geleerdheid kan best uit zijne werken opgemaakt worden. Bos was zoo onvermoeibaar in zijne studiën, dat hij elk oogenblik verloren achtte, dat hij niet aan haar kon toewijden. Zijn persoonlijk karakter was openhartig, beinnelijk en godvruchtig. Bos heeft veel geschreven. Het alom bekend werkje, getiteld: *Antiquitatem Graecarum praecipue Atticarum Descriptio brevis*, 12mo. *Franq.* 1713, een uitmuntende leiddraad voor de Grieksche oudheden, is menigvuldigmaal herdrukt en in het Engelsch en Fransch vertaald. Als taalkundige maakte hij zich bekend door zijne *Ellipses Graecae*; en zijne Grieksche vertaling van het Oude Testament (*Septuagint*), met *scholia* en verschillende lezingen, getuigt niet minder van zijne groote taalkennis.

(VAN KAMPEN, *Beknopte geschiedenis der Nederlandsche letteren en wetenschappen*).

BOS, (JERONIMUS), een schilder uit de vijftiende eeuw, werd omstreeks het jaar 1450 te 's Hertogenbosch geboren, en was een der eerste die olieverw gebruikten, om duurzaamheid aan hunne kleuren te geven. De kracht van zijn koloriet en de fraaiheid zijner figuren zouden hem eene voorname plaats onder zijne

kunstbroeders verzekeren, zoo hij zijnen roem niet had benadeeld door de grilligste denkbeelden op het doek uit te drukken. In zijne *Vlugt naar Egypte*, die in vele opzichten den lof verdient, welken VAN MANDER daaraan toezwaait, ziet men in het verschild een landschap, met eene herberg aan den voet eener rots, waarbij eene menigte volks zich vermaakt, en eenige potsmakers, die eenen grooten beer laten dansen. Deze omstandigheid is even onvergeeflijk als de ijzeren spa, welke RAPHAËL aan ADAM in het Paradijs in handen gaf, om daarmede den grond om te spitten. Verscheidene stukken van JERONIMUS BOS bevinden zich op het Escoriaal in Spanje. Hij schilderde bij voorkeur spoken en helsche gedachten. «Ik zag «van hem te Amsterdam op de Waal «(zegt KAREL VAN MANDER) een lafereel, «verbeeldende de hel, waaruit de Oud-«vaders verlost worden, en eenige gees-«ten JUDAS, (die tevens poogt door te «slippen), met een' strop naar boven «trekken; alles doorgaans met verwonder-«lijke gespensen gestoffeerd, waaruit onder «anderen blijkt, hoe aardig en natuurlijk «hij vlammen, branden, rook en smook «wist af te beelden.» In de kerken te 's Hertogenbosch vindt men eenige zijner stukken. LAMSONIUS spreekt in zijne Latijnsche gedichten volgender mate van dezen buitengewonen schilder:

Wat wil dat zoo verbaasd gezigt,
JEROEN? die bleekheid op de wangen?
Zou u ook 't helsch gespook veeligt
Om de ooren vliegen en u prangen?
Zou niet ook den afgrond wel
U hebben opgedaan? Zijn landen
En 't rijk doen zien der nare hel?
'k Vat anders nimmer hoe uw handen
Zoo kunstig malen alles, wat
De schoot der hel in zich bevat!

K. VAN MANDER, *het Leven der schilders*).

BOSCH, (JERONIMO DE), werd den 23 Maart 1740 te Amsterdam geboren. Zijn vader was apotheker, en wilde hem ook voor dit beroep opleiden. Op de Latijnsche school onderscheidde hij zich door ongewone vlijt en vlugge bevatting. De smaak, dien hij voor de Latijnsche dichtkunst verried, trok de oplettendheid van BURMANNUS SECUNDUS, hoogleeraar aan het Athenaeum te Amsterdam, die er behagen in vond hem op den weg te helpen. In 1770 gaf hij de gedichten uit van zijnen vriend GERRIT HOOFT, insgelijks een leerling van BURMAN. De vader van GERRIT HOOFT, burgemeester van Amsterdam, stelde JERONIMO DE BOSCH aan tot eersten klerk der secretarie, welk ambt hij bijna veertig jaren bekleedde. De pligten daaraan verbonden, verhinderden den jeugdigen DE BOSCH niet, om de fraaie

letteren te beoefenen, waaraan hij al zijne vrije uren toewijdde. Daar hij een liefderijk en gevoelig hart had, liet hij zich geene gelegenheid ontsnappen, om zijnen vrienden, in Latijnsche verzen, te betuigen, welk deel hij nam in hunne vreugde en droefheid. Hij beproefde tevens zijne krachten aan verhevener onderwerpen. Hij gaf achtereenvolgens: *Genethliacon D. J. VAN LENNEP*, 1764; *In funere EGBERTI DE VRIJ TENMINK, Amstelodamensium consulis*, 1785, in 4to.; *De aequalitate hominum*, Amsterdam 1793, in 4to.; *Laudes BONAPARTII, et Eligia (ad Galliam) cum primi consulis vita ferro atque insidiis appetetur*, (deze beide dichtstukjes zijn in het Hollandsch, Fransch en Hoogduitsch herdrukt); *Epicedion in funere acerbo sororis JUDITHAE DE BOSCH*, 1793, in 8vo.; *Ad manes dilectae sororis*, 1794, in 8vo.; *Consolatio ad JAN. BONDT cum suavissimam et optimam uxorem amisisset*, 1807, in 8vo., enz., enz. De BOSCH heeft de verzameling zijner gedichten, *Poemata*, in 1803 te Utrecht in 4to. uitgegeven, en vervolgens nog een *Appendix poematum*, 1808, in 4to.; eenige exemplaren zijn in fol. De geestdrift, welke hem voor de oude talen bezieldde, deed hem echter niet vergeten, dat hij Hollander was, en onder andere stukken, die hij in zijne moedertaal vervaardigde, vermelden wij zijne lofredenen op H. G. OOSTERDIJK en S. R. DEIMAN. In 1800 tot curator der Leydsche hoogeschool benoemd, trachtte hij onderscheidene onregtvaardigheden, (het gevolg der omwenteling van 1795) te herstellen, en men kan zeggen dat hem zulks in vele opzichten gelukte. Ondertusschen gaf hij in 't licht de *Anthologia graeca* met de Latijnsche vertaling van HUGO DE GROOT, Utrecht 1795—1810, 4 deelen 4to., waarvan ook eenige exemplaren in fol. zijn gedrukt. Bij het leven van GROTIUS, had BLAEU in Januarij 1645 deze vertaling begonnen te drukken; maar de dood van GROTIUS had zulks doen staken, en behalve eenige weinige stukken, die men in het werk van JENIX, *de pictura veterum*, aantreft, was dit groote werk tot dus ver onuitgegeven gebleven. De drie eerste deelen van de uitgave van DE BOSCH bevatten den tekst en de vertaling in Latijnsche verzen, in dezelfde maat en hetzelfde getal verzen als de Grieksche dichtregelen; in het vierde deel vindt men de onuitgevene aanteekeningen van SALMASIUS en die van den uitgever over de beide eerste boeken. Deze ophelderingen verzekeren DE BOSCH eene uitstekende plaats onder de bekwaamste hellenisten. De bouwstoffen voor het vijfde deel waren voor de pers gereed,

toen DE BOSCH den 1 Junij 1811 overleed. Dit vijfde deel is, zoo wij meenen, door den Amsterdamschen hoogleeraar D. J. VAN LENNEP uitgegeven. DE BOSCH bezat eene heerlijke bibliotheek, rijk vooral in prachtuitgaven, en uitmuntende door de keus der boeken en hunnen ongewoon fraaijen toestand. Hij zelf heeft er eenen beknopten catalogus van uitgegeven, onder den titel van: *Brevis descriptio bibliothecae* HIER. DE BOSCH, *quatenus in ea graeci et latini scriptores asservantur*, Utrecht 1809, in 8vo. Hij doet daarin verslag van de oneindige moeite, welke hij zich, gedurende bijkans zestig jaren, getroost heeft, om deze bewonderenswaardige collectie te verzamelen. Hij had het zich tot eene wet gemaakt er niet dan complete, onbevleete, geheel onbeschadigde werken in op te nemen. Niet alleen koos hij boeken in den besten toestand, maar vooral zocht hij naar uitgaven op groot papier en met breeder randen. Bij deze inwendige weelde, voegde hij eene uitwendige pracht: hij gebruikte voor zijne boeken de beste werklieden, BAUMGARTEN, WEBER, BECK, HESSELMAN en andere beroemde boekbinders. — «Vele personen, zeide hij, zullen deze keurigheid eenen geleerde onwaardig achten; ik laat hun gaarne de beduimelde, be-dorvéne en met inkt en olie bevleete exemplaren over; er zijn lieden, die meenen, dat men in alles alléén op het nut moet letten en alle pracht en sie-raad verbannen; volgens mijn gevoelen, is dit eene groote dwaling.» DE BOSCH heeft zijn portret aan de illustre School van Amsterdam vermaakt. DE BOSCH was lid van de voornaamste in- en uitlandsche wetenschappelijke en letterkundige maatschappijën. De hoogleeraar D. J. VAN LENNEP heeft in de derde klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut eene fraaije lofrede gehouden op DE BOSCH, dien hij als een' onzer beste Latijnsche dichters beschouwt.

(VAN KAMPEN, *Beknopte geschiedenis der Nederlandsche letteren en wetenschappen*).

BOSCH, (BERNARDUS), een Nederlandsch dichter en representant van het Bataafsche volk, werd den 4 September 1764 te Deventer geboren. In de godgeleerdheid gestudeerd hebbende, beriep men hem als leeraar te Spanbroek en Opmeer, vervolgens te Oud-Karspel, later te Volenhoven en eindelijk te Diemen. In 1785 baarde hij groot opzien door het uitgeven van een allegorisch gedicht, hetwelk op de omstandigheden van dien tijd zinspeelde. Het voerde ten titel *de Eigenbaat*, en

verscheen nameloos in 't licht. Een patriotisch gezelschap deed den dichter door de dagbladen eene gouden medaille, ter waarde van vijf en twintig dukaten, aanbieden, indien hij zich wilde noemen. De dichter weigerde het goud, maar plaatste weldra in de nieuwsbladen eenige dichtregelen, waarvan de zin hierop uitkwam: «Bataven! indien mijne zangen u hebben kunnen bekoren, is zulks voor mij eene veel streelender eer dan het goud, hetwelk gij mij aanbiedt; de liefde tot mijn land heeft mij alleen de snaren doen tokkelen; maar nimmer heeft eene lage baatzucht mijn hart bezoedeld. Ik laat u het metaal, waarmede gij mijnen arbeid wildet vereeren: herschept het in gewapende soldaten, en dan, met het staal in de vuist, in plaats van goud, noem ik mij, zingende voor het vaderland.» Deze dichtregelen waren door hem met zijnen naam onderteekend. Kort daarna gaf hij een *Vervolg uit op de Eigenbaat*, dat echter niet zoo veel opgang maakte. Toen de Pruisen in 1787 in Holland kwamen, om den stadhouder in zijne waardigheid te herstellen, was hij genoodzaakt Diemen te verlaten, en zijn ambt neder te leggen. In 1795 werd hij tot volksvertegenwoordiger verkozen, doch ook drie jaren later door anderen weder van het staatsstooneel verdrongen. In armoede en gebrek eindigde hij in 1803 zijne dagen op een buitentje *Zeldenrust* geheeten, niet ver van den Haag. Zijne nalatenschap ontoereikend zijnde, om de kosten zijner begrafenis te bestrijden, werd daarin voorzien door de milddadigheid der vrijmetselaars-loge der vrije Bataven in den Haag. In 1803 gaf hij te Leyden eene verzameling zijner gedichten uit, in drie deelen 8°. , waarin tevens 's mans levensbeschrijving voorkomt. Schoon BERNARDUS BOSCH niet onder de beste Nederlandsche dichters is te rangschikken, zijn echter verscheidene voortbrengselen zijner Muse niet van alle verdienste ontbloot.

(VAN KAMPEN, *Beknopte geschiedenis der Nederlandsche letteren en wetenschappen*).

BOSCH, (MATTHEUS VAN HEYNINGEN), aanschouwde den 13 November 1773 te Groningen het eerste levenslicht, en studeerde in de regten aan de hoogeschool zijner geboortestad. Hij onderscheidde zich door veelzijdige bekwaamheden, vooral in de poëzy. Als schrijver voor de jeugd is hij door weinigen geëvenaard, door niemand overtroffen. Kan men beknopter, aardiger en kinderlijker van het *Hobbelpaard* spreken, dan VAN HEYNINGEN BOSCH in de volgende ongekunstelde regels:

Hobbel! de bobbel!
Mijn paardje, hop! hop!
Eerst op een drafje,
En dan in galop.
Hobbel! de bobbel!
Daar zijn wij er al;
Ik aan het leeren,
En gij naar den stal.

Zijne *Nagelatene Gedichten*, in 1823 door den hoogleeraar JAN TEN BRINK uitgegeven, doen hem als een bevallig, oorspronkelijk dichter kennen. Deze onvergetelijke kindervriend overleed den 27 December 1821 te Groningen, waar hij sedert 1806, als schrijver, drukker en uitgever der stads-courant, de goedkeuring en achting zijner medeburgers mogt wegdragen. (*Woordenboek der Zamenleving*).

BOSCOVICH, (**ROGER JOSEPH**), den 18 Mei 1711 te Ragusa in Dalmatië geboren, werd door de Jezuïten te Rome opgevoed, trad in 1725 tot hunne orde toe, en spreidde zoo vroegtijdig groote talenten ten toon, dat hij zelfs, vóórdat hij zijne studiën voltooid had, in het Romeinsche collegie tot professor in de wijsbegeerte en wiskunde benoemd werd. Toen boscovici voornemens was, {om zich aan de Portugeesche expeditie naar *Brazilië* aan te sluiten, droeg paus pius VI hem den last op, om in den kerkelijken staat eenen graad van den meridiaan te meten, hetgeen hij in drie jaren volbragt. Ook werd hem het droogmaken der Pontijnsche moerassen opgedragen. Later vond hij magtige beschermers in den hertog van *Toscane* en den koning van *Frankrijk*, waar hij een ambt kreeg bij het zeewezen, met een inkomen van 8000 Livres. Boscovich stierf den 12 Februarij 1787 te *Milaan*, ten gevolge van zwaarmoedigheid, die tot waanzinnigheid was overgeslagen. Zijne zamengevatte werken beslaan vijf deelen 4to. Zijne verhandeling *De maculis solaribus* verdient vooral opmerking als de eerste oplossing van het vraagstuk, om den *Aequator* eener planeet uit de waarnemingen eener zonnevlek te bepalen. Hij was ook dichter, en schreef een sierlijk leerdicht over de eclipsen, *De solis ac lunae defectibus*, waarin hij de ingewikkeldste sterrekundige leerstelsels in bevallige verzen heeft voorgedragen. De Jezuït AUGUSTIN BARRUEL heeft dit gedicht in Fransche verzen overgebracht. DELAMBRE maakt echter de aanmerking, dat dit dichtstuk voor den wiskunstenaar niets leerzaams bevat, en voor een' oningewijde onverstaaenbaar is.

(LALANDE, *Eloge de ROGER JOSEPH BOSCOVICH*, in het *Journal des savans*, 1792, p. 411).

BOSSCHA, (**HERMAN**), een geacht Nederlandsch philoloog en dichter, die in

zijne poëzy, rijk aan verhevene gedachten, de zuiverste latiniteit deed uitblinken, werd den 18 Maart 1755 te *Leeuwarden* geboren. In de school zijner geboorteplaats en te *Deventer* in de oude talen onderwezen, vertrok hij naar de hoogeschool van *Franeker*. Hier werd hem, naauwelijks twintig jaren oud, de betrekking van rector der Latijnsche school opgedragen, welke hij in Julij 1776 aanvaardde met eene redevoering, *De causis praecipuis, quae historiam veterem incertam reddiderint et obscuram*, bevattende eene scherpzinnige beoordeeling der partijhoofden, die hunne eigene geschiedschrijvers zijn geweest. In 1780 werd bosscha rector der Latijnsche school te *Deventer*, van welken post hij in 1787, als aankleever der toen onderliggende partij, werd ontzet. Nu leefde hij twee jaren als ambteloos burger, tot dat hem in 1789 het prorectoraat aan het *Gymnasium Velavicum* te *Harderwijk* werd opgedragen, hetwelk hij in 1795 verwisselde met het professoraat in de geschiedenis en oudheidkunde aldaar. In 1804 werd hij als professor in de oude letterkunde te *Groningen* beroepen, welke standplaats hij in 1806 verwisselde met het lectorschap der Latijnsche school te *Amsterdam*. Nog in hetzelfde jaar werd hij aldaar professor in de geschiedenis, en hield bij het aanvaarden dezer waardigheid eene plegtige rede, *De studio historiae medii aevi commendando*. Met roem bekleedde hij dit hoogleeraarsambt tot aan zijnen dood, die den 12 Augustus 1819 voorviel. Zijne Latijnsche gedichten zijn onder den titel van *Musa Daventrica* uitgegeven. Voor de jeugd heeft BOSSCHA, in 1794, onder den titel: *Bibliotheca classica*, een bruikbaar handboek over de mythologie, oudheden en geschiedenis uitgegeven. Onder zijne vertalingen verdienen genoemd te worden SCHILLER's *Abfall der Nederlande*, en vooral (in gemeenschap met zijnen vriend E. WASSENBERGH) de *Levens van PLUTARCHUS*, welke in 1789 werden begonnen en in 1809 gelukkig en met lof voltooid. Minder bijval vond zijn laatste werk, *Geschiedenis der jongste staatsomwenteling in Nederland*, hetwelk, uit hoofde der tijdsomstandigheden, met te groote overhaasting werd bewerkt.

« Wat het karakter van BOSSCHA betreft, (zegt NIEUWENHUIS in zijn *Algemeen Woordenboek voor kunsten en wetenschappen*), « hij was nederig, de verdiensten van anderen steeds regt latende wedervaren; « een getrouw beminnaar van zijn vaderland, een vurig aankleever van godsdienst « en deugd; streng vasthoudende aan de

«gevoelens, die hij uit overtuiging omhelsde, zonder de vrijheid van anderen te bepalen; het oude niet ligt verwerpende, alvorens het nieuwe de proef van meerdere voortreffelijkheid had doorgestaan; vriendelijk jegens elk; dankbaar voor genotene, vergetelijk omtrent door hem bewezene weldaden; huisselijk, zonder de genoegens der gezelligheid klein te achten; een teeder echtgenoot en bovenal een zorgend huisvader.»

(VAN KAMPEN, *Beknopte geschiedenis der Nederlandsche letteren en wetenschappen*).

BOSSUET, (JACQUES BÉNIGNE), de tweede zoon van een raadsheer van het parlement van Metz, afstammende van een aanzienlijk Bourgondisch geslacht, werd den 27 September 1627 te Dyon geboren. Hij ontving zijne eerste vorming in het Jezuiten Collegie zijner geboortestad, en kwam daarna in het Collegie van Navarre te Parijs, waar hij, naast de Heilige Schrift, de werken der klassieke oudheid en de wijsbegeerte van CARTESIUS vlijtig beoefende. In het jaar 1652 werd hij doctor der Sorbonne en kanunik te Metz. Zijn roem weldra tot in de hoofdstad doorgedrongen zijnde, werd hij uitgenoodigd, om voor den koning en de koninginmoeder te komen prediken. Zijne groote welsprekendheid verdonkerde den roem van al zijne voorgangers en tijdgenooten. Hij werd in 1651 hofprediker en vervolgens bisschop van Condom. Tot opvoeder van den daufijn benoemd, legde hij dit geestelijk ambt neder, en werd daarentegen lid van de academie. De zorg, welke hij voor de opvoeding des daufijns droeg, werd met het bisdom van Meaux beloond. Hij was de opsteller der vier artikelen, welke de vrijheid der Gallikaansche kerk en 'skonings regt over haar tegen 's pausens aanmatigheden waarborgde; en door zijne welsprekendheid werden in de bijeenkomst der Fransche geestelijkheid, in 1682, deze artikelen eenparig aangenomen. Al zijn tijd werd tusschen zijne studiën en de getrouwe waarneming zijner ambtspligten verdeeld; slechts zelden veroorloofde hij zich eenige oogenblikken ontspanning. Hij stierf den 12 April 1704 te Parijs, in den ouderdom van ruim zes en zeventig jaren. Zijne *Oraisons funèbres* zijn meesterstukken van welsprekendheid, en in zijne strijdschriften tegen FÉNELON en de Protestanten spreidt hij groote geleerdheid en scherpzinnigheid ten toon. De gezamenlijke werken van BOSSUET bestaan uit twintig kwarto deelen; zijn *Discours sur l'histoire universelle jusqu'à l'empire de CHARLEMAGNE* schreef hij ten behoeve van zijn vorstelijken kweekeling, en

verdient vooral opmerking als de eerste proef eener wijsgeerige behandeling der geschiedenis. Zijne leerredenen worden echter door sommigen op hooger prijs geschat dan al zijne overige werken. Wij wagen het uit een derzelve een flauw denkbeeld van de kanselwelsprekendheid van dezen beroemden Franschen bisschop te geven: «Het menschelek leven gelijkt eenen weg, welke op eenen schrikkelijken afgrond uitloopt. Bij den eersten stap, dien wij doen, worden wij hiervan overtuigd; doch ons lot is bepaald; wij moeten voortgaan. Vooruit! vooruit! Eene onverwinnelijke magt, eene onweerstaanbare kracht, drijft ons voorwaarts; en wij naderen onophoudelijk den afgrond. Duizend verdrietelikheden, duizend zorgen, vermoeyenissen en hindernissen kwelen ons onder weg. Konden wij slechts den geduchten afgrond vermijden! Neen! Vooruit! Gij kunt niet stilstaan; zoo is de snelle vlugt des tijds. Nu en dan ontmoeten wij eenige voorwerpen, die ons vermaken, een' vlietenden stroom, eene overheerlijk schoone bloem; zij bekoren ons en wij wenschen te verwijlen. Vooruit! vooruit! Wij zien, dat alles rondom ons ter neder stort, een vreeselijk gekraak! eene onvermijdelijke verwoesting! Wij plukken hier en daar eenige bloemen, die in onze hand verwelken; eenige vruchten, die versmelten terwijl wij haar proeven, hetgeen ons echter een oogenblik verkwikt. Doch alles is betoovering en begoocheling; wij worden steeds door den gevreesden stroom medegevoerd. Allengskens begint alles te verdwijnen; de hoven schijnen niet zoo fraai, de bloemen niet zoo levendig, de kleuren niet zoo frisch, de weiden minder vrolijk, de stroomen minder schitterend; alles vervalt; alles verdwijnt. Eindelijk verrijst voor ons de schim des doods! Wij beginnen te gevoelen, dat wij de grondelooze kolk nabij zijn! Wij staan aan haren rand; nog één stap! en — schrik bemeestert onze zinnen, het hoofd duizelt, de oogen staren in het rond! Wij moeten voorwaarts! O, konden wij terugkeeren! Maar er is geen middel om terug te keeren; alles is ingestort! alles verdwenen! alles is voorbij!»

(J. F. DE LA HARPE, *Cours de littérature*;

M. DE BURIGNY, *la vie de BOSSUET*).

BOSSUT, (CHARLES), werd den 11 Augustus 1730 te Tatiaras bij Lyon geboren. Naauwelijks zes maanden oud, verloor hij zijne ouders, en werd door eenen oom opgevoed. Hij studeerde op het Collegie der Jezuiten te Lyon. Hier

kreeg hij bij toeval de *éloges* van wetenschappelijke mannen door FONTENELLE in handen, en nu ontwaakte bij hem de begeerte, om de mannen, wier lof hij gelezen had, te evenaren. Niemand hebbende dien hij kon raadplegen, schreef hij zelf aan FONTENELLE, die, hoewel reeds negentig jaren oud, zijnen brief beantwoordde, en hem te kennen gaf, dat de jeugdige briefschrijver een uitstekend man zou worden. Deze goedhartige beleefdheid (welke door hare vervulling eene voorzegging is geworden), lokte BOSSUT naar *Parijs*; FONTENELLE ontving hem hartelijk, en bragt hem in kennis met D'ALEMBERT en CLAIRAUT. De eerste werd zijn vriend en onderwijzer, onder wien hij zulke snelle vorderingen maakte, dat D'ALEMBERT degenen, die hem over moeilijke vraagstukken raadpleegden, naar BOSSUT verwees. Op den ouderdom van 22 jaren werd hij hoogleeraar aan de genie-school te *Metz*. Hij stierf den 14 Januarij 1814. De voornaamste werken van BOSSUT zijn: *Recherches sur la construction la plus avantageuse des digues*; *Essai sur l'histoire générale des mathématiques*, en een *Cours complet des mathématiques*, hetwelk veel bijval heeft gevonden.

(DELAMBRE, *Éloge de CHARLES BOSSUT*).

BOSWELL, (JAMES), werd den 29 October 1740 te *Edinburg* geboren. Nadat hij aan de hoogeschoolen van *Edinburg* en *Glasgow* in de regten had gestudeerd, deed hij eene reis op het vaste land. In *Nederland* gekomen, sleet hij den winter te *Utrecht*, waar hij de academische lessen bijwoonde. Hij bezocht vervolgens *Duitschland*, *Zwitserland*, *Italië* en het eiland *Corsika*, van hetwelk hij later eene beschrijving gaf, met de gedenkschriften van den generaal PAOLI, toen op den hoogsten trap van roem als aanvoerder zijner landslieden tegen de Genuezen. BOSWELL was zoo vervuld met dezen Corsikaanschen volksleider, dat hij weldra den bijnaam van PAOLI BOSWELL bekwaam. Hij wijdde zich aan de pleitzaal en de letteren. De levensbeschrijving van zijnen boezemvriend JOHNSON, welke hij in 1785 in 't licht gaf, wordt als een meesterstuk van biographie geacht. BOSWELL was bezig om eenen tweeden druk van dit beroemde werk te bezorgen, toen hij den 19 Mei 1795 overleed.

(CHAMBERS's *Edinburgh Journal*, N°. 119, van den 21 November 1835).

BOTH, (JAN en ANDRIES), twee broeders en verdienstelijke Nederlandsche schilders, geboortig van *Utrecht*. Zij leerden de beginselen hunner kunst eerst bij hunnen vader, een' glasschilder, en vervol-

gens bij BLOEMAART. Daarna reisden zij te zamen naar *Frankrijk* en *Italië*. Zij leefden, schilderden en oefenden zich te zamen. JAN BOTH was een bekwaam landschapschilder en zijn broeder ANDRIES muntte uit in het schilderen van beelden en beesten. Verscheidene voortreffelijke stukken zijn door deze beide broeders gemeenschappelijk voltooid. ANDRIES verdronk in 1650 te *Venetie*, waarop zijn diep bedroefde broeder JAN naar het vaderland terug keerde, en in 1656 te *Utrecht* overleed. Hij werd als de feniks der landschapschilders van zijnen tijd beschouwd.

(HOUBRAKEN, *Levens der schilders*).

BÖTTGER, (JOH. FRIEDR.), of BÖTTCHER, ook BÜTTIGER, zoo als hij zich soms schreef, werd in 1681 of 1682 te *Schleiz* geboren, en was in zijne jeugd apothekers-bediende te *Berlijn*. Door onvermoeide scheikundige proeven, om de goudmaakkunst te vinden, ontdekte hij de vervaardiging van het Saksische porselein, hetwelk later eene milde bron van rijkdom opleverde. Hij stierf, na een avontuurlijk leven, den 13 Maart 1719 te *Meissen*.

(K. A. ENGELHARDT, JOHANN FRIEDRICH BÜTTIGER, *Erfinder des sächsischen Porzellans*).

BOUFFLERS, (LOUIS FRANÇOIS, hertog van), een uitstekend Fransch veldheer, werd in 1644 geboren. Hij diende met roem onder CREQUI en TURENNE, ver-eeuwigde zich door zijne verdediging van *Rijssel* (1708) en zijnen aftogt na den slag van *Malplaquet*. BOUFFLERS overleed in 1741. Hij was niet minder opmerkenswaardig door zijne edelmoedigheid, regtschapenheid en zedigheid, dan door zijne militaire talenten.

(*Nouvelle Biographie classique*).

BOUGAINVILLE, (LOUIS ANTOINE DE), werd den 11 November 1729 te *Parijs* geboren, en studeerde aan de universiteit dezer hoofdstad in de regten. Hij had den meesten tijd aan de wiskunde besteed, en in plaats van als advocaat op te treden, nam hij dienst bij de *Mousquetaires noirs*, en gaf veertien dagen daarna een werk uit over de integraal-rekening. In *Canada* was hij aide-de-camp van MONTCALM, en betoonde bij onderscheidene krijgsover-drijven zoo veel dapperheid, dat hij tot den rang van kolonel opklom, en hem twee kanonnen werden vereerd. Ook als zeeman muntte hij uit. Hij volbragt in 1769 eene reis rondom de wereld, door welke hij de aardrijkskunde met vele nieuwe ontdekkingen verrijkte. Onder zijne matrozen ontdekte men eene vrouw, bare geheten; zij was schoon noch leelijk,

niet ouder dan zes of zeven en twintig jaren, en had altijd door haar zedig en zedelijk gedrag uitgemunt. BOUGAINVILLE gaf in 1772 het verhaal van zijne reis rondom de wereld in 't licht; hetzelfde is in het Engelsch, Hoog- en Nederduitsch vertaald. Schoon tot hooge militaire rangen, zoo ter zee als te land, opgeklommen, verliet hij in 1790 de krijgsmacht. Onder het keizerrijk werd hij senator en lid van het Instituut. Hij stierf den 31 Augustus 1811 te *Parijs*, in den gezegden ouderdom van twee en tachtig jaren.

(*Dictionnaire historique et bibliographique*; *Penny Cyclopaedia*).

BOUGUER, (PIERRE), werd den 16 Februarij 1698 te *Croisic*, in *Basse-Bretagne*, geboren. Zijn vader was aldaar professor in de hydrography, en onderwees hem in de wiskunde, waarin hij zulke groote vorderingen maakte, dat hij op den ouderdom van dertien jaren eenen professor beschaamd maakte. In 1727 behaalde hij den prijs bij de academie der wetenschappen, voor eene verhandeling over de beste wijze om schepen te bemasten. Hij werd met CONDAMINE en eenige Fransche en Spaansche commissarissen naar *Peru* gezonden, om eene graadmeting onder den evennachtcirkel te bewerkstelligen. Hij vertrok in Mei 1735 derwaarts, en bleef aldaar tot 1743. Het moeilijkste gedeelte dezer graadmeting kwam voornamelijk op BOUGUER aan. Men had tegen groote bezwaren te kampen. De inwoners des lands beschouwden hen als ketters of toovenaars, die goudmijnen wilden opsporen. De chirurgijn der expeditie werd vermoord. Het land zelf was moeilijk en gevaarlijk, en al deze hinderpalen vermeerderden nog door den naijver tusschen de Fransche en Spaansche commissarissen, zoowel als tusschen BOUGUER en LA CONDAMINE. BOUGUER, die gevoelde dat hij de voornaamste toevlugt der expeditie was, vermoedde dat CONDAMINE zich een onverdiend aandeel der verdienste wilde toeëigenen. Deze naijver was echter aan de zaak eerder voor- dan nadeelig. BOUGUER, LA CONDAMINE en de Spanjaarden GEORGE JUAN en ANTONIO DE ULLOA gingen nu elk afzonderlijk te werk, en de weinig verschillende uitkomst hunner berekeningen, gaf een gunstig denkbeeld harer naauwkeurigheid, als slechts op het geheel een vijf duizendste deel met elkander verschillende.

BOUGUER is de uitvinder van den Heliometer, waarmede hij de schijnbare middellijn der zon afmat. Naderhand werd BOUGUER gebruikt om de graadmeting van DOMINIC CASSINI tusschen *Parijs* en *Amiens* naauw-

keurig te onderzoeken. Hij deed zulks in gemeenschap met CASSINI DE THURY, CAMUS en PINGRÉ. De uitkomst daarvan werd in 1757 publiek gemaakt. BOUGUER stierf den 15 Augustus 1758. Zijne voornaamste werken zijn: *La construction du navire*, *Traité d'optique* en *La manœuvre des vaisseaux*. Onder de nuttige wetenschappelijke mannen bekleedt BOUGUER eene eerste plaats.

(*Biographie universelle*).

BOUHOURS, (DOMINIQUE), werd in 1628 te *Parijs* geboren. Hij studeerde aan het collegie van *Clermont*, en werd op zestienjarigen ouderdom in de orde der Jezuiten opgenomen. Hij was de opvoeder der jonge prinsen DE LONGUEVILLE en naderhand van den markies DE SEIGNELAY, zoon van den vermaarden staatsdienaar COLBERT, die behagen had gevonden in zijne *Remarques et doutes sur la langue française*, en *Les Entretiens d'Ariste et d'Eugène*, 1671. In het laatste werk komt eene voor den nationalen trots der Duitschers hoogst ergerlijke vraag voor, of het mogelijk is dat een Duitscher een man van vernuft zij. Deze geschriften bragten eenen zwerm van recensenten in beweging, die om strijd BOUHOURS vinnig hekelden; BAILLET daarentegen verzekerde, dat weinigen BOUHOURS in stijl en uitdrukking overtroffen. Hij stierf in *Frankrijks* hoofdstad den 27 Mei 1732, in den ouderdom van vier en zeventig jaren.

(BARBIER D'AUCCOUR, *Les sentimens de Cléante*; LA HARPE, *Cours de littérature*).

BOUILLON, (GODFRIED VAN), was de oudste zoon van GUSTAVUS II, graaf van *Boulogne*, (een' nakomeling in de vrouwelijke linie van KAREL den Grooten), en van IDA, zuster van GODFRIED den Bultenaar, hertog van *Neder-Lotharingen*. De dag zijner geboorte wordt niet opgegeven, doch het huwelijk zijner ouders had plaats in December 1059. In zijne jeugd voerde hij den rijksstandaard in dienst van keizer HENDRIK IV. In den slag van *Merseberg*, den 20 October 1081, hieuw hij RUDOLF, die naar de keizerlijke kroon stond, de regterhand af. RUDOLF stierf den volgende dag aan de gevolgen dezer wond. GODFRIED verkreeg den titel van hertog, en was onder de eersten, die bij eenen storm op de stad *Rome* de wallen beklom. Men wil dat hij, uit wroeging van de muren der heilige stad in het Westen geschonden te hebben, de gelofte deed, om den kruistogt bij te wonen, die bestemd was, om de nog heiliger stad in het Oosten uit de handen der Sarracenen te rukken. Zijne krijgsbekwaamheden, zijne doorluchtige afkomst en de algemeene hooge achting voor

zijne godsvrucht en dapperheid, verschaften hem spoedig het opperbevel over 80,000 voetknechten en 10,000 ruiters. Dit leger verzamelde zich aan de oevers van de *Maas* en de *Moezel*, en van daar trok hij door *Duitschland*, *Bohemen* en *Hongarij*. Bij elke ontmoeting den vijand verdrijvende, baande hij zich spoedig eenen weg naar *Klein-Azië*. *Antiochië* bezweek na een hardnekkig beleg. Onder de wonderen van dapperheid, welke de beschrijvers der kruistogten zoo gaarne van hunne helden verhalen, wordt vermeld, dat GODFRIED, gedurende deze belegering, een' *Sarraceen* van den linkerschouder tot de regterheup doorhieuw, en dat het hoofd en de eene helft van den romp des ongeloofigen in de rivier *Orontes* stortten, terwijl de zittende helft de stad te paard inreed. Den 15 Julij 1099 bemagtigde GODFRIED stormenderhand de stad *Jeruzalem*, en werd door de eenparige stem van het Christen-leger tot koning van *Jeruzalem* uitgeroepen; doch hij weigerde dien titel, en noemde zich liever Verdediger en Baron van het Heilige Graf, zeggende, dat hij geene gouden kroon wilde dragen daar waar de Verlosser met doornen was gekroond geworden. Den 12 Augustus 1099 behaalde hij op den sultan van *Egypte*, bij *Ascalon*, op nieuw eene zegepraal, die duizenden ongeloofigen het leven kostte. Met hulp en medewerking van eenige regtsgeleerde bedevaartgangers, stelde hij een wetboek te zamen, *Les Assises de Jérusalem*, hetwelk voor dien tijd verdienstelijk mag geheeten worden. GODFRIED stierf in het jaar 1100, na eene regering, die veel te kortstondig was voor den roem en het geluk van zijn nieuw opgericht koninkrijk. Zijne deugden en talenten zijn met levendige kleuren geschilderd in *Tasso's* heldendicht: *het Verloste Jeruzalem*. De geschiedschrijvers, die in andere punten van GODFRIED's levensgeschiedenis met elkander verschillen, stemmen allen met den lof des dichters volkomen overeen.

(*Le Plutarque des Pays-Bas*).

BOULAINVILLIERS, (HENRY DE), graaf van *St. Saire*, in *Normandië*, werd den 21 October 1658 geboren in de plaats waarvan hij zijnen erfelijken titel ontleende. Hij heeft onderscheidene geschiedkundige werken geschreven. De president *HÉNAULT* verklaart hem *ni bon critique, ni bon publiciste*, doch *MONTESQUIEU* en *VOLTARE* vellen over hem een gunstiger oordeel. *BOULAINVILLIERS* dweept met de tijden, toen allerwegen het leenstelsel heerschte, hetwelk hij als de gouden eeuw van het monarchaal beginsel beschouwde. Hij schreef *Mémoires sur l'ancien gouvernement de*

France; Histoire de France; L'histoire de la pairie; L'histoire des Arabes et de Mahomet, enz. Al deze werken zijn in 't licht verschenen na zijnen dood, die den 23 Januarij 1722 voorviel. *LANGUET DU FRESNOY* heeft negen jaren later den druk bezorgd van een handschrift van *BOULAINVILLIERS*, hetwelk ten titel voert: *Réutation des erreurs de BÉNOÎT DE SPINOSA*, par M. DE FÉNELON, archevêque de cambray, par le père LOUIS BÉNÉDICTIN et par M. le comte de BOULAINVILLIERS; avec la vie de SPINOSA, écrite par JEAN COLERUS, ministre de l'église luthérienne à la Haye, augmentée de beaucoup de particularités tirées d'une vie manuscrite de ce philosophe faite par un de ses amis (LUCAS, een' geneesheer) Brussel, 1731, 8vo. Dit werk, hetwelk men, volgens den titel, voor eene wederlegging van *SPINOSA* zou houden, is echter eene verdediging van het materialismus van dezen wijsgeer.

(*Penny Cyclopaedia*).

BOULTON, (MATTHEW), werd den 3 September 1728 te *Birmingham* geboren, waar zijn vader eene fabriek had van ijzerwaren, en wiens dood hem in het bezit liet van een aanzienlijk vermogen. Ten einde aan zijne zaken eene grootere uitgebreidheid te geven, kocht hij te *Soho*, twee mijlen van *Birmingham*, vele heigronden aan, waarop hij een ruim woonhuis en eene reeks van werkplaatsen voor duizend arbeiders liet bouwen. Weldra was deze barre woeste streek in een aangenaam oord herschapen. In 1769 vereenigde hij zich met *JAMES WATT*, die een octrooi voor eenige verbeteringen aan stoommachines had verkregen. Nu werden de fabriekwaren van *Soho* weldra om hare voortreffelijkheid beroemd. Een muntmolen, welke acht werktuigen in beweging bracht, stempelde voor de Oostindische Compagnie, in één uur, van 30,000 tot 40,000 muntstukken, die uitstekend fraai waren. De vereenigde krachten der beide deelgenooten gaven aan de kunstvijlt der Britten eenen vooruitgang, welke sedert dien tijd nog immer toeneemt (1). *Mr. BOULTON* stierf den 17 Augustus 1809, in den ouderdom van een en tachtig jaren. Zijn stoffelijk overschot werd door vele duizenden naar het graf begeleid,

(1) Men oordeele:

In de *Penny Cyclopaedia*, (zegt de heer A. C. OUBENANS in zijn prospectus: *Beknopte geschiedenis van de voornaamste uitvindingen en ontdekkingen*), leest men het volgende: «Tegenwoordig, Julij 1838, zijn «er te *Nottingham* kousenframes of weefgetouwen «ten toon gesteld en in werking gebracht, met eene «kringvormige beweging, waardoor twaalf kousen «tegelijk door één man, met behulp van een' jon- «gen, gemaakt kunnen worden!»

aan welke gedenkpenningen werden uitgegeeld, waarop den ouderdom en den sterfdag des overledenen vermeld stonden. Het lijk werd door de oudste werklieden naar het graf gedragen, en omtrent vijf honderd personen, tot de fabriek-inrigtingen van *Soho* behorende, volgden den optogt. *Mr. Boulton* liet eenen zoon na, aan wien de *Soho-fabrieken* thans behooren.

(*Philosophy of manufactures*).

BOURBON, (**CHARLES**, hertog van), zoon van den graaf van *Montpensier*, werd den 17 Februarij 1489 geboren, en op den ouderdom van zes en twintig jaren door *FRANS I* tot connetable verheven. Hij legde in den slag van *Marignan* groote dapperheid aan den dag, en droeg veel bij tot de overwinning. Schoon hij *FRANS I* bij voortduring de belangrijkste diensten bewees, viel hij in haat bij *LOUISE*, 's konings moeder, wier liefde hij met verontwaardiging had afgewezen. Door aantoking dezer vorstin had *BOURBON* velerlei onaangenaamheden te verduren, en meermalen hoorde men hem het antwoord eens hovelingen van *KAREL VII* herhalen, die gevraagd wordende of er iets ter wereld in staat was, hem in zijne getrouwheid aan den koning te doen wankelen, zeide: «Neen sire! neen! zelfs niet het aanbod van drie koninkrijken zoo als dat van «uwe majesteit; maar eene belediging.» *BOURBON* trad eindelijk met keizer *KAREL V* in heimelijke briefwisseling, en ontvlugtte *Frankrijk*. *KAREL* benoemde hem tot luitenant-generaal in *Italië*, doch liet hem door verspieters gadeslaan. In 1525 behaalde *BOURBON* op *FRANS I* bij *Pavia* eene beslissende zegepraal. Het Fransche leger werd geheel verslagen, de generaal *BONNIVET*, *BOURBON*'s bitterste vijand, gedood, en *FRANS I* gevangen genomen. Twee jaren later (den 5 Mei 1527) sneuvelde *BOURBON* bij het bestormen der stad *Rome*, welker muren hij het eerst beklommen had. *BOURBON* werd voor een' der schoonste mannen van zijnen tijd gehouden; hij was een voorbeeldig echtgenoot, en vrij van de schandelijke losbandigheid zijner eeuw.

(*Histoire des Bourbons; Mémoire et recueil de l'origine, alliances, et succession de la famille royale de Bourbon, branche de la maison de France*).

BOURCHIER of **BOURGCHIER**, (**THOMAS**), aartsbisschop van *Canterbury*, onder de regering van *HENDRIK VI*, *EDUARD IV*, *EDUARD V*, *RICHARD III* en *HENDRIK VII*, was de zoon van *GUILLAUME BOURCHIER*, graaf van *Eu*, in *Normandië*, bij *ANNA*, dochter van *THOMAS WOODSTOCK*, zesden zoon van *EDUARD III*. *BOURCHIER* studeerde te *Oxford*,

werd kanselier van deze hoogeschool en vervolgens bisschop van *Worcester* en van *Ely*, en in 1454 aartsbisschop van *Canterbury*. Later werd hij kardinaal en lord-kanselier. Hij stierf den 30 Maart 1486 in zijn paleis te *Knowle*, bij *Sevenoaks*, en werd te *Canterbury* begraven, waar zijne grafstede aan de noordzijde van het koor bij het hoog-altaar nog aanwezig is. *BOURCHIER* was een der voornaamste personen, door wier bemoeijingen de druk-kunst in *Engeland* werd ingevoerd. En het zal onzen lezers niet onbekend zijn, dat de aartsbisschoppen van *Canterbury* en *York*, alsmede de bisschop van *Durham*, oudtijds het voorregt hadden om geld te munten. Op een' halven groot van *EDUARD IV* te *Canterbury*, gedurende *BOURCHIER*'s opper-kerkvoogdij, geslagen, ziet men het familie-wapen, den *Bourchier-strik*, onder 's konings beeldenis. Dit was door alle schrijvers over de Engelsche munten onopgemerkt gebleven.

WHARTON's Anglia Sacra; BENTHAM's Hist. of Ely; Biogr. Brit.).

BOURDALOUE, (**LOUIS**), werd den 20 Augustus 1632 te *Bourges* geboren, en trad den 30 November 1648 in de orde der *Jezuïten*. De roem welken hij verwierf door zijne kanselwelsprekendheid, bewoog zijne superieuren, om hem naar *Parijs* te zenden, waar hij terstond de algemeene goedkeuring wegdroeg, en de lievelings-prediker werd van *LODEWIK XIV*, die hem naar *Languedoc* zond, om de Protestanten te bekeeren. Hij kweekt zich van dezen moeilijken last op eene menschlievende en verdraagzame wijze. De laatste jaren zijns levens besteedde hij in het bezoeken van zieken en gevangenen, en in andere werken van liefdadigheid. Te regt heeft men aangemerkt, dat zijne daden nog welsprekender waren dan zijne woorden. Hij stierf, algemeen betreurd, den 13 Mei 1704. Zijne leerredenen zijn menigmaal herdrukt, en bestaan uit zestien deelen. Zij munten meer uit door gezonde redenering en theologische geleerdheid, dan in krachtige welsprekendheid. Men heeft oordeelkundig aangemerkt, dat *BOSSUET* verheven is door verheffing, *BOURDALOUE* door diepte van gedachten.

(*Mad. DE PRINGY, Vie de LOUIS BOURDALOUE*).

BOURDON, (**SÉBASTIEN**), een der beste Fransche landschapschilders, werd in 1616 te *Montpellier* geboren. Zijn vader was een glasschilder, en onderwees hem in de beginselen zijner kunst. Vervolgens oefende hij zich te *Parijs* en vooral in *Rome*, waar hij de vriend werd van *CLAUDE LORRAINE*. Naar *Frankrijk* terug

gekeerd, werd hij in zijne werkzaamheden gestoord door den uitgebroken burgeroorlog, weshalve hij zich in 1652 naar *Zweden* begaf. CRISTINA, die destijds regeerde, benoemde hem tot haren hofschilder. In deze betrekking schilderde hij onderscheidene fraaije stukken, en onder deze zijne vorstelijke beschermster te paard. Terwijl hij hiermede bezig was, kwam de koningin hem uitnoodigen, om eenige schilderstukken, die aan haren vader hadden toebehoord, te bezichtigen. BOURDON sprak met lof over deze verzameling, vooral roemde hij eenige stukken van CORREGGIO. Zijne edelmoedige beschermster bood hem terstond deze stukken ten geschenke aan; doch de schilder, niet minder edelmoedig, sloeg dit aanbod af, zeggende dat zij onder de fraaiste van *Europa* behoorden, en de koningin deze wonderen der kunst moest behouden. Onder de fraaiste voortbrengselen van het genie van dezen voortreffelijken kunstenaar, rekent men een dood Christus-beeld en de overspelige vrouw. Het schijnt echter dat BOURDON geen vermogen bijeen verzamelde; want toen hij eens zijne geboortestad bezocht, maakte een kleermaker, die zijn talent bewonderde, hem een pak klederen, met eenen rooden kap, en zond hem dit door middel van een' anderen schilder, als een bewijs zijner bijzondere achting. BOURDON schilderde hierop een portret van zich zelve in deze nieuwe kleeding, met zijn' vriend den brenger aan zijne zijde. Dit stuk voldeed BOURDON zoo zeer, dat hij het voor zich zelve behield, en den milddadigen, kunstlievend den kleermaker daarvan eene kopij zond. BOURDON stierf in 1671 te *Parijs*, in den ouderdom van vijf en vijftig jaren. Hij had verscheidene dochters, die in het miniatuur-schilderen hebben uitgemaakt. Onder zijne leerlingen telt men GUILLEROT, M. en F. VAUROSE en NICOLAS LOIR. BOURDON werkte zoo gemakkelijk en met zoo veel spoed, dat hij op eenen enkelen dag twaalf koppen naar de natuur afwerkte, welke onder zijne beste voortbrengselen worden gerekend.

(D'ARGENVILLE; DE PILES, *Vies des peintres*).

BOURIGNON, (ANTOINETTE), was eene vermaarde dweepster en de dochter van een' Rijsselsch koopman. Zij werd in 1616 geboren, en was zoo afzigtelijk leelijk, dat er een familieraad gehouden werd, om te beslissen, of dit monsterkind niet als misgeboorte moest gesmoord worden. Zij ontkwam dit lot, doch bleef een voorwerp van afkeer. Zij bragt alzoo hare kindscheit als eene verstooteling in

cenzaamheid door, en de eerste boeken, welke haar bij toeval in handen kwamen, waren de *Levens der eerste Christenen* en mystieke geschriften. Hierdoor verkreeg haar geest die overhelling naar het geheimzinnige en bovennatuurlijke, waardoor haar leven zich kenmerkte. Men heeft verzekerd, dat haar godsdienst-ijver zich zoo vroegtijdig openbaarde, dat zij, op den ouderdom van vier jaren, *Rijssel* wilde verlaten, wijl het onevangelisch leven der stedelingen haar tegenstond. Daar intusschen ANTOINETTE eene rijke erfdochter was, zag men hare misaaktheid over het hoofd, en onderscheidene jongelingen maakten haar hun hof. En toen zij den ouderdom van twintig jaren bereikt had, verkreeg een harer minnaars de toestemming harer ouders. Doch de geestdrijfter had de gelofte gedaan maagd te sterven, en ontvlugtte op den dag zelve, dat het huwelijk zou voltrokken worden, het ouderlijke huis in mansgewaad. Zij begaf zich naar een klooster, waar zij weldra proselieten begon te maken, en zoo vele nonnen tot hare dweepertijen overhaalde, dat de biechtvader van dit klooster werkte, dat zij niet alleen uit het klooster, maar zelfs uit de stad verdreven werd. ANTOINETTE zwierf nu door *Frankrijk*, *Nederland* en *Denemarken*, overal bekeerlingen makende, en levende van haren handenarbeid tot het jaar 1648, toen zij erfgenaam werd van de aanzienlijke nalatenschap harer ouders. Nu werd zij te *Rijssel* tot bestuurster van een hospitaal aangesteld, maar weldra door de politie ter stad uitgezet, omdat de leerbegrippen, welke zij verkondigde, onrust en wanorde baarden. Zij hervatte nu weder hare omzwervingen. Omstreeks dezen tijd werd zij op nieuw door minnaren bestormd, van welke er twee zoo dringend werden, dat deze haar dreigden te vermoorden, indien zij hun hare hand bleef weigeren. Zij wendde zich tot de politie om bescherming, die haar huis door twee dienaren liet bewaken. Zij stierf den 30 October 1680 te *Franker*, en liet hare goederen na aan het Rijsselsche hospitaal, waarover zij in vroegere dagen het bestuur gevoerd had.

ANTOINETTE BOURIGNON verkeerde in het denkbeeld, dat de ware kerk was uitgestorven, en God haar geroepen had, om de kerk te herstellen. Zij wilde geene openbare godsdienst, wijl, volgens haar, de godsverering eigenlijk inwendig behoorde te zijn. Hare leerbegrippen waren uiterst overdreven en mystiek, en zij vorderde van hare discipelen eenen onbereikbaren trap van volmaaktheid. Zij

bezat eene hooge mate van welsprekendheid, en was ongemeen werkzaam, schrijvende twee en twintig dikke boekdeelen, waarvan de meeste op eene bijzondere pers werden gedrukt, welke zij te dien einde overal meêvoerde. Na haren dood schreef POIRET, een mystiek protestantsch godgeleerde en aanhanger der Cartesiaansche wijsbegeerte, haar leven, en bragt hare leerbegrippen, zoo goed mogelijk, tot een regelmatig stelsel.

(CHALMERS's *Biographical dictionary*; *Biograph. Univ.*; *Woordenboek der Zamenleving*.)

BOURSAULT, (EDMÉ), een Fransch tooneeldichter, werd in October 1638 te Muci l'Evêque, in Bourgondië, geboren. Zijn vader, een officier van losbandige leefwijze, verzuimde opzettelijk zijne opvoeding, niet willende dat zijn zoon hem in beschaving en verstandsontwikkeling zoude overtreffen. Door eigene vlijt gelukte het den jongen BOURSAULT de Fransche taal zóó grondig te leeren, dat hij in staat was als schrijver op te treden. Hij vervaardigde verscheidene tooneelstukken, waaronder uitmunten *Esopé à la ville* en *Esopé à la cour*. Zijn tijdschrift *La musée enjouée* werd onderdrukt, omdat er eenige boosaardige dichtregelen in voorkwamen tegen prins WILLEM III, met wien LODEWIJK XIV destijds vredesonderhandelingen had aangeknoopt. De treurspelen en romans van BOURSAULT zijn thans vergeten; doch zijne *lettres à Babet* worden nog met genoegen doorgebladerd. BOURSAULT overleed den 15 September 1701 te Montluçon, in den ouderdom van drie en zestig jaren.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*.)

BOUTERWEK, (FRIEDRICH), een Duitsch bovennatuurkundige, professor in de zedekundige wijsbegeerte aan de hoogeschool te Göttingen, is vooral bekend door zijne *Geschichte der neuern Poesie und Bredsamkeit*. Hij werd den 15 April 1766 te Oker, eene ijzersmelterij niet ver van Goslar, geboren, en voltooide zijne studiën in de regten te Göttingen. Reeds vroegtijdig echter bekoorde hem de letterkunde; hij schreef verscheidene dichtstukken en den roman *Graaf Donamar*, welke eene goede schildering bevat van Duitsche zeden en gewoonten. Den ouderdom van vijf en twintig jaren bereikt hebbende, begreep hij, dat hij zich met ernstigere dingen moest bezig houden, en beoefende toen de bovennatuurkunde volgens KANT en JACOBI, welke destijds veel opgang maakte. In 1797 werd BOUTERWEK professor in de zedekundige wijsbegeerte te Göttingen. Met veel bekwaamheid ontvouwde hij, zoowel

in zijne voorlezingen als in zijne bovennatuurkundige geschriften, de leerstellingen van bovengenoemde wijsgeeren; doch zijn roem berust hoofdzakelijk op zijne *Geschiedenis der nieuwere Poëzij en Welsprekendheid*, in 12 deelen 8vo., in 1801 te Göttingen in 't licht verschenen. Dit werk bevat afzonderlijke beoordeelingen over de fraaije letteren in Italië, Spanje, Portugal, Frankrijk, Engeland en Duitschland, sedert de herleving der letteren tot op het einde der achttiende eeuw, en wordt voor het beste werk gehouden, dat Duitschland in dit vak heeft opgeleverd. Professor BOUTERWEK stierf den 8 Augustus 1828.

(*Conversations-Lexicon*.)

BOYCE, (WILLIAM), een Engelsch componist, in 1710 te Londen geboren. Hij oefende zich in de muziek onder Dr. GREENE, toen organist der hoofdkerk. Niettegenstaande hij het ongeluk had in zijne jeugd doof te worden, werd hij een uitstekend toonkunstenaar. Hij werd organist en componist van Zijne Majesteit, en vervaardigde eenige muziekstukken, die in Engeland nog op prijs worden gesteld. Onder zijne uitgegevene werken telt men den Grooten Koorzang, *Lord, thou hast been our refuge*. Hij stierf in 1779, en werd met groote plegtigheid in de St. Pauls Kerk begraven. Vele aanzienlijke personen, en alle voornamen toonkunstenaren van Londen, volgden het lijk.

(*The British Orpheus*; *Lyra Britannica*; *The Vocal Musical Mask*.)

BOYER, (ABEL), een Fransch Hugenoot, in 1664 te Castres geboren. Bij de herroeping van het edict van Nantes, verliet hij Frankryk en zette zich te Londen neder. Hij overleed aldaar in het jaar 1729. BOYER heeft verscheidene nuttige werken uitgegeven, onder welke de *Staatkundige toestand van Europa*; *Geschiedenis van koning WILLEM*, en *Jaarboeken van koningin ANNA*; maar het meest is BOYER bekend door zijn Fransch-Engelsch Woordenboek en eene dergelijke spraakkunst.

(*Dictionary of Biography*.)

BOYLE, (ROBERT), een wijsgeer, die met BACON en NEWTON in gelijken rang staat, was de zevende zoon van den beroemden graaf van Cork, en werd den 26 Januarij 1626 te Lismore in Ierland geboren, in hetzelfde jaar dat BACON stierf. Hij zelf zegt, dat zijne geboorte en zijn stand zoo geheel met zijne neiging overeenkwamen, dat, bijaldien de keus daaroemtrent aan hem had gestaan, hij in Gods bedoeling niet de minste verandering zou gemaakt hebben. Zijn vader had een' grooten afkeer van eene weekelijke op-

voeding, en kon niet verdragen, dat sommige ouders hunne kinderen beschouwen als van suiker en boter, en hun niet aan zon of regen durven blootstellen. BOYLE ontving dus eene mannelijke opvoeding, en ontwikkelde gelukkig. Het eerste onderwijs ontving hij te *Eton*, vervolgens genoot hij privaat-onderwijs, en later bezocht hij de hoogeschool van *Geneve*. Na volbrachte studiën, deed hij eene reis naar *Italië*, en keerde over *Frankrijk* naar *Engeland* terug, waar hij zich geheel aan de wetenschappen toewijdde, inzonderheid aan de natuurlijke wijsbegeerte en de scheikunde. Tot aan zijnen dood zette hij zijne wetenschappelijke onderzoekingen voort. Hij was een der eerste leden van de Koninklijke Maatschappij, doch weigerde de waardigheid van president, gelijk die van curator van *Eton-Collegie*. Ook de godgeleerdheid was het voorwerp zijner beoefening; hij schreef onderscheidene zedekundige en godsdienstige werken, en bestemde eene somme gelds tot eene instelling ter verdediging der natuurlijke en geopenbaarde godsdienst, waaraan men de schoone leerrede van SAMUEL CLARKE, over het bestaan van God, te danken heeft. De proefondervindelijke natuurkunde is aan BOYLE veel verplicht; hij maakte bij zijne studiën het eerst gebruik van de luchtpomp, door OTTO VAN GUERICKE, burgemeester van *Maagdenburg*, uitgevonden, en baande den weg tot menige ontdekking van lateren tijd. «Hij was een vijand van alle stelsels, en erkende in de stof geene andere dan bloot werktuigelijke eigenschappen; aan hem heeft men de eerste juiste kennis te danken van de opslorpingen der lucht bij verkalkingen en verbrandingen, en van de vermeerdering des gewigts der metaalkalken.» Als mensch verdiende BOYLE de hoogste achting; hij was zachtvaardig en minzaam, godvruchtig, nederig en liefdadig. BOYLE is nimmer gehuwd geweest. In eenen brief aan zijne nicht Lady BARRIMORE, wegens een gerucht, dat hij in het huwelijk zou treden, zegt hij: «Gij hebt voorzeker wel gelijk, mevrouw! om geen geloof te slaan aan een huwelik, dat door geen priester dan de faam wordt bekrachtigd en aan den gewaanden bruidegom onbekend is.» BOYLE stierf den 30 December 1691. Zijne talrijke werken zijn in vijf deelen folio en ook in zes deelen kwarto bijeenverzameld.

(The works of the hon. ROBERT BOYLE, in five volumes, to which is prefixed a life of the author).

BOZZARIS, (MARCOS), een der wak-

kere verdedigers der Grieksche vrijheid, werd in 1780 in *Albanië*, in het gebergte van *Suli*, geboren. Bij het eindigen van den oorlog van ALI, pacha van *Jannina*, tegen de Sulioten, vloden BOZZARIS en zijn vader naar *Parcha*, van waar zij naar de Ionische eilanden overstaken, die destijds onder de bescherming stonden van *Rusland*. In 1820, toen de oorlog tusschen den sultan en ALI uitbrak, boden 800 Sulioten, die zich nog op de Ionische eilanden bevonden, hunne dienst den Ottomannischen admiraal tegen hunnen ouden vijand aan. Weldra echter reden hebbende, om zich over de Turken te beklagen, gingen zij tot den pacha over, die hun eer en voordeel beloofde, en hen in het bezit hunner bergen stelde. De Sulioten streden nu, onder de aanvoering van BOZZARIS, met hunne gewone dapperheid, en hunne gelederen groeiden weldra tot 3000 strijdbare mannen aan. Met deze krijgsmagt behaalde BOZZARIS verscheidene voordeelen op de Turken. Toen in de maand Februarij 1822 *Jannina* bezweken was en ALI gedood, zetteden de Sulioten den oorlog op hunne eigene hand voort, en versloegen KHOUSSCHID in hun gebergte. Zoodra de Grieken de vaan der vrijheid opstaken, omhelsde hij vuriglijk de zaak zijns vaderlands, en werd tot Stratarch van *West-Griekenland* benoemd. De Turken met een talrijk leger in *Etolie* gevallen zijnde, gevoelde BOZZARIS meer dan iemand, dat van het behoud van *Missolonghi* veel afhing. Deze stad onvoorbereid zijnde om een regelmatig beleg door te staan, besloot hij den vijand te gemoet te trekken. Hij verliet *Missolonghi* met ongeveer 1200 man, onder welke zich 800 Sulioten bevonden, en wist zijnen krijgslieden die zelfopoffering in te boezemen, welke hem zelven bezielde. Den 23 Augustus 1823 bereikte hij *Kerpenisi*, waar de voorhoede der Albanezen, bestaande uit 4000 Mirditen, onder JELEDEEN BEY, verschanst lag. BOZZARIS hield krijgsraad met zijne officieren, waarin besloten werd, den volgende nacht de vijandelijke legerplaats te overrompelen. De Sulioten naderden in alle stilte, en richtten onder den vijand een verschrikkelijk bloedbad aan. BOZZARIS ontving, aan het hoofd zijns volks, een schot in de lendenen en kort daarop in het aangezicht; hij viel en stierf. De Sulioten trokken nu af, het lijk van hunnen stoutmoedigen bevelhebber medevoerende, dat met groote statelijkheid te *Missolonghi* ter aarde werd besteld. Het gouvernement van *Griekenland* van deze gebeurtenis onderrigt, vaardigde een decreet uit, waarin

MARCOS BOZZARIS de LEONIDAS van *Nieuw-Griekenland* genoemd werd.

(GARDON's *History of the Greek revolution*).

BRACCIOLINI, (POGGIO), zoon van GUCCIO BRACCIOLINI, een' ambtschrijver, werd in 1380 te *Terranuova*, op het Florentijnsch grondgebied, geboren. Hij leerde Latijn, onder GIOVANNI DA RAVENNA, een' leerling van PÉTRARCA, en later Grieksch, onder CHRYPOLARAS, een' geleerd Byzantijnsch uitgewekene. Omtrent den jare 1402 ging POGGIO naar *Rome*, waar BONIFACIUS IX hem in de kanselarij gebruikte als apostolisch secretaris, ofschrijver der pausselijke brieven. BONIFACIUS in October 1404 gestorven zijnde, bevestigde zijn opvolger, INNOCENTIUS VII, POGGIO in deze betrekking, welke hij bijkans eene halve eeuw, onder acht volgende paussen behield. In 1414 vergezelde hij paus JOHANNES XXIII naar de kerkvergadering van *Constans*, waar hij zich oefende in het Hebreewsch. Op zijne togtjes in den omtrek, bezocht hij de abdij van *St. Gall* en andere kloosters, en vond aldaar de handschriften van onderscheidene klassieke werken, die men reeds verloren achtte, of van welke slechts gebrekkige afschriften bestonden. Hij beklagt zich, even als vroeger BOCCACCIO, over de monniken, die de letterkundige schatten geheel veronachtzaamden, en in kelders en onderaardsche gaten lieten verrotten. Poggio kocht deze handschriften, of schreef ze af, of maakte ze bekend aan personen, meer vermogend dan hij zelf. Terwijl POGGIO zich te *Constans* bevond, was hij getuige van de regtspleging en het verbranden van JERONIMUS VAN PRAAG. Hij geeft eene levendige beschrijving van deze droevige gebeurtenis in eenen brief aan zijnen vriend LEONARDO BRUNI, die hem waarschuwde aan zijn medelijden niet openlijk den ruimen teugel te vieren. In 1417 bezocht POGGIO *Engeland*. Zijne beschrijving van de zeden en gewoonten der Engelschen van dien tijd is niet zeer vleijend. Hij zegt, dat zij meer hielden van de genoegens der tafel dan die der letteren, en dat de weinigen, die de letterkunde beoefenden, meer bedreven waren in haarkloverijen dan in wetenschappelijke kennis. In 1435 trad POGGIO in het huwelijk met SELVAGGIA, uit het geslacht van BUONDELMONTE van *Florence*, eene jeugdige schoone dame, met welke hij gelukkig leefde. Vóórdat hij dit huwelijk aanging, schreef hij eene zamenpraak over de vraag: *An seni sit uxor ducenda? Is het een' bejaard man geoorloofd eene vrouw te nemen?* Van dien tijd af verbeterde POGGIO zijne leefwijze,

welke vroeger wel wat te wenschen overliet. Hij stierf in 1459 te *Florence*, en ligt aldaar begraven in de kerk van *Santa Croce*, digt bij zijnen vriend LEONARDO BRUNI. In den Dom of de hoofdkerk vindt men voor hem een standbeeld opgericht, door den beeldhouwer DONATELLI vervaardigd.

POGGIO was een der geleerdste mannen van zijnen tijd, die het meest tot de herleving der letteren heeft bijgedragen. De werken van POGGIO, in eenen vloeijenden, welsprekenden Latijnschen stijl geschreven, zijn nimmer in allen deele bijeenverzameld. De Bazelsche uitgave, POGGIO *Opera*, 1538, mist er verscheidene, en heeft vele drukfouten. POGGIO's *Facetiae*, eene verzameling van luimige anecdoten en kwinklagen, zijn menigmaal herdrukt. Zijne *Historiae Florentinae*, welke het tijdvak van 1350 tot 1455 behandelen, zijn zeer belangrijk, doch niet geheel onpartijdig.

(SHEPHERD's *Life of POGGIO*).

BRADLEY, (JAMES), een groot wis- en sterrekundige, werd (waarschijnlijk in de maand Maart, 1692—3) te *Sherbourn*, in het graafschap *Gloucester*, geboren. Door veelvuldigen omgang met zijnen oom JAMES ROUND, bekend door zijne opmerkingen over de komeet van 1680, kreeg BRADLEY lust om de sterrekunde te beoefenen. Ofschoon tot de predikdienst opgeleid, welke hij ook eenigen tijd waarnam, legde hij zijn ambt neder, ten einde zich geheel aan de sterrekunde te wijden. In 1721 werd hij bij het collegie van *Savile te Oxford*, hoogleeraar in de sterrekunde, en vereeuwigde weldra zijnen naam door vele belangrijke waarnemingen en ontdekkingen. In 1727 maakte hij zijne schoone ontdekking van de *aterratie* (afwijking van het licht of de sterren) bekend. De oorzaak van dit verschijnsel, welke hij niet kon verklaren, werd door hem toevalliger wijze ontdekt. Op zekeren dag een zeilpartijtje op den *Theems* bijwonende, bevond hij zich in eene boot met eenen mast en wimpel in top. Het woei stevig, en men zeilde een' geruimen tijd op en neder. Dr. BRADLEY merkte op, dat telkens als de boot wendde, de wimpel een weinig keerde, alsof er eene kleine verandering in de rigting van den wind geweest ware. Hij merkte dit drie- of viermaal op, zonder er van te spreken. Eindelijk deelde hij deze opmerking aan de matrozen mede, zijne verwondering te kennen gevende, dat de wind zoo regelmatig zou veranderen, telkens als men wendde. De matrozen zeiden hem, dat de wind niet veranderd was, maar dat deze oogschijnlijke verandering

toe te schrijven was aan de rigting van de boot, en verzekerden hem, dat zulks altijd bij het wenden plaats had. Door dit verschijnsel uit de oorzaak na te sporen, namelijk de gezamenlijke beweging van de boot en den wind, was hij in staat om de oplossing van de afwijking der sterren te geven. Door deze ontdekking werd de naauwkeurigheid der sterrekundige waarnemingen zeer bevorderd. Rusteloos zette BRADLEY zijne navorschingen voort, om deze naauwkeurigheid meer en meer te bevorderen; hij toonde eindelijk aan, dat de afwijkingen, welke nog eenigermate in de verschillende bepalingen plaats vonden, verklaard konden worden, wanneer men aan de as der aarde eene geringe slingerende beweging toekende. Deze ontdekking, bekend onder den naam van *nutation* van de as der aarde, welke D'ALEMBERT uit de algemeene aantrekkingskracht verklaart, alsmede die van de *aberratie* der vaste sterren, hebben het mogelijk gemaakt, om de tafels van de bewegingen der hemelligchamen naauwkeurig te kunnen opmaken. Na den dood van HALLEY bekleedde BRADLEY den post van koninklijk astronoom aan de sterrewacht te *Greenwich*. Hij overleed den 13 Julij 1762 te *Chalford*, en werd te *Minchinhampton* ter aarde besteld. Men kan zeggen dat BRADLEY aan de sterrekunde eene andere gedaante heeft gegeven, «en het is eene eer voor de wetenschappen bij dit alles te kunnen zeggen, dat een man, die zoo veel voor haar deed, tevens bescheiden, welwillend, menschlievend, grootmoedig en onbaatzuchtig was.» Zijne talrijke en onschatbare waarnemingen, op de koninklijke sterrewacht gemaakt, zijn in 't licht verschenen, onder den titel van *Fundamenta Astronomiae pro Anno 1755, deducta ex observationibus viri incomparabilis JAMES BRADLEY*.

(*Penny Cyclopaedia*; NIEUWENHUIS, *Woor-denboek van kunsten en wetenschappen*).

BRADSHAW, (JOHN), bekend als president van het hoog-geregtshof voor hetwelk KAREL I., koning van Engeland, te regt stond. Hij werd in 1586 in *Cheshire*, uit een aanzienlijk geslacht geboren, studeerde vlijtig in de regten, en maakte als advocaat grooten opgang. Tot president gekozen van de regtbank, die den koning veroordeelde om onthoofd te worden, legde hij ongemeene standvastigheid en strengheid aan den dag. KAREL bij herhaling weigerende, om de bevoegdheid van het hof te erkennen, wendde BRADSHAW zich tot den ongelukkigen vorst, zeggende: «Sire! «dit is de derde maal, dat gij in het «openbaar het hof miskent, en hoont;

«maar waarlijk, Sire! 's menschen be-«doelingen moeten uit zijne daden blij-«ken; gij hebt uw doel met bloedige «letters door het geheele rijk geschre-«ven.» KAREL herhaalde meermalen, dat hij alléén aan God rekenschap zijner daden verschuldigd was, waarop BRADSHAW verklaarde, dat, daar het bleek, dat God, in zijne voorzienigheid, deze bewering beschaamde, het hof besloten had insgelijks te doen. BRADSHAW het noodlot-tige vonnis uitsprekende, haalde voorbeelden aan van onderscheidene koningen, die door hunne onderdanen waren ontroond en gevangen gezet, inzonderheid in het land van KARELS geboorte, waar van de honderd negen vorsten het meereendeel of ontroond was of wegens wanbestuur vervolgd; zelfs de eigene grootmoeder van den gevangene verdreven, en zijn vader, toen een kind, in hare plaats gekroond. Ook tegen CROMWELL gedroeg BRADSHAW zich fier, de belangen des volks boven die van den protector schattende. WHITELOCK spreekt van hem als van een' onverschrokken man, bedreven in zijn vak en geen vriend der monarchie. Hij stierf den 22 November 1659 aan de derdendaagsche koorts, welke hem een jaar lang gekweld had. Hij werd met groote statelijkheid in de Westminsterabdij ter aarde besteld, doch zijn lijk, na de herstelling van het koningschap, opgegraven, om met dat van CROMWELL en IRETON aan de galg ten toon gesteld te worden.

(MILTON's *Defensio secunda pro Populo Anglicano*; *Lives of the Regicides*).

BRADY, (NICHOLAS), een godgeleerde en dichter, den 28 October 1659 te *Bandon* in *Ierland* geboren. Hij studeerde te *Westminster*, *Oxford* en *Dublin*, bekwam in Engeland onderscheidene geestelijke waardigheden, onder anderen die van kapellaan van WILLEM III en koningin MARIA. Hij vertaalde de *Aeneids* van VIRGILIUS, en schreef een treurspel, getiteld: *de Schaking of de onschuldige bedriegers* (*The Rape or the innocent Impostors*). Ook heeft BRADY verscheidene bundels leerredenen uitgegeven; doch zijn roem berust vooral op zijn aandeel in de nieuwe psalmberijming, welke sedert bij de Engelsche kerk algemeen in gebruik is gekomen.

(*Dictionary of Biography*).

BRAHE (TYCHO DE), een der beroemdste astronomen, was de oudste en het tweede kind van OTTO DE BRAHE, en werd den 4 December 1546 te *Knudstorp* in *Schonen* geboren. Zijn vader had tien kinderen, onder welke het laatste sornia

DE BRAHE, zich onderscheidde, door hare bedrevenheid in de Latijnsche poëzij en de wiskunde. In 1559, op den ouderdom van dertien jaren, werd TYCHO naar de hoogeschool van *Kopenhagen* gezonden. Hier wekten de voorspellingen der sterrenwighchelaars, en vooral de algeheele zonsverduistering op den 21 Augustus 1560, welke naauwkeurig op den vooraf berekenden tijd inviel, in hooge mate zijne belangstelling. Nu begon hij de sfeer en de ephemeriden van STADIUS te beoefenen. Dit strookte echter niet met de inzigten zijner familie, en toen hij twee jaren daarna, onder het opzigt eens gouverneurs, zich op reis begaf, kreeg dezen uitdrukkelijken last, den jongeling bij uitsluiting bij de regtsgeleerdheid en staatswetenschappen te bepalen. Intusschen besteedde TYCHO heimelijk zijn geld aan astronomische instrumenten, en, terwijl zijn opvoeder sliep, bespiedde hij de hemellichten. Met behulp van eenen kleinen hemelbol, niet grooter dan eene vuist, zocht hij de sterren aan het uitspansel op; een houten cirkel diende hem om den afstand der sterren onderling te meten. In 1565 werd hij terug geroepen, en had vele spotterijen over zijne astronomische uitspanningen te verduren; doch zijn oom STENO moedigde hem aan, zijne lievelings-studiën voort te zetten. TYCHO verliet andermaal zijn vaderland, en begaf zich in 1566 naar *Wittenberg*, van waar hij door de pest naar *Rostock* werd verdreven. Hier geraakte hij met zekeren PASBERG, een' Deen gelijk hij zelf, aan een' openbaren feest-maaltijd in twist. De zaak werd door een tweegevecht beslist, waarbij TYCHO een goed gedeelte van zijnen neus verloor. Een tijdgenoot, door GASSENDI aangehaald, geeft te kennen, dat zij op deze wijs beslisten, wie der beide strijders de bekwaamste wiskunstenaar was. In het vervolg droeg TYCHO een' eigen gemaakten kunstneus van goud, zoo wel gevormd en natuurlijk gekleurd, dat deze moeilijk te onderscheiden was van dien, waarmede hij ter wereld was gekomen. Ook droeg hij altijd een doosje met zalf bij zich, waarmede hij van tijd tot tijd dit kunstlid zalfde. In 1569 begaf hij zich, tot voortzetting zijner studiën, naar *Augsburg*, waar hij onderscheidene beoefenaren der sterrekunde aantrof. Hij keerde het volgende jaar naar *Denemarken* terug, waar hij op den 11 November 1572 in het sterrenbeeld *Cassiopea* eene nieuwe ster ontdekte, welke echter naderhand weder verdween. Daar TYCHO DE BRAHE nog met het vooroordeel behebt was, dat het een' edelman niet voegde, om iets in 't

licht te geven, maakte hij aanvankelijk deze ontdekking niet bekend. Doch zoodra hij dezen aristocratischen weerzin had overwonnen, ging hij hiertoe over, en huwde zelfs in 1573 een boerinnetje van *Knudstorp*, CHRISTINA geheeten; sommigen zeggen de dochter van eenen geestelijke. Door tusschenkomst des konings bedaarde de gramschap zijner familie over dezen stap. In 1575 reisde hij naar *Hessen-Kassel*, om een bezoek af te leggen bij den landgraaf WILHELM, een' volhardend beoefenaar der sterrekunde, en wel in zulk eene hooge mate dat, toen het huis in brand stond, hij zich niet wilde verwijderen, voordat hij zijne beschouwing van de nieuwe ster van 1572 had geëindigd. TYCHO deed nu verder eene reis door *Duitschland*, *Zwitserland* en *Italië*, ten einde de geschiktste plaats op te sporen, waar hij een observatorium zou kunnen oprigten. *Bazel* vooral trok zijne aandacht, doch middelerwijl werd hij door den koning van *Denemarken*, FREDERIK II, uitgenoodigd, om zich kosteloos op het eiland *Hveen* in de *Sont* te vestigen. Dit aanbod werd zonder bedenken aangenomen, en de eerste steen van het astronomisch kasteel, *Uraniënborg*, (de burgt des hemels) den 13 Augustus 1576 gelegd. Dit gebouw bevatte acht en twintig meestal koperen instrumenten, welker beschrijving men vindt in zijn werk *Astronomiae instauratae mechanica*, en die gezamenlijk 200,000 kroonen zouden gekost hebben. Op het eiland *Hveen* bloeide nu de sterrekunde en andere wetenschappen heerlijker op, dan in de prachtigste steden en aan de beroemdste hoogeschoolen. Geleerden uit verre landen en onderscheidene vorsten bezochten BRAHE op zijn eiland, en vele leergierige jongelingen maakten zijn gevolg uit. Op *Uraniënborg* ontwierp hij het na hem genoemde planetenstelsel, hetwelk echter, als ongegrond bevonden, zijnen roem niet heeft verhoogd; ook bepaalde hij den meridiaan zijner sterrewacht. FREDERIK II, de milddadige beschermer van BRAHE, stierf in 1588; TYCHO bleef onder zijn' zoon CHRISTIAAN IV tot 1596 ongemoeid. GASSENDI verhaalt, dat de edellieden jaloersch waren, toen zij vreemdelingen van aanzien in *Denemarken* zagen komen, alléén om het genoeg te hebben, met TYCHO te spreken; dat de geneeskundigen ontevreden waren, dat TYCHO den armen geneesmiddelen en goeden raad gaf zonder eenige belooning, en dat de predikant met TYCHO twist had over eenen hond. Wat hiervan ook zij, TYCHO werd allengs van onderscheidene inkomsten beroofd, en in 1596 met al zijne instrumenten naar *Kopenhagen*

verplaatst. Eene commissie, door den minister benoemd, verklaarde dat al de bemoeijingen van BRAHE geene waarde hadden, en zijne instrumenten slechter dan onbruikbaar waren. In 1597 verliet de groote astronoom zijne ondankbare landgenooten, en werd in 1599 door den Duitschen keizer RUDOLF, overgehaald, om tegen een jaargeld van 3000 Goudgulden, zich op het keizerlijk slot *Benach*, in de nabijheid van *Praag*, te vestigen. De beroemde KEPLER bezocht hem aldaar in 1600, en werd langs den weg, hem door TYCHO aangewezen, de ontdekker van de wetten, volgens welke de hemellichten zich bewegen. Niet lang mogt keizer RUDOLF zich in het bezit van den grooten man verheugen; TYCHO overleed den 24 October 1601. Hij werd te *Praag* begraven, waar een gedenkteecken, te zijner eere opgericht, nog in wezen is. TYCHO DE BRAHE is als de eigenlijke grondvester der practische astronomie aan te merken, en zijne waarnemingen overtreffen alle vroegere verre in naauwkeurigheid. Al zijne werken zijn in het Latijn opgesteld. Het leven van TYCHO DE BRAHE is door CASSENDI beschreven.

BRAIDWOOD, (THOMAS), geboortig van *Edinburg*, was de eerste, die in *Schotland* en *Engeland* zich met het onderwijzen van doofstommen bezig hield. Hij ving hiermede aan in 1763, en bragt in 1783 zijne inrigting van *Edinburg* naar *Hackney*, in de nabijheid van *Londen*, over. Braidwood slaagde gelukkig in zijnen moeijelijken werkring, en mogt de goedkeuring wegdragen van mannen als Lord MORTON, president der koninklijke Maatschappij, Dr. ROBERTSON, Dr. FRANKLIN en andere merkwaardige personen. Hij stierf in 1806. Zijne dochter, die in 1819 overleed, hield insgelijks een instituut voor doofstommen.

(JOHN HERRIES, *Elements of Speech*).

BRAKEL, (JAN VAN), een beroemd Nederlandsch zeeheld, werd in den jare 1618 geboren, trad op den ouderdom van twee en twintig jaren in 's lands zeedienst, en voerde, voor de eerste maal, in 1665, het bevel over een fregat in de vloot van den admiraal DE RUITER. Het volgende jaar woonde hij den zeeslag bij, welken de Nederlanders, op den 11, 12, 13 en 14 Junij aan de Engelschen leverden. In eenen volgenden zeestrijd, den 4 Augustus deszelfden jaars, gaf hij uitstekende bewijzen van moed en beleid. In den togt van DE RUITER naar *Chattam*, bewees hij eene onwaardeerbare dienst. De Engelschen hadden, om den Nederlanders het opzeilen van den *Theems* te beletten, verscheidene schepen doen zinken en den doortogt

met eene zware ijzeren keten afgesloten. BRAKEL zeilde onverschrokken over deze keten heen, viel een vijandelijk schip aan, en maakte er zich meester van, terwijl de keten door anderen werd verbroken. Deze dag bedekte de Nederlandsche marine zich met onsterfelijken roem. BRAKEL ontving van de staten eene gouden keten en dertig duizend gulden voor hem en zijn scheepsvolk. Ook kreeg hij het genomen fregat ten geschenke. In de volgende jaren onderscheidde zich BRAKEL op nieuw bij elke gelegenheid; maar geen grooter eer behaalde hij dan in den zeestrijd van *Soulsbaai*, den 7 Junij 1672, die DE RUITER aan de Engelsch-Fransche vloot leverde. Reeds bij den aanvang van den slag, wendde hij den steven, schoon slechts 62 stukken voerende, naar het schip van den Engelschen admiraal MONTAIGUE, hetwelk 104 stukken geschut en ruim 1000 man voerde. Deze hem ziende naderen, gaf hem de volle laag; andere Engelsche schepen bestookten hem insgelijks; BRAKEL's schip werd aan alle kanten doorboord en een gedeelte van zijn volk gedood. Zonder zich te ontzetten, en zonder hierop met een enkel schot te antwoorden, streefde hij voorwaarts, gaf eindelijk MONTAIGUE de volle laag, en klampte hem aan boord. Nu ontstond er tusschen het volk der beide schepen een moorddadig gevecht. De Engelschen stonden in beraad, om zich over te geven, toen zij versterking kregen. Zij vielen nu op hunne beurt aan, en bereikten het dek van BRAKEL's schip; doch de Nederlanders betwistten hun, met de onverschrokkenste dapperheid, hunnen bodem. Ongelukkig was het schip zoodanig door kogels doorboord, dat het water er aan alle kanten indrong; het dreigde te zinken. Andere Nederlandsche schepen BRAKEL in gevaar ziende, kwamen hem te hulp, en staken dat van den admiraal MONTAIGUE in den brand, waardoor het scheepsvolk in verwarring geraakte. De admiraal en zijn zoon sprongen in eene boot, welke omsloeg, waardoor deze kloekmoedige vijand in de golven zijn graf vond. Het schip verbrandde en zonk. Er hadden tusschen de Nederlanders en Engelschen nog meerdere ontmoetingen plaats, en telkens ging BRAKEL regelrecht op den vijand af, en streed zoo lang zijn schip zee kon bouwen. Toen de strijdende partijën den vrede hadden gesloten, kruiste BRAKEL in de *Middellandsche zee*, om op de Barbarijische zeeroovers te passen. In 1688 vergezelde hij, in hoedanigheid van schout-bij-nacht, WILLEM III, prins van *Oranje*, naar *Engeland*, die zijnen schoon-

vader, **JACOBUS II**, van den troon ontzette. De oorlog, die in 1690 tusschen *Engeland, Nederland* en *Frankrijk* uitbrak, riep hem, ter verdediging van het vaderland, weder in het strijdperk. De Engelsen voegden zich op de hoogte van *Bevezier* bij de Nederlanders, en in den slag, die daarop met den vijand volgde, sneuvelde **VAN BRAKEL**, zoo als gewoonlijk dapper strijdende. Zijn lijk werd naar het vaderland gevoerd, en in de *St. Laurenskerk* te *Rotterdam* begraven, waar men naderhand een gedenkteeken voor hem heeft opgericht. Onder zijne beelden is van wit marmeer, leest men de volgende dichtregelen:

Door ketens, donder, lood en staal en bliksemstralen,
Te vliegen, en een' roef op 's vijands grond te halen,
Was **BRAKEL's** werk, die zijn triomfrukte uit den brand;
Zijn naam en krijgsdeugd siert zijn grafen vaderland.

(*Nederlandsche mannen en vrouwen*;
Gedenkstuk van Nederlands heldenda-
den ter zee).

BRAMANTE D'URBINO, (FRANCESCO LAZZORI), een' groot Italiaansch bouwkunstenaar, in 1444 op het kasteel *Durante*, in het graafschap *Urbino*, geboren, was een der uitstekendste mannen in zijn vak, toen, in de vijftiende eeuw, de kunsten, wetenschappen en letteren begonnen te herleven. Paus **JULIUS II** moedigde hem aan. Onder andere groote werken te *Rome* behoort vooral het bouwen van de *St. Pieterskerk*, welke hij echter niet heeft voltooid. Hij overleed in 1514 te *Rome*, in den ouderdom van zeventig jaren. Zijn stoffelijk overschot werd met ongewone statelijkheid ter aarde besteld. **RAPHAËL** was zijn neef, en werd door hem in de bouwkunde onderwezen. **BRAMANTE** was een beminnelijk man, en niet alleen groot in zijn vak, maar tevens bedreven in dicht-, schilder-, graveer- en toonkunst. Men wil dat hij van eene soort van kunststeen, in vormen gemaakt, bogen heeft vervaardigd.

(*Conversations-Lexicon*).

BRANCALEONE D'ANDALO, een *Bo-logneesch* edelman en graaf van *Casalechio*, werd in 1253 door het volk te *Rome* tot hunnen senator, met de onbe-paalde magt eens dictators, gekozen. Paus **INNOCENTIUS VI** hield zich destijds niet bin-nen *Rome* op, en de stad werd door twis-ten tusschen de adellijke leenheeren als verscheurd. Zij sloten zich in hunne pa-leizen op, en verschansten zich daar of in sommige oude monumenten, gelijk het *Colosseum*, de grafstede van *CAECILIA METELLA*, de *Mausoleums* van *ADRIANUS*, *AUGUSTUS*, enz. Ook bouwden zij onderscheidene hooge torens, en trotseerden de aanvallen hun-

ner vijanden. Ieder baron had eene ge-wapende bende, bestaande uit zijne bloed-verwanten, cliënten of onderhoorigen. Uit deze sterkten deden zij uitvallen op hunne vijanden, of plunderden de weer-looze burgers en landlieden uit. Zoo was toenmaals de toestand niet alleen van *Rome*, maar van *Florence*, *Milaan* en an-dere steden in *Italië*. **BRANCALEONE** was een man van een streng, gebiedend ka-rakter. Hij ving eenen verdelgings-krijg tegen de baronnen aan, bestookte hunne sterkten, slechte hunne torens, en her-stelde eindelijk, door geweld en schrik, de openbare rust en veiligheid. In de on-derscheidene gevechten, welke er bij de oude monumenten plaats hadden, werden deze gedenkteeken aanmerkelijk bescha-digd. Hij behandelde den paus met weinig meer ontzag dan de burgers, en dwong **INNOCENTIUS** naar *Rome* terug te keeren, waar deze in 1254 overleed. De onbe-stendige Romeinen werden echter **BRANCA-LEONE's** gestrengheid moede; zij stonden tegen hem op, en zouden hem ter dood hebben gebragt, bijaldien zij aan de in-woners van *Bologna* geene gijzelaars voor zijne veiligheid gegeven hadden. Zij be-noemden eenen anderen senator, **MAGGI** van *Brescia*, dien zij echter weldra be-schuldigden de adellijken voor te trekken. In 1257 werd **BRANCALEONE** terug geroepen, die zijn gezag hervatte, hetwelk hij met verdubbelde strengheid uitoeffende. Hij be-oorloogde verscheidene naburige steden, en noodzaakte haar zich aan zijn gezag te onderwerpen. **BRANCALEONE** stierf in 1258, zeer betreurd door de burgers, die zijnen oom, **CASTELLANO D'ANDALO**, in weerwil van den paus zelven, tot zijnen opvolger kozen. Er vertees eene zuil, ter eere van **BRANCALEONE**, met eene urne op den top, waarin het hoofd van den senator werd bewaard.

(*Penny Cyclopaedia*).

BRANDT, (GERARD), een uitmuntend geschiedschrijver en dichter, zag den 26 Julij 1628 te *Amsterdam* het eerste le-venslicht, alwaar hij predikant werd bij de Remonstrantsche gemeente. Reeds op den ouderdom van zestien jaren schreef hij het treurspel *De reinzende Torquatus*, hetwelk op den Amsterdamschen schouw-burg werd vertoond en levendig toege-juicht. Als bijschrift-dichter is **BRANDT** on-overtroffen. Zijne gedichten zijn van eenen godsdienstigen en zedekundigen aard. On-der de prozaschrijvers der zeventiende eeuw verdient **BRANDT** eene eerste plaats. Hij schreef de *Historie der Reformatie*; *Regtspleging van Oldenbarneveld*, de *Groot en Hoogerbeets*; *Het leven van Vondel*;

Historie van Enkhuizen en Dagwijzer der Geschiedenissen, een verdienstelijk chronologisch handboek; maar vooral heeft hij eenen onsterfelijken roem behaald met zijne levensgeschiedenis van DE RUITER. Ook zijne lijkrede op HOOFT heeft vele verdiensten. BRANDT overleed den 12 October 1685 te Amsterdam. Zijn kleinzoon JOAN DE HAES heeft ons eene geschiedenis van het leven van dezen uitstekenden geleerde gegeven.

(VAN KAMPEN, *Beknopte geschiedenis der Nederlandsche letteren en wetenschappen*).

BRANDT, (SEBASTIAN), werd in 1458 te Straatsburg geboren, studeerde te Bazel in de regten, en beoefende vlijtig de klassieke schrijvers. Tot hoogleraar in de beide regten benoemd, werd hij door zijne voorlezingen een der invloedrijkste mannen dezer hogeschool. Door aanbeveling van GEILER VON KAISERSBERG, verkreeg hij in 1501 te Straatsburg het ambt van regtsconsulent, en twee jaren later dat van kanselier. Keizer MAXIMILIAAN benoemde hem tot zijnen raad en tot paltsgraaf. Als dichter heeft men van hem, behalve zijne talrijke Latijnsche gedichten, eene Hoogduitsche satire, getiteld: *Narrenschiff oder das Schiff von Narragonia*, waarin hij de ondeugden en dwaasheden zijner eeuw als narren voorstelt, die in 113 kapitels of scheepsloadingen van vernuft en scherts, met vrijmoedigheid worden getuchtigd. Dit werk is in bijna alle Europeesche talen overgebragt. Nog voor weinige jaren verscheen van hetzelfde eene nieuwe uitgave door A. W. STROBEL, met het leven des dichters (*Quedl.* 1838).

BRANTOME, onder welken naam gewoonlijk de Fransche schrijver PIERRE DE BOURDELLES, als abt van *Brantome*, wordt aangeduid, sproot uit een oud adellijk geslacht, en werd omstreeks het jaar 1527 te Perigord geboren. Hij diende met roem in het leger, werd kamerheer van KAREL IX en HENDRIK III, en stierf den 15 Julij 1614 op zijn landgoed *Richemont*. Zijne *Mémoires* over zijne tijdgenooten, menigmaal herdrukt, beslaan vijftien deelen, waarin met levendige kleuren de verbasterde zeden der beide geslachten worden geschilderd, zonder dat de schrijver als hoveling eenige afkeuring doet blijken; integendeel, het schijnt nimmer bij hem op te komen, dat man of vrouw zich door losbandigheid en ontucht kan onteeren. Intusschen zegt DE BARANTE, dat BRANTOME als de aanlokkendste en nuttigste der nieuwere geschiedschrijvers is aan te merken, zijnde zijne verhalen eene getrouwe schildering van de eeuw waarin hij leefde. In het *Pan-*

théon littéraire van BOUCHON (*Paris* 1837) zijn BRANTOME's werken opgenomen.

(*Biographie universelle*).

BREDERODE, (HENDRIK VAN), gesproten uit het oude gravenbloed van Holland, werd in het laatst van 1531 te Brussel geboren. PHILIPS II gaf hem in 1559 het bevel over eene bende van ordonnantie; doch zoodra de Nederlanders zich tegen den Spaanschen dwingeland begonnen aan te kanten, omhelsde hij de zaak der vrijheid. Aan het hoofd van drie honderd edelen, bood hij de landvoogdes MARGARETHA het vermaarde smeek-schrift aan, waarin men op de afschaffing der inquisitie en andere bezwaren aandrang. Hij ondersteunde prins WILLEM I door het verschaffen van geld en krijgsvolk. In 1567 begaf hij zich naar Amsterdam, waar hij der regering zeer onwelkom was. BREDERODE vertoefde aldaar tot dat hij vernam, dat prins WILLEM voornemens was het vaderland te verlaten, om zich naar zijne Duitsche staten te begeven, ten einde ALVA's wreedheid te ontgaan, en middelen tot 's lands verlossing te beramen. De regering van Amsterdam schoot BREDERODE 8000 gulden voor, en was blijde dat hij de stad verliet. BREDERODE vertrok naar Emden, en vervolgens naar *Reckelingshausen*, alwaar hij den 16 Februarij 1568 overleed.

(VAN KAMPEN, *Karakterkunde der vaderlandsche geschiedenis*).

BREDOW, (GABRIËL GOTTFRIED), werd den 14 December 1733, van arme ouders te Berlijn geboren, en heeft zich als geschiedschrijver eenen eervollen naam verworven. Hij bezocht het Joachimsthaler Gymnasium, onder MEIEROTTO, die de uitstekende talenten des jongelings opmerkende, hem voorthielp. Aanvankelijk studeerde hij te Halle in de godgeleerdheid, doch weldra legde hij zich vooral op de oudheidkunde toe. In 1794 werd hij medelid van het *Pedagogisch Seminarium*, door GEBIKE bestuurd, en in 1796, door bemiddeling van voss, leeraar aan de school te Eutin in Holstein. In 1804 ging hij als professor in de geschiedenis naar Helmstedt, en later naar Frankfort aan den Oder, en in 1811 naar Breslau. Na een smartelijk lijden, stierf hij den 5 September 1815 in laatstgenoemde stad. BREDOW was een geleerd en werkzaam man. Onder zijne werken tellen wij: *Handbuch der alten Geschichte, Geographie und Chronologie; Untersuchungen über einzelne Gegenstände der alten Geschichte, Geographie und Chronologie; Merkwürdige Begebenheiten aus der allgemeinen Weltgeschichte; Umständliche Erzäh-*

lung der merkwürdigsten Begebenheiten aus der allgemeinen Weltgeschichte, en *Historische Tabellen*, zijnde eene reeks van chronologische tafels, waarin de voornaamste gebeurtenissen uit de geschiedenis der verschillende landen der wereld in gelijktijdige orde, door middel van parallelle kolommen, worden vermeld. Dit werk beleefde veelvuldige uitgaven, is telkens verbeterd en vermeerderd, en wordt door sommigen beschouwd, als gemakkelijker en duidelijker ter raadpleging dan de *Atlas historique* van LE SAGE (*LAS CASES*). Ook schreef BREDOW eene *Chronik des 19 Jahrhunderts*, waarin hij over de magt van NAPOLEON, toen op het hoogste toppunt, met eene stoutmoedigheid sprak, welke hem onder de vrijheidlievende Duitschers eenen naam verwierf.

(KUNISCH, BREDOW's *Leben und Schriften*).

BREGUET, (ABRAHAM LOUIS), een voortreffelijk Fransch werktuigkundige, werd den 10 Januarij 1747 te Neufchatel geboren. Zijne familie was, ten gevolge der opheffing van het edict van Nantes, uit Frankrijk geweken. De jonge BREGUET werd bij een' horlogiemaker te Versailles in de leer besteld, en muntte weldra boven alle gezellen uit. Hij bragt de kunst om uurwerken te maken tot grootere volkomenheid, en beoefende met veel geluk de werktuig- en natuurkunde. Hij vervaardigde het eerst dubbele astronomische uurwerken, dubbele chronometers, zeehorlogiën, sympathetische slingeruurwerken, metalen thermometers, enz., en verbeterde de telegrafen. Even als in Frankrijk, waar hij als werktuigkundige bij de marine werd aangesteld, genoot hij ook buiten 's lands, namelijk in Engeland, den roem van een' der uitstekendste wiskundige geniën van den nieuwen tijd te zijn.

(*Dictionary of Biography*).

BREITKOPF, (JOHANN GOTTLIEB IMMANUEL), een der voortreffelijkste Duitsche boekdrukkers en lettergieters, werd den 23 November 1719 te Leipzig geboren. Zijn vader, een boekdrukker, boekhandelaar en lettergieter, zag het ongaarne, dat de jonge BREITKOPF zich aan de wetenschappen toewijdde en de academische loopbaan betrad. Na volbrachte studiën zag hij zich verplicht, zijnen vader in diens drukke bezigheden te ondersteunen; echter bleef hij zich in de wiskunde oefenen, zonder daarbij te vermoeden, dat zelfs de wiskunde hem tot de boekdrukkunst zoude terug voeren, en hem in dit vak van zulk een groot nut kon zijn. Het vernuftige denkbeeld van DÜRER, om de figuren der letters wiskundig te berekenen, ten einde haar een' geëven-

redigden en sierlijken vorm te geven, vond bij hem ingang. Door aanhoudende pogingen werd hij als ware het de hersteller der typographische kunst in Duitschland. Ook is men hem de kunst verschuldigd, om muziek met beweegbare noten te drukken. Naderhand beproefde hij landkaarten met beweegbare letters te drukken, en gaf daarvan proeven, ten bewijze der mogelijkheid. Immer bezielde om zijne kunst te volmaken, sneed en goot hij losse figuren, om daarmede Chinesche letters zamen te stellen. De paus wenschte hem met zijne vinding geluk, de academie van Parijs juichte hem toe; doch in weerwil van dit alles, geloofde men dat geen Chinee zijn drukwerk zou hebben kunnen lezen. Wijders gelukte het hem, de specie, waarvan de letters worden gegoten, te verbeteren en haar meer hardheid te geven, alsmede het smelten en gieten te vereenvoudigen, en de drukpers doelmatiger in te rigten. BREITKOPF, algemeen als een rechtschapen man geacht en geëerd, overleed den 28 Januarij 1794. Onder de werken, die BREITKOPF geschreven heeft, vinden wij vermeld: *über die Geschichte der Erfindung der Buchdruckerkunst*, waarin hij voor de eer van zijn vaderland ijvert; *Bibliographie und Bibliophilie*, en tegen het einde zijns levens werkte hij aan eene *Buchdruckergeschichte*, welke onvoltooid is gebleven.

(NIEUWENHUIS, *Woordenboek van kunsten en wetenschappen*).

BRENNUS, de gelatiniseerde naam van het Celtisch *brenin*, (koning). Er zijn twee personen van dien naam in de geschiedenis bekend.

1. De eerste is de held eener oude Romeinsche legende, over den inval der Galliërs in Italië en hunnen optocht naar Clusium en Rome. In het verhaal, hetwelk DIODORUS daarvan geeft, wordt de naam van BRENNUS niet gemeld, doch LIVIUS noemt hem *regulus Gallorum*, (aanvoerder der Galliërs). Toen hij voor Clusium kwam, riepen de inwoners de Romeinen te hulp. Er viel aan de oevers der Allia een slag voor, waarin de Romeinen het onderspit delfden. De naam der Allia bleef sedert bij de Romeinen in afschuw. De stad Rome werd uitgeplunderd en verbrand; en zonder het heldhaftig gedrag van MANLIUS zou het kapitoel bemagtigd zijn geworden. Eindelijk, door hongersnood en pest gedwongen, namen de Romeinen aan, om den Galliërs duizend ponden goud te geven, op voorwaarde dat zij Rome en haar grondgebied zouden ontruimen. De gemeensman SULPICIUS be-

schuldigde BRENNUS van bedrog, die dadelijk zijn zwaard en zijnen gordel in de schaal wierp, uitroepende: «Wee den «overwonnenen!» De dictator CAMILLUS kwam op dit haghelijk oogenblik met zijne krijgsmagt toesnellen, vernietigde de capitulatie, en beval dat men zich tot den strijd zou gereed maken. De Galliërs werden verslagen, en niemand hunner bleef er over, om de nederlaag te verkondigen. De dagteekening van het innemen van Rome wordt door NIEBUHR gesteld in het jaar 382 v. c.

2. Een koning der Galliërs, die in het jaar 279 v. c. eenen inval deed in *Macedonië*, met eene magt van 150,000 man voetvolk en 10,000 paarden. In *Griekenland* doorgedrongen, trachtte hij den tempel van *Delphi* te plunderen. Hij leverde verscheidene gevechten, verloor vele duizenden manschappen, en ontving zelf verscheidene wonden. In wanhoop en raad ten einde, riep hij zijne kriegsbevelhebbers te zamen, en begeerde dat men hem en al de gekwetsten zoude dooden, de wagens verbranden, met allen spoed huiswaarts keeren, en cichorius tot koning kiezen. In eene vlaag van bedwelming echter, doodde hij zich zelven.

(DIOBORUS SICULUS).

BREUGEL, (PIETER), een boerenzoon, werd in het dorp *Breugel*, in de nabijheid van *Breda*, geboren. Hij oefende zich in de schilderkunst onder PIETER KOEK van *Aalst*, wiens dochter hij later huwde. Hij bezocht *Frankrijk* en *Italië*, en maakte onder weg vele schetsen, inzonderheid van Zwitsersche gezigten. Uit *Italië* terug gekeerd, vestigde hij zijn verblijf te *Antwerpen*, en werd in 1551 lid van de schilderacademie dier stad. Op het punt staandé van te trouwen, liet hij zijne uitverkorene varen, omdat zij de gewoonte had van te liegen. Later trad hij in het huwelijk met de dochter van zijnen voormaligen meester, en ging zich nu in *Brussel* vestigen, waar zij woonde. Terwijl hij, op last der overheid van *Brussel*, bezig was met het schilderen van een gezigt op het kanaal, dat met de *Schelde* gemeenschap heeft, werd hij door zijne laatste ziekte aangetast. Toen hij op zijn sterfbed lag, liet hij door zijne vrouw verscheidene schilderstukken, die de eerbhaarheid kwetsten, verbranden. Het geboorte- en sterfjaar van dezen schilder zijn onbekend. Hij schilderde vooral grappige onderwerpen, zoo als spookverschijningen, helsche vertooningen, bruiloften, boerengezelschappen, kermissen en velerlei snakerijën en potsen, waarom hij gewoonlijk PIETER DEN DROL (*drôle*, aardige

snaak) geheten werd. Ook schilderde hij landschappen en eenige historie-stukken. Hij liet twee zonen na, JAN en PIETER, die insgelijks in de schilderkunst hebben uitgemunt.

(HOUBRAKEN, *Levens der schilders*; NIEUWENHUIS, *Woordenboek van kunsten en wetenschappen*).

BREUGEL, (JAN), werd omstreeks 1589 te *Brussel* geboren. Volgens sommige berigten verloor hij zijn vader zeer jong, en werd door zijne grootmoeder, de weduw van PIETER KOEK, opgevoed, van wie hij met lijnwaterverw leerde schilderen; naderhand kreeg hij onderrigt in het schilderen met olieverf van PIETER GOEKINDT. Waarschijnlijker nogtans is het, dat hij het eerste onderwijs in de kunst genoten heeft van zijnen vader, zoo als uit zijne werken zou kunnen blijken. Aanvankelijk bepaalde hij zich tot het schilderen van bloemen, doch gedurende zijn verblijf in *Italië*, begon hij landschappen te schilderen, welke hij met kleine keurig uitgevoerde figuren stoffeerde. Er bestaan onderscheidene stukken, waarin RUBENS de beelden en JAN BREUGEL de landschappen, bloemen, dieren, ja zelfs insecten heeft geschilderd. Door voortgezette studie en aanhoudende vlijt, vergaarde BREUGEL een goed vermogen, en leefde op eenen deftigen voet. Vooral onderscheidde hij zich van zijne kunstbroeders door eene kostbare kleeding, waarom hij de fluweelen BREUGEL genoemd werd. Men gist dat hij omstreeks het jaar 1642 is overleden.

(ANDRÉ FELIBIEN, *Dialogues sur la vie et les ouvrages des peintres*).

BREUGEL, (PIETER), de andere zoon van PIETER BREUGEL den ouden, was een leerling van GILLES CONINGSLOO. Hij schilderde bij voorkeur geesten, spoken en duivels, en werd daarom *de helsche* bijgenaamd. Echter moest hij in de kunst voor zijnen vader en broeder onderdoen.

(ANDRÉ FELIBIEN, *Dialogues sur la vie et les ouvrages des peintres*).

BRIDAINÉ, (JACQUES), een Fransch geestelijke, in de nabijheid van *Uzes*, in 1701, geboren, was beroemd door zijne welsprekendheid en onvermoeiden ijver, om overal door gansch *Frankrijk* het woord Gods te verkondigen. Gedurende zijn leven ondernam hij twee honderd zes en vijftig reizen door het rijk, zoodat er naauwelijks één dorp was, waar hij niet zijne talenten ten toon spreidde. Zijne geestelijke gezangen hebben zeven en veertig uitgaven beleefd. Hij stierf in 1767.

(*Dictionary of Biography*).

BRINDLEY, (JAMES), werd in 1716

te *Thornsett*, in het Engelsch graafschap *Derby*, geboren; hij ontving slechts eene zeer middelmatige opvoeding. Tot op den ouderdom van zeventien jaren was hij bij den landbouw, en kwam toen in de leer bij eenen molenmaker, *BENNET*, die bij *Macclesfield* woonde. Deze man, gewoonlijk op ver afgelegene plaatsen moetende werken, bleef de jeugdige *BRINDLEY* te huis, en kreeg slechts zeer onbepaalde aanwijzing hoe hij, hetgeen hem te doen werd gegeven, moest verrigten. Deze omstandigheid echter ontwikkelde zijne krachten en zijnen vindingrijken geest. Dikwijls verbaasde hij zijnen meester met hetgeen hij gedaan had. Eens dat *BENNET* aangenomen had, om eene nieuwe soort van papiermolen te maken, liep het gerucht dat hij niet in staat was de machinerie daar te stellen, en aan het gesloten contract te voldoen. *BRINDLEY* zulks vernomen hebbende, begaf zich, zoodra hij zijnen wekelijkschen arbeid afhad, naar den bedoelden molen, bezigtigde de machinerie, en bereikte, na eene wandeling van zestien uren, tijdig genoeg zijn huis, om 's Maandags morgen weder aan het werk te gaan. Hij had opgemerkt dat *BENNET* in sommige dingen had gedwaald, en stelde hem in staat zijne misslagen te verbeteren, en alzoo in allen deele aan zijne verplichting te voldoen. Toen zijne leerjaren om waren, begon *BRINDLEY* voor eigene rekening te werken, doch hij bepaalde zich niet alleen bij het molenmaken. In 1752 vervaardigde hij een verbeterd werktuig, om eenige koolputten te *Clifton*, in *Lancashire*, droog te maken. Dit werktuig werd in beweging gebracht door een rad, dertig voet beneden de oppervlakte, en het water, hetwelk het rad deed ronddraaijen, kwam voort uit de rivier *Irwell*, door een' onderaardschen gang van 660 Engelsche ellen (yards). In 1755 werd hij aangezocht om een gedeelte der werktuigen voor eene zijde-fabriek te vervaardigen; hij volbragt deze taak met lof, en verwierf daardoor eenen wel verdienenden roem. In 1756 vervaardigde hij eene stoommachine te *Newcastle-under-Lyne*, welke de helft der vroeger benoodigde brandstoffen spaarde. De hertog van *BRIDGEWATER* noodigde hem in 1759 uit, om een kanaal van *Worsley* naar *Manchester* daar te stellen. Toen *BRINDLEY* plan had, om dit kanaal door middel eener waterleiding over de bevaarbare rivier *Irwell* te leiden, merkte een vermaard ingenieur daarop spottende aan: «Ik heb wel gehoord van kasteelen in de lucht, maar ik heb er nog nergens zien bouwen.» De stoutmoedige ontwerper vol-

voerde echter gelukkig zijn plan. Voortaan was hij onvermoeid bezig met het maken van kanalen, onder welke vooral in aanmerking komen de *Grand Trunk*, *Birmingham*, *Droitwich* en *Chesterfield*. Wanneer *BRINDLEY* met eenige moeilijkheden had te kampen, sloot hij zich zelve op, en zocht en vond dan de middelen om ze te overwinnen. Soms lag hij drie dagen te bed; doch zoodra hij opstond, bragt hij, zonder teekening of model, terstond zijne plannen ten uitvoer. Eene uitterende koorts sleepte hem den 27 September 1772, in den ouderdom van zes en vijftig jaren, ten grave.

(*Phillips's History of inland navigation*).

BRINVILLIERS, (MARIE MADELAINE, markiezin van), eene vrouw die door hare misdaden berucht is geworden; zij was de dochter van *DREUX D'AUBRAY*, genoot eene zorgvuldige opvoeding, en huwde den markies *DE BRINVILLIERS*. De beide echtgenooten voerden eene hoogst verkwistende leefwijze, en hadden tot huisvriend den ritmeester *JEAN BAPTISTE DE GODIN*, heer van *St. Croix*, die de giftmengkunst van den beruchten Italiaan *EXILI* in de *Bastille* geleerd had. *St. Croix* deelde zijn geheim aan *MARIE MADELAINE* mede, die haren vader, hare beide broeders en hare zusters vergiftigde, om het gansche vermogen van hare familie magtig te worden, en hare buitensporige leefwijze te kunnen volhouden. Ook vergiftigde zij hare kamenier, en meer andere personen harer omgeving, benevens verscheidene zieken in de hospitalen, die zij, onder voorwendsel van hen te troosten en hun lijden te lenigen, vergift toediende, om de uitwerking daarvan gade te slaan. Zij vergiftigde meermalen haren echtgenoot, die echter door *St. Croix* door tegengift werd gered, uit vreeze dat hij het boosaardige wijf zou moeten huwen. Eindelijk werd zij in 1676 gevat, op de pijnbank gebracht, onthoofd en verbrand. Schoon zij zelfs in hare laatste oogenblikken met de geestelijkheid spotte, beschouwde het domme gemeen haar als eene heilige, wier beenderen als reliquiën werden vereerd.

(*Nouvelle Biographie classique*.)

BRIOT, (NICOLAS), een Fransch graveur van de munt, onder *LODEWIJK XIV*, wien zijne landgenooten beschouwen als den uitvinder der balans-pers, welke in het munten den hamer heeft vervangen. Dit werktuig schijnt echter veel vroeger door *BRUCHET* uitgevonden en zoo wel in *Engeland* als in *Frankrijk* in gebruik geweest te zijn. Men kan alzoo *BRIOT* alleen de eer toekennen, dit werktuig, se-

dert lang in onbruik geraakt, weder in gebruik te hebben gebragt.

(*Dictionary of Biography*).

BRISSON, (**BARNABÉ**), werd te *Fontenay-le-Comte* geboren, en behoorde tot een geslacht, uit hetwelk onderscheidene leden zich als pleitbezorgers hadden beroemd gemaakt. BRISSON legde zich ook op de regtsgeleerdheid toe, en kwam tot hooge waardigheden. In 1575 werd hij 's konings advocaat, vervolgens staatskanselier en eindelijk president à mortier in 1583. Koning HENDRIK III was gewoon te zeggen, dat geen koning zich kon beroemen, zulk een' geleerd man te bezitten als BRISSON. Hij vertrouwde hem verscheidene zendingen, onder anderen bij koningin ELIZABETH van *Engeland*. Ook belastte hij hem met het bijeen verzamelen en uitgeven van alle ordonnantiën, zoo van zijne voorgangers als van zich zelve. Zij verschenen in 't licht onder den titel van *Code de HENRY III, roi de France et de Pologne, rédigé en ordre par messire BARNABÉ BRISSON*, fol. 1587, later met bijvoegsels herdrukt onder HENDRIK IV, door LE CARON, 1609, en gewoonlijk *Code Henri* genoemd. BRISSON was zeer gemeenzaam met de oude schrijvers, en verscheidene verdienstelijke werken waren de vruchten zijner studiën. Het einde van BRISSON was hoogst ongelukkig. Toen HENDRIK III zich in 1588 genoodzaakt zag *Parijs* te verlaten, bleef BRISSON achter, in de hoop eene verzoening tusschen den koning en het volk tot stand te brengen. Na den moord der GUISEN werd hij in Januarij 1589 president van het parlement, in plaats van DE HARLEY, dien men gevangen had gezet. BRISSON nam deze waardigheid aan, om zijn leven en dat zijner vrouw niet op het spel te zetten. De bovendrijvende partij (de zestienen) wantrouwde hem echter, en vermoedde dat hij koning HENDRIK IV in het geheim begunstigde; zij maakte van de afwezigheid van den hertog van *Mayenne* gebruik, om BRISSON uit den weg te ruimen. Hij werd, met twee andere raadsheeren, den 15 November 1591 des morgens ten 9 ure gevat, en reeds om 11 ure van dienzelfden morgen hing BRISSON aan de galg. De hertog van *Mayenne* te *Parijs* terug gekomen, liet vier van de hevigste belhamels van de factie der zestienen ophangen.

(DE THOU; *Discours sur la mort du président BRISSON*, par DENYSE DE VIGNY, sa veuve, *Paris*, 1595).

BRISSON, (**MATHURIN JACQUES**), wiens zoölogische en philosophische werken zijnen naam hebben beroemd ge-

maakt, werd den 30 April 1723 te *Fontenay-le-Comte*, in *Poitou*, geboren. Onder REAUMUR opgeleid, vatte hij eene liefde op voor de natuur-wetenschappen, welke hem slechts met het leven verliet. Hij moet spoedig ongemeen groote vorderingen gemaakt hebben, want wij vinden hem opgegeven als onderwijzer in de natuurkunde en natuurlijke geschiedenis van de kinderen van *Frankrijk* en als koninklijken Censor. Hij werd lid van de Academie der Wetenschappen en van het Instituut, en volgde den abbé NOLLET op, in den leerstoel voor de natuurkunde aan het collegie van *Navarre*. De regering belastte hem met de zorg, om verscheidene openbare gebouwen van bliksemafleiders te voorzien. De dood overviel hem den 23 Junij 1806 te *Broissy*, bij *Versailles*, in den ouderdom van acht en dertig jaren; doch eenige maanden vóór zijn overlijden was hij een droevig voorbeeld, dat het ligchaam soms de verstandelijke vermogens overleeft. Een aanval van beroerte had al zijne denkbeelden verstoord en hem van alle kundigheden, welke hij met zoo veel inspanning had verworven, beroofd, zoodat zelfs de Fransche taal uit zijn geheugen was gewischt. Als een pijnlijk, doch treffend bewijs van de duurzaamheid der vroegste indrukken, welke de kinderlijke geest ontvangt, wordt verhaald, dat zijne eenigste herinneringen in zijnen treurigen toestand bestonden in eenige weinige woorden der landtaal, welke hij van zijne min gehoord en nagestamd had. Zijne werken zijn talrijk. Onder de voornaamste telt men zijne beschrijving der vogelen, en eene verhandeling over de specifieke zwaarte der lichamen. Het eerste verscheen in 1760 te *Parijs*, in 6 deelen, 4to., in het Latijn en Fransch. Het tweede onder den titel van: *Pésanteur spécifique des corps*, werd in 1787 in kwarto uitgegeven.

(*Dictionnaire historique et bibliographique*; *Penny Cyclopaedia*).

BRITANNICUS, zoon van keizer CLAUDIUS en diens gemalin, MASSALINA, werd op den 11 Februarij 42 jaren na CHRISTUS geboren, op den twintigsten dag na de troonsbeklimming zijns vaders, en heette aanvankelijk TIBERIUS CLAUDIUS GERMANICUS, welke naam ter eere van de naastvolgende verovering van *Britannië* in dien van BRITANNICUS werd veranderd. Als eerstgeboren zoon was hij de regtmatische erfgenaam des troons, maar CLAUDIUS liet zich door zijne tweede gemalin, de heerschezuchtige AGRIPPINA, overhalen, om haren zoon uit het eerste huwelijk, NERO, tot

zijnen opvolger te benoemen. Toen de zwakke CLAUDIUS de schanddaden van AGRIPPINA begon te doorgronden, werd zijn dood door haar bespoedigd, en NERO tot keizer uitgeroepen. Later echter bedreigde AGRIPPINA haren zoon, die niet verkoos in alles haren wil te volgen, BRITANNICUS op den troon te plaatsen. NERO nam nu het besluit, BRITANNICUS door vergift om te brengen. Hij ontbood de beruchte giftmengster LOCUSTA, die hem beloofde een gift drank te maken, welke zoo schielijk zoude dooden als zijn zwaard. Volgens eene oude gewoonte aten de jonge lieden van het keizerlijk huis, met andere adellijke kinderen, in tegenwoordigheid hunner oudere bloedverwanten. BRITANNICUS een' dezer maaltijden bijwonende, werd, als volgens gebruik, door eenen voorproever bediend, en het vereischte alzoo eene fijn gesponnene list, om het snoed opzet te volvoeren, zonder dat tevens de voorproever stierf, waaruit gewis vermoeden van vergiftiging moest ontstaan. Men reikte daarom BRITANNICUS eenen niet vergiftigen drank toe, die reeds geproefd was, en toen hij zeide, dat de drank te heet was, werd er het vergift met koud water ingedaan. Zoodra BRITANNICUS den beker had geledigd, verloor hij het gebruik van zijne ledematen, zijne spraak en zijnen adem. BRITANNICUS werd nog in denzelfden nacht begraven, wyl reeds alles voor de lijkplegtigheid beschikt en zelfs de brandstapel op het *Veld van Mars* (*Campus Martius*) onder eene verschrikkelijke regenbui was opgerigt. De gift drank, zegt Suetonius, door LOCUSTA bereid, werd eerst beproefd op een geitenlam, hetwelk binnen den tijd van vijf uren stierf. Doch zulks NERO veel te lang durende, bereidde LOCUSTA een zóó sterk werkend vergift, dat een jong varken daaraan oogenblikkelijk stierf. Dio Cassius verhaalt, dat het aangezigt van BRITANNICUS, door het vergift wankleurig geworden, op bevel van NERO, met pleisterkalk werd bedekt, doch dat de stortregen, die gedurende de lijkstaatsie viel, de pleister afspoelde, en de misdaad openbaar maakte.

De noodlottige geschiedenis van BRITANNICUS heeft RACINE de stof geleverd voor een treurspel, hetwelk de Fransen onder de meesterstukken van hun drama rekenen.

(TACITUS, *Annal.* XII, XIII; Suetonius, *Nero*; DIO CASSIUS).

BRITTON, (THOMAS), in 1654 te *Higham Ferrers* geboren, werd, uit hoofde van zijn beroep en smaak voor de muziek, de muzikale koopman in steenkolen (*the musical small coal man*) genoemd. Schoon

hij zijne steenkolen op straat uitriep, gaf hij in zijne nederige woning concerten, welke door onderscheidene uitstekende kunstenaars en lieden van aanzien werden bijgewoond. Ook was BRITTON een liefhebber der scheikunde en een verzamelaar van boeken en zeldzaamheden. Hij stierf in 1744 van schrik. Een omgekochte buikspreeker had den armen muzikalen koopman in steenkolen, met eene stem als uit den hemel komende, aangekondigd, dat zijn einde nabij was. BRITTON was daarop terstond naar bed gegaan, en overleed binnen weinige dagen.

(*Dictionary of Biography*; *Woordenboek der Zamenleving*).

BROCKLESBY, (RICHARD), de eenige zoon van RICHARD BROCKLESBY, Esq., van *Cork*, werd den 11 Augustus 1722 te *Minchhead*, in het graafschap *Somerset*, geboren. Hij studeerde te *Edinburg*, en vervolgens te *Leyden*, waar hij, onder den beroemden GAUBIUS, in Junij 1745, tot doctor in de medicijnen werd bevorderd. Zijne dissertatie *De saliva sanâ et morbosâ* werd te *Leyden*, 1745, in kwarto gedrukt. Hij zette zich als geneesheer te *Londen* neder, en daar het inkomen, hetwelk zijn vader hem jaarlijks toekende, bekrompen was, en zijne practijk aanvankelijk gering, regelde hij zijne uitgaven naauwkeurig naar zijne inkomsten, zeggende, dat hij nimmer zou dulden, zich aan behoeften te gewennen, die niet met zijn vermogen overeenstemden. In hetzelfde jaar gaf hij eene verhandeling in 't licht over de sterfte van het hoornvee, *Essay concerning the mortality of the horned cattle*, 8vo., 1746, waarmede hij veel roem behaalde. In 1758 werd hij tot geneesheer bij het leger aangesteld, en was, gedurende den meesten tijd van den zevenjarigen oorlog, in *Duitschland*, waar hij zich door zijnen ijver, zijne kunde en menschlievendheid onderscheidde. Vervolgens zette hij zich andermaal in *Londen* neder, en had zich weldra in eene uitgebreide practijk te verheugen.

In weêrwil van zijn vredelievend karakter, werd hij echter met Sir JOHN ELLIOT in een tweegevecht gewikkeld; doch dit duël liep gemakkelijk af, want de secondanten hadden zorg gedragen, dat de beide strijders zich op zulk eenen afstand van elkander bevonden, dat, al hadden de kogels ook hun doel bereikt, zij onmogelijk eenig letsel zouden hebben kunnen toebrengen.

Daar BROCKLESBY's ingetogene leefwijze hem voor verlegenheid had behoed, toen hij arm was, zoo stelde zij hem in staat,

om de armen ruim te bedenken, toen hij meer vermogend werd. Hij had altijd op zijne lijst twee of drie weduwen, die hij eenig jaargeld toestond, en op den drie maandelijkschen vervalldag bij zich aan tafel noodigde. Hij maakte aan EDMUND BURKE een legaat van 1000 pond sterling, doch bedenkende, dat BURKE wel vóór hem zou kunnen sterven, zoo als wezenlijk ook gebeurde, keerde hij hem dit legaat terstond uit, *ut pignus amicitiae*, en het werd ook als zoodanig door zijnen doorluchtigen vriend aangenomen. Dr. BROCKLESBY stierf den 11 December 1797, nadat hij dien dag de weduwe van EDMUND BURKE te *Beaconsfield* had bezocht. Hij heeft eenige geneeskundige werken, alsmede eene verhandeling over de muziek der ouden, geschreven.

(*Penny Cyclopaedia*).

BROEKE, (PIETER VAN DEN), werd in 1575 te *Antwerpen* geboren, en vertrok in 1613 naar de *Indiën*, alwaar hij, in de dienst der Nederlandsche Oostindische Compagnie, door moed en bekwaamheid uitblonk. Toen hij, bij afwezigheid van den gouverneur-generaal JAN PIETERSZ. KOEN het bevel voerde over eene sterkte in *Jacatra* op *Java*, trof hij met den vijand een bestand, om alles te laten zoo het was tot de terugkomst van KOEN. De koning van *Jacatra*, door de Engelschen aangestoot, wist VAN DEN BROEKE, onder schijn van vriendschap, aan zijn hof te lokken, en zoodra hem dit gelukt was, werd VAN DEN BROEKE zwaar mishandeld en gedwongen, om, met den strop om den hals, zich naar het Hollandsche kasteel te begeven, en de bezetting tot overgave te vermanen. Schoon met den dood bedreigd, spoorde hij haar aan, om moedig vol te houden; men sleurde den onverschrokken held weder naar de gevangenis, en voerde hem vervolgens naar *Bantam*, waar hij door KOEN, die overal op den vijand zeggende, verlost werd. De wakkere VAN DEN BROEKE ondersteunde nu KOEN krachtdadiglijk in het vestigen en uitbreiden van ons gezag op *Java*, en in hoedanigheid van Directeur der Nederlandsche Oostindische maatschappij bewees hij haar in *Arabië* en *Perzië* de gewigtigste diensten. Het eerste schip van *Suratte*, dat ooit naar *Nederland* stevende, werd door VAN DEN BROEKE herwaarts gezonden.

(VAN KAMPEN, *De Nederlanders buiten Europa*).

BROEKHUIZEN, (JOAN VAN), ook wel JANUS BROEKHUIJUS genaamd, een vermaard Nederlandsch dichter en letterkundige, werd den 20 November 1649 te

Amsterdam geboren. Zijne grootmoeder, ANNA VAN BLOCKHOVEN, werd door de Spaansche inquisitie ter dood veroordeeld, als aan de beeldstormerij deel genomen te hebben. Vroeg zijnen vader verloren hebbende, werd BROEKHUIZEN door zijnen oom opgevoed, die hem, onder het opzigt van den geleerden ADRIANUS JUNIUS de Latijnsche taal liet leeren. BROEKHUIZEN maakte hierin zulke groote vorderingen, dat hij op de verheffing van den heer GILLES VALKENIER tot burgemeester van *Amsterdam* een Latijnsch gedicht vervaardigde, hetwelk, boven de proeven van al zijne medescholieren uitmuntende, waardig werd gekeurd dien verdienstelijken burgervader te worden aangeboden. Gaarne zoude BROEKHUIZEN de academische loopbaan zijn ingetreden, doch zijn oom bestelde hem bij een' apotheker, in welk beroep hij zoo weinig smaak vond, dat hij weldra tot de krijgsmacht overging, en tot vaandrig werd bevorderd. Intusschen oefende hij zijnen dichterlijken geest, en bragt lettervruchten voort, die hooge goedkeuring verwierven. Hij woonde onderscheidene veldtogten bij, en ook in 1674, onder den admiraal DE RUITER, eenen zeeogt naar de Westindische eilanden. Op de hoogte van het eiland *Dominica* bragt hij den vier en veertigsten harpzang van DAVID in Latijnsche verzen over, en dichtte zijnen CELADON, of *het verlangen naar het vaderland*. Toen hij in den herfst deszelfden jaars te *Utrecht* kwam, maakte hij met verscheidene letterkundige mannen, inzonderheid met CREVIUS, kennis, en gaf eene kleine verzameling uit van Latijnsche gedichten, die door kunstminnaren op hoogen prijs geschat en ook in het Nederduitsch vertaald werden. Kort daarop werd hij als kapitein naar *Amsterdam* verplaatst, waar hij in 1639 al de Latijnsche gedichten van SANNASARIUS in het licht gaf. Ook de werken der Latijnsche dichters, PROPERTIUS en TIBULLUS verrijkte hij met geleerde aanmerkingen, waaruit zijne veelzijdige geleerdheid kenbaar werd. Na het sluiten van den Rijswijkschen vrede, werd hij, met behoud eener behoorlijke jaarwedde, uit de krijgsmacht ontslagen. Nu besloot hij zijne dagen op het land te eindigen, en vestigde zich te *Amstelveen*, alwaar hij den 15 December 1707 overleed. In het jaar 1767 vercerde de dijkgraaf van *Amstelland*, de heer ABRAHAM CALKOEN, zijne nagedachtenis met een sierlijk grafteeken. In het *Biographisch Anthologisch en Critisch Woordenboek* van P. G. WITSSEN GEYSBECK vindt men eenige van BROEKHUIZEN's Nederlandsche gedichten, die door HOOE-

STRATEN in een deel 8vo. zijn bijeenverzameld.

(VAN KAMPEN, *Beknopte geschiedenis der Nederlandsche letteren en wetenschappen*).

BROGNY, (JEAN DE), was in zijne jeugd varkenshoeder, en werd kardinaal. Als Karthuizer monnik werd hij door CLEMENS VIII tot bisschop van Viviers benoemd, en naderhand met het purper bekleed. Hij onderscheidde zich op het concilië van Pisa en Constanz, en stierf in 1426, in den ouderdom van vier en tachtig jaren.

(*Nouvelle Biographie classique*).

BROOKE, (HENRY), is een dier letterkundige mannen, die, door toevallige omstandigheden, gedurende zijn leven meer werd geprezen dan hij verdiende, en na zijnen dood zoo geheel in vergetelheid geraakte, dat men zou kunnen zeggen, dat zulks even onverdiend was, bijaldien middelmatigheid in dichtkunst en letterkunde niet zoo goed als van onwaarde moeten beschouwd worden. Hij werd in 1706 geboren, en was de zoon van een Iersch geestelijke. Op het Trinity-Collegie te Dublin was hij een kweekeling van Dr. SHERIDAN, die hem met POPE en SWIFT in kennis bragt. Het eerste dichtstuk, waarmede BROOKE in 1732 optrad, getiteld: *Universal Beauty*, werd zeer gunstig ontvangen. Nu schreef hij een treurspel *Gustavus Wasa*, hetwelk eene staatkundige strekking had, en gerigt was tegen den eersten minister Sir ROBERT WALPOLE, onder den naam van den dwingeland TROLLIO, waarom het door den commissaris van den schouwburg van het tooneel werd geweerd. BROOKE gaf dit stuk echter in het licht, en won daarmede 1000 pond sterling. Naar Ierland teruggekeerd, werd hij aangesteld als barak-meester, en overleed in 1783. Een zijner beste werken is de *Fool of Quality* in vijf deelen. Dit zonderling voortbrengsel is in het Fransch en Nederduitsch vertaald. Zijn tooneelarbeid en andere geschriften beslaan vier deelen octavo. In de laatste dagen zijns levens waren zijne verstandelijke vermogens zeer verzwakt, waarvan zijne laatste lettervruchten de duidelijkste kenmerken dragen. Het strekt intusschen BROOKE tot eer, dat hij een der eersten is geweest, die hunne stem verhieven tegen de strenge strafbepalingen, welke destijds, zonder verschooning, op de Roomsche-Katholijken werden toegepast.

(CAMPBELL'S *Specimens of English poets*).

BRONKHORST, (PIETER), een Nederlandsch schilder, den 16 Mei 1588 te Delft geboren, muntte uit in het schilderen van vergezigten van tempels en ker-

ken, gestoffeerd met keurig uitgewerkte figuren. Op het stadhuis zijner vaderstad bevindt zich van hem SALOMO's eerste regt, een voortreffelijk schilderstuk. Ook wordt van hem geroemd een tempel, waar de Heer JEZUS de koopers en verkoopers uisdrijft. Hij overleed den 21 Junij 1661.

(HOUBRAKEN, *Levens der schilders*).

BRONKHORST, (JOHANNES), werd in 1648 te Leyden geboren, en stierf in 1726 te Hoorn. Vroegtijdig zijnen vader verloren hebbende, bestelde zijne moeder hem bij haren neef, een pasteibakker te Haarlem. Toen hij in dit beroep bedreven was, zette hij zich te Hoorn neder, en trad in het huwelijk. Intusschen woelde er een smeulend kunstvuur in zijn boezem, hetwelk hem, vermaakshalve, het penseel deed opvatten. «Het beroep van «pasteibakker,» zegt HOUBRAKEN, «kan «zeer wel met de kunst gepaard gaan, «omdat het beide lekkernijen zijn, het «eene om den smaak, het ander om het «oog te streelen.» Hij schilderde in waterverw vogels en andere dieren, en wist het ligte en glansrijke der veëren ongemeen natuurlijk na te bootsen. Onze dichter VOLLENHOVE, verrukt over 's mans kunstvermogen, roept in geestdrift uit:

..... Dit 's geen schijn, ó neen:
Natuurlijk leven hier de vogels;
De klauwen vatten waar ze op treën;
De vlugheid rept zich van de vlogels;
Vergat het kunstpenseel geen tong,
Men hoorde hoe 't gevogelt' zong.

Waent iemand nu met olieverf
Dit zachte kunstwerk te verdooven?
Dees waterverf, die nooit versterf,
Gaaf kracht van olieverf te boven.
Nog hielp hiertoe geen meesters les,
Natuur alleen was leermeesteres.

(HOUBRAKEN, *Levens der schilders*).

BROTHERS, (RICHARD). De geboorte en vroegste jaren van BROTHERS zijn onbekend; ook zou zijn verdere levensloop onopgemerkt voorbijgegaan zijn, zoo de ijlhoofdige droomerijen van dezen man niet zulk een' grooten invloed op zijne tijdgenooten hadden uitgeoefend, en dus samenhangen met de geschiedenis des bijgeloofs zijner eeuw. RICHARD BROTHERS diende verscheidene jaren als luitenant bij de Britsche zeemagt, welke hij in 1789 verliet. Een verschil met de heeren der admiraliteit over zijne halve soldij ontwikkelde het eerst dien trek van zijn karakter, welke eindelijk in eene algeheele zelfbegoocheling ontaarde. Ten einde de bevoegdheid te hebben, om zijn pensioen te ontvangen, moest hij eenen zekeren eed afleggen. Hierover schreef hij een' goed gestelden brief aan PHILIP STEVENS, Esq., van de admiraliteit, in dato 9 Sep-

tember 1790, welke destijds in den *Public Advertiser* verscheen. In dezen brief legt hij de onkiesheid bloot, van iemand te noodzaken om te zweren, dat hij *vrijwillig* een' eed aflegt, waarmede hij zich volstrekt niet kan vereenigen. De ongerijmdheid dezer gewoonte stelde hij zoo duidelijk in het licht, dat de graaf van *Chattam* het woord *vrijwillig* uit het formulier van den eed doorstreek. Dit voldeed echter *BROTHERS* niet, die verlangde, om van den ganschen eed ontslagen te zijn; eene inschikkelijkheid, welke hem nimmer werd verleend.

Door den eed te weigeren, stierf hij bijkans van hongers, en werd eindelijk in een werkhuis opgenomen. Deze ontberingen, zoo wel als vele andere, welke hij later had te verduren, bewijzen, dat de man geen bedrieger was, en anderen niet meer dan zich zelven heeft misleid, zich stellig overtuigd houdende, dat hij in waarheid van den hemel eene zending had ontvangen. Hij verzekert in een boek, hetwelk hij in twee deelen uitgaf, getiteld: *A revealed knowledge of the prophecies and Times*, etc. *Londen*, gedrukt in het jaar van *CHRISTUS 1794*, (hetwelk door alle klassen der maatschappij, zoo wel in steden als in dorpen, gretig gelezen werd): «Het is, volgens gezigten en openbaringen, en door den Heiligen Geest, dat ik dit boek tot heil des menschedoms schrijf. Door te zeggen, dat dit dwaasheid is, en ik een bedrieger ben; dat ik van den duivel ben bezeten of buiten mijne zinnen, begaat men de gevaarlijke zonde van godslastering.»

BROTHERS dagteekent zijne eerste roeping van het jaar 1790, en sprak kort daarna van zijne zending. Op den 12 Mei 1792 zond hij brieven aan den koning, de staatsministers en den spreker van het Huis der Gemeente, waarin hij te kennen gaf, dat God hem had bevolen, om op den 17 zich naar het parlaments-huis te begeven, en de leden, voor hun eigen heil te waarschuwen, dat de vervulling van het 7e hoofdstuk van *DANIËL* nabij was. Op den 17 Mei vertoonde hij zich inderdaad aan de deur van het Huis der Gemeente, en had daar, volgens zijn eigen zeggen, een slecht onthaal. Kort daarna den dood des konings en de vernietiging der dynastie voorspeld hebbende, alsmede dat de kroon op hem zou overgaan, werd hij in *Newgate* gevangen gezet, en aldaar wreedelijk mishandeld. Doch de kerker dempte geenszins zijn ijver. Zoo dra hij in vrijheid was, hervatte hij met nieuwe geestdrift, hetgeen hij zijne zending noemde, en kreeg eenen aanmerke-

lijken aanhang. Terwijl het verstandigste deel des volks den profeet belachte, waren er sommige aanzienlijke mannen, die aan de goddelijkheid zijner zending geloofden. Verscheidene personen verkochten hunne goederen, en maakten zich gereed om den profeet naar *Jeruzalem* te vergezellen, waar hij in het jaar 1795 moest aankomen. *Jeruzalem* zou dan de hoofdstad der wereld worden, en in het jaar 1798, als wanneer de volkomen herstelling der Joden moest plaats hebben, zou hij als vorst der Joden worden geopenbaard en als heerscher over alle natien, welke waardigheid hij verkoos boven die van president van den raad, of kanselier van de schatkist, hem ook, gelijk hij zeide, door God aangeboden. De geschriften van *BROTHERS* zijn eene wonderlijke mengeling zoo wel van verstand en dwaling als van menigvuldige tegenstrijdigheden. Wij geven hier, naar tijdorde, eenige profetiën van *BROTHERS*. Verscheidene voorzeggingen zijn geheel of gedeeltelijk vervuld, eene omstandigheid, welke ons niet moet verwonderen, wanneer wij niet uit het oog verliezen, dat zij hoofdzakelijk betrekking hebben op het gebeurtenisvolle tijdvak, hetwelk stond op de Fransche omwenteling volgde.

In zijne brieven aan den koning, de koningin en de ministers, omstreeks Julij 1792, voorzeide hij den gewelddadigen dood van *LODEWIJK XVI*, en meermalen, dat de toenmalige keizerin van *Rusland* door de hand eens mans zou sterven; de Fransche republiek zou voor altijd gegrondvest worden; de magt des konings van *Engeland* zou ophouden, en zijne kroon aan den profeet worden gegeven. *Rome* en *Venetië* zouden vallen in de magt van den keizer van *Duitschland*, het eerste zou door de Franschen hernomen, het laatste geplunderd en bijkans geheel verwoest worden. De keizer zou zich genoodzaakt zien, om met de overwinnende Franschen vrede te maken, en vervolgens met de Engelschen in twist geraken. Deze voorspelling werd letterlijk vervuld: de keizer sloot, den 26 December 1805, vrede met *Frankrijk*, en verklaarde zich in 1808 tegen *Engeland*. Hierna zou hij, volgens *BROTHERS*, *Hanover* bemagtigen en geheel *Duitschland* ten onder brengen. In *Italië* zou een leger geheel verslagen worden, hetgeen in 1809 gebeurde. *Pruissen* zou de Fransche republiek erkennen, en met haar vrede maken, hetgeen in 1795 plaats had; vervolgens zou het deszelfs grenzen uitbreiden, en daarna de koning vermoord en het rijk voor eeuwig door *Rusland* en *Oostenrijk* verdeeld worden. Het Russische

leger, hunkerende naar voedsel, zou opstaan en veel vleesch verslinden, *Turkijë* binnen rukken, het land grootendeels overstroomden, verwoesten en allen tegenstand met groot geweld te niet doen. Het zou hij de hoofdstad ophouden; want hier waren deszelfs bepaalde grenzen, niet verder mogt het gaan. Hier verdeelt de Russische veldheer den buit van vele steden onder zijn leger, en de rijke Turksche gewesten onder zijne officieren. Hier versmaadt de Russische veldheer den eed van trouw, en verloochent de onderwerping eens onderdaans, zich zelven tot keizer van *Griekenland* verheffende. *Rusland* zal door *Zweden* verdeeld worden — de Spaansche monarchy zal vernietigd worden en het stadhouderschap van *Holland* tot aan den grond worden afgehouden; (deze waardigheid werd inderdaad binnen het jaar afgeschaft). Het pausdom zou worden uitgeroeid — eene aardbeving het vergaderde parlement en een groot deel van *Londen* verzwellen. *Amerika* zou tegen *Engeland* krijg voeren, en *Frankrijk* de Westindische eilanden verliezen. De kardinalen zouden twisten en *Rome* door eene aardbeving het onderste boven geworpen worden, enz. enz.

BROTHERS schreef zijne profetiën in *Londen*. Zijne zeden en gewoonten waren hoogst eenvoudig; hij was zeer bezorgd om iemand persoonlijk te beledigen; hij zonderde zich eerder af, dan dat hij zich in het openbaar vertoonde, en nimmer wankelde zijne hoop, dat ten gepasten tijde al zijne voorzeggingen zouden vervuld worden.

(*Penny Cyclopaedia*).

BROUSSAIS, (FRANÇOIS JOSEPH VICTOR), de grondlegger van het naar hem genoemd geneeskundig stelsel, den 17 December 1772 te *St. Malo* geboren, trad vroegtijdig, nadat hij het Collegie te *Dinon* bezocht had, als scheepsdoctor bij de Fransche marine in dienst, en voltooide zijne geneeskundige studiën te *Parijs*, waar hij ook tot 1805 practiseerde. Hierop trad hij weder bij de landmagt in dienst, ging met haar naar *Holland*, *Duitschland*, *Italië* en *Spanje*, en werd in 1820 eerste professor aan het militair hospitaal *Val-de-Grâce*. In 1832 werd hij professor der algemeene pathologie en therapie bij de geneeskundige faculteit, later medelid van het instituut, en stierf den 17 November 1838 op zijn landgoed te *Vitry*. Zijne ter aarde bestelling had met groote statelijkheid plaats, en in 1841 werd voor hem op het binnen-plein van *Val-de-Grâce* een standbeeld opgericht. Zijne *Histoire des phlegmasies ou inflammations chroniques*, (een zeer degelijk werk), en het *Exa-*

men de la doctrine médicale généralement adoptée worden als zijne hoofdwerken beschouwd, en behelzen zijn systeem, het *Broussaisismus*, welks hoofdstellingen wij hier niet kunnen ontwikkelen; wij verwijzen alzoo naar *MONTÈGRE*, *Notice historique sur la vie, les travaux, les opinions de BROUSSAIS*.

BROUSSONET, (PIERRE MARIE AUGUSTE), een Fransch natuurvorscher, werd den 28 Februarij 1761 te *Montpellier* geboren. Door zijne bemoeijingen werden de eerste Merinoschappen en Angoragaiten uit *Spanje* en den *Levant* naar *Frankrijk* gebragt. Tijdens de Fransche omwenteling in den kerker geworpen, redde hij zijn leven met de vlugt; hij begaf zich naar *Madrid*, waar hij door de plantenkenners *ORTEGA* en *CAVANILLES* minzaam werd ontvangen. Door zijn vriend, *Sir JOSEPH BANKS*, bekwam hij eenen crediet-brief van 1000 Louis d'or, om met een Engelsch schip naar de *Indiën* te stevenen. Door storm beloopt, liep men de haven van *Lissabon* binnen, waar hem nieuwe vervolgingen dreigden. Nadat hij in *Algarvië* en *Andalusie* had rondgezworven, stak hij eindelijk, onder den titel van geneesheer van den Amerikaanschen gezant te *Marocco*, naar *Afrika* over. Hier hield hij zich met de botanie bezig, en zond *BANKS* verscheidene belangrijke verzamelingen. In rustigere tijden naar *Frankrijk* teruggekeerd, werd hij tot consul van *Magador* benoemd, en later als zoodanig van de *Canarische Eilanden*. Spoedig echter vertrok hij in dezelfde hoedanigheid naar de *Kaap*, en werd eindelijk door den minister *CHAPTAL*, een' zijner bloedverwanten, tot professor in de botanie te *Montpellier* benoemd. Hier schreef hij zijn *Elenchus plantarum monspeliensium*. Ook de *Ichthyologia* wordt onder zijne beste werken gerekend. In 1805 werd hij door *NAPOLEON* tot medelid van het wetgevend ligchaam benoemd. Hij stierf den 27 Julij 1807, aan de gevolgen van een val, die hem de laatste maanden zijns levens geheugenloos maakte. Hij was niet in staat zich eigennamen of zelfstandige naamwoorden te herinneren, maar de bijvoegelijke naamwoorden, waarmede hij alle voorwerpen aanduidde, kwamen hem gemakkelijk en in menigte voor den geest.

(*Dictionary of Biography*).

BROUWER, (ADRIAAN), een vernuftig Nederlandsch schilder, werd in 1608 te *Haarlem* van behoeftige ouders geboren. Hij leerde de kunst onder *FRANS HALS*, die van het werk van den armen knaap veel voordeel trok; doch *BROUWER*, de harde leefwijze bij zijnen meester

moede, verliet FRANS HALS, en schilderde voor eigen rekening. Hij muntte vooral uit in het schilderen van tooneelen uit het leven der lagere volksklasse. Zijn roekeloos en losbandig gedrag stortte hem in het ongeluk. Men verhaalt dat hij naar *Antwerpen* reizende, uit hoofde van zijn ongehavend voorkomen, als een Nederlandsch spion werd aangehouden en op het kasteel van *Antwerpen* gevangen gezet. Het toeval wilde, dat hij juist geplaatst werd bij den hertog van *Aremberg*, een' vriend van RUBENS, die hem dikwijls bezocht. AREMBERG ontdekt hebbende, dat zijn medegevangene een schilder was, vroeg aan RUBENS alle benoedigheden om te schilderen. Zoodra hij ze bekomen had, stelde hij BROUWER te werk, die eene groep Spaansche soldaten, kaartspelende, tot onderwerp koos. AREMBERG dit schilderstuk aan zijnen vriend RUBENS vertoonende, herkende deze het dadelijk voor het werk van BROUWER, en bood er zes honderd gulden voor. De hertog echter vond er zoo veel behagen in, dat hij het liever zelf wilde behouden, en betaalde het nog duurder. RUBENS wist nu te bewerken, dat BROUWER in vrijheid werd gesteld, en nam hem in zijn huis op. Doch een geregeld stil leven kwam geenszins met den aard van BROUWER overeen; hij verliet weldra zijnen menschlievenden gastheer, en gaf zich op nieuw aan eene slordige en onzedelijke leefwijze over. Hij eindigde zijn leven in een gasthuis, te *Antwerpen*, in het jaar 1640, slechts den ouderdom van twee en dertig jaren bereikt hebbende. Zijne stukken zijn meestal vernuftig, fraai van koloriet en naauwkeurig van teekening; zij worden thans nog tegen hooge prijzen gezocht. Schoon veeltijds in armoede verkeerende, had BROUWER soms de eigenzinnigheid zijn werk in het vuur te werpen, wanneer men weigerde hem daarvoor den gevorderden prijs te betalen.

(Houbraken, *Levens der schilders*).

BROWN, (THOMAS), een uitstekend bovennatuurkundige, zedekundig wijsgeer en dichter, was de zoon van den eerwaarden SAMUEL BROWN, en werd den 9 Januarij 1778, in de pastorie van de parochie van *Kirknabreck*, in *Schotland*, geboren. Voordat hij drie jaren oud was, plaagde THOMAS zijne moeder, (die intuschen weduw was geworden) om hem lezen te leeren; hij leerde met de eerste les het alfabet, en nog geen vier jaren oud las hij elk boek dat hem werd voorgelegd duidelijk en vlug. De Bijbel was zijn leerboek. Toen hij tusschen de vier en vijf jaar oud was, zag eene dame hem

alleen op den vloer zitten met den huisbijbel op de knie, welken hij met de eene hand gedurig doorbladerde. Zij vroeg hem of hij naar eenen tekst zocht. «Neen,» zeide hij, «ik wil eens zien waarin de Evangelisten verschillen, want zij verhalen van CHRISTUS niet allen hetzelfde.» Op zekeren tijd ongesteld zijnde, kon men hem niet rustig in bed houden, tot dat men hem een dik boekdeel met oude balladen gaf. Nu bleef hij bedaard en stil, tot dat hij er verscheidene van buiten had geleerd. De knaap, hoewel lief en inschikkelijk, was echter zoo standvastig, dat hij door geene straf te bewegen was om verschooning te vragen. BROWN studeerde aan de hoogeschool te *Edinburg*, werwaarts zijne moeder zich ter woon had begeven. Op den ouderdom van achttien jaren schreef hij een meesterlijk antwoord op DARWIN'S *Zoonomia*. In 1810 volgde hij Mr. STEWART, te *Edinburg*, als professor in de zedekundige wijsbegeerte op, en werd weldra, om zijne welsprekendheid en groote talenten, algemeen bewonderd. Zijne schitterende loopbaan werd ongelukkig aanmerkelijk verkort door eene tering, welke hem den 2 April 1820 uit het leven rukte.

(WELSH'S *Life of Brown*).

BROWN, (ROBERT), de stichter van de secte der Brownisten, werd te *Northampton* geboren, en was een bloedverwant van lord BERKELEY. Hij studeerde aan de hoogeschool van *Cambridge*, predikte somwijlen in de Bennet-Kerk en kreeg grooten toeloop onder het volk. Hij werd vervolgens schoolmeester, en later hulp-prediker te *Islington*. Hij ging in het land rond, en sprak tegen de tucht en de gebruiken der heerschende kerk, en vermaande het volk zich daarmede niet te vereenigen. In het jaar 1580 werd hij, op aanzoek van den bisschop van *Norwich*, in hechtenis genomen; doch BROWN, bekennde dat hij misdaan had, werd op vrijë voeten gesteld. In 1582 gaf hij een werk uit, getiteld: *Het leven en de gewoonten der eerste Christenen*, en voegde daarbij eene *Verhandeling over reformatie zonder naar iets te wachten; en over de verdorvenheid dier predikers, die zich zelven en hunne dienst niet willen veranderen, omdat zij toeven tot de overheid beveelt en noodzaakt*. Hij werd op nieuw in hechtenis genomen, doch door tusschenkomst van zijnen bloedverwant, den lord-thesaurier, losgelaten. Vier jaren later trok hij weder het land door, predikende tegen de bisschoppen, de kerkelijke ceremoniën, geestelijke gregtshoven, het bevestigen van predikanten, enz.,

zoodat hij, gelijk hij naderhand roomde, in twee en dertig kerkers heeft gezeten, in sommige van welke hij op den middag geen hand voor oogen kon zien. Eindelijk vormde hij eene afzonderlijke gemeente, naar zijne eigene grondstellingen; doch genoodzaakt wordende het rijk te verlaten, zette hij zich met zijne volgelingen te *Middelburg* neder. In 1585 keerde hij echter naar *Engeland* terug, kreeg op nieuw twist met de bisschoppen, werd door zijn' eigen vader verloochend, en eindelijk in den ban gedaan. BROWN al deze vervolgingen moede, voegde zich weder bij de heerschende kerk, en werd hulpprediker van eene kerk in het graafschap *Northampton*. Zijn einde stemde met zijn leven overeen. Op den ouderdom van meer dan tachtig jaren werd hij naar den kerker gevoerd, omdat hij een' constabel, die hem aanmaande, zijne belasting te betalen, geslagen had. De stokoude man, niet in staat om te loopen, werd op een bed in eene kar naar de gevangenis gevoerd, waar hij ziek werd, en op den ouderdom van een en tachtig jaren, in 1630, stierf. Na den dood van BROWN wonnen zijne leerbegrippen in *Engeland* meer en meer veld. De Brownisten stonden naderhand in *Engeland* en *Nederland* bekend onder den naam van Independenten.

(*Adam's Dictionary of all religions*).

BROWN, (LANCELOT), een bekwaam aanlegger van buitenplaatsen, in de wandeling BROWN *capabel* genoemd, omdat hij gewoonlijk zeide: «deze plek is zeer *capabel*,» werd in 1715 te *Kirharle*, in *Northumberland*, geboren. Hij verwierf zich eenen grooten naam met het aanleggen van tuinen, buitenplaatsen en andere gronden, en verzamelde daarmee een aanzienlijk vermogen. Hij stierf, als opperschoot (high sheriff) van het graafschap *Huntingdon*, in 1782.

BROWN, (CHARLES BROCKDEN), de eerste Amerikaansche novellen-schrijver, werd in 1771 te *Philadelphia* geboren. Van zijne vroegste jeugd af verried BROWN eenen onverzadelijken lust, om zijne kennis te vermeerderen. Hij koos de regtsgeleerdheid tot beroep, doch kreeg er spoedig een' afkeer van, en bepaalde zich toen hoofdzakelijk tot de letterkunde. BROWN was een vruchtbaar en vlug schrijver, hebbende gewoonlijk twee of drie novellen gelijktijdig op het touw. Onder zijne novellen noemt men *Carwin*; *Wieland*; *Ormond*; en *Arthur Mervyn*. Zij werden in 6 deelen 8vo., 1828 te *Boston* herdrukt. Door onafgebroken studie en eene zittende leefwijze verviel BROWN,

die zwak van gestel was, in eene tering, die hem den 22 Februarij 1810 naar het graf sleepte. BROWN's novellen, die reeds lang onbekend of vergeten waren, kwamen in 1820 eensklaps bij de Engelschen in de mode, en werden zeer geroemd.

(*Encyclopedia Americana*; *DUNLAP's Life of C. B. BROWN*).

BRUCE, (ROBERT), de bevrijder van *Schotland* van het Engelsche juk, werd den 21 Maart 1274 geboren, en vocht aanvankelijk onder de Engelsche banieren. Eindelijk maakte hij aanspraak op de koninklijke waardigheid, en werd in 1306 te *Scone* als koning van *Schotland* gekroond. Na vele tegenspoeden, versloeg hij EDUARD II geheel en al bij *Bannockburn*, en bevestigde zich daardoor op den troon. De overlevering zegt, dat, na eene der nederlagen, welke hij had te verduren, hij tot volharding werd aangespoord door het voorbeeld eener spin, die negenmaal gemist hebbende een zeker punt te bereiken, echter volhield, en de tiendemaal in haar oogmerk slaagde. BRUCE overleed den 7 Junij 1329, na eene regering van drie en twintig jaren. Zijn hart werd gebalsemd, ten einde het, volgens zijne begeerte, naar het *Heilige Land* over te brengen; zijn stoffelijk overschot rust in de abdij-kerk van *Dunfermline*.

(*Keur van gedenkwaardige tafereelen uit de geschiedenis van Schotland, naar sir WALTER SCOTT*).

BRUCE, (JAMES), een beroemd reiziger, werd den 14 December 1730 te *Kinnaird*, in het graafschap *Stirling*, geboren. Hij studeerde in de regten aan de hogeschool te *Edinburg*, doch maakte geringe vorderingen, en begaf zich vervolgens, ter bevordering zijner gezondheid, op het land. Hij werd spoedig een bedreven ruiter en uitmuntend scherpschutter. In 1753 ging hij naar *Londen*, en werd voor korten tijd wijnhandelaar. In 1763 tot consul te *Algiers* benoemd, maakte hij zich deze gelegenheid ten nutte, om het Noorden van *Afrika* te doorkruisen. Hij bezocht *Cyprus*, *Syrië* en *Klein-Azië*, en maakte teekeningen van *Palmyra* en *Balbeck*. In 1768 ondernam hij zijnen beroemden togt naar *Abyssinië*, ter opsporing van den oorsprong des *Nijls*, hetgeen hem gelukte. Hij bereikte in de maand Februarij 1770 *Gondar*, de hoofdstad van *Abyssinië*, waar hij zich door zijn gunstig voorkomen, zijnen moed en zijne veelzijdige kundigheden grooten invloed aan het hof verwierf. Eerst in 1778 keerde hij naar zijn vaderland terug, en schreef een verhaal zijner reizen, hetwelk in 1790 in vier deelen kwarto in 't licht verscheen,

en ook in het Hoogduitsch, Fransch en Hollandsch werd overgebracht. Het voert oorspronkelijk ten titel: *Travels to discover the Sources of the Nile, in the years 1768—73*. Men leest dit werk met genoegen en belangstelling, schoon het door de beoordeelende tijdschriften vinnig werd doorgestreken. BRUCE stierf den 27 April 1794, te *Kinnaird*, aan een' val van de trappen, toen hij eene dame naar hare koets uitgeleide deed.

(MURRAY'S *Life of BRUCE*).

BRUEYS, (FRANÇOIS PAUL), een Fransch zeeofficier, omstreeks het jaar 1750 te *Uzes* geboren, klon, gedurende de omwenteling, op tot den rang van admiraal, en bekwam het bevel over het smaldeel, hetwelk het leger van BONAPARTE naar *Egypte* overvoerde. Hij sneuvelde in den zeeslag van *Aboukir*, in 1798. Schoon doodelijk gewond, weigerde hij naar beneden gebracht te worden, zeggende: «Een Fransch admiraal behoort op de kam-pagne te sterven!» Zijn schip geraakte in brand, en vloog in de lucht.

(*Dictionary of Biography*; WALTER SCOTT, *Het leven van NAPOLEON*).

BRUEYS, (DAVID AUGUSTIN), een Fransch tooneeldichter, werd in 1640 te *Aix* geboren, en stierf in 1723 te *Montpellier*. De tooneelspeken van BRUEYS, van welke hij er twee gemeenschappelijk met PALAPRAT vervaardigde, zijn vol luim en vernuft. Hij schreef ook twee treurspeken. In zijne jeugd was hij Protestant, doch werd door BOSSUET tot de Katholieke godsdienst overgehaald, en verkreeg onderscheidene kerkelijke bedieningen. Gelijk de meeste afvalligen, betoonde hij zich hoogst vijandig tegen het kerkgenootschap, dat hij verlaten had.

(*Dictionary of Biography*).

BRUGMAN, (JAN), een Duitsch Minderbroeder van de vijftiende eeuw, die zich, in 1462, met een aantal monniken, naar *Amsterdam* begaf, en zijn intrek nam in een huis, dat hij beweerde gekregen te hebben. Hier predikte hij onder eenen grooten toeloop, zonder zich aan het verbod van de regering of den parochiepriester te storen. Als hij begon te prediken, hield hij meestal eene zamenspraak met zich zelven, en eindigde met een kruisbeeld uit zijne mouw te halen, en devotelijk te bidden, dat het zijnen vijanden nimmer mogt gelukken hem te verdrijven, «vermits hij en zijne schamele broeders hier gaarne een arm kloosterken wilden hebben.» Door zijnen gemeenzamen toon verwierf hij zich zulk eenen ongemeenen aanhang, dat men zelfs nog heden van iemand, die door

eene gladder tong iedereen voor zich weet in te nemen, zegt: «Hij kan praten als «BRUGMAN.» Deze moderne DEMOSTHENES overleed in het jaar 1473 te *Nijmegen*.

(WAGENAAR, *Amsterdam en hare geschiedenissen*).

BRUGMANS, (SEBALD JUSTINUS), een zeer verdienstelijk Nederlandsch arts en geleerde, werd den 24 Maart 1763 te *Franecker* geboren. Hij was de zoon van ANTONIUS BRUGMANS, professor in de wijsbegeerte aan de hoogeschool te *Groningen*. BRUGMANS begon zijne studiën aan deze universiteit, en voltooide die te *Leyden*. Nadat hij in 1785 tot doctor in de medicijnen was bevorderd, benoemde men hem in de plaats van J. H. VAN SWINDEN tot professor in de wijsbegeerte en natuurkunde aan de hoogeschool van *Franecker*. Zijn streven was, om den lust voor alle takken der natuurwetenschappen in zijn vaderland meer en meer aan te wakkeren. Ook begon hij te *Franecker* zijn kabinet der vergelijkende anatomie aan te leggen, hetwelk naderhand een der belangrijkste in *Europa* is geworden. In 1795 vertrok hij als professor in de scheikunde naar *Leyden*, en LODEWIJK NAPOLEON benoemde hem, bij den aanvang zijner regering, tot zijnen lijfarts. Toen de stad *Leyden* in den jare 1807 door de ontploffing van een schip met buskruid in rouw en jammer werd gedompeld, blonk BRUGMANS werkdadige menschenliefde heerlijk uit. Na de vereeniging van *Nederland* met *Frankrijk*, benoemde NAPOLEON hem tot inspecteur-generaal der hospitalen en tot rector der hoogeschool te *Leyden*. Door zijne ijverige tusschenkomst werden niet slechts alle schulden der hoogeschool afgelost, maar verkreeg zij daarenboven eene met 100,000 Franken vermeerderde toelage uit 's lands kas. Nog vereerder was het voor zijnen naam, dat onder zijn bestier, als inspecteur-generaal, de hospitaal-koorts niet heeft gewoed, gelijk na den slag van *Waterloo*, waar hij onverwijd voor 20,000 gewonde krijgslieden geneesmiddelen wist te verschaffen. Ter belooning van al deze zorgen, die hij met dezelfde menschelevendheid aan landgenoot en vreemde bewees, ontving hij van koning WILLEM I, den keizer van *Rusland* en den koning van *Pruissen* onderscheidene ridderorden. Ook heeft de hoogeschool van *Leyden* hem de voortreffelijke rangschikking harer verzamelingen van voorwerpen uit de natuurlijke historie te danken, alsmede de teruggave van alles, wat sedert 1795 naar *Parijs* was overgebracht. Eene plotselinge ziekte maakte den 22 Julij 1819 te *Leyden* aan zijn voor

de menschheid zoo nuttig leven een einde. Gelaten had hij het afleggen van zijn aardse bedelaarskleed, zoo als hij dit noemde, in de vaste hoop op een beter leven, te gemoet gezien. Zijne kunde, verdiensten, ijver en welwillendheid werden zóó algemeen erkend, dat niet slechts een groot aantal studenten, maar zelfs hoogleeraren, predikanten, doctoren en geleerden zijne lessen in de kruid- en scheikunde, alsmede in de natuurlijke historie bijwoonden.

(NIEUWENHUIS, *Woordenboek van kunsten en wetenschappen*; *Biographie du royaume des Pays-Bas ancienne et moderne*).

BRUHESIUS of **VAN BRUHESEN**, (**PETRUS**), een geneeskundige, geboren te *Rijthoven*, in *Kempenland*, in het begin der zestiende eeuw, en in 1571 te *Brugge* gestorven, is schrijver van onderscheidene werken, die echter thans weinige waarde hebben; maar hij is vooral bekend door zijnen grooten eeuwigdurenden almanak, gedrukt voor de stad *Brugge*, in 1550, waarin hij met de grootste angstvalligheid, volgens de grondregelen der sterrenwischelarij, de dagen aanwees, die de beste waren voor het purgeren, baden, aderlaten, scheren enz. Deze bespottelijke raadgevingen, vond men nog in 1828 opgenomen in den beroemden *Luiker Almanak*. De groote eeuwigdurende almanak van doctor **BRUHESIUS** maakte in *Brugge* veel beweging. De overheid, die er veel behagen in vond, vaardigde het stellig verbod uit aan al degenen die binnen *Brugge* de barbiers-kunst uitoefenden, om gedurende de ongelukkige dagen iets tegen de kin hunner medeburgers te ondernemen. **FRANCISCUS RAPAERT**, geneesheer te *Brugge*, verontwaardigd over deze publicatie, schreef tegen het werk van **BRUHESIUS** een *Magnum et perpetuum Almanach, seu Empiricorum et medicastro-rum flagellum*, 1551, 12°. **PETRUS HASSCHAERT**, doctor en chirurgijn, een groot voorstander der sterrenwischelarij, verdedigde **BRUHESIUS** met grooten ijver in zijn geschrift: *Chypeus astrologicus contra flagellum astrologorum* **FRANCISCI RAPARDI**, 1552, in 12°.

(*Biographie du royaume des Pays-Bas*).

BRÜHL, (**HEINRICH**, Rijksgraaf **VON**), eerste staatsdienaar van **AUGUSTUS III**, koning van *Polen* en keurvorst van *Saksen*, werd den 13 Augustus 1700 te *Weissenfels* geboren, waar zijn vader eene plaats van opperhofmaarschalk en geheimraad aan het hof van den hertog van *Saksen-Weissenfels* bekleedde. **BRÜHL** trad vroegtijdig als edelknaap in dienst van de hertogin

ELIZABETH, weduwe van den hertog **JOHANN GEORG** van *Saksen-Weissenfels*, die zich destijds meestal te *Leipzig* ophield. Welgemaakt, vrolijk, vriendelijk en innemend van voorkomen, won **BRÜHL** niet alleen de gunst van deze vorstin, maar weldra ook die van **AUGUSTUS II**, die hem in 1720 als zijn lijfpagie aannam. Nu werd **BRÜHL** spoedig met hooge waardigheden bekleed, en toen **AUGUSTUS II** den 1 Februarij 1733 te *Warschau* overleed, bragt hij in allerijl de koningskroon en rijks-kleinooden, (die hem toevalligerwijze ter bewaring waren toevertrouwd) naar *Dresden* aan den toekomstigen opvolger, wiens regten echter niet als onbetwistbaar werden beschouwd. Het geluk bleef hem steeds begunstigen, zoo dat hij eindelijk bijna al de aanzienlijke ambten van den staat en het hof tegelijk bekleedde. Deze gunsteling der fortuin had ten minste 200 bedienden; zijne tafel bestond, bij het geringste onthaal, uit 50 uitgelezene schotels; de pasteijën kwamen met den post uit *Parijs*; zijne kleeding was allerprachtigst, zelfs zijne schoenen werden bij de 100 paar uit *Parijs* onthouden; hij betaalde zijne eere-wacht beter dan de koning; zijne huiselijke inrigting verslond vorstelijke schatten. Daarenboven kocht hij de aanzienlijkste landgoederen in *Polen* en *Saksen*. Zijne bibliotheek telde 62,000 banden, en zijne kabinetten van schilderijën en mineraliën hadden groote waarde. Koning **AUGUSTUS** zich weinig over de belangen zijns volks bekommerende, liet alles aan zijnen kabinetts-minister **BRÜHL** over. De belangrijkste vraag, die de koning hem dikwijls deed, was: «*Brühl! heb ik geld?*» en **BRÜHL**, om altijd te kunnen zeggen: «*Ja Sire!*» ledigde de kassen, mergelde de burgers uit, en overlaadde het land met schulden. Door de schandelijke verkwisting van koning en minister werd het land zoodanig uitgeput, dat, toen de zevenjarige oorlog uitbarst, het **FREDERIK II** niet moeijelijk viel *Saksen* te bemagtigen. De koning vlugtte met zijnen minister **BRÜHL** naar *Warschau*, waar zij tot op den vrede van *Hubertsburg* vertoefden. Kort na de terugkomst in *Dresden*, stierf koning **AUGUSTUS**, den 5 October 1763, en **BRÜHL** volgde hem reeds den 28 October in het graf, nadat hij een smartelijk ziekbed had doorgestaan. Onder de loffelijke hoedanigheden van dezen strafbaren staats-minister behoorde, dat hij een milde beschermer was van kunsten en wetenschappen, die onder zijn bestier in *Saksen* welig opbloeden.

(*Justi, Leben und Character des Grafen VON BRÜHL*).

BRUMOY, (PIERRE), een Fransch Jezuït, in 1704 te Rouen geboren en den 16 April 1762 te Parijs overleden, heeft zich beroemd gemaakt door zijn vernuftig en belangrijk werk, getiteld: *Théâtres des Grecs*, zijnde vertalingen en beoordeelingen der Grieksche treurspelen, vergezeld van verhandelingen en aanmerkingen over den schouwburg der Grieken.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

BRUN, (CHARLES LE), de zoon eens beeldhouwers van Schotschen oorsprong, werd in het jaar 1619 te Parijs geboren. De uitstekende verdienste zijner jeugdige schetsen trok de aandacht van den kanselier SEGUIER, die zich met zijne opvoeding belastte, en hem op den ouderdom van elf jaren bij voer en vervolgens bij NICOLAS POUSSIN plaatste. Hij vertoefde zes jaren in Italië, om het antiek en de werken der oude meesters te beoefenen. Bij zijne terugkomst vond hij in den kardinaal MAZARIN eenen beschermer, en werd eerste schilder des konings. LE BRUN was een ijverig en geleerd kunstenaar. Zijne werken bevinden zich hoofdzakelijk te Parijs. De veldslagen van ALEXANDER, door de graveernaald zoo algemeen bekend, zijn karakteristieke proeven van zijnen stijl, en plaatsen hem in den eersten rang der beste schilders. Zijne gemakkelijkheid in het schetsen was zoo groot, dat hij met vier penseelstreken eene welgelijkende afbeelding maakte van de markiezin DE BRINVILLIERS, toen deze afschuwelijke giftmengster op eene kar naar het schavot werd gevoerd. LE BRUN kon daarenboven even goed te regt met den schilderkwast als met het penseel. LODEWIJK XIV, die dagelijks twee uren in zijne werkplaats doorbragt, toen hij te Versailles de Familie van Darius schilderde, verlangde, dat hij den kop van PARYSATIS in eens zou afmaken. Dit gelukte LE BRUN zoo volkomen, dat BERNINI, die niet tot zijne vrienden behoorde, daarover verbaasd stond. Hij stierf in 1690, overladen met eer en rijkdommen. Hij schreef een werk *sur la physionomie*, en een ander *sur le caractère des passions*, en liet eene weduw na, maar geene kinderen.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

BRUNCK, (RICHARD FRANÇOIS PHILIPPE), een der vernuftigste kunstregeters van den nieuweren tijd, zag den 30 December 1729 het eerste levenslicht te Straatsburg. Hij bezocht het Jezuiten-collegie van LOUIS le Grand te Parijs, en maakte groote vorderingen in al de vakken, welke daar onderwezen werden. Als krijgs-commissaris woonde hij de veldtogten van den zevenjarigen oorlog bij. In het

jaar 1759 bragt hij den winter door te Giessen, ingekwartierd bij eenen professor, die zijnen lust voor de letteren weder deed ontwaken. Naar Straatsburg terug gekeerd, wijdde hij al zijn tijd aan de beoefening der Grieksche letterkunde. De misslagen, die hij in de Grieksche werken aantrof, als misslagen der afschrijvers beschouwende, veranderde hij alles wat hem aanstootelijk voorkwam, en veroorloofde zich de gewaagde en vernuftigste vrijheden. Echter hebben, sedert de herleving der wetenschappen, weinige geleerden zoo krachtig als hij tot de vorderingen der Grieksche letterkunde bijgedragen. Zijn eerste werk was *Analecta veterum poetarum Graecorum* (3 deelen, Straatsburg 1772—76). Hierop volgden uitmuntende uitgaven van APOLLONIUS RHODIUS, ARISTOPHANES, VIRGILIUS en SOPHOCLES, welke laatste hem eene koninklijke jaarwedde van 2000 Franken verwierf, en tevens voor de kritiek der treurspeldichters een nieuw tijdvak opende. De Fransche omwenteling stoorde zijne studiën, en kortwiekte zoodanig zijne inkomsten, dat hij eindelijk zijne kostbare bibliotheek moest verkoopen. Wanneer er sedert dien tijd over eenen Griekschen schrijver gesproken werd, kwamen hem de tranen in de oogen. Hij stierf den 12 Junij 1803. BRUNCK was onvermoeid in zijnen letterkundigen arbeid; hij schreef steeds eigenhandig den geheelen Griekschen tekst af van de dichters, die hij voor de pers gereed maakte. Zoo kopieerde hij ARISTOPHANES tweemaal en APOLLONIUS schreef hij ten minste vijfmaal uit. De meeste dezer afschriften worden, met verscheidene andere handschriften, in de koninklijke Bibliotheek te Parijs bewaard. De randen zijner boeken zijn met vernuftige gissingen overladen.

(*Conversations-Lexicon*).

BRUNE, (GUILLAUME MARIE ANNE), een Fransch rijks-maarschalk, de zoon van eenen advocaat te Brives-la Gaillarde, werd den 13 Maart 1763 geboren, en had een groot aandeel in den wapenroem der Fransche republiek. Tijdens de omwenteling was hij boekdrukker te Parijs, en beoefende, niet zonder geluk, de schoone wetenschappen en de staatkunde. Daar hij zich terstond aan de mannen der omwenteling had aangesloten, werd hij in 1793 als burgerlijk commissaris naar België gezonden. Bij zijn terugkeer echter, trad hij in de krijgsdienst, en verwierf zich weldra, door ongemeene dapperheid en een voorbeeldig gedrag, de achting zijner krijgsmakkers. Den 5 October 1795 sloeg hij met DARRAS den aanval

der Jakobijnen op de troepen in de straat *Echelle* te *Parijs* kloekmoedig af. Tot het leger van *Italië* overgegaan, deed hij zich, toen de Oostenrijkers *Verona* aangrepen, door een schitterend wapenfeit kennen: aan de spits van eenige regimenten granadiers, veroverde hij met de bajonnet de vijandelijke artillerie. Zijne kleederen waren door zeven geweerkogels doorboord; NAPOLEON bewonderde luide het geluk en den moed van den vermetelen krijgsman. In 1799 verliet hij het leger van *Italië*, om het opperbevel te aanvaarden over het leger dat bestemd was, om den Engelschen en Russen, die *Nederland* bedreigden, het hoofd te bieden. In den herfst des gemelden jaars, landde de hertog van *York* met eene talrijke legermagt, uit Engelschen en Russen bestaande, in *Noord-Holland*. BRUNE had aanvankelijk zulk eene geringe magt, dat hij moest terug trekken; doch zoodra hij versterking had bekomen, wierp hij den vijand met de bajonet uit zijne stellingen. Den 19 September behaalde hij op de Engelschen en Russen, bij *Bergen*, eene beslissende overwinning, en den 18 October kwam het verdrag van *Alkmaar* tot stand, ingevolge van hetwelk de hertog van *York* ons grondgebied moest ontruimen. BRUNE, naar de *Vendée* gezonden, wist aan den burgerkrijg een einde te maken, en werd den 13 Augustus 1800, tot opperbevelhebber van het leger in *Italië* benoemd, waar hij op nieuw, bij alle ontmoetingen, op de Oostenrijkers zegevierde. Na den vrede van *Amiens*, werd hij door NAPOLEON als Fransch afgezant naar *Konstantinopel* gezonden. SELIM III ontving hem met groote onderscheiding, en BRUNE werkte de Engelsche staatkunde aldaar krachtig tegen. In 1804 verhieft hem NAPOLEON tot rijks-maarschalk en twee jaren daarna tot gouverneur-generaal der Hanzee-steden en tot opperbevelhebber der troepen in *Zweedsch-Pommeren*; als zoodanig had hij eene persoonlijke bijeenkomst met BERNADOTTE, die hem van den keizer afvallig zocht te maken. NAPOLEON riep hem terug, en gaf hem sedert dien tijd geene nieuwe aanstelling. Anderen zeggen, dat BRUNE de ongenade des keizers te wijten had, aan zijn verzuim, om in de capitulatie, betreffende de overgave van het eiland *Rügen* (door den Zweedschen generaal TOLL) de titels van keizer NAPOLEON te vermelden, en alleen het Fransche en Zweedsche leger als onderhandelende partijën te noemen. NAPOLEON noemde dit een schandaal sedert den tijd van PHARAMOND nooit gezien. BRUNE onderwierp zich in 1814 aan de BOTRBONS, doch

in geene aanmerking gekomen zijnde, voegde hij zich in 1815 bij NAPOLEON toen deze van *Elba* terugkwam. Hij kreeg het bevel over een observatie-leger in het Zuiden van *Frankrijk*. Na den slag van *Waterloo*, gaf hij *Toulon*, hetwelk hij bezet hield, over, en wilde zich in Augustus 1815 van daar naar *Parijs* begeven. Bij *Avignon* gekomen, werd hij door het gemeen herkend, en naar de stad teruggevoerd. Men hield hem te onrecht voor den moordenaar der prinses LAMBALLE; de woedende menigte eischte zijn leven. Met groote bedaardheid beantwoordde hij deze beschuldiging, zeggende, dat hij toenmaals aan de grenzen was, om de vijanden zijns vaderlands te bevechten. Vruchteloos beschermden de prefect en de maire, met levensgevaar, eenige uren de kamer van de herberg waarin BRUNE zich met zijne adjudanten bevond. Verscheidene kerels stoven vooruit, en BRUNE werd, zonder dat hij den tijd had om zich te verdedigen, door een pistoolschot doodelijk gewond, terwijl hij met den rug naar den haard gekeerd stond. Zijn lijk werd door het gepeupel langs de straten gesleept, en van de brug in de *Rhone* geworpen. BRUNE had dit lot voorzeker niet aan zijn vaderland verdiend; zelfs weigerde men aan zijne weduwe alle genoegdoening en het straffen der schuldigen.

(*Nouvelles causes politiques et criminelles célèbres*).

BRUNELLESCHI, (FILIPPO), een vernaamd Italiaansch bouwmeester, werd in 1375 of 1377 te *Florence* geboren, en stamde af van een geslacht, dat verscheidene doorluchtige mannen had voortgebracht. Schoon voor de studie bestemd, werd hij, op zijn verzoek, cindelijk bij een' goudsmid in de leer gedaan. In dien tijd verschilde de goudsmedekunst veel van hetgeen zij thans is. De goudsmeden vervaardigden niet alleen uit goud, maar ook uit onderscheidene andere metalen allerhande ornamenten, zoodat tot die kunst bedrevenheid in het teekenen en inzonderheid in het beeldhouwen vereischt werd, waarvan zij eigenlijk een' bijzonderen tak uitmaakte. Met den beroemden beeldhouwer DONATELLO in kennis geraakt, volgde hij dezen naar *Rome*, ten einde de antieke gebouwen dier stad te leeren kennen. Hier ontwikkelde in hem die talenten voor de bouwkunst, welke zijnen naam onsterfelijk hebben gemaakt. Door onvermoeide oefening en navorsching, werd hij de hersteller der klassieke bouwkunst in *Italië*. Hij ontwierp en voltooid onderscheidene grootsche gebouwen, inzonderheid den bewonderenswaardigen dom

van Santa Maria del Fiore, de hoofdkerk van Florence, de kerk van den Heiligen Geest en San Lorenzo, alsmede het beroemde paleis Pitti in die stad en het klooster van Fiesole. Toen men BRUNELLESCHI den bouwmeester LORENZO Ghiberti als medehelper voor het maken van gemelden dom had opgedrongen, veinsde BRUNELLESCHI ziek te zijn, ten einde de onbekwaamheid van Ghiberti voor dit reuzenwerk zou openbaar worden. BRUNELLESCHI bereikte hiermede zijn oogmerk; want Ghiberti niet in staat zijnde het werk voort te zetten, bekwaam zijn afscheid. Behalve bouwkunstenaar was BRUNELLESCHI tevens beeldhouwer, vestingbouwkundige en poëet. Hij overleed in het jaar 1444, en werd met veel statelijkheid begraven in Santa Maria del Fiore, welke tempel, door zijn schrander vernuft voltooid, zijn naam voor de vergetelheid bewaart.

(Conversations-Lexicon).

BRUNI, (LEONARDO), een der beroemdste geleerden uit het tijdvak van de herleving der klassieke letterkunde in Italië. Hij werd in 1369 te Arezzo van geringe ouders geboren. Hij leerde het Grieksch en Latijn te Florence, onder den geleerden COLUCCIO SALUTATI, en ging vervolgens naar Rome, onder INNOCENTIUS VII, waar hij als secretaris der pausselijke kanselarij werd aangesteld. In een oproer van het graauw tegen de pausselijke regering, ontkwam hij ter naauwernood, en vlugtte naar Viterbo, werwaarts de paus eene schuilplaats zocht. BRUNI behield zijnen post onder INNOCENTIUS' opvolgers, en vergezelde JOANNES XXII, in 1414, naar het concilie van Constans. Na de afzetting van dezen paus, keerde BRUNI naar Florence, waar hij het grootste deel zijner overige dagen sleet. In 1427 werd hij tot kanselier dier republiek verheven, welke betrekking hij tot zijnen dood vervulde. Ook gebruikte de staat hem meermaal als afgezant. Toen keizer JOANNES PALAEOLOGUS en de Grieksche patriarch het concilie van Florence kwamen bijwonen, sprak BRUNI hen, uit naam der republiek, in het Grieksch aan. Hij stierf in 1444, en werd met groote eer ter aarde besteld in de kerk van Santa Croce, waar men hem op zijn monument ziet afgebeeld, leunende tegen eene lijkbare met een boek, zijne *Geschiedenis van Florence*, op de borst en eene lauwerkroon rondom het hoofd; want op deze wijze werd hij, op last der gemeente, begraven. BRUNI heeft veel geschreven; doch de *Historia Florentina* is het voornaamste zijner werken; het begint met de grondvesting van Florence, en loopt tot het jaar 1404. Het werd in I.

1610 te Straatsburg in folio gedrukt. DONATO ACCIAJUOLI MÉHUS geeft, in zijne levensbeschrijving van dezen geleerde, de titels op van drie en zestig werken van BRUNI, waarvan er vele thans vergeten en nimmer gedrukt zijn.

(VALÉRY, *Voyages en Italie*).

BRUNINGS, (CHRISTIAAN), een der grootste waterbouwkundigen van Nederland, werd in 1736 te Neckarau, in den Palts, geboren. Hij wijdde zich vroegtijdig aan de beoefening dier wetenschappen, welke met de waterbouwkunde in verband staan. De staten-generaal van ons vaderland benoemden hem in 1769 tot inspecteur-generaal der rivieren en zeewerken. BRUNINGS bragt verscheidene nuttige werken tot stand, waaronder men rekent de verbeterde bedijking en afwatering van het Haarlemmer Meer, dat thans wordt droog gemaakt; de wijziging van den Waalstroom en het kanaal van Panerden, waardoor de bedding van den Rijn, de Waal en den Lek werd verbeterd. Te midden dezer werkzaamheden vond hij een werktuig uit, om de snelheid der stroomen op alle diepten te meten, vooral dienstig om in tijds de gevaren van dijkbreuken te kunnen voorzien. Hij verklaarde den grondslag en het nut van dit werktuig, hetwelk naar hem de *Bruningsche stroommeter* genoemd wordt, in eene verhandeling over de snelheid van het stroomend water en de middelen om haar op alle diepten te bepalen. Dit geschrift werd door den raadshoofd WIEBEKING van Hessen-Darmstadt in het Hoogduitsch vertaald, onder den titel: *Abhandlung über die Geschwindigkeit des fließenden Wassers, und von den Mitteln dieselbe auf allen Tiefen zu bestimmen*, 4to. Frankfurt, 1798, met platen en eene inleiding, waarin de groote diensten, door BRUNINGS aan het vaderland bewezen, worden ontwikkeld. Hij stierf den 16 Mei 1805 te 's Gravenhage. De regering der Bataafsche republiek was voornemens een gedenkteeken voor dezen bekwamen waterbouwkundige in de Groote kerk te Haarlem op te rigten; doch staatkundige gebeurtenissen verijdelden dit loffelijk plan. Verscheidene wetenschappelijke verhandelingen van BRUNINGS vindt men in de werken der Haarlemsche Maatschappij der wetenschappen. Ook kan men BRUNINGS' verdiensten nader leeren kennen uit de lofrede op hem, geschreven door zijnen verdienstelijken kweekeling en opvolger, FREDERIK WILLEM CONRAD, die daarmede den eerprijs behaalde, welken het toenmalig staatsbewind daarvoor had uitgelooft, bestaande in eene gouden medaille, hangende aan

eene gouden keten ter waarde van 200 dukaten. De gewigtige verbeteringen in 's lands waterstaat door BRUNINGS daargesteld, zullen zijn aandenken nog lang bij het nageslacht in zegening doen blijven.

(*Penny Cyclopaedia*; *Woordenboek der Zamenleving*).

BRUNO, (GIORDANO), een oorspronkelijk en stoutmoedig wijsgeer, werd in het midden der zestiende eeuw te Nola, in het koninkrijk *Napels*, geboren. Hij werd Dominikaner monnik, doch daar hij eenen onderzoeklievend geest bezat, en aan de gegrondheid van de leerbegrippen der Roomsche kerk begon te twijfelen, zag hij zich genoodzaakt het klooster te ontvlugten. Hij begaf zich naar *Geneve*, waar hij twee jaren vertoefde, doch weldra maakte hij zich bij de Calvinisten, door zijne weifeling in zaken van godsdienst zóó gehaat, dat BEZA en CALVIJN hem de stad deden verlaten. BRUNO bezocht nu *Frankrijk*, *Engeland* en *Duitschland*, en zette zich in 1592, te *Padua* neder. Twee jaren later ging hij naar *Venetië*, waar hij door de geestelijke inquisitie in hechtenis werd genomen, en in 1598 naar *Rome* opgezonden. Men ondervroeg hem voornamelijk over zijn werk *Spaccio della bestia trionfante*. (Nederwerping van het zegevierend beest), een hekelschrift tegen het bijgeloof. Hij bleef twee jaren in de gevangenis, en vleiende al dien tijd de inquisiteurs met zijne herroeping. Eindelijk werd hij den 9 Februarij 1600 als ketter gevonnisd, en aan de wereldlijke magt overgegeven. Na acht dagen in de stads-gevangenis te hebben doorgebracht, werd hij naar het *Campo di Fiore* gevoerd, en den 17 Februarij levend verbrand. SCIOPIUS de Latinist, die deze straoefening schijnt bijgewoond te hebben, verhaalt in eenen brief aan RITTERSHUSIUS, dat, toen de monniken hem het kruisbeeld voorhielden, BRUNO zijn gezicht afwendde, waarop SCIOPIUS zegevierend uitroept: «Zoo handelen wij te *Rome* met alle goddeloozen en «monsters van dien aard!» BRUNO's werken, waarvan sommige zeer schaarsch zijn, terwijl andere nimmer in het licht verschenen, werden bijeenverzameld door Dr. WAGNER, met eene levensbeschrijving van BRUNO, onder den titel van: *Opere di GIORDANO BRUNO Nolano ora per la prima volta raccolte e pubblicate*, 2 deelen 8vo. *Leipzig* 1830.

BRUNO, (ST.), de stichter van de orde der Karthuizers, in 1051 te *Keulen* geboren, studeerde te *Parijs*, en werd vervolgens kanunik van *Rheims* en bestuurder van de school of het seminarium

van dit bisdom. De mishandelingen en het wangedrag van den aartsbisschop MANASSES weldra moede, besloot hij de wereld vaarwel te zeggen. In vereeniging van zes zijner vrienden, die hem aanhingen, begaf hij zich naar eene woeste streek *Chartreuse* geheeten, vier uren van de stad *Grenoble*. Hier, in een eng dal, door twee overhellende rotsen ingesloten, stichtten BRUNO en zijne medgezellen eene der strengste monniken-orden, welke naar het oord waar zij zich bevonden, den naam van Karthuizer-orde bekwam. BRUNO en zijne monniken bebouwden den grond in de nabijheid hunner cellen, en leefden van diens opbrengst en de liefdadigheid van eenige vrome lieden. PAUS URBANUS II, die onder BRUNO te *Rheims* gestudeerd had, ontbood hem in 1089 naar *Rome*. Het pausselijk hof kon echter BRUNO niet boeijen; alle waardigheden, die hem werden aangeboden, zelfs het aartsbisdom van *Reggio*, wees hij van de hand. In 1094 kreeg hij verlof een tweede Karthuizer klooster in de eenzaamheid van *della Torre* in *Calabrië* te stichten, waarover hij tot aan zijnen dood het bestier voerde. De Roomsche-Katholieke kerk nam BRUNO, in 1628, onder het getal der heiligen op.

(BOLLANDI, *Acta Sanctorum*; *Dict. Univ. historique*).

BRUNSWIJK WOLFENBUTTEL, (prins MAXIMILIAAN JULIUS LEOPOLD VAN), werd den 10 October 1752 geboren, en voerde het bevel over een regiment, hetwelk garnizoen hield in *Frankfort* aan den *Oder*, waar hij, uit hoofde van zijne goedhartigheid en zijne hulpvaardigheid jegens armen en ongelukkigen, algemeen bemind was. Den 27 April 1785 overstroomde de *Oder*, en rigtte in de omstreken van *Frankfort* schrikkelijke verwoestingen aan. Om eenige inwoners van een overstroomd dorp te redden, sprong de menschlievende vorst in eene boot, doch werd door den geweldigen stroom meêgevoerd, en ras verzwolgen, tot bitter leedwezen van al degenen die hem kenden. Zijne nagedachtenis zal altijd in zegening blijven.

(NIEUWENHUIS, *Woordenboek van kunsten en wetenschappen*; *Dictionary of Biography*).

BRUTUS, (LUCIUS JUNIUS), de stichter van het Romeinsche gemeenebest, was de kleinzoon van TARQUINIUS, den *Ouden*. Zijn vader en oudste broeder door TARQUINIUS den *Trotschen* vermoord zijnde, veinsde BRUTUS, van zijn verstand beroofd te zijn, ten einde op deze wijze het leven te redden. Doch zoodra 's konings zoon, SEXTUS TARQUINIUS, LUCRETIA had

geschonden, wierp hij het masker af, en spoorde de Romeinen aan, om de kluis- ters des dwingelands te verbreken. En toen zijne beide zonen tegen de vrijheid der republiek hadden zamengespannen, veroordeelde hij hen ter dood. BRUTUS sneuvelde in 505 v. c., in een tweegevecht met ARUNS, die te gelijker tijd dood ter aarde stortte. Er werd, ter eere van BRUTUS, eene openbare lijkrede gehouden, en de Romeinsche vrouwen rouwden een gansch jaar over den wreker der ongeluk- kige LUCRETIA. VOLTAIRE heeft op de ge- schiedenis van BRUTUS een treurspel ver- vaardigd, hetwelk door de kermende liefde van TULLIA, dochter van TARQUINIUS, voor TITUS, den zoon van BRUTUS, wordt ontsierd.

(M. STUART, *Romeinsche geschiedenissen*).

BRUTUS, (**MARCUS JUNIUS**), een afstammeling van LUCIUS JUNIUS en neef van CATO van *Utica*, werd in het jaar 86 v. c. te *Rome* geboren. Hij omhelsde de partij van POMPEIUS tegen CAESAR; doch na den slag van *Pharsalië*, werd hij door den overwinnaar in gunst aangenomen, die hem het bestuur over het *Cisalpijnsch Gallië* toevertrouwde, en hem tot praetor van *Rome* verhief. In weerwil van dit alles, nam hij deel aan de zamenzwering van CASSIUS en anderen, en hielp CAESAR vermoorden. Eindelijk in den slag van *Philippi* (42 jaren v. c.) overwonnen, maakte hij aan zijn eigen leven een einde, in het drie en veertigste jaar zijns ouderdoms. Van alle zaamgezworenen handelde welligt alleen BRUTUS uit zuivere beginselen van vaderlandsliefde.

VOLTAIRE schreef een treurspel, *La mort de César*, waarin (tegen het tooneel- gebruik) geen enkel vrouwelijk karakter voorkomt.

(PLUTARCHUS, *Het leven van BRUTUS*).

BRUYÈRE, (**JEAN DE LA**), een be- roemd Fransch schrijver, werd in 1644 te *Dourdan* geboren. Hij werd onderwijzer in de geschiedenis van den hertog van *Bourgondië*, die hem vervolgens een pen- sioen toestond, en bij zich hield. In 1693 werd LA BRUYÈRE lid der Fransche acade- mie, en stierf in 1697 aan eene beroerte. Zijne bewonderenswaardige *Caractères* ver- schenen in 1687. DELILLE merkt aan, dat degene die LA BRUYÈRE wil schetsen, zijn genie en onnavolgbaar talent moet heb- ben, hetwelk zoo veel oordeel bevat in één' enkelen volzin, zoo vele denkbeelden in één enkel woord, en hetwelk op zulk eene verrassende wijze uitdrukt al wat vroeger is gezegd, en zóó puntig al wat te voren niet is gezegd. LA BRUYÈRE ver- taalde de *Karakters van THEOPHRASTUS*,

en schreef *Zamenspraken* over de leer der Quietisten, navolgers van MOLINOS, wier godsdienst in stille overdenkingen der ver- diensten van CHRISTUS en zijne leer be- staat. Toen LA BRUYÈRE zijne karakter- schetsen aan eenen vriend vertoonde, zeide deze: «Gij zult u daarmede vele «lezers verschaffen; maar u tevens vele «vijanden berokkenen.» Wat hiervan ook zij, blijkbaar is het dat LA BRUYÈRE niet zelden zijne karakters aan levende personen ontleend heeft.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

BRUYN, (**CORNELIS DE**), een ver- dienstelijk teekenaar, schildert en reiziger, werd in 1652 in 's *Hage* geboren. Den 1 October 1674 verliet hij zijne vader- stad, en reisde door *Duitschland* naar *Rome*, ten einde zich in zijne kunst ver- der te volmaken. Na aldaar twee jaren vertoefd en het merkwaardigste afgeteekend te hebben, bezocht hij *Napels* en andere steden van *Italië*. Vervolgens ging hij scheep naar *Smirna*, bezocht *Klein-Azië*, *Egypte*, de eilanden van den *Archipel* en keerde naar *Venetië* terug, alwaar hij, onder CARLO LOTTE, zich verder in de schilderkunst volmaakte. Eerst in 1693 keerde hij naar zijn vaderland terug, en gaf vervolgens zijne *Reis in den Levant* in 't licht. Hij beschrijft daarin hoofdzakelijk *Egypte*, *Syrië*, het *Heilige Land*, *Rhodes*, *Cyprus*, *Scio* en *Klein-Azië*, en verfraaide zijn werk met twee honderd platen, voorstellende Oostersche steden, ruinen, natuurlijke voortbrengselen, klee- dingen, enz. Al deze platen werden gegraveerd naar teekeningen door hem zelve naar de natuur gemaakt. Dit werk een gunstig onthaal genietende, gevoelde hij zich hierdoor opgewekt in 1701 eene tweede reis te ondernemen. Hij nam zij- nen weg door *Rusland* en *Perzië* naar *Indië*, en bezocht de kust van *Malabar*, *Ceylon*, *Batavia* en *Bantam*. In 1708 in het vaderland terug gekomen, vestigde hij zich te *Amsterdam*, en besteedde voorna- melijk zijnen tijd tot het beschrijven zij- ner merkwaardige reis, welke in 1718 bij de gebroeders WETSTEIN te *Amsterdam* in 't licht verscheen, onder den titel van: *Reis door Muscovië*, *Perzië* en de *Oost- Indië*. Dit tweede werk bevat ongeveer drie honderd platen, waarvan de meeste Oostersche plegtigheden, oude gebouwen, dieren, vogels, visschen, planten en vruchten voorstellen. Onderscheidene pla- ten stellen de bouwvallen van *Persepolis* voor. De reisbeschrijvingen van CORNELIS DE BRUYN worden om hare getrouwheid geroemd. Zij werden door den abt BANIER in het Fransch overgebracht, en met vele

belangrijke aantekeningen verrijkt. Deze uitgave verscheen in 1725 te *Rouen* in vijf deelen. De *BRUYN* wijdde zich voortaan geheel aan de schilderkunst, en overleed te *Utrecht* in het jaar 1719. Alhoewel hij als schilder verdiensten bezat, heeft hij echter zijnen roem aan de boven vermelde reisbeschrijvingen te danken. De stijl is hoogst eenvoudig en zijne waarheidsliefde door latere reizigers bevestigd. Hij was geenszins ligtgeloovig, en berispte menigmaal de ligtgeloovigheid van degenen, die vóór hem de landen, welke hij bezocht, beschreven hebben. Zijne reizen bestaan uit twee deelen folio.

(NIEUWENHUIS, *Woordenboek van kunsten en wetenschappen*).

BUCER, (MARTIN), een der kerkhervormers van de zestiende eeuw, werd in 1491 te *Schlettstadt*, in den *Elzas*, geboren. Zijn eigenlijke naam was *Kuhhorn* (koehoorn), welke hij, volgens de zonderringe gewoonte van dien tijd, in een gelijk beteekenend Grieksch woord, *Bucer*, veranderde. Hij trad als knaap (1505) in de Dominikaner orde, en werd, uit hoofde zijner ontluikende talenten, naar *Heidelberg* gezonden, om zich in de theologie te oefenen. Eenige geschriften van *ERASMUS* en anderen, vooral die van *LUTHER*, haalden hem tot de gevoelens van dezen laatsten over. Hij voerde de nieuwe leerbegrippen in te *Straatsburg*, waar hij gedurende twintig jaren predikant en professor in de godgeleerdheid was. Te vergeefs trachtte *BUCER*, om de twisten tusschen *LUTHER* en *ZWINGLIUS* bij te leggen. Daar *BUCER* volstandig weigerde, het door den keizer opgedrongene *Interim* te onderteekenen, hetwelk hij een vermomd pausdom noemde, zoo werd zijn toestand in *Straatsburg* immer hagelijker. Hij gaf derhalve gaarne gehoor aan de uitnoodiging van den aartsbisschop *THOMAS CRANMER*, om hem in de invoering der hervorming in *Engeland* bij te staan. Tot professor aan de hoogeschool te *Cambridge* aangesteld, vooral ter verklaring van het nieuwe testament, maakte hij, door zijne bescheidenheid, zijn voorbeeldig gedrag, zijne vlijt en geleerdheid, eenen diepen indruk.

De koning vernemende, dat de gezondheid van *BUCER* gedurende den winter geleden had door het gemis eener Duitsche kagchel, zond hem 20 pond sterling om er zich eene aan te schaffen. Tot dankbetuiging schreef *BUCER* een boek voor *EDUARD's* eigen gebruik, *Over het Rijk van CHRISTUS*, hetwelk hij den koning als een nieuwjaars-geschenk aanbod. *BUCER* overleed te *Cambridge*, den 27 Februarij

1551, en werd met groote eer en eenen stoet van 3000 personen in de *St. Maria-kerk* begraven.

In het leven van den bisschop *JEWELL*, vindt men een aardig voorval opgeteekend, hetwelk zoowel het zachte karakter van *BUCER*, als de boosaardigheid zijner vijanden kenschetst. *CATHARINA*, hertogin van *Suffolk*, aan de hoogeschool van *Cambridge* twee zonen hebbende, en zelve gedurende eenigen tijd in de nabijheid der stad haar verblijf houdende, zond aan *BUCER* eene koe en een kalf, ten nutte van zijn huisgezin. De goedaardige man had deze dieren lief, en bezocht hen dikwijls in de weide; voorzeker eene onschuldige uitspanning. De kwaadaardigheid verspreidde echter het gerucht, dat de koe en het kalf tovenaars waren, die *BUCER* ingaven wat hij op de school moest onderwijzen. *BUCER* zulks weldra vernemende, liet daarom zijne gewone bezoeken bij zijne lievelingen niet na; doch ze eens aan een' zijner vrienden wijzende, zeide hij, op eenen schertsenden toon: «Zie daar «mijne meesters van wie ik geleerd heb «wat ik anderen onderwijs; en echter «spreken zij Grieksch noch Latijn, He- «breeuwsch noch Hoogduitsch, noch spre- «ken met mij in eenige andere taal.»

Gedurende de regering van *MARIA*, werden de lijken van *BUCER* en *FAGIUS* opgedolven, met ketenen aan eenen paal bevestigd, en op de markt als ketters verbrand.

BUCER heeft in het Latijn en Hoogduitsch geschreven. Zijn beste werk is eene overzetting en verklaring der psalmen. Hij is driemaal gehuwd geweest; zijne eerste vrouw was eene non, bij welke hij dertien kinderen had. De Roomsche-Katholijken haatten *BUCER* als een' magtigen tegenstander, en spraken zelden anders van hem dan van een' sluwen vos.

(*Penny Cyclopaedia; Conversations-Lexicon*).

BUCHANAN, (GEORGE), een Schotsch dichter en geschiedschrijver, werd in het begin van Februarij 1506, in het kerspel van *Killairn*, in het graafschap *Dumbar-ton*, van behoeftige ouders geboren. Hij was het derde van acht kinderen, en verloor vroegtijdig zijnen vader. Door zijnen oom, *JAMES HERIOT*, op den ouderdom van veertien jaren naar de hoogeschool van *Parijs* gezonden, maakte hij aldaar snelle vorderingen; doch de dood zijns ooms stortte hem in de grootste behoefte. Om naar zijn vaderland terug te keeren, nam hij dienst onder de hulpbenden, naar *Schotland* bestemd. Door tusschenkomst van *JOHN MAJOR* bezocht hij de hoogeschool van *St. Andries*. Na eenigen tijd tegen

de onregtvaardigheid der fortuin (gelijk hij het noemt) geworsteld te hebben, werd hij opvoeder van den jongen graaf van *Cassilis*, met wien hij vijf jaren in *Frankrijk* bleef. Van *Parijs* naar *Schotland* terug gekeerd, werd hij, tegen eene ruime belooning, gouverneur van JAMES STUART, een der natuurlijke kinderen van JACOBUS V (1). Twee hekeldichten, welke hij op de monniken maakte, belgden de geestelijkheid geweldig; hij werd in den kerker geworpen, doch had het geluk te ontsnappen. Te *Parijs*, *Bordeaux* en *Coimbra* gaf hij onderwijs; in de laatste stad, waar hij aan het hoofd stond van de hogeschool, geraakte hij, van wege zijne vrijzinnige gevoelens, op nieuw in de gevangenis. Doch niets kon BUCHANAN doen buigen. In eene cel opgesloten, begon hij zijne wel bekende overzetting der Psalmen. Eindelijk in vrijheid gesteld, begaf hij zich naar *Parijs*, en belastte zich met de opvoeding van TIMOLEON DE COSSÉ, zoon van den beroemden maarschalk DE BRISSAC. Gedurende zijn verblijf op het vaste land, schreef hij zijn Latijnsch treurspel *Baptistes* en verscheidene andere mindere stukken, en vertaalde de *Medea* en *Alcestis* van EURIPIDES. In 1560 keerde hij naar zijn vaderland terug, en omhelsde de Protestantsche godsdienst. Hij behield echter de gunst van het hof, verkreeg van MARIA eene jaarwedde, en werd tot opvoeder van JACOBUS VI gekozen. Toen men hem naderhand verweet, dat hij van zijnen koninklijken kweekeling slechts een' pedant had gemaakt, antwoordde BUCHANAN, dat dit alles was wat hij van hem had kunnen maken. In 1578 schreef hij zijne vermaarde verhandeling, *De jure Regni apud Scotos*, waarin de regten des volks op den voorgrond worden gesteld. De laatste jaren zijns levens, besteedde hij aan het zamenstellen zijner geschiedenis van *Schotland*, een werk welks stijl, meer dan de inhoud, allen lof verdient. BUCHANAN stierf den 28 September 1582 te *Edinburg*, en werd op kosten van de stad begraven, daar hij, door zijne liefdadigheid, zoo behoeftig was, dat hij niet genoeg naliet, om de begrafeniskosten te bestrijden. BUCHANAN was eene der beste nieuwere Latinisten, en indien men uit de Latijnsche vertalingen van de *Medea* en *Alcestis* van EURIPIDES mag oordeelen, dan is hij insgelijks in het Grieksch zeer bedreven geweest.

(1) Op den 21 Augustus 1537 ontving hij van den koning 20 pond sterling, en dezelfde som in Juli 1538, alsmede eenen rijken swarten tabberd en overrok, bij gelegenheid der inkomst van koningin MARIA van Guise in *Edinburg*.

PETRUS BURMANNUS heeft in 1725 te *Leyden* eene uitgave der gezamenlijke werken van BUCHANAN in twee deelen bezorgd, waarin vele geleerde aantekeningen voorkomen. BUCHANAN mag aangehaald worden als een merkwaardig voorbeeld van liefde en offering voor kennis en wetenschap, te midden van armoede en ongemak, godsdienstige vervolging en burgertwist.

(*Penny Cyclopaedia; Dictionary of Biography*).

BUCHOZ, (PIERRE JOSEPH), een geneesheer, natuurkundige en plantenkenner, werd den 27 Februarij 1731 te *Metz* geboren en stierf te *Parijs* den 30 Januarij 1807. Hij was aanvankelijk lijfarts van STANISLAUS, verdreven koning van *Polen*; later legde hij zich geheel op de kruidkunde toe. Zijne gezamenlijke werken bedragen het verbazend aantal van drie honderd boekdeelen, waarvan vijf en negentig in folio, de overige in kwarto. Men zal wel willen gelooven, dat de meeste vrij onbekookt zijn, en door vele misslagen worden ontsierd. Onder zijne werken telt men eene *Geschiedenis van de planten in Lotharingen*, 13 deelen; eene *Natuurlijke geschiedenis van Frankrijk*, 14 deelen, en eene *Algemeene geschiedenis van het plantenrijk*, met meer dan twaalf honderd gekleurde platen.

(*Woordenboek der Zamenleving; Dictionary of Biography*).

BUCKINGHAM, (GEORGE VILLIERS, hertog VAN), werd den 20 Augustus 1592 te *Brookesley*, in het graafschap *Leicester*, geboren, en is in de Engelsche geschiedenis berucht door de menigvuldige gunsten en hooge waardigheden, waarmede de koning hem overlaadde. JACOBUS I, met BUCKINGHAM ingenomen, verbond hem aan zich als schenker; weldra werd hij ridder, kamerheer, opperstalmeester, baron van *Whadden*, burggraaf van *Villiers*, graaf van *Buckingham*, gezworene van zijner majesteits geheimen raad, markies, lord admiraal van *Engeland*, opperregter der kroon over alle parken en bosschen ten zuiden van de *Trent*, voorzitter in 's konings regtbank, constabel van het kasteel van *Windsor*, opperhofmeester van *Westminster* en opniener der vijf havens; «alle vette brokken,» zegt Sir HUGH WOTTON. Zulk eene ongehoorde verheffing verwekte groote afgunst, zoodat het moeilijk is om al de beschuldigingen, welke zijne tijdgenooten tegen hem inbrengen, voor waarheid aan te nemen; dat hij echter van zijnen invloed op den koning een schandelijk misbruik

maakte, is genoegzaam bewezen. Meer souverein dan de koning zelf, was hij de uitdeeler van alle ambten, eereposten en gunstbewijzen. Schoon de natie allengs den hooghartigen gunsteling moede werd, bleef hij 's vorsten gunst behouden, zoo wel als die van zijnen zoon en opvolger, KAREL I. In den oorlog, die door BUCKINGHAM's bewerking tegen Spanje en later tegen Frankrijk gevoerd werd, legde hij de grootste onbekwaamheid als krijgsbevelhebber ter zee aan den dag. Zijne willekeurige en onverstandige maatregelen strooiden de zaden van tweedragt tusschen het parlement en den koning, die daarvan later het slagtoffer werd.

BUCKINGHAM, in de maand Augustus 1628, zich naar Portsmouth begeven hebbende, om de uitrusting der vloot tot ontzet van La Rochelle te bepoedigen, had een gesprek met een Fransch edelman over het nieuws, dat deze hem omtrent La Rochelle had medegedeeld. De Franschman met drift en verheffing sprekende, verbeeldde zich de omstanders, die geen Fransch verstonden, dat zij met elkander twistten. Toen men BUCKINGHAM berigtte, dat zijn ontbijt gereed stond, ging hij langs het tapijtbehangsel naar eene andere kamer, en, terwijl hij met Sir THOMAS FRYAR, een' zijner kolonels, in gesprek was, werd hij plotseling over zijnen schouder met een mes in de borst gewond. BUCKINGHAM riep uit: «De booswicht heeft mij vermoord!» trok zelf het mes uit de wond, en viel dood ter neder; hij was in het hart getroffen. Daar men noch den aanslag, noch den moordenaar had gezien, viel het vermoeden eerst op den Franschen edelman, die daardoor, gedurende eenige oogenblikken, in groot gevaar verkeerde. Men raapte echter een' hoed op, in welks bol een papier genaaid was, gedeeltelijk de verklaring van het Huis der Gemeente bevattende, waarin de hertog «een vijand van het rijk» genoemd werd; en onder aan dit geschrift las men een of twee korte verzuchtingen tot een gebed behoorende. Omtrent denzelfden tijd zag men eenen man zonder hoed zeer bedaard voor de deur wandelen; men vermoedde in hem den misdadiger, en herkende hem voor den luitenant JOHN FOLSTON van Suffolk, die in zijne bevordering was te leur gesteld, en tegen BUCKINGHAM een' onverzoenlijken haat had opgevat. Koning KAREL was over het verlies zijns gunstelings ontroostbaar; hij wierp zich op zijn bed neder, kermde en weende, en verkeerde eenige dagen in de uiterste verslagenheid. BUCKINGHAM stierf in het zes en dertigste jaar zijns ouder-

doms, en had bij zijne vrouw, CATHARINA MANNERS, drie zonen en eene dochter (1).

(Penny Cyclopaedia).

BUCKINGHAM, (GEORGE VILLIERS, hertog VAN), tweede zoon van GEORGE VILLIERS, insgelijks hertog van Buckingham, werd den 30 Januarij 1627 te Londen geboren. Hij studeerde te Cambridge, onder de bijzondere bescherming des konings, en na met zijnen broeder, Lord FRANCIS VILLIERS, eene reis gedaan te hebben, keerde hij, toen de burgerkrijg uitbrak, naar Engeland terug, en omhelsde de partij zijns hoogen beschermers. Hij streed te Fairfax, bij Nonsuch, waar zijn broeder FRANCIS sneuvelde, en hij zelf ter naauwernood over zee ontkwam. Het parlement eischte, dat hij binnen veertig dagen zou terugkeeren, zoo hij niet wilde dat zijne goederen zouden worden verbeurd verklaard. BUCKINGHAM bleef op het vaste land, waar hij genoodzaakt was eene kostbare collectie schilderijen, door zijn vader bijeen verzameld, te verkoopen, om in zijn onderhoud te voorzien. Hij diende vervolgens onder KAREL II te Worcester, en zag zich andermaal genoodzaakt Engeland te ontvlugten. Door de dochter van Lord FAIRFAX te huwen, bekam hij grootendeels zijne verbeurd verklaarde goederen terug, en bij de herstelling van het koninkrijk gezag, werd hij kamerheer, opperstalmeester en Lord-luitenant van Yorkshire. Door scherts en spot wist hij zich bij KAREL II aangenaam te maken. Meermalen gebeurde het, dat, zoodra de eerwaardige kanselier CLARENDON de raadkamer had verlaten, BUCKINGHAM den koning in een schaterend gelach deed uitbarsten, door den gang van den destigen staatsman na te bootsen, en tevens aan zijne zijde een kussen te laten bengeten, dat den zak met de zegels moest verbeelden, terwijl een dienaar hem met de blaasbalg, als stafdrager des kanseliers, vooruitging. BUCKINGHAM was onstandvastig in zijne staatkundige beginselen. In 1666

(1) Daar de gebreken en misslagen van BUCKINGHAM allereigen zorgvuldig zijn opgeteekend, is het billijk, dat men te zijnen opzichte een voorbeeld van loffelijke milddadigheid niet vergete aan te teekenen. Terwijl BUCKINGHAM zich in den Haag bevond, om over een verdrag te handelen, vernam hij, dat eene zeldzame collectie van Arabische handschriften van den geleerden ERVENIUS, door diens weduwe aan de Jezuïten van Antwerpen zou worden verkocht; de hertog kwam hen voor, en gaf de weduwe zes duizend gulden, eene som boven derzelver gewigt in zilver, en eene daad, voortspruitende uit milddadigheid en menschenliefde, te meer lofwaaardig, omdat BUCKINGHAM slechts eene zeer onvolkomene opvoeding had genoten. Volgens BUCKINGHAM's begeerte heeft zijne weduwe deze belangrijke handschriften geschonken aan de openbare bibliotheek der hoogeschool van Cambridge, waar zij zich nog bevinden.

aan eene zamenzwering tegen den koning deel genomen hebbende, verloor hij al zijne posten; doch werd spoedig weder in gunst aangenomen. Na den dood van KAREL II leefde BUCKINGHAM op zijn landgoed van *Helmsley*, in het graafschap *York*, waar hij zich aan de vermaken van het landleven overgaf. Hij stierf den 17 April 1688 aan de gevolgen eener koorts, welke hij zich zelven had berokkend, door op den natten grond uit te rusten, toen hij door eene vermoeijende vossenjagt zeer verhit was. Deze geestige en losbandige edelman besteedde soms zijne vrije uren aan het beoefenen der letterkunde. Hij schreef eenige tooneelen blijspelen, waaronder *The Rehearsal* als het beste beschouwd wordt, en blijken draagt, dat hij ongewone talenten bezat. Zijne schriften werden in een deel octavo bijeenverzameld.

(*Penny Cyclopaedia*; *Dictionary of Biography*).

BUCQUOI, (BONAVENTURE DE LONGUEVAL, graaf VAN), een uitstekend veldheer, werd in 1561 uit een Nederlandsch geslacht geboren. Hij trad vroegtijdig in Spaansche krijgsdienst, en onderscheidde zich door buitengewone moed. Schoon men hem wreedheid ten laste legt, heeft hij echter meermalen blijken van edelmoedigheid gegeven. Toen, gedurende het driejarig beleg van *Ostende* (1601—1604), een Hollandsch stuurman in handen der Spaanschen was gevallen, besloot CATHARINA HERMAN haren man los te koopen. Zij verkocht al hare kostbaarheden, en begaf zich in mansgewaad op weg. Hare uitstekende schoonheid verried haar; zij werd als spion gevat. Terwijl zij in den kerker zuchtte, kwam haar een priester bezoeken, aan wien zij alles openbaarde. De graaf van BUCQUOI, van het voorgevallene onderrigt, en haar zelve ondervraagd hebbende, gaf aan de teederhartige CATHARINA haren man zonder eenig losgeld terug. In 1620 versloeg hij, gemeenschappelijk met MAXIMILIAAN, keurvorst van *Beijeren*, het leger der Protestanten bij *Praag*, waardoor *Bohemen* en *Moravië* weder onder de gehoorzaamheid des keizers gebragt werden. Hij sneuvelde in 1620 bij de belegering van *Neuhäusel*.

(*Woordenboek der Zamenleving*).

BUDÉ, (GUILLAUME), of, gelijk hij meer bij zijnen Latijnschen naam bekend is, BUDAEUS, werd in 1467 te *Parijs* uit een oud en eerwaardig geslacht geboren. Zijne eerste opvoeding werd verwaarloosd, en toen hij naar *Orleans* vertrok, om in het burgerlijk regt te studeren, kon hij, uit

hoofde zijner gebrekkige kennis van het Latijn, slechts geringe vorderingen maken. Onverschilligheid en zucht naar vermaak verslonden het grootste deel zijner jeugd, tot dat hij eensklaps zulk eene vurige liefde voor de letteren opvatte, dat hij zelfs de uren beklagde, die hij aan den slaap moest geven. Hij werd, om zijne groote geleerdheid, het wonder van *Frankrijk* genoemd. FRANS I benoemde hem tot zijnen bibliothekaris en rekwestmeester. Toen hij in 1540 het hof naar de kusten van *Normandië* vergezelde, om de buitengewone zomerhitte te ontgaan, werd hij door de koorts aangetast, welke hem spoedig naar het graf sleepte. Hij liet eene weduw na met zeven zonen en drie dochters, aan welke hij had bevolen, zijne begrafenis des nachts te doen plaats hebben. BUDÉ hield met ERASMUS gemeenzame briefwisseling, welke echter door zijnen twistzieken aard wel eens werd afgebroken. Een zijner brieven aan dien geleerden vriend begint: «BUDAEUS, tot op «dit oogenblik een vriend van ERASMUS, «zendt hem zijnen laatsten groet;» waarop ERASMUS op hoffelijken toon antwoordde: «ERASMUS, de eeuwigdurende vriend van «BUDAEUS, of hij wil of niet, zendt hem «niet zijnen laatsten groet, maar eenen «groet, die zich immer zal vernieuwen.» Nooit kon men BUDÉ bewegen, om zich te laten portretteren. Hij was minder bedreven in het Latijn, dan in het Grieksch. Zijne werken, waarvan BAILLET in zijne *Jugemens des sçavans* eene naauwkeurige lijst heeft gegeven, werden in 1557 in vier deelen folio uitgegeven; deze uitgave is uiterst schaarsch. Al zijne schriften vloeijen over van geleerdheid, doch zijne verhandeling, welke thans nog het meest bekend is, voert ten titel: *De Asse et Partibus ejus*; in het voorberigt klaagt hij, dat hij op zijn' trouwdag niet meer dan zes uren heeft mogen studeren. Ook verhaalt men van BUDÉ, dat, toen hij op zekeren dag aan het werk zat, zijn bediende verschrikt de studeerkamer kwam binnenstuiven, uitroepende: «het huis «staat in brand!» — «Waarom,» riep BUDÉ, «zegt gij het niet aan mijne vrouw?» «Gij weet, dat ik mij met het huishouden «niet bemoci.» Zijne Commentariën op de Grieksche taal worden nog in welverdiende achting gehouden. Zij helderen vele eigenaardige woorden en spreekwijzen op, welker verklaring men niet zoo gemakkelijk elders zal aantreffen. Zijne Grieksche brieven zijn sierlijk gesteld, en geven eene diepe kennis der taal te kennen.

(*Penny Cyclopaedia*; *Woordenboek der Zamenleving*).

BUFFON, (**GEORGE LOUIS LE CLERC**, graaf **VAN**), Zoon van **BENJAMIN LE CLERC BUFFON**, een' raadsheer van het parlement, werd den 7 September 1707, in hetzelfde jaar als **LINNAEUS**, te *Montbard* geboren. **BUFFON** werd voor de regsgeleerdheid opgevoed, doch wis- en sterrekunde hadden voor hem meer bekoorlijkheid. Zijn vader was verstandig genoeg deze neiging niet tegen te gaan. **BUFFON** was aanvankelijk zoo sterk met de wiskunde ingenomen, dat, terwijl zijne makkers zich ontspannen, hij zich gewoonlijk in een' hoek verschool, om zijnen **EUCLIDES** met de meeste ingespannenheid te lezen. Te *Dijon*, waar hij op het *Jezuïten-Collegie* studeerde, in kennis geraakt met *Lord KINGSTON* en diens opvoeder, deed hij later met hen eene reis door *Italië*. De dood zijner moeder, die in zijne afwezendheid stierf, stelde hem in het bezit van een aanzienlijk jaarlijksch inkomen. **BUFFON** bezocht nu *Engeland*, en vestigde zich op den ouderdom van vijf en twintig jaren op zijn vaderlijk erfgoed te *Montbard*. Het paviljoen, *la tour de Saint Louis* geheeten, was zijn studeervertrek. Prins **HENDRIK** van *Pruissen* noemde het de wieg en bakermat der natuurlijke geschiedenis, en **ROUSSEAU** was gewoon, vóórdat hij er binnen trad, den dorpel te kussen. Onder zijne andere studiën, trok het verhaal van het verbranden der Romeinsche vloot onder **MARCELLUS** door **ARCHIMEDES**, toen zij op den afstand van een boogschot de stad *Syracuse* was genaderd, zijne aandacht. Hij deed onderscheidene proeven, ten einde zich van de mogelijkheid te overtuigen. Hij maakte een' grooten spiegel, bestaande uit 168 stukken verzilverd glas van zes op acht duim. Tusschen elk was eene tusschenruimte van vier strepen. Langs deze tusschenruimten vond de proefnemer het punt waarop gedoeld werd. Het zamenstel veroorloofde eene uitgebreide beweging, zijnde de stukken gezet in eene ijzeren lijst met een toestel van schroeven en veren. Na alle voorbereidselen gemaakt te hebben, begon hij zijne proeven, en den 23 Maart werd eene geteerde beuken plank, op den afstand 66 voet, door slechts 40 spiegels in den brand gezet. Op denzelfden dag staken 98 spiegels eene geteerde en gezwavelde plank op eenen afstand van 126 voet in den brand. Den 3 April ontvlamde eenigermate eene deel, met vlokjes wol belegd, op den afstand van 138 voet, door 112 spiegels. Den volgenden dag ten 11 ure deden 154 spiegels eene geteerde plank op 150 voeten afstands binnen twee minuten heftig roken; doch toen de proef-

nemer de ontvlaming verwachtte, verschool de zon zich achter de wolken. Ten drie ure, op den 5 derzelfde maand, deden 154 spiegels kleine gezwavelde spaanders, vermengd met houtskool, op den afstand van 250 voet ontvlammen, schoon het weder niet zeer helder was: weinige seconden waren toereikend, om ze te doen branden, zoo dra de zon met kracht doorkwam. Op den middag van den 10 April stak eene onbewolkte heldere zon eene geteerde dennen plank op den afstand van 150 voet, door middel van 128 spiegels, zeer spoedig in den brand; ten half drie ure van dienzelfden dag ontvlamde eene geteerde, gedeeltelijk gezwavelde en op sommige plekken met vlokjes wol bedekte beuken plank, zoo plotseling en hevig, dat het noodig werd haar in het water te werpen, om het vuur te blusschen; 148 spiegels volbrachten dit op den afstand van 150 voet. Op den 11 April werden eenige kleine brandbare voorwerpen, op den afstand van 20 voet, door 12 spiegels in den brand gezet; een groote tinnen kruidhoren, wegende zes pond, smolt op denzelfden afstand door 45 spiegels, en eenige dunne stukjes zilver en ijzer werden door 117 spiegels tot gloeihitte gebragt. Deze proefnemingen voerden **BUFFON** tot andere, ten doel hebbende om spiegels te maken, waarvan het glas op bolronde vormen werd gebogen; hij schijnt echter groote moeite gehad te hebben om ze te verkoelen en te slijpen. Van de vier en twintig voldeden er slechts drie aan zijn oogmerk, waarvan hij er een, van 46 duim middellijn, destijds het sterkste brandglas in *Europa*, den koning van *Frankrijk* aanbod.

In het jaar 1739 werd **BUFFON** door **DUFAY**, die aan de kinderziekte bezweek, den minister aanbevolen als den eenigen man, in staat om zijne plannen, als intendant van den Koninklijken Tuin en het Museum, uit te voeren. **BUFFON** plantte de twee linden-lanen, welke op de kweekerij uitloopen, en destijds de grenzen van den tuin aanduiden. Nu nam zijn geest eene bepaalde rigting op de natuurlijke historie, welke hij in al haren omvang overzag, en die zijn naam onsterfelijk heeft gemaakt.

Zijn huwelijk met *Mademoiselle de SAINT BELIN*, in 1762, viel gelukkig uit. **LODEWIJK XVI** verhief zijne landgoederen tot een graafschap, en noodigde hem te *Fontainebleau*, met het doel, om hem tot houtvester over de bosschen van *Frankrijk* te benoemen; doch **BUFFON** wees zulks van de hand. Hij sleet zijne dagen in

ongestoorde rust, tot dat eene pijnlijke kwaal, de steen, zijne overige dagen verbitterde. Deze ongesteldheid werd in zijn drie en zeventigste jaar hoogst smartelijk. Men drong bij hem aan, om zich aan eene kunstbewerking te onderwerpen, doch hij bleef volstandig weigeren, schoon zijne geneesheeren hem met eene goede uitkomst vleiden. Na zijnen dood, die den 16 April 1788 voorviel, vond men in de blaas zeven en vijftig steentjes, sommige zoo groot als eene boon. BUFFON had gedurende acht jaren de zwaarste pijnen verduurd, en den ouderdom van een en tachtig jaren bereikt. Zijn lijk werd gebalsemd, en in het graf zijner echtvriendin te Montbard bijgezet. Meer dan 20,000 menschen waren aanschouwers der lijkstaatsie. BUFFON liet een' eenigen zoon na, een' talentvol jongeling, en majoor in Fransche krijgsmacht. De zoon van den grooten BUFFON werd een slagtoffer der omwenteling, en verloor zijn hoofd op het schavot. Zelfs het gebeente zijns vaders mogt aan de woede van het graauw niet ontgaan; zijne grafstede werd tot op den grond verwoest.

BUFFON werd door eenen onverzadelijken dorst naar kennis gedreven, en was angstig bezorgd voor zijnen roem bij het nageslacht. Indien personen van hoog aanzien hem met een bezoek vereerden, las hij hun meestal het een of ander uit zijne werken voor, inzonderheid eenige gedeelten uit zijne natuurlijke geschiedenis van den mensch, de beschrijving der Arabische woestijn (in het verhaal van den kameel) en zijne dichtelijke bladzijden over de zwaan. Prins HENDRIK van Pruissen, aan wien de schrijver dit laatste bij zijn bezoek te Montbard voorlas, vond daarin zulk een behagen, dat hij den grooten dierkenner een porseleinen servies ten geschenke zond, waarop zwanen, in bijkans alle houdingen, staan afgebeeld. Toen hem gevraagd werd, hoe hij tijd had gevonden voor zoo veel arbeid, antwoordde hij: «Heb ik geen vijftig jaren aan mijnen «lessenaar doorgebracht?» Zonder van zijne andere werken te gewagen, vermelden wij slechts zijne *Histoire Naturelle*, welke in het Spaansch, Italiaansch, Nederduitsch, Engelsch en Hoogduitsch is overgebracht. Dit werk verscheen in 36 deelen 4°, en is meermalen herdrukt. Van het ahangsel kwamen bij BUFFON's leven zes deelen in het licht, het zevende werd, na zijnen dood, door LACÉPÈDE bezorgd. In de beschrijving der vogelen werd BUFFON bijgestaan door GUÉNEAU DE MONTBEILLARD, BAILLON en den abt BEXON. De pracht der gekleurde platen is bij elken verza-

melaar bekend. De stijl van BUFFON is schitterend en welsprekend, zelfs dichtelijk, zijne verbeelding levendig en soms buitensporig, zoo dat men hem verwijt de natuur wel eens te hebben willen verwringen. «Met regt mogt echter *Frankrijk* «zich op dit werk verhoovaardigen als op «een gedenkstuk van oneindig meer waarde «in de oogen van het beschaafde *Europa*, «dan de krijgsmacht van den Corsikaan-«schen soldaat van fortuin, wiens lau-«weren het bloedig betaald heeft.» CONDORCET, BROUSSONET, VICQ D'AZYR en LACÉPÈDE waren zijne voornaamste lofredenaars.

(LA HARPE, *Cours de littérature*; PENNY *Cyclopaedia*; *Woordenboek der Zamenleving*).

BULLIARD, (PIERRE), een voornaam plantenkennër, werd in het jaar 1742 te Aube-Pierre-en-Barrois geboren. Hij studeerde op het Collegie van Langres, en verried eenen grooten lust voor de natuurlijke geschiedenis. Hij kreeg eene betrekking in het klooster van Clairvaux, waar hem tijd overbleef om zijne lievelingsstudie voort te zetten. Naderhand vertrok hij naar Parijs, om zich op de geneeskunde toe te leggen; doch zijn ijver voor de natuurlijke historie bewoog hem, om zich geheel aan haar toe te wijden. Daar hij een goed teekenaar was, leerde hij spoedig graveren, en gaf in 1774 de *Flora Parisiensis* in zes deelen 8vo. uit, waarvan de afbeeldingen door hem waren geteekend, gegraveerd en gekleurd. In 1778 volgde zijn *Avicéptologie française, ou Traité général de toutes les ruses dont on peut se servir pour prendre les oiseaux*, hetwelk in 1796 werd herdrukt. In 1779 begon hij aan zijn grootste werk, *Herbier de la France*, waarvan het eerste gedeelte, *L'histoire des plantes vénéneuses et suspectes de la France*, door de politie werd in beslag genomen, onder voorwendsel; dat het een gevaarlijk werk was. Meer dan 500 exemplaren gingen aldus verloren, en niet dan na verloop van zeven maanden kreeg de eigenaar zeven en dertig exemplaren terug. Dit deel is derhalve zeer schaarsch en bij weinigen bekend. De overige zes deelen bevatten 576 gekleurde platen, voornamelijk van zwammen. Dit werk werd in 1793 door den dood des schrijvers afgebroken. Ook had BULLIARD in 1783 uitgegeven *Dictionnaire élémentaire de botanique*, in folio, met twee platen. Dit werk werd meermalen herdrukt, en laatstelijk in 1802 aanmerkelijk verbeterd en uitgebreid, door den verdienstelijken plantenkennër L. C. RICHARD. BULLIARD was de uitvinder van de kunst,

om platen over de natuurlijke historie in kleuren af te drukken, waarvan hij in al zijne werken heeft gebruik gemaakt.

(*Dictionnaire historique et bibliographique*).

BULLINGERUS, (**HENRICUS**), een der vroegste hervormers, werd den 18 Julij 1504 te *Bremgarten*, in het kanton *Zurich*, geboren. De werken van **MELANCHTON** haalden hem tot het protestantismus over. Hij werd een boezemvriend van **ZWINGLI**, dien hij als predikant te *Zurich* opvolgde. Ook was hij een der opstellers van de Zwitsersche geloofsbelijdenis, en **CALVIJN** behulpzaam in het samenstellen der Formulieren van 1549. **BULLINGERUS** was een gematigd en gemoedelijk man, en het strekt hem tot eer, dat hij, op grond van onbestaanbaarheid met de Christelijke godsdienst, zich met goed gevolg verzette tegen het verhuren der Zwitsers voor de Fransche krijgsmacht. Hij stierf in 1575. Zijne gedrukte werken beslaan tien deelen folio.

(*Nouvelle biographie classique*).

BUNYAN, (**JOHN**), werd in 1628 te *Elstow*, bij *Bedford*, geboren. Zijne ouders, geringe lieden, waren Puriteinen, en **BUNYAN** was met de stellingen dezer secte zeer gemeenzaam. Nadat hij van zijn vader het ketellappen had geleerd, diende hij in het leger van het parlement, en woonde in 1645 het beleg van *Leicester* bij. Tien jaren later werd hij lid en prediker bij de doopsgezinde gemeente van *Bedford*. Bij de herstelling van het koningschap, beschuldigde men hem van onwettige vergaderingen en bijeenkomsten gehouden te hebben, en veroordeelde hem tot verbanning. Hij werd in de gevangenis gezet, tot dat zijne vervoering zou kunnen plaats hebben, doch niet dan na verloop van twaalf jaren op vrije voeten gesteld, toen **BARLOW**, bisschop van *Lincoln*, voor hem in de bres sprong. In den kerker voorzag hij in zijne behoeften en in die zijns huisgezins door het maken van veters en nestels. In zijne vrije uren schreef hij *the Pilgrim's Progress* en andere dergelijke werken. Het eerstgenoemde is meer dan honderd maal herdrukt en overgezet in het Duitsch, Fransch en Hollandsch, onder den titel van *Eens Christens reis naar de Eeuwigheid*. Indien men de waarde van dit werk moet afmeten naar het aantal herdrukken, dan zou men deze lompe allegorie onder de beste werken der Engelsche letterkunde behooren te rangschikken; doch, indien wij ons gevoelen mogen zeggen, dan houden wij het voor een vervelend samenweefsel van dweepzuchtigen godsdienstijver. **BUNYAN** overleed in 1688 te *Londen*

aan de koorts. Zijne werken maken gezamenlijk twee deelen uit. **BUNYAN** bezat het talent om snedig te antwoorden. Een kwaker hem in zijnen kerker te *Bedford* bezoekende, zeide hem, «dat hij, op last van den Heer, hem in bijna al de gevangenis van *Engeland* had gezocht.» «Indien de Heer u heeft gezonden,» hernam **BUNYAN**, «dan haddet gij niet zoo veel moeite te doen om mij uit te vinden; want de Heer weet wel, dat ik, sedert de laatste twaalf jaren, in den kerker van *Bedford* gevangen zit.»

(*Dictionary of Biography*).

BURCHIELLO, een Italiaansch dichter, wiens wezenlijke naam was **DOMINICO**, werd in 1380 te *Florence* geboren, en stierf in 1448 te *Rome*. **BURCHIELLO** was een barbier, en zijn winkel de verzamelplaats van geleerden en ongeleerden, van rijk en arm; er werd geschoren, muziek gemaakt, gelezen en geredetwist over allerhande onderwerpen. Elk spreidde daar zijn vernuft en talent ten toon, en in **BURCHIELLO** had men een voortreffelijken voorganger. In het groothertogelijk paleis vindt men zelfs eene schilderij van den barbierswinkel van **BURCHIELLO**, alsmede zijn portret. Zijne gedichten, waarin vernuft en duisterheid elkander afwisselen, werden in 1568 te *Venetië* in 8vo. gedrukt. «Het zijn en blijven raadsels, in weerwil der aantekeningen van **DONI**; er is ja zout genoeg in zijne satyrische sonnetten, maar het is zoo grofkorlig, dat zij eer doen walgen dan den smaak prikkelen.»

(*Dictionary of Biography*; *Woordenboek der Zamenleving*).

BURCKHARDT, (**JOHANN KAREL**), werd in 1773 te *Leipzig* geboren, en begon reeds als kind de wiskunde te beoefenen. Het lezen van **LALANDE**'s werken besliste zijnen toekomstigen werkkring. Hij leerde bijkans alle nieuwere talen om sterrekundige boeken te lezen. Zijne vlijt voor de hoogere wiskunde was onafmatbaar. De baron **ZACH**, bij wien hij gedurende twee jaren zijn verblijf hield, beval hem **LALANDE** aan, die hem als een zoon behandelde. **BURCKHARDT** werd in 1799 in *Frankrijk* genaturaliseerd, volgde **LALANDE** bij het observatorium der militaire school op, en stierf in Junij 1825. Hij schreef verscheidene wetenschappelijke werken; zijne verhandeling over de komoot van 1770 werd door het Instituut in 1800 bekroond met eene gouden medaille, die één Nederlandsch pond woog. In de werken van het Instituut en in **ZACH**'s *Geographische Ephemeriden* vindt men van dezen verdienstelijken astronoom onderscheidene

fraaije opstellen. Zijne hulptafelen voor astronomische berekeningen verschenen te *Parijs* in 1814 en 1816.

(*Dictionary of Biography*).

BURCKHARDT, (JOHANN LUDWIG), de zoon eens Zwitserschen kolonels, werd omtrent het jaar 1784 te *Lausanne*, in *Zwitserland*, geboren, en studeerde te *Leipzig* en te *Göttingen*. In 1806 begaf hij zich naar *Engeland* met aanbeveling aan *Sir JOSEPH BANKS*, toen een werkzaam lid der Afrikaansche Maatschappij. Deze Maatschappij alle hoop verloren hebbende, om eenig berigt van *HORNEMAN* te bekomen, die getracht had langs den weg van *Fezzan* tot in midden *Azië* door te dringen, besloot eenen anderen reiziger derwaarts te zenden. Inmiddels had hij zich in het Arabisch geoefend, en lessen over de schei-, sterre-, genees- en wondheekunde bijgewoond. Hij begaf zich in 1809 op reis, en vertoefde bijkans drie jaren in *Syrië*, in de hoedanigheid van Muzelman, leerende onderscheidene Arabische tongvallen spreken. Zijne eerste reis omvatte *Nubië*, de oostelijke kusten der *Rode Zee*, *Mecca* en *Medina*. In *Mecca* hield hij zich drie maanden op, en den 25 November 1814 woonde hij een *hadji* of pelgrimaadje bij naar den berg *Arafat*, in gezelschap van meer dan 80,000 bedevaartgangers, uit alle oorden te zamengevloeid. Zijn verblijf in *Arabië* ondermijnde zijne gezondheid; hij herstelde nimmer geheel van de uitwerking van het schadelijke klimaat en het ongezone water. In 1815 bereikte *BURCKHARDT* *Cairo*, waar hij door een' buikloop werd aange tast, welke door geene geneeskundige hulp was te bedwingen; hij stierf den 15 October 1817. *BURCKHARDT* deelde zijnen laatsten wil mede aan den heer *SALT*. Zijne laatste woorden betroffen zijne moeder, die hij hartelijk liefhad. Hij werd door de Muzelmannen met groote eer begraven. Zijn dood, op den ouderdom van drie en dertig jaren, toen hij zoo wel was toegerust, om zijne ontdekkingen in *Midden-Afrika* aan te vangen, werd algemeen betreurd. Hij vermaakte zijne verzameling van Oostersche handschriften aan de hoogeschool van *Cambridge*. Zijne dagboeken werden, na zijnen dood, door de Afrikaansche maatschappij uitgegeven. Zij bestaan uit *Travels in Nubia*, 4to., 1819, met eene levensbeschrijving van *BURCKHARDT*; *Travels in Syria and the Holy Land*, 4to., 1822; *Travels in Arabia*, 2 deelen, 8vo., 1829; en *Notes on the Bedouens and the Wahabees*, op zijne reizen in het Oosten bijeenverzameld, 4to., *Londen* 1830.

BURCKHARDT's persoonlijk karakter wordt het best gekend, als men de uittreksels zijner briefwisseling met de Afrikaansche Maatschappij doorloopt, alsmede het verhaal van zijn laatst onderhoud met den Heer *SALT*, beiden in zijne levensbeschrijvingen te vinden.

BURGER, (GOTTFRIED AUGUST), de zoon eens geestelijken, werd den 1 Januarij 1748 te *Wolmerswende*, in het Halberstadtsche, geboren. Op school verried hij weinig geschiktheid voor taaloeffeningen, maar grooten lust voor de dichtkunst. Hij ging in 1768 naar *Göttingen*, waar hij zijn tijd en geld verkwistte, zoo dat zijne vrienden hem aan zijn lot overlieten. Gelukkig echter geraakte hij in kennis met eenige voortreffelijke medestudenten, *voss*, *BOIE*, *HÖLTY* en de beide *STOLBERGEN*, met wie hij de beste Fransche, Engelsche, Italiaansche en Spaansche dichters las. *BURGER*, door hen aangemoedigd, begon zijne leefwijze te verbeteren, en legde zich ernstig toe op de beoefening der klassieke en nieuwere dichters. Onder de laatste werd *SHAKESPEARE* zijn lievelingsdichter. Eenige zijner balladen van dien tijd de aandacht op hem gevestigd hebbende, kreeg hij een klein ambt in *Alten Gleichen*, en zijn grootvader besloot nu zijne schulden te betalen, en hem verder te ondersteunen, doch door de oncerlijkheid eens vriends verloor *BURGER* het hem toegedachte geld. Een onvoorzigtig huwelijk verergerde zijnen toestand. Hij scheidde echter spoedig van zijne vrouw, en ging naar *Göttingen*, waar hij het overige zijns levens doorbragt, eerst als privaat-docent en naderhand als professor in de filosofie, zonder een bepaald inkomen. *BURGER*, de lievelingsdichter der natie, moest als loonvertaler voor boekverkoopers grootendeels in zijn kommerlijk bestaan voorzien. Al deze tegenspoeden stortten hem in eene droefgeestigheid, welke in sommige zijner poëtische voortbrengselen doorstraalt. Na eenige jaren in armoede en in eenen slechten staat van gezondheid te hebben verkeerd, stierf hij den 18 Junij 1794. *BURGER* gaf twee dichtbundels uit, die na zijnen dood, onder den titel van *BURGER's Gedichte*, in 1796 te *Göttingen* met eenige toevoegsels werden herdrukt. Zijn vriend *KARL REINHARD* gaf in 1797 een derde deel uit, bestaande in verscheidene proeven van vertalingen uit de *Iliade*, zoo in jamben als hexameters, met ophelderingen van den schrijver. De balladen en legenden van *BURGER* zijn in den mond van elken Duitscher en door geheel *Europa* bekend. (*Mad. DE STAËL, l'Allemagne; SCHLEGEL*).

BURGOYNE, (JOHN), een natuurlijke zoon van lord BINGLEY, werd in Augustus 1759 tot luitenant-kolonel van het zes-tiende regement ligte dragonders benoemd. In 1762 ontwikkelde hij veel talent en moed als bevelhebber van een deel der Britsche troepen in Portugal. In den Amerikaanschen oorlog voerde hij het leger aan, hetwelk uit Canada naar de opgestane provinciën moest oprukken. Aanvankelijk was hij voorspoedig; doch weldra ontmoette hij zoo vele onoverkomelijke hinderpalen, dat hij genoodzaakt was te Saratoga met den generaal CATES in onderhandeling te treden, zoo hij niet met al zijne manschappen wilde omkomen. Men eischte, dat hij en de zijnen hunne wapenen zouden nederleggen. BURGOYNE sloeg dit zonder een oogenblik te aarzelen af, zeggende, dat hij niet zou toestemmen de wapenen af te leggen, zoo lang hem die niet met geweld werden ontnomen, en hij veeleer eenen wanhopenden aanval zou wagen, zonder kwartier te geven of te nemen. Dit krachtig antwoord had ten gevolge, dat BURGOYNE met alle krijgseer zijne legerplaats verliet, en naar Europa werd gezonden, op voorwaarde, dat hij gedurende de vijandelijkheden niet tegen Amerika de wapenen zou voeren. Na zijne terugkomst in onmin geraakt met het ministerie, dat het mislukken der onderneming op hem wilde schuiven, trad hij uit de krijgsmacht, en hield zich met letterkundigen arbeid onledig. Hij stierf aan eenen aanval van podagra, den 4 Junij 1792, en werd in de kloosters der Westminster-abdij begraven. BURGOYNE schreef verscheidene drama's, waarvan *The lord of the manor* en *Richard Cœur de Lion*, thans nog in Engeland ten tooneele worden gevoerd. Zijne poëzij werd bijeen verzameld in twee 8vo. deeltjes, waarin tevens eene levensschets des dichterlijken krijgsmans voorkomt.

BURIDAN, (JOANNES), zag in de veertiende eeuw het levenslicht te Bethune, in het departement Pas-de-Calais, en werd in 1320 professor in de wijsbegeerte en godgeleerdheid te Parijs. Hij is te onrecht als de stichter der hoogeschool van Weenen beschouwd, werwaarts hij zich begaf, toen de Nominalisten, wier ijverige verdediger hij was, in Frankrijk als ketters werden vervolgd. Hij stierf omstreeks het jaar 1358. Ten bewijze dat de wil alleen de drijfveer zou zijn van alle menschelijke handelingen, nam hij tot voorbeeld een' ezel, staande tusschen twee hoopen hooi, die van hongre moet ster-

ven, wanneer hij door elk der beide hoopen even sterk wordt aangetrokken.

(Woordenboek der Zamenleving; Dictionary of Biography).

BURIGNY, (JEAN LÉVESQUE DE), werd in 1692 te Rheims geboren. Hij ging in 1713 naar Parijs, en legde zich daar ernstig op de oude letterkunde en de geschiedenis toe. Na eenige jaren begaf hij zich naar Nederland, waar hij zich met st. HYACINTHE verbond tot het schrijven van een letterkundig tijdschrift, *L'Europe savante*, hetwelk in Januarij 1718 te 's Hage uitkwam, en tot 1720 werd voortgezet. Het is een der beste tijdschriften, welke toenmaals verschenen. De verzameling van *L'Europe Savante* bedraagt 12 deelen 12mo. Omtrent de helft daarvan is door BURIGNY geschreven. Ook gaf hij uit: *Traité de l'autorité du pape, dans lequel ses droits sont établis, et réduits à leurs justes bornes*, 4 deelen, 12mo., 1720, een werk van hechten betoogtrant over een netelig onderwerp, dat onder de Katholijken veel stof tot twisten heeft gegeven. Zijne *Histoire de la philosophie payenne*, 1724, werd naderhand te Parijs herdrukt, onder den titel van: *Théologie payenne, ou sentimens des philosophes et des peuples payens les plus célèbres, sur Dieu, sur l'âme, et sur les devoirs de l'homme*, 2 deelen 12mo., Parijs 1754. Deze tweede uitgave overtreft verreweg de eerste, en wordt voor BURIGNY's beste werk gehouden. BURIGNY naar Parijs terug gekeerd, werd lid van de Académie des Belles Lettres. Onder zijne andere werken telt men: *Histoire générale de Sicile*, 2 deelen 4to., 1745, een werk van groote navorsching, en een der beste over dit onderwerp; *Traité de Porphyre, touchant l'abstinence des viandes*, uit het Grieksch vertaald van PORPHYRIUS, met het leven van PLOTINUS, 12mo., 1747; *Histoire des révolutions de l'empire de Constantinople, depuis la fondation de cette ville jusqu'à l'an 1453*, drie deelen 8vo., 1750. Dit laatste boek bevat een overzicht van de verschillende kerktwisten, scheuringen en pogingen tot verzoening tusschen de Grieksche en Roomsche kerken; *La vie de Grotius, avec l'histoire de ses ouvrages et des négociations auxquelles il fut employé*, 2 deelen 12mo., 1752; *La vie d'Erasmus de Rotterdam*, 2 deelen 12mo., 1757, met vele belangrijke bijzonderheden betrekkelijk de eeuw van ERASMUS. Dit werk werd door REICHE in het Hoogduitsch overgezet met bijvoegsels, 2 deelen 8vo., Halle 1782. *Vie de Bossuet*, 12mo., 1761.

Vie du cardinal DUPERRON, 1768. De beide laatste levensbeschrijvingen zijn van veel minder waarde dan de beide vorige. *Lettre sur les démêlés de Voltaire avec M. de St. Hyacinthe*, 8vo., Londen 1780. BURIGNY schreef daarenboven een aantal verhandelingen, welke opgenomen zijn in de *Recueil des mémoires de l'académie des belles lettres*. BURIGNY was een uitstekend geleerd man, van een vast geheugen; doch zijn stijl is koud en droog. Hij was bescheiden en nederig, leefde geheel voor zijne studie, en stond zeer verbaasd toen hem, op hoog gevorderden ouderdom, door LODEWIJK XVI eene jaarwedde van 2000 Franken werd toegelegd. Hij stierf in October 1785 te *Parijs*, in den ouderdom van vier en negentig jaren, hebbende zijne verstandelijke vermogens tot het laatste oogenblik behouden. DACIER hield eene lofrede op hem in de academie, waarvan hij lid was.

BURKE, (EDMUND), een beroemd Britsch staatsman en letterkundige, werd den 1 Januarij 1730 te *Dublin* geboren. Zijn vader, RICHARD BURKE, was Protestant en zijne moeder eene Katholieke dame. Nadat hij zijne eerste opvoeding van ABRAHAM SHACKLETON, een' kwaker en schoolmeester van *Ballymore*, ontvangen had, bezocht hij het Trinity Collegie te *Dublin*, waar hij drie jaren bleef. In 1753 werd hij student in de regtsgeleerdheid, doch leide zich bijkans geheel op de letterkunde toe. Door onophoudelijke inspanning zijne gezondheid zeer benadeeld hebbende, begaf hij zich naar *Bath*, en nam zijnen intrek bij eenen verren bloedverwant, Dr. CHRISTOPHER NUGENT, een' geneesheer. Hier vatte hij genegenheid op voor diens dochter, en huwde haar. Deze vereeniging beschrijft hij als den grootsten zegen zijns levens. In 1765 werd BURKE secretaris van lord ROCKINGHAM en afgevaardigde van het vlek *Wendover*. Weldra behoorde hij door zijne welsprekendheid en juiste staatkundige inzichten tot de invloedrijkste mannen van het parlement. Niet altijd echter mogt het hem gelukken zijne verstandige raadgevingen te doen zegevieren. Toen de Noord-Amerikanen zich tegen de onderdrukking van het moederland begonnen te verzetten, preeks BURKE steeds verzoenende maatregelen aan; men wilde echter de opstandelingen met wapengeweld tot gehoorzaamheid brengen; doch de Amerikaansche volkplantingen bevochten eindelijk hare onafhankelijkheid. BURKE, schoon een vriend der vrijheid, waarschuwde zijne landgenooten voor de gevolgen der Fransche omwenteling. Zijne *Reflections on the re-*

volution of France, verschenen in het begin van November 1790. Dit werk beleefde zes uitgaven. Men zegt dat er 30,000 exemplaren verkocht werden, voordat aan de eerste aanvraag was voldaan. BURKE, die meermalen de Britsche CICERO werd genoemd, overleed den 8 Julij 1797. Men heeft zijne werken in zestien deelen octavo bijeen verzameld.

(Prior's *Life of BURKE*).

BURLAMAQUI, (JACQUES JEAN), werd in 1694 te *Geneve* geboren, van een geslacht, dat uit *Lucca* afkomstig was, en oorspronkelijk den naam van BURLAMACCHI voerde, welke later naar de Fransche spelling werd veranderd. BURLAMAQUI werd hoogleeraar in de regten aan de hoogeschool te *Geneve*, en gedurende eenigen tijd opvoeder van prins FREDERIK van *Hessen-Kassel*, met wien hij eenige jaren in *Duitschland* doorbragt. Naar *Geneve* teruggekeerd, werd hij lid van den grooten raad. Hij is voornamelijk bekend door zijn werk getiteld: *principes du droit naturel et politique*, hetwelk eerst na zijnen dood is uitgegeven; het maakte grooten opgang, en kenmerkte BURLAMAQUI als een voortreffelijk wijsgeerig-regtsgeleerden schrijver. Uit de werken zijner voorgangers, GROTIUS, PUFFENDORF en BARBEYRAC, heeft hij het beste uitgekipt, en in eenen duidelijken, welgeordenden stijl aan zijn oogmerk dienstig gemaakt. BURLAMAQUI stierf in 1748 te *Geneve*, in den ouderdom van vier en vijftig jaren

(*Penny Cyclopaedia*; *Woordenboek der Zamenleving*).

BURMAN, de naam van een geslacht, hetwelk onderscheidene voortreffelijke geleerde mannen heeft opgeleverd.

FRANS BURMAN, de zoon van een' Protestantisch predikant, werd in 1632 te *Leyden* geboren, waar hij zijne opvoeding genoot. Nadat hij eenigen tijd bij de Nederduitsche gemeente van *Hanau* in *Hessen*, het leeraarsambt had bekleed, keerde hij naar zijne vaderstad terug, en werd in 1661 onderregent van het Statencollegie te *Leyden*. Niet lang daarna werd hij als professor in de godgeleerdheid en geschiedenis te *Utrecht* beroepen, alwaar hij den 10 November 1679 overleed. Als taalkenner, godgeleerde en wijsgeer verdient hij onderscheiding. Zijne werken, meest van godgeleerden aard, zijn allen oorspronkelijk in het Latijn geschreven en in het Nederduitsch overgebragt.

Een zijner zonen, FRANS, was insgelijks professor in de godgeleerdheid te *Utrecht*, alwaar hij den 22 September 1719 overleed.

Een andere zoon PIETER, overschaduwde

den roem van zijnen vader en broeder. Hij werd den 26 Junij 1668 te *Utrecht* geboren, studeerde in de regten te *Leyden*, en deed vervolgens eene reis door *Duitschland* en *Zwitserland*. Naar *Utrecht* terug gekeerd, zette hij zich aldaar als advocaat neder, en werd vervolgens door de Staten van *Utrecht* tot ontvanger der bisschoppelijke tienden aangesteld. Zijne liefde voor de klassieke letterkunde was echter zóó sterk, dat, in weerwil zijner schitterende loopbaan als advocaat, hij het hoogleeraarambt in de welsprekendheid en dichtkunst te *Utrecht* aanvaardde. In 1714 bezocht hij *Parijs*, en ontmoette aldaar den beroemden oudheidkenner MONTFAUCON, met wien hij sedert eene geleerde briefwisseling onderhield. Bij den dood van PERIZONIUS werd hij als professor in de geschiedenis, welsprekendheid en de Grieksche taal te *Leyden* beroepen. In 1725 bekwam hij het opzicht over de bibliotheek der hoogeschool, en stierf den 31 Maart 1741, in den ouderdom van drie en zeventig jaren. Zijne voornaamste werken waren uitgaven van PHAEDRUS, HORATIUS, PETRONIUS, QUINCTILIUS, VALERIUS FLACCUS, *Poetae Latini Minores*, VELLEIUS PATERCULUS, VIRGILIUS, SUETONIUS, LUCANUS, OVIDIUS, en onder de nieuwere BUCHANAN. Hierbij voegde hij eene verzameling van brieven van geleerde mannen, en eenige oorspronkelijke openbare redevoeringen en gedichten, eene verhandeling (*De Vectigalibus pop. Rom.*) over de inkomsten des Romeinschen volks, en eene dissertatie over den *Jupiter Fulgurator*. Dr. JOHNSON heeft zijn leven beschreven in het *Gentleman's Magazine* van 1742.

Een andere PIETER BURMAN, bekend onder den naam van PETRUS BURMANNUS SECUNDUS, een neef des laatstgenoemden, en zoon van diens broeder FRANS, werd in 1713 te *Amsterdam* geboren. Hij werd in 1735 professor in de geschiedenis en welsprekendheid te *Franker*, en in 1742 als zoodanig aan de Doorluchtige School te *Amsterdam* beroepen. Hij stierf den 24 Junij 1778 op zijn buitengoed *Santhorst* bij *Wassenaar*. BURMANNUS SECUNDUS bezorgde eene uitgave van ARISTOPHANES, CLAUDIANUS, eene *Anthologia* van Latijnsche dichters, en PROPERTIUS. Zijne oorspronkelijke Latijnsche gedichten beslaan vier deelen.

JOANNES BURMAN, zoon van FRANS BURMAN II, was professor in de botanie te *Amsterdam*. Hij werd geboren in 1707, en overleed in 1780. Hij schreef onderscheidene belangrijke werken, over de wetenschap waaraan hij zich had toegewijd. Ook staat hij bekend als een der

eerste beschermers van den grooten plantenkenners LINNAEUS.

(VAN KAMPEN, *Beknopte Geschiedenis der Nederlandsche letteren en wetenschappen*.)

BURNET, (GILBERT), werd den 18 September 1643 te *Edinburg* geboren. Zijn vader, ROBERT BURNET, Esq., van *Cremont*, in het graafschap *Aberdeen*, was advocaat en later regter. GILBERT BURNET studeerde in de godgeleerdheid. In 1663 bezocht hij *Cambridge*, *Oxford* en *London*, en deed vervolgens eene reis door de *Nederlanden* en een gedeelte van *Frankrijk*. In zijn vaderland verwierf BURNET weldra veel naam als prediker. Van den beginne af had hij zich gewend, om zijne leerredenen niet op te schrijven, maar uit het hoofd voor te dragen. In 1665 werd hij te *Saltoun* beroepen, waar hij vijf jaren bleef, en de liefde en achting van de leden zijner gemeente won, door het ijverig waarnemen van zijn herderlijk beroep, en zijne menschevriendheid in het algemeen. Intusschen schreef hij een verhoog over de misbruiken der geestelijkheid, waardoor hij de verontwaardiging gaande maakte van den aartsbisschop SHARPE, die hem wilde afzetten, doch waartegen andere bisschoppen opkwamen. In 1670 werd hij professor in de godgeleerdheid te *Glasgow*, en sedert meer en meer in staatsaangelegenheden gewikkeld. Tweemaal weigerde hij de bisschoppelijke waardigheid; doch hij verloor de gunst van het hof, door zich sterk tegen het pausdom te verzetten. Omstreeks het jaar 1682 schreef hij den beroemden brief aan KAREL II, waarin hij den koning vinnig gispde, zoo wel over zijne regering als zijne bijzondere ondeugden. Zijne Majesteit las den brief tweemaal over, en wierp dien vervolgens in het vuur.

Bij de troon-beklimming van JACOBUS II, 1685, begaf BURNET zich naar het vaste land, bezocht *Parijs*, het zuiden van *Frankrijk*, *Italië*, *Zwitserland*, *Noordelijk Duitschland* en *Nederland*, waar hij spoedig de gunsteling werd van prins WILLEM III. Van nu af wendde hij alle midelen aan, om den prins den weg tot den Britschen troon te banen. En toen prins WILLEM naar *Engeland* overstak, vergezelde hij hem als zijn kapellaan, en zoodra de omwenteling was volbragt, werd hij bisschop van *Salisbury*.

In 1698 werd hij tot opvoeder benoemd van den hertog van *Gloicester*, zoon van prinses ANNA. Het overige zijns levens besteedde hij in het naauwkeurig vervullen zijner bisschoppelijke pligten, het bijwonen van het parlement, en het schrij-

ven van onderscheidene verdienstelijke werken. Hij overleed den 17 Maart 1715 te Londen, in het twee en zeventigste jaar zijns ouderdoms. Onder de beste werken van BURNET rekt men zijne *History of the Reformation*, waarvan de laatste uitgave in 1829 te Uxford in 7 deelen 8vo is verschenen. BURNET viel de ongewone eer te beurt, dat de beide huizen van het parlement hem dank zeiden voor deze welvolbrachte taak. Doch het belangrijkste van al zijne geschriften verscheen eerst na zijnen dood, in twee deelen folio, onder den titel van *Bishop BURNET's History of his own time, from the restoration of king CHARLES II, to the conclusion of the treaty of peace at Utrecht in the reign of queen ANNE*, waarin tevens onderscheidene personen en zaken voorkomen, die grooten invloed op Nederland hebben uitgeoefend.

(*A Chronological and particular account of the works of the right reverend and learned Dr. GILBERT BURNET, late Lord Bishop of Salisbury.*)

BURNS, (ROBERT), een dichter op wien Schotland met regt trotsch is, werd den 25 Januarij 1759 in een hutje, niet ver van de stad Ayr geboren. De geschiedenis van de jeugd des dichters, is door hem zelve en zijnen broeder GILBERT, breedvoerig verhaald. Het onderwijs dat hij genoot, beteekende weinig, en door eigene vlijt verwierf hij eenige kennis van de Fransche taal. Al zijn ledige tijd werd aan het lezen besteed, en eenige der beste Engelsche dichters, ontwikkelden bij hem een talent, dat hij zelf niet vermoedde te bezitten. Even voor zijn zestiende jaar, zoo als hij zelf verhaalt, had hij lust tot rijmen gekregen. Zijne verzen baarden in het dorp veel opzien, en weldra begon zijn naam zich te verspreiden. Burns hield zich aanvankelijk met den akkerbouw bezig, vervolgens werd hij vlas-hekelaar te Irvine; doch de eerste vruchten van zijnen arbeid gingen door brand verloren. Nu huurde hij, met zijn jonger broeder, eene kleine pachthoeve, en hierin was hij mede ongelukkig. De fortuin scheen al zijne wenschen te dwarsboomen. Een meisje dat hij liefhad, en hem liefde toedroeg, werd hem door hare ouders geweigerd. In dezen toestand sloot hij zijne gedichten te laten drukken, ten einde geld te bekomen, en in de West-Indiën zijn geluk te gaan beproeven. Zijne poëzij algemeene toejuiching ontmoetende, ontving hij van den uitgever 20 pond sterling. Reeds had hij afscheid van zijne vrienden genomen, om te vertrekken, toen een brief van Dr. BLACKLOCK

aan een' zijner vrienden, hem van besluit deed veranderen. Dr. BLACKLOCK behoorde tot de eerste kunstregters van dien tijd, en was van gevoelen, dat BURNS te Edinburg aanmoediging zou vinden, om eene tweede uitgave zijner gedichten te bezorgen. In Edinburg gekomen, werd hij door allen, die door rang of geleerdheid uitmuntten, met de grootste welwillendheid ontvangen. De schitterende conversatie van den ongeletterden landbouwer verbaasde niet minder dan zijne poëzij. Eene nieuwe uitgave zijner gedichten bragt hem 500 pond sterling op. In den zomer van 1788 keerde hij naar Ayrshire terug, waar zijn broeder GILBERT, die met de zorg voor hunne oude moeder belast was, tegen groote wederwaardigheden had te kampen. ROBERT gaf hem 200 pond sterling, en met het overige geld trachtte hij voor zich zelve eene andere pachthoeve van het noodige te voorzien. Kort daarna werd hij door toedoen van Mr. GRAHAM van Fintry kommissie der accijnsen voor het district waar hij woonde. Van alle bedieningen, welke men hem had kunnen geven, was deze wel de on-dichterlijkste en de minst geschikte. Het is zonderling, dat niemand zijner invloedrijke bewonderaars hem eene vereerder en voordeeler betrekking bezorgde; misschien was zijne weinig geregelde leefwijze daarvan oorzaak. Terwijl hij op smokke-laars jagt maakte, en met ziekte en armoede had te worstelen, schreef hij zijne heerlijke zangen voor de welbekende *Collection of original Scottish Airs*. De uitgever, GEORGE THOMSON, zond hem als honorarium 5 pond sterling, schoon BURNS vooraf betuigd had, geene belooning voor zijnen arbeid te zullen aannemen. BURNS schreef THOMSON, dat hij hem niets meer zoude leveren, zoo hij het andermaal waagde, hem eene belooning toe te zenden. Doch nijpend gebrek dwong hem deze streelende onafhankelijkheid vaarwel te zeggen. Den 12 Julij 1796 schreef hij THOMSON om 5 pond sterling, zeggende: « Een hardvochtige winkelier, aan wien ik « eene kleine som schuldig ben, zich ver- « beeldende dat ik sterven ga, vervolgt « mij, en wil mij in de gijzeling laten « zetten. Om Gods wil, zend mij deze « som, en wel bij ommegaanden post. « Vergeef mij dezen aandrang, doch de « schrik voor eenen kerker, maakt mij « bijkans waanzinnig. Ik vraag dit niet « om niet; want, zoodra ik mij beter be- « vind, beloof ik bij dezen, dat ik u een « lied zal toezenden, het beste, zoo ik « hoop, dat ik ooit gemaakt heb.»

Hij stierf den 21 Julij. Zijn stoffelijk overschot werd onder groote statelijkheid

ter aarde besteld. Hij liet eene vrouw en vier zonen na, die door eene inschrijving van zijne vrienden uit den dringendsten nood werden gered, en later verrees er, te zijner gedachtenis, een prachtig gedenkteeken. Naïviteit, vuur, verbeelding, kracht en sierlijkheid zijn de kenschetsende trekken zijner poëzij. De eerste volledige collectie zijner gedichten en brieven verscheen in 1800 te *Liverpool*, bij CURRIE, in 4 deelen 8vo., ten voordeele zijner weduwe en kinderen, en heeft eene aanzienlijke som opgebragt.

(*Mr. LOCKHART'S Life of ROBERT BURNS.*)

BURTON, (ROBERT), een oorspronkelijk vernuft en geleerd schrijver, werd den 8 Februarij 1576 te *Lindley*, in het graafschap *Leicester*, geboren, en stamde van een oud en eerwaardig geslacht af. Hij studeerde te *Oxford*, en maakte in de godgeleerdheid, wijsbegeerte en redeneerkunde groote vorderingen. In 1616 werd hij predikant van *St. Thomas*, en later van *Segrave* in *Leicestershire*. Hij stierf den 25 Januarij 1539—40, nagenoeg op denzelfden tijd, welken hij te voren naar zijne berekening van de planeet, onder welke hij geboren was, had voorspeld. Deze omstandigheid gaf aanleiding tot het gerucht, hetwelk eerder uit jokkernij dan uit ernst verspreid werd, dat hij zijn eigen dood verhaast had, ten einde zijne astrologische wetenschap hem niet zou beschamen. Zijne werken hebben groote en verschillende verdiensten, en latere schrijvers, inzonderheid STERNE, hebben veel aan hem te danken van hetgeen in hunne werken het meest wordt bewonderd. BURTON, onderhevig aan aanvallen van hypocondrie, schreef, zegt men, zijn beroemd werk *Anatomy of Melancholy*, met het oogmerk, om zich van deze kwaal eenige afleiding te verschaffen. Het beleefde vijf uitgaven vóór zijnen dood, en is na dien tijd meermalen herdrukt. In de satyrieke voorrede zegt hij: «het is «heden de gewoonte om voor de boeken «de zonderlingste titels te plaatsen, ten «einde koopers te lokken; want even als «de leeuwerikken in den strik vallen, zal «menig onbedachtzame lezer blijven toe- «ven en staan gapen.» De volgende zinsneden uit dit voorberigt geven tevens eenig denkbeeld van BURTON's gewoonten en zijnen uitweidenden stijl: «Ik ben,» zegt hij, «niet arm, ik ben niet rijk; *nihil est, nihil deest*; ik heb weinig, ik be- «hoef weinig; al mijn schat is in MINER- «va's toren. Ik leef als DEMOCRITUS in «zijnen tuin, en leid een monniken-leven, «*ipse mihi theatrum*, afgescheiden van de «woeling en onrust der wereld. Ik had

«eene groote begeerte (niet in staat zijnde «om eene tamelijke kennis van iets te «verkrijgen) een oppervlakkig denkbeeld «van alles te hebben, om *aliquis in om- «nibus nullus in singulis* te zijn, hetgeen «PLATO aanprijst. Deze zwevende «aard, doch niet met denzelfden uitslag, «is mij immer bijgebleven, en als een «rondsnuffelende patrijshond, die elken «vogel dien hij ziet aanblaft, zijn wild «verlatende, heb ik alles nagejaagd, zoo «dat ik mij in waarheid mag beklagen, «*Qui ubique est, nusquam est*, dat ik «menig goed boek heb gelezen, doch, «bij gebrek van eene goede methode, «zonder vrucht.»

Wanneer BURTON niet door zijne droefgeestigheid werd gekweld, was hij in gezelschap vrolijk en geestig; maar voor het overige zag men hem nimmer lagchen, dan wanneer hij te voet over de brug te *Oxford* ging, en hij de schippers en schuifevoerders hoorde vloeken en elkander uitschelden; dan zette hij de handen in de zijden, en schaterde het uit van lagchen; maar in zijne woning was hij stil en sprak geen woord.

(*Bishop KENNET's, Register and Chronicle.*)

BURTON, (HENRY), werd omstreeks het jaar 1579 te *Birdsall* in het graafschap *York* geboren. Hij studeerde in de godgeleerdheid te *Oxford*, werd secretaris van het kabinet van prins HENDRIK, en vervolgens predikant van de parochie *st. Matthew, Friday Street*. Twee leerredenen, welke hij in 1636 aan zijne gemeente voordroeg, en waarin de bisschoppen duchtig werden doorgestreken, haalde hem de wraak der verfoeilijke *Star-Kamer* op den hals. Met ter zijde stelling van alle regtsbeginselen, werd hij veroordeeld tot eene boete van vijf duizend ponden sterling, het verlies zijner ooren aan de kaak, en eene levenslange gevangenis zonder papier, pennen en inkt te mogen gebruiken, en iemand anders te zien dan den cipier. Hij verdroeg het afsnijden zijner ooren met de grootste bedaardheid, werd in 1640 door het parlement ontslagen, en stierf in 1648. Hij heeft eenige godgeleerde werken geschreven, die in vergetelheid zijn geraakt.

(*Dictionary of Biography.*)

BUSBECQ of **BUSBEQUIUS, (AUGER GHISLEN DE)**, een beroemd reiziger en afgezant in de zestiende eeuw. Hij werd in 1522 te *Commines*, in de provincie *Henegouwen*, buiten huwelijk geboren. Op verzoek van zijnen vader, heer van *Busbecq*, en tegen betaling eener ronde som, verklaarde KAREL V hem zoo goed als uit

een wettig huwelijk geboren. Hij groeide voordeelig op, en werd naar de beroemdste hoogeschoolen, naar *Leuven*, *Parijs*, *Venetië*, *Bologne* en *Padua* gezonden. Na zijne studiën te hebben volbragt, bezocht hij *Londen*, waar hij eenigen tijd omging met don PEDRO LASSO, afgezant aan het Engelsche hof van wege FERDINAND, toen titulair Roomsche-koning, doch kort daarna FERDINAND I, keizer van *Duitschland*, die hem later tot den gewigtigen post van afgezant te *Konstantinopel* benoemde. BUSBEQUIUS deed de reis te paard, welke op geene andere wijs geschieden kon, en reed van *Brussel* naar *Weenen*, onder het slechtste weder en langs ongebaande wegen. Zijne brieven en berigtschriften van FERDINAND ontvangen hebbende, begaf hij zich op reis naar *Konstantinopel*. De Turken waren toen op het hoogste punt hunner magt, en zeer onverdraagzaam en onhandelbaar; zij hadden *Zevenbergen* en bijkans geheel *Hongarij* veroverd. De regerende sultan, SOLIMAN de Groote, was gewoon de afgezanten der Christenmogendheden op hoogen toon te behandelen. Te *Konstantinopel* aankomende, vernam hij, dat de sultan zich te *Amasia*, in *Klein-Azië*, aan het hoofd zijns legers bevond. Daar zijn last geen uitstel gedoogde, stak hij naar *Azië* over, en reed naar *Amasia*, waar hij een' geruimen tijd bleef, en verscheidene bijeenkomsten had met den grooten SOLIMAN, die eindelijk in eene wapenschorsing van zes maanden toestemde. BUSBEQU reed naar *Weenen* terug, alwaar hij in Augustus 1555 aankwam. In hetzelfde jaar werd hij andermaal naar *Konstantinopel* gezonden, waar hij nu gedurende zeven jaren de belangen des Duitschen keizers ijverig behartigde.

In 1562 keerde hij naar *Weenen* terug, en werd kort daarna opvoeder van de zonen van MAXIMILIAAN, destijds Roomsche-koning. Toen de dochter van MAXIMILIAAN, prinses ELIZABETH, met KAREL IX, koning van *Frankrijk*, gehuwd was, vergezelde hij haar naar *Parijs*, en was later, tot 1592, afgezant aan het Fransche hof. Verlof gekregen hebbende zijn geboorteland eens te bezoeken, begaf hij zich op reis, en stierf den 28 October 1592 te *Rouen*, aan de gevolgen der mishandelingen, welke hij, onder weg, van eene bende struikroovers had ondergaan. Als letterkundige en als man van smaak bekleedt deze uitstekende diplomaat eene eervolle plaats. De brieven waarin hij zijne beide reizen in *Turkië* beschrijft, zijn verblijf aan het hof van SOLIMAN, enz., zijn in het Latijn uitgegeven, onder den titel van AUGUSTI GISLENI BUSBEQUII

I.

Legationis Turcicae Epistolae quator, voortreffelijk opgesteld, en vloeijen over van belangrijke zaken, die destijds hoogst gewigtig waren voor de kabinetten van *Europa*, die met de Ottomannische Porte bijkans geheel onbekend waren. Behalve andere werken heeft men hem eenige belangrijke brieven te danken over den toestand van *Frankrijk*, onder de regering van HENDRIK III, en den togt van den hertog van *Anjou* naar de *Nederlanden*. Deze brieven, geschreven aan keizer RUDOLF, zijn eerst in 1632 in 't licht verschenen. Zijne reizen zijn in alle beschaaftde talen van *Europa* overgezet, en verdienden ruimschoots die eer. BUSBEQUIUS sprak zeven talen, Latijn, Fransch, Spaansch, Hoogduitsch, Vlaamsch, Turksch en Slavonisch, zuiver en gemakkelijk.

(BAYLE, *Dictionnaire historique et critique*; *Biographie du royaume des Pays-Bas*).

BÜSCHING, (ANTON FRIEDERICH), een der ijsbrekers der statistiek en nieuwere aardrijkskunde, werd den 27 September 1724 te *Stadthagen*, in *Westphalen*, geboren, studeerde te *Halle*, en ging vervolgens naar *Rusland*, als opvoeder der kinderen van graaf LYNAR, Deensch afgezant aan het Russische hof. Weldra gevoelde hij het gebrek aan goede aardrijkskundige werken, en trachtte in deze dringende behoefte te voorzien. In 1752 gaf hij te *Kopenhagen* de beschrijving uit van de hertogdommen *Holstein* en *Sleeswijk*, welke gunstig ontvangen werd. In 1754 werd hij professor in de wijsbegeerte te *Göttingen*, en zou den leerstoel voor de godgeleerdheid aan deze hoogeschool verkregen hebben, zoo men niet uit eene zijner verhandelingen had geoordeeld, dat hij van de Luthersche regtzinnigheid afweek. Omtrent het jaar 1750 werd hij leeraar bij de Duitsch-Protestantsche gemeente te *Petersburg*, alwaar hij vier jaren bleef en een lyceum oprigtte, hetwelk weldra voor het beste opvoedings-gesticht in de Russische hoofdstad werd gehouden. In onmin geraakt met graaf MÜNICH, beschermmer der Duitse kerk, aan wien hij zich niet wilde onderwerpen, verliet hij in 1765 *Petersburg*, schoon keizerin CATHARINA hem gaarne voor *Rusland* had behouden. In 1766 werd hij benoemd tot directeur van het *Grauen Kloster* te *Berlijn*. Voor deze inrigting schreef hij een aantal leerboeken, die in *Duitschland* gretig werden ontvangen. BÜSCHING is echter meer algemeen bekend door zijne *Neue Erdbeschreibung*. Hij was een der eerste nieuwere schrijvers die opgaven doen van de kunstvljft, den koophandel, de inkomsten, in-

18

rigtingen, enz., van de verschillende landen. Zijne beschrijving van *Europa*, 8 deelen, is in de voornaamste talen overgebracht. Ook gaf Büsching uit: *Magazin für die neue Historie und Geographie*, 23 d. 4to., Hamburg en Halle; *Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften und Künste in den Dänischen Reichen und Ländern*, 3 d. 8vo., Kopenhagen, 1754—65; behalve eene menigte andere werken betreffende de aardrijkskunde, levensbeschrijving, opvoeding en tevens over godsdienstige onderwerpen. Zijne Geschiedenis der Luthersche kerken in *Rusland*, *Polen* en *Lithauwen* staat met lof vermeld. Zijne levensbeschrijving van *FREDERIK den Grooten* is door D'ARNEX in het Fransch vertaald. BÜSCHING was een onvermoeid schrijver, die zich ernstig beijverde, om algemeene kundigheden te verspreiden en opvoeding en onderwijs bevorderlijk te zijn. De Pruissische regering moedigde hem aan en ondersteunde hem, en in zijne laatste jaren werd zijne uitgebreide briefwisseling van briefgeld ontheven. Hij eindigde zijn werkzaam leven den 28 Mei 1793. In het voorjaar van 1755 was hij gehuwd met CHRISTINA MILTEY, nadat zij, om hem te believen, van de Hervormde tot de Luthersche godsdienst was overgegaan. Deze merkwaardige vrouw werd door het Göttingische geleerde genootschap als eere-lid aangenomen, en door den toenmaligen prorector van de universiteit van *Helmstädt*, NÄBERLIN, tot keizerlijke gekroonde dichteres benoemd.

(*Conversations-Lexicon*).

BUSSY D'AMBOISE, (**LOUIS DE CLERMONT DE**), een der gunstelingen van den hertog van *Anjou*, broeder van HENDRIK III, koning van *Frankrijk*. Men weet weinig van dezen man dan de geschiedenis van zijn wanhopigen moed en zijne afschuwelijke misdaden. Ten tijde der Parijsche bloedbruiloft, voegde hij zich bij de moordenaren, en bragt eigenhandig zijn bloedverwant ANTOINE DE CLERMONT, met wien hij een regtsgeeding had over het markgraafschap *Renel*, om het leven, doch het edict, hetwelk kort daarna ter gunste der Hugenooten werd uitgevaardigd, beroofde hem van het voordeel dezer bloedige daad. Naderhand voerde hij het bevel binnen *Angers*, waar zijne afpersingen hem bitter gehaat maakten. Gedurende een' geruimen tijd stoorde hij door afzonderlijke twisten en tweegechten de rust van *Parijs*, tartende de afschuwelijke *Bastille* en het gezag des konings. Eindelijk kreeg HENDRIK III zulk een' afkeer van dezen onttembaren trotschaard, dat hij CHARLES

DE CHAMBES, graaf van *Montsoreau*, kennis gaf van de schandelijke verstandhouding, welke er tusschen BUSSY en 's graven gemalin bestond. Het geheim was den koning bekend geworden door zijn broeder, den hertog van *Anjou*, wien BUSSY in een' zijner brieven schertsenderwijze geschreven had: «Ik heb het wild van den «magtigen meester in mijne strikken.» MONTSOREAU dwong de overspeelster eigenhandig aan BUSSY te schrijven, dat zij hem op een bepaald uur op het *Château de Constance* verwachtte. De beleedigde echtgenoot viel BUSSY met eenige gewapende mannen aan, en velde hem, in weerwil van den kloekmoedigsten tegenstand, ter neder. Dit viel voor den 19 Augustus 1579. BRANTÔME zegt van hem, bij wijze van grafschrift: *Son plaisir fut sa mort, ses plaisirs ses combats*.

(DE THOU, *Hist. universelle de mon temps*).

BUTE, (**JOHN STUART**, graaf van), van een oud Schotsch geslacht, werd in 1713 geboren. In 1738 benoemde hem *FREDERIK*, prins van *Wallis*, vader van *GEORGE III*, tot zijn kamerheer. De aanleiding daartoe was vrij zonderling. De hertogin van *Queensberry* hare vrienden onthaald hebbende op de vertooning van *de Schoone Boeteling (the Fair Penitent)*, was aan BUTE de rol van *Lothario* ten deel gevallen, welke hij zoo meesterlijk vervulde, dat hij zijne koninklijke hoogeheid, prins *FREDERIK van Wallis*, in verrukking bragt. BUTE klom nu weldra tot de hoogste waardigheden op. De eenige gewichtige gebeurtenis onder zijn bestuur als eerste *lord* van de schatkist, was het eindigen van den oorlog met *Frankrijk* en *Spanje*, door den vrede van *Parijs*, welke den 10 Februarij 1763 tot stand kwam. BUTE was streng en heerschzuchtig, en weinig bij het volk bemind. Schoon hij iedereen tot zijne gevoelens wist over te halen, sprak hij zoo langzaam, dat de geestige CHARLES TOWNSHEND zijne woorden *de minuut-schoten van den minister* noemde. *Lord BUTE* bragt de laatste zes of zeven jaren zijns levens in de diepste afzondering op zijn landgoed te *Christchurch*, in *Hampshire*, door. Hier was zijn grootste vermaak naar het droefgeestig ruischen der zee te luisteren. Hij was een beschermer en beoefenaar der wetenschappen, en liet op eigen kosten een werk in negen deelen kwarto drukken, hetwelk alleen over de planten van *Engeland* handelt, en met fraaije platen is versierd. Er werden slechts twaalf exemplaren van gedrukt, welke hem op 10,000 ponden sterling te staan kwamen. Hij overleed den 10 Maart 1792 te *Londen*, nala-

tende een groot fortuin en zeven zonen en zes dochters.

(*Gentlemen's Magazine*, for 1817).

BUTLER, (SAMUEL), de geestigste der Engelsche dichters, werd omtrent het jaar 1612 te *Strensham*, in het graafschap *Worcester*, geboren. De omstandigheden van zijnen vader, een' kleinen pachter, gedoogden niet, dat hij te *Cambridge* studeerde, waartoe hij anders de bekwaamheid ruimschoots bezat. Hij werd griffier van *Mr. JEFFEREYS*, een' bekwaam vrederechter van *Carlsroom*. In zijne ledige uren oefende hij zich in de geschiedenis, muziek, dicht- en schilderkunst. Wij weten niet, hoe hij later in aanraking kwam met *ELIZABETH*, hertogin van *Kent*, doch onder hare bescherming had hij toegang tot eene welvoorziene boekerij, en genoot den omgang met den geleerden *SELDEN*. Naderhand trad hij in dienst van *Sir SAMUEL LUKE*, een' ridder uit een oud geslacht van *Bedfordshire*, die een van *CROMWELL*'s krijgsbevelhebbers was geweest, en ondersteld wordt het hoofd-model te zijn van het karakter van *BUTTLER's Hudibras*.

Het eerste deel van den *Hudibras*, drie zangen, verscheen in 1663, en werd weldra algemeen bewonderd. Het volgende jaar was het tweede deel gereed. Het derde deel, waarmede het dichtstuk nog niet ten einde loopt, kwam niet vóór 1678 in 't licht. Het slot werd eerst na 's dichters overlijden uitgegeven. *VOLTAIRE* zegt, dat de *Hudibras* het vernuft van *Don Quixote* met dat van het hekeldicht *Menippée* vereenigt. *HUDIBRAS* stelt voor een Presbyteriaansch regter, die (behebt met dezelfde soort van dwaasheden als de *DON QUIXOTE* van *CERVANTES*), de misbruiken in de maatschappij wil hervormen, in gezelschap van zijnen schildknaap *RALPH*, een' klerk tot de *Independents* behoorende, met wien hij bijkans altijd in twist is over godsdienstige leerstellingen. De avonturen zijn vervelend en langwielig, doch de gesprekken zijn zoo eigenaardig en geestig, dat het vernuft van den dichter onuitputtelijk scheen. Na de herstelling van het koningschap, werd *BUTLER* secretaris van *RICHARD*, graaf van *Carbury*, lord-president van het vorstendom *Wallis*. Kort daarna huwde hij eene dame, wier fortuin hij verloor, door het op een onzeker onderpand uit te zetten. Hij stierf in groote armoede in 1680. *JOHN BARBER*, *Lord Mayor* van *Londen*, rigtte ter nagedachtenis van *BUTLER* eene eerzuil op in de abdij van *Westminster*.

(*Penny Cyclopaedia*).

BUTTMANN, (PHILIP KARL), een der beroemdste Duitsche letter- en oudheidkundigen, werd den 7 December 1764 te *Frankfort* aan den *Main* geboren. In het laatst van zijn leven liet hij zijnen tweeden voornaam achterwege, doch zij staan beiden op den titel zijner vroegste werken. Hij was afkomstig van de Fransche Protestanten, die naar *Duitschland* vloden, om de vervolgingen van *LODEWIJK XIV* te ontgaan, en zijn naam is een Duitsch vertegenwoordiger van het Fransch *BOUEMONT*. *BUTTMANN* ontving zijne eerste vorming aan het gymnasium zijner vaderstad, en studeerde sedert 1782 te *Göttingen* in de philologie. In 1789 ging hij naar *Berlijn*, en had het geluk in die stad eenige letterkundige kennissen te maken, door wier invloed hij hulp-bibliothecaris des konings werd; daarenboven vermeerderde hij zijn matig inkomen door eenige jonge lieden te onderwijzen en voor boekverkoopers te schrijven. Bekend met de gebreken der toen in zwang zijnde Grieksche spraakkunsten, gaf hij in 1792 eene Grieksche spraakkunst uit, welke, al de vroegere verre overtreffende, terstond overal werd ingevoerd. In 1796 werd *BUTTMANN* secretaris der koninklijke bibliotheek, en vier jaren later professor van het *Joachimthaler* gymnasium te *Berlijn*; hij behield deze betrekking tot dat hij verplaatst werd aan de nieuw opgerigte universiteit. *BUTTMANN* werd in 1806 lid van de koninklijke maatschappij der wetenschappen; doch zoo groot was zijn roem, dat zijne *Verhandeling over APOLLO en ARTEMIS* reeds drie jaren vroeger in de werken der maatschappij was opgenomen. Kort na zijne benoeming als professor aan de universiteit, werd hij tot leeraar in de klassieke oudheid van den kroonprins verkozen. In 1821 werd hij hoofd-bibliothecaris des konings, en in 1824 ridder van den Rooden Adelaar, derde klasse. Van dit jaar tot op zijnen dood had hij tegen herhaalde aanvallen van beroerte te kampen, waaronder hij den 21 Junij 1829 bezweek. *BUTTMANN* was in 1800 gehuwd met de oudste dochter van *Dr. SELLE*, 's konings lijfarts, bij wie hij eenige kinderen naliet. Zijn zoon *AUGUSTUS* is een voortreffelijk geleerde, die in 1833 de wel bekende editie zijns vaders van *DEMOSTHENES Oratio in Midiam* op nieuw uitgaf. Onder *BUTTMANN*'s beste werken rekent men zijne drie Grieksche spraakkunsten, getiteld: *Griech. Grammatik*; *Griech. Schulgrammatik* en *Ausführliche Griech. Sprachlehre*.

(*Bildnisse jetztlebender Berliner Gelehrter mit Selbstbiographien*).

BUTTNER, (CHRISTIAN WILHELM), een Duitsch natuur- en letterkundige, werd in 1716 te *Wolfenbuttel* geboren. Hij was eerst apotheker, maar liet dit beroep varen, om de vroegste geschiedenissen der volken en de afstamming der talen te beoefenen. Ten einde zoo veel mogelijk alles aan boeken en voorwerpen van natuurlijke historie te kunnen besteden, betrachtte hij de uiterste matigheid. Hij deed dagelijks slechts één' maaltijd, welke hem hoogstens vijftien centen kostte; hij dronk nimmer wijn of bier, alleen 's morgens koffij en voor het overige water. Hij stierf den 8 October 1801, bereikende den hoogen ouderdom van vijf en tachtig jaren. Gedurende vijf en twintig jaren was hij professor te *Göttingen*, en droeg er veel toe bij, om de beoefening der oude letterkunde meer en meer algemeen te maken. Zijne uitgegevene werken zijn ongelukkig weinig in getal; onder dezelve behooren, *Vergelijkende tafels van de alphabetten der oude en nieuwe volken*. Hij liet in handschrift na een *Prodromus Linguarum*.

(*Dictionary of Biography*; *Woordenboek der Zamenleving*).

BUTTON, (THOMAS), een der vroegste noordpool-reizigers; hij was een bekwaam Engelsch zeeman, onder de regering van JACOBUS I, wiens zoon (prins HENDRIK) zijn eerste bevelhebber schijnt geweest te zijn. In 1612, omtrent drie jaren na den ongelukkigen dood van den zeereiziger HUDSON, namen eenige kooplieden van *Londen* hem in dienst, om met twee schepen, de *Resolution* en de *Discovery*, HUDSON'S ontdekkingen voort te zetten. Hij werd op zijne reis vergezeld van BYLOT en PRICKET, die met HUDSON gevaren hadden. De *Atlantische zee* overstekende, zeilde BUTTON de *Straat van Hudson* in, naar het Zuiden der *Resolutie-Eilanden*, en vervolgens westwaarts wendende, bereikte hij het eiland *Southampton*. Verder westwaarts aanhoudende, kwam hij aan het vaste land van *Amerika*, op de breedte van 60° 40'. Van dit punt des vasten lands, hetwelk hij *Hope Checked* (Verijdelde Hoop) noemde, zeilde hij naar het Zuiden, en op den 15 Augustus 1612 ontdekte hij den mond der *Nelson-rivier*, op de breedte van 57° 10'. Op deze plek, welke naderhand het hoofd-etablisement van de *Hudsons-Baai-Compagnie* werd, besloot hij te overwinteren. Om de schepen voor drijvende ijsbergen te beveiligen, wierp hij zware palen in zee, en om zijne matrozen warm te houden, liet hij in ieder schip, zonder tusschenpoozen, drie groote vuren onder-

houden. Niettegenstaande al deze voorzorgen, stierven er verscheidene manschappen, en hij zelf had eene gevaarlijke ziekte door te staan. BUTTON, even als de kapiteinen FRANKLIN, PARRY en BACK, die onlangs deze ongestuvrijde oorden hebben bezocht, legde hij veel bekwaamheid aan den dag, om zijn volk afleiding en vermaak te verschaffen, ten einde zij door werkeloosheid den moed niet zouden laten zinken; zelfs deed hij hun nu en dan vragen, in verband staande met de zeevaart en wiskunde, en wist dus nut aan vermaak te paren. Toen de lente terug keerde, moedigde hij zijn volk aan om wild te dooden, hetwelk zoo overvloedig was, dat zij, gedurende hun verblijf aldaar, 1800 dozijn witte patrijzen schoten.

De rivier ontدoodde den 16 Februarij, en binnen twee maanden de zee van ijs bevrijd zijnde, onderzocht hij de baai in de nabuurschap der *Nelson-rivier*, en noemde haar *Button's-Baai*. Nu wendde hij den steven naar het Noorden, kwam op 65° breedte, en ontmoette eene verzameling van eilanden, welke hij *Mancel's Eilanden* (thans *Mansfield's*) noemde. Opvarende tot kaap *Chidley*, ontdekte hij den doortogt tusschen deze kaap en *Labrador*, en van daar bereikte hij, in den herfst van 1613, *Engeland* in zestien dagen. Hij was de eerste zeereiziger, die de oostelijke kust van *Amerika* door de *Hudson's-Straat* bereikte. Jammer is het, dat hij nimmer een verhaal zijner reis heeft uitgegeven; al wat er van zijn dagboek bestaat, is een uittreksel in PURCHAS. De regering verhef hem tot ridder, doch moedigde BUTTON niet verder aan, om op nieuwe ontdekkings-reizen uit te gaan, voor welke hij zoo veel geschiktheid, oordeel en schranderheid had aan den dag gelegd.

(PURCHAS, *his Pilgrims*; COOLEY, *Hist. maritime Discoveries*).

BUXBAUM, (JOHANN CHRISTIAN), in 1694 te *Merseburg* geboren, was een der vreemdelingen, die Czaar PETER naar *Rusland* mede nam. Hij leide te *Petersburg* den kruidtuin aan, was professor aan het keizerlijk collegie van die stad, en werd naar *Turkië*, *Siberië* en *Perzië* gezonden, om de planten en gewassen dier landen te leeren kennen. Zijn hoofdwerk is *Centuria V Plantarum minus cognitarum circa Byzantium et in Oriente observatorum*, in 1728 te *Petersburg* gedrukt. LINNAEUS gaf, hem ter eere, den naam van *Buxbaumia* aan zekere mossoort.

(*Dictionary of Biography*; *Woordenboek der Zamenleving*).

BUXTON, (**JEDEDIAH**), een zonderling berekenaar, werd omstreeks het jaar 1705 te *Elmton* bij *Chesterfield* geboren. Zijn grootvader had aldaar als predikant gestaan, en zijn vader was schoolmeester op dezelfde plaats; doch **JEDEDIAH** betoonde zich zoo onleerzaam, dat hij zelfs niet kon schrijven; ook waren zijne verstandelijke vermogens, op eene enkele uitzondering na, zeer onbeduidend. Hij bezat echter eene ongewone bekwaamheid, om uit het hoofd te rekenen; en zoodra hij een vraagstuk begreep, hetgeen hem uiterst moeilijk viel wanneer het slechts eenigzins ingewikkeld was, loste hij het met verwonderlijke vaardigheid op. Hij was insgelijks ongeschikt om de betrekking der dingen onderling te vatten, behalve ten opzichte van het getal der deelen waaruit zij bestonden. Na eene predikatie te hebben gehoord, wist hij er niets meer van dan dat zij eene zekere hoeveelheid woorden bevatte, die hij inmiddels geteld had. Indien men van een tijdvak sprak, begon hij te berekenen uit hoeveel minuten het bestond, en werd er van de grootte eens voorwerps gesproken, dan berekende hij terstond hoeveel haarbreedten zulks uitmaakte. Zijne denkbeelden waren hoogst bepaald en bestonden in een klein getal onveranderlijke dingen, welke dienden om hem zijne berekeningen gemakkelijk te maken; b. v. het aantal minuten in een jaar of de haarbreedten in eene mijl. Zijn rekenkundig stelsel was op geen enkel verstandig beginsel gegrond. Wanneer hij b. v. het product van 478×100 moest zoeken, begon hij eerst met 5 en vervolgens met 20 te vermenigvuldigen, in plaats van er dadelijk twee nullen achter te plaatsen.

Hij schijnt een kleine grondeigenaar geweest te zijn. Eene sterke begeerte hebbende, om den koning te zien, wandelde hij naar *Londen*, om aan dit verlangen te voldoen; doch door deze of gene omstandigheid miste hij zijn doel. Gedurende zijn oponthoud in de hoofdstad, kwamen verscheidene leden der koninklijke maatschappij **JEDEDIAH** bezoeken en ondervragen. Men nam hem mede om **GARRICK** in *Richard III* te zien spelen. Gedurende de voorstelling hield hij zich met niets bezig dan het aantal woorden van elken acteur te tellen, alsmede de hoeveelheid passen in eenen dans; hij bekende echter dat de instrumentale muziek, met hare zamensmelting en verscheidenheid van geluiden, zijne telkunst in verwarring had gebracht. In Juni 1754 verscheen er in het *Gentleman's Magazine*

eene afbeelding van **BUXTON** met eene beknopte schets van zijn leven. **GLOVER** zegt in zijne *Geschiedenis van het graafschap Derby*, dat **BUXTON** in 1707 is geboren, en zijn sterfjaar onbekend is, hetwelk echter tusschen 1770 en 1780 gezocht moet worden. Hij was gehuwd, en liet kinderen na.

BUXTORF, een geslacht beroemd door deszelfs bedrevenheid in de Hebreeuwsche letterkunde. **JOHANN BUXTORF** werd den 25 December 1564 te *Kamen*, in *Westphalen*, geboren, waar zijn vader hervormd predikant was. Hij bezocht de hoogeschoolen van *Marburg*, *Herborn* en *Bazel*, en genoot vervolgens het onderwijs van **THEODORUS BEZA** te *Geneve*. Gedurende acht en dertig jaren was hij professor in het Hebreeuwsch te *Bazel*, en zoo gehecht aan deze universiteit, dat hij menig voordeel aanbod, zoo als het hoogleer-ambt, te *Saumur* en *Leyden*, weigerde aan te nemen. Behalve het voeren eener uitgebreide briefwisseling met mannen in de Oostersche talen ervaren, huisvestte en ondersteunde hij vele geleerde Joden, met welke hij gemeenzaam omging, en zich in zijne vrije uren over de Hebreeuwsche taal en letterkunde onderhield. Hij overleed den 13 September 1629, nadat hij meer dan één woordenboek en spraak-kunst over het Hebreeuwsch en Chaldeeuwsch had uitgegeven, onder anderen *Manuale Hebraicum et Chaldaicum*; *Synagoge Judaica*; *Biblia Hebraica Rabbinica*; en *Lexicon Chaldaicum, Talmudicum et Rabbinicum*, hetwelk hij echter onvoltooid achterliet.

JOHANN, een zoon des voorgaanden, werd den 13 Augustus 1599 te *Bazel* geboren, en toonde reeds vroegtijdig wat hij worden zou. Men zegt, dat hij op zijn vierde jaar Duitsch, Latijn en Hebreeuwsch verstond, doch hierop zal gewis wel wat af te dingen zijn. Nadat hij in *Frankrijk*, *Duitschland* en *Italië* zich in het Hebreeuwsch had geoefend, volgde hij in 1630 zijnen vader te *Bazel* op, waar hij den 16 Augustus 1664 overleed. Behalve het verzamelen, vermeerderen en uitgeven van onderscheidene werken zijns vaders, heeft men hem eenige oorspronkelijke verhandelingen over de Hebreeuwsche letterkunde te danken.

JOHANN JAKOB, een zoon des voorgaanden, was, even als zijn vader en grootvader, professor in het Hebreeuwsch aan de hoogeschool te *Bazel*, waar hij den 4 September 1645 werd geboren, en den 1 April 1704 overleed. Hij reisde in *Holland*, *Frankrijk* en *Engeland*, en werd overal met groote eer ontvangen, inzon-

derheid te *Cambridge*. Er verscheen, gedurende zijn leven, niets van zijne hand, dan eene voorrede voor het werk zijns grootvaders, getiteld: *Tiberias*, zijnde eene verdediging der Masorethische punten, welker oorsprong hij aan ESDRA toeschrijft. Doch hij liet verscheidene handschriften na, welke op de Rabbijnsche letterkunde betrekking hebben. Een ander JOHANN BUXTORF, een neef van den vorigen, was insgelijks professor in de Oostersche talen te *Bazel*, en stierf in 1732, nalatende een' zoon, die insgelijks van het Hebreeuwsch zijne hoofd-studie maakte.

De werken der BUXTORFS hebben veel toegebragt tot de vorderingen der Hebreeuwsche letterkunde, en hunne geleerdheid is door niemand betwist. VOSSIUS en CASAUBONIUS spreken met den grootsten lof van den ouden BUXTORF, en SCALIGER zeide, dat deze als de meester der Rabbijnen moest beschouwd worden, en de eenige man was, die het Hebreeuwsch door en door verstond, ja dat hij, in weerwil van zijnen grijzen baard, nog gaarne zijn leerling zou worden.

(*Penny Cyclopaedia*; *Woordenboek der Zamenleving*).

BYNKERSHOEK, (CORNELIS VAN), een beroemd Nederlandsch regtsgeleerde en staatsman, werd den 29 Mei 1673 te *Middelburg* geboren. Zijn vader, die een koopman was, droeg groote zorg voor zijne opvoeding. Toen hij den ouderdom van zeventien jaren had bereikt, vertrok hij naar de toenmaals welig bloeiende hoogeschool van *Franeke*. Na alhier twee jaren aan de beoefening der letteren toegewijd te hebben, bepaalde hij zich geheel en al bij die der regtsgeleerdheid. Hij had naauwelijks den ouderdom van een en twintig jaren bereikt, toen hij drie dissertatiën uitgaf, waarin veel geleerdheid en oordeel doorstraalden. Hij werd in 1694 tot doctor bevorderd, en zette zich als advocaat neder in den *Haag*, waar de Hooge Raad over *Holland*, *Zee-land* en *Vriesland* was gevestigd. Men wil dat hij in 1699 een Nederduitsch tijdschrift heeft uitgegeven, dat spoedig verboden werd, als te veel de bestaande gebreken hekelende. Hoe dit ook zij, het blijkt dat de regtsgeleerdheid bij voorkeur het voorwerp bleef zijner onverpoosde studiën. In 1703 werd BYNKERSHOEK door de Staten-Generaal benoemd tot lid, en den 26 Mei 1724 tot voorzitter van den Hoogen Raad. Na in deze betrekkingen groote diensten bewezen te hebben, overleed hij den 15 April 1743 aan de gevolgen van het water in de borst. Hij

was tweemaal gehuwd, en had bij zijne eerste vrouw zes dochters. Eene volledige uitgave zijner werken verscheen in 1761 te *Geneve*, in folio, onder toezigt van VICAT, professor in de regten te *Lausanne*, en eene andere in twee deelen folio te *Leyden*, 1766. Al deze verhandelingen munten uit door eenen voortreffelijken Latijnschen stijl en grondige geleerdheid. Zijne *Quaestiones Juris Publici* en *Quaestiones Juris Privati* werden in het Nederduitsch overgebragt en voeren ten titel, *Verhandeling van Staatszaken* en *Verhandeling van Burgerlijke Regtszaken*. Toen BYNKERSHOEK gedurende meer dan veertig jaren het plegtanker van den Hoogen Raad was geweest, legde hij zijne waardigheid als voorzitter neder, bestedende den overigen tijd zijns levens aan het beschaven en in orde brengen van die werken, welke hem eene Europeesche vermaardheid hebben gegeven. «Daar ik meer tijd heb dan vroeger», zeide hij, «zal ik mijn best doen, om er de wereld goede reken-schap van te doen», en dit heeft hij met den besten uitslag gedaan.

(VAN KAMPEN, *Beknopte geschiedenis der Nederlandsche letteren en wetenschappen*).

BYNS, (ANNA), eene geestelijke zuster van *Antwerpen*, die zich aldaar met het onderwijzen der jeugd onledig hield, en ten tijde van het ontstaan der hervorming bloeide. In hevige gramschap ontstoken tegen de afvalligen der Roomsche-Katholieke kerk, vatte zij de pen op, en schreef vinnige refereynen tegen die *vermaledide Luytersche Secte*; deze rijmelarij, in kwaad Latijn overgebragt, verschaft haar den naam van SAPPHO, eene eer, die zij hiermede niet verdiend heeft.

(P. G. WITSEN CEYSBEEK, *Biogr. Crit. en Anthol. Woordenboek*).

BYRON, (GEORGE GORDON, Lord), werd den 22 Januarij 1788; te *Londen*, in *Holles Street, Cavendish Square*, geboren. Hij stamde af van de oude Normandiërs, die *Britannië* veroverden. Zijn vader, JOHN BYRON, kapitein bij de Garde, was een man van een ongeregeld gedrag; hij verkwistte het goed zijner echtgenoot, CATHARINA GORDON, verliet vrouw en kind, en stierf te *Valenciennes* in 1791. In 1790 ging BYRON's moeder naar *Aberdeen* in *Schotland*, het land harer geboorte. Zelve trotsch, onstuimig en opvliegend van aard, was de ongelukkige vrouw geheel ongeschikt om deze erfelijke gebreken bij den jeugdigen knaap uit te roeijen. Immers het gewigtigste deel der gansche opvoeding is dat hetwelk een kind aan zijne moeder verschuldigd is, en niets

kon voor BYRON beklagenswaardiger zijn dan het moederlijk voorbeeld dat hij dagelijks voor oogen had. Toen BYRON om-trent vijf jaren oud was, werd hij naar de dagschool te *Aberdeen* gezonden. Aan het hoofd dier inrigting stond zekere BOWERS, die van 's dichters moeder vijf schellingen in de drie maanden ontving, voor zulk onderwijs als hij in staat was te geven. Na verloop van weinig meer dan een jaar, kwam hij onder de leiding van een arm, doch kundig Schotsch geestelijke, ROSS geheeten, die hem lezen leerde. Spoedig echter verwijderde zijne moeder hem weder van dezen verdienstelijken man, en vertrouwde hem aan Mr. PATERSON, den zoon eens schoenmakers, die hem een weinig Latijn leerde, totdat hij naar de vrije taal-school van *Aberdeen* werd gezonden. Kort daarna riep een oudoom hem naar *Engeland*, ten einde den jeugdigen knaap eene opvoeding te doen geven, als met zijnen toekomstigen stand zou overeenkomen. Deze oom, wiens erfgenaam hij werd, was echter een man van een willekeurig karakter, die in een tweegevecht zijnen bloedverwant en buurman, Mr. CHAWORTH, had gedood. Toen BYRON hem in zijne titels en goederen opvolgde, was hij nauwelijks tien jaren oud. Zijne moeder hield hem gedurig voor, dat, schoon nog slechts een jongen, hij niettemin een Lord was. Lord BYRON van zijne geboorte af door een ongelukkig toeval een wanstaltig been hebbende, gebruikte zijne moeder een zekeren LAVENDER om den verminkten voet te herstellen, en Mr. ROGERS, om hem Latijn te leeren. De eerste, een onbeschaamde kwakzalver, rigtte niets uit, doch de laatste, een verdienstelijk onderwijzer van *Nottingham*, was hem hoogst nuttig, door gezamenlijk de beste brokstukken uit VIRGILIUS en CICERO te lezen. Binnen het jaar bragt BYRON's moeder hem naar *Londen*, waar zij de beroemdste wondhealers over zijnen voet raadpleegde. Vervolgens bestelde zij hem op eene kostschool te *Dulwich*, onder het bestuur van wijlen Dr. GLENNIE. Doch door de onbescheidene en onophoudelijke bemoeijingen van Mevr. BYRON was het Dr. GLENNIE onmogelijk, om bij den vurigen knaap die zwakheden en gebreken uit te roeijen, welke zijn volgend leven zoo verbitterden. Na verloop van twee jaren, zond zijne moeder hem naar *Harrow*, waar hij bleef tot 1805, toen hij naar *Cambridge* vertrok. Nu eens studeerde BYRON met vlijt en inspanning, dan weder verbeuzelde hij zijnen tijd; doch onder dit alles kweekte hij zijnen smaak voor de dichtkunst aan,

welke zich reeds op den ouderdom van tien jaren had geopenbaard. Intusschen beging hij dikwijls allerlei dwaasheden; hij hield een' beer en verscheidene bulhonden, tot groot verdriet van menigeen. In 1806 liet hij voor eigene rekening een zeer dun kwarto boekken zijner gedichten drukken, waarvan, zegt MOORE, slechts twee of drie exemplaren bestaan. In 1807 gaf hij in een deel 8vo., zijne *Hours of Idleness* uit, welke door de kunstregters van dien tijd streng beoordeeld werden. Deze gispende beoordeelingen hadden heilzame gevolgen. BYRON spande nu al zijne krachten in, en schreef de welbekende satire, getiteld *English Bards and Scotch Reviewers*, welke zijne vroegere voortbrengselen verre in waarde overtrof. Eenige dagen vóór de verschijning van dit hekel-dicht, legde hij den eed af, en nam zitting in het huis der Lords, waar hij zich echter niet op zijne plaats bevond.

Den 2 Julij 1809 verliet Lord BYRON, in gezelschap met zijnen vriend Mr. JOHN CAM HOBHOUSE, *Engeland*, om eene reis te doen door *Portugal*, *Spanje*, *Griekenland*, *Turkijs*, enz. Hij bleef twee jaren afwezig. Zijne reizen hadden eenen wonderlijken invloed op zijnen poëtischen geest. In Maart 1812 kwamen de twee eerste zangen van zijn heerlijk dichtstuk *Childe Harold* in 't licht, waardoor hij plaats nam onder de grootste dichters van zijnen tijd. De algemeene toejuiching waarmede dit voortbrengsel zijner muse werd ontvangen, deed BYRON zeggen dat hij, op zekeren avond naar bed gegaan, den volgenden morgen bij zijn ontwaken vermaard was opgestaan. Hij werd nu door de grooten en rijken, die hem vroeger niet kenden of vermeden, gezocht. Dit werk werd spoedig gevolgd door *The Giaour*, *The Bride of Abydos*, *The Corsair*, *Lara*, en eene Ode aan BONAPARTE, welke allen (behalve de Ode) met geestdrift werden ontvangen. BYRON was inderdaad de poëtische afgod van den dag geworden. In October 1814 huwde hij Miss MILBANKE, eene rijke erfdochter, op zigt, doch op dat tijdstip weinig geld aanbrengeende; en wyl BYRON veel noodig had, stoorde deze omstandigheid de huisselijke rust. Den 10 December 1815 beviel Mevr. BYRON van eene dochter; en op het laatst van Januarij verliet zij met haar kind zijne woning, zich naar haars vaders buitenverblijf in het graafschap *Leicester* begevende. De Engelsche bard zag vrouw en kind nimmer weder.

Tegen het einde van Februarij 1815 gaf hij twee dichtstukken in 't licht, *The Siege of Corinth* en *Parisina*. Den 25 April

1815 verliet hij *Engeland*, met het vaste voornemen nimmer terug te keeren. Hij vertoefde eenigen tijd aan de oevers van het meer van *Geneve*, begaf zich vervolgens naar *Italië*, vestigde zich te *Venetie* en daarna te *Pisa*. BYRON voltooide nu de twee laatste zangen van *Childe Harold*, en vervaardigde eene menigte dichtstukken, die zijnen roem staande hielden of verhoogden. Bij het uitbarsten van den opstand der Grieken tegen hunne Turksche verdrukken, besloot BYRON zijn vermogen, zijne pen en zijn zwaard aan de zaak der onafhankelijkheid te wijden. In den herfst van 1823 stak hij naar *Grie-*

kenland over, en ontzag geene opofferingen voor het bereiken van zijn grootmoedig doel. Doch door gevaarlijke koorts en aangetast, bezweek hij den 19 April 1824 te *Missolonghi*, in den ouderdom van ruim zes en dertig jaren, nalatende eenen naam, zoo onsterfelijk als de Engelsche taal zelve. Gansch *Griekenland* was in rouw gedompeld, en bewees zijn stoffelijk overschot de grootste eer. Zijn hart werd in een Mausoleum te *Missolonghi* bewaard, en het lijk naar *Engeland* overgebracht.

(*Letters and Journals of Lord BYRON, with Notices of his Life, by THOMAS MOORE.*)

C.

CABANIS, (PIERRE JEAN GEORGE), een verdienstelijk geneeskundige en wijsgeer, de zoon van JEAN BAPTISTE CABANIS, een bekwaam landbouwkundige, werd in 1757 te *Conac* geboren. Zijne natuurlijke geëerdheid was eenigzins hevig, en het eerste tijdperk zijner jeugd eene aanhoudende worsteling tegen de gestrengheid van zijnen vader en zijne onderwijzers. Gedurende eene korte tusschenpoozing aan de zorg van eenen welwillenden en oordeelkundigen onderwijzer toevertrouwd, verried hij veel lust voor de oude letterkunde; doch spoedig verwijderd wordende van eenen leeraar, die alles beproefde om zijne sluimerende talenten op te wekken, en op nieuw met hardheid behandeld, verviel hij tot zulk eene mate van luiheid en wederspanning, dat zijn vader in wanhoop hem naar *Parijs* zond, en aan zijn eigen wil overliet. Zoodra CABANIS zich vrij gevoelde, werd deze onbedwingbare jongeling een ijverig student. Met volhardenden ijver beoefende hij niet alleen de Grieksche, Latijnsche en Fransche klassieken, maar tevens de werken der Engelsche en Fransche bovennatuurkundigen. Ook in de dichtkunst slaagde hij niet ongelukkig, doch begrijpende, dat de letterkunde hem geen middel van bestaan zou aanbieden, legde hij zich inzonderheid op de geneeskunst toe. Onder de leiding van eenen vriend, een bekwaam geneesheer, beoefende hij dit moeilijke vak met zoo veel inspanning, dat zijne gezondheid er onder leed, en hij genoodzaakt was *Parijs* tegen *Auteuil* te verwisselen, waar hij in kennis geraakte met de weduwe van HELVETIUS. Deze kennisgeving besliste over zijn volgend leven. Aan het huis dezer dame, die hem als een zoön behandelde, kwam hij in aan-

raking met de beroemdste mannen van dien tijd, met TURGOT, D'HOLBACH, FRANKLIN, JEFFERSON, CONDILLAC en THOMAS. Hier had hij, gedurende eenige jaren, gemeenzamen omgang met DIDEROT en D'ALEMBERT, en ontmoette nu en dan VOLTAIRE. Inzonderheid scheen hij zich te hechten aan MIRABEAU, waardoor hij in opspraak geraakte; hij was de boezemvriend van CONDORCET, en had het geluk de laatste oogenblikken dezer beide merkwaardige mannen te verzachten. Hij huwde CHARLOTTE GROUCHY, zuster van den generaal GROUCHY en Mevr. CONDORCET; dit huwelijk was hoogst gelukkig. CABANIS stierf onverwacht den 5 Mei 1808, in het twee en vijftigste jaar zijns ouderdoms. Hij had een aanzienlijk deel aan de gebeurtenissen der groote omwenteling; hij was volksvertegenwoordiger en naderhand lid van den Behoedenden Senaat. Onder de vele werken, door hem geschreven, verdient vooral opmerking *Rapports du physique et du moral de l'homme*, hetwelk nog heden door den bovennatuurkundige en den practischen opvoeder met nut en belangstelling zal gelezen worden.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

CABOT, (SEBASTIAN), of eigenlijk GABOTTO, een beroemd zeevaarder, wiens geschiedenis lang in het duister is gebleven. Een gedenkschrift van CABOT, in 1831 in 't licht verschenen, heeft de daadzaken zijns levens grootelijks opgehelderd.

SEBASTIAN CABOT was de zoon van GIOVANNI CABOT of GABOTTO, een inboorling van *Venetie*, die zich in *Engeland* ophield, en van wien men weinig meer weet, dan dat hij een vermogend schrandder koopman was, tuk op het onderne-

men van ontdekkings-reizen. SEBASTIAN werd omstreeks 1477 te *Bristol* geboren, en ontving vroegtijdig onderrigt in de aardrijks-, zeevaart- en wiskunde. Toen hij nog slechts negentien jaren oud was, werd hij met twee zijner broeders begrepen in een patent van den 5 Maart 1496, door HENDRIK VII aan JOHN (GIOVANNI) CABOT, zijnen vader verleend, ter ontdekking en verovering van onbekende landen. Omtrent een jaar na de dagteekening van dit patent, zeilde SEBASTIAN CABOT (waarschijnlijk met zijnen vader), met een schip te *Bristol* uitgerust, den *Mattheus*, op ontdekkingen uit. Den 24 Junij zag hij eerst *Noord-Amerika*, waarschijnlijk de kust van *Labrador*, op 56° breedte, door anderen ten onregte voor *Newfoundland* gehouden. Wij hebben geen verder bericht van deze reis dan de vermelding van de ontdekking zelve. Den 10 Augustus 1497 gaf HENDRIK VII, uit zijne eigene beurs, 10 ponden sterling ter belooning van CABOT's nieuwe ontdekking. Bij patent van den 3 Februarij 1498, kreeg JOHN CABOT verlof, om zes schepen uit eene haven des rijks te kiezen, en daarmede naar de nieuw ontdekte landen te zeilen (1). Het is moeilijk, om aan elk der CABOT's (vader en drie zonen) zijn juist aandeel in deze ontdekkingen toe te kennen, doch SEBASTIAN is altijd als de meest wetenschappelijke zeevaarder van dit geslacht beschouwd. Volgens den inhoud van dit patent, ondernam CABOT eene nieuwe reis, doch wij hebben geene bijzonderheden van den uitslag. In 1499 schijnt CABOT eene reis naar de golf van *Mexico* ondernomen te hebben. Kort na den dood van HENDRIK VII werd SEBASTIAN CABOT ontboden door FERDINAND, koning van *Spanje*, waar hij in September 1512 aankwam, en terstond den titel kreeg van kapitein, met eene ruime jaarwedde. Uit Spaansche schrijvers blijkt het, dat CABOT misnoegd was, dat hem in *Engeland* zoo weinig achting werd betoond. CABOT hield zich bezig om de zeekaarten te herzien en te verbeteren, en werd lid van den Indischen raad. Na FERDINAND's dood keerde CABOT naar *Engeland* terug, en werd door HENDRIK VIII aangesteld, in gemeenschap met Sir THOMAS PERTE, ten einde eene nieuwe poging te wagen, om eenen noordwestelijken doortogt op te sporen. Het schijnt dat hij op deze reis tot 67½° vorderde, en de *Hudson's Baai* instevende, «aan verscheidene plaatsen «Engelsche namen gevende.» Doch van

deze ontdekking, even als van alle andere reizen van CABOT, zijn geene bijzonderheden bewaard gebleven. Alleenlijk weet men, dat CABOT, door de tegenstribbeling of bloohartigheid van Sir THOMAS PERTE en het oproerig gedrag van het scheepsvolk, genoodzaakt werd, terug te keeren. Na deze reis bezocht CABOT andermaal *Spanje*, waar hij door KAREL V tot *piloot major* van het rijk werd benoemd, en belast met het naauwkeurig onderzoek van alle ontdekkings-plannen. In 1521 ondernam CABOT, op last van KAREL, eenen togt naar de *Molukken*. Op de kust van *Brazilië* had hij met een oproer van het volk, door zijne officieren daartoe aangestoot, te worstelen. De drie belhamels (personen, die bestemd waren, hem in het opperbevel op te volgen, zoo hij kwam te overlijden) werden aan strand gezet. CABOT onderzocht nu de rivier *La Plata* en eenige harer vertakkingen, bouwde forten op de gunstigste punten, en trachtte daar eene volkplanting te vestigen. Hij zond eenige personen naar *Spanje*, om 's keizers verlof daartoe te erlangen, en eenen goeden voorraad van ammunitie en leeftogt te bekomen. Daar de kooplieden weigerden tot deze nieuwe onderneming mede te werken, nam de keizer al de onkosten voor zijne rekening.

Omstreeks 1527 kwam DIEGO GARCIA, bevelhebber eener wedijverende expeditie, aan in de *Plata-rivier*, voer de *Parana* op, en had eene samenkomst met CABOT. GARCIA maakte aanspraak op de ontdekking van de *Plata-rivier*, als gehandeld hebbende op bevel des keizers. CABOT, die over een betwistbaar regt geene onaangenaamheden wilde hebben, zakte met hem de rivier af. GARCIA vertrok kort daarna, maar liet eenige zijner volgelingen achter, die zich schuldig maakten aan misdrijven, die de Guaranis in opstand bragten, doch waaraan CABOT, volgens HERRERA, niet het minste deel had. De wraak der inboorlingen kende intusschen geen onderscheid; het gansche volk viel met woede de zwakke volkplanting aan, en CABOT was genoodzaakt in zee te steken. Hij kwam in 1531 in *Spanje* terug, waar hij zijne oude betrekking weder aanvaardde. Het is bekend, dat hij nog eenige reizen heeft gedaan, en in 1548 naar het land zijner geboorte is terug gekeerd.

EDUARD VI zat toen op den Engelschen troon, en de zeezaken zeer ter harte nemende, schijnt hij zich daarover meermalen met CABOT onderhouden, en van hem eenige verklaring over de afwijking van het kompas ontvangen te hebben. SEBASTIAN CABOT was de eerste, die hierop bij-

(1) Het oorspronkelijke zegt: *to convoy and lade to the Londe and Isles of late Jonede by the said John in our name and by our commaudement, etc.*

zonder heeft acht geslagen. Hij stond in hooge gunst bij den koning, die hem een jaargeld schonk van 166 p. 13 s. 4 d., als eene billijke belooning voor de gewigtige diensten aan de Engelsche scheepvaart in hare kindschheid bewezen. De raad en invloed van CABOT, om naar het Noorden te stevenen, openden Engeland den onschatbaren handel met Rusland. De dood van EDUARD VI en de opvolging van MARIA maakten aan de ondernemingen van CABOT een einde. Het is niet bekend wanneer CABOT is gestorven. Zijn vriend EDEN, die een berigt van zijn overlijden gaf, verzwijgt den tijd, wanneer zulks heeft plaats gehad, doch, sprekende over het vinden der lengte op zee, verhaalt hij, wat hij daaromtrent van CABOT in zijne laatste oogenblikken gehoord heeft. «CABOT zeide mij op zijn sterfbed, dat hij, «door goddelijke openbaring, de lengte op «zee wist te vinden; doch dat hij die kennis aan niemand mogt mededeelen.» Het kwam EDEN echter voor, dat de goede oude man op zijne hooge jaren eenigzins mijmerde, en op den rand des grafs nog niet alle wereldlijke roemzucht had vaarwel gezegd.

(*Memoir*, p. 223; HAKLUYT, PURCHAS, COOLEY en ANDERSON'S *History of Commerce*).

CABRA of **CABRERA**, (**PEDRO ALVAREZ**), de ontdekker van Brazilië, was een Portugees van geboorte. Als bevelhebber der tweede vloot, welke koning EMANUEL van Portugal in 1500 uitrustte, om naar Oost-Indië te stevenen, werd hij door storm overvallen, en landde den 24 April 1500 aan de kust van het toen nog onbekende Brazilië, hetwelk hij, in naam des konings, in bezit nam. Van hier stevende hij naar de Indische Zee, verloor den 29 Mei 1500, door eenen geweldigen storm, de helft zijner schepen en manschappen, onder welke de beroemde zeevaarder BARTOLOMEO DIAZ geteld wordt. In Indië aangeland, sloot hij de eerste handels-overeenkomsten, welke voor Portugal zulke gewigtige gevolgen hadden. Met eenen rijken voorraad van onderscheidene Indische voortbrengselen beladen, liep hij den 23 Junij 1501 den Taag weder binnen. Hij overleed te Lisbon in 1520. Het verhaal zijner reis werd vertaald en te Venetië uitgegeven.

(*Dictionary of Biography*).

CADA MOSTO of **CA DA MOSTO**, (**LUIGI DA**), de ontdekker van Afrika's Westkust, werd in 1432 te Venetië geboren, en genoot eene zorgvuldige opvoeding. Na onderscheidene reizen in de Middellandsche en Atlantische zeeën ge-

daan te hebben, trad hij in 1454 in dienst van prins HENDRIK van Portugal, en in het volgende jaar onderzocht hij de Westkust van Afrika tot aan de monden der Gambia. In 1456 ontdekte hij de Kaap Verdische eilanden. Toen prins HENDRIK was overleden, keerde hij naar Venetië terug, en schreef een uitmuntend verhaal zijner reizen, onder den titel van *Prima navigazione par l'Oceano alle terre de Negri, della bassa Ethiopie*, hetwelk in 1507 te Vicenza uitkwam. Dit reisverhaal, een meesterstuk van goeden stijl en naauwkeurigheid, is het oudste der nieuwere reisbeschrijvingen. De lengten en breedten worden echter in dit werk niet aangegeven, waaruit men besluit, dat destijds het *Astrolabium* nog niet op zee werd gebruikt.

(NIEUWENHUIS, *Woordenboek van kunsten en wetenschappen*).

CADOUDAL, (**GEORGE**), de zoon eens molenaars van Brech, geboren in 1769, diende in de Vendée onder de koningsgezinden, en was een stoutmoedig partijganger, die aan de Fransche republiek den oorlog verklaarde. Hij ontving van den graaf van Artois (naderhand KAREL X), die zich te Londen ophield, het roode lint, met den rang van luitenant-generaal. Vervolgens in 1804 naar Frankrijk terug gekeerd, om de koninklijke zaak te dienen, en NAPOLEON te bestoken, viel hij, vermomd, in handen der politie; doch vóórdat men hem meester werd, schoot hij een' policiedienaar neder, en wondde een' tweeden gevaarlijk. Ter dood veroordeeld zijnde, weigerde hij een smeek-schrift aan den keizer te onderteekenen, die genegen scheen hem genade te schenken. Hij onderging het vonnis met bewonderenswaardige bedaardheid en onverschrokken moed, liever dan den overweldiger als zijn' opperheer te erkennen.

(A. THIERS, *Histoire de la révolution française*; *Conversations-Lexicon*).

CÆSAR, (**CAJUS JULIUS**), de eerste Romeinsche keizer, de zoon van LUCIUS CÆSAR en AURELIA, de dochter van COTTA, werd 100 jaren v. c. geboren, en verloor zijnen vader op den ouderdom van zestien jaren. Door zijn eigen huwelijk en dat zijner tante aan de partij van MARIUS verbonden, had SYLLA zijnen ondergang besloten; doch door tusschenkomst van vrienden werd de dictator hiervan teruggebracht. Deze echter gaf aan de middelaars te kennen, dat zij zich dezen stap zouden berouwen, en hij in dezen jongeling verscheidene MARIUSSEN zag. Na eenen krijgstogt in Klein-Azië en de voorlezingen van APOLLONIUS MOLO te Rhodes

bijgewoond te hebben, keerde CÆSAR naar Rome terug, en liet geene gelegenheid voorbijslippen, om de gunst des volks te winnen. Hij vervulde de ambten van opperpriester en praetor, en verkreeg het bestier over Spanje, waar hij genoeg geld bijeenzamelde, om zijne schulden te betalen, schoon die de ontzagelijke som van 19,200,000 gulden bedroegen. Op zijnen weg naar Spanje, door een armelijk dorp in de Alpen trekkende, hoorde men hem de karakteristieke woorden zeggen: «Lieve ben ik hier de eerste man, dan de tweede in Rome!» Naar de hoofdstad der Romeinsche republiek teruggekeerd, vormde hij het eerste driemanschap met POMPEJUS en CRASSUS, en werd 59 jaren v. c. consul. Zoodra zijn consulschap opviel, kreeg hij het opperbevel in Gallië voor vijf jaren, met vier keurbenden. Deze betrekking werd later verlengd. CÆSAR bragt intusschen geheel Gallië ten onder, versloeg verscheidene Germaansche volksstammen en deed tweemaal een inval in Britannië. Gedurende zijne Gallische oorlogen sneuvelde er een millioen menschen; hij veroverde acht honderd sterkten en steden, en onderwierp drie honderd volksstammen. Doch nu wachtte hem een nog wijderen werkkring en eene nog opbejaalder magt. POMPEJUS, afgunstig op CÆSAR's invloed en roem, werd zijn vijand, en haalde den senaat over, om hem zijn stadhouderschap te ontnemen, terwijl POMPEJUS zelf al zijne waarigheden behield. CÆSAR, weigerende te gehoorzamen, overschreed met zijn leger de onschendbare grenzen van den Rubicon, dreef POMPEJUS op de vlugt, en was in zestig dagen meester van gansch Italië. Van daar trok hij naar Spanje, en verjoeg de aanhangers van POMPEJUS. Naar Rome teruggekeerd, werd hij tot dictator en vervolgens tot consul verheven. Nu stak hij met zijne krijgsbenden over naar Griekenland, en behaalde te Pharsalia eene beslissende overwinning op POMPEJUS, 48 jaar v. c. Hij volgde zijn verslagen vijand in Egypte, doch schoon POMPEJUS reeds vóór zijne aankomst aldaar, op last van den Egyptischen koning, was vermoord, had hij echter eenen hachelijken kamp tegen de Egyptenaren door te staan, die hij eindelijk ten onder bragt. PHARNACES, koning van Pontus, werd zoo spoedig overwonnen, dat CÆSAR tegen eenen vriend zeide: «Veni, vidi, vici, — «Ik kwam, ik zag, ik overwon.» Na een kortstondig verblijf te Rome, begaf hij zich naar Afrika, waar hij de aanhangers van POMPEJUS, door SCIPIO en CATO aangevoerd, overwon. Voor al deze

krijgssdaden genoot hij de eer van vier zegepralende intogten binnen Rome. Inmiddels verzamelden de zonen van POMPEJUS een geducht leger in Spanje. CÆSAR vervolgde hen, en verijdelde de hoop van den aanhang van POMPEJUS in den slag van Munda, waarin de fortuin hem voor een oogenblik scheen te begeven. Hij was nu als ware het meester der wereld, en werd tot levenslangen dictator verheven, omdat hij den titel van koning afwees. De oppermagt, welke hij eindelijk na zoo veel inspanning had verkregen, ontviel hem eensklaps. BRUTUS, CASSIUS en anderen spanden tegen hem zamen, en vermoordden hem in den senaat. CÆSAR bezweek den 15 Maart, 44 jaren v. c., onder drie en twintig dolksteeken. Hij was niet alleen een der grootste krijgshelden, maar tevens een welsprekend redenaar en bewonderenswaardig schrijver. Jammer, dat ons van zijne schriften niets dan zijne Commentariën over den oorlog in Gallië en de burgeroorlogen zijn overgebleven. De uitgaven dezer Commentariën zijn menigvuldig; de beste is die van OUDENDORP, Leyden 1757, 4to. Zij zijn vertaald in het Nederduitsch, Spaansch, Fransch, Engelsch, Hoogduitsch en Italiaansch. De Grieksche vertaling van de zeven boeken over den Gallischen oorlog, door PLANODES, verscheen het eerst in druk in de uitgave van JUNGERMANN, Frankfurt 1606, 4to.

(PLUTARCHUS, *Het leven van CAJUS JULIUS CÆSAR*).

CAGLIARI, (PAOLO), naar zijne geboorteplaats meestal PAOLO VERONESE geheeten, was een der uitstekendste schilders der Italiaansche school. Hij werd in het jaar 1530 te Verona geboren. Zijn vader, GABRIELE CAGLIARI, was een beeldhouwer, en bestemde hem voor hetzelfde beroep; doch de knaap weldra meer lust in de schilderkunst hebbende, werd hij geplaatst bij zijn oom ANTONIO BADILE, die hem in deze schoone kunst onderwees. Hij maakte snelle vorderingen, en bezocht vroegtijdig Venetië, waar hij voor de kerk van st. SEBASTIAAN eenige schilderstukken maakte, die algemeen bewonderd werden. Vervolgens ging hij naar Rome, en bezocht vele andere steden in Italië, waar hij onderscheidene meesterstukken van zijne hand achterliet. PAOLO VERONESE was zóó tevreden met de eer en belooningen, welke hem allerwegen ten deel vielen, dat hij de uitnoodiging van PHILIPPUS II, om Spanje te bezoeken, van de hand sloeg. Hij overleed in 1588, een aanzienlijk vermogen nalatende aan zijne beide zonen, GABRIELE en CARLO, die hij in zijne

kunst had onderwezen. Zij verwierven echter geenszins de beroemdheid van hunnen vader. De eene stierf jong, de andere verliet zijn kunstvak en wijdde zich aan den handel. PAOLO had een' broeder, BENEDETTO CAGLIARI, die beeldhouwer was. Onder de beste stukken van PAOLO VERO-NESE telt men de *Bruiloft van Kanaän*, welks koloriet en compositie hoogelijk geprezen worden. (*Penny Cyclopaedia*).

CAGLIOSTRO, (ALEXANDER), gewoonlijk graaf CAGLIOSTRO genoemd, was een der onbeschaamdste en beruchteste bedrivers van den nieuweren tijd. Zijn wezenlijke naam was JOSEPH BALSAMO; hij werd den 8 Junij 1743 te *Palermo* geboren. Hij was voor den geestelijken stand bestemd, doch gedurende zijn noviciaat ontvlugte hij het klooster, en leefde voortaan van zijne bedriegerijen en de ligtgeloovigheid van anderen. Hij begon met valsche toegang-kaartjes voor de schouwburgen te maken; weldra schreef hij een valsch testament, bestal zijnen oom, en werd in den kerker geworpen. Bevrijd zijnde, werd hij op nieuw gevangen gezet en andermaal bevrijd, doch zag zich genoodzaakt *Sicilië* te ontvlugten, toen hij een' goudsmid voor eene aanmerkelijke som had opgeligt, onder voorwendsel, dat hij de kunst bezat, om verborgene schatten aan te wijzen. Hij bezocht achtereenvolgens *Alexandrië*, *Rhodes*, *Malta*, *Napels*, *Rome* en *Venetië*, en huwde eene vrouw, wier ongewone schoonheid en zedeloosheid hem zeer te stade kwamen. Zij was de dochter eens zadelmakers, en werd de schoone LORENZO FELICIANI geheeten. *Italië* verlatende, begaf zich dit gevaarlijk paar naar *Holstein*, waar CAGLIOSTRO zich met de goudmaakkunst afgaf. Van daar reisden zij naar *Rusland*, *Polen*, enz. In 1780 vestigden zij zich te *Straatsburg*, waar de zoogenaamde graaf zich voor geneesheer uitgaf, en voorwendde het geheim te bezitten, om oude vrouwen jong te maken. Daar zijne beeldschoone vrouw, die slechts twintig jaren oud was, plegtig verzekerde, dat zij zestig was, en eenen zoon had, een' bejaard kapitein in Nederlandsche dienst, hadden zij gedurende eenigen tijd veel te doen bij de oude vrouwen van *Straatsburg*. Van daar gingen zij naar *Parijs*, waar CAGLIOSTRO het voordeelig bedrijf van Egyptische vrijmetselarij (gelijk hij het noemde) uitoefende, beweerende, dat hij de geesten van afgestorvenen kon vertoonen. In 1785 was hij met den kardinaal-hertog DE ROHAN betrokken in de beruchte zaak van de diamanten halsketen, waarin de naam van de ongelukkige ko-

ningin MARIE ANTOINETTE betrokken was. CAGLIOSTRO werd, dien ten gevolge, voor negen maanden in de *Bastille* gezet, en toen men hem uit *Frankrijk* verbande, begaf hij zich naar *Engeland*, waar hij, gedurende een tweejarig verblijf, weinig gelegenheid vond de lieden te bedotten. Wat hem bewoog naar *Rome* te gaan, is onbekend; doch in December 1789 werd hij in die stad in hechtenis genomen, op het kasteel *St. Angelo* gebragt, en, na eene langdurige regtspleging, als vrijmetselaar en ketter ter dood veroordeeld. Dit gestrenge vonnis werd in levenslange gevangenisstraf veranderd. Hij stierf in 1795 in den kerker van *San Leo*. Zijne vrouw, insgelijks in hechtenis genomen, werd veroordeeld haar leven in een klooster te slijten.

(*Nachricht von des berühmten CAGLIOSTRO's Aufenthalt in Mitau; Conversations-Lexicon*).

CAGNOLI, (ANTONIO), geboren te *Zante*, den 29 September 1743, tot het Venetiaansche gezantschap te *Parijs* behoorende, geraakte in kennis met LALANDE, en kreeg grooten lust in de sterrekunde. Hij bouwde een observatorium in de *Rue Richelieu*, en maakte er een vlijtig gebruik van tot 1786, toen hij naar *Verona* vertrok, waar hij een ander bouwde, hetwelk in 1797 zwaar beschadigd werd door een kanonschot der Franschen; doch de eigenaar werd door den generaal BONAPARTE schadeloos gesteld, die hem naar *Modena* deed verhuizen. Naderhand werd CAGNOLI voorzitter der Italiaansche maatschappij, en overleed in 1816 te *Verona*.

CAGNOLI schreef een werk over de driehoeks-meting, in een kwarto van 500 bladzijden, hetwelk hoog geschat wordt, als zeer breedvoerig de toepassingen der driehoeks-meting op de sterre- en landmeetkunde behandelende.

(LALANDE, *Bibliog. Astron.*)

CAILLE, (NICOLAS LOUIS DE LA); een Fransch wis- en sterrekunde, werd den 15 Maart 1713 te *Rumigny*, niet ver van *Rosoy* in *Thiérache* geboren. Hij studeerde in de godgeleerdheid aan het collegie te *Lisieux*, doch bepaalde zich weldra geheel bij de sterrekunde. CASSINI verkreeg voor hem eene plaats aan het observatorium; hij hielp den jongeren CASSINI aan de meridiaan-meting, waarmede men zich toen onledig hield. Tot hoogleeraar in de wiskunde, aan het collegie *Mazarin* benoemd, getuigden weldra zijne meet-, wis- en sterrekundige verhandelingen van de onvermoeide vlijt, waarmede hij zijn ambt waarnam. In 1750 deed hij eene reis

naar de *Kaap*, om de sterren van het zuidelijk halfond gade te slaan; en, gedurende een verblijf van twee jaren, bepaalde hij naauwkeurig den stand van omtrent tien duizend sterren. De sterrekunde is hem daarenboven vele andere gewigtige diensten verschuldigd. Hij stierf den 21 Maart 1762 te *Parijs*. *LA CAILLE* had, gedurende zijn' leeftijd, meer waarnemingen en berekeningen gedaan, dan alle andere sterrekundigen in *Europa* te zamen. Geen geleerde is er, die hem in werkzaamheid en waarheidsliefde heeft overtroffen.

(*Histoire de l'académie de l'année 1762*).

CAJANUS, was een Zweed van reusachtige lengte; wanneer hij op een' stoel regtop zat en de ongemeen lange armen liet neêrhangen, dan bereikten de toppen der vingers den grond. Zijne grootte bedroeg 2 El, 5 palm, 1 duim en 1 streep of acht Rijnlandsche voeten. Hij liet zich in eene herberg, *Blaauw-Jan* genaamd, op den Kloveniers-Burgwal te *Amsterdam*, voor geld kijken. Hij stierf den 27 Februarij 1749 te *Haarlem* in het Proveniershuis. Zijne afbeelding gaat in prent uit. De gedachtenis van dezen langen **CAJANUS** is in *Amsterdam* nog niet geheel uitgestorven; meermalen hoort men daar zeggen van iets dat buitengemeen groot is: «Dat is een *Janus*!»

(*W. GREVE, Verhandelingen over de reuzen en dwergen*).

CAJETANUS, (**THOMAS DE VIO**, gezegd), zoo geheeten naar *Cajeta* of *Gajeta*, waar hij in 1469 het eerste licht aanschouwde, werd in 1484 Dominikaner monnik en in 1508 generaal dezer orde. **LEO X**, die hem in 1517 tot kardinaal verhief, zond hem naar *Duitschland*, om den keizer tegen de Turken op te zetten, en de vorderingen van **LUTHER's** leer tegen te gaan. Doch zijne hooghartigheid in de bijeenkomsten welke hij met dezen hervormer had, vermeederde veeleer het kwaad, en maakte al zijne welsprekendheid vruchteloos. **CAJETANUS** overleed in 1534 te *Rome*. Schoon geheel zijn leven aan het behandelen van staatszaken was toegewijd, zonderde hij echter dagelijks eenige uren voor de studie af. Hij schreef verscheidene werken, waarvan de Commentariën op den Bijbel en eene verhandeling over het pausselijk gezag de voornaamste mogen geheeten worden.

(*Dictionary of Biography*).

CAIUS of **KAYE**, (**JOHN**), een verdienstelijk geneesheer der zestiende eeuw, werd den 6 October 1510 te *Norwich* geboren; hij studeerde te *Cambridge*, werd te *Bologna* tot doctor bevorderd, en

achtereenvolgens lijfarts van **EDUARD VI**, **MARIA** en **ELIZABETH**. Vóór zijnen dood verviel hij tot eenen staat van groote zwakheid; en het blijkt uit de volgende kluchtige plaats uit *Dr. MOUFFET's voorschriften omtrent de voeding*, dat **CAIUS** zijne wankelende krachten poogde te schragen door tot het eerste voedsel der kindsheid terug te keeren. «Wat maakte *Dr. CAIUS* «in zijne laatste ziekte zoo gemelijk en «zoo kniezerig te *Cambridge*, toen hij «aan eene vrouw zoog (haren naam zal «ik niet noemen), die boosaardig en on«geregeld was in hare leefwijze; en daar«entegen zoo kalm en wel toen hij aan «eene andere zoog van eene tegengestelde «inborst? Waarlijk, het verschil van «hare melk en geaardheid, zoo hemels«breed van elkander verschillende, bragt «bij hem deze verschillende uitwerkselen «te weeg.» *Dr. CAIUS* stierf den 29 Julij 1573, in het drie en zestigste jaar zijns ouderdoms. Zijn graf prijkt met het kernachtige inschrift: *Fui CAIUS* (*CAIUS* is geweest). De werken van **CAIUS** zijn talrijk; het merkwaardigste is eene verhandeling over de zweetziekte. De oorspronkelijke uitgave is een ongemeen schaarsch duodecimo van 39 bladen, met eene kleine Saksische letter gedrukt te *Londen*, bij **GRAFTON**, drukker van zijne koninklijke majesteit (*the kynges maiestie*); het voert ten titel: *A boke, or conseil against the disease commonly called the sweate, or sweatynge Sicknesse. Made by Jhon Caius, doctour in phisicke*. Hij had dit werkje voor het algemeen geschreven; doch in 1556 gaf de schrijver het in uitgebreider vorm in het Latijn uit, onder den titel: *De Ephemerá Britannicá*. De algemeene landziekte door **CAIUS** beschreven was die van 1551, de vijfde en laatste van dien aard. Zij bestond in eene hevige koorts, waarvan de crisis eene overmatige uitwaseming was. De lijder bezweek dikwijls twee of drie uren na dit kenteeken; doch indien hij dezen eersten aanval der ziekte een etmaal overleefde, dan was hij behouden.

(*Der Englische Schweiss, von Dr. J. F. G. HECKER*).

CALANUS, een Indiaansch wijsgeer van de secte door de Grieken *Gymnosophisten* of naakte wijsgeeren genoemd. **ALEXANDER** op zijnen Indischen krijgstogt een gezelschap dezer zonderlinge menschen ontmoetende, was begeerig met hen te spreken, en zond **ONESICRITUS** naar hen toe, om hen uit te noodigen zich bij **ALEXANDER** te vervoegen. Hun opperhoofd, **DANDAMIS**, weigerde te komen of zijnen volgelingen toe te staan aan de uitnoodiging gehoor

te geven, zeggende, dat hij zoo wel de zoon van JUPITER was als ALEXANDER, en volkomen tevreden met hetgeen hij had. CALANUS was de eenigste dien men kon bewegen mede te gaan, en, in weerwil der verwijtingen zijner ambtgenooten, ALEXANDER op zijne krijgstogten te volgen. Te *Pasargada*, in *Perzië*, gekomen, werd hij ziek. Nimmer ongesteld geweest zijnde, wilde hij zich aan geene geneeskundige behandeling onderwerpen, doch drong er op aan, om zich te laten verbranden. Na vele vruchteloze pogingen, om hem van dit voornemen af te brengen, beval ALEXANDER dat men eenen grooten brandstapel bouwen, en PTOLEMEUS, zoon van LAGUS, daarop een prachtig bed leggen zoude. CALANUS, in een voertuig derwaarts gebragt, werd volgens de Indische wijze gekroond; en in zijne moedertaal lofzangen ter eere der goden aanheffende, beklom hij den houtstapel, legde zich, ten aanschouwe van geheel het leger, neder, en bleef te midden der vlammen onbewegelijk. Zoodra het vuur was ontvlamd, klonken de trompetten, en men zegt dat zelfs de olifanten zich met het leger vereenigden, om ter eere van CALANUS een krijgsgescrei aan te heffen. De onderscheidene versierselen, waarmede ALEXANDER den brandstapel had laten optooijen, werden onder de aanschouwers uitgedeeld. Toen CALANUS naar den brandstapel reed, vroeg ALEXANDER hem of hij ook iets had te verzoeken. «Nee», antwoordde hij, «ik zal u spoedig in *Babylon* zien.» ALEXANDER stierf kort daarna te *Babylon*, 323 jaren v. c. CALANUS was drie en zeventig jaren oud toen hij stierf.

(STRABO; ARRIANUS; CICERO; VALERIUS MAXIMUS).

CALAS, (JEAN), het slagtoffer van de dweepzucht en ligtvaardige regtspleging der vorige eeuw, werd den 19 Maart 1698 van Protestantse ouders te *Lacaparède* in *Languedoc* geboren; hij leefde met zijn gezin als koopman te *Toulouse*, waar hij als een welwillend, regtschapen man bekend stond. Nu gebeurde het op den 13 October 1761, toen de familie van het avondeten opstond, dat men den oudsten zoon, MARC ANTOINE, een' aan het spel overgegeven en zwaarmoedig jongeling, in het magazijn verwurgd vond. Niemand van het gezin twijfelde er aan, dat hij zich zelven van kant had gemaakt; doch het volk beschuldigde den vader en de overige leden der familie dezen moord uit godsdienstijver gepleegd te hebben, wijl de zoon, gelijk men beweerde, tot de Roomsche-Katholieke godsdienst had willen

overgaan. Men verzekerde zelf, dat een ander jongeling, LAVAYSSE geheeten, die denzelfden avond den maaltijd had bijgevoond, door de Protestanten uit *Guyenne* was afgezonden, om de hand tot dezen manslag te leenen. De monniken namen het lijk als dat van eenen martelaar in beslag, deden al het mogelijke, om het volk aan te hitsen, en den achterdocht te versterken. Er werd eene statelijke uitvaart gehouden; de Dominikaner monniken maakten eenen grooten katafalk, plaatsten daarop een geraamte, en gaven dit in de eene hand eene palmkroon en in de andere de acte van afzwerfing van het Protestantismus. De familie CALAS werd onder deze opruijing in hechtenis genomen en een crimineel regtsgeding aangevangen, waarin vele verblinde, wellicht ook omgekochte getuigen optraden. Ook de Katholieke dienstmaagd der familie en de jeugdige LAVAYSSE werden in dit geding gewikkeld. CALAS beriep zich op zijne liefde waarmede hij al zijne kinderen had opgevoed en behandeld, op de omstandigheid, dat hij een' anderen zoon bij diens overgang tot het katholicismus geene hinderpalen had in den weg gelegd, maar hem nog een jaargeld betaalde; op zijne zwakte die het hem onmogelijk maakte, om eenen sterken jongeling te verwurgen; op de zwaarmoedigheid van den overledene; op de Katholieke dienstmaagd, die den moord niet geduldig zou hebben aangezien; doch al deze gronden werden niet gehoord, en het parlement van *Toulouse* veroordeelde hem, met acht stemmen tegen vijf, tot de pijnbank en om van onder op levend geradbraakt te worden. Den 9 Maart 1762 onderging CALAS met groote standvastigheid, en onder plegtige betuiging zijner onschuld, dit afschuwelijk vonnis. «Ik ben onschuldig», (riep hij uit bij het bestijgen van het schavot), «mijne regters zijn op den doolweg gebragt. CHRISTUS echter, die de onschuld zelve was, stierf een' nog smartelijker dood!» Het vermogen der familie werd verbeurd verklaard, en de jongste zoon voor eeuwig uit *Frankrijk* verbannen; doch de monniken sloten hem op in een klooster, waar hij het Protestantismus moest afzweren. Ook de dochters werden naar een klooster gevoerd. De jonge LAVAYSSE, die toevallig in het ongelukkige lot dezer familie was gewikkeld, en tot het laatste oogenblik aan de waarheid getrouw bleef, werd vrijgesproken. De weduwe was naar *Frankrijk* gevlugt, en had het geluk VOLTAIRE te *Ferney* aan te treffen. VOLTAIRE bragt dit gansche treurspel door een geschrift

Sur la tolérance andermaal voor den regterstoel der openbare meening, en bewees, met den advocaat ELIE DE BEAUMONT en eenige anderen, dat CALAS het slagtoffer van de dweepzucht der Toulousers was geworden. Tevens drong hij op eene herziening van het geding aan, en het parlement van *Parijs* verklaarde den 9 Maart 1765, na een angstvallig onderzoek, CALAS en zijne familie voor volkomen *onschuldig*. LODEWIK XV stond wel aan de familie eene som van 30,000 Livres toe, maar noch het parlement van *Toulouse* werd wegens dezen geregtelijken moord tot verantwoording geroepen, noch de dweepzieke monniken voor hunne snoode handelingen gestraft. Echter heeft dit voorval de opmerkzaamheid op de lijfstraffelijke wetgeving doen vestigen, en op dezen gewigtigen tak der regtsgeleerdheid gewis eenen belangrijken invloed gehad.

(NIEUWENHUIS, *Woordenboek van kunsten en wetenschappen; Conversations-Lexicon; Woordenboek der Zamenleving*).

CALDERON DE LA BARCA, (*Don PEDRO*), een groot Spaansch tooneeldichter, werd den 1 Januarij 1601 te *Madrid* geboren. Men heeft hem meermalen met zijnen landgenoot en voorganger in dezelfde loopbaan, LOPE DE VEGA vergeleken. Beiden waren vroegtijdig ontwikkeld. LOPE schreef tooneelstukken op den ouderdom van 11 of 12 jaren, en CALDERON verried geen minder vernuft toen hij 13 jaren oud was in zijn' *Carro del Cielo* (den Hemelschen Wagen). Beiden wijdden hunne jongelingsjaren aan de krijgsdienst, en hunnen rijperen leeftijd aan den geestelijken stand, terwijl lust voor poëzij hen tot aan het graf bijbleef. Beiden verwierven eer en rijkdom door een talent, hetwelk gewoonlijk met gebrek te worstelen heeft en hoogstens na den dood wordt op prijs geschat (1). LOPE en CALDERON werden de wetgevers van het Spaansch tooneel. De vruchtbaarheid dezer beide dichters is niet het minst verwonderlijk gedeelte hunner geschiedenis. LOPE verrijkte het Spaansch tooneel met 2000 en CALDERON met 500 stukken. De opgang dien zij maakten, riep een zwerm navol-

gers, zoo in hun land als daar buiten, te voorschijn, en baande den weg voor naauwkeuriger schrijvers, gelijk CORNEILLE en MOLIÈRE. De Fransche vertalingen van LINGUET hebben hiertoe veel bijgedragen.

Even als CERVANTES en LOPE DE VEGA, omhelsde CALDERON eerst den krijgsmansstand, en woonde verscheidene veldtogten in *Italië* en de *Nederlanden* bij. PHILIPPUS IV echter, die het tooneel voorstond, riep hem naar *Madrid* terug, verhief hem tot ridder, en begunstigde hem in vele opzichten. In 1652 omhelsde hij den geestelijken stand, en werd kapellaan aan de aartsbisschoppelijke kerk van *Toledo*. CALDERON stierf, volgens de opgave van een' oud levensbeschrijver, die tevens zijn boezemvriend en lofredenaar was, den 25 Mei 1681. Zijn tooneel-arbeid beslaat 9 deelen 4to., in 1689 te *Madrid* uitgegeven. Men zal ligtelijk begrijpen, dat zijne dramatische werken, hoewel schitterend vernuft, bevalligheid en rijkdom van verbeelding elkander daarin afwisselen, niet in allen deele als meesterstukken zijn te beschouwen. CALDERON was een tijdgenoot van SHAKSPEARE, CORNEILLE en VONDEL, en werd, niet minder dan zij, door landgenoot en vreemde bewonderd.

(LA HUERTA, *Teatro Espanol*; BOUTERWECK, *Geschichte der neuern Poesie und Beredsamkeit*).

CALEPINO, (*AMBROGIO*), in 1435 geboren te *Calepio*, in de provincie *Bergamo*, was een Augustijner monnik, en schreef een Latijnsch woordenboek, hetwelk een der vroegste werken van dien aard was. Het verscheen in folio te *Reggio* in 1502, en beleefde onderscheidene uitgaven, met talrijke vermeerderingen, die het bijkans tot een nieuw werk maakten. De uitgave van PASSERAT, 1609, onder den titel van: *Dictionarium Octolingue*, bevat de overeenstemmende woorden in het Grieksch, Hebreuwsch, Italiaansch, Hoogduitsch, Spaansch, Fransch en Engelsch. Andere uitgaven voegden daarbij het Slavonisch en Hongaarsch. FACCIOLATI, bijgestaan door FORCELLINI, gaf eene nieuwe editie van CALEPINO's of liever van PASSERAT's woordenboek uit, insgelijks in acht talen, twee deelen fol., *Padua* 1731. Hiermede bezig, vatte FORCELLINI het denkbeeld op, om een geheel nieuw en meer volledig en critisch woordenboek zamen te stellen. Dit werk was de vrucht van dertig jaren arbeids, en verscheen onder den titel van: *Totius Latinitatis Lexicon*, vier deelen fol., *Padua*, 1771. Dit woordenboek verdrong alle vroegere Latijnsche lexicons. CALEPINO in hoogen ouderdom blind geworden,

(1) In een' zijner brieven raadt LOPE zijnen zoon zich niet met poëzij op te houden, als weinig voordeel verschaffende, schoon hij toen reeds prachtig leefde in dezelfde straat, waar CERVANTES bijkans van gebrek omkwam. CERVANTES echter is gedurende meer dan twee eeuwen door *Europa* bewonderd, terwijl de eerste, niettegenstaande eene nieuwe uitgave zijner werken in 22 deelen, bijkans geheel wordt vergeten, zelfs bij zijne eigene landgenooten.

(PELLICER's *Life of CERVANTES*, en Lord ROLLAND's *Account of LOPE DE VEGA*).

stierf te *Bergamo*, den 30 November 1510.

(*Penny Cyclopaedia*).

CĀLIDASĀ, is de naam van een' der meest bewonderde Indische dichters. Men weet bijkans niets van zijne lotgevallen. Eene overlevering, zeer algemeen in Indië verspreid, maakt hem tot een der *neven* *paarden* of beroemde poëten, aan het hof van koning VICRAMĀDITYA, 56 jaren v. c. Zijn tooneelstuk, *Sacuntalā*, of de *bestissende Ring*, door Sir WILLIAM JONES uit het Sanskritsch in het Engelsch en vervolgens in verscheidene andere Europeesche talen overgebragt, is overal met bewondering ontvangen. Naar deze vertaling is ook eene Nederduitsche vervaardigd, welke te *Haarlem* is uitgekomen. Vooral verdient aanmerking de Hoogduitsche vertaling van GEORGE FORSTER, die er een glossarium bijvoegde ter verklaring der toespelingen op de Indische mythologie, natuurlijke historie, enz. In 1830 werd de oorspronkelijke Sanskritsche tekst der *Sacuntalā* te *Parijs* uitgegeven, naar een handschrift behorende tot de *Bibliothèque du Roi*, door professor A. L. CHÉZY, met eene oorspronkelijke Fransche vertaling. Behalve de *Sacuntalā* hebben wij twee andere dramatische dichtstukken van CĀLIDĀSA, — *Vicramōrvāsi*, gegrond op de oude Indische legende van de vrijadje van koning JURŪRAYAS en URVĀSI, eene hemelnimf, (vertaald door H. H. WILSON, in zijn *Hindu Theatre*), en *Dhātasmāgama*, een nog onuitgegeven boertig dichtstuk. De *Mēgha dūta* of *wolkbode*, een lyrisch gedicht van slechts 116 stanza's, bevat de klagten van eenen halfgod naar de aarde verbannen, die eene voorbij drijvende wolk smeekt, om eene liefde-boodschap aan zijne vrouw over te brengen. Doch wij kunnen hier al de bestaande werken van dezen Indischen dichter niet vermelden, dien sommigen als den voortreffelijksten van alle Aziatische dichters beschouwen.

(*Journal of the Asiatic Society of Bengal*, for July 1833).

CALIGULA, (CAJUS CAESAR AUGUSTUS GERMANICUS), zoo genoemd naar de krijgslaarsjes *caliga*, die hij als kind droeg, was een Romeinsch keizer, de zoon van GERMANICUS en AGRIPPINA. Hij werd in het twaalfde jaar na CHRISTUS geboren, en volgde in het jaar 37 zijnen grootvader TIBERIUS op. Gedurende eenige maanden regeerde hij tot groot genoegen der Romeinen; doch na van eene zware ziekte hersteld te zijn, was hij als het ware in eenen afschuwelijken tiran herschapen. Hij bedreef zoowel de bepottelijkste zottentijen als de grootste gruwel-

dadens. De Romeinen dezen bloeddorstigen zot moede, werd hij in het jaar 41 door CASSIUS CHAEREA, Tribun der Praetoriaansche lijfwacht, vermoord. Hij had slechts drie jaren en tien maanden geregeerd.

(M. STUART, *Romeinsche Geschiedenissen*).

CALIPPUS, een Grieksch wis- en sterrekundige van *Cyzicus*, die omtrent 330 jaren v. c. bloeide, de onnaauwkeurigheid van den *Maan-cirkel* van METON opgemerkt hebbende, werd de uitvinder van eenen nieuwen cyclus of tijdkring van zes en zeventig jaren, naar hem de *Callipische periode* genoemd. Deze periode begon met de eerste nieuwe maan, volgende op den zomer-zonnestilstand van het jaar 330 v. c.; men trekt van de 76 jaren éénen dag af, en men krijgt dezelfde reeks van zons- en maansverduisteringen terug.

(*Woordenboek der Zamenleving*).

CALIXTUS, (GEORGE), een uitstekend Luthersch godgeleerde, werd den 14 December 1586 te *Meelby*, in het *Holsteinsche*, geboren. In 1614 te *Helmstedt* professor in de theologie geworden, was hij een der grootste sieraden van deze hoogeschool. Hij had een groot aandeel in de kerkelijke vergadering te *Thorn* in 1645 bijeengekomen met het doel om de Lutherschen en Hervormden met elkander te vereenigen. De onvermoeide pogingen door CALIXTUS daartoe aangewend, bleven vruchteloos, en berokkenden hem vijanden bij de beide partijen. «Al wat helder «en redelijk dacht was op de zijde van «den wakkeren CALIXTUS, maar de domme «hoop op die zijner bestrijders, waardoor «de welgemeende en opregt bedoelde ver- «eeniging verijdeld werd.» BOSSUET noemt hem den bekwaamsten Lutheraan van zijnen tijd, en een' dergenen, die met groote geleerdheid tegen de Katholijken heeft geschreven. CALIXTUS overleed den 19 Maart 1656. Zijne godgeleerde schriften zijn talrijk, en staan vermeld in het belangrijk werk van HENKE, getiteld: GEORGE CALIXTUS und seine Zeit.

CALKOEN, (JAN FREDERIK VAN BEECK), een beroemd Nederlandsch wijsgeer, wis- en sterrekundige, werd den 5 Mei 1772 te *Groningen* geboren, maar genoot, sedert den ouderdom van vier jaren, zijne eerste opvoeding te *Amsterdam*, waar zijn vader als leeraar bij de Hervormden werd beroepen. Hij studeerde aan de hoogeschool van *Utrecht* in de godgeleerdheid, onder professor BONNET; maar door zijne neiging met de naauwkeurige wetenschappen, inzonderheid de wis- en sterrekunde, ingenomen, legde hij zich vooral op haar toe, onder den beroemden HENNERT, wiens geliefde leer-

ling en opvolger hij was. Met het doel om zijne wiskundige kennis te vermeerderen, deed hij eene reis in *Duitschland*, en bezocht de hoogeschoolen van *Leipzig*, *Göttingen* en *Jena*, en vertoefde twee maanden te *Gotha*, waar hij dagelijks, met den beroemden directeur von ZACH, op het observatorium waarnemingen deed. Ook maakte hij kennis met den grooten sterrekundigen BODE van *Berlijn* en andere beroemde mannen, die de talenten van den jeugdigen Nederlander op prijs wisten te schatten. Naar het vaderland teruggekeerd, werd CALKOEN in 1799 buitengewoon, en in 1804 gewoon hoogleeraar der natuurlijke wijsbegeerte en wiskunde te *Leyden*. In het volgende jaar werd hij te *Utrecht* beroepen, om zijnen voormaligen leermeester HENNERT op te volgen. Vele nagelatene schriften, over de verhevenste deelen der wis- en sterrekunde, in onderscheidene talen uitgegeven, waarvan vele in de werken van onderscheidene genootschappen zijn opgenomen, doen hem als een' der eerste vaderlandsche geleerden kennen. Men heeft van hem onder anderen eene uitmuntende verhandeling, onder den titel EURYAEUS, *over het schoone*, *Haarlem 1802*; eene Latijnsche verhandeling, *over de uurwerken der ouden*, welke van zijne ongemeene bedrevenheid in de oudheidkunde getuigt. Maar het werk dat zijnen roem het meest bevestigt, is zijn belangrijk *Onderzoek naar den oorsprong van de Mozaïsche en Christelijke godsdienst, ter wederlegging van DUPUIS, Origines de tous les cultes*, door TEYLER's eerste genootschap met den gouden eerenpenning bekroond. CALKOEN trachtte steeds in onderscheidene betrekkingen nuttig te zijn. Als medearbeider in het stuk van maten en gewigten, ontving hij openlijk den dank van koning LODEWIJK NAPOLEON, die hem tot den ridderstand verhief, en tot lid benoemde der eerste klasse van het Instituut der wetenschappen. CALKOEN stierf den 25 Maart 1814, in den bloei zijns levens; niet alleen betreurd door zijne talrijke vrienden en onze vaderlandsche geleerden, maar ook door vreemde, onder welke er velen waren, die met hem in briefwisseling stonden. «Hij leefde en stierf als Christen-wijsgeer, wiens voorbeeld 's mans lessen bekrachtigde.»

(Ter gedachtenis van wijlen J. F. VAN BEECK CALKOEN; J. W. TE WATER, *Narratio de reb. acad. Lugd. Bat. seculo XVIII. prosperis et adversis*, *Leyden 1822*).

CALLICRATES, een Grieksch bouwkundige, die in de vier en tachtigste olympiade te *Athene* leefde, was, in ge-

meenschap met ICTINUS, de kunstenaar, die het beroemde *Parthenon* bouwde, welks beelden en versieringen het werk waren van den grooten PHIDIAS.

(*Penny Cyclopaedia*, op het artikel *Parthenon*).

CALLIMACHUS, een inboorling van *Corinthe*, bloeide omtrent het jaar 540 v. c., en was beroemd als bouwkunstenaar, beeldhouwer en schilder. Aan hem wordt de uitvinding der Corintische orde toegeschreven. Het denkbeeld daartoe ontstond bij hem, toen hij de bladeren van den achantus zag kronkelen rondom een' korf, op welks top eene pan lag.

(*Nouvelle Biographie classique*).

CALLIMACHUS, een Grieksch dichter van *Cyrene*, bloeide te *Alexandrië*, ten tijde van PTOLOMEUS PHILADELPHUS. Hij schreef verscheidene werken, doch wij hebben nog alleen zijne *Hymnen* over, die door onzen BILDERDIJK, onder den titel van *Lofzangen van CALLIMACHUS*, zoo voortreffelijk in het Nederduitsch zijn overgebracht, dat hij den Grieksch dichter in vele opzigten heeft overtroffen. APOLLONIUS RHODIUS, de schrijver van de *Argonautica*, was een kweekeling van CALLIMACHUS; doch zich ondankebaar omtrent hem gedragen hebbende, wreekte zich CALLIMACHUS hierover door een scherp hekeldicht, hetwelk hij den titel gaf van *Ibis*.

(*Nouvelle Biographie classique*).

CALLINICUS, een bouwkunstenaar, werd in de zevende eeuw te *Heliopolis* in *Egypte* geboren. Hij was de uitvinder van het zoogenaamde Grieksche vuur, hetwelk door geen water kan gebluscht worden, en langen tijd het krachtigst middel is geweest, om het Grieksche keizerrijk te verdedigen. Met hetzelfde verdelgde hij, onder keizer CONSTANTINUS POGONATUS, op de hoogte van *Cyzicus*, de gansche vloot der Sarracenen.

(*Dictionary of Biography*).

CALLISTHENES, een Grieksch wijsgeer en geschiedschrijver, die, op aanbeveling van ARISTOTELES, ALEXANDER op zijne krijgstogten vergezelde. Te eerlijk om zich tot vleijer te verlagen, weigerde hij dezen monarch goddelijke eer te bewijzen. Uit dien hoofde werd CALLISTHENES van zamenzwering beschuldigd; men sneed hem neus, ooren en lippen af, en wierp hem in eene ijzeren kooi. LYSIMACHUS, leerling van dezen wijsgeer, gaf hem uit medelijden vergift, om aan zijne ellende een einde te maken, 328 jaren v. c. ALEXANDER zulks vernomen hebbende, liet LYSIMACHUS eenen woedenden leeuw voorwerpen, die dit roofdier bevocht en doodde.

Deze dappere daad deed hem in de oogen van ALEXANDER genade vinden.

(*Dictionnaire historique et bibliographique*).

CALLOT, (**JACQUES**), een uitstekend graveur, in 1593 te Nancy in Lotharingen geboren, leerde te Rome teekenen bij PARIGI en graveren bij THOMASSIN. Toen CALLOT was teruggekeerd, vond hij een' edelmoedigen beschermmer in den hertog van Lotharingen, die hem eene jaarwedde toekende. In dezen gelukkigen toestand, arbeidde CALLOT met onvermoeiden ijver, en graveerde niet minder dan zestien honderd platen. Toen LODEWIK XIII Lotharingen veroverde, begeerde de koning, dat CALLOT deze zegepraal door zijne graveernaald zoude vereeuwigen. «Ik kap mij liever den duim af,» was het edelaardig antwoord des kunstenaars, «dan dat ik iets zou doen, dat tegen de eer strijdt.» Ook weigerde hij eene jaarwedde, welke de koning hem aanbood, bijaldien hij zich, met genot van vrije woning, te Parijs wilde vestigen. De gravures van CALLOT munten uit door rijkdom van uitvinding; hij bezat het talent om eene kleine ruimte met een groot aantal afwisselende figuren te stoffieren. De belegeringen van *Brèda*, *La Rochelle* en *Rhè* behooren tot zijne voornaamste werken, alsmede de *ellenden des oorlogs*.

(FELIBIEN; PERRAULT).

CALVINUS, (**JOANNES**), eigenlijk JEAN CAULVIN of CHAUVIN, de tweede groote hervormer der zestiende eeuw, werd den 10 Julij 1509 te Noyon in Picardië geboren; hij was de zoon van GÉRARD CAULVIN, procureur-fiscaal en secretaris van het bisdom, die hem vroegtijdig voor den geestelijken stand bestemde. Reeds op den ouderdom van twaalf jaren, kreeg hij eene prebende bij den Dom zijner geboortestad, en studeerde te Parijs. Aan de universiteit werd hij door zijnen oom PIERRE ROBERT OLIVETAN bekend met de nieuwe leer, die zich in Frankrijk begon te verbreiden. Echter verwisselde hij weldra de beoefening der godgeleerdheid tegen die der regtsgeleerdheid, en bezocht te dien einde de hoogeschoolen van Orleans en Bourges, tot dat de studie der Grieksche taal hem tot de godgeleerdheid terug voerde. In 1532 naar Parijs teruggekeerd, gaf hij zijne Latijnsche commentariën over SENECA's boeken *De clementia* uit, waarin hij voor het eerst zijnen naam CAULVIN in dien van CALVINUS veranderde. In 1533 moest hij Parijs ontvlugten, wijl hij voor zijnen vriend NICOLAS COP, den nieuw verkozenen rector der Sorbonne, eene redevoering over het al-

terheiligen-feest had opgesteld, in welke de nieuwe leerbegrippen op den voorgrond werden geplaatst. Hij begaf zich naar Angoulême, bij den kanunik DUTILLET, die hem in zijne studiën behulpzaam was. Weldra ging hij naar Nerac, waar hij zich vervoegde bij de koningin MARGARETHA van Navarre, de zuster van FRANS I, die aan verscheidene geleerden schuilplaats en bescherming verleende. Nadat hij nog eenmaal naar Parijs was teruggekeerd, moest hij in 1534 Frankrijk verlaten. Hij zette zich te Bazel neder, waar hij zijne *Institutes* uitgaf, welke hij in eenen sierlijken Latijnschen brief aan FRANS I opdroeg. Het doel van dit werk was, om een volledig overzicht te geven van de leerbegrippen der hervormers; en, daar er sedert de hervorming geen dergelijk geschrift in 't licht was verschenen, en de grondbeginselen der Roomsche-Katholieke kerk daarin met groote kracht en nadruk werden aangevallen, viel het terstond, en bijkans overal, een gunstig onthaal te beurt. De eene druk volgde op den anderen. CALVINUS zelf vertaalde het in het Fransch, en vervolgens werd het in de voornaamste nieuwere talen overgezet. Het is een dier boeken, welke de gedaante der maatschappij grootelijks hebben veranderd. CALVINUS deed nu eene reis in Italië, waar hij door de hertogin van Ferrara, dochter van LODEWIK XII, met onderscheiding werd ontvangen. Doch in weerwil harer bescherming, strekte de inquisitie haren ijzeren arm naar hem uit, dien hij echter door de vlugt ontkwam. Hij keerde naar Frankrijk terug, verliet het andermaal, en kwam in de maand Augustus 1536 te Genève, waar de hervormde godsdienst onlangs de heerschende was geworden. Op dringend aanroep van FAREL, VIRET en andere voornamen voorstanders der hervorming, werd hij predikant en professor in de godgeleerdheid. FAREL was destijds de invloedrijkste persoon in Genève: hij was twintig jaren ouder dan CALVINUS, die destijds den ouderdom van zeven en twintig jaren had bereikt; doch hun doel was hetzelfde; in geleerdheid, deugd en ijver wedijverden zij met elkander; hun gemeenschappelijk streven voltooide de hervorming in Genève, en verspreidde hare beginselen door een groot deel van Europa. Een twist echter met de overheid der stad over de kerktuicht en geloofsbelijdenis noodzaakte FAREL en CALVINUS in 1537 Genève te verlaten. CALVINUS begaf zich naar Bern, en vervolgens naar Straatsburg, waar hij tot professor in de godgeleerdheid werd benoemd. Als leeraar der Fransche kerk voerde hij aldaar zijne

eigene belijdenis en verordeningen in. In 1541 door de Genevers terug geroepen, was van nu af CALVINUS gezag in kerk en staat zoo goed als onbepaald. Zijn wil beheerschte den raad zoowel als het Consistorie, en de regters maakten nimmer zwagigheid degenen te straffen, die zich tegen CALVINUS aankantten. Zoo werd de vrijgeest GRUET onthoofd, wijl hij goddelooze brieven en zedelooze verzen had geschreven, en de kerkverordeningen trachtte omver te werpen. Met dezelfde gestrengheid heerschte men over het geweten. SEBASTIAN CASTELLIO, een tegenstander van de leer der voorbeschikking, moest zich in 1544 door de vlugt redden, en MICHAEL SERVETUS werd in 1553, op zijne reis door Zwitserland, te Genève in bechtens genomen, en op de aanklagt van CALVINUS levend verbrand, wijl hij het leerstuk der Heilige Drieëenheid had bestreden. CALVINUS schreef nu een werk ter verdediging van het bovengemelde leerstuk tegen de dwalingen van SERVETUS, waarin hij tevens trachtte te bewijzen, dat de burgerlijke overheid het regt heeft, ketters te straffen. CALVINUS had een zwak lichaamsgestel en bij voortdurend veel te lijden; doch te midden van dit alles vervulde hij al de gewichtige pligten, die op hem rustten, met onverflaauwd ijver. Hij stichtte de gemeente van Genève met zijne leerredenen, en onderwees Europa door zijne geschriften. Op zijn sterfbed nam hij God tot getuige, dat hij het Evangelie zuiver had verkondigd, en allen had vermaand om der Goddelijke goedheid waardiglijk te wandelen. Zijn zwak gestel was eindelijk geheel uitgeput; hij stierf zacht en gelaten den 27 Mei 1564, in den ouderdom van vijf en vijftig jaren. De persoon van CALVINUS was van eene middelmatige grootte en tenger; hij was zoo matig in zijn voedsel, dat hij gedurende verscheidene jaren slechts eenmaal 's daags maaltijd hield. Hij had een helder verstand, een ongeloofelijk geheugen en eene vastheid en onbuigzaamheid van karakter, welke over elken wederstand zegepraalden. Hij was godvruchtig en opregt in zijne beginselen, en zijne zedelijkheid in het bijzonder leven onbevlekt. Tegenpraak kon hij niet verdragen. «Ik heb,» schreef hij aan BUCER, «geen harder strijd tegen mijne gebreken, die groot en «talrijk zijn, dan tegen mijn ongeduld. «Dit verslindend dier ben ik nog geen «meester geworden.» De onbaatzuchtigheid van dezen invloedrijken hervormer blijkt genoegzaam uit zijne geringe nalatenschap, welke in het geheel ongeveer 125 Thalers beliep. Zijn jaarlijksch inkomen

bedroeg niet meer dan 150 Franken, 15 maten koorn en 2 vaten wijn. Zijne geschriften zijn talrijk; de volledigste uitgave verscheen te Amsterdam, 9 deelen, 1667, fol. Behalve de van hem in druk verschenen leerredenen bezit de bibliotheek van Genève nog 2023 zijner predikatiën in handschrift. Gedurende zijn verblijf te Straatsburg, was CALVINUS in den echt getreden met IDELETTE DE BURES, weduwe van een' doopsgezind leeraar. Hij had bij haar één' zoon, die hem echter vroegtijdig ontviel. In 1549 verloor hij ook zijne echtvriendin, waarna hij ongehuwd is gebleven.

(P. HENRY, *Het leven van JOHANNES CALVIN*, uit 't Hoogduitsch door P. J. L. HUËT, *Theol. Doct. Predik. bij de Waalsche gemeente te Amst.*).

CALVO, (JUAN SAUVEUR DE), bekend onder den naam van den dapperen CALVO, werd in 1625 te Barcelona geboren; hij trad in dienst van LODEWIJK XIV, en werd bevelhebber van Maastricht, hetwelk hij roemrijk tegen WILLEM III, prins van Oranje, verdedigde. Toen hij door zijne ingenieurs werd vermaand, om met den vijand in onderhandeling te treden, op grond dat de vesting niet langer houdbaar was, antwoordde hij: «Mijne heeren! «ik versta niets van de kunst, om eene «sterkte naar den regel te verdedigen; «alleen weet ik, dat ik haar niet wil «overgeven.» Hij werd tot luitenant-generaal verheven, en onderscheidde zich in 1688 en 1689 in Catalonië. Hij stierf in 1690.

(*Dictionary of Biography*).

CAMBACÈRES, (JEAN JACQUES RÉGIS DE), hertog van Parma en aarts-kanselier van het Fransche keizerrijk, werd den 18 October 1753 te Montpellier geboren. Zijn vader was advocaat, en bragt hem voor hetzelfde beroep op, waarin hij zich weldra gunstig onderscheidde. In de plaats van zijnen vader werd hij raadsheer bij de rekenkamer (*Cour des comptes*) te Montpellier. Toen de omwenteling uitbrak, werd hij tot afgevaardigde der wetgevende vergadering, en later tot lid der Conventie gekozen. CAMBACÈRES verklaarde in 1792 LODEWIJK XVI wel schuldig, doch betwistte der Conventie het regt den koning te vonnissen, stemde voor opsluiting, en, in geval van vijandelijken inval, voor den dood. Gedurende het schrikbewind trachtte hij, schoon omzigtig, de vergadering tot wettige maatregelen terug te brengen, en haar van daden van willekeur terug te houden. Naderhand zat CAMBACÈRES in den raad der Vijf Honderd, en werd onder het Directoire minister van justitie, in 19*

welke hoedanigheid hij BONAPARTE bij de omwenteling van den 18 Brumaire krachtdadig ondersteunde. Van dit tijdstip af, volgde hij de fortuin van NAPOLEON, en behoorde tot zijne bekwaamste en nuttigste dienaren: hij was tevens een der weinigen, die hem tot het laatst getrouw bleven. Als groot-kanselier van het rijk moest hij aan den senaat NAPOLEON's maatregelen van vrede en oorlog mededeelen, alsmede de herhaalde aanvragen voor nieuwe krijgsopschrijvingen, welke door deze lijdzame vergadering telkens zonder tegenspraak werden ingewilligd. CAMBACÈRES was een der samenstellers van het Burgerlijk Wetboek, hetwelk aan zijne grondige regtsgeleerde kennis veel te danken had. Reeds in 1796 had hij een *Projet de code civil* geschreven, dat grotendeels tot grondslag van het nieuwe wetboek werd gelegd. Na NAPOLEON's eersten afstand van den troon in 1814, leefde CAMBACÈRES afgezonderd te Parijs. Zoodra NAPOLEON van Elba terugkeerde, werd hij tot minister van justitie benoemd. Toen LODEWIJK XVIII andermaal den troon beklom, keerde hij tot het burgerlijk leven terug, en werd, volgens de wet van den 12 Januarij 1816, als koningsmoorder uit Frankrijk verbannen. CAMBACÈRES zocht eene schuilplaats in Brussel en vervolgens te Amsterdam. Doch in 1818 werd hem, bij koninklijk besluit van den 13 Mei, vergund, naar Frankrijk terug te keeren. Hij stierf den 5 Maart 1824. Zijne manieren waren hoffelijk en bevalig: hij was milddadig en gastvrij, en had den naam de beste maaltijden te geven van al de staatsdienaren en groot-officieren des rijks. (*Conversations-Lexicon*).

CAMDEN, (**CHARLES PRATT**, graaf **VAN**), een beroemd regtsgeleerde, de jongste zoon van den opperregter Sir JOHN PRATT, werd in 1714 in Devonshire geboren, studeerde te Cambridge, en bekleedde vervolgens de hoogste waardigheden in den staat. Als lid van het parlement verzette hij zich stoutmoedig tegen alle maatregelen der regering, welke hij met de constitutie in strijd achtte, en behoorde onder degenen, die de voorgestelde belastingen op de Amerikaansche volkplantingen met kracht en klem bestreed. De waarheid gold bij hem boven alles, en als opperregter was hij boven alle verdenking van partijdigheid verheven. Hij had echter manieren, die streng gegispt werden: In het gerechtshof droeg hij eene hennippen paruik, en soms zag men hem, terwijl er met de grootste welsprekendheid werd gepleit, zijne kou-

senbanden vastmaken! *Lord CAMDEN* overleed den 13 April 1794, tachtig jaren oud.

(*ALMON's Anecdotes of Eminent Persons*;

Law Magazine for February 1818).

CAMILLUS, (**MARCUS FURIUS**), een uitstekend Romeinsch veldheer, die in de vierde eeuw na de stichting van Rome leefde. Hij was vijfmaal dictator, overwon de Hernicers, Volscen, Latijnen, Etruskers en andere volksstammen, en veroverde *Veji*. Hij werd niettemin door zijne ondankbare landgenooten verbannen, als beschuldigd van zich met den buit van *Veji* verrijkt te hebben; doch weldra zagen zij zich genoodzaakt hem terug te roepen, ten einde Rome van BRENNUS en zijne Galliërs te verlossen, die hij hierop geheel versloeg. CAMILLUS stierf aan de pest op den ouderdom van tachtig jaren, 365 v. c.

(M. STUART, *Romeinsche Geschiedenissen*).

CAMOENS, (*Dom* **LUIS DE CAMÕES**), genaamd de HOMERUS en VIRGILIUS van Portugal, uit hoofde van zijn beroemd heldendicht de *Lusiade*, werd geboren te Lissabon; doch Coimbra en Santarem hebben Lissabon deze eer betwist. Er bestaat niet minder verschil over het juiste jaar zijner geboorte, hetwelk sommigen het jaar 1517 meenen te zijn, terwijl de meeste levensbeschrijvers daarvoor het jaar 1524 houden. Hij behoorde tot eene aanzienlijke familie van Spaanschen oorsprong. Toen hij nog een kind was, verloor zijn vader, een bekwaam scheepskapitein, het leven en een groot deel van zijn fortuin. Zijne moeder, ANNE DE MACEDO, van Santarem, was echter in staat, om hem eene beschaafde opvoeding te geven. CAMOENS werd na de hoogeschool van Coimbra gezonden, waar hij, (in weêrwil van VOLTAIRE's ligtzinnige oordeelvelling, dat hij zijne jeugd in lui- en domheid sleet), ongemeene bedrevenheid in de oude letterkunde moet verworven hebben, gelijk uit zijne werken blijkt. Na volbragten studie-tijd, keerde CAMOENS naar Lissabon terug, waar hij verliefde op CATHARINA D'ATAYADA, eene hofdame (*dama do paço*). Deze liefde voor eene dame boven zijnen rang was de bron eener lange reeks van ongelukken. CAMOENS werd spoedig een werkeloos leven moede. Hij wilde held en tegelijk dichter zijn. Daar JOAO III eenen krijgstogt tegen de Mooren van Ceuta beraamde, nam hij als vrijwilliger dienst, en onderscheidde zich in verschillende ontmoetingen. Bij eenen zee-strijd in de Straat van Gibraltar, telde men hem onder de eersten, die een vijandelijk schip enterden; hij verloor daarbij het regter oog, gelijk hij

zulks zelf in zijn *Canção X*, Stan. 9 verhaalt. Naar *Lissabon* terug gekeerd, vond hij belooning noch bescherming, en herhaalde telcursstellingen deden hem besluiten zijn vaderland te verlaten. In 1553 scheepte hij zich naar *Indië* in, ten einde een beter lot of een graf voor zijne ongelukken te zoeken. Toen het schip den *Taag* verliet, uitte hij het voornemen, nimmer terug te keeren, met de woorden van het grafgesticht van *SCIPIO AFRICANUS*, *Ingrata patria, non possidebis ossa mea* (ondankbaar vaderland, gij zijt mijn gebeente onwaardig). Van nu af scheen het noodlot over CAMOENS in al zijne wederwaardigheden en avonturen te waken, ten einde hij, als ware het, zijne poëtische loopbaan zoude volbrengen. Hij kwam te *Goa* met een der vier schepen, welke naar *Indië* stevenden, nadat er drie in eenen storm waren vergaan. Geene bezigheid in *Goa* kunnende vinden, woonde hij eene Portugeesche expeditie bij, welke den koning van *Cochin* tegen den vorst van *Pimenta* moest bijstaan. Schoon een groot aantal zijner landgenooten onder de ongezondheid van het klimaat bezweken, keerde CAMOENS behouden terug, nadat hij, bij de verovering der *Alagada Eilanden*, eenen buitengemeenen moed had betoond. In het volgende jaar vergezelde hij MANUEL DE VASCONCELLO op eenen togt naar de *Rode Zee*, tegen de Arabische zeeroovers. Hij bragt den winter door op het eiland *Ormus*, in de *Perzische Golf*, waar zijn dichtgeest ruim voedsel had, om de krijgsverrigtingen der Portugeezen in *Indië* met levendige kleuren af te malen. Ongelukkig beproefde hij tevens zijne krachten in het hekeldicht, en stelde, in zijne *Indische Dwaasheden* (*Disparates na India*), sommige handelingen der regering te *Goa* ten toon. De onderkoning verbande hem terstond naar het eiland *Macao*. Kort daarna verkreeg hij verlof, om de Molukken te bezoeken, waar hij nieuwe bouwstoffen voor beschrijvende poëzij verzamelde; doch hij kon niet langer, zoo als het bijschrift onder zijne beelden is zulks uitdrukt, «in de eene hand het zwaard, «in de andere de pen voeren,» en was blijde te *Macao* den ondichterlijken post van *provedor-mor dos defuntos* (administrateur der goederen van overledene personen) te mogen aanvaarden. Van eenen nieuwen onderkoning verlof gekregen hebbende naar *Goa* terug te keeren, leed hij op de kust van *Cambodia* schipbreuk. Met groote moeite redde hij zijn leven en zijne dichtstukken op eene plank (1).

(1) Hij vermeldt deze schipbreuk in zijn *Canto X*,

CAMOENS mogt niet lang een gerust leven leiden. Een volgende onderkoning, het oor aan zijne vijanden leenende, die hem van ontrouw in zijnen post te *Macao* beschuldigden, wierp hem in den kerker. Schoon hij zich van deze snoode aantijging volkomen zuiverde, en zijne vijanden zich met schande overlaadden, werd hij echter voor schulden, die hij niet kon voldoen, gevangen gehouden. Doch een vernuftig en aandoenlijk dichtstuk, aan den onderkoning opgedragen, bewerkte eindelijk zijne bevrijding. Andermaal het zwaard aangordende, vergezelde hij Dom PEDRO BARRETO naar de afgelegene volkplanting van *Sofala*. Een naar *Portugal* zeilend schip deze plaats aandoende, ontwaakte bij CAMOENS eensklaps de begeerte *Europa* terug te zien. BARRETO zocht zulks te verhinderen, door van CAMOENS eene aanzienlijke som als kostgeld te eischen. ANTONIO DE CAEIRA EN HECTOR DE SYLVEIRA betaalden deze armzalige schuld, en voerden hem mede naar *Lissabon*, waar hij in 1569, na eene afwezigheid van zestien jaren, aankwam, zonder van de Indische stranden iets anders mede te brengen dan zijne dichtstukken. Tot overmaat van ramp vond hij zijne geboortestad aangetast door de pest, en gedurende dit onheil kon zijne Muse hem redding noch hulp verleen. Hij had een' ouden zwarten knecht, dien hij steeds met de meeste menschlievendheid behandelde. Deze dankbare Indiaan, een inboorling van *Java*, die, volgens sommige schrijvers, zijnen meester het leven redde in de schipbreuk waarbij CAMOENS alles verloor, deze Indiaan, in zijne dienst grijs geworden, bedelde in de straten van *Lissabon* voor den eenigen man in *Portugal*, wiens talenten en geest in staat waren, eene zinkende natie op te heffen en te versterken. CAMOENS stierf in 1579 in een gasthuis, en bleef alzo nog bevrijd van het verdriet zijn vaderland, hetwelk hij opregt liefhad, in de handen van eenen wreeden overheerscher te zien vallen. Naauwelijks wist men zestien jaren later zijn graf te vinden, toen men de nagedachtenis van dezen grooten dichter met een prachtig gedenkteeken wilde vereeren. De kleinere dichtstukken van CAMOENS zijn levendig en welluidend, doch de *Lusiade*, waarin hij de grootheid en de heldendaden zijner landgenooten bezingt, heeft inzonderheid zijnen naam ver-

Stan. 128. Het verhaal echter, dat CAMOENS naar het strand zwom, zijn dichtstuk in de eene hand boven water houdende, en hij op deze wijze zijne *Lusiade* redde, even als CESAR zijne *Commentarii*, is in omloop gebracht door de opgave van een' Duitsch schrijver, die de woorden *Barbosa machado* niet schijnt begrepen hebben.

eeuwigd. CAMOENS zelf noemde dit voortreffelijk heldendicht *Os Lusíadas* (de Lusitaniërs), waaruit de ware strekking van het onderwerp genoegzaam blijkt. Wij kunnen hier in geene ontwikkeling treden; de *Lusiade* is in onderscheidene Europeische talen, in het Spaansch, Fransch, Italiaansch, Engelsch, Hoogduitsch en Poolsch overgebracht. Eene zeer naauwkeurige, prachtige en thans zeldzame uitgave der *Lusiade*, met fraaije platen, in een deel 4to., is in 1817 te Parijs bij FIRMIN DIDOT verschenen, en door SOUZA BOTELHO bekostigd. In deze editie, uit slechts weinige exemplaren bestaande, is de oorspronkelijke tekst met groote naauwkeurigheid hersteld.

(JOHN ADAMSON'S *Memoirs of the life and writings of Dom LUIS DE CAMOENS*).

CAMPAN, (*Madame*), was de dochter van M. GENET, een ambtenaar bij het departement van buitenlandsche zaken onder LODEWIJK XV. Zij werd omstreeks het jaar 1750 geboren. Op den ouderdom van vijftien jaren werd zij voorleester van de prinsessen, dochters van LODEWIJK XV. In 1770 huwde zij M. CAMPAN, werd kort daarna benoemd tot dame van de slaapkamer van MARIE ANTOINETTE, destijds kroonprinses van Frankrijk (dauphine). Zij bleef bij MARIE ANTOINETTE gedurende de regering van haren gemaal, en was bij haar, toen de eerste tooneelen der omwenteling voorvielen. Bij het bestormen der Tuileries op den 10 Augustus, ont kwam zij naauwelijks den dood. Men weigerde haar de koningin in de gevangenis van den *Tempel* te volgen; zij verliet nu Parijs, begaf zich op het land, en opende eindelijk te St. Germain en Laye eene kostschool, welke grooten opgang maakte. JOSEPHINE BEAUMARNAIS plaatste aldaar hare dochter HORTENSE, later koningin van Holland. In 1806 vestigde NAPOLEON te Ecouen eene inrigting voor de dochters en zusters der officieren van het *Legioen van Eer*, en benoemde Madame CAMPAN tot hoofdbestuurster. Na den val des keizers dit opvoedings-instituut afgeschaft wordende, begaf Madame CAMPAN zich naar Mantes, waar zij in de maand Maart 1822 overleed. Zij was eene deugdzame, hoogstbeschaaftde en geleerde vrouw, die eenige belangrijke werken heeft nagelaten, onder anderen: *Mémoires sur la vie privée de MARIE ANTOINETTE, reine de France, suivis de souvenirs et anecdotes historiques sur les règnes de LOUIS XV et LOUIS XVI*. Zij geeft daarin een getrouw en onpartijdig verhaal van alles wat op MARIE ANTOINETTE betrekking heeft. Hare herinneringen van het oude

hof van LODEWIJK XV zijn mede belangrijk.

(*Penny Cyclopaedia*).

CAMPANO, (**GIOVANNI**), van Novara in het *Milaneesche*, die tusschen de elfde en twaalfde eeuw bloeide, was de eerste vertaler van de Meetkunde van EUCLIDES. De vertaling zelve is blijkbaar niet naar het Grieksch, maar naar het Arabisch bewerkt. Er zijn verscheidene Arabische woorden ingeslopen: een parallelogram noemt hij in de definitiën *similis helmuaym* doch verder *parallelogram*; een *trapezium* is bij hem *helmuariphe*, enz. Deze vertaling van EUCLIDES door CAMPANO is de eerst gedrukte: wij zullen van deze vroege zegenpraal der kunst een kort verslag geven. Het werk heeft geen titelblad; de eerste woorden zijn *preclarissimus liber elementorum EUCLIDIS perspicacissimi: in artem Geometrie incipit quā foelicissime: punctus est cuius ps nō est, &c.* Aan het slot vindt men ¶ *Opus elementorū Euclidis megarensis in geometriā artē In id quoq; Campani perspicacissimi Comentationes finit. Erhardus Ratdolt Augustensis impressor solertissimus. Venetiis impressit. Anno salutis. MCCCC.LXXXII. Octavis. Calē. Jun. Lector. Vale.* Het voorberigt is van RATDOLT, waarin hij klaagt, dat, onder het groot aantal boeken, toen te Venetië gedrukt, er zoo weinige waren over de wiskunde. CAMPANO heeft onderscheidene werken over de sterrekunde geschreven, en smaakte het genoeg de wiskunde in aanzien te brengen. De tijd zijns overlijdens is niet geboekt. In verscheidene bibliotheken worden nog handschriften van CAMPANO gevonden.

(HEILBRONNER, *Hist. Math. Univ. Index*).

CAMPEN, (**JACOB VAN**), een voortreffelijk bouwkunstenaar en schilder, werd geboren te Haarlem, en stierf den 4 Maart 1658, op den huize Randenbroek, bij Amersfoort, alwaar hij ligt begraven. Om zich in zijne kunst te volmaken, bezocht hij Italië; zijne penseelkunst, bestond in het krachtig schilderen van beelden en historiën, meest levensgroot. Hij stichtte in ons land verscheidene prachtige gebouwen, paleizen en landhuizen. Het meesterstuk van zijne kunst is echter het vermaarde stadhuis van Amsterdam, dat in 1808, ten gebruike van LODEWIJK NAPOLEON, in een paleis werd herschapen, en sedert niet weder aan de oorspronkelijke bestemming is terug gegeven, tot groote spijt van menig Amsterdammer. Op de zerk van den wijd vermaarden bouwmeester VAN CAMPEN leest men het volgende grafschrift:

D' aartsbouheer uit den stam
VAN CAMPER rust hier onder:
Bij 't Raadhuis t' Amsterdam
Geacht heeft, 't achtste wonder.

(*Biographie du royaume des Pays-Bas*;
HOUBRAKEN, *Levens der schilders*).

CAMPER, (PETRUS), een der geleerdste en scherpzinnigste genees- en ontleedkundigen der achttiende eeuw, werd den 11 Mei 1722 te Leyden geboren, alwaar hij onder LABORDES, MUSSCHENBROEK, 's GRAVESANDE, GAUBIUS, VAN ROOIJEN, den oudsten ALBINUS EN TRIJEN zich in de wetenschap, natuurkunde en in de onderscheidene takken der geneeskunde oefende. Na de hoogeschoolen van Oxford, Cambridge, Parijs en Genève bezocht te hebben, werd hij in 1750 professor in de medicijnen te Franeker, in 1755 te Amsterdam en in 1763 te Groningen. In 1773 leide hij zijn hoogleeraarsambt neder, en vestigde zich te Franeker. Nadat hij in 1787 lid van den Raad van State was geworden, trok hij naar den Haag, alwaar hij den 7 April 1789 overleed. Hij ligt begraven in de St. Pieterskerk te Leyden, waar een marmeren gedenksteen zijne nagedachtenis vereert. CAMPER's verdiensten in de genees-, heel-, ontleed en verloskunde zijn algemeen erkend. Ook was hij een ijverig bevorderaar der schoone kunsten; hij teekende ongemeen vaardig met de pen, schilderde in olieverf, boetseerde, en beoefende zelfs de beeldhouwkunst. Hij was daarenboven zeer bedreven in het Grieksch, Latijn, Fransch, Engelsch, Hoogduitsch en Italiaansch, en kende de beste schrijvers in die talen. In zijne verhandeling over de spraakwerktuigen der apen, bewijst hij, dat de Ourang-outang onmogelijk verstaanbare klanken kan voortbrengen, uit hoofde der zijzakjes, welke in de luchtpijp hangen. Hij sloeg eenen scherpen blik op de schoonheid der vormen, gelijk zijn onderzoek der gezigtlijn bewijst. Belangrijk voor de beeldende kunsten was zijn geschrift over de anatomie, als handelende tevens over de natuurlijke verscheidenheid der gezigten bij menschen uit verschillende landen en van verschillende leeftijd, over de schoonheid in de beeldhouwkunst der ouden, en over eene nieuwe leerwijze om koppen, natuurlijke houdingen en portretten naauwkeurig te schetsen. Ook zijne *Description anatomique d'un éléphant mâle*, door zijn zoon A. G. CAMPER uitgegeven, verdient eervolle vermelding. Eene verzameling zijner grootere en kleinere schriften verscheen onder den titel van *Oeuvres, qui ont pour objet l'histoire naturelle, la physiologie et l'anatomie comparée*, 3 deelen,

Parijs 1803, benevens een Atlas in folio. De lofredenen, welke CONDORCET, LOUIS en VICQ D'AZIR op dezen geleerden en vernuftigen Nederlander hebben gehouden, zijn in het aangehaalde werk opgenomen. Men zie verder de levensschets van PETRUS CAMPER, in 1791, door zijnen zoon, alsmede de Levens van gedenkwaardige mannen en vrouwen, Amst. 1808.

CAMPHUYS, (JOHANNES), vijftiende Gouverneur-generaal van Nederlands Indië, werd den 18 October 1634 te Haarlem geboren. Zijne ouders bestelden hem bij eenen goudsmid, doch toen hij den ouderdom van twintig jaren had bereikt, vertrok hij als assistent-schrijver aan boord van het schip de Draak naar Batavia. De Gouverneur-generaal MAATZUIKER behagen in den jongeling scheppende, plaatste hem op de secretarie. In 1667 werd hij eerste klerk, en deed van 1671 tot 1675 drie reizen naar Japan, om aldaar als opperhoofd van het Nederlandsch kantoor, de belangen der Oostindische Maatschappij te behartigen. Toen hij tot den rang van secretaris der hooge regering te Batavia was opgeklommen, stierf kort daarop (den 4 Januarij 1678) zijn doorluchtige beschermmer, de Gouverneur-generaal MAATZUIKER, dien hij hartelijk betreurde. RIJKLOF VAN COENS, van Emden geboortig, werd nu Gouverneur-generaal, en wist den kundigen, werkzamen, braven CAMPHUYS op prijs te schatten. Op den 4 April 1678 werd hij tot buitengewoon en den 25 November 1681, tot gewoon Raad van Indië verheven. De Gouverneur-generaal VAN COENS was inmiddels opgevolgd door CORNELIS SPEELMAN, die den 11 Januarij 1684 overleed. De Raad van Indië, in last hebbende, om bij onverhoopt overlijden van den Gouverneur-generaal een ander uit hun midden, bij meerderheid van stemmen, te verkiezen, werd hiertoe overgegaan. «Men was niet weinig ontzet te zien, dat de meeste stemmen ten voordeele van CAMPHUYS waren, hoewel hij een der jongste gewone raden was, en daarbij gebaat van al zijne ambtgenooten, hebbende elk zijne stem aan hem gegeven, in verwachting, dat de anderen een ander zouden kiezen, waarin zij zich nu bijna allen bedrogen vonden.» Intusschen stond CAMPHUYS zijnen hoogen post uitmuntend te roer, en wist eindelijk alle tegenstribbelingen van den raad, tegen welke hij menigmaal had te kampen, geheel te boven te komen. Toen CAMPHUYS, bij de verkiezing van een baljuw, zich voor den Heer DISFONJUS verklaarde, schoon de raadsleden een ander op 't oog hadden, duwde een der

leden hem op eenen barschen toon toe; «Wij hebben u Gouverneur-generaal gemaakt, en kunnen u dus ook wel afzetten.» Met de grootste bedaardheid antwoordde CAMPBUYS: «Zoo de heeren raden de magt er toe hebben, dan heb ik hier niets meer te doen, en zeg u allen «vaarwel.» Gedurende twee jaren verscheen CAMPBUYS niet weder in de vergadering, doch wanneer de Raad eenig besluit nam, dat hem niet aanstond, vernietigde hij het terstond. Men hief hierover luide klagten aan, maar het gedrag van den Gouverneur-generaal in allen deele goedgekeurd wordende, veranderde men weldra van toon, en zocht zijne gunst te verwerven. Nadat CAMPBUYS zeven jaren lang zijne hooge waardigheid loffelijk had bekleed, verzwakte zijne gezondheid dermate, dat hij besloot haar neder te leggen. Den 24 September 1691 droeg hij zijne hooge betrekking over aan WILLEM VAN OUTSHOORN, eersten Raad en Directeur-generaal, en sleet verder zijne dagen op een fraai landgoed buiten de Nieuwe poort aan de rivier, alwaar hij den 18 Julij 1695 overleed. CAMPBUYS was een zedig, regtvaardig man, en een vriend en beoefenaar der letteren. Als secretaris toegang hebbende tot de archieven der Compagnie, verzamelde hij de noodige gedenkschriften, om daaruit de geschiedenis der stichting van *Batavia* samen te stellen; maar wijl hij geen schrijversroem daarmede beoogde, stond hij deze belangrijke stukken edelmoediglijk af aan RUMPHUIS, KEMPER en VALENTIJN, die daarvan in hunne werken een voortreffelijk gebruik hebben gemaakt. Toen CAMPBUYS tot den hoogen rang van Gouverneur-generaal was opgeklommen, schaamde hij zich zijner nederige afkomst niet. Hij bestelde bij zijnen ouden meester een zilveren servies, hetwelk, prachtig bewerkt zijnde, door hem op eene edelmoedige wijze werd beloond. Ook voerde hij in zijn wapen een' goudsmidshamer. Op de gouden penningen, uitgedeeld aan de dragers van zijn lijk, ziet men op de eene zijde den naam van den Gouverneur-generaal, en op de keerzijde de volgende dichtregelen, door hem zelven vervaardigd:

Mijn aardache CAMPBUYS was vergaan,
Mijn Tabernakel kon niet staan:
Doch ik zag op een vast gebouw,
Dat eeuwig zijn en duren zou,
Een plaats, door JESUS toegereid,
En in zijns Vaders huis bereid:
Welzalig is dien man zijn lot,
Die heeft een timmering bij God!

CAMPBUYS was voor iedereen toegankelijk, sprak weinig, maar met nadruk, en wist zich zoowel door Europeërs als In-

dianen te doen beminnen en eerbiedigen. En hoewel hij ongehuwd was, zag men hem nooit zich aan die buitensporigheden overgeven, welke in deze Oostersche gewesten zoo dikwijls den mensch ootteren.

(*Historische beschrijving der reizen* XX deel).

CAMPBUYS, (**DIRK RAFELSZ.**), een uitstekend landschapschilder en dichter, werd in 1586 te *Gorkum* geboren. Zijn zeldzame aanleg voor de schilderkunst ontwikkelde zich vroegtijdig; geen schilder heeft hem overtroffen in het nabootsen van den ondergang der zon of eenen winterdag. De sneeuw, de rijm, de ijzel, het ijs en het kaal geboomte zijn met eene verwonderlijke getrouwheid terug gegeven. Zijne stukken zijn zeer schaarsch, en worden duur betaald. Schoon de schilderkunst hem zoo veel roem en voordeel aanbod, verliet hij haar, om, daar hij reeds in het Grieksch en Latijn genoegzaam bedreven was, zich aan de godgeleerdheid te wijden. Hij begaf zich naar *Leyden*, waar hij de gevoelens van ARMINIUS omhelsde. Als predikant in het dorp *Vleuten*, deelde hij in de algemeene vervolging der Remonstranten. Van dien tijd af, zwierf hij van de eene plaats naar de andere, en leed kommer en gebrek, tot dat hij met moeite van de overheid te *Dokkum* verlof tot inwoning kreeg. Hij stierf hier den 9 Julij 1626. Zijne meereendeels stichtelijke poëzij kenmerkt zich door oorspronkelijkheid en eene diepte van gevoel, zoo als men bij slechts weinige dichters van zijnen tijd aantreft. Zijn roem verbreidde zich zelfs tot in *Duitschland*, waar ROB. ROBERTHIN verscheidene zijner gedichten, onder anderen *De Meimorgen*, in 't Hoogduitsch overbragt, zonder echter het oorspronkelijke in alles te evenaren. Deze opregte Christen en gemoedelijke dichter, antwoordt op de gewigtige vraag:

Wat moet men doen?

Daar moet veel strijds gestreden zijn;
Veel kruis en leeds geleden zijn;
Daar moeten heilige zeden zijn;
Een naauwe weg betreden zijn;
En veel gebeds geheden zijn;
Zoo lang wij hier beneden zijn;
Zoo zal 't hierna in vrede zijn.

(KOOPMAN, *Redevoering* over D. R. CAMPBUYS als mensch en dichter; F. G. WITSEN GEYSBEEK, *Biogr. Anthol. en Crit. Woordenb. der Ned. Dichters*).

CAMPISTRON, (**JEAN GALBERT DE**), een Fransch tooneeldichter en lid van de Academie, omstreeks 1656 te *Toulouse* geboren, stamde af van een oud-adellijk geslacht. Een tweegevecht, dat hij op zijn' zeventienjarigen ouderdom had, en waarbij hij eene gevaarlijke wond be-

kwam, deed zijnen ouders besluiten hem naar *Parijs* te brengen. De zucht tot de dichtkunst bij hem ontwaakt zijnde, had hij het geluk met *RACINE* in aanraking te komen, wiens raad hem zeer te stade kwam bij het vervaardigen van zijn treurspel *Virginie*. Ook bragt *RACINE* hem in kennis met den hertog van *Vendôme*, die hem tot zijnen secretaris aanstelde. Gedurende dertig jaren vergezelde *CAMPISTRON* overal den hertog, zelfs op het slagveld te midden van den strijd. Schoon *CAMPISTRON* in zijne hoedanigheid als secretaris vele brieven voor den hertog had te schrijven, was hij zelf zeer nalatig in het beantwoorden van brieven aan hem gericht. De hertog hem op zekeren dag verscheidene ongeopende brieven in het vuur ziende werpen, zeide: «Hij ant-woordt zijnen correspondenten.» *CAMPISTRON* stierf aan eene beroerte te *Toulouse*, den 11 Mei 1723. Zijn beste werk is *Tiridate*, hetwelk bij de opvoering ongemeene toejuiching verwierf, en zich tamelijk lang op het tooneel staande hield; behalve dit verdient bijzondere onderscheiding *Andronic*, wjl dit treurspel, onder andere namen, hetzelfde onderwerp behandelt als *SCHILLER* in zijnen *Don Carlos*. Zijne overige stukken, te vinden in zijne *Oeuvres* drie deelen, *Parijs* 1750, hebben thans weinige waarde, ofschoon zij in der tijd luidruchtig werden toegejuicht.

(*Dictionnaire historique et bibliographique*).

CANDIAC, (**JOHN LOUIS DE MONT-CALM**), een kind van verwonderlijk vroeg ontwikkelde talenten, was een broeder van den markies van *Montcalm*, die in den slag van *Quebec* sneuvelde. Hij werd geboren in 1719, en stierf aan de waterzucht in 1726; doch in het korte tijdverloop van zeven jaren, leerde hij Fransch, Latijn, Grieksch, Hebreeuwsch, rekenen, de wapenschild-kunde, aardrijkskunde, fabelleer en de gewijde en ongewijde geschiedenis. Op den ouderdom van drie jaren las hij vlug Fransch en Latijn. De buitengewone kundigheden, in zulk een' korten tijd verworven, werden door verscheidene beroemde schrijvers dier eeuw met ongemeenen lof vermeld.

(*Dictionary of Biography*).

CANGE, (**CHARLES DUFRESNE SEIGNEUR DU**), werd in 1610 te *Amiens* geboren. Hij studeerde in de regten, doch legde zich weldra bij uitsluiting toe op de geschiedenis en wijsbegeerte. Zijn eerste werk was *Histoire de l'empire de Constantinople sous les empereurs françois*, fol., 1657. Doch hij is meer bekend

door zijn *Glossarium ad scriptores mediae et infimae Latinitatis*, 3 deelen fol., later in zes deelen, in 1733 uitgegeven. Een Benediktijner monnik, *CARPENTIER*, heeft er nog vier deelen bijgevoegd. Het is het nuttigste werk, om de talrijke schrijvers der middeleeuwen te verstaan, wier barbaarsch Latijn de eenige geleerde taal in *Europa* was. Al de woorden bij deze schrijvers voorkomende, en welke niet tot het klassiek Latijn behooren, zijn in alphabetische orde gerangschikt met hunne verschillende beteekenissen, hunne afkomst en de opgave der werken waaruit zij genomen zijn. Dit werk is insgelijks dienstig om oude oorkonden en andere geschriften te ontraadselen. *DUCANGE* was een der medearbeiders van het *Corpus Historiae Byzantinae*. Hij overleed in 1688. *LODEWIK XIV* schonk zijnen kinderen eene jaarwedde van 2000 Franken. Behalve het opgenoemde heeft men nog van *DUCANGE*: 1. *Historia Byzantina illustrata*, fol., 1680, zijnde eene geschiedkundige beschrijving van *Konstantinopel* en deszelfs gedenktekenen, met levensbeschrijvingen en geslachtlijsten van onderscheidene voorname familiën dier stad. 2. *Glossarium ad Scriptores mediae et infimae Graecitatis*, *Paris* 1688, twee deelen, in fol., een zeer nuttig werk voor degenen, die de Byzantijnsche schrijvers beoefenen. Hij liet eene groote menigte handschriften na over geschied-, oudheid- of geslachttrekenkundige onderwerpen, welke zich in de nationale of koninklijke bibliotheek te *Parijs* bevinden, en waarvan eene opgave gedaan wordt in de *Mémoire historique sur les MSS. de M. DU CANGE*, *Paris* 1752. *DUCANGE* wordt dikwijls aangehaald onder den naam van *du FRESNE*, onder welken hij ook in menig catalogus voorkomt.

(*Penny Cyclopaedia*).

CANNING, (**GEORGE**), een der grootste staatslieden van den nieuweren tijd, den 11 April 1770 te *Londen* geboren, was de zoon van een' Iersch regtsgeleerde en dichter, die in zulke kommerlijke omstandigheden stierf, dat zijn gezin geheel onverzorgd achterbleef. De toekomstige eerste minister werd opgevoed door een' oom van vaderszijde, een' welgesteld koopman te *Londen*, die hem eerst op de *Hyde-Abbeyschool*, in de nabijheid van *Winchester*, plaatste, en vervolgens naar *Eton* zond. Nog zeer jong begon hij Engelsche verzen te schrijven, en te *Eton*, op den ouderdom van zestien jaren, ontwierp hij een tijdschrift *The Microcosm*, dat door hem en drie zijner schoolmakkers geschreven en te *Windsor* in wekelijkse nummers, van November 1786 tot

Augustus 1787, werd uitgegeven. In October 1787 vertrok hij naar de hoogeschool van Oxford, waar hij met zijne Latijnsche poëzy eenige eer behaalde, en zich in de welsprekendheid oefende. Hier maakte CANNING kennis met Mr. JENKINSON, naderhand graaf van Liverpool, die hem bevorderlijk was in zijne staatkundige loopbaan, welke hij terstond intrad, toen hij de hoogeschool verliet. In 1793 werd hij voor Newport, op het eiland Wight, tot afgevaardigde in het parlement benoemd. Zijne eerste zorg was, om zich bekend te maken met de vormen en gebruiken van het Huis der Gemeente, en onthield zich voorzigtiglijk om in de eerste zitting, welke hij bijwoonde, het woord te voeren. Dit ondernam hij in Januarij 1794, met zulk eenen gelukkigen uitslag, dat hij zelfs door PITT, FOX, en SHERIDAN werd bewonderd. Het onderwerp zijner redevoering liep over een verdrag met den koning van Sardinië, ten einde dezen in staat te stellen, om den inval der Fransen in Piëmont af te weren. Met levendige welsprekendheid sprak hij later tegen den slavenhandel en de onderdrukking van Ierland. Weldra geraakte hij in het ministerie, en werd eindelijk eerste minister. In het jaar 1800 trad hij in den echt met JOANNA, de jongste dochter van den generaal JOHN SCOTT, van Balcomie, een officier, die een groot vermogen bezat. Deze vereeniging maakte CANNING geheel onafhankelijk, want zij bragt hem meer dan 100,000 Pond sterling ten huwelijk. Den 21 September 1809 geraakte CANNING, over de door hem bewerkstelligde landing op het eiland Walcheren, in geschil met zijn ambtgenoot Lord CASTLEREAGH, hetwelk een tweegevecht tusschen hen beiden ten gevolge had, waarbij CANNING een pistoolschot in het been bekwaam. Hierop verlieten CANNING, CASTLEREAGH en de hertog van Portland het ministerie. Het parlement in 1812 ontbonden wordende, werd CANNING voor Liverpool gekozen, hetgeen insgelijks in 1814, in 1818 en in 1820 plaats had. In 1822 werd hij tot Gouverneur-generaal van Indië benoemd, en stond op het punt om zich in te schepen, toen Lord CASTLEREAGH zich op den 12 Augustus van het leven beroofde. Nu werd hij secretaris van staat voor de buitenlandsche zaken. In deze betrekking bewees hij zijn land en den koophandel belangrijke diensten. Uit eene onderhandeling echter door den Nederlandschen minister FALCK met Engeland aangeknoopt, over een handelsverdrag, blijkt, dat hij Nederland niet zeer genegen was. Schoon men hem een handelsverdrag aanbood,

zoo veel mogelijk gegrond op wederzijdsche gelijkstelling met nationale schepen, ontving de Britsche gezant in 's Hage van CANNING eenige burleske rijmen, die de onderhandeling eensklaps deden afbreken (1). Lord LIVERPOOL door eene zware ongesteldheid buiten staat geraakt, om den post van eersten minister te blijven bekleeden, werd CANNING den 12 April 1827 in zijne plaats verheven. Niet lang mogt hij zich in deze hooge waardigheid, een billijk loon zijner schitterende talenten, verheugen. Den 29 Junij 1827 sprak hij voor het laatst in het parlement. Op den 6 Julij werd nog, door zijne bemiddeling, tusschen Engeland, Frankrijk en Rusland, te Londen een traktaat geteekend, ter regeling van de zaken van Griekenland. Dit was het laatste staatkundig bedrijf van CANNING, en een der eerste dichtstukken, welke hij in het vuur der jeugd schreef, was een *Klaaglied over Griekenlands slavernij*. Omstreeks het midden van Julij, begaf CANNING zich naar het landgoed van den hertog van Devonshire te Chiswick, alwaar hij den 8 Augustus 1827 overleed.

(CANNING'S *Speeches with a memoir of his life*; STAPLETON, *The political life of CANNING*).

CANOVA, (ANTONIO), een der grootste nieuwere beeldhouwers, werd den 1 November 1757 te Possagno, (een aanzienlijk Venetiaansch dorp), geboren. De vader van CANOVA was een bekwaam beeldhouwer en bouwkunstenaar, zoo dat men kan zeggen, dat hij van zijne geboorte af ingewijd werd in de kunst, waarin hij zoo beroemd is geworden. Op den ouderdom van twaalf jaren eenen leeuw in boter geboetseerd hebbende, die bestemd was voor de tafel van FALIERI, heer van het dorp, was deze hiefover zoo verrukt, dat hij den jeugdigen CANOVA onder zijne bescherming nam, en hem verder aan de leiding van TORRETTI toevertrouwde, en na

(1) Deze kluchtige snorkerij luidde dus:

In matters of commerce, the fault of the Dutch
Is giving too little and asking too much,
With equal advantage the French are content
So we'll clap on Dutch bottoms a twenty percent,
Twenty percent,
Twenty percent,
Nous frapperons FALCK with twenty percent.
(Get.) GEORGE CANNING.

«In zaken van handel is het gebrek der Hollanders, dat zij te weinig geven en te veel vragen. «De Fransen zijn met gelijk voordeel tevreden; «dus zullen wij op de Hollandsche bodems twintig percent leggen. Twintig percent! twintig percent! wij zullen FALCK met twintig percent wel vinden.»

De maatregel werd echter ingetrokken, zoodra Engeland merkte, dat de uitvoer van zout uit Engeland naar Nederland daardoor geheel ophield.

(EAGLEBERTS GERRITS, *Het leven en de regering van Z. M. WILLEM I*).

diens dood aan die van zijnen neef GIOVANNI FERRARI. Twee fruit- en bloemenmandjes, in marmer uitgebeiteld voor FALIERI, worden nog te *Venetie* als CANOVA's eerste voortbrengselen vertoond. Na het overlijden van TORRETTI, zette CANOVA zich als beeldhouwer te *Venetie* neder. In 1779 werd hij, op last van den paus, door den Venetiaanschen afgezant naar Rome genoodigd. Hier maakte hij een gedenkteeke voor CLEMENS XIII, in de St. Pieters kerk, hetwelk hoogelijk werd geprezen. Om de oordeelvellingen van het volk over zijn werk te vernemen, verkleedde hij zich soms als een monnik in zijnen kap gedoken, en mengde zich onder de menigte. De paus en de edelen wedijverden met elkander, om hem werk te verschaffen. Paus pius benoemde hem tot ridder en inspecteur-generaal der schoone kunsten. In 1802 bezocht hij, op uitnoodiging van den eersten consul, *Parijs*, waar hij met onderscheiding ontvang en benoemd werd tot lid van het Instituut. Doch toen hij in 1815 andermaal als afgezant van den paus in *Parijs* verscheen, om de door de Franschen uit *Italië* geroofde kunstwerken te helpen vervoeren, had hij de bijtendste spotternijen te verduren. Men noemde hem den pakker van den paus in plaats van zijnen ambassadeur. Voor deze onheusche ontmoeting, werd hij ruimschoots schadeloos gesteld door de ontvangst, welke hem in *Engeland* te beurt viel. Hier werd hij door alle kunstenaars en voorstanders van het schoone als een broeder behandeld; de prins-regent bood hem eene snuifdoos met brillanten aan. Bij zijne terugkomst in *Rome*, kwamen de leden der Academie van st. LUCAS hem te gemoet, en de paus schonk hem eene jaarwedde van drie duizend kroonen, verhief hem tot markies van *Ischia*, en schreef zijnen naam in het Boek van het Kapitoel. Deze jaarwedde besteedde CANOVA ter aanmoediging der kunsten en hare beoefenaars. Hij stelde prijzen in, begiftigde academiën, en ondersteunde ouden van dagen en ongelukkigen. Hij overleed aan eene kortstondige ziekte te *Venetie* in de maand October van het jaar 1822. CANOVA was klein van gestalte, en ging in het laatst van zijn leven gebukt. Zijne gelaatstreken waren sterk geteekend, doch fraai van vorm; hij had een' haviks-neus, en diep liggende, levendige, sprekende oogen; kortom, zijn voorkomen was innemend en zijne inborst beminlijk. Ongemeene bevaligheid is het kenmerk zijner kunstwerken, onder welke men onderscheidene fraaije graftomben telt, alsmede de beel-

den en groepen van CUPIDO en PSYCHÉ, VENUS en ADONIS, eene berouwhebbende MAGDALENA, PERSEUS, HEBE, de *Gratiën*, onderscheidene beelden van VENUS, en de gekroonde Godsdienst van kolossale grootte. Dit laatste beeld is opgericht in eene kerk door CANOVA in zijne geboorteplaats gebouwd. Voor meerdere bijzonderheden van CANOVA's leven en werken kan men hoofdzakelijk nazien: CICOGNARA, *Storia della scultura*, derde deel, en MISSIRINI, *Vita di CANOVA*, 8vo.

CANTON, (JOHN), den 31 Julij 1718 te *Stround*, in het graafschap *Glocester*, geboren, was de zoon eens lakenwevers, en besteedde zijne vrijé uren aan de wiskunde. Door een' zonnewijzer met een gewoon mes op steen uit te snijden, verwierf hij zich eenige bescherming, en werd in 1739 naar *Londen* gezonden. Hier verbond hij zich voor vijf jaren als hulp-onderwijzer aan eene school in *Spital Square*, waarvan hij daarna deelgenoot en eindelijk hoofdonderwijzer werd, en in dit beroep sleet hij zijn leven. Toen de Leydsche flesch was uitgevonden, vestigde hij zijne aandacht vooral op de electriciteit. Hij was de eerste die in *Engeland* Dr. FRANKLIN's gevoelen aangaande de overeenkomst van den bliksem met de electricie vloeistof bewees (Julij 1752). Hij was toen lid van den raad der Koninklijke Maatschappij, van welke hij in 1754 eene gouden medaille ontving voor het vervaardigen van kunstmagneten. In 1753 maakte hij de ontdekking bekend, (door FRANKLIN omstreeks denzelfden tijd gedaan), van wolken in verschillende staat van electriciteit. In het volgende jaar bevond hij, dat de hoedanigheid der electricie opwekking, verkregen door het wrijven eener zekere zelfstandigheid, afhangt zoowel van den wrijver als van het gewrevene. De gewone pit-bal electrometer en de amalgama van tin en kwikzilver, gebruikelijk om de werking des wrijvers te versterken, is men hem verschuldigd. In 1762 bewees hij de inpersbaarheid van het water, in tegenstelling der wel bekende Florentijnsche proef. Zijne proef werd in de tegenwoordigheid eener commissie van de Koninklijke maatschappij herhaald, en in 1765 ontving hij eene tweede gouden medaille. In 1769 deelde hij eenige waarnemingen mede ten bewijze dat het lichtgeven der zee ontstaat uit de tegenwoordigheid van ontbonden dierlijke stoffen. CANTON overleed den 22 Maart 1772. Er bestaat van dezen uitstekenden natuurkenner eene levensbeschrijving door zijn' zoon, in de *Biographia Britannica* van KIPPIS, en verkort in de *Mathematical dictionary* van HUTTON.

CANUT II, (DE GROOTE), koning der Noormannen, thans bekend onder den naam van Denen, Noorwegers en Zweden, voltooide het werk van zijn vader SWEYN of SVENO, om de nakomelingschap van EGBERT van den Engelschen troon te bonzen. Hij regeerde het land omtrent twintig jaren in vrede (1017—1036). Van al zijne bezittingen koos hij *Engeland* tot zijn gewoon verblijf. Hij stierf te *Shaftesbury*, en werd te *Winchester*, de gewone begraafplaats der Saksische koningen, begraven. CANUT, ontzaggelijk in den oorlog, was in tijd van vrede menschlievend, zachtmoedig en godvruchtig; hij won de toegenegenheid zijner onderdanen en de algemeene achting van vreemdelingen. De kleine fraaije geschiedenis van de beschaming zijner hovelingen, die hem vleiden ook over de zee te kunnen gebieden, (een voorval dat niet betwijfeld kan worden, wijl het in eenige der oudste en beste Engelsche kronijken vermeld staat), maakt zijn naam en zijne deugd bij de Engelschen en andere volken meer bekend, dan al de lofspraken der kronijkschrijvers, of zijne vrome daden op zijne reis naar *Rome* verrigt, en de stichting der beide kloosters van *Saint Bennet*, van *Holme* en *Saint Edmunds Bury*.

(*Penny Cyclopaedia*).

CAPELLEN, (**THEODORUS FREDERICUS** Baron **VAN DE**), vice-admiraal der *Nederlanden*, grootkruis der militaire Willemsoorde, trad, in den jare 1772, als aspirant in dienst der Republiek, en deed in dit en de beide volgende jaren eene reis naar de *Middellandsche Zee*, alsmede eenen kruistogt in de *Noordzee* en het *Kanaal*. In deze hoedanigheid diende hij nog drie jaren, woonde vervolgens verscheidene kruistogten bij op de Afrikaansche kust, en werd in 1778 benoemd tot luitenant. Vooral onderscheidde hij zich in een gevecht, dat het fregat *den Briel*, kapitein OORTHUIS, in de maand Junij 1781 leverde aan het Engelsche fregat *the Crescent*, kapitein PAKENHAM, die, na eenen hardnekkigen strijd, zich gedwongen zag de vlag te strijken. De dapperheid, welke VAN DE CAPELLEN bij deze gelegenheid ten toon spreidde, verwierf hem, kort daarna (1782), den rang van kapitein, en tevens het bevel over de *Céres*. Vervolgens werden hem verscheidene kruistogten in het Noorden en op de Vlaamsche kusten, enz., opgedragen. In de jaren 1792 en 1793 voerde hij het bevel over eenige kanonneerbooten in het *Hollandsch-Diep*, om tegen het Fransche leger, onder den generaal DUMOURIER, hetwelk *Holland* met eenen inval bedreigde, te handelen. An-

dermaal bleek zijn moed in het bestoken der vijandelijke batterijen. Bij de landing der Engelschen en Russen in *Noord-Holland*, in 1799, viel het Nederlandsche eskader, onder den vice-admiraal STORY, op de reede van *Texel* en in den *Vlieter*, den vijand in handen, en ook VAN DE CAPELLEN werd in *Engeland* opgebragt.

De omwenteling van November 1813, welke *Nederland* van het Fransche dwangrijk bevrijdde, bragt ook VAN DE CAPELLEN in het Vaderland terug. De soevereine vorst benoemde hem tot vice-admiraal. Twee jaren later (1815), vertrouwde men hem het opperbevel over het eskader in de *Middellandsche Zee*. In deze hoedanigheid hielp hij de Engelschen, onder aanvoering van den admiraal EXMOUTH, de stad *Algiers* bombarderen. Onze vice-admiraal gaf hier de ondubbelzinnigste blijken van groote persoonlijke dapperheid en schrander beleid. Het werd hier op nieuw bevestigd, dat de Nederlandsche zeelieden, door goede officieren aangevoerd, nog geenszins van den heldengeest onzer DE RUITERS en TROMPEN zijn ontaard. De Engelsche regering, de betoonde dapperheid van het Nederlandsch eskader op prijs stellende, benoemde deszelfs kloekhartigen aanvoerder tot commandeur der Bath's-orde. Het huis der Gemeente bood hem openlijk den dank der Engelsche natie aan, eene eer welke nog nimmer aan eenen vreemden zee-officier was te beurt gevallen, en de hertog van *Clarence*, groot-admiraal van *Engeland*, liet hem door den Nederlandschen afgezant eenen eeredegen overhandigen. In de maand Augustus 1822, werd VAN DE CAPELLEN tot hofmaarschalk van het huis van den prins VAN ORANJE benoemd; hij stierf in deze waardigheid in de maand April 1824. (Zie: *Biographie du Royaume des Pays-Bas, ancienne et moderne*).

CARACALLA, (**MARCUS AURELIUS ANTONINUS**), een Romeinsch keizer, de zoon van SEPTIMUS SEVERUS, werd 188 jaren na CHRISTUS te *Lyon* geboren. Gemeenschappelijk met zijnen broeder GETA, volgde hij zijnen vader op in het jaar 211. Hij was een monster van wreedheid — vermoordde zijnen broeder in de armen hunner moeder JULIA, liet duizenden Alexandriërs ter dood brengen, omdat zij den spot met hem hadden gedreven, en beging eene menigte andere gruweldaden. Eindelijk echter werd hij op zijne beurt in het jaar 217 vermoord door eenen soldaat JULIUS MARTIALIS. Hij had slechts zes jaren en twee maanden geregeerd.

(M. STUART, *Romeinsche geschiedenis*).

CARACCI of CARRACCI, (ANNIBALE), in 1560 te *Bologne* geboren, was de zoon eens kleermakers, die hem aanvankelijk voor zijn beroep opleidde. De knaap hierin geen lust hebbende, bestelde men hem bij eenen goudsmid; maar ook hier was ANNIBALE niet op zijne plaats. Al zijne gedachten speelden op de schilderkunst; al de muren werden met de zonderlingste voorwerpen bekrabbeld. Zijn neef LUDOVICO CARACCI, die schilder was, in den knaap een' grooten aanleg voor de kunst ontdekkende, gaf hem daarin het eerste onderrigt. Hij maakte snelle vorderingen. Men verhaalt, dat hij zijnen vader op reis vergezellende, zij eensklaps werden aangevallen en beroofd, en de knaap het voorkomen dezer roovers zoo goed in zijn geheugen had geprint, dat hij uit het hoofd hunne gelaatstreken zoo sprekend wist te schetsen, dat de regter, bij wien zijn vader eene klagt inleverde, daaruit twee inwoners uit het naburige dorp herkende. Men begaf zich derwaarts, en vader en zoon kregen het geroofde terug. CARACCI werd een beroemd schilder. Zonder het koloriet en de beoefening der natuur te verwaarloozen, streefde hij vooral naar juistheid van teekening en verhevenheid van denkbeelden. De kardinaal ODOARDO FARNESE onthoonde hem naar *Rome*, om zijn paleis met schilderstukken van zijne hand op te luisteren. Hij ging derwaarts, vergezeld van zijnen broeder AGOSTINO, mede een verdienstelijk schilder. De galerij van FARNESE hield ANNIBALE gedurende acht jaren bezig; doch voor al dezen arbeid ontving hij slechts vijf honderd kroonen, een schraal loon, zegt LANZI te regt, voor zulke uitstekende kunstwerken. ANNIBALE stierf kort daarna (1609) van verdriet, en werd, volgens zijne begeerte, naast RAPHAËL begraven. Zijn broeder AGOSTINO was reeds in 1602 gestorven, en zijn neef LUDOVICO leefde tot 1619.

(*Dictionnaire historique de la jeunesse*).

CARAMUEL DE LOBKOWITZ, (JUAN), een Spaansch wiskunstenaar en godgeleerde, den 23 Mei 1606 te *Madrid* geboren, beoefende van zijne vroegste jeugd de wis- en sterrekunde met zulk eenen volhardenden ijver, dat hij reeds op den ouderdom van achttien jaren een werk over de bewegingen der planeten uitgaf. Ook schreef hij in het Latijn rekentafels over den dagelijkschen loop der planeten, alsmede eene verkorte spraakkunst voor de jeugd. Hij studeerde te *Salamanca* en *Alcala*. Hij werd achtereenvolgens abt van *Melrose* en van *Disemburg*, en bisschop van *Missy*, *Königsgratz*, *Campana* en *Vigevano*. De degen schijnt echter voor hem niet min-

der aantrekkelijkheid gehad te hebben dan de bisschops-staf; hij streed in de *Nederlanden*, en hielp *Praag* tegen de *Zweden* verdedigen. Hij stierf in 1682 in zijn bisschopdom van *Vigevano* in het *Milaneesche*. CARAMUEL schreef omtrent drie honderd werken over verschillende onderwerpen. Men zeide van hem, dat hij acht deelen vernuft, vijf deelen welsprekendheid en slechts twee deelen oordeel bezat.

(*Dictionnaire historique de la jeunesse*; *Dictionary of Biography*).

CARAVAGGIO, (MICHAEL ANGELO AMERIGHI DA), werd omstreeks het jaar 1569 te *Caravaggio*, in het *Milaneesche*, geboren. Zijn vader een behoeftig metselaar zijnde, oefende CARAVAGGIO zich zonder meester in de schilderkunst, waarin hij weldra uitmuntte. Zijn koloriet vooral is voortreffelijk. Onder zijne talrijke navolgers is geen enkele slechte kolorist. GUERCINO en GUIDO en zelfs ANNIBALE CARACCI hadden te dezen opzichte veel aan hem te danken. Onder zijne beste werken telt men *de begrafenis van Christus*, welke zich thans te *Parijs* bevindt, en op hare oorspronkelijke plaats (in de *Chiesa Nuova*) de altaarstukken van BAROCCIO, GUIDO en RUBENS overschaduwde. CARAVAGGIO was van een' twistzieken aard. Met een' zijner medgezellen onder het spel in twist geraakt, doodde hij hem, en vlood naar *Napels*, waar hij, met een' persoon van rang op nieuw in onmin geraakt, in de gevangenis werd geworpen. Schoon hij naar *Sicilië* ontsnapte, vervolgde hem de wraak; hij werd door eenige gewapende mannen aangevallen, die hem deerlijk wonden en misvormden. Zijne vrienden voor hem van den paus vergiffenis verworven hebbende, scheepte hij zich in naar *Rome*, doch aan wal stappende, werd hij door misverstand in hechtenis genomen. En toen hij werd losgelaten, kon hij het schip, hetwelk al zijn vermogen aan boord had, niet terug vinden. Uitgeput van vermoedigen, bezwijkende onder de hette, gedreven door angst en gefolterd door de ongenezene wonden, bezweek hij te *Porta Ercole*, in het jaar 1609, in den ouderdom van veertig jaren.

(BALDINUCCI, *Levens der schilders*).

CARDANO, (GERONIMO), was een beroemd Italiaansch wiskunstenaar, geneeskundige en wijsgeer. Om een omstandig verhaal van het leven en de schriften van deze zonderlinge vereeniging van vernuft en dwaasheid te geven, zou eene groote ruimte vorderen; wij kunnen derhalve slechts het een en ander aanstippen. GERONIMO CARDANO werd in den herfst van het jaar 1501 te *Pavia* geboren: zijn vader

was geneesheer en advocaat te *Milaan*. CARDANO studeerde te *Pavia*, en werd in 1552 door den aartsbisschop van *St. Andries* uitgenoodigd naar *Schotland* over te komen, om hem in zijne kwijnende ziekte bij te staan. CARDANO had het geluk den aartsbisschop te genezen. Op zijne thuisreis bezocht hij *Londen*, en werd aan EDUARD VI voorgesteld. Schoon CARDANO den jeugdigen vorst een lang leven voorspelde, stierf deze echter reeds het volgende jaar. Dit was de eenige keer niet, dat CARDANO's voorspellingen werden gelogenstraft; niettemin ging hij voort om de gegrondheid der sterrewigchelarij te verdedigen. Hij stierf na den 1 October 1576, doch op welken dag weet men niet. Hij was te *Rome* lid van het collegie der geneesheeren, en had eene jaarwedde van den paus. Sommigen willen, dat hij zich heeft laten dood hongeren, ten einde de astrologische berekening van den tijd zijns overlijdens niet met de daad te weerspreken. CARDANO was ongelukkig in zijne eigene familie, bestaande in twee zonen en eene dochter. De oudste vergiftigde zijne vrouw, en werd geregtelijk ter dood gebragt; de jongste gedroeg zich zoo losbandig, dat hij door zijn vader werd onterfd; doch volgens CARDANO's eigene getuigenis, gaf de dochter hem nooit eenig verdriet, dan de uitkeering van haar huwelijksgoed. Volgens de levensbeschrijving, welke hij van zich zelf heeft gegeven, was hij een man zonder grondbeginselen en van een hatelijk karakter, al is het, dat wij alles als te sterk gekleurd aannemen. Sprekende over zijn werk over de redekunst (in zeven dagen geschreven, doch ter naauwernood door iemand in een jaar te verstaan), zegt hij, dat dit boek geen letter te veel of te weinig bevat, en hij geboren is, om de wereld van vele dwalingen te bevrijden. Hij schaamt zich niet er openlijk voor uit te komen, dat hij zijn grootst genoegen vond, om in den omgang juist datgene te zeggen, wat hij wist dat zijnen toehoorders het onaangenaamst was; hij verzekert, dat hij in den tijd van vier en twintig uren, uit eene uitgave van APULEIUS, Grieksch, Latijn, Fransch en Spaansch heeft geleerd; dat hij iemand, die bedriegelijk speelde, met eene dolk in het aanzigt wondde, en meer dergelijke fraaijgheden. Ook beveerde hij vier gaven te bezitten. 1°. het vermogen om zijne ziel uit het ligchaam te drijven; 2°. het vermogen om alles wat hij verkoos met zijne oogen te zien, «*oculis, non vi mentis.*» 3°. Dat zijne droomen hem bestendig en bij elke gelegenheid voorspelden, wat hem gebeuren

zou; en 4°. dat de nagels zijner vingers hem dit insgelijks te kennen gaven.

Het zou de moeite niet waard zijn deze bijzonderheden aan te stippen, indien CARDANO een gewoon mensch geweest ware. Zijne talenten en geleerdheid waren buitengemeen, inzonderheid voor den tijd, in welken hij leefde. In de algebra deed hij eenige ontdekkingen, welke zijnen naam aan deze wetenschap onafscheidelijk hebben verbonden. Hij zegt zelf, dat hij 126 boeken heeft laten drukken, dat hij er nog 40 anderen heeft geschreven, en dat 60 auteurs zijne werken hebben aangehaald. De werken van CARDANO zijn bijeenverzameld onder den titel van MIERONYMI CARDANI, *Opera omnia, curâ CAROLI SPONII*, Lyon 1663, in tien deelen, folio.

(H. CARD. *De Vita propria*; G. NAUDAEUS, *Judicium de CARDANO*; BAYLE, *Dictionnaire*; TEISSIER, *Eloges des hommes savans*, t. IV, p. 97).

CARDONNE, (DENNIS DOMINIQUE), een voortreffelijk orientalist, werd in 1720 te *Parijs* geboren. Op den ouderdom van negen jaren ging hij naar *Konstantinopel*, waar hij twintig jaren bleef, en eene grondige kennis der Oostersche talen, zeden, gewoonten en gebruiken verwierf. Naar *Parijs* terug gekeerd, werd hij tolksecretaris des konings, koninklijk censor en bibliothekaris, en professor in de Perzische en Turksche talen aan het Koninklijk Collegie. Hij stierf in 1783. CARDONNE gaf in 't licht eene *Geschiedenis van Afrika en Spanje* onder de Arabische heerschappij, en Mengelingen uit de Oostersche Letterkunde. Hij vervolgde de vertaling der Oude Vertellingen en Fabelen van BIDPAY, welke GALLAND begonnen had.

(*Dictionary of Biography*).

CARLOS, (Don), zoon van PHILIPPUS II, koning van *Spanje*, werd den 8 Januarij 1545 te *Valladolid* geboren. Toen hij nog slechts tien jaren oud was, luisterde hij met veel belangstelling naar de bijzonderheden van de oorlogen, de nederlagen en zegepralen, die onder de roemrijke regering van KAREL V hadden plaats gehad. De keizer hierover verrukt, zeide hem: «Welnu, mijn zoon! wat dunkt u van mijne avonturen?» — «Ik vind alles lofwaardig,» antwoordde de jeugdige prins, «er is slechts één ding, dat ik u niet vergeven kan, namelijk, dat gij voor MAURITS uit *Inspruck* gevlugt zijt.» — «Maar daar was geene keus, ik werd verast.» — «Ik zou niet gevlugt zijn.» — «Dan had ik mij moeten laten gevangen nemen, eene onvoorzigtigheid, die mij nog meer tot schande zou gestrekt hebben.» — «Wat mij aangaat, ik zou

«niet gevlugt zijn.» — «Zeg mij dan, wat gij in een dergelijk geval zoudt gedaan hebben, en om u het antwoord gemakkelijk te maken, wat zoudt gij thans doen, wanneer ik een dertigtal edeljonkers op u afzond?» — «Wat ik doen zou? Ik zou ten minste niet de vlugt nemen.» De keizer, verrukt over zulk eene zeldzame standvastigheid, omhelsde zijnen kleinzoon teederlijk. In 1560 werd *Don CARLOS* te *Toledo* door *PHILIPPUS II* plegtig tot erfgenaam zijner kroon verklaard. *Don CARLOS* was de Nederlander was benoemd, en van hem afscheid kwam nemen, viel hij hem met eene dolk aan, en zou hem hebben vermoord, zoo men niet tijdig tot ontzet ware toegeschoten. *PHILIPPUS*, weduwnaar geworden, huwde prinses *ELIZABETH*, dochter van *HENDRIK II*, koning van *Frankrijk*, die aan *Don CARLOS* verloofd was Kort daarop in 1568 werd *Don CARLOS* des nachts van het bed geligt en in de gevangenis geworpen. Wat er verder van hem geworden is, weet niemand. Dat de ontmenschte koning hem van het leven beroofd heeft, hieraan twijfelt bijkans niemand.

(*Dictionnaire historique de la jeunesse*).

CARMAGNOLA, (**FRANCESCO BUSONE DI**), werd omstreeks het jaar 1390 te *Carmagnola*, eene stad in *Piëmont*, van arme ouders geboren. Hij was in zijne jeugd zwijnenhoeder, doch voegde zich vroegtijdig bij de hende van *FACINO CANE*, een beroemd condottiere van dien tijd, en in dienst van de *visconti's*, hertogen van *Milaan* (1). Toen hij in rang opklom, nam hij den naam van *CARMAGNOLA* aan, naar de plaats zijner geboorte. Na den dood van *FACINO*, benoemde hem *FILIPPO MARIA VISCONTI*, als eene belooning zijner dapperheid en bewezen diensten, tot opperbevelhebber. *CARMAGNOLA* was de hoofdbewerker, dat *FILIPPO MARIA* den hertogelijken troon van *Milaan* besteeg, en vervolgens vergrootte hij zijn gebied met *Piacenza*, *Brescia*, *Bergamo* en andere steden. *FILIPPO MARIA* verhief hem tot graaf van *Castelnuovo*, gaf hem zijne nicht *ANTONIETTA VISCONTI* ten huwelijk, en benoemde hem tot gouverneur van *Genoa*.

(1) *Condottieri* waren op het einde der middel-eeuwen in *Italië* aanvoerders van krijgshenden, die degenen dienden, die hen het meest wilden of konden betalen. Onder de beroemdste *Condottieri* behoort onder anderen *FRANCESCO SFORZA*, die zich tot hertog van *Milaan* opwierp.

In 1424 besloot *FILIPPO MARIA*, die wantrouwend van aard was, en naar de inblazingen zijner hovelingen had geluisterd, *CARMAGNOLA* van zijne waardigheid te onzetten. *CARMAGNOLA* begaf zich naar den hertog, om zich te verontschuldigen; doch deze weigerde hem gehoor, waarop hij zich met eenige getrouwe makkers verwijderde, en, na eenig omzwerven, te *Treviso*, op het Venetiaansch grondgebied aankwam, werwaarts de hertog een' gehuurden moordenaar zond, om hem van het leven te berooven. De aanslag mislukte. *CARMAGNOLA* ging nu naar *Venetie*, en kwam aldaar in Februarij 1425 aan.

De senaat van *Venetie*, den hertog in Januarij 1426 den oorlog verklaard hebbende, benoemde *CARMAGNOLA* tot kapitein-generaal. Hij versloeg de troepen van den hertog, en veroverde de provincie *Brescia*, welke bij de republiek van *Venetie* werd ingelijfd. In 1427 overwon hij bij *Macoldio* andermaal de hertogelijke troepen, aangevoerd door *SFORZA*, *PERGOLA*, *PICCININO* en *TORRELO*, allen beroemde *Condottieri* van dien tijd. Na den slag stelden de krijgslieden van *CARMAGNOLA* al de gevangenen in vrijheid, zoo als dit het heerschende gebruik was onder de Italiaansche *Condottieri*. Zij deden zulks, omdat zij niet gaarne al hunne tegenpartijders verdeeld zagen, uit vreeze, dat de oorlog te spoedig geëindigd zoude zijn. De Venetiaansche commissarissen, die het leger vergezelden, wilden zich hiertegen verzetten, doch *CARMAGNOLA* handhaafde de regten zijner dapperen. In 1428 kwam de vrede tusschen *Venetie* en den hertog tot stand, maar in 1431 brak de oorlog andermaal uit. *CARMAGNOLA* weder het opperbevel over het Venetiaansche leger bekommende, was ditmaal ongelukkig in al zijne ondernemingen. Men verdacht hem van verraad, en lokte hem met vleijende brieven naar *Venetie* onder schijn van hem over het sluiten van den vrede te willen raadplegen. Zoodra hij aldaar was aangekomen, werd hij gevangen genomen, op de pijnbank gelegd en ter dood veroordeeld. Zijne grootste misdaad schijnt echter bestaan te hebben in de onvoorzigtige uitdrukking, dat de meeste Venetiaansche *Nobili* dapper waren in tijd van vrede en lafhartig in den oorlog. Op den 5 Mei 1432 werd *CARMAGNOLA*, den mond met een' bal toegestopt, naar de *Piazzetta* van *St. Markus* gevoerd, en aldaar tusschen twee pilaren onthoofd. Zijne goederen werden ten voordeele van den staat verbeurd verklaard.

(*MANZONI*, *Notizie Storiche* in zijn drama *Il Conte di Carmagnola*).

CARMATH, (**HAMDAN IBN ALA-SCHAT**), was in de negende eeuw de stichter eener Arabische secte, die met de leer van MAHOMED openlijk den spot dreef. Hij leerde de gemeenschap van goederen en vrouwen, verwierp alle openbaring, het bidden, vasten, het uitreiken van aalmoezen, en gaf aan de gevaarlijkste harts-togten den ruimen teugel. De tijd en de wijze van zijnen dood vinden wij niet stellig vermeld. In het *Woordenboek der Zamenleving* wordt echter gezegd, dat hij viel als het slagtoffer der wraak van het opperhoofd der Ismaëlieten, onder welke hij behoord had.

(*Dictionary of Biography*).

CARMONTELE, een Fransch dichter, werd den 25 Augustus 1717 te *Parijs* geboren, alwaar hij den 26 December 1806 overleed. Hij schreef verscheidene werken, doch is het meest beroemd door zijne *Proverbes dramatiques*, kleine tooneelstukken, zonder kunstige verwickeling of behoorlijke ontknooping; het zijn eene reeks van dramatische tooneelen. Zoo zij minder lichtzinnig waren, zouden zij zeer bruikbaar zijn voor vertooning in gezelschappen. Onderscheidene tooneeldichters hebben uit deze rijke bron geput. De *Proverbes dramatiques* beslaan 10 deelen, *Parys* 1768—1811, welke in 1822 in vier deelen zijn herdrukt. **CARMONTELE** schilderde niet minder vlug dan hij schreef. Vooral had hij een bijzonder talent voor het schilderen van transparanten, die eene reeks van voorstellingen vertoonden; zij waren honderd tot honderd zestig voeten lang, en konden allengs worden afgerold. Ook portretteerde hij bijkans alle beroemde personen van zijnen tijd.

(*Conversations-Lexicon*).

CARNEADES, een beroemd Grieksch wijsgeer, geboren te *Cyrene* in *Afrika*, werd waarschijnlijk omstreeks het jaar 214 v. c. geboren; hij was de stichter van de derde wijsgeerige school, de *Nieuwe Academie* geheeten. **CARNEADES** beweerde, dat, daar de zinnen en het verstand ons dikwijls bedriegen, niets wat wij door middel derzelve leeren, zeker kan zijn; dat het hoogste punt dat wij kunnen bereiken, groote waarschijnlijkheid is, en de waarschijnlijkheid onderscheidene graden heeft. De Atheners zonden hem met **DIODEGENES** en **CRITOLAÏUS** naar *Rome*, om de vrijstelling eener geldboete te verkrijgen. Gedurende dit gezantschap spreidde **CARNEADES** zoo veel welsprekendheid ten toon, in het beschouwen dezer zaak van de beide kanten, dat hij het volk boeide, en **CATO** bij den senaat aandrang, deze Grieksche wijsgeer weg te zenden, ten

einde te verhoeden, dat de zeden der Romeinsche jeugd er niet bij leden. **CARNEADES** stierf in den hoogen ouderdom van negentig jaren; echter had hij zich dikwijls over de kortstondigheid van het menschelijk leven beklaagd. Niet zelden offerde hij zijn persoonlijk gemak en eene welvoegelijke kleeding op aan den ijver zijner geliefkoosde bezigheden; soms vergat hij den maaltijd, en gunde zich den tijd niet om zich te kammen, enz. Voordat hij begon te redetwisten, hetgeen hij dikwijls deed met **CHRYSIPPUS** den stoïcyn, wekte hij zijnen geest op door middel van nieskruid.

(**DIOD. LAERT.** *Het Leven van CARNEADES*).

CARNOT, (**LAZARE NICOLAS MAR-GUÉRITE**), een vermaard, Fransch wiskunstenaar, vestingbouwkundige en dichter, werd den 13 Mei 1753 te *Nolay* in *Bourgondië* van burger ouders geboren. In 1771 werd hij bij de genie geplaatst, en toen de omwenteling uitbrak, stond hij bekend als een kundig officier, die bij de Academie van *Dyon* den prijs had behaald met eene lofredde op **VAUBAN**, en voordeelige aanbiedingen, om in Pruissische dienst te treden, afgeslagen. In 1791 werd hij tot lid der wetgevende vergadering benoemd, en was een dergenen, die voor den dood van **LODEWIJK XVI** stemden. Voor het overige verschijnt zijn naam niet in de bloedige tooneelen, welke de Fransche omwenteling zoo dikwerf heeft vertoond. Het luisterrijkste tijdperk (in krijgskundigen zin) der republiek was toen **CARNOT** het departement van oorlog waarnam, zoo dat men van hem zeide: *il a organisé la victoire*. In 1797 vlugtte hij naar *Duitschland*, wijl men hem voor koningsgezind uitkreet. Hij gaf een verdedigingsschrift uit, hetwelk in *Parijs* veel werd gelezen, en door de openbaarmaking der schanddaden zijner voormalige ambtgenooten den val dezer snoode mannen bevorderde. In 1800 teruggekeerd, werd hij tot minister van oorlog benoemd; doch weldra leide hij deze waardigheid neder, wijl hij **NAPOLEON**'s eerzuchtige plannen afkeurde, en trok zich in den schoot zijner familie terug. **CARNOT** werd echter den 9 Maart 1802 lid van het Tribunaat, stemde tegen het levenslange consulaat, en was de eenige, die zijne stem tegen de daarstelling der keizerlijke waardigheid verhief. In 1814 vertrouwde hem **NAPOLEON** het opperbevel toe over de stad *Antwerpen*, welke hij met den moed eens helds tegen den Engelschen generaal **GRAHAM** en **BERNADOTTE** tot op de overgave van *Parijs* verdedigde. Bij de terugkeering

der *BOURBONS* in *Frankrijk* behield hij zijne titels en waardigheden, doch deelde, als strenge republikein, geenszins in de gunst van het hof. Gedurende de honderd dagen verheef hem *NAPOLEON* tot graaf en pair van het rijk, en drong hem het ministerie van binnenlandsche zaken op, hetwelk *CARNOT* met zijne gewone regtschapenheid waarnam. Na den tweeden val van *NAPOLEON*, begaf hij zich naar *Warschau* en vervolgens naar *Maagdenburg*, alwaar hij den 3 Augustus 1823 overleed. Onder de talrijke werken van *CARNOT* noemen wij *Réflexions sur la métaphysique du calcul infinitésimal*; *Géométrie de position*; *De la défense des places fortes*; en *Exposé de la conduite politique de CARNOT depuis le 1 Juillet 1814*. Ook als dichter verwierf hij zich eenen naam door zijn kluchtig heldendicht *Don Quichotte*. Na zijnen dood verschenen de *Mémoires historiques et militaires sur CARNOT*.

(KÖRTE'S *Leben CARNOT'S*; *Correspondance de NAPOLEON BONAPARTE avec le comte CARNOT*).

CARSTENS, (**ASMUS JAKOB**), een der merkwaardigste schilders van den nieuwen tijd, werd den 10 Mei 1754 te *St. Jorgen* bij *Steeswijk* geboren. Zijn vader was een molenaar, doch zijne moeder de dochter van eenen advokaat, die hem eene goede opvoeding gaf. Hij verloor zijnen vader, toen hij nog slechts negen jaren oud was, en werd naar *Steeswijk* ter schole gezonden. Hier maakte hij geringe vorderingen, doch bezocht dagelijks de hoofdkerk, ten einde de schilderstukken van *JURIAN OVENS*, een leerling van *REMBRANDT*, aan te starren. Deze wonderen van het penseel bragten den jeugdigen knaap in hooge verrukking, en zulke werken te kunnen voortbrengen, was voor hem het edelste streven van menschelijke ecrzucht. Zijne moeder moedigde hem aan, maar zij ontviel hem kort daarna, en nu moest hij, volgens de begeerte zijner voogden, den wijnhandel leeren. Intusschen hanteerde *CARSTENS* meer het penseel dan de wijnflesschen, en begaf zich vijf jaren later naar *Kopenhagen*, waar hij vrijen toegang kreeg tot het Koninklijk Museum van schilderijen, en de verzamelingen van afgietsels en antieken. Na vele wederwaardigheden gelukte het hem onderwijzer te worden aan de schilder-academie te *Berlijn*, en spoedig daarop van den koning van *Pruissen* eene jaarlijksche toelage te bekomen, ten einde *Rome* te bezoeken. In 1795 opende hij aldaar eene tentoonstelling van elf schilderstukken, meestal onderwerpen uit de fabelleer, waarvan de meeste vroeger nooit waren behandeld.

I.

De faam verkondigde nu allerwegen zijnen roem, doch nu ontving hij bevel naar *Berlijn* terug te keeren, en zijnen post als onderwijzer aan de academie aldaar weder op te vatten. *CARSTENS* kon echter niet besluiten den bakermat der schoone kunsten te verlaten; hij bleef te *Rome*, en schilderde eene reeks van vier en twintig onderwerpen uit *PINDARUS*, *ORPHEUS* en *APOLLONIUS RHODIUS*, die allen betrekking hadden op den togt der *Argonauten*. Hij was voornemens deze reeks zelf te etsen; doch in den herfst van 1797 werd hij door eene ernstige ziekte aangetast, welke gevolgd werd door sluipkoorts en eenen hardnekkigen hoest. Hij verzwakte door dit alles dermate, dat hij dagelijks slechts bij korte tusschenpoozen het penseel kon gebruiken. Nog weinige uren vóór zijn dood sprak hij met zijn vriend *FERNOW* over een mythologisch onderwerp, dat hem voor den geest was gekomen. Hij stierf den 25 Mei 1798, in den ouderdom van vijf en veertig jaren. Onder zijne beste werken, behalve de opgenoemde, behoort de *Val der Engelen*, een groot schilderstuk, waarop omtrent 200 figuren voorkomen, en zijn *Bezoek der Argonauten bij CHIRO*. Na *CARSTENS'* dood heeft Koch zijne onderwerpen uit den togt der *Argonauten* in het koper gebragt. De werken van *CARSTENS* bestaan grootendeels in teekeningen en schilderstukken in waterverw, die echter van zijnen klassieken geest de schoonste blijken dragen.

(*Conversations-Lexicon*).

CARTER, (**ELIZABETH**), eene dame van uitstekende geleerdheid, was de dochter van *Dr. NICHOLAS CARTER*, een der zes leeraren van de Kathedrale kerk te *Canterbury*, waar zij den 16 December 1717 het eerste levenslicht aanschouwde. Zij werd door haren vader opgevoed, en verstond Hebreuwsch, Arabisch, Grieksch, Latijn, Italiaansch, Portugeesch, Fransch en Duitsch. Vóórdat zij den ouderdom van zeventien jaren had bereikt, verschenen er verscheidene harer dichtproeven in het *Gentleman's Magazine*, en verwierven luide toejuichingen. In 1738 gaf zij eenige dichtstukken uit, welke gevolgd werden door eene vertaling van *CROUZAS'* aanmerkingen op de *Essay on Man* van *POPE*, en *ALGAROTTI'S* verklaring van de wijbegeerte van *NEWTON* voor vrouwen. Hare vertaling van *EPICETES* verscheen in 1758, en een nieuwe dichtbundel in 1762. Zij stond in naauwe vriendschap met *JOHNSON*, *Dr. SECKER*, den graaf van *Bath*, *Mevr. MONTAGUE* en bijkans alle geleerde mannen van dien tijd. De koningin van *Engeland* en andere leden der koninklijke familie

onderhielden zich dikwijls met haar. *Dr. JOHNSON* verklaart, dat hij nooit iemand heeft aangetroffen, die meer dan zij in het Grieksch bedreven was. Deze geleerde dame is nimmer gehuwd geweest. Zij bereikte den hoogen ouderdom van negen en tachtig jaren, zijnde den 19 Februarij 1806 gestorven. Als geleerde vrouw is zij zelden geëvenaard; doch als dichteres neemt zij geene hooge vlugt; zij is echter sierlijk en bevallig.

(PENNINGTON'S *Mémoires*.)

CARTERET, (PHILIP), een bekwaam Engelsch zeeofficier, die het bevel voerde over de *Zwaluw*, welke den 22 Augustus 1766 op eene ontdekkings-reis naar de *Zuidzee* uitzeilde, onder bevel van kapitein WALLIS, die zich op den *Dolfin* bevond. De *Zwaluw* een slechte zeiler zijnde, konden de beide schepen moeilijk bij elkander blijven, en verloren elkander eindelijk door eene frissche koelte geheel uit het oog. De reis van kapitein CARTERET moet derhalve als eene afzonderlijke expeditie beschouwd worden, welke onderscheidene belangrijke ontdekkingen tot uitkomst had. Hij kwam den 20 Februarij 1769, na eene afwezigheid van twee en een half jaar, in *Engeland* terug. Men vindt een verhaal zijner reis in de inleiding van kapitein COOK's eerste reis, door *Dr. HAWKSWORTH*.

CARTESIUS. (Zie: DESCARTES).

CARTWRIGHT, (EDMUND), werd den 24 April 1743 te *Marnham* in het graafschap *Nottingham* geboren. Hij was van eene oude en hoogst eerwaardige familie, welke om hare verknochtheid aan *KAREL I* veel had uitgestaan. EDMUND CARTWRIGHT ontving zijn eerste onderwijs te *Wakefield*, en studeerde vervolgens in de godgeleerdheid aan de hoogeschool van *Oxford*. Hij werd predikant te *Brampton*, bij *Chesterfield*, en daarna te *Goadby-Marwood* in het graafschap *Leicester*. Hij vervaardigde, op jeugdigen ouderdom, eenige dichtstukken, waarvan er sommige nameloos in 't licht verschenen. In 1770 gaf hij onder zijn eigen naam eene dichtelijke legende uit, getiteld *Arminia and Elvira*, welke gunstig ontvangen werd, en verscheidene uitgaven vereischte. Ook schreef hij de *Prince of Peace* en Sonnetten op vermaarde mannen. Gedurende een' geruimen tijd leverde hij onderscheidene belangrijke bijdragen in *Monthly Review*. Daarenboven werden de pligten van zijn beroep afgewisseld door letterkundige briefwisselingen met onderscheidene uitstekende geleerden.

In den zomer van 1784 ontmoette hij, op een bezoek te *Mallock*, eenige heeren van *Manchester*, wier gesprek over het

werktuigelijk weven liep. Tot dus verre was *Dr. CARTWRIGHT*'s aandacht nimmer op werktuigelijke uitvindingen gevestigd geweest; doch, schoon hij reeds veertig jaren oud was, werkte dit onderwerp zóó sterk op zijnen geest, dat hij weldra de eerste weefmachine had zamengesteld, welke, hoewel aanvankelijk onvolkomen, spoedig aanmerkelijke verbeteringen onderging. De invoering dezer weefmachine had aanvankelijk tegen de vooroordeelen der fabrikanten en werklieden beide te worstelen; en een molen die 500 weefmachines bevatte, werd uit moedwil in den brand gestoken. In 1813 waren er in het Vereenigd Koningrijk niet meer dan 2300 weefmachines. Ook leverde de machine aanvankelijk naauwelijks zoo veel werk als een enkele arbeider. Volgens een verslag van het parlement, bedroeg in 1836 het aantal weefmachines in het Vereenigd Koningrijk als volgt: *Engeland*, 95,975; *Wallis*, 1939; *Schotland* 17,721; *Ierland*, 1516; te zamen, 117,151. In April 1790 kreeg *Dr. CARTWRIGHT* een octrooi voor een werktuig om wol te kammen, hetwelk nog door negen andere octrooijen van verschillenden aard werd gevolgd. In 1807 leverden eenige voornameloze katoenspinners een verzoekschrift in bij de regering, ten behoeve van *Dr. CARTWRIGHT*, die tot dus verre van zijn vindingrijk talent weinig vruchten had geplukt. Ook zelf wendde hij zich met een verzoekschrift aan de regering, om zijne aanspraak op vergoeding te doen gelden, en dit had het gevolg, dat het parlement van 1809 hem 10,000 pond sterling toestond voor de goede diensten, aan de natie door het uitvinden zijner weefmachine bewezen. Deze som bedroeg echter nog niet hetgeen hij aan zijne ontwerpen had te koste gelegd, doch zij stelde hem in staat, om de overige dagen zijns levens in rust en welstand te slijten. Hij stierf den 30 October 1823, in het een en tachtigste jaar zijns ouderdoms.

(*The life and correspondence of CARTWRIGHT*).

CASAS, (BARTOLOMEO DE LAS), werd in 1474 te *Sevilla* van een adellijk geslacht geboren. Toen hij omtrent twintig jaren oud was, vergezelde hij zijnen vader, die met *COLUMBUS* op diens tweede reis naar de *West-Indiën* voer. Naar *Spanje* terug gekeerd, omhelsde hij den geestelijken stand. Eenige jaren later kwam hij weder op *Hispaniola*, waar de Indiaansche bevolking door de Spanjaarden op de wreedste wijze werd verdrukt. Door het stelsel van *repartimientos*, bekrachtigd door koning *Ferdinand van Arragon*, en

door den gouverneur ALBUQUERQUE ten strengste in werking gebragt, werden de ongelukkige inboorlingen gelijk het vee in kudden van eenige honderden verdeeld, en aan de meestbiedenden verkocht, of weggeschonken aan hovelingen en andere aanzienlijke Spanjaarden, die hen door zaakgelastigden aan de volkplanters voor groote sommen afstonden. De sterfte werd onder deze rampzalige wezens zoo geweldig, dat van de 60,000 Indianen, die er in 1508 op het eiland *Hispaniola* waren, er in 1516 slechts 14,000 overbleven. LAS CASAS ziende, dat ALBUQUERQUE doof bleef voor zijne vermaningen, zeilde naar *Spanje*, vroeg en verkreeg gehoor bij FERDINAND, wien hij zulk een akelig tafereel ophing van de droevige gevolgen der *repartimientos*, dat 's konings geweten ontwaakte, en hij LAS CASAS beloofde de misbruiken te verhelpen. Doch FERDINAND stierf spoedig hierop, en KAREL I, gewoonlijk KAREL V genoemd, volgde hem op. De minister XIMENES, die *Spanje* bij afwezigheid des jeugdigen konings regeerde, hoorde LAS CASAS waarschuwingen gunstig aan, en benoemde drie superintenden ten uit de Hieronymiter geestelijken, eene orde die in *Spanje* in hooge achting stond, om zich naar de *West-Indiën* te begeven, en de zaak op de plaats zelve te onderzoeken, met volmagt om de groote vraag, de vrijheid of slavernij der Indianen, te beslissen. Hij voegde hun een' regtsgeleerde, zuazo geheeten, toe, die als een bekwaam en rechtschapen man te boek stond, alsmede LAS CASAS zelve, met den titel van *Beschermder der Indianen*. De commissie kwam in 1517 op *Hispaniola* aan. Nadat de beide partijen, de volkplanters en de Dominikanen of vrienden der Indianen, gehoord waren, en de fysieke en verstandelijke vermogens der inboorlingen onderzocht, verklaarden de Hieronymieten, dat de Indianen niet wilden werken zonder daartoe genoodzaakt te worden; dat hunne verstandelijke vermogens veel minder waren dan die der Europeërs, en dat zij tot geene zedelijkheid of godsdienst konden worden bewogen dan door gezag. Zij beslisten alzoo, dat de *repartimientos* in stand zouden blijven, ten minste voor het tegenwoordige, tevens strenge bepalingen makende, dat de Indianen door hunne meesters niet zouden mishandeld worden. LAS CASAS met deze beslissing geenszins tevreden, zeilde andermaal naar *Spanje*, om zich tot KAREL V te wenden, die omtrent dezen tijd uit de *Nederlanden* kwam, om zijne Spaansche staten te bezoeken. De vraag werd in 's konings raad behandeld, en daar de

zwarigheid, om de volkplantingen zonder de *repartimientos* aan te kweken, het groote struikelblok was, wil men, dat LAS CASAS de aanmerking zou gemaakt hebben, dat de Afrikaansche Zwarten, die reeds in de *West-Indiën* waren ingevoerd, een sterker menschenras zijnde dan de Indianen, voor dezen in de plaats konden gesteld worden. Deze bewering is echter zonder grond, en berust alleen op het gezag van HERRERA, die dertig jaren na het overlijden van LAS CASAS schreef. De tijdgenooten van LAS CASAS, (zelfs SEPULVEDA, een heftig tegenpartijder van LAS CASAS), zwijgen op dit punt. Zeker is het, (HERRERA en na hem ROBERTSON erkennen het), dat reeds in 1503 Negerslaven naar *Amerika* werden overgebragt, en er in 1511, op last van koning FERDINAND, velen zijn ingevoerd. De Portugeezen schijnen de eerste geweest te zijn, die met zwarte slaven handel hebben gedreven. Men bevond, dat één Neger zoo veel werkte als vier Indianen. KAREL V verleende aan een' zijner Vlaamsche hovelingen de vrijheid om 4000 Zwarten in de *West-Indiën* in te voeren. De hoveling verkocht deze vergunning aan eenige Genueesche handelaren voor 25,000 dukaten, en van nu af begonnen de Genuezen den slavenhandel tusschen *Afrika* en de Nieuwe Wereld regelmatig te drijven. Doch de prijs der Zwarten was zoo hoog, dat weinige kolonisten zich er van konden voorzien, zoodat de slavernij der Indianen aanhield, tot dat dit menschenras op de meeste eilanden was weggesmolten.

LAS CASAS, niet in staat, om door mondelijke verdediging de bevrijding der Indianen te bewerken, nam toevlugt tot de pen, en schreef: 1°. *Tratado sobre la materia de los Indios que se han hecho esclavos por los Castellanos*; 2°. *Brevissima relacion de la destruycion de las Indias occidentales por los Castellanos*; waarin hij de gruweldaden verhaalt door de veroveraars gepleegd; 3°. *Remedios por la reformacion de las Indias*; 4°. *Treynta proposiciones pertenecientes al derecho que la y-glesia y los principes cristianos tienen sobre los Infieles, y el titulo que los Reyes de Castilla tienen a las Indias occidentales*. In deze laatste verhandeling, legt hij tot grondslag, dat de souvereiniteit door de Christen vorsten over de ondedekte landen uitgeoefend, alleen berust op de vergunning van den paus, welke ten doel had, om het Christendom onder de inboorlingen te verspreiden; dat dit oppergezag derhalve van geestelijken en evangelischen aard was, en de inboorlingen in het bezit moesten blijven van

hunne vrijheid en hunne eigendommen. LAS CASAS zich op *St. Domingo (Hispaniola)* neêrgezet hebbende, « was rusteloos » om den Indianen het Evangelie te verkondigen, en hunne onderdrukkers tot menschelijkheid te vermanen. » In waarheid, geheel zijn leven, gedurende eene halve eeuw, kampte hij tegen de Spaansche dwingelanden, en vertroostte de vervolgde inboorlingen. Twaalf maal stak hij den Oceaan over, om aan den voet des troons de zaak der ongelukkige Indianen te bepleiten. LAS CASAS werd bisschop van *Chiapa*, in het nieuw veroverde rijk van *Mexico*, waar hij, gedurende eenige jaren, veel van de dweepzieke en gouddorstige Spanjaarden had te verduren. In 1551 legde hij zijne waardigheid neder, keerde naar zijn vaderland terug, en stierf in een klooster te *Madrid* in 1566. Hij droeg onder de inboorlingen en Spanjaarden, in de Nieuwe Wereld, den naam van Vader en Beschermder der Indianen.

Hij liet in handschrift na *Historia general de las Indias*, waarin hij spreekt over de ontdekking, verovering en de opvolgende gebeurtenissen in de Nieuwe Wereld tot op het jaar 1520. Dit werk getuigt van zijne uitgebreide geleerdheid en is van hooge waarde, wijl LAS CASAS zijne feiten met oorspronkelijke stukken staaft. MARMONTEL geeft in zijn' uitmuntenden roman *Les Incas* eene voortreffelijke karakterschildering van den beïnvloedenswaardigen LAS CASAS.

(GRÉGOIRE, *Apologie de B. DE LAS CASAS*; NAVARETTE, *Coleccion de los Viajes y Descubrimientos que hicieron por mar los Españoles* &c., 2 deelen, 4to., *Madrid*, 1825, waarin de schrijver breedvoerig over LAS CASAS handelt).

CASAUBONIUS, (IZAÄK), een der geleerdste mannen zijner eeuw, werd den 8 Februarij 1559 te *Geneve* geboren. Reeds op den ouderdom van negen jaren sprak hij vaardig Latijn, en studeerde in de godgeleerdheid, de regtsgeleerdheid en de Oostersche talen. In 1582 werd hij professor in het Grieksch te *Lausanne*, en huwde in 1586 FLORENCE, dochter van HENRICUS STEPHANUS, een' geleerd boekdrukker. Hij kreeg bij deze vrouw twintig kinderen. In 1596 vertrok hij als professor in de Grieksche taal naar *Montpellier*, en in 1598 ontbood HENDRIK IV hem als koninklijken bibliothecaris naar *Parijs*. De dood van dezen vorst, in 1610, maakte zijn verblijf in *Frankrijk* onveilig, weshalve hij met Sir H. WORTON, den Engelschen afgezant, naar *Engeland* vertrok, waar hij door JACOBUS I met veel onderscheiding werd ontvangen. Deze vorst ge-

bruikte hem, om de geestelijke jaarboeken van den kardinaal BARONIUS te wederleggen, eene zware taak voor CASAUBONIUS, die een zeer verdraagzaam man was. Twee zijner zonen werden Roomsche, en toen een hunner Capucijner monnik was geworden, sprak hij hem deze liefderijke woorden toe: « Ik geef u van ganscher harte « mijnen vaderlijken zegen; ik verdoem u « niet: verdoem ook mij niet; JEZUS CHRISTUS zal ons oordeelen. » CASAUBONIUS stierf den 1 Julij 1614, en werd ter aarde besteld in de Westminster-Abdij, waar een gedenkteeke te zijner eer is opgericht. Zijne voornaamste werken zijn: 1. STRABO, met Commentariën. 2. ARISTOTELES *Opera*, met kantteekeningen. 3. THEOPHRASTI *Characteres*. 4. SUTTONII *Opera*, met voortreffelijke Commentariën. 5. ATHENÆUS. 6. PERSII *Satyræ*. 7. *De Satyricâ Græcorum poesi*. 8. POLYBI *Opera*, met eene fraaije opdracht aan HENDRIK IV. 9. *Exercitationes contra BARONIUM*. Zijne brieven werden in 1709 te *Rotterdam* in folio door ALMELOVEEN uitgegeven. Onder de kinderen van CASAUBONIUS, heeft MERICUS CASAUBONIUS zich als geleerde eenen naam verworven, door het uitgeven van eenige oude klassieken met aantekeningen. In zijn werk over *Ligtgevoeligheid en Ongevoeligheid* beweerde hij het bestaan van toovenaars en geesten.

(WOLF, *Casauboniana*).

CASSINI. Wij hebben hier voor de tweede maal de levens en werken te schetsen van eene geleerde familie, die, hoewel zij niet zoo veel ter bevordering der wetenschappen heeft bijgedragen als de BERNOUILLI's, echter eene reeks van talenten en onvermoeide nasporingen aanbiedt, zoo als zij zeldzaam voorkomt. Het observatorium van *Parijs* ging in vier geslachten van den eenen CASSINI op den anderen over.

I. GIOVANNI DOMENICO CASSINI werd den 8 Junij 1625 te *Perinaldo* bij *Nizza* geboren uit een aanzienlijk geslacht van *Siena*, waar in 1426 de kardinaal CASSINI aartsbisschop was. Hij werd door de Jezuïten te *Genua* onderwezen, en in eenen dichtbundel van 1646 vindt men eenige Latijnsche verzen door hem vervaardigd. Hij legde zich vooral op de wis- en sterrekunde toe, en, zoo men wil, ook op de sterrewigchelarij, waarvan hij echter terugkwam, toen hij ontdekte, dat eene voorspelling, welke vervuld werd, verkeerd was berekend. Hij las tevens het werk van PICO DI MIRANDOLA tegen de sterrewigchelaars. Op aanzoek van den markies MALVASIA, die een observatorium bouwde, vestigde hij zich te *Bologna*, en

werd in 1652 professor in de sterrekunde aan de hoogeschool dier stad. Hij nam de komeet van 1652 waar, en gaf daarover zijn eerste werk uit. CASSINI deed verscheidene waarnemingen met behulp van den grooten Gnomon, dien hij in de kerk St. Petronio liet oprigten. In 1657 werd hij, met een' ander, als afgezant aanden paus gezonden, ter bijlegging van een verschil tusschen *Bologna* en *Ferrara*, betrekkelijk den *Po*, en teruggekeerd werd hij van wege de eerste stad belast met het oppertoezicht over deze rivier. Paus ALEXANDER VII en CLEMENS IX waren zijne beschermers. In 1664—5 ontdekte hij den tijd der omwenteling van *Jupiter*, welken hij op 9 uren 56 minuten bepaalde. Professor AIRY bepaalde zulks, eenige jaren geleden, op 9 uren 55 minuten en 21 seconden. Ook zag hij voor het eerst de schaduwen der wachters op de schijf. In 1666—7 berekende hij de omwenteling van *Mars* op 24 uren 40 minuten (zij is 24 u. 39 m. 21,3 s.), en in ditzelfde jaar bepaalde hij de omwenteling van *Venus*, welke moeilijk is waar te nemen (uit hoofde dat hare schijngestalten weinig verschillen met die van *Mars*) op 23 uren 21 minuten 7 seconden. Hij rekende de *schijnbare* omwenteling der zon op omtrent 27 dagen, hetgeen vrij juist is. Deze uitkomsten bewijzen veel schrandtheid en vlijt, en maakten den naam van CASSINI door geheel *Europa* bekend. In 1669 noodigde COLBERT hem naar *Frankrijk*, en droeg hem het bestier op over het onlangs gebouwde Parijsche observatorium. In 1673 werd hij in zijn nieuw vaderland genaturaliseerd, en huwde eene Fransche dame. In de laatste dagen zijns levens was hij geheel blind. Hij stierf den 14 September 1712 zonder ziekte, en alleen, zoo als FONTENELLE het uitdrukt, *par la seule nécessité de mourir*. CASSINI ontdekte vier der wachters van *Saturnus*, was de eerste die zorgvuldig het zodiakaallicht waarnam, hetwelk hij zich echter verbeeldde ontdekt te hebben. Hij wordt beschuldigd van zich de ontdekkingen van anderen te hebben toegeëigend; ten minste zegt hij, dat hij het eerst heeft waargenomen, dat de afwisseling van den diameter der maan afhangt van hare hoogte. «*Oui*,» zegt DELAMBRE, in een zijner parentheses, «*le premier après KEPLER, AUZOUT et HEVELIUS.*»

II. JACQUES CASSINI, zoon van DOMENICO CASSINI, werd den 18 Februarij 1677 te *Parijs* geboren, en reeds op den ouderdom van zeventien jaren lid van de Academie der wetenschappen. Hij volgde zijn vader als koninklijk astronoom op, en

was een waardig erfgenaam zijner bekwaamheden. Hij deed onderscheidene belangrijke ontdekkingen, en ging voort met de graadmeting van den meridiaanboog, waarmede zijn vader zich had bezig gehouden. Hij overleed den 16 April 1756 op zijn landgoed te *Thury*. Onder de werken, welke hij heeft geschreven, verdienen vermelding zijne *Eléments d'astronomie*, bij welke de *Tables astronomiques du soleil, de la lune, des planètes et des satellites* als vervolg behooren; alsmede zijn werk *De la grandeur et de la figure de la terre*, waarin hij echter, strijdig met NEWTON, beweert, dat de gedaante der aarde langwerpig rond is en plat tegen de punten.

III. CASSINI DE THURY, (CÉSAR FRANÇOIS), zoon des vorigen, werd den 17 Junij 1714 te *Parijs* geboren. Hij vergezelde zijnen vader gedurende diens graadmeting, en werd op den ouderdom van een en twintig jaren lid van de Academie. Men wil zelfs, dat hij op den ouderdom van tien jaren in staat was, de zonsverduistering van 1727 te berekenen. Hij volgde zijnen vader als directeur van het observatorium op, en overleed den 4 September 1784 aan de kinderziekte. Als wiskundige aardrijkskenner gaf hij eene meetkundige beschrijving uit van *Frankrijk*, (*Description géométrique de la France*), een hoogst nuttig werk voor de aardrijkskunde.

IV. JEAN DOMINIQUE CASSINI, zoon van CASSINI DE THURY, en meer algemeen bekend onder zijnen titel van graaf, werd den 30 Junij 1747 te *Parijs* geboren, nam als directeur van het observatorium en lid van de Academie der wetenschappen deel aan de grensbepaling van eenige departementen. Zijne verdienste bestaat echter in het voltoojen der groote kaart van *Frankrijk*, welke zijn vader begonnen had; deze *Carte topographique de France* bestaat uit 180 bladen, 33 voet hoog en 34 voet breed. Hij werd in 1793, als tegenstander der republiek, gevangen genomen, en na verloop van zeven maanden ontslagen, doch de koperplaten van de kaart van *Frankrijk*, die een half miljoen Franken hadden gekost, waren intusschen verloren gegaan. Hij begaf zich naar zijn landgoed, waar hij nog in 1843 leefde, blijkens een' bundel gedichten, in het genoemde jaar van hem uitgekomen. Zijn zoon ALEXANDRE HENRI GABRIEL, Vicomte van CASSINI, die zich aanvankelijk aan de sterrekunde had toegewijd, verwisselde deze studie met de regtsgeleerdheid, en hield zich in zijne vrije uren bezig met de kruidkunde. In 1827 werd hij regter aan

het hof van cassatie, in 1831 lid van de kamer der pairs, en stierf den 16 April 1832 aan de cholera.

(DELAMBRE, *Hist. d'Astron. mod.*; LANDE, *Bibliographie astronomique*).

CASSIUS LONGINUS, (**CAJUS**), een der moordenaren van CAESAR, onderscheidde zich in den oorlog tegen de Partben. In den strijd tusschen CAESAR en POMPEJUS omhelsde hij de partij van den laatsten; doch onderwierp zich, na den slag van *Pharsalië*, aan CAESAR, die hem met vriendelijkheid bejegende. Echter werd CASSIUS de voornaamste bewaker der zamenzwering, van welke CAESAR het slagtoffer werd. Hij liet zich te *Philippi*, 42 jaren v. c., toen hij den slag als onherroepelijk verloren achtte, door een' zijner vrijgelatene slaven om het leven brengen (1).

(M. STUART, *Romeinsche Geschiedenissen*).

CASTALION of **CHASTEILLION**, (**SÉBASTIEN**), werd omstreeks het jaar 1515 in *Dauphiné*, sommigen zeggen in *Savoyë*, geboren. Vroegtijdig legde hij zich op de oude talen toe, en werd zeer bedreven in het Grieksch en Hebreeuwsch. In 1550 begaf hij zich naar *Genève*, alwaar hij, door de vriendschap van CALVIJN, professor werd in de talen en fraaije letteren. CASTALION, verdraagzaam van aard, de harde gevoelens van CALVIJN en BEZA op het punt der voorbeschikking niet goedkeurende, moest de stad verlaten. Hij ging naar *Bazel*, waar hij onderwijs gaf in het Fransch, Grieksch en Hebreeuwsch. CASTALION is het meest bekend door zijne bijbelvertalingen. Zijne Latijnsche overzetting is niet altijd naauwkeurig, en schendt wel eens, door on gepaste sierlijkheid, de ernstige eenvoudigheid van het oorspronkelijke. De Fransche vertaling daarentegen heeft het tegengestelde gebrek van ruw- en lompheid, zoo dat HENRY ESTIENNE, een geleerd boekdrukker, er van zeide, dat zij in de bedelaarstaal was opgesteld. Hij schreef eene verhandeling om te betoogen, dat de overheid het regt

niet had om ketters te straffen. CASTALION stierf in 1563, een talrijk gezin in grootte behoefte nalatende. Hij werd, door de zorg van drie Poolsche edellieden, die zijne leerlingen geweest waren, in de hoofdkerk te *Bazel* begraven. In de laatste jaren had hij de gewoonte naar den oever van den *Rijn* te gaan, om met eene haak drijvend hout of boomtakken op te visschen, ten einde zich eenige brandstoffen te verschaffen. CALVIJN beschuldigde hem deswege van kleine dieverij: (BAYLE, *Dictionnaire historique et critique*, édit. 1730).

CASTANHEDA, (**FERNANDO LOPEZ**), een Portugeesch geschiedschrijver, in het begin der zestiende eeuw geboren, ging, op jeugdigen ouderdom, met zijnen vader naar de *Indiën*. Terug gekeerd, besteedde hij de overige dagen zijns levens aan het schrijven eener geschiedenis van de ontdekking en de verovering der *Indiën* door de Portugeezen. Schoon wijsloopig en gebrekkig in stijl, is zijn werk echter van hooge waarde wegens de waarheidsliefde, waarmede de daadzaken zijn te boek gesteld. (*Dictionary of Biography*).

CASTEL, (**LOUIS BERTRAND**), een Fransch Jezuit, beroemd als wiskundenaar en wijsgeer, werd den 11 November 1688 te *Montpellier* geboren, en zette zich in 1720 te *Parijs* neder, alwaar hij onderscheidene wetenschappelijke werken in 't licht gaf. Onder de voornaamste rekent men *Vrai système de physique générale* de NEWTON; *L'Optique des couleurs*; *Traité de la gravité universelle*; *Système universel de mathématiques* en andere werken. CASTEL was de uitvinder van het zoogenaamde *Clavecin oculaire*, bestemd om het oog op dezelfde wijze door kleuren aan te doen als het oor door de toonen der muziek wordt gestreeld. Het was eene poging ter verwezenlijking der denkbeelden, vroeger door NEWTON ontwikkeld; want de vinding van CASTEL bestond meer in de verbeelding dan in wezenlijkheid. Hij overleed in 1757.

(*Nouvelle Biographie classique*).

CASTILLO Y SAAVEDRA, (**ANTONIO**), een uitstekend Spaansch schilder, werd in 1603 te *Cordova* geboren. In de hoofdkerk dezer stad vindt men zijne beste stukken. Hij ontving onderrigt van zijnen vader te *Zurbaran*. De oorzaak van zijnen dood is zonderling. In 1666 naar *Sevilla* gegaan zijnde, toonde men hem aldaar eenige schilderstukken van MURILLO. Het was de eerste maal, dat hij werk van dezen grooten schilder zag. Hij staarde het met verbazing aan, en riep eindelijk met

(1) Cassius had van zijne vroegste jeugd af een' sterken afkeer van willekeurige heerschappij aan den dag gelegd. Hij ging op school met FAUSTUS, den zoon van den dictator SYLLA. Deze zich op de oppermagt zijns vaders durvende beroemen, stond CASSIUS van zijne plaats op, en gaf hem een paar duchtige oorvegen. FAUSTUS zich over deze beloeiding beklagend hebbende, wilden eenige zijner bloedverwanten, dat men den aanvallers zou vervolgen. POMPEJUS liet de twee kleine kampvechters voor zich komen, om te weten hoe de zaak zich had toegedragen. CASSIUS, wel verre van zich te verootmoedigen, zeide tegen den zoon van SYLLA: «Heb nog eens het hart om u op de dwingelandij uws vaders te beroemen, dan zal ik u andermaal de ooren wasschen.» POMPEJUS zond den stoutmoedigen knaap ongestraft heen.

eene zucht uit: « CASTILLO is niet meer! » Hij stierf binnen het jaar van hartzeer. Geene afgunst maakte een einde aan zijn leven; (hij was een vrijzinnig beminnelijk man), maar het voor hem ondragelijk denkbeeld, dat hij, op zijnen ouderdom, niet hopen kon, de hoogste volkomenheid in zijne kunst te bereiken.

(*Dictionary of Biography*).

CASTLEREAGH. Zie LONDONDERRY.

CASTRO, (JOAO DE), een beroemd Portugeesch krijgsoverste, werd in 1500 te *Lissabon* uit een oud geslacht geboren. Nadat hij KAREL V op diens krijgstocht naar *Tunis* had vergezeld, en op de *Rode Zee* verscheidene diensten bewezen, werd hij in 1545 gouverneur en vervolgens onderkoning van *Indië*. Hij stierf in 1548 te *Ormus* in de armen van S. FRANCISCUS XAVERIUS. Gedurende zijn driejarig bewind behaalde hij door zijne talrijke zegepralen onsterfelijke eer. CASTRO was stoutmoedig, belangeloos, minzaam en zeer bedreven in onderscheidene talen en in de wiskunde. De geldzucht vermogt zóó weinig op zijn hart, dat men, na zijnen dood, slechts drie realen in zijne geldkist vond!

(*Woordenboek der Zamenleving*).

CASTRO, (GUILHARDE), een Spaansch dichter en tijdgenoot van LOPE DE VEGA, door wien hij zeer wordt geprezen. Hij zag in 1564 het eerste levenslicht te *Valencia*, en wijdde zich met voorliefde aan de poëzy. Zijne dramatische werken beslaan twee deelen 4to., waarin onder anderen voorkomt het beroemde treurspel *De Cid*, waaruit CORNEILLE onderscheidene denkbeelden voor het zijne heeft ontleend.

(*Woordenboek der Zamenleving*).

CATHARINA I. van *Rusland*. Zie PETER DE GROOTE.

CATHARINA II., (**ALEXIEWNA**), geboren in 1729, was de dochter van den vorst van *Anhalt-Zerbst*, gouverneur van *Stettin* in Pruissisch *Pommern*. Haar naam was SOPHIA AUGUSTA van *Anhalt*. Zij huwde in 1745 haren neef KAREL FREDERIK, hertog van *Holstein-Gottorp*, die door zijne tante, keizerin ELIZABETH van *Rusland*, tot haren opvolger was verkoren, en tot Grootvorst van *Rusland* verheven. Bij het omhelzen der Grieksche godsdienst, nam hij den naam aan van PETER, naderhand PETER III, en zijne gemalin dien van CATHARINA ALEXIEWNA. Het bleek een ongelukkig huwelijk. CATHARINA was schoon, bakende naar vermaken, en tevens bekwaam, heerschezuchtig en stoutmoedig. Haar gemaal, alhoewel niet ontbloot van goede hoedanigheden, stond ver beneden haar in bekwaamheden, en was besluite-

loos en onvoorzigtig. Zoodra PETER, na den dood der keizerin ELIZABETH, den troon had beklommen, sprak hij van echtscheiding. CATHARINA leefde afgezonderd op *Peterhof*, een buitenverblijf in de nabijheid van *Petersburg*, en besloot om hem door een stoutmoediger bedrijf te voorkomen. Er werd eene zamenzwering gesmeed, waaraan verscheidene edellieden, officieren en voornamen vrouwen deel namen; de regementen der bezetting werden met geld, geschenken en beloften omgekocht. De keizer werd in hechtenis genomen, en CATHARINA tot keizerin aller Russen uitgeroepen. PETER onderteeekende in Julij 1762 den acte van afstand; doch toen, zes dagen later, de voornaamste zaamgezworenen eene terugwerking van het leger vreesden, begaven zij zich naar *Ropscha*, waar PETER bewaakt werd, dronken met hem, vielen hem onverhoeds aan, en verwurgden den ongelukkigen vorst. Het blijkt niet, dat CATHARINA tot den moord bevel heeft gegeven; doch, nadat die gepleegd was, toonde zij geen leedwezen, en bleef den moordenaars gunstig. In eene bekendmaking aan het volk werd gezegd, dat de keizer aan het kolijk was gestorven. CATHARINA werd in 1762 te *Moskow* plegtig gekroond. Wij zullen bij haar volgend bijzonder leven en de schandkronijken van haar hof niet stilstaan; deze stof is door de meeste harer levensbeschrijvers, en inzonderheid door CASTERA, tot in de kleinste bijzonderheden behandeld. Wij spreken alzoo liever niet van de vrouw, dan van de vrijnagtige heerscheres.

Bij den dood van den zwakken, vadzigen AUGUSTUS III, koning van *Polen*, bevond zich dit land in groote verwarring, terwijl de geldmiddelen geheel waren uitgeput. CATHARINA wist de meeste kiezers om te koopen, ten einde haren gunsteling PONIATOWSKI op den ledigen troon te verheffen. PONIATOWSKI werd onder den naam van STANISLAUS AUGUSTUS tot koning van *Polen* verheven; doch CATHARINA bleef zich echter met de inwendige belangen van dit rijk bemoeijen, welks gebrekkige staatsregeling, onrustige adel, slaafsche bevolking en onverdraagzame geestelijkheid haar ruim spel lieten. In waarheid, sommige partijën in *Polen* zochten bij *Rusland* hulp, gelijk zij zulks vroeger gewoon waren te doen. De Dissidenten van *Polen*, welke naam gegeven werd aan degenen, die de Roomsche-Katholieke godsdienst niet omhelsden, (de Protestanten en de aangelingen der Grieksche kerk), waren bij de *Pacta Conventa* van 1573 op gelijken voet gesteld, hetgeen door het vre-

desverdrag van *Oliva* in 1660 nader was bekrachtigd. Sedert dit tijdstip hadden de Katholijken de Dissidenten allengs uit den rijksdag geweerd, en hen op allerhande wijze achteruit gezet. In het begin der achttiende eeuw wendden zich de Dissidenten tot PETER DEN GROOTEN, die zich hunne belangen aantrok, en eene regtvaardiger behandeling te hunnen opzigte verwierf. Doch na zijnen dood werden zij andermaal van hunne staatkundige en burgerlijke regten beroofd, vervolgd en verbannen. In 1764 zochten *Rusland*, *Pruissen*, *Engeland* en *Denemarken*, als waarborgers van den vrede van *Oliva*, hen te beschermen, doch te vergeefs. In de zitting van 1766 werden de Dissidenten geheel onderworpen aan de Katholieke bisschoppen. In het volgende jaar sloten de Dissidenten eene overeenkomst, welke zij de Confederatie van *Thorn* noemden, waarbij zich eenige onvergenoegde Katholijken voegden, die nu hunne eischen voorstonden. *Rusland* ondersteunde krachtadiglijk deze Confederatie, als bestaande hoofdzakelijk uit belijders der Grieksche kerk. In 1768 trokken Russische troepen in *Polen* en omringden *Warschau*. Verscheidene leden van den rijksdag, (en onder dezen de bisschop van *Cracau*), die zich het hevigst tegen de Dissidenten hadden betoond, werden door de Russen in hechtenis genomen en naar *Siberië* gezonden, waar zij vijf jaren bleven. De rijksdag waarborgde nu al de regten der Dissidenten. Doch verscheidene Katholieke edellieden, vooral in de zuidelijke provinciën aan *Turkië* grenzende, ontrolden nu de banier des opstands, en zoo ontstond er een burgeroorlog, waarin de troepen des konings werden geslagen. De koning en de senaat te *Warschau* baden de Russen in dezen nood niet af te trekken, een verzoek, hetwelk gaarne werd ingewilligd. De opstandelingen van hunne zijde wendden zich tot de Turken om hulp, en een oorlog tusschen *Turkië* en *Rusland*, in 1769, was daarvan het gevolg. De uitslag van dit alles was de eerste verdediging van *Polen* tusschen CATHARINA, FREDERIK van *Pruissen* en JOZEF II van *Oostenrijk*, welke plaats had in 1772, en door den gediensligen Poolschen rijksdag werd goedgekeurd. Meer dan een derde deel des rijks werd onder de drie mogendheden verdeeld. *Rusland* kreeg de gouvernementen van *Polotsk* en *Mohilow*, welke een groot deel van *Lithauen* en *Lijfland* uitmaakten. Middelerwijl hadden de Turken te land en ter zee groote verliezen geleden. ROMANZOW versloeg hen aan de *Pruth*, en de Russische vloot in de

Middellandsche Zee verbrandde de Turksche vloot te *Tchesmé* in 1770. Bij den vrede van *Kainarji*, in Julij 1774, werden *Azof* en *Taganrog* aan *Rusland* afgestaan, en de *Krim* onafhankelijk verklaard. Weinige jaren daarna namen de Russen de *Krim* voor zich zelve in bezit (1785). In Januarij 1787 ging CATHARINA hare nieuwe veroveringen bezoeken. Hare reis was een triomftogt. Onder weg voegde keizer JOZEF II zich bij CATHARINA, en vergezelde haar naar de *Krim*, alwaar zij besloten de Turken gemeenschappelijk te beoorlogen. Te *Cherson* aan den *Dnieper* bezigtigde zij de dokken op hare bevelen vervaardigd, en zag een lineschip en een fregat te water loopen. Kort daarna verklaarden de Turken en Zweden, op aanstoking van *Frankrijk* en *Engeland*, den oorlog aan *Rusland*, ten einde de magt van dit kolossale rijk te knotten; doch de uitslag was juist het tegendeel. De Turken werden overal verslagen. Zij verloren *Oekzakow*; SUWAROW maakte zich in 1790 stormenderhand van *Ismail* meester, en een ander leger viel in *Georgië*. Bij den vrede van *Jassi*, in 1792, werden *Ruslands* grenzen tot aan den *Dniester* uitgebreid. De oorlog tusschen *Rusland* en *Zweden* was reeds met den vrede van *Warela* in 1790 geëindigd. De Polen zich intusschen den oorlog ten nutte willende maken, om *Ruslands* invloed te vernietigen, ontwierpen eene nieuwe staatsregeling, waarin de kroon erfelijk werd verklaard en de vrijmaking der boeren en lijfeigenen eenigermate begunstigd. Doch de edelen kantten zich hier tegen aan, zoo ook CATHARINA, als de vorige constitutie gewaarborgd hebbende. *Pruissen* voegde zich bij CATHARINA, en de uitslag was eene tweede verdediging van *Polen* in 1793, waardoor *Rusland* bezit nam van geheel *Lithauen*, *Volhynië* en *Podolie*; de koning van *Pruissen* verkreeg *Posen*, *Gnesen* en de steden *Dantzig* en *Thorn*. In 1794 borst in *Warschau* een opstand uit, de Russische bezetting werd bijkans geheel verdelgd, en de dappere *Kosciusko* stelde zich aan het hoofd der Polen, die met wanhopenden moed stredden. Aanvankelijk overwinnaar, werd *Kosciusko* ten laatste gewond en gevangen genomen. SUWAROW bestormde *Praga*, de voorstad van *Warschau*, en bemagtigde haar onder een vreeselijk bloedbad. *Warschau* gaf zich over, de koning trad af, en de derde en laatste verdediging van *Polen* had plaats in 1795. *Oostenrijk* kreeg *Gallicië*, *Pruissen* vergenoegde zich met minder, en *Rusland* bekam het overige. CATHARINA hechtte *Koerland* aan het Russische rijk.

CATHARINA begon nu hare aandacht op *Frankrijk* te vestigen, en beloofde ondersteuning aan de verbondene mogendheden, toen zij den 17 November 1796 onder eenen aanval van beroerte bezweek, na eene regering van 35 jaren. Zij werd door haren zoon PAUL I opgevolgd. Schoon heerschzuchtig van aard, was CATHARINA zachtmoedig jegens hare onderdanen. Zij vervaardigde zelve een wetboek, verbeterde vele takken van bestuur, voerde onderscheidene loffelijke verbeteringen in, beschermde kunsten en wetenschappen, en moedigde het onderwijs en de verspreiding van nuttige kundigheden aan. Zij voerde briefwisseling met geleerde mannen uit alle landen, en schreef zelve eene *Bibliothèque d'histoire et de morale* ten behoeve harer kleinzonen ALEXANDER EN KONSTANTIËN.

(SÉCUR, *Memoires*; REHLIÈRE, *Oeuvres posthumes*; TOOKE'S, *History of the reign of CATHARINE II*).

CATHERINE DE' MEDICI was de dochter van LORENZO DE' MEDICI, hertog van Urbino, den zoon van PIERO, kleinzoon van LORENZO den *prachtigen*, en neef van LEO X. Hare moeder, MAGDELEINE DE BOULOGNE, van het koninklijk huis van *Frankrijk*, stierf in het kraambed van CATHERINE, haar eenigst kind, in 1510. Haar vader overleed spoedig daarna, en CATHERINE werd onder de zorg van haren groot-oom, den kardinaal GIULIO DE' MEDICI, naderhand paus CLEMENS VII, opgevoed. Zij was buitengewoon schoon, vlug en beschaafd, doch listig, trotsch en zonder grondbeginselen. Zij huwde in 1533 HENDRIK, tweeden zoon van FRANS I, koning van *Frankrijk*. Het was een staatkundig huwelijk, besloten tusschen den paus en den koning, die elkander bij deze gelegenheid te *Marseille* ontmoetten. HENDRIK, na den dood van zijnen vader en oudsten broeder, in 1547 den troon beklommen hebbende, werd CATHERINE koningin van *Frankrijk*. Gedurende de regering van haren gemaal was haar invloed aan het hof weinig beteekenend. Zij kreeg vijf zonen, van welke er drie over *Frankrijk* geregeerd hebben, FRANS II, KAREL IX en HENDRIK III. Gedurende de kortstondige regering van FRANS II, dien HENDRIK II in 1547 opvolgde, hadden de GUISEN, wier nicht, MARIA STUART, met FRANS II was gehuwd, den grootsten invloed. Doch toen, door den vroegtijdigen dood van dezen jeugdigen koning in 1560, zijn broeder KAREL IX den troon beklom, werd CATHERINE, als regentes, de wezenlijke beheerscheresse van *Frankrijk*, tot dat haar zoon de meerderjarigheid had bereikt. Zij is derhalve verantwoordelijk voor al de wreedheden en het

wanbestuur gedurende dit rampzalig tijdperk, en inzonderheid voor den verraderlijken moord der Protestanten in Augustus 1572, welke bekend staat onder den naam van den *St. Bartholomeus-Nacht*, wijl zulks plaats had op het feest aan dezen heilige gewijd. De koning van *Navarre* (naderhand HENDRIK IV) ontquam gelukkig; en de Protestanten in onderscheidene oorden des rijks naar de wapenen grijpende, ontbrandde de burgeroorlog op nieuw heviger dan ooit. KAREL IX stierf in 1574, het rijk in de droevigste verwarring achterlatende. Zijn broeder, HENDRIK van *Valois*, bevond zich toen in *Polen*, waar de rijksdag hem tot koning had gekozen; doch zoodra hij den dood zijns broeders vernam, verliet hij heimelijk *Polen*, en keerde naar *Frankrijk* terug, waar hij in 1575 gekroond werd. HENDRIK III was, even als zijn broeder, een zwak en bedorven vorst. CATHERINE had hare zonen opzettelijk in alle losbandigheid en verwijfdheid opgevoed, ten einde hen des te gemakkelijker te kunnen beheerschen. De regering van HENDRIK III werd onophoudelijk geschokt door de kuiperijen van zijne gunstelingen, de koningin-moeder en de GUISEN; door burgeroorlogen tusschen de Protestanten en Katholijken, en den oorlog tusschen *Frankrijk* en *Spanje*. CATHERINE begunstigde, volgens hare staatkunde, dan eens de eene dan weder de andere partij, uit vrees dat een van allen haar boven het hoofd zoude wassen. Eindelijk nam men weder toevlucht tot moord, om zich van de GUISEN te ontdoen. De hertog van *Guise* en zijn broeder de kardinaal werden in 1588, op bevel van den koning, te *Blois* vermoord. Den 5 Januarij 1589 stierf CATHERINE zelve te *Blois*. Zij was de afschuw van alle partijen, en eene der slechtste souverainen, die over *Frankrijk* hebben geregeerd. De eenige goede hoedanigheid, die men haar toeschrijft, was hare liefde voor de letteren, welke in het geslacht der MEDICISSEN erfelijk scheen. Zij verzamelde belangrijke handschriften, moedigde kunstenaars aan, en begon den bouw der *Tuileries*. Zij kende geene maat in hare uitgaven, en stierf met schulden overladen.

(DE THOU, SULLY, BRANTÔME en andere Fransche geschiedschrijvers).

CATINAT, (NICOLAS), een der meest beroemde Fransche veldoversten, werd in 1637 te *Parijs* geboren. Hij werd voor de balie opgevoed, doch legde den tabbaard af, omdat hij eene regtvaardige zaak verloren had. Nu trad hij in krijgsdienst, en onderscheidde zich bij talloze gelegenheden. In 1688 bekwam hij den

rang van luitenant-generaal, en de overwinningen van *Staffarda* en *Massiglia* op den hertog van *Savoijë*, bezorgden hem den maarschalksstaaf. In 1701 streed hij in *Italië* ongelukkig tegen prins *EGGENIUS*, hebbende met zwaarigheden te kampen, welke hij niet kon voorkomen. In den slag van *Chiari* eenige vlugtelingen verzamelande, om hen weder tegen den vijand aan te voeren, veroorloofde een officier zich de aanmerking, dat zij allen mannen des doods waren. «Het is waar,» antwoordde *CATINAT*, «de dood is voor ons, maar de schande is achter ons.» Hij stierf den 25 Februarij 1712, te *St. Gratien*. Hij was belangeloos, zedig, opregt en godvruchtig. Toen *LODEWIJK XIV* hem, na eene langdurige miskenning, tot ridder van den Heiligen Geest wilde verheffen, weigerde hij deze eer, en toen zijne bloedverwanten zich daarover misnoegd betoonden, zeide hij: «Welnu, «strijk mijn' naam uit uwe geslachtslijst.» (*Nouvelle Biographie classique*).

CATO, (**MARCUS PORCIUS**), bijgenaamd *PRISCUS*, werd 232 jaren v. c. te *Tusculum* geboren. Op den ouderdom van zeventien jaren vergezelde hij *FABIUS MAXIMUS*, die den Carthaagschen veldheer *HIANNIBAL* in *Capua* belegerde. Door den invloed van *VALERIUS FLACCUS*, een' vermogend Romein, werd hij tot krijgtribun in *Sicilië* benoemd, en vervulde achtervolgens de waardigheden van quaestor, aedilis, praetor en landvoogd van *Sardinië*. In 195 v. c. werd hij tot consul verheven, en tien jaren later bekleedde hij de waardigheid van censor. Hij stierf in 147 v. c. *CATO* koesterde eenen onverzoenlijken haat tegen *Carthago*, en al zijne redevoeringen in den senaat eindigden steeds met de woorden: «*Carthago* «moet verdelgd worden.» *SCIPIO* was mede het voorwerp van zijnen bitteren haat. *CATO* is zeker meer geprezen dan hij verdiende. Hij bezat ongetwijfeld groote hoedanigheden en talenten; maar hij was verwaand, in geenen deele vrij van vooroordeelen, soms partijdig en onregtvaardig, en niet zoo geheel vlekkeloos in zijn eigen gedrag als een man behoorde te zijn, die zich als censor zoo streng ten opzichte van anderen betoonde. Van zijne werken is nog slechts eene verhandeling over den akkerbouw aanwezig.

(*ROLLIN, Histoire romaine*).

CATO, (**MARCUS PORCIUS**), bekend onder den naam van *CATO* van *Utica*, was een achter-kleinzoon des vorigen, en werd 93 jaren v. c. geboren. Op den jeugdigen ouderdom van veertien jaren, legde hij reeds zijnen haat tegen de onderdruk-

kers zijns vaderlands aan den dag, vragende aan zijnen opvoeder een zwaard, om *SYLLA* te dooden, ten einde de Romeinen van dezen dwingeland te verlossen. Hij diende met onderscheiding als vrijwilliger tegen *SPARTACUS*, werd als krijgtribun naar *Macedonië* gezonden, en bekleedde daarna met lof het ambt van quaestor, niet schromende om hooge ambtenaren, wegens afpersingen en knevelarijën, waaraan het volk bloot stond, te vervolgen. Hij ondersteunde *CICERO* krachtdadig, om de zamenzwering van *CATILINA* te verwijderen, en in den burgeroorlog ombelsde hij de partij van *POMPEJUS* tegen *CAESAR*. Na den dood des eersten, versterkte hij de Afrikaansche stad *Utica*; doch vrezende de vesting niet te kunnen houden, doorstak hij zich zelven op de aannadering van *CAESAR*, 46 jaren v. c., willende de vrijheid van zijn vaderland niet overleven. Alvoorens tot deze wanhopige daad over te gaan, las hij den *Phaedon* van *PLATO*, eene verhandeling over de onsterfelijkheid der ziel.

(*ROLLIN, Histoire romaine*).

CATS, (**JACOB**), een zeer uitstekend Nederlandsch dichter, wiens werken gedurende bijkans anderhalve eeuw meer gelezen werden dan die van eenig ander dichter, werd den 10 November 1577 te *Brouwershaven* op het eiland *Schouwen* geboren. Zijne moeder vroeg verloren hebbende, ging zijn vader een tweede huwelijk aan, weshalve een oom van moeders zijde besloot, voor de opvoeding van den jeugdigen knaap te zorgen. Hij werd te *Zierikzee* ter schole gezonden; doch zijne vorderingen waren niet zoodanig, dat men een' groot man in hem vermoedde, schoon hij veel behagen vond in het lezen van poëzij. Van hier vertrok hij naar *Leyden*, om zich in de regtsgeleerdheid en het Grieksch te oefenen. Zoodra hij deze hoogeschool verliet, begaf hij zich naar *Orleans*, waar hij tot doctor werd bevorderd. Hij vertoefde eenigen tijd in *Frankrijk*, zoowel om zich in de taal te volmaken, als om langer den omgang van eenige voortreffelijke mannen te genieten. Naar het vaderland teruggekeerd, zette hij zich te *Brouwershaven* als advocaat neder, in welke betrekking hij spoedig aanmerkelijken opgang maakte. Door eene hardnekkige koorts aangetast, ried men hem verandering aan van lucht, hetgeen hem deed besluiten eene reis naar *Engeland* te doen; doch hij trok geen ander nut van deze reis, dan betere bekendheid met de taal en wat hij te *Oxford* en *Cambridge* voor zijn vak opdeed. Nadat hij eindelijk al de middelen der kunst te vergeefs had be-

proefd, herkreëg hij zijne gezondheid weder, door het gebruiken van een geneesmiddel, hetwelk hem door een' ouden Hongaarschen doctor werd toegediend. Nu vestigde hij zich te *Middelburg*, en huwde met *ELIZABETH VAN VALKENBURG*, geboren te *Antwerpen* en te *Amsterdam* woonachtig, die hem vijf kinderen schonk. Het was in dit tijdperk zijns levens (hetwelk hij later, te midden van drukkende beslommeringen en hooge waardigheden, het gelukkigste noemde), dat hij zijne *Zinnebeelden* en *Spiegel van den Ouden en Nieuwen Tijd* in 't licht gaf. Het eindigen des twaalfjarigen bestands, in 1621, maakte aan zijne letterkundige rust een einde. Niet alleen werd zijn landgoed te *Grijskerke* onder water gezet, maar hij deed tevens, op uitnoodiging der regering van *Middelburg*, den eersten stap op het staatstoonel, door het aanvaarden van het ambt van pensionaris dier stad. Twee jaren daarna benoemde hem de stad *Dordrecht* tot haren pensionaris. In 1627 vertrok hij als afgezant naar *Engeland*, en werd door *KAREL I* met de ridderorde van *St. George* vereerd. Omtrent negen jaren later bekwam *CATS* het gewigtig ambt van raadpensionaris van *Holland* en *West-Vriesland*, welke waardigheid hij tot 1651 loffelijk bekleedde. Toen in 1652 de vijandelijke gezindheid der Engelsche republiek, onder *CROMWELL*, tegen ons vaderland, een gezantschap derwaarts noodzakelijk maakte, moest *CATS* zich andermaal aan de rust onttrekken en aan deze zending deel nemen. *CROMWELL*'s onverzette-lijkheid verijdelde echter zijne beste pogingen tot het behoud des vredes aangewend. Dit was het einde van *CATS* openbaar leven. Op zijn buitenverblijf *Zorgvliet* bij den *Haag*, genoot hij nu die rust en vrijheid waarnaar hij zoo zeer gehaakt had, ten einde zijnen letter- en dichtkundigen arbeid te kunnen hervatten. De gedichten welke hij hier schreef, getuigen van eene frischheid van geest, zoo als men bij zulk een' hoogbejaarden grijsaard nimmer heeft aangetroffen. Hij stierf den 12 September 1660, in den ouderdom van bijkans drie en tachtig jaren, en werd in de Klooster-kerk te 's *Hage* ter aarde besteld. In 1829 werd hem ter eere in zijne geboortestad een standbeeld opgericht, door den beeldhouwer *PARMENTIER* van *Gent* vervaardigd. Als dichter heeft vader *CATS*, zoo als hij in *Nederland* algemeen genoemd wordt, veelzijdige en groote verdiensten. Zijne werken bevatten eene onuitputtelijke bron van zedelijk onderwijs voor alle standen en elken ouderdom. Zijne *Muse* neemt wel niet

zulk eene hooge vlugt als die van *HOOF* en *VONDEL*, maar munt uit door naïviteit, liefelijke eenvoudigheid, rijkdom van phantasie en diepe kennis van het menschelijke hart, en gaarne beamen wij hetgeen *JEREMIAS DE DECKER* van onzen onnavolgbaren volksdichter zegt:

Cats brengt door zijn gedicht
Meer deugden aan het licht,
Meer dartelen tot schamen,
Dan al de dichters zamen.

Jammer slechts, dat de verwende smaak van vele onzer landgenooten in zijne manier en taal geen behagen meer kan schep-
pen, zoodat hij thans meer wordt geroemd dan gelezen.

(*VAN KAMPEN*; *SIEGENBEEK*; *WITSSEN GEYSBEEK*; *JERONIMO DE VRIES*; *ALSCHÉ*, *De Jacobo Catsio*, *Leyd.* 1828).

CATULLUS, (CAJUS VALERIUS), een Latijnsch dichter, soms ook, doch ten onregte, *QUINTUS VALERIUS CATULLUS* geheeten, werd 87 jaren v. c., omtrent 17 jaren vóór *VIRGILIUS* en 22 vóór *HORATIUS*, te *Verona* geboren, en behoorde tot een aanzienlijk en vermogend geslacht. Hij verwisselde vroegtijdig zijne geboortestad tegen *Rome*, waar hij losbandig leefde, en zich in armoede dompelde. Doch zijn ellendige toestand scheen hem geenszins te deren. In een punt-dicht lacht hij over zijne verpande goederen en zijne ellende met de grootste onverschilligheid. In krijgsdienst getreden, ten einde zijn fortuin te herstellen, keerde hij zoo arm huiswaarts als hij was heengetogen, en had daarenboven het ongeluk zijnen broeder, aan wien hij innig was verknocht, te verliezen. De dood van dezen geliefden broeder betreurt hij bij meer dan eene gelegenheid onder de uitstorting van het diepst gevoel. Zijne reis van *Bithynië* naar *Italië* volbragt hij over zee in eene opene sloep, hetgeen genoegzaam bewijst, dat *CATULLUS* ten minste eene Romeinsche deugd, verachting van lijfsgevaar, niet miste. Hij wijdde zijn rank vaartuig aan *CASTOR* en *POLLUX* in eenige dichtregelen, welke nog worden bewonderd. Niettegenstaande zijne armoede ging hij gemeenzaam om met de uitstekendste mannen van zijnen tijd, onder welke wij genoemd vinden *CICERO*, *CORNELIUS NEPOS*, *VARUS*, *CORNIFICIUS*, *CAECILIUS* en anderen. Hij stierf in den ouderdom van omtrent veertig jaren. *CATULLUS* bezat eene schitterende verbeelding, en kleepte zijne gedachten in den besten stijl. Hij verviel echter in de fout zijner eeuw; want onderscheidene zijner dichtstukken werden ontsierd door onkuisehe denkbeelden, met de aanstootelijkste uitdrukkingen omkleed. Het uitgebreidste en

fraaiste zijner dichtstukken is de *Bruiloftszang van PELEUS en THIETIS*, waarvan de episode over THESEUS en ARIADNE het meest wordt bewonderd. Vossius heeft eene der meest geachte uitgaven van CATULLUS bezorgd.

(CATULLUS; SUETONIUS; VULPIUS; BAYLE en de verschillende uitleggers en uitgevers van CATULLUS).

CAVALIER, (JEAN), hoofdaanvoerder der Protestanten, die LODEWIJK XIV door middel van dragonders tot de Roomsche Katholieke godsdienst wilde bekeeren. Hij werd in 1679 te *Ribaute*, een dorp in de *Cevennes*, bij *Anduse*, geboren. Aanvankelijk was hij bakkersknecht te *Geneve*; doch toen de gruwzame geloofsvervolgelingen hoogsten top was geklommen, besloot hij naar zijn vaderland terug te keeren. Hij was destijds vier en twintig jaren oud, stelde zich aan het hoofd van gewapende bendes, die hij met groote kunst onder krijgstucht wist te brengen, in den wapenhandel te oefenen, en met zonderlinge bekwaamheid tegen den vijand aan te voeren. Te vergeefs zocht de maarschalk DE MONTREVEL en daarna de maarschalk DE VILLARS deze bergbewoners met geweld tot onderwerping te brengen. Men vond het derhalve geraten, om met het opperhoofd der zoogenaamde *Camisards* een verdrag aan te gaan. CAVALIER verkreeg eene jaarwedde van 1200 Livres en het verlof, om als overste een eigen regiment, in soldij des konings, op te rigten. De minister CHAMILLARD ontbood hem naar *Versailles*; doch CAVALIER weldra bemerkende, dat hij met een mistrouwend oog werd gadeslagen, vlugte over *Holland* naar *Engeland*, waar hij in dienst trad. In den slag van *Almanza*, in *Nieuw-Castilië*, (25 April 1707) werd hij zwaar gewond, na zich nieuwen roem verworven te hebben. Later werd hij generaal-majoor en gouverneur van het eiland *Jersey*, en stierf in 1740 te *Chelsea*. Onze verdienstelijke dichteres, L. W. VAN MERKEN, heeft in haar treurspel, *de Camisards*, het karakter van den stoutmoedigen CAVALIER uitmuntend geteekend.

(*Conversations-Lexicon*).

CAVALIERI, (BONAVENTURA), een beroemd Italiaansch wiskundige, werd in 1598 te *Milaan* geboren, en trad vroegtijdig in de orde der Jezuïten. Hij werd vervolgens professor te *Bologna*, en overleed aldaar den 3 December 1647. Hij was een leerling van GALILEI, volgens de getuigenis van zijn vriend RICCIOLI, die zelf erkent veel aan hem in zijne studiën te danken te hebben. Men zegt dat CAVALIERI het ambt van hoogleeraar te *Bo-*

logna, in weerwil der sterke aanbeveling van GALILEI, niet verkreeg, voordat hij blijken had gegeven van in de sterrewigchelarij wel ervaren te zijn. Te dien einde schreef hij eene verhandeling onder den titel van *Rota planetaria*. Zijne andere werken, alle te *Bologna* in 't licht verschenen, zijn: *Specchio Ustorio &c.*; *Directorium generale Uranometricum*; *Geometria Indivisibilibus continuorum*, waarin men de eerste sporen aantreft van de berekening der oneindig kleinen (*Calcul des infiniment petits*); *Trigonometria plana et sphaerica*; *Exercitationes geometricae Sex*. CAVALIERI was een slagtoffer van het podagra in handen en voeten, en gedurende de laatste twaalf jaren zijns levens bijkans geheel aan zijn bed gekluisterd.

(LA CROIX, *Biographie universelle*).

CAVEDONE, (GIOVANNI), een Italiaansch schilder, werd in 1577 te *Sassuolo*, bij *Modena*, geboren, en stierf in 1660. De CARACCI's en GUIDO waren zijne meesters. Hij muntte vooral uit in het fresco schilderen. De val van een steiger, smart over het verlies van een geliefden zoon en andere ongelukkige omstandigheden, verdoofden zijne talenten en geestvermogens geheel en al. De rampspoedige kunstenaar werd bedelaar, en blics den laatsten adem uit in eenen stal.

(*Dictionary of Biography*).

CAVENDISH of CANDISH, (THOMAS), een beroemd Engelsch zeevaarder, onder de regering van ELIZABETH, was de zoon van een vermogend edelman in *Suffolk*. Door onbedachtzaamheid zijn fortuin grotendeels verloren hebbende, besloot hij door eenen stouten rooftocht tegen de Spanjaarden zijn vermogen te herstellen. Zulk een bedrijf was in die dagen niet ongehoord, en mannen van rang en aanzienlijke geboorte vonden het niet ont eerend hun lot te verbeteren door de Spanjaarden uit te plunderen, die, uit hoofde hunner wreedheden, zulke daden bijkans moesten regtvaardigen.

De expeditie werd hoofdzakelijk op kosten van CAVENDISH uitgerust, en telde drie kleine schepen, een van 120, een van 60 en het derde van 40 ton. De gansche bemanning bestond uit niet meer dan 123 koppen. CAVENDISH bevond zich op het grootste, en zeilde den 21 Julij 1586 uit *Plymouth*. Den 6 Januarij 1587 bereikte hij de *Straat van Magalaan*, welke hij moedig instevende, tevens de kusten, klippen, enz., nauwkeurig opnemende. Zoodra hij in de *Groote Stille Zuidzee* was gekomen, wendde hij den steven noordwaarts, en bereikte spoedig de Spaansche

bezittingen. Zijne manschappen vochten en plunderden dapper; zij verbrandden *Paita*, *Acapulco* en andere plaatsen aan de kust, namen eenige Spaansche schepen, boorden andere in den grond, en verwoestten de kusten van *Chili*, *Peru* en *Nieuw-Spanje*. Doch de kroon op dit werk was het veroveren van het galjoen, de *St. Anna*, dat met kostbare waren was beladen, en 122,000 Spaansche dollars aan boord had. Dit schip van 700 ton en wel bemand werd op de hoogte van de kaap *Lukas* geënterd en bemagtigd. Hierna zeilde CAVENDISH naar de *Dieven-Eilanden*, van daar door den *Indischen Archipel* en de *Straat van Sunda* naar de *Kaap de Goede Hoop*; van de *Kaap* zeilde hij naar *Engeland*, en bereikte *Plymouth* den 9 September 1588, hebbende alzoo in twee jaren en ruim eene maand eene reis rondom den aardbol volbragt, hetgeen niemand vóór hem in zulk een' korten tijd was gelukt. Zoodra hij was terug gekeerd schreef hij een' belangrijken brief aan *Lord Hounsdon*, een' kamerheer en gunsteling van koningin *ELIZABETH*. Nadat hij dezen hoveling heeft verhaald, hoe hij over de vijanden Harer Majesteit had gezegepraald, zegt hij: «Ik heb negentien zeilschepen, groot en klein, verbrand, «en al de dorpen en steden, waar ik «aangeland ben, verwoest.» *ELIZABETH* sloeg den gelukkigen vrijbouter tot ridder, en uit den buit welke CAVENDISH als reeder en bevelhebber ten deel viel, kon hij, zeide men, zich gemakkelijk een fraai graafschap koopen. Doch in drie jaren was CAVENDISH weder een arm man, en wendde nu zijne blikken andermaal naar de *Nieuwe Wereld*. Echter was hij ditmaal niet in staat de kosten eener nieuwe expeditie te dragen, en deze tweede reis was noodlottig. Worstelende tegen storm, ziekte en oproer onder zijn volk, stierf de stoutmoedige zeeman op de terugreis naar *Engeland* op de kust van *Brazilië*, in 1593.

(HARRIS, *Collection of Voyages and Travels*).

CAXTON, (WILLIAM), aan wien *Engeland* de invoering der drukkunst heeft te danken, werd omstreeks 1412 in het graafschap *Kent* geboren. Voor den koop-handel opgeleid, vertrok hij als agent van de *Mercers' Company* naar de *Nederlanden*, eene betrekking, welke hij gedurende drie en twintig jaren waarnam. Ook bragt hij een handelverdrag tusschen *EDUARD VI* en den hertog van *Bourgondië* tot stand, en was vervolgens in dienst van 's hertogs gemalin, *MARGARETHA van York*. Hij had zich in de drukkunst geoefend, en

op verzoek der hertogin, vertaalde hij in het Engelsch: *Recueil des histoires de Troye* van *RAOUL LE FEYRE*, hetwelk in 1471 te *Keulen* gedrukt werd. Dit was het eerste typographische voortbrengsel in het Engelsch, en is thans zoo zeldzaam, dat op de verkooping der bibliotheek van *ROXBURGH*, in 1812, een exemplaar 1020 Pst. heeft opgebracht; de hertog van *Devonshire* was de koper. Het is onzeker wanneer CAXTON naar *Engeland* is terug gekeerd; zulks moet echter vóór 1474 hebben plaats gehad, wijl hij in dit jaar reeds eene drukkerij had in de *Westminster-abdij*. Het eerste boek dat CAXTON drukte handelde over het schaakspel, en voert ten titel: *The Game and Playe of the Chesse, translated out of the French, fynnysshid the last day of Marche, 1474*, fol. CAXTON was bijkans twintig jaren lang boekdrukker, en gaf meer dan 64 onderscheidene werken uit, waarvan de titels bekend zijn. De Engelsche geestelijken verontrustten zich niet weinig over de invoering der drukkunst, zeggende, dat, zoo het hun niet gelukte deze gevaarlijke uitvinding te vernielen, de drukkunst hen vernielen zou. CAXTON stierf omtrent het jaar 1492.

(LEWIS'S, *Life of CAXTON*; *Biographia Britannica*; WARTON'S *Hist. Engl. Poetry*; AMES'S *Typogr. Antiquities*; en CHALMERS'S *Biogr. Dict.*).

CAYLUS, (ANNE CLAUDE PHILIPPE DE TUBIÈRES DE GRIGNOARD DE PESTEL DE LEVIS, graaf DE), een beroemd oudheidkundige, werd den 31 October 1692 te *Parijs* geboren, genoot eene zorgvuldige opvoeding, en diende met roem in den Spaanschen successie-oorlog. Hierna reisde hij in *Turkië*, *Griekenland* en *Klein-Azië*, en vervolgens in *Duitschland*, de *Nederlanden* en *Engeland*. Het overige zijns levens sleet hij in het beoefenen der oudheidkunde, fraaije letteren en schoone kunsten. Van wege zijne talenten werd hij lid van onderscheidene geleerde maatschappijën. Hij overleed den 5 September 1765 te *Parijs*. Hij ontdekte op nieuw de wasschilderkunst der ouden, en schreef verscheidene werken, waarvan het voornaamste is: *Recueil d'antiquités Egyptiennes, Etrusques, Grecques, Romaines et Gauloises*, 7 deelen 4to. Het laatste deel werd na zijn dood uitgegeven, en bevat eene levensbeschrijving van den auteur door *LE BEAU*. Hij liet zijne rijke verzameling van oudheden na aan het Koninklijk Museum.

(*Souvenirs du comte DE CAYLUS*).

CAZOTTE, (JACQUES), een verdienstelijk Fransch dichter en schrijver, werd

in 1720 te *Dyon* geboren, studeerde bij de Jezuïten, ging in 1747 als controleur naar *Martinique*, en kwam in 1760 terug. Zijn ledige tijd wijdde hij aan de letterkunde en den gezelligen omgang, en was, uit hoofde van zijn vrolijk vernuft en ongemeene spraakzaamheid, overal welkom. Gedurende de schrikkelijke Septembere dagen van 1792, werd hij door den heldenmoed zijner dochter ELIZABETH uit de gevangenis gered. Zij stelde zich tusschen de moordenaars en haren vader, uitroepende: «Gij zult mijn hart niet treffen, voordat «gij het mijne doorboord hebt.» Dit werkte. Vader en dochter werden door hunne beulen in triomf naar hunne woning terug gevoerd. Weinige dagen daarna echter werd CAZOTTE op nieuw als koningsgezinde in hechtenis genomen en ter dood veroordeeld. Toen hij den 25 September het schavot had bestegen, riep hij der menigte met eene vaste stem toe: «Ik «sterf zoo als ik geleefd heb, Gode en «mijnen koning getrouw!» Zijne *Oeuvres complètes* werden door BASTIEN in vier deelen te *Parijs*, in 1816 uitgegeven, waaronder eene vertaling voorkomt van Arabische fabelen, welke een vervolg uitmaken van de *Duizend en eene Nacht*. Tot een bewijs zijner bijkans ongeloofelijke vlugheid in den arbeid, schreef hij in eenen enkelen nacht het kluchtig zangspel *Les sabots*, gecomponeerd door RAMEAU. (*Dictionnaire historique des grands hommes*).

CEBES, een Thebaansch wijsgeer en leerling van SOCRATES. Hij is de schrijver van drie zamenkomsten, waarvan de eerste *Μίναξ* (tafel of tafeltje) geheeten, menigmaal is uitgegeven, en dikwijls als een der eerste boeken aan jeugdige beoefenaars der Grieksche taal wordt voorgelegd. Het is de beschrijving eener allegorische schildering, welke voorondersteld wordt als aangeplakt op de muren van eenen tempel aan SATURNUS gewijd, en het leven en de beproevingen des menschedoms voorstellende. Wij weten van CEBES weinig meer dan zijn naam. PLATO doet SOCRATES van CEBES zeggen, dat hij een naarstig onderzoeker was der waarheid, terwijl XENOPHON ons verzekert, dat zijn zedelijk karakter onberispelijk mogt genoemd worden. Sedert de herleving der letterkunde is het werk van CEBES in bijkans alle Europeesche talen overgezet. (TIBERIUS HEMSTERHUIS).

CECIL, (WILLIAM). Zie SALISBURY.

CELLINI, (BENVENUTO), een beroemd Italiaansch beeldhouwer, graveur en goudsmid, werd in het jaar 1500 te *Florence* geboren. Hij werkte voor CLEMENS VII, den groot-hertog van *Florence*, en FRANS I,

koning van *Frankrijk*, en leverde onderscheidene bewonderenswaardige kunstgewrochten. Toen de Connetable, hertog van *Bourbon*, *Rome* belegerde, diende CELLINI als soldaat, en zegt, dat hij het was, die den hertog doodde, zoodra deze de wallen beklom. Hij stierf te *Florence*, den 13 Februarij 1570, en werd met groote staatsie in de kerk *St. Annunziata* ter aarde besteld. CELLINI was een man van groote bekwaamheid en talent, doch trotsch, driftig en twistgierig. Zijn uitstekendst werk is de bronzen groep van *Perseus*, met het hoofd van *Medusa* in het Piazza del Gran Duca te *Florence*. Het leven van BENVENUTO CELLINI, door hem zelf beschreven, is eene der merkwaardigste biographiën. Het bevat niet alleen zijne lotgevallen en werken, maar beschrijft tevens personen van allen rang en staat, met welke hij in aanraking is geweest, en levert eene getrouwe schildering van den maatschappelijken toestand gedurende het grootste gedeelte der zestiende eeuw. De beste uitgave van CELLINI's leven is getiteld *Vita di BENVENUTO CELLINI da lui medesimo scritta*, &c. &c. da GIO. P. CARPANI, met belangrijke aantekeningen. CELLINI heeft ook eene verhandeling geschreven over verschillende onderwerpen zijne kunst betreffende.

(GAMBA, *Raccordi di BENVENUTO CELLINI*).

CELSIUS, (OLAUS), een Zweedsch godgeleerde, orientalist en plantenkenner, werd in 1670 geboren, en stierf in 1756 als professor in de godgeleerdheid en domproost te *Upsala*. Hij was de grondlegger der natuurlijke historie in *Zweden*, en ondersteunde onbekrompen den grooten LINNAEUS toen deze jong en behoeftig was. Behalve verscheidene godgeleerde en oudheidkundige geschriften, gaf hij onder den titel van *Hierobotanicon* een geleerd werk uit over de planten in den Bijbel vermeld. LINNAEUS heeft, ter eere van zijnen edelmoedigen beschermer en leermeester, aan een nieuw plantengeslacht den naam van *Celsia orientalis* gegeven.

(*Conversations-Lexicon*).

CELSUS, (AURELIUS CORNELIUS), een beroemd Romeinsch geneesheer uit de eeuw van keizer AUGUSTUS, werd te *Rome* of te *Verona* geboren. Hij schreef over de redeneerkunde, geschiedenis, wijsbegeerte, krijgskunst en den akkerbouw, doch zijn werk over de geneeskunst, getiteld *De Medicinâ*, in acht boeken, in sierlijken stijl, is het belangrijkste. HIPPOCRATES en ASCLEPIADES zijn de voornaamste schrijvers, die hij heeft gevolgd. Soms vertaalde hij den eersten woordelijk, en wordt daarom de Latijnsche HIPPOCRATES

genoemd. Echter volgde hij HIPPOCRATES niet in het gewigtig punt van aderlaten, hetgeen hij veel menigvuldiger aanwendde. «Het aderlaten,» zegt CELSUS, «is niet nieuw, doch zulks in bijkans elke ongesteldheid te doen, dit is nieuw, en als «de krachten van den lijder zulks toelaten, meestal van goed gevolg.» Het werk van CELSUS is in onderscheidene nieuwe talen overgezet.

(*Histoire de la médecine par LE CLERC*).

CERDA, (*Donna BERNARDA FERREIRA DE LA*), eene Portugeesche dame van ongewone talenten, werd in het begin der zeventiende eeuw te *Oporto* geboren, en stierf omstreeks het jaar 1650. Zij schreef onderscheidene gedichten en tooneelstukken van groote verdienste, bespeelde alle muziek-instrumenten, sprak verscheidene talen, en was zeer bedreven in de rede-neerkunde, wijsbegeerte en wiskunst. PHILIPPUS III, koning van *Spanje*, noodigde haar aan zijn hof, om aan de jonge prinsessen de Latijnsche letterkunde te onderwijzen.

(*Dictionary of Biography*).

CERVANTES SAAVEDRA, (*MIGUEL DE*), een der schitterendste martelaren der poëzij, de beroemde schrijver van den ridder *Don Quichot*, werd op Zondag den 9 October 1547 te *Alcala de Henares* geboren. Hij behoorde tot een oud geslacht uit *Galicië* oorspronkelijk, hetwelk zich sedert eenigen tijd in *Castilië* had gevestigd. Zijn grootvader, JUAN DE CERVANTES, was corregidor van *Ossuná*. Zijne moeder stamde af van het doorluchtige geslacht van *Barajas*. Men weet weinig van het vroegere leven van CERVANTES, behalve dat hij zijne eerste opvoeding genoot op zijne geboorteplaats, en reeds in zijne jeugd groote talenten verried. Zoodra hij den geschikten ouderdom had bereikt, studeerde hij aan de hoogeschool van *Salamanca*, alwaar hij twee jaren doorbragt. Nu begaf hij zich naar *Madrid* en kwam onder de leiding van JUAN LOPEZ DE HOYOS, een geleerd theoloog, die in deze stad hoogleraar was in de fraaije letteren. Onder hem schijnt CERVANTES snelle voordeelingen gemaakt te hebben. Hij zelf berigt ons (*Viage al Parnaso*, p. 54), dat hij verscheidene romancen en balladen schreef, alsmede een herderroman, *Filena* geheeten; en toen zijn leermeester in 1569 eene verzameling van gedichten uitgaf op den dood van ISABELLA van *Valois*, gemalin van PHILIPPUS II, bevonden zich daaronder twee gedichten van CERVANTES, dien hij zijnen waarden en geliefden leerling noemt.

In 1568 ging hij als kamerdienaar met

den kardinaal GULIO ACQUAVIVA naar *Rome*. Hier bleef hij slechts een jaar, waarna hij als vrijwilliger dienst nam bij de Spaansch-Napolitaansche troepen van den markies van SANTA-CRUZ, die onder het opperbevel stonden van den pausselijken admiraal MARCO ANTONIO COLONNA. Hij onderscheidde zich loffelijk in den slag van *Lepanto* (7 Oct. 1571). Schoon aan de koorts lijdende, nam hij ijverig deel aan den strijd, en ontving drie kogelwonden, twee in de borst, en eene aan de linkerhand, welke sedert altijd lam bleef. Hij diende onder *don JAN* van *Oostenrijk* en diens opvolger den markies van SANTA-CRUZ, tot 1575, toen hij naar zijn vaderland terug keerde, en eenigen tijd bij zijne bloedverwanten en vrienden vertoefde. In het begin des jaars 1576 een officiersplaats gekregen hebbende bij een regiment dat naar de *Nederlanden* moest vertrekken, scheepte hij zich in met zijnen broeder RODRIGO, aan boord van de Spaansche galei *El sol* (De zon). Op den 26 September werd deze galei eensklaps door een aantal Algiersche roofschepen omringd, aangevalen en geënterd. Na eene hardnekkige verdediging werd de galei genomen en het scheeps- en krijgsvolk als slaven te *Algiers* verkocht. CERVANTES, die zich door zijne onverschrokkenheid had onderscheiden, viel ten deel aan ARNAUT MAMI, den bevelhebber der genoemde roofschepen. Na onderscheidene malen de vermetelste pogingen aangewend te hebben, om zijne vrijheid te herkrigen, werd hij in 1580 losgekocht door de paters der Barmhartigheid, tot dit einde te *Algiers* gevestigd, die aan HASSAN AGA, toen zijn meester, 500 gouden dukaten uitbetaalden, welke hun door zijne bloedverwanten en vrienden waren overgemaakt. In den aanvang des volgenden jaars in *Spanje* aangekomen, trad hij spoedig weder bij zijn regiment in dienst, hetwelk zich destijds in *Portugal* bevond. Hij woonde drie achtereenvolgende krijgstogten naar de *Azorische eilanden* bij, en gaf nieuwe blijken van zijn kloek bestaan. Eerst in 1584 keerde hij naar *Spanje* terug, en zeide de krijgsdienst vaarwel. Van nu af wijdde hij zich aan de Musen. Hij begon zijne nieuwe poëtische loopbaan met den herderroman *Galatea*, waarin hij *Donna CATALINA PALACIOS Y SALAZAR* schilderde, met welke jonkvrouw hij weldra in den echt trad. De berigten omtrent het volgend leven van CERVANTES zijn vrij onbeduidend, doch uit alles blijkt het, dat hij veeltijds met armoede en gebrek te worstelen had. In 1605 verscheen het eerste deel van zijn wereldberoemden *Don quixote*, opgedragen

aan *Don ALONZO LOPEZ DE ZUÑIGA Y SOTOMAYOR*, zevenden hertog van *Bejar*. Niet minder dan viermaal werd hetzelfde in het eerste jaar herdrukt. Het tweede deel volgde eerst in 1615 met eene opdracht aan den hertog van *Lermos*, zijnen beschermer, zonder wiens bijstand hij in de uiterste ellende zoude gestorven zijn. CERVANTES stierf te *Madrid*, op denzelfden dag als zijn groote tijdgenoot SHAKESPEARE, den 23 April 1616, in den ouderdom van negen en zestig jaren. Hij werd zonder de minste staatsie in een nonnenklooster begraven, waar zijne dochter *Donna ISABELLA* vier jaren vroeger den sluier had aangenomen. De nonnen naar een ander klooster overgebracht zijnde, werd het oude gesloopt, en het stoffelijk overschot van CERVANTES ging verloren. Eerst sedert eenige jaren heeft men ter eere van dezen grooten man te *Madrid* twee gedenkteekenen opgericht: een op de *Plaza de las Cortes*, bestaande in een fraai bronzen standbeeld op een vierkant voetstuk van graniet, prijkkende met eenige tafereelen uit den *Don Quixote*; het andere is zijn borstbeeld van wit marmer, geplaatst in den voorgevel van het door hem in *Madrid* bewoonde huis, hetwelk, wegens bouwvalligheid, geheel vernieuwd werd. De werken van CERVANTES zijn te dikwijls ontleend, dan dat wij bij derzelver verdiensten behoeven stil te staan. Zijne tooneelstukken echter worden grootelijks overtroffen door zijnen *Don Quixote*, die in de meeste Europeesche talen is overgezet. De scherpzinnige kunstregter COWLEY zeide: «Op den ouderdom van twintig jaren vond ik *Don Quixote* belagchelijk; op dien van veertig uitstekend, en nu ik bijkans zestig ben houd ik het voor het bewonderenswaardigste boek der wereld.» Wij hebben daarvan eene oude Hollandsche vertaling, — soms zeer geestig en naïf, — versneden naar den hedendaagschen smaak, door *Dr. VAN WOENSEL*. In 1842 verschenen bij A. TER GUNNE te *Deventer*, de *Lotgevallen van den ridder Don QUIXOTE en zijn' schildknaap SANCHEZ PANSA*, door den steller van dit artikel bewerkt.

(*Vida de CERVANTES, por NAVARRETE, Madrid 1819; PELLICER Y SAFORCADA, Vida de MIGUEL DE CERVANTES, Madrid 1800*).

CESAROTTI, (MELCHIORRE), een beroemd Italiaansch letterkundige en dichter, den 15 Mei 1730 te *Padua*, uit een oud adellijk geslacht, geboren, gaf reeds vroeg veelbelovende proeven van zijn talent, en verkreeg op jeugdigen ouderdom den leerstoel voor de redekunst aan het seminarium zijner geboortestad.

In 1762 belastte hij zich met de opvoeding der kinderen van den patriciër GRIMANI te *Venetië*, waar hij bekend werd met *Mr. SACKVILLE*, die hem het eerst sprak over het verschijnen der gedichten van OSSIAN, onlangs door MACPHERSON uitgegeven. CESAROTTI stond over dit werk zoo verbaasd, dat hij besloot OSSIAN in rijmlooze verzen over te brengen. Zonder over de waarde dezer vertaling te spreken, moet men erkennen dat zij eene fraaije proeve is van Italiaansche poëzij, welluidend, vloeiend en menigmaal hoog dichterlijk. CESAROTTI was echter geen vernuft, dat binnen de palen der rede te houden was. Zijn levensbeschrijver UGONI merkt aan, dat even als de zoon eens gierigaards dikwijls tot het andere uiterste (verkwisting) overslaat, CESAROTTI, geboren in een land waar destijds de letterkunde onbeduidend was, eensklaps alle grenzen van taal en smaak overschreed, en eene geheele omwenteling dacht te bewerken. Zijne taal is vol nieuwe woorden, en hij had de stoutmoedigheid OSSIAN's gedichten boven die van HOMERUS te stellen. In 1768 keerde CESAROTTI als professor voor het Grieksch en Hebreeuwsch naar *Padua* terug. In 1807 begaf CESAROTTI zich naar *Milaan*, ten einde NAPOLEON te bevredigen, die op zijne landgenooten zeer gebeten was, omdat dezen den schijn hadden aangenomen van zich tegen den veroveraar te willen verzetten. NAPOLEON, een groot bewonderaar van CESAROTTI's *Ossian* zijnde, ontving hem met groote toegenegenheid, benoemde hem tot ridder van den ijzeren kroon, en schonk hem eene jaarwedde. Uit dankbaarheid droeg hij aan NAPOLEON zijn dichtstuk *Pronea* op, waarin hij den Franschen keizer als een' afgezant der Voorzienigheid verhief.

CESAROTTI stierf den 4 November 1808. Hij was een eenvoudige, beminnelijk man, geregeld in zijne leefwijze, onvermoeid in zijne letteroefeningen, heusch jegens zijne bezoekers, vriendelijk jegens degenen die hem omringden, en zeer geliefd bij zijne leerlingen. Hij vertaalde verscheidene redevoeringen van DEMOSTHENES en ISOCRATES, AESCHINES, LYSIAS en andere Grieksche schrijvers, alsmede JUVENALIS. Eene volledige uitgave zijner werken bestaat uit 42 deelen 8vo., *Pisa* 1809. De uitgevers der *Classici Italiani* hebben daaruit eene keur gegeven van 4 deelen 8vo. *Milaan* 1820.

(*Penny Cyclopaedia; Conversations-Lexicon*).

CEZELLI, (CONSTANCE), eene heldin der zestiende eeuw, geboren te *Montpelier*, was gehuwd met *BARRI DE S. AUNEZ*,

bevelhebber van *Leucate*. Toen in 1590 eene bende Spanjaards bij *Narbonne* was geland, begaf zich haar echtgenoot naar den landvoogd der provincie, om zijne bevelen te halen, en had het ongeluk gevangen genomen te worden. De Spanjaarden dreigden nu *constance* hem ter dood te zullen brengen, indien zij niet terstond de vesting overgaf. Zij weigerde, doch bood al hare bezittingen tot losprijs van haren geliefden echtgenoot aan. De Spanjaarden bestormden de wallen, en werden tot tweemaal toe afgeslagen. Uit wraak dezer teleurstelling vermoordden zij den ongelukkigen *barri*, en trokken af. De heldhaftige weduw, hoewel diep bedroefd, verhinderde het garnizoen deze bloedige daad te verhalen op den bevelhebber der Spanjaarden, die haar in handen was gevallen. Ter belooning van zoo veel grootmoedigheid, vertrouwde *henrik IV* haar het bevel over de stad, tot dat haar zoon, *hercules*, zijnen vader zou kunnen opvolgen.

(*Dictionary of Biography*).

CHAMBERLAYNE, (EDWARD), werd in 1616 te *Odington*, in het graafschap *Glocester* geboren; hij studeerde te *Oxford*, werd lid der Koninklijke Maatschappij, opvoeder van den hertog van *Grafton* en prins *george* van *Denemarken*, en stierf in 1703. Hij schreef en vertaalde verscheidene werken, van welke *The present State of England* het meest werd gelezen. **CHAMBERLAYNE** had zulk een overdreven denkbeeld van zijne letterkundige verdiensten, dat hij eenige zijner werken met was liet overdekken, en met zich zelve begraven, geschiedende zulks tot nut der nakomelingschap!

(*Dictionary of Biography*).

CHAMPAGNE, (PHILIPPE DE), een verdienstelijk schilder der Vlaamsche school, werd in 1602 te *Brussel* geboren. Zijne ouders, die zich in middelmatige omstandigheden bevonden, willigden zijnen smaak voor de schilderkunst in, en gaven hem de beste meesters zijner geboortestad. Op den ouderdom van negentien jaren, ging hij naar *Parijs*, met oogmerk om vervolgens *Rome* te bezoeken; doch hij was niet in staat zijne reis te volbrengen, waarschijnlijk uit gebrek aan middelen. Hij ontving eenige hulp in zijne studiën van *fourcière*, en werd naderhand bekend met *nicolas poussin*, toen deze groote schilder uit *Italië* terug kwam, wiens raad en omgang hem tot groot voordeel verstrekten. Zij schilderden gezamenlijk in het paleis *Luxemburg*. Bij den dood van *duchesne*, volgde **CHAMPAGNE** hem op als schilder der koningin. **RICHELIEU** trachtte

I.

hem aan zijne koninklijke beschermster te onttrekken, doch **CHAMPAGNE** wees de schitterendste aanbiedingen van de hand. Hij was zoo gemoedelijk in zijne handelingen, dat hij op een' heiligen dag geen penseel zou aanraken, en nimmer naar het naakt heeft willen schilderen. Hij huwde de dochter van *duchesne*, bij wie hij een' zoon had. Hij stierf in 1674. **CHAMPAGNE** werkte veel en met groot gemak. Zijne teekening was uiterst naauwkeurig, en zijn koloriet bevallig. Zijne portretten worden geprezen, inzonderheid een van *richelieu*. De voornaamste stukken van dezen meester zijn te *Parijs*, waar hij bijkans geheel zijn leven sleet.

(*Penny Cyclopaedia*).

CHAMPLAIN, (SAMUEL DE), een bekwaam Fransch zeeofficier, werd in de zestiende eeuw te *Brouage*, in de provincie *Saintonge* geboren. Hij zette in 1603 de ontdekkingen van *cartier* in *Canada* voort, en was van 1608 tot 1635 gouverneur van dit gewest. Aan zijne onvermoeide pogingen had *Frankrijk* het vestigen van volkplantingen aldaar te danken. *Quebec* werd door hem gesticht, en het meer *Champlain* draagt zijnen naam.

(*Nouvelle Biographie Classique*).

CHAMPOLLION, (JEAN FRANÇOIS), een scherpzinnig Fransch navorscher van het oud Egyptisch schrift, inzonderheid der hieroglyphen, over welker aard hij omvattende en aannemelijke verklaringen geeft, werd den 23 December 1790 te *Figeac* geboren. In 1809 beriep men hem als professor in de geschiedenis aan de hoogeschool van *Grenoble*. Reeds vroeg beoefende hij de Egyptische oudheden, weshalve hij de Koptische of Egyptische taal vlijtig beoefende. In 1814 gaf hij zijn eerste werk in 't licht, onder den titel van *l'Egypte sous les pharaons*, 2 deelen, 8vo., bevattende eene aardrijkskundige beschrijving van dit land onder de oude koningen, met eene kaart. Weldra trokken de talrijke oude Egyptische papyrusrollen, met verschillende lettersoort beschreven, zijne gansche opmerkzaamheid. Hij legde zijn hoogleeraarsambt neder, en vestigde zich te *Parijs*. Nu verscheen van hem *Lettre à M. DACIER, relative à l'alphabet des hiéroglyphes phonétiques; Précis du système hiéroglyphes des anciens Égyptiens*, en meer belangrijke werken van dien aard. In 1826 werd hij directeur van het nieuw gestichte Egyptische Museum te *Parijs*, waarna hij in 1828, op 's lands kosten, eene wetenschappelijke reis naar *Egypte* ondernam. Naar *Parijs* terug gekeerd, hield hij zich bezig met eene uitvoerige bearbeiding zijner rijke verzame-

21

lingen en onderzoekingen, totdat hij den 4 Maart 1832 aan de cholera stierf. Zijne handschriften werden door de koninklijke bibliotheek te *Parijs* voor 50,000 Franken aangekocht. Daarvan is in druk verschenen *Grammaire égyptienne*, 3 deelen, *Paris* 1838—41, en *Monuments de l'Égypte et de la Nubie d'après les dessins exécutés sur les lieux sous la direction de CHAMPOLLION*.

(GREPPO's *Essay on the hieroglyphic system of CHAMPOLLION*.)

CHAPPE, (**CLAUDE**), een Fransch werktuigkundige, die, hoewel niet de oorspronkelijke uitvinder van een werktuig om tijdingen tusschen twee ver van elkander liggende plaatsen met grooten spoed over te brengen, echter aangemerkt moet worden als het middel gevonden te hebben, om een dergelijk werktuig voor dit doel samen te stellen. Hij was de neef van den abbé CHAPPE D'AUTEROCHÉ, en werd in 1763 te *Brulon* in *Normandië* geboren. De Fransche levensbeschrijvers zeggen, dat CHAPPE, bij zekere gelegenheid van zijne vrienden verwijderd, het denkbeeld opvatte, om met hen, door middel van seinen, briefwisseling te houden, en de uitkomst zijner pogingen de uitvinding was van een werktuig, hetwelk wij den telegraaf (τῆλε γράφω), noemen.

Dit werktuig bestond in eene loodregte houten kolom, van vijftien of zestien voet hoog, op welker top een dwarsbalk was van elf of twaalf voeten lang, draaijende in het midden op eene spil, en naar welgevallen met de kolom hoeken van alle grootte vormende. Aan elk der uiteinden van dezen balk bevond zich een hulpbalk, die tevens op eene spil draaide, en in dezelfde rigting als de balk, (met denzelfden hoek), op- en nederwaarts kon bewogen worden. Deze verschillende standen van den balk en de hulpbalken waren zoo vele aanduidingen van de letters van het alphabet en de tien getalmerken. De tijding werd van letter tot letter door den eersten telegraaf aan den volgenden in de lijn overgebracht; de tweede bragt ditzelfde over aan den derden, en zoo tot aan den laatsten.

CHAPPE maakte zijne uitvinding bekend aan de Fransche wetgevende vergadering van 1792, toen de omwenteling de gemeederen gestemd had tot het aannemen van elke nieuwigheid, welke de zaak der natie kon bevorderlijk zijn. In het volgende jaar besloot de regering, dat er eene proef mede zou genomen worden in tegenwoordigheid van eenige commissarissen, om zich van de deugdelijkheid dezer uitvinding te vergewissen. Te dien cinde

rigtte men op gelijke afstanden, tusschen *Parijs* en *Rijssel*, langs dezelfde lijn, eenige dezer werktuigen op. De eerste telegraaf, die door den uitvinder werd bestuurd, was op het dak van den *Louvre* geplaatst. De over te brengene tijding werd hem door de commissie opgegeven, en in 13 minuten 40 seconden kwam zij langs deze telegraphische linie te *Rijssel* over, een' afstand van 28 Geogr. mijlen. De uitslag dezer proeve werd als voldoende beschouwd, en het gebruik van den telegraaf in *Frankrijk* ingevoerd. Men wil dat eene der eerste tijdingen op deze wijze naar *Parijs* overgebracht, de herovering van de stad *Condé* aankondigde.

De aanspraak van den heer CHAPPE op de eer als uitvinder van dit werktuig, werd hem betwist door eenige zijner tijdgenooten, die uit afgunst het gebrekkelijke van zijn werktuig aantoonde, en de misbruiken in 't licht stelden, welke van den telegraaf konden gemaakt worden. Al deze omstandigheden maakten op CHAPPE zulk een' hevigen indruk, dat hij tot zwaarmoedigheid verviel, en zich den 23 Januarij 1805 in eene bron stortte, waarin hij omkwam. Zijn broeder, JEAN JOSEPH CHAPPE, die na hem directeur werd van de telegrafen te *Parijs*, heeft zich door zijne *Histoire de la télégraphie* verdienstelijk gemaakt.

(*Penny Cyclopaedia; Conversations-Lexicon*.)

CHAPTAL, (**JEAN ANTOINE**), een voornaam Fransch scheikundige, werd in 1756 te *Nozaret*, in het departement *Lozère*, geboren, en leefde als practiserend geneesheer te *Montpellier*, toen de omwenteling uitbrak. Er was gebrek aan kruid, doch door zijnen rustelozen ijver en zijne groote bedrevenheid in de scheikunde wist hij de fabriek van *Grenelle* dagelijks 3500 pond buskruid te doen leveren. In 1800 benoemde hem de eerste consul tot minister van binnenlandsche zaken; doch wijl hij in een zijner verslagen weigerde, de bectwortelsuiker boven die uit het suikerriet te stellen, viel hij in ongenade; in 1805 benoemde de keizer hem echter weder tot lid van den behoedenden senaat. Gedurende de honderd dagen, was hij staatsminister en directeur van den handel en de fabrieken. Na de herstelling trad hij in het burgerlijk leven terug, doch in Maart 1816 werd hij lid van de Academie der wetenschappen, en in 1819 benoemde hem LOUWIK XVIII tot pair van *Frankrijk*. Hij overleed den 30 Julij 1832 te *Parijs*. Gedurende veertig jaren heeft CHAPTAL zich doen kennen als een verdediger der

der nationale vrijheid en een ijverig voorstander van den handel, landbouw en handwerken. Onder de voornaamste zijner werken behooren *Chimie appliquée aux arts*; *Chimie appliquée à l'agriculture*, en *Mémoire sur le sucre de betteraves*. De Heer **THÉNARD** heeft, in naam van de Academie der wetenschappen, eene lofrede op dezen voortreffelijken geleerde gehouden. Omtrent **CHAPTAL**'s laatste levensdagen zegt hij: «Te wel bewust van den aard zijner ziekte, om zijn einde niet te voelen naderen, onderwierp hij zich als een wijsgeer, en de noodige schikkingen makende om deze wereld te verlaten, waar hij nog slechts weinige dagen had te vertoeven, stierf hij be-mind en omringd door zijn talrijk gezin, over hetzelve, bij het laatst vaarwel, zijner zegen uitsprekende.»

CHARDIN, (JEAN), een der meest beroemde reizigers der zeventiende eeuw, was de zoon eens juweliers, en werd den 26 November 1643 te *Parijs* geboren. Naauwelijks twintig jaren oud, vertrok hij naar *Oostindië*, om daar diamanten tegen andere koopwaren in te ruilen. Van hier vertrok hij naar *Ispahan*, de hoofdstad van *Perzië*, waar hij door den schach tot hofjuwelier werd benoemd. Na een zesjarig oponthoud, keerde hij in 1670 met eenen rijken schat voor land-, volken- en oudheidkunde terug. Het volgende jaar begaf hij zich andermaal naar *Perzië*, «het hof,» zegt hij, «overal volgende, doch tevens afzonderlijke uitstapjes makende, zoo wel uit nieuwsgierigheid als voor zaken, ten einde de taal te leeren en met de uitstekendste en geleerdste mannen van het land in aanraking te komen, waardoor ik het best bekend kon worden met alles wat voor ons in *Europa* wetenswaardig en nieuw is.» Weinige reizigers hebben hem geëvenaard in waarheidliefde, en zulk eene goede gelegenheid gehad, om zoo wel met het land, de zeden en gewoonten van *Perzië* bekend te worden. Hij sprak het Perzisch even vloeiend als zijne moedertaal, kende *Ispahan* beter dan *Parijs*, en bezocht bijkans elk oord van het land, «doorkruisende,» (gelijk hij zegt) «het gansche land in de lengte en breedte.» Tweemaal bezocht hij de prachtige bouwvallen van *Persepolis*. In 1681 keerde hij naar *Europa* terug, doch niet naar *Frankrijk*, waar zijne geloofsgenooten, de Protestanten, aan de vreedste vervolgingen bloot stonden, maar naar *Engeland*. Koning **KAREL II** gebruikte somwijlen **CHARDIN** als afgezant, in welke hoedanigheid hij in 1683 naar de *Nederlanden* werd

gezonden. Gedurende de laatste jaren zijns levens woonde hij te *Turnham Green*, en volgens het doodboek werd hij den 29 December 1713 te *Chiswick* begraven. Zijne reizen werden in onderscheidene talen overgezet en dikwijls herdrukt. Er bestaat eene zeer goede uitgave in het Fransch van vier deelen 4to., met platen, in 1735 te *Amsterdam* uitgegeven, welke wij hebben geraadpleegd; doch de beste uitgave van dit werk, getiteld: *Voyage en Perse et autres lieux de l'orient*, werd in 1811 bezorgd door **LANGLÈS**, in tien deelen, met eenen atlas in folio.

(*Penny Cyclopaedia*).

CHARONDAS, een Gricksch wetgever en wijsgeer, werd te *Catania*, op *Sicilië*, geboren, en bloeide omtrent het midden der zevende eeuw v. c. Hij gaf wetten aan de *Cataniërs* en andere volkplantingen van *Euboea* (*Negropont*). Hij werd het slagtoffer van eene dezer wetten. **CHARONDAS** had vastgesteld, dat niemand zich in de volksvergaderingen gewapend mogt vertoonen. Van eenen krijgstogt terug gekomen, begaf hij zich in allerijl naar de vergaderplaats zonder zijn zwaard af te leggen. «Gij breekt de wet,» riep hem iemand uit het volk toe. «Neen,» antwoordde hij, zich zelven met zijn zwaard doorborende, «integendeel, ik bekrachtig haar.»

(*Conversations-Lexicon*).

CHARTIER, (ALAIN), een Fransch dichter en schrijver van grooten naam in de vijftiende eeuw, werd in 1386 te *Bayeux*, in *Normandië*, geboren, en overleed omstreeks 1457 of 1458. Zijne werken zijn thans in vergetelheid bedolven. Echter werd hij door zijne tijdgenooten zóó hoog geschat, dat **PASQUIER** ons verhaalt, dat **MARGARETHA van Schotland**, gemalin van den daufijn (later **LODEWIJK XI**), eens de lippen van **CHARTIER** kuste, toen zij hem slapende vond; en dat zij, toen hare volgelingen zich daarover verbaasd toonden, ten antwoord gaf: «Ik heb niet den man, maar den mond gekust, waaruit zoo veel welsprekendheid is gevloeid.»

(*Woordenboek der Zamenleving*).

CHASTELET, (GABRIELLE EMILIE LE TONNELIER DE BRETUEIL, Marquise DU), eene der geleerdste en beschaafde vrouwen van den nieuweren tijd, werd in 1706 te *Parijs* geboren. Zij was zeer bedreven in het Latijn, Italiaansch, Engelsch, de wiskunde, sterrekunde en natuurlijke wijsbegeerte. Nog zeer jong huwde zij den markies **DU CHASTELET**, en stierf den 10 Augustus 1749; haar dood werd verhaast door de groote inspanning, welke zij zich getrooste, om **NEWTON** te vertalen. Zij stierf in het pa-

leis van *Luneville*, waar *VOLTAIRE* toen ook zijn verblijf hield. Hare *liaison* (zoo als de Franschen het noemen) met *VOLTAIRE* verschafte verscheidene anecdoten aan de sehandkronijk van haren tijd.

In 1738 schreef *Madame du CHASTELET* naar den prijs van de academie der wetenschappen, over den aard van het vuur. In 1740 verschenen hare *Institutions de physique*, opgedragen aan haren zoon, en waarvan in 1742 te *Amsterdam* de tweede druk uitkwam. Dit werk bevat eene reeks van brieven over de stelsels van *LEIBNITZ* en *NEWTON*, verklaard in eenen gemeenzamen stijl, en getuigt van zulk eene grondige kennis van de verschillende opinien, dat men ze met verwondering leest als het voortbrengsel eener dertigjarige Fransche vrouw, kort na de invoering der Newtoniaansche wijsbegeerte in *Frankrijk*. De vertaling van *NEWTON* kwam in 1759 te *Parijs* in 't licht, met een geschiedkundig voorberigt, en eene lofredre in verzen van *VOLTAIRE*, die waarschijnlijk zijne oppervlakkige kennis, waarmede hij zijne *Elements de la philosophie de NEWTON* opstelde, aan haar verschuldigd was. In 1806 werd de briefwisseling van *Madame du CHASTELET* met den graaf *D'ARGENTAL* te *Parijs* uitgegeven, waarbij gevoegd is eene levensbeschrijving alsmede eene verhandeling *Sur le Bonheur*.

(*Biogr. Univ.*; *Mémoires pour servir à la vie de VOLTAIRE*, écrits par lui-même; *la vie de VOLTAIRE* par *CONDORCET*).

CHATHAM, (Graaf van). Zie *PITT*.

CHATTERTON, (**THOMAS**), werd den 20 November 1752 te *Bristol* geboren. Zijn vader (die drie maanden vóór de geboorte zijns zoons stierf) was een zanger van de hoofdkerk en tevens onderwijzer eener armenschool in *Pylestreet*. Op den ouderdom van vijf jaren, kwam hij onder de zorg van *Mr. LOVE*, die zijn vader opvolgde; doch de knaap vorderde zóó weinig, dat de meester alle geduld verloor, en hem aan de moeder terug zond, als een' dommen jongen voor alle onderwijs geheel ongeschikt. Zijne moeder nam nu de taak op zich, en leerde hem de letters door middel der gekleurde kapitalen van een oud muzikalisch handschrift, waarop hij (om hare uitdrukking te gebruiken) verliefd werd. Het is waarschijnlijk, dat zijne neiging voor oudheidkundige navorschingen aan deze omstandigheid den eersten stoot te danken had. Zijne vorderingen waren nu zoo snel als ze vroeger langzaam geweest waren; allerhande boeken, maar inzonderheid die, welke over oude gebruiken handelden, waren

zijne geliefdste medgezellen. Nadat hij op eene armenschool verder was onderwezen, werd hij in 1767 door zijne moeder, voor den tijd van zeven jaren, geplaatst als klerk bij een' procureur te *Bristol*, *JOHN LAMBERT*. Reeds op de school had *CHATTERTON* eenige hekelende dichtstukjes, onder anderen de beruchte *Afkomst van Bergham*, geschreven. Naauwelijks zijne nieuwe loopbaan ingetreden, voelde hij zich niet gelukkig; letter- en oudheidkunde hadden voor hem meer aantrekkelijkheid dan geregeltelijke acten, en weldra trok hij de aandacht van het publiek, door het plaatsen van een artikel in het dagblad van *Bristol*. In het begin van October 1768 was de Nieuwe Brug te *Bristol* voltooid, en nu verscheen er in het genoemd nieuwsblad een artikel, als zijnde een afschrift van een oud manuscript, getiteld: Beschrijving van de monniken die het eerst over de Oude Brug zijn gegaan (*A Description of the Fryars first passing over the Old Bridge*). Dit zonderling verhaal verried een vindingrijk vernuft, en werd aan *CHATTERTON* toegeschreven. Kort daarna vervaardigde hij verscheidene dichtstukken, die in stijl, spelling en schrijfwijze niet van de oude handschriften der middeleeuwen waren te onderscheiden. Hij gaf dit uit voor het werk van den dichter *ROWLEY*. Deze *ROWLEY* was, volgens *CHATTERTON*, een priester uit de vijftiende eeuw. De zoogenaamde oorspronkelijke stukken droegen alle ken-teekeneu van oudheid, door ze met oker te besmeren en in den schoorsteen of door de vlam eener kaars zwart te maken. Behalve de oudheid- en wapenschildkunde beoefende hij bij afwisseling de bovennatuur-, wis- en sterrekunde, alsmede de muziek. Een weezin krijgende in het procureurs-kantoor, wendde hij zich in Maart 1769 tot den minister *WALPOLE*, aanbiedende om hem eenige oude berigten te bezorgen omtrent onderscheidene schilders, die te *Bristol* gebloeid hadden. *WALPOLE* nam dit aanbod volgaarne aan, doch weldra de zaak miströuwende, liet hij *CHATTERTON* aan zijn lot over. Vast besloten hebbende, om van zijn beroep af te zien, stelde *CHATTERTON* alle middelen in het werk, om daartoe te geraken. Hij werd allengs gemeenzaam met het denkbeeld van zelfmoord, en gaf menigmaal aan de bediende van *Mr. LAMBERT* te kennen, dat hij aan zijn leven een einde zou maken. Het gezin des procureurs werd hierover verontrust, doch *Mr. LAMBERT* stoorde zich hieraan niet, tot dat hij op zekeren dag op zijn lesse-naar een papier vond met het opschrift:

«Uiterste wil en testament van THOMAS CHATTERTON,» aldus luidende: «Dit is de uiterste wil en het testament van mij, THOMAS CHATTERTON, van de stad *Bristol*, zijnde gezond naar ligchaam of het is de schuld van mijnen laatsten chirurgijn; over de gezondheid der ziel mogen de lijkschouwer en de gezworenen oordeelen, wel bedenkende, dat de beste kenners der menschelijke natuur in *Bristol* mij den titel geven van *dol genie*. Indien ik dus eene dolle daad bega, strookt zulks geheel met al mijne vorige bedrijven, die zoo vele kenteekenen van krankzinnigheid zijn. Item. Indien, na mijnen dood, die plaats zal hebben morgen avond vóór acht ure, zijnde het feest der opstanding, de lijkschouweren de jury het aan krankzinnigheid toeschrijven, begeer en bepaal ik,» &c. &c. Mr. LAMBERT achtte het nu onvoorzigtig CHATTERTON langer bij zich te houden, en ontsloeg hem, nadat hij omtrent twee jaren en negen maanden bij hem geweest was.

CHATTERTON ging naar *Londen*, om voor de boekverkoopers te schrijven. Zijne pen was vruchtbaar, doch verschaftte hem een sober inkomen. Uit het hoogste toppunt der hoop stortte hij in den afgrond der wanhoop. Den 24 Augustus 1770 zich letterlijk in eenen van honger stervenden toestand bevindende, maakte hij aan zijn leven, door middel van vergift, een einde. CHATTERTON was slechts zeventien jaren en negen maanden oud toen hij stierf. De persoon van dezen kindschen bard van *Bristol* was, even als zijn geest, vroeg ontwikkeld. Een zijner makkers zegt: hij zag er uit als eene schim. Zijne oogen waren ongemeen doordringend, en het eene meer dan het andere. Hij was huisselijk en zijne liefde voor zijne naaste betrekkingen onbegrensd. De laatste uitgave van CHATTERTON's werken werd in 1803 door CATTLE en SOUTHEY in drie deelen uitgegeven.

(*Penny Cyclopaedia*; *Woordenboek der Zamenleving*).

CHAUCER, (GEOFFREY), die de morgenster en de vader der Engelsche dichtkunde is genoemd, werd, volgens het algemeen gevoelen, in 1328 te *Londen* geboren, en studeerde te *Oxford* en *Cambridge*. Hij verkeerde veel aan het hof van EDUARD III, en had gemeenzamen omgang met verscheidene leden van het koninklijk huis. Hij werd insgelijks in openbare zaken van het rijk gebruikt. Doch het is als schrijver en vooral als dichter, dat hij aanspraak heeft op de dankbaarheid der nakomelingschap. De meeste geleerden zijner eeuw schreven in

het Latijn, doch CHAUCER schreef in zijne moedertaal, welke echter nog zoo veel van het hedendaagsche Engelsch verschilde, dat weinigen de poëzy van CHAUCER zonder behulp van een woordenboek kunnen lezen. Zijn hoofdwerk is eene verzameling van vertellingen, getiteld: *Canterbury Tales*, welke verhaald worden door eenige bedevaartgangers, die zich van *Southwark* naar *Canterbury* begeven, en aldus het vervelende van den weg zoeken te korten. Een bevoegd kunstregter, wijlen Mr. GODWIN, zegt, dat na de treurspelen van SHAKESPEARE, er geen dichterlijk voortbrengsel is, dat meer verscheidenheid en krachtiger talent ten toon spreidt. Daar hij de leerbegrippen van WICKLIFFE was toegedaan, vlugtte hij naar *Henegouwen*, en vervolgens naar *Zeeland*. Uit gebrek naar *Engeland* teruggekeerd, werd hij in de gevangenis geworpen, waarin men hem liet zuchten, tot dat hij de ketterleer van WICKLIFFE had afgezworen. De laatste tien jaren zijns levens sleet hij op de kasteelen *Woodstock* en *Donnington*, zich geheel aan de poëzy toewijdende. Al zijne levensbeschrijvers stemmen er in overeen, dat hij te *Londen* is gestorven, en zeker is het, dat hij in de Abdij-kerk van *Westminster* werd ter aarde besteld. Het gedenkteeken, aldaar te zijner nagedachtenis opgericht, is eene hulde hem anderhalve eeuw na zijnen dood door NICHOLAS BRIGHAM toegebracht.

(*History of English Poetry*).

CHEKE, (Sir JOHN), een geleerd schrijver der zestiende eeuw, werd den 16 Junij 1514 te *Cambridge* geboren, alwaar hij naderhand zijne studiën in de oude letterkunde volttooide. Nadat hij eene reis op het vaste land had gedaan, werd hij tot professor in de Grieksche taal te *Cambridge* benoemd. In deze hoedanigheid eenige veranderingen in de uitspraak van 't Grieksch invoerende, geraakte hij hierover met den kanselier, bisschop GARDINER, in hevigen twist. In 1544 werd hij gekozen tot opvoeder van den jongen prins, later EDUARD VI, die, koning geworden, hem met gunsten overlaadde. EDUARD benoemde hem tot ridder, secretaris van staat en lid van den geheimen raad. Als voorstander der protestantsche godsdienst de partij van Lady JANE GREY omhelsd hebbende, werd CHEKE, op last van koningin MARIA, in den kerker geworpen, doch binnen weinige maanden ontslagen met de vrijheid van eene reiste doen. Terwijl hij afwezig was, werden al zijne goederen verbeurd verklaard. In 1554 begaf hij zich naar *Bazel*, en van daar naar *Italië*. Te *Padua* vatte hij weder

zijne Grieksche letteroefeningē op, en zette zich vervolgens te *Straatsburg* neder, waar hij onderwijs gaf in het Grieksch, ten einde in zijne nooddruft te voorzien. In het begin van 1556 begaf hij zich, op listige uitnoodiging van hooger hand, naar *Brussel*; doch alvorens deze stad te bereiken, werd hij, op last van PHILIPPUS II, gevat, geblinddoekt, op een' wagen geworpen, naar de naaste haven gevoerd, aan boord van een schip gebragt, in een hol bewaakt, in *Engeland* aan wal gezet, en op nieuw in den *Tower* van *Londen* opgesloten. Men liet hem nu de keus, tusschen de afzwering van het Protestantsch geloof of den brandstapel. Hij verkoos het eerste, doch berouw en wroeging over dezen stap voerden hem weldra ten grave; hij stierf den 13 September 1557, in den ouderdom van drie en veertig jaren. Hij heeft vele werken nagelaten, die echter thans zelden voorkomen. Hij was een der geleerdste mannen van zijne eeuw, een harer schoonste sieraden en de ijsbreker der nieuwere Engelsche letterkunde.

(STRYPE's *Life of CHEKE*; *Biogr. Brit.*)

CHEMNITZER, (**IWAN IWANOWITZ**), een Russisch fabeldichter van een Duitsch geslacht, werd in 1744 te *Petersburg* geboren. Schoon hij zich op de heekunde had toegelgd, trad hij in de krijgsmidde, en werd vervolgens door keizerin CATHERINA II als consul-generaal naar *Smyrna* gezonden, alwaar hij in 1784 overleed. CHEMNITZER wordt als de Russische LAFONTAINE beschouwd, en in zijn karakter zoo wel als in zijne poëzy, geleek hij veel naar dien Franschen fabeldichter. Even als LAFONTAINE was hij aan buigen van afgetrokkenheid onderhevig, welke soms tot belagchelike tooneelen aanleiding gaven.

(*Dictionary of Biography*; *Woordenboek der Zamenleving*).

CHESELDEN, (**WILLIAM**), de beroemdste heekkundige van zijn' tijd, werd in 1688 te *Burrow on the Hill* in het graafschap *Leicester* geboren. Hij oefende zich in de ontledkunde onder COWPER te *Londen*, en voor de heekunde bezocht hij het *St. Thomas* Hospitaal. In 1713 verscheen zijne Ontledkunde van het menschelijk ligchaam, welke langen tijd het leerboek voor die wetenschap in *Engeland* is geweest; in 1778 verscheen daarvan de elfde uitgave. In 1712 tot lid der Koninklijke Maatschappij benoemd, regtvaardigde hij deze vroegtijdige keus door verschillende belangrijke verhandelingen te leveren in de *Philosophical Transactions*. De opmerkelijkste van al deze bijdragen, in 1728 medegedeeld, was een verslag van de gewaarwordingen eens veertienja-

rigen blind-geboren jongelings, die door CHESELDEN van de cataract was geopereerd. Deze bewerking, die thans niet vreemd is, was destijds geheel onbekend, en bragt veel tot den roem van CHESELDEN bij. Ook was hij een bekwaam steensnijder. Van de twee en veertig lijdens, die hij in den tijd van vier jaren van den steen opereerde, zou hij slechts één' enkelen verloren hebben. Een ooggetuige van onderscheidene zijner kunstbewerkingen, (de schrijver van zijne lofrede in de *Godenschriften* der Fransche Academie voor de heekunde), verzekert ons, dat hij eens iemand in den tijd van vier en vijftig seconden van den steen heeft verlost. De uitstekende bekwaamheden van CHESELDEN bezorgden hem het bestuur over de heekundige operatiën van verscheidene hospitalen te *Londen*. In 1751 had hij tegen eenen aanval van beroerte te kampen, van welken hij geheel herstelde, doch den 10 April 1752 bezweek hij, in den ouderdom van vier en vijftig jaren, onder een' dergelijken aanval. Zijne ontledkundige werken staan nog in achtting.

(*Penny Cyclopaedia*).

CHESTERFIELD, (**PHILIP DORMER STANHOPE**, graaf **VAN**), werd den 22 September 1694 te *Londen* geboren. Op den ouderdom van achttien jaren vertrok hij naar de hoogeschool van *Cambridge*, waar hij met ongewone vlijt de Grieksche en Latijnsche schrijvers beoefende. Hij verhaalt ons, dat hij veel gevaar liep om een pedant te worden, op het collegie drinkende en rookende, schoon hij een' afkeer had van wijn en tabak, omdat hij zulks als wellevend (*gentel*) beschouwde, en dit hem tot een' man maakte. In 1714 verliet hij de hoogeschool, om de gewone groote reis op het vaste land te doen. Hij bragt den zomer in 's *Hage* door, waar zijne vrolijke medgezellen hem niet alleen om zijne pedanterie uitlachten, maar bij hem eene drift voor het spel deden ontstaan, welke hem nimmer verliet. Verscheidene jaren later verhaalt hij in een' zijner brieven aan zijnen zoon, dat hij in *den Haag* het spel beschouwde als tot eene goede opvoeding behoorende, en wijl hij gaarne de hoogst mogelijke beschaving wilde verwerven, de kaarten en dobbelsteenen ter hand nam, om daartoe te geraken. Van de spelers van 's *Gravenhage* wendde hij zich tot de fatsoenlijke en galante vrouwen van *Parijs*, die, zoo als hij zich plagt te beroemen, zijne opvoeding voltooiden. In 1715 bevond hij zich in *Venetië*, toen GEORGE I den troon bestoeg. Hij keerde nu naar *Engeland* terug, werd voor *Lostwithiel* tot lid van

het parlement benoemd, en sprak met zoo veel hevigheid, dat een zijner tegenstanders hem eenen wenk gaf, dat men hem wel eens, uit hoofde zijner minderjarigheid, uit het Huis der Gemeente konde weren, en eene boete van 500 Pst. opleggen. CHESTERFIELD sloeg deze waarschuwing niet in den wind, en verwijderde zich voor eenige maanden naar *Parijs*. In 1726 volgde hij in het graafschap *Chesterfield* op, terwijl de troonsbeklimming van GEORGE II hem eene nieuwe loopbaan opende. In 1728 vertrok hij als buitengewoon afgezant naar *Nederland*, waar hij de vriendschap won van den raadpensionaris SIMON VAN SLINGELAND, aan wien hij, volgens zijne eigene getuigenis, de grootste verplichting had. CHESTERFIELD noemde SLINGELAND zijnen *viend*, *leermeester* en *leidsman*; «want,» voegt hij er bij: «ik was toen nog een nieuveling in zaken; hij onderwees mij, hij had mij lief, hij vertrouwde mij.» In 1732 werd CHESTERFIELD naar *Engeland* terug geroepen. Als lid van het Hooger-Huis weerstreefde hij de maatregelen van den minister WALPOLE, en onderscheidde zich door geestkracht en welsprekendheid. In Januarij 1745 werd hij andermaal als buitengewoon afgezant naar 's *Gravenhage* gezonden, en vervolgens tot Lord-luitenant van *Ierland* benoemd, waar hij door zijn wijs bestier den dank der Ieren verdiende. In October 1746 werd hem de hooge waardigheid van secretaris van staat toevertrouwd, welke hij tot 1748 bekleedde, toen toenemende duizelingen en doofheid hem dwongen haar neder te leggen. Zijne pen kon echter niet rusten tot hij den 24 Maart 1773 overleed. Als staatsman, schrijver en redenaar heeft CHESTERFIELD zich onder zijne landgenooten eenen aanzienlijken rang verworven, wordende wel eens de Britsche CICERO genoemd. De werken van dezen redenaar en staatsman bestaan in Mengelwerken, vier deelen, en in brieven aan zijnen zoon, vier deelen, die na zijnen dood uitkwamen, en om den fraaijen stijl, (minder om den zedelijken inhoud), hoog geroemd worden.

Dr. MATY's Life of CHESTERFIELD.

CHILLINGWORTH, (WILLIAM), een vermaard Engelsch godgeleerde en twistredenaar, werd in 1602 te *Oxford* geboren, alwaar hij in de godgeleerdheid studeerde. De beroemde Jezuït FISHER, anders genaamd JOHANNES PERSEUS, bewoog hem om tot de Roomsche-Katholieke kerk over te gaan; doch na verloop van weinige maanden keerde hij tot het Protestantismus terug. In 1635 verscheen zijn beroemd werk *De godsdienst der Protestan-*

ten een veilige weg ter Zaligheid; het baarde groot opzien, en werd binnen vijf maanden tweemaal herdrukt, doch vinnig door de Jezuïten aangevallen. LOCKE noemt dit werk een model van logica en ANTHONY WOOD zegt, dat CHILLINGWORTH zoo veel overredingskracht bezat, dat, bijaldien de groote Turk of de duivel bekeerd kon worden, hij er toe in staat was. In 1638 verkreeg hij het ambt van kanselier te *Salisbury*; doch toen de burgerwisten uitbraken, omhelsde hij de partij van KAROL I, werd ingenieur, en vervaardigde, op het voorbeeld der Romeinen, belegeringswerktuigen. Bij het kasteel van *Arun-*
del gevangen genomen, stierf hij in Januarij 1644 te *Chichester* in het bisschoppelijk paleis, werwaarts men hem, uit hoofde zijner ziekte, had overgebracht. Bij zijne uitvaart had een zonderling tooneel plaats. Dr. CHEYNE, destijds rector van *Peterworth*, verscheen met het werk van CHILLINGWORTH (*De Godsdienst der Protestanten*) in de hand, aan het graf, en na eene waarschuwende toespraak over de gevaarlijke strekking van het rationalismus gehouden te hebben, wierp hij het in den kuil, uitroepende: «Weg met u, gij ver-vloekt boek, dat zoo menige kostelijke ziel hebt verleid — weg met u, gij be-dorven, verpestend boek; verrot met «uwen opsteller!»

(*Life of CHILLINGWORTH, by DES MAIZEAUX*).

CHILLO, een der zeven wijzen van *Griekenland*, was omstreeks het jaar 556 v. c. een der Ephoren (overheidspersonen) van *Sparta*. Eene zijner beroemdste spreuken is: *Ken u zelve*. Ook hoorde men hem menigmaal zeggen: *Begeer niet te veel*. Verkwisters en twistenden riep hij toe: *De gezellin van schulden en processen is ellende*. Deze drie spreuken stonden in den tempel van *Delphi* opgeteekend. Hij stierf in het jaar 597 v. c. van vreugde, zijnen zoon omhelzende, die in de Olympische spelen de overwinning had behaald. CHILLO verdiende, als regtschapen overheids-persoon, de achting zijner medeburgers.

(ROLLIN, *Histoire ancienne*).

CHOISEUL, (ETIENNE FRANÇOIS, Duc DE), geboren in 1719, steeg onder LODEWIJK XV tot hooge waardigheden, en was inderdaad gedurende een groot deel dier regering de besturende minister. In 1758 werd hij minister voor buitenland-sche zaken, in 1761 minister van oorlog, en eenige jaren later stelde hij zich weder aan het hoofd van het departement van buitenlandsche zaken. Hij bekleedde deze waardigheid tot December 1770, toen hij, ten gevolge van zijn heerschzuchtig karak-

ter, moest aftreden, en verbannen werd naar zijn landgoed *Chanteloup*. Hier schreef hij zijne Gedenkschriften en een hekelend tooneelspel tegen de koninklijke familie, inzonderheid tegen den Daufijn, naderhand LODEWIJK XVI, getiteld: *Le Royaume d'Arlequinerie*, hetwelk hij zelf op *Chanteloup* drukte, en onder zijne vrienden uitdeelde. CHOISEUL overleed in Mei 1785 te *Parijs*. Hij had menige verbetering bij het legeringevoerd, het beroemde familie-verdrag van het Bourbonsche huis tot stand gebracht, de zeemagt verbeterd, tot den val der Jezuïten grootelijks medegewerkt, en *Corsika* bij *Frankrijk* ingelijfd. Zijn persoonlijk karakter was edelmoedig, schoon trotsch; hij was onbaatzuchtig en prachtlievend, waaronder zijn eigen vermogen grootelijks leed. Hij beschermde de kunsten en fraaije letteren, en was een vriend van VOLTAIRE, alsmede van de voornaamste letterkundigen zijner eeuw.

(*Examen du Ministère du duc de CHOISEUL, in de Mémoires du duc d'ANGUILLO*).

CHRISTIAAN of **CHRISTIERN II**, van *Denemarken*, geboren in 1481, was de zoon van koning JAN, en kleinzoon van CHRISTIAAN I. Hij beklom, na den dood zijns vaders, in 1513 den troon. In 1520 gelukte het hem zich van *Zweden* meester te maken, welk land door burgertwisten werd verscheurd. CHRISTIAAN meende het middel te hebben gevonden, om zich voor allen tegenstand in de toekomst te beveiligen. De voornaamste edelen en prelaten, bij gelegenheid zijner krooning te *Stokholm* verzameld hebbende, liet hij hen in het openbaar ter dood brengen. GUSTAVUS ERICKSON, (een afstammeling der oude koningen), die in *Denemarken* gevangen zat, ontsnapt zijnde, vlood naar de bosschen van *Dalecarliä*, waar hij de boeren in opstand bragt, CHRISTIAAN en diens waardigen handlanger, den aartsbisschop van *Upsal*, aantastte en versloeg, en de Denen uit *Zweden* verdreef. Kort daarna werd CHRISTIAAN door zijne eigene Deensche onderdanen afgezet, die in 1523 FREDERIK, hertog van *Holstein*, in zijne plaats de koninklijke waardigheid opdroegen. CHRISTIAAN, gehuwd met ISABELLE, zuster van keizer KAREL V, scheepte zich met zijne gemalin en kinderen in, en landde op het Zeeuwsche eiland *Walcheren*. Na acht jaren den Nederlanders tot overlast verstrekt te hebben, zeilde hij met eenige troepen naar *Denemarken*, ten einde den troon weder te bemagtigen. De aanslag mislukte; hij werd gevangen genomen, en overleed den 24 Januarij 1559 op het kasteel *Kallundborg*.

(*Woordenboek der Zamenleving*).

CHRISTINA, koningin van *Zweden*, de dochter van den grooten GUSTAAF ADOLF bij MARIA ELEONORA, prinses van *Brandenburg*, werd den 8 December 1626 geboren. GUSTAAF ADOLF droeg groote zorg voor hare opvoeding, en, geen' zoon hebbende om hem op te volgen, trachtte hij haar eene mannelijke opvoeding te geven. Toen zij nog zeer jong was, verlangde hij, dat zij, de dochter van een' krijgsman, het kanongebulder zonder ontroering zou kunnen aanhooren. Bij zijn vertrek voor den oorlog in *Duitschland*, stelde GUSTAAF ADOLF een regentschap in, bestaande uit vijf hoogwaardigheid-bekleeders der kroon, die met het bestuur der zaken en de voltooiing van de opvoeding der jeugdige vorstin waren belast. De kanselier OXENSTIERN, een ervaren en verlicht staatsman, stond aan het hoofd dezer hooge ambtenaren, en de andere leden van het regentschap waren bekwame, regtgeaarde mannen. Zij volgden natuurlijk het opvoedings-plan hetwelk GUSTAAF ADOLF had ontworpen, en hieraan is gedeeltelijk het zonderling karakter te wijten, hetwelk CHRISTINA later heeft aan den dag gelegd.

Van hare vroegste jaren was zij omringd door ernstige leermeesters en geletterden, die haar hoofd opvulden met Latijn, Grieksch, Hebreeuwsch, geschiedenis en staatkunde. Voor hare uitspanning reed zij in amazonen-kleeding te paard, oefende zich in het schieten en in de jacht, of hield wapenschouw over de troepen. Het gezelschap van vrouwen werd haar weldra ondragelijk.

In 1644 aanvaardde zij de teugels des bewinds, en door eenen gunstigen zamenloop van omstandigheden eindigde zij den oorlog met *Denemarken*, en verkreeg bij het verdrag van *Brömsebro* in 1645, den afstand van eenige gewesten; zij drong, tegen het gevoelen van OXENSTIERN en anderen, op den vrede met *Duitschland* aan, en had deel aan het sluiten van den Munsterschen vrede in 1648, bij welken haar, ten gevolge van de overwinningen harer dappere krijgsbenden, verscheidene millioenen gulden, drie stemmen in den rijksdag en den afstand van *Pommeren*, *Wismar*, *Bremen* en *Verden* werden toegekend. Toen de staten bij haar aanhiel, om een huwelijk aan te gaan, weigerde zij dit standvastig. Onder degenen die naar hare hand dongen was haar eigen neef KAREL GUSTAAF, een prins van uitstekende hoedanigheden. In 1649 wist zij echter de staten over te halen om hem tot haren opvolger te verklaren. Kort nadat zulks geschied was, werd zij, onder

den titel van *Koning*, met groote staatlijkheid gekroond. Nu geene oorlogen haar meer bezig hielden, trokken kunsten en geleerdheid bijkans geheel hare opletendheid. Haar hof was opgevuld met geleerden en kwakzalvers. BOURDELOT, een listig Fransch abbé, die zich als geneesheer uitgaf, wist de koningin met allerhande spotternijën en kwinkslagen op haren hofstoet te vermaken, en werd haar lijfarts. CHRISTINA verspilte ontzagelijke sommen (voor zulk een arm land als *Zweden*) aan boeken, oudheden, handschriften, standbeelden, schilderijën en zeldzaamheden. Doch eerbied voor de nagedachtenis haars vaders smoorde het gemor der *Zweden*, en toen, tot verbazing van een ieder, zij het eerst sprak om afstand te doen, drong men bij haar aan, den troon niet te verlaten. Gedurende eenigen tijd scheen zij weder met vernieuwen moed 's lands zaken te behartigen; doch weldra toonde zij zich geheel afkeerig van hetgeen zij de vergulde slavernij van het koningschap noemde, en den 16 Junij 1654 legde zij, met veel plegtigheid, den scepter neder, in den ouderdom van slechts acht en twintig jaren.

CHRISTINA behield voor zich zelve de inkomsten van eenige districten in *Zweden* en *Duitschland*, de algeheele onafhankelijkheid van haren persoon, het oppermagtig gezag en het regt over het leven en den dood van alle zoodanige personen, die in hare dienst zouden treden of haar gevolg uitmaken. Weinige dagen na dezen afstand, vertrok zij naar *Brussel*, waar zij heimelijk de Protestantsche godsdienst afzwoer. Kort daarna omhelsde zij openlijk, in de hoofdkerk van *Innsbruck*, het Roomsche-Katholiek geloof. Van daar begaf zij zich naar *Rome*, alwaar zij, met groote pracht, te paard in amazonen-gewaad, hare intrede deed. Zij omringde zich met dichters, schilders, toonkunstnaren, penningkundigen en dergelijken. Met sommige kardinalen in twist geraakt, deed zij in 1656 eene reis naar *Frankrijk*, waar hare verschijning groot opzien baarde. Zij was afkeeriger dan immer van het gezelschap harer eigene kunne, en de eenige Fransche vrouw, in welke zij eenig belang scheen te stellen, was de beruchte NINON DE L'ENCLOS. De kardinaal MAZARIN, dien zij heimelijk tegenwerkte, wist haar het verblijf in *Frankrijk* zóó onaangenaam te maken, dat zij spoedig vertrok. Echter keerde zij het volgende jaar terug, en voegde bij hare dwaasheden eenen moord, die gepleegd werd in het koninklijk paleis van *Fontainebleau*, in hetwelk haar eenige vertrek-

ken waren ingeruimd. De markies MONALDESCHI, haar opper-stalmeester en voornaamste gunsteling, die al hare geheimen bezat, werd onverwacht door haar van misbruik van vertrouwen en hoog verraad beschuldigd, en hem aangezegd zich ter dood te bereiden. De monnik LEBEL, die last kreeg om den armen MONALDESCHI de biecht af te nemen, smeekte voor hem om vergiffenis, of ten minste om opschorting van zulk een onregelmatig vonnis. Doch MONALDESCHI werd op staanden voet door SENTINELLI en den kapitein harer lijfwacht, in de *Galerie du cerf*, vermoord. Het hof was beleedigd, doch liet de zaak rusten. CHRISTINA regtvaardigde zich met te bewijzen, dat zij bij haren afstand van den troon zich het regt had voorbehouden, om vrijmagtig over het leven der personen van haar gevolg te beschikken, dat zij, waar zich ook bevindende, nog koningin was, en MONALDESCHI zich aan hoog verraad had schuldig gemaakt. Zij keerde andermaal naar *Rome* terug, alwaar zij zeer gelaten den 19 April 1689, in den ouderdom van drie en zestig jaren, overleed. Schoon zij onophoudelijk schreef, is er echter weinig van haar in 't licht verschenen, en dit weinige is grotendeels in JOH. ARCKENHOLZ's *Gedenkschriften der koningin CHRISTINA* opgenomen. Volgens FRYXELL's *Bijdragen tot de Zweedsche geschiedenis*, kan men, bij onderscheidene harer handelingen, de gedachte niet van zich afweren, dat CHRISTINA niet ten allen tijde bij hare zinnen is geweest.

(CATTAU-CALVILLE, *Histoire de CHRISTINE, reine de Suède; Biographie universelle*).

CHRISTOPHE, (HENRY), koning van *Haiti* (*St. Domingo*), was een negerslaaf, omtrent het jaar 1767 of 1768 geboren. Zijne geboorteplaats schijnt onzeker, want *St. Christopher*, *St. Domingo* en *Granada* worden als zoodanig door verschillende schrijvers opgegeven. Hij diende als kok in eene herberg in de *Kaapstad* van *St. Domingo*, en onderscheidde zich door zijn schrander voorkomen. Toen in 1790 de zwarte bevolking van het Fransche gedeelte van dit eiland in opstand geraakte, voegde hij zich bij de insurgenten, bij wie hij, om zijne reusachtige gestalte en onverschrokken moed, hoogst welkom was. Na eenige voordeelen op den vijand behaald te hebben, werd hij in rang verhoogd. TOUSSAINT L'OUVERTURE, de opperbevelhebber der Negers, gebruikte hem om eenen opstand te dempen waarvan MOISE of MOZES, een neef van den generaal zelven, het hoofd was. CHRISTOPHE wist MOZES te verschalken, die door zijnen

oom werd ter dood gebragt. CHRISTOPHE werd nu in zijne plaats bevelhebber van het noordelijk deel van Fransch St. Domingo. Hij dempte vervolgens onderscheidene oproeren, welke den dageraad van de vrijheid der Negers verduisterden. Toen in 1802 de generaal LECLERC, schoonbroeder van NAPOLEON BONAPARTE, aan het hoofd eener sterke expeditie St. Domingo kwam heroveren, verdedigde CHRISTOPHE stoutmoedig de Kaapstad, en zoodra hij zich genoodzaakt zag af te trekken, verbrandde hij een groot deel der stad, en ontkwam met 3000 man, waarmede hij zich bij TOUSSAINT L'OUVERTURE voegde. Toen TOUSSAINT op eene verraderlijke wijze in handen des vijands was gevallen, en naar Europa gevoerd, vereenigde CHRISTOPHE zich met DESSALINES, die toen tot opperhoofd der Zwarten werd verheven. Zoodra in 1805 het gansche eiland van Franschen was gezuiverd, aanvaardde DESSALINES de oppermagt over Haïti, en verhoogde CHRISTOPHE in rang, die zich, in den oorlog tegen de Franschen, door groote onverschrokkenheid had gekenmerkt. Weldra werd DESSALINES beschuldigd zijne magt te misbruiken, en CHRISTOPHE, zich met den mulat PETHION vereenigd hebbende, bewerkte in 1806 een' opstand, waarin DESSALINES het leven verloor. CHRISTOPHE werd nu tot opperbevelhebber en aanblijvend president der republiek van Haïti verheven. Hij benoemde zijn' eedgenoot PETHION tot gouverneur der zuidelijke gewesten. De Negers hunne voormalige meesters, de Franschen, navolgende, hadden eene nationale vergadering, welke in de Kaapstad bijeen kwam, en PETHION, die CHRISTOPHE's verheffing met leede oogen had aangezien, beschuldigde hem van eenen aanslag op de vrijheid der republiek. De president noemde den generaal een' voorstander van regeringloosheid, een' oproerig onderdaan. PETHION vlugtte naar Port-au-Prince, waar hij zich bijkans elf jaren lang wist staande te houden.

CHRISTOPHE in 1811 volkomen meester zijnde van het grootste gedeelte des lands, liet zich tot koning van Haïti uitroepen, onder den naam van HENRY I, en de koninklijke waardigheid in zijn geslacht erfelijk verklaren. De gewoonten en gebruiken van Parijs volgende, rigtte hij eene hofhouding in, verhieft zijne gunstelingen tot den adelstand, benoemde zwarte hertogen, graven, baronnen enz. Hij werd den 2 Junij 1812 in het openbaar, en met groote statelijkheid, gekroond. Toen PETHION in 1818 was gestorven, trachtte CHRISTOPHE de zuidelijke gewesten te bemagtigen, doch werd door de ge-

meenebestgezinde Zwarten, onder hunnen nieuwen president, den generaal BOYER, met groot verlies terug geslagen. Deze tegenspoed en moeilijkheden van verschillenden aard, door zijne heerschzucht en wreedheid ontstaan, ondermijnden zijne gezondheid. Aan de gevolgen eener be-roerte te bed liggende in een fraai paleis, dat hij zelf gebouwd en versterkt had, borst er een opstand uit, welke door den president BOYER was aangestookt. De opstandelingen sloegen tot buitensporige maatregelen over, en de hertog van Marmelade, (voorwaar een fraaije titel) een zijner eerste waardigheid-bekleeders, maakte den volke de afschaffing der koninklijke waardigheid bekend. CHRISTOPHE, ziende dat de nieuwe edelen, hertogen, graven, baronnen, generaals, officieren en manschappen, hem allen verlieten, schoot zich zelven door het hart, op den 8 October 1820. Gedurende zijne regering gaf CHRISTOPHE blijken van in vele zaken een helder doorzicht te hebben. Hij moedigde het onderwijs aan, alsmede het drukken van boeken en nieuwsbladen. Zelfs ontwierp hij een wetboek, hetwelk hij Code Henri noemde, gelijk BONAPARTE het zijne Code Napoléon.

(Biogr. des Contemp.; MALO, Hist. de Haïti).

CHRYSOSTOMUS, (JOANNES), verkreeg den naam van Chrysostomus (Guldenmond) eerst na zijnen dood. Hij is een der beroemdste Kerkvaders, en werd in het jaar 354 n. c. te Antiochië in Syrië van aanzienlijke en vermogende ouders geboren. Vroegtijdig verloor hij zijnen vader SECUNDUS, bevelhebber van het keizerlijk leger in dat gewest. Zijne moeder ANTHUSA, toen nog slechts twintig jaren oud, bleef weduw, ten einde zich onverdeeld aan de opvoeding en het welzijn haars zoons te kunnen toewijden. Hij oefende zich met den besten uitslag in de regtsgeleerdheid, doch werd zes jaren later kluizenaar, vastende, biddende, lezende en zich met spijsen uit het plantenrijk vergenoegende. Op den ouderdom van drie en twintig jaren werd hij door MELETIUS, bisschop van Antiochië, gedoopt, waarna hij zich naar eene eenzame spelonk begaf, den ganschen Bijbel in het geheugen prentte, en zich, door overmatige lichaamskwellingen, eene gevaarlijke ziekte op den hals haalde. Bed noch stoel hebbende, hing hij, om uit te rusten, over een touw, aan het gewelf zijner grot vastgemaakt. Toen hij, na drie jaren, deze eenzaamheid verliet, begon hij als volksprediker op te treden, en maakte door zijne ongewone welsprekendheid zoo

veel opgang, dat hij in 398 tot patriarch van *Konstantinopel* werd gekozen. CHRYSOSTOMUS was een vriend en beschermder der armen, doch een onverbiddelijk bestraffer der ondeugd. Hij zette in *Lydië* en *Phrygië* niet minder dan dertien bisschoppen af, die eindelijk, met behulp der keizerin EUDOXIA, zijne verbanning bewerkten. Zoodra het volk zulks vernam, ontstond er een geweldig oproer, hetwelk niet te stillen was dan door de belofte dat CHRYSOSTOMUS in zijne waardigheid zou hersteld worden. Toen de geliefde prediker terug kwam, was de *Bosporus* met eene overgroote menigte vaartuigen bedekt, en de beide oevers door duizenden fakkels verlicht. CHRYSOSTOMUS scheen echter door de ondervinding weinig wijzer te zijn geworden. Toen men, ter eere der keizerin EUDOXIA, naast de hoofdkerk, een standbeeld had opgericht, hetwelk met groote pracht en statelijkheid werd ingewijd, ontbrandde op nieuw zijn ijver, predikende in oncerbiedige bewoordingen over deze feestelijkheid, en EUDOXIA bij de dansende HERODIAS vergelijkende, die het hoofd van JOANNES den Dooper cischte. Het einde van dit onbescheiden gedrag was, dat hij andermaal werd verbannen. Hij overleed den 14 September 407 te *Comana*, in den ouderdom van bijkans zestig jaren. De werken van CHRYSOSTOMUS zijn zeer talrijk, bestaande in commentariën, 700 homoliën over den Bijbel, verhandelingen, openbare redevoeringen, 242 brieven, enz. De volledigste Grieksche en Latijnsche uitgave is van MONTFAUCON, 13 d. *Parijs* 1718—38.

De voornaamste waarde van CHRYSOSTOMUS werken bestaat in de ophelderingen, welke zij geven van de zeden, gewoonten en gebruiken der vierde en vijfde eeuw. Het *Gouden Boek* van ST. CHRYSOSTOMUS, betreffende de opvoeding der kinderen, is vertaald naar een handschrift in 1656 te *Parijs* gevonden. De voorschriften daarin vervat zijn vrij zonderling. «De knaap «moet geene vrouw zien dan zijne moeder; niets hooren, zien, ruiken, proeven of voelen dat eenig genoegens ver-schaft; hij moet wekelijks tweemaal «vasten, dikwijls de geschiedenis van JOZEF «lezen, en vóór den ouderdom van vijf-tien jaren niets van de hel weten.»

(HERMANT, *Vie de ST. JEAN CHRYSOSTOME*; A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, JOAN. CHRYSOSTOMUS).

CHUBB, (THOMAS), een merkwaardig schrijver over geschilpunten in het geloof, werd in 1679 te *East Harnham*, een gering dorp bij *Salisbury*, geboren. Zijn vader, een mout-maker, stierf arm, en

liet eene vrouw met vier kinderen na. THOMAS, de jongste, leerde een weinig lezen en schrijven, en werd in de leer gedaan bij een' handschoen- en broekenmaker te *Salisbury*, en naderhand bij een' kaarsenmaker in dezelfde stad. Met deze beide beroepen hield hij zich bijkans geheel zijn leven bezig; en het is voorzeker een bewijs zijner voortreffelijke geestvermogens, dat hij, te midden van zulke nederige werktuigelijke bezigheden, door zelfoefening alleen, eene algemeene kennis verkreeg van velerlei kunsten en wetenschappen, en een uitstekend schrijver werd over de moeilijkste punten in godsdienst en zedekunde. POPE, in een' zijner brieven aan GAY, noemt CHUBB «het wondervol verschijnsel van *Wiltshire*.» Onder de voorname personen, die de schriften van CHUBB bewonderden, en hem trachtten van dienst te zijn, was Sir JOSEPH JEKYL, griffier van het gerechtshof, die hem tot hofmeester in zijn huis te *Londen* aanstelde, eene betrekking even weinig overeenkomende met het karakter van CHUBB als met dat van kaarsenmaker. Eenige vernuftige bestrijders van CHUBB's geschriften, maakten zich niet weinig vrolijk over het koddig voorkomen van dit kort, dik mannetje, prijken met gepoederde paraik en een voorsnijmes. Na verloop van een paar jaren leide hij zijn hofmeesterschap neder, keerde naar *Salisbury* terug, en woog en verkocht kaarsen tot aan zijn dood. CHUBB stierf in Februarij 1747, in den ouderdom van acht en zestig jaren, in zijn stoel zittende, gelijk hij begeerd had. Onder zijne boosaardigste tegenstanders behoorde de Wel-eerwaarde Mr. HORLER van *Winchester*, die CHUBB, ofschoon deze een nederig en rechtschapen man was, na zijn dood van de ergerlijkste ondeugden beschuldigde. Volgens zijne meening moest het lijk van CHUBB, even als dat van alle dergelijke twijfelaars, in plaats van eene eerlijke begrafenis te hebben, met een' strop om den hals naar de galg worden gesleept; vervolgens moest de beul het hart uit het lijf en de tong uit den mond scheuren, en de regterhand afkappen; waarna alles, in een vuur, gestookt van de boeken door hem geschreven, moest verbrand worden, en de asch, met vervloeking en verachting in de lucht worden gestrooid, tot vreugde van al degenen die de knie bogen voor den naam van JEZUS CHRISTUS. Het werk van CHUBB over de Drieëenheid, waarin hij het opperste gezag aan den Vader toekent, en onder den titel van *The Supremacy of the Father asserted* is uitgegeven, baarde veel opziens. Zijne

nagelatene werken zijn in twee deelen verzameld. «Hoe CHUBB ook in zijne meeningen mogte dwalen,» zegt Mr. AMORY: «hij was zoo een goed en opregt man als er immer geleefd heeft; ik heb hem wel gekend.»

(*Biographica Britannica; A short and faithful account of the life and character of the celebrated Mr. CHUBB, 1747*).

CHURCHILL. Zie MARLBOROUGH.

CICCI, (MARIA LUIGIA), eene geleerde Italiaansche vrouw, werd den 14 September 1760 te Pisa geboren. Zoodra zij den ouderdom van zeven jaren had bereikt, plaatste de vader haar in een klooster, met uitdrukkelijk bevel, om haar in niets dan in huisselijke bezigheden en handwerken te oefenen; zelfs mogt zij geen schrijven leeren. Steelsgewijze echter las zij eenige der beste dichters. Haar vindingrijk vernuft verschafte haar de middelen om zich in de schrijfkunst te oefenen; stukjes hout en sap van blaauwe druiven verschafte haar pen en inkt, waarmede zij de letters nateekende. Weldra schreef zij de schoonste plaatsen van DANTE en PETRARCA uit, ten einde ze des te beter in het geheugen te prenten. Op den ouderdom van tien jaren maakte zij zelve reeds liefelijke verzen. Later oefende zij zich in de natuurlijke wijsbegeerte en in de Engelsche en Fransche talen. De werken van LOCKE en NEWTON boeiden vooral haren geest. Hare anacreontische liederen onderscheidden zich door bevallige gemakelijkheid en vernuft. Zij was deugdzaam en beminlijk, en stierf ongehuwd den 8 Maart 1794. Na haren dood gaf haar broeder PAOLO een bundeltje harer gedichten uit, met eene lofrede op haar leven, door ANGUILLES; *Parma* 1796.

(*Conversations-Lexicon*).

CICERO, (MARCUS TULLIUS), de grootste Romeinsche redenaar en schrijver, werd den 3 Januarij 106 j. v. c. te Arpinum, eene stad in Latium, uit een aanzienlijk geslacht geboren. Reeds vroegtijdig verried hij ongewone talenten, welke door de bekwaamste meesters zorgvuldig werden aangekweekt. Op den ouderdom van zes en twintig jaren trad hij als pleitbezorger op, en verdedigde den van vadermoord aangeklaagden ROSCIUS AMERINUS met den schitterendsten uitslag. Bij eene kort daarop gevolgde regtszaak tegen een vrijgelaten slaaf van SYLLA, schijnt hij zich het misnoegen van den dictator berokkend te hebben, zoodat hij het raadzaam vond, zich voor eenigen tijd uit Rome te verwijderen. Hij begaf zich naar Athene, en vervolgde aldaar zijne letteroefeningen. Na zijne terugkomst in Rome

behaalde hij spoedig als pleitbezorger ongemeenen roem. Hij werd quaestor van Sicilië, op een' tijd dat er in Rome hongersnood heerschte, en wist van daar eene groote hoeveelheid koorn naar de hoofdstad te zenden, zonder de Siciliërs te benadeelen; hij verkreeg den eenen eerpost na den anderen, welke hij allen met uitstekend beleid en groote belangeloosheid waarnam. Eindelijk werd hij tot consul verheven, en in deze hooge waardigheid verwierf hij den roemrijken eer-naam van vader des vaderlands en tweden stichter der republiek, wyl men aan hem de verijdeling der zamenzwering van CATILINA te danken had. Door de kuiperijen van den laaghartigen volksvleijer CLODIUS werd hij kort daarna verbannen, en zocht eene schuilplaats te Thessalonica. Na verloop van zestien maanden door den senaat en het volk teruggeroepen, werd hij plegtstatig aan de stadspoort ontvangen; zijne intrede geleeke een' triumftogt. Op zijn zes en vijftigste jaar werd hij proconsul in Cilicië, en voerde in deze betrekking gelukkig den oorlog tegen de Parthen. Zoodra zijne zending geëindigd was, keerde hij naar Rome terug, waar de breuk tusschen CAESAR en POMPEIUS groote gebeurtenissen voorspelde. CICERO omhelsde de partij van POMPEIUS tegen CAESAR, doch na den slag van Pharsalië, verzoende hij zich met den overwinnaar, die hem met alle onderscheiding behandelde.

Omtrent dezen tijd scheidde CICERO van zijne vrouw TERENCE, met welke hij dertig jaren had geleefd; en wat ook de oorzaak of het voorwendsel dezer scheiding geweest zij, hij stelde zich aan de vinnigste berispingen bloot, door bijkans onmiddellijk daarna eene schoone en rijke erfdochter, (PUBLILIA), wier voogd hij was, te huwen. TERENCE trad vervolgens in den echt met den geschiedschrijver SALUSTIUS, en na diens dood huwde zij nog een- of tweemaal. Men wil, dat zij den ouderdom van honderd drie jaren heeft bereikt. Het tweede huwelijk van CICERO was intusschen hoogst ongelukkig, en werd nog binnen het jaar ontbonden. Na den moord van CAESAR verklaarde CICERO zich tegen ANTONIUS, aan wien hij door OCTAVIUS ondankbaar werd opgecofferd. CICERO, vernemende dat hij op de lijst der vogelvrijverklaarden was geplaatst, scheepte zich in, om de wraak van ANTONIUS te ontvlugten; doch ongunstige wind dreef hem naar land terug. Op het smeeken zijner slaven scheepte hij zich andermaal in, voer echter spoedig weder naar land, om in zijn landhuis bij Formiae zijn lot

af te wachten. «Ik wil,» zeide hij, «in «het vaderland sterven, dat ik meer dan «eenmaal heb gered.» Zijne slaven het oord reeds verontrust ziende door soldaten van den drieman, onder aanvoering van HERENNUS EN POPILIUS LAENAS, (welken laatsten hij eenmaal door zijne welsprekendheid het leven gered had), beproefden, om hem in eenen draagzetel door een digt bosch naar strand te dragen. Zij werden echter weldra door de moordenaren achterhaald. CICERO, gevoelende dat zijn dood onvermijdelijk was, verbood den zijnen allen wederstand, liet den draagzetel nederzetten, schoof de gordijnen weg, en stak zijn hoofd naar HERENNUS toe, zeggende: «Welaan, veteraan, houw «toe, wanneer gij dit ten minste goed «verstaat!» Zijn hoofd viel eerst met den derden slag, den 7 December 43 j. v. c. in den ouderdom van bijna vier en zestig jaren. De omstanders bedekten zich het gelaat, om dit bloedig schouwspel niet te zien; maar ANTONIUS liet zijn hoofd en zijne handen op hetzelfde spreekgestoelte ten toon stellen, van waar de redenaar, gelijk LIVIUS zegt, eene welsprekendheid had doen hooren, die geene menschelijke stem ooit weder heeft geëvenaard. «In «het vak der wetenschappen waren CICERO's verdiensten niet minder groot. Hij «bragt de Grieksche wijsbegeerte naar «Rome over; droeg meer dan eenig Romein vóór hem aan de uitbreiding der «wetenschappen bij; was zelf een groot «wijsgeer; bragt de welsprekendheid, in «Italië nog zoo weinig beoefend, tot het «hoogste toppunt van volkomenheid, en «bleef, tot op onzen tijd, een voorbeeld, «welks wederga men nog niet vindt.» De volledigste en beste uitgaven van CICERO's werken zijn onder anderen die van CRONOVIUS, 2 deelen, *Leyden* 1692, kwarto; VERBURG, *Amsterdam* 1724, 2 deelen, folio, en 12 deelen 8vo., en ROBBE, *Leipzig* 1827 in één deel en in 10 deelen 12mo.

(PLUTARCHUS, *Het leven van CICERO*; MIDDLETON, *Life of CICERO*).

CIMABUE, (GIOVANNI), die den roemvollen naam draagt van *vader der nieuwere schilders*, werd in het jaar 1240 te Florence uit een adellijk geslacht geboren. In zijne jeugd door zijn vader naar het klooster *Santa Maria Novella* gezonden, om zich in de letterkunde te oefenen, toonde hij daarvoor weinig lust. En toen in het klooster eenige Grieksche kunstenaars kwamen, om de kerk met schilderstukken op te sieren, verliet hij zijne studiën, sloeg hunnen arbeid gade, en kreeg weldra verlof hen te helpen.

Spoedig overtrof hij zijne meesters, en werd de beste schilder van zijnen tijd. Naar Florence teruggekeerd, schilderde hij onder andere voortreffelijke stukken, voor de kerk van *Santa Maria Novella*, eene Madonna, van ongewone grootte, en zóó fraai, dat dit stuk in plegtigen optocht naar de kerk werd gedragen. CIMABUE tevens in de bouwkunst uitmuntende, ontwierp met ARNOLFO LAPI, de kerk van *Santa Maria del Fiore*, doch hij stierf kort daarna in 1300. Zijne werken werden door zijne medeburgers met geestdrift bewonderd, en vorsten bezochten zijne schilderkamer. CIMABUE bragt eenig leven en beweging in zijne beelden, door af te wijken van de koude regte lijnen zijner Grieksche leermeesters. Men wil, dat hij de eerste was, die de natuur tot leidsvrouw koos. Ook is de schilderkunst CIMABUE grooten dank verschuldigd, dat hij het genie van GIOTTO heeft ontdekt en opgekweekt.

(VASARI; LANZI).

CIMAROSA, (DOMENICO), een der beroemdste componisten van het Italiaansche theater, werd in 1754 te *Napels* geboren. Aan APRILE was hij zijn eerst onderrigt in de muziek verschuldigd; doch hij voltooide zijne studiën onder DURANTE, aan de Conservatorio van *Loreto*. Het eerste werk waardoor hij bekend werd was *L'Italiana in Londra*, uitgevoerd in 1779. Doch het kluchtig zangspel *Il Matrimonio Segreto* zal zijn naam tot de nakomelingschap overbrengen. Toen deze opera voor het eerst te *Weenen* werd opgevoerd, was keizer JOZEF II zoodanig verrukt, dat hij bij het slot de zangers en muzikanten tot een avondmaal uitnoodigde, en vervolgens naar den schouwburg terug zond, om het *gansche* zangspel nog eens te herhalen; zoo iets was nimmer te voren gebeurd. In 1787 werd CIMAROSA door keizerin CATHARINA naar *Petersburg* genoodigd, alwaar hij drie opera's componeerde. Hij keerde naar *Napels* terug, en daar hij veel ingenomenheid met de Franschen had betoond, toen de stad door hen was bezet, ont kwam hij nauwelijks de bloeddorstige vervolging, welke de herstelling van het oude koninklijke huis beoedelde. Hij overleed te *Venetië* den 11 Januarij 1801. CIMAROSA is, als ware het, de schakel, die de oude met de nieuwere school verbindt. Zijn borstbeeld, door CANOVA gebeiteld, werd in 1816 te Rome in het Pantheon naast dat van SACCHINI EN PAISIELLO geplaatst. GRÉTRY door NAPOLEON gevraagd zijnde, welke het onderscheid was tusschen CIMAROSA EN MOZART, antwoordde: «CIMAROSA plaatst het borst-

«beeld op het tooneel, en het voetstuk
«in het orkest, terwijl MOZART het borst-
«beeld in het orkest plaatst, en het
«voetstuk op het tooneel.»

Penny Cyclopædia; NIEUWENHUIS, *Woor-*
denboek van kunsten en wetenschappen).

CIMON, een Atheensch veldheer, was loszinnig in zijne jeugd, doch werd in rijper jaren een achtenswaardig man. In den slag van *Salamis* onderscheidde hij zich door zijne stoutmoedigheid, en als admiraal der Grieksche vloot, behaalde hij op de Perzen schitterende overwinningen. Onder zijne heldhaftige bedrijven telt men de herovering van den *Chersonesus*. Hij werd echter door den invloed zijner vijanden verbannen, doch spoedig terug geroepen, om het bevel over de verbondene Grieken op zich te nemen. Hij overleed in het 449ste jaar vóór onze tijdrekening, een en vijftig jaren oud, terwijl hij de stad *Citium*, op het eiland *Cyprus*, belegerde. (PLUTARCHUS; CORNELIUS NEPOS).

CINCINNATUS, (**LUCIUS QUINTUS**), een der doorluchtigste Romeinen, bloeide in de vijfde eeuw v. c. Schoon in geringe omstandigheden verkeerende en eigenhandig zijnen kleinen akker bebouwende, werd hij onderscheidene malen door zijne medeburgers verkozen, om het vaderland van den rand des verderfs te redden. Hij overwon al de vijanden van *Rome*, en keerde telkens weder welgemoed tot den ploeg terug. Hij bereikte den hoogen ouderdom van negen en tachtig jaren.

(ROLLIN, *Histoire Romaine*; M. STUART, *Romeinsche Geschiedenissen*).

CINNA, (**LUCIUS CORNELIUS**), een Romeinsch patriciër, was een der ijverigste en bloeddorstigste aanhangers van **MARIUS**. Door zijne bewerking werd **MARIUS** in zijn gezag hersteld. **CINNA** bekleedde viermaal de hooge waardigheid van consul. Hij werd in een oproer van zijne eigene soldaten door een' honderdman vermoord. 84 jaren v. c. Het fraaije treurspel van **CORNEILLE** van dien naam, heeft betrekking op **CNEJUS CORNELIUS CINNA**, een' afstammeling van **POMPEJUS**, die eene zamenzwering beraamde tegen keizer **AUGUSTUS**, welke hem grootmoediglijk begenadigde.

(ROLLIN, *Histoire Romaine*; M. STUART, *Romeinsche Geschiedenissen*).

CISNEROS. Zie **XIMENES DE CISNEROS**.

CIVILIS. Zie **CLAUDIUS CIVILIS**.

CLAIRAUT, (**ALEXIS CLAUDE**), een uitstekend wiskunstenaar, werd den 7 Mei 1713 te *Parijs* geboren. Reeds vroegtijdig verwierf hij zich als wiskunstenaar een' veel beduidenden naam. Op den ouderdom van twaalf jaren bood hij de Maat-

schappij der Wetenschappen eene verhandeling aan, over vier nieuwe door hem ontdekte kromme lijnen met merkwaardige eigenschappen, en bewees de steller van dit stuk te zijn, door in persoon daaromtrent belangrijke verklaringen te geven. Toen hij achttien jaren oud was, gaf hij zijne *Recherches sur les courbes à double courbure* uit, en werd lid der academie. In 1735 vergezelde hij **MAUPERTIUS**, **CAMUS**, **LEMONNIER**, enz., op hunnen togt naar *Lapland*, om een' graad van den meridiaan te meten, ter bepaling van de gedaante der aarde. Het werk hierover door **CLAIRAUT** uitgegeven, voert ten titel: *Figure de la terre*. Hij schreef nog onderscheidene belangrijke werken over de wis- en sterrekunde, onder anderen zijne *Théorie des mouvements des comètes*, waarover hij met **D'ALEMBERT** in eenen ergerlijken twist geraakte. Latere wiskunstenaars, inzonderheid **LAPLACE**, hebben beweerd dat **D'ALEMBERT** gelijk had. **CLAIRAUT** beantwoordde zijnen grooten tegenstander immer op beleefden en beschaafden toon, doch **D'ALEMBERT** viel hem wel eens onzacht aan, zeggende: *j'aime mieux être incivil qu'ennuyé*. **CLAIRAUT** stierf den 17 Mei 1765 te *Parijs*, in den ouderdom van twee en vijftig jaren.

(BOSSUT, *Hist. des Math.*; LA CROIX in de *Biog. Univ.*).

CLAIRON, (**CLAIRE JOSÈPHE HIP-POLYTE LEGRIS DE LA TUDE**), was eene der grootste Fransche tooneelspeelsters, en werd in 1723, niet ver van *Condé*, van arme ouders geboren. Tegen den zin harer moeder trad zij reeds in haar dertiende jaar als tooneelspeelster op. Toen zij in 1744 op het *Théâtre français* voor de eerste maal de rol van *Phedra* vervulde, viel haar de uitbundigste toejuiching ten deel. De lof van **VOLT-AIRE** deed haar op hare mededingster **DUMESNIL** zegevieren. Gedurende twee en twintig jaren was zij de bewierookte lieveling van het publiek, toen zij, uit hoofde eener haar aangedane beschimping, weigerde tegelijk met **LEKAIN** en **DUBOIS** (haren beleediger) op te treden. Den volgenden dag, in April 1765, werd zij deswege naar de gevangenis gevoerd. Met den markgraaf van *Anspach* als vriendin levende, volgde zij hem naar *Duitschland*, waar zij zeventien jaren sleet. Naar *Parijs* teruggekeerd, overleed zij aldaar den 18 Januarij 1803, in zeer behoeftige omstandigheden. Hare *Mémoires d'Hippolyte Clairon et réflexions sur la déclamation théâtrale* zijn, voor aankomende tooneelspelers, hoogst belangrijk.

(ANDRIEUX, *Notice sur mademoiselle CLAIRON*).

CLAPPERTON, (HUGH), een Britsch reiziger, welke tot het onderzoeken der binnenlanden van *Afrika* den weg heeft gebaad, werd in 1788 te *Annan*, in *Schotland*, geboren. Zijn vader was een plattelands heelmeester, en bezorgde hem eene goede opvoeding. Op den ouderdom van dertien jaren werd hij kajuitsjongen op een koopvaardijship, hetwelk tusschen *Liverpool* en *Amerika* voer. Nadat hij verscheidene reizen gedaan had, werd hij geprest, en als matroos op een oorlogsschip gebragt, dat naar de *Middellandsche zee* was bestemd. Gelukkig had CLAPPERTON een' oom die zeekapitein was, door wiens invloed hij jong officier werd, in welke betrekking hij schitterende blijken gaf van moed en onverschrokkenheid. In 1814 ging CLAPPERTON naar *Oppar-Canada*, en kort na zijne aankomst aldaar, werd hij tot luitenant bevorderd, en kreeg het bevel over een' schoener, welke tot de Britsche flotielje op de meren behoorde. Deze flotielje in 1817 opgeheven wordende, keerde de luitenant CLAPPERTON op half traktement naar *Schotland* terug. Hier vermaakte hij zich met jagen en visschen tot 1820, toen hij zich naar *Edinburg* begaf, waar hij bekend werd met wijlen *Dr. OUDNEY*, wiens geest zich verdiepte in plannen ter ontdekking van de binnenlanden van *Afrika*. In 1823 werd CLAPPERTON door *Lord BATHURST* (gemeenschap-pelijk met *Dr. OUDNEY* en den majoor *DENHAM*) aangesteld, om eene reize te doen naar *Tombucto* in *Midden-Afrika* gelegen. *Dr. OUDNEY* overleed reeds in den aanvang der reis, in Januarij 1824. Van *Tripoli* over *Musfeia* en *Zangalia*, ten oosten van het groote meer *Tchad*, bereikte CLAPPERTON, na veel te hebben geleden, *Saccatoo*, waar hij zich genoodzaakt zag terug te keeren. Hij en *DENHAM* bepaalden de ligging van de rijken van *Mandara*, *Bournou* en *Houssa* en derzelver voornaamste steden, doch waren niet in staat om den loop en uitgang van den *Niger*, het hoofddoel hunner reis, na te sporen. Zij gaven een gunstig berigt van de beschaving en gastvrijheid van eenige binnenlandsche stammen, die vroeger als bloeddorstige wilden waren opgegeven. Hunne beschrijving van het meer *Tchad*, met zijne kolossale rivierpaarden, en de olifanten en andere wilde dieren, die zich aan de oevers onthouden, is ongemeen belangrijk. Op den 22 Junij 1825, kort na zijne terugkomst in *Engeland*, werd CLAPPERTON tot den rang van bevelhebber verheven, en andermaal op dezelfde gevaarlijke reis uitgezonden. Zijne medgezellen waren *Mr. DICKSON*, kapitein *PEARCE*

en *Dr. MORISSON*, een scheeps-heelmeester en natuurkundige, welke beide laatsten dra aan de gewone landzichte omkwamen. Den 15 Januarij 1826 bereikte CLAPPERTON *Katunga*, de hoofdstad van *Yariba*, en begaf zich van daar naar de groote koopstad *Kano*. Nu wendde hij het ten westen, en kwam te *Saccatoo*, hetwelk hij op zijne vorige reis van den kant der *Middellandsche zee* had bereikt. Hier bield hem zijn oude kennis *BELLO*, de koning of het opperhoofd des lands, terug, onder voorwendsel dat er een oorlog was uitgebarsten; doch de ware reden bestond waarschijnlijk in eene waarschuwing van den dey van *Tripoli*, die de Engelschen afschilderde als de verovering van gansch *Afrika* beoogende. Het sterk gestel van CLAPPERTON bezweek onder groote ontberingen en den invloed van het klimaat. Hij stierf aan eenen buikloop den 13 April 1827, te *Chungary*, een dorp in de nabijheid van *Saccatoo*.

(*Narrative of Travels and discoveries in Northern and Central Africa in the years 1822, 1823, 1824, by Major DENHAM, commander CLAPPERTON and the late Dr. OUDNEY; Journal of a second Expedition into the interior of Africa &c., by the late commander CLAPPERTON*. In dit werk vindt men eene beschrijving van zijn leven. *Records of captain CLAPPERTON's last Expedition to Africa*, door *RICHARD LANDER*, zijn' trouwen dienstknecht, en den eenigst overgeblevene dezer ontdekkingsreis).

CLARKE, (Dr. SAMUEL), een voortreffelijk Engelsch godgeleerde en wijsgeer, werd den 11 October 1675 te *Norwich* geboren, waar hij zich op de vrij-school reeds door zijne ongewone vorderingen in de oude talen onderscheidde. In 1691 vertrok hij naar *Cambridge*, en legde zich met den besten uitslag toe op de beoefening der wiskunde. Hij werd een ijverig aanhanger van het stelsel van *NEWTON*, dat toen nog bij zijne landgenooten voor dat van *DESCARTES* moest achterstaan. Al-lengs deed hij de dwalingen der oude leer verdwijnen. De godgeleerdheid en wijsbegeerte bewees hij mede groote diensten, door het uitgeven van acht leerredenen over het bestaan en de eigenschappen van God, «die voor het schoonste bewijs van Gods aanwezen gehouden worden.» Nadat *CLARKE* eenigen tijd het leeraarambt te *Londen* had bekleed, werd hij kapellaan van koningin *ANNA*, en in 1709 predikant van *St. James*. Door zijn werk over de Drieëenheid, waarin hij ontkende, dat dit leerstuk tot

het gevoelen der eerste Christen-kerk heeft behoord, haalde hij zich vele bestrijders op den hals. Het collegie der bisschoppen echter, daaromtrent alle twisten wenschende te voorkomen, vergenoegde zich met CLARKE's verklaring, dat hij verder dit onderwerp onaangeroerd zou laten. Hij stierf aan het zijdeewee den 11 Mei 1729. Het zedelijk karakter van CLARKE wordt door al zijne levensbeschrijvers geprezen: hij was zachtmoedig en nederig van aard. Als schrijver is hij duidelijk en eenvoudig, zeer naauwkeurig, maar een-toonig en droog. VOLTAIRE noemde hem daarom spottenderwijze: *un moulin à raisonnement*. Na zijnen dood werden zijne leerredenen in tien deelen uitgegeven. Zijne wijsgeerige geschriften beslaan vier deelen folio.

(KIPPIS's *Biog. Brit.*).

CLAUDE, eigenlijk **CLAUDE GELLÉE**, doch meestal **CLAUDE LORRAINE** geheeten, werd in 1600 te *Chamagne* in *Lotharingen* geboren. Zijne ouders waren zeer arm, en men wil dat hij eerst een pasteibakkers-jongen is geweest. Op den ouderdom van twaalf jaren zijne ouders verloren hebbende, kwam hij bij zijn' ouder broeder, een' beeldsnijder te *Freiburg*. Een bloedverwant, die een reizend koopman was, bij hem aanleg voor de schoone kunsten bespeurd hebbende, wist zijnen broeder te bewegen, om den knaap met hem naar *Rome* te laten gaan. Hier liet hem deze bloedverwant aan zijn lot over, doch hij kreeg geldelijken onderstand van zijnen broeder. Eenige schilderstukken van GODFRIED WAALS ziende, die hem zeer bevielen, besloot hij naar *Napels* te gaan, waar deze schilder zich destijds ophield, ten einde van hem onderrigt te ontvangen. Na verloop van twee jaren keerde hij naar *Rome* terug, derwaarts gelokt door den roem van AGOSTINO TASSI, onder wien hij zijne studiën met onvermoeide vlijt voortzette. Eenigen naam gemaakt hebbende, deed hij eene reis door *Italië*, *Frankrijk* en een gedeelte van *Duitschland*, zich hier en elders ophoudende, om zijne kranke beurs weder gezond te maken. Bij zijne terugkomst te *Rome*, werd hij aldaar door velen hartelijk verwelkomd, en kreeg nu zoo vele bestellingen, dat hij naauwelijks ieder kon voldoen. Onderscheidene plaatsen en doorluchtige personen wedijverden met elkander, om een schilderstuk van hem te hebben. Hij stierf te *Rome* in 1682, nalatende den roem van den grootsten landschapschilder van *Europa* geweest te zijn.

CLAUDE is een voorbeeld wat er gedaan kan worden door eene vlijtige en aanhou-

dende studie der natuur, en eene onverdrotene behandeling van het penseel. Hij was gewoon een groot gedeelte van zijnen tijd, dikwijls gansche dagen, van het kriegken van den dageraad tot aan den ondergang der zon, de verschillende uitwerksels van het licht, op land, lucht en water gade te slaan. Hij schilderde voor zijne studie een landschap, hebbende onderscheidene verschietsen, genomen van de *Villa Madama*, met eene oneindige verscheidenheid van boomen, hetwelk hij als een magazijn van natuurlijke voorwerpen gebruikte. Hij weigerde dit schilderstuk te verkoopen, schoon CLEMENS IX aanbod, om het met goudstukken te bedekken. Men houdt dit landschap-schilderij en zijne ESTHER en AHASUERUS voor zijne beste werken. Hoe voortreffelijk CLAUDE's kunstvoortbrengselen ook wezen mogen, zijn echter zijne figuren onbeduidend, hetgeen hij ook zelf toestemde, zeggende. «Ik verkoop het landschap en geef de beelden «op den koop toe.»

(*Penny Cyclopaedia*).

CLAUDIUS CIVILIS, een uitstekend krijgsheld en opperhoofd der Batavieren. Hij was uit een oud voornaam geslacht der Batten gesproten, en trad met zijnen broeder JULIUS PAULUS in Romeinsche krijgsdienst. De beide broeders onderscheidden zich door krijgsbekwaamheden en moed, en werden uit nijd en afgunst door den Romeinschen hoofdmans FONTEIJS CAPITUS van verraad beschuldigd. JULIUS PAULUS werd ter dood gebragt, en CLAUDIUS CIVILIS met ketenen beladen naar *Rome* gevoerd. Hier zuchtte hij in eenen akeligen kerker, en verloor één oog door de zware mishandelingen, welke hij had te verduren. Vervolgens door keizer GALBA vrijgesproken, maar onder VITELLIUS op nieuw aangeklaagd, besloot hij het vreemde juk af te werpen, en zijn vaderland uit de klauwen des Romeinschen adelaars te redden. Eene gunstige kans deed zich daartoe op. VITELLIUS en VESPASIANUS betwistten elkander het rijk. VITELLIUS had eene nieuwe krijgsopschrijving onder de Batavieren bevolen, welke met groote onmenschelijkheid werd ten uitvoer gelegd. Grijsaards en zwakken waren genoodzaakt zich vrij te koopen, en jonge lieden, die door schoone lichaamsgestalte uitmunten, maar nog niet den ouderdom hadden bereikt om de wapenen te dragen, werden met misdadige oogmerken weggevoerd. Door dit alles kreeg CIVILIS de schoonste gelegenheid zijnen onverzoenlijken haat tegen de Romeinen den ruimen teugel te vieren. Onder voorwendsel van een feestmaal te geven, verzamelt hij de edelen en voor-

naamsten des volks in een heilig bosch, spoort hen tot opstand aan, schetst de onderdrukkingen der Romeinen, en doet hun zweren de wapenen op te vatten. Allerwegen zendt men afgevaardigden uit. De Caninefaten aan den oever der *Noordzee*, de Vriezen van over den *Rijn* voegen zich bij de Batavieren, en stellen aan hun hoofd zekeren BRINIO, wiens vader reeds vroeger de Romeinen had getrotseerd. De Romeinen werden aangevallen en verstrooid, de bevelhebbers der onderscheidene winterkwartieren zich niet kunvende verdedigen, steken hunne legerplaatsen in den brand, trekken af, en het eiland der Batavieren is van Romeinen gezuiverd. Weldra van verscheidene Germaansche en Gallische volkeren versterking ontvangen hebbende, verslaat CIVILIS de Romeinen bij verschillende gelegenheden, verovert vier en twintig schepen, die een nieuw leger aanvoerden, en bemagtigt, na ongeloofelijke inspanning, *Castra Vetera* of de zoogenaamde *Oude Legerplaats*, van alle kanten met torens en stormpalen voorzien. CIVILIS wordt als de hersteller der vrijheid vereerd, en een brand, die het kapitaal van Rome had aangetast, door de Druiden als een voorteekeken van de gramschap der Goden tegen hunne vijanden aangekondigd. De waarzegster VELLEDA den ondergang der Romeinsche keurbenden voorspeld hebbende, twijfelde men niet meer aan eene goede uitkomst, en CIVILIS, die van den aanvang des krijgs zijn blond hoofdhaar had laten groeijen, legde het af, ten blijke, dat zijn doel was bereikt. Hij bedroog zich. VITELLIUS vermoord zijnde, werd VESPASIANUS, wiens partij hij voorgaf te omhelzen, overal als keizer uitgeroepen. Een der bekwaamste Romeinsche legerhoofden, CEREALIS, verscheen nu, aan het hoofd van eene talrijke vloot en een geoefend leger, om den opstand te dempen. Met afwisselend geluk werd er van weerszijden gestreden, tot de Batavieren, den oorlog moede, tot vrede overhielden. CIVILIS, grootendeels door zijne bond- en landgenooten verlaten, zag zich daardoor genoodzaakt, om met CEREALIS in onderhandeling te treden. Het oude verbond van vriendschap werd hernieuwd. De geschiedenis maakt van den strijdberen CIVILIS verder geen gewag. «Hoe het zij, wij vereeren in hem den man, die onzen voorouders, het eerst, even als ARMINIUS den Cherusken, ware «vrijheidsliefde zocht in te boezemen.» De oorlog van CIVILIS is door den Romeinschen geschiedschrijver TACITUS tot in vele bijzonderheden beschreven, en beslaat bijkans de beide laatste boeken zijner ge-

1.

schiedenis. Onze P. C. MOORT heeft TACITUS vertolkt, en de markies de ST. SIMON, onder den titel van *Histoire de la guerre des Bataves et des Romains* ditzelfde onderwerp behandeld, terwijl onze dichter F. VAN STEENWIJK een zoogenaamd heldendicht in XVI zangen in het licht heeft gegeven, waarin TACITUS tot in de geringste bijzonderheden is gevolgd.

(E. M. ENGELBERTS, *Aloude staat der Nederlanden*).

CLAVIGERO, (FRANCESCO SAVERIO), werd omstreeks het jaar 1720 te *Vera Cruz*, in *Mexico*, geboren. Hij trad toe tot de orde der Jezuïten, en werd als zendeling naar de Indianen gezonden, onder welke hij zes en dertig jaren vertoefde. Hij leerde hunne taal, verzamelde hunne overleveringen, en onderzocht de historische schilderstukken, handschriften en gedenkteekenen betreffende de oude geschiedenis der oorspronkelijke stammen, met het doel, om eene naauwkeurige beschrijving van *Mexico* te geven, wyl hij in de Spaansche werken daarover handelende, vele mislagen en verkeerde voorstellingen had ontwaard. Nadat de Jezuïten niet meer door *Spanje* werden geduld, verliet CLAVIGERO in 1767 *Mexico*, en begaf zich naar *Italië*, waar de paus den verdreven vaders in den *Kerkelijken Staat* eene schuilplaats verleende. CLAVIGERO en andere zijner broederen uit *Spaansch Amerika* kregen de stad *Cesena* tot hunne verblijfplaats, eene omstandigheid, welke hem de beste gelegenheid gaf, om zijne eigene berigten te vergelijken met die, welke de andere zendelingen in onderscheidene deelen van *Spaansch Amerika* hadden ingewonnen. Hij begon nu aan zijne Mexikaansche geschiedenis, welke in het Italiaansch werd uitgegeven onder den titel van *Storia antica del Messico cavata dai migliori storici Spagnuoli, e dai Manoscritti e dalli pitture antiche degl' Indiani*, 4 deelen 4to. *Cesena* 1780—1, met kaarten en platen, welke hij aan den geleerden CARLI opdroeg. In het eerste deel geeft hij eene oordeelkundige lijst van alle Spaansche schrijvers over *Mexico*, en vervolgens een berigt van de landen dit rijk uitmakende, van de natuurlijke geschiedenis en vroegste inwoners, de verschillende volksverhuizingen, en de vestiging van de heerschappij der Aztecs, besluitende met eene schets van den staatkundigen toestand des lands, toen CORTEZ aldaar in 1521 aanlandde. Het tweede deel handelt over de zeden, gewoonten, kunsten, wetenschappen en de taal van het volk. Het derde, bevattende het verhaal van de verovering door CORTEZ, is met

22

grootte onpartijdigheid geschreven. De schrijver schijnt eerder Mexikaan dan Spanjaard. Het vierde deel handelt over de natuurlijke en zedelijke gesteldheid der oude Mexicanen, over de vorderingen in kunsten en wetenschappen, de godsdienst en de eigenlijke grenzen van het rijk van *Anahuac*. CLAVIGERO wederlegt met verontwaardiging PAW, RAYNAL en anderen, die de Indianen van *Amerika* als een minder menschenras beschouwen, weinig boven het redeloze dier verheven. Het werk van CLAVIGERO is het beste, dat over het oude *Mexico* is geschreven. HUMBOLDT, NAVARRETE en andere moderne schrijvers halen dit werk dikwijls aan. Het is door C. CULLEN in het Engelsch vertaald, onder den titel van *The History of Mexico*, twee deelen, 4to., *Londen* 1787. Men weet weinig van CLAVIGERO's bijzonder leven. Hij stierf in den Kerkelijken Staat tegen het einde der vorige eeuw. CLAVIGERO, schoon schrijver van een hoogst belangrijk Italiaansch werk, is door Italiaansche bibliographisten en biographisten deerlijk veronachtzaamd. Zelfs wordt zijn naam in LOMBARDI's Letterkundige geschiedenis van *Italië* in de achttiende eeuw niet eens vermeld.

(*Penny Cyclopaedia; Dictionary of Biography*).

CLEMENCE, (ISAURE), eene Fransche dichteres, geboren te *Toulouse*, stelde de spelen in ter eere van *FLORA* (*jeux floraux*), welke jaarlijks op den 1 Mei te *Toulouse* werden gevierd. Degenen, die in onderscheidene dichtsoorten de overwinning behaalden, kregen ter belooning een gouden viooltje, eene zilveren egelantierroos of gouden goudsbloem. De uitdeeling dezer prijzen duurde voort tot de omwenteling; doch in 1806 werd deze Academie der Bloemspelen hersteld. De schepenen van *Toulouse* deelden de prijzen uit, bij welke gelegenheid er eene lofrede gehouden werd ter nagedachtenis van CLEMENCE ISAURE, wier standbeeld zich op het stadhuis bevindt. In 1527 schreef ETIENNE DOLET, drukker te *Lyon*, die in 1546 als ketter werd opgehangen en verbrand, eene lofrede op CLEMENCE ISAURE in Latijnsche verzen, met den titel, *De muliere quâdam quae Ludos literarios Tolosae constituit*.

De berigten van ISAURE's leven en lotgevallen, welke men bij verschillende schrijvers aantreft, schijnen zeer opgesierd.

(*Encyclopédie méthodique, histoire*, art. ISAURE; MORÉRI, *Dictionnaire*).

CLEMENS XIV, (GIOVANNI LORENZO GANGANELLI), een der braafste en ver-

lichtste pausen, die immer de driedubbelde kroon hebben gedragen, werd in 1705 te *Sant Angelo* in *Vado* bij *Rimini* geboren. Reeds vroegtijdig trad hij in de orde der Franciskanen, onderscheidde zich door zijne geleerdheid, en stond in hooge achting bij BENEDICTUS XIV, die hem in gewigtige omstandigheden dikwijls gebruikte. CLEMENS XIII verhef hem tot kardinaal, en in Mei 1760 volgde hij dezen op, na een onstuimig conclave van twee maanden. Hij voerde eenen verzoenenden toon jegens de vreemde mogendheden, die bij den dood zijns voorgangers op het punt stonden met *Rome* te breken. Hij verbood het lezen der bulle *In Cœni Domini*, welke als beleedigend voor de vorsten werd beschouwd. De groote vraag, die op dat tijdstip de katholieke wereld beroerde, was de volstrekte afschaffing van de orde der Jezuïten. GANGANELLI liet verscheidene jaren verlopen eer hij over dit gewigtig punt besliste; doch eindelijk, op den 21 Julij 1773, vaardigde hij de afschaffings-bulle uit. De wijze echter, waarop deze afschaffing in den *Kerkelijken Staat* geschiedde, ging met overbodige strengheid vergezeld. Kort na dezen stap, begon de gezondheid van den paus, door arbeid, zorg en angst uitgeput, zigbaar af te nemen. Omstreeks Paschen, 1774, werd hij gevaarlijk ziek, onder teekenen, die kwaad vermoeden deden opvatten. «Ik ga de eeuwigheid in,» zeide hij, «en ik weet waarom.» Hij kwijnde eenige maanden, en stierf den 22 September 1774. Er liepen geruchten van vergiftiging, die eene lijkschouwing van geneesheeren niet geheel konden smoren. GANGANELLI was een man van opgeklaard verstand en een beschermer der schoone kunsten; hij vervolgde de verzameling van antieke schilderijen, door LAMBERTINI begonnen, en plaatste ze in eene reeks van vertrekken, in het Vatikaan, het Clementijnsch Museum geheeten, hetwelk door zijnen opvolger PIUS VI aanmerkelijk werd vergroot, en toen den naam van Pio-Clementino bekam. Ook vermeerdeerde hij de bibliotheek van het Vatikaan. Een fraai gedenkteeken, het werk van CANOVA, vereeuwigt zijne nagedachtenis in de kerk *S. Apostoli*, behoorende aan het klooster zijner orde. De brieven door CARACCIOLI, onder den naam van GANGANELLI, uitgegeven, worden thans voor ondergeschoven gehouden, schoon de schrijver vrij getrouw het karakter en vele denkbeelden en gevoelens van dezen merkwaardigen opperpriester heeft geschetst. GANGANELLI was eenvoudig in zijne gewoonten en vrij van heerschzucht, geenszins zijne maagschap

ten koste van kerk en staat bevooroderende.

(CARACCIOLI, *La vie du pape* CLÉMENT XIV).

CLÉMENT, (JACQUES), de moordenaar van HENDRIK III, koning van *Frankrijk*, werd in het dorp *Sorbon*, behoorende tot het aartsbisdom *Rheims*, geboren. Hij was vijf en twintig jaren oud, en niet lang in de orde der Dominikanen opgenomen, toen de partijgeest hem op de gedachte bracht, den koning te vermoorden. Door zijnen prioor *BOURGOING* en, zoo als men wil, door de hertogin van *Montpensier* daartoe opgewonden, begaf CLÉMENT zich den 31 Julij 1589 van *Parijs* naar *St. Cloud*, alwaar de koning zich bevond. Den volgenden morgen als overbrenger eener gewichtige tijding voor den koning gebragt, doorboorde hij den vorst met een mes, terwijl deze den hem overhandigden brief inzag. De hovelingen *LOCNAC* en *GUESLE*, die op 's konings angstgeschrei toeschoten, maakten terstond den moordenaar af. Het lijk van CLÉMENT werd op eene horde naar de gerechtsplaats geslept, door vier paarden van een gerukt en vervolgens verbrand. De bloedgierige partijwoede, welker werktuig hij was geweest, beschouwde hem als martelaar. Toen zijne moeder eenigen tijd daarna in *Parijs* verscheen, vermaanden de monniken het volk de heilige moeder van den heiligen CLÉMENT te gemoet te gaan. Zijne beelden werden op de altaren geplaatst, en men deed bedevaarten naar *St. Cloud*, om de met zijn bloed gedrenkte aarde te verzamelen. Zelfs paus *SIXTUS V* hield, in tegenwoordigheid der kardinalen, eene lofrede op dien uitzinnigen dweeper.

(HERMANN, *Frankrijks godsdienst- en Burgeroorlogen*).

CLEOPATRA, eene dochter van PTOLOMEUS AULETES, koning van *Egypte*, werd omtrent het jaar 69 v. c. geboren. Hoewel, volgens de getuigenis van oude schrijvers, (hetgeen door hare beelden op oude gedenkpenningen bevestigd wordt) niet door schoonheid uitmuntende, bezat zij groote natuurlijke bekwaamheden, welke zorgvuldig waren aangekweekt. Zij sprak zeer vlug verscheidene talen, behalve het Grieksch hare moedertaal; eene omstandigheid, welke deze listige vrouw een groot overwigt gaf op al degenen, die met haar in aanraking kwamen. Zij was achtervolgens de beminde van CAESAR en van ANTONIUS. Om niet in handen te vallen van AUGUSTUS, die zoo gaarne met haar bij zijnen zegepraalenden intogt binnen *Rome* had gepronkt, liet zij zich door eene adelaar in den arm bijten. Men vond haar lijk op eene gouden rustbank in konink-

lijk gewaad. Met haar eindigde 30 jaren v. c. de dynastie der Grieksche koningen van *Egypte*, welke met PTOLOMEUS, den zoon van LAGUS, een' aanvang had genomen.

(PLUTARCHIUS, *Het leven van* ANTONIUS; APPIANUS; DIO CASSIUS).

CLERC, (JEAN LE), een beroemd godgeleerde en geschiedschrijver, werd den 19 Maart 1657 te *Genève* geboren. Zijn vader, ETIENNE LE CLERC, was geneesheer en hoogleeraar in de Grieksche taal aan de hoogeschool aldaar, en bestierde wijselijk de opvoeding zijner kinderen. JEAN LE CLERC verried reeds vroegtijdig groote talenten en een vasthoudend geheugen. Bedreven in het Grieksch en Latijn, studeerde hij in de godgeleerdheid, en deed vervolgens eene reis in *Frankrijk*, *Engeland* en *Holland*, en vestigde zich eindelijk te *Amsterdam*, waar hij, de gevoelens der Remonstranten omhelsd hebbende, in 1684 elken vrijdag avond in de Remonstrantsche kerk in de Fransche taal predikte. Weldra werd hij aan de kweekschool dier gezindheid tot hoogleeraar in de wijsbegeerte en Hebreuwsche taal en vervolgens in de Kerkelijke geschiedenis aangesteld. Wij kunnen de talrijke werken van dezen verdienstelijken, onvermoeiden geleerde hier niet vermelden, liever verwijzende naar de bronnen waaruit wij deze levensschets hebben geput. Het laatste werk van LE CLERC was *Histoire des provinces unies des Pays-Bas*, van 1650—1728, twee deelen folio, *Amsterdam* 1738. Hij was een verdraagzaam man, doch kon niet dulden, dat de openbaarde godsdienst ligtzinnig werd aangerand. Toen hij op zekeren dag een bezoek ontving van den beruchten vrijdenker COLLINS, vergezeld van eenige Fransche vrijgeesten, keurde hij hunne gevoelens onbewimpeld af, als de sterkste banden der menschelijke maatschappij losrukkende, de krachtigste drangreden tot deugdgezindheid ondermijnende, en de menschen van hunnen eenigsten troost beroovende. «En wat,» voegde hij er bij, «geeft gij ons daarvoor in plaats? «Gij verbeeldt u ongetwijfeld, dat men u «standbeelden zal oprigten voor de gewichtige diensten, welke gij aan het «menschdom bewijst; doch ik moet rond «borstig verklaren, dat de rol, die gij «speelt, u hatelijk en verachtelijk maakt «bij alle menschen.» In 1728 verloor hij, door eenen aanval van beroerte, plotseling de spraak. Ook zijn geheugen begon te falen; hij kwijnde eenige jaren als in eene soort van kindschheid weg, en stierf te *Amsterdam* op den 8 Januarij

1736, in den ouderdom van negen en zevenzig jaren.

(*Penny Cyclopaedia*; NIEUWENHUIS, *Woor-denboek van kunsten en wetenschappen*; VAN KAMPEN, *Beknopte geschiedenis der Nederlandsche letteren en wetenschappen*).

CLERK, (JOHN), was de uitvinder van een der belangrijkste deelen van het nieuwere Britsche stelsel der zee-taktiek. In 1779 deelde hij aan eenige vrienden zijne begrippen mede over hetgeen met een kunstterm het *breken der linie* wordt genoemd. In 1780 maakte hij zijn plan bekend aan Mr. RICHARD ATKINSON, den boezemvriend van Sir GEORGE (later Lord) RODNEY; en deze bekwame zeeofficier, alvorens Londen te verlaten, zeide, dat hij het, bij eenen aanval op den vijand, stipt zou opvolgen. Den 12 April 1782, toen de proef het eerst genomen werd, behaalde RODNEY op de Franschen, onder DE GRASSE in de *West-Indiën*, eene beslissende overwinning. Van dien tijd af is dit stelsel door alle Britsche vlootvoogden gevolgd; en gedurende den laatsten oorlog, toen HOWE, NELSON en anderen de bedoelde manoeuvre in al hare volkomenheid toepasten, werd zij met den besten uitslag bekroond. Men kan hierover nazien *An Essay on Naval Tactics, systematical and historical*, met verklarende platen, in vier deelen, door JOHN CLERK, Esq., van *Elden*, lid der Maatschappij van Schotsche oudheden, &c.; alsmede een uitmuntend artikel in de *Edinburgh Review*, deel VI, p. 301. Eenige weinige exemplaren van het eerste deel dezer hoogst gewigtige Verhandeling (*Essay*) werden in het begin des jaars 1782 onder vrienden uitgedeeld. Mr. CLERK was geen zeeman, en had nimmer eene enkele zee-reis gedaan.

Zoo luidt het verhaal van Mr. CLERK's bloedverwanten en vrienden; doch het is op eenen hoogen toon tegengesproken door den generaal Sir HOWARD DOUGLAS. In eene breedvoerige beschrijving van den zeeslag door RODNEY geleverd, zegt hij, dat het breken der vijandelijke linie, alsmede het afsnijden van de schepen der achterhoede, het gevolg was van de toevallige positie der beide vloeten, en een dier oogenblikkelijke maatregelen, welke ten allen tijde den grooten en gelukkigen bevelhebber kenmerken. Door een naauwkeurig onderzoek der dagteekeningen, schijnt DOUGLAS insgelijks te bewijzen, dat Mr. CLERK's vernuftige verhandeling Lord RODNEY vóór den slag niet had kunnen medegedeeld worden. Hij staaft deze opgaven door brieven en andere bescheiden, welke hem

in handen waren gevallen, na den dood zijns vaders, wijlen den admiraal Sir CHARLES DOUGLAS, die destijds op de vloot van RODNEY kapitein was, en daardoor met de geringste bijzonderheden bekend. Wat hiervan ook zij, zeker is het, dat CLERK zijn vaderland door deze nieuwe zee-taktiek eene groote dienst heeft bewezen.

(*Penny Cyclopaedia*).

CLIFFORD, (GEORGE), een regtsgeleerde van *Amsterdam*, die zijn grootst genoegen vond in de kruidkunde en natuurlijke geschiedenis. De groote LINNAEUS heeft hem in een zijner werken vereeuwigd. CLIFFORD een groot fortuin bezittende, had op zijne buitenplaats, de *Hartekamp*, bij *Haarlem*, de rijkste en prachtigste plantentuin van geheel *Europa*, alsmede eene diergaarde, welke een groot aantal viervoetige dieren en zeldzame vogelen bevatte. Ook bezat hij een fraai museum van natuurlijke historie en eene daarbij behoorende bibliotheek. Nooit heeft een bijzonder persoon of zelfs een vorst met zoo veel smaak en orde zulke talrijke collectiën bijeen verzameld, en met zoo veel edelmoedigheid de geleerden daardoor aan zich verplicht. De jeugdige LINNAEUS te *Leyden* gekomen, om de lessen van onzen doorluchtigen BOERHAAVE bij te wonen, en van alle middelen van bestaan ontbloot, schroomde hij niet BOERHAAVE met zijnen toestand bekend te maken. Deze groote man het schrandere vernuft van den zoo veel belovenden jongeling doorgrondende, beval hem CLIFFORD aan, om zijnen plantentuin te bestieren, en de menigvuldige voorwerpen van zijn Museum te rangschikken. LINNAEUS bleef daar bijkans drie jaren, en regtvaardigde de achting en vriendschap van zijnen edelmoedigen beschermer, door aan de wereld de schatten te doen kennen, welke CLIFFORD's plantentuin bevatte, te dien einde eenen catalogus uitgevende onder den titel van: *Viridarium Cliffortianum, Amsterdam, 1737*, in 8vo. (Dit werk is zeer zeldzaam geworden). En toen de banaan- of pisangboom gebloeid had, trachtte LINNAEUS de ontwikkeling van den bloesem en de vrucht van deze zonderlinge plant beter te doen kennen dan tot dus ver het geval was, en de overeenkomst van den banaan- met den palmboom aan te toonen, door het uitgeven der *Musa Cliffortiana, Leyden, 1736*, in kwarto, met afbeeldingen. Doch dit was nog slechts de aankondiging van een heerlijker gedekteken, dat weldra 't licht zag onder den titel van: *Hortus Cliffortianus, Amsterdam, 1737*, in groot folio, met pla-

ten. Dit werk bevat algemeene beschouwingen over de kruidkunde, bijzonderheden over dezen beroemden plantentuin, en vooral beschrijvingen (vergezeld van afbeeldingen) van een groot aantal planten, welke aldaar werden aangekweekt. Dit prachtwerk werd uitgevoerd ten koste van CLIFFORD, aan wien het te regt is opgedragen. De twee en dertig platen zijn geteekend door den beroemden EHRET, en gegraveerd door VAN DER LAER, den bekwaamsten graveur van dien tijd; fraaijer waren er niet, en zijn er tot dus verre nog niet verschenen. In de keurige opdracht en voorrede, gedagteekend uit het museum van CLIFFORD, den 30 Julij 1737, verkondigt LINNAEUS, (in den stijl van eenen man van vernuft, wiens hart met de levendigste dankbaarheid is vervuld), aan de geleerde wereld en de nakomelingschap, de groote edelmoedigheid van zijnen weldoener. Ter eere van CLIFFORD noemde LINNAEUS een nieuw in dit werk beschreven plantengeslacht, van de *Kaap de Goede Hoop* afkomstig, *Cliffortia*, en eene pisangsoort *Cliffortiana*.

(VAN KAMPEN, *Beknopte geschiedenis der Nederlandsche letteren en wetenschappen*; *Biographie du royaume des Pays-Bas*).

CLINTON, (DE WITT), heeft aanspraak op vermelding in een werk aan de levensbeschrijving der meest beroemde mannen toegewijd, vooral als volhardend voorstander van het grootsch ontwerp, om het meer *Erie* door middel van een kanaal met den *Atlantischen Oceaan* te verbinden. Hij werd in 1769 te *Little Britain*, in den staat van *Nieuw-York*, geboren. Zijne moeder was van het doorluchtige Hollandse geslacht der DE WITTEN afkomstig; zijn vader, van Engelsche afkomst, diende, gedurende den omwentelings-oorlog, met veel onderscheiding als majoor-generaal in het leger der Vereenigde Staten. De WITT ontving zijne opvoeding op het *Columbia-collegie* te *Nieuw-York*, en werd tot doctor in de regten bevorderd. In 1797 werd hij door de volkspartij tot lid der wetgevende magt van *Nieuw-York* verkozen, nadat hij gedurende eenige jaren secretaris was geweest van zijnen oom, GEORGE CLINTON, alsmede van de universiteit en den raad der fortificatiën van *Nieuw-York*. Later bekleedde hij de waardigheid van mayor te *Nieuw-York* tot 1812, toen zijne verwijdering door eene staatkundige partij werd bewerkt. Gedurende het tijdperk tusschen 1817 en 1826 werd hij door de ijverige bemoeijingen der volkspartij verscheidene malen tot gouverneur van den staat van *Nieuw-York*

verkozen. Hij was lid van de meeste letterkundige en wetenschappelijke maatschappijen der Vereenigde Staten, en van verscheidene dergelijke instellingen in *Europa*. Zijne werken bestaan in redevoeringen, door hem bij verschillende gelegenheden gehouden; opstellen in letterkundige en menschevende maatschappijen voorgedragen; de briefwisseling betrekkelijk het kanaal van *Erie*; regtskundige oordeelvellingen en verscheidene vlugschriften. De diensten aan zijn vaderland bewezen waren gewigtig, en zijn karakter, als een voorstander van wetenschap en letterkunde, werd door edelmoedige menschenliefde versierd. Hij overleed plotseling in 1828, en werd onder betoon van groote openbare eerbiedbetuigingen ter aarde besteld. (*Penny Cyclopaedia*; *Conversations-Lexicon*).

CLIVE, (ROBERT, Lord), een uitstekend krijgsheld, de grondvester der Britsche magt in *Oost-Indiën*, werd den 29 September 1725 te *Styche*, in de nabijheid van *Market Drayton*, in *Shropshire*, geboren. Hij behoorde tot een eerwaardig, doch arm geslacht. Hij werd naar onderscheidene scholen gezonden, doch onderscheidde zich eender door zijnen moedwil en onbevreesden aard, dan door eenige geschiktheid of lust om iets te leeren. Hij werd naar de *Indiën* gezonden, en kwam te *Madras* in civile dienst, als schrijver, in 1744. Drie jaren later trad hij in krijgsdienst bij de Oostindische Compagnie, hetgeen beter met zijne geaardheid strookte. In 1748 onderscheidde hij zich bij het beleg van *Pondichery*, en kort daarna bij het innemen van *Devicotta*, in *Tanjore*, bij welke gelegenheid zijn opperbevelhebber hem in de opletendheid van de Compagnie en het Britsch gouvernement aanbeval. In aanraking komende met de Franschen (tegen wie en niet tegen de inboorlingen de worsteling hoofdzakelijk plaats had), versloeg hij hen onder hunne oude bevelhebbers. De inneming van *Arcot* en de beslissende overwinning der Britten aldaar, waren vooral aan dezen jeugdigen en, als ware het, onervaren officier te danken. In 1753 ter herstelling zijner gezondheid naar *Engeland* teruggekeerd, werd hij door de bewindhebbers der Oostindische Compagnie op de vereerendste wijze verwelkomd. In 1755 keerde hij als gouverneur van het fort *St. David*, met den rang van luitenant-kolonel in koninklijke dienst, naar de *Indiën* terug. Kort na zijne aankomst, bragt hij, geholpen door de zeebevelhebbers WATSON en ROCOCK, den gevaarlijken

zeeroover *ANGRIA* ten onder, nam zijne hoofdstad *Gheriah* in, en bemagtigde al zijne schatten. — Middelerwijl had de Nabob *SUJAH-U-DOWLAH* de Britten aangetaast, hunne factorijen verwoest, en een deel der gevangenen in het beruchte *Zwarte Hol* van *Calcutta* geworpen. Kolonel *CLIVE* was toen, volgens de beken-tenis van alle partijen, de staf en eenige hoop der Britten in *Indiën*. Hij zeilde eensklaps met den admiraal *WATSON* naar *Calcutta*, bemagtigde het fort *St. William*, in Januarij 1757, en, zijne voordeelen vervolgende, versloeg en vernietigde hij het leger van den Nabob *SUJAH-U-DOWLAH*. De zegepreken van *CLIVE* bezorgden een' hoogst voordeeligen vrede voor de Britsche magt, welke aldaar te voren bijkans was te niet gegaan. Eene reeks van kuiperijen en betigtingen volgde: *CLIVE* beschuldigde *DOWLAH* geheel de Fransche belangen te zijn toegedaan, — als een' wreeden dwingeland over zijne onderdanen, — als een' man zonder eer, wien men geen geloof of vertrouwen meer schenken kon. Van de andere zijde beweerde men, niet ten onrechte, dat *CLIVE*, onverzadelijk naar magt, invloed en schatten, reeds van den beginne af besloten had dien Nabob te onttroonen — dat hij met dit doel kuiperijen had aangevangen met *MEER JAFFIER*, een' der officieren van den Nabob, en met *OMICUND*, een' handelaar, dien hij, zegt men, naderhand heeft bedrogen. De krijg, die hierop ontbrandde, was kortstondig en schitterend voor de Britsche wapenen; want met eene handvol manschappen behaalde *CLIVE* den 26 Junij 1757 de groote overwinning van *Plassey*, trok den volgenden dag *Murshedabab* in triomf binnen, en plaatste *MEER JAFFIER* op den troon, die den naam van *JAFFIER-ALI-CAWN* aannam. De afgezette Nabob werd weldra gevangen genomen, en door den zoon van *MEER JAFFIER* heimelijk vermoord. De nieuwe Nabob gaf *CLIVE* een *jaghire* of eene streek lands ten geschenke, welke, zegt men, jaarlijks 27,000 P. st. opbragt. *CLIVE* werd nu tot gouverneur van *Calcutta* en het overige der Britsche bezittingen in *Bengalen*, voor twee jaren aangesteld. In 1760 naar *Engeland* terug gekeerd, waar hij den eenparigen dank van de Compagnie ontving, en door de regering, onder den titel van *Lord CLIVE*, Baron van *Plassey*, tot Pair van *Ierland* werd verheven. Weldra nam hij voor *Shrewsbury* zitting in het Huis der Gemeenten, en behield deze plaats tot aan zijnen dood. Sprekende van zijnen titel als *Lord*, zegt hij, in eenen brief aan zijnen vriend den majoor *CARNAC*:

«indien mijne gezondheid mij bij mijne aankomst in *Engeland* niet had verlaten, zou ik, hoogst waarschijnlijk, geen pair van *Ierland*, maar van *Engeland* geweest zijn, met de belofte van een rood lint. Ik weet, dat ik dien titel had kunnen koopen (zoo als dikwijls geschiedt), doch ik achtte mij hierboven verheven, en de eerbewijzingen, die mij zijn te beurt gevallen, waren vrijwillig en verdiend.»

Na *CLIVE*'s vertrek uit *Indiën* de zaken weder in groote verwarring gerakende, werd hij in 1764 andermaal derwaarts gezonden, als de eenige man, die ze herstellen kon. Vóór deze laatste benoeming ontving hij de Bath-Orde, en werd tot den rang van majoor-generaal verheven. In weerwil van alle verdeeldheden en kuiperijen, en de bijkans algemeene tegenkanting van de burgerlijke en militaire ambtenaren der Compagnie, bragt hij de zaken in orde, en leide dien breedten grondslag voor de Britsche magt in *Indiën*, welke thans tot eene duizelingwekkende hoogte is gestegen. Hij berokkende zich echter vele vijanden, wier invloed hij eenige jaren later gevoelde. *CLIVE* verliet den 14 Julij 1767 *Indiën* met eene ondermijnde gezondheid. Vijf jaren later (in 1772) werd hij bij het parlement beschuldigd, dat hij in de Indische zaken zijne magt was te buiten gegaan, en zich zelven op eene onwettige wijze had verrijkt. *CLIVE* verdedigde zich zeer goed, en de aanklagt werd niet alleen verworpen, maar het Huis der Gemeenten verklaarde, dat *Lord CLIVE* het vaderland groote en prijzenswaardige diensten had bewezen. Hij werd dus vrijgesproken; doch deze regtspleging was voor zijnen hoogmoedigen goest eene ware pijnbank geweest, terwijl de vorm zijner vrijspreking hem niet voldoende voorkwam. Nimmer beurde hij het hoofd weder op, en tegen het einde des volgenden jaars, maakte hij door een pistoolschot een einde aan zijn leven. De vernedering, dat hij, die over kroonen en millioenen slaven had beschikt, zich voor het parlement had moeten regtvaardigen, en, gelijk men wil, het gruwzaam vergoten bloed van zoo vele *Hindo's*, dat hij op zijn geweten had, dit alles deed hem in eene zwaar- moedigheid vallen, welke het genot zijner onmetelijke rijkdommen niet kon verzachten. Zijn dood viel voor den 22 November 1774. Sedert 1753 was hij gehuwd met de zuster van den beroemden astronoom *MAKELEYNE*, bij welke hij vier kinderen naliet.

(*Life of ROBERT Lord CLIVE, collected*

from the Family Papers, &c., by Major-General Sir JOHN MALCOLM, 3 deelen, 8vo., 1836)

CLOUET, (M.), een Fransch scheikundige, werd in 1751 bij Mezières geboren. Frankrijk is hem de verbetering van het maken van gegoten staal en de navolging der Damascener sabelklingen verschuldigd. Hij stierf te Cayenne in 1801. CLOUET was niet minder opmerkenwaardig door zijne wonderlijke gewoonten dan uit hoofde zijner ongewone talenten. Hij sliep slechts weinig en op stroo, maakte zijne eigene kleederen, kookte zijn eigen pot, en gebruikte slechts de grofste spijsen.

(Dictionary of Biography).

CLUVERIUS, (PHILIPPUS), een beroemd aardrijkskundige en oudheid-kenner, werd in 1580 te Dantzig geboren. Zijn vader hem voor de rechtsgeleerdheid opleidende, zond hem naar de hoogeschool van Leyden; doch CLUVERIUS toonde meer geneigdheid voor de beoefening der aardrijkskunde en oudheden, en werd hierin ondersteund door den hoogleeraar JOSEPH SCALIGER. Op eene reis naar Leuven en Antwerpen (in de hoop om JUSTUS LIPSIUS te ontmoeten) verviel hij onder eenige stroopende soldaten, die hem van alles beroofden. Toen hij naar Holland was terug gekeerd en vernam, dat zijn vader over zijn gedrag ontevreden was, en hem geen onderstand meer wilde zenden, nam hij dienst bij den Duitschen keizer, en diende twee jaren in Hongarij en Boemen. In het laatste land maakte hij kennis met zekeren baron POPEL, die, op bevel des keizers in hechtenis genomen zijnde, een vlugschrift te zijner verdediging had geschreven, hetwelk CLUVERIUS in het Latijn overbragt, en bij zijne terugkomst in Holland in 't licht gaf. Dit geschrift als beleedigend beschouwd wordende, werd CLUVERIUS, op verzoek van den keizerlijken ambassadeur aan de Staten-Generaal, in de gevangenis geworpen. Kort daarna echter bekam hij zijne vrijheid weder, en van zijne moeder eenigen onderstand in geld ontvangen hebbende, ging hij op reis naar Engeland, alwaar hij een werk uitgaf, getiteld *De Tribus Rheni Alveis*, 4to. Naar het vaste land terug gekeerd, reisde hij door Frankrijk en Duitschland, en gaf zijn *Germania Antiqua* uit, een werk van veel navorsching, dat tevens eene menigte gissingen bevat. Op eene reis door Italië, werd hij te Rome en Bologna met veel onderscheiding ontvangen, waar zijne gemeenzaamheid met bijkans alle Europeesche talen groote verwondering baarde. Zijn volgend werk was *Siciliae Antiquae Libri Duo*, waarbij

hij eene korte beschrijving voegde van Sardinië en Corsika, fol., 1619; het wordt door velen voor het beste zijner geschriften gehouden. Van zijne Italiaansche reis naar Holland terug gekeerd, zette hij zich eindelijk te Leyden neder, waar hij, door eene jaarwedde van de curatoren der hoogeschool, in staat werd gesteld, om zijnen letterkundigen arbeid ongestoord voort te zetten. Doch hij genoot niet lang deze eervolle onderscheiding. Smartelijke huisselijke rampen hadden op zijne gezondheid eenen schadelijken invloed. In dezen toestand schreef hij zijne *Italia Antiqua*, welke na zijnen dood werd uitgegeven. Dit werk wordt nog voor het belangrijkste gehouden over de oude aardrijkskunde van Italië. CLUVERIUS schreef insgelijks eene inleiding tot de algemeene aardrijksbeschrijving (*Introductio in universam geographiam tam veteram quam novam*) welke menigmaal is herdrukt. Hij stierf te Leyden in 1623, in den ouderdom van drie en veertig jaren. DANIELIS HEINSII *Oratio in obitum P. CLUVERII*, bevat aan het einde der Inleiding tot de algemeene aardrijksbeschrijving (*Leyden 1624*) een verhaal van de voornaamste voorvallen uit het leven van CLUVERIUS.

COCCEJUS, (JOHANNES), eigenlijk COCK, een der geleerdste theologen van Holland, het hoofd eener theologische partij, welke zich naar zijnen naam Coccejanen noemde, werd in 1603 te Bremen geboren, waar hij zijne eerste opvoeding genoot. Sedert 1625 studeerde hij te Hamburg en Franeker in de godgeleerdheid, en werd in 1629 professor in de Hebreuwsche taal in zijne vaderstad, vertrok in 1636 in dezelfde hoedanigheid naar Franeker, waar hij in 1643 tevens professor werd in de theologie. In 1650 werd hij als hoogleeraar in de godgeleerdheid naar Leyden beroepen, en stierf aldaar, (na vele theologische twisten gevoerd te hebben), den 5 November 1669. Zijn hoofdwerk is het *Lexicon et commentarius sermonis hebr. et chald. Veteris Testamenti*, het eerste volledige woordenboek der Hebreuwsche taal. Niettegenstaande zijne groote geleerdheid, had COCCJEUS zonderlinge theologische inzigten. Hij beweerde, dat de woorden en volzinnen, in de Heilige Schriften voorkomende, verstaan moeten worden in elken zin welke er aan gegeven kan worden; dat zij in waarheid alle beteekenissen hadden, die zij slechts konden hebben. Op deze wijze vond hij in het Oude Testament het geheele Nieuwe weder. De gansche godsdienstleer (dogmatiek) bestond, volgens hem, in de kennis der verbonden, welke God met de men-

schen had aangegaan, zoo als blijkt uit zijne *Summa doctrinae de foedere et testamento* (1648). Onder zijne tegenpartijders onderscheidde zich voornamelijk VOETIUS. Zijne leerbegrippen vonden in ons Vaderland vele aanhangers, zoodat men voor eene scheuring in de Nederlandsche kerk beducht was; doch zij werd door de wijsheid der staten verhoed, ofschoon de Coccejanen en Voetianen elkander op de liefdelooste wijze verbitterden en beschimpten. Zijne gezamenlijke schriften verschenen te *Amsterdam*, 1673—75 (8 deelen fol.) en in 1701 (10 deelen fol.), waarbij in 1706 nog 2 deelen *Opera anecdota* gevoegd zijn.

(*Woordenboek der Zamenleving; Conversations-Lexicon; VAN KAMPEN, Beknopte geschiedenis der Nederlandsche letteren en Wetenschappen*).

COCHRANE, (JOHN DUNDAS), heeft zich' een' naam gemaakt door eene zonderlinge voetreis door *Frankrijk, Spanje en Portugal*, en vervolgens door *Rusland en Siberisch Tartarië* tot het uiterste van *Kamschatka*, welke hij beschreven heeft in een werk getiteld: *Narrative of a Pedestrian Journey through Russia and Siberian Tartary, from the Frontiers of China to the Frozen sea and Kamschatka*, 2 deelen, 8vo, *Londen* 1824. Later nam hij deel in eenige Maatschappijen voor het uitdelven van mijnen, en stierf in *Columbia*, op een' tijd dat hij bedacht was op eene voetreis door geheel *Zuid-Amerika*. Hij zegt ons in zijn boek, dat hij, in Januarij 1820, kort voordat hij zijne reis naar *Rusland* aanvaardde, zijne diensten had aangeboden, om de binnenlanden van *Afrika* en den loop van den *Niger* te onderzoeken, doch dat dit aanbod was van de hand gewezen. Toen hij zich van *Londen* naar *Petersburg* begaf, was zijn oogmerk, om eene reis rondom de wereld te doen, zoo veel zulks te land kan geschieden, dwars door *Noordelijk Azië* naar *Amerika* tot aan de *Behring-sstraat*. «Ik besloot insgelijks,» voegt hij er bij, «de reis te voet te doen, en wel om de beste reden der wereld; want mijne geldmiddelen lieten mij geene andere keus.» Doch in de zeehaven van *St. Pieter en St. Paulus*, aan het uiteinde van het schiereiland *Kamschatka*, verliefte hij op een jeugdig landmeisje, en zijn huwelijk, gevoegd bij eenige andere omstandigheden, spoorde hem aan naar *Engeland* terug te keeren, werwaarts hij zijne vrouw meefoerde. De zonderlingheid van dezen stoutmoedigen onvermoeibaren reiziger grenst soms aan uitzinnigheid, maar zijn boek is vermakelijk door de vreemdsoortige dingen,

welke daarin voorkomen, terwijl het geenszins ontbloomt is van wetenswaardige berigten omtrent landen, welke zelden door Europeanen zijn bezocht geworden.

(*Penny Cyclopaedia*).

COEHOORN, (MENNO, Baron VAN), een beroemd Nederlandsch krijgsheld en vestingbouwkundige, werd in 1641 op het buitengoed *Lettinga-State*, bij *Leeuwarden*, geboren. Hij ontving van zijnen vader, GOZEWIJN VAN COEHOORN, kapitein der infanterie, het eerste onderrigt in de krijgswetenschappen, en bragt zijne jeugd door op het buitengoed *Bergumerbosch* genaamd, waar hij reeds als knaap tot oefening en uitspanning vestingwerken en schansen met loopgraven aanleide. Zijn oom, BERNARDUS FELLEUS, professor in de wis- en vestingbouwkunde te *Franeker*, een sieraad dier hoogeschool, nam hem verder onder zijne leiding. Op den ouderdom van zestien jaren was hij reeds kapitein in Nederlandsche dienst, en gaf in 1674 blijken van grooten moed en zonderlinge bekwaamheid bij het verdedigen van *Maastricht* tegen LODEWIJK XIV. Weinige jaren daarna behaalde hij nieuwen roem in de veldslagen van *Senef, Castel en St. Denis*, en werd tot kolonel der beide bataljons van *Nassau-Vriesland* bevorderd. Tevens deed hij zich als een schrander vestingbouwer kennen, door zijne *Versterkinge des vijf-hocks met alle zijne buitenwerken, Leeuwarden* 1682, en vooral door zijne *Nieuwe Vestingbouw, Leeuwarden* 1685, hetwelk als een meesterstuk werd bewonderd, en spoedig in het Fransch vertaald. LODEWIJK XIV liet hem later de voordeeligste aanbiedingen doen, om in zijne dienst te treden; doch COEHOORN, hoewel tegen afgunst en nijd te kampen hebbende, bezat vaderlandsliefde genoeg, om al zijne talenten aan het land zijner geboorte te wijden. Bij de belegering van *Keizerswaard en Bonn* stelde hij den keurvorst van *Brandenburg* in staat deze beide steden te bemagtigen. De laatstgenoomde stad wakkeren tegenstand biedende, werd zij, op den raad van COEHOORN, op eene andere wijze aangetast, en bezweek toen in korten tijd. In den ongelukkigen slag van *Fleurus* (1690) bood hij zoo lang wederstand, dat hij eindelijk den vijand in handen zou zijn gevallen, zoo zijn getrouwe dienstknecht hem niet aan het gevaar had ontrukkt. WILLEM III plaatste hem aan het hoofd van een regiment, en zond hem naar *Namen*, om het kasteel dier stad met eenig nieuw werk te versterken. Hoe doelmatig COEHOORN dit plan ten uitvoer bragt, bleek bij de belegering van *Namen* in 1692, door den krijgs- en

vestingbouwkundigen VAUBAN. COEHOORN verdedigde dit kasteel zoo lang tot dat hij zelf zwaar gewond was, en nog slechts 150 weerbare manschappen over had. VAUBAN kon zich niet weerhouden zijnen grooten tegenstander, bij hunne eerste ontmoeting, openlijk den lof te geven, dat hij zevenmaal de batterijen van zijn geschut had veranderd, alvorens eenen aanval op de nieuwe verschansing (*William*) te durven beproeven. Drie jaren later hernam bij *Namen*, op de Franschen, dat VAUBAN nog aanmerkelijk had versterkt; zelfs op eene der poorten hadden de Franschen laten zetten: « zij kan overgegeven, maar niet overwonnen worden. » Spottenderwijze verhaalden de Fransche nieuwsbladen, dat WILLEM III *Namen* door middel eener *corne de vache* (*koehoorn*) had veroverd. Koning WILLEM verhief nu den schranderden krijgsheld tot luitenant-generaal, en droeg hem den last op, om de vestingen des lands in beteren staat van tegenweer te brengen. *Groningen*, *Nijmegen* en vooral *Bergen op Zoom* kenmerkten hem als den kundigsten vestingbouwer van zijnen tijd. De vijfhoek *Naarden*, insgelijks door COEHOORN aangelegd, werd door NAPOLEON, toen deze in 1811 op de wallen der vesting wandelde, *un beau morceau* genoemd. In den Spaanschen successie-oorlog vernietigde COEHOORN in 1702 de Franschelinien bij *S. Donat*, en dwong in 1703 de sterke stad *Bonn*, door een welbestuurd, hevig kanonvuur, tot overgave. Door den hertog MARLBOROUGH naar 's *Hage* ontboden, om met hem over de verdere krijgsverrigtingen te raadplegen, werd hij aldaar door eene beroerte overvallen, die hem den 17 Maart 1704, in den ouderdom van drie en zestig jaren, aan het vaderland ontrukte, tot welks roem hij zóó veel had bijgedragen. Hij werd in de kerk te *Wijckel*, een dorp in *Vriesland*, ter aarde besteld, waar zijne kinderen hem een prachtig gedenkteecken hebben opgericht. De Coehoorn-mortieren, welke granaten uitwerpen, en door hem zijn uitgevonden, hebben nog in dezen laatsten tijd, bij de belegering der Antwerpsche citadel, onder de Franschen groote schade aangerigt. Ook heeft COEHOORN's stelsel van fortificatie in *Duitschland* meer bijval gevonden dan dat van VAUBAN, en is door Duitsche vestingbouwkundigen bij het aanleggen van vestingwerken veeltijds in praktijk gebragt.

« Ten aanzien van zijn karakter wordt COEHOORN geroemd als een man van de oude zeden, die veel deftigheid bezat, beuzelarijen verachtte, verre vervreemd was van vleijerij, en zijn vaderland op-

« regt beminde, terwijl men hem van den « krijgskundigen kant beschouwende, wei- « nige zal vinden, die met zoo veel kunde « een leger geboden, met meer beleid het « krijgsvolk in orde wisten te scharen, « met grooter moed vochten, de krijgs- « lieden meer spaarden, de kosten van « den oorlog meer bezuinigden, en grooter « dingen in zoo weinig tijds uitvoerden. » De Nederlandsche dichter J. DE RECHT vervaardigde op het afbeeldsel van dezen grooten vestingbouwkundige het volgende bijschrift:

Zie hier een held, beproefd in oorlogsbliksemvlammen,
Die, voor 's lands vrijheid, spreekt uit monden
(van metaal;
Die 't opgezwoollen nat door dijken jaagt en dammen,
En 's vijands krachten breekt door water, vuur
(en staal,
Den Vrieschen Jupiter, die, met zijn donderslagen,
Den Franschen Faëton bonst uit zijn zonnnewagen.

(Levensbeschrijving van eenige voorname meest Nederlandsche mannen en vrouwen; NIEUWENHUIS, Woordenboek van kunsten en wetenschappen).

COKE, (EDWARD), een beroemd Engelsch regter, werd den 1 Februarij 1552 te *Mileham*, in het graafschap *Norfolk*, geboren. Hij studeerde in de regtsgeleerdheid te *Cambridge*, en trad in 1578 het eerst als advocaat op. Weldra behaalde hij zoo veel roem, dat hij door zijne praktijk een goed vermogen bekam, hetwelk hij door twee voordeelige huwelijken nog aanmerkelijk vergrootte. Tot opperregter van de *Common Pleas* bevorderd, gaf hij blijken van ongemeene standvastigheid en onafhankelijkheid. Toen een advocaat voor de regtbank pleittende, een der koninklijke prerogatieven in twijfel had getrokken, verbood de koning de regtszaak zonder zijne toestemming voort te zetten. De twaalf regters beraadslaagden over deze koninklijke boodschap, en beslisten, dat in een gewoon dispuut tusschen partijën het pligt was, het regt niet te vertragen. Hierop werden zij door koning JACOBUS I in persoon berispt, en al deze regters, behalve de opperregter, beleden hunne dwaling, en smeekten Zijne Majesteit, knielende, om vergiffenis. Sir EDWARD COKE daarentegen hield stoutmoedig vol, dat 's konings bevel klaarblijkelijk in strijd was met den eed, dien zij als regters hadden afgelegd, om zonder vertraging een ieder goed regt te doen. COKE werd in November 1616 als opperregter afgezet. Naderhand lid van het parlement geworden, was hij een ijverig voorstander van de regten des volks, zonder zich om 's konings gramschap te bekommeren, die hem eenmaal naar den *Tower* zond, waar hij tot den

6 Augustus 1622 in hechtenis bleef. Hij stierf den 3 September 1633 in den ouderdom van een en tachtig jaren, waarschijnlijk aan de gevolgen van een val van zijn paard, zoo als men opmaakt uit de volgende aantekening in zijn dagboek gevonden:

«Memorandum. Die Jovis den 3 Mei 1632, des voormiddag tusschen acht en negen ure in Stoke rijdende, ten einde een luchtje te scheppen, deed mijn paard een wonderlijken achterwaartschen tui-mel; mijn hoofd kwam op de scherpe steenen, en het zware paard boven op mij. Doch de engel des Heeren beschermt en verlost degenen, die Hem vreezen. De naam des Heeren zij geloofd; want «het was zijn werk.» De regtsgeleerde werken van coke worden als klassiek beschouwd; onder de meest beroemde telt men *Institutes of the laws of England*, welke door FRANCIS BACON, (die de Engelsche wet beschouwde als een schip zonder ballast), zeer werden geprezen.

(*Penny Cyclopaedia*).

COLBERT, (JEAN BAPTISTE), een beroemd minister der geldmiddelen, aan wien Frankrijk den bloei van zijn fabriekwezen en de ontwikkeling zijner zeemagt te danken had, was de zoon van een vermogend handelaar in lakens en wijnen. Hij werd den 29 Augustus 1619 te Rheims geboren, en was eenigen tijd kantoorbediende in een bankiershuis, en verkreeg door eene reis in de voornaamste steden des lands eene omvattende kennis van fabrieken en handel. De staatssecretaris LETELLIER plaatste hem in 1648 op zijn bureau, waar hij zoo veel administratieve kundigheden aan den dag legde, dat LETELLIER den eersten minister MAZARIN op hem opmerkzaam maakte, die op zijn doodbed COLBERT aan koning LOUWIS XIV dringend aanbeval, als iemand, op wiens talenten en rechtschapenheid de vorst zich veilig kon verlaten. Na den val van FOUQUET werd het bestier der geldmiddelen aan COLBERT geheel toevertrouwd onder den titel van *Contrôleur-général des finances*. Toen COLBERT aan het bestuur kwam, bragt het volk 90 millioenen livres op, waarvan de schatkist naauwelijks 35 millioenen trok, terwijl bij zijnen dood de gewone inkomsten van Frankrijk tot 116 millioenen waren opgeklommen. Hij begunstigde koophandel en fabrieken; doch door zijne verbodswetten, vooral op den uitvoer van het koorn, had Frankrijk meer dan eens tegen dure tijden te worstelen. Een voornaam koopman door hem geraadpleegd wordende over de beste middelen om den handel op te beuren, ant-

woordde hem deze: *Laissez faire et laissez passer*, «laat ons vrij in onze handelingen, en de goederen vrij doorgaan,» een raad, welken COLBERT niet begreep. Doch wat men ook van COLBERT's maatregelen moge zeggen, hij gaf aan de Fransche industrie eenen grooten stoot; hij wekte den geest des volks op tot het nuttig aanwenden zijner krachten, zoodat de geschiedenis van het Fransche fabriekwezen, als ware het, met COLBERT eenen aanvang neemt. Kunsten, wetenschappen en letterkunde vonden in hem eenen edelmoe-digen beschermer. Het Fransche zeewezen en de koloniale aangelegenheden begonnen onder hem te bloeijen. Frankrijk telde in 1672 slechts 60 lineschepen en 40 fre-gatten, die daarenboven in de havens lagen te verrotten, en in 1681 had Frankrijk 198 oorlogsschepen en eene land- en zee-magt van 166,000 man. COLBERT was langzaam in het beramen, doch zette zijne eenmaal vastgestelde maatregelen met onwankelbaren ijver voort. Alleen door de prachtliefde, oorlogszucht, bouwlust en verkwisting van LOUWIS XIV was hij in de laatste jaren genoodzaakt, om tot verderfelijke leeningen toevlugt te nemen. Zijn weerzin echter hierin was zóó groot, dat hij eenmaal tegen LAMOIGNON zeide, die in den raad het ontwerp eener leening had verdedigd: «Gij kent den man niet met wien wij te doen hebben, (den koning bedoelende). Gij hebt eene wond geopend, welke uwe kleinkinderen niet in staat zullen zijn te heelen.» Met leedwezen zag COLBERT de vervolging der Protestanten, wier handelgeest en industrie hij op prijs wist te schatten, en gevoelde meer en meer hoe weinig zijne gewigtige diensten op prijs werden geschat, door eenen koning, die van den grondregel uitging: «De staat ben ik!» Door arbeid uitgeput, werd hij ziek, en stierf kort daarna, den 6 September 1683 in den ouderdom van vier en zestig jaren. Toen hij op het uiterste lag, bragt men hem eenen brief van den koning, doch hij weigerde dien te openen. «Ik wil niets meer van hem hooren; hij moet mij nu met rust laten. Had ik voor mijnen God gedaan, wat ik voor dien man ge-daen heb, dan ware ik voorzeker zalig, terwijl ik nu niet weet verwaarts ik henen ga.» Vader BOURDALOUE stond hem in zijne laatste oogenblikken bij. Het volk door drukkende belastingen uitgeput en tot wanhoop gebragt, dreigde het lijk in stukken te scheuren. Hij werd des nachts, onder bedekking van de gewapende magt, ter aarde besteld.

Notice sur JEAN BAPTISTE COLBERT in de

Oeuvres de LEMONTEY; Mémoires de CHARLES PERRAULT, secretaris van COLBERT; en Particularités sur les ministres des finances).

COLIGNY, (GASPARD DE CHÂTILLON, Graaf VAN), admiraal van Frankrijk, stamde af uit een oud, beroemd geslacht, en werd den 16 Februarij 1517 te *Châtillon-sur-Loing* geboren. Vroegtijdig in krijgsdienst getreden, onderscheidde hij zich te *Cerisoles, Carignan, Renti, St. Quentin*, en bij vele andere gelegenheden. Aan het hoofd der Protestantsche partij, vocht hij dapper te *Dreux, Jarnac* en *Montcontour*, en sloot eindelijk met het hof eenen voordeeligen vrede. Na zoo menigmaal den dood op het slagveld getrotseerd te hebben, bezweek hij onder de dolken van zweepzieke moordenaren, die in den afschuwelijken St. Bartholomeus-Nacht, den 24 Augustus 1572, het mishandelde lijk aan de galg van *Montfaucon* ten toon hingen.

(HERMANN, *Frankrijks godsdienst- en burgeroorlogen*; DE LA PONNERAYE, *Histoire de l'amiral DE COLIGNI*).

COLLINGWOOD, (CUTHBERT, Lord), een wakker Britsch admiraal, de zoon eens koopmans, werd den 26 September 1748 te *Newcastle-upon-Tyne* geboren, en trad reeds op den ouderdom van elf jaren in zeedienst. Gedurende den Amerikaanschen oorlog, zeilde hij, in 1774, met den admiraal GRAVES naar *Boston*, en werd in 1775, na afloop van den slag van *Bunker's-Hill*, tot luitenant benoemd, als hebbende met eenige zeelieden het Britsche leger voorzien van alles, wat het behoeft. In 1776 kreeg hij het bevel over de sloep *Hornet*, en ontmoette kort daarna, te *Jamaica*, zijnen geliefden makker HORATIO NELSON, die toen luitenant was op de *Lowestoffe*. COLLINGWOOD zegt in eenen zijner belangrijke brieven: «Wij waren sedert lang groote vrienden geweest, en het gebeurde hier, dat, wijl de opperbevelhebber, admiraal Sir P. PARKER, ons beider vriend was, zoodra NELSON in «rang werd bevorderd, ik hem opvolgde. «Eerst kreeg ik na hem de *Lowestoffe*, vervolgens de *Badger*, (over welk schip ik «in 1779 het bevel bekwam), en daarna «de *Honchimbroke*, een fregat van 28 «stukken.» Schoon NELSON jonger was dan COLLINGWOOD en altijd boven hem verheven, koesterde de laatste daarover nimmer eenige afgunst, steeds luide de zonderlinge verdiensten van NELSON verheffende. Ook schijnt NELSON voor niemand meer genegenheid gekoesterd te hebben dan voor zijnen vriend COLLINGWOOD. In 1786, na vijf en twintig jaren onafgebrokene dienst,

keerde hij naar *Northumberland* terug, om, gelijk hij zeide, met zijne eigene familie kennis te maken, voor welke hij tot dus ver, als ware het, een vreemdeling was geweest. In 1790 werd COLLINGWOOD naar de *West-Indiën* gezonden, doch de ontstane twist met *Spanje* spoedig bijgelegd zijnde, en geen uitzigt hebbende, om verder in werkelijke dienst te blijven, begaf hij zich andermaal naar zijne familie, en trad in het huwelijk. De oorlog met de Fransche republiek scheidde hem van zijne vrouw en twee dochttertjes, die hij teeder liefhad. In den slag van *Kaap St. Vincent* (den 14 Februarij 1797) gebood hij *the Excellent* van 74 stukken, streed met zijnen gewonen moed en schrandder beleid, en werd in 1799 benoemd tot schout-bij-nacht. De vrede van *Amiens* gaf hem voor eenige maanden aan zijne vrouw en kinderen terug, doch reeds in 1803 moest hij op nieuw zee kiezen, en zag vrouw en kinderen nimmer weder. Deze onafgebrokene dienst ontlokte hem wel eens de klacht, dat zijne kinderen hem naauwelijks kenden. In den slag van *Trafalgar* (21 October 1805), brak hij met zijn schip, *the Royal Sovereign*, het eerst door de vijandelijke linie, en voltooide de overwinning, toen NELSON was gesneuveld. Ter belooning zijner voortreffelijke diensten, verkreeg hij den rang van vice-admiraal en het bevel over de vloot in de *Middellandsche zee*. Hij stierf den 7 Maart 1810, aan boord van het op de Franschen veroverde schip *La Ville de Paris*, op de hoogte van *Port Mahon*. Als wetenschappelijk zeeman en krijgsbevelhebber werd COLLINGWOOD door weinigen geëvenaard. Hij was afkeerig van het oefenen van willekeurig gezag, en zóó bemind bij zijne matrozen, dat zij hem hunnen vader noemden. COLLINGWOOD's brieven aan zijne vrouw, over de opvoeding zijner dochters, kenschetsen hem als een verstandig man en teederhartig echtgenoot en vader.

(*A Selection from the Public and private correspondence of vice-admiral Lord COLLINGWOOD, interspersed with Memoirs of his Life*. Door G. L. NEWNHAM COLLINGWOOD, Esq. Lond. 1828).

COLUMBUS, (CHRISTOPHORUS), in het Italiaansch COLOMBO, in het Spaansch COLON, maar meestal naar den gelatiniseerd naam COLUMBUS geheeten, was de ontdekker der Nieuwe Wereld. De geschiedenis zijner jeugd is nog niet geheel opgehelderd, doch met tamelijke zekerheid weet men thans, dat COLUMBUS de zoon was van eenen lakenwever of wolkamer, die nog in 1494 leefde, en dat hij in 1436 te *Genue* werd geboren. Het schijnt dat hij

zijn bloedverwant, DOMENICO COLOMBO, een' verdienstelijk vlootvoogd in Genueesche dienst, vroegtijdig op diens kruisvaarten in de *Middellandsche zee* heeft vergezeld. Tusschen de jaren 1460—70 bevond hij zich een' geruimen tijd te *Pavia*, om zich in de cosmographie (wereldbeschrijving) en de wiskunde, op de scheepvaart toegepast, te oefenen. Wij vinden hem in 1470 te *Lissabon* weder. Zijne reizen naar *Madera*, de *Canarische eilanden*, de *Azoren*, *Guinea* en *IJsland* zijn boven allen twijfel verheven. Zijn huwelijk met *Donna FELIPA MUÑIZ PERESTRELLO*, de dochter van den gouverneur van *Madera*, gaf hem daarenboven aanleiding tot verscheidene reizen tusschen *Lissabon* en *Porto Santo*, waar hij door aangespoelde Indiaansche vaartuigen en boomvruchten versterkt werd in het denkbeeld, dat er westwaarts nog een groot land bestond. Rijk aan kennis en ervaring, besloot hij, na den dood zijner echtvriendin, zich aan de regering zijns vaderlands te wenden, ten einde in staat gesteld te worden, de landen aan gene zijde des *Oceans* te gaan ontdekken. Hier als fortuinzoeker afgewezen, zocht hij te vergeefs ondersteuning in *Portugal*, *Engeland*, *Spanje* en *Frankrijk*. Na acht jaren tobbers en menigvuldige vernederingen, vond eindelijk zijn voorstel ingang bij FERDINAND en ISABELLA van *Spanje*, die hem drie kleine schepen, te zamen met 120 koppen bemand, toevertrouwden. Hij kreeg den titel van groot-admiraal en onderkoning van de landen, welke hij zou ontdekken. Op Vrijdag den 3 Augustus 1492 verliet hij, aan boord van het karveel *Santa Maria*, de bank van *Saltes*, bij *Palos*. Reeds den 5 brak het roer van een der schepen, in welk ongeval het volk (meestal gepreste manschappen) een kwaad voorteecken meende te zien; doch COLUMBUS beduidde hun, dat een gebroken roer niets anders betekende dan dat het weder gemaakt moest worden, hetgeen reeds den volgenden dag kon geschieden, toen zij de *Canarische eilanden* bereikten. Den 6 September verliet COLUMBUS in allerijl *Gomera*, om niet in aanraking te komen met drie fregatten door den koning van *Portugal* tegen hem afgezonden, uit spijt dat COLUMBUS in Spaansche dienst was getreden. Gedurende vijf en dertig dagen stevende hij westwaarts, zonder iets meer dan lucht en golven te zien. Het scheepsvolk werd mismoedig, beangst en oproerig. Op den avond van den 10 October dreigde men COLUMBUS over boord te werpen, zoo hij niet naar *Spanje* terug keerde. COLUMBUS trachtte voor het laatst zijne onderhoorigen, door

vriendelijke toespraak, tevreden te stellen; doch hun geschreeuw al luider en luider wordende, nam hij eenen beslissenden toon aan, en deed zijn gezag gelden, in spijt van het dreigende levensgevaar waarin hij verkeerde. Dat hij ooit aan zijn volk heeft toegegeven, berust alleen op het gezag van OVIEDO, een' schrijver die weinig geloof verdient en grovelijk misleid werd door eenen stuurman, HERNEA PEREZ MATHEOS geheeten, eenen persoonlijken vijand van COLUMBUS. Gelukkig deden zich den 11 onmiskenbare teekenen van land op. Na het avondgebed gebood COLUMBUS, onder begunstiging eener heldere maan, scherpe wacht te houden, en hij zelf bleef van tien tot twee ure op den uitkijk, toen hij eenige lichtjes zag schemeren, en het voorste schip door een kanonschot het teeken gaf, dat men land bespeurde. Den ganschen nacht werd er geen oog geloken; allen wachtten met een kloppend hart het aanbreken van den dageraad van den 12 October 1492, welke het groote wonder zou verklaren. Ditmaal had men zich niet bedrogen, en voer naar land. Met een ontbloot zwaard in de eene en den standaard van *Castilië* in de andere hand, sprong COLUMBUS het eerst aan wal. Na een vurig dankgebed, kuste COLUMBUS, onder het storten van vreugdetranen, den grond, die zijnen naam zou vereeuwigen. Een weinig tot zich zelven gekomen, nam hij voor *Spanje* bezit van het land, hetwelk tot aandenken van de doorgestane gevaren, den naam van *St. Salvador* bekwam, maar door de inwoners *Guanahani* genoemd werd, en tot de *Bahama-eilanden* behoort. Degenen die uit wanhoop het oproerigst waren geweest, kenden zich zelve niet van vreugde, en knielden neder voor den man, die in hunne oogen thans over eer en schatten te beschikken had. Op het berigt der inboorlingen, dat er zuidwaarts een goudland te vinden was, rigtte COLUMBUS den steven derwaarts, ontdekte den 27 October het eiland *Cuba* en den 3 December *Haiti*, doch besloot, wijl een zijner schepen gestrand en een ander van hem was afgedwaald, persoonlijk het heugelijk berigt van de ontdekking der Nieuwe Wereld in *Spanje* over te brengen. Nadat hij dertig vrijwilligers had achtergelaten, aanvaardde hij den 4 Januarij 1493 de terugreis. Den 12 Februarij werd hij door eenen hevigen storm overvallen. COLUMBUS meer het verlies zijner ontdekking dan dat zijns levens vreezende, maakte er in allerijl twee beknopte beschrijvingen van, welke hij met was overdekte, en in twee afzonderlijke vaten deed. Een dezer vaten wierp hij in zee; het andere plaat-

ste hij op den spiegel van zijn schip, ten einde het vlot zoude worden zoodra het schip mogt zinken. De storm echter bedaarde, doch een ander onweder dreef hem den 4 Maart naar den mond van den *Tang*, en schoon hij reden had de Portugeezen te mistrouwen, zag hij zich genoodzaakt daar eene schuilplaats te zoeken. Eindelijk landde hij den 15 Maart 1493, onder het gelui der klokken, te *Palos*. Op zijne reis van daar naar *Barcelona*, waar het hof zich bevond, werd hem onderweg vorstelijke eer aangedaan. Zijne intrede in die stad, met eenige der inboorlingen en de wapenen en gereedschappen der ontdekte eilanden, was een triumpfagt, roemrijker dan die van den grootsten veroveraar. FERDINAND en ISABELLA stonden, bij zijne aannadering, op van hunnen troon, rigten hem op, toen hij knielde om hun de handen te kussen, en bevalen hem naast hen plaats te nemen, en hun alzoo het berigt zijner ontdekkingen mede te deelen.

COLUMBUS deed vervolgens nog drie reizen naar de Nieuwe Wereld; eene in den herfst van 1493, eene andere in 1498, en de laatste in 1504, welke nog onderscheidene belangrijke ontdekkingen ten gevolge hadden. De laatste jaren van den grooten man werden door miskenning en smadelijke bejegening verbitterd. Zijne vijanden bestormden FERDINAND en ISABELLA met klagen over het misbruik dat COLUMBUS van zijn gezag maakte, tot dat eindelijk in Julij 1500 FRANCISCO BOVADILLA met onbepaalde volmagt naar *Hispaniola* werd gezonden, om den onderkoning tot verantwoording te roepen. BOVADILLA liet hem in hechtenis nemen, in boeijen slaan, en zond hem, als een misdadiger geketend, naar *Spanje*. VALLEJO, de officier met zijne bewaking belast, en MARTIN, de bevelhebber van het schip dat hem overbragt, wilden hem de kluisters afnemen; doch COLUMBUS gaf hun op fieren toon ten antwoord: «Ik zal ze dragen tot dat de koning het anders beveelt, en ik zal ze bewaren als gedenkteeken zijner dankbaarheid.» De algemeene verontwaardiging des volks bij zijne ontschepping te *Cadix*, welke door gansch *Spanje* weergalmde, dwong koning FERDINAND om zijne medewerking tot deze schandelijke handelwijze te ontkennen; echter bleef hij voortaan COLUMBUS ongenegen. In 1504 van zijne laatste reis teruggekeerd, waarop hij oncindig veel had geleden, kwam hij in de lente van 1505 uitgeput te *Segovia*, waar hij het hof ongenegen vond zijne regtmattige klagen te verhooren. Hij verkwinde in smart en armoede, tot dat de dood hem den 20 Mei 1506 te *Valladolid* van

alle aardsche zorgen onthief. Op zijn sterfbed beval hij, dat de ketenen, die nijd en miskenning hem eenmaal hadden doen dragen, bij hem in het graf moesten gelegd worden. Zijn lijk werd, volgens zijn laatste wil, naar *St. Domingo* gevoerd. Toen echter het Spaansche gedeelte van dit eiland aan *Frankrijk* werd afgestaan, hebben COLUMBUS' nakomelingen zijn stoffelijk overschot naar *Cuba* laten overbrengen, waar het den 19 Januarij 1796 aankwam, en met groote staatsie in de hoofdkerk werd bijgezet. In de Karthuizer kerk te *Sevilla* vindt men voor hem een prachtig gedenkteeken opgericht, met het inschrift:

A Castilla y a Leon
Nuevo mundo dió Colon.

Ofschoon SEBASTIAN CABOT in Junij 1497 *Newfoundland* (*Terre Neuve*) ontdekte, en COLUMBUS het vaste land van *Amerika* niet betrad, voordat hij in Augustus 1498 de kust van *Paria* bezocht, bereikte hij echter het eerst *Guanahani* en den eigenlijk gezegden Columbiaanschen archipel, en is dus inderdaad de eigenlijke ontdekker der Nieuwe Wereld; AMERIGO VESPUCCI, wiens naam vervolgens aan het nieuwe halfond is gegeven, heeft *Amerika* niet gezien, voordat hij, in 1499, OJEDA als stuurman naar de kust van *Paria* vergezelde.

De volgende werken zijn de beste bronnen voor het leven van COLUMBUS: WASHINGTON IRVING, *Life and voyage of COLUMBUS*; *Rélations des quatre voyages entrepris par COLOMB., suivies de diverses lettres et pièces inédites*, met aanmerkingen van RÉMUSAT, BALBI, CUVIER en anderen, eene vertaling van het belangrijke en aanlokkelijke werk van NAVARRETE, getiteld: *Relacion de los quatro viages de CRISTOBAL COLON*. Eene korte doch belangrijke biographie van zijn vader schreef Don FERNANDO COLON, welke gevonden wordt in BARCIA's *Historiad. primitiv. etc.*, in een deel, *Madr.* 1749.

COMENIUS, (JOHANNES AMOS), die zich door verbetering in het schoolwezen, bij den menschenvriend hoogst verdienstelijk heeft gemaakt, werd den 28 Maart 1592 te *Comna* in *Moravië* geboren, naar welke plaats hij den naam van COMENIUS aannam, wijl hij eigenlijk KOMENSKY heette. Zijne ouders behoorden tot de gemeente der Moravische broeders. Na te *Herborn* en *Heidelberg* gestudeerd te hebben, deed hij eene reis door *Holland* en *Engeland*. Hij werd in 1614 rector te *Prerau* en in 1616 te *Fulneck*, waar hij, bij de plundering der stad door de Spanjaarden in 1620, al zijne have verloor. Om de vervolging, waaraan de Protestantsche leeraars bloot

stonden te ontgaan, zocht hij eene schuilplaats bij eenen edelman in het Boheemsche gebergte, wiens zoon hij onderrigt gaf, en waar hij zijne beste schriften in de Boheemsche taal opstelde. Toen hij ook hier niet meer zeker was, begaf hij zich naar *Lissa* in *Polen*. Nadat hij eenen geruimen tijd aan de school aldaar was werkzaam geweest, werd hij in 1632 tot bisschop der Boheemsche en Moravische broeders verkozen. In *Lissa* gaf hij zijne *Janua linguarum reserata* uit, welke binnen weinige jaren niet alleen in vele Europeesche talen werd overgezet, maar ook in het Turksch, Arabisch, Perzisch en Mongolisch. Hij toonde daarin eene voor zijnen tijd nieuwe leerwijze, om de jeugd op eene aanschouwelijk zinnelijke wijze de kennis der talen mede te deelen. In 1641 werd hij naar *Engeland* beroepen, om aan het schoolwezen aldaar een nieuw leven te geven. Daar echter de burgeroorlog hem verhinderde, om zijne plannen in werking te brengen, ging hij naar *Zweden*, waar hij, door den kanselier *OXENSTERN* beschermd, veel goeds ter verbetering van het onderwijs tot stand bracht. In 1648 ging hij weder naar *Lissa*, doch op uitnoodiging van prins *SIGISMUND RAKOCZY* begaf hij zich naar *Hongarijē*, waar hij te *Saros-Patak* het gymnasium in eenen beteren toestand bracht. Hier schreef hij zijnen beroemden *Orbis sensualium pictus* of *de Zigtbare Wereld*, het eerste prentenboek voor kinderen, dat dikwijls werd herdrukt en nagevolgd. Na den dood van *SIGISMUND* keerde hij in 1654 naar *Lissa* terug, waar hij andermaal zijne boeken en een groot deel zijner handschriften verloor, toen in 1657 het vereenigde keizerlijk-Poolsche leger deze stad in de asch legde. Hierop ging hij naar *Sileziē*, vertoefde eenigen tijd in *Brandenburg* en *Hamburg*, en zette zich vervolgens te *Amsterdam* neder, waar hij nog eenige werken uitgaf. Hij stierf den 15 October 1671 te *Naarden*. In zijne laatste jaren was hij niet van dweeperij in het godsdienstige vrij te pleiten; hij meende in de *Openbaring van Johannes* den toenmaligen toestand van *Europa* te vinden, en verwachtte in 1672 het Duizendjarig Rijk. *COMENIUS* heeft zeer veel tot verbetering van het onderwijs bijgedragen, en verdient alzoo den eer-naam van den *PESTALOZZI* zijner eeuw geweest te zijn.

(PALACKY's *Abhandlung über COMENIUS in der Monatschrift der Gesellschaft des Vaterländischen Museums in Böhmen*).

COMINES, (**PHILIPPE DE**), gewoonlijk *COMINEUS* geheeten, een Fransch staatsman en schrijver van gewigtige Gedenk-

schriften, werd in 1445 op het kasteel van *Comines* in *Vlaanderen* geboren. Hij verloor vroeg zijne ouders, doch genoot eene zorgvuldige opvoeding. Zijn vader in dienst geweest zijnde van *PHILIPPUS den Goeden*, hertog van *Bourgondiē*, kwam hij in jeugdigen ouderdom aan het hof van *KAREL den Stouten*, wiens raadsheer en gunsteling hij werd. Toen *KAREL den Franschen koning* *LODEWIJK XI* te *Péronne* in 1468 in hechtenis nam, gebruikte *COMINES* al zijnen invloed, om de drift zijns meesters te matigen, en wist de beide vorsten met elkander te verzoenen. In 1472 verliet *COMINES* de dienst van den hertog van *Bourgondiē* voor die van *LODEWIJK XI*, welke hem met groote onderscheiding ontving, en tot zijnen kamerheer en landvoogd van *Poitou* benoemde. *COMINES* huwde *HÉLÈNE*, uit het geslacht der graven van *MONSOREAU* in *Anjou*, die hem de leenen van *Argenton*, *Coppoux*, *Brisson* en anderen als bruidschat aanbragt. *COMINES*, na den dood van *LODEWIJK XI* de partij omhelsd hebbende van den hertog van *Orleans*, (naderhand *LODEWIJK XII*, die gedurende de minderjarigheid van *KAREL VIII* naar het regentschap dong), werd als verrader gevangen genomen, en gedurende eenige maanden in eene ijzeren kooi te *Loches* opgesloten, en vervolgens naar *Parijs* gevoerd. Eindelijk werden ook zijne goederen verbeurd verklaard, doch het vonnis niet voltrokken, wijl *KAREL VIII* hem noodig had, om onderscheidene gewigtige onderhandelingen tot een goed einde te brengen. *COMINES* overleed in October 1509 te *Argenton* in *Poitou*, in den ouderdom van vier en zestig jaren. Hij heeft zich inzonderheid beroemd gemaakt door zijne *Mémoires*, bevattende de geschiedenis van zijn' eigen tijd, van het jaar 1464 tot op den dood van *KAREL VIII* in 1498. Hij geeft eene getrouwe schildering van het zonderling karakter van *LODEWIJK XI*, wiens staatkunde hij hoogelijk prijst. De grootste waarde zijner gedenkschriften bestaat in zijne openhartigheid en opregtheid. Dit werk is een spiegel zijner eeuw, en welke die eeuw was zal men ligtelijk bevroeden als men bedenkt dat *LODEWIJK XI*, *FERDINAND* van *Arragon*, de *BORGIA's*, *LUDOVICO IL MORO* en anderen van denzelfden stempel de tijdgenooten waren van *COMINES*. De volledigste uitgave zijner *Mémoires* bezorgde *LENGLOT-DUFRESNOY*, 4 deelen, *Londen* 1747, 4to, met talrijke geschiedkundige bescheiden en bijvoegsels. Deze *Mémoires* zijn in onderscheidene talen overgezet; in het Nederduitsch verscheen daarvan eene zeer goede vertaling, in 1757 te *Amsterdam* gedrukt. *COMINES* verhaal zijn eigen leven

alsmede de tallooze kuiperijën, waarin hij de hand heeft gehad, met eene koelbloedigheid, welke soms ergernis verwekt.

COMMELIN, (IZAÄK), den 19 October 1598 te *Amsterdam* geboren, waarschijnlijk de kleinzoon of neef van den beroemden boekdrukker JÉRÔME COMMELIN te *Heidelberg*, schreef verscheidene geschiedkundige werken: 1°. *Hollandsch Placaatboek*, *Amsterdam* 1644; twee deelen, in folio; 2°. *Geschiedenis van de Oostindische Compagnie*, *Amsterdam* 1646, in langwerpig 4to; 3°. *De levens van de stadhouders WILLEM I en MAURITS*, *Amsterdam* 1651, een deel folio; 4°. *Het leven van FREDERIK HENDRIK*, *Amsterdam* 1651, een deel fol. Dit werk werd in het Fransch vertaald, onder den titel van *Histoire de la vie et des actes mémorables de FRÉDÉRIC HENRI de Nassau, Prince d'Orange*, fol., *Amsterdam* 1656; een belangrijk werk. Ook verzamelde hij bouwstoffen voor eene beschrijving van *Amsterdam*, welke door zijn' zoon CASPAR COMMELIN, in 1694 in twee deelen fol., met platen is uitgegeven. Dit werk, hetwelk lang in achting bleef, werd verdrongen door dat van WAGENAAR, hetwelk ook reeds als verouderd is te beschouwen, en vervangen wordt door eene nieuwere geïllustreerde beschrijving van *Neêrlands* hoofdstad, door VAN DER VIJVER, bij de gebroeders DIEDERICH. IZAÄK COMMELIN stierf den 3 Januarij 1676.

Zijn broeder JACOB COMMELIN verzamelde vele wetenswaardige en zeldzame geschiedkundige stukken betrekkelijk de geschiedenis van *Holland*, en schreef in het Fransch *L'Histoire des troubles, divisions et déplorable calamités des guerres civiles survenues dans les 17 provinces depuis le commencement du règne de PHILIPPE II, jusqu'à la mort de GUILLAUME, prince d'Orange*, doch dit werk is niet in 't licht verschenen, gelijk zulks mede het geval is met zijne *Actes et privilèges des villes de Delft et de Leyden et de leurs banlieues*, 3 deelen, fol.

JOANNES COMMELIN, zoon van IZAÄK, den 23 Julij 1629 te *Amsterdam* geboren, was een beroemd plantenkenner en de aanlegger van den Amsterdamschen *Hortus medicus*. Deze plantentuin werd in minder dan vier jaren een voorwerp van bewondering van wege het groot aantal uitheemsche planten, welke aldaar welig tierden. De laatste twintig jaren zijns levens besteedde hij aan het schrijven van onderscheidene werken, die tot de vorderingen zijner geliefkoosde wetenschap hebben bijgedragen. Onder andere werken heeft men van hem *Horti medici Amstelodamensis rariorum plantarum descriptio et icones*,

eerste deel, *Amsterdam* 1697, fol. Dit fraaije werk is eerst na zijnen dood in 't licht verschenen, onder het toevoorzigt van den beroemden FREDERIK RUYSC. JOANNES COMMELIN stierf te *Amsterdam* in 1692.

Zijn neef CASPER COMMELIN volgde hem op als professor in de botanic, schonk in 1702 aan de wereld een tweede deel ten vervolge op het zoo even aangehaalde werk. In dien tijd hadden de Nederlanders den Oosterschen handel in hunne magt, en de COMMELINS waren onder de eersten, die aan *Europa* de zeldzame planten van de *Kaap de Goede Hoop* bekend maakten.

(*Biographie du royaume des Pays-Bas*).

COMMODUS, (LUCIUS AELIUS AURELIUS), de zoon van den Romeinschen keizer MARCUS AURELIUS, werd in het jaar des Heeren 161 geboren. Hij volgde zijnen vader op in 180. COMMODUS onterde den troon door de verfoeilijkste gruwelen en ondeugden. Gedurende twaalf jaren was hij de geesel zijns rijks. Hij verscheen zelf in de renbaan onder de zwaardvechters, kleeedde zich als HERCULES, wiens naam hij aannam, en danste bij zekere gelegenheid naakt voor de aanschouwers. Door zijne bijzit MARCIA en eenige zijner officieren over de onwettelijkheid daarvan onderhouden, schreef hij hunne namen op, ten einde hen ter dood te laten brengen. MARCIA deze perkamenten rol vindende, beraamde tegen hem eene zamenzwering. Men diende hem vergift toe, en toen dit te langzaam werkte, verscheen er een sterk gespierde zwaardvechter, die hem verwurgde, in het jaar 192. COMMODUS had slechts den ouderdom van twee en dertig jaren bereikt, en is een treurig voorbeeld, dat, in weerwil eener goede opvoeding en het voorbeeld eens deugdzaamen vaders, men een gruwelijk booswicht kan worden, zoo men zijnen hartstogten onbesuisd den ruimen teugel viert.

(DIO CASSIUS, lib. 12; LAMPRIIDIUS, en HERODIANUS, I. 6—16).

CONDAMINE. Zie: LA CONDAMINE.

CONDÉ, (LODEWIJK II VAN BOURBON), prins van), in 1621 te *Parijs* geboren, was de zoon van HENDRIK II VAN BOURBON en kleinzoon van HENDRIK I van denzelfden naam, die, met zijnen neef HENDRIK VAN NAVARRE (naderhand HENDRIK IV), deel had aan de burger- en godsdienstoorlogen in *Frankrijk*, onder de regeringen van KAREL IX en HENDRIK III. Het huis van *Condé* was een tak van het huis van *Bourbon*. De stad *Condé*, in *Henegouwen*, waarvan het den naam ontleende, kwam in 1487 door het huwelijk van FRANS VAN BOURBON, graaf van *Vendôme*, met MARIA VAN LUXEMBURG, erfgename van

St. Paul Soissons, Enghien en Condé aan het huis van Bourbon.

LODEWIJK II, prins van Condé, het onderwerp van dit artikel, werd de *Groote* bijgenaamd, uit hoofde van zijne groote militaire talenten en veelvuldige overwinningen. Reeds op den ouderdom van twee en twintig jaren voerde hij het opperbevel over een leger tegen de Spanjaarden, en versloeg hen in 1643 geheel en al te *Rocroi*. In 1645, 1646 en 1648 behaalde hij de zege bij *Fryburg*, *Nordlingen* en *Lens*. Men wil dat hij, om zijn volk tot het bemagtigen eener sterke verschansing aan te vuren, zijnen veldheersstaf te midden van den vijand wierp en dien aan het hoofd van het regiment *Conti* met den degen in de vuist terughaalde. Hij nam *Duinkerken*, doch slaagde niet in het beleg van *Lerida*. Gedurende den oorlog der *Fronde*, voegde hij zich het eerst bij de hofpartij, doch brak vervolgens met haar, en moest zulks later met eene gevangenisstraf van dertien maanden boeten. Naar wraak dorstende, voerde hij de wapenen tegen zijn vaderland in het belang van *Spanje*, bemagtigde verscheidene steden, doch werd bij *Parijs* door *Turenne* afgeslagen. Eindelijk ontvlood hij *Frankrijk* weder, en streed aan het hoofd der Spanjaarden met afwisselend geluk. In 1659 kreeg hij verlof naar zijn vaderland terug te keeren. Zijne laatste oorlogsfeiten waren de verovering van *Franche Comté* in 1663, de overtocht over den *Rijn* in 1672 en den slag van *Senef* in 1674. Door het podagra gekweld, verliet hij de dienst, en sleet zijne laatste jaren op zijn landgoed *Chantilly*, in het gezelschap van mannen van letteren. *Racine*, *Boileau*, *Bossuet* en *Bourdaloue* waren dikwijls zijne gasten. Hij stierf in 1686 te *Fontainebleau*. Condé was rusteloos, stoutmoedig, volhardend, onbuigzaam en vol beleid; doch het kan niet ontkend worden, dat hij verkwistend was met het bloed zijner soldaten; een onverschoonbaar gebrek hetwelk men heeft trachten te verontschuldigen door te zeggen, dat hij even weinig zijn eigen bloed ontzag.

Het geslacht van Condé eindigde in 1830 met den dood van den hertog van *Bourbon*, zoon van den laatsten prins van Condé, die, in de omwentelings-oorlogen, over eene afdeeling uitgewekene Franschen aan den *Rijn* het bevel voerde. De hertog van *Bourbon* nam nimmer den titel van prins van Condé aan. Zijn eenigste zoon, de jeugdige hertog van *Enghien*, werd in 1804 op last van *Napoleon* tot den kogel verwezen. De hertog van *Bourbon* zelf stierf te *Chantilly*, kort na de omwenteling

van Julij 1830, op eene geheimzinnige wijze, waarover de nieuwsbladen van dien tijd de uiteenlopendste gissingen gemaakt hebben.

(*Desormeaux, vie de CONDÉ; Oeuvres de LEMONTEY, tome 5*).

CONDILLAC, (ETIENNE BONNOT DE MARBY), een Fransch wijsgeer en voorstander van het *Sensualismus*, werd den 30 September 1714 te *Grenoble* geboren. Hij was in zijne jeugd zóó zwakkelijk, dat hij eerst laat ernstige studiën aanvingen, en op zijn twaalfde jaar nog geenszins lezen kon. De werken van *Locke* boeiden vooral zijne oplettendheid, en waren oorzaak, dat hij in 1746 zijn *Essai sur l'origine des connaissances humaines* in 't licht gaf, met oogmerk om de beginselen van dien Engelschen wijsgeer te verbreiden. De strekking van *Locke's* werken, om alle kennis van gewaarwordingen af te leiden, deed hem in 1749 een tweede werk uitgeven, getiteld: *Traité des systèmes*, waarin hij de theoriën van *Leibnitz*, *Spinoza* en anderen bestreed, als gegrond op afgetrokkene beginselen, en geenszins op hetgeen hij den hechteren grondslag der ondervinding achtte. Zijn derde werk *Traité des sensations*, is zijn meesterstuk. De schrijver onderstelt een standbeeld, hetwelk men met één zintuig tegelijk kan begiftigen. Hij geeft aan hetzelfde eerst den *reuk* alléén, en dan besluit hij welke de genoegens, de smarten, afgetrokkene denkbeelden, begeerten, enz. kunnen zijn van een wezen hetwelk in deszelfs vermogens zoodanig is beperkt. Vervolgens worden er de andere zintuigen bijgevoegd, zoodat het standbeeld allengs een menschelijk wezen wordt. Zijne werken schijnen op de menigte slechts weinig indruk gemaakt te hebben, doch hij werd des te meer gezocht door personen, die zich door hooge ontwikkeling onderscheidden. *Diderot*, *J. J. Rousseau* en *Duclos* waren zijne boezemvrienden, en zijn roem verspreidde zich zoo ver, dat hij tot opvoeder van den prins van *Parma* werd gekozen. In deze hoedanigheid schreef hij zijne *Cours d'études*, verdeeld in *L'Art d'écrire*, *L'art de raisonner*, *L'art de penser* en *Histoire générale des hommes et des empires*, eene reeks van werken strekkende om zijne eigene wijsgeerige inzichten te verbreiden. De opvoeding zijns kweekelings voltooid hebbende, hervatte hij zijne wijsgeerige bespiegelingen. In het jaar 1768 werd hij, in plaats van den *Abbé l'Olivet*, lid der academie, doch vreemd is het, dat hij later nimmer hare vergaderingen heeft bijgewoond. Condillac overleed op zijn landgoed *Flux* bij *Baugency*

den 3 Augustus 1780. Degenen die de deelenrijke werken van CONDILLAC niet be-geeren te doorbladeren kunnen van zijne philosophie een volledig bericht vinden in de *Cours de littérature* van LA HARPE.

CONDORCET, (MARIE JEAN ANTOINE NICOLAS CARITAT, MARQUIS DE), een der uitstekendste geleerden in *Frankrijk*, werd den 17 September 1743 te *Ribemont* bij *St. Quentin*, uit een oud Dauphineesch geslacht, geboren. Zijn oom, de bisschop van *Lisieux*, die in 1783 overleed, waakte over zijne opvoeding, en was voor hem een vermogend beschermer. Aanvankelijk onderscheidde CONDORCET zich als wiskundige, en zijne welgeslaagde pogingen open-den hem weldra den toegang tot de *Academie der wetenschappen*. Doch zijn roem berust vooral op zijne beoefening der wijsbegeerte, welke hij trachtte dienstbaar te maken aan de verbetering der maatschappelijke inrigtingen. Volgens zijne *Esquisse des progrès de l'esprit humain* zou de menschelijke geest, door middel der opvoeding, de volmaaktheid kunnen bereiken. Zijn hart klopte warm voor de belangen der menschheid (1); en door zijn heldhaftig gedrag, in de ure des gevaars, gaf hij een treffend bewijs van zijn edel-aardig karakter. Door de *Conventie* als *Girondist* buiten de wet gesteld, verliet hij vrijwillig het huis zijner vriendin *Madame VERNEY*, die hem gedurende acht maanden eene schuilplaats had verleend, liever dan haar bloot te stellen aan de gevolgen van een decreet waarbij allen met de doodstraf werden bedreigd, die aan vogelvrij-verklaarden bescherming verleenden. Zonder dak dwaalde hij, een tijd lang, verkleed in de omstreken van *Parijs* rond, en trachtte zich in de naburige steengroeven te verschuilen. Eindelijk dreef hem de nood des hongers naar eene kleine herberg in het dorp *Clumart*, waar hij onvoorzigtiglijk zich zelve verried, door een zakboekje te voorschijn te halen, hetwelk te sierlijk was voor iemand die zich in zulken behoeftigen toestand bevond. Hij werd door een medelid der revolutionnaire regtbank als verdacht aangehouden, en, schoon uitgeput van gebrek en vermoeienis en met pijnlijke voeten, tot nader onderzoek, te *Bourg-la-Reine* in den kerker geworpen. In den

morgen van den 28 Maart 1794 vond men hem dood in zijne cel. CONDORCET had door middel van vergift, hetwelk hij altijd bij zich droeg ten einde de schande van het schavot te ontkomen, aan zijn leven een einde gemaakt. Alhoewel CONDORCET een koel en ernstig voorkomen had, was hij echter een hartstogtelijk man, zoo dat D'ALEMBERT gewoon was van hem te zeggen: een *vulkaan met sneeuw bedekt*. De werken van CONDORCET zijn in 21 deelen 8vo. bijeenverzameld en uitgegeven, waarin echter zijne wiskundige geschriften niet voorkomen.

(DIANYÈRE, *Notice sur la vie et les ouvrages de CONDORCET*).

CONFUCIUS. De wezenlijke naam van CONFUCIUS was KOONG-FOO-TSE: de zendingen der Jezuïten gaven dit woord den Latijnschen vorm waarin wij het gebruiken. Deze Chineesche wijsgeer zag het eerste levenslicht 550 j. v. c., in het district thans *Keo-fow Hien* geheeten, een weinig ten oosten van het groote kanaal in de provincie *Shang-tung*, behorende tot den staat van *Loo*, waar hij zijne opvoeding genoot, en zich op den ouderdom van negentien jaren in het huwelijk begaf. Hij was de eenigste zoon van eene vrouw van doorluchtige geboorte. Zijn vader, die bij eene andere vrouw nog verscheidene zonen had, bekleedde een hoog staatsambt, doch stierf reeds drie jaren na zijne geboorte, en liet den toekomstigen wijsgeer slecht verzorgd achter. De Chinezen verhalen tevens eene kleine daadzaak, waarin de beoefenaren der schedelleer welligt belang stellen, namelijk, dat het hoofd van CONFUCIUS zich van alle andere onderscheidde, door eenen zeer verhevenen kruin. Hij verstiet zijne vrouw, nadat zij hem eenen zoon had geschonken, «ten einde,» zeggen de Jezuïten, die dit gedeelte van zijn gedrag verontschuldigen, «hij zich met te «grooter ijver op zijne studiën zou kunnen «toeleggen.» Zoodra hij zich in staat gevoelde, om als volksleeraar op te treden, verwisselde hij de eenzaamheid met de hoven der vorsten. *China* was toen niet onder één enkelen keizer vereenigd; deze vereeniging had eerst twee of drie eeuwen later plaats. Doch toen CONFUCIUS zijne zending begon, schijnt *China* in zeven rijken gesplitst geweest te zijn. De Chinezen waren destijds niet vreedzamer dan het overige menschedom: de naburige staten beoorloogden elkander, en elk deel van het Hemelsche Rijk werd beurtelings met bloed overstroomd. Niet lang vóór CONFUCIUS' geboorte waren de gruwelen van den burgerkrijg nog toegenomen, wijl sommige staten de hulp der Tartaren hadden inge-

(1) Toen in 1789 binnen *Parijs* groote schaarsheid was van levensmiddelen, werd CONDORCET met anderen door den koning geraadpleegd over de middelen, om in dezen nood te voorzien. «Nadat wij «den koning hadden aangehoord,» zegt CONDORCET, «zagen wij elkander met verwondering aan, en «gevoelden tevens, dat de maatregelen, welke hij «voorsloeg, inderdaad de eenige waren, die er «genomen konden worden.»

roepen. Toen echter de wijsgeer zijne reizen aanvaardde, was er een magtig onderling verbond tot stand gekomen, onder welks bescherming gansch China eene zekere mate van rust genoot. Confucius bezocht, in eenen eenvoudigen en behoeftigen toestand, de verschillende deelen des rijks, onderwijzende een' ieder, die naar hem wilde hooren, in alles wat hij tot betrachting der deugd en de bevordering der maatschappelijke orde noodig achtte. Hij maakte allengs vele bekeerlingen, die eindelijk tot 3000 vermeerderden, en van welke er zich 72 bijzonder onderscheidden door hunne gehechtheid aan hunnen meester; tien hunner waren zóó grondig ervaren in allerlei kennis, dat zij niet den naam van *de tien wijzen* werden bestempeld. Bij zijn bezoek aan de verschillende hoven, zocht hij de vorsten over te halen, om een wijs en vredelievend bestuur in te voeren. Zijne wijsheid, zijne geboorte, de liefde welke het volk hem toedroeg, golden hem voor zoe vele aanbevelingsbrieven bij de vorsten; doch zijne loffelijke bedoelingen werden dikwijls door afgunst en eigenbelang tegengewerkt. Na veel omzwervens en menigvuldige teleurstellingen, werd hij eerste staatsdienaar, en kreeg den last, om zijne theoriën, in de landstreek waar hij geboren was (*Loo*), in practijk te brengen. Hij had toen den ouderdom van vijf en vijftig jaren bereikt. Binnen den tijd van drie jaren bragt hij eene gansche verandering in den zedelijken toestand van dien staat te weeg. Het geluk en de voorspoed door dezen wijsgeerigen eersten minister tot stand gebragt, wekten den nijd der naburige vorsten, die den koning van *Loo* wisten te bewegen, zijnen weloener te verwijderen. Confucius zag zich genoodzaakt naar het noorden van *China* te vlugten. Hij werd aan drie onderscheidene hoven afgewezen, en na vele verguizingen te hebben doorgestaan, begaf hij zich naar het koninkrijk *Chin*, waar hij in groote armoede leefde. Zijne leerbegrippen hadden echter wortel geschoten, en in den tijd zijner grootste ellende waren zijne leerlingen het menigvuldigst. Hij ging andermaal naar *Loo*, maar zijne aanzoeken, om weder in eene regerings-betrekking geplaatst te worden, bleven vruchteloos. Zijne strenge regtvaardigheid en onwrikbare standvastigheid berokkendden hem vele vijanden. Meer dan eens verkeerde hij in levensgevaar; doch hij zag den dood met een ongeschokt hart te gemoet. Eindelijk zonderde hij zich, met eenige uitgekozene leerlingen, geheel af van de wereld, om die werken te schrijven of te voltooien, welke de heilige boe-

ken der Chinezen zijn geworden, en reeds twee en twintig eeuwen hebben overleefd. Confucius stierf in zijn drie en zeventigste jaar. Er werd voor hem aan den oever der rivier *Soo* een grafsteente opgericht, en vele zijner leerlingen begaven zich derwaarts, om den dood huns grooten meesters te beweenen.

Schoon Confucius in vergetelheid stierf, genieten zijne nakomelingen thans nog de grootste eer (1). In het begin der achttiende eeuw bedroeg het aantal zijner mannelijke nakomelingen ten minste elf duizend. Zij kunnen de eenige erfelijke adelstand in *China* genoemd worden, en hebben reeds gedurende zeven of acht en zestig geslachten bestaan. In elke stad van den derde rang, *Hien* geheeten, vindt men eenen tempel aan Confucius gewijd. De mandarijnen, al de geleerden des lands en zelfs de keizer behooren hem te vereeren. Deze vereering bestaat in het branden van welriekende gommen, wierook, fakkels van sandelhout, enz., en in het plaatsen van vruchten, wijn, bloemen en andere aangename voorwerpen voor eenen eenvoudigen vlakken steen, waarin gebeiteld staat: «O Confucius, onze eerwaardige meester! dat uw geestelijk deel afdale, en een welgevallen hebbe in deze onze hulde, welke wij u nederig toebrengen.»

Confucius was eerder wijsgeer en zedeleeraar dan de stichter eener godsdienst. Confucius beweert, dat uit niets onmogelijk iets kan worden voortgebragt; dat stoffelijke lichamen van alle eeuwigheid bestaan hebben; dat de oorzaak der dingen gelijktijdig met die dingen zelve moet bestaan hebben; dat daarom deze oorzaak tevens eeuwig, oneindig, onvergankelijk, grenzenloos, almachtig en alomtegenwoordig is; dat het middelpunt der kracht, waaruit deze eerste oorzaak werkt, het blaauwe uitspansel (*Tien*) is, van waar hare uitvloeisels zich door het geheel verspreiden; dat het daarom de hoogste plicht is van den vorst, om, in naam zijner onderdanen, *Tien* offeranden te brengen, vooral ten tijde der dag- en nachteveningen, de eerste om eenen gunstigen zaaitijd, de andere om eenen overvloedigen oogst. Confucius leerde zijnen discipelen, dat het menschelijk ligchaam uit twee beginselen bestaat, — het eene ligt, on-

(1) Nieuwenhuis verhaalt in zijn *Algemeen Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen*, «dat Confucius in zijn 20 jaar huwde, en uit dezen echt een' zoon verwierf, die 50 jaren oud werd, en wederom eenen zoon ter wereld bragt. Dit is een mirakel, dat de Chinezen waarschijnlijk zelf niet weten.»

(*Woordenboek der Zamenleving*).

deelbaar en opwaartsstrevende, het andere grof, tastbaar en nederplofende; dat bij de scheiding dezer twee beginselen het ligte en geestige zich in de lucht verheft, terwijl het zware en lichamelijke deel in de aarde zinkt. De zedeleer van CONRUCIUS bevat den hoofdregel, die, hoewel in beoefening veronachtzaamd, in beschouwing de goedkeuring van het gansche menschedom heeft verworven; hij leerde zijnen volgelingen: «om anderen te behandelen overeenkomstig de behandeling, welke zij zelf van hen zouden wenschen te ondervinden.» Zijne wetten en leerstellingen worden niet alleen in acht genomen door de Chinezen, maar ook door de Coreërs, Cochinchinezen en andere volken, die, alle te zamen, op 400,000,000 zielen geschat worden.

(J. F. DAVIS, *The Chinese; a general Description of China and its Inhabitants*, London, 1836; GUTZLAFF, *Sketch of Chinese History, ancient and modern*).

CONRAD, (FREDERIK WILLEM), die zich als inspecteur-generaal van den waterstaat in de Nederlanden eene blijvende verdienste heeft verworven, werd den 21 December 1769 te Delft geboren, en opgevoed in het bekende fundatiehuis der vrouwe van RENSWOUDE. Hij maakte in de waterbouwkunde zulke groote vorderingen, dat hij reeds in 1787 tot landmeter van het hof van Holland werd aangesteld, en in 1796 tot adjunct van den beroemden BRUNINGS, die zijn onderwijzer en vriend werd. BRUNINGS gebruikte hem tot menigvuldige werkzaamheden, en vertrouwde hem het bestier over verscheidene gewichtige waterwerken. In 1797 werd CONRAD medelid van de commissie ter droogmaking der landerijen tusschen Nieuwkoop en Zevenhoven, en twee jaren later inspecteur der waterwerken in Noord-Holland. Toen BRUNINGS in 1805 stierf, volgde CONRAD hem als inspecteur-generaal van den waterstaat in Rijnland op, en werd kort daarna tot inspecteur-generaal van den waterstaat in Holland benoemd. Hij overleed reeds den 8 Februarij 1807. De uitwatering van den Rijn door het Katwijker kanaal met zijne groote zeesluizen is grootendeels zijn werk, en zal zijn naam in aandenken doen blijven. Hij schreef eene lofrede op zijnen vriend en leermeester BRUNINGS, welke in 1807 met eenen gouden cecpenning, hangende aan eene gouden keten, ter waarde van 200 dukaten, werd beloond. In 1827 werd deze lofrede op kosten van den staat gedrukt. VAN DER PALM, die aan de nagedachtenis van den voortreffelijken CONRAD eene regtmatische hulde bewees, wilde,

dat men met onuitwissbare letteren op zijne grafzerk zoude schrijven:

HIER RUST DE ZEDIGE VERDIENSTE!

CONSTANTIÏN I, (CAJUS FLAVIUS VALERIUS AURELIUS CLAUDIUS CONSTANTINUS), bijgenaamd *de Grootte*, zoon van CONSTANTINUS CHLORUS, was de eerste Romeinsche keizer, die het Christendom heeft omhelsd. Hij werd omstreeks het jaar 274 te Naissus in Moesië geboren. Na den dood zijns vaders, CONSTANTIUS CHLORUS, had hij eenen ernstigen strijd te voeren tegen MAXENTIUS, die hem het rijk betwistte. Hij versloeg hem in 312, aan den regter oever van den Tiber, eenige mijlen van de hoofdstad, bij het tegenwoordige *Ponte Milvio*, waar MAXENTIUS eene schipbrug over de rivier had geslagen. In de vlugt over deze brug, verdrong MAXENTIUS, en CONSTANTIÏN trok den 29 October zegepralend Rome binnen. De senaat erkende hem als keizer, en rigtte te zijner oer, als bevrijder van Rome, eenen triumfboog op, welke nog in wezen is. Bij deze gelegenheid koos CONSTANTIÏN een nieuw veldteeken voor zijn leger, hetwelk hij *Labarum* of *Laborum* noemde; hetzelfde had de gedaante van een kruis, met de Grieksche letter P boven hetzelfde, en de Grieksche woorden *ἐν τούτῳ νικά*, «overwin in dezen.» EUSEBIUS, die er eene beschrijving van geeft, verzekert met andere Christen-geschiedschrijvers, dat deze standaard werd aangenomen ten gevolge eener verschijning, welke CONSTANTIÏN vóór den slag tegen MAXENTIUS zou gehad hebben. GREGORIUS NAZIANZENS zegt, dat de naam *Laborum* aanduidde, dat, met behulp van dit nieuwe teeken, alle moeilijkheden en verwarringen des rijks zouden ophouden.

CONSTANTIÏN begunstigde nu openlijk de Christelijke godsdienst; hij ontsloeg hare bedienaren van alle persoonlijke belastingen en burgerlijke bezwaren, en schonk de kerken aanzienlijke voorregten en goederen. De kruisstraf werd afgeschaft; ook verbood hij nachtelijke bijeenkomsten, en zekere ontuchtige plegtigheden des heidendoms; doch de uitoefening der oude godsdienst bleef ongestoord.

Bij een edict in de maand Maart 321 uitgevaardigd, beval CONSTANTIÏN het vieren van den Zondag, en het nalaten van alle werkzaamheden op dien dag. Nadat CONSTANTIÏN in 324 had gezegevierd over LICINIUS, die de Oostersche wingewesten en Egypte bestierde, en tegen hem was opgetrokken, verbood hij wigchelaars en godspraken te raadplegen, beval dat de kerken door LICINIUS verwoest, herbouwd en de begraafplaatsen der martela-

ren hersteld zouden worden; allen, die om de zaak der godsdienst waren vervolgd of verbannen, moesten in hun regt en hunnen rang hersteld worden. Tevens werden alle onderdanen des rijks vermaand, hunne oude bijgeloovigheden af te leggen, en den eenigen waren God, den Verlosser der Christenen, te aanbidden. In 325 belegde hij de eerste algemeene kerkvergadering van Nicea, welke hij in persoon bijwoonde. Den 25 Julij van dat jaar, zijnde de verjaardag zijner komst tot den troon, gaf hij aan al de geestelijken van het concilie een luisterrijk feest, en liet onder de armen aanzienlijke sommen uitdeelen.

In het jaar 326 kwam CONSTANTIJN binnen Rome terug, doch had van de Romeinen, misnoegd dat hij de voorvaderlijke godsdienst minachtte, de bitterste spottendheden te verdragen. Met het einde van dit jaar vinden wij CONSTANTIJN te *Sirmium* in *Pannonië*, en omtrent het jaar 328 begon CONSTANTIJN zijne nieuwe hoofdstad te bouwen, welke naar hem haren naam draagt. Geene heidensche tempels werden er gesticht, en de bewoners waren bijkans allen Christenen. In Mei 330 werd de nieuwe stad (*Konstantinopel*) plechtig aan de maagd MARIA toegewijd. De overige jaren van CONSTANTIJN's leven werden hoofdzakelijk besteed aan het verfraaijen en vergrooten zijner nieuwe hoofdstad, naar welke steeds vele Christenen toevloeiden. In het jaar 337 tegen de Perzen optrekende, die vijandelijkheden begonnen te plegen, werd hij ziek te *Nicomedië*, en stierf aldaar in den ouderdom van zes en veertig jaren. Men wil dat hij op zijn sterfbed den Heiligen Doop ontving; want, ofschoon sedert lang tot het Christendom bekeerd, was hij nog slechts een geloofsleerling, gelijk zulks in die eeuw met vele bekeerden het geval was. Zijn lijk werd naar *Konstantinopel* gevoerd, alwaar het met groote statelijkheid ter aarde werd besteld. De senaat van Rome plaatste hem onder de goden, en de Oostersche Christenen telden hem onder de heiligen; zijn feest wordt nog heden door de Grieksche, Koptische en Russische kerken op den 21 Mei gevierd. Het karakter van CONSTANTIJN is het onderwerp geweest der meest uiteenlopende oordeelvellingen, welke veelal afhingen van de godsdienstige of staatkundige inzichten der onderscheidene schrijvers. Het is niet te ontkennen, dat CONSTANTIJN vele talenten en eenige deugden bezat; doch wanneer wij letten op zijne menigvuldige gebreken, waaronder eene wreedheid die zijne eigene kinderen niet spaarde, dan wordt zijne aanspraak op den eer-

naam van den Grooten meer dan twijfelachtig.

(EUSEBIUS, *Het leven van* CONSTANTIJN; ZOSIMUS; AURELIUS VICTOR; EUTROPIUS en vele andere geschiedschrijvers, van welke men eene lijst kan vinden bij J. VOET, *Historia Litteraria Constantini Magni*, 1720).

COOK, (JAMES), een stoutmoedig Engelsch zeereiziger, was de zoon eens landbouwers van *Marton*, zes mijlen van *Stokton-upon-Tees*, in het graafschap *York*, en werd den 27 October 1728 aldaar geboren. Als knaap werd hij in de leer besteld bij een' hoedenmaker te *Staithe*, eene visschersstad, in de nabijheid van *Whitby*. Hier openbaarde zich spoedig zijne natuurlijke geaardheid; zijn' ontslag bij zijnen meester bewerkt hebbende, trad hij in dienst op een kolenschip, hetwelk van *Newcastle* naar *Londen* voer, en klom allengs op tot stuurmansmaat. In 1755 zich op den *Theems* bevindende, toen men dringend om zeevolk verlegen was, besloot hij als vrijwilliger in 's lands zeedienst te treden. Hij deed zich spoedig als een schrander en trouwhartig zeeman kennen, en werd in Mei 1759 bevelhebber van de sloep *Grampus* en naderhand van den *Mercurius*, in welke hoedanigheid hij het beleg en de bemagtiging van *Quebec* door wolfe bijwoonde. Hier gaf hij blijken van schrander beleid en vastberadenheid, peilende de rivier onder het bereik der versterkte Fransche legerplaats, eene moeilijke en gevaarlijke taak, die hij zoo wel volbragt, dat men hem naderhand gebruikte, om eene kaart van den loop der rivier (van *Quebec* tot aan zee) te vervaardigen. Deze kaart verscheen in 't licht, en bleef langen tijd de eenige, waarvan men gebruik maakte. Men moet zich over den goeden uitslag dezer werkzaamheden te meer verwonderen, daar het schijnt dat cook nimmer te voren het landmeten had geleerd, of zelfs een penseel behandeld.

In denzelfden herfst werd hij tot bevelhebber van het oorlogsschip den *Northumberland* benoemd, waarmede hij in 1762 naar *Engeland* terug keerde. Gedurende den winter van 1759—60, welken hij te *Halifax*, in *Nieuw-Schotland*, doorbragt, legde hij zich op de wiskunde toe, met het doel om zich in de hoogere vereischten der zeevaartkunde te bekwamen. In 1763 ging hij de *Newfoundland-eilanden* opnemen, en vervaardigde daarvan eenige voortreffelijke kaarten. Deze arbeid bleef niet onbeloond; in 1767 werd hij als commandore, met den rang van luitenant, met eenige geleerden naar de *Stille Zuidzee* gezonden, om sterrekundige waarne-

ningen te doen. Cook vertrok in 1768 en kwam in 1771 terug, hebbende verscheidene gewichtige ontdekkingen gedaan, en inzonderheid de kusten onderzocht van *Nieuw-Zeeland* en *Nieuw-Holland*, welke, sedert hare ontdekking door ABEL TASMAN van *Hoorn* (in 1642), door geen Europeër waren bezocht geworden.

Deze reis bewees twee dingen: vooreerst dat *Nieuw-Zeeland* noch *Nieuw-Holland* een gedeelte was van het onderstelde Zuidelijk vastland; ten tweede dat zulk een vastland niet beneden de 40° Zuider breedte konde leggen. Men besloot nu om Cook op eene tweede ontdekkingsreis uit te zenden, ten einde hogere breedten te doorkruisen, waartoe hem *the Resolution* en *the Adventure* werden toevertrouwd. Hij vertrok in 1772, vergezeld van kapitein FURNEAUX, om het vraagstuk op te lossen of er binnen den Zuidpoolkring ook een vastland bestond. Op de hoogte van 71° breedte werden zij door het ijs belemmerd verder voort te dringen. Op deze reis, welke eerst in 1775 eindigde, droeg Cook zoo veel zorg voor zijn volk, dat aan boord van zijn schip slechts één enkel man aan de scheurbuik overleed. Zijn driejarige reistocht, waarop hij den aardbol op eene hooge breedte had omzeild en in alle rigtingen doorkruist, bewees genoegzaam dat er tusschen de vijfzigste en zeventigste parallel geen land van eenige aanmerkelijke grootte kon aanwezig zijn. Na zijne terugkomst werd hij terstond tot scheeps-kapitein verheven, en daarenboven tot kapitein van het Greenwich-hospitaal aangesteld.

In 1776 vertrok hij ten derdenmale met twee schepen, *the Resolution* en *the Discovery*, om eenen Noordelijken doortogt tusschen de *Groote Stille Zuidzee* en den *Atlantischen Oceaan* te zoeken. Op deze reis kwam Cook ongelukkig om het leven, wordende den 14 Februarij 1779 door de inboorlingen van *Owyhee*, een der *Sandwich-Eilanden*, uit misverstand, vermoord. Een verhaal dezer reis uit Cook's dagboek (door den luitenant KING bijgehouden) zamengesteld, werd ten koste van het gouvernement met kaarten en platen uitgegeven. Cook's weduwe en kinderen genoten de helft der voordeelen van dit werk, en kregen daarenboven nog eene billijke jaarwedde. *Engeland* betreurde den grooten zeevaarder, en *Europa* nam deel aan de hulde zijner nagedachtenis toegebragt. Zijne reizen en ontdekkingen zijn genoegzaam in alle Europeische talen overgebragt, en nog onlangs heeft de boekhandelaar M. H. BINGER te *Amsterdam*, eene fraaije uitgave van

Cook's reizen, in twee deelen, met platen en eene kaart bezorgd.

(KIPPIS's *Life of Cook*; SAMWEL's *Narrative of the Death of captain Cook*, te vinden in de *Biographia Britannica*).

COORNHERT, (DIRK VOLKERTSZ.), een uitstekend Nederlandsch dichter, aan wien *Holland* de wedergeboorte der letterkunde grootelijks te danken had, werd in 1522 te *Amsterdam* geboren. In *Spanje* en *Portugal* vertoevende, vatte hij eenen doodelijken haat op tegen het ketterdooden, en verzette zich later, zoo veel hij vermogt, tegen *Spanje's* gewetensdwang. Nadat hij in het Vaderland aanzienlijke ambten had bekleed, week hij in 1568 naar *Kleefslant*, om aan de klauwen der inquisitie te ontkomen. In 1572 terug gekeerd, werd hij tot secretaris van de Staten van *Holland* aangesteld, doch geraakte in groote moeilijkheden, wyl hij met leede oogen zag, dat de vervolgers nu op hunne beurt vervolgers werden, en andersdenkenden, (vooral Roomschegezinden), niet wilden dulden. Rondborstig voor zijne gevoelens uitkomende, besloten de Staten van *Holland* hem openlijk tegen den Leydschen professor SARAVIA te laten disputeren. COORNHERT begeerde niets lievers. Ook eindigde de strijd ten voordeele van den verdraagzamen Christenwijsgeer, die daarom niet te minder door de geestelijkheid werd gehaat en vervolgd. Hij overleed den 29 October 1590 te *Gouda*. Als stoutmoedig zelfdenker, schrandere geleerde, gelukkig beoefenaar der muziek, graveer- en dichtkunst, als staatsman en godgeleerde, verdient COORNHERT bij het nageslacht in eervol aandenken te blijven.

(P. C. WITSEN GEIJSBEEK, *Biogr. Anthol. en Crit. Woordenboek*).

COPERNICUS, (NICOLAUS). De wzenlijke naam was COPERNIK, of, volgens anderen, ZEPERNIC. Wij willen deze zaak niet uitpluizen of uitweiden over de eenigzins gewigtiger vraag of hij; gelijk JUNCTINUS verzekert, den 19 Januarij 1472 des namiddags acht en dertig minuten over vieren, of, zoo als MOESTLINUS beweert, den 19 Februarij 1473 acht en veertig minuten over vieren is geboren. MORIN verklaart zich voor de dagteekening des laatsten, doch merkt tevens aan, dat de horoskoop, opgemaakt uit den geboortestond door den eersten opgegeven, een groot talent aanduidde.

COPERNICUS werd te *Thorn* in *Pruisen* geboren, en in het ouderlijk huis opgevoed, waarna hij aan de hoogeschool van *Cracau* studeerde, en tot doctor in de

medicijnen werd bevorderd. Hij legde zich intusschen met ongewone vlijt toe op de wiskunde, en later op het perspectief en de schilderkunst. Een portret van COPERNICUS, door hem zelf geschilderd, kwam in het bezit van TYCHO BRAHÉ, die er een bijschrift op vervaardigde, welks zin hoofdzakelijk hierop uitkwam (het portret was ter halver grootte), dat de gansche aardkloot het geheel van den man niet zou kunnen bevatten, die de aarde zelve in de hemellucht liet om- en voortwentelen. Na zijne studiën te Cracau volbragt te hebben, ging COPERNICUS naar Italië, en vertoefde eenigen tijd te Bologna, waar hij van DOMINICO MARIA onderwijs genoot. In 1500 bevond hij zich te Rome; hier verwierf hij zich als professor in de wiskunde eenen roem, bijkans dien van REGIOMONTANUS evenarende. Binnen weinige jaren (wanneer wordt niet naauwkeurig opgegeven) keerde hij naar zijn vaderland terug, waar zijn oom, LUCAS WATZELRODE, bisschop van Warmia, hem eene plaats als kanunik te Frauenburg-bezorgde. Hij sleet zijne overige dagen in het vervullen zijner geestelijke pligten, in het uitoefenen der geneeskunst ten behoeve der armen, en in sterrekundige navorschingen. Hij kwam zelden in de wereld, beschouwende allen omgang als vruchteloos, behalve met ernstige en geleerde mannen. De sterrekunde boeide hem boven alles; intusschen waren de werktuigen, welke hij voor zijne waarnemingen aanwendde, niet beter dan die waarover PTOLEMEUS had kunnen beschikken. COPERNICUS gevoelde volkomen het gebrekkige dezer werktuigen, en zeide eens tegen RHETICUS: «Indien ik den waren stand der hemelsche lichamen op tien seconden eener minuut na konde bepalen, zou ik mij hierop niet weinig verheffen.»

COPERNICUS zich verwonderende over het ingewikkeld stelsel van PTOLEMEUS, onderzocht alle oude schrijvers om een eenvoudiger stelsel op te sporen. De aarde bewegetoos in het middelpunt van het heelal, de planeten rondom haar wentelende en eindelijk de zon in elke 24 uren rondom de aarde snellende, zulk een stelsel strookte, volgens zijne denkbeelden, niet met dat der natuur. Wanneer COPERNICUS eindelijk zijn eigen stelsel, dat de zon zich enkel om hare eigene as, maar niet om de aarde beweegt, heeft aangenomen, is niet zeer duidelijk; zijn werk was reeds in 1530 geheel afgeschreven, en werd eerst in 1543 aan ANDREAS OSIANDER toevertrouwd, om voor de uitgave te zorgen. Het werd te Neurenberg ter perse gelegd,

en door OSIANDER voorzien van die beroemde voorrede, welke altijd (zelfs door DELAMBRE) aan COPERNICUS is toegeschreven. De titel luidt als volgt:

NICOLAI COPERNICI TORINENSIS

DE REVOLUTIONIBVS ORBIUM COELESTIUM LIBRI VI.

Habes in hoc opere iam recens nato et aedito, studiosae lector, Motus stellarum, tam fixarum quam erraticarum, cum ex veteribus tum etiam ex recentibus observationibus restitutos: et novis inasper ac admirabilibus hypotheseis ornatos. Habes etiam tabulas expeditissimas, ex quibus eisdem ad quodvis tempus quam facillime calculare poteris. Igitur eme, lege, fructe.

Ἀγεωμέτρητος ἰδεῖς ἔσται

Norimbergae apud Joh. Petreium.

Anno M.D.XLIII.

Terwijl COPERNICUS dagelijks een afgedrukt exemplaar van zijn werk verwachtte, werd hij door eene sterke bloeding uit den neus overvallen, waarop eene beroerte volgde. Het werk kwam inderdaad den 23 Mei 1543 aan; COPERNICUS zag het, raakte het aan, en kon niet meer. Hij stierf weinige uren daarna, en werd in de hoofdkerk waarvan hij kanunik was begraven.

(DELAMBRE, *Hist. de l'Ast. mod.*; LANDE, *Bibliog. astron.*; TYCHO BRAHÉ; VOSSIUS, *De Sci. Math.*; ZERNECKE, *Chronik von Thorn*; *Pantheon der Deutschen*; WIELAND, *Teutscher Merkur*).

CORDAY D'ARMANS, (MARIE ANNE CHARLOTTE), gewoonlijk CHARLOTTE CORDAY geheeten, die onder hare voorouders den grooten treurspeldichter CORNELLE telde, werd in 1768 te S. Saturnin, bij Sees, in Normandië geboren. De republikeinsche beginselen der omwentelingsgezinden wortelden diep in haar gemoed; doch toen de Jakobijnen MARAT, DANTON, ROBESPIERRE en anderen, baldadig stroomden bloeds vergoten, om al wie hen tegen waren uit den weg te ruimen, besloot zij om de aarde van een dezer monsters der menschheid te verlossen. Zij kwam in Julij 1793 te Parijs, vroeg een' huurkoetsier naar de woning van MARAT, begaf zich derwaarts en werd afgewezen. Maar nu schreef zij MARAT, dat zij uit de Calvados kwam, en hem gewigtige tijdingen had mede te deelen. Dit was genoeg om toegang te verkrijgen. Den 13 Julij, des avonds ten acht ure, zag zij voor het eerst MARAT, die zich in zijn bad bevond. Deze vraagt haar de namen der afgevaardigden, die zich te Caen ophielden; zij noemt ze, en nu neemt MARAT een pot-

lood, en schrijft ze op, zeggende: «Het is wel, zij gaan naar de guillotine!» — «Naar de guillotine!...» hernam de jeugdige CORDAY, en grijpt een verborgen mes, treft MARAT onder den linkertepel, en drukt hem het staal in het hart. Hij gaf slechts één kreet en stierf. Voor de revolutionnaire regtbank gevoerd, bekende zij onbewimpeld hare daad, er in geestvervoering bijvoegende: «Ik heb éenen man gedood, om duizenden te redden; een' booswicht om onschuldigen te verlossen; een verslindend dier, om mijn vaderland vrede te bezorgen.» — «Maar,» vroeg haar de president, «meent gij alle MARATTEN gedood te hebben?» — «Nee,» antwoordde de beschuldigde op een' droevigen toon. «Gij ziet,» zeide haar advocaat CHAUVEAU-LEGARDE, «de beschuldigde bekend alles met eene onverstoorbare gerustheid van ziel. Deze kalmte en zelfverloochening kunnen niet anders dan het gevolg zijn van de opgewondenste staatkundige dweeperij. De regters hebben te oordeelen hoe zwaar deze bedenking in de schaal des regts weegt.»

CHARLOTTE CORDAY werd ter dood veroordeeld. Zij hoorde dit vonnis bedaard aan, en onderging hetzelfde met eene heldhaftige onderworpenheid, welke medelijden en bewondering verwekte.

(A. THIERS, *Histoire de la révolution française*; MONTGAILLARD, *Hist. de France*; *Biog. Univ.*; MIGNET, Vol. II, p. 5).

CORELLI, (ARCANGELO), een uitstekend Italiaansch toonkunstenaar, wien zijne landgenooten den bijnaam gaven van *Il Divino*, werd in 1653 te *Fusignano*, in het *Bologneesche*, geboren. SIMONELLI was zijn onderwijzer in het contrapunt en GIAMBATTISTA BASSANI van *Bologne* op de viool. In 1680 bezocht CORELLI *Duitschland*, waar hij met groote eer ontvangen werd, en zich de gunst verwierf van onderscheidene regerende vorsten, inzonderheid van den keurvorst van *Beijeren*. Na twee jaren vertrok hij naar *Rome*, en gaf zijne twaalf eerste Sonaten voor twee violen en éenen bas uit in 1683. Eene tweede reeks verscheen in 1685, onder den titel van *Balletti da Camera*. In 1690 volgde eene derde reeks, en in 1694 de vierde. Zijne fraaije sonaten voor viool en bas of harp, werden in 1700 aan de keurvorstin van *Brandenburg* opgedragen. De Italiaansche opera te *Rome* bereikte onder zijn bestier eene hoogte, waarop zij vroeger nimmer in *Italiëns* hoofdstad gestaan had. Hij won hierdoor de vriendschap van den wel bekenden

beschermder der kunsten, den kardinaal OTTOBONI, aan wiens *academie* hij HÄNDEL ontmoette. Als een bewijs van oplettendheid voor den grooten Duitschen toonzetter, liet de kardinaal de serenata, *Il Trionfo del Tempo e della Verità* (De Triomf des tijds en der waarheid) uitvoeren. De ouverture daarvan in eenen stijl zijnde, geheel nieuw voor CORELLI, dirigeerde hij haar op eene wijze, welke den driftigen componist misshaagde, die den zachtmoedigen Italiaan de viool uit de hand rukte. CORELLI bleef bedaard en zeide: *Mio caro Sassone, questa musica è nelle stile Francese, di ch'io non intendo.* (Mijn waarde Sakser! deze muziek is in den Franschen stijl, dien ik niet versta). Deze aanmerking bevatte echter iets bijtends, want HÄNDEL bootste destijds kennelijk LULLY's ouvertures na.

CORELLI's grootste werk, zijne *Concerti Grossi*, of twaalf concerto's, waren lang voltooid alvorens zij in druk verschenen. Zij werden te *Amsterdam* gegraveerd, en uitgegeven in December 1712, slechts zes weken voordat deze groote toonkunstenaar den laatsten adem uitblies, eene gebeurtenis welke den 18 Januarij 1713 voorviel. Hij werd in de kerk van *Santa Maria della Rotunda* (het oude Pantheon) begraven, alwaar een gedenksteen, met een marmeren borstbeeld, te zijner nagedachtenis is opgericht, en wel naast dat van den grootsten der schilders, RAFFAELLE. (*Penny Cyclopaedia*; *Conversations-Lexicon*).

CORINNA, eene dichteres, aan welke de Grieken den naam gaven van de *Lyrische Muse*, werd te *Tanagra* in *Boeotië* geboren. Zij bloeide in de vijfde eeuw v. c., en was eene tijdgenoot van PINDARUS, over wien zij, in poëtischen wedstrijd, vijfmaal zegepraalde. Hare medeburgers vereerden hare nagedachtenis met eene graftombe in het bezochtste gedeelte hunner stad. Slechts weinige brokstukken zijn nog van hare werken over, welke men vinden kan in FABRICI, *Biblioth. Graeca*.

CORIOLANUS, (CNAEUS MARCIUS), de held eener oude Romeinsche legende, behoorende tot de laatste helft der derde eeuw na de stichting van *Rome*. DIONYSIUS noemt hem CAJUS, doch DIO spreekt van CNAEUS. De bijnaam van CORIOLANUS wordt toegeschreven aan zijne verovering van *Corioli*, doch deze ontstond waarschijnlijk op dezelfde wijze als eene menigte andere Romeinsche bijnamen, zoo als SABINUS, AURUNCUS, VISCCELLIUS, enz., die alleen aanduiden uit welk huis zij gesproten zijn. Het verhaal van CORIOLANUS

IANUS, gelijk dit door de Romeinsche geschiedschrijvers wordt opgegeven, is zoo geheel dichterlijk in vorm, dat NIEBUHR bijkans alles voor dichterlijke vinding verklaart. Het verhaal komt hierop neder:

COROLANUS was in de Romeinsche legerplaats, toen de consul COMINIUS de stad *Corioli* belegerde. De belegerden, eenen stoutmoedigen uitval doende, dreven de Romeinen naar hunne legerplaats terug; doch COROLANUS herzamelde hen, vervolgde den vijand, drong ter poorte in, en nam de stad. Intusschen kwamen de Antiaten opdagen, om de stad te verlossen, en stonden gereed het leger des consuls aan te tasten; toen COROLANUS den strijd begon, en hen spoedig geheel en al versloeg. Van dien tijd af werd hij, om zijne krijgshaftigheid, zeer bewonderd; doch zijne hooghartigheid werd het volk weldra ondragelijk. Niet lang daarna ontbrandde zijn onverzoenlijke toorn nog heviger, toen hem het consulschap werd geweigord. Inmiddels heerschte er in *Rome* hongersnood; er werd uit *Sicilië* koren aangevoerd, gedeeltelijk gekocht, gedeeltelijk door een Grieksch vorst aan de Romeinen geschenken. Nu ontstond de vraag of dit koren aan het volk verkocht of om niet uitgedeeld zou worden; COROLANUS drong er op aan, om het te verkoopen. Het volk werd woedend, en zou hem verscheurd hebben, zoo de gemeenslieden niet geëischt hadden, dat hij zou teregt gesteld worden. De meerderheid der wijken verwees hem tot ballingschap. COROLANUS begaf zich hierop naar *Antium*, de hoofdstad der Volscers, wier koning ATTUS TULLUS, hem met groote gastvrijheid ontving. COROLANUS beloofde den Volscers zijnen bijstand in hunnen oorlog tegen de Romeinen. Hij werd tot hunnen opperbevelhebber verheven, tastte verscheidene steden aan, en bemagtigde *Circeii*, *Satricum*, *Longula* en *Lavinium*. Eindelijk ging hij op *Rome* zelf af, en sloeg zijne legerplaats niet ver van de stad neder, van waar hij de Romeinen zoo zeer in de engte dreef, dat zij trachtten, om met hem in onderhandeling te treden; doch alle pogingen daartoe bleven vruchteloos. Reeds stond COROLANUS gereed, om zijn leger tegen de stad aan te voeren, toen de voornaamste Romeinsche vrouwen, met zijne moeder VETURIA, en VOLUMNIA zijne echtgenoot, met hare kinderen aan het hoofd, voor zijne tent verschenen. Hare zuchten en smeekingen vermurwden eindelijk het hart van COROLANUS, die in weemoed uitriep: «Moeder! gij behoudt uw vaderland, maar «verliest uwen zoon!» Het schoone gezantschap vertrok; COROLANUS dankte zijne

krijgsmagt af, en keerde naar de Volscers terug; onder welke hij tot in hoogen ouderdom leefde. Volgens een ander bericht, werd hij door sommige Volscers vermoord, uit wraak dat hij *Rome* niet verdelgd had.

Na zijnen dood droegen de Romeinsche vrouwen rouw over hem, gelijk vroeger over eenige krijgshelden geschied was. De openbare dankbaarheid rigtte ter eere van VOLUMNIA eenen tempel op aan het Vrouwelijk Geluk. SHAKESPEARE heeft zijn treurspel COROLANUS op eenige bijzonderheden dezer legende gebouwd.

(DIONYSIUS *Halicarnassensis*, VIII; PLUTARCHUS, *Het leven van COROLANUS*; STUART, *Romeinsche Geschiedenissen*).

CORNARO, (LUIGI), een Venetiaansch edelman, beroemd wegens de gelukkige zorg, welke hij (door middel van eenen gezetten leefregel) voor zijne gezondheid droeg. Hij was oorspronkelijk van een zwak gestel, en toen hij den mannelijken leeftijd had bereikt was het leven hem reeds tot last. CORNARO had zich aan onderscheidene buitensporigheden schuldig gemaakt, en zegt dat hij, van zijn vijf en dertigste tot zijn veertigste jaar, bijkans onafgebroken dag en nacht oneindig veel te lijden had. Alle geneesmiddelen te vergeefs aangewend hebbende, drongen zijne geneesheeren ernstig bij hem aan, matiger leven te leiden. Hij gaf hieraan gehoor, verminderde de hoeveelheid zijns voedsels, en at en dronk niets meer dan de natuur vereischte. Aanvankelijk vond hij dezen strengen leefregel hoogst onaangenaam, en bekent, dat hij wel eens tot de vleeschpotten van *Egypte* terugkeerde. Doch telkens zich daarbij niet wel bevindende, wist hij zich eindelijk te bedwingen, en werd binnen het jaar een gezond man. Droog brood smaakte hem toen beter dan vroeger de uitgezochtste lekkernijen. Hij bragt het zelfs zoo ver, dat de dojer van een ei hem voor één maaltijd genoeg was. Hij vermeed tevens zorgvuldig hitte en koude, te groote vermoeienis, laat opblijven, en alle hevige hartstogten en gemoedsbewegingen. Ligchaamsbeweging, paardrijden, veldvermaken, natuur- en kunstbeschouwingen, alsmede de muziek waren bij hem middelen ter bevordering zijner gezondheid en opgeruimdheid van geest. Hij verbaalt zelf dat, toen hij een zeer oud man was, hij dikwijls met zijne kleinkinderen zong, en zulks met eene stem luider en helderder dan toen hij een jongeling was. Op den ouderdom van zeventig jaren overkwam hem een ongeluk, waarbij hoofd en ligchaam deerlijk geknust, en een arm en

been ontwricht werden. De geneesheeren dachten dat hij, op zijnen ouderdom, spoedig onder al deze kwetsuren zoude bezwijken; echter herstelde hij weldra, zonder zelfs de minste koorts gehad te hebben. Op zijn drie en tachtigste jaar schreef hij zijne verhandeling *Over de voordeelen van een matig leven*. Hier voegde hij naderhand nog drie andere stukken over hetzelfde onderwerp bij, en aan **BARBARO**, patriarch van *Aquileja*, schreef hij op den ouderdom van vijf en negentig jaren, dat hij nog gezond en krachtig was, en in het bezit van al zijne geestvermogens. **CORNARO** stierf te *Padua* in 1566, hebbende den ouderdom van negen en negentig jaren bereikt. Zijn werk is in alle beschaafde Europeesche talen overgezet. De oude Venetiaan dringt er niet op aan, dat men de matigheid en onthouding zoo ver zal drijven als hij deed; doch hij beweert, dat de menschen in het algemeen door te veel eten en drinken hun leven verkorten, en hunne genoegens verminderen.

(*Penny Cyclopaedia*).

CORNEILLE, (PIERRE), een der beroemdste Fransche treurspeldichters, werd in 1606 te *Rouen* geboren, waar zijn vader advocaat was. **PIERRE** zelf was mede voor den tabbaard bestemd, en trad ook als pleitbezorger op, in welke hoedanigheid hij echter geen opgang maakte. Door eenen vriend uitgenoodigd, om gezamenlijk eene dame te bezoeken, waarop deze verliefd was, werd **CORNEILLE** zelf smoorlijk op haar verliefd, eene omstandigheid, welke hem de schets gaf voor zijn eerste tooneelstuk, *Milete*, hetwelk in 1629 verscheen. Hierop volgden de drama's *Clitandre*, *La Veuve*, *la Galerie du Palais* en *La Place Royale*. De kardinaal **RICHELIEU** beschouwde destijds zich zelven als scheidsregter over alles wat de tooneelspelkunst betrof, en ontwierp het plan voor een tooneelstuk, hetwelk **CORNEILLE**, ofschoon als dichter de bescherming des kardinaals genietende, de stoutmoedigheid had gebrekkelijk te vinden. En dit ongunstig oordeel was oorzaak, dat dezo priesterlijke eerste minister **CORNEILLE** vijandig werd.

Intusschen liet **CORNEILLE** den moed niet vallen; zelfs de roem van dezen treurspeldichter steeg eensklaps ten top door zijnen *Cid*, welken de Parijzenaren als een wonder beschouwden. Het andere meest beroemde treurspel van **CORNEILLE** is *Horace*; het laatste bedrijf van *Cinna* wordt mede voor een meesterstuk gehouden, doch het geheel heeft hierop minder aanspraak. Door sommigen echter wordt

Polyeucte, (gegrond op de geschiedenis van den martelaar van dien naam) als het beste werk van **CORNEILLE** gekeurd, wijt zij het als een grooten misslag in *den Cid* aanmerken, dat **CHIMENE** *don* **RODRIGUE** huwt, schoon hij haren vader in een tweegevecht heeft gedood, omdat deze zijnen vader eenen slag had toegebracht. De laatste werken van **CORNEILLE** zijn geheel in vergetelheid verzonken. Hij stierf in het jaar 1684, in den ouderdom van acht en zevenzig jaren. **CORNEILLE** was een vreedzaam, huisselijk man, doch zoo boersch in zijne manieren, dat zulks bijkans afkeer verwekte. Hij en zijn broeder hadden twee zusters gehuwd, en woonden te zamen tot dat de dood hen scheidde.

VOLTAIRE vernemende, dat er nog eene achter-nicht van **CORNEILLE** bestond, die fortuin noch vrienden had, nam hij haar liefderijk op in zijn huis te *Ferney*, en voltooide hare opvoeding. Binnen weinige jaren huwelijkte **VOLTAIRE** haar uit aan eenen kapitein der dragonders. Behalve dat hij voor haren bruidschat zorgde, schreef **VOLTAIRE** zijne Commentariën op **CORNEILLE**, welker opbrengst, 50,000 franken, mede aan zijne *protégée* werd afgestaan.

(**LA HARPE**, *Cours de littérature*; **VICTORIN FABRE**, *Eloge de CORNEILLE*; **TACHERAU**, *Histoire de la vie et des ouvrages de CORNEILLE*).

CORNEILLE, (THOMAS), broeder van **PIERRE**, was bijkans twintig jaren jonger, zijnde in het jaar 1625 geboren. Hij onderscheidde zich vroegtijdig door een tooneelspel in Latijnsche verzen, hetwelk hij gedurende zijn verblijf aan het Jezuiten-collegie vervaardigde. Even als zijn broeder, begon hij met de Spaansche tooneeldichters na te volgen, en schreef niet minder dan twee en veertig treur- en blijspelen. Zij maakten aanvankelijk grooten opgang, doch zijn thans vergeten, behalve de treurspelen *Le comte d'Essex* en *Ariadne*. Na den dood zijns broeders werd **THOMAS CORNEILLE** in zijne plaats tot lid der academie verkozen. Als taalkundige bezat hij insgelijks groote verdienste, en arbeidde aan den *Dictionnaire pour servir de supplément au dictionnaire de l'académie française*. Ook heeft men van hem een *Dictionnaire universel géographique et historique*, die naderhand tot grondslag der *Encyclopédie* heeft gestrekt. Hij verloor in hoogen ouderdom het gezigt, en stierf den 8 December 1709 te *Andelys*, vereerd om zijne gezellige deugden en geestigen omgang.

(**LA HARPE**, *Cours de littérature*).

CORREGGIO, (ANTONIO), wiens we-

zenlijke naam was ALLEGRI, een der eerste schilders, droeg den bijnaam van CORREGGIO naar de plaats zijner geboorte, welke waarschijnlijk tegen het einde des jaars 1493 of 1494 plaats had. Men weet weinig met zekerheid van zijne levensgeschiedenis; doch zijne talenten waren zoo uitstekend, dat men hem te regt als den stichter der Lombardische school aanmerkt. Zijn koloriet en de sierlijkheid zijner omtrekken worden bewonderd. De schilderstukken van CORREGGIO zijn niet zeer talrijk. De koepel van de hoofdkerk te Parma prijkt met eene *Maria-hemelvaart*, welke TITIAAN zoodanig in verrukking bragt, dat hij uitriep: «Indien ik TITIAAN niet ware, zou ik CORREGGIO willen zijn!» In de galerij te Dresden bevindt zich eene *berouwhebbende Magdalena*, de schoonste vrouw, welke ooit het penseel heeft voortgebragt. Twee zijner beroemdste schilderstukken, de *Danaë* en de *Io*, werden, zegt men, op bevel van den hertog van Orleans verbrijzeld, uit hoofde van de te groote vrijheid in de teekening, eene vreemde handelwijze van een' man van zijn karakter. De brokstukken van het eerste werden door COYPEL weder bij elkander gebragt, en van het laatste is nog eene kopij aanwezig. CORREGGIO overleed den 5 Maart 1543 te *Correggio*, en ligt aldaar in de kerk van *St. Franciscus* begraven.

(TIRABOSCHI; zie tevens MENGES, RATTI, LANZI en *Sketches of the Lives of CORREGGIO and PARMIGIANO*).

CORTEZ, (HERNAN of FERNANDEZ), de veroveraar van Mexico, werd in 1485 te *Medellin*, een dorp van *Extremadura*, in Spanje, uit een aanzienlijk doch behoeftig geslacht geboren. Hij studeerde te *Salamanca* in de regten, en vertrok in 1504 naar de *West-Indiën*, waar VALASQUEZ, stadhouder van *Cuba*, hem aan het hoofd eener vloot stelde, welke ter verovering van nieuwe landen werd uitgezonden. Schoon VALASQUEZ weldra spijt hierover gevoelde, verliet echter CORTEZ den 12 Februarij 1519 *San-Jago* met elf kleine schepen, aan boord hebbende 109 matrozen, 508 soldaten (van welke slechts weinige musketten hadden) zes paarden en tien veldstukken. Den 2 April bereikte hij de golf van Mexico. De stad *Tabasco* onder een groot bloedbad bemagtigd hebbende, ontving hij van den casique goud, levensmiddelen en twintig slavinnen. Éene dezer vrouwen, die in de verovering eene groote rol speelde, onder den naam van *donna MARINA*, zijnde van Mexicaansche afkomst, werd ten hoogste nuttig als tolk, gelijk ook JEROME DE ANGULAR,

die acht jaren op het eiland *Cozumel* gevangen was geweest. Verder oprukkende, ontmoette CORTEZ te *San Juan de Ulua* eenige Mexicaansche opperhoofden, die vroegen wat hij begeerde. CORTEZ gaf hun te kennen, dat hij door den grooten monarch van het Oosten gezonden was, en hij volstrekt een gehoor moest hebben bij hunnen koning. Intusschen beijverden zich eenige Mexicaansche schilders, om de schepen, paarden, kanonnen en andere voorwerpen na te teekenen, ten einde hunnen vorst met wonderen bekend te maken, welke door geene woorden konden worden beschreven. Om den inboorlingen des te meer ontzag in te boezemen, stelde CORTEZ zijne krijgsmagt in beweging, en liet zijne kanonnen donderen, waardoor eenige boomen deerlijk geteisterd werden. Verscheidene Indianen namen schielijk de vlugt, en andere vielen van schrik ter aarde, zoo dat het moeilijk was hen weder gerust te stellen, en hun vertrouwen te herwinnen. Gedurende de onderhandeling stichtte CORTEZ de volkplanting van *Villa Rica de Vera Cruz*, en versloeg de aanbangelingen van VELASQUEZ, die tegen hem opstonden. Om alle aarzeling en verdeeldheid onder zijn volk te doen ophouden, verbrandde hij de schepen waarmede zij gekomen waren, en wist daarenboven de casiquen, die het Mexicaansche juk moede waren, voor zich te winnen. De casique van *Zempoalla* riep zijnen bijstand in, en voorzag hem van levensmiddelen en 200 Indianen om lasten te dragen, eene onschatbare dienst in een land waar men geene lastdieren kende. Aan de grenzen der Tlascalanen gekomen, werd CORTEZ door dezen volksstam aangevallen, als verdacht de vriendschap te zoeken der Mexicanen, hunne onverzoonlijke vijanden; doch na een verschrikkelijk bloedbad, voegden zich 6000 hunner bij den overwinnaar. Met deze versterking bereikte CORTEZ het grondgebied der Cholulanen, die, als oude vijanden zijner nieuwe hulpbenden, weigerden hem in hunne heilige stad *Cholula* te ontvangen. Op aanmaning echter van den Mexicaanschen monarch MONTEZUMA, lieten zij de Spanjaarden binnen, doch beraamden tevens eene zamenzwering. CORTEZ van dit verraad onderrigt, deed 6000 hunner omkomen, zonder één' enkel man te verliezen. De verslagenheid der Mexicanen vermeerderde naarmate de stoutmoedigheid der Spanjaarden toenam, die nu beschouwd werden als nakomelingen der zon, die, volgens eene profetische overlevering, uit het Oosten zouden komen, en het rijk omkeeren. Tot afwending van dit onheil

werden de Spanjaarden den 8 November 1519 te *Tenochtitlan*, *Mexico's* hoofdstad, als *Teules* of godheden ontvangen. Kort daarna echter vielen de inboorlingen, heimelijk daartoe aangemoedigd, op *Vera Cruz* aan, en droegen het hoofd eens gevangenen Spanjaards in triomf door het land naar het hof, ten einde de onsterfelijkheid der Spanjaarden te logenstraffen. CORTEZ dit verraad vernemende, voerde MONTEZUMA naar zijn hoofdkwartier, schoon deze zijne onschuld betuigde, en aanbood den belhamel van dit verraad uit te leveren. Doch CORTEZ eischte daarenboven den zoon van dezen bevelhebber en nog vijf andere bevelhebbers, en liet hen allen tegenover het keizerlijk paleis levend verbranden, op eenen houtstapel vervaardigd van de wapenen, welke ter verdediging van den staat in een magazijn werden bewaard. Gedurende de uitvoering dezer barbaarsche straf, werd de keizer in ketenen geklonken. Weldra erkende deze KAREL V als zijnen opperheer, doch weigerde volstandig het Christendom te omhelzen. Toen CORTEZ zijnen krijgslieden bevel gaf, om de menschenoffers te verhinderen en de afgoden in den grooten tempel omver te werpen, vlogen de priesters en het volk te wapen, en noodzaakten hen van dit voornemen af te zien. Na deze uittarting kwamen de Mexicanen tot het besluit, de Spanjaarden te verdrijven, en MONTEZUMA, schoon gekluisterd, nam den toon eens opperheerschers aan, CORTEZ bevelende te vertrekken.

Nadat *Mexico* gedurende zes maanden door de Spanjaarden was bezet geweest, landde PAMPHILO DE NARVAEZ, door VELASQUEZ, met 80 ruiters, 800 man voetvolk, 120 boogschutters en 12 stukken geschut, tegen CORTEZ afgezonden. CORTEZ uit de gevaren die hem dreigden nieuwen moedscheppende, gaf MONTEZUMA te kennen, dat hij zijne nieuwe vrienden ging verwelkomen. De keizer en de hoofdstad aan de zorg van PEDRO DE ALVAREDO toevertrouwd hebbende, trok hij met slechts 250 man tegen NARVAEZ op, tastte hem met het vallen van den avond bij *Zempoalla* aan, nam hem gevangen, en keerde zegenpralend met het nieuwe leger naar *Mexico* terug, dat in zijne afwezigheid was opgestaan. Schoon CORTEZ zijne vorige stelling weer innam, had hij echter weldra eenen wanhopigen aanval door te staan, en moest aftrekken, zoodra MONTEZUMA door zijne eigene onderdanen was ter neder geveld, toen deze trachtte hen tot bedaren te brengen. Op de overwinning der Mexicanen volgde echter hunne algeheele nederlaag in den slag

van den 7 Julij 1520, in de vlakte van *Otompan* of *Otumba*. Deze zegepraal stelde CORTEZ in staat, om, met bijstand der *Tlascalanen*, de naburige streken ten onder te brengen; meer dan 10,000 inboorlingen verbonden zich aan zijne dienst. *Mexico* werd nu weder aangevallen, en den 13 Augustus 1521, na eenen bloedigen strijd van vijf en zeventig dagen, bemagtigd. CORTEZ bragt het gansche Mexicaansche rijk ten onder, en hechtte alzoo de schoonste parel aan de Castiliaansche kroon.

In 1536 voerde CORTEZ in persoon het bevel over eene vloot, welke *California* ontdekte. Onder den indruk der dankbaarheid verhef KAREL V hem tot gouverneur en kapitein-generaal van *Mexico*, en tot markies van *Guaxa*; doch later ontam hij hem zijne waardigheid van gouverneur. Ten einde zich regt te verschaffen, keerde CORTEZ in 1540 ten tweeden male naar *Spanje* terug, en vergezelde den keizer op diens ongelukkigen togt tegen *Algiers*. CORTEZ kon echter bij den keizer geen gehoor verwerven, en nu waagde hij het op zekeren dag het rijtuig des keizers tegen te houden. «Wie zijt «gij?» riep KAREL in gramschap uit. «Ik «ben iemand,» antwoordde de onverschrokken krijgsman, «die u meer pro-«vinciën gegeven heb, dan uwe voor-«vaderen u steden hebben nagelaten.» Pluimstrijkers en lasteraars plukten de vruchten van zijnen arbeid en zijn genie. CORTEZ stierf den 2 December 1547 te *Sevilla*, in den ouderdom van 63 jaren. Hij is ten allen tijde van wreedheid beschuldigd. Wij zullen hem hiervan niet vrijpleiten, maar hij was krijgsman van beroep, en, terwijl de inquisitie Joden en Protestanten in *Spanje* verbrandde, leerde hij van zijne geestelijke voorgangers geen ander of beter middel om de heidenen te bekeeren, dan den brandstapel en het zwaard.

(ROBERTSON'S *History of America*; BERNAL DIAZ DEL CASTILLO; GOMARA; HERRERA; SOLIS; TRUEBA; LORENZANA, die in 1770 eene geschiedenis van *Nieuw Spanje* heeft uitgegeven, gegrond op de eenigste geschriften van CORTEZ, welke bestaan in vier brieven aan KAREL V).

CORTONA, (PIETRO DA), een uitmuntend schilder en bouwkundige, zoo geheeten naar zijne geboorteplaats *Cortona*, in *Toscane*, waar hij den 1 November 1596 het eerste levenslicht aanschouwde. Zijn eigenlijke naam was PIETRO BERRETTINI, en zijn leermeester in de schilderkunst CIARPI te *Rome*. Schoon zijne vorderingen

aanvankelijk zoo gering waren, dat zijne makkers hem den bijnaam gaven van ezelskop, bereikte hij eindelijk eenen hoogen trap van vermaardheid. Men gebruikte hem om de wanden van het Vaticaan, het paleis Barberini en vele andere gebouwen te versieren. Zijne fraaiste werken zijn in fresco; doch vele zijner stukken in olieverf, waaronder *de Geboorte van Maria*, worden zeer bewonderd. CORTONA stierf den 19 Mei 1669 aan de jicht, doch in rijkdom en eer.

(PASCOLI; NIEUWENHUIS, *Woordenboek van kunsten en wetenschappen*).

CORVISART DES MARETS, (JEAN NICOLAS), een vermaard Fransch geneesheer, werd den 15 Februarij 1755 te Dricourt in *Champagne* geboren, en overleed te *Parijs* den 18 September 1821. De Franschen schrijven hem grootendeels de vorderingen toe, welke de proefondervindelijke geneeskunst en de pathologische anatomie in de laatste jaren in *Frankrijk* gemaakt hebben. NAPOLEON, wiens lijfarts hij was, benoemde hem tot baron en officier van het legioen van eer. Onder zijne uitmuntende geneeskundige geschriften onderscheidt men vooral *Traité des maladies du cœur*. Hij was lid van het Instituut en de academiën van *Weenen*, *Madrid* en *Petersburg*. Na den val van NAPOLEON was CORVISART rijk genoeg, om in stille afzondering, op het land, zijne laatste jaren genoegelijk te slijten.

(*Nouvelle Biographie classique*).

CORYATE, of CORIATE, (THOMAS), een beroemd reiziger en schrijver, was de zoon eens predikants van *Odcombe* in het graafschap *York*, waar hij in 1577 het eerste levenslicht aanschouwde. Hij stierf te *Suratte* in 1617. CORYATE sleet zijn leven in voetreizen door *Europa*, *Turkië*, *Perzië* en de *Oost-Indiën*. Op eene dezer reizen leefde hij van twee stuivers daags. Hij had zich te *Westminster* en *Oxford* vlijtig geoefend, en bezat eene groote gemakelijkheid in het aanleeren van talen. Zijne eerste reis gaf hij uit onder den kluchtigen titel van *Rauwe brokken haastig ingeslokt op eene reis van vijf maanden*, enz. (*Cruditics hastily gobbled up in Five Month's Tour*). Hij is schrijver van andere zonderlinge werken, en heeft de verdienste het gebruik van tafelvorken in *Engeland* ingevoerd te hebben.

(*Dictionary of Biography*).

COSTER, (SAMUEL), een verdienstelijk treur- en blijspeldichter in de eerste helft der zeventiende eeuw, was een Amsterdamsch geneesheer, en de stichter van het Amsterdamsche tooneel. Men heeft van hem vijf blij- en zes treurspelen, die

niettegenstaande zij blijken dragen van de kindschheid der kunst, gunstig van zijnen vindingrijken geest getuigen. COSTER was daarenboven een teederhartig menschen-vriend; gedurende meer dan vijftig jaren bezocht hij de zieken in het gasthuis zonder daarvoor ooit eenige belooning te willen aannemen. Onder de beste treurspelen door hem vervaardigd behoort zijne *Iphigenia*, waarin de onverdraagzaamheid en heerschezucht der geestelijken van dien tijd vinnig worden doorgestreken. Als stichter van den eersten eigenlijken schouwburg te *Amsterdam* in 1617; zegt VONDEL van COSTER:

Den Hollandschen Parnas heeft hij aen 't Y gebout.

Het sterfjaar van dezen dichterlijken arts hebben wij nergens aangeteekend gevonden.

(P. G. WITSEN GEYSDEEK, *Biogr. Crit. en Anthol. Woordenboek*).

COTTIN, (SOPHIE RISTAUD), werd in 1773 te *Tonneins* aan de *Garonne* geboren, en ontving van hare moeder eene uitstekende opvoeding. Op den ouderdom van zeventien jaren huwde zij een' rijken *Parijschen* bankier, COTTIN geheeten, dien zij naar *Frankrijks* hoofdstad volgde. Drie jaren later verloor zij haren echtgenoot; welke omstandigheid, gevoegd bij de gruwelen der omwenteling, haar bewoog om in de vallei van *Orsay* een stil, afgezonderd leven te leiden. Om hare eenzaamheid te veraangenamen, begon zij eenen roman *Claire d'Albe*, welken zij uitgaf, ten einde met de opbrengst daarvan een' harer vrienden het middel te verschaffen, om, door de vlugt, de guillotine te ontkomen. Van hare volgende novellen *Mahina*, *Amélie Mansfield*, *Mathilde* en *Elisabeth, ou les exilés de Sibérie*; heeft de laatste groote verdienste. Hare *Elisabeth* kan men gerust jongen lieden in handen geven, en is ook in de meeste Europeesche talen overgebracht. Het onderwerp is een jeugdig meisje, hetwelk met hare ouders in *Sibérie* leeft, en het besluit opvat, om te voet naar *Moscou* te reizen, ten einde den keizer vergiffenis voor hen af te smeeken. Het schijnt dat in het begin der regering van keizer ALEXANDER, er een jong meisje is geweest, PRASKOWJA LUPOLOWA geheeten, die inderdaad deze groote reis volbragt, en haar oogmerk bereikte. MEVR. COTTIN heeft deze daadzaak uitgewerkt, en met alle bevalligheden harer verbeelding opgesierd. Hare beschrijving van *Sibérie* en de leefwijze der ongelukkige bannelingen zijn vrij naauwkeurig geschilderd, behalve in een of twee gevallen, waar zij, bij voorbeeld, spreekt van sneeuwvallen, die van de Siberische bergen storten, terwijl men

weet, dat *Siberië* een der vlakste landen is van den aardbol. Zij stierf aan eene smartelijke ziekte den 25 Augustus 1807, in den ouderdom van vier en dertig jaren, opregt betreurd door allen die haar kenden. Hare *Oeuvres complètes* zijn menigmaal herdrukt.

(*Conversations-Lexicon; Penny Cyclopaedia*).

COULOMB, (CHARLES AUGUSTIN DE), beroemd door zijne proefnemingen over de wrijving der lichamen en de uitvinding der naar hem genoemde *Coulombsche balans* voor het meten der magnetische en electrieke aantrekkingskracht. Hij werd in 1736 te *Angoulême* geboren, en trad vroegtijdig bij de genie in dienst. Naar *Martinique* gezonden, bouwde hij aldaar het fort *Bourbon*. In 1769 behaalde hij met zijne *Théorie des machines simples* den prijs door de academie daarvoor uitgeloofd, en in 1777 werd hij andermaal bekroond voor zijne verhandeling over de beste samenstelling der magneetnaalden. Vier jaren later werd hem op nieuw een prijs toegekend voor zijn geschrift over de wrijving en den wederstand der touwen bij verschillende werktuigen, waarop hij in hetzelfde jaar tot lid der academie werd benoemd. COULOMB was een regtschapen man. Toen hem door de ministers een ontwerp werd voorgelegd over het graven van kanalen in *Bretagne*, in de hoop dat dit door COULOMB zou worden goedgekeurd, gaf hij ronduit te kennen, dat de voordeelen geenszins tegen de ontzettende kosten daaraan verbonden konden opwegen. Uit weerwraak werd hij eenigen tijd in de Abdij gevangen gezet. Toen hij zijne loslating eischte, leide men hem op nieuw het bovengemelde ontwerp voor, hetwelk hij, zonder aarzelen, weder verwierp. Uit dankbaarheid zonden de standen van *Bretagne* hem een seconden-uurwerk met het wapen hunner provincie ten geschenke. COULOMB stierf den 23 Augustus 1806, en werd met FRANKLIN, EPINUS en CAVENDISH in gelijken rang geplaatst.

(*Biogr. Univ., article par BIOT*).

COURIER, (PAUL LOUIS), een staatkundig schrijver en beroemd hellenist, werd den 4 Januarij 1774 in de nabijheid van *Angoulême* geboren. Zijn vader was een welgesteld pachter, die hem eene goede opvoeding gaf. COURIER maakte aanmerkelijke vorderingen in de oude talen zoowel als in de wiskunde. Vervolgens kwam hij op de artillerie school te *Châlons*, en trad in 1792 in krijgsdienst, zonder echter zijne letteroefeningen geheel te verzuimen. In *Italië* en *Duitschland* gaf hij doorslaande blijken van moed en

beleid; doch na den slag van *Wagram*, in 1809, nam hij als majoor zijn ontslag, en wijdde zich voortaan aan zijne philologische studiën. Te *Florence* ontdekte hij in de Laurens-Bibliotheek een onuitgegeven handschrift van LONGUS, hetwelk hij ondernam te vertalen; doch het ongeluk hebbende over dit handschrift een inktkoker omver te stooten, werd hij door den bibliotheekbewaarder beschuldigd zulks opzettelijk gedaan te hebben. COURIER verdedigde zich, doch eenige invloedrijke personen aan het hof van prinses ELIZA, zuster van NAPOLEON, tegen hem partij trekkende, kreeg hij bevel *Toscane* te verlaten. COURIER schreef een luimig verhaal over dit voorval, in eenen brief aan den heer RATNOUARD, waarin zijne beschuldigers geenszins gespaard werden. Zijne vertaling van LONGUS verscheen in 1813, en werd door de geleerden gunstig ontvangen. Behalve dit werk verdienen zijne vertalingen van XENOPHON over de rijkunst, de *Aethiopika* van HELIDORTS, en inzonderheid zijne kritische uitgave van LUCIANUS, *Luctus of de Ezel*, genoemd te worden. COURIER is echter zijnen grootsten roem verschuldigd aan zijne staatkundige vlugschriften, waarin scherpzinnigheid, schitterend vernuft en fijne ironie elkander den voorrang betwisten. Toen in 1821 door geheel *Frankrijk* eene inschrijving geopend werd, om voor den jeugdigen hertog van *Bordeaux* het landgoed *Chambord* te koopen, schreef hij zijn *Simple discours aux membres de la commune de Veretz*, (in het departement *Indre et Loire*) waar zijn eigen landgoed gelegen was. COURIER werd om dit vlugschrift tot eene maand gevangenisstraf veroordeeld. Later gaf hij een verhaal uit over deze regtspleging, onder den titel van *Procès de PAUL LOUIS COURIER, vigneron*. COURIER werd van nu af als den geduchtsten tegenstander der *Bourbonsche* partij beschouwd. Hij was echter meer een knorrepot, bijtend en spottend van aard, dan oproerig en muiltiek. Den 10 April 1825 vond men hem in de nabijheid zijner woning door drie kogels doorboord, zonder dat men de daders heeft ontdekt. De werken van COURIER zijn in 1826, onder den titel van *Collection complète des pamphlets politiques et opuscules littéraires*, te *Brussel* uitgegeven; doch in 1828 verscheen daarvan te *Parijs* eene vollediger uitgave, getiteld *Mémoires, correspondance et opuscules inédites*, bevattende hoogst belangrijke bijdragen voor de gelijktijdige geschiedenis.

(WACHLER, COURIER in *Verhältnisz zu seine Zeit*; RAUMER, *Historisches Tagebuch*, 1830).

COWPER, (WILLIAM), een in *Engeland* hooggeschat dichter, werd den 26 November 1731 te *Great Berkhamstead*, in het graafschap *Hertford*, geboren. Van zijne vroegste jeugd was hij menschen-schuw, hetgeen door de strenge school-tucht dier dagen nog toenam. Hij werd voor de regten bestemd, en, door invloed van eenen neef, tot een' der secretarissen van het Hoogerhuis benoemd; doch alvorens dit ambt te aanvaarden, werd hem aangezegd, voor de balie van het Huis der Lords te verschijnen, en zich aan een examen te onderwerpen. «Een donder-slag,» zegt hij, «zou mij meer welkom geweest zijn dan deze tijding.... Voor de balie van het Huis te moeten verschijnen, was zoo goed als mij uit te sluiten. Doch het belang van mijnen vriend, de eer zijner keus, mijn eigen naam, alles drong mij om te beproeven wat ik voor onmogelijk hield.» Ondragelijk was de angst, die hem nu overviel; hij wenschte krankzinnig te worden, ten einde eene reden te hebben, om voor zijn ambt te bedanken. Toen de gevreesde dag naderde, trachtte hij, meer dan eens, zich van kant te maken. Al zijne pogingen daartoe mislukten, hetgeen hij aan de onmiddellijke tusschenkomst der Voorzienigheid toeschreef. Op den dag dat het onderzoek zou plaats hebben, bedankte hij voor zijne benoeming, en werd kort daarop krankzinnig. Hij had zich in het hoofd gezet, dat er voor hem geene zaligheid was. In dezen toestand werd hij toevertrouwd aan de zorg van Dr. COTTON, die het geluk had hem, na eene behandeling van achttien maanden, te herstellen. Gedurende zijn leven herhaalde zich deze krankzinnigheid nog driemaal, en telkens nam zij denzelfden vorm aan. De beoefening der dichtkunst was zijne uitspanning. Zijn rijmloos gedicht *The Task*, in zes zangen, werd algemeen bewonderd, en door de vertaling van de *Ilias* en de *Odyssea* behaalde hij nieuwen roem. SOUTHEY noemt COWPER den meest gelezenen dichter zijner eeuw en den besten Engelschen briefschrijver. Zijne brieven munten uit door eenen vloeienden, eenvoudigen stijl, door luim en vrolijkheid, welke het vervelende van het lezen van brieven wegneemt, en waarover men zich te meer verwondert, wijl zij geschreven zijn door eenen man, wiens droefgeestigheid meermalen in waanzinnigheid verkeerde. De ongelukkige COWPER overleed den 25 April 1800, in den ouderdom van negen en zestig jaren.

(TAYLOR's *Life of WILLIAM COWPER*).

CRABETH, (DIRK en WOUTER), de

beroemdste van alle meesters in de glasmalerkunst, waren broeders, en bloeiden in de zestiende eeuw in *Nederland*. Men houdt *Gouda* voor de plaats hunner geboorte. Men weet bijkans niets van hunne lotgevallen; daarentegen zijn hunne werken des te meer beroemd, en, behalve *Gouda*, hebben ook nog andere kerken in *België* en *Frankrijk*, waarschijnlijk ook in *Spanje*, schitterende sporen hunner kunst aan te wijzen. De beide broeders waren nogtans zoo naijverig op elkander, dat zij elkander nooit iets van hun werk vertoonden, voordat het geheel was afgewerkt. Van de elf overheerlijke glazen in de Groote of St. Jans-kerk te *Gouda*, zijn er zeven door DIRK en de vier overige door WOUTER CRABETH geschilderd. De laatste overtrof zijnen broeder in sierlijkheid van teekening en helderheid, en gene overtrof den eersten verre door den schitterenden gloed zijner kleuren; beiden echter zijn onovertroffen en welligt onovertreffbaar. De oorspronkelijke teekeningen, naar welke de kerkglazen te *Gouda* zijn geschilderd, worden aldaar nog bewaard, en slechts in het bijwezen van eenen kerkvoogd aan de belangstellenden ter bezigtiging aangeboden. De zeven glazen in de kerk van *Gouda*, door DIRK CRABETH geschilderd, zijn: *Bethulië ontzet door de onthaling van MOLOERNES*; *de uitdrijving der koopers en verkoopers uit den tempel*; *de diaken PHILIPPUS binnen Samaria*; *JOHANNES in de gevangenis*, en vervolgens *aan den Jordaan predikende*; *JEZUS onder zijne discipelen omstreeks den Jordaan*; *JOHANNES den Zaligmaker doopende*; *de inwijding van SALOMONS tempel*, en daaronder *het Avondmaal des Heeren*. De vier glazen aldaar door WOUTER geschilderd, hebben tot onderwerp: *de offerande van ELIAS door vuur van den Hemel verteerd*, en beneden dit stuk *de voetwassing der Apostelen*; *de koningin van Scheba een bezoek bij SALOMON afleggende*, om zijne wijsheid te hooren, en hem kostbare geschenken brengende; *de kerkroover HELIODORUS door de engelen gestraft*; *de geboorte van den Zaligmaker*, en onder dit tafereel *CHRISTUS zittende in het midden der kanunikken*.

VONDEL zinspelende op sommige dezer tafereelen, waarin ook de afbeeldsels der beide vermaarde glasschilders voorkomen, heeft hen met de volgende bijschriften vergeerd:

Offert WOUTER met Elias,
Doffe verw schijnt hemelach vier.
Eet hij 't Paaschlam met Messias,
Zijn penseel vol aart en zwier,
Draaft te moediger en stoutor.
Stel het beeld op 't schilders outor.

HENDRIKS uurglas is verloopen,
Nog volhardt hij met St. Jan,
't Volk te leeren en te doopen,
Daar het grimmelt om dien man,
Zoo vol ijver als boetvaardig.
Is die held geen konstkroon waardig?

(HOUTBRAKEN, *Leven der Schilders*; MEYER, VAN MEERTEN SCHILPEROORT, *Reis door het koninkrijk der Nederlanden*).

CRANMER, (**THOMAS**), een beroemd hervormer, de zoon eens landadelmans, werd den 2 Julij 1489 te *Aslacton*, in het graafschap *Nottingham*, geboren. Hij ontving zijn eerst onderwijs op eene dorpschool, en studeerde vervolgens te *Cambridge* met zulk een gunstig gevolg, dat hij in 1523 tot hulp-leeraar aan de hoogeschool werd benoemd. Zijne verdere verheffing was hij verschuldigd aan het denkbeeld (hetwelk hij toegalligerwijze aan GARDINER en FOX mededeelde), dat de beste wijze om de vraag betrekkelijk 's konings echtscheiding te beslissen, was, om zich aan de hoogeschoolen te wenden, in plaats van tot den paus. Koning HENDRIK VIII zulk vernemende, ontbood terstond CRANMER, dien hij tot zijnen kapellaan aanstelde, en uitnoodigde om zijn gevoel over deze gewichtige vraag in geschrift te brengen. Vervolgens zond koning HENDRIK hem naar *Rome* en andere staten van het vaste land. Bij CRANMER's terugkomst werd hij in 1533 tot aartsbischof van *Canterbury* verheven, en nu ving hij met krachtige hand het werk der godsdienstige hervorming aan. Zijne vijanden werkten wel niet minder krachtig aan zijnen val, doch hij werd steeds door den koning ondersteund, en toen deze den 27 Januarij 1547 overleed, werd CRANMER, gedurende de minderjarigheid van EDUARD VI, lid van den regentschapsraad. Met verdubbelden ijver zette CRANMER thans de hervorming door, doch bezoedelde zijn karakter met eene onuitwisbare bloedige vlek. Behalve eenige andere daden van willekeur en wreedheid, veroordeelde hij twee ongelukkige wezens (waaronder eene vrouw) als kettters tot den brandstapel. Het bevel voor de strafoefening werd den jeugdigen vorst, als ware het, afgeperst; EDUARD teekende het met tranen in de oogen, de zedelijke verantwoording dezer barbaarschheid op CRANMER werpende. Na EDUARD's dood werkte CRANMER tot de verheffing van JANE GREY op den troon mede, maar werd een der slagtoffers van MARIA's troonsbestijging. Verlokt door beloften van vergiffenis en koninklijke gunst, werd hij overgehaald, om de herroeping zijner gevoelens te onderteekenen. In weerwil der gedane belofte, ontkwam hij geenszins den marteldood. Den 21 Maart 1556 voerde men hem naar de St. Maria kerk,

om zich ter dood te bereiden. Nadat hij had gebeden, stond hij op, en in plaats van zijne gevoelens ten aanhoore van het volk te herroepen, gelijk men verwachtte, zeide hij met luider stemme: «Nu kom ik tot de groote zaak, die mijn geweten verontrust, meer dan iets anders, wat ik ooit in mijn leven moge gezegd of gedaan hebben. Ik heb, strijdig met de waarheid, uit vreeze voor den dood en om mijn leven te redden, mijne wezenlijke gevoelens verloochend en mijne eigene schande onderteekend. En daar mijne hand geschreven heeft wat mijn hart weerspreekt, zal deze hand het eerst worden gestraft zoo dra de vlammen mij naderen. Wat den paus aangaat, ik houd hem voor den vijand van Christus; voor den Antichrist met al zijne valsche leeringen.» De gansche vergadering stond verbaasd, wijl men verwacht had, dat hij zijne herroeping zoude bekrachtigd hebben. Hij werd naar den brandstapel gesleept, stond bewegeloos, met de rechterhand ten hemel geheven, uitroepende, tot dat zijne stem verstikte: «Deze onwaardige hand! Heer JESUS ontvang mijnen geest!» Zijn vergevengezind karakter, in al hetgeen hem persoonlijk betrof, zijne uitgebreide milddadigheid en zijn moed in het uur des doods betoond, verspreiden over de nagedachtenis van CRANMER eenen glans, die nimmer geheel zal verdooven. Eene volledige verzameling zijner werken werd door Dr. JENKYNs te *Oxford* uitgegeven.

(STRYPE's *Memorials of CRANMER*; FOX's *Acts and Mon.*; BURNET's *Hist. Reform.*; GILPIN's, TODD's en LE BAS's *Lives of CRANMER*).

CRANZ, (**DAVID**), een Moravisch predikant, werd in 1723 in *Pommereu* geboren, en vertrok als zendeling naar *Groenland*, waar hij met besten uitslag het Christendom verkondigde, en om zijne deugden alom werd geëerbiedigd. Hij overleed als leeraar van *Guadenfroy* in *Silezië*. Hij schreef eene belangrijke geschiedenis van *Groenland*, welke in het Nederduitsch is overgebracht, alsmede eene geschiedenis der Moravische broeders.

(*Dictionary of Biography*; *Woordenboek der Zamenleving*).

CRAS, (**HENDRIK CONSTANTIJN**), een beroemd Nederlandsch regtsgeleerde, werd den 4 Januarij 1739 te *Leyden* geboren, studeerde aldaar in de regten, en verkreeg den doctoralen graad. Aan het Amsterdamsch Athenæum als hoogleeraar in het Romeinsch en hedendaagsch regt beroepen, beklom hij dien leerstoel met het houden eener redevoering *de prudentia civili in promovenda mercatura*, welke

door VAN ENGELN in het Nederduitsch werd vertaald onder den titel van *Redevoering, over het voorzigtig beleid der staatsbestierders in het bevorderen van den koophandel*. Schoon CRAS op eene voortreffelijke wijze zijne ambtspligten vervulde, en herhaalde malen voor zijne beroeping naar *Leyden* en *Utrecht* had bedankt, werd hij echter in 1798 door de staatkundige wending der zaken in het vaderland, vervallen verklaard van zijn ambt, hetwelk hij gedurende zeven en twintig jaren met grooten roem had bekleed, zoodat hem de eer toekomt, de regtsgeleerde studiën te *Amsterdam*, als ware het, uit het niet te hebben opgebeurd. Doch deze miskenning was van korten duur; reeds in de maand Junij deszelfden jaars werd hij in zijn vorig ambt hersteld, en bestemd tot lid der commissie van Twaalen, tot het regelen eener nieuwe wetgeving voor de Bataafsche republiek. Met onvermoeiden ijver hervatte CRAS zijn onderwijs, en volhardde daarin tot aan zijnen dood, die den 5 April 1820 voorviel. CRAS had den hoogen ouderdom van 81 jaren bereikt, en was als mensch, als geleerde en als burger de achting van allen waardig. Eene opgave zijner schriften, vindt men in het *Woordenboek van kunsten en wetenschappen* door NIEUWENHUIS. Zijne nagelatene verhandelingen en redevoeringen werden in 1822 door J. M. KEMPER in 't licht gegeven, naar welke wij verwijzen, om dezen voortreffelijken geleerde in al zijne maatschappelijke betrekkingen beter te leeren kennen.

CRASSUS, de bijnaam van verscheidene Romeinsche geslachten, en inzonderheid van den drieman MARCUS LICINIUS. Hij eindigde gelukkig den slavenoorlog, behalende eene beslissende overwinning op SPARTACUS, die met 40,000 der zijnen in den strijd omkwam. Hierna werd hij consul en vervolgens censor, doch verbond zich ten laatste met POMPEJUS en CAESAR, om met elkander de uitgebreide Romeinsche heerschappij te deelen. Als een der driemannen vertrok hij naar het Oosten, en sneuvelde in het jaar 53 v. c. tegen de Parthen, SURENA, de opperbevelhebber der Parthen, hield hem de regterhand en het hoofd af, welke aan koning ORODES werden gezonden. Men wil dat deze vorst gesmolten goud in den mond van den afgehouden kop liet gieten, zeggende, dat CRASSUS zich nu verzadigen kon met datgene, waarnaar hij altijd zoo onverzadelijk was geweest. Wij vinden nergens eenig blijk, dat CRASSUS uitstekende bekwaamheden bezat, maar wel dat hij de rijkste man was van zijnen tijd. Hij erfde

van zijnen vader een aanzienlijk vermogen, doch de meeste schatten verwierf hij door weinig vercerende middelen. Hij kocht, tegen zeer lage prijzen, de eigendommen dergenen, die door SYLLA waren vogelvrij verklaard, en verhuurde slaven, die hij in onderscheidene handwerken en kunsten had laten onderwijzen. CRASSUS ontzag zich niet te zeggen, dat niemand rijk kon genoemd worden, die niet, voor eigene rekening, een leger kon op de been brengen. Bij al zijne gierigheid was hij meestal gereed, om zijnen vrienden geld te leenen. CICERO stelt ons hem voor als een man van middelmatige kennis en geringe bekwaamheden, maar als ijverig en volhardend. Op eene andere plaats zegt CICERO van hem: «CRASSUS was eenigzins doof, doch grooter ongeluk was het voor hem, dat het volk een bij uitstek slecht denkbeeld koesterde van zijn karakter, schoon naar mijn gevoelen ten onregte.»

(CICERO, *Epist. ad Atticum*; PLUTARCHUS, *Het leven van CRASSUS*).

CRÉBILLON, (PROSPER JOLYOT DE), een verdienstelijk Fransch treurspeldichter, werd den 15 Februarij 1674 uit een oud adellijk geslacht te *Dijon* geboren. Hij werd door zijnen vader naar *Parijs* gezonden, om zich bij zekeren PRIEUR, in de regten te oefenen. De onderwijzer en leerling bezochten vlijtig den schouwburg, en PRIEUR bij CRÉBILLON veel aanleg voor de poëzij ontwarende, spoorde hem aan, om zijne krachten eens aan het treurspel te beproeven. CRÉBILLON koos tot onderwerp de zonen van BRUTUS, en zulks afgewerkt hebbende, gaf hij het ter inzage aan de acteurs, die het op eene zoo weinig vleijende wijze verwierpen, dat hij zijn handschrift aan de vlammen opofferde, het denkbeeld opgevende, om ooit weder voor het tooneel te schrijven. PRIEUR sprak hem echter weder moed in, en het treurspel *Idoménée*, hetwelk in 1707 verscheen, was de vrucht dezer bemoediging. Het vijfde bedrijf beviel aanvankelijk niet, doch CRÉBILLON er eene verandering in gebragt hebbende, maakte het stuk grooten opgang. In 1707 verscheen zijn tweede treurspel, *Atreë*, hetwelk gegrond is op de gruweldaad van ATREES, die THYESTES eenen beker, gevuld met het bloed van zijn eigen zoon, aanbiedt. PRIEUR zich in eenen kwijnenden toestand bevindende, toen dit treurspel zou vertoond worden, werd in een loge gedragen, en aan het einde der voorstelling omhelsde hij CRÉBILLON, zeggende: «Ik sterf vergenoegd; ik heb van u een dichter gemaakt, en laat aan de natio

« een' man na. » CRÉBILLON bereikte echter eerst met het treurspel, *Rhadamiste*, het toppunt van zijnen roem. Al hetgeen hij naderhand schreef is van mindere gehalte. De dood zijner vrouw en geldelijke ongelegenheden, drukten zijnen geest zoo zeer ter neder, dat hij niet in staat was, iets voort te brengen. Eerst na verloop van twee en twintig jaren, stond de koning hem eene jaarwedde toe van 1000 Franken, hetgeen hij te danken had aan Mad. POMPADOUR, die den koning daartoe bewoog uit haat tegen VOLTAIRE, wijl men CRÉBILLON als zijnen waardigen mededinger beschouwde. CRÉBILLON schreef nu zijnen *Catilina*. Dit treurspel werd in 1749 met grooten ophef aangekondigd; de koning zelf verschaft de benoodigde costumes, en de toejuiching, welke dit stuk te beurt viel, was allerluidruchtigst. Bij de lezing echter voldeed dit treurspel veel minder, en men bevond, dat aan de schildering van de zeden der oude Romeinen veel ontbrak. *Le Triumvirat* verscheen, toen de dichter reeds den ouderdom van een en tachtig jaren had bereikt, en werd onverschillig ontvangen. CRÉBILLON was sedert 1731 medelid van de academie, en stierf den 17 Junij 1764. LODERWIJK XV liet hem in de kerk St. Gervais een prachtig gedenkteeken oprigten. Degenen die meer van CRÉBILLON willen weten, mogen het artikel over dezen treurspeldichter in LA HARPÉ'S *Cours de Littérature* nalezen.

CREVIER, (JEAN BAPTISTE LOUIS), in 1693 te *Parijs* geboren, was de zoon eens boekdrukkersgezels. Hij studeerde onder ROLLIN, en werd vervolgens professor in de redeneerkunde aan het collegie van *Beauvais*. Na den dood van ROLLIN, ondernam hij diens *Histoire romaine* te vervolgen, waarvan hij acht deelen voltooidde. Hij is minder wijdoopig dan zijn meester, schoon niet zoo aanlokkelijk van stijl. Ook bezorgde hij eene uitgave van LIVIUS, in 6 deelen, 4to., 1748, met aantekeningen. Het werk waardoor CREVIER het meest bekend is voert ten titel: *Histoire des empereurs romains jusqu'à Constantin*, 6 deelen, 4to., *Parijs* 1756. Ook schreef CREVIER *Histoire de l'université de Paris*, (grootendeels eene verkorting van het uitgebreide werk van EGASSE DU BOULAY), en *Rhetorique française*, 1765, een goed werk, hetwelk dikwijls is herdrukt. CREVIER overleed te *Parijs* in December 1765.

(*Nouvelle Biographie Classique*).

CRICHTON, (JAMES), gewoonlijk gepreemd de *Bewonderenswaardige*, zoon van I.

ROBERT CRICHTON van *Eliock*, *Lord* Advocaat van koning JACOBUS VI, werd in het jaar 1561 in *Schotland* geboren. De plaats zijner geboorte wordt niet naauwkeurig opgegeven, doch hij ontving grootendeels zijne opvoeding te *St. Andrews*, destijds het beroemdste seminarium in *Schotland*, waar de vermaarde BUCHANAN een zijner onderwijzers was. Reeds op den ouderdom van veertien jaren, werd hij meester in de vrijë kunsten en als een wonder van bekwaamheid beschouwd. Het was toenmaals in *Schotland* de gewoonte, dat jonge lieden van geboorte buiten 's lands hunne opvoeding voltooiden, en in vreemde krijgslidienstraden, alvorens in hun eigen vaderland de wapenen te dragen. Toen hij zestien of zeventien jaren oud was, zond zijn vader hem naar het vaste land. Naauwelijks was CRICHTON te *Parijs* aangekomen, of hij daagde alle geleerden en wijsgeeren uit tot eenen openbaren redetwist in het collegie van *Navarre*, hetzij in het Engelsch, Latijn, Grieksch, Hebrceuwsch, Syrisch, Arabisch, Spaansch, Italiaansch, Fransch, Hoogduitsch, Vlaamsch of Slavonisch, en over welke kunst of wetenschap men zou goedvinden. Om te toonen dat hij het onnoodig achtte, om zich voor te bereiden, of hoe ligt hij zijne tegenstanders beschouwde, sleet hij de zes weken, die tusschen de uitdaging en den wedstrijd verliepen, met renspeelen, jagtvermakelijkheden en danspartijen bij te wonen. Op den bepaalden dag redetwistte hij met de deftigste wijsgeeren en godgeleerden, en kweet zich in dezen strijd zoo gelukkig, dat de president en vier der uitstekendste professoren hem in het openbaar grooten lof toezwaaiden. Den volgenden dag woonde hij een renspeel bij in den *Louvre*, stak naar den ring, overwon al zijne mededingers, en kreeg den bijnaam van *L'Admirable*. Na twee jaren in het leger van HENDRIK III gediend te hebben, begaf CRICHTON zich naar *Italië*, en herhaalde in *Rome*, in tegenwoordigheid van den paus en de kardinalen, de letterkundige uitdaging, waarmede hij te *Parijs* zoo veel roem had ingeoogst; hij bleef andermaal overwinnaar. CRICHTON begaf zich nu van de eene hoogeschool naar de andere, overal zijne uitdagingen (welke op de kerkdeuren en collegie-pilaren aangeplakt werden) herhalende. Schoon zulks niet met de gewoonte dier eeuw in strijd was, maakte hij zich echter daardoor ten laatste belagchelijk. Onder een dezer aanplakbiljetten schreef een spotvogel: « en wie hem ook begeert te zien, « die ga naar de herberg *den Valk*, waar « hij vertoond wordt. » Dit was de ge-

wone uitdrukking van vertooners van wilde dieren of eenig monster.

Wij ontmoeten verders CRICHTON te *Mantua* als den held van een meer tragisch gevecht. Een zeker Italiaansch edelman, die van stad tot stad reisde, en, als ware het, zijnen weg met bloed afbakende, door elk tot een tweegevecht uit te dagen, wekte niet weinig CRICHTON's eerezucht op; hij besloot eene kans met dien geduchten kampvechter te wagen; zij streden; de jeugdige Schot was overwinnaar; de Italiaan had eindelijk zijne bloeddorstige vermetelheid met het leven geboet.

Kort hierop werd CRICHTON door den hertog van *Mantua* als medgezel of onderwijzer van zijnen zoon VINCENTO GONZAGA, een' jongeling die veel lust voor de letterkunde betoonde, maar losbandig was van leefwijze. Aan het hof van *Mantua* schreef CRICHTON Italiaansche tooneelspelen, en vervulde zelf de voornaamste rollen. Zijn roem was ongemeen, maar van korten duur, wordende zijn levensdraad op den ouderdom van naauwelijks drie en twintig jaren onverwachts afgesneden. Op zekeren avond van het huis zijner beminde zingende en dansende terugkeerende (hij was een uitstekend toonkunstenaar) werd hij door verscheidene gemaskerde mannen aangevallen. Hij greep en ontwapende een' dezer personen; de overige namen de vlugt. Zijn' gevangene onmaskerd hebbende, zag hij de gelaatstreken van den prins van *Mantua*. Hij viel terstond op eene knie neder, en bood zijnen meester zijn zwaard aan, die hem daarmede, uit wraakzucht of minnenijd, doorboorde. Dit zijn hoofdzakelijk de wonderlijke lotgevalen van JAMES CRICHTON, welke men als verzonnen zou kunnen beschouwen, zoo zij in de laatste jaren niet tot helderheid waren gebragt door de onvermoeide navorschingen van Mr. PATRICK FRASER TYTLER, die eene menigte getuigenissen van CRICHTON's tijdgenooten aanhaalt.

(*Life of JAMES CRICHTON of Cluny, commonly called the Admirable CRICHTON; with an Appendix of original papers, 1 deel 8vo., Edinb. 1819.*)

CROMWELL, (OLIVER), protector der vereenigde republiek van *Engeland, Schotland* en *Ierland*, een der merkwaardigste karakters in de Engelsche geschiedenis, was de zoon van ROBERT CROMWELL en ELIZABETH, dochter van Sir RICHARD STUART. Hij werd den 25 April 1599 te *Huntingdon* geboren, en genoemd naar zijnen oom en peter, Sir OLIVER CROMWELL, een waardig lid van een oud aanzienlijk geslacht. Hij groeide op als een weerbarstige, on-

deugende knaap, zoo weinig geschikt voor zittende bezigheden, dat, toen hij in 1616 de school te *Huntingdon* verwisselde tegen het Sidney-Collegie der naburige hogeschool van *Cambridge*, hij in zijne studiën weinige vorderingen had gemaakt. Bij den dood zijns vaders, welke spoedig daarop plaats had, riep zijne moeder hem van de hogeschool terug, wijl zij het, uit hoofde harer veranderde omstandigheden, voorzigtiger achtte, om hem te *Lincoln's Inn* in de regten te laten studeren. OLIVER echter was van deze ernstige studie afkeerig. De verleidingen van het stadsleven waren hem onbekend, en nu niet meer door eenen waakzamen vader bespied, verviel hij tot losbandigheid en speelzucht. Toen hij twee of drie jaren later naar *Huntingdon* terugkeerde, zette hij dit ongebonden leven voort, en verloor daardoor de vriendschap van zijnen oom, Sir OLIVER CROMWELL. Zijn geest werd echter spoedig onrustig; de vermindering van zijn vermogen en berouw over zijn schandelijk gedrag, bewerkten eene plotselinge omkeering in zijne leefwijze. Zijne makkers en hunne buitensporigheden waldden hem; ligtzinnigheid maakte bij hem plaats voor ernst, en vooral was zijne aandacht dikwijls, op godsdienstige onderwerpen gevestigd. Door deze verandering herwon hij de achting zijner vrienden en bloedverwanten. Op den ouderdom van een en twintig jaren huwde hij ELIZABETH, de dochter van Sir JAMES BOURCHIER, eene dame minder aanbevelenswaardig door hare schoonheid dan haar deugdzaam karakter. Zij bezat een middelmatig fortuin. Kort na dit huwelijk bleek zijne overhelling tot de Puriteinen; zelfs werd zijn huis te *St. Ives*, de schuilplaats der misnoegde geestelijkheid. Daar de natie zeer verbiterd was op het hof, en OLIVER CROMWELL's weezin tegen hetzelfde bekend, werd hij in 1628 door den burg van *Huntingdon* tot lid van het Huis der Gemeenten gekozen; doch dit parlement was van korten duur. De plotselinge onstaatkundige ontbinding van het parlement, bragt groote gisting onder het volk te weeg. De woning van CROMWELL werd meer dan ooit de schuilplaats voor Puriteinsche leeraars; doch deze gastvrijheid was oorzaak, dat CROMWELL een gedeelte zijner eigendommen moest verkoopen. Het is onzeker of hij daarna deelgenoot is geweest in eene brouwerij, maar zeker is het, dat hij te *St. Ives* pachter werd; doch geene kennis van den landbouw hebbende, vermeerdeerde deze speculatie niet weinig zijne geldelijke ongelegenheden. Sir THOMAS STUART, zijn moederlijke oom, gestorven

zijnde, erfde OLIVER een landgoed op het eiland *Ely*, hetwelk bijkans 500 Pst. 's jaars opbragt. Schoon zijne zaken daardoor aanmerkelijk waren verbeterd, besloot hij echter in 1637, zich in *Amerika* te vestigen, ten einde zijne kinderen des te beter te kunnen verzorgen. Reeds bevond hij zich met zijn huisgezin aan boord van een schip, naar *Nieuw-Engeland* bestemd, toen de regering het besluit uitvaardigde, dat niemand naar een ander land mogt verhuizen zonder hare toestemming. De misleide monarch heeft later deze proclamatie diep betreurd. CROMWELL werd nu door de stad *Cambridge* naar het parlement afgevaardigd, waar hij zich heftig tegen 's konings maatregelen aankantte. *Sir PHILIP WARWICK* geeft van CROMWELL, als afgevaardigde in het Huis der Gemeenten, de volgende naauwkeurige beschrijving: «De eerste maal dat ik ooit mijne aandacht op hem vestigde, was in den aanvang van het parlement, (November 1640) toen ik mij zelven, als een jeugdig hooft edelman, niet weinig op mijne kleedij liet voorstaan. Ik kwam dan op zekeren morgen, fraai gekleed, in de vergaderzaal, en bemerkte eenen onbekenden heer, die het woord voerde, in zeer dagelijksche kleeding, van gemeen laken, welke door een onbedreven landelijken kleermaker scheen gemaakt te wezen; zijn linnengoed was eenvoudig, niet zeer zinnelijk; ook bespeurde ik een of twee bloedvlekjes op zijne bef, welke niet veel breeder was dan de kraag; zijn hoed was zonder rand, zijne gestalte redelijk groot; zijn zwaard scheen aan hem te kleven, zijn aangezicht was opgezwollen en rood, zijne stem scherp en wanluident, doch zijne welsprekendheid vol vuur.» Als wij het woord welsprekendheid weglaten, dan hebben wij hier eene getrouwe schildering. CROMWELL sprak zeker met vuur, doch zijne levensbeschrijvers zeggen, dat hij verward en onverstaanbaar sprak. *Dr. south* spreekt van zijn voorkomen in het Lange Parlement volgender wijze: «Wie had kunnen denken, toen men zulk een bankbreukige bedelaar als CROMWELL voor den eersten keer het parlaments-huis zag binnen treden, met een kalen mantel en een smerigen hoed, (waarschijnlijk nog niet betaald) dat na verloop van weinige jaren hij door den moord eens konings en de verbanning van eenen ander, den troon zou beklimmen en als een koning gekleed zijn, en dat hij, om de waardigheid eens konings te voltooien, slechts zijnen hoed tegen eene kroon

had te verwisselen.» — CROMWELL was tot dus ver niet in de gelegenheid geweest zijne ongewone bekwaamheden en groote kracht van ziel ten toon te spreiden; de tijd was daar, om van dit alles blijken te geven.

Een verhaal van de twisten en oneenigheden in het rijk en de oorzaken van den uitbarstenden burgeroorlog, kan hier niet worden ingelascht; wij verwijzen te dien einde onze lezers naar de wijdloopige geschiedenissen van dien tijd. Zoodra het Huis der Gemeenten besloten had, koning KAREL met de wapenen wederstand te bieden, rustte CROMWELL eene bende ruiters uit, waarmede hij dadelijk te veld trok. Schoon hij reeds den ouderdom van drie en veertig jaren had bereikt, toen hij voor het eerst de wapenen aangordde, spreken alle schrijvers van zijne militaire bekwaamheden, welke hij in eene reeks van veldslagen, tusschen de strijdkrachten van het parlement en die des konings, schitterend ontwikkelde. Tusschen 1642 en 1646 onderscheidde hij zich vooral te *Marston-Moor*, *Newbury*, *Naseby* en *Torrington*. In de onderhandelingen tusschen den koning en het zegepralend parlement, was CROMWELL aanvankelijk gestemd, om den koning, onder zekere voorwaarden, te herstellen. Het leger zulks met weerzin ziende, trachtte CROMWELL's schoonzoon, *IRETON*, een verdienstelijk officier, hem van KAREL's trouweloosheid te overtuigen. Eerst nadat de brieven van den koning onderschept waren, waarin deze zeide, dat CROMWELL een schurk was, die in plaats van de beloofde orde van den kousenband eenen strik van hennep had verdiend, besloot CROMWELL tot 's konings ondergang. De regtspleging over den koning begon in 1649. CROMWELL verklaarde in het Huis der Gemeenten: «Bijaldien iemand vroeger had voorgesteld, om den koning te regt te stellen, zoo zou ik hem als een verrader beschouwd hebben; doch nu de Voorzienigheid en nood-dwang zulks eischen, zal ik God om zegen bidden op uwe regtspleging, schoon ik niet ben voorbereid, om eenigen raad te geven. Ik zelf, toen ik onlangs bad voor de herstelling zijner majesteit, voelde ik de tong aan mijn verhemelte kleven, en beschouwde dit bovennatuurlijk verschijnsel als het antwoord hetwelk de Hemel, den koning verworpen hebbende, op mijne beden gaf.» De omstandigheden, waarmede 's konings proces vergezeld ging, zijn genoegzaam bekend. De ongelukkige vorst werd ter dood veroordeeld, en CROMWELL teekende het bevel der straf oefening. Na KAREL's dood was

CROMWELL een der veertig personen, die den staatsraad uitmaakten. *Ierland* moest tot gehoorzaamheid gebragt worden. CROMWELL, voor drie jaren tot *Lord-gouverneur* van dit eiland benoemd, zeilde in 1649 derwaarts. Hij bemagtigde *Drogheda* en *Wexford* stormenderhand, en joeg het garnizoen over de kling. Dit bragt zulk een schrik te weeg, dat binnen negen maanden overal de rust was hersteld. In 1650 versloeg hij de Schotten te *Dunbar*, en in het volgende jaar behaalde hij te *Worcester* op KAREL wat hij zijne kroonoverwinning noemde. Een stap verder was toereikend, om hem ten top van magt te voeren. Het Lange Parlement gewelddadig ontbonden hebbende, aanvaardde hij in 1653 het opperste gezag, onder den titel van *Lord-protector*. Gedurende vijf jaren handhaafde hij zich in den gevaarvollen rang, tot welken hij opgeklommen was, schoon hij tegen allerlei aanslagen en zamenzweringen had te kampen. Hij wist echter den roem zijns lands krachtadig op te houden, en nimmer werd *Engeland* meer geëerbiedigd, en zelfs door vreemde mogendheden gevreesd, dan onder zijne regering. Men betwijfelt het, dat CROMWELL zich vele jaren als protector zou hebben kunnen staande houden. «Hij werd,» zegt WALTER SCOTT (*Tales of a Grandfather*) «gemelijk, droefgeestig, droeg onder zijn opperkleed een harnas, en verscheen nimmer in het openbaar dan omringd van eene lijfwacht, keerde nimmer langs denzelfden weg terug, noch sliep driemaal in dezelfde kamer, uit vrees van vermoord te worden;» zijne gezondheid verkrijnde onder dezen treurigen angst; en op den 3 September 1658 (den verjaardag van zijne overwinningen te *Dunbar* en *Worcester* en verscheidene andere gewichtige gebeurtenissen zijns levens) stierf hij aan de derdendaagsche koorts, in den ouderdom van zestig jaren. Zijne uitvaart geschiedde met ongewone statelijkheid en pracht; doch zijn lijk mogt niet in vrede rusten. Bij de troonsbestijging van KAREL II, werd het door de koningsgezinden opgegraven, en op *Tyburn* aan de galg gehecht, en vervolgens daaronder begraven.

CROMWELL was liefderijk jegens zijne familie, vooral omtrent zijne vrouw en kinderen; twee zoons en vier dochters overleefden hem. De eenige in 1835 nog levende afstammeling van den protector CROMWELL, was *Mistress* S. CROMWELL te *Hamstead-End-Cottage*. Zij leefde in armodige omstandigheden, en had toen haar een en negentigste jaar bereikt.

(CLARENDON'S *Hist. of rebellion*; HAL-

LAM'S *Cons. Hist*; NOBLE'S *Memoirs of CROMWELL's family*; *Tracts of the civil wars*; HARRIS'S *Life of OLIVER CROMWELL*, *Crit. Review of the Life of OLIVER CROMWELL*; *Biog. Brit.*; *Biog. Univer*; W. SCOTT'S *Tales of a Grandfather*; VILLEMMAIN'S *Hist. de CROMWELL*; SMOLLET'S *and other histories*).

CTESIBIUS, een Griek van *Alexandrië*, leefde omtrent 150—120 j. v. c. Hij was de leermeester van HIERO en uitvinder van onderscheidene hydraulische en andere werktuigen. Dit is alles wat wij van CTESIBIUS weten, behalve dat hij verscheidene werken schreef, welke door *Vitruvius* worden aangehaald. CTESIBIUS vervaardigde waterorgels en wateruurwerken. Ook schrijft men hem de uitvinding toe van de waterpomp en eene zekere kunstige pomp, die naar hem genoemd wordt. Er bestaat eene levensbeschrijving van CTESIBIUS, door den geleerden BERNARDINO BALDI, abt van *Guastalla*.

CUJAS of CUJACIUS, (JACQUES), een der uitstekendste Fransche regtsgeleerden, werd in het jaar 1520 te *Toulouse* geboren. Zijn vader, een leerlooijer van *Toulouse*, heette CUJAS, welken naam de zoon in CUJAS veranderde, ten einde dien beter den Latijnschen vorm van CUJACIUS te kunnen geven. In lateren leeftijd schreef hij dikwijls DE CUJAS. Hij onderscheidde zich vroegtijdig door ongewone talenten en onvermoeide vlijt, leerende Grieksch en Latijn zonder eenig onderricht te ontvangen. Hij studeerde te *Toulouse* onder FERRIER, voor wien hij, geheel zijn leven, eenen diepen eerbied koesterde. CUJAS was, op verschillende tijden, professor aan de beroemdste hoogeschoolen, onder anderen te *Toulouse* en *Bourges*. Gedurende zijn verblijf te *Valence* steeg zijn roem ten hoogsten top. Jonge lieden uit alle landen van *Europa*, en inzonderheid uit *Duitschland*, kwamen te *Valence*, om onder CUJAS te studeren. Onder zijne leerlingen behoorde JOSEPH SCALIGER, de beroemdste letterkundige van zijnen tijd, en JACQUES AUGUSTE DE THOU (THUANUS), de Fransche geschiedschrijver. HENDRIK III van *Frankrijk* benoemde hem tot raadshier in het parlement van *Grenoble*, en overlaadde hem met eerbewijzingen. De laatste jaren zijns levens werden door de godsdienstoorlogen, die *Frankrijk* beroerden, grootelijks verontrust. Na den dood van HENDRIK III, deed de kardinaal van *Bourbon* hem groote beloften, om, ter gunste van den kardinaal, tegen de regten van HENDRIK IV te schrijven. CUJAS dit aanzoek van de hand gewezen hebbende, werd bijkans door eenige dweepers in een oproer vermoord.

CUIJAS stierf den 4 October 1590 van hartzeer over den rampzaligen toestand, waarin zijn vaderland zich bevond. Vrienden en vijanden vereenigden zich, om hem met veel statelijkheid naar zijne laatste rustplaats te voeren. Zijne werken beslaan tien deelen folio. Hij was voor zijne leerlingen een vader, en offerde aanmerkelijke sommen op, om, als de nood het vorderde, in hunne behoeften te voorzien.

(BERRIOT, *Histoire de CUIJAS*; SAINT PRIX, *History of the Roman law*; ED. SPANGENBERG, *CUIJAS und seine Zeitgenossen*).

CUMBERLAND, (RICHARD), een beoemd godgelcerde en oudheidkundige, werd den 13 Julij 1632 te Londen geboren, en bezocht de hoogeschool van *Cambridge*. Nadat hij als predikant twee geringe standplaatsen had gehad, werd hij in 1691, geheel onverwacht, tot bisschop van *Peterborough* verheven. De wijze waarop koning WILLEM III de openstaande bisdommen van herders voorzag, verdient eenige vermelding. Geene gunst bestierde de keus; de bekwaamste mannen werden, als ware het, uit hunne schuilhoeken opgezocht. De koning van zijnen kapellaan *Mr. PAYNE* vernomen hebbende, dat *Dr. CUMBERLAND* de geschiktste persoon was, om als bisschop van *Peterborough* op te treden, benoemde hij dien eenvoudigen landgeestelijke tot deze hooge waardigheid. *CUMBERLAND*, die zich, als volgens zijne gewoonte, op postdag naar het koffijhuis had begeven, las tot zijne groote verbazing in een dagblad, dat zekere *Dr. CUMBERLAND* van *Stamford* tot bisschop van *Peterborough* was benoemd. Hij had toen den ouderdom van zestig jaren bereikt, doch was nog gezond en krachtig, en vervulde zijne gewigtige ambtspligten met jeugdigen ijver. Hij stierf den 9 October 1718, in het zeven en tachtigste jaar zijns ouderdoms. Toen men hem ernstig aanried, om, wegens zijnen hoog gevorderden leeftijd en den verzwakten staat waarin hij verkeerde, zich meer rust te gunnen, antwoordde hij: *het is beter af te slijten dan weg te roesten* (It is better to wear out than rust out). Na zijnen dood verschenen zijne *Origines Gentium* en zijne vertaling van *SANCHONIATON's Phœnicische geschiedenis*.

(KIPPIS's *Biographia Britannica*; PAYNE's *Preface to CUMBERLAND's SANCHONIATON's History*).

CURTIUS RUFUS, (QUINTUS), een Romeinsch geschiedschrijver, wiens geboorte en afkomst twijfelachtig zijn. Eenigen willen, dat hij ouder AUGUSTUS, anderen dat hij veel later geboeid hebbe.

Zijne geschiedenis van *ALEXANDER den Groeten*, onder den titel van *De rebus gestis ALEXANDRI MAGNI*, in tien boeken, waarvan de beide eerste geheel zijn verloren geraakt, gelijkt meer naar eenen roman dan eene werkelijke geschiedenis. Zijn taal is zuiver en edel, zijn stijl fraai en wegslepend, doch ook menigmaal overladden en overdreven. BRUNO, CELLARIUS, FREINSHEMIUS en andere geleerden hebben de beide verlorene boeken trachten aan te vullen. Onder de beste uitgaven van dit werk behoort die van HENDRIK SNAKENBURG te *Leyden* 1724. De geleerde VAUGELAS heeft dertig jaren aan eene Fransche vertaling van dit werk gearbeid. De beste Hoogduitsche vertaling is die van OSTERTAG, *Frankf.* 1799.

(HIRT, *Ueber das Leben des Geschichtschreibers QUINTUS CURTIUS*).

CURTIUS, (MARCUS), een edel Romeinsch jongeling, die zich, volgens de legende, vrijwillig voor het behoud zijns vaderlands opofferde, toen er in het jaar 362 v. c., op de markt te *Rome*, door eene aardbeving, eene opening ontstaan was, waaruit schadelijke dampen oprezen, en welke men vergeefs poogde te dempen. De wigchelaars verkondigden, dat de staat in het hoogste gevaar verkeerde, zoo lang die afgrond zich niet sloot. Ook verzekerden zij, dat zulks zou geschieden, wanneer het beste wat *Rome* bezat daarin wierde geworpen. Men wilde de goden raadplegen, welk goed dit zijn mogt, toen CURTIUS eensklaps te voorschijn trad, en het ontroerde volk dus toesprak: «*Rome* heeft niets voortreffelijker dan wa-
«penen en dapperheid!» Hierop zijne wapenrusting aangebond hebbende, besteed hij een kostbaar uitgedost paard, wijdde zich voor 't oog des volks plegtig ter dood, en wierp zich onverschrokken in den afgrond, die zich terstond boven hem toesloot.

(TITUS LIVIUS; PLUTARCHUS; ROLLIN, *histoire romaine*; M. STUART, *Romeinsche geschiedenissen*).

CUVIER, (GEORGE LEOPOLD CHRÉTIEN FRÉDÉRIC DAGOBERT, Baron van), werd den 23 Augustus 1769 geboren te *Mömpelgard (Montbéliard)*, thans tot het Fransche departement *du Doubs* behoorende, doch toenmaals een deel uitmakende van het hertogdom *Wurtemberg*. Zijn vader, een officier op half soldij van een Zwitsersch regiment in Fransche dienst, was op gevorderden leeftijd gehuwd met eene jeugdige beschaafde vrouw, die voor CUVIER's opvoeding groote zorg droeg. Eerst werd hij naar de hoogeschool van *Tubingen* gezonden, en later naar *Stutt-*

gard, waar hij de *Academia Carolina* bezocht, welke door prins KAREL van Wurtemberg was gesticht, om jonge lieden voor openbare ambten en diplomatische betrekkingen op te leiden. CUVIER besteedde echter het grootste gedeelte van zijn tijd aan het beoefenen der natuurlijke historie; hij verzamelde voorwerpen, en teekende en kleurde insecten, vogelen en planten in zijne uren van uitspanning. De beperkte omstandigheden zijner familie noodzaakten hem *Stuttgart* te verlaten voordat hij een openbaar ambt had bekomen. Op den ouderdom van een en twintig jaren, werd hij opvoeder van den eenigen zoon des graven van *Hericy* in *Normandië*. De nabijheid der zee gaf CUVIER aanleiding, om zich met de zeedieren bekend te maken. Hij vergeleek de levende voorwerpen met de overblijfselen in de nabuurschap opgedolven. De ontleding eener soort van inktvisch leidde hem tot het onderzoeken der wormdieren, een veronachtzaamde tak der dierkunde, welken hij tot eene orde bragt. Terwijl hij zich hiermede bezig hield, werd er te *Valmont*, in zijne nabuurschap, eene maatschappij opgericht tot bevordering van den landbouw. *L'Abbé TEISSIER*, een eerwaardig geleerd oud man, schrijver der artikelen over den landbouw in de *Encyclopédie méthodique*, had te *Valmont* eene schuilplaats gezocht tegen de vervolgzucht der omwenteling, zijne hoedanigheid van Abbé onder het gewaad en het beroep eens heelmeeesters verbergende. In eene vergadering dezer nieuwe maatschappij, sprak hij over den landbouw op eene wijze, dat de jeugdige CUVIER zich de artikels, welke hij in de *Encyclopédie* had gelezen, gemakkelijk herinnerde. Na den afloop der vergadering sprak CUVIER hem bij zijnen wezenlijken naam en titel aan: de Abbé ontroerde, doch CUVIER bragt hem spoedig tot bedaren, en hierop volgde eene naauwe vriendschap. Toen het schrikbewind was gevallen, schreef TEISSIER aan JUSSIEU en andere vrienden te *Parijs* met grooten lof over zijnen nieuwen bekende. Dit had ten gevolge, dat CUVIER werd uitgenoodigd, eenige zijner geschriften aan de Maatschappij der Natuurlijke historie in te zenden. Kort daarna, in 1795, begaf hij zich naar *Parijs*, en werd aangesteld als medehelper van MERTRUP, in het toezicht over den *Jardin des plantes*, welke van toen af het tooneel werd van zijne werkzaamheid en zijnen roem. In 1798 verscheen zijn *Tableau élémentaire de l'histoire naturelle des animaux*, en daarop zijne *Mémoire sur les ossements fossiles*

des quadrupèdes, alsmede *Mémoire sur les ossements fossiles qui se trouvent dans les gypses de Montmartre*. In het jaar 1800 werd hij benoemd tot hoogleeraar in de natuurlijke wijsbegeerte aan het Collegie van *Frankrijk*, tevens zijne voorlezingen over de vergelijkende ontleedkunde in den *Jardin des plantes*, voortzettende. In dit jaar verschenen de beide eerste deelen zijner *Leçons d'anatomie comparée*, die allergunstigst werden ontvangen. De drie volgende deelen kwamen uit in 1805. In het jaar 1802 benoemde de eerste consul BONAPARTE den onvermoeiden CUVIER tot een' der zes inspecteurs-generaal ter oprichting van dertig Lycea of openbare scholen, welke thans koninklijke collegiën geheeten worden. In 1803 huwde hij de weduw van den voormaligen pachter-generaal DUVANCEL: vier kinderen, uit dit huwelijk geboren, stierven vroegtijdig. In 1811 werd CUVIER naar *Nederland* gezonden, om zich met den toestand van het schoolwezen alhier bekend te maken. Zijn verslag daaromtrent was hoogst belangrijk, en voor onze natie zeer vereerend. Zijn grondregel was, dat onderwijs tot beschaving leidt, en beschaving tot zedelijkheid, en derhalve het primair of elementair onderwijs, het volk alle middelen moet verschaffen om hunne nijverheid (industrie) geheel te ontwikkelen, zonder iemand van zijnen stand afkeerig te maken; dat het secundair onderwijs, zoo als in de Lycea, den geest moest ontwikkelen, zonder vervalsching of hoogmoed; dat het speciaal of wetenschappelijk onderwijs aan *Frankrijk* overheidspersonen, geneeskundigen, pleitbezorgers, veldoversten, geestelijken, hoogleeraren en andere mannen van geleerdheid moest verschaffen. Zijne woorden waren: «Geef scho-
«len vóór staatkundige regten; doet den
«burgers begrijpen welke pligten de maatschappij hun oplegt: leert hun wat staatskundige regten zijn vóórdat zij hun het
«genot daarvan schenkt: zoo doende zullen alle verbeteringen tot stand worden
«gebragt, zonder den minsten schok te
«veroorzaken; dan zal elk nieuw denkbeeld, in eenen goeden grond geworpen, tijd hebben om te ontkiemen, te
«groeijen en tot rijpheid te geraken,
«zonder het maatschappelijk ligchaam in stuiptrekkingen te doen vervallen. Volgt
«de natuur, welke, in de ontwikkeling van wezens, tragswijze werkt, en elk
«lid den tijd gunt, om tot volkomenheid te geraken. Het kind behoeft negen maanden, om geboren te worden; de
«physische volkomenheid van den man heeft eerst tusschen de twintig en dertig

«jaren plaats, en zijne gansche zedelijke ontwikkeling tusschen de dertig en veertig. Instellingen hebben eeuwen noodig, om al hare vruchten voort te brengen; getuige hiervan het Christendom, welks uitwerkselen nog niet vervuld zijn, niet tegenstaande het reeds achttien eeuwen heeft bestaan.» (LAURILLARD, *Eloge de M. le Baron CUVIER*).

In 1813 werd CUVIER naar Rome gezonden, (toen een deel des Franschen keizerrijks), om aldaar de universiteiten te regelen. Schoon hij Protestant was, won hij echter de algemeene achting en goedkeuring der Katholieke wereld. Kort daarna benoemde NAPOLEON hem tot *maitre des requêtes* van den staatsraad, en in 1814, even vóór zijnen afstand van den troon, verbleef hij hem tot lid van den staatsraad, eene benoeming, welke door LODEWIJK XVIII werd bekrachtigd, die hem daarenboven aanstelde tot kanselier der universiteit, een ambt dat hij tot aan zijnen dood bekleedde. In 1818 deed CUVIER eene reis naar Engeland, waar hij met voegzame eerbetooning werd ontvangen, en in 1819 gaf LODEWIJK XVIII hem een persoonlijk blijk van hoogachting, door hem tot baron te verheffen. Toen hij in 1822 tot grootmeester van de faculteiten der Protestantsche theologie werd benoemd, verklaarde hij voor dit ambt geene belooning te zullen aannemen. Ook KAREL X wist CUVIER op waarde te schatten, en verheef hem tot officier van het legioen van eer; en de koning van Württemberg, zijn voormalige soeverein, schonk hem de orde van de kroon.

In 1830 opende CUVIER een cursus in het *Collège de France*, over de geschiedenis en de vorderingen der wetenschappen, en inzonderheid der natuurwetenschappen, in alle eeuwen. Hij bezocht in hetzelfde jaar andermaal Engeland, en bij zijne terugkomst, verbleef LOUIS PHILIPPE hem in 1832 tot pair van Frankrijk. Den 8 Mei van dat jaar, den derden en laatsten cursus zijner voorlezingen over de geschiedenis der wetenschappen openende, somde hij op al hetgeen hij vroeger had gezegd, en wat er nog van onze aarde en hare veranderingen te zeggen viel. Deze redevoering, kalm en plegtig voorgedragen, maakte eenen diepen indruk, welke nog vermeerderde, toen hij met deze woorden eindigde: «Dit zullen de onderwerpen zijn van ons toekomstig onderzoek, bijaldien mij tijd, gezondheid en krachten worden geschonken, om dit werk met u voort te zetten en te voltooien.» CUVIER had zijne laatste voorlezing gehouden. Den volgenden dag ge-

voelde hij zich ongesteld, en weldra werd hij door eene beroerte overvallen. Hij zag den dood met onderworpenheid naderen, en stierf den 13 Mei, in den ouderdom van drie en zestig jaren, algemeen betreurd. Hij werd begraven op het kerkhof *Père la Chaise*. Zijne werken, van welke wij er eenige hebben vermeld, zijn zoo talrijk, dat zelfs de bloote optelling daarvan onze grenzen zou overschrijden. De lezer vindt daarvan eene volledige lijst, chronologisch gerangschikt, in het belangrijke werk *Memoir of Baron CUVIER by Mrs. LEE*, waaraan wij de voornaamste bouwstoffen voor dit artikel verschuldigd zijn.

(PASQUIER, *Eloge de CUVIER*).

CYPRIANUS, (ST. THASCIUS CÆCILIUS), een der voortreffelijkste kerkvaders, die naast zijnen leermeester TERTULLIANUS den meesten invloed op de denkwijze en taal der Latijnsche kerk heeft uitgeoefend, werd 200 jaren na Chr. te Carthago geboren, en stamde van een aanzienlijk geslacht af. Vóór zijne bekeering tot het Christendom, maakte hij veel opgang als onderwijzer in de redeneerkunde. Reeds was hij vijftig jaren oud, toen hij door CÆCILIUS, een priester wiens naam hij voortaan aannam, voor de kerk van Carthago werd gewonnen. CYPRIANUS verkocht nu zijn huis en zijne goederen ten voordeele der armen, en nam eene uiterst strenge leefwijze in acht. Na twee jaren priester geweest te zijn, werd hij door het volk godwongen de bisschoppelijke waardigheid te aanvaarden. Men zegt dat hij zich in zijne woning opsloot, om dezen aandrang te ontgaan; doch het vergaderde volk versperde alle uitgangen, om hem niet te laten ontsnappen, zoodat hij te vergeefs beproefde om door een bovenvenster te ontkomen. Hij werd als bisschop van Carthago ingehuldigd. Zoodra echter de vervolging der Christenen onder keizer DECIUS uitbarst, nam CYPRIANUS de vlugt, en wist zich gedurende anderhalf jaar, zoo wel te verbergen, dat men nimmer zijne schuilplaats schijnt geweten te hebben. Toen de vervolging ophield, werd hij weder in zijn bisdom hersteld, en hield verscheidene kerkvergaderingen, waarin soms 85 bisschoppen bijeen waren, om bepalingen te maken omtrent het herdoopen van ketters, afvalligen en vlugtelingen, die weder in de kerk wenschten opgenomen te worden. Zes jaren later werden de Christenen op nieuw vervolgd door keizer VALERIANUS. CYPRIANUS voor den proconsul PATERNUS gevoerd, werd naar Kuruba, twaalf mijlen van Carthago, verbannen. GALERIUS, opvolger van PATERNUS, herstelde hem in zijne vorige

waardigheden; doch toen CYPRIANUS weigerde, om op 's keizers bevel aan de heidensche afgoden te offeren, werd hij in 258 door eene bende krijgslieden gegrepen, en veroordeeld om, als een vijand der Goden en een verleider des volks, onthoofd te worden. Men voerde hem uit het paleis van den proconsul SEXTUS naar een naburig veld, alwaar hij, in het bijzijn van duizenden aanschouwers, met groote gelatenheid zijne straf onderging. Zijne schriften zijn menigvuldig en belangrijk, als bevattende hoogst wetenswaardige berichten omtrent den toestand der eerste kerk. Onder de beste uitgaven zijner werken, telt men die der *Opera Omnia*, Amsterdam, 1700, alsmede die van *Parijs*, in fol., 1726., waarin men tevens het leven en martelaarschap van CYPRIANUS aantreft.

CYRILL, de apostel der Slaven, in de negende eeuw, heette oorspronkelijk CONSTANTINUS, en verwierf zich, door zijne veelzijdige kundigheden den bijnaam van den wijsgeer. Hij was geboortig van *Thessalonica*, en werd priester. Onder den Byzantijnschen keizer MICHAEL III ging hij naar de Chasaren aan de *Kaspische zee*, waar hij vele bekeerlingen maakte, onder welke zelfs de Khan behoorde. Hij verkondigde vervolgens met zijnen broeder METHODIUS het Evangelie aan de Bulgaren, Moraviërs en Bohemers, en was de uitvinder van het Slavonisch alfabet. Hij stierf te Rome in 868. Men heeft van hem eenige zedelijke fabelen en eenige werken over de Slavonische taal. Ook voltooide hij met behulp zijner talrijke leerlingen de overzetting der heilige Schriften.

(*Conversations-Lexicon; Dictionary of Biography*).

CYRUS I (*Κύρος*), stichter der Perzische alleenheerschappij, begon omstreeks 559 v. c. te regeren. Zelfs ten tijde van HERODOTUS was de geschiedenis van CYRUS zóó verduisterd door volksverhalen, dat de waarheid niet van het verdichte kon onderscheiden worden. Zijn oorspronkelijke naam schijnt, volgens STRABO, AGRADATOS geweest te zijn. Het woord CYRUS, zegt men, beteekende de zon, en deze naam heeft hij waarschijnlijk aangenomen, toen hij koning werd. CYRUS was de zoon van CAMBYSES, een' Perziaan, en MANDANA, dochter van ASTYAGES, koning van *Medië*, om welke reden hij door de godspraak een muilezel genoemd werd. ASTYAGES gedroomd hebbende, dat de zoon zijner dochter den troon van *Medië* zou overweldigen, beval dat CYRUS, bij zijne geboorte, gedood zoude worden. HARPAGUS,

een voornaam persoon aan het hof des konings, werd met de uitvoering daarvan belast; doch aarzelende dit wreed bevel te gehoorzamen, gaf hij het kind aan 's konings herder, om het ter dood te brengen. De vrouw van den herder, die juist van een dood kind was bevallen, overreedde haren man, om het koninklijk kind te sparen; hun eigen kind werd nu te vondeling gelegd, en CYRUS onder hun dak opgevoed. Reeds onder zijne jeugdige speelmakkers verried CYRUS zijne zucht om bevelen te geven, en gehoorzaam te worden. Met elkander spelende, verkozen de knapen hem op zekeren dag tot hunnen koning, en de gestrengheid waarmede hij bij deze gelegenheid zijne bevelen deed nakomen, gaf aanleiding dat hij voor ASTYAGES werd gebragt, die in de gelaats-trekken van den stoutmoedigen knaap zijne eigene gelijkenis herkende, en bevond dat de geboorte zijns kleinzoons met den ouderdom van CYRUS overeenstemde. De omstandigheden zijner zonderlinge bewaaring werden nu openbaar, en ASTYAGES zond CYRUS naar zijne wezenlijke ouders. ASTYAGES was minder vertoornd op den herder dan op HARPAGUS, op wien hij zich wreekte door zijnen zoon te vermoorden; eenige lichaamsdeelen des jongelings werden, als spijsze toebeleid, bij het avondmaal des konings aan HARPAGUS voorgezet, en vervolgens het hoofd, de handen en voeten, onder de beleedigendste uitdrukkingen, aan den ongelukkigen vader ver-toond. HARPAGUS zweeg, doch zon op wraak, en zette CYRUS tegen ASTYAGES op. CYRUS wist de Perzen tot eenen opstand tegen de Meden te bewegen, en ontroonde ASTYAGES, 560 v. c. Vervolgens belegerde en bemagtigde hij *Sardis*, en nam CROESUS gevangen, 546 v. c. Nu ging CYRUS op *Babylon* los, waarvan hij in 538 v. c. meester werd, door den stroom des *Euphraats* af te leiden, zoo dat hij zijn leger droogvoets door de rivier in de stad bragt. Eindelijk voerde hij de wapenen tegen de Massageten, en werd door hunne koningin TOMYRIS verslagen (529 v. c.). Zij hieuw hem het hoofd af, en stak het in een' lederen zak vol menschenbloed, zeggende: «Schoon ik nog leef en «u heb overwonnen, hebt gij mij echter «ongelukkig gemaakt door mij van mijnen «zoon te berooven; doch ik zal u, gelijk «ik bedreigd heb, met bloed verzadigen.» CYRUS had negen en twintig jaren geregeerd. Dit is het verhaal van HERODOTUS; hetwelk met weinige veranderingen door JUSTIN is nageschreven. Het werk van XENOPHON, over de opvoeding van CYRUS, is eerder een historische roman dan eene

geschiedenis, zoodat men zich minder op zijn verhaal kan verlaten dan op dat van HERODOTUS. De faam van CYRUS schijnt tot aan den val des Perzischen rijks te hebben voortgeduurd; hij werd door zijne landgenooten als hun grootste held beschouwd; zelfs vindt men in de jaarboeken van het hedendaagsche Perzië nog zijnen roem vermeld. De Perzen gaven hem den naam van vader, terwijl zij zijnen zoon CAMBYSES dwingeland noemden. De inneming van *Babylon* door CYRUS is een punt waar de gewijde geschiedenis het eerst met de ongewijde in aanraking komt. CYRUS liet twee zonen na, CAMBYSES, die hem op den troon opvolgde, en SMERDIS, op bevel van CAMBYSES ter dood gebragt.

(HERODOTUS; XENOPHON; CTESIUS; CLINTON, *Fast. Hel.*; ROLLIN, *Histoire ancienne*).

CZERNY, (GEORGE), eigenlijk KARADJORDJE of GEORGE *de Zwarte*, zoo geheeten van wege zijn donker uitzigt, een dapper aanvoerder der Serviërs in hunnen strijd voor de vrijheid, werd in 1770, in de nabijheid van *Belgrado*, geboren. Uit haat tegen de onderdrukkers zijns vaderlands, versloeg hij, reeds als jongeling, eenen Muzelman, en vlugtte naar *Oostenrijk*, alwaar hij in krijgsdienst trad. Tot onder-officier opgeklommen, geraakte hij in onmin met zijnen kapitein, dien hij in de hitte van den twist overhoop stak. Hierop naar *Servië* ontkomen, leefde hij op zijn landgoed in het dorp *Rainomika*, niet ver van *Belgrado*. Door zijn niet onaanzienlijk vermogen aangelokt, plunderden eenige Janitzaren, in Augustus 1801, zijne woning. Nu stelde CZERNY zich aan het hoofd eener gewapende bende, welke van dag tot dag aangroeide. Ook beklagde hij zich bij den Sultan over de mishandeling der Janitzaren, die zelfs de bevelen van hunnen opperheer verachtten, en gaf voor dat de wapening der Serviërs alleen het gevolg was van de laaghartige geweldenaarrijën, waaraan zijne landgenooten bloot stonden. Onder begunstiging der Porte beliep zijn leger weldra 30,000 man, en nu eischte hij van den Grooten Heer, dat

Servië onder een Grieksch opperhoofd tot een zelfstandig vorstendom zou verheven worden. En toen zulks niet geschiedde, viel hij de Turken aan, en bemagtigde, in December 1804, de vesting *Schabaz*, sloot *Belgrado* in, en versloeg, in den aanvang des jaars 1806, de aanrukkende Turken aan de *Drina* en *Morawa*. Door *Rusland* ondersteund, bemagtigde hij in December 1806 *Belgrado*. Na het sluiten van den wapenstilstand te *Slobosje*, den 8 Julij 1808, werd hij door het volk tot opperhoofd verkozen, door de Porte als vorst van *Servië* erkend, en door keizer ALEXANDER tot luitenant-generaal in Russische dienst benoemd. Onder bescherming van *Rusland* ging alles voorspoedig; doch toen *Rusland* door *Frankrijk* werd bedreigd, en *Servië* op geenen bijstand had te hopen, hernieuwden de Turken den krijg. Met groote verbittering en vertwijfeling werd er gestreden, tot dat de Serviërs onder de overmagt bezweken. CZERNY ontkwam naar *Rusland*, en onthield zich eenigen tijd in *Oostenrijk*. Middelerwijl was de Servische natie op nieuw opgestaan, en had, onder aanvoering van MILOSC OBRENEWITZ, hare vrijheid bevochten. In de maand Julij 1817 waagde het CZERNY naar *Servië* terug te keeren. Vorst MILOSC in hem een gevaarlijken mededinger ziende, liet hem door zijne eigene landgenooten vermoorden. Zijn tweede zoon, ALEXANDER KARADJORDJEWITZ, geboren in 1806, die in *Rusland* werd opgevoed, en later aldaar in dienst trad, kwam eerst na den val van vorst MILOSC weder in zijn vaderland terug, en werd toen adjudant van vorst MICHAËL. Na de verdrijving van het geslacht OBRENEWITZ, sloeg de natie het oog op den zoon van den eersten bevrijder van *Servië*, en verhief dien in September 1842 tot haren vorst; doch wyl *Rusland* bedenkingen hiertegen inbragt, werd deze keus in 1843 op nieuw bevestigd.

(*Dictionary of Biography*; *Woordenboek der Zamenleving*; *Conversations-Lexicon*).

D.

DACIER, (ANDRÉ), werd den 6 April 1651 te *Castres* geboren, en studeerde te *Saumur* onder den grooten taal- en geschiedkundigen TANNEGUY LE FÈVRE, wiens dochter ANNE hij in 1683 huwde. De beide echtgenooten verwierven zich een' roemvollen naam onder de geleerden der ze-

ventiende eeuw. Zij vestigden zich in 1672 te *Parijs*, en werden met andere letterkundigen door den hertog van *Montausier* uitgenoodigd, om ten behoeve van den Dauphin eene reeks van oude klassieke schrijvers te verklaren, welke de bekende verzameling *Ad usum Delphini* uitmaken.

De commentariën van Madame DACIER overtreffen die van haren echtgenoot verre in waarde. Zij bezorgde eene uitgave van *Callimachus*, *Florus*, *Aurelius Victor*, *Eutropius*, en de *Dictys Cretensis*, die allen menigmaal met aantekeningen zijn herdrukt. Ook leverde zij Fransche vertalingen van den *Amphitryon*, *Rudens* en *Lepidus* van PLAUTUS, met eene goede voorrede, alsmede van de blijspelen van TERENTIUS, van den *Plutus* en de *Wolken* van ARISTOPHANES, alsook van ANACREON en SAPPHO. Nog vertaalde zij in proza de *Ilias* en den *Odysseus*, met eene voorrede en aantekeningen. Hierover geraakte zij in eenen pennestrijd met LA MOTTE, die met minachting van HOMERUS had gesproken. Madame DACIER schreef in 1714, *Considérations sur la cause de la corruption du goût*, waarin zij HOMERUS met zooveel kracht en vuur verdedigt, dat zij zelfs wel eens in het belagchelijke valt. Men moet het tot hare eer niet verzwijgen, dat zij, in weerwil van haren letterarbeid, hare huisselijke pligten als vrouw en moeder getrouw vervulde. Zij was edelmoedig en medelijdend jegens de armen. Behalve de opgenoemde werken, schreef zij ook aantekeningen op de Heilige Schrift, maar weigerde volstandig dezelve in 't licht te geven, zeggende: «PAULUS wil dat de vrouwen in de vergadering zullen zwijgen.» Zij stierf in 1720, en haar echtgenoot den 18 September 1722. Deze laatste vertaalde insgelijks in het Fransch de werken van HIPPOCRATES, den *Oedipus* en *Electra* van SOPHOCLES, de *Poetica* van ARISTOTELES en de *Levens van PLUTARCHUS*, welke laatste vertaling voor die van AMYOT onderdoet; ook vertaalde hij HORATIUS, doch deze overzetting heeft evenmin als de aantekeningen eenige verdienste. De *Bibliothèque des anciens philosophes*, 9 deelen, 12mo, werd onder DACIER's naam uitgegeven, doch hij heeft daartoe alleen PLATO's *Zamenspraken* en het *Handboek van EPICTETUS* geleverd. DACIER was lid van de academie der inschriften, en secretaris der Fransche academie. LODEWIJK XIV schonk hem eene jaarwedde van 2000 Franken.

(LA HARPE, *Cours de littérature*).

DAENDELS, (HERMAN WILLEM), een kundig en moedig krijgsman, werd den 21 October 1762 geboren te Hattem, alwaar zijn vader burgemeester was. De veranderingen in de zaken des lands en de inval der Pruisen in Holland, in 1787, noodzaakten hem naar Frankrijk te vluchten, alwaar hij met vele andere uitgewekene Nederlanders een gastvrij onthaal genoot. Hij vestigde zich beurtelings te

St. Winoxbergen en Duinkerken, alwaar hij handel dreef; maar meerder lust hebbende voor de krijgsdienst, voegde hij zich, in 1793, met verscheidene uitgewekene landgenooten, bij het legioen vreemdelingen. Hij diende in het leger van den generaal DUMOURIER als kolonel, en onderscheidde zich in het gevecht van Meenen, waar hij groot gevaar liep genomen te worden. Tot den rang van brigade-generaal opgeklommen, woonde hij, onder PICHEGRU, in 1794, den veldtocht bij tegen de Nederlanden. Hij droeg veel tot de inneming van Kortrijk bij, en den 10, 11 en 12 Mei tot de overwinningen van Doornik, Kortrijk en Ingelmunster. Na verscheidene vruchteloze pogingen, bemagtigde hij den Bom-meler-waard en het fort St. Andries, vervolgde den vijand tot over de Waal, ontnam hem zestig stukken geschut, en maakte vele gevangenen. Den 20 Junij 1795 trad hij als luitenant-generaal in dienst der Bataafsche republiek, en werd weldra tot generaal en chef benoemd. De zegepralende partij hare magt misbruikende, keurde DAENDELS zulks openlijk af. In tijds verwittigd, dat men hem in hechtenis wilde nemen, vertrok hij naar Parijs; en vervoegde zich bij het uitvoerend bewind. Hier schilderde hij met levendige kleuren de gevaren af, waarmede de Bataafsche republiek bedreigd werd, en had het geluk, dat zijne zienswijze als gegrond werd beschouwd. Men magtigde hem, om eene nieuwe omwenteling te bewerken. Met dit oogmerk begaf hij zich heimelijk naar 's Hage, en na zich met de hoofden der gemagtigde partij verstaan te hebben, gelukte het hem den 12 Junij 1798, zonder bloedstorting, het gezag van het beruchte vijfmanschap omver te werpen, en eene nieuwe orde van zaken in te voeren. Toen in 1799 de Engelschen en Russen in Noord-Holland waren geland, betwistte hij hun met eene zeer geringe magt voet voor voet den voortgang, tot dat de generaal BRUNE hem te hulp kwam. Na den slag bij Bergen moesten de Engelschen zich weder inschepen. In 1803 nam DAENDELS zijn ontslag, omdat men hem scheen te wantrouwen, en hield zich toen onledig met het ontginnen en bebouwen van heidegronden in den omtrek zijner geboortestad. Zijn levendige en werkzame aard liet echter niet toe, dat hij in het stille landleven behagen vond. Koning LODEWIJK NAPOLEON aan den oorlog van Frankrijk tegen Duitschland moeiende deelnemen, bood DAENDELS dien vorst zijne diensten aan, en werd terstond tot divisie-generaal benoemd. Hij woonde den

veldtocht tegen *Pruissen* bij, vermeersterde in de maand October *Oost-Vriesland*, vestigde zijn hoofdkwartier te *Emden*, en werd vervolgens tot gouverneur-generaal van *Munster* aangesteld. Den 21 December deszelfden jaars, benoemde hem de koning tot generaal der ruitery, en in de maand Februarij 1807 tot maarschalk, gouverneur-generaal der Nederlandsche bezittingen in de *Oost-Indië*, alsmede tot grootkruis van de koninklijke orde der Unie. Hij bestierde onze bezittingen gedurende de jaren 1808—1811. Het is niet te ontkennen, dat hij aldaar, in onderscheidene opzichten, vele verbeteringen invoerde, schoon men hem onderscheidene daden van gestrengheid en willekeur ten laste legt. Hoe het ook zij, **DAENDELS** gaf na zijne terugkomst in het vaderland, te zijner verdediging, een' *Staat der Nederlandsche O. I. Bezittingen van 1808 tot 1811*, 4 deelen, fol., in 't licht. **NAPOLEON**, zijn verslag gunstig ontvangen hebbende, plaatste **DAENDELS** bij het leger, dat in 1812 tegen *Rusland* oprukte. Na de rampen van dezen voor de Franschen zoo noodlottigen veldtocht, werd hij benoemd tot gouverneur van *Modlin*, hetwelk hij moedig verdedigde, en slechts na een langdurig beleg en in den uitersten nood overgaf. In de maand Maart 1814 kwam **DAENDELS** in het vaderland terug, en bood koning **WILLEM I** zijne diensten aan; doch zij werden een- en andermaal afgewezen, zelfs in 1815, tijdens de landing van **NAPOLEON**. In weerwil dezer terugstooting het vaderland willende dienen, wendde hij zich tot den hertog van *Wellington*, om onder hem als vrijwilliger te dienen, maar dit grootmoedig aanbod bleef onbeantwoord. Eindelijk benoemde hem de koning tot gouverneur van de kust van *Guinea*, waarwaarts hij zich in de maand October deszelfden jaars begaf. Hij bevredigde aldaar twee naburige volksstammen, die elkander beoorloogden, om gevangenen te bekomen voor den slavenhandel, welken hij in deze volkplanting geheel afschafte. **DAENDELS** spande alle krachten in om de teelt van koffij, indigo, suiker, cacao, rijst, enz. aan te moedigen. Zijne katoen-plantadje scheen eene goede uitkomst te beloven, toen hij in 1818, in den ouderdom van negen en veertig jaren, overleed. **DAENDELS** heeft zijnen naam als gouverneur-generaal van het eiland *Java* en andere Nederlandsche bezittingen beroemd gemaakt. Engelsche schrijvers hebben met lof van hem gesproken, vooral **WILLIAM THORN**, generaal-adjutant van den Engelschen gouverneur, in zijn werk getiteld: *Memoir of the conquest of Java*, in 1815

te *Londen* verschenen, alsmede de luitenant-gouverneur **Sir THOMAS STAMFORD RAFFLES** in het hoogst belangrijk werk *The History of Java*, twee deelen, 4to., naar welke werken wij alzoov verwijzen.

(*Biographie du royaume des Pays-Bas*).

DAGOBERT I, zoon van **CLOTARIUS II**, volgde hem in 628 in de Frankische monarchie op. Hij voerde niet ongelukkig oorlog tegen onderscheidene volken. Toen de Bulgaren voor de Hunnen vlugten, en eene schuilplaats zochten in *Austrasië*, beloofde **DAGOBERT** hun bescherming. Doch weldra vreezende, dat deze gasten hem te magtig zouden worden, gaf hij bevel, om hen allen des nachts te vermoorden; tien duizend huisgezinnen werden over de kling gejaagd. **DAGOBERT** was wreed en losbandig, gelijk al de overige Merovingische koningen, en echter wordt hij in de oude balladen en kronijken *le bon roi* **DAGOBERT** geheeten. Hij gaf den Franken wetten, moedigde den handel aan, en trad te dien einde in onderhandeling met de Grieksche keizers. Ook koos hij *Parijs* tot zijne vaste verblijfplaats. De weelde en pracht van zijn hof worden door de kronijkschrijvers hoog verheven. **ELIGIUS** of **ST. ELOI**, een schrander goudsmid dier eeuw, werd zijn schatmeester, vertrouwde staatsdienaar en bisschop van *Noyon*. **DAGOBERT** stierf in 638, slechts zes en dertig jaren oud, en liet twee zonen na, **SEGBERT II**, die hem in *Austrasië* opvolgde, en **CLOVIS II**, die koning werd van *Bourgondië* en *Neustrië*.

(**HENSCHENIUS**, *Historical dissertation on the three DAGOBERTS*, 4to., 1653).

DALAYRAC, (**NICOLAS**), een beroemd Fransch componist, werd den 13 Junij 1753 te *Murot*, in *Languedoc*, geboren. Hij studeerde aanvankelijk in de regtsgeleerdheid, doch bezocht liever den schouwburg dan de professoren. Nadat hij eenigen tijd onder de gardes van den graaf van *Artois* had gediend, kreeg hij in 1774 te *Parijs* kennis aan **GRÉTRY**, wiens zangstukken hem hadden bekoord. Hij oefende zich nu in de harmonie onder **LANGLÉ**, en beproefde weldra zelf zijne krachten. In een tijdvak van acht en twintig jaren componeerde **DALAYRAC** 56 zangspelen, uitmuntende door naïviteit, beyalligheid en teeder gevoel. Vele dezer opera's zijn in het Nederduitsch vertaald, en vonden hier veel bijval. Onder deze telt men inzonderheid *Adolf en Clara*, of *de beide gevangenen*; *de Kleine Savoyaards*; *Azemia*, of *de wilden*; *Maison à vendre* en anderen. **DALAYRAC** overleed in de maand November 1809.

(**NIEUWENHUIS**, *Woordenboek van kunsten*

en wetenschappen; Woordenboek der zamenleving).

DALGARNO, (GEORGE), een Schotsch schrijver, wiens verdiensten door zijne tijdgenooten en den nakomeling bijkans geheel zijn voorbijgezien. Hij werd in of vóór het jaar 1627 te *Old Aberdeen* geboren. Gedurende bijkans dertig jaren stond hij aan het hoofd eener bloeiende taal-school te *Oxford*, en schreef *Didascalocophus* of den onderwijzer van doofstommen, en stierf aan de koorts den 28 Augustus 1687, zestig jaren oud. Behalve het bovengenoemde werk schreef hij een boek, getiteld: *Ars signorum vulgo character universalis et lingua philosophica*, *London*, 1661. Zijn doel hiermede was om eene algemeene teekentaal uit te vinden. Hij geeft te dien einde eene rangschikking van denkbeelden, alsmede eene reeks van teekens of karakters voor deze verdeeling in klassen, zoodat elk denkbeeld door een eigenaardig teeken wordt aangeduid, zonder tot eenige woorden toevlugt te nemen. In zijn *Didascalocophus* ontwikkelt hij heldere denkbeelden over het onderwijs van doofstommen. Hoe verstandig is het volgende: «Zoodra uw leerling de moeilijkheid te boven is van de letters te kennen en te schrijven, volg den weg der kinderkamer. Laat nut en vermaak, verscheidenheid en noodzakelijkheid hem uitlokken en aansporen, inzonderheid zoo hij jong of speelsch is. Gij moet bij het onderwijs niet al te taalkundig te werk gaan, tot dat gij merkt, dat zijne bekwaamheid zulks kan verdragen; gij moet niet met hem handelen als met schoolknappen, die dikwijls gestraft worden, omdat zij niet leeren wat hun verstand nog te boven gaat. Het is genoeg als hij het voorgestelde woord of de spreuk verstaat, zonder elk woord of lettergreep te ontleiden; want dit is al het gebruik, dat niet alleen kinderen, maar zelfs ongeteelde volwassenen van de taal maken.» Het eerste hand-alphabet, dat in *Engeland* werd bekend gemaakt, was dat van DALGARNO, de schranderste schrijver over het onderwijs der doofstommen na *BULWER*. Hetzelve verscheen in 1680. Wilt men daarvan slechts zelden een exemplaar ontmoet, zullen wij hier zijn hand-alphabet opgeven. «Na lang zoeken en menigvuldige veranderingen,» zegt hij, «heb ik mij eindelijk bepaald bij een vinger- of hand-alphabet, zoo als dit mij het geschiktste voorkwam; want ik geloof, dat het niet aanmerkelijk verbeterd kan worden, hetzij door mij zelven of door anderen, zonder er een werk van te

«maken, dat te veel inspanning kost.

«De schets (dunkt mij) is zoo duidelijk en klaar, dat zij niet veel verklaring noodig heeft, ten minste voor de enkele letters, welke zoo duidelijk zijn door hare plaatsing, als de vorm van de binnenzijde der hand zulks slechts gedooft. De regels, welke men heeft in acht te nemen, zijn niet meer dan twee. 1. Raak de plaatsen der klinkletters aan met een tikje van den voorsten vinger der rechterhand. 2. Wijs de medeklinkers met den duim der rechterhand aan.

Dit was waarschijnlijk het vinger-alphabet, waarvan het tegenwoordige alphabet voor twee handen is afgeleid. Het alphabet voor ééne hand is in *Spanje* uitgevonden, en het eerst in het werk van *BONET* bekend gemaakt.

(ANTHONY-à-wood's *Athenae Oxoniensis*).

DALIN, (OLAUS VON), een Zweed, werd in 1708 te *Winberga*, in *Halland*, geboren. Hij wordt de vader der Zweedsche poëzy geheeten. Onder zijne fraaiste gedichten telt men de *Vrijheid van Zweden*; het treurspel *Brunhilda* en vele andere stukken van minderen omvang. Ook is hij schrijver van den *Zweedschen Argus*, eene navolging van den *Spectator*, alsmede van eene *Algemeene geschiedenis van Zweden* (*Suea Rikes historia*), 3 deelen, 1777. Hij overleed als rijks-historie-schrijver en hofkanselier in het jaar 1763. Koningin *ULRICA ELEONORA* heeft te zijner gedachtenis een fraai mausoleum opgericht. De beste uitgave zijner dichtkundige werken (*poetiska Arbeten*) beslaat 2 deelen, *Stokholm* 1783.

(*Dictionary of Biography*).

DALRYMPLE, (ALEXANDER), een be-

roemd hydrographist (waterbeschrijver), werd den 24 Julij 1737 te *New Hailes*, bij *Edinburg* geboren, en was de zevende zoon van een gezin van zestien kinderen, die hij allen overleefde. Hij ontving bijkans geen onderwijs, gedeeltelijk wegens de onrust der tijden, anderdeels uit hoofde van den vroegtijdigen dood zijns vaders. Op den ouderdom van naauwlijks zestien jaren, vertrok hij als schrijver in dienst der Oostindische Compagnie. Op zijne veelvuldige reizen door den *Indischen Archipel* vervaardigde hij onderscheidene naauwkeurige kaarten, en keerde in 1765 naar *Engeland* terug. Volgens de inzichten van DALRYMPLE werd cook belast zijne ontdekkingsreizen aan te volgen. In 1775 vertrok DALRYMPLE andermaal in dienst der compagnie als raadsheer naar de *Oost-Indiën*; doch reeds twee jaren later werd hij met anderen terug geroepen, om zich voor het algemeene hof te verantwoorden. Het blijkt echter niet dat er eenig onderzoek heeft plaats gehad. Integendeel, in 1779 werd hij tot hydrographist van de Oostindische Compagnie benoemd; en toen in 1795 de admiraliteit eindelijk ook een dergelijk ambt daarstelde, werd hetzelfde mede aan DALRYMPLE opgedragen. Deze betrekking bekleedde hij tot 1808. In Mei van dat jaar drong de admiraliteit er op aan, dat hij, uit hoofde van vergeworderden ouderdom en verzwakte gezondheid zijn ontslag zoude vragen. Hij weigerde dit volstandig, schoon zijne geestvermogens zoodanig waren verminderd, dat hij moeilijk eenige bezigheid meer kon verrigten. Hierop werd hij voor zijne goede diensten bedankt; dit schokte hem echter zóó geweldig, dat hij den 19 der volgende maand, in den ouderdom van een en zeventig jaren overleed. Zijne werken be- loopen omtrent zestig in getal, waarvan vele ongetwijfeld eene blijvende waarde hebben. DALRYMPLE zelf heeft in de *European Magazine*, voor de maanden November en December 1802, eene volledige lijst zijner werken gegeven, vergezeld gaande van eene belangrijke bijlage, naar welke wij verwijzen, om zijne verdienste nader te leeren kennen.

DAMASCENUS, (**JOANNES**), een der uitstekendste schrijvers der Oostersche Kerk in de achtste eeuw, werd tegen het einde der zevende of het begin der achtste eeuw van onze jaartelling geboren. Zijn vader **SERGIVS**, een vermogend Christen van *Syrië*, was raadsheer van den Kalif, en na zijnen dood volgde hij hem in dezelfde waardigheid op. Zijn vader had hem eenen monnik, **COSMAS** geheeten, dien hij uit de slavernij had verlost, tot

opvoeder gegeven. Omstreeks het jaar 728 schreef DAMASCENUS onderscheidene vertoogen tegen de beeldenstormers, welke door keizer **LEO den Isauriër** werden begunstigd. **LEO**, hierover in gramschap ontstoken, schreef (volgens de legende) eenen verzonden brief, waarin DAMASCENUS hand kunstig werd nagebootst, en die het voorkomen had door **JOANNES** aan **LEO** te zijn toegezonden. Deze brief liet **LEO** den kalif in handen spelen, die hierop **JOANNES** tot het verlies zijner regterhand veroordeelde. Deze hand werd hem afgekap, doch door een wonder kreeg hij haar terug. Omtrent dezen tijd verliet **JOANNES** het hof van den kalif, en begaf zich naar het klooster van *St. Saba*, in de nabijheid van *Jeruzalem*, waar hij het overige zijns levens in onthouding en het verrigten van vrome werken doorbragt. Zijne talrijke wijsgeerige en godgeleerde schriften behooren tot de beste zijner eeuw. Men gaf hem zelfs, uit hoofde zijner welsprekendheid, den naam van *Chrysorrhoeas* of *Guldenstroom*. Zijne voornaamste werken werden uitgegeven door **LEQUIEN**, *Opera J. DAMASCENI, Paris* en *Venetia*, 1748, twee deelen folio, waarin men breedvoerige berigten omtrent hem kan vinden.

DAMER, (**ANNE SEYMOUR**), het eenige kind van den Britschen veldmaarschalk **CONWAY**, werd in 1748 geboren. Reeds als kind was de letterkunde hare geliefde uitspanning; zij maakte daarin groote vorderingen. Op zekeren dag toevallig met **HUME** over sommige pleisterbeelden in gesprek geraakt, vestigde zij van toen af hare aandacht op de beeldhouwkunst, en liet zich onderwijzen door **CERACCHI** en **BACON**. Ten einde zich verder in deze moeilijke kunst te volmaken, deed zij eene reis naar *Italië*. Ook was zij eene groote liefhebster van den schouwburg, en trad menigmaal, uit liefde voor de kunst, als tooncelspelster op. Zij stierf den 28 Mei 1808. De voortbrengselen van haren beitel zijn talrijk, en doen haar talent eer aan. Onder hare kunstwerken behoort het borstbeeld van **NELSON**, in *Guildhall*, en de twee kolossale koppen op de *Henleybrug*.

(*Dictionary of Biography*).

DAMIENS, (**ROBERT FRANÇOIS**), werd in 1715 in een dorp van *Artois* geboren, waar zijn vader eene kleine boerderij had. Hij trad in krijgsdienst, welke hij bij den vrede verliet, en ging naar *Paris* als huisknecht, eerst in het collegie der Jezuïten, en naderhand bij onderscheidene familiën, wordende bij herhaling om zijn slecht gedrag weggejaagd. Zoodra hij nu buiten dienst was, ging hij gewoonlijk

naar het paleis van justitie, toenmaals het *rendez-vous* der Jansenisten. *Frankrijk* verkeerde destijds in onrust door eenen onophoudelijken twist over de bulle *Unigenitus*. Het parlement van *Parijs* keurde de bulle af. Het hof en de bisschoppen daarentegen vielen het parlement hierover aan; verscheidene leden werden in den kerker geworpen. De aartsbisschop van *Parijs* weigerde de sakramenten aan al degenen, die van Jansenismus werden verdacht, en zich tegen de bulle aankantten. Het parlement vaardigde besluiten uit, om de plaatselijke geestelijkheid te noodzaken de sakramenten toe te dienen. De koning verbrak deze besluiten. Er ontstond eene algemeene verontwaardiging tegen den aartsbisschop, de ministers en den koning. *Frankrijk* werd met eenen bloedigen burgeroorlog bedreigd. DAMIENS verbitterd op den aartsbisschop, wyl aan honderden personen de sakramenten werden geweigerd, en zich verbeeldende, dat hij, door den koning te vermoorden of ten minste te wonden, oorzaak kon worden van een ander regerings-stelsel en den val van den aartsbisschop en zijne partij, begaf hij zich te dien einde naar *Versailles*. Den 5 Januarij 1757, omstreeks vijf ure in den namiddag, wilde LODEWIJK in zijn rijtuig stappen, toen hij door DAMIENS in de regterzijde met een mes werd gewond. Het was eene ligte wond, zoodat de koning binnen weinige dagen geheel herstelde. Het verdient tevens opmerking, dat het mes twee lemmetten had, van welke DAMIENS het kortste gebruikte, hetgeen schijnt te bevestigen wat hij bij zijne ondervraging te kennen gaf, dat hij geenszins het oogmerk had den koning te doden, maar hem slechts schrik aan te jagen, en eene waarschuwing te geven. DAMIENS trachtte niet te ontsnappen, doch werd gevat, onderzocht en op de pijnbank gelegd. Vervolgens bragt men hem over naar *Parijs*, en verwees hem naar de *grande chambre* van het parlement, aan welke de koning een brief schreef, dat hij eene schitterende voldoening eischte. DAMIENS werd als koningsmoorder veroordeeld, om levend door vier paarden van een gescheurd te worden. Dit vonnis werd den 28 Maart 1757, op de *Place de Grève* voltrokken. Alvoers ter dood gebragt te worden, werd hij, gedurende anderhalf uur, op de strafplaats met gloeiende tangen, gesmolten lood en andere afschuwelijke middelen gefolterd. Alle vensters en daken van de huizen in den omtrek waren opgevuld met toeschouwers, mannen en vrouwen, ja zelfs de aanzienlijkste dames. Het was

de onteerendste strafoefening, welk ooit in een beschaafd land heeft plaats gehad. Zijne misdaad was uit een verzwakt en verward hoofd voortgesproten.

(*Histoire du parlement de Paris*, 8vo., 1769).

DAMPIER, (WILLIAM), een beroemd Engelsch zeereiziger, werd in 1652 te *East-Coker*, in het graafschap *Somerset*, geboren. Hij ging vroegtijdig naar zee, diende onder Sir EDWARD SPRAGGE, in 1673, in den oorlog tegen de Nederlanders, en werd vervolgens directeur eener plantaadje op *Jamaica*. Van daar begaf hij zich naar de *Baai van Campeche* met andere houtkappers, en vertoefde daar verscheidene jaren. Hij hield een dagboek van zijne ontmoetingen en waarnemingen aan die kust, welke naderhand in 't licht zijn gegeven onder den titel van *Voyages to the Bay of Campeachy*, Londen 1729, met eene verhandeling over de winden en watergetijden. DAMPIER was daarenboven een ondernemend zeeman, en beschouwde de zeevaart als eene wetenschap. In 1679 voegde hij zich bij eenige Boucaniers (Amerikaansche vrijbuiters), met welke hij de landengte van *Panama* overtrok, en in cano's en andere kleine vaartuigen, in de *Groote Stille Zuid-Zee* jagt maakte op Spaansche schepen, waardoor zij eenen aanzienlijken buit bekwamen. In 1684 zeilde DAMPIER met eene andere expeditie van *Virginie*, welke om *Kaap Hoorn* zeilde, en langs de kusten van *Chili*, *Peru* en *Mexico* kruiste, den Spanjaarden groote schade toebrengende. Van de kust van *Mexico* wendde hij den steven naar de *Oost-Indiën*, deed *Nieuw-Holland* aan, en na menigvuldige ontmoetingen in de Indische zeeën, landde DAMPIER te *Ben-coelen*, van waar hij zich in 1691 naar *Engeland* begaf. Kort daarna verscheen zijne reis rondom de wereld (*Voyage round the world*) in het licht, een hoogst belangrijk verhaal, hetwelk de algemeene oplettendheid tot zich trok. Zijne talenten bekend wordende, werd hij benoemd tot bevelhebber eener oorlogssloop in koninklijke dienst, om op eene ontdekkingsreis naar de Zuidelijke Zeeën uit te varen. DAMPIER zeilde langs de west- en noord-westelijke kusten van *Nieuw-Holland*, nam de *Shark's-Baai* op, en gaf zijn naam aan eenen kleinen archipel, ten oosten van de *Noordwest-Kaap*. Ook onderzocht hij de kusten van *Nieuw-Guinea*, *Nieuw-Britannië* en *Nieuw-Ierland*, en gaf zijnen naam aan de straat, welke de beide eerste eilanden van elkander scheidt. Op zijne terugreis leed hij schipbreuk bij het eiland *Ascension*. Eindelijk keerde hij in

1701 naar *Engeland* terug, waar hij de beschrijving dezer reis uitgaf. In 1707 schreef hij eene verdediging zijner reis in de *Stille Zuid-Zee* met het schip *St. George*, waarmede hij van *Virginie* was gezeild en onderscheidene rooftogten had gedaan. DAMPIER begaf zich weder naar zee tot 1711; doch van de bijzonderheden der laatste jaren zijns levens is ons weinig bekend. Hij behoort onder de stoutste en ondernemendste der Engelsche zeereizigers. Hij was niet onbedreven in de kruidkunde, en bezat eene uitgebreide kennis van vele zaken. De stijl zijner reisbeschrijvingen is levendig, en draagt het kenmerk der waarheid. Zijne reizen werden gezamenlijk, in drie deelen 8vo., te *Londen*, 1697-1709 uitgegeven, en in het Fransch en Nederduitsch overgebragt.

(*Penny Cyclopædia*; *Woordenboek der Zamenleving*).

DANCOURT, (FLORENT CARTON), een bekend tooneelschrijver en acteur, in den tijd van *LODEWIJK XIV*, werd in 1661 geboren, en studeerde te *Parijs* onder den Jezuït *LARUE*. Zijn leermeester meer dan gewone talenten in hem ontdekkende, spoorde hem aan, om zich aan den geestelijken stand te wijden, doch DANCOURT verkoos zich op de rechtsgeleerdheid toe te leggen, en werd een bekwaam advocaat. Kort daarna verliefde hij op de dochter van den tooneelspeler *LA THORILLIÈRE*, en deze kennismaking bewoog hem zijn beroep als pleitbezorger vaarwel te zeggen, en op het tooneel op te treden. Met *Mlle LA THORILLIÈRE* gehuwd zijnde, werd hij acteur van den koning, en zelfs een zijner grootste gunstelingen. Men verhaalt, dat koning *LODEWIJK* hem eens voor een gevaarlijken val behoevende, door hem eensklaps bij den schouder te grijpen; en in de dagen, toen deze anecdote in omloop was, werd een koning die, (in welke omstandigheid ook), de hand uitstreekte om een' onderdaan te helpen, aangezien als een der goden der oudheid, die nederdaalde om eenen begunstigten held te redden. Na acht en dertig jaren in 's konings dienst geweest te zijn, begaf hij zich naar zijn landgoed te *Berri*, waar hij het overschot zijns levens in vrome oefeningen sleet, eenige psalmen en een treurspel uit de gewijde geschiedenis schrijvende. Hij overleed in 1726, nadat hij voor zijne eigene grafstede had gezorgd. DANCOURT liet twee dochters na, beide tooneelspeelsters, en beide in twee aanzienlijke familiën gehuwd.

De werken van dezen schrijver beslaan zes boekdeelen, en hebben in zijnen tijd

veel opgang gemaakt. Het meerendeel bestaat in kluchten uit het gemeene leven, waarvan hij getuige was geweest, en die hij met de grootste getrouwheid, op eene vermakelijke wijze, wist terug te geven.

(*LA HARPE, Cours de littérature*).

DANDALO, (ENRICO), een patriciër van *Venetie*, die op ver gevorderden ouderdom, in 1192, tot doge werd verkozen. In het jaar 1201 wendden zich de Fransche kruisvaarders aan den senaat van *Venetie*, om hulp op hunnen krigstogt naar *Palestina*. DANDALO ondersteunde met geestdrift hun verzoek, leende hun geld, schepen en leestogt, slechts bedingende, dat zij hem de stad *Zara* voor de republiek zouden helpen veroveren. DANDALO, schoon oud en bijkans blind, begaf zich aan boord van het admiraalsschip. De kruisvaarders bemagtigden *Zara*; en vervolgens door *ALEXIUS*, zoon van *IZAÏAK ANGELUS*, die van den troon van *Konstantinopel* was verdreven, om hulp aangezocht, vergaten de Venetianen en Kruisvaarders het Heilige Land, zeilden naar *Konstantinopel*, en veroverden het stormenderhand in 1204. De oude DANDALO, toen om trent negentig jaren oud, was de ziel van dezen krigstogt; bij den eersten aanval in 1203 was hij een der eersten aan land en op de wallen; hij plantte den standaard van *St. Marcus*, en voltooide het begonnen werk der overwinning. DANDALO weigerde de keizerlijke kroon, welke de Kruisvaarders hem aanboden, maar nam den titel aan van Despoet van *Romanië*. Hij stierf kort daarna, in 1205, en werd in de *St. Sophia*-kerk begraven. DANDALO is een dergenen, die het meest tot de ontwikkeling der Venetiaansche zee-magt hebben bijgedragen.

(*Penny Cyclopaedia*).

DANGEAU, (LOUIS COURCILLON DE), een uitstekend Fransch geleerde der zeventiende eeuw, in 1643 te *Parijs* geboren, verstond bijkans alle gebruikelijke talen. Hij was Protestant, maar liet zich door *BOSSUET* tot de Roomsche Kerk overhalen. Hij schreef een aantal uitlokkende leerboeken over onderscheidene wetenschappen. De Fransche geschiedenis bewerkte hij in den vorm van een ganzenbord. Elk gansje werd door een' Franschen koning en de andere figuren door eigenaardige voorwerpen uit de Fransche geschiedenis vervangen, terwijl de Fransche academie zoo veel was als de pot. DANGEAU stierf als abt van *Fontaine Daniel* en *Clermont*, den 1 Januarij 1723 te *Parijs*.

(*Woordenboek der Zamenleving*).

DANICAN, (ANDRÉ), meer bekend on-

der den naam van PHILIDOR, een beroemd schaakspeler en goed componist, werd te *Parijs* geboren. Hij bragt verscheidene jaren in *Engeland* door, alwaar hij in 1795 te *Londen* overleed. Het werk waardoor hij zich algemeen heeft bekend gemaakt is getiteld: *Analyse du jeu d'échecs*, 1749.

(*Nouvelle Biographie classique*).

DANIEL, een der vier groote profeten (JESAJA, JEREMIA, EZECHIEL, DANIEL), was uit het koninklijk bloed van *Juda*, en werd als kind door NEBUCHADNEZAR naar *Babylon* gevangelijk weggevoerd. NEBUCHADNEZAR zorgde voor zijne opvoeding, veranderinge zijnen naam in eenen Chaldeeuschen, en wel in dien van BALTHAZAR, eene Babylonische godheid. Zijne kundigheden en wijsheid deden hem de gunst des konings winnen. Hij ontdekte de onschuld van SUZANNA, van overspel beschuldigd. Ter belooning voor de uitlegging van eenen droom, ontving hij van NEBUCHADNEZAR niet alleen groote geschenken, maar werd benoemd tot gouverneur over het gansche gewest van *Babylon*. Onder de regering van BALTHAZAR, gaf DANIEL de beroemde uitlegging van de drie woorden door eene geheimzinnige hand op den muur geschreven. DARIUS stelde hem tot zijnen eersten staatsdienaar aan. Door afgunst bij den koning in ongenade gevallen, werd hij in den leeuwenkuil geworpen. De leeuwen hem gespaard hebbende, herwon hij de gunst zijns meesters. Hij stierf, onder de regering van CYRUS, in den ouderdom van acht en tachtig jaren.

(VAN DER PALM, *Bijbel voor de jeugd*; PRIDEAUX'S *Connexion of the history of the old and new Testament*).

DANIEL, (GABRIEL), een Fransch geschiedschrijver, werd in 1649 te *Rouen* geboren. Hij ombelsde de orde der Jezuïten, en schreef zijne *Histoire de France* van het begin der monarchie, in drie deelen, folio, 1713, welke onderscheidene malen is herdrukt. *Père* DANIEL had dit werk opgedragen aan LODEWIJK XIV, die hem tot 's rijks historie-schrijver aanstelde, met eene jaarwedde van 2000 franken. Het belangrijkste gedeelte zijner geschiedenis bevat de regeringen, welke die van LODEWIJK XI zijn vooraf gegaan. *Père* DANIEL verhaalt de daadzaken getrouwer en in fraaijer stijl dan MÉZÉRIE. Onder de andere werken van DANIEL wordt het meest geroemd *Voyage au monde de DESCARTES*, een vernuftige satire op het stelsel van den wijsgeer van dien naam. Het werd in het Latijn, Italiaansch en Engelsch vertaald. Hij stierf te *Parijs* in 1728, in den ouderdom van negen en zeventig jaren.

(LA HARPE, *Cours de littérature*).

DANTE ALIGHIERI, eigenlijk DURANTE, de oudste en verhevenste der Italiaansche dichters, werd in 1265 te *Florence* geboren. Door eene verkorting van zijnen doopnaam, DURANTE, werd hij DANTE genoemd, bij welken naam hij algemeen is bekend geworden. De geslachtsnaam was CACCIAGUIDA, en die zijner moeder ALIGHIERI. BRUNETTO LATINI, een beroemd geleerde van dien tijd, was zijn leermeester. Volgens sommigen studeerde hij te *Bologna*, en maakte groote vorderingen. Aanvankelijk schijnt hij, volgens zijn eigen verhaal, eenigzins loszinnig geleefd te hebben, tot dat hij liefde opvatte voor BEATRICE PORTINARI behoorende tot een doorluchtig geslacht van *Florence* van welke hij echter, in 1290, door den dood werd beroofd. Haar aandenken werd, tot aan het einde zijns levens, niet bij hem uitgewischt. Op den ouderdom van zes en twintig jaren huwde hij EMMMA, uit het geslacht der DONATI's; dit huwelijk viel echter zóó slecht uit, dat het weldra werd ontbonden. Voordat hij in den echt was getreden, had hij zijn vaderland met lof gediend in de oorlogen tegen *Arezzo* en *Pisa*, en tevens als afgezant, in welke hoedanigheid hij viermalen gebruikt werd. In 1300 werd hij tot een der acht hoofd-overheidspersonen der republiek verkozen. Hiermede eindigde zijn voorspoed. Tot de partij der *Bianchi* of *Witten* behoorende, en hunne tegenstanders de *Neri* of *Zwarzen* de overhand bekomen hebbende, had hij de wreedste vervolging te duchten. De menschen werden in de straten vermoord; anderen naar de huizen hunner vijanden gesleept, waar zij gemarteld werden, ten einde hun geld af te persen, hunne huizen werden geplunderd en verbrand en hunne dochters met geweld weggevoerd. Het huis van DANTE werd insgelijks uitgeplunderd. DANTE bevond zich juist als afgezant te *Rome*, om aldaar de partij der *Bianchi* voor te staan. Op het vernemen dezer noodlottige tijding, verliet hij haastiglijk *Rome*, en voegde zich bij zijne gevlugte vrienden te *Arezzo*. In Januarij 1302, werd hij door de overwinnaars veroordeeld tot twee jaren ballingschap en eene boete van 8000 Florijnen, en in geval van wanbetaling tot verbeurdverklaring van al zijne eigendommen. Bij een tweede vonnis van de maand Maart deszelfden jaars, werden DANTE en anderen veroordeeld, om levend verbrand te worden, als schuldig aan kwade practijken, landsdieverij en woeker, zonder dat men daarvoor meerderen grond had dan de beschuldiging hunner vijanden. Bijkans al de overige levensdagen van DANTE waren niets

dan zwerven en worstelen tegen de ongunst der fortuin. Omstreeks het jaar 1316 voedde hij weder eenige hoop naar *Florence* terug geroepen te worden. Deze hoop werd bij hem aangewakkerd door eenen vriend, dien DANTE in zijn antwoord vader noemt, waarschijnlijk omdat deze een geestelijke was. Men gaf DANTE te kennen, dat hij kon terug keeren, bijaldien hij schuld bekende en absolutie vroeg. DANTE gaf hierop karakteristiek ten antwoord: «Neen vader, dit is niet de weg «die mij naar mijn vaderland zal terug «leiden. Maar ik zal met rassche schreden terug keeren, zoodra gij of iemand «anders mij eenen weg kunt openen, die «DANTE's naam en eer geheel ongeschonden laat; doch bijaldien ik langs zulk «eenen weg *Florence* nimmer kan wederzien, keer ik nimmer terug. Geniet ik «niet overal het gezigt van de zon en «de starren? Kan ik niet overal onder «den hemel de waarheid zoeken en beschouwen, zonder mij bij het volk en «het gemeenebest van *Florence* te ont-eeren, ja te schande te maken? Brood «zal mij, hoop ik, niet ontbreken.»

In 1317—1318 schijnt DANTE nog in *Italië* rondgezworven te hebben. In 1319 werd hij door GUIDO DA POLENTA, heer van *Ravenna*, met gastvrijheid ontvangen. Hier bleef hij tot aan zijn dood, die den 14 September 1321 voorviel. Hij werd in de Minderbroeders-Kerk begraven, waar een prachtig gedenkteeken te zijner eere is opgericht. Op hetzelfde leest men de woorden:

«Ondankbaar *Florence*! DANTE sluimert vor van u.»

Dit verwijt werd eindelijk door de Florentijnen gevoeld; men opende eene inschrijving en stichtte te zijner gedachtenis in de kerk van *Santa Croce* een gedenkteeken, dat den 24 Maart 1830 met groot feestgebaar werd ingewijd.

DANTE schreef onderscheidene verdienstelijke werken, doch zijn roem berust op zijne *Divina Commedia* (Goddelijke Comedie) welke uit drie deelen bestaat, *de Hel*, *het Vagevuur* en *het Paradijs*. Wij kunnen hier over dit beroemd episch gedicht in geene bijzonderheden uitweiden, en moeten alzoo den lezer verwijzen naar de menigvuldige commentariën, illustratiën en vertalingen, welke daarvan in bijkans alle Europeesche talen voorhanden zijn. Het is een der weinige werken, welke de proef der eeuwen hebben doorgestaan, en tot de laatste nakomelingschap zullen overgaan. Onder de volledigste uitgaven van DANTE's dichtwerken behooren die van *Venetia*, 5 deelen, 4to., 1757—8, met I.

breedvoerige aantekeningen en een leven van DANTE door PELLI, alsmede die van *Florence*, met ophelderende platen, 1819, 4 deelen, folio. Onder de beste uitleggers van DANTE noemt men L'OTTIMO, een' tijdgenoot van den dichter, die klaarblijkelijk gemeenzaam met DANTE heeft omgegaan. Onder de menigvuldige vertalingen schijnt die in Engelsche verzen door CARY het best gelukt.

(MISSIRINI, *Della Memorie di Dante in Firenze*, 1830; TIRABOSCHI, *Storia della Letteratura*, deel V, stuk 2, hoofdst. 2).

DANTON, (GEORGE JACQUES), een der bloedorstige volksleiders uit de Fransche omwenteling, werd den 26 October 1759 te *Arcis-sur-Aube* geboren. Hij werd voor de balie opgevoed, en was advocaat bij den raad des konings, toen de eerste schokken der groote staatkundige aardbeving hem in het strijdperk der revolutie deden verschijnen. DANTON was door de natuur met die hoedanigheden begiftigd, welke iemand in staat stellen, om als een gevaarlijk volksmenner op te treden. Hij was farsch gespierd en groot van gestalte; zijn gelaat schrikwekkend en door de kinderziekte geschonden; zijne stem geleek naar het geloei van het golfgeklots eener branding of het rommelen van den donder. Hij was heerschezuchtig en vermetel; zijne taal bedwelmend door hare hevigheid. Het is alzoo geen wonder, dat zoodanig man weldra de hoofdleider werd der hevigste volksbewegingen en de schrik van al degenen die hem tegenstand wilden bieden. Hij bragt veel toe tot de omverwerping van den troon en den dood van LODEWIJK XVI. Toen het Pruissische leger in *Frankrijk* viel, en de ontsteltenis zich tot in de hoofdstad verspreidde, beklom DANTON het spreekgestoelte, en hield eene redevoering zóó hartstogtelijk als immer eenig volksleider heeft uitgesproken; hij eindigde met deze gevolgenrijke woorden: «Het vaderland is in gevaar! om het «te redden is er stoutmoedigheid, altijd «stoutmoedigheid en niets dan stoutmoedigheid noodig!» Deze woorden werkten als een tooverslag op geheel *Frankrijk*; binnen weinige weken stonden veertien republikeinsche legers op het slagveld, en sloegen met voorbeeldelooze dapperheid, den aanval der verbondene magten af.

Indien DANTON zijne geestkracht alleen tegen de vijanden zijns vaderlands had aangewend, zou zijne nagedachtenis onbevlekt tot de nakomelingschap zijn overgegaan; doch zijne kokende driften woeden tegen zijne medeburgers; en een groot deel van de gruwelen der Fransche om-

wenteling, vooral die der Septemberdagen, is aan hem alleen te wijten. Hij was lid van de Conventie en het Comité van openbare veiligheid, en bragt de revolutionnaire regtbank tot stand. Weldra ontstond er tusschen hem en ROBESPIERRE een strijd om den voorrang, waarin hij moest onderdoen. Het schijnt dat DANTON, uit haat tegen ROBESPIERRE, met den hertog van Orléans (« *Egalité* ») en eenige andere vijanden der republiek, eenen verraderlijken aanslag had gesmeed. Hij werd den 31 Maart 1794 in hechtenis genomen, en den 5 April van hetzelfde jaar guillotineerd. DANTON behoorde tot de school der Fransche materialisten, en geloofde niet aan de onsterfelijkheid der ziel. « Ras, » zeide hij tot den scherpregher, « zal ik in mijne vroegere nietigheid terug zinken; mijn naam zal echter eeuwig in het pantheon der geschiedenis leven. » Hij liet eene vrouw na, maar geene wettige kinderen.

(THIERS, *Révolution Française*).

DARIUS, de naam van onderscheidene Perzische koningen. DARIUS I, gewoonlijk DARIUS HYSTASPIS, of de zoon van HYSTASPIS, behoorde tot het koninklijk huis der ACHAEMENIDAE, en beklom den troon 521 j. v. c., nadat hij, met zes andere zaamgezworenen, den overweldiger SMERDIS had afgemaakt. Op zekeren dag kwamen zij (volgens HERODOTUS) met elkander overeen, dat zij den volgenden dag, vóór den opgang der zon, te paard zouden stijgen, en dat hij wiens paard met het opgaan der zon het eerst brieschte koning zou zijn. Het paard van DARIUS brieschte het eerst, en hij werd als koning begroet.

DARIUS was inderdaad de grondlegger der Perzische constitutie. Landen, welke CYRUS en CAMBYSES slechts baden ten onder gebragt, werden door hem tot een geregeld rijk vereenigd. Hij verdeelde zijne uitgebreide heerschappij in twintig satrapiën of gewesten, en legde elk eene bepaalde schatting op, alsmede het aandeel in eenen geregelten toevoer van levensmiddelen voor het leger en 's konings huishouding.

DARIUS bragt een stelsel van gemeenschap tusschen de verschillende deelen des rijks in werking, en wel door middel van couriers, welke zich op bepaalde afstanden bevonden, om de koninklijke boodschappen over te brengen.

Kort na zijne troonsbeklimming, kreeg DARIUS een bezoek van SYLOSON, den broeder van POLYCRATES, tiran van Samos, die hem den mantel herinnerde, dien hij hem in Egypte had gegeven, toen hij onder de lijfwacht van CAMBYSES dien-

de. DARIUS gaf hem de vrijheid, daarvoor eene belooning te vragen: hij verzocht om in plaats van zijnen overleden broeder in Samos als koning hersteld te worden. DARIUS zond een leger naar Samos onder OTANES, die spoedig het eiland bemagtigde. Inmiddels werd de aandacht van DARIUS op eene gewigtigere zaak gevestigd. De Babyloniërs stonden tegen hem op, en maakten groote voorbereidselen, om krachtdadigen tegenstand te bieden. DARIUS trok met een geducht leger tegen hen op, en belegerde hen, gedurende een jaar en acht maanden, vruchteloos, tot dat de list van ZOPYRUS hem in het bezit der stad stelde. ZOPYRUS, een van DARIUS' bevelhebbers, sneed zich neus en ooren af, bragt zich afzigtelijke wonden toe, en ging in dien toestand tot den vijand over. Hij verhaalde, dat hij door DARIUS zoo schrikkelijk was mishandeld, en hoopte in de gelegenheid gesteld te worden, om zich op hem te wreken. De Babyloniërs ontvingen hem met vreugde, en geen oogenblik aan de waarheid twijfelende, vertrouwden zij hem het opperbevel over hunne stad, welke hij DARIUS in handen leverde. DARIUS spitsde 3000 der aanzienlijkste inwoners, en slechte de muren en poorten der stad. DARIUS gebruikte den Griekschen zeevaarder SCYLAX van Caryanda, om den Indus tot den Oceaan af te zakken, en het land op te nemen. De ontdekkingen van SCYLAX werden gevolgd door de onderwerping van een deel der Indianen. Eene der voornaamste gebeurtenissen der regering van DARIUS was zijn krijgstogt tegen de Scythen. Hij trok tegen hen op met een leger, hetwelk op zeven- of achttien honderdduizend man is begroot. Er werd eene schipbrug dwars over den Bosporus gelegd; dit werk was toevertrouwd aan MANDROCLES, een Samiër, die van den koning eene belooning ontving voor het schrander beleid, waarmede hij zijne taak had volbragt. DARIUS vervolgde zijnen optogt door Thracië, over den Donau naar den Don, doch had met zoo vele zwarigheden te kampen, dat hij ter naauwer-nood eenen algeheelen ondergang ontkwam. Hij keerde naar den Donau terug, stak die rivier weder over, en kwam in Azië terug, MEGABAZUS in Thracië achterlatende met bevel, om de Pæonen ten onder te brengen. MEGABAZUS voldeed aan dit bevel, en bragt hen naar Azië over, waar DARIUS hun eene landstreek in Phrygië toestond. Om zich op de Atheners te wreken, die ARISTAGORAS, gouverneur van Milite, den bewerker van eenen opstand in de Ionische staten, hadden ondersteund,

zond DARIUS, onder het opperbevel van DATIS en ANTAPHERNES, 's konings broeder, een leger naar *Attica*, waar zij door MILTIADES in de vlakte van *Marathon*, 490 j. v. c., werden verslagen. Het overschot des legers keerde naar *Perzië* terug. DARIUS maakte voorbereidselen voor eenen nieuwen krijgsgtogt tegen de Grieken en de opgestane Egyptenaren; doch hij stierf vóór den aanvang des oorlogs, 485 j. v. c.; na eene regering van zes en dertig jaren. Hij had zijnen zoon XERXES tot zijnen opvolger benoemd.

(ROLLIN, *Histoire ancienne*).

DARIUS II, DARIUS OCHUS of NOTHUS genaamd, omdat hij een natuurlijke zoon was van ARTAXERXES. Kort na den moord van XERXES II, gelukte het DARIUS, om SOGDIANUS te onttroonen, en zelf den troon te bestijgen, 423 j. v. c. Bij zijne gemalin PARYSATHIS kreeg hij twee zonen, ARTAXERXES en CYRUS den Jongeren. Gedurende zijne regering viel er niets merkwaardigs voor, dan dat zijn zoon CYRUS en andere veldheeren eenige oorlogen gelukkig ten einde bragten. Hij stierf 404 j. v. c., na eene regering van negentien jaren, en werd opgevolgd door zijnen zoon ARTAXERXES, die, zegt men, hem op zijn sterfbed heeft gevraagd, welken regel hij te volgen had, om even gelukkig te regeren als zijn vader. De koning antwoordde hierop, dat hij altijd zoo veel hem immer mogelijk was geweest het pad der regtvaardigheid en der godsdienst had bewandeld.

(XENOPHON, *Anabasis*; DIODORUS, XII, 71; JUSTIN, V, 11).

DARIUS III, of CODOMANNUS, de laatste der Perzische koningen, volgde 336 j. v. c. ARTAXERXES op, na eene korte tusschenruimte, gedurende welke ARCES, de jongste van ARTAXERXES zonen, in naam koning was. BAGOAS had ARTAXERXES vergiftigd, en ARCES op den troon geplaatst, ten einde zelf in zijnen naam te regeren; doch na verloop van twee jaren, ontroonde hij hem, en verhieft DARIUS CODOMANNUS op den troon. Toen hij bemerkte, dat DARIUS niet zoo op zijne wenken vloog als hij zulks begeerde, besloot hij hem op dezelfde wijze als ARTAXERXES uit den weg te ruimen. De koning echter van dit voornemen onderrigt, deed BAGOAS denzelfden giftbeker uitdrinken, welken deze voor hem had voorbereid. DARIUS scheen nu stevig op den troon bevestigd, doch kreeg weldra eenen geduchten mededinger in ALEXANDER den Grooten.

In het tweede jaar van DARIUS' regering, trok ALEXANDER over den *Hellespont* naar *Asië*, en vervolgde zijnen togt tot aan de

rivier *Granicus* (thans de *Oostvolda*) waar hij het Perzische leger ontmoette. De welgewapende en geoefende benden der Macedoniërs behaalden eene volkomene overwinning. Er viel eene tweede veldslag voor aan den *Issus*, in *Cilicië*, waar DARIUS zelf het opperbevel voerde en geheel werd verslagen. In eenen derden strijd, te *Guagemela*, gewoonlijk de slag van *Arbela* genoemd, delfde DARIUS op nieuw het onderspit. Na den slag aan den *Issus*, werd de legerplaats van DARIUS geplunderd, en zijne gemalin, moeder en kinderen vielen in handen van ALEXANDER, die deze gevangenen met de meeste achting en zorg behandelde. *Susa*, *Persepolis* en de grootste schatten in het bezit van den overwinnaar gevallen zijnde, vlugte DARIUS naar *Ecbatana*, doch werd aangerand door Bessus, landvoogd van *Bactria*, die hem in zijn ongeluk verried. De verrader vlood met zijnen gevangene; doch wyl DARIUS hem niet wilde volgen, en de Macedoniërs hem al meer en meer naderden, doorboorde Bessus hem met eene werpschicht, en liet hem, in zijn bloed badende, aan de genade der Macedoniërs achter. Toen de Grieken hem in dezen toestand vonden, had hij naauwelijks kracht genoeg, hun eenen dronk water te verzoeken. Deze lafenis werd hem door een Macedoniër toegereikt, dien hij verzocht ALEXANDER zijnen opregten dank te betuigen voor de heuschheid aan zijne gemalin, moeder en kinderen betoond, en ALEXANDER te zeggen, dat hij de Goden bad, hem in al zijne ondernemingen voorspoedig te doen zijn, en tot monarch der wereld te verheffen.

ALEXANDER kwam spoedig bij dit hartverscheurend schouwspel aan, en was met het ongelukkig lot des konings diep bewogen. Hij nam zijn eigen mantel, en spreidde dien over het lijk, dat op zijn bevel werd gebalsemd en in eene kostbare kist aan SISIGAMBIS gezonden, om bij de andere Perzische monarchen begraven te worden. DARIUS was een regtvaardig, menschlievend vorst. Met hem eindigde de Perzische alleenheerschappij, welke ruim twee eeuwen, onder dertien koningen, had geduurd.

(DIODORUS SICULUS; PLUTARCHUS, *Het leven van ALEXANDER*).

DASCHKOFF, (CATHARINA ROMANOWNA, prinses), eene geborene Russische gravin, uit het geslacht van woronzoff, die zich door hare krijgshaftigheid en liefde tot de letteren, heeft beroemd gemaakt, aanschouwde in 1744 het eerste levenslicht. Op den ouderdom van achttien jaren reeds weduw geworden,

werkte zij krachtadig mede tot de verheffing van CATHARINA II, toen PETER III was vermoord geworden. Aan het hoofd eener afdeeling Russische troepen, reed zij in uniform en gewapend de nieuwe Russische vorstin te gemoet, om haar als keizerin te begroeten; zij verlangde zelfs om bij de keizerlijke lijfwacht als kolonel aangesteld te worden. CATHARINA dit krijgshaftig verzoek afgewezen hebbende, zocht zij haren troost in de letteren, leerde Latijn en Grieksch, werkte met vrucht mede aan een verdienstelijk woordenboek der Russische taal, en schreef romans en blijspelen. In 1782 werd zij directrice van de Academie der wetenschappen te Petersburg en voorzitter der nieuw opgerigte Russische Academie. Zij overleed in 1810 te Moscou. Hare zeer belangrijke Gedenkschriften werden, naar het oorspronkelijke, door hare vriendin Mistress W. BEADFORD in 1840 te Londen in twee deelen uitgegeven.

(*Woordenboek der Zamenleving; Conversations-Lexicon*).

DASSIER, (JEAN), een beroemd Fransch graveerder van gedenkpenningen, werd in 1677 geboren en stierf in 1763. Hij graveerde een groot aantal gedenkpenningen, ter eere der meest beroemde mannen uit de eeuw van LOUWIS XIV, op staal. Zijn zoon, JACQUES ANTOINE, geboren in 1715, werd eenigen tijd in de Engelsche munt gebruikt, doch leide zijnen post neder, en vertrok naar Petersburg. Hij stierf te Koppenhagen, in 1759, op zijne reis naar Londen. Zijne gedenkpenningen op doorluchtige mannen verdienen niet alleen opmerking wegens hunne keurige bewerking, maar vooral uit hoofde van de treffende gelijkenis der personen, welke zij voorstellen.

(*Dictionary of Biography*).

DATHENUS, (PETRUS), een woelziek hervormd predikant, werd in het begin der zestiende eeuw te Yperen geboren. Aanvankelijk Karmeliter monnik te Poperingen, in Vlaanderen, omhelsde hij spoedig de gevoelens der hervormden, en vlugtte naar Londen, waar hij eenigen tijd boekdrukker was, tot dat koning EDUARD VI hem tot de kerkdienst bevorderde. In 1555 werd hij predikant te Frankfort, en vijf jaren later keerde hij naar Poperingen terug, alwaar hij, als hervormd predikant, het Evangelie verkondigde. Ook op andere plaatsen in Vlaanderen, trad hij als voorstander der hervorming op, en onderscheidde zich door de onstuimigheid van zijn karakter. Aan BULLINGERIUS, een' gemagtigd, verlicht man, die den zachten weg wilde inslaan, schreef

hij, hem zijne achting onwaardig te keuren, indien hij de slappe artikelen aangaande den kerkelijken ban van den beroemden THOMAS ERASTUS niet verwierp. BULLINGERIUS gaf hem hierop het volgende antwoord: «Broeder DATHENUS! ik wenschte, «dat gij wat zediger waart, en ons geene «oorzaak gaaft te denken, dat, indien «gijlieden eens de magt in handen kreeg, «gij diegenen, die op al uwe gevoelens «geen ja en amen zeggen, als atheïsten «veroordeelen en verbannen zult.» Als predikant te Gent maakte hij zich ten tijde der beeldstormerij berucht door zijn oproerig gedrag. Op de komst van ALVA hier te lande, week hij naar Heidelberg, alwaar hij hofprediker werd van den paltsgraaf. In 1571 naar Gent terug gekeerd, woonde hij de synode te Dordrecht bij, en werd zelfs tot voorzitter verkozen. De Gentsche bevrediging was hem een doorn in 't oog. Hij schoid den prins van Oranje als godloochenaar, omdat deze vorst andersdenkenden in hun geloof beschermd wilde hebben. En toen Oranje voornemens was, om te Gent te komen, ten einde aan de daar ontstane woelingen tegen Rooms-Katholijken paal en perk te stellen, gaven de aanhangers van DATHENUS te kennen, dat men den prins zoude weren. Oranje verscheen niettemin in de stad, welke DATHENUS op zijne komst ontweek. Zoodra echter de prins vertrokken was, keerde DATHENUS weder terug; doch verwijderde zich op nieuw, toen Oranje zich andermaal in Gent vertoonde, om de vermetele aanmatigheden van DATHENUS en diens aanhang te fluitsen. Wij vinden dien woelgeest in 1583 weder te Gent, doch toen zijn vriend IMBIZE, in 1584, wegens zijn onderhandelen met den hertog van Parma, het hoofd op het schavot verloor, week DATHENUS naar Holland. Hier door oproerige predikatiën twist en tweedragt zaaijende, werd hij op last der staten in hechtenis genomen. Na acht weken te Utrecht gevangen gezeten te hebben, werd hij onder borgtogt ontslagen, en onder belofte van zich voor het gerecht te stellen, zoodra zulks geëischt zoude worden. Intusschen vertrok DATHENUS naar Duitschland, en zette zich te Elbing neder, waar hij zich als geneesheer de algemeene achting zoo zeer waardig maakte, dat de overheid hier stad te zijner eere eene graftombe heeft opgerigt, waarop zijn beeld levensgrootte in steen is uitgehouwen. DATHENUS is aldaar den 9 Februarij 1590 overleden. Schoon hij in Nederland zoo veel onrust had gestookt, werd echter zijne kreupele psalmberijming, eene vertaling naar de

Fransche overzetting van CLEMENT MAROT en THEODORUS BEZA, tot den jare 1773 in de Nederlandsche kerken gezongen.

(Levensbeschrijving van eenige meest Nederlandsche mannen en vrouwen).

DAUBENTON, (LOUIS JEAN MARIE), een te regt beroemd Fransch natuurkundige en ontleder van dieren, werd den 29 Mei 1716 te Montbard in Bourgondië geboren. Voor de kerk bestemd, werd hij naar Parijs gezonden, om in de godgeleerdheid te studeren; doch hij besteedde grootendeels zijnen tijd aan de beoefening der genees- en ontleedkunde. De dood zijns vaders liet hem vrijheid, om ongehinderd het pad te bewandelen, dat hij reeds was ingeslagen. De graaf VAN BUFFON, terzelfder plaatse geboren, kende hem in zijne jeugd, en toen BUFFON, in latere jaren, benoemd was tot directeur van den *Jardin du roi*, kwam hem DAUBENTON weder voor den geest, als boven alle anderen geschikt, om door zijnen ijver en zijne bekwaamheid die ontleedkundige navorschingen te doen, waartoe hij zelf, wegens de zwakheid van zijn gezigt, niet in staat was. De graaf lokte DAUBENTON in 1742 naar Parijs, wordende deze in 1745 benoemd tot directeur van het kabinet van natuurlijke historie, welk ambt hij tot groot genoegen van het publiek waarnam. Niemand kan de *Histoire naturelle des animaux* openslaan, zonder getroffen te worden door de menigte en juistheid der daadzaken, waarmede DAUBENTON dit werk verrijkte, en soms de al te vurige verbeelding zijns schitterenden mede-arbeiders wijzigde. En zoo groot was de zedigheid van DAUBENTON, dat CAMPER gewoon was van hem te zeggen, dat hij zelf niet bewust was, welke ontdekkingen hij gedaan had. Zijn onschatbare arbeid versiert de vijftien eerste deelen van BUFFON's groot werk in 4to. Doch BUFFON in een ongelukkig uur aan de bedwelmende loftuitingen van vleijers gehoor gevende, bezorgde eene kleine uitgave (in 12mo.) waarin DAUBENTON's bijdragen niet voorkomen. Gedurende vijftig jaren verbeterde en verrijkte hij de heerlijke verzameling aan zijne zorgen toevertrouwd. Hij was de eerste die in Frankrijk als professor voorlezingen hield over de natuurlijke historie. Aan hem is Frankrijk grootendeels de invoering en gelukkige aankomst der Spaansche schapen te danken. Hij stierf aan eenen aanval van beroerte, in den nacht van den 31 December op den 1 Januarij, 1799 en 1800, in den ouderdom van omtrent vier en tachtig jaren. DAUBENTON was algemeen geacht en bemind, en zijne eenvoudige

leefwijze deed hem, niettegenstaande zijn zwak lichaamsgestel, eenen hoogen ouderdom bereiken. Onder de belangrijkste geschriften van DAUBENTON behooren zijne *Instruction pour les bergers*, zijn *Tableau méthodique des minéraux* en zijne *Mémoire sur le premier drap de laine superfine du crû de France*, welke in eene verzameling zijner werken niet behooren vergeten te worden. De vruchten zijner nasporingen doen hem als een der scherpzinnigste natuuronderzoekers der XVIII eeuw kennen. (Biogr. universelle).

DAUN, (LEOPOLD JOSEPH MARIA, rijksgraaf VON), een Oostenrijksch veldmaarschalk, werd den 25 September 1705 te Weenen geboren. Hij diende met lof tegen de Turken en in de oorlogen van KAREL VI; doch verwierf zich vooral door zijn beleid in den oorlog tegen FREDERIK den Grooten den naam van een' uitstekend veldheer. Als keizerlijk opperbevelhebber zegepraalde hij over den Pruisischen monarch te Kollin, Hochkirchen en elders, en dwong hem het beleg van Praag, Dresden en Olmutz op te breken, echter niet zonder zelf te Leuthen en Torgau aanmerkelijke verliezen ondergaan te hebben. Hij stierf te Weenen, den 5 Februarij 1776.

(Conversations-Lexicon).

DAVID, tweede koning van Israël, de jongste zoon van ISAÏ, werd in 1085 v. c. te Bethlehem geboren. Hij was naauwelijks twee en twintig jaren, toen hij, de schapen zijns vaders hoedende, door den profeet SAMUEL tot koning werd gezalfd. Door het verslaan van den reus GOLIATH won hij de gunst van koning SAUL, die hem zijne dochter MICHAL ten huwelijk gaf. Hij volgde hem op, en regeerde niet ongelukkig; doch door den moord van URIAS, wiens vrouw hij verleid had, bezoedelde hij zijnen roem. Zijne kinderen, bij verschillende vrouwen, veroorzaakten hem veel verdriet. Een zijner zonen, ABSALOM, stond zelfs tegen hem op; doch boette deze vermetelheid met het leven. DAVID stierf, na eene veertigjarige regering, in het jaar 1004 v. c. De meeste psalmen, van welke eenige de verhevenste poëzij ademen, zijn door hem vervaardigd. DAVID begunstigde de zeevaart en den koophandel, moedigde de schoone kunsten aan, en versierde Jeruzalem met een prachtig koninklijk paleis. Onze verdienstelijke dichteres, L. W. VAN MERKEN, heeft DAVID, vóór zijne komst tot den troon, in een heerlijk dichtstuk van 12 boeken bezongen.

(VAN DER PALM, Bijbel voor de jeugd; NIEMEIJER, Karakteristik der Bibel).

DAVID, (JACQUES LOUIS), een vermaard historie-schilder, en stichter der nieuwere Fransche school, werd in 1750 te *Parijs* geboren. Hij ging in 1774 naar *Rome*, om zich in zijne kunst te oefenen, en keerde eerst tien jaren later terug. Als historie- en portretschilder behaalde hij grooten roem. Bij het uitbreken der omwenteling, wierp hij zich met geestdrift in dezen vernielenden maalstroom. Hij was een boezemvriend van **ROBESPIERRE**, en werd benoemd tot bestuurder van alle schouwburgen en allegorische voorstellingen der republiek. Hij stelde voor, om een kolossaal figuur van het volk, uit de brokstukken van de standbeelden der vorsten, op de Pont-Neuf op te rigten. Het bleef echter bij een model, naar hetwelk de teekening voor de keerzijde van de muntspeciën der republiek werd genomen. Toen **ROBESPIERRE** eens betuigde gereed te zijn, om als **SOCRATES** te sterven, riep **DAVID** uit: «Indien gij den giftbeker wilt drinken, dan drink ik dien insgelijks.» In 1794 werd hij aangeklaagd en in hechtenis genomen, doch binnen het jaar op vrije voeten gesteld. Sedert dien tijd schijnt hij aan staatkundige gebeurtenissen minder deel genomen te hebben. Hij werd tot eersten schilder van het Nationale Instituut benoemd. In 1815 moest hij met degenen die voor den dood van **LODEWIK XVI** gestemd hadden, *Frankrijk* verlaten. Hij koos zijne woonplaats te *Brussel*, waar hij den 29 December 1825 overleed. Zijne vijanden verhalen eenige anedoten van zijne wreedheid gedurende de omwenteling; doch al deze uitstrooisels zijn niet genoegzaam bewezen; zijne vrienden daarentegen verhalen onderscheidene trekken zijner vaderlandsliefde en grootmoedigheid, doch derzelve echtheid is evenmin gebleken. Hij schijnt inderdaad een man van heftige doch geen boosaardige inborst geweest te zijn. Hij werd gekweld door een gezwel in de kaak, hetwelk zijn gelaat misvormde, en hem zoo zeer in het spreken hinderde, dat hij geen tien woorden achter elkander kon uitbrengen. Bij deze gebrekkige spraak voegde hij winderige manieren.

DAVID zeide te wenschen, dat, bijaldien een *Athener* op aarde terugkwam, deze hem voor een Grieksch schilder mogt aanzien. Dit is de sleutel voor zijn stijl, eene slaafsche navolging der Grieksche beeldwerken; zijne figuren zijn als gekleurde standbeelden die zich bewegen; zijne teekening is gedwongen kunstmatig, en scherp van omtrek. De *Sabijnsche Maagden-roof* wordt voor een zijner beste werken gehouden; de openbare tentoon-

stelling van dit stuk heeft den schilder 100,000 Franken opgebragt. Ook wordt met grooten lof gesproken van zijn *Dood van SOCRATES*, *de krooning van NAPOLEON* en *Mars door Venus en de Gratiën ontwapend*. Toen in 1814 de hertog van **WELLINGTON**, vergezeld van onderscheidene officieren, zijne werkplaats bezocht, en begeerde door hem geschilderd te worden, antwoordde **DAVID** droog weg, «Ik schilde nooit Engelschen,» en keerde den hertog den rug toe.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

DAVID, (JORIS), een listig, stoutmoedig geestdrijver onder de wederdoopers, werd in den jare 1501 te *Delft* geboren. Zijn geslachtsnaam was eigenlijk **DE COMAN**, welke hij in **DAVID** verwisselde, omdat hij als tooneelspeler of rederijker de rol van **DAVID** met algemeene toejuiching vervulde. Aanvankelijk was hij glasschilder, en heeft als zoodanig onderscheidene proeven zijner groote bekwaamheid in de kunst nagelaten. Intusschen schijnt de arbeid hem verdrotten te hebben. Op zekeren dag sprak hij zijnen vriend, den glasschrijver **LAURENS RIJKERTS**, dus aan: «**LAURENS!** wij zien dat de geestelijkheid «in een' ruimen en gemakkelijken staat «leeft, en met weinig arbeids rijkelijk «kan teren; wij hebben de schriftuur «zoo wel gelezen als zij; laat ons de religie mede ter hand nemen; zoodra wij «de menschen maar kunnen doen geloo- «ven wat wij zeggen, zijn wij rijk genoeg.» Deze uitspraak werd later door zijn voorbeeld bevestigd. Van nu af peinsde hij op middelen, om zich als het hoofd eener afzonderlijke secte op te werpen. Hij gaf zich uit voor den waren *Messias*, die de magt had, om zalig te maken en te verdoemen; hij verkondigde dat er gemeenschap van goederen en vrouwen onder de geloovigen moest plaats hebben; dat de hemel tot nog toe ledig was, en God hem had gezonden, om dien te bevolken; ook verzekerde hij dat hij de wereld ten jongsten dage zou oordeelen. Daar hij grooten anhang kreeg, liet de hooge regering van *Holland*, in 1538 een plakkaat uitgaan, waarbij elk die **DAVID JORIS** of **MEINERT VAN EMBDEN**, leeraars onder de wederdoopers, zou huisvesten, zonder hen aan te brengen, in de deur van zijn eigen huis levend zou opgehangen worden. De moeder van **DAVID JORIS**, die zich had laten herdoopen, werd onthoofd, gelijk blijkt uit het zoogenaamde *Crimineel-boek* der secretarie der stad *Delft*: «Op huyden den 21 Februarj 1538 is «**MARIJTE, JAN DE GORTERS** dochter, we- «duwe wijlen **JORIS DE COMAN**, en moeder

« van DAVID JORIS, geëxecuteerd met den zwaarde, overmits zij herdoopt was, en alzoo dezelve van dien zeer penitenteerde, zo werd dezelve executie gedaan ten Cellebroeders, (het klooster der Cellebroeders), en aldaar begraven. »

DAVID JORIS hield zich nu eenigen tijd in *Duitschland* op, en gaf in 1542 een werk uit onder den titel van *Wonderboek waarin dat van der wereld an verslooten geopenbaard is*. Tot meerdere veiligheid, trok hij in 1544 naar *Bazel*, alwaar hij, onder den naam van JAN VAN BRUGGE, een prachtig huis kocht, benevens een klein kasteel, *Binnigen*, met eenige boerderijen, in de nabijheid dier stad gelegen. Men ziet dus dat het prediken van gemeenschap van goederen DAVID JORIS rijke vruchten had opgebragt. Hij leefde hier als een rijk edelman, ging vlijtig ter kerke, en deelde mildelijk aalmoezen uit. Door dit alles geraakte hij in groot aanzien, zonder dat iemand eenig vermoeden tegen hem opvatte. Deze rol speelde hij gedurende elf jaren, tot dat de dood (26 Augustus 1556) hieraan een einde maakte. Toen men echter later ontdekte, welke bedrieger hij geweest was, werd zijn lijk opgedolven, en met zijne boeken buiten de Steenpoort te *Bazel* onder de galg verbrand. In een verhaal van het leven, de leer en de zeden van DAVID JORIS, door de hogeschool van *Bazel* in 1559 uitgegeven, vindt men van hem de volgende persoonsverbeelding: « Hij was een man van een eerbaar en deftig wezen, fraaije gestalte, een' gelen baard en graauwe oogen, die hem blonken in 't hoofd; zijne spraak, zijn gelaat en al zijne gebaarden en bewegingen zoodanig, alsof er niets dan godsvrucht in hem huisvestte. De zaken, welke hij voorstelde, de persoon dien men zag, de toon dien men van hem hoorde, alles voegde zoowel te zamen, dat niemand anders dacht, dan dat hij een uitnemend eerlijk man was. »

(*Levensbeschrijving van eenige voornamen meest Nederlandsche mannen en vrouwen*).

DAVIDS, (LEONARDUS), een verdienstelijk Nederlandsch geneeskundige, zag ten jare 1772 het eerste levenslicht te *Rotterdam*, alwaar zijn vader, een hoog geschat geneesheer, was gevestigd. Na onder de leiding van den beroemden PARADIJUS, VAN SANDIFORT, OOSTERDIJK en andere geleerden zijne studiën te hebben volbragt, promoveerde de een en twintigjarige DAVIDS, 1793, als *medicinae doctor*. Met ijver en liefde oefende hij dit vak tot zijnen dood toe uit. Naauwelijks had EN-

WARD JENNER, in 1800, door zijne uitvinding der vaccine eene groote weldaad aan het menschedom geschonken, of Dr. DAVIDS begaf zich naar *Parijs*, alwaar hij van den destijds zich aldaar bevindenden geneesheer WOODWILLE belangrijke inlichtingen nopens JENNER's ontdekking verkreeg. In zijn vaderland teruggekeerd, had DAVIDS de voldoening de eerste te zijn, die er de inënting der koepokstof invoerde. Niet tevreden met de bijzonderheden hem door Dr. WOODWILLE medegedeeld, stelde hij zich in aanraking met den uitvinder zelve, waardoor hij in staat geraakte, de vaccine in hare volmaaktheid toe te passen. Niet alleen verschaftte hij aan vele vereischte koepokstof, maar maakte hen tevens met al de bijzonderheden der vaccine bekend. En schoon het toenmalig bestuur onzes lands de inënting weinig ter harte nam, liet Dr. DAVIDS zich echter geenszins afschrikken door het vooroordeel, hetwelk zijne stem luide tegen JENNER's vinding verhief. Zoodra hij, met de stof door JENNER hem toegezonden, eenige gelukkige proeven had genomen, bragt hij te *Rotterdam* eene vereeniging van geneesheeren tot stand, om de koepokinënting door het gansche land te verspreiden. Deze vereeniging was de grondslag van het thans nog bestaande Genootschap tot bevordering der koepokinënting te *Rotterdam*, onder de zinspreuk: *Nepestis intret, vigilia*. In 1807, toen dit genootschap voor de eerste maal openlijk verslag deed van deszelfs verrigtingen, opende Dr. DAVIDS de vergadering met eene redevoering, waarin hij voldingend bewees: « dat de inënting der koepokken, door JENNER het eerst in werking gebragt, de nuttigste geneeskundige ontdekking der achttiende eeuw mag worden genoemd. » Deze rede, later in druk uitgegeven, wordt door een' bevoegd beoordeelaar genoemd: « een meesterstuk van welsprekendheid, getuigende van den door dringenden genees-, geschied- en oordeelkundigen geest des opstellers. » Eene ontdekking als die van JENNER kon niet lang miskend blijven, en toen men dan ook hier te lande hare onschatbare waarde voor het menschedom leerde inzien, en hare weldadige gevolgen ontwaarde, bleven de edelaardige bemoeijingen van Dr. DAVIDS niet onbeloond. In den jare 1812 ontving hij, uit naam van keizer NAPOLEON, een' gouden eerepenning, als een blijk van 's keizers tevredenheid over zijne welgeslaagde pogingen tot voortplanting dezer onschatbare ontdekking. Koning WILLEM I benoemde hem in 1816 tot broeder der orde van den Nederlandschen leeuw,

en een jaar later versierde het ridderlint die orde zijne borst. In 1817 werd *Dr. DAVIDS* benoemd tot honorair lid der koninklijke JENNER-Maatschappij te Londen, en reeds vroeger was hij door de *Société académique des sciences de Paris* tot haar corresponderend lid gekozen. Dit een en ander getuigt, dat ook buitenlanders zijne verdiensten wisten op prijs te stellen. Behalve de hierboven vermelde verhandeling, heeft *Dr. DAVIDS* zich door meerdere letterkundige geschriften verdienstelijk gemaakt. Hier onder bekleedt eene voornaam plaats zijne vertaling van JENNER's werk over de vaccine, waarbij hij zijne eigene opmerkingen voegde. Dit werk, verrijkt met eene memorie over den staat der inenting in de Nederlanden, werd in 1807 door *Dr. DAVIDS* aan koning LODEWIJK overhandigd, die hetzelfde met blijkbaar welgevallen aannam. Deze liefderijke arts, de bevorderaar van het welzijn zijner natuurgenooten, overleed den 7 Maart 1820, in den mannelijken leeftijd van acht en veertig jaren, te Rotterdam, den zetel van waar zijne heilrijke bemoeijingen zich over gansch Nederland hebben uitgestrekt. (Ingezonden).

DAVILA, (ENRICO CATERINO), een beroemd Italiaansch geschiedschrijver en staatsman, werd in 1576 te *Pieve del Sacco*, in het regtsgebied van *Padua*, geboren, en behoorde tot een doorluchtig geslacht. Zijne voorouders waren, van vader op zoon, sedert 1464, connetables van het koninkrijk *Cyprus* geweest, toen dit eiland door de Turken werd bemagtigd. Naauwelijks zeven jaren oud, bragt zijn vader hem in Frankrijk, alwaar hij werd opgevoed. Na den dood van CATHARINA DE MÉDICIS, zijne beschermster, keerde hij naar Italië terug, en bekleedde aanzienlijke ambten bij de regering van Venetië. Hij werd in 1631 te *Crema*, waar hij gouverneur van de stad was, door een pistoolschot vermoord. Zijn achttienjarige zoon viel terstond den moordenaar aan, en maakte hem af. DAVILA beschreef de burgeroorlogen in Frankrijk (*Storia della guerre civile di Francia*), een werk dat onder de klassieke voortbrengselen der Italiaansche taal wordt gerangschikt, en in onderscheidene levende talen is overgebracht, onder anderen in het Hoogduitsch, met bijlagen en ophelderingen, door REITH, 5 deelen, Leipzig, 1792—95.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

DAVIS, (JOHN), een beroemd zeevaarder, omstreeks het midden der zestiende eeuw te *Sandridge*, bij *Dartmouth* in *Davonshire*, geboren. Hij deed drie reizen ter ontdekking van eenen noord-

westelijken doortogt; op welker eerste hij in 1585 de straat ontdekte, die nog zijnen naam draagt. Vervolgens ging hij met CAVENDISH naar de Zuidzee, deed nog vijf reizen naar de Oost-Indië, en sneuvelde in 1605 in de straat van Malacca, in een gevecht tegen Japansche zeeroovers. Het verhaal zijner reistogten is door hem zelf onder den titel van *The World's hydrographical Description* beschreven, en wordt in het derde deel der verzameling van HACKLUYT gevonden. Ook vond DAVIS een' kwadrant uit, welke voor dien van HADLEY heeft plaats gemaakt.

(*Woordenboek der Zamenleving; Dictionary of Biography*).

DAVOUST, (LOUIS NICOLAS), hertog van Auerstadt en prins van Eckmühl, een der kundigste en dapperste Fransche veldoversten, werd den 10 Mei 1770 te Arnoux uit een adellijk geslacht geboren. Hij ontving, gelijktijdig met BONAPARTE, zijne militaire opvoeding te Brienne, en trad in 1785 in krijgsdienst. Nadat hij zich bij onderscheidene gelegenheden als een dapper en vastberaden officier had doen leeren kennen, vergezelde hij BONAPARTE naar Egypte. Hij was het, die, na den slag van Aboukir, het dorp aangreep en bemagtigde. Na het sluiten der overeenkomst van El-Arisch ging hij met DESAIX te Alexandrië scheep, om naar Frankrijk terug te keeren. Zij zagen reeds de Hieres-eilanden in het verschiep, toen zij door een Engelsch fregat aangehouden, en naar Livorno voor den admiraal KEITH gebragt werden. Deze behandelde hen als krijgsgevangenen, en eerst na eene maand kregen zij verlof, om zich naar Toulon te begeven. BONAPARTE benoemde hierop DAVOUST tot divisie-generaal en opperbevelhebber der ruitery van het Italiaansche leger, en na den slag van Marengo tot chef der granadiers van de consulaire lijfwacht, welke zich in dezen slag den naam van granietzuil verworven had. Zoodra NAPOLEON den keizerlijken troon had bestegen, werd DAVOUST tot rijksmaarschalk en grootkruis van het legioen van eer benoemd. Hij regtvaardigde deze verheffing door de treffelijkste diensten. In den veldtogt van 1805, namelijk in den slag van Austerlitz, voerde hij den regtervleugel van het leger aan, en in 1806 droeg hij door zijne geschikte maatregelen veel bij tot de overwinning bij Auerstadt, weshalve NAPOLEON hem tot hertog van Auerstadt benoemde. Bij het weder uitbreken van den oorlog tegen Oostenrijk in 1809, onderscheidde hij zich op nieuw in den slag van Eckmühl, en in den slag van

Wagram noodzaakte hij, met zijnen regtervleugel, de Oostenrijkers tot den aftogt. Na den vrede verheef NAPOLEON hem tot prins van *Eckmühl*, en in 1811 tot gouverneur-generaal der Hanseatische departementen. Nadat zijne legerafdeeling op den terugtogt van *Moscou*, in 1812, veel geleden had, wierp hij zich in *Saksen*, en liet in Maart 1813 de bruggen over de *Elbe* te *Meissen* en *Dresden* springen. Als gouverneur-generaal der Hansesteden gedroeg hij zich onverbiddelijk streng, ja wreed. De stad *Hamburg* moest in Mei 1813 eene boete van 48 miljoen Franken betalen, omdat zij zich van *Frankrijk* afkeerig had betoond, en den 5 November werd de bank, met eene waarde van 7,489,343 Mark banco, in beslag genomen. Tegen het einde deszelfden jaars werden 30,000 menschen uit de stad gedreven, en meer dan 8000 huizen verbrand. Op bevel van LOEWIK XVIII verliet hij *Hamburg* den 31 Mei 1814. Zoodra NAPOLEON van het eiland *Elba* was teruggekeerd, werd hij tot minister van oorlog benoemd; doch na den slag van *Waterloo* kwam hij met MÜCHER en WELLINGTON overeen het leger achter de *Loire* te voeren. Nadat hij in 1819 tot pair van *Frankrijk* was benoemd, stierf hij den 1 Junij 1823. Vastheid van karakter en persoonlijke stoutmoedigheid waren de hoofdeigenschappen van DAVOUST; zijne gestrengheid als krijgsman onttaarde dikwijls in hardheid en gruwzaamheid.

(*Woordenboek der Zamenleving; Conversations-Lexicon*).

DAVY, (Sir HUMPHRY), een der beroemdste scheikunstenaars van den nieuweren tijd, was de zoon eens kleinen grondeigenaars, die tevens het beroep van beeldsnijder uitoefende. Hij werd den 17 December 1778 te *Penzance* in *Cornwallis* geboren. Reeds op den ouderdom van negen jaren begon hij verzen te schrijven, en in lateren leeftijd vervaardigde hij verscheidene dichtstukken, welke verdienstelijk mogen genoemd worden. Daar hij echter voor het geneeskundig vak bestemd was, werd hij aanvankelijk bij eenen apotheker geplaatst. Hier gaf hij zich echter zoo geheel aan de scheikunde over, dat hij zich, in plaats van drankjes klaar te maken of pillen te draaijen, meestal op den vliering met allerhande scheikundige proeven onledig hield. En toen hierdoor eens eene hevige ontploffing ontstond, verschrikte zijn meester zoo geweldig, dat deze hem terstond wegzond. Op den ouderdom van vijftien jaren werd hij in de leer besteld bij Mr. NORLASE, chirurgijn

te *Penzance*. Van nu af beoefende hij vlijtig de natuurwetenschappen, makende groote vorderingen in de botanie, anatomie en physiologie; alsmede in de wiskunde, bovennatuurkunde, natuurlijke wijsbegeerte en scheikunde: doch het was vooral aan de scheikunde dat hij zijne krachten toewijdde. Hij geraakte nu in kennis met Mr. DAVIES GILBERT en Mr. GREGORY WATT, en werd door hen voorgesteld aan den natuuronderzoeker BEDDOES, die den negentienjarigen DAVY als medehelper in zijn laboratorium te *Bristol*, bekend onder den naam van *Pneumatic Institution*, opnam. Gedurende zijn verblijf te *Bristol* maakte hij zijne proeven over het salpeterzuur bekend, onder den titel van *Researches chemical and philosophical, chiefly concerning Nitrous Oxide and its respiration*. Dit werk bevat tevens een verhaal van sommige hoogst gevaarlijke proeven, welke hij op zich zelve nam door het inademen van onderscheidene luchtsoorten, waardoor zijn leven meer dan eens in gevaar geraakte. De roem, dien hij zich verwierf, gaf aanleiding dat hij in 1800 tot professor in de scheikunde aan de nieuwe inrigting, *Institution of Great Britain*, werd benoemd. Zijne voorlezingen hadden eenen verbazenden toeloop. In 1802 werd hij door de Vereeniging voor den Landbouw, *Board of agriculture*, uitgenoodigd, voorlezingen over de scheikunde te houden, die vervolgens in het licht zijn verschenen onder den titel van *Elements of agricultural chemistry*. DAVY begon nu dien cursus van wetenschappelijke navorschingen, welke zijnen naam hebben vreeuwigd. De ontdekking van metalen in alkaliën en aardsoorten, de schepping van de wetenschap der electrochemie, de uitvinding der veiligheids-lamp, ter gebruike in de steenkolenmijnen en de wijze om het koper voor den invloed van het zeewater te behoeden, kunnen ons een denkbeeld geven van zijne ongewone verdienste. In 1818 werd hij tot baronet en in 1820 tot voorzitter der Koninklijke Maatschappij benoemd. Uit hoofde zijner verzwakte gezondheid, legde hij het voorzitterschap neder, en begaf zich op reis. Ongelukkig was zijne gezondheid te zeer ondermijnd, om door een milder klimaat weder op te bloeijen. Hij stierf den 30 Mei 1829 te *Geneve*. Behalve de reeds genoemde geschriften, heeft DAVY nog vele hoogst belangrijke werken in 't licht gegeven. De Amsterdamsche hoogleeraar H. C. VAN DER BOON MESCH hield, in 1830, in eene openbare vergadering der eerste klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut eene

lofrede op DAVY, waarin zijne verdiensten in een getrouw licht worden gesteld.

(PARIS, *The life of Sir HUMPHRY DAVY*;

JOHN DAVY, *Memoirs of the life of Sir HUMPHRY DAVY*).

DAY, (THOMAS), een bekwaam Engelsch schrijver, werd in 1748 te *Londen* geboren. Zijn vader had eene plaats aan het Tolkantoor, en stierf toen hij één jaar oud was, hem een jaarlijksch inkomen van 1200 Pst. nalatende. Na te *Oxford* in de regtsgeleerdheid te hebben gestudeerd, bragt hij eenige zomers op het vaste land door, onderscheidene volken bezoekende. De opvoeding schijnt bijzonder zijne aandacht getrokken te hebben. Hij koesterde daaromtrent zonderlinge denkbeelden, en meende dat er naauwelijks één ding ter wereld was, hetwelk men door opvoeding en onderwijs niet konde verkrijgen. Omtrent het jaar 1769 wilde hij deze stelling met eene stoute proef bevestigen. Hij koos uit het vondelings-huis van *Shrewsbury* twee meisjes van twaalf jaren, om ze naar zijne inzichten op te voeden, en later eene zijner kweekelingen tot vrouw te nemen. Schoon DAY nimmer met eene zijner beide beschermelingen in den echt trad, huwelijkte hij haar echter met eenen goeden bruidschat uit, terwijl zij, door haar voorbeeldig gedrag, zijne opvoeding tot eer verstrekten. In 1778 verbond Mr. DAY zich aan Miss MILNES uit *Yorkshire*, die met hem in smaak en denkbeelden overeenstemde, en een vermogen bezat, dat het zijne evenaarde. In 1773 had hij, met zijn vriend Mr. BRICKWELL, een dichtstuk uitgegeven, getiteld: *De stervende Neger (The dying Negro)*, in hetwelk de slavenhandel met levendige kleuren wordt afgemaald, en waardoor het publiek meer en meer tegen dit onmenschelijk bedrijf werd ingenomen. In 1776 verscheen van hem een ander dichtstuk, genaamd *De ter slagbank gevoerde legioenen (The devoted Legions)*, zijnde eene bestrijding van den Amerikaanschen oorlog. In 1783 gaf hij het eerste deel uit van een werk, waardoor DAY het meest is bekend geworden, zijne *Geschiedenis van Sandford en Merton*. Het geheel bestaat uit drie deelen, en is een verdrichtsel om de denkbeelden des schrijvers over opvoeding en de menschelijke natuur in 't algemeen op te helderen en aan te bevelen. DAY is insgelijks schrijver van een ander verdricht werk, getiteld: *The history of the little Jack*. Hij werd den 28 September 1789 gedood door den slag van een jong paard, hetwelk hij volgens eene nieuwe manier wilde afrijten; want zijne plannen voor de verbetering

der opvoeding bepaalden zich niet slechts tot den mensch, maar strekten zich zelfs tot de dieren uit.

(CHALMERS; *Biog. Brit.*)

DEBURE, (GUILLAUME FRANÇOIS), een geleerd boekhandelaar en kenner van zeldzame boeken en handschriften, werd in 1734 te *Parijs* geboren, en stierf in 1782. Hij is de schrijver van een welbekend en nuttig werk, in zeven deelen octavo, getiteld: *Bibliographie instructive*, bevattende eene opgave en beschrijving van zeldzame en zonderlinge boeken.

(*Dictionary of Biography*).

DECHÂLES, (CLAUDE FRANÇOIS MILLIET), een bekwaam wiskunstenaar, werd in 1611 te *Chambery*, de hoofdstad van *Savoyë*, geboren. Hij schreef veel over de wis-, werktuig- en sterrekunde; doch het eenigste werk, waardoor hij algemeen bekend werd, is zijne uitgave van EUCLIDES, welke langen tijd in *Frankrijk* en andere landen een geliefkoosd handboek was. DECHÂLES was een naauwkeurig en sierlijk schrijver over de onderwerpen, welke hij behandelde. Hij werd tot professor in de wiskunde aan het Collegie van *Clermont* benoemd, waar hij vier jaren bleef. Vervolgens begaf hij zich naar *Marseille*, waar hij onderwijs gaf in de zeevaart-, vestingbouw- en toegepaste wiskunde. Van *Marseille* ging hij als professor in de wiskunde naar *Turin*, en stierf in die stad in 1678, hebbende den ouderdom van zeven en zestig jaren bereikt.

Als leermeester muntte DECHÂLES uit door zijne uitstekende wellevendheid en de toepassing van zijn onderwijs op de vroeger verkregene kundigheden zijner leerlingen. De werken van DECHÂLES werden in 1690 te *Lyon* in vier deelen uitgegeven, onder den titel van *Mundus Mathematicus*.

(*Penny Cyclopaedia*).

DECIUS MUS, een Romein, die zich door vele stoute krijgsbedrijven onderscheidde, en wien daarvoor menig eerbewijs te beurt viel. In eenen veldslag tegen de Latijnen, wijdde hij zich vrijwillig aan de onderaardsche goden (*Dii Manes*). Hij was met zijnen ambtgenoot, MANLIUS TORQUATUS, overeengekomen, dat de consul, wiens vleugel het eerst zou wijken, zich zou dood vechten. Het wijdings-offer met groote plegtigheid volbragt zijnde, gaf hij aan zijne lictors bevel om den anderen consul kennis te geven, dat hij zich voor het behoud des legers opofferde, reed in het digtst van den vijand, en bezweek onder eene hagelbui van werpschichten, omtrent het jaar 338 v. c. Zijne zoon,

DECIUS MUS, volgde zijn heldhaftig voorbeeld in den oorlog tegen de Galliërs, 295 jaren v. c., even als zijn kleinzoon in den oorlog tegen PYRRHUS, 280 j. v. c.

(ROLLIN, *Histoire Romaine*).

DECIUS, (CAJUS MESSIUS QUINTUS TRAJANUS), een Romeinsch keizer, in het jaar 201 onzer jaartelling te *Bubalia* in *Pannonië* geboren. Door keizer PHILIPRUS naar *Moesië* gezonden, om een oproer te dempen, liet hij zich door de opstandelingen tot keizer uitroepen, trok op tegen zijnzouverein, en onttroonde hem. Hij heeft zich in eenen krijgstogt tegen de Perzen beroemd gemaakt, maar tevens berucht door zijne wredeheden tegen de Christenen gepleegd. Op zijnen krijgstogt tegen de Gothen in een moeras geraakt, kwam hij met zijn leger om, in het jaar 251, slechts den ouderdom van vijftig jaren bereikt hebbende.

(CREVIER, *Histoire des empereurs Romains*).

DECKER, (JEREMIAS DE), een der verdienstelijkste Nederlandsche dichters uit de zeventiende eeuw, werd in 1610 te *Dordrecht* geboren. Zijn vader, ABRAHAM DE DECKER, die de hervormde godsdienst had omhelsd, verkeerde (schoon van eene goede familie afkomstig) in bekrompene omstandigheden, eerst als koopman, daarna als makelaar. Zelf een groot liefhebber zijnde van het lezen van geschiedkundige werken, trachtte hij zijnen kinderen daarvoor insgelijks smaak in te boezemen. Dit gelukte hem vooral met zijnen zoon JEREMIAS. Alleen geholpen door het beperkt onderwijs zijns vaders en zijne eigene geschiktheid, leerde hij als knaap Latijn, Italiaansch, Fransch en Engelsch, schoon hij toen reeds genoodzaakt was zijn vader in diens bezigheden bij te staan. Men kan niet zeggen dat letterkunde in eenig tijdperk zijns levens zijne hoofdbezigheid heeft uitgemaakt. Zijne eerste dichtkundige proeven bestonden in omschrijvingen uit den profeet JEREMIA, enz., en vertalingen en navolgingen uit HORATIUS, PRUDENTIUS, BUCHANAN; waarbij men voegen kan zijnen *Goeden Vrydag*, eene verzameling van stukken, de zuiverste godsdienstige gevoelens bevattende. Nergens blinkt zijn warm godsdienstig gevoel en zijne ouder- en broederlijke heerlijker uit dan in een dichtstuk op den dood zijns vaders en op dien van zijnen broeder DAVID, te *Batavia* gestorven. Zelfs vele zijner *puntgedichten* hebben eene godsdienstige en zedelijke strekking; echter kan men ze minder als epigrammen dan als korte zedelessen beschouwen, welke door hare schrandere wending eenen nuttigen indruk achterla-

ten. Het uitgebreidste van al zijne gedichten is zijn *Lof der Geldzucht*, een hekeldicht, hetwelk algemeen wordt bewonderd, en eene plaats naast den *Lof der Zotheid* van ERASMUS is waardig gekeurd. Dit was bijkans het laatste stuk hetwelk DE DECKER heeft geschreven. De roem, dien hij daarmede heeft behaald, is hem zelve onbekend gebleven; want hij overleed te *Amsterdam* in 1666, terwijl dit meesterstuk zijner muse nog ter perse was. Zijne gedichten, meermalen herdrukt, zijn het volledigst bijeenverzameld door BROUWERIUS VAN NIDEK in 1726, en in 1827 verscheen bij den boekhandelaar C. PORTIELJE eene goedkoopere uitgave van DE DECKER'S *Oorspronkelijke Dichtstukken* door P. G. VAN WITSEN GEYSBEEK, in twee deelen, kl. 8vo., met een fraai portret des dichters en eene beknopte levensbeschrijving. Hoe vernuftig DE DECKER de Geldzucht wist ten toon te stellen, blijkt onder anderen uit deze weinige regelen:

't Paard looft men om zijn' vorm, zijn rennen,
(draven, springen,
Niet om zijn' gulden toom of zadel rijk van tooi;
Den vogel om zijn keel, niet om zijn ebben kooi;
Den hond om zijn vernuft, niet om zijn halsieraden:
Maar mensch trekt al zijne eer van zijn gegeld
(laden,
Van buidelen stijf gedaalderd en gekroond,
Van 't kleed waarin hij steekt, van 't huis waarin
(hij woont.

(VAN KAMPEN, *Beknopte Geschiedenis der Nederlandsche letteren en wetenschappen*).

DE FOE, (DANIEL), een staatkundig schrijver, de zoon van den vleeschhouwer JAMES FOE, werd in 1661 te *Londen* geboren. Men vindt niets van zijne jeugd opgeteekend. Hij werd opgeleid tot leeraar bij de Dissenters, doch voltooide zijne godgeleerde studiën niet. Men heeft verscheidene redenen opgegeven waarom hij voor zijn geslachtsnaam het woordje DE plaatste: de ware oorzaak was om daardoor zijne nederige afkomst te bedekken. DE FOE trad eerst in 1683 als schrijver op met een staatkundig vlugschrift over den oorlog, welke toen tusschen de Turken en Oostenrijkers gevoerd werd. Twee jaren later nam hij, uit ijver voor het behoud van het Protestantismus in *Engeland*, en uit weerzin tegen JACOBUS II, dienst onder den hertog van *Monmouth*, wiens ondoordachte zamerzwering velen in het verderf stortte. DE FOE was echter gelukkig genoeg aan de vervolging te ontsnappen. Hij werd nu kousenkooper en pannenbakker, doch met slecht gevolg. Zijne pen voorzag in zijne behoeften. Het is onmogelijk hier het honderdste gedeelte

van zijnen letterarbeid aan te stippen, wyl een bloote catalogus daarvan zestien bladzijden beslaat. WILLEM III was de afgod zijner staatkunde, en toen de hooge geestelijkheid eenen geest van onverdraagzaamheid en vervolging tegen andersdenkenden begon aan den dag te leggen, schreef hij een bijtend spotschrift, onder den titel van *The shortest way with the Dissenters* (De kortste weg met de Dissenters). Het Huis der Gemeenten verklaarde dit voor een oproerig geschrift, hetwelk door beulshanden moest verbrand worden. De secretaris van staat vaardigde nu de volgende proclamatie uit: «Naardemaal DANIEL FOE, alias DE FOOE beschuldigd wordt schrijver te zijn van een «schandelijk en oproerig geschrift, getiteld *The shortest way with the Dissenters*, wordt aan een iegelijk bekend gemaakt, dat hij is een man van schrale, «middelmatige gestalte, omtrent veertig «jaren oud, bruin van gelaat, donker «bruin van haar en eene pruik draagt; «hij heeft een' krommen neus, eene scherpe «kin, grijze oogen en eene groote vlek «digt bij den mond. Al wie den gezegden DANIEL FOE aan een' zijner majesteits vrederegters zal aangeven, zoodat «men hem in hechtenis kunne nemen, «zal vijftig Pst. tot belooning ontvangen.» De foe werd kort daarop ontdekt, beboet, aan de kaak gesteld en in de gevangenis geworpen. In den kerker van *Newgate* schreef hij eene ode *aan de kaak*, en ontwierp een plan voor *The Review*, een blad, dat twee- of driemaal 's weeks uitkwam, en gedurende meer dan negen jaren door hem alleen werd voortgezet. Nadat hij ruim een jaar in den kerker had gezucht, sprong HARLEY, destijds secretaris van staat, voor hem bij de koningin in de bres, en bewerkte zijn ontslag. Tegen het einde der regering van koningin ANNA geraakte hij op nieuw in de gevangenis, wegens het schrijven van een vlugschrift in denzelfden geest als het vorige, en werd ook ditmaal door HARLEY bevrijd. Bij de troonsbestijging van GEORGE I door de Wigh-partij op nieuw in onaangenaamheden gewikkeld, besloot hij zich niet langer met staatkundige zaken te bemoeijen, en zijn talent aan andere onderwerpen te besteden. De eerste vrucht van zijnen arbeid was *The Family Instructor*. In 1719 verscheen zijn onnavolgbaar werk *Adventures of Robinson Crusoe*, hetwelk eenen ongeloofelijken opgang maakte, en zulks te regt verdiende, schoon sommigen daaraan niet die hooge waarde wilden toekennen, als geen oorspronkelijk werk zijnde. Doch de geschiedenis van ALEXANDER SELKIRK,

die eenige jaren vroeger in 't licht was verschenen, had aan DE FOE niet veel meer dan het denkbeeld kunnen geven, om een' man op een onbewoond eiland levende, tot het onderwerp zijner leerzame bespiegelingen, te kiezen. DE FOE stierf den 24 April 1731 te Londen, in den ouderdom van zeventig jaren. Hij liet eene weduwe na en verscheidenene kinderen, onder welke opmerking verdient NORTON DE FOE, de schrijver van de Gedenschriften van de vorsten uit het Huis van Oranje (*Memoirs of the princes of the House of Orange*). SOPHIA, de jongste dochter van DANIEL DE FOE, schreef twee verhandelingen over het microscop.

(BALLANTYNE'S *Mem. of DE FOE*, in *Sir SCOTT'S Prose Works*, Vol. IV).

DEIMAN, (JOHAN RUDOLPH), een beroemd genees-, schei- en natuurkundige, werd den 29 Augustus 1743 in het Oostvriesche dorp *Hage* geboren. Ondersteund door zijne beide oudere broeders, leerde hij eerst de artseneijkunde, en studeerde te *Halle* in de medicijnen. Nadat hij tot doctor was gepromoveerd, ging hij naar *Holland*, en zette zich in 1770 te *Amsterdam* als practiserend geneesheer neder, alwaar hij zich allengs eenen welverdienden roem verwierf. Zijne diepe inzigten, zijne scherpe onderkenning van ziekten (*diagnose*) en zijne met de natuur overeenstemmende geneeswijze hadden voor zijne lijders de gelukkigste gevolgen. In weerwil zijner overkropte bezigheden, beoefende hij met grooten lust al de vakken, welke met zijne wetenschap in verband stonden. In de sociteit *Concordia et libertate*, waarvan hij lid was, hield Dr. DEIMAN vele belangrijke verhandelingen, welke door middel van de tijdschriften aan het publiek werden medegedeeld. Zijne *Geneeskundige proeven en beschouwingen over de gunstige werking der electriciteit in verschillende ongesteldheden*, zijn antwoord op de prijsvraag *Over het nut der boomen en planten tot zuivering der lucht*, alsmede zijne verhandeling *Over het nut en nadeel der kina*, aan welke de Koninklijke Maatschappij der geneeskunde te *Parijs* den prijs toekende, bevestigden zijnen wetenschappelijken roem. Daarenboven verrijkte hij de natuur- en scheikunde met vele nieuwe ontdekkingen, die hem eene eervolle plaats onder de grootste natuurkundigen verzekeren. Ook was het DEIMAN, die hier het eerst de Kantiaansche wijsbegeerte bekend maakte. Koning LODIEWIK NAPOLEON koos hem tot zijnen lijfarts; en wist hem naar waarde te schatten. DEIMAN overleed den 25 Januarij 1808. Onze

verdienstelijke JERONIMO DE BOSCH hield den 29 Maart 1808 eene op dezen beroemden geneesheer fraaije lofrede, welke sedert in druk verschenen, en verdient geraadpleegd te worden.

DEIMAN, (JOHAN DIEDERICH), een uitstekend godgeleerde, en ouder broeder des vorigen, werd den 9 April 1732 te Hage in Oost-Friesland geboren. Hij studeerde te Halle, en verliet in 1753 als candidaat deze hoogeschool. In 1763 als predikant te Zierikzee optredende, maakte hij aldaar, door zijne kanselwelsprekendheid, veel opgang, en werd reeds het volgende jaar naar Zwolle beroepen. Hier vertoefde hij zes jaren, toen hem het leeraarambt te Utrecht werd aangeboden. Eindelijk, in 1779, te Amsterdam beroepen, had hij aldaar aanvankelijk te worstelen tegen de aanvallen en verketteringen zijner oudere ambtsbroeders. Echter ging hij op den eenmaal ingeslagen weg voort, en predikte dien milderen geest des Christendoms, die hem boven zoo vele anderen onderscheidde. DEIMAN stierf den 9 April 1783. Behalve vele belangrijke theologische werken, door hem uit het Hoog- in het Nederduitsch overgebracht, schreef hij eene *Katechetische aanleiding tot de kennis der Christelijke leere*, welke vele herdrukken heeft beleefd, en thans nog niet geheel buiten gebruik is.

(*Conversations-Lexicon*).

DEKEN, (AGATHA), eene Nederlandsche dichteres en romanschrijfster, werd den 10 December 1741 in de nabijheid van Amstelveen geboren. Zij was de dochter van tamelijk geboede landlieden, die, door rampen van allerlei aard behoeftig geworden, haar, naauwelijks drie jaren oud, door den dood ontvielen. De regenten van het weeshuis der Collegianten te Amsterdam trokken zich haar lot aan, en zorgden voor hare opvoeding. Door haar voorbeeldig gedrag en hare leergierigheid, won zij de gunst harer verzorgers. Hare verstandelijke vermogens ontwikkelden snel. Reeds ontwaakte bij haar de zucht voor poëzij en fraaije letteren, welke men geenszins bij haar onderdrukte. Als dienstbode geplaatst bij de godvruchtige dichteres MARIA BOSCH, werd zij spoedig hare vriendin, zoodat meesteres en dienstmaagd gemeenschappelijk de poëzij tot uitspanning beoefenden, en in 1775 eenen bundel van *Stichtelijke Gedichten* uitgaven. Na verloop van vijf jaren hare edelmoedige beschermster door den dood verloren hebbende, werd haar dit smartelijk verlies vergoed door ELIZABETH BEKKER, weduwe van den predikant ADRIAAN WOLFF, met welke zij, sedert 1777, tot op haren dood, 's we-

relds lief en leed deelde. Beide vriendinnen arbeidden meestal gemeenschappelijk, en weken, na de omwenteling in 1787, naar Frankrijk. Zij vestigden zich te *Trevoux*, in *Bourgondië*, en, schoon zij aldaar een stil leven leidden, werd echter ELIZABETH BEKKER voor den bloedraad des schrikbewinds gedaagd, om zich te verantwoorden. Onbeschrijfelijk groot was de angst, waarin AGATHA over het lot harer zusterlijke vriendin verkeerde, die echter, door hare tegenwoordigheid van geest, aan de guillotine ontkwam. In 1795 naar het vaderland teruggekeerd, hadden zij tegen knellende zorgen te kampen, wijl een vriend, wien zij bij hare uitwijking een niet onaanzienlijk vermogen hadden toevertrouwd, haar dit toevertrouwde pand had ontvreemd. Gelukkig vonden zij in de dankbaarheid eens boekhandelaars van 's Gravenhage, die vroeger met het uitgeven harer werken veel geld gewonnen had, de kieschste ondersteuning, tot dat zij weder de pen konden opvatten. Zij waren in Nederland de eersten, die oorspronkelijke romans in 't licht gaven, welke zoo vele getrouwe schilderingen zijn van het eigendommelijk Nederlandsch volkskarakter. Hiertoe behooren inzonderheid de *Historie van Sara Burghart*; *Historie van Willem Levend*; *Brieven van Abraham Blankaert* en *Historie van Cornelia Wildschut*. Ook als lierzangster is AGATHA DEKEN niet zonder veelzijdige verdiensten, bijzonder in het godsdienstig lied. Hare liederen ademen ernst, zachtmoedigheid en werkdadige godsvrucht, en vele derzelve zijn in kerkelijke gezangboeken opgenomen. Hare *Liederen voor den boerenstand* en *Liederen voor kinderen* werden hoog geschat, schoon zij in waarde bij die van onzen VAN ALPHEN achterstaan. Zij stierf den 14 November 1805, weinige dagen na hare vriendin BEKKER. Beide voortreffelijke vrouwen rusten naast elkander op het kerkhof te *Scheveningen*. De hoogleeraar KONIJNENBURG vereerde in het openbaar beider nagedachtenis met eene fraaije lofrede, en *Mr. M. C. VAN HALL* verhoogde dit rouwfeest door het voordragen van eenen schoonen lierzang.

(VAN KAMPEN, *Beknopte geschiedenis der Nederlandsche letteren en wetenschappen*; *Woordenboek der Zamenleving*).

DELAMBRE, (JEAN BAPTISTE JOSEPH), een beroemd Fransch wiskundenaar, werd den 19 September 1749 te Amiens geboren. Hij bekam zijne eerste wetenschappelijke vorming van DELISLE, die destijds ook te Amiens woonde. Hierna begaf DELAMBRE zich naar *Parijs*, om zich in de wijsbegeerte te oefenen. Zijne studie

werd bekostigd uit eene beurs, welke men wil, dat eertijds door een lid uit het geslacht van DELAMBRE was daargesteld. Zoo dra echter de daarvoor bepaalde tijd verstreken was, zag DELAMBRE zich genoodzaakt in zijne eigene behoeften te voorzien. Hij vertaalde vele werken uit het Latijn, Grieksch, Italiaansch en Engelsch in zijne moedertaal. Daarenboven gaf hij aan eenige jonge lieden in deze onderscheidene talen les, en leefde zoo spaarzaam, dat hij allengs eene uitmuntende verzameling kon maken van de beste schrijvers, welke hij beoefende. Onophoudelijk aangezocht, om ook de wiskunde te onderwijzen, besloot hij eenen regelmatig cursus over die wetenschap te volgen. Hij bezocht de astronomische klasse van het Collegie van Frankrijk onder LALANDE, doch niet voordat hij de werken zijns meesters zorgvuldig gelezen, en er veelvuldige aantekeningen op gemaakt had. Kort nadat hij deze klasse bijwoonde, gebeurde het, dat men eene plaats uit ARATUS noodig behbende, DELAMBRE haar terstond uit het hoofd aanhaalde. Van dit oogenblik af werd LALANDE zijn vriend. Met onafmatbare vlijt en volharding kwam DELAMBRE spoedig de grootste moeilijkheden te boven, en nimmer heeft iemand meer dan hij het oude spreekwoord bevestigd, *labor omnia vincit* (arbeid overwint alles).

Toen in 1781 de ontdekking van de planeet Uranus door HERSCHEL de oplettendheid der grootste sterrekundigen trok, vervaardigde hij de eerste tafels harer beweging, waarmede hij den door de academie der wetenschappen uitgeoefden prijs behaalde. Spoedig daarop begon hij ook nieuwe zonnetafelen te maken, welke hij later geheel omwerkte. Later hield hij zich bezig met de tafelen van JUPITER en SATURNUS, aan welke hij eene grootere volkomenheid konde geven, wijl LAPLACE derzelver storingen met bijzondere naauwkeurigheid had berekend. Toen men besloten had om eenen vasten standaard voor de lengtemaat te zoeken, werd DELAMBRE en MÉCHAIN de last opgedragen, om den boog van den meridiaan tusschen Duinkerken en Barcelona te meten. Deze moeilijke arbeid werd te midden van de gruwelen der Fransche omwenteling onafgebroken voortgezet. MÉCHAIN hem door den dood ontvallen zijnde, voltooide DELAMBRE alleen dit gewigtig werk. Deze meting is beschreven in het onschatbaar werk, getiteld: *Base du système métrique*. LALANDE in 1807 gestorven zijnde, volgde DELAMBRE zijnen vriend en leermeester in het Collège de France op. Reeds in 1802 had NAPOLEON hem tot algemeen inspecteur

der studiën benoemd, en een jaar later verkoos de wiskundige klasse van het Instituut hem tot haren secretaris. In 1814 werd DELAMBRE lid van den Koninklijken Raad van openbaar onderwijs, doch het volgende jaar ontwaam men hem dit lidmaatschap. Tijdens de inneming van Frankrijks hoofdstad door de bondgenooten, bevond DELAMBRE zich te Parijs. Onder het bulderen der hevigste kanonnade werkte hij, van 'smorgens acht ure tot middernacht, bedaard en bijkans onafgebroken voort.

DELAMBRE stierf den 19 Augustus 1822, in den ouderdom van twee en zeventig jaren. Zijn dood werd voorafgegaan door een algeheel verlies van krachten en aanhoudende bezwijmingen. Hij stierf gelijk hij geleefd had, kalm, doch niet zonder veel te lijden. De werken van DELAMBRE zijn te talrijk, dan dat wij ze hier kunnen vermelden. Behalve zijne afzonderlijke werken verschenen van hem een groot aantal gedenkschriften in de verzamelingen van *Petersburg*, *Turin*, *Stokholm*, *Berlijn* alsmede in die van het Instituut van Frankrijk. Zijne *éloges* op gestorvene geleerden munten uit door zuiverheid van stijl en diepte van navorsching betreffende de geschiedenis der onderwerpen, waarmede die geleerden zich hadden bezig gehouden. Onder zijne belangrijkste voortbrengselen rekent men *Astronomie théorique et pratique*; *Histoire de l'astronomie ancienne*; *Histoire de l'astronomie du moyen âge*; *Histoire de l'astronomie moderne*, en *Histoire de l'astronomie au dix-huitième siècle*.

(*Conversations-Lexicon*; *Penny Cyclopaedia*).

DELANY, (MARY), de dochter van Lord LANSDOWN, en weduwe van Mr. PENDARVES, was de tweede vrouw van Dr. DELANY, een' verdienstelijk godgeleerde, met wien zij zich in 1743 in den echt begaf. Zij stierf in 1788. Mrs. DELANY was eene gunsteling van koningin CHARLOTTE, en genoot van den koning eene jaarwedde van drie honderd Pst. Zij bezat het talent om uit gekleurd papier zóó kunstig bloemen te knippen, dat dezelve, als ware het, de natuurlijke evenaarden. Langs dezen weg maakte zij eene Flora van bijkans duizend voorwerpen.

(*Dictionary of Biography*).

DELILLE, (JACQUES), de beroemdste leerdichter van Frankrijk, was de natuurlijke zoon van den advocaat MONTANIER, waarom hij zich ook MONTANIER-DELILLE noemde; hij werd den 22 Junij 1738 te Aigue-Perse, in Auvergne, geboren. Het eerste onderwijs genoot hij in het Collegie

van *Lizieux* te *Parijs*. Behoeftigheid noodzaakte hem eene plaats als onderwijzer in het Collegie van *Beauvais* aan te nemen, doch hij werd spoedig tot professor in de fraaije letteren aan het Collegie van *Amiens* bevorderd. Hier begon hij zijne schoone vertaling van *Virgilius* Landgedichten. Naar *Parijs* teruggekeerd, werd hij benoemd tot professor van het Collegie *La Marche*. De verschijning der Landgedichten van *Virgilius* werd met geestdrift begroet, en men zeide, dat *Delille* de proef had geleverd, dat alle schoonheden der ouden in het Fransch konden teruggegeven worden. In 1774 werd *Delille* lid van de academie, en gaf kort daarna zijn beoemd dichtstuk *Les Jardins* in 't licht.

Delille vergezelde den afgezant de *Chotseul Gouffier* naar *Konstantinopel*, en maakte zich deze gelegenheid ten nutte *Athene* te bezoeken. Op deze reis vervaardigde hij zijn dichtstuk *L'Imagination*. Naar *Parijs* wedergekeerd, werd hij aangesteld tot professor in de fraaije letteren aan de universiteit, en tot professor der Latijnsche poëzy in het *Collège de France*. Hij was ongelukkig genoeg zijn tijdelijk vermogen door de Fransche omwenteling te verliezen. Bij de viering van het zonderlinge Feest van het Opperwezen, welke gedurende het schrikbewind plaats had, werd *Delille* door *Robespierre* verzocht, daarvoor eene ode te dichtten. De poëet, wel bevroedende dat weigeren hier niet te pas kwam, vervaardigde eenen dithyrambe op de onsterfelijkheid der ziel, waarin hij deze leer met vuur verdedigde. Onze landgenoot *Immerzeel* heeft van dit gedicht eene vrij goede vertaling geleverd. De onlusten en verwarringen in de hoofdstad deden hem in 1794 *Parijs* tegen *St. Diez* verwisselen, en vervolgens *Zwitserland* bezoeken, waar de regering van *Bern* hem het burgerregt aanbood. Hier voltooide hij zijn *Homme des champs ou les géorgiques françaises*, waarvan de *Wed. van Streek* eene fraaije Nederduitsche vertaling heeft gegeven, en *Bilderdijs* in zijn *Buitenleven* eene gelukkig geslaagde navolging. Ook schreef *Delille* in *Zwitserland* *les Trois Règnes de la Nature*, waarbij *Cuvier* aanmerkingen heeft gevoegd. Later bezocht *Delille* *Engeland*, en vertaalde toen *Milton's Paradise Lost*. In 1801 keerde hij naar *Parijs* terug, en stierf, nadat hij eenigen tijd te voren het gezigt had verloren, den 1 Mei 1813, algemeen betreurd. Na zijnen dood verscheen *Le départ d'Eden*. Zijne *Conversation* is een vermakelijk dichtstuk, eene soort van *Theophrastus* in verzen, schilderende de onderscheidene karakters, die in den om-

gang voorkomen. Zijne gezamenlijke werken beslaan 16 deelen, *Parijs* 1824-25. Als eene bijzondere eigenschap van *Delille* verhaalt men, dat hij, gelijk vroeger *Tasso*, zijne verzen, voordat hij ze ter neder schreef, in zijn hoofd uitwerkte, en in staat was, ze volkomen in het geheugen te bewaren.

(*Conversations-Lexicon*; *Woordenboek der Zamenleving*).

DELISLE, (GUILLAUME), de eigenlijke grondvester van het geographisch stelsel des nieuweren tijds, werd den 28 Februarij 1675 te *Parijs* geboren. Zijne zucht voor de aardrijkskunde, waarin hij later zoo uitblonk, verried zich vroegtijdig, makende hij reeds op den ouderdom van negen jaren kaarten, die door naauwkeurigheid en netheid verwondering werkten. Deze neiging werd zorgvuldig door zijnen vader aangekweekt, die zelf in de aardrijkskunde en astronomie niet onbedreven was.

In 1699 gaf *Delisle* eene wereldkaart uit, welke, met andere kaarten en aardrijkskundige geschriften, hem in 1702 tot lid van de academie der wetenschappen deed verkiezen. Kort daarna werd hij, met eene jaarwedde, tot 's konings aardrijksbeschrijver benoemd, en nu schreef hij onderscheidene werken voor den cursus dien hij met zijnen koninklijken kweekeling (*Lodewijk XV*) over de aardrijkskunde hield.

De vermaardheid van *Delisle* bepaalde zich niet tot zijn vaderland, maar verspreidde zich door gansch *Europa*; geen geschiedkundig werk of reisbeschrijving werd als volmaakt beschouwd zonder kaarten van *Delisle*. Hij ontving van vreemde vorsten de vleijendste uitnoodigingen om zich in hunne hoofdsteden neder te zetten. *Peter de Groote* kwam hem persoonlijk te *Parijs* bezoeken, ten einde *Delisle* over te halen, hem naar *Rusland* te volgen. Hij wees al deze uitnoodigingen van de hand, doch gaf *Peter* eene voortreffelijke reeks van kaarten over zijn onmetelijk rijk, hetwelk *Delisle* voorzeker beter kende dan de monarch zelf. Het is waarschijnlijk, dat de hoogachting, welke *Peter* voor hem koesterde, zijnen broeder *Joseph* bij het observatorium te *Petersburg* met eene aanmerkelijke jaarwedde deed aanstellen. *Delisle* stierf den 5 Januarij 1726, aan eene beroerte, slechts een en vijftig jaren oud. Onder zijne werken behoort zijn *Atlas géographique*, welken *Buache* in 1789 bezorgde, tot het voornaamste.

(*Fontenelle*, *Eloge de Guillaume Delisle*).

DELISLE, (JOSEPH NICOLAS), een jonger broeder des vorigen, den 4 April

1688 te *Parijs* geboren, maakte zich insgelijks vermaard door zijne geographische en wiskundige kennis. Zijne uitgegevene werken namen eenen aanvang met eene uitmuntende waarneming der groote algheele zonsverduistering in 1706, toen hij nog slechts achttien jaren oud was. In 1714 werd hij lid der academie, en in 1724 bezocht hij *Engeland*, waar hij, op aanbeveling van NEWTON en HALLEY, tot lid der Koninklijke Maatschappij werd verkozen. In 1726, het sterfjaar zijns broeders, benoemde CZAAR PETER hem tot zijnen astronoom, een ambt hetwelk hij gedurende een en twintig jaren met lof bekleedde, tot dat hij, uit hoofde zijner gezondheid, naar *Parijs* terugkeerde. Hier werd hij benoemd tot hoogleeraar in de sterrekunde van het Koninklijk Collegie van *Frankrijk*. Onder zijne leerlingen behoorden LALANDE, DELAMBRE en MESSIER. Hij stierf in 1768, tachtig jaren oud. In de laatste jaren zijns levens verviel hij tot overdrevene vroomheid; hij bezocht dagelijks verscheidene kerken en biechtte elken zondag. Zijne nalatenschap was zóó gering, dat men hem zelfs geene fatsoenlijke begrafenis had kunnen geven, zoo MESSIER en BUACHE de kosten daarvan niet op zich hadden genomen. Zijn belangrijkste geographisch werk: *Mémoire sur les nouvelles découvertes au Nord de la mer du Sud*, bevat den uitslag der bemoeijingen van de Russen tot de ontdekking van eenen doortogt uit de *Zuidzee* in de wateren van *Noord-Amerika*. Zijn *Avertissement aux astronomes sur l'éclipse annulaire du soleil qu'on attend le 25 Juin (Par. 1748)* is een volledig overzicht van alle ringvormige zonsverduisteringen.

Zijn broeder LOUIS, insgelijks een sterrekundige, die hem naar *Petersburg* was gevolgd, overleed den 22 October 1741 op het Amerikaansche eiland *Avatscha*. LOUIS is bekend door zijne reizen naar *Siberië* en *Kamschatka*, zoowel als medegezel van den beroemden zeevaarder BERING.

(*Dictionary of Biography; Conversations-Lexicon*).

DELUC, (JEAN ANDRÉ), een der scherpzinnigste geologen en meteorologen, werd in 1727 te *Geneve* geboren. Zijn vader FRANÇOIS DELUC, was een uurwerkmaker en schrijver over godsdienstige en staatkundige onderwerpen. Zijn zoon nam mede deel aan de twisten tusschen de aristocraten en de volkspartij, en werd in 1768 naar *Parijs* afgevaardigd, om aldaar bij den hertog van CHOISEUL, eersten minister van *Frankrijk*, de zaak des volks voor te staan. Bij zijne terugkomst in 1770 werd hij lid van den wetgevenden raad, doch niet lang daarna verliet hij

Geneve, en vertrok naar *Engeland*, om zich geheel aan wetenschappelijke studiën te wijden. Van jongs af had hij zich op de geologie (aardkunde) toegelegd, en uitstapjes naar en in de *Alpen* gedaan, terwijl zijn broeder, met hetzelfde oogmerk, de Italiaansche bergen bezocht. Zijne eigene woorden verklaren ons het best zijn doel: «Mijn broeder en ik beoefenden reeds de geologie, toen ik te *Geneve* woonde, en eerst na zeker tijdverloop kwamen wij tot een besluit, hetwelk ons van dien tijd tot leiddraad heeft verstrekt, namelijk, dat er een wezenlijk onderscheid bestaat tusschen de menigvuldige verschijnselen, welke de oppervlakte der aarde aanbiedt, ten opzichte van de oorzaken, die haar hebben voortgebracht, welke nog in werking zijn, of na zeker tijdstip hebben opgehouden te werken Onze opmerkingen voortzettende, kwamen wij eindelijk tot de overtuiging, dat de vorming onzer vaste landen, (wat aangaat hunne zamenstelling en algemeenen vorm) alsmede hun bestaan boven het waterpas der zee, moet toegeschreven worden aan oorzaken, die niet meer op onzen aardbol in werking zijn, en dat het geheel der uitwerkselen der nog bestaande oorzaken zich bepaalt tot eene wijziging van dien oorspronkelijken toestand. Nadat ik *Geneve* had verlaten, zette ik mijne navorschingen in onderscheidene landen voort, en inzonderheid langs de zeekusten; mijn broeder vervolgde intusschen de zijnen, en wij deelden elkander onze aanmerkingen mede. Ik zag de mogelijkheid om, door de werking der dadelijke oorzaken, te bepalen, welke de toestand is geweest, van onze vaste landen, tijdens derzelver wording, en derhalve de mogelijkheid om den tijd op te sporen, welke er sedert deze gebeurtenis is verlopen. Ik schreef toen mijn eerst geologisch werk, *Lettres physiques et morales sur l'histoire de la nature et de l'homme*, 8vo.'s *Gravenhage*, 1778.» Deze brieven waren opgedragen aan koningin CHARLOTTE, gemalin van GEORGE III, die DELUC tot haren voorlezer benoemde. Deze brieven hebben alleen betrekking op de Zwitsersche *Alpen*; doch in het volgende jaar verscheen een vervolg van dit werk onder denzelfden titel, bevattende DELUC's reizen door *Duitschland* langs den *Rijn*, door *Hanover*, *Vrieland*, *Holland*, *België*, enz., in 5 dikke octavo deelen. Deze brieven zijn niet bloot wetenschappelijk, maar beschrijven de landouwen, de inwoners en hunne zeden; zij bevatten

statistieke en zedekundige aanmerkingen, die zelfs voor den gewonen lezer zeer belangrijk zijn. DELUC kwam door dit alles tot een groot besluit, dat de tegenwoordige vaste landen droog werden door eene groote en plotselinge omwenteling van, vergelijkender wijze, versche dagteekening, niet meer dan vier of vijf duizend jaren geleden, welke omwenteling de vroeger bewoonde landstreken onder de zee bedolf. Dit gevoelen is ook verdedigd door SAUSSURE, DOLOMIEU en CUVIER. DELUC maakte tevens vele opmerkingen aangaande den dampkring, de luchtverschijnselen, hitte en koude. Hij schreef *Recherches sur les modifications de l'atmosphère, contenant l'histoire critique du baromètre et du thermomètre, un traité sur la construction de ces instrumens, des expériences relatives à leurs usages, et principalement à la mesure des hauteurs, et à la correction des réfractions moyennes; avec figures*, 2 vol., 4to, Genève 1772. In dezen tak van proefondervindelijke natuurkunde heeft DELUC wellicht de belangrijkste diensten aan de wetenschap bewezen. Hij maakte groote verbeteringen aan den barometer, vooral toegepast op het meten van hoogten.

DELUC maakte zijne geologische opmerkingen dienstbaar om de waarheid van het Mozaïsch verhaal te staven. Hierdoor geraakte hij met onderscheidene geleerden in twistgeschrift, inzonderheid met Dr. TELLER van Berlijn, waaruit de volgende werken ontstonden: *Lettres sur le christianisme, adressées au Dr. TELLER*, 1801; *Correspondance particulière entre le Docteur TELLER et J. A. DELUC*, in het Fransch en Hoogduitsch, 1803—4; *Annonce d'un ouvrage de M. J. A. REIMARUS* (professor te Hamburg) *sur la formation du globe*, par J. A. DELUC, Hanovre 1803. Schoon DELUC vast stond in zijne godsdienstige overtuiging, was hij echter geenszins onverdraagzaam, zoo als onder anderen kan blijken uit zijne *Histoire de la Terre et de l'homme*. Ook schreef DELUC over de opvoeding: *Lettres sur l'éducation religieuse de l'enfance, précédées et suivies de détails historiques*, 8vo., 1799. Hij was lid van onderscheidene wetenschappelijke maatschappijen, en werd in 1798 professor in de wijsbegeerte en geologie aan de hoogeschool te Göttingen. Na den slag van Jena, keerde hij naar Engeland terug, waar hij het overige zijns levens sleet, vooral te Windsor, waar zijne betrekking als voorlezer der koningin hem vrijen toegang tot de koninklijke familie verschafte, bij welke hij immer hoogst welkom was. Hij stierf den 8 November 1817 te Windsor, in den

I.

ouderdom van een en negentig jaren. Zijn broeder en mede-arbeider GUILLAUME ANTOINE DELUC stierf te Genève in 1812, en liet eene rijke verzameling van mineraliën na, welke vermeerderd is door zijn' zoon ANDRÉ DELUC, schrijver eener *Histoire du passage des Alpes par ANNIBAL*, Genève 1818.

(LALANDE, *Bibliographie astronomique; Journal des savans; Transactions philosophiques*).

DEMOCRITUS, een beroemd wijsgeer, was de zoon van een' rijk burger van Abdera, in Thracië, en werd in het jaar 460 v. c. geboren. LEUCIPPUS was zijn onderwijzer in de wijsbegeerte. Hij bezocht Egypte, Chaldea, Perzië, Ethiopië en Indië. Door al deze reizen verspilde hij zijn vaderlijk erfgoed, hetwelk, zegt men, meer dan 100 talenten bedroeg. Nu bestond er in Abdera eene wet, dat degene die zijn vaderlijk erfdeel geheel verkwistte, in het vaderland niet mogt begraven worden; doch DEMOCRITUS zijn voornaamste werk aan de Abderiten overluid voorgelezen hebbende, bragt hij hen daardoor in zulk eene hooge verrukking, dat hij niet alleen vrijstelling van de opgemelde wet verwierf, maar men hem daarenboven 500 talenten aanbod, en hem in later tijd op 's lands kosten ter aarde bestelde. Hij stierf in het jaar 357 v. c., in den ouderdom van 104 jaren. DEMOCRITUS beëindigde de eenzaamheid, en verdiepte zich geheel in zijne studiën. Het was DEMOCRITUS, die, getroffen over de schranderheid, welke PROTAGORAS in het zamenbinden van eenen bundel verried, zich dezen man ernstig aantrok, en van een' lastdrager een' beroemd wijsgeer maakte. Al zijne talrijke werken zijn verloren. Het wijsgeerig stelsel, hetwelk de vorming der dingen uit een toevallig zamentreffen der stofjes leeraart, is van hem afkomstig. Hij was tevens een proefondervindelijk natuurkenner, en leerde eerst, dat het licht van den melkweg uit eene menigte sterren ontstaat. Er worden van hem vele wonderlijke dingen verhaald, onder welke wij rekenen zijn onophoudelijk lachen over de menschelijke dwaasheden.

(BAYLE, *Dictionnaire*; FABRICIUS, *Bibliotheca Græca*).

DEMOIVRE, (ABRAHAM), een verdienstelijk wiskunstenaar, werd den 26 Me 1667 te Vitry in Champagne geboren, en stamde af uit een oud, eerwaardig Protestantsch geslacht. De herroeping van het edict van Nantes in 1685 noodzaakte hem zijn vaderland te verlaten; hij vestigde zich in Londen, en voorzag in zijn onderhoud door les te geven in de wiskunde. Toen er over de *Arithmetica universalis*

van NEWTON veel gesproken werd, besloot DEMOIVRE dit werk te beoefenen, 'en ongetwijfeld was hij een der weinigen, die in staat waren, den doorluchtigen NEWTON in zijne navorschingen te volgen. De kracht van DEMOIVRE bestond echter in de zuivere wiskunde, thans de analytische geheeten. Hij geraakte spoedig in kennis met NEWTON, die hem onder het aantal zijner bijzondere vrienden opnam, en hem met de meeste hoogachting behandelde. Uit hoofde zijner groote talenten, werd hij weldra lid van onderscheidene in- en uitlandsche maatschappijen, waaronder die van *Parijs* en *Bertjn*. Hoe zeer men zijne wiskunstige bekwaamheid op prijs stelde, blijkt vooral hieruit, dat men hem als den geschiktsten man beschouwde, om tusschen NEWTON en LEIBNITZ den twist te beslechten, wie hunner de regtmstigste aanspraak had op de uitvinding der fluxierrekening (1). DEMOIVRE bereikte den ouderdom van ruim zeven en tachtig jaren, zijnde den 27 November 1754 overleden. In de laatste jaren, toen hij al zijne vroegere vrienden en beschermers had overleefd, verkeerde hij in zeer bekrompene omstandigheden. Hij verviel in eene slaapziekte, welke soms verscheidene dagen duurde. Zijn middel van bestaan bestond in den laatsten tijd alleen in het oplossen van vraagstukken over het kansspel en de waarde der waarschijnlijkheden, hetgeen gewoonlijk geschiedde in een' herberg of koffijhuis in *St. Martin's Lane*. Onder de werken van DEMOIVRE, welke wij hebben aangeteekend gevonden, behooren: *Miscellanea Analytica*, de *Seriebus et Quadraturis*; *The Doctrine of chances, or the Method of calculating the probabilities of events at play*; *Annuities on Lives*. Ook heeft DEMOIVRE vele verhandelingen geleverd in de *Philosophical Transactions*, aan welke men eene hooge waarde toekent.

(*Dictionary of Biography*; *Penny Cyclopaedia*).

DEMOSTHENES, de grootste Grieksche redenaar, werd omtrent het jaar 384 v. c. geboren. Hij was de zoon van DEMOSTHENES, een' Atheensch zwaardveger, en CLEOBULE, de dochter van GYLON, gouverneur van *Nymphaeum*, eene Atheensche volkplanting. De vader van onzen DEMOSTHENES stierf, toen hij nog slechts zeven jaren oud was, en liet hem en eene jongere zuster aan

de zorg van drie voogden achter. De nalatenschap bedroeg 15 talenten, ruim 36,000 gulden, aan gereed geld. De voogden behartigden zoo slecht de belangen der minderjarigen, dat de hun toevertrouwde schat bijkans geheel te loor ging. DEMOSTHENES genoot echter het onderrigt van PLATO en EUCLIDES van *Megara*. Op zekeren dag getuige zijnde van de luide toejuichingen die CALLISTRATUS bij het uitspreken eener openbare redevoering te beurt vielen, werd bij DEMOSTHENES de begeerte opgewekt, om naar den palm der welsprekendheid te dingen. Met onvermoeide vlijt beijverde hij zich, om die gebreken af te leggen, welke hem voor het bereiken van dit doel in den weg stonden. Hij was zwak van gestel, sprak onduidelijk, en had eene zwakke stem en eenen korten adem. De middelen, welke hij aanwendde, om al deze gebreken te overwinnen, schijnen wel eenigzins verdicht, schoon PLUTARCHUS ze opgeeft. Hij nam namelijk keisteentjes in den mond, en zeide dan verscheidene dichtregelen achter elkander op, zelfs onder het beklimmen van steile heuvelen, en aan den oever der zee bij heftig golfgeklots. Maanden achtereen bleef hij in eene onderaardsche grot, om zich in de welsprekendheid te oefenen. En om elke verzoeking tot uitgaan te voorkomen, liet hij zich het hoofd ter helft kaal scheren. Hij oefende zich in het gebarenspeel voor den spiegel. ISAEUS onderwees hem in de redeneerkunst, en, zoodra hij meerderjarig was geworden, begon hij een regtsgeeding tegen zijne ontrouwe voogden, verdedigde zelf zijne aanklagt, en won het proces. Er werd weldra een roemrijker strijdperk voor hem geopend. Hij bragt de Atheners hunne gebreken onder 't oog, en wekte bij hen moed, eergevoel en vaderlandsliefde op. Hij donderde tegen den heerschzuchtigen PHILIPPUS van *Macedonië*, en blies zijnen medeburgers den haat in, die hemzelven bezielde. Doch in het veld betoonde DEMOSTHENES zich schroomvalliger dan op het spreekgestoelte. In den veldslag van *Cheronea* tegen PHILIPPUS, was hij onder de eersten, die de vlugt namen. Echter wist hij zijnen invloed op de Atheners te behouden, en zijnen beschuldiger Aeschines zegerijk te bekampen, tot dat hij ten laatste, schuldig bevonden van zich te hebben laten omkooopen, naar *Egina* vlood. Daar men echter eene nieuwe zamenspanning tegen *Macedonië* beraamde, werd hij terug geroepen en luisterrijk in *Athene* ontvangen. Doch de overwinning van ANTIPATER alle hoop op onafhankelijkheid vrijdeld hebbende, werd DEMOSTHENES het slagtoffer dezer gebeurtenis. Hij zocht eene

(1) Door fluxierrekening verstaat men de wetenschap, om uit eene gegeven eindige grootte eene oneindige kleinste te vinden, van welke eene oneindige menigte zamengenomen de gegeven grootte gelijk komt. Schoon zij door NEWTON is gevonden, verschilt zij echter niet van de differentiaalrekening van LEIBNITZ.

schuilplaats in den tempel van NEPTUNUS, op het eiland *Calauria*, maar hier ook niet veilig zijnde, nam hij vergift in, en stierf aan den voet van het altaar, 322 j. v. c. Zijne gezamenlijke werken werden in 1549 te *Bazel* door HIERONYMUS WOLF in het Grieksch en Latijn uitgegeven. Er bestaat eene Fransche vertaling van AUGER in 6 deelen, *Parijs* 1777.

(LA HARPE, *Cours de littérature*; PLUTARCHUS, *Het leven van DEMOSTHENES*; Dr. FRANC. THEREMIN, *DEMOSTHENES en MASSILLON, eene bijdrage tot de geschiedenis der welsprekendheid, naar 't Hoogduitsch door J. SCHADE*).

DEMOUSTIER, (CHARLES ALBERT), een bekend Fransch dichter, werd den 11 Maart 1760 te *Villers-Cotterets* geboren. Van vaderszijde was hij vermaagschap aan de familie van RACINE. Het werk, waaraan hij het meest zijnen roem is verschuldigd, was zijne *Lettres à Emilie sur la mythologie*. Deze brieven zijn in eenen aanlokkelenden stijl geschreven, en maakten dien opgang, welke gewoonlijk te beurt valt aan werken over geleerde onderwerpen, in vermakelijken stijl geschreven. Het verwierf aanvankelijk meer toejuichingen dan het verdiende, en werd later te streng gegispt. Zijne andere werken behooren meerendeels tot het tooneel. *Le Conciliateur*, een blijspel, maakte veel opgang; er is weinig luim in en weinig karakterschildering, doch het plan uitmuntend ontworpen; de tusschenbeiden komende voorvallen zijn treffend; ook heeft de dichter zich van de moeilijke taak, om deugdzame gevoelens ongezocht en krachtig uit te drukken, uitmuntend gekwet. Men verhaalt van DEMOUSTIER eene anecdote, welke doet zien, dat hij een goedhartig en opgeruimd man was. Een jongeling, de voorstelling van een zijner blijspelen bijwonende, was over hetgeen hij hoorde en zag geenszins voldaan, en vroeg aan eenen heer naast hem, om hem een' hollen pijpsleutel te leenen, waarmede destijds de Franschen (door te sluiten) hunne afkeuring te kennen gaven. Deze Heer voldeed volgaarne aan dit verzoek, en was niemand anders dan DEMOUSTIER zelf. Hij stierf in zijne geboorteplaats den 9 Maart 1801. Zijne nagelatene schriften verschenen onder den titel van *Cours de morale, opuscules en vers et en prose, et théâtre*, in vijf deelen, *Parijs* 1804.

(*Nouvelle biographie classique*).

DENNER, (BALTHASAR), een der uitstekende portretschilders zijner eeuw, werd den 15 November 1685 te *Hamburg* geboren. Zonder door eenigen meester van

naam voorgelicht te worden, vond hij zijn beste model in de natuur. Op den ouderdom van vier en twintig jaren, werd zijn naam reeds beroemd; vorsten en aanzienlijken in *Duitschland*, *Denemarken*, *Nederland* en *Engeland* overhoopten hem met werk. Het was zijn onvermoeid streven, de natuur in hare geringste bijzonderheden na te volgen. Men ziet in sommige zijner koppen de fijnste poriën en adertjes. Hiervan gaf hij vooral proeven in twee portretten van eenen ouden man en eene oude vrouw, en in de afbeeldsels van zich zelf en zijne huisgenooten. Niettegenstaande deze uitvoerige behandeling ontbrak hem het hoogste der kunst, de begoocheling van het leven. Hij overleed te *Hamburg* den 14 April 1747.

(*Woordenboek der Zamenleving; Conversations-Lexicon*).

DENON, (DOMINIQUE VIVANT, baron), een Fransch kunstenaar en kunstkenner, werd den 4 Januarij 1747 te *Châlons-sur-Saône* in *Bourgondië* geboren. Hij vertrok naar *Parijs*, om in de regten te studeren, doch talent en neiging drongen hem om zich aan de beoefening der beeldende kunsten te wijden. Hij was aangenaam in den omgang, en schreef een blijspel *Le bon père*, hetwelk vooral de goedkeuring der dames verwierf. Lodewijk XV benoemde hem tot *Gentilhomme ordinaire du roi*, en plaatste hem bij het gezantschap te *Petersburg*. Daarna kreeg hij eene zending naar *Zwitserland*, waar hij het portret van *VOLTAIRE* en het bekende *Déjeuner de Ferney* teekende. Vervolgens bekleedde hij gedurende zeven jaren eene plaats bij het Fransche gezantschap te *Napels*, en bleef met onvermoeiden ijver de schoone kunsten beoefenen. Met den abbé SAINT-NON verbond hij zich tot de uitgave van de *Voyage pittoresque de Naples et de Sicile*, en schreef daarenboven een werk onder den titel van *Voyage en Sicile*. DENON was een dergenen die BONAPARTE uitkoos, om hem naar *Egypte* te verzellen, waar hij beurtelings met gelijke bekwaamheid het penseel en het zwaard wist te voeren. Zijn werk over den Egyptischen krijgstogt, *Voyage dans la Basse et la Haute Egypte*, met eenen atlas in fol., is alleen toereikend om zijnen naam te vereeuwigen. NAPOLEON was hem bijzonder genegen, en benoemde hem tot inspecteur-generaal der Museums en van de munt der gedenkpenningen. In alles wat op de schoone kunsten betrekking had, werd DENON door NAPOLEON geraadpleegd. De kolom op de *Place Vendôme* werd onder zijne directie vervaardigd en opgericht. Hij stierf den 25 April

1825, algemeen om zijne goede hoedanigheden bemind, en bewonderd om zijne talenten en zijnen zuiveren smaak.

(AMAURY DUVAL, *Monuments des arts du dessin chez les peuples tant anciens que modernes, recueillis par VIVANT DENON, pour servir à l'histoire des arts; Description des objets d'art composant le cabinet de feu M. le Baron DENON*).

DENTATUS, (LUCIUS SICINIUS), een Romeinsch gemeensman, die zich in de oorlogen tegen de Equiërs en Sabijnen ongemeen onderscheidde. Hij woonde honderd twintig gevechten bij, bekam vijf en veertig wonden, en werd met eerbewijzingen overladen. Door de afgunst en het verraad van den tienman APPIUS CLAUDIUS, werd hij vermoord door de krijgslieden, die hij ten strijde voerde. Hij ontdekte eerst den aanslag op zijn leven, toen hij met den rug naar eene rots stond gekeerd; hij trok nu zijn zwaard, doodde vijftien der aanvallers, en wondde er dertig. Eindelijk beklommen de onverlaten eene rots, en overstelpten hem met steenen. Bij hunne terugkomst in de legerplaats strooiden zij uit, dat zij met den vijand waren slaags geweest, en SICINIUS in den strijd was omgekomen.

(DIONYS. HALICARNASSENSIS X; LIVIUS III, 43; ROLLIN, *Histoire romaine*; STUART, *Romeinsche geschiedenissen*).

DENTATUS, de bijnaam van den Romeinschen consul CURIUS, die koning PYRRHUS bij Tarentum versloeg. PLINIUS zegt, dat hij met tanden geboren werd, en uit dien hoofde den bijnaam van DENTATUS heeft bekomen. Hij behaalde verscheidene overwinningen op de Samniten en Sabijnen, en onderscheidde zich vooral door zijne eenvoudige leefwijze. Toen de afgezanten der Samniten hem eene hoeveelheid gouds aanboden, vonden zij hem rapen voor zijn middagmaal gereed maken. DENTATUS zond hen terug met het antwoord, dat hij liever het bewind voerde over rijken dan zelf rijk te zijn, en dat hij die in den slag niet wilde overwonnen worden, zich door geen goud moest laten verlokken.

(HORAT. Od. I, 12, 41; FLORUS, I, 15; ROLLIN, *Histoire romaine*).

DENZEL, (BERNHARD GOTTLIEB), een geacht opvoedkundige, werd den 29 December 1773 te Stuttgart geboren, waar zijn vader koopman was. Hij ontving aan de seminariën te Denkendorf, Maulbronn en Tübingen zijne theologische opleiding, en kwam vervolgens als opvoeder in het huis van eenen aanzienlijken koopman te Frankfurt aan den Main. Na-

dat hij eenigen tijd hulpprediker geweest was, werd hij in het jaar 1806 tot predikant van Pleidelsheim bevorderd. Hier ontwikkelde zich zijne neiging voor de opvoedkunde. Sedert 1811 benoemd tot inspecteur van het onlangs opgerigte kweekschool voor onderwijzers te Eslingen, ontving hij in 1817 van de Nassausche regering den last, het schoolwezen daar te lande op eenen vasten voet te brengen; dit werd loffelijk door hem volbragt. Nog in hetzelfde jaar werd hij tot directeur en eersten leeraar van het seminarium te Eslingen bevorderd. Nadat aan DENZEL nog eenige eervolle onderscheidingen waren te beurt gevallen, stierf hij den 13 Augustus 1838. DENZEL heeft als practisch pedagoog veel roem behaald; doch minder in het theoretisch gedeelte der opvoeding. Onder DENZEL's schriften noemt men zijne *Eindeitung in die Elementarschulkunde und Schulpraxis*, waarvan de heeren P. J. PRINSEN en B. SCHREUDER ons eene Nederduitsehe vertaling hebben bezorgd, onder den titel van *Grondbeginselen van opvoeding en onderwijs voor schoolonderwijzers*.

(*Conversations-Lexicon*).

DEPPING, (GEORG BERNHARD), een verdienstelijk Fransch en Duitsch letterkundige, werd in 1784 te Munster geboren. Hij verliet in 1803 zijn vaderland, nadat de Pruisen Westfalen in bezit hadden genomen, en vergezelde eenen Franschen uitgewekene naar Frankrijk. Aanvankelijk als onderwijzer aan eenige opvoedingsgestichten te Parijs optredende, beoefende hij de moderne talen, en nam aan onderscheidene Fransche en Duitsche tijdschriften ijverig deel. Onder zijne talrijke werken noemen wij slechts *Voyage d'un étudiant dans les cinq parties du monde*, twee deelen, Parijs 1822. Door zijnen toegang tot het krijgsdépôt te Parijs, waarin zich belangrijke archieven bevinden, was hij in staat eene *Geschichte des Kriegs der Münsterer und Kölner im Bündnis mit Frankreich gegen Holland in den J. 1672—74* te schrijven. In zijne *Erinnerungen aus dem Leben eines Deutschen in Paris*, vindt men wetenswaardige berigten over zijn oponthoud in deze stad en zijne letterkundige betrekkingen.

(*Conversations-Lexicon*).

DERZAWIN, (GABRIEL ROMANOWICZ), een der voortreffelijkste Russische lierddichters, werd den 3 Julij 1743 te Kasan geboren. Nadat hij zijne opvoeding aan het gymnasium zijner geboortestad had voltooid, trad hij bij de genie in krijgscienst, en werd om zijne wiskundige kennis spoedig bevorderd. In 1774 werd hij als luitenant met eene krijgsbende af-

gezonden, om den oproerling RUGACHEV te bevechten, bij welke gelegenheid hij veel moed en beleid aan den dag legde. Steeds in rang opgeklimmen, werd hij in 1784 tot staatsraad en daarna beurtelings tot gouverneur van *Olonetz* en *Tambov* benoemd. In 1791 verheef CATHARINA hem tot secretaris van staat, en in 1802 klom hij op tot minister van justitie. Een jaar later leide hij deze waardigheid met behoud zijner volle jaarwedde neder. Hij overleed den 6 Julij 1816 op zijn landgoed *Swanka*, drie dagen nadat hij het vier en zeventigste jaar zijns ouderdoms had bereikt. Zoodra DERZAWIN zich aan alle openbare ambten had onttrokken, leefde hij geheel voor de Musen. Reeds vroeg had hij blijken gegeven van den schoonsten dichterlijken aanleg. Zijne *Oda Bog'* (Ode aan God) munt zoowel uit door verhevenheid van denkbeelden, als door keurigheid van uitdrukking. Deze lierzang is in onderscheidene talen overgebracht, zelfs in het Chineesch, en op last van den keizer van het Hemelsche Rijk op zijde in goud gedrukt en in het keizerlijk paleis opgehangen. Hij was niet alleen een voortreffelijk dichter, maar tevens een bekwaam kunstregter in het vak waarin hij zulke onverwelkbare laweren plukte, zoo als blijkt uit zijne verhandeling over de Lyrische poëzij, gedrukt in de *Tchenie v Besedæ*, een mengelwerk uitgegeven door eene maatschappij tot beschaving der Russische taal. Behalve de zoo even aangehaalde verhandeling, schreef hij eenige andere werken in proza, onder welke genoemd wordt eene *Topographische beschrijving van het gouvernement van Tambov*. In 1810 verscheen eene verzameling zijner werken in vier deelen, welke kort na zijnen dood door eene tweede werd gevolgd.

(*Dictionary of biography; Conversations-Lexicon*).

DESAIX DE BOYGOUX, (LOUIS CHARLES ANTOINE), een beroemd Fransch divisie-generaal, werd den 17 Augustus 1768 te *Saint-Hilaire d'Ayat*, in *Auvergne*, uit een oud adellijk geslacht geboren. Na zich in de militaire school te *Effiat* te hebben voorbereid, trad hij op den ouderdom van vijftien jaren, als tweede luitenant, in krijgsdienst. Door zijne groote verdienste, was hij reeds in 1793 tot den rang van brigade-generaal opgeklimmen, en toen de Franschen den 30 October van dat jaar de liniën van *Weissenburg* moesten verlaten, dekte hij den aftogt, en bleef bij het leger, schoon hij bij *Lauterburg* een schot door de wang bekwaam. Toen zijne moeder en zuster, als tot den adel-

stand behoorende, in de gevangenis waren geworpen, rustte DESAIX niet voordat hij hare loslating had bewerkt. Uit hoofde van dit lofwaardig gedrag, zochten de volksafgevaardigden, SAINT-JUST en LEBAS, hem onder de guillotine te brengen; doch zoodra de soldaten bemerkten wat er gaande was, dreigden zij de afgezondene commissarissen met den dood. DESAIX bleef in het leger, en onderscheidde zich steeds bij elke voorkomende gelegenheid. In 1794, tot den rang van divisie-generaal bevorderd, behaalde hij, onder PICHEGRU en vervolgens onder MOREAU, op *Frankrijks* vijanden, verscheidene belangrijke overwinningen. In September 1796 ondersteunde hij, als bevelhebber van den linkervleugel, en na eene menigte schermutselingen, den beroemden terugtogt van het republikeinsche leger, waarop hem de verdediging van het bruggehoofd te *Kehl* werd toevertrouwd, hetwelk hij eindelijk, den 9 Januarij 1797, aan den aartshertog KAREL moest inruimen. Toen nu het republikeinsche leger bevel ontving, om weder over den *Rijn* te trekken, bewerkstelligde hij, in den nacht van den 19 op den 20 Januarij, in het gezigt des vijands, den overtogt, doch werd, ten gevolge zijner persoonlijke stoutmoedigheid, in de dij gewond. Later vergezelde hij BONAPARTE naar *Egypte*, waar hij zich met nieuwen roem bedekte. Uit hoofde zijner gematigdheid en menschlievendheid, werd hij door de Egyptenaren de regtvaardige sultan genoemd. Na het verdrag van *El-Arisch*, den 24 Januarij 1800 gesloten, scheepde hij zich in naar *Frankrijk*, doch werd door een Engelsch fregat naar *Livorno* opgebragt, en door den admiraal KEITH eene maand lang gevangen gehouden. Na zijne bevrijding ijde hij naar *Italië*, waar BONAPARTE hem het bevel over twee divisien toevertrouwde. In den slag van *Marengo*, den 14 Julij 1800, verscheen hij tegen den avond (na eenen hoogst vermoeijenden togt) op het slagveld, toen de Franschen door de Oostenrijkers aan het wankelen werden gebragt. Zijn kloekmoedige aanval besliste de overwinning; doch hij bekwam eene doodelijke wond in de borst, en eindigde kort daarop zijn heldhaftig leven. BONAPARTE liet den jeugdigen krijgsoverhebber in de kapel van het klooster op den *St. Bernard* bijzetten, en voor hem te *Parijs* een gedenkteecken oprigten, op welks voetstuk men dit bijschrift leest: *Les ennemis l'appelaient le juste: ses soldats, comme ceux de BAYARD, sans peur et sans reproche*.

(*Dictionary of biography; NIEUWENHUIS*,

Woordenboek van kunsten en wetenschappen).

DESAULT, (**PIERRE JOSEPH**), een der beroemdste Fransche wondartsen, werd den 6 Februarij 1744 te *Magny-Vernais*, in het voormalige *Franche-Comté* geboren. Op den ouderdom van twintig jaren kwam hij te *Parijs*, en genoot aldaar het onderwijs van den beroemden **PETIT**, en van **LOUIS** en **SABATHIER**. Hij verwierf zich weldra eenen welverdienden roem, en werd in 1788 opperheelmeeester van het *Hôtel-Dieu*, waar hij tot aan zijn dood, den 1 Januarij 1795, volijverig en met het schitterendst gevolg werkzaam bleef. **DESAULT** is de stichter eener nieuwe school voor de chirurgie, in welke zich vele der voornaamste wondartsen van *Europa* hebben gevormd. **DESAULT** heeft bijkans niets geschreven, echter is door **BICHAT**, onder den naam van **DESAULT**, een werk uitgegeven ten titel voerende *Oeuvres chirurgicales*. **DESAULT** vond onderscheidene instrumenten uit, en droeg, door zijne schranderheid, er veel toe bij, dat men niet zoo ligtvaardig als vroeger tot amputatiën overging.

(*Journal de chirurgie*).

DESCARTES, (**RENÉ**), gewoonlijk **RENATUS CARTESIUS** geheeten, de hervormer der wijsbegeerte, werd den 31 Maart 1596 te *Lahaye* in *Touraine* geboren. Hij was een der jongste zonen van eenen raadsheer in het parlement van *Rennes*, en een der menigvuldige voorbeelden, dat in een zwak ligchaam dikwerf een groote geest huisvest. Hij ontving het eerste wetenschappelijk onderwijs in het Jezuiten-Collegie te *La Flèche*. Zijne vorderingen waren snel, vooral in de wiskunde. Van 1616 tot 1621 diende hij als vrijwilliger onder prins **MAURITS** in de *Nederlanden*, en vervolgens in *Beijeren* en *Hongarij*. Terwijl hij in Nederlandsche dienst was, gebeurde het, dat hij, te *Breda* in garnizoen zijnde, aan den hoek eener straat een wiskunstig vraagstuk zag aanplakken, hetgeen destijds meermalen gebeurde. **DESCARTES**, de landtaal niet magtig, verzocht aan een' der aanwezigen hem den inhoud van dit geschrift te willen uitleggen. Aan dit verzoek werd voldaan door den hoogleeraar **BEECKMAN**, die de steller was van dit problema. Deze verwonderde zich niet weinig dat een jong krijgsman hierin zoo veel belang kon stellen, en verklaarde hem grimlagbende den inhoud. **DESCARTES** beloofde hem de oplossing van dit vraagstuk te doen geworden, en reeds den volgende morgen vroeg verraste hij daarmede den heer **BEECKMAN**. **DESCARTES** een' afkeer hebbende van de wreedheden,

welke hij in *Hongarij* zag begaan, verliet de krijgsdienst, en wilde liever de wereld uit een ander oogpunt-leeren kennen. Hij bezocht achtereenvolgens de *Nederlanden*, *Frankrijk*, *Italië* en *Zwitserland*, en vertoefde eenigen tijd in *Venetie* en *Rome*. Na deze reizen besloot **DESCARTES** zich geheel aan wijsgeerige en wiskundige navorschingen toe te wijden. Hij verkocht gedeeltelijk zijn ouderlijk erfgoed in *Frankrijk*, en begaf zich naar *Holland*, denkende daar beter zijne neiging te kunnen opvolgen dan in zijn eigen vaderland, waar hij, uit hoofde zijner beroemdheid, dikwijls in zijne werkzaamheden werd gestoord. Gedurende twintig jaren hield hij zich onvermoeid bezig met de bovennatuurkunde, de schei-, ontleed-, wis- en meetkunde, en schreef werken, welke zijnen naam hebben onsterfelijk gemaakt. Toen eindelijk zijne bovennatuurkundige gevoelens hem aan vervolging blootstelden, nam hij eene uitnoodiging aan van **CHRISTINA**, koningin van *Zweden*. Hij werd door de koningin met de grootste onderscheiding behandeld en vrijgesteld van al de vernederende gebruiken, welke men toen moest in acht nemen, om vorsten te naderen. De koningin echter, waarschijnlijk uit zucht tot het zonderlinge, verkoos om reeds des morgens ten vijf ure hare studiën met **DESCARTES** te beginnen; en daar zijne gezondheid toen nog zwakker was dan voorheen, veroorzaakten de guurheid van het klimaat en het ongewone uur, hetwelk met zijne vroegere gewoonten zoo zeer in strijd was, eene longkwaal, waaraan hij den 11 Februarij 1650, in den ouderdom van vier en vijftig jaren, overleed. De koningin liet hem met groote statelijkheid ter aarde bestellen; doch zestien jaren later werd zijn stoffelijk overschot naar *Parijs* gevoerd, en in de kerk der heilige *Geneviève-Dumont* begraven. Dus viel een der grootste mannen zijner eeuw als het slagtoffer van de grillige eigenzinnigheid zijner vorstelijke beschermster, die hem voor de vervolging zijner vijanden had willen beveiligen. Gedurende zijn leven werd **DESCARTES** inzonderheid als bovennatuurkundige geroemd, doch zijne meetkundige en algebraïsche ontdekkingen, waarop hij zelf geen grooten prijs stelde, hebben hoogere waarde dan het wijsgeerig stelsel dat hij verdedigde, en thans in vergetelheid is gezonken. De werken van **DESCARTES** zijn viermaal bijeen verzameld en gedrukt, als:

1. *Opera Omnia*, 1690—1701, 9 deelen 4to., *Amsterdam*.
2. *Opera Omnia*, 1713, ook in 9 deelen 4to., *Amsterdam*.

3. *Opera Omnia*, 1724—26, in 13 delen, 12mo., *Parijs*.

4. *Opera Omnia*, 1824—26, in 11 delen 8vo., *Parijs*.

Zijn leven is beschreven door HUËT, BAILLET, BAYLE, THOMAS, GAILLARD, MERCIER en TEPELIUS.

(*Philosophy of the human mind*; MONTUCLA, *hist. des Mathém.*).

DESEZE, (**RAYMOND**, graaf), een Fransch regtsgeleerde, werd in 1750 te *Bordeaux* geboren, waar zijn vader parlaments-advocaat was. DESEZE werd ook voor de balie opgevoed, en overtrof zelfs de verwachtingen, welke men van hem had gekoesterd. Door zijne verdediging van de markiezin van ANGLURE werd hij bij den minister VERGENNES bekend, en door dezen naar *Parijs* gelokt. Zijn roem was reeds gevestigd, toen hem de zware last werd opgedragen, om aan de verdediging van LODEWIJK XVI deel te nemen, wyl de beide andere verdedigers des konings, MALESHERBES en TRONCHET, de onmogelijkheid erkenden, haar alleen te bezorgen. Voor de vervaardiging der eigenlijke verdedigingsrede had hij slechts vier nachten, wyl de uren van den dag vereischt werden, om de actenstukken door te zien, en met zijne ambtgenooten de noodige zaken te bespreken. Echter leverde hij een meesterstuk, waaraan men alleen het verwijt kan doen, dat hij te zeer als bloot advocaat sprak, en zich niet op het hoogere standpunt van staatsman verhief. Naderhand werd DESEZE als verdacht in hechtenis genomen, doch den 9 Thermidor weder in vrijheid gesteld. Na de herstelling der koninklijke waardigheid in *Frankrijk*, werd hij door LODEWIJK XVIII met eerbewijzingen overladen. Hij volgde in 1815 den koning naar *Gent*, en werd, na den tweeden val van NAPOLEON, tot graaf, pair van *Frankrijk* en lid der academie benoemd. Hij overleed te *Parijs* den 2 Mei 1828.

(TIMERS, *Révolution française*; *Conversations-Lexicon*).

DESHOULIÈRES, (**ANTOINETTE DU LIGIER DE LA GARDE**), eene Fransche dichteres, de dochter van aanzienlijke ouders, werd in 1633 of 1634 geboren. Zij genoot eene zorgvuldige opvoeding, leerde Latijn, Italiaansch en Spaansch, en beoefende de dichtkunst onder den poëet MESNANT, die hare jeugdige voortbrengselen van gebreken zuiverde. Haar leven was bijkans romantisch. In 1651 huwde zij den luitenant-kolonel DESHOULIÈRES, in dienst van den prins van Condé. Zij bezocht, in gezelschap van haren echtgenoot, het hof van *Brussel*, waar zij

zich bij de regering verdacht maakte, en te *Vilvoorden* werd gevangen gezet. Hier sleet zij haren tijd met het lezen in den bijbel en de werken der kerkvaders, tot dat zij, na verloop van acht maanden, met behulp van haren echtgenoot, middel vond om te ontsnappen. Kort daarna verschenen de beide echtgenooten aan het hof van LODEWIJK XIV, en weldra werd *Mad. DESHOULIÈRES* als een der letterkundige sieraden harer eeuw aangemerkt. Niet alleen vervaardigde zij verscheidene dichtstukken, maar werd door hare tijdgenooten met den naam van tiende muse bestempeld. RACINE en PRADON elk een treurspel onder den titel van *Phaedra* geschreven hebbende, berokkende *Mad. DESHOULIÈRES* zich onaangenaamheden door den laatsten boven den eersten te stellen, dien zij in een hekeldicht belagchelijk zocht te maken. RACINE zag zich echter spoedig gewroken; want *Mad. DESHOULIÈRES* kwam met een treurspel voor den dag, hetwelk, algemeen bespot wordende, hem de gelegenheid gaf, om een geestig keerdicht (parodie) te schrijven. Zij vervaardigde nog verscheidene andere stukken voor het tooneel, welke insgelijks mislukten. De dood haars echtgenoots, dien zij teeder lief had, gaf aanleiding tot een harer fraaiste herdersdichten. Haar roem berust inderdaad alleen op hare idyllen; al 't overige harer poëzij is in vergetelheid bedolven. Zij stierf te *Parijs*, den 17 Februarij 1694, nalatende eene dochter, die ook als dichteres eenigen roem heeft behaald. De werken van moeder en dochter zijn meermalen vereenigd uitgegeven, laatstelijk door CRAPELET, in twee deelen, *Parijs* 1799. FREDERIK II heeft eene bloemlezing gegeven van de gedichten van CHAULIEU en *Mad. DESHOULIÈRES*.

LA HARPE, deze strenge alhoewel onpartijdige kunstregter, plaatst *Mad. DESHOULIÈRES* beneden SEGRAIS, een' oud Fransch herdersdichter, en berispt haar te regt, dat zij boeken, bloemen, enz., als levende personen heeft behandeld. Zij benijdt b. v. een beekje, van zonder eenige smart vischjes voort te brengen, en vraagt vervolgens waarom het, bij zoo veel geluk, echter murmelt (murmure).

(LA HARPE, *Cours de littérature*; *Dictionnaire historique des grands hommes*).

DESMAHIS, (**JOSEPH FRANÇOIS EDOUARD DE CORSEMBLEU**), een Fransch tooneeldichter, werd in het jaar 1722 te *Sully-sur-Loire* geboren. Zijn vader bestemde hem voor het regt, doch hij gaf zich geheel over aan de dichtkunst, en

kwam op den ouderdom van achttien jaren te *Parijs*, waar hij door *VOLTAIRE* wel ontvangen en in de voornaamste gezelschapskringen toegelaten werd. Hij onderscheidde zich door een aantal dichtstukjes, waarmede hij veel roem verwierf, doch die, op bijzondere personen en gelegenheden betrekking hebbende, thans weinig waarde bezitten. Ook vervaardigde *DESMAHIS* eenige blijspelen, onder welke *L'Impertinent* veel opgang maakte. *DESMAHIS* bezat een uitmuntend hart. «Wanneer mijn vriend lacht,» zeide hij, «dan is het zijne zaak, om mij de oorzaak zijner vreugde mede te deelen;» «weent hij, dan is het de mijne, om de oorzaak van dit verdriet op te sporen.» Hij overleed in 1761.

(*LA HARPE, Cours de littérature; Dictionnaire historique des grands hommes*).

DESSALINES, (JACQUES), een Neger van de *Goud-Kust* van *Afrika*, werd in de Fransche volkplanting van *St. Domingo* als slaaf ingevoerd. Door een decreet van den 4 Februrij 1794, even als zijne medeslaven, vrij verklaard, was hij weldra een der eersten die deelnamen aan den opstand tegen de blanke bevolking. Hij voegde zich bij het negerhoofd *TOUSSAINT L'OUVERTURE*, die hem tot zijnen eersten luitenant aanstelde. Hij onderscheidde zich in den oorlog tegen de Fransche troepen, en voornamelijk tegen de generaals *RIGAUD* en *LECLERC* in 1802, door zijne dapperheid, ongewone werkzaamheid en vlugge bewegingen. Nadat *TOUSSAINT* door de Franschen was gevangen genomen, onderwierp *DESSALINES* zich eenigen tijd, en nam eene amnestie aan, doch bevond zich weldra weder aan het hoofd van eenen nieuwen opstand tegen den generaal *ROCHAMBEAU*, den opvolger van *LECLERC*, en bragt veel bij tot de overwinning der Zwarten in den slag van *St. Marc*, die de ontruiming van dit eiland door de Franschen, in October 1803, ten gevolge had. *DESSALINES* moedigde eene algemeene slagting der Blanken aan; ouderdom noch kunne vond genade. Den 8 December 1804 liet hij zich tot keizer van *Haïti*, onder den naam van *JACQUES I*, uitroepen, zijne hofhouding naar die van *NAPOLEON* inrigtende. Doch zijne wreedheid en zijn willekeurig gedrag ten opzichte zijner voormalige kameraden, veroorzaakten eene zamenzwering, aan welker spits het negeropperhoofd *CHRISTOPHE* en de mulat *PETHON* zich bevonden. Den 17 October 1806 vielen zij, bij eene wapenshouwing, op *DESSALINES* aan, en doodden hem op de plaats. *CHRISTOPHE* volgde hem op

als keizer, onder den naam van *HENRI I*. (*Conversations-Lexicon*).

DESTOUCHES, (PHILIPPE NERICAULT), een Fransch blijspeldichter, werd in 1680 te *Tours* geboren. Hij viel in ongenade bij zijne bloedverwanten, door zich bij eene reizende troep tooneelspelers te voegen, van welke hij spoedig directeur werd; hij zwierf van stad tot stad, doch onderscheidde zich door stipte zedelijkheid en naauwgezette godsdienstigheid. Het eerste blijspel, hetwelk hij in 1710 schreef, voert ten titel: *Le curieux impertinent*; (gegrond op een bijverdictsel van denzelfden naam in *Don Quixote*), werd met grooten bijval ontvangen. De drie volgende stukken werden meer toegejuicht dan zij verdienden. In 1717 vergezelde *DESTOUCHES* den kardinaal *DUBOIS* naar *Engeland*, waar hij eene Engelsche Katholieke dame huwde, met welke hij naar *Frankrijk* terugkeerde, slijtende het overige zijns levens grootendeels op het land. In 1723 werd hij tot lid der academie benoemd, en omtrent dezen tijd vestigde zich vooral zijn roem als blijspeldichter; want, schoon zijne vorige stukken de algemeene goedkeuring hadden verworven, verhieven zij zich echter niet boven het middelmatige. Zijn *Philosophe marié* plaatste hem in eenen hoogen rang onder de geestige schrijvers van *Frankrijk*, en de bitse beoordeelingen, welke er tegen werden geschreven, bewijzen slechts te meer derzelfver waarde. *Le Glorieux*, die volgde, werd door sommige kunstregters nog boven *Le philosophe marié* geschat. *LA HARPE* schijnt mede van dit gevoelen geweest te zijn. Hij bleef tot den ouderdom van zestig jaren voor het tooneel arbeiden, schoon zijne laatste voortbrengselen niet met de vorige konden wedijveren. Een der beste was *La fausse Agnès*, een kluchtspel, hetwelk luide werd toegejuicht. Eindelijk wijdde hij zich geheel aan de theologie, en schreef onderscheidene verhandelingen tegen het ongeloof. Hij stierf den 4 Julij 1754.

De *Philosophe marié*, waarop de verdienste van *DESTOUCHES* hoofdzakelijk berust, is een model voor den blijspeldichter. Schoon het onderwerp en de stijl van het geheel over het algemeen ernstig zijn, bevat het situatiën en tooneelen, welker kluchtigheid zelden is geëvenaard. De zedelijke strekking van het stuk voldoet aan ieder welgesteld hart. Zelfs de zwakheden, welke de schrijver aan zijne deugdzame karakters toekent, toonen dat hij het menschelijk hart kende, en zetten aan dit stuk meer aantrekkelijkheid bij,

dan wanneer hij personen had geschilderd, vrij van alle menschelijke gebreken.

(*LA HARPE, Cours de littérature*).

DEVEREUX. Zie **ESSEX**.

DE WITT, (JOHAN). Zie **WITT, (JOHAN DE)**.

DIAZ, (BARTHOLOMEO), een beroemd Portugeesch zeereiziger, en edelman aan het hof van koning JOAO II. Men vindt zijn geboortejaar niet opgeteekend. Intuschen weet men, dat DIAZ zich, door vroegtijdige studiën en den omgang met wetenschappelijk beschaafde mannen, onder anderen met den Duitschen aardrijkskundigen BEHAIM, zoo veel roem had verworven, dat hij onder de beste zeevaartkundigen zijner eeuw werd gerekend. In den jare 1486 zond de koning hem met twee schepen uit, om de ontdekkingen van vroegere Portugeesche zeevaarders aan de Afrikaansche westkust voort te zetten. Spoedig bereikte hij de grenzen der bekende streken, stevende verder, en begaf zich eerst bij *Sierra Parda* (25° 50' Z. B.) aan land, waarvan hij bezit nam. Nadat hij nog hier en daar aan land was gegaan, en door een zijner schepen verlaten geworden, voer hij, zonder zulks te vermoeden, om *Afrika's* zuidelijke spits, en vond aan den mond eener groote rivier, welke hij *Rio-del-Infante* noemde (de *Co-wie* of *Groote vischvloed*), eene ankerplaats, waar hij zich van water en visch voorzag. Een storm verdreef hem, en wierp hem waarschijnlijk in de nabijheid van *Port Elizabeth* aan land. Hier vond hij zijn tweede vaartuig, welks bemanning bijkans geheel door de Zwarten was vermoord, terug. Nu eerst herkende hij het voorbergeerte, noemde het tot aandenken aan al hetgeen zij hadden uitgestaan *Cabo de todos los tormentos*, een naam, dien de koning later in *Cabo de buena esperanza*, d. i. *Kaap de Goede Hoop*, veranderde. Naar *Lissabon* terug gestevend, waar hij in September 1487 aankwam, werd hij met eerbetuigingen overladen. In 1497 echter werd de zeevaarder VASCO DE GAMA aangesteld als bevelhebber van eenen nieuwen zeetogt, en DIAZ moest zich getroosten onder hem te gebieden. Toen VASCO DE GAMA hem bij de kaap *Mina* naar *Portugal* terug zond, verenigde hij zich met CABRAL, den ontdekker van *Brazilië*, doch vond, den 29 Mei 1500, met man en muis, zijn graf in de golven. CAMOENS heeft in zijn heldendicht, de *Lusiade*, DIAZ verdiensten vereeuwigd.

(*Woordenboek der Zamenleving; Dictionary of Biography*).

DIBDIN, (CHARLES), in wiens persoon de Britsche bard, als ware het,

herleefde, werd in 1745 geboren te *Southampton*, in welks nabuurschap zijn grootvader (een vermogend koopman) een dorp heeft gesticht, hetwelk zijnen naam draagt. Toen DIBDIN werd geboren, had zijne moeder haar vijfzigste jaar bereikt, en hij was haar achttiende kind. Zijne ouders bestemden hem voor den geestelijken stand; doch zijne neiging voor de toonkunst behield de overhand, en na eenig onderrigt van den beroemden KENT, organist der hoofdkerk van *Winchester*, vertrok hij naar *Londen*, en begon zijne loopbaan als dichter en toonkunstenaar, op den ouderdom van zestien jaren. Hij componeerde een zangspel, genaamd *The shepherd's Artifice*, hetwelk in 1765 op den schouwburg van *Convent Garden* werd gegeven. Drie jaren later trad hij op als acteur, en vervulde de rol van *Mungo* in zijn eigen zangspel *Padlock* (het Hangslot). In den loop van dertig jaren vervaardigde hij omtrent vijftig dergelijke stukken. Gedurende twee seizoenen was hij directeur van den *Circus-schouwburg*. Vervolgens stelde hij eene verlustiging daar, waarin hij alléén al de rollen vervulde; hij zong zijne eigene liederen, begeleidde zich zelve op de piano, en reciteerde poëzy en proza. Deze vertooningen, onder den naam van *The Whim of the Moment*, hadden grooten toeloop. DIBDIN is waarschijnlijk een slecht financieër geweest; want op het einde zijns levens zou hij van gebrek zijn omgekomen, zoo men geene intekening had geopend, om hem eene lijfrente te bezorgen. In 1813 werd hij door eene beroerte aangetast, waaraan hij kort daarna overleed. *Mr. DIBDIN* schreef een' of twee romans en eenige kleinere werken; doch zijn roem berust op zijne liederen, ten getale van dertien of veertien honderd. Onder zulk eene menigte zijn er vele onbeduidende, doch ook menig lied is voortreffelijk. Inzonderheid wordt aan zijne zeemansliederen hoogen lof toegekend; zij geven hem aanspraak, om als de Britsche lierdichter der zeelieden te worden aangemerkt.

(*DIBDIN's Professional life; Harmonicon for April 1824*).

DIDEROT, (DÉNIS), een der beroemdste onder de Fransche Encyclopedisten, werd den 5 October 1713 te *Langres*, in *Champagne*, geboren. Zijn vader, een gegoed messenmaker, plaatste hem in het Jezuiten Collegie te *Langres*, en zond hem vervolgens naar het Collegie van *Harcourt* te *Parijs*, om zijne studiën te voltooijen. Eerst was DIDEROT voor de kerk en naderhand voor de balie bestemd; doch hij gevoelde voor het een noch het

ander de minste neiging. DIDEROT maakte eenige vorderingen in de oude en nieuwe talen, maar vooral in de wiskunde. Bij het verlaten van het Collegie plaatste zijn vader hem bij een' procureur te *Parijs*, ten einde hij zich verder in de regten zou kunnen oefenen. DIDEROT had echter niet den minsten lust in deze studie, en gebruikte al den tijd welken hij aan den schrijfflessenaar kon ontwoekeren, om de boeken, die hem in handen vielen, door te lezen. Na twee of drie jaren hield zijn vader op kostgeld voor hem te betalen, heegerende, dat hij zich tot een beroep zoude bepalen of huiswaarts keeren. DIDEROT antwoordde, dat hij in geen beroep ter wereld zin had; dat hij van lezen hield, gelukkig was, en niets meer noodig had. Hij vond zijn bestaan in letterkundigen arbeid, en ondernam alles wat men van hem begeerde. Hij schreef aankondigingen, bladwijzers, catalogussen en zelfs leerredenen, die hem door eenen zendeling werden besteld en betaald. Later begon hij voor de boekverkoopers uit het Engelsch te vertalen. Ook ontving hij langs eenen zijdelingschen weg ondersteuning van huis. Op den ouderdom van negen en twintig jaren huwde hij eene jeugdige vrouw, zoo arm als hij zelf, die hem altijd hartelijk genegen bleef, schoon hij haar in het vervolg wel eens veronachtzaamde. In zijn drama *Le père de famille* heeft hij eenige voorvallen uit zijne vrijaadje en zijn huwelijk naar het leven geteekend. Zijn eerst oorspronkelijk werk waren de *Pensées philosophiques*, 1746, een onzamenhangend werk, hetwelk echter veel opgang maakte. Van dien tijd af, werd DIDEROT als een der stoutmoedigste aanvallers der heerschende godsdienst en staatkunde aangemerkt. Hij zag in het maatschappelijk gebouw menig aanstoote-lijk gebrek, en wist geen beter middel tot herstel uit te denken, dan door het geheel en al onder den voet te halen. De toestand van *Frankrijk* onder den regent en LODEWIJK XV regtvaardigde eenigzins dit denkbeeld. In 1749 verschenen zijne *Lettres sur les aveugles à l'usage de ceux qui voient*, waarin hij 'zijne opmerkingen aan blindgeborenen mededeelde, en tevens de Christelijke godsdienst aantastte. Niet om deze uitvallen, maar uit hoofde van eenige plaatsen, waaraan *Mad. DUPRÉ* en *M. DE RÉAUMUR* zich ergerden, sleet hij drie maanden te *Vincennes* in de gevangenis. In vereeniging met *EIDOUS* en *ROUSSEAU*, gaf hij een *Dictionnaire universel de médecine* uit. Dit werk, ofschoon gebrekkelig, wel ontvangen wordende, bragt hem op het denkbeeld, om een algemeen

woordenboek zamen te stellen, ten titel voerende: *Encyclopédie ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*. Over dit zamenraapsel velt DIDEROT zelf een streng oordeel. «Ik had,» zegt hij, «tijd noch middelen om in de keus «mijner medehelpers keurig te zijn; on-«der dezen bevonden zich eenige uitste-«kende mannen, doch de meeste waren «van veel minder gehalte; daarenboven «werden mijne medearbeiders slecht be-«taald, en leverden daarnaar ook werk. «Kortom, het was een lapwerk uit kwa-«lijk bij elkander passende bouwstoffen «zamengesteld, eenige meesterstukken «naast opstellen niet beter dan die van «schooljongens.» Ook beklagde zich DIDEROT, dat de uitgever *LEBRETON*, soms in de proefbladen eenige regels uitschrapte, die hij voor zich zelven gevaarlijk achtte, de ontstane ruimte zoo goed hij kon aanvullende. Niettegenstaande al deze gebreken, maakte dit woordenboek ongemeenen opgang, doch is sedert in *Frankrijk* verdrongen door de *Encyclopédie méthodique*.

Schoon DIDEROT veel schreef, bevond hij zich dikwijls in geldverlegenheid, zoodat hij, op zijn' ouden dag, tot het besluit kwam, zijne bibliotheek te verkoopen. *CATHARINA* van *Rusland* zulks vernemende, kocht haar voor de volle waarde, en schonk hem daarenboven eene aanzienlijke jaarwedde, om deze bibliotheek voor haar te bewaren. Deze jaarwedde werd hem in gereed geld vijftig jaren vooruit betaald. Uit erkentelijkheid besloot DIDEROT zijne weldoenster in persoon te gaan bedanken. Hij begaf zich eerst naar *Nederland*, alwaar hij eenige maanden vertoefde, en vervolgens naar *Rusland*, alwaar hij door de keizerin met groote onderscheiding werd ontvangen. Na een kortstondig verblijf te *Petersburg*, keerde hij naar *Parijs* terug, waar de keizerin eene heerlijke suite van appartementen in de *Rue Richelieu* voor hem huurde. Hij mogt zich slechts twaalf dagen in dit uitstekend gunstbewijs verheugen. Den avond vóór zijnen dood sprak hij met zijne vrienden over de filosofie en de verschillende middelen, om zich in haar te oefenen. «De eerste stap tot de filosofie is,» zeide hij, «ongeloofvigheid.» Deze aanmerking was de laatste, welke zijne dochter, *Mad. DE VANDEUIL*, van hem heeft gehoord. Den volgenden dag, den 30 Julij 1784 stond hij op, zette zich met zijne vrouw aan de ontbijttafel, en gaf bijkans ongemerkt den geest. Men heeft van hem gezegd, dat in al zijne werken voortreffelijke plaatsen worden gevonden, maar dat hij geen enkel goed boek heeft

geschreven. MARMONTEL, GARAT en andere zijner tijdgenooten verkozen zijnen omgang verre boven zijne schriften. Men vindt vele bijzonderheden omtrent DIDEROT in de *Correspondance littéraire, philosophique et critique* van zijnen vriend GRIMM. Eene verzameling zijner beste werken, met eene levensbeschrijving van DIDEROT, door zijnen leerling NAIGEON, bestaat uit 15 deelen, 8vo., 1798; zij is in 1821 te Parijs, in 22 deelen 8vo., herdrukt.

(Madame DE VANDEUIL, *Mémoires pour servir à l'histoire de la vie et des ouvrages de feu DIDEROT*).

DIDIUS, (JULIANUS SEVERUS), uit een Milaneesch geslacht, en kleinzoon van SALVIUS JULIANUS, een beroemd regtsgeleerde, werd omtrent het jaar 133 na c. geboren. Hij werd door DOMITIA LUCILLA, moeder van MARCUS AURELIUS, opgevoed, en klom spoedig tot hooge waardigheden op; hij was achtereenvolgens quaestor, praetor en landvoogd van *Belgisch-Gallië*; de Cauchen verslagen hebbende, verwierf hij het consulaat. Naderhand werd hij als landvoogd naar *Dalmatië* gezonden, en vervolgens naar *Neder-Germanië*. Onder COMMODUS was hij landvoogd van *Bithynië*. Naar Rome teruggekeerd, gaf hij zich aan weelde, losbandigheid en wellust over, zijnde ongemeen rijk. Na den moord van PERTINAX (193) de Pretorianen het rijk te koop aanbiedende, spoedde DIDUS zich naar hunne legerplaats, en had tot mededinger SULPICIANUS, den schoonvader van PERTINAX. DIDUS, de meestbiedende zijnde, werd tot keizer uitgeroepen; de gedweeë senaat erkende hem als keizer, doch het volk gaf luide zijne afkeuring te kennen, hem met schimp en verachting overladende. Hij verdroeg zulks geduldig, en regeerde met groote gematigdheid. Drie veldoversten aan het hoofd hunner keurbenden, PESCENNIUS NIGER, in het Oosten, SEPTIMUS SEVERUS in *Illyricum* en CLAUDIUS ALBINUS in *Britannië*, weigerden de benoeming der Pretorianen te erkennen. SEVERUS door zijne krijgsbenden tot keizer uitgeroepen, trok op tegen Rome, en ontmoette onder weg geenen tegenstand; alle steden en bezettingen verklaarden zich voor hem. De Pretorianen zelven verloochenden DIDUS, en de senaat aarzelde geen oogenblik zijnen afstand uit te spreken, SEVERUS tot keizer uitroepende. Eenige soldaten, in het paleis gedrongen, hielden DIDUS het hoofd af. Hij regeerde slechts zes en zestig dagen.

(SPARTIANUS in de *Historia Augusta*; DION, *Epitome*, B. 73).

DIDOT, een familie van Fransche boekdrukkers, die zich door de vele en

schoone werken, van hunne pers gekomen, eenen beroemden naam hebben verworven. Hun voorvader, FRANÇOIS DIDOT, een geacht boekhandelaar, geboren in 1699, liet twee zonen na. De eerste FRANÇOIS AMBOISE, geboren in 1730, verbeterde zoo zeer de lettersnij- en gietkunst, dat zijne gietterij weldra de fraaiste letters leverde, die men tot dus ver in Frankrijk gezien had. Volgens zijne opgave werd in Frankrijk het eerste velin papier vervaardigd. LODEWIJK XVI benoemde hem in 1783 tot koninklijken boekdrukker. Hij stierf den 11 Julij 1804.

De tweede zoon, PIERRE FRANÇOIS DIDOT, geboren in 1732, volgde zijnen vader in den boekhandel op, schafte zich later ook eene drukkerij aan, en werd boekdrukker van *Monsieur*, den namaligen koning LODEWIJK XVIII. Ook hij heeft tot de vorderingen der boekdrukkunst bijgedragen, en enige fraaie werken geleverd, b. v. FÉNELON's *Télémaque*. Hij overleed den 7 December 1795.

PIERRE DIDOT, de oude, de zoon van FRANÇOIS AMBOISE, geboren in Januarij 1761, nam de drukkerij zijns vaders over, streefde naar den roem om *Frankrijks* BODINI te worden, en ontwierp in 1795 het plan, om de klassieke schrijvers in folio uit te geven. Hij ontzag kosten, noch moeite, om alles met den meesten luister uit te voeren. Ook onderscheidde hij zich als letterkundige; zijn *Essai de fables nouvelles* is vooral belangrijk van wege de talrijke aanmerkingen voor de geschiedenis der boekdrukkunst.

Zijn zoon JULES DIDOT vatte, na hem, de werkzaamheden op, en heeft insgelijks eene reeks van uitstekende prachtwerken in 't licht gegeven.

FIRMIN DIDOT, de broeder van PIERRE, geb. 1764, ontving van zijnen vader onderrigt in het lettergieten, welke kunst hij door zijne vlijt en zijn vernuft in vele opzigten volmaakte. Later legde hij ook eene drukkerij aan. Hij is de uitvinder eener nieuwe soort van schrijffletters, en toen hij de logarithmen van CALLET zoude drukken, zon hij op een middel, om de nadelen bij het gebruik van beweegbare letters dikwijls ontstaande te verhelpen. Hij nam nieuwe proeven met vaste letters (stereotypen) waarmede het genoemde werk werd gedrukt; ten onregte echter wordt hem de uitvinding der stereotypie toegeschreven; doch waar is het, dat hij haar op nieuw in Frankrijk in zwang heeft gebragt. Hij leverde eenige vertalingen uit het Grieksch en Latijn, en schreef enige treurspelen, waaronder wij *La reine du Portugal* en *La mort de Hannibal* noemen. In 1827 stond hij zijne zaken af aan zijnen zoon, en wijdde zich aan het

openbare leven. Als afgevaardigde behoorde hij onder de 221 die tegen de Julij-ordonnantien protesteerde. Hij overleed den 24 April 1836 aan de waterzucht. De dood van zijn' zoon en verdriet over het verlies van een gedeelte zijner typographische schatten door brand, schijnen zijn einde nog bespoedigd te hebben.

HENRY DIDOT, Zoon van PIERRE FRANÇOIS, is de uitvinder van een nieuw gietwerk-tuig; zijn broeder, DIDOT SAINT-LÉGER, vond het papier zonder einde uit, en de jongste, DIDOT junior, zette het beroep zijns vaders voort.

AMBOISE FIRMIN DIDOT, Zoon van FIRMIN DIDOT, geboren in 1790, oefende zich onder KORAI in de oude talen, deed eene reis door *Griekenland*, *Palestina* en *Klein-Azië*, en trad in 1827 de roemvolle loopbaan zijns vaders in. Zijn broeder, HYACINTHE DIDOT, geb. 1796, is deelhebber in de zaken; een tweede broeder, FRÉDÉRIC FIRMIN DIDOT, geb. 1799, die de papierfabriek van den vader te Mesnil bij *Dreux* bestierde, stierf weinige dagen na zijn vader. Onder de nieuwste ondernemingen van FIRMIN DIDOT frères, behoort de *Collection des classiques français*.

(*Woordenboek der Zamenleving; Dictionnaire historique des grands hommes*).

DIEBITSCH-SABALKANSKI, (HANS KARL FRIEDR. ANT. VON DIEBITSCH EN NARDEN, graaf VAN), werd den 13 Mei 1785 op het riddergoed *Grosslieppe*, in *Silezië*, geboren. Hij ontving zijne opvoeding aan de Kadettenschool te *Berlijn*, nam echter in 1801 zijn ontslag uit de Pruisische dienst, om in die des Russischen keizers te treden, in welken zijn vader, HANS EHRENFRIED VON DIEBITSCH, vroeger majoor en adjudant van FREDERIK den Grooten, toenmaals tot generaal-majoor was benoemd. Hij trad in het Semenowsche granadier-regement, met hetwelk hij den veldtogt in 1805 medemaakte. Bij *Austerlitz* werd hij aan de rechterhand gewond, en na den slag van *Friedland* tot kapitein bevorderd. De wapenrust tot 1812 maakte hij zich ten nutte, om zich verder in de krijgswetenschappen te oefenen. In 1812 kwam hij als kwartiermeester-generaal bij het legercorps van WITTEGENSTEIN, en onderscheidde zich, vooral bij de herovering van *Polocz*, waarop hij tot generaal-majoor werd bevorderd. Met YORCK, dien hij tot afval van NAPOLEON wist te bewegen, rukte hij *Berlijn* binnen. Na den slag van *Lutzen*, werd hij verplaatst bij het legercorps van BARCLAY DE TOLLY in *Silezië*, met den last, om het geheim verdrag tusschen *Rusland*, *Oostenrijk*, *Pruissen* en *Engeland* te helpen

sluiten, hetwelk den 14 Junij 1813 te *Reichenbach* tot stand kwam. Hij had deel aan den slag van *Dresden*, waar hem twee paarden onder het lijf werden doodgeschoten, en aan den slag van *Leipzig*, waarop hij door den keizer, tegelijk met PASKEWITSCH en TOLL, tot luitenant-generaal werd verheven. Toen de verbondene mogendheden, bij het oprukken tegen *Parijs*, werden teruggedrongen, verklaarde hij zich nadrukkelijk tegen den reeds bepaalden aftogt, weshalve keizer ALEXANDER hem op den dag der bevestiging van *Parijs* op den *Montmartre* omarmde, en hem eigenhandig de Alexander-Newsky-orde omhing. Na den vrede huwde hij eene nicht van den vorst BARCLAY DE TOLLY, JENNY baronesse van *Tornau*, die echter vroegtijdig stierf. In het jaar 1822 werd hij chef van den grooten keizerlijken generalen staf, en begeleidde ALEXANDER op diens reize naar *Taganrog*, en zag hem daar sterven. Bij het oproer, hetwelk hierop te *Petersburg* uitbrak, onderscheidde hij zich door voorzigtigheid en menschlievendheid. Ook keizer NIKOLAAS schonk hem zijn vertrouwen, en benoemde hem tot baron en naderhand tot graaf. In den Turkschen veldtogt van 1828—1829 tot opperbevelhebber aangesteld, trok hij stoutmoedig over den *Balkan*, en bekwam daarvoor den eernaam van *Sabalkanski* (Balkan-beklimmer). Vervolgens hield hij zich eenen geruimen tijd te *Berlijn* op. Bij de opening van den veldtogt tegen *Polen*, trok hij den 25 Januarij 1831 over de Poolse grenzen, doch zijn gewone moed scheen hem hier te verlaten. Na den slag van *Ostrolenka*, verlegde hij zijn hoofdkwartier naar *Kleczevo* bij *Pultusk*, waar hij door de cholera werd aangetast, en in den morgen van den 10 Junij 1831 overleed, nadat kort te voren graaf ORLOW uit *Petersburg* was aangekomen, om de gesteldheid der zaken naauwkeurig te onderzoeken. Zijn lijk werd naar *Petersburg* gebragt, en zijn hart in de hoofdkerk te *Pultusk* bijgezet.

(*Woordenboek der Zamenleving; Conversations-Lexicon*).

DIEFFENBACH, (JOHANN FRIEDRICH) een allerbekwaamst operateur, werd in het jaar 1795 te *Koningsbergen* geboren. Aanvankelijk studeerde hij te *Rostock* en *Greifswald* in de theologie. In den bevrijdingsoorlog in 1813, diende hij als vrijwilliger onder de rijdende jagers van *Mecklenburg*. In 1815 keerde hij uit *Frankrijk* tot zijne theologische studiën terug, welke hij echter welhaast te *Bonn* met die der medicijnen verwisselde; de chirurgie vooral had voor hem groote aan-

trekkelijkheid. De naam van professor WALTHER lokte hem naar Weenen, van waar hij in 1821 eene blinde dame als arts naar Frankrijk vergezelde. Hij vertoefde een' geruimen tijd te Parijs, waar hij de vriendschap won van LARREY en DUPUYTREN. Familie-aangelegenheden hielden hem terug, om in Griekenland aan eenen tweeden bevrijdings-krijg deel te nemen. Na in Duitschland zijne geneeskundige studiën voltooid te hebben, promoveerde hij in 1822 te Wurzburg, en schreef te dien einde eene door zijne latere werken zeer belangrijk geworden dissertatie *Nonnulla de regeneratione et transplantatione*. Van Wurzburg ging hij naar Berlijn, waar zijn operatief talent algemeen op prijs werd geschat. In 1830 werd hij dirigerend heelmeeester bij het Charité-Ziekenhuis, in 1832, buitengewoon hoogleeraar en in 1840, na GRÄFE's dood, directeur der oogheelkundige clinic. « Reeds « in zijne academische dissertatie, die over « het overplanten van dierlijke deelen handelde, zien wij het vak der chirurgie, « waarin DIEFFENBACH later bij uitnemendheid gelukkig werkzaam was. In de plastische heilkunde, gelijk dit gedeelte der chirurgie wordt genoemd, en waarbij in ieder afzonderlijk geval nieuwe wijziging der operatie te pas komt, behaalde hij den grootsten roem. In de kunstige vorming van neus en lippen, wang en oogleden, in de genezing van hazenmonden, gespleten verhemelten en dergelijke gebreken was hij gelukkig; de genezing van klompvoeten, scheefheid van hals, verkrommingen enz., wier genezing vroeger doorgaans met weinig gevolg door de orthopaedie werd beproefd, heeft DIEFFENBACH door eenvoudige en niet gevaarlijke subcutane spier- en zenuwdoorsnijdingen volbragt » (*). Onder de werken van DIEFFENBACH verdienen inzonderheid aanmerking zijne *Chirurgischen*

(*) In het *Algemeen Handelsblad* van den 14 Februarij 1848, vindt men omtrent DIEFFENBACH's genie een voorval vermeld, hetwelk wij hier opgeven, zonder bepaaldelijk de echtheid daarvan in haer geheel te kunnen waarborgen. Zie hier hetzelfde:

« Men zal zich herinneren, hoe vóór eenige jaren een algemeen gerucht van eene Poolse gravin met een doodshoofd het onderwerp van alle gesprekken was: een gerucht dat lang als verzonnen werd uitgekroten, tot dat eindelijk de overledene DIEFFENBACH het in zijn journaal voor operative heilkunde onder de rubriek: Neusvorming, door eene uitvoerige mededeeling van dit merkwaardig hoofd bevestigde. Deze dame, die destijds zoo algemeen de opmerkzaamheid tot zich trok, en door de aan haar voltrokkene operatie het schitterendst bewijs was van DIEFFENBACH's operatief genie, doet thans op nieuw in deze stad veel van zich spreken; want sedert eenigen tijd bevindt zij zich weder hier, maar van de vroegere monstrositeit van haar hoofd moet nu, ten gevolge van die operatie, nog slechts weinig overgebleven zijn. »

Erfahrungen, besonders über die Wiederherstellung zerstörter Theile des menschlichen Körpers. In 1836 bezocht hij andermaal Parijs, waar hem eene eervolle ontvangst te beurt viel. In 1837 ging hij naar Londen, en in 1843 naar Petersburg. Hij stierf in de maand November 1847, eerst twee en vijftig jaren oud, te midden van de werkzaamheden zijns beroeps in de klinische zaal, voor dezelfde tafel, waar hij jaren lang dagelijks eene menigte kranken zijne hulp had verleend. Schoon men DIEFFENBACH eene streng wetenschappelijke vorming ontzegt, hadden echter zijne praktische aanmerkingen, welke hij bij zijne operatiën voegde, voor zijne toehoorders eene onschatbare waarde.

(*Algemeene Konst- en Letterbode*, 1847, No. 53; *Conversations-Lexicon*).

DIEMEN, (ANTHONY VAN), de negende gouverneur-generaal onzer Oost-Indische bezittingen, die aldaar van 1635 tot 1645, in naam van Nederland, het bewind voerde, werd in 1593 te Kuilenburg geboren, alwaar zijn vader de burgermeesterlijke waardigheid bekleedde. Hij wijdde zich aanvankelijk aan den koophandel toe, doch met zulk slecht gevolg, dat hij zelfs door zijne schuldeischers werd lastig gevallen. Om alle gevaar te ontwijken, ging hij, onder een' verbloemen naam, naar de Oost-Indiën. Dewijl hij eene fraaije hand schreef, werd hij als klerk op de secretarie te Batavia aangesteld, en toen de post van algemeen boekhouder was opengevallen, oordeelde men niemand beter geschikt om dien te vervullen dan VAN DIEMEN. Kort daarna werd hij lid van den raad van Neêrlands Indië, en eindelijk directeur-generaal, eene waardigheid, waartoe men destijds den bekwaamsten persoon uit de leden van den raad verkoos. In 1631 naar het vaderland terug gekeerd, vertrok hij welhaast weder naar Batavia met den dubbelen titel van Eersten Raad en Directeur-Generaal, en op den laatsten December 1635 of den eersten Januarij 1636 volgde hij den gouverneur-generaal BROUWER in het bewind over Neêrlands Indië op. Hij wist de heerschappij der Hollanders allerwegen uit te breiden, en den invloed der Portugeezen bijkans geheel te vernietigen. Batavia werd vergroot en verfraaid. Hij stichtte aldaar twee kerken, waartoe elk ambtenaar der maatschappij eene maand bezoldiging moest bijdragen. Bij uitersten wil bestemde VAN DIEMEN 40,000 rijksdaalders voor den opbouw eener derde kerk. Ook rigtte hij te Batavia eene Latijnsche school op, en legde de eerste hand aan die verzameling van ordonnantiën en keuren, waaruit

een algemeen wetboek voor de Nederlandsche bezittingen in *Indië* is ontstaan. De beroemde zeevaarder ABEL JANSZ. TASMAN gaf aan een door hem ontdekt eiland, ter eere van dezen wakkeren gouverneur-generaal, den naam van *van Diemensland*. Afgetoofd door rusteloze werkzaamheid, bezweek hij den 19 April 1645 onder eene slepende ziekte, en werd twee dagen later ter aarde besteld in de Nederlandsche kerk door hem zelve gesticht. Hij liet bij zijne vrouw, ANNA VAN AALST, geene kinderen na, doch zijn naam blijft bij elk erkentelijk Nederlander in zegening.

(*Historische beschrijving der reizen*, XX deel).

DIGBY, (EVERARD), een der voor-naamste medepligtigen aan het buskruid-verraad, gesmeed ter verdelging van JACOBUS I van *Engeland* en het parlement in 1605. Hij werd in 1581 uit een oud, aanzienlijk geslacht geboren. Zijn vader, die de Roomsche-Katholieke godsdienst beleed, en een geleerd man was, stierf in 1592, en liet zijne landgoederen te *Tilton* en *Drystoke*, in het graafschap *Rutland*, na aan zijnen zoon, wiens opvoeding aan eenige priesters werd toevertrouwd. In 1596 huwde EVERARD de eenigste dochter van WILLIAM MULSHO, die een aanzienlijk vermogen naliet. In 1603 werd hij door JACOBUS tot ridder geslagen. Het aandeel, dat Sir EVERARD aan het buskruid-verraad nam, is de eenige oorzaak zijner beruchtheid. Deze zamenzwering werd ontworpen, toen hij vier en twintig jaren oud was: onder eenen eed van geheimhouding werd hem het plan door CATESBY medegedeeld. Toen hij vond, dat het door Roomsche-Katholieke priesters werd goedgekeurd, verdwenen al de zwarigheden, welke hem kwelden, en nu werkte hij ijverig tot de voltoering van dit snode ontwerp mede. Hij verschaftte paarden, wapenen, krijgsvorraad en 1500 Pst. in gereed geld. Digby werd niet gebruikt tot de voorbereiding van het gewelf; zijne taak was het bijeenverzamen van een aantal Roomsche-Katholijken te *Dunchurch*, onder voorwendsel van eene jagtpartij op de *Dunsmoor-Heide*. Zoodra zij berigt zouden bekomen, dat het verraad was gelukt, moesten eenige hunner zich begeven naar het huis van Lord BARRINGTON, bij *Conventry*, en zich van de prinses ELIZABETH meester maken. De aanslag mislukt zijnde, nam Digby de vlugt, doch werd te *Dudley* achterhaald en naar *Londen* gevoerd. Op Maandag den 27 Januarij 1606 stond hij met zijne eedgenooten teregt, en schuldig bevonden wordende,

ondergingen zij den volgende Donderdag de doodstraf.

(Verkort naar de *Library of entertaining Knowledge*, «*Criminal Trials*,» Vol. II).

DIGBY, (KENELME), de oudste zoon des voorgaanden, werd in 1603 te *Gothurst* in het graafschap *Buckingham* geboren, drie jaren vóór de zamenzwering zijns vaders. Hij werd in het Protestantsch geloof opgevoed, doch omhelsde in 1636 de Roomsche-Katholieke godsdienst. Op den ouderdom van vijftien jaren naar *Oxford* gezonden, verliet hij deze hoogeschool in 1621, deed eene reis door *Frankrijk*, *Spanje* en *Italië*, en keerde in 1623 naar *Engeland* terug. Uit hoofde zijner gehechtheid aan den koning, werd hij in het bezit hersteld van de verbeurd verklaarde goederen zijns vaders, en door koning JACOBUS tot ridder geslagen. KAREL I benoemde hem tot kamerheer, commissaris-generaal der zeemagt en gouverneur van *Trinity-House*. Toen *Engeland* in 1628 met de Venetianen in oorlog geraakte, rustte hij op eigene kosten een smaldeel uit, waarmede hij op de Venetianen en Algerijnen gewigtige voordeelen behaalde. In het begin van den burger-oorlog, werd hij door het parlement gevangen genomen, hebbende op 's konings gezondheid gedronken en *Lord Mount Le Ros*, in een tweegevecht gedood. Zoodra hij in 1643 in vrijheid was gesteld, zocht hij eene schuilplaats in *Frankrijk*, en keerde na de herstelling van KAREL naar *Engeland* terug. Hij wijdde nu zijne dagen aan letterkundigen en wetenschappelijken arbeid. De wis- en scheikunde hadden in hem eenen vlijtigen en gelukkigen beoefenaar. Hij vervaardigde verscheidene nieuwe geneesmiddelen, en schonk ze den armen om niet. Hij stierf in 1665 aan het graveel. Zijn sympathetische poeder, waarmede hij op eene zonderlinge wijze wonden genas, heeft veel gerucht gemaakt. Onder de talrijke werken, welke hij heeft geschreven, behoort dan ook *Of the cure of wounds by the powder of sympathy*.

(CLARENDON'S *Life of Sir KENELME DIGBY*).

DILLEN, (JOHANN JAKOB), gewoonlijk DILLENUS, een uitstekend plantenkennner, werd in 1687 te *Darmstadt* geboren. Hij studeerde te *Giessen* in de medicijnen, doch de botanie trok vooral zijne opmerkzaamheid. Hij maakte zich inzonderheid verdienstelijk door zijne navorschingen over de voortplanting der gewassen, namelijk der mossoorten. Tot professor in de kruidkunde aan de hoogeschool te *Giessen* benoemd, gaf hij eene *Flora* der omstreken uit, onder den titel van *Cata-*

logus plantarum sponte circa Gissam nascentium. Door WILLIAM SHERARD naar Engeland gelokt, gaf deze hem het toezicht over zijn kruidtuin te *Eltham*, en bezorgde DILLEN het professoraat in de botanie te *Oxford*, hetwelk hij om zijnentwille had daargesteld. Hij overleed aldaar in 1747. In Engeland gaf hij een prachtwerk uit onder den titel van *Hortus Elthamensis*, met 437 fraaije afbeeldingen, hetwelk door de naauwkeurigheid van den tekst uitmunt. Hierop volgde zijne *Historia muscorum*, welke uit hoofde der fraaije afbeeldingen thans nog waarde heeft, doch zeldzaam voorkomt. DILLEN wordt als de vader der cryptogamische botanie aangemerkt.

(*Dictionary of Biography*).

DINOCRATES of **DIOCLES**, een Macedonisch bouwkundige, stelde ALEXANDER den Grooten voor, om den berg *Athos* (1) de gedaante te geven van eenen mensch, houdende in de regterhand eene stad en in de linker eenen beker, welke al de rivieren, die van dezen berg afstroomden, zoude ontvangen, om haar vervolgens in zee uit te storten. ALEXANDER vond behagen in dit reusachtig plan, maar vroeg hem of er in den omtrek dezer stad akkers waren, die haar van het noodige korn konden voorzien. Toen DINOCRATES hierop een ontkennend antwoord gaf, prees de koning de stoutheid van dit plan, doch keurde de plaats waar hij hetzelfde wilde ten uitvoer brengen af. Later gebruikte ALEXANDER dezen bouwmeester, om *Alexandrië* in *Egypte* te stichten. Ook voltooide DINOCRATES de herstelling van den tempel van *DIANA* te *Ephesus*. En PLINIUS verhaalt, dat PTOLOMEUS PHILADELPHUS hem beval, om eenen tempel ter eere zijner gemalin *ARSINOË* op te rigten. (Zie: ROLLIN, *Histoire ancienne*, tome VI, VII et XI. VAN WUK, *Aardrijkskundig Woordenboek*).

DIO of **DION CASSIUS**, een beroemd Grieksch geschiedschrijver, wiens eigenlijke naam CASSIUS DION COCCEIANUS schijnt geweest te zijn, werd op het einde der tweede eeuw te *Nicea* in *Bithynië* geboren. Later bekam hij het Romeinsche burgerregt, was tweemaal consul, en bestierde onderscheidene landschappen. Naar het land zijner geboorte teruggekeerd, stierf hij in den ouderdom van zeventig jaren. Hij schreef in het Grieksch eene

Romeinsche geschiedenis in tachtig boeken, waarvan ongelukkig meer dan de helft is verloren gegaan. Hij had daaraan twee en twintig jaren gearbeid. Zijn stijl is voor de geschiedenis wat te veel opgesmukt, en zijne partijdigheid omtrent de groote mannen der vroegere Romeinsche geschiedenis, wel niet te ontkennen. Hij is echter de beste bron voor de geschiedenis zijner eeuw. Onder de Hoogduitsche overzettingen, verdient die van TAFEL in 11 deelen, *Stuttgard* 1831, vermelding. Dio cassius is de laatste Grieksche geschiedschrijver, die zijnen naam beroemd heeft gemaakt.

(WILMANS, *De fontibus et auctoritate DIONIS CASSII*).

DIO, bijgenaamd CHRYSTOMUS (Guldenmond) uit hoofde van zijn schoonen stijl, de zoon van PASICRATES, een aanzienlijk man van *Prusa* in *Bithynië*, was aanvankelijk een Sophistisch redenaar, doch beoefende later de wijsbegerte, en werd een ijverig Stoïcijn. Hij bloeide op het einde der eerste en in het begin der tweede eeuw, en bevond zich in *Egypte* toen VESPASIANUS, door zijn eigen leger tot keizer uitgeroepen, aldaar kwam, en hem raadpleegde welken weg hij in deze omstandigheden had in te slaan. Dio ried hem de republiek te herstellen; doch VESPASIANUS antwoordde hem, dat dit eene onmogelijke zaak was. Later bracht Dio eenige jaren te *Rome* door, totdat een zijner vrienden, in eene zamenzwering tegen DOMITIAAN betrokken, ter dood werd veroordeeld, en Dio, voor zich zelve bevreesd, naar het hedendaagsch *Moldavië* vlugtte, waar hij tot 's dwingelands dood vertoefde, met handenarbeid in zijn levensonderhoud voorziende. DOMITIAAN vermoord zijnde, stonden de keurbenden, die zich aan den *Donau* bevonden, gereed om op te staan, toen Dio een altaar beklom, en haar met zooveel beleid toesprak, dat zij besloten, zich aan het besluit van den senaat te onderwerpen. Dio stond bij NERVA en TRAJANUS in hooge gunst, en toen de laatste, na zijne overwinning op de Daciërs, eenen zegepraalenden intogt binnen *Rome* hield, zat de welsprekende redenaar op den keizerlijken triumpwagen. Hij keerde naar *Bithynië* terug, waar hij zijne dagen eindigde. Het jaar zijns overlijdens is niet bekend. Wij hebben van hem tachtig redevoeringen, uitmuntende door zuiverheid en eenvoudigheid van stijl. De beste uitgave is die van REISKE, twee deelen 8vo., *Leipzig*, 1784.

(PLINIUS, *Epist.* X. 85—86; *Woordenboek der Zamenleving*).

(1) De berg *Athos*, (thans *Agion Oros*, ook *Monte Santo*), aan het uiteinde van een lang schiereiland van dien naam, in de *Egeïsche Zee* in de Turksche provincie *Macedonië*. Deze berg verheft zich 5,900 voet boven de oppervlakte der zee, en op denzelfden ligt een vlek met 65 kloosters, 500 kapellen en kluizen, waarin 6,000 monniken en kluizenaren.

DIOCLETIANUS, (**CAJUS VALERIUS AURELIUS**), een beroemd Romeinsch keizer, werd te *Dioclea*, in *Dalmatië*, geboren, sommigen zeggen te *Salona*, en wel omtrent het jaar 254 na c. Zijn oorspronkelijke naam was **DIOCLES**, welken hij naderhand in **DIOCLETIANUS** verwisselde. Volgens eenigen was hij de zoon eens beambt-schrijvers, volgens anderen die van een' vrijgelaten slaaf eens raadsheers. Hij trad vroegtijdig in krijgsdienst, en klom allerstg tot hoogere rangen op. Hij diende in *Gallië* en *Moesië* onder **PROBUS**, en woonde den veldtocht tegen de Perzen bij, waarin **CARUS** op eene geheimzinnige wijze omkwam. **DIOCLETIANUS** voerde het bevel over de keizerlijke lijfwacht, toen de jeugdige **NUMERIANUS**, de zoon van **CARUS**, heimelijk door zijnen schoonvader **APER** werd vermoord. **NUMERIANUS** reisde, uit hoofde van ongesteldheid, in een' besloten draagzetel, en kwam uit den Perzischen veldtocht terug. Eerst na eenige dagen werd de dood van **NUMERIANUS** door de soldaten bij *Chalchedon* bekend; zij namen **APER** gevangen, en riepen **DIOCLETIANUS** uit tot keizer, die zich van zijn spreekgestoelte in de legerplaats tot de soldaten wendde, zijne onschuld aan **NUMERIANUS'** dood betuigde, **APER** van deze misdaad beschuldigde, en dien eigenhandig met zijn zwaard doodde. De nieuwe keizer maakte aan een' zijner vrienden de opmerking, dat hij nu het wilde zwijn (zinspelende op het woord *Aper*) gedood had, volgens de voorspelling van een' Gallisch waarzegger, die hem gezegd had, dat hij keizer zou worden, zoodra hij een wild zwijn zou gedood hebben. **DIOCLETIANUS**, wel beraden en verstandig in andere opzigten, geloofde, zijn leven lang, aan waarzeggerij, hetgeen hem waarschijnlijk bewoog, **APER** eigenhandig te dooden. In de maand September 285 deed hij zijne plegtige intrede binnen *Nicomedië*, welke stad hij later tot zijne geliefdste verblijfplaats koos. Hij regeerde, gedurende achttien jaren, het Romeinsche rijk met roem, behalve zijne vervolging der Christenen, waartoe hij echter door **GALERIUS**, dien hij, met **MAXIMIANUS** en **CONSTANTIUS CHLORUS**, tot mederegent had gekozen, ten sterkste werd aangespoord. In Februarij 303 vaardigde **DIOCLETIANUS** een edict uit tegen de Christenen, bevelende dat hunne kerken omver gehaald, hunne heilige boeken verbrand en alle Christenen van burgerlijke en militaire bedieningen ontzet zouden worden. **GALERIUS**, hiermede nog niet voldaan, beschuldigde de Christenen van zamenzwering en oproer. Het keizerlijk paleis door den blik-

sem in brand geraakt, bragt **GALERIUS** zulks op rekening der Christenen. Nu volgde er een tweede edict, bevelende de Christen-bisschoppen en priesters in hechtenis te nemen, en te noodzaken aan de goden te offeren. Dit gaf hunne vijanden magt over hun leven, en was het begin eener wreede vervolging, welker verwoestingen des te grooter waren naarmate het Christendom zich meer en meer allerwegen had verspreid. Dit was de laatste vervolging onder het Romeinsche keizerrijk; maar, schoon zij naar den keizer de *Dioctetiaansche* vervolging wordt geheeten, behoorde zij eerder de *Galeriaansche* genoemd te worden, wijl **DIOCLETIANUS** er weinig meer deel aan had dan het uitvaardigen der opgenoemde edicten.

DIOCLETIANUS door ziekte en ouderdom verzwakt, en den last der regering moede, deed in 305, even als **MAXIMIANUS**, afstand van den troon. Hij begaf zich naar *Salona* in *Dalmatië*, en bouwde een uitgestrekt paleis aan de zeekust, hetwelk hij tot aan zijnen dood bewoonde. **MAXIMIANUS** weldra over den gedanen stap berouw gevoelende, spoorde zijnen voormaligen ambtgenoot aan den teugel des bewinds weder op te vatten; doch **DIOCLETIANUS**, standvastig in zijn eenmaal genomen besluit, schreef hem: «Kom slechts te *Salona*, en zie eens de «moesgroenten, welke ik met eigen hand «aankweek, en gij zult mij niet langer «over het rijk spreken.» **DIOCLETIANUS** stierf in de maand Julij van het jaar 313, en wordt onder de voornaamste Romeinsche keizers gerangschikt. Hij had twee en twintig jaren geregeerd, en het rijk in grooteren bloei gebragt.

(**EUTROPIUS**; **AURELIUS VICTOR**; **EUSEBIUS**; **VOPISCUS** in *Hist. Aug.*).

DIODATI, (**JEAN**), werd in 1576 te *Geneve* geboren, en behoorde tot eene familie uit *Lucca* oorspronkelijk. Hij maakte zulke snelle vorderingen in zijne studiën, dat hij op voorspraak van **BEZA** tot professor in het Hebreuwsch aan de hogeschool van *Geneve* werd aangesteld, toen hij nog slechts den ouderdom van een en twintig jaren had bereikt. In 1609 werd hij professor in de theologie. Uit hoofde zijner buitengemeene bekwaamheid zond hem de geestelijkheid van *Geneve* naar *Frankrijk*, om aldaar de belangen der hervormde kerk te bevorderen, en later naar *Holland*, waar hij de Synode van *Doordrecht* (1618—1619) bijwoonde, en, schoon een vreemdeling, een der godgeleerden was, die de acten dezer kerkvergadering moesten opmaken. Hij had de veroordeeling der Remonstranten ten volle goedgekeurd, hetgeen men hem thans

voorzeker als geene verdiensten zal toerekenen. Als prediker verdiende hij onderscheiding; hij sprak ernstig, zonder schroom of eenige wereldlijke inzigten. Hij bezorgde eene Italiaansche vertaling van den Bijbel, en later eene Fransche, welke eerst in 1644 voltooid werd, wyl de Geneefsche geestelijkheid hem hierin nadrukkelijk had tegengewerkt. DIODATI stierf in 1649.

(SENEBIER, *Histoire littéraire de Genève.*)

DIODORUS van Sicilië, de schrijver eener algemeene wereldgeschiedenis, in het Grieksch, werd te Aggrium, op het eiland Sicilië geboren, en bloeide ten tijde van CAESAR en AUGUSTUS. De titel van het groote werk van DIODORUS is *Geschiedkundige Bibliotheek*. Het schijnt alzoo dat hij dit werk beschouwde als eene verzameling uit alle destijds bestaande geschiedkundige geschriften. Van de veertig boeken, waaruit deze algemeene geschiedenis bestond, zijn er slechts vijftien tot ons gekomen, alsmede eenige uittreksels uit de overige, welke verloren zijn geraakt. DIODORUS betuigt, dat hij zich de grootste moeite voor de samenstelling van dit werk heeft getroost, en een groot deel van *Europa* en *Azië* heeft bezocht, om naauwkeurige berigten in te winnen. Hij vertoefde eenigen tijd te Rome, maakte zich gemeenzaam met de Latijnsche taal, en beoefende de Romeinsche geschiedschrijvers in het oorspronkelijke. Echter verschillen de geleerden grootelijks ten opzichte van de geschiedkundige waarde zijner *Bibliotheca*. De Spanjaard VIVES noemt DIODORUS een beuzelaar, en JEAN BODIN verwijt hem domheid en slordigheid, terwijl weder anderen juist het tegendeel beweren. DIODORUS schijnt geen man van uitstekende bekwaamheid geweest te zijn, en soms te veel vertrouwen in ligtgeloovige schrijvers gesteld te hebben. Zoodra hij echter van voorvallen spreekt, welke hij zelf heeft beleefd, zal men hem zelden geloof kunnen weigeren. Wij zijn hem vele bijzonderheden verschuldigd, welke men zonder hem niet zou geweten hebben. Het is alzoo te betreuren, dat het laatste en waarschijnlijk het beste gedeelte van zijn werk is verloren gegaan, wyl zelfs uit de daarvan overgeblevene brokstukken verscheidene mislagen van LIVIUS kunnen verbeterd worden. De stijl van DIODORUS, schoon niet zeer zuiver of sierlijk, is echter vrij duidelijk, en biedt weinig moeilijkheden aan, behalve daar waar de handschriften gebrekkig zijn, gelijk dikwijls het geval is. Eene der beste uitgaven van DIODORUS is die van WESSELIUS, *Amst.* 1715, twee deelen

I.

folio. DIODORUS is in het Fransch vertaald door TERRASSON, en MIOT heeft in 1835 van dit werk eene nieuwe vertaling bezorgd, welke te Parijs in 't licht is verschenen.

(*Biblioth. Histor.*; NIEBUHR, *Hist. Rom.*; CLINTON, *Fasti Hellenici*).

DIOGENES, de beroemde Cynische wijsgeer, was de zoon van MAGESIUS, een geldwisselaar van Sinope, in Paphlagonië aan de Zwarte Zee. Hij werd aldaar in het jaar 414 v. c. geboren. Zijn vader en hij zelf werden als valsche munten uit hunne geboorteplaats gebannen, of, volgens een ander verhaal, werd MAGESIUS in den kerker geworpen, terwijl DIOGENES naar Athene ontsnapte. Bij zijne aankomst in deze stad, vervoegde hij zich bij ANTISTHENES, die hem ruwelijk bejegende, en hem bij zekere gelegenheid zelfs dreigde te slaan. «Sla,» zeide de Sinopiër, «maar gij zult nimmer een' stok hebben, «hard genoeg, om mij te verjagen, zoo «lang gij dingen zegt, die ik waardig «keur gehoord te worden.» De wijsgeer was met dit antwoord zoo ingenomen, dat hij hem terstond onder zijne leerlingen opnam. DIOGENES onderscheidde zich weldra door zijne buitengemeene verachting van alle gebruikelijke welvoegelijkheid, en door zijn spottend en bijtend vernuft. Hij ging zonder schoeisel, met een' langen baard en een' stok in de hand; hij droeg eenen groven dubbelen tabbaard, welke hem bij dag tot mantel en des nachts tot deksel diende, en eenen knapzak, waarin hij zijne bedelbrokken opzamelde. Zijn verblijf was eene ton in den tempel van CYBELE. Des zomers wendte hij zich in het brandende zand, en des winters omarmde hij op straat de steenen beelden bedekt met sneeuw, ten einde zich aan al de afwisselingen van het weder te gewennen. Een groot aantal zijner geestige en bijtende gezegden vindt men bij zijnen naamgenoot en levensbeschrijver DIOGENES LAERTIUS aangegevend. Toen men hem eens vroeg, welk dier het gevaarlijkste was, antwoordde hij: «Onder de wilde dieren is «het de lasteraar, onder de tamme de «vleijer.» DIOGENES kreeg een bezoek van ALEXANDER den Grooten, die hem vrijheid gaf, om hem te vragen wat hij ook wilde. Zijn eenigst verzoek was: «Werp uwe «schaduw niet op mij.» Men zegt, dat ALEXANDER zoo getroffen was over dit onverwacht antwoord, dat hij uitriep: «Ware «ik ALEXANDER niet, ik zou wenschen DIOGENES te zijn.» SOCRATES zou hem eenmaal gezegd hebben: «Ik zie uwe ijdelheid door de gaten van uwē gescheur-

27

«den mantel.» Van *Athene* naar *Aegina* zeilende, werd **DIOGENES** door een' rooverkapitein, **SCRIPALUS** geheeten, gevangen genomen, naar *Creta* gebragt en verkocht aan **XENIADES** van *Corinthe*, die hem de opvoeding zijner kinderen toevertrouwde. Hij volbragt deze taak zoo getrouw en gelukkig, dat **XENIADES** niet naliet overal te verkondigen, dat een goede genius in zijn huis was gekomen. Ook werd hij met zoo veel voorkomenheid en goedheid behandeld, dat hij het aanbod zijner vrienden afwees, om hem vrij te koopen. Hij sleet zijn' tijd voornamelijk in het *Cranium*, een gymnasium in de nabijheid van *Corinthe*, waar hij, volgens sommigen, op denzelfden dag stierf als **ALEXANDER de Groote**, in den hoogen ouderdom van negentig jaren. **DIOGENES LAËRTIUS** haalt verscheidene zijner werken aan, doch geen enkele daarvan is tot ons gekomen.

(**DIOGENES LAËRTIUS**, *De vitis, dogmatis et apophthegmatibus clarorum virorum*).

DIOGENES, bijgenaamd **LAËRTIUS**, omdat hij te *Laërte* in *Cilicië* werd geboren, is bekend als de levensbeschrijver der Grieksche wijsgeeren. Doch schoon hij het leven van anderen heeft beschreven, weten wij niets omtrent hem zelve. Men onderstelt, dat hij onder de regering van keizer **SEVERUS** of **CARACALLA** heeft geleefd, en tot de Epicuristen behoord. Zijn werk in tien boeken is eene ruwe bijdrage tot de geschiedenis der wijsbegeerte. Het artikel over **EPICURUS** is belangrijk, als bevattende eenige oorspronkelijke brieven van dien wijsgeer, welke eene voldoende schets geven van de leerstellingen der Epicuristen. De geschiktste uitgave van **DIOGENES** is die van **H. G. HÜBNER**, met critische aanmerkingen en eene Latijnsche vertaling, *Leipzig* 1828—31, in drie deelen, octavo. Ook bestaat er eene Hoogduit-sche overzetting van **SNELL**, in twee deelen, *Gieszen* 1806.

(*Penny Cyclopaedia; Conversations-Lexicon*).

DION van *Syracuse*, zoon van **HIPPARI-NUS**, een der aanzienlijkste inwoners dier stad, leefde onder de regering der beide **DIONYSIUSSEN**. Hij werd aan **DIONYSIUS den ouderen** het eerst voorgesteld, door zijne zuster **ARISTOMACHE**, eene van 's konings geliefde vrouwen, doch hij steeg weldra door eigene verdiensten aan het hof tot zulk eene hooge gunst, dat hij met **DIONYSIUS** als met zijnen broeder konde spreken. **DION** was een leerling van **PLATO**, dien **DIONYSIUS** had uitgenoodigd zich te *Syracuse* te vestigen. Kort na de troonsbeklimming van **DIONYSIUS den jongeren** begon deze zich aan alle buitensporighe-

den over te geven. **DION** beijverde zich, om den jeugdigen vorst door goeden raad en ernstige vermaningen van dit dwaalspoor af te brengen. Onder anderen ried hij hem **PLATO** uit te noodigen, weder het hof van *Syracuse* te bezoeken, hem de voordeelen schilderende, welke uit den omgang met dezen beroemden wijsgeer zouden voortspruiten. **DIONYSIUS** schreef **PLATO** eenen brief van uitnoodiging, doch de wijsgeer had de mishandelingen nog niet vergeten, welke hij van 's dwingelands vader had moeten verduren, en niet dan op de dringendste bede gaf hij eindelijk aan dit verzoek gehoor. De losbandige hovelingen de tegenwoordigheid van **PLATO** vreezeende, drongen aan op de terugroeping van den geschiedschrijver **PHILISTUS**, wiens talenten en vleijerijen welligt de beste oogmerken van den Griekschen wijsgeer konden verijdelen. Daarenboven ontzagen **DION's** vijanden zich niet, zijne getrouwheid bij den koning verdacht te maken, zoo dat hij weldra werd verbannen. **DION** begaf zich eerst naar *Italië* en vervolgens naar *Griekenland*, alwaar hij met groote eer werd ontvangen. **DIONYSIUS** trachtte zijne verbanning nog te verzwaren door zijne landgoederen en andere bezittingen verbeurd te verklaren, en zijne vrouw aan een' ander uit te huwen. Zoodra **DION** dezen hoon vernam, besloot hij den dwingeland te verdrijven. Schoon **PLATO** hem zulks afried, verzamelde hij acht honderd krijgslieden op het eiland *Zacynthus*, van waar hij naar *Sicilië* stevende. **DIONYSIUS** zich in *Italië* bevindende, werd **DION** door de bevolking met groote vreugde ontvangen. **DIONYSIUS** keerde ijlings naar *Sicilië* terug, doch zijne pogingen om den troon te herwinnen waren vruchteloos, zoo dat hij naar *Italië* moest terug keeren. **DION** mogt zich echter niet lang over de bevrijding zijns vaderlands verheugen. De **Heracliden** vervreemden van hem 's volks genegenheid, zoodat **DION** zich genoodzaakt zag *Sicilië* te verlaten. Hij werd later terug geroepen, doch in het jaar 354 v. c., in den ouderdom van bijkans vijf en vijftig jaren, door zijnen schijnvriend **CALLIPPUS**, een' Athener, verraderlijk vermoord. Zijn dood werd algemeen betreurd, en, ter eere zijner heldhaftige vaderlandsliefde, een gedenkteeken, ten koste van den staat, opgericht.

(**DIODORUS SICULUS**; **PLUTARCHUS**, *Het leven van DION*; **NEPOS**, *Het leven van DION*).

DIONYSIUS de Oude, Tiran van *Syracuse*, werd aldaar omtrent het jaar 430 v. c. geboren. In de burgertwisten van *Syracuse*, tusschen de partij van **DIOCLES**

en HERMOCRATES, die beschuldigd werd naar de oppermagt te staan, ombelsde DIONYSIUS de partij des laatsten, en werd gewond in eenen aanslag, welken HERMOCRATES had beraamd, om zich van *Syracuse* meester te maken. Naderhand huwde DIONYSIUS de dochter van HERMOCRATES. Inmiddels hadden de Carthagers op nieuw eenen inval op *Sicilië* beproefd, hetwelk gevaar liep geheel in hunne handen te vallen. In de volksvergadering beschuldigde DIONYSIUS de krigsbevelhebbers en overheidspersonen van verzuim en verraad. Ten gevolge dezer beschuldiging werd hij zelf tot eene zware boete verwezen, welke PHILISTUS, de geschiedschrijver, voor hem betaalde. Zoodra zulks geschied was, herhaalde hij zijne beschuldigingen tegen degenen, die aan het hoofd der republiek stonden, waardoor hij het volk bewoog andere krigsbevelhebbers aan te stellen, van welke hij natuurlijk er een was. Kort daarna tot opperbevelhebber verheven zijnde, vermeerde hij de bezoldiging der soldaten, en wist zich zelve tot koning te doen uitroepen. De oorlog met de Carthagers eindigde weldra in eenen voordeelen vrede, verscheidene opstanden werden gelukkig gedempt, en DIONYSIUS was onbetwist opperheer van *Syracuse*. *Carthago* deerlijk door de pest geteisterd wordende, besloot DIONYSIUS den vrede te verbreken. Het volk begon de huizen en schepen der Carthaagsche kooplieden te plunderen en de Carthaagsche volplantingen op *Sicilië* te verontrusten. De krijgskans, die dikwijls weifelde, verklaarde zich eindelijk voor DIONYSIUS, zoodat de Carthagers andermaal eenen nadeeligen vrede moesten sluiten. DIONYSIUS werd nu zelfs geducht voor *Italië*, dat hij ook gaarne aan zijne heerschappij zou onderworpen hebben. Ten einde geld te bekomen, plunderde hij verscheidene tempels, en toen hij met den vetten buit voor den wind thuiswaarts zeilde, zeide hij tegen eenige vrienden, op zijne wijze schertsende: «Gij ziet hoe de onsterfelijke goden heiligschennis begunstigen.» Het beeld van JUPITER van eenen gouden mantel beroofd hebbende, dekte hij het met een' wollen, zeggende, dat zulk een mantel beter was voor alle getijden des jaars. Ook ontnam hij het standbeeld van ESCULAAP een' gouden baard, de aanmerking makende, dat het den zoon niet voegde eenen baard te dragen, terwijl de vader (APOLLO) zonder baard was. Toen hij zich de zilveren tafels en gouden vazen en kroonen toeëigende, zeide hij, dat hij van de goedheid der goden wenschte gebruik te maken. Hij landde met eene

vloot op de kusten van *Etrurië*, en roofde uit den tempel van AGYLLA duizend talenten. Met al deze hulpmiddelen rustte hij zich tot eenen krijgstogt tegen *Italië* uit, toen de Carthagers zich onverwacht op *Sicilië* vertoonden, en DIONYSIUS versloegen, wiens broeder LEPTINES in den slag werd gedood. Hierop volgde een vredesverdrag, waarvan de Carthagers ditmaal de voorwaarden voorschreven. Deze vrede duurde veertien jaren, gedurende welke DIONYSIUS over de helft van *Sicilië* met een deel van het Zuidelijk *Italië* ongestoord den scepter zwaaid. Inmiddels werd het hof van DIONYSIUS door onderscheidene beroemde mannen, wijsgeeren en dichters bezocht. PLATO verscheen ook aldaar op uitnoodiging van DION, den schoonbroeder van DIONYSIUS; doch zijne waarschuwingen tegen dwingelandij vonden zoo weinig ingang, dat hij *Syracuse* moest verlaten. DIONYSIUS zelf aanspraak makende op den naam van dichter, vonden degenen die zijne verzen niet uitbundig roemden een slecht onthaal. Op zekeren dag raadpleegde hij den dichter PHILOXENES over een dichtstuk, hetwelk hij dienzelven dag had gemaakt. PHILOXENES het ongunstig beoordeelende, werd in de gevangenis geworpen, en niet dan op verzoek zijner vrienden ontslagen. DIONYSIUS raadpleegde nu PHILOXENES andermaal over een dichtstuk, hetwelk de koning als zijn beste werk beschouwde. De dichter wendde zich terstond tot 's vorsten lijfwacht, uitroepende: «Men brenge mij andermaal naar de steengroeve!» Dit was de gevangenis voor misdadigers. Tweemaal zond DIONYSIUS eenige zijner dichtstukken naar de Olympische spelen, waar zij door de menigte werden uitgesloten. Te *Athene* slaagde hij beter. Een treurspel, door hem vervaardigd, den prijs behaald hebbende, maakte zulks hem bijkans krankzinnig. Deze dichterlijke zegepraal werd met een vreugdefeest gevierd, bij welke gelegenheid hij zoo onmatig at en dronk, dat hij bewusteloos nederzeeg, en kort daarna stierf; sommigen zeggen, dat hij in het jaar 367 v. c. werd vergiftigd, in den ouderdom van drie en zestig jaren, nadat hij acht en dertig jaar als dwingeland over *Syracuse* had geregeerd.

DIONYSIUS was een behendig staatsman, en meestal gelukkig in zijne ondernemingen; hij deed veel om de magt van *Syracuse* uit te breiden; en het was waarschijnlijk aan hem te danken, dat *Sicilië* niet geheel en al door de Carthagers werd overweldigd. Hij was niet alleen trouweloos, maar tevens roof- en wraakzuchtig, schoon vele trekken, welke men van zijne

wreedheid verhaalt, niet waarschijnlijk zijn, of ten minste te sterk gekleurd. De werken van PHILISTUS, die het leven van DIONYSIUS had beschreven, zijn verloren gegaan. CICERO prijst den arbeid van PHILISTUS. DIODORUS, die de voornaamste bron is voor de levensbeschrijving van DIONYSIUS, leefde bijkans drie eeuwen na hem, en was geen oordeelkundig schrijver.

DIONYSIUS de Jonge, zoon des voorgaanden, werd door het volk tot opvolger zijns vaders erkend, die hem den staat in eenen bloeienden toestand naliet. Aanvankelijk volgde hij den raad van DION, die den onbedreven jongeling, tot welzijn des lands, den besten weg aanwees. Om hem in dit loffelijk werk te ondersteunen, noodigde DION zijnen vriend PLATO naar *Syracuse*. DIONYSIUS ontving den wijsgeer met grooten eerbied, en deed nu voor eenigen tijd afstand van zijne loszinnige leefwijze. Doch eene partij, aangevoerd door PHILISTUS, die altijd de regterhand van DIONYSIUS den ouden was geweest, gelukte het den onstandvastigen vorst tegen DION en PLATO in te nemen. DION werd verbannen, onder voorwendsel dat hij heimelijk aan den senaat van *Carthago* had geschreven, om een vredesverdrag te sluiten. PLATO, te vergeefs op DION's terugroeping aandringende, verliet *Syracuse*, waarna DIONYSIUS zijnen hartstogten den ruimen tengel vierde. De goederen van DION werden verbeurd verklaard, en zijne vrouw gedwongen een' ander te huwen. DION verzamelde nu eene kleine krijgsmagt op *Zacynthus*, en bemachtigde, zonder tegenstand, *Syracuse*. DIONYSIUS ontkwam over zee, doch DION werd kort daarna door de partij der Heracliden verraderlijk vermoord, in het jaar 354 v. c. Verscheidene tirannen volgden nu elkander op, tot dat DIONYSIUS zelf, omtrent 346, de stad herwon. Doch hij had in zijne ballingschap niets geleerd, en hervatte zijne oude leef- en handelwijze, makende zich aan de verfoeilijkste wredeheden schuldig. De Corinthers, door IKETAS, een' voormalig vriend van DION, aangezocht om *Syracuse* van dezen schandelijken dwingeland te verlossen, zonden TIMOLEON, die zich reeds bij vroegere gelegenheden had onderscheiden, met eenig krijgsvolk naar *Sicilië*. DIONYSIUS grootendeels door de zijnen verlaten, gaf zich over aan TIMOLEON, die hem naar *Corinthe* opzond, waar hij het overige zijns levens sleet in gezelschap van tooneelspelers en slechte vrouwen. Toen hij zijne medegevoerde rijkdommen had doorgebracht, trachtte hij in zijne behoeften te voorzien met aan an-

deren onderwijs te geven. Hij stierf in armoede.

(PLUTARCHUS in het *Leven van DION*; DIODORUS, XVI).

DIONYSIUS van *Halicarnassus* in *Carië*, een beroemd kunstregter en geschiedschrijver, kwam in den aanvang der regering van keizer AUGUSTUS te *Rome*, waar hij gedurende twee en twintig jaren zijn verblijf hield. Men vindt van zijne lotgevalen niets opgeteekend. Het voornaamste werk van DIONYSIUS handelt over de *Romeinsche oudheden*; het neemt een' aanvang met de vroegste geschiedenis van *Italië*, en eindigt met het begin van den eersten Punischen oorlog. Het bestond oorspronkelijk uit twee en twintig boeken, waarvan er slechts tien geheel zijn overgebleven. Er bestaat van de *Romeinsche Oudheden* eene Hoogduitsche vertaling, door J. LR. BENZLER, *Lemgo* 1771—72, in twee deelen octavo. Ook heeft men van DIONYSIUS, *Censura veterum scriptorum*, waarin de voornaamste Grieksche geschiedschrijvers, wijsgeeren en redenaars worden beoordeeld.

(WEISMANN, *De DIONYSII-HAL. Vita et scriptis*).

DIONYSIUS, een oud dichter en aardrijkskundige, die *Periegetes* werd bijgenaamd, naar zijn gedicht in Grieksche verzen, getiteld *Periegesis* of *Beschrijving der bewoonbare wereld*. Hij werd te *Charax* aan den Arabischen zeeboezem geboren, en leefde ten tijde van keizer AUGUSTUS. Als dichtstuk heeft de *Periegesis* weinig waarde, en als een geographisch werk is het niet de moeite waard om het te lezen. BREDOW heeft er eene goede Hoogduitsche vertaling van bezorgd.

(BERNHARDY, *Geographi graeci minores*).

DIOPHANTUS, een der uitstekendste wiskunstenaars van *Griekenland*, werd geboren te *Alexandrië*, volgens sommigen onder de regering van AUGUSTUS, terwijl anderen hem onder NERO of zelfs onder de ANTONIJNEN plaatsen. De waarheid is, dat wij niet juist weten in welken tijd hij bloeide, hoewel het zeker is dat hij den ouderdom van vier en tachtig jaren heeft bereikt. Men roemt hem gewoonlijk als den uitvinder der Algebra; maar hij zegt zelf dat deze wetenschap reeds vóór hem bekend was. Hij is echter de oudste schrijver over de Algebra die tot ons is gekomen. DIOPHANTUS heeft dertien boeken over arithmetische questiën nagelaten, waarvan er nog zes bestaan. Hij maakte vooral gebruik van de zoogenaamde onbepaalde analysis of zulke vraagstukken, waar mindere voorwaarden opgegeven zijn dan onbekende termen. Deze analysis wordt

thans nog naar hem *Analysis Diophantea* geheeten. DIOPHANTUS schreef ook een werk over de veelhoekige getallen of polygonen. HOLZMAN gaf in 1575 van de beide werken van DIOPHANTUS te Bazel eene Latijnsche vertaling in folio in 't licht. De eerste Grieksche uitgave was van MEZIRIAC, *Parijs* 1621, folio; eene verbeterde uitgave van de vorige werd bezorgd door S. DE FERMAT, *Toulouse*, 1670, folio. Eene verdienstelijke vertaling der Arithmetische questien werd in 1822 door OTTO SCHULZ te *Berlijn* in 8vo. uitgegeven, waarbij POSELGER's vertaling van het werk over de polygoon-getallen is gevoegd. Men heeft DIOPHANTUS vereerd met een graf-schrift in Grieksche verzen, uitmakende een rekenkundig voorstel, welks oplossing ons met zijnen ouderdom bekend maakt; het is van den volgende inhoud: «DIO-
• PHANTUS bragt het zesde deel zijns ouder-
• doms in de kindschheid door, een twaalfde
• deel in de jongelingschap; na een ze-
• vende zijns ouderdoms sloot hij een
• onvruchtbaar huwelijk; vijf jaren later
• kreeg hij eenen zoon, die stierf nadat
• hij de helft van den ouderdom zijns va-
• ders had bereikt, en deze overleefde
• hem nog vier jaren.»

(*Penny Cyclopaedia; Conversations-Lexicon; Woordenboek der Zamenleving*).

DIOSCORIDES, (**PEDACIUS** of **PEDANIUS**), een beroemd Grieksch geneesheer, werd te *Anazarba* of *Anazarbus*, in *Cilicië*, geboren, en bloeide onder de regering van *NERO*, zoo als blijkt uit de opdragt zijner boeken aan *AREUS ASCLEPIADEUS*, die een vriend was van den consul *LICINIUS* of *LECANIUS BASSUS*. Aanvankelijk schijnt hij het leger als geneesheer gevolgd en alzoo vele landen bezocht te hebben, middelerwijl vlijtig planten verzamelende, en zich met hare eigenschappen bekend makende. Uit deze bouwstoffen stelde hij zijn beroemd werk over de *Materia Medica* in vijf boeken te zamen. In hetzelfde worden tusschen de 500 en 600 geneeskundige kruiden kortelijk beschreven; weinige boeken zijn ooit zóo lang en zóo algemeen beroemd gebleven als de *Materia Medica* van DIOSCORIDES. Gedurende meer dan zestien eeuwen is dit werk beschouwd als de hoofdbron voor de beoefening der kruidkunde. Tot het begin der zeventiende eeuw werden de academische en bijzondere studiën in dit vak met het werk van DIOSCORIDES begonnen en geëindigd. Nog tegenwoordig staat dit werk bij de *Mooren* en *Turken* in hooge achting. De naauwkeurigste uitgaven zijner schriften leverden *SERACENUS* en *SPRENGEL*, terwijl *MATTHIOLUS* voor den besten ver-

klaarder der *Materia Medica* wordt gehouden.

(*Dr. SIETHORP, Prodromus Florae Graecae*).

DIPPEL, (**JOHANN KONRAD**), een geestdrijver, scheikundige en geneesheer, werd den 10 Augustus 1673 op het slot *Frankenstein* bij *Darmstadt* geboren. Hij was de zoon eens Lutherschen predikants, studeerde aanvankelijk in de godgeleerdheid, en vervolgens in de medicijnen en regtsgeleerdheid, wyl hij de kluisters der orthodoxie niet kon verdragen. Naderhand zwierf hij in *Duitschland* en *Nederland* rond, hield te *Straatsburg* voorlezingen, en ging eindelijk naar *Denemarken*. Hier vierde hij aan zijnen haat tegen de geestelijkheid zoo ruim den teugel, dat hij op *Bornholm* in hechtenis werd genomen. Na zijne loslating begaf hij zich naar *Zweden*, waar hij met zoo veel geluk de geneeskunst uitoefende, dat de koning, in eene zware ziekte vervallen, hem naar *Stokholm* riep. De geestelijkheid echter wist spoedig te bewerken dat DIPPEL ook *Zweden* moest verlaten. Schoon hij voorspeld had, dat hij niet vóór het jaar 1808 zoude sterven, nam hij echter den 25 April 1743 geheel onverwacht, op het slot *Wittgenstein*, afscheid van de wereld. De godsdienst, volgens hem, alléén in liefde en zelfverloochening bestaande, dreef hij met vele godsdienstige leerstellingen bitterlijk den spot. Voor het overige was hij zeer bedreven in de scheikunde, en zou de uitvinder zijn van het Berlijnsch blaauw of ten minste de bestanddeelen daarvan theoretisch bekend hebben gemaakt. Zijne talrijke schriften verschenen in 't licht onder den naam van *CHRISTIANUS DEMOKRITUS*; zij beslaan drie deelen kwarto.

(*ACKERMANN, DIPPEL's Leben; Woordenboek der zamenleving*).

DITTON, (**HUMPHREY**), een uitstekend godgeleerde en wiskunstenaar, werd den 29 Mei 1675 te *Salisbury* geboren. Hij was een eenige zoon, en zijn vader veel talent in hem ontdekkende, zorgde voor eene goede opvoeding. Hij studeerde in de godgeleerdheid zonder de hogeschool te bezoeken, en trad te *Tunbridge* op als leeraar bij de Dissenters. Schoon hij met den besten uitslag het Evangelie verkondigde, besloot hij echter zijne talenten aan de wiskunde te wijden. Zijne reeds verworvene bekwaamheden in deze wetenschap hem in vriendschap gebragt hebbende met *Mr. WHISTON* en *Dr. HARRIS*, maakten zij hem bekend met *Sir ISAAC NEWTON*, door wiens invloed hij tot onderwijzer in de wiskunde in het *Christ's Hospital* werd aangesteld. Dit ambt be-

kleedde hij tot aan zijnen dood, die reeds in 1715 voorviel, hebbende slechts den ouderdom van veertig jaren bereikt. Hij schreef eenige belangrijke werken, onder anderen *New law of fluids, or a Discourse concerning the ascent of liquids, in exact geometrical figures, between two nearly contiguous surfaces*. Hierbij was gevoegd een berigt van Mr. WHISTON en van hem zelve, betreffende de wijze om de lengte te vinden, hetwelk zij een half jaar vroeger schijnen in 't licht gegeven te hebben. Deze poging kostte waarschijnlijk onzen schrijver het leven; want, schoon zijne vinding door Sir ISAAC NEWTON was goedgekeurd, alvorens het plan aan het bureau van lengte werd ingezonden, en de methode sedert met goeden uitslag is aangewend, om de lengte tusschen Parijs en Weenen te vinden, verklaarde niettemin het bureau zich tegen dit ontwerp. De teleurstelling hierover, gevoegd bij eenige dichterlijke spottersnijen van DEAN SWIFT, tastte zoo zeer zijne gezondheid aan, dat hij in het volgende jaar, 1715, overleed. WOLFUS maakt nog gewag van DITTON's *General laws of nature and motion*, hetwelk de schriften van GALILEI, BULLIENS en de *Principia* van NEWTON opheldert en verduidelijkt.

(*Penny Cyclopaedia*).

DMITRIJEW, (IWAN IWANOWITSCH), een Russisch minister van justitie en uitstekend dichter, werd in 1760, in het gouvernement van Simbirsk, geboren, waar zijn vader, zelf een veel wetend man, een landgoed bezat. Nadat hij, tot zijn twaalfde jaar, te Kazan was opgevoed, vervolgde hij zijne studiën te Simbirsk, tot dat dit gedeelte van het rijk door den opstand van PUGATSCHEW in verwarring geraakte, en zijn vader zich met de vlugt moest redden. De toenmaals veertienjarige DMITRIJEW werd naar Petersburg gezonden, en op de school van het Seme-nowsche garde-regement geplaatst. Kort daarna trad hij in werkelijke dienst, en klom allengs op tot kapitein, toen hem, onder de regering van PAUL, een burgerlijk ambt werd aangeboden. Na de troonsbestijging van ALEXANDER, benoemde deze vorst hem tot minister van justitie en lid van den geheimen raad. Na verloop van vier jaren legde hij deze waardigheid neder, en bekwam een pensioen en de orde van St. Wladimir, eerste klasse. Van nu af hield DMITRIJEW zich met de letterkunde onledig, en na KARAMZIN, bevorderde hij het meest de beschaving der Russische taal. Zijne dichtwerken zijn menigmaal herdrukt en bij het volk bijzonder geliefd. Hij is de schepper eener ligte,

behagelijke, geestrijke poëzij. Vele zijner liederen worden door het volk gezongen; zijn episch-dramatisch gedicht, *Jermak*, verdient bovenal onderscheiding. Ook bekleedt hij eenen eersten rang onder de Russische fabeldichters, wordende door sommigen de Russische LAFONTAINE genoemd. In zijne dichterlijke vertellingen heerschen vrolijkheid, scherts en luim. De laatste jaren zijns levens besteedde hij aan de voltooiing zijner gedenkschriften. Na den brand van Moscou was hij lid van de commissie tot wederopbouw dier stad, alwaar hij den 15 October 1837 overleed, nalatende eene rijke verzameling van boeken en kunstwerken.

(*Penny Cyclopaedia; Conversations-Lexicon*).

DODONAEUS, (REMBERTUS), een verdienstelijk genees- en kruidkundige, werd den 29 Junij 1518 te Mechelen geboren. Vroegtijdig naar de hoogeschool van Leuven gezonden, studeerde hij in de genees- en kruidkunde, en werd reeds op den ouderdom van zeventien jaren tot doctor bevorderd. Hierna bezocht hij de beroemdste hoogeschoolen van Frankrijk, Duitschland en Italië. Hij kwam in 1546 terug, vestigde zich te Antwerpen, reisde in 1570 andermaal naar Italië, en begaf zich twee jaren later naar Duitschland, waar keizer MAXIMILIAAN II hem tot zijnen lijfarts benoemde. DODONAEUS bleef bij MAXIMILIAAN tot aan diens dood, welke in 1576 voorviel. RUDOLPH II, opvolger van MAXIMILIAAN, behield hem aanvankelijk in zijne dienst; doch DODONAEUS eindelijk het hofleven moede, keerde in 1582 naar de Nederlanden terug, en werd benoemd tot professor der geneeskunde te Leyden. Hij mogt echter niet lang in deze nieuwe betrekking werkzaam zijn; de 10 Maart 1585 was zijn sterfdag. DODONAEUS hield zich niet bij uitsluiting met de geneeskunde bezig; hij was ervaren in de letterkunde, talen en wiskunde, maar vooral in de kruidkunde. Zijn voornaamste werk is eene algemeene geschiedenis der planten, in dertig boeken, onder den titel van *Pemptades*, met afbeeldingen, Antwerpen 1644, in folio. In de *Algemeene konst- en letterbode* voor het jaar 1841, N°. 5, vindt men een twintigtal werken van DODONAEUS vermeld, en wij stemmen gaarne in met hetgeen aan het hoofd dezer lijst omtrent hem wordt gezegd: «Het leven en de verdiensten van den man, die is geweest den eersten medicyn van Nederland die iet van de cruyden geschreven heeft, en meer vermaert door zijnen Herbarius als door het graf-schrift hetwelk hem te Leyden door zij-

«nen zoon gestelt is, behoorden onder ons
«beter bekend te zijn dan zij zijn.»

(*Biographie du royaume des Pays-Bas*).

DOES, (JOHAN VAN DER), heer van Noordwijk, meestal JANUS DOUSA geheeten, werd den 6 December 1545 te Leyden geboren. Zijn naam prijkt met gulden letteren in de geschiedenis des vaderlands als regent, als letterkundige, als geschiedschrijver en als dichter. Op den ouderdom van vijf jaren ouderloos geworden, had hij het geluk in zijnen moederlijken grootvader, FRANS VAN NEIJENRODE, en bij den dood van dezen, in zijnen oom, den heer VAN KATTENDIJK, eenen tweeden vader terug te vinden; deze laatste, zonder kinderen gestorven, had hem tot zijnen ergenaam aangesteld. Op den ouderdom van tien jaren vertrok hij naar Lier, om zich in de oude talen te oefenen, waar hij tot 1560 vertoefde. Nu zette hij zijne taalstudien verder voort onder HENRICUS JUNIUS, wiens school te Delft destijds vermaard was. Onder dezen, uitstekenden meester maakte hij snelle vorderingen. Van Delft begaf zich DOUSA naar de hoogeschool van Leuven, en twee jaren later naar die van Douai. Hier werd hij bekend met LUCAS FRUITSIERS of FRUTERIUS, vijf jaren ouder dan hij, maar, even als DOUSA, dorstende naar kennis. DOUSA haalde hem in 1564 over, om gezamenlijk Parijs te bezoeken, waar hij zich verder oefende onder PIERRE DORAT, professor aan het Koninklijk Collegie. Ook kwam hij in aanraking met den beroemden kanselier DE L'HOPITAL, FURNÈBE, PASSERAT, FLORENT CHRÉTIEN, RONSARD, BAIF en andere vermaarde mannen. Naar Holland terug gekeerd, trad hij, in 1564, in den echt met ELIZABETH VAN ZUYLEN VAN DER HAER, bij welke hij twaalf kinderen kreeg. Schoon DOUSA tot het verbond der edelen toetrad, om zich tegen de Spaansche dwingelandij te verzetten, schijnt hij aanvankelijk slechts voor zijn huisgezin en de Musen geleefd te hebben. Men ontmoet hem eerst als deelnemende aan de openbare zaken in 1572, toen hij, aan het hoofd van een gezantschap van vijf personen, naar Engeland vertrok, om ELIZABETH voor de zaak der Nederlandsche vrijheid te winnen. In 1574 werd zijne vaderlandsliefde op eene harde proef gesteld. Leyden door de Spanjaarden belegerd wordende, werd hem de verdediging der stad toevertrouwd. Al de ijsselijkheden van hongersnood, pest en wanhoop woeden in den boezem dezer ongelukkige veste: list, vleitaal, bedreiging en omkopping spanden tegen haar van buiten samen. Maar DOUSA ontwikkelde eenen on-

wankelbaren moed, die alle gevaren overtrof. De bedriegelijke beloften van BALDES, die het bevel over de belegeraars voerde, beantwoordde hij met den volgenden dichtregel uit CATO:

Fistula dulces canit, volucrum dum decipit aucups.

«De vogelaar op bedriegen uit,
«Den vogel lokt met zoete sluit.»

Postduiven strekten DOUSA tot boden, om met de bevrijders, die tot hulp aansnelen, briefwisseling te onderhouden. Zijne Muse heeft deze nuttige dieren eene dankbare hulde toegebracht. Toen eindelijk de nood ten hoogsten top was geklommen, viel DOUSA's heldhaftig gedrag de schoonste belooning ten deel. De stad werd den 3 October door de stoutmoedige Zeeuwen onder BOISOT ontzet. Prins WILLEM I te Leyden eene hoogeschool stichtende, werd DOUSA tot haren eersten curator aangesteld, wiens betrekkingen met buitenlandsche geleerden hem het best in staat stelden, om de beroemdste hoogleeraren derwaarts te lokken. Een verpletterende slag trof den 10 Julij 1584 het vaderland door den moord van WILLEM I. DOUSA de gansche uitgestrektheid van dit ongeluk bevroedende, begaf zich heimelijk naar Engeland, om in ELIZABETH eenen vermogenden steun voor de wankelende vrijheid te vinden. Het volgende jaar werd hij aan het hoofd van een plegtig gezantschap met denzelfden last derwaarts gezonden. ELIZABETH weigerde de heerschappij over de Nederlanden, welke haar werd aangeboden, te aanvaarden, doch zond haren gunsteling, den graaf van LEICESTER, met eenige hulpbenden, herwaarts. Toen het echter bleek, dat LEICESTER's heerschezucht het land weldra te gronde zou rigten, kantte DOUSA zich manmoedig tegen deze verregaande aanmatigen aan, en bragt er het zijne toe bij, dat LEICESTER eerlang werd terug geroepen. In 1585 aangesteld tot bewaarder en opziener van 's lands archiven, putte DOUSA uit de oorspronkelijke bronnen de beste bouwstoffen voor zijne Nederlandsche Geschiedenis, waaraan hij reeds vroeger begonnen was, en welke onder den titel van *Bataviae Hollandicae Annales* in 't licht is verschenen. De staten van Holland vereerden dezen verdienstelijken arbeid met eene gouden keten. In 1591 tot lid van den Hoogen Raad benoemd, vestigde hij zijne woonplaats in 's Hage, en schijnt bij deze gelegenheid het ambt van bibliothekaris der Leydsche hoogeschool aan zijnen oudsten zoon overgedragen te hebben. Helaas! weldra had hij den dood van zijnen eerstgeborenen, het sieraad en de hoop van zijnen naam,

te beweenen. DOUSA was ontroostbaar over dit verlies. Gedurende drie dagen kon hij spijs noch drank gebruiken. Alles wat hij sedert dien tijd schreef draagt het teken zijner diepe smart. Deze hartewond begon te genezen, toen zij op nieuw werd opengereten door den vroegtijdigen dood van zijnen tweeden zoon, terwijl een ander zijner zonen hem door wangedrag het leven verbitterde. Krank van eene reis uit *Vriesland* terug gekomen, voerde men hem naar *Noordwijk*, in de hoop dat hij spoedig zou herstellen; doch reeds den 12 October 1604 bezweek hij aldaar in den ouderdom van negen en vijftig jaren. Hij werd te 's *Hage* ter aarde besteld; maar noch deze stad waar zijne asche rust, noch de stad *Leyden*, die hem zoo oneindig veel verplicht was, hebben hem met een gedenkteeken vereerd. Deze hulde werd hem eerst in 1792 toegebracht door een' zijner afstammelingen, GERLACH JOHAN DOYS VAN DER DOES, heer van *Noordwijk*, die aldaar in de dorpskerk een kostbaar marmeren gedenkteeken voor zijnen doorluchtigen voorzaat heeft opgericht. Maar heeft DOUSA zich dan inderdaad over zijne tijdgenooten te beklagen? Dit zij verre! Twee beroemde redenaars, DANIEL HEINSIUS en PETRUS BERTIUS, de eerste op last van de curatoren der hoogeschool, hielden op hem eene plegtige lijkrede, terwijl zijne nagedachtenis door eenen fraaijen gedenkpenning werd vereeuwigd. Nog in onzen tijd herdachten onderscheidene uitstekende mannen den onsterfelijken DOUSA. In 1810 sprak professor SIEGENBEEK, bij eene academische plegtigheid, eene *Laudatio* JANI DOUSAE uit, welke in 1812 met aanteekeningen in 't licht verscheen. BILDERDIJK, DE LANNOY en andere fraaije vernuftten vergaten hem geenszins in hunne werken.

(HEINSIUS, *Laudatione funebre* JANUS DOUSA; BOR, HOOFT, WAGENAAR, TE WATER, enz.).

DOLCI, (**CARLO**), een uitmuntend schilder, werd op Donderdag den 25 Mei 1616 geboren. Zijn vader ANDREAS, alsmede zijn moedersvader en broeder PIETRO en BARTOLOMEO MARINARI, waren insgelijks verdienstelijke schilders. Op den ouderdom van vier jaren zijnen vader verloren hebbende, zag zijne moeder zich genoodzaakt, om voor haar talrijk kroost zelve te arbeiden. Zoodra CARLO den ouderdom van negen jaren had bereikt, plaatste zij hem bij JACOPO VIGNALI, een' leerling van ROSELLI, die als een voortreffelijk onderwijzer in de schilderkunst bekend stond. Binnen vier jaren kon CARLO schilderen. Zijne eerste penseelvruchten trokken de aandacht van PIERO DE MEDICI, die hem

aan het hof bekend maakte. Weldra kreeg hij overvloedig werk, hetwelk ruim werd beloond. Op aanraden zijner vrienden, huwde hij, in 1654, THERESIA BUCHERELLI, bij welke hij onderscheidene kinderen kreeg. Omstreeks 1670 werd hij uitgenoodigd, om het portret te schilderen van CLAUDIA, de dochter van FERDINAND van Oostenrijk, te *Innspruck*, welke stad hij voor eenen korten tijd bezocht. Na zijne terugkomst verviel hij in eene droefgeestigheid, en stierf op Vrijdag den 17 Januarij 1686, nalatende éénen zoon, die den geestelijken stand had omhelsd, en zeven dochters, van welke AGNESE, gehuwd met CARLO BACI, een' zijdehandelaar, zich als schilderes heeft beroemd gemaakt.

BALDINUCCI schrijft DOLCI's uitstekend schildertalent toe aan de goedheid des Hemels, als eene billijke belooning zijner ongemeene godsvrucht, waarvan vele anedoten worden verhaald. Toen hij uitgenoodigd werd, om CLAUDIA te komen portretteren, sloeg hij zulks af, omdat hij nog nimmer den koepel van de hoofdkerk zijner geliefde geboortestad uit het oog had verloren, en hij besloot daartoe alleen op bevel zijns biechtvaders, wien hij in alles onbepaald gehoorzaamde. Ook werd hij van eenen eersten aanval van droefgeestigheid door zijnen biechtvader genezen, die hem beval eene schilderij der Heilige Maagd te vervaardigen. DOLCI was goedhartig en beminnelijk, maar ongemeen schroomvallig. Zijne laatste ongesteldheid was veroorzaakt door eene aanmerking van LUCA GIORDANO, die tegen zijnen boezemvriend BALDINUCCI schertsend gezegd had, dat CARLO's langzaamheid hem nimmer zou veroorloven 150,000 dollars te verzamelen, zoo als de vlugge GIORDANO had gedaan, maar dat hij nog eens van honger zou sterven. Dit gezegde bracht den armen CARLO allengs tot krankzinnigheid; hij verachtte het werk van GIORDANO, die hem, zeide hij, het brood uit den mond nam, en weigerde eenigen tijd alle spijsen, welke hem werden aangeboden. Tot overmaat van ramp stierf zijne geliefde echtvriendin, welke hij spoedig in het graf volgde. Gedurende zijne krankzinnigheid bleef hij altijd neerslagtig en hulpbehoevend, en aan zijnen biechtvader zoo gehoorzaam als een kind.

Van het begin zijner loopbaan had CARLO besloten, om niets anders te schilderen dan onderwerpen uit de Heilige Schrift; hij heeft dit besluit bijkans letterlijk volgehouden. Zijn stijl is behagelijk en vol teedere uitdrukking; zijn koloriet afwisselend, zacht, schitterend en natuurlijk. Alles wat hij deed, werd met het uiterste

geduld en de grootste kieschheid bewerkt. Zijne schilderstukken zijn talrijk, en worden in vele verzamelingen aangetroffen; onder de meest beroemde noemt men *Cecilia of de orgelspeelster*; *Christus het brood en den kelk zegenende*; *Herodias met het hoofd van Johannes den Dooper*, hetwelk in de galerij te *Dresden* bewaard wordt; en te *Parijs* vindt men nog van hem *Christus op den Olijfsberg*.

(BALDINUCCI, *Het leven der schilders*).

DOLLOND, (JOHN), een der voortreffelijkste optisch-instrumentmakers en uitvinder der achromatische verrekijkers, stamde af van een Fransch uitgeweken geslacht, hetwelk zich in *Spitalfields* had nedergezet, en werd den 10 Junij 1706 geboren. Zijn vader was een zijde-wever, en bevond zich in geene ruime omstandigheden, zoodat de man, bestemd om onze kennis van de wetten van het licht zoo belangrijk te vermeerderen, zijne jongelingschap aan het weefgetouw moest slijten. Den weinigen tijd, die hem overig bleef, besteedde hij om den kring zijner kundigheden uit te breiden. Behalve in de wis- en natuurkunde, oefende hij zich in de ontleedkunde, de natuurlijke historie, de godgeleerdheid en de kerkelijke geschiedenis. Hiermede nog niet tevreden las hij de oude Grieksche en Latijnsche schrijvers; ook was hij geenszins onbekend met de hedendaagsche talen, zoo als het Fransch, Duitsch en Italiaansch. Zelden zag men zulk eene gelukkige vereeniging van verschillende geestvermogens dan in dezen uitstekenden man. Hij bezat een sterk geheugen, een' bondigen redeneertrant en eenen grooten geest van opmerking.

Niettegenstaande de zorg voor zijn huisgezin, en de pligten daardoor op hem rustende, vond DOLLOND nog het middel, om de wetenschappen te beoefenen. Zijn oudsten zoon PETER bij een' optisch-instrumentmaker in de leer gedaan hebbende, was deze spoedig in staat, om zich als zoodanig te vestigen. Na verloop van tijd nam DOLLOND deel aan de bezigheden zijns zoons, en begon eene reeks van proeven over de verspreiding van het licht en andere onderwerpen, welke op de verbetering van optische instrumenten, voornamelijk van telescopen en microscopen, betrekking hebben. Deze proefnemingen toonden voldingend, dat NEWTON in sommige opzichten in zijne gevolgtrekkingen had gedwaald. Hij vervaardigde verrekijkers uit onderscheidene glassoorten zamengesteld, waarin de voorwerpen zich zonder vreemdkleurige randen vertoonden, en die thans onder den naam van achromati-

sche verrekijkers of telescopen bekend zijn. De raad der Koninklijke Maatschappij beloonde hem met de Copley-medaille. In het begin des jaars 1761 werd DOLLOND lid dezer maatschappij en optisch-instrumentmaker des konings. Hij leefde niet lang, om de eer en de voordeelen zijner ontdekkingen in te oogsten; hij stierf den 30 September 1761 aan eene beroerte. Onder zijne werken verdient vermeld te worden *An account of some experiments concerning the different refrangibility of light*. (*Philosophical Transactions*).

DOLOMIEU, (DÉODAT GUY SILVAIN TANCRÈDE GRATET DE), beroemd door zijne geologische en mineralogische onderzoekingen, den 24 Junij 1750 te *Grenoble* geboren, werd vroegtijdig in de orde van *Malta* aangenomen, doch, uit hoofde van eenen twist met een' zijner kameraden, dien hij in een daarop gevolgd tweegevecht ter neder velde, ter dood veroordeeld. DOLOMIEU, destijds nog slechts negentien jaren oud, werd door den grootmeester benadigd. Nadat hij negen maanden in de gevangenis had doorgebracht, gedurende welken tijd hij zich met het lezen van natuurkundige boeken had bezig gehouden, keerde hij naar *Frankrijk* terug. Te *Metz* in bezetting gekomen, woonde hij de natuurkundige lessen bij van den bekwaamen THIRION. Door invloed van den beroemden hertog DE LA ROCHEFOUCAULD, werd hij corresponderend lid van de Academie der Wetenschappen. En om zich geheel en al aan de natuurwetenschappen te kunnen toewijden, nam hij zijn ontslag uit de krijgsmacht. Hij bezocht nu, (ter vermeerdering zijner geologische kennis) te voet, met den hamer in de hand en den zak op den rug, verscheidene landen van *Europa*. Later vergezelde hij BONAPARTE op diens togt naar *Egypte*. In Maart 1799 scheepde hij zich weder naar *Europa* in, maar onderweg bekwam het vaartuig een lek, en met moeite bereikte men *Tarente*. Op last van den Napelschen vorst, (dien hij vroeger mishaaagd had door aan den grootmeester geheime mededeelingen omtrent het koninkrijk *Napels* te doen toekomen) werd hij te *Messina* gedurende twee en twintig maanden in eenen engen kerker opgesloten; hij ontving slechts door eene kleine opening licht, welke des nachts zorgvuldig werd gesloten. De hitte en geringe hoeveelheid lucht noodzaakten hem, om zich met de lappen zijner gescheurde kleederen onophoudelijk te waaijen, ten einde de beweging der lucht te vermeerderen.

Wetenschappelijke mannen van onder-

scheidene landen wendden te vergeefs de uiterste pogingen tot zijne bevrijding aan; doch, na den slag van *Marengo*, was het eerste artikel van het vredesverdrag, hetwelk daarop volgde, dat *DOLOMIEU* oogenblikkelijk moest in vrijheid gesteld worden. Na het overlijden van *DAUBENTON* tot professor in de mineralogie benoemd, hield hij eene reeks van voorlezingen over de filosofie der mineralogie in het Museum voor de natuurlijke historie. Vervolgens verliet hij op nieuw *Parijs*, bezocht de *Alpen* en tevens zijne zuster en zijnen schoonbroeder *DE DRÉE*, te *Châteauneuf*, waar hij door eene ongesteldheid werd aangetast, die hem den 28 November 1801 ten grave sleepte, in den ouderdom van negen en vijftig jaren. *DOLOMIEU* was onvermoeid in zijne geologische en mineralogische navorschingen, en in minder dan drie jaren gaf hij zeven en twintig verhandelingen in 't licht, onder welke men opmerkt die over den aard der *leucite*, *peridot*, *anthracite*, *pyroxene*, &c. Het was gewis voor de wetenschap een gevoelig verlies, dat de dood *DOLOMIEU* heeft verhindert zijne inzichten en beschouwingen tot een zamengevat geheel te brengen.

(*Dr. THOMSON's Annals of Philosophy; Conversations-Lexicon*).

DOMENICHINO, eigenlijk *DOMENICO ZAMPIONI*, een beroemd Italiaansch schilder, werd in 1581 te *Bologna* van arme ouders geboren. Hij was een leerling van *DENIS CALVART* en de *CARACCI's*. Schoon zijne vorderingen aanvankelijk gering waren, en hij onder zijne kameraden de os werd geheeten, bereikte hij echter eenen hoogen trap van volmaaktheid. *POUSSIN* verklaarde, dat niemand hem in uitdrukking overtrof. *DOMENICHINO* vatte nimmer het penseel op voordat hij zijn onderwerp in het hoofd had uitgewerkt; dan greep hij naar het penseel, en leide het niet neder, voordat hij zijne denkbeelden op het doek had verwezenlijkt. *ANNIBALE CARACCI* op zekeren dag in zijne werkplaats komende, vond *DOMENICHINO* de rol nabootsen van het tooneel, hetwelk hij voornemens was te schilderen. Hij las veel geschiedenis en poëzij, hetgeen hem in zijn vak als historieschilder hoogst voordeelig was. Ook muntte hij uit in het landschap-schilderen, en behaalde veel roem door de verwonderlijk schoone uitvoering der figuren waarmede hij zijne stukken stoffeerde. Zijne voornaamste werken zijn te *Rome* en te *Napels*; onder dezelve rekent men het *H. Avondmaal van st. JERONIMUS*; het *Martelaarschap van st. AGNES* en de *Genezing van den bezetenen jongeling*. Behalve in de schilderkunst, bezat *DOMENI-*

CHINO groote verdiensten in de bouwkunde. *GREGORIUS XV* benoemde hem tot architect van het Apostolisch paleis. Na den dood van dezen paus zich eenigzins in bekrompene omstandigheden bevindende, en uitgenoodigd zijnde, om zich te *Napels* neder te zetten, vertrok hij derwaarts, en stierf aldaar in 1641.

(*BELLORI; Dictionnaire historique et bibliographique*).

DOMINICUS (ST.), eigenlijk *DOMINGO DE GUSMAN*, werd in 1170 te *Calahorra* in *Oud-Castilië*, geboren, en studeerde aan de hoogeschool van *Palencia*. Nadat hij te vergeefs beproefd had de Waldenzen en Albigenzen te bekeeren, trachtte hij hen te vuur en te zwaard te verdelgen. De inquisitie werd te dien einde ingesteld, en *DOMINICUS* was de eerste inquisiteur in *Languedoc*. Hij overleed den 6 Augustus 1221 te *Bologna*, en werd in 1234 onder de Heiligen geplaatst. *DOMINICUS* is insgelijks de stichter van de orde der Dominikanen of predikheeren, en de uitvinder van den rozenkrans.

(*BOLLANDUS, Acta Sanctorum*).

DOMITIANUS, (TITUS FLAVIUS), een der wreedste Romeinsche keizers, jonger zoon van *VESPASIANUS*, volgde zijn broeder in het jaar 81 onzer jaartelling als keizer op. *TACITUS* geeft ons een gunstig verhaal zijner jeugd. De aanvang zijner regering werd gekenmerkt door gematigdheid en eene gestrenge handhaving van het regt. Hij toonde grooten ijver voor de hervorming der openbare zeden, en strafte verscheidene personen, schuldig aan overspel, met den dood, alsmede eenige Vestaalsche maagden, die hare geloften hadden geschonden. Hij verbood op zware straffen de ontmanning, en voltooide verscheidene fraaije gebouwen door *TITUS* begonnen; onder anderen het Odeum, of den schouwburg voor muzikale voorstellingen. De gewigtigste gebeurtenis zijner regering was de verovering van *Britannië* door *AGRICOLA*; doch *DOMITIAAN*, op den roem des grooten krijgshelds naijverig geworden, riep hem naar *Rome* terug. Zijn achterdochtig karakter en zijne bloohartigheid boezemden hem vrees in voor elk, die zich door geboorte en betrekkingen of door verdiensten en invloed onderscheidde; hij offerde hen zonder mededoogen op, en werd daarenboven door zijne gierigheid aangespoord, om een aantal vermogende personen ter dood te brengen, ten einde zich met hunne schatten te verrijken. Het gewone voorwendsel voor dit bloedvergieten was zamenzwering of verraad. De wijsgeeren en mannen van letteren werden ter dood gebracht of uit *Rome* verdreven; *EPICETUS*

behoorde onder de bannelingen. DOMITIAAN vond echter eenige vleijsers onder poëten, zoo als MARTIALIS, SILIUS ITALICUS en STATIUS. De laatste droeg zijne *Thebais* en *Achilleis* aan hem op, en bezong de regering van DOMITIAAN in zijne *Silve*. Doch deze regering was voor Rome inderdaad alleronvoorspoedigst, als men de verovering van *Britannië* uitzondert. In *Moesië* en *Dacië*, in *Germanië* en *Pannonië*, werden de Romeinen verslagen, en gansche wingewesten gingen verloren. DOMITIAAN trok zelf tweemaal tegen de *Daciërs* op; doch, na verscheidene nederlagen, sloot hij eenen nadeeligen vrede met hun opperhoofd DECEBALUS, dien hij als koning erkende, en beloofde schatting te betalen, welke naderhand door TRAJANUS werd geweigerd. In weerwil van dit alles, gaf DOMITIAAN den senaat een opgesierd verhaal zijner overwinningen, en kende zich zelven de eer van eenen zegepralenden optogt in Rome toe. Op dezelfde wijze triomfeerde hij over de Catten en de Sarmaten, hetgeen PLINIUS den jongen deed zeggen, dat de zegepralen van DOMITIAAN zoo vele bewijzen waren van de overwinningen, welke de vijanden op Rome hadden behaald. Ter bevrediging zijner schraapzucht, begon DOMITIAAN de Christenen te vervolgen, en weldra waren degenen, die hem het naast omringden, niet langer voor zijnen bloeddorst veilig. Zelfs zijne gemalin DOMITIA nam deel aan eene zamenzwering tegen zijn leven; hij werd den 18 September 96 door een' vrijgelaten slaaf, STEPHANUS, in zijne slaapkamer vermoord. Het karakter van DOMITIAAN wordt door alle geschiedschrijvers met de donkerste kleuren afgemaald. Hij vond er zijn grootst genoegen in, om anderen vrees aan te jagen. Dio maakt gewag van een' feestmaaltijd, met al de voorbereidselen van een rouwfeest en eene strafoefening, waardoor hij den genoodigden gasten een' onbeschrijflijken angst aanjoeg. Ook zegt men, dat hij gansche uren sleet in het najagen en doden van vliegen.

(TACITUS, SURENIUS, DIO EN PLINIUS den jonge).

DONATELLO, wiens wezenlijke naam was DONATO DI BELTO DI BARDO, was een der voornaamste herstellende beeldhouwkunst in Italië. Hij zag in het jaar 1383 het eerste levenslicht te Florence, en werd opgevoed in het huis van een' Florentijnsch edelman, RUBERTO MARTELLI geheeten. Zijn ijver voor de kunst was zoo groot, dat hij spijs en drank vergat als hij aan het werk was. Zijne eerste groote proeven als beeldhouwer waren de beelden van PETRUS en MARKUS voor de Michaëlis-

kerk van Florence. Zijn grootste kunststuk was het beeld van eenen grijsaard in raadsheerlijk gewaad aan den klokketoren dezer kerk, bekend onder den naam van *Zuccone*, dat is *kaalkop*. Hij overleed den 13 December 1466 aan eene beroerte.

Toen hij bij een' eersten aanval onbekwaam was geworden, den beitel te bestieren, kreeg hij op zekeren dag een bezoek van zijne bloedverwanten, die hem trachtten te bewegen om hun, bij zijn overlijden, eenen wijngaard, die hem toebehoorde, te doen erven; doch hij antwoordde hun: «Het komt mij billijker voor, dien na te laten aan den boer, die denzelven altijd bewerkt heeft, dan aan degenen, die niets hebben gedaan, dan mij een be-«zoek te brengen.» En hij deed zoo. DONATELLO was een milddadig man. Hij bewaarde zijn geld in eene mand, welke in de kamer hing, en al zijne werklieden en vrienden hadden de vrijheid er zoo veel uit te nemen als zij noodig hadden. DONATELLO liet verscheidene leerlingen na, aan welke hij zijne gereedschappen vermaakte. De voornaamste hunner waren BERTOLDO, NANNI D'ANTON DI BIANCO, ROSELLINO, DISERDIO EN VELLANO DI PADOVA.

(VASARI; BALDINUCCI).

DONATUS, (ÆLIUS), een beroemd Romeinsch spraakkunstenaar, die in het midden der vierde eeuw bloeide. Hij schreef eene spraakkunst, welke in de middeleeuwen de eenigste leiddraad was voor de beoefening der Latijnsche taal. Dit werk behoort onder de eerste, welke door LAURENS KOSTER zijn gedrukt, weshalve een exemplaar van zulk een' *Donatus* tot de grootste bibliographische zeldzaamheden behoort. Behalve deze spraakkunst scheef DONATUS eenen *Commentarius in Terentii comoedias*, waarvan wij slechts eenige uittreksels uit vijf zijner blijspelen bezitten.

(MEERMAN, *Origines Typograph.*; Dr. CLARKE's *Bibliographical Dictionary*; SOETZMANN, *Älteste Geschichte der Xylographie*).

DORAT, (CLAUDE JOSEPH), een Fransch dichter, werd den 31 December 1734 te Parijs geboren. Daar hij een aanzienlijk vermogen bezat, wijdde hij zich geheel aan de dichtkunst toe, en vervaardigde een groot aantal treurspelen, van welke eenige gunstig werden ontvangen, doch andere door de kunstregters van zijnen tijd erbarmelijk gehavend. Hij schijnt echter in de ligtere poëzij meer roem behaald te hebben. Dorat spaarde geene kosten, om prachttuitgaven van zijne werken te bezorgen. Hij stierf den 29 April 1780 te Parijs. Zijne gezamenlijke

werken beslaan twintig deelen. Eene bloemlezing daaruit, onder den titel van *Oeuvres choisies*, bevat drie deelen. *La Déclamation théâtrale*, ten dienste van tooneelspelers geschreven, wordt als zijn meesterstuk beschouwd. DORAT verspilde het grootste gedeelte van zijn vermogen aan het versieren zijner werken. Schoon zulks niet te prijzen is, kan men hem echter den lof niet weigeren, dat het plaatwerk, onder zijn toezicht ontworpen, geteekend en gegraveerd, gunstig van zijnen smaak getuigt.

(LA HARPE, *Cours de littérature*).

DORIA, (ANDREA), gesproten uit een oud adellijk Genuëesch geslacht, als held en onbaatzuchtig voorvechter van de vrijheid zijns vaderlands de grootste man zijner eeuw, werd den 30 November 1468 te Carrascosa in het Genuësche geboren. Zijne ouders vroegtijdig verloren hebbende, omhelsde DORIA het beroep der wapenen, diende onder verscheidene Italiaansche vorsten, en trad eindelijk in dienst van FRANS I, koning van Frankrijk, die hem tot opperbevelhebber zijner vloot in de Middellandsche Zee benoemde. Genua, langen tijd door partijschappen verscheurd, zuchtte onder de heerschappij der hertogen van Milaan. De Franschen, het hertogdom Milaan hebbende veroverd, legden bezetting in Genua, en beloofden de vrijheid der burgers te eerbiedigen, eene belofte, welke zij met de gewone trouw van veroveraars nakwamen. De burgers werden op allerhande wijze verdrukt, en DORIA zich daarover bij de afgezanten van FRANS I heftig beklagd hebbende, kwam er heimelijk bevel, om hem in hechtenis te nemen, juist op een' tijd, dat zijn neef en luitenant, FILIPPINO DORIA, eene belangrijke zege voor de Franschen, op de keizerlijke vloot bij de Napelsche kust, in 1528, had behaald. De Franschen belegerden destijds Napels te land. BARBEZIEUX, een Fransch zeeofficier, werd met twaalf galeijen naar Genua afgezonden, om ANDREA DORIA gevangen te nemen, die, kondschap van dit oogmerk ontvangende, naar de golf van La Spezia stevende, en zijnen neef opriep, om zich met de galeijen bij hem te voegen, die hij op eigene kosten had uitgerust. DORIA bood hierop KAREL V zijne dienst aan. Deze vorst ontving hem met opene armen. DORIA bedong, dat, zoodra Genua van het Fransche juk zou bevrijd zijn, hetzelfde, onder keizerlijke bescherming, onafhankelijk zou verklaard worden, en geen vreemd krijgsvolk zich op het grondgebied van den staat zou mogen ophouden. Tevens beloofde DORIA den keizer met

twaalf galeijen, door hem zelven uitgerust, te zullen dienen. Dit getal groeide daarna tot vijftien aan, voor welke KAREL hem jaarlijks 90,000 dukaten zoude betalen. Weldra verscheen DORIA met zijne vloot voor Genua; door de inwoners begunstigd, geraakte hij in de stad, welke de Franschen onverhoeds ontruimden. Men wil, dat KAREL hem de souvereiniteit over Genua aanbood; doch DORIA had eene edeler taak te vervullen. Hij herstelde de gemeenebestelijke regering, en, ten einde de oude partijschappen uit te dooven, benoemde hij een zeker aantal edellieden en burgers, uit welke jaarlijks de wetgegevende raad moest gekozen worden. Van tijd tot tijd werd dit getal vermeerderd. Een raad van zestien, die om de twee jaren werd vernieuwd, bezat de uitvoerende magt, en vijf censors, voor vijf jaren benoemd, waren de bewaarders der wetten. DORIA werd tot levenslangen Censor benoemd, met den titel van *Vader en Bevrijder des vaderlands*. Hij vervolgde nu zijne loopbaan als admiraal, en onderscheidde zich tegen de Turken en de Barbariische zeeroovers. Hij begeleidde KAREL V op diens krijgstogt tegen Tunis in 1535, en droeg veel tot de verovering dezer stad bij. In 1541 voerde DORIA het bevel over de vloot, toen KAREL V Algiers wilde aantasten. DORIA had den keizer te vergeefs dien togt ontraden, en toen de aanslag mislukte, was het vooral DORIA, die hem met een klein deel van het leger redde. Op zijn' ouden dag vestigde de grootmoedige held zich te Genua, waar hij als een aartsvader werd geëerbiedigd, en over alle belangrijke zaken geraadpleegd. KAREL V benoemde hem tot prins van Melfi en Tarsi in het koninkrijk Napels. In den aanvang des jaars 1547 werd zijn leven door eene zamenzwering van FIESCHI bedreigd. Zijn neef GIANNETTINO werd vermoord, doch ANDREA ontsnapte, en FIESCHI kwam in den aanslag om. Eenige maanden daarna werd er tegen hem eene nieuwe zamenzwering gesmeed door GIULIO CIBO, een' uitgeweken Genuëes, die echter ontdekt en met den dood gestraft werd. In het jaar 1548 stelden eenige ministers van den keizer voor, om eene fortres te bouwen, en in Genua Spaansch krijgsvolk te leggen, onder voorwendsel, om nieuwe zamenzweringen te verhoeden; doch de Genuëzen raadpleegden hierover DORIA, die dit gevaarlijk plan verijdelde. In 1552, toen DORIA reeds den ouderdom van vijf en tachtig jaren had bereikt, ging hij op nieuw ter zee, om zijne oude vijanden, de Turken, te bevechten, die onder BRA-

GUT REIS de Napelsche kust onveilig maakten. DORIA verloor wel eenige zijner galeijen, die door de Turken werden overvallen, doch DRAGUT trok af, en wendde den steven naar den *Levant*. In 1556 droeg DORIA het opperbevel over aan zijn neef, CIAN ANDREA DORIA, die door PHILIPPUS II als admiraal werd erkend. ANDREA DORIA stierf in de maand November 1560 in zijn paleis te *Genua*, in den hoogen ouderdom van twee en negentig jaren. Hij liet geene kinderen na, en weinig vermogen, wyl hij prachtlievend was en tevens milddadig. De Genuezen bewezen zijner nagedachtenis groote eer, en betreurden zijnen dood als eene ramp het vaderland overgekomen. DORIA was een der grootste mannen, welke *Italië* gedurende de middeleeuwen voortbragt, en een der weinige, die tot het laatst toe gelukkig waren.

(CASONI, *Annali di Genova*; BOTTA, *Storia d'Italia*).

DOU, (GERARD), een beroemd Nederlandsch schilder, werd den 7 April 1613 te *Leyden* geboren. Zijn vader, glazenmaker van beroep, in den jeugdigen knaap grooten aanleg voor de schilderkunst bespeurende, bestelde hem bij den beroemden graveur BARTEL DOLEND, die hem in de eerste beginselen der teekenkunst onderwijst gaf. Na verloop van anderhalf jaar kwam hij op den winkel van den glasschilder PIETER KOUWENHORN, en nadat hij goede vorderingen in het glasschrijven had gemaakt, nam zijn vader hem weder bij zich op den winkel. Stoutmoedig en onbesuisd van aard, ontzag de jeugdige dou zich niet, om naar de gevaarlijkste glasramen te klimmen, ten einde de oude glazen te stoppen of er nieuwe in te zetten. Daar hij intusschen veel lust in de schilderkunst bleef betoonen, en de ouders vreesden, dat hem eenig ongeval mogt treffen, werd hij bij den vermaarden REMBRANDT VAN RIJN in de leer gedaan, bij wien hij drie jaren bleef. Het bleek nu weldra, dat dou reeds aanvankelijk eene uitstekende plaats onder zijne kunstbroeders toekwam. Hij bewerkte zijne schilderstukken met het taaist geduld en de grootste keurigheid; hij wreef zijne verwen op kristal, en vervaardigde zijne eigene penseelen; nimmer ging hij aan het werk, zoo lang er nog stofdeeltjes in de kamer rondzweefden. Toen eenige zijner kunstbroeders hem bezochten, en zich over de keurigheid van een geschilderd bezemstokje (omtrent een vinger lang) verwonderden, gaf dou hun te kennen, dat hij er nog wel drie dagen aan zou moeten besteden, voordat hij het als afgemaakt

kon beschouwen. Ook werd zijn talent zoo hoog geschat, dat de kunstlievende heer SPIERING, voor wien hij een fraai familiestuk had geschilderd, hem jaarlijks duizend gulden gaf, om de voorkeur te mogen hebben uit zijne onwaardeerbare kunststukken, waarvoor hij altijd de som betaalde, welke dou daarvoor eischte. Op eene kunstveiling bragt zijne *Waterzuchtige vrouw* 30,000 gulden op; dit schilderstuk was eenigen tijd het sieraad van het Kunstkabinet te *Turijn*, en bevindt zich thans in het Museum te *Parijs*. Ook werden in zijne schilderstukken zelfs de kleinste kleinheden niet vergeten, zoodat men soms een vergrootglas moet gebruiken, om al de schoonheden er in op te speuren. Een der vermaardste stukken van dezen vernuftigen en geestigen meester bevond zich weleer in het kunstkabinet van den heer JAKOB VAN HOEK te *Amsterdam*: «Het verbeeldt twee vertrekkende. In het voorste vertrek, behangen met een kunstig beschilderd tapijtbehangsel, ziet men eene vrouw, die haar kind de borst geeft, «en daarnaast eene wieg en ander teenwerk. De tafel is gedekt met een tapijtkleed, en op dezelve een sierlijk zilveren verguld lampet; aan den zolder hangt eene koperen lichtkroon en ander stil leven. Het tweede vertrek stelt voor eenen barbierswinkel, waarin een boer, die van de huig wordt geligt; een oud moedertje staat er bij te huilen. De twee openslaande deuren vertoonen aan de eene zijde eene studeerkamer, waarin een oud man, die bij kaarslicht eene pen versnijdt; aan de andere zijde ziet men eene schrijf- en rekenschool met kinderen aan verscheidene tafels, die overkunstig door verscheidene brandende kaarsen en eene lantaarn worden beschenen.» Ook zijne *Avondschoon*, welke in 's rijks Museum te *Amsterdam* aanwezig is, verwekt de bewondering der kunstkenners. Dou verzamelde met zijn kunstarbeid een aanzienlijk vermogen, en stierf in het jaar 1680. Onder al de schilders heeft hij zijne stukken het uitvoerigst behandeld, waarover alle kunsttoefenaren hem prijzen. Reeds op den ouderdom van dertig jaren gebruikte hij vergrootglazen, zoo uit hoofde van zijn gezigt, als om deze verwonderlijke uitvoerigheid te kunnen bereiken.

(*Levensbeschrijving van Nederlandsche mannen en vrouwen*; HOUBRAKEN, *Leven der schilders*).

DOUSA, (JANUS), Zie DOES (JOHAN VAN DER).

DRACO, de eerste wetgever en archont in *Athene*, ontving 604 v. c. den last,

om den wankelenden staat nieuwe wetten te geven. Hij vervaardigde eene verzameling van wetten zoo ondragelijk streng, dat men zeide, dat zij met bloed waren geschreven; zelfs lediggang werd met den dood gestraft. Hier werd het spreekwoord bevestigd, dat strenge heeren niet lang heerschen. SOLON gaf, op aandrang des volks, mildere wetten. DRACO week naar het eiland *Aegina*, en werd aldaar, volgens het volksverhaal, in den schouwburg onder de menigte mantels en kleederen, welke de juichende menigte op hem wierp, vermoord.

(ROLLIN, *Histoire ancienne*).

DRAKE, (FRANCIS), een beroemd Engelsch zeevaarder, die de eerste aardappelen naar *Europa* bragt, werd omstreeks het jaar 1546 in eene nederige hut aan den oever van de *Tavy* in *Devonshire* geboren. Zijn vader, een arme landbouwer, had twaalf zonen, van welke FRANCIS de oudste was. In de dagen der vervolging onder koningin MARIA, vlood zijn vader, bekend als een ijverig Protestant, uit *Devonshire* naar *Kent*, waar DRAKE werd opgevoed. «God,» zegt FULLER, «verdeelde de eer tusssen twee graafschappen, het eene mogt zich beroemen op zijne geboorte, het andere op zijne opvoeding.» Onder ELIZABETH kreeg zijn vader eene aanstelling, om 's lands zeelieden gebeden voor te lezen; kort daarna werd hij tot geestelijke geordend en predikant der kerk te *Upnor* aan de *Medway*, een weinig beneden *Chatham*, waar de koninklijke vloot gewoonlijk ten anker lag. FRANCIS groeide dus onder zeelieden op, en daar hij een sterke knaap was, plaatste zijn vader hem bij den eigenaar van een barkschip, dat op *Zeeland* en *Frankrijk* voer. Deze meester hield DRAKE streng aan het werk, en «zure arbeid in zijne jeugd,» gevoegd bij taai geduld,» zegt FULLER, «vormde de gewrichten zijner ziel, en maakte ze vaster en hechter.» Toen zijn patroon kinderloos overleed, vermaakte hij DRAKE het vaartuig met alles wat er toe behoorde. Hiermede zette DRAKE den kusthandel voort, en deed goede zaken, toen zijne verbeelding ontvlamde door de bedrijven van HAWKINS, die vroeger zijne school-opvoeding had bekostigd, en nu in de Nieuwe Wereld groote dingen had uitgevoerd. DRAKE verkocht zijn schip, begaf zich naar *Plymouth*, en scheepte zich met alles wat hij bezat in aan boord van zijnen voormaligen beschermmer, ten einde naar *Amerika* te stevenen. Op dezen noodlottigen togt verloor DRAKE al zijn geld, doch een kapellaan der vloot troostte hem met de verzekering, dat, wijl hij

door de Spanjaarden verraderlijk was behandeld, hij wettiglijk zijne schade op den koning van *Spanje* mogt verhalen, waar en wanneer hij daartoe slechts de gelegenheid zou hebben. Nu besloot DRAKE zich te wreken op eenen monarch, in wiens gebied de zon nooit onderging. Hij deed twee of drie reizen naar de *West-Indiën*, ten einde met deze streken bekend te worden; doch CAMDEN voegt er bij, dat hij tevens eenig geld bekwam, «door beurtelings den zeeman en den «vrijbuiters te spelen.» In 1570 kreeg hij van koningin ELIZABETH eene regelmatige aanstelling, en kruiste in de *West-Indische* wateren. Hij plunderde de stad *Nombre de Dios*, en maakte eenen aanzienlijken buit. Hij trok de landengte van *Panama* over, en zag de *Groote Stille Zuidzee*, eenen oceaan, die tot dus ver voor de Engelschen ontoegankelijk was geweest. Hij bad God hem leven en gelegenheid te schenken, om eenmaal met een Engelsch schip deze zeeën te bevaren.

Na eenige avontuurlijke ontmoetingen, keerde DRAKE met zijne zwakke vaartuigen, opgepropt met schatten en geplunderde koopwaren, naar *Engeland* terug, en wierp den 9 Augustus 1573 te *Plymouth* het anker. Het was Zondag en de stedeling ter kerke, doch zoodra men aldaar het gerucht vernam, dat DRAKE was aangekomen, «bleef er niemand den prediker verder aanhooren;» allen liepen uit, om den held van *Devonshire* te verwelkomen.

In 1577 ging DRAKE, onder geheime goedkeuring van koningin ELIZABETH, andermaal op eenen rooftocht uit. Zijn smaldeel bestond uit vijf schepen, het grootste van 100 en het kleinste van 15 ton. Het scheepsvolk dezer minatuur-vloot telde niet meer dan 164 koppen. Na menigvuldige ontmoetingen op de kusten van *Zuid-Amerika*, kwam DRAKE te *Port-Julian*, aan de kust van *Patagonië*, bij de *Straat van Magellaan*, waar hij zich verheugde eene galg aan te treffen, houdende zulks voor een bewijs dat vóór hem hier reeds Christenen waren geweest. Den 20 Augustus bereikte DRAKE *Kaap Virgenes*, en stevende door de *Straat van Magellaan*, zijnde de derde zeevaarder, die dezen doortogt volbragt. In de *Stille Zuidzee* maakte hij eenen onmetelijken buit; de Spaansche steden op de kusten van *Chili* en *Peru* werden uitgeplunderd, en het koninklijk galjoen, de *Cacafuego* geheeten, bemagtigd. Dit schip was rijk met zilver beladen. Nu wendde DRAKE den steven noordwaarts, in de hoop, om even boven *California* eenen doortogt naar den *Atlantischen Oceaan* te vinden. Hij bereikte den 48sten graad Noorder

Breedte; doch de strenge koude ontmoedigde zijn volk, weshalve hij tien graden terug zeilde, en in *Port San Francisco* eene schuilplaats zocht. Nadat hij vijf weken in deze haven had vertoefd, besloot bij het voorbeeld van *MAGELLAAN* te volgen, en dwars over de *Sille Zuidzee* naar de *Molukken* te stevenen. Hij bereikte veilig *Ternate*, een der Moluksche eilanden, en van daar zette hij koers naar *Java*. Vervolgens stevende hij naar de *Kaap de Goede Hoop*, welke hij zonder ongeluk voorbij voer, zijnen steven nu te huiswaarts rigtende. Op Zondag den 26 September 1579, bereikte hij *Plymouth*, na eene afwezigheid van omtrent twee jaren en tien maanden, gedurende welke hij rondom den aardbol was gestevend, en verscheidene maanden op de zuidwestelijke kusten van *Amerika* had doorgebracht. *DRAKE* werd terstond met de meeste heuschheid ten hove ontvangen, en *ELIZABETH* beweerde, sterker dan immer te voren, het regt te hebben, om den Oceaan in alle rigtingen te bevaren, en ontzeide den Spanjaarden het uitsluitend regt op de landen en zeeën der Nieuwe wereld. Op bevel der koningin werd het schip van *DRAKE* opgelegd in eene kleine kreek bij *Deptford*, om aldaar bewaard te worden als een gedenkteeken van de merkwaardigste reis, welke de Engelschen tot dus verre hadden volbragt. Zij woonde een' feestmaaltijd aan boord van dit schip bij, en sloeg kapitein *DRAKE* tot ridder. In 1585 tastte *DRAKE*, met den gunstigsten uitslag, de Spanjaarden in de *West-Indiën* aan. Men zegt dat zijne manschappen het eerst den tabak uit *Virginie* naar *Engeland* hebben gebragt. In 1587 verbrandde hij tusschen *Cadix* en *Kaap St. Vincent* ongeveer honderd Spaansche schepen, behalve dat hij vier kasteelen aan de kust verwoestte. Dit noemde *DRAKE* «het zengens van den baard des Spaanschen konings.» In 1588 bragt hij, als vice-admiraal, veel toe tot de verdelging der onoverwinnelijke Spaansche vloot. Hij stierf den 27 December 1595, terwijl men van *Nombre de Dios* naar *Puerto Bello* verzeilde, waar het schip dienzelfden dag ten anker kwam. Een zijner tijdgenooten verzeilde de nagedachtenis van dezen grooten zeevaarder en krijgsheld met eenige kernachtige dichtregelen, waarvan de inhoud hier op neder komt. «De golven werden «zijn kronkelend doodkleed, de wateren «zijn graf: doch voor zijn' roem was de «gansche Oceaan te klein (1)» *DRAKE*

(1) The waves became his winding sheet,
The waters were his tomb;
But for his fame the ocean sea
Was not sufficient room.

maakte van zijn aanzienlijk vermogen een lofwaardig gebruik; onder anderen legde hij in 1581 eene waterleiding aan, welke *Plymouth* van het noodige water voorziet.

(*SOUTHEY, Naval history; HARRIS, Collection of voyages*).

DRAKENBORCH, (ARNOLD), een beroemd Nederlandsch philoloog, werd den laatsten dag des jaars 1684 te *Utrecht* geboren, en studeerde aan deze hogeschool onder *GRAEVIVS* en *PETRUS BURMANNUS*. Op twintigjarigen ouderdom schreef hij eene uitgewerkte dissertatie *De praefectis Urbis*, waarmede hij grooten roem behaalde. De prefect van *Rome* was de eerste burgerlijke overheidspersoon van de stad en den omtrek; zijn rang volgde op dien des keizers, hij was in alle belangrijke zaken opperregter; men beriep zich op hem als op eene hoogere vierschaar, hij had de politie over de stad, het oppertoezicht over de markten en levensmiddelen, en wat in *Rome* niet minder belangrijk was, over de openbare spelen. Ook stonden de stadssoldaten, *milites urbanos et stationarios*, onder zijn bevel. Dit onschatbaar boekken van *DRAKENBORCH* heeft verscheidene uitgaven beleefd; die van *Baireuth*, 1787, bevat een uittreksel uit de lijkrede op den schrijver door professor *OOSTERDIJK* waarin de andere werken van *DRAKENBORCH* worden opgegeven. *Utrecht* verlatende, ging hij naar *Leyden*, om in de rechtsgeleerdheid te studeeren; doch hier hield hij zich ook hoofdzakelijk bezig met de oude classieke letterkunde onder *PERIZONIUS* en *GRONOVIVS*. In 1707 schreef hij eene andere dissertatie *De officio praefectorum praetorio*, insgelijks een belangrijk werkje. Op aandraden van *PETRUS BURMANNUS* ondernam hij de uitgave van *SILIUS ITALICUS*, welke in 1717 uitkwam. Toen *BURMANN* naar *Leyden* was beroepen, volgde *DRAKENBORCH* hem op als professor in de welsprekendheid en geschiedenis te *Utrecht*. Zijne schoone uitgave van *LIVIVS*, 7 deelen in 4to., waaraan hij veel tijd en arbeid besteedde, verscheen in 1738—46. De waarde van dit werk bestaat in de breedvoerige opgave der verschillende lezingen, en de ophelderingen van eigenaardige spreekwijzen, door gelijksoortige plaatsen uit de werken van *LIVIVS*. Onder de schriften van *DRAKENBORCH* behooren nog vermeld te worden eene *Geschiedenis van Utrecht* en *Geslachtstrekkenkunde der adellijke geslachten van Holland*. *Leyden* bood hem in 1740 het hoogleeraar-amt aan op voordeelige voorwaarden, doch hij wilde de academische zijner geboortestad, waar hij zoo algemeen geëerd werd, niet verlaten. Hij

stierf aan eene kortstondige ziekte, den 16 December 1747, in den ouderdom van vier en zestig jaren.

(VAN KAMPEN, *Beknopte geschiedenis der Ned. letteren en wetenschappen*).

DREBBEL, (CORNELIS), een beroemd Nederlandsch wis- en natuurkundige, werd in 1572 te *Alkmaar* geboren. Hij begaf zich in 1604 naar *Engeland*, waar hij door JACOBUS I met onderscheiding werd ontvangen. Eenigen tijd daarna noodigde keizer RUDOLPH II hem aan zijn hof te *Praag*, en schonk hem eene aanzienlijke jaarwedde. Na diens dood, in 1612, koos FERDINAND onzen DREBBEL tot onderwijzer van zijn zoon. Doch toen *Praag* in 1620, door FREDERIK V, keurvorst van den *Palts*, werd veroverd, verloor DREBBEL zijn gansch vermogen en zijne vrijheid. Op voorspraak van koning JACOBUS I van *Engeland*, schoonvader van gemelden keurvorst, werd hij uit de gevangenis ontslagen. Sedert dien tijd leefde hij alleen voor de wetenschappen, en overleed te *Londen*, in den jare 1634. De berigten, die DREBBEL's tijdgenooten van zijne natuurkundige proeven geven, grenzen grootendeels aan het fabelachtige; zoo zou hij onder anderen een vaartuig hebben uitgevonden, waarmede hij van *Westminster* naar *Greenwich* onder water voer, en werktuigen waarmede hij midden in den zomer eene koude voortbragt, welke gelijk stond met die van eenen strengen winterdag. Zeker is het intuschen, dat DREBBEL eene buitengewone kennis bezat in de werktuig- en gezigtkunde, en verscheidene werktuigen heeft uitgevonden, b. v. den zamengestellten microscoop en den thermometer, naderhand door FAHRENHEIT en RÉAUMUR verbeterd. De uitvinding van den telescoop, welke hem tevens wordt toegeschreven, is van vroegeren tijd.

(J. P. VAN CAPELLE, *Bijdragen tot de geschiedenis der wetenschappen en letteren in Nederland*).

DREBBEL, (NICOLAAS), een Nederlander, die in het laatst der zeventiende eeuw leefde, vond door scheikundige proeven de kunst uit, om scharlakenrood te verwen. Dit geheim vertrouwde hij aan zijne dochter, wier echtgenoot, CUFFLER, het eerst te *Leyden* deze kunst in uitoefening bragt.

(NIEUWENHUIS, *Woordenboek van kunsten en wetenschappen*).

DROZ, (PIERRE JACQUET), een beroemd werktuigkundige, werd den 28 Julij 1721 te *Lachaux de Fonds* in het vorstendom *Neuchâtel* geboren. Hij maakte sommige verbeteringen aan de gewone zakhorlogien

en wist ze van klokken- en fluitspel te voorzien. Terwijl hij zich onledig hield om het *Perpetuum mobile* te vinden, bragten zijne proeven hem tot menige andere gewigtige ontdekking. Hij vervaardigde onder anderen een slingeruurwerk, hetwelk, door de vereeniging van twee metalen van ongelijke rekbaarheid, zonder opgewonden te worden, aan den gang bleef, zoo lang de deelen door wrijving niet versleten waren. Groot opzien baarde hij met zijn' schrijf-automaat, die, door een inwendig drijfwerk, handen en vingers zichtbaar bewoog, en fraaije letters schreef. Hij overleed den 28 November 1790 te *Biel*, in den ouderdom van negen en zestig jaren.

(*Dictionary of Biography*).

DROZ, (HENRI LOUIS JACQUET), een zoon en leerling des voorgaanden, werd den 13 October 1752 te *Lachaux de Fonds* geboren. Hij vestigde zich te *Parijs*, alwaar hij eene automaat-klavierspeelster vervaardigde, welke verscheidene stukken uitvoerde, en de noten met de oogen en het hoofd volgde; zoodra het spel was geëindigd, stond de dame op, en groette het gezelschap. Ook vervaardigde hij voor eenen verminkten man een paar kunsthanden, waarmede de ongelukkige bijkans alles kon verrigten, wat men met de natuurlijke kan doen. Hij overleed den 18 November 1791 te *Napels*, werwaarts hij zich, ter herstelling zijner gezondheid had begeven. Zijn automaat en die zijns vaders, bevinden zich thans in *Amerika*.

(*Dictionary of Biography; Conversations-Lexicon*).

DROZ, (JEAN PIERRE), insgelijks een beroemd werktuigkundige, werd in 1746 te *Lachaux de Fonds* geboren. Hij maakte zich in de laatste helft der achttiende eeuw door zijne uitvindingen voor de munt, bekend. In 1783 verbond hij zich met BOULTON in *Birmingham* tot het stemmen van al de Engelsche koperen munten. Voor de Parijsche munt vervaardigde hij eene stempelmachine, die met éenen slag en geringe aanwending van kracht niet alleen de beide zijden, maar ook den rand der munt tegelijk daargestelde. Na zijne terugkomst uit *Engeland*, werd hij directeur van de munt voor gedenkpenningen; uit dit tijdvak hebben wij eenen penning met de beeldtenis van NAPOLEON naar CHAUDET, alsmede eene verzameling van fraaije gedenkpenningen op de toenmalige merkwaardige gebeurtenissen.

(*Conversations-Lexicon*).

DRYDEN, (JOHN), een der beroemdste Engelsche dichters, werd omstreeks het jaar 1631 of 1632 geboren. Het mo-

nument in de Westminster-abdij zegt 1632; doch daar dit gedenkteeken eerst twintig jaren na den dood des dichters is opgericht, blijft dit punt ecnigzins twijfelachtig. De overlevering geeft *Aldwinckle*, in het graafschap *Northampton*, als zijne geboorteplaats op. Hij genoot zijne opleiding aan de Westminster-school en het Trinity-Collegie te *Cambridge*. Bijkans de eenige aantekening, welke men in de archiven van dit Collegie omtrent hem aantreft, is gedagteekend den 19 Julij 1652, waarbij hij, veertien dagen lang, op schraal rantsoen wordt gesteld, met verbod niet buiten de muren van het Collegie te komen, en tevens veroordeeld, om de belijdenis zijner overtreding aan zijne kameraden, gedurende den maaltijd, voor te lezen. Na den dood zijns vaders, in 1654, kwam hij in het bezit van een jaarlijksch inkomen van 60 Pst., en begaf zich naar *Londen* als secretaris van *Sir Gilbert Pickering*, een' zijner bloedverwanten en lid van den raad van *Oliver Cromwell*, dien *Dryden* in zijne *Heroic stanzas* verheerlijkte. Zoodra echter het huis van *Stuart* was teruggekeerd, koos hij de partij van het hof, en begroette *Karel II* in zijne *Astraea redux*. Na den dood van *Davenant*, werd hij tot hofdichter benoemd, zonder dat zulks hem een geheel onbezorgd leven verschaft. In zijn leerdicht, *Religio laici*, verdedigde hij, zonder eenigen poëtischen gloed, de geopenbaarde godsdienst. Onder *Jacobus II* ging hij, om zich te meer aan het hof aan te sluiten, tot de Katholieke godsdienst over, en schreef een allegorisch gedicht *The hind and the panther*, waarin de Katholieke Kerk als de melkwitte hinde, het Protestantismus als panter werd voorgesteld. Als treur- en blijspeldichter heeft *Dryden* zich eenen grooten naam verworven, maar vooral muntte hij uit in het bekeldicht. Hij stierf den 1 Mei 1701, en ligt naast *Chaucer* in de Westminster abdij begraven. Het is moeilijk, om zich een denkbeeld te vormen van het karakter eens mans, van wiens leven zoo weinige berichten tot ons zijn gekomen, en die gedurende het grootste gedeelte zijner loopbaan schreef om anderen te belicven. *Congreve* prijst hem om zijne zedigheid en vergevensgezindheid. De gezamenlijke werken van *Dryden* werden, in 1818, door *Walter Scott* in 18 deelen uitgegeven.

(*Langbaine's dramatic poets*; *Biographia Britannica*; *Scott's Life of Dryden*).

DUBOS, (JEAN BAPTISTE), een der voortreffelijkste Fransche kunstregters, werd in 1670 te *Beauvais* geboren. Aanvankelijk studeerde hij in de godgeleerdheid, welke hij echter spoedig met de staat-

kunde verwisselde. Hij werd door *de Torcy*, minister van buitenlandsche zaken, in onderscheidene geheime onderhandelingen gebruikt, en uit hoofde zijner talenten met eene jaarwedde begiftigd. Zoodra *Dubos* de staatkundige loopbaan verliet, wijdde hij zich geheel aan de letteren, en spoedig werden hem de deuren der academie geopend. Hij stierf, na eene langdurige ongesteldheid, den 23 Maart 1742, te *Parijs*.

Het werk waardoor hij hoofdzakelijk bekend is, *Réflexions critiques sur la poésie et sur la peinture*, verdient wel eene korte vermelding. Eerst doet hij onderzoek naar de oorzaak van het ontstaan der schoone kunsten, en ontdekt haar in de geneigdheid tot opwekking, het menschelijk hart ingeschapen. De mensch wil, volgens hem, liever onaangenaam worden aangedaan dan geheel onbewogen blijven. Vervolgens spreekt hij over de oorzaak van het genoegen, hetwelk men bij de vertooning van een treurspel ondervindt. Hij merkt aan, dat uit hoofde van bovengenoemde neiging tot opwekking het volk, als ware het, van zelve naar openbare straf oefeningen wordt getrokken, en zegt dat, wanneer de opwekking, veroorzaakt door het bijwonen van een wezenlijk toneel van ellende, verdwijnt, er de onaangename bedenking op volgt, dat een onzer medemenschen smartelijk heeft geleden. Men was er derhalve op bedacht, om deze opwekking te verkrijgen zonder dit pijnlijk nagevoel. Dit oogmerk werd bereikt door het treurspel of eene tragische schildering, waar het gewaande lijden geen smartelijk gevoel nalaat. Dit grondbeginsel in 't oog houdende, gaat hij voort om te onderzoeken, welke daartoe, voor dicht- en schilderkunst, de geschiktste onderwerpen zijn, tot standaard van zijn oordeel den meerderen of minderen graad van opwekking van dit of dat onderwerp in acht nemende. Zijne beschouwingen (de held eens treurspels zij een persoon uit de oude of nieuwere geschiedenis), over het gepast gebruik van allegoriën en dergelijke sieraaden, worden in den vermakelijksten stijl voorgedragen, en zijn daarenboven zeer leerzaam, zoowel ten opzichte der oordeelkundige gezigtspunten, welke er in voorkomen, als door de geschiedkundige anecdoten, welke haar verlevendigen en ophelderen. *Dubos* is tevens als geschiedschrijver bekend door zijne *Histoire de la ligue de Cambrai*, en *de l'établissement de la monarchie française dans les Gaules*, werken door eenige zijner tijdgenooten bewonderd, door anderen berispt.

(*La Harpe, Cours de littérature*).

DUCIS, (JEAN FRANÇOIS), een Fransch dramatisch dichter, werd den 14 April 1733 te *Versailles* geboren. Tamelijk laat trad hij als tooneeldichter op. Zijne eerste stukken maakten weinig opgang, en niet voordat hij eene vertaling van SHAKSPEARE's *Hamlet* aan het licht bragt, begon hij zich eenigen roem te verwerven. Het tweede treurspel van SHAKSPEARE, *Romeo and Juliet*, werd luide toegejuicht. Doch DUCIS heeft de werken van dezen grooten treurspeldichter zoodanig gewijzigd, dat men moeilijk eenige overeenkomst tusschen het oorspronkelijke en de vertaling kan ontdekken. Later trachtte DUCIS het Grieksche drama na te bootsen in een treurspel *Oedipus en Admetus*; doch hij keerde spoedig tot SHAKSPEARE terug, en schreef, onder andere stukken, *Macbeth*, *Othello* en *Lear*. In 1778 werd hij in de Academie geroepen, om de ledige plaats van VOLTAIRE te vullen. Naderhand werd DUCIS geheimschrijver van den graaf van *Provence*, den namaligen koning LODEWIJK XVIII, en bleef hem altijd verkleefd. Hij weigerde van NAPOLEON eene jaarwedde van 40,000 Franken en het kruis van het legioen van eer aan te nemen. De herstelling zijns geliefden konings verhoogde in zijnen ouderdom zijne levensvreugde. Bij het eerste gehoor zeide de koning hem eenige zijner eigene dichtregelen op. «Ik ben gelukkiger,» riep de oude poëet in verrukking uit, «dan BOILEAU of RACINE;» dezen droegen hunne gedichten «aan LODEWIJK XIV voor, doch mijn koning zegt in mijne tegenwoordigheid mijne verzen op.» DUCIS overleed den 30 Januarij 1816.

(CAMPANON, *Lettres sur la vie, le caractère et les écrits de DUCIS*; LEROY, *Études morales et littéraires sur la personne et les écrits de DUCIS*).

DUCLOS, (CHARLES PINEAU), een Fransch geschiedschrijver en karakterschilder, werd den 12 Februarij 1704 te *Dinant* in *Bretagne* geboren. Hij kwam vroegtijdig te *Parijs*, en wijdde zich aan de letterkunde toe. Onder zijne romans vonden zijne *Confessions du comte de ****, zoo grooten bijval, dat eene aanzienlijke dame dit werk aan den jongen ROUSSEAU gaf, als een boek, waarnaar hij zich konde vormen. Zijn roem echter berust op eene verzameling van zedekundige proeven, uitgegeven onder den titel van *Considérations sur les mœurs de ce siècle*, welke door onderscheidene schrijvers hoogelijk is geprezen, en welke LODEWIJK XV hield voor het werk van een' eerlijk man. In 1739 werd DUCLOS lid van de Academie der inschriften, en in 1747 van de Fran-

sche Academie, welke hem tot haren aanblijvenden secretaris benoemde. De burgers zijner geboortestad verhieven hem in 1744, ten blijke van hoogachting, tot hunnen Maire, doch hij bleef zijne verblijfplaats houden te *Parijs*, alwaar hij den 26 Maart 1772 overleed. Zijne romans en zedekundige schriften zijn in 4 deelen 8vo., onder den titel van *Oeuvres morales et galantes*, bijeen verzameld. DUCLOS schreef insgelijks *Mémoires secrets des règnes de LOUIS XIV et de LOUIS XV*, welke hij zamenstelde, nadat hij in plaats van VOLTAIRE tot geschiedschrijver des rijks was benoemd geworden. Ook zijne *Histoire de LOUIS XI* is niet zonder verdiensten. ROUSSEAU, die onder zijne bijzondere vrienden behoorde, noemt DUCLOS *un homme droit et adroit*.

(VILLENAVE, in de verzameling der *Prosauteurs français* van BELIN).

DUDLEY. Zie LEICESTER.

DUGUAY-TROUIN, (RENÉ), een der grootste Fransche zeehelden, werd den 10 Junij 1673 te *St. Malo* geboren. Hij verliet in 1689 als een deugniet de school te *Caen*, waar hij zich voor den geestelijken stand zou voorbereiden. Nu deed hij op een door zijne familie uitgerust fregat zijne eerste zeereis, en in het volgende jaar diende hij als kadet op een schip van 28 kanonnen. Op sterken aandrang van DUGUAY-TROUIN viel de kapitein van dit vaartuig eene Engelsche handelsvloot aan, en bemagtigde drie koopvaarders. Hierop vertrouwde hem zijne familie een fregat van 14 kanonnen, waarmede hij in 1691, toevallig naar de Iersche kusten gedreven, twee schepen vernielde. Ter belooning dezer daad, werd hij door den koning tot bevelhebber van een schip van 18 stukken geschut benoemd. Gedurende den grooten zeelag bij *Kaap Lahogue*, veroverde hij op de Engelsche kust twee fregatten en zes koopvaarders. Op den ouderdom van een en twintig jaren verdedigde hij zich met een schip van veertig kanonnen, gedurende vier uren, tegen zes groote Engelsche schepen; hij werd gewond en eindelijk gevangen genomen. De liefde echter van eene jeugdige Engelsche vrouw verlost hem uit den kerker. Zijn volgend leven was eene aansenschakeling van gelukkige gevechten, waarin zijn beleid en zijne dapperheid soms op zware proeven werden gesteld. Een zijner grootste bedrijven was de verovering van *Rio de Janeiro*, welks vestingwerken destijds voor onwinbaar werden gehouden. Reeds in 1710 was een aanslag der Franschen op deze stad geheel mislukt. DUGUAY-TROUIN vatte het besluit op,

deze schande uit te wisschen. Hij rustte, met behulp van onderscheidene kooplieden, eene kleine vloot uit, verscheen in September 1711 in de baai van *Rio de Janeiro*, en binnen den tijd van elf dagen had hij deze bijkans onuitvoerbare onderneming volbragt. Zestig koopvaarders en vijf oorlogsschepen vielen hem in handen of werden verbrand, en eene krijgsschatting van 610,000 Crusado's vermeerderde den buit. LODEWIJK XV verhief den overwinnaar, wiens daden aan het wonderbare grensden, tot den adeldom. Onverklaarbaar is het intusschen, dat DUGUAY-TROUIN bij de koninklijke zeemagt geenen aanzienlijken rang bekam. Eerst de hertog van *Orleans* benoemde hem tot staatsraad, en LODEWIJK XV zond hem met eene vloot naar den *Levant*, om aldaar *Frankrijks* aanzien, hetwelk aan het dalen was, op te houden. DUGUAY-TROUIN stierf den 27 September 1736 in den schoot zijner familie. Buiten dienstbetrekking was hij ongemeen stil en eenvoudig; hij liet slechts een gering vermogen na.

(BEAUCHAMPS, *Mémoires de DUGUAY-TROUIN*; RICHER, *Vies de célèbres marins*).

DU GUESCLIN. Zie GUESCLIN, (BERTRAND DU).

DUMARSAIS, (CÉSAR CHESNEAU), een beroemd Fransch spraakkunstenaar, werd den 17 Julij 1676 te *Marseille* geboren. Hij verloor vroegtijdig zijnen vader en zijn vermogen door eene verkwistende moeder. Hij was achtereenvolgens prediker, advocaat, onderwijzer en schrijver voor de *Encyclopédie*. Met vele kinderen gezegend en door zijne vrouw gekweld, liet hij aan deze laatste zijn gering vermogen over, en leefde in kommerlijke omstandigheden voort, tot dat armoede en lijden hem den 11 Julij 1756 in het graf deden dalen. Zijne verdiensten, door den tijdgenoot onopgemerkt, werden eerst in 1805 door DEGERANDO in een door het Instituut bekroond prijsschrift, naar waarde gehuldigd. D'ALEMBERT noemde hem den LAFONTAINE der wijsgeeren. Onder zijne werken, in zeven deelen bijeen verzameld, worden inzonderheid genoemd *Exposition raisonnée pour apprendre la langue latine*, waarin zijne leerwijze veel overeenkomst heeft met die van HAMILTON en JACOTOT; *Traité des tropes* en *Principes de grammaire*, eene scherpzinnige ontleding der algemeene spraakleer.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

DUMONT D'URVILLE, (JULES SEBASTIEN CÉSAR), Fransch schout-bij-nacht, als reiziger rondom den aardbol en door zijn treurig uiteinde bekend,

werd den 21 Mei 1790 te *Condé-sur-Noireau*, in het departement *Calvados*, geboren, en verried vroegtijdig groote neiging voor de zeedienst. Na zijne studiën te *Caen* volbragt te hebben, werd hij scheepsvaandrig bij de Fransche marine, in welke hij den 31 December 1840 tot schout-bij-nacht werd bevorderd. In 1819 en 1820 nam hij deel aan den zeetogt, onder kapitein GAUTHIER, naar de kusten van den *Griekschen Archipel* en de *Zwarte Zee*. Vervolgens volbragt hij in 1822, onder kapitein DUPERRÉ, met de korvet *La Coquille*, zijne eerste reize rondom de wereld; ten tweeden male op den *Astrolaab* (1826—29) en eindelijk op de *Zélée* (1834), waarover hij zelf het bevel voerde. Tweemaal strandde hij op de Barbarijsche kusten, doch redde zich telkens door zijne beradenheid en bekwaamheid als zeeman. In 1830 kreeg hij van de Julij-regering den last, om KAREL X en zijne familie van *Cherbourg* naar *Engeland* over te voeren. Niet alleen heeft D'URVILLE zich zeer verdienstelijk gemaakt door het opzoeken der sporen van LAPEYROUSE, het opnemen der kusten van *Nieuw-Guinea*, het ontdekken van talrijke eilanden, maar inzonderheid door het verrijken der algemeene taalkunde met onderscheidene Oceanische dialekten en het uitbreiden van de Oceanische natuurlijke geschiedenis, weshalve de Geographische Maatschappij in *Parijs* hem als voorzitter aan hare spits stelde. De vrucht zijner eerste reis was de *Enumeratio plantarum in insulis archipelagi et litoribus Ponti Euxini*. Nadat hij ten tweeden male eene reis rondom de wereld had gedaan, verscheen van hem *Voyage de l'Astrolabe* en *Voyage pittoresque autour du monde*. Men wil, dat hij grootendeels de nieuwe reis van den *Astrolabe* en de *Zélée* ten papiere heeft gebragt. Den 8 Mei 1842 had hij het ongeluk, bij eene ramp op den spoorweg tusschen *Parijs* en *Versailles*, met zijne echtgenoot en zijnen eenigen veertienjarigen zoon, wiens onderwijs en opleiding hij met groote liefde had ondernomen, op zulk eene treurige wijze te verbranden, dat het professor DEMOUSTIER, die hem op zijne tweede reis rondom de wereld had vergezeld, naauwelijks mogelijk was, zijnen schedel onder de vele andere op te sporen. Er is, bij inteekeening, een gedenkteekeken voor dezen beroemden wereld-reiziger opgericht.

(*Les journaux des débats du mois de Mai 1842*; *Conversations-Lexicon*).

DUMOURIEZ, (CHARLES FRANÇOIS DUPERRÉ), een vermaard Fransch luitenant-generaal, werd den 25 Januarij

1739 te *Kamerijk* geboren. Zijn vader was een bekwaam krijgsman en dichter. Op den ouderdom van negentien jaren woonde hij, als vaandeldrager, zijnen eersten veldtocht bij, en vóór het eindigen van den zevenjarigen oorlog, had hij twee en twintig wonden bekomen. Na den vrede van *Parijs*, in 1763, deed hij eene reis in *Italië* en *Portugal*. De uitslag zijner opmerkingen maakte hij openbaar in een werk getiteld: *Etat présent du Portugal*. In 1768 en 1769 diende hij met onderscheiding in *Corsika*. Naderhand werd hij gebruikt als geheim afgezant in *Polen* en *Zweden*. Deze laatste zending geschiedde op begeerte van *LODEWIJK XV*, buiten medeweten van den minister van buitenlandsche zaken, die het middel vond om *DUMOURIEZ* te *Hamburg* te doen vatten, van waar hij naar *Parijs* werd gevoerd, en in de Bastille gezet. Hij werd door *LODEWIJK XVI* uit de gevangenis ontslagen, en in zijnen rang als kolonel hersteld. In 1778 werd hij naar *Cherburg* gezonden, om te onderzoeken of men ook eene haven voor oorlogsschepen op de kusten van het *Kanaal* kon aanleggen, hetgeen met eene landing in *Engeland* in verband stond. Hij voorzag het ministerie van plannen, ter bemagtiging van de eilanden *Jersey*, *Guernsey* en *Wight*. Met het begin der omwenteling koos hij de partij des volks, en voegde zich bij de Girondisten, door wier invloed hij tot minister van buitenlandsche zaken werd benoemd. In deze hoedanigheid wist hij, in April 1792, de regering tot den oorlog tegen *Oostenrijk* over te halen. Spoedig verwisselde hij het departement van buitenlandsche zaken met dat van oorlog, hetwelk hij echter na drie dagen nederleide. Hij werd nu aan het hoofd geplaatst van het leger, hetwelk bestemd was, om den inval der Pruisen, onder den hertog van *Brunswijk*, te keeren. Door de meesterlijke verdediging zijner troepen in de enge passen van *Champagne*, verijdelde hij alle vijandelijke aanslagen, en dwong de Pruisen tot den aftocht. *DUMOURIEZ* noemde het bosch van *Argonne*, waar hij had stand gehouden, de *Thermopylen* van *Frankrijk*. Op het einde der maand October 1792 opende *DUMOURIEZ* zijnen veldtocht van *Vlaanderen*, won den slag van *Jemappes* tegen de Oostenrijkers (5 en 6 November), en bemagtigde *Luik*, *Antwerpen* en een groot deel van *Vlaanderen*; doch uit hoofde van eenig misverstand met *PACHE*, den minister van oorlog, was hij genoodzaakt om, gedurende de regtspleging van *LODEWIJK XVI*, naar *Parijs* terug te keeren. Nadat de koning het

hoofd onder de guillotine had verloren, begaf *DUMOURIEZ* zich weder naar zijn hoofdkwartier, met het voornemen, om bij de eerste gelegenheid den constitutionelen regeringsvorm, onder den zoon van *LODEWIJK*, te herstellen. Intusschen rukte hij tegen *Nederland* op, en nam *Breda* en andere plaatsen; doch bij de aannadering van den prins van *Coburg*, zag hij zich genoodzaakt terug te trekken, en leed eene gedeeltelijke nederlaag bij *Neerwinden*, en andermaal bij *Leuven*. Inmiddels was de Conventie op hem verstoord, omdat hij hare drukkende maatregelen omtrent de Belgen afkeurde. *DANTON*, *LACROIX* en andere commissarissen der Conventie, kwamen hem over zijn gedrag onderhouden; doch hij gaf hun openlijk te kennen, dat eene republiek in *Frankrijk* slechts een andere naam was voor regeringloosheid, en dat het eenige middel, om het land te redden, bestond in de herstelling van den constitutionelen regeringsvorm van 1791. Weldra werd hij te *Parijs* van hoog verraad beschuldigd; de Conventie daagde hem voor haren regterstoel, en zond vier commissarissen, om hem deze dagvaarding te brengen. *DUMOURIEZ* antwoordde, dat hij bereid was het opperbevelhebberschap neder te leggen, bijaldien zijne troepen hierin toestemden; doch dat hij zich niet naar *Parijs* zou begeven, om aldaar ter slagbank gevoerd te worden. Na hevige woordenwisselingen gaf hij de commissarissen ter bewaking aan eenige huzaren over, en zond hen op aan den Oostenrijkschen generaal *CLAIRFAIT*, te *Doornik*, om als gijzelaars gevangen gehouden te worden. Zijn oogmerk, om op *Parijs* los te gaan, mislukte, wijl zijne troepen, vooral de vrijwilligers, weigerden op te trekken, zoodat hij in April 1793 genoodzaakt was, om met eenige officieren in het hoofdkwartier der Oostenrijkers eene schuilplaats te zoeken. De Conventie stelde 300,000 Franken op zijn hoofd. Nu zwierf hij *Duitschland* rond, en stak over naar *Engeland*, hetwelk hij echter op bevel van *Lord GRENVILLE* terstond weder moest verlaten. Eindelijk vond hij een toevlugtsoord te *Hamburg*, waar hij verscheidene jaren vertoefde, en zijne *Gedenkschriften*, alsmede verscheidene staatkundige vlugschriften, uitgaf. In 1804 of 1805 kreeg *DUMOURIEZ* verlof, om zich in *Engeland* te vestigen, hetwelk hij aannam. Men wil dat hij aan de Britsche regering en die van *Portugal* de plannen voor den oorlog van het schiereiland heeft verschaft; zeker is het, dat hij tot op ver gevorderden leeftijd van de Britsche regering eene

jaarwedde van 1200 Pst. heeft genoten. Opmerkelijk komt het ons voor, dat hij, na de herstelling, door LODEWIJK XVIII niet naar *Frankrijk* is teruggeroepen. Hij overleed in de nabijheid van *Londen*, den 14 Maart 1823, in den ouderdom van tachtig jaren. «Men zal zijne eergierigheid, «zijne neiging tot bedekten handel en zijne «ongestadigheid moeten afkeuren, doch «hem niettemin als veldheer bewonderen, «en als balling beklagen.»

(*Mémoires du général DUMOURIEZ*, door hem zelven geschreven; *Biographie des contemporains*, in het supplement op het zesde deel).

DUNOIS en LONGUEVILLE, (JEAN, graaf VAN), werd den 23 November 1402 geboren, en staat bekend als de *Bastaard van Orleans*, zijnde een natuurlijke zoon van den hertog van dien naam. Hij was een der beroemdste veldheeren zijner eeuw, en ontving van KAREL VII den titel van *Hersteller des lands*. Hij versloeg de Engelschen te *Montargis*, en verdedigde moedig *Orleans*, tot dat de Maagd van *Orleans* (JEANE D'ARC) de stad kwam ontzetten. Ook droeg hij het meest bij tot de verdrijving der Engelschen uit hunne Fransche wingewesten. Hij overleed den 24 November 1486 te *Lay*, niet ver van *Parijs*.

(*Conversations-Lexicon*).

DUNS SCOTUS, (JOHN), een der beroemdste schoolgeleerden en het hoofd der zoogenaamde Scottisten, werd waarschijnlijk omtrent het jaar 1265 geboren. De Engelschen, Schotten en Ieren rekenen hem om strijd onder hunne landgenooten. Degenen die over DUNS hebben geschreven, maken allerhande toespelingen op den twist over de plaats zijner geboorte. Een zijner levensbeschrijvers, WADDING, beweert dat hij dienaangaande boven HOMERUS te stellen is, daar slechts steden elkander de eer betwisten de geboorteplaats van dien onsterfelijken zanger te zijn, terwijl *koningrijken* zulks om SCOTUS doen. Wat hier ook van zij, de meesten houden *Dunston* in *Northumberland* voor zijne geboorteplaats. DUNS studeerde te *Oxford*, waar hij in de Franciscaner-orde trad. In 1301 werd hij hoogleraar in de theologie te *Oxford*. Zijne voorlezingen werden door eene ongehoorde menigte bijgewoond, zijnde toenmaals het aantal studenten te *Oxford* meer dan 30,000; doch onder dezen, zegt ANTHONY WOOD, waren vele dieven, die voorwendden geleerden te zijn en binnen drongen, scholden, twistten en den aanwezigen de zakken uitplunderden. In 1307 werd DUNS naar *Parijs* beroepen, in welke stad hij

bij een vroeger bezoek met eene disputatie over de leer der onbevleete ontvangenis der maagd MARIA grooten roem had verworven. Hij begon, zegt men, met twee honderd tegenwerpingen tegen deze leer uit den weg te ruimen, en eindigde met een heirleger van drangredenen om haar te handhaven. Bij deze gelegenheid gaf men hem den naam van den *Scherpzinnigen Doctor* (Doctor vel Magister Subtilis) onder welken hij het meest bekend is. Zijne voorlezingen werden te *Parijs* niet minder druk bezocht dan vroeger te *Oxford*; doch hij vertoefde aldaar niet lang. In 1308 kreeg hij van den generaal zijner orde bevel, om zich naar *Keulen* te begeven, en aldaar eene nieuwe hogeschool te stichten. Te *Keulen* werd hij door de gansche burgerij ingehaald, en op eene triumfkar door de stad gevoerd. Doch zijne schitterende loopbaan spoedde ten einde. Den 8 November deszelfden jaars, bezweek hij onder eenen aanval van beroerte. Volgens sommigen had hij den ouderdom van 43, volgens anderen dien van 34 jaren bereikt. PAULUS JOVIUS verhaalt, dat hij schijndood begraven is, en men naderhand, bij het opdelven van het graf, heeft bevonden, dat hij zich in doodsangst, tegen de kist, de hersenen uit het hoofd heeft gestooten. Een ander berigt zegt, dat hij zich het vleesch van de armen had afgeknaagd. Zijne werken, proeven van bedorven smaak, beslaan twaalf deelen folio. Hij verschilt van AQUINAS over de kracht der goddelijke genade, en zijne volgelingen werden Scottisten geheeten.

(MACKENZIE, *Lives of Scottish writers; Dict. crit.*).

DUPLEIX, (JOSEPH), de zoon van een Franschen pachter-generaal, werd omstreeks het einde der zeventiende eeuw geboren, en in 1720 door de Oostindische compagnie naar *Pondichery* gezonden. Hij werd weldra aan het hoofd der factorij van *Chandernagore* geplaatst, welke hij tot zulk eenen hoogen bloei opvoerde, dat hij, in 1742, tot den rang van gouverneur van *Pondichery* en gouverneur-generaal der Fransche factorijen in *Indië* opklom. Deze hooge waardigheid behield hij twaalf jaren, en spreidde in al dien tijd de schitterendste talenten, zoowel in het burgerlijk bestier als in het krijgswesen, ten toon. Hij sloot verbonden, stelde vorsten aan, onttroonde andere, bekam zelfs den titel van nabob, en was omringd met al den glans van een Oostersch hof. In 1754 wisten echter zijne vijanden zijne terugroeping te bewerken, en van nu af verdween al zijn voorspoed. Hij, die in

Indië een onbepaald gezag had uitgeoefend, kwijnde te *Parijs* in armoede weg, te vergeefs de teruggave der door hem voorgeschotene gelden verzoekende. Hij stierf in 1763 als het slagtoffer van miskenning en onverdiende wraak.

(*Dictionary of Biography*).

DUPUYTREN, (GUILLAUME, baron), de beroemdste wondarts en ontleedkundige zijner eeuw, werd den 3 October 1777 te *Pierre-Buffière* in *Haute-Vienne* geboren. Hij studeerde te *Parijs*, en werd reeds in 1795 prosector bij de geneeskundige faculteit te *Montpellier*. In 1801 bekwam hij de plaats van opper-directeur der anatomie te *Parijs*, en werd in 1805 eerste wondarts aan het *Hôtel-Dieu*. Tijdens het vermoorden van den hertog van *Berri*, leerde de koning hem kennen, en benoemde hem in 1823 tot zijn eerste wondarts, welke betrekking hij ook onder *Karel X* bleef behouden. Zijne werkzaamheid werd in 1833 door eene beroerte, waarbij het gezigt veel leed, belemmerd. Het volgende jaar reisde hij, ter herstelling zijner gezondheid, naar *Italië*, en stierf den 8 Februarij 1835 te *Parijs*. Hij is de uitvinder van onderscheidene operatiemethoden en de daartoe geschikte instrumenten; ook deed hij eenige ontdekkingen in de pathologische anatomie. Zijne eenige dochter, die met den pair, graaf van *Beaumont*, is gehuwd, liet hij een vermogen na van 8 miljoen Franken. Eenige zijner leerlingen vereenigden zich tot de uitgave zijner *Leçons orales de clinique chirurgicale faites à l'Hôtel-Dieu*. Zijne grondstellingen over de behandeling der wonden van den krijgsman, werden door *PAILLARD* en *MARK* uitgegeven, onder den titel van *Traité théorique et pratique des blessures par armes de guerre*.

(*CRUVEILHIER, Vie de Dupuytren; Parallèle de DELPECH et de DUPUYTREN*).

DUQUESNE, (ABRAHAM, markies), een der grootste Fransche zeehelden, werd in 1610 te *Dicpe* geboren. Zijn vader was een verdienstelijk scheepskapitein, die den jeugdigen knaap eene zorgvuldige opvoeding gaf, en hem tot een bekwaam zeeman vormde. In 1617 woonde hij reeds het gevecht voor *Rochelle* bij, en in 1637 trok hij, als bevelhebber van een oorlogsschip, in den krijg van *Frankrijk* tegen *Spanje*, door gelukkige heldenfeiten de opmerkzaamheid der regering. In 1639 bewees hij *Frankrijk* in den slag bij *Corunna*, in 1641 bij *Taragona* en in 1643 op onderscheidene punten de uitstekendste diensten. Uit hoofde van binnenlandsche onlusten verliet hij, gedurende de minderjarigheid van *LODEWIJK XIV*,

zijn vaderland, en trad als vice-admiraal in Zweedsche dienst. Hij versloeg bij *Gothenburg* de Deensche vloot, waarover *CHRISTIAAN IV* zelf het bevel voerde, en noodzaakte hem tot het sluiten van den nadeeligen vrede van *Brömsebro*. In 1647 naar *Frankrijk* terug ontboden, kreeg hij het bevel over eene onderneming tegen *Napels*, en in 1650 rustte hij op eigene kosten een eskader uit, en versloeg de Engelsche en Spaansche scheepsmagt, welke *Bordeaux*, dat tegen de regering was opgestaan, kwam ondersteunen. Toen *LODEWIJK XIV* in 1672 den Nederlanders den oorlog had verklaard, streed hij meermalen tegen *TROMP* en *DE RUITER*. De opstand van *Sicilië* tegen *Spanje*, riep hem naar de *Middellandsche Zee*, waar hij geslagen werd door *DE RUITER*, die echter de laatste zegepraal in 1676 met zijn dierbaar leven boette. Intusschen werden de verdiensten van den dapperen *DUQUESNE* door *LODEWIJK XIV* geenszins naar waarde geschat, wijl hij als Protestant niet kon besluiten, de Roomsche-Katholieke leer te omhelzen. Ook ontzag zich de wakkere zeeheld niet bij zekere gelegenheid den dweezuchtigen monarch toe te voegen: «Sire! «toen ik voor uwe majesteit vocht, dacht «ik er niet aan dat zij eene andere gods-«dienst beleed dan ik!» In plaats van den dapperen vice-admiraal den hoogsten rang in de vloot te geven, beloofde hij hem met het landgoed *Bouchet* bij *Etampes* en den titel van markies. Bij de opheffing van het Edict van *Nantes*, was *DUQUESNE* de eenige Protestant, die van de algemeene verbanning der Protestanten werd uitgesloten. Van 1681—1683 tuchtigde hij de roofstaten *Tripoli* en *Algiers*. Zijne laatste heldendaad was de demoediging van *Genua*. Hij stierf den 2 Februarij 1688 te *Parijs*. In weerwil der groote diensten aan *Frankrijk* bewezen, wilde de geestelijkheid het heldenlijk niet in hare gewijde aarde dulden, zoodat zijn zoon *HENRY*, die *Frankrijk* moest verlaten, hetzelfde op zijn landgoed *Eaubonne* ter aarde bestelde. Even als vele groote zeehelden, was *DUQUESNE* zachtmoedig en nederig van aard.

(*Woordenboek der Zamenleving; Conversations-Lexicon*).

DÜRER, (ALBRECHT), de stichter eener talrijke Duitsche schilderschool, werd den 20 Mei 1471 te *Neurenberg* geboren. Hij was de zoon van een kunstig goudsmid, en ontving die deftige opvoeding, welke de rijke burgers der Duitsche vrijsteden gewoon waren aan hunne kinderen te geven. *ALBRECHT* maakte in al de takken van onderwijs groote vorderingen, en

toonde veel schranderheid in het beroep waarvoor hij bestemd was; doch zijn geest naar eene edelere kunst strevende, verliet hij hetzelfde tot groot verdriet van zijn vader; die hem echter in 1486 bij MICHEL WOHLGEMUTH, toenmaals den bekwaamsten schilder in *Neurenberg*, in de leer bestelde. Nadat zijne leerjaren waren verstreken, aanvaardde hij in 1490 eene reis door *Duitschland*, en schilderde portretten en andere stukken, welke hoogelijk geprezen werden. In 1494 keerde hij naar *Neurenberg* terug, en voltooide spoedig zijn meesterstuk, de beeldtenis van *Orpheus*, hetwelk voor het publiek werd ten toon gesteld, zijnde het destijds de gewoonte der schilders, ten einde als meester erkend te worden, een stuk ten toon te stellen, hetwelk de goedkeuring hunner kunstbroeders kon wegdragen. Zoodra zulks geschied was, kreeg de candidaat eene soort van diploma, en had dan aanspraak op de eer en regten eens meesters. Nadat DÜRER het meesterschap had verworven, bezocht hij de *Nederlanden* en *Italië*, waar hij eenige zijner beste stukken voltooide, zoo als het Martelaarschap van den heiligen BARTHOLOMEUS voor de kerk van St. Marcus, en *Adam en Eva*, voor de Duitse kerk in *Venetie*, hetwelk later voor de galerij van *Praag* is aangekocht. Te *Bologna* geraakte hij in kennis met RAPHAËL, die hem hoogschatte. Ten teeken van wederzijdsche vriendschap, schonk elk hunner den ander zijn portret. DÜRER kwam in 1507 te *Neurenberg* terug, met den roem van de beste Duitse schilder te zijn. MAXIMILIAAN I en KAREL V, benoemden hem tot hunnen hofschilder, en overlaadden hem met rijkdom en eer.

Ter liefde van zijnen vader huwde hij, tegen zijnen zin, de dochter van eenen rijken buurman; doch de partij viel zóó slecht uit, dat het leven hem hierdoor dermate werd verbitterd, dat sommigen zijnen vroegtijdigen dood aan de gevolgen van dit ongelukkig huwelijk hebben toegeschreven. Hij stierf den 6 April 1528 in de volle kracht zijns levens. De raad van *Neurenberg* besloot, ter eere van de nagedachtenis van dezen doorluchtigen medeburger, dat hij plegtiglijk op kosten der stad ter aarde zou worden besteld. Uit deze omstandigheid hebben sommige zijner levensbeschrijvers de gevolgtrekking gemaakt, dat DÜRER in armoede is gestorven, hetgeen echter niet het geval is. In weerwil zijner milddadigheid, liet hij aan zijne nabijlevende XANTIPPE een vrij aanzienlijk vermogen na.

Behalve zijne groote historie-stukken,

heeft DÜRER eenige landschappen nagelaten, die op hoogen prijs worden gesteld. DÜRER was insgelijks een voortreffelijk graveerder in koper en hout; zijne houtsneden zijn meesterstukken der kunst, en worden met die van HUGO DA CARPI gelijk gesteld. Hij vond het middel zijne houtsneden met tweederlei kleuren af te drukken, alsmede de glazen kopiëer-schijf. Ook als beeldsnijder, bouwkunstenaar, wiskundige en schrijver bezat hij ongemeene verdiensten. Bij gelegenheid van het eeuwfeest zijns overlijdens, 6 April 1828, werd te *Neurenberg* de grondsteen voor zijn standbeeld gelegd, hetwelk door RAUCH is vervaardigd en door den *Neurenbergschen* beeldhouwer BURGSCHEIDT in metaal uitgevoerd. Zijn leven is te boek gesteld door AREND en ROTH, en onlangs door HELLER, die een' oordeelkundigen en volledigen catalogus van al zijne werken heeft gegeven.

(VASARI, *Vite de' Pittori*).

DUROC, (MICHEL), hertog van *Frion*, generaal van het Fransche keizerrijk, werd den 25 October 1772 te *Pont-à-Mousson* uit een adellijk geslacht geboren. In 1792 trad hij als luitenant bij de artillerie in dienst, en werd in 1796 aide-de-camp van BONAPARTE. Hij onderscheidde zich in *Italië*, *Egypte* en *Syrië*. Bij de vorming van het keizerlijk hof, in 1805, werd hij tot groot-maarschalk van het paleis benoemd. Vervolgens vertrouwde NAPOLEON hem onderscheidene diplomatische zendingen naar *Pruissen*, *Rusland*, *Zweden* en *Denemarken*. Hij vocht dapperlijk te *Austerlitz*, *Wagram* en *Essling*, en werd eindelijk, den 22 Mei 1813, in de nabijheid des keizers, doodelijk gewond door een' kanonskogel op de hoogte bij *Markersdorf*, des avonds na den slag van *Bautzen*. NAPOLEON betreurde hem als zijnen onwankelbaren vriend, en vermaakte (op *St. Helena*) aan zijne dochter een aanzienlijk legaat.

(*Dictionary of Biography; Conversations-Lexicon*).

DUSART, (CORNELIS), een Nederlandsch schilder, in 1665 te *Haarlem* geboren, wordt voor een' leerling van ADRIAAN VAN OSTADE gehouden, wiens manier hij zeer nabij komt. Hij bespiedde al de bedrijven en bewegingen der dorpeelingen en van het gemeene volk, welke hij op eene koddige wijze wist uit te drukken. Hij overleed in 1704. Zijne stukken worden door de liefhebbers gretig gezocht. Ten opzichte van het koloriet en den toon evenaart hij zoo zeer zijnen meester, dat men de stukken dezer beide kunstenaars ligtelijk met elkander verwart. DUSART

was tevens graveur. Men heeft van hem eenige gravures in koper, die in eene geestige en vrije manier zijn behandeld, en uit dien hoofde zeer gezocht worden.

(*Biographie du royaume des Pays Bas*).

DUVAL, (**VALENTIN JAMERAY**), een merkwaardig geleerde van *Frankrijk*, door zijne vroegere lotgevallen algemeen bekend. Hij was de zoon eens armen boers van *Artonay* in *Champagne*, alwaar hij in 1695 het eerste levenslicht aanschouwde. Reeds op den ouderdom van tien jaren was **DUVAL** ouderloos en zonder huisvesting. Door honger gedreven zwierf hij overal rond, zelfs in den strengen winter van 1709, toen eindelijk een kluizenaar medelijden had met den armen knaap, die van koude en koorts bibberde. Hij leerde van dezen vromen man lezen, waarna hij te *St. Anne* bij *Luneville* in dienst kwam van vier kluizenaars, wier zestel koeijen hij hoedde. Hier vond hij eenige boeken, welke hij vlijtig doorlas; hij leerde tevens zonder eenig onderricht schrijven, en een rekenboek, hetwelk hem in handen viel, bragt hem het eerst tot ernstige studiën. In het stille woud verkreeg hij de eerste denkbeelden der sterrekunde en aardrijksbeschrijving; eenige kaarten en een stuk riet als verrekijker, op eenen eik bevestigd, maakten het gansche leergereedschap des weetgierigen knaaps uit. Ten einde zich boeken te verschaffen, maakte hij jacht op de dieren des wouds, en uit den verkoop van dien buit gaarde hij in eenige maanden veertig daalders bijeen. Hij vond eenen gouden zegelring, en liet zulks van den predikstoel bekend maken. Een Engelschman, **FORSTER** geheeten, meldde zich als eigenaar aan, en bekwam hem van **DUVAL** terug, onder beding, dat hij hem het wapen naauwkeurig zou uitleggen. Hierover verbaasd, beloonde hem **FORSTER** zoo rijkelijk, dat zijne bibliotheek, welke hij reeds had beginnen te verzamelen, tot 200 boekdeelen aangroeide. Voor zijne kleeding veroorloofde hij zich niet de minste uitgave; doch zijne letteroefeningen deden hem allengs zijne runderen veronachtzamen, waarover de kluizenaars zich bitter ergerden; zelfs dreigde een hunner zijne boeken te verbranden. Hierover geraakte **DUVAL** buiten zich zelve van toorn. Hij greep eene aschschop, dreef daarmede den broeder zijne eigene woning uit, en sloot er zich in op. Ook den anderen broederen opende hij niet eerder de deur, dan alvorens hij met hen een vormelijk verdrag had gesloten, waarbij het voorgevallene hem werd ten goede gehouden, en men hem dagelijks twee uren voor zijne stu-

diën toestond, op voorwaarde dat hij voortaan voor eigen kost en kleeding zou zorgen, en hen nog tien jaren dienen. In de schaduw van het woud, terwijl de koeijen graasden, zette hij nu nog ijveriger dan voorheen zijne letteroefeningen voort. Op zekeren dag, dat hij van landkaarten omringd was, kwamen de jonge prinsen van *Lotharingen* juist daar ter plaatse voorbij. Men sloeg hem voor, om zijne studiën bij de Jezuïten te *Pont-à-Mousson* voort te zetten; hij nam dit aanbod gaarne aan, onder beding echter, dat hij daardoor niet in zijne vrijheid zoude beperkt worden. In korten tijd maakte hij reuzenschreden, zoodat de hertog hem in 1718 met zich nam naar *Parijs*, nieuwsgierig welken indruk deze nieuwe wereld op hem zoude maken. Doch **DUVAL** schroomde niet rondborstig te zeggen, dat al de pracht der hoofdstad, zelfs hare schitterende tooneelvertooningen, verre achter stonden bij de majesteit van den op- en ondergang der zon. Na zijne terugkomst benoemde **LEOPOLD** hem tot zijnen bibliothekaris en tot professor in de geschiedenis aan de ridderacademie te *Luneville*. Deze betrekkingen verschaffen hem later de middelen, om de kluizenaars-woning van *St. Anne* nieuw te laten opbouwen. Toen *Lotharingen* aan *Frankrijk* werd afgestaan, ging hij naar *Florence*, werwaarts de hertogelijke bibliotheek werd overgeplaatst. Nadat hij aldaar tien jaren had gewoond, benoemde hem keizer **FRANS** tot directeur der munt- en medailleverzameling te *Weenen*, alwaar hij den 13 September 1775 overleed. **DUVAL's Oeuvres** werden met zijne levensbeschrijving door **KOCH** uitgegeven.

(**KAISER**, *Leben DUVAL's*, gedeeltelijk naar zijn eigen handschrift bearbeid).

DIJK, (**ANTONI VAN**), een der beroemdste portretschilders, werd in 1599 te *Antwerpen* geboren. Zijn vader was een bekwaam glasschilder, die vroeger te 's *Hertogenbosch* had gewoond, en zijne moeder eene vermaarde kunstenares met de borduurnaald. «Onder hare gestikte werken «wordt geprezen een schoorsteenstuk, «voorstellende de geschiedenis van su- «ZANNA; de beelden waren vast van om- «trek en de vermenging der kleuren zeer «eigenaardig, alsook de boord van het «kleed met losse ranken zoo kunstig in- «een gevlochten, dat dit stikwerk alleen «genoeg was, om haar vernuft te roe- «men.» Behalve zijne ouders was **HENDRIK VAN BALEN** zijn eerste leermeester, dien hij vervolgens tegen **RUBENS** verwisselde. Weldra overtrof hij al zijne medeleerlingen, en verwierf zich het vertrouwen en de achting zijns meesters, die den veel-

belovenden jongeling ried *Italië* te bezoeken. Alvorens VAN DIJK de reis aanvaardde, schilderde hij nog drie stukken: een' *Ecce homo*, een' *Christus op den Olijfberg* en de echtgenoot van RUBENS voor zijnen leermeester, waarvoor deze hem een heerlijk wit paard vereerde. Weinige mijlen van *Brussel*, in het dorp *Savelthem*, liet VAN DIJK zich door de liefde voor een landmeisje zoodanig boeijen, dat hij aldaar een' geruimen tijd verwijsde, en twee altaarstukken voor de dorpskerk vervaardigde. Eindelijk vertrok hij naar *Venetië*, waar hij zich vooral naar de voorbeelden van TITIAAN en PAUL VERONESE vormde. Toen zijn reisgeld genoegzaam was opgeteerd, begaf hij zich naar *Genua*, waar hij met het schilderen van portretten veel geld won. Nu vervolgde hij zijne reis naar *Rome*, waar de kardinaal GUIDO BENTIVOGLIO, wiens portret hij overheerlijk schoon had geschilderd, zijn beschermer werd. Later bezocht hij *Florence*, *Turin* en *Sicilië*, waar hij insgelijks veel arbeidde. Nadat zijn roem zich door geheel *Italië* had verbreid, keerde hij naar zijn vaderland terug, waar hij spoedig tegen afgunst en nijd had te kampen. Om zich aan alle onaangenaamheden te onttrekken, gaf hij gehoor aan de uitnoodiging van den prins van *Oranje*, FREDERIK HENDRIK van *Nassau*, om naar den *Haag* te komen. Hier schilderde hij 's prinsen gemalin, AMALIA VAN SOLMS en hare kinderen, welker afbeeldingen zoo zeer werden bewonderd, dat weldra bijkans alle vorsten en aanzienlijke personen door VAN DIJK wilden geschilderd worden. Koning KAREL I van *Engeland*, VAN DIJK aan *Engeland* willende verbinden, noodigde hem uit naar *Londen* te komen, en zoodra hij aan het hof werd voorgesteld, omhing hem de koning eene gouden keten, waaraan eene met juweelen omzette beeldtenis des konings; daarenboven schonk hij hem de Bath-orde, eene aanzienlijke jaarwedde en een fraai winter- en zomerverblijf. VAN DIJK vergold deze koninklijke gunstbewijzen met rustelooze vlijt, en verrijkte *Engeland* met zijne meesterstukken. De pracht beminende, voerde VAN DIJK eene hoogst kostbare leefwijze. Zijne feesten, aan welke vorsten en vrouwen van den eersten rang deel namen, overtroffen alle andere in glans en zinnelijkheid; de eerste toonkunstenaars en kluchtspelers wedijverden met elkander, om deze feesten op te luisteren. Daarenboven hield hij voor zich een aantal schoone meisjes, welke hij tot modellen voor zijne historiestukken gebruikte. Zoo verkwistte hij zijn vermogen, zijne krachten en zijne gezondheid; doch zijn

penseel had dit alles kunnen vergoeden, zoo hij zich niet door eenen zoogenaamen goudmaker (alchemist) had laten oplichten, terwijl hij had moeten bedenken, dat de schilderkunst de beste en zekerste goudmijn voor hem was. De hertog VAN BUCKINGHAM zocht hem op eenen anderen weg te brengen, en hem nieuwen levenslust in te boezemen, door hem de wonderschoone MARIA RUTHVEN, de dochter van den Schotschen graaf van *Gore*, te doen huwen. VAN DIJK bezocht met haar de plaats zijner geboorte, en ging van daar naar *Parijs*, en keerde naar *Engeland* terug, alwaar hij in het jaar 1641 overleed. Hij werd met groote staatsie in de St. Paulus-kerk begraven, en zijn graf-schrift door den dichter COWLEY vervaardigd. Wij kunnen hier niet over zijn schilder-talent uitweiden; maar zeker is het, dat hij meermalen RUBENS heeft geëvenaard.

(HOUBRAKEN, *Leven der schilders*; *Plutarque des Pays-Bas*; *Biographie du royaume des Pays-Bas*; *Conversations-Lexicon*).

DYVEKE, dat is *Duifje*, door de Latijnsche kronijkschrijvers COLUMBA genoemd, zag in 1488 het eerste levenslicht te *Amsterdam*. Zij was de dochter van SIGBRIT WILJNIS, en is bekend door haren minnehandel met den Deenschen koning CHRISTIAAN II. De dichters hebben haar menigmaal uitbundigen lof toegezwaaid. CHRISTIAAN leerde haar in 1507 te *Bergen* kennen, waar hare moeder zich als herbergierster had gevestigd; zij bechtte zich aan den koning, en volgde hem naar *Opstelo*, en na zijne troonsbestijging in 1513 ook naar *Kopenhagen*, waar de koning, niettegenstaande zijn huwelijk met ISABELLA, zuster van KAREL V, zijne betrekking met haar voortzette, terwijl hare arglistige moeder eenen ongeoorloofden invloed op de aangelegenheden des lands uitoefende. Ofschoon DYVEKE zich volstrekt niet met de zaken der regering inliet, werd zij echter door de partij des adels gehaat, en als heimelijke grondoorzaak van al wat kwaad was beschouwd, zoodat het vermoeden, dat zij in 1516 aan vergift is gestorven, haar door den slotbewaarder TORBEN OXE in vergiftigde kersen toegediend, bijkans zekerheid is geworden. Na haren dood vertoonde zich het wreede karakter des konings in al zijne gruwzaamheid. De schatmeester FAABURG, die zich ongunstig over DYVEKE had uitgelaten, werd ter dood gebragt, welk lot den slotbewaarder TORBEN OXE mede trof. De wreede inborst van CHRISTIAAN en de liefelijke zachtmoedigheid van DYVEKE, gaven den dichters rijke stof voor hunne

verbeelding, en het schilderen der tref-
fendste tooneelen. *SAMSÔE*, een Deensch
dichter, schreef, tegen het einde der
achttiende eeuw, een treurspel *Dyveke*,
hetwelk in *Kopenhagen* dikwijls ten too-
neele werd gevoerd, en door MANTHEY in
het Duitsch overgebracht. Dezelfde stof is
door SCHEFER en TROMLITZ als roman be-

handeld. Ook de Deen J. C. HAUCH doet
DYVEKE in zijnen historischen roman *Wil-
helm Zabern* optreden, terwijl H. MARG-
GRAFF in zijn *Täubchen von Amsterdam*, en
F. VON RIEKHOFF in zijn *Duveke* daarvan
treurspelen hebben geleverd.

(E. MÜNCH, *Biographisch-historischen
Studien*).

E.

EBELING, (CHRISTOPH DANIEL), als
aardrijkskundige en door eene menigte
taalkundige werken roemrijk bekend, werd
in 1741 te *Garmissen* in het Hildesheim-
sche geboren, en studeerde in de godge-
leerdheid te *Göttingen*. Hij werd ongemeen
bekwaam in de Oostersche talen, vooral
in het Arabisch, en was grondig ervaren
niet alleen in de Grieksche en Latijnsche
letterkunde, maar tevens in de heden-
daagsche talen, inzonderheid in het En-
gelsch. Hij gaf eene menigte vertalingen,
enz. in 't licht; doch zijn hoofdwerk is
zijne *Erdbeschreibung und Geschichte von
Nordamerika*, 7 deelen, *Hamburg* 1794—
1816, welke niet alleen in *Europa*, maar
meer nog in *Amerika* als een meesterstuk
wordt beschouwd. Hij werd door bijkans
alle geleerde maatschappijën van dat land
tot medelid verkozen, en het congres be-
tuigde hem openlijk dank voor zijne den
staat bewezene dienst. De bibliotheek,
welke hij naliet, bevatte onder anderen
3900 boekdeelen, alleen op *Amerika* be-
trekking hebbende, die na zijnen dood,
(1817) door ISRAËL THOREDINO te *Boston*
in *Amerika* werden gekocht, en aan het
Harvard-Collegie aldaar geschonken. EBE-
LING was veertig jaren professor in de
geschiedenis en het Grieksch aan het
gymnasium te *Hamburg*. Zijne werkzaam-
heid was buitengemeen. Behalve de pligten
aan zijn hoogleeraarsambt verbonden en
het schrijven van zijn hoofdwerk, was hij,
gedurende meer dan twintig jaren, be-
waarder van de openbare stads-bibliotheek,
waaruit hij de wanorde en verwarring ver-
bande waarin zij vervallen was. Ook le-
verde hij belangrijke bijdragen in een
groot aantal tijdschriften. Hij was vriend-
delijk, minzaam, opgeruimd en gezellig
van aard; en deze opgeruimdheid en ge-
lijkmoeidigheid zijn des te opmerkelijker,
daar hij dertig jaren lang te kampen had
met eene hardhoorigheid, welke allengs
tot volslagene doofheid overging, zoodat
men hem, al gebruikte men ook eene
spreektrumpet, niets kon doen verstaan.
(*Conversations-Lexicon; Penny Cyclopaedia*).
EBERHARD met den baard, eerste her-

tog van *Wurtemberg*, werd in het jaar
1445 geboren. Zijn vader, graaf LUDWIG
den Ouden, ontviel hem vroegtijdig. Naau-
welijks veertien jaren oud, en onder voogdij
staande van zijnen oom ULRICH, verwij-
derde EBERHARD zich heimelijk uit *Wur-
temberg*, en wist, door het volk onder-
steund, zijnen oom te noodzaken hem de
regering over te laten. Zoodra hij zich
in het bezit van zijn graafschap zag, be-
kommerde hij zich verder niet over de
zaken, en liet het bestuur aan anderen
over. De jagt, vechten, dansen en al-
lerlei uitspattingen maakten zijne bezig-
heden uit. Doch eene bedevaart naar
Palestina bewerkte bij hem eene volko-
mene verandering in zijn gedrag, terwijl
zijn huwelijk met de voortreffelijke prinses
BARBARA van *Mantua* veel bijdroeg, om
hem hierin te bevestigen. Nu was hij
rusteloos bezig, om het heil zijns volks
te bevorderen. Ofschoon hij naauwelijks
lezen en schrijven kon, liet hij door
geleerden, in wier omgang hij beha-
gen vond, vele werken der ouden in
het Duitsch overzetten, en teekende zelf
menig merkwaardig voorval, dat hij
gelezen of gehoord had. Zijn volk was
hem zoo innig verknocht, dat hij met
regt voor keizer en vorsten mogt zeggen,
dat hij in het digste woud, in den schoot
van elk zijner onderdanen veilig kon over-
nachten. «Wanneer de Vader in den He-
mel stierf,» zeiden de *Wurtembergers*,
«dan zou alleen vader EBERHARD hem
«kunnen vergoeden.» Hij beminde den
vrede, doch schroomde geenszins den oor-
log. Ook jegens den keizer vervulde hij
naauwgezet zijnen pligt, zoodat MAXIMI-
LIAAN I hem, uit hoogachting en toegene-
genheid, in 1495 tot hertog verbleef.
Slechts korten tijd genoot de nieuwe her-
tog deze waardigheid; hij stierf in Febru-
arij 1496 kinderloos. Eenige jaren na
zijnen dood verklaarde MAXIMILIAAN aan
zijn graf: «Hier ligt een vorst, verstan-
«dig en opregt als niemand in het rijk;
«zijn raad was mij menigmaal van nut.»

(PFISTER, EBERHARD IM BART, *erster Her-
zog in Württemberg*).

EDGEWORTH, (RICHARD LOVELL), een schrander werktuigkunde, doch beter bekend als de vader en letterkundige medearbeider van zijne dochter MARIA EDGEWORTH, werd in 1744 te Bath geboren. Hij stamde af van een Engelsch geslacht, hetwelk zich onder de regering van koningin ELIZABETH in Ierland had nedergezetz. Hij studeerde te Dublin en Oxford in de regten. Een vermogend man zijnde, was hij niet genoodzaakt een beroep te kiezen, maar vond behagen in het uitvinden en vervaardigen van allerlei werktuigen. Hij rigtte in Engeland den eersten telegraaf op, welke diende om spoedig tijdingen van den paarden-wedloop van Newmarket naar Londen over te brengen. In 1782 keerde EDGEWORTH naar Ierland terug met het vaste besluit, om de overige dagen zijns levens toe te wijden aan de verbetering zijner landgoederen, de opvoeding zijner kinderen en de verlichting zijner landgenooten. Hij was lid van het laatste Iersche Huis der gemeenten, en sprak en stemde tegen de Unie. Zijne algemeen bekende welwillendheid en regtvaardigheid als overheidspersoon, wonnen hem dermate de liefde en achting zijner medeburgers, dat, in den opstand van 1798, zijn huis te Edgeworth door de oproerlingen van allen overlast bevrijd bleef, schoon hij afwezig was. Hij overleed den 13 Junij 1817.

Mr. EDGEWORTH was viermaal gehuwd geweest, en had bij iedere vrouw kinderen. Dit talrijk kroost en het groote verschil in ouderdom, hetwelk tusschen het jongste en oudste zijner kinderen meer dan veertig jaren bedroeg, gaven hem de beste gelegenheid, om opvoedkundige proeven te nemen, en haren uitslag naauwkeurig na te gaan. De uitkomst zijner opmerkingen dienaangaande werden in 1798 publiek gemaakt in zijne *Practical education*, eene verhandeling door Miss EDGEWORTH en hem zelven geschreven. Dit werk trok de algemeene oplettendheid, en bragt, met de geschriften van HANNAH MORE en MEVR. BARBAULD, veel bij tot die verbetering in de huisselijke opvoeding, die gedurende de laatste veertig jaren in Engeland meer en meer heeft veld gewonnen. Mr. EDGEWORTH verklaarde zelf dat hij niet vaardig stelde, en dit was waarschijnlijk oorzaak, dat hij liever gezamenlijk met zijne dochter schreef, dan eenig werk van langen adem voor eigene rekening te nemen. Onder de werken door hem zelven uitgegeven vermelden wij *Letter to Lord CHARLEMONT on the telegraph*; *Essay on the construction of roads and carriages*. Ook vindt men eenige belang-

rijke verhandelingen van EDGEWORTH in de *Philosophical Transactions* en andere wetenschappelijke tijdschriften, bijv. over den telegraaf, de drukking der lucht, de luchtbollen, ijzeren wegen, de samenstelling van voertuigen en de beschrijving eener fraaije spits, waarmede hij den toren zijner parochie-kerk heeft voorzien.

(*Memoirs of R. L. EDGEWORTH*, 1820).

EDRISI, (ABU ABDALLAH MOHAMMED BEN MOHAMMED), een der beroemdste Arabische aardrijkskundigen, ook de Nubische aardrijksbeschrijver genoemd, werd in 1099 te Septa (thans Ceuta) in Afrika geboren. Hij vereenigde de kundigheden zijner landslieden met de wetenschappen der Europeërs, en bloeide aan het hof van ROGIER I, koning van Sicilië. Voor dezen vorst maakte hij eene zilveren aardglobe, die 800 Markten woog, bij welke hij ter verklaring een groot aardrijkskundig werk voegde, *Nashat ul muschtak*, bevattende de beschrijving der geheele wereld, in zoo verre die destijds bekend was. Dit werk is voor de oude aardrijkskunde zeer belangrijk, en door JAUBERT in het Fransch overgebracht. Men weet van EDRISI verder niets, dan dat hij tusschen 1175—86 moet gestorven zijn.

(*Conversations-Lexicon; Dictionary of Biography; Woordenboek der Zamenleving*).

EDUARD III, koning van Engeland, de oudste zoon van EDUARD II en ISABELLA van Frankrijk, werd den 13 November 1312 te Windsor geboren. Hij noodzaakte de Schotten EDUARD BALLIOL als hunnen koning te erkennen, die hem als leenheer hulde deed. Hij won den slag van Crécy, in 1346, onder de regering van PHILIPPUS van Valois, koning van Frankrijk, en dien van Poitiers, in 1356, op zijnen opvolger, koning JAN, die met een' zijner zonen gevangen werd genomen. Het gedrag van EDUARD jegens zijnen doorluchtigen gevangene was edelmoedig. Hij verliet zijne tent, ging den Franschen koning te gemoet, en behandelde hem met de meeste belcefdheid, het voordeel dat hij op dezen monarch had behaald, niet aan zijn' moed en kriegsbeleid, maar aan het wisselvallig lot des oorlogs toeschrijvende. In 1360 werd de Fransche koning op zijn woord van eer in vrijheid gesteld, en EDUARD het ongestoord genot van al zijne bezittingen in Frankrijk bebloofd. Koning JAN eindelijk overtuigd, dat hij de gemaakte voorwaarden niet kon nakomen, begaf zich weder in gevangenschap, en stierf den 8 April 1364 te Londen. Hij werd opgevolgd door zijnen zoon KAREL V, die reeds het land, gedu-

rende zijne afwezigheid, als stedehouder had bestierd. EDUARD verklaarde nu *Frankrijk* op nieuw den oorlog, en voerde dien zoo ongelukkig, dat hij van al zijne bezittingen aldaar slechts *Guyenne* en eenige zeeplaatsen behield. De laatste jaren zijner regering maakten in alle opzichten eene droevige tegenstelling met haar schitterend begin. EDUARD sleet de laatste veertien dagen zijns levens op het buitengoed *Shene*, thans *Richmond*, alleen vergezeld van ALICE PERERS, hofdame zijner overledene gemalin; doch ook deze verliet hem op den morgen van zijn overlijden; niemand, behalve een enkele priester, bevond zich aan zijn sterfbed; niemand anders was er in zijn huis, toen hij den laatsten adem uitblies. Deze gebeurtenis had plaats den 21 Junij 1377, in het vijf en zestigste jaar zijns ouderdoms en het een en vijftigste zijner regering. Hij had door zijne heersch- en oorlogszucht *Engeland* groote rampen berokkend; doch ook den handel en de industrie aangemoedigd, weshalve vele lakenwevers uit de *Nederlanden* zich in *Engeland* hadden gevestigd, die den wol- en lakenhandel aldaar deden bloeijen. Ook bragt EDUARD III het postwezen op een' geregelden voet, en is de insteller van de beroemde orde van den Kousenband.

(HENRY'S *Hist. of Great Britain*; RICHARD BAKER, *Chronyck van het leven en bedrijf van al de koningen van Engelandt*).

EDWARDS, (JONATHAN), een bekwaam Amerikaansch godgeleerde, werd den 5 October 1703 te *East Windsor* in *Connecticut* geboren. Hij was de eenige zoon onder de elf kinderen van TIMOTHY EDWARDS, predikant van *East Windsor*. Tot op den ouderdom van dertien jaren werd JONATHAN te huis opgevoed. Toen hij nog slechts zes jaren oud was, begon hij met de oudere zusters van zijnen vader Latijn te leeren. Hij maakte in zijne studiën de gelukkigste vorderingen, en helde zeer tot godsvrucht over. Hij zegt zelf in een zijner werken, ten behoeve zijner kinderen geschreven: «Nog een knaap zijnde, en voordat ik nog naar het collegie ging, voelde ik mij door eene leerrede mijns vaders bijzonder getroffen, en werd angstig bezorgd voor het behoud mijner ziele. Ik was overvloedig in het verrigten mijner godsdienstpligten. Ik bad heiligheljk vijf malen daags, en sleet veel tijd in godsdienstige gesprekken met andere knapen. Ik bouwde, met eenige mijner schoolmakers, in een' afgelegen hoek, eene hut als bidplaats. En daarenboven had ik bijzondere geheime plaatsen

«voor mij zelven in de bosschen, waarwaarts ik mij alleen begaf; ik was van tijd tot tijd zeer aangedaan.» Hij studeerde aan het Yale-collegie van *Newhaven*, en maakte snelle vorderingen. Gedurende eenige jaren was hij predikant te *Northampton*, waar hij zijn gewigtig ambt met groote naauwgezetheid waarnam. Op den 22 Junij 1750 werd EDWARDS op eene schandelijke wijze van zijn ambt ontzet. Hij had zes jaren vroeger eenige invloedrijke leden zijner gemeente geërgerd, door heftig uit te varen over sommige oneerbare boeken, welke in de gemeente, en vooral onder de jonge lieden, in omloop waren. Doch de oorzaak der eigenlijke breuk tusschen hem en zijne kudde was zijne weigering, om onbekeerde personen, of (met andere woorden) personen die konden noch wilden zeggen, dat zij in waarheid het Christendom hadden omhelsd, tot het heilige avondmaal toe te laten. Zijn voorganger had zich nimmer hier tegen verzet, en nu werd men op hem vertoornd, en eischte zijne afzetting. Eene commissie van tien naburige predikanten, benoemd om den twist te beslechten, besliste met de meerderheid van eene stem, «dat het raadzaam ware de herderlijke betrekking tusschen EDWARDS en zijne kudde onmiddellijk op te heffen, wanneer de gemeente daarop bleef aandringen.» Toen de leden daarover hunne stem moesten uitbrengen, waren er twee honderd voor en slechts twintig tegen.

EDWARDS, wien niets dierbaarder was dan het verkondigen van Gods woord, begaf zich als zendeling naar de Indianen van *Stockbridge* in *Massachusetts*, doch werd in 1757, zonder daartoe eenig aanzoek gedaan te hebben, verkozen tot president van het Princeton-Collegie te *New Jersey*. Hij overleed op den 22 Maart van hetzelfde jaar aan de kinderpokken. Zijn voornaamste werk, *An Inquiry into the notion of freedom of will* wordt beschouwd als de beste verdediging der leer dat den mensch geen vrije wil kan toegeschreven worden.

(DWIGHT'S *Life of JONATHAN EDWARDS*).

ECKHOUT, (GERBRANT VAN DEN), welligt de beste leerling van REMBRANDT, werd den 19 Augustus 1621 te *Amsterdam* geboren. Zijn vader was een goudsmid, die hem in de leer bestelde bij REMBRANDT, wiens manier van teekenen, schilderen en koloriet hij zoo gelukkig navolgde, dat het zelfs moeilijk is, om eenige zijner stukken van die zijns grooten meesters te onderscheiden. Hij hield zich hoofdzakelijk bezig met het portret schilderen, waarin hij boven al zijne tijdgenooten uitstak,

hebbende het zeldzaam talent, om de verschillende karakters op het gelaat uit te drukken. Zijn meesterstuk was het portret van zijn eigen vader, over hetwelk zelfs REMBRANDT verbaasd stond. Hoe veel voordeel het portret schilderen hem ook aanbragt, schilderde hij echter bij voorkeur historie-stukken. DESCAMPS roemt inzonderheid zijn *JEZUS onder de schriftgeleerden*, en *het kind JEZUS in de armen van den ouden SIMEON*. Zijne getrouwheid in het volgen van REMBRANDT's behandeling, deed hem ook in diens gebreken vervallen, niet zelden tegen het costume zijner personaadjen zondigende. Zijne gronden zijn echter helderder dan die in de stukken zijns meesters. EECKHOUT stierf ongehuwd, den 22 September 1674, in den ouderdom van drie en vijftig jaren.

(HOUBRAKEN, *Leven der schilders*).

EFFEN, (JUSTUS VAN), de vormeer van den echten fraaijen Hollandschen schrijfstijl, werd den 21 April 1684 te Utrecht geboren. Hij was de zoon eens gepensioneerden officiers, die hem tot de krijgsdienst had bestemd; doch hij leide zich in zijne geboortestad op de regtsgeleerdheid toe. Zijn vader hem ontvallende, zoodra hij zijne studiën had voltooid, moest hij van nu af voor zijne moeder en eene jongere zuster zorgen. Eenige personen, die in zijn lot belang stelden, bewerkten, dat hij tot opvoeder van den zoon van den baron VAN WELDEREN werd gekozen. Deze betrekking voorzag wel in zijne behoeften, maar niet genoegzaam in die zijner moeder en zuster, weshalve hij zijne toevlugt nam tot de pen. Het eerste werk dat hij uitgaf, *Le Misanthrope*, eene nabootsing in de Fransche taal van den *Engelschen Spectator*, maakte veel opgang. Vervolgens werkte hij met cenige zijner vrienden aan het *Journal littéraire*, hetwelk door geleerdheid, gezonde oordeelkunde en onpartijdigheid uitmunt. In 1714 verzelde VAN EFFEN, als tweede gezantschaps-secretaris, den heere VAN DUIVENVOORDE naar Engeland, om koning GEORGE met zijne komst tot den troon geluk te wenschen. Hier kwam hem in handen SWIFT's *Tale of the Tub*, welk luimig voortbrengsel hij in het Fransch overbragt, onder den naam van *Conte du tonneau*. Door zijne groote bedrevenheid in de Fransche taal, won hij de gunst der grooten, die toen reeds deze taal als de algemeene spraak der wereld begonnen te beschouwen. In 1719 verzelde hij den prins van Hessen-Philipsthal naar Zweden, waar hij door de regerende koningin met vele beleefdheden en blijken van achting werd ontvangen. In 1727 ging hij als eerste

gezantschaps-secretaris met den graaf VAN WELDEREN andermaal naar Engeland, en werd aldaar door de Koninklijke Maatschappij van Wetenschappen, waarvan hij reeds vroeger lid was, met eenen gouden eerepenning begiftigd. Na zijne terugkomst gaf men hem den post van commies van 's lands magazijnen te 's Hertogenbosch. Om echter geheel voor de letteren te leven, droeg hij de werkzaamheden aan deze betrekking verbonden, op aan eenen onder-commies, zoodat dit ambt hem weinig voordeel opleverde. VAN EFFEN, in den volsten zin een man van smaak, schreef nu den *Hollandschen Spectator*, in eenen lossen, gemakkelijken, natuurlijke stijl, die den *Engelschen Spectator* in vernuft en geest evenaart. De bevoegde kunstregter SIMON STIJL aarzelt niet dit werk voor klassiek te verklaren. VAN EFFEN overleed den 18 September 1735, in den ouderdom van slechts een en vijftig jaren. Hij was ongetwijfeld de beste prozaschrijver van zijnen tijd. Het leven van VAN EFFEN is door P. A. VERWER voor den tweeden druk van den *Spectator* (1756, kl. 8vo.) geplaatst, weshalve wij den lezer derwaarts verwijzen. Professor VAN KAMPEN heeft van den *Hollandschen Spectator* eene keurige bloemlezing geleverd.

(VAN KAMPEN, *Beknopte Gesch. der Ned. lett. en wetens.*)

EGEDE, (HANS), de Apostel van Groenland, werd den 31 Januarij 1686 in Noorwegen geboren; doch zijn vader was oorspronkelijk uit het Deensche kerspel Egede, op het eiland Zeeland. Reeds op den ouderdom van twee en twintig jaren als prediker te Wogen in het stift Drontheim aangesteld, legde hij in 1717 zijn ambt neder, en ging, ondersteund door een klein vermogen, naar Bergen, om van daar naar Groenland over te steken; doch eerst na verscheidene jaren en ongelooflijke bemoeijingen, gelukte het hem, alle zwarigheden te overwinnen, die hem tot het volvoeren van zijn besluit in den weg stonden. Eindelijk had hij de noodige gelden (10,000 Daalders) bijeen verzameld, en zag zich benoemd tot zendeling in Groenland, met eene jaarwedde van 300 Daalders. Met twee schepen, vergezeld van zijne vrouw, twee zoons en 46 personen, verliet hij den 12 Mei 1721 Bergen; den 3 Julij landde hij bij de Baals-rivier in Groenland, op 64° N. Br. Zijn vriendelijk, zacht gelaat won hem weldra het vertrouwen der inboorlingen. Na langdurige inspanning, bragt hij het eindelijk zoo ver, dat hij in de landtaal het Evangelie kon verkondigen. Moeijelijk was het om den Groenlanders het Chris-

telijk geloof bevattelijk te maken; alle middelen werden daartoe aangewend; zelfs teekende zijn zoon onderscheidene Bijbelsche taferelen, vertoonde ze in de hutten dezer ellendige stompzinnige schepsels, wekte hierdoor hunne nieuwsgierigheid op, en verklaarde hun de beteekenis. Onderscheidene onvoorziene rampen schenen het liefdewerk van den onvermoeiden EGEDE te zullen verijdelen, onder anderen de schrikkelijke verwoesting, welke de kinderziekte onder de bevolking aanrigtte. Door volharding echter kwam EGEDE, die in zijne trouwe echtgenoot tot alle offering werd bemoedigd, de grootste zwagigheden te boven. Het Christendom won op Groenland meer en meer veld; ook de händel, waarvan het voortdurend bestaan der zending afhing, breidde zich allengs uit. Op kosten der Deensche regering werden nog eenige zendelingen naar Groenland overgebracht. Na een verblijf van vijftien jaren, en toen het zendelingswerk op goede grondsagen was gevestigd, keerde EGEDE eindelijk naar Denemarken terug, waar hij in 1740 tot opperintendant der Groenlandsche zending werd benoemd. Zoo wel door raad en daad als door de oprigting van een seminarium voor Groenlandsche zendelingen en door zijne schriften, werkte hij onafgebroken voort, totdat hij in November des jaars 1758 van dit wereldtooneel aftrad. Van zijne werken over Groenland verdient *Det gamle Grönlands nye Perustration eller Naturel-Historie* vermelding. Van deze beschrijving van Groenland bestaat eene Nederduitsche vertaling, in 1746 te Delft in 't licht verschenen. Ook zijn *Omstaendelig Relation, angaende den Grönlandske Missions Begyndelse og Fortsaettelse*, verdient der vergetelheid ontrukkt te worden; het werd in 1748 te Hamburg in het Hoogduitsch vertaald, en aan het publiek aangeboden. Zijne heldhaftige vrouw, GERTRUDE RASCH, stond hem, tot aan haren dood (1731) in alle gevaren en nooden kloekmoedig bij. Zijn oudste zoon, PAUL EGEDE, geb. in Noorwegen en gest. te Koppenhagen in 1789, was in Groenland de waardige medearbeider en opvolger zijns vaders. Nadat PAUL EGEDE naar Denemarken was teruggekeerd, werd hij professor in de theologie, directeur van het weeshuis en medelid van het zendelings-genootschap, en na den dood zijns vaders opperintendant der Groenlandsche zending en bisschop. Hij vervolgde de berigten aangaande het zendelingswerk in Groenland, en gaf in 1789 een dagboek uit, onder den titel van *Efterretninger om Grönland*, voltooide in 1766 de overzetting des nieuwen testa-

ments in het Groenlandsch, door zijn vader aangevangen, leverde eene Groenlandsche Catechismus en een Groenlandsch-Deensch kerkboek, vertaalde THOMAS À KEMPIS in het Groenlandsch, en schreef insgelijks een Groenlandsch-Deensch-Latijnsch Woordenboek en eene Groenlandsch-Deensch-Latijnsche spraakkunst. De zoon des laatsten, C. T. EGEDE, die als luitenant op eene ontdekkingsreize naar de Oostkust van Groenland werd uitgezonden, en deze kust heeft beschreven, is in 1804 als scheepskapitein overleden.

(*Woordenboek der zamenleving; Dictionary of Biography; Conversations-Lexicon*).

EGIL, of EIGILL, een IJslandsch krijgsman en scald of poët der tiende eeuw. Zijne dapperheid blonk vooral uit gedurende de invallen in Northumberland en Schotland. Hij versloeg in een tweegevecht den zoon van ERIC BLODÆXE, koning van Noorwegen, doch EGIL viel weldra den vader in handen. ERIC veroordeelde hem ter dood. De bard echter ontkwam dit vonnis door het opzeggen van een lied, waarin hij ERIC's lof bezong. Dit dichtstuk, *de Rantsoenpenning van het hoofd*, geheeten, is in 't Latijn in 't licht verschenen. Ook bestaan er nog eenige brokstukken van EGIL's andere dichtwerken.

(*Dictionary of Biography*).

EGINHARD, of EINHARD, vooral bekend als levensbeschrijver van KAREL den Grooten, werd in het Odenwald geboren, in het laatste jaar der regering van PIPIN of in het eerste van KAREL den Grooten. Hij kwam vroegtijdig aan het hof des keizers, en genoot aldaar het onderwijs van ALCUINUS. Door talenten en kundigheden verwierf hij zich 's keizers gunst, die hem niet alleen tot zijn geheimschrijver en opziener der openbare aanbouwingen benoemde, maar hem tevens zijne dochter EMMA ten huwelijk gaf. Onder de door hem voltooide werken behooren de brug te Ments, de keizerlijke paleizen te Ingelheim en Aken, en de hoofdkerk in de laatste stad. Hij verzamelde den keizer op al zijne togten en reizen. Na den dood van KAREL den Grooten, begaf hij zich met zijne gemalin naar de eenzaam gelegene villa Mühlheim in het Odenwald. Later bouwde hij aldaar een Benedictijner klooster, Seligenstadt geheeten, in het groot-hertogdom Hessen, waarin hij, met toestemming van EMMA, die hij voortaan als zijne zuster beschouwde, als monnik werd opgenomen. Hij overleed aldaar den 25 Julij 844, en werd naast zijne gemalin, die in 836 was gestorven, ter aarde besteld. EGINHARD is

de oudste Duitsche geschiedschrijver. Zijne *Vita karoli magni*, zijne *Annales regum Francorum*, PIPPINI, KAROLI MAGNI, LUDOWICI III, alsmede zijne *Epistolae* doen hem als een verdienstelijk schrijver kennen.

(WEINKEN'S, EGINHARDUS *vindicatus*).

EGINTON, (FRANCIS), de hersteller der glasschilderkunst in *Engeland*, werd in 1737 geboren, en overleed in 1805 in *Shropshire*. Onder zijne talrijke werken, allen uitmuntende door de heerlijkste kleuren en naauwkeurige teekening, verdienen onderscheiding, de *feestmaaltijd gegeven aan de koningin van Scheba*, naar HAMILTON; de *Opstanding*, naar Sir JOSHUA REYNOLDS; *CHRISTUS het kruis dragende*, naar MORALES, en de *ziel eens kinds voor den troon Gods*, naar PETERS.

(*Dictionary of Biography*).

EGMOND, (LAMORAAAL, graaf VAN), een der eerste slagtoffers der Nederland-sche vrijheid, werd in 1522 te *Brussel* geboren. Hij was de zoon van JAN II, graaf van *Egmond* en FRANÇOISE VAN LUXEMBURG. Na den dood zijns ouderen broeders, KAREL VAN EGMOND, werd hij prins van *Gaveren*, heer van *Purmerend* en onderscheidene plaatsen in *Vlaanderen* en *Holland*. Zijn huwelijk met de hertogin SABINE van *Beijeren*, verhoogde nog den glans zijner geboorte. In 1544 verzelde hij KAREL V op diens ongelukkigen togt naar *Afrika*, en werd in 1546 te *Utrecht* door den keizer tot ridder van het gulden vlies verheven. Toen KAREL V in den jare 1555 de *Nederlanden* aan zijnen zoon PHILIPPUS had afgestaan, bewees EGMOND dezen laatsten vorst als krijgsman de gewigtigste diensten. Den 10 Augustus 1557, besliste hij met zijne ruitery de overwinning van den slag bij *St. Quentin* op de Franschen, en in de vlakte van *Grevelingen*, oogste hij het volgende jaar onverwelkbare lauweren in. EGMOND werd voor den dappersten krijgsheld zijner eeuw gehouden, en door zijne soldaten als aanbeden. Toen koning PHILIPPUS de *Nederlanden* verliet, benoemde hij EGMOND tot landvoogd van *Vlaanderen* en *Artois*. Hier begint EGMOND's lot een' anderen keer te nemen. Zijn misnoegen over de onderdrukking der Spaansche dwingelandij en de inquisitie geenszins verbergende, had hij van den geveinsden monarch alles te duchten. En zoodra was ALBA niet in de *Nederlanden* verschenen, of EGMOND werd op eene listige wijze gevangen genomen, en door de inquisitie ter dood veroordeeld. Den 6 Junij 1568 verloor hij, te *Brussel*, met den graaf VAN HOORNE, het hoofd op het schavot. De beide hoofden werden tot des namiddags drie ure op

twee pieken ten toon gesteld. Men nam ze toen weg, om ze bij de rompen in twee looden kisten ter aarde te bestellen. Dus eindigde, op den ouderdom van zes en veertig jaren, EGMOND, die van wege zijne uitstekende krijgsebekwaamheden, de gewigtige diensten aan zijn land bewezen en eene opregte verknochtheid aan zijnen vorst, een beter lot verdiende; doch de wreede PHILIPPUS schond, uit domme on-verdraagzaamheid, onophoudelijk de heiligste regten der menschheid.

(*Plutarque des Pays-Bas*).

ELIOTT, (GEORGE AUGUSTUS), de verdediger van *Gibraltar*, werd in 1718 te *Stobbs* in *Schotland* geboren. Hij leerde de wiskunde en andere wetenschappen te *Edinburg*, en ging vervolgens naar de hoogeschool te *Leyden*, waar hij in de oude letterkunde ongemeene vorderingen maakte. Ook sprak hij zeer gemakkelijk en sierlijk Fransch en Duitsch. Zijne opleiding als krijgsman ontving hij aan de beroemde school te *La Fère*. In 1743 vergezelde hij GEORGE II naar *Duitschland*, toen deze MARIA THERESIA tegen *Frankrijk* te hulp snelde. Hij onderscheidde zich te *Dettingen* en bij andere ontmoetingen in den zevenjarigen oorlog. Doch hij won zijne lauweren vooral te *Gibraltar*, waarvan hij in 1775 tot gouverneur was aangesteld. In Junij 1782 stond een leger van 30,000 man Franschen en Spanjaarden aan den voet der rotsvesting; tien wel beschermde zwemmende batterijen, met 147 metalen en 250 ijzeren stukken geschut gewapend, zouden de bemagtiging voltooiën. Zij naderden den 13 September 1782 de vesting; doch ELIOTT bestookte de vijandelijke batterijen met meer dan 4000 gloeiende kogels, waardoor reeds des namiddags verscheidene batterijen in volle vlam geraakten. Twaalf kanonneerbooten, die onder kapitein CURTIS uit de haven in zee staken, verhinderden de vaartuigen der belegeraars te naderen, en den volgenden morgen waren de batterijen vernietigd. Nadat ELIOTT ook eenen aanval van de landzijde had afgeslagen, en de Spaansche vloot door eenen hevigen storm groote schade had bekomen, veranderde de belegering in eene bloote insluiting, waaraan de vrede van *Versailles*, den 20 Januarij 1783, een einde maakte. De koning van *Engeland* zond ELIOTT de Bath-orde, en de bezetting van *Gibraltar*, die zulk eene groote volharding had aan den dag gelegd, bekwam een vaandel met het opschrift: *Met ELIOTT roem en zegepraal!* Na den vrede keerde ELIOTT naar *Engeland* terug, en werd onder den titel van *Lord HEATHFIELD* tot

pair benoemd. Hij stierf den 6 Julij 1790 te *Aken*, werwaarts hij gereisd was, om de baden te gebruiken.

(*Penny Cyclopaedia*).

EISINGA, (**ELISE**), een schrander Vriesch wis- en sterrekundige, werd den 21 Februarij 1744 te *Dronrijp* geboren. Hij leefde als ambteloos burger te *Franecker*, en rigtte zijn huis in tot een aller-kunstigst planetarium, waarvan professor **VAN SWINDEN** in 1780 eene naauwkeurige beschrijving gaf. Landgenoot en vreemde-ling kwamen dit kunststuk bezigtigen en bewonderen. Intusschen viel **EISINGA** geene de minste onderscheiding ten deel; zelfs werd zijn aanbod, om een nog veel grooter en volkomener planetarium te ver-vaardigen, van de hand gewezen onder voorwendsel dat 's lands schatkist geene uitgaven van dien aard gedoopte; doch veeleer waren kleinhartige karigheid en onwil der toenmalige regering oorzaak dezer weigering. In 1825 werd echter het planetarium met het huis van 's rijks wege van den eigenaar gekocht, en deze levenslang met het toezigt over hetzelfde belast. **EISINGA** bereikte den hoogen ouderdom van tachtig jaren, zijnde den 27 Augustus 1828 overleden. Zijn lijk rust, volgens zijne begeerte, op het kerkhof te *Dronrijp*.

(**VAN KAMPEN**, *Beknopte geschiedenis der Nederlandsche letteren en Wetenschappen; Woordenboek der Zamenleving*).

ELIZABETH, koningin van *Engeland*, dochter van **HENDRIK VIII** en **ANNA BOLEYN**, werd geboren den 17 Sept. 1533, in hetzelfde jaar als de Grondlegger der Nederlandsche vrijheid, **WILLEM I**, prins van *Oranje*. Hare moeder beval haar ster-vende **Dr. PARKER** aan, later aartsbisshop van *Canterbury*, die haar in de Protes-tantsche godsdienst opvoedde, en haren geest met de letterkunde der Ouden ver-rijkte. Onder de regering van **MARIA** was zij aan de grootste gevaren bloot gesteld, en volgde haar op in den jare 1558. Hare regering was langdurig en roemrijk; de natie klom tot eenen hoogen trap van bloei en welvaart; hare vijanden werden vernederd of bedwongen. Onder de groot-ste gebeurtenissen harer regering behoort de vernieling der groote Spaansche on-overwinnelijke vloot, waartoe de Neder-landers roemruchtig hebben medegewerkt. Zij was tot groot genoegen der Protestanten ten troon gestegen, doch gedroeg zich echter zeer gematigd ten opzichte harer Roomsche-Katholieke onderdanen. Zij wees verscheidene huwelijks-voorslagen van de hand, en wilde, zeide zij, dat men op hare graftombe zou beitelten: «Hier ligt

«eene koningin, die als maagd leefde en «stierf.» Echter moet men bekennen, dat haar gedrag wel eens aanleiding heeft ge-geven, om te betwijfelen of zij eene ge-gronde aanspraak op dezen titel mogt maken. Bijkans alle schrijvers hebben **ELIZABETH** als eene groote koningin be-schouwd; doch haar kleefden zwakheden aan, welke haar karakter niet weinig ont-luisterden. Zij nam toevlugt tot strenge maatregelen, welke door de omstandig-heden kunnen worden verschoond; doch de dood van de ongelukkige **MARIA STUART**, koningin van *Schotland*, is eene vlek in hare geschiedenis, welke door niets kan worden uitgewischt. Men schrijft den roem harer regering aan de groote talenten harer staatsdienaren toe; maar heeft zij dezelve niet weten te kiezen, ten einde hare in-zigten te verwezenlijken? Als geleerde vrouw verdient zij insgelijks onderschei-ding. Zij was gemeenzaam met het Grieksch en Latijn; uit het eerste vertaalde zij een tooneelspel van **EURIPIDES**, eene zamen-spraak van **XENOPHON** en twee redevoe-ringen van **ISOCRATES**; uit het laatste, *de oorlog tegen JUGURTHA* van **SALUSTIUS**, een gedeelte van *de kunst der poëzij* van **HORATIUS**, en de *Vertroostingen der wijsbe-geerte* van **BOETHIUS**. Ook schreef zij eene *Verklaring op PLATO*, eenige weinige ver-zen en verscheidene gebeden, overden-kingen en verhandelingen. Zij eindigde haar leven den 3 April 1603, in den ouderdom van 70 jaren, hebbende 44 jaren met glans den koninklijken scepter gezwaaid.

(*English Translation in KENNET's Collec-tion. WALPOLE's Royal and Noble Aut-hors. Gedenkschriften van het hof van koningin ELIZABETH*, doot **LUCY AIKIN**).

ELIZABETH, keizerin van *Rusland*, de dochter van **PETER den Grooten** en **CATHA-RINA I**, werd in het jaar 1709 geboren. Na den dood van haren neef **PETER II**, in 1730, spoorde men haar aan, om hare regten op de kroon te doen gelden; doch zij weigerde zulks uit onverschillig-heid of bloohartigheid, en hare nicht **ANNA**, hertogin van *Koerland*, besteeg den troon. Toen deze in 1740 was overleden, werd **IWAN**, een kind van twee maanden, zoon van den hertog van *Brunswijk* en van **ANNA**, nicht der overledene keizerin, tot troonsopvolger uitgeroepen. Weldra ech-ter brak er eene zamenzwering uit ter gunste van **ELIZABETH**, die door den heersch-zuchtigen **LESTOCQ**, (een' wondarts), met moeite werd bewogen, den ontworpen aanslag goed te keuren. In den nacht van den 5 op den 6 December 1741, wer-den de regentes **ANNA** en haar echtgenoot

in hechtenis genomen, en eindelijk naar het eiland *Cholmagory* in de *Dwina* aan de *Witte Zee* verbannen. De jonge IWAN werd te *Schlussemburg* in eenen akeligen kerker opgesloten. De aanhangelingen van ANNA, namelijk MUNNICH, OSTERMANN en GOLOWKIN, werden ter dood veroordeeld, op het schavot gebragt, en eerst op het oogenblik, toen zij nedergesneeld lagen, om den doodelijken slag te ontvangen, door ELIZABETH begenadigd, en naar *Siberië* verbannen. Des morgens ten acht ure was de nachtelijke omwenteling voltrokken, en des namiddags huldigden al de troepen met geestdrift de keizerin. ELIZABETH nam ijverig deel aan den Oostenrijkschen successie-oorlog, zond troepen ter ondersteuning van MARIA THERESIA, en nam later deel aan den vrede van *Aken* in 1748. Gedurende den zevenjarigen oorlog, trok zij partij tegen FREDERIK den *Grooten* uit weerwraak, zoo men wil, over eenige schampere aanmerkingen, welke deze zich omtrent haar had veroorloofd. Het Russische leger viel in *Pruissen*, won den bloedigen slag van *Kunnersdorf*, trok over den *Oder*, kwam binnen *Berlijn*, en bragt FREDERIK op den rand des verderfs. Doch de ziekte en dood van ELIZABETH maakten aan dezen onspoed een einde. Zij stierf den 5 Januarij 1762, opgevolgd wordende door den hertog van *Holstein-Gottorp*, zoon harer zuster ANNA PETROWNA, hertogin van *Holstein*, onder den naam van PETER III.

De regering van ELIZABETH was grootendeels in handen van gunstelingen, die elkander opvolgden. De keizerin zelve was zachtmoedig, zelfs beminnelijk, doch vadzig en zinnelijk. Zij was afkeerig van de doodstraf, doch vele personen werden, op aanstoken harer gunstelingen, tot den knoet of tot verbanning naar *Siberië* veroordeeld. Na haren dood vond men in hare garde-robe 30,000 kleedingstukken. Zij was nimmer gehuwd, doch liet verscheidene kinderen na.

(*Penny Cyclopaedia; Conversations-Lexicon*).

ELLWOOD, (THOMAS), een beroemd kwaker, werd in 1639 te *Crowell*, in het graafschap *Oxford*, geboren. Hij was een onvermoeid twistschrijver, en had zware vervolgingen te verduren. Gedurende eenigen tijd was hij amanuensis van MILTON, en hieraan heeft men MILTON's *Paradise regained* te danken. «Gij hebt zoo veel gezegd van het Verloren Paradijs (*Paradise lost*), doch wat weet gij te zeggen van het Herwonnen Paradijs (*Paradise regained*)» voerde ELLWOOD hem eenmaal te gemoet. Deze wenk ging voor den on-

sterfelijken bard niet verloren. ELLWOOD stierf in 1714, schreef zijn eigen leven, een heldendicht op DAVID, eene gewijde geschiedenis, eene verhandeling tegen het tiendregt, en nog verscheidene kleinere werken.

(*Dictionary of Biography*).

ELMACINUS, of **ELMAKIN**, (GEORGE), een Oostersch geschiedschrijver, die voor een Christen wordt gehouden, werd in 1223 geboren, en volgde zijnen vader op als geheimschrijver van den sultan van *Egypte*. Hij stierf in 1273. ELMACINUS is de schrijver eener Arabische kronijk, beginnende met de schepping der wereld en loopende tot het jaar 1118 onzer jaartelling. De Leydsche hoogleeraar ERPENIUS heeft dit belangrijk werk in het Latijn overgebragt.

(*Dictionary of Biography*).

ELZEVIER, de naam van een zeer beroemd Amsterdamsch en Leydsch boekdrukkersgeslacht, hetwelk in de gansche zeventiende eeuw bloeide, en vele fraaije uitgaven van de beste schrijvers der oudheid in 't licht deed verschijnen. Het eerste spoor van den naam van ELZEVIER vindt men in eene uitgave van EUTROPIUS, in 1592, door LODEWIJK ELZEVIER te *Leyden* gedrukt, waar hij in 1617 nog leefde. Hij was de eerste die de V van de U onderscheidde. LODEWIJK had twee zonen, MATTHEUS, geb. 1565, en AEGEDIUS, die in 1599 als boekhandelaar in den *Haag* voorkomt. MATTHEUS stierf den 6 December 1640 te *Leyden*, en liet vier zonen na, ISAAK, ABRAHAM, BONAVENTURA en JACOB. ISAAK drukte sedert 1617 te *Leyden*, en stierf in 1628; ABRAHAM, geboren in 1592, drukte insgelijks sedert 1622 aanvankelijk te *Leyden* alleen, vervolgens, met zijnen broeder BONAVENTURA, de kleine uitgaven in 12 en 16, die om hare sierlijkheid en naauwkeurigheid nog tegenwoordig op prijs worden gesteld; hij stierf den 14 Augustus 1652. BONAVENTURA E., die men eerst in 1608 vermeld vindt, was van 1618 met zijnen vader en sedert 1622 met zijnen broeder ABRAHAM in compagnieschap; hij stierf te *Leyden* in 1652, kort na zijnen broeder ABRAHAM. JACOB E. vindt men als boekhandelaar in den *Haag* vermeld. De zoon van ABRAHAM, JOHANNES ELZEVIER, geboren in 1622, was met DANIEL E. drukker van de hoogeschool te *Leyden*; hij werkte sedert 1655 alleen, en overleed den 8 Junij 1660. PETRUS ELZEVIER was tot het jaar 1672 drukker te *Utrecht*. De zoon van ISAAK, LODEWIJK E., rigtte in 1640 te *Amsterdam* eene eigene drukkerij op, verbond zich in 1655 met DANIEL E., en stierf in 1662. DANIEL E., zoon van

DOMAVENTURA, geboren in 1617, was een der werkzaamste leden van dit geslacht. Hij drukte van 1652 tot 1654 met **JOHANNES** te *Leyden*, vervolgens tot 1662 met **LODEWIJK**, en daarna alleen. In 1680 trad hij in verbinding met **ABRAHAM WOLFGANG**, en stierf kort daarop, den 13 September deszelfden jaars. Zijne weduwe, **ANNA BAERNJEY**, zette de zaak tot 1681 voort, waarna zijne fonds-artikelen, en wellicht ook de drukkerij, in handen kwamen van **ADRIAAN MOETJENS** in den *Haag*. De **ELZEVIER**s overtroffen al hunne voorgangers in de keus der werken, die zij ter perse legden, en in de sierlijkheid van letterdruk. Hunne uitgaven van **VIRGILIUS**, **TERENTIUS**, de **Psalmen** en anderen, met roode letteren versierd, zijn meesterstukken van typographie. Men wil, dat de **ELZEVIER**s het meerendeel hunner drukproeven door vrouwen lieten verbeteren, in de vooronderstelling, dat dezen zich nimmer eene eigenmagtige verandering in den tekst zouden veroorloven. Het gewone kenmerk der **ELZEVIER**-uitgaven is *Apud Elzevirios*, of *Ex officina Elzeviriorum* of *Elzeviriana*: de namen der verschillende takken der familie worden zelden op het titelblad aangehouden. Men wil, dat de naam **ELZEVIER** *elzenvuur* en bij uitbreiding zoo veel als *houtvuur* aanduidt, waarom men op sommige titelbladen hunner uitgevene werken eenen houtstapel als vignet of devies aantreft. De **ELZEVIER**s hebben onderscheidene catalogussen hunner fondsen vervaardigd; doch de geleerde **ADRY** heeft van alle uitgaven der **ELZEVIER**s een' beredeneerden catalogus zamengesteld, in drie deelen 8vo., welke nog slechts in handschrift bestaat; echter heeft men van **ADRY** *Notice sur les imprimeurs de la famille des Elzevires*. In de *Mélanges tirés d'une petite bibliothèque* van **NODIER**, vindt men eene verhandeling, getiteld: *Théorie des éditions Elzeviriennes*, *Paris* 1829. Nog tegenwoordig maakt men in *Frankrijk* veel werk van de klassieken der **ELZEVIER**s.

(*Essai bibliographique sur les éditions des ELZEVIERs, précédé d'une notice sur ces imprimeurs célèbres*, 8vo., *Paris*, **DIDOT** 1822).

EMERSON, (**WILLIAM**), een beroemd Engelsch wiskundige, werd in 1701 te *Hurworth*, drie mijlen van *Darlington*, geboren, en overleed aldaar den 20 Mei 1782. Zijn vader, **DUDLEY EMERSON**, was een schoolmeester, tamelijk in de wiskunde ervaren. Deze omstandigheid gaf **WILLIAM** aanleiding; om zich in deze wetenschap te oefenen. Van een' jong geestelijke, die bij zijn' vader inwoonde, leerde hij Grieksch en Latijn, in welke

talen hij zeer bedreven werd. Na den dood zijns vaders beproefde **EMERSON** de school voort te zetten; doch hij zag hiervan wel dra af, en leefde van een zeer beperkt inkomen, voortspruitende uit de nalatenschap zijner ouders. Hij wijdde zich nu geheel aan de wis- en werktuigkunde toe, en schreef eene reeks van werken, welke, behalve die van **SIMPSON**, langen tijd als de beste en naauwkeurigste wiskundige geschriften in de Engelsche taal zijn beschouwd geworden. Ook leverde hij vele gewigtige bijdragen in de wiskundige maandwerken van zijnen tijd, schoon meestal onder zonderlinge namen, zoo als **MENORES**; **PHILOFLUENTIMECANALGECEOMASTROLONGO**, enz.

Al zijne werken zijn te *Londen* uitgegeven. Het was zijne standvastige gewoonte, om naar de stad te wandelen, en zich in eene onaanzienlijke woning op te sluiten, ten einde zich aldaar ongestoord bezig te houden met de correctie der opvolgende bladen zijner werken, hetgeen hij deed met eene zorgvuldigheid, welke wellicht door niemand is geëvenaard. Zeker is het, dat van alle wiskundige werken, welke ooit zijn uitgegeven, in die van **EMERSON** de minste misstellingen zijn ingeslopen. **EMERSON** was gehuwd, doch had geene kinderen. Hij was een liefhebber van visschen, zoo zelfs, dat hij dikwijls tot den middel in het water stond, wanneer hij dacht daardoor eene gunstiger standplaats te hebben. Hij vervaardigde onderscheidene werktuigen, welke hij in zijne werken heeft beschreven. Ook had hij eene diepe kennis van de toonladders, zoo van die der ouden als der nieuweren, schoon hij zelf geen groot toonkunstenaar was. Hij was zeer bekwaam in het herstellen van klokken en muzijk-instrumenten en in het klavierstemmen. De lijst zijner wis- en werktuigkundige werken vindt men in de

(*Penny Cyclopaedia*).

EMMIUS, (**UBBO**), de eenige klassieke geschiedschrijver van *Vriesland*, werd in 1547 in het dorp *Gretha* of *Grietzyl*, in *Oost-Vriesland* geboren; zijn vader was Luthersch predikant aldaar, en bestemde hem insgelijks voor den geestelijken stand. **EMMIUS** studeerde te *Emden*, *Bremen*, *Rostock*, en eindelijk te *Geneve*, waar hij de vriendschap won van **BEZA**. Naar zijn vaderland teruggekeerd, werd hij rector van de Latijnsche school te *Norden*. Theologische geschillen deden hem in 1587 dezen post nederleggen. De regering van het stedeke *Leer* lokte den bekwamen man derwaarts; maar in 1594 opende zich voor hem een belangrijker werkkring,

wordende tot leeraar in de geschiedenis en de Grieksche taal aan het Collegie van *Groningen* benoemd, en toen hetzelfde in 1614 tot eene hoogeschool werd verheven, ontving hij den last, om voor de verschillende faculteiten de bekwaamste professoren aan te wijzen. **EMMIUS** beantwoordde volkomen aan dit vertrouwen. Ook was hij de ontwerper van het organiek reglement dezer hoogeschool, welke altijd met roem hare plaats onder de geleerde instellingen van ons vaderland heeft gehandhaafd. De leerstoel voor de geschiedenis en Grieksche taal door **EMMIUS** vervuld, trok vele leerlingen, uit welke onderscheidene verdienstelijke mannen zijn voortgekomen. Bij zijne uitgebreide geleerdheid voegde **EMMIUS** eene groote nederigheid. Graaf **WILLEM LODEWIK van Nassau**, stadhouder van *Vriesland* en *Groningen*, wiens leven hij heeft beschreven, droeg dezen verdienstelijken man de grootste genegenheid toe. De vier laatste jaren zijns levens werd hij door ouderdom en zwakheid verhinderd zijne collegiën te geven, doch intusschen hield hij zich nog altijd met belangrijken letterarbeid bezig. Hij stierf den 9 December 1626. De doorluchtigste vreemdelingen, zoo als **SCALIGER**, **THUANUS**, **CHYTRAEUS** en andere mannen, met welke hij briefwisseling had gehouden, achtten hem niet minder dan zijne landgenooten **BOUSA**, **HEINSIUS**, **SCRIVERIUS**, enz. Onder de geschiedkundige werken van **EMMIUS** verdient in de eerste plaats genoemd te worden zijne *Vetus Graecia illustrata* in drie deelen. Het eerste deel bevat eene beschrijving van oud *Griekenland* en de eilanden; het tweede eene geschiedenis van dat land; en het derde, het belangrijkste en meest uitgewerkte, beschrijft de staatsinrigtingen, zeden en gebruiken der onderscheidene Grieksche staten, namelijk van *Athene*, *Sparta*, *Creta*, *Argos*, *Theben*, *Corinthe*, *Syracuse*, *Corcyra*, *Samos*, *Chios*, *Rhodus*, *Achaïe*, *Ætolië*, *Massilia* in *Gallië*, *Locri* in *Italië* en *Lycia* in *Azië*. De schrijver geeft tevens eene korte schets der Carthaagsche republiek. Het aanhangsel bevat een tafereel van den ondergang en val der drie bovengenoemde staten *Athene*, *Carthago* en *Sparta*. **EMMIUS** geeft eene lange lijst van de oude bronnen waaruit hij geput heeft. Dit werk is nog heden van gewigt, en was zulks inzonderheid in vroeger tijd, toen goede werken over de oude letterkunde zeldzamer waren dan tegenwoordig. De andere werken van **EMMIUS** zijn: *Opus chronologicum; Rerum Friscarum Historia, à gentis origine usque ad ann. 1565; De Fristorum Republica com-*

mentarius; De Agro Frisiae inter Amasum et Lavicum flumina; Historia nostri temporis. «Al deze werken doen hem kennen als een' oordeelkundig man, voor wiens helderen blik de oude fabelhelden van welke volks eigenliefde droomde, en die naauwelijks in het gebied der poëzy te huis behooren, als schimmen verdwijnen.» Ten tijde van zijn overlijden was hij bezig aan het schrijven eener geschiedenis van **PHILIPPUS van Macedonië**, den vader van **ALEXANDER den Grooten**, als eene waarschuwing voor het gemeenebest der Vereenigde Gewesten tegen de oogmerken en kuiperijen hunner vijanden. **EMMIUS** was tot het vijftiende jaar van **PHILIPPUS** regering gevorderd, toen de dood hem overviel.

(**VAN KAMPEN**, *Beknopte gesch. der Nederl. lett. en wetens.; Elogium* **UBBONIS EMMII, Historiarum et Graecae linguae in Academia Groningensi Professoris ejusque Rectoris primi, Groningae, 1628).**

EMPEDOCLES, een Pythagorisch wijsgeer, werd geboren in *Agrigentum* op *Sicilië*, en bloeide omtrent het jaar 450 v. c. Hij was niet alleen beroemd als wijsgeer, maar tevens als natuur- en geneeskundige, als dichter en staatsman. Men wil, dat hij zich in den krater van den *Etna* hebbe geworpen; doch wij houden dit verhaal even fabelachtig als de vertelling, dat hij door eene wolk zou opgenomen zijn geworden.

(**STURZ**, *EMPEDOCLES Agrigent, Lpz.* 1805).

ENGELBERTS, (**ENGELBERTUS MARTINUS**), een verdienstelijk godgeleerde en oudheidkundige, bloeide in de laatste helft der achttiende eeuw. Hij was predikant te *Hoorn*, en schreef de *Aloude staat en geschiedenissen der Vereenigde Nederlanden*, in vier deelen, versierd met onderscheidene platen, van welke hij er eenige keurig heeft geteekend, want hij zelf was een niet ongelukkig beoefenaar der teeken- en schilderkunst. Dit werk loopt alleen over de Batavieren, en getuigt van zijne ongemeene kunde in de vroegste geschiedenissen onzes vaderlands. Zijne *Bespiegelingen over de vier getijden des jaars*, alsmede zijne *Verdediging van de eer der Hollandische Natie* doen hem als een verdienstelijk prozaschrijver kennen.

(**VAN KAMPEN**, *Beknopte gesch. der Nederl. lett. en wetens.; Woordenboek der Zamenleving*).

ENGHIEN, (**LOUIS ANTOINE HENRI VAN BOURBON**, Hertog **VAN**), werd den 2 Augustus 1772 te *Chantilly* geboren. Hij was de zoon van den hertog **VAN BOURBON** en kleinzoon van den prins **VAN CONDÉ**,

zijnde een zijtak van het destijds regerende koninklijke huis van *Frankrijk*. Toen dit rijk meer en meer in gisting geraakte, ondernam hij eene reis, en bezocht onderscheidene landen van *Europa*. Nadat de Fransche omwenteling was uitgebroken, diende hij onder zijn' grootvader, den prins van CONDÉ, in het corps Fransche uitgewekenen aan den *Rijn*. Bij den vrede van *Luneville* met *Oostenrijk*, in 1801, werd dit corps ontbonden. Uit genegenheid voor de prinses CHARLOTTE VAN ROHAN-ROCHEFORT ging hij in 1804 naar *Eutenheim* in *Baden*, trad heimelijk met haar in den echt, en leefde aldaar buiten eenige betrekking. Omstreeks dezen tijd stond BONAPARTE aan allerhande aanslagen bloot, waaraan echter de hertog van ENGHEN geen deel nam, ofschoon hij misschien van alles niet geheel onkundig was. BONAPARTE meende nu zich van den hertog te moeten meester maken, uit wiens papieren hij meerder licht hoopte te krijgen. Te vergeefs werd ENGHEN gewaarschuwd op zijne veiligheid bedacht te zijn; hij bleef rustig te *Eutenheim*. Nadat de generaal ORDENER den 14 Maart door gendarmen de ligging van het huis van den hertog had laten bespieden, liet hij hetzelfde in den volgenden nacht door drie of vier honderd man omringen, en den hertog, die zich te vergeefs tegen de overmagt zocht te verdedigen, met zijn gevolg en zijne dienaars, gevangen nemen, en naar *Straatsburg* voeren. Dit alles geschiedde met zoo veel spoed, dat men den gevangene zelfs niet toestond, om zich geheel aan te kleeden. Den 18 werd hij naar *Parijs* opgezonden, en tegen den avond van den 20 kwam hij voor de poorten der hoofdstad aan. Men kreeg bevel den hertog naar *Vincennes* te voeren, waar hij, volgens een consulaire besluit, voor eenen krijgswaad zou worden gebragt. Uitgeput van honger en vermoeijenis, was de hertog nauwelijks ingeslapen, toen men hem, des nachts om elf uur, wekte, en voor eenen krijgswaad van acht officieren stelde. De generaal HULLIN was voorzitter, en SAVARY, de namalige hertog van *Rovigo*, voerde het bevel over de gendarmen, die den gevangene bewaakten. Aanvankelijk was de raad besluiteloos, doch sprak des morgens ten vier ure het doodvonnis over den hertog uit, wyl ENGHEN niet ontkende, de wapenen tegen *Frankrijk* te hebben gedragen en maandelijks 150 guinjes van *Engeland* had ontvangen. Intusschen scheen de president HULLIN niet ongenegen, om, op verzoek van ENGHEN, den eersten Consul te berichten, dat de hertog een afzonderlijk gehoor van hem

begeerde. Doch SAVARY, die achter den president stond, verklaarde dat de krijgswaad niets meer te verrigten had. Nauwelijks een half uur later liet SAVARY, in de gracht van het slot, het vonnis door keur-gendarmen voltrekken. Met de grootste bedaardheid stelde zich ENGHEN tegenover zijne moordenaren, en viel met de woorden: «Welaan, vrienden!» Na de herstelling van het koningschap werden de beenderen des hertogs opgezocht en in de kapel van het slot te *Vincennes* bijgezet; ook is hem aldaar een gedenkteeken opgerigt. SAVARY schijnt de volvoering van het vonnis te hebben verhaast, meenende daarmede den eersten consul te believen; ook heeft NAPOLEON, in zijne laatste dagen op *St. Helena*, de verantwoordelijkheid dezer daad niet van zich afgeweerd.

(SAVARY, *Sur la catastrophe de M. le duc d'ENGHIEN*; THIBAUDEAU, *Le consulat et l'empire*; Testament de NAPOLEON).

ENNIUS, (QUINTUS), een der oudste Latijnsche dichters, de eigenlijke schepper van het Romeinsche heldendicht, werd te *Rudix*, thans *Ruge*, in *Calabrië*. in het jaar 239 v. c., twee jaren na het eindigen van den eersten Punischen oorlog, geboren. Hij was Griek van geboorte, en een der vele voorbeelden, hoeveel de Romeinsche letterkunde aan vreemde talenten was verschuldigd. De geschiedenis meldt ons niet zijnen oorspronkelijken Griekschen naam, want die van ENNIUS is blijkbaar gelatiniseerd, en waarschijnlijk door hem aangenomen, toen hij het Romeinsche burgerregt verkreeg. Wij weten weinig van zijn vroeger leven. Hij trad in Romeinsche krijgswaad, en bevond zich in het jaar 204 als honderdman op het eiland *Sardinië*, van waar hij met cato den Censor in *Rome* kwam, zijne woonplaats op den Aventijnschen berg vestigende. Hij werd door dezen doorluchtigen Romein, wien hij het Grieksch onderwees, beschermd, alsmede door SCIPIO AFRICANUS en andere voornamen. Hij stierf in het jaar 169 v. c. Van zijne Romeinsche jaarboeken en verzen, zijne treurspelen en andere dichtstukken, zijn slechts fragmenten overgebleven. VIRGILIUS bootste hem somtijds na, hetgeen hij het opkrabben noemde van paarden uit den mesthoop van ENNIUS.

(HOCH, *De Ennianorum annalium fragmentis*; BOTHE, *Poetae lat. scenici*).

EPAMINONDAS, de grootste veldheer en staatsman der Thebanen, bloeide 390 jaren vóór onze gewone tijdrekening. NEPOS zegt omtrent hem, dat *Thebe* vóór de geboorte van EPAMINONDAS en na zijnen

dood altijd aan vreemden is onderworpen geweest, en dat, terwijl hij aan het hoofd der zaken stond, *Thebe* als het hoofd van *Griekenland* moet aangemerkt worden. In den strijd tegen *Sparta*, beslisten zijn krijgsbeleid en moed steeds de overwinning. Toen de Thebaansche krijgsbevelhebbers aarzelden slag te leveren aan de Spartanen, die nog niemand met eene mindere magt hadden durven aantasten, wist EPAMINONDAS hen te bewegen, dit voorbeeld te geven. De zegepraal bij *Leuctra* vernederde de trotsche en krijgshaftige Spartanen. Na nog onderscheidene roemrijke daden, boette EPAMINONDAS de overwinning bij *Mantineia* met zijn leven. Door een' pijl doodelijk getroffen, rukte hij dien uit de wonde, zoodra men hem kwam berichten dat de vijand geslagen was, zeggende: «Ik heb lang genoeg geleefd, want ik sterf onverwonnen.» Kinderloos zijnde, noemde hij de overwinningen van *Leuctra* en *Mantineia* zijne dochters. De Thebanen vereerden zijne nagedachtenis met een ijzeren standbeeld. CICERO beschouwde hem als den grootsten man, dien *Griekenland* ooit heeft opgeleverd.

(XENOPHON, *Hellen.*; PLUTARCHUS, *in het leven van PELOPIDAS*, AGIS, enz.

ÉPÉE, (CHARLES MICHEL DE L'), vermaard als een schrander en onbaatzuchtig onderwijzer van doofstommen, werd den 25 November 1712 te *Versailles* geboren. Zijn vader, architect van den koning, stond bekend als een bekwaam en regtschapen man. De jeugdige DE L'ÉPÉE werd opgevoed voor den geestelijken stand, welke zoo geheel met zijne geaardheid strookte. Echter maakte men zwarigheid hem tot het priesterschap toe te laten, wijl hij weigerde het geloof-formulier te onderteekenen, en tot de gevoelens van JANSENIUS scheen over te hellen. Nu legde DE L'ÉPÉE zich toe op de regtsgeleerdheid; doch de bisschop van *Troyes*, een neef van BOSSUET, plaatste hem eindelijk in zijn bisdom, gaf hem de wijding, en bezorgde hem een kanonikaat. Eene toevallige omstandigheid gaf aanleiding, dat DE L'ÉPÉE zich aan het onderwijs van doofstommen toewijdde. Op zekeren dag uit ambtspligt eene aanzienlijke familie moетende bezoeken, vond hij aldaar twee jeugdige meisjes aan eenig handwerk bezig; hij sprak haar aan, doch bekwam geen antwoord. De moeder hierop in het vertrek komende, verhaalde hem, met tranen in de oogen, dat zij doof en stom waren. Een geestelijke, VANIN geheeten, had beproefd, om door middel van teekeningen, deze ongelukkige meisjes eenig-

zins te ontwikkelen; doch de dood had hem weggerukt, en niemand zich verder opgedaan, om dit onderwijs te vervolgen. «Vreezende,» zegt de abt DE L'ÉPÉE, «dat deze beide kinderen zonder eenige godsdienstige kennis zouden opgroeijen en sterven, indien ik niet beproefde haar eenig onderwijs mede te deelen, voelde ik innig medelijden met de ongelukkigen, en zeide tot de moeder, dat zij haar dagelijks aan mijn huis konden zenden, en ik voor haar zou doen al wat in mijn vermogen was.» Dit geschiedde, en werd met den besten uitslag bekroond.

De abt DE L'ÉPÉE op het werk van BONET opmerkzaam geworden, bood iemand hem daarvan een exemplaar te koop aan. Aanvankelijk weigerde hij zulks, omdat hij het Spaansch niet verstond; doch toen hij het boek opensloeg en daarin BONET's hand-alphabet aantrof, kocht hij het terstond, en leerde het Spaansch, ten einde het werk te kunnen beoefenen. De abt DE L'ÉPÉE legde zich nu geheel op het onderwijzen van doofstommen toe, en bragt zijne leerwijze tot eene hooge mate van volkomenheid. Het was hem een waar genot, ongelukkige wezens, van alle maatschappelijke genoegens en voordeelen verstoken, tot nuttige leden der menschelijke zamenleving te vormen. Zijne onbaatzuchtigheid kende geene palen. Zoo gebeurde het, dat men op zekeren avond in de straten van *Parijs* een' doofstomme vond rond dwalen; men bragt hem bij den abt DE L'ÉPÉE, die niet aarzelde hem in zijn instituut op te nemen en vaderlijk te behandelen. Schoon de jongeling in lompen was gewikkeld, ontdekte onze menschenvriend, uit zijne houding en manieren, spoedig, dat deze knaap tot eenen aanzienlijken stand behoorde. Zoodra hij zijnen nieuwen kweekeling eenigzins had ontwikkeld, gaf deze hem door teekenen te verstaan, dat hij uit eene andere stad naar *Parijs* was gebragt, maar zijn naam en dien zijner geboorteplaats niet wist op te geven. De abt nam nu het besluit, om met den ongelukkigen jongeling, dien hij THÉODORE noemde, eene reis te doen, ten einde den geheimzinnigen sluier op te ligten. Na onderscheidene plaatsen bezocht te hebben, kwam men eindelijk te *Toulouse*; THÉODORE herkende zijne geboorteplaats, en bleef, onder de hevigste aandoeningen, voor het huis van den graaf DE SOLAR, zijne ouderlijke woning, staan. Bij nader onderzoek bleek het, dat de graaf was gestorven en THÉODORE, schoon de eenige erfgenaam, aan het medelijden der Parijzenaren was prijs gegeven.

Nu wendde de abt DE L'ÉPÉE, niet zonder gelukkig gevolg, alle middelen aan, om den jongeling zijn vaderlijk erfdeel terug te bezorgen. Na den dood van dezen grooten vriend der menschheid, begaf THÉODORE zich in dienst der Fransche legers, en geraakte, door zijnen moed vervoerd, in een gevecht te diep onder den vijand. Men blies den aftogt, doch hij hoorde het trompetgeschal niet, en sneuvelde heldhaftig strijdende. De dichter KOTZBUE heeft de lotgevallen van THÉODORE tot het onderwerp gekozen van zijn stuk *der Taubstumme*, daartoe tevens gebruik makende van het Fransche tooneelstuk *l'Abbé de l'Épée, instituteur des sourds et muets*, hetwelk insgelijks in het Nederduitsch is overgebracht, en menigmaal, met grooten bijval, op den Amsterdamschen schouwburg ten tooneele gevoerd.

De abt DE L'ÉPÉE stichtte, zonder eenige hulp of ondersteuning, het eerste doofstommen-instituut in Europa, waaraan hij geheel zijn inkomen opofferde, zoo zelfs, dat hij in den strengen winter van 1789, schoon ongesteld, geen vuur in zijne kamer verkoos te hebben; niet dan op ernstig aandringen zijner huishoudster en vijftig zijner leerlingen, stemde hij er in toe. «De rijken,» zeide hij, «worden in mijn huis slechts bijuldiging toegelaten; het is niet aan hen dat ik mij toewijd — het is aan de armen; alleen voor hen heb ik de opvoeding van doofstommen op mij genomen.» Hij stierf den 23 December 1789, in den ouderdom van zeven en zeventig jaren. Onder de geschriften van dezen schrander en edelmoedigen menschevriend behooren *La véritable manière d'enseigner les sourds et muets, confirmée par une longue expérience*, alsmede *Relation de la maladie et de la guérison de MARIE-ANNE FIGALLE*.

(A. BEBIAN, *Eloge de CHARLES MICHEL DE L'ÉPÉE; Gallery of portraits*).

EPICURUS, een beroemd Grieksch wijsgeer, werd in het jaar 341 v. c., zeven jaren na den dood van PLATO, te Gargetus bij Athene geboren. Men wil dat zijn vader, NEOCLES, schoolmeester was, en zijne moeder, CHAERISTRATA, eene tooveres, die soms door haren zoon in de uitoefening dezer kunst werd geholpen. In het jaar 306 v. c., stichtte EPICURUS eene wijsgeerige school te Athene. Hij kocht eenen tuin, waarin hij zijn verblijf hield, en zijnen leerlingen onderwijs gaf. Hij stierf in 270 v. c. aan het graveel. DIOGENES LAËRTIUS zegt, dat EPICURUS zoo vele vrienden had, «dat gansche steden hen niet konden bevatten.» EPICURUS leefde met zijne leerlingen op den vriendschap-

pelijksten voet in bovengenoemden tuin, deelende met elkander lief en leed, en terende uit eene gemeenschappelijke beurs. Zij leefden zeer sober, schoon hunne vijanden hun de grootste buitensporigheden toeschreven. Een opschrift boven de tuinpoot verkondigde dengenen die haar wilden binnentreden, dat gerstekoecken en water hun voedsel zoude zijn. Het stelsel van EPICURUS is, dat de mensch, vatbaar zijnde voor genoeg en smart, het pligt is, het vermaak zoo veel mogelijk te vermeerderen en de smart te verminderen. Veel heeft men gezegd, om deze leer verachtelijk te maken, zoodat het woord Epicurist eindelijk zoo veel betekende als iemand van weelderige en losbandige leefwijze; doch zeker is het, dat EPICURUS door leer en voorbeeld zijnen leerlingen inscherpte, dat het vermaak door hem bedoeld, alleen door deugd is te verwerven.

(DIOGENES LAËRTIUS, *De vitis dogmatis et apothegmatibus clarorum virorum*; CICERO, *De Finibus* en de *De natura deorum*).

EPIMENIDES, een Grieksch wijsgeer en dichter, werd, volgens sommigen, in het jaar 659 v. c., te Phaestus, op het eiland Creta (Candia) geboren; volgens anderen te Cnossus. Hij bragt zijne jeugd in eenzame afzondering door, hetgeen in de oude verhalen wordt aangeduid door eenen bovennatuurlijken slaap, waarin hij als jongeling viel, en waaruit hij niet dan vijftig jaren later ontwaakte, toen hij aan zijne medeburgers verscheen met een' langen golvenden baard, en groote bedrevenheid in de medicijnen en natuurlijke historie. De gebeurtenis waardoor hij het meest bekend is, was zijn bezoek te Athene, werwaarts hij zich in 596 v. c., op uitnoodiging der burgers, begaf, ten einde door zuiveringen en verzoenende offeranden tot de invoering van de wetgeving van SOLON mede te werken. De Atheners, EPIMENIDES bijkans als eene godheid vereerende, wilden hem met rijkdom en eer overhoopen, doch hij weigerde eenige belooning aan te nemen; alleen verzocht hij een' tak van den geheiligden olijfbom en een verbond van eeuwige vriendschap tusschen Athene en zijn vaderland Cnossus. Hij overleed kort na zijne terugkomst op Creta. Hij schreef een dichtstuk op den togt der Argonauten en andere werken, die geheel zijn verloren gegaan. Voor meerdere bijzonderheden omtrent dezen merkwaardigen persoon, wordt de lezer verwezen naar

(C. F. HEINRICH'S, *Epimenides aus Kreta*. Leipzig 1801).

EPISCOPIUS, (**SIMON**), of eigenlijk **BISCHOP**, een van de geleerdste mannen der zeventiende eeuw, werd den 8 Januarij 1583, van brave, doch weinig bemiddelde ouders te *Amsterdam* geboren. In 1600 ging hij naar de hoogeschool van *Leyden*, waar hij zich spoedig door zijne ongewone talenten onderscheidde, en ijverig deel nam aan de godgeleerde twisten tusschen **GOMARUS** en **ARMINIUS**, wiens gevoelens hij omhelsde en voorstond. In 1610 werd hij als predikant van het dorp *Bleiswijk* beroepen, en drie jaren later als professor aan de hoogeschool te *Leyden*, in plaats van den beroemden **GOMARUS**, tegen wiens leerstellingen hij zoo zeer had geijverd. Toen de Dordsche synode van 1618 en 1619, (bij den aanvang van welke **EPISCOPIUS** eene uitmuntende redevoering hield), de Remonstranten of aanhangers van **ARMINIUS** in het ongelijk stelde, werd hij met vele anderen gebannen. **EPISCOPIUS** begaf zich naar *Frankrijk*, en trachtte zijne ongelukkige broederen te vertroosten en te bemoedigen. Zoodra de vervolging der Remonstranten bedaarde, keerde hij in 1626 naar het vaderland terug, werd predikant bij de Remonstrantsche gemeente te *Rotterdam* en vervolgens professor aan de kweekschool voor de Remonstranten te *Amsterdam*, alwaar hij den 4 April 1643, in den ouderdom van ruim zestig jaren, overleed. Zijne gezamenlijke werken beslaan twee deelen folio, onder den titel van *Opera omnia theologica etc.*, **CURCELLAEI edita. Amsterdam** 1650, 1665 en 1671, en te *Londen* in 1678. **LE CLERC**, **MABILLON**, **GROTIUS** en onderscheidene uitstekende mannen, hebben aan de bekwaamheden van **EPISCOPIUS** den grootsten lof toegezwaaid.

(**MORÉRI**, *Dict.*; **CHALMER**, *Biogr. Dict.*; **CURCELLAEUS**, *Life and death of ARMINIUS and EPISCOPIUS*; **VAN KAMPEN**, *Bekn. Gesch. der Ned. letteren en wetenschappen*).

ERASMUS, (**DESIDERIUS**), de grootste en beroemdste geleerde van zijnen tijd, werd den 28 October 1467 te *Rotterdam* geboren. Hij was een onwettige zoon van een Goudaasch burger, **GERRIT ELIAS** geheeten, wiens voornaam hij, volgens de grillige gewoonte van dien tijd, dubbel vertalende, in **DESIDERIUS ERASMUS** herschiep. Gedurende het leven zijns vaders werd hij zorgvuldig opgevoed, doch op den ouderdom van veertien jaren viel hij in handen van eenen ontrouwen voogd, **PIETER WINKEL**, die zijn vaderlijk erfgoed zoek maakte, en hem tegen wil en dank in het klooster *Emaus* of *Stein*, bij *Gouda*,

deed gaan. Gelukkig dat zijne bekwaamheid in het Latijn oorzaak werd, dat **HENDRIK VAN BERGEN**, aartsbisshop van *Kamerijk*, **ERASMUS** aannam, om hem als secretaris naar *Rome* te vergezellen. In 1469 werd hij ontslagen en kreeg verlof om te *Parijs* zijne studiën te vervolgen. Ten einde in zijn onderhoud te voorzien, onderwees hij aldaar eenige aanzienlijke jonge lieden, waarna hij *Engeland* bezocht, en vriendschap sloot met den kanselier **THOMAS MORUS**. In 1506 ging hij naar *Italië*. Paus **JULIUS II** ontsloeg hem van zijne kloostergeloften. Te *Bologna*, *Venetie* en *Padua* vermeerderde hij zijne kennis der Grieksche taal, door den omgang met de bekwaamste Grieksche en Italiaansche geleerden aldaar. Schoon **ERASMUS** te *Rome* met de meeste onderscheiding werd ontvangen, en men hem groote beloften deed, keerde hij echter in 1510 naar *Engeland* terug, in de verwachting, dat **HENDRIK VIII**, met wien hij eenigen tijd in briefwisseling was geweest, en die onlangs den troon had bestegen, hem in eene eervolle betrekking zoude plaatsen. Hij vertoefde te *Cambridge*, aan welke hoogeschool hij eenigen tijd voordrachten hield over de Grieksche letterkunde; hij was toen gehuisvest in *Queen's College*, waar men nog de *Erasmus wandeldreef* aanwijst. Doch zijne verwachtingen niet vervuld ziende, nam hij de uitnoodiging aan van den aartshertog **KAREL**, naderhand **KAREL V**, en ging in 1514 naar *Brabant* met den rang van raadsheer en een jaarlijksch inkomen van 200 gulden. Hierna vinden wij hem dan eens in de *Nederlanden*, dan weder te *Bazel*, waar in 1516 zijne eerste uitgave van het nieuwe Grieksche Testament, vergezeld van eene Latijnsche overzetting, in 't licht verscheen. Bij het aanbreken van den dageraad der hervorming, bevond zich **ERASMUS**, die vele misbruiken der Roomsch-Katholieke kerk in zijne vernuftige geschriften had ten toon gesteld, in groote verlegenheid. Zijn hart was de hervorming toegedaan, doch hij was te verdraagzaam om van geloof te veranderen, en zeide: «Ieder heeft den moed «niet om martelaar te worden; indien ik «op de proef werd gesteld, vrees ik den «heiligen **PETRUS** na te volgen.»

In 1520 koos **ERASMUS** de stad *Bazel* tot zijne woonplaats, waar hij (bij zijnen vriend **FORBENIUS**) eenige zijner beste werken liet drukken, onder anderen de beroemde *Colloquia*, een gemakkelijk en vermakelijk Latijnsch schoolboek; doch, wijl daarin sommige scherpe uitvalen tegen de Roomsch-Katholieke kerk voorko-

men, werd dit boek verboden. In 1529 week ERASMUS naar *Freyburg*, omdat de partij der Lutheranen te *Bazel* de overhand had bekomen, en deze hem wau-trouwde. In 1535 keerde hij naar *Bazel* terug, waar hij zijne dierbaarste vrienden had, en zijne wankelende gezondheid hoopte te herstellen. Omtrent dien tijd ontving hij van PAULUS III de betuiging van den hoogen eerbied, welken deze hem toedroeg; zelfs gaf de paus hem zijn voornemen te kennen, om hem tot kardinaal te verheffen. Doch deze gunstbe-wijzen kwamen te laat om hem iets te baten. Hij stierf den 12 Julij 1536 te *Bazel*, aan de jicht en het graveel. Daar hij zwak van maag en ligchaam was, had hij van den paus vrijstelling gekregen van het vasten; ook zeide hij meermalen: «Mijne ziel is Katholijk, maar mijne «maag Luthersch.» Het zou ons te ver afleiden, indien wij in bijzonderheden wilden treden over den roem welken ERASMUS als dichter, redenaar, hekel-schrijver en oordeelkundig uitgever en vertaler van een aantal werken heeft ingeogst. Zijn *Encomium moriae*, (Lof der Zotheid), is het meest bekend, en een ongemeen geestig voortbrengsel, waarin wordt aangetoond, dat er aan alle plaatsen dwazen zijn, zelfs aan het hof te *Rome*. Het maakte grooten opgang, en men zegt, dat LEO X er groot vermaak in vond. De eerste volledige verzameling van ERASMUS werken werd, kort na zijnen dood, bezorgd door BEATUS RHEANUS in 9 deelen folio, en in 1703 verscheen daarvan te *Leyden* eene uitgave in 10 deelen, door den geleerden LE CLERC.

Te *Bazel* vindt men een gedenkteeken, opgerigt voor den man, wiens roem den toets der eeuwen heeft doorgestaan; ook treft men aldaar aan een portret van ERASMUS door HOLBEIN. In het vaderland werd insgelijks zijne nagedachtenis in hooge waarde gehouden. In 1549 verrees voor het huis, waarin hij te *Rotterdam* was geboren, een houten standbeeld, hetwelk spoedig door een steenen werd vervangen; doch toen de Spanjaarden in 1572 *Rotterdam* overrompelden, koelden zij hunnen moed aan dit beeld, en wierpen het omver. In 1622 maakte dit geschonden beeld plaats voor het meer dan levensgrooten metalen standbeeld, hetwelk thans nog op de markt te *Rotterdam* in wezen is. Dikwijls droeg dit beeld de leuzen van den tijd. Toen NAPOLEON ons vaderland bij *Frankrijk* had ingelijfd, en het gerucht liep, dat dit metaal naar de geschutgieterij zou gezonden worden, las men kort hierna aan het voetstuk:

Hier sta ik nog gelijk voor dezen
Aandachtig in mijn boek te lezen;
Maar had mij eens NAPOLEON,
Zoo als hij had gedreigd, gegoten tot kanon;
Dan had ik, hiertoe afgezondert,
Hem zeker van zijn' troon gedonderd.

En toen in 1813 de Nederlanders den naderenden val van NAPOLEON met ongeduld verwachtten, schoon ieder zich nog stil hield, zag men den 16 November het beeld van ERASMUS met de geliefde oranje-kleur versierd, en de woorden:

Durft niemand nog oranje dragen?
Ik durf mijn' ouden kop wel wagen.

(BURIGNY, *Vie d'ERASME*; Mr. JACOBUS SCHELTEMA, *Geschied- en letterkundig mengelwerk*, I.)

ERATOSTHENES, een vermaard wijsgeer, wis- en sterrekundige, en tijdgenoot van ARCHIMEDES, werd in het jaar 276 v. c. te *Cyrene* geboren. Hij bezat eene verscheidenheid van talenten, gelijk men zelden in denzelfden persoon aantreft; doch vooral zijne wis-, sterre- en aardrijkskundige bekwaamheden hebben zijn naam voor vergetelheid bewaard. De Egyptische koning PTOLOMEUS EVERGETUS benoemde hem tot opziener der bibliotheek te *Alexandrië*, waarin waarschijnlijk al de Phenicische, Chaldeeusche, Egyptische en Grieksche geleerdheid was bijeen verzameld, welke hij zich voorzeker heeft ten nutte gemaakt. Hij bouwde het eerste observatorium, bepaalde meetkundig den omtrek der aarde, en nam de helling der ecliptica waar. ERATOSTHENES was tevens poëet, in oude tijden een noodzakelijk vereischte; want, bij gebrek van meerdere beschaving, was de dichtkunst het beste voertuig, om zijne denkbeelden onder de menigte te verspreiden. Zijn werk over de aardrijkskunde is bijkans geheel verloren; het ging vergezeld van eene kaart der toen bekende wereld. De nog overgeblevene fragmenten zijn hoofdzakelijk door STRABO bewaard gebleven, die waarschijnlijk aan hem veel had te danken. ERATOSTHENES bemoeide zich tevens met de tijdrekenkunde. Men vindt eenige aanmerkingen over zijne Grieksche tijdrekenkunde in de *Fasti Hellenici*, en over zijne lijst der Thebaansche koningen bij R. RASE, in diens boekskes over de oude Egyptische tijdrekenkunde. Hoogduitsche vertaling, *Altona* 1830. ERATOSTHENES bereikte den ouderdom van tachtig jaren. Het leven moede, liet hij zich dood hongeren. MONTUCLA zegt met zijne gewone naïviteit, het zou wijsgeeriger geweest zijn, om den dood *de pied ferme* af te wachten.

(MONTUCLA, *Histoire des Math.*; DELAM-

BRE, *Histoire de l'astronomie ancienne*; LALANDE, *Bibl. Astron.*)

ERPENIUS, of **VAN ERP**, (**THOMAS**), een beroemd geleerde in de Oostersche talen, werd den 11 September 1584 te *Gorinchem* geboren. Op den ouderdom van tien jaren werd hij naar *Leyden* gezonden, waar hij zijne opvoeding genoot. Hij studeerde hoofdzakelijk in de godgeleerdheid en Oostersche letterkunde. Toen hij de academie verliet, deed hij eene reis in *Frankrijk*, *Duitschland* en *Italië*. Te *Venetie* had hij veel omgang met Turken, en leerde aldaar de Turksche, Perzische en *Ætiopische* talen. Te *Parijs* raakte hij bekend met **IZAÏAK CASACONUS**, en maakte gebruik van de lessen van den geleerden **JOSEPH BARBATUS** in het Arabisch. ERPENIUS keerde in 1612 naar het vaderland terug; zijne beroemdheid in de Oostersche talen, vooral in het Arabisch, bezorgde hem het hoogleeraarambt in die taal te *Leyden*. In 1620 en 1621 werd hij voor de belangen der *Leydsche* hoogeschool naar *Parijs* gezonden. Voor het overige schijnt hij zich bij uitsluiting met de beoefening der Oostersche letterkunde bezig gehouden te hebben. Hij rigtte zelf eene drukkerij op voor het Arabisch, en gaf nu onderscheidene werken uit, die veel tot de vermeerdering der kennis van de Oostersche letterkunde hebben bijgedragen. De Staten gebruikten hem voor hunne briefwisseling met Oostersche vorsten, en de koning van *Spanje* noodigde hem uit, om eenige moeilijke Moorsche handschriften te verklaren. De geleerdste Arabieren bewonderden de sierlijkheid van den stijl van ERPENIUS, die den 13 November 1624 in den ouderdom van slechts veertig jaren overleed. Het werk dat het meest tot den roem van ERPENIUS heeft bijgedragen, is zijne *Grammatica Arabica, quinque libris methodice explicata*, welke menigwerf met verbeteringen en vermeerderingen is uitgegeven, en de grondslag geworden van bijkans alle volgende Arabische spraakkunsten in *Europa* gedrukt, tot op de verschijning van het werk van **SILVESTRE DE SACY**. De andere meest merkwaardige geschriften van ERPENIUS zijn de volgende: *Proverbiorum Arabicorum centuriæ duæ*; *LOCMANI sapientis fabulae et selecta quædam Arabum Adagia*; eene Arabische vertaling van het Nieuwe-Testament en de vijf boeken **MOZES**; eene uitgave van de kronijk van **ELMAKIN**, met eene Latijnsche vertaling, na zijnen dood uitgegeven, onder den titel van *Historia Saracenica*; twee oorspronkelijke verhandelingen over de Arabische spraakkunst, ten titel voerende *Grammatica Arabica, dicta giurumia, et*

libellus centum regentium; en eene Hebreuwsche spraakkunst, *Grammatica Ebraea generalis*. Al deze werken staan bij de geleerden in zeer hooge achting.

(**AMERSFOORDT**, *Oratio de studio Litt. Arabicorum*, Harderwijk 1816, p. 14—18; **VAN KAMPEN**, *Bekn. Gesch. der Nederl. lett. en wetens.*)

ESCHYLUS, een der drie groote treurspeldichters van *Griekenland*, werd om trent 400 jaren v. c. geboren. Hij onderscheidde zich, met zijne broeders **CYNEGIUS** en **AMINIUS**, te *Marathon*, *Plataea* en *Salamis*. Doch vaderlandsliefde noch groot vernuft kon hem in later tijd beschermen tegen de beschuldiging van ongodsdienstigheid; hij werd ter dood veroordeeld, en zou dit vonnis ondergaan hebben, zoo niet zijn broeder **AMINIUS** hem had gered, door zijn' eigen mantel af te werpen en aan de regters den arm te vertoonen, waarvan hij in den slag van *Salamis* de hand had verloren. **ESCHYLUS** kreeg vergiffenis; doch, misnoegd over hetgeen hij geleden had, en misschien ook over den opgang van zijn' mededinger **SOPHOCLES**, vertrok hij naar *Sicilië*. Hier werd hij, in het negen en zestigste jaar zijns ouderdoms, gedood door eenen arend, die eene schildpad op zijnen kalen schedel liet vallen, welken deze vogel misschien voor eenen steen aanzag. Van de negentig treurspelen, welke hij heeft geschreven, zijn ons slechts zeven overig gebleven. Verhevenheid is het kenmerk van **ESCHYLUS**.

(**BARTHELEMY**, *Reize van den jongen Anacharsis door Griekenland*).

ESMENARD, (**JOSEPH ALPHONSE**), een Fransch dichter, werd in 1770 te *Pelissane* in *Provence* geboren; hij deed twee reizen naar *Amerika*, kwam vervolgens in *Provence* terug, en volgde toen zijnen smaak voor de letterkunde. In 1790 naar *Parijs* afgevaardigd, werd hij den 10 Augustus vogelvrij verklaard. Hij ont kwam naar *Engeland*, waar hij het belangrijkste zijner werken schreef, getiteld: *Poème de la Navigation*. Onder **BONAPARTE** naar *Frankrijk* terug gekeerd, werd hij lid van het Instituut, en vervaardigde, onder andere dichtstukken, de opera *Trajan*, ter eere van **NAPOLEON**, die hem echter verbande, omdat hij een hekeldicht had geschreven tegen *Rusland*, waarmede de keizer toen in vriendschap wilde blijven. **ESMENARD** begaf zich naar *Italië*; hij kwam in 1811 van *Napels* terug, toen hij, op den weg van *Fondi*, door zijne vurige paarden in een' afgrond werd gestort, en zich het hoofd tegen eene rots verbrijzelde. (*Dictionnaire historique et bibliographique*).

ESOPUS, de vorst der fabeldichters, was een Phrygiër van geboorte, en leefde ten tijde van solon, omstreeks de 59 Olympiade, in de zesde eeuw v. c. Hij was slaaf en misvormd. Zoo hij niet de uitvinder van het fabeldicht is, bragt hij het echter tot eene groote volmaaktheid. Hij woonde aanvankelijk te *Athene*, alwaar hij met het zuivere Grieksch gemeenzaam werd. Hij was in dienst van eenen wijsgeer xanthus, en naderhand in die van idmond, welke hem de vrijheid schonk. Aan het hof van koning croesus gekomen, gebruikte deze vorst hem bij onderscheidene gelegenheden. Eindelijk zond hij hem naar *Delphi*, om apollo eene offerande, en den inwoners dier stad een geschenk aan te bieden. Esopus met dit volk eenig geschil krijgende, zond hij dit geschenk naar *Lydië* terug. In hunne woede stortten de Delphiërs hem van boven eene rots ter neder. Toen er in de stad de pest ontstond, verklaarde de godspreek, dat de goden wraak namen over den dood van esopus. Ter verzoening van hun misdrijf rigtten de Delphiërs hem een standbeeld op. De menigvuldige snedige gezegden, welke men van esopus heeft opgeteekend, hier niet aangestipt kunnende worden, verwijzen wij daaromtrent naar zijnen levensbeschrijver

(LA FONTAINE, *La vie d'ESOPE*, in de uitgave zijner fabelen door LA COSTE).

ESSEX, (ROBERT DEVEREUX, Graaf VAN), werd in November 1567 te *Netherwood*, in het graafschap *Heresford*, geboren. Volgens de begeerte zijns vaders, walter devereux, kwam hij onder de voogdij van Lord BURLEIGH, en studeerde te *Cambridge*. Op den ouderdom van zeventien jaren gunstig aan het hof ontvangen zijnde, zocht hij roem in den oorlog. Toen LEICESTER in 1587 met een leger naar de *Nederlanden* vertrok, vergezelde hij hem als kapitein-generaal der ruitery. Na den dood van LEICESTER, in 1588, werd ESSEX de voornaamste gunsteling van ELIZABETH. In 1589 voegde hij zich eensklaps bij de expeditie van DRAKE en NORRIS, ondernomen om ANTONIO op den troon van *Portugal* te herstellen. De koningin, vergramd over zijn vertrek zonder haar daarvan kennis gegeven te hebben, zond den graaf van *Huttingdon* naar *Plymouth*, met een dringend bevel aan ESSEX, om terstond terug te keeren. De bode kwam te laat; ESSEX was uitgezeild. Hij bereikte de expeditie op de kust van *Portugal*, trok als vrijwilliger op tegen *Lissabon*, gedroeg zich gedurende de gansche onderneming ridderlijk en menschlievend, en verkreeg, bij zijne terugkomst

in *Engeland*, in weêrwil zijner ongehoorzaamheid, de eerste plaats in de gunst der koningin. In 1590 huwde hij eene dochter van Sir FRANCIS WALSHINGHAM, de weduw van PHILIP SIDNEY, waarover de koningin zich hoogst misnoegd betoonde. ESSEX werd het volgende jaar met 4000 man tot onderstand van HENDRIK IV naar *Frankrijk* gezonden. Hij sloeg zich voor *Rouen* neder, en zond den bevelhebber dier stad eene uitdaging tot een tweegevecht. De expeditie was geheel vruchteloos, en de graaf verloor daarbij zijn' eenigsten broeder WALTER DEVEREUX, aan wien hij zeer verknocht was. Gelukkiger was ESSEX op eenen togt tegen *Cadix*; de stad werd uitgeplunderd en verbrand, en zeven en vijftig Spaansche koopvaardij-schepen en oorlogsvaartuigen bemagtigd en vernield. In 1597 werd hij door de koningin verheven tot graaf-maarschalk van *Engeland*. De hooge gunst echter, waarin hij bij ELIZABETH stond, kreeg kort hierop een' geweldigen knak. In 1598 met de koningin in twist geraakt, keerde hij haar, in tegenwoordigheid der ministers, verachtelijk den rug toe. De koningin, deze beleediging niet kunnende verdragen, gaf hem een' klap om de ooren, zeggende: «ga heen, en laat je ophangen.» ESSEX greep terstond naar zijn zwaard, en zwoer, toen de lord-admiraal tusschen beiden trad, dat hij eene beleediging van dien aard kon noch wilde verdragen, en zoo iets zelfs niet van HENDRIK VIII zou geduld hebben. Hij verliet het hof, en eenige maanden verlieten er, voordat hij zich met de koningin wilde verzoenen. In 1599 werd hij als lord-luitenant naar *Ierland* gezonden, om den in de provincie *Ulster* uitgebarsten opstand te bedwingen. Zijn bestier in dat land was onberaden, en zijne tegenkanting tegen de bevelen der koningin, om de aanstelling van Lord SOUTHAMPTON als generaal der ruitery in te trekken, bragt op nieuw groote verwijdering te weeg. *Ierland* niet kunnende bevredigen, keerde hij ongeroepen naar *Engeland* terug. Zijne eerste bijeenkomst met de koningin was vriendschappelijk, en alles scheen vergeven; doch ELIZABETH hem, op aandrijven zijner vijanden, allengs met meer strengheid behandelende, besloot hij zich gewelddadig tegen haar gezag te verzetten. Doch de koningin, van alles onderrigt, liet hem den 8 Februarij 1600 in hechtenis nemen. Hij werd den 19 Februarij, als schuldig aan hoog verraad, ter dood veroordeeld, en den 25 derzelfde maand onthoofd. ESSEX, die zich ten opzichte zijner vorstin zoo vermetel betoonde, gedroeg zich jegens zijne onder-

geschikten zoo kiesch, als men dit zelden bij zulk een' vermogend heer aantreft.

(*Edinburgh Review*, vol. LXV; *Criminal Trials*, vol. I).

ESTRADES, (**CODEFROI**, Graaf **VAN**), een bekend Fransch krijgsman en diplomaatist, werd in 1607 te *Agen* geboren. Hij was aanvankelijk opperhofmeester van **PHILIPPUS**, broeder van **LODEWIJK XIV**, doch werd spoedig, uit hoofde zijner buitengewone talenten, in krijgs- en staatszaken gebruikt. Hij diende met onderscheiding in de *Nederlanden* onder prins **FREDERIK HENDRIK**, en onderhandelde met **KAREL II** van *Engeland* over den afstand van *Duinkerken*; hij hielp in 1667 den vrede van *Breda* tot stand brengen, en in 1678 dien van *Nijmegen*. Voor al deze diensten werd hij tot maarschalk verheven. Hij overleed den 26 Februarij 1686 te *Parijs*. Zijne *Brieven en negociatiën*, getrokken uit een handschrift van twee en twintig deelen folio, verschenen in 1742 te 's *Gravenhage*, in 9 deelen 12mo in 't licht. Zij zijn hoogst belangrijk voor de geschiedenis der zeventiende eeuw, en menigmaal in het Fransch en Nederduitsch herdrukt.

(*Nouvelle biographie classique*).

EUCLIDES, de grootste wiskunstenaar der Grieken, werd, volgens **PAPPUS** en **PROCLUS**, te *Alexandrië* geboren. Hij opende aldaar, omstreeks 300 j. v. c. eene school voor de wiskunde, onder de regering van **PTOLOMEUS**, den zoon van **LACUS**, uit welke school **ERATOSTHENES**, **ARCHIMEDES**, **APOLLONIUS**, **PTOLOMEUS**, de **THEONS** en anderen zijn voortgekomen, zoodat, na **EUCLIDES**, de geschiedenis der school van *Alexandrië* die der Grieksche wiskunde is geworden. Hij schreef over de muziek, en de gezigten en spiegelkunde; doch het werk dat zijn naam vereeuwigt, heet *Grondbeginselen der Meetkunde*, in vijftien boeken, waarvan echter de twee laatste aan **HYPSICLES** worden toegeschreven. Toen **PTOLOMEUS** aan **EUCLIDES** vroeg of de kennis der meetkunde op geene gemakkelijker wijze was te verkrijgen dan door middel zijner Grondbeginselen, antwoordde hij: «Er is geen koninklijke weg voor de meetkunde.»

(*Penny Cyclopaedia*, *Geometry of the Greeks*).

EUGENIUS, (**FRANS VAN SAVOYE**), gewoonlijk prins **EUGENIUS** geheeten, stamde van vaders zijde, in den derden graad, af van het hertogelijk huis van *Savoie*, doch was een Fransch onderdaan, zijnde een jonger zoon van den graaf van *Soissons*, en den 18 October 1663 te *Parijs* geboren. Hij was bestemd voor de kerk, en werd in zijne jeugd de kleine *Abbé* genoemd. Doch **EUGENIUS** vond geen be-

hagen in de godgeleerdheid, maar haakte naar den krijgsmansstand. Hij verzocht eene aanstelling als dragonder-kapitein; doch zijne moeder bij **LODEWIJK XIV** in ongunst vervallen zijnde, werd hem zulks geweigerd. Nu wendde **EUGENIUS** zich tot den Duitschen keizer, **LEOPOLD I**, wien hij weldra gewigtige diensten bewees. Zijn eerste veldtogt was tegen de Turken, gedurende de beroemde belegering van *Weenen* in 1683. De Fransche oorlogsmijnister **LOUVOIS**, trachtte nu **EUGENIUS** en andere vrijwilligers terug te doen keeren, onder bedreiging van eeuwigdurende verbanning in geval van ongehoorzaamheid. Doch de prins lachte om deze bedreigingen, en alsof hij een voorgevoel had dat de Voorzienigheid hem bestemde, om een geesel van *Frankrijk* te worden, riep hij uit: «In spijt van **LOUVOIS** zal ik eenmaal in *Frankrijk* komen!» *Savoie* was het volgende tooneel zijner krijgsbedrijven, van waar hij terug geroepen werd, toen de hertog de partij der Franschen omhelsde. Hij kreeg nu het opperbevel over het leger in *Hongarijë*. **LODEWIJK XIV**, die eindelijk zijne groote verdienste begon te beseffen, bood hem den maarschalksstaf aan, eene jaarwedde en de landvoogdij over *Champagne*; doch **EUGENIUS** wees dit alles met verontwaardiging van de hand. Den 11 September 1697 behaalde hij, niettegenstaande hij bevel had ontvangen geen' slag te wagen, eene schitterende overwinning bij *Zenta*; de Turken lieten 30,000 man op het slagveld. In de Spaansche successie-oorlog plukte hij zijne schoonste lauweren, en bragt *Frankrijk* op den rand des verderfs; **LODEWIJK XIV** sidderde op zijnen troon. Alleen de afval der Engelschen, die de Duitschers en Nederlanders tot dezen oorlog hadden aangezet, redde *Frankrijk*. In 1716 behaalde **EUGENIUS** op de Turken de vermaarde overwinning bij *Peterwaradin* en *Temeswar*. In het volgende jaar belegerde hij *Belgrado* met 40,000 man. Met troepen door ziekte verzwakt, bestookt door een leger van 150,000 man aan de eene zijde, en bedreigd door het sterke garnizoen der stad, verkeerde hij in het uiterste gevaar. In weerwil van dit alles wist hij, met die gelukkige stoutmoedigheid, welke hem kenmerkte, het juiste oogenblik aan te grijpen, en bragt het talrijke leger, hetwelk hem veront-rustte, eene deerlijke nederlaag toe. *Belgrado* gaf zich over, en in het volgende jaar maakte de vrede van *Passarowitz* een einde aan dezen roemrijk gevoerden krijg.

Prins **EUGENIUS** keerde nu naar *Weenen* terug, geëerd door den keizer, die hem

de gewigtigste staatsbelangen toevertrouwd. In 1733 riep een nieuwe twist met *Frankrijk* hem weder in het veld, en aan het hoofd van het keizerlijk leger aan de oevers van den *Rijn*. Men wil dat deze oorlog tegen zijnen raad werd ondernomen. EUGENIUS, wiens veerkracht door den ouderdom scheen verminderd, hield zich op eenen verwerenden voet, en gebruikte al zijnen invloed om eene bevreemding te bewerken. De preliminairen van den vrede werden den 5 October 1735 te *Weenen* geteekend. Hij stierf plotseling in deze hoofdstad, den 21 April 1736.

Als veldoverste onderscheidde prins EUGENIUS zich door schranderheid, snelle beraadheid en de kunst om zijne eigene misslagen te herstellen, en van die van anderen het meeste voordeel te trekken. Men zegt dat hij zich altijd groote moeite gaf, om het karakter van den vijandelijken veldheer te leeren kennen. Indien het gevaar zulks vorderde, spaarde hij zich zelven (hij werd dertien maal gewond) noch zijne soldaten, hetgeen hem wel eens tot verwijt heeft verstrekt. Prins EUGENIUS heeft zijne eigene Gedenkschriften te boek gesteld, welke in het Fransch en Engelsch zijn uitgegeven.

(M. DE MAUBILLON, *l'Histoire du prince EUGÈNE*).

EULER, (LEONARD), de beroemdste wiskundige der achttiende eeuw, werd den 15 April 1707 te *Bazel*, in *Zwitserland*, geboren. Zijn vader, PAUL EULER, was predikant van het naburig dorp *Reichen*, en onderwees hem in de voorbereidende wetenschappen. Aan de hoogeschool van *Bazel*, maakte hij onder JOHAN BERNOULLI zulke snelle vorderingen in de wiskunde, dat zijn vader hem veroorloofde, zich hoofdzakelijk op de wiskunde toe te leggen. De Fransche academie der wetenschappen eenen prijs uitgelooft hebbende voor de beste verhandeling over het bestier der schepen in zee, waagde het EULER, toen slechts negentien jaren oud, er naar te dingen. Zijn werk werd met toekenning van hoogen lof ontvangen, doch de prijs toegekend aan BOUVIER, een' oud en ervaren hoogleeraar in de hydrographie. Czaar PETER I benoemde hem in 1733 tot professor in de wiskunde, en kort hierop huwde hij eene Zwitsersche dame, CSELL geheeten, bij welke hij onderscheidene kinderen kreeg. Na den val van BIREN, nam EULER volgaarne eene uitnoodiging van den koning van *Pruissen* aan, om *Berlijn* te bezoeken. Toen hij in 1741 aan de koninginne-weduwe werd voorgesteld, was zij zoo getroffen over zijne weinige spraakzaamheid, dat zij hem

naar de reden daarvan vroeg. «Ik kom «zoo even uit een land,» antwoordde hij, «waar degenen die te veel spreken «worden opgehangen.» In 1750 begaf hij zich naar *Frankfort*, om zijne moeder, die weduwe was geworden, te ontvangen; hij bragt haar naar *Berlijn*, waar zij tot 1761 leefde, en zich met moederlijk gevoel verheugde over de roemvolle onderscheiding welke haren zoon door zijne groote talenten en zijnen rusteloozen arbeid te beurt viel. Eene gebeurtenis, welke in 1760 plaats had, toonde hoe hoog hij in de algemeene achting stond aangeschreven. De Russen, in *Brandenburg* gevallen zijnde, kwamen te *Charlottenburg*, en plunderden eene pachthoeve, die aan EULER toebehoorde. Zoodra de generaal TOTTLEBEN vernam wie de eigenaar was, beval hij dadelijk de toegebragte schade te vergoeden, waarbij de keizerin ELIZABETH nog 4000 gulden voegde.

Ten gevolge zijner onverpoosde studiën, had hij in 1635 één oog verloren, en in 1766 verloor hij het ander. Nogtans zette hij zijne onwaardeerbare navorschingen onvermoeid voort. Eenige zijner huisgenooten dienden hem tot amanuensis, en gelukkig nam zijn geheugen, op zijn' ouden dag, nog ongemeen toe in vasthoudendheid. In 1766 gaf hij aan de uitnoodiging van CATHARINA II gehoor, om naar *Petersburg* terug te keeren. Hier trof hem een groot ongeval. Zijn huis, in brand geraakt, werd eene prooi der vlammen. EULER liep zelfs het grootste gevaar, doch werd door de edelmoedige inspanning van een' landgenoot, M. GRIMON, (die den ouden man in zijne armen wegdroeg), gelukkig gered. De graaf VAN ORLOFF borg zijne handschriften.

Op den 7 September 1788, hield EULER zich onledig met eenige berekeningen over de bewegingen van den toen uitgevonden luchtbol; hij nam vervolgens het middagmaal met LEXELL, sprak over de nieuw ontdekte planeet van HERSCHELL, zette zich aan de theetafel, speelde met zijn' kleinzoon, en stierf onverhoeds zonder eenige teekenen van smart.

EULER was tweemaal in dezelfde familie gehuwd, en had vele kinderen en kleinkinderen; hij was zeer godsdienstig, en besloot elken dag met het lezen van een hoofdstuk uit den Bijbel en een gemeenschappelijk gebed. Zijne schriften zijn zoo talrijk, dat de bloote catalogus derzelve vijftig bladzijden beslaat. LACROIX zegt, dat EULER in de wiskunde dezelfde plaats beslaat als VOLTAIRE in de letterkunde. Tot uitspanning zijner ernstige studiën in de wis-, sterre-, werktuig-, natuurkunde en

andere wetenschappen, hield hij zich soms bezig met questiën van bloote aardigheid, zoo als «den koning in het schaakspel zoo danig te zetten, dat alle ruiten gedekt worden.» «Te Koningsbergen in Pruissen, verdeelt zich de rivier in twee takken met een eiland in het midden, door zeven bruggen aan de oevers verbonden; men vraagt hoe iemand ééns en slechts éénmaal over iedere brug kan gaan.»

(CONDORCET, *Eloge de LÉONARD EULER; Mém. de l'acad. de Berlin*, 1745—1767).

EURIPIDES, een der drie groote Grieksche treurspeldichters, was de zoon van MNESARCHUS, en werd omstreeks 480 v. c. op het eiland *Salamis* geboren, op den dag der groote overwinning op de vloot van XERXES behaald. SOCRATES, PRODICUS en ANAXAGORAS waren zijne leermeesters in de zedekunde, welsprekendheid en wijsbegeerte. Reeds op den ouderdom van achttien jaren trad hij op als schrijver, en in den loop van een lang leven vervaardigde hij niet minder dan vijf en zeventig treurspelen, of volgens anderen twee en negentig, waarvan de meeste grooten bijval verwierven. EURIPIDES echter slecht kunnende verdragen dat zijne werken door eenige voorstanders der oude tragische school scherp werden geheld, nam hij, op den ouderdom van zeventig jaren, de uitnoodiging aan van ARCHELAUS, koning van *Macedonië*, om het overige zijns levens aan het koninklijk hof te slijten. Hier echter had hij een treurig einde. Toen hij te *Pella* drie jaren had gewoond, gebeurde het dat op zekeren dag in eene eenzame plaats wandelende, hij door 's konings honden werd aangevallen, die hem zulke felle beten toebagten, dat hij kort daarop aan de bekome wonden overleed. AULUS GELLIVS verhaalt ons, dat de Atheners den Macedoniërs om het lijk van EURIPIDES verzochten, doch dat de koning zulks weigerde, ten einde de prachtige graftombe, welke hij voor hem liet oprigten, ook zijn stoffelijk overschot zoude bevatten. Volgens AMMIANUS MARCELLINUS werd dit graf gesticht door een' donderslag ingewijd, gelijk zulks, volgens PLUTARCHUS, ook met dat van LYCURGUS het geval was geweest. De Atheners zagen zich alzoo genoodzaakt, om den naam van EURIPIDES op een ledig monument te beitelen, hetwelk ten tijde van PAUSANIAS nog aan den weg stond van den *Piraeus* naar *Athene*. Van de menigvuldige treurspelen van EURIPIDES zijn er slechts negentien tot ons gekomen. EURIPIDES was in zijne beide huwelijken ongelukkig, en men wil dat deze omstandigheid

hem van het vrouwelijk geslacht afkeerig heeft gemaakt. In hartstogtelijkheid (*pathos*) en zedelijke strekking, overtreft EURIPIDES verre zijne beide doorluchtige mededingers ESCHYLUS en SOPHOCLES. Zijne treurspelen zijn in onderscheidene talen overgebracht.

(PAUSAN., *Attic.* 1, 2. BARTHELEMY, *Reize van den jongen ANACHARSIS*).

EUSEBIUS, bijgenaamd PAMPHILUS, bisschop van *Cesarea*, in *Palestina*, en een der uitstekendste onder de vroegste Christen schrijvers, werd tegen het einde der regering van GALLIENUS, omstreeks het jaar 264, in *Palestina* geboren. Men zegt van hem, dat hij alles wist wat vóór hem was geschreven. Hij was een boezemvriend van PAMPHILUS, bisschop van *Cesarea*, die onder GALERIUS, in het jaar 309, als martelaar stierf. Ter gedachtenis hunner wederzijdsche vriendschap, voegde EUSEBIUS den naam van PAMPHILUS bij den zijnen. In 313 werd hij zelf tot den zetel van *Cesarea* verheven, en bekleedde dien tot aan zijnen dood. Hij woonde in 325 de kerkvergadering van *Nicaea* bij, waarop de leerstellingen van ARIUS werden veroordeeld. Hij stierf in het jaar 340. Men houdt hem voor den geleerdsten en welsprekendsten man der Christelijke kerk. Daar hij echter ATHANASIUS vijandig was, is zijn karakter door diens aanhangers geenszins gespaard. ST. JERONIMUS noemt hem den prins der Arianen. Zijne werken zijn talrijk, doch vele derzelve zijn verloren gegaan. Zijne Kerkelijke Geschiedenis, die behouden is gebleven, heeft hem den eernaam van Vader der Kerkelijke Geschiedenis verworven. Zijne *Demonstratione Evangelicâ* in twintig boeken, waarvan er slechts tien tot ons zijn gekomen, en welke strekken om de waarheid van het Christelijk geloof te betoogen, worden door SCALIGER *goddelijk* genoemd.

(NIEUWENHUIS, *Woordenboek van kunsten en wetenschappen; Dictionary of Biography*).

EUTROPIUS, (FLAVIUS), een Romeinsch geschiedschrijver der vierde eeuw. Men weet weinig van zijn leven: hij was geheimschrijver van de keizers CONSTANTIJN en JULIANUS, en vergezelde den laatsten op zijnen ongelukkigen veldtocht tegen de Parthen. Men wil dat hij tot den raadsheerlijken rang behoorde. Hij is bekend als de schrijver van een kort begrip der Romeinsche geschiedenis, in tien boeken, van de stichting van *Rome* tot op de regering van VALENS, 365 jaren na CHRISTUS. Dit werk, beknopt en gemakkelijk zijnde, is veel als schoolboek gebruikt. Hoe mager het ook zij, strekt het echter eeni-

germate, om die gapingen in de geschiedenis aan te vullen, welke ontstaan zijn door het verloren gaan van eenige schrijvers, of door den onvolkomen staat waarin zij tot ons zijn gekomen. Onder de beste uitgaven van dit werk verdient die van HAVERKAMP, *Leyden*, 1729, 12mo., verbeterd door VERSEK, *Leyden*, 1762, twee deelen, 8vo., opmerking.

(*Penny Cyclopaedia*; NIEUWENHUIS, *Woor-denboek van kunsten en wetenschappen*).

EVALD, (JOHANNES), de uitstekendste dichter, dien *Denemarken* in de achttiende eeuw heeft voortgebracht; hij werd den 18 November 1743 te *Kopenhagen* geboren. Zijn vader, een geestelijke van die stad, was een voortreffelijk geleerde, doch eene slechte gezondheid verhinderde hem, om zich met de opvoeding zijner zoons te belasten. JOHANNES, de tweede zoon, en meest begaafde der drie, werd in 1754 naar *Sleeswijk* gezonden, waar men hem vrijheid liet, om in zijne vrije uren die werken te lezen, waarin hij het meest behagen vond. Onder deze behoorden vooral de vertalingen van *Robinson Crusoe* en *Tom Jones*, van welke de eerste zoo sterk op zijne verbeelding werkte, dat hij ROBINSON CRUSOE hield voor het model dat hij volgen moest. Toen hij naauwelijks den ouderdom van dertien jaren had bereikt, nam hij de vlugt naar *Holland*, om vervolgens naar *Batavia* over te steken; doch hij werd achterhaald en zijn doel verijdeld. Echter liet men hem toe zijne verbeelding met romantische lectuur te ontvlammen. Schoon hij een zwak ligchaamsgestel had, trad hij als soldaat in Pruisische krijgsmacht, doch werd niet bevorderd. Ten gevolge dezer teleurstelling liep hij over naar de Oostenrijkers, diende in *Bohemen*, en bevond zich te *Dresden*, toen deze hoofdstad door de Pruisen werd belegerd. Naar *Denemarken* terug gekeerd, beoefende hij de godgeleerdheid, ten einde zich aan den geestelijken stand te wijden, en zich vervolgens in den echt te begeven met eene dame, die hij hartelijk liefhad. Toen deze laatste hoop werd verijdeld, waren hem langen tijd alle aardsche zaken onverschillig; hij schreef nu *Lykken's Tempel*, (De Tempel der Fortuin, een nachtgezigt), waarop zijn roem berust. Dit dichtstuk werd gevolgd door zijn *Adam en Eva*, een dramatisch gedicht, vol poëtisch vuur, doch in vele opzichten gebrekkig. Hiervan overtuigd, besteedde hij twee jaren, om de beste poëtische voortbrengselen te bestuderen, en een meer volkomen werk te leveren. De Engelsche taal meester geworden zijnde, doorliep hij

zorgvuldig SHAKSPEARE, met wien hij reeds door de vertaling van WIELAND eenigermate bekend was. Ook OSSIAN was zijn lieveling, en toen hij weder de pen opvatte, schreef hij *Rolf Krage*, een treurspel, sterk doortrokken met den geest van OSSIAN. Het verscheen eerst in 1770, omtrent welken tijd hij aangetast werd door een hoogst smartelijk ongemak in de beenen, hetwelk hem gedurende het overige zijns levens, bijkans zonder tusschenpoozen, folterde. Hij zette echter niet alleen zijnen letterarbeid voort, maar schreef zijn kluchtspel *Harlekijn Patriot*, overvloeiende van luim, scherts en kluchtige uitvallen, hoofdzakelijk gerigt tegen pseudo-hervormers. In het volgende jaar, 1773, verscheen zijn letterkundig meesterstuk, *Balders Død*, een drama van ongemeen dichterlijke schoonheid, en verre overtreffende wat van dien aard in de Deensche taal was geschreven. EVALD stierf den 17 Maart 1781, nadat hij gedurende twee jaren op zijn bed of leuningstoel had doorgebracht, wyl hij bijkans geheel van het gebruik zijner beenen was beroofd.

(*Penny Cyclopaedia*).

EVERTSEN, (JOHAN). Het Zeeuwsche geslacht der EVERTSEN, hetwelk van het midden der zestiende eeuw tot op het laatste gedeelte der achttiende bloeide, heeft niet minder dan negentien krijgshelden opgeleverd, van welke er negen strijdende voor het vaderland zijn gestorven. JOHAN EVERTSEN, luitenant-admiraal van *Zeeland*, werd in de maand Januarij van het jaar 1600 te *Vlissingen* geboren, en trad vroegtijdig in de zeedienst. Reeds in 1622 was hij tot den rang van scheepsbevelhebber opgeklommen. In 1625 had hij deel aan de overwinningen, die de Nederlandsche vloot voor *Rochelle* behaalde op den Franschen zeevoogd SOUBISE, die deze verzamelaars der Hugenoten te hulp kwam. JOHAN EVERTSEN veroverde een van 's vijands schepen. Door moed en ervarenheid zich de achting zijner overheden verworven hebbende, werd hij in 1628 tot *commandeur* der admiraliteit van *Zeeland* verheven, en begeleidde de rijk geladen zilvervloot onder PIET HEIN naar het vaderland. Eerst in 1636 kreeg hij gelegenheid te toonen wie hij was, gerakende aan het hoofd van een smaldeel, in strijd met den vermaarden Duinkerker zeevoogd JACQUES COLAERT, die zich zelven noemde *Capitan des Capitanos van alle des Conincx schepen, afvarende van de havens van Vlaenderen*. Schoon reeds meer dan honderd koopvaardij-schepen voor dien *Capitan des Capitanos* de vlag hadden gestreken, en zeven en twintig schepen van

oorlog zich aan hem hadden onderworpen, aarzelde EVERTSEN niet dien schrik der zee, op den 18 Februarij, in persoon aan te tasten. «Hij zet zijnen boegspriet «in het want van het vijandelijke schip «aan de achterzijde, en maakt een geweldige vuur op den achterstevan. Met «zijne boegstukken wordt de spiegel van «het schip geheel verbrijzeld, en alles «door EVERTSEN in gereedheid gebragt, «om te enteren, niettegenstaande één «der andere vijanden op hem gedurig ka- «nonneert. De Duinkerker ziet het na- «kende gevaar. Hij laat een anker val- «len, en beveelt, dat men zich van den «gewelddigen aanvallers zou bevrijden, het «kostte wat het wilde. Nu hakt, en «slaat, en snijdt, en sjoert men met bijlen «en handspaken, om het touwwerk van «EVERTSEN te vernielen, en zich aldus van «hem te verlossen. Groot was de moeite, «zwaar het werk, 't welk de vijand on- «dernam; maar eindelijk gelukte het hem, «en EVERTSEN verhinderd in het enteren, «drijft van COLAERT af, daar het verbrij- «zelen van zijne kabels hem belette, «gelijk deze, het anker te doen vallen.» Gedurende vijf uren werd de strijd met groote woede voortgezet, en eindigde voor de onzen met eene luisterrijke zegepraal. De geduchte COLAERT en zijn kloekmoedige vice-admiraal ROMBOUT, vielen in de handen onzer zeelieden, en twee der grootste Duinkerker schepen waren vernield. EVERTSEN ontving van de Staten van *Zeeland* voor dit heldenfeit eenen gouden gedenkpenning, hangende aan eene keten van hetzelfde metaal, ter waarde van negen honderd of duizend gulden. Tot viceadmiraal van *Zeeland* benoemd, woonde hij in 1639 den zeeslag van *Duins* bij, en hielp MARTEN HARPERTSZ. TROMP eene volkomene overwinning bevechten. In 1646 vereerde hem de koning van *Frankrijk* met de ridder-orde van st. MICHEL, «uit «hoofde van zijne verdiensten en deug- «den, en bijzonder, om de goede gene- «genheid, welke hij toedroeg aan het «welzijn en de belangen van den koning.» De vrede van *Munster* schonk EVERTSEN eenige jaren rust, totdat de eerste Engelsche oorlog (1652) hem weder onverwelkbare lauweren deed plukken. In den tweeden Engelschen oorlog (1665) gedroeg hij zich in den noodlottigen slag, toen de opperbevelhebber WASSENAAR VAN ORDAM door eigen buskruid in de lucht vloog, even dapper en kloekmoedig als bij alle vroegere gelegenheden; doch de ongelukkige uitslag van dit gevecht werd hem niettemin geweten. In den *Briel* door het gemeen aangerand, werd hij, onder

groot getier, in het water geworpen, en tot verhaasting van zijn dood met steenen gesmeten, doch, als door een wonder, nog uit de handen van het onzinnig graauw gered. EVERTSEN verzocht nu ontslag uit de dienst, maar, toen in 1666 zijn broeder CORNELIS was gesneuveld, vergat hij den geleden hoon, en bood op nieuw het benarde vaderland zijne diensten aan, wenschende «zijn leven, den «bestemden tijd daartoe gekomen zijnde, «voor het gemeenebest te mogen opoffe- «ren, gelijk zijn vader, één van zijne «zonen, en vier van zijne broederen, «allen het geluk reeds hadden gehad, «in onderscheidene gevechten tegen den «vijand, op het bed van eer te sterven.» Dit verheven voorbeeld van kloekmoedigheid en heldendeugd, werd door de staten van *Zeeland* op de regte waarde geschat, en EVERTSEN in zijnen vorigen rang hersteld.

«Hij gaat: — beklimt de vloot! Knot *Englands* dwing-
(landij! —

«En als zijn broedren, zoon, en vader sneuvelt hij» (1).

(Mr. J. C. DE JONGE, *Levensbeschrijving van JOHAN en CORNELIS EVERTSEN; Gedenkstuk van Neêrlands heldendaden ter zee*).

EVERTSEN, (CORNELIS), bijgenaamd *de Oude*, (ter onderscheiding van zijn neef en zoon), de uitmuntende broeder des voorgaanden, werd den 4 Julij 1610 te *Vlissingen*, de wieg en bakermat van zoo vele helden, geboren. Tot de zee-dienst opgeleid, en reeds blijken van begaafdheid en moed hebbende gegeven, benoemde hem de stadhouder FREDERIK HENDRIK, in 1636, tot bevelhebber over een Zeeuwsch oorlogsschip. De dapperheid van CORNELIS EVERTSEN blonk weldra uit in onderscheidene scherpe gevechten tegen Duinkerker kapers; hij hielp drie veroverde schepen in triomf binnen brengen. In den zeeslag van *Duins* tegen de Spanjaarden, veroverde hij het vijandelijke galjoen *St. Steven*, en wedijverde in beleid en moed met de dapperste en ervarenste zeebevelhebbers. In den oorlog tegen *Engeland*, die in 1652 uitbrak, tot commandeur of schout-bij-nacht verheven, had hij een roemrijk deel aan bijkans al de

(1) Hij werd in één der zwaarste zeegevechten, welke wij den Engelschen hebben geleverd, den 4 Augustus 1666, des namiddags ten drie ure, door eenen ijzeren hout getroffen; hij verloor één been, zeeg bewusteloos neder, en blies den volgenden morgen, ten vijf ure, den laatsten adem uit, in den ouderdom van zes en zestig jaren. De Staten van *Zeeland* rigtten hem, benevens zijnen broeder CORNELIS, een praalgraf op, hetwelk zich thans in de Nieuwe Kerk te *Middelburg* bevindt, werwaarts het op last van koning WILLEM I in 1818 uit de Oude Kerk is overgebragt.

bloedige zeeslagen, die er geleverd werden; doch op den 8 Augustus 1653, door overmagt afgesneden, werd zijn schip in den grond geboord en onze held naar *Engeland* gevoerd, waar hij drie maanden bleef, voordat hij werd uitgewisseld. In 1659 woonde hij den togt bij, om den koning van *Denemarken* tegen de overheersching der *Zweden* te beschermen. Zijne diensten werden door *FREDERIK III* beloond met eene gouden keten en gedenkpenning. Hoe waakzaam hij zich bij alle gelegenheden had betoond, blijkt best uit een' zijner brieven, waarin hij zegt, dat hij de *Zweden*, die door de *Sond* trachten te ontkomen, *alle nacht in verseekeringe hield, met schut te boorde en bijl bij den cabel*. Na het sluiten van den vrede, (den 6 Junij 1660), keerde hij spoedig naar het vaderland terug, en kruiste tegen de *Barbarische roovers*. In 1664 werd hij, uit erkentenis zijner groote bekwaamheid, tot viceadmiraal van *Zeeland* verheven. Toen *WASSENAAR* den 13 Junij 1665, tegen de *Engelschen* dapper strijdende, onder het vreesselijk gekraak van zijn schip was in de lucht gevlogen, bleef *CORNELIS EVERTSEN*, met zijnen broeder en *CORNELIS TROMP*, de eer der *Nederlandsche vlag* handhaven. «Vijf malen wendde hij in den vijand, vijf malen was hij door de *Britten* omringd, doch met zijn geschut baande hij zich telkens eenen weg. Vreesselijk werd zijn schip geteisterd. Zijne zeilen werden doorschoten, zijne masten doornageld. Niet minder dan honderd mannen, zoo dooden als gekwetsten, werden hem ontrukkt.» Hij kwam één der laatsten in *Texel* binnen. Zijn broeder *JOHAN* het luitenant-admiraalschap nedergelegd hebbende, werd hij in Julij 1665 in zijne plaats aangesteld. Niet lang mogt het vaderland zich in zijne welverdiende verheffing verheugen. In den gedenkwaardigen vierdaagschen kampstrijd tegen de *Engelschen*, voerde *CORNELIS EVERTSEN* het bevel over het tweede eskader, dat den 11 Junij 1666, omstreeks vijf ure des namiddags, met den vijand in eenen hevigen strijd geraakte. *EVERTSEN* kweet zich zoo kloekmoedig, dat de overwinning zich eindelijk voor de *Nederlanders* verklaarde. Maar noodlottig was het einde voor onzen onverschrokken held; de laatste kanonskogel uit het boord van den vijandelijken bevelhebber, scheidde hem door midden, zodat hij aan de voeten van zijnen zoon, *CORNELIS EVERTSEN den jongsten*, dood nederstortte. Hij had den ouderdom van zes en vijftig jaren bereikt, en werd algemeen betreurd, oordeelende 's lands hooge over-

heid dat hij was «een man, wiens beleid «en onverschrokken moed in vele voor-«gaande gelegenheden, gelijk ook in het «laatste gevecht, was ondervonden en «proefondervindelijk openbaar geworden.» Zijn stoffelijk overschot rust in het praalgraf, voor hem en zijnen ouder broeder *JOHAN* te *Middelburg* opgerigt.

(*Mr. J. C. DE JONGE, Levensbeschrijving van JOHAN en CORNELIS EVERTSEN; Gedenkstuk van Neêrlands heldendaden ter zee*).

EYCK, (JOHAN en HUBERT VAN), beiden beroemde *Nederlandsche* schilders. De eerste de uitvinder of liever de verbeteraar van het schilderen met olieverw, soms *JAN VAN BRUGGE* genoemd, omdat hij zich in deze stad heeft nedergezet, werd in 1370 te *Maseyk* geboren, en oefende zich in de schilderkunst met zijn' ouder broeder *HUBERT*, (geb. in 1366), een' verdienstelijk kunstenaar, doch die thans zelden genoemd wordt dan in gemeenschap met *JOHAN*. De berigten omtrent beider verdiensten zijn zeer uiteenlopend. Eenigen verheffen *JOHAN VAN EYCK* als een krachtig teekenaar; anderen zeggen dat hij geene andere verdiensten bezat dan die van goed colorist; weer anderen beweren dat zijne enigste aanspraak op roem alleen bestaat in zijne ontdekking van het schilderen met olieverw; en de meesten erkennen, dat *RASPE*, de oudheidkundige, hem te regt deze eer heeft ontzegd. *RASPE* heeft inderdaad bewezen, dat men deze uitvinding niet aan *JOHAN VAN EYCK* is verschuldigd; doch hij onderstelt, hetgeen *LANZI* hoogst waarschijnlijk heeft gemaakt, dat *VAN EYCK* het schilderen met olieverw grootelijks heeft verbeterd en in zwang gebragt. Dit bewerkte hij door het middel te ontdekken om aan de kleuren meerdere vastheid te geven, zonder ze in de zon te droogen, en door een waterproof-verniss er helderheid en glans aan bij te zetten. Nadat hij een' geruimen tijd in de rijke en bloeiende stad *Brugge* had gewoond, verhuisden de beide broeders naar *Gent*, waar zij, tusschen de jaren 1420 en 1432, een groot en beroemd altaarstuk schilderden, bekend onder den naam van *De aanbidding van het Lam*. Sommigen zeggen dat dit stuk geschilderd werd voor *JODOCUS VIJTS*, een' rijk *Gentenaar*, terwijl anderen beweren, dat het vervaardigd werd op last van *PHILIPPUS den Goeden*, hertog van *Bourgondië*, graaf van *Vlaanderen*, die in 1420 aan de regering kwam. Zeker is het, dat *JOHAN VAN EYCK* lang aan het schitterend hof van *PHILIPPUS* is verbonden geweest. Dit menigwerf

beschreven schilderstuk bevat niet minder dan 330 figuren, in welke de uitdrukking der hartstogten, alsmede de orde en uitvoering hooge bewondering wekken. Het altaarstuk bestaat uit twaalf paneelen door vouwdeuren beschermd, en werd zoo hoog op prijs geschat, dat het slechts bij sommige gelegenheden te zien was. PHILIPPUS II, koning van Spanje, wilde het derwaarts voeren, doch vergenoegde zich eindelijk met eene kopij van MICHAEL COXIS van Mechelen. Deze kopij schijnt zich thans te Berlijn te bevinden. Het lot van het oorspronkelijke is opmerkelijk en zeer te bejammeren. Toen de Franschen België hadden bemagtigd, sloegen zij gretige blikken op dit kunstgewrocht. Het gelukte echter

aan de geestelijkheid der kerk van *St. Bavo* acht van de twaalf paneelen te verborgen, zoo dat er slechts vier naar *Parijs* werden opgezonden, van waar zij in 1815 terugkwamen. Sedert heeft de geestelijkheid zes van de acht verborgene paneelen verkocht, welke zich thans in het Koninklijk Museum te *Berlijn* bevinden, waar zij zamengevoegd zijn met een gedeelte der kopij, welke COXIS voor PHILIPPUS II heeft vervaardigd. HUBERT VAN EYCK stierf in 1426, en JOHAN, zoo als men algemeen gelooft, in 1441, doch de dag zijns overlijdens is onzeker.

(RASPE, DESCAMPS, LANZI, HOUBRAKEN, *Levens der schilders*).

F.

FABERT, (ABRAHAM), een Fransch maarschalk, de zoon eens boekdrukkers, werd in 1599 te *Metz* geboren. Schoon voor den geestelijken stand bestemd, trad hij vroegtijdig in de krijgsdienst. Hij onderscheidde zich bij menig gevecht en beleeg. In 1640 bij *Turin* zwaar aan het been gekwetst, oordeelde men, hetzelfde te moeten afzetten; doch FABERT was hier toe geenszins te bewegen, en zeide tegen TURENNE: «De dood zal mij niet anders «dan geheel hebben.» In 1646 tot veldmaarschalk benoemd, veroverde hij *Porto Longone* en *Piombino*, en in 1654 *Stenay*. FABERT was een man van strikt eerlijke grondbeginselen. «Indien men tegen FABERT achterdocht kan opvatten,» zeide MAZARIN, «dan is er niemand ter wereld «aan wien men zijn vertrouwen kan «schenken.» LODEWIJK bood hem het blaauwe lint aan, doch hij weigerde het, omdat hij de vereischte bewijzen van adeldom niet kon leveren. Toen men hem zeide, dat elk bewijs dat hij zou leveren als voldoende zou worden aangenomen, antwoordde hij: «Dat kan niet; ik wil «mijnen mantel met geen kruis versieren, «en mijn' naam door bedrog onteeren.» Hij stierf den 17 Mei 1662 te *Sedan*. Bij zoo veel moed, braafheid en talenten, had hij de zwakheid zich door waarzeggers en horoscoptrekkers te laten bedriegen.

(*Dictionnaire historique et bibliographique*).

FABIUS, (QUINTUS MAXIMUS VER-RUCOSUS), een beroemd Romeinsch krijgsman. In zijn eerst consulschap zegepraalde hij over de Liguriërs, 232 jaren v. c. Na de nederlaag der Romeinen bij *Trasimene*, werd hij door het volk met eenparige stem-

men tot dictator benoemd. Het stelsel, dat hij aannam, om HANNIBAL te stuiten, is wel bekend. Door eene reeks van schrander bewegingen, marschen en contre-marschen, altijd sterke standplaatsen kiezende, matte hij zijnen tegenstander af, die hem nimmer op eenen gunstigen grond konde lokken, om hem aan te vallen, terwijl FABIUS van elke dwaling of verzuim der Carthagers partij wist te trekken, en hun nadeel toe te brengen.

Deze wijze van oorlogvoeren, nieuw voor de Romeinen, deed FABIUS den naam verkrijgen van den *Draier*, waarover hij door jeugdige krijgslieden en onkundige personen hevig werd berispt, schoon zulks waarschijnlijk het eenige middel was, om de stad *Rome* van haren ondergang te redden. MINUCIUS, die met FABIUS het opperbevel deelde, zich onvoorzigtiglijk met HANNIBAL in den strijd gewikkeld hebbende, werd door de tijdelijke hulp van den dictator uit het verderf gered. FABIUS in het volgende jaar, (216 v. c.), teruggeroepen zijnde, werd het opperbevel over het leger toevertrouwd aan den consul T. VARRO, die HANNIBAL onbedachtzaam slag leverde, en bij *Cannes* geheel en al werd verslagen, zoodat men nu duidelijk de wijsheid van FABIUS dralen begon in te zien. Het volgende jaar werd FABIUS tot consul verheven, en hield HANNIBAL op nieuw in bedwang. In 208 v. c. ten vijfden male tot consul benoemd, hernam hij *Tarente* door krijgslist, waarna hij ter naauwernood aan eenen strik, welken HANNIBAL hem bij *Metapontum* spande, ontkwam. Met HANNIBAL een verdrag wegens het loskopen van krijgsgevangenen gesloten hebbende, weigerde de senaat deze

overeenkomst te bekrachtigen. FABRIUS zijn woord niet willende breken, verkocht hierop al zijne goederen, en de uitwisseling had plaats. Toen eenige jaren later de senaat beraadslaagde, om P. SCIPIO met een leger naar Afrika te zenden, stelde FABRIUS zich daartegen, zeggende, dat men Italië eerst van HANNIBAL moet bevrijden. FABRIUS stierf eenigen tijd daarna, 202 jaren v. c., in hoogen ouderdom.

(VOSSIUS, *De Historicis Latinis*; FABRICIUS, *Bibliotheca Latina*; M. STUART, *Romeinsche Geschiedenissen*).

FABRE, (JEAN), wiens ouderliefde hem aanspraak geeft op de achting der nakomelingschap, werd in 1727 te Nîmes geboren. Hij behoorde tot eene Protestantsche familie, en wijdde zich aan den handel. Zijn vader eene Protestantsche gemeente tot stand gebragt hebbende, werd deze tot de galeijen verwezen. Hij bood zich in zijne plaats aan, en onderging gewillig de straf. Men wilde hem ontslaan, bijaldien hij den Protestantschen leeraar PAUL RABAUT wist te bewegen het rijk te verlaten; FABRE wees dit, zonder zich te bedenken, van de hand. Eerst, nadat hij gedurende zes jaren als een galeiboef was behandeld, en onder het uitschot des menschedoms had verkeerd, werd hij, door bemiddeling van den minister CHOISEUL, in vrijheid gesteld. Zijne lotgevallen leverden overvloedige stof tot het bekende toneelstuk *l'Honnête criminel* (de Deugdzame Galeeroeijer).

(*Dictionary of Biography*).

FABRE D'ÉGLANTINE, (PHILIPPE FRANÇOIS NAZAIRE), een Fransch dramatisch dichter, werd den 28 December 1755 te Carcassonne geboren. Aanvankelijk behoorde hij tot eene reizende troep tooneelspelers, maar maakte weinig opgang. Door zijne verschillende talenten wist hij zich echter vrienden te verwerven. Hij schreef verzen, teekende, graveerde, en was toonkunstenaar en componist. In de bloemspelen van Toulouse (*jeux floraux*) den prijs behaald hebbende, bestaande in eenen gouden egelantier, voegde hij bij zijnen naam dien van d'Églantine, en begaf zich naar Parijs, waar hij verscheidene tooneelstukken uitgaf. Hij speelde in de omwenteling eene geweldige rol, werd lid van de Nationale Conventie, en stemde voor den dood van LOUWIS XVI. Eindelijk verloor hij den 5 April 1794, met DANTON, het hoofd onder de guillotine. In 1802 verschenen zijne gedichten onder den titel van *Oeuvres mêlées et posthumes de FABRE D'ÉGLANTINE*.

(LA HARPE, *Cours de littérature*).

FABRETTI, (RAFAELE), een Italiaansch oudheidkundige, werd in 1618 te Urbino geboren. Hij studeerde te Cagli in de regtsgeleerdheid, en werd secretaris van paus ALEXANDER VIII, en directeur der pauselijke archieven op het kasteel St. Angelo onder INNOCENTIUS XII. FABRETTI besteedde zijnen meesten tijd aan het onderzoeken der ruïnen in den omtrek van Rome, en liet onderaardsche schuilhoeken opdelven. Hij onderzocht catacomben, columbaria's, grafsteden en andere onderaardsche bergplaatsen. Hij zamelde eenen overvloedigen oogst van oudheden en hoofdzakelijk van opschriften, die hij in zijn huis te Urbino rangschikte, welke verzameling sedert is overgebragt naar het hertogelijk paleis dierzelfde stad. Men verhaalt, dat zijn paard, hetwelk hij gedurende eenige jaren op zijne omwandelingen bereed, en bij zijne vrienden den spotnaam droeg van *Marco Polo*, zoo gewoon werd aan zijns meesters jacht op oudheden, dat het bijkans altijd staan bleef, zoodra men deze of gene oudheid ontmoette. FABRETTI bewees aan de oudheidkunde gewigtige diensten, daar hij gewoon was het eene monument door het andere op te helderen. Hij geraakte in bitteren twist met onzen CRONOVIVUS over de verklaring van eenige plaatsen in TITUS LIVIUS; de beide geleerden havenden elkander erbarmelijk. FABRETTI overleed in Januarij 1700 te Rome. Zijne nagelatene werken zijn: 1°. *Inscriptionum antiquarum explicatio*, fol., 1699; 2°. *De Columnâ Trajani*, fol., 1683; 3°. *De aquis et aqueductibus veteris Romae*, 4to., 1680. FABRETTI wordt beschouwd als de voorganger van BIANCHINI, BOTTARI en andere oudheidkundigen, die in de achttiende eeuw de oudheden van Rome hebben opgehelderd.

(*Woordenboek der Zamenleving*; *Penny Cyclopaedia*).

FABRICIUS, (CAJUS), bijgenaamd LUSCINUS, was een uitstekend voorbeeld van oud-Romeinschen heldenmoed en goede trouw. In het jaar 283 v. c. tot consul benoemd, zegepraalde hij over de Bojers en Etruskers. Toen in 281 v. c. de consul LEVINUS door PYRRHUS was verslagen, zond de senaat FABRICIUS aan den koning, om over den losprijs der gevangenen, of, volgens anderen, over den vrede te onderhandelen. PYRRHUS trachtte FABRICIUS met goud voor zich te winnen, hetgeen door den Romein, hoe arm hij ook ware, met verachting werd afgewezen. Even vruchteloos zocht PYRRHUS hem, door het onverwacht gezigt van een' olifant schrik aan te jagen. PYRRHUS bewonderde de trouw en standvastigheid van dezen edelaardigen Ro-

mein, en gaf aan alle krijgsgevangenen de vrijheid om te Rome de Saturnaliën bij te wonen, onder voorwaarde om na het feest terug te keeren. Zij gingen en hielden woord. FABRICIUS, in 279 v. c. andermaal tot consul verheven, trok met een leger tegen PYRRHUS op, die zich bij Tarente had nederageslagen. De lijfarts des konings verscheen heimelijk in de Romeinsche legerplaats, en bood FABRICIUS aan, zijnen meester voor eene bepaalde som te vergiften. FABRICIUS hierover verontwaardigd, liet den snooden geneesheer in boeien slaan, en zond hem in dien staat naar PYRRHUS terug, op wien dit voorbeeld van Romeinsche rechtschapenheid zulk een grooten indruk maakte, dat hij uit erkentelijkheid alle gevangene Romeinen zonder losgeld in vrijheid stelde. PYRRHUS steevende kort hierop naar Sicilië, werwaarts hij geroepen werd door de Syracusers, die door de Carthagers hevig werden veront-rust. FABRICIUS tuchtigde inmiddels de Samniten, Lucaniërs en Bruttiërs, die PYRRHUS tegen Rome hadden bijgestaan. PYRRHUS weldra naar Italië teruggekeerd, werd eindelijk door CURIUS DENTATUS verslagen, en uit Italië verdreven. Twee jaren later, 274 v. c., werd FABRICIUS ten derden male tot consul verheven. Men verhaalt van FABRICIUS verscheidene voorbeelden van matigheid en eenvoudigheid, die aan de strenge leefwijze der Romeinen vóór de Punische oorlogen doen herinneren. Toen FABRICIUS het ambt van censor bekleedde, verbood hij P. CORNELIUS RUFINUS in den senaat te verschijnen, omdat hij tien ponden tafelzilver bezat. FABRICIUS stierf zoo arm, dat de senaat verplicht was, zijne dochters op kosten van den staat uit te huwelijken. Schoon, volgens de wet der twaalf tafelen, niemand binnen de stad mogt worden begraven, werd echter het lijk van FABRICIUS, met groote statelijkheid, binnen Rome ter aarde besteld.

(PLUTARCHUS, *Het leven van PYRRHUS*; LIVIUS, *Epitome*, XIII, XIV; EUTROPIUS; JUSTINUS; ROLLIN; STUART).

FABRICIUS, (AREND MEINDERTSZ.), een vermaard Nederlandsch staatsman, zag het eerste levenslicht in den jare 1547. Als lid van de regering der stad Haarlem en de statenvergadering van Holland, bewees hij zijnen medeburgere en landgenooten belangrijke diensten. Gedurende het vermaarde beleg van Ostende door de Spanjaarden, werd hij als gedeputeerde der Staten-Generaal naar deze stad afgevaardigd, ten einde de zaken aldaar in hunnen naam te bestieren. Hij kweet zich van dezen gewigtigen post zoo loffelijk, dat 's lands Staten hem eenen zilveren

vergulden kop vereerden, ter waarde van twee honderd gulden, van buiten versierd met het wapen van Holland, en van binnen in het deksel met de afbeelding van het beleg dier stad. Daarenboven schonk men hem eene jaarlijksche lijfrente van honderd gulden. In 1618 werd hij aangesteld tot een' der vier en twintig regters over OLDENBARNEVELD, DE GROOT en HOGERBEETS, en het staat tot zijne eeuwige eer aangeteekend, dat hij het doodvonnis van den eersten heeft afgekeurd, betuigende veeler, «dat Holland nooit een «personaadje heeft gedragen, die den ad- «vocaat gelijk was, en dat hij zich nergens in had vergrepen, dan alleen in «eene zaak: dat hij met HUSA zijne hand «aan de arke des Heeren had geslagen.» Ook weigerde FABRICIUS de 2400 gulden, welke aan elk der regters van OLDENBARNEVELD waren toegekend (1). Deze eerlijke, onbaatzuchtige vaderlander stierf den 19 December 1624 te Haarlem, en werd aldaar in de Groote Kerk ter aarde besteld. Op de grafzerk ziet men zijn wapen en eenige dichtregelen, waarin gezegd wordt, dat kerk en staat den dood van dien dapperen heer, een' vader des vaderlands, betreuren.

(WAGENAAR, *Vaderl. Hist.*; BRANDT, *Historie der rechtspleging van OLDENBARNEVELD*; KOK, *Vaderlandsch Woordenboek*).

FABRICIUS, (JOHAN CHRISTIAN), de grootste der nieuwere insektenkenners (*entomologisten*), werd in 1748 te Tondern, in het hertogdom Sleeswijk, geboren. Hij werd voor de geneeskunde opgeleid, en op den ouderdom van drie en twintig jaren professor in de natuurlijke historie en landhuishoudkunde te Kiel.

FABRICIUS studeerde onder LINNAEUS, en werd een zijner beroemdste leerlingen. LINNAEUS den naam van FABRICIUS in zijne *Systema naturae* roemvol vermeld hebbende, besloot deze om zich inzonderheid op de insektenkunde toe te leggen, eene wetenschap destijds nog in hare kindscheit. De eerste vruchten zijner navorschingen werden in 1775 het publiek aangeboden in zijne *Systema entomologiae*,

(1) Deze omstandigheid herinnert ons de volgende anecdote: «Eenigen tijd na deze verfoeilijke rechtspleging, zeide een beroemd advocaat tegen een' der regters: Men zegt van u twee dingen, welke ik niet kan gelooven. Vooreerst dat gij weinig verstand hebt, en ten andere, dat gij gierig zijt. Het eerste kan niet waar zijn; want gij hebt den raadpensionaris des doods schuldig gevonden, «iets dat zelfs den bekwaamsten rechtsgelerden niet «gelukt is. En de beschuldiging van gierigheid, «welke men u zoo onmeêdoogend aantijgt, is voor- «zeker insgelijks ongegrond; want gij hebt voor vier «en twintig honderd gulden een vonnis helpen vel- «len, hetgeen ik voor al het geld der wereld niet «zou hebben willen doen.»

waarin hij eene nieuwe rangschikking van het geslacht der insekten voorsloeg, kiezende voor zijne verdeelingen de wijzigingen welke men in de deelen van den mond waarneemt. De twee vroeger aangenomene methoden waren gegrond, de eene op de gedaanteverwisselingen der verschillende soorten, de andere op hare bewegings-organen. De laatste werd het eerst door ARISTOTELES aangewezen, en door LINNAEUS gevolgd. FABRICIUS bezocht onderscheidene landen ter verrijking zijner kennis, verzamelde nieuwe bouwstoffen, bezigtigde de meeste museums, en beschreef al de insekten waarvan tot dus verre nog geene melding was gemaakt. FABRICIUS was geenszins afgunstig op den roem van anderen, die met hem hetzelfde vak beoefenden. Nadat hij kennis had gemaakt met het fraaije werk van WALCKENAER over de spinnen, waarin hij groot behagen vond, zond hij dezen geleerde, ongevraagd, al de exemplaren, welke hij van het geslacht der spinnen had bijeen verzameld. Schoon de entomologie zijne hoofdstudie uitmaakte, was hij geenszins in de andere takken der dierkunde onervaren; ook was hij zeer bedreven in de botanie en mineralogie. Hij stierf den 3 Maart 1808, aan de waterzucht, in het vijf en zestigste jaar zijns ouderdoms, zeer betreurd door alle natuurkundigen. Onder de talrijke werken van FABRICIUS vermelden wij slechts zijne *Systema entomologiae sistens insectorum classes, etc.*, waardoor deze wetenschap eene gansch andere gedaante bekam, alsmede zijne *Philosophia entomologica*, en *Reise nach Norwegen, mit Bemerkungen aus der Natur, Historie und Oeconomie*.

(*Woordenboek der Zamenleving; Penny Cyclopaedia*).

FABRICIUS, (JOANNES ALBERTUS), een Duitsch kunstregter en boekenkenner, werd den 11 November 1667 te *Leipzig* geboren. Hij studeerde aldaar in de wijsbegeerte en geneeskunde, en naderhand in de godgeleerdheid. Vooral maakte hij groote vorderingen in de oude letterkunde, en verkreeg, door zijne groote scherpzinnigheid en ongemeen sterk geheugen, in bijna alle vakken van menschelijke wetenschap eene buitengewone bedrevenheid. Zoodra hij zijne studiën te *Leipzig* had voltooid, begaf hij zich naar *Hamburg*, werd bibliothecaris van den heer J. F. MEIJER, en vervolgens professor in de welsprekendheid en wijsbegeerte aan het gymnasium dier stad. Hij bleef aldaar tot aan zijnen dood, hebbende onderscheidene voordelige aanbiedingen van den landgraaf van *Hessen-Darmstadt* en anderen afgewezen.

Hij schreef eene ontzettende menigte voortreffelijke werken, waarvan zijne *Bibliotheca Graeca* als het voornaamste wordt beschouwd. Hetzelve bevat berigten van al de Grieksche schrijvers, met lijen hunner werken en aantekeningen. Ook zijne *Bibliotheca Latina*, *Bibliotheca mediae et infimae Aetatis*, *Bibliotheca ecclesiastica*, alsmede zijne *Bibliotheca antiquaria*, zijn zoo vele blijken van zijne alles omvattende geleerdheid. Zijne tijdgenooten noemden hem dan ook den *bibliothecaris van de republiek der letteren*. Hij overleed den 30 April 1736 te *Hamburg*, in den ouderdom van negen en zestig jaren. De catalogus door hem zelve uitgegeven, bevat meer dan 100 titels zijner werken. FABRICIUS was zedig, gastvrij jegens vreemdelingen die hem kwamen bezoeken, onvermoeid in het vervullen zijner ambtspligten, vindende echter nog tijd voor het samenstellen zijner talrijke geschriften. Zijn schoonzoon REIMAR heeft eene levensbeschrijving van hem in het Latijn bezorgd, naar welke de weetgierige lezer wordt verwezen.

FABRIS, (NICOLAS), een Italiaansch werktuigkundige, werd in 1731 te *Chioggia* geboren, en stierf aldaar in 1801. Hij behoorde tot den geestelijken stand. Onder zijne talrijke en vernuftige uitvindingen noemt men een forte-piano, hetwelk, terwijl het bespeeld werd, de muziek aantekende; een vat, hetwelk bij het aftappen door inwendige zamentrekking de lucht uitsloot; eene houten hand, om de maat te slaan; een zak-uurwerk, hetwelk tegelijk de Fransche en Italiaansche uren, minuten en seconden aanwees, met de dag- en nacht-eveningen en zonnestanden; alsmede eene soort van klok, waarvan een magneet de beweegkracht uitmaakte.

(*Dictionary of Biography*).

FABRIZIO, (GERONIMO), gewoonlijk genoemd FABRICIUS AB ACQUAPENDENTE, een Italiaansch genees- en ontleedkundige, werd in 1537 te *Acquapendente*, eene stad bij *Orvieto*, in den *Kerkelijken Staat*, geboren. Zijne ouders, hoewel behoeftig, offerden alles op voor zijne opvoeding. Hij was een leerling van FALLOPIUS, te *Padua*, wien hij in 1562 als professor in de chirurgie en anatomie opvolgde. Zijn roem lokte studenten uit alle landen van *Europa* naar *Padua*, zoodat zelfs de anatomie-zaal, oorspronkelijk door hem zelve gebouwd, te eng werd, om al de toeschouwers te bevatten. De senaat van *Venetië* bouwde derhalve, in 1593, eene andere op ruimere schaal, en vermeerde tevens zijne jaarwedde. Nadat hij ruim eene halve eeuw de hogeschool tot

sieraad had verstrekt, onttrok hij zich aan het openbaar leven. Echter gevoelde FABRIZIO zich in zijne afzondering niet gelukkig. Zijne laatste jaren werden verbittert door huisselijke onecnigheden en het ongevoelig gedrag dergenen, die hij tot zijne erfenamen had bestemd. Hij overleed in 1649, in den ouderdom van twee en tachtig jaren, niet zonder vermoeden van vergiftigd te zijn, op zijn landgoed aan den oever van de *Brenta*, thans nog bekend onder den naam van *Montagnuola d'Acquapendente*. De naam van FABRIZIO is aan alle beoefenaren zijner wetenschap dierbaar; hij was de leermeester van WILLIAM HARVEY, wiens ontdekking van den omloop des bloeds, (volgens HARVEY's eigene bekentenissen), toe te schrijven is aan FABRIZIO's opmerkingen omtrent de klapvliezen in de aderen, door hem het eerst naauwkeurig beschreven. De werken van FABRIZIO over de anatomie en physiologie, zijn door ALBINUS te *Leyden*, in 1738, in één deel folio uitgegeven, en tevens van eene levensbeschrijving voorzien.

FAGEL, (KASPER). Het geslacht van FAGEL heeft zich, gedurende meer dan anderhalve eeuw, in *Nederland* onderscheiden door eene reeks van uitstekende staats- en krijgslieden. De gewichtige betrekking van griffier der Staten-Generaal werd gedurende honderd vijf en twintig achtereenvolgende jaren (van 1670—1795) door leden uit dit huis bekleed. KASPER FAGEL, van wien wij in dit artikel afzonderlijk spreken, werd in 1629 te *Haarlem* geboren, studeerde in de rechtsgeleerdheid, en werd in 1663 pensionaris zijner geboortestad, eene betrekking die tot de hoogste waardigheden in den staat den weg baande. Door invloed van JOHAN DE WITT tot den hoogen post van griffier der Staten-Generaal benoemd, werd hij zijn vertrouweling. Toen LODEWIJK XIV tot in *Gelderland* was gedrongen, kwam DE WITT eens in het kricken van den morgen bij FAGEL, betuigende *geen' raad meer te weten*. «Onder «FILIPS II, ruim zoo magtig als LODEWIJK, » antwoordde FAGEL, «bevond zich de staat «nog wel in gevaarlijker omstandigheden; «het komt slechts op moed en kloekhar- «tigheid ter verdediging aan.» Den 20 Augustus 1672 werd de raadpensionaris DE WITT door het Haagsche gepeupel vermoord, en vervolgens FAGEL tot zijn' opvolger aangesteld. Onwrikbare standvastigheid was een der hoofdtrekken van FAGEL. Toen men aan eenige afgevaardigden *volle magt* wilde verleenen, om met LODEWIJK XIV te onderhandelen, zeide hij: «Men moge het land aan *Frankrijk*

«verkoopen, leveren zal men het niet. «Ik zou mij liever in stukken laten kap- «pen, dan zulk eene bezending op mij te «nemen.» Met den ridder TEMPLE leide hij de eerste grondslagen tot den vrede van *Nijmegen*, die in 1678 tot stand kwam. In 1682 stelde de graaf D'AVAUX, afgezant van LODEWIJK XIV; alles in het werk, om FAGEL voor de zaak van *Frankrijk* te winnen, hem twee millioenen belovende, zoo hij 's lands belangen wilde verraden. Dit schandelijk voorstel werd door den onbaatzuchtigen man met verdiende verachting van de hand gewezen. De zegepraal van FAGEL's staatkunde was de verheffing van WILLEM III op den troon van *Engeland*. Hij mogt echter het genoegen niet smaken WILLEM's komst in *Engeland* te beleven; hij stierf den 15 December 1688, voordat de tijding dezer groote gebeurtenis in *Holland* aankwam. WILLEM III achtte FAGEL zoo hoog, dat hij, bij het vernemen van zijnen dood, uitriep: «Nu heeft de staat zijn' getrouw- «sten dienaar, en ik mijn' besten vriend «verloren!»

(*Biographie des Pays-Bas*; van KAMPEN, *Karakterkunde der Vaderlandsche geschiedenis*; KOK, *Vaderlandsch Woordenboek*).

FAGEL, (FRANÇOIS NICOLAAS), neef van den beroemden raadpensionaris, en zoon van Mr. NICOLAAS FAGEL, burgemeester van *Nijmegen*, trad in 1672 als vaandrig in krijgsdienst, en klom door zijne bekwaamheid en dapperheid op tot den rang van generaal van het voetvolk en luitenant-generaal in keizerlijke dienst. Hij verzelde, als brigadier-generaal, WILLEM III naar *Engeland*, en onderscheidde zich vooral in den slag bij *Fleurus* (1 Julij 1690), waar hij zijne troepen in *bataillons carrés* schaarde, en daardoor den vijand in bedwang hield. In 1691 verdedigde hij *Bergen in Henegouwen* kloekmoedig tegen 100,000 Franschen, onder het oog van VAUBAN en LODEWIJK XIV; doch een opstand der burgers, opgeruid door priesters en monniken, noodzaakte hem de stad aan den Allerchristelijksten koning over te geven. In de belegering van *Namen*, dreef hij de uitvallende Franschen naar de stad terug, en bekwam daarbij eene zware wond. In 1702 nam hij ijverig deel aan de redding van *Nijmegen*, en in 1703 aan de belegering van *Bonn*. In den slag van *Ekeren*, schoon aan het hoofd en het been gekwetst, moedigde hij de zijnen nog door stem en voorbeeld tot dapper strijden aan; doch hij moest weldra van het slagveld worden weggedragen. Ook woonde

hij in 1704 en 1705 den veldtocht in *Portugal* bij; hier ontmoette hij echter, door de verdeeldheden tusschen de Portugeesche, Engelsche en Nederlandsche opperhoofden, zoo vele moeilijkheden, dat hij verlof verzocht naar het Vaderland terug te keeren, schoon de koning van *Portugal* zeide: «Zoo *FAGEL* het leger «verlaat, ben ik verloren!» In 1711 en 1712 plukte hij nieuwe lauweren. Hij was tegenwoordig bij de verovering van *Doornik*, *Bouchain*, *Quesnoi* en andere plaatsen, alsmede in de veldslagen van *Ramilles* en *Malplaquet*. De verovering van het sterke *Bouchain*, dat zich in het gezigt van het Fransche leger binnen twintig dagen aan hem moest onderwerpen, (de bezetting werd krijgsgevangen), was zijn meesterstuk. Bij den vrede van *Utrecht* werd hij tot gouverneur van *Sluis* in *Vlaanderen* benoemd, waar hij den 23 Februarij 1718 overleed. *FAGEL* was even dapper als regtschapen. Toen hem bij de belegering van *Rijssel* 50,000 gulden werden aangeboden, om van eene levering van granen verschoond te blijven, zeide hij, liever zijne soldaten te willen voeden dan zich zelven te verrijken. Ook wist hij nederigheid aan hoffelijkheid te paren. *WILLEM III* hem eens verwijtende, dat hij zich zelven in het gevaar te veel vergat, antwoordde hij: «Sire! uwe handelingen zijn niet zonder «uitwerking op uwe krijgsbevelhebbers!»

(*Biographie des Pays-Bas*; VAN KAMPEN, *Karakterkunde der Vaderlandsche Geschiedenis*; KOK, *Vaderlandsch Woordenboek*).

FAHRENHEIT, (GABRIËL DANIEL), een beroemd proefondervindelijk natuurkenner, werd in 1685 te *Dantzic* geboren. Hij werd vroegtijdig naar *Holland* gezonden, om aldaar den koophandel te leeren, doch de natuurkunde had voor zijnen onderzoeklievenden geest meer aantrekkelijks dan de bezigheden van een kantoor. Door volhardenden arbeid en rusteloos nadenken, gelukte het hem den thermometer aanmerkelijk te verbeteren, door kwik in plaats van wijngeest te gebruiken, en eene schaal te vormen, welke nog in gebruik is. Ten tijde van zijn overlijden was hij bezig met het vervaardigen van een werktuig om moerassen droog te maken. Hij schreef eene verhandeling over den thermometer, en leverde eenige bijdragen in de *Philosophical Transactions*, alsmede in de Leipziger *Acta Eruditorum*. Hij stierf in 1740 te *Leyden*, in den ouderdom van vijf en zeventig jaren.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

FAIRFAX, (EDWARD), een Engelsch dichter, was de tweede zoon van *Sir THOMAS FAIRFAX*, van *Denton*, in het graafschap *York*. De dag zijner geboorte is onbekend; doch daar zijne vertaling van *TASSO's Jeruzalem verlost* in 1600 in het licht verscheen, mogen wij vooronderstellen, dat hij onder de regering van *ELIZABETH* is geboren.

In strijd met de gewoonte van zijn geslacht, hetwelk krijgsmachtig van aard was, leidde hij een afgezonderd leven in zijne geboorteplaats, waar hij zijnen tijd besteedde aan het beoefenen der letteren en de opvoeding zijner eigene kinderen en die zijns broeders, een van welke de beroemde *Lord FAIRFAX* is geworden. Wij leeren uit zijne eigene geschriften, dat hij noch *superstitieus papist* noch *fantastisch puritein* was; doch meerdere bijzonderheden van zijn leven heeft men niet, dan dat hij omstreeks het jaar 1632 is gestorven. Hij schreef *Herderszangen*, (waarvan er nog slechts één overig is), sommige andere verloren geraakte dichtstukken en eene verhandeling over *Booze Geesten*; doch het werk dat hem eenen blijvenden roem waarborgt, is zijne vertaling van het *Verlost Jeruzalem*, tot dus verre nog door niemand overtroffen; en schoon *FAIRFAX* soms van het oorspronkelijke afwijkt, verrijkt hij het ook dikwijls met nieuwe schoonheden.

(*Biographia Britannica*; *Preface to FAIRFAX's Tasso*, edition 1749; *Preface to HOOLE's Tasso*).

FAIRFAX, (THOMAS, Lord), een der voornaamste generaals in de Engelsche burgeroorlogen, was de oudste zoon van *Lord FAIRFAX*, en werd in 1611, te *Denton* in het graafschap *York*, geboren. Zijn lust voor de krijgsmacht deed hem de hoogeschool van *Cambridge* verlaten, en zich als vrijwilliger scharen in de geleedren van *HORATIO VERE*, die in *Holland* prins *MAURITS* wakker ter zijde stond. Toen de oorlog tusschen *KAREL I* en het Parlement uitbrak, omhelsde *FAIRFAX* de partij van het laatste. Tot generaal der ruitery benoemd, bekwam hij kort daarna, in plaats van den graaf van *Essex*, het opperbevel over het leger van het Parlement. Op den 14 Junij 1645 won hij op het koninklijk leger den beslissenden slag van *Naseby*, en toen de koning naar *Wallis* vlood, trok *FAIRFAX* door het graafschap *Gloucester*, bemagtigde *Bath*, *Bristol* en andere gewichtige punten in het graafschap *Somerset*. Van daar baande hij zich eenen weg door het graafschap *Dorset*, bragt zijne wapenen naar *Cornwallis* over, en verstrooide geheel en al 's ko-

nings legerbenden. Toen hij in de maand November naar *Londen* terugkeerde, werd hij door eene ontelbare menigte verwelkomd, en, openlijk voor zijne diensten dankzeggingen ontvangende, met een kleinood van groote waarde beschenken. Het parlement zond hem nu naar het leger der Schotten, met 200,000 Pst., waarvoor deze den koning uitleverden. Schoon FAIRFAX tegen het doodvonnis des konings gestemd was, bleef hij echter een geducht werktuig in de hand van CROMWELL, tot dat deze meester was van het parlement en het rijk. Eindelijk onttrok hij zich aan alle openbare zaken, en werkte ten laatste nog krachtadig mede tot de herstelling der koninklijke waardigheid in den persoon van KAREL II, behoorende tot de afgevaardigden, die hem te 's Gravenhage kwamen uitnoodigen, om bezit te nemen van den Engelschen troon. FAIRFAX stierf in November 1681; hij schreef zijne eigene Gedenkschriften en een klein aantal gedichten.

(WHITELOCK'S *Memorials*; RUSHWORTH'S *Coll.*; *Biogr. Brit.*)

FALCONET, (ETIENNE MAURICE), een beroemd beeldhouwer, werd in 1716 te *Parijs* geboren. Zijne ouders waren arm, en stamden af van een geslacht uit *Savoie*. Hij beoefende de beeldhouwkunst onder LEMOINE, dien hij spoedig overtrof. Hij beitelde verscheidene groepen en standbeelden, welke zich in de kerk van *St. Roch*, in het *Musée des monuments français* en in verscheidene bijzondere verzamelingen te *Parijs* bevinden. In 1766 nam hij de uitnoodiging aan van CATHARINA II, om zich te *Petersburg* te vestigen, ten einde een colossaal standbeeld van PETER den Grooten te vervaardigen. Hij vertoefde twaalf jaren in deze hoofdstad, en voltooide des keizers standbeeld te paard, eene rots oprijdende. Het is misschien het fraaiste werk van dien aard. De zoogenaamde berg, waarop het geplaatst werd, is een ontzaggelijk brok graniet, welke over de drie millioenen ponden weegt. Men vond dezen rotssteen in eenen moerassigen grond op eenen aanmerkelijken afstand van *Petersburg*, en vervoerde hem door middel van werktuigen naar de hoofdstad. Daar FALCONET het met den Russischen kunstenaar, die het model in brons moest gieten, niet eens kon worden, verrigtte hij zelf deze moeilijke taak. Schoon CATHARINA opgetogen stond over dit edel en grootsch meesterstuk, ontving FALCONET niet meer dan den bedongen prijs, hetgeen men aan de oorblazingen van sommige hovelingen toeschreef. FALCONET verliet *Peters-*

burg, zonder van de keizerin afscheid te nemen, en onthield zich eenigen tijd in *Holland*, van waar hij naar *Parijs* terugkeerde. In de maand Mei 1783 zou hij eene reis ondernemen naar *Italië*, welk land hij nimmer bezocht had, doch werd door eene beroerte overvallen, welke hem van het gebruik zijner leden beroofde. Hij overleefde dit ongeluk verscheidene jaren, en stierf in Januarij 1791. Gedurende zijn verblijf te *Petersburg* onderhield hij met DIDEROT briefwisseling, welke in de werken van dezen laatsten voorkomt. FALCONET schreef over de beeldhouw- en schilderkunst der Ouden. In zijne *Observations sur la statue de MARC AURÈLE*, deelt hij niet in de bewondering, die sommigen daarvoor hebben opgevat. In het algemeen was FALCONET geen lofredenaar van de kunstwerken der Oudheid. Al zijne geschriften zijn uitgegeven onder den titel van *Oeuvres complètes de FALCONET*, 3 deelen, 8vo., *Parijs* 1808, waarin tevens een verhaal van zijn leven voorkomt, hetwelk de onderzoeklievende lezer kan raadplegen.

FALIERI, (MARINO), de beroemdste der drie Dogen van *Venetie* van dien naam, werd in 1278 aldaar geboren. Als opperbevelhebber van het leger der republiek, behaalde hij in 1346, bij de belegering van *Zara*, in *Dalmatië*, eene schitterende zege op den koning van *Hongarij*. Vervolgens was hij afgezant aan het hof van *Genua* en *Rome*, en in 1354 volgde hij DANDOLO als Doge van *Venetie* op. Hij had toen den ouderdom van zes en zeventig jaren bereikt en eene jonge schoone vrouw gehuwd. In minnenijd ontstoken tegen MICHAEL STENO, een' voornaam Patriciër, twistte hij met hem op eene maskerade, en werd door hem grovelijk beleedigd. STENO voor deze beleediging slechts tot eene maand gevangenisstraf veroordeeld, was FALIERI, een wraakzuchtig man, hierover zóó geweldig gebedgd, dat hij eene zamenzwering beraamde, om de trotsche aristocratie eenen beslissenden slag toe te brengen en al de senatoren te vermoorden. De 15 April 1355 was voor de uitvoering bestemd; doch eenige uren te voren werd de Doge met de zamengezworenen gevangen genomen, en twee dagen daarna geregelijk ter dood gebragt. Het karakter van FALIERI is door Lord BYRON in zijn treurspel van dien naam naar waarheid geteekend. Ook heeft DELAVIGNE dit onderwerp als treurspel, en E. T. W. HOFFMANN hetzelfde, op eene meesterlijke wijze, als novelle behandeld.

(*Dictionary of Biography*).

FALKLAND, (**HENRY CARY**, burggraaf), een Engelsch staatsman en schrijver, werd onder de regering van ELIZABETH te *Berkhamsted*, in het graafschap *Hertford* geboren. Als lord-luitenant van *Ierland* betoonde hij zich zoo streng tegen de Roomsche-Katholijken van dit rijk, dat zij hevige klagten tegen hem aanhieven, en hij na zeven jaren, in 1629, werd terug geroepen. Sedert dien tijd leefde hij geacht en geëerd tot 1633, in welk jaar hij in de maand September stierf aan eene beenbreuk, door een ongeluk hem in *Theobald's Park* overgekomen. Het eenigste werk dat van hem in 't licht is verschenen, voert ten titel: *History of the most unfortunate Prince EDWARD II*, in folio en octavo. *Lord ORFORD* verzekert, dat **FALKLAND** het geheim had uitgevonden, om te verhinderen, dat zijne naamteekening kon worden nagemaakt, en wel door daarin de opvolgende jaren zijns ouderdoms kunstiglijk te verbergen, en dat hij door dit middel iemand had betrapt, die zulk eene keurige bijzonderheid niet had in acht genomen.

(*Lord ORFORD's Royal and Noble Authors*).

FALLOPIO, of **FALLOPIUS**, (**GABRIELLO**), de beroemdste ontleedkundige van zijnen tijd, werd omstreeks het jaar 1523 te *Modena* geboren. Hij studeerde te *Ferrara* en *Padua*, en werd benoemd tot professor in de ontleedkunde te *Pisa*. Na verloop van drie jaren, in 1551, riep de senaat van *Venetie* hem naar *Padua*, waar hij, na eene korte doch schitterende loopbaan van elf jaren, in 1562, overleed, wordende door zijnen geliefden kweekeling **FABRICIUS AB AQUAPENDENTE** opgevolgd. Hij ontdekte in het vrouwelijk ligchaam de naar hem dus genoemde *Tubae Fallopianae*, (*Trompetten van Fallopius*). Het voornaamste zijner werken draagt den titel van *Ontleedkundige opmerkingen*. De anatomie heeft hem menige gewigtige ontdekking in de onderscheidene deelen des menschelijken ligchaams te danken. Zijne werken worden thans echter zelden geraadpleegd als door oudheidkundigen voor de medische literatuur of om nieuwe denkbeelden te ondersteunen; want in deze wetenschappen, gelijk in andere, is veel dat *nieuw* schijnt reeds oud.

(*Penny Cyclopaedia*).

FARIA Y SOUSA, (**MANOEL**), een Portugeesch geschiedschrijver en lyrisch dichter, werd den 18 Maart 1590 te *Souto* geboren. Zijne talenten ontwikkelden zich zoo vroegtijdig, dat hij reeds in 1600 de voorlezingen van zijnen vader

en anderen aan de hoogeschool van *Braga* bijwoonde, makende in de oude letterkunde en wijsbegeerte ongemeene voordeelingen. Op den ouderdom van veertien jaren, werd zijne verdere opleiding toevertrouwd aan den bisschop van *Oporto*, die hem spoedig tot zijnen geheimschrijver aanstelde, niettegenstaande zijne liefde voor een schoon meisje, hetwelk hem in dichtvuur deed ontgloeijen. Hij bezong haar onder den naam van *ALBANIA*, en huwde haar in 1614. In 1619 verliet **FARIA** *Portugal*, om zijn geluk aan het Spaansche hof te beproeven; doch zijn onafhankelijk karakter stond hem hier in den weg, en hij keerde naar *Portugal* terug. Echter ook in dat land zijne uitzigten niet kunnende verbeteren, ging hij andermaal naar *Spanje*, en werd eindelijk, in 1631, secretaris der Spaansche ambassade te *Rome*, waar hij de aandacht trok van paus *URBANUS VIII*. Toen hij zich met den afgezant niet langer kon verdragen, keerde hij in 1634 naar *Madrid* terug, waar men hem verstiet. Van nu af wijdde hij het overige zijns levens aan de beoefening der fraaije letteren, en wel met zulk een' onbepaalden ijver, dat hij daardoor zijnen dood verhaastte. Hij stierf den 3 Junij 1649. **FARIA** was een vruchtbaar schrijver, die aan zijne verbeelding den ruimen teugel vierde. Volgens zijn eigen zeggen, schreef hij dagelijks twaalf vellen, hetgeen ten gevolge had, dat zijne dichterlijke schoonheden als onder het onkruid begraven liggen. Daarentegen zijn de geschiedkundige werken van **FARIA**, in het Spaansch geschreven, waardig gelezen te worden. Onder dezelve rekent men *Epitome de las historias portuguesas*, een verdienstelijk kort begrip der Portugeesche geschiedenis; *Asia portuguesa*, *Europa portuguesa* en *Africa portuguesa*. **FARIA** heeft zelf zijne gedichten onder den titel van *Fuente de Aganipe, rimas varias*, in zeven deelen bijeen verzameld.

(**MORENO PORCEL**, *Retrato de MANOEL DE FARIA*; **BOUTERWECK**; **NICOLAS ANTONIUS**, *Biblio Disp.*; **NICERON**, *Mémoires etc.*, Vol. XXXVI).

FARNESE, (**ALESSANDRO**), hertog van *Parma*, gesproten uit een Italiaansch vorstenhuis, reeds in het midden der dertiende eeuw bekend, was de zoon van **OTTAVIO FARNESE** en **MARGARETHA VAN PARMA**; hij werd in 1546 geboren, en door zijne heldhaftige moeder geheel voor den krijgsmanstand opgevoed. «In 1557 wilde de eerst elfjarige knaap (door zijne moeder «naar *FILIPS*, die zich in de *Nederlanden* «bevond, gezonden) reeds met geweld

«aan de bestorming van *St. Quentin* deel «nemen. Met moeite weerhield *FILIPS* hem «van dit voornemen.» In 1586 volgde hij zijnen vader in de hertogdommen *Parma* en *Piacenza* op. In 1571 onderscheidde hij zich onder zijnen oom, *Don JAN* van *Oostenrijk*, in den zeeslag bij *Lepanto* tegen de Turken, springende het eerst op eene Turksche galei, welke men enterende overweldigde. Later volgde hij zijne moeder naar de *Nederlanden*, waar een opstand tegen den koning van *Spanje* was uitgebarsten. In de volle kracht des mannelijken leeftijds, spreidde hij de grootste talenten als krijgsman ten toon. Den 31 Januarij 1578 streed hij bij *Gemblours*, en deelde in den roem der behaalde zege. Vooral in het belegeren van sterke vestingen was hij een meester. Met onwankelbare moed stelde hij zich aan de grootste gevaren bloot, om in de loopgraven en op de batterijen alles te bestieren. Toen hij gedurende het beleg van *Oudenaarden*, in 1582, met andere krijgsofficeren op de bresbatterijen spijsde, en vier officieren door eenen kogel werden gedood of gekwetst, bleef hij rustig zitten, beval de dooden en gekwetsten weg te voeren, een ander tafellaken te brengen, en andere spijzen op te zetten. De belegering van *Antwerpen*, in 1585, was echter zijn meesterstuk; na ongelooftelijke inspanning en door vernuftig uitgedachte middelen, viel hem de stad in handen, waarover zich de koning van *Spanje* dermate verheugde, dat, toen de tijding daarvan tot hem kwam, hij 's nachts ten bedde uitsprong, naar de kamer zijner dochter vloog, en, in vervoering van vreugde, uitriep: «*Antwerpen* is ons! *Antwerpen* is ons!» *Antwerpen* was den koning, maar sedert dien tijd de handel aan *Noord-Nederland*. Tot dus verre door de fortuin begunstigd, voelde *PARMA* zich ongemeen ontmoedigd door de vernieling der onoverwinnelijke Spaansche vloot, 1588, (vooral veroorzaakt door een verkeerd plan, waarvoor hij een beter had opgegeven), te meer daar in *Spanje* de gansche mislukking aan zijne traagheid werd toegeschreven, om de vloot in tijds te ondersteunen (1). Naar *Frankrijk* getrokken, om de Katholijken en *Parijs* tegen *HENDRIK IV* te beschermen, slaagde hij aanvankelijk in deze onderneming, doch bekam in 1592

(1) Afsgunstig op het vertrouwen, dat koning *FILIPS* altijd in *PARMA* had gesteld, rustten sommige hovelingen niet voordat zij den vorst tegen hem hadden ingenomen. En ten einde de gevoeligheid des konings des te zekerder op te wekken, leide een hunner een brief op 's vorsten tafel neder, met het opschrift: «Aan Zijne Katholieke Majesteit, nu (in dienst van den hertog van *Parma*).»

voor *Caudebec* eene wond aan den arm, aan welker gevolgen hij den 4 December deszelfden jaars te *Atrecht* den laatsten adem uitblies. Te *Rome*, waar hij geboren was, werd op het Kapitoel een standbeeld voor hem opgericht. «Met regt,» merkt *VAN KAMPEN* aan, «want hij had «België voor *Rome* herwonnen.»

(*STRADA*; *ROBERTSON*; *GROTIUS*; *BENTIVOGLIO*, *Hist. delle Guerre di Fiandra*; *VAN KAMPEN*, *Karakterkunde der Ned. Geschiedenis*).

FAUST, (*Dr. JOHANN*), een Duitsch geleerde, in de volksmeening een berucht duivelskunstenaar, leefde in de tweede helft der vijftiende en in den aanvang der zestiende eeuw. Hij werd te *Kundlingen* (thans *Knittlingen*) in het Wurtembergse geboren. Men verwacht hem dikwijls met *FAUST* of *RUST*, den medearbeider van den boekdrukker *GUTTENBERG*. Hij was de zoon eens boers, die voor zijne geestbeschaving geene opofferingen ontzag. Nadat hij te *Wittenberg* ter schole had gegaan, studeerde hij te *Ingolstadt* in de godgeleerdheid, en naderhand in de geneeskunst en sterrewigchelarij, welke toen door het volk voor tooverkunst of magie gehouden werd, en waarschijnlijk niets anders is geweest dan de proefondervindelijke natuurkunde. De volksoverleveringen van *Noord-Duitschland* geven van dezen man de zonderlingste berigten; zij stellen hem voor als in het bezit geweest zijnde van bovennatuurlijke geheimen, van eenen toovermantel en ander bezwerende toestellen. Men zegt dat hij over de elementen kon beschikken, en de grootste wonderen verrigtte met zijnen makker den duivel, die hem op zekerer nacht den hals brak, en wegvoorde. De zaak is eenvoudig deze: *Dr. FAUST* zijne tijdgenooten verre in de natuurwetenschappen overtreffende, deed proeven, welker uitkomsten aan het beperkt verstand des volks als bovenmenschenlijk toeschenen. Doch de dichterlijke voorstelling van dit dichterlijke karakter is veel belangrijker dan de historische persoon. Eenige der grootste Duitsche dichters hebben *FAUST* voorgesteld als een man ontvlamd door eene brandende begeerte naar kennis, die, na zich jaren lang de onvermoeidste studie getroost te hebben, tot de overtuiging komt, dat de diepten der waarheid voor den menschelijken geest onpeilbaar zijn. De wanhoop van *FAUST* over deze teleurstelling en het verzijsel van het toevlugt nemen tot de tooverkunst, om toegang te verkrijgen tot het verboden gebied van kennis, leent aan dit karakter eene bijzondere romantische bekoorlijkheid. *GÖTTE*, *Duitschlands* grootste

dichter, heeft dit volksverhaal van *Dr. Faust* op eene voortreffelijke wijze geïdealiseerd, en aan de verlichting bevorderlijk gemaakt. De etsnaald van onzen grooten schilder REMBRANDT heeft FAUST in zijne kamer gedurende eene geestenverschijning voorgesteld.

(STIEGLITZ, *Die Sage von Dr. Faust in RAUMER'S historischem Tasschenbuche*).

FAWKES, (GUIDO of GUY), een der hoofdleiders van het zoogenaamde buskruidverraad, behoorde tot een aanzienlijk geslacht uit het graafschap *York*. Zijn vader, EDWARD FAWKES, was notaris te *York*. Men weet niets van zijne opvoeding en vroegste geschiedenis; doch het gering vermogen, dat zijn vader hem naliet, verspillde hebbende, nam hij dienst onder de Spanjaarden in de *Nederlanden*, en was tegenwoordig bij de inneming van *Calais* door den aartshertog ALBERTUS in 1598. Toen hij naar *Engeland* was terug gekeerd, werd hij spoedig in de zamenzwering van het Catholicismus gewikkeld.

Gedurende de laatste jaren der regering van ELIZABETH waren de Protestanten zoo sterk in aantal en magt toegenomen, dat zij het rijk naar willekeur beheerschten, en de Roomsche-Katholieke godsdienst in *Engeland* trachtten uit te roeijen. «Niet alleen was het den Katholijken verboden hunne eerdienst uit te oefenen, maar zij waren verplicht de Protestantsche godsdienstoefeningen bij te wonen, en zoo zij daarin, gedurende eene maand, in gebreke bleven, vervielen zij in eene boete van 20 Pst. Elk priester, die de mis las, en een ieder die zulks aanhoorde, werd in eene boete van 100 Marken en tot een jaar gevangenisstraf verwezen.» Toen JACOBUS I, (schoon zelf Protestant), van Katholieke ouders geboren en door een Katholijken aartsbischof gedoopt, den troon beklom, kwam er aanvankelijk voor hen verademing; doch zoodra hij zich vast op den troon gezeteld achtte, verijdelde hij al hunne verwachtingen. In Februarij 1604 betuigde hij in zijnen raad, dat hij nimmer de Katholijken zou dulden, dat hij de wetten tegen hen zou versterken, en die ten strengste doen uitvoeren.

Het plan, om het Huis der Lords, bij de opening van het Parlement, door buskruid in de lucht te doen vliegen, werd in den zomer van 1604 ontworpen. De oorspronkelijke ontwerper van deze wanhopige en bloedige wraak was ROBERT CATESBY, een Katholijk, de zoon van Sir WILLIAM CATESBY, die onderscheidene malen in den kerker had gezocht. JOHN WRIGHT, THOMAS WINTER, THOMAS PERCY en FAWKES

waren zijne voornaamste medestanders. Zij legden, knielende, met de hand op het getijboek, den volgenden eed van geheimhouding af: «Ik zweer bij de heilige Drie-eenheid en bij het sacrament hetwelk ik zal ontvangen, nimmer, middellijk of onmiddellijk, door woord of daad, het plan, dat zal worden voorgelagen, te ontdekken, of van de uitvoering af te zien, voordat al de overigen mij daartoe verlof zullen verleen.» Zij hoorden de mis, en ontvingen het sacrament van Vader GERARD tot versterking hunner gelofte. PERCY huurde hierop eene woning naast het Parlements-Huis. FAWKES, die in *Londen* onbekend was, en den naam van JOHNSON had aangenomen, ging voor PERCY's bediende door, en nam bezit van het huis. Kort daarop werd het Parlement tot den 7 Februarij verdaagd. CATESBY en zijne zaamgezworenen kwamen den 11 December in het genoemde huis bij elkander, en besloten den steenen muur, welke hen van het Parlements-gebouw scheidde, door te breken. Deze muur was drie ellen dik; men arbeidde met kracht, ten einde eene mijn aan te leggen. Terwijl men hiermede bezig was, werd het Parlement andermaal van den 7 Februarij tot den 3 October uitgesteld. Op zekeren morgen, toen zij aan het doorbreken van den muur ijverig bezig waren, hoorden zij eensklaps in den kelder, (nagenoeg boven hun hoofd), een groot geweld. Eerst vreesden zij ontdekt te zijn; doch FAWKES, op kondschap uitgezonden, bevond dat zekere BRIGHT, die den kelder in huur had ter berging van steenkolen, deze brandstof had verkocht, en afleverde. De moeilijkheden aan het doorbreken van den muur verbonden, de moerassigheid van den grond, waaruit water opwelde, en het gevaar van door het geweld der mokerslagen en breekijsers ontdekt te worden, dit alles deed den zaamgezworenen besluiten, om den ledigen kelder onder het Parlements-gebouw van BRIGHT te huren. Dit gelukte, en nu werden er des nachts twintig vaten buskruid en andere verderfelijke voorwerpen ingebracht, en het geheel met takkebossen bedekt. Om alle vermoeden af te weren, borg men nog in den kelder allerlei oud huisraad en andere prullen. In Mei 1605 waren alle toebereidselen voltooid; doch het Parlement werd op nieuw van October tot den 5 November verdaagd. Eindelijk begon het vurig verlangd tijdstip te naderen, en nu maakte men afspraak, dat FAWKES de mijn zoude aansteken met eene langzaam brandende lont, die hem een kwartier tijds zoude veroorloven, om zich uit de voeten te maken.

Op Zaterdag den 25 October, tien dagen vóór de bijeenkomst van het Parlement, ontving Lord MOUNTEAGLE, terwijl hij des avonds met eenige vrienden aan tafel zat, eenen brief van den volgenden inhoud: «Uit liefde die ik u en eenigen «uwer vrienden toedraag, ben ik bezorgd «voor uw behoud; daarom raad ik u, om «de opening van het Parlement niet bij «te wonen; want God en menschen span- «nen zamen; om de goddeloosheid dezer «tijden te straffen. Schoon er geen schijn «is van eenig gevaar, zeg ik echter, dat «dit Parlement een geweldige slag be- «dreigt, en nogtans zal men niet weten, «wie hem toebrengt. Deze waarschuwing «is niet te verachten; zij strekt tot uw «heil, en kan u geene schade berok- «kenen, want het gevaar is zoo schielijk «voorbij als gij dezen brief kunt verbran- «den. Ik hoop, dat God u de genade «zal schenken er een goed gebruik van te «maken, aan wiens bescherming ik u aan- «beveel.» De zaamgezworenen vernamen wel, dat er iets gaande was, maar wijl zij niet wisten, in hoe ver hun plan was ontdekt, onderzocht FAWKES den kelder, en vond, na naauwkeurig onderzoek, dat er niemand was in geweest. Toen zij echter vernamen, dat de gemelde brief den 31 October aan den koning was vertoond, verminderde hunne hoop. Te middernacht van den 4 November werd op 's konings bevel de kelder onderzocht, en FAWKES gegrepen op het oogenblik dat hij er uit wilde ontsnappen. Men vond bij hem zwavelstokken en tonder, achter de kelderdeur eene dievenlantaarn met eene brandende kaars, en onder de takkebossen zes en dertig vaten met buskruit. FAWKES bekende terstond zijn voornemen, en verklaarde, dat indien men hem in den kelder had ontmoet, hij zich zelf en het Parlements-gebouw in de lucht zou hebben doen vliegen. Hij bleef even onverschrokken, toen hij voor den koning en den raad werd verhoord, en weigerde zijne medeplichtigen op te geven. En toen de koning hem vroeg, hoe hij tot zulk eene bloedige zamenzwering, die zoo vele onschuldige menschen had leven zou gekost hebben, de hand had willen leenen, antwoordde hij: «Gevaarlijke kwalen ver- «eischen wanhopige middelen.» Men heeft reden om te gelooven, dat FAWKES te vergeefs op de pijnbank werd gebragt, om hem tot verdere bekentenis te dwingen. Echter werden de meeste zaamgezworenen, die eenen opstand trachtten te verwekken, gedood of gevangen genomen. Al de gevangenen werden schuldig bevonden, en ter dood veroordeeld. De teregt-

stelling had den volgenden Donderdag en Vrijdag, zoo plegtig en indrukwekkend mogelijk, plaats.

(Verkort en getrokken uit de *Library of entertaining knowledge, Criminal Trials*, Vol. II).

FAYETTE, GILBERT MOTTIER, *Marquis DE LA*, werd den 1 September 1757 te Chevalagnac, bij Brioude, in het tegenwoordig departement van la Haute-Loire, geboren. Hij huwde, op zestienjarigen ouderdom, *Mademoiselle DE NOAILLES D'AYEN*, wier betrekkingen hem eene plaats aan het hof aanboden, welke hij weigerde. Toen de Amerikaansche oorlog uitbrak, bood LA FAYETTE den afgezant, BENJAMIN FRANKLIN, zijne dienst aan. Hij rustte, op eigen kosten, een schip uit, en landde in April 1777 te Charlestown. Hij streed als vrijwilliger in den slag van de *Brandywine*, (11 September 1777), in welken hij eene wonde bekwaam. Het Congres hem tot generaal-majoor benoemd hebbende, diende hij in het Noorden, onder de bevelen van WASHINGTON, bevond zich, bij den slag van *Monmouth*, in Junij 1778, en ontving later den dank van het Congres voor zijn onverschrokken gedrag, en eenen kostbaren degen. In 1779 keerde hij naar Frankrijk terug, om hulp, in manschappen en geld, te bekomen, waarmede hij op nieuw naar Amerika stevende. In 1780 gebood hij de voorhoede van het leger van WASHINGTON, en in het volgende jaar werd hem de verdediging van Virginia tegen Lord CORNWALLIS toevertrouwd. Toen WASHINGTON en ROCHAMBEAU zich met hem hadden vereenigd, droeg hij veel bij tot de krijgsverrichtingen, waardoor Lord CORNWALLIS zich genoodzaakt zag te York-Town te capituleren. Nu keerde LA FAYETTE andermaal naar Frankrijk terug om nieuwe versterkingen; doch de vrede van 1783 maakte zijnen terugkeer naar Amerika onnoodig. Eenige jaren later bezocht hij dit land weder, en werd door de dankbare inwoners, tot wier onafhankelijkheid hij zoo veel had bijgedragen, in zegepraal ontvangen. Na zijne terugkomst in Frankrijk, deed hij eene reis door Duitschland, waar hij door FREDERIK den Grooten en keizer JOZEF II met bliken van bijzondere onderscheiding werd ontvangen. In de Fransche omwenteling speelde LA FAYETTE eene groote en eervolle rol. In de maand Junij 1789 tot commandant van Parijs benoemd, organiseerde hij de nationale garde, en gaf aan de soldaten eene drie-kleurige kokarde, namelijk blaauw en rood, de kleuren van de gemeente van Parijs, en wit, de kleur der leliën van Frankrijk, welke in het vervolg de nationale kleuren

zijn geworden. Op den 15 October van dat jaar trok hij aan het hoofd der nationale garde naar *Versailles*, waar eene oproerige menigte hem was voorafgegaan. Hier was hij waarschijnlijk het middel dat de koning en diens familie niet het slagtoffer werden van de volkswoede. Hij geleidde hen naar *Parijs* terug, werwaarts de nationale vergadering ook hare zittingen overbragt. Toen de koning van zijne vlugt naar *Varennes* naar *Parijs* was teruggevoerd, ondersteunde LA FAYETTE het besluit, waarbij de koning, de constitutie bezwerende, weder in de uitoefening der koninklijke magt werd hersteld. Toen hierop een opstand der republikeinen uitbrak, wist hij dien op het *Champ de Mars* met zijne nationale garden te dempen. Kort daarna leide LA FAYETTE zijne belangrijke betrekking neder, en begaf zich op het land; doch zoodra de oorlog der eerste coalitie een' aanvang nam, werd hij tot opperbevelhebber van het leger van *Vlaanderen* benoemd, en versloeg de bondgenooten te *Philippeville* en *Maubeuge*. Schoon in haat bij de Jacobijnen, werd hij echter door het hof mistrouwd. Den 16 Junij 1792 schreef hij eenen scherp brief aan de wetgevende vergadering, ontsluitende de plannen der mannen, die, onder het masker van hunnen ijver voor het volk, de wezenlijke vrijheid versmoorden. Kort hierop keerde LA FAYETTE naar *Parijs* terug, eischende van de wetgevende vergadering straf voor den hoon den koning den 20 Junij op de Tuileriën aangedaan. Doch de republikeinsche partij had reeds de overmagt in deze vergadering, en LA FAYETTE achtte zich te *Parijs* niet meer veilig. Men wil, dat hij destijds den koning en de koninklijke familie voorstelde, om in zijne legerplaats te *Compiègne* eene schuilplaats te zoeken; doch dit aanbod werd door LODEWIJK, of liever door degenen, die hem omringden, afgeslagen, wijl men van den hertog van *Brunswijk* en de Pruisen hulp verwachtte.

Op den 30 Junij werd LA FAYETTE in beeldtenis door de Jacobijnen openlijk verbrand. De commissarissen, door de wetgevende vergadering afgezonden, om een wakend oog op hem te houden, door hem gearresteerd zijnde, werd hij vogelvrij verklaard, en zag zich genoodzaakt met eenige vrienden de vlugt te nemen. Hij viel in handen der Oostenrijkers, die hem naar *Olmütz* in *Moravië* voerden, waar zijne vrouw en dochter zich bij hem voegden, om zijn lot in den kerker te verzachten. Hier bleef hij vijf jaren opgesloten, en werd eindelijk bij den vrede van *Campo Formio* ontslagen. Hij vertrok naar *Ham-*

burg, en keerde eerst in 1799 naar *Frankrijk* terug; doch zich niet met BONAPARTE'S heerschzucht kunnende vereenigen, stemde hij tegen het levenslange consulschap, weigerde alle ambten, welke hem werden aangeboden, en leefde op zijn buitengoed, waar hij zich met landhuishoudelijke proeven onledig hield. NAPOLEON in 1815 van het eiland *Elba* teruggekeerd zijnde, werd hij tot volksvertegenwoordiger gekozen. En toen, na de nederlaag te *Waterloo*, NAPOLEON'S broeder, LUCIEN, de volksvertegenwoordigers smeekte zijnen broeder in tegenspoed niet te verlaten, stond LA FAYETTE eensklaps op, en riep met luider stemme: «Wij hebben uwen broeder door de brandende zandwoestijnen van *Syrië* zoowel als over de ijsvelden van *Rusland* gevolgd; het uitgebleekte gebeente van twee millioenen Franschen over den ganzen aardbodem verspreid getuigt van onze opoffering voor hem; doch deze opoffering heeft thans een einde, want zijne zaak is niet meer die der natie.» In 1824 bezocht hij andermaal de Vereenigde Staten, waar hij overal met de grootste geestdrift werd ontvangen. In 1830 behoorde hij, als afgevaardigde, tot de eersten, die zich tegen de willekeurige ordonnantiën van KAREL X verhieven. Hij nam toen weder het bevel over de nationale garde op zich, en stelde LODEWIJK PHILIPPUS voor als koning der Franschen, in de overtuiging, dat eene monarchie, gegrond op volks-instellingen, de regeringsvorm was, die het best aan *Frankrijk* voegde. Met leedwezen zag hij LODEWIJK PHILIPPUS weldra eenen anderen weg inslaan, dan dien, welke hij in gemoede meende, dat gevolgd moest worden. LA FAYETTE stierf den 20 Mei 1834 te *Parijs*. Zijne uitvaart had vier dagen later plaats, en werd bijgewoond door vele duizenden uit allen rang en stand, die den overledene hoogschatteden. Volgens zijne eigene begeerte, werd hij in het graf zijner vrouw bijgezet. LA FAYETTE was een der weinige mannen in hooge betrekkingen, wier karakter de harde proef eener halve eeuw van omwenteling roemrijk doorstond.

(CLOQUET, *Souvenirs de la vie privée du général LA FAYETTE*; SARRANS *le Jeune*, *LA FAYETTE et la révolution de 1830*).

FEDOR ALEXEYEWICH, Czaar van *Rusland*, de oudste broeder van PETER den Grooten, beklom in 1676, na den dood zijns vaders ALEXIUS MICHAYLOWICH, op den jeugdigen ouderdom van slechts negentien jaren, den troon. Niettegenstaande zijne jeugd en zijn zwak ligchaamsgestel, spreidde hij groote talenten en eene opmerkswaardige veerkracht ten toon, om de

barbaarsche instellingen zijns lands te verbeteren, en beschaving onder zijn volk in te voeren, zoodat men gerechtigd is te onderstellen, dat, bijaldien de dood hem niet zoo spoedig uit zijnen verhevenen werkkring had weggerukt, hij gedaan zou hebben, wat later door PETER den Grooten is tot stand gebragt. FEDOR kenmerkte vooral zijne regering door een einde te maken aan eene allerongerijmdste gewoonte, welke in *Moscovië* kracht van wet had bekomen. Volgens deze gewoonte, *Mestnichestvo* (letterlijk *plaatsschap*, van *Mesto*, plaats), mogt geen lid eener aanzienlijke familie staan onder iemand van lagere geboorte of hem in iets den voorrang geven. Al de adellijke geslachten des lands werden in eene rol opgeschreven, *Razriad* of *schikking* geheeten, en alle twisten, die dikwijls, niet alleen aan het hof maar zelfs in werkelijke dienst, over den voorrang ontstonden, werden beslecht door het raadplegen dezer wapenrol. Dit ongerijmd stelsel gaf groote verwarring, en was dikwijls hoogst nadeelig voor de openbare dienst; doch het had zulke diepe wortelen geschoten, dat zelfs de beruchte dwingeland IWAN WASILEWICH, die *Moscovië* in bloed en tranen dompelde en den adel geenszins spaarde, niet in staat was, om de *Mestnichestvo* uit te roeijen. FEDOR schafte dit gedrochtelijk stelsel door een zeer eenvoudig middel af: hij verzamelde de Bojaren, of voornaamste edelen, en hun de kwade gevolgen der bovengenoemde gewoonte onder 't oog gebragt hebbende, wierp hij, in tegenwoordigheid der vergadering, al de rollen van de *Bazriad* in het vuur. Dit *auto-da-fé*, hetwelk in 1681 plaats had, vernietigde voor altijd het stelsel der *Mestnichestvo*, en sedert dien tijd bezitten alle Russische edelen gelijke voorregten. De adel in *Rusland* geniet als zoodanig onderscheidene regten, van welke de volksklassen zijn uitgesloten; maar, noch oudheid van geslacht, noch titel verleent in *Rusland* aan iemand die tot den adelsstand behoort eenig voorregt, waarin de andere edelen, hoewel van minder afkomst, niet deelen. De genealogische genenkrollen of stamboomden der Moscovische edelen, die geene betrekking op de *Mestnichestvo* hadden, werden door FEDOR gespaard, en zelfs op zijn bevel in orde gebragt. De dood belette hem meerdere hervormingen in zijn rijk tot stand te brengen; hij stierf in 1682, slechts den ouderdom van vijf en twintig jaren bereikt hebbende.

(*Penny Cyclopaedia*).

FEITH, (RHIJNVIS), een der hoofdbouwers onzer nieuwerw dichtkunde, werd

den 7 Februrij 1753 te *Zwolle* geboren. Hij behoorde tot een oud aanzienlijk geslacht, hetwelk onderscheidene geleerden en regenten heeft voortgebragt. In 1770 werd onze RHIJNVIS FEITH te *Leyden* tot doctor in de beide regten bevorderd, en in 1786 tot burgemeester zijner geboortestad benoemd. Naderhand bekleedde hij het ambt van ontvanger bij de Convoyen en Licenten, tot dat zijne klimmende jaren hem daarvoor deden bedanken. Op een aangenaam landgoed, *Boschwijk*, leefde hij voor de letteroefeningen en inzonderheid voor de dichtkunst. Zijne lier was steeds gestemd voor godsdienst en vaderland. Toen het Leydsche genootschap, *Kunst wordt door Arbeid verkregen*, voorstelde, den Lof van DE RUITER te bezingen, leverde FEITH een uitgebreid dichtstuk in Alexandrijnsche verzen, waarmede hij den gouden eerepenning behaalde, en eenen Lierzang, die den zilveren prijs werd waardig gekeurd. FEITH het dubbele eermetaal van de hand wijzende, stelden de bestuurders van het genoemde genootschap hem daarvan de afdrukselen in rood was ter hand, in eene zilveren doos, waarop DE RUITER's beeldtenis stond gegraveerd. Ook als leer- en tooneeldichter had FEITH groote verdiensten; *Het Graf*, *De Ouderdom*, *De Eenzaamheid en de Wereld* bevatten de treffendste schilderingen uit het menschelijk leven, terwijl zijne *Thirsa*, of *de zege van de godsdienst*, door velen voor zijn meesterstuk wordt gehouden. Van FEITH's *Oden en Gedichten* bestaat eene beknopte goedkoope uitgave, door den boekhandelaar H. AS. ZOON DOYER te *Zwolle* bezorgd. Verscheidene zijner *Gezangen voor den Openbaren Godsdienst* zijn onder de Kerkgezangen der Hervormden opgenomen. Met het blijdst vooruitzigt op eene betere standverwisseling ontsiep onze voortreffelijke vaderlandsche en godsdienstige zanger den 8 Februarij 1824 binnen *Zwolle*. Het departement der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* dier stad vereerde zijne nagedachtenis met een gedenkteeken, door de bekwame hand van den beeldhouwer P. J. GRABRIEL vervaardigd.

(VAN KAMPEN, *Beknopte Gesch. der Ned. lett. en wetensch.*; *Woordenboek der Zamenleving*).

FÉNÉLON, (FRANÇOIS DE SALIGNAC DE LA MOTTE), werd den 6 Augustus 1651 op het *Château de Fénélon*, in *Périgord* geboren, en voor den geestelijken stand opgevoed. Zijne vorderingen waren zoo snel, dat hij reeds op den ouderdom van vijftien jaren, voor een uitgelezen gezelschap te *Parijs*, eene leerrede uitsprak, waarover men verrukt was. Zijn oom,

de markies van FÉNELON, vreesende dat de ingeoogste lof hem hoovaardig zoude maken, zond hem naar het seminarium van *St. Sulpice*, ten einde aldaar « de » stilzwijgendheid van *Jesus* » te leeren navolgen. Hier werd hij als geestelijke geordend. Zijn eerste werk was eene verhandeling, *de l'Éducation des filles*, welke algemeen bekend is, en waarvan in onze taal eene verouderde overzetting bestaat. De naauwe vriendschap welke hij met BOSSUET sloot, en vooral diens voorbeeld, bewogen hem, om zijne pen tegen de ketters te scherpen; hij schreef alzoo eene verhandeling getiteld: *du ministère des pasteurs*, welke echter veel gematigder is dan die van zijnzen voorganger. FÉNELON door LODEWIJK XIV naar *Poitou* gezonden, om de Protestanten te bekeeren, weigerde hij den bijstand der dragonders, en gebruikte alleen overreding als werktuig van bekeering. Zijn gedrag bij deze gelegenheid won hem vele vrienden. In 1689 werd hij benoemd tot opvoeder van den jeugdigen hertog van *Bourgondië*, hetgeen hem met het hof in aanraking bragt. Schoon de beschaafdheid en bevaligheid welke allerwegen in zijne geschriften doorstralen, hem ook in den omgang eigen waren, schijnt hij nimmer een bijzonder gunsteling van LODEWIJK XIV geweest te zijn. De staatkundige gevoelens van FÉNELON verrieden vrijzinnigheid, en in eenen brief aan *Mad. de MAINTENON* veroorloofde hij zich het karakter des konings te berispen. Nadat hij de opvoeding zijns vorstelijken kweekelings had voltooid, werd hij tot aartsbisschop van *Kamerijk* benoemd. Hier geraakte hij in kennis met de beroemde *Mad. GUYON*, wier godsdienst, als navolgerster van *MOLINOS*, bestond in stille overdenkingen der verdiensten van *CHRISTUS*. *Mad. GUYON* stond aanvankelijk in groote gunst bij *Mad. de MAINTENON*, die haar aanmoedigde, om deze leerstellingen te *St. Cyr* te verbreiden. Deze vrouw werd later door BOSSUET vervolgd, en, daar men FÉNELON verdacht hield hare leerstellingen te begunstigen, vorderde BOSSUET dat hij haar zou veroordeelen. FÉNELON weigerde zulks niet alleen, maar hij schreef een werk getiteld *Explication des Maximes des saints*, waarin de grondstellingen van het *quietismus* openlijk werden goedgekeurd. Nu klaagde BOSSUET hem bij den koning als ketter aan. Tot overmaat van ramp geraakte, omtrent dezen tijd, zijn paleis in brand, en al zijne handschriften en boeken werden eene prooi der vlammen. BOSSUET zette intusschen zijne vervolging voort, en *Mad. de MAINTENON*, die FÉNELON eerst

had aangemoedigd, onttrok hem zijne bescherming. BOSSUET eischte dat het verschil door een' geloofsstrijd zou beslist worden. FÉNELON wilde hierin niet toestemmen, maar bood aan, zijn boek aan de regtbank van *Rome* te onderwerpen. Het gelukte zijnzen vervolger hem den toegang tot het hof te doen ontzeggen. PAUS INNOCENTIUS VIII, schoon sterk door LODEWIJK XIV gedrongen, kon niet terstond besluiten om zulk een' vroom en geleerd kerkvoogd als FÉNELON, te veroordeelen. Eindelijk kwamen de pauselijke brieven, en de aartsbisschop van *Kamerijk* was genoodzaakt zich te onderwerpen; hij teekende eene herroeping, en zou in de gunst des konings hersteld zijn, bijaldien zijn beroemd werk, *Télémaque*, hetwelk hij eenige jaren te voren had geschreven, niet tegen zijnzen wil, door het bedrog van eenen bediende, in het licht ware verschenen. Verscheidene plaatsen in dit werk werden door LODEWIJK XIV beschouwd als tegen hem gerigt; het werd in *Frankrijk* verboden, doch in *Nederland* alomt verspreid. FÉNELON's menschlievendheid en milddadigheid blonken intusschen schooner uit dan immer. In het jaar 1709 voedde hij het Fransche leger op eigen kosten. Het is reeds opgemerkt dat FÉNELON zeer vrijzinnige staatkundige gevoelens koesterde; hij meende te regt dat het volk een deel in de regering toekwam, en men verwachtte dat de hertog van *Bourgondië* de inzigten zijns meesters zou in werking gebragt hebben, zoo deze hoop niet eensklaps door den dood van dezen jeugdigen vorst ware verijdeld geworden. FÉNELON zelf overleed den 7 Januarij 1715. Eerst in 1826 werd te *Kamerijk* een standbeeld voor FÉNELON, door den beeldhouwer *DAVID* vervaardigd, opgerigt. Zijne werken zijn talrijk, en in 1787 verscheen daarvan te *Parijs* eene fraaije kwarto uitgave. De volledigste uitgave der *Oeuvres de FÉNELON*, bezorgde BAUSSET, 22 deelen, *Versailles* 1821—1824. Van zijn meesterstuk, *Les aventures de Télémaque*, heeft SYBRAND FEITAMA (een bekwaam dichterlijk vertaler) eene gerijmde Nederduitse vertaling bezorgd.

(LA HARPE, *Eloge de FÉNELON*; BAUSSET, *Histoire de FÉNELON*).

FERDUSI, (ABUL CASEM MANSUR), een der beroemdste Perzische dichters, werd in 916 in het dorp *Shadab*, in *Khorasan*, geboren. Zijn naam beteekent zoo veel als paradijsachtig, die hem, volgens de vertelling van *DSCHAMI*, door den sultan *MACHMÛD GHASNEVI* werd gegeven, wijl hij door zijne liederen het hof in een Paradijs had herschapt. Op ver-

zoek van den sultan schreef hij eene dichterlijke geschiedenis der Perzische koningen. FERDUSI zonderde zich hiertoe af, en besteedde aan dezen arbeid den tijd van dertig jaren. Gedurende zijne afwezigheid gelukte het zijnen benijders, den sultan tegen hem in te nemen. In plaats van dit werk, hetwelk den titel draagt van *Schâhnâme*, en uit 60,000 coupletten bestaat, volgens belofte, met 60,000 Dinaren of goudstukken te beloonen, zond men hem slechts zestig duizend Dirhems of zilverstukken. Verontwaardigd over dit gedrag, begaf hij zich naar de markt, betaalde daar voor een bad dat hij nam 20,000 Dirhems, voor een glas serbet insgelijks 20,000 Dirhems, en schonk de overige 20,000 Dirhems aan de armen. Hij schreef een scherp hekeldicht op den sultan, en vlugtte naar *Bagdad*, wyl hij veroordeeld werd, om door de olifanten vertrappt te worden. MACMURD echter naderhand berouw gevoelende, zond hem, in 1020, ten geschenke twaalf kamelen met indigo beladen, of volgens anderen 60,000 goudstukken, hem verzoekende terug te komen. Toen de afgezondenen aankwamen, werd het lijk van FERDUSI de poort uitgedragen. Zijne zuster liet van dit geld eene waterleiding bouwen. TURNER MACAN heeft in 1829 eene uitgave van den geheelen *Schâhnâme* met een glossarium en eene levensbeschrijving van FERDUSI te *Calcutta*, in vier deelen in 't licht gegeven.

(SILVESTRE DE SACY, *Notices et Extr. des Manuscrits*, Vol. IV, p. 203—238).

FERGUSON, (JAMES), een uitstekend wiskunstenaar en werktuigkundige, is een der merkwaardigste voorbeelden van mannen, die zich zelve hebben gevormd. Hij was de zoon eens daglooners, en werd in 1710, niet ver van *Keith*, een dorp in *Banffshire*, geboren. Hij leerde het lezen alleen door af te luisteren, hoe zijn vader een' zijner oudere broeders onderwees. Slechts gedurende drie maanden bezocht hij de school te *Keith*.

Toen hij zeven of acht jaren oud was, gebeurde het, dat zijn vader eene balk als hefboom gebruikte, om het gedeeltelijk ingevallen dak zijner hut te doen rijzen; eene schraag diende tot steunpunt. De jonge FERGUSON, verbaasd over de gemakkelijheid waarmede zijn vader deze taak volbragt, dacht over hetgeen hij gezien had na, nam verscheidene proeven, vervaardigde modellen en trok meetkundige figuren, tot dat hij met de eigenschappen van den hefboom bekend was. Ook deed hij weldra sterrekundige waarnemingen. Zijn vader zond hem naar eenen naburi-

gen pachter, die hem gebruikte om de schapen te hoeden; des nachts vermaakte hij zich om de sterren gade te slaan, en des daags vervaardigde hij modellen van molens, spinnewielen en dergelijke dingen. Eenigen tijd later kwam hij in dienst van een' anderen pachter, die hem met groote vriendelijkheid behandelde, en hem in zijne astronomische oefeningen aanmoedigde en bijstond. «Ik had de gewoonte,» zegt hij, «eene draad met kleine kralen ter lengte van eenen arm tusschen mijn oog en de sterren uit te spannen, de kralen opschuivende tot dat zij deze of gene ster voor mijn oog verborgen, ten einde den schijnbaren afstand van elkander te bepalen. Daarna leide ik den draad neder op een stuk papier, en teekende daarop de sterren door de kralen aangewezen. Mijn meester gaf mij den noodigen tijd, om over dag nette afteekeningen te maken van hetgeen ik des nachts had waargenomen.» Mr. GILCHRIST, de predikant van *Keith*, zijne schetsen gezien hebbende, gaf hem eene wereldkaart om na te teekenen, en voorzag hem van een' passer, liniaal, pennen, inkt en papier.

Aan het huis van Mr. GILCHRIST ontmoette hij Mr. GRANT van *Achonaney*, bij wien hij in dienst trad. FERGUSON was nu twintig jaren oud. Hij leerde de gewone rekenkunst met behulp van boeken, en Mr. GRANT's hofmeester, Mr. CANTLEY, leerde hem de decimaal-rekening en de grondbeginselen der algebra.

FERGUSON kwam kort daarop bij eenen molenaar in de nabuurschap, waar hij zich overwerkte, en naauwelijks het noodige onderhoud had. Na een jaar in dezen ellendigen toestand verkeerd te hebben, kwam hij bij Dr. YOUNG, een pachter en geneesheer, die beloofde hem in de medicijnen te onderwijzen, doch deze belofte brak, en hem zoo onmeêdoogend behandelde, dat FERGUSON, schoon hij zich voor een half jaar had verbonden, hem na drie maanden verliet, met verbeurte van zijn verdiend loon. Eene zware wond aan den arm, in des doctors dienst bekomen, kluisterde hem, na zijne thuiskomst, twee maanden aan zijne legerstede. Gedurende dien tijd vermaakte hij zich met het vervaardigen van eene houten klok. Naderhand maakte hij een houten zakuurwerk met eene baleinen veer. Nu zijne talenten deze wending hadden genomen, begon hij eenig geld te verdienen met het schoonmaken en herstellen van klokken.

Omstreeks dezen tijd werd hij door Sir JAMES DUNBAR van *Durn* uitgenoodigd om bij hem te komen wonen, en, op aanmoediging van Mrs. DUFFLE, de zuster

van JAMES, begon hij patronen voor vrouwen-kleederen te teekenen. «Ik werd,» zegt hij, «spoedig door eenige dames, «die op het land woonden, ontboden, en «won met mijne patronen een aardig «sometje, zoodat ik het genoeg had «in de behoeften van mijnen ouden vader «te voorzien.» Intusschen verzuimde hij geenszins zijne astronomische studiën, bij voortdurend nog van zijnen draad met kralen gebruik makende.

Behalve het teekenen van patronen, copieerde hij schilderijen en prenten met pen en inkt. Eindelijk werd hij miniatuur-schilder, en won toen geld genoeg, om in zijne eigene behoeften en in die zijner hoog bejaarde ouders te voorzien. In 1743 vestigde hij zich te *Londen*, en werd benoemd tot lid der Koninklijke Maatschappij. GEORGE III, die zijne voordrachten over de proefondervindelijke natuurkunde had bijgewoond, schonk hem, uit zijne eigene beurs, eene kleine jaarwedde. Hij stierf in 1776, in den ouderdom van zes en zestig jaren, en had eenen eenigen zoon, aan wien hij een aanzienlijk vermogen naliet. Onder zijne talrijke werken behooren *Astronomy explained; Introduction to Astronomy; Lectures on mechanics, hydrostatics &c.; The Art of drawing in perspective*; dit was zijn laatste werk. Men vindt eene levensbeschrijving van FERGUSON door hemzelven geschreven, in zijne *Select mechanical exercises*.

(NICHOLS's *Anecdotes; Pursuit of knowledge under difficulties*).

FERISTHA, (MOHAMMED KASIM), een Indisch historieschrijver, die in het begin der zeventiende eeuw bloeide, werd te *Ahmudnuggur* in het Oostindisch landschap *Decan* geboren. Door JEHANGUIRE veronachtzaamd, gaf hij gehoor aan de uitnoodiging van den vorst van *Visiapour*, die hem hoogschatte en tot hooge waardigheden verhief. In 1609 verscheen zijne *Geschiedenis van Indië* onder de Muzelmannen, een werk dat alle blijken draagt van groote waarheidliefde en onpartijdigheid. Het is gedeeltelijk door DOW, SCOTT, STEWART en ANDERSON in 't Engelsch vertaald. De tijd zijns overlijdens is onbekend.

(*Dictionary of Biography*).

FERNANDEZ, (JOAN), een Portugeesch, de eerste Europeër, die de binnenlanden van *Afrika* bezocht. In 1446 woonde hij eene ontdekkings-reis bij, en uit eene vurige begeerte om meerdere aardrijkskundige kennis op te doen, kreeg hij verlof om onder de Assenhaji, of zwervers der groote Afrikaansche woestijn, te vertoeven. De juistheid van zijn verhaal is in onze dagen

door dat van MUNGO PARK op eene treffende wijze bevestigd.

(KERR's *Systematic collection of Voyages on travels*).

FERNANDEZ, (JUAN), een Spaansch zeevaarder, die, in 1572 de eiland-groep ontdekte, welke zijnen naam draagt; in 1574 ontdekte hij de eilanden *St. Felix* en *St. Ambrosius*, en in 1576 eene uitgestrekte streek lands, welke men onderstelt een gedeelte van *Nieuw-Zeeland* te zijn.

(*London Geographical Journal*).

FERNANDEZ XIMENES DE NAVARETTE, (JUAN), een beroemd Spaansch schilder, bijgenaamd *El Mundo*, omdat hij doofstom was, werd te *Ligrono*, aan den *Ebro*, geboren. Hij was een voornaam leerling van TITIAAN, en hofschilder van PHILIPPUS II, die hem vooral in het Escuriaal bezigheid verschafte. Onder de werken, welke men aldaar van hem aantreft, wordt inzonderheid geroemd *ABRAHAM met de drie engelen*, alsmede *de vier Evangelisten*. Hij schilderde met het grootste gemak. Uit hoofde van zijn voortreffelijk koloriet wordt hij de Spaansche TITIAAN genoemd.

(*Dictionary of Biography*).

FERNANDO, (GONZALVO), een inboorling van *Oviedo* in *Spanje*, was de persoon, die, op het einde der vijftiende eeuw, in *Europa* het gebruik van het *Lignum Guaiacum* (pokhout) invoerde. Zich eene walgelijke ziekte op den hals gehaald hebbende, welke men wil dat uit de Nieuwe Wereld in *Europa* is gebragt, vertrok hij naar *Amerika*, om aldaar genezing te zoeken. Dit gelukte, en nu bragt hij het hout mede, dat hem als geneesmiddel was toegediend. Hij schreef eene Latijnsche verhandeling over de kracht van het *Lignum Guaiacum*.

(*Dictionary of Biography*).

FERREIRA, (ANTONIO), de hersteller der nationale poëzij in *Portugal*, wordt de Portugeesche HORATIUS bijgenaamd. Hij zag in 1528 't eerste levenslicht te *Lissabon*. Schoon hij te *Coimbra* in de regten studeerde, besteedde hij echter zijnen tijd meer opzettelijk aan de beoefening der oude en Italiaansche letterkunde, en vervaardigde zijn drama *O Bristo*, de naam van den hoofdpersoon. Het academie-leven moede, wendde hij zich tot het hof, en verkreeg eene aanzienlijke waardigheid. Toen hem de schoonste vooruitzichten toelachten, werd hij plotseling, in den bloei des levens, in 1569 door de pest weggerukt. Zijn treurspel *Ines de Castro* wordt voor een der fraaiste voortbrengselen der Portugeesche letterkunde gehouden. Zijne *Poemas Lusitanos* verschenen het eerst in

1598, 4to.; zijne gezamenlijke werken werden in 1771 te *Lissabon* uitgegeven, onder den titel van *Todas as Obras de FERREIRA*, 2 deelen, 8vo., waarin men tevens eene levensbeschrijving van FERREIRA aantreft.

FERRERAS, (Doctor *Don JUAN*), een beroemd Spaansch historie-schrijver, werd in 1652, uit een aanzienlijk geslacht, te *Labañeza*, in het bisdom *Astorga*, geboren. Hij studeerde te *Salamanca* in de godgeleerdheid, en muntte uit door zijne kanselwelsprekendheid. Men bood hem onderscheidene eervolle betrekkingen aan, welke hij steeds van de hand wees. Hij stond met den hertog van *Escalona* aan het hoofd der letterkundigen, die in 1713 de academie voor de *Lengua Española* stichtten, en was een harer nuttigste leden, vooral in het samenstellen van haar woordenboek in 6 deelen, folio. Toen hij in 1735 overleed, was hij bibliothekaris van *PHILIPPUS V. FERRERAS*, alhoewel niet zoo sierlijk een schrijver als *MARIANA*, verdient nogtans veel meer vertrouwen dan deze. Hij schreef in alles acht en dertig werken, van welke eenige niet zijn uitgegeven; het belangrijkste is *Synopsis Historica y Chronologica de Espana*, *Madrid*, 1700—1727, 16 deelen, 4to. Deze geschiedenis loopt tot het jaar 1588, en werd door *HERMILLI*, met belangrijke aantekeningen, in het Fransch uitgegeven, in 10 deelen, 4to., *Parijs*, 1742. Ook in het Hoogduitsch is van dit werk door *VON BAUMGARTEN* eene vertaling bezorgd met aanmerkingen en een vervolg tot op het jaar 1648.

(*Conversations-Lexicon; Dictionary of Biography*).

FERYJOO Y MONTENEGRO, (**BENEDITO JERONIMO**), een bekwaam schrijver en kunstregter, werd in 1701 te *Compostella* geboren, en studeerde aan de hoogeschool van *Oviedo*. In 1714 kwam hij aldaar in het klooster van *St. Benedictus*. Hij werd professor in de godgeleerdheid en abt van het klooster *St. Vincent*. *FERYJOO* was een der onvermoeibaarste mannen, die ooit geleefd hebben. Behalve de naauwgezette vervulling zijner ambtspligten, verkreeg hij eene grondige kennis in onderscheidene wetenschappen en van de beste Grieksche, Latijnsche, Spaansche, Engelsche, Italiaansche en Fransche schrijvers. Hij gunde zich naauwelijks vier uren slaap, en woonde zelden gezelschappen bij, zijne talenten wijdende aan het uitroeijen van vooroordeelen en het bevorderen van de welvaart zijns vaderlands. Hij overleed

1.

in 1764. Al zijne werken zijn in 1780 door *CAMPOMANES* in drie en dertig boekdeelen in 't licht gegeven.

(*Dictionary of Biography*).

FICHTE, (**JOHANN GOTTLIEB**), een der beroemdste Duitsche wijsgeeren der moderne school, werd den 19 Mei 1762 te *Rammenau* bij *Bischofswerda* in *Opper-Lausitz* geboren. Hij studeerde te *Jena*, *Leipzig* en *Wittenberg*, werd achtereenvolgens professor in de wijsbegeerte te *Jena*, *Erlangen* en *Berlijn*, alwaar hij den 27 Januarij 1814 overleed. *FICHTE* was niet alleen een scherpzinnig denker, maar tevens een edelmoedig mensch. Zoo trad hij namelijk in 1808, toen *Berlijn* door de Franschen was bezet, onbeschroomd op, en hield zijne toespraak aan het Duitsche volk (1), welke eene schoone proeve is van zijne vurige welsprekendheid en zijn edelaardig karakter. Onder zijne menigvuldige geschriften behooren de volgende tot de belangrijkste: *Ueber den Begriff der Wissenschaftslehre; Grundlage der gesammten Wissenschaftslehre; Grundriss des Eigenthümlichen der Wissenschaftslehre; Ueber die Bestimmung des Menschen; Vorlesungen über die Bestimmung des Gelehrten; Grundlage des Naturrechts*, en het *System der Sittenlehre*, het voortreffelijkste werk dat *FICHTE* heeft geschreven. Zijne wijsgeerige denkbeelden werden door zijne tijdgenooten heftig bestreden. *SCHELLING* was zijn geduchtste tegenstander.

(*JOH. GOTTL. FICHTE'S Leben und literarischer Briefwechsel*, uitgegeven door zijnen zoon *J. H. FICHTE*).

FIELDING, (**HENRY**), een schander en leerrijk schrijver der Britsche natie, werd den 22 April 1707 te *Sharpam Park*, in het graafschap *Somerset*, geboren. Hij was de oudste zoon van den luitenant-generaal *EDMUND FIELDING*. Voor den tabbaard bestemd, verliet hij *Eton*, om te *Leyden* in de regten te studeren; doch uit hoofde van beperkte geldelijke omstandigheden, zag hij zich genoodzaakt naar *Londen* terug te keeren, waar hij zich aan al de vermaken der hoofdstad overgaf, en zijn toestand verergerde. Ten einde in zijne behoeften te voorzien, begon hij voor het tooneel te schrijven. Tusschen 1727 en 1736 vervaardigde hij achttien blij- en kluchtspelen, waarvan er slechts twee of drie eenige blijvende waarde hebben, hetgeen toe te schrijven is aan de overhaasting waarmede hij ar-

(1) «*Reden an die deutsche Nation*,» *Berl.* 1808, neue Aufl., 1824.

beidde. FIELDING huwde in 1736 eene beroemde schoonheid, *Miss CRADDOCK*, wier vermogen hij spoedig doorbragt. Nu wilde hij advocaat worden, doch door het voeteuvel gekweld wordende, liet hij ook dit plan varen, en ging aan het schrijven van romans. Zijn *Jonathan Wild*, *Joseph Andrews*, *Tomes Jones* en *Amelia* zijn wezenlijke sieraden der Engelsche letterkunde, en worden nog, niettegenstaande de verandering van smaak en gewoonten, met genoegen doorbladerd. Gedurende den opstand van 1745 stond hij de regering met zijne letterkundige bekwaamheden bij, en werd hiervoor beloond (zoo zulks eene belooning mogt heeten) met het ambt van vrederegter. De slechte staat zijner gezondheid noodzaakte hem eindelijk, om de zachtere lucht van *Lissabon* te beproeven, en eene beschrijving van zijne reis derwaarts was zijn laatste werk. Hij stierf in de hoofdstad van *Portugal*, in de maand October 1754, in den ouderdom van zeven en veertig jaren, nalatende eene weduwe en vier kinderen.

(*Sir WALTER SCOTT's Life of FIELDING*).

FIELDING, (**SARAH**), de derde zuster van **HENRY FIELDING**, werd in 1714 geboren, en stierf ongehuwd te *Bath* in 1768. Zij was eene geleerde, talentvolle vrouw, en vertaalde uit het Grieksch **XENOPHON's** Gedenkschriften van **SOCRATES**, en onder hare oorspronkelijke werken behooren de novellen van *David Simple*; de Geschiedenis van de gravin van *Delwijn*, en de Geschiedenis van *Orphelia*.

(*Dictionary of Biography*).

FIESCO, (**GIOVANNI LUIGI**), graaf van *Lavagna*, werd in 1524 of 1525 uit een aanzienlijk Genueesch geslacht geboren. Hij was het hoofd eener zamenzwering, welke in 1547 tegen **ANDREA DORIA** en diens neef gesmeed werd. Het gelukte **FIESCO** zijne bedoelde slagtoffers in slaap te wiegen, en zijne aanhangers zonder tegenstand te verzamelen. Reeds hadden zij onderscheidene posten bemagtigd, toen **FIESCO** op het onverwachts omkwam; zich uit eene galei over eene plank naar wal willende begeven, gleed hij uit, viel in het water, zonk door de zwaarte zijner wapenrusting, en kwam niet weder boven. Deze wraak- en eergierige jongeling had nog slechts den ouderdom van twee en twintig jaren bereikt. **SCHILLER** heeft de geschiedenis van **FIESCO** tot het onderwerp van een zijner treurspelen gekozen.

(*Dictionary of Biography*; *Woordenboek der Zamenleving*).

FILANGIERI, (**GAETANO**), een der

beroemdste publicisten der achttiende eeuw, die zeer veel tot de verbetering der wetgeving heeft bijgedragen, werd den 18 Augustus 1752 te *Napels* uit een adellijk geslacht geboren. In zijne eerste jaren verried hij geen bijzonder talent, doch toen hij toevertrouwd werd aan de leiding van *Monsignor DE LUCA*, bisschop van *Trivento*, maakte hij in de oude talen, wiskunde en wijsbegeerte groote vorderingen. In 1774 besloten de staatsdienaren van koning **FERDINAND** tot eene hervorming in de regtspleging. De registers der verschillende hoven werden verplicht, om voortaan de gronden hunner beslissing bloot te leggen, en zich op eene der bestaande wetten te beroepen, of, bij gebreke van zoodanige wet, zich tot den koning te wenden. Deze bepaling maakte een einde aan de willekeurige vonnissen der gerechtshoven, schoon de registers en pleitbezorgers zich aanvankelijk daartegen heftig aankantten. **FILANGIERI** beantwoordde de bestrijders dezer heilzame bepalingen in zijne *Riflessioni politiche sulla Legge Sovrana del 23 di Settembre del 1774*, aantoonende, dat al hunne tegenwerpingen strijdig waren met de vrijheid der burgers en het gezag der kroon. Dit werk werd door de regering gunstig ontvangen, welke haar besluit, in weerwil der sterke tegenkanting der belanghebbende partij, nog verder bekrachtigde. In 1780 gaf **FILANGIERI**, toen acht en twintig jaren oud, het eerste deel uit van zijn groot werk *Scienza della Legislazione*, dat hem door geheel *Europa* bekend maakte. Hij arbeidde aan deze gewigtige taak, totdat de dood hem den 21 Julij 1786, in den ouderdom van zes en dertig jaren, naar het graf sleepte. Hij had bijkans het achtste deel van dit onsterfelijk werk voltooid; het is menigvuldigmaal herdrukt, en in het Hoogduitsch, Fransch en Engelsch overgebracht. De Fransche vertaling van **GALLOIS**, met aantekeningen voorzien door **BENJAMIN CONSTANT**, wordt voor de beste gehouden. In dezelve komt tevens eene levensbeschrijving voor van **FILANGIERI**, door zijn landgenoot **SALFI**, naar welke wij al zoo verwijzen.

FISHER, (**JOHN**), een geleerd en deugdzaam Katholijk geestelijke, bisschop van *Rochester*, werd in 1456 te *Beverley*, in het graafschap *York*, geboren, en studeerde te *Cambridge*. Hij was de biechtvader van de gravin van *Richmond*, en werd in 1504 tot bisschop van *Rochester* verheven. Naderhand weigerde hij, uit gemoedelijkheid, naar een rijk bisdom verplaatst te worden. Eenige ja-

ren later verkregen zijne handelingen eene geschiedkundige vermaardheid. Toen HENDRIK VIII, in 1527, alle middelen aanwendde, om de onwettigheid van zijn huwelijk met CATHARINA VAN ARRAGON te bewijzen, verzocht hij den bisschoppen hun gevoelen daaromtrent uit te brengen. Slechts één bisschop weigerde de verklaring te teekenen dat het huwelijk onwettig was: deze bisschop was FISHER. Andere personen de naamteekening van FISHER aan dit geschrift hechtende, onder voorgeven dat hij daartoe zijne toestemming zou gegeven hebben, maakte hij dit bedrog openlijk bekend, in gemeede het huwelijk als wettig beschouwende. Deze stoutmoedigheid en zijne krachtige voorspraak ten behoeve van koningin CATHARINA berokkenden hem vele vermogende vijanden. Niet alleen werd hij den koning hatelijk, die op de echtscheiding aandrong, maar het geheele Parlement vatte achterdocht tegen hem op. Toen men in 1534 beraadslaagde, om het oppergezag van den paus op te zeggen, stond FISHER weder alleen, en was niet te bewegen om zijn gevoelen in te trekken. Eene daarop volgende gebeurtenis bewerkte zijnen ondergang. Het bedrog van ELIZABETH BARTON, de non van Kent, die voorwendde goddelijke openbaringen te ontvangen, en den dood des konings had voorspeld, baarde groot opzien. FISHER beschuldigd van opzettelijk deze bedriegster en hare medehelpers niet ontmaskerd te hebben, werd schuldig verklaard aan de misdaad van het niet openbaren van een verraad, waarvan hij bewustheid had. Hij werd in den Tower geworpen, en al zijne goederen verbeurd verklaard; men liet hem niets dan eenige oude voddën om zich te dekken, en gebrek lijdën aan voedsel en andere onontbeerlijke dingen, waarover hij droevige klagten aanhief. Men ontzeide hem boeken en schrijfgereedschap, uit vrees, dat hij tegen 's konings huwelijk met ANNA BOLEIN zoude schrijven. Gedurende zijne gevangenschap paus CLEMENT hem den kardinaals-hoed zedende, werd hij als verrader ter dood veroordeeld, en den 22 Junij 1535 onthoofd. Hij was een geleerd godvruchtig man, en zijn gedrag was het beste bewijs zijner opregtheid. Hij schreef eene verklaring der zeven boetsalmen, leerredenen en onderscheidene verhandelingen over godsdienstige twistpunten.

(BURNET's *Hist. Reformation*, I deel).

FLACCUS, (CAJUS VALERIUS), een bekend Latijnsch dichter, werd te Padua of volgens sommigen te Setia in Latium

geboren. Hij leefde onder VESPASIANUS, en was een tijdgenoot van MARTIALIS, die een punt dicht op hem vervaardigde, waarin hij hem vermaant de poëzy voor de balie te verlaten, als een zekerder middel om fortuin te maken. Hij schijnt jong te Padua gestorven te zijn, en QUINTILIANUS spreekt van zijnen dood als een verlies voor de letterkunde. Hij schreef zijn heldendicht *Argonautica* in navolging van APOLLONIUS. Dit dichtstuk is vol uitweidingen en episoden, waardoor het hoofdonderwerp dikwijls uit 't oog wordt verloren. Men heeft de opmerking gemaakt, dat FLACCUS sierlijker is in die gedeelten van zijn werk, welke van zijne eigene vinding zijn, dan daar waar hij APOLLONIUS navolgt. Wij hebben van de *Argonautica* slechts zeven boeken en een gedeelte van het achtste, welke door POGGIO BRACCIOLINI in het klooster van St. Gall werden gevonden. HEINSIUS en BURMAN hebben van dit werk goede uitgaven bezorgd.

(*Penny Cyclopaedia*).

FLAMSTEED, (JOHN), een beroemd sterrekundige, werd den 19 Augustus 1646 te Denby, bij Derby, geboren. Zijn vader was een moutmaker, en hij verloor zijne moeder vroegtijdig. Op den ouderdom van veertien jaren kreeg hij, door zich onvoorzigtig te baden, eene verkoudheid, welke eene zwakte in de gewrichten veroorzaakte, waarvan hij nimmer herstelde. Reeds vroegtijdig begon hij zijne astonomische studiën, en legde groote bekwaamheid aan den dag in het vervaardigen van astronomische instrumenten. In 1665 bezocht hij Ierland, om Mr. GREATRAKS te raadplegen, die voorgaf ongesteldheden door aanraking te genezen, en van wiens proeven een opgeleerd verhaal bestaat. FLAMSTEED bij deze behandeling geen baat gevonden hebbende, keerde naar Derby terug. Te Londen geraakte hij in kennis met NEWTON en HALLEY, en werd in 1670 lid van de koninklijke Maatschappij der wetenschappen. Aangesteld als koninklijk astronoom aan het observatorium te Greenwich zette hij zijne sterrekundige waarnemingen met onafgebroken ijver voort, en gaf onderscheidene hoogstbelangrijke werken in 't licht. Zijne *Historia Coelestis Britannica*, in drie deelen folio, bevat de beroemde lijst van 3000 sterren, welke HERSCHEL nog aanmerkelijk heeft vermeerderd. Een ander belangrijk werk van FLAMSTEED is zijn *Atlas Coelestis* in folio, met vijf en twintig groote kaarten, waarop al de sterbeelden, in Engeland zichtbaar, staan afgebeeld. In 1753 verscheen daarvan eene prachtuitgave met nog drie

kaarten vermeerderd. FLAMSTEED stierf in het laatst van December 1719.

(BAILY, *An account of the rev. JOHN FLAMSTEED*, &c., &c.).

FLAXMAN, (JOHN), een der beroemdste Engelsche beeldhouwers, werd den 6 Julij 1755 te *York* geboren. Naauwelijks zes maanden oud, vestigde zijn vader zich als beeldgieter te *Londen*, in de *New Street, Covent Garden*. Hier ontving de toekomstige kunstenaar de eerste indrukken der kunst, welke hij tot sieraad zou verstrekken. Gezeten achter de winkelbank, met penseel en papier of boeken, studeerde hij naarstig en ongedwongen. Na den dood zijner moeder, welke plaats had toen hij tien jaren oud was, huwde zijn vader eene tweede vrouw, die den jeugdigen FLAXMAN en zijnen broeder met zooveel toegenegenheid behandelde, dat zij haar innig lief kregen. Omtrent dezen tijd trok hij de oplettenheid van den eerwaarden *Mr. MATHEW*, wiens echtgenoot, eene vrouw van groote begaafdheid, hem bekend maakte met de schoonheden van HOMERUS en VIRGILIUS. FLAXMAN, hierover verrukt, leerde in korten tijd zoo veel Grieksch en Latijn, dat hij de oude schrijvers genoegzaam verstond, om in hunnen geest in te dringen, gelijk blijkt uit zijne schetsen, welke hij uit HOMERUS en OVIDIUS heeft ontleend. Op den ouderdom van vijftien jaren kwam hij op de Koninklijke Academie, en in 1770 stelde hij, als zijn eerste werk, een figuur van NEPTUNUS, uit was geboetseerd, ten toon. Terwijl hij zich hier met onafgebroken vlijt oefende, ontving hij eene les die hem overtuigde, dat naarstigheid gepaard aan enthousiasmus soms voor middelmatigheid, door gunst gerugsteund, moet onderdoen. Dingende naar den gouden eerepenning, (hij had reeds vroeger den zilveren behaald), kende REYNOLDS, destijds voorzitter, den prijs toe aan ENGLEHEART, een thans geheel vergeten naam. Verdrietig maar niet ontmoedigd, hernam FLAXMAN zijne studiën. Het jaar 1782 was inzonderheid voor hem merkwaardig. Hij verliet niet alleen het ouderlijk huis, en waagde het, zich in een huis in de *Wardour Street* te vestigen, maar hij maakte zich schuldig aan hetgeen REYNOLDS de grootste onvoorzigtigheid noemde. « Zoo FLAXMAN! » riep deze laatste hem op zekeren dag toe, « ik heb gehoord dat gij getrouwd zijt, — als dit zoo is, mijnheer! dan zijt gij als een kunstenaar verloren. » Doch nimmer werd eene voorspelling zegevierender gelogenstraft; want geene echtverbintenis was ooit gelukkiger dan die van FLAXMAN en

ANN DENMAN, eene vrouw even binnelijk om hare deugden als door hare talenten, en weldra gaf FLAXMAN de schitterendste blijken van toenemende kunstvaardigheid. Eindelijk besloot hij *Italië* te bezoeken, werwaarts hij zich in 1787 met zijne vrouw begaf. Te *Rome* maakte hij eene reeks van negen en dertig onderwerpen uit de *Ilias* en vier en dertig uit den *Odysseus*, de voornaamste voorvallen uit deze dichtstukken opluisterende. De gravin SPENCER vroeg hem nu eene reeks van illustratiën uit *ESCHYLUS*. Gedurende zijn verblijf te *Rome* vervaardigde hij voor den kunstlieverenden THOMAS HOPE eene uitmuntende marmeren groep van CEPHALUS en AURORA, en later voor denzelfden die heerlijke derde reeks van dichterlijke compositiën, de illustratiën van DANTE, te zamen honderd negen onderwerpen, te weten: acht en dertig uit de *Inferno*, even zoo veel uit het *Purgatorio* en drie en dertig uit het *Paradiso*.

Uit *Italië* teruggekeerd, waar hij ruim zeven jaren had vertoefd, maakte hij zich te *Londen* weldra beroemd door zijn fraai gedenkteeken voor *Lord MANSFIELD*; de deuren der academie werden op de beleeftste wijze voor hem ontsloten, zijnde in 1797 met eenparige stemmen tot haar medelid verkozen. In dit jaar stelde hij aldaar ten toon zijn monument voor *Sir W. JONES*, hetwelk zich thans in de kapel van het Universiteits-Collegie te *Oxford* bevindt, alsmede drie bas-relief schetsen uit het Nieuwe Testament, t. w. *CHRISTUS het dochttertje van JARUS uit den doode opwekkende*, en twee voorstellingen der teksten: *Vertrouwt en helpt de bedroefden*; *Voedt de hongerigen*. Men vindt ook bas-reliefs van dezen aard van FLAXMAN aan het familie-monument van *Sir F. BARRING*, welke krachtig de volgende spreuken voor oogen stellen: *Uw wille geschiede*; *Uw koningrijk kome*; *Verlos ons van den booze*.

In 1810 werd FLAXMAN tot professor in de bouwkunde aan de Koninklijke Academie benoemd, en hieraan is de wereld die reeks van voorlezingen over de kunst verschuldigd, welke niet alleen met vrucht door beeldhouwers, maar tevens door kunstenaars en mannen van smaak in het algemeen kunnen beoefend worden. Tot 1820 had FLAXMAN een allergeukkigst leven geleid, doch nu verloor hij haar, die hem gedurende acht en dertig jaren tot eene trouwe en liefderijke gezellin had verstrekt. Van nu af voelde hij eene ledigheid in zijn bestaan, welke de troost der vriendschap, noch de toejuichingen zijner land- en tijdgenooten konden aan-

vullen. Hij zocht in de kunst verademing voor zijn grievend leed. Het schild van *ACHILLES*, eerst in 1818 gemodelleerd, naderhand voor *GEORGE IV* in zilver-verguld afgegoten, is zeker een der heerlijkste kunststukken der nieuwere tijden. *FLAXMAN* stierf den 7 December 1826, nalatende den roem, dat hij onder een der eersten behoorde, die, op voorgang van *WINCKELMANN*, den waren geest der antieke kunst vattende, den valschen smaak hielpen verbannen. Zijn plan, om op *Greenwich Hill* een kolossaal beeld van twee honderd voet hoogte op te rigten, hetwelk *Britannia* zou voorstellen, werd in zijnen tijd door velen beschouwd als de grenzen der uitvoerbaarheid overschrijdende. Welligt zou men er thans anders over denken.

(*Dictionary of Biography; Penny Cyclopaedia*).

FLÉCHIER, (*ESPRIT*), een uitstekend Fransch kanselredenaar, werd den 1 Junij 1632 te *Pernes*, bij *Carpentras*, geboren. Hij genoot eene wetenschappelijke opvoeding van zijnen oom *HERCULE ACDIFRET*, na wiens dood hij te *Parijs* in de godgeleerdheid studeerde. Hij wedijverde met *BOSSUET* in welsprekendheid, en maakte zich gunstig bekend door zijne lofredenen op sommige heiligen en doorluchtige tijdgenooten. In 1673 werd de *Abbé FLÉCHIER* benoemd tot lid der Fransche Academie, en in 1682 door *LODEWIJK XIV* tot aalmoezenier der *Dauphine*. Schoon na de herroeping van het edikt van *Nantes*, (22 Oct. 1685), de Protestanten in *Frankrijk* heftig werden vervolgd, betoonde *FLÉCHIER* zich zoo gematigd als de omstandigheden zulks slechts gedoogden. Meer dan eenmaal uitte *FLÉCHIER* zijne verbazing over den vermetelen moed van de slagtoffers dezer onmenselijke vervolging. In 1685 werd hij door *LODEWIJK XIV* tot bisschop van *Lavaur* verheven, welke benoeming de koning deed vergezeld gaan van de vleijende woorden: «Verwonder u niet, dat ik uwe verdienste zoo laat beloonen; ik vreesde beroofd te worden van het genoeg om u te hooren.» Twee jaren later werd hij als bisschop naar *Nismes* verplaatst, alwaar hij den 16 Februarij 1710 overleed. Zijne verspreide werken zijn onder den titel van *Oeuvres complètes de FLÉCHIER* in tien deelen bijeen verzameld. Zij bestaan hoofdzakelijk uit levensbeschrijvingen en leer-, lof- en lijkredenen, onder welke die op den maarschalk *TURENNE* als zijn meesterstuk wordt beschouwd. Zijne briefwisseling bevat eenige belangrijke bouwstoffen voor de geschiedenis van zijnen tijd. Uit

zijne *Oeuvres posthumes, contenant poésies latines et françaises* blijkt, dat *FLÉCHIER* ook de lier niet ongelukkig hanteerde.

(*Cardinal MAURY, Essai sur l'éloquence de la chaire; LA HARPE, Cours de littérature*).

FLINDERS, (*MATTHEW*), een beroemd Engelsch zeereiziger, werd te *Donington*, in het graafschap *Lincoln*, geboren. Hij diende vroegtijdig op eenen koopvaarder, werd in 1795 zeekadet, en vergezelde als zoodanig kapitein *HUNTER*, den nieuwen gouverneur, naar *Botanie-Baai* op *Nieuw-Holland*. Aan boord van het schip, dat hen derwaarts voerde, sloot hij vriendschap met den scheepsdoctor *GEORGE BASS*, die, even als hij, brandde van begeerte om onbekende landstreken te ontdekken, en op te nemen. Kort na hunne aankomst te *Port Jackson* waagden zich deze ondernemende jonge lieden in eene kleine boot, *Tom Tumb*, van slechts acht voeten lang, met geen anderen makker dan een jongen, de *Botanie-Baai* over te steken, en de *George's Rivier* twintig mijlen hooger op te varen dan vroeger geschied was. Zij maakten onderscheidene ontdekkingen, en hadden met vele gevaren te kampen. De gansche opneming van *Australië* was zijn geliefkoosd doel. Men wist toen nog niet met zekerheid dat *Van Diemens Land* een afzonderlijk eiland uitmaakte. *FLINDERS* werd met zijnen ouden medgezel *BASS* uitgezonden, om deze zaak op te helderen. Met de *Norfolk*, eene stevige groote overdekte boot, en zes man stevenden zij door de straat, namen alles vlugtig op, en kwamen in weinig meer dan drie maanden te *Port Jackson* terug. De ontdekte straat werd naar *BASS* genoemd. In het volgende jaar 1799, werd *FLINDERS*, die nu luitenant was, met een klein schip uitgezonden, om de kust ten noorden van *Port Jackson*, toen nog onvolledig bekend, op te nemen. Hij bezocht en onderzocht al de kreken, baaien en inhammen tot op 25°, inzonderheid de *Harvey's Baai*, en keerde met voldoende berigten naar *Port Jackson* terug. Bij zijne terugkomst in *Engeland* werd hij tot kapitein bevorderd.

In 1801, zeilde kapitein *FLINDERS* uit *Engeland* met den *Investigator*, een barkschip van 334 ton, voerende 88 man, met inbegrip van een sterrekundige, een natuuronderzoeker, twee teekenaars, een kruidkundige en een mijngraver. Hij onderzocht een groot gedeelte der kusten van *Nieuw-Holland*, doch leed schipbreuk op een koraal-rif. Hij bouwde van het wrak een klein vaartuig, waarmede hij

Port Jackson bereikte. Op zijne terugreize naar *Engeland* (1803) *Isle de France* (*Mauritius*) aandoende, werd hij, schoon een' vrijbrief van de Fransche regering hebbende, door den gouverneur DE CAEN gevangen genomen. Men ontnam hem zijn dagboek en kaarten, en wierp hem als spion in den kerker, waar hij, gedurende zes jaren veel had te lijden. In het einde des jaars 1810 kwam FLINDERS in *Engeland* terug, doch zoo lang hij zijn werk niet als afgedaan beschouwde, behield hij de noodige geestkracht, verbeterde zijne kaarten, en voltooide zijne reisbeschrijving, welke in 't licht is verschenen onder den titel van *A Voyage to Terra Australia, &c., in the years 1801, 1802 and 1803, in twee deelen 4to., met eenen Atlas*. Toen hij het laatste proefblad van dit belangrijke werk had nagezien, was hij geheel uitgeput, en stierf den 19 Junij 1814 te *Londen*. Hij had intusschen lang genoeg geleefd, om den Franschen kapitein BAUDIN te beschamen, die, zijne papieren in handen hebbende gekregen, een werk had uitgegeven, waarin hij de ontdekkingen van FLINDERS en BASS aan zich zelven toekende en *Terre Napoléon* noemde. Elk punt, hetwelk door FLINDERS een' naam had bekommen, was herdoopt, b. v. in Kaap *Marengo*, Kaap *Rivoli*, Baai *Talleyrand*, enz.

(*Quarterly Review*, Vol. XII).

FLINK, (GOVERT), een vermaard schilder, die in Wintermaand van 't jaar 1616 te *Kleef* is geboren, doch het grootste gedeelte zijns levens te *Amsterdam* heeft doorgebracht. Zijn vader, een man van zedige leefwijze, zag met een beklemd hart, dat de jeugdige GOVERT, dien hij bij eenen winkelier in zijden stoffen bevestigd had, met alle geweld schilder wilde worden. Toen de patroon eindelijk den knaap te huis zond, omdat hij niets in den winkel deed dan mannetjes en beestjes op het papier te teekenen, en den ouden FLINK ried, om van den jongen een' schilder te maken, zeide deze: «daar beware mij «God voor, om mijn' zoon tot eenen «schilder op te voeden; want deze lieden «zijn meestal losbollen, en leiden een «ongebonden leven.»

Schoon GOVERT nu in het ouderlijk huis met arendsoogen werd bespied, gaf hij zich echter aan zijnen lust tot teekenen over. Zoodra het huisgezin zich ter rust had begeven, ontstak hij, met behulp van een' vuurslag, eene kaars, en teekende, uren achtereen, naar prenten van eenen glasschilder, dien hij dikwijls in zijne werkplaats bezocht. Dit ging goed, totdat de vader, op zekeren nacht wakker wor-

dende, licht bespeurde, en opstond, om naar de oorzaak daarvan te onderzoeken. Onze arme GOVERT, aldus in zijne geliefkoosde bezigheden verrast, werd met slagen naar bed gedreven en het werk verscheurd. Tot geluk van onzen toekomstigen kunstenaar, kwam kort daarna zekere LAMBERT JAKOBSEN, een doopsgezind leeraar van *Leeuwarden*, te *Kleef* prediken. De ouders van FLINK hem met groote stichting gehoord en vernomen hebbende, dat deze man tevens een beroemd schilder was, gingen zij hem over hunnen zoon spreken, en kwamen met hem overeen, om den knaap de kunst te leeren. GOVERT FLINK vertoefde nu zoo lang bij dezen LAMBERT JAKOBSEN, totdat hij op eigene wicken kon drijven. Vervolgens vertrok hij naar *Amsterdam*, alwaar hij eenige zeer goeode bloedverwanten had, en oefende zich nog een jaar in zijne kunst, onder de leiding van REMBRANDT, met dit gunstig gevolg, dat verscheidene zijner penseelwerken voor echte stukken zijns meesters werden aangezien en verkocht. FLINK huwde eene bevallige jeugdige dame van aanzien en vermogen, welke hij echter in 1649, na hem een' zoon geschonken te hebben, aan de waterzucht verloor. Onder zijne kunstwerken rekent men MARCUS CURIUS *de geschenken der Samniten verachtende, zich vergenoegende met rapen*; waarmede de schoorsteen der burgemeesters-kamer van het stadhuis te *Amsterdam* was versierd; voor de raadzaal aldaar schilderde hij een groot stuk, *Salomo God om wijsheid biddende*. Deze beroemde kunstschilder stierf den 2 December 1660, in den ouderdom van naauwelijks vier en veertig jaren.

(HOUBRAKEN, *Levens der Nederlandsche kunstschilders*).

FLORIAN, (JEAN PIERRE CLARIS DE), een der beminlijkste Fransche schrijvers en dichters, werd den 6 Maart 1755 op het slot *Florian* in *Languedoc* geboren. Zijne opvoeding werd zorgvuldig gadegeslagen door zijnen grootvader; doch toen deze stierf en diep in schulden stak, was FLORIAN genoodzaakt naar eenig middel van bestaan rond te zien. De markies DE FLORIAN, zijn oom, die met eene nicht van VOLTAIRE was gehuwd, nam den jeugdigen FLORIAN mede naar *Ferney*, waar hij, wegens zijne talenten, gunstig werd ontvangen. In 1768 trad FLORIAN als paadjie in dienst van den hertog van *Penthièvre*, die, bemerkende dat hij lust had in den wapenhandel, hem tot kapitein in zijn regiment dragonders aanstelde. Kort daarna onttrok FLORIAN zich aan de werkelijke dienst, doch werd niettemin door den hertog tot gewoon edelman gekozen en als

vriend behandeld. Thans de beste gelegenheid hebbende, om zich geheel aan de letteren toe te wijden, schreef hij in 1783 zijnen roman *Galatée*, eene navolging van CERVANTES. Zijne moeder eene Castiliaansche dame zijnde, was FLORIAN zeer gemeenzaam met de Spaansche taal. *Galatée* werd gevolgd door den welbekenden *Numa Pompilius*, die in 1786 verscheen. De herder-roman *Estelle*, welke twee jaren later werd uitgegeven, en door kunstkenners als FLORIAN's beste werk wordt beschouwd, maakte aanvankeijk weinig opgang. Ook gaf FLORIAN, met het beste gevolg, eene verzameling uit van fabelen en een aantal tooneelstukjes, in den Italiaanschen trant, waarvan *Harlekijn* de held is. In 1791 verscheen zijn roman *Gonzalve de Cordoue*, voorafgegaan door een geschiedkundig bericht over de Mooren, hetwelk zeer wordt geprezen. In 1793 werd hij, ten gevolge van het dekreet tegen den adel, uit *Parijs* gebannen; hij begaf zich naar *Sceaux*, waar hij, even als de hertog van *Penthièvre*, hun wel-doener, door de inwoners met groote hartelijkheid werd ontvangen. Naderhand namen hem in hechtenis, doch liet hem spoedig weder los. Intusschen had zijne gezondheid zoo veel door den schrik geleden, dat hij den 13 September 1794 te *Sceaux* overleed. Gedurende zijne gevangenschap had hij, tot tijdverdrijf, zijnen roman *Guillaume Tell* geschreven. Zijne vertaling van *Don Quixote*, welke na zijnen dood is in 't licht verschenen, mist het luimige en naïve van het oorspronkelijke. Als een vereerende trek in het karakter van FLORIAN vinden wij opgeteekend, dat hij een groot deel van het honorarium, hetwelk hij met zijne geschriften verdiende, aanwendde, om de schulden zijner familie te voldoen. Als fabeldichter verdient hij eene plaats naast LA FONTAINE.

(LA HARPE, *Cours de littérature*).

FLORIS V, een der beroemdste graven van *Holland*, was de zoon van den Roomsche koning, WILLEM II, die in een' oorlog tegen de West-Vriezen in 1256, bij *Hoogwoude* in het ijs gezakt, door versholene boeren jammerlijk werd afgemaakt. FLORIS V was toen nog slechts twee jaren oud, en verloor het volgende jaar ook zijne moeder, ELIZABETH VAN BRUNSWIJK. Gedurende zijne minderjarigheid ontstonden er bloedige twisten over de voogdijschap, welke ophielden zoodra hij zelf de regering aanvaardde. FLORIS wordt vooral om zijne volklievendheid geprezen, en daar hij den boer niet beneden den edelman stelde, gaven de trotsche edelen hem den scheldnaam van der *keerlen God* (Afgod der boe-

ren), welken het nageslacht als 's vorsten schoonsten eernaam beschouwt. Hij beoorloogde de West-Vriezen, om den dood zijns vaders te wreken, en rustte niet eer hij diens gebeente had gevonden en te *Middelburg* ter aarde besteld. De Hollandsche en Zeeuwsche edelen op den volklievenden graaf vertoornd, namen hem op eene verraderlijke wijze gevangen, en toen het volk opstond om hunnen beschermmer te bevrijden, werd hij den 28 Junij 1296 door de zaamgezworenen op eene ellendige wijze vermoord. Buiten de verheffing van den burgerstand had *Holland* hem aanmerkelijke vorderingen in den landbouw en den koophandel te danken. Het volk erkende deze weldaden, en droeg hem buitengemeene liefde toe; zelfs de West-Vriezen, die hij eerst in 1288 geheel had onderworpen, behoorden tot degenen, die toesnelden, om hem uit de handen zijner moordenaren te verlossen. «Was dit mogelijk,» vraagt VAN KAMPEN, «zoo deze graaf niet hun bijzondere wel-doener was, die zijne voormalige vijanden door goedheid aan zich wist te verbinden?»

(MELIS STOKER VAN HUYDECOPER; VAN KAMPEN, *Karakterkunde der Vaderlandsche Geschiedenis*).

FOIX, (GASTON III, graaf VAN), burggraaf van *Béarn*, werd in 1331 geboren. Hij was de zoon van GASTON II bij ELEANOR, dochter van BERNARD V, graaf van *Cominges*. Van wege zijne persoonlijke schoonheid of zucht voor de jagt, werd hij PHOEBUS bijgenaamd, en volgens de gewoonte van dien tijd nam hij daarom de zon tot zijn devies. In krijgsdienst getreden, streed hij gelukkig tegen de Engelsen, en werd daarvoor tot gouverneur van *Languedoc* en *Gascogne* benoemd. Toen men hem in 1356 verdacht hield van misdadige verstandhouding met zijnen schoonbroeder KAREL den Boozen van *Navarre*, werd hij op bevel van koning JAN in hechtenis genomen, en in de gevangenis te *Châtelet* te *Parijs* opgesloten. Kort daarna in vrijheid gesteld, woonde hij eenen kruistogt bij tegen de ongelooovigen in *Pruissen*. In 1358, gedurende het oproer bekend onder den naam van *La Jacquerie*, bevrijdde hij den daufijn, dien de Parijzenaren te *Meaux* gevangen hielden. In hetzelfde jaar beoorloogde hij zijnen bloedverwant, den graaf van *Armagnac*, die op het burggraafschap van *Béarn* aanspraak maakte, doch hem in 1373 bij *Launac* in handen viel. GASTON, die in 1349 gehuwd was met AGNES, dochter van PHILIPPUS III, koning van *Navarre*, verstiet haar in 1373. Uit dit huwelijk

had de graaf van Foix slechts éenen zoon. Deze jongeling in 1382 een bezoek bij zijne moeder afleggende, die zich aan het hof bevond van haren broeder, KAREL den Boezen, kreeg van den koning, (die zijnen bijnaam te regt droeg) wat hij noemde een pakje met liefde-poeder; dit moest de jongeling verbergen, en, zoodra zich daartoe eene gunstige gelegenheid opdeed, strooijen op eene kleine hoeveelheid spijs voor zijnen vader bestemd, en deze, daarvan gegeten hebbende, zijne verstootene gemalin dan weder zou lief krijgen en tot zich nemen. Het bleek dat dit poeder een zwaar vergift was, en GASTON beval zijnen zoon in hechtenis te nemen. De bedrogene doch onschuldige jongeling weigerde eenig voedsel te gebruiken, en stierf in de gevangenis. Volgens FROISSART verhaastte de vader zijnen dood door bij ongeluk de punt van een mes in de keel zijns zoons te steken, toen hij het tapijt-behangsel voor den ingang der gevangenis ter zijde schoof. In 1390 ontving GASTON koning KAREL VI en diens gansche hof op zijn kasteel van Mizères, in het bisdom Mirepoix, waar hij hen niet alleen prachtig onthaalde, maar den koning tot erfgenaam zijner domein-goederen benoemde. Hij stierf aan eene beroerte in het begin van Augustus 1391, op het oogenblik dat de bedienden, bij zijne terugkomst eener beerenjagt, hem de handen met water besproeiden. Zijn grootste hartstogt was de jagt, drijvende dien tot zulk eene hoogte, dat hij, indien wij SAINT-YON mogen gelooven, niet minder dan zestien honderd honden den kost gaf. Ook schreef hij een werk over de jagt, getiteld: *Phebus des deduits de la chasse des bestes sauvages et des oyseaulx de proye*.

(FROISSART, *Chronique de France*, &c.; GOUJET, *Bibliothèque française*, IX, p. 114).

FOKKE, (AREND SIMONZ.), een bekend schrijver van vele luimige werken, werd den 3 Julij 1755 te Amsterdam geboren. Schoon zijn vader, een beroemd kunst-plaatsnijder, hem in dit kunstvak onderwees, betoonde hij echter meer lust voor de letterkunde. Bij den boekhandelaar ESVELD als leerjongen aangenomen, doorsnuffelde hij de beste werken der beroemdste schrijvers, en verzamelde daardoor buitengemeene kundigheden. Hij liet zich door eenen zekeren Duitscher ALBRECHT in het Grieksch en Latijn onderwijzen, en leerde uit zich zelve Fransch, Hoogduitsch, Engelsch, Spaansch en Italiaansch; ook met het Hebreeuwsch en Arabisch was hij niet onbekend, gelijk zulks uit eenige zijner

schriften blijkt; ja er was geene wetenschap waarin hij een vreemdeling kon genoemd worden. In 1778 zette hij zelf eenen boekwinkel op, en huwde daarna zijne nicht CATHARINA BRINKMAN, eene vrouw die vele uitstekende hoedanigheden bezat. Daar hij echter in den boekhandel niet gelukkig was, zeide hij dien vaarwel, en wijdde zich geheel aan letterkundige werkzaamheden. Zijn *Moderne Helicon* behaagde algemeen, en toonde wat de vernuftige FOKKE in het ironische, comische en burleske vak vermogt. In 1795 tot klerk op de secretarie te Amsterdam aangesteld, nam dit ambt hem veel tijd weg, doch niettemin leverde zijne vruchtbare pen zoo vele vertalingen en oorspronkelijke werken, dat zijn ijver en geest onuitputtelijk schenen. Men heeft hem niet onaardig den CALLOT en HOGARTH onzer letterkunde genoemd. Zijne *Boertige reis door Europa*, zijn *Ironisch-Komisch Woordenboek* en *Zestel spreekwoorden en zinledige uitdrukkingen* persen zelfs den deftigste geleerde eenen lach af, terwijl zijn *Kathechismus van kunsten en wetenschappen* de nuttigste lessen in alle vakken van wetenschap behelst en van zijne grondige geleerdheid getuigt. Gekweld door eenen bijna aanhoudenden ziekelijken toestand en het verlies zijner meeste bestaansmiddelen onder de Fransche overheersching, overleed FOKKE den 15 November 1812 in kommer en gebrek. Zoo ellendig en verlaten eindigde de man, die zijnen landgenooten, onder het kleed der boerterij, in onderscheidene geestige werken en door zijne lachwekkende voorlezingen in de Maatschappij *Felix Meritis*, vele nuttige kundigheden had medegedeeld.

(P. G. WITSEN GEYSBEEK, *Biogr. Anthol. en Crit. Woordenboek der Ned. dichters*; VAN KAMPEN, *Beknopte geschiedenis der Ned. lett. en wetens.*).

FONTAINE, (JEAN DE LA), de grootste Fransche fabeldichter, werd in 1621 te Château-Thierry geboren, waar zijn vader als *Maitre des eaux et des forêts* zijn verblijf hield. Er werd aan zijne opvoeding weinig moeite besteed, en ook verried hij niet het minste talent voordat hij den ouderdom van twee en twintig jaren had bereikt. Men wil dat zijn genie het eerst werd gewekt door het hooren voorlezen van eene ode van MALHERBE, toen hij uitriep: «Ware ik ook een dichter!» Aanvankelijk koos hij MALHERBE tot voorbeeld, doch naderhand vestigde hij zijne aandacht op de werken van RABELAIS, VOITURE en CLEMENT MAROT. De vader, verrukt over de eerste pogingen zijns zoons, beschouwde hem als een wonder der dichtkunst, doch

een bloedverwant ried hem aan de oude klassieken te beoefenen. Bij den dood zijns vaders, volgde hij hem als houtvester op, en nam eene vrouw met welke hij zoo ongelukkig was, dat hij eindelijk scheidde. Inderdaad, hij was zóó vadsig, zorgeloos en onverschillig voor de gewone beslommeringen des levens, dat hij in een graf-schrift op zich zelven vervaardigd zegt, zijn leven met slapen en nietsdoen te hebben doorgebracht. Hieronder begrijpt hij klaarblijkelijk het schrijven zijner dichtstukken, die hij waarschijnlijk in een gelukkig oogenblik daar henen wierp zonder zich eenige inspanning te getroosten. De hertogin van BOUILLON nam hem mede naar de hoofdstad van *Frankrijk*, waar hij de laatste vijf en dertig jaren zijns levens doorbragt. Ten einde hem voor gebrek te behoeden nam *Madame SABLIERE* hem in haar huis op, waar hij twintig jaren lang een ongestoord leven leidde. Eene wel bekende anecdote geeft een goed denkbeeld van *LA FONTAINE*'s traagheid en zorgeloosheid. *Madame SABLIERE* op zekeren dag al hare bedienden weggezonden hebbende, zeide deze tegen eene vriendin: «Ik heb mij nu van al mijne dieren ontdaan, behalve drie — mijn hond, mijne kat en *LA FONTAINE*.»

In 1684 werd hij als opvolger van COLBERT tot lid der Academie voorgesteld, niet zonder hevige tegenkating van eenige ernstige mannen, die hem, uit hoofde der ongebondenheid van eenige zijner werken, wilden uitgesloten hebben. Echter zegevierde hij over BOILEAU, die door LOUWIS XIV heimelijk werd ondersteund. De koning, hierover verontwaardigd, stelde zijne goedkeuring uit tot den dood van BEZONS, toen *LA FONTAINE* en BOILEAU tegelijk tot leden konden worden aangenomen. Ten huize van *Madame SABLIERE* schreef *LA FONTAINE* zijne meeste werken. Bij den dood zijner weldoenster zou hij bijkans geheel verlaten zijn geweest, zoo niet een vriend, M. D'HERVANT, hem eene schuilplaats in zijn eigen huis hadde aangeboden. Hij stierf in April 1695. *LA FONTAINE*'s fabelen, vertellingen en andere dichtelijke voortbrengselen beslaan vier deelen folio. Als fabeldichter tart hij ieders mededinger. Onnoemelijk zijn de uitgaven zijner fabelen; zelfs onlangs verscheen er nog eene uitgave, versierd met fraaije houtsnecfiguren, die al de dieren, in zijne fabelen voorkomende, als menschen gekleed voorstellen. Het is opmerkelijk dat *LA FONTAINE* nooit (of zelden) zijne onderwerpen uitvond; zijne vertellingen zijn genomen uit BOCCACCIO, MACHIAVELLI, ARIOSTO en anderen; zijne fabelen

zijn hoofdzakelijk gekozen uit die van ESOPUS en PHAEDRUS. Het is niet het onderwerp, maar de wijze waarop hij het inkleedt, die aan hetzelfde de grootste waarde bijzet. Zijn onnavolgbare verhaaltant is zoo los en bevallig, dat alles hem, als van zelven, schijnt uit de pen gevloeid te zijn. (*LA HARPE, Cours de littérature*).

FONTANA, (DOMENICO), een beroemd Italiaansch bouwkunstenaar, werd in 1543 te *Mili*, aan het meer *Como*, geboren. Paus SIXTUS V, CLEMENS VIII en de koning van *Napels* bedienden zich van zijne talenten, om hunne hoofdsteden met fraaije gebouwen te versieren. Paus SIXTUS begeerig om den grooten obelisk, die nog gedeeltelijk onder puinhoopen lag bedolven, op het plein voor de St. Pieters kerk overeind te zetten, noodigde de bekwaamste bouw- en werktuigkundigen uit, de middelen aan te wijzen, hoe zulk een ontzaggeijk gevaarte (ruim 83 voeten hoog) vervoerd en op een voetstuk overeind gesteld kon worden. Onder de vijf honderd plannen, welke den paus werden toegezonden, behoorde ook dat van FONTANA, die tevens een werktuig had vervaardigd, hetwelk op een looden figuur van den obelisk werd beproefd, en volkomen aan het doel beantwoordde. Nu maakte hij aanstalte ter oprigting van den beroemden Egyptischen obelisk, en den 13 Junij 1586 werd deze werktuigkundige reuzenarbeid voltooid, welken hij zelf uitvoerig heeft beschreven onder den titel van: *Del modo tenuto nel trasportare l'Obelisco Vaticano*. Met gelijken goeden uitslag plaatste hij te *Rome* later nog drie obelisksen, waarvan er een, behalve het voetstuk, ruim 105 voeten hoog is. FONTANA stierf in 1607 te *Napels*, nalatende een aanzienlijk vermogen en den roem van vele nuttige werken tot stand gebragt te hebben.

(*Egyptian Antiquities; Lib. Ent. Knowledge*, I Deel, 15 Hoofdstuk).

FONTENELLE, (BERNARD LE BOVIER DE), een bekend Fransch letterkundige, werd den 11 Februarij 1657 te *Rouen* geboren. Van moeders zijde was hij een neef van den grooten CORNEILLE, en, uit hoofde van zijnen bijkans honderdjarigen ouderdom, een tijdgenoot van vele der grootste schrijvers van *Frankrijk*, onder welke hij eene aanzienlijke plaats bekleedde. Op den ouderdom van dertien jaren behaalde hij den uitgelooften academischen prijs voor het beste Latijnsche dichtstuk, en op zestienjarigen ouderdom had hij reeds zijne regtsgeleerde studiën voltooid. Toen hij echter zijn eerste proces verloor, werd hij wars van de regts-

wetenschap, en begaf zich naar *Parijs*, om zich aldaar met letterkundigen arbeid onledig te houden. In deze loopbaan verwierf hij zich een groot aanzien en een toereikend vermogen. Na viermalen afgevozen te zijn, werd hij als lid der academie benoemd, en negen jaren later tot haren secretaris gekozen. Een zijner beste voortbrengselen is zijne geschiedenis van die academie, welke hem zoo lang uit haren boezem had geweerd. Hij stierf te *Parijs* den 9 Januarij 1757, in den ouderdom van bijkans honderd jaren, zonder iets te lijden, zoodat hij tegen de omstanders zeide: *Mes amis, je sens une certaine difficulté d'être*. De meeste zijner talrijke poëtische, geschiedkundige, wijsgeerige en wetenschappelijke schriften, in 8 deelen bij elkander verzameld, door zijne tijdgenooten zeer bewonderd, zijn thans in vergetelheid geraakt. FONTENELLE bezat in eenen hoogen graad het talent, om zijnen stijl naar de vatbaarheid van het algemeen in te rigten, zoodat hij veel tot de verspreiding van nuttige kennis heeft bijgedragen.

(LA HARPE, *Cours de littérature*).

FOOTE, (**SAMUEL**), een Engelsch kluchtspeldichter, de nieuwere ARISTOPHANES genaamd, werd in 1719 te *Fruro*, in het graafschap *Cornwallis*, geboren. Zijne vlugtige geaardheid belette hem de aangevangen studie in de regtsgeleerdheid voort te zetten. Hij huwde eene vrouw die een goed vermogen bezat; doch deze verbintenis ongelukkig uitvallende, gaf hij zich aan buitensporigheden over, welke spoedig zijn gansch vermogen verslonden. Nu nam hij toevlugt tot het tooneel, en verscheen in het karakter van *Othello*, doch maakte weinig opgang. Zijn toestand verergerende, werd hij uit den drang geholpen door *Sir FRANCIS DELAVAL*, die hem, voor eene niet zeer eervolle dienst, eene jaarwedde toestond. *Sir FRANCIS* verkeerde zelf in hoogst bekrompene omstandigheden, en was er op uit, om door een rijk huwelijk zijne zaken te herstellen. Foote eene rijke dame kennende, die zich veel met waarzeggers ophield, wist een zijner vrienden te bewegen de rol van waarzegger te spelen, en deze dame te voorspellen, dat *FRANCIS* haar echtgenoot zou worden. Het plan gelukte, en FOOTE kreeg eene jaarwedde.

In 1747 opende foote een klein tooneel, het Haymarket-theater, en hier begint zijne loopbaan als schrijver, vervaardigende voor hetzelfde eene reeks van kluchtspelen, die grooten bijval ontmoeten. In 1766 viel hij van het paard, en brak een been, hetwelk werd afgezet.

Foote verliet echter het tooneel niet, maar speelde met een kurken been. Men wil dat zijn dood verbaast werd door eenen knecht, die eene aanklagt van den afschuwelijksten aard tegen hem inleverde. Schoon door de regtbank eervol vrijgesproken, was echter zijn geest sedert dien tijd geschokt en ter neder gedrukt. Voelende dat zijne gezondheid afnam, stond hij zijn theater af aan *Mr. COLMAN*, en speelde slechts enkele keeren. Terwijl hij in eene zijner geliefdste rollen optrad, werd hij door eene beroerte overvallen. Hij begaf zich, ter herstelling zijner gezondheid, naar *Brighton*, en vervolgens naar *Parijs*, doch stierf onder weg te *Dover*, in 1777. Men heeft van hem zes en twintig tooneelstukjes, overvloeiende van vernuft, luim, scherts en spot. In den omgang wist hij iedereen voor zich in te nemen en te boeijen, zoodat zelfs zijn vijand *JOHNSON* bekende, dat foote onwederstaanbaar was.

(*Penny Cyclopaedia*; *Dictionary of Biography*).

FORBIN, (**CLAUDE**), een der beroemdste zeeofficieren die *Frankrijk* ooit heeft opgeleverd, werd te *Gardanne*, bij *Aix* in *Provence*, in 1656 geboren, en overleed op een landgoed bij *Marseille* in 1733. Hij trad zeer jong in zeedienst. Het zou ons te ver afleiden, indien wij een verhaal wilden geven van al de zeeslagen en ontmoetingen, waarin hij zich tegen de Engelschen, Hollanders, Venetianen en de Barbariische roofstaten heeft onderscheiden; doch wij kunnen eene merkwaardige omstandigheid van zijn leven, waarvan hij zelf in zijne gedenkschriften melding maakt, niet met stilzwijgen voorbij gaan. Wij zinspelen hier op de poging, welke in de zeventiende eeuw werd aangewend, om de Europeische beschaving in het koninkrijk *Siam* in te voeren. Dit plan ontstond bij eenen avonturier van de *Ionische Eilanden*, *CONSTANCE FAULCON* geheeten, die nog zeer jong in *Engeland* kwam, en in dienst van de Oostindische Compagnie werd aangenomen. Na menig ongeval bereikte hij *Siam*, en in dienst tredende van den koning van dit land, won hij niet alleen de gunst van den eersten staatsdienaar, maar van den vorst zelf, die, bij den dood des ministers, *CONSTANCE* in diens plaats wilde benoemen. Hij was echter verstandig genoeg den titel te weigeren, zich met de uitoefening der magt vergenoegende, ten einde de afgunst der inboorlingen niet op te wekken. Het begin van zijn bestuur was gelukkig, en in weerwil van velerlei moeilijkheden, begon het land onder de administratie van dezen bekwamen vreemdeling in bloei te

geraken. Hij vatte nu het voornemen op, om met behulp der Jezuïten de Christelijke godsdienst niet alleen in *Siam*, maar tevens in de naburige landen in te voeren. Met dit oogmerk overreedde hij den koning van *Siam*, om drie afgezanten naar *Frankrijk* te zenden. De drie gezanten stierven onderweg; doch LODEWIJK XIV het doel hunner zending vernomen hebbende, zond den ridder CHAUMONT, vergezeld van FORBIN, aan den Siameeschen monarch. Het gezantschap voerde eenige troepen mede. Men sloot een tractaat van koophandel, bedong vrijheid van godsdienst voor de Katholijken in *Siam*, en keerde met een gezantschap van den koning naar *Frankrijk* terug. CONSTANCE wist zijnen meester te bewegen, om eenige Fransche officieren en troepen in dienst te nemen. FORBIN werd tot groot-admiraal van de vloot, generaal en chef van het leger van *Siam* en gouverneur van *Bang-kok* benoemd. De Fransche troepen bezetteden onderscheidene gewichtige posten, onder anderen de forteressen van *Mergui* en *Bang-kok*, terwijl de koning door den Jezuït TACHARD LODEWIJK XIV verzocht, dit getal te vermeerderen. Alles scheen nu gunstig, om de Europeesche beschaving in *Siam* ingang te doen vinden; zelfs voedde men gegronde hoop den koning tot de Christelijke godsdienst te bekeeren, toen afgunst en naijver tusschen CONSTANCE en den bevelhebber der Fransche troepen, al deze schitterende vooruitzigten eensklaps vernielden. Een voornaam Siamees, PITRACHA gebeten, zijn voordeel doende met de twisten die de Europeërs onderling verdedden, stond tegen den koning op, nam hem gevangen, en verklaarde zich zelven tot regent van het rijk. Hij noodzaakte de Franschen het land te verlaten, en bragt CONSTANCE en een groot aantal andere Christenen ter dood. FORBIN keerde, na een verblijf van twee jaren, na *Europa* terug. De Gedenkschriften van FORBIN werden gedurende zijn leven, in 1730, te *Amsterdam*, in twee deelen 12mo., uitgegeven. Zij zijn met groote gemakkelijke geschreven; de levendige beschrijvingen, zoowel als de afwisselende gebeurtenissen daarin voorkomende, maken dit werk hoogst belangrijk. FORBIN wordt om zijne onbaatzuchtigheid en zijnen ijver om aan ware verdiensten hulde te doen, hoogelijk geprezen. De laatste jaren zijns levens sleet hij op het land, waar hij door godsvrucht en liefdadigheid velen tot voorbeeld verstrekte.

(FORBIN, *Mémoires &c.*; *Nouvelle biographie classique*).

FORSKAL, (PETER), een beroemd

Zweedsch botanist en Oostersch reiziger, werd in het jaar 1736 geboren, en studeerde te *Göttingen*, waar hij eene disputatie uitgaf onder den titel van *Dubia de principiis philisophiae recentioris*, welke de voorstanders der toen heerschende wijsbegeerte van wolf tegen hem in het harnas joeg. Naar zijn vaderland terug gekoerd, schreef hij zijne *Pensées sur la liberté civile*, een vlugschrift, hetwelk de Zweedsche regering niet zeer aangenaam was. Eene groote liefde voor de natuurlijke historie bragt hem in kennis met LINNAEUS, toen op het toppunt van zijnen roem, door wien hij gunstig werd aanbevolen bij FREDERIK V, koning van *Denemarken*. In 1761 verkreeg hij den titel van professor te *Kopenhagen*, en nam deel aan de wetenschappelijke reis, die NIEBUHR, VON HAVEN en KRAMER, op bevel van koning FREDERIK, naar *Arabië* ondernamen. Na *Marseille*, *Malta*, sommige Grieksche eilanden en *Konstantinopel* bezocht te hebben, kwam hij te *Alexandrië* aan. Omstreeks een jaar vertoefde hij in *Cairo* en de nabuurschap; daarna bezocht hij *Suez*, en door het district *Loheia* in *Arabië* komende, drong hij langs den weg van *Beit el Fakih* en *Zebid* tot *Mocca* door; van daar trok hij over de bergen naar *Faës* en *Abb*, en bereikte toevallig en met moeite *D'scherim*, alwaar hij den 11 Julij 1763 aan de pest overleed. Schoon door roovers uitgeplunderd en mishandeld en dikwijls onder ziekte gebukt, onderzocht hij met zulk eene ongewone volharding de natuurlijke voortbrengselen, inzonderheid de planten, dat, alhoewel hij niet lang genoeg leefde, om zijne opmerkingen in orde te brengen, de beschrijving van het plantenrijk in *Egypte* en *Arabië* door zijne reisgenooten na hunne terugkomst in *Europa*, volgens zijne handschriften zamengesteld, als een model wordt beschouwd, hoe dergelijke navorshingen behooren te geschieden. Van zijnen vriend en medgezel NIEBUHR, aan wien zijne handschriften werden toevertrouwd, hebben wij eene *Fauna Orientalis*, onder den titel van *Discriptiones animalium, avium, amphibiorum, piscium, insectorum, vermium, quae in itin. orient. observavit* PETRUS FORSKAL, 1775, 4to.; en in hetzelfde jaar en formaat verscheen eene *Flora Egyptiaco-Arabica*, of eene beschrijving van de planten in *Neder Egypte* en *Gelukkig Arabië*. Dit laatste werk vooral getuigt van FORSKAL's wijsgeerigen blik, en overtreft verre de werken van dien aard door LINNAEUS' volgelingen uitgegeven. Wij vinden hier eene poging om het bestaan van geographische parallellen van vegetatie aan te wijzen, en de opmerke-

lijke stelling dat, zoodra de soorten van planten worden opgegeven, men de breedte van een land, de verhevenheid van deszelfs oppervlakte en de temperatuur der bergen van hunnen voet tot hun' hoogsten top kan vinden. De *Flora Aegyptiaco-Arabica* is tot dus verre de eenigste goede beschrijving welke wij van de planten dier landen hebben, en het is zelfs te betwijfelen of wij over het geheel zulk eene voldoende beschrijving van eenig land buiten *Europa* bezitten.

(*Penny Cyclopaedia*; *Conversations-Lexicon*).

FORSTER, (JOH. REINHOLD), een door zijne reizen rondom de wereld en als natuur-onderzoeker roemvol bekend man, werd den 22 October 1729 te *Dirschau* bij *Dantzig* geboren, waar zijn vader burgemeester was. Hij stamde af uit het oude huis der *Lords FORESTER* in *Schotland*, van welke eenigen zich, ten gevolge van staatkundige woelingen in hun vaderland, in *Poolsch-Pruissen* hadden nedergezet. *FORSTER* studeerde te *Halle*, en werd in 1753 als predikant te *Nassenhuben* beroepen. Intusschen oefende hij zich met grooten ijver in zijne lievelings-vakken, de wiskunde, wijsbegeerte, land- en volkenkunde en de oude talen. In 1765 gaf hij gehoor aan eene uitnoodiging naar *Rusland*, om aldaar het bestuur op zich te nemen van eene nieuwe kolonie in *Saratow*, in *Aziatisch Rusland*, door *CATHARINA II* gesticht. Hij werd vergezeld door zijnen zoon *GEORG*. In zijne berigten maakte hij eenige misbruiken openbaar, waardoor hij zich vele vijanden berokkende. Na zijne aankomst te *Petersburg* kreeg hij van de keizerin den last, om met eenige andere geleerden een wetboek voor de Kolonisten te ontwerpen, doch ontving voor dezen arbeid en zijne reize zulk eene schrale belooning, dat hij misnoegd *Rusland* verliet, en zich in 1766 naar *Engeland* begaf, waar hij bekend werd met *Mr. BANKS*, die zijne uitgebreide kennis in de natuurlijke historie op prijs wetende te stellen, bewerkte, dat hij als natuurkundige de tweede ontdekkings-reis van kapitein *COOK* zou mededoen. Het parlement stond hem voor zijne uitgaven eene som van 4000 Pst. toe, terwijl *FORSTER* mondeling werd beloofd, dat hij, na zijne terugkomst, de geschiedenis der reis zoude schrijven en de voordeelen van de uitgave dezes werks genieten. Deze reis, welke volle drie jaren duurde, werd door zijnen zoon uitvoerig beschreven, wyl *Lord SANDWICH* van *FORSTER* vorderde dat hij zich bij uitsluiting bij het natuurkundige gedeelte zou bepalen, terwijl al het overige

der reis door *COOK* zou behandeld worden. De admiraliteit hierover op *FORSTER* vertoornd, keerde hij in 1778 naar *Duitschland* terug, waar hij te *Berlijn* door *FREDERIK den Grooten* met onderscheiding ontvangen, en tot professor in de natuurlijke historie en mineralogie te *Halle* werd aangesteld. Hij overleed aldaar in de maand December 1798. Scherpzinnigheid en snelle bevatting gingen bij *FORSTER* met een bewonderenswaardig geheugen gepaard. Hij schreef en sprak zeventien levende en doode talen; ook bezat hij eene groote belezenheid in alle vakken; en in de geschiedenis der botanie en dierkunde zal zijn naam eene der eerste plaatsen blijven bekleeden. Vrolijkheid, luim en scherts zetteden aan zijnen omgang eene eigenaardige belangrijkheid bij. Toen hij aan *FREDERIK II* werd voorgesteld, zeide hij tot dezen vorst: «Ik heb zeven koningen gezien, vier wilde en drie tamme; maar «geen hunner evenaart uwe majesteit.» De rijke opmerkingen over de natuurlijke aardrijksbeschrijving en de natuurlijke geschiedenis, welke hij op zijne reis rondom de wereld heeft verzameld, zijn onder den titel van *Observations made during a voyage round the world* te *Londen* in 1778 in 't licht verschenen. Zijne *Zoologica Indica*, *Halle* 1781, is mede een hoogst belangrijk werk.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*; *Conversations-Lexicon*).

FORSTER, (GEORGE), een Engelschman, die, in dienst der Oostindische Compagnie, door zijne stoutmoedige en gevaarlijke reis bekend is, welke hij in 1782 uit *Indien* door *Perzië* naar *Europa* ondernam. Hij reisde als Mahomedaansch koopman, en verstond zijne rol zóó volkomen, dat hij zelfs zijne Mahomedaansche reisgezellen blinddoekte. Na verloop van een jaar had hij, van *Oude* tot aan de *Caspische Zee*, eenen afstand van 2700 Engelsche mijlen afgelegd, te midden van velerlei gevaren en ontberingen. Nadat hij in 1784 in *Engeland* was aangekomen, gaf hij een werk uit over de mythologie en de zeden en gewoonten der *Hindo's*. Naar *Indië* teruggekeerd, gaf hij in 1790 te *Calcutta* het eerste deel uit van bovengenoemde reis onder den titel van, *Journey from Bengal to England through the most northern parts of India, Kashmere, Afghanistan and Persia and into Russia by the Caspian Sea*. Bij den aanvang der vijandelikheden met sultan *TIPPOO*, werd hij naar het rijk der *Mahratten* gezonden, om met den vorst des lands te onderhandelen; doch hij stierf onderweg te *Allahabad* in 1792. Het tweede deel verscheen

na zijnen dood te *Londen*. Het gansche werk is door *LANGLÈS* in het Fransch en door *MEINERS* in het Hoogduitsch overgebracht.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

FORTIGUERRA, (NICOLÒ), een Italiaansch prelaat, wiens schriften niet weinig afwijken van de gestrengheid en ernst eens geestelijken, werd den 7 November 1674 te *Pistoja* geboren. In zijne jeugd studeerde hij in de regtsgeleerdheid, en naderhand onderscheidde hij zich door zijne ervarenheid in het Grieksch. Eene lijkrede op *INNOCENTIUS XII* uitgegeven hebbende, werd hij benoemd tot secretaris van den pauselijken nuntius in *Spanje* en bij zijne terugkomst in *Rome*, in 1712, tot kamerheer van *CLEMENS XI*, en kanunik van de kerk van *Santa Maria Maggiore*. Een andere paus, *CLEMENS XII*, beloofde hem tot kardinaal te verheffen; doch schoon deze opperpriester een beschermer was van poëten en poëzij, ontweek hij van tijd tot tijd de vervulling dezer belofte. Toen *FORTIGUERRA* op zijn sterfbed lag, werd hem de hooge waardigheid van kardinaal aangeboden, die hij nu in geene zeer hoffelijke bewoordingen afwees. De lyrische poëzij van *Monsignor FORTIGUERRA*, waarin hij *PETRARCA* navolgde, is thans vergeten; zijn roem berust alleen op zijn *Ricciardetto*, een kluchtig heldendicht in dertig zangen. Dit voortbrengsel, hetwelk eerst onder des schrijvers vergriekschten naam *CATEROMACO* verscheen, werd door hem zonder eenig plan begonnen, alleen om te toonen met welke gemakkelijheid hij *ARIOSTO*, *PULCI* en *BERNI*, zoo ten opzichte van hunnen stijl als in vruchtbare vinding van merkwaardige tusschenbeiden komende voorvallen (incidenten) kon navolgen. Op aandrang zijner vrienden, wie hij den eersten zang als eene proeve had medegedeeld, vervolgde hij dit werk, dagelijks, gelijk men verzekert, eenen zang voltooiende. Het is alzoo niet te verwonderen dat de ontwikkeling vreemdsoortig en de ingelaschte voorvallen zoo buitensporig zijn. Echter, niettegenstaande het groteske der karakters en gebeurtenissen en den ongeschaafden stijl, vloeit dit geïmproviseerd dichtstuk, (de verdorvene zeden der geestelijkheid scherp hekelende) over van luim, spot en boerterij, zoodat het lang als een klassiek werk in dit vak is beschouwd en menigwerf herdrukt. *FORTIGUERRA* overleed den 17 Februarij 1735 te *Rome*.

(*Penny Cyclopaedia, Conversations-Lexicon*).

FOSCOLO, (NICCOLO UGO), een man gloeiende van liefde voor de vrijheid en de wedergeboorte van *Italië*, werd uit een

Venetiaansch geslacht, omstreeks het jaar 1777, op het eiland *Zante* geboren. Reeds als knaap verloor hij zijnen vader, een' geneesheer en opzichter der hospitalen te *Spalatro* in *Dalmatië*. Hij keerde met zijne moeder naar *Venetië* terug, studeerde te *Padua*, en schreef zijn treurspel *Thyestes* voordat hij den ouderdom van twintig jaren had bereikt. Dit treurspel werd in Januarij 1797 ten tooneele gevoerd. In hetzelfde jaar bragt *BONAPARTE* de oude aristocratie van *Venetië* ten val, en *foscolo* verwachtte nu, gelijk andere zijner landgenooten, de vestiging eener nieuwe republiek met volksinstellingen. Bitter was zijne teleurstelling toen de veroveraar *Venetië* aan *Oostenrijk* afstond. Te *Milaan* en *Florence* gaf hij aan zijne gevoels lucht in zijne *Lettere di due Amanti*, naderhand uitgegeven onder den naam van *Lettere di Ortis*. Dit werk, hetwelk weinig waarde als novelle bezit, heeft eene hoogere waarde als schildering van de staatkundige gebeurtenissen en den maatschappelijken toestand van dien tijd.

In 1802 had *BONAPARTE* te *Lyon* eenige Italiaansche afgevaardigden zamengeroepen, om voor de Cisalpijnsche republiek eene nieuwe constitutie te ontwerpen. *Foscolo* werd door sommigen uitgenoodigd, om aan den eersten consul een adres te rigten, waarin de toestand des lands en de wenschen des volks werden uiteengezet. Hij schreef dit adres, maar in een' gansch anderen zin dan men verwachtte. Hij schetste in gloeiende taal de onderdrukkingen, mishandelingen en knevelarijen, welke de volkeren van *Italië* sedert 1796 van de Franschen hadden verduurd; de schandelijke vervolging der geestelijkheid en der zoogenoemde aristocraten, en andere misbruiken der zegevierende partij. Deze redevoering werd den eersten consul niet voorgelezen, doch verscheen eenigen tijd daarna te *Milaan* in het licht onder den titel van *Orazione à BUONAPARTE pel congresso di Lione*: dit geschrift bevat eene belangrijke schets van dien tijd, en is eene eervolle getuigenis van *foscolo's* onafhankelijken geest. In 1807 schreef hij zijn dichtstuk *Dei Sepolcri*, waarin hij het harde verbod bestreed, om op de graven eenig gedenkteeken te plaatsen. Dit fraaije dichtstuk, vol verhevene gedachten, verzekert hem eenen aanzienlijken rang onder de Italiaansche dichters. In 1808 werd *foscolo* benoemd tot professor in de Italiaansche letterkunde te *Pavia*. Van onderscheidene kanten ried men hem aan, zijne voorlezingen aan te vangen met eenige loftuitingen op *NAPOLEON*, hem te kennen gevende, dat deze inschikkelijkheid met

de decoratie van het legioen van eer zou vergolden worden. Foscolo bleef onbewogen: hij koos tot onderwerp zijner inwijdings-rede de oorsprong en het doel der letterkunde, *Dell' Origine e dell' ufficio della Letteratura*; hij sprak over de zedelijke en burgerlijke pligten der letterkundigen; over het edelaardige hunner roeping, vermanende de Italiaansche jongelingschap, om zich aan de letterkunde, uit hoofde van haar grootsch doel, toe te wijden; om vooral de geschiedenis van hun vaderland te beoefenen, alsmede de levens en de werken van DANTE, MACHIAVELLI, GALILEO en TASSO; om over hunne grafsteden te buigen en van deze doorluchtige dooden te leeren, hoe zij het heilige vuur voedden te midden van vervolging, marteling, ballingschap, gevangenis en armoede, en hoe hunne liefde voor het vaderland, voor waarheid en roem, niet bezwijkende, een erfdeel is geworden voor de nakomelingschap. Deze redevoering, voor een talrijk gekoor uitgesproken, veroorzaakte eene onbeschrijfelijke geestdrift. Foscolo sprak geen woord over den keizer. Eenige maanden later werd de leerstoel voor de welsprekendheid in alle hoogescholen van het koninkrijk *Italië* afgeschaft, en FOSCOLO verwijderde zich naar *Borgo di Vico*, bij *Corno*, waar hij, met den graaf *ciovio* en diens huisgezin op eenen vertrouwelijken voet mogt verkeeren. Hier schreef hij zijn treurspel *Ajax*, hetwelk te *Milaan* ten toonele werd gevoerd, en hem eene ministeriële vervolging berokkende, omdat men vermoedde, dat hij in dit stuk NAPOLEON's heerschzucht had willen ten toon stellen. Foscolo vestigde zich nu te *Florence*, en voltooide zijne vertaling van STERNE, *Vaggio sentimentale*, schreef een ander treurspel, *Ricciarda*, en eenen lofzang aan de *Gratiën*. In 1814 zag hij zich noodzaak te maken naar *Zwitserland* te vlugten, wyl hij de hand had gehad in een plan, om de Oostenrijksche onderdrukkers uit *Italië* te verdrijven. Het volgende jaar begaf hij zich naar *Engeland*, waar hij onderscheidene geleerde werken schreef; hij overleed den 10 October 1827 te *Turnham-Green* bij *Londen*, aan de waterzucht, in den ouderdom van omtrent vijftig jaren.

(PECCHIO, *Vita di ugo foscolo*; *Opere Scelti di ugo foscolo*, 2 deelen 8vo.)

FOUCHÉ, (JOSEPH), hertog van *Otranto*, de zoon eens koopvaardij-kapiteins, werd den 29 Mei 1763 in de nabijheid van *Nantes* geboren. Te zwak voor het beroep zijns vaders, werd hij naar *Parijs* gezonden, om in het collegie der paters van het *Oratorium* tot onderwijzer gevormd te

worden; hij maakte aldaar schitterende vorderingen. Toen de omwenteling uitbrak, hield hij te *Nantes* voorlezingen over de wijsbegeerte. Hij trad in het huwelijk en werd advocaat, doch maakte als zoodanig weinig opgang. Te *Nantes* een' volksklub opgericht hebbende, was hij een der heftigste redenaars, en werd in 1792 als afgevaardigde der Nationale Conventie verkozen. Hij stemde voor den dood des konings, en werd met COLLOT D' HERBOIS en COUTHON naar *Lyon* gezonden, om de onderworpen stad te tuchtigen, en, gelijk men zulks noemde, de nationale wraak uit te oefenen. Met koelbloedige wreedheid werd deze taak volbragt; binnen weinige maanden waren 1700 menschen door kartetskogels ter neder geveld. Hij stemde toe in den val van ROBESPIERRE, niet omdat hij de misdaden van dezen bloedmensch verfoede, maar wyl hij vreesde ook diens slagtoffer te worden. Schoon hij zijne Jacobijnsche vrienden verliet, werd er echter een bevel van gevangenneming tegen hem uitgevaardigd; doch het gelukte hem zich schuil te houden tot dat hij, wegens de verleende amnestie, weder veilig in het openbaar kon verschijnen. Nadat hij eene zending naar de Spaansche grenzen had volbragt, werd hij benoemd tot afgezant bij de Cisalpijnsche republiek. Hij werd wegens overtreding zijner berigtschriften naar *Parijs* terug geroepen, en bleef buiten betrekking tot dat eene verandering in het staatsbewind hem tot minister van politie verbief. Na den vrede van *Amiens*, in 1802, schafte BONAPARTE dit ambt af, doch stelde kort daarop FOUCHÉ op nieuw als minister van politie aan. Toen NAPOLEON den hertog van *Enghien* door kogelschot had uit den weg geruimd, uitte FOUCHÉ de gedenkwaardige woorden: «Het is meer dan eene misdaad, «het is een misslag!» In 1805 werd hij tot hertog van *Otranto* verheven, en gedurende den veldtocht tegen *Oostenrijk* in 1809, was hij tevens minister van binnenlandsche zaken, en alzoo inderdaad aan het hoofd der regering. Hij verijdelde, wel is waar, door het mobiliseren der Fransche militie den aanslag der Engelschen op *Walcheren*, doch had de onvoorzigtigheid begaan in eene proclamatie te zeggen: «Laat ons bewijzen dat de tegenwoordigheid van NAPOLEON niet noodig is, om «onze vijanden af te slaan.» NAPOLEON hierover geërgerd, ontnam hem de portefeuille van binnenlandsche zaken. Den 5 Junij 1810 moest hij ook als minister van politie aftreden. Om zijne ongenade te vergulden, kreeg hij schijnbaar den rang van gouverneur van *Rome*. FOUCHÉ begaf

zich naar een zijner landgoederen, en verbleef aldaar, tot dat hij in 1813 weder op het staatstooneel werd geroepen. NAPOLEON ontbood hem naar *Dresden*, zond hem als gouverneur der Illyrische provinciën naar *Laibach*, en na den slag van *Leipzig* naar *Rome* en *Napels*, om de stappen van MURAT gade te slaan. In Januarij 1814 ried FOUCHÉ, uit *Rome*, den keizer inschikkelijkheid aan, en toen hij kort daarna in *Parijs* terug kwam, verzag hij terstond den val van NAPOLEON. Nadat de keizer afstand had gedaan van den troon, gaf hij hem den raad het Europeesch schouwtooneel te verlaten. Bij de BOURBONS drong hij aan op eene algemeene verzoening, en trok zich terug toen dit gevoelen niet zegevierde. NAPOLEON in 1815 van *Elba* teruggekeerd, ried FOUCHÉ hem aan, (ten einde alle partijen aan zich te verbinden) den keizerlijken titel af te leggen, en als opperbevelhebber aan de spits der republiek op te treden. Andermaal het ministerie van politie aanvaard hebbende, knoopte FOUCHÉ met *Oostenrijk* en het Britsche hof onderhandelingen aan, en trachtte NAPOLEON tot afstand van den troon te bewegen ten behoeve van zijnen zoon. De keizer beschouwde al deze raadgevingen als verraad. «Ik weet,» zou NAPOLEON hem vóór zijn afreize naar het leger gezegd hebben, «ik weet dat gij u «aan mijne vijanden verkocht hebt; ik «zal u met den kogel straffen; ik zal be- «wijzen dat gij in de weegschaal van mijn «lot geen grein weegt.» Bij de tweede terugkomst der BOURBONS, droeg LODewijk XVIII hem op nieuw het ministerie van politie op. Andermaal ried hij tot matiging en ontsag voor het bestaande; hierdoor haalde hij zich den haat der ultra-koningsgezinden op den hals, en ging als Fransch afgezant naar *Dresden*. In het verbannings-decreet van den 12 Januarij 1816 tegen de zoogenaamde koningsmoorders begrepen zijnde, vlugtte hij naar *Praag*, waar hij onderscheidene vlugschriften in 't licht gaf. Hij stierf den 25 December 1820 te *Triest*, en liet 14 miljoen franken en twee zonen na, van welke de oudste den hertogs-titel erfde.

(*Mémoires de JOSEPH FOUCHÉ, duc d'Otranto; DESMARETS, Témoignages historiques, ou quinze ans de haute police sous NAPOLEON*).

FOULIS, (ROBERT en ANDREW), twee geleerde Schotsche boekdrukkers der achttiende eeuw, zagen waarschijnlijk het eerste levenslicht te *Glasgow*. Zij waren van geringe afkomst. Men wil dat ROBERT aanvankelijk barbier is geweest. Schrandtheid en volharding stelden hem einde-

lijk in staat eene drukkerij op te rigten, welke eenige der fraaiste en naauwkeurigste drukken van oude classieke werken heeft geleverd. Zelfs BODONI van *Parma*, BARBOU van *Parijs* en de ELZEVIEN'S van *Leyden* en *Amsterdam* hebben in sommige uitgaven de gebroeders FOULIS niet overtroffen. Van de uitgave van HORATIUS, 12mo., werden de drukproeven in het collegie te *Glasgow* opgehangen, en eene belooning toegezegd aan degenen, die eene fout konden aanwijzen.

Het is eene treurige opmerking, dat de smaak dezer wakkere mannen voor de schoone kunsten, hen eindelijk in het verderf stortte. Deelgenomen hebbende aan de oprichting eener academie ter opleiding van de jeugd in de schilder- en beeldhouwkunst in *Schotland*, en geene genoegzame ondersteuning ontmoetende, offerden zij aan haren bloei hun gansch vermogen op. ANDREW FOULIS stierf den 15 September 1775, en ROBERT verkocht in 1776 de nog overgeblevene schilderijen van hun kunstkabinet. Toen hij nu de balans van den staat zijner zaken opmaakte, bleef hem slechts de som van vijftien schellingen over. ROBERT overleed in hetzelfde jaar.

(LEMOINE'S *Hist. of printing*; NICHOLS'S *Lit. Anecd.*; CHALMER'S *Biogr. Dict.*).

FOURCROY, (ANTOINE FRANÇOIS DE), een der eerste nieuwe scheikundigen, werd den 15 Junij 1755 te *Parijs* geboren, en was de zoon van JEAN MICHEL DE FOURCROY, die, zijne plaats als apotheker van het huis *Orléans* verliezende, tot armoede verviel. Op den ouderdom van zeven jaren verloor hij zijne moeder, en zijne zuster onderhield hem met moeite, tot dat hij naar het collegie van *Harcourt* ging, waar hij zeven jaren bleef. FOURCROY moest nu een besluit nemen aan welk beroep hij zich zou wijden. Gelukkig gaf de beroemde ontleedkundige VICQ D'AZIS hem den raad in de geneskunst te studeren. Na met de grootste moeijeligheden gekampt te hebben, werd hij tot doctor in de medicijnen bevorderd. Daar FOURCROY met alle takken der natuurwetenschap, inzonderheid met de scheikunde, gemeenzaam was, won hij de genegenheid van den scheikundigen BUCQUET, die hem gelegenheid verschafte voorlezingen over de scheikunde te houden. Deze voorlezingen lokten weldra zóó vele toehoorders, dat BUFFON op hem opmerkzaam werd, en na MACQUER'S dood hem het hoogleeraarsambt der chimie in den koninklijken plantentuin overdroeg. Dit ambt bekleedde hij gedurende vijf en twintig jaren, tot aan zijnen dood, met groo-

ten lof. Men bewonderde hem om de duidelijke welsprekende voordragt zijner voorlezingen, welke van zijne groote wetenschappelijke kennis getuigden. Hij was achtereenvolgens lid van de Nationale Conventie, het Comité van openbare veiligheid, den Raad der Ouden en den Staatsraad. Hij rigtte verscheidene lycéén, collegiën en meer dan drie honderd scholen op, terwijl zijne diensten aan de natuurlijke historie, de kruid-, schei- en ontleedkunde bewezen, zijnen naam voor de vergetelheid zullen bewaren. Tot zijn groot leedwezen werd hij niet, gelijk hij gehoopt had, toen NAPOLEON de keizerlijke universiteit stichtte, tot haren grootmeester benoemd, maar FONTANES hem voorgetrokken. De keizer zocht dit leed te verzachten, door hem tot graaf te verheffen met eene dotatie van 20,000 franken. Onder zijne menigvuldige werken verdienen vooral vermelding zijn *Système des connaissances chimiques et de leur application aux phénomènes de la nature et de l'art*, zijne *Philosophie chimique* en zijne *Méthode de nomenclature chimique*. Door rusteloozen arbeid ondermijnde FOURCROY allengs zijne gezondheid, en kondigde zijnen vrienden zijn naderend einde als zeer nabij aan. Op den 16 December 1809, na nog eenige zaken in orde gebracht te hebben, riep hij eensklaps uit: «*Je suis mort*,» en viel levenloos ter aarde.

(Cuvier, *Eloge de monsieur FOURCROY*, in de *Mémoires de l'académie des sciences*; PALISSOT DE BEAUVAIS, *Eloge historique de monsieur FOURCROY*; Dr. THOMSON, *History of Chemistry*).

FOURIER, (JEAN BAPTISTE JOSEPH baron), een beroemd Fransch wiskundige, werd den 21 Maart 1768 te Auxerre geboren. Hij was de zoon eens kleermakers dier stad, en ontving zijne opvoeding op eene school door Benedictijner geestelijken bestuurd. Reeds vroegtijdig legde hij zich zoo ijverig toe op de wiskunde, dat hij in 1789 aangesteld werd tot professor aan de hoogeschool, waar hij vroeger had gestudeerd. FOURIER nam deel aan de beweging der omwenteling, en was lid van het Comité voor openbare veiligheid te Auxerre. Meer dan eens was hij het voorwerp van vervolging; tweemaal werd hij door zijne medeburgers van Auxerre gered of uit de gevangenis verlost, eenmaal voor de guillotine behoed door den dood van ROBESPIERRE, en eens door de tusschenkomst der professoren van de polytechnische school. In 1798 vergezelde hij den generaal BONAPARTE naar Egypte, en was een der ijverigste medewerkers

aan de *Description de l'Egypte*, welker meesterlijke inleiding door hem is geschreven. Na zijne terugkomst in Frankrijk werd hij door den eersten consul tot prefect van het departement de l'Isère benoemd, welk ambt hij tot NAPOLEON's landing in 1815 bekleedde. Toen NAPOLEON de eene poort van Grenoble binnentrok, verliet hij de stad door de andere, en begaf zich weldra naar Parijs, waar hij eenigen tijd buiten alle betrekking leefde. In 1816 werd hij tot lid van het Instituut gekozen, en bij den dood van DELAMBRE tot secretaris der academie, en bij dien van LAPLACE voorzitter van den raad der polytechnische school. FOURIER stierf den 17 Mei 1830 te Parijs. Onder zijne beroemdste werken rekent men: *Théorie analytique de la chaleur*; *Mémoires sur les températures du globe terrestre et des espaces planétaires*, alsmede zijne *Analyse des équations déterminées*, welke na zijnen dood door NAVIER is uitgegeven. Het karakter van FOURIER was in alle opzichten achtenswaardig. Hij wist met ieder een om te gaan, tot elks verstand af te dalen, en gelijk M. COUSIN zulks uitdrukt: *prendre chacun par où il était prenable*.

(M. COUSIN, *Eloge de FOURIER*, Paris, 1831).

FOURMONT, (ETIENNE), een beroemd Fransch philoloog, in 1683 te Herbelay, bij Parijs, geboren, was de zoon eens chirurgijns; hij bezocht onderscheidene collegiën te Parijs, en toonde grooten aanleg voor het beoefenen van talen. Hij legde zich met ijver toe op het Latijn, Grieksch, Hebreeuwsch, Syrisch en Arabisch, en werd benoemd tot professor in de laatst genoemde taal aan het koninklijk collegie te Parijs. Een jong Chineesch, HOAN-JI, door zendelingen naar Parijs gebracht zijnde, werd FOURMONT benoemd, om hem in het zamenstellen van eene Chinesche spraakkunst en een Chinesch woordenboek behulpzaam te zijn. Na weinige jaren overleed HOAN-JI, en liet FOURMONT slechts weinige bouwstoffen voor het bedoelde werk na. FOURMONT vervolgde het werk alleen, en na eenige jaren gaf hij in 't licht zijne *Méditationes Sinicae*, welke eene soort van inleiding tot de Chinesche spraakkunst bevatten. Vijf jaren later volgde de spraakkunst zelve, welke hem twintig jaren studie had gekost: *Linguae Sinarum Mandarinicae Grammatica duplex, Latine et cum Characteribus Sinsensium*, fol., 1742. Ook vervaardigde hij een' Catalogus der Chinesche handschriften in de koninklijke bibliotheek van Parijs. PETER de Groote aan de Academie der opschriften eenige fragmenten van een

Tibetsch handschrift, door Russische soldaten gevonden, vereerd hebbende, wist FOURMONT zulks te ontraadselen; zijne vertaling wordt in BOYER'S *Museum Sinicum* gevonden. Zijne *Réflexions sur l'origine, l'histoire et la succession des anciens peuples, Chaldéens, Hébreux, Phéniciens, Egyptiens, Grecs, &c.*, werden na zijnen dood met eene levensschets van den schrijver uitgegeven. Hij zelf gaf een' catalogus uit van al zijne werken, die toen 120 bedroegen; doch vele derzelve zijn niet meer dan onvoltooide schetsen. FOURMONT was niet zeer nederig, en sprak steeds met ophef over zijne eigene geleerdheid, welke ongetwijfeld zeer uitgebreid was. Hij stierf te Parijs den 18 December 1745.

(*Penny Cyclopaedia; Dictionnaire historique des grands hommes*).

FOURMONT, (MICHEL), een jonger broeder van ETIENNE, geboren in 1690, legde insgelijks eene groote gemakkelijke voor het aanleeren van talen aan den dag; hij stond zijnen broeder in diens philologischen arbeid bij, werd professor in het Syrisch aan het Koninklijk Collegie in 1720, en hield tevens voorlezingen over het Ethiopisch. In 1726 door de regering naar Griekenland gezonden, om handschriften te koopen en opschriften af te schrijven, zamelde hij van beiden eenen rijken oogst. Hij beroemde zich meer dan 1000 opschriften, die aan de nasporingen van SPON, WHEELER en andere reizigers ontsnapt waren, verzameld te hebben. Deze opschriften werden in de Koninklijke Bibliotheek te Parijs nedergelegd. Hij stierf in 1746. Zijn neef, CLAUDE LOUIS FOURMONT, die hem naar Griekenland had vergezeld, keerde naar den Levant terug, en vertoefde eenige jaren in Egypte. In Frankrijk terug gekomen, gaf hij in 't licht eene *Description historique et géographique des plaines d'Héliopolis et de Memphis*, een aangenaam geschreven boek, hetwelk een voldoende bericht geeft van den toestand van Egypte in dien tijd. De schrijver stierf in 1780.

(*Penny Cyclopaedia; Dictionnaire des grands hommes*).

FOX, (GEORGE), de stichter der Kwakers, werd in de maand Julij 1624 te Drayton, in het graafschap Leicester, geboren. Zijn vader, een arme wever, hestelde hem in de leer bij een' schoenmaker; doch hij ontliep zijnen meester uit een godsdienstig beginsel, en dwaalde in het land hier en daar rond als een kluizenaar, in een lederen wambuis. Zijne vrienden eindelijk vernemende, dat hij zich te Londen bevond, overreedden hem,

1.

om naar huis terug te keeren, en een beroep te kiezen. Na verloop van eenige maanden verliet hij in 1646 andermaal zijne bloedverwanten, en woonde de openbare godsdienstoefeningen niet meer bij. Hij zeide, dat het hem was geopenbaard, dat eene geleerde opvoeding aan de hoogeschool geene vereischte was om als leeraar op te treden, maar dat alles afhing van de zalving van den geest, en dat God, die de wereld had geschapen, niet woonde in tempelen met handen gemaakt. Hij vastte veel, en begaf zich naar eenzame plaatsen, met geen' ander medgezel dan zijnen Bijbel. Somtijds zat hij den ganschen dag in een' hollen boom, en doolde dikwijls des nachts, in diepe neerslagtigheid, op het veld rond. Eerst laat trad hij als leeraar van anderen op. De hoofdinhoud zijner prediking was, dat men inwendig goddelijk onderwijs van den Heer moet ontvangen, en hetzelfde voor regel aannemen. Zoodra hij begonnen was te leeren, betoonde hij niemand meer de gewone uiterlijke teekenen van eerbied. Hij zegt in zijn dagboek van 1648: «Toen «de Heer mij in de wereld zond, ver«bood hij mij om voor iemand, hoog of «laag, den hoed af te nemen; en wan«neer ik op reis was, iemand goeden «dag of goeden avond te zeggen, te bui«gen of met den voet te strijken.» Niets heeft waarschijnlijk tot de vinnige vervolging der Kwakers meer bijgedragen dan hunne weigering iemand eenigen uiterlijken eerbied te bewijzen, hetgeen ambtelijke personen aan opzettelijke verachting toeschreven, behalve hunne gemoedelijke weigering, om eenen eed af te leggen, waardoor zij in zware geldboeten vervielen. Wij kunnen hier de leerstellingen der Kwakers niet uit een zetten; de hoofdstelling is, dat niet aan de Schrift, maar aan den Heiligen geest de godsdienstige denkbeelden moeten getoetst worden, en dat elk bekeerde een' onfeilbaren inwendigen gids bezit. Sedert 1648, tot op weinige jaren vóór zijnen dood, sleet hij zijn leven in reizen, godsdiensttwisten en in den kerker. Hij bezocht onderscheidene malen het vaste land van Europa, en in 1671 de Amerikaansche volkplantingen der Engelschen. Waar hij verscheen liet hij sporen na van zijne prediking en zijne tegenwoordigheid. De naam van Kwaker (*bever*) ontstond in 1650 te Derby, bij gelegenheid dat FOX voor den regter BENCHET werd gebragt, die hem en de zijnen Kwakers noemde, omdat FOX hem gezegd had: «Beef voor het woord des Heeren!» In 1677 en andermaal in 1681 bezocht hij de Nederlanden, waar zijne leer aan-

vankelijk wortel begon te schieten. Na een werkzaam leven, vol ontberingen, moeite en zorgen, stierf hij den 13 Januarij 1691. Zijne gezamenlijke schriften vullen drie deelen folio.

(Fox's *Journal*; SEWELL's *History of Quakers*; AIKENS's *Gen. Biog.* bevat een beter berigt over FOX dan eenig ander woordenboek, hetwelk ons in handen is gekomen).

FOX, (CHARLES JAMES), een der uitstekendste staatslieden en redenaars van *Engeland*, was de derde zoon van *Lord HOLLAND*, en zag den 24 Januarij 1748 het eerste levenslicht. Zijne opvoeding, in eene voorbereidende school te *Wadsworth* begonnen, werd, op den ouderdom van negen jaren, te *Eton* voortgezet. Hier maakte hij snelle vorderingen. Voordat hij vijftien jaren oud was, werden zijne studiën afgebroken door een uitstapje van drie maanden naar *Parijs* en *Spa*. Schoon vergezeld van zijnen vader, geraakte hij verslaafd aan het spel, een hartstogt, welke hem in het vervolg is bijgebleven, en zijn geluk menigwerf heeft verstoord. «Hij verliet de school,» zegt *Mr. ALLEN* in zijne levensschets in de *Encyclopaedia Britannica*, «als een knaap, en keerde terug met al de dwaasheden en «pralerij van eenen hoofschon pronker.» Hij bleef nog slechts één jaar te *Eton*, en vertrok in den herfst van 1764 naar de hogeschool van *Oxford*. Hier vertoefde hij slechts twee jaren, en leefde niet minder voor zijn vermaak dan voor zijne studiën. Nu deed hij eene buitenlandsche reis, en na twee jaren in *Italië* doorgebracht te hebben, keerde hij in Augustus 1768 naar *Engeland* terug. Gedurende zijne afwezigheid, en voordat hij nog den bevoegden ouderdom had bereikt, werd hij, door den invloed zijns vaders, tot lid van het Parlement gekozen. Uit voorzigtigheid trad hij niet als spreker op, voordat hij den wettigen ouderdom had bereikt, om in het Huis der Gemeenten zitting te mogen nemen. Hij ontsloot het eerst zijne lippen in 1770, en was gedurende vier jaren een voorstander van het ministerie. Voor deze hulp werd hij benoemd tot *Lord* der admiraliteit, welke waardigheid hij spoedig verwisselde voor de betrekking van *Lord* van de schatkist, uit welke hij op eene onheuse wijze werd ontslagen. Met den eersten minister *Lord NORTH* in verschil geraakt, ontving hij, in het Huis der Gemeenten, op de bank der ministers zittende, uit de handen van een' der deurwaarders, het volgende laconiek briefje: «Mijnheer! zijne majesteit heeft het noodig geoordeeld

«eene nieuwe commissie voor de schat-
«kist te benoemen, waarin ik uwen naam
«niet vermeld vind. *NORTH*.» Kort daarna
vogde FOX zich bij de oppositie, welke
met blijdschap zulk een' veelbelovenden
bondgenoot in haar midden opnam. Gedu-
rende den ganschen Amerikaanschen oor-
log was hij een der welsprekendste, meest
volhardende en geduchtste tegenstanders
der ministers. Met den val van het Mi-
nisterie *NORTH*, werd FOX staatssecretaris
van buitenlandsche zaken. Doch de dood
van den markies van *Rockingham*, die
als eerste minister werd vervangen door
SHELburne, met wien FOX zich niet kon
verdragen, deed hem uit het ministerie
treden. Ter kwader ure voor zijnen naam
bragt FOX nu de beruchte coalitie met
Lord NORTH tot stand, waardoor het ka-
binet als stormenderhand werd veroverd;
doch dit ondermijnde zijnen invloed bij
het volk, en deze kortstondige zegepraal
eindigde met zijnen val door de verwerping
der Indiën-Bill. *PITT* kwam nu aan het
hoofd der zaken, en gedurende meer dan
twintig jaren verspilde FOX zijne onge-
meene talenten, om dezen grooten me-
dedinger te bestrijden. FOX was een vu-
rige verdediger der groote Franche
omwenteling, zoo lang zij zich niet aan
de bloedigste buitensporigheden had schul-
dig gemaakt. Zijn boezemvriend *BURKE*
daarentegen was geweldig tegen haar in-
genomen, en toen FOX, in gematigde
bewoordingen, de gevoelens van zijnen
vriend had bestreden, stond *BURKE* eens-
klaps op, en beklagde zich bitterlijk, dat
hij door FOX niet was behandeld als een
vriend door den ander. Ten slotte zijner
redevoering riep *BURKE* uit: «Op mijn
«gevorderden leeftijd is het voorzeker niet
«raadzaam, vijanden uit te dagen of
«zijnen vrienden reden te geven om ons
«te verlaten; doch, bijaldien mijne on-
«wankelbare gehechtheid aan de Britsche
«constitutie mij in zulk eenen tweestrijd
«brenkt, zal ik alles wagen, en volgens
«pligt en geweten, tot mijnen laatsten
«ademtogt, uitroepen: «Schuwt de Fran-
«sche constitutie!» FOX fluisterde hem
toe, dat hunne vriendschap hierdoor niet
gebroken was. «Ja, dat is zij,» riep
BURKE uit in drift, «ik ken den prijs van
«mijn gedrag; ik heb mijnen pligt gedaan
«ten koste van mijnen vriend; onze
«vriendschap is van nu af gebroken.»
Toen *BURKE* had geëindigd stond FOX op;
doch het duurde eenige minuten voordat
zijne tranen hem toestonden te spreken.
Zoodra hij tot zich zelven was gekomen,
herinnerde hij *BURKE* de regten van eene
vijf en twintigjarige vriendschap; maar

te vergeefs. BURKE bleef onbewogen, en de breuk werd nimmer geheeld.

Fox verklaarde zich tegen den oorlog met *Frankrijk*, en dronk zelfs eens aan een' openbaren maaltijd op de gezondheid van *zijne Majesteit het Souvereine Volk*. Toen FITZ in 1806 was overleden, volgde fox hem als staatssecretaris op, en was voornemens om met *Frankrijk* vrede te sluiten, toen hij den 16 September deszelfden jaars overleed. Vóór zijnen dood had hij echter het geluk een einde te maken aan den slavenhandel, eene zaak welke hem vele jaren naauw aan het hart had gelegen. Sir JAMES MACKINTOSH noemt fox den vorst der nieuwere redenen, als steeds eenheid, eenvoudigheid en vuur in zijne redevoeringen vereenigende. Zijne redevoeringen (*Speeches in the house of commons*) werden in zes deelen bijeen verzameld, met eene korte biographische en critische inleiding van Lord ERSKINE, in 1825. Het fragment dat hij naliet van zijne geschiedenis der regering van JACOBUS II werd, in 1808, met eene voorrede van Lord HOLLAND uitgegeven.

(*Political essays and public characters; WALPOLE, Recollection of the life of FOX*).

FOX, (MAXIMILIEN SÉBASTIEN), een der vastberadenste Fransche veldheeren onder NAPOLEON, en later een der uitstekendste redenen der linkerzijde in de kamer der afgevaardigden, werd den 3 Februarij 1775 te *Ham*, in het departement der *Somme*, geboren. Hij studeerde aan de militaire school van *La Fère*, en maakte zijnen eersten veldtocht onder DUMOURIER. In den krijg, die met den vrede van *Amiens* eindigde, legde hij groote talenten en eene uitstekende dapperheid aan den dag, vooral bij den aanval op het bruggehoofd van *Hunningen*, den overtocht over den *Rijn* en de *Limmat*, en in den slag van *Peri* in *Tyrol*. In 1805 nam hij deel aan den veldtocht tegen *Oostenrijk*; in 1807 werd hij met een hulpcorps van 1200 artilleristen naar *Turkijë* gezonden, en bragt de *Dardanelen* in staat van verdediging. Van 1807 tot 1814 vocht hij met grooten moed en beleid in *Spanje* en *Portugal*, alsmede aan de Pyrenee'sche grenzen. Zijne militaire loopbaan eindigde met den slag van *Waterloo*, waar hij gewond werd. In 1819 werd hij tot lid van de kamer der afgevaardigden gekozen, en in deze hoedanigheid was hij tot aan zijnen dood een der wel-sprekendste verdedigers van de vrijheden zijns vaderlands, schoon de koningsgezinde partij niet naliet hem de grievendste onaangenaamheden te berokkenen. Bij

zekere gelegenheid werd, te midden zijner redevoering, door een lid de spotvraag gedaan, wat hij dan toch met de uitdrukking *aristocraten* bedoelde. Het antwoord dat hij hierop gaf is in de jaarboeken der Fransche parlementaire debatten vereeuwigd: «De aristocratie der negentiende eeuw,» zeide hij, «is het verbond van al degenen, die willen verteren zonder voort te brengen, leven zonder te werken, alle posten bekleeden zonder in staat te wezen de pligten daaraan verbonden te vervullen, alle eertitels bezitten zonder ze verdiend te hebben — dit is de aristocratie!»

In 1825 begon fox te lijden aan eene uitzetting der slagaderen; hij voelde zijn einde naderen, en wachtte den dood kalm en welgemoed af. Hij stierf den 28 November 1825. Zijn dood werd in *Frankrijk* als eene nationale ramp beschouwd, en zijn lijk door duizenden landgenooten naar het graf vergezeld. Daar hij zijne familie in bekrompene omstandigheden achterliet, opende de liberale partij voor zijne kinderen eene inschrijving, welke een millioen franken opbragt. Men heeft van fox eene *Histoire de la guerre de la péninsule sous NAPOLEON* en *Discours du général FOX*, waaruit men over zijne groote redenaarstalenten kan oordeelen. In dit laatste werk, bestaande uit twee deelen, treft men tevens zijne levensbeschrijving aan, welke er door TISSOT is bijgevoegd.

FRACASTORO, (GIROLAMO), een geleerd Italiaansch geneesheer en Latijnsch dichter, werd in 1483 te *Verona* geboren. Hij kwam ter wereld met zoo vast aan elkander gesloten lippen, dat zij met een snijdend werktuig van elkander moesten gescheiden worden; en, terwijl hij als kind in de armen zijner moeder rustte, werd deze door den bliksem gedood, zonder dat hij het minste letsel bekwam. Hij ontving van zijnen vader eene voortreffelijke opvoeding, en studeerde te *Padua*, waar hij zich vlijtig in de wiskunde, wijsbegeerte en de geneeskunde oefende. Op den ouderdom van twintig jaren, werd hij reeds tot professor in de redekunst te *Padua* benoemd, en vervolgens door paus PAULUS III tot lijfarts gekozen. Hij stierf den 6 Augustus 1553. Onder de nieuwere Latijnsche dichters bekleedt hij eenen uitstekenden rang. Zijn dichtstuk *Syphilis* is een opmerkelijk voorbeeld, hoe een walgelijk onderwerp op eene behagelijke wijze kan worden behandeld. De held van dit dichtstuk is een jong mensch, door APOLLO uit wraak met eene noodlottige kwaal bezocht, doch hij herstelt gelukkig

door zich driemaal te doimpelen in de kwikzilver-rivier, welke in de onderwereld stroomt. FRACASTORO schreef eenige andere gedichten en onderscheidene verhandelingen in proza.

(MENCKEN, *Vita FRACASTORO, Leipzig* 1731; GINGUENÉ, *Histoire de la littérature Italienne*).

FRA DIAVOLO, dat is *Broeder Duivel*, wiens wezenlijke naam was MICHAEL POZZO, werd in 1760 in *Calabrië* geboren. Hij was van beroep kousenwever, doch verliet dit beroep, om zich bij eene bende struikrovers te voegen, waarvan hij vervolgens het opperhoofd werd. FRA DIAVOLO maakte zich zóó gevreesd, dat de regering eene aanmerkelijke som op zijn hoofd zette. Daar hij zich echter, bij het inrukken der Franschen binnen *Napels*, voor den koning verklaarde, werd hij begenadigd en tot overste benoemd, waarop hij met zijne bende den veldtocht in den *Kerkelijken Staat* mede deed. Bij elke gelegenheid gedroeg hij zich dapper, maar maakte zich tevens aan onderscheidene vreedheden schuldig. In 1806 streed DIAVOLO tegen de troepen van JOSEPH BONAPARTE; doch na het betoonen van groote krijgskwaamheden en moed, werd hij bij *San-Severino* door verraad gevangen genomen, naar *Napels* gevoerd, en veroordeeld om opgehangen te worden, welk vonnis in de maand November 1806 aan hem werd voltrokken. AUBER heeft FRA DIAVOLO tot het onderwerp eener opera gekozen.

(*Dictionary of Biography*).

FRANCIUS, (**PETRUS**), den 19 Augustus 1645 te *Amsterdam* geboren, wordt te regt onder de nieuwere dichters gerekend, die met den besten uitslag de Latijnsche lier hebben getokkeld. Hij verzuimde daarom niet, gelijk zoo vele anderen, zijne moedertaal te beoefenen; maar op het voorbeeld van HOOGSTRATEN en BROEKHUIZEN legde hij er zich zoo zorgvuldig op toe, dat de heer JERONIMO DE VRIES in zijne geschiedenis der Nederlandse poëzij hem met lof vermeldt. FRANCUS bezocht de Latijnsche school zijner geboortestad, onder den voortreffelijken ADRIANUS JUNIUS, wiens lessen, raadgevingen en voorbeeld hij dankbaar herdacht in zijne redevoering *Pro eloquentia*, gedrukt in zijne nagelatene werken. JUNIUS zijnen aanleg spoedig doorgrondende, beval hem bijzonder de beoefening en navolging van OVIDIUS aan. FRANCUS bezocht vervolgens de hoogeschool te *Leyden*, waar hij de beste leidslieden vond in de GRONOVIIJSEN; vader en zoon. Na zijne academische studiën voltooid te hebben, deed hij eene reis in *Engeland*, *Frankrijk*

en *Italië*, en werd overal eervol ontvangen. Naar het vaderland terug gekeerd, werd hij, in 1674, aangesteld tot professor der geschiedenis en welsprekendheid aan de Doorluchtige School te *Amsterdam*, en in 1686 ook tot professor der Grieksche taal. Te vergeefs trachtte de hoogeschool van *Leyden* hem aan zijne geboortestad te ontllokken, alwaar hij den 19 Augustus 1704, op zijn negen en vijftigsten geboortedag overleed. FRANCUS was de welsprekendste redenaar van zijnen tijd. ADRIANUS JUNIUS had dit talent bij hem aangekweekt, en FRANCUS schaamde zich niet, om zich verder bij een beroemd tooneelspeler, ADAM KARLSEN, in het declameren te oefenen. FRANCUS, even als zijn meester KARLSEN, plaatste zijne leerlingen voor eenen spiegel, ten einde acht te geven op de beweging van de oogen, den mond, de hand en het gansche ligchaam, waarover hij door MENCKENIUS, in zijne kwakzalverij der geleerden, werd bespot. De schriften van FRANCUS worden door de nakomelingschap nog in waarde gehouden. Zijne lijkrede op MARIA, koningin van *Engeland*, zou zelfs FLÉCHIER en BOSSUET tot eer hebben gestrekt. Zijne gezamenlijke werken, uit dichtstukken, redevoeringen en vertalingen bestaande, zijn in 1706 bij WETSTEIN in 't licht verschenen.

(P. C. WITSEN GEYSBEEK, *Biogr. Anthol. en Crit. Woordenboek der Nederl. Dichters*).

FRANCKE, (**AUGUST HERMANN**), de stichter van het beroemde Hallische weeshuis en vele daaraan verbondene inrigtingen, was een der invloedrijkste mannen van zijnen tijd. Hij werd den 23 Maart 1663 te *Lubek* geboren, genoot het eerste onderwijs te *Gotha*, waar zijn vader in 1666 als justitie-raad was beroepen, en vertrok reeds op zestienjarigen ouderdom naar de hoogeschool van *Erfurt*. Hij bezocht vervolgens nog de hoogeschoolen van *Kiel* en *Leipzig*, promoveerde in 1685 als doctor in de godgeleerdheid, en opende weldra een *Collegium philobiblicum*, waarin de Bijbel eerst spraakkunstig uit den grondtekst, vervolgens practisch werd verklaard, en waaraan derhalve ook vele ongeletterde personen konden deel nemen. Hoe grooter de toeloop werd, des te meer namen nijd, vijandschap en vervolging toe. De beroemde TOMASIUS, die toenmaals nog in *Leipzig* leeraarde, trok zich FRANCKE ernstig aan, en verdedigde hem in zijne geschriften. FRANCKE vond het echter geraden eene beroeping naar *Erfurt* als predikant bij de Augustijner-kerk niet van de hand te wijzen. Doch ook hier liet

men den man niet in rust, die meer waarde hechtte aan *doen* dan aan *geloo-ven*; zijn practisch Christendom was velen een gruwel. De ijveraars der oude regt-zinnigheid wisten te bewerken, dat hij in 1694 eensklaps het bevel ontving, de stad binnen tweemaal vier en twintig uren te ruimen. Hij verliet *Erfurt* den 27 September, en begaf zich naar zijne moeder en zuster te *Gotha*. In 1692 werd hij aan de onlangs gestichte universiteit te *Halle* benoemd tot professor in de Oostersche talen en later in de theologie. Tevens tot predikant der voofstad *Glauchau* aangesteld zijnde, bragten de onwetendheid en verwildering van vele verarmde inwoners hem tot de volkomene overtuiging, dat practische vroomheid de hoofdzaak is van alle opvoeding en onderwijs. Hij onderwees de verzuimde armen en kinderen, die bij hem om eene aalmoes kwamen, op bepaalde dagen en uren. Dit getal weldra tot zestig gestegen zijnde, verdeelde hij hen in verscheidene klassen, regelde het plan van onderwijs, en legde daardoor den eersten grond tot de armen- en middelbare burgerscholen. In hetzelfde jaar kwam ook het denkbeeld bij hem op, een weeshuis en eene school voor ouderlooze kinderen te stichten. Hij vond hulp en ondersteuning bij onderscheidene menschevrienden, zoodat zijne menschevriende plannen weldra boven alle verwachting slaagden. Toen eenige buitenlandsche familiën wenschten hare kinderen onder het oog van FRANKKE te laten opvoeden, plaatste hij hen aanvankelijk in burgerhuizen, en stelde eenen inspecteur over hen aan; doch dewijl hun aantal sterk toenam, werd er een opvoedings-instituut gebouwd, dat weldra geheel bezet was. Ook met zijne medewerking werd er eene Latijnsche school opgericht. In Mei 1714 ontvingen 1075 knapen en 700 meisjes, onder het toezigt van FRANKKE, een doeltreffend onderwijs. Ook de apotheek, die bijzonder voor al deze inrigtingen werd daargesteld, bekwaam eene groote vermaardheid; de zoogenaamde Hallische weeshuismedicamenten werden allerwegen verzonden, en bragten jaarlijks meer dan 30,000 daalders winst op. En slechts op deze wijze is het te verklaren hoe het FRANKKE mogelijk was, om zonder ondersteuning der regering al deze inrigtingen in stand te houden en uit te breiden. In weerwil van zoo vele beslommeringen, behield FRANKKE nog kracht en tijd genoeg, om zijne andere pligten niet te verzuimen. Hoe meer men dit alles bedenkt, des te meer zal men de volhardende liefde en zeldzame werkzaamheid van dezen onbaat-

zuchtigen menschevriend bewonderen. Hij stierf den 8 Junij 1727; zijn weldadig en nuttig leven bleef bij zijne medeburgers in zegening, en den 8 November 1829 werd hem ter eere een fraai metalen gedenkteeken opgericht, waartoe elk zich had beijverd iets bij te dragen.

(FRANKKE'S *Stiftungen. Eine Zeitschrift von SCHULZE, KNAPP und NIEMEIER; HESKIEL, Actenmäßiger Bericht über das dem Gründer des hallischen Waisenhauses AUG. HERM. FRANKKE errichtete Denkmal*, Halle 1830).

FRANKLIN, (BENJAMIN), een der uitstekendste mannen zijner eeuw, werd den 17 Januarij 1706 op het tot *Boston* behoorende *Governors-Eiland* geboren. Zijn vader was een zeepzieder en kaarsenmaker, die in bekrompene omstandigheden verkeerde. Als knaap had hij eene groote begeerte om ter zee te varen, doch tevens een' bijzonderen lust in het lezen, weshalve zijn vader besloot, hem bij een' anderen zoon, die als boekdrukker uit *Engeland* was teruggekeerd, in de leer te doen. FRANKLIN besteedde zijne snipperuren aan het lezen van goede boeken, en beproefde weldra zijne krachten aan het schrijven van eenige opstellen, bestaande in artikelen voor een nieuwsblad en eenige volksliedjes. Ontevreden over de behandeling zijns broeders, verliet hij hem heimelijk, en begaf zich naar *Philadelphia*, waar hij bezigheid vond. Op aanraden van den gouverneur Sir WILLIAM KEITH, die hem zijne bescherming had beloofd, bezocht hij *Engeland*, om zich de noodige materialen aan te schaffen, ten einde in *Philadelphia* eene drukkerij op te zetten. Bij zijne aankomst te *Londen* zag hij, dat men hem had bedrogen, en moest, gedurende anderhalf jaar, als boekdrukkersgezel werken, om in zijn onderhoud te voorzien. Terwijl hij zich in de Britsche hoofdstad bevond, schreef hij eene verhandeling over *Vrijheid en Noodzakelijkheid*, *Vermaak en Smart*. In 1726 naar *Philadelphia* terug gekeerd, vestigde hij zich aldaar als boekdrukker en papierhandelaar. Hij gaf een dagblad en almanak uit, die zich, door uitmuntende opstellen van zijne hand, aanbeval en grooten af trek vond. Weldra behoorde FRANKLIN tot de welvarendste en invloedrijkste burgers van *Philadelphia*. Hoofdzakelijk door zijn toedoen werden aldaar eene openbare bibliotheek, eene brandwaarborg-maatschappij en eene maatschappij van levensverzekering opgericht. Omstreeks het jaar 1743 hield hij zich met de electriciteit onledig, en het gelukkigste gevolg bekroonde zijne bemoeijingen. Schoon tot postmeester-ge-

neraal van alle Engelsche volkplantingen in *Amerika* benoemd, schroomde hij echter niet de belangen zijns vaderlands te verdedigen, zoodra zijne medeburgers gereed stonden het ondragelijk juk der Engelschen af te schudden. In 1767 verscheen hij voor *Pennsylvanië* in het Huis der Gemeenten, en sprak met evenveel vrijmoedigheid als inzicht voor de regtvaardige zaak. Van zijn ambt ontzet en in gevaar van in hechtenis genomen te worden, keerde hij in 1775 naar *Philadelphia* terug, waar destijds reeds het Congres was verzameld. In 1776 ging hij naar *Parijs*, waar hij aanvankelijk in het geheim onderhandelde; doch zoodra Lodewijk XVI in 1778 de onafhankelijkheid der dertien Vereenigde Staten van *Noord-Amerika* had erkend, verscheen de schrandere eerbiedwekkende grijsaard als gevolmagtigd minister van zijn vaderland aan het schitterend hof van *Versailles*, en was het voorwerp van aller vereering. Den 20 Januarij 1783 onderteevende hij met de Engelsche commissarissen te *Parijs* de preliminairen van den vrede, die aan zijn vaderland de onafhankelijkheid verzekerde. Nu keerde hij naar *Philadelphia* terug, waar alles wedijverde hem bewijzen van achting en dankbaarheid te geven. Nog op acht en zeventigjarigen ouderdom bekleedde hij de plaats van voorzitter van het congres van *Pennsylvanië*, en stierf den 17 April 1790 aan eene longontsteking, in den ouderdom van vier en tachtig jaren. De natuurkunde is hem de uitvinding van den bliksem-afleider en den electrieke vlieger verschuldigd. Hij verbeterde aanmerkelijk de *Harmonica*, waarvan sommigen hem ten onregte de uitvinding toeschrijven. Onovertefbaar verstond hij de kunst, zedekundige lessen in den eenvoudigsten volkstijl te ontwikkelen. Zijne *Spreekwoorden van den ouden HENDRIK*, of *de wijsheid van den goeden RICHARD* vloeijen over van levenswijze in het behagelijkst kleed gedoscht. D'ALEMBERT verwelkomde den uitvinder van den bliksem-afleider, den bevrijder zijns vaderlands, bij zijne benoeming als lid der Fransche academie, met dezen zoo schoonen als waren hexameter:

«Eripuit coelo fulmen, sceptrumque tyrannis.»
(Hij ontroofde den Hemel den bliksem, den tirannen den scepter).

FRANKLIN vervaardigde voor zich zelven een grafschrift van den volgenden nederigen, doch zinrijken inhoud: «Hier ligt «het ligchaam van den boekdrukker BENJAMIN FRANKLIN (gelijk de omslag van een «oud boek, wanneer er de inhoud uitge-

«scheurd, en het van titel en verguldsel «is beroofd) tot eene spijs voor de wormen; doch het werk zelf zal niet verloren gaan; maar, zoo als ik hoop, eenmaal in eene nieuwe fraaijere uitgaaf, «verbeterd en in orde gebragt door den «auteur, weder verschijnen.»

FRANKLIN's uitgegevene werken zijn in drie deelen bijeen verzameld, waarin een fragment voorkomt van zijn leven door hem zelven geschreven en door Dr. STUBER vervolgd. Hij vermaakte zijne papieren aan zijn kleinzoon WILLIAM TEMPLE FRANKLIN, die ook een uitmuntend *leven van FRANKLIN* in 't licht gaf, met eenige mengelingen en een groot deel der briefwisseling zijns beroemden grootvaders.

(*The private correspondence of BENJAMIN FRANKLIN; Memoirs of the life and writings of BENJAMIN FRANKLIN; Biographie Universelle*).

FREDERIK II, koning van *Pruissen*, de *Groote* ook de *Eenige* en door zijne tijdgenooten de *koning* genoemd, den 24 Januarij 1712 geboren, was de zoon van FREDERIK WILLEM I en de Hanoversche prinses SOPHIA DOROTHEA. Hij sleet zijne jeugd en jongelingsjaren onder het juk eener ruwe, bloot militaire opvoeding. De generaal graaf VON FINKENSTEIN was zijn gouverneur; de majoor VON KALKSTEIN zijn onder-leermeester. In weerwil van dit eenzijdig onderrigt, ontwikkelde reeds vroegtijdig in hem eene groote neiging voor dicht- en toonkunst, vooral door den invloed zijner eerste verzorgster, de geestrijke vrouw VAN ROCOLLE en van zijn vroegsten onderwijzer DUHAN, een Fransch uitgewekene, die met de koningin in het geheim tegen het opvoedings-plan des vaders zamenspannden. Met weersin onderwierp zich de jeugdige prins aan de dwingelandij zijns vaders, en toen deze hem nog strenger en harder begon te behandelen, besloot hij, om bij zijnen oom van moederszijde, GEORGE II, in *Engeland* eene schuilplaats te zoeken. Dit voornemen werd ontdekt en zijn boezemvriend, de luitenant VON KATT, ter dood veroordeeld; hij zelf behield ter naauwer nood het leven, doch moest de doodstraf zijns vriends uit het venster zijner gevangenis te *Custrin* aanschouwen. Toen de koning van hem eischte om van zijne regten als troonopvolger afstand te doen, ten behoeve van zijnen broeder, met wien de vader meer tevreden was, gaf hij op beraden toon ten antwoord: «Ik neem «het voorstel aan, wanneer mijn vader «verklaart, dat ik zijn lijfelijke zoon niet «ben.» De koning, die echtelijke trouw

godsdienstpligt achtte, zag nu voor altijd van dit voornemen af. In 1740 besteede FREDERIK II den troon; zijn eerste maatregel was de regten van het huis van *Brandenburg* op de Silezische vorstendommen *Jägerndorf*, *Lignitz*, *Brieg* en *Wohlau* te doen gelden. En toen MARIA THERESIA zijne voorstellen van de hand wees, drong hij met een leger van 30,000 man in *Neder-Silezië*, en bereikte, na onderscheidene zegeprelen, het doel, hetwelk hij zich met dezen oorlog had voorgesteld. De volgende jaren van vrede besteedde hij in het versterken van zijn leger en het vermeederen der hulpbronnen van zijn rijk. In den aanvang van 1755 brak de zevenjarige oorlog uit, waarin hij, met geene andere hulp dan eenige geldelijke ondersteuning van *Engeland*, aan de vereenigde aanvalen der Oostenrijkers, Russen, Zweden en Sakkers het hoofd bood, en de schitterende overwinningen van *Praag*, *Leuthen*, *Rosbach*, *Zorndorff*, *Torgau* en vele andere voordeelen behaalde. Schoon hij menigwerf in de uiterste engte werd gedreven, wist hij echter het veld te houden, en zijne vijanden te verschalken. De vrede van *Hubertsburg*, in 1763, die hem op nieuw het bezit van *Silezië* verzekerde, verschafte hem de gelegenheid, om zijn land tot eenen hoogen bloei van welvaart op te voeren. In 1772 verbond hij zich met *Oostenrijk* en *Rusland*, ter omverwerping van *Polen*, en bekam zijn aandeel van dit ongelukkig rijk. Bij zijne troonsbeklimming bedroeg het getal zijner onderdanen 2,240,000 inwoners op 2190 □ mijlen, en bij zijnen dood 6,000,000 inwoners op 3515 □ mijlen. Tot deze hoogte verheef zich *Pruissen* door 's konings groote bekwaamheden als veldheer en regent. In verbinding met *Saksen* en *Hanover* sloot FREDERIK II den 23 Julij 1785 het Duitsche Vorstenbond, ten einde *Duitschland* voor willekeurige aanvallen te beschermen. Eene ongeneeslijke waterzucht verhaastte zijnen dood. Hij stierf te *Sanssouci* den 17 Augustus 1786, en werd opgevolgd door zijnen neef FREDERIK WILHELM II, dien hij eene ruim voorziene schatkist (70 m.) en een leger van 200,000 man naliet. De groote gedachte zijns levens was: « Als koning denken, leven en « sterven. » Zijne nagelatene prozaische werken betreffen hoofdzakelijk de geschiedenis, staatswetenschap, krijgskunde, wijsbegeerte en letterkunde. Eene nieuwe volledige prachttuitgave zijner werken is, op last van FREDERIK WILHELM IV, door de academie in 't licht verschenen.

(DOMM, *Denkwürdigkeiten meiner Zeit*; KOLT, *das Leben F. des Einzigen*;

PAGENEL, *Histoire de F. le Grand*; DOXER, *Life of F. the second*).

FREDERIK HENDRIK, een der uitstekendste stadhouders van de republiek der *Vereenigde Nederlanden*, werd den 29 Januarij 1584 te *Delft* geboren. Hij was de jongste zoon van prins WILLEM I en LOUISE DE COLIGNY, die haren dierbaren echtgenoot door de hand eens sluipmoordenaars verloor, toen FREDERIK HENDRIK nog geen half jaar oud was. Zijne opvoeding werd toevertrouwd aan Uitenbogaard, en naderhand aan DOUZA te *Leyden*, waar hij gevaar liep door een' zekeren priester van *Namen*, RENICHON, vermoord te worden. Door DOUZA met de schoonheden der Latijnsche schrijvers bekend geworden, koos FREDERIK HENDRIK de *Commentariën* van CAESAR tot hand- en leerboek der oorlogskunst. Op het krijgsveld oefende hij zich aan de zijde van den bekwaamsten meester, zijnen broeder MAURITS, en toen deze hem hij *Nieuwpoort* wilde terugzenden, ten einde nog ééne hoop voor het vaderland te behouden, weigerde hij zulks, zeggende: « Ik wil met mijnen broeder leven en « sterven! » Dit edelmoedig besluit werd met eenen schitterenden uitslag bekroond. Reeds vroeger had FREDERIK HENDRIK in den *Bommelerwaard*, in eene Spaansche hinderlaag gevallen, zich met het zwaard in de vuist eenen weg gebaad. In 1625 zijnen broeder MAURITS als stadhouder opgevolgd zijnde, veroverde hij in 1629 's *Hertogenbosch*, waarvoor zijn broeder tweemaal het hoofd had gestooten, en in 1632 het sterke *Maastricht* in het gezigt van twee vijandelijke legers, waarvan het eene werd aangevoerd door den onverschrokken PAPPENHEIM, die door GUSTAAF ADOLF nog boven WALLENSTEIN en TILLY werd gesteld. PAPPENHEIM verontrustte den prins door herhaalde aanvallen, ten einde hem tot een' veldslag te dwingen. Op een oogenblik dat de prins aan het voeteuvel te bed ligt, krijgt hij berigt, dat PAPPENHEIM alles dreigt te overweldigen; hij stijgt te paard, begeeft zich naar de bedreigde punten, en doet zijnen geduchten tegenstander afdeinen. FREDERIK HENDRIK was groot als veldheer, maar niet minder als regent, zoodat men het tijdvak zijner regering de *gouden eeuw van het Gemeenebest* heeft genoemd. Zijne inschikkelijkheid, toegevendheid en vredelievendheid waren oorzaak, dat de godsdienstgeschillen, die het land op den rand des verderfs hadden gebragt, allengs werden gesmoord, en de toebereidselen tot den vrede met *Spanje* zoo spoedig na zijnen dood met het gewenschte gevolg werden bekroond. Hij stierf den 10 Maart 1647, in den ouderdom van ruim drie

en zestig jaren, nalatende den roem van *den besten der stadhouderen*.

(*Mémoires de FRÉDÉRIC HENRI; Leven van FREDERIK HENDRIK; KOK, Vaderlandsch woordenboek; VAN KAMPEN, Karakterkunde der Ned. Gesch.*)

FREIND, (JOHN), een uitstekend Engelsch geneesheer, was de zoon eens predikants van *Croton*, in het graafschap *Northampton*, alwaar hij in 1675 het eerste levenslicht aanschouwde. Hij bezocht de Westminster-school en studeerde te *Oxford* in de medicijnen. Aan de hogeschool gaf hij blijken van groote schrandheid en ongemeene vorderingen. Nadat hij leger-arts was geweest onder den graaf van *Peterborough* en van den hertog van *Ormond* in *Vlaanderen*, zette hij zich te *Londen* neder, bekwam eene uitgebreide practijk, en werd eerste geneesheer van de koningin. In 1722 voor het vlek *Launceston* tot lid van het Huis der Gemeenten benoemd, verhief hij met kracht zijne stem tegen het ministerie. Dit gedrag mishagde het hof; men beschuldigde hem van hoog verraad, en wierp hem in den *Tower*. Nadat hij zes maanden in den kerker had gezocht, werd de eerste minister gevaarlijk ziek. De beroemde geneesheer *MEAD*, een boezemvriend van *FREIND*, geroepen zijnde, verklaarde, dat hij voor de genezing van den minister instond, maar dat hij hem zelfs geen glas water zoude geven voordat zijn vriend uit de gevangenis zoude ontslagen zijn. De minister bleef weigeren; doch toen zijn toestand meer en meer verergerde, bewilligde hij. *FREIND* bekwam zijne vrijheid en de minister eindelijk zijne gezondheid weder. Toen *MEAD* denzelfden avond *FREIND* met zijne bevrijding kwam geluk wenschen, stelde hij hem tevens duizend Guinjes ter hand, welke hij als doctor van de zieken zijns vriends had ontvangen. Hieruit kan men ligtelijk opmaken, hoe hoog *FREIND* in achting stond bij zijne amtsbroeders. Hij overleed in 1728. Onder zijne werken is het belangrijkste eene *Geschiedenis der geneeskunde*, (*The History of Physic*), loopende van *GALENUS* tot op zijnen tijd.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

FREINSHEIM, of **FREINSEMIUS**, (**JOHANN**), een beroemd Duitsch philoloog, werd in 1608 te *Ulm* geboren, en gaf reeds vroegtijdig blijken van ongemeenen aanleg. Hij studeerde te *Marburg*, *Giessen* en *Straatsburg* in de wijsbegeerte en fraaije letteren. Hij bezocht de voornaamste bibliotheken van *Frankrijk*, en wist zich deze gelegenheid ten nutte te

maken. Eene Latijnsche lofrede op *CUSTAAF ADOLF* deed hem grooten roem behalen, zoodat hij in 1642 tot professor in de staatshuishoudkunde en welsprekendheid aan de hogeschool van *Upsal* werd benoemd. 1647 riep koningin *CHRISTINA* hem naar *Stokholm*, en stelde hem aan als bibliothecaris en 's lands historieschrijver. Ten gevolge van den slechten staat zijner gezondheid, keerde hij naar *Duitschland* terug, en werd tot honorair professor aan de hogeschool van *Heidelberg* benoemd. Hij overleed aldaar den 30 Augustus 1660. *FREINSHEIM* schreef verscheidene werken; doch zijn roem berust hoofdzakelijk op zijne gelukkige bijvoeging der verloren geraakte boeken van *QUINTUS CURTIUS* en *TITUS LIVIUS*, wier stijl hij vrij goed wist te volgen. Hij haalt regelmatig de schrijvers aan, waaruit hij zijne berigten heeft geput. Zijn Duitsch heldendicht op hertog *BERNHARD* van *Weimar*, onder den titel van *Deutscher Tugendspiegel*, is in eene verdiende vergetelheid verzonken. Zijne *Commentariën* op *FLORUS* en *TACITUS* hebben meerdere waarde.

(*Penny Cyclopaedia; Conversations-Lexicon; Dictionnaire historique des grands hommes*).

FRÉRET, (NICOLAS), bekend door zijne oudheid- en tijdrekenkundige navorschingen, werd den 15 Februarij 1688 te *Paris* geboren. Hij was de zoon eens procureurs, en studeerde in de regten om zijn vader te believen, doch wijdde vooral zijne krachten aan de beoefening der geschiedenis en tijdrekenkunde. Het eerste werk, dat van hem in het licht verscheen, *Origines des Français et leur établissement dans les Gaules* eenige stoute uitdrukkingen bevattende over de toenmalige omstandigheden, werd hij op last van den regent van *Orléans* in de Bastille geworpen, waarin hij zes maanden doorbragt. Tot lid van de academie der opschriften verkozen, schreef hij over menig moeijelijk vraagstuk betreffende de oude geschiedenis en tijdrekenkunde. Onder zijne voornaamste werken behooren *Recherches historiques sur les anciens peuples de l'Asie; Observations sur la Cyropédie de XENOPHON; Défense de la chronologie fondée sur les monuments de l'histoire ancienne, contre le système chronologique de NEWTON*. Dit laatste werk werd na *FRÉRET*'s dood door *BOUGAINVILLE* uitgegeven, die er eene levensschets van den auteur bijvoegde. *FRÉRET* schreef insgelijks over de godsdienst en de aardrijkskunde der ouden. Hij was een man van uitgebreide geleerdheid en onafmatbare vlijt, en bewees aan de geschiedenis belangrijke diensten. Hij verstond

genoegzaam alle Europeische en Oostersche talen, zelfs het Chineesch. Hij overleed den 17 Januarij 1749 te *Parijs*. Zijne verspreide werken zijn verzameld onder den titel van *Oeuvres complètes de FRÉRET*, 20 deelen, 12mo., *Parijs* 1796. Lang na het overlijden van FRÉRET werden onder zijnen naam door NAIGEON, een' leerling van DIDEROT, twee of drie werken uitgegeven van eene onchristelijke strekking; doch deze werken verschillen zoo zeer in stijl en geest van al de werken welke wij van FRÉRET kennen, dat men ze als ondergeschoven moet beschouwen. Deze zaak wordt in het breede uiteengezet in het artikel FRÉRET in de

(*Biographie Universelle*).

FRÉRON, (ÉLIE CATHÉRINE), een schrijver en kunstregter, werd in 1719 te *Quimper* geboren. Hij genoot zijne opvoeding van de Jezuïten, en was eenigen tijd professor aan het *Collège Louis le Grand*. Hij maakte zich vooral bekend door een letterkundig tijdschrift, hetwelk hij in 1746 begon uit te geven onder den titel van *Lettres à madame la Comtesse de ****. Toen het, uit hoofde van eenige bittere aanvallen op onderscheidene schrijvers werd verboden, veranderde FRÉRON, in 1749, den titel in dien van *Lettres écrites sur quelques sujets de ce temps*. In 1754 veranderde hij op nieuw den naam van zijn tijdschrift in dien van *Année littéraire*, hetwelk hij tot aan zijnen dood (10 Maart 1774) vervolgde. FRÉRON rigtte zijne slagen tegen de wijsgeeren der achttiende eeuw, en vooral tegen VOLTAIRE, zoodat deze en de Encyclopedisten hem met schimpschriften bestormden, en zijnen naam in verachting zochten te brengen, waarin zij ongelukkig slechts al te zeer slaagden. FRÉRON's zoon, LOUIS STANISLAS, die het tijdschrift *l'Année littéraire* tot 1790 voortzette, maakte zich in de Fransche omwenteling als een bloedgierig Jacobijn berucht. Met BARRAS naar het Zuiden van *Frankrijk* gezonden, woedde hij te *Toulon* en *Marseille* als een tijger, en beroemde zich, dagelijks twee honderd koppen te hebben doen vallen. De Jacobijnen vereerden hem daarvoor met den naam van *Redder van het Zuiden*. In 1802 zond de eerste consul hem met den generaal LECLERC als onder-prefect naar *St. Domingo*, alwaar hij, na twee maanden, onder de landzichte bezweek.

(*Nouvelle Biographie classique*; LOUIS STANISLAS FRÉRON, *Mémoire historique sur la réaction royale et sur les malheurs du midi*).

FROBISHER, (Sir MARTIN), een beroemd Engelsch zeevaarder, te *Doncaster*

in het graafschap *York*, van arme ouders geboren; men weet niet in welk jaar. Bestemd om ter zee te varen, ontwikkelde hij reeds vroegtijdig talenten, die den koenen zeevaarder aankondigden. Hij was de eerste Engelschman, die eene poging waagde, om eenen noord-westelijken doortogt naar *China* op te sporen. Gedurende vijftien jaren deed hij aan onderscheidene Engelsche kooplieden vruchteloos den voorslag om dien weg op te zoeken. Eindelijk gelukte het hem, onder bescherming van AMBROSE DUDLEY, graaf van *Warwick*, en andere personen van rang en fortuin, een toereikend aantal avonturiers en het noodige geld bijeen te zamelen, om een drietal schepen uit te rusten. Den 8 Junij 1576 zeilde hij uit *Deptford*. Het hof zich te *Greenwich* bevindende, zag hem de koningin voorbij varen. «Zij prees hen, en wenschte hun vaarwel door hen met hare hand uit het venster toe te wuiven.» Hun koers noordwaarts zettende, kwamen zij den 24 Junij in het gezigt van *Fara*, een der *Schetlandsche eilanden*, en den 11 Julij ontdekte men *Friesland*, hetwelk met sneeuw was bedekt. Uit hoofde van het ijs en de groote diepte kon men het strand niet naderen. De oostelijke punt van dit eiland noemde kapitein FROBISHER *Koningin Elizabeth's Voorland*. Op den 28 kwamen zij in het gezigt van *Meta Incognita*, zijnde een deel van *Nieuw-Groenland*, waar zij niet konden landen, om dezelfde reden als voren. Den 10 Augustus begaf zich FROBISHER op een onbekend eiland, drie mijlen van het vaste land, doch vertoefde aldaar slechts weinige uren. Den volgenden dag zeilde hij de straat in, welke naar hem nog den naam draagt van *Frobisher-Straat*. Den 12 stevende men naar *Gabriëls Eiland*, ontdekte de *Prior's Sound* en ankerde aldaar in eene zandige baai. Den 15 zeilden zij naar *Prior's Baai*; den 17 naar *Thomas William's Eiland*, en den 18 wierpen zij het anker onder het *Burcher's Eiland*. Hier ging men aan wal, en had er eenigen omgang met de inboorlingen, door wier verraad zij eene boot en vijf manschappen verloren. FROBISHER te vergeefs getracht hebbende zijne matrozen terug te bekomen, wendde den 26 Augustus den steven naar *Engeland*, waar hij den 2 October, te *Harwich*, aankwam.

Toen FROBISHER van het nieuw ontdekte land, in naam der koningin ELIZABETH, bezit had genomen, beval hij zijn volk, om hem te brengen, wat zij het eerst mogten vinden. Een hunner bragt een brok van een' zwarten steen, die er uitzag als steenkool, doch heel zwaar. Bij zijne te-

rugkomst hiervan stukjes aan eenige zijner vrienden uitgedeeld hebbende, wierp de vrouw van een' der avonturiers een brokje daarvan in het vuur, hetwelk er weder werd uitgenomen, en, in azijn gekoeld, als goud schitterde; men liet het te Londen toetsen, en bevond, dat het een deel van dit edel metaal bevatte. Deze omstandigheid de hoop hoogspannende om goud te verzamelen, spoorden verscheidene personen kapitein FROBISHER tot eene tweede reis aan. De koningin leende hem een schip van de koninklijke marine. Den 26 Mei 1577 vertrok hij naar *Gravesend*, waar de leeraar der parochie aan boord kwam, om aan het scheepsvolk het Heilige Avondmaal uit te deelen. Twee dagen daarna bereikte hij *Harwich*, van waar hij den 31 Mei met drie schepen in zee slak. FROBISHER hoofdzakelijk in last hebbende, om gouderts te verzamelen, en meenende op het *Warwick's Eiland* eene groote hoeveelheid daarvan aan te treffen, nam hij eene goede lading mede, en kwam tegen het einde van September in *Engeland* terug. Hij werd door de koningin allergeunstigst ontvangen, en daar de erts groote voordeelen beloofde, en de hoop op eene noordwestelijke doorvaart naar *China* door deze tweede reis grootelijks was versterkt, benoemde Hare Majesteit commissarissen om den erts te onderzoeken en alles wat tot de gansche zaak betrekking had. Het verslag daaromtrent gunstig luidende, besloot men tot eenen derden togt om gouderts te halen, en nieuwe pogingen aan te wenden ter opsporing van de vermeende noordwestelijke doorvaart. Bij de drie vorige schepen werden twaalf andere gevoegd. FROBISHER bekwam den titel van luitenant-generaal, verliet den 31 Mei 1578 de haven van *Harwich*, en, schoon het hoofdoel niet werd bereikt, onderzocht hij naauwkeurig vele noordelijke kustlanden. In het begin der maand October kwam de expeditie in *Engeland* terug. In 1585 vocht FROBISHER onder DRAKE in de *West-Indiën*; in 1588 werd hij door den lopperadmiraal, aan boord van zijn eigen schip, tot ridder geslagen uit hoofde zijner betoonde dapperheid in het bestrijden der Spaansche onoverwinnelijke vloot. In 1590 voerde hij het bevel over een of twee eskaders op de Spaansche kust. In 1594 werd hij met vier oorlogsschepen naar *Frankrijk* gezonden, om HENDRIK IV tegen zijne vijanden bij te staan. De moedige FROBISHER eenen aanval wagende op het fort *Croyzon* bij *Brest*, (door de Spanjaarden bezet), behaalde wel de overwinning, maar bekwam tevens een schot in de heup, waaraan hij stierf, kort nadat

hij behouden te *Plymouth* was aangekomen.

(HACKLUYT's *Collect. of voyages*; STOW's *Annales*; *Biogr. Brit*; *La navigation du capitaine F. en regions d'aest et nordwest, en l'année 1577*).

FROISSART, (JEAN), een beroemd Fransch kronijkschrijver en dichter, werd omtrent het jaar 1337 te *Valenciennes* geboren. Hij was de zoon eens wapenschilders, een aanzienlijk beroep in de dagen der ridderschap. Voor den geestelijken stand bestemd, ontving hij eene geleerde opvoeding; doch meer behagen vindende in dansen, muziek, dichtkunst en feesten, dan in vasten, bidden en prediken, trad hij in dienst van *Messire ROBERT DE NAMUR*, heer van *Beaufort*. Op verlangen zijns meesters begon hij, nog vóór den ouderdom van twintig jaren, de geschiedenis van de oorlogen van zijnen tijd te beschrijven. Hij besloot om de plaatsen, waar de gebeurtenissen, welke hij wilde vermelden, waren voorgevallen, te bezoeken. Hij bezocht eerst *Engeland*, waar PHILIPPA van *Henegouwen*, gemalin van EDUARD III, hem tot haren geheimschrijver aanstelde. Vervolgens genoot hij de bescherming van EDUARD den Zwarten prins, den hertog van *Brabant*, den graaf van *Blois* en andere doorluchtige personaadjen. Na veelvuldige reizen in *Schotland*, *Frankrijk* en *Italië*, zette hij zich eindelijk in zijn vaderland neder, en werd kanunik en schatmeester van de collegiaatskerk te *Chimay*, alwaar hij in 1401 overleed. Zijne geschiedkundige verhalen, die van 1322 tot 1400 gaan, dragen in kleur en stijl den stempel van zijn rusteloos leven, en worden als onwaardeerbare gedenkschriften van het karakter en de zeden van dien tijd beschouwd. Zij voeren den titel van *Chronique de France, d'Angleterre, d'Ecosse, d'Espagne, de Bretagne*, en zijn in het Latijn en in onderscheidene levende talen overgezet. De beste uitgave is van BUCHON in het *Panthéon littéraire*, 3 deelen, *Paris* 1836. Ook zijne gedichten, onder welke zijne lierzangen wezenlijke waarde hebben, zijn door BUCHON uitgegeven. Het fraaije handschrift van de kronijk van FROISSART in de Breslauër bibliotheek is nog daardoor merkwaardig, dat, toen de Franschen in 1806 *Breslau* bij capitulatie innamen, het bezit van dit handschrift in een afzonderlijk artikel aan de stad werd verzekerd.

(Woordenboek der Zamenleving; Penny Cyclopaedia).

FRONSBERG of FRUNDSBERG, (GEORG VON), een voornaam veldheer van KAREL V.

werd den 24 September 1475 te *Mindelheim* geboren. Men beschouwde hem als den dappersten ridder van zijnen tijd; hij bewees den keizer voortreffelijke diensten, schoon hij de maatregelen van dien monarch tegen de Protestanten scheen af te keuren. Immers, toen LUTHER in 1521 te *Worms* voor den rijksdag zou verschijnen, klopte FRONSBURG hem op den schouder, zeggende: «Monnikje! monnikje! gij doet «thans een' gang, dien ik en menig «veldheer zelfs in de beste slagorde niet «gedaan hebben. Maar zijt gij op den «regten weg en zeker van uwe zaak, ga «dan in Gods naam voort, en wees maar «gerust: God zal u niet verlaten.» FRONSBURG stond sedert 1512 aan het hoofd van het keizerlijke leger in *Italië*, won in 1525 den slag van *Pavia*, en hielp vervolgens *Rome* stormenderhand bemagtigen. Onder PHILIBERT VAN CHALONS, prins van *Oranje*, diende hij in *Vlaanderen* tegen de Franschen. Ofschoon FRONSBURG aan den oorlog zijne schoonste lauweren te danken had, beschouwde hij echter den krijg als noodlottig voor land en volk. Toen hij bij *Ferrara* zijne oproerige soldaten, die op hunne achterstallige soldij aandrongen, niet tot rust konde brengen, en zich uit gramschap eenen aanval van beroerte had op den hals gehaald, zeide hij tegen zijnen vriend SCHWALINGER: «Nu ziet gij, «wie ik ben; dat zijn de vruchten van «den oorlog! Drie dingen moesten een «ieder van den oorlog afschrikken: het «verderf en de onderdrukking der arme «onschuldige onderdanen, het onordelijk «en strafwaardig leven der krijgslieden, «en de ondankbaarheid der vorsten, bij «welke de ontrouwen hoog in aanzien «stijgen en rijk worden, en de verdien«stelijke onbeloond blijven.» Hij overleed in 1528 te *Mindelheim* aan eene beroerte.

(BARTHOLD, GEORG VON FRUNDSBERG, *oder das deutsche Kriegshandwerk zur Zeit der Reformation*).

FRONTINUS, (SEXTUS JULIUS), uit een patricisch geslacht geboren, was in het jaar 70 onzer tijdrekening praetor van *Rome*, en werd omtrent vijf jaren later door VESPASIANUS naar *Britannië* gezonden, waar hij drie jaren schijnt vertoefd te hebben. Naar *Rome* terug gekeerd, schreef hij, onder de regering van DOMITIANUS, zijn werk *Stratagematica*, in vier boeken, waarin hij kortelijk de krijgslisten van vele Grieksche en Romeinsche veldheeren vermeldt. NERVA vertrouwde hem het opzigt over de waterleidingen van *Rome*, en terwijl hij dit ambt bekleedde, schreef hij een werk over de waterlei-

dingen, getiteld: *De Aquis quae in Urbem influunt*, doch dat thans algemeen onder den naam van *De Aquae ductibus* bekend staat. Het bevat een belangrijk bericht over de wijze hoe het oude *Rome* van water werd voorzien. FRONTINUS stierf onder TRAJANUS, omtrent het jaar 106. Er worden nog verscheidene andere werken aan hem toegeschreven, zoo als *De Coloniis*, *De Limitibus*, *De qualitate agrorum*, doch klaarblijkelijk zonder grond. Zie de Tweebrugsche uitgave zijner werken, met een leven van FRONTINUS, 8vo., 1788. Zijn werk *De Aquae ductibus* is onlangs in het Fransch overgebracht en met plaatwerk opgeluisterd.

FRONTO, (MARCUS CORNELIUS), geboren te *Cirta* in *Numidië* (*Afrika*) uit een Italiaansch geslacht, was een beroemd redenaar en onderwijzer der welsprekendheid te *Rome*. ANTONIUS PIUS benoemde hem tot opvoeder zijner beide aangenomen zonen, MARCUS AURELIUS en LUCIUS VERUS, wier vertrouwen en liefde hij in eene hooge mate wist te winnen, gelijk uit hunne brieven blijkt. Nadat FRONTO consul was geweest, werd hem eene landvoogdij in *Azië* aangeboden, welke hij, uit hoofde van slechte gezondheid, moest van de hand wijzen. Zijne wetenschappelijke kennis en leerrijke omgang worden door AULUS GELLIUS, den historieschrijver APPIANUS en andere zijner tijdgenooten zeer geprezen. Hij stierf in hoogen ouderdom, onder de regering van MARCUS AURELIUS. Tot voor weinige jaren hadden wij niets van zijne werken dan de fragmenten eener verhandeling, *De differentia verborum*, zijnde eene woordenlijst der zoogenaamde synoniemen; doch ANGELO MAI vond in 1815 in de Ambrosiaansche boekertij te *Milaan* een oud document, waarop oorspronkelijk eenige brieven van FRONTO aan zijne beide kweekelingen waren geschreven geweest; hij ontcijferde den tekst waar het schrift niet geheel was verduisterd, en gaf dien met aantekeningen uit. Door een zonderling toeval gebeurde het dat MAI, eenige jaren later, tot bibliothecaris van het Vatikaan benoemd, een ander handschrift van FRONTO's brieven ontdekte met de antwoorden van MARCUS AURELIUS en VERUS. MAI gaf het geheel in eene nieuwe uitgave: *M. CORNELII FRONTINIS et M. AURELII IMPERATORIS epistulae: L. VERI et ANTONINI PII et APPIANI epistularum reliquiae: Fragmenta FRONTOIS et scripta grammatica*, 8vo., *Rome* 1823. Deze brieven zijn zeer belangrijk; zij verspreiden meer licht over de eeuw der ANTONIJNEN, bevestigen wat wij van het uitstekend karakter van MARCUS AURELIUS weten, en vertoonen tevens

zijn' ambtgenoot VERUS in een gunstiger licht dan hij vroeger werd beschouwd. De liefderijke wijze waarop de beide keizers hunnen voormaligen opvoeder toespreken is hoogst treffend. Twee of drie korte brieven daarin van ANTONINUS PIUS voorkomende zijn insgelijks belangrijk. Ook vindt men daarin verscheidene brieven van FRONTO aan zijne vrienden; sommige derzelve zijn in het Grieksch. Het werk is vertaald in het Fransch door CASSAN met den tekst en aantekeningen, in twee deelen, 8vo., *Parijs* 1830.

(ROTH, *Bemerkungen über die Schriften des FRONTO*; *Penny Cyclopaedia*).

FRUGONI, (CARLO INNOCENZO), een der beroemdste Italiaansche dichters der achttiende eeuw, werd in 1692 te *Genua* geboren. Hij was, als de jongste van drie zonen, voor den geestelijken stand bestemd; doch hierin eenen tegenzin hebbende, werd hij door paus CLEMENS XII van zijne gelofte ontslagen. Door eene ongemeene levendigheid van geest en verbeelding, maakte hij in de fraaije letteren groote vorderingen. Na te *Rome*, *Genua* en *Bologna* professor in de welsprekendheid geweest te zijn, vond hij aan het hof van *Parma*, door de bemoeijng van den kardinaal BENTIVOGLIO, een gunstig onthaal. Zijne Gedenkwaardigheden van het huis FARNESE, welke hij in 1729 uitgaf, werden met den titel van koninklijken geschiedschrijver beloond. Na den dood van hertog ANTONIO keerde hij naar *Genua* terug. Zijne groote Canzone op de verovering van *Oran* door de Spanjaarden, onder het bevel van graaf MONTEMAR, en andere gedichten, welke hij omtrent dienzelfden tijd aan koning PHILIPPUS V en de koningin liet overhandigen, maakten grooten opgang. FRUGONI was een vruchtbaar en sierlijk schrijver; hij stierf in 1768 te *Parma*. Zijne werken, welke bijkans elke soort van poëzij bevatten, verschenen in 1779 te *Parma*, in 10 deelen, en het volledigste te *Lucca* in 1779, in 15 deelen. Eene bloemlezing daaruit verscheen in 1782 te *Brescia*, in 4 deelen.

(*Dictionary of Biography; Conversations-Lexicon*).

FRY, (ELIZABETH), uit hoofde harer liefdewerken de *Engelin der gevangenen* genoemd, was de derde dochter van JOHN GURNEY, en werd den 5 Mei 1780 te *Earlham Hall* in het graafschap *Norfolk* in *Engeland* geboren. Menschenliefde was een overheerschende trek in haar karakter. Zij stichtte in hare geboorteplaats eene school voor arme kinderen. Op den ouderdom van twintig jaren trad zij in den echt met JOSEPH FRY, een' aanzienlijk

koopman van *Londen*, waar zij weldra eene school daargestelde voor de kinderen van de gevangenen van *Newgate*, alsmede eene leer- en werkschool voor veroordeelde gevangenen. Meer algemeen is zij bekend door hare rusteloze bemoeijngen ter verbetering van het lot der gevangenen in *Amerika*, *Frankrijk* en *Duitschland*, welke landen zij met dit oogmerk bezocht. Tot bereiking van dit groote doel bevorderde zij krachtdadig de uitgave van een eenvoudig klein geschrift, waarin zij hare denkbeelden over gevangenen en gevangenen ontwikkelde, en hetwelk de beste vruchten voortbragt. Een enkel voorbeeld kan de uitwerking aantonen van haren Christelijken invloed. • In 1839 eene der gevangenen van zeker koninkrijk «bezoekende, vond zij verscheidene honderden gevangenen, met ketenen beladen, arbeiden. Zij wendde zich tot de koningin en den kroonprins, wyl de koning destijds afwezig was. Niet lang daarna werd de koningin door eene ziekte aangetast, die doodelijk werd; maar, alvorens deze wereld te verlaten, bekwam zij van haren gemaal de be-lofte, dat aan het verlangen van ELIZABETH FRY ten opzichte der gevangenen terstond zou worden voldaan. Toen deze weldoenster der menschheid in 1844 deze gevangenis op nieuw bezocht, droeg geen der gevangenen boeien; allen arbeidden welgemoed; geen enkele was ontvlugt, en de vreugde, waarmede zij hunne weldoenster ontvingen en begroetten, was groot en algemeen. » Dit sie-raad der vrouwelijke kunne stierf den 13 October 1845, in den ouderdom van zes en zestig jaren, na eene ongesteldheid van twee dagen. Voordat zij den laatsten adem uitblies, zeide zij tot eene getrouwe dienstmaagd, die haar oppaste: *De strijd is hard, maar ik ben behouden*. En buiten twijfel vertrok zij toen naar het huis haars Vaders waar vele woningen zijn.

(J. E. MOLLET, *Levensschets van ELIZABETH FRY*, in de *Konst- en Letterbode* voor het jaar 1846, No. 10, 11 en 12).

FUGGER, een Duitsch geslacht, oorspronkelijk uit *Augsburg*, dat in de vijftiende en zestiende eeuw door den handel, en vooral door den alleenhandel in specerijën, welke het uit *Venetie* haalde, en waarvan het *Duitschland* en andere deelen van het vaste land voorzag, groote rijkdommen verzamelde. De stamvader van dit beroemd geslacht was JOHANN FUGGER, een wever in het dorp *Graben*, bij *Augsburg*, die gehuwd was met ANNA MEISNER uit *Kirchheim*. Hun oudste

zoon, JOHANN, insgelijks een wever, behuwde in 1370 met KLARA WIDOLPH het burgerregt te *Augsburg*, en begon bij de weverij een' garen- en linnenwinkel. Na den dood zijner eerste echtgenootte huwde hij in 1382 met ELIZABETH GFATTERMANN, de dochter eens raadsheers, bij wien hij twee zonen en vier dochters kreeg. Als een der twaalfen uit het weversgild, werd hij lid van den raad en vrijscheper van het Westphaalsche veemgeregt. Hij stierf in 1409, en liet een in dien tijd aanzienlijk vermogen na van 3000 gulden. — Zijn oudste zoon, ANDREAS FUGGER, wist met zijn erfdeel zoo veel voordeel te doen, dat hij weldra *de Rijke* werd bijgenaamd. Met zijne echtgenootte BARBARA STAMMLER VOM AST was hij de grondlegger van de adellijke linie der FUGGERS VOM REH, (aldus geheeten naar het wapen, hetwelk keizer FREDERIK III aan zijne zonen gaf), welke echter in 1583 uitstierf. De tweede zoon van JOHANN, JAKOB FUGGER, was de eerste der FUGGERS, die in *Augsburg* een handelshuis had, hetwelk zeer goede zaken maakte. — De zonen van JAKOB FUGGER, ULRICH, GEORG en JAKOB, breidden hunne handelsbetrekkingen meer en meer uit, en legden den grondslag tot den schoonsten bloei dezer familie. Zij vermaagschapten zich met de aanzienlijkste geslachten, en werden door MAXIMILIAAN tot den adelstand verheven. Daarenboven verpandde de keizer hun het graafschap *Kirchberg* en de heerlijkheid *Weissenhorn* voor 70,000 goudgulden. Binnen den tijd van acht weken verschaften zij hem 170,000 dukaten, om, op aandrang van paus JULIUS II, tegen de Venetianen krijg te voeren. Inzonderheid knoopte ULRICH handelsbetrekkingen aan met *Oostenrijk*, en er was geen tak van handel, waarmede hij zich niet bemoeide; zelfs gingen de kunstwerken van ALBERT DURER door zijne tusschenkomst naar *Italië*. JAKOB daarentegen hield zich onledig met het bergwezen; hij pachtte de bergwerken in *Tirol*, en won daarmede ontzaglijke schatten; hij leende den aarts Hertog van *Oostenrijk* 150,000 gulden, en bouwde het prachtige slot *Fuggerau* in *Tirol*. Toen hij in 1503 te *Hall* in *Tirol* stierf, woonde keizer MAXIMILIAAN in persoon zijne uitvaart bij. Op deze wijze verzamelden de FUGGERS door handel en bergbouw allengs de grootste rijkdommen. Hunne koopwaren gingen naar alle oorden, en bijkans elke landweg, iedere zee droeg vrachtwagens of schepen der FUGGERS. De hoogste glans bereikte dit gelacht onder keizer KAREL V. — Nadat de zonen van JAKOB en ULRICH FUGGER kinderloos waren overleden, stonden RAYMUND en ANTON, de beide zonen

van GEORG FUGGER en REGINA IMHOF aan het hoofd van dit doorluchtig geslacht. Toen keizer KAREL V in 1530 den rijksdag te *Augsburg* hield, betrok hij het prachtige huis van ANTON FUGGER op de *Wijnmarkt*, verhuurde ANTON en diens broeder RAYMUND tot den ridder- en gravenstand, schonk hun het nog verpande *Kirchberg* en *Weissenhorn* in eigendom, plaatste hen op de Zwabische gravenbank onder de rijksstenen, en begiftigde hen met eenen zegelbrief, waarin hij hun vrije regtspleging in hun vorstendom toestond. Voor den onderstand, dien zij hem in 1535 bij zijnen togt naar *Algiers* verleenden, schonk hij hun het voorregt, om goud- en zilvergeld te munten. ANTON FUGGER liet bij zijn sterfen 6,000,000 gouden kroonen aan klinkende munt na, behalve vele kostbaarheden aan juweelen en goederen in alle landen van *Europa* en de beide *Indiën*. Toen keizer KAREL te *Parijs* de koninklijke schatkamer bezigtigde, zeide hij, zinspelende op ANTON FUGGER: «Te *Augsburg* woont een linnenwever, die dit alles met ge-« reed geld kan betalen. » — Ook keizer FERDINAND bleef niet achter de beide oudsten van dit geslacht, de graven HANS en HIERONYMUS FUGGER met zijne gunsten te overladen. Ook als graven zetteden de FUGGERS den handel voort, en verwierven zich aldus onmetelijke schatten. Zij bezaten kostbare kunst- en boekverzamelingen, onderhielden schilders en toonkunstenaars, en ondersteunden mildelijk kunsten en wetenschappen; hunne woningen en tuinen waren meesterstukken van bouwkunst in den toenmaligen smaak. Er is dan ook geene reden, om het volksverhaal voor ongeloofbaar te houden, dat, toen KAREL V, na zijnen krijgstogt tegen *Algiers*, bij ANTON FUGGER zijnen intrck nam, deze aan den haard een vuur van pijpkaneeel met eenen schuldbrief van twee millioen ten laste des keizers aanstak, zeggende: «Ik ben dubbel voldaan door de eer, welke Uwe Majesteit mij heden aandoet.» KAREL antwoordde hierop onmiddellijk: «De lieden van rang putten mij uit, de geleerden onderwijzen mij; doch de kooplieden verrijken mij.» Daarenboven waren de FUGGERS er steeds op uit, om door woord en voorgang het goede te stichten. ULRICH, GEORG en JAKOB FUGGER kochten in de Jakober Voorstad te *Augsburg*, eenige huizen, sloopten ze, en bouwden daarvoor in de plaats 106 wel ingerigte huisjes, welke zij aan de burgers voor een' geringen prijs verhuurden. Op deze wijze ontstond de *Fuggerei*, welke onder dezen naam, met eigen muren en poorten voorzien, nog tegenwoordig bestaat. Dit voor-

treffelijk geslacht bloeit thans nog voort in den rijksvorst van *Babenhausen*, LEOPOLD KAREL MARIA FUGGER, geboren den 4 October 1827, wiens rijksvorstendom *Babenhausen*, met *Boos* en *Kettershausen*, te zamen 7 □ mijlen met 11,000 inwoners, jaarlijks 200,000 gulden inkomsten oplevert. Er bestaan van de voornaamste leden van dit geslacht 127 portretten, door DOMINICUS CUSTOS van *Antwerpen* gegraveerd, welke met korte levensberigten in het Hoogduitsch in 't licht verschenen. In 1754 zijn deze portretten op nieuw uitgegeven met eenen Latijnschen tekst, onder den titel van *Fuggerum et Fuggerarum aere expressae imagines*.

(IMHOFF, *Notitia Imperii*; MORÉRI, *Dictionnaire*, art. FUGGER; *Almanach de Gotha*).

FULTON, (ROBERT), de uitvinder der stoomboot, werd in 1765 te *Little Britain*, in *Pennsylvanië*, geboren. Zijne ouders waren uitgewekene Ieren. Hij genoot het onderwijs op eene dorpschool. Als kind vervaardigde hij allerlei voorwerpen, en betoonde grooten lust voor de teekenkunst. Op den ouderdom van achttien jaren vertrok hij naar *Philadelphia*, en begon portretten en landschappen te schilderen, waarmede hij in zijn onderhoud voorzag.

In November 1786 vertrok hij op aanbeveling naar *Londen*, om zich bij zijnen beroemden landgenoot BENJAMIN WEST, den historie-schilder, eenigen tijd in de kunst te oefenen.

Nadat hij WEST had verlaten, begon hij te twijfelen, of hij ooit iets voortreffelijks zou kunnen leveren. In kennis geraakt met eenen landgenoot, RAMSEY geheeten, een' bekwaam mechanicus, besloot hij zich geheel aan de werktuigkunde toe te wijden. In 1796 begaf hij zich, op uitnodiging van JOEL BARLOW, (resident-minister der Vereenigde Staten) naar *Parijs*, om aldaar de panorama's te helpen invoeren, eene onderneming, die hem eer en geld bezorgde, en tevens de gelegenheid, zijne mechanische studiën meer krachtadig door te zetten. Hij vond nu een' molen uit om marmer te zagen en te polijsten, een vaartuig om onder water te varen en den *Torpedo*, een werktuig om schepen onder water te doorboren en in de lucht te doen springen. Doch de uitvinding der stoomboot heeft vooral zijnen naam onsterfelijk gemaakt. Zijne eerste proeven op de *Seine* vonden weinig bijval, wyl zij niet geheel gelukten; ditzelfde lot viel hem in *Engeland* te beurt. Hierop keerde hij naar zijn vaderland terug.

In 1806 kwam FULTON behouden te *Nieuw-York* aan, en weldra begon hij,

hiertoe aangemoedigd door den Amerikaanschen afgezant R. LIVINGSTON, eene stoomboot van aanmerkelijke grootte te vervaardigen, waarmede, in 1807, de *Hudson* met het beste gevolg werd bevaren. Vervolgens bouwde hij andere booten van verschillende grootte, onder welke een fregat hetwelk zijnen naam droeg. Nu begon zijn roem zich te vestigen; hij kreeg octrooi voor de uitsluitende stoomvaart op de voornaamste rivieren van *Amerika*. Geldverlegenheid echter noodzaakte hem, zijn regt op verscheidene rivieren aan anderen af te staan. Er bleef hem nog slechts het octrooi voor twee rivieren overig, toen hij, in zeer kommerlijke omstandigheden, den 24 Februarij 1815, in het negen en veertigste jaar zijns ouderdoms overleed, met achterlating van meer dan 100,000 dollars schuld. Zijn dood werd in de *Vereenigde Staten* algemeen betreurd, en het congres zorgde edelmoediglijk voor het lot zijner kinderen.

(MONTGERY, *Notice sur la vie et les travaux de ROBERT FULTON*).

FURST, (WALTER), een moedig Zwitser, die, in gemeenschap met zijn' schoonzoon WILLEM TELL, ARNOLD VON MELCHTHAL en WERNER STAUFFACHER, in 1307, den grond leide tot *Zwitserlands* onafhankelijkheid. Hij werd geboren te *Altorf* in het kanton *Uri*, en stierf aldaar in 1317.

(H. ZSCHOKKE, *Von WILHELM TELL und den drei Männern im Grütli*, in de *Miniatur-Bibliothek der Deutschen Classiker*).

FUSZLI, (JOHANN HEINRICH), een beroemd historie-schilder, werd in 1742 te *Zurich* geboren. Schoon hij als knaap grooten aanleg voor de schilderkunst verried, begeerde echter zijn vader (een portretschilder), dat hij zich aan den geestelijken stand zou wijden. Hij studeerde te *Berlijn* onder SULZER, en deed in 1761 eene reis met LAVATER. Vervolgens door Sir ROBERT SMITH, den Britschen afgezant te *Berlijn*, aangespoord om *Engeland* te bezoeken, gaf hij aan dezen raad gehoor, en nam aldaar de opvoeding op zich van den zoon eens edelmans. FUSZLI, grondig met de Engelsche taal bekend, schreef in 1765 in het Engelsch: *Opmerkingen over de schilder- en beeldhouwkunst der Grieken*. Dit werk werd gevolgd door eene *Verdediging van ROUSSEAU tegen VOLTAIRE*. Hoewel hij in zijne nieuwe loopbaan niet ongelukkig was, ontwaakte bij hem telkens de begeerte, om als schilder beroemd te worden. Ten einde te beslissen of hij de neiging van zijnen geest zou opvolgen, toonde hij eenige zijner teekeningen aan Sir JOSHUA REYNOLDS, en verzocht ernstig,

hem onbewimpeld zijn gevoelen te zeggen. «Jongeling!» zeide Sir JOSHUA, «zoo ik «de maker dezer teekeningen ware, en «men mij tienduizend pond jaarlijks aanbod, om niet als kunstenaar op te «treden, zou ik het aanbod met verachting van de hand wijzen.» Nu aarzelde RUSZLI niet langer. Hij bezocht in 1770 Italië, en oefende zich aldaar met onvermoeide vlijt gedurende acht jaren. Bij zijne terugkomst in Engeland, schilderde hij verscheidene stukken voor de *Shakspeare-Gallery*, en werd in 1790 lid der Koninklijke Academie. De opening zijner *Milton-Gallery* maakte het publiek het eerst op de volle uitgestrektheid van zijn talent opmerkzaam. In 1799 werd hij directeur der Koninklijke Schilder-academie te Londen. Hij stierf den 16 April 1825 te Putney-Hill, en werd in de St. Pauluskerk, naast zijnen vriend REYNOLDS, begraven. Niettegenstaande zijn' hoogen ouderdom, bleef hij tot het laatst in het volle bezit zijner vermogens. In den huisselijken omgang was RUSZLI beminnelijk, en genoot als geleerde de vriendschap der grootste letterkundigen zijner eeuw. De kunstwerken, welke hij heeft nagelaten, zijn talrijk. Onder dezelve verdienen vooral onderscheiding het *Spook van Dion naar Plutarchus*; de *Vrouw van Macbeth*; de *Strijd van Hercules met de paarden van Diomedes*, en zijne *Miltons-Gallery*, bestaande uit zestig tafereelen uit MILTON'S gedicht. Zijne *Nachtmerrie* is vol verbeelding en gevoel, en zijne *Zonde door den Dood vervolgd* een waarlijk fraai schilderstuk. Hij heeft veel gedaan om den smaak

in Engeland te verbeteren. Er bestaat eene volledige verzameling zijner werken, met eene levensbeschrijving in drie deelen door KNOWLES, in 1831 te Londen in 't licht gegeven.

FYT, (JOHANNES), een verdienstelijk schilder, omstreeks het jaar 1625 te Antwerpen geboren, schilderde veel gemeenschappelijk met RUBENS, JORDAENS en TH. WILLEBORT. Zijn penseel was zoo vruchtbaar, dat bijkans elke verzameling van schilderijen iets van hem heeft aan te wijzen. Bij voorkeur schilderde hij jagten, wilde en tamme viervoetige dieren, vogels, vruchten, bloemen en bas-reliefs. Zijne teekening is zeer getrouw naar de natuur en zijn koloriet gloeiend en krachtig. Ook etste hij voortreffelijk, en leverde twee reeksen van dierstukken, die daarvan ten blijke verstreken. Zijn sterfjaar is onbekend. Onder zijne leerlingen was DAVID KONING de beroemdste. HOUBRAKEN verkondigt ons in het volgende rijm waarin JOHANNES FYT bijzonder uitmuntte:

Hier en ziet men niet verschijnen
 Als den haas, hond en konijnen,
 Als den luipaard, leeuw en stier,
 Als den egel, das en gier;
 Als de brakken, snelle winden,
 Als de herten, reën en hinden,
 Als den paauw en schoon faizant,
 Die daar zwieren te allen kant:
 Niet en vliegt er door de wolken,
 Noch en duikt er in de kolken,
 Of het komt hier al bijeen
 Even als 't voor NOACH scheen.

(*Conversations-Lexicon; Biographie du royaume des Pays-Bas; HOUBRAKEN, Levens der schilders*).

BLADWIJZER

DER NAMEN VOORKOMENDE IN HET EERSTE DEEL.

A.		Biz.	Biz.	Biz.	
AA, (VAN DER)	1.	ADAMS, (JOHN)	7.	AKERBLAD 15.	
AAGESEN, (SWEND). . .	—	ADAMS, (SAMUËL) . . .	—	ALAMANNI, (LODEWIJK) . . .	—
AARON	—	ADANSON, (MICHEL) . . .	8.	ALARD VAN AMSTERDAM . . .	16.
AARON VAN <i>Alexandrië</i> . . .	—	ADDISON, (JOSEPH) . . .	—	ALARIC I	—
AARON-RASCHID OF HAROUN	—	ADELUNG, (JOHANN CHRIS-	9.	ALARY, (ANTOINE) . . .	—
AL-RASCHID	—	TOPH)	—	ALBA, (FERDINAND) AL-	—
AARSSENS, (FRANÇOIS) . . .	—	ADOLF VAN EGMOND . . .	—	VARES DE TOLEDO, her-	—
AARTZ, (RIJKAART), of	—	ADOLF VAN NASSAU . . .	—	10G VAN)	—
RIJK <i>met de Stelt</i> . . .	—	ADOLF VAN NASSAU, broe-	—	ALBANO, (FRANCISCUS) . . .	17.
ABAUZIT, (FIRMIN). . .	2.	der van prins WILLEM I. . .	—	ALBERONI, (GIULIO) . . .	—
ABBAS, (Schach).	—	ADRETS, (FRANÇOIS DE	—	ALBERTI, (ARISTOTELES) . . .	18.
ABDALLAH	—	BEAUMONT, baron DES) . . .	—	ALBERTINE AGNES	—
ABDOLONYMUS	—	ADRIANUS, (PUBLIUS ÆLIUS)	—	ALBERTUS OF ALBRECHT I. . .	—
ABEILLE, (GASPAR) . . .	—	ADRIANUS VI, (PAUS). . .	10.	ALBERTUS MAGNUS . . .	—
ABELARD OF ABEILARD,	—	ÆTIUS	—	ALBINUS, (BERNARD SIEG-	—
(PIERRE).	—	ÆFER, (DOMINITIUS) . . .	—	FRIED)	19.
ABELL, (JOHN).	3.	AGATHOCLES	11.	ALBOINUS	—
ABERCROMBY, (SIR RALPH)	—	AGELADAS OF AGELAS . . .	—	ALBUQUERQUE, (ALFON-	—
ABRAHAM, (oorspronke-	—	AGESANDER	—	SO D')	20.
lijk ABRAHAM geheeten)	—	AGESILAUS II.	—	ALCIBIADES	—
ABSALOM, aartsbisschop. . .	4.	AGIS IV.	—	ALCUINUS, (FLACCUS AL-	—
ABSALOM, Zoon van DAVID.	—	AGNESI, (MARIA GAËTANA) . . .	12.	BINUS)	21.
ABU-HANIFAH	—	AGNODICE	—	ALDROVAND, (ULYSSES) . . .	—
ABUL-FAZEL	5.	AGRICOLA, (CNEUS JULIUS)	—	ALDRUDE	—
ACACIUS	—	AGRICOLA, (RUDOLPHUS). . .	—	ALEMBERT, (JEAN LE	—
ACADEMUS OF ECADEMUS . . .	—	AGRIPPA, (MENENIUS) . . .	13.	ROND D')	—
ACCIAJUOLI, (DONATUS) . . .	—	AGRIPPA, (MARCUS VIPSA-	—	ALEXANDER <i>de Groot</i> e . . .	22.
ACCIIUS OF ACTIUS (NÆVIUS)	—	NIUS).	—	ALEXANDER I.	23.
ACCORSO OF ACCURSIUS,	—	AGRIPPA, (HENRICUS COR-	—	ALEXANDER (NEWSKI). . .	—
(FRANCIS)	—	NELIUS).	—	ALFIERI, (VITTORIO) . . .	24.
ACCORSO OF ACCURSIUS,	—	AGRIPPINA	—	ALFRED	—
(MARIANGELUS).	6.	AGRIPPINA, (De jonge). . .	14.	ALI, (TEPELINI).	25.
ACHENWALL, (GODFRIED). . .	—	AGUESSEAU, (HENRI FRAN-	—	ALKEMADE, (CORNELIS	—
ACIDALIUS, (VALENS). . .	—	ÇOIS D')	—	VAN)	—
ACKERMANN, (CONRAD). . .	—	AHRENDT	—	ALKMAAR, (HENDRIK VAN) . . .	26.
ACOSTA, (URIËL D').	—	AIKIN (JOHN).	—	ALLART, (JOHANNES). . .	—
ACOSTA, (JOSEPH D'). . .	7.	AILVA, (HANS WILLEM	—	ALMACRO, (DIEGO D') . . .	—
ADALBERT, (ST.)	—	Baron VAN)	15.	ALMONDE, (PHILIPS VAN) . . .	27.
ADAM	—	AKBAR, (MAHOMED). . .	—	ALOMPRA OF LCONG-PRAW. . .	—
		AKENSIDE, (MARK) . . .	—	ALPHEN, (HIERONYMUS VAN) . . .	—

Blz.		Blz.		Blz.	
ALPHONSUS X, (bijge- naamd de <i>Sterrekun- dige</i> en de <i>Wijsgeer</i>).	28.	ARATUS.	45.	ATHANASIUS, (St.). . .	67.
ALPHONSUS V, (bijge- naamd de <i>Grootmoe- dige</i>).	—	ARATUS van <i>Sicyone</i> . . .	—	ATHELSTAN.	—
ALPHONSUS I, (HENRIQUEZ)	—	ARBUTHNOT, (JOHN). . .	—	ATHENAGORAS.	68.
ALSTRÖMER, (JONAS). . .	—	ARCHILOCHUS.	46.	ATHENAÏS Zie EUDOXIA.	—
AMBROSIUS, (SINT). . .	29.	ARCHIMEDES.	—	ATHENEUS.	—
AMILCAR of HAMILCAR, (bijgenaamd BARCAS).	30.	ARÇON, (JEAN CLAUDE ÉLÉONORE D').	47.	ATHIAS.	—
AMO, (ANTONI WILLEM).	—	ARETAPHILA.	—	ATHLONE, (graaf van).	—
AMONTONS, (GUILLAUME).	—	ARETINO, (GUIDO). . . .	48.	Zie GINKEL.	—
AMYOT, (JACQUES). . .	—	ARETINO, (PIETRO). . .	—	ATTALUS III.	—
ANACHARSIS.	31.	ARIAS, MONTANUS, (Be- nedictus).	—	ATTICUS, (TITUS POMPO- NIUS).	69.
ANACREON.	—	ARIOSTO, (LODOVICO). .	49.	ATTILA.	—
ANAPIAS en ANPHINOMUS	—	ARISTARCHUS.	—	ATTWOOD, (GEORGE). .	71.
ANAXAGORAS.	32.	ARISTARCHUS van <i>Samo- thracië</i>	50.	AUBERT, (JEAN LOUIS).	—
ANAXIMENES.	—	ARISTIDES.	—	AUBIGNAC, (FRANÇOIS HE- DELIN, abt van). . . .	—
ANDREAS.	—	ARISTIDES, (ÆLIUS). . .	51.	AUBIGNÉ, (THÉODORE A- GRIPPA D').	—
ANDREWS, (LANCELOT). .	33.	ARISTIDES van <i>Thebe</i> . . .	—	AUBUSSON, (PIERRE D').	72.
ANDRONICUS.	—	ARISTIPPUS.	—	AUDEBERT, (JEAN BAP- TISTE).	—
ANGELO, (BUONAROTTI MI- CHEL).	—	ARISTOMENES.	—	AUDRAN, (GIRARD). . .	—
ANIELLO, (TOMMASO). .	35.	ARISTOPHANES.	52.	AUGER, (ATHANASIS). . .	—
ANKARSTRÖM, (JOHAN JA- COB).	36.	ARISTOTELES.	—	AUGER, (LOUIS SIMON). .	—
ANNA COMNENA.	37.	ARIUS.	53.	AUGEREAU, (PIERRE FRAN- ÇOIS CHARLES).	—
ANQUETIL-DUPERRON, (AB- RAHAM HYACINTHE). . .	—	ARKWRIGHT, (Sir RICHARD)	—	AUGUSTINUS, (St.). . . .	73.
ANQUETIL, (LOUIS PIERRE)	—	ARLOTTO-MAINARDO. . .	—	AUGUSTINUS, of bij ver- korting St. AUSTINUS	74.
ANSON, (GEORGE, <i>Lord</i>).	38.	ARMINIUS, (JACOBUS). .	54.	AUGUSTULUS.	75.
ANTHEMIS.	—	ARMINIUS of HERMAN. .	55.	AUGUSTUS, (CAIUS JULIUS CESAR OCTAVIANUS). .	—
ANTONIDES NAERDENIUS, (HENRICUS).	—	ARNAUD, (F. TH. M. BA- CULARD D').	—	AUGUSTUS II.	76.
ANTONIDES, (JOANNES). .	—	ARNAULD, (HENRI). . .	56.	AULISIO, (DOMINICO). .	—
ANTONINUS PIUS, (TITUS AURELIUS FULVIUS). . .	—	ARND, (JOHANN). . . .	—	AULUS GELLIUS, (Zie GEL- LIUS).	77.
ANTONINUS, (MARCUS AU- RELIIUS).	39.	ARNOBIUS, bijgenaamd <i>de Oude</i>	—	AUMALE, (CHARLES DE LORRAINE, <i>Duc</i> D'). . .	—
ANTONIO.	—	ARNOUD.	57.	AURELIANUS, (LUCIUS DO- MITIUS).	—
ANTONIUS, (MARCUS). . .	—	ARRIA.	—	AURENG-ZEB.	—
ANVARI.	40.	ARSACES I.	—	AUSONIUS, (DECIVS MAG- NUS).	78.
ANVILLE, (JEAN BAPTISTE BOURGUIGNON D'). . . .	—	ARTABANUS.	58.	AUTRAU, (JACQUES D'). .	—
APELLES.	—	ARTEDI, (PETER). . . .	—	AUVERGNE, (THÉOPHILE MALOCORRET DE LA TOUR D').	—
APIANUS, (PETRUS). . .	41.	ARTEMISIA.	59.	AUZOUT, (ADRIEN). . . .	—
APICIUS.	—	ARTEMISIA van <i>Carië</i> , in <i>Klein-Azië</i>	—	AVAUX, (JEAN ANTOINE DE MESMES, graaf D').	79.
APION.	—	ARTEVELD, (JAKOB VAN).	—	AVELLANEDA, (ALPHONSO FERDINAND D').	—
APOLLODORUS van <i>Athene</i>	42.	ARTEVELD, (PHILIPPUS VAN).	60.	AVENBRUGGER, (LEOPOLD)	—
APOLLODORUS van <i>Da- mascus</i>	—	ARUNDEL, (THOMAS HO- WARD, graaf van). . . .	61.	AVERANI, (BENEDETTO)	—
APOLLONICUS.	—	ARUNDEL, (BLANCHE). .	62.	AVERROES of AVERROES.	—
APOLLONIUS van het ei- land <i>Rhodus</i>	—	ASCHAM, (ROGER). . . .	—	AVICENNA.	80.
APOLLONIUS van <i>Perga</i> . .	—	ASDRUBAL, (zie HASDRU- BAL).	63.	AVILA Y ZUNIGA, (LOUIS D')	—
APOLLONIUS van <i>Tyana</i> . .	—	ASPASIA.	—	AVILA, (JUAN D').	—
APPIANI, (ANDREA). . .	44.	ASPREMONT, (FRANÇOIS, burggraaf van).	—	AVOGRADO, (LUCIA). . .	—
APPIANUS.	—	ASSAS, (NICOLAS). . . .	—	AVRIGNY, (HYACINTHE RO- BILLARD D').	—
APULEIUS, (LUCIUS). . .	—	ASSER, eigenlijk ASHI. .	—		
AQUINA, (ST. THOMAS).	—	ASSER of ASSERIUS. . .	64.		
		ATAHUALPA.	—		
		ATA-MELIK.	66.		
		ATAULPHUS.	—		
		ATHALIA.	—		

	Biz.		Biz.		Biz.
AYALA, (PETER LOPES D')	84.	BANDINELLI, (BACCIO)	98.	BARTOLOZZI, (FRANCESCO)	113.
AYESHA.	—	BANIER OF BANNER, (JO-	—	BARTON, (BENJAMIN SMITH)	—
AYSCUE, (SIR GEORGE)	—	HANN GUSTAFSON)	—	BARTON, (ELIZABETH)	114.
AYTTA VAN ZUICHEM, (VI-	—	BANKERT, (JOOST VAN	—	BARUFFALDI, (JEROME)	—
GLIUS VAN)	—	TRAPPEN)	—	BASEDOW, (JOH. BERNH.)	—
AZARA, (DON FELIZ DE)	82.	BANKERT, (ADRIAAN)	—	BASIL OF BASILIUS	115.
AZARA, (DON JOSE NI-	—	BANKS, (SIR JOSEPH)	99.	BASILUS, de Macedoniër	—
COLAS DE)	83.	BANKS, (THOMAS)	100.	BASILUS II	—
AZNAR.	—	BANNAKER, (BENJAMIN)	—	BASING, (JOHN), of BA-	—
AZUNI, (DOMENICO AL-	—	BARABONY Y SOTO, (LO-	—	SINGSTOCHIUS	116.
BERTO)	—	DOVICO)	—	BASKERVILLE, (JOHN)	—
B.		BARATIER, (JOHANN PHI-	—	BASNAGE DE BEAUVAL,	—
		LIP)	—	(JACQUES)	117.
BAACX, (JOACHIM)	84.	BARBAULD, (ANNA LE-	—	BASSI, (LAURA MARIA	—
BAAN, (JAN DE)	—	TITIA)	101.	CATHARINA)	—
BABER OF BABUR	85.	BARBAROSSA, (AROODJE)	—	BASSOMPIERRE, (FRAN-	—
BACCICL	—	BARBAROSSA, (KHAIR ED-	—	ÇOIS)	118.
BACCIO DELLA PORTA	—	DIN)	102.	BAST, (FRIEDRICH JACOB)	—
BACH, (JOHANN SEBASTIAN)	86.	BARBAZAN, (ARNOUD GUIL-	—	BASTWICK, (JOHN)	—
BACHAUMONT, (FRANÇOIS	—	LAUME)	—	BATE, (GEORGE)	119.
LE COIGNEUX)	87.	BARBEYRAC, (JEAN)	—	BATHURST, (ALLEN)	—
BACHELIER, (J. J.)	—	BARBOU	103.	BATONI, (POMPEJUS)	—
BACKHUISEN, (LUDOLPH)	—	BARBOUR OF BARBER,	—	BAUDART, (WILLEM)	—
BACON, (ROGER)	88.	(JOHN)	—	BAUDELOQUE, (JEAN LOUIS)	—
BACON, (SIR NICHOLAS)	89.	BARCLAY, (ROBERT)	—	BAUHIN, (JEAN)	120.
BACON, (ANNE)	—	BARCLAY DE TOLLY	104.	BAUHIN, (GASPARD)	—
BACON, (SIR NATHANIEL)	—	BARCOCHÉBAS, BARCHO-	—	BAUME, (NICOLAS AUGUS-	—
BACON, (SIR FRANCIS)	—	CHÉBAS OF BARCOCHAB	—	TIN DE LA)	—
BACON, (JOHN)	90.	BARENDZ, (WILLEM)	105.	BAUME, (ANTOINE)	—
BADEN, (JACOBUS)	—	BARETTI, (JOSEPH)	—	BAUMGARTEN, (ALEXAN-	—
BADGER, (LOUIS)	—	BARKER, (ROBERT)	—	DER GOTTLIEB)	—
BADIA Y LEBLICH, (DO-	—	BARLAAM, (BERNARD)	—	BAUTRU, (GUILLAUME)	121.
MINGO)	—	BARLAEUS, (CASPARUS)	106.	BAVARINI, (FRANCESCO)	—
BAERLE, (KASPER VAN)	—	BARLOW, (JOËL)	—	BAVO, (ST.)	—
Zie BARLAEUS (CASPARUS)	—	BARNARD, (SIR JOHN)	107.	BAX, (PAULUS EN MAR-	—
BAFFIN, (WILLIAM)	—	BARNAYE, (PIERRE JO-	—	CELS)	—
BAGLIVI, (GEORGE)	91.	SEPH MARIE)	—	BAXTER, (RICHARD)	122.
BAGOLINO, (SEBASTIAN)	—	BARNEVELD, (ZIE OLDEN-	—	BAXTER, (WILLIAM)	—
BAGRATION	—	BARNEVELD	—	BAYARD, (PIERRE DU	—
BAIF, (JEAN ANTOINE)	—	BARON, (MICHEL)	—	TERRAIL DE)	—
BAILLY, (JEAN SYLVAIN)	—	BARONIUS, (CESAR)	—	BAYER, (GOTTLIEB SIEG-	—
BAYAZET, eigenlijk BAYA-	—	BARRALLIER, (HONORÉ	—	FRIED)	123.
ZID I	92.	FRANÇOIS)	108.	BAYLE, (PIERRE)	—
BAKER, (HENRY)	93.	BARRAS, (PAUL JEAN FRAN-	—	BAYLY, (LEWIS)	125.
BAKEWELL, (ROBERT)	—	ÇOIS NICOLAS, graaf	—	BÉ, (GUILLAUME LE)	—
BAKKER, (PETRUS HUI-	—	VAN)	—	BEATRIX	—
ZINGA)	94.	BARRE, (JEAN FRANÇOIS	—	BEATTIE, (JAMES)	—
BALBAO, (VASCO NUNEZ	—	LEFÈVRE DE LA)	—	BEAUCHAMP, (JOSEPH)	—
DE)	—	BARREAUX. Zie DESBAR-	—	BEAUCHATEAU, (FRAN-	—
BALBI, (GASPARO)	95.	REAUX)	—	ÇOIS MATTHIEU CHAS-	—
BALBINUS, (DECIMUS CÆ-	—	BARROS, (JOAO DE)	—	TELET DE)	126.
LIUS)	96.	BARROW, (ISAAC)	109.	BEAUFORT, (HENRY)	—
BALDI, (BERNARDINO)	—	BARRY, (JAMES)	—	BEAUFORT, (LOUIS DE)	—
BALDINUCCI, (PHILIPPUS)	—	BART, (JEAN)	110.	BEAUHARNAIS, (FANNY,	—
BALE, (JOHN)	—	BARTHE, (NICOLAS THO-	—	GRAVIN VAN)	127.
BALFOUR, (JAMES)	—	MAS)	111.	BEAUHARNAIS, (EUGÈNE)	—
BALUE, (JEAN LA)	97.	BARTHELEMY, (JEAN JAC-	—	BEAUHARNAIS, (TACHER	—
BALZAC, (JEAN LOUIS GUEZ,	—	QUES)	—	DE LA PAGERIE). Zie	—
HEER VAN)	—	BARTHEZ, (PAUL JOSEPH)	112.	JOSÉPHINE	—
BANDELLO, (MATTEO)	—	BARTHOLINE, (THOMAS)	—	BEAUMARCHAIS, (PIERRE	—
		BARTOIT, (DANIELI)	113.	AUGUSTIN CARON DE)	—

Blz.	Blz.	Blz.
BEAUMÉ, (ANTOINE).	BELLMANN, (CHARLES	BERNARD van Menton. 162.
Zie BAUMÉ. . . . 128.	MICHEL). . . . 145.	BERNARD van Thuringen —
BEAUMELLE, (LAURENT	BELLOU, (PIERRE LAU-	BERNARD, (CLAUDE) . —
ANGLIVIELLE DE LA). —	RENT BUIRETTE). . . 146.	BERNARD, (PIERRE JO-
BEAUMONT, (FRANCIS). —	BELON, (PIERRE). . . —	SEPH). —
BEAUMONT, (Mad. LE-	BELSUNCE, (HENRI FRAN-	BERNARDEZ, (DIEGO) . 163.
PRINCE DE). . . . —	ÇOIS XAVIER DE). . —	BERNARDIN DE ST. PIERRE,
BEAUMONT, (SIMON VAN) —	BELZONI, (GIOVANNI BAT-	(JACQUES HENRI). . . —
BEAUSOBRE, (ISAAC DE) 129.	TISTA). —	BERNAUER, (AGNES). —
BEAUVOIS, (AMBROSE	BEMBO, (PIETRO). . . 148.	BERNERS of BARNES,
MARIE FRANÇOIS JO-	BENBOW, (JOHN). . . —	(JULIANA). . . . 164.
SEPH PALISOT DE). . —	BENEDICTOW, (WLADE-	BERNHARD, (ST.). . . —
BEAUZÉE, (NICOLAS). . 130.	MIR). 149.	BERNHARD, (KAREL)
BECANUS, (JOANNES GO-	BENEDICTUS, (ST.). . —	hertog van Saksen-
ROPIUS). —	BENEDICTUS II. . . . —	Weimar, ... —
BECCARIA, (CESARE BO-	BENEDICTUS XI (MICOLO	BERNI, (FRANCESCO) . 165.
NESANO, Marchese DE) 131.	DOCASINI). . . . 150.	BERNIER, (FRANÇOIS). —
BECCARIA, (GIOVANNI	BENEDICTUS XII, (JACQUES	BERNINI, (GIOVANNI LO-
BATTISTA). —	FOURNIER). . . . —	RENZO). —
BECHER, (JOH. JOACH). 132.	BENEDICTUS XIII. . . —	BERNOUILLI. 166.
BECK, (DAVID). . . . —	BENEDICTUS XIV. . . —	BERNSTORFF, (JOH. HART-
BECKER, (CHRISTIAN	BENGEL, (JOH. ALBR.) 151.	WIG ERNST, graaf van) 168.
GOTTFRIED). . . . —	BENGER, (Miss ELIZA-	BERNSTORFF, (ANDR. PE-
BECKET, (THOMAS A). . 133.	ZABETH OCHLVY). . . 152.	TER, graaf van). . . —
BECKMANN, (JOHANN). 134.	BENJAMIN van Tudela —	BERONICIUS, (PETRUS
BÉCLARD, (PIERRE AU-	BENJOWSKI. Zie BEN-	JOHANNES). . . . —
GUSTIN). —	YOWSKI. —	BEROSUS. 169.
BEDA of BEDE. —	BENNETSKI, (ALEXAN-	BERQUEN of BERKEN,
BEDDOES, (THOMAS). . 135.	DER PETROWITSCH). 153.	(LOUIS DE). . . . —
BEDFORD, (JOHN, her-	BENSERADE, (ISAAC). —	BERQUIN, (ARNAULD). —
tog van). —	BENT, (JOHANNES VAN	BERRUYER, (JOSEPH
BEERINGS, (GREGORIUS) —	DER). —	ISAAC). —
BEETHOVEN, (LUDWIG	BENTHAM, (JEREMY). —	BERRY, (CHARLES FER-
VAN). 136.	BENTIVOGGIO, (GUIDO). 154.	DINAND DE BOURBON,
BEGA, (CORNELIS). . . 137.	BENTLEY, (RICHARD). —	hertog van). . . . —
BEHAIM, (MARTIN). . . —	BENYOWSKI, (MAURITIUS	BERTHER, (ALEXANDRE)
BEHN, (APHRA). . . . 129.	AUGUSTUS, graaf van) 155.	prins van Neufchatel
BEHRING, (VITUS). . . —	BENZEL, (ERIK). . . 157.	en Wagram, . . . 170.
BEILING, (ALBERT). . . 140.	BÉRANGER, (PIERRE JEAN	BERTHOLLET, (CLAUDE
BEIMA, (SJOERT). . . . —	DE). —	LOUIS, graaf van). —
BEKA, (JOANNES). . . . —	BERAUD, (LAURENT). —	BERTHOUD, (FERDINAND) 171.
BEKKER, (BALTHASAR). —	BERCHTOLD, (LEOPOLD,	BERTIN, (ANTOINE). . —
BEKKER, (ELIZABETH).	graaf van). . . . 158.	BERTIN, (THÉODORE). —
Zie WOLFF (ELIZA-	BERCKMANS, (HENDRIK) —	BERTINAZZI, (CARLO AN-
BETH), gebor. BEKKER. 141.	BERENGAR of BERENGA-	TONIO). —
BELIDOR, (BERNARD FO-	RIUS. —	BERWICK, (JAMES FITZ-
RÉT DE). —	BERENICE. 159.	JAMES). 172.
BELISARIUS. —	BERGERAC, (SAVINIEN	BESME of BÈME. . . . —
BELKNAP, (Sir ROBERT) 142.	CYRANO DE). . . . —	BESSARION, (JOHANNES
BELL, (HENRY). . . . —	BERGHEM of BERCHHEM,	of BASILIUS). . . . —
BELL, (ANDREW). . . . —	(NIKOLAAS). . . . —	BESSIÈRES, (JEAN BAP-
BELLAMY, (JACOBUS). . 143.	BERGMAN, (TOBERN OLOF) 160.	TISTE). 173.
BELLARMIN, (ROBERT,	BERKELEY, (GEORGE). 161.	BETHENCOURT, (JEAN DE) —
Kardinaal). . . . 144.	BERKENHOUT, (Dr. JOHN) —	BETHLEN GABOR, (GA-
BELLAY, (JEAN DU). . . —	BERKHEIJ, (JOHANNES	ERIËL). —
BELLAY, (JOACHIM DU) —	LE FRANÇO VAN). . . —	BETTERTON, (THOMAS) —
BELLEAU, (REMI). . . . —	BERLACHINGEN, (GÖTZ	BETTINELLI, (SAVERIO) 174.
BELLEISLE, (CHARLES	of GOTTFRIED VON). 162.	BEUKELSZ., (WILLEM) —
LOUIS AUGUSTE, graaf	BERNADOTTE, vorst van	BEUNINGEN, (KOENRAAD
VAN). 145.	Ponte-Corvo. Zie KA-	VAN). —
BELLINI, (GENTILE). . . —	REL XIV. JAN. . . . —	BEVERLAND, (ADRIAAN) 175.

Blz.	Blz.	Blz.
BEVERINGK, (HIERONY- MUS VAN)	BLOOD, (THOMAS)	BONA of BONNA.
175.	193.	214.
BEVERWIJK, (JOHAN VAN) 176.	BLOOMFIELD, (ROBERT) 194.	BONAPARTE. Zie: NAPO- LEON.
BEWICK, (JOHN en THO- MAS)	BLOUNT, (CHARLES)	—
—	BLÜCHER, (GEDHARD LE- BERECHT VON)	BONAVENTURA, eigenlijk FIDANZA, (GIOVANNI). —
BEZA, (THEODORUS)	BLUMAUER, (ALOYS)	BONCHAMP, (CHARLES MELCHIOR ARTHUR, markies van).
—	196.	215.
BEZOUT, (ÉTIENNE)	BLUMENBACH, (JOHANN FRIEDERICH)	—
177.	197.	—
BIANCHINI, (FRANCESCO) —	BOBROV, (SEMEN SER- GÆEVITCH)	BONER of BONERIUS, (UL- RICH).
BIAS	—	—
178.	BOCCACCIO, (GIOVANNI) —	BONET, (JUAN PABLO). —
BICHAT, (MARIE FRAN- ÇOIS XAVIER).	BOCCAGE, (MARIE ANNE LE PAGE).	BONIFACIUS, (ST.).
179.	—	216.
BICKER, (ANDRIES en CORNELIS).	BOCCALINI, (TRAJANO) —	BONIFACIUS III
—	—	—
BIDDER	BOCCANERA, (SIMONE) 199.	BONNER, (EDMUND).
180.	—	217.
BIDDLE, (JOHN)	BOCH of BOCHIUS, (Jo- hannes).	BONNET, (CHARLES).
—	—	—
BIDLOO, (GOVARD)	BOCHART, (SAMUEL)	BONNET, (GILBERT).
BIDPAI of PILPAI	BOCKENBERG, (PIETER CORNELIS)	BONNEVAL, (CLAUDE ALEXANDRE, graaf de) —
181.	—	—
BIELFELD, (JACOB FRIE- DRICH, baron von) —	BODE, (JOH. ELERT). —	BONNIVET, (GUILLAUME GOUFFIER de).
—	BODE, (CHRISTOPH AU- GUST).	—
BIESELINGEN, (CHRIS- TIAAN JANSZ. VAN). —	—	BONNYCASTLE, (JOHN). 218.
—	BODLEY, (SIR THOMAS) —	BONTEKOE, (WILLEM YS- BRANDSZ.).
BIÈVRE, (MARÉCHAL, markies van)	BODMER, (JOHANN JACOB) —	—
182.	BODONI, (GIAMBATTISTA) —	BOON, (DANIEL).
BIGNON, (JÉRÔME)	BOECE of BOETIUS, (HEC- TOR)	BOOTH, (BARTON).
—	202.	—
BILDERDIJK, (WILLEM) —	BOERHAAVE, (HERMANUS) —	BORA, (KATHARINA VON). 219.
BILDERDIJK, (KATHA- RINA WILHELMINA)	BOETHIUS, (ANICIUS MAN- LIUS TORQUATUS SE- VERINUS)	BORDA, (JEAN CHARLES). —
183.	—	—
BIRAGUE, (CLEMENT)	BOETTCHER. Zie BÖTT- GER, (JOHANN FRIE- DRICH)	BORDELON, (LAURENT). 220.
184.	—	—
BIRCH, (THOMAS)	BOGDANOWICZ, (IPPOLYT FEDOROWICZ)	BORELLI, (GIOVANNI AL- FONSO).
BIRD, (WILLIAM)	—	—
BIREN, (ERNST JOHANN VON)	ROGERMAN, (JOHANNES) —	BORGER, (ELIAS ANNES) —
185.	BOHEMUND, (MARC)	BORGHESE, (CAMILLO FI- LIPPO LUDOVICO).
BIRON, (ARMAND DE GONTAUT, baron van) —	206.	221.
—	BÖHME of BÖHM	BORGIA, (CESARE).
BIRON, (CHARLES DE GONTAUT, hertog van) —	BOILEAU, (JACQUES).	BORGIA, (LUCREZIA).
—	208.	222.
BITAUBÉ, (PAUL JÉRÉMIE) 186.	BOILEAU-DESPRÉAUX, (Ni- colas)	BORGOGNONE, (JACOPO CORTESI).
—	—	—
BIVAR, (DON RODRIGO DIAZ DE)	BOISOT, (LODEWILK VAN) 209.	BORLASE, (WILLIAM). 223.
—	BOIS-ROBERT, (FRANÇOIS METEL DE).	BORRAMEO, (CARLO).
BLACK, (JOSEPH)	—	—
BLACKLOCK, (THOMAS). —	BOISSARD, (JEAN JAC- QUES FRANÇOIS MARIE) —	BORROMINI, (FRANCESCO) 224.
BLACKMORE, (SIR RI- CHARD)	BOISSY, (LOUIS DE).	BOS, (LAMBERT).
187.	210.	BOS, (JERONIMUS).
BLACKSTONE, (SIR WIL- LIAM).	BOISSY D'ANGLAS, (FRAN- ÇOIS ANTOINE, graaf van).	BOSCH, (JERONIMO DE) 225.
188.	—	BOSCH, (BERNARDUS).
BLACKWELL, (ELIZABETH) —	BOJARDO, (MATTEO MA- RIA).	BOSCH, (MATTHEUS VAN HEYNINGEN).
BLAEU, (WILLEM JANSZ.) —	—	—
BLAIR, (HUGH)	BOL, (FERDINAND).	BOSCOVICH, (ROGER JO- SEPH).
189.	211.	227.
BLAKE, (ROBERT)	BOLEYN, (ANNA).	BOSSCHA, (HERMAN).
BLANCHA, (JUAN)	BOLINGBROKE, (HENRY ST. JOHN).	BOSSUET, (JACQUES BÉ- NIGNE).
190.	212.	228.
BLANCHARD, (JACQUES) —	BOLIVAR, (SIMON)	BOSSUT, (CHARLES).
BLANCHARD, (FRANÇOIS) —	BOLLAND, (JOANNES). 214.	BOSWELL, (JAMES).
BLANE, (GILBERT).	BOMBELLI, (RAPHAEL). —	—
191.	—	BOTH, (JAN en ANDRIES) —
BLIGH, (WILLIAM)	—	BÖTTGER, (JOH. FRIEDR.), of BÖTTCHER.
BLOCH, (MARCUS ELIEZER) 192.	—	—
BLOEMAART, (ABRAHAM) 193.	—	BOUFFLERS, (LOUIS FRAN- ÇOIS, hertog van) —
BLOIS. Zie TRESLONG (BLOIS VAN)	—	—
—	—	BOUGAINVILLE, (LOUIS ANTOINE DE).
BLOK. Zie KOERTEN (JOHANNA)	—	—
—	—	BOUGUER, (PIERRE).
BLONDEL of BLONDIAUX —	—	230.

	Blz.		Blz.		Blz.
BOUHOURS, (DOMINIQUE)	230.	BRONKHORST, (JOHANNES)	248.	BURCKHARDT, (JOHANN KAREL).	266.
BOUILLON, (GODFRIED VAN)	—	BROTHERS, (RICHARD)	—	BURCKHARDT, (JOHANN LUDWIG)	267.
BOULAINVILLIERS, (HENRY DE)	231.	BROUSSAIS, (FRANÇOIS JOSEPH VICTOR)	250.	BURGER, (GOTTFRIED AUGUST)	—
BOULTON, (MATTHEW)	—	BROUSSONET, (PIERRE MARIE AUGUSTE)	—	BURGOYNE, (JOHN)	268.
BOURBON, (CHARLES, hertog van)	232.	BROUWER, (ADRIAAN)	—	BURIDAN, (JOANNES)	—
BOURCHIER of BOURGCHIER, (THOMAS)	—	BROWN, (THOMAS)	251.	BUNIGNY, (JEAN LÉS-YESQUE DE)	—
BOURDALOUE, (LOUIS)	—	BROWN, (ROBERT)	—	BURKE, (EDMUND)	269.
BOURDON, (SÉBASTIEN)	—	BROWN, (LANCELOT)	252.	BURLAMAQUI, (JACQUES JEAN)	—
BOURIGNON, (ANTOINETTE)	233.	BROWN, (CHARLES BROCKDEN)	—	BURMAN	—
BOURSAULT, (EDMÉ)	234.	BRUCE, (ROBERT)	—	BURNET, (GILBERT)	270.
BOUTERWEK, (FRIEDRICH)	—	BRUCE, (JAMES)	—	BURNS, (ROBERT)	271.
BOYCE, (WILLIAM)	—	BRUEYS, (FRANÇOIS PAUL)	253.	BURTON, (ROBERT)	272.
BOYER, (ABEL)	—	BRUEYS, (DAVID AUGUSTIN)	—	BURTON, (HENRY)	—
BOYLE, (ROBERT)	—	BRUGMAN, (JAN)	—	BUSBEQ of BUSBEQUIUS, (AUGER GHISEN DE)	—
BOZZARIS, (MARCOS)	235.	BRUGMANS, (SEBALD JUSTINUS)	—	BÜSCHING, (ANTON FRIEDERICH)	273.
BRACCIOLINI, (POGGIO)	236.	BRUHESIUS of VAN BRUHESIN, (PETRUS)	254.	BUSSY D'AMBOISSE, (LOUIS DE CLERMONT DE)	274.
BRADLEY, (JAMES)	—	BRÜHL, (HEINRICH, Rijks-graaf von)	—	BUTE, (JOHN STUART, graaf van)	—
BRADSHAW, (JOHN)	237.	BRUMMOY, (PIERRE)	255.	BUTLER, (SAMUEL)	275.
BRADY, (NICHOLAS)	—	BRUN, (CHARLES LE)	—	BUTTMANN, (PHILIP KARL)	—
BRAHE, (TYCHO DE)	—	BRUNCK, (RICHARD FRANÇOIS PHILIPPE)	—	BUTTNER, (CHRISTIAN WILHELM)	276.
BRAIDWOOD, (THOMAS)	239.	BRUNE, (GUILLAUME MARIE ANNE)	—	BUTTON, (THOMAS)	—
BRAKEL, (JAN VAN)	—	BRUNELLESCHI, (FILIPPO)	256.	BUXBAUM, (JOHANN CHRISTIAN)	—
BRAMANTE D'URBINO, (FRANCESCO LAZZORI)	240.	BRUNI, (LEONARDO)	257.	BUXTON, (JEDEDIAH)	277.
BRANCALONE D'ANDALO.	—	BRUNINGS, (CHRISTIAAN)	—	BUXTORF	—
BRANDT, (GERARD)	—	BRUNO, (GIORDANO)	258.	BYNKERSHOEK, (CORNELIS VAN)	278.
BRANDT, (SEBASTIAN)	241.	BRUNO, (ST.)	—	BYNS, (ANNA)	—
BRANTOME	—	BRUNSWIJK WOLFENBUTTEL, (PRINS MAXIMILIAAN JULIUS LEOPOLD VAN)	—	BYRON, (GEORGE GORDON, Lord)	—
BREDERODE, (HENDRIK VAN)	—	BRUTUS, (LUCIUS JUNIUS)	—		
BREDOW, (GABRIËL GOTTFRIED)	—	BRUTUS, (MARCUS JUNIUS)	259.		
BREGUET, (ABRAHAM LOUIS)	242.	BRUYÈRE, (JEAN DE LA)	—		
BREITKOPF, (JOHAN GOTLOB IMMANUEL)	—	BRUYN, (CORNELIS DE)	—		
BRENNUS	—	BUCER, (MARTIN)	260.		
BREUGEL, (PIETER)	243.	BUCHANAN, (GEORGE)	—		
BREUGEL, (JAN)	—	BUCHOZ, (PIERRE JOSEPH)	261.		
BREUGEL, (PIETER)	—	BUCKINGHAM, (GEORGE VILLIERS, hertog van)	—		
BRIDAINE, (JACQUES)	—	BUCKINGHAM, (GEORGE VILLIERS, hertog van tweede zoon des voorgaande)	262.		
BRINDLEY, (JAMES)	—	BUCQUOI, (BONAVENTURE DE LONGUEVAL, graaf van)	263.		
BRINVILLIERS, (MARIE MADELAINE, markiezijn van)	244.	BUDÉ, (GUILLAUME)	—		
BRIOT, (NICOLAS)	—	BUFFON, (GEORGE LOUIS LE CLERC, graaf van)	264.		
BRISSON, (BARNABÉ)	245.	BULLIARD, (PIERRE)	265.		
BRISSE, (MATHURIN JACQUES)	—	BULLINGERUS, (HENRICUS)	266.		
BRITANNICUS	—	BUNYAN, (JOHN)	—		
BRITTON, (THOMAS)	246.	BURCHIELLO	—		
BROCKLESBY, (RICHARD)	—				
BROEKE, (PIETER VAN DEN)	247.				
BROEKUIZEN, (JOAN VAN)	—				
BROGNY, (JEAN DE)	248.				
BROOKE, (HENRY)	—				
BRONKHORST, (PIETER)	—				

C.

CABANIS, (PIERRE JEAN GEORGE)	280.
CABOT, (SEBASTIAN)	—
CABRA of CABRERA, (PEDRO ALVAREZ)	282.
CADA MOSTO of CA DA MOSTO, (LUIGI DA)	—
CADOUDAL, (GEORGE)	—
CÆSAR, (CAJUS JULIUS)	—
CAGLIARI, (PAOLO)	283.
CAGLIOSTRO, (ALEXANDER)	284.
CAGNOLI, (ANTONIO)	—
CAILLE, (NICOLAS LOUIS DE LA)	—
CAJANUS	285.
CAJETANUS, (THOMAS DE VIO, gezegd)	—

	Blz.		Blz.		Blz.
CAIUS of KAYE, (JOHN)	285.	CARLOS, (Don)	302.	CEBES.	318.
CALANUS.	—	CARMAGNOLA, (FRAN-	—	CECIL, (WILLIAM). Zie	—
CALAS, (JEAN).	286.	CESCO BUSSONE DI)	303.	SALISBURY.	—
CALDERON DE LA BARCA,	—	CARMATH, (HAMDAN IBN	—	CELLINI, (BENVENUTO)	—
(Don PEDRO)	287.	ALASCHAT)	304.	CELSIUS, (OLAUS)	—
CALEPINO, (AMBROGIO)	—	CARMONTELLE	—	CELSUS, (AURELIUS COR-	—
CÁLIDASA.	288.	CARNEADES	—	NELIUS)	—
CALIGULA, (CAJUS CAESAR	—	CARNOT, (LAZARE NI-	—	CERDA, (Donna BER-	—
AUGUSTUS GERMANICUS)	—	COLAS MARGUÉRITE).	—	NARDA FERREIRA DE	—
CALIPPUS.	—	CARSTENS, (ASMUS JAKOB)	305.	JA).	319.
CALIXTUS, (GEORGE).	—	CARTER, (ELIZABETH)	—	CERVANTES SAAVEDRA,	—
CALKOEN, (JAN FREDERIK	—	CARTERET, (PHILIP)	306.	(MIGUEL DE).	—
VAN BECK).	—	CARTESIUS. Zie DES-	—	CESAROTTI, (MELCHIORRE)	320.
CALLICRATES	289.	CARTES	—	CEZELLI, (CONSTANCE)	—
CALLIMACHUS van Co-	—	CARTWRIGHT, (EDMUND)	—	CHAMBERLAYNE, (ED-	—
rinthe.	—	CASAS, (BAROLOMEO	—	WARD).	321.
CALLIMACHUS van Cyrene	—	DE LAS)	—	CHAMPAGNE, (PHILIPPE	—
CALLINICUS	—	CASAUBONIUS, (IZAAR).	308.	DE).	—
CALLISTHENES	—	CASSINI	—	CHAMPLAIN, (SAMUËL DE)	—
CALLOT, (JACQUES)	290.	CASSIUS LONGINUS, (CA-	—	CHAMPOLLION, (JEAN	—
CALVINUS, (JOANNES).	—	JUS)	310.	FRANÇOIS).	—
CALVO, (JUAN SAUVEUR DE)	291.	CASTALION OF CHASTEIL-	—	CHAPPE, (CLAUDE).	322.
CAMBACÈRES, (JEAN	—	LION, (SÉBASTIEN).	—	CHAPTAL, (JEAN AN-	—
JACQUES RÉGIS DE).	—	CASTANHEDA, (FER-	—	TOINE).	—
CAMDEN, (CHARLES PRATT,	—	NANDO LOPEZ).	—	CHARDIN, (JEAN).	323.
graaf van)	292.	CASTEL, (LOUIS BER-	—	CHARONDAS	—
CAMILLUS, (MARCUS FU-	—	TRAND)	—	CHARTIER, (ALAIN).	—
RIUS).	—	CASTILLO Y SAAVEDRA,	—	CHASTELET, (GABRIELLE	—
CAMOENS, (Dom LUIS	—	(ANTONIO)	—	EMILIE LE TONNELIER	—
DE CAMÕES).	—	CASTLEREAGH. Zie LON-	—	DE BRETUEIL, mar-	—
CAMPAN, (Madame)	294.	DONDERRY.	311.	quise DE).	—
CAMPANO, (GIOVANNI)	—	CASTRO, (JOAO DE).	—	CHATAM, (graaf van).	—
CAMPEN, (JACOB VAN)	—	CASTRO, (GUILHAN DE)	—	Zie PITT.	324.
CAMPER, (PETRUS)	295.	CATHARINA I van Rus-	—	CHATTERTON, (THOMAS)	—
CAMPHUYS, (JOHANNES)	—	land. Zie PETER DE	—	CHAUCER, (GEOFFREY).	325.
CAMPHUYSEN, (DIRK RA-	—	GROOTE	—	CHEKE, (Sir JOHN).	—
FELSZ.)	296.	CATHARINA II, (ALEX-	—	CHEMNITZER, (IWAN IWA-	—
CAMPISTRON, (JEAN GAL-	—	IEWNA)	—	NOWITZ).	326.
BERT DE).	—	CATHERINE DE' MEDICI.	313.	CHESELDEN, (WILLIAM)	—
CANDIAC, (JOHN LOUIS	—	CATINAT, (NICOLAS)	—	CHESTERFIELD, (PHILIP	—
DE MONTCALM)	297.	CATO, (MARCUS POR-	—	DORMER STANHOPE,	—
CANGE, (CHARLES DU-	—	CIUS), bijgenaamd	—	graaf van).	—
FRESNE SEIGNEUR DU)	—	PRISCUS	314.	CHILLINGWORTH, (WIL-	—
CANNING, (GEORGE)	—	CATO, (MARCUS POR-	—	LIAM)	327.
CANOVA, (ANTONIO)	298.	CIUS), van <i>Utica</i>	—	CHILO.	—
CANTON, (JOHN)	299.	CATS, (JACOB).	—	CHOISEUL, (ETIENNE	—
CANUT II (DE GROOTE)	300.	CATULLUS, (CAJUS VA-	—	FRANÇOIS, <i>Duc de</i>)	—
CAPELLEN, (THEODORUS	—	LERIUS)	315.	CHRISTIAAN of CHRIS-	—
FREDERICUS, baton	—	CAVALIER, (JEAN).	316.	TIERN II.	328.
VAN DE).	—	CAVALIERI, (BONAVENTURA).	—	CHRISTINA.	—
CARACALLA, (MARCUS	—	CAVEDONE, (GIOVANNI)	—	CHRISTOPHE, (HENRY).	329.
AURELIUS ANTONINUS)	—	CAVENDISH OF CANDISH,	—	CHRYSOTOMUS, (JOAN-	—
CARACCI OF CARRACCI,	—	(THOMAS).	—	NES).	330.
(ANNIBALE)	301.	CAXTON, (WILLIAM)	317.	CHUBB, (THOMAS).	331.
CARAMUEL DE LOBKOWITZ,	—	CAYLUS, (ANNE CLAUDE	—	CHURCHILL. Zie MARLBOROUGH.	332.
(JUAN)	—	PHILIPPE DE TUBIÈRES	—	CICCI, (MARIA LUIGIA).	—
CARAVAGGIO, (MICHAEL	—	DE GRIMOARD DE PESTEL DE LEVIS, graaf	—	CICERO, (MARCUS TULIUS).	—
ANGELO AMERIGHI DA)	—	DE).	—	CIMABUE, (GIOVANNI).	333.
CARDANO, (GERONIMO)	—	CAZOTTE, (JACQUES).	—	CIMAROSA, (DOMENICO).	—
CARDONNE, (DENNIS DOMINIQUE)	302.				

	Blz.		Blz.		Blz.
CIMON.	334.	LAS CARITAT, <i>Mar-</i>		CYPRIANUS, (ST. THAS-	
CINCINNATUS, (LUCIUS		<i>quis de</i>).	353.	CIUS CÆCILIUS).	375.
QUINTUS).	—	CONFUCIUS.	—	CYRIL.	376.
CINNA, (LUCIUS CORNE-		CONRAD, (FREDERIK WIL-		CYRUS I, (<i>Κύρος</i>).	—
LIUS).	—	LEM).	355.	CZERNY, (GEORGE).	377.
CISNEROS. Zie XIMENES		CONSTANTIJN I, (CAJUS			
DE CISNEROS.	—	FLAVIUS VALERIUS AU-		D.	
CIVILIS. Zie CLAUDIUS		RELIIUS CLAUDIUS CON-		DACIER, (ANDRÉ).	—
CIVILIS.	—	STANTINUS).	—	DAENDELS, (HERMAN	
CLAIRAUT, (ALEXIS CLAU-		COOK, (JAMES).	356.	WILLEM).	378.
DE).	—	COORNHERT, (DIRK VOL-		DALAYRAC, (NICOLAS).	379.
CLAIRON, (CLAIRE JO-		KERTSZ).	357.	DALGARNO, (GEORGE).	380.
SÈPHE HIPPOLYTE LE-		COPERNICUS, (NICOLAUS)	—	DALIN, (OLAUS VON).	—
GRIS DE LA TUDE).	—	CORDAY D'ARMANS, (MA-		DALRYMPLE, (ALEXAN-	
CLAPPERTON, (HUGH).	335.	RIE ANNE CHARLOTTE)	358.	DER).	—
CLARKE (<i>Dr. SAMUEL</i>).	—	CORELLI, (ARCANGELO)	359.	DAMASCENUS, (JOANNES).	381.
CLAUDE, eigenlijk CLAU-		CORINNA.	—	DAMER, (ANNE SEYMOUR)	—
DE GELLÉE.	336.	CORIOLANUS, (ONÆUS		DAMIENS, (ROBERT FRAN-	
CLAUDIUS CIVILIS.	—	MARCUS).	—	ÇOIS).	—
CLAUVIGERO, (FRANCESCO		CORNARO, (LUIGI).	360.	DAMPIER, (WILLIAM).	382.
SAVERIO).	337.	CORNEILLE, (PIERRE).	361.	DANCOURT, (FLORENT	
CLEMENCE, (ISAURE).	338.	CORNEILLE, (THOMAS).	—	CARTON).	383.
CLEMENS XIV, (GIOVANNI		CORREGGIO, (ANTONIO).	—	DANDALO, (ENRICO).	—
LORENZO GANGANELLI)	—	CORTEZ, (HERNAN of		DANGEAU, (LOUIS COUR-	
CLÉMENT, (JACQUES).	339.	FERNANDEZ).	362.	CILLON DE).	—
CLEOPATRA	—	CORTONA, (PIETRO DA).	363.	DANICAN, (ANDRÉ).	—
CLERC, (JEAN LE).	—	CORVISART DES MARETS,		DANIEL.	384.
CLERK, (JOHN).	340.	(JEAN NICOLAS).	364.	DANIEL, (GABRIEL).	—
CLIFFORD, (GEORGE).	—	CORYATE, of CORIATE,		DANTON, (GEORGE JAC-	
CLINTON, (DE WITT).	341.	(THOMAS).	—	QUES).	385.
CLIVE, (ROBERT, <i>Lord</i>).	—	COSTER, (SAMUEL).	—	DARIUS	386.
CLOUET, (M.).	343.	COTTIN, (SOPHIE RIS-		DARIUS II.	387.
CLUVERIUS, (PHILIPPUS).	—	TAUD).	—	DARIUS III.	—
COCCEJUS, (JOHANNES).	—	COULOMB, (CHARLES AU-		DASCROKOFF, (CATHARINA	
COCHRANE, (JOHN DUN-		GUSTIN DE).	365.	ROMANOWNA, prinses)	—
DAS).	344.	COURIER, (PAUL LOUIS)	—	DASSIER, (JEAN).	388.
COEHOORN, (MENNO,		COWPER, (WILLIAM).	366.	DATHENUS, (PETRUS).	—
BARON VAN).	—	CRABETH, (DIRK en		DAUBENTON, (LOUIS JEAN	
COKE, (EDWARD).	345.	WOUTER).	—	MARIE).	389.
COLBERT, (JEAN BAP-		CRANMER, (THOMAS).	367.	DAUN, (LEOPOLD JOSEPH	
TISTE).	346.	CRANZ, (DAVID).	—	MARIA, rijksgraafe von)	—
COLIGNY, (GASPAR DE		CRAS, (HENDRIK CON-		DAVID.	—
CHÂTILLON, graaf van)	347.	STANTIJN).	—	DAVID, (JACQUES LOUIS)	390.
COLLINGWOOD, (CUT-		CRASSUS.	368.	DAVID, (JÖRIS).	—
BERT, <i>Lord</i>).	—	CRÉBILLON, (PROSPER		DAVIDS, (LEONARDUS).	391.
COLUMBUS, (CHRISTO-		JOLYOT DE).	—	DAVILA, (ENRICO CA-	
PHORUS).	—	CREVIER, (JEAN BAP-		TERINO).	392.
COMENIUS, (JOHANNES		TISTE LOUIS).	378.	DAVIS, (JOHN).	—
AMOS).	349.	CRICHTON, (JAMES).	—	DAVOUST, (LOUIS NI-	
COMINES, (PHILIPPE DE)	350.	CROMWELL, (OLIVER).	370.	COLAS).	—
COMMELIN, (IZAAR).	351.	CTESIBIUS.	372.	DAVY, (<i>Sir HUMPHRY</i>).	393.
COMMODUS, (LUCIUS ÆLI-		CUJAS of CUJACIUS, JAC-		DAY, (THOMAS).	394.
US AURELIUS).	—	QUES).	—	DEBURE, (GUILLAUME	
CONDAMINE. Zie LA		CUMBERLAND, (RICHARD).	373.	FRANÇOIS).	—
CONDAMINE.	—	CURTUS RUFUS, (QUIN-		DECHÂLES, (CLAUDE	
CONDÉ, (LODEWIJF II VAN		TUS).	—	FRANÇOIS MILLIET).	—
BOURBON, prins van)	—	CURTIUS, (MARCUS).	—	DECIUS MUS.	—
CONDILLAC, (ÉTIENNE		CUVIER, (GEORGE LEO-		DECIUS, (CAJUS MESSIUS	
BONNOT DE MARBLY).	352.	POLD CHRÉTIEN FRÉ-		QUINTUS TRAJANUS).	395.
CONDORCET, (MARIE		DÉRIC DAGGBERT, ba-		DECKER, (JEREMIAS DE)	—
JEAN ANTOINE NICO-		RON VAN).	—		

	Biz.		Biz.		Biz.
ELZEVIER.	449.	FABRICIUS, (JOHAN CHRIS-	467.	FILANGIERI, (GAETANO)	482.
EMERSON, (WILLIAM) .	450.	TIAN)	467.	FISHER, (JOHN). . .	—
EMMIUS, (UBBO). . .	—	FABRICIUS, (JOANNES AL-	468.	FLACCUS, (CAJUS VALE-	483.
EMPEDOCLES.	451.	BERTUS)	468.	RIUS)	483.
ENGELBERTS, (ENGEL-	—	FABRIS, (NICOLAS). .	—	FLAMSTEED, (JOHN). .	—
BERTUS MARTINUS). .	—	FABRIZIO, (GERONIMO),	—	FLAXMAN, (JOHN). .	484.
ENGHIEN, (LOUIS AN-	—	gewoonlijk genoemd	—	FLÉCHIER, (ESPRIT). .	485.
TOINE HENRI VAN	—	FABRICIUS AB ACQUA-	—	FLINDERS (MATTHEW) .	—
BOURBON, hertog van)	—	PENDENTE	—	FLINK, (GOVERT) . .	486.
ENNIUS, (QUINTUS). .	452.	FAGEL, (KASPER). .	469.	FLORIAN, (JEAN PIERRE	—
EPAMINONDAS.	—	FAGEL, (FRANÇOIS NI-	—	CLARIS DE).	—
ÉPÉE, (CHARLES MICHEL	—	COLAAS).	—	FLORIS V, een der be-	—
DE L').	453.	FAHRENHEIT, (GABRIËL	—	roemdsiegraven van	—
EPICURUS.	454.	DANIEL).	470.	Holland	487.
EPIMENIDES	—	FAIRFAX, (EDWARD) .	—	FOIX, (GASTON III, graaf van)	—
EPISCOPIUS, (SIMON), of	—	FAIRFAX, (THOMAS, Lord).	—	FOKKE, (AREND SIMONSZ)	488.
eigenlijk bisschop .	455.	FALCONET, (ETIENNE MAURICE)	471.	FONTAINE, (JEAN DE LA)	—
ERASMUS, (DESIDERIUS) —	—	FALIERI, (MARINO). .	—	FONTANA, (DOMENICO). 489.	—
ERATOSTHENES	456.	FALKLAND, (HENRY CARY, burggraaf). .	472.	FONTENELLE, (BERNARD LE BOYER DE)	—
ERPENIUS, of van ERP, (THOMAS).	457.	FALLOPIO, of FALLOPIUS, (GABRIELLO). . . .	—	FOOTE, (SAMUEL) . .	490.
ESCHYLUS.	—	FARIA Y SOUSA, (MA- NOEL).	—	FORDIN, (CLAUDE). .	—
ESMENARD, (JOSEPH AL- PHONSE)	—	FARNESE, (ALESSANDRO) hertog van <i>Parma</i> . .	—	FORSKAL, (PETER). .	491.
ESOPUS	458.	FAUST, (<i>Dr.</i> JOHANN). 473.	—	FORSTER, (JOH. REINHOLD).	492.
ESSEX, (ROBERT DEVE- REUX, graaf van) . . .	—	FAWKES, (GUIDO of GUY) 474.	—	FORSTER, (GEORGE) .	—
ENTRADES, (GODEFROI, graaf van).	459.	FAYETTE, (GILBERT MOT- TIER, <i>Marquis</i> DE LA).	475.	FORTIGUERRA, (NICOLÒ) 493.	—
EUCLES.	—	FEDOR ALEXEYEWICH, Czaar van <i>Rusland</i> . 476.	—	FOSCOLO, (NICCOLO UGO) —	—
EUGENIUS, (FRANS VAN SAVOYE), gewoonlijk prins EUGENIUS ge- heeten	—	FEITH, (RHUNVIS) . .	477.	FOUCHÉ, (JOSEPH), her- tog van <i>Otranto</i> . . .	494.
EULER, (LEONARD). .	460.	FÉNELON, (FRANÇOIS DE SALIGNACDELA MOTTE) —	—	FOCLIS, (ROBERT en ANDREW)	495.
EURIPIDES.	461.	FERNANDEZ, (JOAN). .	—	FOURCROY, (ANTOINE FRANÇOIS DE). . . .	—
EUSEBIUS, bijgenaamd PAMPHILUS.	—	FERNANDEZ, (JUAN). .	—	FOURIER, (JEAN BAPTISTE JOSEPH baron) 496.	—
EUTROPIUS, (FLAVIUS). —	—	FERNANDEZ XIMENES DE NAVARETTE, (JUAN). —	—	FOURMONT, (ETIENNE). —	—
EVALD, (JOHANNES). .	462.	FERNANDO, (GONZALVO) —	—	FOURMONT, (MICHEL). 497.	—
EVERTSEN, (JOHAN) .	—	FERRERAS, (Doctor <i>Don</i> JUAN)	481.	FOX, (GEORGE). . .	—
EVERTSEN, (CORNELIS), bijgenaamd <i>de Oude</i> . 463.	—	FEYJOO Y MONTENE- GRO, (BENEDITO JERONIMO)	—	FOX, (CHARLES JAMES)	498.
EYCK, (JOHAN en HUBERT VAN).	464.	FICHTE, (JOHANN COTT- LIEB)	—	FOY, (MAXIMILIEN SE- BASTIEN)	499.
F.					
FABERT, (ABRAHAM) .	465.	FIELDING, (HENRY). .	—	FRACASTORO, (GIRO- LAMO).	—
FABIUS, (QUINTUS MAXI- MUS VERRUCOSUS). . .	—	FIELDING, (SARAU). .	482.	FRA DIAVOLO, eigenlijk MICHAEL POZZO . .	500.
FABRE, (JEAN).	466.	FIESCO, (GIOVANNI LUI- GI), graaf van <i>La- vagna</i>	—	FRANCIS, (PETRUS) .	—
FABRE D'ÉGLANTINE, (PHILIPPE FRANÇOIS NAZAIRE).	—			FRANCKE, (AUGUST HER- MANN)	—
FABRETTI, (RAFAELE). —	—			FRANKLIN, (BENJAMIN) 501.	—
FABRICIUS, (CAJUS), bij- genaamd LUSCINUS .	—			FREDERIK II, koning van <i>Pruissen</i>	502.
FABRICIUS, (AREND MEIN- DERTSZ)	467.			FREDERIK HENDRIK . .	503.
I.					
				FREIND, (JOHN) . .	504.
				FREINSHEIM, of FREIN- SEMIUS, (JOHANN) .	—
				FRÉRET, (NICOLAS). .	—

	Bl.		Bl.		Bl.
FRÉRON, (ÉLIE CATHE-		FRONTINUS, (SEXTUS		FUGGER	508.
RINE)	505.	JULIUS).	507.	FULTON, (ROBERT). . .	510.
FROBISHER, (Sir MAR-		FRONTO, (MARCUS COR-		FURST, (WALTER). . .	—
TIN)	—	NELIUS)	—	FUSZLI, (JOHANN HEIN-	
FROISSART, (JEAN). .	506.	FRUGONI, (CARLO IN-		RICH)	—
FRONSBERG, of FRUNDS-		NOCENZO).	508.	FYT, (JOHANNES) . .	511.
BERG, (GEORG VON). —		FRY, (ELIZABETH). . .	—		

BIOGRAPHISCH
HANDWOORDENBOEK.

TWEEDE DEEL.

BIOGRAPHISCH
HANDWOORDENBOEK.

LEVENSBESCHRIJVINGEN

DER

MEEST BEROEMDE PERSONEN

UIT ALLE EEUWEN EN VOLKEN,

DOOR

G. ENGELBERTS GERRITS.

TWEEDE DEEL.

GADDESEN tot ZWINGLI.

AMSTERDAM,
M. H. BINGER EN ZONEN.

1850.

V E R V O L G

V A N D E

NAAMLIJST

D E R

H. H. INTEEKENAREN.

ABEL (G. C.), te *Amsterdam*.

BODEGRAVE (J. W.), 2^e Luitenant bij het depôt-bataillon van het
7de regiment Infanterie, te 's *Gravenhage*.

BOEKKEE (F.), Boekhandelaar te *Dordrecht*.

BOELEN, J^r. (R.), Boekhandelaar te *Zwolle*.

BOETZELAAR TOT KIJFHOEK (Baron VAN), te *Schiedam*.

BRUINING, Kz. (Wed. W. J.), Boekhandelaars te *Franeker*.

CLEEF (Gebr^s. VAN), Boekhandelaars te *Amsterdam*, 2 Ex.

CROMMELIN (G. C.), te *Amsterdam*.

DAVIDS (Th.), Med. D^r., te *Amsterdam*.

DEKKER, JAC. dochter (Mejufvr. A.), te *Zierikzee*.

DOORMAN (J. D.), Boekhandelaar te *Utrecht*.

- DUSSEN (Jh^r. O. VAN DER), te 's *Gravenhage*.
- GOGH (C. M. VAN), Boekhandelaar te *Amsterdam*.
- GOUDE (Wed. M.), Boekhandelaars te *Schiedam*.
- GRAAFF (C. G. DE), Boekhandelaar te *Brielle*.
- HAGENS (H. J.), practiserend Geneesheer, te *Eibergen*.
- HEENSTRA (Jhr. C. S. SIXMA VAN), te *Groningen*.
- HEEMSTRA (B. TH. BARON VAN), te *Deinum* in *Vriesland*.
- HELM (Mejufv. N. F. VAN DEN), te *Utrecht*.
- HENDRIKSE (E.), Boekhandelaar te *Middelburg*, 4 Ex.
- HETEREN (J. H. & G. VAN), Boekhandelaars te *Amsterdam*.
- HOOGENBOOM (A.), Boekhandelaar te *Amsterdam*.
- HOOGSTRATEN (A. VAN) & ZOON, Boekhandelaars te 's *Gravenhage*.
- HOUTEN (J. O. VAN), Boekhandelaar te *Assen*.
- JARMAN, WZ. (J. L.), te *Amsterdam*.
- KAMPHUIJSEN (H. F.), Onderwijzer, te *Utrecht*.
- KEMPENAER (Mr. G. N. DE), Advokaat, te 's *Gravenhage*.
- KLEEUEWENS (F.) en ZOON, Boekhandelaars te *Goes*.
- KOSTER (H.), Boekhandelaar te *Delft*.
- LEVENKAMP (H.), te *Deventer*.
- LOMAN, J^r. (J. C.), Boekhandelaar te *Amsterdam*, 4 Ex.
- LOTZ, J. P. HZ. (M.), Theol. Student, te *Amsterdam*.
- MACKENZIE (J.), Onderwijzer, te *Poortugal*.
- MOOLEN (C. VAN DER), te *Brielle*.
- MULDER (H.), Onderwijzer, te *Loenen*.
- N. N., te *Dordrecht*.

- NEELMEIJER (D. C. L.), Secondant, te *Barneveld*.
- NOORDUIJN (J.) en Zoon, Boekhandelaars te *Gorinchem*.
- OCHTMAN, Jz. (S.), Boekhandelaar te *Zierikzee*.
- PALIER (H.) en Zoon, Boekhandelaar te *'s Hertogenbosch*.
- PERSIJN (P. J.), Boekhandelaar te *Hoorn*.
- QUANJER (P. D. J.), Boekhandelaar te *Zierikzee*, 4 Ex.
- RENSSEN (J.), Onderwijzer, te *Zierikzee*.
- ROLFF (DE), Luitenant bij het 6de regiment Infanterie, te *Nijmegen*.
- RUYSCH (G. J.), Boekhandelaar te *Utrecht*.
- SCHOORN (C. G.), te *Schiedam*.
- SCHOUTEN (JAN), Lid van den Stedelijken Raad, te *Dordrecht*.
- SOMMER (J. F.), Boekhandelaar te *Almelo*.
- SPRUYT (J. W.), te *Uithoorn*.
- STOCKUM (W. P. VAN), Boekhandelaar te *'s Gravenhage*.
- SUERMAN (B. F.), Hoogleeraar, te *Utrecht*.
- TAATS (Gebr^s), Boekhandelaars te *Amersfoort*.
- TAK (S. HEMERIK), Rijksontvanger, te *Veere*.
- TORMIJN (D.), Boekhandelaar te *Amsterdam*.
- VELZEN, Jz. (A. VAN), Hulponderwijzer, te *Waarde*.
- VERSCHOOR (N. J. F.), Med. Dr., te *Goes*.
- VOGELENSANK (R.), Boekhandelaar te *Gouda*.
- VRIES (J. DE), Boekhandelaar te *IJlst in Vriesland*.
- WALRAVEN (Mr. P. J.), te *Amersfoort*.
- WERMESKERKEN, D. Rz. (JOH. VAN), Boekhandelaar te *Amersfoort*.

WETTER (Wed.) en ZOON, Boekhandelaars te *Utrecht*, 3 Ex.

WICHEREN, Hz. (P. VAN), Boekhandelaar te *Groningen*, 3 Ex.

WILLEMS (Gebr.), Boekhandelaars te *Amsterdam*.

ZANDE (J. VAN DEN), Onderwijzer, te *Kerkwerre*.

BIOGRAPHISCH

HANDWOORDENBOEK.

G.

GADDESEN, (JOHN), een Engelsch geneeskundige der dertiende eeuw, werd lijfarts van EDUARD III; hij was de eerste Engelschman, die dit ambt heeft bekleed. Ook is hij schrijver van de *Rosa Anglica*, een werk, hetwelk de gansche geneeskunde van dien tijd bevat, alsmede eene menigte ongerijmdheden en proeven van de ijdelheid des schrijvers. Echter is het opmerkelijk, dat hij bekend was met de wijze waarop men door overhaling uit zout water *versch* kan bekomen, hetgeen men als eene nieuwere uitvinding heeft beschouwd.

(*Dictionary of Biography*).

GAFORIUS, (FRANCHINUS), ook wel FRANCHINO GAFORI geheeten, een zeer geleerd schrijver over de muziek, werd in 1451 te Lodi uit nederige ouders geboren. Hij leerde de muziek van een' Karmeliter monnik CODENDACH genaamd, welke wetenschap hij, zoowel theoretisch als practisch geheel meester werd. Hij begaf zich eerst naar Verona, onderwees aldaar gedurende eenige jaren de muziek, en schreef tevens zijne *Musicae Institutiones Collocutiones*. De roem dien hij hiermede behaalde, verwierf hem de uitnoodiging van den Doge, om Genua te bezoeken, waaraan hij gehoor gaf. Kort daarna echter ging hij naar Napels, waar hij TINCTOR, GARNERIUS, HYCART en andere beroemde toonkunstenaars ontmoette, en, volgens de gewoonte van dien tijd, openbare disputatiën met hen hield. Te Napels schreef hij zijn *Theoricum Opus Harmonicæ Disciplinæ*. Doch de Turken oorlog en pest op het Napolitaansch grondgebied overgebragt hebbende, keerde hij, op aandrang van PALLAVICINI, bisschop van Monticello, naar Lodi terug, hield voorlezingen over de muziek, en ontwierp zijne *Practica Musicae utriusque Cantos*, zijn grootste werk, hetwelk in 1496 te Milaan

in 't licht verscheen. Uit dit werk heeft Sir J. HAWKIN een breedvoerig uittreksel gegeven, eene eer waarop het niet alleen uit hoofde van de innerlijke waarde aanspraak had, maar vooral wijl het de eerste verhandeling is over de toonkunst, welke in druk is verschenen, en den schrijver spoedig eene Europeesche vermaardheid bezorgde. Doch besmet met den pedanten geest dier eeuw, vond hij benamingen uit, die hem oneindig veel moeite moeten gekost hebben, en ongetwijfeld van zijne lezers niet minder inspanning vorderden. Een zijner hoofdstukken b. v. voert tot opschrift: *De Proportione Subquadruplasupertripartientiquarta*. GAFORIUS schreef nog andere werken, die in hooge waarde werden gehouden. Men wil dat hij in of omtrent het jaar 1520 is gestorven.

(J. HAWKIN's *General History of Music*).

GAILLARD, (GABRIEL HENRI), een Fransch geschiedschrijver, werd den 26 Maart 1726 in het dorp Ostel, bij Soissons, geboren. Aanvankelijk studeerde hij in de rechtsgeleerdheid, doch wijdde zich weldra aan de letterkunde en later aan de geschiedenis. In 1745, toen hij nog slechts negentien jaren oud was, schreef hij zijn eerste werk *Rhétorique à l'usage des demoiselles*, en daar dit opgang maakte, volgde in 1749 eene *Poétique à l'usage des dames*. Onder andere schriften van dezen aard verdienen zijne *Mélanges littéraires* opmerking. Als historieschrijver trad hij, in 1757, op met zijne *Histoire de Marie de Bourgogne, fille de Charles le Téméraire*. Dit werk werd allergunstigst door het publiek ontvangen. In 1766 verscheen zijne *Histoire de François I*. Men is algemeen van oordeel, dat hij zijn onderwerp met groote onpartijdigheid heeft behandeld, schoon het voor de meeste lezers eenen

onbehagelijken vorm heeft, daar hij de geschiedenis dezer merkwaardige regering heeft afgedeelde in burgerlijke, staatkundige, krijgskundige, godsdienstige en letterkundige geschiedenis, het bijzonder leven des konings, enz. GAILLARD volgde hetzelfde plan in zijne *Histoire de Charlemagne, précédée de considérations sur la première race et suivie de considérations sur la seconde race*. Dit werk is door GIBBON en den beroemden Duitschen geschiedschrijver HEGEWISCH, die zelf eene geschiedenis van KAREL den Grooten heeft geschreven, geprezen. Het beste werk echter van GAILLARD is zijne *Histoire de la rivalité de la France et de l'Angleterre*. Het omvat niet alleen de staatkundige en militaire betrekkingen tusschen de twee landen, maar tevens de maatschappelijke geschiedenis van beide, zoodanig ingerigt dat zij eene gedurige vergelijking aanbiedt. In zijne *Histoire de la rivalité de la France et de l'Espagne*, een werk waaraan in Frankrijk hooge waarde wordt toegekend, is hetzelfde plan gevolgd. Voor de *Encyclopédie méthodique* leverde hij den *Dictionnaire historique*. Ook schreef hij onderscheidene lofredenen, die eerprijzen werden waardig gekeurd, onder anderen die op zijnen vriend, MALESHERBES, DESCARTES, KAREL V, HENDRIK IV, CORNEILLE, MOLIÈRE, LAFONTAINE, BAYARD en den president LAMOIGNON. GAILLARD stierf den 13 Februarij 1806 ten gevolge zijner al te groote werkzaamheid. Zijn zedelijk karakter wordt zeer geprezen.

(*Penny Cyclopaedia*; *Conversations-Lexicon*).

GAINSBOROUGH, (THOMAS), een der beroemdste Engelsche landschapschilders, werd in 1727 te *Sudbury* in het graafschap *Suffolk* geboren. Zijn vader in bekrompene omstandigheden verkeerende, ontving hij weinig onderwijs; en het is meer dan waarschijnlijk, dat hij als knaap minder tijd doorbragt op school, dan in de bosschen van *Suffolk*, waar hij dien smaak voor de schoonheden der stille natuur en die innerlijke bekendheid met dezelve opdeed, waardoor zijne schilderstukken zich zoo bijzonder onderscheiden. Nadat hij in zijne jeugd zich zelven had vermaakt om alles te schetsen wat zijne verbeelding trof, een' ouden boom, eene groep beesten, een' schaapherder en zijn' hond, enz., waagde hij het kleuren te gebruiken, en schilderde verscheidene landschappen voordat hij den ouderdom van twaalf jaren had bereikt, en naar *Londen* vertrok. Hier bezocht hij eenigen tijd *Mr. GRAVELOT*, den graveur, en *HAYMAN*, den schilder, bij wien hij niet lang bleef, zich als portretschilder nederzettende, totdat hij op den ouderdom van

negentien jaren in het huwelijk trad met eene jeugdige dame, die hem een vermoegen van 200 Pst. jaarlijks aanbragt. Nu begaf hij zich naar *Ipswich*, waar hij tot 1758 woonde, toen hij naar *Bath* vertrok. Als portretschilder grooten opgang makende, begaf hij zich, in 1774, andermaal naar *Londen*. Hier eenige portretten der koninklijke familie geschilderd hebbende, welke zeer bewonderd werden, kreeg hij handen vol werk, dat rijkelijk werd betaald. Doch, schoon zijne portretten hoog worden geschat om hunne volmaakte gelijkenis, zijn zij echter doorgaans in eene ruwe, zorgeloze manier behandeld, welke op eenen afstand wel eene goede uitwerking doet, doch van nabij onbepaald en onduidelijk wordt. Toen het hem niet wilde gelukken, om de gelijkenis van het gelaat der tooneelspelers GARRICK en FOOTE te treffen, riep hij in ongeduld uit: «Deze lieden hebben het gelaat van iedereen, behalve «hun eigen!» Nogtans wordt zijn portret van den tooneelspeler QUIN onder de beste van zijn penseel gehouden. Onder de schilders berust zijn roem op zijne landschappen, en hetgeen men fantasiestukken noemt, zoo als de beroemde *Deur van de hut*, welke zich thans in de verzameling van den markies van WESTMINSTER bevindt. Er is echter een verwonderlijk onderscheid tusschen zijne vroegste en latere voortbrengselen. In de eerste is ieder trek uit de natuur genomen, doch zonder de minste stijfheid, zoodat het geheel er uitziet alsof de natuur in eenen bolronden spiegel wordt teruggekaatst. In zijne latere werken doen groote breedte en eene juiste verdeeling van licht en bruin eene treffende werking. Beide behandelingen hebben hare bewonderaars, schoon GAINSBOROUGH niet op gelijke lijn kan gesteld worden met VAN DIJK, RUBENS en CLAUDE in portret en landschap. Hij overleed in de maand Augustus 1788 aan den kanker in den hals, op den ouderdom van een en zestig jaren.

(*Penny Cyclopaedia*; NIEUWENHUIS, *Woor-denboek van kunsten en wetenschappen*).

GAJUS, vroeger minder naauwkeurig CAJUS gespeld, een Romeinsch regtsgeleerde, die onder keizer ADRIANUS en ANTONINUS PIUS (117—161) blooide. Men weet niets meer van zijne levensgeschiedenis. Zijne *Institutiones*, in vele opzigten de eenige volledige bron van de oude regtsgeleerdheid der Romeinen, werden langen tijd verloren geacht, en waren slechts bekend uit eenige plaatsen, welke andere schrijvers hebben aangehaald. Nadat eerst MAFFEI in het begin der achttiende eeuw twee bladen van een handschrift van dit werk in de biblio-

theek van het domkapittel te *Verona* had gevonden, ontdekte NIEBUHR in 1816 een volledig handschrift op zijne reis als Pruissische gezant naar *Rome*, gedurende een tweedaagsch oponthoud te *Verona* in eenen zoogenaamden *Codex rescriptus* van de brieven van den heiligen HIERONYMUS. Door het vinden dezer *Institutiones* verloor eene menigte scherpzinnige en geleerde gissingen over de geschiedenis des regts al hare waarde, en kreeg men ten opzichte van vele zaken geheel nieuwe inzichten. De stijl van GAJUS is, gelijk die van alle classische Romeinsche juristen, duidelijk en beknopt. Eene der nuttigste uitgaven van GAJUS is die van KLENZE en BOCKING, *Berlijn* 1829.

(*Zeitschrift für geschichtliche Rechtswissenschaft*, *Berlijn* 1815; HUGO, *Lehrbuch der Geschichte des Römischen Rechts*; DUPONT, *Disquisit. in Commentarium IV. Instit. GAJII*, &c., *Lugd. Bat.* 1822).

GALBA, (**SERVIUS SULPICIUS**), een Romeinsch keizer, werd vijf jaren v. c. uit een aanzienlijk geslacht geboren. Hij diende met onderscheiding in *Germanië*, werd later proconsul, eerst in *Afrika* en vervolgens in *Spanje*, waar hij door regtvaardigheid en gematigdheid velen aan zich verbond. Hij was nog in *Spanje* toen JULIUS VINDEX, de proconsul van *Celtisch Gallië*, tegen NERO opstond. GALBA voegde zich bij VINDEX; en OTHO, landvoogd van *Lusitanië*, volgde zijn voorbeeld. De vergaderde menigte begroette GALBA als keizer; doch hij verklaarde alleen te handelen als stedehouder van den senaat en het volk van *Rome*, ten einde de afschuwelijke tirannij van NERO te bestrijden. De Pretoriaansche lijfwacht te *Rome*, kort daarna tegen NERO in opstand geraakt, riep GALBA tot keizer uit, welke keus door den senaat werd bekrachtigd. GALBA spoedde zich nu naar *Rome*, waar hij de gunstelingen van NERO tot verantwoording riep, die, door verbanning en verbeurdverklaring van goederen, alsmede door de uitzinnige verkwisting van dien vorst zich hadden verrijkt. Men bevond echter, dat de meesten hunne schandelijk verworvene rijkdommen reeds hadden doorgebracht. GALBA, of liever zijne vertrouwelingen, vervolgde hierop de koopers hunner goederen, zoodat de verbeurdverklaringen weder aan de orde van den dag kwamen. Tevens voerde GALBA eene overdrevene zuinigheid in alle takken des bestuurs in, en trachtte de soldaten aan eene strenge krijgstuicht te gewennen. De keizer, die reeds meer dan zeventig jaren oud was, werd weldra het voorwerp van afkeer en bespotting.

Op onderscheidene plaatsen braken oproeren uit, waarvan er eenige gedempt en de aanstokers zwaar gestraft werden. GALBA dacht zich op zijnen zetel te bevestigen door PISO LICINIANUS, een' jong Patriciër van uitstekende verdiensten, als mederegent aan te nemen. Doch OTHO, die zich met deze keus had geveid, maakte eene zamenzwering onder de lijfwacht, welke hem tot keizer uitriep. GALBA, niet in staat om te gaan, liet zich in een' draagstoel naar de plaats des opstands dragen, hopende door zijne tegenwoordigheid de oproerlingen tot rede te brengen. Zoodra echter de dragers de gewapende aanhangelingen van OTHO zagen, wierpen zij den ouden man ter aarde, en namen de vlucht. Eenige oproerlingen kwamen op hem af, en doodden hem, na eene regering van slechts zeven maanden, te rekenen van NERO's dood, 68 j. n. c. Het lijk van den ouden man werd door de moordenaars jammerlijk mishandeld. « Een bunner dreef « hem het zwaard ten halze in; de overigen hieuwen op hem met barbaarsche « woede en geweld, en schonden deerlijk « zijne armen en beenen, zijnde zijne « borst gedekt; een gemeen soldaat, te « ruggekomen van de foeragie, wierp zijne « vracht op den grond, en hieuw het hoofd « des keizers af. Terwijl men nu den romp « nog vele wonden toebragt, hield deze « knaap het hoofd, hetwelk hij van wege « den kalen kruin niet anders dragen kon, « in zijnen schoot. Daarna vervatte hij het, « en droeg het als een' kegelbal met den « duim in den verstorven mond, totdat hij « eene piek magtig werd, waarop hij het « zelve stak, en er nu dansende en springende mede voortliep naar OTHO. » GALBA was twee en zeventig jaren oud toen hij dus ellendig omkwam. Hij werd opgevolgd door OTHO, doch slechts voor korten tijd, wijl deze door VITELLIUS werd uit den weg geruimd, die op zijne beurt voor VESPASIANUS moest onderdoen.

TACITUS, *Histor.* I—IV. M. STUART, *Romeinsche Geschiedenissen*, XV en XVI.

GALEN, (**JOHAN VAN**), een doorluchtig zeebevelhebber, wiens heldenfeiten iets bijzonder natuurlijks en eene zekere antieke kleur hebben, werd in 1604 te *Essen*, in *Westphalen*, uit een krijgshaftig geslacht, geboren. Reeds vroegtijdig begaf zich de jeugdige VAN GALEN als matroos in Nederlandsche dienst, en werd allengs tot hogere bediening bevorderd. In 1630 bekwam hij den rang van kapitein, en zette alzoo in de lente van het leven eenen voet in den stijgsbeugel, om allengs het toppunt der onsterfelijkheid te bereiken, zijnde toen slechts zes en twintig jaren oud. Voor

manhafte dapperheid waren er in die tijden onverwelkbare lauweren opgehangen; want de zeeschuimerijën der Duinkerkers maakten destijds de zee geheel onveilig. Zijne bevordering had nimmer op gunstiger tijd kunnen invallen, daar hij, geenszins tegen verwijde mannen te strijden hebbende, blijk kon geven van zijne heldhaftige inborst. Wij kunnen hier al zijne klokke bedrijven tegen de Duinkerkers niet aanstippen. Den 13 April 1632 ontdekte hij, met het opgaan der zon, vier schepen aan lij; VAN GALEN zet het moedig op den vijand aan, haalt twee rofschepen in, plaatst zich tusschen de beide vijanden, en geeft dapper vuur. Het schutgevaarte duurt twee uren, en verspreidt wederzijds dood en verderf. Zijn aanhoudend vuur joeg zijne wederpartij schrik aan en op de vlugt. Door de overhaaste vlugt de groote steng van den kleinsten Duinkerker over boord rakende, viel deze in handen van VAN GALEN. De vijandelijke kapitein, SIMON DANSER, bedong voor zich en zestig der zijnen het leven. VAN GALEN werd voor dit heldenfeit met eene gouden keten begiftigd. In 1639 stond hij TROMP treffelijk bij in het vernielen der Spaansche vloot voor *Duins*, veroverde een galjoen met vier en dertig zware stukken geschut, en nog een ander, ruim zoo sterk, dat weldra zonk; vier honderd Spanjaarden vonden den dood in de golven. Op zijne menigvuldige kruistogten tegen Duinkerker, Iersche en Barbarijsche zeeschuimers, gaf hij telkens schitterende blijken van schrander overleg en bewonderenswaardige stoutmoedigheid.

In 1649 zich te *Cadix* bevindende, om schoon te maken, begaf hij zich met de boot naar *Porto Maria*, waar hij 4184 stukken van achten had te ontvangen. Het was reeds avond geworden alvorens hij terugkeerde. Digt langs de wallen voortroeiende, wordt VAN GALEN door Spaansche roovers vervolgd. Ras hunnen toeg bemerkende, trachtte hij weder *Porto Maria* te bereiken; doch de roovers, zestien riemen aan boord hebbende, overtroffen hem in snellen voortgang. Fluks kwamen zij hem met hunne bark op zijde, onder een groot getier, met pieken en dolken, en trachtten een steenstuk af te vuren, toen VAN GALEN den kanonnier met den degen aanviel. De schrik had zich echter zoodanig van de zijnen meester gemaakt, dat zij, in plaats van op zijn bevel de riemen voor geweert te gebruiken, in het water sprongen, om naar wal te zwemmen. Onverschrokken bleef echter VAN GALEN op de plecht, met het zwaard in de vuist, schoon van achter verlaten en

van voren door twintig man aangevallen. Zoo de moordenaars niet op hun aantal hadden vertrouwd, dan zou de meesterlijke zwier van zijnen degen en zijn onversaagd beleid in het uiterste gevaar, hen op de vlugt hebben gedreven. Doch eindelijk ademloos en verzwakt door wonden, schoot hij tegen zulk eene menigte te kort. Hij neemt den betred in het water, en roept zijne matrozen om bijstand, die de gehoorzaamheid niet ten eenenmale vergeten hebbende, zich weder ten aanval spoedden. VAN GALEN zelf met een' riem vooruit gestapt, trof een' uit den hoop zoo gewis, dat deze in zee nederplofte. Die val zette de roovers tot heviger wraak aan, lossende hunne pistolen, terwijl eene andere bark hen kwam helpen, en twee matrozen zwaar gewond werden. Dit ongeval maakte allen verbaasd en vlugge voeten. VAN GALEN omziende, vond zich weder geheel verlaten, den vijand te magtig en de kracht te zwak. Gedwongen naar strand te wijken, kreeg hij een' slag met een' riem op het hoofd, viel voorover in zee, en verloor den degen uit de vuist. Op den wal naar een' molen geweken, vond hij aldaar een' der moordenaars en een' matroos. Den laatsten spreekt hij moed in het lijf, om den anderen aan te pakken, op hoop van een' degen te bekomen. De matroos aarzelende, grijpt VAN GALEN den roover bij de keel, welke hij zoo forsich toeknijpt, dat de schelm den moed en tegelijk den degen laat vallen.

VAN GALEN ontdekte nu, digt bij dit tooneel, nog twee andere schurken, van welke de een gewapend en de ander zonder geweer was. Geen vermoeden hebbende op den laatsten, dien hij voor den molenaar aanzag, hield hij den gewapenden in 't oog, doch werd onverhoeds door den anderen aangevallen, die hem den degen ontrukte. De ontweldiger hield zich stil met dezen buit, doch de ander sprong toe, en bragt onzen onverschrokken held een' zwaren houw op 't hoofd toe. De wreedheid was hiermede niet verzadigd. De moord wordt met eenen steek hervat, welke echter tusschen de vingers afglijdt. De Spanjaard verdoet den houw met eene diepe wond over zijne handen, en gaat nu heen. Hoogst opmerkelijk is het, dat VAN GALEN binnen twaalf dagen weder hersteld aan boord van zijn schip en aan zijn geld geraakte. Vijf der schelmen werden tot de galg veroordeeld en veertien tot de galeijen.

In den eersten Engelschen oorlog van 1652 plukte VAN GALEN in de *Middellandsche Zee* zijne schoonste lauweren. Vroe-

ger was hem het bloed naar het hoofd gestegen, wanneer hij, een Engelsch parlaments jagt ontmoetende, driemaal onderdanig de vlag had moeten strijken; doch nu toonde hij dat zulks slechts was geschied uit gehoorzaamheid aan zijne meesters, goenszins uit vrees voor den Engelschman. Na eenige vinnige schermselsingen, leverde hij den 14 Maart 1653 den vijand een' geweldigen zeeslag, die den Brit op het verlies van zes schoonschepen te staan kwam. VAN GALEN in den aanvang van den strijd den voet tot boven den enkel door een kanonskogel verliezende, verborg eenen geruimen tijd de wond. De onderstuurman bemerkt zulks het eerst, en waarschuwt hem voor doodbloeden. Als een andere EPAMINONDAS antwoordt hij: «Ligt is zulk een ongeluk, «om voor het vaderland te midden der «overwinning te sterven.» Op den ballast nedergelaten, werd hem het been tot onder de knie afgezet. Tot versterking gebruikte hij een glas wijn, hetwelk hij uitgedronken hebbende ter aarde wierp, op zijn echt zeemans uitroepende: «De Engelsche «koningsmoorders moeten toch alles betalen.» Hij stierf aan de gevolgen van deze wond den 23 Maart 1653, in den ouderdom van negen en veertig jaren. In de Nieuwe kerk te Amsterdam, achter den predikstoel, vindt men voor dezen doorluchtigen zeeheld eene deftige graf-tombe opgericht, op welke de volgende fraaije dichtregelen te lezen zijn:

Hier ligt in 't graf van eer de dapperste VAN GALEN,
Die eerst ging buit op buit *Castille* afhalen,
En met een leeuwenhart, nabij 't Toscaner strand,
De Britten heeft verjaagd, veroverd en verbrand.

(ARNOLDUS MONTANUS, *Het leven en bedrijf van den doorluchtigen zeeheld JOAN VAN GALEN, Admiraal der Nederlandsche vloot in de Middellandsche zee*) (1).

GALENUS, (CLAUDIUS), een der beroemdste geneeskundigen van den ouden tijd, werd in het jaar 131 n. c. te Pergamus geboren, en wordt somtijds de HIPPOCRATES van Pergamus genoemd. Men zegt, dat een droom zijn genie op de beoefening der geneeskunst heeft doen vestigen. Nadat hij eene voortreffelijke opvoeding had ontvangen, deed hij groote reizen, om in alle takken der geneeskunde grondige kennis te verwerven. *Alexandrië* was eene der steden, waar zijn navorschende geest de meeste voldoening vond. In zijn twee en dertigste jaar deed hij eene poging, om zich in Rome te vestigen, doch

de kulperijën zijner afgunstige mededingers deden hem besluiten naar Pergamus terug te keeren. Van hier werd hij echter door MARCUS AURELIUS naar Rome geroepen als lijfarts zijner beide zonen COMMODUS en SEXTUS. De plaats en tijd zijns overlijdens worden niet vermeld. Van de zeven honderd vijftig werken, welke hij zou geschreven hebben, is slechts een gedeelte bewaard; doch zelfs dit gedeelte vormt vijf deelen folio, en is een onwederlegbaar bewijs van zijne groote geleerdheid en buitengemeene schranderheid. De eerste uitgave zijner gezamenlijke schriften verscheen in 1525 te Venetië, en in 1679 gaf CHARTIER daarvan te Parijs eene nieuwe uitgave met eene Latijnsche vertaling. De meeste schriften van GALENUS zijn insgelijks in het Arabisch en sommige in het Hebreuwsch overgebracht. De naam van dezen grooten schrijver gold, zoowel onder de Arabieren als onder de geneeskundigen van Europa, langen tijd als het hoogste gezag.

(HARVEY, *Exercit. Anatom.*; CLARK'S *Report on animal physiologie, from the Trans. of Brit. Assoc.*, 1834).

GALERIUS, (CAJUS VALERIUS MAXIMIANUS), Romeinsch keizer, was een Daciër van geboorte, en in zijne jeugd een herdersknaap, van waar hij den bijnaam van *Armentarius* bekam. In krijgsveld dienst getreden, verhief hij zich door zijnen moed tot de hoogste rangen. Door DIOCLETIANUS tot mederegent aangenomen, kreeg hij diens dochter VALERIA ten huwelijk. Onder zijne volgende krijgsveldbedrijven behoort eene overwinning op de Perzen, met welke hij een' roemrijken vrede sloot. Men kan over zijne vermetele stoutmoedigheid oordeelen, als men zich herinnert, dat hij, van slechts twee ruiters vergezeld, het waagde de stelling der vijanden te verkennen. De uitslag bekroonde zijn bedrijf, en nu werd dit waagstuk hem tot eer gerekend. Hij beklom den keizerlijken troon in 305, en stierf in 311. GALERIUS was wreed van inborst en een hevig vervolger der Christenen. Toen hij door een kwaadaardig en ongeneeslijk gezwel onder aan het lijf onduidelbare pijnen leed, vaardigde hij een beveldschrift uit, ter intrekking van de vervolging der Christenen, die voor zijne herstelling moesten bidden. Men beschouwt dezen maatregel meer als het gevolg van bijgeloof dan van berouw.

(EUSEBIUS, *Kerkel. Gesch.*, B. VIII. H. 17; GIBBON, *Rom. Hist.*, Ch. XVI); M. STUART, *Romeinsche Geschiedenis*).

GALIANI, (FERDINANDO), een uitste-

(1) Een zeldzaam boekken in Hooftiaansch stijl.

kend schrijver over verschillende onderwerpen, werd den 2 December 1728 te *Chieti*, in de Napolitaansche provincie *Abruzzo*, geboren. Hij maakte zulke snelle vorderingen in zijne studiën, dat hij op den ouderdom van zestien jaren eene verhandeling schreef over het Geld, in omloop ten tijde van den Trojaanschen oorlog. In 1759 werd GALIANI als secretaris van legatie naar *Parijs* gezonden, waar zijne levendigheid van geest, zijn vernuft en scherts hem den toegang bezorgden tot de aanzienlijkste letterkundige gezelschappen. Hij bleef verscheidene jaren te *Parijs*, bezocht *Engeland* en *Holland*, en schreef vervolgens zijne *Dialogues sur le commerce des bleds*. Na zijne terugkomst in *Napels* bekleedde hij onderscheidene aanzienlijke bedieningen. Toen hij paus BENEDICTUS XIV eene volledige verzameling van vulcanische voortbrengselen van den *Vesuvius* zond, waarop de woorden geschreven stonden: «Heilige Vader! beveel dat deze steenen brood worden», ergerde deze zich hierover geenszins, en bevorderde hem tot kanunik van *Amalfi*. Onder zijne eerste geschriften was er een, waarin hij de academische gewoonte bespot, om in rijm en proza over den dood van hooge personaadjen klaagliederen aan te heffen; hij beweele daarin den dood van den scherpreger, en bootste in onderscheidene stukken zeer eigenaardig den stijl van verscheidene academisten na. Zijne gezondheid, van nature zwak, leed door aanhoudende inspanning; hij stierf den 30 October 1787, in den ouderdom van negen en vijftig jaren. Hij liet in handschrift na Commentariën op het leven en karakter van HORATIUS en den geest van diens dichtwerken, waarvan hij een gedeelte aan verscheidene zijner vrienden liet zien, die dit werk hoogelijk prezen. Uittreksels daarvan vindt men in de *Correspondance de GALIANI avec madame D'EPINAY*.

(*Mélanges de l'abbé SUARD, tirés de la Gazette littéraire d'Europe*; UGONI, *della Letteratura Italiana*, Vol. II, art. GALIANI).

GALILEI, (GALILEO), een doorluchtig wijsgeer, wis- en sterrekundige, de zoon van VINCENTIO GALILEI, een' Florentijnsch edelman, werd den 18 Februarij 1564 te *Pisa* geboren. Zijn afkeer van het geneeskundige vak, waarvoor hij bestemd was, werd zóo groot, dat zijn vader hem eindelijk toestond, om zich op de wijsbegeerte en wiskunde toe te leggen. Reeds op den ouderdom van vier en twintig jaren werd hij tot professor in de wiskunde benoemd. Als bestrijder der wijsbegeerte van ARISTOTELES, berokkende hij zich zoo

vele vijanden, dat hij als hoogleeraar naar *Padua* vertrok, waar hij gedurende achttien jaren met schitterend gevolg werkzaam was. Uit alle oorden van *Europa* stroomden toehoorders derwaarts, onder welke men zelfs den grooten GUSTAAF ADOLF telde. Cosmo III noodigde hem uit, om naar *Pisa* terug te keeren, en beriep hem kort hierop naar *Florence*, met den titel van eersten wiskunstenaar en wijsgeer van den groot-hertog. GALILEO in 1609 bekend geworden met de uitvinding van den telescoop, vervaardigde hij er terstond een' voor zich zelve, waarmede hij het luchtgewelf begluurde. Met dit werktuig ontdekte hij vier wachters van *Jupiter*, de afwisselende schijngestalten van de planeten *Mercurius*, *Venus* en *Mars*, de bergen en dalen van de maan en de vlekken op de schijf der zon. Al deze ontdekkingen overtuigden hem van de waarheid van het Copernicaansche wereldstelsel. Zijne overtuiging haalde hem de bitterste vervolging op den hals, vooral toen hij zijn *Dialogo* over het stelsel van PTOLOMEUS en COPERNICUS in het licht gaf. De zeventigjarige GALILEI werd gedagvaard, zich te *Rome* voor eene congregatie van kardinalen, priesters en monniken te komen verantwoorden. Den 20 Junij 1633 verscheen hij voor de regtbank der inquisitie, welke zijn werk als hoogstgevaarlijk veroordeelde. Het vonnis is te wijdloopig om hier afgeschreven te worden, doch een gedeelte daarvan ook te fraai, om te worden overgeslagen.

«Op het verlangen van zijne Heiligheid «en de voornaamste kardinalen der opperste inquisitie, worden de twee propositiën van de onbeweegbaarheid der zon «en de beweging der aarde door de theologische kettermeesters bestempeld als «volgt:

«1°. De propositie, dat de zon zich in «het middelpunt der wereld bevindt en onbewegelijk is, is ongerijmd, filosofisch «valsch en bijgevolg ketterisch, wijl zij geheel in strijd is met de Heilige Schrift.

«2°. De propositie, dat de aarde niet «het middelpunt der aarde is, noch onbewegelijk, maar dat zij beweegt, en «tevens eene dagelijkse beweging heeft, «is ongerijmd, filosofisch valsch, en «theologisch beschouwd voor het minst «dwaling in het geloof.»

Na een langwijlig en bombastisch exposé, waaruit men zou kunnen vermoeden dat GALILEI op de pijnbank is gebracht, eindigt het aldus:

«Wij decreteren dat het boek der *Dialogo* van GALILEI bij edict zal worden «verboden; wij veroordeelen u tot de ge-

« vangenis der inquisitie zoo lang als het ons
 « zal behagen; wij bevelen u, gedurende
 « de drie eerste weken eenmaal 's weeks
 « de zeven boetspalmen te lezen, &c. &c. »

Ten einde zulk een zacht vonnis te verkrijgen was GALILEI genoodzaakt, om op het Evangelie zijn geloof in de Copernicaansche leer af te zweren. Wij halen een gedeelte der afzwering aan:

« Met een opregt hart en ongeveinsde
 « trouw, verzaak, vervloek en verfoei ik
 « bovengenoemde dwalingen en ketterijën
 « (t. w. dat de aarde zich beweegt,
 « &c.); ik zweer dat ik voortaan nooit
 « iets zal zeggen of beweren, hetzij mon-
 « delijk of schriftelijk, dat tot een derge-
 « lijk vermoeden tegen mij aanleiding zou
 « kunnen geven. . . . »

« Ik GALILEO GALILEI heb het bovenstaande
 « met eigen hand afgezworen. »

Na deze plegtigheid, waarbij hij geknield lag, opstaande, fluisterde hij een' vriend in het oor: *E pur se muove* (en toch beweegt zij zich).

In het volgende jaar trof den grijsaard op nieuw eenen harden slag. Hij verloor in de maand April 1634 eene geliefde dochter, zijn' eenigsten steun. Men veroorloofde hem naar het klooster *Arcetri*, niet ver van *Florence*, te gaan, alwaar zij weldra den geest gaf. GALILEI werd hier in strenge bewaring gehouden. In zijne laatste jaren werden zijne oogen door de staar aangetast; reeds was het eene oog geheel blind en het andere bijkans onbruikbaar, toen hij nog in 1637 de schijnbaar slingerende beweging der maan om hare as (libratie) ontdekte. Blindheid, doofheid, slapeloosheid en jichtpijnen vereenigden zich, om hem zijnen ouderdom te verbitteren. Echter bleef hij werkzaam, en het gezelschap van talrijke leerlingen verlichtte zijnen moeilijken toestand. Hij stierf den 8 Januarij 1642 in de armen van zijnen jongsten en dankbaarsten leerling, *VINCENZO VIVIANI*, die zijn leven beschreef en een legaat naliet, om een gedenkteeken ter eere zijns meesters te stichten. Eerst in 1737 werd hem in de kerk *Santa-Croce*, waar hij naast *MICHEL ANGELO* begraven ligt, een prachtig gedenkteeken opgericht. Behalve de groote verdiensten, welke GALILEI aan de sterrekunde heeft bewezen, vond hij den proportie-passer uit, en ontdekte verscheidene wiskundige waarheden; hij bewees dat de val van een ligchaam versnelt naar evenredigheid der oneffene getallen 1, 3, 5, 7, 9, en een vallend ligchaam in de eerste seconde 15 voeten aflegt, in de tweede 45 in de derde 75 enz. Sommigen schrijven hem ook de uitvinding der slingeruurwerken toe, schoon

men thans genoegzaam algemeen weet, dat de eer dier uitvinding aan onzen landgenoot *CHRISTIAAN HUIJGENS* toekomt. GALILEI was een voorstander der kunsten, en beoefende gelukkig de muziek, teekenkunst en poëzij. Hij bezat weinig boeken, en verklaarde de natuur voor het beste boek. Zijne werken zijn in 13 deelen 8vo., (*Milaan*, 1811) bijeenverzameld. Zijn stijl is bondig, natuurlijk en vloeiend. Eene der best geschrevene biographiën van GALILEI is die in het Engelsch van *Mr. DRINKWATER*, welke onlangs in 't licht is verschenen.

GALL, (JOHANN JOSEPH), de stichter van de hersenschedelleer (phrenologie), werd den 9 Maart 1757 te *Tieffenbrunn*, in het Badensche, geboren. Hij gaf reeds vroegtijdig blijken van zijnen navorschenden geest. Als schoolknaap vond hij er genoeg in om de verschillende karakters en talenten zijner broeders, zusters en speelkameraden na te gaan. Hij bewees tevens, dat het karakter zelden verandert; dat de opvoeding zelden de goede of kwade inborst van een kind wijzigt en het talent, hetwelk een kind in eenige zaak verraaft, zelden op iets anders kan worden overgebracht. Hij bespeurde dat de knapen, die zijne geduchtste mededingers waren, zich alle onderscheidden door eene bijzondere uitdrukking in het gelaat, het gevolg eener ongewone uitpuiling der oogappels, hetgeen hij voor een zeker bewijs van talent hield. Toen hij naar eene andere school werd gezonden, moest hij weder onderzoeken voor zijne *buloogige* kameraden, gelijk hij ze noemde. Ook vond hij, dat al deze knapen zich door een bijzonder talent onderscheidden. Hij studeerde te *Weenen* in de medicijnen, en koos bij voorkeur de studenten met vooruitpuilende oogen tot zijne medgezellen. Allen, die hij ontmoette, muntten uit door hunne letterkundige kennis en hun talent in het reciteren. Dit bracht hem op het vermoeden dat er ken-teekenen voor elk talent zouden te vinden zijn. Hij herinnerde zich, dat hij op school verscheidene knapen had gekend, die met het grootste gemak vogelnestjes vonden en de plaatsen onthielden waar die geweest waren, terwijl anderen, en inzonderheid hij zelf, binnen een paar dagen de plek vergaten. Nu zocht hij onder zijne medestudenten al degenen op, die eene dergelijke kennis en plaatselijk geheugen verrieden, en verbeeldde zich dat zij zich allen door eenen bijzonderen vorm van de wenkbraauw kenmerkten. Van nu af hield hij zich overtuigd, dat, door eene naauwkeurige opmerking van den vorm van het hoofd in onderscheidene personen, hij voor

elk talent een bijzonder teeken zou vinden. Hij verzuumde geene gelegenheid, om de hoofden van dichters, schilders, werktuigkundigen, toonkunstenaars en al degenen die zich in kunst of wetenschap beroemd maakten, te onderzoeken. Hij vond bij allen uiterlijke teekenen, welke hen van anderen onderscheidden, zoodat hij nu geloofde in staat te zijn, om duidelijk het karakter uit den vorm van den schedel op te maken.

Hij had opgemerkt dat het hoofd van vastberadene personen in een of ander deel ongemeen breed was, en uit dien hoofde vreeschte hij na of er geene kenteekenen waren voor de zedelijke hoedanigheden, gelijk hij meende reeds voor de verstandelijke vermogens opgespoord hebben. Na eenigen tijd vond hij dat deze hoedanigheden konden herkend worden aan het verschil van grootte van het eene deel des hoofds met de andere. Zich vleijende dat hij weldra een' volkomen sleutel zou vinden voor het menschelijk karakter, was zijn geest zoo geheel bezig met het verzamelen van voorbeelden, dat zijne academische loopbaan in geen ander opzigt iets bijzonders opleverde. Hij zette zich te *Weenen* als geneesheer neder, en maakte zich door zijne *Philosophisch-medicinischen Untersuchungen über Natur und Kunst im kranken und gesunden Zustande des Menschen* voordeelig bekend. Doch zijne beroemdheid had hij vooral te danken aan zijne voordrachten over de schedelleer, welke hem echter spoedig werden verboden (1). Later herhaalde hij deze voordrachten aan onderscheidene hoogeschoolen op zijne reizen door *Duitschland*, *Zweden* en *Denemarken*, waar hij even zoo vele aan-

hangers als tegenstanders vond. Ook bezocht hij *Amsterdam*, en hield aldaar eenige voordrachten over zijn geliefkoosd onderwerp, waarvan M. STUART den zakelijken inhoud in 't licht gaf. Vervolgens begaf hij zich in 1807 naar *Parijs*, waar hij zijne leer, in vereeniging met zijnen vriend SPURZHEIM, zocht te verbreiden door het groote werk *Anatomie et physiologie du système nerveux en général et du cerveau en particulier, etc.* Het stelsel van GALL, nader door SPURZHEIM ontwikkeld, kent aan elk vermogen van den geest een afzonderlijk orgaan in de hersenen toe, en zegt dat deze organen uiterlijk door knobels of verhevenheden op den schedel kunnen waargenomen worden. GALL overleed den 22 Augustus 1822 op zijn landgoed te *Montrouge* bij *Parijs*.

Hoe weinig waarde men thans aan de hersenschedelleer ook schijnt te hechten, is het nogtans zeker, dat GALL als een hoogst merkwaardig persoon van zijnen tijd is te beschouwen, en zijne ontdekkingen in de anatomie en physiologie der hersenen, in de geschiedenis der geneeskunde eene eervolle plaats verdienen.

(*Penny Cyclopaedia; Algemeene Konsten Letterbode*, 1833, N°. 28).

GALLAND, (ANTOINE), een geleerde in de Oostersche talen en penningkundige, werd in 1646 te *Rollot* bij *Montdidier* geboren. Zijne ouders waren arme lieden, zoodat hij zijne beroemdheid aan eigene vlijt had te danken. Beschermd door een' kanunik, die hem op het collegie van *Noyon* plaatste, besteedde hij zijnen tijd zóó wel, dat hij op den ouderdom van dertien jaren reeds Grieksch en Latijn kende, en een weinig Hebreeuwsch. Hij verloor toen zijnen beschermer, en zag zich genoodzaakt een ambacht te leeren. Na verloop van een jaar kwam hij te *Parijs*, alwaar hij in aanraking kwam met een' professor van het *Collège du Plessis*, die hem zijne studiën liet voltooiën. De jonge GALLAND legde zich vooral op de Oostersche talen toe, welke hem in staat stelden, om op last van den minister COLBERT het Oosten te bezoeken. Hij heeft ons, door zijne vertalingen, met onderscheidene schriftten der Oosterlingen bekend gemaakt, onder anderen de *Mille et une nuits*, *contes arabes*; *Les contes et fables indiennes de BIDPAÏ et de LOKMAN*; *Paroles remarquables, bons mots et maximes des orientaux*. GALLAND werd in 1701 medelid van de academie der opschriften, in 1709 professor in de Arabische taal aan het *Collège de France*, en stierf den 17 Februarij 1715. Onder al zijne werken, zoo over de numismatiek als over de Oostersche

(1) De phrenologie was reeds den ouden wijsgeeren niet onbekend. SOCRATES het hoofd van ALCIBIADES onderzocht hebbende, voorspelde de aanstaaende grootheid van dezen man. Ook namen de Pythagoristen geene leerlingen in hunne school aan, voordat hun gelaat en hoofd naauwkeurig waren onderzocht.

Toen GALL in 1799 te *Weenen* over zijne nieuwe leer voordrachten hield, gebeurde het op zekeren dag dat, toen hij over het orgaan der voorzigtigheid sprak, er twee hem onbekende heeren in de zaal kwamen, en aan de deur bleven staan. Een dezer heeren, wiens hoofd zeer kaal was, GALL bijzonder in het oog vallende, sprak hij zijne toehoorders dus aan: «Ik kan u, mijne heeren en dames, het ugeen ik nu zoo even over het orgaan der voorzigtigheid en bedachtzaamheid (*Circospection-Organ*) gezegd heb, niet beter ophelderen, dan u wanneer ik u verzoeken dien heer aan te zien, die «dat orgaan in eenen zeer ontwikkelden graad bezit; ik ken dien heer volstrekt niet, en ik heb «hem ook nooit gezien; maar ik wil er alles on«der verdedden wat men wil, dat hij al die eigenschap«pen hebben moet, die uit een zoo sterk ontwikkeld «bedachtzaamheids-orgaan moeten voortvloeijen.» De onbekende, die zoo in eens aller oogen tot zich trok, stond verbaasd hoe GALL op het eerste gezigt af, sulc eene naauwkeurige beschrijving zijner verstandelijke vermogens had kunnen geven.

letterkunde, is hij zijnen grootsten roem aan de Duizend en één Nacht, Arabische vertellingen, verschuldigd. — De jeugd is altijd vol gekkernij; GALLAND ondervond zulks. De meeste zijner verhalen beginnen gewoonlijk met dezen aanloop: «Lieve «zuster! indien gij niet slaapt, verhaal «ons dan een dier mooie vertellingen welke «gij weet.» Eenige jonge lieden te *Parijs*, die 's avonds laat van eenen feestmaaltijd naar huis gingen, kwamen door de straat *Dauphine*, waarin GALLAND woonde. Zij klopten aan, en gaven luide te kennen dat zij hem wenschten te spreken. Door hun geschreeuw wakker geworden, vliegt hij het bed uit en ongekleed naar het venster: het was streng koud, en de jonge lieden, na hem eenigen tijd geplaagd te hebben met te vragen of hij mijnheer GALLAND was, de schrijver van de Duizend en één Nacht, Arabische vertellingen, eindigden zij het gesprek met hem op eenen spottenden toon te zeggen: «Mijnheer «GALLAND, zoo gij niet slaapt, vertel ons «dan een van die mooie vertellingen, «welke gij weet.» GALLAND schoof het raam toe, en stapte van koude bibberende, brommende weder in 't bed.

(*Dictionnaire historique de la jeunesse*).

GALVANI, (**ALOYSIUS**), werd den 9 September 1737 uit een aanzienlijk geslacht te *Bologna* geboren. Uit hoofde van de godsdienstige stemming van zijnen geest, bestemde men hem voor den geestelijken stand. Doch toen hij aan de hogeschool te *Bologna* studeerde, veranderde hij van inzicht, en huwde de dochter zijns leermeesters *GALEAZZI*, professor aldaar, met wien hij in de vertrouwelijkste vriendschap leefde. Weldra werd hij professor in de anatomie aan de hogeschool zijner geboortestad. De goedkeuring welke zijne verhandeling over de watervaten der vogelen ontmoette, (zoo veel te belangrijker omdat deze dieren geene waterblaas hebben), bragt hem tot het besluit, de physiologie der vogelen in allen deele te bearbeiten; doch later bepaalde hij zich tot een onderzoek der zoo teedere gehoorwerktuigen dezer dieren. Eene toevallige omstandigheid echter bragt hem op een' nieuwen tak van geneeskundige natuur-kennis, welken de aandacht van geheel *Europa* wekte, en die nog naar hem *Galvanismus* genoemd wordt. Gedurende eene tijdelijke afwezigheid gebeurde het, dat zijne huisvrouw eene kikvorschensoep zullende bereiden, dezen dieren de huid afstroopte, en hen digt bij den conductor eener electricer-machine, die pas geladen was, nederleide. Toen zij ze met een schraapmesje aanraakte, stond zij verbaasd te zien, dat de spieren

der kikvorschen hevige stuiptrekkingen vertoonden. Zoodra **GALVANI** van zijne reis terug kwam, deelde zij hem hare opmerkingen mede; **GALVANI** herhaalde de proef, en zocht de oorzaak van dit verschijnsel op te sporen. De gewigtige uitkomst van zijnen arbeid is aan de wetenschappelijke wereld genoeg bekend. **GALVANI** schreef de *Viribus electricitatis in motu musculari commentarius* en andere verhandelingen in de Gedenkschriften van de universiteit van *Bologna*. Zijn leerling **VOLTA** bragt door nadere proeven het *Galvanismus* tot meer volkomenheid, en was de uitvinder der zoogenaamde *Galvanische kolom*, die thans, met meer regt, de *kolom van VOLTA* wordt genoemd. In de geneeskundige practijk heeft men meermalen van de galvanische electriciteit gebruik gemaakt; bij ziekten van het gehoor heeft men haar niet zonder vrucht aangewend.

In 1797 deed **GALVANI** eene reis naar de kusten der *Adriatische Zee* met het doel om zijne begrippen omtrent het dierlijk magnetismus door proeven op den krampvisch (*Gymnotus*) op te helderen. Hij kwam tot het besluit dat de hersenen veel tot de waargenomene verschijnselen toebragten. Bij zijne terugkomst verloor hij zijne echtgenoot, een slag die hem geheel ter neder drukte. Deze droefheid werd vermeerderd door de Fransche heerschappij over *Italië*. Daar hij weigerde den eed af te leggen, die van de ambtenaren werd gevorderd, verloor hij zijne betrekking als hoogleeraar. Zijne geldelijke omstandigheden, even als zijne gezondheid meer en meer verachtende, stierf hij den 4 December 1798.

(*Philosophical transactions*, 1815, 1834, &c., *Annales de Chimie*; **WILKINSON's Galvanism**).

GAMA, (**VASCO DE**), een beroemd Portugeesch zeevaarder, de eerste Europeër, die om de *Kaap de Goede Hoop* naar de *Indiën* stevende, werd te *Sines*, eene kleine zeehaven, geboren. De dag zijner geboorte en de omstandigheden zijner eerste levensjaren worden niet vermeld. Het schijnt dat hij behoorde tot de hofhouding van **EMANUEL**, koning van *Portugal*, en zeer bedreven was in de zeevaartkunde. De koning het vertrouwen koesterende, dat men, bij volharding, eenen onmiddellijken weg ter zee naar de *Oost-Indiën* zou vinden, stelde hij **VASCO DE GAMA** aan het hoofd eener ontdekkings-reis, waartoe drie kleine schepen, met 160 soldaten en matrozen bemand, werden uitgerust. Dit smaldeel verliet den 9 Julij 1497 *Lissabon*. Na eenen geruimen tijd met storm en tegenwind gekampt te hebben, gelukte het

GAMA rondom *Afrika's* Zuider spits te stevenen. Den 20 Mei 1498 bereikte hij *Calcutta*, eene bloeiende stad aan de kust van *Malabar*, het middelpunt van den handel van de Oostkust van *Afrika*, den Perzischen zeeboezem en het Indische schiereiland. GAMA trad met den Samorijn of vorst van *Calcutta* in gemeenschap, die, na eenige onderhandeling, er in bewilligde, dat hij met alle eerbewijzingen, eenen afgezant verschuldigd, aan het hof zou ontvangen worden. Daar de Mooren of Arabieren hier den grootsten invloed hadden, en men hun bedriegelijk en trouweloos karakter kende, trachtte het volk GAMA te bewegen, aan boord te blijven; doch deze had zijn besluit genomen. Hij begaf zich met twaalf der dapperste mannen in eene sloep, en voer naar land. Men ontving hem met groote staatsie; maar het gedrang der menigte werd zoo geweldig, dat vele menschen vertreden werden, en twee Portugeezen bijkans hetzelfde lot trof. De groote zaal van het paleis, waarin de Samorijn hem opwachtte, was bedekt met een groen fluweel tapijt en de wanden versierd met zijden behangsels van verschillende kleuren (1). De Samorijn aan het einde der zaal gezeten, omringd van zijne hovelingen, gaf GAMA door eenen tolk te verstaan, dat hij de oorzaak zijner komst aan de staatsdienaren kon mededeelen; maar GAMA gaf beleefdelijk te kennen, dat hij met eere niet kon afwijken van het gebruik in *Europa*, waar de Christen vorsten zich verwaardigden, om de gezanten, in 'het bijzijn van een klein aantal hunner getrouwste raadslieden, aan te hooren. De Samorijn, geenszins over deze vrijmoedige taal gebelgd, verleende hem hierop gehoor in een ander vertrek, en vroeg hem, door tusschenkomst van een' tolk, uit welk land hij kwam, en wat het doel was van zijne reis. GAMA, deze vragen beantwoordende, zeide: «Ik ben de afgezant des konings van *Portu-*

gal, den grootsten vorst van het westen, zoo door zijne rijkdommen als de uitgestrektheid zijner magt. Vernomen hebbende dat er in *Indiën* Christen vorsten zijn, van welke de Samorijn van *Calcutta* het opperhoofd is, heeft koning EMANUEL goed gevonden, Uwe Doorluchtigheid door middel van een gezantschap de begeerte te betuigen, om met haar een verbond van vriendschap en koophandel aan te gaan. De voorzaten van mijnen koning hebben sedert zestig jaren pogingen aangewend, om zich over den oceaan eenen weg naar de *Indiën* te banen. Dit groote ontwerp is thans gelukt. Ik ben van mijnen koning met twee brieven aan Uwe Doorluchtigheid voorzien, doch zal de overgave daarvan tot den volgenden dag uitstellen, wijl de dag reeds ten avond neigt. Intuschen verklaar ik hier plegtig, dat ik in last heb te verklaren, dat mijn koning en meester uw vriend en broeder is, en zich vleit, dat Uwe Doorluchtigheid eenen afgezant naar *Portugal* zal willen zenden, om de banden van vriendschap en onderlinge samenwerking des te vaster toe te snoeren.» Deze eerste gehoorgeving was allezins gunstig; doch weldra veranderde de goede gezindheid van den vorst door de kuiperijen der afgunstige Mooren. De kwade luim van den Samorijn vermeerderde nog toen hij vernam, dat de vreemdeling geene voegzame geschenken voor hem had medegebragt. De beambte die ze moest bezigtigen, wees alles met verachting van de hand. Niettegenstaande al deze hinderpalen, gelukte het echter GAMA den Samorijn van de groote voordeelen van een verbond van koophandel met de Portugeezen te overtuigen. Tevreden met den uitslag zijner reis, aanvaardde GAMA den terugtogt, en wierp in September 1499 het anker in de haven van *Lissabon*, na eene afwezigheid van omtrent twee jaren én twee maanden. In 1524 werd GAMA andermaal naar de *Indiën* gezonden als onderkoning der Portugeesche bezittingen, en stierf den 24 December 1524 te *Cochin*. Zijn stoffelijk overschot werd in 1538, op last van koning JOAO III, naar *Portugal* overgebragt, en aldaar, met de grootste statelijkheid, waaraan het gansche volk deel nam, ter aarde besteld. Zijne ontdekking van den zeeweg naar de *Indiën*, plaatst zijnen naam naast dien van COLUMBUS.

(*Historische beschrijving der reizen*, I deel; CASTANHEDA EN LAFITAU, *Hist. Conqu. Portug.*; COOLEY'S *Hist. Mar. Discov.*; CAMOENS).

GANSFORT, (JAN WESSEL), om zijne

(1) De zetel of voetbank waarop de Samorijn zat, was overtrokken met witte zijde, gestikt met goud, en boven dien zetel een kostbaar verhemelte. Zijn kleed was een korte rok van fijn katoen, bezaaid met rozen en rozenknoppen van geslagen goud. De knopen waren groote paarden en de knoopsgaten van goudraad. Op het hoofd droeg hij eene soort van kroon, overladen met paarden en edelgesteenten. Zijne ooren, vingers en teenen waren bedekt met paarden en diamanten, de armen en dijen met gouden ringen. Er stond bij hem, op een' gouden géridon, eene kom van hetzelfde metaal, uit welke een zijner bedienden hem van betel voorzag. Ook had hij bij zich een gouden spuwkommetje en een gouden fonteintje met water, om den mond te zuiveren. Alle omstanders bedekten zich den mond met de linkerhand, uit vrees dat hun adem tot den vorst mogte komen. Ook was het eene misdaad voor zijn aangezicht te niezen of te spuwen.

goleerdheid met den bijnaam van *Lux mundi* (het licht der wereld) vereerd, werd in 1419 te *Groningen* geboren. Hij studeerde in de godgeleerdheid te *Keulen*, toen reeds eene stad beroemd door handel, kunst en wetenschap. Een' weerzin voor den geestelijken stand opgevat hebbende, legde hij zich meer bij uitsluiting op de wijsbegeerte toe, en oefende zich in het Hebreeuwsch en Arabisch. Na eenigen tijd te *Heidelberg* de wijsbegeerte onderwezen te hebben, bezocht hij *Leuven* en *Parijs*, en woonde de kerkvergadering van *Bazel* bij, op uitnoodiging van FRANCESCO DELLA ROVERE, die in 1471, onder den naam van SIXTUS IV, tot paus werd verheven, en hem naar *Rome* lokte. GANSFORT wees echter de geestelijke waardigheden, die hem werden aangeboden, van de hand, en verzocht zijn' doorluchtigen beschermers slechts om eenen volledigen Hebreeuwschen en Griekschcn bijbel. Met dit geschenk keerde hij naar zijne geboortestad terug. Deze zeldzame man zag weldra in, dat het toenmalige Christendom niet dat der openbaring was, en verklaarde zich tegen de onfeilbaarheid van den paus, de aflaten en andere leerstukken der Roomsche kerk, weshalve hij, om zijne gevoelens, later als de voorlooper van LUTHER is beschouwd geworden. Ongetwijfeld ware hij in de handen der inquisitie gevallen, zoo DAVID VAN BOURGONDIE, bisschop van *Utrecht*, hem niet in zijne bescherming hadde genomen. Onder zijne uitstekendste leerlingen behoort RUDOLF AGRICOLA. De meeste zijner schriften zijn door de monniken verbrand; de overgeblevene werden, met eene voorrede van LUTHER, bij elkander verzameld onder den titel van *Farrago rerum theologicarum*. De laatste druk van dit werk verscheen in 1617 te *Amsterdam*.

(VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Ned. Lett. en Wetens.*; *Woordenboek der Zamenleving*).

GARAT, (PIERRE JEAN), een bekend Fransch componist, werd den 25 April 1764 te *Ustariz* geboren. Even als eenige andere beroemde toonkunstenaars, verried hij van zijne vroegste jeugd eene groote neiging voor de muziek. Voordat hij kon spreken, neuriede hij bevallig de deuntjes na, die men hem voorzong. Hij kreeg de schoonste stem, welke de natuur ooit aan iemand heeft geschonken. Hij kwam in 1782 te *Parijs*, waar men hem met geestdrift en bewondering hoorde. Zingen was voor hem geene inspanning; hij zong zoo gemakkelijk eene gansche opera als een ander eene enkele aria. In 1795 werd hij als onderwijzer aan het Conservatorium aangesteld. Hij deed verscheidene kunst-

reizen in *Spanje*, *Italië*, *Duitschland*, *Engeland* en *Rusland*, overal met de luidste toejuichingen begroet wordende. GARAT overleed te *Parijs* den 3 Maart 1823. Ook zijn broeder, JOSEPH DOMINIQUE FABRY GARAT, verwierf zich als zanger en componist eenen grooten roem.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

GARAY, (JUAN DE), een bekwaam, menschlievend Spaansch krijgsoverste, werd in 1541 te *Badajoz* geboren. Hij vertrok naar *Amerika* als secretaris van den gouverneur van *Paraguay*, in welke hoedanigheid hij zoo veel moed en bekwaamheid ten toon spreidde, dat hij tot kapitein werd benoemd, en met eene kleine magt naar het binnenland gezonden, om ontdekkingen te doen. Hij voer de *Parana* op, onderzocht eene groote uitgestrektheid lands, en stichtte *Santa Fé*. Tot den rang van luitenant-generaal opgeklommen en benoemd tot gouverneur van *Assomption*, herbouwde en versterkte hij *Buenos Ayres*, en, in tegenstelling van de meeste zijner landgenooten, trachtte hij de Indianen door overreding en menschlievende behandeling te beschaven. Ongelukkig werd GARAY aan de oevers der *Parana* in 1592 vermoord.

(*Dictionary of Biography*).

GARCIA DE MASCARENHAS, (BLAISE), een Portugeesch dichter, werd in 1596 te *Avo*, in de provincie *Beira*, geboren, en trad in 1614 in krijgsdienst. Hij vertrok naar *Brazilië*, waar hij zich zes en twintig jaren ophield. In 1640 naar *Portugal* teruggekeerd, werd hij tot gouverneur van *Alfayates* benoemd. Schoon hij deze vesting moedig tegen de Spanjaarden verdedigde, wierpen zijne vijanden hem in de gevangenis, onder voorwendsel van verraad. Hij ontwierp eenen brief in verzen aan den koning, doch daar men hem het noodige schrijfgereedschap weigerde, sneed hij uit een boek de woorden die hij behoefde, en plakte ze op een wit blad; dit wierp hij uit het venster eenen vriend toe, die het den koning overhandigde. GARCIA werd hierop in vrijheid gesteld. Hij overleed in 1656, en is de schrijver van *Viriatius*, een dichtstuk in twintig zangen, alsmede van eenige kleinere stukjes in poëzij.

(*Dictionary of Biography*).

GARCÍAS, (LASSO), of GARCILASSO DE LA VEGA, die de Spaansche PETRARCA en vorst der Spaansche dichters werd genoemd, zag in 1503 te *Toledo* het eerste levenslicht. Hij trad vroegtijdig in dienst van KAREL V, en onderscheidde zich in den slag van *Pavia*. Zijne dapperheid werd

vervolgens beproefd tegen de Turken in *Hongarij* en in den togt tegen *Tunis*. Eindelijk sneuvelde hij bij den aanval op eenen toren, waaruit op het keizerlijk leger, (hetwelk van *Marseille* terug trok), hevig werd gevuld. GARCILASSO hervormde, met zijnen vriend BOSCAN, den bedorven smaak, welke in de Spaansche poëzij was ingeslopen. Zijne werken, hoofdzakelijk herderszangen en klinkdichten, maken een klein boekdeel uit. Hij schittert in het teedere en zielroerende.

(*Dictionary of Biography*).

GARDINER, (STEPHEN), bisschop van *Winchester* en kanselier van *Engeland*, werd in 1483 te *Bury St. Edmunds* geboren. Hij was een onwettige zoon van Dr. WOODVIL, bisschop van *Salisbury*, die, een broeder zijnde van ELIZABETH, gemalin van EDUARD IV, insgelijks vermaagschapt was aan HENDRIK VIII. GARDINER ontving eene geleerde opvoeding te *Cambridge*, waar hij zich, behalve in de godgeleerdheid, ook in de staatswetenschappen met goed gevolg oefende. Buigzaam en voortvarend van aard, verwierf hij zich de gunst van den kardinaal WOLSEY, die hem tot zijnen secretaris aanstelde en tevens bij den koning aanbeval. Toen HENDRIK VIII eene echtscheiding van zijne gemalin CATHARINA van *Arragon* beoogde, werd GARDINER, in 1528, als onderhandelaar naar *Rome* gezonden. En ofschoon zijne zending mislukte, werd hij nogtans in 1529 tot staatsraad verheven. Daar hij tot het beruchte scheidings-proces en de herstelling van het koninklijk oppergezag in kerkelijke zaken ijverig had mede gewerkt, benoemde de koning hem in 1544 tot bisschop van *Winchester*. In weerwil van dit alles was GARDINER een heftige tegenstander der kerkhervorming, en werkte met alle magt de bedoelingen van CRANMER tegen; doch een gering toeval bragt hem in groote ongelegenheid. De koningin (CATHARINA PARR), heimelijk eene ijverige beschermster der hervormers, met haren gemaal over de nieuwe leerbegrippen in gesprek komende, bestreed zij met zoo veel geestdrift's konings denkbeelden dienaangaande, dat zij zich daardoor het ongenoegen des konings, (die door ongesteldheid nog wreveliger was dan gewoonlijk) op den hals haalde. De eigenzinnige monarch zijn verdriet aan GARDINER klagende, besloot deze de koningin ten val te brengen, en stelde, met voorkennis des konings, een' acte van beschuldiging tegen haar op. Doch uit afgetrokkenheid ontviel dit stuk den kanselier eer hij het paleis had verlaten; eene der vrouwen van de koningin raapte het op, en stelde het CATHARINA ter hand.

Door haar gezond verstand en karakter, hetwelk haar op den koning grooten invloed verschafte, gepaard met behendigheid en schrander overleg, ontkwam zij aan de beschuldiging. De dag was reeds bepaald dat zij naar den *Tower* zou gevoerd worden; doch toen hare beschuldigers voor den koning verschenen, voer hij geweldig tegen hen uit, en GARDINER herwon HENDRIK's vertrouwen nimmer weder. Na den dood van HENDRIK VIII trof hem grooteren rampspoed. De jeugdige koning EDUARD VI, een groot voorstander der hervorming, de tegenwerking van GARDINER moede, liet hem in den *Tower* werpen, waar hij, tot op de regering van koningin MARIA, streng werd bewaakt. MARIA, ijverig katholiek, verhief hem tot kanselier, en nu wreekte GARDINER zich naar hartelust op de ongelukkige protestanten. Men wil echter, dat hij vóór zijnen dood, die den 12 November 1555 plaats had, berouw gevoelde over de bloedige vervolging, welke hij tegen andersdenkenden had in het werk gesteld. Hoe groot de gebreken van GARDINER ook waren, moet men hem het regt doen wedervaren, dat hij een man was van groote bekwaamheid, die eenen diepen blik wierp in het karakter dergenen met wie hij te doen had. Onder zijne werken telt men *The necessary doctrine of a Christian man*, en eene verdediging van koning HENDRIK's oppergezag in kerkelijke zaken.

(*Ecclesiast. Hist.*; BURNET's *Reformation*).

GARRICK, (DAVID), de grootste toneelspeler, welke *Engeland* heeft voortgebracht, was afkomstig van eene Fransche protestantsche familie, LA CARRIQUE genaamd. Hij werd den 20 Februarij 1716, te *Hereford* in de herberg *de Engel*, geboren. Zijn vader was kapitein PETER GARRICK, die in gemelde herberg op werving lag, en zijne moeder ARABELLA CLOUGH, de dochter eens hulppredikers van de hoofdkerk van *Lichfield*. Reeds op zijn elfde jaar toonde GARRICK zijn voortreffelijk talent in FARQUHAR's kluchtspel *de Werfofficier*, dat hij met zijne schoolmakkers opvoerde. Later was hij werkzaam op het kantoor van zijnen oom, een' rijken wijnhandelaar te *Lissabon*, doch na verloop van een jaar verdriet krijgende in deze bezigheid, keerde hij naar zijne voormalige school te *Lichfield* terug, waar de omgang met Dr. SAMUEL JOHNSON hem zeer voordeelig was. Den 2 Maart 1736 vertrok hij met JOHNSON naar *Londen*, en in 1737 begon hij een' cursus in de regten onder Mr. COLSON, den wiskunstenaar, te *Rochester*. Kort daarna stierf zijn vader, en nu begon hij met zijn' ouder broeder, PETER GARRICK, den wijnhandel. Deze compagnie

schap werd echter spoedig ontbonden, en in 1741 besloot DAVID GARRICK zich geheel aan het tooneel te wijden. Het eerst trad hij te *Ipswich* op, onder den naam van LYDDAL, in de rol van ABOAN, in het treurspel *Oroonoko*. Hij slaagde bovenmate, en werd weldra de gunsteling van het publiek dezer stad, niet alleen als uitmuntende in het treur- en blijspel, maar ook uit hoofde zijner bevalligheid, vrolijkheid en vlugheid als arlekijn. In den herfst keerde hij met GIFFORD, den directeur van het Ipswichsche tooneel-gezelschap, naar Londen terug. GIFFORD tevens eigenaar zijnde van het Goodmansfield-theater, trad GARRICK aldaar in October 1741 op als RICHARD III, en wel met zulk een schitterend gevolg, dat de groote schouwburgen ledig waren, en men elkander verdrong, om in dit bekrompen theater eene plaats te bekomen. Het speelsaizoen geëindigd zijnde, begaf GARRICK zich naar *Dublin*, waar de toeloop, om hem te zien spelen, zoo groot was, dat de zamengepakte menigte zich eene ongesteldheid op den hals haalde, welke de *Garrick-koorts* werd genoemd. Tegen den winter keerde hij naar Londen terug en vervolgens weder naar *Dublin*, en zoo bij afwisseling, tot dat hij in 1747, gemeenschappelijk met LACY, het Drurylane-theater kocht, hetwelk den 15 September 1747 geopend werd met de bekende voorafpraak van Dr. JOHNSON en *The Merchant of Venice*.

Den 22 Junij huwde GARRICK de dochter van een' eerwaardig burger van *Weenen*, EVA MARIA VIOLETTE, die in 1746 als danseres op het tooneel van *Drurylane* was verschenen. Haar eigenlijke naam was VEIGEL, hetgeen in het Weener volksdialect zoo veel zegt als viooltje, en op bevel van de keizerin MARIA THERESIA, noemde zij zich voortaan VIOLETTE. Onder het tooneelgezelschap, waarmede GARRICK zijnen schouwburg opende, bevonden zich talentvolle mannen, gelijk BARRY, PRITHARD en CIBBER; zijne onderneming meer en meer in bloei toenemende, verzamelde hij het aanzienlijk vermogen van 400,000 Pst. In 1777 werd GARRICK door H. H. Majesteiten koning GEORGE III en de koningin CHARLOTTE uitgenoodigd op het Buckingham-paleis eene tooneelvoorstelling te geven. Hij koos daartoe zijn eigen kluchtspel *Lethe*, voor die gelegenheid er het karakter van een' ondankbaren Jood inlasschende. Doch altijd aan de daverendste toejuichingen van het publiek gewoon, was het alsof de verfijnde goedkeuring der koninklijke toeschouwers (gelijk hij het zelf uitdrukte), hem eene natte deken op het lijf wierp. Gedurende vier en dertig

jaren verloor hij niets van de gunst des publieks, hetwelk zich steeds verbaasde, hoe GARRICK de meest verschillende karakters, zoo in het treur- als blijspel, met de grootste eigenaardigheid kon voorstellen. Hij schreef zelf ruim veertig stukken, van welke echter de meeste slechts veranderingen en toepassingen van Engelsche en Fransche tooneelstukken waren. Nog tegenwoordig worden zijn *Lying Valet* en *The Clandestine Marriage* ten tooneele gevoerd. Den 10 Augustus 1776 verscheen GARRICK voor 't laatst op het tooneel, en sleet zijne overige dagen op een bekoorlijk buitengoed bij Londen, waar hij den 30 Januarij 1779 aan het graveel overleed, in den ouderdom van drie en zestig jaren. Hij werd den 1 Februarij met groote pracht ter aarde besteld in de abdij van Westminster aan den voet van het monument van SHAKESPEARE, wiens tweehonderdjarig jubelfeest hij op de plegtigste wijze had gevierd. In 1797 heeft men aldaar, ter eere van GARRICK, een prachtig gedenk-teeken opgericht. Schoon GARRICK welligt de grootste tooneelspeler is geweest in het uitdrukken van hartstogten, gemoedsbewegingen en physionomiën aarzelen wij echter geloof te hechten aan de anecdote, dat HOGARTH het portret van FIELDING naar GARRICK's voorstelling van het gelaat van FIELDING zou geschilderd hebben.

MEVR. GARRICK overleefde haren echtgenoot drie en veertig jaren, en stierf plotseling in haren armstoel, na eene korte ongesteldheid, den 16 October 1822 in den ouderdom van acht en negentig jaren. Zij rust in het graf van den grooten tooneelspeler.

(*The correspondence of DAVID GARRICK with the most celebrated persons of his time; MURPHY'S Life of GARRICK*).

GASSENDI, (PETRUS), eigenlijk PIERRE GASSEND, een der uitstekendste Fransche natuurkundigen, wiskunstenaren en wijsgeeren, werd den 22 Januarij 1592 te *Chantersier*, een dorp bij *Digne*, in het departement der *Neder-Alpen*, van godvruchtige ouders geboren. Rijker in deugd dan in wereldlijke goederen, offerden zij hun eigen genot op aan de opvoeding van hunnen zoon, die, voordat hij den ouderdom van vijf jaren had bereikt, reeds menig blijk had gegeven van ongemeen groote verstandelijke vermogens. Reeds vroegtijdig verried hij grooten aanleg voor de sterrekunde; dikwijls beroofde hij zich van den slaap, ten einde den nachtelijken hemel te beschouwen. De volgende anecdote bewijst de vroegtijdige ontwikkeling van dat talent van waarneming en toepassing, waardoor hij zich in later tijd

zoo zeer onderscheidde. Eenige kinderen onder elkander verschil krijgende of de maan of wel de wolken voortgingen, plaatste GASSENDI zijne speelmakkers onder eenen boom, en verzocht hen tusschen twee takken door naar boven te zien; de maan bleef zichtbaar, terwijl onderscheidene wolken voorbij trokken, gelijk GASSENDI had beweerd.

GASSENDI werd te *Digne* school gezonden, waar hij in 't Latijn snelle vorderingen maakte, en al zijne medescholieren voorbij streefde. Naauwelijks zestien jaren oud, werd hij te *Digne* als onderwijzer in de redekunst aangesteld. Weldra bedankte hij voor deze betrekking, ten einde zich te *Aix* in de godgeleerdheid te oefenen. In 1614 werd hij benoemd tot professor in de godgeleerdheid te *Digne*, en twee jaren later te *Aix*, waar hij tevens als hoogleeraar in de wijsbegeerte optrad. In 1623 keerde hij naar *Digne* terug, waar hij als domproost stil leefde, en zich geheel aan zijne studiën overgaf. Hier schreef hij een werk tegen de wijsbegeerte van ARISTOTELES, getiteld: *Exercitationes paradoxicae adversus Aristotelem*, waardoor hij even veel vrienden als vijanden kreeg. Hij doorreisde *Frankrijk*, *Duitschland* en de *Nederlanden*, ten einde wetenschappelijke mannen te bezoeken, en voerde eene uitgebreide briefwisseling met de uitstekendste geleerden van zijnen tijd. In 1645 werd hij benoemd tot professor in de wiskunde aan het *Collège royal de France* te *Parijs*, waar hij den 14 October 1655 overleed. GASSENDI was godgeleerde, bovennatuurkundige, sterrekundige, natuurkenner en wiskunstenaar; groot in eenige dezer wetenschappen en boven de middelmatigheid in alle. Zijne werken zijn in zes deelen folio door MONTMORT en SORBIÈRE bijeenverzameld, en van eene goede levensbeschrijving voorzien, waarnaar wij den onderzoeklievend den lezer verwijzen.

GAUBIL, (ANTOINE), een geleerd Jezuït, wiens navorschingen onze kennis der Oostersche letterkunde grootelijks heeft vermeerderd, werd in 1689 te *Gaillac* geboren. In 1723 vertrok hij als zending naar *China*, waar hij zich met onvermoeide vlijt toelegde op het Chineesch en Mantschou, in welke talen hij zulke groote vorderingen maakte, dat de voornaamste Chinesche geleerden hem over duistere en moeilijke plaatsen in hunne schrijvers kwamen raadplegen. Behalve deze letterkundige bezigheden, beoefende GAUBIL met het beste gevolg de wiskunde en inzonderheid de sterrekunde, zonder de talrijke pligten zijner geestelijke roeping te ver-

waarloozen. GAUBIL kwam in *China* juist na den dood van den beroemden keizer CHING-TSOO, in *Europa* beter bekend onder den naam van KANG-HI, die den Europeanen zeer gunstig was, doch wiens opvolger een' afkeer had van de Christen zendingen. Niettegenstaande deze ongunstige omstandigheid, gelukte het GAUBIL de gunst van dezen monarch te winnen, en werd benoemd tot directeur van het collegie, waarin een aantal Mantschou jongelingen in het Latijn en Russisch werden onderwezen (1). Ook werd hij gebruikt als tolk van het Mantschou in het Latijn, en van het Latijn in het Mantschou voor de diplomatische correspondentie tusschen *Rusland* en *China*. In weêrwil van zoo vele bezigheden, vond GAUBIL den tijd, in *China* onderscheidene belangrijke werken te schrijven, onder anderen eene Geschiedenis der Chinesche sterre- en tijdrekenkunde, te vinden in de *Observations mathématiques, astronomiques, géographiques tirées des anciens livres chinois, ou faites nouvellement aux Indes ou à la Chine, par les missionnaires-Jésuites, recueillies par le Père SOUCIET, Paris, 1729, 1 vol. 4to.* Deze verzameling bevat tevens het verhaal van GAUBIL's reis van *Peking* naar *Canton*. Doch het werk dat de bekwaamheden van GAUBIL in het helderste licht stelt, is zijne vertaling in het Fransch van den *Choo-king*, bevattende de vroegste overleveringen betrekkelijk de geschiedenis van *China*. Ook heeft men van GAUBIL eene Geschiedenis van GENGISKHAN en diens dynastie, welke, volgens den Chineschen geleerde ABEL REMUSAT, alleen genoegzaam is, om den roem van GAUBIL te vestigen. De andere werken van GAUBIL zijn eene Beschrijving van *Peking* en menig ander vertoog over *China* en de naburige landen. Hij stierf in 1759 te *Peking*, in den ouderdom van een en zeventig jaren. Voor meerdere bijzonderheden kan de lezer raadplegen het 31e deel der *Lettres curieuses et édifiantes* door de Jezuïten in 't licht gegeven.

GAUBIUS, (HIERONYMUS DAVID), de opvolger van BOERHAVE, muntte vooral uit in de ziektekunde, waarvan zijne voortreffelijke werken blijken dragen. Hij werd den 24 Januarij 1705 te *Heidelberg* gebo-

(1) Overeenkomstig het tractaat van 1728 tusschen *Rusland* en *China*, wordt de briefwisseling tusschen de beide landen in het Latijn, Russisch en Mantschou gevoerd, en elk geschrift moet in de drie talen worden opgesteld. Er werd te *Peking* eene bijzondere school opgericht, om aan twintig jeugdige Mantschous het Russisch te ondervijzen. Deze jonge lieden worden vervolgens bij het departement van buitenlandse zaken of als ambtenaren aan de grenzen geplaatst, waar de kennis der Russische taal wordt vereischt.

ren, en opgevoed door zijnen oom JOANNES GAUBIUS, een' beroemd geneesheer te *Amsterdam*. Hij studeerde te *Harderwijk* en vervolgens te *Leyden*, waar hij het onderwijs genoot van voortreffelijke mannen, zoo als OOSTERDIJK, VAN ROIJEN, ALBINUS en BOERHAAVE, die met den schrander leerling ongemeen was ingenomen. Na *Parijs* bezocht te hebben, zette GAUBIUS zich als geneesheer neder te *Deventer*, doch werd weldra, in 1730, op aanbeveling van BOERHAAVE, tot lector in de scheikunde te *Leyden* benoemd. Vier jaren later werd hij, als ambtgenoot zijns grooten meesters, tot professor der genees- en scheikunde aangesteld. Gelukkig in deze eervolle betrekking, weigerde hij, op uitnodiging van ELIZABETH, keizerin van *Rusland*, naar *Petersburg* te vertrekken. De staten onzes lands benoemden hem tot lijfarts van den minderjarigen stadhouder WILLEM V. In 1775 trad GAUBIUS met eere af, en overleed den 28 November 1780. Door zelf-onderzoek baande hij zich nieuwe wegen, gelijk men best kan zien uit zijne *Institutiones pathologiae medicales*, een geheel nieuw zamenstel van ziektekunde, hetwelk professor HAHN eene goddelijke weldaad noemde voor de lijdende menschheid. Ook aan zijn werk *de Regimine mentis, quod est mediorum* (*Over het bestuur der ziel door de geneesheeren*) wordt hooge lof toegekend.

(VAN KAMPEN, *Beknopte Gesch. der Ned. lett. en wetens.*).

GAY, (JOHN), een uitmuntend Engelsch dichter van de achttiende eeuw, werd in 1688 te *Barnstaple* in *Devonshire* geboren. Zijne ouders onbemiddeld zijnde, werd hij in een' winkel van zijden stoffen besteld; doch hij vond weinig behagen in het behandelen der el, en beoefende liever de dichtkunst en fraaije letteren. In 1711 verscheen zijn eerste dichtstuk *the Royal Sports*, opgedragen aan Mr. POPE, die weldra zijn boezemvriend werd. In 1712 werd hij secretaris van de hertogin van *Monmouth*, wier dienst hij in 1714 verliet, om in dezelfde hoedanigheid den afgezant CLARENDON naar *Hanover* te vergezellen. Dit was zijne inleiding tot het hofleven. Hij zocht en verwierf de gunst van den prins van *Wallis*, doch zoodra deze den troon besteeg, werd GAY veronachtzaamd. Deze teleurstelling ging hem zoo zeer ter harte, dat zij tot het verhaasten van zijnen dood grootelijks schijnt medegewerkt te hebben. Dit was eene groote zwakheid van de zijde van GAY, die in zijne talenten het beste troostmiddel had kunnen vinden. Hij stierf den 4 December 1732, en werd ter aarde be-

steld in de *Westminster*-abdij, alwaar een gedenkteeke, met een liefderijk grafchrift van POPE, te zijner eere is opgericht.

GAY schreef onderscheidene blijspelen en kluchten, waarvan wij alleen een schertsend hieldendicht *What d'ye call it* behoeven te noemen. Het maakte in 1715 grooten opgang, en kan nog met genoegen gelezen worden. Zijn letterkundige roem steeg nog hooger door zijn *Beggar's opera*, welke in November 1727 ten toonele werd gevoerd, en gedurende het speelsaizoen drie en zestig malen vertoond. Zijne overige drama's zijn lang vergeten. Zijne sierlijk geschreven fabelen worden door de jeugd nog op prijs gesteld.

(JOHNSON'S *Lives; Biog. Dict.*).

GAZA, of GAZIS, (THEODORUS), een geleerde Griek in *Italië*, werd in het eerste gedeelte der vijftiende eeuw te *Thessalonica* geboren, en week, gelijk vele zijner landgenooten, naar *Italië*, toen de Turken het Oostersche keizerrijk overweldigden. Hij vond milde beschermers in zijnen landgenoot den kardinaal BESSARION, paus NICOLAAS V en koning ALFONSO van *Napels*. GAZA vertaalde in het Latijn ARISTOTELES *Geschiedenis der dieren*; de *Geschiedenis der planten* van THEOPHRASTUS; de *Asphorismen* van HIPPOCRATES en andere Grieksche werken. Ook schreef hij eene Grieksche spraakkunst, welke in 1495 te *Rome* in 't licht verscheen, en dikwijls is herdrukt. Hij was een dergenen die zeer veel hebben bijgedragen, om de oude letterkunde in *Italië* te doen herleven. Een zijner werken aan paus SIXTUS opgedragen hebbende, ontving hij daarvoor zulk een gering geschenk, dat hij het, uit verontwaardiging in den *Tiber* wierp. GAZA stierf in 1478 te *Rome*, of, zoo als sommigen zeggen, in *Calabrië* in hoogen ouderdom. Men heeft nog van hem een boek over den *Oorsprong der Turken*, en eene verhandeling over de Grieksche maanden. (*De Mensibus Atticis*).

(NIEUWENHUIS, *Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen*).

GEBELIN, (ANTOINE COURT DE), een beroemd Fransch oudheidkundige, werd in 1725 te *Nismes* geboren. Zijn vader, een hervormd predikant, zond hem naar *Lausanne*, om zich in de godgeleerdheid te oefenen; doch de jeugdige GEBELIN bepaalde zich hoofdzakelijk bij de oudheidkunde, waarin hij zich eenen onsterfelijken naam heeft verworven. D'ALEMBERT verbaasde zich over zijn voortreffelijk werk *Le Monde primitif analysé et comparé avec le monde moderne*, en kon niet gelooven dat dit het gewrocht was van een enkel mensch. Onder de andere geschriften van

GEBELIN noemt men zijne *Histoire de la guerre des Cevennes*. Hij overleed den 13 Mei 1784 te *Parijs*, in den ouderdom van negen en vijftig jaren.

(*Penny Cyclopaedia*).

GEDDES, (ALEXANDER), een Schotsch, Roomsche-Katholijk godgeleerde, werd in 1737 te *Arradowl* in de parochie van *Ruthven*, in het graafschap *Banff*, geboren. Zijne ouders, die zich in bekrompene omstandigheden bevonden, werden door den ambachtsheer (Laird) van het dorp in staat gesteld, om hunnen zoon eene goede opvoeding te geven. Nadat hij zeven jaren te *Scalan*, een Roomsche-Katholijk seminarium, had doorgebracht, kwam hij op het Schotsche Collegie te *Parijs*, waar hij zich vlijtig in de godgeleerdheid oefende, en de meeste hedendaagsche Europeesche talen meester werd. In 1769 werd hij pastoor te *Auchinhalrig*, in het graafschap *Banff*, waar hij tien jaren stond, zorgvuldig in het waarnemen zijner herderlijke pligten, en bemind door zijne gemeente. Reeds lang bedacht op eene nieuwe bijbelvertaling, sloeg hij nu daartoe handen aan het werk. Lord PETRE schonk hem eene jaarwedde van 200 Pst., en bezorgde hem al de werken, die hij voor zijn oogmerk behoefde. Het eerste deel zijner vertaling verscheen in 1792 onder den titel van *The holy Bible, or the books accounted sacred by the Jews and Christians, faithfully translated from corrected texts of the originals, with various readings, explanatory notes and critical remarks*. GEDDES was tot den 118 Psalm gevorderd, toen de dood hem, den 26 Februarij 1802, in den ouderdom van vijf en zestig jaren, zijnen arbeid deed staken. Men beschuldigde GEDDES van het gezag van Gods woord te ondermijnen, wyl hij onder anderen de goddelijke zending van mozes betwistte. Ten einde dezen ongunstigen indruk bij het publiek uit te wisschen, schreef hij eene verdediging, waarin hij de beschuldiging van ongeloof van zich afweerde. «Ik belijd volmondig een opregt, alhoewel onwaardig leerling van CHRISTUS te zijn; «Christen is mijn naam, en Katholijk mijn bijnaam — ik zou liever mijn bloed «storten, dan van deze titels afstand «doen.» Er is geene reden, om aan de waarheid dezer verklaring te twifelen; geheel zijn leven bewees, dat hij een onvermoeid navorscher was der waarheid. Behalve deze bijbelvertaling, gaf GEDDES nog vele andere werken uit, van welke de meeste slechts een tijdelijk belang hadden. Een volledige catalogus zijner geschriften, vindt men in *Dr. MASON COOD's Memoirs of the life and writings of the*

Rev. ALEXANDER GEDDES, naar welke wij alzoo verwijzen.

GEDIKE, (FRIEDRICH), een Duitsch opvoed- en letterkundige, werd in 1754 te *Boberow*, bij *Lenzen* in *Brandenburg*, geboren. De dood zijns vaders, toen hij slechts negen jaren oud was, dompelde hem in groote ellende; men nam hem op in het gesticht voor weezen te *Züllichau*. *Dr. STEINBART*, directeur der openbare scholen te dier plaatse, verstrekte hem tot een' liefderijken leidsman. In 1766 rigtte *STEINHART* zelf eene school op, en GEDIKE ontwikkelde nu talenten, die men nog niet bij hem had opgemerkt. In 1771 vertrok hij naar de hoogeschool van *Frankfort*, en studeerde aldaar onder *TÖLLNER*. Toen *TÖLLNER* stierf, werd deze opgevolgd door *STEINBACH*, die nu andermaal GEDIKE's leermeester werd. In 1775 koos *SPALDING* den veelbelovenden jongeling tot opvoeder zijner beide zonen, in 1776 werd GEDIKE tot preceptor van het *Friedrichswerder-Gymnasium* te *Berlijn* benoemd, en binnen weinige jaren tot rector. Van nu af maakte hij zich als een der uitstekendste onderwijzers in *Duitschland* bekend. Onvermoeid in het uitvinden van nieuwe leerwijzen en verbeteringen, werkte hij weldadig op leerlingen en opvoeders, en verhief de steeds kwijnende inrigting tot eenen hoogen bloei. Hij werd in 1795 directeur van het gymnasium te *Berlijn*, nadat hij tot doctor in de godgeleerdheid was bevorderd. Hij overleed den 2 Mei 1803.

De werken van GEDIKE zijn hoofdzakelijk schoolboeken en opvoedkundige werken; doch men heeft ook van hem eene uitgave van den *Philoctetes* van *SOPHOCLES* en eene bloemlezing uit de zamenspraken van *PLATO*, alsmede eenige vertalingen uit *PINDARUS*, die met lof worden vermeld.

(*NIEUWENHUIS, Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen*).

GEER, (LODEWIJK VAN), uit een aanzienlijk Hollandsch geslacht geboren, begaf zich, onder de regering van *GUSTAAF ADOLF* naar *Zweden*, en stond dezen grooten vorst krachtdadig bij om *Zweden's* bloei en welvaart te bevorderen. Het was *VAN GEER*, die in *Zweden* voortreffelijke kanongietereien en wapensmederijen tot stand hielp brengen. Om dit doel te bereiken, ontbood hij uit *Luik* en andere plaatsen bekwaame werklieden, die eene volkplanting uitmaakten, welker nakomelingen men nog met belangstelling in het district *Danmora* aantreft. De ondernemingen welke *VAN GEER* beproefde, gedeiden tot welzijn van den staat, en verschaften hem een aanzienlijk vermogen, hetwelk hij weder aanwendde om der maatschappij tot heil te verstrek-

ken. Hij moedigde talentvolle jongelingen aan, stichtte hospitalen en scholen, en ontbood AMOS COMENIUS naar *Zweden*, om het openbaar onderwijs te regelen. Onder de regering van CHRISTINA, rustte hij eene vloot uit, om de kusten te verdedigen en den koophandel te beschermen. De diensten door VAN GEER aan *Zweden* bewezen, werden erkend en op prijs geschat. De regering plaatste zijne wapens onder die van de edelen des lands, en bewees hem de vleijendste onderscheiding. De nakomelingen van dezen merkwaardigen man zijn in *Zweden* gebleven.

(*Biographie du royaume des Pays-Bas*).

GELLERT, (**CHRISTIAN FURCHTEGOTT**), een beroemd Duitsch dichter en zedekundig schrijver, zag den 4 Julij 1715 te *Haynichen*, in *Saksen*, het eerste levenslicht. Zijn vader was aldaar predikant en had dertien kinderen, weshalve de jonge GELLERT reeds op den ouderdom van elf jaren met afschrijven eenig geld moest verdienen. Hij studeerde te *Leipzig* in de godgeleerdheid, en trad in 1738 voor de eerste maal als kanselredenaar op; doch uit aangeboren beschroomdheid bleef hij reeds bij den aanvang in zijne woorden steken. Dit ongelukkig voorval deed hem besluiten, eene andere loopbaan te kiezen. Hij belaste zich met de opleiding van jonge lieden, en hield openbare voordrachten over letter- en zedekunde. In 1751 werd hij tot buitengewoon hoogleeraar in de zedekunde en wijsbegeerte te *Leipzig* benoemd. Nadat hij door zijne bijdragen in twee tijdschriften grooten lof had behaald, gaf hij in 1746 zijne eerste verzameling van fabelen uit, alsmede zijn roman *die Schwedische Gräfin*. Weldra volgde eene tweede verzameling zijner fabelen en onderscheidene tooneelstukken. Onder zijne latere werken verdienen vermelding Leerdichten, Geestelijke oden, liederen en verhandelingen over letter- en zedekunde. Zijne gezamenlijke werken verschenen menigmaal in druk; de laatste uitgave verscheen in 1841 in 6 deelen. Van al zijne geschriften hebben zijne fabelen den meesten opgang gemaakt. Geheel *Duitschland* juichte den goedhartigen fabeldichter toe; de vorst zoowel als de landman las ze met het grootste genoegen. Een boer bracht eene karrevracht hout aan den dichter als een geschenk voor het genoegen dat zijne vrouw en kinderen, zoowel als hij zelf, in het lezen zijner Fabelen en Vertellingen gevonden hadden. Dit werk is in vele talen overgebracht, en ook wij hebben daarvan eene fraaije vertaling. Bijkans geheel zijn leven leed GELLERT veel aan hypocondrische aandoeningen; hij stierf

II.

te *Leipzig* den 13 December 1769. *Duitschland* heeft aan GELLERT de grootste verplichting ten opzichte van den verbeterden smaak in de letterkunde en de verspreiding van zedelijke grondbeginselen. Ook betoonde het zich jegens den zedigen vromen man niet ondankbaar, wordende GELLERT nog steeds als het sieraad en de weldoener van zijn land en volk genoemd. In de St. Jans Kerk te *Leipzig* prijkt een gedenksteen te zijner eere, terwijl de boekhandelaar WENDLER, de uitgever zijner werken, insgelijks in zijnen tuin een monument ter zijner dankbare nagedachtenis heeft opgericht. De gezamenlijke werken van GELLERT (*Sämmtliche Werke*) zijn ook opgenomen in de *Karlsruher Deutscher Classiker*. GELLERT behoort tot de eerwaardige mannen, die den Duitschen smaak veredelden, en de Duitsche letterkunde in aanzien bragten.

(GELLERT's *Leben* van J. A. CRAMER en DÖRING).

GENGIS KHAN, eigenlijk TEMOUDJYN DJENGUYS-KHAN, eene der pesten der menscheit, welke men groote veroveraars noemt, was de zoon van een' Mongoolsch vorst, PISOUCAY of YESOUCAY, die over dertig of veertig duizend Tartaarsche familiën regeerde. Hij werd in 1164 te *Blun Yulduck* geboren, en veranderde zijn' oorspronkelijken naam TEMOUDJYN in dien van GENGIS KHAN, hetgeen Khan der Khans beteekent, zoodra hij opperheerscher over de Mongolen en Tartaren was geworden. GENGIS KHAN werd van zijne jeugd af voor den krijg opgevoed. Zijn vader stierf toen hij veertien jaren oud was, en de naburige vorsten namen deze omstandigheid te baat, om hem van zijne bezittingen te berooven. Hij trok tegen zijne vijanden op, doch was genoodzaakt te wijken, en zocht bescherming bij OUNGH, den magtigen Khan der Karaiten, die Christen en priester zijnde, daarom in *Europa* meer bekend staat onder den naam van priester JAN. GENGIS KHAN vertoefde verscheidene jaren aan dit Hof, en huwde eene dochter van OUNGH KHAN, die hem tot de hoogste waardigheden verheef. Eindelijk geraakte hij bij zijnen beschermer in wantrouwen, die bevel gaf hem in hechtenis te nemen. GENGIS KHAN ontkwam dit gevaar, en keerde naar zijne eigene bezittingen terug, waar hij de krijgsmagt, welke tegen hem werd afgezonden, versloeg, en verscheidene Mongoolsche horden, onderdanen van OUNGH, wist te bewegen zijne zijde te kiezen. OUNGH KHAN trok nu tegen hem op, maar werd zóó geheel verslagen, dat GENGIS KHAN zijnen troon besteege. Hierop overwon hij de Naimans, en dwong de voornaamste Mongoolsche en Tartaarsche opperhoofden,

zich aan zijn gezag te onderwerpen. Op deze wijze al de horden, die in de steppen van *Midden-Azië* rondzwerven, vereenigd hebbende, belegde hij eene groote raadsvergadering, bestaande uit de Mongoolsche en Tartaarsche opperhoofden, die hem in 1205 tot Khan der geheele natie uitriepen. In dezelfde vergadering ontvouwde hij zijn plan om *China* en Zuidelijk *Azië* te veroveren, voorgevende van den hemel den last ontvangen te hebben, om de geheele wereld aan zijnen scepter te onderwerpen. Met dit doel ontwierp hij een wetboek, en voerde eene strengere krijgstuicht in bij het leger, hetwelk hij verdeelde in benden van *tien*, *honderd*, *duizend* en *tien duizend*, in de Mongoolsche taal *Dehe*, *Sede*, *Hezare* en *Toman* geheeten. Alvoorts hij zijn oogmerk ten uitvoer kon brengen, was hij genoodzaakt, om zich tegen die Mongoolsche opperhoofden te verdedigen, welke weigerden zich aan zijn gezag te onderwerpen. Binnen vijf jaren waren allen onderworpen, en nu begon zijne loopbaan als veroveraar. *China* werd in 1210 door de Mongolen gruwelijk verwoest; doch er kwam tusschen de beide landen een tijdelijke vrede tot stand, en GENGIS KHAN huwde 's keizers dochter. Drie jaren later verbrak GENGIS KHAN den vrede, versloeg het Chinesche leger, en bemagtigde *Pekin*, hetwelk werd uitgeplunderd en in de asch gelegd; de brand duurde eene maand. De Noordelijke provinciën van *China* werden van dien tijd af aan het Mongoolsche rijk gehecht.

De magtigste vorst van Zuidelijk *Azië* was destijds MOHAMMED KOTHEBEDDIN, koning van *Carizme*, wiens voorouders eene onafhankelijke monarchie hadden gegrondvest. Hij regeerde over bijkans al de landen van Zuidelijk *Azië*, van *Syrië* tot den *Indus*. De kalif van *Bagdad*, door hem bedreigd, riep de hulp in van GENGIS KHAN, die niet op zich liet wachten. Deze verzamelde al zijne strijdkrachten, en trok met een leger van 700,000 man naar de *Jaxartes*. Bij deze rivier ontmoette hij MOHAMMED met een leger van 400,000 man, en schoon de uitkomst van den strijd twijfelachtig was, durfde MOHAMMED geen nieuwen strijd wagen; hij trok af naar het Zuiden, nadat hij al de versterkte plaatsen van talrijke bezettingen had voorzien. De verovering van *Transoxiana* werd in twee jaren voltooid. Een legerkorps van 30,000 man viel in *Khorasan*, om MOHAMMED te vervolgen, die ontsnapte naar een eiland in de *Caspische Zee*, waar hij kort daarna stierf.

In 1221 wendde GENGIS KHAN zich Oostwaarts, en vermeesterde de stad *Balkh*,

welker inwoners werden vermoord, als hulp verleend hebbende aan GELAL-EDDIN, den zoon van MOHAMMED. Zijne wapenen waren overal onwederstaanbaar. Zijn rijk strekte zich weldra uit van de *Wolga* tot de *Groote Stille Zuidzee*, en van *Siberië* tot de *Perzische Golf*; doch zijne veroveringszucht was hiermede nog niet bevredigd. In 1225 voerde hij zijne zegepralende Mongolen door de woestijn van *Gobi* tegen den koning van *Tangut*, dien hij versloeg, en ten onder bragt. Nu tastte hij de Zuidelijke gewesten van *China* aan, doch stierf aan de grenzen van dat land, den 24 Augustus 1227, in het vier en zestigste jaar zijns ouderdoms. Hij werd opgevolgd door zijnen zoon OCTAI. De Mongoolsche vorsten hebben altijd beweerd uit het geslacht van GENGIS KHAN af te stammen; doch zijne nakomelingen verloren weldra alle wezenlijke magt, schoon zij ten tijde van TAMERLAN nog den titel van KHAN behielden.

Het wetboek door GENGIS KHAN ingevoerd is in *Azië* nog bekend onder den naam van *Isa Gengis Khani*, (de wetten van GENGIS KHAN). Men vindt een belangrijk verslag over deze wetten in het vijfde deel van LANGLE'S: *Notices et extraits des manuscrits de la bibliothèque du roi*.

(PETIT DE LA CROIX, *Histoire de GENGHIZCAN le Grand*; DE GUIGNES, *Histoire des Huns*, Vol. III.; D'HERBELLOT, *Bibliothèque orientale*.)

GENLIS, (STÉPHANIE FÉLICITÉ DUCREST DE ST. AUBIN, Gravin DE), eene begaafde letterkundige vrouw, werd den 25 Januarij 1746 op het kasteel *Champcéri*, bij *Autun*, uit een eerwaardig doch min gegoed geslacht geboren. Zij muntte vroegtijdig uit in het harpspel, waardoor zij toegang kreeg tot de voornaamste gezelschaps-kringen, zoodat zij spoedig met de fijne manieren en de taal der hoogere zamenleving gemeenzaam werd. Hare eerste geschriften, uitmuntende door eenen vloeienden, gemakkelijken, sierlijken stijl, trokken zoo zeer de aandacht van den graaf DE GENLIS, dat deze haar zijne hand aanbood, welke door haar geenszins werd versmaad. Weldra werd zij gouvernante van de kinderen van den hertog van *Orléans*, den beruchten ÉGALITÉ; een harer kweekelingen was LODEWIJK PHILIPPUS, de verdreven koning van *Frankrijk*. «Zij beleefde het dat de vader het schavot «en de zoon den troon beklom.»

Gedurende hare opvoedkundige loopbaan, schreef MEVR. DE GENLIS ten gebuike harer kweekelingen *Les veillées du château*; *Les Annales de la Vertu*; *Le Théâtre de l'Éducation*; *Adèle et Théodore*, &c., welke later in 't licht verschenen.

Toen de Fransche omwenteling uitbrak, welke zij aanvankelijk niet vijandig was, verliet zij in 1791 *Frankrijk*, bezocht *Engeland*, *België*, *Zwitserland* en eindelijk *Hamburg*, waar zij een staatkundig werkje uitgaf onder den titel van *Les chevaliers du cygne*, hetwelk haren roem als schrijfster niet vergrootte. Later beproefde zij haar eigen gedrag te regtvaardigen in een vlugschrift getiteld *Précis de la conduite de madame DE GENLIS*. Onder het consulschap van BONAPARTE, keerde zij naar *Frankrijk* terug; zij bekwam van hem vrije woning en eene jaarwedde van 6000 Franken, waarvoor zij alle maanden slechts éenen brief over letterkundige onderwerpen had te schrijven. Na hare terugkomst in *Parijs* schreef zij *De l'influence des femmes sur la littérature*, waarin zij op de aanvallen van eenige voorname geleerden antwoordde. De pen van Mevrouw DE GENLIS scheen onuitputtelijk. Na de herstelling van het koningschap schreef zij ter verdediging van de monarchie en de godsdienst *Les diners du baron d'Holbach*, een grootendeels geschiedkundig werk, waarin zij de zwakheid en kuiperijen van de zoogenaamde wijsgeeren der achttiende eeuw ten toon stelt. Dit geschrift maakte veel gerucht, en joeg de vrijzinnige partij in *Frankrijk* tegen haar in het harnas. Ook schreef zij *Dictionnaire critique et raisonnée des étiquettes de la cour*. Toen zij ruim tachtig jaren telde schreef zij hare *Mémoires*. Zij beleefde de Julij-omwenteling van 1830, en stierf den 31 December daaropvolgende, in den ouderdom van vier en tachtig jaren. Behalve de bovengenoemde werken, schreef MEVR. DE GENLIS onderscheidene novellen waarvan *La duchesse de la Vallière*, *Les Battuecas et Zuma*, ou *la découverte du quinquina* de beste zijn. De gezamenlijke werken dezer merkwaardige veelschrijfster beslaan 84 boekdeelen, 12mo.

(LA HARPE, *Cours de littérature*).

GENOVESI, (ANTONIO), een uitstekend Italiaansch bovennatuurkundige en wijsgeer, in 1712 te *Salerno*, in het koninkrijk *Napels*, geboren, werd in 1736 tot priester geordend, en weldra benoemd tot professor in de welsprekendheid aan het geestelijk seminarium van *Salerno*. Vervolgens ging hij naar *Napels*, waar hij, in 1741 door den invloed van *Monsignor GALIANI*, aartsbisschop van *Taranto*, voorlezingen hield over de bovennatuurkunde. In 1754 stichtte *BARTHOLOMEO INTIERI*, een vermogend Florentijnsch handelaar te *Napels*, eenen leerstoel voor den handel en de werktuigkunde, en onder goedkeuring des konings werd GENOVESI benoemd

om dien te vervullen. Dit was de eerste leerstoel voor de staatshuishoudkunde in *Europa*. Gedurende hij dit hoogleeraarsambt bekleedde, schreef hij zijne *Lezioni di commercio, o di economia civile*, 2 deelen 8vo. Dit werk is vol gezonde grondbeginselen, die in zijnen tijd te *Napels* geheel nieuw waren, schoon hij in sommige gevallen nog de school van COLBERT aankleefde. Zijne voorlezingen maakten op de Napolitanen eenen grooten indruk, die nu hunne aandacht begonnen te vestigen op vraagstukken betreffende den handel, de fabrieken en den landbouw. Toen de Jezuïten in 1767 uit het rijk werden verdreven, raadpleegde de minister TANUCCI met het beste gevolg GENOVESI over een nieuw plan, om de scholen en collegiën des rijks in eenen beteren toestand te brengen. GENOVESI, schoon zijne gezondheid veel te wenschen overliet, ging, bijkans tot aan zijnen dood, voort met zijne voorlezingen en het schrijven van belangrijke werken. Hij stierf in September 1769. Men kan den geest van GENOVESI uit de volgende regelen, welke hij in 1765 aan zijnen vriend ANGELO PAVESI schreef, best leeren kennen. «Ik word nu oud, «en heb van de wereld niets meer te «hopen of te verwachten; doch het is «mijn wensch, om mijne landgenooten «een weinig meer verlicht te verlaten dan «ik hen gevonden heb, en alzoo een weinig meer geneigd tot de deugd, de «eenige ware bron van het goede. Het «heeft weinig waarde om over de regering, de kunsten of den koophandel na «te denken, zoo niet de zeden eener «natie tevens worden verbeterd. Zoo lang «de menschen er hun voordeel in zullen «zien, om schelmen te zijn, hebben wij «van onze stelselmatige plannen weinig «goeds te hopen.»

(UGONI, *Letteratura Italiana*).

GENOVEVA VAN BRABAND, de heldin van een aandoenlijk volksverhaal. Vele schrijvers maken van haar gewag, onder anderen de BOLLANDISTEN, in het eerste deel van de maand April. GENOVEVA was de dochter van eenen hertog van *Braband*, die haar omtrent het jaar 700 uithuwelijkte aan den paltsgraaf SIEGFRIED VAN SIMMERN. De paltsgraaf was, kort na zijn huwelijk, genoodzaakt met het leger van KAREL MARTEL, tegen de Sarracenen op te trekken. GENOVEVA werd door den paltsgraaf toevertrouwd aan zijnen slotvoogd GOLO. Deze snoodaard de kuische GENOVEVA niet kunnende verleiden, beschuldigde haar bij zijnen meester van overspel, hem berigtende, dat zij de vrucht daarvan ter wereld had gebracht. SIEGFRIED schreef aan

colo, om de moeder en het kind te verdrinken. De snoode slotvoogd gaf de beide slagtoffers over aan bedienden, die, in een naburig bosch gekomen, aan een meer waarin zij verdrongen moest worden, haar uit medelijden in deze eenzame wildernis aan het lot prijs gaven. Tot hiertoe is er in het verhaal niets onwaarschijnlijks, maar het vervolg wordt fabelachtig. Inderdaad hoe zal men het gelooven dat eene hulpelooze moeder en haar kind leefden van wilde kruiden en de melk eener hinde, die genegenheid voor haar opvatte. Hoe kon zij gedurende zes winters zonder vuur, zonder kleedaren in eene grot doorbrengen? Volgens de schrijvers die wij hier volgen, werd GENOVEVA met haar kind den 6 October 732 in het bosch achtergelaten en niet vóór den 6 Januarij 737 door SIEGFRIED zelven terug gevonden, toen deze met zijne jagtgezellen door eene hinde naar de grot van GENOVEVA werd gelokt. Op het gerucht der jagers trachtte GENOVEVA zich met haar zoontje te verbergen. FREHER, een Latijnsch historieschrijver, drukt zich hierover in zijne Geschiedenis van de kapel van *Frauenkirchen* dus uit: «De paltsgraaf nadert zijne gemalin, die hij niet herkende. — Zijt gij een aanbieder van CHRISTUS, riep hij haar toe? — GENOVEVA antwoordde hem: Ik ben eene vrouw en Christen, genadige heer! en mijne gansche naaktheid dwingt mij, om mij voor uwe tegenwoordigheid te verbergen. Leen mij uwen mantel, indien gij begeert dat ik voor u verschijne. De paltsgraaf wierp haar zijnen mantel toe, en riep vol verwondering uit: Hoe, ongelukkige! gij hebt in deze spelonk kleeding noch voedsel? — Mijne kleedren, antwoordde zij, zijn geheel versleten, en ik heb tot voedsel niets dan de kruiden dezer wildernis. Meer dan vijf jaren ben ik hier met dit kind, hetwelk mijn zoon is, zijn vader God weet dat uit mijnen mond nimmer logentaal is gekomen, en ik, genadige heer! ik ben die ongelukkige GENOVEVA die, jong en met glans omgeven, het paleis der hertogen van *Braband* verliet, om den paltsgraaf van dit oord te huwen.»

De officieren uit het gevolg van den vorst en eenige oude bedienden der prinses, herkenden haar gemakkelijk aan een likteeken aan haar voorhoofd, alsmede aan den trouwring, welken zij zorgvuldig had bewaard.

De paltsgraaf getroffen door deze wonderdadige bewaring, omhelsde met vervoe-ring vrouw en kind, en beval dat men hen op eene draagbaar naar het kasteel zoude voeren. SIEGFRIED liet den trouwe-

loozen colo door vier wilde ossen van een scheuren, en eene kapel bouwen ter plaatse waar hij zijne gemalin had terug gevonden. Van deze kapel, *Frauenkirchen* geheeten, ziet men nog overblijfselen (1). Dit volksverhaal heeft de stof geleverd tot onderscheidene treurspelen, drama's, romans en volksliederen, die meer belangstelling inboezemen, dan zij waarschijnlijkheid bevatten.

(*Histoire de GENEVIÈVE DE BRABAND, par le Jésuite CÉRISIERS, Paris 1647*).

GENSERIK, koning der Wandalen, werd in 406 te *Sevilië* geboren; hij was de bastaardbroeder van GONDERIK, dien hij in 429 opvolgde. In hetzelfde jaar verliet hij *Spanje*, hetwelk gedeeltelijk door de Wandalen was veroverd, en stak over naar *Afrika* op uitnoodiging van BONIFACIUS, landvoogd aldaar, die, op aanstoken zijns mededingers AETIUS, bij keizer VALENTINIANUS III, in ongunst was gevallen. BONIFACIUS, zich met den keizer bevredigd hebbende, trachtte GENSERIK te bewegen, om naar *Spanje* terug te keeren; doch het was te laat. Hij werd door GENSERIK verslagen en genoodzaakt zich in *Hippo Regius* te bergen, waar hij bleef, tot dat hij eene nieuwe krijgsmagt had verzameld. Een tweeden veldslag verloren hebbende, liet hij *Afrika* aan de Barbaren over, en steevende naar *Italië*. Er kwam nu een vredesverdrag tusschen GENSERIK en den keizer tot stand, waarbij geheel *Afrika*, ten Westen van *Carthago*, aan de Wandalen werd afgestaan. Dit bleef echter niet lang in stand, en de stad *Carthago* werd in 439 door de Wandalen bij verrassing bemagtigd. Nu was GENSERIK bedacht tot het scheppen eener zeemagt. Een groot aantal schepen gebouwd hebbende, verwoestten zijne vloeten de kusten van *Sicilië* en *Italië*. Te hulp geroepen door de keizerin EUDOXIA, wiens gemaal door den tiran MAXIMUS was vermoord, voer hij den *Tiber* op, en bemagtigde in 455, bijkans zonder slag of stoot, het trotsche *Rome*, hetwelk hij gedurende veertien dagen door zijne woeste krijgsbenden liet uitplunderen. De buit was ontzaglijk. De keizerin EUDOXIA

(1) M. MARSON, schrijver van de *Statistique du département du Rhin et de la Moselle* spreekt van deze plaatsen alsof hij ze gezien heeft: «Het meer,» zegt hij, «waarde snoode slotvoogd beval GENOVEVA «in te werpen, is in de nabijheid; de streek draagt «den naam van *Petentz* (Paltsgrafelijk); men herkent nog de overblijfselen van een oud paleis; «doch de plaats waar men de kapel ziet is geen «uitgestrekt bosch meer, maar eene welbebouwde «en vruchtbare streek. De kapel ligt op eene hoogte: «zij is gedurende den oorlog bijkans geheel verwoest. «Op het ontwijde altaar ziet men nog de geschiedenis van GENOVEVA ruw gebeeldhouwd; de grafsteden van GENOVEVA en SIEGFRIED zijn opgedolven «geworden.»

en hare dochter PLACIDIA, werden met de bloem der jeugd in slavernij weggevoerd. In 460 versloeg hij de vloot welke keizer MAJORIANUS had te zamen gebragt, om eene landing op de Afrikaansche kust te beproeven. Hoe meer GENSERIK's magt toenam, hoe verder zijne verwoestingen zich uitstrekten; hij werd inderdaad de schrik van het Westen en het Oosten. Het eiland *Sardinië* bezweek, en *Spanje*, *Italië*, *Sicilië*, *Griekenland*, *Egypte* en *Klein-Azië* werden jaarlijks door Wandaalsche vrijbuiters uitgeplunderd. LEO, keizer van *Konstantinopel*, besloot eindelijk, tot eene nadrukkelijke poging ter herovering van *Afrika*. Er werd een groot leger op de been gebragt, en het opperbevel toevertrouwd aan BASILICUS. Deze landde bij *Bona*, en zegevierde in de eerste ontmoeting over GENSERIK's krijgsmagt; doch zag zich eindelijk genoodzaakt, *Afrika* weder te verlaten. GENSERIK bleef nu meester van de zee tot aan zijnen dood, die in 477 voorviel. Hij werd opgevolgd door zijnen zoon HUNNERIK. GENSERIK behoorde tot de secte der Arianen, en was een wreed vervolger der Katholijken.

(PROCOPIUS, *De bell. Vandal*; GIBBON'S *Decline and fall of the Roman empire*).

GEOFFRIN, (MARIE THÉRÈSE), eene Frausche vrouw van groote begaafdheid en de fijnste beschaving, was de dochter van zekeren RODET, kamerdienaar van de dauphine. Zij werd den 2 Junij 1699 te *Parijs* geboren, en huwde op vijftienjarigen ouderdom den fabrikant GEOFFRIN, die haar, bij zijnen vroegtijdigen dood, een aanzienlijk vermogen naliet. Haar huis was de verzamelplaats van alle mannen, die in kunst en wetenschap uitblonken. Haar omgang en hare gesprekken betooverden, als ware het, den stoutsten wijsgeer. Toen zij op zekeren avond BERNARDIN DE SAINT PIERRE, die vertrekken wilde, zeide: *Vous avez été charmant aujourd'hui*, antwoordde hij: *Je ne suis qu'un instrument dont vous avez bien joué*. Onder de vele vreemden, die te *Parijs* haar huis bezochten was ook PONIATOWSKI, de namalige koning van *Polen*, die haar den grootsten eerbied toedroeg. Zijne verheffing als koning maakte hij haar bekend met de woorden: *Maman, votre fils est roi*. Zij stierf in 1777, door velen betreurd. Men heeft van haar eene verhandeling *Sur la Conversation* en eene verzameling van brieven.

(*Éloges de madame GEOFFRIN*).

GERBERT, (MARTIN), abt van *St. Blaise*, bij *Freiburg*, een geleerd schrijver over de muziek, werd in 1722 te *Horb sur-le-Necker* geboren. Van zijne jeugd af aan de kerkmuziek verbonden, beoefende

hij haar vlijtig, en besloten hebbende, om van dezen zoo hoogst gewigtigen tak der kunst eene geschiedenis te schrijven, doorreisde hij drie jaren *Frankrijk*, *Italië* en *Duitschland*, ten einde bouwstoffen voor dit werk te verzamelen. Het verscheen in 1774 in twee kwarto deelen, getiteld *De Cantu et musica sacra, à prima ecclesiae usque ad praesens tempus*. Hij verdeelt zijne geschiedenis in drie deelen. Het eerste eindigt met het pontificaat van ST. GREGORIUS; het tweede loopt tot de vijftiende eeuw, en het derde bereikt nagenoeg het jaar waarin dit werk verscheen. Schoon de doorluchtige abt zijne aandacht het meest vestigde op de muziek der Katholieke kerk, (de mis), verzuimt hij echter die der Protestantsche kerk niet. GERBERT gaf in 1784 een ander werk in 't licht, niet minder belangrijk dan het vorige, onder den titel van *Scriptores ecclesiastici de musica sacra potissimum*, &c., eene verzameling van meer dan veertig schrijvers, die, sedert de derde eeuw tot op de uitvinding der drukkunst, over het kerkgezag hebben geschreven. Dit werk is hoogst zeldzaam, doch FORKEL heeft daarvan in zijne *Geschichte der Musik* eene nuttige ontleding gegeven. GERBERT stierf in 1792.

(SCHLICHTEGROLL, *Necrology*, II deel).

GERMANICUS, (TIBERIUS DRUSUS CAESAR), de oudste zoon van DRUSUS NERO GERMANICUS en ANTONIA de jongere, neef van TIBERIUS en broeder van CLAUDIUS, naderhand keizer, werd 14 jaren v. c. geboren. Toen AUGUSTUS stierf stond GERMANICUS aan het hoofd van het Romeinsche leger in *Germanië*. Zijne legioenen drongen er op aan, om hem ten troon te verheffen; doch met levensgevaar verijdelde hij dit oogmerk. Moeijelijk viel het hem een tweede oproer te stillen, hetwelk uitbrak op de aankomst van eenige legaten van den senaat, die GERMANICUS zijne bevordering tot den rang van proconsul overbragten. De soldaten vermoedende, dat zij gekomen waren om hen te straffen, werd de legerplaats andermaal een tooneel van de grootste verwarring. GERMANICUS beval zijne gemalin AGRIPPINA, om met haren zoon CAJUS CALIGULA, vergezeld van de vrouwen en kinderen van andere krijgsbevelhebbers, de legerplaats, als een onveilig verblijf, te verlaten. Dit gezigt sloeg de soldaten zoodanig ter neder, dat zij hem smeekten, dit bevel in te trekken, de schuldigen te straffen, en hen tegen den vijand aan te voeren. Zij zelven vielen op de aanstokers van den opstand aan, zonder daartoe het bevel van hun opperhoofd af te wachten, en oefenden eene gestrenge wraak. GERMANICUS van deze gesteldheid

der gemoederen gebruik makende, stak den *Rijn* over, tastte de Marezaten, Bructeren en andere Germaansche stammen aan, en roeide hen grootendeels uit. In het volgende jaar zijn voordeel doende met eenen twist tusschen ARMINIUS, den overwinnaar van VARUS, en SEGESTES, een ander Germaansch opperhoofd, viel hij op ARMINIUS aan, en drong door tot de plek waar de keurbenden van VARUS waren in stukken gehouwen. De beenderen der Romeinsche krijgsliden, die nog op den grond verspreid lagen, werden bijeenverzameld, en door hunne landgenooten ter aarde besteld. Er vielen nog twee hardnekkige veldslagen voor; ARMINIUS vocht dapper, doch werd verslagen. GERMANICUS stichtte aan den *Weser* een gedenkteeke met het opschrift: «Het leger van TIBERIUS CÆSAR, de volken tusschen den *Rijn* en de *Elbe* ten onder gebragt hebbende, wijdt dit gedenkteeke aan MARS, JUPITER en AUGUSTUS.» Na deze zegepraal, zond hij een gedeelte zijner keurbenden over land naar hare winterkwartieren aan den *Rijn*, en met het overige scheepte hij zich op den *Eems* in, om over zee terug te keeren; doch door eenen verschrikkelijken storm overvallen, werden zijne schepen verstrooid of verzwolgen, en hij zelf bereikte ter naauwernood de kust der *Cauchen*. Inmiddels schreef TIBERIUS hem herhaaldelijk, dat hij in *Germanië* genoeg roem behaald hebbende naar *Rome* moest terugkeeren, om de zegepraal te genieten, welke hij zoo ruimschoots had verdiend. GERMANICUS vroeg nog één jaar ten einde de onderwerping van *Germanië* geheel te voltooien; doch TIBERIUS, naijverig op zijnen roem en de liefde welke de soldaten hem toedroegen, beval, dat hij naar *Rome* zou terugkeeren. GERMANICUS toog dus naar *Rome*, waar hij eenen zegepralenden optogt hield. Het jaar daarna, werd hij ten tweeden male, met TIBERIUS zelven, tot consul verheven, en naar het Oosten gezonden, waar ernstige oproeren waren uitgebarsten. TIBERIUS zorgde intusschen, dat CNÆUS PISO, landvoogd van *Syrië*, een heftig heersbzuchtig man, hem heimelijk alle mogelijke hinderpalen in den weg leide, waarin hij treffelijk werd bijgestaan door zijne sluwe gemalin PLANCINA. De rondborstigheid en het open karakter van GERMANICUS waren tegen zoo vele kulperijen niet bestand. Nadat GERMANICUS met ARTABANUS, koning der *Parthen*, vrede had gesloten, en de oproeren in het Oosten gedempt, werd hij te *Epidaphne*, bij *Antiochië* door eene slepende ziekte aangetast; hij verheelde het geenszins aan zijne gemalin en de vrienden die hem omringden,

dat hij het slagtoffer was van het verraad van PISO en PLANCINA, zoodat men het er voor houdt, dat hij ten gevolge van vergiftiging is gestorven. Zijne gemalin AGRIPPA, keerde met hare kinderen en de lijkasch van haren doorluchtigen echtgenoot naar *Rome* terug. GERMANICUS werd algemeen en diep betreurd. Even als op zijn vader DRUSUS, vestigden de Romeinen op hem de hoop eener blijde toekomst. Hij stierf in het negentiende jaar na CHRISTUS, in den ouderdom van vier en dertig jaren. Zijne redevoeringen zijn verloren, en van zijne poëtische werken bezitten wij, behalve een punticht, eene bearbeiding der *Phaenomena* van ARATUS, en brokstukken van een dergelijk Grieksch gedicht *Diosemeia* of *Prognostica*, door CROTUS in 1600 te *Leyden* uitgegeven.

(TACITUS, *Jaarboeken*, I. II.; DIO CASSIUS, lib. 57; STUART, *Rom. Gesch.*).

GERSON, (JEAN CHARLIER DE), kanselier van de universiteit van *Parijs*, bijgenaamd de Allerchristelijkste Doctor, werd in 1363 geboren te *Gerson*, een dorp in het bisdom *Rheims*, welks naam hij aannam. Hij verscheen in de kerkvergadering van *Constantz* als afgezant van KAREL IV, koning van *Frankrijk*, en als vertegenwoordiger van de Fransche kerk en de universiteit van *Parijs*. Hij oefende in deze vergadering eenen grooten invloed uit. In al zijne redevoeringen en zijne geschriften beweerde hij, dat de kerk het regt heeft hervormingen te maken, niet alleen ten opzichte harer leden, maar zelfs van haar opperhoofd: dat zij het regt heeft vergaderingen bijeen te roepen zonder toestemming van den paus wanneer hij mogt weigeren haar te geven. Gerson redetwistte op het concilie van *Constantz* met huss, tegen wien hij zich heftig verklaarde. Schoon hij hierdoor geenszins zijnen roem vergrootte, was hij echter in vele opzichten boven de bijgeloovigheden van zijnen tijd verheven. Hij veroordeelde in zijne verhandeling *Contra sectam flagellatorum*, de zelfkastijding waarin vele geestdrijvers hun heil zochten. In zijn werk getiteld *De probatione spirituum*, stelde hij de regels vast waardoor men valsche van waarachtige openbaringen kan onderscheiden. Hij was er verre af de openbaringen van st. BRIGETTA als echt te erkennen, hetgeen bij sommigen groote ergernis veroorzaakte.

De openbaringen van st. BRIGETTA, eene Zweedsche non (geb. 1302, gest. 1373) maakten veel gerucht. Het concilie van *Bazel* benoemde den vermaarden kardinaal TORQUEMADA of TURRECRIMATA, om ze te onderzoeken, en in weerwil van GERSON'S gevoelen, ried hij het concilie al deze

openbaringen als echt te erkennen. Dit geschiedde, en nu werden al deze guiche-larijën tot stichting der geloovigen in 't licht gegeven. Er bestaan, van dit werk drie Fransche vertalingen, de eerste verscheen te *Lyon*, in 1530, onder den titel van *Prophétie merveilleuse de Mme st. BRIGETTE, jusqu'à présent trouvée véritable*. GERSON vertoefde verscheidene jaren in *Duitschland*, en schreef zijn werk *De consolatione theologiae* naar het voorbeeld van het beroemde werk van BOETHIUS, *De consolatione philosophiae*. Het is geschreven in rijm en onrijm, en dikwerf herdrukt. Te onregt echter wordt GERSON door sommigen voor den schrijver gehouden van het beroemde werkje *De navolging van JESUS CHRISTUS*, welke eer aan onzen landgenoot THOMAS Á KEMPIS toekomt. GERSON overleed in 1429, in den ouderdom van zes en zestig jaren, in een klooster der Celestijner nonniken te *Lyon*, waarvan zijn broeder prior was.

(*Biographie Universelle; History of the council of Constance* by L'ENFANT; L'ECUY, *Essai sur la vie de JEAN GERSON*).

GESNER, (KONRAD VON), een uitstekend Zwitsersche kruidkundige, die een schitterend voorbeeld was van de waarheid der opmerking, dat degenen die het meest te doen hebben en lust in den arbeid betoonen, den meesten tijd vinden. *Zurich* was zijne geboorteplaats, waar hij den 26 Maart 1516 het eerste levenslicht aanschouwde. Zijn vader schijnt een leerlooier geweest te zijn, en de naam zijner moeder was FRICCIUS of FRICK. Zijn moederlijke oom, JOHANN FRICCIUS, zorgde aanvankelijk voor zijne opvoeding; doch deze liefderijke bloedverwant ontviel hem, en zijn vader sneuvelde in den slag van *Zug* (1531), toen hij nog slechts vijftien jaren oud was. Door onvermoeide vlijt en volharding, verwierf hij zich de uitgebreidste kundigheden en eenen beroemden naam. Gedurende vier en twintig jaren was hij te *Zurich* professor in de wijsbegeerte en practiserend geneesheer tot dat de pest hem in 1565 in den ouderdom van negen en veertig jaren aan de maatschappij ontrukte. Toen de pestbuil zich met de slechtste kenteekenen vertoonde, wist hij dat hij sterven moest. Hij verlangde dat men hem naar zijn kabinet van natuurlijke historie zoude brengen; omringd van al de voorwerpen welke hij had verzameld en beoefend, blies hij den 13 December 1565 met de kalmte van een' waar Christen-wijsgeer den laatsten adem uit, in de armen eener liefderijke echtgenoot, wier huwelijksrouw en godsvrucht door geene

vrees van besmetting of dood werden aan het wankelen gebragt. Deze voortreffelijke vrouw overleefde hem nog eenige jaren. De kruidkunde heeft als wetenschap aan GESNER de grootste verplichting. Onder zijne werken onderscheidt men zijne *Historiae animalium*, welke vijf folio deelen beslaan. De *Historia plantarum* van VALERIUS CORDIUS, die in 1544 te *Rome* in den ouderdom van negen en twintig jaren overleed, werd door GESNER uitgegeven en opgeleust met 1500 figuren, door hem zelve geteekend en gekleurd. Ten slotte van de levensschets van dezen binnelijken geleerde is het misschien niet onbelangrijk aan te merken, dat hij, volgens HALLER, de eerste bijziende persoon is geweest, die dit gebrek van het oog met bolgeslepen glazen wist te verhelpen.

(HANHART, *Biographie* GESNER's; HALLER, *Bibliotheca Botanica; Theatrum Botanicum*, Basel 1744).

GESSNER, (SALOMON), een bekend dichter, prozaschrijver, schilder en graveur, die de Zwitsersche VIRGILIUS genoemd is, werd den 1 April 1750 te *Zürich* geboren. Schoon hij tot eene letterkundige familie behoorde, was hij in zijne jeugd schijnbaar zoo dom dat BODMER, zijn opvoeder, verklaarde dat hij het nooit verder zou brengen dan het lezen en schrijven. Een' ander onderwijzer echter gelukte het, de verholten vonken van zijn genie aan te blazen. Aan de poëzij werden zijne eerste offers gebragt; doch zijn vader, een boekverkooper, had weinig met deze broedellooze kunst op, en zond hem naar *Berlijn*, om den boekhandel te leeren. GESSNER weldra van zijnen nieuwen meester afkeerig geworden, verliet hem, huurde eene nederige kamer, en begon verzen te maken, te teekenen en te schilderen. Na eenigen tijd hield hij op met schilderen, doch kweekte zijne letterkundige talenten verder aan, hierin de raadgevingen van LESSING, GLEIM en RAMLER volgende. Eindelijk de gunst zijns vaders herwonnen hebbende, keerde hij naar *Zurich* terug. Zijn eerste dichtstuk *die Nacht* had weinig opgang; doch zijn herdersdicht *Daphnis* werd luide toegejuicht, en zijn roem gevestigd door zijnen *Tod Abel's*, eene soort van idyllisch heldendicht in proza, hetwelk in bijkans alle Europesche talen is overgebragt, doch echter niet onder zijne schoonste voortbrengselen kan gerekend worden. Hij volgde zijn vader als boekverkooper op, doch liet de zaken geheel over aan zijne schrandere liefderijke echtgenoot, die hem van alle zorg onthief, zoodat hij geheel voor zijnen letterarbeid en de schoone kunsten kon leven. GESSNER werd door

eigen oefening een verdienstelijk landschapschilder en graveur. Hij stierf den 2 Maart 1787 te *Zurich* aan eene beroerte. Zijne medeburgers rigtten, te zijner nagedachtenis, een gedenkteeken met zijn borstbeeld op, aan de zamenvloeiing van de *Linth* en *Limmat*, een verrukkelijk plekje gronds. Zijne *Briefe über die Landschaftsmalerei* verdienen gelezen te worden. GESSNER graveerde onderscheidene zijner eigene landschappen, welke bij kunstkenners in hooge achting staan.

(HOTTINGER, *Biographie* GESSNER's; CONDORCET, *La vie de GESSNER*).

GETA, (ANTONIUS), de jongste zoon van keizer SEPTIMUS SEVERUS, werd in 190 na CHRISTUS geboren, en in 208, met zijnen broeder CARACALLA, ambtgenoot zijns vaders. Zoo wreed als zijn vader en broeder waren, zoo zachtvaardig en vriendelijk was GETA. Daar hij CARACALLA menigmaal over zijne wreedheid berispte, vatte deze eenen doodelijken haat tegen hem op. Toen SEVERUS in 211 te *Eboracum* (*York*) overleed, benoemde hij CARACALLA en GETA tot zijne gezamenlijke opvolgers in het rijk. De krijgslieden, gehecht aan GETA, wederstonden al de kuiperijen van CARACALLA, om hem alléén tot keizer uit te roepen. Na eenen kortstondigen en vruchteloos veldtocht tegen de Caledoniërs (in *Schotland*), keerden de beide broeders, met hunne moeder JULIA, naar *Rome* terug. Het keizerlijk paleis werd verdeeld tusschen de beide broeders, die er over dachten om ook het rijk onderling te deelen. GETA, op rust en vrede gesteld, wilde zich vergenoegen met *Egypte* en *Azië*, en zich te *Alexandrië* of te *Antiochië* vestigen; doch de keizerin JULIA kantte zich hier tegen, zeggende, met tranen in de oogen: «Het is mij onmogelijk, om mij van een' mijner zonen te scheiden!» Toen CARACALLA een en andermaal te vergeefs getracht had zijnen broeder GETA te vermoorden, veinsde hij, zich met hem te willen verzoenen, en noodigde hem tot eene bijeenkomst uit in de vertrekken van JULIA. De argelooze GETA ging derwaarts, en werd door eenige omgekochte honderdmannen vermoord. Zijne moeder JULIA poogde hem te beschermen, doch men vermoordde hem in hare armen; zij werd met het bloed haars zoons bespat en in de hand gewond. Dit had plaats in het jaar 212. Na den moord van GETA vervolgde CARACALLA al degenen die zijnen dood betreurden, doch werd, vijf jaren later, op zijne beurt vermoord.

(HERODIANUS IV boek; DIO, LXXVII boek; SPARTIANUS, in *Historia Augusta*).

GHIBERTI (LORENZO), een beroemd

Italiaansch beeldhouwer, werd in 1378 te *Florence* geboren. Hij ontving het eerste onderrigt in het teekenen van zijnen stiefvader BARTOLUCCIO, een ornament-schilder (*oreficeria*). De bronzen deuren van de doopkapel der St. Jans-kerk van *Florence* behooren tot GHIBERTI's uitstekendste voortbrengselen. Deze deuren, bestaande uit twintig pannels, zijn versierd met onderscheidene tafereelen uit den bijbel in half verheven beeldwerk. MICHEL ANGELO, dit kunstgewrocht beschouwende, riep in verrukking uit: «Zij zijn waardig om de poorten van het Paradijs te zijn!» Onder zijne andere werken mogen genoemd worden de bronzen standbeelen van JOHANNES den Dooper, den evangelist MATTHEUS en ST. STEPHANUS, in de kerk van *Or San Michele* in dezelfde stad. Men weet den juiststen tijd zijns overlijdens niet; doch men onderstelt, dat dit in de maand November 1455 plaats had.

(AUGUST HAGEN, *Die Chronik seiner Vaterstadt vom Florentiner* LORENZ GHIBERTI).

GHYSEN, (HENDRIK), een bekwaam goud- en zilversmid te *Amsterdam*, die in de zeventiende eeuw bloeide, en tevens voorzanger was in de Amstelkerk. Schoon geene geletterde opvoeding genoten hebbende, verzamelde hij zeventien onderscheidene psalmberijmingen, waaruit hij de beste regels koos, en ze tot een geheel bragt, hetwelk in 1686 te *Amsterdam* in 't licht verscheen, onder den titel van *Hoonig-raat der Psalmgedichten*. Dit werk werd gunstig ontvangen, en uit hetzelfde een tiental psalmen en de meeste gezangen overgenomen in de verbeterde psalmberijming, welke in 1773 het broddelwerk van PETRUS DATHENUS in de Nederlandsche kerk verving.

(*Woordenboek der Zamenleving*).

GIANIBELLI of **GIAMBELLI**, (FREDERICO), geboren te *Mantua*, een uitstekend krijgswaarnemer, maakte zich vooral door de verdediging van *Antwerpen* tegen den hertog ALEXANDER VAN PARMA beroemd. Hij had vroeger als ingenieur in *Italië* gediend, en bood later den koning van *Spanje*, PHILIPPUS II, zijne diensten aan. Daar men hem echter met ijdele beloften ophield, verwijderde hij zich uit misnoegdheid, en zette zich te *Antwerpen* neder, waar hij als natuur- en werktuigkundige hoogst welkom was. Van hier wendde hij zich tot ELIZABETH, koningin van *Engeland*, die hem, nadat zij zich door onderscheidene proeven van zijne ongemeene talenten overtuigd had, eene jaarwedde toestond. Toen in 1584 de hertog van *Parma* de stad *Antwerpen* met eene belegering be-

dreigde, kreeg GIANIBELLI van haar den last, de stad met raad en daad bij te staan. Zijn wel overlegd plan om de stad van levensmiddelen te voorzien, werd uit kleingeestigheid verworpen. Middelerwijl de hertog in het voorjaar van 1585 aan de daartelling eener brug over de *Schelde* bij *Calloo* arbeide, om daardoor de Antwerpenaren zoowel de gemeenschap met de zee als met het land af te snijden, was GIANIBELLI er op uit, dit reuzenwerk te verijdelen. Hij verlangde van den magistraat drie groote schepen van 150—500 ton, waarin hij mijnen wilde aanleggen, alsmede 60 kleine platboomde vaartuigen, (pleiten), die den aanslag zouden ondersteunen. Doch deze eisch werd als te kostbaar verworpen. Eindelijk kreeg hij twee kleinere schepen van 70 tot 80 ton, en eenige pleiten. In de beide schepen, welke hij *de Hoop* en *de Fortuin* noemde, liet hij steenen bakken metselen, vulde die met 60 Centenaars van het fijnste buskruid door hem zelve gemaakt, en bedekte ze dan weder met zware zerksteenen. De overige ruimte van elk schip werd ingelijks met steenen, kogels, bouten en dergelijke dingen opgevuld, en het dek met een steenen dak voorzien. Aan de bakken waren lonten, die de mijnen moesten aansteken; daarenboven waren de beide schepen voorzien van een uurwerk, hetwelk op den daartoe bestemden tijd vonken zoude slaan, wanneer de werking der lonten was verongelukt. Ten einde den vijand ten opzichte der wezenlijke bestemming dezer schepen te misleiden, werd op het dek een vuurwerk van zwavel en pek aangebragt, en ook de kleinere vaartuigen werden hiervan voorzien, alsof zij gezamenlijk bestemd waren, de brug slechts in den brand te steken. In den nacht van den 4 op den 5 April, liet men eerst de kleinere vaartuigen en vervolgens de beide mijnschepen met den stroom afdrijven. Toen de hertog deze vuurvloot zag aankomen, schaalden de Spaansche soldaten zich op de brug en aan den oever, ten einde de branders af te weren. Er verhief zich een storm, die de Spanjaarden hierin hielp. De vaartuigen dreven naar den oever en verteerden; ook een der groote schepen, *de Fortuin*, zonk voordat het ter bestemde plaats kwam; doch het ander, *de Hoop*, borst op het oogenblik, dat het de brug bereikte. De uitwerking was vreesselijk. Het gansche leger werd ter aarde geworpen door den schok, die zich drie mijlen ver deed gevoelen. Toen men weder tot zich zelve kwam, vond men de *Schelde* tot in hare onderste diepte gespleten en alle vestingwerken aan den

oever onder water. De linkerzijde van de brug was met alles, wat zich daarop bevond, in de lucht gevlogen, en de brokken, met de lading van het mijnschip, hadden naar alle kanten eene verschrikkelijke verwoesting aangerigt. Behalve de gewonden waren 800 menschen op verschillende wijze, velen zelfs door de persing der lucht, omgekomen. Onder de dooden telde men onderscheidene kriegsbevelhebbers; vele Spaansche schepen waren verbrand of vernield. Toen de Antwerpenaren den ontzaggelijken knal hoorden, zonden zij eenige vaartuigen af, om zich van de gevolgen der uitbarsting te overtuigen. Men had besloten, wanneer de brug vernietigd was, de Antwerpsche vloot met die der Zeeuwen, welke bij *Calloo* lag, te vereenigen, en alsdan gemeenschappelijk de Spaansche werken aan te tasten. De bloohartige kondschappers waagden zich niet tot in de nabijheid der Spanjaarden, en keerden terug met het bericht dat de brug niets geleden had. Zoo bleef de ware toestand der zaak twee geheele dagen den Antwerpenaren onbekend; de hertog won hierdoor tijd om zijn leger en de brug, zoo goed mogelijk, schijnbaar te herstellen. Het woedende gepeupel in de stad bedreigde GIANIBELLI en den burgemeester MARNIX VAN ST. ALDEGONDE met den dood; doch zoodra men het verlies en de schade der Spanjaarden vernam, veranderde deze smadelijke bejegening in luide toejuiching. Dadelijk bewakwam GIANIBELLI een aantal pleiten, die, nadat hij ze behoorlijk had uitgerust, tegen de brug dreven, en haar op nieuw met onweerstaanbaar geweld verbrijzelden. De wind verhinderde echter het uitloopen der Zeeuwsche vloot, en zoo had de hertog andermaal den tijd, de brug te herstellen. Hierop wapende GIANIBELLI twee groote vaartuigen met haken en spietsen, die de brug op nieuw zouden verbreken. Daar zich echter niemand met het bestuur dezer schepen wilde belasten, deed een Duitsch arbeider van GIANIBELLI het voorstel, om het vaartuig, door zeilen, onder water eene vaste rigting te geven. Deze vindingrijke proef gelukte, de brug werd nogmaals gebroken, doch zonder dat de Antwerpenaren er eenig voordeel uit trokken, wijl zij zonder overeenstemming met de Zeeuwen hadden gehandeld. GIANIBELLI rustte nu een nieuw groot mijnschip uit, waarin hij 4000 Centenaars kruid verborg; doch het bleef ongebruikt, wijl de Antwerpenaren hun geluk met een zoogenaamd vlottend kasteel wilden beproeven, maar dit lompe gevaarte werd onbruikbaar bevonden. Nu kwam men tot het besluit den

Kouwensteinschen Dijk, die gemeenschap had met de brug, door te steken, en alzoo het Spaansche leger tot den aftogt te noodzaken. GIANIBELLI ondersteunde deze onderneming met vier branders, (waarin manschappen waren verborgen) welke hij den 16 Mei 1585 tegen den Dijk liet afdrijven. De Spanjaarden, de naderende vaartuigen voor mijnschepen aanziende, sloegen op de vlugt, zoodat het gelukte de daarin verborgene manschappen, te ontschepen. Onder een bloedig gevecht werd nu de Dijk op dertien plaatsen doorgestoken; doch de Antwerpenaren, dien het aan eensgezindheid en volharding ontbrak, ontweken eindelijk den strijd. Toen men den 17 Augustus met PARMA over de overgave der stad begon te onderhandelen, verliet GIANIBELLI de schouwplaats zijner vernuftige doch vruchteloze bemoeijingen, en ging naar *Engeland*. Hier was hij tot het jaar 1588 bezig om verscheidene punten aan de zee kust, waar men eene landing der Spanjaarden dachtte, te versterken. Toen de groote zoogenaamde onoverwinnelijke Spaansche vloot zich in het kanaal vertoonde, rustte GIANIBELLI acht branders uit, welke de Britsche admiraal HOWARD in den nacht van den 7 op den 8 Augustus, op de hoogte van *Duinkerken*, onder aanvoering der kapiteinen YOUNG en PROWSE, tegen den dichtsten drom der vijandelijke vloot, afzond. Zoodra de Spanjaarden de brandende vaartuigen ontwaarden, riepen zij verschrikt uit: «Het vuur van *Antwerpen!*» en zochten zich met de vlugt te redden. Hieruit ontstond eene onbegrijpelijke wanorde, die door een' hevigen storm nog werd vermeerderd. Met het aanbreken van den dag werden eenige verspreide schepen van de trotsche Spaansche *Armada* door de Britsche vloot vervolgd, aangetaast, genomen of vernield. Wat GIANIBELLI verder mag hebben bedreven is even zoo onbekend, als het jaar waarin hij te *Londen* stierf.

(P. C. HOOFT, *Nederlandsche historiën; Conversations-Lexicon*; OTTO VON CORVIN-WIERSBITZKY, *De Tachtigjarige oorlog der Nederlanders tegen de Spaansche overheersching* (1).

GIANNONE, (PIETRO), een verdienstelijk en stoutmoedig geschiedschrijver, werd in 1676 te *Ischitella* in de *Napel-*

sche provincie *Capitanata*, geboren; hij studeerde te *Napels* in de regsgeleerdheid, en zette zich aldaar als advocaat neder. Uit de voordeelen zijner practijk kocht hij een klein buitengoed, waar hij al den tijd, die hem van zijne beroepsbezigheden overbleef, doorbragt. Hij schreef hier zijn groot werk *Storia Civile del Regno di Napoli*, 4 deelen 4to., 1724. Afwijkende van de meeste andere historieschrijvers, die hem waren voorgegaan, en wier verhalen niets meer zijn dan kronijken van koningen, oorlogen en veldslagen, ontwikkelde GIANNONE daarentegen de geschiedenis van de regering, de burgerlijke inzettingen, wetten en gebruiken in de verschillende landen, die later door de Noormannen tot éenen staat werden vereenigd. Toen dit werk van de pers kwam, zeide zijn vriend ARGENTO: «Gij hebt op «uw hoofd eene doornen kroon gezet.» Dit was inderdaad het geval. Het hof van *Rome* hem aan de bitterste vervolging prijs gevende, werd hij openlijk in de straten van *Napels* beleedigd; zijn boek werd verboden en hij zelf in den ban gedaan. GIANNONE vlugtte naar *Weenen*, en bezocht daarna *Venetië* en *Geneve*, waar hij een werk voltooidde, hetwelk niet in 't licht is verschenen, en ten titel voert: *Il Triregno, ossia del Regno del Cielo, della Terra, e del Papa*, waarin hij zich tegen de tijdelijke magt van den paus verzet. GIANNONE, begeerig om op Paschen het sacrament te gebruiken, en er te *Geneve* geene Katholieke kerk zijnde, gaf gehoor aan de inblazing eens schijnvriends, die hem ried, om over de Geneefsche grenzen te gaan, ten einde in een naburig dorp dezen godsdienstpligt te verrigten. Zoodra hij zich op Savooisch grondgebied bevond, werd hij in 1736 in hechtenis genomen, en, op last van den koning van *Sardinië*, naar de citadel van *Turin* gevoerd, alwaar hij, na eene twaalfjarige gevangenschap, in de maand Maart 1748 overleed. In 1738 verscheen in den *Haag* een uittreksel uit bovengenoemd werk, onder den titel van *Anecdotes ecclésiastiques*.

(CORNICI, *Secoli della letteratura Italiana*; BOTTA, *Storia d'Italia*; *Woor-denboek der Zamenleving*).

GIBBON, (EDWARD), een der drie grootste Engelsche geschiedschrijvers, werd den 27 April 1737 te *Putney*, in het graafschap *Surrey*, geboren. Volgens zijn eigen verhaal genoot hij in zijne kindsheid eene zeer zwakke gezondheid, en werd aanvankelijk opgevoed door zijne tante, Mevr. PORTEN. Op den ouderdom

(1) Dit hoogst belangrijk werk, waarin (door eenen vrijzinnigen vreemdeling) de tachtigjarige worstelstrijd der Nederlanders, ter verbreking van het ijzeren Spaansche dwangjuk, met krachtige verven wordt geschilderd, is, bij den boekhandelaar M. H. BINGER te *Amsterdam*, thans compleet verkrijgbaar.

van negen jaren kwam hij op eene kost-school te *Kingston-upon-Thames*, waar hij twee jaren bleef, maar weinig vorderingen maakte, wijl zijne studiën dikwerf door ongesteldheid werden afgebroken. Dezelfde oorzaak verhinderde hem, om dit op de Westminster-school, werwaarts hij in 1749 werd gezonden, te vergoeden. In 1752 begaf hij zich naar de hoogeschool van *Oxford*, waar eenige ijveraars hem in 1753 tot de Katholieke godsdienst wisten over te halen. Zijn vader zond hem hierop naar *Zwitserland*, ten einde hem tot het onderlijk geloof terug te brengen. GIBBON werd opgenomen in het huis van den Calvinistischen predikant PAVILLARD te *Lausanne*, een verstandig man, die hem, zoo door onderrigt als het aandachtig lezen van eenige geschriften, bewoog tot het Protestantismus terug te keeren. GIBBON vertoefde ruim vijf jaren in *Zwitserland*, en werd zoo gemeenzaam met de Fransche taal, dat hij zijn eerste werk in die taal schreef onder den titel van *Essai sur l'étude de la littérature*. Dit werk werd op het vaste land gunstiger ontvangen dan in *Engeland*, waar het weinig werd gelezen en spoedig vergeten. In 1758 naar *Engeland* teruggekeerd, werd hij kapitein bij de militie van *Hampshire*, doch kreeg met den vrede van *Parijs* zijn ontslag. Intusschen had hij vele krijgskundige kennis opgedaan, welke hem bijzonder te stade kwam, toen hij als geschiedschrijver van het Romeinsche rijk optrad. Gedurende zijn bezoek te *Rome*, in 1764, op de puinhoopen van het Kapitoel in mijnering verzonken, werd hij daaruit opgewekt door het gezang van barveoeter monniken in den tempel van *Jupiter*. Deze omstandigheid bragt hem op het denkbeeld de geschiedenis van het verval en den ondergang van het Romeinsche rijk te schrijven. In 1776 verscheen het eerste deel van zijn *Decline and Fall of the Roman Empire*, in 4to. Binnen weinige dagen was de eerste druk uitverkocht; een tweede en derde druk voorzagen naauwelijks in de aanvraag. Het tweede en derde deel verschenen in 1781. In 1783 verliet GIBBON *Engeland*, en begaf zich naar *Lausanne*, om bij zijnen vriend DEYVERDEN te wonen. Van dien tijd tot 1787 voltooide hij de drie laatste deelen van zijn beroemd werk, hetwelk den grootsten lof waardig zou zijn, zoo hij het niet had doen dienen tot een werktuig, om het geloof aan de geopenbaarde godsdienst te ondermijnen of ten minste het gevoel van elken Christen lezer pijnlijk aan te doen. Dit werk is bijkans in alle Europeesche talen (ook in het Nederduitsch) overgezet. De laatste

uitgave der Fransche vertaling bevat aantekeningen betreffende de geschiedenis van het Christendom van GUIZOT. GIBBON stierf den 16 Januarij 1794 te *Londen*.

(GIBBON'S *Autobiography*).

GIBBONS (ORLANDO), een beroemd Engelsch orgelspeler, werd in 1583 te *Cambridge* geboren. Op den ouderdom van een en twintig jaren werd hij organist van de koninklijke kapel. In 1622 vereerde men hem te *Oxford* met den graad van doctor, en in 1625 componeerde hij de muziek ter gelegenheid van het huwelijk van KAREL I, welke algemeen werd bewonderd. Hij stierf kort daarop aan de kinderziekte, en werd begraven in de hoofdkerk van *Canterbury*, alwaar zijne vrouw hem een fraai gedenkteeken stichtte. Hij liet eenen zoon na, die even als de vader in de toonkunst uitmuntte, zoodat de universiteit van *Oxford* hem tot doctor in de muziek verheef. ORLANDO had daarenboven twee broeders, EDWARD, organist te *Bristol*, en ELLIS, organist te *Salisbury*, die beiden hun geslacht door uitstekende bekwaamheid in hun vak tot eer verstreken. Gedurende de burgeroorlogen stond EDWARD koning KAREL met 1000 Pst. bij, waarom hij later door de zegevierende partij van een aanzienlijk vermogen werd beroofd, en op hooggevoerden ouderdom, met zijne drie kleinkinderen, uit zijne woning gedreven.

(DART'S *History of Canterbury Cathedral; Harmonicon*, X. 192).

GIBBONS (GRINLING), een uitstekend beeldhouwer, zoo men wil van Hollandsche afkomst, werd omtrent het midden der zeventiende eeuw te *Londen* geboren. Zijne bloemen en bladeren in hout hebben bijkans de ligtheid van natuurlijke bloemen en bladeren. Onder zijne beste werken telt men de koren van St. Paulus en *Windsor*, den aartsbisschoppelijken troon in de hoofdkerk van *Canterbury*, de ornamenten in *Petworth House* en het standbeeld van JACOBUS II. Ook in zijn bijzonder leven verdiende GIBBONS, die, in sommige opzigten, de Engelsche CELLINI werd geheeten, de algemeene achting zijner landgenooten. Hij overleed den 3 Augustus 1721. (*Penny Cyclopaedia*).

GIBSON, (RICHARD), een Engelsch schilder, geboren in 1625, was van eene dwergachtige gestalte, zijnde slechts drie voet en tien duim hoog. Hij oefende zich in de schilderkunst onder DE CLEYM, bootste LELY na, en stond in hooge gunst bij KAREL I, CROMWELL en KAREL II. Hij huwde ANN SHEPHERD, eene dwergin aan het hof van KAREL I, van gelijke grootte

als hij zelf. WALLER heeft een huwelijkszang op dit dwergpaar geschreven. GIBSON stierf in 1690.

(*Dictionary of Biography*).

GIFFORD, (**WILLIAM**), een uitstekend dichter en kunstregter, werd in April 1757 te *Ashburton*, in *Devonshire*, geboren. Hij behoorde tot een geslacht, dat vroeger in het graafschap in aanzien stond, doch allengskens tot armoede was vervallen. Op den ouderdom van dertien jaren verloor hij zijne ouders, die hem zonder ééne penning, zonder huis en zonder vrienden achterlieten. Zijn peet, die, uit hoofde van voorgeschotene penningen, aanspraak had op de geringe nalatenschap zijns vaders, nam den knaap tot zich, maar veronachtzaamde zijne opvoeding. Gedurende eenigen tijd was GIFFORD kajuitsjongen op eenen kleinen kustvaarder, en werd vervolgens bij een' schoenmaker te *Ashburton* in de leer besteld. In weerwil zijner verzuimde opvoeding, dorstte hij naar kennis. De wiskunde was zijne liefkoosde studie. Hij verhaalt, dat hij, bij gebrek aan papier, snippers leder met eenen hamer effen en zacht sloeg, en daarop met eene stompe els zijne vraagstukken uitwerkte. Zijn meester hiermede geenszins genoegen nemende, behandelde hem ruw en onbeschoft, ten einde hem den lust voor de wiskunde te doen vergaan. Doch dit gelukte niet. Integendeel, GIFFORD begon nu ook verzen te maken, die hij van buiten leerde en opzeide, waarmede hij soms eene kleinigheid verdiende, welke hij dan aan boeken besteedde. In dezen toestand kwijnde hij voort tot op den ouderdom van twintig jaren, toen hem, door *Mr. COOKESLEY*, een' chirurgijn van *Ashburton*, eene helpende hand werd toegereikt. Deze liefderijke man opende eene intekening, ten einde GIFFORD in staat te stellen de hogeschool van *Oxford* te bezoeken. Hier maakte hij snelle vorderingen, en geraakte in kennis met *Lord GROSVENOR*, die, toevallig eenen brief van hem in handen hebbende gekregen, hem in zijn huis opnam, en de opleiding toevertrouwde van zijnen zoon, met wien hij weldra eene buitenlandsche reis ondernam. Hier eindigt het romantisch gedeelte van GIFFORD's geschiedenis; het overige zijns levens is slechts eene kronijk van zijne werken.

In 1791 gaf hij *The Baviad* in 't licht, eene omschrijvende navolging van de eerste satire van *PERSIUS*; in 1794 volgde *The Maeviad*, eene satire op het hedendaagsche drama; in 1798 bestuurde hij de uitgave van een Anti-Jacobijsch dagblad, hetwelk hem in twist wikkelde met *PETER PINDAR*, aan wien hij

eenen scherpen poëtischen brief rigtte; in 1802 verscheen zijne vertaling van *JUVENALIS*, bij welke hij later eene vertaling van *PERSIUS* voegde. In 1809 werd hij uitgever van het *Quarterly Review*, een tijdschrift, hetwelk hij zoo lang voortzette, tot dat zijne afnemende gezondheid hem in 1824 noodzaakte daarvan af te zien. Zijn honorarium, aanvankelijk 200 Pst. 'sjaars, klom weldra tot 900 Pst. op. Ook is men hem de uitmuntende uitgaven van *MASSINGER*, *BEN JONSON*, *FORD* en *SHIRLEY* verschuldigd. Hij overleed den 31 December 1826. Het hekeldicht van GIFFORD is ongemeen scherp en bijtend, zijn prozastijl naauwkeurig en krachtig, en daar, waar staatkunde hem niet van den weg voert, munt zijne kritiek uit door gezond oordeel en eenen zuiveren smaak.

(*GIFFORD's Autobiography; Ann. Biogr. and Obituary for 1828*).

GIL VINCENTE, bijgenaamd de *PLAUTUS* van *Portugal*, werd omtrent het jaar 1485 uit een oud aanzienlijk geslacht geboren. Volgens den wensch zijner ouders, studeerde hij in de regten, welke hij echter voor het tooncel verliet. Door geboorterecht toegang ten hove hebbende, vervaardigde hij onderscheidene gelegenheidsstukken, welke aan het hof ten tooneele werden gevoerd. Koning *EMANUEL* en hij zelf vervulden daarin dikwijls eene rol. Zijne dochter *PAULA*, eene staatsdame der koninklijke prinses, was de bekwaamste tooneelspeelster in *Portugal*; ook muntte zij uit als dichteres, en bezat tevens groote verdienste in de muziek. *GIL VINCENTE* bloeide bijkans eene eeuw vóór *LOPE DE VEGA* en *SHAKESPEARE*, en was de eenige tooneeldichter van dien tijd, zoodat hij zich spoedig eene Europeesche vermaardheid verwierf. *ERASMUS*, waarschijnlijk door de Portugeesche Joden, die in *Nederland* eene schuilplaats zochten, met zijnen letterkundigen roem bekend geworden, leerde het Portugeesch, ten einde zijne werken te lezen, welke in 1562 door zijnen zoon in een deel folio werden bijeen verzameld. Voor meerdere bijzonderheden omtrent *GIL VINCENTE* en zijne dichtwerken kan men naslaan: *SISMONDI, Histoire de la littérature du midi*, Vol. IV; en *Biogr. Univ.*

GILBERT, (*Sir HUMPHRY*), een stoutmoedig krijgsman en zeevaarder, werd omstreeks het jaar 1539, in *Devonshire*, geboren. Hij studeerde te *Eton* en *Oxford*, diende in de expeditie tegen *Havre*, in *Ierland*, waar hij tot ridder werd geslagen, en in de *Nederlanden* tegen de Spanjaarden. Hij deed twee ontdekkings-reizen naar *Noord-Amerika*, en nam bezit van

Newfoundland. Hij leed in 1583 schipbreuk, en vond zijn graf in de golven. GILBERT schreef eene verhandeling over de mogelijkheid om eenen Noordwestelijken doortogt te vinden. Zijne scheepstogten vindt men beschreven in de verzameling van HACKLUYT.

(*Woordenboek der Zamenleving; Dictionary of Biography*).

GILBERT, (NICOLAS JOSEPH LAURENT), een Fransch dichter, die zoo zeer in het schimpdicht uitblonk, dat zijne landgenooten hem den JUVENALIS der achttiende eeuw hebben genoemd, werd in 1751 te *Fontenoi-le-Château* geboren. Hij ging als een letterkundig avonturier naar *Parijs*, en verwekte aldaar de algemeene oplettenheid en niet weinig vijanden door zijne scherpe aanvallen op de encyclopedisten en wijsgeeren. Door eenen val eene kwetsuur aan het hoofd bekomen hebbende, geraakte hij in verstandsverbijstering, gedurende welke hij eenen sleutel inzwolg, waaraan hij in 1780 stierf.

(*Woordenboek der Zamenleving; Dictionary of Biography*).

GILDAS, (hijgenaamd *Sapiens* of *de Wijze*), de oudste Britsche historieschrijver, werd in 511 in het graafschap *Walis* geboren. In het midden der zesde eeuw was hij monnik te *Bangor*, en een aanschouwer van de ellende en het verderf zijner landgenooten. Zijn epistel of verhandeling *De calamitate, excidio, et conquestu Britanniae* is alles wat van hem in druk is verschenen. Hiervan bestaat eene Engelsche vertaling, onder den titel van *A Description of the state of great Britain, written eleven hundred years since*, 12mo., *Lond.* 1652. GILDAS overleed, volgens den aartsbisschop USHER, in het jaar 570.

(TANNER, *Bibl. Brit. Hib.*, p. 329—332; NICOLSON'S *Engl. Hist. Lib.*, edit., 1776, p. 26).

GILPIN, (BERNARD), een Protestantsch hervormer, werd in 1517 te *Kentmire*, in *Westmoreland*, geboren, en studeerde te *Oxford*. Hij werd predikant te *Houghton-le-Spring*. Om de vervolging onder koningin MARIA te ontgaan, verwijderde hij zich drie jaren, en kwam toen terug. De bloeddorstige BONNER, bisschop van *Londen*, dagvaardde GILPIN voor hem te verschijnen. In de overtuiging, dat men hem naar den brandstapel wilde voeren, zeide hij tot zijnen bediende: «Geef mij eenen langen tabbaard, ten einde ik met welvoegelijkheid sterfe.» Onder weg brak hij door een ongeval het been, zoodat hij de reis niet kon vervolgen. Intusschen stierf de koningin; er

werd een nieuw regeringsstelsel aangenomen, en GILPIN keerde in vreugde en vrede naar zijne gemeente van *Houghton* terug. Koningin ELIZABETH bood hem het bisdom van *Carlisle* aan, doch hij wees zulks van de hand, om zijne kudde niet te verlaten. Zijne milddadigheid en gastvrijheid wonnen hem aller harten. Elke veertien dagen werden er in zijn huis veertig schepels koorn, twintig schepels mout en een gansche os verbruikt. Zijne pastoorij stond voor alle reizigers open, en zoo groot was de eerbied voor den bewoner, dat er zelden van zijne gastvrijheid misbruik werd gemaakt. Hij zorgde voor het onderwijs der jeugd, voor de zieken en armen, en hielp veelbelovende jongelingen met raad en daad voort. Men noemde hem den Vader der armen. Zijne godsvrucht en ijver, om door leer en voorbeeld overal godsdienstige beginselen rondom zich te verspreiden, verwierven hem daarenboven den eernaam van den Noordschen Apostel. Hij stierf in 1583, door duizenden diep betreurd.

(WILLIAM GILPIN'S *Life of BERNARD GILPIN*).

GILPIN, (WILLIAM), behoorende tot het geslacht van BERNARD GILPIN. Hij werd in 1724 te *Carlisle* geboren, studeerde te *Oxford* in de godgeleerdheid en stond eenigen tijd als predikant op een gering dorp. Doch weinig vermogen bezittende en gehuwd, zette hij zich neder te *Cheam*, in het graafschap *Surrey*, en opende aldaar eene inrigting voor opvoeding en onderwijs, welke spoedig in grooten bloei geraakte. Toen hij door vlijt en spaarzaamheid 10,000 Pst. had bijeenverzameld, besloot hij deze moeitevolle loopbaan te verlaten. Zijn voormalige leerling, de kolonel MITFORD, bezorgde hem de predikantsplaats te *Boldre*, een aanzienlijk dorp in *Hampshire*, waar hij de overige dagen zijns levens sleet in het ijverig vervullen zijner ambtspligten en tot zegen zijner dorpgenooten. Hij stierf aldaar den 5 April 1804, in den ouderdom van tachtig jaren. Hij werd ten grave besteld op het kerkhof, waar ook zijne weduw begraven ligt, die hem drie jaren overleefde, «hopende «ten tijde door God daartoe goedgedacht «uit den doode te verrijzen, wanncer het «eene nieuwe vreugde zal zijn, hunne «goede bureu, die daar rondom hen verspreid liggen, weder te aanschouwen.»

GILPIN was niet alleen een verdienstelijk onderwijzer en een uitmuntend herder, maar tevens een voortreffelijk letterkundige. Hij schreef de levens van BERNARD GILPIN, LATIMER, CRANMER, WICKLEFF, RUSS, HIERONIMUS VAN PRAAG EN ZISCA, behalve

eene menigte werken over de natuurschoonheden in *Engeland* en *Schotland*.

(*The Omnium Gatherum*, waarschijnlijk geschreven door den Eerw. RICHARD WARNER).

GINGUENÉ, (PIERRE LOUIS), een Fransch letterkundige en kunstregter, werd den 25 April 1748 te *Rennes* geboren. Hij leerde vroegtijdig onderscheidene talen, en beoefende niet ongelukkig de dichtkunst, de muziek en schilderkunst. Hij opende zijne letterkundige loopbaan met een naamloos gedicht, *La Confession de Zulmé*, hetwelk ongemeen gunstig ontvangen en toegeschreven werd aan uitstekende dichters, van welke sommige de onbeschaamdheid hadden, zich die eer te laten toerekenen. In den twist over de vergelijkende verdiensten van *GLUCK* en *PICCINI*, trad *GINGUENÉ* als voorvechter der Italiaansche muziek op. Bij den aanvang der omwenteling schreef hij het *Feuille Villageoise*, ten einde onder de lagere standen, vooral onder de landleiden, waren vrijheidszin te verspreiden. Gedurende de regering der Jacobijnen ontkwam hij nauwelijks het schavot; de val van *ROBESPIERRE* ontsloot hem den kerker. In 1798 vertrok hij als Fransch afgezant naar *Turin*, en hielp het verdrag sluiten, waarbij de citadel der stad aan de Franschen werd ingeruimd. *GINGUENÉ*, gemoedelijk van aard, en ziende dat men door listige en onedelmoedige middelen den koning van *Sardinië* van zijne kroon wilde berooven, nam zijn ontslag, en keerde naar *Parijs* terug. *BONAPARTE* gaf hem zitting in het Tribunaat, doch in 1802 werd hij, uit hoofde van heftige tegenkanting tegen sommige plannen der regering, uitgesloten. Sedert dien tijd leidde hij een ambteloos leven, hetwelk hij geheel aan de letterkunde toewijdde. Hij overleed den 16 November 1816 te *Parijs*. Van zijne menigvuldige werken heeft zijne *Histoire littéraire d'Italie* het meest tot zijnen roem bijgedragen. Dit werk bestaat uit negen deelen, waarvan de drie laatste zijn voltooid door *SALFI*, die er eene lofrede op *GINGUENÉ* heeft bijgevoegd.

(*UGONI*, Voorrede voor de *Storia della Letteratura Italiana*).

GIOJA, (FLAVIO), door eenigen ook *GIRA* of *GIMI* genoemd, een zeevaarder uit *Pasitano*, een Napolitaansch dorp in de nabijheid van *Amalfi*, op het einde der dertiende of in den aanvang der veertiende eeuw geboren, is lang voor den uitvinder van het kompas gehouden. Uit nadere onderzoekingen omtrent deze belangrijke uitvinding is het intusschen gebleken, dat de Europeesche zeevaarders zich reeds in

de twaalfde eeuw van de magneetnaald bedienden. Een oud Fransch dichter, *GUYOT DE PROVINS*, gaf reeds in 1180 eene beschrijving van eenen steen, *Marinière* genoemd, welke geen twijfel overlaat, dat de magneetnaald destijds reeds volkomen bekend was. Immers, volgens de vertaling van den Heer *OUDEMANS*, zegt hij: «Van onzen vader den Paus, ziet men, dat hij gelijkt aan de star, die zich niet beweegt. Vele zeevaarders, die hunne rigting naar het Noorden nemen, zien haar. Door deze star gaan en komen zij, en houden streek en koers. Zij noemen haar *poolstar*. Deze is zeker zeer vast; al de anderen bewegen zich, veranderen van stand, en draaijen rond; maar deze star beweegt zich niet. Zij bezitten eene kunst, die niet liegen kan (die niet faalt), en zulks door de kracht van de *marinière*, zijnde een ruwe bruine steen, waarmede het ijzer zich gaarne vereenigt, en waardoor zij regt op hun doel afgaan. Wanneer eene naald denzelven heeft aangeraakt (daarmede be-streken is), en dat men haar op een stukje hout in het water legt, dat daarop drijft, dan draait de punt der naald zich zóó juist naar de star, dat niemand er aan kan twijfelen, en dat niets haar van die rigting kan doen afwijken. Wanneer het op zee donker en schemerend is, en dat men starren noch maan kan zien, zoo zien zij naar deze naald met een licht, als wanneer zij niet kunnen missen, want de naald wijst naar het Noorden.» — De eer der uitvinding van dit nuttig werktuig komt hoogst waarschijnlijk aan *Frankrijk* toe, en hieraan zal het dan ook wel toe te schrijven zijn, dat de streek op de roos, die het Noorden aanduidt, nog immer prijkt met eene lelie, het oude wapen van *Frankrijk*. De verdienste van *FLAVIO GIOJA* zal derhalve daarin bestaan, dat hij de reeds bestaande uitvinding heeft verbeterd. Hij schijnt de eerste geweest te zijn, die de magneetnaald op eene stift plaatste en voor den wind beveiligde, eene gewigtige verbetering, welke hem in den eigenlijken zin als den vader der nieuwere zeevaart heeft doen beschouwen. De stad *Amalfi* voert, hem ter eere, een kompas in haar wapen.

(*Dictionary of Biography*; *Conversations-Lexicon*; A. C. *OUDEMANS*, *Prospectus eener Beknopte Geschiedenis van de voornaamste uitvindingen en ontdekkingen*).

GIOJA, (MELCHIORRE), de grondlegger der nieuwere statistiek (beschrijving van alle staatskrachten) onder de Italianen. Hij werd den 20 September 1767

te *Piacenza* geboren, studeerde aan het gymnasium aldaar, en verliet hetzelfde als geordend priester. Den prijs behaald hebbende met de beantwoording der vraag: « Welke staatsvorm is voor *Italië* de beste? » voelde hij zich geroepen als publicist op te treden. Hij nam deel aan de bewegingen van dien tijd, vestigde zich in 1797 te *Milaan*, en werd tot staatsgeschiedschrijver benoemd. Onder zijne veelvuldige geschriften over de statistiek en staats-economie, verdient vooral vermelding zijn *Nuovo prospetto delle scienze economiche*, 6 deelen 4to., *Milaan*, 1815—1817, een werk van groote navorsching en onvermoeiden arbeid, waarin de schrijver de denkbeelden der meeste Italiaansche en buitenlandsche staatshuishoudkundigen heeft verzameld, onderzocht en vergeleken met de geschiedkundige daadzaken en instellingen van onderscheiden oude en nieuwere volken. Ook het moeilijke punt der verkiezingen door het volk laat hij niet onaangeroerd. « De massa's van het volk, » zegt hij, « worden gemakkelijk door drogredenen en valschen schijn misleid; zij worden op den dwaalweg gebragt door de degenen, die hunne ijdelheid en hunne afgunst op de rijken weten te vleijen; zij stellen gemeenlijk een ras besluit boven eene langzame raadpleging; zij vallen van het eene uiterste tot het andere; wanneer geestdrijverij, medelijden of vrees hen beheerscht, dan worden zij woest en wreed, terwijl in kalme tijden zij gevoel- en zorgeloos zijn, of open voor omkoop; zij omhelzen de onregtvaardigste zaak in de hoop van goedkoop te kunnen leven. Het is alzoo noodzakelijk het kiesrecht te bepalen tot de degenen, op wier goede trouw men zich wegens hunnen ouderdom, hunne goedheid, kennis en zedelijke hoedanigheden, kan verlaten. » Gioia stierf te *Milaan*, den 2 Januarij 1829. Zijn stoffelijk overschot werd door zijne leerlingen en vrienden ter aarde besteld.

(Peccmo, *Degli economisti Italiani*; *Bibliotheca Italiana*, No. 156).

GIORDANO, (**LUCA**), bijgenaamd *Luca fa presto* (haast u), een beroemd Italiaansch schilder, werd in 1632 te *Napels* geboren. Hij was een leerling van *Spagnoletto* en *Pietro da Cortona*, waarna hij de werken van *Titiaan* en *Paolo Veronese* bestudeerde, die hij zoo naauwkeurig wist na te bootsen, dat zelfs de ervarenste kenners er door misleid werden. Hij had niet alleen eene vruchtbare verbeelding, maar eene onbegrijpelijke vlugheid in de bewerking. Het is echter niet aan deze omstandigheid te wijten, dat men hem

den bijnaam gaf van *Fa Presto*, maar aan de gierigheid zijns vaders. Deze, bij den aanvang van *Luca's* loopbaan, veel geld makende van zijne teekeningen naar de werken van groote meesters, riep hem, zoo wel aan den maaltijd als bij het werk, dikwerf toe: « *Luca! fa presto!* » weshalve zijne makkers hem dezen bijnaam hebben gegeven. *Karel II*, koning van *Spanje*, gebruikte hem, om het *Escuriaal* te versieren, en sloeg hem tot ridder. Hij stierf te *Napels* in 1704. Zijne beste werken zijn in fresco, en bevinden zich op het *Escuriaal*, te *Madrid*, *Florence* en *Rome*. Het groote altaarstuk in eene der hoofdkerken van *Napels*, voorstellende *den strijd der Engelen en den val van Lucifer*, wordt als zijn best penseelwerk beschouwd. Uit hoofde *Giordano* met veel gemak den stijl der grootste schilders navolgde, wordt hij wel eens de *Proteus* der schilderkunst genoemd.

(*Penny Cyclopaedia*).

GIORGIONE DI CASTELFRANCO, een uitstekend schilder der Venetiaansche school, wiens eigenlijke naam was *Georgio Barbarelli*, werd in 1477 te *Castelfranco* geboren, was een leerling van *Bellini*, en verbeterde zijnen stijl door het beoefenen der teekeningen van *Leonardo da Vinci*. Hij stierf in 1511 te *Venetie* aan de pest, op den jeugdigen leeftijd van drie en dertig jaren. *Giorgione* muntte uit in het fresco, in het portret en in het landschap, en was een der eersten die zich door eene fiksche tegenstelling van licht en bruin onderscheidden. Men heeft van hem weinig historiestukken, onder welke aan zijn *Christus den storm op zee bezwevende*, groote waarde wordt toegekend.

(*Nouvelle Biographie classique*).

GIOTTO, or **ANGIOLOTTO**, (verkleinwoord van *Angiolo* of *Angelo*), wiens eigenlijke naam was *di Bondone*, en die soms ook *da Vespignano* wordt geheeten, naar zijne geboorteplaats bij *Florence*, aanschouwde in 1276 het eerste levenslicht. Hij was schilder, beeldhouwer en bouwkunstenaar, de leerling van *Cimabue*, die hem als knaap het eerst op het veld had ontmoet, terwijl hij met een' scherpen steen een schaap op een stuk lei zoo natuurlijk en uitvoerig teekende, dat *Cimabue* bewogen werd, den veelbelovenden jongeling in de schilderkunst te onderwijzen. *Giotto* overtrof verre zijn' meester in stijl, teekening en coloriet, en was een van de herstellers der kunst in *Italië*. Hij was daarenboven een man van vernuft en kennis, aangenaam in den omgang en gevoelig voor de dichtkunst. Hij ging met

paus CLEMENS V naar *Frankrijk*, waar hij vele fresco-stukken schilderde. Giotto bouwde den Dom te *Florence*, versterkte de stad, en herstelde onderscheidene bas-reliefs en standbeelden. Hij stierf aldaar den 8 Januarij 1336, en werd begraven in de kerk *Santa-Maria del Fiore*, waar later een marmeren standbeeld voor hem is opgericht.

(*Penny Cyclopaedia*; *Conversations-Lexicon*).

GIOVIO, (PAOLO), een beroemd Italiaansch schrijver, gewoonlijk bekend onder den naam van *Jovius*, werd in 1483 uit een adellijk geslacht te *Como* geboren; hij studeerde aanvankelijk te *Padua* en *Pavia* in de medicijnen, doch bepaalde zich weldra tot de oude letterkunde, vlijtig de oude Latijnsche schrijvers beoefenende. Hij geraakte spoedig in gunst bij paus LEO X en den kardinaal GIULIO DE' MEDICI, naderhand paus CLEMENS VII, die hem tot bisschop van *Nocera* verheef. Hij stierf in December 1552 te *Florence*, en werd begraven in de kerk van St. Lorenzo, waar, te zijner gedachtenis, een standbeeld is opgericht. Hij schreef onderscheidene werken, onder anderen *Historiae sui temporis*, 2 deelen, fol., 1550. Deze geschiedenis van zijn' eigen tijd verdient met omzigtigheid gelezen te worden, wijl GIOVIO zelf verhaalt, dat hij twee pennen had, de eene van ijzer, de andere van goud, van welke hij naar de omstandigheid gebruik maakte. Zijn werk *Illustrium virorum vitae*, fol., 1551, overtreft het vorige, zoo in onpartijdigheid als in wel-sprekendheid; hij schetst daarin meesterlijk het leven van LEO X, ADRIAAN VI, den kardinaal PROSPERO COLONNA, den markies PESCARA, GONSALVO VAN CORDOVA en den hertog ALFONSO II van *Ferrara*. Een zijner nakomelingen, die in onzen tijd stierf, graaf GIOVAN BATTISTA GIOVIO, heeft een uitgebreid levensbericht van PAOLO GIOVIO in 't licht doen verschijnen, naar hetwelk wij alzoo verwijzen.

GIRALDI, of GYRALDUS, (LILIO GREGORIO), een geleerd Italiaansch schrijver en Latijnsch dichter, werd in 1479 te *Ferrara* geboren. Bij de plundering van *Rome* verloor hij alles wat hij bezat, en moest gedurende verscheidene jaren zóo aanboudend met armoede en ziekte kampen, dat hij gewoon was te zeggen: «Ik heb drie magtige vijanden, de na-tuur, de fortuin en de onregtvaardigheid «der menschen.» Vóór zijn' dood echter, die in 1552 plaats had, zegevierde hij zóo volkomen over Fortuna, dat hij nog tien duizend kroonen naliet. Van zijne werken, twee folio deelen, is het voornaam-

ste eene uitmuntende Geschiedenis der Heidensche Goden.

(*Dictionary of Biography*).

GIRARD, (GABRIEL), geboren te *Clermont* in *Auvergne*, in 1677, de schrijver van een beroemd werk, getiteld: *Dictionnaire universel des synonymes français*, waarvan BEAUZÉE, ROUBAUD en GUIZOT nieuwe uitgaven hebben bezorgd, was tolk des konings voor de Russische taal. Ook heeft men van hem *Principes de la langue française*, en vele andere werken over de Fransche taal en de spelling, alsmede eene lijkrede op PETER den Grooten, door PROCOPOWICH, aartsbischop van *Novogorod*, in het Russisch geschreven. De abt GIRARD stierf den 4 Februarij 1748.

(*Dictionnaire historique et bibliographique*).

GIRODET-TRIOSON, (ANNE LOUIS DE DE ROUSSY), een der grootste moderne Fransche historie-schilders; werd den 5 Januarij 1767 te *Montargis* geboren. Hij oefende zich onder DAVID en te *Rome*, en stierf den 19 December 1824 te *Parijs*. Zijn talent ontwikkelde zich zoo vroegtijdig, dat hij, op den ouderdom van dertien jaren, het portret zijns vaders treffend schilderde. Op den ouderdom van twintig jaren, won hij in *Rome* den grooten prijs. Onder zijne beste stukken behooren *ENDYMION slapende*; *HIPPOCRATES de geschenken van ANTAXERXES weigerende*; *een tafereel uit den zondvloed*; *NAPOLEON de sleutels der stad Weenen ontvangende*; *de opstand van Cairo*, alsmede *PYGMALION en GALATEA*. Zijne *Oeuvres posthumes*, met eene levensschets van COUPIN, in twee deelen, te *Parijs* in 1830 uitgegeven, bevatten zijne briefwisseling en zijn gedicht *Le Peintre*. Hij nam den naam aan van TRIOSON, omdat deze menschlievende gencesheer hem als zoon had aangenomen.

(*Woordenboek der Zamenleving*; *Dictionary of Biography*; *Conversations-Lexicon*).

GIUSTINIANI, (POMPEJO), een uitstekend veldheer, werd in 1569 op het eiland *Corsika* geboren. Hij trad vroegtijdig in Spaansche dienst, en verloor in de belegering van *Ostende* eenen arm. Het ontbrekende lid vergoedde hij door een ijzeren, waarom hij den bijnaam *met den IJzeren arm* bekam. Hij werd gouverneur van *Vriesland* en vervolgens van het eiland *Candia*, hetwelk destijds aan de Venetianen behoorde, en waar hij in 1616 sneuvelde. De senaat van *Venetie* vereerde zijne nagedachtenis met een ruiterstandbeeld. GIUSTINIANI beschreef in het Italiaansch den Nederlandschen oorlog, een werk dat in 't Latijn is overgebracht

onder den titel van *Bellum Belgicum*, en in 1609 te Antwerpen in 't licht verscheen.

(*Woordenboek der Zamenleving; Dictionary of Biography*).

GLATZ, (JAKOB), een verdienstelijk Duitsch opvoedkundige en schrijver, werd den 17 November 1776 te Poprad in Hongarij geboren, alwaar zijn vader het smidsambacht benevens een' linnenhandel dreef. Hij vormde zich op het Protestantsch lyceum te Kesmark en Presburg, studeerde sedert 1796 te Jena in de godgeleerdheid, en leefde vervolgens als opvoeder te Schnepfenthal, tot dat hij in 1804 als hoofd-onderwijzer der Protestantische schoolinrigting te Weenen werd benoemd. Hier werd hij in 1805 tot derden predikant der Evangelisch-Luthersche gemeente, en in 1806 door den keizer tot consistoriaal-raad der Augsburgsche confesie benoemd. Van wege zijne verzwakte gezondheid legde hij in 1826 het predikambt neder, en stierf te Presburg, den 25 September 1831. Van zijne talrijke verdienstelijke werken voor jonge lieden zijn er onderscheidene in het Nederduitsch overgebracht, en met groot genoegen ontvangen. Zijn *Andachtsbuch für gebildete Familien*, het *Andachtsbuch zunächst für die Jugend*; *Die Familie Karlsberg* en *Rosaliens Vermächtniss* werden algemeen gelezen. Ook is hij de zamensteller van het *Evangelisch-christliche Gesangbuch* en de *Kirchenagende*, welke bij de Evangelische gemeenten in de Oostenrijksche staten zijn ingevoerd geworden.

(WENRICH, JAKOB GLATZ, *eine biographische Skizze*).

GLAUBER, (JOHANN RUDOLPH), een bekend geneesheer en scheikundige, werd in 1604 te Karlsstadt geboren. Hij hield zich op in de Nederlanden, Salzburg, Kitzingen, Frankfort aan den Main en Keulen, en overleed in 1688 te Amsterdam, alwaar zijne werken in 't licht verschenen, onder den titel van *Opera chymica*, die door CHRISTOPHER PACHE in het Engelsch zijn vertaald. Men is hem de betere inrigting van den toestel tot verscheidene chemische bereidingen verschuldigd, alsmede de uitvinding van het Glauber- of zoogenaamd Wonderzout, hetwelk hij toevallig ontdekte, toen hij keukenzout door middel van vitriool-zuur ontbond. Onder zijne veelvuldige ontdekkingen behoort ook het maken van houtazijn. Schoon zijne werken thans nauwelijks de moeite beloonen van ze te doorbladeren, bevatten zij echter veel, hetwelk bewondering wekt voor een' man, die in zulk een vroeg tijdvak van scheikundige navorsching, zoo

II.

veel tot hare bevordering heeft bijgedragen.

(*Penny Cyclopaedia; Conversations-Lexicon*).

GLEICHEN, (LUDEWICH, graaf VAN), een dapper Duitsch ridder, afstammende uit een eertijds beroemd Duitsch geslacht, hetwelk in de zeventiende eeuw is uitgestorven, trok aan het hoofd van andere kruisvaarders naar 't Heilige Land, doch viel in handen van de Sarracenen, die hem in slavernij wegvoerden. Volgens een bekend volksverhaal gebeurde het, dat de dochter des sultans hem op zekeren dag als slaaf in den tuin ziende arbeiden, medelijden met hem kreeg. Zij waagde het hem aan te spreken, en werd zoodanig door hem getroffen, dat zij beloofde hem te zullen bevrijden, en in zijn lot deelen. GLEICHEN bekende haar echter, dat hij vrouw en kinderen had; doch hare liefde vond daarin geen' hinderpaal voor haar geluk. De ontvlugting gelukte, en nu scheepte zij zich in naar Venetië, waar de graaf zijne vrouw en kinderen in welstand aantrof. Hierop reisde hij naar Rome, en verwierf van den paus de vrijheid, om ook de Turksche prinses tot vrouw te nemen, zoodra zij de Christelijke godsdienst zou omhelsd hebben. De Turkin liet zich doopen, en leefde voortaan met GLEICHEN hoogst gelukkig, wijl de vroegere vrouw hare ijverzucht bedwong, begrijpende dat zij, zonder de hulp der andere, haren echtgenoot nimmer zou hebben wedergezien. Het gedenkteeken, waarop de graaf VAN GLEICHEN met zijne beide gemalinnen staat afgebeeld, oorspronkelijk in de Kloosterkerk op den Petersberg bij Erfurt, werd sedert 1813 in den Dom te Erfurt overgebracht, en het groote bed van den graaf, waarvan zoo veel is verhaald, nog onlangs in den burg van Gleichen vertoond. Uit nieuwere navorschingen is het gebleken, dat in de jaarboeken der graven van Gleichen inderdaad eene geschiedenis van dezen aard staat opgeteekend, doch dat de vorm dezer stof of de verbeelding zelve uit eenen oud-Franschen roman over het dubbele huwelijk van den Henegouwschen ridder GILION DE TRASYGNES is ontleend.

(HELLBACH, *Archiv der Grafschaft Gleichen*; en van denzelfden *Historische Nachrichten von den Bergschlossern Gleichen, Muhlberg und Wachsenburg*).

GLEIM, (JOHANN WILHELM LUDWIG), gewoonlijk vader GLEIM genoemd, een beroemd Duitsch dichter, werd den 2 April 1719 te Ermleben in het Halberstadtsche geboren. Na den dood zijns va-

ders, in 1735, vond hij te *Wernigerode*, waar hij ter schole ging, de noodige ondersteuning, en studeerde vervolgens, onder vele ontberingen, te *Halle*. Als huisonderwijzer bij den overste von *Schulz* te *Potsdam*, leerde hem prins *Wilhelm*, de zoon van den markgraaf van *Brandenburg-Schwedt*, kennen, en nam hem als secretaris in zijne dienst. *Gleim* maakte in dien tijd kennis met *Edwald Christian von Kleist*, die tot aan zijnen dood zijn vertrouwde vriend bleef. De tweede Silezische oorlog scheidde, in 1744, de beide vrienden van elkander, en beroofde daarenboven *Gleim* van zijnen welwillenden beschermer, die voor *Praag* sneuvelde. In het volgende jaar werd hij secretaris van *Diederik*, prins van *Dessau*, met wiens ruw karakter hij zich echter niet kon vereenigen, waarom hij weldra voor deze betrekking bedankte, en eenigen tijd te *Berlijn* vertoefde, tot dat hij in 1747, als secretaris van het Domkapittel te *Halberstadt* werd beroepen. Nu knoopte hij kennis aan met alle mannen, die aan de spits der poëtische ontwikkeling in *Duitschland* stonden; want vriendschap was zijn lust en leven. Daarentegen trad hij nimmer in den echt; zijne huishouding werd bestierd door zijne geestrijke nicht *Sophie Dorothea Gleim*, die onder den naam van *Gleiminde* dikwerf werd bezongen. Tevens gloeide *Gleim* het hart van liefde voor het vaderland. De Fransche omwenteling vervulde hem met afgrijzen. Onophoudelijk vermaande hij de Duitschers tot eendragt en tot eenen strijd op leven en dood voor de onafhankelijkheid. Twee jaren vóór zijnen dood werd hij blind; doch ook in dien treurigen toestand nam hij een levendig aandeel in de groote gebeurtenissen dier dagen. Onder zijne menigvuldige vrienden, telde hij *uz*, *Kleist*, *Lessing*, *Michaelis* en *Klopstock*, aan wien hij zijnen laatsten brief heeft geschreven. «Ik sterf, «lieve *Klopstock*!» dus schreef hij, «en «ik zeg u als een stervende, dat wij op «deze wereld niet genoeg voor elkander «geleefd hebben. In de andere zullen wij «onze verkeerung hervatten. Mijne zang-«nimf heeft mij, tot aan den rand van «het graf vergezeld, en staat nog aan «mijne zijde.» Hij stierf den 18 Februarij 1803, en werd, volgens zijne begeerte, in zijnen tuin bij *Halberstadt* begraven. Men heeft *Gleim* den Duitschen *Anacreon* geheeten, maar zijn' grootsten roem heeft hij te danken aan zijne *Kriegslieder*, welke hij onder den naam en in het karakter eens Pruisischen granadiers zong. Zijne *Fabeln und Erzählungen*, *goldene Sprüche und Lieder für Kinder* werden uitgegeven

door *Körte*, die ook het leven van *Gleim* uit zijne brieven en schriften, alsmede eene uitgave zijner gezamenlijke werken in 7 deelen, *Halberstadt*, 1811—1813, heeft bezorgd.

GLUCK, (JOHANN CHRISTOPH VON), een der beroemdste componisten der achttiende eeuw, stamde af van een aanzienlijk geslacht, en werd den 25 Maart 1700 te *Neustadt* aan de *Waldnab* geboren. Zijn vader was opperjager bij den vorst *Lochkowitz*. Van zijne jeugd af wijdde *Gluck* zich aan de muziek, voor welke hij den grootsten aanleg verried. Hij leerde de eerste gronden te *Praag*, en ging in 1738 naar *Italië*, waar *Martini* hem in de compositie onderwees. Zijne eerste opera, *Artaxerxes*, welke hij in *Milaan* schreef, werd aldaar opgevoerd, en eene andere, *Demetrius*, in 1742 te *Venetie*. Eene derde, getiteld *La caduta dei Giganti* (De Val der Reuzen), componeerde hij voor de Italiaansche opera te *Londen*, werwaarts hij zich in 1745 had begeven. Dit stuk wekte echter weinig belangstelling bij het publiek; de dansende *Mademoiselle Violette* (naderhand *Mevr. Garrick*) maakte meer indruk dan de muziek. Intusschen had de omgang van *Gluck* met *Arne* en diens echtgenoot, eene voortreffelijke zangeres, grooten invloed op de eenvoudigheid zijner voortbrengselen. Hij schreef in het tijdverloop van 18 jaren 45 opera's, in welke zich echter nog niet dat grootsche en die diepte vertoonden, welke hij in zijne latere werken ontwikkelde. Zoodra *Gluck* van den Florentijn *Rame* di *Calzabigi* goed zamenhangende teksten voor zijne opera's bekom, toonde hij wat hij vermogt. De *Alceste*, *Orpheus*, en *Helena* en *Paris*, welke *Gluck* in *Weenen* schreef, baarden groot opzien en vestigden, met de latere, zijnen onsterfelijken roem. Zelfs in *Italië* ontmoette de ernstige, verhevene muse des Duitschen kunstenaars luide toejuiching. De schouwburgen van *Rome*, *Parma*, *Napels*, *Milaan* en *Venetie* wedijverden met elkander zijne *Helena* en *Orpheus* op te voeren. Zijn roem was nu reeds zoo hoog gestegen, dat hij uitgenoodigd werd, om voor de Fransche *Académie Royale* eene opera zamen te stellen. Hiervoor schreef hij zijne *Iphigénie en Aulide*, welke den 19 April 1774 onder zijne eigene directie te *Parijs* werd uitgevoerd, en over de nationale vooroordeelen van 't publiek volkomen zegevierde. Zulks geschiedde echter niet zonder eenen hevigen strijd, waaraan de ongelukkige *Marie Antoinette* (*Gluck's* leerling), ter gunste van den Duitschen vreemdeling, levendig deel nam. Binnen de twee volgende jaren, werd deze opera

170 malen ten tooneele gevoerd. In *Frankrijks* hoofdstad woedde inmiddels een hevige muzikale oorlog, tusschen degenen die, of de Italiaansche of de nieuwere Duitsche school voorstonden. De uitstekendste Fransche letterkundigen mengden zich in den strijd. Wanneer twee personen elkander ontmoetten, vroeg de een den ander, welke partij hij was toegeedaan. *Etes-vous Gluckiste ou Picciniste?* Het antwoord op de vraag besliste of het gesprek eenen vriendelijken of vijandigen keer zoude nemen. Deze onzinnige strijd duurde nog een' geruimen tijd voort, toen GLUCK en PICCINI, die elkander als uitstekende kunstenaars hoogachtten, reeds met elkander waren verzoend.

Behalve de bovengenoemde opera's schreef GLUCK nog verscheidene andere, van welke zijne *Armide*, *Iphigénie en Tauride*, en *Echo et Narcisse* als de voortreffelijkste worden aangemerkt. GLUCK keerde in 1787 naar *Weenen* terug, en overleed aldaar den 17 November deszelfden jaars.

(*Mémoires pour servir à l'histoire de la révolution opérée dans la musique par Mr. GLUCK; Woordenboek der Zamenleving*).

GNEISENAU, (**AUGUST NEIDHARD**, graaf **VAN**), een uitstekend Pruisisch veldmaarschalk, werd den 28 October 1760 te *Schilda*, in het Pruisisch hertogdom *Saksen*, geboren. Zijn vader was kapitein in Oostenrijksche dienst en in winterkwartier te *Schilda*, toen de zoon ter wereld kwam. GNEISENAU werd in het huis zijns grootvaders, een' artillerie-overste in *Wurzburg*, opgevoed, en studeerde aan de hogeschool te *Erfurt*. In 1782 ging hij als *Anspach-Baireutisch* luitenant met 400 man naar *Amerika*, waar hij echter uit hoofde van den gesloten vrede, overtoellig werd. In het volgende jaar naar *Anspach* teruggekeerd, nam hij eenige jaren daarna zijn afscheid, trad, als luitenant bij de Silezische fuselier-brigade, in Pruisische dienst, en werd in 1789 kapitein. Weldra werden de groote militaire talenten van GNEISENAU opgemerkt, die allengs in rang opklom, en in 1813 als generaal-majoor bij het corps van BLUCHER werd geplaatst. Zoo meesterlijk bestierde hij den terugtocht van *Lutzen* naar *Silezië*, dat de vijand, die hem vervolgde, in verscheidene gevechten, veertig kanonnen verloor. Tot chef van den generalen staf benoemd, bevond hij zich steeds in de nabijheid van BLUCHER, die van zijne schrandere raadgevingen uitmuntend partij wist te trekken. Na den slag van *Lipzig* werd hij luitenant-generaal. In 1814 bracht hij veel toe tot de overwinningen bij

Brienne en Parijs. Na den Parijschen vrede verbleef de koning hem tot den gravenstand, en in 1815 werd hij weder chef van BLUCHER's generalen staf. Na den ongelukkigen slag van *Ligny* bracht GNEISENAU het Pruisische leger zoo spoedig weder in orde, dat hetzelfde nog tijdig op de kampplaats van *Waterloo* kon verschijnen, om de weifelende kans ten voordeele der vrijheid van *Europa* te beslissen. Ter belooning dezer onwaardeerbare diensten werd hij tot generaal der infanterie benoemd, en hem door den koning de decoratie van de orde des Zwartten Adelaars verleend, welke men in NAPOLEON's buit gemaakten reiswagen had gevonden. In 1818 benoemde hem de koning tot gouverneur van *Berlijn* en lid van den staatsraad, en in 1825 tot veldmaarschalk. Toen de Polen in 1831 opstonden, werd hem het opperbevel over het oostelijk Pruisisch leger toevertrouwd; doch hij stierf in den nacht van den 23 op den 24 Augustus 1831 te *Posen* aan de cholera. Met de uitstekendste krijgskwaamheden, die zelfs *TURENNE* en prins *MAURITS* tot eer zouden verstrekt hebben, verenigde hij de beminnelijkste bescheidenheid, zoodat de algemeene achting en liefde zijner land- en tijdgenooten zijn levenspad met rozen hadden bestrooid. (*Conversations-Lexicon*).

GOBELIN, (**GILLES en JEAN**), twee broeders, die, onder de regering van *FRANS I*, het scharlakenverwen uit *Venetie* in *Frankrijk* invoerden. Te dien einde rigtten zij uitgestrekte werkplaatsen op aan het riviertje de *Bièvre* in den *Faubourg S. Marcel* van *Parijs*. Dit plan werd door de mededingende verwers zoo belagchelijk geacht, dat men het *Folie Gobelins* noemde; doch de schitterende glans en vastheid der kleuren verbaasden weldra de Parijzenaars dermate, dat zij zeiden, dat de GOBELINS een verbond met den duivel hadden gesloten. Intusschen bracht het scharlakenverwen den beiden broeders een aanzienlijk vermogen aan, en hun naam ging zelfs over op de wijk, waarin zij woonden, en het riviertje hetwelk er voorbij stroomde. Eindelijk werden zij opgevolgd door zekeren *CANYE*, die er eene tapijtfabryk aan verbond, en, omstrecks het jaar 1655, de gansche inrigting afstond aan twee Hollanders, *HARMEN KLOEK* of *KLOEK* en *JAN LINSEN*. De heerlijke tapijtbhangsels, welke deze fabryk leverde, en *Gobelins* werden genoemd, wekten zoozeer de aandacht van *COLBERT*, dat hij haar 's konings bescherming bezorgde, die haar zoo vele bestellingen deed, dat zij uitsluitend voor hem werkte. De beroemde

schilder LE BRUN verschafte daarvoor de patronen, waarvan sommige de veldslagen van ALEXANDER, de vier jaargetijden, de vier elementen en de geschiedenis der voornaamste gebeurtenissen onder de regering van LODEWIJK XIV voorstelden. Op het kasteel *St. Cloud*, bij *Parijs*, vindt men eene heerlijke reeks dezer tapijtbehangsels, zijnde tafereelen uit het leven van MARIA DE MEDICIS door RUBENS.

(*Penny Cyclopaedia*; *Woordenboek der Zamenleving*; *Conversations-Lexicon*).

GODEWIJK, (**MARGARETHA VAN**), eene zeer geleerde vrouw, die in verscheidene kunsten uitblonk, werd in 1627 te *Dordrecht* geboren. Haar vader, PIETER VAN GODEWIJK, een verdienstelijk letterkundige, die aldaar aan de Latijnsche school was geplaatst, onderwees haar het Grieksch en Latijn. Ten einde het Oude Testament ook in de grondtaal te kunnen lezen, beoefende zij het Hebreeuwsch. In de hedendaagsche talen, Italiaansch, Fransch en Engelsch was zij ongemeen ervaren. Zij schreef Nederduitsche, Fransche en Latijnsche verzen, teekende, schilderde en borduurde voortreffelijk watergezigten en bloemen, en muntte uit in de zangen toonkunst. Ook schreef en graveerde zij kunstig op glas, hetgeen destijds in ons vaderland veel werd beoefend. Schoon bekend met onderscheidene wetenschappen, zelfs de sterrekunde, bleef zij nederig en minzaam, en bewees, dat eene geleerde vrouw geenszins hare huisselijke pligten behoeft te verzuimen of gering te achten.

(VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Ned. Lett. en Wetens.*; NIEUWENHUIS, *Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen*).

GOLDONI, (**CARLO**), dien men niet zonder eenig regt den Italiaanschen MOLIÈRE heeft genoemd, en die door VOLTAIRE de schilder der natuur werd geheeten, zag in 1707 het eerste levenslicht te *Venetia*. Voordat hij acht jaar oud was, schetste hij reeds het plan voor een blijspel. Hij studeerde te *Perugia* en *Rimini*, was een' korten tijd advocaat en secretaris van den Venetiaanschen resident te *Milaan*; doch liet dra alle andere bezigheden varen, om voor het tooneel te schrijven. Als tooneeldichter maakte hij zulk een' grooten opgang, dat de directeur van den Italiaanschen schouwburg te *Parijs* hem uitnoodigde zich aldaar te vestigen. GOLDONI bij het Fransche hof bekend geraakt, werd benoemd tot onderwijzer der Italiaansche taal van de dochters van LODEWIJK XV. Deze betrekking vervulde hij zoo zeer ten genoegen van

zijnzen hoogen beschermer, dat 'hem, na eenige jaren, eene jaarwedde van 3600 livres werd toegestaan. De omverwerping van den troon beroofde hem van zijne voornaamste inkomsten; hij verzonk in diepe droefgeestigheid, en stierf den 8 Januarij 1793. GOLDONI vervaardigde ruim 200 stukken voor het tooneel. Onder zijne Fransche blijspelen behoort *Le Bourru bienfaisant*, dien wij in het Nederduitsch onder den naam van *den Weldadigen Knorrepot* kennen, en welke meermalen op onze schouwburgen is vertoond. GOLDONI bezorgde eene uitgave zijner blijspelen in 18 deelen 8vo., *Venetia* 1761. Ook schreef hij in het Fransch de gedenkschriften van zijn leven, in 3 deelen.

(UGONI, *Letteratura Italiana*).

GOLDSMITH, (**OLIVER**), een beroemd geschiedschrijver en dichter, was de zoon eens landgeestelijken, en werd den 10 November 1728 te *Pallas*, in het Iersche graafschap *Longford*, geboren. Hij was het vijfde der zeven kinderen van CHARLES GOLDSMITH, die den toekomenden geschiedschrijver en dichter als een' dommen jongen beschouwde. Hij bezocht de dorpsschool, en begon weldra verzen te maken. Zijn oom en eenige andere bloedverwanten zonden hem in 1744 naar *Dublin*, om in de theologie te studeren. Hij gedroeg zich hier zeer ligtzinnig, bekwam van zijnen leermeester eene duchtige oorveeg, en verliet de stad; doch de honger dreef hem terug, en zijn broeder verzoende hem met den leermeester. Na verloop van een jaar, besloot hij naar *Amerika* te gaan; doch de kapitein, die zijn goed reeds aan boord had, zeilde zonder hem af. Hij kwam arm en berooid bij zijne moeder terug; doch door tusschenkomst van zijnen oom, wiens goedhartigheid nog niet was uitgeput, vertrok hij in 1752 naar *Edinburg*, om zich aldaar in de geneeskunst te oefenen. Ten gevolge van eenen onvoorzigtigen borgtocht, moest hij naar *Leyden* wijken, waar hij zich, gedurende een jaar, onder GAUBIUS en ALBINUS in de schei- en ontleedkunde oefende. Door verkwisting in den grootsten nood verkeerende, besloot hij eene voetreis door *Europa* te doen, en van zijne fluit te leven. De volgende plaats uit zijnen *Vicar of Wakefield* heeft waarschijnlijk betrekking op zijne eigene reis: «Ik had eenige kennis van de muziek, en wendde nu, «hetgeen mij vroeger tot vermaak had «verstreckt, als een middel aan, om in «mijne behoeften te voorzien. Wanneer «ik met het vallen van den avond eene «boerenwoning naderde, speelde ik een «mijner vrolijkste deuntjes, en dit be-

«zorgde mij niet alleen huisvesting, maar ook voedsel voor den volgenden dag.» Op deze wijze bezocht hij *België, Frankrijk, Duitschland, Zwitserland* en het noorden van *Italië*. Hij vertoefde zes maanden te *Padua*, alwaar hij, zoo men wil, tot doctor werd bevorderd. GOLDSMITH kwam in den herfst van 1756 in *Engeland* terug. Hij werd hulponderwijzer in eene school te *Londen* en daarna apothekers bediende. Weldra echter zocht hij zijn onderhoud in de voortbrengselen van zijn geest, en sloot eene overeenkomst met GRIFFITHS, den eigenaar en uitgever van het *Monthly Review*, om voor dit maandwerk te schrijven, tegen een behoorlijk honorarium, kost en inwoning. Dit contract was voor een jaar, doch na verloop van zeven of acht maanden, werd het met wederzijdsch goedvinden verbroken. In 1759 verscheen zijn *Present state of literature*, in 't licht, en in 1761, schreef hij, in de gijzeling, den *Vicar of Wakefield*, waarvoor Dr. JOHNSON hem 60 Pst. wist te bezorgen. Onder de geschiedkundige werken van GOLDSMITH worden zijne *History of England* en *Roman History* het meest geprezen. Men twijfelt er aan, of de *History of the Grecians*, welke na zijnen dood onder den naam van GOLDSMITH werd uitgegeven, van hem zij. Ook als tooneeldichter heeft hij eenigen roem verworven. Dr. JOHNSON zegt van zijn blijspel *She stoops to conquer*, dat er in vele jaren geen stuk was verschenen, dat de aanschouwers zoo vrolijk maakte. Een zijner laatste voortbrengselen was eene *History of the earth and animated nature*, hetwelk in 1774 verscheen, en waaraan hij twee jaren had gearbeid. Voor dit werk ontving hij 850 Pst.; doch GOLDSMITH verspilte het geld spoediger dan hij het verdiende. In de lente van 1774 werd hij aangetast door eene zenuwkoorts, welke, door zijne ongeregelde leefwijze verergerende, hem den 4 April den laatsten snik deed geven. Hij stierf in den ouderdom van vijf en veertig jaren. Zijne vrienden rigtten, te zijner gedachtenis, een marmereen gedenkteekeken op in de Westminsterabdij, voor hetwelk Dr. JOHNSON een Latijnsch opschrift heeft vervaardigd.

De bovenstaande levensschets van GOLDSMITH vertoont duidelijk genoeg zijn karakter. Hij was de zwakheid zelve. Schoon beminnelijk van aard, ontbrak hem echter geheel en al de noodige standvastigheid, om zich bij ééne zaak te bepalen. Zijne zucht tot een onafhankelijk leven ging zoo ver, dat hij zeide, de tirannij des hongers minder te vreezen dan de tirannij der menschen. Hij werkte nooit voordat

de nood hem daartoe drong; en in weerwil van dit alles, behoort hij ontegenzeggelijk tot de beste Engelsche prozaschrijvers.

(*Bishop PERCY's Life of GOLDSMITH*; Sir WALTER SCOTT's *Miscellaneous prose works*).

GOLIUS, (JACOBUS), een beroemd hoogleeraar in de wiskunde en de Arabische taal te *Leyden*, werd in 1596 uit een aanzienlijk geslacht te 's *Gravenhage* geboren. Hij studeerde aan de hoogeschool te *Leyden* in de oude talen, wiskunde, godgeleerdheid en de medicijnen, en maakte zulke ongemeene vorderingen, dat hij op den ouderdom van een en twintig jaren te *Rochelle* als hoogleeraar voor het Grieksch werd aangesteld. Hij vertoefde hier slechts een jaar, en keerde naar *Leyden* terug, waar hij zich, onder ERPENIUS, vooral met het beoefenen van 't Arabisch onledig hield. Toen de regering onzes lands een gezantschap naar *Marocco* afvaardigde, vergezelde hij hetzelfde, met oogmerk eene volkomene kennis der Arabische taal te verkrijgen. Hij overhandigde MULEI SIDEN, den koning van *Marocco*, eenen brief en een geschenk van zijnen vriend en leermeester ERPENIUS, waarmede de vorst zoo zeer was ingenomen, dat hij GOLIUS met bewijzen van vriendschap overlaadde. Deze omstandigheid maakte het hem gemakkelijk vele handschriften te verzamelen, waaronder de Jaarboeken van FEZ en bouwstoffen voor eene Geschiedenis der *Sherifs*. De hoogleeraar ERPENIUS aan eene besmettelijke ziekte overleden zijnde, werd GOLIUS in zijne plaats benoemd. Kort daarna ondernam hij eene reis van vier jaren naar *Aleppo, Arabië, Mesopotamië* en *Konstantinopel*. Gedurende zijne afwezigheid overleed w. SNELLIUS, hoogleeraar in de wiskunde te *Leyden*, tot wiens opvolger hij werd benoemd. GOLIUS kweet zich, gedurende bijkans veertig jaren, met groote getrouwheid, van zijne beide betrekkingen als hoogleeraar in de Arabische taal en de wiskunde. Hij schreef het groote Arabische woordenboek, *Lexicon Arabico-Latinum*, hetwelk thans nog met vrucht door de Oostersche taalgeleerden wordt geraadpleegd, en zelfs de nieuwe *Lexicon* van professor FREYTAG van *Bonn* in waarde overtreft. Onder de andere voornaamste werken van GOLIUS telt men *Proverbia quaedam Alis Imperatoris et Carmen Tograi; Ahmedis Arabiadæ Vitæ et Rerum gestarum Timuri*, en een herdruk der Arabische spraakkunst van ERPENIUS. Ook schreef hij een uitvoerig Woordenboek der Perzische taal, hetwelk door CASTELLUS als eene hoofdbron werd

gebezigt voor het Perzisch woordenboek in zijn *Lexicon* voor zeven talen. Met het Chineesch was GOLIUS genoegzaam bekend, om den atlas van *China* vermeerderd uit te geven. Hij genoot als 's lands tolk voor het Arabisch, Turksch en Perzisch eene vaste jaarwedde, en bekam bij zekere gelegenheid eene gouden keten met een' fraaijen gedenkpenning. Schoon GOLIUS zich bijkans geene verademing van zijnen menigvuldigen letterarbeid gunde, genoot hij echter eene bijkans onafgebrokene gezondheid, hetgeen hij vooral aan zijn sterk ligchaamsgestel en zijne matige leefwijze te danken had. Hij overleed den 28 September 1667, in den ouderdom van een en zeventig jaren. Aan zijne geleerdheid paarde hij eene uitstekende godsvrucht. Ter voortplanting van het Christendom en ter vertroosting der Christenen, die onder het juk der Mahomedanen zuchtten, vertaalde hij het Nieuwe Testament in Nieuw-Grieksch, en de geloofsbelijdenis der Hervormden, alsmede de Heidelbergsche Catechismus in het Arabisch, welke beiden in den *Levant* werden verspreid.

(SCHNURRER, *Bibliotheca Arabica*; SILVESTRE DE SACY in de *Biographie universelle*, op het art. GOLIUS; VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Ned. Lett. en Wetens.*).

GOMARUS, (FRANCISCUS), een bekend godgeleerde, werd den 30 Januarij 1563 te *Brugge* in *Vlaanderen* geboren. Zijne ouders de Hervormde godsdienst omhelssende, weken in 1578 naar den *Palts*. Nadat hij eenigen tijd aan de hoogeschoolen van *Straatsburg*, *Neustadt* en *Heidelberg* had gestudeerd, ging hij in 1582 naar *Engeland*, en voltooide zijne godgeleerde studiën te *Oxford* en *Cambridge*. In 1587 werd hij predikant bij de Vlaamsche kerk te *Frankfort* aan den *Main*, en in 1594 professor in de theologie te *Leyden*. Hij is vooral bekend als de tegenstander van ARMINIUS, die in 1603 te *Leyden* zijn ambtgenoot werd. Toen ARMINIUS in 1608 was overleden en opgevolgd werd door CONRADUS VORSTIUS, dien hij den voet niet konde ligten, legde GOMARUS zijn hoogleeraarsambt neder, en vertrok naar *Middelburg*, alwaar hij in 1611 tot predikant werd benoemd. Hier bleef hij tot 1614, toen hij als hoogleeraar en predikant te *Saumur* werd beroepen. Drie jaren later vertrok hij naar *Groningen* als professor in de theologie en de Hebreeuwsche taal, in welke hoedanigheid hij aldaar den 11 Januarij 1641 in den ouderdom van acht en zeventig jaren overleed. Hij woonde in 1618 de Dordsche synode bij, waar hij zich door zijnen

onbesuisden ijver, om zijne partij te doen zegevieren, bijzonder onderscheidde. Eens met den predikant MARTINUS over de predestinatie in redetwist geraakt, en bij dezen te kort schietende, werd hij zoo driftig, dat hij MARTINUS tot een tweegevecht uitdaagde, willende alzoo met den degen beslissen, wie hunner gepredestineerd was om gelijk te hebben. Zijne werken werden in één folio boekdeel bijeenverzameld, en zijn in 1645 te *Amsterdam* in 't licht verschenen.

(UITENBOGAARD, *Kerkelijke Historie*; TRIGLAND, *Kerkelijke Geschiedenissen*; *Woordenboek der Zamenleving*).

GONSALVO VAN CORDOVA, (HERNANDEZ Y AQUILAR), bijgenaamd de Groote Veldheer (*el Grand Capitan*), werd in 1453 uit adellijke en vermogende ouders te *Montilla* bij *Cordova* geboren. Reeds als vijftienjarig jongeling vocht hij met ongemeene dapperheid tegen de Mooren in *Granada*; hij werd begroet als prins der Spaansche jeugd, en was weldra het grootste sieraad van het hof van ISABELLA. Aan het hoofd van 120 ruiters hielp hij zijnen broeder de Portugeezen bij *Albuera* verslaan. De Mooren van *Granada* vonden in hem hunnen geduchtsten vijand. Toen KAREL VIII, koning van *Frankrijk*, aangezet door LUDOVICO SFORZA van *Milaan*, in 1495, *Napels* veroverde, werd GONSALVO door FERDINAND den Katholijken gezonden, om de Franschen te verjagen, en den wettigen koning weder op den troon te plaatsen. *Europa* stond verbaasd over den snellen en schitterenden uitslag van dezen krijgsgtogt. Vriend en vijand noemden hem den Grooten Veldheer, onder welken eertitel hij algemeen bekend staat. Na de uitdrijving der Franschen uit *Napels*, riep paus ALEXANDER zijne hulp in tegen zekeren MENOLDO GUERRI van *Biscaye*, aan wien KAREL VIII, op zijnen terugtogt, *Ostia* had verpand, en die door zijne aandrangingen van de schepen, welke den *Tiber* bevoeren, *Rome* in ellende dompelde, en dreigde uit te hongeren. GONSALVO berende met zijne beste soldaten deze vesting, en nam haar binnen acht dagen stormenderhand in. De hoofdstad der Christenheid zag den held der eeuw het monster, dat haar zoo veel schrik had aangejaagd, met ketenen beladen, in zegepraal binnen hare muren voeren. GONSALVO verhoogde zijnen roem door zich voor de overwonnenen in de bres te stellen, en den inwoners van *Ostia* en de omstreken gedurende tien jaren vrijdom van alle belastingen te bezorgen. Hij nam afscheid van den opperpriester, hem opmerkzaam makende op de noodzakelijkheid

eener hervorming in zijne hofhouding. Aldus bekroonde de Groote Veldheer zijnen eersten krijgstogt in *Italië*, in 1498. Twee jaren later dempte hij eenen opstand in de *Alpujarras*, en verzocht voor de bewoners vergiffenis als het loon zijner bewezen diensten. Toen het Spaansche en het Fransche hof in 1500 met elkander eene overeenkomst hadden gesloten, om het koninkrijk *Napels* onderling te deelen, trok GONSALVO met 4300 man ten strijd, onder voorwendsel de Venetianen tegen de Turken bij te staan. Hij veroverde *Zante* en *Cefalonie*, en gaf deze eilanden aan de Venetianen terug. Nu landde hij echter op *Sicilië*, en verklaarde den koning van *Napels* gekomen te zijn, om dat gedeelte van het rijk te bezetten, hetwelk volgens het gesloten verdrag met *Frankrijk* aan *Spanje* moest komen. De koning van *Napels* zich plotseling van twee zijden bedreigd ziende, wierp zich in de armen der Franschen, die reeds *Napels* hadden veroverd, terwijl GONSALVO zich in *Calabrië* ophield. Toen nu GONSALVO, volgens de gesloten overeenkomst, ook *Basilicata* en *Capitanata* van de Franschen verlangde, en dezen de uitlevering dier gewesten weigerden, kwam het tusschen de beide veroverende magten tot eenen oorlog, welke lang met afwisselend geluk werd gevoerd, tot dat eindelijk de Franschen, den 29 December 1503 aan de *Garigliano* door GONSALVO geheel werden verslagen, en ook *Napels* verloren. Koning FERDINAND schonk den overwinnaar het hertogdom *Sesa*, en benoemde hem met onbepaalde magt tot onderkoning van *Napels*, waar hij door zijne vriendelijkheid, regtvaardigheid en edelmoedigheid zich weldra de liefde des volks verwierf. Dit wekte den argwaan des Spaanschen konings dermate, dat deze GONSALVO, onder een schoonschijnend voorwendsel, naar *Spanje* lokte, doch hem ras zijn wantrouwen deed gevoelen. GONSALVO begaf zich hierop naar zijne landgoederen in *Granada*, waar hij zich onledig hield met de verbetering van het lot zijner onderdanen en den akkerbouw, tevens de edelste gastvrijheid jegens landgenoot en vreemdeling betrachtende. Hij stierf den 2 December 1515 te *Granada*. Twee honderd gescheurde vaandels en twee koninklijke standaards, eenmaal door den vijand ontroid, wuifden over het graf van dezen held der vijftiende eeuw, die de Spaansche krijgsmagt tot die meerderheid verhief, welke zij, gedurende bijkans twee eeuwen, in *Europa* handhaafde.

(QUINTANA, *Españoles Celebres*, of de Engelsche vertaling van PRESTON).

GORGAS, een vermaard Grieksch sophist en redenaar, werd te *Leontinum*, op *Sicilië*, geboren, waarom hij *Leontinus* werd bijgenaamd. Hij bloeide in de vijfde eeuw v. c., en was waarschijnlijk een leerling van EMPEDOCLES. De juiste tijd van zijne geboorte en zijn dood is onbekend, doch het aantal jaren bedroeg veel meer dan dat van den gewonen menschelijken leeftijd; volgens onderscheidene berichten bereikte hij den ouderdom van 107 jaren. PLATO heeft hem in eene afzonderlijke zamenpraak verheerlijkt. Er zijn nog twee redevoeringen van hem voorhanden, de *Lof van Helena* en de *Verdediging van Palamedes*, welke echtheid nogtans door sommigen wordt betwijfeld. In zijn wijsgeerig werk over de *Natuur*, waarvan eenige weinige uittreksels zijn overgebleven, trachtte hij te bewijzen, 1°. dat er niets bestaat; 2°. dat, zoo er iets mogt bestaan, het niet kan gekend worden, en 3°. zoo er zelfs iets mogt bestaan en konde gekend worden, het niet kan worden uitgedrukt, of aan anderen medegedeeld. Hoe sophistisch dit voorstel ook moge zijn, is het echter eene groote verdienste in GORGAS de eerste geweest te zijn, om het onderscheid te bepalen tusschen begrip en het voorwerp, en tusschen het woord als het teeken der gedachte, en de gedachte zelve. Door dus de aandacht te vestigen op het onderscheid tusschen het onderwerp en het voorwerp van beschouwing, bragt hij veel toe tot bevordering der wijsbegeerte.

(FOSS, *De GORGIA LEONTINO Commentatio*; SCHÖNBORN, *De Authentia declarationum quae GORGIAE LEONTINI nomine extant*).

GÖTHE, (JOHANN WOLFGANG VON), een der uitstekendste en vernuftigste Duitse dichters en schrijvers, werd den 28 Augustus 1749 te *Frankfort* aan den *Main* geboren. De geschiedenis, of liever het dichterlijk bericht, hetwelk hij van zijn eigen leven heeft gegeven, in het werk getiteld *Aus meinem Leben*, schildert ons de trapswijze ontwikkeling der verstandelijke vermogens van dezen buitengewonen man. De smaak van zijnen vader voor letterkunde en kunstwerken, en het uitbreken van den zevenjarigen oorlog, hadden op zijnen geest eenen verbazenden invloed. In zijne vroegste jaren koesterde hij angstvallige gedachten omtrent de godsdienst, en vóórdat hij den ouderdom van acht jaren had bereikt, verzon hij eenen vorm van aanbidding van den *God der Natuur*, en ontstak inderdaad brandoffers. Muziek, teekenen, natuurwetenschappen, de beoefening van talen, alles had voor

hem groote aantrekkelijkheid. Hij beschreef in een opstel twaalf tafereelen, welke de geschiedenis van JOZEF moesten voorstellen, van welke er eenigen zijn geteekend en gegraveerd. Ter bevordering zijner taalkennis, schreef hij eenen roman, waarin zeven zusters, elk in eene andere taal, met elkander briefwisseling hielden. Weldra vestigde hij zijne aandacht op de dichtkunst, en schreef liederen, om eenigen jongen lieden zijner kennis genoeg te doen. Ook vatte hij groote genegenheid op voor een jong meisje, GRETCHEN, hetwelk de heldin van zijnen *Faust* is geworden. Zoodra deze teedere betrekking werd afgebroken, verviel hij in eene hevige ziekte. Kort na zijne herstelling, vertrok hij naar *Leipzig*, waar GOTTSCHED, die de Fransche school begunstigde, ERNESTI en GELLERT de toongevers waren. Hier openbaarde zich meer en meer zijn dichterlijke geest; en schoon zijn vader begeerde, dat hij zich op de regtsgeleerdheid zoude toeleggen, zag hij veeleer rond naar eene geschikte handleiding voor de poëzij. Doch de Duitse dichtkunst was in hare kindsheid; hij vond niets dat hem bevredigde, en dit deed hem uit zich zelve putten. «Hier begon,» zegt hij, «die neiging, welke mij altijd is bijgebleven, om alles wat mij genoeg of smart veroorzaakt, in een lied uit te storten.» Omtrent dezen tijd schreef hij een klein stukje, *Die Laune des Verliebten*, alsmede een toneelspel, genaamd *Die Mitschuldigen*, waarin de zedelijke val met scherpe kleuren wordt geschilderd. Tevens vestigde hij zijne aandacht op de schoone kunsten. WINCKELMANN was zijn geliefkoosde schrijver. Hij nam eenige proeven met de etsnaald; doch de uitwaseming van het oplossend vocht benadeelde zijne gezondheid, en hij was nog niet geheel hersteld, toen hij in 1768 *Leipzig* verliet. Ter herstelling zijner krachten, vertoefde hij eenigen tijd op het landgoed eener aanzienlijke dame, KLETTENBERG, of liever *de schoone heilige* genaamd, wier geloofsbelijdenis opgeven wordt in zijnen *Wilhelm Meister*. Zij hield zich vooral bezig met diepzinnige navorschingen over de verborgenheden der Heilige Schrift, en haar omgang bleef niet zonder uitwerking op GÖTHE, die er zelfs op bedacht was eene nieuwe godsdienst te stichten, gegrond op de Alexandrijnsche filosofie. Dit vreemde denkbeeld bragt hem tot de beoefening der natuurwetenschappen. Toen hij naar *Straatsburg* vertrok, om aldaar zijne regtsgeleerde studiën te voltooien, verzuimde hij de regtsgeleerdheid voor de schei- en ontleedkunde. Hier werd hij bekend met HERDER, die

hem aanried met de Italiaansche dichters kennis te maken. Na zijne terugkomst gaf hij het drama *Götz von Berlichingen* en de novelle van *Werther* in 't licht, welke beiden in gansch *Duitschland* grooten indruk maakten. De prins van *Weimar* met hem bekend geworden zijnde, noodigde hem later aan zijn hof. Hij begaf zich in 1775 derwaarts, en werd in 1779 geheimraad, en vergezelde in hetzelfde jaar dezen vorst naar *Zwitserland*. In 1786 deed hij eene reis in *Italië*, waar hij twee jaren vertoefde. Naderhand werd hij minister, ontving van onderscheidene vorsten eervolle blijken van onderscheiding, en eindigde zijn langdurig leven, geheel aan de wetenschap, letterkunde en schoone kunsten toegewijd, te *Weimar*, den 22 Maart 1832. Zijn borstbeeld, door den Franschen beeldhouwer DAVID gebeiteld, staat naast dat van SCHILLER in de zaal der Weimarsche bibliotheek. In zijne geboortestad werd hem in 1844 een standbeeld opgericht. Het jammert ons, dat wij hier geene beknopte schets van zijne werken kunnen geven. Om de grootheid van GÖTHE naar waarde te schatten, moet men bedenken, dat hij nagenoeg als de schepper der Duitse letterkunde moet aangemerkt worden. Vóór zijnen tijd was er in het Hoogduitsch weinig geschreven, dat wegens voortreffelijkheid van gedachte en stijl boven andere schriften uitstak. Gedurende geheel zijn leven hield hij briefwisseling met de voornaamste gelijktijdige vernuften, zoodat hij op den arbeid van anderen grooten invloed uitoefende. De algemeenheid van GÖTHE's genie is bewonderenswaardig. Geen schrijver waagde zich aan zulk eene verscheidenheid van onderwerpen, en slaagde beter in alles. Zijne levensgeschiedenis is, als ware het, de geschiedenis der Duitse letterkunde tot het jaar 1832. De volledigste Duitse uitgave zijner werken verscheen in 1840 te *Stuttgart* en *Tubingen* in 40 deelen. In 1841 gaf E. BOAS daarbij nog eenige bijdragen, welke in drie deelen te *Leipzig* zijn uitgegeven.

(DÖRING, *GÖTHE'S Leben*; J. P. ECKERMANN'S *Gespräche mit GÖTHE*; J. FALCK, *GÖTHE aus persönlichem Umgang dargestellt*; FR. VON MÜLLER, *GÖTHE in seiner practischen Wirksamkeit*; dezelfde, *GÖTHE in seiner ethischen Eigenthümlichkeit*).

GOTTSCHED, (JOHANN CHRISTOPH), een geleerde, die zich ten opzichte van de hervorming der Duitse letterkunde verdienstelijk heeft gemaakt, werd den 2 Februarij 1700 te *Juditenkirch* bij *Konings-*

bergen in *Pruissen*, geboren. Hij ontving van zijnen vader, een' achtenswaardig leeraar, het eerste onderwijs in talen en wetenschappen, en ging reeds in 1714 naar de hoogeschool van *Koningsbergen*, waar hij de studie in de theologie weldra verwisselde tegen die der wijsbegeerte en fraaije letteren. Om de Pruisische krijgsmacht te ontduiken, vlugtte hij in 1742 naar *Leipzig*, waar de beroemde veelschrijver J. L. MENCKE hem de opvoeding zijner kinderen toevertrouwde. In 1730 werd GOTTSCHED buitengewoon hoogleeraar in de wijsbegeerte en dichtkunst, en in 1734 gewoon hoogleeraar in de redeneer- en bovennatuurkunde te *Leipzig*. Hij stierf aldaar den 12 September 1766. GOTTSCHED overleefde zijnen roem. De overdrevene voorkeur, welke hij aan de Fransche letterkundige school gaf, en de beslissende toon, dien hij steeds voerde, haalden hem de bitterste schimpschriften op den hals. De secretaris der schatkist JOHANN CHRISTOPH ROST te *Dresden*, havende hem erbarmelijk in een satirisch gedicht. Op eene reis naar *Dresden* vond GOTTSCHED dit bijtend schotschrift in alle logementen, en besteedde veel geld, om al de exemplaren op te koopen, zoodat hetzelfde tot de groote zeldzaamheden behoort. De vrouw van GOTTSCHED, LUISE ADELGUNDE VICTORIE, geb. CULMUS, die hem in zijnen letterarbeid behulpzaam was, wreekte haren gekrenkten echtgenoot met het volgende puntgedicht:

Höhrst, Christen, eine neue Mähr!
Rost ist des Teufels Secretair.
Dies Amt ist ihm gar eben recht,
Denn wie der Herr, so auch der Knecht.

Onder de menigvuldige geschriften van GOTTSCHED wordt de meeste waarde toegekend aan zijne *Beiträge zur kritischen Historie der Deutschen Sprache, Poesie und Beredsamkeit*; aan zijne *Grundlegung einer Deutschen Sprachkunst*, en inzonderheid aan zijnen vlijtig verzamelden *Nothigen Vorrath zur Geschichte der Deutschen dramatischen Dichtkunst von 1450*, welke uit oorspronkelijke bronnen is geput.

(*Conversations-Lexicon*; *Woordenboek der Zamenleving*).

GOUJON, (JEAN), een verdienstelijk beeldhouwer en bouwkunstenaar, die de Fransche PHIDIAS en ook, wegens de bevalligheid zijner voortbrengselen, de CORREGGIO der beeldhouwkunst is genoemd, bloeide in de zestiende eeuw te *Parijs*, en werd in 1572, in den Bartholomeusnacht vermoord. Onder zijne beroemdste werken telt men de fontein op de *Place des Innocents*, alsmede een half verheven beeldwerk, voorstellende CHRISTUS in het

graf, en twee groepen van *Diana* op de jacht.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

GOYA Y LUCIENTES, (FRANCISCO), de voornaamste schilder der nieuwere Spaansche school, werd den 31 Maart 1746 te *Fuente de Todos* in *Aragon* geboren. Hij begon zijne kunststudien aan de academie van *San-Luis* te *Saragossa*, en begaf zich vervolgens naar *Rome*. Later vormde hij zich vooral naar VELASQUEZ en REMBRANDT, wiens verrassend lichteffect hij trachtte na te volgen. Onder zijne groote stukken verdienen vermelding het altaarstuk en het heerlijke kruisbeeld in den ingang van het koor der kerk van *S. Francisco al Grande* te *Madrid*, alsmede een stuk, waarin KAREL IV en zijne familie levensgroot worden voorgesteld. De schoone uitvoering en de treffende gelijkenis der daarin voorkomende personen, verschaften hem den titel van hofschilder. Schoon hij met de grootste gemakkelijheid en spoed schilderde, kon hij moeijelijk aan al de bestellingen voldoen. Goya onttrok zich meer en meer aan de groote wereld, en wijdde zich ten laatste geheel aan de studie der natuur, welke hij zijne eenigste leermeesteres noemde, wijl hij sedert zijn drie en veertigste jaar geheel doof was. Sedert 1822 verzwakte hij al meer en meer, zoodat hij, tot herstel zijner gezondheid, zich in 1824 naar *Parijs* begaf. Hij zag echter zijn vaderland nimmer weder, en stierf den 16 April 1828 te *Bordeaux*. Goya oefende zijne kunst tot aan het einde zijns levens uit. Hij schilderde niet alleen in olie-verw, maar ook *al fresco*, ja hij beproefde zijne krachten in alle deelen zijner kunst. Men heeft van hem een aanmerkelijk aantal geëtsde bladen, deels naar de beste stukken van VELASQUEZ, deels naar eigene compositien, waaronder eene verzameling van 80 *capriccios*, welke van zijne rijke oorspronkelijke fantazie, zijne echt comische luim, zijn bijtend vernuft en zijne stoutmoedigheid getuigen. In zijne laatste levensjaren leverde hij eene reeks van lithographien, die onderscheidene tafereelen uit stierengevechten voorstellen.

(*Conversations-Lexicon*).

GOZZI, (GASPARO, graaf), een beroemd Italiaansch letterkundige der achttiende eeuw, zag den 4 December 1715 het eerste levenslicht te *Venetië*. Hij werd opgevoed in een collegie te *Murano*; doch in plaats van zich op het wetenschappelijk gedeelte zijner studien toe te leggen, boeiden hem slechts de fraaije letteren en werken van smaak. Afkeerig van alle bo-

roepsbezigheden, was zijn vaderlijk erfgood spoedig verteerd, zoodat hem geen ander hulpmiddel overbleef dan zijne pen. Hij had dan ook met vele wederwaardigheden te kampen, welke niet verminderden door zijn huwelijk met LUGIA BARGALLI, eene vrouw van groote letterkundige bekwaamheden, doch die tien jaren ouder was dan hij, en niet zoo beminnelijk in het huisselijk leven als in hare dichterlijke uitboezemingen. Zij was echter eene talentvolle vrouw, en behalve verscheidene oorspronkelijke drama's en blijspelen, vertaalde zij TERENTIUS en RACINE in rijmlooze verzen. Ook schilderde zij niet onaardig. Wij mogen alzoo zijne levensbeschrijvers gelooven, wanneer zij ons zeggen, dat hij haar verlies opregt betreunde, te meer, daar zij hem een talrijk kroost naliet. Nadat hij tot op zestigjarigen ouderdom met de pen had geploegd, begon de fortuin hem eindelijk toe te lagchen. De orde der Jezuïten opgeheven zijnde, werd hem, in 1774, de last opgedragen, eene nieuwe school-organisatie te ontwerpen, waarvoor hem eene ruime bezoldiging werd toegelegd. Hij kweet zich hiervan zoo wel, dat men hem verzocht, zich met de wederoprigting der hoogeschool van Padua onledig te houden. Hij vertrok naar deze stad, waar hij zijne overige levensdagen sleet. In 1778 stortte hij zich, in eene ijlede koorts, uit zijn venster in het water, doch werd gered. Later woonde hij weder eenigen tijd te Venetië, en stierf den 26 December 1786 te Padua. Gozzi heeft in poëzij en proza onderscheidene verdienstelijke werken geleverd. Als kunstregter onderscheidde hij zich door een diep en grondig oordeel, groote onpartijdigheid en prijszenswaardige bescheidenheid. Zijn *Giudizio degli antichi poeti sopra la moderna censura di DANTE* etc. is te dezen opzigte een uitmuntend voorbeeld.

(UGONI, *Letteratura Italiana*).

GOZZI, (CARLO, graaf), een Italiaansch blijspeldichter, de broeder des vorigen, werd in Maart 1722 te Venetië geboren. Reeds vroegtijdig verried hij grooten smaak voor de letterkunde, en oefende zich met zulk een overspannen ijver, dat hij dikwijls in flauwte viel, zoodat men hem meermalen als wezenlijk dood beschouwde. Vóórdat hij den ouderdom van zestien jaren had bereikt, schreef hij vier dichtstukken van aanmerkelijke lengte, *Il Berlinghieri*, *Don Chisciotte*, *La Filosofia Morale* en *Gonella*, in twaalf zangen, behalve een groot aantal lichtere stukjes in proza en poëzij, en eene vertaling van den *Pharsamon* van MARIVAUX. In 1761 schreef hij zijn eerste blijspel de

Drie Oranje appelen, hetwelk zooveel opgang maakte, dat er weldra eene reeks van dergelijke drama's volgde, alle gegrond op Oostersche tooververtellingen. SCHILLER heeft zijnen landgenooten eene vrije vertaling gegeven van gozzi's *Turandotte*, eene Chinesche prinses. Daarenboven bestaat er van zijn tooneelarbeid eene volledige Hoogduitsche vertaling in vijf deelen, te Bern in 1777 in 't licht verschenen. En inderdaad, gozzi is meer geprezen geworden door vreemden, zoo als GINGUENÉ, SCHLEGEL, DE STAËL en anderen, dan door Italiaansche kunstregters. Gozzi stierf den 4 April 1806, in den ouderdom van vier en tachtig jaren. Over zijn karakter en zijne verdiensten als dichter en schrijver kan men met vrucht naslaan zijne *Memorie inutili della vita di CARLO GOZZI*.

GRACCHUS, (TIBERIUS SEMPRONIUS), een beroemd Romein, wiens bemoeijingen voor de belangen des volks hem het leven kostten, werd in het jaar 163 v. c. geboren. Hij was de zoon van TIBERIUS SEMPRONIUS GRACCHUS, een' man van eenige beroemdheid in de jaarboeken van Rome, en van CORNELIA, dochter van SCIPIO AFRICANUS. Na den vroegtijdigen dood van haren echtgenoot, weigerde CORNELIA alle aanzoeken voor een tweede huwelijk, ten einde zich geheel toe te wijden aan de opvoeding harer kinderen, die, gelijk PLUTARCHUS ons zegt, hunne mannelijke deugd meer aan hare leiding verschuldigd waren dan aan het edel bloed waaruit zij waren gesproten.

TIBERIUS deed zijnen eersten veldtocht in Afrika onder zijnen oom SCIPIO, en verzelde als quaestor den consul MANCINUS, den ongelukkigen bevelhebber in den oorlog tegen Numantië. De Numantiërs over de Romeinen gezegevierd hebbende, wilden slechts met TIBERIUS onderhandelen, en hem het behoud van het leger (20,000 Romeinsche burgers) toestaan. Hij was een vriend der armen, en toen hij bij zijne terugkomst in Rome, in 138 v. c., tot volkstribuun was verkozen, stelde hij voor, de wet weder in werking te brengen, waarbij het aan een' ieder verboden was, meer dan vijfhonderd morgen lands te bezitten, ten einde de overige akkers onder de arme burgers te verdeelen. Deze akkerwet ging eindelijk door; maar bracht TIBERIUS in haat bij de patriciërs. Terwijl de zaken dus stonden, kwamen de bezittingen en schatten van ATTALUS, koning van Pergamus, bij erfenis aan het Romeinsche volk. GRACCHUS stelde nu voor, deze schatten onder de nieuwe landeigenaren te verdeelen, ten einde hen in staat te stellen, om zich alle benoedigd.

heden voor den landbouw aan te schaffen. Men beschuldigde GRACCHUS naar de oppermagt te staan. Toen hij andermaal als volkstribuun zou herkozen worden, stelden zijne vijanden alles in 't werk, om zulks te verhoeden. Men raadpleegde over deze zaak tot het vallen van den avond. Den volgenden morgen ging GRACCHUS, vergezeld van eene groote menigte aanhangelingen, naar het Kapitoel; doch toen hij vernam, dat de senaat besloten had, om geweld tegen hem te plegen, wapende hij zijne volgelingen met stokken, en maakte zich gereed om het Kapitoel te zuiveren. In dit beslissend oogenblik maande SCIPIO NASICA den consul aan, om maatregelen voor de veiligheid van den staat te nemen. En toen zulks vergeefsch was, trok hij op uit den Tempel aan de Trouw gewijd, (waar de senaat was vergaderd), gevolgd door den ganschen adel van Rome, joeg het volk op de vlugt, en maakte zich van de wapenen meester. Omtrent drie honderd burgers vielen, en onder de gesneuvelden telde men GRACCHUS, die door herhaalde slagen op het hoofd was gedood, 133 jaren v. c.

Zijn broeder, CAJUS SEMPRONIUS GRACCHUS, negen jaren jonger dan hij, die ook als volksleider tegen de patriciërs optrad, delfde later mede het onderspit. Zijne aanhangelingen, onverwachts door den consul OPIMIUS aangevallen, werden verstrooid. GRACCHUS was een te goed burger, om zijne partij, die gezind was wederstand te bieden, aan te hitsen, en vlugtte. Van nabij vervolgd, stak hij den Tiber over, en daar, in een Boschje der Furiën, beval hij zijnen dienaar hem te doorsteken. Dit geschiedde in het jaar 121 v. c., toen hij nog slechts den ouderdom van drie en dertig jaren had bereikt. De gansche geschiedenis dezer beide broeders is uitvoerig en duidelijk uiteengezet door Dr. ARNOLD in de *Encyclopædia Metropolitana*.

GRAFFIGNY, (FRANÇOISE D'ISSEMBOURG-D'APPONCOURT DE), eene Fransche schrijfster van naam, zag in 1694 te Nancy het eerste levenslicht. Haar vader was militair, eerst adjudant van den maarschalk NOUFLERS, en vervolgens in dienst van den hertog van Lotharingen; hare moeder was eene nicht van den beroemden CALLOT. Nog zeer jong, huwde zij met FRANÇOIS HUGUES DE GRAFFIGNY, kamerheer van den hertog van Lotharingen. Nadat zij zich van hem had laten scheiden uit hoofde van zijn ruw en onwaardig gedrag, kwam zij in gezelschap van Mademoiselle DE GUISE, namaals hertogin van RICHELIEU te Parijs. Hier trad zij als schrijfster op, en hare *Lettres Pé-*

ruviennes vonden een allergunstigst onthaal; zij zijn in onderscheidene Europeesche talen overgezet, en wedijveren met de *Lettres persannes* van MONTESQUIEU. Zij overleed te Parijs den 12 December 1758. Haar nagelaten werk *Vie privée de VOLTAIRE et de Madame DUCHÂTELET* kwam in 1820 te Parijs in 't licht.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

GRAMMONT, (PHILIBERT, graaf VAN), een beroemd personaadje uit den tijd van LOUWIS XIV, diende met groote onderscheiding in het leger, en klom op tot den rang van luitenant-generaal; doch zijne vermaardheid had hij vooral te danken aan zijn uitstekend vernuft, en zijne betrekkingen met de doorluchtigste personen zijner eeuw. Gedurende zijn verblijf in Engeland verloofde hij zich aan Miss HAMILTON. Zonder zijne belofte na te komen, begaf hij zich op reis, om naar Frankrijk terug te keeren; doch door de beide broeders zijner verloofde te Dover achterhaald wordende, vroegen zij hem of hij niets vergeten had. «Ja, waarlijk, ik heb vergeten uwe zuster te huwen,» antwoordde GRAMMONT, en keerde terstond met hen terug, om zijn woord gestand te doen. GRAMMONT bereikte, onder een onafgebroken genot van alle wereldsche vreugde, den ouderdom van 86 jaren, en stierf in 1707. Zijne Gedenkschriften, door zijn schoonbroeder ANTHONY HAMILTON uitgegeven, vloeijen over van vernuft en lewendigheid, en geven eene getrouwe schildering van het bedorven hof van KAREL II. Zij zijn te Londen en te Parijs menigmaal herdrukt. Van de volgende uitgave werden slechts honderd exemplaren gedrukt: *Mémoires du comte de GRAMMONT, nouvelle édition augmentée des notes et des éclaircissemens nécessaires*, par M. HORACE WALPOLE, Strawberry Hill, 1772, in kwarto, met drie portretten. De beste Engelsche uitgave is die van 1811, in 2 deelen, met 63 portretten, en eene menigte aantekeningen en ophelderingen, welke aan Sir WALTER SCOTT worden toegeschreven.

(LOWNDES's *Bibliographical Manual*).

GRANADA, (FRAY LUIS DE), een beroemd Spaansch kanselredenaar, de Spaansche CHRYSOSTOMUS geheeten, werd in 1504 te Granada, naar welke stad hij zich later noemde, van arme ouders geboren. Toen hij op den ouderdom van vijf jaren zijnen vader verloor, trok de graaf VAN TENDILLA zich zijner aan, en liet hem met zijne zonen opvoeden. Op zijn negentiende jaar trad hij in de orde der predikheeren, en vertrok in 1529, ter voortzetting zijner studiën, naar Valladolid. Reeds toen werd

zijne begaafdheid als kanselredenaar opgemerkt, en weldra zijn naam zoo beroemd, dat de kardinaal *Don HENRIQUE*, infant van *Portugal* en destijds bisschop van *Evora*, hem derwaarts riep, en zijne ordebroeders hem, niettegenstaande hij geen Portugees was, tot hunnen provinciaal verkozen. Zijne nederigheid evenaarde echter zijne verdiensten; want, ofschoon de koningin-regentes, *Donna CATALINA*, hem het bisdom van *Viseu* en later zelfs het aartsbisdom van *Braga* aanbood, bedankte hij echter voor deze beide waardigheden. Toen zijne betrekking als provinciaal in 1572 eindigde, trok hij zich in het klooster van *Santo-Domingo*, in *Lissabon*, terug, om uitsluitend voor het predikambt en de voltuiging zijner godsdienstige geschriften te leven. Hier legde hij de laatste hand aan het *Memorial de la vida cristiana*, en zijn *Simbolo de la F.* Tot dezen tijd behooren insgelijks al zijne Latijnsche werken, zoo als de *Sermones*, 6 deelen, en de *Rhetorica ecclesiastica*. Hij overleed in zijne cel den 31 December 1588. In eenen tijd toen *TORQUEMADA* en *XIMENES* door vuur en zwaard het geloof zochten te bevestigen, trachtte *GRANADA* de harten te winnen door eenen deugdzamen wandel en zijne ongemeene welsprekendheid. Daarenboven had hij de taal geheel in zijne magt; hij wist het voor 't verhevene reeds zoo eigenaardige Castiliaansch zulk eene harmonische vloeibaarheid, zulk eene zachte smelting, zulk eene treffende eenvoudigheid en verstaanbaarheid te geven, dat zijne schriften nog als classieke voorbeelden worden aangeprezen. De volledigste verzameling zijner werken, met eene levensbeschrijving door *LUIS MUÑOZ*, verscheen te *Madrid* in 6 deelen folio, en in 19 deelen 8vo.

GRATTAN, (HENRY), een voortreffelijk redenaar en staatsman, werd omstreeks 1750 te *Dublin* geboren, waar zijn vader (een Protestant) stedelijk secretaris was. Hij studeerde aan de hoogeschool zijner geboortestad in de rechtsgeleerdheid, en werd in 1772 advocaat. In 1775 kreeg hij, door den invloed van *Lord CHARLEMONT*, zitting in het parlement van *Ierland*. Zijne parlementaire loopbaan was schitterend. Hij behoorde tot de uitstekendste mannen der oppositie, en zijn voorbeeld, zoowel als zijne welsprekendheid, werkte sterk op den geest zijner landgenooten. Het Iersche parlement bood hem 50,000 Pst. aan, als eene geringe erkenning voor zijne gelukkige behartiging van 's lands dierbaarste belangen. Hij was gedurende eenige jaren de hoofdleider der Iersche Whigs, en een der ijverigste leden

om den Katholijken meerdere vrijheid te doen erlangen. Te vergeefs bevreemding aangeraden hebbende, in plaats van feitelijk wederstand, nam hij zijn afscheid als lid van het parlement toen de opstand uitbrak, en wilde zich niet weder laten benoemen dan toen hij meende, zich tegen de voorgenomen vereeniging te moeten verzetten. In 1805 werd hij voor *New Malton* benoemd, en spreidde nu weder zijnen gewonen ijver en groote talenten ten toon. Hij overleed den 14 Mei 1820. Zijne redevoeringen zijn in vier deelen in 't licht verschenen; zijne Mengelingen beslaan slechts één deel. De stijl zijner redevoeringen was stout, beeldrijk en hartstogtelijk, altijd overeenstemmende met tijd en omstandigheid, en inzonderheid strookende met den smaak en de stemming dergenen tot wie hij zich wendde (1). In het laatste gedeelte zijner loopbaan waren zijne bewijsgronden meer ineen gedrongen; zij hadden minder sie-raad, maar meer daadzaken en redenering, minder wat schittert, en meer wat het verstand overtuigt.

(*Dictionary of Biography*).

GRAUN, (CARL HEINRICH), een Duitsch componist van groote vermaardheid gedurende het laatste gedeelte der vorige eeuw, en kapelmeester van *FREDERIK II*, koning van *Pruissen*, werd in 1701 te *Wahrenbruck* in *Saksen* geboren. Als knaap bezocht hij de Kruisschool te *Dresden*, waar hij als kweekeling van grondig in den zang, en van den organist *PEZOLD* in het klavierspel onderwijs ontving. Onder toezicht van den kapelmeester *SCHMIDT* leerde hij de compositie, en door eigene vlijt en het bezoek der opera vormde hij zijnen smaak. Nadat hij in 1720 de school had verlaten, begon hij voor de kerk te componeren. In 1725 volgde hij *HASSE* als eerste tenor aan de opera te *Brunswijk* op. Daar men de door hem gecomponeerde aria's algemeen bewonderde, werd hij spoedig daarop als onder-kapelmeester aangesteld. De roep welke van hem uitging, bewoog den kroon-

(1) In 1780 beweerde hij, dat alleen de koning en het Iersche Huis der Gemeenten de bevoegdheid hadden wetten voor *Ierland* te maken, en liet zich dus hooren: «Ik begeer niets anders dan om in «dit ons land, gemeenschappelijk met mijne mede-«burgers, de lucht der vrijheid in te ademen. Ik «heb geene eereucht dan om uwe kluisters te ver-«breken en uwen roem te aanschouwen. Ik zal «nimmer tevreden zijn zoo lang den minsten hut-«bewoner in *Ierland* nog eene schakel der Britsche «keten op de lompen rammelt. Hij moge naakt «zijn, maar niet in ijzer. En alhoewel groote man-«nen de zaak der vrijheid verlaten, zij zal echter «leven; het onsterfelijk vuur zal weder ontvlam-«men, en de adem der vrijheid, gelijk de woorden «van den Godsmann, zal niet met den profeet ster-«ven, maar hem overleven.»

prins van *Pruissen*, naderhand koning *FREDERIK II*, hem in 1735 bij zijne kapel te *Rheinsberg* als kamerzanger aan te stellen, waar hij zeer vele cantaten schreef. Toen de prins, in 1740, den troon besteeg, benoemde hij *GRAUN* tot zijnen kapelmeeester, hem naar *Italië* zendende, om voor den opgerigt wordenden schouwburg de noodige zangers en zangeressen op te sporen. Na zijne terugkomst was hij onafgebroken bezig, om voor dit theater te componeren. Hij stierf den 8 Augustus 1759 te *Berlijn*, in dienst van *FREDERIK*, die zoo zeer aan hem verknocht was, dat hij weende, toen hem de dood van zijnen gunsteling werd aangekondigd. Op deze gebeurtenis zinspelende, zegt *Dr. BURNEY*:

Aan *Pluto's* oog ontvloot een ijzen traan (1).

De talrijke werken van *GRAUN* zijn thans geheel vergeten. Zijn oratorium, *Der Tod Jesu* is hoogst verdienstelijk, vooral de recitativen en koren; doch zijn naam zal tot de nakomelingschap worden overgebracht door zijn *Te Deum*, een werk van vinding, schoonheid en grootheid. Zijn leven is door den kapelmeeester *HILLER* beschreven.

'**S GRAVESANDE, (WILLEM JACOB)**, een beroemd wijsgeer en wiskundige, wiens geslachtsnaam was *STORM* van 's *GRAVESANDE*, werd den 27 September 1688 te 's *Hertogenbosch* geboren. Van moeders zijde stamde hij af van den beroemden *Leydschen* hoogleeraar *JOANNES HEURNIUS*, en eenige zijner voorvaderen waren, in het begin der vijftiende eeuw, overheidspersonen van *Delft*. Hij ontving zijne eerste opvoeding in het ouderlijk huis, en reeds vroeg gaf hij blijken, dat wetenschappelijke navorschingen hem het meest ter harte gingen. Op den ouderdom van zestien jaren begaf hij zich naar *Leyden*, om in de regtsgeleerdheid te studeren, en vóór het einde van 1707 werd hij tot doctor bevorderd. Zijne regtsgeleerde studiën verhinderden hem echter niet, om zich tevens op de wiskunde toe te leggen, en voordat hij den ouderdom van negentien jaren had bereikt, verscheen zijn *Essai sur la Perspective* reeds in 't licht. Deze verhandeling over het perspectief werd door *JEAN BERNOULLI* zeer geprezen. 's *GRAVESANDE* zette zich in *den Haag* neder als advocaat; doch toen in 1713 een gezelschap van jonge lieden van talent een werk hadden op touw gezet, onder den titel van *Le Journal littéraire*, werd hij een der ijverigste medewerkers, en leverde vele bijdragen betrekkelijk de wis- en na-

tuurkunde, onder anderen over de zamenstelling der luchtpomp, waaraan hij eenige verbeteringen had gemaakt, alsmede over de botsing der lichamen. Dit letterkundig tijdschrift werd vervolgens te *Leyden* voortgezet, onder den titel van *Journal de la république des lettres*, en eindigde in het jaar 1733. 's *GRAVESANDE* vergezelde in 1715, als secretaris, de *Nederlandsche* afgezanten naar *Engeland*, om *GEORGE I* met zijne komst tot den troon geluk te wenschen. Te *Londen* werd hij bekend met *Dr. BURNET*, bisschop van *Salisbury*, en de Koninklijke Maatschappij nam hem onder hare leden op. Na zijne terugkomst in het vaderland, werd hij, in 1717, professor in de wis- en sterrekunde aan de hoogeschool te *Leyden*. Gedurende de vacantiën van de jaren 1721 en 1722, bezocht hij *Kassel*, en zulks op uitnoodiging van den landgraaf van *Hessen*, die zijn gevoelen wilde vernemen omtrent het toenmaals uitgevonden *Perpetuum mobile* van *ORPHIREUS*. Deze werktuigkundige, weigerende zijn kunststuk te verplaatsen, verklaarde 's *GRAVESANDE* niet te kunnen beslissen, of hetzelfde al de vereischten van een *Perpetuum mobile* in zich verenigde; maar dat het echter iets bewonderenswaardig was, al ware het dan ook een bedrog. In 1734 werd 's *GRAVESANDE* ook tot professor in de wijsbegeerte aan de *Leydsche* hoogeschool benoemd. Uit gehechtheid aan het vaderland had hij eene uitnoodiging van *PETER den Grooten*, om een hoogleeraarsambt aan de onlangs opgerigte academie te *Petersburg* te bekleeden van de hand gewezen, alsmede in 1740 eene dergelijke uitnoodiging van wege den koning van *Pruissen*. Men raadpleegde hem over de waterbouwkundige werken toen in ons land werden uitgevoerd, alsmede over financiële plannen, die lands overheid in werking wilde brengen. Daar hij met het grootste gemak allerhande soort van cijferschrift wist te ontraadselen, bewees hij, gedurende den successie-oorlog, in dit opzicht de belangrijkste diensten. Deze uitstekende geleerde was de eerste, die op het vaste land de wijsbegeerte van *NEWTON* in het openbaar onderwees, en alzoo er veel aan toebragt, om in de natuurwetenschappen eene omwenteling daar te stellen. 's *GRAVESANDE* was in 1720 gehuwd, en had twee zonen, die hij acht dagen na elkander verloor; de oudste had den ouderdom van veertien en de jongste dien van dertien jaren bereikt. Hij verduurde deze groote droefheid met de onderwerping eens *Christen-wijsgeers*, en stierf, na eene langdurige ziekte, den 28 Februarij 1742,

(1) «Drew iron tears down *PLUTO's* cheeks.»

in den ouderdom van vier en vijftig jaren. Zijne beroemdste schriften zijn: *Physices elementa mathematica experimentis confirmata*, en *Philosophiae Newtonianae institutiones*. Eene verzameling zijner *Oeuvres philosophiques et mathématiques* zag in 1774 te Amsterdam in twee deelen het licht.

(*Oeuvres philosophiques et mathématiques de M. G. J. 's GRAVESANDE, rassemblées et publiées par J. N. S. ALLAMAND, qui y a ajouté l'histoire de la vie et des écrits de l'auteur, Amst. 1774, 4to., 2 vol.*)

GRAY, (**JOHANNA**), koningin van Engeland, geboren in 1537, was de oudste dochter van HENRY GRAY, hertog van Suffolk, de kleindochter van MARIA, zuster van HENDRIK VIII, en de gemalin van GILFORD, zoon van DUDLEY, hertog van Northumberland. De jeugdige koning EDUARD VI, zoon en opvolger van HENDRIK VIII, had de opvolgings-acte zijns vaders tegen den wil van den staatsraad willekeurig veranderd, zijne beide zusters, de namalige koninginnen MARIA en ELIZABETH, als onwettige spruiten van de troonopvolging uitgesloten, en de jeugdige Protestantsch gezinde JOHANNA GRAY bij testament tot zijne opvolgster benoemd. DUDLEY, de hertog van Northumberland, was hiervan de bewerker. Hij huwde zijnen jongsten zoon, Lord GULFORD DUDLEY, uit aan JOHANNA GRAY, en koesterde de heerschzuchtigste plannen. Toen EDUARD VI den 6 Julij 1553 onder vermoeden van vergiftiging was gestorven, ijde NORTHUMBERLAND naar zijne schoondochter, haar verkondigende, dat zij koningin was geworden. JOHANNA weigerde aanvankelijk haren gerusten staat te verlaten, en niet dan op grooten aandrang harer bloedverwanten bewilligde zij, met tranen in de oogen, in hare verheffing. Zij werd hierop den 10 Julij 1553 te Londen en in den omtrek tot koningin uitgeroepen. De aanhanger echter van MARIA weldra den boven- toon bekommende, legde JOHANNA den 19 Julij de kroon neder, welke zij naauwelijks tien dagen, onder duizend angsten, had gedragen. Zoodra MARIA zulks vernam, beval zij de gevangenneming van NORTHUMBERLAND en zijnen aanhanger, wordende tevens de hertog van SUFFOLK, zijne dochter JOHANNA en haar gemaal in den Tower opgesloten. NORTHUMBERLAND moest als aanstoker van alles den 22 Augustus het schavot beklimmen; ook JOHANNA GRAY en haar gemaal werden ter dood veroordeeld, ofschoon de beide echtgenooten den daartoe vereischten ouderdom van zeventien jaren nog niet hadden bereikt. Intusschen

scheen het, dat dit vonnis niet ten uitvoer zou gelegd worden, toen MARIA, verbitterd door den opstand van THOMAS WIAF, waaraan ook de hertog van SUFFOLK had deelgenomen, tot JOHANNA's ondergang besloot. Een Katholijk geestelijke FERKNAM kondigde haar aan, dat zij den volgenden dag moest sterven, en zich zelven daartoe voorbereiden. JOHANNA bleef bedaard, en toen hij haar aanmaande het Protestantsch geloof te verlaten en het voorvaderlijke op nieuw te omhelzen, antwoordde zij: «Ik heb nu geen tijd, om over iets anders te denken, dan om mijne ziel aan Gods genade aan te bevelen.» FERKNAM zich verbeeldende, dat JOHANNA zulks slechts had gezegd om tijd te winnen, wist te bewerken, dat haar nog een uitstel van drie dagen werd verleend. Toen hij haar dit kwam berigten, zeide zij: «Zoo gij u verbeeldt, dat ik begeer mijn leven te rekken, dan vergist gij u. Ik verzeker u, dat het leven mij, sedert gij mij hebt verlaten, tot een' zwaren last is geweest; ik verlang niets liever, dan van hier te scheiden.» GULFORD haar zijne begeerte hebbende doen weten, om van haar afscheid te nemen, keurde zij dit af, ten antwoord gevende: «Zulk een bezoek is eerder vermeerdering van uwe en mijne droefheid, dan troost in ons sterven. Ook twijfel ik geenszins, of wij zullen elkander binnen weinige uren met blijdschap in eene betere wereld ontmoeten.» Zij had zelfs de kracht van geest zijne onthoofding en de wegvoering van zijn lijk uit het venster harer gevangenis te aanschouwen. Met gelijken moed besteedde zij een uur later het schavot, bad God om vergeving van al hare overtredingen, ontdeed zich van eenige opperkleederen, bond zich een' doek voor de oogen, legde het hoofd op het blok neder, en ontving welgemoed den doodelijken slag, die zelfs den ijverigsten aangelingen van MARIA tranen afperste. Dit geschiedde den 12 Februarij 1554. Vijf dagen later werd ook haar vader onthoofd. JOHANNA GRAY was eene geleerde godvruchtige vorstin. Zij verstond en sprak Italiaansch, Fransch, Latijn en Grieksch; zelfs op den morgen van haren sterfdag schreef zij aan hare zuster, de gravin van Pembroke, eenen Grieksch en brief tot afscheid, welke in LARREY's geschiedenis van Engeland is opgenomen. Ook was zij geenszins onbekend met het Hebreeuwsch, Caldeeuwsch en Arabisch, en zeer bedreven in alles wat de vrouw tot sieraad kan verstrekken. Hare ongewone schoonheid, zachtmoedigheid en godsvrucht wonnen haar het hart van een' ieder, behalve dat van hare ouders.

wier groote gestrengheid afkeuring verdiende, schoon zij daarom nimmer de hun verschuldigde gehoorzaamheid uit het oog verloor. Eenige oogenblikken vóór haren dood, schreef zij de drie volgende gedachten op, de eerste in 't Grieksch, de tweede in 't Latijn en de derde in 't Engelsch.

«De dood dien ik zal ondergaan is een getuige tegen mij voor de menschen; «maar mijne ziel, die de eeuwige vreugde «zal genieten, is voor God eene getuige «mijner onschuld.»

«De menschelijke regtvaardigheid is, «helaas! zonder genade; maar die van «den Oppersten Regter vervult mij met «blijdschap en troost.»

«Zoo mijn misstap strafwaardig is, dan «eischen toch mijne jeugd en mijne bedoe- «ling verschooning, en ik durf verwachten, «dat de nakomeling mij gunstig zal zijn.»

Haar treurig uiteinde gaf aan verscheidene Engelsche dichters de stof tot dramatische tafereelen. Ook onze FEITH heeft daarvan een treuspel vervaardigd, waarin het geenszins aan treffende plaatsen en tooneelen ontbreekt.

(HARRIS NICOLAS, *Memoirs and remains of Lady JANE GRAY*; RICHARD BAKE, *Chronyck van het leven en bedrijf van al de koninghen van Engelandt*; ASCHAM's *Works*; BURNET, *Hist. Ref.; Biog. Brit.*).

GRAY, (THOMAS), een der voortreffelijkste Engelsche dichters, werd den 26 December 1716 in Cornhill geboren. Hij was het vijfde onder de twaalf kinderen van een' welgesteld burger en makelaar in speciën te Londen. Hij studeerde te Cambridge in de regten, vergezelde vervolgens zijnen jeugdigen vriend HORACE WALPOLE naar Frankrijk en Italië, doch scheidde zich echter in Reggio van hem af, keerende in 1741 alleen naar Engeland terug. HORACE WALPOLE was openhartig genoeg, om naderhand openlijk te bekennen, dat de schuld dezer plotselinge scheiding bij hem zelven was. «Ik had,» zegt hij, «zoo even de banden der hoo- «geschool losgerukt, en zooveel geld als «ik wilde verteren. Ik had lust een vro- «lijk leven te leiden; GRAY bezocht oud- «heden en ik danspartijën en schouwbur- «gen: de schuld was aan mij.» GRAY sleet zijnen tijd in letterkundige rust, tot dat hij, in 1768, tot professor in de hedendaagsche talen en de geschiedenis te Cambridge werd benoemd. Hij stierf aldaar den 30 Julij 1771 aan een' aanval van jicht in de maag, in den ouderdom van vijf en vijftig jaren. GRAY heeft weinig dichtstukken geleverd, maar het zijn juweelen van het eerste water. Als hier-

zanger wordt hij alleen door COLLINS geëvenaard, en zijne beroemde Elegie is zelfs door den aartsbediller JOHNSON met grooten lof vermeld. Zijne briefwisseling plaatst hem onder de beste Engelsche briefschrijvers; zijne Latijnsche poëzy evenaart die van den besten der hedendaagsche dichters, en sommige zijner nagelaten stukken dragen kenmerken van diepe geleerdheid. De volledigste uitgave zijner werken verscheen in 1816 te Londen, in twee deelen, waarbij Mr. MITFORD eene levensbeschrijving van den dichter heeft gevoegd.

GREAVES, (JOHN), een beroemd Engelsch wiskunstenaar, geleerde en oudheidkenner, in 1602 te Colmore geboren, studeerde te Oxford, en werd in 1630 benoemd tot professor in de wiskunde aan het Gresham-Collegie te Londen. In 1637 ondernam hij eene reis naar den Levant en Egypte, met het doel om die oudheden te onderzoeken, welke dienstig konden zijn ter opheldering van oude schrijvers, en tot het doen van sterre- en aardrijkskundige waarnemingen. Hij vertoefde bijkans een jaar te Konstantinopel, en ver trok in den zomer van 1638 naar Egypte, hoofdzakelijk met het doel de pyramiden te beschouwen, van welke toen nog geene voldoende beschrijving voorhanden was. Hieruit ontstond zijne *Pyramidographia*, welke in 1646 in 't licht verscheen. Bij zijne terugkomst bezocht hij de voornaamste steden van Italië, ten einde hare oudheden en boekerijën zorgvuldig te onderzoeken. In 1640 bereikte hij Engeland, en vestigde zich te Oxford, waar hij in 1643 tot professor in de wiskunde werd benoemd, doch in 1648, als koningsgezinde, weder afgezet. Daar GREAVES zelf een toereikend vermogen bezat, deerde hem zulks weinig. Hij overleed den 8 October 1652.

Mr. GREAVES vestigde inzonderheid zijne aandacht op maten en gewigten, en gaf in 1647 eene verhandeling uit over den Romeinschen Voet en den Danarius, van welke de Maten en Gewigten der ouden, als van twee standaards, kunnen worden afgeleid. De meeste zijner werken hebben betrekking op de wis- en aardrijkskunde van het Oosten. Hij schreef eene Perzische spraakkunst en ontwierp een Perzisch woordenboek. Dr. BIRCH bezorgde in 1737 eene verzameling zijner kleinere geschriften in 2 deelen 8vo. (WARD's *Lives*).

GREENE, (MAURICE), een beroemd componist van Engelsch kerkmuzijk, werd tegen het einde der zeventiende eeuw te Londen geboren. Hij ontving onderwijs

van BRIND, een' bekwaam organist van de St. Paulus-kerk, en volgde hem in 1718 als zoodanig op. In 1726 werd hij benoemd tot organist der Koninklijke Kapel, en overleed in 1755. Onder zijne compositiën telt men eenige fraaije cantaten en liederen; doch zijn roem berust op veertig geestelijke koorgezangen voor een, twee, drie, vier, vijf, zes, zeven en acht stemmen, in twee deelen. «Deze,» zegt de schrijver in den *Harmonicon*, «plaat- sen hem aan het hoofd van de lijst der Engelsche componisten van kerkmuziek, want zij paren de wetenschap en kracht onzer vroegste schrijvers aan de melodie der beste Italiaansche meesters, die in de eerste helft der achttiende eeuw bloeiden.»

(*Penny Cyclopaedia; Dictionary of Biography*).

GREGORIUS VAN NAZIANZUS, een der kerkvaders, werd in het begin der vierde eeuw geboren te *Arianzus*, een dorp in de nabijheid van *Nazianzus* in *Cappadocië*, van welke stad zijn vader bisschop was. Hij studeerde te *Caesarea*, *Alexandrië* en *Athene*. Nadat hij groote theologische bekwaamheden en andere talenten had ten toon gespreid, werd hij in 380 door keizer THEODOSIUS op den aartsbisschoppelijken zetel van *Konstantinopel* verheven. Hij deed echter spoedig uit weerszin afstand van deze hooge waardigheid, en leefde ambteloos te *Nazianzus*, alwaar hij in 389 overleed. Zijne werken (twee folio boekdeelen) bestaan uit leerredenen, dichtstukken en brieven, in eenen zuiveren en welsprekenden stijl. Zijne afscheidsrede in de Sophia-kerk uitgesproken, is vooral eene uitstekende proef zijner kanselwelsprekendheid. Nadat hij kortelijk zijnen levensloop heeft geschetst, neemt hij afscheid van allen, die hem omringen; groet voor de laatste maal den prachtigen tempel, waarin hij spreekt, en wendt zich tot zijne nederige doch geliefde kapel van *Anastasia*, tot de koren van maagden en matronen, van weduwen en weezen, en de snelschrijvers, die zijne woorden opteekenen. Hij wenscht «vaarwel aan de koningen en hunne paleizen, aan de hovelingen en dienaren der koningen, getrouw, zoo «hij hoopt, aan hunnen meester, maar «meer nog aan God; vaarwel aan de oppermagtige stad, de vriendin van CHRISTUS, «doch nog vatbaar voor verbetering en «berouw; vaarwel aan de Oostersche en «Westersche wereld, voor welker zaak «hij heeft gestreden, en voor welker zaak «hij thans wordt veracht.» Hij eindigt met zijne kudde aan de hoede van den engel des vredes aan te bevelen, hopende

in de plaats zijner eenzaamheid te hooren, dat zij dagelijks toeneemt in wijsheid en deugd.

(S. GREGORII NAZIANZENI, *Opera*; BILLY's uitgave, *Oratio* 32).

GREGORIUS VAN TOURS, geboren in 544 van een geslacht uit *Auvergne*, was een neef van GALLUS, bisschop van *Clermont*, die voor zijne opvoeding zorg droeg. Hij werd in 573 bisschop van *Tours*, woonde verscheidene conciliën bij, en onderscheidde zich door zijnen moed en standvastigheid, geenszins het schuldig gedrag van CHILDEPERIK en FREDEGONDA, die over *Frankrijk* heerschten, verschoonende. Zijne stoutmoedigheid hem aan vervolging blootstellende, vertrok hij naar *Rome*, alwaar hij in 595 overleed. Hij schreef in het Latijn eene geschiedenis van *Frankrijk* sedert de eerste vestiging van het Christendom tot op het jaar van zijnen dood. GREGORIUS is de vader der Fransche geschiedschrijvers, en de eenige die ons een verhaal van de Merovingische koningen heeft nagelaten. Hij is waarheidlievend, doch zeer ligtgeloovig; dikwijls ruw in stijl en uitdrukking, en verzuimt telkens de dagteekeningen. Hij spaart geenszins zijne vijanden, noemt CHILDEPERIK den NERO zijner eeuw, en spreekt in niet veel zachtere bewoordingen van FREDEGONDA. De beste uitgave van GREGORIUS geschiedenis is die van *Parijs*, 1699, fol. Ook schreef hij legenden van de deugden en wonderwerken van eenige heiligen, en andere dergelijke werken, waarvan men een berigt vindt in RIVET's *Histoire littéraire de la France*, derde deel.

GREGORIUS VII, paus, wiens eigenlijke naam was HILDEBRAND, zoo men wil de zoon eens timmermans van *Soano* in *Toscane*, werd monnik in het klooster van *Cluny*. Weldra zich eenen naam gemaakt hebbende door zijne bekwaamheid in de theologie en in het kanonieke regt, alsmede door zijn voorbeeldig gedrag, ging hij vervolgens naar *Rome* met BRUNO, bisschop van *Toul* (een' bloedverwant van keizer HENDRIK III), die in 1049, onder den naam van LEO IX, hoofdzakelijk door den invloed van HILDEBRAND, tot paus werd verkozen. Van dien tijd af werd de monnik HILDEBRAND de hoofdleider der Roomsche hiërarchie, en de vertrouwde raadgever van LEO en zijne opvolgers VICTOR II, STEPHANUS IX, NICOLAAS II en ALEXANDER II, na wiens dood hij door de geestelijkheid en het volk van *Rome* met eenparige stemmen tot paus werd verkozen. Echter nam hij dezen titel niet aan, voordat keizer HENDRIK IV zijne benoeming had goedgekeurd. Het groote doel van GREGORIUS

was eene geheele hervorming in de kerk, welke hieraan voorzeker groote behoefte had, daar te stellen. Het handeldrijven met geestelijke ambten (*simonie*) was overal in zwang; koningen en vorsten verkochten ze openlijk, of begunstigten daarmede hunne lievelingen. De bisschoppen, die door zulke middelen hunnen zetel beklommen, bekommerden zich weinig om hunne herderlijke pligten, en leefden veeleer voor hunne vermakten en hun wereldlijk belang. GREGORIUS besloot dit kwaad uit te roeijen, en aan de vorsten het regt te ontnemen, om bisschoppen in hunne staten aan te stellen. De Duitsche keizer HENDRIK IV, losbandig en heerschzuchtig, en daardoor altoos in geldverlegenheid verkeerende, maakte zich aan het grootste misbruik in het verkoopen van geestelijke ambten schuldig. Hij beschikte over biddommen en geestelijke beneficiën ter gunste van zedeloos en onbekwame lieden. GREGORIUS begon, met HENDRIK hierover te vermanen; hij zond legaten naar *Duitschland*, doch zonder enig gevolg. Nu riep hij in 1074 een concilie bijeen te *Rome*, welke al degenen, die zich aan *simonie* schuldig maakten, met den ban bedreigde, en de afzetting beval van alle priesters, die met bijzitten leefden, onder welken naam ook begrepen waren degenen, die zich door het huwelijk aan eene vrouw hadden verbonden. Er werd vastgesteld, dat niemand tot den geestelijken stand zou worden toegelaten, zoo hij niet de gelofte deed in den ongetrouwden staat te zullen leven. Dit besluit verwekte een hevige oproer, vooral te *Milaan*, waar, even als in de Oostersche kerk, de meeste priesters gehuwd waren. In 1075 belegde GREGORIUS eene andere kerkvergadering, waarin voor de eerste maal aan alle koningen en vorsten, onder straffe van den banvloek, verboden werd, bisschoppen en abten, door het geven van ring en staf, in hunne waardigheid te bevestigen. Dit was het begin van den twist omtrent de leenhuldiging (*investituur*), welke *Europa* gedurende eenige jaren beroerde. Keizer HENDRIK IV stak den spot met GREGORIUS en de besluiten zijner conciliën, en vervulde, niet alleen in *Duitschland*, maar zelfs in *Italië*, de openvallende biddommen. Onder anderen benoemde hij zekeeren TEDALDO tot aartsbisschop van *Milaan*, in plaats van azzo, een' veelbelovend jongeling, die door den legaat van GREGORIUS was aangesteld. Doch de twist over het regt van investituur, hetwelk de breuk tusschen den paus en den keizer opende, geraakte op den achtergrond door de meer ernstige geschillen, welke er tusschen deze

II.

beide hooge personen ontstonden. GREGORIUS, onophoudelijk lastig gevallen door de klagten van HENDRIKS misnoegde vassalen in *Saksen*, *Thuringen* en andere landen, dagvaardde eindelijk den keizer, om te *Rome* voor hem te verschijnen, en zich van alle beschuldigingen te zuiveren. HENDRIK, verontwaardigd over deze aanmatiging van magt, deed den rijksdag te *Worms* bijeen komen, waarop verscheidene bisschoppen en abten tegenwoordig waren, die tegen GREGORIUS stemden, en een' boodschapper naar *Rome* zonden, ten einde de geestelijken te bewegen, om eenen nieuwen paus te verkiezen. Hierop raadpleegde GREGORIUS met zijne geestelijkheid, en deed in 1076 HENDRIK met alle plegtigheid in den ban, verklaarde hem *ipso facto* vervallen van de troonen van *Duitschland* en *Italië*, en zijne onderdanen ontslagen van den eed van gehoorzaamheid. GREGORIUS, zegt PLATINA in zijne *Levens der Pausen*, was de eerste, die zich het regt aanmatigde, om keizers af te zetten, wier vassalen hij en zijne voorgangers vroeger geweest waren, en die vroeger verscheidene paussen hadden afgezet. Deze stoute daad van GREGORIUS had gedurende eenigen tijd de uitwerking, welke hij daarvan verwachtte. De meeste van HENDRIKS onderdanen, reeds rijp voor afstand, juichten 's paussen besluit toe, en de rijksdag vergaderde, om eenen nieuwen keizer te kiezen. HENDRIK verkreeg echter uitstel, en de zaak aan den paus opgedragen zijnde, reisde de keizer, in den winter van 1077, naar *Italië*. De *Alpen* van *Susa* overgetrokken zijnde, vond hij GREGORIUS op het kasteel van *Canossa*, in de nabijheid van *Reggio* in *Lombardijë*, hetwelk toebehoorde aan de gravin MATHILDA, eene vriendin en groote begunstigster van den paus. GREGORIUS wil in 't eerst HENDRIK niet zien, maar eischt eindelijk, dat de keizer al de teekenen zijner waardigheid zal afleggen, en in het gewaad eens boetelings, in een ruw wollen kleed en blootvoets, verschijnen. In dit boetgewaad stond HENDRIK drie dagen lang, van den opgang der zon tot haren ondergang, op een buitenplein van het kasteel, schoon het weder ongemeen guur was. Op den vierden dag werd hij in 's paussen tegenwoordigheid toegelaten; hij beloonde zijne dwalingen en ontving vrijspraak; doch de paus herstelde hem niet in zijne waardigheid, en verwees hem naar den algemeenen rijksdag. HENDRIK, wraak ademende over deze onwaardige behandeling, keerde over de *Alpen* terug, verzamelde zijne aanhangers, leverde verscheidene veldslagen, en versloeg en wondde doodelijk

DOLF van Zwaben, die in zijne plaats tot keizer was verkozen, en door GREGORIUS werd ondersteund. Zoodra HENDRIK zijne zaken in *Duitschland* had hersteld, trok hij in 1081 met een leger naar *Italië*, om zich op den paus te wreken, dien hij op zijne beurt vervallen verklaarde, en door GUIBERT, aartsbisschop van *Ravenna*, onder den naam van CLEMENS III, wilde doen vervangen. GREGORIUS had inmiddels ROBERT GUISCARD, den veroveraar van *Apulië* en *Sicilië*, tot zijne partij weten over te halen; deze kon echter niet verhinderen, dat HENDRIK de muren van *Rome* naderde. Doch de stad was in goeden staat van tegenweer, en de zomerhitte noodzaakte den keizer, om naar het Noorden van *Italië* af te trekken, waar zijne soldaten de bezittingen van de gravin MATHILDA verwoestten. Hij hervatte zijnen aanslag op *Rome* in 1082, en andermaal in 1083, doch vruchteloos. In het volgende jaar, 1084, werd HENDRIK door cenige afgevaardigden uit de burgers van *Rome*, die op den paus misnoegd waren, uitgenoodigd, om de stad te komen bezetten. HENDRIK aarzelde niet, en kwam den 21 Maart binnen *Rome*. GREGORIUS vlugtte op het kasteel van *St. Angelo*, en de tegenpaus GUIBERT werd op Palm-Zondag openlijk door verscheidene bisschoppen ingehuldigd. Op den volgende Paasch-Zondag werd HENDRIK op zijne beurt door hem in de *St. Pieterskerk* als keizer gekroond. Na deze plegtigheid begaf HENDRIK zich naar het kapitol, en werd door de Romeinen, onder levendige toejuichingen, als keizer uitgeroepen en erkend. Toen hij echter vernam, dat ROBERT GUISCARD *Rome* naderde, verliet hij de stad, en trok naar *Toscanen*. ROBERT kwam spoedig daarna met zijne Noormannen en Sarracenen binnen *Rome*, onder voorwendsel van paus GREGORIUS te verlossen, die nog op het kasteel van *St. Angelo* was opgesloten, plunderde *Rome*, en bedreef de afschuwelijkste wreedheden. GREGORIUS riep nu eene nieuwe kerkvergadering te zamen, die HENDRIK en den tegenpaus weder in den ban deed. Doch zoodra ROBERT naar zijne eigene bezittingen was teruggetrokken, achtte de paus zich binnen *Rome* niet meer veilig, en begaf zich naar *Salerno*, alwaar hij in het volgende jaar, 1085, overleed. Zijne laatste woorden waren: «Ik heb de regtvaardigheid bemind, de onregtvaardigheid gehaat, en daarom sterf ik als bal-ling.»

(J. VOIGT, HILDEBRAND als Pabst GREGORIUS VII und sein Zeitalter; ROGER CRISLEY, *The Life and pontificate of GREGORIUS VII*, en G. CASSANDER, *Das*

Zeitalter HILDEBRAND's für und gegen ihn. Darmst. 1842).

GREGORY, (JAMES), een uitstekend wijsgeer en wiskunstenaar, werd in 1648 te *Aberdeen* geboren, studeerde aan het Marischal-Collegie dier stad, vertoefde eenige jaren in *Italië*, werd in 1668 tot professor in de wiskunde te *St. Andries* benoemd en in 1674 in dezelfde hoedanigheid naar *Edinburg* beroepen. Hij stierf in 1685, weinige dagen nadat hij het gezigt had verloren, toen hij de wachters van *Jupiter* waarnam. Hij schreef over de kwadratuur van den cirkel en de kromme lijnen gevormd door kegelsneden; over de verwisseling der kromme lijnen en de gezigtkunde. Ook vond hij den reflecterenden telescoop uit. Zijne ontdekkingen in de wiskunde zijn zoo talrijk en gewigtig, dat hij onder de wijsgeeren eene eerste plaats verdient. Onder zijne werken worden met roem vermeld *Exercitationes geometricae* en zijne *Optica promota*, waaraan de theorie der gezigtkunde veel te danken heeft. (*Dictionary of Biography*).

GRESHAM, (Sir THOMAS), de stichter der Londensche beurs, werd in 1519 te *Londen* geboren. Hij was de tweede zoon van Sir RICHARD GRESHAM, wien het telkens gelukte aan HENDRIK VIII geld te verschaffen, waarvoor deze hem tot den ridderstand verhief. Nadat THOMAS GRESHAM te *Cambridge* had gestudeerd, leerde hij bij zijnen broeder den handel, en verwierf zich weldra, door omvattende ondernemingen, een aanzienlijk vermogen. Koningin ELIZABETH gebruikte hem als haren agent bij gewigtige financiële aangelegenheden, schonk hem den titel van *Koninklijk Koopman*, en verhief hem in 1559 tot ridder. In zijn vorstelijk ingerigt huis ontving GRESHAM dikwijls de gasten van het hof. Als een gedenkteeken van zijnen rijkdom en zijne edelmoedigheid, stichtte hij in 1556, op eigene kosten, de beurs te *Londen*. Wanneer deze beurs eigenlijk voltooid is geworden, vindt men niet aangeteekend, doch de koningin den 23 Januarij 1570 bij GRESHAM spijzende, bezocht zij bij deze gelegenheid het nieuwe gebouw, en liet hetzelfde, onder trompetgeschal, als de *Koninklijke Beurs* aankondigen. Bij den grooten brand in *Londen*, in 1666, werd deze beurs eene prooi der vlammen; zij werd ter zelfder plaatse, op grootere schaal, maar in denzelfden vorm herbouwd, doch den 10 Januarij 1838 op nieuw door de vlammen verteerd (1). GRESHAM stierf den

(1) Ook dit gebouw is als een feniks uit zijne asch verrezen; het is grooter en prachtiger dan het

21 November 1579, achterlatende eene eenige natuurlijke dochter. In zijn woonhuis werd, in gevolge zijnen uitersten wil, een wetenschappelijk collegie opgericht, hetwelk nog tegenwoordig zijnen naam draagt. Ieder der zeven leeraren genoot vrije woning en jaarlijks 50 Pst. uit de inkomsten van het beursgebouw. In de zeventiende eeuw werd dit collegie, hetwelk in alle vakken uitstekende leeraren had, druk bezocht; doch in de achttiende eeuw geraakte deze stichting in verval. In 1768 kocht de regering GRESHAM's huis, en bragt het collegie over naar de beurs. De jaarwedde der leeraren werd tot 100 Pst. verhoogd, en hun, bij eene acte van het parlement, vergund in het huwelijk te treden.

(WARD's *Lives of the Gresham's professors*).

GRESSET, (JEAN BAPTISTE LOUIS), een der bevalligste Fransche dichters, in 1709 te Amiens geboren, studeerde bij de Jezuïten, en trad met zijn zestiende jaar in hunne orde. Hij werd vervolgens naar Parijs gezonden, om zijne studiën in het collegie *Louis le Grand* te voltooijen. Hij was nog slechts vier en twintig jaren oud, toen hij het beroemde comische dichtstuk *Vert-Vert* vervaardigde, hetwelk de lotgevallen vermeldt van eenen papegaai, een der geestigste voortbrengselen van de Fransche taal. Kort daarna verschenen van hem *Le carême impromptu* en *Le Lutrin vivant*, twee vernuftige stukjes, alsmede twee fraaije brieven, getiteld: *La Chartreuse* en *Les Ombres*. De schrijver behaalde met dit alles zooveel roem, dat hij tot professor benoemd werd van het collegie te Tours; doch de schijnheilige zuster van eenen invloedrijken minister zich over den spottenden toon van GRESSET's poëzij ergerende, klaagde hem bij zijne superieuren aan, die hem, tot penitentie, naar *La Flèche* zonden. Verscheidene zijner dichterlijke brieven, zoo als b. v. *A ma Muse* en *Au père Bougeant* zijn fraai geschreven; doch de *Epître à ma sœur sur ma convalescence* wordt als een meesterstuk beschouwd. Daar GRESSET zich te *La Flèche* vervoeelde, verzocht hij verplaatst te worden, en toen hem zulks geweigerd werd, verliet hij de orde, en vestigde zich te Parijs, waar zijn vernuft en zijne talenten, gepaard met zijne aangename manieren en letterkundige vermaardheid, hem weldra den gunsteling deden zijn van de uitgelezenste

vroegere en voldoet alzoo meer aan den zich steeds uitbreidenden wereldhandel van *Englands* onmetelijke hoofdstad.

gezelschappen. In 1748 werd hij gekozen tot lid der Fransche academie, doch kort daarna keerde hij naar zijne geboortestad, Amiens, terug, waar hij, met 's konings toestemming, eene academie stichtte. Hij trad nu in den echt, en vestigde zich in de nabijheid der stad. In 1774 werd hem de last opgedragen, LODEWIJK XVI uit naam der Fransche academie met zijne komst tot den troon geluk te wenschen. De koning verhief hem in den adelstand, en Monsieur, naderhand LODEWIJK XVIII, benoemde hem tot geschiedschrijver van de orde van *St. Lazarus*. GRESSET stierf den 16 Junij 1777 te Amiens. Behalve de reeds genoemde voortbrengselen, schreef hij verscheidene tooneelspelen, waarvan *Le Méchant* den meesten opgang maakte. In zijne laatste jaren onderscheidde hij zich door zijne godsvrucht, en vernietigde eenige onuitgegevene tooneelspelen, alsmede twee nieuwe zangen van *Vert-Vert*. Hij veroordeelde zelfs zijne vroegere dichtwerken, waarover VOLTAIRE zich zeer boos maakte. De beste uitgave van GRESSET's werken is die van RENOUARD, in 1811 te Parijs in drie deelen in 't licht verschenen.

(LA HARPE, *Cours de littérature*).

GRÉTRY, (ANDRÉ ERNEST MODESTE), een beroemd componist, werd den 11 Februarij 1741 te Luik geboren. Op den ouderdom van vier jaren, gaf hij duidelijke proeven van den invloed welke maatgevoel (rhythmus) op zijne prikkelbare zenuwen maakte. Deze aandrif had hem bijna van het leven beroofd. «Ik was alleen,» zegt hij; «het bruisen in een' te vuur hangenden ijzeren pot trok mijne aandacht; ik danste op het geluid dezer trommel; ik werd nieuwsgierig; en begeerig zijnde te zien, hoedanig dit afge«meten geraas in den pot ontstond, stiet ik denzelfden om in een gloeiend steenkolenvuur; de uitwerking was zoo geweldig, dat ik, bijna verstikt en over het geheele lijf verbrand, nederviel.» Aan dit ongeval had GRÉTRY de verzwaking zijner oogen voor geheel zijn leven te wijten. Toen hij zes jaren oud was, kreeg hij een' muziekmeester, wiens ruwe manieren het weldra noodzakelijk maakten, dat men hem eenen anderen gaf, en deze tweede was even vriendelijk en beschaafd als de eerste ruw en lomp. Een gezelschap van Italiaansche tooneelspelers te Luik eenige voorstellingen gevende, zong GRÉTRY, toen tien jaren oud, mede in de opera's *Pergolesi*, *Galuppi*, enz.; dit besliste zijne loopbaan. In 1759 begaf hij zich naar Rome, en begon zijne muzikale studiën onder CASALI. Gedurende een

lang verblijf in de hoofdstad der Pauselijke Staten, had GRÉTRY de beste gelegenheid de werken der eerste meesters te hooren, waardoor hem eindelijk de lust bekreep, zijne eigene krachten te beproeven. Hier-toe deed zich schielijk de gelegenheid op. De directeur van het theater *Alberti* noodigde hem uit eene soort van opera te componeren, *De Vendémiaire* (de wijn-leesters), welke met groote toejuiching werd begroet; hij had het onuitsprekelijk genoeg zijne aria's in alle straten te hooren zingen. Eindelijk nam hij het besluit naar *Parijs* te gaan; hij vertoefde echter nog eenigen tijd te *Geneve*, waar hij zijne eerste Fransche opera *Isabelle et Gertrude* op muziek stelde. Te *Parijs* had hij de twee eerste jaren met groote moeilijkheden te kampen, eer hij zijne opera *Le Huron* van MARMONTEL, die hij in zes weken componeerde, in 1769 zag opvoeren. Zij werd gunstig ontvangen, doch met nog grootere toejuiching zijne opera-comique *Lucile*. Van nu af wijdde hij zich uitsluitend aan het tooneel, en componeerde meer dan 40 opera's, van welke *Le tableau parlant*, *Zémire et Azor*, *L'ami de la maison*, *La fausse magie*, *Le jugement de Midas*, *L'amant jaloux*, *Colinette à la cour*, *Les événements imprévus*, *Raoul*, *La Caravane*, *Richard Coeur-de-Lion* en *Anacréon chez Policrate* het meest bekend zijn. De omwenteling beroofde hem van het grootste deel zijner bezittingen, de vrucht van vele jaren vlijt en inspanning. Doch de zwaarste slag trof hem op zijnen gevorderden leeftijd. Drie beminnelijke dochters, die zich door schitterende talenten onderscheidden, stierven aan de toring. Intusschen trachtten het publiek en de regering hem zooveel mogelijk te troosten. Hij werd lid van het Instituut, professor en mededirecteur van het Conservatoire, en ook zijne laatste zwakkere compositiën werden gunstig ontvangen. Als schrijver is hij bekend door zijne *Mémoires ou essai sur la musique*, door het werk getiteld: *La vérité ou ce que nous fûmes, ce que nous sommes, ce que nous devrions être*, alsmede door de in zijne laatste jaren uitgegevene *Réflexions d'un solitaire*. Deze beroemde toonkunstenaar overleed den 24 September 1813 te *Ermenonville* in de Hermitaadjie van J. J. ROUSSEAU, welke hij in 1799 met al de daarin nageblevene meubelen gekocht had. In 1802 rustte hij nog op het bed van ROUSSEAU. Zijn lijk werd met veel pracht, plegtstatig, op het kerkhof *Père la Chaise*, digt bij DELILLE, ter aarde besteld, waar MÉHUL, uit naam van het Instituut, en BOUILLY redevoceringen hielden, in welke

de kunstverdiensten des afgestorvenen op eene treffende wijze werden ontwikkeld. Zijn standbeeld versiert den ingang der *Opéra comique*. Na een veeljarig proces verkreeg zijne geboortestad *Luik* het regt het hart van GRÉTRY in het aldaar voor hem opgerigt gedenkteeke bij te zetten. In den zomer van 1842 werd voor hem nog een bronzen standbeeld te *Luik* opgerigt. GRÉTRY was de hulde, die zijne tijd- en landgenooten hem toebagten, overwaardig. «Zijne, hem overlevende familie, neven en nichten, eerbiedigden «zijne nagedachtenis als die van den ver- «zorger hunner jeugd en den weldoener «in hunnen verderen leeftijd.»

(Jaar- en Zakboekje der kunst en wetenschap bevorderende maatschappij, onder de zinspreuk V. W. 1822—1823; Algem. Konst- en Letterbode, 1813, No. 51).

GRIBEAUVAL, (JEAN BAPTISTE VAQUETTE DE), een beroemd Fransch vestingbouwkundige en luitenant-generaal, werd den 15 September 1715 te *Amiens* geboren. In 1732 in krijgsdienst getreden, bekwam hij reeds spoedig den rang van kapitein bij de artillerie. Met bewilliging zijns konings in Oostenrijksche dienst overgegaan, werd de gewigtige vesting *Glatz*, vooral door zijne beschikking, den Pruisen ontveldigd. In 1762 hielp hij, onder het opperbevel van den veldtuigmeester GUASCO, *Schweidnitz* tegen FREDERIK II verdedigen. De koning, die de belegering dezer stad in persoon bestuurde, liet, naar de methode van BELIDOR, vier groote mijnen springen; doch de tegenmijnen van GRIBEAUVAL verijdelden al zijne pogingen. Waar de koning ook zijne vijanden onder den grond aanviel, overal vond hij de nadrukkelijkste tegenweer, zoodat hij drie en zestig dagen na het openen der loopgraven, en de ongelooflijkste inspanning, zich genoodzaakt zag, de belegering op te heffen. Reeds had de koning daartoe bevelen gegeven, toen eene gelukkig geworpene bom alles veranderde. Een kruidmagazijn vloog in de lucht; er ontstond eene bres, en de Oostenrijkers waren genoodzaakt zich over te geven. FREDERIK ontving GRIBEAUVAL aan zijne tafel, en vereerde hem met de billijkste lofspraak. Nadat de vrede tot stand was gekomen, keerde GRIBEAUVAL naar *Frankrijk* terug, waar hij zich omtrent de genie en het artilleriewezen hoogst verdienstelijk maakte. LODEWIJK XVI benoemde hem in 1776 tot gouverneur van het groote arsenaal. Hij stierf den 9 Mei 1789. Eene soort van affuiten draagt nog

naar hem den naam van Gribeauvalsche affuiten.

(PASSAC, *Précis sur Mr. DE GRIBEAUVAL*).

GRIBOJEDOW, een Russisch dichter en diplomaat, omstreeks 1794 in Moscou geboren, trad vroeg in Russische krijgsdienst, en was tot minister van buitenlandsche zaken in Petersburg aangesteld, toen een ongelukkig voorval hem noodzaakte zich naar Georgië te begeven. Verontwaardigd over menigvuldige krenkingen, die hij in de hogere gezelschappen had moeten verduren, vervaardigde hij, tijdens zijn oponthoud in Azië, zijn beroemd blijspel *Lijden des beschaafden*, hetwelk door KNORRING in het Hoogduitsch is overgebracht, en geplaatst in de *Russ. Bibliothek für Deutsche*. Hij schildert daarin op eene geestige wijze, met scherp vernuft, de halfbeschaafden in Rusland, en verwierf zich daarmede eenen grooten naam, wijl hij alles uit het echt Russisch volksleven had ontleend. GRIBOJEDOW was reeds in zijne jeugd zeer vertrouwd met de Fransche en Engelsche letterkunde. In 1828 werd hij, uit hoofde zijner gemeenzaamheid met de Perzische taal, als gezant naar het hof van Teheran gezonden, waar hij, den 12 Februarij 1829, in een volksooploop werd vermoord.

(*Conversations-Lexicon*).

GRIESBACH, (JOHANN JAKOB), een uitstekend bijbeluitlegger, werd den 4 Januarij 1745 te Butzbach, in het groot-hertogdom Hessen, geboren. Als kind kwam hij te Frankfort aan den Main, waar zijn vader in 1777 als predikant en consistoriaalraad stierf. Hij bezocht de hoogeschoolen van Tübingen, Halle en Leipzig, waar hij zich in de godgeleerdheid oefende. Besluitende zich geheel aan de kritiek van het Nieuwe Testament te wijden, ondernam hij in 1769 en 1770 eene wetenschappelijke reis door Duitschland, Holland, Engeland en Frankrijk. In 1776 werd hij te Jena als professor in de theologie beroepen, waar hij ruim dertig jaren met veel vrucht arbeidde, en den 24 Maart 1812 overleed. Van zijne talrijke geleerde werken heeft zijne uitgave van het Grieksche Testament, met verschillende lezingen, de grootste waarde. Zijn leven is beschreven door KÖTNE, AUGUSTI, en EICHSTÄDT.

GRIJALVA, (JUAN DE), werd tegen het einde der vijftiende eeuw te Cuellar, in Oud-Castilië, geboren. In 1518 werd hij door VELASQUEZ, gouverneur van Cuba, benoemd tot bevelhebber van eenige schepen, waarmede hij Mexico ontdekte. Naar Cuba teruggekeerd, vleide hij zich aan het hoofd eener nieuwe expeditie geplaatst

te worden, doch het bevel daarover werd aan FERDINAND CORTES toevertrouwd.

(*Dictionary of Biography*).

GRIMM, (FRIEDRICH MELCHIOR, baron VAN), een geestig man, die gedurende zijn lang oponthoud in Parijs met de vermaardste zijner tijdgenooten in naauwe verbinding stond, werd den 25 December 1723 te Regensburg geboren, en ontving, alhoewel zijne ouders behoeftig waren, eene zeer zorgvuldige opvoeding. Zijn eerste stap in de letterkundige loopbaan was niet gelukkig, wordende zijn treurspel *Banise* in ruime mate bespot en uitgefloten. Als opvoeder begeleidde hij den jongen graaf VAN SCHÖNBERG naar de universiteit van Leipzig en vervolgens naar Parijs. Hier werd hij voorlezer van den toenmaligen erfprins van Saksen-Gotha; maar deze betrekking meer eervol dan voordelig zijnde, bevond GRIMM zich in benarde omstandigheden. Intusschen leerde hij JEAN JACQUES ROUSSEAU kennen, die hem in aanraking bragt met DIDEROT, den baron HOLBACH, mevrouw D'EPINAY en andere voornamen personen, wier gunst hij wist te winnen. Weldra werd hij secretaris van den graaf FRIESEN, neef van den maarschalk van Saksen, die hem een aanzienlijk inkomen toestond. Na den dood van dezen graaf werd hij secretaris van den hertog van Orleans. Zijn vernuft, zijne beschaafde manieren en talenten verschaften hem toegang tot de hoogste kringen. Toen er te Parijs, met de komst der Italiaansche bouffons, groote twist ontstond over de nieuwe muziek, stelde GRIMM zich, als een geoeffend kenner, aan het hoofd van de partij *Coin de la reine* genoemd, omdat de voorstanders der Italianen zich in het parterre onder de loge der koningin verzamelden, terwijl de vrienden van RAMEAU, en dus der Fransche school, zich onder 's konings loge verenigden. Bij deze gelegenheid gaf GRIMM een vlugschrift in 't licht, vol geest, vernuft en smaak, *Le petit prophète de Boemischbroda*. En toen de tegenpartij daarop antwoordde, sloeg hij haar geheel uit het veld met zijne *Lettre sur la musique française*. Spoedig daarna begon hij zijne letterkundige bulletins voor onderscheidene Duitsche vorsten te schrijven, waarin van alle eenigzins belangrijke Fransche werken, die destijds in 't licht verschenen, een oordeelkundig en geestig verslag werd gegeven. Nog nadat hij tot baron en gevolmagtigd minister van den hertog van Gotha aan het Fransche hof was benoemd, zette hij zijne letterkundige briefwisseling voort. De Fransche omwenteling dreef hem uit Parijs naar Gotha, waar hem de keizerin CATHA-

RINA van *Rusland* tot staatsraad en haren gevolmagtigden minister te *Hamburg* benoemde. Hij vervulde dit ambt tot dat eene ziekte, waarbij hij één oog verloor, hem noodzaakte zijn ontslag te nemen. Hij ging nu weder naar *Gotha*, alwaar hij den 19 December 1807 overleed. Het hof maakte zich van onderscheidene zijner belangrijkste handschriften meester, hetgeen te bejammeren is, want met groot genoegen leest men zijne *Correspondance littéraire philosophique et critique*, welke na zijn dood in 't licht verscheen. Zij bevat eene volledige geschiedenis der Fransche letterkunde van 1753—90, welke zich door eene geestige kritiek onderscheidt.

(*Penny Cyclopaedia; Conversations-Lexicon*).

GRIMOD DE LA REYNIÈRE, (ALEX-ANDRE BALTHASAR LAURENT), een der geestigste Epicuristen van het nieuwe *Frankrijk*, die zich inzonderheid door zijn grooten eelust en zijne lekkerbekkerij onderscheidde, werd den 20 November 1758 te *Parijs* geboren. Hij was de zoon van eenen pachter-generaal, had zeer wanstaltige handen, doch wist zijne kunstvingers zeer goed te gebruiken. Hij studeerde in de regten, en werd advocaat; maar van wege een ongemeen scherp vlugschrift werd hem de balie ontzegd. Sedert dien tijd leefde hij geheel voor de letterkunde. In den schitterenden gezelschapskring zijner ouders gedroeg hij zich links en bloobartig, doch maakte zich intusschen over den rangzucht der groote wereld vrolijk. Onder anderen gaf hij een groot gastmaal, waaraan niemand werd toegelaten, die niet bewees, dat hij van burgerlijke afkomst was. Kort daarna noodigde hij voornamelijk gasten, en liet hun in eene zaal met zwart tapijtbehangsel spijzen, hebbende elk gast eene doorkist achter zich staan. Zijn geestige *Almanac des gourmands*, welken hij aan den kok van CAMBACÉRÈS opdroeg, maakte hem door geheel *Europa* bekend. Hij schreef *Le manuel des Amphitryons* voor lieden die van niets tot iets zijn gekomen, ten einde zij mogten weten, hoe hun vermogen eer aan te doen. Zijn ijver voor de wetenschap om het gehemelte te strecken, deed hem eene jury van lekkerbekken instellen, die maandelijks in de *Rocher de Cancale* zitting hield aan eene uitgelezene tafel, waar over de waarde der spijzen ernstig werd geredetwist. Sedert 1814 leefde GRIMOD in letterkundige rust op het land, waar hij den 13 Januarij 1838 overleed.

(*Conversations-Lexicon*).

GRONOVIVS, gelatiniseerd van *Gronov*, was de naam van een geslacht uit

Duitschland oorspronkelijk, hetwelk zich in *Holland* vestigde, en verscheidene mannen heeft opgeleverd, die zich door hunne groote geleerdheid hebben beroemd gemaakt.

1. JAN FREDERIK GRONOVIVS, een der vermaardste oudheidkundigen, werd den 8 September 1611 te *Hamburg* geboren, studeerde te *Leipzig*, *Jena* en *Altdorf*, vertoefde tot zijn twintigste jaar in *Duitschland*, en oefende zich vervolgens, onder den beroemden MATTHEUS, te *Groningen*, in de regten. Hierna bezocht hij *Holland*, *Engeland*, *Frankrijk* en *Italië*. In 1643 werd hij professor in de geschiedenis en welsprekendheid aan het Atheneum te *Deventer*. Na den dood van DANIEL HEINSIUS kwam hij, in 1658, in diens plaats te *Leyden*, alwaar hij den 28 December 1761 stierf. Hij vereenigde met uitgebreide kundigheden en onvermoeide vlijt eene beminnewaardige vriendelijkheid. Door oordeel in de bewerking der Ouden verdiende hij den lof van flonkerstar der eerste grootte. Zijne uitgaven van LIVIUS, STATIUS, JUSTINUS, GELLIUS, TACITUS, PHEDRUS, SALLUSTIUS, SENECA, PLAUTUS, PLINIUS en anderen, bevatten de scherpzinnigste en belangrijkste verbeteringen. Zijne uitgave van LIVIUS vooral wordt voor zijn meesterstuk gehouden. «Hij was voor «LIVIUS, wat LIPSIVS was voor TACITUS en «N. HEINSIUS voor OVIDIUS.» Zijne *Commentarius de sestertiis* doet hem als een grondig kenner der Romeinsche oudheid eer aan. Ook zijne uitgave van het *Regt van oorlog en vrede* van HUGO DE GROOT (*De jure belli et pacis*) wordt, wegens de door hem daarbij gevoegde aanmerkingen, op prijs gesteld.

2. JACOBUS GRONOVIVS, oudste zoon van den voorgaanden, den 20 October 1645 te *Deventer* geboren, toonde van zijne vroegste jeugd af eene groote geschiktheid voor philologische studiën. Hij studeerde deels te *Deventer*, deels te *Leyden*, en hield zich ook eenigen tijd te *Oxford* en *Cambridge* op. Toen hem het hoogleerambt te *Deventer* werd aangeboden, bedankte hij voor deze eer, ten einde aan zijn lust tot reizen te kunnen voldoen. De groothertog van *Toscane* benoemde hem tot professor in de fraaije letteren aan de hoogeschool van *Pisa*; doch land en volk hem mishagende, legde hij weldra dit ambt neder, bezocht *Venetie* en *Padua*, en daarna *Duitschland*, waar hij eene aanzienlijke erfenis had te ontvangen. Vervolgens in 1679 als hoogleeraar in de Grieksche taal en de historien naar *Leyden* beroepen, gaf hij aan deze roepstem gehoor. In 1692 werd hij insgelijks tot gewoon hoogleeraar in de welsprekendheid

verkozen, met eene aanzienlijke vermeerdering van jaarwedde. Ook schonk men hem in 1702 den titel van *Geographus* der hoogeschool. Hij stierf den 21 October 1716. Als kenner en beoefenaar der oude talen maakte hij zich verdienstelijk door de uitgave van vele oude classieke schrijvers, schoon bevoegde regters hem beneden zijnen vader stellen.

3. ABRAHAM GRONOVIVS, een verdienstelijk geneesheer, de oudste zoon van JACOBUS, geboren te *Leyden* in 1694, en aldaar als bibliothecaris den 17 Augustus 1775 gestorven, heeft zich door zijne uitgaven van JUSTINUS, POMONIUS MELA en TACITUS insgelijks als een' goed philoloog doen kennen.

4. JAN FREDERIK GRONOVIVS, de broeder des vorigen, als overheidspersoon in 1760 te *Leyden* gestorven, was een verdienstelijk kruidkundige, en schreef eene *Flora Virginica* en de *Flora orientalis*. Daarenboven vindt men in de werken van eenige geleerde genootschappen onderscheidene verhandelingen over visschen, welke uit zijne pen zijn gevloeid.

5. LAURENTIUS THEOPHILUS GRONOVIVS een zoon des laatsten, als raad der stad *Leyden* in 1777 aldaar gestorven, was een verdienstelijk beoefenaar der natuurlijke geschiedenis, inzonderheid in die der visschen. Hij gaf het *Museum ichthyologicum*, *Zoöphytiacium Gronovianum* en de *Bibliotheca regni animalis atque lapidei* uit. Hij rangschikte de visschen naar het zamenstel, het getal en de al of niet tegenwoordigheid hunner vinnen.

(SAXII, *Onomasticon Liter. V.*, p. 178—184; SIEGENBEEK, *Gesch. der Leydsche Hoogeschool*; VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Ned. Letteren en Wetenschappen*).

GROOT, (HUGO DE), het sieraad van het geletterd *Europa* in de zeventiende eeuw, werd den 10 April 1583 te *Delft* geboren. Zijn vader, JAN DE GROOT, burgemeester dier stad en curator der *Leydsche* hoogeschool, onderwees hem in de voorbereidende wetenschappen. Reeds als knaap verried DE GROOT buitengewone talenten, schrijvende op achtjarigen ouderdom Latijnsche verzen, waarover bekwame mannen verbaasd stonden. Eene dezer proeven werd zelfs waardig gekeurd prins MAURITS te worden aangeboden: zij had betrekking op de inneming der stad *Nijmegen*, en luidde ten naastenbij aldus:

Elk klappe op 't krijgsgeluk van MAURITS in de hand,
Wijl hij de keizersstad, *Nijmegen*, heeft vermand;
Of liever loof' den Heer, als winnaar voor deez' zegen,
Wijl MAURITS deze stad van CHRISTUS heeft gekregen.

Op den ouderdom van elf jaren kwam hij

reeds op de hoogeschool van *Leyden*, waar zijne opleiding vooral werd toevertrouwd aan den godgeleerden FRANCISCUS JUNIUS, bij wien hij inwoonde, en aan den letterkundigen JOSEPH SCALIGER. Hij bleef aldaar drie jaren, gedurende welke hij zich toelagde op de godgeleerdheid, de wiskunde en de regten, schoof hij daarom vele andere vakken van geleerdheid niet verzuimde. In 1597 hield hij, in het openbaar, een' redetwist over de wijsbegeerte met veel schranderheid vol, en schreef tot lof van HENDRIK IV een Latijnsch gedicht, getiteld: *Triumphus Gallicus*, hetwelk hij opdroeg aan M. DE BUZENVAL, Fransch ambassadeur in *Nederland*. In 1598 vergezelde hij de Staatsche afgezanten JUSTINUS VAN NASSAU en JOHAN VAN OLDENBARNEVELD naar *Frankrijk*, waar hij den koning werd voorgesteld. HENDRIK IV, in den vijftienjarigen jongeling groot behagen vindende, hing hem eene gouden keten met zijne beeldtenis om den hals, en zeide, zich tot zijne hovelingen wendende: «Zie daar het wonder van «*Holland!*» De GROOT vertoefde één jaar in *Frankrijk*, waar hij door vele uitstekende mannen met groote onderscheiding werd behandeld. In het vaderland teruggekeerd, schreef hij eenen brief aan THUANUS (DE THOU), tot betuiging van zijn leedwezen, dat hij, tijdens zijn verblijf in *Frankrijk*, de gelegenheid had gemist, om met hem kennis te maken. Deze brief legde den grond tot eene letterkundige en vriendschappelijke briefwisseling, welke tot den dood des laatsten heeft voortgeduurd. In hetzelfde jaar (1599) bezorgde DE GROOT eene uitgave van MARTIANUS CAPELLA, met aantekeningen, welke hij aan den prins van Condé opdroeg. Deze uitgave is versierd met een portret van den prins van Condé en dat van DE GROOT zelven, dragende de gouden keten, welke hij van HENDRIK IV had ontvangen. Onmiddellijk na zijne terugkomst uit *Frankrijk*, zette hij zich in *den Haag* als advocaat neder, en pleitte tot elks verwondering met den besten uitslag tegen de oudste en ervaarste pleitbezorgers. Intusschen zette hij ook zijne andere studiën ijverig voort. In hetzelfde jaar, 1599, bezorgde hij, op verzoek van prins MAURITS, ten gebruike der zeeofficieren, een werk over de zeevaart van SIMON STEVIN. In 1600 verscheen zijne uitgave van de *Phaenomena* van ARATUS. De verbeteringen, welke hij in den Griekschen tekst maakte, worden als zeer oordeelkundig aangemerkt, en uit zijne aantekeningen blijkt het, dat DE GROOT niet onbekend was met het Arabisch. In weerwil van al deze ernstige studiën,

vond DE GROOT den tijd om de dichtkunst te beoefenen, en wel met zulk een' goeden uitslag, dat hij voor een' der beste Latijnsche dichters zijner eeuw wordt gehouden. De *Prosopopeia* van de stad *Ostende*, welke eene driejarige belegering had verduurd, werd algemeen als een meesterstuk beschouwd, en in 't Fransch vertaald door RAPIN, PASQUIER en MALHERBE, en in 't Grieksch door CASAUBON (1). In 1607 werd HUGO DE GROOT benoemd tot advocaat-fiscaal van *Holland*, *Zeeland* en *West-Vriesland*, en in het volgende jaar huwde hij MARIA VAN REIGERSBERGEN, de dochter van den burgemeester der stad *Veere*, en in 1613 werd hij benoemd tot pensionaris van *Rotterdam*, eene waardigheid, welke hem zitting gaf in de vergadering der staten van *Holland*, en later in die der staten-generaal. Omtrent dezen tijd sloot hij eene naauwe vriendschap met OLDENBARNEVELD, hetgeen op zijn volgend leven den grootsten invloed heeft uitgeoefend. In 1615 werd DE GROOT naar *Engeland* gezonden, om de bestaande twisten wegens den handel op *Indië* uit den weg te ruimen. Gedurende deze onderhandeling was DE GROOT in geen deele tevreden over het Engelsch ministerie, schoon hij door koning JACOBUS minzaam ten hove werd ontvangen. Het aangenaamste voorval van zijn bezoek in *Engeland* was zijne kennismaking met CASAUBON, die even als hij de hoop koesterde, om alle Christenen tot ééne kerk te vereenigen. De betrekking van DE GROOT tot OLDENBARNEVELD, wiens staatkundige en godsdienstige gevoelens hij ombelste en voorstond, wikkeld hem in de ongelukken van zijnen boezemvriend. Hij werd den 18 Maart 1619 tot eene levenslange gevangenis veroordeeld met verbeurdverklaring zijner goederen. Ten gevolge van dit vonnis, werd hij den 6 Junij van hetzelfde jaar gevoerd naar het kasteel van

Loevestein. Zijne echtgenoot, de schrandere MARIA VAN REIGERSBERGEN, kreeg verlof, om in zijn lot te deelen, doch zijn grijze vader werd afgewezen, toen deze verzocht hem te bezoeken. Gedurende zijne gevangenschap vond DE GROOT zijn besten troost in letterkundige bezigheden. In verscheidene zijner brieven uit *Loevestein* aan VOSSIËS geeft hij een verslag van zijne letteroefeningen in den kerker. Des Zondags las hij godsdienstige werken, en de tijd die hem van zijne gewone werkzaamheden overschoot, werd op dezelfde wijze besteed. Ook schreef hij, ten dienste der Nederlandsche zeelieden, een Nederduitsch dichtstuk, hetwelk hij later in Latijnsch proza overbragt, getiteld: *Bewijs voor de ware godsdienst*, een werk zoo algemeen geacht, dat hetzelfde in 't Fransch, Engelsch, Hoogduitsch, Deensch, Grieksch, Perzisch, Arabisch, Maleitsch, ja zelfs in 't Chineesch werd overgezet. Ook vertaalde hij in dien tijd de *Phoenissae* van EURIPIDES in Latijnsche verzen, en schreef zijne *Inleiding tot de Hollandse regtsgeleerdheid*, zoo men wil voor het onderwijs van zijnen dienaar WILLEM VAN DE VELDE, alsmede eene berijmde catechismus in 185 vragen en antwoorden voor zijne dochter CORNELIA. Na achttien maanden in den kerker te hebben doorgebragt, ontkwam DE GROOT door de schranderdheid zijner echtgenoot en het kloek beleid harer trouwhartige dienstmaagd ELSJE VAN HOUWENINGEN, den 21 Maart 1621, op eene bijna wonderdadige wijze, zijne gevangenis. Hij vlugtte naar *Antwerpen* en vervolgens naar *Frankrijk*, waar hij zeer gunstig werd ontvangen door LODEWIK XIII, die hem eene jaarwedde van 3000 livres toestond, welke echter nimmer is uitbetaald. «RICHELIEU's vijandschap, — mischien lage jaloerschheid op onbereikbare grootheid, — verstak DE GROOT van de hem toegelegde jaarwedde.» Ook werd hij liefdeloos behandeld door den Protestantschen predikant van *Charenton* (1), die, de gevoelens der synode van *Dordrecht* omhelst hebbende, weigerde DE GROOT in zijne gemeente op te nemen. Te *Parijs* schreef hij in 1622 een verweerschrift tegen de Staten van *Holland*, hetwelk aldaar onder zware straf werd verboden. Nadat hij een jaar te *Parijs* had vertoeft, betrok hij het buitenverblijf van den president DE MESMES, bij *Senlis*, waar hij den zomer van 1623 doorbragt. Hier begon hij zijn vermaard werk *De Jure Belli et Pacis*, hetwelk in het volgende

(1) Daar de oude Fransche dichters niet overal voor de hand liggen, willen wij hier onzen lezers MALHERBE's vertaling dixer beroemde *Prosopopeia* mededeelen. De stad *Ostende* spreekt:

Trois ans déjà passés, théâtre de la guerre,
J'exerce de deux chefs les funestes combats,
Et fais émerveiller tous les yeux de la terre
De voir que le malheur ne m'ose mettre bas.

A la merci du ciel en ces rives je reste,
Où je souffre, l'hiver, froid à l'extrémité;
Lorsque l'été revient, il m'apporte la peste,
Et le glaive est le moins de ma calamité.

Tout ce dont la Fortune afflige cette vie
Fêle-mêle assemblé, me presse tellement,
Que c'est parmi les miens être digne d'envie
Que de pouvoir mourir d'une mort seulement.

Que tardez-vous, Destins? Ceci n'est pas matière
Qu'avecque tant de doute il faille décider;
Toute la question n'est que d'un cimetière:
Prononcez librement qui le doit posséder.

(1) Een Fransch dorp, liggende één uur van *Parijs*.

jaar in 't licht verscheen. Het werd in alle Europesche talen overgebracht, en aan de hoogeschoolen lang als een elementair boek voor de studie van het volkenregt gebruikt. Het was vooral een geliefkoosd werk van GUSTAAF ADOLF, die het altijd bij zich had.

Gedurende zijn verblijf te *Parijs*, werd hij onophoudelijk gekweld, om tot de Roomsche-Katholieke godsdienst over te gaan; doch, schoon hij *Frankrijk* moede was en van den hertog van *Holstein* en den koning van *Denemarken* onderscheidene uitnodigingen ontving, wees hij alles van de hand. Ook GUSTAAF ADOLF deed hem aanbiedingen, welke, na diens dood, door den kanselier OXENSTIERN, in naam van koningin CHRISTINA, werden herhaald. Intusschen stierf de stadhouder MAURITS, en zijn opvolger FREDERIK HENDRIK ONZEN DE GROOT niet ongenegen zijnde, werd hij door zijne vrienden overgehaald, om naar het vaderland terug te keeren. Hij kwam in September 1631 te *Rotterdam*, doch de tijding zijner terugkomst bracht geheel *Holland* in beweging, zoodat, in weerwil van alle pogingen zijner vrienden, hij op nieuw genoodzaakt was het land te verlaten. Hij begaf zich in 1632 naar *Hamburg*, waar hij tot 1634 vertoefde, toen de koningin van *Zweden* hem tot haren afgezant aan het hof van *Frankrijk* benoemde. Het doel van dit gezantschap was, om van *Frankrijk* hulp te verkrijgen tegen den Duitschen keizer. De groot kwam in Maart 1635 te *Parijs*, en schoon RICHELIEU hem vele moeilijkheden in den weg legde, handhaafde hij mannelijk de regten zijner aangenomen souvereine, wier belangen hij krachtdadig voorstond. Hij bekleedde deze hooge betrekking tot het jaar 1644, toen hij, op eigen verzoek, werd terug geroepen. Hij nam zijne reis over *Dieppe* naar *Holland*. In *Rotterdam* aangekomen, werd hij door de burgerij met blijdschap ontvangen, alsmede te *Amsterdam*, waar hij op kosten der stad werd onthaald. Vervolgens reisde hij naar *Stokholm*, en werd door de koningin op de vleijendste wijze ontvangen. De groot kon zich echter niet met de kwakzalverige geleerdheid van CHRISTINA's hof slecht vercenigen; ook werkte *Zweden's* luchtgesteldheid nadeelig op zijne gezondheid. De koningin te vergeefs getracht hebbende, de groot in hare dienst te houden, schonk hem eene aanzienlijke som gelds en eenige kostbare voorwerpen, tevens voor een schip zorgende, dat hem naar *Lubek* zou overvoeren. Hij scheepte zich den 12 Augustus in; doch een hevige storm noodzaakte hem den 17, om op de Pommer-

sche kust te landen, en zijne reis over land te vervolgen. Den 26 bereikte hij *Rostok*, doodelijk krank van vermoeienis en de onguurheid van het weder, aan welke hij op een open, hotsend rijktuig was blootgesteld geweest. Hij overleed aldaar den 28 Augustus 1645, in het drie en zestigste jaar zijns ouderdoms. Zijne laatste oogenblikken sleet hij in godsdienstige overdenkingen en in het gebed, en stierf als een waar Christen wijsgeer. Zijn lijk werd naar *Delft* gevoerd, en in het graf zijner voorvaderen bijgezet, waar zijne nakomelingen, in 1781, een praalgraf voor hunnen roemwaardigen voorzaat hebben opgericht.

In weerwil van het stormachtige leven van onzen beroemden landgenoot, zijn de werken van DE GROOT zeer talrijk. Zij handelen over godgeleerdheid, geschiedenis, regtsgeleerdheid en dichtkunde, waarvan vele als klassiek worden beschouwd. De groot was zachtmoedig van inborst, beminnelijk in den huisselijken kring en zeer vergevengszind. Toen in 1638 te *Parijs* op zijne koets geschoten en zelfs de koetsier gedood werd door twee pistoolkogels, die slechts een duim breed voorbij het hoofd van DE GROOT vlogen, rustte onze zachtvaardige letterheld niet voordat hij van den Franschen koning vergiffenis voor den booswicht had verworven. Wij mogen dit artikel niet verder uitbreiden, waartoe de stof zoo zeer uitlokt, en moeten alzoo onze onderzoeklievende lezers naar de volgende bronnen verwijzen:

(BRANDT, *Leven van DE GROOT*, vervolgd door CATTENEURGH; DE BURIGNY, *Vie de GROTIUS*; CHARLES BUTLER, *The life of HUGO GROTIUS, with brief minutes of the civil, ecclesiastical and literary history of the Netherlands*; H. LUDEN, *HUGO DE GROOT uit zijne lotgevallen en schriften*, uit het Hoogduitsch door STEENBERGEN VAN GOOR; P. G. WITSEN GEYSBEEK, *Biogr. Anth. en Crit. Woordenboek*; CRAS, *Laudatio H. GROTH*; DE WIND, *Bibliotheek der Nederl. geschiedschrijvers*; SAXII, *Onomasticon Liter.*, IV, p. 100 seqq.; JERONIMO DE VRIES, *HUGO DE GROOT en MARIA VAN REIGERSBERGEN*; VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Nederl. lett. en wetens.*; A. C. OUDEMANS, *Het leven en de lotgevallen van HUGO DE GROOT*).

GRUBENMANN, (JAN ULRICH en JAN), geboortig uit het kanton *Appenzell*, onderscheidden zich, in de achttiende eeuw, door het maken van houten bruggen van buitengewone spanning zonder tusschensteunsels of beeren. Zij hadden nimmer in de bouwkunde gestudeerd, en werden

hierin alleen door hun genie gedreven. De merkwaardigste gewrochten van hunnen bouwkundigen arbeid waren de brug te *Reichenau*, *Wettingen* en *Schaffhausen*, in *Zwitserland*. De laatste dezer drie, over den *Rijn*, bestond uit eenen enkelen boog van ongeveer vierhonderd voeten. In den veldtogt van 1799 werden zij allen verbrand. De gebroeders *GRUBENMANN* stierven in het laatst der vorige eeuw.

(*Dictionary of Biography*).

GUARNERIUS, (JOSEPH en PETRUS), twee beroemde Italiaansche muzijk-instrumentmakers, van welke de eerste een leerling was van *STRADIVARIUS*, en de laatste van *AMATI*; zij bloeiden te *Cremona*, in de eerste helft der achttiende eeuw. De vorm hunner violen verschilt aanmerkelijk van dien van andere fabrieken. Hunne instrumenten gelden onder de liefhebbers hooge prijzen.

(*Dictionary of Biography*).

GUERICKE, (OTTO VON), een der verdienstelijkste natuurkenners der zeventiende eeuw, werd den 20 November 1602 te *Maagdenburg* geboren. Hij studeerde te *Leipzig*, *Helmstedt* en *Jena* in de regten, en te *Leyden* in de wis- en werktuigkunde. Hierna deed hij eene reis in *Frankrijk* en *Engeland*, diende vervolgens als opper-ingenieur te *Erfurt*, werd in 1627 raadsheer te *Maagdenburg* en in 1646 burgemeester aldaar; ook verkreeg hij den titel van raadsheer van den keurvorst van *Brandenburg*. *GUERICKE* legde echter in 1681 zijn ambt neder, en begaf zich naar zijnen zoon te *Hamburg*, waar hij den 11 Mei 1686 overleed. Zijne grootste verdienste is de uitvinding van de luchtpomp, ter zelfder tijd toen *ROBERT BOYLE* op een dergelijk denkbeeld in *Engeland* kwam. Hierdoor nam de gansche proefondervindelijke natuurkunde eene geheel andere gedaante aan, en werd eene naauwkeurigere kennis van de natuur en de werking der lucht mogelijk. De eerste openlijke proeven met de luchtpomp deed hij in 1654 op den rijksdag te *Regensburg* voor keizer *FERDINAND III*, zijne zonen, den Roomsche-koning *FERDINAND IV*, onderscheidene keurvorsten en andere rijksstenden. Het eerste exemplaar dezer naar zijne vinding vervaardigde luchtpomp werd op de Koninklijke Bibliotheek te *Berlijn* zorgvuldig bewaard, tot dat de Franschen haar in 1807 naar *Parijs* voerden; doch in 1815 bragten de Pruisen dit gedenkteken van *GUERICKE's* schraundere vinding naar hare vroegere bewaarplaats terug. Behalve de luchtpomp vond *GUERICKE* ook eene weegschaal uit, om de zwaarte der lucht naauwkeurig te bepalen, alsmede

kleine glasfiguren, welke, vóór de uitvinding van den barometer, algemeen gebruikt werden ter aanduiding van de veranderingen in de gesteldheid van het weder, en gewoonlijk *Guericksche* weermannetjes genoemd werden. Ook hield hij zich veel met de sterrekunde onledig, en zijn gevoelen, dat de terugkomst der kometen te berekenen zoude zijn, heeft zich later bevestigd. Zijne belangrijkste waarnemingen vindt men in het werk *Experimenta nova, ut vocant, Magdeburgica de vacuo spatio*, *Amsterdam*, 1672, folio.

Guericksche of *Maagdenburgsche halfronden* noemt men het door *GUERICKE* uitgevonden toestel, om de geweldige persing der lucht te bewijzen. Hij liet namelijk uit rood en geel koper twee tamelijk groote halve kogels vervaardigen, die naauwkeurig op elkander pasten. Een dezer halfronden had eene buis en eene klep, ten einde, zoodra de beide helften op elkander waren gelegd, de lucht er uit te pompen; ook bevonden zich aan dit toestel ringen, waardoor men touwen trok, aan welke paarden konden gespannen worden. Men bevond, dat er dertig paarden vereischt werden, om de beide halfronden van elkander te scheiden.

(*Biot, Traité de physique*, I, 127; *Encyclopaedia Metropolitana*, artikel «*Pneumatics*»; *LARDNER's Cyclopaedia*, artikel «*Pneumatics*»).

GUESCLIN, (BERTRAND DU), graaf van *Longueville*, connétable van *Frankrijk*, een der uitstekendste Fransche veldheeren uit den vroegeren tijd, werd, in 1314, uit eene adellijke familie op het kasteel *Motte Broon*, in den omtrek van *Rennes*, geboren. Gelijk de meeste edellieden van dien tijd, groeide hij zonder eenig onderwijs op. Hij kon lezen noch schrijven, maar toonde reeds als kind, dat de oorlog zijn lust en leven was. «Ik ben heel leelijk», zeide hij, «en zal nimmer aan de vrouwen behagen, maar ik zal mij bij de vijanden van mijnen koning gevreesd maken.» Hij hield woord. Op den ouderdom van zeventien jaren woonde hij, zonder voorkennis van zijnen vader, te *Rennes* een steekspel bij, en behaalde den prijs. Van nu af voerde hij onophoudelijk, en veelal met het beste gevolg, de wapenen. Hij was een geducht tegenstander der Engelschen. Toen koning *JAN* in den slag van *Poitiers* (1356) in gevangenschap raakte, beschermde hij *Frankrijk* tegen den *Zwarten Prins*, en behaalde op de Engelschen menig voordeel. Kort na de troonbeklimming van *KAREL V*, in 1364, behaalde hij bij *Cocherel* eene groote overwinning op het lozer van den

koning van *Navarre*, waardoor hij de waardigheid van graaf van *Longueville* en maarschalk van *Normandië* verwierf. In hetzelfde jaar werd hij door de Engelschen verslagen, en genoodzaakt zich aan Sir JOHN CHANDOS over te geven, die hem echter spoedig in vrijheid stelde, tegen een rantsoen van 100,000 Franken, hetwelk de koning, de paus en meer andere vorsten bijeen bragten. Toen de vrede tot stand was gekomen, zwierven er vele soldaten en edellieden van verschillende natiën rond, groote verwoestingen aanrigtende. Du GUESCLIN kreeg van den koning bevel, om *Frankrijk* van deze lastige gasten te zuiveren, aan hem de middelen overlatende, om hiertoe te geraken. Du GUESCLIN wist eene menigte dezer avonturiers, die onder hem gediend hadden, te overreden, om hem naar *Spanje* te vergezellen, en tegen de Sarracenen te strijden. Hij gaf hun 200,000 Franken, en beloofde hun, dat zij op hunnen weg derwaarts iemand zouden ontmoeten, die hun eene gelijke som zou geven. Zij volgden hem onder de luidruchtigste toejuichingen, en trokken op *Avignon*, destijds de verblijfplaats van den paus. De paus had deze zwerfende bende in den ban gedaan: zij eischten nu absolutie en 200,000 Franken. De absolutie werd toegezegd, maar het geld geweigerd; doch zoodra zij nu de omstreken begonnen te verwoesten en de stad te bedreigen, verkregen zij, behalve de absolutie, 100,000 Franken.

Du GUESCLIN voerde zijne nieuwe troepen niet tegen de Sarracenen aan, maar tegen PETER den Wreeden, koning van *Castilië*, ten einde diens natuurlijke broeder HENDRIK, graaf van *Transtamare*, bijstand te bieden. PETER werd van den troon verdreven, en HENDRIK in zijne plaats bevestigd. Deze overlaadde Du GUESCLIN met eer en geschenken, die naar *Frankrijk* terugkeerde. PETER intusschen te *Bordeaux* van den Zwartten Prins eene aanzienlijke versterking gekregen hebbende, welke door dezen laatsten werd aangevoerd, keerde censklaps terug, om HENDRIK op nieuwen troon te betwisten. Du GUESCLIN ijelde HENDRIK te hulp, doch werd verslagen en gevangen genomen. Hij bleef eenigen tijd te *Bordeaux*; doch een zijner vrienden den Zwartten Prins op eene behendige wijze te kennen gevende, dat sommige lieden meenden, dat hij Du GUESCLIN gevangen hield, alleen omdat hij bevreesd was, hem zijne vrijheid weder te geven, ontbood de ridderlijke prins Du GUESCLIN, zeggende, dat hij slechts 100 Franken als losgeld van hem eischte, of zelfs minder indien hij deze som te hoog keurde.

Du GUESCLIN bood 100,000 Franken; en toen de prins zeide, dat dit te veel was, verklaarde Du GUESCLIN, dat hij niet minder dan 70,000 Franken wilde geven, en dat, alhoewel hij zelf een arme ridder was, zijne vrienden, de koningen van *Castilië* en *Frankrijk*, die som wel voor hem zouden betalen.

Du GUESCLIN hielp andermaal HENDRIK van *Transtamare* tegen PETER den Wreeden, die, schoon bijgestaan door de Moorsche koningen van *Spanje*, werd verslagen en ter dood gebragt; zijn mededinger besteede weder den troon. In 1369, toen de oorlog op nieuw tusschen *Frankrijk* en *Engeland* uitbarst, was Du GUESCLIN in bijkans al de gevechten, welke er geleverd werden, overwinnaar, den Engelschen onderscheidene steden ontnemende, die met *Frankrijk* werden vereenigd. Toen hij echter later minder gelukkig was, werd hij bij den koning belasterd, die luidde zijne ontevredenheid te kennen gaf. Du GUESCLIN gevoelde dezen hoon zóo diep, dat hij den bevelhebbersstaf nederleide, en besloot naar *Spanje* te gaan, ten einde zijne overige levensdagen bij HENDRIK van *Transtamare*, dien hij op den troon had geplaatst, te slijten. Alvorens het land zijner geboorte voor altijd te verlaten, was zijn eenigste wensch, zijnen vriend SANCERRE het kasteel van *Randon* te helpen bemagtigen. Hij stierf gedurende het beleg dezer sterkte in 1380, in het zes en zestigste jaar zijns ouderdoms. Toen het kasteel zich moest overgeven, bedong de gouverneur de sleutels van hetzelfde op de doodkist van Du GUESCLIN te leggen, zeggende, dat hij ze aan niemand anders zou afstaan. Koning KAREL V liet hem met groote pracht te *St. Denis* naast zijn eigen grafgewelf bijzetten.

Du GUESCLIN is een der meest populaire helden van *Frankrijk*; zijn leven is dikwijls beschreven. De eerste levensbeschrijving van dezen ridderlijken held werd in 1487 te *Abbeville* uitgegeven, onder den titel van *Le triomphe des neuf preux, ou histoire de BERTRAND DU GUESCLIN*.

(GUYARD DE BERVILLE, *Histoire de BERTRAND DU GUESCLIN*, *Lyon* 1829).

GUICCIARDINI, (FRANCESCO), een beroemd Italiaansch geschiedschrijver, werd den 6 Maart 1482 te *Florence* uit een adellijk geslacht geboren. Op den ouderdom van drie en twintig jaren werd hij aldaar tot professor in de regten benoemd. De staatkunde echter hield hem het overige zijns levens bezig. Hij was op onderscheidene tijden afgezant, gouverneur van *Reggio* en *Modena*, van *Romagna* en *Bolegna*, en luitenant-generaal der pauselijke

krijgsmagt. Als gouverneur onderscheidde hij zich door zijne regtvaardigheid, door zijnen ijver voor de belangen van het volk, en de kloekmoedige verdediging van Parma tegen de Franschen. Hij stond in zulk een hoog aanzien bij keizer KAREL V, dat deze op zekeren dag tegen zijne edellieden, die zich hierover beklagden, zeide: «Ik kan ieder oogenblik honderd Spaansche Grandes, maar in honderd jaren geen GUICCIARDINI maken.» Hij stierf den 17 Mei 1540 te Florence. Zijne *Istoria d'Italia* verzekert hem eene vaste plaats onder de eerste geschiedschrijvers. (POMPILO POZZETTI in de *Opusc. lett. di Bologna*).

GUIDO VAN AREZZO of **GUIDO ARETINUS**, die door velen gehouden wordt als de ontdekker van het pad dat leidde tot de uitvinding van het tegenwoordige notenschrift, en de ware kunst om het zingen te onderwijzen, alsmede van andere verbeteringen, werd tegen het einde der tiende eeuw te Arezzo, in Toscanen, geboren. Op jeugdigen ouderdom kwam hij in het Benedictijner klooster dier stad, waarschijnlijk als koorzanger. Hier vond hij eene nieuwe methode uit om muziek te schrijven en het zingen te onderwijzen, tevens eene zangschool oprigtende. Het bleek dat hetgeen waartoe anders tien jaren werden vereischt, nu in zoo vele maanden kon geleerd worden. Deze schitterende uitslag wekte, gelijk zulks meestal gebeurt, den naijver zijner kloosterbroeders op, die hem noodzaakten een ander verblijf te zoeken. De roem zijner school kwam intusschen ter ooren van paus JOHANNES XIX, die hem uitnoodigde naar Rome te komen. Guido had niet alleen de eer den Heiligen Vader zijne nieuwe methode te verklaren, maar hem naar dezelve te leeren zingen. Bij zijne terugkomst van Rome, bezocht hij den abt van Pomposa, in het hertogdom Ferrara, die hem overreedde, zich aldaar neder te zetten. Hier schreef hij zijn *Micrologus*, of beknopte verhandeling over de muziek, waarin de meeste zijner uitvindingen worden vermeld, alsmede zijne leermethode. Doch van het gebruik der zes eerste muziklettergrepen *ut, re, mi, fa, sol, la* wordt in dit werk niet gesproken; dit vindt men verklaard in een kleiner werk, getiteld *Argumentum novi Cantus inveniendi*. Daar de muzikinstrumenten in zijnen tijd waarschijnlijk zeer gebrekkig waren, onderwees hij zijnen leerlingen zingen naar den *Monochord* (éénsnaar), voor welks juiste verdeling hij de regels opgeeft. De werken van GUIDO VAN AREZZO zijn het eerst door den abt GERBERT (een

Duitsch geschiedschrijver in 1793 gestorven) ontdekt en bekend gemaakt.

(FORKEL, *Allgemeine Geschichte der Musik*).

GUIDO RENI, (dien wij hier plaatsen, zijnde, even als RAPHAËL, meer algemeen bekend bij zijnen voornaam), de zoon eens verdienstelijken toonkunstenaars, werd in 1574 te Bologna geboren, waar hij zich het eerst in de kunst oefende onder DENYS CALVART, een verdienstelijk Vlaamsch schilder. Naderhand bezocht hij de school van de CARRACI's, die, gelijk men wil, afgunstig op hem werden. Uit hoofde zijner schitterende talenten, wedijverden vorsten, pausen en kardinalen met elkander, om een stuk van zijne hand te hebben. Eene ongelukkige speelzucht echter deed de groote gaven, die de natuur hem had geschonken, bijkans geheel verloren gaan. Hij stierf in 1642 in eenen staat van armoede en vernedering (1). Guido is inzonderheid de schilder der schoonheid, uitdrukking en bevalligheid. Zijne kunstgewrochten zijn altijd en te regt door geheel Europa bewonderd, en rijzen nog steeds in achting en waarde. Onder zijne meesterstukken behooren, een CHRISTUS met de doornenkroon, en het Berouw van PETRUS (na den Heer verloochend te hebben), met een' der Apostelen hem vertroostende.

(DE PILES, *Het leven der vermaardste schilders*, uit het Fransch door J. VERHOEK).

GUIGNES, (JOSEPH DE), een geleerd oosterling en taalkundige, werd den 19 October 1721 te Pontoise geboren, en beoefende de Oostersche talen onder FOURMONT. Na den dood zijns onderwijzers werd hij in diens plaats als tolk der Oostersche talen bij de Koninklijke Bibliotheek benoemd, en in 1752 tot lid van de Academie der fraaije letteren. De Fransche omwenteling bragt hem in groote verlegenheid, doch hij verdroeg het ongeluk met groot geduld, weigerende zelfs eenigen onderstand van zijne vrienden aan te nemen. Hij stierf den 19 Maart 1800 te Parijs. Zijne *Histoire générale des Huns, des Turcs, des Mogols et des autres Tartares occidentaux* is uit de belangrijkste,

(1) Zijne vrienden deden al wat zij konden, om hem het verderfelijke dobbelspel vaarwel te doen zeggen; het scheen hem echter onmogelijk dit gebrek te overwinnen. Hij zond onder de hand zijne schilderijen te koop voor spotprijzen, waarvoor hij vroeger veel geld had geweigerd. Zoodra hij geld in den zak had, zocht hij zijne makkers weder op, en eischte *vengeance*. En daar de eene harlostogt den anderen verzwakt, nam zijn talent niet alleen merkbaar af, maar hij schilderde slechts om spoedig aan geld te komen; eer en roem waren hem onverschillig geworden.

ten deele nog ongebruikte bronnen met de grootste vlijt geput. Ook komt hem de onbetwistbare roem toe, het eerst de verhalen der Westersche schrijvers met die van *China* vergeleken te hebben.

Zijn zoon, CHRÉTIEN LOUIS JOSEPH, beoefende insgelijks vlijtig het Chineesch, en ging in 1784 als resident naar *China*. Hij vergezelde het Nederlandsche gezantschap, aan welks hoofd zich de Heer TISSINGH bevond, naar *Peking*, van waar hij in 1801 naar *Frankrijk* terug keerde. Op last van NAPOLEON bezorgde hij de uitgave van den door den zendeling BASILIUS DE GLEMONA bearbeiden *Dictionnaire chinois, français et latin* van bijna 1200 bladzijden, groot folio, een waar meesterstuk van drukunst. Zijne *Réflexions sur les anciennes observations astronomiques des Chinois et sur l'état de leur empire dans les temps les plus reculés*, verdienen niet minder de achting der geleerden.

(*Penny Cyclopaedia*).

GUILLLOTIN, (JOSEPH IGNACE), een Fransch geneesheer, aan wien de *Guillotine* haren naam verschuldigd is, werd den 28 Mei 1738 te *Saintes* geboren. Hij was reeds professor in de godgeleerdheid aan het Iersche Collegie te *Bordeaux*, toen hij besloot te *Parijs* in de medicijnen te studeren, waar hij vervolgens als geneesheer practiseerde. Hij werd het eerst bekend door zijne scherpe kritiek der Mesmersche geneeskuren. Bij het uitbreken der omwenteling, ontwikkelde hij met vrijmoedigheid en ijver de misbruiken, welke destijds in het medicinaalwezen waren ingeslopen, en werd uit dien hoofde door de gemeente van *Parijs* tot afgevaardigde der nationale vergadering gekozen. Alhoewel GUILLLOTIN niet de uitvinder van het scherpregterswerktuig is, dat onder zijnen naam bekend staat, heeft hij echter de invoering daarvan in *Frankrijk* aangeraden. Als medelid der constituerende vergadering stelde hij den 10 October 1789 voor, om aan de doodstraf zoo veel mogelijk het smadelijke te ontnemen, en haar, zonder onderscheid van stand of misdaad, op eenerlei wijze te voltrekken, waartoe een werktuig zou moeten worden aangewend, dat de straf sneller en zekerder uitvoerde dan de hand eens scherpregters. De uitvinding van dusdanig strafwerktuig wordt aan de Perzen toegeschreven. Zeker is het, dat in de middeleeuwen bij de meeste volken in *Europa* dergelijke machines in gebruik waren. Ook in de achttiende eeuw gebruikten de Nederlanders eene onthoofdings-machine, om misdadige slaven in onze koloniën ter dood te brengen. Toen nu het nieuwe straf-

wetboek bij de vergadering in behandeling kwam, werd den 21 December, op GUILLLOTIN's voordragt, de gelijkvormige doodstraf, zonder onderscheid van persoon of rang, aangenomen. Van de valbijl (*Guillotine*) werd toen nog niet gerept. Eerst toen men in het midden des jaars 1791 weder over het strafwetboek handelde, kwam er in Junij, op voordragt van den afgevaardigde FELIX LEPELLETIER, de wet tot stand, dat de doodstraf door onthoofding zou plaats hebben. Toen de wetgevende vergadering de constituerende verving, was het nog niet uitgemakt, welk middel men bij de onthoofding zou aanwenden; een groot aantal veroordeelden wachtte in de gevangenissen de eindelijke beslissing hiervan af. Ten laatste wendde men zich aan den secretaris van het collegie der wondartsen, ANTOINE LOUIS, en vorderde van hem een beredeneerd berigt over de (volgens de wet van 1791) beste wijze van onthoofding. Tot het maken der voorgeslagene machine gebruikte men een Duitsch werktuigkundige, SCHMITT geheeten, die te *Parijs* woonachtig was. Reeds den 19 April werden met dit doodstrafwerktuig in *Bicêtre* proeven genomen op drie lijken, welke geheel aan de opgevatte verwachting voldeden. De machine werd nu op het Grève-plein te *Parijs* opgeslagen, en den 25 April 1792 het eerste doodvonnis daarmede voltrokken aan den struikroover NICOLAS JACQUES PELLETIER. Aanvankelijk noemde men het instrument naar den naam van den eigenlijken uitvinder *Louisset* of *Petite Louison*. Weldra echter kwam bij het volk en van wege de justitie de benaming van *Guillotine* in gebruik, als zijnde GUILLLOTIN de eerste, die tot de daarstelling van dit werktuig aanleiding had gegeven. GUILLLOTIN heeft zich nimmer over deze benaming beklaagd, wijl hij dit strafwerktuig voor zeer doelmatig hield. Tijdens het schrikbewind echter liep hij groot gevaar zijn eigen hoofd onder de valbijl te moeten leggen. Hij stierf te *Parijs* den 26 Mei 1814.

(*Réflexions historiques et physiologiques sur le supplice de la guillotine; Biographie universelle*).

GUISCARD, (ROBERT), een Normandisch krijgsman, de zevende zoon van TANCRED van *Hauteville*, werd omstreeks het jaar 1015 geboren. Gelokt door den roem en den voorspoed, welke aan drie zijner broeders, WILLEM, DAGOBERT en HUMPHREY, in *Italië* waren te beurt gevallen, besloot hij hunne voetstappen te volgen. Door moed en voorzigtigheid, maakte hij zich meester van de landen, welke thans het koninkrijk *Napels* uitmaken. Ver-

volgens viel hij in het Oostersch keizerrijk, en behaalde over een zesmaal sterker leger, onder de muren van *Durazzo*, op den Griekschen keizer ALEXIUS COMNENUS, eene schitterende zegepraal. Reeds was hij in de nabijheid van *Konstantinopel*, toen hij berigt ontving, dat de Duitsche keizer HENDRIK IV in *Italië* was gevallen. Onverwijd begaf hij zich derwaarts, dwong HENDRIK IV tot den terugtogt, verlost GREGORIUS VII uit het kasteel *Engelenburg*, en voerde hem in veiligheid naar *Salerno*. Van dezen vijand ontslagen, bemagtigde hij, met behulp zijner vloot, onderscheidene eilanden in den *Archipel*, en was voornemens ten tweeden male tot *Konstantinopel* door te dringen, toen hij den 17 Julij 1085 op het eiland *Cephalonië* den laatsten adem uitblies. GUISCARD was niet alleen held en veroveraar, maar tevens een ijverig beschermer en voorstander der wetenschappen. De hoogeschool van *Salerno* noemt hem haren stichter.

(GAUTHIER D'ARC, *Histoire des conquêtes des Normands en Italie, en Sicile et en Grèce*).

GUISCARD, (KARL GOTTLIER), een lieveling van FREDERIK den Grooten, koning van *Fruissen*, werd in 1724 te *Maagdenburg* geboren. Na in de godgeleerdheid gestudeerd te hebben, trad hij in 1747 als vaandrig bij den vorst van *Saksen-Mildburghausen* in krijgsdienst. Als vrijwilliger in het leger der bondgenooten, leerde hij door zijnen beschermer, FERDINAND van *Brunswijk*, FREDERIK den Grooten kennen, die hem als kapitein in zijn gevolg opnam. Eens met den koning in gesprek komende over den honderdman ICIUS, van wien POLYBIUS melding maakt, en dien de koning ICIUS noemde, veroorloofde GUISCARD zich deze misvatting te verbeteren. De koning zijne gevoeligheid hierover onderdrukkende, zeide hem: «Nu zult gij ook uw leven lang QUINTUS ICIUS heeten,» en onder dezen naam is GUISCARD het meest bekend geworden. Hij stierf als overste te *Berlijn* den 15 Mei 1775, en was een der weinige mannen, met wien de koning geheel vertrouwd omging, schoon hij zich de luimen des konings menigmaal moest laten welgevallen. Zijne *Mémoires militaires sur les Grecs et les Romains*, in 1758 te 's *Gravenhage* in 't licht verschenen, werden dikwijls herdrukt, en in zijne *Mémoires critiques et historiques sur plusieurs points d'antiquités militaires* heeft hij ons op vele misslagen in het werk van den ridder FOLARD opmerkzaam gemaakt.

(*Dictionary of Biography; Conversations-Lexicon*).

GUISE, (FRANÇOIS VAN LOTHARINGEN, hertog VAN), een der doorluchtigste krijgslieden van *Frankrijk*, werd in 1519 geboren. Hij begon zijne schitterende loopbaan in den aanvang der regering van HENDRIK II, die hem uitermate gunstig was. Uit hoofde eener diepe wonde, welke hij bij de belegering van *Boulogne*, in 1545, in het aangezicht bekam, en een zwaar likteeken naliet, werd hij *le Balafré* bijgenoemd. Hij streed in de oorlogen tegen KAREL V, en later tegen PHILIPPUS II, en ontnam den Engelschen *Calais*, die deze stad meer dan twee eeuwen hadden bezeten. Hij en zijn broeder CHARLES, kardinaal van *Lotharingen*, oefenden op HENDRIK II en FRANS II den grootsten invloed uit. Ten einde de gunst des volks te winnen, begonnen de beide broeders eene gruwzame vervolging der Protestanten. Ook oordeelden zij het in hun belang, om den uitgeputten staat der schatkist door aspersingen te verbeteren. De kardinaal liet zelfs te *Fontainebleau* eene galg oprigten en bij een edict bekend maken, dat hij alle verzoekers en schuldeischers van het hof zou laten ophangen, wanneer zij zich niet binnen de vier en twintig uren verwijderden. Deze geweldige maatregelen maakten de broeders niet minder gehaat dan gevreesd. Onder de leiding van den prins LOUIS VAN CONDÉ bragten de Protestantsche grooten de zamenzwering van *Amboise* tot stand, welke den val der GUISEN ten doel had; doch het plan werd ontdekt, en kostte aan meer dan 1200 personen het leven. Onder KAREL IX waren de GUISEN niet minder magtig. Na eenen toevalligen en bloedigen twist tusschen de Protestanten en het gevolg van den hertog VAN GUISE te *Vassy*, in Maart 1562, brak de eerste burgeroorlog uit. Den 19 December deszelfden jaars leverden de beide partijën elkander bij *Dreux* eenen hardnekkigen slag, in welken de hertog VAN GUISE, ondersteund door den connétable van *Montmorency* en den maarschalk SAINT-ANDRÉ, eene volkomene overwinning behaalde. De hertog nu ten toppunt van magt stijgende, was er op bedacht de heerschzuchtige koninginmoeder, CATHARINA DE MEDICIS, ter zijde te stellen, wijl zij heimelijk de Protestanten begunstigde, om de magt der GUISEN te snuiken. In Februarij 1563 ondernam hij de verovering van *Orleans*, de wapenplaats der Protestanten; reeds had hij de voorstad bemagtigd, toen hij door een' jong Protestantsch edelman, POLTROT DE MÉRÉ, die zich achter eene struik had verscholen, den 18 Februarij werd doodgeschoten. Het vredesverdrag van *Amboise*,

in Maart 1563, was de vrucht van dezen moord.

(A. L. HERMANN, *Frankrijks godsdienst- en burgeroorlogen*).

GUISE, (HENRI I VAN LOTHARINGEN, hertog VAN), de oudste zoon des vorigen, werd in 1550 geboren, en bezat, gelijk zijn vader, bij groote schoonheid, alle talenten om den staat omver te verpen. In den slag van *Jarnac* gaf hij in 1569 de eerste proef van ongemeenen moed. Hij was in 1572 een der bewerkers van den bloedigen Bartholomeus-nacht, en nam, uit wraak over den dood zijns vaders, persoonlijk het vermoorden van COLIGNY voor zijne rekening. Na den dood van KAREL IX, beheerschte hij naar willekeur den zwakken en losbandigen HENDRIK III, en dwong hem, om de beloften van vrede en verdraagzaamheid, welke den Protestanten gedaan waren, te schenden. HENDRIK III en zijne moeder CATHARINA DE MEDICIS den overmoed en heerschzucht der GUISEN moede, werd hem eindelijk verboden aan het hof en in *Parijs* te komen. Nu ontrolde hij openlijk de oproervaan tegen zijnen koning, en versloeg hem, den 12 Mei 1588, in zijne eigene hoofdstad. Dit werd de *Dag der Barricaden* genoemd. HENDRIK III verliet *Parijs*, en vlugtte naar *Chartres*, van waar hij de staten-generaal opriep, om in *Blois* bijeen te komen. Er schijnt geen twijfel aan, dat de partij der GUISEN het voornemen koesterde HENDRIK te onttroonen, en met dit oogmerk eene verraderlijke briefwisseling onderhield met den paus en de Spanjaarden, destijds *Frankrijks* vijanden. De staten den 16 October 1588 te *Blois* geopend zijnde, bleek het, dat de leden bijkans geheel in het belang waren van den hertog van GUISE en zijnen broeder den kardinaal, die zich ook aldaar bevonden. De zitting was onstuimig en het koninklijk gezag in gevaar. De hertog eischte voor zich de waardigheid van eersten connétable en generaal en chef van het rijk. HENDRIK III, bloohartig van aard en onstandvastig, door hovelingen aangezet even snood als hij, nam zijne toevlugt tot moord, ten einde zich in eens van de GUISEN te ontdoen. CRILLON, de bevelhebber der Fransche lijfwacht, werd over dit plan gepolst. Deze brave krijgsman gaf ten antwoord: «Ik zal hem openlijk be-
«vechten, en hem trachten te doo-
«den.» Dit kwam niet met HENDRIKS oogmerk overeen; hij vond weldra een gedweeër werktuig in LOCNAC, eersten kamerheer, die negen Gascogners van de nieuwe lijfwacht uitkoos, en in 's konings kabinet verborg. Zoodra de hertog van GUISE al-

daar, op den 23 December 1588, binnen trad, werd hij met verscheidene dolken doorboord, en stierf, uitroepende: «O «God, wees mij genadig!» Hij had slechts den ouderdom van acht en dertig jaren bereikt. Zijn broeder, de kardinaal, werd den volgenden dag gegrepen en gedood. Hun broeder, de hertog van *Mayenne*, afwezig zijnde, behield het leven. CHARLES, de oudste zoon van HENRI van *Guise*, die nog slechts een knaap was, werd te *Blois* in hechtenis genomen en in het kasteel van *Tours* opgesloten, waaruit hij in 1591 ontkwam. Hij en zijn oom MAYENNE, alsmede zijn neef CHARLES, hertog van *Aumale*, werden de hoofdleiders van het verbond tegen HENDRIK IV.

(A. L. HERMANN, *Frankrijks godsdienst- en burgeroorlogen*; LACRETELLE, *Histoire de France pendant les guerres de religion*).

GUITON, (JEAN), een burger van *la Rochelle*, die gedurende het beleg dezer stad door den kardinaal RICHELIEU, in 1627, tot burgemeester (*maire*) werd benoemd. Hij nam deze waardigheid niet aan dan op voorwaarde, dat er altijd een dolk op tafel zou liggen, om dit moordtuig dengenen in het hart te boren, die van overgave zou durven spreken. Toen men hem zeide, dat de meeste burgers reeds van honger waren omgekomen, antwoordde hij, dat zulks niets beteekende, zoo lang er nog één man overbleef om de poorten der stad te sluiten.

(*Nouvelle Biographie historique*).

GUSTAAF I, de herschepper van *Zweden*, bekend onder den naam van GUSTAAF WASA, werd den 12 Mei 1490 op het kasteel *Lindholm* in *Upland* geboren. Hij heette oorspronkelijk GUSTAAF ERIKSSON, en was de oudste zoon van den rijksraad ERICH JOHANSSON, die van vaderszijde uit het huis *Wasa* en van moederszijde uit het huis *Sture* afstamde, twee geslachten aan de koninklijke familie verwant. Na aan de hoogeschool van *Upsala* geweest te zijn, werd zijne verdere vorming als staatsman toevertrouwd aan den geleerden bisschop van *Linköping*, HENNING GLAD. Hij begon zijne militaire loopbaan bij gelegenheid eener veete van den jongen STURE tegen den aartsbisschop GUSTAAF TROLLE, die als een vijand der STUREN verraderlijke bedoelingen koesterde. Hij sloeg de Denen, die den aartsbisschop in het belegerde slot *Stäke* wilden ontzetten, dapper terug, zoodat deze geestelijke zich moest overgeven. Ook had hij een roemrijk deel aan de zege, welke STEN STURE, in 1518, op

de krijgsmagt van CHRISTIAAN II behaalde. Toen hij bij de daarop gevolgde onderhandelingen, met vijf andere voorname Zweden, als gijzelaar aan boord van een vijandelijk schip kwam, liet CHRISTIAAN hem en zijne medgezellen gevangelijk naar *Denemarken* voeren, en in het fort *Calloe* opsluiten. Intusschen maakte CHRISTIAAN zich van de Zweedsche hoofdstad meester, beloofde 's volks regten en vrijheden te handhaven, en werd als koning erkend en gekroond. Doch drie dagen na zijne krooning, den 8 November 1520, schond hij zijne plegtige belofte, en liet de hoofden der voornaamste Zweedsche geslachten, alsmede de leden van den rijksraad, openlijk op de markt onthoofden. Zoo verloren op éénen dag vier en tachtig aanzienlijke mannen, onder welke de vader van GUSTAAF WASA geteld werd, het leven. Toen de vergaderde menigte hare gewaarwordingen niet langer kon verbergen, en geneigd scheen hare vrienden en landgenooten aan de handen van den scherpreghter te ontrukken, vielen de Deensche soldaten op het ongewapende volk aan, en vermoordden allen die hun in handen vielen. De straten van *Stokholm* stroomden van bloed; gedurende drie dagen lagen verscheidene honderden lijken onbegraven op den grond, en werden eindelijk voor de stadspoorten verbrand. Inmiddels ont kwam GUSTAAF WASA uit zijne gevangenis, en na een lang oponthoud te *Lubek*, waar hij te vergeefs de hulp dezer magtige stad inriep, vlood hij naar het gebergte van *Dalecarlië*. Hier ontving hij berigt van de bloedtooneelen te *Stokholm* en het lot zijns vaders. Zoodra CHRISTIAAN de terugkomst van GUSTAAF vernam, zette hij eenen prijs op zijn hoofd, en dreigde den dood aan degenen, die hem eene schuilplaats zouden verleen. De vrees sloot nu voor hem alle deuren, en zelfs een oude dienaar, op wiens trouw hij rekende, verloochende hem niet alleen, maar ontstal hem al zijn geld. In lompen gehuld, zwierf hij in het Dalecarlische gebergte rond, tot dat hij eindelijk als een arbeider in de mijnen van *Fahlun* eene schuilplaats vond. Na eenigen tijd verliet hij de mijnen, en trad als daglooner in dienst van eenen welgestelden pachter te *Wika*, PETERSON geheten; doch werd spoedig als de afstammeling van de koningen van *Zweden* herkend, en bekam, uit vrees voor CHRISTIAAN, zijn afscheid. Te midden van den winter in dit strenge klimaat ronddolende, liep hij het grootste gevaar door koude en gebrek om te komen. Eenige boeren, die hem in een bosch bijkans bevroren vonden, brachten hem naar PETERSON, den

heer van hun dorp; doch ook hier werd hij herkend, en terwijl PETERSON hem met schijnbare vriendelijkheid ontving, verried hij zijn verblijf aan den Deenschen bevelhebber van dit oord. De vrouw echter van PETERSON het verraad van haren man verafschuwende, redde GUSTAAF het leven. Hij vlugtte in de woning van eenen boer NILSON, en verborg zich in eenen wagen met stroo, waarmede NILSON naar *Rattwik* ging, dieper in *Dalecarlië* gelegen. Onder weg werd de wagen aangehouden door eenige Deensche soldaten, die met hunne pieken in het stroo staken. GUSTAAF ontving eene diepe wonde in de dij, doch verduurde stilzwijgend het gevaar en de pijn, en bereikte eindelijk *Rattwik*.

Hier begon GUSTAAF de toebereidselen voor zijne groote onderneming. Met onvermoeiden ijver, ging hij van huis tot huis, van hut tot hut, de harten dezer ruwe bergbewoners met haat tegen de dwingelandij der Denen vervullende. Zijne welsprekendheid was zoo overtuigend, dat hij weldra eene menigte manhafte strijders om zich zag geschaard. Met deze magt rukte hij op tegen *Stokholm*; het leger groeide bij elken stap aan; elk gloeide van wraak over de wreedheden der bloedorstige Denen. In Mei 1521 stond GUSTAAF aan het hoofd van 15,000 man, en bemagtigde, na eenen bloedigen slag, de vesting *Westeras*. CHRISTIAAN dreigde moord en brand, toen de eene stad na de andere GUSTAAF in handen viel. Eindelijk bemagtigde deze ook *Stokholm*. De bevrijde natie bood hem, in dankbare geestdrift, de kroon aan van *Zweden*; doch hij weigerde de souveriniteit over zijne landgenooten aan te nemen. Echter voerde hij, onder den titel van stadhouder, de teugels des bewinds. De Katholijken en de aanhangelingen van den verdreven koning gingen inmiddels voort om het land door hunne kuiperijen in onrust te houden, zoodat de Zweden meer en meer overtuigd werden, dat het eenige middel om tot rust en vrede te geraken was, om GUSTAAF tot koning te verheffen. Men drong dus op nieuw bij hem aan, om de koninklijke waardigheid aan te nemen. In de maand Junij 1527 plegtiglijk tot koning van *Zweden* gekroond zijnde, werd hij de stichter van een nieuw regerend vorstenhuis. GUSTAAF voerde in zijne staten de Luthersche godsdienst in, beperkte den overmagtigen adel door den burger- en boerenstand zitting en stem in den rijksdag te verleen, en voerde meer dan drie en dertig jaren de teugels des bewinds, tot heil van land en volk. Hij stierf den 29 September 1560. Zijne na-

gedachtenis is nog heden ten dage bij de Zweden in zegening.

(*La vie de GUSTAVE ERICKSON par le comte SELLY*; ARCHENHOLZ, *Geschichte GUSTAV WASA's*; FRYXELL, *Leben und Thaten GUSTAV'S I WASA*, *Deutsch von EKENDAUH*; *Geschichte von Dalekarlien*, aus dem *Schwedischen*, 1813).

GUSTAAF ADOLF, *Zwedens* grootste monarch en *Deutschlands* redder, werd den 9 December 1594 geboren (1). Hij was de zesde koning van de dynastie van *Wasa*, sedert de bevrijding van het Deensche juk. Zijn vader, **KAREL IX**, den 30 October 1611 gestorven zijnde, besteeg **GUSTAAF ADOLF**, slechts zeventien jaren oud, den troon. De eerste achttien jaren zijner regering besteedde hij om het lot zijner onderdanen te verbeteren, en den oorlog waarin het land met *Denemarken*, *Rusland* en *Polen* was gewikkeld tot een roemrijk einde te brengen. In 1630 opende zich voor hem eene glansrijke loopbaan. Met het doel om de Protestanten in *Deutschland* van de dwingelandij van het huis van *Oostenrijk* te bevrijden, landde hij, den 4 Julij 1630, met 15,000 man Zweedsche troepen, bij het kleine eiland *Ruden*, in *Deutschland*. Zijne wapenen aanvanke-lijk reeds zegevierende, ontving hij eenen brief van keizer **FERDINAND**, waarin deze hem voordeelige voorstellen deed tot vrede, en hem zelfs gansch *Pommern* wilde afstaan. **GUSTAAF** echter antwoordde, dat hij niet in *Deutschland* was gekomen, om zijn gebied te vergrooten, maar om zijne geloofsgenooten te beschermen. Op den 7 September 1631 streed hij, in de vlakten van *Leipzig*, aan het hoofd van 40,000 man tegen **TILLY**, wiens leger het zijne nog overtrof. De zege tusschen deze twee groote veldheeren was lang twijfelachtig; doch de geestdrift der Zweden, aangevuurd door de toespraak en het voorbeeld van hunnen heldhaftigen koning, besliste de krijgskans. **TILLY's** nederlaag was volkomen, en het overschot zijns legers bleef slechts door standvastigheid en militaire talenten behouden; hij maakte eenen be-

leidvollen aftogt. Geheel *Deutschland* lag nu voor de Zweden open. De keizer verkeerde in de grootste onrust, en riep de hulp in van **WALLENSTEIN**, dien hij eenigen tijd te voren, op aanstoking der pauselijke partij, had verwijderd. **WALLENSTEIN**, de opmerkelijkste man zijner eeuw, sloeg zich neder in den omtrek van *Neurenberg*, en sneed den koning, die op **TILLY** eene tweede overwinning had behaald, allen toevvoer van hulp en levensmiddelen af. Binnen den tijd van twee en zeventig dagen verloor **GUSTAAF** 30,000 man door honger, ziekte en vruchteloze aanvallen op de sterk verschanste legerplaats van **WALLENSTEIN**. Eindelijk trok **WALLENSTEIN** op naar *Saksen*, en den 16 November 1632 bood hij zijne tegenpartij te *Lutzen* een treffen aan. **GUSTAAF** opende den slag onder het trompetgeschal van **LUTHER's** lofzang *Ein feste Burg ist unser Gott*. Hij zong zelf eerbiedig mede, en het leger volgde in koor. **GUSTAAF** bestierde persoonlijk den aanval, stapte op het beslissende oogenblik van zijn paard, en velde de voorste vijanden met eene lans ter neder; doch toen hij te paard eenen tweeden aanval tegen de vijandelijke ruitery aanvoerde, werd hij doodelijk getroffen, en viel ter aarde. Het paard onder de Zweedsche gelederen rennende, verkondigde den dood des konings; maar zoodra de hertog van *Weimar* den Zweden toeriep, dat de koning was gevangen genomen, ontvlamde zulks hen dermate, dat niets hunne onstuimigheid kon beteugelen. Na een vreeselijk bloedbad werd de vijand tot den aftog gedwongen. De Zweden behaalden dus de overwinning, doch met verlies van hunnen stoutmoedigen koning, wiens lijk bebloed en uitgeschud op het slagveld werd gevonden.

Dus eindigde het leven van **GUSTAAF ADOLF**, een der beste vorsten, die ooit eene kroon droegen. Hij was de eigenlijke stichter der Zweedsche zeemagt; hij bevorderde de mijnwerken, den landbouw en den handel, en vermeerderde het aantal zijner onderdanen door aan alle vervolgde Protestanten eene wijkplaats in zijn rijk aan te bieden. Hij was een vroom vorst, afkeerig van huichelarij en bijge- loof, en een beschermer van kunsten en wetenschappen. Het beroemde werk van **HUGO DE GROOT** *Over het regt van den oorlog en vrede*, dat geheel met zijnen geest overeenstemde, vergezelde hem overal. Hij was een vijand van het tweegevecht, hetwelk hij voor valsche dapperheid hield (1).

(1) **GUSTAAF ADOLF** verried reeds als kind wat hij in rijperen leeftijd zou worden. Op zekeren dag met zijne opvoedster in een weiland wandelende, verwijderde hij zich van haar, en liep naar een digt kreupelboschje. De opvoedster riep hem toe, terug te keeren, omdat de struiken vol slangen en adders waren, die hem zouden bijten en doen sterven. «Welnu!» hernam de jonge prins, «geef mij een' stok; ik zal ze dooden, en dan kunnen ze niemand meer kwaad doen.» Hij was toen slechts vijf jaren oud, en dit was geen ijdel besluit; want, zich met eenen dikken tak gewapend hebbende, ging hij stoutmoedig in het hakbout, en zocht overal naar die vreeselijke kruipende dieren; maar, schoon hij natuurlijk niets had te bestrijden, bewees hij nochtan, dat hij voor geene gevaren terug deinsde.

(1) «Eenigen tijd nadat hij tegen het tweege-
vecht de doodstraf had bepaald, kwamen twee

Hij was strenger tegen zijne bevelhebbers dan tegen zijne soldaten, die hij zelden aan den lijve liet straffen. In den rijkskanselier OXENSTIERN had hij een waardig raadsman, die den koning wel eens eene gewaagde onderneming ontried. Eenmaal hierover ongeduldig, zeide GUSTAAF ADOLF: «Mijn goede kanselier, gij zijt voor mijne «inborst te koud.» — «Het kan zijn,» antwoordde OXENSTIERN; «doch wanneer «mijn ijs uwe hitte niet bekoeld had, «ware uwe majesteit misschien reeds voor «eenige jaren verbrand.»

GUSTAAF ADOLF huwde, in 1621, MARIA ELEONORA, zuster van den hertog van Mecklenburg, bij welke hij eene dochter had, CHRISTINA, die hem is opgevolgd.

(SCHILLER; WESTENRIEDER, *Geschichte des dreissigjährigen Krieges*; RANGO, GUSTAV ADOLF der Grosse, *König von Schweden. Ein historisches Gemälde*; SPARFELD, GUSTAV ADOLF; *Algemeene Geschiedenis voor jonge lieden*, door J. M. SCHRÖCK; *Dictionnaire historique de la jeunesse*).

GUSTAAF III, koning van Zweden, geboren den 24 Januarij 1746, was de oudste zoon van ADOLF FREDERIK, hertog van Holstein-Gottorp, (namaligen koning van Zweden), en ULRICA LOUISA, zuster van FREDERIK II, koning van Pruisen. Op den ouderdom van vijf en twintig jaren beklom hij den troon; het rijk was in jammerlijk verval, verdeeld in twee aristocratische partijen, (de Hornsche en Gyltenborgsche, bekend onder den naam van mutsen en hoeden), en de koninklijke magt te zeer beperkt om den adel te beteugelen. Onder toejuiching des volks nam hij, den 19 Augustus 1772, den rijksraad gevangen, en gaf eene nieuwe staatsregeling, welke zonder eenige bloedstorting tot stand kwam, en de natie eene gepaste vrijheid waarborgde. Door zijne bemoeijingen ontluikten weder handel en land-

«zijner veldheeren in twist; zij baden dus den koning, om dien gewapenderhand te mogen beslissen. GUSTAAF ontveinsde den toorn, dien hunne «onbeschaamdheid in hem verwekte, bewees hun «wel, dat zij de ware eer niet regt kenden; doch «prees hunnen moed, en betuigde, wel getuige te «willen zijn van hunne ongemeene dapperheid. Ten «bepaalden tijde liet de koning zich op de plaats «van het tweegevecht vinden, vergezeld van eene «kleine bende soldaten, van welke hij een' kring «rondom de strijders vormde. Nu beval hij dezen, «zoo lang te vechten, tot een van beiden op de «plaats zou blijven liggen. Doch tevens onthoofde hij «den scherprechter, en zeide hem: Zoodra een van «dezen dood is, moet gij den anderen onthoofden! «De beide veldheeren, verbaasd over 's konings «standvastigheid in het handhaven zijner wetten, «vielen, na een kort beraad, voor hem neder, en «badem hem om vergiffenis. Hij schonk hun haar, «en verzoende hen onderling, met dit gevolg, dat «zij altijd vrienden bleven.»

bouw, kunsten en wetenschappen; het geheele staatsbewind bekwam een nieuw leven; jammer echter, dat door zijne prachtliefde de noodige zuinigheid niet in acht werd genomen, en door den oorlog met Rusland en Denemarken het land zwaar in schulden geraakte. Uit dit alles ontstond misnoegdheid, welke door den weerbarstigen adel steeds werd gevoed. De graven HORN en RIBBING, de vrijheeren BIELKE en PECHLIN, de luitenant-kolonel LILJEHORN, de edelman ANKERSTRÖM en anderen verbonden zich, om den koning te vermoorden. Eene maskerade te Stockholm, in den nacht van den 15 op den 16 Maart 1792, werd voor de uitvoering bestemd. De koning ontving heimelijk van dit snood ontwerp kennis; doch hij begaf zich niettemin, tegen elf ure, met den graaf ESSÉN naar het bal, en nam plaats in eeneloge; alles was rustig in de zaal. Weldra echter werd hij door verscheidene maskers omringd, terwijl een derzelve (de graaf HORN) hem met de woorden: «Goeden nacht, «Masker!» op den schouder klopte, om aan de eedgenooten te kennen te geven, dat het de koning was. ANKERSTRÖM schoot hem nu in den rug, en verborg zich onder de menigte. De koning was zwaar gewond, droeg zijn lijden met de grootste standvastigheid, en behield nog de tegenwoordigheid van geest, om over de noodigste zaken te beschikken. Hij stierf den 29 Maart 1792. Zijn moordenaar werd ontdekt en onthoofd, en onderscheidene zamenzweers uit het land verbannen. GUSTAAF III was een vorst van veel bekwaamheid en een goed letterkundige. Zijne *Oeuvres politiques, littéraires et dramatiques* zijn in 1805 door DECHAUX in vijf deelen te Parijs in 't licht gegeven.

(GENÈR, *Konung GUSTAF III's efterlemnade och femtjog år efter hans död oppnade papper*; D'AGUILA, *Histoire du règne de GUSTAVE III*; POSSELT, *GUSTAV III von Schweden*).

GUSTAAF IV, koning van Zweden, werd den 1 November 1778 geboren, en, na den moord zijns vaders, den 29 Maart 1792, tot koning uitgeroepen. Zijn eigenzinnig gedrag en onberadene stappen stortten Zweden in groote ellende, zoodat men er op bedacht werd dezen modernen Don quicuoer van zijne waardigheid te ontzetten. De koning van het naderend gevaar onderrikt, wilde zich naar *Lingköping* begeven, om daar troepen te verzamelen. Vóór zijne afreize verlangde hij van de bank twee millioenen Thaler. Toen de commissarissen deze uitbetaling weigerden, begaf hij zich den 13 Maart 1809 met een detachement militairen naar de bank, om

zich gewapenderhand van het geld meester te maken. De commissarissen riepen de bescherming in van den rijksdag, die de generaals KLINGSPOOR en ADLERCREUTZ afzonden, om den koning door overreding of geweld van zijn voornemen te doen afzien. De generaals ontmoetten den koning op de voorplaats van de bank, en trachtten hem het onvoegzame van zijn gedrag onder het oog te brengen; doch GUSTAAF behandelde hen als oproermakers, en beval den soldaten hen met geweld uit zijne tegenwoordigheid te verwijderen. ADLERCREUTZ trad hierop voorwaarts, greep den koning in de borst, en riep met luider stemme: «In naam der natie, neem ik u, GUSTAAF WASA! als verrader gevangen!» Eenige soldaten wilden den koning verdedigen, doch de meerderheid gehoorzaamde het bevel van den generaal, om den last van den rijksdag te volvoeren. GUSTAAF, zich als een wanhopige verdedigende, werd met geweld ontwapend. Hij scheurde zich los uit de handen der soldaten, en ware bijkans ontsnapt. Zoodra men hem weder in handen had, sloot men hem op in eene kamer, waar hij zich, gedurende eenige uren, als een razend mensch gedroeg. Terstond na de inhechtenisneming van GUSTAAF, werd de hertog KAREL van Sudermanland aan het hoofd van een regentschap geplaatst, tot dat de rijksdag een nader besluit zou hebben genomen. In den nacht van den 24 Maart werd GUSTAAF naar het kasteel Gripsholm gevoerd, waar hij zich met het lezen van de *Openbaring van JOHANNES* ijverig bezig hield. Hier schreef hij den 29 Maart eene acte van afstand. Op den 10 Mei 1809 werd hij, in de eerste zitting van den rijksdag, vervallen verklaard van de kroon, en de hertog van Sudermanland, onder den naam van KAREL XIII, tot koning verkozen.

GUSTAAF verliet nu spoedig het Zweedsch grondgebied, en reisde door de meeste landen van Europa, doch leefde vooral in het kleine *St. Gall*, de hoofdstad van het Zwitsers kanton van dien naam. Hij nam den naam aan van kolonel GUSTAFSON, en vermeed alle uiterlijkheden, die hem zijnen vorigen rang konden herinneren. Hij weigerde een jaarlijksch inkomen, hetwelk Zweden hem aanbood, en scheidde zich den 17 Februarij 1812 van zijne gemalin FREDERIKA van Baden, schoonzuster van keizer ALEXANDER en MAXIMILIAAN I, koning van Beieren. Ook weigerde hij met zijne familie in eenige aanraking te komen, en wees allen onderstand, die hem werd aangeboden, standvastig van de hand, levende van een gering pensioen

dat hij als kolonel trok, en van hetgeen hij als schrijver verdiende.

In een zijner gedrukte werken, gedurende zijn verblijf in Zwitserland verschenen, vindt men de mystieke, ultra-royalistische strekking van zijnen geest terug. De gematigdheid en kieschheid zoowel als de standvastige kalmte waarmede hij zijnen val verduurde vereerden hem, en vergoedden, als ware het, de dwaasheden, welke hem den troon deden verliezen. Hij was een martelaar zijner grondbeginselen, ontsproten uit zijne overdrevene begrippen van het goddelijk regt der koningen over hunne onderdanen. Hij stierf den 7 Februarij 1837 te *St. Gall*, betreurd door al degenen, die hem in de laatste jaren zijns levens gekend hadden. Zijn zoon voert den titel van prins van Wasa, en leeft te Weenen als kolonel van een Oostenrijksch regiment. Zijne drie dochters werden door hare moeder, die den 25 September 1826 te Lausanne overleed, voortreffelijk opgevoed; de oudste, SOPHIA WILHELMINA, is met den thans regerenden groot-hertog LEOPOLD van Baden gehuwd.

(*Biographie des Contemporains; Mémoires du colonel GUSTAFSON; La journée du 13 Mars 1809*).

GUTENBERG, (JOHANNES of HENNE), genaamd GENSFLEISCH, dien de Duitschers voor den eigenlijken uitvinder der boekdrukkunst willen doen doorgaan, werd tusschen 1395 en 1400 te Mentz geboren, van waar hij, als deel genomen hebbende aan eenen opstand der burgers tegen den adel, in 1424 naar Straatsburg vlugte. Hier sloot hij in 1436 eene overeenkomst met zekeren DRITZELN, waarbij hij zich verbond dezen met al zijne geheime en wonderbare kunsten bekend te maken; en om deze reden willen de Fransen de stad Straatsburg (later door hen veroverd) als de wieg en den bakermat der boekdrukkunst beschouwd hebben. Niet vóór 1438 heeft GUTENBERG met beweegbare houten letters gedrukt. In 1443 keerde hij naar Mentz terug, waar hij zich verbond met een' welgestelden goudwerker FAUST, die in 1455 weder van hem scheidde, en eene gemeenschap aanging met PET. SCHOEFFER van Gernsheim. Door de ondersteuning van eenen raadsheer der stad Mentz, KONRAD HUMMER, werd GUTENBERG op nieuw in staat gesteld het volgende jaar eene pers aan te leggen, waarop wellicht HERMANNI DE SALLIS *speculum sacerdotum*, in 4to., zonder jaartal of naam is gedrukt. De drukkerij van GUTENBERG bestond te Mentz tot het jaar 1465. Omtrent dezen tijd werd hij in den adelstand verheven. Hij stierf den 24 Februarij 1468. In 1837

werd hem op het *Gutenbergsplein* een bronzen standbeeld opgericht. De Nederlander misgunt den Duitscher geenszins dit standbeeld, maar kan GUTENBERG niet huldigen als uitvinder der drukkunst, wijl het in den laatsten tijd van onze zijde is voldongen, dat die eer onbetwistbaar aan onzen LAURENS KOSTER toekomt.

(OBERLIN, *Essai d'annales de la vie de GUTENBERG*; NÉE DE LA ROCHELLE, *Éloge historique de J. GUTENBERG*; WAGENSEIL, *Biographien*; DANOU, *Analyse des opinions diverses sur l'origine de l'imprimerie*).

GUYOT, (HENRI DANIEL), een door de invoering van het onderwijs van doofstommen in Nederland hoogst verdienstelijk man, werd den 25 November 1753 bij *Trois Fontaines*, in de nabijheid van *Maas-tricht*, geboren. Na de herroeping van het edict van *Nantes* waren zijne voorouders uit *Frankrijk* naar *Nederland* gekomen. Zijn vader oefende te *Trois Fontaines* het beroep uit van geneesheer; hij verloor hem reeds op den ouderdom van negen jaren. De jeugdige knaap ontving evenwel te *Maastricht* eene beschaafde opvoeding, en vertrok op zeventienjarigen ouderdom naar de hoogeschool van *Franker*, waar hij, wegens zijnen ijver en vlugge geestvermogens, in onderscheidene vakken van wetenschap, en bijzonder in de godgeleerdheid, uitstekende vorderingen maakte. In 1776 werd GUYOT als predikant bij de Waalsche gemeente te *Dordrecht* beroepen, en in 1780 naar *Groningen*. Hier trad hij in 1783 in het huwelijk met jonkvrouwe F. S. M. VAN IDDEKINGE, en werd met een talrijk kroost gezegend. GUYOT, reeds vijf jaren vóór zijn huwelijk te *Parijs* in kennis geraakt met den waardigen abt DE L'ÉPÉE, en daardoor bekend geworden met het onderwijs van doofstommen, was bij hem de zucht ontwaakt, om die onwaardeerbare kunst in ons vaderland in te voeren. Hij begon op eigen kosten een Christen meisje en Joden jongen, die van het spraak- en gehoorvermogen waren beroofd, te onderwijzen. De goede uitslag dezer menschlievende bemoeijingen deed in *Groningen* het plan ontwerpen, om aldaar een instituut op te rigten. In 1790 kwam dit plan tot stand, en nu voelde GUYOT zich gelukkig in zijnen heilrijken werkkring. Gedurende acht en dertig jaren arbeidde hij, met onvermoeiden ijver, om ongelukkigen van gehoor en spraak beroofd, tot nuttige leden der maatschappij te vormen. Honderden doofstommen zijn aan hem hun levensgeluk verschuldigd. Hij was tot aan zijnen dood, die op den 10 Januarij 1828 voorviel, werkzaam voor

zijne ongelukkige natuurgenoeten. Het dankbare vaderland vereerde zijne nagedachtenis met een gedenkteeken van wit marmar, hetwelk prijkt op het plein van het Instituut, terwijl koning WILLEM I te zijnen koste eene der leerzalen met een marmeren borstbeeld van den edelen menschenvriend heeft versierd. Bij de inwijding van het monument sprak de hoogleeraar LULOFS eenige dichtregelen uit, waarvan de volgende zeker niet de minst treffende zijn:

Guyot! naar 't verre land geweken,
Voor ons bedekt met duisternis;
Guyot! die thans vertoeft in streken,
Waar 't leven niet meer raadsel is.
Guyot, moogt ge ook uw stof der aarde een wijl
(reeds schenken,
Hecht ginds misschien reeds mos zich aan uw's
(grafkuils steen;
Wij blijven uwer steeds met dankbaarheid gedenken;
Het licht van uwen room breekt door uw lijk-
(zerk heen!

De menschlievende inrigting van GUYOT wordt thans bestuurd door twee zijner waardige zonen, die de voetstappen van hunnen uitstekenden voorganger gelukkig natreden.

(Mr. B. H. LULOFS, *Gedenkrede op HENRI DANIEL GUYOT*).

GUYTON DE MORVEAU, (LOUIS BERNARD), een beroemd Fransch scheikundige, werd den 4 Januarij 1737 te *Dijon* geboren, waar zijn vader professor was in het burgerlijk regt. Ook hij studeerde in de regten, en zette zich vervolgens als advocaat te *Parijs* neder, waar hij, op vierentwintigjarigen ouderdom, verschillende belangrijke regtsgedingen voerde. Zijn vader kocht echter voor hem het ambt van advocaat-generaal in het parlement van *Dijon*. Kort daarna werd hij benoemd tot eerlid van de academie der wetenschappen, kunsten en fraaije letteren. Zijn smaak voor de scheikunde werd opgewekt door het bijwonen der voorlezingen van Dr. CHARDENON; en, zonder de beoefening der letterkunde te laten varen, trok echter de *Scheikunde* van MACQUER en het *Handboek voor de Scheikunde*, dat onlangs was uitgekomen, zijne grootste aandacht. In 1772 verscheen van hem eene reeks van wetenschappelijke verhandelingen, onder den titel van *Digressions académiques*, die hem als een' verdienstelijk scheikundige deden kennen. In het volgende jaar voltooide hij zijne belangrijke ontdekking van het middel om de stoffen, met welke de lucht besmet is, te vernietigen, waardoor zijn naam onder de weldoeners van het menschdom is opgeschreven.

In eene der kerken van *Dijon* bestond het gebruik, om sommige lijken bin-

nen hare muren te verbranden; hieruit ontstond eene besmettende uitwaseming, welke eene kwaadaardige ziekte veroorzakende, de ingezetenen der stad in groote ongerustheid bragt. Toen men te vergeefs verscheidene middelen had beproefd om dit kwaad te stuiten, gelukte het MORVEAU de besmetting tegen te gaan. Tot zuivering der lucht gebruikte hij een mengsel bestaande uit 4 deelen keukenzout, één deel bruinsteen-poeder, 2 deelen zwavelzuur en 2 deelen water. Uit dit verwarmd mengsel ontwikkelt zich zoutzuur en chloor-gaz, dat alle gevaar van besmetting wegneemt. In 1766 begon MORVEAU te *Dijon* voorlezingen te houden over de scheikunde, welke door de treffendste proeven werden opgehelderd. Zijne vermaardheid verspreidde zich allerwegen, en in het volgende jaar gaf hij het eerste deel uit van eenen scheikundigen cursus, getiteld: *Éléments de chimie de l'académie de Dijon*, welke tot vier deelen aangroeide. Dit werk viel eene algemeene goedkeuring te beurt. Bij het uitbreken der Fransche omwenteling, omhelsde hij de zaak des volks, en werd lid van de wetgevende vergadering en den raad der vijfhonderd. In 1799 benoemde BONAPARTE hem tot administrateur der munt, en in het volgende jaar tot directeur der polytechnische school. In 1811 werd hij tot baron verheven, en op gevorderden leeftijd huwde

hij *Madame PICARDET*, de weduwe van een' Dijonsch professor. Hij stierf den 3 Januarij 1816 kinderloos. Onder zijne talrijke schriften vindt men vermeld: *Essai sur le phlogistique; Journal de l'école polytechnique; Traité des moyens de désinfecter l'air*; enz.

(*Dictionnaire historique et bibliographique*).

GUZMAN, (ALPHONSO PERES), een beroemd Spaansch krijgsman, geboren in 1228 en gestorven in 1320, het bevel voerende in de Spaansche vesting *Tarifa*, aan de straat van *Gibraltar*, viel zijn zoon in handen van den Infant *Don Juan van Castilië*. Deze bedreigde GUZMAN den jongeling te dooden, indien de vader de stad niet aan hem overgaf. GUZMAN aarzelde geenszins in zijn besluit; hij wierp zijnen dolk over de muren, ten bewijze dat het levensgevaar van zijnen zoon hem niet in zijnen pligt zou doen wankelen. *Don Juan* volvoerde inderdaad zijn onmenschelijk voornemen. GUZMAN, het geschrei zijner manschappen hoorende, vloog naar de wallen, en vernam aldaar deze verschrikkelijke tijding. Hij keerde naar zijne woning terug, en zette zich aan tafel, zonder van het gebeurde iets aan zijne vrouw te zeggen. *LOPE DE VEGA* heeft deze moedige daad op de treffendste wijze bezongen.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

H.

HAAFNER, (JAKOB), een merkwaardig reiziger, wiens werken, om den levendigen, wegslependen stijl, eene aanzienlijke plaats onder de nieuwere reisbeschrijvingen bekleeden, werd in 1755 te *Halle* geboren. Zijn vader, die zich later te *Amsterdam* nederzette, vond het raadzaam, ten einde in het onderhoud van vrouw en drie kinderen te voorzien, als opper-doctor naar *Batavia* te vertrekken. Hij nam zijnen elfjarigen oudsten zoon, onzen JAKOB, mede. In April 1766 uit *Texel* gezeild zijnde, had men weldra met tegenwinden en stormen te kampen. De oude HAAFNER bezweek, in het gezigt van de *Kaap de Goede Hoop*, aan de aan boord heerschende koorts. De troostelooze knaap, geheel aan zich zelven overgelaten, deed vervolgens verscheidene grootere en kleinere togten in de Indische zeeën, kwam daardoor in aanraking met lieden van verschillende natiën, en leerde zoo doende vier Europeesche talen. Eindelijk geraakte hij in dienst der O. I. Compagnie op de kust van *Coromandel*, en wist

zich, door middel van oude kantoorboeken, de kunst van het boekhouden schielijk eigen te maken. In 1779 werd hij secretaris en boekhouder. Inmiddels verkreeg hij, door omgang met eenige geleerde inboorlingen en Braminen, zulk eene uitgebreide kennis der aloude Indische talen, dat hij zelfs een Indisch heldendicht uit den Sanscritschen *Mahabahrath* vertaalde. Toen de Engelschen in 1781 de bezittingen der Oostindische Compagnie overrompelden, landde HAAFNER in *Bengalen* aan, waar hij voor den heer W. JONES een Malabaarsch handschrift in 't Engelsch vertaalde. Na eene afwezigheid van een en twintig jaren, keerde hij naar *Amsterdam* terug, en begaf zich in het huwelijk. Nu gaf hij verscheidene geschriften in 't licht, waarin zijne merkwaardige ontmoetingen en de landen welke hij had bezocht met levendige kleuren werden geschilderd. De stijl van HAAFNER is vloeiend en krachtig, en bezit eenen Oosterschen gloed, dien hij voorzeker aan het beoefenen der hoogdravende Oostersche talen had te danken.

Zijne *Lotgevallen en vroegere Zeereizen; Reize van Madras naar Ceylon; Reize te voet naar Bengalen en terugreize naar Europa* zullen altijd met genoegen gelezen worden. HAAFNER overleed den 3 September 1809, in den ouderdom van vier en vijftig jaren.

(VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Ned. lett. en wetens.; Woordenboek der Zamenleving*).

HAAN, (CORNELIS JANSZON DE), bijgenaamd *het Haantje*, die zevenmaal de Duinkerkers overwon, was een Amsterdammer van geboorte. Vroegtijdig in zeedienst getreden, klom hij allengs op tot den rang van kapitein, en werd de schrik der Spanjaarden en Duinkerkers. Nimmer aarzelde hij op eenen overmagtigen vijand aan te vallen. Den 19 April 1633 ontmoette de stoutmoedige DE HAAN twee Duinkerkers, boorde er een in den grond en joeg den ander op de vlugt. Deze laatste overwinning boette hij echter met het leven. Zijn lijk werd in de Oude Kerk te *Amsterdam* ter aarde besteld, waar, ten zuiden van het Koor, aan den hoekpilaar, eene zwart marmere Tafel met eenige Latijnsche dichtregelen van BARLAEUS, in vergulde letteren, te zijner eere geplaatst werd. BARLAEUS vergelijkt hem bij de Romeinsche DECIUSSEN:

ô Romers! wilt niet op uw DECIËN hoogdraven,
Dees marmersteen houdt ook een DECIËN begraven.

Hier onder ziet men het laatste zeegevecht van onzen held afgebeeld, met het volgende kernachtige grafschrift van onzen zoetvloeienden dichter LAURENS REAAL:

Hier rust de held, die van zijn vijands schepen,
In zevenmaal kwam zeven vlaggen slepen;
En gaf in 't laast op twee zó dapper vonk,
Dat de eene vlood, en de ander bij hem zonk.

(COMMELIN EN WAGENAAR, *Beschrijvingen van Amsterdam*).

HACHETTE, (JEANNE), eene Fransche heldin, die in 1472 de stad *Beauvais*, door de Bourgondiërs belegerd, wakker hielp verdedigen. Als aanvoerster eener talrijke vrouwschaar verscheen zij het eerst op de bres, met eene bijl (*hachette*) gewapend. De wezenlijke naam dezer heldhaftige vrouw onbekend zijnde, heeft men haar naar dit wapentuig HACHETTE genoemd. De aanvallers reeds eenen standaard op de wallen geplant hebbende, rukte zij dien omver, en verdreef den vijand. LODEWIK XIII beval dat op den feestdag van de patrones der stad, de vrouwen de processie zouden openen, ter dankbare herinnering aan het heldhaftige bedrijf der vrouwen van *Beauvais*.

(*Woordenboek der Zamenleving*).

HAFIZ, (MOHAMMED SHEMS EDDIN), een der beroemdste en bevalligste dichters van *Perzië*, werd in het begin der veertiende eeuw te *Schiras* geboren. Hij ontving eene geletterde opvoeding, en legde zich vooral toe op de theologie en regtsgeleerdheid, welke wetenschappen bij de Mahomedanen naauw aan elkander verbonden zijn. Naderhand beoefende hij de dichtkunst, en maakte zich hierin zóo beroemd, dat de sultan van *Bagdad* hem aan zijn hof noodigde. HAFIZ schijnt echter het grootste gedeelte zijns levens als Derwisch (monnik) in vrijwillige armoede te *Schiras* geleefd te hebben. Zijne Perzische levensbeschrijvers spreken van eene zamenkomst met den beroemden TIMUR (TAMARLAN), die in 1387 *Schiras* veroverde, en HAFIZ met groote onderscheiding behandelde. Zijn sterfjaar is onzeker; sommigen geven daarvoor het jaar 1389 op. Er werd een prachtig gedenkteeken over zijn graf opgericht, dat nog tegenwoordig door vrome Muzelmannen ijverig wordt bezocht. De gedichten van HAFIZ, even als die van ANACREON, hebben den wijn en de liefde tot onderwerp, en worden door geheel *Perzië* bewonderd, schoon menig Mahomedaan ze als ongodsdienstig en onzedelijk verwerpt. De bewonderaars van HAFIZ daarentegen, houden vol, dat men zijne liederen niet in eenen letterlijken, maar in eenen allegorischen zin moet opvatten, en dat zij in zinnebeeldige taal de liefde van het scheepsel voor den Schepper afmalen. De dichtstukken van HAFIZ zijn, na zijnen dood, bijeen verzameld, onder den titel van *Divan*, welke 571 *ghazel* of oden bevat. Eenige dezer oden zijn in 't Latijn en Engelsch vertaald, terwijl de gansche *Divan* door van HAMMER in het Hoogduitsch is overgebracht.

(FRANKLIN'S *Observations on a tour from Bengal to Persia*; WILKEN'S *Chrestomathia Persica*; *Biographie universelle*; *Notices et extraits de M S S. de la bibliothèque du roi*).

HAHNEMANN, (SAMUEL CHRISTIAN FRIEDRICH), de ontdekker en het hoofd der homoeopathische geneeswijze, werd den 10 April 1755 te *Meissen* geboren, waar hij van zijnen vader, een' porseleinschilder, eene zorgvuldige opvoeding genoot, en de Vorstenschool bezocht. Door onverpoosden ijver in eene kwijnende ziekte vervallen, besloot hij, tegen den zin zijns vaders, zich aan de studie der geneeskunst toe te wijden. Hij vertrok in 1775 naar *Leipzig*, en geene ondersteuning van zijne ouders ontvangende, voorzag hij in zijne behoeften door het vertalen van En-

gelsche geneeskundige werken. Later ging hij naar *Weenen*, van waar de stadhouder van *Zevenbergen*, de baron von BRÜCKENTHAL, hem als huisarts en bibliothecaris naar *Hermannstadt* met zich mede nam. Na eenige jaren keerde hij naar *Duitschland* terug, voltooide zijne studiën te *Erlangen*, practiseerde op verschillende plaatsen, en wijdde zich eindelijk aan de chemie. In 1789 ging hij naar *Dresden*, waar de vertaling van CULLEN's *Materia Medica* hem aanleiding gaf tot het vinden eener nieuwe geneeswijze, welke later zijnen naam overal bekend maakte. De verklaring namelijk, welke CULLEN van de koortsverdrivende kracht van den kinabast gaf, bevredigde HAHNEMANN zoo weinig, dat hij, om daarmede proeven te nemen, zelf eene tamelijk sterke dosis van dit middel innam, waardoor hij zich eene koude koorts op den hals haalde. Van dit punt ging hij bij zijne ontwikkeling der homoeopathische geneeswijze uit. In 1810 verscheen te *Dresden* zijn *Organon der rationalen Heilkunde*. Schoon van alle kanten bestrijders tegen dit nieuwe stelsel optraden, verliet HAHNEMANN echter den eenmaal betreden weg niet. De regering van *Leipzig*, waar hij zich had nedergezet, hem verbiedende aan zijne patiënten de geneesmiddelen, welke hij zelf toebereidde, uit te reiken, bood de hertog van *Anhalt-Köthen* hem eene wijkplaats in zijne residentie aan, en schonk hem den titel van hofraad. Hier vertoefde hij tot 1835, toen hij in het huwelijk trad met eene jeugdige Fransche dame, MÉLANIE D'HERVILLY, en zich met haar naar *Parijs* begaf, om voor zijne geneeswijze eenen uitgebreider werkkring te zoeken. Zijne verwachting werd niet te leur gesteld; hij koninklijke ordonnantie van 31 Augustus 1835 verkreeg hij vrijheid de homoeopathie uit te oefenen. HAHNEMANN bleef tot in hoogen ouderdom ijverig werkzaam, en stierf den 2 Julij 1843. Onder de talrijke werken, die van zijnen ijver en kunde getuigen, behooren het *Apothekerlexikon*; *Reine Arzneimittellehre*; *über Venerische Krankheiten*; *über Arsenikvergiftungen* en *die Chronischen Krankheiten*. Vele zijner Schriften werden in andere talen overgebracht. HAHNEMANN had zijne vrouw zoo grondig in zijn stelsel ingewijd, dat zij niet alleen hem bij de behandeling zijner zieken behulpzaam was, maar zelfs na zijnen dood onderscheidene lijdens met goed gevolg behandelde. Onder zijne ontdekkingen, die algemeen op prijs worden geschat, behoort het zoogenaamde *Mercurius solubilis Hahnemanni* (salpeterzuur kwikzilveroxydul-ammoniak)

hetwelk in alle apotheken is ingevoerd.

(*Algemeene Konst- en Letterbode*, 1834, No. 37; *Conversations-Lexicon*).

HAKLUYT, (RICHARD), een beroemd Engelsch aardrijkskundige, werd in 1553 te *Eyton* of *Yatton* in het graafschap *Hereford* geboren, wijdde zich reeds op de Westminster-school aan de studie van de geschiedenis der ontdekkings-reizen toe, en zette zulks te *Oxford* ijverig voort. Tot professor in de Cosmographie benoemd, voerde hij het gebruik van globen en andere geographische leermiddelen in. Ter bevordering van de studie zijner geliefkoosde wetenschap, gaf hij verscheidene reisbeschrijvingen uit, welke naderhand werden bijeen verzameld. Zoowel enkele personen als handelmaatschappijen raadpleegden hem over hunne ondernemingen ter zee. Omstreeks 1584 ging hij als kapellaan met Sir EDWARD STAFFORD, afgezant van koningin ELIZABETH, naar *Parijs*, waar hij tien jaren vertoefde. Naar *Engeland* teruggekeerd, begon hij, ondersteund door WALTHER RALEIGH, bouwstoffen te verzamelen voor de Geschiedenis van de zeereizen der Engelschen. De vrucht van dezen arbeid was een werk, hetwelk meer dan 200 reisbeschrijvingen bevat, onder den titel van: *The principal navigations, voyages and discoveries of the English nation, by sea and land, to the remote and farthest distant quarters of the earth, at any time within the compass of these 1500 years*. Ook heeft men van dezen onvermoeiden aardrijkskundige vertalingen van verscheidene vreemde reisbeschrijvingen, waaruit eene keur is verzameld, getiteld: *A selection of curious, rare, and early voyages and histories of interesting discoveries, chiefly published by HAKLUYT*. Hij stierf den 23 October 1616, en ligt in de Westminster-abdij begraven. Van zijne nagelatene handschriften heeft PURCHAS in zijne *Pilgrims* gebruik gemaakt, en BYLOT een eiland in de *Baffinsbaai*, en HUDSON eene kaap op *Spitsbergen* naar hem genoemd.

(*Penny Cyclopaedia*; *Conversations-Lexicon*).

HALLER, (ALBRECHT VON), een der uitstekendste mannen van zijnen tijd en beroemd als ontleedkundige, physioloog, plantenkenner, geneesheer en dichter, werd den 16 October 1708 te *Bern* uit een aanzienlijk geslacht geboren. Zijn vader, NICOLAS EMANUEL VON HALLER, was een bekwaam advocaat; deze stierf in 1721, en kon toen reeds vermoeden, welke vermaardheid zijnen zoon eenmaal zou te beurt vallen. In zijne eerste jaren was HALLER zwak en tenger, en sukkelde aan

de Engelsche ziekte, eene omstandigheid, welke, zoo als zijn vriend en levensbeschrijver ZIMMERMAN aanmerkt, niet zelden strekt om talenten te ontwikkelen en aan te kweeken. Men zegt, dat hij op den ouderdom van negen jaren de gewoonte had, al de weinig gebruikelijke woorden, die hij ontmoette, op te schrijven. Tevens vervaardigde hij twee duizend levensschetsen van vermaarde personen in de manier van BAYLE's woordenboek, en maakte eene Chaldeeusche spraakkunst. Slechts tien jaren oud, schreef hij eene satire in Latijnsche verzen op zijnen leermeester, die hem met groote strengheid behandelde, en twee jaren later begon hij in zijne moedertaal te dichten. Zijn vader bestemde hem voor den geestelijken stand, maar zijn eigen aanleg helde over tot de beoefening der geneeskunst. In 1723 vertrok hij naar de hoogeschool van *Tubingen*, doch weinig tevreden met de vorderingen, welke hij hier maakte, begaf hij zich in 1725 naar *Leyden*, welks ijverige en bekwame professoren hem de gelegenheid aanboden, om zijne studiën meer overeenkomstig zijne wenschen voort te zetten. Aan deze hoogeschool bevond zich destijds ROERHAAVE, wiens onderwijs hij bewonderde, terwijl ALBINUS voorlezingen hield over de ontleed- en wondheekunde. Geen wonder alzoo, dat HALLER later met het grootste genoegen van zijn verblijf te *Leyden* sprak. Omtrent dezen tijd bezocht hij ruysch te *Amsterdam*, toen negen en tachtig jaren oud, en zag een gedeelte van diens beroemde verzameling van anatomische preparaten, welker voortreffelijkheid, zegt hij, meer toe te schrijven was aan de schrandere behandeling dan aan eenig ander geheim. Nadat HALLER in 1727 de doctorale waardigheid had bekomen, doorreisde hij *Engeland*, *Frankrijk* en later *Zwitserland*, waar hij zich, onder JACQUES BERNICELLI, in de wiskunde oefende. De botanie was tevens eene zijner geliefkoosde studiën. Op zijne reis door de *Alpen*, in gezelschap van JOH. GESSNER, vervaardigde hij zijn uitmuntend dichtstuk: *de Alpen*. In 1736 werd hij aan de nieuw opgerigte hoogeschool van *Göttingen* benoemd tot hoogleeraar in de medicijnen en de ontleed-, kruid- en wondheekunde. Gedurende zeventien jaren was hij met den meesten roem werkzaam, legde toen, uit hoofde van verzwakte gezondheid, zijne ambtsbetrekkingen neder, en vestigde zich te *Bern*, waar hij nog gedurende het vierdedeel eener eeuw, geëerd door zijne medeburgers, voor de wetenschappen leefde. Sedert 1773 begon zijne gezondheid merklijk te wankelen;

bij leed aan eene aanhoudende slapeloosheid, zoodat hij zelfs tot opium zijne toevlugt moest nemen. Hij stierf den 12 December 1777, nadat keizer JOZEF II hem kort te voren bezocht had. Zijne talrijke werken, eene kleine bibliotheek uitmakende, vindt men in eenige der volgende bronnen vermeld.

(J. G. ZIMMERMAN, *Das Leben des Herrn VON HALLER*; K. SPRENGEL, *Histoire de la médecine*; SENEBIER, *Éloge de HALLER*; TSCHARNER, *Lobrede auf HALLER*; *Époques raisonnées sur la vie d'ALBERT DE HALLER*; HALLER, *Tagebuch seiner Beobachtungen über Schriftsteller und über sich selbst*).

HALLÉY, (EDMUND), een beroemd sterrekundige en natuuronderzoeker, werd den 29 October 1656 geboren in de nabijheid van *Londen*, op *Hagerston*, eene buitenplaats behoorende aan zijnen vader, een' zeepzieder in *Winchester Street* te *Londen*. Aanvankelijk legde hij zich toe op de letterkunde en de talen, doch weldra wijdde hij zich geheel aan de sterrekunde, waartoe zijn aanleg hem aandreef. Nadat hij op den ouderdom van negentien jaren een zeer moeilijk vraagstuk over de afstanden der planeten, als zij in haren loop het verste van de zon zijn, en hare afwijking van het eerste middelpunt (*excentriciteit*) had opgelost, zond koning KAREL II hem naar het eiland *St. Helena*, om de sterren van het zuidelijk halfrond waar te nemen. De vrucht dezer reis was zijn voortreffelijke *Catalogus stellarum austral*, in 1679 te *Londen* in 't licht verschenen. Naderhand deed hij eene reis ten behoeve der sterrekunde naar *Dantzic*, om den tusschen HOOKE en HEVELIUS ontstane wetenschappelijken strijd te beslissen. In 1682 bezocht hij *Frankrijk* en *Italië*. Tusschen *Calais* en *Parijs* nam hij de naar hem genoemde komeet waar, welke ten tweeden male in hetzelfde jaar (op haren terugweg van de zon) zichtbaar werd. Hij berekende de baan van 24 kometen, die van 1337 tot 1698 naauwkeurig waren waargenomen. Dit voerde hem onder anderen tot de ontdekking, dat de komeet van 1682 in 1759 weder zichtbaar zou zijn, hetgeen bevestigd is geworden. Dit was de eerste voorspelling van de terugkomst eener komeet. De juiste berekening der verschijning van dezelfde komeet in 1835, door onzen langenvoot F. KAISER, hoogleeraar te *Leyden*, verzekert ook dezen eene eervolle plaats onder de thans levende astronomen. In 1683 schreef HALLEY over de afwijking van de magnetaal, en werd in 1720 koninklijk sterrekundige te *Greenwich*. Be-

halve eene menigte waarnemingen en berekeningen, vond hij den meridiaankijker uit. De tegenwoordige steunpilaren der zeevaartkunde, de octanten en sextanten zijn insgelijks van zijne vinding. HALLEY stierf in zijnen stoel zonder eene enkele zucht te slaken, den 14 Januarij 1742, in den ouderdom van ruim vijf en tachtig jaren. De voornaamste vrucht van zijnen geleerden arbeid is na zijnen dood verschenen onder den titel van *Tabulae astronomicae*.

(*Biographia Britannica; Penny Cyclopaedia; Dictionary of Biography*).

HALS, (**FRANS**), een uitstekend portretschilder, in het jaar 1580 te *Mechelen* geboren, bloeide te *Haarlem*, waar hij den 29 Augustus 1666 overleed. Zijn roem verbreidde zich allerwegen; zelfs de vermaarde kunstschilder VAN DIJK wilde niet naar *Engeland* oversteken, alvorens den man gezien te hebben, van wien hij zoo vele wonderen had gehoord. Toen hij zich bij **FRANS HALS** aanmeldde, bevond deze zich, gelijk veeltijds gebeurde, in de kroeg. Toen men **HALS** naar huis had gelokt, om een vreemdeling te konterfeiten, zotte hij zich aan het werk, en had VAN DIJK's afbeelding spoedig voltooid. Nu vatte deze op zijne beurt het penseel, om **HALS** te konterfeiten, en zoodra hij hiermede gereed was, riep **HALS** in verbazing uit: «Gij zijt VAN DIJK, want geen mensch anders kan zulks doen,» en kuste hem. Inderdaad werd **HALS** door niemand in het portretschilderen overtroffen dan door den eenigen VAN DIJK. Al zijne portretten, welker aantal zeer aanmerkelijk is, zijn geestig opgevat, met geniale vrijheid behandeld en sprekend gelijkend. Hij besteedde veel zorg aan het costuum, en zijne handen zijn meesterlijk. Hij is een der deugdelijkste vertegenwoordigers van de toenmalige Nederlandsche portretschilderkunst; men streefde er niet naar, om het origineel te idealiseren, maar om het karakter krachtig uit te drukken, zoodat de portretten van **FRANS HALS** en zijne schoolgenooten, zoo niet aanlokkend, dan ten minste zielkundig belangwekkend zijn. Jammer alzo, dat **FRANS HALS** door slordigheid van leefwijze de edelschilderkunst onteerde (1). Hij stierf in 1666, nala-

tende onderscheidene zonen, die ook als kunstenaars genoemd worden.

(*Houbraken, Leven der schilders*).

HAMBROEK, (**ANTHONIUS**), de Nederlandsche **REGULUS** genoemd, was leeraar onder de Hervormden op het eiland *Formosa*, (sedert 1630 eene bloeiende volkplanting der Nederlanders), toen zekere **COXINGA**, een Japannees van geboorte, met 40,000 Chinezen, die hun land hadden verlaten, om niet in handen der Mantchoux Tartaren te vallen, dit als oorlogspost verwaarloosde eiland overrompelden. Door dezen onverhoedschen aanval, vielen vele Nederlanders den overmagtigen vijand in handen; de predikant **HAMBROEK** met vrouw en drie kinderen behoorden onder dit getal. Ongeduldig, om ook het kasteel *Zeelandia* te bezetten, zond **COXINGA** den geliefden leeraar derwaarts, met den last, hetzelfde op te eischen, belovende bij overgave het leven der bezetting te zullen sparen, doch bij weigering zelfs niet de zuigelingen. De dienaar van het Evangelie, de man des vredes, vergeet echter zijnen plicht omtrent het Vaderland niet, en moedigt den bevelhebber **COVER** tot standvastige tegenweer aan. Geen oogeblik aarzelt men den woesten zeeschuimer het hoofd te bieden, maar dringt bij den edelen **HAMBROEK** aan, om in de vesting te blijven. Twee zijner dochters zich toevallig op het kasteel bevindende, vallen hem te voet, bidden, smeeken, stortten tranen, en bezweren hem zijn dierbaar leven te sparen. **HAMBROEK** weigert; hij heeft zijn woord gegeven om terug te keeren, en wil zijne vrouw en drie lievelingen niet aan den verschrikkelijksten dood prijs geven. Eene zijner dochters zijgt bewusteloos neder, de andere valt hem om den hals, en tracht hem met hare teedere armen te weerhouden. Vergeefs! hij scheurt zich los, vermaant bij het uitgaan de soldaten tot hunnen plicht, en ijlt den dood te gemoet. Uit spijt over de teleurstelling en onder voorwendsel eener zamenzwering, doet de grimmige **COXINGA** den edelen **HAMBROEK** en al wat mannelijk was onder de Nederlanders ter dood geleiden. Voor het oog van vrouw en kin-

(1) «Hoe dronken **FRANS HALS** ook veeltijds was, astamerde hij echter, zoodra men hem te bed had geholpen, een avondgebed. Dit gebed sloot hij altijd met den wensch: *Lieve Heer! haal mij vroeg in uwen kroeg in uwen hoogen hemel*. Om hem eene poets te spelen, hoorden zijne leerlingen vier gaten in den zolder, boven zijne slaapplek, waardoor zij sterke koorden neerlieten, welke aan de vier hoeken van zijn bed werden vastgemaakt. Toen zij hem den volgende avond vol en zoet te bed li-

«den geholpen, gingen zij naar boven, en luisterden scherp toe naar het prevelen van zijn avondgebed, dat hij, zoo als gewoonlijk, besloot met de woorden: *Lieve Heer! haal mij vroeg in uwen hoogen hemel!* Terstond trokken zij hem met bed en al naar boven. **HALS** zulks eindelijk gewaar wordende, en denkende dat de Hemel zijn gebed had verhoord, riep nu met luider stemme: *Zoo haastig niet, lieve Heer! zoo haastig niet!* zoo haastig niet! Nu liet men hem weder zachtjes nederdalen, zonder dat hij bemerkte, welke poets men hem gespeeld had. **FRANS** gebruikte na dien tijd deze wijze van bidden niet meer.»

deren wordt HAMBROEK het hoofd afgehouden. «Doorluchtig voorbeeld van Nederlandsche trouw en deugd!» roept hier VAN KAMPEN uit; «reeds meermalen hebben wij bij onze natie daden aangetroffen, die de Romeinen in hunnen schoonsten tijd waardig waren: en wij hebben voor éénen REGULUS twee voorbeelden van de grootmoedigste zelfopoffering: BEILING en HAMBROEK!»

(W. SCHOUTEN, *Reize naar Oostindië*, tweede druk, I. 162—164).

HAMILTON, (ELIZABETH), in 1758 te *Belfast* in *Ierland* geboren, doch waarschijnlijk van Schotsche afkomst, wordt te regt geroemd als eene gelukkige bevorderaarster van een meer uitgebreid stelsel van verstandelijke ontwikkeling bij de schoone kunne, en eene der voorgangsters van die nuttige klasse van romanschrijvers, die het belangwekkende hunner verdrinking niet zoeken in zeldzame voorvallen en schitterende beschrijvingen, maar in de naauwkeurige teekening van het dagelijksch en huisselijk leven. Men vindt van hare eigene geschiedenis weinig aangevend. Het schijnt dat zij de opvoederster is geweest van de dochters van een' Schotsch edelman, voor de oudste van welke hare *Letters on the formation of the religious and moral principle* werden geschreven. Zij stierf den 25 Julij 1816, betreurd en bemind van al hare kennissen. Onder hare novellen worden hare *Cottagers of Glenburnie* het meest geroemd. Dit werk, schoon niets meer dan eene schildering van eenen nederigen stand, kan nimmer onbelangrijk worden, want de karakters zijn overeenkomstig de natuur, en het hartstogtelijke, het geestige en het treffende der zedelessen behooren tot alle tijden en alle volken. In de *Monthly Magazine* van de maand September 1816, vindt men hare levensschets, welke aan *Miss Edgeworth* wordt toegeschreven.

HAMILTON, (PATRICK), de eerste belijder van het Protestantismus in *Schotland*, geboren in 1503, en zoo men wil vermaagschapt aan den graaf van *Arran*, en het huis *Stuart*, studeerde te *St. Andrews*, en ging, gelokt door den roep der nieuwe Evangelie-leer, naar *Duitschland*. Hij vertoefde eenigen tijd te *Marburg*, en verdedigde daar zelfs meermalen de grondstellingen der hervormers. Naar zijn vaderland terug gekeerd, en door *Jacobus V* tot prioor der abdij *Ferm*, in het graafschap *Ross*, benoemd, liet hij zich daardoor niet afhouden, om voor zijne godsdienstige overtuiging rondborstig uit te komen. Bekommerd over de gevolgen, werd hij door de bisschoppen gedagvaard te *St. An-*

drews te verschijnen. Hier wegens zijne hervormde gevoelens aangeklaagd, en weigerende dezelve te herroepen, werd hij voor ketter verklaard, en aan den wereldlijken regter overgeleverd, die hem den 1 Maart 1527 tot den brandstapel veroordeelde, en dit vonnis nog dienzelfden dag liet voltrekken. Zijne standvastigheid en verachting van den dood droegen zoo veel bij tot de verbreiding der hervorming in *Schotland*, dat men zeide: «De wind van zijn brandstapel heeft allen voor de nieuwe leer doen ontvlammen.» Na den marteldood van *Patrick Hamilton* heeft *Johannes Fryth* zijne geloofsbelijdenis in 't licht gegeven. (*Conversations-Lexicon*).

HÄNDEL, (GEORG FRIEDRICH), een der oorspronkelijkste en vruchtbaarste componisten, werd den 24 Februarij 1684 te *Halle* aan de *Saale* geboren. Zijn vader, een verdienstelijk geneesheer, wilde, dat hij zich op de regtsgeleerdheid zoude toelleggen, schoon hij reeds op den ouderdom van zeven jaren zoo vlug op het klavier en orgel speelde, dat hij, op eene reis met zijnen vader naar *Weissenfels*, de aandacht trok van den hertog, die den vader gelukkig wist te overreden, zijnen zoon vrijheid te geven, om zich geheel aan de muziek te wijden. *Zachau*, organist der Domkerk te *Halle*, werd nu *Händel's* onderwijzer. Deze talentvolle man maakte den leergierigen knaap spoedig met de gronden der wetenschap en de wetten der harmonie bekend; hij gaf hem de beste werken der grootste componisten in handen, zonder zijne oplettendheid op een derzelve in het bijzonder te vestigen, ten einde, uit de kennismaking met vele voortreffelijke modellen, bij hem een eigen stijl mogt ontstaan. Deze zienswijze had het gelukkige gevolg, dat *Händel*, in zijn negende jaar, eenige voortreffelijke sonaten componeerde, die nog in de bibliotheek van koningin *Victoria* aanwezig zijn. In 1698 vertrok hij naar *Berlijn*, waar de Italiaansche opera bloeide onder het bestuur van *Bononcini* en *Ariosti*, naderhand zijne mededingers te *Londen*. Hier wekte hij weldra opzien, doch nam de aanbiedingen van den keurvorst niet aan, en keerde naar *Halle* terug. Na den dood zijns vaders, vertrok hij naar *Hamburg*, en werd aldaar directeur van het zangtooneel, waarvoor hij, naauwelijks vijftien jaren oud, opera's begon te componeren. Intusschen had hij tegen de afgunst te kampen van *Mattheson*, een' bekwaam toonkunstenaar, die den jeugdigen *Händel* zoodanig tergede, dat daaruit een tweegevecht tusschen hen beiden ontstond. Eene

plank, onder HÄNDEL's rok verborgen, en waarop de degen zijns wederpartijders brak, redde hem het leven. Zijne eerste opera, *Almira*, werd verscheidene malen achter elkander opgevoerd; ook de beide volgende, *Florinde* en *Nero*, genoten de goedkeuring des publieks. Na vijf jaren verliet hij *Hamburg*, om zijne studiën in *Italië* te voltooien. Te *Florence* componeerde hij voor den groothertog de opera *Rodrigo*, en begaf zich vervolgens naar *Venetie*. Toen hij, alvorens zijne aankomst aldaar was bekend geworden, zich op eene maskerade op het klavier liet hooren, geraakte de beroemde SCARLATTI over zijn spel zoodanig in verrukking, dat hij uitriep: «Alleen de Sakser of de duivel kan «zoo spelen!» Binnen drie weken componeerde hij te *Venetie* zijne *Agrippina*, welke zeven en twintig malen achter elkander werd gegeven. Nadat hij *Rome* en *Napels* had bezocht, keerde hij naar *Duitschland* terug, en werd kapelmeeester van den keurvorst van *Hanover*. Tegen het einde des jaars 1710 ging hij naar *Engeland*, componeerde aldaar zijne opera *Rinaldo*, (welke lang het lievelingsstuk der Engelsche natie is gebleven), en keerde een jaar later naar *Hanover* terug. Reeds in 1712 ging hij op nieuw naar *Engeland*, waar hij, op verzoek van koningin ANNA, de compositie ondernam van een *Te Deum* op den Utrechtschen vrede. Wilt hij hierdoor de ongenade van den keurvorst op zich laadde, voor wien deze vrede niet voordeelig was geweest, bleef hij in *Engeland*, en bekwam van koningin ANNA eene jaarwedde van 200 Pst. Toen na haren dood de keurvorst als GEORGE I den Britschen troon beklom, wist de baron VON KIELMANNSEGG hem met den koning te verzoenen. Bij gelegenheid dat de koning eene zeilpartij op den *Theems* bijwoonde, verscheen HÄNDEL onverwacht met eenige hoornblazers, die de bekoorlijke *Water-muziek* uitvoerden, welk hij voor deze gelegenheid had gecomponeerd. Koning GEORGE was hiermede zoo ingenomen, dat hij den grooten componist niet alleen in zijne vorige gunst herstelde, maar hem een jaargeld van 600 Pst. toelagde; geen gering inkomen in die dagen! In 1720 kwam HÄNDEL aan het hoofd der Italiaansche opera; doch deze gebeurtenis, welke hem rijkdom en eer scheen te beloven, eindigde met zulk een verlies, dat zijne vrijheid door onverbiddelijke schuldeischers dikwijls gevaar liep. Na twintig jaren teurstelling en verdriet, zeide hij eindelijk de opera vaarwel. Hij schreef nu verscheidene Oratoriën, die als concerten gegeven werden en hem een aanzienlijk

vermogen opbragten (1). Onder zijne groote Oratoriën verdienen zijn *Samson*, *Judas Makkabeus*, *Josua* en *Jephta* vermelding. Acht jaren vóór zijnen dood, verloor hij geheel het gezigt; echter ging hij voort zijne Oratoriën te besturen, en voerde, als naar gewoonte, concerto's en andere orgel-stukken tusschen de onderscheidene afdeelingen uit. Het was eene aandoenlijke omstandigheid HÄNDEL naar het orgel te zien geleiden, en hem uit zijn Oratorium *Samson* den treffenden passage: *Algeheele verduistering, zonder hoop op het licht des dags*, op de schitterendste wijze te hooren uitvoeren. Deze in vele opzichten weërgalooze componist overleed, gelijk hij gewenscht had, op Goeden Vrijdag, den 13 April 1759. Zijn lijk rust in de Westminster-abdij, waar een fraai gedenkteeken zijne nagedachtenis vereeuwigt. In de boekerij der koningin berusten de oorspronkelijke handschriften van bijkans al de werken van HÄNDEL, twee en tachtig dikke folio deelen vullende. De Engelsche uitgave zijner gezamenlijke werken beslaat zes en dertig folio banden.

(*Gallery of Portraits*, deel II; *Penny Cyclopaedia*; *Conversations-Lexicon*).

HANNIBAL, een der grootste veldheeren en staatslieden van den ouden tijd, de zoon van den Carthager HAMILCAR BARCAS, in het jaar 247 v. c. geboren, was negen jaren oud, toen zijn vader hem eeuwigen haat aan de Romeinen liet zweren, en naar *Spanje* medenam. Onder zijnen schoonbroeder HASDRUBAL, die na den dood van HAMILCAR het opperbevel in *Spanje* voerde, werd hij (224) aanvoerder der ruitery. Na den moord van HASDRUBAL (221) riep het leger, dat hem liefhad en om zijne krijgskwaambheden en dapperheid bewonderde, tot opperbevelhebber uit. In den loop van drie jaren onderwierp hij het oostelijk gedeelte van *Spanje* tot aan den *Ebro*, en om den oorlog met de Romeinen te doen ontvlammen, belegerde hij de stad *Saguntum*; welker onafhankelijkheid de Romeinen hadden bedongen. Gedurende acht maanden bood de vesting dapperen wederstand, en toen zij in 't jaar 219 bezweek, eischten de Romeinsche afgezanten de uitlevering van HANNIBAL, en daar zulks

(1) Zie hier eene bijzonderheid, die bewijst, met welk genoegen men te *Londen* dezen grooten toonkunstenaar hoorde. Hij droeg altijd eene groote gepoederde pruik; wanneer de uitvoering zijner stukken naar zijn zin ging, dan nam deze pruik eene trillende beweging aan; zonder dit kon men zeker zijn, dat HÄNDEL ontevreden was. Ook zeide dan de prinses van *Wallis* aan degenen die rondom haar praatten of gerucht maakten: «Stil! de pruik van HÄNDEL is «gramstorig,» ten einde hun op eene zachte en bescheidene wijze te doen gevoelen, dat zij haar van een groot genoegen beroofden.

vruchteloos bleef, verklaarde *Rome* aan *Carthago* den oorlog, welke in de geschiedenis onder den naam van den tweeden Punischen bekend staat. HANNIBAL ontwikkelde nu zeldzame militaire talenten. De overtocht over de *Alpen* werd tot dus verre als eene onmogelijke onderneming beschouwd, en hij baande zich over dezelfde eenen weg. Naauwelijks was hij in *Italië*, of hij leverde den verschrikten Romeinen onderscheidene bloedige veldslagen. Wij kunnen den Carthaagschen veldheer hier niet op al zijne zegevierende krijgstogten volgen. Bij *Cannae* verdelgde hij de kern der Romeinsche legermagt, waarna bijkans geheel *Beneden-Italië* hem toeviel; doch nu begon zijne gelukster te tanen. Uit *Carthago* geen' onderstand erlangende, om zijne gesmoltene krijgsmagt te versterken, bleef hij langen tijd werkeloos, en werd eindelijk terug geroepen, om zijn vaderland tegen *scipio den Ouden* te beschermen. In den slag van *Zama* overwonnen, keerde hij naar *Carthago* terug, en ried zelf tot vrede, als het eenige redmiddel zijns vaderlands. De Romeinen echter rustten niet voordat zij HANNIBAL, dien geduchten tegenstander, hadden uit den weg geruimd. HANNIBAL vloot naar *Ephesus*, en voegde zich bij *ANTIOCHUS*, dien hij overhaalde, om de Romeinen te beoorlogen. Indien de koning HANNIBAL's raad in het beleid van dien krijg had gevolgd, dan ware de uitslag van den strijd waarschijnlijk geheel anders geweest. Daar het opperbevel hem niet werd toevertrouwd, gingen zijne buitengewone talenten voor den koning verloren, en bij het sluiten van den vrede zag HANNIBAL zich genoodzaakt eene schuilplaats te zoeken aan het hof van PRUSIAS, koning van *Bitynië*, wien hij gewigtige diensten bewees. Doch de Romeinen lieten hem ook hier geen rust; zij zonden *QUINTIUS FLAMINIUS* aan koning PRUSIAS, om HANNIBAL op te eischen. HANNIBAL wel bevroedende, dat de koning uit vrees hieraan zou voldoen, en vernemende, dat het kasteel, waarin hij zich bevond, reeds van alle zijden door krijgsvolk was omringd, nam hij een snel werkend vergift in, dat hij onder den steen van zijnen zegelring had verborgen, zeggende: «Verlossen wij het Romeinsche volk van deszelfs rusteloozen kommer, daar hun het wachten naar den dood eens ouden mans te lang valt. De zege van FLAMINIUS over een weêrloos verraden man zal groot noch heugelijk welen, maar deze dag zal toonen, hoe ver der Romeinen zeden reeds zijn verbasterd. Hunne vaders waarschuwden koning PYRRHUS, eenen gewapenden vij-

and, die zijn leger in *Italië* had, voor «het verraderlijke gif; en zij — zenden «eenen oud-consul af, ten einde PRUSIAS «zijnen gastvriend vermoorde.» Hij werd te *Libyssa* in eenen steenen kist ter aarde besteld; zijn grafschrift luidde: *Hier ligt HANNIBAL*. Schoon dit eenvoudig opschrift aan de schroomvalligheid van den trouweloozen PRUSIAS is te danken, was het echter zeer eigenaardig voor eenen man, wiens daden luid genoeg zijn krijgsbeleid aan de wereld verkondigden.

(POLYBIUS; LIVIUS, NEPOS, *Het leven van HANNIBAL*; STUART, *Romeinsche Geschiedenissen*, VI d.).

HANS SACHS, een oud-Duitsch poët, werd in 1494 te *Neurenberg* geboren, en stierf aldaar in 1576. Hij was een schoenmaker, en bleef geheel zijn leven bij dit handwerk. «Behalve LOPE DE VEGA,» zegt LOEVE-VEIMARS, «heeft nimmer een ster-veling, met zulk eene zware poëtische vracht beladen, den *Helicon* beklommen.» En wij moeten de waarheid dezer opmerking aannemen, wanneer men ons zegt, dat de eerlijke HANS niet minder dan tien duizend acht honderd veertig berijmde opstellen heeft gemaakt, onder welke zich twee honderd achttien blij- en treurspelen bevonden! Deze ontzaggenlijke massa werd door eenige vonken van vernuft en oorspronkelijkheid verlicht.

(*Dictionary of Biography*).

HAREN, (WILLEM VAN), een uitstekend dichter, werd in 1710 te *Leeuwarden* uit een oud adellijk geslacht geboren, en stierf in 1768 te *St. Oldenrode* in *Pulland*. Uit hoofde zijner geboorte en verdienste, bekleedde hij aanzienlijke waardigheden, maar vooral onderscheidde hij zich op den Nederlandschen *Parnas*. Hoe krachtig en kernachtig hij soms was, oordeele men uit de volgende regelen:

«Daar *moed* is, daar is hulp. Uit *moed* is heil te halen.
«Zal *moed* met regt gepaard, niet altijd zegepralen?
«Die andre grondbeginsels voedt,
«Die kniele neêr, die heeft geen *moed*!»

Onder de beste zijner dichterlijke voortbrengselen telt men zijn episch gedicht: *De gevallen van Friso*, waarvan onze keurige kunstregter JERONIMO DE VRIES getuigt, dat dit misschien het enigste ware heldendicht is, hetwelk wij in onze taal bezitten; het is ten minste het enigste, dat naar het voorbeeld van den vorst der Grieksche dichters is ontworpen. Ook heeft men van WILLEM VAN HAREN eene fraaije ode over de wisselvalligheden van *het menschelijk leven*, welke door den baron VAN HOLBACH in het Fransch is overgebracht. Bij gelegenheid van zijnen vrijheidademenden lierzang *Leonidas*, droeg

VOLTAIRE hem een dichtstuk op, hetwelk met deze regels aanvangt:

Démôsthène au conseil, et Pindare au Parnasse,
L'auguste liberté marche devant tes pas:
Tyrnée a dans ton sein répandu son audace,
Et tu tiens sa trompette au milieu des combats.

Je ne peux t'imiter, mais j'aime ton courage;
Né pour la liberté, tu penses en héros;
Mais qui naquit sujet ne doit penser qu'en sage,
Et vivre obscurément, s'il peut vivre en repos.

Notre esprit est conforme aux lieux qui l'ont vu naître;
A Rome on est esclave, à Londres citoyen.
La grandeur d'un Batave est de vivre sans maître,
Et mon premier devoir est de servir le mien.

(VAN KAMPEN, *Beknopte Gesch. der Ned. Lett. en Wetens.; Biographie du royau-me des Pays-Bas; Het geslacht der VAN HARENS, Fragment van J. H. HALBERTSMA, Deventer 1829; Keur van Nederlandsche Letteren, het 44 stukje; Alg. Konst- en Letterbode, 1847, No. 41).*

HAREN, (ONNO ZWIER VAN), de nog grootere broeder des voorgaanden, werd in 1713 te *Leeuwarden* geboren, en overleed in den jare 1779 te *Wolvega* in *Vriesland*. Hij bekleedde onderscheidene staatsposten, en was in 1748 buitengewoon afgevaardigde tot den vredehandel van *Aken*. Even als zijn broeder bevorderde hij ijverig de belangen van **WILLEM IV**. Na het vroegtijdig afsterven van dezen vorst en de vrouwe gouvernante, diens gemalin, trad **VAN HAREN** van het staats-tonceel af, en leefde op zijn landgoed in *Vriesland*. Deze afzondering kon hem echter niet voor vele onaangenaamheden behoeden, welke de afgunst hem berokkende. In 1769 werd hij door eene gewelddadige inbraak verontrust, en twee jaren later zijne woning moedwillig in brand gestoken; hij verloor hierbij zijne bibliotheek en vele belangrijke papieren. Zijne naaste betrekkingen deden hem een allertreurigst regtsgeeding aan, hem beschuldigende van eene misdaad, die de natuur doet walgen en ijzen. Sommigen onderstellen, dat eene hoofdsche kabaal hier de hand in 't spel had. De dood maakte weldra aan al de verdrietelijkheden zijns levens een einde. Met uitstekende kundigheden toegerust, en een levendig vernuft aan eene verhevene zielstemming parende, was het hem niet moeilijk zijne gewaarwordingen in derzelver volheid aan anderen mede te deelen. Hij heeft zich onsterfelijk gemaakt door zijne *Geuzen*, waarin hij de heldendaden der Nederlanders tegen het dwang-ziek *Spanje* in zoo vele meesterlijke lier-zangen verheerlijkt. Onder zijne andere gedichten bevinden zich insgelijks fraaije lierzangen, b. v. *De Schimmen*, welke

boven de andere in voortreffelijkheid uit-munt. Jammer is het, dat zijne levens-beschrijving over **FRANÇOIS FAGEL**, griffier der Staten-Generaal, in den brand zijner woning is verloren gegaan.

(**VAN KAMPEN**, *Bekn. Gesch. der Nederl. Lett. en Wetens.; Keur van Nederlandsche letteren, het 45 stukje; J. DE VRIES, Geschiedenis der Nederl. Dicht-kunde, II D.; Alg. Konst- en Letter-bode, 1847, No. 41).*

HARPE, (JEAN FRANÇOIS DE LA), een Fransch dichter en kunstregter, werd in 1739 te *Parijs* geboren, en kosteloos in het *Collège d'Harcourt* opgevoed. Ongeluk-kiglijk de correctie van een spotdicht (*pas-quinade*) tegen een' zijner onderwijzers op zich genomen hebbende, werd hij als de schrijver aangemerkt, en negen maanden in de *Bastille* gevangen gehouden. Zijne jeugdige gedichten genoten een gunstig onthaal. Zijn eerste treurspel, *Warwick*, verdiende den lof die aan hetzelfde te beurt viel. Hij vervaardigde er nog verschei-dene anderen, die minder gunstig ontvan-gen werden. Zijne lofreden op **HENDRIK IV**, **FÉNÉLON** en **RACINE** bezitten groote verdien-sten, maar zijn *Lycée, ou Cours de la littérature* zullen zijn naam vooral voor de vergetelheid bewaren. Bij den aanvang der omwenteling was hij een ijverig ge-meenebestgezinde, doch de democraten hem in de gevangenis geworpen hebbende, veranderde hij van staatkundige denkwijze, en werd een warme verdediger van de kerk en de monarchie. Kort vóór zijnen dood achtte de eerste consul zich door zijne vrijheid van spreken beledigd, en verbande hem naar *Orléans*. Hij keerde echter spoedig naar *Parijs* terug, en over-leed kort hierop, in de maand Februarij 1803, in den ouderdom van vier en zes-tig jaren.

(*Nouvelle Biographie classique*).

HARRINGTON, (JAMES), een Engelsch staatkundig schrijver, stamde af van een oud adellijk geslacht in het graafschap *Rutland*; hij was de oudste zoon van **SAP-COTES HARRINGTON**, en werd in Januarij 1611 geboren. Na te *Oxford* gestudeerd te hebben, deed hij eene reis door *Frank-rijk*, de *Nederlanden*, *Denemarken*, *Duitsch-land* en *Italië*. Schoon hij na zijne terug-komst de partij der republikeinen omhelsde, werd hij echter door **KAREL I** tot kamer-jonker benoemd; hij toonde den vorst getrouw te zijn, en vergezelde hem tot aan het schavot. **HARRINGTON** leefde nu afgetrokken, en schreef zijn beroemd werk *Oceana*, eene denkbeeldige beschrijving eener republiek. Op dit werk werd, ter-wijl het nog ter perse was, op **CROMWELL'S**

bevel, beslag gelegd. HARRINGTON vergeefs alles beproefd hebbende, dit werk terug te bekomen, vervoegde zich bij *Mevr. CLAYPOLE*, CROMWELL's geliefde dochter, die hem persoonlijk onbekend was, doch van wier vriendelijkheid en goedhartigheid hij veel had hooren spreken. In hare kamer geleid zijnde, vond hij aldaar een kind van drie jaren spelen. Hij wist met dit meisje zoo aardig te keuvelen, dat het zich door hem op den arm liet nemen. Zoodra *Mevr. CLAYPOLE* binnen kwam, trad hij haar te gemoet, en het kind aan hare voeten nederzettende, zeide hij: «Mevrouw! het is gelukkig, dat gij in tijds binnen kwaamt, want anders had ik zeker dit aardig juffertje gestolen.» — «Haar gestolen,» hernam de moeder, «eilieve, wat wildet gij met haar doen? » «Zij is toch te jong om uwe vrijster te wezen.» — «Mevrouw!» antwoordde hij, «schoon hare bekoorlijkheden haar eene belangrijker verovering verzekeren, moet ik u echter bekennen, dat niet liefde, maar wraak mij tot dezen diefstal aanspoort.» — «Mijnheer!» hernam de dame, «welke belediging heb ik u aan gedaan, dat gij mij mijn dierbaar kind wildet ontrooven?» — «Niets ter wereld,» was het antwoord, «maar opdat gij daardoor bewogen mogt worden, om uw vader over te halen, mij regt te doen, en mij het kind terug te geven, dat hij mij ontroofd heeft.» Doch toen zij hiertegen aanvoerde, dat zulks onmogelijk was, wyl haar vader zelf genoeg kinderen had, zeide hij haar eindelijk, dat het de vrucht zijner hersenen was, welke, aan den protector als gevaarlijk afgeschilderd, op zijn bevel in beslag was genomen. Het vernuft van HARRINGTON bekoorde dermate *Mevr. CLAYPOLE*, dat zij bij haren vader wist uit te werken, dat aan zijn verlangen werd voldaan. CROMWELL las het boek, hetwelk hem dermate beviel, dat hij gaarne zag, dat hetzelfde aan hem werd opgedragen. Onder KAREL II, den 28 December 1661, als onruststoker in hechtenis genomen, werd hij wel niet aan hoogverraad schuldig bevonden, maar nogtans op het eiland *St. Nicholas* bij *Plymouth* in hechtenis gehouden, tot dat hij, in eene zware ziekte gestort, door tusschenkomst zijner bloedverwanten, in vrijheid werd gesteld. HARRINGTON stierf kort daarna aan eene beroerte te *Londen*, den 11 September 1677, in den ouderdom van zeven en zestig jaren.

(*Penny Cyclopaedia*; *Dictionary of Biography*).

HARRIOT, (THOMAS), een bekwaam Engelsch wis- en sterrekundige, werd in

1560 te *Oxford* geboren. Na volbragte studie, vergezelde hij in 1584 WALTER RALEIGH op zijnen togt naar *Virginie*, waar hij het land meetkundig opnam en in kaart bragt. Bij zijne terugkomst in *Engeland*, in 1588, gaf hij zijn *Report of the Newfoundland of Virginia, the commodities there found to be raised*, &c. in 't licht. Hij overleed in 1621. Men had aan HARRIOT eene verbeterde leerwijze der algebra te danken. Ook was hij de eerste, die de zonnevlekken ontdekte.

(MONTUCLA, *Histoire des mathématiques*, tome II, pag. 105).

HARRIS, (JAMES), een uitstekend Engelsch letterkundige, werd den 20 Julij 1709 te *Close* in *Salisbury* geboren. Hij studeerde te *Oxford* in de regten; doch toen zijn vader in 1734 was overleden, wijdde hij zich geheel aan de beoefening der Grieksche en Romeinsche letterkunde. In 1762 werd hij lord der admiraliteit en het volgende jaar lord van de schatkist, welk ambt hij slechts twee jaren bekleedde, wyl zijne partij aftrad. Hij leefde nu buiten ambtsbediening tot 1774, wanneer hij tot secretaris der koningin werd benoemd. Hij overleed in December 1780. HARRIS is het best bekend door zijnen *Hermes, or philosophical inquiry concerning language and universal grammar*. De wezenlijke waarde dezer wijsgeerige spraak-kunst wordt misschien het best uitgedrukt in de weinige volgende woorden uit de voorrede: «Het hoofddoel van den schrijver ver dezer verhandeling is, om bij zijne lezers weetgierigheid en navorsching op te wekken.» Eene zorgvuldige beoefening van dit werk gewent den lezer naauwkeurig denken, schoon hij eenige voorafgaande stellingen des schrijvers verworpt. De *Hermes* van HARRIS verscheen in 1761. Eenige jaren vroeger had hij drie verhandelingen geschreven, de eerste over de *kunsten*, de tweede over *muzijk*, *schilderkunst* en *poëzy*, en de derde over het *geluk*. Zijn laatste werk voert ten titel: *Philological Enquiries*, zijnde hoofdzakelijk eene geschiedenis der letterkunde, ruim voorzien van aanhalingen uit de schrijvers der oudheid. Zijn bijzonder karakter schijnt voorbeeldig geweest te zijn. De ongeekunstelde bewondering des zoons voor de zedelijke hoedanigheden zijns vaders strekt hiervan tot een onloochenbaar bewijs; immers, het gebeurt wel eens, dat iemand de wereld te zijnen opzichte misleidt, maar nimmer gelukt het hem zijne kinderen in dezen geheel op 't dwaalspoor te brengen.

(*Penny Cyclopaedia*; *Woordenboek der Zamenleving*).

HARRIS, (JOHN), een Engelsch geleerde en schrijver, werd omstreeks het jaar 1667 geboren, en stierf den 7 September 1719, in groote armoede, zoo men wil door eigene onvoorzigtigheid. Hij werd ten koste zijner vrienden begraven. Onder den titel van *Lexicon Technicum*, stelde HARRIS, in twee deelen folio, de eerste Encyclopedie te zamen, welke ooit in 't licht was verschenen. Ook schreef hij *A History of Kent* en vele andere werken, onder anderen eene verzameling van zee- en landreizen.

(*Penny Cyclopaedia*).

HARRISON, (JOHN), de uitvinder der zeehorologiën, werd in het jaar 1693 bij *Pontefract*, in het graafschap *York*, geboren. Hij was de zoon eens timmermans, welk beroep hij gedurende eenige jaren uitoefende. In 1700 zette de familie zich te *Barrow*, in het graafschap *Lincoln*, neder. HARRISON verried reeds vroegtijdig grooten aanleg voor de werktuigkunde, en was steeds bedacht op de verbetering der uurwerken. In 1726 vond hij eenen nieuwen slinger uit, en vervaardigde, bijkans geheel uit hout, twee uurwerken, die in de maand naauwelijks ééne halve seconde verliepen. In 1736 maakte hij een zeehorologie, (tijdmetr), hetwelk op eene reis naar *Lissabon* zulke goede diensten bewees, dat hem de Copleysche eerepenning voor de nuttigste uitvinding te beurt viel. Een tweede nog met meer zorg door hem vervaardigd zeehorologie deed met *JOHN BYRON* eene reis rondom de wereld, en voldeed geheel aan de verwachting, zoodat hij aanspraak had op den prijs van 20,000 Pst., welke voor de uitvinding van een naauwkeuriggaand zeehorologie was uitgelooft. De helft van deze som werd hem uitbetaald toen hij de gronden van deszelfs samenstelling had verklaard, en de andere, toen men zich had verzekerd, dat zijne zeehorologiën ook door anderen konden vervaardigd worden. Eindelijk vond hij een middel uit, om horologiën op te winden, zonder ze in hunnen loop te storen. HARRISON overleed in 1776, in den ouderdom van drie en tachtig jaren. Hij sprak gaarne over de werktuigkunde, doch het viel hem uiterst moeilijk, om zijne denkbeelden schriftelijk op eene bevattelijke wijze te ontwikkelen, zoo als blijkt uit zijne *Description containing such mechanism as will afford a nice or true mensuration of time*, waarin eene korte berekening wordt gevonden van zijnen nieuwen toonleider naar de verhouding tusschen de middellijn van eenen cirkel en diens omtrek (peripherie). HARRISON een fijn gehoor bezittende, muntte

in zijne jeugd in de toonkunst uit. In het laatste deel der *Biographia Britannica*, in 1766 verschenen, vindt men een gedenkschrift van HARRISON, zamengesteld uit bouwstoffen door hem zelven geleverd.

(*HUTTON's Mathemat. Dict.; Gallery of Portraits*, vol. V, p. 153).

HARTE, (WALTER), een Engelsch dichter en geschiedschrijver, werd omtrent het jaar 1697 geboren, ontving zijne opvoeding op de school te *Marlborough*, en studeerde aan de hoogeschool te *Oxford* in de godgeleerdheid. Als opvoeder van den zoon van *Lord CHESTERFIELD* deed hij met zijnen kweekeling eene reis, waarop hij de bouwstoffen verzamelde voor zijnen *History of GUSTAVUS ADOLPHUS*. Hij werd predikant te *St. Austle* en *St. Blaze in Cornwallis*, en stierf in Maart 1774 te *Bath*. HARTE wordt onder de Britsche dichters gerangschikt. POPE is over het algemeen zijn model, en hij geen verachtelijk navolger van dezen grooten meester. Zijne Geschiedenis van GUSTAAF ADOLF bevat veel wetenswaardigs, doch de eerste uitgave werd ontsierd door eenen slechten stijl, dien *Lord CHESTERFIELD* beschrijft als vol van *Latinismen*, *Galicismen*, *Germanismen*, en alle mogelijke *ismen*, behalve *Anglicismen*, (Engelsche spraakwendingen). HARTE heeft, bij eenen herdruk, vele dezer gebreken verbeterd. Zijn voordeel doende met de scherpe beoordeelingen, waaraan hij had ten doel gestaan, wist hij zijne *Essays on Agriculture* in goed en sierlijk Engelsch te kleeden.

(*Dictionary of Biography; Conversations-Lexicon*).

HARTSOEKER, (NICOLAAS), een beroemd Nederlandsch natuurkundige en wijsgeer, werd den 26 Maart 1656 te *Gouda* geboren. Zijn vader, een Remonstrantsch predikant, bestemde hem voor den geestelijken stand, maar HARTSOEKER gevoelde in zich eene andere neiging. Reeds in zijne vroegste jeugd schepte hij er behagen in den hemel gade te slaan, en zocht in almanakken eenige sterrekundige kennis op te doen. Zoodra hij vernam, dat de wiskunde hem onontbeerlijk was, om den loop der sterren te berekenen, legde hij zich, tegen den zin van zijnen vader en met den meesten ijver, op de beoefening dezer wetenschap toe. Vreezende dat zijn vader mogt ontdekken, dat hij den nacht met werken doorbragt, spande hij de dekens van het bed voor de vensters van het slaapvertrek. De onderwijzer, dien hij van zijn zakgeld betaalde, deed hem snelle vorderingen maken, en leerde hem daarenboven optische glazen slijpen. Het toeval bragt hem toen tot eene belangrijke

ontdekking. Opgemerkt hebbende, dat het einde van eenen glazen draad, in de vlam eener kaars gehouden, eene bolvormige gedaante kreeg, en dit verschijnsel toepassende op proeven, die hij door LEEUWENHOEK had zien doen, vervaardigde hij microscopen, nagenoeg even voortreffelijk als die van dezen beroemden natuurkenner. Zoodra hij zulk een kostelijk werktuig bezat, bespiedde hij de geheimen der natuur, en ontdekte weldra de zaaddiertjes, welke hij gedurende twee jaren gadesloeg, zonder iemand zijne opmerkingen mede te deelen, wyl hij deze ontdekking te gewigtig achtte, om niet eerst herhaaldelijk beproefd te worden. Zijn verblijf te *Leyden*, om aldaar zijne studiën te voltooien, noodzaakte hem deze microscopische beschouwingen af te breken, die hij in 1677 weder opvatte. Aan de zaaddiertjes meende hij den oorsprong van het leven te moeten toeschrijven; doch uit een naauwkeurig onderzoek door BUFFON is gebleken, dat deze onderstelling te voorbarig was. Omtrent dezen tijd spoorde HUYGENS, die te *Leyden* was gekomen, hem sterk aan, om zich aan dit onderzoek verder te wijden, en nam hem zelfs mede naar *Parijs*. HARTSOEKER werd aldaar spoedig bekend met CASSINI, die hem aanmoedigde tot het vervaardigen van verrekijkers. Na eenige vruchteloze pogingen, maakte hij eindelijk glazen, welke die van CAMPANI, destijds voor de beste gehouden, overtroffen. HARTSOEKER sleepte onder anderen een glas, hetwelk 600 voet brandpunt had, en waarvan hij zich nooit heeft willen ontdoen. In 1679 naar *Holland* terug gekeerd, trad hij hier in het huwelijk, en deed, kort daarop, eene tweede reis naar *Frankrijks* hoofdstad, waar hij het zoo aangenaam vond, dat hij, in 1684, zich andermaal derwaarts begaf, en er twaalf jaren vertoefde, gedurende welke hij met den vermaarden MALEBRANCHE en den markies DE L'HÔPITAL op eenen zeer gemeenzamen voet leefde. De slechte staat zijner zaken, noodzaakte hem in 1696 *Frankrijk* te verlaten, en zich te *Rotterdam* te vestigen. De overheid van *Amsterdam*, hem eenigen tijd daarna aan Czaar PETER den Grooten aangewezen hebbende als hoogst bedreven in de wis- en sterrekunde, riep deze vorst hem tot zich. Ten einde het onderwijs zoo nuttig als aangenaam te maken, liet de regering van *Amsterdam* op een der bolwerken een klein *Observatorium* in gereedheid brengen. Czaar PETER was zoo verrukt over het onderwijs en de leerrijke gesprekken van zijnen Nederlandschen professor, dat hij ernstig bij dezen aandrang, hem naar *Rusland* te

volgen; doch HARTSOEKER wees dit aanbod standvastig van de hand. De keurvorst van den *Paltz*, die een groot beminnaar was van de wetenschappen, deed hem nu de verlokkelijkste aanbiedingen. Na drie jaren weigerens werd hij, met zijne toestemming, benoemd tot honorair professor, met den titel van eersten wiskunstenaar, aan de hoogeschool te *Heidelberg*. Hij leefde hier eenen geruimen tijd naar zijnen zin, en maakte van deze gelegenheid gebruik, om vele oorden in *Duitschland* te bezoeken. Toen de keurvorst met groote bewondering sprak over den grooten brandspiegel van *Tschirnhausen*, liet HARTSOEKER drie dergelijken in de glasblazerijen van *Neuburg* gieten, waarvan de grootste naauwelijks door twee mannen kon gedragen worden. Uit hoogachting voor zijnen vorstelijken weldoener droeg hij zijne *Verhandelingen en Redevoeringen*, onder den titel van *Conjonctures physiques*, aan den keurvorst op. Na diens dood, bleef HARTSOEKER bij de weduwe, tot dat deze naar *Italië*, haar vaderland, vertrok. Hij vestigde zich nu te *Utrecht*, en overleed aldaar den 10 December 1725 in het zeventigste jaar zijns ouderdoms. In zijne *Verzameling van verscheidene stukken, de Natuurkunde betreffende*, welke hij in 1722 te *Utrecht* in 't licht gaf, tasste hij tot elks verwondering het stelsel van den beroemden NEWTON en MAIRAN aan. HARTSOEKER scheen er behagen in te vinden tegen beroemde mannen op te treden en hunne stellingen, die tegen de zijnen indruischten, vinnig te bestrijden. Voor het overige was hij levendig, vrolijk en goedhartig, waarvan valsche vrienden, zegt FONTENELLE, dikwijls misbruik maakten. Zijne somtijds overspannene verbeelding vertoonde hem wel eens in de maan eene stad met al de wegen, die derwaarts geleidden. Hij was lid van de Koninklijke Academie te *Parijs*, en de Koninklijke Societeit te *Berlijn*. «Het verdient opmerking, dat hij nimmer met deze certitels heeft willen pronken, schrijvende voor « zijne werken slechts eenvoudig zijn naam « NICOLAAS HARTSOEKER, en alzo veel verschillende van hen, die alle mogelijke « titels bij elkander halen, en hunne verdiensten meenen te vergrooten door hunnen naam te doen zwellen.»

(*Levens van Nederl. Mannen en Vrouwen*, II D., bl. 174—193; *Éloges de FONTENELLE*).

HARÛN, bijgenaamd *Al-Rachid* (de Regtvaardige), de beroemdste uit de lange reeks der Califen, volgde in 786 zijnen vader MERDÎ in diens waardigheid op.

Hārūn had toen nog niet den ouderdom van een en twintig jaren bereikt. Zijne regering was over het geheel zeer gelukkig. Verscheidene opstanden in het rijk werden spoedig onderdrukt, de oorlogen tegen de naburige staten eindigden roemrijk, en schoon hārūn de grenzen van zijn onmetelijk rijk niet uitbreidde, dat van den *Indus* tot aan de *Middellandsche Zee*, en van den *Caucasus* tot de bronnen van den *Nijl* zich uitstreckte, ging er ook geen enkel gewest van verloren. Hārūn leefde prachtig en vrolijk, hetgeen hij des te eerder doen kon, wijl hij in het geslacht der *Barmekiden* de bekwaamste staatsdienaren en veldheeren aantrof. Hij verhieft *Bagdad*, zijne residentie, tot de bloeiendste stad van dien tijd; uit alle oorden der wereld stroomden derwaarts schattingen henen, en uit grootmoedige verkwisting en prachtiefde stichtte hārūn daar en elders de heerlijkste gebouwen. Ook was hij een groot voorstander der geleerdheid, dichtkunst en muziek; zijn hof was de verzamelpplaats van de beroemdste mannen der Mahomedaansche wereld. Dit alles, zoowel als zijne persoonlijke, verblindende hoedanigheden, maakte hem tot den lieveling zijns volks. In talloze liederen en vertellingen werden de gebeurtenissen zijner regering en de voorvallen uit zijn leven verheerlijkt. Ook is hij de hoofdpersoon van onderscheidene verhalen uit de duizend en éenen nacht Arabische vertellingen. Tegen het einde zijner regering valte hij mistrouwen op tegen de *Barmekiden*, en liet hen, in 803, gezamenlijk ter dood brengen, zelfs zijnen lieveling *DSCHAFAR*, die hem steeds op zijne nachtelijke avonturen langs de straten van *Bagdad* had vergezeld. Tot demping van eenen opstand in het noorden des rijks, in *Khorasān*, trok hij in persoon de oproerlingen te gemoet. Eene bloedspuwing echter noodzaakte hem in *Tūs* terug te blijven, waar hij in de maand Maart van het jaar 809 den laatsten adem uitblies.

(*Dictionary of Biography; Conversations-Lexicon*).

HARVEY, (WILLIAM), een der beroemdste Engelsche geneesheeren, werd den 1 April 1578 te *Folkstone* geboren. Na de taalschool van *Canterbury* bezocht te hebben, studeerde hij te *Cambridge* in de medicijnen, en vervolgens te *Padua*, waar toen de bekwaamste mannen gevonden werden. Op den ouderdom van vier en twintig jaren, keerde hij naar *Engeland* terug. Hij zette zich te *Londen* neder, alwaar hij weldra als een uitstekend geneesheer bekend stond. In 1608 werd

hij lid van het geneeskundig college, en kort daarna geneesheer van het *Bartholomeus-hospitaal*. In 1615 hield hij, daartoe door het college aangezocht, de *Lumleische* voorlezingen over anatomie en chirurgie. Men wil, dat hij bij deze gelegenheid het eerst zijne inzichten omtrent den omloop des bloeds heeft medegedeeld. Eerst dertien jaren later, na menigvuldige waarnemingen en proeven, maakte hij zijne denkbeelden daaromtrent in druk openbaar.

Deze belangrijke ontdekking baarde groot opzien in de geneeskundige wereld, en brokkende HARVEY vele benijders, die zijne leer niet alleen heftig bestreden, maar hem tevens door kwaadsprekendheid in verachting zochten te brengen, zoodat hij zelfs aan een' zijner vrienden klaagde, dat zijn practijk aanmerkelijk verminderde, nadat hij zijne verhandeling over den omloop des bloeds (*on the circulation of the blood*) in 't licht had gegeven. Zijne gevoelens werden onder anderen heftig bestreden door *PRIMIROSUS*, *PARISANUS* en *RIOLANUS*. De eenigste man, wien HARVEY met een antwoord vereerde, was *RIOLANUS*, professor in de anatomie te *Parijs*. In 1652 had HARVEY het genoegen te zien, dat een zijner vroegere tegenstanders, *PLEMPUS*, professor te *Leuven*, zich voor zijne zaak verklaarde, waardoor velen bewogen werden hunne tegenkantingen te staken. In dezen ganschen twist mogen HARVEY's bescheidenheid en zeldzame zedigheid gerustelijk als een voorbeeld voor de geleerden aangeprezen worden. Intusschen had HARVEY zoo veel weersin gekregen in het schrijven voor de pers, dat hij besloot niets meer uit te geven, en het was slechts op ernstig aandringen van zijnen vriend *Dr. ENT*, dat hij in de uitgave zijner *Exercitationes de Generatione* toestemde. Uit dit werk blijkt, dat hij van gevoelen was, dat alles wat leeft uit eieren ontstaat, hetgeen thans buiten allen twijfel wordt gesteld.

In 1623 werd HARVEY lijfarts van *Jacobus I* en vervolgens van *Karel*, dien hij gedurende den burgeroorlog op zijne reizen volgde. Het huis van HARVEY werd geplunderd en verbrand, waarbij vele belangrijke geschriften verloren gingen. Hij sleet zijne laatste jaren meestal op zijn landgoed te *Lambeth* of bij zijnen broeder in de nabijheid van *Richmond*. In 1654 werd hij tot voorzitter van het geneeskundig college benoemd, doch uit hoofde van gevorderden leeftijd en toenemende zwakte, moest hij voor deze eervolle betrekking bedanken. Hij stierf den 8 Junij 1657, negen en zeventig jaren oud, en werd begraven te *Hempstead*

in *Essex*, waar een gedenkteekeken te zijner gedachtenis is opgericht. De beste uitgave zijner werken, in zuiver en sierlijk Latijn geschreven, werd bezorgd door het geneeskundig collegie, in één deel 4to., prijkkende met zijne afbeelding door HALL gegraveerd naar het portret van CORNELIUS JANSEN, dat de bibliotheek van het collegie versierd. ALBINUS heeft uit HARVEY's werken een uittreksel gegeven, hetwelk in 1734 te *Leyden* in 't licht verscheen.

(HARVEY's *Life prefixed to his works*; SPRENGEL's *History of Medicine*).

HASECH, (ANTONIE), een priester van het bisdom *Luik*, die om zijne langlevendheid melding verdient; hij bereikte den ouderdom van honderd vijf en twintig jaren, en stierf in 1626. Toen zijn bisschop hem vroeg, waaraan hij zijn lang leven had toe te schrijven, antwoordde hij: «Ik heb mij onthouden van de drie voornaamste oorzaken des doods: van de vrouwen, de dronkenschap en den toorn (*mulierum, ebrietatis et iracundiae*).» Zijn gegraveerd afbeeldsel wordt thans zelden aangetroffen.

(*Biographie du royaume des Pays-Bas*).

HASENCLEVER, (PETER), een beroemd staatshuishoudkundig koopman, werd in 1716 te *Remscheid* in het *Bergsche* geboren. Hij wijdde zich reeds vroegtijdig aan het fabriekwezen en den handel, en bezocht meermalen *Frankrijk*, *Saksen*, *Silezië*, *Polen* en *Rusland*. Gedurende eenige jaren deed hij belangrijke zaken in *Lissabon*, *Cadix* en *Londen*, waar hij in 1764 het burgerregt verkreeg. Met goedkeuring der regering zich naar de Amerikaanse volkplantingen begeven hebbende, rigtte hij aldaar onderscheidene ijzersmelterijen, smederijen en andere werkplaatsen op, die aanvankelijk in bloei geraakten; doch, door de schuld van eenige zijner mededeelhebbers, verloor hij een aanzienlijk vermogen. Naar *Europa* terug gekeerd, zette hij zich in *Silezië* neder. Hier maakte hij zich inzonderheid dienstelijk omtrent den Silezischen linnenhandel, vestigende nog in hoogen ouderdom een aanzienlijk etablissement, in welks beheer hij even veel kennis als regtschapenheid aan den dag legde. Algemeen geacht overleed hij in 1793. De vele geschriften, door hem nagelaten, getuigen van zijne uitgebreide kundigheden. In 1794 verscheen te *Landshut* eene levensbeschrijving van dezen beroemden man, wiens bloedverwant JOHANN PETER HASENCLEVER, uit *Remscheid*, thans geteld wordt onder de beste humoristische genre-schilders, op welke de Dusseldorfer school trotsch kan wezen. Zijne zinnebeelden in

de *Jobsiade* zijn meesterlijk in uitvoering en vinding.

(*Woordenboek der Zamenleving; Conversations-Lexicon*).

HASSELAAR, (KENAU SIMONS), eene dappere Nederlandsche vrouw, werd in 1527 uit een aanzienlijk geslacht te *Haarlem* geboren. Toen in 1573 de stad *Haarlem* door de Spanjaarden werd belegerd, was zij weduwe van NANNING BORST, mede uit een deftig Haarlemsch geslacht gesproten. Met innige vreugde was zij getuige van de heldhaftige verdediging der stad; doch toen de *St. Janspoort* door de Spanjaarden werd omvergeschoten en menig bolwerk ondergraven, kromp haar het hart ineen. Beducht dat de benaauwde stad weldra stormenderhand zou worden bemagtigd, voegt zij zich met schop en spade bij de werklieden, om tegen den naderenden vijand eenen aarden wal op te werpen, en eene gracht te delven. Haar voorbeeld wekt andere vrouwen op; weldra groeit dit getal aan tot drie honderd, die zich scharen onder de banier van onze wakkere KENAU. Onverpoosd werkt men aan wal en gracht, en zoo ras de vijand zich ten aanval vertoont, wapent men zich met musket, spies en zwaard, en doet den vermetelen vijand met bebloeden kop afwijken.

«Neen, neen!» riep ALVA's trotsche zoon,

Van diepe spijt geknaagd,

«Hier schokt en waggelt Spanje's troon,

«Van Oost en West geschraagd.

«Hier haat geen strijd, geen straf, geen ban,

«Geen magt, die Spanje heeft,

«Waar ieder malgestreden man

«In elke vrouw herleeft.»

«Neen, neen!» riep FLIPS, van schrik ontzet,

En zat van kroon en staf,

«Dat volk kust nooit geknield mijn wet,

«Dat KENAU 't aanzijn gaf.»

Toen alzoo geweld niet baatte, nam de looze Spanjaard zijne toevlucht tot verraad. Aan de uitgehongerde bezetting en burgerij werd behoud van lijf en goed toegezegd. In den uitersten nood gaf men de stad op deze voorwaarde over. De Spanjaard, zijne heilige belofte schendende, baadde zich in het bloed der slagtoffers hunner trouweloosheid. KENAU bleef echter wonderdadig gespaard, en werd door de staten van *Holland* en *Zeeland* begiftigd met het waagmeesterschap en de ontvangst van de nieuwe belasting op de turf te *Arnhemuiden*. Het jaar van haren dood vindt men niet vermeld.

(HOOFT; WAGENAAR; *Resolut. Holl.* 2 Sept. 1574, bl. 72).

HASSELAAR, (PIETER DIRKSZOON), de heldhaftige neef van onze KENAU, had bijkans den ouderdom van achttien jaren bereikt, toen *Haarlem* door de Spanjaarden

werd belegerd. Zoo groot was zijn ijver om als vaandrig der burgerij den vijand afbreuk te doen, dat hij, als ware het, op de wallen woonde. Zijne vaderland-lievende, godvruchtige moeder AAGJE noos voorzag hem aldaar van spijs en drank, en, zoodra zulks noodig was, van kruid en lood. De vurige jongeling, vernemende dat de Spanjaarden bij het huis *Zwanenburg* den *Spaardammer Dijk* hadden doorgegraven, en door deze opening eene vloot uit het *IJ* in het *Haarlemmer Meer* gevoerd, ijlt hij met zijnen broeder NICOLAAS en eenige kloekhartige jongelingen derwaarts, om het opwerpen eener schans ter dekking der vijandelijke vloot te verhinderen. Doch het werk was reeds te ver gevorderd, en HASSELAAR, buiten staat om weder binnen *Haarlem* te geraken, week naar *Leyden*, waar hij bij eenen predikant, aan wien zijne moeder vroeger eene schuilplaats had verleend, luttel troost en hulp vond. Toen nu HASSELAAR vernam, dat men iemand zocht, die het zou durven wagen, om brieven van groot gewigt naar *Haarlem* over te brengen, aarzelde PIETER DIRKSZON geen oogenblik, om zich voor deze haghelijke dienst aan te bieden. Men hield hem bij het woord, en deed hem zweren, dat hij, indien hij gevaar liep om in 's vijands handen te vallen, den looden koker, waarin zich de brieven bevonden, in het water zou werpen, en liever zich zelve van het leven berooven, dan zich door marteldwang zijn geheim te laten ontwingen. Al sluipende en zwemmende kwam hij behouden over, en nam weder deel aan menig gewaagd krijgsbedrijf, vooral uitmuntende in de kunst om met het vuurroer zijnen vijand nimmer te missen. Toen eindelijk de stad overging, vlogen eenige Spanjaarden naar zijne ouderlijke woning, en vonden hem met zijne bloedverwanten aan tafel. Bij vergissing grepen zij zijnen broeder NICOLAAS aan, doch nu stond onze stoutmoedige jongeling eensklaps op, uitroepende: *Zoo gij den vaandrig zoekt, laat dezen los; ik ben het!* Hierop sleurde men hem naar den kerker, waaruit hij echter, met eenige anderen, spoedig werd ontslagen tegen eenige Spanjaarden, die den onzen, in den slag op de *Zuiderzee* tegen BOSSU, waren in handen gevallen. HASSELAAR vestigde zich vervolgens te *Amsterdam*, waar hij met den handel zulk een aanzienlijk vermogen vergaarde, dat hij in 1595 ruimschoots deel kon nemen aan de uitrusting van de eerste Nederlandsche vloot, die onder CORNELIS HOUTMAN naar de *Oostindië* stevende. Niet minder bevorderde hij, drie jaren later, den

scheepstogt onder het opperbevel van JACOB CORNELISZ. VAN NEK, die uit het Oosten met eene rijke lading wederkeerde. HASSELAAR is alzoo aan te merken als een der eerste medeoprigters der Oostindische Maatschappij, welke naderhand zoo vele schatten in het vaderland bragt. In 1594 tot raad der stad gekozen, bekleedde hij deze waardigheid met zoo veel roem, dat hij bijkans telken jare werd herkozen. HASSELAAR schijnt in 1615 overleden te zijn, wijl hij in het volgende jaar aan de beurt was, om voorzittend schepen te zijn, en men zijn naam niet later op de regeringslijst aantreft. HASSELAAR was een vriend van onzen grooten historieschrijver P. C. HOOFT, die vele zijner lotgevallen heeft opgetoekend.

HASSELQUIST, (FREDERIK), een beroemd Zweedsch plantenkennner en kweekeling van LINNAEUS, werd den 14 Januarij 1722 te *Törnwalla*, in *Oost-Gothland*, geboren. Zijn vader, ANDREAS HASSELQUIST, een arm dorppredikant, vroegtijdig gestorven zijnde, nam zijn oom van moeders zijde, een geestelijke, die den naam van PONTIN voerde, hem onder zijne bescherming, en plaatste hem, met zijne eigene kinderen, op de school te *Linköping*. Na den dood zijns weldoeners, vertrok hij in 1741 naar de hoogeschool van *Uppsäl*, waar hij in LINNAEUS eenen nieuwen beschermmer vond, die hem ried zich vooral op de beoefening van de eigenschappen der planten toe te leggen. Zijne *Vires Plantarum*, in 1747 in 't licht verschenen, deden hem kennen als een jongeling van ongemeene oorspronkelijkheid, zijnen grooten meester waardig. Hij toonde aan, hoe niets beduidend destijds de begrippen waren omtrent de geneeskundige eigenschappen der planten, en hoezeer de gansche *materia medica* uit het plantenrijk hervorming behoefde. Hij drong aan op de wijsgeerige leer van *gelijke gestalten, gelijke krachten*. Deze waarheid, eene der belangrijkste in de botanie, was bij gebrek van wetenschap te zijnen tijde zoo verduisterd, dat men haar bijkans als het uitvloeisel eener overspannene verbeelding beschouwde. LINNAEUS eens de aanmerking gemaakt hebbende, dat de natuurlijke geschiedenis van *Palestina* nog al te weinig was beoefend, bragt hem zulks tot het besluit, dit land te onderzoeken. Door medewerking des konings werd hij in staat gesteld alle zwarigheden te overwinnen. In de maand Augustus 1749 vertrok hij van *Stokholm* te scheep naar *Smirna*, ging van daar naar *Cairo*, onderzocht de pyramiden en mumiën, en verzamelde onderscheidene voortbrengselen des lands. In 1751 begaf hij zich over

Damiate en Jaffa naar het *Heilige Land*. Met onvermoeiden ijver onderzocht hij hier de drie rijken der natuur, en verzamelde eenen grooten schat van planten, delfstoffen, insecten, visschen, enz., terwijl tevens zijne opmerksaamheid gevestigd was op Arabische handschriften en munten. Zijne gezondheid bezweek onder de inspanningen van zijnen ondernemenden geest. Over *Cyprus*, *Rhodus* en *Chios* terugkeerende, werd hij te *Smirna* door eene dodelijke krankheid overvallen; hij stierf aldaar den 9 Februarij 1752, in den jeugdigen ouderdom van een en dertig jaren. De vruchten zijner navorschingen werden in 1757 door LINNAEUS aan de wereld medegedeeld in een werk, getiteld *Iter Palaestinum*. Het is rijk aan belangrijke opmerkingen over viervoetige dieren, vogelen, kruipende dieren, visschen, insecten, wormdieren, planten, delfstoffen en de *materia medica* van de landen die hij bezocht, en wordt nog heden als eene gewigtige vraagbaak beschouwd. LINNAEUS vereeuwigde in de botanie den naam van HASSELQUIST, door dien te geven aan eene plantensoort uit de familie der kruindragenden, en wel aan de Egyptische *Apiaceae*.

(*Penny Cyclopaedia*; *Conversations-Lexicon*; *Woordenboek der Zamenleving*).

HASSELT, (GERARDUS VAN), een verdienstelijk oudheid- en historiekennner, zag het eerste levenslicht te *Arnhem*. Men heeft aan dezen geleerde een aantal werken over de geschiedenis en de oudheden van het vaderland te danken, die om den belangrijken inhoud eene nadere kennismaking verdienen. In 1777 bezorgde hij eene nieuwe uitgave van het beroemde Vlaamsch en Latijnsch woordenboek van KILIAAN, met geleerde aantekeningen, in twee deelen, 4to. Deze uitgave wordt op hoogen prijs geschat. In 1780 gaf hij aantekeningen in 't licht over de *Analecta* van MATTHEUS, en in 1792 onderscheidene stukken betrekkelijk de vaderlandsche geschiedenis. «De Heer VAN HASSELT dolf «(zegt VAN KAMPEN) uit de oude grafelijke «rekeningen vele bijzonderheden op, die «echter wel eens nog meer, dan bij den «Baron VAN SPAAN, in het kleine vielen.» Zijne oudheidkundige geschriften verschenen in 't licht bij den boekhandelaar MOELEMANS te *Arnhem*, en beslaan elf of twaalf deelen 8vo.

(*Biographie du royaume des Pays-Bas*).

HASSELT, (Dr. JOHAN CONRAD VAN), een onvermoeid jeugdig beoefenaar der natuurlijke historie, werd den 24 Junij 1797 uit een sedert lang bekend Geldersch geslacht te *Doësborg* geboren, waar zijn vader, Mr. BARTHOLOMÆUS VAN HASSELT, (ge-

huwd met vrouwe BERNARDINA ANTONIA RASCH), het ambt van vrederegter bekleedde. Reeds vroegtijdig verried hij eene heerschende neiging voor de beoefening der natuurlijke historie. Als knaap ontzag hij moeite noch vermoeienis, om torren en kapellen te verzamelen, ten einde hierdoor zijne kennis uit te breiden en zich in bare schoonheid te verlustigen. Als leerling op de Latijnsche school, als student in de geneeskunde aan de academie van *Groningen*, behoorde hij steeds tot de ijverigste en vlugste jongelingen, weshalve hij bij zijne leermeesteren in hooge achting stond. Hij koos de studie der geneeskunde, wijl hij deze als naauw aan zijne geliefde natuurwetenschap verbonden achtte. De uren, welke hem van zijne geneeskundige collegiën overbleven, bragt hij door in het Museum, en bestudeerde (met zijnen academievriend KUHLE) de voorwerpen aldaar voorhanden. Het natuur- en scheikundig genootschap van *Groningen* eene prijsvraag uitgeschreven hebbende over den *zachten overgang in de klasse der zoogdieren*, viel hem voor zijne ingezonden verhandeling het accessit ten deel. In den zomer van 1818 deed VAN HASSELT met zijnen Duitschen vriend KUHLE eene voetreis door *Duitschland*, gezamenlijk de voornaamste kabinetten van natuurlijke historie bezoekende. In den herfst des jaars 1819 deed hij eene reis naar *Zwitserland*, waar hij geen punt voorbij ging, dat eenig natuur- of geschiedkundig belang inboezemde. Welke aandoeningen hem toen bezielde, kan men eenigermate bevroeden uit de volgende woorden, welke hij later schreef aan zijnen vriend CREMERS, die hem op deze reis had vergezeld. «Hoe gelukkig gevoel «ik mij nog altijd bij de herinnering aan «de vrije dagen, die zulk eenen geweldigen invloed op ons gemoed maakten, «toen wij met onzen Tyroler vriend den «Gothard beklommen, of met gevaar des «levens die *Schlunde* bezochten, of toen «wij op de *Thel's* platte, met SCHILLER in «de hand, ons verheugden over het geluk, over de vrijheid van een volk, dat «deze zoo zeer verdient; ja de gedachten «aan deze voorwerpen hadden de magt, «om de stemming in mij geheel te veranderen. Welk een invloed heeft het «leven toch op den mensch! dáár, «in het vrije *Zwitserland*, in de vrije «lucht, in de heerlijke natuur, onder «zachtaardige menschen, was ik zelfs «vrijer, dan ik mij ooit te voren gevoeld had; mijn leven was frischer dan ooit, en mijn gevoel gestend naar de «natuur, die mij omgaf.» Van *Zwitserland* begaf hij zich naar *Parijs*, aldaar

den meosten tijd in het Museum van Natuurlijke Historie, de geneeskundige collegiën en in de hospitalen doorbrengende. In het laatst van Februarij 1820 keerde hij, met vele kundigheden verrijkt, naar Groningen terug, wordende aldaar den 13 Mei tot doctor in de geneeskunde bevorderd.

Door Z. M. den koning benoemd, om met zijnen vriend KUNL de natuurvoortbrengselen onzer Oostindische bezittingen wetenschappelijk te onderzoeken, stevende hij den 11 Julij 1820 uit Texel derwaarts, en kwam in het laatst van December deszelfden jaars ter reede van Batavia. Groot was de ijver, waarmede VAN HASSELT en zijn vriend KUNL hunne nieuwe loopbaan intraden; doch reeds den 14 September 1821 bezweek de laatste, ten gevolge hunner vermoeijende togten naar den Salak en Pangerango, twee hooge bergen in de omstreken van Buitenzorg. Twee dagen later verloor VAN HASSELT ook zijnen tekenaar KEULTJES. Schoon diep bedroefd bleef onze jeugdige natuuronderzoeker onvermoeid bezig, om aan zijne gewigtige zending te beantwoorden. Aanzienlijk was dan ook zijne verzameling van zeedieren en planten. In 1822 bezocht VAN HASSELT, met den ontledkundige VAN RAALTE de woeste binnenlanden van Bantam, waar nog geen natuuronderzoeker den voet had gezet. Talrijk waren reeds zijne ontdekkingen in de klassen der amphibiën, vissen, weekdieren, polypen, actiniën en radiariën, toen hij den 29 Augustus, door eene zware diarrhée aangetast, naar Buitenzorg terug keerde, alwaar hij in den morgenstond van den 8 September zacht ontsliep, en in hetzelfde graf van zijnen dierbaren vriend KUNL werd bijgezet. «Daar rusten nu,» roept zijn leermeester en levensbeschrijver VAN SWINDEREN uit, «de beide geliefden naast elkander. O treurige rustplaats! welke schatten hebt gij niet verzwolgen; welke uitzigten hebt gij niet doen tanen; hoe vele wenschen hebt gij niet te leur gesteld; hoe vele tranen doet gij niet vloeijen!» Wat VAN HASSELT in zijnen kortstondigen leeftijd reeds voor de wetenschap had gedaan, zal den weetgierigen lezer duidelijk worden, wanneer hij de volgende bronnen raadpleegt:

(TH. VAN SWINDEREN, *Bijdragen tot eene schets van het leven, het karakter en de verdiensten van wijlen Dr. J. C. VAN HASSELT*; *Letterbode* 1822, No. 8; 1823, No. 7, 21, 23, 35, 41, 42, 43 en 1824, No. 2, 3, 4 en 15; *Reis naar den westhoek van Java*, *Prov. Groninger Courant* voor 1824, No. 7 en 8).

HASTINGS, (WARREN), een merkwaardige naam in de geschiedenis van

Britsch Indië, werd in 1733 geboren te Churchill, in het graafschap Worcester, waar zijn vader geestelijke was. Na de school van Westminster bezocht te hebben, studeerde hij te Oxford, en kreeg in 1750, een' post als schrijver in dienst der Oostindische Compagnie. Hier zich krachtdadig op het Perzisch en het Indostansch toegelegd hebbende, werd hem weldra meer dan eene nuttige en eervolle zending betreffende den handel en de staatkunde opgedragen. Nadat hij veertien jaren in Indië had doorgebracht, keerde hij met een middelmatig fortuin naar huis, waarschijnlijk met het voornemen, om zijne overige levensdagen in rust te slijten. In 1769 ontving hij echter onverwacht de aanstelling als medelid der regering te Madras, en werd in 1772 benoemd tot gouverneur van Bengalen. De Indische staatsinrigting bij eene acte van het parlement aanmerkelijke veranderingen ondergaan hebbende, bekam hij den 1 Januarij 1774 de waardigheid van gouverneur-generaal over alle Britsche bezittingen in de Indië. De zaken bevonden zich toen in groote verwarring. Het gebied der Compagnie was wel door de veroveringen van CLIVE en zijne opvolgers aanmerkelijk uitgebreid; maar alles stond nog op lossen grond, terwijl de regering (van den ingekankerden haat van HYDER ALI, rajah van Mysore, ondersteund door de Mahratten en andere inlandsche magten), het ergste had te duchten. Het is niet te ontkennen, dat HASTINGS, onder den drang der omstandigheden, daden heeft gepleegd, welke in kalmer tijden hooge afkeuring zouden hebben verdiend. Maar regt of onregt, hij wendde gelukkig de gevaren af, die *Britsch Indië* bedreigden. Niettegenstaande deze diensten, berokkende hij zich vele en magtige vijanden, waarover hij zich zóó weinig bekommerde, dat hij tot de maand Februarij 1785 de zaken als oppermagtig gezaghebber bestuurde. Van zijne hooge waardigheid afstand gedaan hebbende, stevende hij naar Engeland, alwaar spoedig een hevige storm tegen hem losborst. Den 17 Februarij 1786 werd hij door BURKE bij het Huis der Gemeenten aangeklaagd in *Oost-Indië* als tiran gehandeld, en zich aan ongehoorde afpersingen en knevelarijën schuldig gemaakt te hebben. HASTINGS verdedigde zich mannelijk, en betuigde niet anders te hebben kunnen handelen dan hij gedaan had, zoo hij de belangen der Compagnie niet aan het toeval en hare vijanden had willen prijs geven; ten opzichte der knevelarijën en afpersingen, welke hem werden ten laste gelegd, verklaarde hij plegtiglijk, nimmer

een vermogen van 100,000 Pst. bezeten te hebben. Eerst den 17 April 1795 werd hij door eene groote meerderheid van alle punten van beschuldiging vrijgesproken. Intusschen kostte hem deze regtshandel 76,080 Pst., waarvoor de O. I. Maatschappij hem nogtans ruim schadeloos stelde. In Maart 1796 schonk zij hem een jaargeld van 4,000 Pst., en leende hem, voor achttien jaren, 50,000 Pst., vrij van interest. HASTINGS onttrok zich nu aan alle openbare zaken, en leefde op zijn aangekocht landgoed te *Daylesford*, in het graafschap *Worcester*, waar hij den 22 Augustus 1818 overleed. Zijn levensbeschrijver *Mr. MILL* beschouwt hem als den bekwaamsten van alle opperbestuurders, die de Compagnie ooit gehad heeft, en meent te mogen zeggen, dat ieder ander dan hij onder de zwarigheden, welke hij te boven kwam, zou bezweken zijn. Hij was de eerste (of onder de eersten), die zich de moeite gaf, om de taal der inboorlingen te beoefenen, ten einde met de letterkunde en instellingen der Hindo's naauwkeurig bekend te worden.

(*MILL's British India; Obituary, for 1819*).

HATTO I, aartsbisschop van *Mentz*, bloeide tegen het einde der negende eeuw. Als voogd van den minderjarigen keizer *LODEWIJK III*, en van wege zijnen invloed op keizer *KOENRAAD I*, verkreeg hij in *Duitschland* een staatkundig aanzien. Hij bewoog den graaf *ADALBERT VAN BADENBERG*, die den keizer beoorloogde, hem naar de keizerlijke legerplaats te volgen, ten einde zich met den keizer te verzoenen, zwerende, dat hij hem ongedeerd naar zijn kasteel zou terug voeren. Op den weg derwaarts, wist hij echter den graaf over te halen, om met hem nog eens naar het kasteel terug te keeren, waardoor **HATTO** meende aan zijnen eed voldaan te hebben. In de legerplaats aangekomen, leverde hij den graaf aan den keizer over, die hem ter dood liet brengen. Deze schanddaad gaf waarschijnlijk, bij zijnen dood in 913, aanleiding tot het volksverhaal, dat de duivel hem den nek had omgedraaid, en in den mond van den vuurspuwendenden berg *Etna* geworpen.

(*Conversations-Lexicon*).

HATTO II, sedert 968 aartsbisschop van *Mentz*, vroeger abt van *Fulda*, is vooral merkwaardig om het volksverhaal van den zoogenaamden *Muizen-toren* bij *Bingen*, die in 1635 door de Zweden is verwoest. Tijdens een' hongersnood namelijk, zou eene menigte arme lieden, op zijn bevel, in eene schuur opgesloten en daarin verbrand zijn geworden. Toen men

het kermen der ongelukkigen vernam, vroeg hij den omstanders, of zij de broodmuizen hoorden piepen. Uit dien hoofde, of, gelijk anderen verhalen, omdat hij eens gezworen had, dat de muizen hem zouden opvreten, zoo hij zijn' eed niet hield, welken hij toch later brak, laat het volksverhaal hem door zoo vele muizen aanvallen, dat hij, om zich van dit gedierte te ontslaan, midden in den *Rijn* den zoo evengenoemden toren liet bouwen. Maar ook hier vond hij geene rust, en werd eindelijk door de muizen met huid en haar verslonden. Anderen daarentegen laten hem eenen natuurlijken dood sterven, en zijn van gevoelen, dat de wraak der monniken, die **HATTO** tot den arbeid dwong, dit spreukje heeft verzonnen tot afschrik van al degenen, die zijn voorbeeld zouden hebben willen volgen.

(*Conversations-Lexicon*).

HAUKAL, (**ABUL KASEM MOHAMMED IBN**), een beroemd Arabisch reiziger en aardrijksbeschrijver. De weinige bijzonderheden zijns levens, vindt men in zijne eigene werken. Hieruit leeren wij, dat hij van zijne vroegste jeugd af vlijtig de aardrijkskunde beoefende, en al de boeken verzamelde, welke over vreemde volken handelden. Ten einde de dwingelandij des regerenden sultans te ontgaan, en tevens zijne kundigheden en vermogen door den handel te vermeerderen, verliet hij in 942 *Bagdad*, en bezocht verscheidene landen. Hij verhaalt ons niet waar hij al zoo geweest is; doch wij zien uit zijn verhaal, dat hij *Mesopotamië*, *Afrika*, *Sicilië* en *Mecca* heeft bezocht. Het aardrijkskundig werk van **HAUKAL** voert ten titel: *Een boek over wegen en koninkrijken*. Na een algemeen overzicht gegeven te hebben van de aarde, de landen waar de Mahomedaansche godsdienst de heerschende was, alsmede van derzelver inkomsten, natuurlijke voortbrengselen en koophandel, beschrijft hij eerst *Arabië*. De beschrijving van elk land gaat vergezeld van eene kaart; doch *ABULFEDA*, die het werk van **HAUKAL** dikwijls aanhaalt, beklaagt zich, dat de namen onnaauwkeurig gespeld, en de lengten en breedten niet zijn aangewezen. Dit werk is hoogst zeldzaam; zelfs in het Oosten treft men moeijelijk een handschrift van dit werk aan. Er bestaat een afschrift van in de Bodleische bibliotheek te *Oxford* en een ander te *Leyden*, omtrent hetwelk professor *UYLENBROEK* een belangrijk bericht heeft gegeven in zijn *Iraca Persica Descriptio; praemissa est Dissertatio de Ibn Haukali Geographi codice Lugduno-Batavo*, 4to, *Lug. Bat.* 1822. De majoor *OUSELEY* heeft, naar eene Perzische

vertaling, HAUKAL's werk in het Engelsch overgebracht.

(*Penny Cyclopaedia*; *Woordenboek der Zamenleving*).

HAUSER, (KASPAR), de Neurenberg-sche vondeling, werd den tweeden Pinksterdag (26 Mei 1828) des namiddags tusschen vier en vijf ure op de *Talkmarkt* (*Unschlütmarkt*) te Neurenberg, door eenen burger dier stad opgemerkt. Hij was als boerenknaap gekleed, en had bij zich eenen brief aan den ritmeester van het vierde eskadron van het zesde regiment ruitrij, aldaar in garnizoen. Naar dezen officier gebracht en aldaar ondervraagd, bemerkte men spoedig, dat hij naauwelijks eenige weinige verstaanbare klanken kon uitbrengen en geheel onwetend was. Op alle vragen antwoordde hij: «*von Regensburg*,» of: «*Ich woa's nit*;» echter schreef hij in vaste leesbare trekken zijnen naam «KASPAR HAUSER» op een vel papier, zonder er de plaats zijner afkomst of iets anders te kunnen bijvoegen. Hauser was destijds een knaap van ongeveer zestien of zeventien jaren. Zijn lichaamsbouw, gezet en breedgeschouderd, was zeer regelmatig; zijne huid zeer blank en fijn; zijne ledematen waren teér, de handen klein en fraai gevormd, even zoo de voeten, die geen spoor droegen vroeger in schoenen geklemd te zijn geweest. Hij betoonde grooten afkeer van alle spijszen en dranken, behalve van droog brood en water; hij was geheel onbekend met de gewone natuurverschijnselen en alledaag-sche zaken en behoeften des levens. Onder de armoedige kleedingstukken die hij droeg, bevond zich een zakdoek, gemerkt K. H.; ook had hij eenige geschrevene katholieke gebeden bij zich. In den medegebragten brief, gedagteekend «*van de Beijersche grenzen, de plaats onbekend, 1828*,» gaf de schrijver daarvan zich uit voor eenen daglooner en vader van tien kinderen, en zeide, dat de knaap den 7 October 1812 door zijne onbekende moeder bij hem voor de deur was nedergelegd, en hij hem had opgevoed; dat hij hem nimmer uit huis had laten gaan, maar hem echter lezen, schrijven en het Christendom geleerd had; de knaap wilde ruitjer worden. In dezen brief lag eene geschrevene doopcedul, die het voorkomen had alsof zij door de moeder ware geschreven. Hierin werd gezegd dat de moeder een arm meisje was en de knaap den 30 April 1812 geboren; dat de knaap KASPAR heette, en zijn vader vroeger gestaan had bij het zesde regiment ligte ruitrij en in Neurenberg was gestorven. HAUSER werd door de overheid van Neu-

renberg als een verwaarloosde knaap, uit eene onbekende plaats, behandeld. Hij wekte in hooge mate de algemeene belangstelling op, vooral van den burgermeester BINDER, die zich beijverde het duister waarin de afkomst en betrekkingen van den ongelukkigen jongeling waren gehuld, op te klaren. Na vele proeven bleek het, dat HAUSER slechts een hemd en eene broek had gedragen, in een donker onderaardsch hok, waarin hij niet eens uitgestrekt kon liggen, was opgesloten geweest, en met water en brood gevoed door eenen man, die zich niet aan hem vertoonde, maar hem, terwijl hij in eenen natuurlijken of kunstmatigen slaap was gedompeld, van spijs en drank voorzag, reinigde en aankleedde. Het spelen met twee houten paardjes was zijne eenigste bezigheid geweest. Eenigen tijd, vóór zijne wegvoering naar Neurenberg, was deze man dikwerf bij hem verschenen, en had hem, door zijne hand te besturen, in het schrijven, en door het opheffen der voeten in het loopen onderrigt.

Deze vertelling werd de bron van allerhande zonderlinge gissingen en geruchten. Den 18 Julij 1828 werd HAUSER toevertrouwd aan de leiding van professor DAUMER te Neurenberg. De ontwikkelings-geschiedenis van dezen jongeling is vooral opmerkelijk, doordien zijne oorspronkelijke weetgierigheid en volharding, zijn verbazend geheugen en de scherpte zijner zintuigen afnamen, naarmate de kring zijner kundigheden zich uitbreidde. Zijne vorderingen waren dus niet aanmerkelijk. Den 17 October 1829 kwam hij van eenen sluipmoordenaar, die zich geheel zwart had gemaakt, eene gevaarlijke snijwonde aan het voorhoofd. Alle navorschingen naar dien onverlaat bleven vruchteloos. Men bragt nu HAUSER naar het huis van den regeringsraad BIERBACH, en liet hem voorloopig door twee soldaten bewaken. Onder de vele vreemdelingen, die HAUSER bezochten, behoorde ook Lord STANHOPE, die hem lief kreeg, als pleegzoon aannam, en ter verdere ontwikkeling naar *Anspach* zond. Hier was HAUSER werkzaam in een bureau van het Hof van Appél, doch onderscheidde zich in geen deele door zijne vlijt, en werd langzamerhand vergeten, toen zijn dood eensklaps weder het grootste opzien baarde. Den 14 December 1833 bestelde een vreemdeling onzen HAUSER, onder voorwendsel dat hij hem eenige berigten van wege Lord STANHOPE had mede te deelen, tegen des namiddags ten drie ure, in den slottuin, en bragt hem verraderlijk eene diepe steekwonde in de linkerzijde toe. HAUSER

had nog de kracht om zijn huis te bereiken, en de omstandigheden van den moordaanslag te verhalen. Hij stierf echter drie dagen later, den 17 December 1833. Noch de moordenaar, noch de afkomst van dezen raadselachtigen jongeling is tot heden toe ontdekt geworden. In 1834 werd op zijn graf een eenvoudige steen geplaatst, met het opschrift: *Hic jacet CASPAR HAUSER, ænigma sui temporis. Ignota navitas, occulta mors* 1833. (Hier ligt KASPAR HAUSER, het raadsel van zijnen tijd. Zijne geboorte is onbekend. Zijn dood geheimzinnig, 1833). De eerste kritische, onpartijdige daarstelling van de geloofwaardigste daadzaken, gaf FEUERBACH in zijn werk, getiteld: KASPAR HAUSER, *Beispiel eines Verbrechens am Seelenleben, Anspach* 1832.

HAUY, (RÉNÉ JUST), een der beroemdste Fransche natuurkundigen en mineralogen, werd den 28 Februarij 1743 te Saint-Just geboren. Zijn vader was aldaar wever; doch uit hoofde van de ongewone talenten, die de jeugdige RÉNÉ ontwikkelde, werd hij, op aanbeveling van de geestelijken zijner geboorteplaats, naar het Collège de Navarre te Parijs gezonden. Reeds in 1764 werd hij benoemd tot professor aan hetzelfde Collegie, en vervolgens van dat van den Kardinaal le Moine. Zijne aandacht werd het eerst op de delfstofkunde gevestigd door het bijwonen der voorlezingen van DAUBENTON; doch het toevallig breken van een fraai kristallen voorwerp, toebehoorende aan zijn vriend FRANCE DE CROISSET, bragt hem tot de ontdekking van de wetten der kristallisatie. Haüy de verspreide stukken angstig oprapende, verlangde croisset, dat hij zich deze moeite zou sparen, en beval een' bediende de stukken weg te werpen, welke, volgens zijne meening, geene waarde hadden. Doch HAUY, die ze met de meeste oplettendheid bezag, verzocht verlof dit zelf te mogen doen, zeggende dat de overeenkomst der bovenste platen van kristalstof met de platen der middelste prisma, of kern, hem een geheim had geopenbaard, hetwelk hij wenschte meer naauwkeurig te onderzoeken. Van dit oogenblik af trachtte hij de waarheid te ontwikkelen, welke zijn schrander oog hem had doen opmerken, en zijne pogingen werden met den gelukkigsten uitslag beloond. Hij was de eerste die aantoonde, dat het samenstel van kristallen zelfstandigheden bepaald werd door wetten even onveranderlijk als die waaraan bewerkte ligchamen zijn onderworpen. De kristallisatie kreeg dus voor het eerst het karakter eener regelmatige wetenschap. Op verzoek der heeren DAUBENTON

en LAPLACE, deelde HAUY den uitslag zijner navorschingen mede aan de Koninklijke Academie, en werd in 1783 tot haar medelid verkozen. Op aanbeveling van DAUBENTON en LAPLACE werd hij in Februarij 1793 als professor van den *Jardin des Plantes* aangesteld. Gedurende de eerste stormen der omwenteling, welker grondbeginselen hij afkeurde, was hij aan groote gevaren blootgesteld. In den kerker geworpen, had hij zijne bevrijding te danken aan de pogingen van GÉOFFROY SAINT-HILAIRE, (een' zijner leerlingen), en de aanmerking eens burgers, dat het beter ware een' wederspannigen priester te sparen, dan een' vreedzaam letterkundige ter dood te brengen. In 1794 werd HAUY benoemd tot bewaarder van het *Cabinet des mines*, en het volgende jaar tot lid der *Commission des poids et mesures*. Ook stond hij in hooge achting bij NAPOLEON, die hem aanstelde als hoogleeraar van de faculteit der wetenschappen aan de hogeschool van Parijs. Hij stierf den 3 Junij 1822, aan de gevolgen van eenen val. Onder zijne belangrijkste werken telt men: *Essai sur la théorie et la structure des cristaux*; *Tableau comparatif des résultats de la cristallographie et de l'analyse chimique, relativement à la classification des cristaux*; en *Traité de cristallographie*, in twee deelen, met eenen Atlas, in 4to.

(*Journal des mines*; *Annales du muséum*; *Journal des savants*).

HAUY, (VALENTIN), een broeder des vorigen, werd den 13 November 1745 te Saint-Just geboren, en heeft zich vooral verdienstelijk gemaakt ten opzichte van het onderwijs voor blinden. Het vaardig klavierspel en andere ongemeene kundigheden van een jong blind meisje, PARADIES geheten, hetwelk naar de leerwijze van WEISSENBURG uit Manheim was onderwezen, wekten zijne aandacht. Hij begon over de opvoeding en ontwikkeling der blinden na te denken, en zijne onderzoekingen vonden weldra van de zijde der academie en andere geleerde genootschappen, krachtdadige aanmoediging. Men gaf hem twaalf kweekelingen, wier snelle vorderingen het hof op zijne leerwijze opmerkzaam maakte. Hierdoor nam niet alleen zijne inrigting in bloei toe, maar hij werd zelfs tot professor en tolk des konings benoemd. Doch de omwenteling kwam hem in zijne liefderijke bemoeijingen verstoren. Later door keizer ALEXANDER uitgenoodigd, om zich in Petersburg te vestigen, schiep hij aldaar, met medehulp zijns kweekelings FOURNIER, een blinden-instituut op eene uitgebreide schaal, hetwelk door den keizer edelmoediglijk werd beschermd. Van

wege den zwakken staat zijner gezondheid, keerde HAUW in 1817 naar Frankrijk terug, en leefde te Parijs bij zijnen broeder RENÉ JUST, totdat hij den 18 Maart 1822 stierf. Zijn werk, *Essai sur l'éducation des aveugles*, is het beste gedenkteeken, om zijnen naam aan de vergetelheid te ontrukken. (*Conversations-Lexicon*).

HAWKINS, (JOHN), een uitstekend zeeman, onder de regering van koningin ELIZABETH, werd omtrent het jaar 1520 te Plymouth geboren. Hij onderscheidde zich roemrijk in verschillende ontmoetingen met de Spanjaarden, vooral in den strijd tegen de onoverwinnelijke vloot. Hij stond hoog aangeschreven bij koningin ELIZABETH, die hem tot ridder sloeg. HAWKINS overleed in 1595. In spijt zijner ongemeene verdiensten, kleefde op hem de smet de eerste Engelsche slavenhandelaar geweest te zijn. Hij deed drie reizen naar de kust van Afrika, waar vele ongelukkige Zwarten werden geroofd, gevankelijk weggevoerd en in de Spaansche volkplantingen als slaven verkocht. De eerste reis geschiedde in 1562. Het zedelijk gevoel was in dien tijd zóó verstompt, dat zelfs de koningin hem veroorloofde den helm van zijn wapen te versieren met de beelden van eenen Moor aan een touw gebonden, en zulks ter belooning eener daad, welke veel eer het schavot had verdiend.

(*Penny Cyclopaedia; Dictionary of Biography*).

HAZLITT, (WILLIAM), een Engelsch letterkundige, werd den 10 April 1778 te Maidstone, in het graafschap Kent, geboren, en op de school te Hackney bij Londen opgevoed. Hij verried vroegtijdig grooten lust voor de teekenkunst, en besloot schilder te worden. In 1802 bezocht hij Parijs, met oogmerk om de schilderijs in het Louvre te bestuderen. Schoon hij in het portretschilderen uitmuntte, was hij echter zoo weinig over zich zelve voldaan, dat hij het penseel met de pen verwisselde. Hij was een vruchtbaar schrijver, en zijn stijl schitterend en sierlijk. Onder zijne werken behooren *The Round Table*, bevattende verscheidene zijner in tijdschriften verstrooide opstellen over de staatkunde, het theater en de beeldende kunsten, alsmede *The life of NAPOLEON*, door SPORSCHIL in 't Hoogduitsch overgezet. Hij stierf den 18 September 1830 te Londen aan de Cholera. Na HAZLITT's dood heeft zijn zoon zijne letterkundige nalatenschap (*Literary Remains*) in twee deelen in 't licht gegeven, voorzien van een kort levensberigt, waaruit het bovenstaande is ontleend.

HEARNE, (SAMUEL), een Engelsch

zeerciziger, werd in 1742 te Londen geboren. Na korten tijd jong officier op een oorlogsschip geweest te zijn, trad hij in dienst der Hudson's Baai Compagnie. Van 1769 tot 1772, werd hij door deze Compagnie uitgezonden om de Noordwestkust van Amerika op te nemen. Hij was de eerste Europeër wien het gelukte de Noordpool-Zee te bereiken. Hij stierf in 1792, doch het belangrijk verhaal zijner reis zag eerst in 1795 't licht. (*Dictionary of Biography*).

HEBER, (REGINALD), bisschop van Calcutta, de zoon eens geestelijken, werd den 21 April 1783 te Malpas, in Shropshire, geboren. Hij bezocht de hoogeschool van Oxford, waar hij zich door zijne dichterlijke en andere talenten onderscheidde. In 1803 behaalde hij den prijs voor een Engelsch dichtstuk, *Palestine*, hetwelk, als Oratorium gecomponeerd, in Engeland menigmaal bij feestelijke gelegenheden wordt uitgevoerd. HEBER deed eene reis door Duitschland, Zweden, Rusland en de Krim, was eenige jaren prediker te Hodnet, in Shropshire, en werd in 1823 tot bisschop van Calcutta verheven. Door zijne schranderere echtgenootte aangemoedigd om aan deze roepstem, als een' wenk des hemels, te gehoorzamen, verliet hij in de maand Junij 1823 Engeland, beoefende onder weg de Perzische en Indostansche talen, en kwam in October behouden te Calcutta aan. Reeds in Junij des volgende jaars, bezocht hij zelfs de opperste provinciën van Indostan. In 1825 ging hij naar Bombay en Ceylon, en in 1826 naar Tandschoro in het presidentschap van Madras. Van hier reisde hij naar Trinchinopoly, waar hij den 3 April 1826 predikte. Uit de kerk terug gekeerd, nam hij, zeer verhit, een koud bad, waarin men hem dood vond. Bij Hindo's, Mahomedanen en Christenen, overal verscheen hij als een bode des vredes. Hij trachtte het Christendom vooral door het onderwijs der jeugd uit te breiden. Na zijnen dood werden uit vrijwillige giften gedenkteeken te zijner eere te Madras en Calcutta opgericht. In de kerk te Hodnet vindt men insgelijks een gedenkteeken voor dezen vromen bisschop. Zijne Apostolische reizen in Oost-Indië zijn beschreven in een werk getiteld: *Narrative of a Journey through the upper provinces of India from Calcutta to Bombay*, hetwelk ook in het Hoogduitsch is overgebracht. Zijne weduwe, AMALIE SHIPLEY, gaf in 1830 eene levensbeschrijving van HEBER uit, welke alle opmerking verdient.

(KRONN, *HEBER's Leben und Nachrichten über Indië*).

HEEM, (JOHAN DAVIDSZ. DE), de grootste Nederlandsche schilder van vruchten en stillevens, werd in het jaar 1600 te *Utrecht* geboren. Hij leerde de kunst bij zijnen vader **DAVID DAVIDSZ. DE HEEM**, die ook uitmuntte in het schilderen van allerhande soort van oog- en smaakstreelende vruchten. **JOHAN** bootste tevens gouden en zilveren schotels, schalen en andere voorwerpen zoo natuurlijk na, alsof het wezenlijk goud en zilver ware:

Wanneer de **HEEM** vol vuurs, op 't onbezielt paniel,
't Nieuwsgierig oog verschalkt door streken van 't pen-
(seel,
Verwondert zich natuur, die voor den gloed der verwen,
Haar ooft, hoe glansrijk, ziet verbloeken en besterven.
't Is ijdel dat men van den vrekken **MIDAS** rept;
Hier heeft de kunst de verw in klunkklaar goud her-
(schept.

Tegen het einde zijns levens trok **DE HEEM** van *Utrecht* naar *Antwerpen*, alwaar hij in den jare 1674 overleed. Opmerkelijk is het dat hij op hoogen ouderdom kunststukken leverde, die alle vroegere in waarde te boven streefden. Zijne penseelwerken stellen meest prachtige vazen met vruchten, ornamenten, uurwerken en dergelijke schitterende zaken voor; de achtergrond sluit gewoonlijk met eene rijke groene draperie. Ook plagt hij heerlijke guirlanden van vruchten en bloemen voor te stellen als omgeving van altaarkassen, madonna's, enz. Zijn koloriet en licht en bruin laten niets te wenschen over. De kunstschilder **JOHAN VAN DER MEER** betaalde hem voor een groot tafereel, voorstellende een' krans van allerhande fruit en bloemen, 2000 gulden, eene groote som in die dagen! Zijne harmonische stille levens behooren tot de sieraden der beste kunstgalerijen.

(**HOUBRAKEN**, *Levens der Nederlandsche kunstschilders*).

HEEMSKERK, (JACOB VAN), een beroemd Nederlandsch zeeheld, in het midden der zestiende eeuw uit een aanzienlijk geslacht te *Amsterdam* geboren, onderscheidde zich vroegtijdig in de zeedienst, en maakte zich in 1596 en volgende jaren beroemd door zijne herhaalde, doch vergeefsche pogingen ter ontdekking van eenen noordoostelijken doortogt naar *China* en de *Oost-Indiën*, alsmede door zijne overwintering op *Nova Zembla*, zoo voortreffelijk door onzen volksdichter **TOLLENS** bezongen. In 1601 streed hij met geluk tegen de Portugeezen in de *Indische Zee*, veroverende eene kraak ter waarde van drie milloenen. In 1607 stevende hij als viceadmiraal met eene vloot naar de *Middellandsche Zee*, en streed den 25 April voor *Gibraltar* tegen eene veel sterkere Spaansche vloot onder d'*AVILA*, welke

geheel werd verslagen. **HEEMSKERK** boette dit heldenfeit met zijn leven. Zijne gedachtenis wordt door onderscheidene schilderstukken, gedenkpenningen en eene grafstede in de Oude Kerk te *Amsterdam* vereeuwigd. Onze dichter en historieschrijver **PIETER CORNELISZOOM HOOFT** vereerde hem met het volgende kernachtige grafschrift:

HEEMSKERK, die dwars door 't ijs en ijzer dardo streven,
Liet de eer aan 't land, hier 't lijf, voor *Gibraltar*
(t leven.

(**WAGENAAR**, *Beschr. van Amsterdam*).

HEEMSKERK, (MARTEN VAN), een vermaard Hollandsch schilder, in 1498 in het dorp *Heemskerk* bij *Haarlem* geboren, was de zoon eens metselaars **VAN VEEN**, die hem aanvankelijk bij eenen *Haarlem*-schen schilder in de leer hebbende gedaan, hem spoedig weder naar huis deed keeren, ten einde een' metselaar van hem te maken. Met weezin naar de ouderlijke woning terug gekomen, nam hij de eerste gelegenheid de beste te baat, om haar weder te verlaten. Hij begaf zich naar *Delft* bij **JAN LUCAS**, die als schilder eenigen naam had. Toen hij echter zag, dat zijn meester niets voor hem deed, ging hij bij **VAN SCHOREL**, een' beroemd kunstenaar, die uit *Rome* en *Venetië* vele studiën had medegebragt. Omrent dezen tijd schilderde hij den heiligen **LUCAS** de maagd **MARIA** en het kindeken **JEZUS** afmalende, en schonk dit tafereel, hetwelk luide werd geprezen, aan het schildersgild te *Haarlem*. Ten einde het fraaije der oudheid af te zien, en zich verder in de kunst te oefenen, vertoefde hij drie jaren in *Italië*, en zette zich vervolgens te *Haarlem* neder, waar hij grooten opgang maakte. Eenige zijner werken zijn bij de overgave der stad aan de Spanjaarden verloren gegaan. Men vindt nog tegenwoordig een altaarstuk van **HEEMSKERK** in *Stokholm*. Hij stierf in den jare 1574, in den ouderdom van zes en zeventig jaren, en liet een aanzienlijk vermogen na. Bij uitersten wil had hij eene bepaalde som afgezonderd, om jaarlijks eene jonge dochter van *Heemskerk* uit te huwelijken, onder voorwaarde dat bruid en bruidegom en al de gasten op en om zijne blaauw arduinsteenen grafzerk zouden komen dansen.

(**DE PILES**, *Het leven der vermaardste schilders*; **SOETEBOOM**, *Zaanlandsche Arcadia*).

HEEMSKERK, (JOHAN VAN), maakte zich bij uitnemendheid bekend als minnedichter. Hij zag 't eerste levenslicht te *Amsterdam*, in het jaar 1597, en was een neef van den doorluchtigen admiraal **JACOB VAN HEEMSKERK**. Na te *Leyden* in de regtsgeleerdheid gestudeerd te hebben, bezocht hij, gedurende vier jaren, de

voornaamste landen van *Europa*, en werd te *Bourges* tot doctor in de regten bevorderd. In het vaderland terug gekeerd, vestigde hij zich als advocaat in 's *Gravenhage*, waar hij grooten opgang maakte. In 1628 tot advocaat der Oostindische Compagnie aangesteld, vertrok hij met drie bewindhebbers naar *Engeland*, om de hatelijke geschillen over de executie van *Amboina* en andere bezwaren te vereffenen. Schoon hij, na zes jaren, onverrichter zake terug keerde, was men echter zoo tevreden over zijne bemoeijingen, dat men hem een geschenk van 6000 Gulden vereerde. Later zich in *Amsterdam* gevestigd hebbende, bekleedde hij aldaar, met grooten lof, onderscheidene ambten. Tot lid van den Hoogen Raad benoemd, leidde hij een gerust en stil leven, tot dat eene koorts hem op het onverwachtst aan zijne bloedverwanten en vrienden, aan de letterkunde en het vaderland ontrukte. Als dichter en prozaschrijver heeft HEEMSKERK groote verdiensten. Zijn allerliefste dichtbundel, onder den naam van *Minnekunst*, *Minnebaet*, *Minnedichten* en *Mengeldichten* in 't licht verschenen, bevat een getrouw taferel der Amsterdamsche zeden vóór twee eeuwen. Schoon hij ovidius heeft nagevolgd, verraaft bijkans niets den Latijnschen oorsprong. Zijn *Batavisch Arcadia*, in dichtelijke proza en met fraaije dichtstukken doorweven, is eene zonderlinge mengeling van ernst en boert, waarin op de vernuftigste wijze over oudheid, geschiedenis, regtsgeleerdheid en galanterie wordt gehandeld. Ook heeft HEEMSKERK veel toegebragt tot de verzachting der lijfstraffelijke regtspleging, ten aanzien der pijnbank, de verbeurdverklaring en de straf der zoogenoemde toovenaars. Het proza van HEEMSKERK is niet minder beeldrijk dan de gedichten van Vader CATS. Zijn stijl is gemakkelijk, vloeiend en afwisselend.

(SHELTEMA, *Mengelwerk*, I D. 3^e Stuk;
VAN KAMPEN, *Beknopte Gesch. der
Ned. letteren en wetenschappen*, I D.
bl. 205—207).

HEEMSTRA, (VAN), een der oudste Vriesche geslachten, welks aloude luister met dien van *Vriesland* steeds toen afnam, heeft eene reeks van helden en staatslieden opgeleverd, van welke wij hier slechts eenige weinigen kunnen vermelden.

HEEMSTRA, (FEIJE I), die als stamvader van dit aanzienlijk geslacht wordt beschouwd, stond, in het laatst der veertiende eeuw, in de rampzalige twisten tusschen de Schieringers en Vetkoopers aan het hoofd der laatstgenoemde partij. Hij had in *Oostdongeradeel*, waar zijne stins was gelegen, uitgestrekte goederen.

Als voorstander en vriend van hertog ALBRECHT VAN BEIJEREN, graaf van *Holland*, werd hij door dezen vorst, in 1396, tot ridder geslagen, en benoemd tot haljuw, om *Dokkum* en omstreken in naam des hertogs te bestieren. Deze betrekking heeft FEIJE VAN HEEMSTRA, in de geschiedenis van *Vriesland*, den naam van FEIJE VAN DOKKUM doen bekomen. In 1397 werd zijn huis te *Dokkum* door de zegepralende Schieringers verwoest. Hertog ALBRECHT deed nu zijn eigen zoon, WILLEM VAN OSTERVANT, met een leger naar *Vriesland* stevenen, hetwelk voor deze overmagt bezweek. Den 10 Augustus 1398 werd hertog ALBRECHT door FEIJE VAN HEEMSTRA en andere edelen te *Stavoren* als landsheer gehuldigd. Intuschen was hiermede *Vriesland* nog niet geheel tot rust gekomen; in 1400 zag FEIJE zich genoodzaakt, met vijftig andere voornamen personen, zijn vaderland te verlaten, en eene schuilplaats te zoeken bij den hertog, die hem, gedurende zijne ballingschap, eene jaarlijksche toelage van twee honderd gulden toestond. Men weet weinig van den verderen loop zijns levens; alleen meldt ons de geschiedenis, dat in het verdrag van den 1 Augustus 1411 tusschen de Hollanders en Vriezen, uitdrukkelijk bepaald was, dat FEIJE onverhinderd naar zijne goederen zou mogen terug keeren, en ze gebruiken op gelijke wijze als zijne voorouders die gebruikt hadden. Zijne vier zonen, ABBE HEEMSTRA, FEIJE II HEEMSTRA, TAECKE HEEMSTRA en POPPE HEEMSTRA, waren insgelijks partijhoofden der Vetkoopers, en den Hollanders ijverig toegedaan. Alle nog in leven zijnde HEEMSTRA's stammen af van POPPE's dochter, ANSEK HEEMSTRA, die haar regtsgebied overdroeg aan SIPPE SLDSES TJAARDA, toen zij dezen edelman huwde, en welke naamsveranderingen reeds vóór de komst der vorsten in *Vriesland* in gebruik waren. De meeste edelen hadden toen hun eigen regtsgebied en rigteden te hals en te zwaard. Wanneer het nu gebeurde, dat óf door trouw, óf op eene andere wijze hunne woonplaatsen in eens anderen regtsgebied overgingen, veranderden zij ook hunnen naam en hunne wapens, gelijk het hier heeft plaats gehad toen TJAARDA met deze rijke Vriesche erfdochter in den echt trad.

HEEMSTRA Jonker FEIJE VII, (zoon van FEIJE VI VAN HEEMSTRA) gehuwd aan MARIA VAN BANNIER, afstammende van PETER BARON VAN BANNIER, viceadmiraal van *Zweden*, studeerde in de regten te *Franker*, en werd aldaar tot doctor in de regten bevorderd. Vervolgens trad hij in dienst van den staat, en bekwam weldra den rang van kapitein onder de jagers van

SCHIMMELGRUIS. Als eene bijzonderheid vindt men in het archief van *Koeverden* aange-teekend, dat FEIJE VII VAN HEEMSTRA, in 1635 aldaar begraven wordende, door het geweldig trommelen van een' tamboer der Graauwe Huzaren, onder den ritmeester ASSENEDE, uit zijnen schijndood ontwaakte. Hij stierf den 4 Januarij 1636, en werd in de familie-kelder te *Oenkerk* bijgezet.

FEIJE VIII, zoon des vorigen, slechts zes jaren oud toen zijn vader overleed, koos insgelijks de militaire loopbaan, en werd, na menig blij van onverschrokken dapperheid gegeven te hebben, op aanbeveling van prins HENDRIK CASIMIR II, tot kolonel bevorderd, en in 1677 van wege de Staten-Generaal der *Vereenigde Nederlanden* tot kommandant der stad *Emden* aangesteld, waar hij tot 1682 in deze betrekking bleef. Als ijverig beoefenaar der *Vaderlandsche* en inzonderheid der *Vriesche* geschiedenis, was hij de eerste vermeerderaar van het *Geslachtboek des Vrieschen adels*, van hetwelk te WATER in zijn Verbond der Edelen gewag maakt. Hij was in September 1658 gehuwd, te *Bolsward*, met de schoone, verstandige, deugdzaame TIJTSKE SCHELTES LAUTA VAN AYSMA, die hem zeven kinderen schonk. Hij overleed den 7 Maart 1690.

GEORG SIGISMUND I VAN HEEMSTRA, zoon des vorigen, een dapper krijgsman, overleed den 11 September 1709, in den ouderdom van één en veertig jaren aan drie wonden in den buik, de borst en aan het hoofd, die hij in den slag van *Malplaquet* had bekomen.

Jonker SCHELTE I VAN HEEMSTRA, broeder des vorigen, geboren op Pinksterdag 1665, en overleden op *Heemstra-State* den 15 Januarij 1733, gordde aanvankelijk het zwaard aan, doch was vervolgens, gedurende eene reeks van jaren, een der achtbaarste regenten van *Vriesland*. Toen WILLEM III den 19 Maart 1702 te *Kensington* kinderloos was overleden, droeg prinses HENRIETTA AMALIA VAN ANHOLT, weduwe van prins HENDRIK CASIMIR II, hem het toezicht op over de opvoeding haars eenigen zoons, den vijftienjarigen prins JOHAN WILLEM FRISO. Den jeugdigen prins aan jonker SCHELTE voorstellende zeide zij: «Zie daar, mijn heer VAN HEEMSTRA, mijnen zoon! Leer hem slechts in alles u gelijken, en hij zal een sieraad van ons geslacht worden; geene loffelijke hoedanigheden zullen hem dan ontbreken!» De uitkomst heeft deze gunstige gedachte der prinses bevestigd; men kent uit de geschiedenis het uitstekend karakter en het droevig uiteinde van den heldhaftigen prins.

FEIJE VAN HEEMSTRA, zoon des vorigen, bij diens tweede echtgenoot CATHARINA

VAN SCHELTINGA, werd in 1694 op *Dotinga-State* te *Donrijp* geboren. Reeds vroegtijdig verried hij geneigdheid voor den krijgs-mansstand, waartoe het verblijf van den jeugdigen prins JOHAN WILLEM FRISO, die ook *Dotinga-State* bewoonde, waarschijnlijk veel heeft bijgedragen. In lateren leeftijd herinnerde FEIJE zich met het grootste genoegen, hoe hij als kind, gezeten op de knie van dien heldhaftigen prins, dezen dikwijls van veldslagen en uitstekende daden hoorde vertellen, en later den veldslag van *Ekeren* (27 Junij 1703) beschrijven, welken de prins, onder geleide van zijnen wakkeren leidsman (SCHELTE VAN HEEMSTRA) had bijgewoond. FEIJE trad als vrijwilliger in dienst bij de *Vriesche* garde, en gedroeg zich, gedurende de laatste jaren van den Spaanschen successie-oorlog, bij elke ontmoeting, als een man van moed en beleid. Ook tijdens den oorlog met LODEWIJK XV, die de *Oostenrijksche Nederlanden* zocht te overweldigen, onderscheidde hij zich als kolonel van het regiment *Oranje-Vriesland*, boven velen. In den veldslag van *Fontenoy* bekam hij eene wond in den schouder door een' musketkogel, welke hem onder den strot werd uitgesneden. Zoodra hij van deze zware wond was hersteld, voegde hij zich weder bij het leger, waar hij nieuwe lauweren, maar ook nieuwe wonden bekam. In den slag van *Rocroy* werd hij andermaal door een' musketkogel in den buik getroffen, en zag zich genoodzaakt het slagveld te verlaten, na vooraf tot luitenant-generaal der infanterie op hetzelfde te zijn bevorderd. Op den 7 September 1748 eindigde hij, op *Heemstra-State*, zijne roemvolle loopbaan; hij stierf kinderloos, en werd den 18 September in den familie-grafkelder te *Oenkerk* met veel luister ter aarde besteld. (1). Wij zouden hier nog een aantal

(1) Niet onbelangrijk voor de kennis der voorvaderlijke zeden en gebruiken achten wij de beschrijving dezer lijkplegtigheid, welke wij hier kortelyk mededeelen. De optocht was als volgt: 1°. De *Extreur van Tietjerksteradeel*. 2°. De koetsier, in diepen rouw met mantel en langen hangenden sluijer, die het wapen droeg; en naast hem de hovenier zonder mantel, maar langen sluijer. 3°. Officieren van het lijfregement van Zijne Hoogheid. 4°. Het lijk. 5°. De jager met langen slependen mantel en sluijer. 6°. De naaste vrienden, voorafgegaan door predikanten met sluijer en een' mantel langer dan gewoonlijk. 7°. De vrouwen der vrienden en voorts de vrouwen die bijeen gekomen waren aan het huis van den guardeur. — De klokken werden geluid van elf tot een ure. De vrienden in het sterfhuys begaven zich om elf ure uit de dagkamer naar de eetzaal, alwaar de vrouwen reeds zaten met overhangende kappen. De lijkstaatsie begon tegen half twaalf, en ging twee en een half maal om het kerkhof, en terug een en een half maal rondom hetzelfde. In huis gekomen, zijn wy gegaan in de dagkamer, en onze mantels enz. afgelegd hebbende (om een ure) in de eetzaal, waar een propere maaltijd voor 29 personen was aangeregeld van koude spijs, alles tegelyk op tafel.

merkwaardige personen uit het geslacht der HEEMSTRA's kunnen aanstippen, onder welke er thans nog het vaderland tot sierraad verstrekken, doch moeten ons vergevoegen dienaangaande naar de onderstaande bronnen te verwijzen.

(BOSSCHA, *Heldendaden te land*, II, 323 en 632; WIARDA, *Oost-Friesche Geschiedenis*, VI, 160; SCHELTEMA, *Staatkundig Nederland*; *Leven van* JOHAN WILLEM FRISO; FOKKE SJOERDS; WINSEMIUS; SCHOTANUS; KONIJNENBURG; VAN KAMPEN, en andere geschiedschrijvers).

HEEREN, (ARNOLD HERMAN LUDWIG), een der beroemdste Duitsche geschiedschrijvers, werd den 25 October 1760 geboren te Arbergen bij Bremen, waar zijn vader toenmaals als predikant stond. Hij ontving eene geleerde opvoeding op de Bremer Dom-school en de universiteit te Göttingen. Daar hij geen smaak vond in de beoefening der godgeleerdheid, waaraan hij zich zou toewijden, leidde hij zich inzonderheid toe op de letterkunde en geschiedenis. Als privaatorderwijzer maakte hij zich door de uitgave van eenige oude klassieke werken bekend.

In de groote keuken, waar de boden, knechts van de heeren en eigen domestiken waren, was ten leste: een groote schapen-voorbout, een boffert, Westfaalsche ham, enz., wittebrood, boter, kaas, jenever, brandewijn, en ieder eene flesch wijn, ronde of witte naar verkiezing. In de oude keuken bevonden zich de hoeren, die het lijk hadden gedragen, alsmede de Exteur en drie assistenten, die onthaald werden op drie zware Vriesche hammen, twee groote jarige achterbouts schapenvleesch, twee bofferts, pruimen, appels, enz., jenever, brandewijn, tabak, pijpen, wittebrood zoo van weggen als kruiskebollen, grove weitebollen, acht bollen boters, twee zoetemelksche kazen, eene halve ton zoet bier, alsmede een anker witten wijn. Bij den guardienier waren de bureu, mannen en vrouwen, te zamen 60 à 65 personen. De mannen luidden de kreukenklokken van het slot en zetteden zich vervolgens met hunne vrouwen aan den maaltijd, bestaande uit: drie zware hammen, twee bofferts, twee groote schapen-achterbouts, witte- en roggebrood, twaalf bollen boters, twee zoetemelksche kazen, tabak en pijpen, jenever, brandewijn, twee halve tonnen tienguldens zoet bier. Het overblijvende eten werd verdeeld tusschen de arbeiders, wiedensters en de armen van Oenkerk.

In de lijkkamer was behangen de geheele schoorsteen, twee kabinetten, het ledokant, twee portretten, de vloer met zwart belegd. Zoo lang het lijk over aarde was, stond het wapen des overledenen op den grond aan het voeteneinde der kist.

Toen in den jare 1825 enige veranderingen aan den familie-kelder te Oenkerk plaats hadden en de lijk-kist van Jonker FRISO VAN HEEMSTRA werd verschoven, hoorde men er iets in rollen. Men opende de kist, en vond den kogel, welke hem in den veldslag bij Rocroy had getroffen, en dien men bij de kunstbewerking niet had kunnen bekomen. Deze kogel wordt nog op Heemstra-Statue bewaard, zijnde in het bezit van Mevr. de Donaricr van HEEMSTRA, geboren VAN SIXMA.

Het klokje, dat FRISO ten allen tijde, zelfs in het leger, mede nam, en waaraan hij bijzonder was gehecht, zou afkomstig zijn van keizer KARL V, en is van eene bijzondere constructie. Hetzelve is thans het eigendom van den heer E. TH. BARON VAN HEEMSTRA.

Na eene letterkundige reis door Nederland, Frankrijk en Italië volbragt te hebben, werd hij in 1787 buitengewoon en in 1794 gewoon hoogleeraar in de wijsbegeerte aan de hoogeschool te Göttingen. In 1801 bekwam hij het hoogleeraarsambt in de geschiedenis, later den titel van hofraad en vervolgens dien van raad van justitie. Hij overleed den 7 Maart 1842. Zijne *Ideen über Politik, den Verkehr und den Handel*, in onderscheidene talen overgebracht, verzekeren hem eene voorname plaats onder de geschiedschrijvers. Zijne *Geschichte der Staaten des Alterthums*, alsmede zijne *Geschichte des europ. Staatensystems und seiner Colonien*, vloeijen over van nieuwe inzichten en scherpzinnige ontwikkelingen. Met zijne *Untersuchungen über die Kreuzzüge*, behaalde hij den prijs bij het Fransche Instituut. Ook zijne kleine historische geschriften worden als hoogst belangrijk erkend. (*Conversations-Lexicon*).

HEGEL, (GEORG WILHELM FRIEDRICH), een der invloedrijkste wijsgeeren van den nieuweren tijd, werd den 27 Augustus 1770 te Stuttgart geboren. Hij bezocht het gymnasium zijner geboortestad, en vertrok, op den ouderdom van achttien jaren, naar de hoogeschool van Tübingen, waar hij in de godgeleerdheid en de wijsbegeerte studeerde, en zich reeds als zelfdenker begon te kenmerken. Nadat hij zijne academische studiën had volbragt, nam hij eene plaats aan als huisleeraar, in welke hoedanigheid hij eenige jaren eerst in Bern en daarna in Frankfurt aan den Main leefde. Toen zijn vader in 1800 stierf, stelde een klein ouderlijk erfdeel hem in staat, om zich geheel aan de beoefening der wijsbegeerte toe te wijden. Hij vestigde zich te Jena, trad aldaar op als docent in de filosofie, en gaf onderscheidene werken in 't licht, die zijnen naam beroemd maakten. Hij werd in 1806 buitengewoon professor in de filosofie te Jena. Onder het donderen van het gesclut bij Jena voltooide hij zijne *Phänomenologie des Geistes*; echter ging hij nog in hetzelfde jaar, toen alle betrekkingen aldaar gewelddadig werden verstoord, naar Bamberg. Hier stond hij eenigen tijd aan het hoofd van een staatkundig dagblad, tot dat hij in den herfst van 1808 tot rector van het gymnasium te Neurenberg en tot professor der philosophische voorbereidings-wetenschappen werd benoemd. In 1816 als professor in de filosofie naar Heidelberg beroepen, schreef hij aldaar zijne *Encyclopädie der philosophischen Wissenschaften*. In 1818 werd hij geroepen, om te Berlijn de plaats van Fichte te vervullen. Hier maakte

HEGEL grooten opgang; het aantal zijner toehoorders vermeerde dagelijks; mannen uit allen stand bezochten zijne voorlezingen. De wijsgeerige stellingen van HEGEL wonnen al meer en meer veld, toen hij den 14 November 1831 door de cholera uit zijnen moeilijken werkkring werd weggerukt. Kort na zijnen dood vereenigden zich onderscheidene zijner leerlingen tot eene volledige uitgave zijner werken, welke uit achttien boekdeelen bestaat. «In «zijnen persoonlijken omgang en in gezellige kringen liet HEGEL de wetenschap te «huis; hij hield er niet van met haar «overal te schitteren; zij bleef in zijne «voorlezingen en op zijne studeerkamer. «Wie hem, met kleine menschelijke be«langen onledig, vrolijk en schertsend in «den gezelligen kring zag, zou uit de «eenvoudigheid van zijn gedrag naauwe«lijks hebben kunnen vermoeden, dat «deze man in de gedachten-wereld zoo «veel verrigt en tot stand had gebragt.» Volgens zijn verlangen heeft men hem naast zijnen grooten voorganger FICHTE ter aarde besteld.

K. ROSENKRANZ, *HEGEL's Leben*; A. OTT, *HEGEL et la philosophie allemande*).

HEGESIAS, een beroemd Grieksch wijsgeer, die in de vierde eeuw vóór CHRISTUS bloeide, werd waarschijnlijk te *Cyrene* geboren. Hij was een tijdgenoot van PLATO en leerling van ARISTIPPUS. HEGESIAS leerde, dat het beter was te sterven dan te leven, en schilderde de ellende des menschelijken levens met zulke levendige kleuren af, dat verscheidene zijner leerlingen zich van het leven beroofden. Geen wonder derhalve, dat PROLOMEUS, koning van *Egypte* hem verbood, meer als leeraar op te treden. Het blijkt echter niet dat HEGESIAS zijne stelling op zich zelven heeft toegepast.

(ROLLIN, *Histoire ancienne*).

HEIDEN, (JAN VAN DER), de uitvinder der slangbrandspuiten, werd in 1637 te *Gorinchem* geboren. Grooten lust voor de teeken- en schilderkunst gevoelende, begaf hij zich naar *Amsterdam*, om zich daarin te oefenen en te bekwamen. Dit gelukte hem volkomen. Zijn penseelwerk is hoogst uitvoerig. Bij voorkeur schilderde hij oude en nieuwe gebouwen, of dorpsbuurten met boomgaarden en wandeldreven. Alles wat hij deed was volgens de natuur. Van de huizen, kerken of kasteelen schilderde hij zelfs ieder steentje, zoowel van de gebouwen op den voorgrond als in het verschiep; van nabij ziet men duidelijk de kalk tusschen de voegen, terwijl zulks op eenigen afstand niet de minste hardheid veroorzaakt. Daarenboven

nam hij ook de vermindering der steenen in acht naar mate van de verkleining der gebouwen, hebbende hieromtrent een bijzonderen kunstgreep uitgevonden, wijl het onmogelijk schijnt dat zulks op de gewone wijze kan geschieden. Zijne schilderstukken worden dan ook op de verkooppingen tegen zeer hooge prijzen verkocht. Nog heeft men van dezen vermaarden schilder verscheidene stille levens; op een dezer stukken ziet men onder anderen eenen opengeslagen bijbel ter grootte van den palm eener hand, waarvan het schrift duidelijk kan gelezen worden. Niet minder eer dan met het penseel, behaalde hij met zijne uitvinding der slangbrandspuiten. Ziende dat lederen emmers, brandladders, brandhaken en brandspuiten voorzien van eene lange kromme koperen pijp onvoldoende waren, om in eene dichtgebouwde stad de vlammen van in brand staande huizen meester te worden, verzoon hij om aan de brandspuit lederen pijpen te hechten, die, door middel van schroeven verlengd, door huizen, stegen en sloppen geleid konden worden. De regering weldra van het nut zijner uitvinding overtuigd, stelde VAN DER HEIDEN aan tot algemeenen brandmeester, en verleende hem octrooi, om in *Amsterdam* alleen brandspuiten te mogen maken en verkoopen. Hij hield zijne werkplaats in de *Koestraat*, bij de *Nieuwe Markt*, boven welker deur eene zinnebeeldige vertooning ons nog aan zijne onschatbare uitvinding doet denken. Ook vond hij eene betere verlichting der straten uit; de oude lantaarnen met kaarsen werden vervangen door vierkante lamp-lantaarnen met verscheidene openingen nederwaarts uitkomende, om, zonder togt te veroorzaken, den rook der brandende pit aan alle zijden uit te laten. Deze bekwame schilder en verdienstelijke werktuigkundige overleed te *Amsterdam* den 28 September 1712, in den ouderdom van vijf en zeventig jaren. Zijn naam zal bij den kunstenaar en den menschenvriend steeds in zegening blijven.

(VAN DER HEIDEN, *Beschrijving der slangbrandspuiten*; HOUBRAGEN, *Levens der Nederlandsche kunstschilders*).

HEIN, (PIETER PIETERSZON), een der dapperste Nederlandsche zeehelden, gewoonlijk PIET HEIN genoemd, werd in 1578 te *Delftshaven* geboren. Zijn vader, een matroos, door de Spanjaarden gevangen genomen, moest vier jaren achtereen als galeislaaf dienst doen. Deze had zijnen zoon bij zich, die, met breijen eenig geld verdienende, hunne ellende aldus eenigzins verzachtte. Dit

harde lot schrikte den jeugdigen PIET HEIN niet af, om ook zeeman te worden. Wel- dra onderscheidde hij zich door zijnen on- gemeenen moed, en werd de schrik des vijands. Zelfs bediende men zich in *Neder- land* van zijnen naam, om stoute kin- deren tot rust te brengen, door te zeggen dat HEINTJE PIK hen zou halen. In Mei 1624 werd de toenmalige hoofdstad van *Brazilië*, *St. Salvador* aan de *Allerheiligen Baai* door den admiraal WILLEKENS en PIET HEIN als viceadmiraal overrompeld; doch in het volgende jaar ging *St. Salvador* weder verloren. Op eenen tweeden togt naar *Brazilië* met eene vloot bestaande uit drie en twintig groote schepen en drie jagten, werden de Portugeezen andermaal geheel verslagen. Zij verloren dertien schepen, waarvan PIET HEIN er twaalf ver- brandde. De buit was aanzienlijk. Nu werd de geheele Brazilische kust tot de zil- verrivier geblokkeerd, eene menigte schepen genomen, en PIET HEIN door de Westind. Maatschappij met eene gouden keten be- schonken. Doch zijn gelukkigste wapenfeit was het nemen der Spaansche zilvervloot, op den 9 September 1628. De Westindi- sche Compagnie had hem in 1628 het bevel toevertrouwd over eene vloot van een en dertig schepen. Hiermede stevende hij naar de *Havanna*. Kort daarna kond- schap bekomen hebbende, dat de vijan- delijke vloot op welke hij loerde in aan- togt was, zeilde hij haar te gemoet. De Spanjaarden vloden naar de baai van *Matanza*; doch PIET HEIN hen onverwijd aantastende, gaven zij zich bijkans zonder slag of stoot op genade en ongenade over. De buit was ontzaggelijk, wordende met de scheepsbehoeften in alles op ruim vijf- tien millioenen berekend. Toen men de lijst der buitgemaakte goederen en kost- baarheden opmaakte, en een papegaai, die uit de vijandelijke vloot was gekomen, de klank van 't zilver hoorde, herhaalde hij het lesje dat de Spaansche matrozen hem geleerd hadden, uitroepende: *Victoria, victoria, o que buene va! o que buene va! victoria! victoria!* (*Victoria, victoria, o hoe wel gaat het ons! o hoe wel, hoe wel gaat het ons! victoria, victoria*). Er werd in het vaderland een plegtige dankdag voor deze belangrijke zege gehouden, en PIET HEIN tot den rang van luitenant-admiraal van *Holland* bevorderd. Naauwelijks van zijnen roem- rijken togt in het vaderland teruggekeerd, en op eenen kruistogt tegen de Duinker- kers uitgezonden, geraakte hij den 20 Junij 1629 met hen in een scherp ge- vecht, doch betaalde de verovering van drie schepen, met zijn leven. Zijn lijk,

naar het vaderland gevoerd, werd met groote statelijkheid in de Oude Kerk te *Delft* ter aarde besteld, en aldaar eene prachtige grafmonument te zijner gedachtenis opgericht. PIET HEIN was zeer godsdienstig; nimmer begon hij den strijd zonder zich tot den dood voorbereid te hebben, en bij de schitterendste overwinning bleef hij nederig. Toen hij, na de verovering der Spaansche zilvervloot met uitbundige lof- tuitingen werd overladen, riep hij in de zelfbewustheid zijner waarde uit: «Zie hoe het volk nu raast, nu ik een' groo- ten schat te huis breng, waarvoor zoo wei- nig gedaan is: te voren toen ik, al strij- dend, veel grooter daad heb verrigt, heeft naauwelijks iemand aan mij gedacht.»

(DE LAAT, *Verhaal van West-Indiën*, *Gedenkstuk van Neêrlands heldendaden ter zee*; VAN KAMPEN, *Karakterkunde der vaderlandsche geschiedenis*).

HEINECKEN, (CHRISTIAN HEINRICH), een kind, dat door vroegtijdige ontwikke- ling groote verbazing wekte, den 6 Fe- bruarij 1721 te *Lubek* geboren, was de zoon van den schilder PAUL HEINECKEN en jonger broeder van KARL HEINRICH HEINECKEN, insgelijks een kunstenaar en schrijver over de fraaije kunsten. Op den ouderdom van tien maanden sprak HEINECKEN elk woord, dat hem werd voorgezegd, duidelijk uit. Toen hij twaalf maanden oud was, kende hij al de geschiedkundige verhalen uit de vijf boeken MOZES van buiten. In zijn tweede jaar leerde hij het grootste gedeelte der Bijbelsche geschiedenis, zoo wel van het Oude als het Nieuwe Testament. In zijn derde jaar beantwoordde hij de meeste vragen, welke men hem over de alge- meene geschiedenis en aardrijksbeschrijving deed, en in hetzelfde jaar leerde hij Latijn en Fransch spreken. In zijn vierde jaar hield hij zich bezig met het beoefenen der godgeleerdheid en kerkelijke geschiedenis, en was niet alleen in staat om te herha- len wat hij had gelezen, maar tevens over hetzelfde te redekavelen, en zijn eigen oordeel te vellen. De roep van dit wonderkind verspreidde zich wijd en zijd, en menigeen reisde opzettelijk naar *Lubek*, om hem te zien en te hooren. De koning van *Denemarken* wenschende HEI- NECKEN te zien, werd hij naar *Kopenhagen* gevoerd, en aldaar in tegenwoordig- heid van het hof ondervraagd, en voor een wonder verklaard. Na zijne terugkomst, leerde hij schrijven, doch zwak van gestel zijnde, werd hij weldra ernstig ziek. Schoon hij eenigermate herstelde, storte hij spoedig weder in, en overleed den 27 Junij 1725, zonder de minste vrees bij de annadering des doods verraden te heb-

ben. Zijn onderwijzer, CHRISTIAN VON SCHÖNEICH, gaf eene schets van zijn leven, welke door tijdgenooten, die dit buitengewoon verschijnsel hebben gekend, als geheel met de waarheid overeenkomstig is verklaard. MARTINI gaf in 1730 eene verhandeling in 't licht, waarin hij de vroegtijdige ontwikkeling der geestvermogens van dit kind zocht te verklaren.

(HIRSCHING, *Historisches-literarisches Handbuch*, 3^e Stuk, bl. 62—64; *Deutsche Bibliothek*, 17^e deel; JÖCHER, *Gelehrten Lexicon*; *Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste*; CHR. VON SCHÖNEICH, HEINECKENS *Leben, Thaten, Reisen und Tod*).

HEINSIUS, (DANIEL), een man van ongemeene geleerdheid, als taalkenner, oordeelkundige en Latijnsch dichter door geheel Europa bekend, werd den 30 Mei 1580 te Gent geboren. Ten gevolge der overgave zijner geboortestad aan de Spanjaarden, kwam hij reeds als kind in de Vereenigde Nederlanden. Nadat hij te Francker en Leyden in de regtsgeleerdheid en oude letterkunde had gestudeerd, verkreeg hij, drie en twintig jaren oud, aan de laatstgenoemde hoogeschool, eenen leerstoel in de Grieksche en Latijnsche letteren, en later het opzicht over de openbare boekery. HEINSIUS werd voor een der geleerdste mannen van Europa gehouden, en wees de uitlokkendste aanbiedingen van onderscheidene vorsten, om zich in hunne staten te vestigen, gereedelijk van de hand. Zijne Latijnsche gedichten zijn voortreffelijk; als Nederduitsch dichter verdiende hij meer gekend te worden. Menigvuldig zijn de uitgaven van oude klassieke schrijvers door hem in 't licht gegeven, en die alle van zijne veelzijdige kennis en zijnen smaak getuigen. Hoe geleerd ook, had hij nogtans tot zinspreuk: *Quantum est quod nescimus!* (Hoe veel is er, dat wij niet weten!). De hervormer der Hoogduitsche poëzy, MARTIN OPITZ, die zich eenigen tijd te Leyden ophield, had, volgens de getuigenis van JORDEN (in diens *Lexicon Deutscher Dichter und Prosaisten*) voornamelijk aan de vriendschap van den grooten DANIEL HEINSIUS zijne vorming als zinrijk en verstandig dichter te danken. HEINSIUS stierf den 25 Februarij 1655 te Leyden, in den ouderdom van vier en zeventig jaren. OPITZ heeft hem met een gedicht vereerd, waaruit wij het begin ontleenen:

Ihr Nymphen auf der Maas, ihr Meer-Einwohnerinnen,
Hebt eure Häupter auf, erholet eure Sinnen,
Bis froh, du schöner Rein und du gelehrte Stadt,
Die Hungersnoth und Krieg zugleich ertragen hat:
Der ganze Helicon ist bey dich eingezogen,
Nachdem der hohe Geist von Gent hierher geflogen.

De Nederduitsche gedichten van HEINSIUS, bevattende heldenzangen, zinnebeelden, minnezangen en elegiën werden door zijn vriend SCRIVERIUS uitgegeven.

(DE VRIES, *Geschiedenis der Nederland-sche dichtkunst*; *Vita Prof. Leidens*; VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Ned. lett. en wetens.*).

HEINSIUS, (NICOLAAS), de zoon des vorigen en zijn mededinger in alle takken van geleerdheid, werd den 29 Julij 1620 te Leyden geboren, en ontving aldaar, onder het vaderlijk toezigt eene zorgvuldige letterkundige opvoeding. Hij deed vervolgens eene reis door Engeland, Frankrijk en Italië, zich beijverende, om de gedrukte uitgaven van onderscheidene Latijnsche dichters met oude handschriften te vergelijken. Na drie jaren afwezigheid, zette hij zich te Leyden neder, doch werd weldra door de Zweedsche koningin CHRISTINA, die in zijne fraaije Latijnsche gedichten groot behagen vond, naar Stockholm gelokt, waar hij aanvankelijk met eer en gunst werd bejegend. De Algemeene Staten benoemden hem in 1654 tot hunnen resident aan het hof van Stockholm. In de maand Februarij 1655 zijnen vader verloren hebbende, besloot hij naar het vaderland terug te keeren. Even als nu de croor liep hij groot gevaar op den overtocht om te komen; doch gelukkiger dan deze, herstelde hij van eene zware ziekte, die hem zes en dertig dagen in Dantzig ophield. Zoodra hij te 's Gravenhage was terug gekomen, boden hem de Staten eene zending aan naar Pruissen en Denemarken; doch de slechte toestand zijner gezondheid belette hem dit aanbod aan te nemen. Hij vestigde zich in 1656 te Amsterdam, en werd aldaar benoemd tot secretaris der stad, welk ambt hij in 1658 nederleide, om geheel voor de letteren te leven. In weerwil hiervan, werd hij in 1667 met eene buitengewone zending naar Petersburg belast, van waar hij in 1671 met eene zwakke gezondheid terugkeerde. Eindelijk vond hij rust in het stille landelijke Vianen, waar hij zich met vernieuwden ijver met zijne letteroefeningen bezig hield. Voor familie-zaken naar 's Gravenhage gereisd, overleed hij aldaar den 7 October 1681, in den ouderdom van een en zestig jaren. Hij werd in de St. Pieterskerk te Leyden, in het graf zijns vaders, bijgezet. PIETER BURMAN de Jonge, die zijn leven heeft beschreven, (te vinden aan het hoofd zijner *Adversaria*), merkt aan dat, daar hij een eenige zoon was en ongehuwd stierf, de beroemde naam van HEINSIUS met hem uitstierf. Dit is echter alleen toepasselijk op

zijn tak, gelijk uit het volgende artikel blijkt. De Latijnsche poëzij van HEINSIUS, uitmuntende door sierlijkheid en zuiverheid, verwierf hem den bijnaam van *de Zwaan van Holland*. Behalve zijne gedichten, heeft men van hem belangrijke aantekeningen op OVIDIUS, CLAUDIUS, VALERIUS FLACCUS en VELLEIUS PATERCULUS.

(*Biographie des Pays-Bas*; KOK, *Vaderlandsch Woordenboek*).

HEINSIUS, (ANTONI), een uitstekend staatsman en raadpensionaris van *Holland*, werd omstreeks het jaar 1641 te 's *Gravenhage* geboren, en stierf aldaar den 3 Augustus 1720. Gedurende veertig jaren vervulde hij met roem zijne hooge waardigheid van raadpensionaris, zich steeds onderscheidende door omzigtigheid, standvastigheid, rechtschapenheid en onbaatzuchtigheid. Hij bezat het volle vertrouwen van WILLEM III, MARLBOROUGH en EUGENIUS, en was een der verlichtste en ijverigste voorstanders van dat stelsel, waardoor de trotschheid en heerschzucht van LODERWIJK XIV eindelijk werden vernederd. De Fransche afgezant DE TORCY, die te 's *Gravenhage* den vrede kwam vragen, schildert hem in zijne Gedenkschriften «als een man volleerd in staatszaken, van een koel voorkomen, beschaafd in den omgang, en zelden in drift gerakende. Zijn uiterlijk was even eenvoudig als zijne huishouding; zijne bedienden bestonden slechts uit één klerk, één koetsier, «één lijfknecht en ééne dienstmaagd.» HEINSIUS was de laatste magistraat en staatsdienaar, die het costuum van mantel en bef heeft gedragen.

(*Biographie du royaume des Pays-Bas*; *Dictionary of Biography*).

HELENA, (De Heilige), de eerste gemalin van CONSTANTIUS CULORUS, werd geboren uit nederige ouders, in een dorp *Drepanum*, in *Bithynië*, hetwelk naderhand door haren zoon CONSTANTIJN den Grooten, onder den naam van *Helenopolis*, tot den rang van stad is verheven. Haar echtgenoot CONSTANTIUS, door DIOCLETIANUS en MAXIMIANUS in het jaar 292 tot Caesar verheven, verliet HELENA, en huwde THEODORA, dochter van MAXIMIANUS. HELENA leidde nu een afgezonderd leven, tot dat CONSTANTIJN de Groote, over al zijne vijanden zegepralende, keizer werd, zijne moeder aan het hof riep, en haar den titel gaf van AUGUSTA. Ook schonk hij haar aanmerkelijke sommen gelds, welke zij besteedde tot het stichten en begiftigen van kerken en tot ondersteuning der armen. Omtrent het jaar 325 eene bedevaart naar *Palestina* ondernomen hebbende, vermeende zij het graf van CHRISTUS

II.

ontdekt te hebben, alsmede het kruis, aan hetwelk hij stierf. De echtheid van dit kruis wordt zeer betwijfeld. Zij bouwde niettemin op de plaats, welke zij voor het graf hield, eene kerk, welke thans nog onder den naam van de Kerk van het Heilige Graf bekend staat. Ook stichtte zij eene kerk te *Bethlehem*, de geboorteplaats van den Heer JEZUS. Van *Palestina* begaf zij zich naar haren zoon te *Nicomedië*, in *Bithynië*, alwaar zij in het jaar 327, als non, in hoogen ouderdom stierf. Haar lijk werd naar *Konstantinopel* gevoerd en de Roomsche-Katholieke kerk nam haar onder de heiligen op.

(EUSEBIUS, *Het leven van CONSTANTIJN*; HÜBNER, *De Crucis Dominicae par HELENAM inventionem*).

HELIODORUS, een inboorling van *Emesa*, in *Syrië*, bloeide in de vierde eeuw. Hij was bisschop van *Tricca* in *Thessalië*, en voerde, zegt men, in zijn bisdom de gewoonte in, om alle priesters af te zetten, die na de wijding hunne vrouwen bij zich hielden. In zijne jeugd schreef hij in het Grieksch een roman, getiteld: *Ætiopica*, een verhaal bevattende der wondervolle lotgevallen van twee geliefden, CHARICLEA, de dochter van HYDASPES, een Ethiopisch koning, en THEAGENES, een voornaam Thessaliër. Men heeft aangemerkt, dat HELIODORUS het model is geweest van alle volgende Grieksche romanschrijvers. Volgens zeker volksverhaal, zou eene kerkvergadering het hem in de keus gegeven hebben het werk zijner jeugd te verbranden, of van zijne bisschoppelijke waardigheid afstand te doen. Hij verkoos het laatste. Men vindt nog ten minste een half dozijn andere Grieksche schrijvers van den naam van HELIODORUS vermeld.

(*Penny Cyclopaedia*).

HELMERS, (JAN FREDERIK), de dichter der *Hollandsche Natie*, werd den 7 Maart 1767 te *Amsterdam* van deftige ouders geboren. Hoezeer hij geene geletterde opvoeding genoot, verried hij echter vroegtijdig groote begeerte om zijne kennis te vermeerderen, waartoe de beoefening der Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen hem ruimschoots het middel aanbood. Ook was hij spoedig ongemeen ervaren in de geschiedenis, de aardrijkskunde en de natuurlijke historie. In 1786 trad hij op als dichter met eenen lijkzang op BERNARDUS DE BOSCH, een vurig ijveraar voor de Nederlandsche vrijheid; hij vormde zich in de school van UULENBROEK, een man van veel kunde, smaak en oordeel, dien hij echter met zijne ode, *De Nacht*, in 1788 vervaardigd, reeds ver voorbij streefde. Twee jaren later verscheen zijn

dichtstuk *Socrates*, in drie zangen, hetwelk de onmiskenbare sporen droeg, dat HELMERS eenmaal onder *Neêrlands* voortreffelijkste dichters zou gerangschikt worden. De staatkundige gebeurtenissen oefenden op zijn dichtelijk genie grooten invloed. Zijne prozaïsche beroepsbezigheden, als metselaar, steenkooper en makelaar, konden het dichtvuur, dat in hem woelde, in geenen deele verdooven. Gloeiende van vaderlandsliefde, en de vernedering van den grond zijner geboorte met weedom aanschouwende, zocht hij zijne smart te lenigen in het bezingen van den roem onzer voorvaders, en hieraan hebben wij zijn voortreffelijk meesterstuk *de Holland-sche Natte* te danken. Intusschen behaagde het der Voorzienigheid niet, dat HELMERS *Neêrlands* verlossing van de Fransche heerschappij zou beleven. Met welken gloed ware dan de herborene vrijheid door hem bezongen! HELMERS overleed den 26 Februarij 1813, in den ouderdom van bijkans zes en veertig jaren. Zijn stoffelijk overschot rust op het Luthersche kerkhof te *Muiderberg*, en is bedekt met eene eenvoudige zerk, waarin slechts zijn naam gebeiteld is. Weinige maanden vóór zijnen dood vervaardigde hij het aandoenlijk dichtstukje, waarmede hij zijnen meesterlijken lofzang op den stichter van het Christendom besloot, en waaruit schijnt te blijken, dat hij op geen lang leven rekende. Zie hier den aanvang:

Ja! ras zal de aard mijn asch bedekken,
Geen lente me uit den doodslaap wekken;
'k Zal rusten in den nacht van 't graf.
'k Zal daar 't geschrei, de klagt niet hooren
Van 't dierbaar kroost aan mij geboren,
Dat mij de liefste moeder gaf.

De roos zal uit het knopje schieten,
Maar 'k zal haar geur daar niet genieten!
En de aard bedekkt' zich met een kleed
Van gouden halmen, die, bij 't ruischen
Der winden, als de golven bruisen,
Maar ach! voor mij niet toegereed.

Geen gloed van zomerzonnestralen
Zal in mijn zwarte kluis dan dalen;
Geen voglenzang treft daar mijn oor;
En 's menschen hopen, worstlen, lijden,
Zijn lange smart, zijn kort verblijden,
Bringt tot mijn eng verblijf niet door.

(VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Ned. lett. en wetens.*; *Gedichten van JAN FREDERIK HELMERS*, III deel; NIEUWENHUIS, *Woordenboek van kunsten en wetenschappen*).

HELST, (BARTHOLOMEUS VAN DER), een beroemd Nederlandsch historie- en portretschilder, werd in het begin der zeventiende eeuw te *Haarlem* geboren. Men weet niet, wie hem de eerste beginselen zijner kunst heeft onderwezen. Zonder *Italië* bezocht te hebben, wedijverde hij met de grootste Italiaansche meesters

in het portretschilderen. Hij zette zich te *Amsterdam* neder, waar hij in de Doelenstraat heeft gewoond. Zijn groot *Schuttersstuk*, thans in 's Rijks Museum te *Amsterdam*, is een wonderschoon kunstgewrocht, dat hem door sommigen boven REMBRAND, VAN DIJK en andere groote meesters doet stellen. «In dit stuk is het naakt zoo geheel «natuur, helder en gloeiend, de onderscheidene stof der kleedingstukken zoo «gemakkelijk te onderscheiden, en de «gouden en zilveren kelken en andere «feest- en dischversierselen zoo natuurlijk «en kunstig geschilderd, dat een groot «kenner en liefhebber van de kunst, in «het bijzijn van verscheidene heeren, in «verwondering uitriep: Zoo er eene schilderij aanbiddelijk is in de wereld, zoo «behoeft men naar geene andere landen «te gaan, om beter voorwerp te zoeken.» JAN VOS het kunstvermogen van HELST huldigende, toen deze de afbeelding van CONSTANCE REINST uitvoerig en treffend gelijkend had geschilderd, liet zich dus hooren:

Op, Duitse APELES, op! verschijn met puik van vree;
Want REINST verwacht u, om te leven op 't paneel.
Een geestig ommetrek vereischt een wis penseel.
Natuur vertoont in haar vrouw VENUS en MINERVE.
Zoo ziet men glans en geest, dat zelden beurt, gepaard.
Hoe! is dat leven? Neen; want REINST, heel braaf van
Vertoont zich hier van verf. O Loffelijk vermogen! (aard,
Wie 't oog door verf bedriegt, heeft eereijk bedrogen.

«Voordat ik de werken van dezen schilder gezien had,» zegt FALCONET, «konde ik het naauwelijks met hen eens worden, «die hem boven REMBRAND, VAN DIJK en «soortgelijke meesters verkozen. Ik heb «zijne stukken gezien, naauwkeurig en «bij herhaling bezigtigd, en ben van ge«dachte, dat men, alle vooroordeelen af«leggende, bevinden zal, dat VAN HELST, «in zekere opzichten, die groote schilders «overtreft.» Het zal niemand verwonderen, dat VAN HELST met zijn kunstig penseel veel geld won, maar misschien meer dat hij op gevorderden ouderdom nog een jeugdig meisje huwde. «Doch,» zegt HOUBRACKEN, «wie is t' aller ure even wijs?» Opmerkelijk is het, dat men het sterfjaar van dezen beroemden kunstschilder nergens vindt aangeteekend.

(HOUBRACKEN, *Levens der Ned. schilders*; NIEUWENHUIS, *Woordenboek van kunsten en wetenschappen*; *Woordenboek der Zamenleving*).

HELVETIUS, (CLAUDE ADRIEN), een schrander Fransch letterkundige en dichter van Nederlandsche afkomst, werd in Januarij 1715 te *Parijs* geboren, en ontving eene zorgvuldige opvoeding aan het Jezuiten Collegie van *Louis le Grand*. Hij werd spoedig met de grootste letterkundigen van zijnen tijd bekend. Gedurende eenige jaren

bekleedde hij de winstgevende betrekking van *fermier général* (algemeen pachter), en maakte een lofwaardig gebruik van zijn vermogen. Na eenigen tijd legde hij dezen voordeeligen post neder, en leefde op zijn buitengoed, ten einde zich geheel aan de letterkunde te wijden. In 1785 gaf hij zijn werk de *l'Esprit* in 't licht, dat hem de bitterste vervolging der geestelijkheid berokkende; het werd ten vure gedoemd, en de schrijver genoodzaakt eene herroeping te onderteekenen. Het valt niet te ontkennen, dat, uit een zedekundig oogpunt beschouwd, onderscheidene zijner stellingen gevaarlijke gevolgen konden hebben, doch het is geen liefdeloos oordeel, wanneer men vooronderstelt, dat zijn afkeer van willekeurig gezag en dwingelandij, in de oogen zijner vijanden, zijne grootste misdaad was. Hij bezocht in 1764 en 1765 *Engeland* en *Pruissen*, waar hij door *FREDERIK den Grooten* met al de blijken der hoogste achting werd ontvangen. Hij overleed te *Parijs*, den 26 December 1771. Hij liet een werk na, hetwelk onder den titel van *De l'homme, de ses facultés et de son éducation* zijne vroegere wijsgeerige geschriften in fraaiheid van stijl overtreft. Ook schreef hij, behalve verscheidene dichterlijke brieven, een allegorisch gedicht in zes zangen, getiteld: *Le Bonheur*, hetwelk vele dier opmerkingen omtrent menschen en zaken bevat, welke zijne wijsgeerige bespiegelingen zoo aantlokkend maken. *HELVETIUS* liet eene weduwe na, de dochter van den graaf *VAN LIGNEVILLE*, eene uitmuntende vrouw, welke er haar genoegen in vond, om zieken en behoeftigen te troosten en te helpen. Zij ligt in haar tuin te *Auteuil* begraven. Bij zekere gelegenheid zeide zij tegen *NAPOLEON*, die haren toestand beklagde: *Vous ne savez pas combien on peut trouver le bonheur dans trois arpens de terre.*

(*Oeuvres d'HELVETIUS*, 3 vol., *Paris* 1818; *Penny Cyclopaedia*).

HEMERT, (PAULUS VAN), een voornaam Nederlandsch wijsgeer en schrijver, werd in 1756 te *Amsterdam* geboren. Hij studeerde aan het *Atheneum* zijner geboortestad, vervolgens te *Leyden* en laatstelijk te *Utrecht*, waar hij den graad van doctor in de godgeleerdheid verwierf. Na vier jaren predikant te *Baarn* geweest te zijn, werd hij beroepen te *Wijk bij Duurstede*, waar zijne vrijzinnige denkbeelden hem groote onaangenaamheden berokkend. Hij leide zijn ambt neder, en gaf toen achtervolgens drie brieven aan *CUSBERT BONNET* in 't licht, waarin hij met veel scherppzinnigheid zijne godgeleerde denk-

beelden ontwikkelde. Zij hadden ten doel om te bewijzen, dat men in het stuk van godsdienst de rede niet blindelings mag uitsluiten. Hieruit ontstond tusschen deze beide geleerden een hevige pennestrijd, waarin *VAN HEMERT* het veld behield. *VAN HEMERT* vestigde zich nu te *Amsterdam*, en schreef aldaar een antwoord op eene vraag van *TEYLER's Godgeleerd Genootschap*: *Over het regt en de verpligting, om in zaken van de godsdienst voor zich zelven te oordeelen*. Zijne prijsverhandeling werd met goud bekroond. *VAN HEMERT* behaalde bij ditzelfde genootschap nog twee andere prijzen, en werd in 1790 tot hoogleeraar in de wijsbegeerte en voorbereidende wetenschappen bij de Remonstrantsche kweekschool te *Amsterdam* beroepen. In 1795 keerde hij echter weder tot den ambteloozen staat terug, en begon de uitgave van de *Beginnelsen der Kantiaansche wijsbegeerte*, om het Nederlandsch publiek met de leer van den *Koningsbergschen wijsgeer* bekend te maken. De beroemde *WIJTENBACH* dit wijsgeerig stelsel aanvallende, bleef *VAN HEMERT* hem geen antwoord schuldig, en ook hier behield hij het laatste woord. Behalve meerdere geschriften, die van zijne geleerdheid, grondigheid en bevalligheid van stijl getuigen, heeft men nog van hem letterkundige, wijsgeerige en geschiedkundige mengelingen, welke van 1804—1809 in elf stukken, onder den titel van *Lektuur bij het ontbijt en de theetafel*, in 't licht verschenen. *VAN HEMERT* stierf den 10 Februarij 1825 te 's *Gravenhage*, ruim acht en zestig jaren oud. Zijn deugdzame levenswandel en zijne levendige belangstelling in het lot zijner behoeftige natuurgenooten strekken hem niet minder tot eer dan zijne ongemeene geleerdheid.

(*VAN KAMPEN, Beken. Gesch. der Ned. lett. en wetens.*; *Woordenb. der Zamenlev.*)

HEMSTERHUYS, (FRANS), de zoon van den hoogleeraar *TIBERIUS HEMSTERHUYS*, (die grooten roem behaald had met de invoering eener verbeterde leerwijze voor de Grieksche taal), zag in 1720 het eerste levenslicht te *Leyden*. Men weet weinig van zijne geschiedenis. Het grootste deel zijns levens bracht hij door te 's *Gravenhage*, waar een post als eerste commies van staat, hem een onafhankelijk bestaan verschafte, en tevens tijd vergunde, om zich bij voortdurend aan wijsgeerige studien te wijden. Als ware het in 't verborgen levende, zweefde zijn naam op weinige tongen, doch het nageslacht vereert in hem eenen wijsgeer, op wien *Nederland* te regt roem draagt. Als een groot bewonderaar van *SOCRATES*, bediende hij zich

in zijne werken ook veeltijds van den levendigen gesprekvorm. De beelden, welke er in voorkomen, zijn doorgaans nieuw en altijd gepast; zijn stijl is zuiver en gekuischt, zoo dat men in alles den man van kieschen smaak, den kweekling der Grieken ontdekt, weshalve de geleerde JOHANN FORSTER, in zijne *Ansichten vom Nieder-Rhein*, niet schroomt te zeggen: «Wanneer het nog eenig bewijs behoeft «dat lijnheid van gevoel, rijkdom en keur «van denkbeelden, beschaafde smaak, ver«eenigd met vaardigheid en het fijne ste«kelachtige van echt vernuft, eene opge«klaarde en warme wijsbegeerte en het «dichterlijk toosel eener alles verjongende «verbeeldingskracht, niet aan het oord «der wereld verbonden zijn, dan zou ten «minste een man als deze het bewijs op«leveren, dat *Holland* onder het getal «der landen behoort, waar de edelste «krachten en de teederste vatbaarheden «der menschelijke natuur zich ontwikkel«den en de rijpste vruchten kunnen voort«brengen.» HEMSTERHUYNS schreef steeds in het Fransch, en zulks zoo zuiver en gemakkelijk, dat zijne taal voor geen' geboren Franschman behoeft te wijken. Onder zijne werken noemt WIJTENBACH: *Lettre sur une pièce antique du cabinet de M. DE SMETH*; *Lettre sur la sculpture à M. TH. DE SMETH*; *Sur les désirs*; *Lettre sur l'homme et ses rapports*; *Sur le caractère de M. FAGEL*; *Sophyle, ou de la philosophie*; *Aristée ou de la Divinité*; *Alexis, ou l'âge d'or*, te zamen in 1792 te *Parijs* uitgegeven. Ook WIJTENBACH zwaait HEMSTERHUYNS den regtmstigsten lof toe, wanneer hij zegt: «Hij had zijn' eigen geest zoo«danig naar PLATO (een' leerling van SOCRATES) gevormd; hij heeft in de werkjes, «die hij daarvan in 't Fransch schreef, de «afgetrokkenste geschilstukken der boven«natuurkunde zoo aangenaam en duid«elijk blootgelegd, dat men twijfelt, wat «meer te bewonderen zij, 's mans scherp«zinnigheid of oorspronkelijke *Socratische* «bevalligheid; dat men ten minste zeker«lijk PLATO zelven in 't Fransch meent te «hooren redeneren.» HEMSTERHUYNS stierf in de maand Junij 1790 te 's *Gravenhage*. Hij was zeer bedreven in de sterrekunde, een uitstekend teekenaar, en bezat eene kostbare verzameling van gegraveerde steenen, beeldhouwwerk enz. Uit zedigheid had hij van zijne werken slechts een klein aantal exemplaren laten drukken, om die onder zijne vrienden uit te deelen. Na zijnen dood werden zij meermalen herdrukt, onder den titel van *Oeuvres philosophiques de F. HEMSTERHUYNS*.

(WIJTENBACH, *Opusc.*, T. I; VAN KAM-

PEN, *Beknopte Gesch. der Nederl. lett. en wetensch.*; P. H. TYDEMAN, *Proeve eener lofrede op F. HEMSTERHUYNS*).

HENDRIK IV, koning van *Frankrijk*, werd in 1553 te *Pau* geboren. Hij was de zoon van ANTONY VAN BOURBON, koning van *Navarre*, en van JEANNE D'ALBRET, en werd door zijne moeder in het Protestantische geloof opgevoed. Hij onderscheidde zich vroeg door zijne dapperheid. Na den vrede van *St. Germain* in 1570 tusschen de Protestanten en Katholijken gesloten, huwde hij, twee jaren later, MARGARETHA VAN VALOIS, dochter van CATHARINA DE MEDICIS en zuster van KAREL IX; doch dit huwelijk werd weldra gevolgd door de gruwelen van den *St. Bartholomeus-nacht*. HENDRIK ontkwam ter naauwernood aan dit verschrikkelijk bloedbad. Zich aan het hoofd der Protestantische partij gesteld hebbende, won hij de veldslagen van *Coutras*, *Arques* en *Ivry*. Schoon overwinnaar treurde hij echter over het bloed, dat in deze burger- en godsdienstoorlogen werd vergoten; zijn oorlogskreet was altijd: «Spaart de Franschen!» HENDRIK III in 1589 door JACQUES CLÉMENT vermoord zijnde, was hij de regtmatige erfgenaam van den troon, als lijnregt afstammende van ROBERT van *Frankrijk*, graaf van *Clermont*, vijfden zoon van LODEWIJK IX of den *Heiligen*. Daar de Parijzenaren hem uit hoofde hij Protestant was vijandig waren, werd de stad naauw ingesloten en op straffe des doods verboden derwaarts levensmiddelen toe te voeren; doch wijl men 's konings gezindheid genoeg kende, stoorde niemand zich daaraan. Intusschen gebeurde het op zekeren dag, dat men twee boeren wilde ophangen, omdat zij een paar karren met brood naar *Parijs* hadden gebracht. Gelukkig verscheen HENDRIK te goeder ure; de boeren smeekten hem om genade, wijl zij, zoo als zij zeiden, geen ander middel hadden gehad, om in hun levensonderhoud te voorzien. HENDRIK schonk hun niet alleen het leven, maar ook al het geld dat hij bij zich had, met de woorden: «Gaat gerust heen, de *Bear* «ner is arm; wanneer hij meer had, zou «hij meer geven.» Eerst toen HENDRIK het Protestantische geloof had afgezworen, en de Roomsche-Katholieke godsdienst omhelsd, opende *Parijs* hem hare poorten. In 1595 vaardigde hij echter het beroemde *Edict van Nantes* uit, waarbij den Protestanten eene gematigde godsdienstige vrijheid werd verleend. HENDRIK voerde den oorlog met *Spanje*, welke in 1598 gelukkig ten einde werd gebracht. Nu genoot *Frankrijk* in ruïne mate de vruchten des

vredes, tot dat een gehuurde dweepzieke moordenaar, RAVAILLAC geheeten, den 14 Mei 1610 dezen goeden koning in zijne koets vermoordde. Men heeft hem den bijnaam van *den Goeden* gegeven, welken hij zich door zijnen moed, zijne openhartigheid, milddadigheid en zijne vurige begeerte om zijn volk gelukkig te maken, heeft verworven.

(PIETER CORNELISZ. HOOFT, *Leven van HENDRIK den Grooten, koning van Frankrijk; Bibliothèque historique de la France; Bibliographie de la France; Dictionnaire historique des grands hommes; CAPEFIGUE, Histoire de la réforme, de la ligue et du règne de HENRI IV*).

HENDRIK VIII, koning van Engeland, de tweede zoon van HENDRIK VII en ELIZABETH VAN YORK, werd den 28 Junij 1491 te Greenwich geboren. Daar zijn vader hem tot aartsbisschop van *Canterbury* bestemde, ontving hij, overeenkomstig dit oogmerk, aanvankelijk eene geleerde opvoeding, zoodat hij, volgens Lord HERBERT, behalve een bekwaam Latinist, wijsgeer en godgeleerde, een goed toonkunstenaar was, zoo als blijkt, zegt deze geschiedschrijver, uit twee geheele missen door hem gecomponeerd en dikwijls in zijne kapel gezongen. Daar echter zijn ouder broeder ARTHUR reeds den 2 April 1502 stierf, is het duidelijk, dat zijne geestelijke opvoeding nog niet ver gevorderd kon zijn, toen hij, op den ouderdom van elf jaren, de vermoedelijke troonopvolger werd. HENDRIK besteeg den 22 April 1509 den troon, en huwde in het begin der maand Junij deszelfden jaars CATHARINA VAN ARRAGON, dochter van FERDINAND en ISABELLA van Spanje, en weduwe van zijnen broeder ARTHUR. De aanvang zijner regering was loffelijk, doch weldra maakte hij zich aan gruwelijke wreedheid en dwingelandij schuldig. Hij versloeg JACOBUS IV, koning van Schotland, verbond zich met den keizer en den paus, en schreef tegen LUTHER, waarvoor hem de paus den titel schonk van *Verdediger des geloofs*. Weldra echter verliefde HENDRIK op ANNA BOLEYN, en nu was hij er op bedacht, om zijne gemalin CATHARINA VAN ARRAGON te verstooten. Onder voorwendsel dat zijn huwelijk met haar ongeoorloofd was, wilde hij hetzelfde nietig doen verklaren. De paus zulks weigerende, brak hij met Rome, stelde zich aan het hoofd van de Engelsche Kerk, en verhief ANNA BOLEYN tot koningin, die hij echter, drie jaren later, onder eene weinig bewezene beschuldiging van overspel, ter dood liet brengen. Denzelfden dag van ANNA's dood,

huwde de koninklijke moordenaar JANE SEYMOUR, die den 14 October 1537 in het kraambed stierf. In Januarij 1540 trad hij in den echt met ANNA VAN KLEEF, welk huwelijk, door het gedienslig parlement, op HENDRIKS begeerte, zes maanden later weder werd ontbonden. Den 8 Augustus 1540 huwde HENDRIK zijne vijfde gemalin, CATHARINA HOWARD, die hij den 13 Februarij 1542, als beschuldigd van wangedrag, liet onthoofden. Den 10 Julij 1543 koos hij CATHARINA PARR, de weduwe van Lord LATIMER tot zijne koningin, die, door hare godsdienstige denkbeelden tegen den godgeleerden koning gekant, eenmaal groot gevaar liep het schavot te beklommen. Deze bloeddorstige vorst stierf den 28 Januarij 1547, des morgens ten twee ure, denzelfden dag, dat anders de hertog van Norfolk ook zijn leven op het schavot zou verloren hebben. HENDRIKS opvolger was EDUARD VI, de zoon uit zijn huwelijk met JANE SEYMOUR.

(EDWARD HERBERT's *History of the life and reign of HENRY VIII*).

HENDRIK IV, keizer van Duitschland, zoon en opvolger van HENDRIK III of *den Zwarten*, werd in 1050 geboren. Zijn vader in 1056 gestorven zijnde, voerde zijne moeder AGNES van Aquitanië, gedurende zijne minderjarigheid, met wijsheid de teugels des bewinds. Na haren dood, maakten zijne ooms, de hertogen van Saksen en Beijeren, zich meester van de voogdij; doch HENDRIK had naauwelijks den ouderdom van dertien jaren bereikt, toen hij zich van zijne voogden ontsloeg, en zelf het bewind aanvaardde. De Saksers tegen hem opgestaan zijnde, klaagden hem bij paus GREGORIUS VII aan over het verkoopen van kerkelijke ambten en waardigheden. De paus daagde den keizer voor zijne vier-schaar, waarop HENDRIK antwoordde met het bijeen roepen van den Rijksdag te Worms. Nu zwaaide GREGORIUS den banbliksem tegen HENDRIK, en ontsloeg zijne onderdanen van hunnen eed van gehoorzaamheid. Van allen verlaten, ging HENDRIK naar Italië, om den paus te vermurwen. Dit ging moeilijk. Na drie dagen in het voorhof van het kasteel van Canossa, (waar de paus zich bevond), blootvoets en met eene pij gedekt, midden in den winter, als boeteling doorgebracht te hebben, verwierf hij op de vernederendste voorwaarden vergiffenis. HENDRIK, hoogst gevoelig over den smaad hem aangedaan, en door eenige Lombardische grooten opgezet, om zich te wreken, verzamelde een leger, waarmede hij RUDOLF, hertog van Zwaben, die inmiddels den troon beklommen had, versloeg, en vervolgens

naar *Italië* trok. GREGORIUS het onderspit delvende, werd afgezet en vervangen door GUIBERT, aartsbisschop van *Ravenna*, 's keizers beschermeling, die hem binnen *Rome* kroonde. De fortuin keerde hem echter op nieuw den rug toe, hebbende bij het bitter verdriet onder zijne beide zonen, KOENRAAD en HENDRIK, de snoodste vijanden te vinden. Door de gezanten van PASCAL II omgekocht, liet zijn zoon HENDRIK hem in het kasteel *Bingenham* opsluiten. De Rijksdag in 1106 te *Mentz* bijeen gekomen, verklaarde zich voor den ontaarden zoon, die niet aarzelde den troon te bestijgen. Inmiddels ontsnapte de ongelukkige vader uit de gevangenis, vlugtte naar *Keulen*, en vervolgens naar *Luik*, alwaar hij, onder het inroepen van 's hemels wraak over zijn zoon, in 1106, den laatsten adem uitblies. Zelfs zijn lijk was geene rust beschoren; hetzelfde werd, op last van den ontaarden zoon, of volgens sommigen op dien van den paus, opgegraven, en naar *Spier* gevoerd, waar het twee jaren onbegraven in eenen kelder bleef liggen. De lotgevallen en regering dezes keizers zijn onder anderen beschreven door J. AVENTINUS, en in 1518 te *Augsburg* in 't licht gegeven.

HENRY, (PATRICK), een der werkzaamste grondleggers der Noord-Amerikaansche onafhankelijkheid, werd den 29 Mei 1736 in het graafschap *Hanover* in *Virginie* geboren. Op den ouderdom van vijftien jaren, kwam hij bij een' koopman in de leer; doch na menige mislukte onderneming, begon hij zich in de regtsgeleerdheid te oefenen, en trad weldra als pleitbezorger op. Hij woonde bij zijn schoonvader, die eene herberg hield, en had vele jaren met tegenspoeden te worstelen. Zijne welsprekendheid echter, in een gewigtig proces op eene schitterende wijze aan den dag gelegd, bragt hem bij zijne medeburgers in aanmerking. In 1765 tot lid van het huis der afgevaardigden gekozen, verhief hij zich nadrukkelijk tegen de willekeurige heerschappij der Engelsen, vooral tegen de zoogenaamde zegelwet. In het vuur zijner redevoering, riep hij met ongemeene geestdrift uit: «CESAR had zijn BRUTUS, KAREL I zijn CROMWELL, en GEORGE III — » «Hoog «verraad!» riep de Spreker des Huizes, en zoo klonk het van alle kanten. HENRY, zonder zich in het minst te ontzetten, wierp eenen vurigen blik op den Spreker, en vervolgde met nadruk: «moge zich «aan hun voorbeeld spiegelen. Is dit hoog «verraad, dan moogt gij er van maken «wat gij wilt.» Van dezen dag af was HENRY de lieveling des volks. Als vrijwil-

liger in den vrijheidskamp en als volksvertegenwoordiger bewees hij zijn vaderland de gewigtigste diensten. Hij stierf, als gouverneur van *Virginie*, den 6 Junij 1797, overleefd door vijftien kinderen, wien hij, door een verstandig bestuur zijner zaken, een aanzienlijk vermogen naliet. (WIRT'S *Life of PATRICK HENRY*).

HERACLITUS, een Grieksch wijsgeer, geboren te *Ephesen*, bloeide omtrent 500 jaren v. c., en stierf, volgens ARISTOTELIS, in den ouderdom van zestig jaren. Het ambt van eersten overheidspersoon, hem door zijne medeburgers aangeboden, weigerende, verwijderde hij zich naar een bergachtig oord, waar hij leefde van de voortbrengselen, die de grond van zelven opleverde. Hij stierf aan de waterzucht. Zijne droefgeestige geëerdheid gaf waarschijnlijk aanleiding tot het volksverhaal, dat hij onophoudelijk de menschelijke dwaasheden beweevende, waarom men hem den huilenden wijsgeer heeft genoemd. Ook noemde men hem den *Duisteren wijsgeer*, omdat hij zijne leerbegrippen wikkelde in eenen raadselachtigen stijl, ten einde het algemeen daarvan onkundig zoude blijven. De fragmenten van HERACLITUS werk *Over de Natuur* zijn door SCHLEIERMACHER in WOLF en BULTMAN'S *Museum der Alterthumswissenschaft* omschreven en verklaard.

(BRANDIS, *Handbuch der Geschichte der Griechisch-Röm. Philos.*; RITTER'S *History of ancient philosophy*).

HERBELOT, (BARTHELEMY D'), een geleerd kenner der Oostersche letterkunde, werd den 14 December 1625 te *Parijs* geboren. Hij begon vroegtijdig de Oostersche talen te beoefenen, en verwierf eene naauwkeurige kennis van het Arabisch, Hebreeuwsch, Syrisch, Perzisch en Turksch. Gedurende zijn verblijf in *Italië*, werwaarts hij zich begaf in de hoop van Oosterlingen te ontmoeten, genoot hij de vriendschap en bescherming der kardinalen BARBERINI en GRIMALDI. Naar *Frankrijk* teruggekeerd, werd hij tot koninklijken tolk der Oostersche talen benoemd. Gedurende een tweede bezoek in *Italië*, verwierf hij de gunst van FERDINAND, groot-hertog van *Toscane*, die hem een groot aantal belangrijke Oostersche handschriften bezorgde, en hem aan zijn hof trachtte te houden. Doch d'HERBELOT, door den staatsdienaar COLBERT uitgenoodigd naar *Parijs* terug te keeren, gaf hieraan gehoor, en werd, na den dood van AUVERGNE, benoemd tot professor in het Syrisch. Ook stond de koning hem eene jaarwedde toe. Hij stierf den 8 December 1695. Het werk, waardoor d'HERBELOT bij het nageslacht bekend is, voert

ten titel: *Bibliothèque orientale, ou dictionnaire universel, contenant généralement tout ce qui regarde la connaissance des peuples de l'Orient, fol., Paris 1697*. GIBBON geeft aan dit werk den verdienden lof, wanneer hij het noemt «een aange-naam mengelwerk, hetwelk den smaak «van een' ieder bevredigd.» D'HERBELOT schreef nog verscheidene andere werken, die nimmer in 't licht zijn verschenen. Onder dezelve noemt GALLAND een Turksch en Perzisch woordenboek, in drie deelen folio. (*Penny Cyclopaedia; Conversations-Lexicon*).

HERBERT, (Sir THOMAS), een beroemd Engelsch reiziger, werd in 1606 te York geboren, en studeerde in de godgeleerdheid aan de hoogeschoolen van Oxford en Cambridge. In 1626 vertrok hij met Sir DODMORE COTTON, afgezant van KAREL I, naar Perzië. Hij stevende naar Suratte, van daar naar Ormus, reisde door Perzië naar de Kaspische Zee, en keerde naar Ispahan en Bagdad, langs den Tigris, terug. Vervolgens bezocht hij de Indische kust bij Suratte, alsmede de straten van Malacca, Java, Pegu, de Molukken enz, en kwam, na eene vierjarige afwezigheid, in Engeland terug. In 1634 gaf hij in 't licht: *Some Yeares Travels into Africa and Asia*, de beste beschrijving van Perzië vóór die van CHARDIN. Dit werk bevat eene menigte wetenswaardige zaken, welke men niet ligtelijk elders zal aantreffen. Het werd door VAN VLIET in het Nederduitsch vertaald, en weder in het Fransch overgebracht door WICQUEFORT. Gedurende den burgeroorlog omhelsde HERBERT de partij van het parlement, en werd benoemd om koning KAREL I in zijne gevangenschap bij te staan. Schoon hij geheel andere godsdienstige en staatkundige denkbeelden koesterde dan de koning, vatte deze echter eene bijzondere toegenegenheid voor hem op. Ook bleef hij tot de laatste oogenblikken bij dezen ongelukkigen vorst. In 1678 verscheen van hem *Threnodia Carolina*, een geschiedkundig verhaal van de twee laatste jaren van het leven van koning KAREL I, in 1813 bij NICOL herdrukt. HERBERT stierf te York in 1682.

(*Athenae Oxonienses*, waarin een oorspronkelijk verhaal van de laatste dagen en de begrafenis van KAREL I door HERBERT zelven aan wood wordt medegedeeld).

HERDER, (JOHANN GOTTFRIED VON), een verdienstelijk Duitsch geleerde en dichter, werd in 1744 te Morungen in Oost-Pruissen geboren, waar zijn vader eene meisjesschool hield. De eenige boeken,

waarin hij lezen mogt, waren een bijbel en een gezangboek. De predikant, TRESCHO geheeten, gebruikte hem als schrijver, en toen deze bemerkte, dat de knaap ongemeene begaafdheden bezat, stond hij hem toe, om de lessen, welke hij zijnen zonen in het Grieksch en Latijn gaf, bij te wonen. Met eene oogziekte gekweld, geraakte de jeugdige HERDER in kennis met eenen Romeinschen heelmeeester, die zoo veel behagen in hem vond, dat hij aanbod, hem naar Petersburg mede te nemen, met het doel, om hem in de heekunde te onderwijzen. HERDER nam dit voorstel aan, doch te Koningsbergen viel hij in zwijm, toen hij daar de ontleding van een lijk bijwoonde. HERDER besloot nu van dit plan af te zien, en zich aan de godgeleerdheid te wijden. Gelukkig ontmoette hij twee mannen, die zijn genie wetende te waarderen, hem eene betrekking bezorgden aan het Frederiks-Collegie te Koningsbergen. Met onvermoeiden ijver oefende hij zich in de godgeleerdheid, wijsbegeerte, geschiedenis, natuurkunde en talen. In 1765 werd hij beroepen als rector aan de Domschool te Riga, waaraan tevens het predikambt was verbonden. De toevloed der menigte, om hem te hooren prediken, werd allengs zoo groot, dat men, te zijnen gevalle, eene nieuwe kerk bouwde. Ook trad hij thans op als schrijver, en verwierf daardoor spoedig de achting van LESSING, GLEIM en andere uitstekende mannen, schoon zijn scherpe schrijftrant hem tevens vele vijanden berokkende. Toen bij hem de begeerte opkwam de wereld in de wereld en de menschen op het groote schouwtooneel des levens te leeren kennen, leide hij zijne ambten neder, om Italië te bezoeken. Hiertoe deed zich spoedig eene schoone gelegenheid voor hem op, aangezocht wordende om den prins van Holstein Eutin als reis-makker naar Frankrijk en Italië te vergezellen. Zoodra hij echter Straatsburg had bereikt, werd hij op nieuw, en erger dan te voren, door eene oogziekte aangetast, die hem verhinderde verder te reizen. Hier leerde hij het eerst GÖTTE kennen, met wien hij de naauwste vriendschap sloot. Na te Buckebury en Göttingen aanzienlijke ambten en waardigheden te hebben bekleed, vertrok hij in 1773 als hofprediker, superintendent-generaal en opper-consistoriaalraad naar Weimar, waar, (onder de liefderijke bescherming van den hertog van Saksen-Weimar), de vruchten van zijnen veelomvattenden geest tot volle rijpheid kwamen. Den 18 December 1803 werd deze schrandere geleerde door den dood aan zijne veelvuldige vrienden ont-

rucht. Zijne werken vullen nagenoeg zestig boekdeelen, waarin de grootste verscheidenheid heerscht. Zijne verzameling van volksliederen van alle natiën wordt op hoogen prijs gesteld, terwijl de Spanjaarden zijn dichtstuk *de Cid* voor echt Spaansch verklaren. Het belangrijkste werk echter van HERDER is zijne *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*, «waarin «zich de stralen van zijnen geest als in «één middelpunt vereenigen.» De groot-hertog van Saksen-Weimar, KARL AUGUST, liet in 1819 op HERDER's graf eene gedachtenis-tafel leggen, met het opschrift: *Licht, Liebe, Leben*. Te Koningsbergen en op andere plaatsen werd in 1844 zijn honderdste geboortedag gevierd. Zijne waardige weduwe, MARIA CAROLINA, die in 1815 overleed, heeft hem een schoon gedenkteeke opgericht in hare *Erinnerungen aus HERDER's Leben*.

(DÖRING, *HERDER's Leben*).

HERMANS, (CATHARINA), eene Noord-Hollandsche vrouw van geringe afkomst, doch beroemd door hare voorbeeldige kloekmoedigheid en huwelijkstrouw. CATHARINA was gehuwd aan eenen wakkeren zeeman. Bang klopte haar het hart, toen haar huwelijksvriend, in 1603, afscheid van haar nam, om met eene vloot naar *Oostende* te stevenen, hetwelk door de Spanjaarden sel werd belegerd. Onder weg met den vijand slaags geraakt, werd hij met een goed aantal matrozen en eenige loodsen gevangen genomen, en gekluisterd in eenen akeligen kerker geworpen. Dit ongeval kwam CATHARINA ter ooren, en nu was haar besluit genomen. Zij verkocht alles wat slechts eenige waarde had, sneed zich het fraaije hoofdhaar af, vermomde zich in mansgewaad, en aanvaardde de reis naar de Spaansche legerplaats, ten einde haren echtgenoot te verlossen of vrij te koopen. Hare uitstekende schoonheid strekte haar hierin tot eenen onoverkomelijken hinderpaal; zij werd als verspieder van prins MAURITS gevat, aan handen en voeten gekluisterd en streng bewaakt. Hoe kromp haar het hart in een, toen zij vernam, dat zeven der gevangene Hollandische zeelieden ter dood gebragt en de overige tot zwaren dwangarbeid veroordeeld of naar *Spanje* gevoerd zouden worden. In wanhoop verkeerende, nadert haar een Pater-Jezuït, die, volgens zijne gewoonte, de gevangenen kwam bezoeken. Zij bekent hem alles in de biecht, en smeekt hem om voorspraak bij den Spaanschen bevelhebber. «Zoo het mij «mislukt,» zeide zij, «mijnen man vrij «te koopen, dan zal ik het nog als eene «ongemeene gunst beschouwen, in zijne

«gevangenschap te mogen deelen, en hem «in den hardsten arbeid, zelfs in den «wreedsten en pijnlijksten dood, te ver- «gezellen!» De geestelijke, diep met haar bewogen, wist te bewerken, dat zij naar de gevangenis van haren man werd overgebragt. Op het zien van haren echtgenoot, viel zij in onmagt neder. Allengskens tot zich zelven gekomen, had er tusschen het liefhebbend paar het hartroerendst tooneel plaats. Schoon in den kerker, waanden de beide echtgenooten zich als in den hemel. De graaf VAN BUCQUOI van dit vreemd voorval onderrigt, had de edelmoedigheid, om, zonder eenig losgeld aan te nemen, CATHARINA en haren man in vrijheid te stellen, haar, over hare kloekmoedige huwelijksliefde, naar verdienste prijzende.

(DE COSTE, *Les femmes illustres*).

HERMOGENES, een der eerste onderwijzers in de welsprekendheid, werd te *Tarsus*, in *Cilicië*, geboren, en bloeide onder de regering van MARCUS AURELIUS. Hij is inzonderheid beroemd door de vroegtijdige ontwikkeling zijner talenten, die weder even schielijk afnamen. Op den ouderdom van vijftien jaren werd hij luide toegejuicht over zijne redevoeringen, welke hij voor de vuist uitsprak. Als professor in de Grieksche welsprekendheid te *Rome*, had hij de eer den keizer onder zijne toehoorders te tellen. Drie jaren later schreef hij zijn werk over de welsprekendheid, waarvan de ophelderingen en aanhalingen vooral uit de redevoeringen van DEMOSTHENES waren ontleend. Dit werk van HERMOGENES werd in hooge achting gehouden, en een geliefkoosd boek in alle Grieksche scholen. Bij dit werk heeft hij gevoegd een boek, getiteld *Progymnasmata*, of voorbeelden van oefeningen voor de welsprekendheid, hetwelk PRISCIANUS in het Latijn heeft overgebragt. Op den ouderdom van vijf en twintig jaren verloor HERMOGENES geheel en al zijn geheugen; hij leefde tot in hoogen ouderdom in eenen toestand aan onnoozelheid grenzende.

(FABRICIUS, *Bibliotheca Graeca*; SCHOELL, *History of Greek literature*).

HERODOTUS, de oudste Grieksche geschiedschrijver dien wij kennen, zag het eerste levenslicht te *Halicarnassus* in *Carië*, omtrent 484 jaren v. c. Hij was de zoon van LYXUS en DRYO, gesproten uit een aanzienlijk geslacht. Wars van de regering van LYGDAMIS (een kleinzoon der heldhaftige ARTEMISIA), tiran van *Halicarnassus*, begaf hij zich voor eenigen tijd naar *Samos*, waar hij zich oefende in het Ionisch dialect, dat aldaar gesproken werd.

HERODOTUS doorreisde vervolgens *Griekenland*, *Egypte* en *Italië*. Voordat hij den ouderdom van dertig jaren had bereikt, hielp hij LYGDAMIS verdrijven. Doch de verbanning van den tiran de rust in *Halicarnassus* niet herstellende, voegde hij zich bij eene Atheensche volkplanting, welke zich te *Thurium*, in Zuidelijk *Italië*, vestigde, waar men wil, dat hij is gestorven. Zijne geschiedenis in negen boeken, welke hij naar de negen zanggodinnen noemde, bevat eene groote verscheidenheid van stof, welker eenheid men niet bemerkt, voordat men het gansche werk *aandachtig* heeft doorgelezen. Zijn oogmerk was, om eene algemeene geschiedenis van de Grieken met de geschiedenis van de oorlogen der Grieken en Perzen samen te vlechten. Volgens dit plan schetst hij den loop der gebeurtenissen van den tijd, dat het Lydisch rijk van CRESUS gesloopt werd door CYRUS, den stichter der Perzische alleenheerschings, tot op de bemagtiging van SESTOS, eene gebeurtenis, welke de zegepraal der Grieken over de Perzen voltooide. Om dit doel te bereiken, koos hij eene reeks van gebeurtenissen, welke niet alleen de geheele Grieksche natie, maar ook de geheele beschaafde wereld betroffen, en de wijze, waarop hij deze moeilijke taak volbragt, heeft hem den eervollen en welverdienden naam van Vader der Geschiedenis doen verwerven. Het verhaal, dat HERODOTUS op acht en twintig jarigen ouderdom zijn werk bij gelegenheid der Olympische spelen aan de verzamelde Grieken voorlas, wordt door eenige onderzoeklieden geleerden zeer betwijfeld. Zijn werk was de vrucht van veeljarige reizen, en draagt alle kenteekenen van de hand eens mans van rijperen leeftijd. PLUTARCHUS en EUSEBIUS zeggen, dat HERODOTUS zijne geschiedenis aan het volk te *Athene* heeft voorgedragen. Het werk van HERODOTUS is in onderscheidene Europesche talen overgezet.

(DAHLMANN, HERODOTUS, *aus seinem Buche sein Leben; Journal of Education*).

HERRERA, (ANTONIO), een beroemd Spaansch geschiedschrijver, wiens wezenlijke naam was TORDESILLAS, doch die den geslachtsnaam zijner moeder aannam, werd in 1549 te *Cuellar* geboren, en stierf den 19 Maart 1625 te *Madrid*. Hij wordt door ROBERTSON en andere voorname schrijvers geprezen. HERRERA werd door PHILIPPUS II benoemd tot eersten geschiedschrijver en vervolgens tot secretaris van staat. Hij schreef verscheidene werken, waarvan het gewigtigste is zijne *Historia general de los*

Hechos, de los Castellanos en las Islas y Tierra Firma del Mar Oceano, en 8 *décadas*, vier deelen fol., *Madrid*, 1601. BARLAEUS maakte deze geschiedenis van de daden der Castillianen op de eilanden en het vaste land van den *Atlantischen Oceaan* bekend in zijn *Novus Orbis*; en NICOLAS COSTE in zijne *Histoire générale des voyages des Castillans*, 1659; en kapitein STEVENS in zijne *History of America*, 1725.

(VON HASSEL und HOFFMAN, *Allgemeine Encyclopädie*; BRUNET, *Manuel du libraire*).

HERSCHEL, (FRIEDRICH WILHELM), een der grootste sterrekundigen van den nieuweren tijd, werd den 15 November 1738 te *Hanover* geboren. Hij was de zoon eens muzikants, die hem, gelijk zijne overige vier zonen, voor zijn eigen beroep opvoedde. Op den ouderdom van veertien jaren, werd hij als hoboïst bij een Hanoversch regiment der garde geplaatst, hetwelk hij naar *Engeland* vergezelde. Zulks geschiedde tusschen het jaar 1757 en 1759. Volgens een ander verhaal kwam hij alleen in *Engeland*. Na zijne aankomst vertoefde hij eenigen tijd te *Durham*, waar hij een muzikkorps voor de milicie in orde hielp brengen; vervolgens was hij verscheidene jaren organist te *Halifax*, waar hij onderwijs gaf in de muziek, en zich zelven in de talen oefende. Er zijn vele vertellingen over zijne muzikale werkzaamheden in omloop, welke echter weinig grond hebben. Men wil, onder anderen, dat hij in het orkest van de Danszaal te *Bath* speelde; dat hij op zekeren tijd naar eene organistplaats dینگende, bij het spelen op de proef zich bediende van stukjes lood, welke hij op de toetsen legde, welke lang aangehouden moesten worden, en dat hij die dan weder behendiglijk wist weg te tooveren. Ook verhaalt men, dat hij in *Italië* concerten gaf op eene harp en twee aan zijne schouders vastgemaakte horens, en hij hiermede zijne reiskosten wist goed te maken. Wat hier ook van zij, zeker is het, dat HERSCHEL nimmer in *Italië* geweest is.

Omstreeks 1766 was hij organist van de octagoon-kapel te *Bath*, in welke plaats hij zijne aandacht bijzonder op de sterrekunde begon te vestigen. Hij was ervaren in de wiskunde, en wist deze wetenschap op het dagelijksch leven voortreffelijk toe te passen. Het eerste bekende geschrift van HERSCHEL is het antwoord op eene prijsvraag in het *Ladies' Diary* voor 't jaar 1779: de lengte, de spanning en het gewigt eener muzikalsnaar gegeven zijnde, verlangde men te weten, hoevele

trillingen zij in een' bepaalden tijd zou maken, wanneer een klein gegeven gewigt aan het midden der snaar was vastgemaakt, en dit met haar trilde.

Zijne sterrekundige navorschingen wekten bij hem de begeerte op, eenen telescoop te bezitten; doch zijne middelen gelukkig niet toereikend zijnde om zulk een werktuig te koopen, besloot hij voor zich zelve eenen *Newtoniaanschen vijfvoetigen Spiegel-telescoop* of een' *Reflector* te maken. Toen dit gelukte, nam hij het stoute besluit, deze maat te verdubbelen. Nu zag hij het heelal in al deszelfs heerlijkheid en grootheid. In 1781 verkondigde hij aan de wereld de ontdekking van eene vooronderstelde komeet, welke spoedig bleek eene nieuwe planeet (*Uranus*) te zijn. GEORGE III benoemde hem nu tot zijnen astronoom op eene jaarwedde van 400 Pst. HERSCHEL vestigde eerst zijn verblijf te *Datchet* en later te *Slough* bij *Windsor*. Zijne verblijfplaats werd, zegt FOURIER, een van de belangrijkste plekken der beschaafde wereld. Aanvankelijk bestond zijn huisgezin uit een' zijner broeders en zijne zuster CAROLINA HERSCHEL, die hem in zijne berekeningen de gewigtigste diensten bewees. Ook deed zij belangrijke waarnemingen, en ontdekte meer dan eene komeet. Deze dame keerde na den dood haars broeders naar *Hanover* terug, alwaar zij in 1838 nog leefde.

HERSCHEL huwde eene weduwe, MARY PITT, die hem eenen zoon schonk, den beroemden JOHN HERSCHEL, die zich vier jaren aan de *Kaap de Goede Hoop* heeft opgehouden, om het zuidelijk halfrond gade te slaan.

De rusteloze HERSCHEL, die reeds te *Bath* begonnen was eenen telescoop van dertig voet te vervaardigen, voltooide in 1789 een' ander van 40 Eng. voeten lang, en 4 voet en 10 duim middellijn, waarvoor te *Slough* een bijzonder toestel werd gemaakt, hetwelk, rustende op 20 rollen, met veel gemak naar alle rigtingen kon bewogen worden. De werking van dezen telescoop was zóó verbazend sterk, dat de eerste vaste ster drie duizend malen werd vergroot. Meermalen zag HERSCHEL vijftig duizend sterren op zijn gezigtveld voorbij gaan. Onder de ontdekkingen van HERSCHEL behooren de vuurspuwende bergen in de maan, de zesde en zevende wachter van *Saturnus*, de ringen van *Uranus* en de zes wachters dezer nieuwe planeet, alsmede de aard der zoogenaamde nevelvlekken, bestaande uit enkele sterren of verzamelingen van sterren. Van vele zijner ontdekkingen heeft hij in de *Philosophical Transactions* uitvoerige beschrijvingen gegeven. HERSCHEL stierf den 23 Augustus 1822 in ruime omstandigheden. (*European Magazine for January 1785; Philosophical Transactions*).

HERZBERG, (EWALD FRIEDRICH), een beroemd staatsman, werd den 2 September 1725 te *Lottin* bij *Nieuw-Stettin* geboren. Na zich aan de hoogeschool te *Halle* in de staatshuishoudkunde geoeft te hebben, werd hij als secretaris bij het Pruisisch gezantschap naar *Frankfort* gezonden. Zoodra zijne verdiensten meer aan het licht kwamen, benoemde hem de koning tot geheimraad bij het departement van buitenlandsche zaken. Toen de vrede van *Hubertsburg* tusschen *Pruissen*, *Oostenrijk* en *Saksen*, den 15 Februarij 1763, alleen door zijne bekwaamheid was tot stand gekomen, was de koning hierover zóó verrukt, dat hij HERZBERG daarover luide prees, zeggende: «*Gij hebt den vrede gemaakt, zoo als ik oorlog heb gevoerd, één tegen velen.*»

De onvermoeide HERZBERG deed veel voor de verbetering van het inwendig bestuur des lands. De zijdeteelt onder anderen geraakte in aanmerkelijken bloei. Ofschoon HERZBERG zich door de hoogste eenvoudigheid kenmerkte, verscheen hij in 1784, op 's konings verjaardag, in een prachtig zijden kleed, van eigen gewonnen zijde in *Pruissen* vervaardigd. Ook in het schoolwezen bragt hij vele verbeteringen tot stand. In 1790 leide hij zijn ambt als minister neder, en wijdde den overigen tijd zijns levens aan de beoefening der wetenschappen, de Duitsche taal en letterkunde, welker bloei hem zeer ter harte ging. Hij stierf den 27 Mei 1795, in den ouderdom van zeventig jaren.

(DOHM, *Denkwürdigkeiten*; FOSSELT, EWALD FRIEDRICH, *Graf von Herzberg*).

HESIODUS, een oud Grieksch dichter, was een inboorling van *Asera*, een dorp aan den voet van den *Helicon*. Sommigen houden hem voor een' voorganger of tijdgenoot van HOMERUS. Van hem zelve vernemen wij, dat hij op den berg *Helicon* schapen gehoed heeft, en door zijnen broeder beroofd is geworden. Men wil, dat hij op eene valsche beschuldiging van deel genomen te hebben aan de wegvoering van een jong meisje, verdronken is geworden. Hij is schrijver van de *Werken en Dagen*, het *Geslachtregister der Heidensche goden* (*Theogonie*), en het *Schild van HERCULES*, een brokstuk of liever eene aaneenschakeling van brokstukken, welke sommigen echter als het werk van latere rhapsodisten beschouwen.

(ULRICI, *Geschichte der Hellen. Dicht-*

kunst; HERMANN und CREUZER, *Briefe über HOMER und HESIOD*; Mr. THIRLWALL's *History of Greece*).

HESS, (JOHANN JAKOB), een beroemd Zwitsersch godgeleerde, die in het zeven en tachtigste jaar zijns ouderdoms in Mei 1828 te *Zurich*, de plaats zijner geboorte, is overleden. Sedert 1795 bekleedde hij aldaar het ambt van *Antistes*, en gaf zich geheel over aan de beoefening der Heilige Schrift. In ons vaderland hebben zijne schriften eenen zeldzamen opgang gemaakt en in vele godsdienstige huisgezinnen eene grondige bijbelkennis vermeerderd. De veeljarige werkkring van den *Zurichschen* kerkleeraar was alzoo hier en elders hoogst gezegend. Onder zijne menigvuldige schriften noemen wij in de eerste plaats zijn *Leven van Jezus* en zijne *Geschiedenis der Apostelen*; ook zijne *Geschiedverhalen des Ouden en Nieuwen Testaments*, de *Christenleeraar*, het *Christelijk Oefenjaar*, alsmede zijne *Geschiedenis der Israëlieten* en de *Verhandeling over Gods Koninkrijk* hebben hooge waarde en getuigen van 's mans geleerdheid. Al deze werken zijn uit het Hoogduitsch in onze taal overgebracht. «De «verstandig godsdienstigen onder onze natie, afkeerig van die groote losheid en «oppervlakkigheid, van die nieuwigheidszucht en twijfelarij, met welke men «vóór ruim vijftig jaren de Heilige Boeken «in *Duitschland* begon te behandelen, «vonden smaak in den bedaarden gang, «met welke hij zich steeds over Bijbel en «Christendom uitdrukte, en zij werden «verrukt door de nieuwe, of meer heldere inzigten, welke hij hun gaf in den «zamenhang en de wijze schikkingen der «Goddelijke Openbaringen, met welke de «Hoogste Wijsheid en Goedheid, van de «vroegste tijden af tot op JEZUS CHRISTUS «en zijne Apostelen, het menschedom be«giftigd heeft. Daarom konden ouders «zonder schroom de werken van HESS aan «hunne kinderen in handen geven; wel «verzekerd, dat, hoe meer zij dezelve «met nadenken lazen, de eerbied voor «den Bijbel en de waarheden van de «godsdienst, des te dieper in hunne harten zouden worden ingeplant en bevestigd.»

(*Levensgeschiedenis van JEZUS*, door JOH. JAKOB HESS, naar de achtste uitgave uit het Hoogduitsch).

HESSEN, (WILHELM, Landgraaf VAN), werd in het midden der zestiende eeuw te *Kassel* geboren, en overleed in den jaren 1597. Hij vereeuwigde zijnen naam door de beoefening der wijsbegeerte krachtadig aan te moedigen, en vooral door zijnen ijver, om aan de wetenschap der sterre-

kunde bevorderlijk te zijn. Met behulp van ROTHMANN en BYRGE stichtte hij een observatorium, en voorzag hetzelfde van de beste werktuigen, welke men toen kon bekomen. Zijne waarnemingen waren zeer belangrijk, en werden, een en twintig jaren na zijnen dood, door WILLEBRORD SNELLIUS te *Leyden* in 't licht gegeven. TYCHO BRAHÉ spreekt daarvan in zijne *Brieven* en in het tweede deel der *Progymnasmata*.

(MARTIN, *Biographia Philosophica*; HUTTON's *Dictionary*).

HEVELIUS, (JOANNES), of eigenlijk JOHANN HEVEL, een uitstekend sterrekundige, werd den 28 Januarij 1611 te *Dantzig* geboren. Nadat hij de voornaamste landen in *Europa* had bezocht, keerde hij naar zijne geboorteplaats terug, en hield zich hoofdzakelijk met de sterrekunde bezig. In 1641 bouwde hij in zijn eigen huis eene sterrewacht, en voorzag haar met een kwadrant en sextant van drie en vier voet middellijn, alsmede met groote telescopen door hem zelven vervaardigd. In 1647 gaf hij eene beschrijving uit van de maan, onder den naam van *Selenographia*, waarbij hij eene afbeelding voegde van de andere planeten, zoo als zij zich door den telescoop vertoonen. In 1679 leed hij een groot verlies door eenen brand, die zijn huis en observatorium in asch legde. Dit ongeval schijnt echter zijnen ijver niet uitgebluscht te hebben; immers kort hierop bouwde hij een nieuw observatorium, (schoon op eene minder kostbare schaal), om zijne waarnemingen te kunnen voortzetten. Onder zijne werken onderscheidt men zijne *Cometographie*, zijne *Machina Coelestis*, zijn *Annus Climactericus*, zijn *Firmamentum Sobiescianum* en zijn *Prodomus astronomiae*, waarin menigvuldige platen voorkomen, door hem zelven geteekend en geëst. Hij stierf in 1687 te *Dantzig*, in den ouderdom van zes en zeventig jaren, en algemeen geacht.

(DELAMBRE, *Hist. Astron. Mod.*; WEIDLER, *Hist. Astron.*).

HEYNE, (CHRISTIAN GOTTLÖB), werd in 1729 te *Chemnitz*, in *Saksen*, van arme ouders geboren, en werd, in spijt van bijkans onoverkomelijke hinderpalen, een der geleerdste mannen zijner eeuw. Op den ouderdom van vier en dertig jaren werd eindelijk zijne ongelooftelijke inspanning met eenen schitterenden uitslag bekroond, wordende HEYNE, door tusschenkomst van RUHNKENIUS, in 1763, in plaats van den overledenen GESNER, tot hoogleeraar in de welsprekendheid te *Göttingen* beroepen. Eenige jaren later vertrouwde

men hem het bestuur over het algemeen letterkundig Seminarium en het opzicht over de bibliotheek. Te midden van al deze verschillende bezigheden, wijdde hij zich inzonderheid aan de oude letterkunde. De klassieke schrijvers, die hij bearbeidde, zijn algemeen bekend; het is genoeg zijne uitgaven van TIBULLUS, VIRGILIUS, DIODORUS SICULUS, EPICETUS, PINDARUS en HOMERUS te noemen. Zijn weldadig en verdienstelijk leven eindigde in de maand Junij 1814, in den ouderdom van drie en tachtig jaren; hetzelfde is breedvoerig beschreven door zijnen schoonzoon HEEREN (*Göttingen* 1813, 8vo.) en bevat een belangwekkend verhaal van de moeilijkheden, waartegen deze geleerde in zijnen jeugdigen leeftijd had te worstelen.

(*Journal of education*, Vol. II; *Diet. hist. des grands hommes*; REHBERG'S *Politisch-historische kleine Schriften*).

HEYWOOD, (THOMAS), een welbekend Engelsch tooneeldichter, die onder de regering van ELIZABETH, JACOBUS I en KAREL I leefde, schoon de dagteekeningen van zijne geboorte en zijnen dood, even als die van vele zijner tijdgenooten, onbekend zijn. Men heeft hem, uit hoofde van de vruchtbaarheid zijner pen vergeleken met den Spanjaard LOPE DE VEGA. In het voorbericht van de *English Travellers* zegt hij zelf aan twee honderd en twintig tooneelspelen te hebben gearbeid. «Hij is,» zegt CHARLES LAMB, «eene soort van SHAKESPEARE in «proza; zijne tooneelen zijn hoogst na-«tuurlijk en vol gevoel.» HEYWOOD bepaalde zich niet geheel bij het drama; hij schreef nog verscheidene werken, waaronder *The Hierarchy of Angels*; *The Life of Queen Elizabeth* en eene *General History of Women*.

(*Dictionary of Biography*; *Penny Cyclopaedia*).

HIERO I, vorst van *Syracuse* op *Sicilië*, volgde zijn broeder GELO in 478 v. c. op. In den aanvang zijner regering gedroeg hij zich als een geweldenaar, doch toen later zijn gezag meer was bevestigd, wist hij eindelijk de liefde zijner onderdanen te winnen. Hij beschermde kunsten en wetenschappen, en de voornaamste dichters begaven zich naar zijn hof. PLUTARCHUS verhaalt, dat HIERO zeide: «Mijn «huis en mijne ooren zullen altijd open «staan voor elk, die mij openhartig en «onbewimpeld de waarheid zullen willen «zeggen.» HIERO overleed te *Catana* in het jaar 467 v. c. Na zijnen dood werd hij door de inwoners van *Catana* en *Naxos*, twee zijner volkplantingen, als een halve God vereerd.

(DIODORUS, XI, 48—66; AELIANUS, IX,

1; STUART, *Romeinsche Geschiedenissen*).

HIERO II, zoon van HIEROCLES, een' vermogend burger van *Syracuse*, en afstammende van GELO, onderscheidde zich vroegtijdig door zijne schitterende hoedanigheden. Hij diende met lof onder PYRRHUS op *Sicilië*; doch zoodra PYRRHUS dit eiland verliet, zagen de Syracusers zich aan de eene zijde bedreigd door de Carthagers en aan de andere door de Mameritynen, eene huurbende, die zich verraderlijk van *Messana* meester maakte. De Syracusers eenen bekwamen aanvoerder behoevende, kozen daartoe HIERO, die, al zijne vijanden overwonnen hebbende, tot koning werd uitgeroepen. Een verbond van vrede en vriendschap met de Romeinen gesloten hebbende, vervulde hij naauwkeurig de gemaakte overeenkomst, en regeerde zeer gelukkig; koophandel en landbouw bloeiden, terwijl de weelde en bevolking in groote mate toenamen. HIERO verfraaide en versterkte *Syracuse*, en bouwde groote schepen, waarvan een, volgens ATHENAEUS, zoo buitengemeen groot was, dat het, in geen Siciliaansche haven kunnende binnen loopen, aan PTOLOMAEUS PHILADELPHUS werd ten geschenke gezonden. ARCHIMEDES leefde onder HIERO's regering en behoorde tot zijn geslacht. Toen de tweede Punische oorlog uitbrak, bleef HIERO aan zijn verbond met de Romeinen getrouw, en na de nederlaag van *Thrasymenus* zond hij eene vloot naar *Ostia* met levensmiddelen, geschenken en eene hulpbende van ligte troepen. Hij beleefde den slag van *Cannes*, na welken zijn eigen zoon GELO de zijde der Carthagers koos. GELO echter stierf, niet zonder vermoeden van geweld, en HIERO zelf, ruim negentig jaren oud, stierf kort daarna, 216 j. v. c., de kroon aan zijnen kleinzoon HIERONYMUS nalatende. Met HIERO stierven, als ware het, de voorspoed en onafhankelijkheid van *Syracuse*.

(LIVIVS, XXII en XXIII; POLYBIUS, VII; STUART, *Rom. Gesch.*).

HIERONYMUS VAN PRAAG, de trouwe medgezel van JOHANNES HUSS, dien hij in wetenschappelijke vorming en welspekendheid, maar geenszins in gematigdheid en bedachtzaamheid overtrof, stamde af van het geslacht FAULFISCH, en zag te *Praag* het eerste levenslicht. Na in zijne geboorteplaats, zoowel als te *Parijs*, *Keulen*, *Oxford* en *Heidelberg* gestudeerd te hebben, werd hij door WLADISLAW II van *Polen* over de inrigting van de hogeschool te *Krakau* geraadpleegd, en koning SIEGMOND van *Hongarijê* liet hem te *Ofen* voor zich prediken. Als aanhan-

ger van de leer van WICKLEFF nam hij met hart en ziel deel aan den kamp van zijn vriend HUSS tegen de misbruiken der hiërarchie en de zedeloosheid der geestelijken. In zijn overmoedigen ijver vertrad hij openlijk de reliquiën, en wierp geestelijken, die met zijne inzichten niet instemden, in den kerker. De kruisbulle tegen koning WLADISLAW van *Napels* en *Hongarij* en de aflaatbrieven van den paus werden door hem openlijk verbrand. De hertog van *Sulzbach* liet hem, in April 1415, te *Hirschau* in hechtenis nemen, en geketend naar *Constanst* voeren. Hieronymus aanvankelijk volhardende in zijne gevoelens, had in den kerker zoo veel te lijden, dat hij den 23 September 1415 de hem ten laste gelegde ketterijën herriep; doch den 26 Mei 1416 andermaal in het verhoor gebragt, nam hij zijne herroeping plegtiglijk terug, betuigende, dat geene zonde hem meer bedroefde, dan zijne ontrouw. Reeds den 30 Mei werd hij op bevel van het Concilie verbrand. Onder het zingen van geestelijke liederen, ging hij moedig naar den brandstapel, en gaf onder het uitstorten van een vurig gebed den geest. Zijne asch werd in den *Rijn* verstrooid, ten einde zijn aandenken voor altijd uit te delgen.

(HELLER, Hieronymus von Prag).

HINLOPEN, (**JAN**), een veelzijdig geleerde, die tevens met geluk de Nederlandsche lier hanteerde, werd den 25 October 1759 te *Utrecht* geboren. Zijne voorouders woonden in de zestiende eeuw te *Hindeloopen* in *Vriesland*. Zijn vader, JACOBUS HINDELOPEN, een verdienstelijk Christen-leeraar, getroostte zich groote moeite, om de verstandelijke vermogens van den zoon te ontwikkelen, te meer, wijl de toenmalige dorre leerwijze op de Fransche en Latijnsche scholen hem weinig deed vorderen. Gelukkig vond hij ook eenen kundigen leidsman in den geleerden REITZ, rector der Latijnsche school te *Utrecht*, en nu beoefende hij met zoo veel vrucht de Grieksche en Latijnsche schrijvers, dat hij, bij het verlaten dier school, eene Latijnsche lofspraak in verzen hield op JOZEF als regent van *Egypte*. Aan de hoogeschool oefende hij zich in de taal-, redeneer-, wis- en natuurkunde, alsmede in de oude en nieuwere geschiedenis en de rechtsgeleerdheid. In November 1782 werd HINLOPEN benoemd tot lid der vroedschap te *Utrecht*, en het volgende jaar tot secretaris van het Gerecht, welken post hij in 1795 verloor, omdat hij weigerde den van hem gevorderden eed af te leggen. Als beoefenaar van kunsten en wetenschappen, wist hij zich in het ambteloos leven

uitmuntend te schikken, doch koning LODEWIJK, die zoo gaarne verdienstelijke mannen aan zich verbond, koos hem tot staatsraad in vaste dienst, en belastte hem daarenboven met de waarneming der zaken van den directeur der publieke schuld. Ook benoemde koning LODEWIJK hem tot lid van de ridderorde der Unie, terwijl hij met eenparige stemmen tot lid der tweede klasse van het Instituut, door de leden zelve werd verkozen. HINLOPEN, altijd ijverig in het volbrengen der pligten, welke op hem rustten, bezweek den 21 December 1808 onder zijne veelvuldige werkzaamheden. Op last des konings werd het stoffelijk overschot van HINLOPEN met statelijke rouwpracht ter aarde besteld. Zijne asch rust in de St. Geertruida-kerk te *Utrecht* in het graf zijns vaders. Schoon HINLOPEN veel dichterlijk talent bezat, was hij echter schroomvallig, om zijne verzen in 't licht te geven. Als eene kleine proeve van zijn uitstekend dichtvermogen, laten wij hier een grafschrift volgen, hetwelk hij op den dood van CORNELIA ELIZABETH MILL, eene jeugdige vriendin zijner ouders, vervaardigde:

Hier rust een kind van God; Zijn vrees was hare vreugd.
Gelijk de druif beschaamd zich dekt in 't lof der bladren,
Verbergde ootmoed vaak haar liefde en haar deugd;
De LANDHEER zag, in 't eind, haar volle rijpheid nadren,
En brak, met eigen hand, de vrucht zorgvuldig af.
Nu leeft haar geest omhoog, maar vriendschap weent
(bij 't graf.

Ook in den bundel der Evangelische gezangen vindt men van hem drie liederen, die zoowel van zijn dichterlijk talent als zijnen vromen godsdienstzin getuigen.

(Woordenboek der Zamenleving).

HIPPARCHUS, de grootste der oude sterrekundigen. Hij werd, volgens STRABO, te *Nicea* in *Bithynië* geboren, en bloeide in het midden der tweede eeuw vóór CHRISTUS. Zijne vlijt, waarheidsliefde en scherpzinnigheid worden door PROLOMEUS en PLINIUS zeer geroemd. HIPPARCHUS bepaalde naauwkeuriger de lengte van het jaar, en ontdekte dat de destijds op 365 dagen en 6 uren aangenomene lengte van het zonnejaar eenige minuten te veel telde. Hij berekende de eerste zon- en maantafelen. De plotselinge verschijning eener nieuwe ster zou hem aanleiding gegeven hebben tot het vervaardigen zijner sterrelijst, welke de plaatsen van 1022 vaste sterren aanduidt. Deze lijst wordt door sommigen een eeuwigdurend gedenkteeken genoemd, door HIPPARCHUS voor zich zelve opgericht. Ook strekt het hem tot groote verdienste, dat hij de eerste was, die leerde, op welke wijze men door bepaling van lengte en breedte, de juiste ligging der plaatsen op de oppervlakte der

aarde kan aanduiden, en tevens dat men hem de belangrijke kennis van de ware teruggaande beweging der nachteveningspunten te danken heeft.

(DELAMBRE, *Hist. Astr. Anc.*).

HIPPOCRATES, de oudste geneeskundige, wiens werken tot ons gekomen zijn, werd in 460 v. c. op het eiland *Cos* geboren. Zijn geslacht beoefende sedert drie honderd jaren de geneeskunde, en leverde zeven geneesheeren op, die groote vermaardheid verwierven, en waarschijnlijk de menigvuldige verhandelingen geschreven hebben, welke gewoonlijk aan HIPPOCRATES alleen worden toegekend. Vóór hunnen tijd bepaalde zich de geneeskundige kennis tot de priesters, die ze voor anderen zorgvuldig verborgen hielden, ten einde hunnen invloed op het volk des te gemakkelijker te handhaven. Het zou hoogst belangrijk zijn eenige bijzonderheden uit het leven van HIPPOCRATES te kunnen mededeelen; doch ongelukkig bezitten wij weinige echte bouwstoffen voor dit doel. Hij werd in de geneeskunde onderwezen door zijnen vader en HERODICUS van *Selymbrië*, en oefende zich in de wijsbegeerte onder GORGAS van *Leontium* en DEMOCRITUS van *Abdera*, dien hij naderhand van krankzinnigheid genas. Men zegt, dat hij eenigen tijd aan het hof van PERDICCAS, koning van *Macedonië*, heeft doorgebracht, en *Thracië* en *Scythië* bezocht, en dit is te meer waarschijnlijk, omdat hij in zijne geschriften van onderscheidene steden in *Thracië* melding maakt. SORANUS verhaalt, dat hij *Athene* van de verwoesting eener verschrikkelijke pest verloor, doch dit kan moeijelijk die pestziekte geweest zijn, welke in het tweede jaar van den Peloponnesischen oorlog woedde, en waarvan THUCYDIDES zulk eene treffende beschrijving geeft; want, schoon THUCYDIDES zelf er door werd aangetast, maakt hij van den naam van HIPPOCRATES geen gewag, en zegt daarentegen, dat geneeskundige hulp hier te kort schoot. Van de talrijke werken aan HIPPOCRATES toegeschreven, worden als echt erkend zijne verhandeling *de aëre, aquis et locis* (over de lucht, de wateren en plaatsen), de *Prognosticon* of voorzager, en de *Aphorismen*, bevattende in korte, doch krachtige bewoordingen de bevindingen van een lang leven geheel aan de kunst gewijd. De eed, dien hij van zijne leerlingen vorderde, bewijst het hooge denkbeeld, dat hij van de pligten en verantwoordelijkheid eens geneesheers koesterde. De leerling zwoer zijnen leermeester als zijnen vader te eeren, en diens nakomelingen als broeders; dat hij de kunst tot nut zijner lijdens zou aan-

wenden, nimmer tot hunne schade of hunnen dood, al ware het dat zij zelven hem daarom baden; dat hij nimmer trachten zou eene misdragt te doen ontstaan; dat hij kuisch zou leven, en nooit een beroepsgeheim openbaren. Zijne kennis der ontleedkunde en physiologie en van het aancengeschakeld beloop, welke in den gezonden staat en gedurende ziekte in het ligchaam plaats heeft, was zeer gebrekkig, doch in de naauwkeurigheid, waarmede hij de ziekte-kenteekenen waarnam, en in de getrouwheid zijner beschrijvingen is hij zelden, zoo ooit, overtroffen. Op dezen grond heeft men hem teregt den eernaam van *Vader der Geneeskunst* toegekend. HIPPOCRATES stierf in hoogen ouderdom te *Larissa* in *Thessalië*. Er bestaat eene volledige Hoogduitsche vertaling van HIPPOCRATES door J. F. C. GRIMM, *Altenburg* 1781—1792, in vier deelen 8vo.

(SPRENGEL, *Histoire de la Médecine*, tom. I).

HOBBES, (THOMAS), een der scherpzinnigste Engelsche wijsgeeren, werd den 5 April 1588 te *Malmesbury* geboren. Hij was de zoon van een' Protestantsch geestelijke dier stad. Nadat hij te *Oxford* had gestudeerd, werd hij in 1608 privaato-voeder in de familie van den graaf van *Devonshire*. In 1610 doorreisde hij, met zijnen kweekeling Lord CAVENDISH, *Frankrijk* en *Italië*. Na zijne terugkomst kwam hij met vele uitstekende geleerden en mannen van hoogen rang in aanraking. BEN JOHNSON herzag voor HOBBES zijn eerste werk, de vertaling van THUCYDIDES. Deze vertaling had HOBBES, volgens zijn eigen zeggen, begonnen met het loffelijk doel om, zoo mogelijk, de woelingen die zijn vaderland dreigden te verscheuren, te doen bedaren, door in de geschiedenis van den Peloponnesischen oorlog de noodlottige gevolgen van binnenlandsche tweespalt aan te toonen. Dit werk verscheen in 1628 in 't licht. In 1640 verwijderde hij zich naar *Parijs*, ten einde aan den dreigenden burgeroorlog geen doel te nemen. Gedurende deze vrijwillige ballingschap, schreef hij zijne beroemde werken *De Cive*; *Human Nature*; *De Corpore Politico*, en den nog meer gerucht makenden *Leviathan*, waarna hij, in 1652, naar *Engeland* terug keerde. In 1654 verscheen zijn *Letter upon Liberty and Necessity*, waardoor hij in eenen langdurigen penne-strijd geraakte met den bisschop BRAMHALL. Hij woonde nu, tot aan zijnen dood, weder bij de familie DEVONSHIRE. KAREL II schonk hem uit zijne eigene beurs eene jaarwedde van 400 Pst. Onder zijne latere werken telt men *Decameron Physiologicum*;

A Dialogue between a philosopher and a student of the Common law; Behemoth, eene geschiedenis der burgeroorlogen, en vertalingen van de *Ilias* en *Odyssea* van HOMERUS. Hij stierf den 4 December 1679 aan eene beroerte.

De hoofdtrek van HOBBS karakter was onafhankelijkheid, waaraan hij zelfs de gunst des konings opofferde. Den voormiddag besteedde hij aan lichaamsbeweging, en na het middagmaal begaf hij zich naar zijn studeervertrek, en vond dan op zijne tafel eene kaars met tien of twaalf pijpen tabak. Vervolgens sloot hij de deur, begon te rooken, te denken en schreef gedurende eenige uren. In den omgang verdroeg hij zelden tegenspraak. Ook van verwaandheid was HOBBS niet vrij te spreken. Meermalen beroemde hij zich, « dat « ofschoon de natuurkunde eene nieuwe « wetenschap ware, de burgerlijke wijsbe- « geerte echter nog nieuwer was, als niet « ouder kunnende genoemd worden dan « zijn boek *De Cive*. » De beschuldiging van godverloochening, welke men hem aantijgde, is ongegrond, doch men kan niet ontkennen, dat zijne godsdienstige en staatkundige begrippen ligtelijk verderfelijke gevolgen zouden kunnen hebben.

(Dr. KENNET'S *Memoirs of the CAVENDISH Family; A Brief View of the dangerous and pernicious errors to church and state in Mr. HOBBS'S book entitled Leviathan*).

HOEHE, (LAZARE), een uitstekend generaal der Fransche republiek, werd den 25 Junij 1768 te *Montreuil* bij *Versailles* geboren. Hij begon zijne aardsche loopbaan als staljongen, en trad in 1785 in dienst. Met roem alle mindere krijgsvangen doorloopen hebbende, verkreeg hij in 1793 het opperbevel over het leger van de *Moëzel*, en kort daarna dat van den *Rijn*. In 1795 werd hij geplaatst aan het hoofd van het republikeinsche leger in de *Vendée*. In deze gewigtige betrekking, welke groote burgerlijke en militaire talenten vereischte, kweet hij zich met veel beleid, geluk en menschlievendheid van zijnen moeilijken pligt. In December 1796, verkreeg hij het bestuur over de vloot, welke eene landing in *Ierland* zou beproeven. Toen deze onderneming, bij gebrek aan gunstigen wind, mislukte en gestaakt werd, kreeg hij het opperbevel over het leger aan de *Sambre* en *Maas*, en had reeds aanzienlijke voordeelen behaald, toen hij in zijnen loop gestuit werd door eene wapenschorsing tusschen prins KAREL en DONAPARTE. In 1797 werd hem het ministerie van oorlog aangeboden, hetwelk hij, uit hoofde van zijnen

jeugdigen leeftijd, afwees. Doch nu aanvaardde hij het opperbevel over het leger aan de Duitsche grenzen. Eer hij echter den veldtocht opende, werd hij plotseling in het leger van *Wetzlar* ziek, en overleed den 18 September 1797. Zijn dood is aan vergiftiging toegeschreven. Zijn lijk werd van *Wetzlar* naar *Coblenz* gevoerd. De generaal LE FEBRE hield eene sierlijke redevoering bij zijn graf, welke hij aanving met de woorden: « Kameraden! nooit « was de dood voor ons verschrikkelijk; « maar hier vertoont hij zich in zijne af- « grijselijke gedaante: hij vernietigt, door « éenen slag, jeugd, talent en deugden. « Hoehe is niet meer! De dood heeft zijn « leven afgesneden, en eerlang zal niets « meer van hem overig zijn, dan het « aandenken zijner roemrijke daden. » In 1836 werd te *Versailles* een standbeeld ter eere van HOEHE opgericht.

(*Conversations-Lexicon; Woordenboek der Zamenleving*).

HOFFMANN, (FRIEDRICH), na BOERHAVE de beroemdste geneesheer van zijnen tijd, werd den 19 Februarij 1660 te *Halle* geboren, en behoorde tot een geslacht, dat zich gedurende twee eeuwen aan de geneeskunde had toegewijd. Na te *Jena* gestudeerd te hebben, zette hij zich, in 1682, te *Minden* neder. In 1684 bezocht hij de *Nederlanden* en *Engeland*, en werd bij zijne terugkomst benoemd tot lijfarts van FREDERIK WILHELM, keurvorst van *Brandenburg*, en geneesheer van het garnizoen te *Minden*. In 1688 verplaatste hij zich naar *Halberstadt*, en verwierf zich door zijne praktijk en zijne geschriften zoo veel roem, dat hij door FREDERIK III, keurvorst van *Saksen*, naderhand koning van *Pruisen*, werd uitgenoodigd, om aan de nieuw opgerigte hoogeschool te *Halle* het hoogleeraarsambt in de medicijnen te aanvaarden. Hij nam deze benoeming in 1693 aan, ontwierp de statuten dezer inrigting, en vervulde zijne pligten als hoogleeraar met zulk een goed gevolg, dat zijne vermaardheid die van zijnen grooten tijdgenoot BOERHAVE eenigermate evenaarde. Hij stierf den 12 November 1742. De zoogenaamde *Hoffmann's druppeltjes*, zamengesteld uit zwavelether en alcohol, dragen naar hem dien naam. HOFFMANN'S werken zijn wel bekend en hoog geacht; zij beslaan zes dikke folio deelen. HOFFMANN bewoert dat de verschijnselen van levende lichamen niet kunnen verklaard worden uit de wetten der levenloze stof, maar afhangen van de aanboudende werking van een bijzonder levensbeginsel. Dit levensbeginsel, hetwelk hij geloofde van de Godheid uit te gaan, werd voorondersteld

als in de hersenen opgehoopt, van waar het zich, langs de zenuwen, naar alle deelen des ligchaams verspreidt, leven en veerkracht aanvoerende.

(Broussai, *Examen des doctrines médicales*).

HOGARTH, (**WILLIAM**), een der oorspronkelijkste Engelsche teekenaars, schilders en graveurs, werd in 1697 te *London* geboren. Zijn vader **RICHARD HOGARTH** (of **HOGART**, zoo als de naam oorspronkelijk werd geschreven), stierf in 1721, nalatende twee dochters en eenen zoon, **WILLIAM**. Men weet weinig van zijne eerste opvoeding; doch uit de menigte zijner taal- en spelfouten mag men onderstellen, dat zij onbeduidend was. «Mijn vader,» schrijft **HOGARTH** zelf, «even als die van «menig ander, was niet in staat voor «mij meer te doen, dan mij op den weg «te helpen, om voor mij zelven te zorgen. Daar ik een juist oog had, en «veel hield van teekenen, trok mijne «bekendheid met een' naburig schilder «mij van alle kinderspelen af, liever «mijnen tijd aan teekenen van allerlei «kleinigheden bestedende. Mijne school«oefeningen trokken meer de aandacht «door de teekeningen waarmede zij werden versierd, dan door de weinige fouten in mijne opstellen, waarin ik door «domooren, met een vasthoudend geheugen begaafd, werd overtroffen.»

Op zijne eigene begeerte werd hij in de leer besteld bij **ELLIS GAMBLE**, een' zilversmid in de *Cranbourne-street*; doch weldra vond hij dit handwerk te beperkt voor zijnen fantastischen geest. «De schilderstukken van de St. Paulus Kerk en «het Greenwich-Hospitaal,» zegt hij, «speelden mij toen in het hoofd, en ik «besloot mij met het zilverwerk niet meer «te bemoeijen dan voorloopig tot mijn «onderhoud noodig was. Op koper te «graveren was nu mijn grootste lust.» In 1718 vatte hij bij de graveernaald ook de teekenpen en het penseel op. Eene zijner eerste pogingen in de kunst was eene reeks van tafereelen, uit den *Hudibras* van **BUTLER**, welke hij in 't koper bragt. Ook met portretschilderen voorzag hij gedeeltelijk in zijne behoeften. In 1730 huwde hij, buiten toestemming haars vaders, de dochter van den historieschilder **JAMES THORNHILL**, en niet voor 1733, toen hij zijn *Harlot's Progress* (het leven eener ontuchtige vrouw) had geschilderd, kwam er eene verzoening met de vergramde ouders tot stand. Meer en meer ontwikkelde nu zijn buitengemeen talent, om de dwaasheden en ondeugden zijner eeuw in geestig geschetste tafereelen voor

te stellen. *The rake's progress*, het leven van een' lichtmis, vond mede een goed onthaal. Na deze tafereelen werden zijne schetsen of caricaturen van de *Southwark fair* (Jaarmarkt in *Southwark*), *A modern midnight conversation* (het punschgezelschap), *The distressed poet* (de ongelukkige dichter) en de *Strolling actresses in a barn* (de komedianten in de schuur), *Tour of an election* (de verkiezing van een parlements-lid) onder de geestigste en vindingrijkste gerekend. **HOGARTH** beproefde ook zijne krachten aan het historie-vak, doch slaagde hierin minder; zijn fantastische geest stond hem hier te veel in den weg. Op den ouderdom van acht en veertig jaren bevond hij zich in ruime omstandigheden, en rijk genoeg om rijtuig te houden. Het verkoopen zijner printen was de voornaamste bron van zijn inkomen. Toen hij den ouderdom van zes en zestig jaren had bereikt, begon zijne gezondheid af te nemen, en hij stierf den 26 October 1764. Hij werd op het kerkhof te *Chiswick* begraven, waar een fraai gedenkteeken voor hem is opgericht, hetwelk prijkt met het volgende grafschrift van zijnen vriend **GARRICK**: «Vaarwel! groote schilder der menscheid! Gij bereikt het edelste doel der «kunst: uwe geschilderde zedelessen vormen het verstand, en verbeteren het hart «door het gezigt. Lezer! zoo gij genie be«zit, vertoef dan aan deze plaats; of klopt «uw hart voor *Natuur*, zoo wijd dan zijn «graf een' traan, doch zijt gij ongevoelig «voor beiden, ontwijk dan dit oord, want «hier rust het eerwaardig stof van **HOGARTH**.»

HOGARTH was de eerste Engelsche schilder, die ook in andere landen roem verwierf, en een der weinige kunstenaars zijner natie, die voor een oorspronkelijk vernuft wordt gehouden.

(*HOGARTH's Mem. of himself*; **WALPOLE's Anecdotes**; **REYNOLD's Discourses**, Vol. II, p. 163).

HOGENDORP, (**GIJSBERT KAREL**, graaf **VAN**), een onvergetelijk Nederlandsch staatsman, werd den 27 October 1762 te *Rotterdam* geboren, en behoorde tot een aanzienlijk geslacht, hetwelk reeds lang belangrijke ambten had bekleed. In 1773 vertrok hij naar de kadettenschool te *Berlijn*, en trad vervolgens in Pruissische krijgsveld. Als vaandrig woonde hij den Beijerschen erfopvolgings-oorlog tegen *Oostenrijk* bij. Ter belooning zijner krijgsveld, werd hij tot officier benoemd, doch keerde, zoodra de vrede gesloten was, naar zijn vaderland terug. Schoon bij de lijfwacht van den erfstadhouder in dienst getreden, vertrok hij in 1783 met eenen aanbevelingsbrief van **FRANKLIN** naar

Amerika, waar hij bij den grooten was-
HINGTON, op diens landgoederen in *Virgi-
nië*, werd gehuisvest. Na een verblijf van
zes maanden, keerde hij naar *Nederland*
en tot zijn regement terug. Begeerig om
zich in de regtswetenschap te oefenen,
kreeg hij verlof te *Leyden* te studeren,
hetgeen hij met zoo veel ijver volbragt,
dat hij dra in zijn officiers-uniform tot doc-
tor in de regten werd bevorderd. Uit ver-
knochtheid aan het huis van *Oranje* ver-
liet hij de krijgscienst, zoodra de partij
der patriotten de bovenhand kreeg. Na
het herstel van den stadhouder benoemde
deze hem tot het eervolle ambt van pen-
sionaris der stad *Rotterdam*, maar *Hogen-
dorp* legde ook dit ambt neder, toen de
Franschen, in 1795, *Nederland* overstroom-
den. Zijn mislukt plan (1802) om uit
de aanhangers van het huis van *Oranje*
aan de *Kaap de Goede Hoop* eene volk-
planting te stichten, kostte hem een groot
deel van zijn vermogen. Intusschen bleef
Hogendorp in stilte aan de wederherstel-
ling van het huis van *Oranje* arbeiden.
De voorzigtigheid verbood hem evenwel
aan de daartoe strekkende beweging, in
het voorjaar van 1813 deel te nemen.
Toen eindelijk de wapenen der bondge-
nooten zegepralend voorwaarts rukten, ver-
eenigde hij in den herfst van dat jaar,
te 's *Gravenhage*, de aanhangers van den
erfprins van *Oranje*, stelde zich aan het
hoofd eener voorloopige regering, en droeg
veel bij tot onze bevrijding van de Fran-
sche heerschappij. Kort daarop werd hij
president van de commissie, aan welke
het ontwerpen eener grondwet was opge-
dragen. In deze hoedanigheid had *van
Hogendorp* zulk eenen overwegenden in-
vloed op de overige leden der commissie,
dat hij als de ontwerper der *Nederland-
sche* grondwet werd beschouwd. Als lid
van de Tweede Kamer der Staten-Ge-
neeraal, waartoe hij in 1815 werd gekozen,
behoorde hij tot de weinige leden, die
zich, als ware het, verstoutten, om de
voordragten der regering af te stemmen,
zoodra hij oordeelde, dat ze met 's volks
ware belangen niet overeenstemden. Door
zijne welsprekendheid, zijn onbaatzuchtig
karakter en helder oordeel hadden zijne
beschouwingen in en buiten de hooge
staatsvergaderingen eenen grooten invloed.
Deze edelaardige volksvriend stierf den 5
Augustus 1834 te 's *Gravenhage*, in den
ouderdom van twee en zeventig jaren,
nalatende den roem van den hoeksteen
van het vernieuwde gebouw der *Neder-
landsche* vrijheid gelegd te hebben. Onder
zijne geschriften vermelden wij zijne *Bes-
chouwingen over den Indischen handel*;

II.

*Memorie over de cultuur en den handel
van Java; Beschouwingen over de staats-
financiën; Beschouwingen over de staats-
huishoudkunde van het koninkrijk der
Nederlanden; Lettres sur la prospérité pu-
blique*, alsmede: *La séparation de la Hol-
lande et de la Belgique*.

(*VAN DER PALM*, *Redekunstig Gekenkschrift
van Neêrlands Herstelling; VAN KAM-
PEN*, *Beknopte Geschiedenis der Ne-
derlanden; Woordenboek der Zamen-
leving*).

HOLBEIN, (HANS) de jongere, wordt
door de Duitschers, naast *ALBERT DURER*,
als hun beste schilder beschouwd. Volgens
een onlangs gevonden portret van *HOLBEIN*,
door hem zelf geschilderd, werd hij in
1497 te *Grünstadt*, de voormalige ver-
blijfplaats der graven van *Leiningen-Wes-
terburg* geboren. Hij leerde de schilderkunst
bij zijnen vader, dien hij spoedig over-
trof. Naar *Bazel* vertrokken, werd hij
bekend met *ERASMUS*, die aldaar zijn ver-
blijf hield, om den druk zijner werken
gade te slaan. *HOLBEIN* schilderde verschei-
dene portretten van *ERASMUS*, die hem
eenen brief van aanbeveling gaf aan *Sir
THOMAS MORE*, waarmede hij in 1526 naar
Engeland vertrok. *Sir THOMAS MORE* nam
HOLBEIN in zijn huis op, en na hem drie
jaren lang bezig gehouden te hebben, noo-
digde hij koning *HENDRIK VIII* uit, om de
stukken van *HOLBEIN* eens te komen bezig-
tigen. De koning vond er zoo veel beha-
gen in, dat hij *HOLBEIN* in zijne dienst
nam en mildelijk beloonde. De gunst des
konings en zijne eigene buitengemeene
verdienste bragten hem in de mode, zoo-
dat hij naauwelijks al de portretten kon
schilderen, die de voornaamste mannen
van zijne hand verlangden. Hij stierf in
1554 te *Londen* aan de pest. *HOLBEIN* muntte
zoo wel in het portret- als in het historie-
schilderen uit. Ook in de houtsneekunst
was hij zeer ervaren. Onder zijne ver-
maardste werken worden genoemd de
Doodendans (waarvan de houtsneë door
HANS LUTZELBURGER, een meesterstuk is);
de Offerande van ABRAHAM; *de Boerendans*;
de Zegepraal van den Rijkdom, en de *Toe-
stand der Armoede*.

(*HEGNER*, *HANS HOLBEIN, der Jüngere*;
RUMOHRE, *HANS HOLBEIN der Jüngere in
seinem Verhältnisz zum Deutschen
Formschnittwesen*).

HOLBERG, (LUDWIG, vrijheer VAN),
een beroemd schrijver en grondvester der
nieuwere Deensche letterkunde, werd den
6 November 1684 te *Bergen in Noorwegen*
geboren. Zijn vader, die van gemeen sol-
daat tot overste was opgeklommen, ont-
viel hem, toen hij nog te *Kopenhagen* in

de godgeleerdheid studeerde. HOLBERG zag zich genoodzaakt privaat-onderwijzer te worden; doch in weerwil van de bekrompene omstandigheden, waarin hij verkeerde, kon hij zijne reislust niet bedwingen. Hij ging naar *Amsterdam*, en had het ongeluk daar door de koorts aangetast te worden. Vervolgens keerde hij naar *Christiaanstad* terug, waar hij trachtte zijn bestaan te vinden als onderwijzer in de Fransche taal; doch zulks niet gelukkende, ging hij naar *Engeland*, en hield zich twee jaren te *Oxford* op. Naar *Kopenhagen* teruggekeerd, werd hij opvoeder van den zoon eens aanzienlijken huizes, met wien hij *Duitschland* doorreisde. Bij eene andere gelegenheid bezocht hij *Italië*, meestal, gelijk GOLDSMITH, te voet reizende. In *Denemarken* terug gekomen, vond hij als taalmeester een genoegzaam bestaan, tot dat hij te *Kopenhagen* professor werd in de bovennatuurkunde en welsprekendheid. Tot nog toe had HOLBERG geen talent voor de dichtkunst verdragen, maar nu verbaasde en verrukte hij zijne landgenooten door zijne satyren en dat meesterstuk van heroïsch-comische poëzij, hetwelk onder den titel van *Peder Paars* in 't licht verscheen. Dit voortbrengsel verwierf hem den naam van den Deenschen BUTLER, en is zelfs levendiger en gemakkelijker dan de *Hudibras*. Hij behaalde echter als luimig tooneeldichter nog grooteren roem. Onder zijne menigvuldige luimige tooneelspelen is zijn *Staatkundige Tinnegieter* genoeg bekend. Men heeft hem in dit vak eene plaats naast PLAUTUS en MOLIÈRE ingeruimd. Sommigen echter prijzen zijn satyriek werk: *De onderaardsche reis van KLAAS KLIM*, hetwelk in de meeste Europeesche talen is overgezet, als het beste van alles wat HOLBERG heeft geschreven. Ook beproefde hij zijne krachten in het vak der geschiedenis. Aan zijne *Geschiedenis van Denemarken* wordt, wegens den levendigen stijl, veel waarde toegekend. Ook zijne *Algemeene Kerkelijke Historie* en *Joodsche Geschiedenis* zijn niet zonder verdiensten. Nog heeft men van hem, behalve eenige *Latijnsche Brieven*, *Epigrammen* en *Fabelen*, twee verzamelingen van *Vergelijkende levensbeschrijvingen van beroemde helden en heldinnen in de manier van PLUTARCHUS*, die thans nog zeer bruikbaar zijn. HOLBERG stierf den 27 Januarij 1754, en vermaakte het grootste gedeelte zijns vermogens aan de Ridderacademie te *Sorø*, in *Seeland*, opgerigt met het oogmerk, om den adel niet buiten *Denemarken* te laten studeren. HOLBERG was het schoonste sieraad van de regering van FREDERIK V, die hem, in

1747, tot baron verheef, en met zijne gunsten overlaadde.

(RAHBEK, *Om HOLBERG som Lystspildigter og om hans Lystspil*; A. E. BOYE, *Holbergiana oder kleine Schriften von und über HOLBERG*).

HOLLAR, (WENCESLAUS), een der geestigste graveurs, werd in 1607 te *Praag*, in *Bohemen*, geboren. *Duitschland* doorreizende, trof hij in 1636, te *Keulen*, den graaf ARUNDEL aan, die, door *Engeland* als gezant naar *Weenen* gezonden, hem als kunstvriend in zijne dienst mede nam. In 1640 werd hij gekozen tot teekenmeester van den prins van *Wallis* en den hertog van *York*. De gunstige vooruitzigten van HOLLAR werden geheel beneveld door den burgerkrijg; hij werd gevangen genomen, doch ontkwam naar *Antwerpen*. In 1652 keerde hij naar *Engeland* terug, en bleef aldaar tot aan zijnen dood, den 28 Maart 1677. Schoon hij de handen zoo vol werk had, dat hij twee duizend vier honderd platen zou graveerd hebben, stierf hij zoo arm, dat, toen hij den laatsten adem uitblies, zijne goederen publick voor schuld zouden verkocht geworden zijn. Aandoenlijk was het te hooren, dat hij alleen verlangde op zijn bed te mogen sterven, en in geene andere gevangenis gebragt te worden dan in zijn graf. Men zal zich over zijne armoede niet verwonderen, zoodra men weet, dat hij meestal voor boekverkoopters werkte tegen vier stuivers in het uur, en zoo naauwgezet was, dat hij een zandlooper, dien hij als uurwerk gebruikte, nederleide, zoodra iemand met hem sprak, al ware het ook met den persoon voor wien hij werkte.

(STRUTT'S *Dictionary of engravers*).

HÖLTY, (LUDWIG HEINRICH CHISTOPH), een onvergetelijk Duitsch dichter, werd den 21 December 1748 te *Mariensee*, bij *Hanover*, geboren. Hij was de zoon eens landgeestelijken, en ontwikkelde vroegtijdig veel dichterlijk talent. Naar de hoogeschool van *Göttingen* vertrokken, om in de godgeleerdheid te studeren, werd hij aldaar lid van een dicht-genootschap, hetwelk hem de naaste aanleiding gaf tot zijne beste gedichten. Behalve de poëzij, boeide hem te *Göttingen* de liefde voor een meisje, hetwelk zich echter later aan een ander verbond. Hierbij kwam de dood zijns vaders, die hem diep bedroefde. Hij zocht verademing voor zijne smart in de studie, doch door te groote inspanning ondermijnde hij zijne gezondheid. In den herfst van 1775 ging hij naar *Hanover*, om voor eene teringziekte de natuur te beproeven; doch te vergeefs. Zijnen dood

allengs voelende naderen, dichtte hij verscheidene zwaarmoedige Elegiën, en hield zich met de verzameling zijner gedichten onledig, toen hij den 1 September 1776, in den jeugdigen ouderdom van bijkans acht en twintig jaren, aan de dichtkunst door den dood werd ontruikt. Van zijne fraaije *Romancen* en *Elegiën* zijn er vele in onderscheidene talen overgebracht. Zijne gedichten werden in 1783 door voss en den graaf van stolberg te *Hamburg* uitgegeven. In 1804 bezorgde voss daarvan eene vermeerderde uitgave, voorzien van eene meesterlijke levensbeschrijving van den te vroeg gestorven jongeling.

(*Deutsche Miniatur Bibliothek*; VOIGTS, HÖLTY, een Roman).

HOMBERG, (WILLEM), een beroemd genees- en scheikundige, werd in 1652 te *Batavia* geboren. Hij was de zoon van een' Saksisch edelman, en genoot grootendeels zijne opvoeding in *Nederland*. Na te *Jena*, *Leipzig* en *Maagdenburg* in de regten gestudeerd te hebben, werd hij tot doctor in de rechtsgeleerdheid bevorderd. Ten laatste wijdde hij zich aan de geneeskunst, en practiseerde met het beste gevolg te *Rome* en te *Parijs*, en stierf in de laatste stad, in 1715. Hij bekleedde onder de vroegere scheikundigen der Fransche academie eene eervolle plaats. Onder zijne uitvindingen en ontdekkingen behooren eene nieuwe luchtpomp, het *phosphorzuur*, dat zijnen naam draagt (*Sal sedativum Hombergii*) en de bewerking om den Bologneeschen steen lichtende te maken.

(*Dictionary of Biography*; *Woordenboek der Zamenleving*; *Nouvelle biographie classique*).

HOMERUS, (in het Grieksch *homéros*), de oudste en beroemdste der Grieksche dichters, wordt de vader der poëzij genoemd. Aangaande zijn leven weet men niets met zekerheid, wijl er geene echte bescheiden van voorhanden zijn. De levensbeschrijving van HOMERUS, aan HERODOTUS toegeschreven, is ongetwijfeld verzonnen. De tijd, in welken hij bloeide, wordt algemeen gesteld tusschen 880 en 950 v. c. Zeven steden, *Smirna*, *Chios*, *Colophon*, *Argós*, *Athene*, *Rhodus* en *Salamis* betwistten elkander de eer zijner geboorte. De beide hoofdwerken van HOMERUS zijn de *Ilias* en *Odyssea*, over welker inhoud en hooge voortreffelijkheid wij hier niet kunnen uitweiden. Onze landgenoot, Mr. J. VAN 'S GRAVENWEERT, heeft de *Ilias* in schoone Nederduitsche verzen overgebracht.

(SCHURART, *Ideen über HOMERUS und sein Zeitalter*; Madame Dacier, *L'Iliade de HOMÈRE*; *History of the Literature of Greece*, in de *Library of useful knowledge*.)

HONDEKOETER, is de naam eener vermaarde Nederlandsche schilder-familie, welker stamvader, EGIDIUS of GILLIS HONDEKOETER in 1583 te *Utrecht* werd geboren. Hij was de zoon van eenen markies van *Westerloo*, (eene oude, aanzienlijke heerlijkheid met een groot slot tusschen *Herenthals* en *Diest* gelegen), die, om de vervolgingen der inquisitie te ontgaan, zich aanvankelijk te *Amsterdam* had nedergezet. EGIDIUS HONDEKOETER schilderde landschappen in de manier van *SAVERY* en *VINCKBOONS*, waarin hij allerhande soort van vogels bragt, en uitvoerig schilderde.

Zijn zoon, GJUSEBT HONDEKOETER, in 1613 te *Utrecht* geboren, was een vernuftig schilder van pluimgedierte. Op eene Amsterdamsche schoone verliefde, verzocht hij zijnen vader, (een' welgemaakt en welsprekend weduwnaar), de juffer voor hem ten huwelijk te vragen. De dame gaf dezen kort af ten antwoord: «Indien zoo'n persoon als gij bent mij «werd voorgedragen, ik zou weten wat «daaromtrent te doen.» De oude HONDEKOETER maakte zich, op dit oogenblik, deze gelegenheid niet ten nutte; doch later weder trouwens gezind, meldde hij zich weder bij de bedoelde dame aan, en vroeg haar of zij zich nog herinnerde, wat zij hem voorheen gezegd had. «Ik «herinner mij dit,» antwoordde zij, «en «ik zal ook nu nog mijn woord gestand «doen.» Het werd een huwelijk. GJUSEBT zocht intusschen zijnen troost in de kunst, en schilderde, even als zijn vader, allerhande soort van levend gevogelte, inzonheid hanen en hennen.

MELCHIOR HONDEKOETER, de zoon des vorigen, in 1636 te *Utrecht* geboren, die de schilderkunst bij zijnen vader en later bij zijnen oom, JOHAN BAPTIST WEENIX, leerde, werd de beroemdste van zijn geslacht. Hij schilderde met bewonderenswaardige kunst dieren, voornamelijk vogelen, welker gevederte hij op de bedriegelijkste wijze nabootste. Zijne hoenders, kalkoenen, eenden, ganzen en pauwen zijn allervoortreffelijkst (1). De achtergrond zijner stukken stelt meestal een fraai landschap voor. Zijn penseel is week en vol, en zijne streek vast en breed. De oorspronkelijke stukken van dezen meester worden hooggeacht, en duur betaald. Hij stierf

(1) Men wil dat MELCHIOR HONDEKOETER eenen afgerigten haan bij zijnen ezel zette, en dien met zijn schilderstukje den kop op- of nedervwaarts, het lijf links of rechts draaide, of met wapperende wienken of als voortgaande schikte, naarmate zulks noodig was, en dat dit dier zich hieraan geduldig onderwierp, zoo lang zijn meester dit goedvond.

den 3 April 1695, in den ouderdom van negen en vijftig jaren.

(Houbraken, *Het leven der Ned. schilders*; *Penny Cyclopaedia*).

HONTHORST, (**GERARD**), een beroemd schilder der Nederlandsche school, werd in 1592 te *Utrecht* geboren. Zijn eerste meester in de kunst was **ABRAM BLOEMAERT**, bij wien hij groote vorderingen maakte. Vervolgens deed **HONTHORST** eene reis naar *Italië*; hij bezocht *Rome* en *Napels*, en oefende zich onder **MICHAEL ANGELO DA CARAVAGGIO**. Hier maakte hij zich die scherpe, schelle, vooral nachtelijke lichteffecten eigen, waarom de Italianen hem *Gherarda dalle notti* noemden. Hij arbeidde een' tijd lang in *Engeland* voor **KAREL I**, en werd vervolgens schilder van den prins van *Oranje* (**WILLEM II**), woonde te 's *Gravenhage*, en schilderde veel op het *Huis in 't Bosch*, waar nog tegenwoordig de beste voortbrengselen van zijn penseel te zien zijn. Daar **HONTHORST** bijzonder minzaam, beleefd en van een geregeld leven was, en ook in het portretschilderen uitmuntte, zagen koningen en vorsten zich gaarne door hem afgebeeld. Ook de zwervende koningin van *Frankrijk*, **MARIA DE MEDICIS**, wilde door hem geschilderd worden. **JAN VOS**, zinspelende op hare verstooting uit *Frankrijk*, zegt hiervan:

Haar klimmen wordt verpoosd door zware balling-
(schappen;
De troonen zijn van goud, maar glibberig van trappen.

Men vindt het sterfjaar van **HONTHORST** niet aangegeekend, maar in 1662 was hij nog in leven. Zijn beroemdste leerling was **SANDRART**. Een broeder van **HONTHORST**, genaamd **WILLEM**, schilderde in zijne manier, vooral voor het hof van *Brandenburg*. Deze stierf in 1666.

(Houbraken, *Leven der schilders*; *Conversations-Lexicon*).

HOOD, (**ROBIN**), een personaadje zeer bekend in de volkspoëzij der Britten, heeft onder de regering van **RICHARD I** eene groote rol gespeeld, en stierf den 24 December 1247 te *Kirkcles* in het graafschap *York*. **Hood** was in zijnen tijd de beruchtste dier talrijke bannelingen, die onder de tirannische regering der vroegere Normandische koningen zich in de uitgestrekte bosschen ophielden. Zij streden voor de oude onafhankelijkheid, en leefden van de hertenjagt en rooverijën. Het hoofdverblijf van **ROBIN HOOD** en zijne volgelingen was het bosch van *Shirewood* of *Sherwood*, in het graafschap *Nottingham*. «De ge-
«noemde **ROBERT**,» zegt **STOW**, «onder-
«hield een honderdtal klokke mannen en
«geoeffende boogschutters van den roof en

«den buit, dien hij kon magtig worden.
«Geen vier honderd man durfden hem
«aanranden. Hij duldde niet dat de vrou-
«wen werden mishandeld, geschonden of
«onderdrukt; het goed der armen werd
«ontzien, en hij ondersteunde hen zelfs
«uit den buit dien hij maakte in de ab-
«dijën en de huizen van onbeschofte rij-
«ken.» De Schotsche geschiedschrijver noemt hem den prins en den beminnelijksten van alle dieven. De persoonlijke moed van dezen vermaarden banneling, zijne bedrevenheid in het banteren van den boog, zijne menschlievendheid, en vooral zijn gelijkmakend (communistisch) beginsel, om den rijken te ontnemen en den armen onderstand te bieden, maakten hem tot den lieveling van het volk. De eigenlijke naam van **ROBIN HOOD** was **ROBERT FITZ-OOTH**. Als afstammeling van een oud geslacht, had hij eenige aanspraak op het graafschap *Huntingdon*. In eene der menigvuldige balladen, waarin zijne bedrijven worden bezongen, vindt men vermeld, dat hij omtrent het jaar 1160 te *Loksley* of *Laxley*, in het graafschap *Nottingham*, is geboren. De meest bekende volgelingen van **ROBIN HOOD** waren **LITTLE JOHN**, die eigenlijk **NAILOR** heette, zijn kapellaan **TUCK**, die inderdaad een monnik zou geweest zijn, en zijne minnares **MARIAN**.

(*Ritson's ROBIN HOOD, a collection of all the ancient poems, songs and ballads now extant, relating to that celebrated English outlaw*, 8vo., London 1795).

HOOFMAN, (**ELIZABETH**), eene Nederlandsche dichteres, die onder de geletterde vrouwen eene eerste plaats verdient. Zij werd den 29 Augustus 1664 te *Haarlem* geboren, en verried reeds vroeg grooten aanleg voor de dichtkunst. Op haar zestiende jaar vervaardigde zij Latijnsche verzen, en vertaalde uit **ANAKREON** en **HORATIUS** in Nederduitsche dichtmaat. Zij leefde gelukkig op *Veenberg* bij *Haarlem*, een fraai buitenverblijf harer ouders, toen zij hare hand schonk aan **PIETER KOOLAART**, een' vermogend koopman van *Haarlem*, die insgelijks in de letteren, alsmede in de wis- en sterrekunde niet onbedreven was. Hoe schitterend en heilspellend dit huwelijk ware, werd het spoedig eene bron der knellendste rampen. **Koolaart** delfde dien afgrond door dwazen hoogmoed en teugellooze spijlucht. **ELIZABETH** beminde hem echter in het ongeluk even vurig als vroeger, en volgde hem naar *Kassel*, waar hij door den landgraaf van *Hessen-Kassel*; **KAREL I**, als directeur van den handel werd aangesteld, op eene jaarwedde van 1600 gulden. Toen gemelde

vorst in 1730 overleed, werd dit inkomen tot op de helft verminderd. Twee jaren later verloor ELIZABETH ook haren echtgenoot, en alle pogingen, om voor haar een jaarlijkschen onderstand te bekomen, bleven vruchteloos. Te midden van al dien druk, werd haar dichttalent niet zoodanig uitgedoofd, of zij vervaardigde nu en dan nog dichtstukken, welke door gevoel, gloed en verbeelding uitmunten. Het huwelijk harer eenige dochter PETRONELLA ELIZABETH, met GEORGE HERMES, hofboekdrukker te Kassel, bezong zij derwijze, dat dit dichtstuk door kunstkenneren voor ongemeen fraai wordt gehouden. Ook haar *Schouwburg der verwoesting*, waarin zij de onbestendigheid van het ondermaansche met levendige kleuren schildert, wordt door den hoogleeraar SIEGENBEEK *onvergelykelijk stout, verheven en ontroerend* genoemd. Men oordeele hierover uit deze plaats:

O dwaze mensch, daar de ondermaansche dingen
Zoo wankel zijn, zoo vol veranderingen;
Wat stoft ge prat op uitgestrekte magt,
Op heldendaan, op glorierijk geslacht,
Op vorstengunst, zoo los als winterweder:
Op frissche jeugd, op schoon gelaat, zoo teeder
Als lentegroen, op kracht, die ligt bedriegt:
Op rijkdom, die met arendsvleugelen vliegt;
Op gladder tong, geleerdheid, schrandre vonden
Van 't fijn vernuft? Niets blijft hier ongeschonden,
De grootsche waan van duurzaamheid ten spijt,
Wordt al uw werk een speeltuig van den tijd.

Deze merkwaardige vrouw stierf in Augustus 1736. Hare zedelijke hoedanigheden evenaarden hare uitstekende talenten.

(*Keur van Ned. Lett.*, Eerste Jaargang;
VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Ned.
Lett. en Wetens.*).

HOOFD, (PIETER CORNELISZON), de voornaamste stichter der Nederlandsche poëzij en vormder van onzen prozastijl, ook de *Vader der betere Nederlandsche letterkunde*, genoemd, werd den 16 Maart 1581 te Amsterdam geboren. Hij was de zoon van den beroemden burgemeester CORNELIS PIETERSZON HOOFD en ANNA BLAAUW. Na aan de hoogeschool te Leyden gestudeerd te hebben, deed hij, volgens de gewoonte dier dagen, eene reize naar Italië, waar hij, de groote modellen, DANTE, PETRARCA en ARIOSTO beoefenende, overvloedig voedsel vond voor zijnen dichtersgeest. Na eene afwezigheid van drie jaren terug gekomen, gaf hij, in 1602, het zoetvloeiend treurspel *Granida* uit, hetwelk in losheid, gemakkelijheid en bevalligheid uitmunte boven alles wat tot dus ver in onze taal was verschenen. Hoofd schreef verscheidene andere treurspelen, en kan alzoo als de stichter van het Nederlandsch tooneel beschouwd wor-

den. Deze stukken, even als die van zijnen grooten tijdgenoot VONDEL, zijn alle naar het model der Grieken, doorvlochten met koren. Maar het is in zijne kleinere voortbrengselen, *Minnedichten*, dat Hoofd de meeste oorspronkelijkheid ontwikkelt. Vele dezer gedichten treffen door de bevalligheid en liefelijkheid waarvan zij overvloeijen. Wij zijn verlegen hiervan eene proeve aan te halen, en kiezen dus liefst eene der beknoptste, *Op de eerste kersen gezonden in een doosje met rozenbladen*:

In de bladen van een roosje,
Vindt gij, o mijn zoetste Troosje:
Kleine gift; waar' zij zoo groot
Als de gunst, te klein een doosje
Waar' de gansche wereldkloot.

Het is zeldzaam, dat een beroemd dichter eenige vermaardheid als prozaschrijver heeft verworven; doch deze onderscheiding viel Hoofd in eene hooge mate ten deel. Hij bekleedt onder de geschiedschrijvers, door zijne *Nederlandsche Historiën*, eene eerste plaats. Zonder van den lof te gewagen door vaderlandsche kunstregters aan dit heerlijk werk toegezwaaid, bepalen wij ons bij het oordeel van eenen Duitschen geschiedschrijver WACHLER, die zegt: «Hoofd's Geschiedenis der Nederlandsche onlusten, is met waardigheid en getrouwe waarheidsliefde bearbeit, en onderscheidt zich voordeelg door keuze der bouwstoffen en rijkdom aan merkwaaardige berigten. De aanspraken, in de geschiedenis opgenomen, hebben eene treffende betekenis, en doen even veel eer aan zijne menschenkennis als aan zijnen smaak. In de aanmerkingen blijkt regtschapene vaderlandsche geest, zachte gematigdheid en mannelijke vastheid; de schilderijen der menschen zijn treffend. Maar de uitstekendste verdienste moet in de taal liggen, tot de waardigheid der Geschiedenis verheven; ook is zij wezenlijk zuiver, zinrijk, ineen gedrongen en krachtig, maar al te zigtbaar en angstig naar TACITUS gevormd.» De hoogleeraren SIEGENBEEK, SIMONS en VAN CAPELLE hebben van de *Nederlandsche Historiën* eene uitgave in 8vo bezorgd, welke met belangrijke aantekeningen is verrijkt.

Hoofd was tweemaal gelukkig gehuwd; zijne eerste vrouw, CHRISTINA VAN ERP, stierf in 1624, zijne tweede gade LEONORA HELLEMANS overleefde hem. In 1609 door prins MAURITS tot Drossaart van Muiden benoemd, sleet hij hoogst gelukkige dagen op het *Muiderslot*, waar TESSELSCHADE, HUYGENS, VAN BAARLE, REAAL, VOSSIUS, VONDEL, SWELING en andere vermaarde mannen, uitstekende in kunst en wetenschap,

dikwijls zijne gasten waren, zoodat nooft, als ware het, den burg te *Muiden* tot *Neêrlands Helikon* of *Parnassus* verbleef. Hij overleed den 21 Mei 1627 te 's *Gravenhage*, werwaarts hij zich begeven had, om de begrafenis van *FREDERIK HENDRIK* (10 Mei 1627) bij te wonen. Zijne asch rust in de Nieuwe Kerk te *Amsterdam*, en, ofschoon geen gedenkteeken zijne grafplaats versiert, verstrekken zijne werken hem tot duurzamer eerzuil dan marmer of metaal.

(*SIEGENBEEK*, *HOOFD als Dichter en geschiedschrijver*; *Proeven van Nederduitsche welsprekendheid*, door denzelfden; *TYPEY*, *Geschiedenis der Nederlandsche tale*, bl. 451—459; *VAN KAMPEN*, *Bekn. Gesch. der Ned. lett. en wetens.*)

HOOGHE, (PIETER DE), een der beste Nederlandsche genre-schilders, zag in 1643 't levenslicht, doch zijne geboorteplaats is onzeker, zoowel als de meester onder wien hij zich in de kunst oefende, schoon sommigen zeggen, dat zulks de beroemde *NICOLAAS BERGHEM* geweest zoude zijn. In allen gevalle blijkt het uit zijn werk, dat hij in eene goede school geweest is. Hij schilderde met uitstekend geluk Nederlandsche huiselijke tafereelen, waarin de werking van het zonlicht door de vensters op eene hoogst natuurlijke en aangename wijze werd aangebragt. Bijna al zijne binnenkamers hebben een invallend zonlicht en een gezelschap van heeren en dames, die in eene rustige houding worden voorgesteld. Zijne schilderstukken, die door een voortreffelijk coloriet uitmunten, zijn tamelijk zeldzaam. In *Engeland* treft men daarvan eenige der beste aan, die op verkoopingën hooge prijzen gelden.

(*HOUBRAKEN*, *Leven der schilders*; *Penny Cyclopaedia*; *Conversations-Lexicon*).

HOOGVLIET, (ARNOLD), een uitstekend Nederlandsch dichter, werd den 3 Julij 1687 te *Vlaanderen* geboren. Hij is op den Nederlandschen zangberg vooral bekend door zijnen *Abraham de Aartsvader*, door eenigen als een heldendicht geroemd, hetwelk naast de beste heldendichten van vroegeren en lateren tijd eene plaats verdient; doch daartoe ontbreekt het de éénheid, dit groot vereischte van een heldendicht. Het vloeit over van heerlijke beschrijvingen en beelden; ook de *versificatie* is uitmuntend. In zijne *Alexandriënen* valt de rust niet altijd midden in het vers, maar nu eens nader bij het begin dan weder bij het einde, waaruit eene groote afwisseling ontstaat, die de *melodie* zeer bevordert. Het werk is in twaalf zangen, en verscheen het eerst in 1727, in 4to, en werd in het godsdien-

stig *Nederland* met groote toejuiching ontvangen.

De eerste opvoeding van *HOOGVLIET* was meer ingerigt voor een burgerlijk beroep dan voor een geleerde. Maar op den ouderdom van twintig jaren ging hij zich in het Latijn oefenen, en reeds in 1719 verscheen van hem de vertaling der *Feestdagen (Fasti)* van *ovidius*. Hij bekleedde toen den post van schrijver of boekhouder in de Bank van Leening te *Dordrecht*; doch vreezende deze betrekking eerlang aan een ander te moeten inruimen, werd hij boekhouder in eene voornamelijk suikerraffinaderij te *Amsterdam*. Toen hij ook dezen post aan zijn voorganger moest afstaan, vestigde hij zich eindelijk in zijne geboortestad als kashouder van goud en zilver, en vond in dit beroep een onbekrompen bestaan.

De ongemeene opgang van zijn *Abraham de Aartsvader* moedigde hem aan, om ook den *MESSIAS* te bezingen. Met onbedwongen ijver ving hij dit werk aan, maar werd weldra ontmoedigd door het zwaarwigtige dezer taak. Gevoelende dat hier de pligten van den historieschrijver in strijd komen met de regten van den dichter, besloot hij het op te geven. De vergaderde bouwstoffen gebruikte hij voor zijne *Evangelische Keurstoffen* in de *Mengeldichten*. In deze laatste verzameling treft men een uitgebreid dichtstuk aan, onder den titel van *Zijdebelen*, eene dichterlijke beschrijving van een lusthuis buiten *Utrecht*, aan een zijner vrienden, *DAVID VAN MOLLEM*, toebehoorende. Deze beloonde den dichter met eenen fraaijen zilveren penning, wegende ongeveer een vierde deel van een Nederlandsch pond. Op de voorzijde zag men het borstbeeld van *HOOGVLIET*, met deze woorden: *ARNOLD HOOGVLIET*, aet. LII. MDCCXXXIX; en op de keerzijde, een allegorisch wapen, met deze zinspreuk: *Candide et Venuste*, en zes dichtregelen, geteekend *S. F. (sv-BRAND FEITAMA)*. De achtenswaardige *HOOGVLIET* eindigde zijne vreedzame loopbaan in het huis waarin hij was geboren, den 17 October 1763.

(*VAN KAMPEN*, *Bekn. Gesch. der Ned. lett. en wetens.*; *Biographie du roy-aume des Pays-Bas*).

HOOKE, (ROBERT), een groot wiskunstenaar, de zoon van den predikant van *Freshwater*, op het eiland *Wight*, werd aldaar den 18 Julij 1635 geboren. In zijne kindschheid ontwikkelde hij reeds een buitengemeen aanleg voor de teeken- en werktuigkunde. Hij studeerde te *Oxford* in de medicijnen. In 1664 werd hij professor in de wiskunde aan het

Gresham-Collegie te Londen. Twee jaren later een plan ingeleverd hebbende ter herbouwing der stad *Londen*, (door brand gedeeltelijk in asch gelegd), werd dit ontwerp wel niet aangenomen, maar was echter oorzaak, dat hij den voordeeligen post van stads-architect bekwaam. Hij overleed in 1702, uitgeput door rusteloze navorschingen op het gebied der wetenschappen. Zelden ging hij vóór twee of drie uren in den morgen naar bed, en zette dikwijls zijne studiën den ganschen nacht door. Hooke was ongemeen vindingrijk in het vak der werktuigkunde, hetgeen genoegzaam blijkt uit het volgende uittreksel uit eene zijner verhandelingen in de *Philosophical Transactions*, om de beweging der aarde uit de ervaring te verklaren. «Ik zal,» zegt hij, «een wereldstelsel verklaren, verschillende van al hetgeen men er tot dus ver van weet, doch hetwelk in alle dingen overeenstemt met de algemeene regelen van een werktuigelijke beweging. Dit stelsel is gegrond op drie stellingen: 1. Dat alle hemelsche lichamen door hunne zwaarte naar hun middelpunt hellen, waardoor zij niet alleen hunne eigene deelen aantrekken, maar ook alle andere hemelsche lichamen, die zich in het bereik hunner werking bevinden. 2. Dat alle lichamen, hoegenaamd, in eene regtstreeksche en eenvoudige beweging gebragt, in eene rechte lijn voortgaan, totdat zij door eene grootere kracht van hunnen weg worden afgetrokken en eene kromlijnige beweging aannemen. 3. Dat deze aantrekkende krachten des te sterker zijn, hoe digter het ligchaam waarop gewerkt wordt, zich bij zijn eigen middelpunt bevindt.» Hooke vond de reflexie-kwadraten uit, en gaf aanleiding tot de ontdekking der aantrekkingskracht. Onder zijne sterrekundige waarnemingen behoort eene vlek op *Jupiter*, welke hij in 1664 ontdekte. De werken, door Hooke nagelaten, zijn te talrijk om hier vermeld te worden; doch de lezer kan daarvan eene volledige lijst vinden in *WARD'S Lives of the Gresham professors*.

HOOKER, (RICHARD), een verdienstelijk godgeleerde, werd omtrent het jaar 1553 te *Heamtree*, bij *Exeter*, geboren, en studeerde, onder de bescherming van den bisschop *Jewel*, te *Oxford* in de godgeleerdheid, waar hij zich door zijne godsvrucht en voorbeeldig gedrag onderscheidde. Zijn ongelukkig huwelijk met eene kiffachtige vrouw, die schoonheid, geld noch opvoeding had, was voor hem eene bron van verdriet en ellende. In 1591 werd hij predikant te *Boscombe*,

in *Wiltshire*, waar hij zijn beroemd werk over den kerkelijken regeringsvorm (*The laws of ecclesiastical polity*) zamenstelde. In 1595 benoemde hem de koningin tot predikant van *Bishopsbourne*, in *Kent*, waar hij den 2 November 1600 overleed. Het boven aangehaalde werk, waarin hij de inrigting en de tucht der Engelsche kerk verdedigt, wordt als haar beste bolwerk beschouwd. Zelfs paus *CLEMENS VIII* gaf aan dit werk hoogen lof, zeggende: «Er zijn zaden in voor de eeuwigheid, welke duren zullen tot dat het laatste vuur alle geelcerdheid zal verteren.

(*IZAACK WALTON'S Life of HOOKER*, met *STRYPE'S Interpolations*).

HOOPER, (JOHN), een der eerwaardigste martelaren der hervorming, werd omtrent 1495 in het graafschap *Somerset* geboren. Hij studeerde te *Oxford*; en de hervormde godsdienst omhelsd hebbende, werd hij door *EDUARD VI* tot bisschop van *Gloucester* en *Worcester* verheven. Onder de bloeddorstige regering van *MARIA* werd hij naar den brandstapel gevoerd, wijl hij weigerde zijne godsdienstige gevoelens te verloochenen. Gedurende bijkans een uur leed hij de onduidbaarste pijnen, wijl het hout niet droog, maar nog groen was; niettemin bleef hij onwankelbaar in zijn geloof. Eene zijner handen viel voor hem neder voordat hij den geest gaf. Hij stierf in 1555. **HOOPER** schreef eenige leerredenen en geschriften over verschillende geloofspunten.

(*WOOD, Ath. Oxon.*; *FOX'S Martyrs*; *BURNET, Hist. Ref.*, &c.).

HOPE, (THOMAS), een man van fortuin en talent, was de neef van den rijken Amsterdamschen koopman van denzelfden naam. Zijne eerste werken, *Household Furniture and Internal Decorations*; *The Costumes of the Ancients*, en *Designs of modern Costumes*, doen hem kennen als een man van smaak, doch geven hem geene aanspraak op den roem van oorspronkelijkheid. Maar in 1819 verdiende hij door zijn *Anastasius* of Gedenkschriften van een' hedendaagschen Griek, eene eerste plaats onder de nieuwere schrijvers. Dit werk verscheen nameloos, en werd algemeen aan *LORD BYRON* toegekend. **HOPE** was een milddadig bevorderaar der kunsten, en, zoo men wil, een vroege en invloedrijke beschermer van den grooten beeldhouwer *THORWALDSEN*. Hij overleed in Januarij 1831.

(*Dictionary of Biography*).

HÔPITAL of HOSPITAL, (MICHEL DEL'), werd in 1505 bij *Aigueperse*, in *Auvergne*, geboren. Hij was de zoon van *JEAN DE L'HÔPITAL*, geneesheer van den Connétable

de Bourbon, van wien hij een klein landgoed bewoonde. Terwijl L'HÔPITAL te Toulouse studeerde, werd zijn vader gewikkeld in de vogelvrijverklaring van den Connétable, dien hij naar Italië vergezelde. Hij werd tot levenslange ballingschap veroordeeld en al wat hij had verbeurd verklaard. Zijn zoon, ofschoon slechts achttien jaren oud, werd in hechtenis genomen, ondervraagd en een korten tijd gevangen gehouden. Zoodra deze werd losgelaten, begaf hij zich naar Milaan, om zijnen vader op te zoeken, die hem naar Padua zond, om aldaar zijne studiën te voltooien. L'HÔPITAL vertoefde zes jaren aan deze beroemde hoogeschool, gedurende welke de Connétable de Bourbon onder de wallen van Rome zijn leven verloor, en JEAN DE L'HÔPITAL zich in een vreemd land zonder beschermers bevond. Hij nam zijnen zoon mede naar Rome, om de kroon van KAREL V bij te wonen. Het was aldaar, dat de kardinaal DE GRAMMONT, Fransch afgezant, in den jongeling belang begon te stellen, en hem aanried naar Frankrijk terug te keeren, waar hij als advocaat van het parlement van Parijs optrad, en weldra tot raadsheer van hetzelfde werd bevorderd. Nu klom hij achtervolgens tot de hoogste waardigheden op. Als afgezant bij de Trentsche kerkvergadering, als opperintendant der financiën, als kanselier van Frankrijk, kortom, in al zijne betrekkingen kenmerkte hij zich als een bekwaam, regtschapen, onbaatzuchtig en verdraagzaam man, in eene eeuw van zedebederf, donheid en onverdraagzaamheid. Toen den 10 December 1560 de Staten-Generaal te Orleans waren zamengekomen, sprak hij stoutmoedig tegen de vervolging der Protestanten, welke hij onchristelijk en onstaatkundig noemde: «Verbannen wij,» zeide hij, «de hatefulijke partijnamen van Lutheranen, Hugenoten en Papisten; de schoone naam van Christen zij de onze!» In 1568 werd hij van het staatstoneel verwijderd, en sleet zijne dagen op zijn buitengoed te Vignay, betreurende de rampen van zijn vaderland, welke hij niet langer kon verhoeden. De Parijsche bloedbruiloft schokte hem geweldig. Toen men hem waarschuwde, dat eene bende gewapende mannen zijne woning naderde, wilde hij haar niet verlaten of toestaan dat men de deuren sloot. Gelukkig kwam eene andere bende met het bevel des konings aansnelen, om hem te sparen. L'HÔPITAL overleefde dit afschuwelijk treurspel slechts zes maanden; hij stierf te Vignay, den 15 Maart 1573. Zijn naam staat in de jaarboeken van Frankrijk met gulden let-

teren aangeteekend. Zijne brieven in Latijnsche verzen, betrekkelijk openbare en meer bijzondere gebeurtenissen, zijn in 't licht verschenen, en niet zonder poëtische waarde. Ook heeft men nog van hem Verhandelingen en Redevoeringen, alsmede zijnen uitersten wil. Zijn leven is door BERNARDI beschreven

(VILLEMAIN, in diens *Nouveaux mélanges littéraires*).

HORATIUS, (FLACCUS QUINTUS), na VIRGILIUS de beroemdste Latijnsche dichter, werd den 8 December 65 jaren v. c. te Venusium geboren. Zijn vader, die een vrijgelatene (*libertinus*) was, had een aanzienlijk vermogen bijeenverzameld als (*coactor*) bediende eens geldwisselaars, die bij openbare verkoopingden het geld der koopers ontving. Deze kocht eene hofstede in de nabijheid van Venusium, aan den oever van den *Aufidus*. Hier schijnt HORATIUS tot zijn elfde of twaalfde jaar gewoond te hebben, toen zijn vader, ontevreden over de dorpschool, hem naar Rome zond, en toevertrouwde aan de zorg van een beroemden schoolmeester, ORBILIUS PUPILLUS van Beneventum, wiens leven SÜETONIUS heeft beschreven. Nadat hij de Latijnsche dichters had beoefend, leerde HORATIUS het Grieksch. Ook genoot hij, gedurende den tijd zijner opvoeding, den raad en de hulp zijns vaders, die een gevoelig man was, en van wien door HORATIUS dikwijls met de grootste achting en den diepsten eerbied wordt gesproken. Ter voortzetting zijner studiën, begaf hij zich, op twintigjarige ouderdom, naar Athene, waar hij vertoefde tot de uitbarsting van den burgeroorlog onder het tweede driemanschap. In dezen twist omhelsde hij de partij van BRUTUS, en werd tot Tribun (aanvoerder van een legioen) benoemd. In den slag bij Philippi, in het jaar 42 v. c., waarin BRUTUS en CASSIUS onkwamen, redde hij zijn leven met de vlugt, schoono niet op eene schandelijke wijze, zoo als sommigen uit eene zijner oden willen afleiden. Bij zijne terugkomst vond hij zijnen vader gestorven en zijn erfgoed verbeurd verklaard. Hij vertrok naar Rome, om aldaar met letterarbeid een bestaan te vinden. Eenige zijner gedichten trokken de aandacht van VIRGILIUS en VARIUS, die hem bij MECENAS inleidden; deze hielp den dichter spoedig uit alle geldelijke ongelegenheid. SÜETONIUS zegt ons, dat HORATIUS het ambt eens schrijvers bij de schatkist kocht. Sedert zijne inleiding bij MECENAS tot op zijnen dood schijnt hij een onbekommerd leven geleid te hebben. Hij was de boezemvriend van VIRGILIUS, TIBULLUS en andere voornamste letterkundigen, en een groot

gunsteling van keizer AUGUSTUS. Hij leefde hoofdzakelijk te Rome of op zijn buitengoed in de Sabijnsche vallei, hem door MECENAS geschonken. In zijne laatste jaren had hij ook een buitenverblijf te Tibur, thans Tivoli. HORATIUS stierf plotseling den 27 November in het achtste jaar v. c., in den ouderdom van bijkans acht en vijftig jaren. Hij overleefde slechts korten tijd zijnen beschermmer MECENAS, naast wien hij op den Esquilynschen berg werd ter aarde besteld. Wij bezitten van HORATIUS een aantal Oden, zoogenoemde Epoden, Satyren en Brieven.

(WEBER, HORATIUS als Mensch und Dichter).

HORTENSIIUS, (LAMBERTUS), een verdienstelijk geleerde, werd in 1500 te Montfoort geboren. Zijn vader tuinman zijnde, nam hij den Latijnschen naam aan van HORTENSIIUS. Na te Leuven gestudeerd te hebben, zette hij zich te Utrecht neder, waar hij het Latijn onderwees. In 1544 te Naarden als rector der Latijnsche school benoemd, vervulde hij dien post met ijver en genoegen. Tijdens den moord van Naarden, op den 1 December 1572, door de Spanjaarden, liep hij groot gevaar in de algemeene slagting om te komen. Gelukkig was onder de moordenaren een zijner voormalige leerlingen, die zich voor hem in de bres stelde. Echter werden in zijn huis vijf personen vermoord, onder welke zijn eigen zoon, dien de bloeddorstige Spanjaard het hart uit het lijf sneed, en in het aangezicht wierp. HORTENSIIUS bezweek spoedig onder zijn leed; hij stierf in 1574 op eene landhoeve bij Naarden, en werd in de kerk der gemelde stad ter aarde besteld. Men heeft van hem eenige hekel- en bruiloftsgedichten en andere werken in 't Latijn, waarvan, (behalve eene geschiedenis van den oorlog van KAREL V in Duitschland), de meest bekende zijn: *Secessionum Civitum Ultrajectarum et bellorum ab anno 1524 usque ad translationem Episcopatus ad Burgundos*, een werk voor de Nederlandsche geschiedenis niet onbelangrijk; *De tumultu Anabaptistarum*; Commentariën op de zes eerste boeken van den *Aeneis* van VIRGILIUS en op de *Pharsalia* van LUCANUS, alsmede aantekeningen op vier blijspelen van ARISTOPHANES. Als ooggetuige beschreef hij den moord van Naarden. Zijne uitgebreide geschiedenis van den opstand der Nederlanders tegen de Spanjaarden bleef onvoltooid, en is nimmer in druk verschenen.

(*Biographie du royaume des Pays-Bas*; VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Ned. lett. en wetens.*).

HOUBRAKEN, (ARNOLD), een talentvol schilder en graveur, zag in 1660 te Dordrecht het eerste levenslicht. Hij had onderscheidene meesters, onder anderen VAN HOOGSTRATEN. Op jeugdigen leeftijd naar Engeland mede genomen door iemand, die met zijn talent dacht winst te doen, maar er zijne rekening niet bij vond, wist echter HOUBRAKEN zich zelven te helpen. Hij teekende onderscheidene portretten naar VAN DIJK, welke door VAN GUNST werden gegraveerd. Naar Holland terug gekeerd, begon hij ook te etsen. HOUBRAKEN was een man van veelzijdige kennis. Behalve zijne kunstvaardigheid, had hij veel smaak voor de letterkunde. Men heeft van hem het onschatbare werk, *Groote Schouburgh der Nederlandsche kunstschilders en schilderessen*, wier portretten hij heeft gegraveerd; het verscheen in 1718 te Amsterdam, in drie octavo deelen, in 't licht. HOUBRAKEN was zoowel portret- als historieschilder. Zijne stukken verraden een man van vernuft; zijne teekening is vrij naauwkeurig en zijne draperiën smaakvol. Hij overleed in 1719 te Amsterdam. Zijn zoon, JAKOB HOUBRAKEN, insgelijks een voortreffelijk schilder en graveur, bragt het portret zijns vaders in 't koper, hetwelk voor het opgemelde werk prijkt, en door D. VAN HOOGSTRATEN met het volgende bijschrift is vereerd:

HOUBRAKEN's eedle geest, gekend uit zijn penseelen, Gaat weiden in een beemd van schoone taferelen. De zoon, om 's vaders roem te heffen hoog in top, Rigt hem een zegebeeld van duurzaam koper op.

(*Biographie du royaume des Pays-Bas*; *Conversations-Lexicon*).

HOUTMAN, (CORNELIS), de grondlegger van Neêrlands handel in het Oosten, werd in het midden der zestiende eeuw te Gouda geboren. Tegen het einde dier eeuw zich om handelszaken te Lissabon bevindende, trok de Indische handel, waarvan aldaar toenmaals nog de stapelplaats was gevestigd, zijne opmerkzaamheid. Natuurlijk kwam bij hem de gedachte op, of het ook mogelijk ware, zijn vaderland een aandeel in dien rijken handel te doen verwerven. Met dit denkbeeld beziel, beijverde hij zich om bijzonderheden van den handel en de vaart op de Indiën in te winnen, schoon hij wist, dat in Portugal vreemdelingen, die zich zulks veroorloofden, streng werden gestraft. Door zijnen ijver vervoerd, en daardoor de noodige omzigtigheid uit het oog verliezende, werd hij in hechtenis genomen, en tot eene zware geldboete verwezen. Geene kans ziende, deze aanmerkelijke som te betalen, schreef hij heimelijk aan eenige Amsterdamsche kooplieden, hun

beloovende al zijne ontdekkingen mede te deelen, zoodra hij uit de gevangenis ontslagen zoude zijn. De Amsterdammers, blakende van zucht, om nieuwe uitwegen voor den handel te openen, stelden HOUTMAN in staat, de boete te betalen. De Portugeezen ontsloegen nu den man, die hunne geheimen doorzien had. Zoodra HOUTMAN in 1594 naar het vaderland was terug gekeerd, vereenigden zich de kooplieden tot eene maatschappij, welke den naam van *Compagnie van verre* aannam, rustten vier schepen naar *Oost-Indiën* uit, en benoemden HOUTMAN tot supercargo of opzigter der koopwaren. Den 1 April 1595 stak men uit *Texel* in zee, en wierp den 23 Junij 1596 het anker voor *Bantam* op *Java*. Aanvankelijk werden de Hollanders vriendelijk door de inwoners ontvangen; doch de Portugeezen, ongerust over de komst der Hollanders, bragten hen bij de Bantammers in verdenking, «hen afschillenderende als vijanden van het menschelijk geslacht, zijnde niets dan roovers en zeeschuimers, die men, voordat zij voet kregen, moest beteugelen, zoo men beletten wilde, dat geheel het Oosten in «vuur en vlam geraakte.» Het duurde dan ook niet lang, of HOUTMAN werd met eenige anderen op eene trouwelooze wijze gevangen genomen. Niet voordat de schepen een geweldig vuur op de stad hadden gegeven, werd HOUTMAN ontslagen, en de handel, gelijk te voren vrij gelaten. HOUTMAN, een nieuw onweder ziende zamenpakken, besloot terug te keeren. Na veel sukkelens kwam de vloot in 1597 in het vaderland terug, en schoon deze eerste togt weinig voordeel aanbragt, voelden zich echter vele Hollandsche en Zecuwsche kooplieden aangespoord, om hun geluk in den Indischen handel te beproeven.

In 1598 stevenden de gebroeders CORNELIS en FREDERIK HOUTMAN met twee schepen, voor rekening van den ondernemenden Zecuwschen koopman BALTHAZAR MOUCHERON, naar de *Oost-Indiën*. Nadat men *Madagascar*, de *Maldivische Eilanden* en *Cochin-China* bezocht had, landde men op *Sumatra*, waar de onzen door den koning van *Achim* vriendelijk werden ontvangen; doch ook hier waren de Portugeezen dapper in de weer, om den koning heimelijk tegen de Hollanders op te ruijen. Op eenen feestmaaltijd genoodigd, werd CORNELIS HOUTMAN, met verscheidene zijner togtgenooten, in 1599, vermoord. Zijn broeder FREDERIK bleef tot in 1600 te *Achim* gevangen. Volgens den aardrijkskundigen BLAAU ontdekte hij aldaar meer dan 300 nieuwe sterren, die later in dertien zuidelijke sterrebeelden werden vereenigd.

CORNELIS HOUTMAN, hoe ongelukkig ook in zijne ondernemingen, verdient echter eene voorname plaats onder de weldoeners van zijn vaderland. «Het is,» zegt de hoogleeraar MOL, in zijne *Zeezogten der Nederlanders*, «in de geschiedenis niet «vreemd, dat degenen aan welke men de «eerste oorspronkelijke uitvinding verpligt «is, er zelven weinig voordeel van genie-«ten. Hij die de uitvinding eens anderen «verbetert of volmaakt, plukt veeltijds «van dezelve vruchten, welke de eerste «nimmer heeft kunnen bereiken. De na-«komelingschap behoort derhalve, de «eenigste belooning over welke zij be-«schikken kan, aan de nagedachtenis der «weldoeners van het vaderland niet te «onthouden, of met karige hand toe te «deelen, dat is: zij is verpligt derzelver «verdiensden op alle wijzen te vereeren, «te huldigen en hoog te schatten.» De naam van HOUTMAN blijve alzoo in *Nederland* onvergetelijk!

(VAN KAMPEN, *Karakterkunde der Nederlandsche geschiedenis; Gedenkstuk van Neêrlands heldendaden ter zee*, I deel).

HOWARD, (JOHN), een der onbaatzuchtigste, ijverigste en liefderijkste menschevrienden, werd in 1726 te *Hackney*, in de nabijheid van *Londen*, geboren. Zijn vader was een Londensch handelaar, die, vroegtijdig stervende, hem een aanzienlijk vermogen naliet. Howard een vriend van reizen zijnde, was begeerig *Lissabon*, hetwelk door de zware aardbeving van 1756 grootelijks verwoest was, te bezoeken. Hij schepte zich derwaarts in; doch werd door een Franschen kaper genomen, en te *Brest* opgebragt. Hier ooggetuige van de ontberingen en het lijden der krijgsgevangenen geweest zijnde, was hij naauwelijks op zijn woord van eer in *Engeland* terug gekomen, of hij deed aan zijne regering voorstellen om het lot dezer ongelukkigen te verzachten, welke ook door het parlement werden aangenomen. Howard was in 1753, uit dankbaarheid voor eene zorgvuldige verpleging, gehuwd met eene zestigjarige vrouw, SARA LAIDON, die hem in 1756 ontviel. Nadat hij een klein landgoed te *Lynton* had gekocht, trad hij in 1758 ten tweeden male in den echt. Op nieuw weduwnaar geworden, vestigde hij zich in 1765 op zijn vaderlijk goed *Cardington*, in de nabijheid van *Bedford*, en werd in 1773 tot sheriff van het graafschap *Bedford* gekozen. In deze betrekking bezocht hij de gevangenen van dit oord. Getroffen door de ellende en misbruiken, welke daar heerichten, was hij op middelen bedacht, om dit kwaad te stuiten. In de maand Maart 1774 le-

verde hij daaromtrent een uitvoerig berigt in bij het Huis der Gemeenten. Dit was het begin van de verbetering der gevangenhuizen in *Engeland*; want nog in dezelfde zitting werden er twee wetten ter gunste der gevangenen aangenomen. Eenmaal dezen weg betreden hebbende, zette hij zijne onderzoekingen over den toestand der gevangenen in *Engeland* en elders rusteloos voort. De eerste vrucht van zijnen arbeid was een werk, getiteld: *The state of the prisons in England and Wales, with some preliminary observations, and an account of some foreign prisons, 1777.* HOWARD bezocht viermaal *Duitschland*, vijfmaal de *Nederlanden*, driemaal *Frankrijk* en tweemaal *Italië*; ook doorreisde hij *Spanje*, *Portugal*, *Noord-Amerika*, *Turkië*, *Rusland*, *Polen*, *Denemarken* en *Zweden*. Niet alleen waagde hij zich overal in de akeligste kerkers, maar ook de pesthuizen en lazaretten schrikten dezen grooten menschenvriend niet af, gelijk blijkt uit zijn belangrijk werk *Account of the principal lazaretto's in Europe*. Ten einde ook in *Azië* de pest te leeren kennen, ondernam hij, in 1789, eene nieuwe reis. Naauwelijks had hij de *Krim* bereikt, of hij werd het slagtoffer zijner menschenliefde. Te *Cherson* bezocht hij eene dame, die aan eene besmettende koorts krank lag; hij schreef haar iets voor, doch werd zelf plotseling ongesteld, en eindigde den 20 Januarij 1790 zijn nuttig leven. Hij werd te *Cherson* begraven, alwaar een kleine obelisk te zijner eere is opgericht. Ook in de Paulus-kerk te *Londen* vindt men een gedenkteeken voor dezen vriend der lijdende menschheid. J. DELILLE heeft HOWARD in zijn gedicht *La Pitié* eene welverdiende hulde toegebracht.

(AIKIN'S *Life of HOWARD*).

HOWE, (RICHARD), een beroemd Britsch admiraal, de tweede zoon van EMANUEL SCROPE HOWE, gouverneur der *Barbados*, werd in 1725 geboren. Op den ouderdom van veertien jaren trad hij in zeedienst, diende onder den zeebevelhebber ANSON en werd in 1746 tot kapitein bevorderd. In den oorlog tegen *Frankrijk* nam hij onder Sir EDWARD HAWKE, in 1757, deel aan de verovering van het eiland *Aix*, en verwoestte *Cherbourg*. Zijn roem steeg allengs zóó hoog, dat GEORGE II hem geluk wenschte met de woorden: «Uw leven is eene gedurige reeks van diensten aan het Vaderland.» In het jaar 1770 werd hij tot schout-bij-nacht en opperbevelhebber in de *Middellandsche Zee* benoemd. In 1776 zeilde hij aan boord van den *Eagle* naar *Noord-Amerika*, en streed met geluk tegen het smaldeel van D'ESTAING. In 1782

voorzag hij het belegerde *Gibraltar* van levensmiddelen. Den 22 Junij 1790 werd hem het bevel over de Kanaal-vloot toevertrouwd. Hij kruiste nu op de Spaansche vloot, doch keerde in September naar *Spithead* terug zonder haar ontmoet te hebben. Howe bleef tot 1794 aan land, en begeleidde vervolgens eenige handelschepen. Den 1 Junij raakte hij met verscheidene Fransche schepen slaags, en brak door de vijandelijke linie: tien Fransche schepen verloren hunne masten, waarvan er zeven door HOWE binnen *Portsmouth* werden opgebracht. De gezondheid van HOWE begon nu te wankelen; doch in spijt zijner ongemakken nam hij op zich een oproer, onder de matrozen te *Portsmouth* en *Spithead* uitgebarsten, te dempen. Ofschoon hij reeds het opperbevel over de vloot had nedergelegd, gelukte het hem nogtans door het ontzag en den eerbied, die de matrozen voor hunnen ouden admiraal koesterden, hen tot rust te brengen. Uit hoofde van zijn donker uitzigt en de kleur van zijn gelaat, noemden zij HOWE gewoonlijk den *Zwarten Dick* (RICHARD). Dit was de laatste daad van zijn openbaar bedrijf. De overige dagen zijns levens bragt hij in rust door, en overleed den 5 Augustus 1799. Hij werd in het familie-graf in *Nottinghamshire* ter aarde besteld, en aldaar een gedenkteeken, (door FLAXMAN vervaardigd), ten koste van den staat, te zijner gedachtenis opgericht. Zijne ingetogenheid en terughouding gaven aanleiding tot het gezegde: «HOWE sloot nimmer vriendschap dan aan den mond van het kanon.» Hij was de beste zeeofficier van zijnen tijd.

(BARROW'S *Life of HOWE*).

HUDSON, (HENRY), een Engelschman, door het Nederlandsch gouvernement op ontdekkings-reizen uitgezonden. Men weet niets van zijne geschiedenis vóór het jaar 1607, toen eenige Londensche kooplieden een schip uitrustten, om een' korter weg naar *China* te vinden dan langs de *Kaap de Goede Hoop*. Aan HUDSON werd het beleid van dezen togt toevertrouwd. Hij bereikte de oostkust van *Groenland* tot boven de 80° breedte, waar hij door het ijs werd belemmerd. In 1608 hield hij meer oostwaarts aan en op mindere breedte; doch kon de oostzijde van *Nova Zembla* niet naderen. Hij ondernam eene derde reis op kosten der Nederlandsche Oostindische Compagnie. De hoop opgevende, om eene noordooitelijke doorvaart te vinden, stevende hij naar de *Davidtsstraat*, kwam echter aan het vasteland van *Amerika* beneden 44° N. Br., en zuidwaarts sturende vond hij den mond der naar hem

genoemde *Hudson-rivier*. Zijne laatste reis ving hij in April 1610 aan, en in Junij bereikte hij *Groenland*. Den steven westwaarts wendende, vond hij de zeeëngte, die naar hem de *Hudson-Straat* is genoemd. Door deze straat kwam hij aan de kusten van *Labrador*, en vervolgens in die groote baai, welke insgelijks naar hem den naam van *Hudsons-baai* voert. Ofschoon hij nog slechts weinig levensmiddelen had, nam hij het besluit in dit barre oord te overwinteren, ten einde met den aanvang der lente zijne ontdekkingen verder voort te zetten. Toen echter de leeftogt bijkans geheel was opgeteerd, was hij genoodzaakt terug te keeren. Eene ongelukkige uitdrukking hem in den prangenden nood ontvallen, namelijk, dat hij eenige zijner matrozen zou moeten achterlaten, berokkende hem den dood. De matrozen, aangezet door zekeren GREEN, wien hij in *Londen* het leven had gered, vielen hem bij nacht aan, bonden hem de handen op den rug, wierpen hem, met zijnen zoon en sommigen die hem aanhingen, in eene sloep, en gaven hem aan de golven of aan de wreedheid der wilden prijs. Men heeft nimmer eenig spoor van HUDSON kunnen vinden, schoon de Engelsen daartoe door THOMAS EULTON vele navorschingen hebben in het werk gesteld. Men zal zich een denkbeeld kunnen maken van de stoutmoedigheid dier oude zeelieden, wanneer men bedenkt, dat HUDSON's scheepsvolk op zijnen eersten togt slechts uit tien matrozen en éénen jongen bestond; zijn laatste en grootste schip telde niet meer dan drie en twintig koppen.

(PURCHAS's *Pilgrims*; *Harris's Voyages*; VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Ned. lett. en wetens.*, I. 329).

HUGTENBURGH, (JOHAN VAN), een voornaam veldslagschilder, werd in den jare 1646 te *Haarlem* geboren. Reeds vroegtijdig de teekenpen en het penseel opgevat hebbende, maakte hij zulke gelukkige vorderingen, dat hij in 1667 naar *Italië* reisde, om zich in de kunst te volmaken. Aanvankelijk genoot hij te *Rome* het onderwijs van zijnen broeder JACOB VAN HUGTENBURGH, een' verdienstelijk schilder, die hem weldra door den dood ontviel. Naar het vaderland terug keerende, geraakte hij te *Parijs* in kennis met den kunstschilder VAN DER MEULEN, onder wien hij zich verder oefende. Zijne voornaamste voorbeelden waren de werken van PHILIPPUS WOUWERMANN. Hij kwam in 1770 in het vaderland terug, en leverde nu kunststukken van groote waarde. Prins EUGENIUS van *Savoye* liet hem de veldslagen schil-

deren, welke hij in 1708 en 1709 met den hertog van *Mariborough* had geleverd. Deze fraaije stukken zijn in 't koper gebragt. In 1711 kwam HUGTENBURGH aan het hof van FREDERIK WILHELM, keurvorst van den *Palts*, die hem eenen gouden penning met eene keten van hetzelfde metaal vereerde. De laatste jaren zijns levens bragt hij het meest te 's *Gravenhage* door, en overleed in 1733 te *Amsterdam*. Hij overtrof VAN DER MEULEN, en evenaarde bijkans WOUWERMANN in teederheid van behandeling en levendigheid van daarstelling, ja zelfs in de verschiëten der lucht. Zijne kenschetsing van onderscheidene hartstogten, personen en volken wekte de bewondering zijner tijdgenooten. Ook zijne geëttste bladen en koper-gravures hebben veel verdienste.

(HOUBRAKEN, *Levens der schilders*; *Conversations-Lexicon*).

HUME, (DAVID), een bekend wijsgeerig geschiedschrijver, werd den 26 April 1711 te *Edinburg* geboren. Men wenschte dat hij in de regtsgeleerdheid zoude studeren, doch hiervan afkeerig, beoefende hij, in plaats van VOET en VENNIUS, de werken van CICERO en VIRGILIUS. Daar hij zich in bekrompene omstandigheden bevond, ging hij in 1734 naar *Bristol* met eenige brieven van aanbeveling aan voornamelijk kooplieden, doch weldra gevoelde hij zich geheel ongeschikt voor handelszaken en kantoorbezigheden. Hij begaf zich naar *Frankrijk*, ten einde aldaar op het land goedkoop te leven, en zich geheel aan de letterkunde toe te wijden. In 1737 keerde hij naar *Londen* terug, en gaf aldaar zijn *Treatise of Human Nature* in 't licht. «Nooit,» zegt HUME, «werd eene letterkundige proeve koeler ontvangen dan mijn eerste werk. Het kwam, als ware het, doodgeboren van de pers: niemand bekommerde er zich over.» Doch deze teleurstelling maakte op HUME geenen sterken indruk; hij vertrok naar *Schotland*, en ging bij zijnen broeder inwonen, waar hij zijne studiën met vernieuwden ijver voortzette. In 1742 verschenen te *Edinburg* zijne *Essays, moral, political and literary*, welke gunstig werden ontvangen. In 1747 vergezeldte hij den generaal SINCLAIR op diens reis als gezant naar *Weenen* en *Turin*. «Deze twee jaren,» zegt HUME, «waren, gedurende mijn leven, bijkans de eenige stilstand in mijne studiën; ik bragt ze aangenaam door en in goed gezelschap, en mijne bezoldiging, gepaard met mijne spaar-zame leefwijze, bezorgde mij een matig vermogen, hetwelk voor mijne onafhankelijkheid toereikend was, schoon de meeste

«mijner vrienden glimlachten, wanneer ik zeide, dat ik nu bijkans 1000 Pst. «rijk was.»

Naar *Schootland* terug gekeerd, nam hij weder zijn intrek bij zijnen broeder, en schreef aldaar zijne *Political discourses* en zijne *Enquiry concerning the principles of morals*. Van dit eerste werk zegt hij ons, dat het binnen en buiten 's lands wel ontvangen werd, doch dat het tweede onopgemerkt in de wereld kwam. De omstandigheid dat hij in 1752 tot opzigter benoemd werd van de bibliotheek der advocaten te *Edinburg*, gaf hem aanleiding tot geschiedkundige navorschingen. Hij schreef nu zijne *History of England from the invasion of JULIUS CESAR to the revolution of 1688*, welke in 1761 was voltooid en zes deelen kwarto besloeg. De som, welke hij voor het kopijregt ontving, gevoegd bij eene jaarwedde van de regering, verbeterde grootelijks zijne omstandigheden. In 1763 vergezeldde NUME den graaf van *Hertford* als gezantschaps-secretaris naar *Parijs*, alwaar hij, uit hoofde van zijnen letterkundigen roem, met veel voorkomendheid werd ontvangen en behandeld. Toen *Lord HERTFORD* in 1765 tot Lord-Luitenant van *Ierland* was benoemd, bleef NUME te *Parijs* als *chargé d'affaires* tot de aankomst van den hertog van *Richmond*. In den aanvang des jaars 1766 keerde hij naar *Engeland* terug, en werd, een jaar later, tot onder-secretaris van staat benoemd. Hij bekleedde dit ambt gedurende twee jaren, en vertrok toen naar *Edinburg*. «Ik keerde,» zegt hij, «gezond en rijk «naar *Edinburg* terug; ik had een jaarlijksch inkomen van 1000 Pst., en, «schoon wat gevorderd in jaren, het uit«zigt om nog eenige jaren in onbekrom«pene omstandigheden te leven, en mijnen «roem te zien vermeerderen.»

In de lente van 1775 werd hij door eene ongesteldheid in de ingewanden aangeast, welke hem in den beginne geenszins verontrustte, doch hem eindelijk naar het graf sleepte. Te vergeefs de baden te *Bath* beproefd hebbende, keerde hij naar *Edinburg* terug, zich geheel aan zijn lot onderwerpende. Hij overleed den 25 Augustus 1776, in het zes en zestigste jaar zijns ouderdoms. Talloze pennen zijn stomp geschreven, om de gevaarlijke strekking zijner werken aan te wijzen. Zijne Geschiedenis, welke lang bij het volk in hooge achting stond, bekoort door den gemakkelijken vernuftigen stijl en eenen wijsgeerigen toon, doch is dikwijls ongetrouw.

(HUME'S *autobiography*; F. H. JACOBI, DAVID NUME, *über den Glauben, oder Idealismus und Realismus*).

HUMMEL, (JOHANN NEPOMUK), een der uitstekendste klavierspelers en componisten van den nieuweren tijd, werd den 14 November 1778 te *Presburg* geboren. Reeds vroegtijdig ontving hij onderwijs in de muziek van zijnen vader JOSEPH HUMMEL. Toen deze laatste in 1785 door SCHIKANEDER als kapel-directeur naar *Weenen* was gelokt, wekte het talent van den zevenjarigen knaap zoo zeer de belangstelling van MOZART op, dat deze groote toonkunstenaar, ofschoon afkeerig van onderrigt te geven, hem in zijn huis ontving en als leerling aannam. Hier bleef HUMMEL twee jaren, en legde den grondslag tot dien fijnen smaak, welken hij in een later tijdperk in zulk een' hoogen graad ontwikkelde. Op den ouderdom van tien jaren, bezocht hij met zijnen vader de voornaamste steden van *Duitschland*, *Denemarken* en *Holland*, en kwam in 1791 te *Londen*, waar hij de eer genoot op *Buckingham House* zich voor de koninklijke familie te laten hooren. Tot jongeling gerijpt, keerde hij in 1795 naar *Weenen* terug, en vervolgde zijne studiën onder ALBRECHTSBERGER en SALIERI. In 1803 kwam hij als kapelmeester in dienst van prins ESTERHAZY, en beproefde zijne krachten in de kerkelijke en dramatische muziek. Nadat hij, in 1711, deze betrekking had opgegeven, wijdde hij zich, zonder in het openbaar te spelen, aan het geven van onderrigt en aan de compositie. Eerst in *Stuttgart*, werwaarts hij in 1816 als kapelmeester werd beroepen, trad hij weder openlijk als klavierspeler op, en wekte de verbazing der geoefendste toonkunstenaren. In 1820 ging hij als kapelmeester naar *Weimar*, waar hem den tijd overbleef, om verscheidene groote kunsttreizen te doen. In 1821 bezocht hij *Petersburg* en *Moskou*, waar hij met zijn kunstig spel roem en voordeel behaalde. Twee jaren later bezocht hij *Amsterdam*, en ook hier werd hij niet daverende toejuiching gehoord. In April 1830 kwam HUMMEL andermaal te *Londen*, en gaf terstond een concert, hetwelk zoo zeer werd toegejuicht, dat hij in Mei en Junij twee andere concerten gaf, welke zóó druk werden bezocht, dat men elkander de plaatsen betwistte. In 1833 bezocht HUMMEL ten derden male *Londen*, doch ontmoette daar niet meer dezelfde toejuiching; hij was niet nieuw meer, en de zoogenaamde *beau monde* dorstte naar nieuwigheden. HUMMEL keerde naar *Weimar* terug, alwaar hij den 17 October 1837 aan het water in de borst overleed. Hij liet eene weduwe na en twee zonen, die een aanzienlijk vermogen erfdien, hetwelk HUMMEL door zijne talenten

en het verstandig bestier zijner aardsche goederen, had bijeen verzameld.

HUMMEL's compositiën zijn menigvuldig. Van zijne opera's is *Mathilde von Guise* de beste. Doch zijn roem berust vooral op zijne werken voor de piano-forte. Zijne uitvoering was volkomen, en zijn juist gevoel zeide hem, dat te groote radheid het bijkans onmogelijk maakt, om de keurigheid van eene aria of de schoonheid eener modulatie te onderscheiden — dat het loopen en zwieren over de piano gewoonlijk de toevlugt is van degenen, die zich geene der hoogere krachten bewust zijn, en hun gebrek aan zuiveren smaak en diep gevoel door werktuigelijke vlugheid op deze wijze trachten te bedekken.

(*Harmonicon; Conversations-Lexicon*).

HUNIADES of **HUNYAD**, (**JOHANNES CORVINUS**), een beroemd veldoverste, werd in het begin der vijftiende eeuw geboren. Zijn vader was een Wallachijër en zijne moeder eene Griekin van keizerlijke afkomst. Na zijne dapperheid in de Italiaansche oorlogen beproefd te hebben, onderscheidde hij zich in Hongaarsche dienst, en werd tot Waiwode van *Zevenbergen* verheven. Bij den val van *Wladislaw* te *Varna*, werd **HUNIADES** tot regent benoemd, en maakte zich gedurende zestien jaren zoo geducht voor de Turken, dat zij hem den *Duivel* noemden. Zijn laatste krijgsbedrijf was de roemvolle en gelukkige verdediging van *Belgrado*, in 1456. Hij stierf kort daarna.

(*Dictionary of Biography; Conversations-Lexicon*).

HUNTER, (**JOHN**), een bekwaam Schotsch ontleedkundige en wondheeler, jonger broeder van den grooten verloskundigen *WILLIAM HUNTER*, werd den 14 Julij 1728 te *Long Calderwood* in *Kilbride*, een dorp in *Glasgow*, geboren, waar zijn vader eene kleine pachthoeve bewoonde. Hij was de jongste van tien kinderen, en verloor zijnen vader vroegtijdig, zoodat zijne opvoeding bijkans geheel werd verwaarloosd. Op den ouderdom van zeventien jaren, kwam hij bij zijnen schoonbroeder, een timmerman en schrijnwerker, om tot die beide handwerken te worden opgeleid. Hij bleef aldaar bijkans drie jaren. Verneemende dat zijn broeder *WILLIAM* in *Londen* als lector in de anatomie en chirurgie grooten opgang maakte, bood hij zich aan, om hem bij zijne ontleedkundige lessen behulpzaam te zijn. Dit aanbod werd goedgekeurd, en in 1748 begon hij zijne ontleedkundige studiën, waarin hij door vlijt en schranderheid uitblonk. In 1756 werd hij benoemd tot chirurgijn van het *St. George's* hospitaal. Zijne gezondheid

door onafgebroken studiën veel geleden hebbende, trad hij in 1760 bij het leger als staf-chirurgijn in dienst, en woonde den krijgstogt naar *Belle-Isle* en in *Portugal* bij. Na zijne terugkomst steeg zijn roem zoo hoog, dat hij tot buitengewoon chirurgijn des konings en inspecteur-generaal der hospitalen werd benoemd. In 1773 gevoelde hij eene ongesteldheid aan het hart. Hij had eene hevige spanning op de borst, en bleef drie kwartier achtereen zonder pols en koud, schoon volkomen bij zijne kennis. Later werd hij schijnbaar beter, doch in 1785 werden de aanvallen menigvuldiger, en zag hij zich genoodzaakt *Londen* te verlaten. In de volgende jaren verzwakte hij allengskens, en de minste driftvervoering, waaraan hij ongelukkig zeer onderhevig was, veroorzaakte bij hem groote spanning op de borst. In October 1793 geraakte hij met een' zijner ambtgenooten in het hospitaal in hevigen twist; hij verliet de zaal ten einde zijne gramschap te betoopen; doch naauwelijks eene naastbijzijnde kamer bereikt hebbende, viel hij dood in de armen van *Dr. ROBERTSON*, een' der geneesheeren van het hospitaal. Zijne groote verzameling van anatomische preparaten, die hij in 1783 in een bijzonder daartoe ingerigt huis had overgebracht, werd na zijnen dood door de regering aangekocht, om in het *College of Surgeons* bij voorlezingen gebruikt te worden. Zijne hoofdwerken zijn eene verhandeling over de natuurlijke geschiedenis der tanden, (*Natural history of the human teeth*), en eene verhandeling over het bloed, over ontsteking en geschotene wonden. *Sir EVERARD HOME*, *Mr. JESSE FOOTE* en *Dr. ADAMS* zijn de levensbeschrijvers van dezen grooten Engelschen wondheeler.

HUPAROLI, een geestelijke, bekend door zijne langlevendheid. Hij werd den 15 Maart 1587 te *Kasale* geboren, en stierf als Venetiaansch consul te *Smirna*, den 27 Januarij 1702. Alles wat hem wedervoer, is door hem zelven in twee en twintig boekdeelen opgeteekend. Hij had zijnen hoogen ouderdom vooral aan eene uiterst geregelde leefwijze te danken. Toen hij honderd jaren oud was werden zijne grijze haren weder zwart, en op zijn honderd negende jaar kreeg hij twee nieuwe groote tanden terug, zoodat hij, die zich enkel met lepelspijs moest voeden, wederom vleesch konde eten. Hij bezweek aan den steen en eene zinkingachtige verkoudheid.

(*Woordenboek der Zamenleving*).

HUSKISSON, (**WILLIAM**), een bekend Engelsch staatsman, werd den 11 Maart

1770 te *Birch Moreton*, in het graafschap *Worcester*, geboren. Zijne moeder was eene zuster van den geneesheer van het Britsch gezantschap te *Parijs*. In 1783 kwam hij bij zijnen oom, Dr. GEM, te *Parijs*, waar hij zich op de chirurgie toeleide. Hij nam deel aan de bestorming der *Bastille* en onderscheidde zich als lid van de club van 1789, en hield schitterende redevoeringen over de staatshuishoudkunde. Lord GOWER beval hem aan bij PITT en den oorlogsminister Dundas, welke laatste hem als zijn' eigen secretaris aannam. In 1795 werd hij lid van het Parlement, en vervolgde onderstaatssecretaris, ontvanger-generaal van het hertogdom *Lancaster* en president van de kamer voor den handel. Toen PITT in 1801 uit het ministerie trad, legde HUSKISSON ook zijne ambten neder. Zoodra echter PITT in 1804 op nieuw president van den ministerraad was geworden, werd HUSKISSON lid van het Huis der Gemeenten, en weldra secretaris van de schatkist. Na nog beurtelings onderscheidene hooge betrekkingen bekleed te hebben, had hij den 15 September 1830, bij de opening van den spoorweg tusschen *Liverpool* en *Manchester*, het ongeluk, aan eene station, waar hij zich een oogenblik te lang ophield, bij het inklimmen van den reeds in beweging zijnde wagen, te vallen; de raderen eener locomotief verbrijzelden hem de beide beenen, en hij stierf nog denzelfden dag. HUSKISSON was een welsprekend redenaar en een man van groote financiële en staatkundige kennis. Hij werd te *Liverpool* begraven, waar de dankbare burgerij hem een gedenkteeken heeft gesticht.

(*Dictionary of Biography*).

HUSS, (JOHANNES), een Boheemsch hervormer, werd in 1373 in het dorp *Hussinecz*, bij *Prachaticz*, in het Zuiden van *Bohemen* geboren. Hij studeerde aan de hoogeschool te *Praag*, waar hij zich door zijne vlijt en bekwaamheden onderscheidde. In 1400 tot priester geordend en tot hoogleeraar bevorderd, omhelsde hij weldra de gevoelens van WICKLIFFE, welke hij luide van den kansel verkondigde, waarom hij door den aartsbisschop van *Praag* van ketterij werd beschuldigd. Doch HUSS, biechtvader zijnde van sornia, koningin van *Bohemen*, en door koning WENCESLAUS zelven begunstigd, wist zich eenige jaren te handhaven. In 1408 verklaarden de hoofden der universiteit dat wie ook de gevoelens van WICKLIFFE omhelsde, als ketter moest vervolgd worden. Intusschen werd HUSS als aangebeden door de studenten en het volk. De Duitche

studenten verlieten *Praag*, en vertrokken naar *Leipzig*, waar de keurvorst eene hoogeschool voor hen stichtte. De aartsbisschop van *Praag* beval nu dat de geschriften van HUSS openlijk zouden worden verbrand, en schorste HUSS in zijne geestelijke bediening. HUSS verzamelde hierop het volk in bijzondere huizen of onder den blooten hemel, waar hij tegen den paus, het vagevuur en vooral tegen den afaathandel predikte. Het volk begon nu over geloofsleer en leerbegrippen te redekavelen; de nederigsten onder hen, vrouwen zoowel als mannen, spraken over geheimenissen, over genade, voorbeschikking en regtvaardiging. De aartsbisschop van *Praag* verontrustte zich, en HUSS werd door paus JOHANNES XXIII gedagvaard, om in persoon te *Bologna* te verschijnen, en zich te verantwoorden op de beschuldigingen tegen hem ingebracht, zullende hij bij verzuim hiervan in den ban worden gedaan. HUSS had echter eene sterke partij welke hem ondersteunde, en het gevolg hiervan was, dat er dikwijls in de straten van *Praag* hevige botsingen plaats hadden tusschen zijnen aanhang en dien van den paus. HUSS ongaarne voor den aanstoker dezer oproeren willende gehouden worden, vertrok naar het dorp waar hij geboren was, en verdedigde daar met mond en pen de stellingen van WICKLIFFE, tevens alle menschelijk gezag in zaken van geloof verwerpende, en de menigte, die hem kwam hooren, vermanende, om alleen de Heilige Schriften tot den regel van haar geloof te volgen. Kort na den dood van den aartsbisschop, keerde HUSS naar *Praag* terug, en verzettede zich daar openlijk tegen eene pauselijke bulle, uitgevaardigd door het hof van *Rome* tegen LADISLAW, koning van *Napels*, waarbij alle Christenen werden uitgenoodigd, dien vorst te bestrijden. HUSS verhief zich niet minder heftig tegen den afaathandel, die meer en meer in zwang kwam. Er hadden nieuwe oproeren plaats, en na herhaalde dagvaardingen van den paus, aan welke HUSS zich niet verwaardigde te gehoorzamen, werd er eene algemeene kerkvergadering te *Constanstanz* gehouden. HUSS werd gedagvaard aldaar te verschijnen; hij gehoorzaamde zoodra hij van keizer SIGISMUND eenen brief van vrijgeleide had bekomen. Den 3 November 1414 te *Constanstanz* aangekomen, werd hij den 28sten in hechtenis genomen, aangeklaagd, verhoord, maar niet gehoord. Toen men bij hem aandrang om 39 stellingen, uit zijne geschriften getrokken, te herroepen, weigerde hij zulks standvastig. Hierop volgde de plegtige

verdoeming van zijne ziel, zijn ligchaam en zijne schriften tot den brandstapel. De keizer trok zijnen brief van vrijgeleide in, en den 6 Julij 1415 werd huss levend verbrand. Hij ging zijnen dood zóó gelaten te gemoet, dat hij, eenen boer ziende, die, (in den waan van door het verbranden van eenen ketter, eene daad te verrigten, welke Gode hoogst aangenaam was), eenig hout naar den brandstapel droeg, waarop huss het leven zou verliezen, met een zachtmoedig medelijden kon uitroepen: «ô heilige eenvoudigheid!» Daarop beval hij Gode zijne ziel in den gebede, en stierf in 't midden der vlammen zeer getroost. Zijne asch werd in den Rijn verstrooid. De volgelingen van huss, die den naam van Hussiten voerden, wreckten zijnen dood met eenen langdurigen en bloedigen oorlog tegen keizer SIGISMUND.

(ZITTE, *Lebensbeschreibung des Mag. jon. huss*; ZIRN, JON. *huss auf dem Concil zu Kostnitz*; J. C. SCHÜCK, *Kort begrip der Algemeene Geschiedenis*).

HUTTEN, (ULRICH VON), een Duitsch hervormer, stamde af uit een oud geslacht hetwelk menig dapper ridder en uitstekend staatsman had aan te wijzen. Hij werd den 22 April 1488, op het thans in puin liggende slot zijner familie, *Steckelberg*, in *Keurhessen* geboren. Na eenigen tijd aan de hoogeschool van *Frankfort* aan de *Oder* doorgebracht te hebben, kwam hij in 1511 te *Wittenberg*, waar hij een werk over de kunst om verzen te maken uitgaf; vervolgens bezocht hij *Pavia*, hetwelk door de Zwitsers, in dienst van keizer MAXIMILIAAN I, werd bemagtigd. Bij de inneming dezer stad van alles wat hij had beroofd, was hij genoodzaakt naar *Bologna* te wijken, en weldra uit gebrek bij het keizerlijk leger dienst te nemen. Schoon hij zich door zijnen moed onderscheidde, verliet hij echter spoedig de krijgsmacht, en ging in 1515 andermaal naar *Italië*, om doctor in de regten te worden. In 1517 naar *Duitschland* terug gekeerd, werd hij te *Augsburg* door CONSTANTIA, de schoone dochter van PEUTINGER, met den poëtischen lauwerkrans versierd en door keizer MAXIMILIAAN tot ridder geslagen. Na den dood zijns vaders het slot *Steckelberg* bewonende, rigtte hij aldaar eene handrukkerij op, en gaf nu onderscheidene geschriften uit waarin de overmoed en verdorvenheid der geestelijken met schitterende kleuren werden geschilderd. Hij trad nu met LUTHER in openbare verbinding, en schreef voortaan alles in het Hoogduitsch in plaats van in het Latijn. Door dit alles berokkende hij

zich zoo vele vijanden, dat hij, zich nergens meer veilig achtende, naar *Zwitserland* week, waar hij den 31 Augustus 1523 op het eiland *Ufenau*, in het *Zürcher Meer* overleed. HUTTEN was een stoutmoedig en geleerd man. Zijne zinspreuk was: *Het zij gewaagd! (Jacta alea esto!)* Huichelarij, bedrog en dwingelandij hadden van zijne scherpe pen alles te vreezen. Wij bezitten van hem 45 schriften, in zes deelen bijeen verzameld. Zijne jeugdige Latijnsche gedichten werden in 1838 door MUNCH in 't Hoogduitsch overgebracht.

(WAGENSEIL, *ULRICH VON HUTTEN geschildert*).

HUTTON, (CHARLES), een beroemd Engelsch wiskunstenaar, werd den 14 Augustus 1737 te *Newcastle-upon-Tyne* geboren. Hij stamde af uit een geslacht in *Westmoreland*, hetwelk door huwelijk aan dat van *Sir ISAAK NEWTON* was vermaagschapt. Zijn vader, een opzigtter over de mijnen, gaf aan zijne kinderen, overeenkomstig zijne middelen, eene bekrompene opvoeding. CHARLES, de jongste zijner zonen, verried reeds vroegtijdig groote geschiktheid voor de reken- en wiskunde. Toen zijn vader stierf, hetgeen gebeurde voordat hij nog den ouderdom van achttien jaren had bereikt, werd hij hulp-onderwijzer in eene school van het naburige dorp *Jesmond*, en vervolgens hoofd-onderwijzer van dezelfde inrigting. Hij huwde in 1760, en bragt zijne school over naar *Newcastle*, waar hij grooten opgang maakte. Zijne eerste wetenschappelijke voortbrengselen werden medegedeeld aan de *Gentleman's Diaries* en aan *Martin's Magazine*. In 1773 werd hij benoemd tot professor in de wiskunde aan de koninklijke militaire academie te *Woolwich*, welk ambt hij behield tot 1807, toen de slechte staat zijner gezondheid hem dwong hetzelfde neder te leggen. Zijne groote diensten werden met eene jaarwedde van 500 Pst. beloond. Eene uitterende ziekte sleepte hem, in den ouderdom van zes en tachtig jaren, den 27 Januarij 1823, ten grave. Zijne vrienden en leerlingen bekostigden het vervaardigen van zijn borstbeeld in marmer, hetwelk door GAHAGAN voortreffelijk is uitgevoerd, en thans gevonden wordt in de *Literary and philosophical society of Newcastle*. Onder zijne werken verdienen opmerking *Elements of conic sections*; *A Course of mathematics, designed for the use of cadets in the royal military academy*; *Recreations in mathematics and natural philosophy*, naar het Fransch van MONTUCLA en eenige anderen.

(THOMSON'S, *Hist. of the royal society*; *Gent. Mag.*; *Annual Register*).

HUYDECOPER, (BALTHASAR), een taalkenner van den eersten rang, werd den 21 September 1695 te *Amsterdam* uit het aanzienlijk geslacht der HUYDECOPER's van *Maarseveen* geboren. Hij bekleedde in de stad zijner geboorte de waardigheid van schepen, was baljuw van *Texel* en stierf te *Amsterdam* den 24 September 1778. HUYDECOPER vervaardigde eenige verdienstelijke treurspelen, waaronder zijn *Achilles* het meest bekend is. Eenige door hem vertaalde bekeldichten en brieven van HORATIUS zijn insgelijks verdienstelijk; doch zijn roem berust vooral op zijne *Proeven van taal- en dichtkunde op VONDEL's Vertaalde herscheppingen van OVIDIUS*, een werk vol geleerdheid en treffelijke aanmerkingen over de Nederduitsche taal. Niet minder roem behaalde hij met eene nieuwe uitgave van de *Rijmkronijk van MELIS STOKES*, ruim voorzien van geleerde, geschied-, oudheid- en taalkundige aanmerkingen. «HUYDECOPER was een zeer groot kenner der oude Nederlandsche tale; hij heeft een aanzienlijk getal oude geschriften in dezelve gekend, vergeleken en tot op heldering van zijnen schrijver doen dienen, waarvan men in 's mans uitgave ieder oogenblik sporen vindt. Ook was niemand misschien geschikter geweest dan hij, om onze oude gedenkstukken meer algemeen aan het licht te brengen, indien andere bezigheden, of misschien de weinige belangstelling der natie hem daarvan niet hadden onthouden »

(VAN WIJN, *Historische avondstonden*, bl. 282; VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Ned. lett. en wetens.*, II deel).

HUYGENS, (CONSTANTIJN), heer van *Zuylichem*, een der edelste sieraden van *Nederland*, door zijne ongemeene geleerdheid en dichterlijk genie, werd in 1596 te 's *Hage* geboren. Zijn vader, CHRISTIAAN HUYGENS, was secretaris van den Raad van State, en verschafte hem eene uitstekende opvoeding. Reeds met zijn vijfde jaar beëindigde hij den zang, en «met nog teëre vin-gertjes,» zegt HOOFT, «tokkelde hij de luit.» Ook leerde hij spoedig het Fransch, Latijn en Grieksch, en oefende zich daarenboven in den wapenhandel, het schermen, dansen, paardrijden, worstelen, zwemmen en meerdere lichaams oefeningen. Onder zijne jeugdige bekwaamheden en oefeningen behooren nog het teekenen met de pen of krijt, het schilderen in miniatuur en met olieverf, het boekhouden en de wiskunde, waarop hij zich met hartstogtelijkheid bevestigde. Na op de Leydsche hoogeschool in de godgeleerdheid te hebben gestudeerd, deed hij eene reis naar *Engeland*, welke

II.

voor zijne verdere ontwikkeling in vele opzichten nuttig was; hij maakte aldaar met vele aanzienlijken kennis, en werd zelfs door koning JACOBUS zeer vriendelijk bejegend. In 1619 vertrok hij als gezantschaps-secretaris van den bekenden AERSSENS van *Sommelsdijk* naar *Venetië*. Zijne beschrijving van deze reis derwaarts in de Fransche taal is verloren geraakt. Na den dood van prins MAURITS werd hij geheim-schrijver van prins FREDERIK HENDRIK en vervolgens van de stadhouders WILLEM II en WILLEM III, die zijne ongemeene bekwaamheden en onwankelbare trouw op hoogen prijs stelden. In 1624 trad hij in den echt met de deugdzame SUSANNA VAN BAERLE, die hem vijf kinderen schonk, onder welke CHRISTIAAN, de waardige mededinger van NEWTON. Zijne veelvuldige bezigheden als geheimschrijver werden menigwerf afgewisseld door gezantschappen naar *Engeland*, *Brussel*, *Parijs* en naar het prinsdom van *Oranje*, om hetzelfde aan zijnen wettigen heer terug te doen geven. HUYGENS slaagde in zijne zending, en kwam na vier jaren onvermoeiden arbeid huiswaarts. Ook had hij de vreugde, WILLEM III tot de waardigheden zijner vaderen te zien verheffen, terwijl het bedreigde vaderland hierdoor van den rand des verderfs werd gered. De gelukkige grijsaard overleed in 1687, in den hoogen ouderdom van ruim negentig jaren. Behalve de Latijnsche, Grieksche, Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen verstond hij ook de Italiaansche en Spaansche genoegzaam, om daarin, zoo wel in poëzy als in proza de pen te voeren. HUYGENS volgde eenen hem eigenen dichttrant, stempelende alles wat hij schreef met zijn eigen *Genie*. Onder zijne *Sneldichten* zijn er die door aardige en geestige invallen uitmunten; tot voorbeeld deze beide regels:

Het huisgezin is heel verdraaid,
Daar 't haantje zwijgt en 't hoentje kraait.

Zijn *Hofwijk* en *Dagwerk* getuigen van zijne beminnelijke tevredenheid met zich zelve en de wereld, zoodat de afgezant D'ESTRADES hem een *Franshman in zijn hart* noemt. Met genoegen lezen lieden van smaak nog tegenwoordig zijne Latijnsche en Nederduitsche gedichten, onder de titels van *Momenta desultoria* (*Snipperuren*) en *Korenbloemen* uitgegeven.

(KOOPMANS, CONSTANTIJN HUYGENS als mensch en dichter beschouwd in de *Letteroefeningen* van 1809, No. 4 en 5; C. HUYGENI, *de Vita propria*, *Harl.* 1817).

HUYGENS, (CHRISTIAAN), zoon des voorgaanden, een der grootste opmerkers

en ontdekkers op het gebied der wis-, natuur- en sterrekunde, werd den 14 April 1629 te 's Hage geboren. Reeds als knaap schreef en teekende hij ongemeen fraai, en toonde den schoonsten aanleg voor de wis- en werktuigkunde; zijn vader was zijn eerste leermeester. In 1645 bezocht hij de hogeschool van Leyden, om zich in de regtsgeleerdheid te oefenen, doch hij wijdde zich echter weldra geheel aan de natuur-, wis- en sterrekunde, welke hij tot het grootste sieraad heeft verstrekt. In 1649 vergezelde hij den graaf van Nassau naar Denemarken, en bezocht in 1655 Frankrijk, waar hij den doctorgraad in de regten ontving, en zich, met zijn' ouder broeder CONSTANTIJN, bezig hield met het slijpen en polijsten van glazen voor verrekijkers. In 1661 stak hij over naar Engeland, hetwelk hij, twee jaren later, op nieuw bezocht. In 1665 werd hij door COLBERT uitgenoodigd, om zich in Frankrijk te vestigen. Deze staatsdienaar bezorgde hem eene aanzienlijke jaarwedde en huisvesting in de koninklijke bibliotheek; ook werd hij tot lid der academie benoemd. CONDORCET zegt, dat men in Parijs verhaalde, dat hij aan de beruchte NINON DE L'ENCLOS, assez mauvais, verzen schreef. Na de herroeping van het edict van Nantes, verliet hij Frankrijk, en keerde naar het vaderland terug, waar hij voortaan, in stille afzondering, geheel voor de wetenschappen leefde. Hij stierf den 8 Julij 1695 te 's Hage, negen jaren na zijn' vader. Het zoude hier te veel ruimte vorderen, om over HUYGENS verdiensten in de wis-, natuur- en sterrekunde eenigzins uit te weiden. Het zij alzoo genoeg hier aan te stippen, dat men hem de uitvinding der slingeruurwerken verschuldigd is, vooral belangrijk, omdat de leer der slingers veel licht heeft verspreid over de zwaarte der aardse lichamen. HUYGENS baande, als ware het, den weg tot de vinding der zwaartekracht, en zette de leer der botsingen in eene afzonderlijke verhandeling uiteen. Hij vond den dubbelen barometer met contrôleur uit, en ontdekte de oorzaak van het staan des waters in de luchtpomp, wanneer de glazen pijp wordt omgekeerd. Ook deed hij gewigtige ontdekkingen omtrent de graden der koude, de zwaarte der lucht en de oorzaak der bijzonnen. Onder de gewigtige diensten aan de sterrekunde bezwezen, behoort de ontdekking van den zoo merkwaardigen ring van Saturnus en een' derden wachter dier planeet, welker manen en verduisteringen in het berekenen der lengten voor de zeelieden van het grootste nut zijn. De volledigste uit-

gave zijner werken is bezorgd door 's GRAVESANDE, in vier deelen kwarto.

(*Levens van Nederl. Mannen en Vrouwen; Verhandeling van VAN SWINDEN, in de werken der I Klasse van het Instituut, III deel; Biogr. Univers., art. CONST. HUYGENS*).

HUYSUM, (JAN VAN), een der uitstekendste bloem- en fruitschilders, werd in 1682 te Amsterdam geboren. De vader, een kunsthandelaar en schilder, was de leermeester van zijnen zoon, die van stonden aan besloot zich geheel toe te wijden aan dat vak der kunst, waarin hij eene hoogte bereikte, door geen ander geëvenaard. Men vindt geene woorden, om zijne voortbrengselen naar waarde te prijzen; hij scheen in de geheimen der natuur ingewijd te zijn, om de aanlokkelijkste en schitterendste harer scheppingen met al het betooverende van haar eigen penseel voor te stellen. Zijne bloemen zijn fraaijer en meer overeenkomstig de natuur dan zijne vruchten. Hij is niet minder gelukkig in de bijkomende zaken; de dauwdroppen, de insecten, vogelnestjes met hunne eieren en vederen zijn zoo natuurlijk, dat zij het oog bedriegen. De vazen, waarin hij de bloemen zet, zijn altijd van sierlijken vorm. Hij was de eerste, die bloemen op eenen lichten grond schilderde. Men wil, dat hij een geheim bezeten hebbe voor het mengen zijner kleuren en het bewaren van haren glans. Zijne schilderijen werden reeds gedurende zijn leven tot hoogen prijs gekocht. Vijf bloem- en fruitstukken van dezen vermaarden meester werden te Amsterdam voor 12,000 gulden verkocht. Door de verkwisting zijner vrouw en het slechte gedrag van een' zijner zonen, stierf hij in 1749 te Amsterdam, zonder eenig vermogen na te laten.

(J. IMMERZEEL Jr., *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders*).

HYDER ALI, beheerscher van Mysore in Oost-Indië, door den Engelschen majoor RENNEL de FREDERIK van het Oosten genoemd, was de bekwaamste en geduchtste vijand der Britten. Hij was een soldaat van fortuin, die in 1749 in dienst trad van den Raja van Mysore, en van stap tot stap, in 1759, tot den rang van opperbevelhebber opklom. De Raja was een onbeduidend vorst, die in 1761 HYDER ALI den troon inruimde tegen eene aanzienlijke jaarwedde. Van dit oogenblik af beïjverde zich HYDER ALI, om zijne magt uit te breiden. Hij veroverde Calcutta, Bednor, Onor, Cananor en andere naburige staten, zoodat zijne bezittingen zich in

1766 over 3360 vierkante mijlen uitstrekten. Hij beoorloogde de Engelsche Oost-indische compagnie, met afwisselend geluk. In 1782 bevonden zich de zaken der Engelschen zoo hopeloos, dat de nieuwe gouverneur van *Madras*, Lord MACARTNEY, hem den vrede aanbood; doch HYDER wees dien van de hand met eene verdiende zinspeling op eene voorgaande trouwbreuk. De oorlog werd met vernieuwde woede voortgezet, en *Madras* tot volslagen hongersnood gebragt; kortom, de gansche ondergang dezer Britsche bezitting scheen onvermijdelijk, toen de dood de Engelschen, in November 1782, van hunnen gevaarlijksten vijand verlost. HYDER ALI had het welgelukken zijner plannen vooral te danken aan zijne schrandere staatkun-

de, militaire talenten, zorgvuldige krijgstucht, wijze spaarzaamheid en het beloonen van verdienstelijke mannen. Hij onderscheidde zich onder de Aziatische vorsten door ongemeene zachtmoedigheid, waardoor hij de liefde en achting van velen verwierf. In zijn bestier heerschte de grootste orde; hij begunstigde den landbouw, de kunsten en den handel, en beschermde alle godsdienstige secten, die zijne wetten in acht namen. HYDER's zoon en opvolger TIPPOO erfde de vijandschap, maar geenszins de bekwaamheid zijns vaders. Hij ontruimde in 1783 de bezette stellingen, en sloot in Maart 1784 den vrede, op voorwaarde van wederzijdsche teruggave van alle veroverde plaatsen.

(MILL, *Hist. of British India*).

I.

IBRAHIM Mansour EFFENDI, een avonturier, wiens eigenlijke naam was CERFBERE, werd te *Straatsburg* uit een Joodsch geslacht geboren. Nadat hij onder de republikeinsche huzaren gediend had, werd hij zulk een hevig koningsgezinde, dat men hem in de gevangenis wierp. In 1802 begaf hij zich naar *Konstantinopel*, omhelsde de Mahomedaansche godsdienst, en werd gebruikt, om de Turksche troepen in den wapenhandel te onderrigten. Vervolgens zwierf hij door *Rusland*, *Zweden* en *Denemarken*, bekleedde in *Westfalen* een landsambt, vocht tegen de Serviërs, was drie jaren lang ingenieur van ALI PACHA, hervatte zijne omzwervingen, en doorreisde verscheidene landen in *Azië*, *Afrika* en *Amerika*. Eindelijk tot armoede vervallen en groot gebrek lijdende, doorschoot hij zich zelven te *Parijs* in 1826. Hij schreef een werkje over *Griekenland* en *Albanië* gedurende het bewind van ALI PACHA.

(*Dictionary of Biography*).

IBYCUS, een Grieksch lyrisch dichter, werd in de zesde eeuw v. c. te *Regium* geboren. Hij schreef vele oden, waarvan nog slechts weinige brokstukken aanwezig zijn. Hij werd op zijne reize van *Orope* naar *Athene* op eene eenzame plaats door roovers vermoord, wier misdaad, zegt men, op eene zonderlinge wijze is ontdekt geworden. Terwijl IBYCUS met den dood worstelde, zag hij eenige kraanvogels voorbij vliegen, en riep hunne wraak in. Toen de moordenaren te *Athene* op de markt rondwandelden, zag een hunner kraanvogels in de lucht, en zeide tegen zijne makkers: «Ziet daar de wrekers van IBYCUS!» Deze woorden ver-

wekten argwaan, en de waarheid werd den misdadigers door marteldwang ontworpen.

(*Dictionary of Biography*; *Woordenboek der Zamenleving*).

IFFLAND, (AUGUST WILHELM), een beroemd schouwspeldichter en tooneelspeler, werd den 19 April 1759 te *Hanover* geboren. Reeds vroeg ontwaakte bij hem eene sterke neiging tot de tooneelspelkunst, welke zijn vader te vergeefs zocht te bedwingen. In 1770 ontvlugtte hij het ouderlijk huis naar *Gotha*, en leide aldaar den grond tot zijnen roem, die zich weldra door geheel *Duitschland* verspreidde. Niet minder gelukkig was hij als tooneeldichter. In 1796 vertrok hij naar *Berlijn* als directeur van den nationalen schouwburg. In 1811 werd hij benoemd tot directeur-generaal van alle koninklijke schouwburgen, en overleed te *Berlijn*, den 22 April 1814, aan het water in de borst. Hij behoorde ongetwijfeld tot de grootste tooneelspelers van onzen tijd. Van zijne tooneelstukken zijn er ook verscheidene bij ons ten tooneele gevoerd en met groote toejuiching ontvangen. *De Jagers*, *de Huisvader*, *de Misdaad uit eerbied* en meer anderen verraden groote menschenkennis, en hebben veel roem verworven. Zijne autobiographie vindt men voor het eerste deel zijner verzamelde werken.

(Z. FUNCK, *Erinnerungen aus dem Leben zweier Schauspieler* AUG. WILH. IFFLAND's und LUDW. DEVRIENT's).

IGNATIUS de Heilige, sedert het jaar 49 na CHRISTUS, bisschop van *Antiochië*, was nog een leerling van den apostel JOHANNES en welligt ook van PETRUS. Hij voert den bijnaam van *Theophoros*, d. i.

« die God, » of volgens zijne eigene verklaring, « die CHRISTUS in het harte draagt, » en zou het kind geweest zijn, hetwelk JESUS zijnen leerlingen als voorbeeld voorstelde. Toen de eerste Christenen onder TRAJANUS werden vervolgd, stierf ook IGNATIUS den marteldood. Men trachtte hem zijne gevoelens te doen verloochenen, doch de oude man bleef onwankelbaar. Nu werd hij naar Rome gevoerd, en aldaar, in tegenwoordigheid eener groote volksmenigte, den leeuwen voorgeworpen. Het weinige dat er van den zwakken grijsaard overbleef werd door eenige vrienden en volgelingen bijeenverzameld, en, volgens den geest dier tijden, naar Antiochië gevoerd, en aldaar als heilige overblijfselen bewaard. Jammer dat er in later tijden vele reliquiën zijn verwoest, die de onwaardeerbaarste bewijzen opleverden voor de wezenlijkheid van eenige gewichtige gebeurtenissen in de vroegste tijden van het Christendom voorgevallen. De beste overblijfselen echter van IGNATIUS zijn voor ons behouden gebleven: vier korte brieven aan de Romeinen, de Philadelphiërs, de Smyrners en aan POLYCARPUS. Ook bestaat er een verhaal van zijn martelaarschap door eenige ooggetuigen opgesteld. Men vindt daarvan eene Engelsche vertaling, alsmede van zijne vier brieven in de *Genuine Epistles of the Apostolic Fathers* van den aartsbisschop WAKE.

IGNATIUS VAN LOYOLA, zie LOYOLA.

IMHOFF, (GUSTAAF WILLEM, Baron VAN), de zeven en twintigste gouverneur-generaal van Neêrlandsch-Indië, werd in 1705 te Leer aan de Eems in Oost-Vriesland geboren. Op den ouderdom van twintig jaren vertrok hij met het schip *Cockenge* als tweede kommiss der Oostindische Compagnie naar Batavia. Uit hoofde zijner ongemeene bekwaamheden werd hij spoedig tot hoogere ambten bevorderd, wordende reeds in 1736 benoemd tot gouverneur van Ceylon, waar hij eene boekdrukkerij vestigde, en, ten behoeve der eilanders, den Bijbel in de Singalesche taal deed verschijnen. Ook het Gebed des Heeren zond hij in de Malabaarsche taal naar Tranquebar, waarover de zendelingen aldaar zich uitermate verheugden. Vóór zijn vertrek naar Batavia in 1737, om van daar naar Europa terug te keeren, deelde hij onder de Malabaren en Singalezen van Colombo gebedenboeken en den catechismus uit, hen vermanende, om als goede Christenen te leven. In het vaderland aangekomen, werd hij weldra als gewoon raadshoor naar Batavia terug gezonden. Hier bewees hij op nieuw de

grootste diensten. De Chinezen op Java, door de willekeurige verdrukking van den gouverneur VALCKENIER in opstand geraakt, kwamen den 9 October 1740 Batavia aantasten, in de hoop van door zamengezworenen daar binnen ondersteund te worden. De Chinees TAJOEWAN-SOEI-OEI was hun aanvoerder; in een' zijner onderschepte brieven, zeide hij: « Hoe groot « de stad Batavia ook moge wezen, zij is « winbaar, zoo maar uwe harten vereenigd « zijn; want anders moet de onderneming « mislukken en in rook verdwijnen. China « is een groot wijd uitgestrekt land; niet « temin zoo de harten niet opregt zijn, « kan het niet blijven bestaan. Batavia « daarentegen is zoo klein! Hoe veel ge- « makkelijker zal het dus worden ten onder « gebragt, wijl daar geene opregtheid en « billijkheid in de gemoederen huisvest. « Hier worden de Chinezen op eene ondra- « gelijke wijze mishandeld en onderdrukt, « waarom ik mij aan hun hoofd heb ge- « steld uit medelijden, en ze heb verza- « meld, om Batavia te bestrijden. Ik dank « God, dat ik, den 15^{en} voor het eerst « opgerukt, de overwinning heb behaald. « Dit geeft mij grond om te gelooven, « dat God mij zal bijstaan. Ik bid u alzoo « om een goed deel volks bij een te ver- « zamelen, en mij zóó krachtdadig van « binnen bij te staan, als ik u van bui- « ten tot hulp zal zijn. »

IMHOFF trok met 200 Europeanen en eenige vrijcompagniën den vijand te gemoet, en versloeg hen een- en andermaal, en werd alzoo de behouder van Batavia. De Chinezen van Batavia, die hunne huizen in den brand hadden gestoken, om de stad des te gemakkelijker te overrompelen, werden, op bevel van den raad, allen vermoord. IJsselijk was de slagting! Op sommige plaatsen waadde men tot aan den enkel door het bloed, dat beekswijze van de straten naar de grachten stroomde. Ter belooning zijner voortreffelijke diensten, werd IMHOFF, die de gedragingen van den gouverneur-generaal VALCKENIER had gelaakt, te Batavia in hechtenis genomen, en met andere raden gevankelijk naar Nederland gezonden. De bewindhebbers der Oostindische Compagnie zijne zaak naauwkeurig onderzocht hebbende, schroomden niet hem in 1742 het bestuur over Nederlandsch Indië op te dragen. Den 28 Mei 1743 aanvaardde hij zijne hooge waardigheid met eene sierlijke aanspraak, die luide werd toegejuicht. Het gelukte hem de orde te Batavia te herstellen, het vertrouwen der Chinesche bevolking, zoo onontbeerlijk voor deze stad, te winnen, en den koophandel te doen herleven. Na

eene billijke regering van zeven jaren, stierf hij den 1 November 1750 te *Batavia*, alwaar hij in de Hollandsche kerk, met eene waarlijk vorstelijke lijkstaatsie, werd ter aarde besteld.

(*Historische beschrijving der Reizen*, XX d.; *Biographie du royaume des Pays-Bas*).

INES DE CASTRO, de dochter van PEDRO FERNANDEZ DE CASTRO, gesproten uit den koninklijken stam van *Castilië*, boeide als hofdame van de gemalin van den infant Dom PEDRO, dezen zoon van ALPHONSUS IV, koning van *Portugal*, dermate door hare schoonheid, dat hij, na den dood zijner gemalin, in 1345, heimelijk met haar in het huwelijk trad. In de stilte van het klooster van st. CLARA, te *Coimbra*, genoten nu beiden het lang gewenschte geluk, totdat de benijders der schoone INES, de sluwe raadgevers des konings, DIEGO LOPEZ PACHECO, PEDRO COELHO en ALVARO GONSALVEZ het geheim doorkennende, bij hunnen vorst de bezorgdheid wisten te verwekken, dat deze verbintenis nadeelig kon worden voor zijnen onmondigen kleinzoon FERDINAND, den zoon van Dom PEDRO's overledene gemalin. Dom PEDRO door zijn vader over zijne verbintenis met INES DE CASTRO ondervraagd, waagde het niet voor de waarheid uit te komen, maar nog minder kon hij er toe besluiten, om den koning te gehoorzamen, die beval dat hij zijne hand aan eene andere zoude schenken. In den raad des konings met zijne gunstelingen werd nu besloten, de ongelukkige INES te dooden. Toen Dom PEDRO in 1355 eene jagtpartij bijwoonde, ijde de koning naar *Coimbra*; doch geroerd door den aanblik der ongelukkige, die zich met hare kinderen aan zijne voeten wierp en om genade bad, had hij den moed niet de gruwzame daad te volvoeren. Doch naauwelijks was deze eerste aandoening voorbij, of het gelukte zijnen raadslieden verlof te erlangen den voorgenomen moord te plegen, en nog in hetzelfde uur bezweek INES onder de dolken harer vijanden. Dom PEDRO stond nu tegen zijnen vader op, doch het gelukte de koningin en den aartsbisschop van *Braga*, vader en zoon met elkander te verzoenen. De laatste verkreeg meerdere voorregten, waartegen hij eindelijk zou beloofd hebben, zich niet op de moordenaren zijner geliefde INES te wreken. Twee jaren later stierf de koning; nog vóór zijnen dood waren, op zijnen raad, die drie mannen, op welke de zware bloedschuld rustte, uit het rijk gegaan, om in *Castilië* veiligheid te zoeken. Hier heerschte destijds PETER de Wroede, om wiens onge-

hoorde strengheid te ontgaan onderscheidene Castilische edellieden naar *Portugal* waren gevlugt. Hij deed den koning van *Portugal* den voorslag, deze vlugtelingen tegen de moordenaren van INES uit te leveren. Dit voorstel aangenomen zijnde, kreeg de koning van *Portugal*, in 1360, PEDRO COELHO en ALVARO GONSALVEZ in zijne magt, terwijl DIEGO LOPEZ PACHECO nog gelegenheid had gevonden naar *Arragon* te ontsnappen. De moordenaren werden nu op de gruwzaamste wijze, in tegenwoordigheid des konings, gemarteld om hunne medeplichtigen te noemen; het hart werd hun uit het lijf gerukt, de lijken verbrand en de asch in de lucht gestrooid. Twee jaren later deed de koning de voornaamste grooten zijns rijks te *Cantanheda* bijeen komen, en verklaarde onder plegtigen eede, dat hij, na den dood zijner gemalin CONSTANTIA, onder vergunning van den paus, met INES DE CASTRO te *Braganza* gehuwd was, en wel in tegenwoordigheid van den aartsbisschop van *Guarda* en een' zijner hofbedienden, STEPHAN LOBATO. De aartsbisschop en LOBATO bekrachtigden deze koninklijke verklaring, en de pauselijke oorkonde, waarop de koning zich had beroepen, werd openlijk afgekondigd. Hierop liet de koning het lijk zijner geliefde INES uit het graf nemen en met het koninklijk purper en eene kroon versierd, op eenen troon zetten, welken alle rijksgrouten moesten naderen, om den zoom van het gewaad te kussen, en de koningin na haren dood die hulde te bewijzen, welke haar bij haar leven nimmer was te beurt gevallen. Nadat zulks was geschied, werd het lijk op eenen rouwwagen gelegd en naar *Alcobaza* gevoerd; de koning, de bisschoppen, de grooten en ridders vergezelden den stoet te voet; de gansche weg van *Coimbra* tot *Alcobaza* was ter wederzijden bezet door duizenden aanschouwers, brandende fakkel in de hand houdende. De koning liet op haar graf een prachtig gedenkteeken van wit marmer oprigten, waarop hare beeldtenis met de koninklijke kroon is versierd. De geschiedenis der ongelukkige INES DE CASTRO heeft onderscheidene dichters de stof voor een treurspel geleverd; onder de Portugeezen J. B. COMES, onder de Duitschers den graaf van *Soden* en onder de Nederlanders R. FEITH. Het schoonst van allen heeft CAMOENS haar vereeuwigd in zijne *Lusiade*.

INGENHOUS, (JOHAN), een bekwaam natuur- en scheikundige, werd in 1730 te *Breda* geboren. Men weet niet aan welke hoogeschool hij heeft gestudeerd; maar, nadat hij den doctorgraad in de ge-

neeskunde had bekomen, zette hij zich als practiserend geneesheer in zijne geboortestad neder. In 1767 begaf hij zich naar *Engeland*, alwaar hij zich weldra door zijne talenten onderscheidde. PRINGLE, die voorzitter was van de koninklijke maatschappij der wetenschappen te *Londen*, niet tevreden met zijne onvermoeide werkzaamheden toe te juichen, betoonde hem steeds de vleijendste welwillendheid, en gaf hem een schitterend bewijs zijner vriendschap. Toen MARIA THERESIA twee harer kinderen aan de pokken had verloren, verzocht zij PRINGLE haar eenen bekwaamen arts aan te wijzen, om het keizerlijk gezin in te enten. PRINGLE aarzelde geen oogenblik INGENHOUS te noemen, die zich terstond naar *Weenen* begaf, en met het beste gevolg de prins en prinsessen van het Huis van *Oostenrijk* inëntte. De keizerin betoonde hem hare dankbaarheid, schonk hem een jaargeld van zes honderd gulden en den titel van keizerlijk lijfarts. INGENHOUS genoot, tot aan zijnen dood, deze wel verdiende voorregten. De aannemigheid van zijn karakter maakte hem bijzonder aangenaam bij JOZEF II, die dikwijls zijn kabinet bezocht, en er behagen in vond met hem de belangrijkste natuurkundige proeven te herhalen. Na eenige jaren in *Weenen* vertoefd te hebben, alwaar hij gehuwd was met de dochter van den baron JACQUIN, kwam INGENHOUS weder in *Nederland*, doorreisde *Frankrijk* en *Duitschland*, en vestigde zich eindelijk op *Bowood*, een buitenverblijf van den markies van *Lansdown*, bij *Londen*, alwaar hij den 7 September 1799 overleed. Zijn naam hecht zich aan de voornaamste punten der natuurkunde en natuurlijke geschiedenis. Men heeft aan hem verscheidene schei- en natuurkundige ontdekkingen te danken. Ten onregte evenwel beweren sommigen, dat INGENHOUS de eerste was, die glasschijven in plaats van cylindfers voor de electriseermachines gebruikte. Hij vond eenen nieuwen *Eudiometer* uit, nam het eerst de proef van de verbranding van het ijzer in het *oxigène*, «en vermeederde PRIESTLEY's ontdekking van «de verbetering der lucht door gewassen «met de gewigtige opmerking, dat de «planten de lucht in weinige uren, doch «slechts bij zonlicht, kunnen zuiveren, «des nachts, daarentegen, eene schadec- «lijke lucht uitdampen, en dat deze «kracht alleen in de bladen huisvest.» De vruchten van zijnen arbeid vindt men hoofdzakelijk in zijne *Expériences sur les végétaux, qui font connaître leur grande influence pour la purification de l'air atmosphérique*, oorspronkelijk in het En-

gelsch geschreven en door hem zelven in het Fransch en Nederduitsch overgebracht.

(THOMSON's *Annals of philosophy*, 1817, Vol. X; *Philos. Transactions*, Vol. LXVI, p. 257; *Experiments upon vegetables*; *Biographie du royaume des Pays-Bas*).

INGOMER, zoon van CLOVIS en de heilige CLOTILDE, was de eerste zoon der Fransche koningen, die op de bede zijner moeder werd gedoopt. Ongelukkig dat, hetzij uit hoofde van de zwakke lichaamsgesteldheid van het kind of de koude van het water, de kleine INGOMER onder den doop bezweek. Dit gebeurde omtrent het jaar 495. CLOVIS liet in het vervolg zich zelven doopen, ter vervulling der gelofte, welke hij in den slag van *Tolbiac* had gedaan.

(*Dictionnaire historique de la jeunesse*).

INNOCENTIUS III. Er zijn dertien pausen geweest, die den naam van INNOCENTIUS hebben gevoerd; INNOCENTIUS III is de merkwaardigste van hen allen. Hij stamde af van het geslacht der *conti's* in *Anagni*, en zag in 1161 het eerste levenslicht. Hij studeerde te *Parijs*, *Rome* en *Bologna*, en was niet minder beroemd als godgeleerde dan als jurist. Na den dood van CELESTINUS III, werd hij met eenparige stemmen tot paus verheven, in den krachtigen leeftijd van zeven en dertig jaren. Hij bezat groote bekwaamheden, eene onvermoeide werkzaamheid, en koesterde het onwankelbaar voornemen, om het pauselijk gezag boven alle kerkelijke en wereldlijke magt te verheffen. De omstandigheden begunstigten hem. Hij maakte den kerkelijken staat onafhankelijk, en voerde als voogd van keizer FREDERIK II, het regentschap over de beide *Siciliën*.

INNOCENTIUS was een streng handhaver der tucht en zedelijkheid. Hij deed PHILIPPUS AUGUSTUS, koning van *Frankrijk* in den ban, omdat hij zijne gemalin INGERBURGA van *Denemarken* had verstooten, om AGNES DE MERANIE te huwen. Na eenen langdurigen twist noodzaakte INNOCENTIUS den koning AGNES weg te zenden en INGERBURGA terug te nemen.

De Engelsche koning JAN den bisschop van *Norwich* tot aartsbisschop van *Canterbury* benoemd hebbende, wilde INNOCENTIUS deze keuze niet goedkeuren, stellende in zijne plaats STEPHEN LANGTON, die door de geestelijken dadelijk als aartsbisschop werd erkend. In een aanval van woede joeg de koning de monniken weg, en nam al hunne goederen in beslag. INNOCENTIUS legde het gansche rijk onder interdict; alle kerkelijke handelingen, met

uitzondering van den doop, werden geschorst; er mogt geene klok geluid worden; aan niemand, zelfs niet aan sterfenden, het heilige avondmaal worden toegediend. Het was een tijd van algemeene boete en vasten. Daar koning JAN wederspanning bleef, verklaarde de paus hem vervallen van den troon, ontsloeg zijne onderdanen van den eed van getrouwheid, en vermaande alle Christenvorsten en baronnen, *Engeland* aan te tasten, en den goddeloozen vorst te ontroonen, hun vrijpraak van alle zonden belovende. In 1213 bragt PHILIPPUS AUGUSTUS een leger op de been, om den Engelschen koning te ontroonen. Koning JAN verzamelde insgelijks eene aanzienlijke krijgsmagt; doch laf van aard en weinig op de liefde zijns volks vertrouwende, trad hij in onderhandeling met PANDULPH, afgezaat van den paus, en getroostte zich de grootste vernedering. Den 15 Mei 1213 begaf zich koning JAN naar de kerk der Tempeliers te *Dover*, en legde, knielende voor PANDULPH, den eed af van getrouwheid aan den paus, even als een leenman aan zijnen leenheer gewoon was te doen. Te gelijker tijd overhandigde hij den pauselijke afgezaat eene oorkonde, waarin werd verklaard dat hij, koning van *Engeland* en heer van *Ierland*, tot uitdelging zijner overtredingen, uit eigen vrijen wil, en met algemeene toestemming zijner baronnen, aan onzen Heer paus INNOCENTIUS en diens opvolgers, voor eeuwig het koninkrijk *Engeland* en de heerschappij over *Ierland* overgaf, om door JAN en zijne opvolgers gehouden te worden als leenen van den Heiligen Stoel, onder voorwaarde van jaarlijks eene schatting van 700 marken zilver voor *Engeland* en 300 voor *Ierland* op te brengen. PANDULPH beloofde nu, PHILIPPUS van *Frankrijk* te verbieden, om tegen eenen getrouwen leenman van de kerk iets te ondernemen.

INNOCENTIUS was onverbiddelijk tegen al degenen die zich van de Roomsche-Katholieke kerk afscheidden, ketterij als doodzonde beschouwende, welke men boven alles moest uitroeijen. Hij zond twee legaten, met den titel van inquisiteurs, om de ketters in *Frankrijk* te vervolgen. Een dezer legaten, CASTELNAU, verfoeid om zijne wreedheid, werd in de nabijheid van *Toulouse* vermoord, waarop INNOCENTIUS eenen kruistogt tegen de Albigenen uitschreef, RAIMOND, graaf van *Toulouse*, in den ban deed, omdat hij hen begunstigde, en zijne bezittingen aan SIMON, graaf van *Montfort*, wegschonk. INNOCENTIUS wekte alle geloovigen op, «om tegen

«de dienaren der oude slang moedig te «strijden,» hun het koninkrijk der hemelen als belooning toezeggende. Hij zond twee legaten, om den kruistogt bij te wonen, en in een' der brieven van den legaat ARNALDUS vindt men den moord van 30,000 menschen van allen rang, stand en ouderdom vermeld. INNOCENTIUS zag het einde niet van den algemeenen brand dien hij had ontstoken. Hij stierf te *Perugia* in de maand Julij 1216, in den ouderdom van zes en vijftig jaren. Hij was een buitengemeen man, en in onderscheidene opzigten de doorluchtigste onder degenen die den pauselijken stoel hebben beklommen. Hij verbood het lezen van den Bijbel, en onttrok aan de leeken den kelk. Hij was een vader der weduwen en weezen, en stichtte gaarne vrede tusschen steden en vorsten. Hij verhef *Rome* nog eenmaal tot beheerscheresse der beschaaftde wereld, en vergeleek de geestelijke magt bij de zon, de wereldlijke bij de maan. Ook kan zijn pontificaat als het hoogste toppunt van magt der R. C. kerk beschouwd worden.

(INNOCENTIUS III, *Opera*; INNOCENTIUS III, *Epistolae*).

IRENE, eene Grieksche keizerin, even beroemd door haren geest en hare schoonheid als berucht door hare euveldeeden, zag het eerste levenslicht te *Athene*, en huwde, in 769, met den namaligen keizer LEO IV. Nadat zij in 780 haren gemaal door middel van vergift had omgebracht, plaatste zij zich, (ondersteund door de partij der aanzienlijken), met haren zoon CONSTANTIJN VI, die nog slechts negen jaren oud was, op den keizerlijken troon. Zij bevestigde zich in het bezit van den troon door de beide broeders van haren vermoorden echtgenoot, die eene zamenzwering tegen haar hadden beraamd, ter dood te laten brengen. Zij wist KAREL den Grooten, die destijds het Oosten bedreigde, aanvankelijk met beloften te paaien; doch toen het tot een' strijd kwam, werd haar leger, in 788, in *Calabrië* geslagen. Het jaar te voren, 787, had zij te *Nicea* de zevende groote kerkvergadering doen bijeen komen, welke de beelddienst weder invoerde. In 790 gelukte het CONSTANTIJN zijne moeder van de regering uit te sluiten, en zich van haren verderfelijken invloed te ontslaan. Doch zeven jaren later bemagtigde zij op nieuw den troon, en liet haren zoon de oogen uitsteken. CONSTANTIJN stierf kort daarna. IRENE was de eerste vrouw, die over het Oostersche keizerrijk heerschte. Haar intogt in *Konstantinopel* op eenen triumfwagen, schitterende van goud en edel-

gesteenten, hare milddadigheid omtrent het volk, de vrijheid welke zij aan alle gevangenen schonk en andere kunstgrepen, welke zij in het werk stelde, waren echter niet in staat, haar voor de gevolgen harer euvel daden te vrijwaren. Zij had verscheidene grooten ter dood verwezen, ten einde zich te vaster op den troon te bevestigen, en het voornemen opgevat, KAREL den Grooten hare hand aan te bieden, toen, in 802, NECEPHORUS tot keizer werd uitgeroepen, die haar naar het eiland *Lesbos* verbande, waar zij het volgende jaar in een klooster stierf.

(*Woordenboek der Zamenleving*).

IRETON, (HENRY), een beroemd Engelsch veldheer en staatsman, de oudste zoon van GERMAN IRETON van *Attenton*, in het graafschap *Nottingham*, werd aldaar in 1610 geboren. Nadat hij te *Oxford* in de regten had gestudeerd, nam hij dienst in het leger van het parlement, en maakte zulke snelle vorderingen in de krijgskunde, dat hij OLIVIER CROMWELL in dit vak tot leermeester kon verstrekken. In 1646 huwde hij CROMWELL's oudste dochter BRIDGET, door welke betrekking, zoowel als door eigene verdiensten, hij benoemd werd tot ridmeester, en kort daarna tot kolonel. Hij onderscheidde zich in den slag van *Naseby*, werd door de koningsgezinden gevangen genomen, maar ontsnapte. IRETON was misschien meer dan iemand anders oorzaak van den dood van KAREL I. Eenen brief des konings onderschept hebbende, ontdekte hij dat de koning voornemens was, om hem en CROMWELL in het verderf te storten, en van dit oogenblik af, werkte hij alle tocnadering tegen. IRETON woonde bijkans al de zittingen van het koningsmoordend geregtshof bij, en onderteekende het bevelschrift voor KAREL's onthoofding. Bij de invoering van het gemeenebest, stak hij met CROMWELL naar *Ierland* over, om hetzelfde te onderwerpen. Hij werd benoemd tot president van *Munster* en vervolgens lordafgevaardigde van *Ierland*. Het grootste gedeelte des lands onderwierp zich aan hem zonder slag of stoot, uit vreeze voor zijne wreedheid. Te midden zijner zegevierende bemoeijingen, werd IRETON den 15 November 1651, voor *Limmerik* door de pest ten grave gesleept. Zijn lijk werd naar *Bristol* gevoerd, en in *Somerset-House* op een parade-bed te pronk gelegd. Op een wapenschild boven de poort van *Somerset-House* stond de spreuk: *Dulce et decorum est pro patria mori*, die men spottenderwijze vertaalde: *Het is goed voor het Vaderland dat hij gestorven is!* Hij werd in de kapel van HENDRIK VII in

de Westminster-abdij begraven, doch het lijk na de herstelling opgegraven, aan de galg gehecht, en op *Tyburn* verbrand.

Hij liet één' zoon (HENRY) en vier dochters na. IRETON werd door de republikeinen als een krijgsheld, staatsman en heilige vereerd. Men noemde hem den *Scriba*, uit hoofde zijner vaardigheid in het opstellen van verklaringen, verzoekschriften en ordonnantiën. Zijne tegenpartijders hielden hem voor een' bekwaam, maar geenszins voor een' deugdzaam staatsman; en inderdaad, hij was de sluwste, schranderste en stoutmoedigste man zijner partij. Hij weigerde eene gift van 2000 Pst. 's jaars, welke hem werd aangeboden uit de verbeurd verklaarde goederen van den hertog van *Buckingham*. Na zijnen dood schonk het parlement, uit erkenning voor zijne diensten, dit jaarlijksch inkomen aan zijne weduwe en kinderen.

(*Noble's Memoirs of the Cromwell Family*, Vol. II, No. 27).

IRIARTE, (THOMAS DE), een bekend Spaansch dichter, werd den 18 September 1750 te *Orotava* op het eiland *Teneriffe* geboren. Zijn broeder JUAN THOMAS DE IRIARTE, tot de orde der predikheeren behoorende, droeg zorg voor zijne eerste opvoeding. Later ontbood hem zijn oom JUAN naar *Madrid*, onder wiens leiding hij zich in de oude en nieuwere talen, de poëzij en de muziek oefende. Na den dood zijns ooms, werd hij diens opvolger als tolk bij het ministerie van buitenlandse zaken. In 1772 droeg men hem de redactie op van den *Mercurio historico y politico de Madrid*. In 1776 werd hij archivarius van den opper-krijgsraad. Zijn roem heeft hij hoofdzakelijk te danken aan zijn leerdicht *La Musica* en de *Fabulas literaris*, welke in de meeste Europesche talen zijn overgezet. Ook in onze taal bestaat daarvan eene bloemlezing, door den heer J. J. ABBINK met veel zorg bewerkt en bij den boekhandelaar PORTIELJE in 't licht verschenen. Tot een staaltje volgt hier: *De koordendanser en zijn meester*:

Een danser op de koord, een meester in zijn vak,
Gaf aan een' jong'ling les, wiens vlugheid niet onthrak,
Doch liet hem, om het goed te leeren,
Eerst bij het dansen balanceren.
«Zie, Meester!» riep de knaap, «die stok is mij een last,
«'k Sta, zonder hem, wel eens zoo vast,
«Wat kan dat lomp figuur mij baten?
«Ik zou om hem het dansen haten:
«Waartoe, dat ik mij naar hem voeg'?
«Ik ben vrij vlug, heb kracht genoeg.
«Bij voorbeeld, zie decz' pas; die stand
«Is beter, heb ik niet dit brandhout in de hand.
«Het is gemakkelijk op mijne eer!»
Dus sprak hij, wierp den stok ter neer.
Hij sprong en maakte een' valschen pas,
Viel op den grond, zoo lang hij was.

« Onachtzaam jongeling ! » liet zich de meester hooren,
 « Wat gij eerst leeren moet, kon niet uw' zin bekoren !
 « Dat nooit u in de kunst een regel nutloos schijn',
 « Want anders zal dees val uw laatste val niet zijn. »

IRIARTE schreef daarenboven verscheidene leerboeken voor de jeugd, en vertaalde in het Spaansch den *Robinson* van CAMPE. Hij stierf den 17 September 1791.

(*Penny Cyclopaedia*; *Conversations-Lexicon*).

ISLANDE DE CÉO, geboren te *Lissabon* in 1603, verried van hare vroegste jeugd grooten aanleg voor de dichtkunst en de fraaije letteren. Zij kweekte zoo gelukkig hare talenten aan, dat zij op den ouderdom van zestien jaren op het tooneel van *Lissabon* een stuk liet opvoeren, getiteld: *De ziel tot God bekeerd*, hetwelk de goedkeuring van het publiek verwierf, en gespeeld werd in tegenwoordigheid van PHILIPPUS III, koning van *Spanje*. Dit schitterend begin deed haar met nieuwen ijver en den besten uitslag hare letteroefeningen voortzetten. Opmerkelijk is het, dat ISLANDE DE CÉO, als geestelijke zuster, in hare cel zoo voortreffelijk voor het tooneel dichtte. Zij stierf in 1693, in het klooster van *de Roos*, in den hoogen ouderdom van negentig jaren.

(*Dictionnaire historique de la jeunesse*).

ISOCRATES, een der grootste Grieksche redenaars, werd in het jaar 436 vóór CHRISTUS te *Athene* geboren, en was de zoon eens muzijk-instrumentmakers. PRODICUS, GORGIAS en THERAMENES waren zijne onderwijzers in de welsprekendheid. Zijne beschroomdheid en zwakke stem, verhinderden hem aan de openbare zaken deel te nemen; maar hij stelde redevoeringen en pleitgedingen voor anderen op, en opende eene school voor de welsprekendheid, waarin onderscheidene doorluchtige redenen en staatslieden gevormd werden. Blakende van liefde voor het vaderland, liet hij zich, na den noodlottigen slag van *Cheronaea*, in 338 v. C., uit wanhoop doodhongereren. Er zijn slechts een en twintig redevoeringen van ISOCRATES overgebleven, welke getuigen hoe veel zorg hij aan de beschaving van zijnen stijl en de harmonische ronding der volzinnen besteedde. ISOCRATES was een groot verveerder van SOCRATES, na wiens dood hij alleen in *Athene* rouwkleederen droeg.

(PFUND, *De ISOCRATIS vita et scriptis*; CICERO, *De claris oratoribus*).

ISOUARD, (NICOLO), gewoonlijk slechts NICOLO of NICOLO DE MALTE genoemd, was een der geliefdste dramatische componisten van *Frankrijk*. Hij werd in 1777 op het eiland *Malta* geboren, waar zijn vader kamerheer was van den grootmeester. In

het gevolg van den generaal VAUBOIS te *Parijs* aangekomen, trad hij weldra onder den naam van ISOUARD op als opera-componist. Zijne *Cendrillon* en *Joconde* maakten grooten opgang. De eerste werd in 1810 meer dan honderdmaal achter elkander gegeven, en beiden bragten, voor zijn aandeel, meer dan 160,000 Franken op. De opvoering zijner laatste opera, *Aladin ou la lampe merveilleuse*, welke door kenners voor zijn beste werk wordt gehouden, mogt hij niet beleven. Hij overleed te *Parijs* den 23 Maart 1818.

(*Conversations-Lexicon*).

ITURBE, (Don AUGUSTIN DE), keizer van *Mexico*, de zoon eens uitgeweken Biscaisch edelman en eener rijke kreoolsche, leefde in 1810, ten tijde van den eersten opstand in *Mexico*, als luitenant der militie op zijn landgoed, en wees toenmaals alle aanbiedingen der opstandelingen standvastig van de hand. Integendeel aanvaardde hij, op de roepstem van den onderkoning APODACA, het bevel over de militie van zijn gewest, en voerde deze krijgsmagt met zoo veel geluk aan, dat de insurgenten, na verscheidene nederlagen, zich verstrooiden. Vervolgens leefde hij weder op zijne landgoederen, totdat de onderkoning APODACA hem in Februarij 1821 het opperbevel over het leger opdroeg. ITURBE helde echter allengs meer en meer tot de partij der opstandelingen over, en stelde zich cindelijk aan hunne spits. Na vergeefsche onderhandelingen met den onderkoning, om het land eene afzonderlijke staatsregeling te geven, besteeg hij zelf den 18 Mei 1822, onder den naam van AUGUSTIN I, als keizer, den troon van *Mexico*, en werd als zoodanig, nadat het nieuw gekozen congres den 22 Junij eenparig de keizerlijke waardigheid in het geslacht van ITURBE erfelijk had verklaard, den 21 Julij gekroond. Toen echter de schatkist was uitgeput, maakten de tegenovergestelde partijen van het congres gemeene zaak tegen den nieuwen keizer, wien de kracht en de schrantheit ontnamen, de wetgeving en het bestuur van den staat op eenen vasten voet te brengen en de wederspanningen in toom te houden. Verscheidene krijgsoversten vereenigden zich nu tot zijnen val, en de opstand ontwikkelde zich spoedig. ITURBE het dreigend gevaar ziende, deed afstand van den troon, en legde den 20 Maart 1823 zijne volmagt in de handen van het congres neder. Het congres stond hem en zijner familie eene jaarwedde toe van 25,000 piasters, onder beding, dat hij zijne verblijfplaats in *Italië* zou kiezen. ITURBE vertrok hierop met

zijne familie naar *Livorno*, Ofschoon hij door partijhaat schandelijk was gelasterd, had hij echter in *Mexico* nog vele aanhangers, wyl hij ten onrechte van dwingelandij en hebzucht was beschuldigd. Onderrigt van de zamenzwering welke er te zijner gunste werd gesmeed, vertrok hij, in 1824, met zijne familie naar *Londen*, met het oogmerk naar *Mexico* terug te keeren. Doch het congres, alles ontdekkende, verklaarde ITURBE den 28 April 1824 vogelvrij, en beval hem oogenblikkelijk met den dood te straffen zoodra hij aan wal stapte. Toen hij nu den 16 Julij verkleed aan land ging, werd hij door den generaal GARZA herkend, gevangen genomen, en reeds den 19 Julij in *Padilla* doodgeschoten.

(ITURBE's *Statement of some of the principal events in the public life of AUGUSTIN I, written by himself* in het Engelsch, door QUIN).

IWAN III, (als Czaar IWAN I), de grondvester van het Russische keizerrijk, regeerde van 1462 tot 1505. Hij vereenigde allengskens de andere Russische vorstendommen *Twer*, *Moskajsk* en *Wologda* met het Moscovitisch groot-hertogdom, onderwierp in 1478 het magtige *Novogorod*, alwaar de tot het Hanza-verbond behoorende kooplieden grootendeels werden vermoord, en bevrijdde zich geheel en al van de oppermagtige heerschappij der Tartaren, onder welke *Rusland* zoo lang gezocht had. In 1472 huwde hij zoë, de dochter van THOMAS PALEOLOGUS, broeder van den laatsten Grieksch keizer, waardoor de Europesche zeden tot in *Rusland* doordrongen, en de dubbele Byzantische adelaar in het Russische wapen kwam. Hij verklaarde de eenheid en ondeelbaarheid van den staat tot rijkswet, en was de eerste, die den titel van Czaar van *Groot-Rusland* aannam.

(*Conversations-Lexicon*).

IWAN II, de *Schrikkelijke* bijgenaamd, zwaaide van 1533 tot 1584 den scepter over *Rusland*. Hij deed meer voor de bevordering der beschaving zijner halfwilde natie dan al zijne voorgangers, die hij echter ook allen in wreedheid overtrof. Hij lokte Duitsche handwerkslieden, kunstenaars en geleerden naar *Rusland*, legde de eerste boekdrukkerijen aan, en grondvestte den handel door een verdrag met de Engelsche koningin ELIZABETH, wyl haar volk den zeeweg naar *Archangel* had gevonden. In 1545 rigtte hij een staand leger op (de Strelitsen), en veroverde in 1552 *Casan*, en *Astracan* in 1554. Toen hij echter den Duitschen ridders *Lijfland* trachtte te ontrukken, verbonden zich de Polen, Zweden en Denen tegen hem. Door STEPHAN BATHORI in de engte gedreven, wendde IWAN zich tot keizer RUDOLF II en paus GREGORIUS XIII. De laatste, in de hoop den Czaar voor de Roomsche-Katholieke kerk te winnen, zond zijnen nuntius POSSEVIN, die in 1582 tusschen STEPHAN BATHORI en IWAN te *Zapolya* eenen wapenstilstand bewerkte, ten gevolge waarvan IWAN van zijn regt op *Lijfland* afstand deed. Hij ondernam in 1570 eenen krijgstogt tegen de stad *Novogorod*, welker vrijheidszin hem bekommering baarde. Binnen den tijd van zes weken werden er in de ongelukkige stad 60,000 menschen vermoord. Niet minder woedde hij te *Twer*, *Moscou* en in andere plaatsen. Op het laatst van IWAN's regering, ondernam JERMAK TIMOTEJEW, een onrustig opperhoofd der Kosakken, met zijne toestemming, eenen krijgstogt naar *Siberië*. Na drie gevechten tegen de in *Siberië* gebiedende Tartaren, gelukte het JERMAK den 26 October 1581, de hoofdstad *Ssibir* te bemagtigen, waardoor *Siberië* aan *Rusland* kwam.

(*Conversations-Lexicon*).

J.

JACKSON, (WILLIAM), een beroemd Engelsch toonkunstenaar en schrijver, werd in 1730 te *Exeter* geboren, waar zijn vader een aanzienlijk koopman was. Hij ontving eene vrijzinnige, beschaafde opvoeding, en legde groote geschiktheid voor de muziek aan den dag. Hij voltooide zijne muzikale studiën te *Londen*, onder den beroemden TRAVERS, directeur der koninklijke kapel. Hierna zette hij zich in zijne geboorteplaats neder, en werd organist van de hoofdkerk. JACKSON maakte zich het eerst als componist bekend door

Twaalf Liederen, welke zijnen naam door het gansche koninkrijk als dien van een' verdienstelijk toonkunstenaar bekend maakten. Zijn volgend werk was *Zes sonaten voor de harp*, welke minder opgang maakten. Zijn derde werk, *Zes Elegiën voor drie stemmen* daarentegen bevestigden zijnen roem; zij werden en zullen altijd bewonderd worden door allen die eenen geoefenden smaak voor degelijke muziek hebben. Zijne *Twaalf Canzonetten voor twee stemmen* waren eenmaal de lievelingsstukken van alle muzikale kringen. Van zijne

drie dramatische compositiën is *De Ambachtsheer* (*The lord of the Manor*) nog in aandenken gebleven. De generaal burgoyne, die de woorden voor deze opera vervaardigde, zwaait hem, in de voorrede, als componist en mensch grooten lof toe. Ook voerde hij gelukkig de pen. Zijne *Dertig brieven over verschillende onderwerpen*, getuigen van de uitgestrektheid zijner kennis, de naauwkeurigheid zijns oordeels en de oorspronkelijkheid zijner opvattingen. JACKSON was tevens geen onbeduidend beoefenaar der schilderkunst: zijne landschappen zijn in den stijl van zijnen vriend GAINSBOROUGH, en hebben groote verdienste. Deze begaafde man overleed in den ouderdom van drie en zeventig jaren, nalatende eene weduw, twee zonen en eene dochter. Een zijner zonen vergezelde Lord MACARTNEY naar China. De andere zoon, FRANCIS JAMES, vervulde met groote eer onderscheidene diplomatische betrekkingen, en was achtervolgens legatie-secretaris te *Berlijn*, gevolmagtigd minister te *Madrid*, afgezant bij de Ottomannische Porte en de Vereenigde Staten van Amerika. Hij stierf eenige jaren geleden, nalatende eenen zoon en eene dochter.

(*Supplement to Musical Library*).

JACOBA van Beijeren, de erfdochter van WILLEM VI, graaf van *Holland, Zeeland, Vriesland* en *Henegouwen*, en MARGARETHA VAN BOURGONDIE, werd geboren in 1400, en huwde in 1415 met JAN VAN TOURRAINE, zoon van den koning van *Frankrijk*, die twee jaren daarna stierf, zoodat JACOBA met den dood van haren jeugdigen gemaal tevens de hoop verloor eenmaal den Franschen troon te beklimmen. Zij keerde als weduwe naar haren vader terug, die de noodige voorzorg had genomen, om haar na zijn overlijden de opvolging te verzekeren. Dit gebeurde in 1417. JAN VAN BEIJEREN, haar oom, bijgenaamd *zonder genade*, (omdat hij als bisschop aan zijne oproerige Luiksche onderdanen vergiffenis had geweigerd), minder gevoelig voor hare schoonheid dan gelokt door haren rijken bruidschat, vroeg haar ten huwelijk, zich vleijende om van het hof van *Rome* de dubbele vrijstelling (dispensatie) te erlangen, welke zijne bloedverwantschap met JACOBA en zijn titel van bisschop vereischten. Intusschen verklaarde JACOBA, dat zij de begeerte haars vaders zoude volgen, en hare hand schenken aan haren neef JAN IV, hertog van *Brabant*. De bisschop van *Luik*, in zijne verwachting te leur gesteld, wist van den Duitschen keizer SIGISMUND de leenhuldiging van de landen zijner nicht te ver-

krijgen. De Kabeljaauwsche partij van *Dordrecht* en *den Briel* erkenden hem als ruwaard of voogd, terwijl meer steden hem allengs toevielen. JACOBA wel verre van steun te vinden bij haren gemaal, JAN VAN BRABAND, werd door dezen verwijden vorst geheel veronachtzaamd, zoodat zij naar *Engeland* overstak, om aldaar heul te zoeken. Zij wendde zich tot het hof te *Rome* om haar huwelijk te doen ontbinden, en huwde, in 1423, zonder 's pausen antwoord af te wachten, HUMFREY, graaf van *Glocester*. Zij kwam aan het hoofd van een leger terug, en maakte zich van *Henegouwen* meester. Doch de hertog van *Bourgondië*, FILIPS de Goede, vreezezende zijne regten op de opvolging van JACOBA te verliezen, verklaart haar den oorlog, en HUMFREY VAN GLOCESTER vlugt naar *Engeland*, haar geheel aan de wraak van eenen magtigen vijand overlatende. Te *Bergen* in *Henegouwen* in hechtenis genomen door hare eigene onderdanen, die haar als de eenige oorzaak beschouwden van den oorlog, waarvan al den last op hen nederkwam, werd zij gevangelijk naar *Gent* gevoerd. Na drie maanden gevangenis, verschalkte zij hare wachters, en ontsnapte in mansgewaad en te paard naar *Antwerpen*, waar zij weder vrouwenkleederen aandeed, en onverwijld naar *Holland* reisde. Hare tegenwoordigheid gaf haren aanhangelingen weder nieuwen moed, en de dood van JAN VAN BEIJEREN, in 1425, herstelde haar op den troon. Doch het bleek weldra, dat JAN VAN BEIJEREN den hertog van *Bourgondië* deze landen bij uitersten wille had vermaakt, en haar alzoo een' nog geduchter vijand had berokkend, aan wien zij zich eindelijk in 1428 moest onderwerpen. Schoon zij beloofd had, zonder zijne toestemming zich niet in het huwelijk te begeven, schonk zij echter in 1432 heimelijk hare hand aan FRANK VAN BORSELEN, stadhouder van *Holland* en *Zeeland*, die haar menigmaal op eene kiesche wijze uit dringende geldverlegenheid had geholpen. De hertog door gediensstige handlangers van dezen stap onderrigt, liet FRANK VAN BORSELEN opligten, en op het slot te *Rupelmonde* gevangen zetten. Niets was JACOBA te dierbaar, om haren geliefden FRANK te redden, doende in 1433 volkomen afstand van *Holland, Zeeland, Vriesland* en *Henegouwen*, mitsgaders van den titel van gravin. Na deze grievende vernedering leefde zij met haren beminden VAN BORSELEN op het slot *Teylingen* bij *Leyden*, alwaar zij, den 8 October 1436, in den jeugdigen ouderdom van zes en dertig jaren aan de tering overleed. Bij

de beschouwing van haar wisselvallig leven
mogen wij het onzen FEITH wel nazeggen:

Mijn God! wat is de mensch,
Ook bij zijn stoutsten wensch! —
Een veldbloem, die verkwijnt,
Een schaduw die verdwijnt,
Een droom die vleitend vliedt,
In al zijn glans een Niet.

(LUDOLF SMIDS, *Korte levensschetsen en afbeeldingen der graaven van Holland; VAN KAMPEN, Karakterkunde*, 1^e deel).

JACOBSON, (**JACOBUS ISODORUS LODEWIJK LEVIEN**), inspecteur der theecultuur op Java, werd den 13 Maart 1799 te Rotterdam geboren. Zijn vader aldaar een der voornaamste theekoopers zijnde, begaf hij zich ook in dit vak, en werd weldra benoemd tot expert-thee-proever voor de Nederlandsche Handelsmaatschappij. In 1827 naar Java vertrokken, begaf hij zich kort daarop naar Canton, en ontzag geene gevaren om in China alle mogelijke berichten wegens de cultuur en fabriekatie van de thee in te winnen. Tien jaren zijns levens besteedde hij aan heen- en weder reizen van China naar Java, waar het hem gelukte een duizendtal theepitten en heesters in te voeren en een vrij groot getal Chinezen met zich te nemen. Hij werd nu tot den rang van inspecteur der thee-cultuur benoemd, en schreef hierover twee belangrijke werken. De geleerde Heer SLOET TOT OLDHUIS, deze geschriften beoordeelende, ried de regering aan den Heer JACOBSON tot den adelstand te verheffen en hem een' theeboom in zijn wapen te doen voeren. Reeds in 1844 was de productie der thee op Java tot 167,875 kilo's geklommen. Ongelukkigerwijze had de onvermoeide JACOBSON, uit Indië terug gekomen, de kiem eener ziekte opgedaan, waaronder hij den 27 December 1848 te 's Gravenhage bezweek. Men zal uit deze vlugtige schets ontwaren, dat het overlijden van den Heer JACOBSON een gevoelig verlies was voor het Vaderland.

(*Algemeen Handelsblad van 29 Januarij 1849*).

JACOTOT, (**JOSEPH**), bekend door zijne *algemeene, alles omvattende leerwijze*, werd den 4 Maart 1770 te Dijon geboren, en aan de Polytechnische school te Parijs opgevoed. Na zijne regtsgeleerde studiën voltooid te hebben, begon hij als advocaat te practiseren, werd achtereenvolgende professor in de schoolwetenschappen, kapitein bij de artillerie, secretaris aan het ministerie van oorlog, substituut van den directeur der polytechnische school, professor in de hoogere wiskunde, en in 1815 lid van de kamer der afgevaardigden. Tegen de terugroeping van de konink-

lijke familie der BOURBONS gesproken hebbende, verliet hij, voorzigtigheidsshalve, Frankrijk, en vestigde zich te Brussel, waar hij onderrigt gaf in de Fransche taal en letterkunde. Kort daarna werd JACOTOT door het Nederlandsche gouvernement tot lector in de Fransche taal en letterkunde aan de hoogeschool te Leuven aangesteld. Hier voerde hij sedert 1818 zijne algemeene, alles omvattende leerwijze in, nadat hij, dertig jaren lang, volgens de oude leerwijze, welke hem nu geheel gebrekkelijk toescheen, onderwijs had gegeven. JACOTOT's stelregel was: «Alle menschen hebben dezelfde geestvermogens, hetzelfde verstand,» en, «alles in allen.» Het eerste klinkt ongemeen vreemd, en werd heftig wedersproken; doch JACOTOT wilde daarmede niet te kennen geven, dat alle menschen een even geoefend verstand hebben, maar alleen, dat allen gelijken aanleg hebben, en in staat zijn door ontwikkeling zich in dezelfde mate te vormen; het andere echter loopt op hersenschimmige beschouwingen uit. Zijne leerwijze, even als die van PESTALOZZI, heeft ten doel, den geest tot werkzaamheid op te wekken, deszelfs kracht tot eene tweede natuur van den mensch te maken, en alzoo den geest de heerschappij over alles te doen verwerven, wat aan en rondom den mensch uitwendige stofelijke natuur is. Als eerste voorwaarde ter verkrijging van deze heerschappij des geestes, eischt hij zelfbeheersching. Voor het verwerven van kundigheden, het beoordeelen en het bevroeden van het wezen der menschelijke en natuurlijke dingen, eischt hij in de eerste plaats de voortdurende oefening en versterking van het geheugen. In zijne methode wordt het taalonderwijs het meest ontwikkeld. De leerling moet de hem voorgezegde woorden nazeggen, van buiten leeren en vervolgens door allengs meer uiteengezette ontleding het enkele zich eigen maken. Door trapswijze oefening gelukt het den leerling meer en meer het gelezen onderwerp in elken opzichte te verstaan en na te bootsen, aanvankelijk zich naauw aan de woorden en vormen bindende, en langzamerhand vrijer. Het taalkundig onderrigt houdt, zoo spoedig mogelijk, gelijken tred met de stijl-oefening. Daarvoor wordt eene beknopte en naauwkeurige spraakkunst gekozen, waarin volstrekt geene voorbeelden voorkomen. De leerling make zich den eenen paragraaf na den anderen eigen, de voorbeelden daartoe in zijn geheugen of in zijn leesboek zoekende. Volmaakt dezelfde leerwijze volg men bij het aanleeren van vreemde talen, zoowel oude

als nieuwere. De scholier leert eenige volzinnen van buiten, onthoudt daarvan de vertaling, en moet nu naar aanleiding van de schikking der woorden of volgens de opgave des onderwijzers, de onbekende woorden in de vreemde taal zelf opzoeken. Vervolgens geeft hij uit zijne moedertaal den volzin in de vreemde taal terug. Is op deze wijze eene afdeeling eerst werktuigelijk behandeld en volkomen begrepen, dan vangt men aan met de taalkundige ontleding en zamenvoeging, en verbindt zulks met hetgeen verder geleerd moet worden. Eerst wordt de aandacht gevestigd op de vormen, vervolgens op de woordvoeging. Even als in de moedertaal verzuime men hier ook niet het lezen, het van buiten leeren, vertalen en verklaren van het gelezene en geleerde, het opschrijven, navolgen en mondelijke en schriftelijke oefeningen, al hetwelk gedurig in dezelfde orde moet worden herhaald.

Ook op de wiskunde, aardrijkskunde, geschiedenis en natuurkunde, zelfs op de muziek en teekenkunst, heeft men JACOTOT's leerwijze toegepast. Zonder de pedagogische grondbeginselen van JACOTOT te beoordeelen, is het riet te loochenen, dat zoowel hij als zijne navolgers, in sommige vakken deze leerwijze met een verrassend gevolg hebben aangewend. Zijn eerste werk, *De la langue maternelle*, veroorzaakte veel ophef.

(KRIEGER, JACOTOT's *universal Unterricht, oder Lernen nach der Naturmethode; Allgemeine Konst- en Letturbode*, 1840, N°. 37).

JACOBUS II, koning van Groot-Brittannië en Ierland, was de tweede overlevende zoon van KAREL I en HENRIETTE MARIE van Frankrijk, en zag het eerste levenslicht den 15 October 1633. Hij kreeg den titel van hertog van York en eene zorgvuldige opvoeding. Na de bemagtiging der stad York door het leger van het parlement, in 1646, werd hij in het paleis van St. James te Londen, onder toezicht van den graaf van Northumberland, gevangen gehouden, ontsnapte echter in 1648, en vlugtte naar zijne zuster MARIA, gemalin van prins WILLEM II van Oranje. Nadat zijn vader het hoofd op het schavot had verloren, zocht hij zijne moeder HENRIETTE, dochter van HENDRIK IV, in Frankrijk op, en trad, van alles ontbloot, als vrijwilliger onder de vanden van Turenne in Fransche dienst. In de veldtogten die hij bijwoonde, deed hij veel ondervinding op, doch onderscheidde zich niet door eenige schitterende eigenschappen. Zoodra het Huis van

STUART weder den Britschen troon beklom, werd hij door zijnen broeder KAREL II tot oppervlootvoogd aangesteld. In de beide eerste zee-oorlogen tegen Nederland vocht hij kloekmoedig, doch werd meermalen door onze manhafte admiralen deerlijk gehavend. In 1673 legde hij het opperbevelhebberschap neder, en ging, tot grootte ergernis der Engelsche Hervormden, een tweede huwelijk aan met de vijftienjarige katholieke prinses van Modena, MARIA van Este. Ten einde de Protestanten weder eenigzins voor zich te winnen, gaf hij in 1677 zijne dochter MARIA ten huwelijk aan haren neef WILLEM III, prins van Oranje. Tot stadhouder van Schotland benoemd, vervolgde hij wrede delijk de misnoegde Presbyterianen. In 1682 Londen bezocht hebbende en naar Schotland terug keerende, stiet het schip dat hem overvoerde op eene zandbank bij den mond van den Humber; slechts de hertog en eenigen van zijn gevolg, onder welke Mr. CHURCHILL, naderhand de beroemde hertog van MARLBOROUGH, behielden het leven. De bezorgdheid welke JACOBUS bij deze gelegenheid voor het behoud zijner priesters en honden aan den dag legde, vermeerderde den haat dien het volk tegen hem koesterde. Kort daarna verliet hij bepaaldelijk Schotland, hetwelk hij met eene ijzeren roede had bestierd, vestigde zich aan het Engelsche hof, en werd zijns broeders eerste raadsman, zoodat de laatste gewoldenarijen der regering van KAREL II op zijne rekening moeten worden gebragt.

Bij den dood zijns broeders, den 6 Februarij 1685, beklom hij, zonder tegenstand, den troon. In zijne toespraak aan den staatsraad, zeide hij: «Men heeft verspreid dat ik een man ben van wilkeurig gezag; doch dit is niet het eenigste sprookje dat men van mij vertelt; doch ik zal mij beijveren om, zoowel in den staat als in de kerk, naar de bestaande wetten te regeren.» In zijne eerste maatregelen echter toonde de nieuwe koning, (om de woorden van HUME te gebruiken), «dat hij niet opregt was in de betuiging zijner gehechtheid aan de wetten, of dat hij zich zulk een hoog denkbeeld vormde van zijne eigene wettige magt, dat zelfs zijne grootste opregtheid weinig in staat was, om de voorregten zijns volks voor aanranding te beveiligen.» Hij begon met eene proclamatie uit te vaardigen, dat de belastingen als naar gewoonte moesten worden betaald, zonder zich om de toestemming van het parlement te bekommeren. LOUWIS XIV stijfde hem in zijne uitzin-

nige plannen, en zond hem wisselbrieven ten bedrage van 500,000 Livres. JACOBUS betuigde daarvoor zijne dankbaarheid in de vurigste bewoordingen, en stortte zelfs tranen onder het spreken. ROCHESTER, SUNDERLAND en GODOLPHIN haastten zich, om den Franschen afgezant BARILLON te zeggen, dat hij den koning hunnen meester het leven had geschonken. Uit erken-tenis voor LODEWIKS goedheid brak JACOBUS het verdrag met *Spanje*, dat den Franschen koning in den weg was, om zich van de *Spaansche Nederlanden* meester te maken. Dit verdrag, zeide JACOBUS, had met den dood van koning KAREL opgehouden.

Deze bijzonderheden van het begin geven den sleutel van de noodlottige regering van JACOBUS II. Al wat volgde vloede als van zelve uit zulk een begin voort. Al zijne pogingen strekten daarheen, om de Protestanten te verdrukken, en de Katholijke godsdienst in nieuwen luister te herstellen. De graaf van *Castlemaine* werd openlijk naar *Rome* gezonden, om 's konings gehoorzaamheid aan den paus te betuigen, die hierop eenen nuntius naar *Engeland* zond, welke aan het hof met alle teekenen van eerbied werd ontvangen. Vier Katholijke bisschoppen, in 's konings kapel gewijd, verkregen elk eenen zetel; en de ambten en waardigheden, zoowel in *Engeland* en *Schotland* als in *Ierland*, werden aan Katholijken geschonken.

De schoonzoon van JACOBUS, de prins van *Oranje*, was geen onverschillig aanbouwer geweest van alles wat er in *Engeland* voorviel. De hoop van het Engelsche volk was thans geheel op hem gevestigd. Den 5 November 1688 landde hij met 14000 man in *Torbay*. Vóór het einde dier maand zag JACOBUS zich van allen verlaten, zelfs van zijne kinderen. Den 23 December ging hij te *Rochester* aan boord van een fregat, hetwelk hem naar *Ambleteuse* in *Bretagne* overvoer. Van hier begaf hij zich naar *St. Germain*, waar LODEWIK XIV hem met groote vriendelijkheid ontving, hem het kasteel tot verblijfplaats gaf, en eene jaarwedde toekende, toereikend om in de behoeften van zijn klein hofgezin te voorzien. Met behulp van den Franschen monarch trachtte JACOBUS den troon te herwinnen, doch den 1 Julij 1690 bragt koning WILLEM hem zulk eene zware nederlaag aan de *Boyne*, in *Ierland*, toe, dat zijne zaak voor altijd was verloren. JACOBUS keerde uit *Ierland* naar *Frankrijk* terug, alwaar hij den 6 September 1701, in den ouderdom van acht en zestig jaren, overleed.

(*The life of James the second, king of*

England, collected out of memoirs writ of his own hand).

JACQUES, (FRÈRE), gelijk hij zich gewoonlijk noemde, schoon hij eigenlijk JACQUES BEAULIEU heette, was een beroemd steensnijder der zeventiende eeuw. Hij zag het eerste levenslicht te *Besançon*, werd in 1651 monnik, en bezocht *Italië* en *Nederland*. Te *Amsterdam* behaalde hij met zijne nieuwe wijze van opereren zoo veel roem, dat de regering dier stad, toen JACQUES reeds naar *Brussel* was vertrokken, hem eenen gouden gedenkpenning nazond, prijkende met zijne beeldtenis en het volgende vierregelig opschrift:

Beset dit met geen diamant
En snoer; aaneen geregen steenen,
Den mens onttrokken door mijn hand,
Zal beter luister mij verleen.

Het opschrift was dan ook wezenlijk omgeven door eenen krans van blaassteenen, en versierd met werktuigen voor de steensnijding dienende. JACQUES stierf in 1714. De *Amsterdamsche beelmeester* J. J. RAM, naderhand hoogleeraar te *Leyden*, die hem de kunst had afgezien, bragt, als ervaren ontleedkundige, daarin nog veel verbetering te weeg.

(*Woordenboek der Zamenleving*).

JACQUIN, (NICOLAAS JOZEF, vrijheer VAN), een beroemd kruidkundige, werd den 16 Februarij 1727 te *Leyden* geboren. Na te *Antwerpen*, *Leuven*, *Leyden* en *Parijs* gestudeerd te hebben, werd hij door onzen landgenoot, den keizerlijken lijfarts VAN SWIETEN, naar *Weenen* gelokt. Toen FRANS I, op aanraden van VAN SWIETEN, den keizerlijken tuin te *Schönbrunn* had aangelegd, besloot men onderscheidene plantenkenners naar verre landen uit te zenden, om levende planten te verzamelen. JACQUIN werd in 1754 naar *Amerika* gezonden, van waar hij eene heerlijke verzameling van planten terug bragt, welke hij zelf heeft beschreven en naauwkeurig geteekend. De plantentuin van *Schönbrunn* werd de belangrijkste van geheel *Europa*. «Wanneer men in de uitgestrekte broeikassen van *Schönbrunn* komt,» zegt een Fransch reiziger, «zou men wanen in *Amerika* verplaatst te zijn, zoo welig en krachtig is aldaar de plantengroei. De begoocheling is des te sterker, wijl men te midden van de palmboomen, bamboes en het suikerriet keerkringvogels ziet vliegen.»

In 1763 werd JACQUIN door den keizer benoemd tot bergraad en professor in de schei- en delfstofkunde te *Chemnitz*, en in 1768 naar *Weenen* verplaatst als professor in de schei- en kruidkunde. Hij stierf aldaar als de nestor der Duitsche

plantenkenners, den 24 October 1817, nalatende eenen zoon, JOZEF FRANS, vrijheer van JACQUIN, die zijn voetspoor volgde, en als regeringsraad en professor in de scheikunde in 1835 te Weenen overleed. Onder de nuttige prachtwerken door N. J. JACQUIN in 't licht gegeven, behooren de *Flora austriaca* met 500 gekleurde platen, en de *Stirpium american. historia* met 264 geteckende en gekleurde afbeeldingen, niet vergeten te worden. LINNAEUS heeft, hem ter eere, aan eene soort van Antillische heesters den naam van *Jacquinia* gegeven.

(*Biographie du royaume des Pays-Bas; Conversations-Lexicon; c. VROLIK, de eo, quod Amstelodamenses ad rem Botanicam exornandam contulerunt, Amst. 1787*).

JAMESON of **JAMESONE**, (**GEORGE**), de Schotsche van DIJK, werd in 1586 te Aberdeen geboren. Hij vormde zich onder RUBENS te Antwerpen, en werd de voortreffelijkste schilder dien Schotland nog had opgeleverd. Hij muntte vooral in het portret uit; doch men heeft ook van hem historie-stukken en landschappen. Te Edinburg schilderde hij al de Schotsche koningen. Aanvankelijk schilderde hij op hout, later op fijn doek, hetwelk hij met eene bijzondere kleur grondde, om de donkere partijen te doen uitkomen. Zijn koloriet is fraai en helder. Sedert dat KAREL I, gedurende zijne tegenwoordigheid in Edinburg, in 1633, JAMESON had veroorloofd zich te dekken, terwijl hij den koning portretteerde, schilderde hij nooit anders als met den hoed op het hoofd. Hij overleed te Edinburg in 1642.

(*Scottish gallery, or portraits of eminent persons of Scotland*).

JANSENIUS, (**CORNELIUS**), bekend als de grondvester eener secte, welke zich van de Roomsche Kerk afscheurde, werd in 1585 te Acquoi bij Leerdam geboren. Zijn vader, JAN OTTO, was Katholijk. CORNELIS JANSEN, zoo als men hem aanvankelijk noemde, werd als student naar Leuven gezonden, waar hij den naam aannam van JANSENIUS. Hier maakte hij kennis met JEAN DUVERGER DE HAURANNE, naderhand abt van *St. Cyran*, en ging vervolgens naar *Parijs*, om zijne studiën te voltooien. Van daar nam de abt van *St. Cyran* hem mede naar *Bayonne*, waar de bisschop dier stad den ijerigen jongeling aan het hoofd stelde van een collegie door hem zelven gesticht. JANSENIUS vervulde deze betrekking tot 1617, en kwam te Leuven terug, waar men hem tot hoofd van het collegie *St. Pulcherie* aanstelde. In 1619 werd hij bevorderd tot doctor in

de godgeleerdheid, en in 1630 tot hoogleeraar in de Heilige Schrift. In 1635 tot bisschop van *Yperen* benoemd, bekleedde hij dien zetel slechts korten tijd. Hij stierf den 6 Mei 1638 aan de pest, welke hij gekregen had door de zieken van zijn kerspel te bezoeken. Onder de werken, door hem geschreven, heeft zijn *Augustinus*, handelende over de gevoelens van dien kerkvader, het meeste gerucht gemaakt. Dit werk bestond nog slechts in handschrift, toen hij stierf. In zijn testament verklaarde hij plegtig, dat hij den inhoud daarvan onderwierp aan het oordeel van den paus en de algemeene kerk. Doch twee doctoren van Leuven, FROMOND en CALENUS, uitvoerders van zijn testament, haastten zich, om den *Augustinus* in 't licht te doen verschijnen. Verscheidene uitgaven volgden elkander spoedig op. Dit boek, (de leer der vrije genade van AUGUSTINUS aanbevelende), door sommigen hemelhoog geprezen, door anderen aangevallen en gelaakt, werd oorzaak van de hevigste twisten. Men begon de voorstanders van den *Augustinus*, (vijanden der Jezuïten), Jansenisten te noemen. De oorspronkelijke Jansenisten verdedigden de volkomene onafhankelijkheid van het burgerlijk gezag in kerkelijke zaken en zelfs van dat van den paus van Rome. In de Nederlanden bragten zij eindelijk eene van Rome gescheiden en openlijk erkende kerk tot stand, welker belangen sedert 1723 aan den aartsbisschop van *Utrecht* en de bisschoppen van *Haarlem* en *Deventer* zijn toevertrouwd. Men vindt eene levensbeschrijving van JANSENIUS aan het hoofd van zijnen *Augustinus*. Ook bestaat er een Leven van JANSENIUS in 't Latijn, door LEYDEKKER, in 1695 te *Utrecht* in 't licht verschenen.

JANSSEN, (**CORNELIUS**), een verdienstelijk portretschilder, werd te Amsterdam geboren, en leefde verscheidene jaren in Engeland. JACOBUS I verschaftte hem veel werk, en liet zich zelven en zijne kinderen door hem conterfeiten, waarna de voornaamste edelen ook verlangden door hem geportretteerd te worden. Zijn koloriet is zeer helder en natuurlijk, het vleesch ongemeen zacht, en alleen in de natuurlijkheid en bevalligheid van de hand is hij door VAN DIJK overtroffen. Hij schilderde meestal op paneel; zijne draperiën waren gewoonlijk zwart, hetgeen bij waar-schijnlijk verkoos, omdat deze kleur aan de vleesch-tinten grooter glans bijzet. Zijne schilderstukken behouden nog hunnen oorspronkelijken luister, hetgeen men toeschrijft aan het gebruik van ultramarijn zoo wel in zijne donkere partijen als in

zijne vleeschkleuren. Kort na de komst van VAN DIJK, omtrent het begin van den burgeroorlog, verliet hij *Engeland*, en keerde naar het vaderland terug, waar hij in 1665 te *Amsterdam* overleed.

(*Penny Cyclopaedia*).

JANSSENS, (ABRAHAM), een beroemd historie-schilder en tijdgenoot van RUBENS, zou in 1560 te *Amsterdam* het eerste levenslicht aanschouwd hebben. In eenige van de gewigtigste deelen der kunst evenaarde hij RUBENS, die hem echter in het koloriet verre overtrof. Najverig op dien vorst der schilders, daagde hij hem tot eenen kunststrijd uit, welken echter RUBENS, destijds het toppunt van zijnen roem bereikt hebbende, van de hand wees. Om zijn leed te verzetten, huwde hij een ligtzinnig, verkwistend meisje, waardoor hij in kommerlijke omstandigheden geraakte. «Hij ging,» zegt HOUBRAGEN, «met zijne nieuwe vrouw dagelijks om eene wandeling en koesterde de ledigheid, die hem als de motten verteerde, zoodat zijn huisgezin in slechten staat kwam, en eindelijk tot armoede verviel, terwijl hij met een berooid hoofd omzwerfende, troost zocht in de herbergen, en de zwaarigheid met den drank afspoelde. Zulke voorbeelden kunnen de schilderjeugd ten baak verstrekken, om zich voorzigtig te mijden voor die klip; even als dat van RUBENS, om gerustelijk aan te zeilen tot de haven van 't geluk, die door onvermoeide vlijt in stadige oefeningen en spaarzaamheid alleen wordt bereikt.»

Het sterfjaar van JANSSENS is onbekend. Vele kerken in *Vlaanderen* bezitten schilderstukken van zijne hand; onder de beroemdste behooren zijne Begrafenis van CHRISTUS en de Madonna met het kindeken in de Karmeliter kerk te *Antwerpen*. Ook in de galerijen te *Munchen*, *Weenen*, *Dresden* en *Berlijn* vindt men stukken van dezen vermaarden meester. Zijne compositiën zijn geestig, zijne draperiën natuurlijk, en zijne teekening is nauwkeurig. Ook schilderde hij onderwerpen bij fakkellicht, en vond behagen in de schitterendste tegenstelling van licht en schaduw.

(HOUBRAGEN, *Levens der Nederlandsche schilders*; *Penny Cyclopaedia*; *Conversations-Lexicon*).

JANSSENS, (VICTOR HONORIUS), een beroemd historie-schilder, werd in 1664 te *Brussel* geboren. Nadat hij vier jaren schilder was geweest van den hertog van *Holstein*, zond deze hem naar *Italië*, waar hij vlijtig RAPHAËL en de ouden bestudeerde, en de fraaije omstreken van *Rome*

afschetste. Zijne stukken werden weldra zoo hoog geschat, dat de voornaamste Romeinen met elkander wedijverden om iets van zijn penseel te bezitten. Hij schilderde historische onderwerpen op grootere of kleinere schaal naar verkiezing. Hij koos ALBANO tot model, en overtrof in zijn eigen stijl al zijne tijdgenooten. Naar *Brussel* teruggekeerd, werden zijne stukken aldaar niet minder bewonderd dan in *Italië*. Daar hij echter met een talrijk gezin was bezwaard, vond hij het voordeliger groote stukken te schilderen. De meeste paleizen en kerken van zijn vaderland prijken met zijne penseelwerken. Hij was vruchtbaar in vinding en vlug in het bewerken, zoo als blijkt uit het groot aantal stukken, dat hij heeft geleverd. Hij overleed in 1739.

(*Penny Cyclopaedia*; *Biographie du Royaume des Pays-Bas*).

JANUS SECUNDUS, eigenlijk JAN NICOLAAS EVERARD, een uitmuntend Latijnsch dichter, werd den 14 November 1511 te 's *Gravenhage* geboren, waar zijn vader, (later onder keizer KAREL V voorzitter van den hoogen raad te *Mechelen*), regtsgeleerde was. Volgens de toenmalige gewoonte, zocht hij zijne beschaving te voltooijen door eene reis in *Frankrijk*, *Italië* en *Spanje*, waar hij Latijnsch geheimschrijver werd van den kardinaal-aartsbisschop van *Toledo*. Op raad van dezen hoogen geestelijke zou hij, in den zomer van 1535, KAREL V, op diens togt naar *Tunis*, vergezellen; doch de zwakke staat zijner gezondheid veroorloofde hem niet, zich aan de vermoeijenissen van den krijg te onderwerpen. Hij keerde derhalve naar de *Nederlanden* terug, waar hij de waardigheid van geheimschrijver bij den bisschop van *Utrecht* hoopte te bekleden. Doch eene ziekte ontrukte hem aan zijne vrienden en aan zijn vaderland, in den ouderdom van nog geen vijf en twintig jaren. Hij stierf te *Utrecht*, volgens anderen te *St. Amand* in het *Doorniksche*, den 24 September 1536. JANUS SECUNDUS muntte niet alleen uit als dichter, maar was tevens in de schilder-, boetseer- en beeldhouwkunst ervaren. Onder zijne liefelijke erotische gedichten worden zijne *Basia (kusjes)* als meesterstukken geroemd. Zijne *Opera poetica*, bestaande in elegiën, oden, epigrammen en gemengde gedichten werden eerst na zijnen dood door zijne broeders, die zich insgelijks als dichters onderscheidten, in 't licht gegeven. De volledige en beste uitgave zijner werken is die van BOSSCHA in twee deelen, te *Leyden*, 1821. Het beeld van JANUS SECUNDUS prijkt op het Haagsche stadhuis. De *Kusjes*

zijn in onderscheidene Europeesche talen overgebracht.

(COLLOT D'ESCURY, *Hollands roem in kunsten en wetenschappen*).

JARNOVICK of **GIORNOVICH**, (**JUAN MANE**), een beroemd vioolspeler, in 1745 te *Palermo* geboren, was de geliefde leerling van **LULLI**. Men verhaalt van hem verscheidene koddige voorvallen. Toen men **JARNOVICK** bij zekere gelegenheid zeide, dat hij eene ruit, welke hij had gebroken, moest betalen, wierp hij een stuk van drie Franken op tafel, dat het dubbel bedroeg van hetgeen hij had te betalen. «Ik heb geen klein geld,» zeide de winkelier. «Daar houd ik ook niet van,» voerde **JARNOVICK** hem te gemoet, hief zijnen rotting op, en sloeg eene tweede ruit in, zeggende: «Nu hebben wij afgerekend.»

(*Dictionary of Biography*).

JEANNE D'ARC, of de *Maagd van Orleans*, de grootste der heldinnen, werd in 1410 in het Lotharingsche dorp *Domremy* aan de *Moezel* geboren. Zij was de dochter van arme landlieden, kon naaijen en spinnen, maar lezen noch schrijven. Echter onderscheidde zij zich van andere meisjes door eenvoudigheid, kuisheid, vlijt en godsvrucht. De rampen, die haar vaderland troffen, maakten op haar gemoed eenen geweldigen indruk. Op den ouderdom van vijftien jaren geloofde zij voor de eerste maal eene bovenaardsche, met lichtglans verbondene stem te hooren, die haar gebod, *Frankrijk* van de Engelsche overheersching te verlossen. Later werd zij aan den koning voorgesteld, die, eindelijk niet langer aan hare hemelsche zending twijfelende, hare diensten aannam. Nu trok de achttienjarige maagd, in mangsgewaad, met een zwaard uit de kerk van *Fierbois* en een wit vaandel uitgerust, aan de spits van een opgetogen leger naar *Orleans*, hetwelk door *BUNOIS* tegen de Engelschen werd verdedigd. Den 29 April 1429 drong zij met levensmiddelen ter stad in, en van den 4 tot den 8 Mei verdreef zij, door verscheidene uitvallen, de Engelschen uit hunne verschansingen, hen noodzakende het beleg op te breken. Na deze belangrijke zegepraal, was **JEANNE D'ARC** de schrik der vijanden, en voor de Fransche krijgslieden (die jaren lang voor de Engelschen hadden moeten onderdoen) eene bodin des Hemels. De eene stad na de andere viel in de magt der Franschen. Den 17 Julij 1429 voerde zij haren koning naar de hoofdkerk van *Rheims*, waar de krooning moest plaats hebben. Gedurende deze plegtigheid, stond zij met haar

II.

vaandel aan de zijde van **KAREL VII**, wierp zich vervolgens voor hem neder, en begroette hem, met tranen in de oogen, als koning, tevens te kennen gevende, dat hare zending nu volbragt was, en zij naar de ouderlijke woning zou terug keeren. Doch hare hulp was van te booge waarde dan dat men hierin gereedelijk toestemde, en eindelijk bewoog haar de koning bij het leger te blijven. **JEANNE** spreidde hare gewone dapperheid ten toon, en de zege volgde hare banier, tot dat zij, den 24 Mei 1430, in eenen uitval uit *Compeigne*, door de Bourgondiërs werd gevangen genomen. Zoodra de Engelschen deze gewigtige gebeurtenis vernamen, brandden zij in hun leger vreugdevuren, en lieten in alle onderworpen steden lofzangen aanheffen, terwijl de Franschen en hun vazige koning niets tot hare bevrijding ondernamen. Toen **JEANNE D'ARC** zag, dat zij aan de gevreesde Engelschen zou worden uitgeleverd, trachtte zij over de muren van *Beauvoir* te ontsnappen. Deze poging mislukkende, viel zij op nieuw, zwaar bezeerd, in de magt van den vijand. Hierop werd zij naar *Rouen* gevoerd, den hoofdzetel der Engelsche magt. Men bragt haar voor eene geestelijke regtbank, welke haar als tooveres tot den brandstapel veroordeelde. Reeds den 30 Mei 1431 werd zij naar de regtsplaats gevoerd. De moed en vrome onderwerping, welke zij aan den dag legde, troffen niet alleen hare regters, maar overtuigden zelfs den beul van hare onschuld. Volgens het volksverhaal steeg eene witte duif uit de vlammen van den brandstapel op ten hemel. Ten einde de Engelschen van de blaam te zuiveren zich aan zulk eene schanddaad schuldig gemaakt te hebben, verhalen sommigen, dat **JEANNE D'ARC** niet is verbrand geworden, maar de paal zoodanig was ingerigt, dat zij heimelijk kon worden weggevoerd, en dat zij naderhand met eenen edelman, **ARMOISE** geheeten, is gehuwd geweest.

(*JOLLOIS, Histoire abrégée de la vie et des plus mémorables exploits de JEANNE D'ARC*; *RAUMER, «Ueber JOHANNE D'ARC», in historischen Taschenbuche, 1845*; *LEBRUN DE CHARMETES, Histoire de JEANNE D'ARC*; *BERRIAT SAINT-PRIX, JEANNE D'ARC, ou coup d'œil sur les révolutions au temps de CHARLES VI et VII*; *ALVERDY, Notices et extraits des manuscrits de la bibliothèque du roi*).

JEFFERSON, (**THOMAS**), de derde president der Vereenigde Staten van Noord-Amerika, werd den 2 April 1743 te *Shadwell* in *Virginie* geboren, en voor de balie opgevoed. Hij had een groot aandeel

10

aan de bestrijding der maatregelen, welke *Engeland* ten opzichte van deszelfs over-atlantische volkplantingen nam, en het was JEFFERSON, die de vermaarde onafhankelijkheids-verklaring opstelde. Nadat hij afgezant in *Frankrijk*, staats-secretaris onder WASHINGTON en vice-president, in 1797 was geweest, werd hij in 1801 tot president verheven, en in 1805 als zoodanig herkozen. Hij stierf den 4 Julij 1826, den vijftigsten verjaardag der Amerikaansche vrijheid. Hij schreef eenige beschouwingen over *Virginië* en andere werken. Zijne *Mémoires* en *Correspondence* doen eer aan zijn gezond verstand en staatkundige inzichten.

(TUCKER'S *Life of JEFFERSON*; *Journal of Education*, N°. VII; BIDDLE, *Eulogy on THOMAS JEFFERSON*).

JENNER, (EDWARD), de beroemde invoerder der koepok-inenting, was de jongste zoon eens landgeestelijken van *Berkeley*, in het graafschap *Gloucester*, alwaar hij den 17 Mei 1749 werd geboren. Voor de heilkunde opgeleid, vestigde hij zich als heelmeeester en apotheker te *Berkeley*. Dit duurde tot 1792, toen hij aan de hogeschool van *St. Andrew* tot doctor in de medicijnen werd bevorderd, en voortaan als geneesheer practiseerde.

Doch de geschiedenis van JENNER's leven als geneesheer is begrepen in die der koepokinenting. Toen hij zich nog bij *Mr. Ludlow*, chirurgijn te *Sudbury*, bevond, stond hij op zekeren dag verwonderd, eene boerin te hooren zeggen, dat zij de kinderziekte niet kon krijgen, omdat zij de koepokken had gehad. Dienaangaande nader onderzoek doende, vernam hij, dat in dit oord het volk algemeen geloofde, dat de melkers, die aangetast waren geweest door de pokken, welke zich soms aan den uijer van de koe vertoonen, altijd van de kinderziekte verschoond waren gebleven. De geneeskundigen van den omtrek zeiden hem, dat zulks geene volkomen zekerheid opleverde en dit volksgevoelen aan *Sir George Baker* was medegedeeld, doch dat deze het als eene volksdwaling beschouwde. Intusschen rustte JENNER niet, en deelde zijne herhaalde opmerkingen mede aan *John Hunter*. Ook deze beroemde heilkundige had niets met deze zaak op, en spotte er mede. JENNER ging echter onvermoeid voort, om haar in alle deelen naauwkeurig gade te slaan. Toen hij te *Berkeley* practiseerde, bevond hij, dat er sommige personen waren, aan wie het onmogelijk was de kinderpokken door inenting te geven, en andere, die de koepokken hadden gehad, en echter de kinderziekte kregen. Dit bracht hem,

na langdurige opmerking, tot de ontdekking, dat de koe aan verscheidene eruptiën is onderhevig, waarvan er slechts eene het vermogen had, om voor de kinderziekte te beveiligen, en dat deze (welke hij de echte koepok noemde) inderdaad slechts in ééne periode van haren duur aan de melkers kon worden medegedeeld.

In 1780 kwam hij op het denkbeeld, dat het mogelijk zoude zijn, om de koepok te verspreiden en daardoor de kinderziekte tegen te gaan, aanvankelijk van de koe op het menschelijk ligchaam, en vervolgens van den eenen persoon op den anderen. In 1788 bragt hij eene teekening van de toevallige ongesteldheid, zoo als hij die aan de hand eens melkers gezien had, naar *Londen*, en vertoonde haar aan *Hunter*, *Cline* en anderen; doch niemand wilde hem helpen of aanmoedigen. Overal ontmoette JENNER twijfel of spot, en eerst in 1796 nam hij eene beslissende proef. Den 14 Mei (een dag welke nog jaarlijks te *Berlijn* wordt gevierd) werd een achtjarig knaapje ingeënt met de stof genomen van de hand eener melkmeid; de ongesteldheid eenen geregelde gang gehad hebbende, werd dezelfde knaap den 1 Julij daarop volgende met de kinderpokken ingeënt, zonder dat zulks de minste uitwerking had. JENNER nam nu verscheidene dergelijke proeven, en gaf in 1798 zijne eerste verhandeling in 't licht, onder den titel van *An Enquiry into the Causes and Effects of the Variolae Vaccinae*. Dit werk wekte de grootste belangstelling op, doch tevens de bitterste tegenkanting. Eerst na verloop van een jaar vond zijne ontdekking eenigen ingang; meer dan zeventig voorname geneesheeren en heelmeeesters te *Londen* onderteekenden eene verklaring, dat zij de koepokinenting als geheel doeltreffend beschouwden. Niets kon echter JENNER bewegen om het ouderlijk dorp te verlaten, en geheel zijne briefwisseling bewijst, dat niets dan zuivere menschenliefde hem had aangespoord, om tot de gelukkige uitkomst zijner groote ontdekking te geraken. «Zal ik (zegt hij in een' brief aan een' zijner vrienden), die zelfs in «den morgenstond mijns levens de nederige en eenzame paden van het leven «zocht, de vallei en niet den berg — «zal ik, nu mijn avond ras nadert, mij «zelven beschouwen als een voorwerp «van fortuin en vermaardheid? Mijn fortuin en hetgeen ik met mijn beroep «verdien, zijn meer dan genoegzaam, om «aan al mijne begeerten te voldoen.»

Weldra echter was de zegepraal der koepokinenting voldongen. Zij verspreide

zich snel over den ganschen aardbol; en uit alle oorden gewierden JENNER loftuitingen en eerbewijzingen. In 1802 bewam hij 10,000 en vijf jaren later 20,000 Pst. als eene nationale belooning, en in 1805 bood hem de stad *Londen* het burgerregt aan. Behalve twee werken over de Koepok en eenige verspreide stukjes en brieven, schreef JENNER eene verhandeling over den Koekoek, waarmede hij insgelijks grooten roem behaalde. Hij overleed den 26 Januarij 1823 te *Berkeley*. Terwijl JENNER zich door zijne ontdekking en de volharding, waarmede hij haar vervolgde, eenen onsterfelijken naam in de wereld-geschiedenis verwierf, stichtte hij zich door zijne ongeveinsde menschenliefde een niet minder schoon gedenkteeken in de harten van allen, die hem van nabij kenden. JENNER was gezellig van aard, en niet onbedreven in de schoone kunsten, namelijk de muziek en poëzij.

(*Dr. Baron of Gloucester's Life of JENNER*, in 2 vols. 8vo).

JEZUS CHRISTUS. Voqr de levensgeschiedenis van den stichter des Christendoms verwijzen wij onze lezers naar de oorspronkelijke bronnen, die een' ieder bekend zijn.

JODELLE, (ETIENNE), de eerste in *Frankrijk*, die treurspelen in den smaak der Grieken vervaardigde, werd in 1532 te *Parijs* geboren. Hij schreef de beide treurspelen *Cléopâtre captive* en *Didon se sacrifiant*, alsmede een eenigzins ligtzinnig blijspel *Eugène ou la rencontre*, hetwelk spoedig werd nagevolgd. Bij de eerste opvoering der *Cléopâtre* vervulde hij de rol dezer koningin, en eenige zijner vrienden, de zoogenaamde dichters van het zevengesternte, speelden de andere rollen. HENDRIK II liet hem daarvoor eene aanzienlijke som gelds uitbetalen. Schoon JODELLE bij zijne tijdgenooten in hooge achting stond, stierf hij echter in Julij 1573 in hoogst behoefte omstandigheden. JODELLE was ook schilder, beeldhouwer en bouwkundige. Na zijnen dood werden in 1574 zijne *Oeuvres et mélanges poétiques* te *Parijs* uitgegeven.

(*LA HARPE, Cours de littérature*).

JOHANNES III SOBIESKI, koning van *Polen*, een der grootste veldheeren der zeventiende eeuw, werd den 2 Januarij 1629 geboren, zorgvuldig opgevoed en vervolgens op reis gezonden. Hij bezocht *Frankrijk*, *Engeland*, *Italië* en *Duitschland*, en was in *Turkië*, toen in 1648 de dood zijns vaders, JAKOB SOBIESKI, kasteelvoogd van *Cracau*, hem naar huis riep. In den oorlog tusschen de Polen en Russen werd JOHANNES SOBIESKI weldra de

bewondering zijner natie en de schrik der Tartaren en Kosakken. Nadat hij den 11 November 1673 den slag bij *Choczim* tegen de Turken had gewonnen, die hier 28,000 man verloren, werd hij, den 21 Mei 1674, met eenparigheid van stemmen, tot koning van *Polen* verkozen. Toen de Turken, in 1683, de stad *Weenen* belegerden, ijde hij haar met 20,000 Polen te hulp. Den 12 September 1683 leverde hij den Turken eenen bloedigen slag, in welken hij den standaard van MOHAMMED buit maakte, en dien hij aan den paus zond. Bij zijnen intogt binnen *Weenen* werd hij door de inwoners met onbeschrijfelijke geestdrift ontvangen. Men verdrong elkander om zijne voeten te omarmen, zijne kleederen, zijn paard aan te raken, en noemde hem luidkeels den redder en bevrijder van allen. Een prediker in *Weenen* koos bij de viering van het zegefeest tot tekst: «Er was een mensch van God gezonden, die JOHANNES heette.» SOBIESKI sprak verscheidene talen, was een beschermer der wetenschappen en zachtmoedig en aangenaam in den omgang.

(*SALVANDI, Histoire de Pologne avant et sous le roi JEAN SOBIESKI; PLATER, Lettres du roi JEAN SOBIESKI à la reine MARIE CASIMIRE pendant la campagne de Vienne*).

JOHNSON, (SAMUEL), een der grootste Engelsche geleerden, werd den 18 September 1709 te *Lichfield*, in het graafschap *Stafford*, geboren. Als kind werd hij zeer geplaagd door het kouingszeer, hetwelk zijn gelaat misvormde en zijn gezigt bedierf. Hij werd aan koningin ANNA voorgesteld, ten einde zij hem zoude aanraken en alzoo genezen. Zijn vader, een boekverkooper, deed hem te *Stourbridge* school, en in 1728 vertrok hij, als gouverneur eens jeugdigen edelmans, naar *Oxford*. Toen, twee jaren later, deze betrekking ophield, dwong behoefte hem huiswaarts te keeren, schoon hij door de vertaling van POPE's *Messias* in Latijnsche hexameters proeven van talent had gegeven. In December 1731 overleed zijn vader in zulke bekrompene omstandigheden, dat JOHNSON blijde was te *Market Bosworth*, in het graafschap *Leicester*, als ondermeester, op te treden, werwaarts hij zich, volgens zijn eigen dagboek, te voet begaf. Doch deze betrekking te slaafsch en vol moeilijkheden vindende, zag hij naar een ander bestaanmiddel uit, en begon voor een' boekverkooper te *Birmingham* te vertalen. Gedurende zijn verblijf in deze stad werd hij bevriend met de familie eens zijde-handelaars, PORTER geheeten, wiens weduw hij later, in 1736,

huwde. Schoon Mevr. PORTER twintig jaren meer telde dan hij, was hij echter teederlijk aan haar verknocht. Met een kapitaaltje van 800 Pst., dat zij hem had aangebragt, zette hij te *Birmingham* eene school op; doch daar hij slechts drie scholieren bekwam, ging hij in 1737 met GARRICK (een' zijner leerlingen) en met het onvoltooide treurspel *Irene* naar *Londen*. In het volgende jaar schreef hij nameloos zijn hekeldicht *Londen*, waardoor hij zich eenen naam verwierf. Men wil, dat, toen POPE het las, deze zeide: «De schrijver, wie «hij ook moge zijn, zal niet lang onbekend blijven.» De voordeelen echter, welke hij van dit werk trok, waren zóó gering, dat hij andermaal schoolmeester trachtte te worden; doch dit plan op nieuw mislukkende, begon hij weder voor den boekverkooper CAVE te vertalen. Zijne pen leverde daarenboven vlugschriften, verhandelingen, levensbeschrijvingen en andere geschriften, door welke letterkundige slavernij hij met moeite in zijne behoeften voorzag. Niet voordat hij den ouderdom van drie en vijftig jaren had bereikt, en gedurende dertig jaren met de pen had geploegd, verbeterden zijne omstandigheden. In Mei 1762 stond GEORGE III hem eene jaarwedde toe van 300 Pst. Gelukkig in eenen onafhankelijken toestand, bezocht hij eene wekelijksche club, waarvan BURKE, GOLDSMITH en Sir JOSHUA REYNOLDS leden waren. Het volgende jaar geraakte hij in kennis met zijnen levensbeschrijver BOSWELL, die ons met het karakter, de gewoonten en hebbelikheden van JOHNSON zoo gemeenzaam heeft gemaakt, als zulks ooit schriftelijk kan geschieden. «Alles wat hem omringt,» zegt de *Edinburgh Review*, LIII d. bl. 20), «zijn rok, zijne pruik, zijne gestalte, zijn «gelaat, zijn kropgezwel, zijn *St. Vitus* «dans, zijn slingerende loop, zijn schitterend oog, de blijkbare teekenen, die «al te duidelijk zijnen smakelijken maaltijd «verrieden, zijn onverzadelijke trek naar «visch-saus en kalfsvleesch-pastei met prui«men, zijn onleschbare dorst naar thee, «zijne aardigheid, om, al wandelende, «de palen aan te raken, zijne zonderlinge «gewoonte, om oranjeschillen op te zamelen, zijne morgen-sluimeringen, zijne «middernachtelijke redetwisten, zijne verdraaijingen en wringingen, zijn geprut«tel, zijn gemor, zijn geknor, zijn blazen, «zijne mannelijke, scherpzinnige en vaardige welsprekendheid, zijn schamper «vernunft, zijne heftigheid, zijne onbeschoftheid, zijne vlagen van razende «woede, zijne wonderlijke huisgenooten — «de oude Mr. LEVETT en de blinde Mevr.

«WILLIAMS, de kat *Hodge* en de oude neger FRANK — dit alles is ons zoo gemeenzaam als de voorwerpen, die ons sedert «onze kindschheid omringden.»

In 1765 zond de hoogeschool van *Dublin* hem het diploma van doctor in de regten, doch hij nam dezen titel eerst acht jaren later aan, toen de hoogeschool van *Oxford* hem dezelfde eer bewees. Hij stierf den 13 December 1784, en werd ter aarde besteld in de Westminster-abdij, digt aan den voet van SHAKESPEARE's gedenkteeken, en bij het graf van GARRICK. Onder zijne veelvuldige werken, sieraden der Engelsche letterkunde, noemen wij slechts, behalve zijn *English Dictionary*, den alom bekenden staatkundigen roman, *History of Rasselas, prince of Abyssinia*, welken hij in weinige dagen schreef, om de begrafenis-kosten zijner moeder en hare schulden te betalen. Eene volledige lijst van JOHNSON's geschriften vindt men in zijne levensbeschrijving door BOSWELL.

(MURPHY's *Life of SAMUEL JOHNSON*; *Memoir by WALTER SCOTT, Prose Works*).

JOINVILLE, (JEAN Sire DE), een der oudste Fransche kronijkschrijvers, werd in 1223 uit een der oudste geslachten in *Champagne* geboren. Hij vergezelde LODEWIJK IX, in 1249, op zijnen krijgstogt naar *Egypte*, bewees dezen vorst groote diensten, en bleef in het vervolg altijd een zijner waardste vrienden. JOINVILLE overleed in 1318. Zijne *Histoire de ST. LOUIS IX du nom, roi de France, par JEHAN Sire DE JOINVILLE*, is menigmaal herdrukt en een der kostbaarste werken uit de letterkunde der middeleeuwen. In het *Panthéon littéraire* van BOUCHON vindt men dit belangrijk werk opgenomen.

(*Dictionnaire historique des grands hommes; Mélanges, publiés par la société des bibliophiles français, Paris 1837*).

JOMELLI, (NICOLÒ), een beroemd Italiaansch componist, geboren in 1714 te *Atelli* in het koninkrijk *Napels*, werd in de muziek ingewijd door CANON MUZZILLO, en oefende zich later te *Napels* onder FEO en LEO. JOMELLI componeerde zijne eerste opera, toen hij nog slechts den ouderdom van drie en twintig jaren had bereikt, en zóó snel verwierf hij zich een' grooten naam, dat hij in 1740 naar *Rome* werd opontboden, alwaar hij twee opera's componeerde. De kardinaal hertog van *York* was aldaar zijn veelvermogenste begunstiger. In het volgende jaar *Duitschland* bezoekende, werd hij te *Weenen* bekend met METASTASIO, waaruit eene wederzijdsche vriendschap ontstond, aan welke slechts de dood een einde maakte. De leerrijke gesprekken en oordeelkundige op-

merkingen van den keizerlijken poëet hadden grooten invloed op zijne verdere ontwikkeling. Hij schreef den *Achilles in Sciro* en bewerkte de *Diodone* van zijnen doorluchtigen vriend, welke beide stukken door de Duitschers met geestdrift werden toegejuicht.

METASTASIO in verscheidene brieven over JOMELLI sprekende, zegt: «Hij heeft een bolronde figuur, een innemend voorkomen, aangename manieren, is vredelievend van aard en van uitmuntende zeden. Hij is de beste componist voor woorden dien ik ken. Indien gij hem ooit ontmoet zult gij u tot hem agetrokken gevoelen; hij is zekerlijk de beminnelijkste *Gourmand* die ooit bestaan heeft.» JOMELLI vertoefde twee jaren te Weenen, alwaar hij de leermeester werd van de schoone, talentvolle keizerin MARIA THERESIA. Naar Rome terug geroepen, schreef hij aldaar verscheidene opera's en zijn beroemd oratorium *La Passione*. Omtrent dezen tijd leefde er te Rome een jong Portugees, TERRADELLAS, die voor JOMELLI een gevaarlijk mededinger dreigde te worden. Er vormden zich twee partijen, en bij het karnaval van 1747 moest JOMELLI onderdoen voor zijnen tegenstander, wiens opera *furore* maakte. De partij van den Portugees triumfeerde, en liet een gedenkpenning slaan; doch op zekeren dag vond men het lijk van den Portugees in den Tiber drijvende. Een weerin in Rome krijgende, begaf JOMELLI zich, op uitnodiging van den hertog van Wurtemberg naar Stuttgart, in welke stad hij bijkans twintig jaren bleef, en een ongelooflijk aantal opera's schreef, welke grootendeels in de vergetelheid zijn bedolven; doch zijn *Missa pro Defunctis* of *Requiem* is een blijvend gedenkteeken van zijn genie. Toen de hertog van Wurtemberg genoodzaakt was zijne kapel te verminderen, ging JOMELLI naar Napels, waar de mislukking van twee nieuwe opera's zoo sterk op zijn gevoelig gemoed werkte, dat een aanval van beroerte daarvan het gevolg was. Hij herstelde echter zoo ver dat hij eene Cantate en Miserere componeerde, welke laatste als het beste zijner werken wordt beschouwd. Hij stierf den 28 Augustus 1774.

(CHARLES BURNEY'S *General History of Music*.)

JONES, (JOHN PAUL), een bekend zeeheld en de grondlegger van het zee-wezen der Vereenigde Staten van Noord-Amerika, de zoon eens tuinmans, werd den 6 Julij 1747 te Arbigland in Schotland geboren. Op den ouderdom van twaalf jaren kwam hij bij eenen koopman te

Whitehaven in Cumberland in de leer. Deze koopman dreef een levendigen handel op Amerika, en zond JONES voor eenige zaken derwaarts. Toen zijne leerjaren om waren, stak hij zich in den slavenhandel; doch dit bedrijf hem spoedig tegen de borst stuitende, besloot hij naar Schotland terug te keeren. Daar de kapitein van het schip waarmede hij den overtocht deed, onder weg stierf, nam JONES zijnen post op zich, en bracht het vaartuig in behouden haven. Van nu af wijdde hij zich geheel aan de zeedienst, en deed als koopvaarder verscheidene reizen naar West-Indië. Bij het uitbreken van den Amerikaanschen oorlog, bood hij in 1775 het Congres zijne dienst aan. Hij bekwam den rang van luitenant aan boord van den brik *Alfred*, en kort daarop het bevel als kapitein over het schip *Providence*. Met een klein smaldeel, uit slechts zes schepen bestaande, begon hij dien kamp tegen de Britsche zeemagt, welke aan kloeke daden en rijken buit bijkans door geen ander is geëvenaard. In Mei 1777 vertrok hij naar Frankrijk, om aldaar een uitgestrekter bevelhebberschap te aanvaarden. Daar echter de Fransche regering draalde om den Engelschen den oorlog te verklaren, zeilde hij den 10 April 1778 uit Brest met een kleinen brik voerende 18 stukken geschut, en bestookte de Engelsche kust. Hij landde te Whitehaven, stak verscheidene schepen in brand, vernagelde de kanonnen, en bemagtigde het slot van den graaf SELKIRK, bij wien zijn vader tuinman was. De gravin, die zich alleen bevond, moest hare kostbaarheden afgeven, doch kreeg later alles met eenen romantischen brief terug. Deze kruistocht eindigde met het nemen van het Britsche sloepschip *Drake* op de Iersche kust. In Augustus 1777 werd PAUL JONES benoemd tot commodore van een eskader uit Fransche en Noord-Amerikaansche schepen zamengesteld. De eigenlijke aanslag tegen Liverpool mislukte; doch PAUL JONES zette de gansche Britsche kust in angst en schrik, en bemagtigde den 22 September, na eenen vreesselijken strijd, het overmagtige schip *Serapis*. Tegenwind dreef hem naar Texel, en hij verkreeg van de Staten-Generaal verlof een hospitaal op te rigten, waarin de gewonden (vriend of vijand) werden verzorgd. Toen hij weder in zee stak, had hij het geluk aan de waakzaamheid der Engelschen te ontsnappen. Hij keerde met 800 gevangenen en eenen rijken buit naar Brest terug. Voor dit schitterend wapenfeit vereerde LODERWIJK XVI hem eenen rijk versierden degen met een sleijend opschrift, en de militaire orde van verdiensten. Omtrent dezen tijd

maakte hij verzen en was in de fatsoenlijkste kringen overal welkom. Eene Engelsche dame, destijds te *Parijs*, beschrijft hem als een aardig ventje van zes en dertig, die slechts weinig Fransch sprak, en een buitengewoon genie scheen te zijn — poëet zoo wel als held. Naar *Amerika* terug gekeerd, vereerde het Congres hem eenen gouden gedenkpenning. Na den vrede, trachtte hij met JOHN LEDYARD eenen handel in pelterijën tusschen de noordwestkust van *Amerika* en *China* op te rigten, hetgeen echter mislukte. Op uitnoodiging van keizerin CATHARINA, trad hij als schout-bij-nacht in Russische dienst; doch de naijver van POTEMKIN en den prins van *Nassau* bewoog hem, reeds het volgende jaar, *Rusland* weder te verlaten. Vruchteloos zijne dienst aan *Oostenrijk* aangeboden hebbende, begaf hij zich naar *Parijs*, en stierf aldaar, bijkans vergeten, den 18 Julij 1792. De wetgevende vergadering echter nam, hem ter eere, bij deze gelegenheid den rouw aan, en eene deputatie uit dit ligchaam vergezelde zijn stoffelijk overschot naar het graf.

«Kortom, indien men niet uit het oog verliest, dat PAUL JONES, door eigene verdiensten en zonder eenige hulp, vrij uitgebreide algemeene kundigheden wist te verwerven, dat hij zijne moedertaal grondig verstond, dat hij sierlijk wist te spreken en te schrijven, en tot den rang van opperbevelhebber van de eskaders der Vereenigde Staten opklom, is het niet te betwijfelen, dat hij een man is geweest van een geoefend verstand, van beschaafde manieren en eene buitengewone veerkracht, vooral als zeebevelhebber.»

(SHERBURNE, *A biographical memoir of JOHN PAUL JONES; WHITEHEAD, Leven, avonturen, misdrijven en lotgevallen van beruchte Engelsche bandieten, roovers en zeeschuimers*, II deel, *Amst.* 1842 (1)).

JONES, (SIR WILLIAM), een groot orientalist, regtsgeleerde en dichter, de zoon van een' uitstekend wiskunstenaar, werd den 28 September 1746 te *Londen* geboren. Hij studeerde te *Oxford*, en werd in 1765 opvoeder van Lord ALTHORPE (later graaf SPENCER), met wien hij het vasteland bezocht. Na onderscheidene ambten bekleed te hebben, werd hij in 1783

regter van het hoog gerechtshof in *Bengalen*. Eene zijner eerste verrigtingen in *Indië* was het oprigten te *Calcutta* van eene geleerde maatschappij naar het plan der Koninklijke Maatschappij te *Londen*, waarvan hij de eerste voorzitter was. Hij beraamde doeltreffende maatregelen om eene verzameling der Hindosche en Mahomedaansche wetten te bekomen, en stierf te *Calcutta* den 27 April 1794. De Oost-indische Compagnie liet hem aldaar een standbeeld oprigten. Ook te *Londen* in de St. Paulus Kerk en te *Oxford* vindt men gedenkteekenen te zijner eere. Zijne gedichten, vertalingen, letterkundige verhandelingen en andere werken beslaan twaalf boekdeelen. Weinigen overtroffen hem in taalkennis. Hij was met niet minder dan acht en twintig talen meer of minder gemeenzaam. Zijne gedichten zijn altijd sierlijk, dikwijls levendig en de versbouw is zoetvloeiend. Zijne geleerdheid was uitgebreid en zijne regtskennis grondig. JONES was een ijverig kampvechter voor grondwettige beginselen.

(TEIGNMOUTH, *Memoirs of the life, writings and correspondence of Sir WILLIAM JONES*).

JOSEPHINE, (MARIE ROSE), keizerin der Franschen, eerste gemalin van NAPOLEON, werd den 23 Junij 1763 op het eiland *Martinique* geboren, waar haar vader, TASCHER DE LA PAGERIE, koninklijk havenmeester was. Haar geslacht was oorspronkelijk uit het voormalige Fransche gewest *Blaisois* (*Blois*). Ofschoon zij slechts eene opvoeding genoot, zoo als die in de koloniën werd gegeven, schitterde zij echter reeds vroegtijdig door natuurlijke bekoorlijkheid van geest en hart. Op den ouderdom van vijftien jaren, kwam zij in *Frankrijk*, en huwde, den 13 December 1779, haren landgenoot, den burggraaf ALEXANDER BEAUHARNAIS. De telgen uit dit niet zeer gelukkig huwelijk waren EUGENIUS, de namalige hertog van *Leuchtenberg*, en HORTENSIA, de gemalin van LODEWIJK NAPOLEON, koning van *Holland*. BEAUHARNAIS werd in 1794 in de gevangenis geworpen en ter dood gebragt. Ook JOSEPHINE moest voor de revolutionaire regtbank verschijnen, doch behield slechts door tusschenkomst van TALLIEN het leven. Dezo maakte haar bekend met BARRAS, die voortaan haar vriend en beschermers werd. BARRAS, van wiens darteles gezelschapskringen zij het voornaamste sieraad uitmaakte, bemiddelde hare echtvereeniging met NAPOLEON BONAPARTE, die voor JOSEPHINE (minder door regelmatige schoonheid dan bevaligheid uitstekende) eene levendige liefde had opgevat. Hij huwde haar den 9 Maart

(1) «Het verwonderde ons,» zegt de Nederduitse vertaler van dit werk, «in eene galerij van boosdoeners de levensgeschiedenis van dezen doerluchtigen zeeheld aan te treffen, doch men bedenke, dat de Engelschen, uit averegtsche vaderlands liefde, dezen vermaarden man, die zelfs *Engeland* vrees aanjoeg, langen tijd niet hooger dan eenen zeeeroover gewaardeerd wilden hebben.»

1796. Twaalf dagen later begaf zich BONAPARTE als opperbevelhebber naar het leger in Italië. Te midden van veldslagen en overwinningen kon hij echter zijne echtgenoot zoo weinig vergeten, dat zij hem, door JUNOT vergezeld, moest volgen. JOSEPHINE was nu de koningin van alle zegefeesten, welke men haren gemaal bereidde. Met moeite overreedde men haar, om hem niet naar Egypte te volgen. Gedurende dien tijd leefde zij te Malmaison, hetwelk haar toebehoorde. Na den 18 Brumaire betrok zij met BONAPARTE het paleis Luxembourg en in 1800 de Tuileriën. Volgens de inzichten van haren gemaal, wist zij zelfs de royalistische partij aan haar hof te boeijen. Met smaak ontwikkelde zij eene buitengewone weelde, die de kunstvlucht voedde, doch haar soms in groote geldverlegenheid bracht. BONAPARTE was trotsch op zijne gemalin, die, als ware het, allen betooverde die haar naderden. In Malmaison, welks tuinen zij met buitenlandsche gewassen versierde, ontwikkelde zij allergelukkigst haar talent voor het gezellige leven, en sleet den tijd met spel, muziek, letteroefeningen en toneelvoorstellingen. Gaarne hoorde zij BONAPARTE voorlezen, en gaf dikwijls proeven van de ongewone vasthoudendheid van haar geheugen. Daarentegen trachtte zij de harde onbuigzaamheid van haren gemaal te lenigen, en hield hem meermalen van geweldige maatregelen terug. Vele uitgewekenen hadden haar hinnen terugkeer in het vaderland, ambten en jaarwedden te danken. «Wanneer ik veldslagen win,» zeide BONAPARTE, «weet zij de harten te veroveren.» In de familie van BONAPARTE, die haar altijd met afgunst aanzag, was zij, bij ontstane oneenigheden, gewoonlijk de vredeachtster. Met bezorgdheid ontwaarde zij, dat BONAPARTE den keizerlijken troon zocht te beklimmen; dit baarde haar kommer, en maakte haar angstig voor de toekomst. Den 2 December 1804 zette NAPOLEON zich eigenhandig de keizerlijke kroon op het hoofd. Intusschen verborg zij zich niet, dat deze verheffing hare vernedering ten gevolge zou hebben. Haar huwelijk was onvruchtbaar gebleven; de bevestiging der nieuwe dynastie daarentegen maakte eenen erfgenaam van den troon des te wenschelijker. In 1807 liet NAPOLEON haar den voorslag doen, dat zij zelve hem haren wensch tot echtscheiding zou te kennen geven; doch hiertoe was zij niet te bewegen. NAPOLEON trachtte haar nu (doch zonder hardheid) van de noodzakelijkheid te overtuigen, dat het belang van Frankrijk eene scheiding vorderde. Einde-

lijk gaf zij, na eenen harden strijd, hare toestemming. De echtscheiding werd den 16 December 1809 in wettelijken vorm uitgesproken. Zeker is het dat niet slechts JOSEPHINE, maar ook NAPOLEON aan de keizerlijke eerezucht een zwaar offer bracht. De verknochtheid aan de gezellin zijner wonderdadige loopbaan was nog geenszins vervlogen. JOSEPHINE leefde nu met den keizerlijken titel te Navarre in de nabijheid van Evreux, eerst zeer afgezonderd, weldra echter omgeven van hare oude hofhouding. Zij behield eene geestdrijvende genegenheid voor NAPOLEON, bleef met hem in briefwisseling, en ontving meermaals zijne bezoeken. Ook zag zij somwijlen den jongen koning van Rome. Bij elke gelegenheid prees NAPOLEON, in tegenwoordigheid van MARIE LOUISE, de voortreffelijke hoedanigheden zijner eerste gemalin. De val en ondergang des keizers schokten haar geweldig. Nog van Brienne schreef haar NAPOLEON: «Ik heb den dood in den strijd gezocht; hij zou mijn wel-doener zijn; doch u wenschte ik nog eenmaal te zien.» De vreemde monarchen, inzonderheid keizer ALEXANDER, bewezen haar groote oplettendheden. De gunst, om den gewezen keizer naar Elba te vergezellen, kon haar echter niet toegestaan worden. Nadat zij van St. Len, waar hare dochter HORTENSIA aan de verbondene monarchen een groot gastmaal had gegeven, was terug gekomen, gevoelde zij zich ongesteld. Zij stierf den 29 Mei 1814 aan eene ontsteking in de keel. Haar stoffelijk overschot ligt begraven in de kerk te Ruel, niet ver van Malmaison. Hare kinderen stichtten haar aldaar een gedenkteeken, waarop zij in eene knielende houding is voorgesteld.

(*Lettres de NAPOLEON à JOSÉPHINE, pendant la première campagne d'Italie, le consulat et l'empire; Lettres de JOSÉPHINE à NAPOLEON et à sa fille*).

JOSEPHUS, (FLAVIUS), de beroemde Joodsche geschiedschrijver, werd in het jaar 37 na CHRISTUS te Jeruzalem geboren. Van moederszijde stamde hij af van het geslacht der Makkabeërs. JOSEPHUS werd met zijnen broeder MATTHIAS te Jeruzalem opgevoed, en volgens zijn eigen verhaal, maakte hij zulke groote vorderingen in zijne studiën, dat hij, als veertienjarig jongeling, dikwijls over moeilijke punten in de wet werd geraadpleegd. Op den ouderdom van zes en twintig jaren zeilde hij naar Rome, met het oogmerk om de bevrijding te bewerken van eenige Joodsche priesters, die aldaar gevangen zaten. Hij leed op de Adriatische Zee schipbreuk, doch Puteoli bereikt hebbende, geraakte

bij in kennis met een' tooneelspeler, ALITURIUS geheeten, door wiens toedoen hij bij POPPAEA, de gemalin van NERO, werd ingeleid, die de loslating der priesters bewerkte, en JOSEPHUS met geschenken overlaadde. Toen de Joden de wapenen tegen de Romeinen hadden opgevat, verdedigde JOSEPHUS, in het jaar 67, de vesting *Jotapata* gedurende zeven en veertig dagen tegen het gansche Romeinsche leger. De stad door verraad in de magt der vijanden gevallen zijnde, vlugtte hij naar eene spelonk, werd echter ontdekt en aan VESPASIANUS overgeleverd. Deze wilde hem aan NERO opzenden, toen het, (gelijk men beweert), JOSEPHUS gelukte, door te voorspellen, dat VESPASIANUS eenmaal keizer zou worden, zijne vrijheid te verwerven. JOSEPHUS was tegenwoordig bij de belegering van *Jeruzalem*, en trachtte zijne landgenooten te bewegen, om zich aan de Romeinen te onderwerpen; doch de Joden beschouwden hem als een' afvallige en de Romeinsche soldaten als een' verrader. Toen TITUS, (zoon van VESPASIANUS), *Jeruzalem* innam, beloofde deze aan JOSEPHUS toe te staan wat hij van hem zou begeeren. JOSEPHUS verzocht de heilige boeken met het leven van zijnen broeder en vijfzig zijner vrienden. Dit verzoek werd hem ingewilligd, en daarenboven kreeg hij een' uitgestrekt landgoed in *Judea*, en toen hij zich naar *Rome* begaf, schonk VESPASIANUS hem het Romeinsche burgerregt, eene aanzienlijke jaarwedde en een verblijf aan zijn hof. Na den dood van VESPASIANUS, bleef hij te *Rome*, en genoot de gunst van TITUS en DOMITIANUS. De tijd zijns overlijdens is onzeker; waarschijnlijk stierf hij in het begin der tweede eeuw.

Het eerste werk van JOSEPHUS, hetwelk hij te *Rome* schreef, was *De Geschiedenis van den Joodschen oorlog*, oorspronkelijk in het Syro-Chaldeeuwsch ten gebruike der Joden, die over den *Euphraat* woonden. Naderhand vertaalde hij het hetzelfde voor de geleerde Romeinen in het Grieksch. Deze geschiedenis bevat zeven boeken, en loopt van de bemagtiging van *Jeruzalem* door ANTIOCHUS EPIPHANES, tot de verwoesting der stad door TITUS. Eenige jaren later verscheen in het Grieksch zijn groot werk over de *Joodsche Oudheden*, hetwelk eenen aanvang neemt met de schepping der wereld, en eindigt met het begin van den oorlog tegen de Romeinen. Het eerste gedeelte is genomen uit de boeken van het Oude Testament, en bevat menigvuldige bijvoegselen en verklaringen. JOSEPHUS schreef insgelijks *Twee Boeken* tegen APION, strekkende tot antwoord aan

die Grieken, welke de waarheid van het eerste gedeelte van zijn werk over de Joodsche Oudheden betwijfelden. Ook beschreef hij zijn eigen leven, tot zelfverdediging tegen zekeren JUSTUS, die in het Grieksch een verhaal van den Joodschen oorlog had opgesteld, en JOSEPHUS meermalen gesmaad. Onpartijdige beoordeelaars houden JOSEPHUS voor een' waarheidlievend geschiedschrijver. Hetgeen men omtrent JEZUS in de Joodsche Oudheden vindt vermeld, is, in den zin waarin men het aldaar thans aantreft, niet van JOSEPHUS, maar blijkbaar ingelascht. De werken van JOSEPHUS zijn in bijkans alle hedendaagsche talen van *Europa* overgebracht. Eene der beste uitgaven zijner werken is die van HAYERKAMP, te *Amsterdam*, in 1726, in het Grieksch en Latijn in 't licht verschenen.

JUAN D'AUSTRIA, (*Don*), of *Don JAN VAN OOSTENRIJK*, een natuurlijke zoon van keizer KAREL V, werd den 24 Februarij 1546 te *Regensburg*, of, hetgeen waarschijnlijker is, in eene stad van *België* geboren. Men geeft hem gewoonlijk tot moeder BARBARA BLOMBERG, doch zulks is onzeker; een geheimzinnige sluier verbergt te dezen opzigte zijne afkomst. Hij verwierf zich grooten krijgsroem in den oorlog tegen de Mooren van *Granada*, door de overwinning van *Lepanto* op de Turken, in 1572, en de verovering van *Tunis* en andere plaatsen aan de Afrikaansche kust. Na den dood van DON LOUIS DE REQUESENS, werd hij in 1576 tot landvoogd over de *Nederlanden* verheven. Niet in staat zijnde om de onlusten aldaar te stillen of te bedwingen, schreef de Spaansche koning, PHILIPPUS II (zijn halve broeder) zulks aan kwade inzigten toe, zelfs vreezende dat hij zich tot koning der *Nederlanden* mogt verheffen. Dit mistrouwen verwoestte de gezondheid van dezen jeugdigen held. Hij stierf in zijne verschanste legerplaats bij *Namen* den 1 October 1578. Volgens zijne begeerte werd zijn lijk naar *Spanje* gevoerd, en in het Escorial naast zijnen vader ter aarde besteld.

(DUSMENIL, *Histoire de* JUAN D'AUTRICHE).

JUEL, (**NICOLAAS**), een beroemd Deensch vlootvoogd, werd in 1629 geboren, en leerde de zeedienst onder TROMP en DE RUYTER, waarna hij naar *Denemarken* terugkeerde. In 1659 onderscheidde hij zich gedurende het beleg van *Kopenhagen*, en bekwam voor zijne betoonde dapperheid de Danebrog-orde. In 1676 en 1677 bemagtigde hij *Gothland* en versloeg de Zweden in onderscheidene bloedige gevechten. Hij stierf in 1697. JUEL was niet minder zedig dan dapper. Indien

iemand het waagde hem in zijne tegenwoordigheid te prijzen, dan zeide hij, gelijk zijn groote leermeester DE RUYTER: « Aan God behoort de eer. »

(*Dictionary of biography*).

JULIANUS, (FLAVIUS CLAUDIUS), bijgenaamd de *Afvallige*, neef van CONSTANTIJN den Grooten, werd in het jaar 331 geboren. Na den dood van CONSTANTIJN, vermoordden de soldaten de broeders, neven en andere bloedverwanten van dien vorst, ten einde het rijk onbetwist op zijne zonen zoude overgaan. Aan deze slagting ontkwamen slechts JULIANUS, toen zes jaren oud, en zijn halve broeder GALLUS, die den ouderdom van dertien jaren had bereikt. De beide knapen werden in de Christelijke godsdienst opgevoed, en zelfs geordend tot voorlezers; in deze hoedanigheid lazen zij in de kerk van *Nicomedië* de vergaderde menigte uit den Bijbel voor. In 355 werd hij als landvoogd naar *Gallië* gezonden, hetwelk toen door Germaansche volkstammen werd verontrust. JULIANUS ondernam vier krijgsgtogten tegen de Germanen, waarin hij grooten moed en ongemeene schrandereheid aan den dag legde, en *Gallië* van de Barbaren bevrijdde, die hij over den *Rijn* joeg. Hij bragt de winters door te *Lutetia (Parijs)*, en verwierf zich, zoo wel door zijn billijk en wijs bestuur als zijne krijgsebekwaamheden, de algemeene achting. In 361 door den dood van keizer CONSTANTIUS tot den troon verheven, rigtte hij de hofhouding op een' veel spaarzamer voet in, en verklaarde zich een' voorstander der voorvaderlijke godsdienst. Als hoogepriester offerde hij aan de goden, en schoon hij tevens een edict van algemeene verdraagzaamheid had uitgevaardigd, betoonde hij zich weldra een' vijand der Christenen, bevelende dat degenen, die de Heidensche tempels hadden helpen vernielen, dezelve weder zouden opbouwen. Dit was het teeken tot eene hevige terugwerking en vervolging der Christenen; velen werden in den kerker geworpen, gemarteld en ter dood gebragt. Er was klaarblijkelijk door het gansche rijk eene worsteling tusschen de oude en nieuwe godsdienst, en JULIANUS spaarde geene middelen, om de eerste voor te staan. Hij verbood den Christenen, om de werken der oude classieken te lezen of aan anderen te verklaren, zeggende, dat, daar zij de goden verwierpen, zij ook met de geleerdheid en den geest der ouden niets te doen hadden.

JULIANUS, besloten hebbende de Perzen te beoorloggen, begaf zich naar *Antiochië*, waar hij verscheidene maanden vertoefde.

Zijne slordige kleeding, zijn ongekamde baard en zijne wijsgeerige deftigheid, be-rokkenden hem de bespotting der Antiochiërs. De keizer wreekte zich hierover met een schimpschrift, getiteld *Misopogon*, en wat erger was door hun eenen schraap-zieken landvoogd te geven. Eindelijk stelde hij zich aan het hoofd van een uitgezocht leger van 65,000 man tegen de Perzen, trok over den *Euphraat*, bemagtigde verscheidene versterkte steden in *Mesopotamië*, stak den *Tigris* over, en nam *Cic-siphon*, doch hier eindigde zijn geluk. In eene schermutseling met de soldaten van SAFOR, (den Perzischen monarch), waagde JULIANUS zich ongebarst in den strijd, en bekwaam, door eene werpspies, eene doodelijke wond in de zijde. Naar zijne tent gebragt, gaf hij den volgenden nacht, 26 Junij 363, den geest. Schoon JULIANUS zijn karakter door het vervolgen der Christenen bezoedelde, overtrof hij niettemin het meerendeel der Romeinsche keizers door eene verstandige regering. Zijne werken, bestaande in verhandelingen, schimpschriften en brieven beslaan twee boekdeelen. De geschiedenis zijner Gallische en Germaansche veldtogten is ongelukkig verloren. Er bestaat eene Fransche vertaling van de werken van JULIANUS door BLETTERIE, en eene levensbeschrijving van dezen keizer door TOULET.

(STUART, *Romeinsche Geschiedenissen*; CREVIER, *Histoire des empereurs romains*).

JUNIUS, (HADRIANUS), een der grootste Latijnsche taalkenners in de zestiende eeuw en beroemd beoefenend geneeskundige, zag den 1 Julij 1511 het eerste levenslicht in de stad *Hoorn*, waar zijn vader de waardigheid van burgemeester bekleedde. Zijn eigenlijke naam was DE JONGE; hij genoot het eerste onderwijs in de oude talen te *Haarlem*, studeerde vervolgens te *Leuven*, en daarna te *Parijs*. Te *Bologna* tot doctor in de geneeskunde bevorderd zijnde, doorreisde hij *Italië*, keerde over *Duitschland* terug, en stak vervolgens naar *Engeland* over, waar de hertog van *Norfolk* hem eenige jaren ophield. Naar *Holland* terug gekeerd, zette hij zich te *Haarlem* neder, waar hij met veel roem de geneeskunde beoefende. In 1556 riep hem de koning van *Denemarken* als lijfarts naar *Kopenhagen*; maar zich niet aan het klimaat kunnende gewennen, keerde hij in 1564 weder naar de stad *Haarlem*, en handhaafde hare eer als uitvindster der boekdrukkunst. Toen de Spanjaarden in 1572 *Haarlem* kwamen belegeren, ontvlugtte hij de stad, en begaf zich naar den prins van *Oranje*,

wien hij, ter herstelling zijner gezondheid, van zijnen raad diende. Doch gedurende zijne afwezigheid werden zijne bibliotheek en handschriften door de Spanjaarden geplunderd. Het leed, dat hij hierover gevoelde, maakte hem het verblijf te *Haarlem* zoo onaangenaam, dat hij deze stad verliet, en laatstelijk te *Arnhem* leefde, waar hij den 16 Junij 1575 in den ouderdom van drie en zestig jaren overleed. Zijne werken, behalve onderscheidene vertalingen van oude schrijvers, zijn zeer talrijk. Zijn *Lexicon Graeco-Latinum*, werd te *Rome* op de lijst der verbodene boeken geplaatst, omdat hij hetzelfde aan den Engelschen koning EDUARD VI had opgedragen. Dertien jaren na zijnen dood verscheen zijn hoofdwerk *Batavia* in 't licht, waarin over de oude woonplaats der *Batavieren* en *Franken* wordt gehandeld. ERASMUS alleen werd beschouwd hem in geleerdheid te overtreffen.

(*Levensbeschrijving van Nederlandsche mannen en vrouwen; Biographie du Royaume des Pays-Bas; van KAMPEN, Bekn. Gesch. der Ned. Lett. en Wetens.; Algemeene Konst- en Letterbode*, 1836, N°. 40, en 1840, N°. 12).

JUNIUS, (FRANCISCUS), een beroemd taalkenner, was een zoon van den Leydschen hoogleeraar in de godgeleerdheid van dien naam. Hij werd in 1589 te *Heidelberg* geboren, vergezelde zijnen vader naar *Leyden*, doch liet spoedig de studie varen, en trad in krijgsdienst. Na het sluiten van het twaalfjarig bestand, in 1609, verliet hij deze loopbaan, en legde zich met zoo veel vlijt op de letterkunde toe, dat hij niet alleen spoedig in het Grieksch, Hebreeuwsch, Latijn en de nieuwere talen bedreven werd, maar ook in de wiskunde groote vorderingen maakte. In 1610 vertrok hij naar *Engeland*, en werd door THOMAS HOWARD, graaf van *Arundel*, aangesteld tot zijnen bibliothecaris. JUNIUS bleef dertig jaren in deze eervolle betrekking, en had daardoor ruim de gelegenheid, om eenen grooten schat van wetenschap op te zamelen. Hier deed hij den lust op tot het beoefenen der oude Noordsche talen, zoo als het Gothisch, Teutonisch, Frankduitsch, Kimbrisch en oud Friesch. Toen hij te *Amsterdam* toevallig vernam, dat op sommige plaatsen in *Vriesland*, zoo als te *Molquerum*, *Hindelopen* en *Workum*, de oud-Saksische taal werd gesproken, begaf hij zich derwaarts, en vertoefde aldaar twee jaren, vooral te *Bolsward*, bij den beroemden dichter GUSBERT JAPIX. Men heeft hem de uitgave te danken van de beroemde vertaling der Evangelien, door den Gothischen bisschop

ULPHILAS, een kostbaar gedenkstuk van den oudsten bekenden tak des Germaanschen taalstams. Ook gaf hij eene vertaling der vier Evangelien, uit de zevende of achtste eeuw, in 't Angelsaksisch. Onder zijne verdienstelijke werken behoort mede zijne *Schilderkunst der Ouden*, door hem zelf in het Nederduitsch en Engelsch vertaald; doch het werk waardoor hij in *Engeland* het best bekend is, voert ten titel *Etymologicum Anglicanum*, hetwelk eerst in 1743 in 't licht verscheen. In deze woordafleiding vindt men den oorsprong van vele Engelsche woorden, overblijfselen van de taal der Angelsaksers. Dit onschatbaar werk werd vlijtig geraadpleegd door JOHNSON. Nadat JUNIUS zich van 1650 tot 1675 in het vaderland had opgehouden, vertrok hij weder naar *Engeland*, alwaar hij te *Windsor*, bij zijnen neef ISAAC VOSSIUS, in den ouderdom van acht en negentig jaren overleed. Hij bezat eene belangrijke verzameling van handschriften, welke hij aan de hoogeschool van *Oxford* vermaakte. Als eene hulde aan zijne groote taalgeleerdheid en uit erkentelijkheid voor dit kostbaar geschenk, heeft genoemde hoogeschool hem een gedenkteeken doen oprigten.

(VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Ned. Lett. en Wetens.; Penny Cyclopaedia*).

JUSSIEU, (ANTOINE LAURENT DE), een beroemd Fransch plantkenner, werd in 1748 te *Lyon* geboren, en kwam in 1765 te *Parijs*, om zijne studie in de geneeskunde te voltooijen. In 1770 werd hij tot professor in de botanie aan den plantentuin te *Parijs* benoemd. De botanie heeft hem zeer veel te danken. Eerst onder zijne hand ontstond uit het door zijnen neef BERNARD DE JUSSIEU ontworpen stelsel, eene bruikbare, doelmatige classificatie. Zijne inzichten, ontwikkeld in zijn beroemd werk *Genera plantarum secundum ordinem naturalem disposita*, zullen ten allen tijde als vaste wetten beschouwd worden. Bij al den lof, die hem werd toegezwaaid, bleef JUSSIEU nederig; zoo zachtmoedig was hij van inborst, dat nimmer een enkel woord zijne pen ontviel, dat iemand zijner tijdgenooten onaangenaam kon zijn. Hij stierf, na eene kortstondige ziekte, den 15 September 1836, nalatende een' zoon, ADRIEN, zijn' opvolger en den erfgenaam zijner deugden en talenten.

(*Annales du Museum*).

JUSTINUS, gewoonlijk JUSTIN de *Martelaar* geheeten, een der vroegste kerkvaders, en beschouwd als een van de sieraden der eerste Christenen, werd te *Neapolis*,

eene nieuwe stad in *Palestina*, geboren. Zijn vader was een Griek, die hem eene uitstekende opvoeding gaf. Hij bezocht *Alexandrië* en doorreisde *Egypte*. Getroffen door de waarheid en schoonheid van het Christendom, legde hij, in het jaar 132, eene openbare belijdenis af, dat hij hetzelfde als van goddelijken oorsprong eerbiedigde en aannam. Van nu af onderscheidde hij zich door zijnen godvruchtigen wandel en zijnen ijver, om de Christelijke godsdienst te bevorderen. Toen de Christenen veel van de volkswoede hadden te lijden, leverde hij bij keizer ANTONINUS een verdedigings-schrift in, hetwelk met eenen goeden uitslag werd bekroond. Eene tweede apologie werd gerigt aan den opvolger van ANTONINUS, MARCUS AURELIUS, bij gelegenheid dat sommige Christenen hun geloof met hun leven hadden moeten boeten. Deze beide geschriften zijn nog in wezen, alsmede een ander werk van JUSTINUS ter verdediging van het Christendom, in den vorm van eene zamenpraak met TRYPHO, een geleerd Jood. Ook bestaat er nog een werk, hetwelk aan dezen moedigen kerkvader wordt toegeschreven, en handelt *Over de Eenheid en Almacht van God*.

Wij hebben nu zijn uiteinde te verhalen. De gewone verblijfplaats van JUSTINUS was *Rome*, alwaar hij omtrent het jaar 164 als een martelaar van het Christelijk geloof werd ter dood gebragt. Men bood hem lijfsbehoud aan, wanneer hij aan de Heidensche goden wilde offeren. JUSTINUS wees dit met verontwaardiging van de hand, en bekam daarvoor den naam van *den Martelaar*.

(MIDDLETON'S *Free Inquiry*).

JUVENALIS. Van de persoonlijke geschiedenis van dezen grooten Latijnschen dichter weet men naauwelijks iets met zekerheid. Zijn naam wordt verschillend geschreven DECIVS of DECIMUS, JUNIUS JUVENALIS. Men houdt *Aquinum*, eene Volschische stad, voor de plaats zijner geboorte,

alwaar hij omtrent 40 j. n. c., onder CALIGULA, het eerste levenslicht aanschouwde, en in den ouderdom van tachtig jaren onder ADRIANUS overleed. Hij was van nederige afkomst, zijnde de kleinzoon van eenen vrijgemaakten slaaf. Eenige zijner levensbeschrijvers zeggen, dat hij als pleitbezorger optrad. Hij was de boezemvriend van den dichter MARTIALIS. Het blijkt niet, dat hij zich eenigen naam maakte, voordat zijne *Satiren* in 't licht verschenen, hetgeen eerst in het laatste tijdperk zijns levens geschiedde. Vervolgens als bevelhebber eener cohorte voetvolk naar *Egypte* gezonden, stierf hij aldaar van verdriet over deze eervolle ballingschap, welke hem, volgens sommigen, was opgelegd als eene straf, omdat hij eenen gunsteling des keizers, onder den naam van PARIS, scherp had gehekeld en ten toon gesteld. Men zie de zevende *Satire* het zeven en tachtigste vers, waarin PARIS, een zeer gezocht pantomime-speler, beschreven wordt als de uitdeeler van militaire gunsten. DRYDEN zegt van dezen hekeldichter: «JUVENALIS doet mij zoo veel genoeg en als ik dragen kan. Hij voldoet geheel aan de verwachting. Ik stel belang in al hetgeen hij zegt. Hij sleept den lezer mede, en wanneer hij aan het einde van zijnen weg is, houd ik gaarne met hem stand. Indien hij verder ging zou het genoeg in verveling verkeeren. Zoodra hij eindigt is zulks een teeken, dat het onderwerp is uitgeput. Soms tijds echter is hij te weelderig en te brommend.» Eenige gedeelten zijner geschriften zijn door Christen godgeleerden aanbevolen als eene rijke voorraadschuur van zedekundige voorschriften. De uitgaven van JUVENALIS zijn menigvuldig. De Fransche proza vertaling van DUSAULX wordt hoogelijk geroemd.

(*Dedication to DRYDEN'S Juvenal; Proemium to RUPERTI'S Juvenal; J. v. FRANKE, De vita JUVENALIS*).

K.

KAAB, een beroemd Arabisch dichter, schrijver van een der zeven dichtstukken, welke in den tempel van *Mecca* werden opgehangen, was aanvankelijk een heftig bestrijder van MAHOMMED, wiens leer en persoon hij met den gees der satire bestreed. In het vervolg echter veranderde hij van denk- en handelwijze, en schreef een dichtstuk tot lof van den profeet. Tot belooning schonk MAHOMMED hem zijnen

groenen mantel, dien een der afstammeligen van KAAB voor tienduizend stukken zilvers verkocht. KAAB stierf in 662.

(*Dictionary of Biography*).

KAEMPFER, (ENGELBERT), een welbekend plantenkenner en reiziger, werd den 16 September 1651 te *Leemgo* in het vorstendom *Lippe Detmold* geboren, en ontving van zijnen vader eene uitmuntende opvoeding. Door lust tot reizen

gedreven, verzocht en verkreeg hij, in 1683, den post van geheimschrijver bij een Zweedsch gezantschap, hetwelk naar *Perzië* was bestemd, en zich grootendeels te land derwaarts begaf. Toen het gezantschap in 1685 naar *Europa* terug keerde, trad KAEMPFER als chirurgijn in dienst der Nederlandsche Oost-Indische Compagnie. Te *Batavia* hield hij zich vooral bezig met de natuurlijke historie van het eiland *Java*. In 1690 vergezelde hij als chirurgijn een Nederlandsch gezantschap naar *Japan*. Zijne opmerkingen over *Siam* en *Japan* vindt men in zijne *Geschiedenis en Beschrijving van Japan*, een algemeen geacht werk. In 1693 stak KAEMPFER naar *Nederland* over, en kwam te *Amsterdam*. In April 1694 werd hij te *Leyden* tot doctor in de geneeskunde bevorderd, en in de *thesis*, welke van hem bij deze gelegenheid in 't licht verscheen, bewees hij, dat de *Agnus Scythica* of *Barometz*, een zoogenaamd plantdier, niets meer was dan een verzinsel. Naar zijne geboortestad teruggekeerd, werd hij lijfarts van den graaf van DER LIPPE, en stierf den 2 November 1716. Uit hoofde der belangrijke, uitvoerige en naauwkeurige berigten, ons door KAEMPFER medegedeeld, komt hem eene eerste plaats toe onder de beroemde mannen, die onze kennis in de natuurlijke historie en aardrijkskunde hebben vermeerderd. Te regt beschouwt men hem als den voorlooper van TOURNEFORT, FALLAS en ALEXANDER VON HUMBOLDT.

(SCHLEGEL'S *Life of KAEMPFER*, in zijne vertaling van de *History of Japan*).

KAIN, (HENRI LOUIS LE), zie **LE-KAIN**.

KANT, (IMMANUEL), een der beroemdste wijsgeeren der achttiende eeuw, en stichter eener nieuwe school, werd den 11 April 1724 te *Koningsbergen* in *Pruissen* geboren; hij was de zoon eens zadelmakers. KANT werd op het *Collegium Fridericianum* opgevoed, en vervolgens privaot-onderwijzer. In 1770 tot hoogleeraar in de redeneer-, bovennatuur- en wiskunde in zijne geboortestad aangesteld, baarde hij, door zijne voorlezingen en geschriften, veel opziens. In 1781 begon hij zijn belangrijk werk *Kritik der reinen Vernunft* uit te geven, waarmede hij zich grooten roem verwierf. Ook zijne *Kritik der praktischen Vernunft*, alsmede zijne *Kritik der Urtheilskraft*, verdienen beoefend te worden. Uit hoofde van zijne uitstekende verdiensten noemt men hem den *Koningsbergschen wijsgeer*. KANT, wiens goed geheugen en helder verstand reeds sedert eenige jaren waren verminderd,

stierf den 12 Februarij 1804. De hoogleeraar HERBARTS, die na hem zijnen leerstoel te *Koningsbergen* vervulde, beschreef het leven, het karakter en de verdiensten van dezen schranderen wijsgeer. In de Dom- en Universiteits-kerk vindt men zijn borstbeeld door SCHADOW uit Cararisch marmer gebeiteld.

(TENNEMAN'S *Manuel of the History of Philosophy*, eene Engelsche vertaling).

KAREL de Groote, of KAREL I, ook wel CHARLEMAGNE geheeten, keizer van het Westen en koning van *Frankrijk*, werd in 742 op het kasteel van *Salzburg*, in *Oppe-Beijeren*, geboren; hij was de zoon van PEPIN den *Korten* en de kleinzoon van KAREL MARTEL. Gemeenschappelijk met zijnen broeder CARLOMAN beklom hij in 768 den troon, en werd, na den dood van dezen laatsten, alleenheerscher van het rijk. KAREL overal zegepalende en meester van het beste deel van *Europa*, bezocht *Rome*, waar hij door paus LEO III tot keizer van het Westen, onder den titel van CAROLUS I CAESAR AUGUSTUS, gekroond werd. De geschiedschrijvers noemden hem CAROLUS MAGNUS, waarvan de Franschen CHARLEMAGNE hebben gemaakt. Hij sloopte het koninkrijk der Longobarden, dwong de Saksers, na eenen bloedigen kamp, tot gehoorzaamheid, en deed eenen inval in *Spanje*, welke aanvankelijk gelukte, maar, met den vermaarden slag van *Roncesvalles*, noodlottig eindigde. Hij stierf in Januarij 814 te *Aken* aan het zijdewee, na eene regering van zeven en veertig jaren, en werd met groote staatsie in de hoofdkerk te *Aken* begraven. KAREL de Groot was dapper, begiftigd met groote talenten als krijgsman en regent, bevorderde den handel en beschermde kunsten en wetenschappen; doch zijne deugden werden verduisterd door de schandelijke barbaarschheid, waarmede hij de overwonnene Saksers behandelde. Zijne kapittelverordeningen of wetten, hoofdzakelijk in 805 en 806 uitgevaardigd, werden in 822 bijeen verzameld door ANGESISE, abt van *Wandrille*, en BENEDICTUS, deken van *Mentz*.

(EGINHARD, *Vita Caroli Magni*; DUCHESNE, *Rerum Francorum Scriptores*; STRUVE, *Rerum Germanicarum Scriptores*; CAPEFIGUE, *Histoire de Charlemagne*).

KAREL MARTEL, een natuurlijke zoon van PEPIN van HERSTAL, verkreeg, na den dood zijns vaders, het hertogdom van *Austrasië*. Hij was, onder den titel van *Major Domus* of eersten minister, gedurende meer dan vijf en twintig jaren, inderdaad opperbeieder van *Frankrijk*, zijnde de laatste Merovingische vorsten

niet meer dan schijnkoningen. Hij overwon de Sueven, Vriezen, Allemannen en Sakkers. Doch zijn schitterendst heldenfeit was het verslaan der Sarracenen in den verschrikkelijken slag van *Poitiers*, waardoor hij waarschijnlijk *Europa* voor het juk der ongeloofigen behoeft. De bijnaam van MARTEL of HAMER is hem voor deze zegepraal ten deel gevallen. *Frankrijk* vereert hem als een' der grootste helden. Hij stierf den 12 October 741 te *Querci sur Oise*.

(CAPEFIGUE, *Histoire de Charlemagne*).

KAREL V, keizer van *Duitschland*, koning van *Spanje*, enz., gewoonlijk in het Fransch CHARLES QUINT geheeten, werd den 24 Februarij 1500 te *Gent* geboren. Zijn vader PHILIPPUS van *Oostenrijk*, ook wel de *Schoone* bijgenaamd, was de zoon van keizer MAXIMILIAAN I en MARIA, dochter van KAREL den *Stouten*; zijne moeder was JOHANNA, dochter van FERDINAND van *Aragon* en IZABELLA van *Castilië*. Door den dood van PHILIPPUS, in 1506, erfde KAREL de *Nederlanden* en *Franch Comté*. Hij werd in *Vlaanderen* opgevoed onder de leiding van WILLEM VAN CROY, heer van *Chièvres* en ADRIAAN VAN UTRECHT, die naderhand den pauselijken troon beklom. Door den dood van FERDINAND van *Aragon*, in 1516, erfde KAREL de kroonen van *Aragon* en *Castilië*, met hare uitgebreide bezittingen in de Nieuwe wereld, als ook de koninkrijken van *Napels* en *Sicilië*, en het eiland *Sardinië*. Na den dood zijns grootvaders MAXIMILIAAN, in 1519, werd hij verkozen tot keizer van *Duitschland*, en aan zijnen broeder FERDINAND het bestuur over de erfelijke bezittingen van het huis van *Oostenrijk* toevertrouwd. KAREL, gehecht aan zijn vaderland, haastte zich niet naar *Spanje* te vertrekken, schoon de kardinaal XIMENES, (de beroemde staatsdienaar van FERDINAND) hierop sterk aandrong. Eerst in September 1517 scheepte hij zich met zijne Vlaamsche hovelingen in, en landde te *Villa Viciosa* in *Asturië*, waar hij door de Castiliaansche edelen plegtstatig werd ontvangen. *Spanje*, *Duitschland*, *Italië* en *Frankrijk* gaven hem aanvankelijk handen vol werk; doch het geluk bekroonde bijkans al zijne ondernemingen.

Europa in 1535 in vrede verkeerende, zeilde KAREL, met eene aanzienlijke krijgsmagt naar *Tunis*, waar KHAIR EDDIN BARBAROSSA, de schrik der Christenen in de *Middellandsche Zee*, zich versterkte. KAREL, ondersteund door zijnen admiraal ANDREA DORIA, bestormde *La Goletta*, en versloeg BARBAROSSA. De Christen slaven, in *Tunis* in opstand geraakt, openden de poorten

der stad, en de keizerlijke soldaten, met onstuimigheid ter stad ingedrongen, begonnen te plunderen en de inwoners te vermoorden, zonder dat de bevelhebbers hen konden betoomen. Omtrent 30,000 Muzelmannen kwamen om het leven. Toen de orde hersteld was, trok KAREL zegepralend *Tunis* binnen, waar hij MULEY HASSAN, door BARBAROSSA verdreven, op den troon plaatste, onder voorwaarde dat deze hem als leenheer zou erkennen, en *La Goletta* door de Spanjaarden bezet blijven. KAREL keerde naar *Italië* terug, en landde in zegepraal te *Napels*, hebbende 20,000 Christen slaven verlost en aan de zeerooverijen van BARBAROSSA eenen geduchten knak toegebracht.

In 1541 ondernam KAREL, tegen den raad van zijnen ouden admiraal DORIA, eenen krijgstogt tegen *Algiers*. Hij landde in de nabijheid dier stad, begon haar te belegeren, en bouwde eene wijkshans op eenen heuvel, welke de stad beheerschte, en nog tegenwoordig het *Keizers Fort* wordt geheeten. Doch zijne troepen door ziekte en de Arabieren hevig aangetast wordende, besloot KAREL tot den terugtogt. Een geduchte storm de vloot grotendeels verstrooid hebbende, scheepte KAREL zich in met een klein gedeelte zijner krijgsmagt, en moest de artillerie en bagaadje achterlaten.

Na nog een- en andermaal tegen *Frankrijk* en de Duitse Protestanten geoorlogd te hebben, aan welke laatsten, bij den vrede van *Passau*, in Augustus 1552, vrijheid van godsdienst werd toegestaan, deed hij in 1555 afstand van den troon aan zijnen zoon PHILIPPUS II. KAREL begaf zich hierop naar het klooster *St. Just* in *Estramadura*, waar hij nog slechts achttien maanden als boeteling leefde. Onder anderen liet hij zijne uitvaart bij levenden lijve houden, waarbij al de gewoonlijke lijkplegtigheden werden in acht genomen. De vermoeyenis en overspanning dezer ceremoniën verwekten bij hem eenen aanval van koorts, waaronder hij den 21 September 1558 bezweek.

(ANTONIO DE VERA, *Vida y Hechos de D. CARLOS I*; ROBERTSON's *History of Charles V*; ROTTA, *Storia d'Italia*, en eene menigte andere geschiedschrijvers).

KAREL XII, koning van *Zweden*, werd den 26 Junij 1682 te *Stokholm* geboren, en volgde zijnen vader op, in 1697. Reeds in zijne kindsche jaren, gaf hij blijken van dien ontembaren aard, waardoor hij de schrik werd zijner vijanden. Czaar PETER I en de koningen van *Denemarken* en *Zweden* hun voordeel zoekende te doen

met KARELS jeugdigen leeftijd, verklaarden zij hem den oorlog. KAREL echter viel *Denemarken* onverhoeds aan, en dwong den koning tot vrede. *Rusland* gevoelde nu de kracht zijner wapenen. Hij landde in *Lijfland*, en versloeg, den 30 November 1700, met acht duizend Zweden, tachtig duizend Russen, die zich onder de muren van *Narva* verschanst hadden. In de twee volgende veldtogten, verdreef hij AUGUSTUS, koning van *Polen*, en verhief STANISLAUS LEZINSKI op den troon. De afgezette monarch werd tot in *Saksen* vervolgd, en tot afstand van den Poolschen troon gedwongen. KAREL besloot nu de verovering van *Rusland* te voltooien, en trok op tegen *Moscou*. Doch, na eenige voordeelen behaald te hebben, werd hij, den 27 Julij 1709, bij *Pultawa* geheel verslagen. KAREL zocht eene schuilplaats in *Turkië*, waar hij aanvankelijk met onderscheiding werd ontvangen en behandeld. Zoodra echter *Turkië* met *Rusland* vrede sloot, werd zijne tegenwoordigheid den Turken tot last, weshalve men hem verzocht het land te verlaten. Daar hij weigerde hieraan gehoor te geven, kwam er bevel, om hem met geweld te verdrijven. KAREL verdedigde zich in zijne woning te *Bender* aan de *Dniester* met wanhopige dapperheid, tot dat het gebouw in den brand werd gestoken. Nu wilde hij ontvlugten, verwikkelde zich echter in zijne sporen, viel in de handen der aanvallers, en werd eenigen tijd gevangen gehouden. Eindelijk *Turkië* verlatende, bereikte hij, na het uitstaan van groote gevaren, den 11 November 1714, *Straalsund*, hetwelk korten tijd daarna door een vereenigd leger van Denen, Saksers, Pruissen en Russen werd belegerd. Gedurende het beleg verrigtte hij wonderen van dapperheid, maar zag zich eindelijk genoodzaakt de stad te ruimen, en naar *Zweden* te stevenen. KARELS dood viel voor den 30 November 1718, wordende deze strijdbare koning, bij de belegering van *Frederikshal*, in de loopgraven door LIGIER, huurling van den ontevreden Zweedschen adel, door een' pistoolkogel gedood (1). KAREL had vele deugden,

die echter door zijne gebreken werden overschaduwd; zijne standvastigheid ont-aardde dikwijls in stijfhoofdigheid, zijn moed in vermetelheid. Doch in weerwil van dit alles zijn er omstandigheden, welke aanleiding geven, om te onderstellen, dat hij, bij een langduriger leven, zijne gebreken zou hebben verbeterd, en welligt nog zoo veel voor het geluk van *Zweden* zou gedaan hebben, als hij reeds voor deszelfs militairen roem had verrigt.

(VOLTAIRE, *Histoire de CHARLES XII*).

KAUFMANN, (ANGELICA), eene beroemde schilderes, werd in 1741 te *Chur* in *Graauwbunderland* geboren, en ontving van haren vader, die een zwervend leven leidde, maar bij de geboorte zijner dochter bisschoppelijk hofschilder was, het eerste onderrigt in het teekenen en schilderen. Op den ouderdom van elf jaren, was zij reeds eene verdienstelijke portret-schilderes. In 1766 kwam zij in *Engeland*, en vertoefde aldaar veertien jaren. Zij had het geluk de koninklijke familie te schilderen, en daarmede roem en eer te behalen. De koninklijke academie nam haar zelfs onder hare leden op. Gedurende haar verblijf te *Londen*, dong een Engelsch kunstenaar naar hare hand, doch bekwam een afwijzend antwoord. Hierdoor verbit-terd was hij op wraak bedacht. Een fraai man, uit de heffe des volks, werd in staat gesteld, om zich fatsoenlijk aan het huis van ANGELICA te vertoonen, en naar hare hand te dingen. Zij viel in den strik, en huwde den gelukzoeker. ANGELICA gevoelde zich ongelukkig, en scheidde, doch moest haren man, die echter spoedig stierf, eene jaarwedde toestaan. In 1782 begaf zij zich naar *Rome*, en schonk hare hand aan eenen Venetiaanschen schilder, zuccur met wien zij gelukkig leefde. Doch ook deze stierf vóór haar, en ANGELICA leefde nu voortaan geheel voor de kunst en hare vrienden. Zij stierf te *Rome* in 1807. Alle uitstekende mannen volgden haren lijkstoet, en haar borstbeeld werd in 1808 in het Pantheon geplaatst. Zij liet eene uitgelezene bibliotheek en een aanzienlijk vermogen na. Hare portretten en historiëstukken munten uit door bevalligheid. Zij etste geestig en was tevens zóó bedreven in de muziek dat zij eenmaal in

(1) «De hoed, dien KAREL in den noodlottigen nacht op het hoofd droeg, wordt nog tegenwoordig te *Stokholm* met vrome zorgvuldigheid bewaard; de oppervlakkigste beschouwing toont, dat «hij, door een' kleinen pistoolkogel, op weinige «schreden afstands gelost, doorboord is geworden, «en dat deze kogel van de regter- naar de linker- «zijde ingedrongen is; eene rigting, welke hij onmogelijk had kunnen nemen, ware hij van den vesting- «wal geschoten. LIGIER, die adjudant was van den «prins van *Hessen-Kassel*, (gehuwd aan KAREL's «zuster ULRIKE ELISABETH), werd door de belangen «van zijnen heer, door persoonlijke haat en door

«zijne betrekkingen met de Zweedsche oligarchie, «tot het bedrijven van den moord verleid. In den «nacht toen de monarch het leven verloor, stond «deze officier aan KAREL's regterhand, en het is «eene bevezene daadzaak, dat de pistoolkogel in «s konings regter hoofdslaap indrong, en aan het «linkeroog, dat uit zijne kas werd gerukt, weder «naar buiten kwam.»

(*Faderl. Letteroef.* voor Dec. 1848, N°. XV).

beraad stond, dit kunstvak voor haar be-roep te kiezen.

(*Conversations-Lexicon; Dictionary of Biography*).

KELLERMANN, (FRANÇOIS CHRIS-TOPE), hertog van *Valmy*, maarschalk en pair van *Frankrijk*, in 1735 te *Straatsburg* geboren, trad, in 1752, als huzaar in dienst, werd om zijn dapper gedrag in den zevenjarigen oorlog tot officier be-noemd, klom, in 1788, op tot den rang van veldmaarschalk, kreeg in 1792 het opperbevel over het *Mozel-leger*, vereenigde zich weldra met het hoofdleger onder *DEMOURIEZ*, en sloeg den 20 September den geduchten aanval van den hertog van *Brunswijk* af, welke onder den naam van de kanonnade van *Valmy* in de wereldge-schiedenis bekend staat. De bondgenoo-ten zagen zich niet alleen tot den aftogt gedwongen, maar *Frankrijk* werd hierdoor de weg gebaad tot de overheersching van *Europa*. Wij kunnen **KELLERMANN** op al zijne volgende krijgstogten niet volgen. Geene zijner wapenfeiten echter verwierf hem meer eer dan de slag van *Valmy*, waarom hij ook steeds de overwinnaar van *Valmy* wordt geheeten. Ook *NAPOLÉON* overlaadde hem met eer en gunstbewijzen, hetgeen echter niet verhoedde, dat hij voor 's keizers afzetting stemde. **KELLERMANN** stierf den 12 September 1820, in den ouderdom van vijf en tachtig jaren. In zijnen laatsten wil had hij beschikt, dat zijn hart op het slagveld van *Valmy* zou worden begraven onder eenen eenvoudigen gedenksteen, met het volgende opschrift: *Ici sont morts glorieusement les braves qui ont sauvé la France au 20 Sep-tembre 1792. Un soldat, qui avait l'hon-neur de les commander dans cette journée, le maréchal KELLERMANN, duc de Valmy, dicant, après 28 ans, ses dernières volon-tés, a voulu que son cœur fut placé au milieu d'eux.* Den 20 October 1820 werd dan ook het hart van dezen dapperen krijgsman met groote statelijkheid op het slagveld van *Valmy* ter aarde besteld, en geheel aan zijne uiterste wilsbeschikking voldaan.

(*Nouvelle biographie classique*).

KEMBLE, (JOHN PHILIP), een der grootste Engelsche treurspelers, werd den 1 Februarij 1757 te *Prescot* in *Lancashire* geboren, en studeerde aan het Roomsche-Katholiek collegie van *Sedgely Park* en het collegie van *Douay*. Hij was voor den geestelijken stand bestemd, doch na zijne terugkomst in *Engeland*, trad hij op den ouderdom van negentien jaren, den 8 Januarij 1776 te *Wolverhampton* op als too-neelspeler, en verwierf algemeene toejui-

ching. Den 30 September 1783 verscheen hij voor de eerste maal op het tooneel van den koninklijken schouwburg, *Drury-lane* in het karakter van *HAMLET*. Weldra werd hij de gevierde lieveling van het publiek, en bleef zulks tot het laatst. Gedurende eenige jaren was hij bestuurder van dezen schouwburg. In 1802 kocht hij een zesde aandeel in *Covent Garden*, waarover hem insgelijks het bestuur werd opgedragen. In 1808 werd *Covent Garden* door een' geweldigen brand in asch gelegd, doch ook weder opgebouwd. Den 23 Juni 1823 nam hij afscheid van het tooneel, optredende in het karakter van *CORIOLANUS*. Met de grootste bewondering zijner talenten werd deze voorstelling bijgewoond. *TALMA*, die zich destijds te *Londen* bevond, bragt den grooten treurspeler de welverdiende hulde toe. *LORD HOLLAND* overreikte hem aan den feestmaaltijd, welke hierop volgde, eene prachtige vaas met het inschrift, dat *KEMBLE* vier en dertig jaren lang de waardigheid van het treurspel en *SHAKESPEARE's* roem op den nationalen schouwburg had gehandhaafd. *KEMBLE* die reeds eenigen tijd veel van eene benaauwde borst had geleden, begaf zich, voor zijne gezondheid, naar het Zuiden van *Frankrijk*, en vestigde zich eindelijk te *Lausanne*, in *Zwitserland*, alwaar hij den 26 Februarij 1823, in den ouderdom van zes en zestig jaren overleed. In de karakters, welke waardigheid vereischten, werd *KEMBLE* door niemand geëvenaard; ook was hij een man van geleerdheid, smaak en fijne beschaving.

(*HÜTTNER Biographie und Charakteristik JOHN PHILIP KEMBLE's; BOADEN's Life of Mr. KEMBLE*).

KEMP, (JOHANNES THEODORS VAN DER), een vermaard Nederlandsch zendeling, ter uitbreiding van het Evangelie onder de Heidenen van *Zuid-Afrika*, werd in den jare 1748 te *Rotterdam* geboren, waar zijn vader, *CORNELIUS VAN DER KEMP*, (doctor en hoogleeraar in de godgeleerdheid), destijds predikant was bij de Nederduit-sche Hervormde gemeente. Reeds op zijn vijftiende jaar werd hij aan de hoogeschool te *Leyden* als student in de geneeskunde aangenomen. Zijne vorderingen overtrof-fen de stoutste verwachtingen. Ook beoe-fende hij de bespiegelende wijsbegeerte en de godgeleerdheid. Doch toen hij bijkans den eindpaal zijner academische loopbaan had bereikt, schaarde hij zich, in 1766, uit zucht tot een vrolijk leven, in de ge-lederen van het regiment *Garde-Drageons*. In 1768 werd hij bevorderd tot vaandrig, en in 1771 tot eersten luitenant met den rang van kapitein. Weinige jaren

later gebeurde het te *Leyden*, dat zijn oor onverwachts gestreeld wordende door het onschuldig gezang eener jeugdige spinster, *CHRISTINA HELENA FRANK*, hij besloot haar zijne hand aan te bieden. Nadat zij zich overtuigd had, dat dit aanzoek wezenlijk ernst was, werd het aardige spinstertje zijne echtgenoot. In 1780 verzocht en bekam hij zijn ontslag als officier der dragonders, vertrok met vrouw en kind naar *Edinburg*, en liet zich aan de hogeschool dier stad weder als student in de geneeskunde inschrijven. Hij koos *Edinburg* tot zijn verblijf, wyl zich daar destijds onderscheidene wijsgeeren ophielden, «die, even als hij, de goddelijkheid van den Bijbel ontkenen, en alle godsdienstige verlichting uit de troebele bron der wijsbegeerte geput wilden hebben.» Zoodra men echter een' aanslag maakte op zijn vastgeworteld geloof aan een Opperwezen, schreef hij, in 1781, zijn *Parmenides*, waarin hij het noodzakelijk bestaan van eenen eenigen God betoogde, en welke hem eenen onsterfelijken roem verzekert (1). Den 24 Junij 1782 werd hem de doctorale waardigheid in het vak der geneeskunde toegekend. Naar het vaderland teruggekeerd, vestigde hij zich te *Middelburg* als geneesheer, en werd verzeerd met de betrekking van kolonel der stedelijke schutterij. Doch toen in 1787 zijne staatkundige denkwijze in een verkeerd daglicht werd geplaatst, en zijne woning door het baldadig grauw geplunderd, bragt hij zijne woonplaats over naar het platte land, in het eenzame *Zwijndrecht*, altoos uitziende en zoekende naar den hem verborgen weg der zaligheid.

Op Dingsdag den 27 Junij 1791 deed hij, vermaakshalve met vrouw en kind, een zeiltogtje op de rivier voor *Dordrecht*. Het scheepje waarop zij zich bevonden, onverhoeds door eene windhoos omvergeslagen wordende, verdronken zijne beide geliefde betrekkingen voor zijne oogen, terwijl hij zich aan het omgeslagen vaartuigje vastkleemde, waarmede hij meer dan eene mijl ver wegdreef. Op het oogenblik dat hij met den dood worstelde, werd zijn hopeloze toestand ontdekt door het volk van een schip, hetwelk in de haven der stad had gelegen, door een' rukwind van deszelfs touwen losgeslagen, en op de vleugelen van den wind en door den stroom ter plaatse was gevoerd waar hij zich bevond. *VAN DER KEMP* werd aan het gapende graf ontruk! Schoon hij den Bijbel reeds zoo menigmaal had onderzocht

en een *warnest der grootste ongerijmdheden* genoemd, herlas hij nu met de meest mogelijke naauwgezetheid den Brief van *PAULUS* aan de Romeinen, en verbrijzelde eindelijk de kluisters van zijn ongeloof, waarin hij gedurende meer dan vijf en twintig jaren was gekneld geweest.

Opgeroepen om als geneesheer het leger in *Staats-Vlaanderen* te volgen, leerde hij proefondervindelijk, «wat de magt, «wat de raadgeving, wat de teedere zorg «van zijnen Heer vermogt, ter besturing, ter bewaring en ten beste dergenen, die op Hem vertrouwen in de «grootste gevaren en belemmerendste omstandigheden.» Op zijn aanzoek door de Moravische Broeders in *Engeland* aangenomen als zendeling ter uitbreiding van het Evangelie onder de Heidenen, werd hij in eene der Schotsche kerken van *London* als predikant geordend, en vertrok den 19 December 1798 met een oorlogsschip naar *Zuid-Afrika*. Dit schip had 240 misdadigers aan boord, die naar de bekende straf-kolonie *Botany-Bay* moesten worden overgevoerd. Toen men door een' woedenden storm werd beloopen, en het schip reeds in eenen zinkenden staat was, vroeg men hem, hoe hij zich thans in het aangezicht des doods, gestemd gevoelde? «Het schip moge zinken,» antwoordde hij, «maar de rots, waarop ik bouw, wankelt niet.» Behouden in de *Kaapstad* aangekomen, begaf hij zich te voet door het ijskoude sneeuwgebergte onder de meest woeste volksstammen en de van roof en moord levende Abatoanaas. Toen hem het gevaar voor oogen werd gehouden, van door de handen der Wilden vermoord te zullen worden, was zijn antwoord: «Mijn leven zal ik niet te dierbaar achten, indien ik het in de volbrenging «van het bevel van mijnen Heer verliezen «moet.» Hij opende scholen van godsdienstig en wetenschappelijk onderwijs, en stichtte aan de *Algoa-Baai* het vermaarde *Bethelsdorp*, door hem bevolkt met Heidenen tot het Christendom bekeerd. Zijn arbeid werd in ruime mate gezegend, toen hij onverhoeds uit dien hem zoo dierbaren werkkring werd gerukt. Na het houden eener plegtige godsdienstoefening, bezweek hij aan eene plotselinge ziekte van slechts weinige uren, op den 7 December 1811. «Hij ontsliep als de eerste, «en mogelijk ook wel de voornaamste der «zendelingen. Hij ontsliep met den God-«verheerlijkenden juichtoon op de lippen: «*Licht, alles is licht!* En sedert dat «ontslapen verheft het door hem gestichte «*Bethelsdorp* zich op het graf van eenen «man, die als een zeldzaam toonbeeld

(1) Men zie over zijn *Parmenides*, J. J. LE ROY, *Beknopte Geschiedenis der Wijsbegeerte*.

« der Goddelijke genade mag worden aangemerkt. »

(MR. D. C. VAN DER KEMP, JOHANNES THEODORUS VAN DER KEMP, *Medicinae doctor, als aan de hand der Voorzienigheid, langs de donkerste wegen, opgevoed, voorbereid en bekwaam gemaakt, om als zendeling op te treden, ter uitbreiding van het Evangelie onder de Heidenen van Zuid-Afrika*; Prof. KROM, zegepraal der waarheid over het ongeloof).

KEMPIS, (THOMAS A), wereldberoemd als schrijver der *Navolging van Jezus Christus*, werd omstreeks het jaar 1380 in het Keulse stadje *Kempfen* bij *Crefeld* geboren. Hij studeerde te *Deventer* bij eene geestelijke inrigting der *Broeders van het gemeene leven*, en werd vervolgens reguler kanunik van het *St. Agnieten-klooster* op den *Kemelenberg*, bij *Zwolle*, waarvan zijn broeder *JOHANNES A KEMPIS* prior was. Hij hield zich hier vooral bezig met het overschrijven en samenstellen van uitmuntende godgeleerde werken. Hij besteedde vijftien jaren aan het afschrijven van eenen Bijbel in vier folio deelen, welken hij in 1439 voltooide. Hij schreef eene kronijk van het klooster waarin hij zijn leven sleet, welke onder den titel van *THOMAS A KEMPIS Cronicon monasterii St. Agnetis* in 1622 te *Antwerpen* in 't licht verscheen. Doch vooral zijn werkje *De Imitatione Christi* heeft zijnen naam tot de nakomelingschap overgebracht, en staat bij Protestant zoowel als Roomschegezinde in hoog aanzien. Het werd in de meeste heden-daagsche talen overgezet en laatstelijk nog in 't Nederduitsch door de heeren *PERPONCHER* en *SCHRANT*. De schrijver verraadt daarin eene diepe kennis van het menschelijk hart en de wereld, zoo wel als van den inwendigen geest des Christendoms.

(*FABRICIUS, Bibl. Lat. Med. aet. t. IV*;

BARDIER, Dissertation sur les traductions françaises de l'imitation de J. C. Paris 1812; *VAN KAMPEN, Bekn. Gesch. der Ned. Lett. en Wetens.*).

KENNICOTT, (BENJAMIN), een beroemd Engelsch godgeleerde, werd den 4 April 1718 te *Totness* in *Devonshire* van behoeftige ouders geboren. Benoemd tot onderwijzer eener armen-school in zijne geboortestad, was hij in deze betrekking werkzaam tot 1744, toen eenige zijner vrienden eene toereikende somme gelds bijeen bragten, om hem in staat te stellen te *Oxford* te studeren. Hier schreef hij een werk *On the Tree in Paradise and on the oblations of Cain and Abel*, hetwelk zoo gunstig werd ontvangen, dat de universiteit hem toestond vóór den gewo-

nen tijd kosteloos te promoveren. Tot hoogleeraar in de godgeleerdheid te *Oxford* benoemd, stierf hij aldaar den 18 September 1783.

Het beroemdste van *KENNICOTT's* werken is zijne uitgave van den Hebreeuwschen Bijbel, welke door eene inschrijving van nagenoeg 10,000 Pst. grootelijks werd bevorderd. Meer dan 600 Hebreeuwsche handschriften werden nagezien en vergeleken, en de verschillende lezingen onder den Hebreeuwschen tekst geplaatst. Dit werk voert ten titel: *Vet. Test. Hebr. cum variis lectionibus*. Nog na zijnen dood verschenen van hem in 't licht: *Remarks on select passages in the Old Testament, to which are added eight sermons*.

(*MARSH's Divinity Lectures*, part. II).

KENT, (WILLIAM), een Engelsch schilder, beeldhouwer, bouwkunstenaar en grondlegger van den Engelschen stijl in het aanleggen van tuinen en buitenplaatsen, werd in 1684 in het graafschap *York* geboren. Eene nederige opvoeding genoten hebbende, werd hij in de leer gedaan bij een' rijtuigschilder; doch gevoelende dat zijne krachten verder reikten, zette hij zich neder als portret- en historieschilder. Ingenomen met zijn werk zonden eenige heeren hem, ten hunnen koste, naar *Italië*, om zich aldaar in de kunst te volmaken. Hij vertrok derwaarts in 1710, en bleef er verscheidene jaren, tot dat hij het geluk had in 1716 met den graaf van *Burlington* bekend te worden. Deze edelmoedige beschermmer nam hem niet alleen met zich naar *Engeland* terug, maar ruimde hem zelfs appartementen in zijn eigen huis in, en gebruikte al zijnen invloed, om hem voort te helpen. *KENT* echter behaalde meer lof als bouwkunstenaar dan als schilder, en een' nog blijvender roem door de invoering van eenen nieuwen stijl om tuinen en buitenplaatsen aan te leggen. Het monument van *SHAKESPEARE* in de *Westminster-abdij* zal zijnen naam als beeldhouwer aan de vergetelheid ontrukken.

(*Penny Cyclopaedia*; *Dictionary of Biography*).

KEPPLER, (JOHANN), een beroemd wis- en sterrekundige, werd den 21 December 1571 te *Weil* in het *Wurtembergische* geboren. Als kind was hij zwak en ziekelijk, en stond met moeite eenen hevigen aanval der kinderziekte door. Zijne ouders, *HEINRICH KEPPLER* en *CATHARINA GULDENMANN*, waren van adellijke afkomst, schoon in bekrompene omstandigheden. De vader was, ten tijde zijns huwelijks, officier in dienst van den hertog van *Wurtemberg*; en volgde, na de geboorte zijns

oudsten zoons JOHANN, het leger in de *Nederlanden*. Naar *Duitschland* terug gekeerd, vernam hij, dat een zijner vrienden, voor wien hij onvoorzigtig borg gesproken had, bankbreukig was geworden, waardoor hij genoodzaakt werd zijn huis en bijkans alles wat hij bezat te verkopen, en te *Elmendingen* herbergier te worden. De jonge KEPLER werd in 1577 te *Elmendingen* school gezonden, doch toen zijn vader het zoo even genoemde ongeluk trof, werd hij te huis gehouden, en had kleine diensten te verrigten. Op den ouderdom van twaalf jaren echter ging hij weder naar school. In 1586 kwam hij op de kloosterschool *Maulbrun*, en vervolgens op de hoogeschool te *Tubingen*. De hertog van *Wurtemberg* droeg de kosten zijner opvoeding. Nu oefende hij zich, volgens den toenmaligen voorgescreven gang, eerst in de wijsbegeerte en wiskunde, en later in de godgeleerdheid. Daarenboven verzuimde hij geenszins zijne lievelingsstudie, de astronomie. Van *Tubingen* werd hij als professor in de wiskunde naar *Grätz* in *Stiermarken* beroepen, waar hij zijne astronomische navorschingen voortzette. Intusschen was de beroemde sterrekundige TYCHO DE BRAHÉ in *Duitschland* gekomen, wiens kennismaking op het lot van KEPLER eenen gewigtigen invloed had. KEPLER besloot namelijk zijn ambt te laten varen, en te *Praag* met TYCHO de zoogenaamde Rudolphinische tafels te vervaardigen. Op aanbeveling van dezen laatste, werd hij door keizer RUDOLPH II tot keizerlijk mathematicus aangesteld; doch daar zijn ambt en zijne wetenschap niet genoegzaam in zijne behoefte voorzagen, studeerde hij in de medicijnen, ten einde van de practijk te kunnen leven. De keizer had hem eene jaarwedde toegekend, maar de uitbetaling daarvan bleef ongelukkig achterwege. Door keizer FERDINAND II als keizerlijk mathematicus bevestigd, ging hij naar *Ulm*, waar hij de Rudolphinische tafels liet drukken. In 1627 keerde hij naar *Praag* terug, en bekam van den keizer 6000 Gulden. Eindelijk werd hij, op aanbeveling van den hertog ALBERT VON WALLENSTEIN, toenmaals hertog van *Mecklenburg*, te *Rostock* als hoogleeraar benoemd, doch ontving geenszins de hem toegezegde bezoldiging. In 1630 stelde hij eene laatste poging in 't werk, om zijne vorderingen op de keizerlijke schatkist te doen gelden. Hij reisde te dien einde naar *Regensburg*, alwaar vermoedelijk en te leurstelling hem eene koorts berokkenden, die den onsterfelijken ontdekker van de wetten, volgens welke de hemellichten zich bewegen, in

het begin van November 1630, in het negen en vijftigste jaar zijns ouderdoms, ten grave sleepte. De gewigtigste zijner ontdekkingen was: dat de kubiekgetallen van de middelbare afstanden der planeten van de zon zich verhouden, als de kwadraatgetallen der omlooptijden. De door hem ontdekte wetten van den loop der planeten gaven de naaste aanleiding tot NEWTON's ontdekkingen. In 1808 rigtte KARL THEODOR VON DALBERG hem te *Regensburg* een gedenkteeken op. Het bestaat in eenen Dorischen tempel, in welken KEPLER's borstbeeld, door DOLL gebeiteld, heerlijk prijkt. DELAMBRE heeft over KEPLER het volgende oordeel gevelde: «Vurig, rusteloos, brandende van ijver om zich «door zijne ontdekkingen te onderscheiden, beproefde hij alles, en eenmaal «eene flauwe flikkering verkregen heb«bende, was geen arbeid hem te zwaar, «om haar nader te onderzoeken of tot «waarheid te brengen.» Al zijne pogingen werden niet met denzelfden uitslag bekroond, en dit was ook onmogelijk: maar zelfs zijne mislukte pogingen getuigen van die onwankelbare volharding, welke over alle zwarigheden zegeviert, die niet volstrekt onoverkomelijk zijn.

(LAPLACE, *Système du Monde*; *Life of KEPLER* in de *Library of useful knowledge*; M. G. HANSCH, *Epistolae ad J. KEPLERUM*, &c., waarin eene levensbeschrijving van KEPLER voorkomt).

KHEMNITZER, (IWAN IWANOWITCH), een beroemd Russisch fabeldichter, werd in 1747 te *St. Petersburg* geboren, waar zijn vader, een Sakser van afkomst, geneesheer was van een der hospitalen. Zijn weersin in de genees- en ontleedkunde deed hem besluiten in krijgsdienst te treden. Nadat hij twee veldtogten tegen de Pruisen en Turken had bijgewoond, ging hij over tot de genie, in welke betrekking hij spoedig de aandacht zijner meederen trok. In 1784 werd hij benoemd tot consul-generaal te *Smirna*, doch naauwelijks aldaar aangekomen, stierf hij den 20 Maart. Schoon zijne fabelen bij zijn leven eenen tweeden druk bereikten, trokken zij echter niet de algemeene oplettendheid voordat, in 1799, eene volledige uitgave zijner dichtwerken, met den naam des dichters en eene schets van zijn leven, in 't licht verscheen. Sedert dien tijd zijn zij onderscheidene malen herdrukt, en meer en meer populair geworden.

KHERASKOW, (MICHAEL MACVIEWITCH), geboren den 25 October 1733, was een Russisch dichter van veel ver-

maardheid in de voorgaande eeuw, schoon zijn roem sedert is afgenomen. Zijn heldendicht in twaalf zangen, getiteld de *Rossjada*, hetwelk in 1785 voor het eerst in 't licht verscheen, verheerlijkt *Ruslands* bevrijding van het juk der Tartaren onder de regering van IWAN WASILEWITCH. Dit dichtwerk verheft zich wel niet tot de hoogte van het heldendicht, doch onderscheidt zich door eenen onderhoudenden verhaaltrant, en bezit treffende tooneelen en levendige beschrijvingen. *Wladimir*, zijn tweede dichtstuk van denzelfden aard, is in achttien zangen, en verscheen in 1786 in 't licht. Behalve het opgenoemde, schreef hij nog menig ander werk in proza en poëzy, hieronder begrepen eene navolging van den *Cid* van CORNEILLE en eenige andere treurspelen en dramatische stukjes. Hij overleed den 27 September 1807, in den ouderdom van vier en zeventig jaren.

(*Penny Cyclopaedia*).

KHOSRU I, door Grieksche schrijvers CHOSROES geheeten, maar in het Oosten meer bekend onder den naam van NUSHIRWAN, (*edele ziel*), volgde in 531 zijnen vader KOBAD in het koninkrijk *Perzië* op. KOBAD was, toen hij stierf, in oorlog met JUSTINIANUS, keizer van *Konstantinopel*, doch KHOSRU sloot, kort na zijne komst tot den troon, vrede met JUSTINIANUS, op voorwaarde, dat deze hem 10,000 ponden goud zou betalen. KHOSRU maakte van dezen tusschentijd vlijtig gebruik, om de inwendige zaken zijns rijks te regelen. De ongeschikte officieren en overheidspersonen, onder de regering zijns vaders aangesteld, werden verwijderd, het regt werd allereigen in het rijk onpartijdig uitgeoefend, en de zweepzieke volgelingen van MAZDAK, die grooten anhang had verkregen door de aanlokkende leer van gemeenschap van goederen en vrouwen, werden uit zijne staten gebannen. Hij verdeelde het rijk in vier gewesten, *Assyrië*, *Medië*, *Perzië* en *Bactriana*, over elk een' landvoogd aanstellende. Binnen weinige jaren strekte hij zijne bezittingen uit tot de oevers van de *Rode Zee* tot den *Indus*, en de vorsten van *Indië*, *China* en *Tibet* zonden hem afgezanten met kostbare geschenken, ten einde zijne vriendschap te verwerven. KHOSRU stierf in 579, na eene regering van acht en veertig jaren, en werd door zijnen zoon NARMISDAS IV opgevolgd. Zijne regering beslaat een belangrijk tijdvak in de geschiedenis der wetenschappen en letteren. Door zijne aanmoediging werden de beste Grieksche en Sanscritsche werken in het Perzisch overgebracht. Een geneesheer aan zijn hof, BARZDYESH, zou de beroemde fabelen, welke onder den naam van BIDPAI

of PILPAY bekend zijn, in *Perzië* hebben bekend gemaakt, van waar zij zich naar het westelijk deel van *Azië* en naar *Europa* eenen weg hebben gebaand.

(D'HERBELOT, *Bibliothèque orientale*; GIBBON'S *Decline and Fall*; MALCOLM'S *History of Persia*; EWALD, *Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, I deel).

KHOSRU II, kleinzoon van KHOSRU I, beklom in 590 den Perzischen troon. In het eerste jaar zijner regering moest KHOSRU zijn rijk verlaten, om aan het verraad te ontsnappen van BAHRAM, die tegen zijnen vorst opstond, en de teugels van het bewind bemagtigde. KHOSRU zocht eene schuilplaats op het grondgebied van MAURITIUS, keizer van *Konstantinopel*, die den Perzischen monarch met een talrijk leger bijstond. Met dit leger versloeg hij BAHRAM, en hernam zijne koninklijke waardigheid. De vriendschap van MAURITIUS werd echter gekocht met de overgave van eenige der belangrijkste steden van *Mesopotamië*, en het betalen eener aanmerkelijke somme gelds. Gedurende het leven van MAURITIUS bleef de vrede tusschen de beide natien bewaard; doch toen deze keizer in 602 door PHOCAS was vermoord, snelde KHOSRU te wapen, om den moord van zijnen weldoener te wreken, en bemagtigde bijkans al de gewesten van het Grieksche keizerrijk. In 614 werd geheel *Palestina* ten onder gebracht, in 616 *Egypte* veroverd en *Alexandrië* door KHOSRU zelven ingenomen; terwijl een ander Perzisch leger geheel *Klein Azië* onderwierp, en tot den *Bosporus* doordrong. Het Romeinsche rijk was op den rand van zijnen ondergang. De inneming van *Alexandrië* had de inwoners van hunnen koornschuur beroofd; de Noordelijke barbaren verwoestten de Europeische wingewesten, en het magtige Perzische leger aan den *Bosporus* maakte voorbereidselen, om de keizerlijke stad te belegeren. HERACLIUS, die PHOCAS in 610 was opgevolgd, deed vruchteloos aanzoek tot vrede. KHOSRU stak echter den *Bosporus* niet over, en schreef eindelijk, in 612, den keizer vernederende vredesvoorwaarden voor. Doch HERACLIUS, die tot dus verre weinig ter verdediging zijner staten gedaan had, verwierp deze bepalingen, en herwon, in eene reeks van schitterende veldtogten (622—627), al de verlorene gewesten, versloeg herhaalde malen den Perzischen monarch, en kwam zegevierend aan den *Tigris*. KHOSRU werd in de lente van het jaar 628 door zijnen zoon vermoord.

(D'HERBELOT, *Bibliothèque orientale*; MALCOLM'S *History of Persia*).

KIMCHI, (DAVID), een geleerde rabbijn, werd in de twaalfde eeuw, in het Zuiden van Frankrijk geboren, en bragt den meesten tijd zijns levens door te Narbonne. Zijn vader, JOSEPH KIMCHI, en zijn broeder MOZES, waren insgelijks bij hunne tijdgenooten met roem bekend. Zij schreven beiden verscheidene werken over de Hebreeuwsche spraakkunst, en verklaringen over de Heilige Boeken.

DAVID KIMCHI is altijd door de Joden als een hunner doorluchtigste rabbi's aanzien. Ook bezat hij onder zijne tijdgenooten zulk eenen grooten invloed, dat hij, in 1232, tot scheidsman werd ingeroepen over eenen twist welke sedert eenige jaren tusschen de Spaansche en Fransche rabbi's over de gevoelens der Maimoniden bestaan had. Hij stierf omstreeks het jaar 1240.

De belangrijkste zijner werken zijn: eene Hebreeuwsche spraakkunst, getiteld מכלול (Michlol), d. i. *Volmaking*, Venetië, 1545; Leyden, 1631; en dikwijls herdrukt. Een woordenboek van Hebreeuwsche wortelwoorden, Napels, 1490; Venetië 1529, 1552, etc. KIMCHI schreef insgelijks commentariën op bijna alle boeken des Ouden Testaments: die op den profeet JESAJA werden voor de belangrijkste gehouden. Vele dezer commentariën zijn afzonderlijk gedrukt; het geheel derzelve werd in 1713 bij BREITHAUPTE te Gotha in drie deelen 4to uitgegeven.

(*Penny Cyclopaedia; Dictionary of Biography*).

KINGSBERGEN, (JAN HENDRIK VAN), een uitstekend Nederlandsch zeeheld, werd den 1 Mei 1735 te Doesburg geboren. Op zijn veertiende jaar trad hij als adelborst in de zeedienst, en doorliep alle graden tot dien van luitenant-admiraal toe. Na bekomen verlof in 1767 in Russische dienst overgegaan, versloeg hij, op de Zwartee, met vijf schepen van veertig stukken, dertien Turksche tweedekschepen, en deed zelfs het vijandelijke admiraalsschip zinken. In 1776 naar het vaderland teruggekeerd, nam hij den 5 Augustus 1781 deel aan den roemruchtigen zeeslag op de Doggersbank, en bragt, door zijne ondervinding en ongewone onverschrokkenheid veel bij tot de overwinning. In 1793 zich aan het hoofd bevindende van de verdediging te water tegen den Franschen generaal DUMOURIEZ, belette hij dezen ervaren krijgsman over den Moerdijk in Holland door te dringen. In 1795 verliet hij het vaderland, en keerde eerst in 1806 terug. Koning LODERIK benoemde hem tot onderscheidene waardigheden, in welke

hij den lande goede diensten bewees; en tot zijne eer moeten wij hier vermelden, dat hij voor dit alles geene traktementen of belooningen in geld aannam. Daarentegen besteedde hij zijne aanzienlijke middelen tot het aanmoedigen en bevorderen van kunsten en wetenschappen en vooral van het onderwijs. Hij overleed den 27 Mei 1819, in den ouderdom van vier en tachtig jaren, op eene buitenplaats Welgelegen, bij het dorp Appeldoorn. In de Nieuwe kerk te Amsterdam vindt men, te zijner eere, eene fraaije marmeren grafombe opgericht.

(*Galerie historique des Contemporains; Nieuwenhuis, Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen; M. C. VAN HALL, Leven van den luitenant-admiraal VAN KINGSBERGEN; Konst- en Letterb. 1841, N°. 29*).

KILIAAN, (CORNELIS), een beroemd taalkenner, werd tegen het midden der zestiende eeuw te Duffel, bij Mechelen, in de provincie Antwerpen, geboren, en stierf in 1607, in den ouderdom van om trent zeventig jaren. Hij was, gedurende eene halve eeuw, corrector op de drukkerij van PLANTIJN, die zijnen roem grootendeels aan KILIAAN's stipte naauwkeurigheid had te danken. Men heeft van hem een beroemd Woordenboek der Nederduitsche taal, hetwelk in 1599 te Antwerpen voor de derde maal werd herdrukt, en aan hetwelk door groote taalgeleerden hooge lof wordt toegekend. HUYDECOPER noemt KILIAAN «de eenige fakkel daar wij tegenwoordig onze kaarsen bij moeten ontsteken,» en TEN KATE noemt dit Woordenboek «allerkeurlijkst.» In dit werk wordt alles door het Latijn verklaard, en de waarschijnlijke oorsprong van vele woorden opgegeven. «Men ziet «daaruit,» zegt VAN KAMPEN, «dat vele «woorden, die thans voor grove Germanismen zouden gelden, t. w. *bijspel* «(voorbeeld), *forst* (woud), *Geschaf* (volgens VAN HASSELT ook *geschaf*, zaak, «bezigheid,) enz., toen zuiver Nederlandsch waren.» Nog heeft men van dezen werkzamen geleerde *Solitudo, sive vitae foeminarum anachoretarum, carmine elegiaco explanatae*, in fol. Het is eene verzameling van prenten met vierregelige verzen er onder. Ook schreef KILIAAN een groot aantal Latijnsche punttdichten; een der gelukkigste is eene verdediging der correctors van drukproeven tegen de schrijvers. De beste uitgave van KILIAAN's Nederduitsch Woordenboek is die van den geleerden VAN HASSELT, Utrecht 1777, 2 deelen, 4to, verrijkt met belangrijke aan-

teekeningen en bijvoegsels van den uitgever.

(*Biographie du royaume des Pays-Bas*; VAN KAMPEN, *Gesch. der Ned. lett. en wetens.*)

KIRCHER, (ATHANASIUS), een goed wiskunstenaar en grondig geleerde, werd in 1601 te *Geysen*, bij *Fulda*, geboren, trad vroegtijdig in de orde der Jezuïten, maakte groote vorderingen in onderscheidene vakken van geleerdheid, vooral in de studie van het Hebreeuwsch en andere Oostersche talen, en werd hoogleeraar in de wiskunde en wijsbegeerte te *Wurzburg*. Toen de Zweedsche wapenen aldaar de rust verstoorde, ging hij naar *Frankrijk*, geraakte te *Avignon* in kennis met den geleerden *PEIRESC*, en legde zich daar op de oudheidkunde toe. Vervolgens bezocht hij *Rome*, *Napels*, *Sicilië* en *Malta*. Naar *Rome* teruggekeerd, werd hij aldaar tot hoogleeraar in de wiskunde benoemd, welk ambt hij zes jaren later nederleide, om zich geheel aan zijne lievelingsstudien te wijden. Hij stierf aldaar, in 1680, in den ouderdom van negen en zeventig jaren. Hij schreef over alles. Van zijne menigvuldige werken zijn die over de oudheid het belangrijkste. Onder zijne uitvindingen telt men den Kircherschen brandspiegel, bestaande uit vijf effene spiegels van gelijke grootte, welke gezamenlijk de stralen ruim 100 voet op één punt werpen, en eene sterke werking doen. **KIRCHER** deed daarmede de eerste proef op het eiland *Malta*, waarom deze spiegel ook de Maltesische spiegel wordt genoemd. Ook vond hij eene kunstfontein uit (de Kirchersche fontein), waarvan een vogel zoo veel water inslurpt als eene slang in een bekken uitspuwt.

(*SEPI, Romani Collegii Soc. Jesu Museum ATHANASII KIRCHERI, novis et raris inventis locupletatum*, fol., *Amsterdam*, 1678, met eene volledige lijst van al zijne werken; *EBERT's Allgem. Bibl. Lexicon*, Bd. I).

KLAPROTH, (MARTIN HEINRICH), een der eerste Duitsche scheikundigen, aan wien de natuur-wetenschappen veel hebben te danken, werd den 1 December 1743 te *Wernigerode* in *Saksen* geboren. Hij was voornemens om in de godgeleerdheid te studeren; doch de strenge behandeling, welke hem op de school te beurt viel, maakte hem van de studie afkeerig, zoodat hij, apotheker willende worden, zeven jaren doorbragt aan het laboratorium te *Quedlinburg*. Vervolgens bezocht hij *Hanover* en *Berlijn*, waar hij den beroemden scheikundige *VALENTIN ROSE* tot medehelper aan het laboratorium aldaar

verstrekte. In 1771 volgde hij zijnen leermeester *ROSE* op, en verrijkte de scheikunde met vele ontdekkingen en belangrijke proeven. Onder zijne ontdekkingen noemen wij de *Circon-aarde*, het *Tellurium*, *Titanium*, *Uranium* en eene ontleding der *Meteoorstenen*. Zijne *Beiträge zur chemischen Kenntniss der mineralischen Körper* en het *Chemisches Wörterbuch*, gemeenschappelijk met *FR. WOLFF* bearbeid, hebben tot de uitbreiding der scheikundige wetenschap veel toegebragt. In 1811 ontving hij van den koning van *Pruissen* de ridderorde van den Rooden Adelaar, derde klasse. *KLAPROTH* stierf den 1 Januarij 1817 te *Berlijn*, in den ouderdom van vier en zeventig jaren.

Penny Cyclopaedia; *Conversations-Lexicon*).

KLEIST, (EWALD CHRISTIAN VON), een bekend Duitsch dichter, werd den 3 Maart 1715 te *Zeblin* in *Pommeren* geboren. Nadat hij te *Königsbergen* zijne studien in de regsgeleerdheid had volbragt, en geen burgerlijk ambt kunnende bekomen, koos hij, op aanraden zijner bloedverwanten, den krijgsmanstand, en werd in 1736 Deensch officier. Weldra echter ging hij in Pruissische dienst over, en oefende zich in alles wat tot het gebied der krijgswetenschap behoort. In 1757 werd **KLEIST** overste-wachtmeester, en kwam te *Leipzig* in garnizoen, waar hij vriendschap sloot met *GELLERT* en *WEISSE*. In 1759 vocht hij onder prins *HENDRIK* in den slag van *Kunersdorf*, en bekwam twaalf zware kwetsuren; aan de beide eerste vingers der regterhand gewond, voerde hij den degen in de linkerhand. Reeds had hij met zijn bataljon drie batterijen veroverd, en voerde hetzelfde tegen de vierde aan, toen een kogel hem in den linkerarm trof; nu nam hij den degen weder in de gewonde regterhand, drong verder door, en was slechts dertig schreden van de laatste batterij verwijderd, toen hem het regterbeen werd verbrijzeld. Men droeg hem achter het front, doch een velddoctor, die hem wilde verbinden, werd in het hoofd getroffen. Hierop kwamen de Kosakken; deze beroofden hem van al zijne kleederen, en wierpen hem in eene moeras. Des nachts vonden hem eenige Russische huzaren, haalden hem op het drooge, en wierpen eenen mantel over hem heen. Een huzar wilde hem eenen halven gulden geven; **KLEIST** dit weigerende aan te nemen, wierp de huzaar het geld met edel misnoegen op den mantel, waarmede hij hem bedekte, en reed weg. De Kosakken des morgens terug komende, beroofden hem

op nieuw. Tegen den middag liet een Russisch officier, die er voorbij kwam, en KLEIST ontdekte, hem naar *Frankfort* aan de *Oder* voeren. Elf dagen na den slag scheidden zich de verbrijzelde beenderen, en verscheurden eene slagader, waarop hij den 24 Augustus aan bloedverlies stierf. KLEIST was een man van veelzijdige kennis en een verdienstelijk dichter. Zelden maakte een Duitsch gedicht van een nog bijkans onbekend poëet zulk een grooten opgang als zijn *Frühling* (Lente), welke eerst, in 1749, alleen voor de vrienden van den vervaardiger werd gedrukt. Eene volledige verzameling zijner werken verscheen in 1803 te *Berlijn* in twee deelen, groot octavo, onder den titel van EWALD CHRISTIAN VON KLEIST's *sämmtliche Werke*, von WILH. KÖRTE. Zijn vriend uz heeft een hem waardig graflied gezongen, en NICOLAI zijne nagedachtenis met eene uitmuntende biographie verbeeld, welke als het eerste voorbeeld eener goede Duitsche levensbeschrijving wordt beschouwd.

KLOPSTOCK, (FRIEDRICH GOTTLIEB), de dichter der *Messiad*, werd in het jaar 1724 te *Quedlinburg* van deftige ouders geboren. Hij bezocht het gymnasium zijner geboortestad, en vervolgens de hoogeschoolen van *Jena* en *Leipzig*. Terwijl hij in de godgeleerdheid studeerde, kwam hij op het denkbeeld den *Messias* te bezingen. De drie eerste zangen zijner *Messiad* verschenen in de *Bremer Bijdragen*, welke destijds door CRAMER, SCHLEGEL, RABENER, ZACHARIA en andere geleerden werden uitgegeven. Dit dichtstuk baarde groot opzien, en de zanger werd door eenigen als een profeet vereerd, door anderen beschouwd als heiligschender. Ja een eenvoudig dorpspredikant kwam opzettelijk hem in allen ernst bidden, dat hij om Godswil en de zaak der godsdienst den *ABADONNA* (een afgevalen engel) toch niet zou zalig laten worden. Zijn gedicht maakte in *Zwitsersland* den grootsten indruk, en in 1750 bezocht hij, op uitnodiging van BODMER, dit land. Ook in *Denemarken* de drie eerste zangen der *Messiad*, hoofdzakelijk door BERNSTORF, bekend geworden zijnde, werd KLOPSTOCK, op eene jaarwedde van 400 Daalders, naar *Kopenhagen* genoodigd, ten einde zich geboeelenal aan de voltooiing van zijn dichtstuk toe te wijden. In 1754 huwde hij te *Hamburg* het geestige meisje META (eigenlijk MARGARETHA) MÖLLER; doch mogt het geluk der echtelijke liefde niet lang genieten: de dood ontrukte haar in 1758 aan den teederhartigen dichter, die haar in het dorp *Ottensen*, bij *Hamburg*, ter

aarde bestelde, en op haar graf de volgende eenvoudige schoone woorden schreef:

Saat gesät von Gott,
Am Tage der Garben zu reifen.

KLOPSTOCK voltooide eindelijk zijne *Messiad* in *Hamburg*. In den winter vond hij zijn hoogste genoegen in het schaatsen rijden, waarbij hij eens in het grootste gevaar zijns levens geraakte. Hierop doet eene plaats aan het slot der *Messiad*:

Du gabst mir Muth in der Nähe des Todes.

Het einde van KLOPSTOCK was als zijn leven. Hij stierf den 14 Maart 1803, zacht en kalm, in het volle vertrouwen eener betere standverwisseling.

Schoon KLOPSTOCK als classiek dichter nog wordt gelezen en bewonderd, is echter de geestdrift voor zijne werken veel verflauwd. Hij is verheven in zijne *Messiad* en zijne geestelijke Oden, doch veelal onzamenhangend. GÖTTE, in zijne gesprekken met ECKERMANN, zeide dat de Duitsche letterkunde veel aan KLOPSTOCK was verplicht, die zijnen tijd vooruit was, doch dat de tijd hem sedert is vooruit gesnelde, en een hedendaagsch dichter verkeerd zou doen KLOPSTOCK tot model te kiezen. Niettegenstaande den grootschen stijl der *Messiad* is dit dichtstuk zeer vermoeijend te lezen, hetgeen zelfs het geval is met de proza-vertaling van dit werk door onzen landgenoot LUBLINK de Jonge. Voor de biographie van KLOPSTOCK kan men nalezen:

(KLOPSTOCK und seine Freunde; Briefwechsel der Familie KLOPSTOCK unter sich und mit CLEIM, SCHMIDT, FANNY).

KNOX, (JOHN), de groote kampvechter der Schotsche reformatie, werd in 1505 te *Gifford* bij *Haddington* in *Schotland* geboren, en studeerde aan de hoogeschool te *St. Andrew*. Tot priester geordend, kwam hij door het lezen der kerkvaders HIERONYMUS en AUGUSTINUS tot meerdere bijbelkennis, en hierdoor tot Protestantsche inzigten. Eerst na den dood van JACOBUS V, in 1542, kreeg het nieuwe licht eenige ruimte, daar de regent, graaf ARHAN, het lezen van den bijbel toestond. Omtrent dezen tijd predikte KNOX in het Zuiden des rijks, doch zag zich genoodzaakt in het kasteel van *St. Andrew* eene schuilplaats te zoeken. Intusschen landden de Fransen in *Schotland*, om de Katholieke godsdienst te beschermen; zij bemagtigden in 1548 het kasteel en voerden KNOX naar *Rouen*, waar hij als galeislaaf werd behandeld. Na negen maanden harde gevangenschap, werd hij in vrijheid gesteld. Gedurende een korten tijd was hij kapellaan van den

Engelschen koning EDUARD VI, waarna hij *Geneve* en *Frankfort* aan den *Main* bezocht, en in 1555 naar het land zijner geboorte terugkeerde. Nu ging hij het land door, overal de nieuwe leer met geestdrift verkondigende. Echter scheen het hem alsof het volk voor de reformatie nog niet geheel rijp was, weshalve hij zich in den zomer van 1556 naar *Geneve* begaf, waar hij als predikant bij de Engelsche gemeente was beroepen, en tot 1559 vertoefde. Gedurende zijn verblijf aldaar, verscheen van hem een hoogst bitter en heftig geschrift in 't licht: *Eerst Trompetgeschal tegen de monsterachtige vrouwenregering*, (*First Blast of the Trumpet against the monstrous Regiment of Women*), waarmede hij zich den haat van hooggeplaatste personen, vooral van koningin MARIA en ELIZABETH berokkende. Op herhaalden aandrang keerde KNOX naar *Schotland* terug, en werd door de Protestanten, die veel hadden te lijden, met geestdrift ontvangen; doch tegen zijne bedoeling brak, na eene vurige leerrede tegen de beeldendienst te *Perth* gehouden, de beeldenstorm los. Altaren en beelden werden omvergehaald en verbrijzeld, kloosters geslecht en derzelver schatten onder de armen verdeeld; dit geschiedde te *Perth*, en weldra ook in andere steden. Schoon de beeldstormers tot het geringste gepoepl behoorden, en KNOX dit verfoeilijk bedrijf luide afkeurde, bragt echter de Katholieke partij deze schanddaad op zijne rekening. Men greep nu van beide zijden naar de wapenen; hevig woedde de godsdienst- en burgeroorlog tot in 1560, toen het Protestantismus in *Schotland* zegevierde, en door het Parlement werd ingewilligd. Zoodra in 1561 de jeugdige koningin MARIA STUART, uit *Frankrijk* naar *Schotland* overkwam, zocht zij KNOX voor hare plannen te winnen; doch hare pogingen leden schipbreuk op de vastberadenheid van dezen streng zedelijken man. Toen MARIA aan haar hof openlijk de Katholieke godsdienst invoerde, en KNOX den adel opriep om het gevaar dat de Kerk dreigde af te weren, werd hij door de koningin van hoog verraad beschuldigd en voor eene regtbank der Lords gebragt. Tot haar innig verdriet spraken de regters den stoutmoedigen hervormer vrij. «Op dien avond,» zoo schrijft KNOX zelf, «werd er ten hove noch gefiedeld «noch gedanst.» Hij stierf den 24 November 1572, en werd in de Oude Kerk, toen *St. Giles* geheeten, begraven. Op het oogenblik dat het lijk in den schoot der aarde daalde, riep de regent, graaf MORTON, op plegtigen toon uit: «Hier

«ligt de man, die nooit voor een mensch «gevreesd heeft!»

De Hervormde Kerk zegepraalde, en KNOX was een harer uitstekendste en gelukkigste grondvesters. Van zijne werken is eene *Geschiedenis der hervorming in Schotland* het voornaamste: de vierde uitgave daarvan bevat al zijne overige schriften.

(M'CRIE'S *Life of KNOX*; ROBERTSON'S *History of Scotland*; COOKE'S *History of the Reformation of Scotland*).

KÖRNER, (THEODOR), de Duitsche TYRTEUS in den vrijheidskrijg tegen NAPOLEON, werd in 1791 te *Dresden* van achtenswaardige ouders geboren. In 1810 vertrok hij naar de hoogeschool van *Leipzig*, en vervolgens naar *Berlijn* en *Wenen*. De gebeurtenissen van het jaar 1813 op KÖRNER den diepsten indruk makende, trad hij als vrijwilliger in Pruissische dienst, en onderscheidde zich niet minder door dapperheid dan door zijne onnavolgbare krijgsliederen. Den 26 Augustus 1813 verloor hij, in een gevecht tegen de Franschen onder DAVOUST, op een veld aan den straatweg van *Schwerin* naar *Gadebusch*, een half uur ten Westen van *Rosenberg*, zijn jeugdig krachtvol leven. Een geweerkogel doorboorde hem het onderlijf; de lever en de ruggegraat waren bezeerd; de daardoor ontstane zenuwshok benam hem terstond de spraak en waarschijnlijk ook de smert. Na eenige minuten ademde hij niet meer. Een uur vóór den aanvang van het gevecht had KÖRNER nog het vermaarde *Schwertlied* voltooid, en zijnen krijgskameraden voorgelezen. Zijn lijk werd onder eenen ouden eik bij het dorp *Wöbbelein* ter aarde besteld. Zijn naam versiert den bast dezes booms. De regerende hertog van *Mecklenburg* schonk KÖRNER'S vader eene ruimte van vijf en veertig vierkante roeden rondom de grafplaats, in welker midden zich een (naar 's vaders ontwerp) in ijzer gegoten gedenkteeken verheft. Onder den titel van *Leier und Schwert* bezorgde de oude KÖRNER eene uitgave van twee en dertig uitgekozene krijgsliederen van den heldhaften dichter, alsmede diens *Poetischen Nachlass*, in twee deelen. In het eerste deel der *Zeitgenossen* vindt men eene uitvoerige karakterbeschrijving van KÖRNER, wiens gedichten door STRECKFUSZ in één deel zijn bijeenverzameld, en in 1834 te *Berlijn* in 't licht verschenen.

(*Deutsche Miniatur-Bibliothek: Conversations-Lexicon*).

KOSCIUSZKO, (THADDÄUS), de laatste veldheer der voormalige Poolsche republiek, en een der edelaardigste mannen

zijner eeuw, werd in 1756 te *Siechnowice* geboren, en stamde af uit een oud-adellijk doch weinig gegoed geslacht in *Litthauwen*. Hij werd gedeeltelijk opgevoed aan de kadettenschool te *Warschau*, waar hij in de wiskunde en het teekenen uitmuntte. Hij voltooide zijne studiën in *Frankrijk*. Toen de Amerikaansche volkplantingen het Engelsche juk afschudden, trad *Kosciuszko* in hare dienst, en trok weldra de opmerkzaamheid van *WASHINGTON*; hij werd diens vriend en adjudant, en beloond met de *Cincinnatus-orde*. In 1786 naar zijn vaderland als brigade-generaal terug gekeerd, werd hij in 1791 door den Poolischen rijksdag, onder prins *PONIAŹOWSKI*, tot generaal-majoor verbeven. In den veldtocht van 1792 hield hij bij *Dubjenka*, met 4000 man, 16,000 Russen vijf dagen lang tegen, en trok toen zonder aanmerkelijk verlies terug. Zoodra echter het lot van *Polen* beslist was, nam *Kosciuszko* zijn afscheid, en begaf zich naar *Leipzig*. Om trent dezen tijd schonk de wetgevende vergadering in *Frankrijk* hem den titel van Fransch burger. Intusschen onderhield hij briefwisseling met de vrijheidsvrienden in zijn vaderland, en toen, in 1794, de *Polen* op nieuw besloten hunne kluisters te verbreken, stelden zij *Kosciuszko* aan hun hoofd. Hij opende zijne loopbaan met een schitterend wapenfeit. Zonder gescut trok hij met 4000 man, gedeeltelijk met piken en zeissen gewapend, 6000 Russen te gemoot, en versloeg hen bij *Raclawice*. Daarop ging hij naar *Warschau*, trachtte de volkswoede tegen de gevangene Russen te stillen, en regelde de regering. Maanden lang wederstond hij met 20,000 man reguliere troepen en 40,000 slecht gewapende boeren de vereenigde legers van *Rusland* en *Pruissen* van 150,000 man; hij sloeg de bestorming op *Warschau* gelukkig af, wees de schitterende aanbiedingen van *FREDERIK WILHELM II* met verachting van de hand, doch bezweek eindelijk voor de driemaal sterkere overmagt der Russen bij *Maciejowice*, den 10 October 1794. Met wonden overdekt, stortte *Kosciuszko* van het paard, uitroepende: «Het is uit met *Polen!*» (*Finis Poloniae*). In handen der Russen gevallen, liet *CATHARINA* hem in eene staatsgevangenis opsluiten. *PAUL I* gaf hem echter zijne vrijheid terug, en bood hem, uit achting, tevens zijnen degen aan, dien hij weigerde, zeggende: «Ik behoef geen zwaard; ik heb geen vaderland meer!» En tot aan zijnen dood droeg *Kosciuszko* nimmer weder den degen.

Het overige gedeelte zijns levens bragt hij door in *Amerika*, *Frankrijk* en *Zwit-*

serland, maar voornamelijk in *Frankrijk*, waar hij in landelijke rust leefde. Toen in 1814 eene bende Poolische soldaten overal schandelijk huis hield, vooral in het dorpje *Cugny*, nabij *Benville*, waar hij zich destijds ophield, trad hij deze rustverstoorders kloekmoedig tegen, en sprak hen met verontwaardiging in het Poolsch in dezer voege aan: «*Polen!* heb ik u «zulk een voorbeeld gegeven, of u geleerd dorpen te verwoesten, vreedzame «burgers te mishandelen, vrouwen en «kinderen om te brengen. Zulk een ge«drag moge aan slaven voegen; maar hoe «kinnen menschen, die eens vrij waren, «dit doen?» Zij vroegen hem wie hij was, en zoodra zij vernamen, dat *Kosciuszko* voor hen stond, vielen zij den eerbiedwaardigen grijsaard te voet, en smeekten hem vergiffenis. In 1816 vestigde hij zich te *Solothurn*, in *Zwitserland*, en stierf den 15 October 1817 aan de gevolgen van eenen val van het paard in eenen afgrond, niet verre van *Vevay*. Op kosten van keizer *ALEXANDER* werd zijn lijk in 1818 door vorst *JABLONOWSKI* van *Solothurn* afgehaald, en in den Dom te *Craacu* bijgezet, waar een gedenkteekeken voor hem is opgericht.

(*FALKENSTEIN, Kosziusko's Leben*; *OGINSKI, Mémoires sur la Pologne et les Polonais, Paris 1827*).

KOSTER, (**LAURENS JANSZ.**), de oorspronkelijke uitvinder der boekdrukkunst, werd in de laatste helft der veertiende eeuw te *Haarlem* geboren. Als kindervriend, op eene zijner wandelingen in den *Haarlemmerhout*, voor de kinderen zijner dochter eenige letters uit boeken-schors gesneden hebbende, wikkeld hij die in een papier, en vond ze, te huis komende, daarop uitgedrukt. Dit was de eerste aanleiding tot de vinding der boekdrukkunst. *KOSTER* begon nu weldra volle woorden, geheele regels, ja zelfs volkomene zinsneden op houten plankjes te snijden, die hij met schrijffinkt zwart maakte, en op papier afdruckte. Zijn schoonzoon, *PIETER THOMAS*, hielp hem een' taaijer inkt maken; ook werden de vaste houten letters spoedig door beweegbare en tinnen letters vervangen. De eerste boekdrukken van *KOSTER*, door middel van geheele platen vervaardigd, worden nog heden op het stadhuis te *Haarlem* en ter drukkerij van *JOHANNES ENSCHEDÉ* en *ZONEN* aldaar bewaard. Zij bestaan uit bleeke Gothische letters; en daar *KOSTER* aanvankelijk slechts op de eene zijde van het papier konde drukken, plakte hij de bladen met den witten kant tegen elkander. Later vond hij het middel om het papier aan beide zijden te bedrukken.

Het huis door KOSTER op de Grootte Markt te *Haarlem*, tegenover het stad-huis bewoond, prijkt met zijne beeldtenis en een Latijnsch opschrift, dus luidende: «Ter eeuwige gedachtenis. De drukkunst, «de bewaarster der kunsten, is hier het «eerst uitgevonden omtrent het jaar 1440.» Op de Markt zelve vindt men voor KOSTER een steenen standbeeld opgericht, met gepaste Latijnsche bijschriften, waarvan er een dus luidt: «Aan LAURENS KOSTER, «Haarlemmer, man van burgermeesterlijke «waardigheid, den eigenlijken uitvinder «der boekdrukkunst, heeft het genees-«kundig genootschap dit gedenkteeken doen «oprigten, in het jaar 1723.»

Den 10 en 11 Julij 1823 werd het vierde eeuwgetijde van de uitvinding der boekdrukkunst met groote plegtigheid te *Haarlem* gevierd en in den *Hout* aan den Achthoek een gedenksteen ter huldebetooning aan de uitvinding van de nuttigste aller kunsten plegtstatig ingewijd. Op de voorzijde leest men het volgend Nederduitsch opschrift: «Ter eere van LAURENS «JANSZ. KOSTER, uitvinder der boekdruk-«kunst, door burgemeesteren en raden «der stad *Haarlem*, op het IV eeuwge-«tijde MDCCCXXIII.»

De Duitschers de eer van de uitvinding dezer onschatbare kunst aan hunnen landgenoot GUTENBERG toekennende, hebben hem een fraai metalen standbeeld te *Mentz* opgericht, doch door latere navorschingen is het onbetwistbaar bewezen, dat GUTENBERG, FAUST en SCHOEFFER slechts als volmakers der kunst zijn te beschouwen, zoodat KOSTER's eer niet langer is aan te randen. En het is uit dien hoofde, dat er pogingen worden aangewend, om het steenen standbeeld van KOSTER door een bronzen te vervangen, waartoe alle Nederlanders worden opgeroepen, om het hunne bij te dragen. «Gelukkig *Neder-«land!*» zegt VAN DER PALM, «aloude «zetel van godsdienst en burgerdeugd, «van vrijheid en volksgeluk! Gij alleen «waart waardig de geboorte-grond der «edele boekdrukkunst, waardig het vader-«land van LAURENS JANSZON KOSTER te «wezen!» In den feestzang van H. TOLLENS *cz.*, ter gelegenheid van het vierde eeuwgetijde vervaardigd en door hem zelve voorgedragen, roept onze volksdichter in geestdrift uit:

Op, *Neerland*, op! omkrans het hoofd;
De kroon was u te lang ontroofd,
Te lang de prauk van vreemde haren;
De rooverklaauw is ingekort;
Zijn meegevoerde lauwer dort,
En *Mentz* vernéert de kruin voor 't *Sparen*.

(VINCENT LOOSJES, *Gedenkschriften uegens het vierde eeuwgetijde van de*

uitvinding der boekdrukkunst; Algemeene Konst- en Letterbode voor 1823, N°. 45 en 46; DE VRIES, SCHINKEL en NOORDZIEK, Haarlems regt op de eer van de uitvinding der boekdrukkunst gehandhaafd, of Beknopt overzicht van den stand der zaak. Amsterdam, M. H. BINGER, 1848.

KOTZEBUE, (AUGUST FRIEDRICH FERDINAND VON), een vruchtbaar Duitsch blijspeldichter, werd den 3 Mei 1761 te *Weimar* geboren, en studeerde te *Jena* en *Duisburg* in de regten. Reeds vroegtijdig verried hij eene sterke neiging voor de tooneelkunst. Op zijn twintigste jaar werd hij door den Pruisischen afgezant naar *Petersburg* genoodigd, en door keizerin CATHARINA begunstigd, die hem tot den adelstand verhief, en eindelijk tot voorzitter benoemde van het burgerlijk bestuur te *Reval*, eene waardigheid, welke hij tien jaren lang bekleedde. Sedert 1795 tot 1800, hield hij zich in *Duitschland* op, en keerde toen naar *Rusland* terug. Doch zoodra hij aan de grenzen was aangekomen, werd hij gevat, en naar *Siberië* gezonden. Een gunstig toeval redde hem. Een jonge Rus, KRASNOPULSKI, had KOTZEBUE's drama *Der Leibkutscher Peter's des Groszen*, eene zijdelingsche lofrede op PAUL I, in het Russisch overgebracht. Deze vertaling kwam PAUL in handen, en geviel hem zoo wel, dat hij niet alleen den oorspronkelijken schrijver uit zijne ballingschap liet terug keeren, maar hem tevens in gunst aannam. KOTZEBUE beschreef zijne ballingschap in eenen bevalligen roman, getiteld: *Das merkwürdigste Jahr meines Lebens*. In 1801 verliet hij andermaal *Rusland*, deed onderscheidene reizen, schreef een groot aantal tooneelstukken, en nam deel aan de staatkunde. Keizer ALEXANDER gebruikte hem in onderscheidene aangelegenheden, en benoemde hem, in 1817, tot zijnen letterkundigen correspondent. Men beschuldigde KOTZEBUE, dat hij in deze betrekking voor de vrijheid van zijn vaderland gevaarlijk was, en om deze onderstelde misdaad, werd hij den 23 Maart 1819 door een' dweepend jongeling, KARL LUDWIG SAND, te *Manheim* met eenen dolk om het leven gebragt. Het aantal zijner tooneelstukken beloopt bijkans honderd; vele dezer blijspelen getuigen van zijn vernuft en onuitputtelijke vinding, maar ook van slechten smaak en onkiesheid. Eene volledige uitgave zijner dramatische werken beslaat acht en twintig boekdeelen. Zijn leven is door CRAMER en DÖRING beschreven.

KOTZEBUE, (OTTO VON), een Russisch scheepskapitein, de tweede zoon des

vorigen, werd den 19 December 1787 te *Reval* geboren. Nadat hij in het kadetten-corps te *Petersburg* eene doelmatige opvoeding had genoten, deed hij, op den ouderdom van zeventien jaren, met KRUSENSTERN eene reis rondom de wereld, van welke hij in 1806 terug keerde. Negen jaren later werd hem het bevel over het schip *Rurik* toevertrouwd, om de mogelijkheid eener noordoostelijke doorvaart in de nabijheid der *Beringstraat* te beproeven. Hij werd onder anderen vergezeld door CHAMISSE, ESCHSCHOLTZ en CHORIS. Den 30 Julij 1815 verliet hij *Kroonstadt*. In de *Zuidzee* ontdekte hij verscheidene eilanden, die hij de *Ruriksketen*, de *Rumjanzow*, *Spiridow*, *Krusenstern*, *Kutusow-eilanden* enz. noemde, en in 1816 in het Zuid-oosten der *Beringstraat* eenen Sund, dien hij naar zich zelve den *Kotzebue-Sund* noemde. Na eenen togt van drie jaren, zag hij zich door eene borstkwaal genoodzaakt huiswaarts te keeren, en kwam den 3 Augustus 1818 in *Petersburg* terug. De merkwaardige bijzonderheden zijner reis, deelde hij mede in het werk *Entdeckungsreise in die Südsee nach der Beringstrasse zur Erforschung einer nordöstlichen Durchfahrt in den J. 1815—1818*. In het jaar 1823 ondernam hij, op bevel van keizer ALEXANDER zijne derde reis rondom de wereld, op welke hij weder door ESCHSCHOLTZ werd vergezeld. Hij ontdekte twee eilanden in de *Zuidzee*, en kwam den 16 Julij 1826 in *Kroonstadt* terug. De beschrijving dezer reis verscheen onder den titel van *Neue Reise um die Welt in den J. 1823—26*. De waterbeschrijving (hydrographie) der *Zuidzee* heeft aan de reizen van KOTZEBUE veel te danken.

(*Penny Cyclopaedia; Conversations-Lexicon*).

KRÜDENER, (JULIANA, Baronesse VON), eene bekende godsdienstige dweepster, werd in 1766 te *Riga* geboren, ontving, ten huize haars vaders, den baron VON VIETINGHOFF, een' grondbezitter in *Koerland*, eene zorgvuldige opvoeding. Nog als kind kwam zij met hare ouders te *Parijs*, wier huis de verzamelpplaats werd van fraaije vernuften. Men bewonderde de schranderheid en veelzijdige kennis der opbloeiende jonkvrouw, die zich minder door schoonheid dan door jeugdige aanvalligheid onderscheidde; echter gaf zij toen reeds blijken van hare overhelling tot zwaarmoedige droomerijën. Op den ouderdom van veertien jaren trad zij in den echt met den baron VON KRÜDENER, een' edeldenkend en wetenschappelijk beschaafd Lijflander, dien zij naar *Koppenhagen* volgde, en later naar *Venetië*, al-

waar hij eenige jaren als Russisch afgezant leefde. Dit huwelijk, schoon met eene dochter gezegend, was door hare lichtzinnigheid ongelukkig, en werd in 1791 ontbonden. Nadat zij eenige jaren het sieraad der eerste gezelschapskringen in *Parijs* was geweest, als de vrolijkste onder de vrolijken, verviel zij eindelijk tot dweeperij, en kondigde zich aan als gezonden van den Hemel, om den armen het Evangelium te prediken. Zij reisde her- en derwaarts, overal predikende, en omringd van duizenden toehoorders. Op vele plaatsen werd zij door de overheid verdreven. Toen zij zich te *Petersburg* bevond, en zich luide voor de zaak der voor hunne vrijheid kampende Grieken verklaarde, werd zij verbannen. Zij begaf zich nu naar *Lijfland*, en van hier, in Junij 1824, met hare dochter en haren schoonzoon, den staatsraad BERKHEIM, naar de *Krim*, alwaar zij den 13 December 1824 te *Karasubasar* stierf. Zij schreef eenen roman *Valérie, ou lettres de Gustave de Linar à Erneste de C.*, waarin zij, zoo men wil, eenige harer vroegste lotgevallen beschrijft.

(BRESCHIUS und SEILER, *Beiträge zu einer Charakteristik der Frau* VON KRÜDENER).

KUIP, (ALBERT), een der voortreffelijkste schilders der Nederlandsche school, werd in het jaar 1606 te *Dordrecht* geboren. Hij leerde de beginselen der kunst bij zijnen vader JACOB GERRITZ. KUIP, een' verdienstelijk landschapschilder en leerling van ABRAHAM BLOEMAART. De jeugdige KUIP overtrof niet alleen spoedig zijnen meester, maar het scheen hem daarenboven hetzelfde te wezen wat hij ook deed. Ossen, koeijen, schapen, paarden, fruit, landschap, stil water met schepen, alles schilderde hij even fraai en natuurlijk. «De schilder-stukken van dezen meester,» zegt de kunstkeurige Dr. WAAGEN, «zijn de schitterendste bewijzen dat het bekoorlijke «van een kunstwerk veel meer ligt in een «diep en zuiver gevoel van de natuur, in «de kennis en het meesterlijk gebruik der «middelen van voorstelling, welke de kunst «aan de hand geeft, dan in het onderwerp «zelf; want hoe zou het anders mogelijk «zijn dat zulke centoonige landschappen «als *Holland* aanbiedt, waar de uitge-strekte groene vlakten slechts afgewisseld «worden, door eenige boomen en gewone «huizen en doorsneden door kanalen, zulk «eene aanlokkende verscheidenheid voort-brengen als hare geschilderde tafereelen vertoonen? Hoe zou het kunnen «wezen dat zoo menige schilderij, zelfs «der beste meesters, zoo als J. NOTH en «PIJNAKER, die rijke en afwisselende Itali-

«aansche landschappen leverden, minder «op ons gevoel werken dan die van KUIP, «**RUYSDAAL** en **HOBBEEMA**? In verhevenheid «van opvatting, kennis der luchtperspec- «tief, met de grootste gloeiing en hitte «van den helderen dampkring, is KUIP «zonder mededinger, en mag met regt de «Hollandsche **CLAUDE** genoemd worden. «In dikke kleurgeving, in breedte en on- «gedwongenheid van uitvoering gelijkt hij «grootelijks naar **REMBRANDT**.» Niettegen- «staande de hooge verdiensten van dezen schilder, werden zijne stukken zoo weinig gewaardeerd, dat een zijner fraaiste schilde- «rijen, waarvoor **SIR ROBERT PEEL** 350 guin- «jes betaalde, in *Hoorn*, in *Noord-Holland*, eenige jaren geleden, voor zestig Centen werd gekocht. KUIP's stukken worden thans door de Engelschen zeer gezocht, en prijken in *Engeland* in de voornaamste galerijën, (de *Nationale*, *Bridgewater*, *Grosvenor* en *Dulwich* galerijën) in de collectiën van **SIR ROBERT PEEL**, **LORD YARBOROUGH**, den hertog van *Bedford*, den markies *Bute*, wijlen zijne Majesteit **GEORGE IV**, en wijlen **SIR ABRAHAM HUME**.

KUIP stierf omstreeks het jaar 1672, en liet eenen grooten schat van schilderijën en teekeningen na, die eerst thans door de Engelschen op waren prijs worden geschat. «Onder de kunststukken van dezen «meester zijn de voornaamste, waarin hij «de Dordsche beestenmarkt verbeeldt, als «ook de pikeurbaan, waarin hij de schil- «derachtigste paarden te pas bragt. Na «zijn dood heeft men geene modellen «of teekeningen van andere meesters bij «hem gevonden, hetgeen bewijst dat hij «de natuur alleen tot leiding had. Ook «was het zijn aard niet daaraan geld te «besteden, want hij had altijd tot zin- «spreuk: *In harde Rijksdaalders komt de «mot niet*. Nog vindt men te zijner ere «aange teekend, dat hij een man was van «onbesproken gedrag.»

(*Penny Cyclopaedia*; **HOUBRAGEN**, *Leven der schilders*).

KUTUSOW, (**MICHAEL LAURIONO-WITSCH GOLENITSCHEW**), vorst *Smolenskoi*, Russisch veldmaarschalk, geboren in 1745, werd naar *Frankrijk* gezonden, om zijne studie te *Straatsburg* te voltooijen. Op den ouderdom van zestien jaren trad hij in krijgsveld, en onderscheidde zich, tusschen 1764 en 1790, in onderscheidene veldtogten tegen de Polen en Turken. Bij de belegering van *Oczakow* verloor hij het regteroog. In 1805 benoemde keizer **ALEXANDER** hem, schoon reeds zestig jaren oud, tot opperbevelhebber van het eerste Russische armee-corps tegen de Franschen. Den 18 en 19 November behaalde hij op

den Franschen maarschalk **MORTIER**, bij *Dürenstein*, eene overwinning, maar leed den 2 December bij *Jena* eene zware nederlaag, en bekam eene wonde. **KUTUSOW**, had keizer **ALEXANDER**, die hier tegenwoordig was, te vergeefs den slag ontraden. Van 1806 tot 1811 was **KUTUSOW** gouverneur-generaal van *Lithauen* en *Kiow*. In 1812 nam hij van **BARCLAY DE TOLLY**, het opperbevel over het Russische leger over, en bekam van keizer **ALEXANDER**, ter vereeuwiging zijner schitterende zegepraal bij *Smolensko* op **DAVOUST** en **NEY**, den eernaam van *Smolenskoi*. Daar hij wist, welk lot den vijand aan de *Beresina* wachtte, zoo volgde hij de Franschen slechts langzaam, en toen hij te *Wilna* aankwam, alwaar hij **ALEXANDER** opwachtte, was de strijd geëindigd. Deze veldtogt had echter zijne krachten uitgeput; hij stierf den 28 April 1813 te *Buntzlau*, in den ouderdom van acht en zestig jaren.

(**SÉGUR**, *NAPOLÉON et la grande armée*; *Conversations-Lexicon*).

KYAU, (**FRIEDRICH WILHELM** Baron **VON**), bekend door zijne vernuftige inval- len, geboren den 6 Mei 1654, trad in zijn achttiende jaar als vrijwilliger in Keur-Brandenburgsche krijgsveld. Uit hoofde van een tweegevecht naar *Saksen* gevlugt, maakte hij zich aldaar aan het hof door zijnen vrolijken en schertsenden aard zeer bemind. De keurvorst **AUGUSTUS** benoemde hem tot zijnen adjudant-generaal en eindelijk met den titel van luitenant-generaal tot bevelhebber der vesting *Königstein*, waar hij den 19 Januarij 1733 overleed. Hij was nimmer gehuwd, en noemde den *Königstein* zijne steenen echtgenoot. Niemand voelde meer den scherpen geescl zijner satiren dan hovelingen, die zich op niets anders konden beroemen dan op hunnen aangeërfden adel.

(**WILHELM**, **KYAU's** *Leben und lustige Einfälle*).

KYPSELUS, een der vroegste regenten van *Corinthe*, omtrent 660 jaren v. c., die, door zijne moeder als kind in eene kist of lade verborgen, gelukkig gered werd, toen de aldaar heerschende familie der *Bacchiaden* hem zocht te vermoorden. Deze zoogenoemde kist van **KYPSELUS**, welke oorspronkelijk tot schatkist diende, en later door de nakomelingen van **KYPSELUS**, uit dankbaar aandenken aan de wonderdadige redding van hunnen voorvader, in den tempel van *Juno* te *Olympia* werd geplaatst, waar zij in de tweede eeuw na **CHRISTUS** nog aanwezig was, werd als een groot kunstwerk beschouwd. Zij was van eedelhout, van aanmerkelijken

omvang en in het rond met vijf over elkander loopende strepen met figuren versierd, die deels uit het hout gesneden, deels met goud en elpenbeen waren ingelegd, en verscheidene tafereelen uit de

godenleer voorstelden. Dichterlijke opschriften verklaarden de figuren.

(HEYNE, *über den Kasten des KYPSELUS*; CIAMPI, *Descrizione della cassa di Cipselo*, Pisa 1814).

L.

LAAR, (PIETER VAN), bijgenaamd *Bamboccio*, een beroemd schilder en toonkunstenaar, werd in 1613 te *Laren*, bij *Naarden*, van gegoede ouders geboren, die niets voor zijne opvoeding spaarden. Van zijne vroegste jeugd af, toonde hij eene onbedwingbare neiging voor de schilderkunst. Men houdt *DEL CAMPA* voor zijn leermeester; maar zeker is het, dat hij vooral aan zijn eigen talent zijnen roem had te danken. Als jongeling ging hij naar *Rome*, waar hij met *POUSSIN*, *CLAUDE LORRAIN*, *SANDRART* en andere uitstekende kunstenaars in vertrouwden omgang leefde. *VAN LAAR* was zoo mismaakt, dat de Italianen hem den bijnaam van *Bamboccio* (den kreupelen) gaven; maar de hoedanigheden van zijnen geest deden weldra de wanstaltigheid van zijn ligchaam vergeten. Na een zestienjarig verblijf te *Rome*, drongen zijne ouders bij hem aan, naar het vaderland terug te keeren. Niet zonder leedwezen verliet hij *Italië*, en zette zich, in 1639, te *Amsterdam* neder, van waar hij later naar *Haarlem* verhuisde. In weerwil zijner zwakke gezondheid was *VAN LAAR* van eene vrolijke inborst, zoodat men van hem vele kluchten verhaalt. *SANDRART*, een zijner boezemvrienden, heeft daarvan eenige staaltjes aangetekend. «*BAMBOCCIO*,» zegt hij onder anderen in zijne *Teutsche Academie*, «wist zijn bovenlijf nog veel korter in te dringen dan het was, zoodat het scheen, wanneer hij danste, dat het alleen een menschen-onderlijf was, waarop een hoofd stond, en nogtans was hij zoo rad en gezwind met zijne lange beenen, dat het voor hem geen werk was over een' ander heen te springen. Het gebeurde op een' tijd dat hij, *POUSSIN*, *CLAUDE LORRAIN* en ik (*SANDRART*) uitgeleden waren om ons te *Tivoli* wat te verlustigen, er eene regenbui opkwam, die *BAMBOCCIO* deed besluiten, heimelijk het gezelschap te verlaten. Om niet opgemerkt te worden, had hij, toen hij de poort van *Rome* zou inrijden, zich voorover gebukt, het paardendek over kop en bult heen getrokken, en was aldus op een' galop ter stad ingetreden. Wij waren verlegen, niet wetende wat er van hem geworden was,

«en vroegen aan de schildwacht of hij niemand vóór ons had zien binnen rijden. Wij kregen tot antwoord dat hij wel het paard van *VITERINNO* had gezien, maar zonder man er op, alleen met een overdekt valies en laarzen ter wederzijden. Zoodra wij weder bij elkander waren, konden wij ons niet onthouden van lagchen telkens als wij er aan dachten dat hij voor een overdekt valies was aangezien.»

VAN LAAR schilderde krachtig en geestig, meest tooneelen uit het volksleven der nederigste klasse, jagtpartijen, visschers, struikroovers, openbare feesten en landelijke vermakelijkheden. Naar zijnen bijnaam heeft men zijne schildermanier *Bambocciaden* genoemd, ofschoon de hoofdvertegenwoordigers van dit genre, *TENIERS*, *BROUWER* en anderen ouder zijn dan hij. *VAN LAAR* bespeelde tevens meesterlijk de viool. Wanneer hij een schilderstuk wilde aanleggen, nam hij zijne viool en speelde, in zijne werkplaats op en neder wandelende, eenige aria's; vervolgens greep hij naar het penseel, en zette zich aan het schilderen van het onderwerp, waarmede de muziek hem had bezielde. Deze snaaksche schilder verviel eindelijk tot droefgeestigheid, en stierf in 1673, in den ouderdom van zestig jaren.

(*HOUBRAKEN*, *Levens der schilders*; *J. IMMERZEEL Jr.*, *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters*; *Biographie du royaume des Pays-Bas*).

LABADIE, (JEAN DE), een Fransch dweeper, werd den 13 Februarij 1610 te *Bourg* in *Guyenne* geboren. Hij behoorde aanvankelijk tot de orde der *Jezuïten*, doch verliet dit genootschap in 1650, en ging tot de Hervormde kerk over. Weldra wendde hij voor een nieuwe *JOHANNES de Dooper* te zijn, en van den Hemel openbaringen te ontvangen. In 1666 werd hij te *Middelburg* in *Zeeland* tot leeraar bij de Waalsche gemeente beroepen; hij was, buitengemeen welsprekend, en kreeg, door zijne *schijnbare* strengheid van gedrag, een' grooten aanhang; zelfs de vermaarde *ANNA MARIA SCHUURMANS* en vele lieden van naam vielen hem toe. Daar hij willekeurig

tegen alle kerkelijke wetten en tucht handelde, werd hem eindelijk de predikstoel ontzegd. Nu rigtte hij ergens tusschen *Amsterdam* en *Utrecht* eene drukkerij op, gaf vele zijner geschriften uit, en stichtte eene eigene secte die der *Labadisten*. Vervolgens begaf hij zich naar *Erfurt* en van daar, om den uitbrekenden oorlog, naar *Altona*, alwaar hij in 1674 overleed, genoegzaam in de armen zijner getrouwe medgezellen ANNA MARIA SCHUURMANS, die zijne grondstellingen in de *Euceria vel melioris partis electio* heeft ontwikkeld.

(*Woordenboek der Zamenleving. Conversations-Lexicon*).

LABORDE, (**JEAN BENJAMIN**), een verdienstelijk schrijver over de geschiedenis der muziek, werd in 1734 te *Parijs* geboren. Hij behoorde tot eene rijke familie, en genoot eene zeer vrijzinnige opvoeding. De beroemde RAMEAU onderwees hem in de muziek. LODEWIJK XV hem tot zijnen eersten kamerheer (*premier valet de chambre*) benoemd hebbende, werd hij weldra 's konings vertrouweling. Na den dood van LODEWIJK XV trad hij in het huwelijk, werd een der algemeene pachters (*fermiers-généraux*), besteedde zijne vrije uren aan de beoefening der geschiedenis van de muziek, en gaf in 1780 zijn *Essai sur la musique ancienne et moderne*, in vier deelen, 4to, in 't licht. Dit prachtig werk is versierd met een groot aantal fraai uitgevoerde platen en opgehelderd door veelvuldige voorbeelden van Fransche nationale muziek in onderscheidene vormen.

De Fransche omwenteling stortte hem in het verderf. Als algemeen pachter in die dagen alles te duchten hebbende, begaf hij zich op het land, en leefde verborgen, tot dat de onbescheidenheid eens vriends zijne schuilplaats verried. Hij werd naar *Parijs* gevoerd en in den kerker geworpen, waarin hij welligt met anderen zou gebleven zijn tot dat er eene dier veranderingen van regering voorviel, aan welke zoo vele anderen hunne vrijheid hadden te danken; doch onvoorzigtiglijk, tegen den raad zijner vrienden, er op aandringende voor de regtbank gesteld te worden, werd hij veroordeeld, en verloor den 20 Julij 1794 het hoofd onder de guillotine, juist vijf dagen vóór den val van ROBESPIERRE en zijne bloeddorstige ambtgenooten.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

LACAILLE, (**NICOLAS LOUIS DE**), een beroemd Fransch sterrekundige, den 15 Maart 1713 te *Rumigny* bij *Rossi* geboren, ondernam, gemeenschappelijk met CASSINI en MARALDI, de meting der Fransche

kust van *Nantes* tot *Bayonne*, en hield zich vervolgens onledig met de meting van den meridiaan, die hij in 1739 voltooide. In 1746 werd hij tot professor in de wiskunde aan het *Collège Mazarin* benoemd, en nadat hij veertien jaren lang te *Parijs* den sterrenhemel had beschouwd, ging hij in 1750 naar de *Kaap de Goede Hoop*, waar hij in 127 nachten den stand van 9800 tot dus ver niet bepaalde sterren aanwees. De menigte zoo wel als de naauwkeurigheid zijner waarnemingen is merkwaardig, vooral wanneer men bedenkt dat zijne gansche astronomische loopbaan zich slechts tot zeven en twintig jaren bepaalt. Hij stierf plotseling, den 21 Maart 1762. DELAMBRE, die gedurende eenige jaren de handschriften van LACAILLE onder zijne berusting had, ten einde ze naauwkeurig te onderzoeken, zegt: «Nimmer leg ik het werk van LACAILLE uit mijne handen zonder dat mijne bewondering stijgt voor eenen geleerde, die de Fransche sterrekunde altijd tot eer zal verstreken.» Zijne *Leçons élémentaires d'astronomie* en andere leerboeken, bewijzen met welken ijver hij zijne geliefde wetenschap voorstond.

(DELAMBRE, *Hist. de l'astron. au 18ième siècle*; *Biographie universelle*).

LACÉPÈDE, (**BERNARD GERMAIN ETIENNE DE LAVILLE**, Graaf DE), een beroemd natuurkenner en sierlijk schrijver, den 26 December 1756 te *Agen* geboren, trad vroegtijdig als soldaat in Beijersche dienst, nam echter weldra zijn ontslag, om zich te *Parijs* aan de studie der natuurlijke geschiedenis te wijden. Zijn vriend BUFFON verkreeg voor hem den post van directeur van het naturalien-kabinet in den koninkliken tuin te *Parijs*; eene betrekking welke zijne wetenschappelijke studiën zeer bevorderde. De omwenteling voerde hem op eene schitterende baan. Hij werd professor in de natuurlijke historie, lid van de gemeente-raad te *Parijs*, in 1791 afgevaardigde, in 1796 lid van het instituut, in 1799 senator, in 1803 grootkanselier van het legioen van eer, in 1809 staatsminister, en na de terugkomst der BOURBONS in 1814, pair van *Frankrijk*, schoon hij een groot bewonderaar was geweest van NAPOLEON. Daar hij gedurende de honderd dagen een ambt van NAPOLEON aannam en den overweldigder uitbundig prees, werd hij bij de tweede herstelling der BOURBONS van de lijst der pairs geschrapt, en noemde men hem, zinspelende op een zijner dierkundige werken (*Histoire naturelle des reptiles*), Mr. REPTILE. Later werd hij echter weder in zijne waardigheid als pair hersteld. Hij

stierf op zijn landgoed *Epinay* bij *St. Denis*, den 6 December 1825, aan de kinderziekte. LACÉPÈDE bekleedt eenen hoogen rang onder de nieuwere natuurkundigen. Onder zijne belangrijkste werken noemen wij, behalve het bovengenoemde, *Histoire des quadrupèdes, ovipares et des serpens*; *Histoire naturelle des poissons* en zijne *histoire naturelle de l'homme*, na zijnen dood in 't licht verschenen. Ook was LACÉPÈDE een groot liefhebber van de muziek, en componeerde zelfs het een en ander.

(Cuvier, *Eloge de LACÉPÈDE*, te vinden in deszelfs *Histoire naturelle de l'homme*).

LACHAISE, (FRANÇOIS D'AIX DE), een bekend Jezuit en biechtvader van LODEWIJK XIV, werd den 25 Augustus 1624 op het slot *Aix* in het departement der *Loire* geboren. Zijn oudoom, pater COTTON, was biechtvader geweest van HENDRIK IV. Gedurende vier en dertig jaren verloor LACHAISE nimmer de gunst des konings, schoon men nu en dan ijverig aan zijnen val arbeide. Hij hield gaarne omgang met geleerden en beminde de wetenschappen, inzonderheid de penning- en oudheidkunde. Hij overleed den 20 Januarij 1709. LODEWIJK XIV had hem ten Westen van *Parijs* een landhuis laten bouwen, hetwelk *Mont-Louis* heette en welks uitgestrekte grond, in 1804, in een kerkhof herschapen, *Père Lachaise* wordt genoemd. Het beslaat ongeveer dertig bunders lands, telt meer dan 40,000 grafzerken met de beroemdste namen, en is het schoonste en grootste hetwelk *Parijs* bezit.

(*Conversations-Lexicon*).

LACONDAMINE, (CHARLES MARIE DE), werd den 28 Januarij 1701 te *Parijs* geboren. Als vrijwilliger in krijgsdienst getreden, nam hij deel aan het beleg van *Rosas*, waar hij zich door zijne stoutmoedigheid onderscheidde; doch bij het sluiten van den vrede niet bevorderd wordende, verliet hij de militaire loopbaan, om zich aan de wetenschappen toe te wijden. Daar hij echter in al hare takken tegelijk arbeide en tevens in onderscheidene Parijsche gezelschappen de hoofdrol wilde spelen, bereikte hij in de letterkunde niet het hooge standpunt, waarop zijne ongewone talenten hem anders hadden kunnen verheffen. Zijne belangrijkste onderneming was eene reis met BOUGUER en CODIN in 1736 naar *Peru*, voor eene meridiaanmeting, waarvan hij verslag deed in het *Journal du voyage fait par ordre du roi à l'équateur, servant d'introduction à la mesure des trois premiers degrés du méridien*. Zij ging met groote moeilijkheden en gevaren gepaard; LACONDAMINE moest

weken achtereen op de hoogste bergspitsen van *Quito* vertoeven, waar hij zware onweders, felle koude en soms gebrek aan levensmiddelen had te verduren. Na eene afwezigheid van tien jaren, keerde hij naar *Parijs* terug. Den 4 Februarij 1774 stierf hij vrijwillig. Om eene zeer stoute opereermethode der liesbreuken te leeren kennen, onderwierp hij zich daaraan persoonlijk, en bezweek aan de gevolgen.

(CONDORCET, *Eloge de LACONDAMINE*; BIOT, *Notice de la vie de LACONDAMINE*; *Biographie universelle*; THOMSON's *Hist. of the Royal Society*).

LACROIX, (SYLVESTRE FRANÇOIS), een der merkwaardigste wiskundenaars van den nieuweren tijd, werd in 1765 te *Parijs* geboren. Op aanbeveling van zijnen leermeester MONGE, werd hij geplaatst als onderwijzer in de wiskunde aan de school voor de zeevaart te *Rochefort*, naderhand als hoogleeraar aan de artillerie-school te *Besançon*, en vervolgens in dezelfde hoedanigheid aan de polytechnische school te *Parys*. Hij stierf den 24 Mei 1843. LACROIX bemoeide zich nimmer met de staatkunde, en leefde geheel voor zijne wetenschap, aan welke hij, door zijne talrijke werken, groote diensten heeft bewezen. Zijne leerboeken hebben veel bijgedragen tot verbreiding en vereenvoudiging der wiskundige studiën in *Frankrijk*, en bijkans alle andere wiskundige werken uit de collegiën verdrongen. Van zijne veelvuldige geschriften, noemen wij hier slechts, zijnen *Cours de mathématiques*, welke meer dan twintig uitgaven heeft beleefd en in onderscheidene talen is overgezet.

(*Conversations-Lexicon*).

LAENNEC, (RENÉ THÉOPHILE HYACINTHE), een uitstekend Fransch geneesheer, werd in 1781 te *Quimper* geboren. Zijne eerste opleiding ontving hij van zijnen oom Dr. LAENNEC, een' vermaard geneesheer te *Nantes*, en in 1800 ging hij naar *Parijs*, waar hij in aanraking kwam met CORVISART, wiens leerstoel hij later vervulde. Het oorspronkelijk scheppend vernuft van LAENNEC, bleek weldra uit de vruchten zijner geleerde nasporingen, welke in het *Journal de médecine* en uit de talrijke verhandelingen, welke hij in 't licht gaf in den *Dictionnaire des sciences médicales* en andere geneeskundige werken. Zijne geschriften over de ziekten van het hart en de borst en over ingewandswormen, worden als gezaghebbend aangehaald. In 1819 gaf hij een werk uit, getiteld: *de l'Auscultation médiante, ou Traité de la diagnostic des maladies des poumons et du cœur, fondé principalement sur ce nouveau moyen d'exploration*; ongetwijfeld het be-

langrijkste boek dat de tegenwoordige eeuw in het vak der geneeskunde heeft aan te wijzen. Doch zeker is het, dat slechts een gering deel van zijnen hoogen roem toe te schrijven is aan de uitvinding van den stéthoskoop, schoon uit den toon van zijn werk blijkt, dat hij deze uitvinding beschouwde als den grondslag van zijne toekomstige vermaardheid. LAENNEC, even als vele van CORVISART's leerlingen, was sedert lang gewoon om niet alleen gebruik te maken van percussie (klopping) als een middel van ziekteherkenning, maar om regstreeks het oor op de borst te leggen: de stéthoskoop was niets meer dan een geschikt hulpmiddel om hetzelfde doel te bereiken, doch is zóó weinig noodzakelijk, dat vele der bekwaamste geneesheeren dien slechts gebruiken, wanneer de aanbrenging van het oor een persoonlijk bezwaar oplevert. De uitvinding van den stéthoskoop gaf echter LAENNEC aanleiding zich toe te leggen op het bestuderen der borstkwalen, waarin hij zoo zeer slaagde, dat die ongesteldheden, (in het begin dezer eeuw nog in de grootste duisternis gewikkeld), thans volkomen bij de geneeskundigen bekend zijn, dezelve met het oor met bijkans even groote naauwkeurigheid en vertrouwen nagaande, als de chirurgijn met het oog of de hand onderzoek doet naar uitwendige wonden.

LAENNEC stierf den 13 Augustus 1826 te *Kerlouarnec* in het departement *Finistère* werwaarts hij zich, ter herstelling zijner gezondheid, had begeven. «Bij de «bekwaamheid van een' groot geneesheer «voegde hij alle hoedanigheden van een' «eerlijk man en de deugden eens Christens. Zijne liefdadigheid was onuitputtelijk, terwijl zijne nagedachtenis lang in «het hart zijner bloedverwanten en talrijke «kweekelingen leven zal.» Men vindt eene levensbeschrijving van LAENNEC door Dr. FORBES gevoegd bij de Engelsche vertaling van de *Traité de l'auscultation médiate*.

(*Penny Cyclopaedia*; *Conversations-Lexicon*).

LAGRANGE, (JOSEPH LOUIS DE), een der schranderste wiskundenaars van den nieuweren tijd, werd den 25 Januarij 1736 te *Turin* geboren. Zijn vader, een welgesteld man, verloor zijn vermogen in gewaagde ondernemingen. Aan deze omstandigheid, welke destijds als een ongeluk werd beschouwd, schreef LAGRANGE een groot deel toe van zijn' namaligen roem en geluk. «Ware ik rijk geweest» zeide hij meermalen, «dan zou ik waarschijnlijk «geen wiskundenaar zijn geworden.» Op den ouderdom van negentien jaren werd hij leeraar in de wiskunde aan de koninklijke artillerie-school zijner vaderstad,

waar hij veel toebragt tot de stichting eener academie voor de wetenschappen. In 1766 vertrok hij naar *Berlijn* als hoogleeraar in de natuur- en wiskunde, en in 1787 op uitnoodiging der ministers van LODEWIJK XVI, naar *Parijs*, waar hem in het *Louvre* vertrekken werden ingeruimd. Hier, omringd van de voornaamste wiskundenaars van dien tijd, leefde hij gelukkig tot dat de groote omwenteling uitbrast. Later werd hij aangesteld tot hoogleeraar aan de normaal- en polytechnische-school te *Parijs*. NAPOLEON verhief hem tot graaf en lid van den senaat, en overlaadde hem met eerbewijzingen en waardigheden. Hij stierf te *Parijs* den 10 April 1813, in den ouderdom van acht en zeventig jaren. Zijn stoffelijk overschot werd bijgezet in het *Panthéon* en zijne lijkrede door LAPLACE en LACÉPÈDE uitgesproken. Onder zijne algemeen bekende werken is de *Mécanique analytique* het meest beroemd.

(*Eloge de M. DELAMBRE*; *Mémoires de l'institut*, 1812; LAGRANGE *Mécanique analytique*, 1813; *Opusculs mathématiques de M. D'ALEMBERT*; *Biographie universelle*; *Dictionnaire bibliographique de QUÉRARD*, 1829, &c.).

LAHIRE, (PHILIPPE DE), een voornaam Fransch wiskundenaar, werd den 18 Maart 1640 te *Parijs* geboren, in welke stad hij den 21 April 1719 overleed. Hij dacht schijder te worden, doch werd door zijne liefde tot de wetenschappen van de kunsten afgetrokken. Louvois en COLBERT gebruikten hem in onderscheidene openbare werken. Daar hij tegelijk wiskundenaar, sterre-, werktuig- en waterbouwkundige was, noemde hem FONTENELLE «eene geheele wetenschappelijke «academie in één' persoon.» De grenzen van dit werk gedoogen niet, om naar behooren over hem uit te weiden. Hij was tweemaal gehuwd, en «elk zijner huwelijken,» zegt FONTENELLE, «verschafte «een lid aan de academie.» Voor verder narijt kan de lezer met voordeel raadplegen:

(*Mémoires de NICÉRON*; COGUET, *l'Histoire du Collège royal*; FONTENELLE *Eloge de LAHIRE*).

LAIRESSE, (GÉRARD), een beroemd kunstschilder en plaatsnijder, werd in 1640 te *Luik* geboren. Hij leerde de beginselen der kunst van zijnen vader RENIER LAIRESSE, een' verdienstelijk schilder, en van BARTOLET, die hem een denkbeeld gaf van hetgeen men *antiek* noemt. LAIRESSE bezat velerlei kundigheden; de poëzij en de muziek waren zijne uitspanningen en de schilderkunst zijne bezigheid. Reeds

op vijftienjarigen ouderdom schilderde hij goede portretten, en won zeer gemakkelijk veel geld, maar verteerde het even schielijk. Hij had onderscheidene zonderlinge ontmoetingen. Eene zijner minnaressen gevaarlijk gewond hebbende, toen zij hem als eene krankzinnige aanviel, omdat hij haar niet wilde trouwen, week hij naar *Utrecht*, waar hij, uit nood, vuurschermen en luifelborden moest schilderen. Op raad van een' zijner bureu zond hij een paar schilderstukjes aan den kunsthandelaar *Uilenburg* te *Amsterdam*, die zelf naar *Utrecht* reisde, ten einde *LAIRESSE* uit te noodigen, om zich te *Amsterdam* neder te zetten. *LAIRESSE* toonde zich dadelijk gereed om op te breken, hetgeen ligt geschieden kon, wijl hij geene vrachtschuit noodig had, om zijn' inboedel over te voeren. Bij *Uilenburg* aangekomen, toonde deze hem een ledig doek, en verzocht hem iets naar welgevallen te schilderen. *LAIRESSE* haalde van onder zijn' rok eene viool te voorschijn, en begon een deuntje te spelen zóo juist naar de kunst, dat *Uilenburg* en zijne beide vrienden, (de schilders *van PEE* en *GREBBER*) zich over zijn vaardig spel verwonderden. Nu zette hij zich neder, nam de crayon-pen, en schetste in een oogenblik een' beestenstal met *JOZEF*, *MARIA* en het kindeken *JEZUS*. Vervolgens vatte hij de viool weer op, en speelde een muziekstukje, doch verwisselde weldra de viool weder voor het palet, en voltooide nog dienzelfden voormiddag dit kunsttafereel. Zijne komst te *Amsterdam* ontrukte hem aan de armoede, en schonk hem voordeel en eer, wordende hij zelfs voor den Nederlandschen *RAPHAËL* gehouden. Zoo vaardig was *LAIRESSE* met het penseel, dat hij in éenen dag *APOLLO* en de *Musen* met de behoorlijke toerusting op den *Parnas*, levensgroot schilderde. Daar hij hierover eene weddenschap had aangegaan met *BARTHOLOMEUS ABBA*, nam hij diens gelaat voor het beeld van *APOLLO*, en trof hem zóo naauwkeurig, dat ieder kon zien dat *ABBA* de rol van *APOLLO* vervulde. Een zijner voortreffelijkste schilderstukken is *Antiochus* en *Stratonice*. Zijne geëtsste prenten worden mede zeer gezocht. Eenige jaren vóór zijnen dood had *LAIRESSE* het ongeluk het gezicht te verliezen; doch de zucht voor de kunst bleef hem bij. Verscheidene liefhebbers, schilders en plaatsnijders kwamen wekelijks bij hem aan huis, om zijne lessen of verhandelingen over het een of ander deel der kunst bij te wonen. Deze lessen schreef hij vervolgens met wit krijt op gepluimd doek, hetgeen door een' zijner zonen op papier werd overgeschreven. Hieruit ontstond zijn

Groot Schilderboek, een zeer geacht werk, dat in onderscheidene talen is overgebracht. *LAIRESSE* overleed te *Amsterdam* in 1711, in den ouderdom van naauwelijks vijftig jaren. Hij werd den 28 Julij door zijne kunstbroeders op het Leidsche kerkhof ter aarde besteld.

(*HOUBRAKEN*, *Levens der schilders*; *J. IMMERZEEL JR.*, *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters*).

LALANDE, (**JOSEPH JÉRÔME LE FRANÇAIS DE**), een der beroemdste astronomen, werd den 11 Julij 1732 te *Bourg*, in het departement de *l'Ain*, geboren, Zijne ouders waren *Pierre Le Français* en *Marie Monchinet*, wier eenigste zoon hij was. Door hunne onverstandige toegevendheid en buitengewone bezorgdheid, om al zijne wenschen te voorkomen, werd *LALANDE* zoo ongeduldig en prikkelbaar van karakter, dat hij in later tijd moeilijk dit gebrek wist te verbergen. Door zijne moeder tot het naauwkeurig bijwonen der openbare godsdienstplegtigheden aangespoord, kleepte hij zich, (naauwelijks tien jaren oud) soms als priester, en hield eene predikatie van zijn eigen maaksel voor een uitgelezen gezelschap, terwijl ieder het als eene gunst beschouwde de declamatiën van zulk een' jeugdigen redenaar te mogen aanhooren. Toen hij omtrent dertien jaren oud was, werd hij naar het *Jezuïten collegie* te *Lyon* gezonden, waar hij zich met de poëzij, wel sprekenheid en wijsbegeerte onledig hield. Bij gelegenheid der groote zonsverduistering in 1748, welke hij met behulp van zijnen leermeester *Le Père Béraud* waarnam, ontwaakte zijne geestdrift voor de wis- en sterrekunde. En het lezen van *Fontenelle's* werk *Entretiens sur la pluralité des mondes* deed hem besluiten, zich geheel aan de sterrekunde toe te wijden. Onder voorwendsel van zijnen ouders genoeg te geven, begaf hij zich naar *Parijs* om in de regten te studeren; doch zijn eerste gang naar het observatorium besliste zijne bestemming. *Delille*, professor in de sterrekunde aan het *Collège de France*, werd zijn leermeester en vriend. Ook woonde hij de lessen bij van *Lemonnier*, wiens roem als sterrekundige nog dien van *Delille* overtrof. Onder de leiding dezer beide groote mannen, maakte hij zulke verbazende vorderingen, dat men opmerkzaam op hem werd.

Lacaille, die op het punt stond, om naar de *Kaap de Goede Hoop* te vertrekken, met het oogmerk om het verschil tusschen den schijnbaren en waren stand

der maan (parallaxis) naauwkeuriger te bepalen, had de astronomen van *Europa* aangespoord, om het doel zijner reis te bevorderen, door op hunne bijzondere sterrewachten dienaangaande waarnemingen te doen. De gunstige ligging van *Berlijn*, tennaastenbij op dezelfde lengte als de *Kaap*, terwijl de breedte ongeveer een vierde deel van den geheelen omtrek der aarde verschilt, bragt LEMONNIER op het denkbeeld, dat waarnemingen te dier plaatse van het hoogste gewigt konden zijn. Op zijne aanbeveling zond de academie LALANDE voor de bedoelde waarnemingen naar *Berlijn*. Toen MAUPERTIUS hem aan FREDERIK den Grooten voorstelde, gaf deze zijne verwondering over zulk een' jeugdigen astronoom te kennen; (LALANDE had destijds nog niet zijn negentiende jaar bereikt) doch nadat de koning eenigen tijd met hem had gesproken, gaf hij bevel, dat alles zou gedaan worden, wat strekken kon, om LALANDE van dienst te zijn. Hier bragt LALANDE, gedurende het laatste gedeelte van het jaar 1751 en het voorjaar van 1752, de meeste nachten op het observatorium door; zijne morgenuren met het beoefenen der wiskunde onder EULER, en de avonden in het gezelschap van MAUPERTIUS, VOLTAIRE, D'ALEMBERT en LA MATRIE. Naar *Parijs* teruggekeerd, viel hem de luide goedkeuring der koninklijke academie ten deel, en werd hij tot haar medelid gekozen. En van dien tijd dagteekent zijn roem als sterrekundige. In 1762 volgde hij DELILLE als astronoom van het *Collège de France* op, welk ambt hij gedurende zes en veertig jaren, met steeds toenemenden roem, bekleedde. Hij stierf te *Parijs* den 4 April 1807, in den ouderdom van vijf en zeventig jaren. Als waarnemer, als schrijver en als onderwijzer heeft LALANDE veel tot de bevordering der sterrekunde bijgedragen. Onder zijne veelvuldige geschriften beschouwt men zijn *Traité d'astronomie* als zijn hoofdwerk. Voor vrouwen schreef hij *Astronomie des dames*; zijn werk *Des canaux de navigation et spécialement du canal de Languedoc* bevat eene algemeene geschiedenis van kanalen, terwijl aan zijn *Abrégé de navigation historique, théorique et pratique* groote waarde wordt toegekend.

(DELAMBRE, *Éloge de LALANDE*: *Biographie universelle*; QUÉRARD, *Dictionnaire bibliographique*).

LANCASTER, (SIR JAMES), de eerste Britsche zeevaarder, die over eene Oost-indische vloot het bevel voerde. Den 10 April 1591 met drie schepen uit *Plymouth* gestevend, bereikte hij *Malacca*, na onderweg een schip verloren te hebben. In II.

December 1592 de terugreis aangenomen hebbende, werd hij door eenen storm naar de *West-Indiën* gedreven, en, toen hij met een en twintig man bij een eilandje, niet ver van *St. Domingo*, aan land ging, door zijne overige manschappen verraderlijk verlaten. De verlatene zeelieden, na eenigen tijd door een Fransch schip gered, kwamen in 1593 behouden in *Europa* terug. Koningin ELIZABETH sloeg den wakeren LANCASTER tot ridder. In 1601 werd hij andermaal naar de Oost-Indische wateren gezonden. Op deze reis knoopte hij belangrijke handelsbetrekkingen aan met de vorsten van *Achim* op *Sumatra* en *Bantam* op *Java*, en liep, na het uitstaan van vele gevaren, met eene rijke lading gelukkig *Duins* binnen. LANCASTER aan eenen noordwestelijken doortogt geloovende, rustte *Engeland*, volgens zijne inzichten, onder kapitein WEYMOUTH en HUDSON eene expeditie uit, om dien doortogt op te sporen. LANCASTER stierf in 1620. BAFFIN gaf den naam van LANCASTER aan de onder den 74° liggende zeeëngte (*Lancaster sound*) door welke kapitein PARRY zich in den Noordpool-oceaan eenen weg baaude.

(HAKLUYT's *Voyages*; PURCHAS's *Pelgrims*).

LANCASTER, (JOSEPH). Zie het artikel BELL.

LANNOY, (CHARLES DE) behoorende tot een der doorluchtigste Vlaamsche geslachten, werd in 1516, ridder van het Gulden Vlies, in 1521 gouverneur van *Doornik*, en in 1522, voor keizer KAREL V, onderkoning van *Napels*. Hij kreeg in 1523, na den dood van PROSPER COLONNE, het opperbevel over de legers van den keizer, en vereeuwigde zijnen naam door het winnen van den slag van *Pavia*, in 1523, waarin FRANS I werd gevangen genomen. Men weet dat deze vorst zich aan niemand wilde overgeven dan aan den onderkoning. «Mijnheer LANNOY!» zeide hij hem in 't Italiaansch, «zie daar den degen eens konings welke verdient geprezen te worden; want alvorens dien over te geven, heeft hij er zich van bediend om het bloed van velen der uwen te vergieten.» Dit was zoo, want de koning had slechts misbruik gemaakt van de zekerheid waarin hij verkeerde, dat de keizerlijken hem niet wilden dooden, om zonder nut en ongestraft, verscheidene vijanden te dooden, die hem trachtten gevangen te nemen. Toen LANNOY den degen aannam antwoordde hij, hierop zinspelende: «Ik bid uwe majesteit toe te staan dat ik u den mijnen aanbied, welke velen der uwen het leven heeft gespaard.» LANNOY behandelde FRANS altijd als koning. Vreezende dat zijne

krijgslieden zich van den persoon des konings zouden meester maken, ten einde de uitbetaling hunner soldij te bespoedigen, deed hij hem overbrengen naar het kasteel van *Pizzighitone*. Om den koning te bewegen naar *Spanje* te gaan, zeide hij hem, dat als hij in persoon met den keizer sprak de zaak gemakkelijker zou zijn te vereffenen, hem belovende, dat, bijaldien zij het niet eens zouden kunnen worden, hij hem naar *Italië* zou terug voeren. Het verdrag tusschen KAREL V en FRANS tot stand gekomen zijnde, vergezeldde LANNOY den koning tot aan *Fontarabia* aan de rivier *Bidassoa*, welke *Frankrijk* van *Spanje* scheidt. Keizer KAREL schonk hem het vorstendom *Sulmona*, het graafschap *Asti* en dat van *la Roche* in de *Ardennen*. Hij stierf te *Gaëta* in 1527 aan eene koorts, welke hem in vier dagen wegrukte. LANNOY was een bedachtzaam veldoverste, maar schrander en bekwaam om de overwinning zoowel door krijgstalenten als door zijnen moed te beslissen.

(*Biographie du royaume des Pays-Bas*).

LANNOY, (JULIANA CORNELIA BARONNESSE DE), eene uitstekende Nederlandsche dichteres, werd in 1738 te *Breda* uit een adellijk geslacht geboren. De natuur had haar voor de poëzij geschapen; zij ontwikkelde haar talent door het beoefenen der Engelsche, Fransche en Latijnsche letterkunde. Onder hare treurspelen, die met veel goedkeuring werden ontvangen en door bekwame kunstregters geprezen, telt men *Leo de Groote*, *Het beleg van Haarlem*, en *Cleopatra*. Onder hare lierzangen verdienen melding *De ware liefde tot het Vaderland*; *Lof der dankbaarheid*; *De verdedigers van Leyden* en *De heilzame invloed van de dichtkunst op de Godsdienst*. Ook hare luimige dichtstukken zijn voortreffelijk, en mogen gerust als modellen in dit vak worden aanbevolen. « Bij DE LANNOY vindt men de geestigste scherts « met die kieschheid vereenigd, welke men « van eene vrouw van de beschaafde « opvoeding met regt kan verwachten. « Haar *Gastmaal* is een uitstekend fraai « dichtstuk, hekelende de ouderwetsche « rijkelijke gasterijen in baren tijd. » Tot een proefje slechts het volgende:

In 't midden stond een Zwaan, de roem van zijns gelij-
Met uitgestrekte hals de gasten aan te kijken. (ken,
Hij was naar ik vernam gebraden in een' pot,
En vrij wat uitgedroogd in zulk een naauw beslot.
Zijn houding was zoo vlug, dat ieder toe moest stemmen:
't Schijnt dat hij vliegen wil Of naar ons heen komt
(zwemmen).

Een teeder verkentje, des moeders jongste spruit,
Breidt naar dit kostlijk beest zijn maagre pootjes uit.
Een kalfborst, omringd van vijf verbrande kippen,
Moet aan den overkant uwe aandacht niet ontglippen.
Merk hier twee bakken bij met groene kropsalaad,
Geplaatst ter wederzij van 't sierlijk hoofdgebrad.

Een eijervlâ komt voorts de tafel overstroomden.
Een groote amandeltaart is ook nog aangekomen;
Een stuk, waarvan gewis ons halve garnizoen,
Een maaltijd, of voor 't minst een goed ontbijt zou doen.

Verwijderd van de groote wereld, leefde onze uitmuntende dichteres geheel voor de Musen, en overleed in 1782, slechts vier en veertig jaren oud. Hare *Dichtkundige werken* verschenen in 1780 te *Leyden*, in twee deelen. In hare *Nagelatene dichtwerken*, door BILDERDIJK in 1783 uitgegeven, vindt men eenen *Lierzang op 's lands verdedigers* (de Doggersbanksche helden in 1781), vol vuur, gevoel en leven.

(VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Ned. Lett. en Wetens.*; *Keur van Nederlandsche Letteren*, *Eerste jaargang*).

LANTIER, (ETIENNE FRANÇOIS DE), een verdienstelijk Fransch dichter en prozaschrijver, werd den 1 September 1734 te *Marseille* geboren. Schoon hartstogtelijk met letterkundige studiën ingenomen, trad hij echter eerst in 1778 voor het publiek op met zijn blijspel *L'impatient*, hetwelk zeer gunstig werd ontvangen. Van eene reis uit *Italië* terug gekomen, begon hij bouwstoffen te verzamelen voor zijn beoemd werk *Voyages d'Anténor*, waartoe zijn bezoek van *Herculanum* hem het denkbeeld had gegeven. Het onthaal hetwelk dit werk, te midden van de stormen der omwenteling zamengesteld, te beurt viel, was bijkans zonder voorbeeld. Sommige boekbeoordeelaars wilden het doen voorkomen als eene flauwe navolging van BARTHÉLEMY'S *Anacharsis*, schoon LANTIER opzettelijk zich onthouden had dit werk te lezen, voordat hij het zijne had voltooid. Inderdaad, schoon beiden hetzelfde doel beoogden, wijken zij geheel in karakter, stijl en bijzondere verdienste van elkander af. Het publiek juichte dit werk luide toe, en weldra werd hetzelfde in 't Duitsch, Italiaansch, Spaansch, Portugeesch, Russisch, het hedendaagsch Grieksch en in het Nederduitsch overgebracht. Later schreef hij nog twee verdichte reizen, *Les voyageurs en Suisse*, en *Le voyage en Espagne*, welke insgelijks met graagte werden gelezen. Dit was insgelijks het geval met zijne *Correspondance de Cézarine d'Arty*, boeiend door den bevalligen toon en sierlijken stijl, ja bijkans een letterkundig wonder, als men weet dat dit werk door eenen tachtigjarigen grijsaard is geschreven. Zelfs op den ouderdom van een en negentig jaren was zijn lust voor letterarbeid nog niet uitgeblusht; want op dien vergevorderden ouderdom vervaardigde hij een dichtstuk in acht zangen, getiteld GÉOFFROY RUDEL, ou le Troubadour. Hij stierf den 31 Januarij 1826, in den ouder-

dom van twee en negentig jaren, te *Marseille*, waar hij de laatste twaalf jaren had gewoond.

(LA HARPE, *Cours de littérature*; (*Nouvelle biographie classique*).

LANZI, (**LUIGI**), een uitstekend Italiaansch geleerde en kenner der oudheid, werd den 14 Junij 1782 te *Monte dell' Olmo* bij *Macerata* geboren. Na te huis eene zorgvuldige opvoeding genoten te hebben, trad hij in de orde der Jezuïten; doch de opheffing dier orde deed hem de letterkundige loopbaan inslaan, waarin hij de schoonste lauweren plukte. In 1782 verscheen van hem te *Florence* het belangrijke werk *Guida della galleria di Firenze*, en in 1807 werd hij president van de *academie della Crusca*. Zijn dood werd den 30 Maart 1810 veroorzaakt door eene beroerte. LANZI was een der bekwaamste Italiaansche taal- en oudheidkundigen. Onder zijne beste werken noemt men: *Saggio di lingua etrusca e di altre antiche d'Italia, per servire alla storia de' popoli, delle lingue et delle belle arti*, en *Storia pittorica d'Italia dal risorgimento delle belle arti fin presso al fine del XVIII secolo*, hetwelk eene bevallige en aaneengeschaakte geschiedenis der Italiaansche schilderkunst bevat. ONOFRIO BONI schreef eene lofrede op LANZI, en ZANNONI zijne levens-geschiedenis.

LAPLACE, (**PIERRE SIMON**, Graaf), een der grootste wis- en sterrekundigen van alle tijden, werd den 28 Maart 1749 te *Beaumont-en-Auge*, bij *Honfleur*, geboren, en was de zoon eens pachters. Hij ontving eene goede opvoeding, en scheen zich aanvankelijk aan de godgeleerdheid te zullen toewijden. Op den ouderdom van achttien jaren, vertrok hij naar *Parijs*, en was toen reeds niet onbedreven in de wiskunde. Hij had brieven van aanbeveling aan D'ALEMBERT, doch ondervindende dat zij hem weinig bij dezen wijsgeer baatten, schreef hij hem eenen brief over eenige grondbeginselen der werktuigkunde, waarmede D'ALEMBERT zóó zeer was ingenomen, dat hij denzelfden dag LAPLACE bij zich ontbood, hem zeggende, dat hij eenen beteren weg had ingeslagen om zijne vriendschap te winnen dan door brieven van aanbeveling. Kort daarna bekwam LAPLACE, op aanbeveling van D'ALEMBERT, eenen leerstoel voor de wiskunde aan de militaire school van *Parijs*. Zijn wetenschappelijk streven nam van nu af eene hooge vlugt.

Het staatkundig leven van LAPLACE was minder luisterrijk. In 1799 benoemde hem de eerste consul tot minister van binnenlandsche zaken, waartoe hij echter zoo

weinig geschiktheid aan den dag legde, dat hij reeds na zes weken door LUCIEN BONAPARTE werd vervangen. Zie hier NAPOLEON'S oordeel over LAPLACE als minister: «Als wiskundige van den hoogsten rang betoonde hij zich steeds als minister beneden de middelmatigheid. Zelfs bij zijne eerste werkzaamheid zagen de ministers, dat zij eenen misslag hadden begaan. LAPLACE zag geene enkele zaak in haar wezenlijk licht. Hij zocht altijd naar spitsvondigheden; al zijne denkbeelden, vraagstukken zijnde, bragt hij den geest van het oneindig kleine op de behandeling van alle zaken over.» BONAPARTE benoemde hem nu tot medelid van den Behoedenden Senaat; in Julij 1803 tot vice-president, in September tot kanselier van dien Senaat, en bij de oprigting van den keizerstroon tot graaf. In 1814 stemde LAPLACE voor de ontzetting van zijnen wel-doener, een stap, die nog eenigzins op staatkundige gronden kan worden verdedigd; doch het strekt hem geenszins tot eer, dat hij de opdracht aan NAPOLEON van zijne *Théorie des probabilités*, bij eenen herdruk in 1814, wegliet. Wij willen als curiositeit deze opdracht hier opnemen:

«A Napoléon-le-Grand. — Sire! La bienveillance avec laquelle V. M. a daigné accueillir l'hommage de mon traité de *Mécanique Céleste*, m'a inspiré le désir de lui dédier cet ouvrage sur le calcul des probabilités. Ce calcul délicat s'étend aux questions les plus importantes de la vie, qui ne sont en effet pour la plupart que des problèmes de probabilité. Il doit sur ce rapport intéresser V. M., dont le génie sait si bien apprécier et si dignement encourager tout ce qui peut contribuer au progrès des lumières et de la prospérité publique. J'ose la supplier d'agréer ce nouvel hommage dicté par la plus vive reconnaissance, et par les sentimens profonds de l'admiration et de respect avec lesquels je suis, Sire, de V. M. le très-humble et très-obéissant serviteur et fidèle sujet, LAPLACE (1).

LODEWIJK XVIII verbief LAPLACE tot pair van het rijk, en in 1817 tot markies. Hij stierf den 5 Mei 1827. Zijne twee groot-

(1) Deze weglating springt nog te meer in 't oog, als men weet, dat LAPLACE tien jaren te voren in zijne opdracht van het derde deel zijner *Mécanique Céleste* aan den eersten consul had gezegd: «Puisse cet ouvrage, consacré à la plus sublime des sciences naturelles, être un monument durable de la reconnaissance que votre accueil et les bienfaits du gouvernement inspirent à ceux qui les cultivent. De toutes les vérités qu'il renferme, l'expression de ce sentiment sera toujours pour moi la plus précieuse.» LAPLACE heeft den tweeden druk zijner *Mécanique Céleste* niet beëindigd, en dus ook deze opdracht niet kunnen uitwisschen.

ste werken, welke wij reeds hebben genoemd, zijn alleen genoegzaam, om zijnen naam te vereeuwigen. Zijne *Mécanique Céleste* heeft hij tot een volksboek omgewerkt onder den titel van *Exposition du système du monde*, waarin hij, met vermindering van alle berekeningen voor oningewijden, den geest der methode en den gang welken de sterrekundigen in hunne ontdekkingen hebben gevolgd, ontwikkelt.

(FOURIER, *Eloge de PIERRE SIMON LAPLACE; Penny Cyclopaedia*).

LATIMER, (HUGH), een ijverig bevoor-deraar der hervorming in Engeland, bisschop van Worcester, de zoon eens pachters, in het graafschap Leicester, werd omtrent het jaar 1472 te Thurcaston geboren. Reeds toen hij te Cambridge in de godgeleerdheid studeerde, werd hij om zijne verlichte leerredenen gehaat; later greep hij onder HENDRIK VIII de gelegenheid aan, zich voor de hervorming te verklaren. De kardinaal WOLSEY dagvaardde hem voor de geestelijke regtbank, welke de beweging zocht te bedwingen. Niettegenstaande deze vervolging ging hij moedig voort voor de hervorming te kampen, en werd in 1535, toen de koning zich aan ANNA BOLEIN had verbonden, tot bisschop van Worcester verheven. Eenmaal met de overige bisschoppen ten hove verschijnende, om naar de toenmalige gebruiken een nieuwwaarsgeschenk aan te bieden, gaf hij den koning, in plaats van eene goed gevulde geldbeurs, een Nieuw Testament, waarin eene vouw was gelegd bij de plaats: «Koppelaars en echtbrekers zal God rigten.» HENDRIK VIII liet LATIMER deswege ongemoeid. Toen hem echter later de door den koning opgestelde geloofsartikelen ter bezwering werden aangeboden, wilde hij liever van zijn bisdom afstand doen dan tegen zijne overtuiging handelen. Hij leefde nu in afzondering. De Katholieke partij, aan welker spits GARDINER zich bevond, liet hem in hechtenis nemen, toen hij in Londen kwam, om geneeskundige hulp in te roepen. Eerst bij de troonsbestijging van EDUARD VI verkreeg hij zijne vrijheid weder, en stelde zich, met CRANMER en RIDLEY, aan het hoofd der Protestanten, zonder een ambt aan te nemen. Zoodra koningin MARIA aan de regering kwam, dagvaardde GARDINER hem voor den staatsraad. Schoon hij had kunnen ontvlugten, verscheen hij echter, en men wierp hem in den Tower. De tachtigjarige grijsaard naar Oxford opgezonden, om zijne leer te verdedigen, sprak met groote vrijmoedigheid, schoon hij werd uitgelagchen en uitgejouwd. Toen men hem vroeg of hij zijne grondstellingen wilde afzwe-

ren, antwoordde hij slechts: «Ik dank «God van ganscher harte, dat Hij mijn «leven tot dus ver heeft gespaard, en «ik door mijnen dood God mag verheer-«lijken.» Den 13 October 1555 werd hij naar den brandstapel gevoerd met zijnen vriend RIDLEY, dien hij, bij het bestijgen van de houtmijt, toeriep: «Toon u als «een man, RIDLEY! wij zullen heden in «Engeland een licht ontsteken, dat nim-«mer kan worden uitgebluscht.» Om zijnen dood te verhaasten, had men zakjes met buskruid rondom zijn middel vastgemaakt; het kruid terstond vuur vattende, stierf hij oogenblikkelijk.

(BURNET's *Reformation*; LE BAS's *Life of CRANMER*; MORÉRI, *Dictionnaire historique; Biog. Dict.*).

LATOUR D'AUVERGNE, (THÉOPHILE MALO CORRET DE), genaamd de eerste grenadier van Frankrijk, aan het huis van Bouillon verwant, werd den 23 November 1743 te Carhaix, in het departement Finistère, geboren. In 1767 kwam hij als tweede luitenant in eene muskietiercompagnie, en ging later in dienst van het Spaansche leger, waarin hij zich zoo zeer door zijne dapperheid en krijgsbekwaamheden onderscheidde, dat de koning van Spanje hem met eene jaarwedde wilde beloonen, welke hij echter weigerde aan te nemen. Bij het uitbreken der omwenteling, voegde hij zich bij het Fransche leger aan de Ooster-Pyreneën. Den titel van generaal versmadende, nam hij het bevel op zich over de voorhoede uit 8000 grenadiers bestaande, die zich zoo geducht maakten met de bajonet, dat zij spoedig de helsche colonne genoemd werden. Na den vrede met Spanje wilde hij zich te water naar Bretagne begeven, doch werd door een Engelschen kruiser opgebragt, en moest meer dan een jaar op de pontons in eene smadelijke gevangenschap verkeerden. Na de uitwisseling kwam hij te Parijs. Vernemende, dat zijn tachtigjarige vriend LEBRICANT door de krijgsopschrijving van zijnen eenigen zoon stond beroofd te worden, besloot hij de plaats van dien jongeling te bekleeden. Hij begaf zich als eenvoudig vrijwilliger naar het leger, en woonde den veldtogt van 1799 onder MESSÉNA bij. Na den 18 Brumaire werd hij tot lid der wetgevende vergadering verkozen. «Ik kan,» riep hij op het vernemen dezer tijding uit, «geene wetten maken, maar wel verdedigen. «Zend mij naar het leger.» Inderdaad woonde hij, in 1800, den veldtogt van het Rijnleger bij, en de eerste consul schonk hem, daar hij elke bevordering afwees, den titel van *Eersten grenadier van Frankrijk*. Reeds den 27 Junij vie

hij door eenen lanssteek in het gevecht bij *Neuburg* in *Beijeren*. Hij werd op het slagveld ter aarde besteld, en zijn hart in eene urne gesloten, en langen tijd door een' onderofficier van de compagnie waartoe hij had behoord, overal medegevoerd. LATOUR was niet alleen een dapper krijgsman, maar tevens een beschaafd letterkundige. In zijne ledige uren studeerde hij vlijtig; ook sprak hij versecheidene talen, en schreef de *Nouvelles recherches sur l'origine, la langue et les antiquités des Brétons*, alsmede een ander voortreffelijk werk, getiteld: *Origines gauloises*. In de nabijheid van het dorp *Oberhausen*, waar hij sneuvelde, is voor hem een gedenkteeken opgericht, en in 1841 een ander in de plaats zijner geboorte.

(BUHOT DE KERSERS, *Histoire de LATOUR D'AUVERGNE*).

LAVATER, (JOHANN KASPAR), een beroemd gelaatkundige, werd den 15 November 1741 te *Zurich* geboren, waar zijn vader geneesheer was. De gestrengheid zijner moeder kluisterde zijnen jeugdigen geest; hij zonderde zich gaarne van de menschen af, en had eenen tegenzin in de school. Vroegtijdig verried hij een' godsdienstigen aard, en zong gaarne gezangen en las in den Bijbel. Weldra begon hij over alles wat hij gevoelde en dacht met veel gemak te redekavelen. Eene merkwaardige proef van onverschrokkenheid gaf hij, toen hij het (in 1762) met HEINRICH FUSZLI waagde, den landvoogd GREBEL, wegens knevelarij en onderdrukking bij de regering openlijk aan te klagen. In 1763 bezocht hij *Leipzig*, *Berlijn* en vervolgens *Barth*, in *Zweedsch Pommeren*, om zich onder den beroemden SPALDING in de godgelcerdheid te oefenen. Naar zijn vaderland teruggekeerd, maakte hij zich door zijne voortreffelijke *Schweizerlieder* bekend. In 1786 werd hij predikant aan de Peterskerk te *Zurich*. De ongewone indruk, welken zijne leerredenen maakten, zijne onbevleete leefwijze en menschlievende geaardheid, maakten hem tot den afgod zijner gemeente, terwijl zijne gedrukte predikatiën zijnen roem alerwegen verbreidden. Zijne *Physiognomischen Fragmente zur Beförderung der Menschenkenntnis und Menschenliebe* verschenen in 1775, in vier deelen, 4to., een werk dat sedert onder allerhande vormen is vertaald, verkort en geïllustreerd. Vroegtijdig was hij bekend geworden met menschen van verschillend karakter, en had punten van overeenkomst in hunne zielschoedanigheden en gelaatsrekken bespeurd. En daar LAVATER gaarne uit bijzondere opmerkingen algemeene regelen schiep, trachtte hij de

gelaatkunde tot eene wetenschap te verheffen. Hij verzamelde eene menigte portretten, maakte schaduwbeelden van zijne vrienden, en de uitkomst zijner bemoeijingen was het hier bovengenoemde werk. Men zegt, dat LAVATER in de laatste jaren zijns levens minder vertrouwen stelde in de onfeilbaarheid der gelaatkunde dan in den aanvang. LAVATER zag, als zoo vielen, met genoegen de Fransche omwenteling uitbarsten, doch de onthoofding des konings veranderde zijne voorliefde in afschuw. Hij verzette zich met woord en daad tegen de Franschen, die zijn vaderland kwamen overheerschen. Toen MESSÉNA den 26 September 1799 *Zurich* innam, werd LAVATER, die de soldaten tot kloekmoedigen wederstand vermaande en zich met de gekwetsten bezig hield, door eenen grenadier zwaar gewond. Men wil, dat deze grenadier niet tot den vijand behoorde, maar een sluipmoordenaar was. Ook verzekert men, dat LAVATER den man kende, en uit christelijke liefde zijnen naam niet wilde noemen. Hij leed veel en lang aan deze wond, en stierf eerst den 2 Januarij 1801. Gedurende zijne ziekte schreef hij eenige vlugschriften en gedichten, welke onder zijne beste voortbrengselen worden gerekend.

(GESZNER, *Lebensbeschreibung LAVATER's*; HEINER, *Beiträge zur nähern Kenntniz der wahren Darstellung J. K. LAVATER's*).

LAVOISIER, (ANTOINE LAURENT). Deze groote scheikundige werd den 16 Augustus 1743 te *Parijs* geboren. Zijn vader, een zeer gegoed man, spaarde geene kosten voor zijne opvoeding. Aan het *Collège Mazarin* verkreeg hij eene grondige kennis van de sterrekunde, wiskunde, botanie en chemie. Na eenige aarzeling besloot hij zich bij voorkeur tot de chemie te bepalen, daartoe opgewekt door de schitterende ontdekkingen van Dr. BLACK en anderen. Nog naauwelijks den ouderdom van een en twintig jaren bereikt hebbende, behaalde hij den prijs, welke de regering voor de beste proeve ter verlichting van de straten van *Parijs* had uitgelooft. Men verhaalt, dat LAVOISIER zich zes weken lang in een vertrek opsloot, waaruit het daglicht zorgvuldig werd geweerd, ten einde des te beter over de kracht van het lamplicht te kunnen oordeelen.

In 1768 werd hij lid van de academie, en, ondervindende dat hij de groote kosten voor zijne scheikundige proeven niet langer kon bestrijden, vroeg en verkreeg hij eene aanstelling als algemeen pachter der staatsinkomsten. Zijne beurs en werkplaats waren ten allen tijde voor jeugdige beoef-

naren zijner wetenschap open. Naderhand werd hij benoemd om over de menigvuldige salpeterwerken van *Frankrijk* het opzigt te houden.

Gedurende het schrikbewind werd hij beschuldigd van, als algemeen pachter, water en schadelijke dingen onder den tabak gemengd te hebben. Om niet in hechtenis te geraken verborg hij zich eenige dagen; doch vernemende dat zijne ambtgenooten, en onder dezen zijn schoonvader, waren gevat, gaf hij zich zelven vrijwillig aan, en werd ter dood veroordeeld. In antwoord op zijn verzoek om eenige dagen uitstel, ten einde de proeven waarmede hij zich onlangs had bezig gehouden te voltooien, en welke hij verklaarde hoogst belangrijk voor het menschdom te zijn, kreeg hij, van den openbaren aanklager, koel ten antwoord, dat de republiek geene scheidkundigen noodig had, en de loop van het regt niet langer kon worden opgeschort. Diep betreurd door alle wetenschappelijke mannen en zijne talrijke vrienden, die hem om zijne verbazende kennis en zijnen aantlokkenden omgang liefhadden, verloor hij den 8 Mei 1794 het hoofd onder de guillotine, nalatende eene weduw, die vele jaren later zich met den graaf RUMFORD in den echt begaf. Van zijne talrijke werken, zij het genoeg te noemen: *Traité Élémentaire de chimie*, en *Mémoires de chimie*, na zijnen dood door zijne echtvriendin in 't licht gegeven.

(*Mémoires de l'académie; Penny Cyclopaedia*).

LAWRENCE, (Sir **THOMAS**), een beroemd Engelsch portretschilder, werd den 13 April 1769 te *Bristol* geboren. Hij was de zoon eens armen herbergiers, doch gaf reeds in zijne kindsheid blijken van ongemeenen aanleg voor de teekenkunst. Hij begaf zich in 1787 met zijne familie naar *Londen*, waar **REYNOLDS** zijn voorbeeld werd. Weldra maakte hij, door zijne fraaije portretten grooten opgang, en werd in 1792, na **REYNOLD's** dood, hofschilder. Door zijne milddadigheid jegens zijne familie en behoeftige kunstenaars, en het verzamelen eener groote collectie teekeningen der vermaardste meesters, verzamelde hij geen vermogen van enig belang, zoodat de kwaadsprekendheid, deze omstandigheid te baat nemende, hem van speel- en dobbelzucht beschuldigde. Waar is het dat **LAWRENCE** een groot meester was in het billardspel, doch hieromtrent zegt hij zelf: «Schoon ik nimmer om geld speelde, trok «echter mijn spel de algemeene oplettendheid, en was oorzaak dat er door de omstanders hooge weddenschappen werden «aangegaan. Naast de ondeugd van het spel

«staat die van hetzelfde bij anderen aan «te moedigen; en daar ik deze wedding- «schappen niet kon verhinderen, heb ik «deze uitspanning opgegeven.» Sir **THOMAS LAWRENCE** was nimmer gehuwd, en stierf den 7 Januarij 1830, in den ouderdom van een en zestig jaren.

(*Penny Cyclopaedia; Conversations-Lexicon*).

LEBRUN, (**PONCE DENIS ECOUCHARD**), een Fransch dichter, wiens lierzangen hem den bijnaam van den Franschen **PINDAAR** hebben doen geven, werd den 10 Augustus 1729 te *Parijs* geboren. Na zijne studiën volbragt te hebben, werd hij geheimschrijver van den prins **CONTI**, in wiens dienst zijn vader was. Hij had een' onbedwingbaren lust om puntlichten, zelfs op zijne beste vrienden, te schrijven. En daar hij zeer bloohartig was, zeide men vernuftig en waar, dat hij soms van zijne eigene verzen schrikte. Voordat hij zes en twintig jaren oud was, had hij reeds zijnen roem als *Frankrijks* eersten lierzanger gevestigd. Hij was een vurig lofredenaar der Fransche omwenteling. Toen **NAPOLEON** consul was geworden, kreeg **LEBRUN** eene jaarwedde van 6000 Franken, en bezong hem voortaan. Hij stierf den 2 September 1807. **GINGUENÉ** heeft zijne *Oeuvres complètes* uitgegeven; zijne *Oeuvres choisies*, waarin zijne oden (werkelijk poëtische meesterstukken) voorkomen, zijn menigmaal herdrukt. **LEBRUN** maakte zich door zijne scherpe epigrammen bij velen gehaat, zoodat een zijner landgenooten niet onaardig de aanmerking maakte: «Het «zoude onregtvaardig zijn hem niet te «bewonderen, maar men doet hem geen «onregt als men hem niet beminnelijk «vindt.»

(**MICHAUD**, *Biographie universelle ancienne et moderne*).

LEEUWENHOEK, (**ANTONI**), een uitstekend natuurkundige, vooral beroemd door zijne gewigtige ontdekkingen, door middel van het microscoop, werd den 24 October 1632 in de stad *Delft* geboren. Zonder eene academische opvoeding genoten te hebben, verwierf hij zich eenen naam, die in de geschiedenis der natuurkunde met gulden letteren prijkt. De grootste geleerden stonden zoo zeer over zijne ontdekkingen verbaasd, dat de *Amsterdamsche* burgemeester **HUDDÉ**, een groot wiskunstenaar, zeide, «dat hetgeen hun «allen, wis- en natuurkundigen ontsnapt «was, voor een' ongeleerde, zoo als «**LEEUWENHOEK**, bewaard scheen.» **LEEUWENHOEK** vervaardigde microskopen, welke zelfs die van den beroemden **EUSTACHIO DIVINI** overtroffen. Hij deed daarmede de

belangrijkste ontdekkingen. Zijne onderzoekingen over den omloop van het bloed; de ontdekking der bolletjes in het bloed en andere vochten, de zamenstelling der hersenen, de openingen of monden der fijnste slagaderen in de kleinste aderen, de voorttelling der alen, de *infusie*-dier-tjes, de diertjes van het zaadvocht, enz., baarden groot opzien. Eenige dezer ontdekkingen waren rijk aan gevolgen voor de geneeskunde. PETER de Groote achtte hem zoo hoog, dat, toen hij in 1698 door Delft kwam, hij LEEUWENHOEK twee zijner adjudanten zond, ten einde hem uit te noodigen den keizer een bezoek te komen geven, en zijn microscoop mede te brengen. Nadat LEEUWENHOEK den czaar zijne instrumenten had laten bezigtigen, vertoonde hij hem het belangrijk verschijnsel van den omloop des bloeds in den staart eener aal. Deze verdienstelijke natuurvorscher stierf den 26 Augustus 1723 te Delft. Zijne in 't Nederduitsch geschrevene werken verschenen in het Latijn, onder den titel van *Arcana naturae detecta*, in 4 deelen 4to, en werden meermalen herdrukt.

(*Biographie universelle; Philosophical Transactions; VAN KAMPEN, Bekn. Gesch. der Ned. Lett. en Wetens.*).

LEIBNITZ, (GOTTFRIED WILHELM, Baron VON), een der grootste geleerden en scherpzinnigste denkers van alle tijden, werd den 3 Julij 1646 te Leipzig geboren, waar zijn vader (FRIEDRICH) hoogleeraar was in de regten. Op den ouderdom van zes jaren zijnen vader verloren hebbende, kwam hij op de Nikolai-school zijner geboortestad, en had aldaar THOMASius den Ouderen tot leermeester. Schoon de regtsgeleerdheid het hoofddoel zijner studiën was, legde hij zich tevens toe op de wiskunde, geschiedenis, letterkunde, kortom op elken tak van wetenschap. Daar men hem, om zijnen jeugdigen ouderdom, den graad van doctor in de regten weigerde, schoon hij de schitterendste proeven zijner scherpzinnigheid en uitgebreide kennis had gegeven, verliet hij zijn vaderland, om nimmer terug te keeren, en promoveerde te Altdorf met de verhandeling: *De casibus perplexis in jure*. Een' afkeer hebbende van het hoogleeraarsambt, hetwelk hem aldaar werd aangeboden, trad hij als kanselier in dienst van den keurvorst van Mentz, en na den dood van dien vorst, stond hij in hooge gunst bij het huis van Hanover. Ook ontving hij eene jaarwedde van PETER den Grooten, van den koning van Pruissen en den keizer van Duitschland, en was lid van onderscheidene geleerde maatschappijen. In 1672 bezocht LEIBNITZ Parijs, en kwam aldaar in aan-

raking met de beroemdste mannen van dien tijd, onder anderen met MALEBRANCHE, CASSINI en HUYCENS, wiens werk over den slinger LEIBNITZ aanspoorde, om in de hoogere wiskunde verder in te dringen. Daarna begaf hij zich naar Londen, waar hij persoonlijk bekend werd met NEWTON, OLDENBURG, WALLIS, en anderen. Uit Londen keerde LEIBNITZ naar Hanover terug, waar hij als bibliothecaris van den hertog werd aangesteld en tot aan het einde zijns levens bleef. Hij stierf aan eenen aanval van jicht, den 14 November 1716. Het huis waar hij woonde en stierf, werd in 1844 door koning ERNST AUGUST gekocht, ten einde het niet afgebroken zoude worden. LEIBNITZ was van middelbare grootte, mager, en genoot eene vaste gezondheid; zijn gelaat was vol uitdrukking; de onvermoeidste werkzaamheid kon zijnen opgeruimden geest nimmer ter neder drukken. Hij arbeidde met eene verwonderlijke gemakkelijheid, en onthield alles wat hij eenmaal gelezen had. In den omgang was hij bescheiden, en zijne geschriften zijn dikwijls modellen van hoffelijkheid en wereldwijsheid. Zijn huiswezen veronachtzaamde hij en bleef ongehuwd. Het grootste gedeelte zijner talrijke werken zijn door DUTENS in zes 4to deelen bijeen verzameld. Zonder hier over de veelzijdige en diepe geleerdheid van dezen Duitschen wijsgeer uit te weiden, merken wij aan, dat hij bovenal in de wiskunde uitmuntte, waarvan zijne groote uitvinding der *Differentiaal-rekening* getuigt.

(G. LUDOVICI, *Entwurf einer vollständigen Historie der Leibnitzschen Philosophie*; G. E. GUHRAUER, G. W. Freiherr VON LEIBNITZ, *Eine Biographie*).

LEICESTER, (ROBERT DUDLEY, Graaf VAN), de bekende gunsteling van koningin ELIZABETH, werd omstreeks het jaar 1531 uit een oud-adellijk geslacht geboren. EDMUND DUDLEY, de schraapzuchtige staatsdienaar van HENDRIK VII, was zijn grootvader. Zijn vader, JOHN DUDLEY, hertog van Northumberland, stond bij HENDRIK VIII en EDUARD VI in hooge gunst, doch verloor in Augustus 1553 het hoofd op het schavot, omdat hij zijne schoondochter, JANE GREY, op den troon had weten te verheffen. ROBERT DUDLEY, door EDUARD VI tot ridder geslagen, werd tegelijkertijd met zijnen vader in hechtenis genomen, doch had het geluk, in 1554, door koningin MARIA hegenadigd te worden. ROBERT DUDLEY bezat al de uiterlijke hoedanigheden om zich bij eene koningin aangenaam te maken: eene jeugdige fraaije gestalte, een hoffelijk voorkomen en innemende manieren. Zoodra ELIZABETH den troon had beklommen,

overlaadde zij hem met geschenken en titels. Hij ontving van haar heerlijkheden, leengoederen en kasteelen: hij werd opperstalmeester, lid van den geheimen raad, ridder van den kousenband, opperbestuurder van de hoogeschool van *Cambridge*, baron van *Denbigh* en graaf van *Leicester*, waarbij weldra nog andere waardigheden werden gevoegd. LEICESTER verscheen gedurig ten hove, en de koningin vond groot behagen in zijnen omgang. Op jeugdigen ouderdom was hij gehuwd met AMY, eene dochter van Sir JOHN ROBSART. Deze dame overleed plotseling in 1560 te *Cumnor* onder verdachte omstandigheden; volgens veler vermoeden vermoord op aandrijven van haren echtgenoot, die, ziende hoe sterk de koningin aan hem gehecht was, in zijne vrouw eenen hinderpaal vond voor zijne cerzuchtige bedoelingen. De koningin bewonderde hem, vertrouwde hem, en verleende hem grooten invloed; zij ontwierp zelfs voor hem een huwelijk, doch het was niet met haar zelve. Zij stelde hem aan MARIA STUART tot echtgenoot voor. Men betwijfelt het echter of dit aanbod wel gemaekt was, en zoo de beide partijen daarin hadden bewilligd, zij hare toestemming wel zoude gegeven hebben. LEICESTER bleef dus te *Londen*, en speelde zijne rol bij de koningin met schrandere beleid en list. Gedurende zijn verblijf aan het hof, knoopte hij eenen minnehandel aan, of, gelijk sommige schrijvers zeggen trad hij heimelijk in den echt met de weduwe van Lord SHEFFIELD, die ter naauwernood aan vergiftiging ontkwam en op bedreiging van LEICESTER hare hand schonk aan Sir EDWARD STAFFORD. LEICESTER rees nog dagelijks in gunst bij de koningin, die hem zelfs op zijn kasteel *Kenilworth*, in het graafschap *Warwick*, bezocht, waar hij haar gedurende eenige dagen vermaakte met allerlei praalvertooningen en feesten, die alles overtroffen wat men ooit te voren gezien had.

Het is dus niet te verwonderen dat de voornaamste Engelsche edelen hem geen goed hart toedroegen, en vreemde afgezanten, die voor hunnen vorst de hand der koningin kwamen vragen eenen hoveling vijandig waren, die geene middelen spaarde, om hunne zending te doen mislukken. Velen hadden er belang bij zijnen invloed te ondermijnen, en met dit oogmerk maakte SIMIER, afgezant van den hertog van ANJOU, de koningin bekend met eene daadzaak, welke haar tot dusver was onbekend gebleven, namelijk LEICESTER's huwelijk met Lady ESSEX, die hem hare hand geschonken had, twee dagen na den dood haars echtgenoots, welke plotseling aan eene zonderlinge

ongesteldheid was gestorven. De koningin was aanvankelijk hierover buiten zich zelve van woede, en dreigde hem in den *Tower* te zetten; zij bedaarde echter en ontving hem weder met onverminderde onderscheiding. Ook was het LEICESTER, die haar aanried MARIA STUART, koningin van *Schotland*, heimelijk ter dood te laten brengen, eene aanbeveling welke eenigzins het vermoeden versterkte, dat men vroeger van hem had opgevat.

In 1585 benoemde ELIZABETH hem tot opperbevelhebber der troepen, die zij den Nederlanders tegen *Spanje* te hulp zond, en voorzag hem daarenboven van geheime berigtschriften, die welligt de onderwerping der Algemeene Staten aan den schepter der koningin bedoelden. LEICESTER gedroeg zich in zijne moeilijke stelling met grenzenlooze aanmatiging en willekeur. Hij noodzaakte de Nederlanders hem in 1586 tot algemeen landvoogd en opperbevelhebber van hunne krijgsmagt te water en te land te verheffen, en toonde duidelijk, dat hij naar de onbeperkte heerschappij streefde. Ongetwijfeld zou hij zijn doel bereikt hebben, zoo de schrandere JOHAN VAN OLDENBARNEVELD, destijds raadpensionaris van *Holland*, hem niet hadde tegengewerkt. ELIZABETH eindelijk overtuigd dat haar gunsteling zijne rol slecht wist te vervullen, riep hem in December 1587 naar *Londen* terug. Niettegenstaande zijne geringe talenten, vertrouwde zij hem in 1588 het opperbevel over het leger, hetwelk de hoofdstad tegen eenen mogelijken aanval van de Spanjaarden moest beschermen. Dit was het laatste blijk van vertrouwen hetwelk hij van ELIZABETH ontving. Op zijne reis naar het kasteel *Kenilworth*, overviel hem te *Cornbury*, in het graafschap *Oxford*, eene ongesteldheid, welke hem den 4 September 1588 uit het leven rukte. LEICESTER, zegt HUME, was trotsch, onbeschoft, eigenbelangzoekend, heerschzuchtig, zonder eer, zonder edelmoedigheid, zonder menschenliefde. Noch zijne bekwaamheden noch zijn moed verdienden het vertrouwen dat in hem werd gesteld. Zijne behendigheid als hoveling was opmerkelijk; en hij is een zeldzaam voorbeeld van eenen gunsteling, die zóo lang en onafgebroken, tot aan zijnen dood, de overhand op allen behield.

(*Biographia Britannica*; AIKIN's *Elizabeth*; HUME's *Hist.*, &c.).

LEKAIN, (HENRY LOUIS), een der beroemdste Fransche treurspelers, werd den 14 April 1728 te *Parijs* geboren. Hij koos aanvankelijk het beroep zijns vaders, die goudsmid was, maar bezocht tevens het *Collège Mazarin*, waar hij, bij de

tooneelvoorstellingen, door de leerlingen aan het einde van het schooljaar gegeven, den post als souffleur vervulde. VOLTAIRE ried hem aan tooneelspeler te worden, en leidde hem tot dit vak op. Weldra werd hij de lieveling des publieks en *Frankrijks* beste treurspeler. Begaafdheid en oefening maakten, als ware het, zijne natuurlijke gebreken, onzichtbaar. Schoon zijn gelaat niets buitengewoons had, gebeurde het meermalen, wanneer hij speelde, dat men vrouwen hoorde uitroepen: «Ha! hoe «schoon is hij!» VOLTAIRE noemde hem den eenigen waarachtigen treurspeler. LEKAIN stierf in 1778 aan eene besmettelijke koorts. Hij werd bij zijn leven algemeen geacht, waartoe zijn lofwaardig gedrag niet minder dan zijne uitstekende kunstgaven bijdroegen.

(TALMA, *Réflexions sur LEKAIN et sur l'art théâtral*).

LELY, (PIETER), een uitstekend schilder, wiens wezenlijke naam was VAN DER FAES, werd den 14 September 1618 te Soest, in *Westfalen*, geboren. Zijn vader, die vóór hem reeds den bijnaam van LELY had, was geboren te 's Gravenhage in een huis in welks gevel een lelie stond, waarom hij in de wandeling kapitein LELY werd genoemd. Deze ziende dat zijn zoon PIETER meer overhelde tot de schilderkunst dan tot de krijgsdienst, deed hem in de leer bij den kunstschilder DE GREBBER van *Haarlem*, bij wien hij twee jaren vertoefde, en die voorspelde, dat hij hem in de kunst zou voorbij streven. In den jare 1643 vergezelde hij WILLEM II, prins van *Oranje*, naar *Engeland*, toen deze in het huwelijk zou treden met de dochter van KAREL I. De portretten, welke hij van dit doorluchtig paar maakte, vielen zoo voortreffelijk uit, dat de koning hem tot zijnen hofschilder benoemde. Ook bij KAREL II stond hij in hooge gunst, genoot eene jaarwedde van 4000 Gulden en werd tot den ridderstand verheven. Verscheidene lieden, die met onzen LELY in *Engeland* hebben verkeerdt, spreken van zijne hoofsche leefwijze. Men verdrong zich, als ware het, om door hem geportretteerd te worden. Hij schilderde van des morgens negen tot des namiddags vier ure. Een zijner kamerdiensers hield aantekening van degenen wier beurt het was, om te komen zitten. Wanneer iemand, wie hij ook zijn mogt, niet op den bepaalden tijd paste, moest hij daarvoor zoo lang wachten tot dat al de personen, die op de lijst stonden, geholpen waren. Na vier ure hield hij den maaltijd, was zelden zonder gezelschap, en liet altijd voor twaalf gasten dekken. Zoo lang hij aan tafel zat werd er in eene andere kamer kunstig

gespeeld en gezongen. Zijn dood, die in 1680 voorviel, wordt ons door HOUBRAKEN dus verhaald: «Zijn doctor, die hem alle «dagen (meer uit eigen kunstliefde dan «uit noodzakelijkheid) bezocht, op zeke- «ren morgen bij hem komende, terwijl «hij bezig was met zijn palet op te zetten, «omdat eene dame voor hem moest komen «zitten, voelde de geneesheer hem als «naar gewoonte de pols, en vond hem «zoodanig ontsteld, dat hij hem ried rust «te nemen en medicijnen te gebruiken, «liever dan te schilderen. LELY gaf te «kennen dat dit niet kon geschieden, doch «naauwelijks was de doctor vertrokken of «hij werd door eene flauwte overvallen, «waarop de dood volgde voordat de ge- «neesheer was terug gehaald.» LELY had altijd zoo vele portretten te schilderen, dat hij weinig historie-stukken kon leveren. Zijn stijl is sierlijk en zijn koloriet ongemeen fraai, schoon in zijne uitdrukking weinig afwisseling heerscht.

(HOUBRAKEN, *Levens der schilders*; J. IMMERZEEL, Jr. *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters der vijfde eeuw tot heden*).

LE MAIRE, (JACOB), een Nederlandsch zeevaarder, beroemd door de ontdekking van de straat die zijnen naam draagt, werd omtrent het jaar 1590 geboren, en was de zoon van een' ondernemend handelaar van *Egmond*, bij *Alkmaar*.

Het octrooi der Staten-Generaal aan de Oostindische compagnie, verbodt aan alle onderdanen der Vereenigde Gewesten, om langs de *Kaap de Goede Hoop* en zelfs door de *Straat van Magellaan* naar de *Indiën*, of naar de bekende of onbekende landen, buiten de grenzen van den *Atlantischen Oceaan* gelegen, te stevenen. Dit verbod, wel verre van LE MAIRE af te schrikken, was juist voor hem een spoorslag eenen nieuwen uitweg te zoeken. Het eerste denkbeeld daartoe ontstond bij zijnen vader IZAAK. Deze deelde zijn plan mede aan CORNELIS SCHOUTEN van *Hoorn*, een' ervaren zeeman, die verscheidene reizen naar de *Oost-Indiën* gedaan had, en op de gelegenheid vlamde om ontdekkingen te doen. Te *Hoorn* werden, voor deze onderneming, twee schepen uitgerust, waarmede JACOB LE MAIRE en SCHOUTEN den 14 Junij 1615 uit *Texel* in zee staken. De vruchten dezer gevaarvolle reis waren de ontdekking van de *Straat Le Maire*, *Kaap Hoorn* en onderscheidene eilanden. Den 23 October 1616 kwamen zij te *Jacatra* (thans *Batavia*) voor anker. Hier eindigde deze zeetocht, die aan de zeevaart eenen nieuwen weg opende; doch te vergeefs hadden

de Nederlanders zich geveild op deze wijze het privilege der Oostindische Compagnie te ontdruken. JAN PIETERSZON KOEN, die later *Batavia* stichtte en bij hunne aankomst voorzitter was van den raad van Indiën, legde beslag op het schip de *Eendragt* (1), en verschaftte hun de middelen, om naar *Nederland* te vertrekken, ten einde aldaar hunne zaak te bepleiten. LE MAIRE bezweek den 31 December 1616 op de terugreis naar het vaderland. Men weet weinige bijzonderheden van zijn leven, alsmede van dat van zijnen grooten togtgenoot CORNELIS SCHOUTEN; maar de namen dezer beide zeevaarders zullen nimmer vergeten worden; immers zij waren het, die de verdrietige scheepvaart door de *Straat van Magellaan* merkelyk hebben verkort, door een' veel gemakkelijker weg door de *Straat Le Maire* en langs *Kaap Hoorn* op te sporen.

(*Historische beschrijving der reizen; Recueil des voyages de la compagnie des Indes Orientales*, tome VIII; DE BROSSES, *Histoire des terres australes*).

LENORMAND, (MARIE ANNE), eene in de hoogste kringen bekend geworden kaartlegster en waarzegster in *Parijs*, die met behendigheid en sluwheid de nieuwsgierigen wist te bedriegen, werd in 1772 te *Alençon* geboren, en werd daar zelfs door de Benedictijner-nonnen opgevoed. Reeds vroegtijdig begon zij uit koffijdik, kaarten, enz. waar te zeggen. Nog vóór het uitbreken der omwenteling kwam zij te *Parijs*, waar zij, gedurende het schrikbewind, in de gevangenis werd geworpen. De keizerin JOSEPHINE zeer met haar ingenomen zijnde, geraakte zij in groot aanzien, leefde gedurende de eerste jaren der keizerlijke regering op eenen hoogen voet, en werd door de voornaamste dames zeer dikwijls bezocht, tot dat zij zich met staatkundige aangelegenheden begon te bemoeijen, en in 1809 uit *Frankrijk* werd gebannen. Hierover vertoornd, schreef zij *Souvenirs prophétiques d'une Sibylle sur les causes de son arrestation*, le 11 Décembre 1809, bevattende eene voorzegging van den val des aartsdwingelands en de zegepraal van het wettige koningschap. Dit werk verscheen echter eerst na de herstelling, in 1814, in 't licht. In 1818 kreeg zij zelfs een bezoek van keizer ALEXANDER, en leefde later eenigen tijd in *Brussel* en dan weder te *Parijs*, alwaar zij in 1843 over-

leed. Veel opzien baarden hare *Mémoires historiques et secrètes de l'impératrice Joséphine*, in welke belangrijke bijzonderheden omtrent deze keizerin voorkomen.

(*Conversations-Lexicon*).

LEO X, GIOVANNI DE' MEDICI, tweede zoon van LORENZO de *Prachtlievende*, werd in December 1475 te *Florence* geboren. Op den ongewonen ouderdom van dertien jaren, werd hij door INNOCENTIUS VIII tot kardinaal verheven, doch trad eerst in 1492 als medelid van het heilige collegie op. Paus JULIUS II benoemde hem, in 1505, tot stadhouder van *Perugia*, en in 1511 werd hem het opperbevel over het pauselijk leger toevertrouwd. In den slag van *Ravenna*, in 1512, namen de Fransen hem krijgsgevangen. Na zijne vrijlating begaf hij zich naar *Bologna* terug, waar hij als legaat der regering waarnam. Bij den dood van JULIUS II viel hem de pauselijke kroon ten deel. Zijne prachtliefde de schatkist uitputtende, liet hij, ten einde geld te bekomen en de St. Pieterskerk te voltooijen, allerwegen aflaatbrieven verkoopen, welke schandelijke handel de naaste aanleiding gaf tot de groote kerkhervorming. De regering echter van LEO biedt ook een gunstig gezigtspunt aan. Even als zijn vader was hij een krachtig beschermer van wetenschap en kunst; hij moedigde de beoefening der Grieksche letterkunde aan, stichtte te *Rome* een Grieksch collegie, en rigtte eene Grieksche drukkerij op, welke, onder de leiding van JANOS LASKARIS, van de beste Grieksche schijvers en oude handschriften, verdienstelijke uitgaven bezorgde. Hij gebruikte MICHEL ANGELO te *Florence*, en RAPHAËL te *Rome* in het Vatikaan. Hij hield briefwisseling met ERASMUS, MACHIAVELLI, ARIOSTO en andere groote mannen van zijnen tijd. Kortom, LEO X was wel niet de voorbeeldigste onder de paussen, maar zekerlijk een der doorluchtigste en verdienstelijkste onder de Italiaansche vorsten.

(GUCCIARDINI, *Storia d'Italia*; ROSCOE's *Life and pontificate of LEO X*; *Bibliotheca Latina mediae et infimae Aetatis*).

LEONARDO' DA VINCI, zie VINCI.

LEONARDO van *Pisa*, of LEONARDO BONACCI, een Italiaansch wiskunstenaar, die in het begin der dertiende eeuw bloeide, was de eerste, die de kennis der algebra in *Europa* overplante. Zijn werk werd nimmer gedrukt, maar wordt te *Rome* bewaard en in COSSALI's *Geschiedenis der Algebra* beschreven. Uit Italië verspreidde zich de kennis der algebra langzamerhand in de overige landen van *Europa*. Hij was schrijver eener verhandeling, welke

(1) Het andere schip, welks naam wij niet vinden opgeteekend en dat veel kleiner was, bij *Port Désiré*, ongeveer honderd mijlen ten Noorden van de *Straat van Magellaan*, schade bekomen hebbende, was onder het repareren in brand geraakt, en eene prooi der vlammen geworden.

bewaard wordt in de Magliabecchische bibliotheek te Florence, en ten titel voert: *Practica Geographia*.

(*Penny Cyclopaedia*).

LEONIDAS, koning van *Sparta*, voerde in 480 v. c. het bevel over de Grieksche krijgsbenden, afgezonden om den naauwen doortogt der *Thermopylen* tegen den inval der Perzen onder **XERXES** te verdedigen. Met 300 Spartanen en ongeveer 6000 man hulptroepen, boezemde hij den vijand zoo veel ontzag in, dat **XERXES** hem de heerschappij over *Griekenland* aanbood, indien hij zijne zijde koos. Toen dit voorstel met verachting werd van de hand gewezen, zond **XERXES** eenen heraut aan de Grieken, om hunne wapenen op te eischen. «Hij «kome ze halen!» was het antwoord van **LEONIDAS**. Driemaal werden de Perzen, die de engte wilden bemagtigen, met groot verlies afgewezen, en waarschijnlijk zouden zij eindelijk den moed hebben opgegeven, zoo niet een verraderlijke Griek, **EPIALTES**, eene uitgelezene bende van 10,000 Perzen langs eenen geheimen weg over het gebergte hadde gevoerd, om **LEONIDAS** in den rug te vallen. Vernemende dat hij overvleugeld was, zond hij al zijn krijgsvolk weg, behalve 300 Spartanen, 700 Thespiërs en 400 Thebanen, met welke hij den kamp tegen den meer dan duizendmaal sterkeren vijand voortzette. De Spartanen en Thespiërs vielen tot den laatsten man: de Thebanen vroegen en verkregen lijfsbehoud. Het verminkte lijk van **LEONIDAS** werd door **XERXES** aan het kruis genageld. Een steenen leeuw wees daarna de plaats aan, waar de held was gevallen. De dooden werden begraven, waar zij waren gesneuveld, en hunne nagedachtenis met gedenkzuilen vereerd. Een der opschriften luidde aldus: «Hier «streden eens 4000 Peloponnesiërs tegen «den Lacedemoniërs, dat wij hier liggen, «uit gehoorzaamheid aan hunne wetten.» Deze zelfopoffering van **LEONIDAS** was de spoorslag tot *Griekenlands* onbedwingbaren heldenmoed, en wordt onder de edelaardigste voorbeelden van heldendeugd en vaderlandsliefde in de geschiedenis vermeld.

(**HERODOTUS**; **DIODORUS**; **PLUTARCHUS**; **ROLIN**, *Histoire ancienne*).

LEOPOLD I, keizer van *Duitschland*, uit het huis van *Oostenrijk*, zoon van **FERDINAND III** en **MARIA ANNA** van *Spanje*, geboren in 1640, werd in 1655 koning van *Hongarij*, in 1657 koning van *Bohemen*, en eindelijk in 1659, na eenen hevigen strijd tusschen hem en **LODE-**

wijk **XIV**, die reeds vier keurvorsten voor zich had gewonnen, keizer van *Duitschland*. De langdurige regering van **LEOPOLD** (bijkans eene halve eeuw) was een gebeurtenisvolle tijd voor *Duitschland* en *Europa*. Bij het aanvaarden der regering van de erfelijke staten van het huis van *Oostenrijk*, in 1657, zag hij zich gewikkeld in eenen oorlog met de Turken, die *Hongarij* en *Moravië* overstroonden. Zijn bekwame veldoverste **MONTECECULI**, een Italiaan van geboorte, versloeg hen geheel en al in den slag van *St. Gothard*, bij *Neuhausen*, waarna er een wapenstilstand werd gesloten. Vele Hongaarsche edellieden echter, wier trots het niet kon verkroppen onderdanen eener vreemde mogendheid te zijn, waren er op bedacht, om de partij der Turken te omhelzen. De Katholieke onverdraagzaamheid van het Oostenrijksche hof van dien tijd bragt er veel toe bij, om de Hongaren te verbitteren, onder welke zich vele Protestanten bevonden. De zamenzwering werd ontdekt voordat zij geheel tot rijpheid was gekomen, en de hoofdleiders, de graven **SERINI**, **NADASTI**, **FRANCIPANI** en **TEKELI** boetten hun misdrijf met het hoofd. De misnoegden kwamen nu tot opstand, en kozen tot hunnen aanvoerder **EMERIC TEKELI**, zoon des bovengenoemden. In 1682 werd **TEKELI** door de Porte als schatplichtig vorst van *Hongarij* erkend, terwijl de Turksche sultan den groot-vizier **KARA MUSTAPHA** met 150,000 man tegen *Oostenrijk* liet oprukken. **TEKELI** verscheen met ongeveer 40,000 Hongaren in 't veld. Deze vereenigde krijgsmagt de keizerlijke troepen bij *Raab* verslagen hebbende, trok de vijand tegen *Weenen* op. Men heeft naderhand verzekerd, dat zijne Allerchristelijkste Majesteit **LODEWIJK XIV** een der geheime aanstokers van dezen Turkschen inval was, gelijk zijn voorganger **FRANS I** den Turkschen keizer **SOLIMAN** tot eenen dergelijken krijgstogt tegen de hoofdstad van *Oostenrijk* had aangespoord. In dezen nood verzamelde de Poolse koning **SOBIESKI** te *Cracau* zijne krijgsbenden. Hij ontving boodschap op boodschap, om *Weenen* te hulp te snellen. Uit hoofde van den benarden toestand der schatkist, had hij moeite 16,000 man op de been te brengen, met welke hij naar den *Donau* oprukte, alwaar de hertog van *Lotharingen* met 70,000 man keizerlijke troepen, zich met hem vereenigde. Den 11 September 1683 bereikte het verbonden leger den kruin van den *Calembey*, van welken men een uitzigt had op de hoofdstad van *Oostenrijk* en de wijduitgestrekte tenten der Turken, die zich rondom de stad hadden ver-

schanst. Den 12 leverde men elkander slag, de Turken delfden het onderspit, en *Weenen*, en misschien alle oostelijke staten van *Europa* waren behouden. *Hongarij* werd, na eenige hardnekkige en bloedige veldslagen, van de Turken gezuiverd, die in 1697 te *Carlowitz* met LEOPOLD den vrede sloten.

LEOPOLD had drie oorlogen door te staan tegen LODEWIK XIV, wiens heerschzucht doelde op hetgeen BONAPARTE in onze dagen voor eenigen tijd verwezenlijkte, namelijk geheel westelijk *Europa* van *Frankrijk* afhankelijk te maken. De eerste oorlog eindigde met het verdrag van *Nijmegen* in 1679, de tweede met den vrede van *Rijswijk* in 1697, en de derde, over de Spaansche erfopvolging, woedde nog voort, toen de keizer den 5 Mei 1705 aan de borstwaterzucht overleed. LEOPOLD was een zachtmoedig vorst, die het goede wilde, maar het echter, door zijne zwakheid, besluiteloosheid en onverdraagzaamheid, niet altijd tot stand kon brengen. Hij had de verdienste bekwame veldheeren en schrandere staatslieden te kiezen, zoodat hij LODEWIK XIV roemrijk het hoofd konde bieden. Hij werd opgevolgd door zijnen oudsten zoon JOZEF I.

(*Lettres du roi de Pologne*, JEAN SOBIESKI, à la reine MARIE CASIMIRE, pendant la campagne de Vienne; DUCHAM, *History of the Germanic empire*).

LESAGE, (ALAIN RENÉ), een uitstekend Fransch romanschrijver en toneel-dichter, werd den 8 Mei 1668 te *Sarzeau* op het schiereiland *Rhuys*, in het departement *Morbihan*, geboren. Hij verloor vroeg zijne ouders, en door de onachtzaamheid eens ooms zijn niet on aanzienlijk vermogen. Hij studeerde aan het Jezuïten-Collegie te *Vannes*. In 1692 kwam hij te *Parijs*, om zich in de wijsbegeerte en regtsgeleerdheid te oefenen. Na korten tijd als advocaat opgetreden te zijn, wijdde hij zich geheel aan de letterkunde, en zocht zijn onderhoud in de voortbrengselen van zijnen geest. Gelukkig trof hij in den abbé DE LYONNE eenen vriend aan, die hem een jaargeld van 600 livres gaf, en hem met de Spaansche taal en hare letterkunde bekend maakte. Gedurende eenige jaren was LESAGE weinig als schrijver bekend; doch in 1707 won hij eensklaps de gunst van het publiek door zijn blijspel *Crispin rival de son maître* en zijnen kluchtigen roman *Le diable boiteux*. Zijn blijspel *Turcaret*, (eene bittere satire op de toenmalige financiërs), hetwelk in 1709 verscheen, maakte insgelijks grooten opgang. Te vergeefs bood men hem 100,000

Franken aan, zoo hij dit stuk wilde vernietigen. Doch vooral heeft hij zich eenen onsterfelijken naam verworven door zijnen *Gilblas de Santilanne*, welke hem in den eersten rang der beste romanschrijvers eene eervolle plaats aanwist. Ook behoort hij onder de vruchtbaarste schijvers; men heeft van hem onderscheidene romans en vier en twintig tooneelspeelen, terwijl hij aan zes en zeventig andere heeft medegewerkt. Hij stierf den 17 November 1747 te *Boulogne*, alwaar hij een stil en afgezonderd leven leidde. In den laatsten tijd zijns levens ondervond hij eenen merkwaardigen invloed van de zon op zijn ligchaam. Zoodra de zon aan de kimmen verrees, gevoelde hij zich wel, maar bij haren ondergang verviel hij in eenen staat van afmatting, welke duurde tot dat de dageraad weder aanbrak.

(LA HARPE, *Cours de Littérature; Conversations-Lexicon*).

LESLIE, (Sir JOHN), een beroemd Schotsch natuurkenner, werd den 16 April 1766 te *Largo*, een dorp aan de kust van *Fifeshire*, geboren. Als kind was hij ziek en zwakkelijk, waardoor hij een gebrekkig schoolonderwijs ontving. Niettemin ontwikkelde hij grooten aanleg voor de wiskunde, zoodat de predikant van het dorp hem aan de hoogleraren ROBINSON en STUART voorstelde, door wier tusschenkomst hij in 1779 de hoogeschool van *St. Andrews* bezocht, en in de godgeleerdheid studeerde. In 1784 ging hij naar *Edinburg*, waar hij zijne studiën voltooide. Eenigen tijd daarna vergezelde hij twee Amerikaansche jongelingen, (de broeders RANDOLPH), die te *Edinburg* hadden gestudeerd, naar *Virginie*, en kwam, na eene afwezigheid van twaalf maanden, in *Schotland* terug. In den aanvang des jaars 1790 begaf hij zich naar *Londen*, met brieven van aanbeveling van onderscheidene letterkundige en wetenschappelijke mannen, onder anderen van Dr. ADAM SMITH, die hem den raad gaf, «nimmer een' auteur te naderen, wiens gunst hij zocht te winnen, zonder eerst zijne werken gelezen te hebben, uit vreeze dat het gesprek daarover zoude loopen.» Aanvankelijk hield hij zich met letterkundigen arbeid bezig, en in 1793 verscheen van hem in 't licht eene vertaling van de natuurlijke geschiedenis der vogelen van BUFFON, in negen deelen 8vo. Het honorarium voor dezen arbeid legde den grond tot zijne onafhankelijkheid. In 1794 bezocht hij de *Nederlanden* en vervolgens *Duitschland*, *Zwitserland*, *Denemarken*, *Noorwegen* en *Zweden*. Bijzonderen roem behaalde hij met de uitvinding van den differentiaal-thermometer, den

hygrometer en den photometer, alsmede met zijne handelwijze, om door middel der luchtpomp water te doen bevroren. In 1804 werd hij professor in de wiskunde te *Edinburg*, en in 1809, in plaats van *PLAYFAIR*, professor in de natuurwetenschappen. Den 27 Junij 1832 werd hij tot ridder benoemd, en stierf den 3 November deszelfden jaars, op zijn buitengoed te *Coates* in *Fifeshire*, twee mijlen van de plaats zijner geboorte.

(*Memoir of Sir JOHN LESLIE*, by MACVEY NAPIER. *CHAMBERS'S Biography of distinguished Scotchmen; Gentleman's Magazine for 1833*).

LESSING, (GOTTHOLD EPHRAIM), de hervormer der Duitsche letterkunde, werd den 22 Januarij 1720 te *Kamen* in *Op-per-Lausitz* geboren, waar zijn vader predikant was. Van zijne vroegste jeugd af, toonde hij eenen onverzadelijken leestlust. Op de school te *Meissen*, beoefende hij niet alleen de oude schrijvers, die daar gebruikt werden, maar tevens een groot aantal andere, vertaalde het derde en vierde boek van *EUCLIDES*, en ontwierp eene geschiedenis der wiskunde. In 1746 vertrok hij naar de hoogeschool van *Leipzig*, waar hij eenen beslist en smaak opvatte voor het tooneel, tot groot leedwezen van zijne ouders en zijne zuster, die zulks niet alleen als beuzelachtig, maar ook als zondig beschouwden. Deze omstandigheid overtuigde LESSING dat het raadzaam was, om voor zich zelve te zorgen. Een zijner eerste geestvoortbrengselen was een klein drama, getiteld: *Junge Gelehrten*, hetwelk werd opgevoerd en gunstig ontvangen. In 1755 voltooidde hij zijn treurspel: *Miss Sara Sampson*, uit het burgerlijk leven ontleend en het eerste van dien aard in *Duitschland*. Te vergeefs legden de recensenten hem ten laste, dat hij het uit Engelsche romans en treurspelen had ontleend; het publiek stoorde zich hieraan niet, en bewonderde de menigvuldige schoonheden daarin voorkomende. Zijne fabelen en andere voortbrengselen verspreidden allerwegen zijn roem. In 1770 benoemde hem de erfprins *FERDINAND* van *Brunswijk* tot zijnen bibliothecaris. In den laatsten tijd zijns levens namen zijne gezondheid, opgeruimdheid en gezelligheid merklijk af. Sedert het begin van Februarij aan eene gevaarlijke bezetting op de borst lijdende, bezweek hij in den avond van den vijftienden Februarij onder eenen vernieuwden aanval. De eerste volledige uitgave zijner werken verscheen te *Berlijn* 1771—94 in dertig deelen. Weinige schrijvers hebben zoo veel en zoo zorgvuldig ge-

schreven, en op de Duitsche letterkunde zulk eenen weldadigen invloed uitgeoefend.

(SCHINK, *LESSING's Leben und Charakteristik*).

LESUEUR, (JEAN FRANÇOIS), een beroemd Fransch componist, ridder van het legioen van eer, en muzijk-directeur van keizer *NAPOLEON*, stamde van een oud geslacht af, en werd den 15 Februarij 1763 bij *Abbeville*, op het land, geboren. Na kapelmeester geweest te zijn van onderscheidene hoofdkerken in *Frankrijk*, voor welke hij eene menigte missen, motetten, enz. componeerde, werd hij naar *Parijs* geroepen, alwaar hij zijne vijf grootte opera's in 't licht gaf: *La Caverne*, *Paul et Virginie*, *Télémaque*, *La Mort d'Adam* en *Les Bardes*, welke laatste, zijn beste werk, hem de genegenheid van *NAPOLEON* dermate verwierf, dat hij hem tot kapelmeester en opvolger van *Paesello* benoemde, en hem eene gouden doos verleende met het opschrift: «De keizer der «Franschen aan den componist der Bardes.» *LESUEUR* was tevens een verdienstelijk letterkundige. Zijn werk *Essai sur la musique sacrée* wordt uitermate geprezen, en zijne verhandeling over de muzijk der ouden is de beste proef van zijne geleerdheid, en heeft over dit duister onderwerp eenigermate nieuw licht verspreid.

(*Penny Cyclopaedia; Conversations-Lexicon*).

LESUEUR, (EUSTACHE), een beroemd schilder, de Fransche *RAPHAËL* genoemd, werd in 1617 te *Parijs* geboren. Na van zijn vader onderwijs in het teekenen te hebben ontvangen, kwam hij in de school van *SIMON Vouet*, doch had zijne grootste vorderingen aan de studie van het antiek te danken. In menig opzicht overtrof hij zijn mededinger *LEBRUN*. *LESUEUR* was een man van eene zachtmoedige, edelaardige inborst, en werd alzoo door een ieder hoog geacht. Hij overleed in 1655. *LONDON* heeft van meer dan honderd zijner kunstwerken gravures geleverd, waaronder men opmerkt, *Paulus te Ephesus* predikende, hetwelk door het gild der goudsmeden aan de kerk van *Notre dame de Paris*, ten geschenke werd gegeven; *Het leven van St. Bruno* in twintig tafereelen, en het *Martelaarschap van St. Laurens*.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

LEVAILLANT, (FRANÇOIS), een beroemd Fransch reiziger, werd in 1753 te *Paramaribo*, in de Nederlandsche kolonie *Suriname*, van Fransche ouders geboren. Zonder tot iets opgeleid te worden, zwierf hij meestal in de bosschen rond, om vogels te vangen en ze op te zetten. In

1778 kwam hij te *Amsterdam* met eene aanzienlijke verzameling van naturalïën, en verkocht haar aan den heer TEMMINK, die hem in 1780, op eigene kosten, naar de *Kaap* zond, van waar hij het binnenland zoude indringen. Zulks met LEVAILLANT's eigene wenschen overeenstemmende, vertoefde hij vijf jaren in *Afrika*. Jammer dat de heerlijke verzameling, die hij op zijne togten gemaakt had, grootendeels verloren ging, wijl het schip aan welks boord hij zich bevond door de Engelschen werd verbrand. Zijne tweede reis (van 1783—85) had betere gevolgen, schoon TEMMINK geene reden had over LEVAILLANT zeer tevreden te zijn, want deze verkocht eene groote menigte vogelen in *Parijs*, en gaf hem slechts de doubletten. De uitkomst zijner reizen was echter voor de natuurlijke geschiedenis vrij belangrijk, gelijk blijkt uit zijn *Voyage dans l'intérieur de l'Afrique par le Cap de Bonne Espérance pendant 1780—83*, en zijn *Second voyage dans l'intérieur de l'Afrique dans 1783—85*. Onder zijne werken verdienen nog melding: *Hist. natur. des oiseaux d'Afrique*; *Hist. natur. des perroquets*; en *Hist. natur. d'une partie d'oiseaux nouveaux et rares de l'Amérique*. De reisbeschrijvingen van LEVAILLANT zijn zeer onderhoudend, doch de waarheid van eenige bijzonderheden wordt in twijfel getrokken. Hij stierf te *Sézanne* in *Champagne*, den 1 December 1824.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

LEYDEN, (LUCAS VAN), door de Italianen LUCA D'OLLANDA geheeten, doch wiens eigenlijke naam LUCAS JACOBS was, werd in 1494 te *Leyden* geboren. Het eerste onderrigt in de schilderkunst ontving hij van zijnen vader HUG JACOBS, en vervolgens leerde hij bij CORNELIS ENGELBRECHT, een' leerling van VAN EYCK. Zijne ontwikkeling was verbazend snel; reeds op den ouderdom van negen jaren begon hij in 't koper te graveren, en met zijn veertiende jaar leverde hij platen, die om de fraaiheid van het werk grooten lof verdienden. «Met minder gebreken dan zijne tijdgenooten,» zegt FUSELI, «bezat hij eigenschappen, die hun onbekend waren, meer frischheid, meer smelting van kleur en verschieft van luchten.» Het beroemdste schilderstuk van dezen meester, *Het laatste oordeel*, bevindt zich op het stadhuis te *Leyden*. Zijne teekeningen werden zeer geprezen en zijn even zeldzaam als zijne schilderstukken. Zijn room berust nu hoofdzakelijk op zijne talrijke gravures, welke door uitvoerigheid en losheid uitmunten. LUCAS was een

tijdgenoot van ALBERT DURER, met wien hij in opregte vriendschap leefde, schoon niet zonder naijver, doch immer zonder nijd. Hij hield van eene kostelijke kleding en eene uitgezochte tafel. Zes jaren vóór zijnen dood verviel hij in eene kwijnende ziekte. Niettegenstaande zijne groote verzwakking, kon hij zich niet bedwingen, om op zijn bed te werken. Wanneer men hem onder 't oog bragt, dat hij zoo doende zijnen dood zou verhaasten, zeide hij: «Welaan, ik zal dan op het bed van eer sterven!» Hij stierf in 1533, in den ouderdom van negen en dertig jaren, niet onwaarschijnlijk ten gevolge zijner rustelooze, naarstigheid in eene al te teedere jeugd, waarin het best de grond voor onze volgende gezondheid wordt gelegd.

(DE PILES, *Het leven der vermaardste schilders*; *Penny Cyclopaedia*).

LICHTWER, (MAGNUS GOTTFRIED), den 30 Januarij 1719 te *Wurzen*, in *Saksen*, geboren, schoon niet tot de dichters van den eersten rang behoorende, heeft zich echter door zijne fabelen eenen onsterfelijken naam verzekerd. Op den ouderdom van slechts twee jaren verloor hij zijnen vader, doch de omstandigheden zijner moeder stelden haar in staat, om hem eene goede opvoeding te geven. Toen zij in 1738 overleed, kwam hij onder 't toezicht van zijnen oom, den stiftsraad ZAHN, die hem naar *Leipzig* zond, alwaar hij zich voornamelijk op de regtsgeleerdheid toelagde, en zich ook met het Fransch en Italiaansch gemeenzaam maakte. In 1741 begaf hij zich naar *Dresden*, in de hoop om een ambt te bekomen; doch na twee jaren vergeefs gewacht te hebben, ging hij naar *Wittenberg*, waar hij tot doctor in de regten werd bevorderd, en als privaat-docent optrad, tot dat het barsten van een bloedvat hem noodzaakte niet langer in het openbaar te spreken. Nu nam hij zijne toevlugt tot de pen, en schreef zijn hoofdwerk, getiteld *Vier Bücher Aesopischer Fabeln*, waarvan vele nog tegenwoordig door geene andere zijn overtroffen. LICHTWER overleed den 7 Julij 1783 te *Halberstadt*, waar hij door den koning van *Pruissen* tot regeringsraad was benoemd. Zijne geschriften zijn door POTT, een' kleinzoon des dichters, bijeenverzameld, en in 1828 te *Halberstadt* in 't licht verschenen.

(*Penny Cyclopaedia*; *Conversations-Lexicon*).

LIEVENS, (JAN), een voortreffelijk Neêrlandsch schilder en graveur, werd den 24 October 1607 te *Leyden* geboren. Zijn vader, LIEVEN HENDRIKS, een kundig borduurwerker en naderhand pachter, den

lust zijns zoons voor de edele schilderkunst opmerkende, bestelde hem op achtjarigen ouderdom in de leer bij JORIS VAN SCHOTEN, een goed portret- en historieschilder te *Leyden*. Twee jaren later kwam hij bij den vermaarden PIETER LASTMAN te *Amsterdam*, bij wien hij slechts twee jaren bleef, voortaan op eigene wieden drijvende, schoon hij nog slechts den ouderdom van twaalf jaren had bereikt. Zijn *Heraclet* en *Democriet* naar CORNELIS CORNELISZ. van *Haarlem*, welke hij in dien tijd schilderde, waren zóo juist nagebootst, dat men ze niet van de oorspronkelijke stukken kon onderscheiden. Het portret dat hij van zijne moeder MAGTELT VAN NOORDZANT vervaardigde was verwonderlijk kunstig geschilderd. Onder zijne ordonnantie-stukken roemt men vooral een, hetwelk een' student voorstelt, geestig van muts en kleederen toetgetakeld, zittende bij een vlam-mend veenvuur in een boek te lezen. De prins van *Oranje* FREDERIK HENDRIK dit stuk aan den Engelschen afgezant vereerd hebbende, zond deze het ten geschenke aan koning KAREL I, die er groot behagen in vond. Toen nu LIEVENS, in 1631, op den ouderdom van vier en twintig jaren naar *Engeland* overstak, vond hij aldaar een gunstig onthaal, en schilderde den koning, de koningin, den prins van *Wal-lis* en vele voorname heeren. In 1634 keerde hij naar *Nederland* terug, vestigde zich te *Antwerpen*, en huwde de dochter van den vermaarden beeldhouwer MICHEL COLYNS. In de kerken te *Brussel* en *Antwerpen* vindt men van hem onderscheidene stukken. Een zijner beste werken, hetwelk zich op het stadhuis te *Leyden* bevindt, is de *Onthouding van Scipio*. Ook had hij de eer de beeldnissen van DE RUITER en TROMP af te malen. Op het portret van dezen laatsten zinspelende, laat VONDEL zich aldus hooren:

Als Turk, de Britsche Turk, de zee wil overgagen,
En vieten slokken in zijn onverzadbre maag,
Dan voert hij op den mast den bezem tot een wapen,
En dreigt uit nieuw *Algiers* de magt van s' *Gra-*
(eenhaag).

TROMP vaagt in Oost en West met s' roovers bezemroeden
De beide straten van dit havenschennend slijk,
En gesclt het, dat borst en lenden vreeslijk bloeden,
Ter straffe van geweld, geleën in 't Christenrijk.
Wie bezems voeren wil, geef TROMP de roën in handen;
Dees voert het scherpregt uit in 't aanzien van twee
(stranden).

Ook de teekeningen van LIEVENS staan in hooge waarde alsmede zijne gravures in den trant van REMBRANDT, wiens opwekking van LAZARUS, volgens het oordeel van sommigen, zelfs voor de zijne, hetzelfde onderwerp voorstellende, onderdoet. Het jaar zijns overlijdens is onzeker.

(HOUBRAGEN, *Leven der Schilders*; J. IM-

MERZEEL J^r. , *De levens en de werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders*).

LINNÆUS, of LINNÉ, (CARL VON), de beroemde Zweedsche kruidkundige, werd den 13 Mei 1707 te *Råshult* in *Smaland* geboren. Zijn vader, NICOLAS LINNÆUS, was hulpprediker op een klein dorp *Stendrohult* geheeten, waarvan *Råshult* een gehucht was, gelegen aan een fraai meer, omringd door heuvelen en valleijen, bosschen en bebouwde gronden. Hier hield hij zich reeds als kind bezig, om planten te leeren kennen en te verzamelen. Hij leefde als ware het in den tuin zijns vaders. LINNÆUS studeerde aan de hoogeschoolen van *Lund* en *Upsal*, doch had met groote moeilijkheden te kampen, daar zijn vader hem jaarlijks naauwelijks honderd gulden kon toeleggen. De bescherming echter van Dr. OLAVS CELSIUS, hoogleeraar in de godgeleerdheid te *Upsal*, verzachtte zijn lot. OLAVS, die tevens een bedreven kruidkundige was, en een werk schreef over de planten in de Heilige Schrift vermeld, stelde LINNÆUS te werk. Hier vatte LINNÆUS het eerste denkbeeld op van dat botanisch stelsel, hetwelk zijnen naam heeft vereeuwigd. Den 12 Mei 1732 deed hij, onder koninklijke toestemming, ten koste der hoogeschool van *Upsal*, zijne beroemde reis door *Lapland*, legde, zoo te paard als te voet, meer dan duizend mijlen af, en gaf later zijne uitmuntende *Flora Laponica* in *Holland* in 't licht. In het begin des jaars 1715, ongeveer een paar honderd gulden opgespaard hebbende, ging hij daarmede op reis, om eene hoogeschool op te zoeken, waar hij het goedkoopst tot doctor in de medicijnen kon worden bevorderd, ten einde in de geneeskunst een middel van bestaan te vinden. Dit oogmerk volvoerde hij den 23 Junij 1735 te *Harderwijk*, bij welke gelegenheid hij de stelling verdedigde, dat tusschenpoozende koortsen toe te schrijven zijn aan kleideeltjes met het voedsel opgenomen, en huisvestende in het slagaderlijk stelsel. LINNÆUS de vriendschap gewonnen hebbende van den grooten BOERHAVE, werd, op diens aanbeveling, *Hortulanus* van den rijken CLIFFORT, bezitter der buitenplaats *Hartekamp* aan de Leydsche vaart bij *Haarlem*. Met de meeste welwillendheid behandeld, bewees LINNÆUS hem gewigtige diensten. Hij bragt CLIFFORT's museum van natuurlijke historie in orde, onderzocht en ordende de planten in diens lushof en herbarium, en gaf onder anderen zijn *Hortus Cliffortianus* in 't licht, een fraai werk in folio, versierd met platen, en uitgevoerd ten koste van

CLIFFORT, die het aan zijne vrienden ten geschenke gaf. Na een verblijf van drie jaren hier te lande, bezocht hij *Engeland* en *Frankrijk*, kwam in 1738 in *Zweden* terug, en zette zich als geneesheer te *Stokholm* neder. Het overige van zijnen levensloop was meerendeels voorspoedig. Zijn roem verspreidde zich door de gansche beschaaftde wereld; wetenschappelijke maatschappijen beijverden zich om hem onder hare medeleden op te nemen; hij werd door zijnen koning tot den ridderstand verheven, en verwierf een vermoogen, aanzienlijk genoeg, om een landgoed te koopen, waarop hij de laatste vijftien jaren zijns levens doorbragt. In den laatsten tijd leed hij veel door aanvallen van beroerte, jicht en graveel, en bezweek eindelijk aan verzwering van de blaas, op den 10 Januarij 1778, in den ouderdom van een en zeventig jaren. Zijn stoffelijk overschot werd in eenen grafkelder van de hoofdkerk te *Upsal* ter aarde besteld, waar hem door zijne leerlingen een gedenkteen van Zweedsch porfier werd opgericht. Koning GUSTAAF III liet een' gedenkpenning slaan, waarop de algemeene rouw van *Zweden* werd vermeld; ook in eene aanspraak van den troon, gewaagde deze vorst van LINNÆUS' dood als van eene ramp, die het rijk had getroffen. Onder de werken van dezen grooten kruidkundige vermelden wij nog: *Systemae Naturae*; *Fundamenta Botanica*; *Flora Suecica*; *Fauna Suecica* en *Species Plantarum*.

(FÉE, *Vie de CHARLES DE LINNÉ*; PULTENEY'S *Life of LINNÆUS*; SMITH, in REES'S *Cyclopaedia*; VAN HALL'S *Epistolae LINNÆI*; AGARDH, *Antiquitates LINNÆANÆ*).

LINSCHOTEN, (JAN HUYGEN VAN), een kloek Nederlandsch zeevaarder en ontdekker, werd in 1563 te *Haarlem* geboren. Den 6 December 1579 scheepde hij zich te *Texel* in, om zich naar *Sevilla* te begeven, waar zich twee zijner broeders gevestigd hadden. Hij reisde vervolgens met een' Duitsch heer naar *Lissabon*, trad in dienst van VINCENT DE FONSECA, benoemd tot aartsbisschop van *Goa*, en vertrok in 1583 naar deze residentie, waar hij eenige jaren vertoefde. Na den dood des aartsbisschops in 1589, keerde hij over *Portugal* naar het vaderland terug. Naauwelijks had hij de beschrijving zijner reis voltooid, of men noodigde hem uit, om deel te nemen aan eenen zeetogt ter ontdekking eener noord-oostelijke doorvaart naar *China*. Hij werd door den stadhouder, prins MAURITS, en de directeurs dezer onderneming, benoemd tot oppercornities van de vloot. «Het plan was

«naar mijn' smaak,» zegt hij zelf, «en «overeenkomstig mijne geneigdheid: zon- «der dus op het gevaar te letten waaraan «men zich blootstelt op eenen togt te «midden van ijsklompen, ondernam ik «dien voor het welzijn van het vaderland «en mijne eigene voldoening. Mijne taak «was om van alles een dagboek te hou- «den, en ik heb zulks zoo naauwkeurig «gedaan als slechts mogelijk is, schrijvende «dag voor dag en uur voor uur op al wat «ons overkwam en wat er op reis voor- «viel, zonder partij te kiezen, noch voor «noch tegen.» De vloot uit drie schepen bestaande, onder de bevelen van CORNELIS CORNELISZ. NAY, BRANDT IJSBRANTS en BARENDs, vertrok den 5 Junij 1594 uit *Texel*, en ontdekte den 22 Julij de straat van *Nassau* (het *Waaigat*). Men stevende langs *Nova Zembla* zonder eene haven of doorvaart te vinden. De ijsgevaarten die de onzen tegenhielden verdwenen zijnde, zeilden zij verder tot den mond van den *Obey*. De zee nagenoeg open ziende, meende men dat zij zich tot *China*, *Japan* en de naburige eilanden uitstrekten; het gezigt van de kust, die zuidoostwaarts liep, bevestigde hen in dit denkbeeld. «Echter,» voegt LINSCHOTEN er bij, «wij «zeilden niet voort totdat wij er geheel «zeker van waren, daar tegenwind ons «noodzaakte het ruime sop te kiezen.» Storm, mist en ijsvelden dwongen hen den 11 Augustus terug te keeren, en den 15 September kwam LINSCHOTEN te *Enkhuizen* terug, alwaar hij zich had gevestigd. Hij was een dergenen die men benoemde, om den stadhouder en den raadpensionaris OLDENBARNEVELD verslag van de reis te doen. Hij legde zijn dagboek met teekeningen en kaarten over, en gaf te kennen dat hij het bestaan van eenen noordoostelijken doortogt voor hoogst waarschijnlijk hield. Nadat alles naauwkeurig was onderzocht, werd er tot eene nieuwe reize om den Noord met zeven schepen onder dezelfde bevelhebbers, met bijvoeging van JACOB VAN HEEMSKERK, besloten. Den 2 Julij 1595 verliet LINSCHOTEN *Texel*, en reeds den 19 Augustus werd men voor het *Waaigat* door het ijs zoodanig belemmerd, dat men, na veelvuldige pogingen, den 15 September besloot naar het vaderland terug te stevenen. LINSCHOTEN eindigde het overschot zijner dagen te *Enkhuizen*, waar hij met het penningmeesterschap werd vereerd, en in 1611 overleed. Zijne *Indische Reis* in 1596 gedrukt, met kaarten en afbeeldingen, is in 't Latijn, Fransch, Engelsch en Hoogduitsch overgebragt. Het langdurig verblijf van LINSCHOTEN te *Goa* en zijne betrekkingen met hooggeplaatste

mannen, met geleerden en reizigers hadden hem in staat gesteld nauwkeurige inlichtingen te bekomen over de zeden, gewoonten en voortbrengselen der *Oost-Indiën*. Door dit werk, hetwelk thans nog verdient gelezen en geraadpleegd te worden, is de koophandel en bijgevolg de welvaart der *Nederlanden* aan hem veel verschuldigd.

(*Historische beschrijving der reizen; c. MOLL, Verhandeling over eenige vroegere zeetogten der Nederlanders*).

LIPSIUS, (JUSTUS), eigenlijk JOOST LIPS, een der vroegste hoogleeraren aan de Leydsche hoogeschool, werd in 1547 te *Isque*, een dorp tusschen *Brussel* en *Leuven*, geboren. Op den ouderdom van negen jaren maakte hij Latijnsche verzen, en op dien van twaalf schreef hij verhandelingen. Hij bezocht *Italië*, *Frankrijk* en *Duitschland*, en werd vervolgens hoogleeraar in de geschiedenis te *Leyden*, waar hij in nauwe vriendschap leefde met *douza*, dien hij hoogschatte. Toen hem de leerstoel voor de fraaije letteren te *Leuven* werd aangeboden, gaf hij aan deze roepstem gehoor, en had zich in een groot aantal toehoorders zijner lessen te verheugen. Zelfs de aartshertog *ALBERTUS* en de infante *ISABELLA* bezochten nu en dan zijne gehoorzaal. Op zekeren dag de verhandeling van *SENECA* over de goedertierenheid (*de Clementiâ*) voor zich hebbende, toen deze hooge personaadjen binnen traden, hield hij voor de vuist eene rede, juist toepasselijk op het onderwerp. «De gelegenheid was inderdaad voortreffelijk, om souverainen ongezocht «eene nuttige les te geven.» De werken zijner jeugd zijn beter geschreven dan die zijner laatste jaren. Hij had *TACITUS* tot voorbeeld gekozen, en door bondig te willen zijn, werd hij duister. *Lipsius* overleed te *Leuven* in 1606, op den ouderdom van acht en vijftig jaren. Schoon hij niet minder dan viermaal van godsdienst veranderde, was hij een verdediger der onverdraagzaamheid en een voorstander van het beginsel der inquisitie, beweerende dat men met geweld, des noods met vuur en zwaard, slechts ééne godsdienst in een land moest behouden. Aan de letterkundige geschiedenis, de Latijnsche taal en oudheden heeft hij groote diensten bewezen. Onder zijne werken, die zes folio deelen beslaan, noemt men een' *Commentarius* op *TACITUS*; *Variae Lectiones*; *De Militia Romana*, en verhandelingen over Amphitheatres en Bibliotheken.

(*Le Plutarque des Pays-Bas*; *MIRAEUS, Vita Lipsii*; *Biographie du royaume des Pays-Bas*).

11.

LITHGOW, (WILLIAM), een Schotsch reiziger in de zeventiende eeuw, die, gelijk hij ons verhaalt, zes en dertig duizend Engelsche mijlen in *Europa*, *Azië* en *Amerika* te voet heeft afgelegd. Te *Malaga* werd hij dermate door de inquisitie gemarteld, dat hij het gebruik zijner ledematen verloor. Hij stierf omstreeks het jaar 1640. *Lithgow* heeft eene beschrijving gegeven van zijne wandelingen en een verhaal van de belegering van *Breda*.

(*Dictionary of Biography*).

LITTLETON, (THOMAS), een uitstekend Engelsch rechtsgeleerde, werd omtrent het begin der vijftiende eeuw te *Frankley*, in het graafschap *Worcester*, geboren. Na vlijtig in de regten gestudeerd te hebben, bekleedde hij achtereenvolgens onderscheidene regterlijke waardigheden, werd in 1466 lid van het opperlands-gerigt (*Court of common pleas*), en stierf den 23 Augustus 1481, in den ouderdom van omtrent zestig jaren. In *COLLIN'S Peerage* vindt men een afschrift van *Sir THOMAS LITTLETON'S* laatste wil, welke aardige bijzonderheden bevat, doch wij hebben slechts ruimte voor een uittreksel van het begin van dit stuk:

«In den naam van God, Amen. Ik «*THOMAS LITTLETON*, ridder, een van «'s konings regters van het opperlands- «gerigt, maak mijn testament, en geef «mijnen wil te kennen, in maniere en «vorm als volgt: Vooreerst, ik legateer «mijne ziel aan God almachtig, Vader, «Zoon en Heiligen Geest, drie Personen «en één God, en onzen Heer, Schepper «van hemel en aarde en de geheele wereld, en aan onze gezegende vrouwe en «maagd, heilige *MARIA*, moeder van onzen Heer *JEZUS CHRISTUS*, de eenige ontvanger Zoon van onzen gezegden Heer «God, den Vader des hemels, en aan den heiligen *CHRISTOPHORUS*, die onzen Heer op zijne schouders mogt dragen, «en aan alle heiligen des hemels; en «mijn ligchaam om ter aarde besteld te worden in de grafstede, welke ik voor «mij laat maken aan de zuidzijde van de «hoofdkerk van het klooster onzer voer- «noemde gezegende vrouwe van *Worcester*. Ik wil en begeer uitdrukkelijk, dat «dadelijk na mijn overlijden mijne executeuren drie goede priesters opsporen, «om drie zielmissen, ieder dertig dagen durende, te zingen, zoo dat ieder priester, ééne zielmis van dertig dagen zinge, «en dat elk dezer priesters voor zijn werk behoortlijk beloond worde,» enz.

Zijne beroemde verhandeling over de regten waarop men eenig land of huizing bezit, (*Tenures*) wordt ook een *classicus*.

werk beschouwd, is menigwerf herdrukt en door COKE, HALE en andere beroemde regtsgeleerden verklaard.

(*Biographia Britannica*; COKE's *Preface to his Commentary on LITTLETON*).

LIVIVS, (TITUS), een beroemd Romeinsch historieschrijver, werd in het jaar 59 v. c. te *Patavium (Padua)* geboren. Wij bezitten zeer weinige bijzonderheden over zijn leven. Hij schijnt te *Rome* geleefd en met keizer AUGUSTUS op eenen vertrouwelijken voet omgegaan te hebben. Volgens TACITUS noemde de keizer hem gewoonlijk den Pompejer, omdat LIVIVS aan de partij van POMPEJUS veel lof toezwaaide. Ook schijnt hij het toevoorzigt gehad te hebben over de studiën van CLAUDIUS, die naderhand keizer werd. LIVIVS overleed in het zes en zeventigste jaar zijns ouderdoms. Zijn groot werk, oorspronkelijk uit 142 boeken bestaande, gaf een verhaal der Romeinsche geschiedenis van de vroegste tijden tot op den dood van DRUSUS, 9 j. v. c. Van deze boeken zijn er thans nog slechts vijf en dertig overig, namelijk de tien eerste, bevattende de geschiedenis van de stad tot op 293 j. v. c., en het een en twintigste tot en met het vijf en veertigste, beginnende met den tweeden Punischen oorlog, 218 j. v. c. en loopende tot de verovering van *Macedonië*, 167 j. v. c. De roem van LIVIVS was reeds in zijnen leeftijd zóo algemeen verspreid, dat, volgens het verhaal van PLINIUS, een inboorling van *Cadix* naar *Rome* kwam, alleen met het doel, om dezen grooten historieschrijver te zien. Zijne Romeinsche geschiedenis is in bijkans alle Europeesche talen overgebracht. De beste vertalingen in het Hoogduitsch zijn die van WAGNER en CIANO, in het Italiaansch van NARDI, in het Engelsch van BAKER en in het Fransch door DUREAU DE LA MALLE en NOEL.

(SÖLTL, *TITUS LIVIVS in seiner Geschichte*; KRUSE, *De fide LIVII recte aestimanda*; LACHMANN, *de Fontibus historiarum T. LIVII*).

LOCKE, (JOHN), een der grootste Britsche wijsgeeren en bovennatuurkundigen, werd den 29 Augustus 1632 te *Wrington*, bij *Bristol*, geboren. Op raad van den kolonel POPHAM, onder wien LOCKE's vader had gediend, werd hij op de Westminster-school geplaatst, en studeerde vervolgens te *Oxford*. Op deze hoogeschool legde hij zich met groote vlijt toe op het beoefenen der oude letterkunde, las BACON en DESCARTES, en ontwikkelde alzoo zijnen wijsgeerigen geest. LOCKE werd tot doctor in de geneeskunde bevorderd, doch zijn zwak gestel verhinderde hem de ge-

neeskunst uit te oefenen. In 1664 bezocht LOCKE, als secretaris van den Britschen gezant, *Berlijn*; doch keerde een jaar later naar *Oxford* terug, waar hij toevallig in kennis geraakte met Lord ASHLEY, naderhand graaf van SHAFTESBURY. LOCKE nam de uitnoodiging van dezen edelman om bij hem in te wonen aan; en van dien tijd bleef hij aan SHAFTESBURY onafscheidelijk gehecht. Ten einde eene vervolging voor hoog verraad te ontgaan, volgde hij zijnen beschermer naar *Holland*, waar hij zelfs na den dood van SHAFTESBURY bleef vertoeven. Ook hier vervolgde hem de haat van koning JACOBUS II. De Engelsche afgezant eischte van de Algemeene Staten de uitlevering van LOCKE en drie en tachtig andere personen, onder voorwendsel, dat zij aan den opstand van den hertog van *Monmouth* deel hadden. Gelukkig vond LOCKE vrienden, die hem verborgen tot dat het hof van zijne onschuld overtuigd was. Gedurende zijn verblijf in *Holland*, werd hij bekend met LIMBORCH, een' verlicht, vroom, gematigd Remonstrantsch godgeleerde, met LECLERC en andere vrijzinnige geleerden. Hij voltooide alhier zijn beroemd werk *Essay on the Human understanding*, en schreef zijnen eersten brief over de Verdraagzaamheid (*Toleration*). Bij de omwenteling van 1688, keerde LOCKE met de vloot, welke de prinses van *Oranje* naar *Engeland* overvoerde, terug. Van nu af bekleedde hij met lof onderscheidene aanzienlijke ambten, welke hij zorgvuldig waarnam, zonder daarom zijne wijsgeerige studiën geheel af te breken. Hij stierf den 28 October 1704 in den ouderdom van drie en zeventig jaren. Hoe groot ook zijne verdiensten in andere opzichten waren, het is vooral als voorvechter van burgerlijke en godsdienstige vrijheid, dat LOCKE aanspraak heeft op den eerbied en de dankbaarheid van het nageslacht. De werken van LOCKE zijn bijeen verzameld en menigwerf in drie deelen folio uitgegeven; doch de volledigste uitgave is die in tien deelen 8vo., *Londen*, 1801 en 1812.

(KING's *Life of Locke*).

LODEWIJK IX, bijgenaamd de *Heilige* (st. LOUIS), koning van *Frankrijk*, zoon van LODEWIJK VIII en BLANCHE van *Castilië*, in 1215 te *Poissy*, bij *Parijs*, geboren, kwam in 1226 tot den troon, doch onder voogdij van zijner moeder, die in dit woelig tijdvak groote bekwaamheden ontwikkelde, en aan den geest van haren zoon eene godsdienstige rigting gaf.

«Van zijne vroegste jeugd af,» zegt JOINVILLE, «was deze goede koning medelijdend jegens armen en ongelukkigen;

«alle dagen» spijzigde hij eene menigte «behoeftegen in zijne kamers en had bij «zijn' middag- en avondmaaltijd, oude «kreupelen menschen voor zich, die hij «van zijne tafel overvloedig verzadigde. «Dikwijls diende de koning zelf hun het «vleesch toe, en sneed het voor hen, en «gaf hun bij het heengaan nog eigenhandig eene ruime aalmoes.» Gedurende eene ziekte de gelofte gedaan hebbende, het *Heilige Land* te bezoeken, woonde hij twee kruistogten bij. In Junij 1248 vertrok hij naar het Oosten, landde in *Egypte*, en bemagtigde *Damiate*; doch in den slag van *Mansoura* gevangen genomen zijnde, was hij genoodzaakt een hoog losgeld te betalen, waarna hij den oorlog in *Palestina* voerde. Onvoorspoedig in zijne ondernemingen, keerde hij in 1254 naar *Frankrijk* terug, waar hij handen vol werk had, om de onderdrukkingen der edelen krachtig te keer te gaan. Hij schiep eene Fransche zeemagt, en sloot een voordeelig verdrag met den koning van *Arragon*, waarbij de wederzijdsche grensscheiding nauwkeurig werd bepaald. De voornaamste en bijkans eenigste fout van LODEWIJK was die zijner eeuw, onverdraagzaamheid in het stuk van godsdienst; hij viel de Joden hard, had een' afschuw van ketters, en was gewoon zijnen vriend JOINVILLE te zeggen, «dat een leek niet met ongeloo-«vigen moest twisten, maar hen met een «goed zwaard dwars doorkloven.» Bij een bevelschrift, schold hij den Christenen een derde gedeelte van hunne schulden aan de Joden kwijt, en zulks «voor het heil zij-«ner ziel.» Deze zelfde geestdrijverij zette hem aan tot eenen tweeden kruistogt. Hij zeilde naar *Afrika*, belegerde *Tunis*, en stierf, in Augustus 1270, in zijne legerplaats aan de pest. Eenige oogenblikken vóór zijnen dood wendde hij zich tot den jeugdigen prins, die hem moest opvolgen, zeggende: «Mijn zoon! mijn waarde zoon! «maak u bemind bij het volk; men is «slechts koning om bemind te worden, «en op deze voorwaarde alleen zie ik «mijn geslacht met genoeg op *Frank-«rijk's* troon. Zoo mijn volk ongelukkig «moest zijn, zou ik liever willen dat «zulks aan een' vreemdeling dan aan de «mijnen ware te wijten.

«De eerste zaak welke ik u aanbeveel «is, God van ganser harte lief te hebben, «zonder dit kan niemand behouden worden.

«Draag vooral zorg regtschapene man-«nen in uwe nabijheid te hebben.

«Dat niemand zich in uwe tegenwoor-«digheid verstoutte iets te zeggen, dat «tot zonde kan verleiden, of kwaad van «anderen te spreken.

«Dank God dikwijls voor al het goede «dat Hij u doet, ten einde waardig te «zijn nieuwe weldaden te ontvangen.»

(JOINVILLE, *Histoire de ST. LOUIS*; MAR-
TENNES, *Thesaurus Anecdotorum*).

LODEWIJK XIV, koning van *Frankrijk*, was naauwelijks vijf jaren oud, toen hij, in 1643, zijnen vader opvolgde. De kardinaal MAZARIN, een Italiaan van afkomst en kweekeling van RICHELIEU, doch minder bekwaam dan zijn meester, was, gedurende LODEWIJKS minderjarigheid, de minister van het regentschap. Met den dood van MAZARIN, in 1661, begon LODEWIJK XIV als zelfstandig vorst te regeren, en koos COLBERT tot zijnen eersten staatsdienaar. Dit was eene goede keus, en veel van den luister van LODEWIJKS regering had hij aan dezen bekwaamen minister te danken. De hoofdgrondregel van LODEWIJK was zui-vere alleenheerschings. Volgens LODEWIJK vertegenwoordigde de koning de gansche natie; alle magt, alle gezag berustte bij hem. Zijne welbekende spreuk was «*L'état «c'est moi!*» Deze regeringsvorm, zeide hij, was best geschikt voor het karakter, de zeden en gewoonten der natie. In zijne geschrevene raadgevingen aan den dauphin, zegt hij: «Al wat zich in onze «uitgebreide staten bevindt, van welken «aard ook, behoort ons. De gelden in de «schatkist, zoowel als die in de handen «der ontvangers en in de beurzen onzer «onderdanen, staan onder ons beheer. «Gij behoort overtuigd te zijn, dat ko-«ningen vrijmagtige heeren zijn, en de «algeheele beschikking hebben over alle «eigendommen, zoowel over die der gees-«telijken als die der leeken, en er ten «allen tijde als spaarzame huishouders ge-«bruik van mogen maken. Insgelijks is «het leven der onderdanen ons eigendom, «waarover wij met omzigtigheid kunnen «beschikken. Hij die den menschen konin-«gen heeft gegeven, beval hun den ko-«ning als zijnen stedehouder te beschou-«wen, aan wien het alleen toekomt over «hun gedrag te oordeelen. Het is zijn «wil, dat een iegelijk, die onderdaan ge-«boren is, onvoorwaardelijk en zonder «tegenstribbeling gehoorzame. Het voor-«naamste gebrek in de regering van *En-«geland* is, dat de vorst geen volk of «geld kan ligten zonder het parlement, «noch het parlement bijeen roepen, zon-«der daardoor zijn eigen gezag te ver-«minderen.»

LODEWIJK XIV voltooide het werk door RICHELIEU begonnen: hij veranderde *Frank-rijk* van eene leenroerige monarchie in eene onbepaalde alleenheerschappij. De adel en geestelijkheid werden tot zwijgen

gebragt, alsmede de onderscheidene parlementen. Toen het parlement van *Parijs* in 1655 eenige bedenkingen maakte op het edict des konings betreffende het muntstelsel, reed de nog slechts zeven-tienjarige LODEWIJK spoorlags van *Versailles* naar *Parijs*, stoof, gelaarsd en gespoord als hij was, met de zweep in de hand, de zaal van het parlement binnen, en riep den eersten president toe, dat de vergadering van dat ligchaam reeds genoeg rampen had berokkend, en beval niet verder voort te gaan, om over zijne edicten woorden te wisselen. «En gij, mijn heer de president,» zeide hij, «ik verbied u zulks toe te staan.»

Hoe LODEWIJK over den derden stand (*tiers état*) dacht, blijkt genoegzaam uit zijn berucht edict van 1679, betreffende het tweegevecht, waarin hij met de grootste verachting spreekt van alle personen van lage geboorte, die onbeschoft genoeg zijn om een' edelman uit te dagen. In geval van doodelijke of gevaarlijke verwonding veroordeelde hij hen om gewurgd te worden, met verbeurdverklaring van goederen. Deze wet, zoo beleedigend voor het Fransche volk, bleef tot den val der monarchie in stand.

LODEWIJK XIV haatte de Protestanten, en verdreef hen, als ware het, uit zijn rijk, door de herroeping van het edict van *Nantes* in 1685. *Frankrijk* verloor duizenden nijvere onderdanen, die naar *Engeland*, *Zwitserland*, *Duitschland* en de *Nederlanden* weken. De buitenlandsche oorlogen van LODEWIJK XIV sproten mede voort uit zijne heersch- en veroveringszucht. Hij had een' afkeer van de *Nederlanders*, die hij beschouwde als een' hoop kramers, ketters en republikeinen, «een ligchaam met te veel hoofden, dat door geen vuur van edele driften kan bezielde worden.» Hij voerde dien afkeer tegen ons vaderland met zich in het graf, zonder dat het hem gelukt was dit kleine volk ten onder te brengen, welks rijkdom en invloed hem allerwegen vijanden berokkend.

De eerste oorlog van LODEWIJK XIV tegen den Duitschen keizer LEOPOLD, *Nederland* en *Spanje* eindigde met den vrede van *Nijmegen*. LODEWIJK behield *Franche Comté* en een deel der *Spaansche Nederlanden*. De oorlog brak in 1689 andermaal uit tegen *Engeland*, het *Duitsche* rijk en *Nederland*. LODEWIJK wilde den verdreven Engelschen koning JACOBUS II op den troon herstellen; doch de slag aan de *Boyne* en de overgave van *Limmerick* noodzaakten JACOBUS op nieuw naar *Frankrijk* te wijken, waar hij als gepensioneerde

van den Franschen koning «Gef. Intus-schen verwoestten en verbrandden de Franschen op de onmenschenlijkste wijze *Heidelberg*, *Manheim*, *Speijer*, *Oppenheim*, *Crutzenach*, *Frankenthal*, *Ingelheim*, *Bacharach*, *Sinsheim* en anderen, onder voorwendsel van een' slagboom tusschen hun leger en den vijand daar te stellen. Toen in 1693 de gedeeltelijk herbouwde stad *Heidelberg* door den Franschen maar-schalk DE LORGES werd ingenomen, had aldaar eene nieuwe Fransche furie plaats. Op deze tijding werd er te *Parijs* een *Te Deum* gezongen en een penning geslagen, waarop de in vlam staande steden stonden afgebeeld, met het opschrift: *Rex dixit et factum est* (de koning heeft het bevolen en het is volbragt). De vrede van *Rijswijk*, in 1697, maakte een einde aan dezen krijg, waarbij LODEWIJK niets won, prins WILLEM III als koning van *Groot-Britannië* erkende en den hertog van *Lotharingen* in zijne regten herstelde.

De derde oorlog van LODEWIJK over de *Spaansche* erfopvolging duurde dertien jaren, beroerde geheel *Europa* en eindigde met den vrede van *Utrecht* in 1713. Het gelukte LODEWIJK een' *BOURBON* op den *Spaanschen* troon te plaatsen; doch dit was het eenige voordeel dat hij behaalde; zijne legers werden herhaaldelijk door EUGENIUS, MARLBOROUGH en JOHAN WILLEM FRISO geslagen, zijne schatkist was uitgeput, zijne beste krijgsoversten waren dood, zijne onderdanen den oorlog en de geldafpersingen moede, en hij zelf was niet meer dan eene schaduw van hetgeen hij vroeger was geweest. LODEWIJK XIV stierf den 1 September 1715, in den ouderdom van zeven en zeventig jaren. Bij zijnen dood was het land met eene schuld van twee duizend millioen livres beladen, en hij gaf aan *Europa* het voorbeeld van die geduchte staande legers, welke alle landen van *Europa* ten verderve strekken.

(VOLTAIRE, *Siècle de LOUIS XIV*; *Mémoires complets et authentiques du duc de St. Simon sur le siècle de Louis XIV*).

LÖFFLER, (JOSIAS FRIEDRICH CHRISTIAN), bekend als een helderdenkend godgeleerde en welsprekend kanselredenaar, zag den 18 Januarij 1752 het levenslicht te *Saalfeld*. Hij was eerst prediker aan de Heilige Geest-kerk te *Berlijn*, en sedert 1778 Pruisisch veldprediker. In 1782 werd hij buitengewoon en in 1787 gewoon hoogleeraar en predikant te *Frankfort* aan den *Oder*. Twee jaren later vertrok hij als superintendent-generaal naar *Gotha*, waar hij deels als practisch godgeleerde, deels door zijne schriften tot aan zijnen dood

met veel vrucht arbeidde. Hij stierf te *Gamstädt*, bij *Gotha*, den 4 Februarij 1816. Onder zijne werken verdienen vooral melding zijne *Predigten*, 4 deelen, *Jena* 1797, en zijn *Magazin für Prediger*, 7 deelen, *Jena* 1803—13. De *Kleinen Schriften* van LÖFFLER zijn in drie deelen bijeen verzameld.

(*Conversations-Lexicon*).

LOKMAN, een Oostersch wijsgeer en fabeldichter, wordt in den Korán en door latere Arabische overleveringen voorgesteld als een tijdgenoot van DAVID en SALOMO, met welke koningen hij veel omgang zou gehad hebben. Men wil dat hij tot den ouden Arabischen stam *Ad* behoord hebbe, en dat, toen zijn stam werd uitgeroeid, hij, uit hoofde van zijne wijsheid en vroomheid, in het leven werd gespaard. Andere verhalen, uit Perzische schrijvers getrokken, houden LOKMAN voor een' Abysinischen slaaf, afzigtelijk door zijne leelijkheid en vanstaltigheid, maar vernuftig en in eene groote mate de bekwaamheid bezittende, om alles in zedelijke verdicht-selen en fabelen te hullen. De welbekende verzameling van Arabische fabelen wordt aan hem toegeschreven. De fabelen van LOKMAN, welker stijl zeer gemakkelijk en vloeiend is, zijn menigwerf, ten gebruike dergenen die het Arabisch beginnen te leeren, naar de eerste uitgave van ERPENIUS, met eene Latijnsche verklaring, herdrukt.

(*Penny Cyclopaedia*; WÜSTENFELD, *Diss. de LOKMANO*).

LOMONOSOW, (MICHAEL WASILJE-WITCH), de vader der hedendaagsche Russische poëzy en letterkunde, werd in 1711 bij *Kholmogor*, in het gouvernement van *Archangel*, geboren. Zijn vader, een lijfseigene van de kroon, was een visscher, en MICHAEL vergezelde hem meer dan eens op zijne togten in de *Witte* en *Noordzee*. In den langen winter oefende hij zich zoo veel hij kon, waarin een priester hem eenigzins behulpzaam was. En, ofschoon zijn voorraad van boeken uiterst schaarsch was, bestaande uit weinig meer dan eene spraakkunst, een reken- en een psalmboek, maakte hij er zulk een vlijtig gebruik van, dat hij ze eindelijk geheel van buiten kende. Hetgeen hij op deze wijze leerde, diende slechts om hem naar meerdere kennis te doen dorsten. Hij verlangde alzoo naar *Moscou* te gaan, en verheugde zich ongemeen, toen hij in de gelegenheid kwam, om op eene kar, met bevroren visch beladen, derwaarts te reizen. Nadat hij zich eerst op *Zaikonopaski*-school aldaar en naderhand op de hoogeschool

van *Kiow* bijzonder had onderscheiden, werd hij in 1734 naar *Petersburg* gezonden, om aldaar zijne opvoeding te voltooijen. Hier legde hij zich vooral toe op de wis-, genees-, schei- en mineraalkunde. Na twee jaren vertrok hij naar *Marburg*, ten einde zich onder den vermaarden wijsgeer CHRISTIAN WOLFF te volmaken. Hier bleef hij drie jaren, en ging toen naar *Freyberg*, om practische kennis te bekomen van de metaalscheiding en mijnwerken. Schoon hiermede bezig, verzuimde hij de letterkunde niet; hij las vlijtig de beste Duitsche dichters van dien tijd, en besloot hen te evenaren. Een zijner eerste letterkundige voortbrengselen was eene ode op de bemagtiging van *Khoten*, welke hij aan keizerin ANNA zond, en algemeen werd bewonderd. Inmiddels huwde hij gedurende zijn verblijf te *Marburg*, waardoor hij in geldelijke ongelegenheid geraakte, zoodat hij genoodzaakt was, naar zijn vaderland terug te keeren. Na zijne aankomst te *Petersburg*, werd hij, in 1741, lid van de academie, en in 1746 professor in de scheikunde. Hij stierf den 16 April 1765. De volledige verzameling zijner werken, welke menigmaal zijn herdrukt, beslaat zestien boekdeelen. Het zou inderdaad moeilijk zijn iemand te noemen, die met hem in veelzijdige kennis kan vergeleken worden. Tijdrekenkunde, geschiedenis, spraakkunst, dicht-, letter-, oordeel-, sterre-, genees- en scheikunde, alsmede de studie der luchtverschijnselen (meteorologie), — alles hield hem beurtelings bezig, en in dit alles toonde hij groote kunde en schrandtheid. Hij schreef onder anderen twee treurspelen, en eene geschiedenis van *Rusland*.

(POLEVOI's *biographische Novelle*, getiteld M. V. LOMONOSOW, 2 deelen, 1836).

LONG, (ROGER), een Engelsch godgeleerde en wiskunstenaar, werd omstreeks het jaar 1680 in het graafschap *Norfolk* geboren. Op den ouderdom van zeventien jaren bezocht hij de hoogeschool van *Oxford*, en maakte in de godgeleerdheid en wiskunde groote vorderingen. Hij schreef onderscheidene werken, en stierf als predikant te *Bradwell* in *Essex*, den 16 December 1770. Zijn voornaamste werk is eene verhandeling over de sterrekunde, in twee dikke kwarto deelen, welke zeer goede beschrijvingen bevat van de schijnbare beweging der hemelsche lichamen. Met het doel om de wetenschap der astronomie onder het bereik van het volk te brengen, liet hij eene holle sfeer vervaardigen, in welke dertig personen gemakkelijk konden zitten. Op de binnenste

oppervlakte was eene afbeelding van den hemel, zoo als die zich aan den beschouwer, op het noordelijk halfrond, vertoont. De gewoonten van *Dr. LONG* waren hoogst eenvoudig; hij dronk niets dan water. Eenige jaren vóór zijnen dood onthield hij zich tevens van dierlijk voedsel, en bereikte aldus den ouderdom van negentig jaren.

(*Biog. Brit.; Penny Cyclopaedia*).

LONGINUS, (DIONYSIUS CASSIUS), een beroemd Grieksch kunstregter en wijsgeer, «die met poëtisch vuur was beziend,» werd in de derde eeuw te *Athene* of in *Syrië* geboren. Zijn oom *FRONTO*, een beroemd leeraar in de welsprekendheid, droeg groote zorg voor zijne opvoeding. Ook worden *AMMONIUS* en *ORIGENES* onder zijne onderwijzers geteld. Hij zette zich vervolgens te *Athene* neder, waar hij onderwijs gaf in de wijsbegeerte, welsprekendheid en oordeelkunde. Zijne school werd dra de beroemdste van het gansche Romeinsche rijk. Op uitnoodiging van *ZENOBI* ging hij naar *Palmyra*, ten einde het toezigt te hebben over de opvoeding harer zonen. Na den dood van haren gemaal *ODENATUS*, werd hij haar eerste staatsdienaar. Met de Romeinen in oorlog geraakt, viel *Palmyra* in handen van keizer *AURELIANUS*, die bevel gaf *LONGINUS* te dooden, uit wraak dat hij den kernachtigen brief had ontworpen, welke *ZENOBI* aan den Romeinschen monarch toezond. *LONGINUS* schreef onderscheidene werken, waarvan niets tot ons is gekomen dan eenige brokstukken door andere schrijvers overgenomen, en zijne *Verhandeling over het verhevene*, aan welke thans nog groote waarde wordt toegekend. De beste vertalingen van *LONGINUS* zijn in het Hoogduitsch van *SCHLOSSER*, in het Fransch van *BOILEAU* en in het Engelsch van *W. SMITH*. De echtheid van genoemde verhandeling is in den nieuweren tijd in twijfel getrokken door *KNOX* in zijne *Remarks on the supposed Dionysius Longinus*.

(*Penny Cyclopaedia*).

LONGOMONTANUS, (CHRISTIAN SEVERIN), beter bekend als *CHRISTIAN LONGOMONTANUS*, naar den gelatiniseerden vorm van het dorp *Langsberg*, in *Denemarken*, alwaar hij in 1562 werd geboren. Zijn vader was een arme landbouwer, die hem ontviel, toen hij nog slechts den ouderdom van acht jaren had bereikt. Zijn oom van moeders zijde zond hem nu, voor een korten tijd, naar eene goede school. Deze verbetering in zijn lot wekte zoo sterk de afgunst op van zijne broeders, die zich benadeeld achtten, dat hij, in

1577, besloot naar *Wyburg* te vertrekken, waar hij tien jaren vertoefde, «des nachts werkende om in zijne behoeften te voorzien, en gedurende den dag de lessen «der professoren bijwonende.» Vervolgens ging hij naar *Kopenhagen*, en werd aldaar bekend met *TYCHO DE BRAHÉ*, die, zijne kundigheden op prijs wetende te schatten, hem als zijn medehelper gebruikte. Toen zijn beschermer in 1601 te *Praag* was overleden, keerde *LONGOMONTANUS*, langs eenen omweg, ten einde de geboorteplaats van *COPERNICUS (Thorn)* te bezoeken, naar *Wyburg* terug, alwaar hij tot rector van het gymnasium werd benoemd, en twee jaren later tot professor in de wiskunde aan de hoogeschool te *Kopenhagen*. Hij overleed aldaar den 8 October 1647. Zijn hoofdwerk voert ten titel *Astronomia Danica in duas partes tributa, quarum prima doctrinam de diuturna apparente Siderum Revolutione super sphaera armillari veterum instaurata duobus libris explicat; secunda Theorias de Motibus planetarum ad observationes TYCHONIS DE BRAHÉ, &c. itidem duobus libris complectitur*, 1622, 1640 en 1663. Ofschoon in geenen deele een man van gewone talenten, wist hij zich echter niet aan de heerschende vooroordeelen en dwalingen te onttrekken; hij hield namelijk de kometen voor voorboden van groote rampen.

(*Mémoires des hommes illustres, Paris* 1732; *HUTTON'S Dictionary; Biogr. Univers.*).

LONGUS, een Grieksch schrijver, dien men onderstelt in de vierde of vijfde eeuw geleefd te hebben; doch men weet niets met zekerheid van den tijd of de plaats zijner geboorte. Men houdt hem voor den schrijver van een sierlijk, maar eenigzins loszinnig werk, *De minnarijen van Daphnis en Chloë*, zijnde de eerste roman in proza, welke tot ons is gekomen. *AMYOT* heeft van dezen Griekschen roman eene vertaling gegeven, van welke *PAUL LOUIS COURIER* eene nieuwe uitgave heeft bezorgd. De *Daphnis* van *GESNER* kan eenigzins als eene navolging van *LONGUS* werk beschouwd worden.

(*Penny Cyclopaedia*).

LOPE DE VEGA CARPIO, (FELIX), een beroemd Spaansch poët en dramtist, werd in 1562 te *Madrid* geboren. Zoodra hij kon spreken, maakte hij reeds verzen, en voordat hij zelfs kon schrijven, zeide hij zijnen kameraadjes de dichtregelen voor, welke hij opgeschreven wilde hebben. Deze aangeboren lust voor de poëzy belette hem echter niet met lof zijne studiën te voltooijen. Het eerste dichtstuk, waarmede hij grooten roem

behaalde, de *Arcadia*, vervaardigde hij, toen hij in dienst was van den hertog VAN ALVA. Ten gevolge van een tweegevecht was hij genoodzaakt *Madrid* te ontvlugten, en zich naar *Valencia* te begeven, waar hij eenige jaren vertoefde. Hij woonde den togt der zoogenaamde onoverwinnelijke vloot bij, schreef destijds zijne *Hermosura de Angelica*, keerde vervolgens naar *Madrid* terug, en werd een der geliefdste volksschrijvers. Schoon in de orde van st. FRANCISCUS getreden, ging hij voort met voor het tooneel te schrijven. Men bewees hem bijkans afgodische eer, en hoewel hij een aanzienlijk fortuin vergaderde, klaagde hij nogtans onophoudelijk over de nukken van het lot en de boosaardigheid zijner vijanden. Hij stierf in 1635. De vruchtbaarheid van zijn geest was bewonderenswaardig. Behalve eene groote menigte gedichten, wil men, dat hij achttien honderd tooneelstukken heeft geschreven. Slechts een vierde gedeelte zijner dichtvruchten is aan het publiek aangeboden, doch dit beslaat nog zes en veertig deelen kwarta.

(*Dictionnaire historiques des grands hommes*).

LOPOLOW, (CATHARINA), een trefend voorbeeld van ouderliefde. Op den ouderdom van zeven jaren volgde zij hare ouders in ballingschap naar *Siberië*. Na verloop van twee jaren, nam zij het besluit alleen naar *St. Petersburg* te gaan, om de goedertierenheid des keizers in te roepen. Vruchteloos poogden de ouders haar van dit gevaarvol voornemen af te brengen. «Weest niet bekommerd,» zeide zij, «God zal mij helpen.» CATHARINA begaf zich op reis zonder ander hulpmiddel dan de aalmoezen van liefdadige menschen. Zij legde te voet eenen afstand van 4000 wersten af, doorsneden van woestenijen, bosschen, bergen en rivieren. Te *Petersburg* aangekomen, vond zij gelukkig eene beschermster in de prinses TROUBETSKOI, zuster van den maarschalk graaf ROMANZOFF, welke haar iemand aanbeval, die haar smeekschrift in handen gaf van de commissie met de herziening der oude lijfstraffelijke zaken belast. Na een nauwgezetz onderzoek, bevond men, dat LOPOLOW regtvaardig tot ballingschap was verwezen; doch de commissie den heldhaftigen moed en de voorbeeldelooze ouderliefde van dit kind bewonderende, verzocht den keizer genade voor LOPOLOW ter gunste van CATHARINA. Keizer ALEXANDER, den indruk van zijn edelaardig gemoed volgende, gaf terstond bevel LOPOLOW uit zijne ballingschap te ontslaan, en schonk daarenboven aan

het deugdzame meisje eene aanzienlijke belooning.

(*Dictionnaire historique de la jeunesse*).

LOYOLA, (IGNATIUS VAN), eigenlijk INIGO LOPEZ DE RECALDE, de stichter van de orde der Jezuïten, werd in 1491 op het kasteel *Loyola*, in de Spaansche provincie *Guipuzcoa*, geboren. Hij was het jongste van elf kinderen, en bragt zijne jeugd door als pagie aan het hof van FERDINAND den Katholijken. Op den ouderdom van twintig jaren trad hij in krijgsveld. Bij het beleg van *Pampeluna* door de Franschen, in 1521, aan de beide beenen zwaar gewond zijnde, liet hij, nadat hij hersteld was, uit ijdelheid, het eene been weder breken, omdat het krom was geworden. Gedurende de tweede heeling, las hij eene levensbeschrijving van JESUS en onderscheidene legenden van heiligen, en uit den man naar de wereld werd nu een heilige. Hij verdeelde zijne goederen onder de armen, en deed, in een boetgewaad, eene bedevaart naar *Montferrat*, alwaar hij zijne wapenen aan het wonderdoende Maria-beeld offerde, en zich tot ridder der heilige jonkvrouw verklaarde. Soms martelde hij zijn eigen ligchaam dermate, dat men hem op zekeren dag in eene rotspelonk bewusteloos vond liggen. Hij deed vervolgens eene bedevaart naar *Palestina*, en keerde in 1524 naar *Barcelona* terug. In 1528 begaf hij zich naar *Parijs*, om zich verder in de theologie te oefenen. Hier kwam hij in aanraking met LAYNEZ BOBADILLA, RODRIGUEZ, PIERRE LEFÈVRE en anderen, die met hem het plan ontwierpen, eene orde voor het Katholieke geloof te stichten. Eerst den 27 September 1540 gaf paus PAULUS III hieraan zijne goedkeuring. In 1541 werd LOYOLA generaal dezer orde, welker broeders Jezuïten werden genoemd. LOYOLA stierf den 31 Julij 1556, en werd in 1622 door paus GREGORIUS XV heilig verklaard. Men heeft van hem twee werken in het Spaansch, de *Orde-constitutie* en *Geestelijke oefeningen*. Zijn leven werd beschreven door RIBADENEIRA MAFFEI en BOUHORS.

(WUNSTER, *Loyola und Ganganeli*).

LUCANUS, (MARCUS ANNAEUS), een beroemd Latijnsch dichter, werd in het jaar 38 na CHRISTUS te *Corduba* (*Cordova*) in Spanje geboren. Hij was de zoon van M. ANNAEUS MELA, broeder van den wijsgeer SENECA, en genoot te Rome eene zorgvuldige opvoeding. Zijne poëzy trok de aandacht van NERO, die hem veel eer bewees, en hem tot de waardigheid van quaestor en wigchelaar verhief. LUCANUS mogt zich echter niet lang in de gunst

des keizers verheugen. NERO was naijverig om voor den besten dichter zijner eeuw gehouden te worden, en LUCANUS dwaas genoeg, om met zijnen koninklijken meester in eenen wijdstrijd te treden, waarin hij de zege wegdroeg. NERO verbood nu, dat LUCANUS eenig ander dichtstuk zou in 't licht geven. Hierover verbitterd, nam LUCANUS deel aan de zamenzwering van PISO, om den keizer te vermoorden. Dit voorname werd verraden, en LUCANUS, ter dood veroordeeld zijnde, opende zich eenige aderen, en stierf onder het opzeggen zijner eigene verzen, waarin hij den dood eens gewonden krijgsmans schildert. Hij stierf, in het jaar 65, in het zeven en twintigste jaar zijns ouderdoms. LUCANUS schreef verscheidene dichtstukken, die niet tot ons zijn gekomen; het eenigste dat nog bestaat is een dichtstuk op den burgerkrijg tusschen CAESAR en POMPEJUS, getiteld *Pharsalia*, waarin een verhaal voorkomt van dien oorlog tot op CAESAR's bezoek bij CLEOPATRA in *Egypte*. Hetzelve bevat tien boeken, doch wijl het tiende plotseling te midden van het verhaal afbreekt, is het waarschijnlijk, dat een gedeelte van dit dichtstuk is verloren gegaan, of dat de dichter hetzelve ten tijde van zijnen dood nog niet had voltooid. Onder de belangrijke vertalingen daarvan verdienen die van MARMONTEL (1766) en BRÉBEUF (1795) de meeste onderscheiding.

(LELOUP, *De poesi epica et Pharsalia LUCANI*).

LUCIANUS, een beroemd Grieksch schrijver, werd geboren te *Samosata*, in *Syrië*, eene stād aan den westelijken oever van den *Euphraat*. Wij bezitten geene bijzonderheden aangaande zijn leven, op welke men zich kan verlaten, behalve eenige verspreide berigten in zijn eigene schriften. Hieruit blijkt het, dat hij tegen het einde der regering van TRAJANUS werd geboren, dat hij leefde onder de beide ANTONIJNEN, en stierf in de regering van AURELIUS COMMODUS, of kort daarna. Zijne ouders, die zich in bekrompene omstandigheden bevonden, plaatsten hem bij eenen beeldhouwer, den broeder zijner moeder; doch LUCIANUS hierin geen behagen hebbende, oefende zich in de regtsgeleerdheid. Vervolgens trad hij als pleitbezorger op, doch geen bijval ontmoetende, zette hij zich in *Gallië* neder, waar hij eene school voor de redeneerkunde opende, en een aanzienlijk vermogen verzamelde. Men wil, dat hij den ouderdom van negentig jaren hebbe bereikt. Het verhaal, dat hij door honden zou verscheurd zijn, omdat hij de Christelijke godsdienst had aangerand, berust op geen

geloofwaardig gezag, en is waarschijnlijk door SUIDAS of een' ander Christen schrijver van gelijke inborst verzonnen.

De beste uitgave van LUCIANUS werken is die van HEMSTERHUIS. De *Zamenspraken* van LUCIANUS zijn in zuiver, sierlijk Grieksch geschreven, en onnavolgbaar vloeiend en vernuftig, hekelende de gebreken van zijnen tijd en zijne tijdgenooten, weshalve hij voor den ARISTOPHANES zijner eeuw werd gehouden.

(JACOB, *Charakteristik LUCIANUS*).

LUCRETIUS, (**TITUS CARUS**), een der grootste Latijnsche dichters, werd 95 j. v. c. te *Rome* geboren, studeerde te *Athene*, en maakte, zoo men wil, een einde aan zijn leven, toen hij den ouderdom van vier en veertig jaren had bereikt. Hij was een vriend van ATTICUS, CATULLUS en CICERO. Het verhaal, dat hij door eenen liefdedrank zijne gezondheid zou verloren hebben, is waarschijnlijk een sprookje. Zijn heerlijk werk *De Rerum Natura* (Over de natuur der dingen) verzekert hem eenen hoogen rang onder de dichters der oudheid; het is in de meeste Europesche talen overgebracht. LUCRETIUS stierf 52 j. v. c.

(SIEBELIS, *Quaestiones LUCRETIANAE*, Leipzig 1844).

LUCULLUS, (**LUCIUS LICINUS**), een Romein niet minder beroemd door zijne krijgsbekwaamheden dan door zijne pracht-liefde en weelderige leefwijze, stamde af van een aanzienlijk Romeinsch geslacht, en werd 115 j. v. c. geboren. Hij diende in den oorlog tegen de Marsen onder SYLLA, die zulke hooge gedachte van zijne kunde en regtschapenheid koesterde, dat hij hem in menige belangrijke onderneming gebruikte. Terwijl SYLLA *Athene* belegerde (87 j. v. c.), zond deze hem naar *Egypte*, om eene vloot te verzamelen. SYLLA droeg hem zijne Commentariën op, en benoemde hem in zijnen uitersten wil tot voogd van zijnen zoon. LUCULLUS versloeg HAMILCAR in twee zeegevechten; doch deze zegeprelen werden overschaduw door die, welke hij als consul op MITHRIDATES en TIGRANES behaalde. POMPEJUS in zijne plaats tot opperbevelhebber in *Azië* benoemd zijnde, keerde hij in het jaar 66 v. c. naar *Rome* terug, en verkoos aan de openbare zaken geen deel te nemen. Het onmetelijk fortuin, hetwelk hij gedurende zijn verblijf in *Azië* had verzameld, besteedde hij tot het bouwen der prachtigste villa's in de nabijheid van *Napels* en *Tusculum*. Hij leefde aldaar zoo prachtig en weelderig, dat zelfs de vermogendste zijner tijdgenooten er over verbaasd stonden. LUCULLUS was een man van fijnen

smaak en vrijzinnige denkbelden; hij schreef in zijne jeugd de geschiedenis van den Marsischen krijg in het Grieksch, en was een ijverig beschermer van geleerdheid en kunst. Zijne huizen waren versierd met de kostbaarste schilderijen en standbeelden, en zijne boekerij, voor welke hij groote schatten had besteed, stond voor alle geleerden open. Hij leefde op een' gemeenzamen voet met CICERO, die van zijne geleerdheid loffelijke melding maakt. Men wil, dat LUCULLUS in de laatste jaren zijn verstand verloor, en zijn broeder het opzigt over zijne bezittingen moest voeren.

(PLUTARCHUS, *Het Leven van LUCULLUS*; LIVIUS, *Epitomes*; STUART, *Romeinsche geschiedenissen*).

LUDOLPHUS, (JOB), eigenlijk LEUTHOLF, werd den 15 Junij 1624 te Erfurt geboren studeerde te Leyden, waar hij zich vooral op de regtswetenschap en de Oostersche talen toedeed. Na zijn vertrek van deze hoogeschool, vertoefde hij, als opvoeder der zonen van den Zweedschen afgezant, eenigen tijd te Parijs. In 1652 kwam hij aan het hof van den hertog van Saksen-Gotha, ten einde zich met de opvoeding van diens zonen te belasten. Gedurende het laatste gedeelte zijns levens, hield hij zijn verblijf te Frankfort aan den Main, waar hij den 8 April 1704 overleed.

LUDOLPH was een der voortreffelijkste Oostersche geleerden zijner eeuw, en schijnt de eerste Europeër geweest te zijn, die bekend was met de Ethiopische taal, welke hij met behulp van een' inboorling van Abyssinië leerde. Hij gaf, in 1661, te Londen een woordenboek en eene spraakkunst dier taal in 't licht. Ook schreef hij eene geschiedenis van *Ethiopië* en vertaalde de Psalmen in het Ethiopisch. Zijn leven beschreef JUNKER, Leipzig 1710.

(*Penny Cyclopaedia*).

LULLY, (GIOVANNI BATTISTA), de vader der Fransche dramatische muziek, was de zoon eens molenaars, en werd in 1633 te Florence geboren. Als kind reeds eenen grooten aanleg voor de muziek verdrande, gaf een goedhartige monnik hem onderwijs op de guitar, een instrument destijds zoo algemeen in Italië als thans in Spanje. De ridder GUISE, op hem opmerkzaam geworden, werd hij door dezen edelman aan Mademoiselle DE MONTPENSIER, nicht van LODEWIJK XIV, als pagie aanbevolen. In zijn veertiende jaar kwam hij te Parijs, doch vond geene gunst in de oogen der prinses, wijl zijn voorkomen aangenaam was noch bevallig. In plaats van dus de waaijerdrager dezer kiesche

dame te worden, of de vertrouweling harer minnarijen, werd hij naar de keuken gezonden, om aldaar als *marmiton* (koksjongen) op te treden. Deze behandeling hem geenszins ontmoedigende, besteedde hij zijne vrije uren, om zich op de viool te oefenen. Weldra drong de mare zijner bekwaamheid tot de appartementen der prinses door, die hem nu eenen bekwaamen meester gaf. LULLY maakte verbazende vorderingen, en begon weldra naar den rang van componist te dingen. Hij maakte eenige aria's, die zoo luide werden toegejuicht, dat LODEWIJK hem aan het hof ontbood, om deze compositien in zijne tegenwoordigheid uit te voeren. Ook de koning vond er zoo veel genoegen in, dat hij LULLY aanmoedigde, om muziek voor de hofbaletten te schrijven. Toen LODEWIJK XIV, in 1669, de *Académie royale de musique* stichtte, plaatste hij LULLY aan het hoofd dezer instelling, welke sedert altijd in eenen bloeienden toestand heeft verkeerd. Behalve de roem dien hij inoogstte, verkreeg hij een vrij aanzienlijk vermogen, en werd tot den eervollen rang van *Secrétaire du roi* verheven. De trotsche secretarissen aarzelden aanvankelijk om een' *marmiton* onder hun getal op te nemen. LULLY beklaagde zich hierover aan den koning. «Ik heb,» zeide de monarch, «niet u, maar hun «eer aangedaan, met een' man van genie «in hun gezelschap toe te laten.»

Toen LODEWIJK van eene pijnlijke operatie was hersteld, componeerde LULLY een *Te Deum*; doch gedurende de repetitie van hetzelfde bragt hij aan zijn voet een' hevigen slag toe, welke ernstige gevolgen had. Hij gaf zich aan de behandeling eens kwakzalvers over, en betaalde zijne ligtgeloovigheid met den dood. Hij stierf in 1687 te Parijs, waar zijne familie, in de kerk *des Petit Pères*, te zijner gedachtenis een prachtig gedenkteecken oprigtte. In zijne laatste ongesteldheid werd hem door een' priester de laatste vertroosting der kerk geweigerd, zoo hij niet de opera, waaraan hij bezig was, vernietigde. Hij gaf toe: het handschrift werd aan de vlammen opgeofferd. Een zijner vrienden kort daarop binnen komende, verweet deze hem aan een' dweependen Jansenist gehoor gegeven te hebben. «Zacht «wat! zacht wat!» fluisterde hem de componist toe, «ik heb een ander fraai «afschrift van dit werk in mijn bureau!» Men heeft van LULLY negentien opera's, die door zijne tijdgenooten werden bewonderd, maar thans vergeten zijn.

(*Penny Cyclopaedia*; *Dictionnaire historique des grands hommes*).

LUTHER, (MARTIN), de vader der Protestantsche hervorming, werd den 10 November 1483, des avonds ten elf ure, te *Eisleben*, in *Saksen*, geboren. Zijn vader, HANS LUTHER, een mijnwerker, die naderhand te *Mansfeld* het ambt van stadsraad bekleedde, liet bij zijn overlijden eene eigene woning, twee ijzer- of smelt-hutten en omtrent 1000 Thaler aan gereed geld na. Zijne moeder, GRETHE LINDEMANN, was uit *Eisenach* afkomstig en eene zorgvuldige huismoeder. «Ik ben,» zegt LUTHER, «een boerenzoon; mijn vader, grootvader en voorouders waren regte boeren.» LUTHER bezocht de school te *Eisleben*, en studeerde vlijtig aan de hoogeschool te *Erfurt*; zijn lievelingspreuk uit dien tijd was: *Wel gebeden is half gewerkt* (Wohl gebetet ist über die Hälfte studirt). Zijne geliefkoosde vakken waren de godgeleerdheid, de oude talen, de welsprekendheid, alsmede de dicht- en toonkunst, welke laatste hij tot aan zijn dood beoefende. Na volbragten studietijd hield hij zelf voorlezingen over de natuur- en zedeleer, en beoefende, met bijzondere vlijt, de regtsgeleerdheid, waardoor hij zich eene voordeelige loopbaan meende te verzekeren; doch eensklaps ontwaakte zijn godsdienstig gevoel uit den langen slaap. Op zekeren dag zich in de bibliotheek der hoogeschool bevindende, vond hij het handschrift eener Latijnsche bijbelvertaling, en las de geschiedenis van HANNA, die den jeugdigen SAMUEL aan de dienst van JEHOVAH toewijdt. Door eene aanhoudende lezing der Heilige Schrift, werden geest en hart en oog meer en meer hemelwaarts gevoerd. In de nabijheid van *Stotterheim*, een dorp niet ver van *Erfurt*, door een hevig onweder overvallen, stortte hij, ten gevolge van een' bliksemstraal, bewusteloos op den grond neder, kwam eindelijk weder tot zich zelve, en beschouwde dit voorval als een' wenk der Voorzienigheid, om zich van eene zondige wereld af te zonderen. In 1505, dus in den ouderdom van twee en twintig jaren, begaf hij zich naar het klooster te *Erfurt*, en werd aldaar onder de Augustijner Barrevoeters opgenomen. Na een tweejarig verblijf in het klooster, werd hij den 2 Mei 1507 tot priester geordend, en in 1510 door zijne superieuren naar *Rome* gezonden, om aldaar de belangen zijner orde voor te staan. Deze omstandigheid had eenen beslissenden invloed op zijn leven. Hij toog naar *Rome* met een hart vol vreugde van het middelpunt der Christenheid te zullen aanschouwen; doch werd geheel te leur gesteld door alles wat hij daar

hoorde en zag. LUTHER vertoefde slechts veertien dagen te *Rome*, en keerde met droefheid in het hart terug, zijnen tijd en zich zelve uit een geheel ander oogpunt beschouwende. Op kosten en aanbeveling van FREDERIK den Wijzen, keurvorst van *Saksen*, werd LUTHER in staat gesteld te *Wittenberg* de waardigheid van doctor in de theologie en weldra die van hoogleeraar te verkrijgen. Toen in 1516 de pest hevig te *Wittenberg* woedde, en de meeste leeraren en studenten de stad ontvloden, wilde hij zijnen post niet verlaten. «Heden is een mijner overburen» (dus schreef hij aan zijnen vriend LANGE te *Erfurt*), «die gisteren nog gezond was, begraven, een ander ligt reeds krank; «wat zal ik zeggen? de geesl is daar, «en rukt vooral de jonge lieden weg. Ik «vertrouw echter, dat de wereld niet zal «instorten, al sterft broeder MARTIN ook. «Ik zal hier blijven, want dit gebiedt de «gehoorzaamheid.» LUTHER bleef gespaard, en verdiende den lof, dat hij elk gevaar moedig onder de oogen durfde zien. In het groote jaar 1517 begon LUTHER's openbare bestrijding van den aflaat, die de kerkhervorming ten gevolge had. Een Dominikaner monnik, TETZEL, in naam van paus LEO X aflaatsbrieven voor alle zonden te koop aanbiedende, ging er op vele plaatsen in *Duitschland* een kreet van verontwaardiging op, en toen deze aflaatkramer *Wittenberg* naderde, sprak LUTHER zijn *Sermoen van den aflaat en de genade* uit, en sloeg den 31 October 1517, des middags ten twaalf ure, aan de slotkerk te *Wittenberg*, eigenhandig, de vijf en negentig stellingen tegen het misbruik van den aflaat aan. De twist tusschen LUTHER en TETZEL werd nu eene zaak der hoogeschole en volken. LUTHER stond van nu af aan de grootste gevaren bloot, doch werd krachtadig beschermd door FREDERIK den Wijzen. In 1521 door keizer KAREL V gedagvaard, om op de rijksvergadering te *Worms* te verschijnen, smeekten zijne vrienden hem niet derwaarts te gaan; doch de stoutmoedige Hervormer gaf hun tot antwoord: «Wanneer er zoo vele «duivelen te *Worms* waren, als daar te «gels op de daken liggen, zoo zal ik er «toch heen!» Den 17 en 18 April, des namiddags ten vier ure, verscheen hij ter rijksvergadering, verdedigde met kracht en vuur de nieuwe leer, en toen men hem stellig afvroeg, of hij zijne boeken al dan niet wilde herroepen, antwoordde hij op plegtigen toon: «Zoo lang ik niet «door bewijzen uit de Heilige Schrift overtuigd word, dat ik gedwaald heb, zoo «lang kan en wil ik niet herroepen. Hier

«sta ik; ik kan niet anders! God helpe mij! Amen.» Keizer KAREL den moed van LUTHER onbewimpeld genoeg bewonderende, zeide: «de man spreekt stout-«moedig en is gerust van hart.» LUTHER ontslagen zijnde, reed den 26 April, omstreeks 10 ure, op zijnen Saksischen rolwagen weder uit Worms. Tusschen *Altenstein* en *Waltershausen*, in eenen vrij naauwen, hollen weg, werd hij door vier gewapende en gemaskerde personen aangehouden, op een paard getild en naar den *Wartburg* nabij *Eisenach* gevoerd. Dit was eene list zijner vrienden, om LUTHER aan alle gevaar te onttrekken. In deze schuilplaats leerde hij vlijtig Grieksch en Hebreewsch, schreef zijn boekje *Over de Biecht*, begon aan eene tekstuitbreiding in de Hoogduitsche taal en aan zijne voortreffelijke bijbelvertaling. Den 3 Maart 1522 verliet hij den *Wartburg*, en spoedde zich naar *Wittenberg*. Met onbezweken moed arbeidde hij aan het groote werk der hervorming met woord en pen. Den 13 Junij 1522 huwde hij met de ontvugtte non CATHARINA VAN BORA, uit een adellijk geslacht gesproten, gelijk haar wapenbord getuigt. Deze echtverbintenis was niet ongelukkig, betuigende LUTHER in zijn testament: «dat zij hem als eene vrome, «getrouwe en eerlijke echtgenootte steeds «liefgehad en in waarde had gehouden.» Hoe belangrijk de verdere levensgeschiedenis des hervormers ook zijn moge, wij moeten ons hier bekoorten. Met volhardenden moed bleef hij tot aan zijnen dood strijden voor de zaak, waarvoor hij eenmaal was opgetreden. In den nacht van 18 Februarij 1546, des morgens omtrent half drie ure, gaf hij den jongsten snik, in den ouderdom van ruim twee en zestig jaren. LUTHER was niet alleen met hart en ziel een voorstander der toonkunst, maar zelfs dichter en componist. Zijn gcesstelijk lied: *Ein fester Burg ist unser Gott* wordt thans nog door de Christenscharen gezongen. «Wie de muziek ver«acht,» zoo schreef hij eens, «gelijk «de meeste dweepeers doen, die is mijn «man niet; want de Musica is eene gave «en een geschenk van God, niet een «menschelijk geschenk; want zij verjaagt «den duivel en maakt de menschen vro«lijk, zoodat men alles daardoor vergoet: «toorn, onkuischheid, hoogmoed en an«dere ondeugden. Men weet immers, hoe «DAVID en alle heiligen hunne godvruchtige «gedachten in dichtmaat en gezang heb«ben gebragt.»

(B. T. LUBLINK WEDDIK, *Het leven en be«drif van Dr. M. LUTHER*; JACKEL, *LUTHER und seine Zeit*).

LYCURGUS, de beroemde wetgever der Spartanen, zoon van EUNOMUS, koning van *Sparta*, behoorde tot het koninklijk geslacht der HERACLIDEN, en werd omstreeks het jaar 898 v. c. geboren. De weduwe zijns broeders in een' gezegenden staat nablijvende, weigerde LYCURGUS de koninklijke waardigheid te aanvaarden; en toen zij van eenen zoon beviel, vervulde hij met de meeste zorgvuldigheid zijnen pligt als voogd. Uit hoofde van de groote blijdschap des volks, had hij dit kind den naam van CHARITAUS gegeven.

De staat was destijds in groote wanorde, het gezag der koningin in minachting en nog meer dat der wetten. De vermetelheid van het volk dagelijks toenemende, vatte LYCURGUS het stoutmoedig voornemen op, om den ganschen regeringsvorm van *Lacedemonië* te herscheppen. En ten einde in staat te zijn het volk wijze wetten te geven, bezocht hij onderscheidene landen, om de zeden en instellingen aldaar heerschende te leeren kennen, en de ervaarenste staatslieden te raadplegen. Hij begon met het eiland *Creta* (*Candia*), welks harde en strenge wetten zeer beroemd waren; van daar vertrok hij naar *Azië*, alwaar eene geheel andere gedragslijn werd gevolgd; en eindelijk begaf hij zich naar *Egypte*, de woonplaats der wetenschappen, der wijsheid en der goede raadgevingen.

Zijne lange afwezigheid vermeerderde slechts de begeerte zijner medeburgers, om hem terug te zien; en zelfs de beide koningen drongen op zijne terugkomst aan, wel gevoelende, dat zij zijnen invloed behoeften, om het woelzieke volk te beteugelen, en tot gehoorzaamheid aan de wetten terug te voeren. Zoodra hij in *Sparta* was terug gekomen, trachtte hij eene gansche hervorming voor te bereiden. Alvorens echter zijn oogmerk uit te voeren, ging hij naar *Delphi*, om APOLLO te raadplegen. Nadat hij zijne offerande had aangeboden, ontving hij van de priesteres de beroemde godspraak, waarin hij de *vriend der goden en eerder een God dan een mensch* genoemd werd, terwijl de republiek, welke hij wilde stichten, de voortreffelijkste zoude zijn, welke ooit bestaan had. En inderdaad schonk LYCURGUS aan zijn land wetten, die aldaar langen tijd in kracht bleven, en de *Lacedemoniërs* tot het eerste volk in *Griekenland* verhieven. Eene der lessen, welke men den jeugdigen *Lacedemoniërs* bij herhaling en nadrukkelijk inprentte, was eene groote eerbied voor den ouderdom. Door anders te handelen, onteerde men zich zelven. Een Atheensch grijsaard in den schouw-

burg komende, om eene voorstelling bij te wonen, bood niemand zijner landgenooten hem eene plaats aan. Zoodra hij echter den plek naderde, waar de afgezanten van *Lacedemonië* met hun gevolg zaten, stonden allen voor den grijsaard op, en plaatsten hem in hun midden. Toen *LYCORGUS* zijne wetten zag aangenomen, deed hij het volk plegtiglijk zweren, om de ingevoerde wetten tot zijne terugkomst na te leven. Hij verliet nu *Sparta*, en keerde nimmer terug. De wijze en tijd van zijn dood worden verschillend verhaald.

(*Le Rollin du jeune âge*; HEINECKE, *Homer und Lykurgus*; LACHMANN, *Spartan. Staatsverfassung*).

LYSANDER, een beroemd Spartaansch krijgsbevelhebber, die aan den Peloponnesischen oorlog een einde maakte, door de beslissende zegepraal van *Egos-potamos*, in den *Hellespont*, waar honderd zeventig Atheensche schepen werden bemagtigd. *Athene* door hongersnood bezweken zijnde, verscheen *LYSANDER*, in 404 v. c., als overwinnaar in de haven, welke sedert den inval der Perzen ongeschonden was gebleven. Men wil, dat *LYSANDER*, door heerschzucht gedreven, de hoop voedde, het oppergezag in *Sparta* te verkrijgen, en te dien einde op middelen bedacht was, om het erfelijk regt van de afstammelingen van *HERCULES* af te schaffen, en den troon verkiesbaar te maken. Zijn tijdgenoot *XENOPHON* maakt echter van dit gerucht geen gewag. *LYSANDER* sneuvelde in 395 v. c. in den oorlog tegen de Thebanen. Zijne staatkundige zedelijkheid was zeer rekbaar en belangzuchtig, voor geene onregtvaardigheid terugdeinzende, wanneer zulks slechts voor zijn vaderland voordeelig konde zijn.

(*PLUTARCHUS*, *Het leven van LYSANDER*; *CORNELIUS NEPOS* en *XENOPHON*).

LYSIAS, een der tien Atheensche redenaars, werd in 458 v. c. te *Athene* geboren. Zijn vader *CEPHALUS* was een inboorling van *Syracuse*, die zich ten tijde van *PERICLES* te *Athene* nederzette; hij bezat aanzienlijke rijkdommen, en leefde op eenen gemeenzamen voet met *PERICLES* en *SOCRATES*. Zijn huis is het tooneel van de beroemde gesprekken in *PLATO's Gemeenebest*. Op den ouderdom van vijftien jaren, ging *LYSIAS*, met zijn broeder *POLEMARCHUS*, naar de nieuw gestichte volkplanting van *Thurium* in *Italië*. Hier bleef hij twee en dertig jaren; doch toen hij de belangen der Atheners voorstond, wier krijgstogt tegen *Sicilië* mislukte, was hij genoodzaakt *Italië* te verlaten. In 411 v. c. naar *Athene* terug gekeerd, rigtte hij met

zijn broeder *POLEMARCHUS* eene fabriek van schilden op, waarin honderd twintig slaven werkten. Hun rijkdom de hebzucht van Dertig Tyrannen opwekkende, werd op zekeren avond hun huis door eene gewapende bende aangevallen, hun eigendom in beslag genomen, *POLEMARCHUS* in den kerker geworpen, en kort daarop ter dood gebragt. *LYSIAS*, die met zijne vrienden aan den disch werd overvallen, ont kwam door een' der soldaten om te koop, en stevende naar *Megara*. In zijne redevoering tegen *ERATOSTHENES*, een' der dertig dwingelenden, geeft hij eene beschrijving van zijne ontvlugting. *LYSIAS* stond *THRASYBULUS* krachtig bij in het verdrijven der dertig dwingelenden; hij voorzag hem van eene aanzienlijke som gelds en huurde eene talrijke bende krijgslieden, die ter beschikking van *THRASYBULUS* werd gesteld. *LYSIAS* schijnt omstreeks 378 j. v. c., in tachtigjarigen ouderdom, overleden te zijn. Van de vierhonderd vijf en twintig redevoeringen van dezen Atheenschen redenaar zijn er slechts vier en dertig tot ons gekomen. *QUINTILIANUS* kenmerkt zijne redevoeringen als eerder gelijkende naar een' helderen klaren stroom dan naar eene majestueuse rivier. *LYSIAS* is door *AUGER* in het Fransch overgebragt, en door *GILLIES* in het Engelsch.

(*DIONYSIUS van Halicarnassus*; *Het leven van LYSIAS*, toegeschreven aan *PLUTARCHUS*; *HÖLSCHER*, *De vita et scriptis Lysiae*).

LYSIPPUS, een der meest beroemde beeldhouwers der oudheid, werd te *Sicyone* geboren. Zijne bronzen standbeelden werden bijzonder geprezen, als alle andere werken van dien aard overtreffende. Hij voerde groote verbeteringen in zijne kunst in, door het hoofd kleiner te maken en aan het ligchaam eene lossere natuurlijke houding te geven dan zijne voorgangers. *PLINIUS* zegt ons, dat vooral het hoofdhaar zijner beelden verwondering verwekte.

LYSIPPUS bloeide in het eerste gedeelte der vierde eeuw vóór *CHRISTUS*. Hij schijnt zijn eigen leermeester geweest te zijn door de natuur naauwkeurig gade te slaan. Zijne talenten werden door zijne tijdgenooten op hoogen prijs geschat; onderscheidene Grieksche steden wedijverden met elkander, om standbeelden van zijne hand te hebben. *ALEXANDER de Groot* zeide, dat niemand hem zoude schilderen dan *APELLES*, en *LYSIPPUS* alléén hem in brons voorstellen. Zijn roem verminderde niet na zijn dood; vele zijner beste werken werden naar *Rome* gevoerd, waar zij in zulk eene hooge achting stonden,

dat men zegt, dat TIBERIUS bijkans een oproer veroorzaakte door een standbeeld van LYSIPPUS, *Apoxymenos* geheeten, uit de warme baden naar zijn paleis te laten wegvoeren.

LYSIPPUS zou 610 standbeelden hebben vervaardigd, van welke sommige meer dan levensgroot. PLINIUS, PAUSANIAS, STRABO en VITRUVIUS geven lange lijsten van zijne werken, onder welke als de belangrijkste vermeld worden verscheidene standbeelden van ALEXANDER, eene groep ruitersstandbeelden van die Grieken, welke in den

slag aan den *Granicus* sneuvelden; de zonnewagen door vier paarden getrokken te *Rhodus*; een kolossaal standbeeld te *Tarentum*; een standbeeld van HERCULES, te *Alyzia* in *Acarnanië*, hetwelk later naar *Rome* werd gevoerd, en een standbeeld der Gelegenheid (*καρπος*), voorstellende een' jongeling met vleugelen.

Onder de talrijke leerlingen van LYSIPPUS was CHARES, beroemd als de vervaardiger van het kolossus-beeld te *Rhodus*.

(PLINIUS, *Historia Naturalis*; JUNIUS, *De Pictura Veterum*).

M.

MABILLON, (JEAN), een der geleerdste mannen zijner eeuw, werd in 1632 te *Saint-Pierre-Mont*, een dorp in de nabijheid van *Rheims*, geboren, en in 1654 in de orde der Benedictijnen opgenomen; hij stierf in 1707 te *Parijs*. MABILLON schreef verscheidene werken, die hem veel navorsching kostten. In zijne *Réflexions sur les prisons des ordres religieux* laakt hij de wreedheden, welke in onderscheidene kloosters werden gepleegd tegen monniken, die de regelen hunner orde overtraden, en spreekt onder anderen van de beruchte *Vade in Pace* of onderaardsche kerkeren, waarin sommigen levenslang werden opgesloten. Toen MABILLON zich eenigen tijd te *Rome* ophield, werd hij door de Congregatie van de Index-lijst der verbodene boeken geraadpleegd over de schriften van ISAAC VOSSIUS, waarin deze geleerde de voorkeur geeft aan de tijdrekening der oude Grieksche overzetting des Ouden Testaments door de 72 rabbijnen (Septuagint) boven de tijdrekening van den Hebreuwschen tekst, terwijl VOSSIUS op eene andere plaats beweerde, dat de zondvloed niet algemeen was geweest. MABILLON zeide, dat, hoewel hij niet geloofde, dat de meeningen van VOSSIUS, vooral ten opzichte van het laatste, naauwkeurig waren, het hem echter niet voorkwam, dat hij van onregtzinnigheid kon beticht worden. Overeenkomstig dit gevoelen, werd VOSSIUS niet op den Index geplaatst. Onder de werken van MABILLON wordt zijn geschrift *De Re diplomatica libri sex accedit commentaris de antiquis regum Francorum palatiis* het meest geschat.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

MABUSE of MAUBEUGE, (JAN VAN), een uitstekend schilder, werd in 1499 te *Maubeuge* in *Henegouwen* geboren. Men wil, dat zijn eigenlijke naam JAN GOSSAERT

geweesen zij. Men weet niets van zijne ouders of den naam van den meester, onder wien hij zich oefende. Het is echter duidelijk, dat hij vooral de natuur tot leidsvrouw koos. Hij was wijs en arbeidzaam in zijne jeugd, maar in het vervolg gaf hij zich te veel aan den drank over. Nadat hij *Italië* en andere landen had bezocht, kwam hij te *Utrecht*, en schilderde aldaar voor den bisschop PHILIPPUS VAN BOURGONDIE. Van *Utrecht* ging hij naar *Middelburg*, waar hij het beroemde altaarstuk, voorstellende de afneming van het kruis, voor de Groote Kerk schilderde. Dit schilderstuk, hetwelk ongemeen groot was, werd door ALBERT DURER zeer geroemd. De kerk, met dit schilderstuk en al de schatten der kunst, werd door den bliksem verwoest. MABUSE schijnt te *Middelburg* een ongeregeld leven geleid te hebben; althans hij werd in de gevangenis geworpen. Na zijne vrijheid herkegen te hebben, stak hij over naar *Engeland*, waar hij in gunst geraakte van HENDRIK VIII, wiens kinderen hij schilderde. Onder de stukken, welke hij in *Engeland* maakte, en die zich aldaar nog bevinden, behoort de *Komst der Wijzen uit het Oosten*, waarin zich dertig hoofdfiguren bevinden. De meeste schilder-galerijen hebben eenige proeven van MABUSE's kunstatent aan te wijzen. Te *Munchen* bevindt zich, onder anderen, *De Maagd MARIA als Koningin des Hemels*. Dit uitvoerig stukje schilderde MABUSE waarschijnlijk toen hij in dienst was van den markies VAN DER VEER, (een' rijk Vlaamsch edelman) en in hetwelk hij de markiezin en haar zoontje als modellen voor de Maagd en het kindje nam. Deze edelman een bezoek te wachten hebbende van keizer KAREL V, wilde, om Zijne Majesteit met te meer luister te ontvangen, al zijne huisgenooten in wit damast uitmon-

steren. MABUSE zulks vernomen hebbende, verzocht het voor hem bestemde damast te mogen hebben, voorwendende dat hij voor zich zelven daarvan een sierlijk gewaad zoude vervaardigen. Zoodra hij het damast meester was, verkocht hij het, en verteerde het geld in de herberg. Om zijn bedrog te bedekken, lijnde hij wit papier te zamen, schilderde daarop een damast met groote bloemen, en sneed zich daaruit eenen fraaijen tabberd. Tusschen den huis-poët en den muzikant geplaatst, volgde hij den stoet, die den keizer bij tootslicht inhaalde. KAREL V hierin groot behagen gevondene hebbende, verlangde den volgenden dag dezen op togt nog eens met meerder opmerking te zien. De keizer en de markies plaatsten zich te dien einde aan een venster, en toen MABUSE met zijne beide medgezellen voorbijging, viel het oog des keizers op het gewaad van den schilder, en betuigde dat hij nimmer zulk een overheerlijk glanzig damast gezien had. De markies liet nu MABUSE bij hen komen, over wiens fijne bedriegerij de keizer bartelijk lachte. Het sterfjaar van MABUSE is waarschijnlijk 1562, doch de plaats waar, of de oorzaak van zijn dood vindt men nergens vermeld.

(Dr. WAAGEN's *Arts and artists in England; DE PILES, Het leven der vermaardste schilders*).

MACHIAVELLI, (NICCOLO), een beroemd Italiaansch staatsman en schrijver, werd in 1469 te Florence uit een oud, schoon niet vermogend geslacht geboren. Op den ouderdom van een en twintig jaren werd hij benoemd tot kanselier, en, kort daarop tot den gewigtigen post van staatssecretaris. Dit ambt bekleedde hij bijkans vijftien jaren, gedurende welke hij drie en twintig diplomatische zendingen waarnam. In al deze betrekkingen blonken steeds zijne schranderheid en bekwaamheid uit. Bij de terugkomst der MEDICI's te Florence, in 1512, werd hij van zijn ambt ontzet. In het volgende jaar ontdekte men eene zamenzwering tegen de MEDICI's, en beschuldigde MACHIAVELLI daaraan deel genomen te hebben. In Februarij 1513 gevangen genomen zijnde, werd hij op de pijnbank gebragt, doch bleef zijne onschuld volhouden. In zijne gevangenis van *Le Stinche* schreef hij een klinkdicht aan GIULIANO DE MEDICI (gouverneur van Florence), waarin hij zijn eigen lijden, zijne marteling en het geschrei en gekerm der andere gevangenen beschrijft. Hij werd op last van paus LEO X weder op vrije voeten gesteld. MACHIAVELLI trad nu voor eenige jaren van

het staatstooneel af, en leefde afgezonderd op zijn landgoed te *San Casciano*, niet ver van Florence. Onder de werken, die hij hier schreef, behoort zijn beruchte *Del Principe* of *De Principatibus*, (dit laatste was de oorspronkelijke titel), over welks strekking de schranderste geleerden hebben getwist. Onder de vele verderfelijke raadgevingen aan vorsten, komen ook de loffelijkste voor, zoo als: «De beste vesting voor een vorst is de liefde zijner onderdanen. Vleijers behoort men te schuwē.» Dit werk verscheen eerst na MACHIAVELLI's dood in 1532 te Rome in 't licht. Na 1521 werden aan MACHIAVELLI weder verscheidene staatkundige zendingen toevertrouwd. In Mei 1527 keerde hij naar Florence terug. Aan eene ongesteldheid in de maag lijdende, nam hij op zijn eigen hand eenige geneesmiddelen in, waarna zijne kwaal verergerde, en hij den 22 Jnnij, in den ouderdom van acht en vijftig jaren, overleed. Hij liet bij zijne vrouw MARIETTA CORSINI vijf kinderen na, maar weinig of geen vermogen. MACHIAVELLI werd in een familie-graf in de kerk van het Santa Croce ter aarde besteld, en eerst in 1787 verhief zich aldaar, door tusschenkomst en de milddadigheid van graaf COWPER, een gedenkteekeu te zijner gedachtenis. In 1818 verscheen te Florence eene volledige uitgave van al zijne werken in 10 deelen 8vo.

(VALÉRY, *Voyages en Italie; Revue encyclopédique*; ARTAUD, *Machiavel, son génie et ses erreurs*).

MACPHERSON, (JAMES), een Schotsch geleerde, beroemd door de bekendmaking der gedichten van OSSIAN, werd, in 1738, in het dorp Ruthven, behoorende tot het graafschap Inverness, geboren, en studeerde te Aberdeen en Edinburg in de godgeleerdheid. Toen hij het collegie verliet, werd hij tot schoolmeester van Ruthven aangesteld; en het was in dien tijd, (1758), dat hij met zijn dichtstuk *The Highlander* optrad. In 1760 gaf hij brokstukken van oude poëzy, in de Schotsche Hooglanden bijeenverzameld, in 't licht. De nieuwsgierigheid van het publiek hierdoor ten hoogste geprikkeld, werd er eene intekening geopend, om hem in staat te stellen hiermede voort te gaan. De uitslag zijner bemoeijingen was de uitgave van *Fingal*, *Temora* en andere dichtstukken, die aan OSSIAN worden toegeschreven. Men heeft veel inkt verspild over de vraag of MACPHERSON deze poëzy niet zelf heeft geschreven, en dus het publiek kunstmatig misleid. Dit punt schijnt tot heden toe nog niet geheel uitgemaakt. In 1764 vergezelde hij den gouverneur

JOHNSTONE als secretaris naar *Florida*. Na zijne terugkomst vertaalde hij de *Ilias* in Ossiansch proza, schreef eene Inleiding voor de Geschiedenis van *Groot-Britannië* van de herstelling tot op de troonbestijging van het Huis van *Hanover*, en gebruikte zijne pen, om de maatregelen der regering in den Amerikaanschen oorlog te verdedigen. Zijn ijver werd beloond met de benoeming van agent bij den Nabob van *Arco* en eene plaats in het Parlement. MACPHERSON stierf den 17 Februarij 1796 op zijn landgoed in het graafschap *Inverness*. Zijn stoffelijk overschot rust in de Westminster-abdij.

(*Edinburgh Encyclopaedia*).

MAECENAS, (CAJUS CILNIUS), de staatsdienaar en gunsteling van AUGUSTUS, stamde van de oude Etrurische koningen af. Hij streed voor dezen monarch te *Philippi*, *Actium* en elders, en bedwong te *Rome* de zamenzwering van den jongeren LEPIDUS. MAECENAS genoot met AGRIPPA het volle vertrouwen van AUGUSTUS, en zijn dood werd door den keizer als een onherstelbaar verlies beschouwd. Indien wij nu mogen gelooven, dan berispte hij soms zijnen vorstelijken beschermer met de grootste vrijmoedigheid.

MAECENAS was een krachtadig bevorderaar der letteren. Door zijne hulp en ondersteuning werden VIRGILIUS en HORATIUS voor armoede behoed, en in staat gesteld, zich aan de poëzy toe te wijden. MAECENAS schreef onderscheiden werken, waarvan slechts enkele fragmenten tot ons zijn gekomen. Dit verlies is echter niet zeer te betreuren, wijl oude schrijvers getuigen, dat zijn stijl gedwongen en hoogdravend was.

(LION, *Maecenatiana, sive de c. CILNII MAECENATIS Vita et Moribus*, Göttingen, 1824; MEIBOOM, *Maecenas*, Leyden, 1653).

MAERLANT, (JACOB VAN), de eerste meer bekende Nederlandsche schrijver of dichter, werd in 1235 te *Damme* in *Vlaanderen* geboren. Hij was een man van groote geleerdheid voor de eeuw in welke hij leefde, vooral als men bedenkt, dat hij niet tot den geestelijken stand behoorde. De begeerte om kundigheden op te zamelen, dreef hem naar *Italië*, en zijne verdienste verschaften hem het ambt van secretaris of griffier van de stad zijner geboorte. FLORIS V, graaf van *Holland*, onderscheidde hem onder zijne tijdgenooten, en wekte hem op tot het schrijven eener algemeene geschiedenis in de landtaal. Om hieraan te voldoen vertaalde hij uit het Latijn in Vlaamsche verzen den *Speculum historiale* van VINCENT

DE BEAUVAIS. Hij begon aan dit werk in 1283 en voltooide het vóór 1296. Het voert ten titel *Spieghel Historiaal*, en is opgedragen aan graaf FLORIS, zijnen MAECENAS; van eene nieuwe uitgaaf van hetzelfde, bewerkt en uitgegeven door de tweede klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut van wetenschappen, letterkunde en schoone kunsten, is reeds het vierde deel in 't licht verschenen. Onder de vertalingen van MAERLANT behoort ook eenen *Rijmbijbel* naar COMESTOR, een' Fransch geleerde der twaalfde eeuw, dien men zeide dat den bijbel had opgegeten. Onder zijne oorspronkelijke werken telt men twee zedekundige gedichten, *Wapen-Martyn* en *Verkeerde-Martyn*, dus genoemd naar de eerste woorden, waarmede zij beginnen. Zij getuigen van 's mans gezonde denkwijze omtrent den waren adeldom van den mensch. MAERLANT stierf in 1300 te *Damme*, in den ouderdom van drie en zestig jaren, en werd begraven onder den klokkentoren der parochie-kerk. Eene balk van het stadhuis te *Damme* stelde, (nog niet zeer lang geleden), MAERLANT voor in het gewaad eens wijsgeers, met de pen in de hand, en een boek voor zich op eenen lessenaar.

(H. VAN WIJN, *Historische avondstonden*; PAQUOT, *Mémoires pour servir à l'histoire littéraire des Pays-Bas*).

MAESTLIN, (MICHAEL), een Duitsch sterrekundige, omstreeks het jaar 1542, waarschijnlijk te *Tubingen*, in *Wurtemberg*, geboren, alwaar hij het hoogleeraarsambt in de wiskunde bekleedde. Gedurende zijn oponthoud in *Italië*, geraakte hij in kennis met GALILEI, wiens bekeering tot de leer van COPERNICUS door sommigen gedeeltelijk aan den omgang met MAESTLIN wordt toegeschreven. Na zijne terugkomst in *Duitschland* werd hij de leermeester van KEPLER, met wien hij als een vader handelde; want niettegenstaande het onwaardebaar nut dat KEPLER uit zijn onderwijs trok, weigerde MAESTLIN eenig geldelijk loon van hem aan te nemen. Ook schijnt KEPLER niet ondankbaar geweest te zijn, want in zijn *Mysterium cosmographicum* deed hij aan zijn leermeester openlijk hulde voor de gewigtige diensten van hem ontvangen. Toen MAESTLIN later met teleurstellingen en armoede had te worstelen, schonk KEPLER hem eenen zilveren beker met een lofgevend inschrift. MAESTLIN stierf in 1590 te *Tubingen*. Zijne in 't licht verschenen werken zijn: 1. *De Stellâ nova*. 2. *Ephemerides*. 3. *Thesis de eclipsibus*. 4. *Observatio et demonstratio cometae anni 1577 et 1578*. 5. *Consideratio et observatio cometae, 1580*. 6. *Al-*

terum examen Gregoriani Kalendarii. 7. *Epitome astronomiae.*

(WATT's *Bibliotheca Brit.*; HUTTON's *Mathematical dictionary* &c.)

MAFFEI, (**SCIPIONE**), een der voorname Italiaansche geleerden der achttiende eeuw, werd in 1675 uit een adellijk geslacht te *Verona* geboren. Hij studeerde aan het collegie van *Parma*, en toonde eenen grooten aanleg voor poëzij en letterkunde. Toen de Spaansche erfopvolgingskrijg uitbarst, trad hij in 1704 als vrijwilliger in Beijersche dienst, waarin zijn broeder den rang van generaal bekleedde. Hij onderscheidde zich in den slag van *Donawerth*, maar verliet echter het leger, en vertrok naar *Italië*, om zich geheel aan de studie toe te wijden. Hij schreef over velerlei onderwerpen, en over het algemeen zeer verdienstelijk. Zijne voornaamste werken zijn: 1. *La Merope*, een treurspel, het eerste in 't Italiaansch dat dezen naam verdient; het werd met groote toejuiching ontvangen, en gedurende zijn leven zeventig malen herdrukt. 2. *Verona illustrata*, het hoofdwerk van MAFFEI, vol oudheid- en geschiedkundige geleerdheid, en schetsende den maatschappelijken, staatkundigen en verstandelijken toestand van dat gedeelte van *Italië*, gedurende eene lange reeks van eeuwen. 3. *Della scienza chiamata cavalleresca libri tre*, opgedragen aan paus CLEMENS XI, waarin de ongerijmdheid van het tweegevecht wordt aangetoond. 4. Drie verhandelingen tegen het geloof aan tooverij: *Arte magica dileguata*; *Arte magica distrutta*; *Arte magica annichilata*. 5. *Trattato dei teatri antichi e moderni*, waarin hij het vooroordeel tegen den schouwburg en de tooneelspelers bestrijdt. Paus BENEDICTUS XIV betuigde, in eenen gunstbrief van den 5 October 1750, aan MAFFEI zijne algeheele goedkeuring van deze verdediging, zeggende, dat de schouwburgen niet moesten worden afgeschaft, maar de voorstellingen zoo veel mogelijk deugdzaamkeuwend en welvoegelijk behoorden te zijn.

In vereeniging met VALLISNIERI en ZENO, gaf hij het eerste letterkundig maandwerk in *Italië* uit, onder den titel van *Giornale dei letterati*, begonnen in 1710 en voortgezet tot 1730. In 1733 bezocht MAFFEI *Frankrijk*, *Engeland*, *Duitschland* en de *Nederlanden*. Na eene afwezigheid van vier jaren, keerde hij naar *Italië* terug, en overleed in 1755 te *Verona*, met den welverdienden roem van aan de Italiaansche letterkunde de gewigtigste diensten bewezen te hebben.

(CORNIANI, *Secoli della letteratura itali-*

ana; J. PINDEMONTE, *Elogio di SCIPIONE MAFFEI*).

MAGELLAAN, (**FERNANDO DE**), eigenlijk MAGALHAENS geheeten, was een der bekwaamste zeevaarders van zijnen tijd. Hij werd omtrent het jaar 1470, in de Portugeesche provincie *Alemtejo* geboren, en trad vroegtijdig in zeedienst. Naar de *Oost-Indiën* gezonden, diende hij vijf jaren onder ALFONSO ALBUQUERQUE, en onderscheidde zich in de verovering van *Malacca*, in 1511. Naar *Europa* terug gekeerd, en brandende van begeerte om door eene groote onderneming zijnen naam te vereeuwigen, stelde hij koning EMANUEL voor, om Westwaarts stevenende eenen weg naar *Azië* te vinden. De koning dit plan afwijzende, wendde hij zich tot het Spaansche hof, waar zijn plan door den kardinaal XIMENES, regent van het rijk, gunstig werd ontvangen, en vervolgens door keizer KAREL V goedgekeurd. En weldra werd er een smaldeel van vijf schepen, bemand met 236 koppen, uitgerust. MAGELLAAN verliet den 20 September 1519 *San Lucar de Barameda*. Eene straat of opene zee hopende te ontdekken, om naar de *Molukken* te stevenen, zette hij koers naar de zuidelijke kust van *Brazilië*, en zeilde de *Plata*-rivier in, doch zag spoedig, dat hij geene straat had gevonden. Hij zeilde toen zuidwaarts, langs de Oostkust van *Amerika*, en was genoodzaakt den winter in de haven van *St. Julien* (50° Z. B.) door te brengen, alwaar eene zamenzwering tegen hem werd gesmeed. Zoodra MAGELLAAN zulks ontdekte, wist hij, door krachtige en strenge maatregelen, het oproer te bedwingen. Tegen het einde der maand October 1520 ontdekte hij de straat welke zijnen naam draagt, bereikte haar westelijk uiteinde den 27 November, en steevende nu de *Groote Stille Zuidzee* in. Gedurende drie maanden en twintig dagen bevoer hij dezen Oceaan zonder een bewoond eiland te vinden, doch genoot al dien tijd het schoonste weder, waarom hij denzelven den naam van *Stille Zuidzee* gaf, dien zij sedert heeft behouden. Door de langdurigheid der reis, kreeg men groot gebrek aan levensmiddelen, terwijl het scheepsvolk veel van scheurbuik had te lijden. De ontberingen welke men verduurde waren zoo groot, dat FIGAFETTA, die eene beschrijving dezer reis heeft gegeven, zich stellig overtuigd hield, dat niemand ooit lust zoude hebben eene reis rondom de wereld te ondernemen. Ook verliep er eene halve eeuw sedert de reis van MAGELLAAN tot op die van FRANCIS DRAKE (1577). Den 6 Maart 1521 kwam

MAGELLAAN aan eene groep eilanden, die hij *Los Ladrones (Dieven-Eilanden)* noemde, uit hoofde van den diefachtigen aard der inwoners. Nadat zijn volk was versocht, stevende hij westwaarts, en ontdekte de *Philippijnsche Eilanden*, welke hij den archipel van *San Lazaro* noemde. Hij wist het opperhoofd van het eiland *Zeba* te bewegen, om het oppergezag van den koning van *Spanje* te erkennen, door de belofte van hem in het onderwerpen zijner vijanden bij te staan. Met dit oogmerk ondernam hij eenen togt tegen het opperhoofd van een klein eiland, *Matan* geheeten. Den 26 April landde hij met ongeveer 58 man op *Matan*, en werd door de inwoners aangetast. Men vocht den ganschen dag; de Spanjaarden eindelijk al hun kruid en lood vershoten hebbende, zagen zij zich tot den aftogt gedwongen. MAGELLAAN kwam hierbij een pijlschot in de dij. Door de zijnen, die in wanorde vlugten, verlaten, werd hij door de Wilden met eenen lansstreek afgemaakt. Zonder deze ongelukkige gebeurtenis zou MAGELLAAN zich den roem verworven hebben van het eerst eene reis rondom de wereld gedaan te hebben; deze roem eigende zich nu JUAN SEBASTIAN DEL CANO toe, die zijn schip over *Oost-Indië* gelukkig terug bracht, en den 7 September 1522 weder te *San Lucar* binnen liep. Intusschen heeft MAGELLAAN, door zijne aanvaarding der groote onderneming, zich onder de ontdekkers ter zee eenen onsterfelijken naam verworven. Een uittreksel uit MAGELLAAN's dagboek, vindt men in de Verzameling van NAMUSIO; eene volledige beschrijving dezer gedenkwaardige reis is eerst in 1811 door den abt AMORETTE te *Milaan* in 't licht gegeven.

(*Historische beschrijving der Reizen*).

MAGLIABECCHI, (ANTONIO), een man van een buitengewoon gebeugen en onuitputtelijke geleerdheid, werd in 1633 te *Florence* geboren. Hij was een onvermoeid beoefenaar der letterkunde en geschiedenis, werd als een orakel beschouwd, en door geleerden uit alle landen van *Europa* geraadpleegd. Onderscheidene vorsten bewezen hem groote eer en overlaadden hem met rijke geschenken. De groothertogen DE MEDICI benoemden hem tot hunnen bibliothecaris. MAGLIABECCHI liet geen werk van zijn eigen na. Eenige zijner brieven werden in onderscheidene verzamelingen opgenomen, onder anderen in de *Letteri di Uomini illustri*, *Macerata*, 1782; *Lettere di Uomini Dotti*, *Venezia*, 1807; *Prose Fiorentine*, &c. Ongelukkiglijk was MAGLIABECCHI zeer ijdel, driftig en onbescheiden, en deze geaardheid wikkeld

II.

hem met onderscheidene zijner tijdgenooten in twist en strijd. Hij overleed te *Florence* in 1714, in den ouderdom van een en tachtig jaren. A. F. MARINI beschreef zijn leven.

MAHOMED, (ABUL KASEM IBN ABDOLLAH), de stichter eener godsdienst, welke zijnen naam draagt, en zich over een groot deel der wereld heeft verbreid, werd den 10 November 570, of volgens anderen den 21 April 571, te *Mecca* geboren. Op den ouderdom van twee jaren was hij ouderloos. Mahomedaansche schrijvers hebben zich zeer beijverd, om de geboorte van hunnen profeet met onderscheidene wonderdadige gebeurtenissen op te sieren: het heilige vuur der Perzen werd plotseling uitgebluscht en een glansrijk licht verspreidde zich over geheel *Arabië*. Toen zijn vader ABDOLLAH en zijne moeder AMINA waren overleden, kwam hij onder het toezicht van zijnen grootvader ABDOL MOTALEB, den hoogepriester der *Kaaba*. ABDOL MOTALEB werd opgevolgd door ABU TALEB, den oom van MAHOMED, die nu over hem de voogdijschap bekam, en met wien hij verscheidene handelreizen deed, voornamelijk naar *Syrië* en de jaarmarkten van *Damascus*, *Bagdad* en *Basra*. Een Nestoriaansch geestelijke, de abt van een klooster te *Basra*, BONEIRA geheeten, sprak dikwijls met hem over godsdienstige onderwerpen, en verzekerde zijnen oom ABU TALEB, dat deze jongeling veel beloonde.

Op den ouderdom van vijf en twintig jaren werd MAHOMED bekend met eene rijke weduwe KHADIJA en huwde haar. Schoon zij vijftien jaren ouder was dan hij, leefden zij echter met elkander hoogst gelukkig. Reeds van zijne jeugd af, schijnt MAHOMED eene overhelling tot godsdienstige overpeinzingen gehad te hebben; jaarlijks, gedurende de maand *Ramadan*, begaf hij zich naar eene spelonk bij *Mecca*, om aldaar in de eenzaamheid te vertoeven. Wanneer het denkbeeld om eene nieuwe godsdienst te stichten, op de eenheid Gods gegrond, bij hem is ontstaan, wordt niet met zekerheid gemeld. Op den ouderdom van bijkans veertig jaren, in 609, bekeerde hij zijne vrouw KHADIJA, die hij verzekerde, dat de engel GABRIËL hem tot eenen afgezant van God had verklaard. Na drie jaren in stilte aan de bekeering zijner naaste vrienden gearbeid te hebben, noodigde hij de doorluchtigste mannen van zijn geslacht (*Hashem*) bij zich, en bezwoer hen de afgoderij voor de dienst van den eenigen waren God te verlaten, en verklaarde hun dat hij, op bevel van dien eenigen God, hem door den engel

14

GABRIËL verkondigd, zich gedrongen gevoelde hun den eenigen weg voor hun behoud aan te wijzen. Alléén zijn neef, de jeugdige, vurige ALI, wierp zich aan de voeten van MAHOMED, en deed eene plegtige gelofte hem te volgen; doch ALI's vader, de zachtmoedige ABU TALEB, spaarde geene middelen, om MAHOMED van zijn dweepzuchtig voornemen af te brengen. MAHOMED antwoordde, dat, al ware het dat de zoon zich aan zijne regter- en de maan zich aan zijne linkerhand plaatsten, zij hem nimmer van zijne loopbaan zouden doen afwijken. Nu verscheen MAHOMED dikwijls te Mecca op openbare plaatsen, predikte de eenheid van God, vermaande de inwoners om zich geheel aan de dienst van het barmhartigste Wezen toe te wijden, en deelde hun brokstukken uit den Korán mede of hechtte ze aan de deuren der Kaaba. Velen hoorden de voorschriften van den zedemeester aan, doch weinigen verlieten de afgodendienst. Men eischte van hem wonderwerken, doch MAHOMED gaf hieraan geen gehoor. Het eenige wonderwerk dat MAHOMED voorgaf verrigt te hebben, en hetwelk door zijne ligtgeloovige aanhangelingen grootelijks is opgesierd, was eene nachtreis van den tempel van Mecca naar Jeruzalem, en van daar door de hemelen, gezeten op een dier naar een' ezel gelijkende, en Borak (bliksem) geheeten. Eindelijk brak er in Mecca een opstand tegen hem uit, waardoor hij genoodzaakt was naar Yatrib te vlugten, naderhand Medina (Medinat-al-nabi) of de stad van den profeet genaamd. Deze vlugt had plaats den 16 Julij 622, en werd door de Mahomedanen als de aanvang hunner tijdrekening (Hegira) aangenomen. Van nu af was MAHOMED's loopbaan eene reeks van overwinningen op al wie hem tegenstonden; geheel Arabië onderwierp zich aan zijn gezag. Hij stierf den 8 Junij 632 aan eene hevige veertiendaagsche koorts, in het drie en zestigste jaar zijns ouderdoms. OMAR, een zijner ijverigste volgelingen, geloofde vastelijk dat een profeet nooit kon sterven, en er werd al het gezag van den omzigtigen ABUBEKER toe vereischt, om dit ongerijmd gevoelen te wederleggen. «Is het MAHOMED,» riep hij de dweepende menigte toe, «of de God van MAHOMED dien gij vereert en dient? De God van MAHOMED leeft in eeuwigheid; doch de Apostel was een sterveling gelijk wij, en heeft het lot van alle stervelingen, den dood, on-«dergaan.»

De godsdienst, door MAHOMED verkondigd, en vervat in den Korán, verspreidde zich in eene eeuw over gansch Arabië,

Syrië, Klein-Azië, Perzië, Egypte en de kusten van Afrika, en zelfs thans vindt men hare 120,000,000 belijders zoowel aan de boorden van den Ganges als aan de kusten van den Atlantischen Oceaan. De eerst gedrukte uitgave van den Korán, door PAGNINUS BRIXIENSIS, (Rome 1530) werd op last van den paus verbrand, en die van MARRACCIUS mogt niet in 't licht verschijnen zonder een *Prodomus ad refutationem Alcorani*, Padua 1698, folio. Eene Fransche vertaling van SAVARY (1783), naauwkeurig verbeterd door GARCIN DE TASSY, verscheen in 1825.

De voornaamste geloofsartikelen van MAHOMED's godsdienst zijn de volgende: Er is slechts één eeuwig, almachtig, alwetend en barmhartig God, aan wien alleen gehoorzaamheid en verheerlijking toekomen, en wiens majesteit dagelijks door een heerleger van engelen boven ons zoo als door zijne eigene werken rondom ons wordt verkondigd; hij is de schepper, onderhouder en regeerder van het heelal, en de opperbestuurder van het lot, door wiens goddelijke voorzienigheid en vrijmagtige voorbeschikking de lotgevallen van het menschdom van eeuwigheid zijn bepaald. De wil van God en zijne goddelijke geboden zijn dikwijls en overvloediglijk verkondigd door de vroegere profeten, ADAM, NOACH, ABRAHAM, MOZES en CHRISTUS, wier gezag en rang in juiste evenredigheid boven elkander toenemen; doch onder welke ABRAHAM als het echte voorbeeld eens waren geloovigen moet beschouwd worden. «De aartsvader was Jood «noch Christen, want hij geloofde aan «de eenheid Gods: hij was een godvruchtig Muzelman en de vriend van God; de «Islam is niets anders dan het geloof van «ABRAHAM.» Ook wordt IZAAK niet voor den geliefden zoon des aartsvaders gehouden, maar ISMAËL, de vrome stamvader der Arabieren dien God tot eene offerande opeischte. Ook aan CHRISTUS wordt hoogen eerbied bewezen: «Echter was JEZUS slechts «sterveling, en niet de zoon van God; «zijne vijanden spannen tegen zijn leven «zamen; doch eene schim verving hem «aan het kruis, terwijl hij naar den «hemel voer.» MAHOMED daarentegen is de laatste en verreweg de doorluchtigste apostel; met hem, die het zegel is der profeten, hebben de goddelijke zendingen opgehouden; en daar de Schrift en de Evangelien door bijgeloovige Joden en afgodische Christenen zijn vervalscht, moet de Korán als de eenige oorspronkelijke openbaring vereerd worden.

(GAGNIER, *La vie de MOHAMMED*; Amst. 1732; ADR. RELAND, *De religione*

Mohammedica, Utrecht 1717; A. GEIGER, *Was hat MOHAMMED aus dem Judenthume aufgenommen?* Bonn 1833; VAN DER PALM, *Verhandelingen, Redevoeringen en Losse Geschriften*, 1^e deel, waarin over MAHOMED twee redevoeringen voorkomen).

MAIMONIDES, of liever MOZES BEN MAIMON, een der beroemdste Joodsche geleerden, werd in 1139 te Cordova, in Spanje, geboren. De Joden noemen hem den waerachtigen meester, den grooten adelaar, den roem van het Oosten, het licht van het Westen, en beschouwen hem als het grootste genie na den wetgever mozes. MAIMONIDES oefende zich onder den beroemden AVERROËS in de geneeskunde en wijsbegeerte; ook legde hij zich vlijtig toe op de wis- en natuurkunde. In het Hebreeuwsch, Arabisch en Grieksch was hij ongemeen bedreven. Toen zijn geliefde leermeester AVERROËS heftig werd vervolgd, vlugtte MAIMONIDES naar Egypte, waar hij aanvankelijk als juwelier in zijne behoeften voorzag. Weldra echter werd hij lijfsarts van den sultan SALADIJN, onder wiens bescherming hij te Alexandrië eene beroemde school stichtte. Afgunst en nijd verdreven hem ook van hier. Het overige deel zijns levens bracht hij in zwerftogten door, en stierf, in 1205, te Kahira of in Palestina. De geleerdheid en begaafdheden van MAIMONIDES worden door Jood en Christen erkend, schoon zijne vrije wijze van denken en schrijven hem de vervolging zijner tijdgenooten berokkende. Onder zijne veelvuldige belangrijke werken is het meest bekend *Moreh Nevochim* (Leeraar der verwarden en wankelenden), eene proeve om het Oude Testament met het verstand en de rede in overeenstemming te brengen, welke van zijn helder doorzigt en zijne ongemeene schranderheid getuigt. Dit werk, oorspronkelijk in het Arabisch geschreven, is door eenen Jood in het Hebreeuwsch en door BUXDORF in het Latijn overgebracht.

(*Penny Cyclopaedia; Conversations-Lexicon*).

MAINTENON, (FRANÇOISE D'AUBIGNÉ, marquise DE), bekend als de minnares en gemalin van LODEWIJK XIV, werd den 27 November 1635 in de gevangenis van Niort geboren, waar haar vader zat opgesloten en hare moeder zijn lot met hem deelde. Zoodra haar vader uit de gevangenis was ontslagen, besloot hij naar Amerika over te steken. De kleine FRANÇOISE was toen drie jaren oud, en werd op den overtocht zóó ziek, dat men haar weldra dood waande. Verplet door het weegegeschrei der moeder, rukte d'Au-

bigné haar het kind uit de armen, en reeds stond een matroos gereed het in zee te werpen, toen Mevr. d'AUBIGNÉ, haar kind eenen laatsten kus gevende, een overblijfsel van warmte bespeurde, en op het vermoeden kwam, dat haar kind slechts schijn dood was. En inderdaad gelukte het haar de kleine weder in het leven te roepen. Haar vader zich op Martinique nedergezet hebbende, overleed aldaar in 1645. Zijne vrouw en dochter keerden in eenen behoeftigen toestand naar Frankrijk terug. *Mademoiselle* d'AUBIGNÉ werd door eene tante verzorgd, die haar in de leer van CALVIJN opvoedde, welke ook haar vader had beleden. Na den dood harer moeder, kwam zij bij eene peet-tante, *madame* DE NEULLANT, die haar noodzaakte tot de Katholieke kerk over te gaan. Haar toestand bij *madame* DE NEULLANT was intusschen zoo onbehagelijk, dat zij blijde was hare hand te mogen schenken aan SCARRON, den luimigen dichter, een vernuftig, doch oud, ziekelijk, misvormd man, die veel medelijden met haar had. Het huis van SCARRON werd door vele aanzienlijke mannen bezocht, wier vriendschap zij zich, door haren aangename omgang, wist te verwerven. Toen SCARRON in 1660 overleed, bleef zij in behoeftige omstandigheden na; doch eenige harer vrienden wisten te bewerken dat *Madame* DE MONTESPAN, (de minnares van LODEWIJK XIV), haar als gouvernante voor hare kinderen aannam. Zij werd alzoo bekend met den koning, die allengs eene groote genegenheid voor haar opvatte, wyl zij voor de opvoeding van den hertog van Maine, een' zijner zonen, ongemeene zorg droeg. De koning deed haar een geschenk van 100,000 Livres, waarvoor zij het landgoed *Maintenon* kocht. De inborst van *Madame* DE MONTESPAN intusschen niet van de gemakkelijkste zijnde, had de gouvernante veel van de heerschzuchtige minnares des konings te lijden. Soms zelfs viel het LODEWIJK moeilijk, den vrede tusschen deze beide vrouwen te handhaven. Allengskens werd de koning meer afkeerig van *Madame* DE MONTESPAN, en meer en meer gehecht aan *Madame* SCARRON, in wier leerrijke gesprekken hij veel behagen vond. De koning schonk haar eindelijk den titel van *Marquise* DE MAINTENON, en omtrent dezen tijd, zijne gemalin door den dood verloren hebbende, gevoelde hij behoefte aan eene verstandige medgezellin, aan welke hij zijne gedachten kon toevertrouwen. Hierover zijnen biechtvader, *Père* LA CHAISE raadplegende, ried deze den koning een geheim huwelijk met *Madame* DE MAINTENON

aan te gaan. In 1685 huwde de acht en veertigjarige koninklijke minnaar *Madame DE MAINTENON*, die toen vijftig jaren telde. Dit huwelijk werd voltrokken door den aartsbisschop van *Parijs*, in tegenwoordigheid van *Père LA CHAISE* en twee andere getuigen. Alhoewel dit huwelijk geheim werd gehouden, bezocht de koning haar dagelijks verscheidene keeren, ontving zijne staatsdienaren in hare vertrekken, en vroeg haar soms, in hunne tegenwoordigheid, naar haar gevoelens over belangrijke staatszaken. Zij oefende op den koning eenen grooten invloed uit, doch klaagde wel eens dat zij hem nooit kon doen begripen, dat nederigheid eene Christelijke deugd is. *Madame DE MAINTENON* wordt nog in gunstig aandenken gehouden, als de stichtster van de school van *St Cyr*, waar behoeftige meisjes van goede familiën eene zorgvuldige opvoeding genoten. In de laatste jaren van *LODEWIKS* leven was haar lot geenszins benijdenswaardig, de koning was gemelijk, twistgierig en driftig. In eene harer brieven klaagt zij, eenen man te moeten behagen en vermaken, wien alles misaagde en die door niets vermaakt kon worden. Na 's konings dood, ging zij naar *St. Cyr*, alwaar zij in 1719 overleed.

(*Dictionnaire historique de la jeunesse; Lettres de Madame DE MAINTENON; Lettres inédites de Madame DE MAINTENON; LEMONTEY, Essai sur l'établissement monarchique de LOUIS XIV; Observations sur le mariage de LOUIS XIV et de Madame DE MAINTENON*).

MALHERBE, (FRANÇOIS DE), een uitstekend Fransch poëet, werd in 1555 te *Caen*, uit een oud adellijk geslacht, geboren. Hij studeerde aanvankelijk in zijne geboortestad en vervolgens te *Heidelberg* en *Bazel* in de regten. Na volbrachte studie, trad hij in dienst van *HENDRIK IV*, die hem eene jaarwedde schonk. *MALHERBE* was een der eersten die de Fransche poëzij beschaafden, haar door regelmatigheid, zuiverheid en welluidendheid doende uitblinken. Hij was een man van fijn vernuft, doch van twistgierigen en norschen aard. Toen hij eens op schamperen toon van het menschedom in 't algemeen sprak, beriep hij zich op den moord van *ABEL*. «Was het niet een fraai begin?» zeide hij. «Er waren slechts drie of vier menschen op de wereld, en een hunner doodt zijnen broeder!» In 1627 had hij het ongeluk zijnen eenigen zoon in een tweegevecht te verliezen. Naar de legerplaats voor *Rochelle* vertrokken, hetwelk strengelijk werd belegerd, overviel hem eene ongesteldheid, welke binnen

weinige dagen aan zijn leven een einde maakte. Hij stierf, in 1628, in den ouderdom van drie en zevenzig jaren. *BOILEAU*, hem den hersteller der Fransche taal en poëzij noemende, zegt:

«Enfin MALHERBE vint, et le premier en France
«Fit sentir dans les vers une juste cadence.»

Zijne oden, stanzen, sonnetten, epigrammen en liederen vindt men in de *Poésies de MALHERBE, rangées par ordre chronologique, avec la vie de l'auteur, Paris 1776*.

MALMESBURY, (WILLIAM OF), een der oudste Engelsche geschiedschrijvers, werd omstreeks 1095 of 1096 in het graafschap *Somerset* geboren. Zijn vader was een Noorman, zijne moeder eene Engelsche vrouw. Als knaap kwam hij in een klooster, naar hetwelk hij zijnen naam draagt. Hij werd aldaar bibliothecaris en voorzanger, en weigerde ten laatste de waardigheid van abt. *MALMESBURY* stierf waarschijnlijk in 1143. Uit het groot aantal zijner werken kan men zijne ongewone vlijt afleiden. Behalve de *Geschiedenis van Engeland*, van de landing der Saksers tot op 1126, schreef hij onder anderen eene geschiedenis van zijn' eigen tijd, welke door onpartijdigheid en waarheidliefsde uitmunt. Hij verklaart bij herhaling, dat hij voor de vroegere tijdperken zijner geschiedkundige werken de grootste zorg heeft gedragen, om alle verantwoordelijkheid voor de daadzaken op de schrijvers te doen neêrkomen, uit wier bronnen hij geput heeft. En wat de gebeurtenissen van zijn' eigen tijd aangaat, betuigt hij niets te hebben verhaald, dat hij niet in persoon heeft bijgewoond of van de geloofwaardigste lieden vernomen.

(*LELAND, De Script. Brit.; TANNER, Bibl. Brit. Hib.; NICOLSON'S English Histor.; J. A. FABRICI, Bibl. Lat. med. et inf. aetatis; SHARPE'S Pref.* voor de vertaling van *WILLIAM OF MALMESBURY, De Gestis Regum*).

MALPIGHI, (MARCELLUS), een beroemd Italiaansch natuur- en ontleedkundige, werd in 1628 te *Crevalcuore* geboren. Hij studeerde in de medicijnen aan de hoogeschool te *Bologna*, waar hij in 1656 tot hoogleeraar in hetzelfde vak werd aangesteld. Kort hierop werd hij naar *Pisa* beroepen, doch zijne afnemende gezondheid noodzaakte hem naar *Bologna* terug te keeren. In 1666 ging hij naar *Messina*, waar hij vier jaren het hoogleeraarsambt in de medicijnen bekleedde. Andermaal naar *Bologna* teruggekeerd, bleef hij aldaar tot 1691, toen paus *INNOCENTIUS XII* hem tot zijnen eersten lijfarts en kamerheer benoemde. *MALPIGHI* over-

leed in 1694 aan eene beroerte, en verdient vooral herinnering wegens zijne ontdekkingen in de anatomie van de huid en de klieren. Zijne physiologische, botanische en anatomische werken beslaan twee deelen folio. Als ontleedkundige is zijne verdienste groot, doch als anatomist der planten en physiologist heeft hij zich eenen duurzamen naam verworven. Ook was MALPIGHI de eerste die den omloop des bloeds met het microscoop waarnam. Onder de belangrijkste zijner werken behooren: *Anatomes plantarum Idea*; *De lingua*, en *De structura glandularum conglobatarum*.

(*Penny Cyclopaedia*).

MALUS, (ETIENNE LOUIS), een bekwaam Fransch wis- en natuurkundige, werd in 1775 te *Parijs* geboren. Tot de krijgslust opgeroepen, kwam hij weldra op de polytechnische school. Vervolgens woonde hij den krijgstogt in *Egypte* bij, en had deel aan alle veldslagen, die aldaar werden geleverd. Na zijne terugkomst werd hij belast met het daarstellen van belangrijke fortificatiën te *Antwerpen* en *Straatsburg*. MALUS ontdekte de polarisatie van het licht, en behaalde veel roem met zijne *Essais d'optique*. De koninklijke maatschappij te *Londen* kende hem eene gouden medaille toe, en het Instituut nam hem onder deszelfs medeleden op. Tijdens zijn overlijden, in 1812, was hij directeur der polytechnische school en opperintendant der vestingwerken.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*; *Dictionary of biography*).

MANCO CAPAC, de stichter van het Peruaansche rijk, en de eerste der Inca's die aldaar hebben geregeerd. Hij bloeide waarschijnlijk vier eeuwen vóór de verovering van *Peru* door de Spanjaarden. Hij zou het eerst met zijne zuster en vrouw op een eiland in het meer *Titicaca* verschenen zijn, en verklaard hebben dat hij en zijne wederhelft kinderen waren van de zon, gezonden om de inboorlingen te beschaven. Men houdt hem voor den stichter van *Cusco*, en beweert dat hij lang en voorspoedig over een dankbaar volk heeft geregeerd.

(*Dictionary of Biography*).

MANOËL, (Don FRANCESCO), de beroemdste lierzanger der nieuwere Portugeesche letterkunde, geboren te *Lissabon* in 1734, legde zich aanvankelijk toe op de muziek, doch bepaalde zich spoedig tot de letterkunde en poëzij. Zijn talent werd het eerst door vreemdelingen erkend, die hij, als gids, na de aardbeving van *Lissabon* in 1755, in de bouwvallen zijner vaderstad rondvoerde. Ook de Portugeezen begonnen MANOËL's gedichten te lezen, en

hooger en hooger steeg zijn roem. Uit afgunst en nijd over zijn talent en de achting welke hem werd bewezen, maakten 's dichters vijanden zijne godsdienstige gevoelens verdacht, waartoe zijne denkbeelden over verdraagzaamheid en de monniken, alsmede de vertaling van de *Tartuffe* van *MOLIÈRE* de stof leverden. In 1778 voor de inquisitie gedagvaard, ontwapende hij haren gerechtsdienaar die hem wilde gevangen nemen, en vlugte naar *Parijs*, waar hij tot aan zijnen dood bleef wonen. De Portugeesche gezant in *Parijs*, de markies *DE MARIALVA*, verzekerde hem eenen onbezorgden ouderdom. Hij vertaalde veel uit het Engelsch, Hoogduitsch en Italiaansch. Zijne Oden en de vertaling van de fabelen van *LAFONTAINE* worden bijzonder geprezen. Ook vertaalde hij den *Oberon* van *WIELAND*. MANOËL overleed den 19 Februarij 1819. Zijne *Obras completas* gaf hij uit onder den naam van *FILINTO ELYSIO*.

(*Conversations-Lexicon*; *Penny Cyclopaedia*).

MANSFELD, (ERNST VAN), een der grootste veldoversten der zeventiende eeuw, was de natuurlijke zoon van *KAREL* graaf van *Mansfeld*; hij werd in 1585 te *Mechlin* geboren, en bewees den koning van *Spanje* in de *Nederlanden* en den keizer in *Hongarij* gewichtige diensten. Daar men hem echter de waardigheid zijns vaders, en de goederen die deze in de *Nederlanden* had bezeten, tegen de gedane belofte onthield, omhelsde hij in 1610 de partij der Protestantsche vorsten, ging tot de hervormde kerk over, en werd een gevaarlijk vijand van het Oostenrijksche Huis. Tusschen 1618 en 1625 onderscheidde hij zich in *Bohemen* en *Duitschland* door bijkans romantische bedrijven. Hij behoorde tot de buitengewone menschen; nederlagen maakten hem slechts geduchter; hij trotseerde alle vermoeienissen en bezwaren, en als onderhandelaar ontwikkelde hij groote talenten; zijne welsprekendheid was wegslepend. Naar de gewoonte zijner eeuw onderhield hij zijne krijgsbenden van den roof en buit, zonder zich zelven te verrijken. Het laatste oogenblik zijns levens wachtte hij geheel gewapend en staande af, op twee zijner adjudanten steunende. Voornemens zijnde over *Venetie* naar *Engeland* te gaan, werd hij in een dorp niet ver van *Zara* ziek, en stierf in 1626.

(*Conversations-Lexicon*; *Dictionary of Biography*).

MANTEGNA, (ANDREA), een der beroemdste Italiaansche schilders en graveurs, werd in 1431 te *Padua* geboren. Zijne

ouders waren zóó arm, dat hij in zijne jeugd het vee hoedde; doch FRANCESCO SQUARICONE zijnen grooten aanleg voor de schilderkunst ontdekkende, nam hem als zoon aan. Toen echter MANTEGNA in het huwelijk trad met de dochter van JACOPO BELLINI, den mededinger van SQUARICONE, berispte deze zijnen leerling evenzeer als hij hem vroeger had geprezen. Wel verre dat hem zulks ontmoedigde, verdubbelde hij nog zijne vlijt, en zette zich neder te Mantua, waar hij, onder bescherming van den markies LODOVICO GONZAGA, eene groote school opende. Hier schilderde hij voor GONZAGA den beroemden *Triomftogt van JULIUS CAESAR*, die naderhand door den Engelschen koning KAREL I voor 80,000 Pst. werd ingekocht. Ook was MANTEGNA de beste graveur van zijnen tijd. MANTEGNA sneed zelf, op platen van tin, verscheidene dingen naar zijne teekeningen, en de Italianen houden hem voor den uitvinder van het plaatsnijden met het graveerijzer in het koper. Hij stierf in 1505, in den ouderdom van vier en zeventig jaren.

(PILKINGTON en FUSELI, *Dictionary of Painters*; WAAGEN'S *Arts and artists in England*; DE PILES, *Het leven der vermaardste schilders*).

MANUZIO, (ALDO), ook ALDUS de Oudere genoemd, een beroemd Italiaansch boekdrukker en schrijver, werd in 1447 te Bassano geboren. Na te Rome en te Ferrara gestudeerd te hebben, werd hij te Carpi opvoeder van den jongen vorst, ALBERTO PIO, met wiens medewerking hij later te Venetië eene drukpers oprichtte. Hij bewees de boekdrukkunst ongemeene diensten, schafte het tot dus ver gebruikelijke monnikenschrift af, vond eene nieuwe ligte vlugge soort van letters uit, welke het geschrevene nabootste, door de Italianen *corsivi* (*cursief*) geheeten. Met deze letter drukte hij de Latijnsche classieken. Hij verbeterde de afscheidingsteekens, en maakte het eerst gebruik van de komma-punt en dubbele punt. Om fraai en naauwkeurig werk te leveren, onderhield hij aan zijn huis eenige geleerden, die met elkander over de verbetering van den tekst beraadslaagden. Zijne uitgaven van eenige Grieksche schrijvers worden geroemd als getrouw de handschriften terug gevende, van welke er thans verscheidene niet meer aanwezig zijn. Deze uitgaven, vooral die op groot papier, zijn dikwijls tegen hooge prijzen verkocht. Hij stierf den 6 Februarij 1516 aan de wonden, hem door drie sluipmoordenaren toegebracht. Zijn zoon en kleinzoon zetten den met roem de boekdrukkerij voort. De

boeken door de MANUZIO's gedrukt dragen tot merkteeken een anker, rondom hetwelk zich een dolfin slingert, soms met het bijschrift: *Sudavit et alsit*.

(*Serie delle edizioni ALDINE per ordine alfabetico cronologico*; RENOARD, *Annales de l'imprimerie des ALDES, ou histoire des trois MANUCES et de leurs éditions*).

MARAT, (JEAN PAUL), een der beruchtste mannen der eerste Fransche omwenteling, werd in 1744 te Baudry, in het vorstendom Neuchâtel, van Protestantsche ouders geboren, en studeerde te Parijs in de medicijnen en de natuurkunde. Op reis gegaan om fortuin te zoeken, gaf hij te Edinburg lessen in de Fransche taal; ook verscheen aldaar van hem, in 1774, een revolutionair geschrift, onder den titel van *The chains of slavery*, hetwelk hij later in het Fransch vertaalde. Daarna zette hij zich te Parijs als geneesheer neder; doch zijn onrustige geest en zijne groote eigenliefde stonden hem in den weg om eenigen opgang te maken. Eindelijk kreeg hij eene aanstelling als stalarts bij den graaf van Artois. Zoodra echter de omwenteling uitbrak, vertoonde hij zich als een toomeloze volksmenner. Van een klein en grotesk uiterlijk, met scherpe gelaatstreken en een' wilden blik, mengde hij zich onder het volk, en bragt, door zijne heftige redevoeringen, nu eens eene lachwekkende dan weder eene vreeswekkende werking te weeg. Den 12 December 1789 gaf hij den *Publiciste Parisien* uit, welken hij eenige maanden later in den *Ami du peuple* herschiep. In dit volksblad, hetwelk hij des avonds in persoon de menigte voorlas, verbreidde hij de bespottelijkste en vermetelste geruchten, en belasterde onophoudelijk het hof, de ministers en de nationale vergadering. Reeds in Augustus 1789 schreef hij in een ander blad, dat men van 800 boomen in den tuin der Tuileriën 800 galgen moest maken, om daaraan een gelijk getal afgevaardigden op te hangen, en wel MIRABEAU aan het hoofd. DANTON, die MARAT als een werktuig wilde gebruiken, zocht met hem in kennis te komen, en bragt hem in den club der Cordeliers. Toen de gemeente-raad van Parijs in Januarij 1790 beval MARAT in hechtenis te nemen, verborg hij zich eenigen tijd in den kelder der Cordeliers, waar hij zijn blad schreef. Weldra vernieuwde hij zijne aanvallen met wraakademende woede. Onder de Septembermannen, wier bloedschuld op hem rust, werd MARAT tot lid der Conventie benoemd. Intusschen wilde niemand naast de Septemberbristen zitten, en wanneer

hij sprak verhoef zich een rumoer. De Girondisten LOUVET en REBECQUI klaagden hem in de eerste dagen aan, dat hij ter gunste van ROBESPIERRE het dictatorschap had voorgedragen. MARAT loochende dit niet, maar voegde er bij, dat de dictator eenen grooten ijzeren kogel aan zijn been zou gehad hebben, om zich niet aan de regtbank van het volk te kunnen onttrekken. Na voorlezing van een later nummer van zijn tijdschrift, zag men van de aanklagt af; nu haalde MARAT een pistool te voorschijn, en verklaarde, dat hij zich op de tribune zou hebben doodgeschoten, zoo men hem wezenlijk in hechtenis had willen nemen. Door straffeloosheid stoutmoediger geworden, beschuldigde hij DUMOURIEZ, dat deze de patriotten moedwillig aan den vijand had opgeofferd. Eenige dagen later eischte hij in zijn tijdschrift 270,000 koppen. Gedurende den geregtshandel over den koning, riep hij het volk in zijn blad toe: «Slagt, slagt 200,000 aanhangelingen der oude regering, en verklein de Conventie tot op een vierde.» Deze en andere dolzinnigheden verwekten in de vergadering verschrikkelijke tooneelen; de Conventie hield en klopte zoodra MARAT het woord voerde; de tribunen juichten hem toe. In April 1793 kwam op zijn voorstel de boosaardige wet tegen de verdachten tot stand, waardoor 400,000 menschen in Frankrijk in den kerker geraakten. In Maart onderteekende hij, als president van den club der Jacobijnen, een adres, waarin hij het volk tot opstand en verdelging der Girondisten aanspoorde. Deze stap vond zelfs afkeuring bij de Bergpartij, en op de aanklagt van LACROIX moest MARAT voor de revolutionaire regtbank verschijnen; doch de gezworenen verklaarden hem onschuldig en voor den vriend des volks. Men overlaadde hem met burgerkroonen, en droeg hem op de schouders door de volkrijkste straten der stad naar de Conventie. Den 31 Mei riep hij de wijken te wapen, luidde eigenhandig op het stadhuis de alarneklok, en vorderde de verbanning van 22 afgevaardigden. In het oog des volks maakte hij met ROBESPIERRE en DANTON het driemanschap uit, hetwelk door wettige en onwettige middelen over het lot der republiek beschikte. Zoodra echter ROBESPIERRE den boventoon bekwam, beschouwde deze MARAT als onnoodig, en het was slechts een toeval, dat hij zijn hoofd niet op het schavot verloor. Eene ontstekings-ziekte, waaraan onstuimige menschen dikwijls onderhevig zijn, hield hem in zijne woning terug. Niets kon echter zijne koortsachtige bedrijvigheid beteugelen; hij

schreef onophoudelijk brieven en beklagde zich dagelijks bij de Conventie, dat men hem veronachtzaamde, want hij beschouwde zich als den grootsten staatsman van Europa. Nadat hij nog den vorigen dag de generaals CUSTINE en BIRON van hoog verraad had beschuldigd, meldde CHARLOTTE CORDAY, den 13 Julij 1793, zich bij hem aan; men liet haar binnen, en nu bragt zij hem, (terwijl hij de namen der overgeblevene Girondisten, als voor de guillotine bestemd, opteekende), met eenen dolk eene doodelijke wonde toe. ROBESPIERRE maakte van de volkswoede, die hierop uitburst, gebruik, om zijne tegenstanders, uit den weg te ruimen; de zoogenaamde schim van MARAT moest met stroomen bloeds bevredigd worden. Zijn lijk werd, onder bijwoning der Conventie, met statelijkheid in den tuin der Cordeliers ter aarde besteld, en de schilder DAVID schilderde zijne beeltenis met gapende wond, welke eerst op een altaar werd geplaatst en daarna in de zaal der Conventie opgehangen. Zijne huishoudster, aan welke hij zich, volgens de uitdrukking van CHAUMETTE, op eenen schoonen dag in het aangezicht der zon verbond, werd op kosten van den staat onderhouden. Volgens een decreet van den 4 November 1793 werd zijn stoffelijk overschot naar het Panthéon overgebracht, doch den 8 November 1795 door het volk van daar weggevoerd, en in het riool van Montmartre geworpen.

(THIERS, *Révolution française; Dictionnaire historique des grands hommes; Conversations-Lexicon; Penny Cyclopaedia*).

MARATTI, (CARLO), de laatste schilder der Romeinsche school genoemd, werd in 1625 te Camurano, in de Mark van Ancona, geboren. Reeds als kind deed hij niets dan teekenen en schilderen. In zijn elfde jaar ging hij naar Rome, en werd de geliefkoosde leerling van ANDREA SACCHI, bij wien hij, tot den ouderdom van negentien jaren, zich bleef oefenen. Hij muntte vooral uit in het liefelijke en bevallige. Zijne fraaije, indrukwekkende Maria-beelden verschaften hem den bijnaam van CARLO DELLA MADONNE. Hij schilderde voor LODEWIJK XIV zijne beroemde *Daphnae*, en paus CLEMENS IX, wiens portret hij schilderde, gaf hem eene jaarwedde en eene ridderorde. «Het schilderstuk,» zegt FUSELI, «dat het best van zijn talent getuigt, is *Bathseba door David beghurd*; de bekoorlijkheid van dit werk is gemakkelijker te gevoelen dan te beschrijven, en zal welligt door niemand geëvenaard worden.» Ook als graveur heeft

MARATTI fraaije platen geleverd. Zijne beste kweekelingen waren F. JORANIS en CHIARI. Als mensch was hij achtenswaardig, gaarne een' ander verplichtende. Hij stierf te Rome den 15 November 1713, in den ouderdom van acht en tachtig jaren. Men heeft, in zijne geboorteplaats Camurano, een fraai gedenkteekeken voor hem opgerigt.

(DE PILES, *Het leven der vermaardste schilders, naar het Fransch van J. VERHOEK*).

MARGARETHA, koningin van Denemarken, Noorwegen en Zweden, werd geboren in 1353. Zij was de dochter van WALDEMAR III, koning van Denemarken, en huwde, na diens dood, in 1363, HAGUIN, koning van Noorwegen. In 1375 besteeft OLAUS, minderjarige zoon van MARGARETHA, onder hare voogdijschap, den troon van Denemarken. Zijn vader HAGUIN gestorven zijnde, werd MARGARETHA tot koningin van Noorwegen uitgeroepen. OLAUS stierf in 1387, en nu erkenden de Denen MARGARETHA als hunne koningin. Zij beoorloogde ALBRECHT, koning van Zweden, die niet bemind was bij zijne onderdanen, versloeg hem, en maakte hem krijgsgevangen. De Zweden erkenden haar nu als koningin. Aanvankelijk had ALBRECHT met MARGARETHA den spot gedreven, en haar een' slijpsteen gezonden, om hare naalden te slijpen, als het eenigste geweer, dat zij wist te gebruiken. Nadat ALBRECHT zeven jaren had gevangen gezeten, stelde zij hem in vrijheid, op voorwaarde, dat hij van de kroon van Zweden afstand deed. In 1396 kwamen de staten der drie koninkrijken te Calmar te zamen, alwaar werd vastgesteld, dat Denemarken, Zweden en Noorwegen voortaan door een' en denzelfden soeverein zouden bestierd worden. Deze handeling werd de *Unie van Calmar* geheeten. MARGARETHA benoemde nu haren neef ERIK, hertog van Pommeren, tot haren opvolger. Zij stierf in November 1412, in den ouderdom van negen en vijftig jaren. Koningin MARGARETHA vereenigde met de talenten eener heldin de eigenschappen eener regentes. Met lofwaardige standvastigheid voerde zij de teugels des bewinds, en was schrander genoeg hare maatregelen naar den aard der omstandigheden te wijzigen. Zij sprak met kracht en bevalligheid, en wist allen voor zich in te nemen. Over het geheel kan haar de roem eener groote koningin niet ontzegd worden.

(SCHRÖCK, *Kort begrip der algemeene geschiedenis voor jonge lieden*, V^e deel).

MARIANA, (JUAN), een der eerste Spaansche geschiedschrijvers, werd in 1536

te Talavera geboren. Hij verried vroegtijdig schoone talenten en studeerde te Alcalá. Op den ouderdom van zeventien jaren trad hij in de orde der Jezuïten, in wier collegiën te Rome en te Parijs hij vervolgens als professor in de godgeleerdheid groote bekwaamheden aan den dag legde. MARIANA de opmerking gemaakt hebbende, dat de spoedige bloei en overmagt van Spanje de oplettendheid van velen wekten, terwijl de oorsprong en oorzaken daarvan bijkans onbekend schenen, schreef hij, in vloeiend Latijn, zijne Geschiedenis van Spanje, onder den titel van *Historiae de rebus Hispaniae*, welke zóó gunstig werd ontvangen, dat hij besloot daarvan eene Spaansche vertaling te geven. Deze taak werd door MARIANA meesterlijk volbragt. Men heeft hem van ligtgeloovigheid beschuldigd, maar men vergete niet, dat hij in eenen tijd leefde, toen overleveringen als heilig werden beschouwd, terwijl zijne mannelijke gevoelens als historieschrijver en zijne edelaardige verontwaardiging over de misdaden der vorsten en hunne medepligtigen den hoogsten lof verdienen. MARIANA's weinige verschooning van koningen en aanzienlijken kwam nog sterker uit in zijne verhandeling *De Rege et regis institutione*, waarin hij beweerde, dat tirannenmoord geoorloofd was. Toen in 1610 HENDRIK IV, koning van Frankrijk, door RAVAILLAC was vermoord, hetgeen men wil, dat op aandrijven der Jezuïten was geschied, werd dit werk van MARIANA door het parlement van Parijs ten vure gedaan. Hij eindigde zijn lang en werkzaam leven den 6 Februarij 1623 in den ouderdom van acht en zeventig jaren. Toen de beroemde CONTRERAS, president van den raad van Castilië, zijnen dood vernam, zeide hij: «Heden heeft de raad «zijnen breidel verloren.»

(BAYLE, *Dictionnaire*; RANKE, *Kritik neuerer Geschichtschreiber*; RENÉ RAPIN, *Réflexions sur l'histoire*; ANDRADA, *Vida de MARIANA*; ACOSTA, *Vida de MARIANA*).

MARINO, (ST.), een inboorling van Dalmatië, was een der bouwmeesters, die de brug van Rimini herstelden. De bischop van Brescia, op zijne godsvrucht opmerkzaam geworden, ordende hem tot geestelijke, waarop MARINO zich eene hermitaadj bouwde op den berg Titano, alwaar hij op het einde der vierde eeuw stierf. De wonderwerken, welke, zoo als men voorgaf, op zijn graf geschieden, lokten eene menigte bedevaartgangers naar deze plek. Men bouwde er huizen, om de bezoekers te ontvangen, en op deze

wijze ontstond de miniatuur republiek van *San Marino*. (*Dictionary of Biography*).

MARIOTTE, (EDME), een verdienstelijk Fransch wis- en natuurkundige, van wiens leven weinig bekend is. Hij werd in *Bourgondië* geboren, was priester te *Saint-Martin-sous-Beaume* en lid van de Academie der Wetenschappen. Zijne werken zijn verzameld onder den titel van *Oeuvres de MARIOTTE*, in twee deelen kwarto, *Leyden 1717*. CONDORCET zegt van MARIOTTE, dat hij de eerste Franschman was, die voor de natuurkunde dien geest van opmerking, behoedzaamheid en schroomvalligheid bezat, welke zoo noodig is voor degenen, die de natuur onderwerpen en de taak op zich nemen, om haar tolk te zijn.

MARIOTTE was de ontdekker van die wet der veerkrachtige vloeistoffen, welke zijnen naam draagt, namelijk dat de drukking juist in eene omgekeerde verhouding staat tot de ruimte, welke eene gegevene massa vloeistof beslaat. Hij ontdekte, dat zich in vloeistoffen lucht en verdikte lucht bevindt. Ook merkte hij op, dat het netvlies daar waar het de gezichtsenuw ontmoet, niet in staat is om het zienvermogen mede te deelen. Onder de mindere ontdekkingen van MARIOTTE behoort de nu algemeene bekende proef, die hij het eerst met de luchtpomp deed, dat een stuk lood en eene veder met dezelfde snelheid vallen. Hij stierf den 12 Mei 1684 als prioor van *Saint-Martin*, in de nabijheid van *Beaume*.

(CONDORCET, *Eloge d' EDME MARIOTTE*).

MARIUS, (CAJUS), de overwinnaar van JUGURTHA, de Cimbren en Teutonen, was de zoon eens landmans, en werd in de stad *Arpinum*, 157 jaren v. c., geboren. Vroegtijdig in krijgsdienst getreden, legde hij den grondslag tot zijnen namaligen roem bij de belegering van *Numantia*. Nadat hij volkstribun en praetor was geweest, werd hij tot consul verheven. Hij bragt JUGURTHA ten onder, rigtte een verschrikkelijk bloedbad aan onder de Cimbren en Teutonen, die met hunne tienduizendtallen *Italië* hadden overstroomd. Zijne ijverzucht tegen SYLLA had eenen verschrikkelijken burgeroorlog ten gevolge, waarin het beste bloed der republiek werd verspild, en MARIUS meer dan eens op den rand van zijnen ondergang gebracht. Hij stierf te *Rome* in het jaar 86 v. c., op den zeventienden dag van zijn zevende consulaat.

(PLUTARCHUS, *Het leven van MARIUS*; STUART, *Romeinsche Geschiedenissen*).

MARIVAUX, (PIERRE GARLET DE CHAMBLAIN DE), een beroemd Fransch romanschrijver en tooneeldichter, werd in 1688 te *Parijs* geboren. Zijn vader was directeur van de munt te *Riom*, en gaf hem eene uitmuntende opvoeding, maar liet geen vermogen na. Als tooneeldichter opgetreden, was hij langen tijd de steun van den Italiaanschen schouwburg. Zijne romans *La Vie de Marianne* en *Le paysan parvenu* bekooren nog heden door de meestertrekken, waarvan zij overvloeijen, door de uitstekende teekening der karakters en de grondige kennis van het menschelijk hart. MARIVAUX was niet minder achtenswaardig als mensch dan als schrijver. Hij behoorde geenszins tot degenen, die zich slechts zedig voordoen, als zij in het openbaar verschijnen, en was niet, als zoo vele anderen, de welsprekende voorstander eener wijsbegeerte, welke zijn eigen gedrag logenstrafte; zijn leven drukte het zegel op de lessen, welke hij anderen zocht in te prenten. Goedhartigheid jegens allen, meêwarigheid met ongelukkigen en eene wijsgeerige onverschilligheid ten opzichte van rijkdom en eerbewijzingen, waren hoofdtrekken in zijn karakter. Hij stierf te *Parijs* den 11 Februarij 1763.

(LA HARPE, *Cours de littérature*).

MARLBOROUGH, JOHN CHURCHILL, hertog VAN), de bekwaamste Britsche veldheer en staatsman van zijnen tijd, werd den 24 Junij 1650 te *Ashe* in *Devonshire* geboren. Hij was de tweede zoon van Sir WINSTON CHURCHILL en behoorde tot een oud geslacht, hetwelk, door offeringen voor de zaak des konings, veel had geleden. Op den ouderdom van twaalf jaren werd hij pagie van den hertog van *York*, (naderhand JACOBUS II), die hem, wijl hij sterk naar de krijgsdienst haakte, in 1666 tot garde-vaandrig benoemde. Als zoodanig woonde hij de ontzetting van *Tangier* en onderscheidene gevechten tegen de Mooren bij. Van 1672 tot 1677 diende hij in het Fransche leger onder LODEWIJK XIV, die de Nederlanders beoorloogde. Zijn schitterende moed en algemeene bekwaamheden, niet minder dan zijne persoonlijke bevalligheid, wonnen hem de achting van TURENNE, die voorspelde, dat zijn fraaije Engelschman eenmaal een meester in de krijgskunst zou worden.

Bij het sluiten van den Nijmeegschen vrede, keerde CHURCHILL als kolonel naar *Engeland* terug. Toen JACOBUS II den troon beklom, zond hij MARLBOROUGH als gezant naar *Frankrijk*. Zijne gehechtheid echter

aan de Protestantsche godsdienst deed hem de zijde kiezen van den prins van *Oranje*, die hem tot hertog van *Marlborough* verhef en het opperbevel over het Engelsche leger in de *Nederlanden* toevertrouwde. In 1690 voerde hij het bevel in *Ierland*, en bemagtigde *Cork*, *Kinsale* en andere plaatsen. Doch in 1692 werd hij van al zijne waardigheden ontzet, en in den *Tower* gevangen gezet, als verdacht van met den onttroonden monarch te heulen. Schoon hij spoedig in vrijheid werd gesteld, bleef hij echter, zoo lang koningin *Maria* leefde, buiten betrekking. Toen *Willem III* op het sterfbed lag, en de oorlog tegen *Frankrijk* wegens de Spaansche erfopvolging stond uit te barsten, beval hij *Marlborough* aan als den geschiktsten persoon, om in zijne plaats het opperbevel te voeren. Koningin *Anna* volgde dezen raad, en van nu af behaalde *Marlborough* eene reeks van overwinningen, die *Lodewijk XIV* diep vernerden. Zijne schoonste lauweren plukte hij bij *Blenheim* in 1704; *Ramillies* in 1706; *Oudenaarden* in 1708 en *Malplaquet* in 1709. Niettemin wisten zijne vijanden aan het hof te bewerken, dat koningin *Anna*, die het heerschzuchtig karakter der hertogin van *Marlborough* (1) niet langer konde verdragen, hem den 1 Januarij 1712 van al zijne ambten ontsloeg. Het beweren van *Voltaire*, dat destijds een paar handschoenen en een gestort glas water den val van den hertog en de hertogin van *Marlborough* berokkenen en de staatkundige verhouding van *Europa* veranderden, is eene dichterlijke overdrijving. Gedurende de vredesonderhandelingen te *Utrecht* verliet *Marlborough* zijn vaderland, en deed eene reis door *Holland* en *Duitschland*, en werd allereigen met eerbewijzingen overladen. Toen *George I* door de partij van *Marlborough* op den Britschen troon was verheven, werd hij in zijne vorige waardigheden hersteld; doch overleed reeds den 16 Junij 1722. Zijne heerschzuchtige hertogin, die door *Pope*, onder den naam van *Atossa*, met den geesl der satyre werd gekastijd, overleefde hem meer dan twintig jaren.

(DUMONT, *Histoire militaire du prince Eugène de Savoie et du duc de Marlborough*; *Histoire de Jean Churchill, duc de Marlborough*, 3 deelen 8vo. Parijs 1808, op last van keizer *Napoleon* geschreven; COXE'S *Mémoires of John, duke of Marlborough*).

(1) *SARA JENNINGS*, de eerste staatsdame en boezemvriendin van koningin *Anna*, en echtgenoot van den hertog van *Marlborough*.

MARMONTEL, (**JEAN FRANÇOIS**), een bekend Fransch schrijver, werd den 11 Julij 1723 te *Bort* in *Limousin* geboren. Zijn vader, een kleermaker, bestemde hem voor den handel, doch eigene neiging deed hem tot den geestelijken stand overhellen. Nadat hij te *Toulouse* de noodige kundigheden had verworven, en zich aan de kruinschering (*tonsuur*) had onderworpen, noodzaakten hem de omstandigheden zijne plannen voor de toekomst te veranderen. Eene kennismaking met *Voltaire*, wien hij eenige zijner gedichten had gezonden, en die zijne pogingen aanmoedigde, bragt hem in 1745 te *Parijs*. *Voltaire* stelde hem aan verscheidene aanzienlijke mannen voor, en het gunstige onthaal van zijn eerste treurspel, *Dénys le tyran*, stempelde hem als dramatisch dichter. Op voorspraak van *madame de Pompadour*, werd hij geschiedschrijver der koninklijke gebouwen (*Historiographie des bâtimens du roi*) met eene jaarwedde van 1500 Livres. Zijn toestand verbeterde nog aanmerkelijk, toen hij de vergunning erlangde tot het uitgeven van den *Mercur*, welke hem jaarlijks ten minste 15,000 Livres opbragt. Zijne beroemde *Contes moraux* werden in bijna alle beschaaft talen overgebracht. Bij den dood van *Decclos* werd hij geschiedschrijver van *Frankrijk*, en in 1783 secretaris van de Academie in plaats van *D'Alembert*. Toen hij door de Fransche omwenteling bijkans alles had verloren, vertrok hij naar een klein landgoed in het dorp *Abbeville* bij *Evreux*, waar hij den 31 December 1799 overleed, en in zijn eigen tuin door Katholieke priesters werd ter aarde besteld. De werken, waardoor *Marmontel* het meest bekend is, zijn, behalve de genoemde *Contes moraux*, de romans *Bélisaire* en *Les Incas*. Voor de geschiedenis van *Marmontel's* tijd en eigen leven zijn zijne *Mémoires d'un père pour servir à l'instruction de ses enfants* zeer leerrijk. In de meeste verzamelingen zijner werken vindt men eene lofrede op *Marmontel* door den *abbé Morellet*, een' zijner bloedverwanten.

MARNIX, (**PHILIPPUS VAN**), heer van *St. Aldegond*, een der beroemdste mannen der zestiende eeuw, werd in 1538 te *Brussel* geboren. « Dat hij uit een oud-« adellijk geslacht was, deed niets tot « zijnen waren luister, gelijk de uitmun-« tende man zelf erkende. » Hij studeerde te *Genève*, onder *Calvin*, en trad vervolgens in Nederlandsche krijgsdienst. Toen de opstand tegen *Spanje* uitbrak, was hij een der ijverigste voorstanders van geloofs- en gewetensvrijheid. Hij ontwierp het verbond der vereenigde edelen, bij-

zonder tegen de invoering der inquisitie gerigt. De deelnemers aan dit verbond, beloofden elkander met lijf en goed te ondersteunen. De landvoogdes MARGARETHA VAN PARMA verwierp echter het smeekschrift dat men haar den 5 April 1566 aanbood. Toen de hertog VAN ALVA in 1567 hier te lande met eene Spaansche krijgsmagt aankwam, vlugtte MARNIX met de aanhangers van prins WILLEM van Oranje naar *Duitschland*. Na de omwenteling in 1572 met den prins naar de *Nederlanden* terug gekeerd, verscheen hij op last van ORANJE op de eerste vrije staatsvergadering te *Dordrecht*, welke aan Hervormden en Roomschen vrijheid van godsdienst toekende. Jammer slechts dat dit beginsel later door onbezonnen ijveraars zoo slecht werd nagekomen. Bij de inneming van *Maaslandsluis*, in 1573, geraakte hij in Spaansche krijgsgévangenschap. De prins deed alle mogelijke moeite tot zijne uitwisseling, die dan ook in 1574 tegen MONDRAGON plaats had. Hierop bestuurdde hij als gevolmagtigde de onderhandelingen der republiek met de hoven te *Parijs*, *Londen* en op den rijksdag te *Worms*. MARNIX nam ijverig deel aan de stichting der Leydsche hoogeschool, alsmede aan het sluiten der Gentsche bevrediging, waarbij zich de Zuidelijke gewesten aan *Holland* en *Zeeland* aansloten, om gemeenschappelijk de Spanjaarden uit het land te drijven. In 1584 werd hij burgemeester van *Antwerpen*, hetwelk hij dertien maanden tegen den hertog van *Parma* verdedigde, maar toen moest overgeven. Daar hem deze overgave door de Vereenigde Nederlanders als eene groote blaam werd toegerekend, onttrok hij zich aan de openbare aangelegenheden, en eerst in 1590 ging hij weder als gezant naar *Parijs*. Hierna leefde hij te *Leyden*, waar hij, op aanzoek der staten, eene Nederduitsche vertaling des Bijbels was begonnen, toen hij in 1598, in zijn zestigste jaar overleed. Onder zijne werken verdient vooral opmerking zijn meesterlijk bekelschrift: *de Byenkorf der H. Roomsche Kerke*, dat VAN KAMPEN de *Nederlandsehe Lettres provinciales* noemt. Ook houdt men ALDEGONDE voor den dichter van het bekende volkslied: *Wilhelmus van Nassauwen*.

(PRINS, in het *Leven van Nederl. dichters en dichtersessen*, door het Genootschap: *Kunst wordt door arbeid verkregen*; *Levens van Ned. Mannen en Vrouwen*; *Le Plutarque des Pays-Bas*).

MAROT, (CLÉMENT), een oud Fransch dichter, in 1495 te *Cahors* geboren, trad als pagie in dienst van de hertogin van

Alençon. Hij volgde FRANS I naar *Italië*, wiens gunst hij door zijn gedicht *Le temple de Cupidon* had verworven. Hij onderscheidde zich in dezen veldtog, doch werd aan de zijde des konings dapper strijdende, bij *Pavia*, gewond en gevangen genomen. Na zijne terugkomst in *Frankrijk*, schreef hij verzen voor DIANA van *Poitiers*, die hem later wegjoeg, en de geestelijkheid tegen hem opzette. Op aanklagte van den inquisiteur JEAN BOUCHART, werd hij gevangen gezet; maar zelfs in den kerker behield hij zijnen vrolijken gemoedsaard. Onder den titel van *L'enfer*, schreef hij een voortreffelijk allegorisch-satirisch gedicht tegen zijne beschuldigers en regters, alsmede den *Roman de la Rose*, welke vervolgens, in 1527, in 't licht verscheen. Toen FRANS I uit zijne Spaansche gevangenschap was teruggekeerd, werd MAROT, op 's konings voorpraak, in vrijheid gesteld. Nu begaf hij zich naar het hof van MARGARETHA, koningin van *Navarre*. Hier begon hij de Psalmen in Fransche verzen over te brengen, doch haalde zich daardoor ten tweeden male den haat der geestelijkheid op den hals. Hij vlugtte derhalve naar *Genève*, waar hij de leer van CALVIJN omhelsde, en met BEZA aan de vertaling der Psalmen arbeidde. Daar zijn levenswandel ergernis baarde, werd hij weldra uit *Genève* verdreven. In *Italië* hield hij zich eenigen tijd op aan het hof van *Ferrara*, en omhelsde daar op nieuw de Katholieke godsdienst, ten einde weder in *Frankrijk* te kunnen verschijnen. Hier vertrouwde hem niemand, weshalve hij naar *Italië* terugkeerde, en in 1544 te *Turin* in behoeftige omstandigheden stierf. Zijn stijl, die door naïviteit en bevalligheid boeit, is door LAFONTAINE met geluk nagevolgd. Hij liet een' natuurlijken zoon na, MICHEL MAROT, insgelijks een dichter. De werken van vader en zoon zijn in 1731 te *Lyon*, in vier deelen kwarto, gezamenlijk uitgegeven. (LA HARPE, *Cours de littérature*).

MARSDEN, (WILLIAM), een beroemd Iersch orientalist, werd den 16 November 1754 te *Dublin* geboren. Hij was het tiende kind van JOHN MARSDEN, een' aanzienlijk koopman, die hem aanvankelijk in de godgeleerdheid liet studeren, maar in 1771 vertrok hij, in dienst der Oostindische Compagnie, naar *Benicoelen*, en werd weldra bevorderd tot eersten secretaris. Daar zijne betrekking hem nog al eenigen ledigen tijd overliet, besteedde hij dien tot het aanleeren van het Maleitsch en het verzamelen van dien voorraad van kennis, waaraan hij zijnen naam

als schrijver heeft te danken. Na verloop van acht jaren, verliet hij *Sumatra*, en kwam in *Engeland* aan, waar hij kennis maakte met JOSEPH BANKS, SOLANDER, MASKELYNE, DALRYMPLE, RENNEL en HERSCHEL. In 1782 verscheen zijne welbekende *History of Sumatra*, welke driemaal werd herdrukt en in het Fransch en Hoogduitsch vertaald. In 1795 bekleedde MARSDEN het ambt van secretaris der admiraliteit op een jaarlijksch inkomen van 4000 Pst. In 1807 legde hij dien post, uit hoofde van verzwakte gezondheid, neder, en bekam een pensioen van 1500 Pst. De eerste vrucht van zijne letterkundige rust was de uitgave van eene Maleitsche spraakkunst en een Maleitsch woordenboek, welke beiden nog heden als de beste bronnen voor de Maleitsche letterkunde worden beschouwd. Onder de bescherming der Nederlandsche regering zijn deze werken in het Fransch en Hollandsch overgebracht. In 1817 verscheen zijne vertaling der beroemde reizen van MARCO POLO, verrijkt met onschatbare aanmerkingen. Nog heeft men van dezen onvermoeibaren geleerde eene *Numismata orientalia* of beschrijving der Oostersche munten, welke met veel zorg is bearbeid. In 1832, in zijn acht en zeventigste jaar, gaf MARSDEN zijn laatste werk in 't licht, handelende over de Polynesische talen, waarin hij opmerkzaam maakt op het bestaan van een groot aantal Sanscritsche woorden in al de Polynesische talen, alsmede op de zonderlinge verwantschap, welke er tusschen dezelve bestaat. In 1831 deed MARSDEN vrijwillig afstand van zijne jaarwedde ten behoeve der schatkist, eene daad van edelmoedigheid, welke in dien tijd zonder voorbeeld was, en nooit vele navolgers heeft gevonden. Geen wonder alzoo, dat het Huis der Gemeenten deze opoffering den welverdienden lof toezwaaid. MARSDEN overleed den 6 October 1836, in het twee en tachtigste jaar van een gelukkig, voorspoedig en wel besteed leven.

(MARSDEN'S *Autobiographical Memoir*).

MARTHA, (ANNE BIGET), gewoonlijk zuster MARTHA genoemd, eene door hare werken van barmhartigheid beroemde Fransche non, geboren in 1749, nam vóór de omwenteling de dienst waar als deurwachster in een klooster, en leefde, na de opheffing der orde, te *Besançon*, van eene jaarwedde van 133 Franken. Met zeldzame opoffering ondersteunde en verpleegde zij sedert 1792 hulpelooze zieken, en bezocht, zonder vrees of schroom, de gevangenen. Bij de aankomst van gekwetsten en krijgsgevangenen

verdubbelde zij haren ijver, verplegende vriend en vijand zonder onderscheid, hun lot zelfs door tusschenkomst der overheid zoekende te verzachten. Inzonderheid maakte zij zich verdienstelijk jegens 600 gevangene Spanjaarden, die in 1809 te *Besançon* in den treurigsten toestand aankwamen. Haar naam werd in de legers bekend; de soldaten noemden haar een' reddenden engel. In het jaar 1814 ging de bejaarde MARTHA naar *Parijs*, om van de Verbondenen volmagt tot verpleging der zieken te bekomen. De keizers van *Rusland* en *Oostenrijk* alsmede de koning van *Pruissen* erkenden hare verdienste, en schonken haar ordesteekenen en geld, dat zij echter alleen tot liefdadige doeleinden aanwendde. Ook LODEWIJK XVIII, aan wien zij werd voorgesteld, gaf haar eene orde, en benoemde haar tot beschermster van alle genootschappen van barmhartige zusters in *Frankrijk*. In het hongerjaar 1817, reisde zij andermaal naar *Parijs*, en wekte de rijken der hoofdstad en de regering op, om de noodlijdenden harer woonplaats te ondersteunen. Zij stierf te *Besançon* den 29 Maart 1824. — Een harer neven, de schilder BIGET, die haar in hare liefderijke bemoeijingen dikwijls had bijgestaan, kreeg het regt om hare ordesteekenen te dragen.

(*Conversations-Lexicon*).

MARTIĀLIS, (MARCUS VALERIUS), de voornaamste Romeinsche puntdichter, werd omstreeks het jaar 40, na CHRISTUS, te *Bilbilis* in *Spanje* geboren. Wij weten weinige bijzonderheden van zijn leven, en deze zijn nog hoofdzakelijk uit zijne eigene schriften opgezameld. Hij kwam vroegtijdig te *Rome*, en bragt daar vijf en dertig jaren door. Hij verliet *Rome* waarschijnlijk omstreeks de regering van TRAJANUS, en vestigde zich in de stad zijner geboorte, waar hij 100 j. n. chr. stierf. Keizer TITUS was een zijner eerste beschermers. DOMITIANUS, de opvolger van TITUS, overlaadde hem met eer en waardigheden, hetgeen de dankbare poëet met dichterlijke vleijerijën vergold. Eenige kunstregters hebben ondersteld, dat MARTIĀLIS gehuwd was, en zijne vrouw MARCELLA heette; doch zijne schriften schijnen veel eer het tegendeel aan te duiden. Hij was met de meeste zijner letterkundige tijdgenooten, JUVENALIS, QUINTILIANUS, PLINIUS den Jongeren en anderen bekend. Onder de talrijke uitgaven zijner epigrammen verdienen vermelding die van SCHREVELIUS, *Leyden* 1656 en 1670, met aanmerkingen van J. F. GRONOVIVS.

(*Penny Cyclopaedia*; *Conversations-Lexicon*).

MARTINI, (GIAMBATISTA), een bekwaam Italiaansch componist, meer algemeen bekend onder den naam van *Padre MARTINI*, werd in 1706 te *Bologna* geboren. Vroegtijdig trad hij in de orde der Franciscanen, en gedreven door eenen geest van onderzoek en liefde voor de oudheid, doorreisde hij onderscheidene landen in *Europa* en zelfs een gedeelte van *Azië*. Na zijne terugkomst wijdde hij zich volijverig aan de muziek, onder de leiding van den beroemden *PERTI*. In 1732 werd hij *Maestro di Capella* van het Franciskaner klooster te *Bologna*, welk ambt hij tot aan zijnen dood bekleedde. Hij opende eene muziek-school, toenmaals de beste in *Italië*, uit welke verscheidene groote toonkunstenaars zijn voortgekomen. Zijne kerkmuziek, zijne duetten en kanons voor het klavier en orgel worden nog wegens derzelver grondigheid en bevalligheid in waarde gehouden. Den meesten roem echter verwierf hij zich met zijne verhandeling over het contrapunt, getiteld: *Saggio fondamentale pratico di contrappunto sopra il Canto-Fermo*. Zijne Geschiedenis der muziek (*Storia della musica*) was op eene groote schaal aangelegd, want het derde deel loopt slechts tot op den dood van *ALEXANDER den Grooten*. Al wat *MARTINI* daarvan heeft afgewerkt, verraadt uitgebreide geleerdheid en grondige navorsching. De bouwstoffen, door den schrijver hiervoor bijeenverzameld, waren menigvuldig; het aantal boekdeelen in zijne bibliotheek bedroeg, zegt men, ongeveer zeventien duizend, waaronder drie honderd manuscripten van groote zeldzaamheid. De vermaarde zanger *FARINELLI* stelde hem edelmoediglijk in staat, om deze verzameling meester te worden. Door aanhoudend studeren verviel *MARTINI* later in eene slaapzucht, welke dikwijls dertig uren achter elkander aanhield. Hij overleed in 1784.

(*Penny Cyclopaedia*).

MARTOS, (IWAN PETROWITCH), directeur van de academie der schoone kunsten te *St. Petersburg*, was niet alleen de grootste beeldhouwer dien *Rusland* tot dus ver heeft voortgebracht, maar tevens een kunstenaar, die bijkans elke eeuw en iedere natie onder de voortreffelijkste mannen zouden gerangschikt hebben. Het aantal zijner kunstvoortbrengselen is zeer aanzienlijk; onder de belangrijkste behooren de volgende openbare gedenkteekenen: De kolossale bronzen groep van den vaderlandlievendenden *MININ* en *POZHARSKY* te *Moscou*; het monument voor keizer *ALEXANDER* te *Taganrog*; het borstbeeld van den hertog van *RICHELIEU* te *Odessa*; het gedenk-

teeken van *POTEMKIN* te *Cherson*, alsmede dat van *LOMONOSOW* te *Archangel*. Men heeft *MARTOS* den *CANOVA* van *Rusland* genoemd. In het draperen zijner figuren overtrof hij zelfs den grooten beeldhouwer, wiens sierlijkheid hij echter niet bereikte. Hij had daarenboven een bijzonder talent voor het bas-relief, zoo als blijkt uit de ornamenten aan het monument voor de groot-hertogin *HELENA PAULOWNA*, welke Hymen voorstellen eene fakkel uitblusschende. *MARTOS* stierf den 17 April 1835, bijkans den ouderdom van tachtig jaren bereikt hebbende.

(*Penny Cyclopaedia*).

MARVELL, (ANDREW), een verdienstelijk Engelsch dichter en staatsman, werd den 15 November 1620 te *Kingston-upon-Hull* geboren, waar zijn vader schoolonderwijzer en voorlezer was van de Drieëenigheids-kerk. Op den ouderdom van vijftien jaren vertrok hij naar de hogeschool van *Cambridge*, en bezocht naderhand de *Nederlanden*, *Frankrijk*, *Italië* en *Spanje*, met het oogmerk om zijne taalkennis te vermeerderen en de talen dier landen magtig te worden. In 1660 begon *MARVELL* zijne parlementaire loopbaan als afgevaardigde voor de plaats zijner geboorte. Hij was een regtschapen, onomkoopbaar man, gelijk zulks genoegzaam uit het volgende verhaal blijkt: De burg van *Hull* koos, onder de regering van *KAREL II*, *ANDREW MARVELL*, een' jongman van gering vermogen, en onderhield hem in *Londen* voor de openbare dienst. Zijn verstand, zijne regtschapenheid en schrandtheid waren geducht voor het toenmalig schandelijk bestuur. De ministers zich vleijende, dat zij hem wel tot hunne partij zouden kunnen overhalen, zonden tot hem zijnen ouden schoolmakker, den lord-thesaurier *DANBY*, die hem op zijne vliering bezocht, om hunne vroegere kennis te vernieuwen. Bij het afscheid nemen duwde de thesaurier hem, als uit zuivere toegenegenheid, een ontvangbriefje van 1000 Pst. op de schatkist in de hand, en stapte daarop haastig in zijn rijtuig. *MARVELL* het briefje inziende, riep den thesaurier terug, zeggende: «Mijnheer! «ik verzoek u nog één oogenblik!» Zij klommen weder naar de vliering, en *JACK* (een knaap die als knecht diende) werd geroepen. «*JACK*, mijn jongen! wat heb «ik gisteren middag gegeten?» — «Weet «gij dat niet, mijnheer? Gij hadt een' «kleinen schapenbout, dien ik op uwen «last op de markt heb gekocht.» — «Gij «hebt gelijk, mijn jongen! En wat zal ik «van middag hebben?» — «Herinnert gij «u niet, dat gij mij bevolen hebt, het

«schouderbeen te roosteren?» — Het is «zoo; gij hebt gelijk, jongen! gij kunt «gaan. Milord! gij hebt het gehoord. «ANDREW MARVELL'S middagmaal is gereed; «hier hebt gij uw briefje terug. Ik heb «het niet nodig. Ik weet wat deze vriendelijkheid beteekent. Ik leef hier om «mijne lastgevers te dienen; het ministerie moge elders mannen zoeken, die «haar willen dienen; ik behoud mijne «vrijheid.»

Later vergezelde hij, als secretaris, Lord CARLISLE, buitengewoon afgezant aan de hoven van Rusland, Zweden en Denemarken, naar het Noorden. Na eene afwezigheid van twee jaren, kwam hij terug, en kreeg weder zitting in het Huis der Gemeenten. In een zijner geschriften, getiteld *Ecclesiastical Polity*, vindt men onder anderen de volgende gevoelens ontwikkeld: «Het is beter zich aan de onredelijke eischen van eenen NERO en CALIGULA te onderwerpen, dan de omkeering «van den staat op het spel te zetten.» — «Vorsten kunnen met minder gevaar de «ondeugden der menschen inwilligen dan «de vrijheid van geweten.» — «Inschikkelijkheid voor de verschillende godsdienstige secten is zoo veel als het aankweken van adders in eigene ingewanden, «en een dwaas verzuim van eigene rust «en veiligheid.» MARVELL'S geschriften waren meerendeels van tijdelijken aard. Als dichter kon hij geenszins met zijnen grooten tijdgenoot MILTON wedijveren. Hij stierf den 16 Augustus 1678, in den ouderdom van acht en vijftig jaren, niet zonder vermoeden van vergiftigd te zijn.

(MARVELL'S *works*, by captain EDWARD THOMPSON, with his *Life*. London 1776).

MASSILLON, (JEAN BAPTISTE), een der welsprekendste Fransche kanselredenaars, werd den 24 Junij 1663 te Hières in Provence geboren, en trad op zeventienjarigen ouderdom in het *Collège de l'Oratoire* dier stad; doch zijn vader, hem tot notaris bestemd hebbende, liet hem zijne studiën niet voltooiën. MASSILLON deed echter alle moeite, om weder het genoemde Collegie te bezoeken, hetgeen zijn vader eindelijk, in 1681, inwilligde. Hij oefende zich nu in de godgeleerdheid onder de BEAUJEU, naderhand bisschop van Castres. Hier las hij de leerredenen van LEJEUNE, en beproefde zijne krachten, om dergelijke opstellen te maken; dit gelukte hem bijzonder wel, schoon hij over zich zelven niet tevreden was. Nadat hij zich spoedig eenen grooten naam als kanselredenaar had verworven, trok hij zich in het klooster *Sept-Fonts* terug. In 1696

werd hij, als directeur van het seminarium *Saint-Magloire*, naar Parijs beroepen. MASSILLON, een groot bewonderaar van BOURDALOUE, koos hem echter niet tot voorbeeld. Begeerig eenen nieuwen weg te bewandelen, zocht hij zich den toegang tot het menschelijk hart te banen. Op den kansel scheen hij zonder gebaarmaking; doch wanneer hij in vuur geraakte, waren zijn blik en zijne houding zoo indrukwekkend, dat de beroemde toneelspeler BARON, getroffen door MASSILLON'S voordragt, uitriep: «Hij is inderdaad een «redenaar, en wij zijn slechts acteurs!» Nadat LODEWIJK XIV hem in 1704 ten tweeden male had gehoord, koos hij MASSILLON tot zijnen hofprediker. Door den hertog van Orleans, regent van Frankrijk, in 1717, tot bisschop van Clermont verheven, werd hij uitgenoodigd voor den nog slechts negenjarigen LODEWIJK XV te prediken. Te dien einde schreef hij de bekende leerredenen, die, onder den titel van *Petit-Carême*, in 't licht verschenen; het zijn meesterstukken van kanselwelsprekendheid. MASSILLON schroomde niet in deze leerredenen onderscheidene voor een vorst hoog gewigtige waarheden aan te voeren. Het verdient opmerking, dat zijne leerrede *Over het klein aantal uitverkorenen* de goedkeuring van VOLTAIRE wegdroeg, die zeide, dat predikers in het algemeen beter zouden doen zulke modellen voor te dragen, dan oorspronkelijke van mindere waarde op te stellen. In 1719 werd MASSILLON lid der Fransche academie, en door bemiddeling van den kardinaal DUBOIS verkreeg hij het prelaatschap van SAVIGNY. Den laatsten maal, dat hij te Parijs den kansel betrad, hield hij eene lijkrede op den hertog van Orleans. Sedert dien tijd verliet hij zijn bisdom niet meer, waar hij om zijne deugden, vooral om zijne hulpvaardigheid, de liefde van allen genoot. Hij stierf den 18 September 1742 aan eene beroerte. Niet te onrecht heeft men hem den RACINE van den kansel genoemd; want zijne taal werd gekenmerkt door bevalligheid, naauwkeurigheid en sierlijkheid. Zijn neef JOSEPH MASSILLON bezorgde eene volledige uitgave zijner *Sermons*, in 15 deelen, Parijs 1745—49. Onder de nieuwe uitgaven zijn die van den abbé CAILLON en die van den abbé MIGNE, in diens groote verzameling van kanselredenaars, de beste.

(LA HARPE, *Cours de littérature*).

MATY, (MATHEUS), een beroemd Nederlandsch geneesheer, de zoon van PAULUS HENRICUS MATY, een' Protestantsch geestelijke, werd in 1718 te Montfoort geboren. Hij legde zich aanvankelijk op

de godgeleerdheid toe, maar kreeg daarin spoedig een' grooten tegenzin, omdat zijn vader, uit hoofde van eenige bijzondere theologische begrippen, door de synode zeer hard werd gevallen. Hij wendde zich nu tot de geneeskunde, en verkreeg te *Leyden* den graad van doctor in dit vak. Zijn vader besloten hebbende, *Holland* voor eeuwig vaarwel te zeggen, vestigde hij zich met hem in *Engeland*. Zijn eerste beschermer schijnt *Lord CHESTERFIELD* geweest te zijn. In 1750 begon hij in het Fransch het *Journal Britannique* uit te geven, hetwelk om de twee maanden te 's *Gravenhage* werd gedrukt, en waarin hij verslag deed van de voornaamste letterkundige voortbrengselen, die in *Engeland* verschenen. *Gibbon* prees dit tijdschrift als een ongekunsteld en aanlokkend overzicht van den toestand der letterkunde in *Engeland*. *Dr. MATY* kwam hierdoor met de voortreffelijkste Engelsche letterkundigen in aaraking. In 1756 werd hij onder-bibliothecaris van het Britsch Museum; in 1758 lid van de Koninklijke Maatschappij, en in 1765 secretaris van deze geleerde inrigting. Bij den dood van *Dr. COWIN KNIGHT* benoemde de koning *MATY* tot eersten bibliothecaris van het Britsch Museum. Hij stierf den 2 Augustus 1776 aan eene kwijnende ziekte. Zijn ligchaam geopend zijnde, vond men zulke zonderlinge verschijnselen, dat *Dr. HUNTER* dezelve, in tegenwoordigheid der Koninklijke Maatschappij, beschreef, wiens verslag daarvan in het 67ste deel der *Philosophical Transactions* is te vinden. *Dr. MATY* was een der eerste voorstanders der inënting, en toen men begon te beweren, dat iemand na de inënting andermaal de kinderpokken kon krijgen, nam hij, buiten weten van zijne familie, daarvan op zich zelve de proef. Behalve onderscheidene kleinere stukjes, zijn van hem in 't licht verschenen *Mémoire sur la vie et sur les écrits de M. AB. DE MOIVRE*; *Authentic memoirs of the life of RICHARD MEAD*. Ten tijde van zijn afsterven had hij bijkans de *Memoirs of the earl of CHESTERFIELD* afgewerkt, die door zijnen schoonzoon *Mr. JUSTAMOND* werden voltooid, en geplaatst voor *CHESTERFIELD'S Miscellaneous Works*. *Dr. MATY* was de executeur van *Lord CHESTERFIELD*.

(*Gibbon's Memoirs*; *Biographie universelle*).

MAURITS, prins van *Oranje*, graaf van *Nassau*, was de zoon uit het tweede huwelijk van prins *WILLEM I* met *ANNA*, dochter van den keurvorst *MAURITS* van *Saksen*. Hij werd den 14 November 1567 te *Diltenburg* geboren, en studeerde te *Leyden*, toen zijn vader in 1584 verraderlijk werd

vermoord. Door de provinciën *Holland*, *Zeeland* en *Utrecht* tot stadhouder gekozen, overtrof hij weldra als veldheer aller verwachting. Hij nam in 1590 *Breda* door verrassing, en bevrijdde *Gelderland*, *Overijssel*, *Vriesland* en *Groningen* van de Spanjaarden, die in de meeste ontmoetingen werden verslagen. Geen wonder alzoo, dat prins *MAURITS* het voorwerp werd van de algemeene liefde en achting des volks, en hierop bouwde zijne vurige eeroezucht het plan, om zich tot souverein dezer landen te verheffen. Daartoe maakte hij tevens gebruik van de godsdienstige geschillen tusschen Remonstranten en Contraremonstranten, welke laatsten hij met grooten ijver voorstond, terwijl de raadpensionaris *OLDENBARNEVELD* de eersten begunstigde. Schoon de grijze *OLDENBARNEVELD* zijn hoofd op het schavot verloor en de Remonstranten heftig werden vervolgd, gelukte het echter *MAURITS* niet zijn oogmerk te bereiken. Hij overleed te 's *Gravenhage* den 23 April 1625, en werd door zijnen broeder *FREDERIK HENDRIK* opgevolgd. Met uitzondering van het twaalfjarig bestand, van 1609 tot 1621, was *MAURITS* bijkans onafgebroken in het veld of in krijgssaken gewikkeld. Hij was een meester in de kunst des oorlogs, en een der grootste helden zijner eeuw. Zijn leger gold voor de beste krijgsschool, waaruit onderscheidene voortreffelijke helden zijn voortgekomen. *Turenne*, onder anderen, leerde van *MAURITS* de krijgskunst. *MAURITS* zelf had de krijgskunst van de ouden geleerd, en bragt haar door eigene ondervinding tot grootere volkomenheid. «Zelfs Roomsche en Spaanschegezinde schrijvers, zoo als de kardinaal *BENTIVOGLIO*, «pausselijk nuntius bij de aartsbisschoppen, «erkennen hem voor eenen der grootste «veldheeren van zijnen tijd, die in twee «opzigten vooral geacht wordt, in de «legerschikking en de versterking.»

(*BENTIVOGLIO, Relazione delle Provincie Unite*; *MÜLLER, Algemeene geschiedenis*; *Plutarque des Pays-Bas*; *Mr. C. M. VAN DER KEMP, Maurits van Nassau, Prins van Oranje, in zijn leven, waardigheden en verdiensten*).

MAURY, (*JEAN SIFFREIN*), kardinaal, een der uitstekendste geestelijke en staatkundige redenaars van *Frankrijk*, werd den 26 Junij 1746 te *Valréas*, in het graafschap *Avignon*, geboren. Hij was de zoon eens armen schoenmakers, en werd door anderen in staat gesteld in de godgeleerdheid te studeren. Op den ouderdom van negentien jaren ging hij naar *Parijs*, waar hij aanvankelijk als huisonderwijzer leefde. Met zijne voortreffelijke

geschriften, zoo als *Eloge funèbre du dauphin* (1766), *Eloge de STANISLAS* en *Eloge de CHARLES V* behaalde hij zoo veel roem, dat hij tot koninklijk hofprediker, prioor van *Lions* en abt van *Frenada* werd benoemd. Zijn *Panegyrique de ST. VINCENT DE PAULE*, de *Panegyrique de ST. LOUIS*, *Panegyrique de ST. AUGUSTIN* en zijne *Discours choisis sur divers sujets de religion et de littérature* openden hem, in 1785, den toegang tot de Fransche academie. In 1789 tot afgevaardigde der geestelijkheid in de nationale vergadering benoemd, onderscheidde hij zich door zijne bestrijding van alle geweldige maatregelen. In 1791 verliet hij *Frankrijk*, en werd door den paus tot de waardigheid van kardinaal verheven. In 1810 benoemde NAPOLEON hem tot aartsbisschop van *Parijs*. Na den val des keizers moest hij zijne waardigheid nederleggen, en stierf in den nacht van den 10 op den 11 Mei 1817 te *Rome*, waar hij in stille afzondering leefde. Onder zijne beste lettervruchten rekent men zijne *Essai sur l'éloquence de la chaire*. MAURY was een man van vernuft en tegenwoordigheid van geest. Bij zekere gelegenheid, toen hij door het oproerig graauw vervolgd werd onder het geschreeuw: « Hang hem op aan den lantaarnpaal! » keerde hij zich om, en zeide, op bedaarden toon: « Denkt gij, dat gij helderder zoudt zien als ik daar hing? » Dit snedig gezegde redde hem het leven.

(L. S. MAURY, *Vie du cardinal MAURY*).

MAZARIN, (Kardinaal JULIUS), een beroemd staatsman, werd den 14 Julij 1602 te *Rome*, volgens anderen te *Pescina*, in het koninkrijk *Napels*, geboren. Hij was de zoon eens Siciliaanschen edelmans, studeerde aanvankelijk te *Rome* en vervolgens te *Alcala* en *Salamanca*, in de regten. Na zijne terugkomst in *Italië*, maakten de staatsdienaren van den paus dikwijls gebruik van zijne talenten, vooral in staatkundige onderhandelingen. Met den kardinaal DE RICHELIEU in aanraking gekomen, vatte deze zulke hooge denkbeelden van zijne bekwaamheden op, dat MAZARIN als pausselijke nuntius naar *Parijs* werd gezonden. Op zijn doodbed beval RICHELIEU hem den koning aan als den eenigen man, die zijne plaats konde vervullen en zijn stelsel voortzetten. De koning volgde dezen raad, en schoon MAZARIN gedurende de burgeroorlogen der minderjarigheid genoodzaakt was tweemaal te vlugten, en men op zijn hoofd een prijs had gezet, keerde hij telkens in zegepraal terug, en voerde de teugels van het bewind tot aan zijnen dood, die den 9 Maart 1661 voorviel.

Als staatsman ontwikkelde hij groote talenten, maar bezat als mensch weinige deugden. Zijn ontzettend vermogen van 200 millioen Livres erfde grootendeels de markies DE LA MEILLERAIE, die eene van MAZARIN's nichten, de beroemde HORTENSIA MANCINI huwde, en den titel van hertog van MAZARIN bekwaam. MAZARIN wist door list en geduld grooten invloed uit te oefenen, en slechts in den uitersten nood nam hij toevlucht tot geweld. Men heeft van hem *Lettres, où l'on voit les négociations pour la paix des Pyrénées*, die menigmaal werden herdrukt.

(BAZIN, *Histoire de France sous le ministère du cardinal MAZARIN*; AUBERY, *Histoire du cardinal MAZARIN*; RICHARD, *Parallèle du cardinal RICHELIEU et du cardinal MAZARIN*, Amst. 1716).

MAZEPPA, (JOHANNES), Hetman (opperbevelhebber) der Kozakken, is vooral beroemd geworden door een gedicht van Lord BYRON, waarin zijne buitengewone avonturen worden bezongen. Hij was de zoon eens Poolschen edelmans in *Padolië*, en diende eenigen tijd als pagie aan het hof van koning JAN CASIMIR, (die van 1648—1688 regeerde), waar hij eene goede opvoeding ontving. Naar het gewest waar hij geboren was teruggekeerd, legde een zonderling avontuur den grond tot zijne latere verheffing. Een Poolsch edelman, FALIBOWSKI, verraste hem namelijk bij zijne vrouw. De beleedigde echtgenoot liet MAZEPPA geheel ongekleeed, ruggelings, op het paard, waarmede hij gekomen was, binden. Het paard, losgelaten zijnde, rende in allerijl met zijnen meester huiswaarts. Uit schaamte over dit voorval verliet hij zijn vaderland, en begaf zich onder de Kozakken, die hem weldra, wegens zijne vlugheid, lichaamskracht en dapperheid, bewonderden. Uit hoofde zijner schranderheid en bekwaamheid werd hij secretaris en adjudant van den Hetman SAMOILOWITCH, en na diens dood, in 1687, tot opperbevelhebber verkozen.

De Kozakken der *Ukraine*, die in 1648 tegen Polen waren opgestaan, en niet in staat waren zich als onafhankelijke natie te handhaven, hadden zich in 1654 aan den Czaar van *Moscovië* onderworpen, op voorwaarde, dat zij al hunne vrijheden en voorregten zouden behouden. Doch de Moscoviten maakten hierop weldra inbreuk, en begonnen de *Ukraine* als een gewest te behandelen. MAZEPPA, die bij PETER den Grooten, wien hij menige dienst had bewezen, in hooge gunst stond, was aan de vrijheden van zijn aangenomen vaderland sterk gehecht, en had, zegt men, over de schending dier voorregten dikwerf

te vergeefs geklaagd. De overwinningen van KAREL XII, koning van Zweden, haalden MAZEPPA over, schoon hij reeds zeventig jaren oud was, om met KAREL over de onafhankelijkheid der Ukraine te onderhandelen. KAREL deed hem schoone beloften, bijaldien MAZEPPA zijne strijdkrachten met die der Zweden wilde vereenigen. Deze onderhandeling werd door twee kolonels van het leger der Kosakken, ISKRA en KOZUBEY, ontdekt, en aan Czaar PETER bekend gemaakt. PETER verliet zich echter zoo geheel op MAZEPPA's trouw, dat hij de beide kolonels als lasteraars aan MAZEPPA overleverde, die hen liet onthoofden.

Volgens zijne overeenkomst met MAZEPPA, verliet KAREL den landweg van Moscou op welken hij zich bevond, en keerde zuidwaarts, ten einde zich met MAZEPPA te vereenigen, en in de Ukraine te overwintren. Doch de ongelukken welke zijn leger op dezen togt, gedurende den strengen winter van 1708—1709, bestormden, bragten hetzelfde in eenen rampzaligen toestand. PETER daarenboven eindelijk van MAZEPPA's verraderlijke oogmerken overtuigd, liet verscheidene zijner aanhangelingen in hechtenis nemen en ter dood brengen, en hem zelven in beeldtenis ophangen. Ook bezweek zijne hoofdstad, Bathurin, voor den geweldigen aanval van PETER's krijgsmagt. MAZEPPA grootendeels door zijn leger verlaten, vlood met eene geringe magt naar KAREL, die in den slag van Pultawa eene geduchte nederlaag leed. Nu redde hij zich met den Zweedschen koning op Turksch grondgebied, waar hij in hetzelfde jaar (1709) te Bender stierf. HORACE VERNET heeft MAZEPPA als held door twee schilderstukken verheerlijkt, en BULGARIN hem tot den held van een' zijner romans gekozen.

(*Penny Cyclopaedia*).

MEDICI, (LORENZO DEI), bijgenaamd de *Prachtlievende*, werd in 1448 geboren, genoot eene zorgvuldige opvoeding, en volgde in 1469 zijn vader PIETRO DEI MEDICI in de regering van Florence op. In 1478 werd hij bijkans het slagtoffer eener zamenzwering van PAZZI, tusschen wien en zijn geslacht eene onverzoenlijke vete bestond. Zijn broeder JULIO werd gedood, doch LORENZO wist zich door moed en tegenwoordigheid van geest te redden. Met niet minder geluk verijdelde hij de kuiperijen en zamenspanningen van paus SIXTUS IV. Zijne laatste jaren werden in rust doorgebracht. Hij was een milddadig beschermder der geleerdheid en schoone kunsten. Hij zelf was een verdienstelijk dichter. Schoon zijne voorouders den grond

II.

legden tot de onmetelijke verzameling van handschriften in de *Lorenzo-Bibliotheek*, had hij echter den roem er het meest toe bijgedragen te hebben. Ter verrijking van de verzameling van boeken en oudheden, gebruikte hij verscheidene geleerden in alle oorden van Italië, en inzonderheid zijnen boezemvriend POLITIAN, die onderscheidene reizen deed, om gedenkwaardige overblijfselen van oudheden op te sporen en te koopen. Op verzoek van LORENZO deed LASCARIS twee reizen naar het Oosten, en kwam met een groot aantal handschriften terug. LORENZO, het gewigt van de uitvinding der drukkunst inziende, spoorde de Italiaansche geleerden aan, om oude handschriften in druk uit te geven. De inneming van Konstantinopel door de Turken vele Grieksche geleerden eene wijkplaats in Italië doende zoeken, stichtte hij te Florence eene academie voor de beoefening der Grieksche taal, gedeeltelijk onder het bestuur van geboren Grieken, gedeeltelijk onder geboren Italianen.

Insgelijks vermeerde LORENZO de collectie zijns vaders van oude kunstgewrochten. Hij rigtte zijne tuinen te Florence in tot eene academie voor de beoefening van het antiek, prijken de zelfde met de schoonste standbeelden, borstbeelden en andere kunstwerken. Aan deze inrigting, meer dan aan eenige andere omstandigheid, schrijft ROSCOE de verbazende vorderingen toe, welke de kunsten aan het einde der vijftiende eeuw hebben gemaakt. In 1483 verloor LORENZO zijne gemalin CLARICE ORSINI, bij wie hij drie zonen had, PIETRO, GIOVANNI en GIULIANO, naderhand bekend onder den naam van LEO X. En op den 8 April 1492 stierf hij aan de gevolgen eener uitterende koorts, in het vier en veertigste jaar zijns ouderdoms. Men wil dat zijn geneesheer LEONI SPOLETO, door vergissing, zijnen dood heeft verhaast.

(*Roscoe's Life of LORENZO DE' MEDICI*; P. C. HOOFT, *de Rampzaligheden der verheffing van den huize MEDICIS*).

MELANCHTHON, (PHILIPP), eigenlijk MELANTHON, zoo als hij zelf gewoonlijk schreef, LUTHER's mede-arbeider aan het hervormingswerk, werd den 16 Februarij 1497 te Bretten in den Palts aan den Rijn, in het tegenwoordige groot-hertogdom Baden, geboren. Oorspronkelijk heette hij SCHWARZERD (zwarte aarde) waarvan het woord *Melanchthon* de Grieksche vertaling is. Zijn vader, GEORGE SCHWARZERD, was wapensmid van den paltsgraaf, en stierf in 1507; zijne moeder, BARBARA, was eene aanverwant van den beroemden Griekschen geleerde REUCHLIN. MELANCHTHON studeerde te Heidelberg en Tubingen vooral in de

godgeleerdheid. ERASMUS bewonderde zijne geleerdheid. Op aanbeveling van REUCHLIN werd hij, in 1518, benoemd tot professor in de Grieksche taal en letterkunde te Wittenberg. Hier sloot hij zich naauw aan LUTHER, wiens godsdienstige leerstellingen hij omhelsde. MELANCHTHON werkte tot de verspreiding der nieuwe leerbegrippen krachtadig mede, doch legde een' gematigden en verzoenenden geest aan den dag. Hoe veel MELANCHTHON ook soms van LUTHER's heftigheid te lijden had, bleef echter de vriendschap dezer beide edel-denkende mannen tot op LUTHER's dood ongeschonden. De Augsburgsche Belijdenis was het werk van MELANCHTHON, en verspreide zijnen roem door gansch Europa. Hij overleed den 19 April 1560 te Wittenberg. Niemand die hem voor de eerste maal zag, zou in die kleine gestalte den grooten hervormer gezocht hebben; doch het hooggewelfde, vrije voorhoofd en de heldere, fraaije oogen verkondigden dra den levendigen geest, welken dit omhulsel besloot, en verhelderden, wanneer hij sprak, geheel zijn gelaat. Uit alle oorden van Europa stroomden studenten naar Wittenberg, om hem te hooren, en de wetenschappelijke geest, welken hij hier verbreidde, werkte na zijnen dood nog lang weldadig voort. Zijne verdiensten omtrent de opvoeding en het onderwijs zullen niet vergeten worden. Zijne uitmuntend geschrevene Latijnsche leerboeken over de redeneerkunde en wijsbegeerte, onder anderen, *De dialectica*; *De anima*; *Epitome philosophiae moralis* enz., hebben hem den eertitel van *Duitschland's* leermeester (*Praeceptor Germaniae*) verworven.

(GALLE, *Versuch einer Charakteristik MELANCHTHON's als Theologen*; MATTHES, *Philipp Melanchthon, sein Leben und Wirken aus den Quellen dargestellt*; LUBLINK WEDDIK, *Het leven en de werken van MELANCHTHON*).

MELCHTHAL, (ARNOLD VON), een der grondleggers der Zwitsersche vrijheid, heette eigenlijk VON DER HALDEN; hij noemde zich MELCHTHAL, naar zijne woonplaats in het kanton Unterwald. Toen de Oostenrijksche landvoogd VON LANDENBERG den vader van ARNOLD, (een' rijken grondeigenaar), om eene geringe oorzaak, een paar ossen van den ploeg liet wegnemen, en de knecht van den dwingeland daarbij voegde: «De boeren mogen zelve den ploeg trekken, wanneer zij brood willen hebben,» kon de zoon zich niet langer bedwingen, en sloeg den knecht. Ten einde de wraak des landvoogds te ontgaan, nam hij de vlugt; doch LANDENBERG liet den vader de oogen uitsteken. Hierop

verbond zich MELCHTHAL met zijne vrienden WALTHER FURST en WERNER STAUFFACHER, en alle drie, benevens dertig mannen, die zij hadden meegebracht, bezwoeren in den nacht van Woensdag vóór St. Martin des jaars 1307, op het weiland Rutli aan het Vierwaldstadter meer, het verbond tot bevrijding van hun vaderland. Ieder hunner nam op zich, in zijn kanton de zaak des volks te verdedigen. Tevens werd uitdrukkelijk overeengekomen den graaf van Habsburg in zijne goederen en regten niet te bekorten, zich niet van het Duit-sche rijk te scheiden, en aan de abten en edelen niets te weigeren, waarop zij aanspraak hadden. Ook zou men zoo veel mogelijk vermijden het bloed der landvoogden te vergieten, daar de verbonden slechts met de begeerte waren beziel, voor zich en hunne nakomelingen de van ouds herkomstige en aangeërfde vrijheid te behouden. De dag der vrijheid brak aan met den 1 Januarij 1308. Hét doel van het verbond werd bereikt.

(H. ZSCHORKE, *Des Schweizerlandes Geschichte*; JOH. VON MÜLLER, *Geschichte der Schweizerischen Eidgenossen*).

MELI, (GIOVANNI), een der uitstekendste Siciliaansche dichters, werd omtrent het jaar 1740 te Palermo geboren. Hij studeerde in de medicijnen, in welke wetenschap hij den graad van doctor bekam, en vervolgens werd hij tot professor in de scheikunde aan de hogeschool zijner geboortestad benoemd. Doch hij is het best bekend door zijne dichterlijke voortbrengselen in den Siciliaanschen tongval, welke hem den naam van den heden-daagschen THEOCRITUS hebben verworven. Zijne herdersdichten evenaren of liever overtreffen de beste voortbrengselen van dien aard, welke Italië ooit heeft opgeleverd. De weelderige schoonheid en verscheidenheid van het Siciliaansche landschap bezielde den dichter, die in zijne herderszangen de verschillende afwisselingen der jaargetijden in dit overheerlijk klimaat, zoowel als de rijke tinten der lucht, de stoute karaktertrekken der bergen en kusten, de bezigheden van den schaapherder en den landman getrouwelijk heeft geschilderd. Hij verlevendigde zijne beschrijving door minneliederen, die, in Sicilië onder het volk gemeenzaam geworden, voor het liefkoosd nationaal speel-tuig, de gitaar, op muzijk zijn gebracht.

Inzonderheid muntte MELI uit in zijne *Ecloghe Pescatorie*, of visschers-zamen-spraken, waarin de eigenaardige spreekwijzen en luim dier lieden niet ontbreken. Afwijkende van GUARINO, TASSO en andere hoofdsche dichters, laat MELI zijne herders,

boeren en visscherlieden hunne eigene dagelijksche, onopgesierde taal spreken, welke niettemin eene groote dichterlijke verbeelding ten toon spreidt. De zevende Idylle is op eenen hooger toon gestemd: het is de klagt van POLEMUNI, een' man door het noodlot vervolgd, verloochend door zijne natuurgenooten, een' wanhopend banneling, die voorgesteld wordt zittende op eene eenzame klip, vooruitstekende over de diepe golven, welke den grondslag van de rots hebben ondermijnd en in haar grotten uitgehoold, waarin de branding in donkere draaikolken loeit. De ijsvogel heeft op de barre rots zijn nest gebouwd en zijn droefgeestig geschrei wordt ver over de schuimende golven gehoord. POLEMUNI was de zoon van een' geboeden visscher, wiens beroep hij eenigen tijd volgde. Hij had eene digte, snelzeilende boot en eenen goeden voorraad van netten en touwwerk. Aan land was hij de vrolijkste onder de vrolijken en de uitverkorene van de meisjes in den omtrek. De dag des tegenspoeds brak aan: een storm verbrijzelde zijne boot, zijn meisje verzaakte hem, en hij vond zich veracht en van allen verlaten. Zonder dak en bijkans naakt zit hij op de eenzame klip met zijnen rietstok in de hand, trachtende zijne gewone bezigheid te volgen, terwijl hij in eenen klaagzang zijn hartzeer ontboezemt. Hij herinnert zich zijne vroegere gelukkige dagen, en vergelijkt ze met zijnen tegenwoordigen berooiden toestand; hij schimpt op de trouweloosheid zijner vermeende vrienden; de wanhoop grijnst hem van alle kanten aan, totdat er een hevige storm opsteekt, en eene hemelhooge golf de klip overstroomt, en hem in de diepte des afgronds slingert.

MELI schreef een luimig heldendicht, onder den titel van *Don Chiscioti*, in twaalf zangen, eene soort van navolging van den beroemden roman van CERVANTES, waarin veel schoons voorkomt, maar ook veel lichtzinnigs. Nog heeft men van hem fabelen en schimpdichten, waarin de leefwijze, de zeden en gewoonten der Sicilianen doorschemeren. Zijne werken werden bijeen verzameld, en in 1814, onder zijn eigen toezigt, in zeven deelen uitgegeven. Koning FERDINAND gaf hem een octrooi voor tien jaren en eene kleine jaarwedde. MELI stierf kort daarna in eenen gezegen den ouderdom.

(On the dialects and literature of Southern Italy, in N°. IX van de *Foreign Quarterly Review*, November, 1829; On the study of the Italian language and literature, in N°. X van de *Quarterly Journal of education*).

MELVILLE, (ANDREW), een groot bevorderaar der hervorming in Schotland, werd den 1 Augustus 1545 op Baldovy, een klein landgoed in de nabijheid van Montrose, geboren. Hij was de jongste der negen zonen van RICHARD MELVILLE, en had het ongeluk zijne ouders te verliezen toen hij naauwelijks twee jaren oud was. Zijn vader sneuvelde in den slag van Pinkie in 1547, en zijne moeder stierf in hetzelfde jaar. De zorg voor den jongen MELVILLE kwam nu op zijnen oudsten broeder, predikant van Maritoun. Reeds op den ouderdom van veertien jaren bezocht hij de hoogeschool van St. Andrews, welke hij in 1564 verliet, met den roem van groote bedrevenheid in de wijsbegeerte en oude talen. Hij vertrok naar de hoogeschool van Parijs, waar hij twee jaren bleef, toen hij zich naar Poitiers begaf, om zich verder in het burgerlijk regt te oefenen. Staatskundige woelingen deden hem naar Genève vertrekken; door den invloed van BEZA werd hij aldaar benoemd tot professor in de geschiedenis en fraaije letteren. Hier maakte hij die vorderingen in de Oostersche talen, waardoor hij zich later zoo zeer onderscheidde; hier verheugde hij zich in den omgang der beste en geleerdste mannen zijner eeuw, en vooral ontvlamde hier in hem het vuur van burgerlijke en godsdienstige vrijheid, dat nimmer weder uitdooft. In de lente van 1574 verliet hij Genève, en keerde, op aandrang zijner bloedverwanten en vrienden, naar het land zijner geboorte terug. Beza schreef aan het Algemeen Kerkbestuur van Schotland eenen brief, waarin hij onder andere uitdrukkingen van dergelijken aard verklaarde, dat MELVILLE niet minder aanbevelenswaardig was om zijne godsvrucht, dan van wege zijne geleerdheid, en dat de kerk van Genève geen grooter bewijs aan de zusterkerk van Schotland konde geven, dan zich zelve van hem te berooven, ten einde het land zijner geboorte met zijne gaven te verrijken.

Omtrent dezen tijd trad MELVILLE als schrijver op met eene poëtische omschrijving van den *Zang van Mozes* en een kapittel van het boek *Job* met onderscheidene kleinere dichtstukken in 't Latijn, den leerling van BUCHANAN waardig, inzonderheid zijn *Carmen Mosis*. Kort daarna werd hij benoemd tot opperste van de Glasgowsche hoogeschool, aan welke hij door zijne geleerdheid, veerkracht en talenten groote diensten bewees. Ook aan hem schrijft men voornamelijk den val van het bisschopschap en de invoering van het ouderlingschap (*Presbytery*) toe, waarom

hij later den naam van *Episcopomastix* of geesel der bisschoppen bekam. Zijne stoutmoedigheid was dikwijls bewonderenswaardig. Op zekeren dag door den regent MORTON op eenen dreigenden toon toegesproken wordende, antwoordde MELVILLE: «Tut, «tut, man! dreig zoo uwe hovelingen. «Het is mij om het even of ik in de «lucht of in den grond rot, en ik heb «zoo wel buiten als in uw land geleefd. «God zij geloofd! Gij kunt de waarheid «hangen noch verbannen!» Van *Glasgow* naar *St. Andrews* verplaatst, onderscheidde hij zich aldaar door zijnen gewonen ijver en bekwaamheid. Behalve voorlezingen over de godgeleerdheid, gaf hij onderrigt in het Hebreeuwsch, Chaldeeuwisch, Syrisch en Rabbijnsch. Zijn onversaagde ijver voor de zaak der hervorming en zijn afkeer van de bisschoppelijke kerk in *Engeland*, voerden hem eindelijk in den kerker, waarin hij bijkans vier jaren verkwijnde. Op aanzoek van den hertog van *Bouillon*, werd hij losgelaten, en als professor aan de hogeschool van *Sedan* benoemd, waar hij in 1622, in den ouderdom van zeven en zeventig jaren, overleed. Zijn levensbeschrijver aarzelt niet te zeggen, dat *Schotland*, na den Hervormer, aan niemand meer verplichting heeft dan aan ANDREW MELVILLE.

(M'CRIE's *Life of MELVILLE*).

MÉNAGE, (GILLES), een man van uitgebreide geleerdheid en welsprekendheid, werd den 23 Augustus 1613 te *Angers* in *Frankrijk* geboren. Na in de regten te hebben gestudeerd, werd hij, in de plaats zijns vaders, koninklijk zaakwaarnemer, (*avocat du roi*), maar stond weldra dezen post weder aan zijnen vader af, en trad in den geestelijken stand. Hij nam zijnen intrek in het klooster *Notre Dame*. Hier kwam elken Woensdag avond een geleerd gezelschap bijeen, hetwelk de *Mercuriales* werd geheeten, en veertig jaren stand biield. MÉNAGE speelde hier de hoofdrol, welke hij, uit hoofde van zijne veelzijdige kennis, zijn ongemeen vernuft en bewonderenswaardig geheugen uitmuntend wist te vervullen. Deze gezellige genoegens verhinderden hem niet onderscheidene werken te schrijven, welke door zijne tijdgenooten uitbundig werden geprezen, schoon zijn satirieke en minachtende toon hem tevens vele vijanden berokkende. Dit was inzonderheid het geval met zijn *Requête des dictionnaires*, waarin hij met den *Dictionnaire de l'académie* jammerlijk den spot dreef, zoo dat hij nimmer tot lid der Fransche academie werd benoemd. Van zijne talrijke werken zijn de volgende de belangrijkste: *Origines*

de la langue française, herdrukt onder den titel van *Dictionnaire étymologique de la langue française; Poemata Latina, Gallica, Graeca et Italica*, Amst. 1687; *Observations sur la langue française; Origini della Lingua Italiana*. Zijne gedichten in de Italiaansche taal verschaften hem het lidmaatschap van de academie *della Crusca*. Zijne uitgave van *Diogenes Laërtius*, met aantekeningen, wordt nog als van waarde beschouwd. Na zijnen dood (1692) gaven zijne vrienden, onder den titel van *Ménagiana*, eene verzameling in 't licht van zijne snedige gezegden en uitvalen, waarvan BAYLE in zijn woordenboek loffelijke melding maakt.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*; LA HARPE, *Cours de littérature*).

MENDELSSOHN, (MOSES), een geleerd Joodsch schrijver, werd den 10 September 1729 te *Dessau* geboren. Schoon in zijne jeugd in hoogst armoedige omstandigheden verkeerende, wist hij zich echter door onvermoeide studie, (waarin de vriendschap en den raad van LESSING hem van groot nut was), eene ongemeene bedrevenheid in de wijsbegeerte en talen te verwerven. Onder zijne belangrijke werken behoort de *Phaedon*, eene zamenpraak over de onsterfelijkheid der ziel, welke hem den eertitel van den Joodschen SOCRATES deed geven. Ook zijne *Philosophischen Schriften; Ueber die Rettung der Juden*, en zijne overzetting van de vijf boeken MOSES en de Psalmen verdienen genoemd te worden. In zijne *Morgenstunden* vindt men zijn wijsgeerig stelsel over de leer van God. De Hoogduitsche taal is hem een deel harer beschaving en waardigheid verschuldigd, en de wijsbegeerte werd door hem in een bevalliger kleed gewikkeld. Toen de academie van *Berlijn* hem met eenparige stemmen als haar medelid aan FREDERIK den Grooten voordroeg, streek echter de koning zijnen naam uit van de lijst, waarop de namen der verkozenen stonden aangeduid. MENDELSSOHN was hierover geenszins vertoornd, en zeide slechts: «Alleen «dan zoude het mij smerten, wanneer «de academie mij niet waardig had ge«keurd, in haar midden opgenomen te «worden.» Deze groote zelfdenker stierf den 4 Januarij 1786 te *Berlijn*, in den ouderdom van zeven en vijftig jaren. De Joden dier stad sloten hunne winkels, als blijk van rouw over den dood van hunnen beroemden geloofsgenoot.

(*Penny Cyclopaedia; Conversations-Lexicon*).

MENGES, (ANTON RAFAEL), een der uitstekendste kunstenaars en kunstbeschrijvers der achttiende eeuw, werd den 12

Maart 1728 te *Aussig* in *Bohemen* geboren. Hij was naauwelijks zes jaren oud, toen zijn vader, een Deen van geboorte, en zelf een middelmatig schilder, besloten hebbende hem ook voor zijn beroep op te kweeken, eenen weg insloeg, die meer geschikt scheen, om den knaap van de schilderkunst afkeerig te maken, dan haar lief te doen krijgen. Ruw en onbeschoft van aard, dwong hij den knaap den ganschen dag te teekenen, zonder hem de minste uitspanning of verpoozing te gunnen. Dikwijls werd de knaap streng gekastijd, als hij in den bepaalden tijd zijne taak niet had afgewerkt. In 1741 verliet zijn vader *Dresden*, (werwaarts hij door *Augustus III* geroepen was), en ging met den jeugdigen *Mengs* naar *Rome*. Na zijne aankomst in deze stad, bragt zijn vader hem gewoonlijk elken morgen naar het *Vaticaan*, ten einde hij aldaar de werken van *Rafaelle* zoude bestuderen, en liet hem aldaar den ganschen dag zonder eenige andere verversching dan eene flesch water en een stuk brood, tot dat hij hem des avonds kwam terug halen. Zelfs dan nog mogt hij zich niet ontspannen, maar was genoodzaakt de studiën, welke hij had meegebracht, te herzien en af te werken. Deze slavenarbeid maakte echter den jongeling niet van de kunst afkeerig, doch was oorzaak, dat hij in onderscheidene noodzakelijke kundigheden geen onderwijs ontving, en met niemand omgang had. In 1744 keerde hij met zijn vader naar *Dresden* terug, waar zijne talenten, door koning *Augustus* opgemerkt, hem tot hofschilder deden benoemen. Echter bedong de jeugdige *Mengs* de vrijheid om andermaal *Rome* te bezoeken. Zijn vader vergezelde hem weder derwaarts. Sedert 1748 begon hij zich door oorspronkelijke stukken te doen kennen, onder anderen door eene heilige familie, waarin de maagd *Maria* geschilderd werd naar een schoon boerenmeisje, op hetwelk hij zoodanig verliefde, dat hij tot de Katholijke kerk overging, om haar te mogen huwen. In 1749 keerde hij naar *Dresden* terug, en toen aldaar, in 1751, de Katholijke kerk zou ingewijd worden, kreeg hij de bestelling van een schilderstuk voor het hoogaltaar, en tevens verlof om hetzelfde in *Rome* te vervaardigen. Door het uitbarsten van den zevenjarigen oorlog bleef deze taak onafgedaan. In 1757 begon hij in fresco te schilderen. Zijn *Apollo en de Musen*, in de *Villa Albani*, kon met de werken der grootste Italiaansche meesters wedijveren. Omtrent dezen tijd werd hij bekend met *Webb*, wien hij zijne denkbeelden over de kunst mededeelde, en

die ze vervolgens in de *Untersuchungen über die Schönheit* voor de zijnen uitgaf, en zich door deze letterdieverij beroemd maakte. De roem van *Mengs* vermeederde nog aanmerkelijk door de talrijke stukken, welke hij voor *Karel III*, koning van *Spanje*, schilderde. In 1761 werd hij door dien vorst naar *Madrid* genoodigd, en bleef aldaar tot 1775, met uitzondering eener tusschenruimte van drie jaren, gedurende welke hij de zoldering van de *Camera de' Papiri* te *Rome* beschildderde. Zijn penseel versierde de koninklijke paleizen van *Spanje*; zijne *Apotheosis van Trajanus* in dat van *Madrid* wordt voor zijn meesterstuk gehouden.

Na een veeljarig huwelijk, door de beste huisselijke harmonie gekenmerkt, verloor *Mengs* in 1778 zijne echtgenoot. Sedert dien tijd begon zijne gezondheid af te nemen, en reeds den 29 Junij des volgende jaars bezweek hij onder zijne droefheid. Hij werd aan hare zijde in de kerk van *San Michele Grande* te *Rome* ter aarde besteld. Van zijne twintig kinderen overleefden hem twee zoons en vijf dochters, voor welke de koning edelmoediglijk zorgde, wyl *Mengs* naauwelijks zoo veel naliet, om de kosten zijner begrafenis goed te maken. Zijne liefdadigheid, zijne ondersteuning van jonge kunstenaars, de zorgvuldige opvoeding zijner kinderen, zijne liefde voor de kunst, die hem aanspoorde handteekeningen van beroemde meesters, vazen, gipsafgietsels, enz. te verzamelen en dikwijls duur te betalen, eindelijk zijne gedurige reistogten en kostbare leefwijze hadden de groote sommen verzwolgen, welke zijn kunstig penseel hem had opgebracht.

(*Penny Cyclopaedia*; *Conversations-Lexicon*).

MENNO, (**SIMONS**), stichter der Menoniten of Doopsgezinden, werd in 1496 in het dorp *Witmarsum* bij *Bolsward* geboren. Na eene zorgvuldige opleiding trad hij in 1524 in den geestelijken stand, en was eerst priester te *Pinningum* of *Pingjum* en daarna in zijne geboorteplaats. Daar hem de leerstellingen der Roomsche Katholijke Kerk niet bevredigden, zoo zeide hij haar in 1536 de gehoorzaamheid op. Zich overtuigd houdende, dat de doop der volwassenen met de Heilige Schrift overeenstemde, voegde hij zich bij de Doopsgezinden, die toenmaals, onder den naam der Wederdoopers, eene godsdienstige secte daarstelden. **MENNO** werd te *Leeuwarden* door *Ubbó Philips* andermaal gedoopt en tot leeraar en bisschop van *Groningen* aangesteld. Schoon hij zich meestal in *Vriesland* ophield, doorreisde

hij verscheidene oorden van *Holland* en *Noordelijk Duitschland*, en kwam zelfs tot in *Lijfland* en *Gothland*. Toen keizer KAREL V in 1540 in de *Nederlanden* kwam, vaardigde deze vorst, op aanstoking der monniken en verdere geestelijkheid, een streng plakkaat uit tegen de Lutherschen en Doopsgezinden, en zelfs werd er in 1543 op het hoofd van MENNO een prijs van honderd gulden gezet, met bijvoeging, dat, bijaldien de aanbrengrer tot zijnen aanhang behoorde, dezen daarenboven vergiffenis en het burgerregt zouden geschonken worden. Bij deze gelegenheid verhaalt men, dat MENNO, zijne vlugt op een' postwagen vervolgende, door lieden, die hem zochten, gevraagd werd, of MENNO SIMONS zich ook in den wagen bevond. Zonder te ontstellen, vroeg hij aan zijne reisgenooten, die naast en achter hem zaten, of MENNO SIMONS ook in hun gezelschap was. En toen allen hierop een ontkennend antwoord hadden gegeven, zeide hij tegen de omstanders: «Gij hoort het vrienden! allen zeggen, dat «MENNO SIMONS niet in den wagen is.» Men liet nu den wagen ongehinderd voortrijden. Naar *Wismar* gevlugt, om alle verdere vervolging te ontgaan, hield hij aldaar het *Colloquium Wismariense*, hetwelk JOH. WIGAND in zijn werk *De Anabaptismo* ons bewaard heeft. Eindelijk vestigde hij zich in de heerlijkheid *Fresenburg* bij *Oldeslohe* in het *Holsteinsche*, alwaar hij niet alleen vrijheid en bescherming vond, maar ook de toestemming verwierf eene drukkerij ter verspreiding zijner schriften op te rigten. Nadat hij nog eene reis naar *Keulen* had ondernomen, om de verschillen met de Hoogduitsche Doopsgezinden over den kerkelijken ban bij te leggen, stierf hij den 13 Januarij 1561 te *Oldeslohe*, in den ouderdom van bijkans zes en zestig jaren. Zijn vrijmoedig optreden voor de waarheid was een blijk van zijnen onafhankelijken geest; zijne werken ademen eenen vurigen ijver voor een gezuiverd beoefenend Christendom, en getuigden van zijn zacht gemoed en zijne verdraagzaamheid. Zijne talrijke schriften werden door zijne volgelingen bijeen verzameld en te *Amsterdam* in 1600 en 1646 in kwarto, en in 1681 in folio uitgegeven. Zij schitteren niet door den stijl, maar zijn niet zonder kracht en warmte.

(BRANDT, *Historie der reformatie; Levensbeschrijving van Ned. mannen en vrouwen*; VAN KAMPEN, *Karakterkunde der Ned. geschiedenis; Conversations-Lexicon*).

MENTSCHIKOW, (ALEXANDER, Vorst), gewoonlijk MENZIKOFF geheeten, Russisch

staatsminister en generaal-veldmaarschalk, geboren in 1670, was de zoon eens landmans in het gouvernement van *Moscou*. Volgens het algemeen gevoelen ontdekte hij, als bakkersknecht te *Moscou*, Czaar PETER den Grooten eene zamenzwering der *Strelitzen*, en opende zich daardoor de baan, welke hem tot de hoogste waardigheden geleidde. Na den dood van LEFORT werd hij de gunsteling van den Czaar, die hem, om zijn aangenaam voorkomen, zijn gezond verstand en zijne bekoorlijke levendigheid lief kreeg. Weldra schonk PETER hem geheel zijn vertrouwen, en ondernam niets zonder zijnen raad. MENTSCHIKOW was ontegenzeggelijk ook een der grootste vernuften zijner eeuw, niet minder groot als veldheer dan als staatkundige. Hij beschaafde de Russen vooral door het bevorderen van kunsten en wetenschappen, handel, zeevaart, bergbouw en handwerken. Men verzekert, dat MENTSCHIKOW in zijne jeugd lezen noch schrijven had geleerd, en echter is het niet te ontkennen, dat *Rusland* hem grootendeels zijn aanzien in het buitenland had te danken. MENTSCHIKOW's eigenbaat en hebzucht berokken hem echter vele vijanden. Zijne pracht ging alle beschrijving te boven. Hij verscheen nimmer in het openbaar dan bedekt met edelgesteenten, en PETER stond naast hem in een eenvoudig en somtijds versleten gewaad. Alles wat aan den gunsteling behoorde, was even prachtig. Op zekeren dag zeide de keizerin (CATHARINA) aan haren gemaal, in tegenwoordigheid van de prinses MENTSCHIKOW: «Gij ziet hoe vele juweelen de prinses heeft, en «uwe vrouw heeft er geene.» De Czaar omhelsde haar, en zeide: «Mijne beste! «indien God mij de genade schenkt, om «met *Zweden* vrede te maken, beloof ik «u even zoo vele juweelen als hare hoogteid de prinses MENTSCHIKOW bezit.»

Eene nog geweldiger rol speelde MENTSCHIKOW gedurende de regering van CATHARINA I, die hem in niets wederstond. Na haren dood greep hij, onder PETER II, met stoute hand, naar de teugels der regering, oefende een onbeperkt gezag uit, en stond reeds in 1727 op het punt door het huwelijk zijner dochter MARIA schoonvader des keizers te worden, toen hij, door den steeds toenemenden invloed van prins DOLGORUKI verdrongen, eensklaps naar *Siberië* tot levenslange gevangenschap werd verbannen. Het gerucht zijner ongenade was hem naar *Tobolsk*, de hoofdstad van *Siberië*, voorafgegaan. Toen hij aldaar aankwam, verdrong zich de menigte, om den buitengemeen man te zien. Men overlaadde hem met schimpwoorden en

smaadredenen. Hij verdroeg dit geduldig; doch zoodra een Russisch heer, onder zijn bestier naar *Tobolsk* verbannen, zoo verging, het aangezicht van zijnen zoon en dat zijner beide dochters met slijk te bedekken, riep de ongeduldige vader uit: «Gij moest mij niet slijk werpen, niet «mijne kinderen, die niets misdaan hebben.» MENTSCHIKOW verviel in zijne ballingschap in de diepste dwaarmoedigheid, en gebruikte niets dan brood en water. Hij eindigde zijn kommervol leven in de maand November 1729, in de armen zijner kinderen, hen vermanende, om aan zijne misslagen te denken, en ze niet na te volgen. Zijn zoon, vorst ALEXANDER MENTSCHIKOW, werd een jaar na den dood des vaders uit de ballingschap teruggeroepen, en een achterkleinzoon van den beroemden MENTSCHIKOW is de tegenwoordige minister der Russische marine, een der verdienstelijkste en werkzaamste mannen, aan wien *Rusland* hoofdzakelijk het weder opbloeiën zijner onder de regering van keizer ALEXANDER in verval geraakte zeemagt is verschuldigd.

(DOLGORUKY, *Notice sur les principales familles de Russie*; LA HARPE, *Oeuvres posthumes*).

MERCATOR, (GERARD), een voornaam aardrijkskundige der zestiende eeuw, wiens wezenlijke naam was KAUFMANN, (in 't Latijn *Mercator*), werd den 5 Maart 1512 te *Rupelmonde* in *Vlaanderen* geboren. Hij vergat spijs, drank en slaap, om zich op de wis- en aardrijkskunde toe te leggen. Keizer KAREL V achtte en eerde hem, en WILLEM, hertog van *Gulik* en *Kleef*, benoemde hem in 1559 tot zijn' aardrijksbeschrijver (*cosmograph*). Hij vervaardigde eenen voor dien tijd voortreffelijken atlas van kaarten, en bezorgde eene verbeterde uitgave der kaarten van PTOLOMEUS. Ook de tijdrekenkunde werd door hem vlijtig beoefend. Wegens de onlusten in zijn vaderland, week hij naar *Duisburg* in *Kleefland*, waar hij in 1594 overleed. Zijn tijdgenoot, ABRAHAM ORTELIUS, een Antwerpenaar, die mede in de wis- en aardrijkskunde uitblonk, noemde hem *mathematicorum sui temporis facile princeps ac geographorum nostri seculi coryphaeus*.

MERCATOR graveerde en kleurde zelf zijne kaarten, en vervaardigde zijne wiskundige instrumenten. Ook heeft men van hem aard- en hemelgloben; eene aardglobe door hem voor keizer KAREL V vervaardigd, was ongemeen fraai. GALTIÈRE CHIMNYUS beschreef zijn leven.

(POSSEVIN, *Bibliothèque choisie*, T. II;

VAN KAMPEN, *Gesch. der Ned. lett. en wetenschappen*).

MERIAN, (MARIA SYBILLE), eene vermaarde schilderes, de dochter van MATTHEUS MERIAN, een' bekwaam Nederlandsch graveur, werd den 12 April 1647 te *Frankfort* aan den *Main* geboren. Reeds vroegtijdig bekoorde haar meer het penseel dan huiselijke bezigheden, waarover hare moeder zich bitter ergerde, en haar dikwijls hard viel. Intusschen bragt haar aangehuwde vader, JACOB MUREL, het zoo ver, dat de moeder eindelijk aan MARIA veroorloofde hare onbedwingbare neiging te volgen. Zij ontving nu onderrigt van ABRAHAM MIGNON, een' leerling haars stiefvaders, en werd weldra eene groote kunstenaress in het schilderen van bloemen, kapellen, uiltjes, rupsen, wormen, vliegen en dergelijke bloedeloze diertjes. In 1665 huwde zij JOHANNES ANDRIESZ GRAFF, van *Neurenberg*, een' goed schilder, inzonderheid ervaren in de bouwkunde, blijkens eene naauwkeurige teekening van de St. Pieters-kerk te *Rome*, door JOAN ULRICH KRAUS in 't koper gebragt. Schoon zij zich weldra in het bezit van twee dochters mogt verheugen, en hare huiselijke zorgen aangroeciden, bleef hare liefde tot de kunst onverminderd. Tusschen de jaren 1679 en 1683 graveerde zij zelve hare kunstig op perkament geteekende en gekleurde afbeeldingen van verschillende insecten in 't koper, welke te *Neurenberg* in 't licht verschenen. Haar onderzoeklust was zoo groot, dat zij niet schroomde, om in 1698 eene reis naar de *West-Indiën* te ondernemen, alleen om alles wat tot haar oogmerk diende naar 't leven af te teekenen. Zij vertoefde aldaar twee jaren. De vrucht van hare nasporingen en haren arbeid was haar groot werk, getiteld: *Metamorphosis insectorum Surinamensium* of *Verandering der Surinaamsche insecten, rupsen, wormen, enz.* Met dit werk behaalde zij grooten lof. Elk diertje plaatste zij op die gewassen, bloemen en vruchten, waarop ze waren gevonden.

Deze groote kunstenaress overleed den 13 Januarij 1717 te *Amsterdam*. Onderscheidene harer oorspronkelijke teekeningen en prenten worden in het Britsch Museum bewaard. Sir HANS SLOANE besteedde daarvoor eene aanmerkelijke som gelds. De eene portefeuille bevat de insecten van *Suriname*, de andere die van *Europa*. Ook te *Petersburg*, in *Nederland* en te *Frankfort* treft men teekeningen van hare hand aan. Hare beelden en haar kunstig penseel werden met de volgende dichtregelen vereerd:

Dit is de beeldnis van MARIA MERIAAN,
Wier hand zoo loflijk wist het kunstpensel te stieren
In 't bootsen van gebloemde en allerhande dieren
Met dunne waterverw, op perkamenten blaau:

Zelfs 't geen natuur ontdekt op ver gelegen kusten;
Waarom zij niet ontzag te steeven over zee,
In 't dreigende gevaar en rampen wel te vree,
Steeds latende 't bestier op Godes voorzorg rusten.

Wat gaf haar de ijversucht, wat haar den nazoecklust?
Zij vond in kunst vermaak, en in bespiegelingen
Der schepselen, de oorzaak van het wezen aller dingen;
Haar naam leeft, schoon de dood haar lamp heeft
(uitgebluscht.

Hare beide dochters, JOHANNA HELENA en
DOROTHEA MARIA HENRIETTA, munten uit in
het bloemschilderen, en vermeerderden
zelfs eene nieuwere uitgave van het werk
harer moeder met eenige platen.

(HOUBRAGEN, *Het leven der Ned. Konst-
schilders en schilderessen*; *Biog. Uni-
verselle*; BRUNET, *Manuel du libraire*;
CHALMERS, *Biogr. Dict.*).

MERSENNE, (MARIN), een zeer ge-
leerd Fransch wijsgeer en wiskunstenaar,
werd in 1588 te Oyse, in het departement
Maine en Loire, geboren, en kreeg zijne
opvoeding op het collegie van *La Flèche*.
Hier sloot hij met DESCARTES eene vriend-
schap, die slechts door den dood werd
verbroken. Naderhand studeerde MERSENNE
te *Parijs*, en werd in 1613 tot priester
geordend. In 1615 vervulde hij den leer-
stoel voor de wijsbegeerte te *Nevers*. Later
bezocht hij *Duitschland*, *Italië* en de *Neder-
landen*. Eindelijk vestigde hij zich te
Parijs, waar zijne zachtmoedigheid en be-
schaafde manieren hem vele vrienden ver-
wierven. Hij stierf te *Parijs* in 1648 ten
gevolge van het drinken van koud water,
toen hij zeer bezweet was. Door deze on-
voorzigtigheid kreeg hij eene inwendige
verzwering in de zijde, welke hij wilde
geopend hebben. De chirurgijn deed de
insnijding twee duim beneden de regte
plaats, en de lijder bezweek onder de
bewerking.

Pater MERSENNE was ongetwijfeld een
man van groote geleerdheid, en onver-
moeid in zijne navorschingen; doch be-
halve zijne *Harmonie universelle contenant
la théorie et la pratique de la musique*,
worden zijne werken bijkans niet meer
gelezen. Dit werk bevat vele belangrijke
navorschingen en vernuftige wijsgeerige
proeven, welke volgende schrijvers zich
hebben ten nutte gemaakt. Ook bezat hij
een juist oor en eene groote liefde voor
de muziek. Hij ontwikkelde de grondrege-
len der harmonie, en bewees, dat zij
onafhankelijk van mode, gewoonte en
luim zijn; kortom, dat zij hunnen grond-
slag hebben in de natuur en in het oor-
spronkelijk samenstel van het geheel. Zijne

Harmonie universelle werd in 1648 door
hem zelven in 't Latijn overgebracht en
vermeerderd. Het oorspronkelijke, zoo
wel als de vertaling, ontmoet men thans
zelden, doch is voor den oudheidkundige
en den muzikonderzoeker van ongemeene
waarde.

(*Dictionnaire historique*).

MESIHİ, een der sierlijkste Turksche
dichters, bloeide onder de regering van
SOLIMAN I, en is een der zeven beroemde
mannen, wier namen met gulden letteren
in den tempel van *Mecca* zijn opgehan-
gen. Sir WILLIAM JONES heeft eene zijner
oden in 't Engelsch vertaald, welke een
gunstig denkbeeld van MESIHİ's taal doet
opvatten.

(*Dictionary of Biography*).

MESSIS, (QUINTIN), eigenlijk QUINTEN
MATSJUS, bijgenaamd de smid van *Antwer-
pen*, zag aldaar in het jaar 1450 het
eerste levenslicht. Tot den ouderdom van
tweintig jaren was hij smid of liever slo-
tenmaker. Smoorlijk verliefd op de doch-
ter eens schilders, vroeg hij haar ten hu-
welijk, maar de vader verklaarde, dat
hij de hand zijner dochter aan niemand
zoude geven, die niet zijne kunst beoe-
fende. Van dit oogenblik af begon MESSIS
te teekenen. Het eerste schilderstuk, dat
hij vervaardigde, was het portret zijner
beminde, welke hij door zijne standvas-
tigheid en talenten tot vrouw bekwam (1).
Hij was in zijnen tijd een bij uitstek goed
en wakker meester. In *Onze Lieve Vrouwe
Kerk* te *Antwerpen* vindt men nog van
hem een voortreffelijk en kunstig altaar-
stuk, waarvan het binnenste tafereel de
afneming van het kruis voorstelt, verwon-
derlijk kunstig in olieverw geschilderd;
ook zijn al de omstanders daarin met de
aandoenlijkste teekenen van rouw afge-
maald. MESSIS overleed te *Antwerpen*, in
het jaar 1529. Behalve in de schilder-
kunst was hij tevens bedreven in de zang-
en toonkunst. LAMPSONIUS vereerde de
afbeelding van dezen merkwaardigen schil-
der met een Latijnsch bijschrift, hetwelk
aldus is overgebracht:

'k Was eerst een ijversmid, maar door de min gewond,
Toen ik een' schilder tot mijn' medevrijer vond,
En 't spijtig meiken mij verweet en durfde klagen,
Dat zij het zwaar gebeuk van 't aanbeeld niet verdragen,
En meer vermaak in 't zacht penseelken vinden kon,
Werd ik straks door de liefde een schilder, en begon

(1) De reden der verwisseling van zijn smids-
ambacht met de schilderkunst wordt door sommigen
volgenderwijze verklaard. Nog smid zijnde, verliefde
hij op een aardig schoon meisje, in welke vrijadje
hij een' schilder tot medeminnaar had. Daar nu de
jonge dochter geen behagen schepte in zijn morsig
beroep, wierp MESSIS den smidshamer ter zijde,
vatte het penseel op, en werd spoedig zulk een be-
roemd schilder, dat het meisje niet langer aarzelde
hem hare hand te schenken.

Mijn kunst dus te oefenen. Het aanbeeld zij hier 't teeken;
Laat vrij dit aanbeeld op mijn kunstpaneelen spreken.
Dus maakt gij ook, HOMER, een schilder van een smid,
Daar VENUS voor haar zoon VULKAAN om wapens bidt.

(A. VAN FORNENBERG, *Leven van QUINTEN MATSIUS*; KAREL VAN MANDER, *Het leven der Nederlandsche en Hoogduitsche schilders*).

METASTASIO, (PIETRO ANTONIO DOMENICO BONAVENTURA), een classiek Italiaansch dichter, de schepper van het nieuwere Italiaansche zangspel, werd den 6 Januarij 1698 te Rome geboren. Zijn vader, eenmaal een vermogend burger van Assisi, naderhand soldaat, vervolgens bediende eens amtschrijvers, en eindelijk pasteibakker te Rome, bezat toen de middelen, om hem naar eene kleine taalschool te zenden, waar hij weldra blikken gaf van dat dichterlijk talent, waardoor hij zoo beroemd is geworden. Voordat hij tien jaren oud was, zegt zijn levensbeschrijver Dr. BURNEY, kon hij op elk onderwerp verzen maken, en het was niet ongewoon het voorhuis zijns vaders des avonds met menschen opgevuld te zien, die naar het improviseren van een kind luisterden. Gedurende eene dezer kunst-oefeningen, kwam daar voorbij de beroemde regtsgeleerde en kunstregter GRAVINA, die over den jeugdigen improvisator verbaasd stond, en hem eenig geld aanbood. De knaap weigerde dit op zulk een' beradenen, doch beleefden toon, dat GRAVINA terstond het besluit nam, hem als zijnen zoon aan te nemen. De vader, FELICE TRAPASSI, stemde hierin gaarne toe, en den volgenden morgen werd PIETRO aan de zorg van zijnen beschermer toevertrouwd, die zijn naam veranderde in dien van METASTASIO (*Μεταστάσις*, *mutatio*, verandering), zinspelende op zijne lotverwisseling.

GRAVINA overtuigd dat de regtsgeleerdheid tot fortuin en hooge waardigheden voert, onderwees hem zelf in die wetenschap, doch spoorde hem tevens aan de oude dichters te beoefenen. Reeds op den ouderdom van veertien jaren vervaardigde METASTASIO zijn treurspel CUSTINO naar het model der Grieken. Zijn beschermer stond hem nu niet alleen toe, om zich aan de Musen te wijden, maar moedigde hem zelfs daartoe aan. En toen METASTASIO den ouderdom van achttien jaren had bereikt, vergezelde GRAVINA hem naar Napels, ten einde hem met de voornaamste improvisatoren van dien tijd kennis te doen maken. De harmonie zijner verzen, de bevalligheid en waardigheid zijner voordragt, waren het onderwerp van alle gesprekken. Niettemin studeerde hij nog in

de regten, en, om zich daarenboven eenen tweeden weg tot bevordering te openen, trad hij in eene lagere orde van het priesterschap. Nadat hij twee jaren te Napels had vertoefd, stierf GRAVINA, die hem zijn gansch vermogen, 15,000 kroonen, eene fraaije bibliotheek en een klein landgoed in het koninkrijk Napels naliet. Onder de bescherming van den onderkoning van Napels schreef hij *Gli Orti Esperidi* (*De Tuinen der Hesperiden*), waarmede hij grooten roem behaalde. De eerste zangeres dier dagen, Signora BULGARINI, meer bekend onder den naam van ROMANINA, bewonderde dit voortbrengsel, en bood hem, met toestemming van haren man, haar huis tot woning aan. In 1727 vergezelde hij de Signora naar Rome, alwaar zijne opera's, *Semiramide*, *Ezio*, *Alessandro nell' Indie*, *Catone in Utica* en *Artaserse* in 't licht verschenen. In 1726 riep keizer KAREL VI hem naar Weenen, en benoemde hem tot hofdichter, met eene jaarwedde van 4000 gulden. Sedert dien tijd was er aan het keizerlijk hof geen feest dat niet door zijne poëzij werd opgeluisterd. In 1734 stierf zijne vriendin en trouwe raadgeefster BULGARINI, die hem haar gansche vermogen, ten bedrage van 25,000 kroonen, vermaakte. METASTASIO echter, in al zijne handelingen door de striktste eerlijkheid geleid, deed terstond daarvan afstand ten behoeve van haren echtgenoot PAGLIETTI, wien hij bij deze gelegenheid schreef: «Ik weet niet hoe «ik dezen brief zal beginnen. De dood- «tijding is voor mij in menig opzigt zoo «verpletterend, dat ik geen middel weet «uit te denken om het grievende van «mijn verdriet eenigzins te verzachten. «Gij zult, gelijk ik vertrouw, mij niet «van gevoelloosheid beschuldigen, zoo ik «niet in staat ben om eenige troostrede- «nen voor uw verlies aan te voeren, «wijl ik tot dusverre er geene enkele te «mijner vertroosting heb kunnen vinden.»

Op hoogen ouderdom hield METASTASIO zich nog bezig met het bezorgen eener verbeterde prachttuitgave zijner werken, welke in 1780 te Parijs in 't licht verscheen. Den 4 April 1782 werd hij door de koorts aangetast, waaronder hij den 12^{den} dier maand bezweek. Zijn stoffelijk overschot werd in de St. Michiels kerk te Weenen ter aarde besteld. Zijne nalatenschap, bestaande in een goed gemeubeld huis, in rijtuigen, onderscheidene vorstelijke geschenken, eene rijke bibliotheek en 130,000 gulden, kwam als erfgenaam in handen van den zoon zijns ouden vriends Signor MARTINEZ, in wiens huis hij in Duitsland het eerst was geberbergd. Van

METASTASIO's opera's en cantaten, die door de componisten zoo zeer werden gezocht, hebben zich tot dus verre slechts weinige op het tooneel staande gehouden.

(Dr. BURNÉY's *Memoirs of METASTASIO*).

METIUS, (ADRIANUS), een beroemd Hollandsch wiskundige, werd den 9 December 1571 te *Alkmaar* geboren. Zijn vader, die volgens LALANDE ook ADRIANUS heette, schoon MONTUCLA hem PETRUS noemt, was een verdienstelijk krijgswiskundige, die veel toebragt tot de roemrijke verdediging der stad *Alkmaar*, toen de Spanjaarden haar, na *Haarlem's* val, in 1573 belegerden. Ook was hij het, en niet zijn zoon, die eerst 355 : 113 als de evenredigheid van den omtrek des cirkels tot de middellijn opgaf.

Van zijnen vader bekwam hij eene practicale kennis der wiskunde, waarin hij, door eigen aanleg aangespoord, in het vervolg ongemeene vorderingen maakte. Nadat hij aan de hoogeschool te *Franeker* in de regten en de medicijnen had gestudeerd, reisde hij naar *Duitschland* en *Denemarken*, waar hij een leerling werd van TYCHO BRAHÉ. Naar *Nederland* terug gekeerd, hielp hij zijnen vader in zijne beroepsbezigheden tot het jaar 1598, toen hij benoemd werd tot professor in de wiskunde aan de hoogeschool te *Franeker*. Hij behield dit ambt tot aan zijnen dood, welke den 26 September 1635 te *Franeker* plaats had. Een groot deel zijns vermogens verspilde hij aan de alchymie, schoon hij de sterrewigchelaars bespote. Daar hij in de zeekaarten en sterrekundige tafels onderscheidene verbeteringen bragt, waren de zeelieden aan METIUS veel verplicht. Men vindt eene lijst zijner werken in de Latijnsche lofrede van P. WINSEM op ADRIANUS METIUS, gedrukt in de gedenkschriften der academie van *Franeker*.

(*Biographie universelle*; MONTUCLA, *Histoire des mathématiques*).

METIUS, (JACOB), een jonger broeder des voorgaanden, en bekend als de uitvinder van den verrekijker. Wij hebben den tijd van zijne geboorte en zijn overlijden nergens aangeteekend gevonden. Ongetwijfeld was hij, even als zijn broeder, bedreven in de wiskunde, doch de eer der uitvinding van den verrekijker, kan hem niet met regt toegeschreven worden. Uit latere navorschingen is gebleken, dat noch aan METIUS noch aan ZACHARIAS JANSSEN, maar aan eenen armen glasslijper, HANS LIPPERSHEIM van *Wesel*, die zich te *Middelburg* had nedergezet, deze onschatbare uitvinding is te danken. De kinderen van LIPPERSHEIM op zekeren dag met één brilglas en een hol geslepen

glaasje spelende, riep een dezer knapen eensklaps vrolijk uit: «O, vader! als ik «die glaasjes zoo'n eind van elkander «houd, en er dan doorheen kijk, komt «de toren vlak voor mijn' neus. Als ik nog «eene derde hand had, zou ik hem kunnen pakken.» LIPPERSHEIM deed nu even als de kleine gedaan had, en stond verbaasd, want hij was de eerste man, die door een' verrekijker zag. Hij maakte nu twee glazen, die daartoe het best geschikt bleken te zijn, op een plankje vast, en nadat hij dezen toestel had beproefd, borg hij dien zorgvuldig weg. Den volgende dag kreeg hij een bezoek van JACOB METIUS, die eenige hol geslepen glaasjes bij hem besteld had, en aan dezen liet hij zijnen verrekijker zien. METIUS kocht hem dien voor eenen rijksdaalder af, en bestelde er hem verscheidene anderen. Weldra kwam METIUS op het denkbeeld om de glazen in eene buis te plaatsen, en is daarom langen tijd voor den uitvinder der verrekijkers gehouden. LIPPERSHEIM nu door METIUS handen vol werk krijgende, bekommerde zich weinig om de eer der uitvinding. «Maar «in weerwil zijner bijna al te groote bescheidenheid, is toch in lateren tijd aan «hem de eer der uitvinding toegekend, «welke aan het menschedom een der meest «vermogende middelen heeft geschonken, «om de magt en de wijsheid van den «Schepper des Heelals te bewonderen in «de zonnen en werelden, die voor het «ongewapende oog slechts als kleine lichtpunten aan het uitspansel vonkelen.

(MONTUCLA, *Histoire des mathématiques*; *Biographie des Pays-Bas*; G. M. MENSING, *De glasslijper van Middelburg*, in den *Christelijken volks-almanak voor het schrikkeljaar 1848*).

MEULEN, (ANTOINE FRANÇOIS VAN DER), een beroemd schilder van veldslagen, werd in 1634 te *Brussel* geboren. Hij was een leerling van PIETER SNEIJERS, onder wiens leiding hij snelle vorderingen maakte. Sommige zijner stukken, door Parijzenaars gekocht, de aandacht van den staatsminister COLBERT getrokken hebbende, noodigde deze hem uit, om zich, op eervolle en voordeelige voorwaarden, te *Parijs* te vestigen. Zijn talent als veldslagschilder bragt hem in gunst van LODEWIJK XIV, dien hij altijd op zijne krijgstogten vergezelde. Hij teekende op de plaats zelve de merkwaardigste voorvallen, alsmede de gezigten van de steden en vestingwerken die de tooneelen waren geweest van de gewigtigste gebeurtenissen, en uit deze schetsen stelde hij de schilderstukken zamen, die de herinnering

van 's konings overwinningen moesten ver-
eeuwigen. Zijne talrijke kunstgewrochten
onderscheiden zich door getrouwheid aan
de natuur, voortreffelijk coloriet, losheid
van behandeling en de gelukkigste ver-
deeling van licht en bruin. Geen schilder
overtrof hem in het voorstellen der be-
wegingen en houdingen van paarden. Ook
bediende zich LE BRUN, met wiens nicht
hij gehuwd was, van zijn talent, om in
zijne beroemde schilderstukken van de
veldslagen van ALEXANDER den Grooten de
paarden te schilderen. VAN DER MEULEN
schilderde insgelijks voortreffelijk landschap-
pen en andere onderwerpen. Zijne voor-
naamste werken zijn te *Parijs*; doch vele
zijner ezel-stukken worden in *Engeland*,
Frankrijk en *België* gevonden. In het zes-
tiende en achttiende deel van het *Cabinet
du roi*, bevinden zich 152 gravures naar
zijne werken. Hij overleed in 1690, in
den ouderdom van zes en vijftig jaren.
Zijn beroemdste leerling, J. VAN HUCHTEN-
BURG, werd veldslagschilder van prins
EUGENIUS.

(*Penny Cyclopaedia*; *Woordenboek der
Zamenleving*).

MEURSIUS, (JOHANNES), een beroemd
oudheidkenner, werd in 1579 te *Loos-
duinen*, nabij 's *Gravenhage*, geboren.
Door zijn vader in de beginselen der
Latijnsche taal onderwezen, oefende hij
zich verder te 's *Hage*, en later te *Ley-
den*. Reeds op zijn twaalfde jaar maakte
hij Latijnsche redevoeringen, en op zijn
dertiede verzen. Naauwelijks den ouder-
dom van zestien jaren bereikt hebbende,
gaf hij eene verklaring van den bijkans
overstaanbaren Griekschen dichter LYCO-
PHRON. Na zijne studiën te *Leyden* vol-
bragt te hebben, werd hem de opvoeding
der zonen van OLDENBARNEVELD toever-
trouwd. Hij doorreisde met zijne kweeke-
lingen een groot deel van *Europa*, en
verkreeg te *Orleans* den graad van mees-
ter in de regten. Na zijne terugkomst
werd hij in 1610 hoogleeraar te *Leyden*,
en in 1611 historieschrijver van *Holland*.
Uit hoofde zijner verkleefdheid aan het
geslacht van OLDENBARNEVELD, had hij bij
de vervolging der Remonstranten ook veel
te verduren; doch dit belette MEURSIUS
geenszins den grijzen OLDENBARNEVELD
steeds den Nederlandschen NESTOR te noe-
men. Toen het hem hier te lande te
bang werd, nam hij in 1625 het aanbod
van CHRISTIAAN IV, koning van *Denemar-
ken*, aan, om eenen leerstoel der geschie-
denis en staatkunde aan de hoogeschool
te *Sorø* te bekleeden, alwaar hij den
20 September 1639 overleed.

MEURSIUS was een vlijtig geleerde, en

gaf in de vijftien jaren van zijn hoogleer-
aarschap te *Leyden*, meer Grieksche schrij-
vers uit, dan al de andere hoogleeraren
in de eerste vijftig jaren van het bestaan
der hoogeschool te zamen. Vooral maakte
hij zich beroemd in de Grieksche en Ro-
meinsche oudheidkunde. Ook beoefende
hij niet ongelukkig de vaderlandsche ge-
schiedenis; zijne vrijmoedigheid gaf echter
velen aanstoot; vooral zijne beknopte Ge-
schiedenis over het twaalfjarig bestand
werd hem bij zekere partij zeer euvel ge-
duid. Zijne Deensche Geschiedenis (*Histo-
ria Danica*) is een verdienstelijk werk.
Ons bestek dult niet hier eene lijst zijner
werken te geven; men vindt die bij hem
zelve in zijne levensschets (*Athenae Ba-
tavae*, p. 192—198), en bij FOPPENS in
zijne Letterkundige Geschiedenis des va-
derlands.

MEYER, (FELIX), een Zwitsersche
landschapschilder, werd in het jaar 1653
te *Winterthur*, in het kanton *Zurich* ge-
boren. Hij oefende zich eerst onder de
leiding van een' Neurenbergsch kunstenaar,
en vervolgens onder ERMELS, een' ver-
dienstelijk landschapschilder, wiens manier
hij tot de zijne maakte. Om zich verder
te bekwamen, reisde hij naar *Italië*, doch
het klimaat nadeelig voor zijne gezondheid
bevindende, keerde hij naar *Zwitserland*
terug. De schoone en verhevene natuurtoo-
neelen van dit land ontvonkten zijnen geest,
en leverden hem overvloedige stof voor de
menigvuldige teekeningen, welke hem roem
en voordeel deden inoogsten. Bij eene
levendige en vruchtbare verbeelding voegde
hij eene groote gemakkelijheid van uit-
voering, waarvan hij eens een opmerkens-
waardig voorbeeld gaf in de abdij van
St. Florian, in *Oppe-Oostenrijk*, alwaar
hij op zijne reizen een nachtverblijf had
gezocht.

De abt, begeerig om twee zalen in
fresco te laten schilderen, en hierover
reeds een' ander geraadpleegd hebbende,
die de zaak op de lange baan schoof,
vroeg MEYER, hoe zijn plan het best was
uit te voeren. Nadat MEYER zich een
oogenblik had bedacht, nam hij een' lan-
gen stok, waaraan hij een stuk houtskool
vastmaakte, en begon dadelijk te teeke-
nen, zeggende: «Hier zou ik een' boom
«willen hebben,» dien hij in een' oog-
wenk schetste; «op den achtergrond zou
«ik een bosch verkiezen, op deze wijze;
«hier een' waterval, stortende van hooge
«rotsen, enz.» tekenende zoo schielijk
als hij sprak, tot groote verwondering van
den abt, die hem terstond verzocht het
werk te ondernemen, dat hij in den loop
van den zomer geheel en zeer gelukkig

voltooide. Dit voorval verbreidde zijnen roem door gansch *Duitschland*, en sedert dien tijd had hij van vorsten en aanzienlijken handen vol werk. Deze bekwame landschapschilder stierf in 1713, in den ouderdom van zestig jaren.

(*Penny Cyclopaedia*).

MEYER, (JONAS DANIEL), een der beroemdste Nederlandsche regtsgeleerden, en belijder der Mozaische godsdienst, werd den 15 September 1780 te *Arnhem* geboren. Hij studeerde te *Amsterdam* onder den beroemden *CRAS*, en in 1796, op zestienjarigen ouderdom, zijne regtsstudie volbragt hebbende, werd hij te *Leyden* tot doctor in de beide regten bevorderd, na vooraf de stelling van *PAINE* over de *ongehoudenheid der verbindtenissen tusschen volken of gouvernementen, met betrekking tot hunne opvolgers, of de nakomelingschap*, bestreden te hebben. Nu wijdde *MEYER* zich aan de *Amsterdamsche pleitzaal* toe, en ging tevens voort de wetboeken van andere volken te bestuderen, wyl hij in de jurisprudentie der beschaafde natiën van *Europa* geen vreemdeling wilde zijn. De wijsbegeerte op de criminele regtsgeleerdheid toegepast, en daarmede in verband gebragt, was inzonderheid 's mans geliefkoosde studie; hetgeen blijkt uit zijn antwoord op eene prijsvraag, welke de Koninklijke Academie te *Berlijn* in 1803 uitgeschreven had over het punt: «*In hoeverre de zedelijke waarde van een of ander feit in aanmerking komen kan, wanneer het zake is, om eene strafwet op zeker misdrijf daar te stellen en toe te passen, en, zoo ja, tot welk eenen graad dit alsdan behoort te geschieden?*» Door bijzondere omstandigheden kwam dit stuk te laat in, en miste daardoor de bekrooning, doch de academie gaf openlijk te kennen, dat het aan beoordeelaars leed deed, dat het prijsantwoord in *magnis voluisse sat est* wegens tijdverloop niet in aanmerking had kunnen komen. Deze eervolle getuigenis was den nog minderjarigen *MEYER* meer waard dan de gouden eerepenning. De waardigheden en eereposten, tot welke hij achterevoigens benoemd werd, gaan wij stilzwijgend voorbij. Van zijne geregteijke welsprekendheid getuigt zijn voortreffelijk pleidooi voor *LODEWIJK NAPOLEON*, graaf van *St. Leu*, als aanspraak makende op het *Paviljoen bij Haarlem*. Tot lid van het *Nationaal Instituut* benoemd, en op éenen dag met onzen geliefden volksdichter *TOLLENS* geboren, moest hij in het Instituut met dezen om den rang van ouderdom loten. Onder de geschriften, waardoor *MEYER* zich eene Europeesche vermaardheid heeft

verworven, behoort zijn voortreffelijk werk *Esprit, origine et progrès des institutions judiciaires*, in zes deelen. Hier leert men hem vooral als wijsgeerig regtsgeleerde en geschiedonderzoeker kennen. Hij stierf den 5 December 1834 te *Amsterdam*, in den ouderdom van vier en vijftig jaren. Het karakter van *MEYER* als mensch was be-minnenswaardig. Menigmaal sprong hij voor de verdrukte onschuld onbaatzuchtig in de bres. Ook was hij een groot voorstander van de vrijheid van het onderwijs, en bood gaarne hulp aan onderwijzers, die hem over hunne teederste belangen kwamen raadplegen, wanneer die door eenig bestuur werden aangerand. *MEYER*'s levensbeschrijver sluit dan ook met regt zijn berigt met de aanmerking, dat hoe ook ordelinten, kruisen en ecretitelen, als onderscheidingsteekenen onzer eeuw, nietig en bij den dood vergankelijk zijn, en het graf alles bedekt, de ware roem door nuttige geschriften en een werkzaam leven verkregen, alleen bestendig is, en tot de nakomelingschap overgaat.

(*P. SIMONS, Notice sur la vie et les écrits de Mr. J. D. MEYER; Algemeene Konst- en Letterbode*, 1835, No. 17 en 18).

MÉZERAY, (FRANÇOIS EUDE DE), Fransch geschiedschrijver, werd in 1610 te *Rynaby Falaise*, in *Normandië*, geboren. Hij studeerde aan de hogeschool van *Caen*, en kreeg vervolgens den post van *Commis de guerre*, voor welken hij echter weldra bedankte, en zich naar *Parijs* begaf, alwaar hij den naam *DE MÉZERAY* aannam, naar een dorpje in de nabijheid zijner geboorteplaats gelegen. Door overspannende studie werd hij ziek; bij deze gelegenheid zond de kardinaal *NICHELIEU* hem twee honderd kroonen met de belofte van verdere bescherming. Te *Parijs* schreef hij zijne *Histoire de France*, welke hij later vermeederde door de inlassching van dichterlijke bijschriften van zijnen vriend *JEAN BAUDOUIN*, op de voornaamste personen van elke regering. Deze laatste uitgave werd allergunstigst ontvangen, waartoe het groot aantal portretten van vorstelijke personen, die daarin voorkomen, voorzeker niet weinig bijdroeg. Ook schreef *MÉZERAY* onderscheidene vlugschriften tegen den kardinaal *MAZARIN*, onder den naam van *SANDRICOUR*. In 1662 verscheen zijne *Histoire des Turcs*, eene vertaling van *CHALCONDYLAS*. Hij volgde *VOITURE* in de academie op, en stierf den 10 Julij 1683 te *Parijs*.

Onder andere zonderlingheden, verhaalt men van *MÉZERAY*, dat hij zich, midden op den dag, in eene donkere

kamer opsloot, om bij kaarslicht te werken, en zelfs zijne vrienden, die hem bezochten, met eene kaars in de hand naar de huisdeur vergezelde, om hen uit te laten.

(*Biographie universelle; Dictionnaire historique des grands hommes*).

MIDDLETON, (*Sir HUGH*), een beroemd Engelsch waterbouwkundige, was de zesde zoon van *RICHARD MIDDLETON*, gouverneur van het kasteel *Denbigh*, gedurende de regering van *EDUARD VI*, *MARIA* en *ELIZABETH*. Het jaar zijner geboorte wordt niet vermeld; ook vindt men van zijn levensloop niets opgeteekend vóór zijne groote onderneming om de *New River* daar te stellen, ten einde *Londen* van water te voorzien, behalve dat hij te *Londen* goudsmid was, en door het bewerken van eenige kopermijnen in *Wallis* een aanzienlijk vermogen had verworven.

Ten tijde van *ELIZABETH* was *Engelands* hoofdstad schaars van water voorzien, weshalve de burgers van *Londen* eene acte van het parlement erlangden, waarbij het hun werd toegestaan, water uit *Mid-dlesex* of *Hertfordshire* naar de stad te leiden. Gedurende een' geruimen tijd sloeg men echter geene handen aan het werk, tot dat op den 28 Maart 1606 *HUGH MIDDLETON*, «burger en goudsmid,» aanbod, op eigene kosten, de stad van zuiver drinkwater te voorzien. Dit voorstel werd aangenomen en het octrooi aan hem afgestaan, onder voorwaarde dezen reuzenarbeid in den tijd van vier jaren te voltooien. Weldra echter zijne eigene middelen geheel uitgeput zijnde, wendde hij zich nu tot zijne medeburgers, doch te vergeefs. Hierop vervoegde hij zich bij koning *JACOBUS*, die den 2 Mei 1612 eene overeenkomst met *MIDDLETON* aanging, om de helft der gemaakte en nog te makene kosten te dragen, op voorwaarde, dat hem dan ook de helft der voordeelen zouden worden afgestaan. Het werk werd nu met vermeerderden spoed voortgezet, en den 29 September 1613, vijf jaren en vijf maanden sedert den aanvang der onderneming, voltooid. De kosten dezer waterleiding bedroegen niet meer dan 500,000 Pst. *MIDDLETON* werd kort daarna tot ridder geslagen, doch gedurende de eerste achttien jaren wierp deze onderneming geene voordeelen af, en eerst in het negentiende jaar was het dividend voor elks aandeel niet meer dan ruim 11 Pst. *Sir HUGH MIDDLETON* was genoodzaakt zijne aandeelen te verkoopen, en als burgerlijk ingenieur in zijne behoeften te voorzien. Den 19 October 1622 werd hij om de volgende redenen tot baronet verheven:

1. Omdat hij de stad *Londen*, met groote moeite en kosten, ten gerieve harer inwoners, van versch water had voorzien.
2. Voor het ontwoekeren eener groote uitgestrektheid lands (in *Brading Haven* op het eiland *Wight*) uit de ingewanden der zee.
3. Voor het vinden eener rijke, koninklijke mijn in het graafschap *Cardigan*, waaruit verscheidene platen zilveren werden gehaald, die in den *Tower* van *Londen* tot Engelsche muntspeciën zijn geslagen. — Den 18 November 1636 stond *KAREL I* aan *MIDDLETON* al de aandeelen van koning *JACOBUS* af, die toen een jaarlijksch inkomen van 500 Pst. bedroegen (1). Men onderstelt dat *MIDDLETON* kort hierop is gestorven, een talrijk kroost in bekrompene omstandigheden nalatende.

(*Stow's Survey of the city of London; Biographia Britannica; NELSON's History of Islington; Report on the Metropolis water, 1834*).

MILTIADES, een doorluchtig Athener, leefde omtrent 500 j. v. c., was de jonger zoon van *CIMON* en een neef van *MILTIADES den ouden*, die gedurende het leven van *PISISTRATES* eenen staat in den *Chersonesus* had gesticht. Onder zijne eerste daden behoort de onderwerping van den *Chersonesus*, van *Lemnos* en de *Cycladen*. Toen de Perzen *Griekenland* overstroomden, stond *MILTIADES* aan het hoofd van het leger, dat in 490 v. c. de luisterrijke overwinning van *Marathon* behaalde. Doch kort daarna genoodzaakt zijnde het beleg van *Paros* op te breken, daar de Perzische vloot hem anders zou hebben aangevallen, werd hij van verraad beschuldigd, en in eene boete van vijftig talenten verwezen. Deze som niet bezittende, wierp men hem in den kerker, waar de held in het jaar 489 v. c. stierf aan de gevolgen der wonden, welke hij in den strijd voor *Griekenlands* onafhankelijkheid had bekomen.

(*HERODOTUS*, lib. V., VI.; *CORNELIUS NEPOS*; *PLUTARCHUS*; *ROLLIN, Histoire ancienne*).

MILTON, (*JOHN*), de Britsche *HOMERUS*, zoon van *JOHN* en *SARAH MILTON* (2), werd den 9 December 1608 te *Londen* (in *Bread Street*) geboren. Gedeeltelijk door bijzondere leermeesters, gedeeltelijk in de *St. Paul's* school voorbereid, studeerde hij te *Cambridge*. Nadat hij de hoogeschool had verlaten, zonderde hij

(1) De *New River* of waterleiding van *MIDDLETON* voorziet 70,145 huizen van versch water, zijnde bijkans zoo veel als de zeven andere waterleidingen te zamen.

(2) De naam wordt in het doopregister *MILTON* gespeld.

zich gedurende vijf jaren af op het landgoed zijns vaders, *Horton* genaamd, nabij *Colebrook* in het graafschap *Buckingham*. Hier schreef hij *Comus*, *Lycidas* en eenige andere dichtstukken. Zijne moeder in 1637 overleden zijnde, deed MILTON eene reis naar *Italië*, waar hij kennis maakte met GROTIUS, GALILEO en MANSO, den beschermmer van TASSO. Na eene afwezigheid van vijftien maanden, opende hij eene academie in de *Aldersgate Street*, en begon aan de kerkelijke twisten van dien tijd deel te nemen. In 1643 trad hij in den echt met de dochter van een' landedelman van *Oxfordshire*; doch dit huwelijk viel zóó ongelukkig uit, dat zijne vrouw hem binnen de maand verliet, en naar het ouderlijk huis terug keerde. Hierop schreef MILTON zijne verhandeling over de echtscheiding, en was voornemens zijne hand aan eene andere dame aan te bieden. Zoodra echter zijne vrouw over haren stap berouw gevoelde, nam hij haar niet alleen weder in liefde aan, maar verleende tevens aan haren koningsgezinden vader en hare broeders eene veilige schuilplaats. MILTON is naderhand nog tweemaal gehuwd geweest. De ijver waarmede hij in zijn *Tenure of Kings and Magistrates* de wettigheid bewees, om dwingelanden of slechte vorsten tot verantwoording te roepen, en alzoo den geregtelijken moord van KAREL I goedkeurde, was oorzaak, dat de Raad van State hem tot secretaris in de Latijnsche taal benoemde. MILTON werd dus eenigermate de letterkundige kampvechter van de zaak des volks. Ten behoeve dezer partij gaf hij zijne *Iconoclastes* in 't licht, (ter beantwoording van den *Icon Basiliké*) alsook zijne beide geschriften, waarin het volk van *Engeland* tegen de smaadschriften van SALMASIUS en DU MOULIN werd verdedigd. In de uitvoering van deze « edele taak », gelijk hij het noemde, verloor hij het gezigt. Na de herstelling van het koninklijk huis, hield hij zich eenigen tijd verborgen, doch door tusschenkomst zijner vrienden, inzonderheid van MARVELL en DAVENANT, kon hij zich weldra weder veilig in het openbaar vertoonen. Toen KAREL II hem op zekeren dag de aanmerking maakte, dat het lofdicht dat hij op CROMWELL had vervaardigd, schooner was dan het gedicht dat hij op hem had gemaakt, antwoordde MILTON: « Sire! de « poëzy beweegt zich gemakkelijker in « het rijk der verbeelding dan in dat der « waarheid. » Schoon MILTON sedert 1652 geheel blind was, liet hij echter zijne pen niet rusten. Op den ouderdom van zeven en vijftig jaren, in 1665, voltooide hij

zijn beroemd dichtstuk *The Paradise lost*, waarin de val des menschen wordt beschreven. Opmerkelijk is het, dat onze VONDEL juist omtrent dezen tijd een dergelijk onderwerp in zijn treurspel *Lucifer* behandelde. Eerst twee jaren later vond MILTON een' uitgever voor zijn werk, die hem daarvoor 10 Pst. betaalde. Hetzelve is in alle beschaafde Europeesche talen overgezet, in het Nederduitsch door P. G. WITSEN GEYSBEEK, VAN GOETHEM EN GRAADT JONCKERS. *The Paradise regained*, *Samson Agonistes* en de Geschiedenis van *Britannië* behooren tot MILTON's laatste werken. Hij stierf te Londen den 8 November 1674. Eerst in lateren tijd werd hem in de Westminsterabdij een gedenkteeken opgericht.

(TODD's *Life of MILTON*; MILTON's *Works*).

MIRABEAU, (HONORÉ GABRIEL RIQUETTI, Graaf), de ALCEBIADES der Fransche omwenteling, werd in 1749 te Bignon nabij Némours geboren. Hij stamde af van een Italiaansch geslacht uit Florence, hetwelk in de dertiende eeuw naar Frankrijk uitweek, en deszelfs naam ARRIGHETTI in dien van RIQUETTI veranderde. Hij was de zoon van den markies MIRABEAU, een man van eenige letterkundige vermaardheid en schrijver van *L'ami des hommes*. De markies, alhoewel in zijne geschriften een groot voorstander van vrijheid en algemeene menschenliefde, heerschte niettemin als dwingeland in zijne woning, en deze barschheid maakte op het karakter van MIRABEAU eenen nadeeligen indruk. De jeugdige MIRABEAU had hevige hartstogten, eene vurige verbeelding en groote talenten. Hij hunkerde naar vermaak en was verkwistend. Om hieraan een einde te maken, wist zijn vader geen beter middel dan *lettres de cachet* tegen zijnen zoon te verkrijgen, en hem achtervolgens in onderscheidene staatsgevangnissen te doen opsluiten. Zijne eerste inhechtenisneming had plaats ten gevolge van eenen minnehandel, waarna MIRABEAU eenigen tijd in het leger diende. Zoodra hij de krijgsdienst had verlaten, huwde hij eene jonge dame, welke aan een' ander verloofd was. Zijne verkwisting was oorzaak, dat dit huwelijk ongelukkig uitviel; hij geraakte diep in schulden, en zijn vader verkreeg nu tegen hem een interdict, waarbij hij onbekwaam werd verklaard zijne eigene zaken te besturen, en daarenboven eene *lettre de cachet*, waarop hij in het kasteel van Joux in het Jura-gebergte werd opgesloten.

Hij had toen den ouderdom van vijf en twintig jaren bereikt. Door zijne wegslepde vriendelijkheid wist hij den bevelhebber van het fort zoo zeer voor zich in

te nemen, dat deze hem toestond in de naburige stad *Pontarlier* rond te wandelen. Hier maakte hij kennis met eene jonge dame, de vrouw van een' oud aanzienlijk man. MIRABEAU vlugtte met haar naar *Holland*. In onderscheidene zijner werken spreekt hij van deze vrouw onder den naam van *Sophie*. Voor dezen onverschoonbaren misstap, werd hij door het parlement van *Dyon* bij verstek ter dood veroordeeld.

In *Holland* begon MIRABEAU voor de boekverkoopers te schrijven, om in zijn levensonderhoud te voorzien. Terwijl hij zich dus onledig hield, werd hij, met toestemming der Nederlandsche regering, door Fransche politie-agenten gevat, die hem naar *Vincennes* voerden, waar hij drie jaren in den kerker doorbragt. Gedurende zijne gevangenschap las hij veel en velerlei, vertaalde uit het Latijn en onderscheidene hedendaagsche talen. Ook onderhield hij met zijne minnares *Sophie* briefwisseling, welke na zijnen dood is uitgegeven.

Toen hij in 1780 weder in vrijheid werd gesteld, schreef hij zijn werk over de *Lettres de cachet* en den toestand der gevangenis, hetwelk op het publiek eenen diepen indruk maakte. Te *Pontarlier* gekomen, bepleitte hij zijne eigene zaak en die zijner beminde, en wist den echtgenoot te bewegen, zijne vervolging te staken.

Omtrent het jaar 1784 bezocht hij *Londen*, waar hij met *Romilly* bekend werd. Hier schreef hij zijne brieven aan *Chamfort*, in welke hij de instellingen van *Engeland* hoog verhief. MIRABEAU, zegt zijn vriend en levensbeschrijver *Dumont*, ondernam toen een werk over de Amerikaanse orde van *Cincinnatus*, en had in zijne porte-feuille plannen en schetsen van onderscheidene andere werken, over welke hij iedereen raadpleegde, die hem eenige inlichtingen kon geven. Hij schreef zijne *Doutes sur la liberté de l'Escaut*, waartoe *Chauver* hem in eenen brief het denkbeeld had gegeven.

Met een' aardrijksbeschrijver in kennis geraakt, begon hij er aan te denken eene algemeene geographie samen te stellen. Zoo iemand hem met de grondbeginselen der Chinesche spraakkunst hadde bekend gemaakt, hij zou ongetwijfeld over de Chinesche taal hebben geschreven. Hij beoefende zijn onderwerp, terwijl hij over hetzelfde schreef, en had slechts iemand noodig, die hem de bouwstoffen leverde. Tegen eene goede belooning, zou hij zelfs eene Encyclopedie op touw gezet hebben. Zijne bedrijvigheid was verbazend. Hij

wist talentvolle menschen op te sporen, die, uit beginsel van vriendschap of algemeen nut, zijne oogmerken begunstigten. Zijne belangrijke en levendige conversatie was als een wetsteen, waarmede hij zijne werktuigen onophoudelijk aanzette. Hij verzamelde zorgvuldig anecdoten, gesprekken en denkbelden, en wist van alles tot zijn eigen voordeel partij te trekken. En wanneer hij zich eenmaal aan het werk zette, stond men verbaasd over den snellen en dagelijkschen voortgang.

Deze schets van MIRABEAU door zijn' besten en onpartijdigsten vriend, *Dumont*, geeft ons een inzicht in het onbestendig karakter van dezen merkwaardigen man, die daarom wel eens de Fransche *Alcibiades* werd genoemd. Zijne bekwaamheden allengskens meer bekend geworden, zond de Fransche minister *Calonne* hem met eenen geheimen last naar *Berlijn*, waar hij acht maanden doorbragt, en getuige was van de laatste dagen van *Fredrik den Grooten*, die den 17 Augustus 1786 overleed. Naar *Frankrijk* terug gekeerd, schreef hij zijn werk *De la monarchie prussienne*, waartoe hij te *Berlijn* goede bouwstoffen had verzameld. Ook gaf hij uit eene *Histoire secrète sur la cour de Berlin*, waarin onderscheidene schand-anecdotes voorkomen, zoodat de Fransche regering dit werk door de hand des scherpregters openlijk liet verbranden.

De onwetteling echter opende hem den weg tot vermaardheid. Door den adelstand verworpen, werd hij door de stad *Aix* tot afgevaardigde voor de Staten-Generaal gekozen. In deze nieuwe hoedanigheid gaven zijne ongemeene welsprekendheid, zijne talenten en zijne groote stoutmoedigheid hem spoedig een onweêrstaanbaar overwigt in de vergadering, en maakten hem tot den afgod des volks. Eindelijk echter ziende, dat het bestaan der monarchie in gevaar verkeerde, trad hij met het hof in verbond ter stuiting der republikeinsche bedoelingen. In het belangrijk vraagstuk over het regt van vrede en oorlog, verklaarde hij, tot groote teleurstelling der democraten, dat het regt om vrede te sluiten of oorlog te maken aan den koning behoorde opgedragen te worden. Hij hield hierover eene schitterende redevoering. *Barnave* bestreed hem hevig, beschuldigde hem van onstandvastigheid, bespote zijn stelsel, en werd door de linkerzijde en het volk op de galerijen luide toegejuicht. Buiten de vergadering hoorde men den kreet: «*Mirabeau à la lanterne!*» Den volgenden dag werd langs de straten een schotschrift rondgevent, hetwelk in groote letteren ten titel voerde: «*Het groote*

«verraad van graaf MIRABEAU!» Men ver-
toonde hem dit libel, toen hij de verga-
dering binnen trad. Zijne oogen schoten
vuur, terwijl hij zeide: «Ik weet alles;
«ik zal de vergadering in zegepraal ver-
«laten, of in stukken gehouwen worden.»
Hij beklom, te midden der grootste stilte,
de tribune, en sprak aldus: «Sedert
«eenige dagen is de sectie dezer verga-
«dering, welke 's konings toestemming
«wenscht in zaken van vrede en oorlog,
«voorgesteld als aan de openbare vrijheid
«vijandig; er worden listige geruchten van
«verraad en omkooping verspreid; de
«wraak des volks wordt ingeroepen, om
«de tirannij van partij-meeningen te schra-
«gen. Ook ik, die men weinige dagen
«te voren in zegepraal wilde rondvoeren,
«hoor mij zelve in de straten als een'
«gevaarlijken zamenzweerder uitkrijten.
«Ik had deze les niet noodig om mij te
«herinneren, dat er tusschen het kapitoel
«en de Tarpeische rots slechts weinige
«schreden zijn; maar de man die wenscht
«zijn vaderland nuttig te zijn, en zich
«om de ijdele vermaardheid van éenen en-
«kelen dag niet bekommert, wordt niet zoo
«gemakkelijk overwonnen; hij verwacht de
«belooning van zijn geweten en van den
«tijd, die onomkoopbare regters van ons
«allen. Ik zal daarom het bedoelde vraag-
«stuk weder opvatten, en het geschilpunt
«met al de helderheid waartoe ik in staat
«ben in het ware daglicht stellen.» Nu
herhaalde hij de tegenwerpingen van BAR-
NAVE, handhaafde zijn vroeger gevoelen
en verdedigde het met dubbele kracht.
Hij zag in de oogen zijner medeafgevaar-
digden de zekerheid zijner zegepraal, en
als ware het eensklaps afbrekende, ein-
digde hij, op eenen alledaagschen toon,
met de woorden: «Ik denk, burgers! dat
«het wezenlijke punt in geschil nu wel
«duidelijk zal zijn, en gij gevoelt, dat
«burger BARNAVE de zaak niet in het
«ware daglicht heeft gesteld. Het zou nu
«voor mij eene gemakkelijke, doch nut-
«telooze taak zijn, om mijnen tegenstan-
«der in alle mindere bijzonderheden te
«volgen, waarin hij zeker talent, maar
«niet de minste kennis van de zaken de-
«zer wereld heeft aan den dag gelegd.
«Hij heeft in de lengte en breedte de
«wanbedrijven uitgemeten, welke vrij-
«magtige vorsten kunnen begaan en be-
«gaan hebben, maar hij heeft niet aange-
«merkt, dat in onze grondwet de monarch
«niet meer vrijmagtig is, en niet wille-
«keurig kan handelen, en hij heeft zich
«bovenal onthouden om te spreken van
«die onheilen, welke uit volksbewegingen
«voortspruiten.» MIRABEAU verliet het

spreekgestoelte onder een daverend ge-
juich, hetwelk eenige minuten aanhield.
Zijne overwinning was volkomen, want
zijn gevoelen behield de overhand.

Voordat hij echter zijn doel om den
koninklijken troon voor omverwerping te
behoeden kon bereiken, rukte hem eene
hevige ongesteldheid van weinige dagen
uit het leven. Hij stierf den 2 April
1791, kalm en gelaten, onder het ver-
duren van een hevig lijden. Tegen TAL-
LEYRAND, die hem in zijne laatste oogen-
blikken bijstond, zeide hij: «Ik neem de
«laatste schragen der monarchie met mij
«naar het graf.» Zijn stoffelijk overschot
werd met groote pracht, onder begelei-
ding van alle autoriteiten en eene tallooze
volksmenigte, in de kerk van *St. Gene-
viève*, ter aarde besteld. Slechts twee ja-
ren later werd zijn lijk door het gemeen-
ten grave uitgerukt, om voor het stoffe-
lijk overschot van den bloedgierigen MARAT
plaats te maken.

(*Lettres de MIRABEAU à un de ses amis
en Allemagne*; BARTHE, *Orateurs fran-
çais*; ETIENNE MÉJEAN, *Collection com-
plète des travaux de Mr. MIRABEAU
l'ainé à l'assemblée nationale*; LUCAS
MONTIGNY, *Mémoires biographiques,
littéraires et politiques de Mr. MIRA-
BEAU*).

**MOLIÈRE, (JEAN BAPTISTE POQUE-
LIN, bijgenaamd DE)**, de grootste Fran-
sche blijspeldichter, werd den 15 Januarij
1622 te *Parijs* geboren. Zijn vader was ka-
merbehangen des konings, en bestemde hem
tot zijnen opvolger; maar zijn genie wees
hem eenen anderen weg. MOLIÈRE's groot-
vader, die hem teederlijk liefhad, nam
hem veeltijds mede naar den schouwburg.
De kamerbehangen hierin weinig behagen
vindende, vroeg den ouden man op zeke-
ren dag, waarom hij den knaap zoo dik-
wijls meê nam naar de comédie: «Wilt
«gij een' tooneelspeler van hem maken?»
zeide hij op eenen gramstorigen toon.
«Gave God!» antwoordde hem de groot-
vader, «dat hij een tooneelspeler ware
«als BELLE ROSE! Deze woorden troffen
den knaap, maakten hem afkeerig van
het kamerbehangen, en beslisten zijn voor-
nemen om zich aan de tooneelspeelkunst
toe te wijden. Niettegenstaande alle ver-
maningen zijns vaders, verbond hij zich,
in 1642, aan een gezelschap tooneelspe-
lers, hetwelk, onder den naam van *Illustre
Théâtre*, in de voorstad *Saint-Germain*,
eenen schouwburg opende; hij verscheen
nu onder den naam van MOLIÈRE op het
tooneel. Gedurende eenige jaren schijnt
hij in verscheidene provincie-steden, als
medelid van een reizend gezelschap, een

avontuurlijk leven geleid te hebben. Om in het gebrek van geschikte stukken te voorzien, schreef hij onderscheidene blijspelen, die zoo veel opgang maakten, dat zijn naam overal met roem genoemd werd. Daar zijn treurspel *Thébaïde* ongunstig werd ontvangen, wijdde hij zich voortaan geheel aan het blijspel, dat zijnen naam onsterfelijk heeft gemaakt. In 1658 kwam *MOLIÈRE* te *Parijs*, speelde weldra voor het hof, en behaagde zoo zeer koning *LODEWIJK XIV*, dat deze hem tegen eene goede jaarwedde in zijne dienst nam. *MOLIÈRE* schreef nu zijne beste stukken, en kreeg eene Europeesche vermaardheid. Doch, schoon hij in ruime omstandigheden verkeerde, en de uitbundigste loftuilingen inoogstte, was *MOLIÈRE* wel verre van gelukkig. Zijne gezondheid verkeerde in eenen wankelenden toestand, terwijl hij tegen het grievendst huisselijk verdriet had te kampen. Het laatste stuk dat hij schreef was *Le malade imaginaire*; het werd den 17 Februarij 1673 voor de vierde maal opgevoerd; *MOLIÈRE* vervulde de hoofdrol, en overtrof zich zelven, doch zijne te groote inspanning veroorzaakte hem eene bloedspuwing, waaronder hij eenige uren daarna bezweek. De aartsbisschop van *Parijs* weigerde *MOLIÈRE* de kerkelijke begrafenis; alleen door 's konings bemiddeling werd hij in alle stilte op *St. Joseph* ter aarde besteld. In 1778 werd zijn borstbeeld in de vergaderzaal der academie geplaatst, met het bijschrift van *SAURIN*: *Rien ne manque à sa gloire, il manquait à la nôtre*. Zijne werken beslaan acht deelen, zijn menigmaal herdrukt en grootendeels in onderscheidene talen overgezet.

(*CHAMFORT*, *Eloge de MOLIÈRE*; *CALHAVA*, *Etudes sur MOLIÈRE*; *J. TACHEREAU*, *Histoire de la vie et des ouvrages de MOLIÈRE*).

MOLINA, (**LUIS**), Jezuït en professor in de theologie aan de Portugeesche hogeschool van *Evora*, werd in 1540 te *Cuença* in *Spanje* geboren. Hij studeerde te *Coimbra*, en werd als godgeleerde algemeen bekend door zijne verhandeling over de genade en voorbeschikking, welke onder den titel *Liberi arbitrii cum gratia donis, divina praescientia, providentia, praedestinatione et reprobatione concordia* in 't licht verscheen. Hij leerde hierin, dat de genade Gods eene vereischte was tot zaligheid, maar een' ieder ten deel kan worden, die de nog overige krachten van den vrijen wil ten goede aanwendt, en dat alzoo de verkrijging of het verlies der zaligheid van des menschen zelfbestemming afhangt. Dit werk gaf aanlei-

II.

ding tot eenen heftigen strijd tusschen de Dominicanen en de Jezuïten, wordende dit stelsel door de eersten aangevallen en de laatsten verdedigd. De aanhangers van *MOLINA* werden Molinisten geheeten en hunne tegenstanders Thomisten naar *THOMAS AQUINAS*. In 1609 verbood *PAULUS V* den Jezuïten en Dominicanen dezen twist te doen herleven, welke echter door het werk van *JANSENIUS*, waarin over de genade volgens het gevoelen van *ST. AUGUSTINUS* werd gehandeld, weder fel ontbrandde. *MOLINA* stierf in 1601 te *Madrid*.

(*Penny Cyclopaedia*; *Conversations-Lexicon*).

MONGE, (**GASPARD**), een uitstekend Fransch wis- en natuurkundige, werd den 10 Mei 1746 te *Beaune* geboren, waar zijn vader een logement hield. Reeds op de school zijner vaderstad maakte *MONGE* groote vorderingen in de naauwkeurige wetenschappen, bezocht vervolgens een collegie te *Lyon*, en werd aldaar op zestienjarigen ouderdom tot leeraar in de natuurkunde benoemd. Weldra werd hij als onderwijzer in de wis- en natuurkunde naar de artillerie-school van *Mezières* verplaatst. Gedurende zijn verblijf aldaar, ontwarende dat alle verrigtingen betrekkelijk het ontwerpen van fortificatie-plannen (*défilements*) door wijdloopige rekenkundige bewerkingen geschiedden, vond hij daarvoor eene wiskundige methode uit, welke de bevelhebber zelfs weigerde in te zien, zoo kort was de tijd waarin het werk kon volbragt worden. Zoodra echter zijne manier van bewerking nader was onderzocht, werd zij met graagte aangenomen, en hem verboden haar aan anderen mede te deelen. Hard viel het hem zijne methode zelfs voor zijne leerlingen *LACROIX* en *GAYVERNON* te moeten bedekken. «Alles wat ik hier door «berekening heb gedaan,» zeide hij hun op zekeren dag in 1780, «kon ik met «het liniaal en den passer gedaan hebben, «maar het is mij niet geoorloofd u deze «geheimen te openbaren.» Doch *LACROIX*, hierop wakker gemaakt, vond insgelijks de bedoelde methode, en maakte haar in 1795 bekend, onder den titel van *Complémens de Géométrie*. *MONGE* had eene groote gemakkelijheid om alles voor zijne leerlingen bevattelijk te maken. In 1780 werd hij lid van de academie der wetenschappen, en in 1793 minister van marine. In deze hoedanigheid moest hij, op last der conventie, het doodvonnis aan *LODEWIJK XVI* laten voltrekken. Eenige maanden daarna legde hij zijn ambt neder, maar was intusschen onvermoeid werkzaam om de Fransche legers (destijds 1,200,000 man sterk) van krijgsvoorraad te voorzien.

16

Ook behoorde MONGE onder de voornaamste stichters der polytechnische school. In 1796 bevond hij zich bij het Fransche leger in Italië, en vergezelde in 1798 BONAPARTE naar Egypte. Hier belastte hij zich met het bestuur van het Egyptische Instituut; ook regelde hij de opsporingen van oudheden, en ontdekte onder anderen de theorie der luchtspiegeling. Hij keerde met BONAPARTE naar Frankrijk terug, waar hij weder als professor in de wiskunde aan de polytechnische school optrad. Door NAPOLEON steeds met de treffendste blijken van gunst en vriendschap vereerd, bleef MONGE den keizer tot het laatste oogenblik getrouw. Deze eervolle verknochtheid had het gevolg dat MONGE, bij de laatste herstelling van LODIEWIK XVIII, met eenige anderen, uit het Instituut werd gestooten. Deze harde bejegening en de opschorting der Polytechnische school (later weder hersteld) worden door DUPIN opgegeven onder de oorzaken van zijnen dood, welke den 28 Julij 1818 plaats had. Onder zijne voornaamste werken noemt men *Description de l'art de fabriquer les canons; Leçons de géométrie descriptive; Application de l'analyse à la géométrie des surfaces du premier et du second degré*. Zijne *Explication du mirage* vindt men in het eerste deel der *Décade égyptienne*.

(BRISSON, *Notice historique sur GASPARD MONGE*; CHARLES DUPIN, *Essai historique sur les services et les travaux scientifiques de GASPARD MONGE*).

MONTAGU, (MARY PIERREPONT, Lady WORTLEY), eene door hare schriften, alsmede door hare bemoeijingen ter invoering der behoedende pok-inenting beroemde Engelsche vrouw, was de dochter van den hertog EVELIJN PIERREPONT van Kingston. Zij werd omstreeks het jaar 1690 te Thoresby, in het graafschap Nottingham, geboren, verried vroegtijdig groote talenten, en werd zorgvuldig opgevoed. In 1712 huwde zij Mr. WORTLEY MONTAGU, en vergezelde hem in 1716 op zijne gezantschapsreis naar Konstantinopel. Aan deze reis heeft men hare uitstekende brieven en de invoering der inenting in Engeland te danken. Te Konstantinopel leerde zij de Turksche taal, en verkreeg van sultan ACHMED verlof den Harem te bezoeken, waar zij met de sultane VALIDE vriendschap sloot. Haar verkeer met den sultan zelfden bragt haar in kwaad gerucht, hetwelk waarschijnlijk geheel ongegrond was. In de nabijheid van Konstantinopel leerde zij ook de reeds sedert lang bij de Turken in gebruik zijnde inenting der kinderpokken. Zij deed onderzoek naar de wijze van behandeling, onderwierp haar eigen

zoon het eerst aan eene proef, en verzuimde niets wat strekken kon om de inenting in Engeland zoo veel mogelijk te verbreiden. Na hare terugkomst uit Turkijë, in 1718, schitterde zij niet minder in de gezelschappen der aanzienlijken dan in die der geleerden. POPE behoorde onder hare vrienden of liever onder hare aanbidders; doch eindelijk twistte hij met haar, en griefde haar met zijne vinnige spotdichten. In 1739 verliet zij andermaal Engeland, doch ditmaal zonder haren echtgenoot, wien zij echter in goede verstandhouding verliet. Zij begaf zich naar Italië, waar zij eerst aan den oever van het meer Iseo leefde, en vervolgens te Venetië. In 1761 keerde zij naar Engeland terug, en stierf eenige maanden later, den 21 Augustus 1762, aan den kanker in de borst. Hare bijeen verzamelde werken beslaan zes boekdeelen. Hare gedichten hebben veel minder waarde dan hare brieven, die haar aan het hoofd plaatsen der beste briefschrijfsters in Groot-Britannië.

(Lord WHARNCLIFFE, *The Letters and works of Lady MARY WORTLEY MONTAGU*, 3 vol. 8vo. London 1836).

MONTAIGNE, (MICHEL EYQUEM DE), een beroemd Fransch wijsgeer en zede-leeraar, werd den 28 Februarij 1533 op het slot Montaigne in Périgord geboren. Zijn vader, een zonderling man, gaf hem een' Duitschen opvoeder, die geen Fransch sprak, maar met zijnen kweekeling niets dan Latijn mogt spreken. Ook de ouders hadden het zich ten pligt gesteld, om hem slechts in die taal aan te spreken; zelfs de bedienden moesten hetzelfde doen zoo goed zij konden. «Zij werden allen «gelatiniseerd,» zegt MONTAIGNE, «en «zelfs de dorpelingen uit de nabuurschap «vingen Latijnsche woorden op, waarvan «sommige bij het landvolk inwortelden «en onder hen gemeenzaam werden.» MONTAIGNE sprak Latijn lang voordat hij Fransch verstond, hetwelk hij later als eene vreemde taal moest aanleeren. Op dezelfde wijze leerde hij het Grieksch. Op tienjarigen ouderdom bezocht hij het Collège te Bordeaux, waar GROUCHI, BUCHANAN en MURET zijne onderwijzers werden. Reeds toen sprak hij het Latijn zoo gemakkelijk, dat MURET gevreesd zou hebben, hem in 't Latijn aan te spreken. Nadat hij op den ouderdom van dertien jaren zijne schoolstudiën had volbragt, legde hij zich op de regtsgeleerdheid toe, en werd in 1554 raadsheer in het parlement te Bordeaux. Op drie en dertigjarige leeftijd huwde hij FRANÇOISE DE LA CHASSAIGNE, ten einde, gelijk hij zegt,

eerder zijnen vrienden dan zich zelven genoeg te doen; want hij was niet tot het huwelijk geneigd. Echter leefde hij, tot aan zijnen dood, met zijne vrouw in de beste verstandhouding. Deze echt werd slechts met eene dochter gezegend. MONTAIGNE bestierde zijne eigene landgoederen, die hem jaarlijks een inkomen van 6,000 Livres opbragten. De Parijsche bloedbruiloft stortte hem in eene diepe droefgeestigheid, wijl hij, schoon Katholijk, het gedrag van het hof ten opzichte der Protestanten, hoogelijk afkeurde. Omtrent dezen tijd (1572) begon hij de eerste twee boeken van zijn beroemd werk *Les essais de messire Michel, seigneur de Montaigne* te schrijven, die in 1580 in 't licht verschenen, en tot heden vijf en zeventig malen zijn herdrukt.

Met het doel om zijne wankelende gezondheid te herstellen, ondernam MONTAIGNE eene reis door *Duitschland, Zwitserland* en *Italië*. Te *Rome* werd hij door onderscheidene kardinalen en andere mannen van aanzien met onderscheiding ontvangen, en bij paus GREGORIUS XIII ingeleid, die hem het Romeinsche burgerrecht schonk, waarmede hij zeer was ingenomen. Hij schreef een dagboek van deze reis, hetwelk hij klaarblijkelijk niet voor de drukpers had bestemd; doch het handschrift bijkans twee eeuwen daarna in eene oude kist op het familie-slot gevonden zijnde, werd dit werk in 1777 uitgegeven, onder den titel van *Journal du voyage de Michel de Montaigne en Italie, par la Suisse et l'Allemagne, en 1580—1581*. Het is eene der vroegste beschrijvingen van *Italië*. In 1581 verkozen de burgers van *Bordeaux* hem tot hunnen maire, welk ambt hij vele jaren loffelijk vervulde. De burgeroorlog en de pest dreven hem in 1586 uit zijn slot. Te *Parijs* werd hij bekend met *Mademoiselle DE GOURNAY*, die door het lezen zijner *Essais* groote genegenheid voor hem had opgevat. Vergezeld van hare moeder maakte zij hem hare opwachting, en van dien tijd af noemde hij haar zijne *filie d'alliance* of aangenomen dochter, een titel dien zij haar leven lang behield, wijl zij nimmer huwde. MONTAIGNE was destijds vijf en vijftig jaren oud. Deze verknochtheid, schoon innig en wederzijdsch, was van eenen zuiver Platonischen aard en een der opmerkelijkste voorvallen in zijn leven. Ten tijde van zijnen dood trokken *Mademoiselle DE GOURNAY* en hare moeder door bijkans half *Frankrijk* (schoon de wegen door den burgeroorlog hoogst onveilig waren) om naar zijn slot te reizen, en hare tranen met die der weduw

en dochter te vermengen. In September 1592 werd MONTAIGNE door eene hevige ontsteking in de keel aangetast, die hem drie dagen lang belette te spreken, weshalve hij toevlugt nam tot de pen, om aan zijne vrouw zijne laatste begeerten te kennen te geven. Hij verzocht dat onderscheidene edellieden uit de nabuurschap zouden worden uitgenoodigd, om van hem afscheid te komen nemen. Toen allen in zijne kamer bijeen waren, las een priester de mis, en bij de verbeffing van den gewijden misouwel hief MONTAIGNE zich half in het bed op met gevouwene handen, alsof hij bad, en in deze houding gaf hij den 13 September 1592 den geest. Zijn stoffelijk overschot rust in de kerk der *Feuillans*, waar zijne weduw een gedenkteecken voor hem heeft opgericht.

(VERNIER, *Notices et observations pour faciliter la lecture des Essais de MONTAIGNE*; A. VINET, *Essais de philosophie morale et de morale religieuse suivis de quelques Essais de critique littéraire*; Penny Cyclopaedia).

MONTAUSIER, (CHARLES DE ST. MAURE, hertog VAN), geboren in 1610, trad vroegtijdig in krijgsdienst, en onderscheidde zich in 1636 bij de belegering van *Breissach*. In 1664 zond LODEWIJK XIV hem met eenen belangrijken last naar het hof van *Rome*, en benoemde hem, bij zijne terugkomst, tot hertog en pair, en in 1668 tot opvoeder van den dauphin, welken post hij met lof vervulde. Het volk noemde hem «de deugdzaame man die altijd de waarheid spreekt,» en niets werd er van zijne zijde verzuimd, wat zijn koninklijke kweekeling aanspraak kon geven op dezelfde roemrijke hoedanigheid. Bij het huwelijk van den dauphin, in 1680, werd hij tot diens eersten kamerheer benoemd. Hij stierf den 17 Mei 1690.

Niet minder beroemd en gevierd was zijne gemalin LOUISE LUCINE, geboren markiezin van *Rambouillet*, die alle geleerden, kunstenaars en fraaije vernuften in hare salons verzamelde. In 1661 benoemde LODEWIJK XIV haar tot opvoedster der koninklijke prinses en prinsessen. Zij stierf den 15 November 1671. Haar beroemd Album *Guirlande de Julie*, waarin bijkans alle beroemde schilders van haren tijd bloemen hadden geteekend, en waarop de beroemdste dichters bijschriften hadden vervaardigd, verscheen in 1784 in 't licht. In 1818 werd dit prachtwerk herdrukt.

(PUGET DE SAINT-PIERRE, *Histoire du duc de MONTAUSIER*).

MONTECUCULI, (RAIMOND, graaf VAN), een der beroemdste Oostenrijksche veldheeren, werd in 1608 te *Modena* uit een

aanzienlijk geslacht geboren. Gedurende den dertigjarigen oorlog trad hij in Oostenrijksche dienst. Nadat hij als eenvoudig vrijwilliger onder een' zijner ooms de wapenen had gedragen, en in rang was opgeklommen, onderscheidde hij zich het eerst aan het hoofd van twee duizend ruiters, met welke hij tien duizend Zweden verraste en in de pan hakte. Doch weldra ondervond hij de onstandvastigheid der fortuin, wordende zelf, in 1639, door de Zweden, onder den beroemden BANNIER, bij Praag verslagen en gevangen genomen. Gedurende zijne tweejarige gevangenschap beoefende hij met het beste gevolg de letteren. Zoodra hij in vrijheid was gesteld, hervatte hij zijne dienst, en verwierf zich door onderscheidene krijgshandelingen eenen roemrijken naam. Na het sluiten van den Munsterschen vrede bezocht hij zijn vaderland. Hier had hij het ongeluk bij de huwelijksfeesten van den hertog FRANCESCO in een toernooispeel een' zijner dierbaarste vrienden, den graaf MANZANI, door eenen lanssteek te dooden.

In 1657 werd MONTECUCULI door den keizer ter hulp gezonden van JOHANN CASIMIR, koning van Polen, tegen RAKOCZY, vorst van Zevenbergen, dien hij tot vrede dwong. Vervolgens nam hij deel aan den oorlog tegen de Turken in Hongarij, waarvan hij zelf in zijne gedenkschriften eene beschrijving heeft gegeven. Den 1 Augustus 1664 behaalde hij eene beslissende overwinning bij St. Gothard, waarop een bestand van twintig jaren volgde.

In 1673 bereikte hij het toppunt van zijnen roem, hebbende, in den oorlog tusschen het Duitsche rijk en Frankrijk, den doorluchtigen TURENNE tot wederpartij. De behendige krijgshandelingen dezer twee groote veldoversten, die zonder tot eenen veldslag te komen, meer talent ten toon spreidden in marschen, in schijnaanvallen en het opslaan van veldlegers, dan andere krijgshandelingen in eene gansche reeks van overwinningen, werden door hunne tijdgenooten bewonderd. Toen TURENNE in 1675 op eene verkenning door een' kanonskogel werd gedood, was alleen de groote CONDÉ in staat de overwinningen van MONTECUCULI te stuiten. De laatste jaren zijns levens bracht hij aan het keizerlijk hof door. Toen hij, van wege de pest, keizer LEOPOLD van Weenen naar Lintz verzamelde, werd hij, bij het inrijden van het slot aldaar, door eene instortende balk, gewond, en stierf aan de gevolgen dezer verwonding. Zijne mededeelingen over de krijgskunst, over den oorlog tegen de Turken en den krijg van 1664 zijn geleerd, grondig, beknopt en duid-

lijk. Van dit oorspronkelijk Italiaansch werk bestaat eene goede Fransche vertaling, in 1752 te Amsterdam met eene levensbeschrijving van MONTECUCULI in 't licht verschenen.

MONTESQUIEU, (CHARLES DE SECONDAT, Baron DE LA BRÈDE ET DE), een der beroemdste wijsgeerig-staatskundige schrijvers van Frankrijk, werd den 18 Januarij 1689 op het kasteel Brède, nabij Bordeaux geboren. Door eene zorgvuldige opvoeding ontwikkelden vroegtijdig de voortreffelijke gaven van zijnen geest. Terwijl hij zich met de borst op de beoefening van het burgerlijk regt toellegde, ontwierp hij tevens een werk over een veel besproken theologisch vraagstuk, namelijk: «Of de afgoderij, welke onder de heidenen de overhand heeft, de eeuwige verdoemenis verdiende?» In 1714 werd hij raadsheer in het parlement van Bordeaux, en twee jaren later president van hetzelfde. In 1721 verschenen zijne beroemde *Lettres persanes*, zonder naam van den schrijver, die echter niet lang verholen bleef. Met luim en spot wordt daarin, onder het masker van eenen Perziaan, het toenmalig staatkundig, gezelschappelijk en letterkundig leven der Franschen beoordeeld. Eene geestige schildering der Fransche zeden met hare lachwekkende dwaasheden, was nog door niemand gegeven; daarenboven vermeerderde de vernuftige inkleeding de bekoorlijkheid van dit boek, hetwelk tevens door taal en voorstelling opmerking verdiende.

Zijn classieke roman, getiteld *Le Temple du Gnide*, verscheen in 1725 in 't licht. In het volgende jaar legde hij zijn ambt neder, ten einde zich geheel aan de wetenschappen en letteren te wijden. Eenige jaren later deed hij eene reis door Duitschland, Hongarij, Italië, Zwitserland, Nederland en Engeland. Na zijne terugkomst op het slot Brède, verschenen, in 1734, zijne *Considérations sur les causes de la grandeur et de la décadence des Romains*, welke niet ten onregte eene Romeinsche geschiedenis voor wijsgeeren en staatslieden werden genoemd. Na lange voorbereiding verscheen eindelijk zijn hoofdwerk *Esprit des lois*, waardoor hij de staatswetenschap tot eene lievelingsstudie van het publiek verhief. Hij stierf den 10 Februarij 1755 te Parijs. Weinige uren vóór zijnen dood trachtte de geestelijkheid hem tot eenige veranderingen in zijne *Lettres persanes* te bewegen. Hierop zinspelende zeide hij: *Je veux tout sacrifier à la religion, mais rien aux Jésuites*. Ofschoon spaarzaam van aard, wist hij echter grootmoedigheid te zijn. De weldaad,

door hem te *Marseille* aan eenen jongen schipper bewezen, wiens vader hij uit de slavernij loskocht, gaf de stof tot het too- neelspel *Le bienfait anonyme*. BURKE schetst hem als «een vernuft dat niet in «elk land of elke eeuw wordt geboren; «een man door de natuur begiftigd met «een' doordringenden adelaarsblik; met «een oordeel ontwikkeld door de uitge- «breidste geleerdheid; met eene Herculi- «sche kracht van geest en zenuwen, door «den arbeid niet af te matten.»

(*Ecrivains français du siècle de Louis XIV*; DESTUTT DE TRACY, *Commentaire sur l'esprit des lois*; VILLEMMAIN, *Éloge de MONTESQUIEU*).

MONTEZUMA II, de laatste heerscher in *Mexico* vóór de verovering van dit rijk door de Spanjaarden, volgde in 1502 zijnen vader in de regering op. Onder hem landde in 1519 CORTEZ met een klein leger in *Mexico*. Verschrikt door eene oude voor- spelling, en verblind door het ongewone van de verschijning dezer vreemdelingen, ontving MONTEZUMA hen in zijn gebied. Toen hij echter allengs overtuigd werd, dat deze vreemde gasten geene bovenna- tuurlijke menschen waren, was hij op hunnen ondergang bedacht. Zoodra CORTEZ zulks vernam, liet hij MONTEZUMA in ke- tenen slaan, en dwong hem *Spanje's* op- permagt te erkennen. De Mexicanen niet kunnende dulden een' slaaf der vreemde- lingen tot opperheer te hebben, grepen naar de wapenen, en toen MONTEZUMA het oproer door zijne tegenwoordigheid wilde stillen, werd hij door een' steenworp ge- kwetst. De Spanjaarden namen hem wel in hunne bescherming en verpleegden hem, doch ontroostbaar over den smaad hem door zijne eigene onderdanen aangedaan, scheurde hij gedurig het verband los, en stierf kort daarna, in 1520. Zijne nage- latene kinderen namen de Christelijke godsdienst aan. De oudste zoon kreeg van KAREL V den titel van graaf van MONTE- ZUMA. De laatste nakomeling zijns ge- slachts, DON MARSILIO DE TERUEL, graaf van *Montezuma*, Spaansch Grande van de eerste classe, werd, uit hoofde zijner vrijzinnige beginselen, door FERDINAND VII uit *Spanje* gebannen, en toen hij vervol- gens naar *Mexico* ging, ook van daar verdreven. Hij stierf te *Nieuw-Orleans* den 22 October 1836.

(*Conversations-Lexicon*; *Woordenb. der Zamenleving*).

MONTGOLFIER, (JACQUES ÉTIENNE), de uitvinder van den luchtbol, werd den 5 Januarij 1745 te *Vidalon-lès-Annonai* in het departement *Ardèche* geboren, waar zijn vader eene papier-fabriek bezat. Hij

wijdde zich met zijn' ouderen broeder, JOSEPH MICHEL MONTGOLFIER, tegen den zin van hunnen vader, aan de beoefening der wis-, natuur- en werktuigkunde. Na me- nige jeugdige buitensporigheid, bepaalden zij zich echter tot de vaderlijke papier- fabriek, en waren de eersten die in *Frank- rijk* het middel vonden om velin-papier te vervaardigen. Door het lezen van PRIEST- LEY's werk over de luchtsoorten en door eigene navorschingen kwam ÉTIENNE, in gemeenschap met zijnen broeder, tot de uitvinding eener soort van luchtschepen, die naar hen *Montgolfières* werden ge- noemd. Zij namen daarmede de eerste proef in 1783 te *Annonai*, en toen dezelve goed uitviel, begaf ÉTIENNE zich nog in hetzelfde jaar naar *Parijs*, waar hij, even als te *Versailles*, voor het hof de proef herhaalde. Beide broeders werden hierop tot leden der academie aangenomen, en ontvingen onderscheidene belooningen. ÉTIENNE stierf den 2 Augustus 1799 te *Servières*, waar hij het eerst op de ge- dachte zijner uitvinding was gekomen.

Zijn broeder JOSEPH MICHEL, geboren in 1740, maakte zich daarenboven beroemd door de uitvinding van de waterschroef (*bélier hydraulique*). Hij stierf den 10 Junij 1810. Onder de werken dezer beide broe- ders onderscheidt men hun *Discours sur l'aérostat*.

(*Dictionnaire historique des grands hom- mes*; *Conversations-Lexicon*).

MONTLUC, (BLAISE DE LASSERAN MASSENCOME, heer VAN), een beroemd Fransch krijgsman, die tot den rang van maarschalk opklom, werd omstreeks het jaar 1502 op het kasteel van *Montluc* ge- boren, en onderscheidde zich in al de oorlogen tusschen 1519 en 1573, inzon- derheid in de veldslagen van *Bicoco*, *Pa- via* en *Cerisoles*, alsmede door de verde- diging van *Sienna*. In 1564 werd hij tot luitenant-gouverneur van *Guienne* benoemd, en maakte zich schuldig aan zulke onge- hoorde wreedheden tegen de Protestanten, dat hij den naam van koninklijken slagter bekwaam. Bij de bestorming van *Rabas- tens*, in 1570, werd een gedeelte van zijn aangezicht door eenen kogel weggenom- men, zoodat hij genoodzaakt was den ove- rigen tijd zijns levens een masker te dragen. Hij stierf in 1577. Zijne *Com- mentariën*, (zeer gemakkelijk om te lezen), werden door HENDRIK IV de soldaten Bijbel genoemd.

(*Dictionary of Biography*).

MONTMORENCY, (ANNE DE), pair, maarschalk en connétable van *Frankrijk*, een der grootste veldheeren der zestiende eeuw, werd in 1493 te *Chantilly* gebo-

ren, en den 10 November 1567 in den slag van *Saint-Denis* doodelijk gewond. Van zijne vroegste jeugd af onderscheidde hij zich door zijnen onverschrokkenen moed, en behaalde bij menigvuldige gelegenheden telkens nieuwen roem. Doch zijn schitterendst wapenfeit bestond in het redden van *Frankrijk*, in 1536, toen *KAREL V* met een geducht leger in *Provence* viel. Van wege zijne omzigtigheid en schranderheid verwierf hij zich in dien tijd den eernaam van den Franschen *FABUS*.

(*MORÉRI, Dictionnaire; Almanach de Gotha*).

MONTUCLA, (JEAN ETIENNE), een uitstekend Fransch wiskunstenaar, werd den 5 September 1725 te *Lyon* geboren. Op den ouderdom van zestien jaren wees geworden, kwam hij onder de leiding zijner grootmoeder, die insgelijks weldra stierf. Hij studeerde aan het *Jezuïten-collegie te Lyon*, waar hij de oude classieke schrijvers beoefende. Ook de hedendaagsche talen trokken zijne aandacht. Door zijn verbazend geheugen viel het hem niet moeilijk eenen grooten taalschat te vergaderen. Hij was onder anderen zeer bedreven in het Italiaansch, Engelsch en 't Hoog- en Nederduitsch. Van *Lyon* vertrok hij naar *Toulouse*, om zich in de regtsgeleerdheid te oefenen; vervolgens begaf hij zich naar *Parijs*, waar hij in kennis geraakte met *DIDEROT*, *COCHIN*, *LALANDE* en *D'ALEMBERT*, wien hij grootendeels zijne bedrevenheid in de wiskunde had te danken. Hij huwde in 1763, en werd in het volgende jaar als koninklijk secretaris en astronoom naar *Cayenne* gezonden, om aldaar bij de nieuw te vestigen volkplanting werkzaam te zijn. In 1765 keerde hij naar zijn vaderland terug, en werd aangesteld tot *premier commis des bâtimens*, welken post hij gedurende vijf en twintig jaren getrouw waarnam. Intusschen besteedde hij al den tijd die hem van zijne bezigheden overbleef, aan de opvoeding zijner kinderen en het beoefenen der wiskunde. Hij stierf den 18 December 1799. Zijne zedigheid en goedhartigheid waren niet minder in 't oog loopend dan zijne geleerdheid en werkzaamheid. Hij is de schrijver eener geschiedenis der wiskunde en van eene verhandeling over de kwadratuur van den cirkel.

(*Notice historique lue par AUGUSTE SAVIÈRE LE BLOND à la société de Versailles, le 15 Janvier, 1800, 8vo.; Biog. Universelle; HUTSON'S Mathematical dictionary, &c.*)

MORE, (Sir THOMAS), kanselier van *Engeland*, de zoon eens regters, werd in

1480 in de *Milk-street te Londen* geboren. Na voorbereidende oefeningen, vertrok hij in 1497 naar de hoogeschool van *Oxford*, waar hij in de regten studeerde, en het eerst in kennis kwam met *ERASMUS*, die voor altijd zijn vriend bleef. Hij kreeg vroegtijdig zitting in het parlement, en gaf meermalen blijken van eenen onafhankelijken geest. In 1523 werd hij tot spreker (voorzitter) gekozen. *MORE* stond in groote gunst bij *HENDRIK VIII*, die, na hem tot onderscheidene gewichtige ambten benoemd te hebben, *MORE* in 1530, in plaats van den kardinaal *WOLSEY*, tot lord-kanselier verhief. Ook kwam de koning dikwijls onverwacht aan zijn huis, en bragt den dag met hem door. Schoon *MORE* een ijverig Katholiek was, werd echter, zoo lang hij kanselier was, niemand om het geloof ter dood gebragt. Hij vervulde zijne hooge waardigheid drie jaren met de meeste bekwaamheid en regtschapenheid. *MORE* legde de zegels neder, omdat hij, volgens zijn geweten, niet kon medewerken tot *HENDRIKS* maatregelen ten opzichte van de godsdienst en de echtscheiding van *CATHARINA VAN ARRAGON*. Van nu af was *HENDRIK*, die nimmer aan vorige vriendschap scheen te denken, wanneer hij in iets werd tegengewerkt, op zijnen ondergang bedacht. *MORE* werd van hoog verraad beschuldigd, en, hoewel alle bewijzen daarvan ontbrak, ter dood veroordeeld. Hij verloor den 6 Julij 1535 het hoofd op het schavot.

MORE bezat een uitmuntend hart. Zijne zachtaardigheid en beminnelijke inborst werden door zijne tijdgenooten dikwijls geprezen. Zijne liefde voor de waarheid was oorzaak van zijnen dood. *ERASMUS*, die dikwijls zijn huis bezocht, zegt: « Bij hem zou men zich kunnen verbeelden « in de academie van *PLATO* te zijn. Doch « ik zou zijn huis onregt aandoen, als ik « het bij de academie van *PLATO* vergeleek, waar getallen, meetkundige figuren en wel eens zedelijke deugden de onderwerpen van het gesprek waren: « met meer regt zou men het eene oefenschool in de Christelijke godsdienst kunnen heeten. Al deszelfs bewoners, mannelijke zoowel als vrouwelijke, slijten hunnen ledigen tijd met vrijzinnige studien en leerzame lectuur, schoon godsvrucht bij allen op den voorgrond staat. « Geen gekrakeel, geen bitter woord werd aldaar gehoord; niemand zat met de armen over elkander; iedereen deed zijn pligt volvaardig en vrolijk, geenszins traag en droefgeestig. » Van *MORE*'s werken is de *Utopia*, een staatkundige roman, het meest bekend. Zijne brieven aan

ERASMUS, zijn opgenomen in de verzameling van ERASMUS' brieven, in 1642 te Londen uitgegeven. Het leven van Sir THOMAS MORE werd beschreven door zijn schoonzoon ROPER, die gehuwd was met zijne beminde dochter MARGARET.

(Sir JAMES MACKINTOSH, in de *Lives of eminent British statesmen*, te vinden in Dr. LARDNER's *Cabinet Cyclopaedia*).

MOREAU, (JEAN VICTOR), na BONAPARTE de grootste generaal der Fransche republiek, werd den 11 Augustus 1761 te Morlaix in Bretagne geboren. Schoon voor de balie opgevoed, brandde hij nogtans van verlangen om in krijgsdienst te treden, waartoe de omwenteling hem de schoonste gelegenheid aanbood. Hij maakte, in 1792, zijnen eersten veldtogt onder DUMOURIEZ, en ontwikkelde weldra zoo veel talent en dapperheid, dat hij reeds in 1794 tot den rang van divisie-generaal opklom. Terwijl hij in den winter den regtervleugel van het Noorder-leger over de toegevrozene Waal voerde, moest zijn vader te Parijs het moordschavot beklimmen. MOREAU weifelde een oogenblik of hij zou voortdienen, doch besloot eindelijk zijnen degen aan het vaderland te wijden. In 1796 werd hij aan het hoofd geplaatst van het leger aan den Rijn. In dit jaar onderscheidde hij zich door zijnen meesterlijken aftogt door het Donaudal en de enge passen van het Zwarte Woud. Den 24 October trok hij over den Rijn, en had alzoo zijn leger in veiligheid gebracht. Behalve dezen beroemden aftogt, waarbij hij veel beleid, koelbloedigheid en vastheid van karakter had aan den dag gelegd, strekt hem de beslissende overwinning bij Hohenlinden, in 1800, tot de meeste eer. De eerste consul overlaadde hem met de vleijendste lofspraak, doch BONAPARTE en MOREAU bleven niet lang eensgezind. Toen MOREAU door NAPOLEON benoemd werd tot lid van het nieuw ingestelde legioen van eer, weigerde hij zulks openlijk met verachtenden spot, zeggende: «Die dwaas! weet hij niet dat ik reeds sedert twaalf jaren in het legioen van eer ben ingeschreven!» Beschuldigd van deel genomen te hebben aan eene zamenzwering met PICHEGRU, GEORGES en andere koningsgezinden tegen de consulaire regering, werd hij tot twee jaren gevangenis veroordeeld, hetgeen, op zijn eigen verzoek in verbanning werd veranderd. Hij vertrok naar Amerika, waar hij met vrouw en kind verscheidene jaren gerust leefde, totdat, te kwader ure, voor zijnen roem en zijn geluk, hij in 1813 het voorstel van den Russischen keizer ALEXANDER aannam, om de bond-

genooten tegen zijn vaderland te dienen. Naauwelijks had hij zich in hunne gelederen geschaard, of hij werd in den slag bij Dresden, den 27 Augustus 1813, doodelijk gewond; hij verdroeg het afzetten zijner beide beenen, zonder eene enkele zucht te slaken, en stierf den 2 September daaropvolgende te Laun in Bohemen, werwaarts men hem vervoerd had.

De bewonderenswaardige aftogt door het Zwarte Woud en de schitterende zegepraal bij Hohenlinden, zullen hem altijd onder de bekwaamste krijgsbevelhebbers van dien tijd doen plaatsen. De eenige vlek op zijne roemvolle loopbaan was zijne vereeniging met de vijanden zijns vaderlands. «Welk een zonderlinge zamenloop,» zeide hij tegen den Zwitzerschen generaal JOMINI, met wien hij vroeger onder de driekleurige vlag had gestreden, en dien hij nu in Russische dienst aantrof, «heeft u en mij onder de banieren van den Czaar te zamen gebragt?» «Dit is zeker zonderling,» antwoordde JOMINI, «maar tusschen ons is dit onderscheid, dat ik geen Franschman ben.»

(HASSE, VICTOR MOREAU und seine Todtenfeier).

MORÉRI, (LOUIS), de eerste schrijver van het woordenboek dat zijnen naam draagt, werd in 1643 te Bargemont, in Provence, geboren. Hij studeerde te Aix en Lyon, en werd doctor in de godgeleerdheid. Het denkbeeld opgevat hebbende, een algemeen biographisch en geographisch woordenboek te schrijven, begon hij hiervoor eenen grooten voorraad van bouwstoffen te verzamelen. Hij was ervaren in onderscheidene talen, en werd bijgestaan door een aantal vrienden, die hem bijdragen leverden. In 1673 verscheen in één folio boekdeel *Grand dictionnaire historique et critique* de LOUIS MORÉRI. Schoon de inhoud zeer gemengd is, overtreft echter het biographisch gedeelte, zoowel ten opzichte van de hoeveelheid als de grondigheid van behandeling, de overige artikelen. MORÉRI's woordenboek strekte aan de meeste andere biographische woordenboeken tot voorbeeld. Hij ondernam eene nieuwe en vermeerderde uitgave van zijn woordenboek, waarvan hij het eerste deel bezorgde, doch het tweede was nog niet geheel afgedrukt, toen de schrijver in 1680 overleed. Zijne onafgebrokene werkzaamheden verhaastten zijnen dood.

Er zijn menigvuldige uitgaven van zijn woordenboek, door onderscheidene uitgevers aanmerkelijk vermeerderd in 't licht verschenen, onder anderen door LECLERC en BAYLE; de laatste is die van Parijs,

1759, in tien deelen folio. In weerwil van al het gebrekkige is MORÉRI's woordenboek nog een nuttig werk; de geslachtstrekenkundige artikelen zijn hoogst verdienstelijk; die betreffende de geographie gebrekkig. Ook heeft MORÉRI de uitgave bezorgd van een werk getiteld *Rélations nouvelles du Levant, ou traité de la religion, du gouvernement et des coutumes des Perses, Arméniens et Gaures, composées par le P. G. D. C. C. (Père GABRIEL DU CHINON CAPUCIN)*.

(*Penny Cyclopaedia; Dictionary of Biography*).

MORGAGNI, (GIOVANNI BATTISTA), de grondlegger der pathologische anatomie, werd den 25 Februarij 1682 te Forlì, in den *Kerkelijken Staat*, geboren. Hij studeerde te Bologna, onder ALBERTINI en VALSALVA, in de geneeskunde, en verkreeg in 1701 zijnen graad als doctor. Naderhand begaf hij zich naar Venetië en Padua, om zich in de scheikunde en natuurlijke wijsbegeerte te oefenen, en werd in 1715 tot eersten professor in de ontleedkunde aan de hoogeschool van Padua benoemd. Hij was lid van alle voornaamste wetenschappelijke genootschappen en maatschappijen in Europa, en ontving van onderscheidene vorsten en pausen de uitstekendste huldebetooning. MORGAGNI overleed in 1771.

Onder de voornaamste werken van MORGAGNI telt men, *Adversaria anatomica prima*, waarvan HALLER zegt, dat er naauwelijks iets in is dat niet nieuw is, of ten minste duidelijker beschreven dan vroeger. Vijf dergelijke verzamelingen van gemengde opmerkingen verschenen daarna onder gelijklopende titels, en in 1719 werden zij allen gezamenlijk te Padua uitgegeven. Ook bezorgde hij het leven en de werken van VALSALVA, zijnen leermeester en vriend, wiens stellingen hij volijverig handhaafde. Doch het meest beroemde werk van MORGAGNI, hetwelk hij op zijn tachtigste jaar uitgaf, voert ten titel *De sedibus et causis morborum per anatomen indagatis*, waarin een oneindig aantal fijne opmerkingen over de pathologische anatomie voorkomen, zoodat de pathologie daaraan bijkans even veel te danken heeft als de physiologie aan de gelijktijdige werken van HALLER. Het is sedert menigmaal herdrukt en vertaald, en nog heden een werk welks waarde wordt erkend.

(HALLER, *Bibl. Anat.*, II. 34; *Conversations-Lexicon*).

MORLAND, (Sir SAMUEL), een bekwaam Engelsch werktuigkundige, werd omtrent het jaar 1625 te Sulhamsted, in Berkshire, geboren. Hij bezocht de hoo-

geschool van Cambridge, waar hij tien jaren vertoefde, zonder eenen graad te nemen. Kort na zijn vertrek van Cambridge, vergezelde hij den afgezant WHITELOCKE naar Zweden, en na zijne terugkomst werd MORLAND medehelper van THURLOE, secretaris van OLIVER CROMWELL. Men wil alzoo dat hij ook deel genomen hebbe aan de zoogenaamde *Sir Richards Willis' zamenzwering*, waarvan de toedragt hierop nederkomt.

In den aanvang des jaars 1656 maakten THURLOE, CROMWELL en Sir RICHARD WILLIS het plan om den pretendent (KAREL II) in eens in het verderf te storten, door hem eenen boodschapper te zenden met uitlokkende brieven, in welke hij werd uitgenoodigd met een enkel schip over te komen, alléén vergezeld van zijne beide broeders en eenige vertrouwden. Op eenen bepaalden dag moest hij in eene haven van Sussex binnenvallen, waar hij aanvankelijk ondersteund zou worden door vijfhonderd man voetvolk, bij hetwelk zich den volgenden dag nog twee duizend ruiters zouden voegen. Hierover werd beaadslaagd in het kabinet van THURLOE, terwijl MORLAND aan zijnen lessenaar scheen te slapen. WELWOOD zegt dat, toen CROMWELL hem zag, deze zijn zwaard trok, en slechts op het ernstig bidden van THURLOE werd weerhouden hem op staanden voet af te maken. THURLOE verzekerde CROMWELL, dat MORLAND wegens overkropte bezigheden twee nachten achtereen had opgezeten, en stellig in eenen diepen slaap was gezonken. Intusschen had MORLAND alles afgeluisterd, en een afschuw hebbende van dit snoed bedrog, besloot hij den koning te waarschuwen. Hiertoe gebruikte hij den majoor HENSHAW. De koning van alles onderrigt, antwoordde op de hem toegezondene uitnoodiging, dat hij op den bepaalden dag niet gereed kon zijn, waaruit de zamenzweerdereenig vermoeden van verraad opvatteden. Niet tevreden met dit antwoord, ontwierp WILLIS andere brieven, waarin bij Zijne Majesteit werd aangedrongen, zich deze schoone gelegenheid om den troon te herwinnen niet te laten ontsnappen. De koning, antwoordende dat hij zich niet wel bevond, hielden de zamenzweerdereenig zich overtuigd, dat geheel hun plan was ontdekt; en WILLIS werd verdacht hetzelfde verraden te hebben. Om zich van dit vermoeden te zuiveren, ontbood WILLIS zijnen assistent MORLAND, die, het ongeraden vindende de zamenkomst af te slaan, zich van twee pistolen voorzag. Ter bestemder plaats gekomen, ontmoette hij een ander persoon, door wien hij met

de grootste omzigtigheid in eenen donkeren diepen kelder werd gevoerd; hier zag hij, bij het licht eener kaars, Sir RICHARD zelven, en eenen bijbel voor hem liggen. Sir RICHARD zeide hem, zonder omwegen, dat hij hem ontboden had, uit hoofde er een geheim van het hoogste aanbelang was verraden, waarmede onmogelijk meer dan drie personen, behalve hij zelf, konden bekend zijn. Hierop de bijzonderheden verhalende, legde hij zijne hand op den Bijbel en zwoer plegtig dat hij dit geheim niet had verraden, en verzocht hem nu hetzelfde te doen. MORLAND zeide, dat hij hiertoe bereid was als men hem de reden wilde zeggen waarom men eenig vermoeden tegen hem had opgevat. Dit alles deed hij met zoo veel tegenwoordigheid van geest, dat WILLIS zich volkomen van MORLAND's onschuld overtuigd hield. In Mei 1660 ging MORLAND zelf naar den koning te Breda, die hem vriendelijk ontving, hem tot ridder sloeg, en kort daarna tot baronet verheef.

Zoodra KAREL II den Britschen troon had beklommen, werd MORLAND benoemd tot eersten mechanicus van Zijne Majesteit, die hem tevens eenen gedenkpenning aanbod, als een eervol blijk zijner lofwaaardige trouw. Kort hierop werd hij benoemd tot 's konings bijzonderen kamerheer. De drie laatste jaren zijns levens bracht hij in eenen ellendigen toestand door. Armoede en het verlies van het gezigt, noodzaakten hem geheel van de liefdadigheid van den bisschop TENISON te leven. Hij stierf den 30 December 1695. Onder zijne uitvindingen zou behooren de kaapstander om ankers op te ligten, doch hij is eerder als de verbeteraar dan als de uitvinder van dit werktuig te beschouwen. In 1673 gaf hij de beschrijving uit eener reken-machinc met twaalf platen, waarop de onderscheidene deelen der machine worden afgebeeld. De bewerking geschiedde door middel van wijzerplaten en kleine wijzers, door eene stalen pen in beweging gebracht. Met dit toestel kon men de vier hoofdregelen der rekenkunde spoedig uitwerken, en, om de eigen woorden van den uitvinder te bezigen, «zonder het geheugen te pijnigen, den geest te ontrusten of de bewerkingen aan eenige mislagen bloot te stellen.» Ook is men hem den spreektrumpet in zijnen tegenwoordigen vorm verschuldigd. Hij gaf de beschrijving van dit instrument uit onder den titel van *A description of the Tuba stentorophonica, an instrument of excellent use as well by sea as by land*. Insgelijks maakt MORLAND aanspraak op de uitvinding der stoommachine; zeker is het

dat hij ten minste de eerste was, die naauwkeurige waarnemingen deed over de veerkracht van den stoom, zoo als blijkt uit zijne kleine verhandeling over een stoomwerktuig, waarin hij onder anderen zegt: «Water, door middel van vuur in damp veranderd, vereischt eene grootere ruimte (omtrent 1200 maal) dan het water, en zou eerder een kanon doen barsten, dan zich laten opsluiten.» Zijne navorschingen hadden echter in dien tijd geene gevolgen. Nog heeft men van hem eene Geschiedenis van de Evangelische kerken in de valleijen van *Piémont*, en onderscheidene wetenschappelijke werken.

(BEUGHEN's *Bibliographia mathematica*; CHALMER's *Biographical dictionary*; J. O. HALLIWELL's *Life, writings and inventions of Sir SAMUEL MORLAND*).

MORNAY, (PHILIPPE DE), heer van Plessis-Marly, een beroemd Fransch schrijver en staatsman, werd in 1549 op het slot *Bully*, in *Normandië*, geboren. Hij genoot zijne opvoeding te *Parijs*, en maakte groote vorderingen in de wetenschappen, voornamelijk in de godgeleerdheid. Hij was voor den geestelijken stand bestemd, doch zijne moeder, heimelijk de hervorming toegedaan, wist hem van deze loopbaan terug te houden. Zoodra zijn vader, een ijverig Katholijk, gestorven was, voegde hij zich bij de Protestanten, en doorreisde *Italië*, *Duitschland*, *Holland* en *Engeland*, om zijne wereldkennis en kundigheden te vermeerderen. Na zijne terugkomst was hij bijkans in den Bartholomeus-nacht vermoord geworden. Hij verborg zich eenige dagen te *Parijs*, en ontvlugte naar *Engeland*. In 1573 keerde hij naar zijn vaderland terug, en leefde zeer afgezonderd, totdat hij in 1575 in dienst trad van den koning van *Navarre*, den namaligen HENDRIK IV, wiens regterhand hij werd. Hij ontwierp krijgspannen, bestierde de onderhandelingen, verdedigde met mond en pen de zaak zijns meesters, en zocht hem allerwegen aanhangelingen en steun te verschaffen. Schoon de overgang van HENDRIK IV tot de Roomsche Katholieke kerk hem binderde, bleef hij echter zijnen koning getrouw. Hij stierf den 11 November 1623. Zoo groot was zijne geleerdheid en zijn invloed bij de Hugenoten, dat hij de Protestantsche paus werd genoemd. Onder zijne werken verdienen melding zijne *Vérité de la religion chrétienne* en *Mémoires et correspondance pour servir à l'histoire de la réformation en France*, welke zeer belangrijke bijdragen voor de Fransche geschiedenis bevatten. In de *Henriade* van VOLTAIRE wordt aan de verdienste van MORNAY eenen wel-

verdienden lof toegezwaard. De volledige uitgave zijner werken, in 1825 te *Parijs* in 't licht verschenen, bevat tevens zijne levensbeschrijving.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

MORUS, (THOMAS). Zie MORE.

MOSHEIM, (JOHANN LORENZ VON), een der beroemdste Duitsche godgeleerden, werd den 9 October 1694 te *Lubeck* geboren. Hij studeerde te *Kiel*, en ging in 1723 als gewoon hoogleeraar in de godgeleerdheid naar *Helmstedt*. Later werd hij benoemd tot inspecteur-generaal van alle scholen in het hertogdom *Wolfenbuttel*. In 1747 als professor in de theologie naar *Göttingen* beroepen, stierf hij aldaar, als kanselredenaar der universiteit, den 9 September 1755. Zijne leerredenen worden om haren zuiveren, sierlijken en zoetvloeienden stijl zeer geroemd. Als menschenvriend wordt hij met FENELON en als kanselredenaar bij BOURDALOUE vergeleken. Hij schreef meer dan honderd zestig werken, waaronder genoemd mogen worden *Sittenlehre der heiligen Schrift* en eene Kerkelijke Geschiedenis in fraai Latijn, getiteld *Institutiones historiae ecclesiasticae*, in onderscheidene hedendaagsche talen en ook in 't Nederduitsch overgebracht. In zijne *Anweisung, erbaulich zu predigen*, ontwikkelde hij zijne denkbeelden over de kanselwysprekendheid, waarvan zijn werk *Heiligen Reden* tot modellen kunnen verstreken.

(*Woordenboek der Zamenleving, Conversations-Lexicon*).

MOTHE LE VAYER, (FRANÇOIS DE LA), een Fransch wijsgeer en schrijver, werd in 1588 te *Parijs* geboren. Nadat hij de regtsgeleerdheid met de letterkunde had verwisseld, werd hij opvoeder van den hertog van *Orléans*, en later van diens broeder LODEWIJK XIV. Hij stierf in 1672 als geschiedschrijver van *Frankrijk* en lid der koninklijke academie. Zijne werken, die van groote scherpzinnigheid en geleerdheid getuigen, schoon gebrekkelig in stijl, beslaan veertien boekdeelen. Niet voordat hij den ouderdom van vijftig jaren had bereikt, verscheen er iets van hem in 't licht. Zijne twijfelzucht stelde hem soms aan grove beleedigingen bloot. «Daar gaat een man die geene godsdienst heeft,» zeide eens iemand toen LA MOTHE door de Louvre-galerij ging. Hij keerde zich om, zeggende op zachtmoedigen toon: «Vriend! ik heb godsdienst genoeg dat ik u vergeef, schoon gij «bestrafing verdiend hebt.»

(*Dictionnaire historique des grands hommes*; VOLTAIRE, *Siecle de Louis XIV*).

MOTTE, (ANTOINE HOUDAR DE LA), een uitstekend Fransch schrijver, werd den 17 Januarij 1672 te *Parijs* geboren. Hij werd aan het collegie der Jezuïten opgevoed, en was bestemd voor de pleitzaal, doch hij verkoos tooneeldichter te worden. Zijn eerste stuk *Les originaux* mislukkende, besloot hij van de wereld af te zien, en ging met een' zijner vrienden naar *La Trappe*, doch de abbé DE RANÉ weinig op de tijdelijke opgewondenheid dezer beide onbedachtzame jongelingen vertrouwend, ried hun, na verloop van een paar maanden, weder te vertrekken. Naar *Parijs* terug gekeerd, schreef hij zijne opera *L'Europe galante*, welke grooten opgang maakte. In 1707 gaf hij eene verzameling van Oden uit, en in 1710 zijn *Discours académique*, hetwelk als een meesterstuk wordt beschouwd. LA MOTTE was trotsch en vermetel. Hij vertaalde de *Ilias* zonder één woord Grieksch te verstaan, en meende, door dit dichtstuk te verkorten, hetzelfde te verbeteren. Deze vertaling werd voorafgegaan door eene verhandeling, waarin hij trachtte te bewijzen dat de bewondering der ouden, voornamelijk van HOMERUS, een nieuwerwetsch vooroordeel was. Op den ouderdom van veertig jaren werd hij blind, en verloor tevens het gebruik zijner ledematen, in welken toestand hij den 26 December 1731 overleed. Zijne werken vulden 10 deelen 12mo.

(*Biographie universelle*).

MOZART, (JOHANN CHRYSOSTOMUS WOLFGANG GOTTLIEB), een der grootste moderne toonkunstenaren, werd den 17 Januarij 1756 te *Salzburg* geboren. Zijn vader LEOPOLD, de zoon eens boekbinders, was onder-directeur van de kapel van den vorst-bisschop van *Salzburg*, en besteedde zijne vrije uren in het geven van onderrigt op de viool en in de muzikale compositie. Zijne *Violinschule* heeft nog heden waarde. Hij huwde ANNA MARIA PERTL, een meisje om hare schoonheid beroemd, terwijl hij zelf voor den knapsten man van zijnen tijd werd gehouden. Zij kregen verscheidene kinderen, welke allen slechts weinige maanden oud werden, behalve het onderwerp van dit artikel en eene zuster die vier jaren ouder was dan hij. Toen MOZART den ouderdom van vier jaren had bereikt, leerde zijn vader hem, al spelende, eenige menuëtten; binnen het half uur speelde de kleine vaardig een menuët. In al hetgeen hij leerde toonde hij eenen ongewonen ijver. Toen hij zich in de rekenkunde oefende waren de tafels, de stoelen, zelfs de muren met getalmerken bedekt, en het is hoogst waarschijn-

lijk dat, bijaldien hij zich naderhand niet geheel aan de muziek hadde gewijd, hij in de wetenschap der getallen evenzeer als in de muziek zou uitgeblonken hebben.

Naauwelijks zes jaren oud componeerde MOZART een harp-concert, hetwelk aan de regels der kunst beantwoordde, en zelfs verscheidene moeilijke passages bevatte. Zijn vader besloot nu met dit jeugdig wonder de Duitsche hoven te bezoeken. Hij vertrok met hem naar *Munchen*, waar hij door den keurvorst zeer gunstig werd ontvangen. In 1762 bezocht hij *Weenen*, en liet zich hooren voor keizer FRANS I, die niet minder behagen vond in de levendigheid van den knaap dan in zijne verwonderlijke bedrevenheid in de muziek. In het volgende jaar bezocht hij *Parijs*, en speelde in de *Chapelle du roi* te *Versailles* voor het gansche hof op het orgel. Vervolgens bezocht hij *Nederland*, *Engeland* en *Italië*, en werd overal met goetdrift ontvangen. Te *Rome* schonk hem de paus de orde van de gouden spoor. Te *Milaan* schreef hij, in 1770, zijn' opera *Mitridates*, welke twintig avonden achtereens werd opgevoerd. Na *Parijs* ten tweeden male bezocht te hebben, vestigde MOZART zich eindelijk (1779) in *Weenen*. Op den ouderdom van vijf en twintig jaren voelde hij zich geboeid door de bekoorlijkheden van *Mademoiselle* CONSTANCE WEBER, eene schoone, beroemde tooneelspeelster, aan welke hij zijne hand aanbod. Dit aanzoek werd door de familie beleefdelijk afgeslagen op grond dat zijn roem nog niet genoeg gevestigd was. Hierop componeerde hij zijn' *Idomeneo* ten einde zijne krachten te toonen. *Mademoiselle* WEBER vervulde de hoofdrol in dit zangspel, hetwelk algemeen werd toegejuicht, zoodat MOZART hare hand verwierf. Dit huwelijk was hoogst gelukkig: hij vond in zijne vrouw eene liefdevolle vriendin, eene nuttige raadgeefster, en, toen zijne gezondheid begon af te nemen, eene geduldige, onvermoeide, liefderijke verzorgster.

In 1782 componeerde MOZART *Die Entführung aus dem Serail* (*L'enlèvement du Sérail*). Op de repetitie van deze opera zeide JOZEF II tot den componist: «Mijn «lieve MOZART! dat is te fijn voor onze «ooren; er zijn te veel noten.» «Ik «vraag Uwe Majesteit verschooning,» hernam MOZART, met zijne eigenaardige onafhankelijkheid, «er zijn juist zoo vele «noten als er behooren te zijn, en niet «meer.» JOZEF zeide niets, schoon blijkbaar door dit antwoord getroffen; doch toen de opera ten tooneele was gebracht, overlaade hij MOZART met loftuitingen. In

1786 componeerde hij op verzoek des keizers *Le Nozze di Figaro*, en in 1787 verscheen te *Praag*, MOZART's meesterstuk *Don Giovanni*. De Bohemers juichten dit zangspel luide toe, doch het was boven de bevattings der Weeners. MOZART gevoelde dit zeer wel, en zeide: «Ik heb «deze opera ten genoegen van mij zelven «en mijne vrienden geschreven.» Ook zijne *Zauberflöte* maakte in 1790 grooten opgang. Het verhevenste voortbrengsel echter van MOZART is zijn beroemd *Requiem* op zijn sterfbed geschreven. Hij stierf den 5 December 1792. Hij liet eene weduwe na en twee zonen. Mevr. MOZART trad eenige jaren later in den echt met den baron von NISSEN. Ofschoon sommigen beweren, dat MOZART, buiten de muziek, niet de man was die eenige kundigheden bezat, wordt zulks genoegzaam door het volgende voorval weersproken: Toen er aan het hof van *Weenen* eene schitterende maskerade werd gegeven, verscheen MOZART aldaar als geneesheer, en schreef recepten voor in het Latijn, Fransch, Italiaansch en Duitsch, waaruit niet alleen zijne bekendheid met die talen bleek, maar vooral zijne schranderheid en zijn bijtend vernuft.

(*Gallery of portraits; dictionnaire historique de la jeunesse*).

MOZES, de wetgever der Israëlieten, behoorde tot den stam van LEVI, en was de zoon van AMRAM en JOCHEBED. Volgens de gewone tijdrekening werd hij in het jaar 1571 v. c. in *Egypte* geboren. Om het edict van koning PHARAO te ontduiken, waarbij geboden werd, dat alle mannelijke kinderen der Israëlieten moesten gedood worden, wist zijne moeder hem gedurende drie maanden te verbergen, waarna zij hem in den uitersten nood in een biezenkistje aan den oever van den *Nijl* te vinding legde. Hier werd het kind door 's konings dochter gevonden, die het als haren zoon aannam, en aan zijne eigene moeder te min gaf. Door deze omstandigheid werd hij niet geheel van zijn volk vervreemd. Vervolgens aan het Egyptische hof opgevoed, werd hij ervaren in al de wijsheid der Egyptenaren. Op den ouderdom van veertig jaren vatte MOZES het denkbeeld op zijne Israëlitische broeders uit hunne slavernij in *Egypte* te verlossen, en bij zekere gelegenheid, dat een Egyptenaar eenen Israëliet mishandelde, trad hij tusschen beiden, versloeg den Egyptenaar, en begroef hem in het zand. Den volgenden dag twee twistende Israëlieten met elkander willende verzoenen, werd deze poging met smaad afgewezen, en hem de moord van den Egyptenaar verweten. Ziende dat dit voorval bekend was

geworden, vlugtte mozes uit *Egypte*, en zocht eene schuilplaats bij eenen stam der Midianiten in *Steenachtig Arabië*, waar hij veertig jaren vertoefde, en de dochter van den priester *Jethro* huwde.

Op zekeren dag dat mozes de kudde zijns schoonvaders in de woestijn hoedde, verscheen hem *Jehova* bij den berg *Horeb* in een brandend braambosch, hetwelk niet verteerde — een zinnebeeld van den toestand der Israëlieten — en beval hem naar *Egypte* terug te keeren, en zijn volk van daar naar het land *Kanaän* te geleiden. Zijn ouder broeder *Aäron* werd hem in deze zending toegevoegd. Bij zijne komst in *Egypte* namen de Israëlieten hem als hunnen verlosser aan, en nadat hij tien wonderdadige plagen over *Egypte* had gebracht, alvorens de toestemming van koning *Pharao* te verwerven om met de Israëlieten af te trekken, leidde hij hen uit door de *Rode Zee*, welke zich wonderdadig scheidde, om hun eenen doortogt tot het schiereiland van *Sinaï* te verleenen. Terwijl het volk aan den voet van den berg *Sinaï* was gelegd, gaf God hun, door tusschenkomst van mozes, de wet, welke, met eenige bijvoegselen en veranderingen, sedert dien tijd immer als hun nationaal wetboek werd in acht genomen. Nadat mozes gedurende veertig jaren de Israëlieten door de woestijn had rondgeleid, stelde hij *Jozua* tot zijn opvolger aan, en stierf in den ouderdom van honderd twintig jaren op den berg *Pisgah*, aan de Oostzijde van den *Jordaan*. Alvorens te sterven had *Jehova* hem vergund het *Beloofde Land* van den top des bergs te aanschouwen. God begroef hem in de vallei van *Bethpeor* in het land van *Moab*, doch zijne grafstede is nimmer gevonden. (*Exodus; Deuteronomium*).

MÜLLER, (JOHANNES VON), een beroemd Zwitsersch geschiedschrijver, werd in 1752 te *Schaffhausen* geboren; hij was de zoon eens geestelijken en schoolleeraars dier stad. Hij studeerde te *Göttingen* onder *Heyne*, *Schlözer*, *Walch* en andere uitstekende professoren, en verried vroegtijdig veel vooringenomenheid met de geschiedenis. Na zijne terugkomst te *Schaffhausen*, werd hij benoemd tot leeraar in de Grieksche taal aan het gymnasium aldaar. In 1781 vertrok hij als hoogleeraar in de geschiedenis naar *Kassel*, waar hij eene verhandeling in 't licht gaf over den invloed der Ouden op de Modernen. Omtrent denzelfden tijd verscheen het eerste deel van zijn groot werk, hetwelk hem eene eerste plaats onder de geschiedschrijvers heeft verworven, zijne *Geschichte der Schweizerischer Eidgenossen*. In 1786 werd

MÜLLER benoemd tot bibliothecaris en staatsraad van den keurvorst van *Mentz*. Toen de Franschen in 1792 deze stad bemagtigden, vertrok hij naar *Weenen*, waar keizer *Leopold II* hem edelmoedig ondersteunde en beschermde. In 1800 werd hij eerste bibliothecaris der keizerlijke bibliotheek. In 1804 verliet hij *Weenen* voor *Berlijn*. Na den slag van *Jena*, in 1806, zag *Napoleon Müller* te *Berlijn*, en gaf hem blijken van toegenegenheid, waarvoor de geschiedschrijver niet ongevoelig schijnt geweest te zijn. In 1807 benoemde hem *Napoleon* tot secretaris van staat van het nieuwe koninkrijk *Westfalen*, onder zijnen broeder *Jérôme*, welk ambt hij het volgende jaar voor dat van minister van het openbaar onderwijs verwisselde. Hij aanvaardde deze nieuwe betrekking met grooten ijver, doch stierf reeds in 1809 te *Kassel*, in den ouderdom van zeven en vijftig jaren. Voor zijne *Algemeene Geschiedenis*, in vier en twintig boeken, door *van Kampen* (naar den derden druk uit het Hoogduitsch in onze taal overgebracht, en met bijvoegselen en aantekeningen verrijkt) raadpleegde **MÜLLER** ruim zeventien honderd schrijvers van den ouden en nieuweren tijd. Met welken ijver hij aan dit werk arbeidde, blijkt uit eenen brief aan zijn vriend *Bonsetten*, waarin hij schrijft: «Dag en nacht ben ik hiermede bezig, en, weinige oogenblikken voor natuurlijke behoeften afgerekend, leef ik als 't ware niet in deze wereld. Ik tracht mij boven alle plaatselijke en tijdelijke indrukken der groote gebeurtenissen te verheffen, om geheel en onbevooroordeeld te beschouwen, wat was, wat is, en hoe het was. Thans zijn de jaarboeken der menschen mij alle even gewichtig, en ben ik met mijne beschouwing alleen bij den onzichtbaren leidsman aller dingen in hemel en óp aarde.» Wat kracht van stijl en gewigt van verhaalde zaken betreft, heeft men hem den Duitschen *Thucydides* genoemd. Men heeft aan de pen van *Heeren* eene goede levensbeschrijving van **MÜLLER** te danken, welke in 1809 te *Leipzig* in 't licht verscheen. In de *Bildnisse jetztlebender Berliner Gelehrten mit ihren Selbstbiographien*, vindt men eene door hem zelven vervaardigde levensbeschrijving.

MURAT, (JOACHIM), ex-koning van *Napels*, een der dapperste Fransche maarschalken, werd in 1771 te *Cahors* geboren. Hij was een schoon man, vol vuur en leven, maar bezat meer moed en verbeelding, dan scherpzinnigheid en karakter. Zijn vader, een welgesteld her-

bergier, bestemde hem voor den geestelijken stand, doch hij ontvlugte het collegie te *Toulouse* en trad in krijgsveld. Na vele avonturen voerde hem zijn gesternte in de nabijheid van *NAPOLEON*, werd in 1796 zijn adjudant in *Italië*, onderscheidde zich als cavallerie-officier door zijne stoutmoedigheid, en volgde dezen grooten veldheer naar *Egypte*. Hier besliste hij de overwinning van *Abukir* tegen de Turken, en keerde als divisie-generaal met *BONAPARTE* terug. Den 18 Brumaire verdreef hij met de bajonnet den raad der vijfhonderd uiteen, en huwde in 1800 *MARIE ANNONCIADÉ CAROLINE*, de zuster des eersten consuls. Hij streed voor *BONAPARTE* te *Marengo*, en werd in 1804 rijks-maarschalk, groot-admiraal en prins van het Fransche keizerrijk. De veldtocht van 1805 tegen *Oostenrijk*, waar hij aan de spits des legers *Weenen* binnentrok, gaf hem in 1806 het groothertogdom *Berg*; de oorlog met *Pruissen* in 1806, en met *Rusland* in 1807, waarin hij met de ruitery onophoudelijk de overwinningen zijns meesters vervolgde, verwierf hem de onderscheiding *Madrid* in 1808 met een Fransch leger te bezetten, en *FERDINAND*'s kroon naar *Bayonne* uit te leveren. Voor deze dienst verhief *NAPOLEON* hem den 15 Julij 1808 op den troon van *Napels*. In 1812 trok hij aan het hoofd der gezamenlijke ruitery met *NAPOLEON* naar *Rusland*, en toen deze in December naar *Frankrijk* vlood, verkreeg hij het opperbevel over het armzalig overschot van het leger. Het was *MURAT* onmogelijk daarmede de *Weichsel* te verdedigen; *NAPOLEON* duidde hem dit zeer ten kwade. Vol wrevel keerde *MURAT* naar *Napels* terug. Nog eenmaal moest hij in 1813 aan den beslissenden strijd in *Duitschland* deel nemen. Na den slag van *Leipzig* trok hij met zijn contingent naar zijn koninkrijk terug, en onderhandelde met *Oostenrijk* en *Engeland*, om zich op zijnen troon te bevestigen. *Oostenrijk* sloot ook inderdaad met hem een verbond, waarbij in 1815 *Rusland* en *Pruissen* zich voegden. *Engeland* echter ging slechts een wapenstilstand aan; want *FERDINAND* van *Sicilië*, *Engeland*'s bondgenoot, wilde voor *Napels* geene vergoeding aannemen. Hierdoor geraakte *MURAT* in eene valsche stelling. In Februarij 1814 rukte hij wel met zijn leger op tot aan de *Po*; doch zijn aarzelen om de Fransen aan te vallen, wekte *Engeland*'s mistrouwen, gelijk *Engeland*'s aarzeling, om hem als bondgenoot te erkennen, het zijne had opgewekt. Van daar zijn diplomatisch avontuur op het Weener congres, waar de *Bourbons* op zijne onttrooning aan-

drongen, en *Engeland* hem van verraad beschuldigde. Dit gaf aanleiding dat hij, terwijl men te *Weenen* onderhandelde, met *NAPOLEON* op *Elba* in geheime verbinding trad, en plannen maakte *Italië*, ten minste tot aan de *Po*, te bemagtigen. Zoodra nu *NAPOLEON* in *Frankrijk* was geland, rukte hij met een leger over *Rome*, *Florence* en *Modena* voorwaarts, tastte de Oostenrijkers aan en spoorde de volken van *Italië* aan tot onafhankelijkheid, en zulks terzelfder tijd dat de verbondene mogendheden, op *MURAT*'s herhaalde verzekering van getrouwheid aan hare zaak, besloten hem als koning van *Napels* te erkennen. Het was te laat! *Oostenrijk* moest alzoo tegen hem te velde trekken. Den 12 April door *BIANCHI* bij *Ferrara* terug gedreven, overvleugeld door *NUCENT*, en den 2 en 3 Mei door *BIANCHI* bij *Macerata* verslagen, werd *MURAT* door het grootste gedeelte zijns legers verlaten. Hij kwam den 19 Mei als vlugteling te *Napels*. Het land was in vollen opstand. Vermoed weck hij naar het eiland *Ischia*, van waar hij naar *Frankrijk* stevende. *NAPOLEON* veroorloofde hem niet te *Parijs* te komen. Hij onderhield te *Toulon* briefwisseling met zijne aanhangelingen in *Italië*. Na *NAPOLEON*'s val ontkwam hij na het uitstaan der grootste gevaren naar *Corsika*. Eindelijk besloot hij, op aansporing van eenige kloekmoedige officieren van zijn gevolg, met 250 aanhangelingen op eenige schepen naar de kust van *Napels* te stevenen, en den troon weder te beklimmen. Reeds was alles gereed, toen zijn adjudant-generaal *MACRONE* hem de toestemming bracht van den keizer van *Oostenrijk*, om hem in zijn rijk een toevlugtsoord te verleen, waarom *MURAT* aanzoek had gedaan. Andermaal te laat! In denzelfden nacht (28 September) zeilde *MURAT* af. Een hevige storm verstrooide zijne vaartuigen. Met dertig officieren ging hij den 8 October aan land. Doch zijn kreet: «Ik ben *JOACHIM*, uw koning!» werd koel aangehoord. Men vervolgde hem; hij sloeg er zich door, wierp zich in eene boot, om zijn vaartuig te bereiken, werd echter ingehaald en geboeid naar *Pizzo* gevoerd, waar hij voor eenen krijgsraad werd gesteld en tot den kogel veroordeeld. Den 13 October 1815 onderging hij, met heldhaftige onverschrokkenheid, dit vonnis.

(SÉCUR, *Napoléon et la grande armée; Skizze vom Leben MURAT's in den Zeitgenossen*, Heft XVI).

MURATORI, (**LUDOVICO ANTONIO**), een uitstekend Italiaansch historieschrijver en oudheidkundige, werd in 1672 te *Vi-*

gnola geboren en studeerde te *Modena*. Op den ouderdom van drie en twintig jaren, werd hij benoemd tot bibliothecaris der Ambrosiaansche boekerij te *Milaan*, waar hij onderscheidene onuitgegevene handschriften ontdekte, welke hij met aantekeningen en verklaringen uitgaf, onder de titels van *Anecdota Latina* en *Anecdota Graeca*. Eenige jaren daarna werd hij door den hertog *Rinaldo*, naar *Modena* terug geroepen, die hem tot bibliothecaris der rijke boekverzameling van het huis van *Este* benoemde, eene betrekking welke hij tot aan zijnen dood behield. *Muratori* wijdde zich nu geheel aan de studie der middeleeuwsche oorkonden en handvesten, en na eenen veeljarigen onafgebroken arbeid, verscheen zijn groot werk *Rerum Italicarum scriptores, ab anno aerae Christianae quingentesimo ad millesimum quingentesimum*, 28 deelen fol. Verscheidene prins en edellieden bekostigden de uitgave van dit werk. Terwijl *Muratori* deze gedenkschriften bijeen bragt, verzamelde hij tevens vele bouwstoffen betrekkelijk den maatschappelijken, burgerlijken, verstandelijken en staatkundigen toestand van *Italië*, waaruit hij zijne *Antiquitates Italiae mediæ aevi, sive dissertationes de moribus Italici populi, ab inclinatione Romani Imperis usque ad annum 1500* zamenstelde. «Ik heb eerst gehandeld,» zegt de schrijver in zijne voorrede, «van de koningen, hertogen, markiezen, graven en andere overheidspersonen van het Italiaansche rijk; daarna heb ik onderzoek gedaan naar de onderscheidene regeringsvormen, en insgelijks naar de zeden en gewoonten der bijzondere burgers, naar de vrijheden en voorregten van eenige klassen, en de slavernij van andere; naar de wetten, de regtspleging, het krijgswezen, de kunsten, de wetenschappen en opvoeding; naar de veranderingen van den koophandel en de fabrieken, en andere zaken betrekkelijk de maatschappelijke en burgerlijke geschiedenis. *Muratori* is met regt de Vader van de geschiedenis der middeleeuwen genoemd.» Volgende geschiedschrijvers, zoo als *Sismondi* en andere, hebben uit deze rijke bron overvloedig geput. *Muratori* schreef nog in het Italiaansch, *Annali d'Italia dal principio dell'era volgare sino all'anno 1750*, in twaalf deelen kwarto. Dit werk is de eerste algemeene geschiedenis van *Italië* welke in 't licht verscheen. Onder meerdere werken van *Muratori* noemen wij nog *Della regolata divozione dei Fedeli*, waarin hij onderscheidene bijgeloovige ceremoniën van het volk bestreed, en het gebed en zelf-

onderzoek aanpreef. Zijne vijanden beschuldigten hem van ketterij. *Muratori* klaagde zich hierover bij paus *Benedictus XIV*, die hem eenen vriendelijken brief tot antwoord zond, en te kennen gaf, dat die plaatsen in zijn werk, welke aan *Rome* niet gevallen waren, de leerstellingen noch de tucht der kerk aantastten, maar dat, bijaldien dit werk door een ander ware geschreven, de Roomsche Congregatie het op den Index der verbodene boeken zou geplaatst hebben.

Muratori was pastoor van het kerspel *Pomposa* te *Modena*; zijne letterkundige bezigheden deden hem echter zijne kudde geenszins veronachtzamen; hij stond zijne leeken bij met raad en daad, en was de stichter van onderscheidene liefdadige inrigtingen. Hij stierf te *Modena*, in 1750.

(*Penny Cyclopaedia; Conversations-Lexicon*).

MURAVIEV, (MIKHAEL NIKITITCH), een bekend Russisch schrijver, werd den 27 October 1757 te *Smolensk* geboren. Zijne letterkundige bekwaamheden trokken de aandacht van *Catharina de Groote*, door wie hij in 1785 tot opvoeder van de jeugdige grootvorsten *Alexander* (later keizer *Alexander I*) en *Constantijn* werd gekozen. Ten gebruike zijner keizerlijke kweekelingen schreef hij het grootste gedeelte zijner proza-werken, waaronder zijne *Tijdsperken van het Russische rijk*, en *Aardrijkskundige schetsen van Noord- en Zuidelijk Rusland*. Zijne *Zamenspraken der dooden* hebben insgelijks ten doel, om de merkwaardigste personen uit de Russische geschiedenis te beschrijven, en verschillen alzooveel van die van *Lucianus*, *Fontenelle* en hunne navolgers, die dezen vorm kozen als een voertuig tot beschimping. Een zijner meest bewonderde voortbrengselen is zijn *Oskold*, waarin de optocht der Noordelijke volksstammen tegen *Constantinopel*, wordt beschreven, en hetwelk, schoon slechts een brokstuk, bewijst dat de vervaardiger in staat was zijnen landgenooten een heldendicht in proza te geven. Nog verdienen genoemd te worden zijne *Brieven van Emilius* en eene reeks van overdenkingen of schetsen getiteld *De kluizenaar van de voorstad*, uitmuntende door den stijl en den zedelijken zin, welke allerwegen daarin doorstraalt. Zijne dichterlijke voortbrengselen zijn van minder waarde. Hij stierf den 29 Julij 1807. Zijne geschiedkundige werken werden in 1810 door *Karamzin* bijeen verzameld. De eerste volledige verzameling zijner geschriften verscheen in 1829, in drie zware deelen 8vo, waarbij eene levensbeschrijving en beoordeeling zijner verdiensten als schrijver

gevoegd is door zijn neef en kweekeling CONSTANTIN BATIUSKOV, een beroemd dichter.

MURILLO, (BARTOLOMEO ESTEBAN), de uitstekendste kunstenaar van de school van *Sevilla* en de voortreffelijkste colorist der Spaansche schilders, werd in 1618 te *Sevilla* geboren. Daar hij vroegtijdig grooten lust voor de schilderkunst aan den dag legde, werd hij geplaatst bij zijn oom, JUAN DEL CASTILLO, een verdienstelijk kunstenaar, wiens lievelings-onderwerpen waren kermissen en markten, en wiens leerlingen, ALONSO CANO, MURILLO en PEDRO MOYA onder de beste Andalusische schilders worden gerangschikt. Ten einde zich verder in de kunst te volmaken, stond MURILLO op het punt naar *Engeland* te vertrekken, om van DIJK te bezoeken, toen hij vernam dat deze groote meester was overleden. In 1643 begaf hij zich naar *Madrid*, waar hij eenige meesterstukken van TITIAAN, RUBENS en van DIJK naschilderde. In 1645 naar *Sevilla* teruggekeerd, wekte hij de verbazing door zijne schilder-tafereelen in het klooster van st. FRANCISCUS. Hij schilderde verscheidene historie-stukken voor den koning van *Spanje*, die ze naar *Rome* aan den paus ten geschenke zond. De Italianen waren met deze kunstwerken zoo ingenomen, dat zij MURILLO den tweeden PAUL VERONESE noemden. Hij was bezig met het schilderen van een altaarstuk, voorstellende het huwelijk van st. CATHARINA, voor het Capucijner klooster te *Cadix*, toen hem het ongeluk trof van den steiger te vallen; hij bezeerde zich deernlijk, en stierf den 3 April 1685.

Schoon MURILLO uitmuntte in de hoogere deelen der kunst, waren echter zijne geliefde onderwerpen bedelaarsjongens, zich op allerlei wijze vermakende. Ook muntte hij uit in het portret en landschap. Onder de fraaiste zijner stukken behooren *Mozes op de rots slaande*, en *Christus de vijfduizend spijsigende*, in het Franciscaner klooster te *Sevilla*. De schilderij welke MURILLO zelf voor zijn beste werk hield, stelt voor *St. Thomas de Villa Neuva aalmoezen aan zieken en armen uitdeelende*, waarin hij een ruim veld vond, om zijne scherpzinnigheid in voorstellingen uit het gemeene leven te toonen, welke men zoo zeer in zijne bedelaarsjongens bewondert.

(Dr. WAAGEN's *Arts and artists in England*; CEAN BERMUDEZ, *Diccion. de profes. Español de bellas artes*; PONZ, *Viage de España*; *El Artista*, 1835; *La revista de Madrid*, Enero, 1839).

MUSA, (IBN NOSSEYR), landvoogd van *Mauritanië*, de veroveraar van *Spanje*, wiens afkomst door Arabische schrijvers verschillend wordt opgegeven. Allen stem-

men echter hierin overeen, dat zijn vader NOSSEYR, een *mauli* of aanhangeling was van MUAWIYAH, dat hij onder hem tegen ALI diende, en ter belooning zijner diensten tot bevelhebber van de lijfwacht van den kalif werd verheven. Hij werd omtrent het jaar 640 geboren, en in 707, van wege zijne schitterende krijgsdaden, door den kalif AL-WALID tot landvoogd van *Mauritanië* benoemd. Eene vloot, onder het bevel van zijn oudsten zoon ABDULLAH, schuimde op de *Middellandsche zee*, en plunderde *Sicilië*, *Sardinië* en *Majorka*. In 709 erkende geheel *Noord-Afrika*, van de *Zuilen van Hercules* tot aan de *Delta van Egypte*, het oppergezag van den veroveraar. Omtrent dezen tijd, toen de rusteloze heerschzucht van den Afrikaanschen landvoogd door zoo veel voorspoed nog meer was geprikkeld, deed zich eene gunstige gelegenheid op, om zijner veroveringszucht den ruimen teugel te vieren. *Gothisch Spanje* was aan de verschrikkelijkste regeringloosheid ten buit. Na den dood van koning WITTIZA, had RODERIK, de zoon eens provincialen gouverneurs, den troon overweldigd ten koste van EBA en SISEBUTO, de beide zonen van dezen vorst, die de wapenen hadden opgevat, om hunne regten te doen gelden. Toen zij niet in staat waren, om RODERIK uit het veld te slaan, zonden de zonen van WITTIZA hij MUSA om hulp. Zoodra MUSA de oneenigheden tusschen de Gothen vernam, aarzelde hij geen oogenblik zich deze gelegenheid ten nutte te maken. Op zijn bevel landde RARIK IBN ZEYAD in April 711 op de kust van *Spanje*, en versloeg, twee maanden later, RODERIK in den slag van *Guadalete*.

Op het berigt dezer groote zegepraal, gevoelde MUSA de begeerte bij zich opkomen, om ook persoonlijk nieuwe lauweren te plukken. Hij zond RARIK bevel niets te ondernemen, voordat hij zelf met eene versche krijgsmagt zou zijn overgekomen. Doch de Arabische generaal stoorde zich aan deze boodschap zijns meesters niet, en maakte nieuwe veroveringen voordat MUSA in *Spanje* aankwam. Deze landde in April 712 aan het hoofd van 18,000 man te *Algesiras*. Hij was vergezeld van zijne drie zonen ABDULAZIZ, MERWÂN en ABDULOLA, terwijl hij zijn oudsten zoon ABDULLAH als stedehouder in *Afrika* had achtergelaten. MUSA belegerde nu *Sevilla*, hetwelk hij binnen eene maand bemagtigde (Julij 712). *Carmona* en andere naburige steden ondergingen hetzelfde lot. Van daar rukte hij op naar *Lusitanië (Portugal)*, en, zonder zich bijkans in zijnen snellen optogt ergens op te houden, nam hij *Niebla*, *Beja* en andere aanzienlijke

steden. Zijn zegepralende loop werd echter eenigen tijd vertraagd voor de wallen van *Merida*, van waar MUSA optrok naar *Toledo*. Hier had hij eene bijeenkomst met TARIK, wien hij openlijk zijne ongehoorzaamheid verweet; hij liet hem met roeden geeselen, verklaarde zijne goederen verbeurd, en wierp hem in den kerker, waarin TARIK bleef totdat hij op bevel van den kalif werd ontslagen, en weder aan het hoofd eener legerafdeeling geplaatst.

Het overige van *Spanje* werd spoedig ten'onder gebracht. De kalif eindelijk verontrust over MUSA's vermeerdering van magt, zond eenen boodschapper naar *Spanje*, die hem en TARIK het bevel overbragt, om voor den kalif te verschijnen.

TARIK haastte zich te gehoorzamen; doch de heerschzuchtige MUSA trok over de *Pyrenen* en drong in *Frankrijk*. Hoe ver hij kwam wordt niet duidelijk vermeld. Intusschen zond de kalif ALWALID een' tweeden bode, ABU NASR, die MUSA's paard bij den toom greep, en hem, in tegenwoordigheid van het leger, beval zich naar *Damascus* te begeven. MUSA waagde het ditmaal niet het bevel van den kalif in den wind te slaan; hij vertrouwde het bestier over *Spanje* aan zijnen zoon ABDULAZIZ en vertrok in Maart 714. MUSA's ontvangst bij ALWALID was wel niet zoo schitterend als een man zich had kunnen voorstellen, die zulk een rijk juweel aan de kroon van den kalif had gehecht; doch toen deze overleed, bevleete zijn broeder en opvolger SOLIMAN zich met snoode ondankbaarheid. MUSA werd in de gevangenis geworpen, met roeden gekastijd, aan de zon blootgesteld tot dat hij bezwijmde en nagenoeg dood was; daarenboven werd hij tot eene boete veroordeeld van twee honderd duizend goudstukken, eene som grooter dan al de schatten, welke hij in *Spanje* had verzameld. Hiermede nog niet voldaan liet de kalif MUSA's beide zonen, die zich in *Afrika* bevonden, van hunne waardigheden berooven, en zijnen zoon ABDULAZIZ, die in *Spanje* het opperbevel voerde, ter dood brengen. Het hoofd van den ongelukkigen ABDULAZIZ werd naar *Damascus* overgebracht, en door SOLIMAN zelve aan den ontroostbaren vader vertoond, hem grimlagchend vragende of hij het herkende. MUSA wendde zijn gelaat af, en riep uit: «Vervloekt zij hij die een' man heeft gedood beter dan hij zelf!» MUSA stierf in de grootste armoede te *Wadilkora*, in 717.

(CONDE, *Hist. de la dom. Mah.*, 1820—1821; CARDONNE, *Histoire de l'Afrique*; *The history of the Mohammedan empire in Spain*, London 1816).

MUSAEUS, (JOHANN KARL AUGUST), de bewonderde schrijver van de *Volksmärchen der Deutschen*, werd in 1735 te *Jena* geboren, waar hij in de godgeleerdheid studeerde. Hij stond op het punt als predikant op een dorp bij *Eisenach* beroepen te worden, toen de boeren zich hier tegen verzetteden, omdat zij hem eenmaal hadden zien dansen! Zijn eerste letterkundig voortbrengsel, in 1760 in 't licht verschenen, was zijn *Grandison der Zweite*, eene satyre op den bekenden roman van RICHARDSON, die destijds in *Deutschland* eene overdrevene bewondering wekte. Schoon dit werk grooten opgang maakte, vatte MUSAEUS de eerste achttien jaren de pen niet weder op, wijl hij van zijne inkomsten als professor aan het gymnasium te *Weimar* niet kunnende leven, leerlingen bij zich in huis nam, zoodat hem weinig tijd voor letterarbeid overbleef. Na verloop van dien tijd verschenen zijne *Physiognomischen Reisen*, welke men beschouwde als eene ironie op het belagchelijk misbruik hetwelk zijne landgenooten van LAVATER's gelaatkunde maakten. Dit werk verwierf hem eenen welverdienden roem. Kort hierop schreef hij zijne *Volksmärchen*, die inderdaad volkssprookjes waren, want hij verzamelde ze onmiddellijk uit den mond van het volk zelf; hij beluisterde de vrouwen aan het spinnewiel, de kinderen op straat, en werd op deze wijze een volkschrijver bij uitnemendheid. Zijn volgend voortbrengsel voerde ten titel *Freund Hein's Erscheinungen*, in den trant van HOLBEIN, eene soort van letterkundige *Doodendans*, waarin hij op eene leerzame en vernuftige wijze aantoonde, hoe spoedig de onwelkomene maar onvermijdelijke bezoeker aan menschenlijke plannen en dwaasheden een einde maakt. Behalve eene verzameling van kleine novellen en verhalen, onder den titel van *Straussfedern* en eene andere voor het opbloeiend geslacht, was zijn laatste werk *Freund Hein*, die hem omtrent twee jaren later, den 28 October 1787, meêdoogenloos naar het graf voerde. Zijn bloedverwant KOTZEBUE heeft de uitgave zijner nagelatene geschriften bezorgd, en eene onderhoudende levensbeschrijving van MUSAEUS daarbij gevoegd.

MUSIUS, (CORNELIUS), of liever CORNELIS MUSI, een verlicht godgeleerde en Latijnsch dichter, zag in het jaar 1533 te *Delft* het eerste levenslicht. Hij oefende zich eerst te *Leuven* in de godgeleerdheid en schoolsche wijsbegeerte, en daarna te *Parijs* en *Poitiers*. Tot uitspanning behandelde hij niet ongelukkig de Latijnsche lier. Naar het vaderland teruggekeerd, werd hij priester in 't St. Aagten-Klooster

zijner geboortestad, welk ambt hij zes en dertig jaren lang ongestoord en met onverflaauwd ijver waarnam. Doch de felle storm der omwenteling van 1572 stak op. Vooral hadden in dien tijd de Roomsche geestelijken van snoodaards als LUMEY en SONOI alles te duchten. Schoon prins WILLEM I aan den gematigden en verlichten MUSIUS uitdrukkelijk bescherming had beloofd, maakte LUMEY VAN DER MARCK, buiten weten van ORANJE, zich meester van den godvruchtigen priester, liet hem ooren, neus, vingers en teenen en hetgeen de welvoegelijkheid verbiedt te noemen afsnijden, waarna de doorluchtige geleerde, den 10 December 1572 aan de galg werd gehecht. Men heeft van hem onderscheidene gedichten van godsdienstigen inhoud, die zijnen stand vereeren.

(*Levens van Ned. mannen en vrouwen*;
VAN KAMPEN, *Beknopte Gesch. der Ned.
lett. en wetens.*)

MUSSCHENBROEK, (PIETER), een hoogst verdienstelijk natuurkundige, werd den 14 Maart 1692 te Leyden geboren. Na in de geneeskunde gestudeerd te hebben, werd hij in 1715 tot doctor gepromoveerd; doch de naauwkeurige wetenschappen hielden hem bij voorkeur bezig. Hij deed eene reis naar Engeland, en maakte aldaar kennis met NEWTON, DESAGULIERS en andere wetenschappelijke mannen, waarna hij in 1719 als professor in de geneeskunde, natuurlijke wijsbegeerte en wiskunde te Duisburg in Kleefstland werd beroepen, waar hij met zijne voordrachten grooten roem behaalde. In 1723 werd hem het hoogleeraarsambt in de wijsbegeerte en natuurkunde te Utrecht aangeboden, hetwelk hij insgelijks met algemeen genoegen vervulde. In 1737 noodigde GEORGE II van Engeland, keurvorst van Hanover, hem uit, om het hoogleeraarsambt aan de onlangs opgerigte hoogeschool van Göttingen te bekleeden. Dit aanbod werd afgewezen, doch twee jaren later aanvaardde hij het hoogleeraarsambt in de wiskunde in de stad zijner geboorte, Leyden, hetwelk door den dood van WITTICHUS was opengevallen. Musschenbroek bleef in deze eervolle betrekking tot aan zijnen dood, schoon hem door de koningen van Pruissen en Spanje en den keizer van Rusland voordeelige aanbiedingen werden gedaan. Hij stierf den 19 September 1761, in het zeventigste jaar zijns ouderdoms. Musschenbroek was de uitvinder van den *atometer* en den *pyrometer*, een werktuig om de uitzetting in lengte door warmte van vaste lichamen te meten. Ook is hij de uitvinder der handelwijze, om reeksen van waarnemingen, door kromme lijnen

II.

graphisch voor te stellen. HUMBOLDT heeft er zich met goed gevolg van bediend voor zijne meteorologische waarnemingen. Musschenbroek bewees dat de zeilsteen niet alleen ijzer, maar ook deszelfs ontbindingen en alle lichamen die ijzerdeeltjes bevatten aantrekt. Zijne proeven over de haarbuisjes zijn merkwaardig, en waren in dien tijd geheel nieuw. Ook is het eene groote verdienste in Musschenbroek, dat men in zijne schriften reeds een veelvuldiger gebruik van de Analytische methode aantreft dan bij zijnen grooten tijdgenoot 's GRAVESANDE. Onder zijne werken telt men *Elementa Physico-Mathematica*, waarvan verscheidene uitgaven bestaan, die telkens zijn uitgebreid en verbeterd; doch hij is zijnen grootsten roem verschuldigd aan zijne *Physicae experimentales et geometricae dissertationes*, waarin vele belangrijke navorschingen en nieuwe proeven voorkomen. Zijn broeder, JAN VAN MUSSCHENBROEK, was een uitmuntend instrumentmaker. «Er zijn nog werktuigen van hem voorhanden, die beter zijn, dan men ze thans in Nederland «maken kan.»

(SAXE, *Onomast.*, T. VI; TE WATER, *Narratio de academiâ Lugd. Batavâ*;
VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Ned.
lett. en wetens.*)

MUTIS, (Don JOSEPH CELESTINO), een beroemd natuurkenner, werd in 1732 te Cadix geboren, en wijdde zich aan de geneeskunde. In 1750 vergezelde hij den onderkoning DON PETRO MOSIA DE LA CERDA naar Nieuw-Granada. Dit rijk Amerikaansch gewest met onvermoeiden ijver doorzoekende, werd hij de ontdekker van den koortsbast in streken waar men zulks niet had vermoed. Tot professor in de wiskunde aan het collegie *Nuestra senora del Rosaria* in Santa Fé benoemd, droeg hij er veel toe bij om aldaar het planetenstelsel van COPERNICUS bekend te maken. De Dominikanen, verbitterd dat de kettersche beschouwingen van dezen grooten astronoom, ten opzichte van de wenteling der aarde rondom de zon, als strijdende met de uitspraak van den Bijbel, ingang vonden, zouden hem gaarne voor hunne helische regtbank gedagvaard hebben, zoo de onderkoning hem niet in bescherming hadde genomen. Tusschen 1777 en 1782 ondernam mutis eene wetenschappelijke reis naar de zuidelijke streken van Nieuw-Granada. Bij *Ibague-Viejo* vond hij eene rijke kwikzilvermijn. Nog in het jaar 1802 liet hij in zijnen hof te Santa-Fé een observatorium bouwen, hetwelk hij van de beste werktuigen voorzag. Hij zelf stierf, hoog bedaagd, den 11 September 1808. Eene

17

der grootste verdiensten van dezen ijverigen natuurvorschcr was de ontdekking dat de kinabast ook in het noordelijk half-rond der aarde groeit. Later vond hij dat dit weldadig gewas ook in *Honda*, onder anderen te *Villeta*, wordt aangetroffen. Behalve op de kruid-, sterre- en scheikunde, legde hij zich inzonderheid toe op de dierkunde. De natuurlijke geschiedenis der kruipende dieren, visschen, vogelen en zoogdieren van *Nieuw-Granada* is hem veel verplicht. Van zijne veelvuldige nage-

latene schriften is tot dus ver in *Europa* weinig bekend geworden, wjl de na zijnen dood in *Spaansch Amerika* uitgebrokene omwenteling derzelver mededeeling in den weg stond. Eenige zijner hoogst gewigtige verhandelingen vindt men echter in de vroegere jaarboeken der Stokholmsche academie, waarin zij door LINNAEUS, met wien MUTIS in briefwisseling was geweest, werden opgenomen.

(*Conversations-Lexicon*).

N.

NÂDIR SHAH, een der grootste en uitstekendste, doch ook een der gruwzaamste menschen, werd den 11 November 1688 in het kleine dorp *Abuver*, nabij *Killaat* ten noordoosten van *Mushed* in de provincie *Khorassan*, geboren. Oorspronkelijk heette hij NÂDIR KOULI, « slaaf van « den wondervolle » of « van God. » Toen hij in dienst trad van RÂMÂSP koning van *Perzië*, nam hij den naam aan van RÂMÂSP KOULI KÂHN, dat is « Khan, slaaf van RÂMÂSP, » doch zoodra hij den troon beklom, voerde hij weder zijnen oorspronkelijken naam van NÂDIR. Zijn vader behoorde tot den stam van AFSSHÂR, een der zeven Turksche stammen, die zich aan den koning van *Perzië* hadden verbonden. Hij was geen man van eenigen rang, en won den kost met het vervaardigen van rokken en kappen van schapehuiden. NÂDIR maakte, na zijne troonsbeklimming, dikwijls zinspelingen op zijne lage geboorte. Toen het koninklijk huis van *Delhi* vorderde dat zijn zoon, die met eene prinses uit hetzelfde stond te huwen, van zijne mannelijke voorvaderen der zeven laatste geslachten opgave zoude doen, riep NÂDIR uit: « Zeg hun dat hij « de zoon is van NÂDIR SHAH, de zoon van « het zwaard, de kleinzoon van het zwaard, « en zoo vervolgens, totdat zij eenen stam- « boom hebben van zeventig in plaats van « zeven. »

Na vele avonturen en heldendaden, zuiverde NÂDIR *Perzië* van de Afghanen, en versloeg in 1731 de Turken in de vlakte van *Hamadan*; doch genoodzaakt om, ter demping van een oproer zich naar *Khorassan* te begeven, nam de Perzische koning RÂMÂSP de gelegenheid waar, om het opperbevel over het leger te aanvaarden. TÂMÂSP in eenen veldslag tegen de Turken het onderspit delvende, sloot met de Turken eene overeenkomst, waarbij hun onderscheidene Perzische provinciën

werden afgestaan. Zoodra NÂDIR dit vernam, hief hij bittere klagten aan, en gaf zijn oogmerk te kennen den oorlog te vervolgen. Toen het volk en de krijgslieden dit voornemen toejuichten, noodigde hij RÂMÂSP uit zich bij hem te voegen. De koning, in zijne legertent verschenen, werd gevat en naar *Khorassan* gezonden. In plaats echter van zich terstond tot koning te laten uitroepen, oordeelde NÂDIR het voorzigtiger RÂMÂSP's zoon, een kind van acht maanden, op den troon te verheffen. Nadat hij deze schikking had gemaakt, trok hij op tegen de Turken, die hij in 1735 tot den vrede dwong. De jeugdige koning omtrent dezen tijd gestorven zijnde, riep NÂDIR eene groote vergadering, bestaande uit bijkans alle personen van rang en aanzien, bijeen in de vlakte van *Chowal-Mogâm*, om over de belangen des rijks te beraadslagen. Deze bijeenkomst bestond uit ongeveer 100,000 personen, die NÂDIR eenpariglijk de oppermagt aanboden. NÂDIR nam met schijnbare aarzeling, den 26 Februarij 1736, deze opdracht aan. Zoodra hij den troon had beklommen, vorderde hij van den keizer van *Delhi* aan de vlugtende Afghanen geene schuilplaats te verleen, en toen hieraan niet werd voldaan, viel hij in *Indostan*, versloeg de Mongolen, en trok den 8 Maart 1739 *Delhi* binnen, waar hij zich meester maakte van de onmetelijke schatten aldaar in den loop van bijkans twee eeuwen door de Mongoolsche vorsten bijeen verzameld. Kort na zijne aankomst verspreidde zich het gerucht door de stad, dat NÂDIR dood was; de inwoners geraakten in opstand, en nu gaf NÂDIR bevel om alles ter neder te houden. Honderd twintig duizend menschen verloren in dit bloedbad hun leven. NÂDIR keerde het volgende jaar naar *Perzië* terug, om de volksstammen ten noorden van zijn rijk, die, gedurende zijne afwe-

zigheid, hetzelfde hadden verontrust, te tuchtigen. Hij trok nu op tegen den vorst van *Bokharah*, die zich onderwierp; doch de koning van *Khaurism*, weigerende zijne oppermagt te erkennen, werd verslagen, gevangen genomen, en ter dood gebragt. Door deze veroveringen was de veiligheid van *Perzië* verzekerd. Tot dus ver had *Nâdir* met gematigdheid en regtvaardigheid geregeerd; doch in de laatste jaren van zijn bestuur woedde hij als de wreedste dwingeland. In 1743 werd zijn oudsten zoon, *Rezâ Kouli*, die zich door zijnen krijgsmoed had onderscheiden, de oogten uitgestoken. Zijne achterdocht tegen zijne eigene onderdaanen was zoo groot, dat hij zelfs de Perzen in zijn leger niet meer vertrouwde, en besloot ze allen door zijne huurbenden te laten ombrengen. Doch eenige zijner hof-officieren, vernemende dat ook zij het slagtoffer van dit bloedbad zouden worden, besloten zich zelven te redden door den dwingeland te dooden. Toen zij gedurende den nacht met opgeheven zwaard in zijne tent waren gedrongen, bad *Nâdir* om genade; doch men riep hem toe, dat hij die nimmer in zijn leven genade schonk, ook geene genade verdiende. Onder het hakken, houwen en steken der moordenaren blies hij den 20 Junij 1747 den laatsten adem uit. De Perzianen noemen hem nog heden eenen verdelger, doch vereeren hem tevens als den hersteller hunner onafhankelijkheid. Het leven van *Nâdir Shah* is in het Perzisch beschreven door zijnen geheimschrijver *Mirza Mohammed Mahadi Khan*, die hem op al zijne krijgsgogten vergezelde, en door *Sir W. Jones* in 't Fransch overgebragt.

(*Malcolm's History of Persia*).

NAKHIMOW, (**AKIM NIKOLAEWITCH**), een Russisch dichter, werd in 1782 te *Kharkow* van welgestelde ouders geboren, en studeerde aan de hoogeschool van *Moscou*. Volgens de gewoonte van dien tijd, trad hij vroegtijdig in krijgsmoed, doch verliet haar weldra. Toen te *Kharkow* eene nieuwe hoogeschool werd geopend, liet hij zich onder de studenten inschrijven, en legde zich zóó ijverig op de letterkunde toe, dat zulks algemeen verbaazing wekte. Zoodra hij zijne studiën had voltooid, ging hij stil leven, en verbond zich aan eene jeugdige, beminnelijke vrouw. Dus in alle opzichten gelukkig, werd hij den 29 Julij 1814 eensklaps door eene hevige koorts uit het leven gerukt. Hij had slechts den ouderdom van twee en dertig jaren bereikt. Hij was beminnelijk van aard, doch schuw, zelfs onder zijne beste vrienden. Ook mistrouwde hij steeds

zijne talenten, door velen op hoogen prijs gesteld. Zijne *Fabelen* munten uit door kernachtigheid en bijtende moraal. Zijne overige dichtwerken vloeijen over van luim, spot en schimp, inzonderheid zijne *Sprekende apen*, welke hij schreef ter bespotting van *NAPOLEON*'s poging om *Rusland* te veroveren. Een beknopte levensbeschrijving van *NAKHIMOW*, met eene beoordeeling zijner voornaamste gedichten, gaf *Dr. Maslowitch* in 1818 te *Petersburg* in 't licht.

NAPIER, (**JOHN**), een beroemd wiskunstenaar en uitvinder der logarithmen, werd in 1550 op het kasteel *Merchiston*, nabij *Edinburg*, geboren, toen zijn vader, de baron *Archibald*, nog slechts den ouderdom van zestien jaren had bereikt. Hij studeerde aan de universiteit van *St. Andrews*, en deed vervolgens eene reis door *Frankrijk*, *Italië* en *Duitschland*. Terug gekomen wees hij alle staatsbedieningen van de hand, ten einde zich ongestoord aan de beoefening der wiskunde en godgeleerdheid te kunnen toewijden. Afkeerig van de wijdoopige en afnattende rekenkundige bewerkingen, destijds voor de oplossing der eenvoudigste trigonometrische vraagstukken vereischt wordende, en alzoo bedacht om daarvoor een gemakkelijker weg op te sporen, vond hij eindelijk de logarithmen uit. Ten opzichte van de belangrijkheid dezer uitvinding halen wij de woorden aan van *Laplace*: «Door het «werk van vele maanden tot weinige dagen terug te brengen, verdubbelt zij, «als ware het, het leven van den sterrekundige, terwijl zij hem tevens behoedt «voor dwalingen en onlust, zoo onafschiedelijk van langwijlige berekeningen.» Zijne tafels werden in 1614 te *Edinburg* uitgegeven, onder den titel van *Mirifici logarithmorum canonis descriptio*.

NAPIER stierf den 4 April 1617, en werd in de kerk van *St. Giles* te *Edinburg* begraven.

(*Delambre, Astronomie moderne; Laplace, Exposition du système du monde; Life, writings and inventions of John Napier, by David Stewart etc.*)

NAPOLEON, (wiens eigenlijke naam was *Napoleone Buonaparte*), keizer der Franschen, koning van *Italië*, &c. &c. Deze buitengewone man, op wiens naam de wereld verbleekte, werd den 15 Augustus 1769 te *Ajaccio*, op het eiland *Corsica*, uit een zeer oud en uit *Italië* afkomstig geslacht geboren. Hij werd aan de militaire school van *Brienne* en *Parijs* opgevoed, en trad in 1785 als tweede luitenant der artillerie in dienst. Door zijn beleid werd de stad *Toulon*, in 1793, op

de Engelschen heroverd. Vervolgens ontwikkelde hij in het Fransche leger, hetwelk *Piëmont* aan de Genueesche grenzen aanviel, groote talenten als krijgsman. In October 1795 voerde hij het bevel over de krijgsmagt, welke de Conventie roemrijk tegen de Parijsche opstandelingen verdedigde. Omtrent deſen tijd huwde hij JOSÉPHINE, de weduwe BEAUHARNAIS. Vroeg in het jaar 1796 werd hij aan het hoofd geplaatst van het Fransche leger in *Italië*, en hier begon zijne luisterrijke loopbaan. In de veldtogten van 1796 en 1797, liep hij gansch *Italië* af, en versloeg herhaaldelijk met geringere magt de Piëmontezen en Oostenrijkers, dwong alle Italiaansche vorsten tot onderwerping, en eindelijk den keizer tot het sluiten van den vrede. Op den 19 Mei 1798 stevende BONAPARTE, met eene geduchte krijgsmagt, naar *Egypte*. Op zijne reis derwaarts nam hij bezit van het eiland *Malta*. *Egypte* ten onder gebracht hebbende, viel hij in *Syrië*, doch hier werd zijn zegepralende togt door SIR SIDNEY SMITH voor *St. Jean d'Acre* gestuit. NAPOLEON keerde naar de oevers van den *Nijl* terug. Hier de tegenspoeden vernemende, welke zijne landgenooten in *Europa* hadden geleden, benoemde hij KLEBER tot opperbevelhebber der troepen, scheepte zich in naar *Frankrijk*, en landde den 9 October 1799 te *Fréjus*. Den 9 en 10 November wierp hij het *Directoire* omver, hief de bestaande constitutie op, en liet zich tot eersten consul verklaren. Zijne eerste zorg was de binnenlandsche onlusten door een stelsel van gematigdheid en orde, te stillen en het militaire overwigt van *Frankrijk* te herstellen. Aan de grenzen van *Zwitserland* een leger verzameld hebbende, voerde hij het, bijkans wonderdadig, over de *Alpen*, en herwon gansch *Italië* door den veldslag van *Marengo*, den 14 Junij 1800. Hierop volgde een verbond van vrede met den keizer en vervolgens met *Engeland*, dat echter, na verloop van weinig meer dan een jaar, weder werd verbroken. In 1804 aanvaardde hij de keizerlijke waardigheid, en werd door den paus ingehuldigd, terwijl hij zich zelven de kroon opzette. In het volgende jaar werd hij tot koning van *Italië* uitgeroepen. Bezig met te *Boulogne* eene vloot en legermagt te verzamelen, om naar *Engeland* over te steken, verbonden zich *Oostenrijk* en *Rusland* tegen NAPOLEON, die zich nu haastte hen in het veld te ontmoeten. De slag van *Austerlitz*, op den 2 December 1805, ontbond de coalitie, en dwong *Oostenrijk* tot eenen vernederenden vrede. In 1806 maakte NAPOLEON onderscheidene koningen, en plaatste zich

aan het hoofd van het Rijn-verbond. In hetzelfde jaar verklaarde *Pruissen* hem den oorlog, doch deszelfs legermagt werd derr 14 October bij *Jena* geheel verslagen. Schoon *Pruissen*, door *Rusland* bijgestaan, den oorlog nog eenigen tijd uithield, zag het zich echter, even als *Rusland*, genoodzaakt den 8 en 9 Julij met NAPOLEON den vrede van *Tilsit* te sluiten. *Spanje* werd in 1808 door den nieuweren overaar onbedacht en onregtvaardig aangevallen, en deze strijd, die tot 1814 voortduurde, was eene der oorzaken van zijnen ondergang. *Oostenrijk* greep in 1809 weder naar de wapenen. De worsteling was hardnekkig; doch de beslissende zegepraal van *Wagram*, op den 5 en 6 Julij, noodzaakte keizer FRANS zich op nieuw aan den overwinnaar te onderwerpen. Vurig verlangende naar eenen erigenaam der Fransche kroon, scheidde NAPOLEON zich, in 1810, van JOSÉPHINE, en huwde MARIA LOUISA, dochter van den keizer van *Oostenrijk*. Een zoon, hem in Maart 1811 geboren, was de vrucht van dit huwelijk.

Omtrent dezen tijd rezen er geschillen tusschen *Frankrijk* en *Rusland*, die op eenen oorlog uitliepen. In Junij 1812 betrad NAPOLEON, met een ontzaggelijk leger, het Russisch grondgebied, won verscheidene veldslagen, en bemagtigde *Moscou*, doch kwam ten laatste in de noodzakelijkheid af te trekken. Gedurende dezen terugtogt werden de Fransche legerscharen door den strengen Russischen winter overvallen, en bijkans geheel verdelgd. *Pruissen* voegde zich nu bij den zegevierenden Russischen monarch. Echter sloeg NAPOLEON de bondgenooten bij *Lutzen*, *Bautzen* en *Wurtzen*, en zou hen welligt geheel overwonnen hebben, zoo *Oostenrijk* zich niet met hen hadde vereenigd. De slag van *Leipzig* dreef NAPOLEON binnen *Frankrijks* grenzen; en in 1814 werd *Frankrijk* aan alle zijden aangevallen. Met eene bij vergelijking onbeduidende magt behaalde NAPOLEON niettemin verscheidene overwinningen; doch deels door het telkens aangroeiend getal zijner vijanden, deels door het verraad van sommige zijner krijgsbevelhebbers, was hij eindelijk genoodzaakt afstand te doen van den troon, en de souvereiniteit van het eiland *Elba* aan te nemen. Hier vertoefde hij echter niet lang. Aan het hoofd van naauwelijks twaalfhonderd man, landde hij, den 1 Maart 1815, te *Fréjus*, en verdreef LODEWIJK XVIII uit zijn rijk. Doch bijkans geheel *Europa* verbond zich andermaal tegen hem; hij werd te *Waterloo* overwonnen, en op nieuw tot afstand gedwongen. In dezen uitersten nood, gaf hij

zich aan de grootmoedigheid der Britsche regering over. Deze regering verbande hem naar *St. Helena*, alwaar hij den 5 Mei 1821 stierf aan den kanker in de maag, eene kwaal, welke waarschijnlijk door het klimaat en de tergingen waaraan hij gedurig bloot stond grootelijks verergerde. NAPOLEON was niet slechts een der grootste veldoversten welke de wereld immer zag, maar bezat tevens schitterende talenten van onderscheidenen aard. En welligt zou hij tot aan zijnen dood in het bezit van den troon zijn gebleven, zoo niet zijne noodlottige heerschezucht en zijn afkeer van alle vrijheidlievende beginselen hem het pad der glorie hadden doen verlaten. Hierdoor werd hij voor de vrienden van vrijheid een voorwerp van afkeer, en voor de omringende volken de man van geweld, dien men, uit zorg voor eigene veiligheid, uit den weg ruimde.

(THIERS, *Histoire de la révolution française*; LAS CAZES, *Mémorial de St. Hélène*; WALTER SCOTT'S *Life of NAPOLEON*; G. ENGELBERTS GERRITS, *NAPOLEON in zijn leven en lotgevallen beschouwd als een werktuig in de hand der Goddelijke Voorzienigheid*).

NAYLER, (JAMES), een Engelsch geestdrijver der zeventiende eeuw, werd in 1616 te *Ardesley* in het graafschap *York* geboren. Hij diende in het leger van het parlement sedert 1641 tot 1649, en werd door *GEORGE FOX* tot de gevoelens der kwakers overgehaald. Zijne hersenen verhit zijnde, gaf hij voor ingevingen te hebben, en beging verscheidene dwaasheden. Om *CHRISTUS* intrede in *Jeruzalem* na te bootsen, hield hij eene openlijke intrede in *Bristol*. Voor dit bespottelijk bedrijf werd hij in 1656, bij vonnis van het parlement, op eene onmenschenlijke wijze gestraft; hij werd gebrandmerkt, in de tong geboord, aan de kaak gesteld, tweemaal gegeeseld, daarna, eenzaam opgesloten en tot harden arbeid gedwongen. Deze opsluiting duurde vier jaren. Kort na zijne loslating, stierf hij in 1660. Toen zijne geestdrijvende ijfhoofdigheid voorbij was, bekende en betreurde hij de begoocheling, waarin hij verkeerde had. Het blijkt inderdaad, dat hij een voorwerp was voor geneeskundige behandeling, en dat de geeseling en het brandmerk met meer regt zou zijn toegepast op degenen, die de vermetelheid hadden zich te verbeelden, dat zij den God der barmhartigheid en liefde welgevallig konden zijn door hunnen krankzinnigen medemensch dusdanig te martelen.

(*Dictionary of Biography*).

NAVARETE, (JUAN HERNÁNDEZ), een beroemd Spaansch schilder, werd te *Logroño* in *Castilië* geboren. Hij is gewoonlijk bekend onder den naam van *El Mudo*, wijl hij op den ouderdom van drie jaren, door eene ziekte, doof en stom was geworden. Dit ongeluk besliste waarschijnlijk de keus van het beroep, waarin hij, onder *FR. VINCENTE* te *Madrid*, zulke snelle vorderingen maakte, dat hij weldra in staat was *Italië* te bezoeken, en te *Venetië* de werken van *TITIAAN* te beoefenen. Nadat hij in 1568 naar *Madrid* was terug gekeerd, benoemde *PHILIPPUS II* hem tot zijnen hofschilder, voor wien hij zijne beste stukken vervaardigde, die in het Escuriaal bewaard worden. Onder deze kunstafereelen telt men eene kleine schilderij van den doop van onzen Zaligmaker, de beroemde *Presepio* (stal waarin het kind *JEZUS* werd geboren), de *St. Hippolytus* des nachts het lijk van *ST. LAURENS* zoekende, en eene *Heilige familie*, welke als zijn meesterstuk wordt beschouwd, en waarin de grillige stoffering (eene kat, een hond en een patrijs) evenzeer de aandacht trok als de schoonheden van compositie. Dit was waarschijnlijk de oorzaak, dat hij koning *PHILIPPUS* moest beloven geene onreine dieren meer in dergelijke onderwerpen in te voeren (1). Zijne werken te *Valencia*, *Salamanca* en *Estrella* zijn weinig minder dan de voorgaande, en onderscheiden zich door een schitterend coloriet, waarom men hem met regt *El Ticiano Español* heeft genoemd.

(*Penny Cyclopaedia*).

NEANDER, (CHRISTOPH FRIEDRICH), bekend door zijne voortreffelijke godsdienstige poëzy, werd den 26 December 1724 te *Ekau* in *Koerland* geboren. Op den ouderdom van acht jaren verloor hij zijnen vader, doch had het geluk eene moeder te bezitten, wier ongeveinsde godsvrucht op zijne kinderlijke ziel eenen weldadigen indruk maakte. Zijne studiën aan de hoogeschool van *Halle* voltooid hebbende, werd hij eerst opvoeder in een aanzienlijk huis, en in 1750 in eene kleine landelijke gemeente als predikant beroepen. Hier werd hij als op de armen gedragen, -zoo dat, toen men hem eenen hoogleeraarsstoel aan de universiteit te *Halle* aanbod, hij weigerde dien te bekleeden, verkiezende liever onopgemerkt te blijven en nuttig te zijn voor menschen, die hem de meeste liefde betoonden. Zoo hij later toestemde, om zijnen eersten standplaats te verlaten voor den meer

(1) «Y en las dichas pinturas nen pougo, galo ni «otra figura que sin deshonestas.»

voordeeligen te *Gänzhof*, was het alleen om daardoor in staat te zijn voor zijne zuster, eene weduw met vijf kinderen, te kunnen zorgen. In 1775 werd hij domdeken van het bisdom *Doblen*, en in 1784 superintendent van kerkelijke zaken in de hertogdommen *Coerland* en *Semgallen*; doch hij hield steeds zijne verblijfplaats te *Gänzhof*. NECKER overleed den 21 Julij 1802, betreurd door allen, die hem als mensch of als schrijver kenden. Zijne roem berust vooral op zijne *Geistliche Lieder*, eene verzameling van godsdienstige gezangen, welke voor deze soort van poëzy met regt als modellen worden beschouwd. Uitblinkende door levendigheid, eenvoudigheid, verhevenheid en innige godsvrucht, zijn zij tevens geheel vrij van gezwollenheid en kinderachtige of ongepaste gemeenzaamheid. Zij zijn het uitvloeisel van een vroom gemoed en een' beschaafden smaak. (*Penny Cyclopaedia*).

NECKER, (JACQUES), minister van financiën van LODEWIJK XVI, was de zoon eens professors in de godgeleerdheid te *Geneve*, alwaar hij in 1734 het eerste levenslicht aanschouwde. Hij werd in zijne jeugd naar *Parijs* gezonden, en kwam op het kantoor van den vermaarden bankier THELUSSON, die hem, uit hoofde zijner bekwaamheden, spoedig aandeel in zijne zaken gaf. Binnen den tijd van dertien jaren verzamelde NECKER zulk een aanzienlijk vermogen, dat hij de zaken liet varen, en naar ambten en waardigheden begon te dingen. Hij gaf onderscheidene werken over financiële onderwerpen in 't licht, die hem gunstig bekend maakten. NECKER schreef over de Fransche Oostindische Compagnie en de koornwetten, *Sur la législation des grains*. Zijn *Eloge de COLBERT* verwierf den prijs van de Fransche academie. Een werk over de geldmiddelen van *Frankrijk* aan den minister MAUREPAS toegezonden hebbende, beval deze hem LODEWIJK XVI aan, die hem, schoon vreemdeling en protestant, in 1776 tot directeur der schatkist benoemde. Het volgende jaar werd hij directeur-generaal van financiën. De dreigende oorlog met *Engeland* van wege de Amerikaanse volkplantingen vereischte eene aanzienlijke vermeerdering van uitgaven. NECKER afkeerig om het volk nieuwe lasten op te leggen, trachtte, door bezuiniging en geldleeningen, in het ontbrekende te voorzien. In 1781 gaf hij zijn *Compte rendu* in 't licht, waarin voor het eerst de inkomsten en uitgaven van het rijk werden openbaar gemaakt. Hierdoor verwekte hij zich vijanden. Ten einde kuitperijën te verijdelen, vroeg NECKER, als

een blijk van 's konings vertrouwen, zitting in den raad; doch zulks geweigerd wordende op grond van zijne geloofsbelijdenis, verzocht hij zijn ontslag, hetwelk hem in Mei 1781 werd verleend. Hierop vertrok hij naar *Zwitserland*, waar hij te *Copet*, aan den oever van het meer *Leman*, een landgoed kocht. Hier schreef hij zijn werk *Sur l'administration des finances*, waarvan binnen weinige dagen 80,000 exemplaren werden verkocht. In 1787 keerde NECKER naar *Frankrijk* terug, en reeds het volgende jaar werd hij weder tot directeur-generaal van financiën benoemd, wyl men hem als den eenigen man beschouwde, om den ellendigen toestand der geldmiddelen te verbeteren. Uit overtuiging verklaarde hij zich voor de bijeenroeping der rijksstanden, welke de koning reeds beloofd had. De aankondiging, welke hij den 27 December 1788 over de bijeenroeping der staten-generaal uitvaardigde, kan als de eerste vonk beschouwd worden, die de reeds lang aanwezige brandstoffen aanstak. Ook stemde hij voor het dubbele aantal afgevaardigden uit den derden stand. De adel en de geestelijkheid zouden ieder 300, de derde stand daarentegen 600 afgevaardigden zenden. Toen de regering maatregelen van bedwang meende te moeten nemen, en NECKER zich daar tegen verklaarde, kreeg hij den 11 Julij 1789 bevel om binnen vier en twintig uren het rijk te verlaten. Naauwelijks werd zijne verwijdering bekend, of gansch *Parijs* was in rep en roer. De *Bastille* werd bestormd en vernield, en zoo groot was de woede des volks, dat de koning zich genoodzaakt zag, hem terstond terug te roepen. NECKER ontving deze uitnoodiging te *Bazel*, en besloot daaraan gehoor te geven. Zijne reis naar *Frankrijk's* hoofdstad scheen een zegetogt, doch zijne populariteit was kortstondig. De mannen der beweging in de nationale vergadering vonden, dat hij te veel tot het stelsel van behoud overhield. In de maand December des volgenden jaars, 1790, leide hij zijne waardigheid in den boezem der nationale vergadering neder, die zulks met onverschilligheid aanhoorde. NECKER verliet *Parijs* met een smartelijk gevoel; zijne eerezuchtige plannen en schitterende uitzigten waren eensklaps vernietigd. Hij sleet het overige zijns levens in *Zwitserland* in afzondering, en schreef onderscheidene staatkundige werken. Eenige jaren te voren had hij zijn veelgelezen werk *De l'importance des idées religieuses* geschreven. Hij stierf in 1804 te *Geneve*, nalatende een aanzienlijk vermogen. Zijne dochter, de beroemde

MADAME DE STAËL, heeft verscheidene zijner nagelatene schriften uitgegeven.

NECKER was onbaatzuchtig, doch slechts in geldzaken; hij verbeeldde zich, dat de openbare meening in *Frankrijk* den regten weg voor de regering aanwees, en zocht alzoo hare gunst te winnen, ten einde zijner eerezucht den ruimen teugel te kunnen vieren. In zijne afzondering echter veranderde hij van denkwijze. «De openbare meening», zegt hij, in het voorbericht van zijn werk *De l'administration de M. NECKER, par lui même, 1791*, «schijnt mij niet meer toe wat zij mij vroeger toescheen. De eerbied, dien ik voor haar heb gekoesterd, is zeer verzwakt sedert ik gezien heb, dat zij waggelt en siddert voor mannen, die zij eerder verfoeid en verworpen moest hebben.»

(DROZ, *Histoire du règne de LOUIS XVI*; THIERS, *Histoire de la révolution française*; MAD. DE STAËL, *Mémoires et considérations sur les principaux évènements de la révolution française*).

NEER, (**ARNOLD VAN DER**), een uitstekend schilder, werd in 1619 te *Amsterdam* geboren. Hij is onder de kenners en kunstenaars, zoo om zijne bijzondere manier en behandeling als om de doorschijnendheid zijner landschappen, gunstig bekend. Hij schilderde meestal dorpegezichten met visschershutten aan de lage oevers van rivieren en kanalen. Zijne stukken zijn ongemeen net, los en helder, en naar de natuur trouw gevolgd. Ook is hij beroemd door het schilderen van uitvoerige maanlichten, waarin hij door niemand is overtroffen, en misschien nimmer geëvenaard. De glans zijner luchten bij maanlicht, en de weerkaatsing der stralen op het water, hetzij kalm of zacht kabbelend, zijn onnavolgbaar. Zijne oorspronkelijke schilderstukken werden in geheel *Europa* op hoogen prijs geschat. Hij stierf in 1683, in den ouderdom van vier en zestig jaren.

(HOUBRAKEN, *Leven der Ned. konstschilders*; J. IMMERZEEL JR., *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters*; Penny *Cyclopaedia*).

NEER, (**EGLON HENDRIK VAN DER**), een zoon des voorgaanden, werd in 1643 te *Amsterdam* geboren. Hij oefende zich het eerst in de schilderkunst onder de leiding zijns vaders, en naderhand onder **JACOB VAN LOO**. Hij was in alle vakken zijner kunst zeer ervaren. In het historisch is zijne compositie schrander en zijne teekening naauwkeurig. Zijne portretten, zoo in levensgrootte als in 't klein, zijn

geestig en fraai van coloriet. Ook schilderde hij gezelschapjes op de moderne wijs gekleed, gelijk **TERBURG**, voor wien hij niet behoeft achter te staan. Zoodra hij op eigene wiken kon drijven, bezocht hij *Parijs*, en werd op zijn twintigste jaar schilder van den graaf VAN DONA, toen gouverneur van de stad *Oranje*. In *Holland* terug gekomen, huwde hij **MARIA WAGENSFELDT** te *Rotterdam*, wier vader geheimschrijver was van de regtbank van *Schieland*. Hij behuwelijkte met haar eene goede somme gelds, doch verkwistte een groot deel daarvan met procederen. «Advocaten», zegt pater **ABRAHAM**, in zijn «boeksken over de ambachten», «zijn als wagens die altijd gesmeerd moeten worden.» Zijne **MARIA** schonk hem zestien kinderen. Na haren dood hield hij zich in *Brabant* op, en trad aldaar in den echt met mejufvr. **DU CHATTEL**, die uitmuntte in 't miniatuur schilderen, hem negen kinderen schonk en te *Brussel* overleed. Vijf jaren later huwde hij voor de derde maal met **ADRIANA**, dochter van **JOHANNES SPILBERG**, hofschilder van den keurvorst van den *Palts*. Onze **EGLON VAN DER NEER** overleed den 3 Mei 1703 te *Dusseldorf*, en werd met veel statelijkheid ter aarde besteld. Toen hij te *Brussel* woonde, had hij achter zijn huis in de *Cellebroersstraat* een' grooten tuin, die zich tot aan den wal uitstreckte; hier kweekte hij, ter nabootsing, allerlei wilde kruiden aan, en om digt bij de voorwerpen te kunnen zitten schilderen, had hij een hutje laten maken, hetwelk naar welgevallen kon verplaatst worden. Geen wonder dan ook, dat in sommige zijner schilderijen de distels, kruidjes en boomstammen, met klim omwoeld, verwonderlijk uitvoerig zijn geschilderd. Het strekt hem tevens tot eer de *Rotterdamse* feniks in de kunst (**ADRIAAN VAN DER WERF**) tot leerling gehad te hebben.

(HOUBRAKEN, *Lev. der Ned. Schilders*; J. IMMERZEEL JR., *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche schilders, enz.*)

NELSON, (**HORATIO**), een der dapperste Engelsche zeehelden, de zoon van **EDMUND NELSON**, parochie-predikant van *Burnham Thorpe*, werd den 29 September 1758 te *Norfolk* geboren. Zijne moeder stierf in 1767, nalatende acht kinderen. **NELSON** was van geen sterk gestel, doch zijne zwakheid maakte hem geenszins afkeerig om het ouderlijk huis te verlaten. Met geestdrift omhelsde hij, op twaalfjarigen ouderdom, de gelegenheid om naar zee te gaan. Hij werd bij zijnen oom, kapitein **SUCKLING**, als jong officier die alle

scheepswerk doet (*Midshipman*), op de *Raisonné* van 64 stukken geplaatst. In 1779 kreeg hij den rang van post-kapitein en het bevel over het fregat *Hinchinbroke*. In den Amerikaanschen oorlog verwierf hij zich den naam van een' bekwaam officier, en in den oorlog der Fransche omwenteling dien van uitstekend zeeheld. Den 30 Januarij 1793 ging hij over op den *Agamemnon* van 64 stukken, en nam met zich, als *Midshipman*, JOSIAH NISBET, den zoon eens vriends, wien hij de volgende karakteristieke vermaning gaf: «Drie dingen moet gij bestendig voor den geest hebben: Vooreerst moet gij steeds blindelings gehoorzamen, zonder eene eigene meening over de doelmatigheid van het bevel te willen hebben; ten tweede moet gij een' ieder als uwen vijand beschouwen, die van uwen koning kwaad spreekt, en ten derde moet gij elken Franschman niet minder haten dan den duivel.» Het schip waarop NELSON zich bevond, maakte een deel uit van het smaldeel van *Lord mook*, in de *Middellandsche Zee*. Daar onderscheidde hij zich bij de belegering van *Bastia* en *Calvi*, voor welke laatste plaats hij één oog verloor, door een' kogel die hem zand in het aangezicht joeg. In den slag van den 14 Februarij 1797, bij kaap *St. Vincent*, bragt hij veel toe tot de glansrijke overwinning der Britsche vloot. Hij veroverde een schip van 64 en een ander van 112 stukken geschut, en ontving op het verdek den degen van den Spaanschen kapitein. Ter belooning dezer kloeke daad, werd hij bevorderd tot schout-bij-nacht, en ontving de Bath-orde. Op het berigt, dat er een rijk geladen Spaansch schip in de haven van *Santa Cruz* lag, werd hij in Julij 1797 met drie linesschepen en eenige fregatten derwaarts gezonden, om dien buit te bemagtigen; doch de onderneming mislukte, wijl de Spanjaarden al te wel voorbereid waren. NELSON, die zich zelven aan het grootste vuur blootstelde, ohtving bij het uitstappen uit zijne boot een schot door den regter elleboog. Men bragt hem met moeite aan boord van zijn schip, waar hem de arm terstond werd afgezet. In 1798 verdelgde hij de Fransche vloot in de baai van *Aboukir*. De slag begon den 12 Augustus in den morgenstond, en reeds op den middag van den volgenden dag was de gansche Fransche vloot verdelgd of bemagtigd. BRUEYS, de Fransche admiraal, na driemaal gewond te zijn, vloog met zijn schip *L'Orient* in de lucht. Op bevel van kapitein HALLOWELL, werd uit een stuk van den grooten mast van dit schip eene doodkist vervaar-

digd, en door hem aan NELSON aangeboden. In dezen bloedigen strijd had NELSON eene zware wond aan het voorhoofd bekomen. De dank van het parlement, zijne verheffing tot de waardigheid van pair met den titel van baron NELSON van den *Nijl*, en een pensioen van 2000 Pst. waren de welsprekende bewijzen van de dankbaarheid van zijn' vorst en zijne natie voor deze roemrijke zegepraal. Van den Turkschen keizer ontving hij eene *aigrette* van diamanten en eenen kostbaren pels, van keizer PAUL diens portret met diamanten omzet, eene gouden doos en eenen eigenhandigen brief, en van den koning van *Napels* en *Sicilië* onderscheidene rijke geschenken. NELSON werkte vervolgens grootelijks mede, om de Franschen van Napolitaansch en Romeinsch grondgebied te verdrijven. In 1801 werd hij vice-admiraal der blaauwe vlag, en weldra woei deze van den *San Josef* van 112 stukken, dien hij zelf had veroverd. In April van hetzelfde jaar bragt hij den Denen in den slag van *Kopenhagen* een geducht verlies toe. Na eenen strijd van vijf uren was de gansche linie der Deensche vloot verslagen. Slechts de kroon-batterijen en de schepen aan den ingang van de haven waren nog onbeschadigd; maar ook waren er twee Engelsche schepen gestrand, en andere liepen hetzelfde gevaar. In dit haghelijk oogenblik zond NELSON een' parlementair af met den volgenden veelbeduidenden brief: «De vice-admiraal NELSON heeft in last *Denemarken* te sparen zoo dra het niet langer weêrstand biedt. De verdedigings-linie, welke deszelfs strand beschermt, heeft voor de Britsche vlag gestreken; doch zoo het vuren van de Deensche zijde voortduurt, moet hij al de gemaakte prijzen aan de vlammen opofferen, zonder dat het in zijne magt staat de manschappen te sparen, die ze zoo kloekmoedig hebben verdedigd. De brave Denen zijn de broeders der Engelschen, en moesten nimmer hunne vijanden zijn.» De voorslag werd aangenomen; NELSON kwam aan land, en sloot met den kroonprins eene overeenkomst, waarmede de strijd eindigde. Voor deze dienst werd hij tot *Viscount* (burggraaf) verheven. Den 21 October 1805 kroonde hij zijne krijgsbedrijven met de roemrijke zegepraal van *Trafalgar* op de vereenigde Fransche en Spaansche vloeten. De overwinning echter kostte *Engeland* het verlies van den held, die haar had bevochten. Toen de kampstrijd bijkans was geëindigd, trof hem een musketkogel (uit de maskorf van den *Redoutable*) in den linkerschouder, drong vervolgens door de long en

verbrijzelde hem de ruggegraat. Met gelatenheid vernam hij, dat de wond doodelijk was, vroeg nog hoe het met den slag stond, glimlachte toen men hem zeide, dat reeds twaalf vijandelijke schepen de vlag hadden gestreken, en gaf ruim drie uren later den geest. Zeventien Fransche en Spaansche schepen waren genomen en een verbrand.

Het lijk des gevierden helds werd in spiritus gezet, en op het schip *Victory*, ter plaatse waar hij gevallen was, in de doodkist gelegd, die uit den grooten mast van het Fransche admiraalsschip *L'Orient* was vervaardigd. Den 9 Januarij 1806 werd zijn stoffelijk overschot in de St. Paulus-kerk te Londen ter aarde besteld, waar later te zijner eere een prachtig gedenkteeken is opgericht. Zeven prinszen van den bloede volgden zijne lijkstaatsie.

(JAMES'S *Naval history*; SOUTHEY'S *Life of NELSON*).

NEPOS, (CORNELIUS), een Latijnsch geschiedschrijver onder JULIUS CAESAR en keizer AUGUSTUS; hij werd te *Hostilia* (thans *Ostiglia*) aan de *Po* geboren. CICERO en ATTICUS behoorden onder zijne vrienden. NEPOS schreef onder anderen de levens van beroemde Grieken en Romeinen, onder de titels van *Vitae excellentium Graeciae imperatorum, seu belli ducum XX*, en *Vitae romanorum belli ducum*. De schrijver verraaft daarin grootmoedige en deugdzaame gevoelens. De schets van het karakter van ALCIBIADES is meesterlijk. Ook het leven van POMONIUS ATTICUS is eene voortreffelijke karakterschildering.

(Vossius, *De historicis Latinis*).

NERO, (LUCIUS DOMITIUS CLAUDIUS), de zesde Romeinsche keizer, werd in het jaar 37 na CHRISTUS te *Antium* in *Latium* geboren, en volgde CLAUDIUS op, die hem als zoon had aangenomen. Hij genoot eene zorgvuldige opvoeding, en werd toevertrouwd aan de leiding van den wijsgeer SENECA. NERO maakte groote vorderingen in het Grieksch, waarvan hij in zijn zestiende jaar eene proeve gaf door in die taal voor de regten en vrijheden der Rhodiërs en de inwoners van *Ilium* te pleiten. Bij den aanvang zijner regering, in het jaar 54, verwekte zijn gedrag de levendigste hoop; doch weldra werd hij de wreedste dwingeland. Zijne eigene moeder, zijn leermeester SENECA en eene menigte aanzienlijke Romeinen verloren op zijnen last het leven. Zijne gemalin POPPAEA, die zich in eenen gezegenden staat bevond, ontving van hem een' schop, waaraan zij weldra overleed. Het werd algemeen geloofd, dat NERO zelf de stad *Rome* in brand had laten steken, en eenen

hoogen toren beklammen, om deze verschrikkelijke verwoesting des te beter te kunnen aanschouwen, tevens den brand van *Troje* bezingende. Deze misdaad vindt men bij SÜETONIUS en DIO vermeld, doch TACITUS zegt, dat hij niet in staat was de waarheid dezer beschuldiging te bewijzen. Ten einde echter dit vermoeden bij het volk uit te wisschen, verspreidde NERO het gerucht, dat de Christenen den brand hadden aangestoken; een groot aantal hunner werd gegrepen en ter dood gebragt; eenigen werden in wilde dierenhuiden gewikkeld, en door honden verscheurd, anderen gekruisigd, en velen met pek en andere brandbare stoffen besmeerd, om des nachts in de keizerlijke tuinen te worden verbrand. «Hierover,» zegt TACITUS, «ontstond medelijden voor de schuldigen, «schoon zij de strengste straffen verdienden, wyl zij niet voor het algemeen belang werden ter dood gebragt, maar om «de martelzucht van eenen enkelen mensch «te bevreemden.»

Gedurende het laatste gedeelte zijner regering trad NERO menigmaal op als toonkunstenaar, worstelaar, zwaardvechter of wagenmenner, en ontving niet minder dan 1800 kroonen voor de overwinningen, welke hij in de Grieksche spelen had behaald. Doch terwijl hij zich aan de grootste buitensporigheden overgaf, stond GALBA, die in *Spanje* het bevel voerde, tegen hem op. De Pretoriaansche lijfwacht viel GALBA toe, en de senaat sprak het doodvonnis tegen NERO uit. Uit wanhoop trachtte hij nu zich zelve te vermoorden, doch de wond niet doodelijk zijnde, verzocht hij een' vrijgelaten slaaf hem deze laatste dienst te bewijzen. Hij stierf twee en dertig jaren oud, na eene regering van veertien jaren.

(TACITUS; SÜETONIUS; DIO CASSIUS; STUART, *Romeinsche geschiedenissen*; CREVIER, *Histoire des empereurs romains*).

NEWTON, (ISAAC), de grootste Britsche wijsgeer, en grondlegger der nieuwe wiskundige natuurkunde, werd den 25 December 1642 te *Woolsthorpe*, een gehucht in de parochie van *Colsterworth*, in het graafschap *Lincoln*, geboren. Zijn vader, ISAAC NEWTON, huwde de dochter van JAMES AYSOUGH, van *Market Overton*, in het graafschap *Rutland*, en het onderwerp van dit artikel was hun eenigst kind. Terwijl hij de taalschool van *Grant-ham* bezocht, verried hij eene ongewone geschiktheid voor de werktuigkunde; onder andere dingen maakte hij een' windmolen en eene waterklok; doch in zijne schoolstudiën vond hij weinig behagen, zoodat hij onder zijne medeleerlingen

niet hoog stond aangeschreven. Ten laatste echter, toen een knaap, die hem vooruit was, hem op zekeren dag eenen duchtigen schop voor de maag had gegeven, waaraan hij groote pijn leed, spande ISAAC alle krachten in, dezen beleediger voorbij te streven, hetgeen hem weldra gelukte; van dit oogenblik af rees hij in de achting zijner medescholieren, en weldra was hij onder zijne medeleerlingen de hoofdpersoon. Zijne moeder, die intusschen voor de tweede maal weduwe was geworden, riep hem van de school terug, om hem voor het bestuur harer landhuishoudelijke zaken op te leiden. Op marktdagen ging hij met eenen ouden dienstknecht naar *Grantham*, om aldaar de voortbrengselen der pachthoeve te verkoopen, en daarvoor de benodigdheden voor het huisgezin terug te brengen. Doch bij deze gelegenheden gebeurde het zeer dikwijls, dat ISAAC onder weg staan bleef om de bewegingen van een waterrad of eenig ander werktuig gade te slaan, en zoodra hij de stad bereikte, begaf hij zich naar de apothekers-vliering, waarop hij vroeger gehuisd had, wijl hij aldaar eenige oude boeken vond, die hem een aangenaam onderhoud verschaften tot dat zijn getrouwe medgezel hem kwam roepen, om met hem huiswaarts te keeren. Daar het uit alles bleek dat men onverstandig handelde zijne neiging tot de studie te dwarsboomen, zond men hem kort hierop naar de school van *Grantham* terug. Men weet niet hoe lang hij daar is gebleven, maar wel dat hij op zeventienjarigen ouderdom de hoogeschool van *Cambridge* bezocht, en zich met de grootste inspanning op de wiskunde toelagde. Gedurende zijn verblijf aldaar, vond hij de rekening der oneindige grootheden uit, en ontdekte den aard van het licht en de kleuren. Tot zijne ontdekking van de wetten der zwaartekracht gaf de volgende omstandigheid aanleiding: In 1665, door eene uitgebrokene pest gedwongen *Cambridge* te verlaten, keerde hij naar *Woolsthorpe* terug; hier zat hij, op zekeren dag, onder eenen boom, toen een afvallende appel zijne aandacht deed vestigen op die wonderlijke kracht der natuur, welke wij zwaarte noemen, en waardoor elk vallend ligchaam naar het middelpunt der aarde wordt getrokken. Zijn vorschend verstand ontdekte nu dit geheim (1). In 1669 werd hij tot hoogleeraar in de wiskunde aan de hoogeschool van *Cambridge* benoemd, welk

(1) De bedoelde appelboom is eerst sedert weinige jaren door den wind omver gerukt. Men heeft hem in dien toestand afgeteekend, en een ander boompje op den ouden stam geënt.

ambt hij gedurende zeven en twintig jaren met steeds toenemenden roem bekleedde. Zijn onschatbaar werk, *Philosophiae naturalis principia mathematica*, hetwelk de theorie van het groote wereldgebouw ontwikkelt, verscheen eerst in 1687 in 't licht. De markies DE L'HOSPITAL, een groot wiskunstenaar, stond zoo verbaasd over de geestkracht van NEWTON, die in de geheimste wetten der natuur doordrong, dat hij eenmaal aan Engelschen, die hem bezochten, vroeg: «Eet en drinkt NEWTON als een ander mensch? Ik houde hem voor eenen hemelschen geest, die met het stof geene gemeenschap meer heeft.»

In 1722 begon NEWTON aan een gebrek aan de blaas en het graveel te lijden. Den 28 Februarij 1727 bekleedde hij voor het laatst den voorzitterstoel der Koninklijke Societeit, en stierf den 20 Maart daaropvolgende, in den ouderdom van acht en vijftig jaren. Hij ligt begraven in de Westminster-abdij, waar zijne bloedverwanten hem een prachtig gedenkteeken hebben opgericht, met een Latijnsch opschrift, waarvan de inhoud hierop neder komt: «De stervelingen mogen zich verheugen, dat er zulk een sieraad des menschelijken geslachts op aarde heeft geleefd.» PORE vereerde hem met het volgende grafschrift:

Nature and nature's laws lay hid in night.
God said, «Let newton be,» and all was light.

NEWTON echter was meer dan iemand overtuigd, dat het den mensch slechts is gegeven een gering deel der schepping te bevatten, en getuigde kort vóór zijnen dood: «Ik weet niet wat de wereld over mijne werken zeggen zal, doch mij zelve ben ik steeds voorgekomen als een kind, spelende aan den oever der zee, «nu eens eenen gekleurden steen, dan «eene glinsterende mosselschelp vindende; «terwijl de oceaan der waarheid, ondoordgrond en ondoorgondelijk, in eindeloze «verte zich voor mijn oog uitbreidde.»

(BREWSTER'S *Life of NEWTON*; FONTENELLE, *Eloge de NEWTON*; MONTUCLA, *Hist. des mathém.*; LAPLACE, *Expositions du système du monde*; *Heads of illustrious persons of Great Britain, engraved by HOUBRANEN and VENTUE, with their lives, by BIRCH*).

NICANDER, (KARL AUGUST), een beroemd Zweedsch dichter van den nieuweren tijd, werd den 20 Maart 1799 te *Stregnas* geboren, en studeerde aan de hoogeschool van *Upsal*, waar hij in 1820 eenige dichterlijke bijdragen leverde in de *Kalender för Dame*. Kort daarna trad hij op met een voortreffelijk treurspel, getiteld *Runesvärdet, eller den förste Riddarn*

(*Het Runische zwaard, of de eerste ridder*). Zijn volgend dichtstuk, met teekeningen van zijn vriend, den baron van HAMILTON, versierd, voert ten titel *Runor* (*de Runen*), en bevat eene reeks van zestiën legenden, waarvan die over ERIK WASA de belangwekkendste is. Een ander voortbrengsel van denzelfden aard, gegrond op volksverhalen uit het Noorden en Zuiden, namelijk zijn *Enzio*, werd insgelijks met groot genoegen ontvangen. In 1825 behaalde hij bij de Zweedsche academie den uitgeoefden eerepenning, en het volgende jaar andermaal voor zijn gedicht op den *Dood van Tasso*. Zijne tragische vertelling van koning ENZIO werd in 1829 door MOHNIKE in 't Hoogduitsch overgebracht. In 1827 bezocht NICANDER, op kosten van de Zweedsche academie, *Italië*. Hij gaf eene beschrijving van deze reis uit, waarvan de voornaamste verdienste ligt in de dichtregelen, welke daar zeer gepast zijn ingevlochten. Onder zijne kleinere dichtstukken munt vooral dat op de *Stilzwijgendheid* uit, waarin gevoel en schoonheid elkander den palm betwisten. NICANDER stierf den 7 Februarij 1839.

(*Penny Cyclopaedia*).

NEY, (MICHEL), een Fransch maar-schalk, prins van de *Moskwa*, hertog van *Elchingen*, bijgenaamd *de dapperste der dapperen*, werd den 10 Januarij 1769 te *Sarre-Louis* geboren. Zijn vader was eenvoudig handwerksman, die hem geene uitstekende opvoeding kon doen geven. Op een notaris-kantoor geplaatst, vond de jeugdige NEY gelegenheid om eenige kundigheden te verzamelen, doch trad weldra (1787) als gemeen huzaar de helden-loopbaan in. In de eerste oorlogen der revolutie spreidde hij zoo veel moed en ijver ten toon, dat hij de *Onvermoeibare* werd genoemd. Reeds in 1796 was hij tot den rang van brigade-generaal opgeklommen. Hij nam deel aan al de krijgsbedrijven aan den *Rijn*, vooral aan den slag van *Hohenlinden*. In alle veldtogten van 1805 tot 1814 onderscheidde hij zich boven allen door moed en schranderheid. Na den val van NAPOLEON werd hij door LODEWIJK XVIII tot pair verheven, en met de Lodewijksorde begiftigd. In 1815 plaatste de koning hem aan het hoofd van het leger, om NAPOLEON, die het eiland *Elba* had verlaten en in *Frankrijk* was geland, aan te tasten, te verdrijven of gevangen te nemen. NEY beloofde den kroonroover te vernietigen, maar liep niettemin tot NAPOLEON over. Hij streed te *Waterloo*, waar hem vijf paarden onder het lijf werden doodgeschoten, met wanhopigen moed, en was de laatste op het slagveld. «Hij mogt

«aldaar den dood niet vinden, maar «scheen bestemd om door eenen anderen «dood eene groote les te moeten geven «aan dezulken, die, ten tijde van staat-«kundige beroeringen, hunne eer en hun «heil elders zoeken, dan in eene onwrik-«bare vastheid van beginselen.» Bij de tweede herstelling der *Bourbons* werd hij ter dood veroordeeld. Toen hij zijn vonnis hoorde lezen, en men zijne titels vermeldde, viel hij den voorlezer in de rede, zeggende: «Waarom hier nog titels! MICHEL «NEY! en weldra eene handvol stof!» Den 7 December 1815, des morgens ten negen ure, viel hij in den tuin van het *Luxemburg* door kogelschot. Toen men hem wilde blinddoeken, scheurde hij den doek weg, in ongeduld uitroepende: «Hebt «gij vergeten, dat ik zes en twintig jaren «lang onder kogels heb verkeerd?» Met vaste stem riep hij nu den soldaten toe: «Mist niet! Leve *Frankrijk*! — Vuur!»

(*Dictionnaire historique des grands hommes; Conversations-Lexicon*).

NICOLAI, (CHRISTOPH FRIEDRICH), een schrijver, aan wien de Duitsche letterkunde veel is verplicht. Hij zag den 18 Maart 1733 het eerste levenslicht te *Berlijn*, waar zijn vader boekhandelaar was. Schoon hij moed en lust betoonde ter beschaving en uitbreiding van zijn verstand, werd hij tot zijn leedwezen naar *Frankfort* aan den *Oder* gezonden, om aldaar den boekhandel te leeren. Zijne tusschenuren besteedde hij, om zich, alleen met behulp van boeken, de Latijnsche, Grieksche en Engelsche talen eigen te maken. Ook in de wis-, geschiedkunde en wijsbegeerte maakte hij aanmerkelijke vorderingen. Hij was een voorbeeld van hetgeen men doen kan door zelfoefening, welke ons wel eens van den regten weg afvoert, maar ons tevens tot talrijke navorschingen aanleiding geeft, die zich nimmer aan ons zouden hebben voorgedaan, zoo wij den betreden weg hadden gevolgd. In 1752 naar *Berlijn* terug gekeerd, hield de boekhandel hem den ganschen dag bezig; doch in den vroegen morgen en laten avond, ja zelfs geheele nachten, zette hij zijne letteroefeningen voort. In 1755 trad hij als schrijver op met zijne *Briefe über den jetzigen Zustand der schönen Wissenschaften*; dit werk baarde groot opzien, en bragt hem in kennis met LESSING en MOZES MENDELSSOHN. Na den dood zijns vaders onttrok hij zich aan den boekhandel, en liet dien over aan zijn' ouderen broeder. Nu leefde hij geheel voor de letteren, en schreef met MENDELSSOHN de *Bibliothek der schönen Wissenschaften*, een der eerste letterkundige tijdschriften in 't Hoogduitsch, het-

welk hij tot het einde van 1805 voortzette, onder den titel van *Neue allgemeine deutsche Bibliothek*. Uit hoofde van den onverwachten dood zijns broeders, in 1758, moest hij den boekhandel, ten algemeenen nutte zijner bloedverwanten, weder opvatten, schoon zulks zijnen ijver voor de letterkunde niet deed verflaauwen. Zijne *Charakteristische Anekdoten von König Friedrich II* zijn voor de geschiedenis hoogst belangrijk. Onder de romans, welke hij in 't licht gaf, en waarin hij huichelaars en dweepers ontmaskert, is de voornaamste *Leben und Meinungen des Magisters Sebalduß Nothanker*, welke in het Fransch, Deensch, Nederduitsch en Zweedsch werd overgebracht. Deze rustelooze geleerde verloor in zijn zeventigste jaar, door eene hevige zinkingkoorts, het regteroog, doch hierdoor werd zijne werkzaamheid geenszins gestremd. Niets had echter een' nadeeliger invloed op zijnen geest dan het ongelukkig lot zijns vaderlands, zuchtende onder NAPOLEON'S tuchtroede. Hij overleed in 1811 te *Berlijn*. Wij kunnen hier geene volledige lijst zijner werken opnemen, maar verwijzen naar FR. NICOLAÏ'S *Leben und liter. Nachlass, herausgegeben von L. F. G. von Göcking*.

(*Penny Cyclopaedia*; NIEUWENHUIS, *Woor-denboek van kunsten en wetenschappen*).

NICOLAÛS, (**DAMACENUS**), of NICOLAAS VAN DAMASKUS, een inboorling van *Damaskus*, schreef eene algemeene geschiedenis in het Grieksch, insluitende de regering van HERODES den Grooten, waarover JOSEPHUS de volgende beoordeeling geeft: «In «het rijk van HERODES en bij hem levende, «stelde hij zijne geschiedenis zamen, met «het doel om hem te behagen en te die-nen, uitwijdende over dingen, die hem «tot roem verstrekten, en verbloemende «eene menigte onregtvaardige handelingen «of ze geheel verzwijgende. Om den moord «van MARIANNE en hare kinderen te ver-goelijken, beschuldigt hij haar valschelijk «van onkuisheid en de jonge lieden van «zamenzwering. De gansche geschiedenis «vloeit over van uitbundige loftuitingen op «al de daden des konings en van veront-schuldigingen zijner snoode misdrijven.» Deze geschiedenis bevatte 144 boeken, waarvan de overgeblevene fragmenten dik-wijls zijn herdrukt. Nicolaüs schreef an-dere werken. Er bestaat nog een fragment van zijn *Leven van Augustus*.

(JOSEPHUS, *Antiq.*, XVI, XVII; *Jood-sche oorlogen*, I, II).

NICOT, (**JEAN**), een Fransch staats-man, werd in 1530 te *Nîmes* geboren en in 1559 als gezant naar *Portugal* gezon-den; hij bracht van daar in *Frankrijk* het

kruid, hetwelk den tabak oplevert, en naar hem in het Latijn *Nicotiana* wordt genoemd. Ook schreef NICOT eene verban-deling over de zeevaart en het eerste Latijnsch-Fransch woordenboek. Hij stierf in 1603.

(*Dictionn. historique des grands hommes*).

NIEBUHR, (**CARSTENS**), een beroemd reiziger, werd in 1733 te *Ludingworth* in *Hanover* geboren. Zijn vader was een ge-goed landbouwer; maar hij verloor vroeg-tijdig zijne ouders, en geraakte, door eene onregtvaardige verdeling der nalatenschap, in zulke bekrompene omstan-digheden, dat hij door handenarbeid in zijne behoeften moest voorzien. Doch op zijn een en twintigste jaar wekte, als ware het, een toeval de natuurlijke veerkracht van zijnen geest op, en had grooten in-vloed op zijn lot. Een pleitgeding aanlei-ding gevende dat men een' landmeter moest raadplegen over de uitgestrektheid van een stuk gronds, besloot hij zich in de meetkunde te oefenen. Dit geschiedde. Zijn dorst naar kennis nu eenmaal opge-wekt, en over zijn gering ouderlijk ver-mogen kunnende beschikken, besteedde hij daarvan een deel om in de hogere wis-kunde onderrigt te ontvangen, eerst te *Hamburg* en vervolgens aan de hoogeschool van *Göttingen*. Op den ouderdom van vier en twintig jaren, trad hij als ingenieur in *Hanoversche* krijgsmacht, doch ontving spoedig eene uitnoodiging van het Deensch gouvernement, om aan eenen wetenschap-pelijken togt naar *Arabië* deel te nemen.

Het denkbeeld dezer onderneming (eene der roemrijkste gebeurtenissen uit de rege-ring van *FREDERIK V*) was opgerezen bij den geleerden MICHAËLIS, ten einde eenige plaatsen in het oude Testament te kunnen ophelderen. De minister, graaf van *BERNSTORFF*, hiermede ingenomen, spoordt deze NIEBUHR aan de reis mede te doen, en zich met de sterre- en aardrijkskundige waarnemingen te belasten. NIEBUHR, hoe-wel begeerig om dezen togt bij te wonen, bedong een uitstel van achttien maanden, ten einde zich verder voor dit doel te bekwa-men. Ook oefende hij zich intusschen in 't Arabisch, hetwelk hij later in het land zelf zeer vlug leerde spreken. Uit nederigheid weigerde hij den titel van professor. Hij vergezelde alzoo den togt in heedanigheid van wiskunstenaar of aardrijksbeschrijver, waarbij de Deensche minister, die eenige proeven zijner onbaatzuchtigheid in gel-delijke zaken had ontvangen, den ver-antwoordelijken post van thesaurier der zending voegde. De andere leden des ge-zelschaps waren *FREDERIK CHRISTIERN VON HAVEN*, professor in de Oostersche talen,

PETRUS FÖRSKAL, natuurkundige, CHRISTIERN KARL CRAMER, geneesheer, en GEORGE WILHELM BAURENFEIND, teekenaar en schilder. In Januarij 1761 verliet men *Kopenhagen* met een fregat der Deensche marine, en keerde eerst na verloop van zes jaren, in November 1767, terug. Door het spaarzaam beheer der geldmiddelen van NIEBUHR, kwam deze gewigtige expeditie de Deensche regering slechts op de ongelooflijk geringe som van naauwelijks 50,000 Gulden te staan.

NIEBUHR werd in *Denemarken* verwelkomd gelijk hij verdiende. De vruchten zijner reis bood hij het publiek aan in zijne *Beschreibung von Arabien* en in zijne *Reisbeschreibung nach Arabien und andern umliegenden Ländern*, welke beide voortreffelijke werken in het Deensch, Fransch, Nederduitsch en Engelsch zijn overgezet. De natuurkundige waarnemingen van FÖRSKAL, die op reis was gestorven, werden door NIEBUHR openbaar gemaakt onder de titels van *Descriptiones animalium etc. quae in itinere orientali observavit*, en *Flora Aegyptiaco-arabica*.

NIEBUHR, die eenen hoogen ouderdom bereikte, overleefde de terugkomst zijner Oostersche reis bijkans eene halve eeuw. In 1772 voedde hij eenige gedachten om eene nieuwe ontdekkings-reize in de binnenlanden van *Afrika* te ondernemen, doch een gelukkig huwelijk deed hem van dit voornemen afzien. Hij stierf den 26 April 1815. Twee jaren na zijnen dood gaf zijn zoon BARTHOLD GEORGE NIEBUHR (een' verdienstelijk geschiedschrijver en zeer goed orientalist) eene beknopte levensbeschrijving van hem in 't licht, welke de bouwstoffen heeft geleverd voor een artikel in de *Biographie universelle*, waaruit dit berigt hoofdzakelijk is ontleend.

NIEUWENHUIJZEN, (JAN), de stichter der Maatschappij tot *Nut van het Algemeen*, werd den 4 September 1724 te *Haarlem* geboren. Schoon voor den boekhandel opgeleid, werd hem, uit hoofde van zijn godsdienstig karakter en verlicht verstand, door het kerkgenootschap der Doopsgezinden in zijne vaderstad, het leeraarsambt opgedragen. Vervolgens verkondigde hij het Evangelie in de Doopsgezinde gemeenten van *Middelharnis*, *Aardenburg* en *Monnikendam*, in welke laatste stad hij den 24 Februarij 1806, in den ouderdom van ruim een en tachtig jaren overleed. Als stichter der Maatschappij tot *Nut van 't Algemeen* is hem een eenvoudig marmereen gedenkteeke opgerigt in de kerk waar zijn stoffelijk overblijfsel rust. Met medewerking van zijnen achtenswaardigen zoon MARTINUS en eenige edeldenkende mannen

legde NIEUWENHUIJZEN den 26 November 1784, te *Edam*, de eerste grondslagen van opgenoemde maatschappij, die zoo veel heeft toegebracht om de armen en de min aanzienlijke standen van hunne vooroordeelen en wanbegrippen te bevrijden en tot deugd en zuivere godsvereering, als de eenige bronnen van waar geluk, op te wekken. Ook de verbetering van het onderwijs en de opvoeding van het opkomend geslacht was steeds het doel dezer maatschappij, welke het vaderland tot sierraad en ten zegen verstrekt, en haren weldadigen invloed allerwegen uitoefent.

(*Gedenkschriften der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen*, 1834).

NIEUWENTYT, (BERNARD), een voortreffelijk natuurkenner, werd den 10 Augustus 1654 te *Westgraafdiijk*, een dorp in *Noord-Holland*, geboren. Schoon voor den geestelijken stand bestemd, oefende hij zich liever in de geneeskunde, welke neiging door zijn vader niet werd tegen gegaan. Vervolgens zette hij zich als arts te *Purmerend* neder, waar hij door zijn beminnelijk karakter en zijne bekwaamheid aller harten won, en tot de burgemeesterlijke waardigheid werd geroepen. In 1715 gaf hij te *Amsterdam* een werk in 't licht, hetwelk zijnen naam heeft verveeuwigd. Wij bedoelen hier zijn *Regt gebruik der werelbeschouwingen*, waarin hij de groote waarnemingen, waarmede men, vooral in zijnen tijd, de natuurkennis had verrijkt, deed strekken tot verheerlijking en aanbidding van den grooten bouwmeester der natuur. Zijn hoofddoel was, om ongodisten van het bestaan van een liefderijk Opperwezen te overtuigen, hun wijzende op de zamenstelling van het groote wereldgebouw, het naaksel der dieren, enz.; en vervolgens, om de twijfelingen der vrijgeesten ten opzichte der geopenbaarde godsdienst op te heffen. Dit werk verscheen oorspronkelijk in het Nederduitsch, maar heeft in het Engelsch, Fransch en Hoogduitsch verscheidene herdrukken beleefd. De Engelsche vertaling van CHAMBERLAYNE verscheen, onder den titel van *Religious philosopher*, in 1718 en 1730 in drie deelen octavo te *Londen* in 't licht. NIEUWENTYT, die tevens een goed astronoom was, schreef eenige wiskundige werken, die echter te weinig waarde hebben, om daarvan hier de titels te vermelden. Hij stierf den 30 Mei 1718. Zijn naam wordt nog door vele onzer landgenooten met eerbied genoemd.

(NICÉRON, *Mémoires des hommes illustres*, tom. XIII, p. 356; *L'Europe savante*, tom. VIII, p. 297; *Biographie du royaume des Pays-Bas*).

NIEUWLAND, (PIETER), een der voortreffelijkste dichters, letterkundigen en wiskunstenars onder zijne land- en tijdgenooten, zag den 5 November 1764 het eerste levenslicht in de *Schagerlaan* van de *Diemermeer* bij *Amsterdam*, waar zijn vader, een gering doch kundig timmerman, woonde. Zijne vrome moeder las hem dikwijls iets uit eenen prent-bijbel voor, en stond op zekeren dag verbaasd haar driejarig kind de dichtregelen, die onder de prentafbeeldingen stonden, te hooren herhalen. Op zevenjarigen ouderdom had hij al de boeken, die in het ouderlijk huis waren, doorgelezen, en uit dezelve belangrijke uittreksels gemaakt. De *Meer* gewaagde weldra van het wonderkind. *Mevr. de Vries*, die in dezelfde laan hare hofstede had, ontbood den knaap, en stelde hem aan *JERONIMO* en *BERNARDUS DE BOSCH* en eenige daartoe genoodigde heeren en dames voor. Men gaf het kind eenige moeilijke vragen ter beantwoording op, om binnen eenen bepaalden tijd te beantwoorden. Schoon men hem in eene afzonderlijke kamer pen en inkt aanbood om zulks op zijn gemak schriftelijk te doen, vloog hij met een zweepje in de hand de Tuinlaan in galop op en neer, onder het geroep van: «hort! paardje! hort!» en kwam spoedig met de voldoendste antwoorden terug, *alsof hij ze onderweg had gegrepen of ingeademd*. En om nu alle loftuiting te ontnemen, was het weder: «hort! paardje! hort!» Men trok zich het lot van den veelbelovenden knaap aan, en de timmermansjongen werd weldra, onder het geleide van bekwame leermeesters, in een groot geleerde herschapen. In 1789 werd hij te *Amsterdam* lector in de wis- en sterrekunde en stuurmanskunst, en drie jaren later hoogleeraar in de wis- en natuurkunde te *Leyden*. Zijn geest was tot alles bekwaam. Om den inhoud eens boeks te kennen had hij het slechts los te doorbladeren. Onder zijne gedichten munt de *Orion* uit, welke hem op den *Parnassus* eenen onsterfelijken naam verzekert. In de oude letterkunde maakte hij zich verdienstelijk door eene verhandeling op den Stoischen wijsgeer *Musonius*, en zijne verdienste als wiskundige zou eene voor ons bestek te breedvoerige uiteenzetting vorderen, weshalve wij daaromtrent liever verwijzen naar de *Lijkrede* op *PIETER NIEUWLAND*, door *J. H. VAN SWINDEN*, waar achter belangrijke *Aanteekeningen*, zijn' levensloop betreffende (1). Reeds den 14 November

1794 werd *NIEUWLAND* aan de geleerde wereld door den dood ontrukkt. Het vaderland treurde over zijn vroegtijdig afsterven. De smaakvolle dichter *JAN DE KRUYFF* schetste den grooten man treffend in de volgende regelen:

De Godheid, altoos goed en wijs in haar bestel,
De Godheid wilde een proef, en gaf natuur bevel,
Breng, sprak ze, in één' tezaam, 't geen ge anders pleegt
(te deelen,
Geef aan de lente kracht, om zomervrucht te telen,
En pluk mij, vroeg, die vrucht, der eeuwen oogst ter eer.
De schepping volgt: Zij plaatst haar werk, als mensch,
op aarde:
Het menschedom ziet, verrukt, het wonder, dat zij haardet,
Vraagt — wat het worden moest! en *NIEUWLAND was*
(niet meer.

(Gedichten en redevoeringen van *PIETER NIEUWLAND*, bezorgd door *JERONIMO DE VRIES*; *J. P. MICHELL*, *Jets ter nagedachtenis van PIETER NIEUWLAND*).

NIEUWOLD, (JAN HENDRIK), een der eerste en voornaamste verbeteraars van het onderwijs, werd den 17 November 1737 te *Gerkerklooster*, in *Vriesland*, geboren, waar zijn vader predikant was. Na behoorlijke voorbereiding bezocht hij de hoogeschoolen van *Groningen* en *Utrecht*, en werd in 1763 met lof tot den gewijden leerstoel toegelaten. Den 14 Julij 1765 deed hij als leeraar zijne intrede te *Heumen*, en reeds het volgende jaar vertrok hij naar *Oldeboorn* in *Vriesland*. Hier werd hij met belangstelling gehoord, ofschoon de verlichte man ook veel leeds van den secten-geest dier tijden had te verduren. In 1770 werd hij naar het aanzienlijk dorp *Warraga*, nabij *Leeuwarden*, beroepen. Aanvankelijk had hij met vele zwaarigheden te kampen, doch zulks werd allengs beter, daar *NIEUWOLD* vele middelen van verbetering beproefde, die niet ongezegd bleven. In zijnen pastortuin gaf hij aan de landlieden het voorbeeld van hetgeen men zoo al ter bevordering van den landbouw doen kon. Het bouwen van chicorei, vlas, tabak en rijst werd door hem met het beste gevolg ondernomen. Het verwaarloosd onderwijs der jeugd, vooral in zijne gemeente, bedroefde hem, en spoorde hem aan tot schrijven van onderscheidene kinderboekjes, welke veel tot een verbeterd onderwijs hebben bijgedragen. Als schoolopziener bevorderde hij tien jaren lang het nut van het opbloeiend geslacht, door de onderwijzers op den weg te helpen, om de verstandelijke vermogens der lieve jeugd te ontwikkelen. Vooral maakte hij zich verdien-

kon opgeven van een beeldje, dat op een uurwerk stond, antwoordde het kind: «Geef mij een stukje van hetzelfde hout; ik zal het tot een' kubiek duim maken, waarvan ik het gewigt met dat van het beeldje zal vergelijken.»

(1) Toen *VAN SWINDEN* den jeugdigen kweekeling eens vroeg, of hij den inhoud in kubiek duimen

stelijk door de invoering der *klankmethode*, om de kinderen op eene gemakkelijke wijze, zonder het langwijlige spellen, het lezen te leeren. Zijne catechisatiën waren voor zijne leerlingen uren van uitspanning; niemand wist meer menschkundig en kinderlijk te onderwijzen dan hij. NIEUWOLD bezat eene ongemeene vlugheid in alles wat hij verrigtte. Des noods onder het drinken van een' kop thee met anderen, maakte hij zijne leerredenen gereed, die hij verkort ter neder schreef. Ook was hij een hartstogtelijk liefhebber van de muziek, waarin hij het zoo ver bragt dat hij voortreffelijk fantaseerde, en door dit middel dikwijls de treurige oogenblikken verdreef, welke de ondankbaarheid der menschen hem soms berokkende. NIEUWOLD at, dronk en sliep wanneer de natuur het vorderde, zonder zich aan de plaats hebbende gewoonten te storen. Deze oorspronkelijke en verdienstelijke opvoedkundige betaalde den 30 Junij 1812 den gewonen tol aan de natuur. De openbare erkenning stichtte hem een eenvoudige gedenkteeke in de Groote Kerk te *Leeuwarden*, hetwelk in 1822 plechtig werd ingewijd.

(H. W. C. A. VISSCHER, *Herinnering aan J. H. NIEUWOLD; Plegtige toewijding van het monument, gesticht in de Groote Kerk te Leeuwarden, aan J. H. NIEUWOLD; NIEUWENHUIS, Woordenboek van kunsten en wetenschappen*).

NOLLEKENS, (JOSEPH), een uitstekend beeldhouwer, werd den 11 Augustus 1737 te *Londen* geboren. Zijn vader, FRANS JOSEPH, was een goed landschap-schilder en geboortig van *Antwerpen*. NOLLEKENS de Oude stierf den 21 Januarij 1748; zijne weduw trad kort daarna weder in het huwelijk, en ging in *Wallis* wonen. Door deze omstandigheden werd JOSEPH's opvoeding zeer veronachtzaamd, zoodat hij naauwelijks lezen en schrijven kon. Op den ouderdom van dertien jaren kwam hij in de leer bij den beeldhouwer SCHEEMAKERS, onder wiens leiding hij zulke vorderingen maakte, dat hij bij het Kunstgenootschap eenige prijzen behaalde. In 1760 vertrok hij naar *Rome*, waar hij GARRICK en STERNE ontmoette; hij beitelde hunne borstbeelden, welke volkomen gelijkend en fraai bewerkt waren. Te *Rome* maakte hij er vooral werk van, om geschondene antieke beelden te herstellen; zoo kunstiglijk wist hij nieuwe hoofden, armen of beenen aan te zetten, dat hij deze opgeflikte beelden voor hooge prijzen verkocht. Een dezer beelden, de *Minerva*, werd later voor duizend guinjes gekocht, en bevindt zich thans in de Newby-collectie

in het graafschap *York*. Na een tienjarig verblijf in *Italië*, keerde hij naar *Engeland* terug, vestigde zich te *Londen*, en had weldra de eer 's konings borstbeeld te vervaardigen. Nu werd hij met werk overkropt. Schoon hij een' ieder met de grootste gemeenzaamheid en zelfs lomp behandelde, kwamen er soms op éénen dag drie of vier personen voor hem zitten. In plaats dat zijne vrijpostigheid afschrikte, scheen dit gedrag hem eerder aan te bevelen bij menschen van aanzien, die, aan hoffelijkheid en beschaafde manieren in hun' eigen kring gewoon, zich over zijne lachwekkende gemeenzaamheid en losse tong vrolijk maakten. Ook handelde NOLLEKENS aldus geenszins uit domheid; veeleer bemerkte hij dat hij hierdoor meer in *vogue* kwam dan afkeer verwekte; ware zulks het geval niet geweest, hij zou weldra de vriendelijkste man ter wereld geweest zijn. Schoon NOLLEKENS jaarlijks zijne schatten vermeerderde, bleef hij echter in zijne uitgaven even spaarzaam als vroeger. Zijn huwelijk met Miss MARY WELCH, die hem eenen aanmerkelijken bruidschat aanbragt, en tevens hoogst zuinig was, maakte hierin geene verandering; doch toen zij in 1817 overleed, begon NOLLEKENS eenigzins ruimer te leven. Echter was het toen voor hem wat laat om genot te hebben van zijne schatten, welke slechts dienden om eenen zwerm van legaten-jagers rondom hem te verzamelen, die hem de grootste toegeneigtheid betuigden, doch intusschen met ongeduld den tijd te gemoet zagen, dat zijn testament zou geopend worden. Dit vurig verlangd oogenblik had plaats den 23 April 1823. NOLLEKENS overleed in den ouderdom van zes en tachtig jaren. Met uitzondering van eenige legaten ten bedrage van 6000 Pst., vermaakte hij geheel zijn vermogen, beloopende ruim 200,000 Pst., aan zijne vrienden FRANCIS PALMER en FRANCIS DOUCE, den welbekenden oudheidkundige. Ieder zijner executeuren, die zich met een aanzienlijk legaat hadden gevleid, kreeg slechts 100 Pst. THOMAS SMITH, (een dezer beide heeren), die eene levensbeschrijving van NOLLEKENS heeft gegeven, kan dan ook niet beschuldigd worden den ouden beeldhouwer daarin te veel lof toegezwaaid te hebben.

(*Penny Cyclopaedia*).

NOMSZ, (JOANNES), een Nederduitsch dichter, werd den 25 Augustus 1738 te *Amsterdam* geboren. Toen zijne moeder hertrouwd was, en hij zich met zijn' stiefvader niet kon verstaan, trad hij in zeedienst, welke hij echter weder verliet, zoodra zijne moeder andermaal weduw was

geworden. In 1769 huwde hij eene weduw, die een voordelig werkende suikerraffinaderij bezat; doch wyl nomsz zich meer aan de beoefening der letteren toewijdde dan aan de belangen der fabriek, gingen de zaken hard achteruit. In 1783 weduwnaar geworden, en in de behoeften van zich zelve en twee zijner dochters moeiende voorzien, nam hij toevlugt tot zijne pen, en schreef voor den Amsterdamschen schouwburg meer dan veertig tooneelspelen, (zoo oorspronkelijk als vertaald), die meerendeels grooten opgang maakten. Intusschen had hij steeds met tegenspoed te worstelen, dien hij geenszins met de standvastigheid van een edel karakter wist te verduren; hij verviel tot gewoonten zijnen letterroem onwaardig. Tijdens de Fransche omwenteling, scheen hij hare beginselen met geestdrift te omhelzen; doch weldra was hij haar weder vijandig. Aanvankelijk een groot bewonderaar van BONAPARTE, verfoeide hij weldra zelfs zijnen naam. Deze veranderlijkheid, zijn weinig geregeld gedrag en een bijtende geest berokkend hem vele vijanden, die hij nimmer spaarde. Geen wonder dan ook, dat, terwijl men zijne blij- en kluchtspelen in den schouwburg toejuichte, men hem zelfs op straat, op openbare plaatsen, ja overal ontweek, en hij eindelijk geheel in minachting verviel. Hij kwijnde in armoede voort, zonder dat het bestuur van den Amsterdamschen schouwburg, welke hem toch niet onbelangrijke voordeelen was verschuldigd, hem eene enkele maal te hulp kwam. Zich zonder hulpmiddelen, zonder schuilplaats bevindende, was hij op zijn' ouden dag genoodzaakt naar het St. Pietersgasthuis te Amsterdam te gaan, waar hij den 25 Augustus 1803, op zijn' vijf en zestigsten verjaardag, overleed. Onder de best gelukte treurspelen van nomsz behooren *Cora*, *Zoroaster*, *De hertogin van Coralli*, en vooral *Maria van Lalain*, welk stuk men algemeen en uitbundig toejuichte, wordende de rol van *Maria van Lalain* menigmaal meesterlijk vervuld door Mevr. WATTIER ZIESENIS, eene der grootste treurspeelsters van haren tijd, schoon eene siddons en een TALMA hare tijdgenooten waren.

Met weinig geluk beproefde nomsz zijne krachten aan het heldendicht; zijn *Willem de Eerste* « is naauwelijks iets anders dan « de vrij vloeiend berijmde geschiedenis « van een tijdvak, hetwelk zoo geschikt « is, zelfs den geschiedschrijver tot dichter « te maken. » Zijne beste gedichten vindt men in zijne *Mengelwerken*.

(JERONIMO DE VRIES, *Geschiedenis der*

Nederduitsche dichtkunst; VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Ned. lett. en wetens.*).

NOODT, (GERARD), een beroemd Nederlandsch regtsgeleerde, werd den 4 September 1674 te Nijmegen uit deftige ouders geboren. Hij bezocht de hoogeschoolen van *Leyden*, *Utrecht* en *Franker*, en begon zich te doen kennen door eene pleitrede, welke twee misdadigers, van moord beschuldigd, van de galg bevrijdde. Achtervolgens bekleedde hij met roem het hoogleeraarsambt in de regtswetenschap te *Franker*, *Utrecht* en *Leyden*. Noodt was geen stroeve geleerde, en kon zeer goed tegenspraak dulden. Wanneer zijne leerlingen, in hunne disputationen, van zijn gevoelen verschilden, wees hij hun zelfs punten aan, welke nog meerder klem aan hunne bewering hadden kunnen bijzetten. Gebeurde het dat het hem niet gelukte een of ander moeilijk vraagstuk behoorlijk op te lossen, dan aarzelde hij niet zulks te bekennen, zeggende: « Het is « mijne gewoonte niet, iemand iets te « willen leeren, dat ik zelf niet versta. » Echter had hij de oorspronkelijke schrijvers over het Romeinsche regt en de oudheid zoo grondig beoefend, dat zijne schriften als hoogst belangrijk voor de geschiedenis van *Rome*, (vooral voor de kennis der zeden en gebruiken) worden aangemerkt. Zijn stijl was zuiver en beknopt. Zijne uitgebreide kundigheden, die zich ook tot de talen, de fraaije letteren, de geschiedenis en wijsbegeerte uitstrekten, werden nog opgeluisterd door eene verlichte godsvrucht, die hem wars maakte van elken bitzen letterstrijd. Hij was daarenboven een man van een fraai voorkomen, van zachtvaardige inborst en eene schuldelooze vrolijkheid, die zijnen omgang hoogst aantlokkend maakte. Zijne werken beslaan twee deelen folio, en zijn tweemaal door hem zelve (1713 en 1724), en daarop na zijnen dood, tien jaren later, door den beroemden BARBEYRAC uitgegeven, en verrijkt met het leven des schrijvers. In zijne *De foenore et useris*, 1698, in drie boeken, tracht hij de eenigzins vreemde stelling te bewijzen, dat de woeker in zich zelve niet met het natuur- en goddelijk regt in strijd is. Men vindt daarin eene wetenswaardige geschiedenis van de vorderingen der Romeinsche regtswetenschap over deze stof. Onze verdienstelijke regtsgeleerde stierf den 14 Augustus 1725 te *Leyden*, aan welke hoogeschool hij sedert 1686 had geschitterd.

(*Woordenboek der Zamenleving*; *Biographie du royaume des Pays-Bas*; VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Ned. lett. en wetens.*).

NOORDT, (OLIVIER VAN), een beroemd Nederlandsch zeereiziger, die op het voetspoor van **MAGELLAAN** en **DRAKE** eene reis rondom de wereld deed. Hij was geboortig van *Utrecht*, stond als een moedig en ondernemend zeeman te boek, en werd door eene vereeniging van kooplieden aangespoord, eene reis rondom de wereld te beproeven. Men gaf hem vier schepen, voerende honderd acht en veertig koppen, waarmede hij den 13 September 1598 van *Rotterdam* vertrok, en uit het *Goereëlsche Gat* in zee stak. Hij had eenen Engelschen stuurman aan boord, die met **CAVENDISH** de reis had gedaan, en **VAN NOORDT** tot gids moest verstrekken. Den 9 Februarij 1599 voor *Rio de Janeiro* gekomen, trachtte **VAN NOORDT** zich daarvan meester te maken, maar hij vond de stad zoo goed verdedigd, dat hij, na verlies van eenige manschappen, zijne reis vervolgde. Den 24 November bereikte hij de *Straat van Magellaan*, en den 6 Februarij 1600 stevende hij de *Groote Stille Zuidzee* in. Langs de kusten van *Chili* en *Peru* zeilende, vernam men, dat de Spanjaarden met de Indianen in oorlog waren, welke laatsten, volgens **VAN NOORDT**, dengenen tot hunnen aanvoerder kozen, die eenen zwaren balk het verste kon dragen, en dat één, die hem een etmaal had getorcht, tot veldheer was verheven geworden. Intusschen had **VAN NOORDT** op zijne langdurige reis met vele gevaren, storm en onweder, trouweloosheid der Wilden en aanvallen onzer vijanden (Spanjaarden en Portugeezen) te worstelen. Daarentegen bemagtigde hij, behalve eenige kleinere vaartuigen, een groot Spaansch schip, welks bevelhebber **FRANÇOIS BUARRA**, vreezende dat de 10,200 pond goud, welke hij aan boord had, in onze handen zouden vallen, dezen schat in zee had laten werpen. Koers zettende naar de *Manillas*, werd **VAN NOORDT** door twee zware vijandelijke schepen aangetast, en aan boord geklampt. De Hollanders verdedigden zich als wanhopenden, doch moesten eindelijk benedende wiken. **VAN NOORDT** dreigde de lont in het kruid te steken, indien men sprak van zich over te geven. De onzen hierop den strijd hervattende, verjoegen den vijand, wiens admiraalsschip zoodanig werd gehavend, dat het te gronde ging. De hoogleeraar **MOL** beschuldigt **VAN NOORDT** van noodelooze wreedheid omtrent verslagene vijanden, en hiervan kan men hem niet vrijpleiten. Een Spaansch stuurman, die trachtte te ontkomen, omdat hij, zoo als hij zeide, bevreesd was, dat de Geuzen hem zouden vergeven, werd, om hem van het tegendeel te overtuigen, in zee geworpen; ook het schieten en

II.

steken op ongelukkigen, die reeds in de golven met den dood worstelden, verdient onze geheele verachting. Niettemin ontbrak het **VAN NOORDT** aan geene schranderheid. «Op de *Dieven-Eilanden*, waar reeds de «Spaansche heerschappij werd erkend, liet «hij de Spaansche vlag waaijen, en eenen «matroos monnikskleederen aantrekken, «waardoor hij levensmiddelen bewam.» **VAN NOORDT** wendde nu den steven naar de *Philippijnsche-Eilanden* en vervolgens naar *Borneo*, waar hij het schip *Mauritius*, het eenige dat hem nog overbleef, zoo goed mogelijk liet kalefateren. Van daar zette hij koers naar de *Kaap de Goede Hoop*. De reis naar het vaderland was voorspoedig, en den 26 Augustus 1601 kwam hij, na eene afwezigheid van nagenoeg drie jaren, te *Rotterdam* behouden terug. Schoon zijne reis geene ontdekkingen had opgeleverd, werd hij echter als eerste Nederlander, die den aardbol had omstevend, met groote onderscheiding verwelkomd. **HELMERS** brengt hem in zijne *Hollandsche natie* deze dichterlijke hulde toe:

«Wie is de held, die 't eerst bij Neêrlands watenstoet
«Om de aardbol zeilen durft, langs de ongekenden vloed?
«Door Magellanes straat de Zuidzee ingevaren
«Chili doet siddren voor zijne stoute heldenschaar,
«De onmeetbre eenzaamheid der Zuidzee 't eerst door-
(snijdt,
«Den Japanees verschrikt, den Portugees bestrijdt?
«Na drie jaar 't vaderland komt als vervinnar naderen,
«Verrijkt in wetenschap, in buit en lauwerbladeren?
«Het is Van Noordt, die roem en schrik van d' Oceaan,
«Met schepen rank en klein durft hij deez' togt bestaan;
«Hij keert, en 't jong gebloemt' der vaderlandsche
(gronden
«Wordt door der maagden hand om 't achtbaar hoofd
(gewonden.»

Het verhaal zijner reis verscheen te *Amsterdam* en *Rotterdam* in een deel folio, zonder jaartal, in 't licht. Daarvan bestaat eene Fransche vertaling, getiteld: *Description du pénible voyage fait autour de l'univers ou globe terrestre, par Sr. Olivier du Nort d'Utrecht, où sont déduites ses étranges aventures et pourtraict au vif en diverses figures, plusieurs cas étranges à lui advenus, qu'il a rencontrés et veus, Amsterdam 1602.*

(**MOL**, *Zeeogten der Nederlanders*; **VAN KAMPEN**, *Vaderlandsche karakterkunde*, II deel; *Gedenkstuk van Neêrlands heldendaden ter zee*).

NORDEN, (FRIEDRICH LUDWIG), een vermaard reiziger, werd in 1708 te *Gluckstadt* in *Holstein* geboren, en op de kadettenschool te *Kopenhagen* geplaatst. Hier maakte hij groote vorderingen in de wiskunde en het teekenen. In 1732 kreeg hij den rang van luitenant bij de Deensche marine, en kort daarna van **CHRISTIAAN VI** eene aanzienlijke toelage, om, tot zijne

18

verdere bekwaaming, eene buitenlandsche reis te doen. NORDEN bezocht *Holland*, *Frankrijk* en *Italië*. Terug gekomen zond de koning hem naar *Egypte*, om de oude gedenkteekenen van dit land te onderzoeken. Hij kwam aldaar in Julij 1737, begaf zich naar *Alexandrië* en *Cairo*, en voer den *Nijl* op tot *Derr* in *Nubië*. Nu keerde hij naar *Alexandrië* en vervolgens naar *Kopenhagen* terug. De koning ontving hem met onderscheiding, en bevorderde hem tot den rang van kapitein ter zee. In 1740 trad hij, met 's konings toestemming, als vrijwilliger in Engelsche dienst. Hij zeilde met een Engelsch eskader naar *Zuid-Amerika*, en kwam in den herfst van 1741 in *Engeland* terug. Ter herstelling zijner gezondheid ging hij naar *Parijs*, waar hij in September 1742 overleed. De beschrijving zijner reis naar *Egypte* werd door de koninklijke academie te *Kopenhagen* uitgegeven onder den titel van *Voyage d'Egypte et de Nubië*, in twee deelen folio. Het eerste deel bestaat geheel uit eene reeks van kaarten van den loop des *Nijls* van *Cairo* tot aan *Derr*, en eene menigte platen, voorstellende gezigten en merkwaardigheden langs de beide oevers der rivier, die, als ware het, een panorama van den *Nijl* vormen. Het tweede deel bevat NORDEN's dagboek, in een' duidelijken, aantrekkelijken stijl geschreven. De uitgevers hebben bij dit werk (thans nog om deszelfs geloofwaardigheid geschat) eene levensbeschrijving van dezen verdienstelijken zeeofficier gevoegd.

NOSTRADAMUS, of **NOTRE DAME**, (**MICHEL**), een zonderling personaadje, die in de geneeskunde niet onervaren was, doch thans slechts herdacht wordt als de schrijver der meest beruchte voorzeggingen, in nieuweren tijd in 't licht gegeven. Hij stamde af van een adellijk geslacht in *Provence*, en werd den 14 December 1503 te *St. Rémy* geboren, eene kleine stad in het bisdom van *Avignon* (1). Zijn vader was een openbaar notaris; zijn grootvader van vaders zijde astronoom en geneesheer van **RÉNÉ**, graaf van *Provence* en naamkoning van *Sicilië* en *Jeruzalem*; en zijn grootvader van moeders zijde (die hem in de wiskunde onderwees) was insgelijks astronoom en geneesheer van **JAN**, hertog van *Calabrië*, den zoon van koning **RÉNÉ**. Nadat hij zich te *Avignon* in de fraaije

letteren en de wijsbegeerte had geoefend, studeerde hij te *Montpellier* in de medicijnen, doch moest deze stad, in 1522, om de pest verlaten. Gedurende meer dan vier jaren doorreisde hij het Zuiden van *Frankrijk*, en hield zich eenigen tijd te *Toulouse* en *Bordeaux* op. Hier oefende hij zich in de kruidkunde, en behandelde eenige zieken, die zich aan zijne zorgen wilden toevertrouwen. Vervolgens keerde hij naar *Montpellier* terug, werd in 1529 tot doctor in de geneeskunde bevorderd, en hervatte toen zijne reizen. Hij vertoefde vier jaren te *Agen*, en trad aldaar in den echt. Hier werd hij insgelijks bekend met **JULIUS CAESAR SCALIGER**, dien hij een' **VIRGILIUS** in poëzij, een' **CICERO** in welsprekendheid en een' **GALENUS** in de geneeskunst noemt. Na den dood van zijne vrouw en twee kinderen, verliet hij *Agen*, en ging eerst naar *Marseille* en in 1544 naar *Salon*, waar hij andermaal huwde. De pest twee jaren later te *Aix* uitgebroken zijnde, werd hij door eene deputatie van de burgerij uitgenoodigd, zich derwaarts te begeven; en zóó gelukkig was hij in het bestrijden van dezen verderfengel, dat de stad hem, na het ophouden der ziekte, uit dankbaarheid eene jaarwedde toestond. NOSTRADAMUS verhaalt ons een sterksprekend voorbeeld van de zedigheid en kuishheid der vrouwen van *Aix*. Zoodra zij bespeurden dat zij door de pest werden aangetast, naaiden zij zich zelve in een doodskleed in, ten einde haar ligchaam, na haren dood, door niemand naakt zou gezien worden.

Het volgende jaar (1547) ging hij om dezelfde reden naar *Lyon*, waar hij insgelijks het geluk had de pest met goed gevolg, door middel van een poeder van eigene vinding, te bestrijden. Naar *Salon* terug gekeerd, schreef hij eenige geneeskundige werken, hoofdzakelijk bestaande uit recepten en toestellen. Omtrent dezen tijd begon hij zich te verbeelden goddelijke ingevingen te hebben, en met de gave der voorzeggung begiftigd te zijn. Eerst schreef hij zijne voorspellingen in proza, vervolgens in verzen, waarvan hij quatrijnen maakte, die hij bij honderden, onder den titel van *Centuriae propheticae*, uitgaf. De eerste uitgave, bestaande uit zeven *Centuriën*, verscheen in 1555 te *Lyon*. Dit werk maakte groot gerucht; te *Salon* hield men hem algemeen voor een' bedrieger, doch in andere oorden van *Frankrijk* werd hij aangezien als iemand door de Godheid aangeblazen, of als een persoon, die gemeenschap had met den duivel. Koning **HENDRIK II** en zijne bijgeloovige moeder **CATHARINA** ont-

(1) Volgens sommige schrijvers was hij van Joodsche afkomst en van den stam van **ISSASCHAR**. Zij passen op hem de volgende woorden uit I Chronieken XII, 32 toe: Onder de nakomelingen van **ISSASCHAR** waren schrander mannen, die de tijden wisten te onderscheiden, zoo dat zij wisten wat *Israël* te doen stond.

(Archives du magnétisme animal, t. VIII).

boden hem naar *Parijs*, ontvingen hem beleefdelyk aan het hof, schonken hem twee honderd kroonen, en zonden hem naar *Blois*, om daar de koninklijke telgen te zien, en derzelve toekomstig lot te voorzeggen. De uitslag van dit bezoek is niet bekend, maar zeker is het, dat *NOSTRADAMUS* naar *Salon* terug keerde met eer en geschenken overladen. Hierdoor aangemoedigd, vermeerderde hij zijne quatrijnen tot duizend, en bezorgde daarvan in 1558 eene nieuwe uitgave, met eene opdracht aan den koning. Het volgende jaar ontving deze vorst eene wond in een tournoospel, waaraan hij stierf, en nu meende men dat zulk een ongewoon voorval in de voorspellingen van *NOSTRADAMUS* niet kon voorbijgezien zijn. Men raadpleegde derhalve terstond zijn boek, en in het vijf en dertigste quatrijn van het eerste honderdtal vond men de volgende regelen:

Le lion jeune le vieux surmontera,
En champ bellique par singulier duel
Dans cage d'or les yeux lui crevera.
Deux plaies une, puis mourir; mort cruelle.

Deze opmerkelijke zamentreffing vermeerderde niet weinig den gunstigen roep van dit werk. *KAREL IX* door *Provence* reizende, onthoofde hem, en toen *NOSTRADAMUS* zich beklagde, dat zijne stadgenooten hem zeer weinig eerbied bewezen, verklaarde de koning openlijk, dat hij de vijanden van *NOSTRADAMUS* als de zijnen zou beschouwen. Later schonk hij hem eene beurs met twee honderd kroonen, en benoemde hem tot zijnen gewonen lijfarts op eene jaarwedde als de overigen.

NOSTRADAMUS stierf den 2 Julij 1566. Zijne *Honderdtallen* zijn menigmaal herdrukt, zelfs in 1806 verscheen te *Parijs* een werk van *THÉODORE BOUYS*, met den volgenden zonderlingen titel: *Nouvelles considérations sur NOSTRADAMUS et sur ses prédictions concernant: 1. la mort de Charles I, roi d'Angleterre; 2. celle du duc de Montmorency, sous Louis XIII; 3. la persécution contre l'église chrétienne en 1792; 4. la mort de Louis XVI, celle de la reine et du dauphin; 5. l'élévation de Napoléon Bonaparte à l'empire de France; 6. la longueur de son règne; 7. la paix qu'il doit procurer à tout le continent; 8. sa puissance, qui doit être un jour aussi grande sur mer qu'elle l'est actuellement sur terre; 9. enfin la conquête que ce héros doit faire de l'Angleterre.* De zoogenaamde voorzegging van den dood van den Engelschen koning *KAREL I*, op het genoemde titelblad vermeld, is eene der zonderlingste in de gansche verzameling; men vindt haar in het negen en veertigste quatrijn van het negende honderdtal, en zij luidt als volgt:

Gand et Bruxelles marcheront contre Anvers;
Sénat de Londres mettront à mort leur roi;
Le sel et le vin lui seront à l'envers;
Pour eux avoir le règne en désarroi.

In de opdracht van zijn werk aan *HENDRIK II* voorspelde hij, dat de Christelijke kerk eene wreede vervolging zou te lijden hebben: «et durera ceste cy jusques à l'an mille sept cent nonante deux, que l'on cuidera estre une renovation de siècle:» het laatste gedeelte dezer voorspelling is voorzeker opmerkelijk wanneer wij ons herinneren, dat de Fransche republiek haar bestaan dagteekende van den 22 September 1792, en dat in alle openbare acten de tijd van dien dag af werd gerekend als van het begin eener nieuwe jaartelling.

Dit artikel kan niet beter gesloten worden dan met de beroemde Latijnsche woordspeling op zijnen naam, welke aan *JODELLE* en *BEZA* is toegeschreven:

NOSTRADAMUS, cum falsa damus, nam fallere nostrum est;
Et cum falsa damus, nil nisi nostra damus. (1)

(*Abrégé de la vie de MICHEL NOSTRADAMUS, par PALAMÈDE TRONE DE CONDOULET, de la ville de Salon; ADELUNG geeft hem eene plaats in zijne Histoire de la folie humaine.*)

NOUE, (FRANÇOIS DE LA), een dapper edelman uit *Bretagne*, die den bijnaam droeg *met den ijzeren arm*, wijl hij, bij *Fontenay* eenen arm verloren hebbende, in de plaats daarvan eenen ijzeren droeg. Hij zag 't eerste levenslicht in 1531, trad vroegtijdig in krijgsdienst, en onderscheidde zich in de oorlogen in *Italië* en de *Nederlanden*, zoodat hij ook in onze geschiedenis roemrijk bekend staat. Hoorf zegt van hem: «Hij was een heer van de gezuiverde godsdienst en wijd befaamd om zijne krijgskunde en voorzigtigheid.» De mislukking van eenen aanslag op *Rijsel* kostte hem zijne vrijheid; hij bleef gedurende vijf jaren in Spaansche krijgsgevangenschap, en besteedde dien tijd aan het beoefenen der letteren. Nadat hij *HENDRIK III* en *HENDRIK IV* groote diensten had bewezen, verloor hij in 1594, bij de belegering van *Lamballe*, het leven. *LA NOUE* was Protestant, en werd zoo wel door de eene als de andere partij betreurd. Hij is schrijver van de *Discours politiques et militaires*, die dikwerf werden herdrukt, en van de *Remarques sur l'histoire de GUICCIARDINI*. Zijn oudste zoon, *ODET DE LA NOUE*, stond zeer in gunst bij *HENDRIK IV*, die, toen hij zijne intrede in *Parijs* deed, tot hem zeide: *Ça NOUE, il faut payer*

(1) De aardigheid dezer woordspeling gaat bij de vertaling verloren; de zin echter komt hierop neder

Bedrieglijk 's menschen lot voorzeggen,
Dat is mijn naam juist uit te leggen.

ses dettes, je paie bien les miennes. ODET voerde even gemakkelijk de pen als den degen; hij schreef onder anderen *Poésies Chrétiennes*, die van zijne gemoedelijke godsvrucht getuigen.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

NOWIKOW, (NIKOLAI IWANOWITCH), een uitstekend Russisch letterkundige, werd den 27 April 1744 te *Tikhvensk*, nabij *Moscou*, geboren. Schoon zijne ouders welgestelde lieden waren, ontving hij echter geene uitstekende opvoeding. Op den ouderdom van achttien jaren trad hij de militaire loopbaan in, en trachtte toen eerst eenige kundigheden te verwerven. Lust voor de beoefening der letterkunde opgevat hebbende, onttrok hij zich aan de krijgsmacht. Eene zijner eerste lettervruchten was zijn *Zhivopisetz* (de schilder), een werk eenigzins in den smaak van den *Spectator*, hetwelk veel talent verried en waarin uitmuntende karakterschilderingen voorkwamen. Kort daarna verscheen zijn *Opuit* (proeve van een woordenboek van Russische schrijvers), waarin levensschetsen van vele schrijvers voorkomen, die anders in de vergetelheid zouden zijn bedolven. Deze geschriften de aandacht van keizerin CATHARINA trekkende, zette hij zich neder te *Moscou*, waar een wijd veld ter beoefening voor hem open lag. Met toestemming der keizerin rigtte hij in die hoofdstad eene Typographische Maatschappij op, ten doel hebbende, om voor een' geringen prijs nuttige boeken te drukken, en die gereedelijk door het gansche rijk te verspreiden. Ook rigtte hij de eerste leesbibliotheek op, en deed veel voor de verbetering en verspreiding van dagbladen en tijdschriften. Ook vestigde hij zijne aandacht op de hervorming van het schoolonderwijs. De afgunst en nijd van velen kwamen nu in het spel; men beschuldigde hem, dat hij de grondbeginselen der Fransche encyclopedisten en omwentelingsgezinden begunstigde. Het gevolg hiervan was, dat de Maatschappij werd ontbonden, en NOWIKOW bevel kreeg, zich naar eene afgelegene provincie te verwijderen. Toen keizer PAUL den troon beklom, kreeg hij verlof om terug te keeren; doch van dien tijd af leefde hij zeer afgezonderd op zijn landgoed te *Tikhvensk*, alwaar hij den 11 Augustus 1818 overleed. Nowikow was een onbaatzuchtig man, die voor de ontwikkeling en beschaving zijner landgenooten geene opofferingen ontzag. Zeker is het, dat hij arm stierf. Behalve de opgenoemde werken heeft men nog van hem eene kostbare verzameling van geschiedkundige gedenkschriften en bouwstoffen,

getiteld de *Oude Russische Bibliotheek*, ruim dertig boekdeelen bevattende.

(*Penny Cyclopaedia*).

NUMA POMPILIUS, de tweede koning van Rome, was, naar men wil, een inboorling van de Sabynsche stad *Cures*. Toen ROMULUS was gestorven, koos de senaat aanvankelijk geen' koning, en nam zelf de teugels der regering in handen; doch daar het volk meer verdrukt werd dan vroeger, drong het op de keus van eenen nieuwen koning aan. Over deze keus ontstond echter twist tusschen de Romeinen en Sabynen, die eindelijk met elkander overeenkwamen, dat de eersten eenen koning uit de laatsten zouden kiezen. De keus viel op NUMA POMPILIUS, die bij allen om zijne wijsheid en kennis in ere stond. NUMA wilde echter de oppermagt niet aanvaarden voordat de wigchelaars overtuigd waren, dat de goden zijne verheffing goedkeurden. Onder leiding van de nimf EGERIA legde hij den grondslag voor de godsdienst der Romeinen; hij vermeederde het getal wigchelaars, regelde de pligten der hooge priesters, benoemde priesters, en voerde de Vestaalsche maagden in. Hij verbood alle kostbare offeranden, alsmede om de altaren met bloed te bezoedelen en van de goden beeldtenissen te maken. Ten einde een bewijs te geven, dat al zijne instellingen op goddelijk gezag rustten, rigtte hij, zegt men, voor de aanzienlijkste zijner onderdanen, een eenvoudig feestmaal aan, en op de verschijning van EGERIA veranderden alle schotels van aardewerk in gouden vaten, en de spijzen in godenspijs.

NUMA verdeelde tevens de landen, die ROMULUS in den oorlog had veroverd, onder zijne onderdanen, en verzekerde derzelver onschendbaarheid door bij elk deel grenssteen te plaatsen, welke aan den grensgod TERMINUS werden toegewijd. Hij verdeelde de handwerkslieden, volgens hun beroep, in negen corporatiën. Gedurende zijne regering, die negen en dertig jaren duurde, werd er geen oorlog gevoerd; de deuren van den tempel aan JANUS toegewijd bleven gesloten, en er werd een tempel voor de Goede Trouw gesticht. Hij stierf hoog bedaad aan een langzaam verval van krachten, en werd aan den voet van den heuvel *Janiculum* begraven, en naast hem, in een afzonderlijk graf, de boeken waarin zijne wetten en inzettingen stonden geschreven.

Zoodanig luidt het verhaal van NUMA's regering, welke tot een tijdvak behoort waarin het onmogelijk is, de waarheid van de verdrinking te scheiden.

(ROLLIN, *Histoire romaine*; STUART, *Ro-*

meinsche Geschiedenissen; PLUTARCHUS, *Het leven van Numa Pompilius*; TITUS LIVIUS; DIONYSIUS HALICARNASSUS; CICERO, *De Republica*; *De Romeinsche geschiedenissen van NIEBUHR*, ARNOLD EN MALDEN).

NUNEZ of **NONIUS**, (**FERNAN**), een uitstekend Spaansch geleerde in de zestiende eeuw, ook **EL PINCIANO** geheeten, naar *Pintia Vaccaeorum*, oude naam van *Valladolid*, waar hij in de laatste helft der vijftiende eeuw werd geboren; hij stamde af uit het aanzienlijk geslacht van **GUZMAN**. Schoon ridder der militaire orde van *Sant' Jago*, wijdde hij al zijne krachten aan de beoefening der fraaije letteren, en schuwde opoffering noch moeite, om in *Spanje* meerdere geleerdheid te verspreiden, en de beoefening der Grieksche taal aan te moedigen. Hij begaf zich naar *Italië*, en volmaakte zich, onder de leiding van **PHILIPPUS BEROALDUS** en **GIOVAN**, (een' beroemd Grieksch vlugteling), verder in het Grieksch. Naar *Spanje* terug gekeerd, bragt **NUNEZ** vele Grieksche boeken mede. De kardinaal **CISNEROS**, die zijne talenten op prijs wist te schatten, benoemde hem tot professor in de Grieksche taal aan de hoogeschool van *Alcala*, en vertrouwde hem daarenboven de Latijnsche vertaling der *Septuagint*. Blakende van liefde tot zijn land, verzette hij zich,

in 1521, met den raad van *Castilië*, tegen de dwingelandij van **KAREL V**, of liever van zijne Vlaamsche bovelingen, die van 's vorsten jeugd en onervarenheid ten nadeele des lands schandelijk misbruik maakten. Genoodzaakt *Alcala* te verlaten, zocht hij eene schuilplaats in *Salamanca*, aan welks hoogeschool hij Grieksch, Latijn, de redeneerkunde en de natuurlijke historie van **PLINIUS** onderwees. Hij stierf aldaar in 1553, ruim tachtig jaren oud, aan deze beroemde universiteit zijne uitgelezen bibliotheek nalatende. Hij vervaardigde voor 'zich zelve het volgende graf-schrift: *Maximum vitae bonum mors!* (Het zaligst oogenblik des levens is dat des doods).

Onder zijne andere groote hoedanigheden behoorde de matigheid; doch, alhoewel hij zich van wijn onthield, zag hij echter gaarne zijne vrienden en leerlingen bij zich aan tafel. Onder zijne talrijke schriftten vermelden wij slechts dat over Spaansche spreekwoorden, getiteld: *Refranes y proverbios glosados*, een verdienstelijk werk, waarin de oorsprong en zin der spreekwoorden met veel scherpzinnigheid worden ontwikkeld. **ERASMUS**, **LIPSIUS**, **ISAAC VOSSIUS** en anderen roemen de groote talenten en deugden van **FERNAN NUNES GUSMAN**.

(*Penny Cyclopaedia*).

O.

OATES, (**TITUS**), een der beruchtste karakters, die de Engelsche geschiedenis hebben ontsierd, werd omstreeks het jaar 1619 geboren. Hij was de zoon eens lintwevers, die zich van de Doopsgezinden afscheidde, om zich met de heerschende Engelsche kerk te vereenigen. De oude **OATES** tot predikant geordend, bestemde zijn' zoon insgelijks voor den geestelijken stand. De jonge **TITUS** studeerde te *Cambridge*, en werd kapellaan van den hertog van *Norfolk*, die hem eene kleine standplaats als predikant bezorgde. Kort daarna werd hij van meened beschuldigd, doch niet naar regten overtuigd, en dus vrijgesproken. Als ziekentrooster op een van 's konings schepen aangesteld, werd hij weldra met verontwaardiging weggejaagd. Nu omhelsde hij de leerbegrippen der Roomsche-Katholieke kerk, en bezocht, op dertigjarigen ouderdom, het collegie te *St. Omer*, waar hij eenigen tijd vertoefde. In 1677 van eene zending uit *Spanje* teruggekeerd, zonden hem de Jezuïten, die hunnen bekeerling hartelijk moede waren,

uit hun seminarium weg. Het is waarschijnlijk, dat gevoeligheid en wrok over deze vernedering, gevoegd bij een uitzigt op winst, hem aanspoorde tot het verzinnen van het zoogenaamd *Paapsch Verraad* (*Popish Plot*), waaraan hij zijne beruchteit heeft te danken.

In September 1678 deed hij eene verklaring voor **Sir EDMUNDBURY GODFREY** (een' achtenswaardig vrederegter) en later voor den raad en het Huis der Gemeenten, dat hij uit eene goede bron vernomen had, «dat de paus, uit hoofde van de «ketterij van vorst en volk, zich de op- «permagt over *Engeland* en *Ierland* had «toegekend, en de regering over die landen opgedragen aan de Jezuïten; dat «**OLIVA**, de generaal hunner orde, voor «de hoogste burgerlijke en militaire amb- «ten reeds onderscheidene personen had «benoemd; **LORD ARUNDEL** zou kanselier «zijn, **LORD POWIS** thesaurier, **LORD BELLA- «SIS** generaal van het pauselijk leger, **LORD «STAFFORD** betaalmeeester, **Sir WILLIAM GODOL- «PHIN** geheim zegelbewaarder, en **COLEMAN**

«secretaris van staat. Twee mannen, GROVE en PICKERING geheeten, waren, volgens zijne verzekering, gehuurd om op den koning te schieten, en Sir GEORGE WAKEMAN, de geneesheer der koningin, was overgehaald om den vorst te vergeven, zijnde de koningin in het geheim ingewijd. Ook verzekerde hij, dat de Roomsche-Katholijken, in vele oorden des rijks, zouden opstaan, en er geene midelen ontzien worden, om het Protestantismus geheel en al uit te roeijen.»

Deze schandelijke betichting, hoe ongegrond ook, vond bijkans algemeen geloof, en bragt vele onschuldige personen op het schavot. Later kwam men echter tot beter inzicht. De omstandigheden van OATES, zijn karakter, zijne inborst, de aard zijner bewijzen, de afwisselende wijze waarop hij dezelve staaft, schoon hij vroeger beleden had alles gezegd te hebben wat hij wist, dit alles kwam verdacht voor. «Terwijl hij zich in Spanje bevond, was hij, volgens zijn zeggen, bij Don JUAN gebragt, die groote belofte deed, om den aanslag der Roomsche-Katholijken krachtig te bevorderen.» De koning vroeg hem, wat voor een man Don JUAN was. OATES antwoordde: «een lang, slank man.» Dit was geheel tegen de waarheid, zoo als de koning heel wel wist. Ook vergiste OATES zich geheel in den toestand van het Jezuïeten-Collegie te Parijs. En schoon hij voorgaf met COLEMAN veel omgang te hebben, kende hij hem niet, toen deze man zeer dicht bij hem stond; hij verontschuldigde zich met te zeggen: «dat hij bij kaarslicht zeer slecht kon zien.» Er was dus niet het minste vertrouwen te stellen in een' man, die, gelijk hij zeide, zich in de orde der Jezuïten had laten opnemen alleen met het doel, «om achter hunne geheimen te komen, en ze te verraden.»

Onder de regering van JACOBUS II van meened overtuigd, werd hij gegeeseld, bij tusschenpoozen aan de kaak gesteld, en voor levenslang in eenen akeligen kerk opgesloten. De kastijding, zegt HUME, werd zoo streng op hem toegepast, dat het doel scheen, om er hem onder te doen bezwijken. Hij leefde echter tot op WILLEM's regering, kreeg eene jaarwedde van 400 Pst., en stierf in hoogen ouderdom.

(HUME; LINGARD; BURNET; EVELYN; RAPIN's *State trials*).

OBERLEIN, (JEAN FRÉDÉRIC), een Protestantsch leeraar in het Steinthal (*Ban de la Roche*), beroemd door zijne menschenliefde, werd den 31 Augustus 1740 te Straatsburg geboren. Hij studeerde aan

de hoogeschool zijner vaderstad in de godgeleerdheid. Nadat hij eenige jaren opvoeder was geweest in het huis van ZIEGENHAGEN, een' uitstekend wondarts te Straatsburg, werd hij, in 1766, pastoor (predikant) van het Steinthal, een ruw, bergachtig oord, hetwelk ten Oosten door een diep dal van Waasgau (*Vosges*) is afgescheiden. Het Steinthal telt twee kerspelen, waarvan het eene Rothan is; het andere bevat vijf gehuchten, Foudai, Belmont, Waldbach, Bellefosse en Zolbach. Bijkans al de inwoners zijn Luthersch; de grond is onvruchtbaar, en bijkans de helft van het land met bosch bedekt.

OBERLEIN vond bij zijne komst het Steinthal in eenen ellendigen toestand. Zijne eerste gedachte was, om zijne leeken in aanraking te brengen met hunne meer ontwikkelde naburen, van welke zij, bij gebrek aan wegen, geheel waren afgesneden. Hij verzamelde het volk, en stelde voor om door de rotsen een' weg naar Straatsburg te banen, en te Rothan eene brug over de rivier Bruche te bouwen. De boeren riepen eenparig: «Dat is onmogelijk!» OBERLEIN nam nu zelf eene steekbijl op, sloeg handen aan het werk, en noodigde allen uit, hem hierin na te volgen. Dit voorbeeld werkte, en reeds in den aanvang des jaars 1770 waren weg en brug voltooid. De gevolgen, welke OBERLEIN hiervan had verwacht, bleven niet achter. Ieder kon nu zijne voortbrengselen ter markt brengen en in zijne behoeften voorzien; men kocht gereedschappen voor den landbouw, en verscheidene jonge lieden leerden te Straatsburg ambachten, die zij vervolgens in het Steinthal uitoefenden. OBERLEIN beplante twee groote tuinen tot de pastorie behorende met vruchtboomen, die weldra welig bloeiden en heerlijke appels en peren opleverden. Zulks werd met verbazing aanschouwd, en OBERLEIN door velen aangezocht om loten en onderrigt hoe ze verder op te kweeken. Binnen weinige jaren waren de armoedige hutten van het Steinthal met nette boomgaarden omringd. De aardappelen, het voornaamste voedsel van het volk, waren zoodanig ontaard, dat sommige akkers niet het derde deel van vroegere oogsten opleverden. Het volk verwenschte het land; doch OBERLEIN bezorgde hun nieuw zaad, en nu kreeg men weder overvloedig aardappelen van de beste soort. Ook voerde hij den bouw in van vlas en Hollandsche klaver, beduidde hun de waarde van onderscheidene mestspeciën, bewoog hen een groot deel weiland in bouwland te veranderen, en rigtte een landhuishoud-

kundig genootschap op, hetwelk aan de verdienstelijkste pachters prijzen uitdeelde. Niet minder ijverig was OBERLEIN er op uit, om de opvoeding en het onderwijs in zijne gemeente te verbeteren en uit te breiden. In plaats van het bouwvallig school-lokaal te *Waldbach* verrees aldaar een nieuw, hetwelk doelmatig was ingerigt; en binnen weinige jaren waren de vier gehuchten insgelijks van goede scholen voorzien. Ook komt hem de eer toe voor kinderen beneden de zeven jaren bewaarscholen te hebben opgerigt. In deze scholen mochten de kinderen niet in hun *patois* spreken. Op de andere scholen werd onderrigt gegeven in het lezen, schrijven, rekenen, de aardrijkskunde, de grondbeginselen van den landbouw, de wiskunde en de gewijde en ongewijde geschiedenis. Voor eigene kosten liet hij geschikte leerboeken drukken, alsmede eenen almanak ten nutte zijner geliefde *Steinthalers*. Al deze bemoeijingen deden echter OBERLEIN zijne herderlijke pligten niet vergeten. Hij leerde hun, om alles uit godsdienstige beginselen te doen, zelfs het planten van boomen, het herstellen van wegen en andere verrigtingen stelde hij voor als werken, welke men ter liefde van God moest volbrengen, die ons bevoelen heeft, om voor elkanders welzijn te leven, en uit liefde tot Christus, die niet ophield het goede te doen. Zijn vertrouwen op eene altijd wakende Voorzienigheid was zóó sterk, dat hij steeds stukjes papier bij zich droeg, waarop de woorden *oui* en *non* geschreven stonden, ten einde het lot te laten beslissen, als hij onzeker was wat hij doen moest. Hij dacht steeds aan de spreuk van SALOMO: «Het lot wordt in den schoot geworpen, maar de uitspraak hangt alleen af van JEHOVA.»

In 1795 deed hij, uit hoofde van de armoede waarin het volk door de tijdsomstandigheden en de groote vermeerdering van bevolking was gedompeld, afstand van zijne bezoldiging, het aan een' elk overlatende om bij te dragen wat hij kon. Onder de bezigheden, waartoe hij zijne verarmde broeders aanmoedigde, behooren het strooivlechten, katoenspinnen, breijen, weven en het verwen met de planten, welke de landstreek oplevert. Omtrent het jaar 1813 bragt LEGRAND van *Bazel* zijne lintfabriek naar het *Steinthal* over, welke aan de nijvere bewoners een nieuw leven schonk. Onder de oude kwalen, waaraan het *Steinthal* leed, behoorde het regt hetwelk zich de heeren (*seigneurs*) op de uitgestrekte bosschen van dit oord aanmatigden. Hieruit ontstond tusschen de boeren en deze heeren een regtsgeeding,

hetwelk voor de verdrukten noodlottig dreigde te worden. OBERLEIN rustte niet voordat hij de partijën tot een vergelijk had overgehaald. De pen, waarmede deze overeenkomst was geteekend, werd hem, den 6 Junij 1813, door de maires van het district als eene hulde plegtig aangeboden. LODEWIJK XVIII schonk hem, voor de groote diensten aan eene talrijke bevolking bewezen, de decoratie van het legioen van eer. OBERLEIN stierf den 1 Junij 1826 in het zes en tachtigste jaar zijns ouderdoms, nadat hij gedurende negen en vijftig jaren het *Steinthal* ten zegen had verstrekt. Hij werd den 5 Junij, op het kerkhof te *Foudai*, ten grave besteld. Bijkans de gansche bevolking volgde de lijkbaar van haren *Cher Papa*, gelijk hij gewoonlijk werd genoemd, en verscheidene Roomsche-Katholieke priesters, met alle Protestantsche geestelijken uit de nabuurschap, namen aan de begrafenisplegtigheden deel. Bij deze gelegenheid werd van den kansel aan het volk eene afscheidsrede voorgelezen, welke OBERLEIN kort vóór zijnen dood had opgesteld. Men verbeelde zich den indruk, welken zij op de *Steinthalers* maakte!

(LUTHEROT, *Notice sur OBERLEIN*; STÖBER, *Vie d' OBERLEIN*; SCHUBERT, *Züge aus dem Leben OBERLEIN's*; *Memoirs of JOHN FREDERIK OBERLEIN*, London, 1838, 8th edit. with a short notice of LOUISE SCHEPLER (1)).

OCCAM, of OCKHAM, (WILLIAM), bijgenaamd *Doctor singularis et invincibilis*, werd omtrent het einde der dertiende eeuw in het graafschap *Surrey* geboren. Hij was een leerling van DUN SCOTUS den *Scherpzinnigen*, en, even als zijn meester, lid van de orde der Franciscanen. In den aanvang der veertiende eeuw hield hij te *Parijs* voorlezingen over de godgeleerdheid en wijsbegeerte. Hij verdedigde PHILIPS den Schoonen van Frankrijk en keizer LODEWIJK van *Beijeren* tegen paus JOHANNES XXII, en werd in den ban ge-

(1) LOUISE SCHEPLER was aanvankelijk zijne dienstmaagd en daarna bestierster van eene der bewaarscholen. Nadat OBERLEIN zijne echtgenoot, MARIE-SALOME WITTER, had verloren, die hem negen kinderen naliet, werd LOUISE zijne huishoudster; zij verzocht hem weldra haar geen loon te geven, maar haar als een zijner kinderen te beschouwen. Aan dit verzoek werd volgaarne voldaan; zij leefde in het huisgezin tot en na zijnen dood, bestedende al hare krachten en haar klein vermogen aan werken van liefdadigheid. In de maand Augustus 1829 ontving zij eenen der *Prix de Vertu*, welke de Fransche academie jaarlijks uitdeelt, en 5000 Franken bedraagt. Ook dit geld werd aan het verzachten van het lot van ongelukkige armen besteed. Zij stierf den 25 Julij 1837, in den ouderdom van zes en zeventig jaren, waarvan zij acht en vijftig jaren aan de ontwikkeling der eerste jeugd had toegewijd.

daan, vooral omdat hij had willen bewijzen, dat de paus, zoo wel als ieder ander, kan dwalen, en niet boven de wereldlijke overheid is verheven. Echter bekommerde hij zich weinig om den ban, daar de keizer hem beschermde, en aan zijn hof onderhield. Hij stierf in 1347 te *München*. Onder zijne werken noemt men *De verbo divino* en *Centiloquium theologicum*, welke op vele kerkelijke en staatsrechtelijke vraagstukken betrekking hebben.

(FABRICIUS, *Bibliotheca Latina*; TENNEMAN, *Manuel de l'histoire de la philosophie*; HALLAM'S *Introduction to the literature of Europe*).

ODENATUS, (SEPTIMUS), een Arabisch vorst, de echtgenoot van ZENOBIË, regeerde in *Palmyra*. Na tusschen de Perzen en Romeinen gearzeld te hebben, koos hij eindelijk de partij der laatsten, en bragt den Perzischen koning SAPOR de gevoeligste verliezen toe. Hierop dwong hij den zwakken Romeinschen keizer GALLIENUS het bewind met hem te deelen, en hem den titel van *Augustus* te schenken. ODENATUS behaalde nieuwe overwinningen op de Perzen, Scyten en Gothen, doch werd in zijne zegevierende vaart gestuit door eenen bloedverwant, die hem in 267 te *Emessa* met eenen dolk om het leven bragt. Men wil, dat zijne gemalin ZENOBIË heimelijk deel had aan dezen moord. « ODENATUS was een krachtig gebouwd man, die zich het ligchaam ook tegen de zwaarste vermoeijenissen hardde. Op de jagt van luipaarden, panters en andere wilde dieren, kende hij geen gevaar, wederstond niets aan zijne gespierde vuist. Zoo stond hij ook later, gehard tegen het oorlogsgeweld, onbewegelijk vast; scherp zag zijn oog, snel dacht zijn hoofd, rasch waren zijne besluiten, die meestal daarenboven nog door een goed geluk bekroond werden. » GALLIENUS, die hem vreesde, verheugde zich over den aan ODENATUS gepleegden sluipmoord.

(GREVIER, *Histoire des empereurs romains*; STUART, *Romeinsche geschiedenissen*; *Woordenboek der Zamenleving*).

OECOLAMPADIUS, (JOHANNES), een der ijverigste en bekwaamste hervormers, werd in 1482 te *Weinsberg* geboren. Hij studeerde aan de hoogeschool van *Heidelberg*, en toonde weldra, dat hij de ingeslopende misbruiken der Roomsche-Katholieke kerk niet ontzag, zoo als blijkt uit zijn geschrift: *De risu Paschali* (over de Paaschspottenrijen). Het lezen van LUTHER's werken won hem voor de hervorming, welke in hem eenen bekwapen kampvechter vond. In 1523 werd hij te *Bazel* tot pro-

fessor in de godgeleerdheid benoemd, en aarzelde niet, evenmin als de Duitsche hoofden der reformatie, zich in den echt te begeven, en daardoor zijnen afval van den paus te verklaren. ERASMUS, hierop zinspelende, zeide boertende: « OECOLAMPADIUS heeft eene vrouw genomen; hij huwt een schoon meisje. Dit is waar-schijnlijk om het vleesch te kruisigen. Eenige lieden noemen het Lutherdom een treurspel; mij dunkt, het is een blijspel, waarvan de *intrigue* gewoonlijk met een huwelijk eindigt. » Ten opzichte van het Heilige Avondmaal of liever over de ware beteekenis van 's Heilands woorden: *dit is mijn ligchaam*, kon OECOLAMPADIUS zich niet met LUTHER vereenigen, die deze woorden in eenen eigenlijken zin opvatte, terwijl ZWINGLIUS, wiens gevoelen OECOLAMPADIUS omhelsde, beweerde, dat het brood slechts het zinnebeeld was van CHRISTUS ligchaam. Deze avondmaals-strijd bragt eene jammerlijke verwijdering tusschen de Hervormers te weeg, schoon OECOLAMPADIUS altijd liefde en vrede in het hart droeg. Hij stierf in 1531 te *Bazel*, waar hij de reformatie had ingevoerd. Toen men den stervende vroeg, of hij licht wilde hebben, wees hij op zijne borst en zeide: « Hier is licht genoeg! » De geschiedenis zijns levens is door WOLFGANG CAPITO beschreven in het Fransch, en door HESZ en anderen in het Hoogduitsch.

(FICHARD, *Vitae virorum illustrium*; HERZOG, *Das Leben JOH. OECOLAMPADIUS und die Reformation der Kirche zu Basel*).

OLBERS, (HEINRICH WILHELM MATTHÄUS), een der beroemdste sterrekundigen van den nieuweren tijd, werd den 11 October 1758 te *Arbergen*, in het hertogdom *Bremen*, geboren. Hij bezocht de Domschool te *Bremen*, en studeerde te *Göttingen* in de medicijnen, waarna hij zich te *Bremen* als geneesheer nederzette. Reeds in zijne vroege jeugd ontwaakte zijne liefde voor de sterrekunde, welke beoefening het hoofddoel zijns levens werd. OLBERS maakte zich onsterfelijk door de ontdekking van de planeten *Pallas* en *Vesta*, en van onderscheidene kometen. Ook zijne leerwijze, om door eigene waarnemingen den loop der kometen te leeren berekenen, is om hare gemakkelijheid en eenvoudigheid aanbevelenswaardig. « Bij gelegenheid van de komeet, die in 1819 werd waargenomen, heeft hij ten aanzien dezer hemelligebamen eene berekening uitgegeven, met de meeste naauwkeurigheid bewerkt, en waarvan de uitkomst is, dat eene der kometen, na verloop van 88,000 jaren, zich op gelijken afstand

« van de aarde zal bevinden als de maan; » dat onze aardbol, binnen 4,000,000 jaren, bedreigd wordt door de ontmoeting » van één dezer hemelligchamen, welks » grootte overeenkomt met die der aarde, » en hetwelk haar zal naderen tot op » eenen afstand van 2566 mijlen; hetzelfde » zal eene sterke aantrekkingskracht uitoe- » fenen, de wateren der zee 13,000 voe- » ten hoog opvoeren, en alzoo eene vrees- » selijke overstroming te weeg brengen; » cindelijk nog zal, binnen 220,000,000 » jaren, een ander hemelligchaam in bot- » sing komen met de aarde. » Wij kunnen voor de juistheid dezer berekening niet instaan en behoeven er ons ook niet over te verontrusten. Vele belangrijke sterrekun- dige navorschingen van dezen grooten as- tronoom vindt men in ZACH'S *Monatlicher Correspondenz*, SCHUMACHER'S *Astronomi- schen Nachrichten* en andere tijdschriften. In 1830 vierde OLBERS zijn vijftigjarig jubelfeest als doctor, en ontving van het Museum-Genootschap te Bremen een' ge- denkenpenning, prijkkende aan de eene zijde met zijn welgelijkend afbeeldsel en het opschrift: HEINR. WILH. OLBERS, GEB. D. 11 OCT. 1758; op de keerzijde in eenen krans van vijftig sterren leest men: DEM ENTDECKER DER PALLAS UND DER VESTA, DEM ERFORSCHER DER KOMETENBAHNEN, IREM HOCH VEREHRTEN DIRECTIONMITGLIEDE, AM JUBELTAGE SEINER DOCTORWÜRDE, DIE GESELLSCHAFT DES MUSEUMS IN BREMEN, DEN 28 DEC. 1830. Bij deze gelegenheid besloot de raad van de stad Bremen te zijner eere een marmeren standbeeld op te rigten. Hij overleed den 2 Maart 1840.

(*Conversations-Lexicon; Woordenb. der Zamenleving.*)

OLDCASTLE, (Sir JOHN), bijgenaamd *de Goede*, was de eerste martelaar en de eerste schrijver onder den Engelschen adel. Hij werd in de veertiende eeuw onder de regering van EDUARD III geboren. Onder HENDRIK IV en V verwierf hij, in de oor- logen tegen Frankrijk, den roem van een' dapper krijgsmann. Hij huwde de erfdochter van Lord COBHAM, wiens titel aan hem verviel. OLDCASTLE of liever Lord COBHAM, zoo als wij hem nu zullen noemen, was een man van groote talenten, even be- kwaam in het kabinet als in het veld, van een vlug verstand en uitgebreide geleerdheid. Als wijsgeer onderzocht hij de geschriften van WICKLIFFE, en cindigde met de leerbegrippen van dezen hervormer te omhelzen. Hij verzamelde de werken van WICKLIFFE, beschermde de verkondigers dezer leer, en werd de hoofdleider der hervormings-gezinden. De aartsbisschop van Canterbury dagvaardde COBHAM voor hem

te verschijnen; hieraan niet voldoende, werd hij in den ban gedaan, en naar den Tower gezonden, waaruit hij ontsnapte, en naar Wallis vlugtte. De geestelijkheid hem nu van eene zamenzwering beschul- digende, werd er een bevelschrift van in- hechtenisneming tegen hem uitgevaardigd, en eene som van 1000 Mark en vrijdom van belasting beloofd aan dengenen, die hem zou grijpen en overleveren. Na ver- loop van vier jaren werd hij, in Decem- ber 1417, gevangen genomen, en bijkans zonder eenigen vorm van proces op eene barbaarsche wijze ter dood gebragt. Men hing hem in ketenen aan eene galg op het *Giles's Field* te Londen, en stookte onder hem een vuur aan, waardoor hij letterlijk werd doodgeroosterd. COBHAM schreef: *Twelve conclusions adressed to the parliament of Engeland*, onderschei- dene godsdienstige verhandelingen en leer- redenen, en bezorgde eene uitgave van de werken van WICKLIFFE.

(*Penny Cyclopaedia*).

OLDENBARNEVELD, (JOHAN VAN), naast WILLEM van Oranje, de voornaamste grondlegger van Neêrlands onafhankelijk- heid, werd den 14 September 1547 uit een adellijk geslacht te Amersfoort geboren. Na in het vaderland, in Frankrijk en Duitschland de regtswetenschap beoefend te hebben, werd hij in 1570 advocaat voor den hove van Holland. In 1573 nam hij als vrijwilliger deel aan het mislukt ontzet van het hevig bedreigde Haarlem, en in het volgende jaar was hij, als commissaris, werkzaam, om het benarde Leyden hulp te verschaffen. Door de stad Rotterdam tot baren pensionaris gekozen, bewees hij deze stad belangrijke diensten. In 1579 nam hij deel aan het sluiten der beroemde unie van Utrecht, en in 1584 aan het ontwerpen der voorwaarden waarop prins WILLEM I tot graaf van Holland zou kunnen worden ingehuldigd. Toen de prins in ditzelfde jaar verraderlijk was vermoord, werd de zestienjarige prins MAURITS, op aanraden van OLDENBARNEVELD, aan het hoofd van den Raad van State geplaatst. In 1586 aanvaardde OLDENBARNEVELD den moeilijken post van raadpensionaris van Holland en West-Vriesland, onder uitdruk- kelijk beding, dat hij dadelijk van zijn ambt zou ontslagen worden, zoodra men eenige onderhandeling aanknoopte om het land weder aan Spanje te brengen. Al de diensten op te tellen, welke OLDENBARNEVELD in zijne hooge betrekking het vader- land bewees, duidt ons bestek niet. Ge- noeg zij het te zijner eere te zeggen, dat hij het vaderland meermalen van den rand des verderfs heeft gered, en cindelijk de

geschokte staatshulk in behouden haven gestuurd. Wanneer men over de bitterheid zijner vijanden sprak, zeide de edele godvruchtige man: «Men moet altijd weldoen, «zich in het gebed tot God wenden, en het «goede hopen.» Jammer alzoo dat prins MAURITS, die aan hem zoo veel had te danken, OLDENBARNEVELD als den grootsten hinderpaal tot het volvoeren zijner heerschzuchtige plannen beschouwde. Onzalige geschillen over godsdienstige leerstellingen, vermengd met staatkundige inzichten, vermeerden den tegenzin dien MAURITS reeds sedert lang tegen OLDENBARNEVELD had opgevat. Op den 29 Augustus 1618 reed deze naar het hof, en werd door den luitenant van 's prinses lijfwacht, uit naam der algemeene staten, in hechtenis genomen. Eene regtbank van vier en twintig regters, twaalf uit *Holland* en twaalf uit andere gewesten, onder welke zich verscheidene zijner tegenstanders bevonden, veroordeelden, den 12 Mei 1619, den onschuldigen man ter dood met verbeurdverklaring van al zijne goederen; en reeds den volgende dag, des morgens ten half tien ure was zijn hoofd van het ligchaam gescheiden. Onze groote bijschrijft-dichter G. BRANDT schreef onder de afbeelding van den ongelukkigen OLDENBARNEVELD, die in de noodlottigste tijden voor 's lands heil zoo onvermoed had geijverd, de volgende regels:

Dit 's, vaderland, uw vader,
Uw voorspraak, redder, rader,
Vermoord op 't hofschavot,
Waar vond hij loon? Bij God.

(D'AUBERY, *Mémoires*; BRANDT, *Historie der reformatie en Historie der regtspleging*; HEERING, *Tooneel der staatsgeschiedenissen*; WAGENAAR; STIL en andere geschiedschrijvers).

OLEARIUS, (ADAM), eigenlijk OELSCHLAGER, een der beste Duitsche prozaschrijvers en geleerdste reizigers, werd omstreeks het jaar 1600 te *Ascherleben*, in het *Halberstadtische*, geboren. Hij studeerde te *Leipzig*, en maakte aanmerkelijke vorderingen in de wis- en letterkunde, weshalve de hertog van *Holstein-Gottorp*, FREDERIK III, hem tot zijn' hofmathematicus en bibliothecaris aanstelde. Vervolgens benoemde deze vorst hem tot secretaris van een gezantschap, bestemd naar *Rusland* en *Perzië*, om met deze landen handelsbetrekkingen aan te knopen. OLEARIUS gaf in 1647 een verhaal van dezen reistogt in 't licht, onder den titel van *Muscowitische und Persische Reisbeschreibung*, in folio, met platen. Dit werk, in het Fransch, Engelsch en Nederduitsch vertaald, werd menigmaal herdrukt. OLE-

ARIUS was een naauwkeurig opmerker, en gemoedelijk berigtgever. Zijne beschrijving, hoewel eenigzins verward, is eene getrouwe schildering van den toestand van *Rusland* en *Perzië* in de zeventiende eeuw. Hij had in *Perzië* de landtaal geleerd, en gaf, onder anderen, eene overzetting uit van den *Rozengaard* van SAADI. Hij stierf den 22 Februarij 1671. Behalve de opgenoemde werken, heeft men nog van hem eene belangrijke *Kronijk van Holstein*.

(*Conversations-Lexicon*; *Penny Cyclopaedia*).

OMAR I, (ABU HAFSSAH IBN-AL-KHATTAB), opvolger van ABU BEKR, en tweede kalif der Muzelmannen, was de neef van ABDULLAH, vader van den profet. Na den dood van ABU BEKR, in 634, verviel het kalifaat, volgens uitdrukkelijken wil des overledenen, aan zijnen kamerling OMAR, die geheel *Syrië* ten onder bracht. In 637 zond OMAR zijne dappere krijgsbevelhebbers AMRU IBN-AL-ASS en SARJIL om *Jeruzalem* te belegeren. De stad werd door de bezetting moedig verdedigd; eerst na verloop van verscheidene maanden, stemde de patriarch SOPHRONIUS, die aldaar het bevel voerde, er in toe, om haar aan de Muzelmannen over te geven, weigerende echter met iemand anders dan den kalif hierover te onderhandelen. Men zond derhalve eenen boodschapper naar OMAR, die toen te *Medina* zijn verblijf hield, en zich terstond, met een klein gevolg, naar *Jeruzalem* begaf. OMAR's reis van *Arabië* naar *Palestina* wordt door den geschiedschrijver TABARI dus beschreven: «Hij reed «op een' rosachtigen kameel, en droeg «een oud kemelsharen kleed; hij had «zijne levensmiddelen bij zich in twee «manden, bestaande in drooge vruchten, «gerst, rijst en gekookt koorn, als- «mede een' lederen waterzak. Wanneer «hij stil hield om een' maaltijd te doen, «veroorloofde hij dengenen, die hem ver- «gezelden, er deel aan te nemen, etende «van denzelfden schotel: indien hij eenige «rust nam, was de aarde zijne slaapbank. «Gedurende zijnen optogt deed hij regt «aan al degenen, die zich tot hem wend- «den; in menig geval bestrafte hij de «losbandigheid en verbeterde verscheidene «misbruiken, vooral onder de nieuw be- «keerden, tevens de ingekropene weelde «onder de Muzelmannen afschaffende, zoo «als het wijndrinken, het dragen van zij- «den kleederen, enz. Aan de legerplaats «gekomen, liet hij verscheidene Muzel- «mannen, die tegen zijn bevel zijden «kleederen droegen, door den modder «slepen.»

Na een kortstondig onderhoud met so-
PHRONIUS, was men het over de voorwaar-
den der overgave eens, en de sleutels
der stad werden OMAR aangeboden. De ar-
tikelen der capitulatie van *Jeruzalem*,
meestal tot voorbeeld gediend hebbende
voor de overwonnen steden van *Afrika*
en *Spanje*, zullen wij hier kortelijk laten
volgen: «De inwoners behouden lijf en
«goed; zij mogen hunne kerken gebrui-
«ken, maar geene nieuwe bouwen; ook
«zullen zij geene kruisen plaatsen op de
«kerken, die zij reeds hebben; zij mogen
«de Muzelmannen dag noch nacht ver-
«hindern er in te gaan; zij zullen geene
«klokken mogen luiden, doch wel klep-
«pen; wanneer een Muzelman door de
«stad reist, zullen de inwoners hem drie
«dagen gastvrijheid verleen; zij zullen
«niet gedwongen worden hunnen kinderen
«den Koran te onderwijzen, maar mogen
«geenen Muzelman tot hunne godsdienst
«overhalen; zij zullen bij alle gelegenhe-
«den hunnen eerbied voor de Muzelman-
«nen aan den dag leggen, en hun den
«voorrang geven; zij zullen tulbanden en
«schoenen dragen, en andere namen aan-
«nemen: zij zullen te paard mogen rij-
«den, doch zonder zadel of wapenen; zij
«mogen nooit zonder hunnen gordel uit-
«gaan (1); zij zullen aan de Muzelman-
«nen geen' wijn verkoopen, aan den kalif
«getrouw blijven, en regelmatig de hun
«opgelegde belastingen betalen.»

OMAR keerde nu zijne wapenen tegen
Perzië, hetwelk eindelijk zijne oppermagt
moest erkennen. Ook *Egypte* werd voor
hem door zijnen veldheer AMRU IBN-AL-ASS
veroverd. *Alexandrië* bezweek in 640.
Het was bij deze gelegenheid, dat de be-
roemde bibliotheek, door PTOLEMEUS PHILA-
DELPHUS aangelegd, door de overwinnaars
werd verwoest. Toen AMRU den kalif liet
vragen, wat hij begeerde, dat men met
deze boekverzameling zou doen, zond hij
ten antwoord: «Indien de boeken der
«Grieken met het boek Gods (den Koran)
«overeenkomen, zijn zij overtollig, en
«behoeven niet bewaard te worden; in-
«dien zij daarmede niet overeenstemmen,
«dan zijn zij verderfelij en moeten ver-
«delgd worden.» Ten gevolge van dit
besluit, werden de handschriften aan de
vier duizend openbare baden in de stad
gegeven, aan welke zij zes maanden lang
tot eene kostbare brandstof verstreken.

OMAR werd in zijne zegepralende loop-
baan plotseling door eenen sluipmoordenaar
gestuit. Zijne morgen-godsdienst in de

moskee van *Medina* verrigtende, werd hij
onverhoeds door eenen Perzischen slaaf,
ABU LULU FIRUZ, met eenen scherpen dolk
aangevallen, en bekwam drie wonden in
den buik. Het volk viel op den moorde-
naar aan, die in zijne woede nog dertien
personen kwetste; eindelijk wierp iemand
hem eenen mantel over het hoofd en
greep hem, waarop hij zich zelven door-
stak, en dra den geest gaf.

OMAR zieltoogde vijf dagen, en stierf in
de maand November 644. Hij werd digt
bij den profeet en ABU BEKR ter aarde be-
steld; zijn graf wordt nog door de Muzel-
mannen met grooten eerbied bezocht.
Onder de loffelijke hoedanigheden van OMAR
behoorde voorzeker zijne strenge handha-
ving van het regt, zonder aanzien des
persoons. IABALAH IBN AHYAM, het hoofd
van eenen Arabischen stam, kan hiervan
ten bewijze verstrekken. Een Arabier van
nederige afkomst liep dezen zoo onbesuisd
tegen het lijf, dat zijn mantel van zijne
schouders op den grond viel. De trot-
sche, driftige IABALAH gaf daarop dien man
eenen duchtigen slag in het aangezicht.
Deze ging zich hierover beklagen bij OMAR,
die nu IABALAH voor zich ontbood, en be-
sliste, dat de klager aan IABALAH eenen
dergelijken slag in het aangezicht zoude
geven. Tegen dit regtvaardig vonnis bragt
IABALAH in het midden, dat hij onder zijn
eigen volk een koning was, en de belee-
diger den dood had verdiend. «Mijn
«vriend!» zeide OMAR tot hem, «de
«godsdienst, die gij en ik belijden, maakt
«geen onderscheid tusschen den koning
«en zijnen onderdaan.»

(AL-MAKIM, *Historia Saracenica*, apud Er-
penium, *Lugd. Bat.* 1625, p. 20 et
seq.; SIMON OCKLEY's *History of the*
Saracens; D'HERBELOT, *Bibliothèque*
orientale).

OORT, (ADAM VAN), de zoon van
den glasschilder LAMBERT VAN OORT, werd
in 1557 te *Antwerpen* geboren. Hij ont-
ving het eerste onderrigt in de schilder-
kunst van zijnen vader, en werd een goed
historie- en landschapschilder. Zijn groot-
ste roem echter is, dat hij de leermeester
was van RUBENS, wiens werken zoowel den
naam van VAN OORT als den zijnen hebben
voreeuwigd.

Schoon in zijn' besten tijd zijne com-
positie bevallig was en de teekening naauw-
keurig, verzuimde hij echter de natuur
gade te slaan. RUBENS was gewoon te
zeggen, dat, bijaldien VAN OORT zich te
Rome hadde geoefend, hij al zijne tijdge-
nooten zou overtroffen hebben. De werken
van VAN OORT zijn niet talrijk en bevinden

(1) De gordel was het kenteeken van alle Chris-
tenen, die toen aan de Mahomedanen waren onder-
worpen.

zich meest in *België*. CORNELIS DE BIE prijst het talent van dezen schilder, zeggende:

Dees konst die heeft van oort zoo wel en fraai gedaan,
Dat vele geesten zelfs daarvan verwonderd staan;
Die niet en is bij 't goud van carus te gelijken;
Die rijke schat moet voor dees hemelgaven wijken.

(HOUBRAKEN, *Levens der Ned. Konst-schilders*; *Penny Cyclopaedia*).

OOSTERWIJK, (MARIA VAN), eene voortreffelijke bloemschilderes, werd den 20 Augustus 1630 te *Nootdorp*, nabij *Delft*, geboren. Haar vader, een hervormd leeraar, het vernuft en de neiging zijner dochter voor de schilderkunst opmerkende, gaf aan de jeugdige MARIA den vermaarden bloemschilder JOHAN DE HEEM van *Utrecht* tot gids en leermeester. Tusschen hare eerste proeven en hare fraaiste kunstvoortbrengselen was bijkans geen tijdverloop. Hare bloemstukken verspreidden zich weldra buiten 's lands, waar zij hoogelijk werden geprezen, en met die van haren meester gelijk gesteld. LODEWIJK XIV versierde zijn kabinet met een harer kunsttafereelen. Keizer LEOPOLD en zijne gemalin zonden haar hunne afbeeldsels met diamanten omzet ten geschenke. Koning WILLEM III betaalde voor een harer kunststukken negen honderd gulden, en de koning van *Polen* voor drie andere vier en twintig honderd gulden. MARIA VAN OOSTERWIJK schilderde uitvoerig, krachtig, zacht en ook wel eens snel naar de voorwerpen die zij behandelde, gelijk bloemen, die zulks om hare dunheid en helderheid verscischen, ten einde haar natuurlijk schoon na te bootsen. De zorg, welke zij aan haar werk besteedde, veroorloofde haar niet vele kunststukken te leveren, weshalve de bestaande door de liefhebbers op hoogen prijs worden geschat. Schoon begiftigd met al de bekoorlijkheden harer kunne en beminnelijk van aard, nam zij echter geene andere uitspanning dan den omgang met eenige voorname lieden te *Delft*, die dikwijls hare werkplaats kwamen bezoeken. WILLEM VAN AELST dong naar hare hand; maar het karakter van dezen schilder (die het leven zoo natuurlijk wist na te bootsen, dat zijn penseelwerk geen schilderij, maar het leven zelf scheen te wezen) en zijn ongeregeld gedrag waren oorzaak, dat zij niet besluiten kon zich aan hem te verbinden. Toen hij haar eens meer dan gewoonlijk lastig viel, legde zij hem de verpligting op, om een jaar lang dagelijks twee uren achtereen te schilderen. De werkplaats van dezen schilder was tegenover die zijner beminde; zij kon dus alles waarnemen wat hij deed, en teekende nauwkeurig de dagen aan, dat hij niet werkte. Na verloop van het

jaar vorderde hij van MARIA, dat zij haar woord zou houden; doch zij bewees hem, uit hare gehoudene aantekeningen, dat hij zelf door zijn eigen gedrag haar van hare belofte had ontslagen. VAN AELST keerde mismoedig naar zijne werkplaats terug, en durfde zijn aanzoek niet herhalen (1). MARIA VAN OOSTERWIJK stierf den 12 November 1693, ongehuwd, ten huize van haar zusters zoon JACOBUS VAN ASSENDELFT, predikant te *Uitdam* in *Waterland*, dien zij als haar eigen kind had opgevoed.

(HOUBRAKEN, *Levens der Ned. Konst-schilders*; *Biographie du royaume des Pays-Bas*).

OPIE, (JOHN), een beroemd Britsch schilder, de zoon eens timmermans te *St. Agnes*, nabij *Truro*, in *Cornwallis*, werd in 1761 geboren, en was een dier kunstenaars, die door de natuur tot eene bestemming worden gedreven, waartegen alle omstandigheden zich schijnen aan te kanten. De nederige staat zijner ouders was de minste hinderpaal; want behalve dit bezwaar, omringde hem niets wat zijne ontwikkeling kon bevorderen of zijne pogingen aanmoedigen. Zijn vader, hem ook tot timmerman willende opleiden, beknorde hem over hetgeen hij een ijdel, kinderachtig tijdverdrijf noemde. Tegen den wil zijns vaders maakte hij portretten van zijne nabestaanden en burens, welke zóó treffend geleken, dat de knaap door velen als een wonderkind werd beschouwd, vooral door *Doctor JOHN VOLCOR*, die zelf veel kennis had van de schilderkunst, en hem in zijne dienst nam. Op aanraden des doctors vertrok OPIE later naar *Londen*, waar hij als portret-schilder grooten opgang maakte. Met verbazing aanschouwde men de voortbrengselen van het penseel eens knaaps, die bijkans zonder eenige opleiding alles aan zijn talent te danken had. Men verdrong elkander om hem te bezoeken, en zich door hem te laten contereiten; de straat waar hij woonde, was soms letterlijk door de rijtuigen, die de nieuwsgierigen aanvoerden, verstopt.

(1) « WILLEM VAN AELST, » zegt HOUBRAKEN, « was een man, die niemand ontzag, inzonderheid als hij wat boven zijn peil gedronken had. Het is gebeurd, dat de burgemeester VAN MAANSEVEEN met hem verschil kreeg over de eene of andere zaak. VAN AELST, die voor een' burgemeester van *Amsterdam* het zeil niet wilde strijken, stoot op, « trok zijn' bovenrok open, en toonde op zijne borst « den gouden penning en keten, die hij van den « groothertog van *Toscane* had gekregen, zeggende: « Gij zijt met een' geldzak om uw' hals geboren, en « dat ik ben, ben ik door verdienste. » » (VAN AELST « vergat hier de spreuk van GRATIANUS, die zegt: « Sommigen vertrouwen zoo sterk op hunne verdiensten, dat zij volstrekt geene zorg dragen, om « zich te doen beminnen. » »

Doch de menschen kunnen zich niet altijd verwonderen: de koorts was spoedig uitgewoed, doch gelukkig had OPIE in tijds een genoegzaam vermogen bijeen vergaderd. In 1798 trad hij in het huwelijk met AMELIA, de dochter van den geneesheer ALDERSON, te *Norwich*. In deze dame, die naderhand eene der geliefdste romanschrijfsters van den dag werd, vond hij eene vernuftige medgezellin en verstandige raadgeefster. OPIE begaf zich nu ook aan het historie-schilderen, waarin hij uitnemend slaagde. Zijne beste stukken waren: *De moord van Jacobus I van Schotland*; *De dood van David Rizzio*; *Belisarius*, enz. Uit hoofde zijner groote verdiensten werd hij tot professor in de schilderkunst aan de Koninklijke Academie benoemd. OPIE stierf den 9 April 1807, en werd in de St. Paulus kerk naast Sir J. REYNOLDS ter aarde besteld.

(*Penny Cyclopaedia*).

OPITZ, (MARTIN), de vader der hedendaagsche Duitsche dichtkunst, werd den 23 December 1597 te *Buntzlau* in *Silezië* geboren. Hij studeerde te *Frankfort* aan den *Oder*, te *Heidelberg* en te *Leyden*, waar hij in 1620 (dus in het eerste gedeelte van de gouden eeuw onzer letterkunde) aankwam. Opitz leerde hier HEINSIUS kennen. Het voorbeeld van dezen geleerde spoorde hem aan zijne moedertaal grondiger te beoefenen, en voor de Hoogduitsche taal en poëzij dat te doen wat reeds voor de Nederduitsche gedaan was. Opitz zwierf vervolgens door *Holstein*, *Zevenbergen*, *Saksen* en *Oostenrijk*. Een lijkdicht op een' der aartshertogen vervaardigd hebbende, schonk keizer FERDINAND II hem den *dichterlijken lauwerkrans*, en verhief hem tot den adelstand, onder den naam van OPITZ VON BOERFELD. In 1630 vergezelde hij den burggraaf KAREL VON DOHNA als geheimschrijver naar *Parijs*, en werd aldaar de huisvriend van HUGO DE CROOT, wiens *Bewijs voor de ware Godsdienst*, hij in Hoogduitsche verzen overbragt. De groot betuigde hem hierover in eenen Latijnschen brief zijne blijdschap, zeggende: «Thans, doorluchtige opitz, heb ik geen berouw meer over de in den kerker gesletene jaren, nu ik zie, dat de vrucht van dat leed door u, niet min getrouwen tolk dan gelukkig dichter, tot het volk gebragt wordt, dat over alle andere volken de kroon spant.» Na een werkzaam en niet ongelukkig leven, overleed opitz den 20 Augustus 1639 te *Dantzic* aan de pest, in den ouderdom van twee en veertig jaren. De sierlijkste uitgave zijner werken verscheen in 1646 te *Amsterdam*.

Eene goede bloemlezing uit zijne gedichten vindt men in WILH. MÜLLER's *Bibliothek deutscher Dichter des 17 Jahrh.* Opitz was zoozeer de lievelingsdichter zijner natie, dat alleen in de zeventiende eeuw zijne gedichten tienmaal werden herdrukt (1).

(VAN KAMPEN, *Handboek der Hoogduitsche letterkunde*).

OPIANUS, een Grieksch lierdichter, die tegen het einde der tweede eeuw na chr. te *Anazarba* in *Cilicië* bloeide, wordt voor den maker gehouden van twee gedichten, over de *Jagt* en over de *Vischvangst*, welke eene zorgvuldige navolging van oudere voorbeelden verraden, en sommige waarlijk dichterlijke beschrijvingen bevatten. Zijne *Jagt* verraaft veel bekendheid met de natuurlijke historie, doch behelst tevens eenige ongerijmde fabelen. Hij zegt opzettelijk, dat de slaganden van den olifant, geene tanden maar hoorns zijn; en dat deze dieren kunnen spreken leeren: hij zegt dat er geene wijfjes-rhinocerossen zijn, en al deze dieren tot het mannelijk geslacht behooren; dat de leeuw voor de eerste maal vijf welpen, de tweede maal vier, de volgende drie, dan twee en eindelijk slechts een welp ter wereld brengt; dat de beerin hare jongen misvormd ter wereld brengt, en hen likkende een' behoorlijken vorm geeft; dat de vijandschap tusschen den wolf en het lam zoo groot is, dat zelfs na hunnen dood, wanneer twee trommels met hun vel overtrokken zijn, het vel van den wolf dat van het lam tot zwijgen brengt; dat de hyena's jaarlijks van geslacht veranderen; dat de tanden van het wilde zwijn inwendig vuur bevatten; dat de ichneumon in het ligchaam kruipt van den krokodil, wanneer deze met den bek open slaapt, en hem dan de ingewanden opvreet. Hij acht het noodig te verzekeren, dat het onwaar is dat er geene mannetjes-tijgers zijn.

In zijn dichtstuk over de vischvangst spreidt hij groote dierkunde ten toon, schoon daarin ook menige ongerijmdheid voorkomt. Hij vertelt van den Remora of zuiger, dat deze visch een schip in volle zeilen kan tegenhouden, door zich aan de kiel te hechten, en berispt de ongelooftigheid van degenen die de waarheid daarvan betwijfelen; hij kende de bijzonderheid

(1) In een lofvers op de Nederduitsche gedichten van HEINSIUS, verklaart opitz de Nederduitsche poëzij openlijk voor de moeder der Hoogduitsche, als hij zingt:

Ihr auch, weil ihr mir seydt im Schreiben vorgegangen,
Was ich für Ehr' und Ruhm durch Hochdeutsch werd
erlangen,
Will meinem Vaterland eröffnen rund und frey,
Dass eure Poësie der meinen Mutter sey.

van den Cancellus of hermiet-krab, die zelf geene schelp hebbende, zich van de eerste de beste, die hij ledig ontmoet, meester maakt. Hij zegt dat een visch *Sargus* geheeten met geiten paart, en dat de visschers hem vangen door zich in een geitenvel te steken, en hem alzoo naar strand te lokken. Hij spreekt dikwijls van den dolfin, en noemt hem om zijne snelheid en schoonheid den koning onder de visschen, en verhaalt eene anecdote van eenen dolfin, die zoo verzet was op eenen kleinen jongen, dat hij, zoodra de knaap hem bij zijnen naam riep, kwam aanzwemmen, en hem op zijnen rug liet rijden. De dolfin kwijnde weg van smart, toen zijn kleine lieveling was gestorven.

SCALIGER roemt de dichterlijke verdienste van APPIANUS, en noemt hem een' verheven en onvergelykelyk poëet, den volmaaksten schrijver onder de Grieken en den eenigen die ooit VIRGILIUS heeft geëvenaard.

(DAN. HEINSIUS, *Ad Nomni Dionysiaca*; SCHNEIDER, *Analecta Critica*).

ORELLANA, (FRANCISCO), de eerste Europeër die het vasteland van Zuid-Amerika doortrok, werd omtrent het begin der zestiende eeuw te *Truxillo*, in *Spanje*, geboren. Hij behoorde tot eene goede familie, en ging, even als vele andere jongelingen van aanzienlijke geslachten, in de Nieuwe Wereld zoeken wat hem te huis ontbrak. Hij woonde den gelukkigen togt van FRANCISCO PIZARRO naar *Peru*, in 1531, bij. Een cacique te kennen gegeven hebbende, dat er over de bergen, ten oosten van *Quito*, eene landstreek bestond, waar men eene groote menigte goud, zilver, kaneel en andere kruiderijën zoude aantreffen, werd de begeerlijkheid der Spanjaarden hierdoor ten hoogste geprikkeld. GONZALEZ PIZARRO, broeder van FRANCISCO, waagde het in de ongebaande bosschen en besneeuwde bergen, liggende tusschen de stad en dit goudland, door te dringen.

ORELLANA voegde zich bij GONZALEZ, en in 1540 nam deze togt een' aanvang. De hinderpalen welke zij ontmoetten waren aardbevingen, onweders en stortregens, waardoor zij in de grootste gevaren werden gewikkeld. Eindelijk bereikten zij de provincie *Zumaco*, waar zij den kaneelboom in overvloed aantroffen. Van *Zumaco* begaf GONZALEZ zich oostwaarts, en volgde den loop eener rivier, waarschijnlijk de *Napo*, een' tak van de *Marañon*. De wortels en beziën waarvan zij leefden werden nu zoo schaars, dat zij op middelen moesten bedacht zijn, om in hunne behoeften te voorzien. Dien ten gevolge kreeg ORELLANA

bevel, om met de boot welke zij gemaakt hadden, de rivier af te zakken, en zoo spoedig mogelijk met levensmiddelen terug te keeren. ORELLANA bereikte de zamenvloeiing van dezen tak met den hoofdstroom. Hij vond echter niets dan ondoordringbare bosschen en overstroemde vlakten; maar de zucht om ontdekkingen te doen deed hem niet terug keeren. ORELLANA en de zijnen vervolgden dus de reis, en geraakten in de uiterste ellende; zij aten hunne schoenen en zadels op, en velen hunner sneuvelden in schermutselingen tegen de wilden. Eene muiterij onder het volk werd door ORELLANA's moed en tegenwoordigheid van geest gedempt. Al deze zwaarigheden door zijne schrandereheid en volharding overwonnen hebbende, bereikte hij in Augustus 1541 den *Atlantischen Oceaan*. Bij zijne terugkomst in *Spanje* verspreidde hij zulke wondervolle geruchten van het «*El Dorado*» dat hij doorgetrokken was, van de tempels met gouden daken en de Amazonen aan de oevers der rivier levende, dat hij spoedig een groot aantal volgelingen kreeg, waarmede hij in 1549 naar de *Rivier der Amazonen* terug keerde. Doch kort daarna werd hij het slagtoffer eener ziekte, welke in de lage en moerassige keerkingslanden zoo dikwijls heerscht. Wij weten weinige bijzonderheden van de landen welke ORELLANA doortrok. In 1828 volbrachten de luitenant MAW, en in 1834 de luitenant SMYTH, dezelfde reis.

(*Penny Cyclopaedia*).

ORFYREUS, (JOHANN ERNEST ELIAS), een Duitsch werktuigkundige, wiens wezenlijke naam was BESSELER, werd in 1680 nabij *Zittau* in *Saksen* geboren. Hij leidde een zwervend, onrustig, afwisselend leven, en stierf in 1745. Onder de merkwaardigste werktuigen welke hij uitvond behoorde, volgens zijne eigene verzekering, een zamenstel dat het vermogen eener eeuwighdurende beweging bezat. Toen 's GRAVESANDE dit werktuig had gezien, hetwelk de uitvinder op zijn verzoek niet wilde verplaatsen, verklaarde hij dat het ongetwijfeld iets bewonderenswaardigs was, al ware het ook een bedrog.

(*Dictionary of Biography*).

ORIGENES, wegens zijne ijzeren vlijt ADAMANTIOS geheeten, de geleerdste der kerkvaders, werd in 185 na CHR. te *Alexandrië* geboren, en door zijnen vader LEONIDAS aanvankelijk in het Christendom en de wetenschappen onderwezen. Naderhand ontving hij onderrigt van CLEMENS ALEXANDRINUS en den beroemden wijsgeer AMMONIUS SACCAS. In het jaar 202 werd hij om het geloof gemarteld. Schoon nog

geene zeventien jaren oud, schreef hij reeds aan zijnen vader, die in den kerker was geworpen, eenen brief, waarin deze woorden voorkwamen: «Wacht u daar-voor, vader! om onzent wille uw geloof «te verloochenen.» Na den dood zijns vaders onderwees hij de spraakkunst, om in de behoeften zijner moeder en zusters te voorzien, tot dat hij aan het hoofd van de school te *Alexandrië* werd geplaatst. Hij was zeer gestreng in zijne leefwijze, en ontmande zich zelven, ten einde de lastertongen tot zwijgen te brengen. Door den bisschop DEMETRIUS vervolgd, ging hij naar *Caesarea*, en vervolgens naar *Athene*. Omtrent dezen tijd schreef hij een antwoord, in acht boeken, op de bezwaren tegen het Christendom door CELSUS, een' wijsgeer, die onder de regering van ADRIANUS en de ANTONYEN leefde, in een werk getiteld *Het ware Woord*. Dit werk van ORIGENES is, zoowel in vroegeren als lateren tijd, niet alleen voor een voldoende antwoord aan zijnen tegenstander gehouden, maar tevens als een der beste verdedigingsschriften van de Christelijke godsdienst, door de ouden geschreven. Bij eene nieuwe vervolging onder keizer DECIUS werd hij gevangen gezet, en had de schrikkelijste pijnigingen te verduren. Uitgeput door al deze mishandelingen stierf hij kort na zijne in vrijheidstelling; sommigen zeggen te *Tyrus* in het jaar 254, in het zeventigste jaar zijns ouderdoms. ORIGENES is ongetwijfeld een der belangrijkste mannen onder de oude Christen-schrijvers. Zijne talenten, zijne welsprekendheid en geleerdheid werden zelfs door Heidensche wijsgeeren uitbundig geprezen. JERONIMUS noemt hem een' man van onsterfelijk genie, die bedreven was in de redekunst, wiskunde, muziek, letterkunde, welsprekendheid en wijsbegeerte. Hij was de vraagbaak van leergierige jongelingen, die hij tot zich lokte met het doel om hen tot het omhelzen der Christelijke godsdienst te bewegen. Elders noemt hij hem den grootsten onderwijzer sedert den tijd der Apostelen. Onder zijne talrijke werken onderscheidt men zijne *Vermaning tot het martelaarschap*; *Commentariën op de Heilige Schrift*; zijn *Antwoord aan Celsus*, hetwelk als de volledigste en bondigste verdediging van het Christendom, welke de oudheid oplevert, kan worden aangemerkt.

(Huet, *Origeniana*; LARDNER'S *Credibility*; REDEPENNING, *Origenes. Eine Darstellung seines Lebens und seiner Lehre*).

ORLEY, (BERNARD VAN), een talentvol schilder, werd omstreeks het jaar

1490 te *Brussel* geboren. Reeds als knaap in de schilderkunst aanmerkelijke vooreringen gemaakt hebbende, begaf hij zich vroegtijdig naar *Rome*, en had het geluk onder de leiding van RAPHAËL te komen. FLORENT LE COMPTE zegt, dat ORLEY reeds bij RAPHAËL's leven zoo ver in de kunst was gevorderd, dat hij dezen aan zijne groote werken hielp schilderen. Naar *Brussel* teruggekeerd, werd hij door de landvoogdes der *Nederlanden* tot hofschilder benoemd. Ook werkte hij veel voor keizer KAREL V. De manier zijner teekening was edel, en de toon zijner kleuren zeer aangenaam. Hij schilderde dikwijls op eenen grond van blad-goud, vooral wanneer hij aan werken van belang arbeide; en aan deze omstandigheid wil men de frischheid en den glans zijner kleuren toeschrijven. In zijne jagtpartijen, waarin hij de beeldnissen van KAREL V en de edelen van zijn hof voorstelde, nam hij gewoonlijk het landschap uit het bosch van *Soignies*, hetwelk hem eene groote verscheidenheid aanbood.

Voor prins WILLEM I maakte hij zestien proefteekeningen als modellen voor tapijtwerk, waarmede deze zijn paleis wilde versieren. Elke proefteekening bevatte slechts twee figuren, een' ridder en eene jonkvrouw te paard, eenige leden uit het huis van *Nassau* voorstellende. Deze schetsen waren den kweekeling van RAPHAËL waardig. Voor de kapel van een klooster te *Antwerpen* schilderde hij *Het laatste Oordeel*, waarmede hij grooten roem behaalde. BERNARD VAN ORLEY stierf in 1560, oud zeventig jaren.

(Dr. WAAGEN'S *Arts and artists in England*; HOUBRAGEN, *Levens der Ned. Konst-schilders*).

OROSIUS, (PAULUS), een Spaansch geestelijke der vijfde eeuw, werd waarschijnlijk te *Terracona* geboren. Omtrent het jaar 414 reisde hij naar *Afrika*, met het klaarblijkelijk doel om st. AUGUSTINUS over verschillende geloofspunten te raadplegen. Van *Afrika* begaf hij zich naar *Palestina* met eene aanbeveling van AUGUSTINUS aan JERONIMUS, die zich toen te *Beihlehem* ophield. Van daar bezocht hij weder zijnen vriend AUGUSTINUS te *Hippo Regius*, en keerde vervolgens naar *Spanje* terug. Nu begon hij zijne *Wereldgeschiedenis* te schrijven, een werk dat hij schijnt ondernomen te hebben op aanraden van AUGUSTINUS, aan wien het ook is opgedragen. De geschiedenis eindigt met het jaar 416.

De rampen, welke het Romeinsche rijk troffen, en vooral de plundering van *Rome* door ALARIC (410), gaven aan de Heidenen en SYMMACHUS een voorwendsel, om al deze

onheilen aan de Christelijke godsdienst toe te schrijven, zeggende dat sedert het verlaten van de oude godsdienst, de overwinning de Romeinsche wapenen geheel had verlaten. Ter beantwoording van deze beschuldiging, schreef OROSIUS zijne geschiedenis, welke gedeeltelijk als eene verdediging van het Christendom tegen de Heidenen kan beschouwd worden, gelijk de titel, in verscheidene handschriften gevonden, aanduidt: *Adversus paganos historiarum libri VII*. In sommige handschriften is de titel *De totius mundi calamitatibus*; in andere *De cladibus et miseriis antiquorum*, &c. Dit werk begint met eene aardrijkskundige beschrijving der wereld, handelt vervolgens over den oorsprong van het menschelijk geslacht volgens het eerste boek van MOZES, en verhaalt daarna de onderscheidene berigten der mythologisten en poëten betreffende de helden-eeuwen. Hierop volgt de geschiedenis der eerste alleenheerschappijen, de Assyrische, Babylonische en Perzische, de veroveringen van ALEXANDER en de oorlogen zijner opvolgers, alsmede de geschiedenis van Rome tot op de plundering dier wereldstad door ALARIC, de grootste gebeurtenis van de eeuw waarin hij leefde. De Romeinen, zeide hij, hadden in hunne veroveringen dezelfde zoo niet grootere onheilen over andere volken gebragt. Hij bestraft alle grootheid en roem ten koste van menschenbloed verworven. Als geschiedschrijver geeft OROSIUS blijken van een helder oordeel, schoon hij op sommige plaatsen eene zonderbare ligtgeloovigheid verraaft. Zoo zegt hij in het tiende hoofdstuk van het eerste boek, dat de sporen van de wielen van PHARAO's wagen nog op den bodem der Rode zee zichtbaar zijn. De Engelsche koning ALFRED vertaalde de geschiedenis van OROSIUS in 't Anglo-Saksisch, welke door DAINES BARRINGTON met eene Engelsche vertaling te Londen, in 1773, in 't licht is gegeven. Eene der beste uitgaven van OROSIUS is die van HAVERKAMP, met aantekeningen, in 1738, in 4to, te Leyden uitgegeven.

(SAVIGNY, *Das Recht des Besitzes; Penny cyclopaedia*).

ORTE, (Burggraaf VAN), een man van ware eer, wiens naam verdient der vergetelheid ontrukkt te worden. Hij was ten tijde der schandelijke Parijsche bloedbruiloft (1572) bevelhebber der stad Bayonne. Van koning KAREL IX het bevel ontvangen hebbende, om al de Protestanten ter dood te brengen, antwoordde hij met de volgende woorden: «Sire! ik heb den brief Uwer Majesteit aan de bezetting en de inwoners dezer stad medegegeeld. Ik

«heb slechts dappere soldaten en goede «burgers gevonden, maar geen enkelen «beul!»

(HERMANN, *Frankrijks burger- en godsdienstoorlogen*).

ORTELIUS, (ABRAHAM), een beroemd aardrijkskundige, werd in 1527 te Antwerpen geboren. Hij studeerde in de wis- en letterkunde, en werd de eerste aardrijkskundige zijner eeuw. Nadat hij in Engeland, Duitschland, Frankrijk en Italië had gereisd, schreef hij zijn groot werk *Theatrum orbis terra* (Tooneel des Aardbols), hetwelk hem den naam verwierf van den PTOLOMEUS zijner eeuw, en het sieraad zijner geboortestad, ja der wereld. PHILIPUS II, koning van Spanje, benoemde hem tot zijnen geograaph. Onder zijne andere werken telt men *Aurei saeculi imago*, een beeld der gouden Eeuw, hetwelk hij in de wouden van het oude Duitschland vindt; en *Itinerarium per nonnullas Galliae Belgicae partes*, eene reis door België. ORTELIUS was met de meeste geleerden zijner eeuw bekend, inzonderheid met JUSTUS LIPSIVS, die een grafschrift op hem vervaardigde, waarin zijne standvastigheid, opregtheid, getrouwe vriendschap en vredelievendheid werden geroemd. Ook betuigt LIPSIVS daarin, dat ORTELIUS zonder twist, zonder vrouw en zonder kinderen geleefd heeft.

(FOPPENS, *Letterkundige Geschiedenis des Vaderlands*, VAN KAMPEN, *Beknopte Gesch. der Ned. lett. en wetens.*).

OSTADE, (ADRIAAN VAN), werd in 1610 in de stad Lubek geboren. Schoon Duitscher van geboorte, wordt hij altijd beschouwd als tot de Nederlandsche schilderschool te behooren, daar hij in Holland de kunst onder FRANS HALS te Haarlem geleerd en ook van REMBRANDT eenig onderwijs ontvangen heeft. In de school van FRANS HALS maakte hij kennis met ADRIAAN BROUWER, wiens manier hij tot de zijne maakte. Hij schilderde bij voorkeur boerenwoningen, stallen, bierhuizen, (de figuren zijn meestal bezig met drinken en rooken), boerenbruloften en kermissen. Dit alles stelde hij zóó geestig en natuurlijk vóór, dat men zich over zijn vernuft moet verwonderen. Het is alsof ROTGANS eenige zijner schilderijen voor oogen had, toen hij in de *Kermisvreugd* het dansen eener boerenmeid beschrijft, en dus vervolgt:

..... «en danste voort op 't klinken van de snaren.
«Een jonge boer, nog glad van kin en zonder haren,
«Bekleedt haar linkerzij, en leidt haar met de hand.
«De hoed rust op één oor. 't Bekwijde pijpje brandt
«Afmokende in zijn' mond. Zij huppleu op en neder,
«En draaijen als een tol, en glippen heen en weder.
«Kees roodneus strijkt de veél, en vult terwyl zijn' darm
«Met bier. De danser vat de vrijster in zijn' arm:

« Zij vangt den adem van boer ravis aan de tippen,
 « Na 't sluiten van den dans, van zijn besmookte lippen:
 « Den adem die nog stinkt naar 't ingezwolgen nat
 « Uit boeren-kroezen, toen hij op de bierbank zat.
 « Beschonken ravis bloost, en voelt zijn boezem blaken;
 « De kinkel schurkt en grijnst, na 't drukken van haar
 « Gelijk een sater, die, op snoeperij belust, (kaken,
 « De veldgodin verrast, en met haar' weêr wil kust.
 « Het krielt in 't dansvertrek van vrouwen en van
 (mannen.
 « Mijne ooren worden doof door 't klappen van de kan-
 « Daar zitten in een' hoek tweeliefjes zij aan zij, (nen.
 « En kozen mond aan mond, verward in vrijerij.
 « Ginds klinkt een dorp muziek van meer dan dertig ke-
 « Een wildzang zonder ziu verminkt in alle deelen. (len,
 « De loome LAMMEET zit op radde WYBURG's schoot,
 « En zingt van VELLEN's wraak en landheer FLORIS' dood.»

De figuren van OSTADE werden zoo zeer bewonderd, dat de uitstekendste kunstschilders hem verzochten hunne schilderijen met beeldjes te stofferen. Zijne beste werken zijn zeer schaars en worden tot zeer hooge prijzen verkocht. Een aantrekkelijk tafereel, waarin zich de kunstenaar, met zijne vrouw, die hij bij de hand houdt, en van acht kinderen omringd, heeft geschilderd, bevindt zich thans in het Museum te Parijs. OSTADE stierf in 1685, in den ouderdom van vijf en zeventig jaren.

(Dr. WAAGEN, *On art and artists in England*; HOUBRAGEN, *Levens der Ned. konstschilders*).

OTWAY, (THOMAS), een vermaard Engelsch tooneeldichter, werd den 3 Maart 1651 te Trotten, in Sussex, geboren. Nadat hij te vergeefs getracht had om als tooneelspeler opgang te maken, werd hij tooneeldichter. Op aanbeveling van den graaf van Plymouth kreeg hij eene aanstelling als kornet der dragonders, en volgde zijn regiment naar Vlaanderen; doch na het einde van éenen veldtocht verliet OTWAY de krijgsmacht. In 1675 schreef hij zijn eerste treurspel *Alcibiades*. In hetzelfde jaar gaf hij zijn *Don Carlos, kroonprins van Spanje*, uit; dit treurspel werd dertigmaal achter elkander vertoond. Doch zijne beste treurspelen zijn *The orphan* en *Venice preserved*. Hij leefde en stierf arm. Men wil, dat hij stikte aan een stuk rolpens, hetwelk hij, na lang vasten, te gretig inslikte; doch er is meer reden om te gelooven, dat zijn dood het gevolg was eener heftige koorts, welke hij zich had berokkend door het driftig vervolgen van den moordenaar van een' zijner vrienden. Hij stierf den 14 April 1685, voordat hij zijn vier en dertigste jaar had bereikt. Zijne werken werden in 1813 te Londen, in vier deelen octavo, herdrukt. (*Penny Cyclopaedia*).

OUCHTRED, (WILLIAM), een Engelsch godgeleerde en wiskunstenaar, werd in 1573 te Eton, in het graafschap Buckingham, II.

geboren. Hij studeerde te Cambridge, en na het verlaten der universiteit, werd hij als predikant beroepen te Aldbury, nabij Guilford in Surrey, waar hij zich getrouwd van zijne herderlijke pligten kweet. In 1628 wist de graaf van Arundel hem te bewegen, om zich met de opvoeding van zijn zoon, Lord WILLIAM HOWARD, te belasten. OUGHTRED legde zich nu inzonderheid op de wiskunde toe, en zoo diep drong hij in hare geheimen door, dat FULLER zegt, dat hij eenpariglijk als de vorst der wiskunstenaars werd erkend. OUGHTRED vermaakte zich soms met het boogschieten; op den ouderdom van tachtig jaren was hij nog vlug en onvermoeid werkzaam. En als wij Mr. COLLIER mogen gelooven, stierf hij van vreugde, toen hij hoorde, dat KAREL II op den troon was hersteld. Onder zijne wiskundige werken verdient vooral melding *The key of the mathematics new forged and filed*, welke vele uitgaven beleefde, en door den beroemden CHRISTOPHER WIEN, onder bovengenoemden titel, uit het oorspronkelijk Latijn in 't Engelsch is overgebracht.

(FULLER, *Worthies*, I, 145; AUBREY'S *Lives*).

OVIDIUS, (PUBLIUS NASO), een der meest gepreze Romeinsche dichters uit de eeuw van AUGUSTUS, werd den 20 Maart 43 v. c. te Sulmo, in Midden-Italië, uit een adellijk geslacht geboren, in hetzelfde jaar dat CICERO werd vermoord. Zijne lotgevallen zijn hoofdzakelijk bekend uit zijne eigene geschriften, en vooral uit de tiende elegie van het vierde boek der *Tristia*. Hij had eenen broeder juist twaalf maanden ouder dan hij zelf. De beide broeders werden voor hunne opvoeding op jeugdigen leeftijd naar Rome gezonden. Reeds als knaap schreef OVIDIUS verzen, gelijk hij zelf zegt:

« Sponte sua numeros carmen veniebat ad aptos,
 « Et quod tentabam scribere versus erat.» (1)

Zijn vader zag dit met groot leedwezen, zeggende, dat armoede meestal het lot was van den dichter, weshalve hij hem aanspoorde, om zich op de regtswetenschap toe te leggen. Weldra echter besloot OVIDIUS zich geheel aan de poëzy toe te wijden, en zocht en verwierf de vriendschap van VIRGILIUS, HORATIUS, TIBULLUS en PROPERTIUS. Keizer AUGUSTUS vond behagen in zijne gedichten, en overlaadde hem met gunstbewijzen. Eindelijk echter, men weet niet om welke oorzaak, zond AUGUSTUS hem in ballingschap naar Tomi, in Neder-Mosië, het tegenwoordig banaat

(1) Ik sprak en schreef verzen zonder het te willen.

van *Temesvar*. Ovidius was toen vijftig jaren oud. Dit onverwacht vonnis trof den verbaasden dichter als een donderslag. Ovidius bekent echter, (*Trist.* V, *El.* II), dat zijne overtreding eene zwaardere straf verdiende, dan de keizer hem had opgelegd. Niettegenstaande de nederigste smeekbeden van den poëet en de ijverige bemoeijingen zijner vrienden, bleef AUGUSTUS onverbiddelijk. Ovidius stierf 17 j. n. c. te *Tomi*, in het zestigste jaar zijns ouderdoms, en het tiende zijner ballingschap. Onder de werken van dezen voortreffelijken dichter mogen wij niet vergeten te noemen zijne *Metamorphoses*, waarin de oude fabelleer op eene onderhoudende wijze wordt ontwikkeld, en ook de *Fasti* of kalender der Romeinen, waarin de merkwaardigste dagen, feesten en vertellingen uit de Romeinsche godenleer en de oude Romeinsche en Italiaansche geschiedenis voorkomen. De gezamenlijke werken van OVIDIUS zijn het best door DANIEL HEINSIUS bearbeid, en in 1652 te *Leyden* in drie deelen in 't licht verschenen.

Biographie universelle; NIEUWENHUIS, *Woor-denboek van kunsten en wetenschappen*).

OXENSTIERNA, (AXEL, Graaf VAN), een groot Zweedsch staatsman, werd in 1583 te *Fano* in *Upland* geboren, en na den vroegtijdigen dood zijns vaders door eene zorgvuldige moeder opgevoed. Hij studeerde in *Duitschland* te *Rostock*, *Wittenberg* en *Jena* in de godgeleerdheid; doch wijdde zich vervolgens aan de staatkunde. Hij bezocht de meeste Duitsche hoven, en keerde in 1602 naar *Zweden* terug, om den eed van trouw aan KAREL IX af te leggen. In 1606 zond de koning hem als afgezant naar *Mecklenburg*, en benoemde hem, in 1608, tot lid van den senaat, waarin dertien zijner voorvaderen achtereenvolgende hadden gezeten. Toen GUSTAAF ADOLF in 1611 den troon beklom, verhef hij OXENSTIERNA tot kanselier of eersten minister. Van dien tijd af is de naam van den minister naauw verbonden aan dien van zijnen doorluchtigen meester, wiens geheel vertrouwen hij bezat, en aan wien hij door zijne staatkundige bekwaamheden onschatbare diensten bewees. Nadat GUSTAAF ADOLF, in 1632, bij *Lutzen* was gesneuveld, begaf OXENSTIERNA zich ijlings naar de legerplaats, trok de Zweedsche krijgsmagt en de bondgenooten bijeen, en wist de Duitsche vorsten te bewegen, om de staatkundige en godsdienstige inzichten van keizer FERDINAND te blijven bestrijden. Hij werd de ziel van het Protestantisch verbond in *Duitschland*. De moeilijkheden waartegen OXENSTIERNA

had te kampen sproten meer voort uit den naijver zijner bondgenooten, dan uit de aanvallen zijner vijanden. Het gelukte hem echter de staten van *Neder-Saksen* te *Heilbronn* bijeen te doen komen, die hem als het opperhoofd van het verbond erkenden, en een' onderstand in geld toezonden. Eene reeks van bekwame krijgsoverhebbers, de hertog VAN WEIMAR, BANNER, TORTENSON en WRANGEL, allen in de school van GUSTAAF gevormd, behaalde op de keizerlijke troepen onderscheidene overwinningen, terwijl OXENSTIERNA uit *Stokholm* de diplomatische onderhandelingen bestuurd, die in 1648 aan den dertigjarigen oorlog een roemrijk einde maakten. Een zoon van OXENSTIERNA behoorde tot de afgezanten, die den Westfaalschen vrede onderteekenden. En het was aan hem, dat de kanselier, op zijne klacht wegens zijne onervarenheid in staatszaken, de volgende spreuk, (daarna tot een spreekwoord geworden), ten antwoord gaf: *Nescis, mi fili, quantilla prudentia homines regantur*. (Gij weet niet, mijn zoon, met hoe weinig wijsheid het menschedom wordt geregeerd).

OXENSTIERNA stond gedurende de gansche minderjarigheid van koningin CHRISTINA, aan het hoofd van het regentschap van *Zweden*, en nadat zij de teugels der regering had opgevat, bleef hij haar eerste staatsdienaar. Zoodra CHRISTINA, tegen zijnen raad, afstand van de kroon had gedaan, onttrok hij zich aan het openbaar leven. CHRISTINA's opvolger, KAREL GUSTAAF, raadpleegde hem echter bij elke belangrijke gelegenheid. OXENSTIERNA stierf in Augustus 1654, door geheel *Zweden* betreurd en vereerd. «Hij was een geleerd en bekwaam veldheer, en welligt «de grootste staatsman van latere eeuwen. «Een verheven geest, de doordringendste «schranderheid, de naauwkeurigste kennis «van alle Europeesche staten, werkzaam- «heid, getrouwheid en braafheid waren in «hem zoo gelukkig vereenigd, dat zelfs «zijn tijdgenoot, de kardinaal RICHELIEU, «in sommige dezer hoedanigheden voor «hem moest zwichten.» Men houdt hem gedeeltelijk voor den schrijver der *Historia belli Sueco Germanici*, door CHEMNITZ uitgegeven, alsook van het werk getiteld: *De Arcanis Austriacae Domus ab Hippolyto à Lapide*.

(J. M. SCHRÖCK, *Kort begrip der algemeene geschiedenis*; *Penny Cyclopaedia*).

OZANAM, (JACQUES), een Fransch wiskunstenaar, werd in het jaar 1640 te *Bouligneux*, in het tegenwoordig departement *De l'Ain*, geboren. Als de jongste

van twee zonen, was hij voor de kerk bestemd, en begon alzoo de daartoe vereischte studiën, meer echter om aan den wensch zijns vaders te voldoen, dan uit eigen aandrift. Zijne levensbeschrijvers schetsen hem als godvruchtig, edelmoe-dig, vernuftig en hupsch; doch hij was zekerlijk te verdraagzaam voor een' gees-telijke van dien tijd. De dood zijns vaders ontsloeg hem van allen dwang, zoodat hij zich voortaan geheel aan de wiskunde wijdde. Hij zette zich te *Lyon* neder, waar hij om niet les in de wiskunde gaf, wjl hij het als eene vernedering be-schouwde geld voor zijn onderwijs aan te nemen. Doch toen hij door aanmerkelijke verliezen aan de speeltafel in geldverle-genheid geraakte, veranderde hij van ge-dachte. Op uitnoodiging van den kanselier van *Frankrijk*, begaf hij zich naar *Parijs*, waar hij weldra in het huwelijk trad. Zijne vrouw bracht geen vermogen aan, doch zij bezat zoo vele uitstekende hoedanigheden, dat hij haren dood (1701) bitter beweevende. Hij had bij haar twaalf kinderen. Intus-schen maakte hij te *Parijs*, als onderwij-zer in de wiskunde, grooten opgang, schoen hij veel meer begunstigd werd door vreemdelingen dan door zijne eigene land-genooten. De meeste der eerstgenoemden, door het uitbarsten van den Spaanschen successie-oorlog, genoodzaakt *Frankrijk* te verlaten, geraakte OZANAM hierdoor in kommerlijke omstandigheden, zoodat hij

hoofdzakelijk een bestaan moest zoeken in het schrijven van wiskundige werken. Hij stierf den 3 April 1717 aan eene beroerte. Onder zijne menigvuldige werken vermelden wij: *Méthode pour tracer des cadrans*; *Cours de mathématiques*; *Dictionnaire mathématique*; *Récréations mathématiques et physiques*; *Elémens d'algèbre*, en *Méthode facile pour arpenter et mesurer toutes sortes de superficies*.

(Eloge, par FONTENELLE; *Oeuvres diverses*, La Haye, 1728—29, fol. III, p. 260—5; *Biographie universelle*).

OZEROW, (WLADISLAW ALEXANDRO-WITCH), de meest beroemde treurspel-dichter, dien *Rusland* tot heden heeft opgeleverd, werd den 11 October 1770 in het gouvernement van *Twer* geboren. Nadat hij in de krijgsdienst tot den rang van generaal-majoor was opgeklommen, aanvaardde hij een burgerlijk ambt, het-welk hij tot 1807 bekleedde, waarna hij zich aan het openbaar leven onttrok. Na eene langdurige en pijnlijke ongesteldheid, stierf hij in het zes en veertigste jaar zijns ouderdoms. OZEROW wordt niet alleen als de hervormer, maar veeleer als de schep-per van het Russisch treurspel beschouwd. Zijn *Oedipus*, *Fingal*, *Demetrii Donskoi* en *Polyxena* zijn zoo vele meesterstuk-ken, vol poëzy; en alhoewel eenvoudig in aanleg, en met meer dialoog dan actie, hoogst dramatisch in sommige toestanden.

(*Penny Cyclopaedia*).

P.

PACIO, (GIULIO), een vermaard Ita-liansch regtsgeleerde, zag in 1550 te *Vicenza*, in de republiek van *Venetijë*, het eerste levenslicht. Hij leerde vroeg-tijdig Latijn, Grieksch en Hebreeuwsch, en werd grondig bekend met alle takken van classieke geleerdheid. Voor de geeste-lijke regtbank beschuldigd boeken te lezen, die door de kerk waren verboden, begon hij zich te verontrusten, en vlugtte naar *Zwitserland*, waar hij als onderwijzer in zijne nooddrift voorzag. Later werd hij te *Heidelberg* benoemd tot professor in de wijsbegeerte; hier nam hij den naam aan van PACIUS à BERGA, naar een landhuis, nabij *Vicenza*, aan zijn geslacht behoorende. Hij deed eene reis door *Duitsch-land* en *Hongarijë*, en werd eenige jaren daarna door den hertog van *Bouillon* aan de nieuwelings opgerigte hoogeschool te *Sedan* als professor in de wijsbegeerte aangesteld. Ongemeen was de toeloop om zijne voorlezingen bij te wonen, doch de

burgeroorlog verdreef hem naar *Nismes* en vervolgens naar *Montpellier*, waar hij in 1600 tot professor in de regtswetenschap werd benoemd. De naderhand vermaarde PEIRESC was een zijner leerlingen. HEN-DRIK IV schonk hem den eerrang van ko-ninklijk raadsheer. PACIO reeds sedert lang de Hervormde godsdienst ombelsd hebben-de, wendde PEIRESC vergeefs alle moeite aan, om hem weder voor het Catholicis-mus te winnen. Van *Montpellier* vertrok PACIO naar de hoogeschool van *Valence* in *Dauphiné*, van waar zijn roem als regts-geleerde zich door geheel *Europa* ver-spreidde. Men bood hem eenen leerstoel te *Leyden* aan, doch hij vertrok liever naar de hoogeschool van *Padua*, waar hij met groote eer werd ontvangen. De senaat van *Venetijë* verhef hem tot ridder van *St. Marcus*. Na verloop van eenigen tijd begaf hij zich naar zijne familie, welke hij in *Valence* had achtergelaten, en stierf aldaar in 1635. Een vriend

schreef het volgend koppeldicht op zijne grafstede:

Italia dat cunas tellus, Germanica famam,
Gallica jus civis: dic mihi quae patria? (1)

PACIO schreef verscheidene werken, waarvan wij slechts vermelden: *De domino Maris Hadriatici inter serenissimum regem hispaniarum ob regnum Neapolitanum et serenissimam rempublicam Venetam, Lyon, 1619*. In dit belangrijk werk verdedigt hij met groote schranderheid de heerschappij, welke de Venetianen zich over de *Adriatische Zee* aanmatigden.

(LORENZO GRASSO, *Elogi di Uomini letterati*; THOMASINI, *Elogia doctorum*; GASSENDI, *Vita Peirescii*).

PADILLA, (JUAN LOPEZ DE), de aanvoerder van eenen volksopstand in *Castilië* tegen de staatsdienaren van KAREL V, bekend onder de benaming van *La guerra de las Comunidades*, was de zoon van PEDRO LOPEZ, een' edelman, die de hooge waardigheid van *Adelantado Mayor* van dit rijk bekleedde. Na den dood van FERDINAND V (1516) verviel de kroon van *Arragon* en *Castilië*, met de uitgestrekte bezittingen daaraan in *Europa*, *Afrika* en *Amerika* verbonden, aan zijnen kleinzoon KAREL, toen slechts zestien jaren oud. De jeugdige vorst benoemde zijnen leermeester ADRIAAN van *Utrecht* (naderhand paus ADRIAAN VI) om het rijk in zijne afwezigheid te besturen. Doch de Spanjaarden waren zoo weinig met een' vreemdeling gediend, dat men ADRIAAN niet als regent zou erkend hebben, bijaldien de beroemde kardinaal XIMENES daartoe niet het voorbeeld hadde gegeven. Toen echter de Spanjaarden zagen, dat vele Vlamingen, in hooge bedieningen geplaatst, zich weinig om de wetten des lands bekommerden, en zelfs met de staatsambten handel dreven, dreigden zij op te staan. En zoodra KAREL, die na den dood zijns grootvaders MAXIMILIAAN, naar de Duitsche keizerskroon dong, de klagten zijner nicuwe onderdanen van de hand wees, gaf de stad *Toledo* het eerste teeken tot opstand; het volk maakte zich meester van den *Alcazar*, een koninklijk paleis en vesting op eene hoogte, welke *Toledo* bestreek. PADILLA, tot hun hoofdaanvoerder benoemd, trachtte nu eene volksregering tot stand te brengen. *Segovia*, *Toro*, *Salamanca*, *Murcia* en *Avila* volgden dit voorbeeld. Men hield eene algemeene groote vergadering te *Avila*, alwaar men een verbond sloot, om de regten des lands te handhaven, en het beleid der zaken toevertrouwde aan eenen

raad, bestaande uit afgevaardigden van alle steden, onder den naam van *Junta de las Comunidades*. Middelertwijl zond ADRIAAN, die zijn verblijf hield te *Valladolid*, (destijds de hoofdstad van *Spanje*), eenig krijgsvolk onder RONQUILLO, om de opstandelingen te straffen. Doch, terwijl hij *Segovia* belegerde, kwam PADILLA met eene bende insurgenten van *Toledo* de burgers te hulp, en versloeg de koninklijke krijgsmagt. Nu rukte PADILLA op naar *Tordesillas*, de plaats waar de krankzinnige koningin JOHANNA, (de moeder van KAREL V), sedert den dood van haren gemaal PHILIPPUS den Schoonen haar verblijf hield. In hare tegenwoordigheid toegelaten, verklaarden PADILLA en zijne volgelingen den regent vervallen van zijne hooge waardigheid, en plaatsten JOHANNA aan het hoofd der regering. Van daar ging men los op *Valladolid*, zette ADRIAAN af, en maakte zich van de staatsstukken en de zegels van het koninkrijk meester. De zaak des volks scheen te zullen zegevieren, doch weldra werden de opstandelingen onder elkander oneenig. Zoodra de edelen bemerkten, dat niet alleen de regten van de kroon, maar ook hunne voorregten stonden besnoeid te worden, sloten zij zich aan de koningsgezinden. De Junta daarenboven zich over PADILLA's gunst bij het volk verontrustende, ontnam hem het opperbevel over de krijgsmagt, en benoemde in zijne plaats DON PEDRO GIRON, een' edelman wel van hoogen rang, maar geheel ongeschikt voor de gewigtige taak, welke hem werd opgedragen.

In December 1520, versloegen de koningsgezinden het volksleger, bemagtigden *Tordesillas*, en namen veertien leden der Junta gevangen. PADILLA werd nu weder tot opperbevelhebber benoemd, doch de meeste opstandelingen hadden zich reeds verstrooid. Intusschen was hij aanvanke-lijk in onderscheidene kleine ontmoetingen niet ongelukkig, zorgvuldig een algemeen treffen vermijdende. Eindelijk echter van alle zijden door de koningsgezinden ingesloten, was hij genoodzaakt eenen slag te wagen, waarin hij den 23 April 1521 bij *Villalar* werd verslagen. PADILLA bekam eene zware wond, en werd den volgende dag, met eenige zijner voornaamste officieren ter dood gebragt. SANDOVAL en ROBERTSON hebben ons twee brieven van PADILLA bewaard, vol welsprekendheid en mannelijke gevoelens, welke de doorluchtige martelaar der vrijheid eenige uren vóór zijnen dood schreef, de eene gerigt aan de stad *Toledo*, de andere aan zijne echtgenoot *Doña MARIA PACHECO*, waarin eenige merkwaardige plaatsen voorkomen, welke

(1) *Italia* schonk hem eene wieg, *Duitschland* gaf hem roem, *Frankrijk* het burgerregt; zeg mij nu mijn vaderland.

van zijnen eerbied en zijne liefde getuigen voor zijnen vader PEDRO LOPEZ, die tegen hem onder de koninklijke vanen streed.

(*Relacion de las Comunidades*; ROBERTSON's *Charles V*, Vol. II).

PADILLA, (*Doña MARIA PACHECO DE*), eene Spaansche jonkvrouw van hooge geboorte, was vroegtijdig gehuwd met PADILLA, wiens leven hier boven geschetst is. Nadat haar gemaal ter dood was gebragt, zwoer zij hem te wreken en de zinkende zaak des volks voor te staan. De ingezetenen van Toledo, die bij vorige gelegenheden hare deugden hadden leeren hoogschatten, vertrouwden haar de verdediging hunner regten. De voorzigtigheid en de nadruk, waarmede zij handelde, regtvaardigden het vertrouwen, hetwelk men haar had geschonken. Zij schreef aan den Franschen generaal, die in Navarre was gevallen, tot Castilië door te dringen, en beloofde hem een' krachtadigen onderstand. Ten einde geld te bekomen om een leger op de been te brengen, begaf zij zich in persoon naar de hoofdkerk van Toledo, waar een groote schat, aan de geestelijkheid behorende, werd bewaard. Zij trad den tempel binnen met al de teekenen der diepste droefheid, en nam bezit van den heiligen schat. Geene middelen sparende om het volk voor de zaak der vrijheid te ontflemen, beval zij haren krijgslieden kruisbeelden te dragen, terwijl zij, in diepen rouw gekleed en op een muilnier gezeten, met haren zoon (een jong kind) door de straten van Toledo eenen optocht hield. Men droeg voor haar uit eenen standaard, waarop de moord van haren echtgenoot stond afgebeeld. Al hare pogingen waren echter vruchteloos: de opstand nu bijkans geheel binnen de wallen van Toledo besloten, werd in de andere deelen van het schiereiland spoedig gedempt. En toen de Franschen zich genoodzaakt zagen de Pyreneën in allerijl weder over te trekken, rukte de gansche koninklijke krijgsmagt tegen Toledo op. Schoon Donna MARIA zich binnen de wallen der citadel gedurende vier maanden met den grootsten moed verdedigde, was zij eindelijk, door den afval der geestelijkheid, gedwongen de sterkte over te geven. Zij ontvlugtte naar Portugal, waar zij het overige haars levens doorbragt. Dus eindigde deze stoutmoedige, hoewel ongelukkige poging der gemeenten, om hare regten tegen het koninklijk gezag te handhaven.

(SANDOVAL, *Hist. de CARLOS V*; MARTINEZ DE LA ROSA, *Bosquejo de la guerra de las Comunidades*, Vol. III).

PAER, (*FERNANDO*), een beroemd Italiaansch componist, werd in 1774 te Parma

geboren, en ontving aldaar het eerste onderrigt in de muziek aan het Conservatorio della Pietà. Men wil, dat hij op den ouderdom van tien jaren te Venetië de opera *Circe* zou gecomponeerd hebben; wij kunnen echter aan dit wonderbaar berigt geen geloof geven; waarschijnlijk is dit zangspel door hem op lateren leeftijd vervaardigd. Na eenige jaren te Venetië vertoefd te hebben, bezocht hij alle groote steden van Italië, en werd in 1795 uitgenoodigd zich in Weenen neder te zetten. Hier schreef hij drie of vier opera's en eenige cantaten voor de keizerin THERESIA. In 1801 volgde hij NAUMANN als kapelmeeester te Dresden op, waar zijne *Leonora* en *I Fuorusciti* in 't licht verschenen. Na den slag van Jena kwam hij in aanraking met NAPOLEON, die hem in zijne dienst nam, en tot keizerlijk componist benoemde. Ook dirigeerde hij de kamermuziek van de keizerin MARIA LOUISA. De gunst, welke hij aan het hof der Tuileriën had genoten, werd door de herstelling der BOURBONS niet afgebroken; LODEWIK XVIII was hem zeer genegen. In 1808 nam hij de directie van de Italiaansche opera op zich, welke betrekking hij tot 1825 waarnam, toen hij door kuiperij op zijde werd geschoven. Dit hartzeer werd eenigermate gelenigd door zijne verkiezing tot lid van het Instituut; doch de miskenning, welke men hem had aangedaan, kwelde hem zigbaar tot aan zijnen dood, die in 1839 te Parijs voorviel.

Onder de menigvuldige opera's van PAER plaatsen hem zijne *Agnese*, *Griselda*, *Achilles* en *Sargino* in den rang der eerste componisten van zijnen tijd. (*Penny Cyclopaedia*).

PAEZ, (*PEDRO*), een beroemd zendeling der Jezuïten, werd in 1564 te Olmedo, eene stad in Nieuw-Castilië, geboren. Na zijne studiën aan het collegie zijner orde volbragt te hebben, vertrok hij 1587 als zendeling naar Goa. De talrijke Portugeezen, die, sedert den inval van CHRISTOVAL DE GAMA, in Abyssinië, zich aldaar hadden nedergezet, zonder patriarch of geestelijken bestuurder zijnde, zonden naar Goa om eenige priesters. PAEZ en nog een ander Jezuït, ANTONIO MONTSERRAT geheeten, werden door den gouverneur derwaarts gezonden. Op hunne reis werden zij door een' Arabischen zeeroover genomen, en aan den Turkschen pacha van Yemen uitgeleverd, waar zij zeven jaren in eene harde gevangenschap doorbragten. Eindelijk door tusschenkomst van den Indischen onderkoning, tegen een losgeld van duizend kroonen, ontslagen, keerden zij in 1596 naar Goa terug. De

vurige ijver van PAEZ scheen door zijn vroegeren onspoed niet bekoeld; integendeel, na eenige jaren te *Diu* en *Camboja* doorgebracht te hebben, scheepte hij zich ten tweeden male naar *Abyssinië* in, en landde in April 1603 te *Masawa*. Zijne eerste zorg was, om een der meest gebruikelijke dialecten, het Gheez, te leeren, waarin hij weldra zoo ervaren werd, dat hij in staat was om het Kort Begrip der Christelijke godsdienst van MARCOS GEORGE daarin te vertalen, en eenigen kinderen der inboorlingen de zamenkomsten daarin voorkomende te onderwijzen. De regerende vorst van *Abyssinië*, ZA-DENGHEL (1604) van de bekwaamheden van PAEZ en de vorderingen zijner leerlingen hoorende spreken, beval hem met twee kinderen ten hove te verschijnen, ten einde hierover zelf te kunnen oordeelen. PAEZ werd vriendelijk ontvangen door den koning, die hem de meeste eer en onderscheiding bewees. Den volgenden dag moest er in zijne koninklijke tegenwoordigheid eene stelling worden verdedigd. De leerlingen van PAEZ beantwoordden alle tegenwerpingen, welke men maakte, met veel schranderheid. Vervolgens werd de mis met de plegtigheden der Roomsche kerk gevierd, en door PAEZ, in het Gheez, eene leerrede gehouden, waardoor de koning zoodanig werd getroffen, dat hij de nieuwe godsdienst omhelsde, en aan den paus en aan PHILIPPUS III, koning van *Spanje*, schreef, om hem meerdere zendelingen toe te schicken. Deze begeerte van ZA-DENGHEL openbaar geworden zijnde, werd hem noodlottig. De Abyssinische priesters den invloed van PAEZ en diens volgelingen aan het hof vreezende, verwekten eenen opstand en ZA-DENGHEL sneuvelde in eenen slag tegen zijne oproerige onderdanen. SOCINOS, anders ook MELEK-SEGHED geheeten, die ZA-DENGHEL in het rijk opvolgde, was echter den Portugeeschen zendelingen niet minder gunstig. Kort na zijne verheffing op den troon, ontbood hij PAEZ, die eene mis vierde en voor het gansche hof eene leerrede uitsprak. Hij schonk hem, behalve een groot stuk gronds in *Gorgora*, (op een heuvelachtig schiereiland aan den zuidelijken oever van het meer *Dembea*), om voor zijne orde een klooster en voor den koning een paleis te bouwen. Zonder hulp van eenig Europeaan, alleen met de inboorlingen onder zijn opzicht arbeidende, stichtte PAEZ een gebouw, dat de bewondering wekte van al degenen, die het aanschouwden. Een spring-slot, hetwelk hij aan eene der deuren maakte, redde het leven des konings, toen er later een aanslag op diens leven werd beproefd.

PAEZ leefde met SOCINOS op een' gemeenzamen voet, en vergezelde hem op al zijne krijgstogten. Bij eene dezer gelegenheden bezocht hij *Nagnina*, eene stad drie dagreizen van de bronnen van den *Nijl*, en nam de omliggende landstreek op, eene daadzaak, welke BRUCE trachtte onwaarschijnlijk te maken, ten einde zich zelven den roem toe te eigenen van de eerste Europeër geweest te zijn, die de bron van de *Abawi*, toen voor den hoofdtak van den *Nijl* gehouden, had gevonden. PEDRO PAEZ stierf in het begin der maand Mei 1662, in den ouderdom van acht en veertig jaren. Het was hem gelukt den koning te bewegen de veelwijverij af te schaffen, en het Catholicismus allerwegen in *Abyssinië* te verspreiden.

(LUDOLF, *~Historia Aethiopica*; BRUCE's *Travels*; SALT's *Abyssinia*).

PAGAN, (BLAISE FRANÇOIS, Graaf VAN), beroemd als vestingbouwkundige en wiskunstenaar, werd in 1604 te *Avignon* geboren. Onder de bescherming van zijn bloedverwant, den connétable de LUXNES, trad hij vroegtijdig in Fransche krijgsdienst, en onderscheidde zich door moed en bekwaamheid. In het beleg van *Montauban* verloor hij, door een' musketkogel, het linkeroog; doch hierdoor verflaauwde geenszins zijn ijver voor de krijgsdienst, waarin hij nieuwe lauweren plukte. In 1642 door LODEWIJK XIII met den rang van veldmaarschalk naar *Portugal* gezonden, werd hij aldaar door eene ongesteldheid aangetast, welke hem op het verlies van zijn regteroog te staan kwam. Schoon hij nu de krijgsdienst moest vaarwel zeggen, legde hij zich des te vlijtiger toe op het beschouwende gedeelte van het vak, dat hij met zoo veel geluk in beoefening had gebragt. In 1645 gaf hij zijn *Traité de fortifications* in 't licht, de verdienstelijkste verhandeling over de kunst om zich te verdedigen, welke tot dien tijd in 't licht was verschenen. Ook de wiskunde werd door hem met het beste gevolg beoefend, en de vruchten van zijnen arbeid werden in 1651 het publiek aangeboden in zijne *Théorèmes géométriques*. Ook vertaalde hij eene Spaansche beschrijving van de *Rivier der Amazonen*, waarbij eene kaart was gevoegd, welke hij, schoon blind, eigenhandig zou geteekend hebben. Hij overleed te *Parijs* in 1665, algemeen geëerd en betreurd. De wiskundige werken van PAGAN hebben thans hunne waarde verloren, doch als vestingbouwkundige wordt hij onder de groote meesters van de kunst van fortificatie gerangschikt.

(*Dictionn. historique des grands hommes*).

PAINE, (THOMAS), een staatkundig schrijver, werd den 29 Januarij 1737 te *Thetford*, in het graafschap *Norfolk*, geboren. Zijn vader, die een kwaker en keurslijfmaker was, bragt hem voor hetzelfde beroep op. Op den ouderdom van twintig jaren vertrok hij naar *Londen*, waar hij als keurslijfmaker werk vond. Weldra echter ging hij naar *Sandwich*, in *Kent*, waar hij in 1760 de dochter huwde van een' ontvanger der accijnsen. PAINE kreeg insgelijks een' post bij de accijnsen, doch behield dien slechts één jaar, en werd toen hulponderwijzer in eene school in de nabijheid van *Londen*. Toen hij deze betrekking liet varen, werd hij weder bij de accijnsen geplaatst, en wel te *Lewes* in *Sussex*. Hier maakte hij eenigen naam als dichter, en werd door de ontvangers der accijnsen uitgenoodigd, om eeno beklag op te stellen over de ontoereikendheid hunner traktementen, en de bezwaren, welke hieruit ontstonden. De bekwaamheid, welke hij in dit geschrift ontwikkelde, bragt hem in aanraking met **BENJAMIN FRANKLIN**, die zich destijds als afgevaardigde van de Noord-Amerikaansche volkplantingen te *Londen* bevond. FRANKLIN ried hem naar *Amerika* te gaan. Hij volgde dien raad, en vestigde zich te *Philadelphia*, waar hij aan onderscheidene tijdschriften arbeidde. In Januarij 1776 verscheen in *Amerika* zijn *Common Sense*, hetwelk de gemoederen voor de onafhankelijkheidsverklaring voorbereidde. De staat van *Pensylvanië* schonk hem daarvoor eene belooning van 500 Pst. Aangesteld als klerk bij het committé van buitenlandsche zaken, bewees hij uitmuntende diensten, en schreef gedurende den Amerikaanschen oorlog eene reeks van staatkundige vertoogen, welke op den geest des volks grooten invloed uitoefenden. Na het sluiten van den vrede, hield hij zich met het beoefenen der werktuigkunde onledig, en ging in 1787 naar *Parijs*, om aan de Maatschappij der wetenschappen een plan voor het maken van ijzeren bruggen mede te deelen. Geene aanmoediging ontmoetende, stak hij in 1790 over naar *Engeland*, waar hij insgelijks schipbreuk leed. In het volgende jaar verscheen te *Londen* zijn beroemd werk, getiteld *Rights of man*, in antwoord op *BURKE's* beschouwingen der Fransche omwenteling. Men stelde eene vervolging tegen hem in; doch daar hij tot lid van de Nationale Conventie in *Frankrijk* was benoemd, en reeds als zoodanig zitting had genomen, bevond hij zich buiten het bereik der Engelsche wet. Zijne gematigdheid berokkende hem echter den

haat der Jacobijnen; hij werd in den kerker geworpen, en alleen de val van **ROBESPIERRE** redde hem het leven. Ten laatste keerde hij naar *Amerika* terug, stierf aldaar den 8 Junij 1809, en werd op een' akker van zijn eigen landgoed nabij *Nieuw-Rochelle* ter aarde besteld. **COBBETT** bragt, negen jaren later, zijn gebeente over naar *Engeland*. Behalve de reeds opgenoemde werken, schreef PAINE *Agrarian justice opposed to agrarian law and agrarian monopoly*, zijnde een plan om den toestand der mindere klassen der maatschappij te verbeteren. Daartoe moest een nationaal fonds worden daargesteld, en aan elk persoon, die den ouderdom van een en twintig jaren had bereikt, de som van vijftien Pst. worden uitbetaald, ten einde hem of haar in staat te stellen in de wereld op te treden. Insgelijks moest men aan een' ieder, die vijftig jaren oud was, jaarlijks tien Pst. uitkeeren, ten einde den ouderdom niet in kommer en ellende door te brengen. Het fonds, daartoe benoodigd, kon gevonden worden uit eene belasting van tien percent op de nalatenschap van elk persoon; en zoo er geene kinderen waren moest deze belasting met 5 tot 12 percent worden verhoogd, en wel naar mate de erfgenamen den overledene meer of minder in den bloede bestonden. De verdiensten van PAINE kortelijk opgesomd komen hierop neder: hij was een stout, oorspronkelijk denker, die op de staatkundige en godsdienstige denkbeelden van zijnen tijd een' belangrijken invloed uitoefende. In zijn *Age of reason* kwetste hij het godsdienstig gevoel van alle Christenen, waardoor hij, zoowel in *Engeland* als in *Amerika*, zijne beste vrienden verloor, en zich den bittersten haat berokkende.

(*Penny Cyclopaedia*).

PAISIELLO, (GIOVANNI), een beroemd componist, werd in 1741 te *Tarente*, in het koninkrijk *Napels*, geboren. Hij opende zijne loopbaan in 1763 met twee opera's, die zijnen roem door gansch *Italië* verbreidden. Zijne volgende werken maakten hem door geheel *Europa* bekend. Onderscheidene vorsten noodigden hem uit, om in hunne dienst te treden. Hij gaf gehoor aan de roepstem van keizerin *CATHARINA*, en vertoefde negen jaren in *Rusland*. Vervolgens vestigde hij zich te *Napels*. In 1801 begaf hij zich, op verzoek van *BONAPARTE*, naar *Parijs*. De eerste consul ontving hem met veel onderscheiding, en kende hem eene jaarwedde toe van 12,000 Franken, waarbij 18,000 werden gevoegd voor zijne reizen en onvoorziene uitgaven. Als kapelmeester van het hoofd der rege-

ring, schreef hij verscheidene missen, motetten, enz., een *Te Deum* voor de krooning van NAPOLEON, en eene opera, *Proserpina*, voor de *Académie de musique*. De lucht van Frankrijk op de gezondheid zijner vrouw eenen nadeeligen invloed hebbende, keerde hij naar Napels terug, doch bleef nimmer in gebreke den Franschen keizer op zijn verjaardag eenig kerkmuzijk toe te zenden. Hij stierf te Napels in 1816, waar hij met groote statelijkheid werd ter aarde besteld. Op den avond van den dag zijner uitvaart werd op den grooten schouwburg zijne *Nina* opgevoerd, en de uitvoering door den koning en het gansche hof bijgewoond. Onder zijne beste opera's behooren *Elfrida*, *Pirro*, *Il Barbiere di Siviglia*, *La Molinara*, *Nina* en anderen. Weinige componisten hebben in hunnen tijd zoo veel belangstelling verwekt als PAISIELLO; doch hij vond in CIMAROSA eenen mededinger, die hem in vuur en leven overtrof.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*; *Conversations-Lexicon*).

PALEY, (WILLIAM), een uitstekend Engelsch godgeleerde, werd in het jaar 1743 te *Peterborough* geboren, en in het ouderlijk huis opgevoed. Hij onderscheidde zich vroegtijdig door groote talenten en eene onvermoeide werkzaamheid. PALEY studeerde te *Cambridge*, bekleedde vervolgens onderscheidene geestelijke waardigheden, en stierf den 25 Mei 1805 te *Bishop-Wearmouth*, waar hij tien jaren als leeraar in de godsdienst gestaan had. PALEY heeft vele wijsgeerige, zedekundige en godsdienstige werken geschreven. Zijn laatst groot werk *Natural Theology* verscheen in 1802 in 't licht. Hier, zoo als in al zijne overige geschriften, vindt men eenen krachtigen betoogtrant. Zijn oogmerk is om het liefderijk doel der Voorzienigheid in al de werken der zichtbare schepping te doen uitkomen. Het is niet alleen een der belangrijkste, maar tevens een der aantrekkelijkste boeken in de Engelsche taal. Eene volledige uitgave zijner werken in vier deelen, bevattende zijne nagelatene leerredenen, werd in 1838 door zijn zoon EDMUND PALEY bezorgd.

(*Penny Cyclopaedia*).

PALLAS, (PETER SIMON), een bekend Russisch reiziger en natuuronderzoeker, was de zoon van een' wondarts, en werd den 22 September 1741 te *Berlijn* geboren. Nadat hij zich in de geneeskunde en de natuur-wetenschappen had geoefend, ging hij naar *Leyden*, rangschikte, in vereeniging met VOLKMANN, de prachtige verzameling van naturalien des erfstadhouders in 's *Gravenhage*, en verwierf zich daar-

door zulk eene groote kennis der natuurlijke historie, dat hij, nadat hij ook *Engeland* had bezocht, in staat was zijn nog classiek *Elenchus Zoophytorum* (den Haag 1766) uit te geven. Door nog meerdere werken algemeen bekend geworden, beriep keizerin CATHARINA II hem naar *Petersburg*, benoemde hem tot lid der academie, en stelde hem aan het hoofd eener wetenschappelijke expeditie naar *Siberië* en andere noordelijke deelen des Russischen rijks. PALLAS ving den 21 Junij 1768, in gezelschap van SOKOLOV, SUJEW en RITSCHKOW, de reis aan. Gedurende den eersten zomer doorkruisten zij de vlakten van *Europeesch Rusland*, en bragten den winter te *Simbirsk* aan de *Wolga* door. Het volgende jaar bezocht men de kusten der *Caspische Zee*. Vervolgens bereikte men *Orenburg*, en vertoefde, gedurende den winter, te *Ufa*. In 1770 trok PALLAS over het *Uralische gebergte* naar *Catharienburg*, onderzocht de mijnwerken in den omtrek, en vervolgde toen zijnen togt naar *Tobolsk*, de hoofdstad van *Siberië*. Het volgende jaar bereikte de expeditie het *Altai gebergte*, dat van het oosten naar het westen loopt, en de zuidelijke grenzen van *Siberië* vormt. Dit gebergte, den loop der zuidelijke winden stuitende, maakt *Siberië* veel kouder dan andere landen op dezelfde breedte. Van daar trokken zij naar *Krasnoyarsk* aan de *Jenisea*, alwaar zij den winter doorbragten; hier zagen zij het kwik op 56½° noorder breedte bevrozen. De volgende lente drong PALLAS dwars over de bergen tot de grenzen van *China* door, van waar hij langzamerhand terug keerde, inmiddels *Astracan* en het *Caucasische gebergte* bezoekende. Na eene afwezigheid van zes jaren, kwam hij den 30 Julij 1774 te *Petersburg* terug.

PALLAS, een jeugdig en krachtig man, toen hij de reis aanving, kwam zeer verzwakt en met grijze haren terug. Bijna al zijne medgezellen waren bezweken, en in plaats van de noodige rust te nemen, verdubbelde hij zijne werkzaamheid, om zijne aantekeningen en waarnemingen, zoo wel als de hunne, in orde te brengen. De keizerin beloofde hem mildelijk, en verzocht hem de groothertogen ALEXANDER en CONSTANTIN in de natuurwetenschappen te onderwijzen.

Na een veeljarig verblijf te *Petersburg*, bezocht hij de *Krim*, en was met het klimaat en de vruchtbaarheid van dit gewest zóó ingenomen, dat hij de keizerin verzocht zich aldaar te mogen nederzetten, in de hoop zijne wankelende gezondheid te herstellen. Hij begaf zich in 1795 derwaarts, doch bevond, dat hij zich in de

luchtgesteldheid grootelijks had bedrogen. Daarenboven vond hij de inwoners hoogst onbeschaafd, en was alzoo van allen omgang verstoken. Hij leefde nogtans daar vijftien jaren, welke hij meerendeels aan de beoefening der natuurlijke geschiedenis wijdde. Eindelijk verkocht hij zijne landgoederen, en verliet *Rusland*. PALLAS kwam, na eene afwezigheid van twee en veertig jaren, in 1810, te *Berlijn* terug, en overleed aldaar reeds den 7 September 1811, in den ouderdom van zeventig jaren. Onder zijne talrijke werken onderscheidt men zijne *Reisen durch verschiedene Provinzen des russischen Reichs*, door SAUSSURE, eene onuitputtelijke mijn voor den natuurkenner en den staatsman genoemd. Zijne *Sammlung historischer Nachrichten über die mongol. Völkerschaften* is misschien het beste werk, dat over de Mongolen is geschreven. Het handelt niet alleen over den oorsprong en de geaardheid dezer volken, over hunne zeden, gewoonten en regeringsvorm, maar tevens over hunne godsdienst en taal.

Op last van de keizerin schreef PALLAS een Vergelijkend woordenboek van alle bekende talen der wereld, in twee deelen 4to., hetwelk in 1789 te *Petersburg* in 't licht verscheen. Het bevat twee honderd zes en tachtig woorden, in twee honderd Aziatische en Europeische talen. Een derde deel, hetwelk nimmer het licht zag, was bestemd voor de Amerikaansche en Afrikaansche talen. Het plan van dit werk was gebrekkig, want een bloot woordenboek kan nooit eenig denkbeeld van het werktuigelijke en den geest eener taal geven. Daarentegen mag men PALLAS als den grondlegger der hedendaagsche aardkunde (geologie) beschouwen, bijkens zijne *Observations sur la formation des montagnes et les changemens arrivés au globe, particulièrement à l'égard de l'empire Russe*. In *Siberië* vond hij in den bevroren grond het ligchaam van een' rhenoceros met huid en haar, geheel onbeschadigd. Later heeft men op de kust van *Siberië* het ligchaam eens olifants in eenen ijsklomp aangetroffen. Ter verklaring van het zoo bevreemdend verschijnsel der in het Noorden gevonden olifantsbeenderen en lichamen van andere dieren, spreekt PALLAS van eenen zuidelijken vloed, die noordwaarts zou zijn doorgedrongen.

(CUIVIER, *Eloge historique*; RUDOLPHI, *Biographical essay on M. PALLAS*, read to the academy of Berlin 30th January, 1812).

PALM, (JOHANNES HENRICUS VAN DER), *Nederland's* grootste kanselreenaar, werd den 17 Julij 1763 te *Rotter-*

dam geboren. Zijn vader, CORNELIS VAN DER PALM, hield aldaar eene Fransche kostschool, en later te *Delfshaven*; zijne moeder, MACHTELD VAN TONBERGEN, was een echt toonbeeld van het Hollandsch vrouwenkarakter, huisselijk, arbeidzaam en godvruchtig. Eene liefderijke grootmoeder leerde hem op haren schoot vóór zijn derde jaar volkomen lezen, en maakte hem gemeenzaam met de gewijde geschiedenis. Reeds vóór zijne geboorte wenschte zij, dat hij NAPIITALI zou genoemd worden, «want», zeide zij, «hij zal goede woorden geven», (Gen. 49 vs. 21). Schoon hij dezen naam niet bekwam, werd echter grootmoeders voorspelling niet spaarzaam bevestigd. Nadat hij op de school van zijnen verstandigen vader reeds veel geleerd had, verwisselde hij die, tien jaren oud, voor de Erasmusiaansche te *Rotterdam*, waar hij spoedig al zijne medeschoolieren overtrof. Op vijftienjarigen ouderdom vertrok hij naar de Leydsche hoogeschool. Ook hier gaf hij schoone blijken van snelle bevattings- en doelmattige besteding van den kostbaren tijd. «Evenwel», zegt hij, «in mijn eerste jaar beduidde ik niet veel, maar toen trok SCHULTENS zich mij aan, en ik dacht: wacht professor, daar zulje plaisir van hebben.» Deze was ook de man, naar wien hij zich geheel vormde, de man, aan wien hij die hooge beschaving verschuldigd was, welke hem zoo bijzonder kenmerkte. Als student begon hij aan de philologische en critische opheldering van den *Prediker*, en op den 31 Januarij 1783 verdedigde hij openlijk dit werk, onder voorzitting van zijnen geliefden leermeester SCHULTENS, die hem gezegd had: «als het goed afloopt, zulje maderen hebben, en als het maar rede-lijk is, niets dan koffij.» Maar toen zij zamen thuis kwamen, riep SCHULTENS om koffij, maderen, ratafia en alle mogelijke liqueuren te gelijk. VAN DER PALM had geen enkele fout gemaakt. Zijne proefpredikatiën werden met hooge belangstelling aangehoord, en overtroffen nog verre de verwachting, hoe hoog die ook gespannen was. Op den 1 November 1784 werd VAN DER PALM bij de classis van *Leyden* en *Neder-Rijnland* tot proponent aangenomen, en den 13 December van dat jaar als herder en leeraar te *Maartensdijk* beroepen, waar hij met zijne zuster HELENA de pastorij betrok. Den 14 November 1786 trad hij in den echt met mejufvrouw ALIDA BUSSINGH, de dochter van zijn overleden vaderlijken vriend, den Delfshavenschen leeraar JAN WILLEM BUSSINGH, met welke hij negen en veertig jaren in den allergenoegeijksten echt geleefd heeft. Het

was hem echter niet gegund op zijn stil dorp lang ongestoord te mogen vertoeven. Deel nemende aan de onzalige partijschappen, die destijds uitborsten, en den zoogenaaenden patriotschen aanhang ijverig toegedaan, nam hij, nadat de stadhouder door de Pruisen in zijne waardigheden was hersteld, zijn ontslag, hetwelk hem den 12 Maart 1788 in forma gewierd. In het voorjaar van 1788 vertrok hij met zijne gade naar *Middelburg*, werwaarts hij door *Mr. JOHAN ADRIAAN VAN DE PERRE* was genoodigd, om als bibliothecaris, opziener van een rijk kabinet en tevens tot gezelschap in zijne nabijheid te wonen. Des zomers betrok de familie het landgoed *Westhoven*, en omstreeks een kwartier gaans van daar wees men *VAN DER PALM* het bekoorlijk *Duinvlief* ter woonplaats voor zich en zijn huisgezin aan. Hier hield hij in den laten namiddag eene volledige kerkdienst en predikatie, tot welke een aantal personen van de nabijgelegen buitenplaatsen werd toegelaten. Toen *VAN DE PERRE* in 1790 was overleden, bleef *VAN DER PALM*, op dringend verzoek van de *VROUWE DOUAIRIÈRE JACOBA*, geboren *VAN DEN BRANDE*, in zijne betrekking bij haar, en zulks tot haar overlijden in het najaar van 1794. In het begin des jaars 1796 werd hij als hoogleeraar in de Oostersche talen en oudheden te *Leyden* beroepen, welk ambt hij den 11 Junij 1796 aanvaardde met eene redevoering de *Litteris hebraicis exornandis* (over de rigtige beoefening der Hebreeuwsche letteren). Door het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek in 1799 tot agent van nationale opvoeding benoemd, vertrok hij alzoo naar 's *Gravenhage*, in welke hooge betrekking hij de ongewone bewaamheid deed uitspelen, om als met een' enkelen oogopslag het terrein waarop hij geplaatst werd te verkennen, en door een enkel oogenblik van nadenken al de middelen die hem ten dienste stonden te overzien. Groot was intusschen de vreugd, toen men, in 1806, *VAN DER PALM* in den schoot der letteren en tot den kerkelijken leerstoel zag wederkeeren; hij hervatte met verjongden ijver zijne vroegere taak te *Leyden*. Zijne meeste en beste geschriften behooren tot dit tweede tijdvak zijns levens. Wie kent niet den eenvoudigen, schoonen stijl van *VAN DER PALM*? Hij zelf zegt hierover: «Men prijst mij altijd over «mijne eenvoudigheid, maar men weet «niet wat voor moeite mij die gemakke- «lijke eenvoudigheid kost!» Uiterst zelden trof men in zijn handschrift een doorgehaald woord aan, niets op het papier zettende voordat zijne gedachten geheel tot

rijpheid waren gekomen, en hij het over de meest gepaste wijze om ze uit te drukken met zich zelven eens was. Hij was gewoon te zeggen: «Ik schrap in mijn «hoofd uit.» Aan jonge schrijvers was steeds zijn raad: «Zorg toch dat wat gij «doet in zich zelven volkomen, *fini* zij; «als een marmeren standbeeld, waaraan «de gevoeligste vinger geen oneffenheid «ontdekken kan.»

Na den laatsten tijd zijns levens in eenen sukkelenden en afnemenden ligchaams-toestand te hebben doorgebracht, met behoud echter zijner verstandelijke vermogens, en ook eenigermate van zijne voortreffelijke gaven tot kort vóór zijnen dood, overleed hij den 8 September 1840, in den ouderdom van ruim zeven en zeventig jaren. Zijn geduld was tot in zijne laatste oogenblikken voorbeeldeloos. Meermalen hoorde men van hem uitdrukkingen als deze: «God «heeft mij altijd zoo vriendelijk geleid, «en zou ik Hem nu niet ten goede houden, dat Hij mij zoo'n bittere scheids- «ure geeft. Mijn Vader! laat *JOB* beproefd «worden tot den einde toe.» Bij alle Nederlanders, die prijs stellen op den letterroem van hun vaderland, zal zijne nagedachtenis als beroemd kanselredenaar, verlicht en beroemd uitlegger der bijbelsche geschriften, als geoefend bevorderaar en voorstander van het ware, schoone en goede heilig zijn en in zegening blijven. Wij kunnen 's mans geschriften hier niet optellen, maar wie kent niet zijne Leerredenen in drie deelen en tien Zestallen en elf Tientallen niet? Om niet van zijne uitgave van eenige liederen van *David* en die van *Azaf*, noch van zijn *Jesaias* in drie deelen te spreken, wien is zijne *Bijbelvertaling* met aantekeningen in 4to. en groot 8vo. onbekend, wien zijn *Bijbel voor de Jeugd* en *Salomo*? Wie denkt hier niet aan zijne Verhandelingen, redevoeringen en losse geschriften, in vier deelen uitgegeven? Voor eene breedere opgave verwijzen wij den belangstellenden lezer naar:

(*NICOLAAS BEETS*, *Leven en karakter van J. H. VAN DER PALM*; *Galerie des contemporains*; *A. COCQUEREL*, *Le Protestant*, 1^e ann., No. 15).

PAMPHILUS, een beroemd Grieksch schilder, de leermeester van *APELLES*, bloeide vóór en omtrent den tijd van *PHILIPPUS II* van *Macedonië*, van 388 tot 348 v. CHR. Hij werd geboren te *Amphipolis*, doch leerde de kunst bij *EUPOMPOS* van *Sicyon*, en zette de school voort, welke zijn meester had gesticht. De kenmerken der Sicyonsche school waren eene naauwkeurige oplettendheid op de drama-

tische waarheid der compositie, en een fraaije regelmatige stijl van teekening. Hij was, zegt PLINIUS, de eerste schilder, die in alle wetenschappen bedreven was, vooral in de reken- en meetkunde, zonder welke hij zeide dat de kunst niet tot volkomenheid konde geraken. Hoe meet- en rekenkunde op het beoefenen van het menscheeld werden toegepast, ziet men, verzekert VIRUVIUS, in de geschriften van Grieksche kunstenaars. «Een mensch,» zegt hij, «kan met uitgestrekte armen en beenen zoodanig geplaatst worden, dat, wanneer zijn navel tot middelpunt verstrekt, men eenen cirkel rondom hem kan trekken, welke de uiteinden zijner vingers en teenen raakt. En wanneer een man met uitgestrekte armen regtop staat, is hij begrepen in een vierkant, wijl de uitgestrektheid zijner armen overeenkomen met zijne hoogte.» FLAXMAN maakt insgelijks de aanmerking, dat men onmogelijk de talrijke springende, dansende en vallende figuren op de geschilderde vazen van *Herculanum* kan zien, zonder overtuigd te zijn, dat de schilders en beeldhouwers meetkundige figuren bezigten, om de graden van kromming in het ligchaam, en de hoekige of reghoekige wijde der ledematen te bepalen, en het zwaartepunt te vinden. PAMPHILUS had zoo veel gezag, dat, inzonderheid door zijnen invloed, de voornaamste jonge lieden onder de Grieken in de eerste plaats in de teekenkunst werden onderwezen. De schilderkunst werd onder de eerste der vrije kunsten geteld, en mogt slechts door vrijgeboren mannen worden beoefend. In de school van PAMPHILUS, de meest beroemde van al de scholen der oude schilderkunst, vereischten de opvolgende oefeningen het lange tijdperk van tien jaren, waaronder begrepen was het onderwijs in het teekenen, de reken-, meet- en ontteekunde, alsmede het schilderen in alle vakken. PLINIUS zegt, dat men voor de toelating tot de school één talent betaalde, eene ruime belooning, want de Attische talent, die hier zekerlijk wordt bedoeld, gold ongeveer 2600 gulden. PLINIUS meldt dat APOLLES en MELANTHIUS beide dit loon betaalden. PAMPHILUS schijnt zich hoofdzakelijk met het bespiegelende gedeelte der kunst en met onderwijzen bezig gehouden te hebben, want men vindt van zijne werken weinig gewag gemaakt. ARISTOPHANES spreekt van een zijner stukken, *de Heracliden*, en PLINIUS van den *slag van Phlius* en de *zegepraal der Atheners*; *Ulysses op het vlot*, en van eene *familie-schilderij*.

(*Penny Cyclopaedia*).

PANÆNUS van *Athene*, de broeder of neef van PHIDIAS, was een der eerste Grieken, die zich als schilder beroemd maakte. PANÆNUS hielp PHIDIAS den Olympischen Jupiter versieren, doch zijn uitstekendst werk was *De slag van Marathon* in de Pæcile te *Athene*; het bevatte de beeldenissen van MILTIADES, CALLIMACHUS, CYNÆGIUS, veldoversten der Atheners, en van DATIS en ARTAPHERNES, opperbevelhebbers der Perzen. Deze schilderij bestond in vier afdeelingen; de eerste stelde de positiën voor van de beide legers vóór den slag, de tweede en derde de voornaamste van de bijzondere voorvallen gedurende den slag, en de vierde de geheele nederlaag en vlugt der Perzen; elke afdeeling op zich zelve maakte een afzonderlijk tafereel uit. Het schijnt dat MICON in het schilderen dezer tafereelen PANÆNUS heeft bijgestaan, en tot eene boete van 30 minae (1296 Gulden) werd veroordeeld, omdat hij de Barbaren grooter dan de Grieken had geschilderd. Reeds ten tijde van PANÆNUS had er te *Corinthe* en *Delphi* soms een wedstrijd in de schilderkunst plaats; in een' derzelve werd PANÆNUS door TIMAGORAS van *Chalcis* in de Pithische spelen overwonnen. Uit deze omstandigheid blijkt het, dat TIMAGORAS een voortreffelijk schilder moet geweest zijn. Hij zelf verheerlijkte zijne overwinning in verzen.

(PLINIUS, XXXV, 8, 34, 35; STRABO, XIII, p. 354).

PANCIROLI of PANCIROLUS, (GUY), een Italiaansch regtsgeleerde, in 1523 te *Reggio* geboren, werd professor aan de hoogeschool van *Padua* en naderhand te *Turin*; hij stierf in 1599. PANCIROLI schreef onderscheidene werken; een dezer geschriften, waardoor hij zich een' naam heeft gemaakt, is eene fraaije verhandeling over de uitvindingen der ouden, welke verloren zijn gegaan, en over die uitvindingen, welke tot den nieuweren tijd behooren.

(*Dictionary of Biography*).

PANCKOUCKE, (ANDRÉ JOSEPH), de stamvader van een beroemd en geleerd Fransch boekhandelaars-geslacht, werd in 1700 te *Rijssel* geboren, en overleed aldaar den 17 Julij 1753. Daar hij in eenen zeer vrijzinnigen geest scheef, betwistte hem zijn biechtvader eene Christelijke begrafenis.

Zijn zoon CHARLES JOSEPH PANCKOUCKE, den 26 November 1736 te *Rijssel* geboren, een vurig, geestig man, gevoelde zich, voor zijne groote plannen, in zijne geboorteplaats te beperkt, en zette zich, op den ouderdom van acht en twintig ja-

ren, te *Parijs* neder, waar hij weldra de voornaamste schrijvers rondom zich verzamelde. Hij schreef het een en ander, en werd de grondlegger van den *Mercur de France*, welke weldra 15,000 inteekenaren telde. Op zijne pers werden de werken van BUFFON, de groote Verzameling van Reizen en de groote Fransche *Vocabulaire* gedrukt. Ook ondernam hij de voortzetting der *Encyclopédie méthodique*, een reuzenwerk, waaraan de voortreffelijkste Fransche schrijvers arbeidden. Hij zelf schreef de *Grammaire raisonnée*, en stierf den 19 December 1799.

Zijn zoon CHARLES LOUIS FLEURY PANCKOUCKE, den 26 December 1780 te *Parijs* geboren, was insgelijks schrijver en uitgever van onderscheidene groote werken, onder welke melding verdienen de *Dictionary des sciences médicales*, de *Victoires et conquêtes des armées françaises*, de *Description de l'Égypte* en de *Bibliothèque franç.-lat.* Onder zijne eigene schriften behoort vooral de *Essai sur l'exposition, la prison et la peine de mort*. Hij overleed den 11 Julij 1844 te *Parijs*. Zijn zoon ERNESTE PANCKOUCKE, vertaalde, voor de *Bibliothèque*, de werken van HORATIUS, en diens echtgenoot verscheidene gedichten van GOETHE.

(*Conversations-Lexicon; Dictionary of Biography*).

PAOLI, (PASCALE DE), de wetgever en stoutmoedige verdediger van *Corsica*, werd in 1726 in het dorp *Rostino*, onder het regtsgebied van *Bastia*, op het eiland *Corsica*, geboren. Zijn vader GIACINTO DE PAOLI, een verdienstelijk generaal, door de regering van *Genoa* vervolgd, vlugtte in 1739 naar *Napels*, en zond hem in 1755 naar *Corsica* terug, waar men hem tot kapitein-generaal van het eiland verbief. Als zoodanig stond hij aan de spits eener democratische regering met koninklijk gezag; doch hij versmaadde den koninklijken titel. Hij vond alles in de grootste wanorde; er was noch krijgstuicht, noch geld, noch wapenen, en het volk in partijen verdeeld. Het gelukte hem orde en eendragt te herstellen, en de Genuezen met zoo veel nadruk te bestrijden, dat zij zich in vier versterkte havens moesten opsluiten. Eindelijk verkochten de Genuezen het eiland aan de Franschen, en na eene wanhopige worsteling met het landingsleger, zag PAOLI zich genoodzaakt *Corsica* te verlaten. Hij begaf zich naar *Engeland*, waar men hem met achting behandelde. Twintig jaren later riep de Fransche omwenteling hem naar zijn vaderland terug; doch in 1793 werd hij door de Jacobijnen vogelvrij verklaard.

PAOLI verbond zich nu met *Engeland*, en begunstigde in Februarij 1794 de landing der Engelschen, die, met hem vereenigd, de Franschen uit het eiland *Corsica* verdreven. Toen de Engelsche onderkoning ELLIOT hem niet naar verdienste behandelde, begaf hij zich in 1796 naar *Londen*, in welks nabijheid hij van eene jaarwedde van 2000 Pst. zeer afgezonderd leefde. Hij stierf den 5 Februarij 1807. In de Westminster Abdij vindt men voor hem een gedenkteeken met zijn borstbeeld opgerigt. FREDERIK de Groote noemde PAOLI den eersten veldheer, en BOSWELL schilderde hem in zijne Historisch-geographische beschrijving van *Corsica* met aanlokkelijke kleuren.

(POMPEI, *Elat de la Corse*; BOTTA, *Storia d'Italia*).

PAPPENHEIM, (GOTTFRIED HEINRICH, graaf VAN), keizerlijk veldheer in den dertigjarigen oorlog, geboren den 29 Mei 1594, bezocht de hoogeschole van *Altdorf* en *Tubingen*, ging op den ouderdom van twintig jaren tot de Roomsche Katholieke kerk over, en werd een harer dapperste kampvechters. De slag van *Praag*, in 1620, welken hij als overste bijwoonde, opende hem de helden-loopbaan. Met onstuimigen moed bragt hij de reeds vlugtende ruitery tot staan, drong met de Beijersche cavalerie in de gelederen der Bohemers door, en dreef hen tot aan den *Moldau* terug. Hier zonk hij echter, in het gevecht zwaar gewond, ter aarde, en lag eenige uren lang onder zijn paard, tot hij door de zijnen, bij het plunderen van het slagveld, werd ontdekt. In 1623 door den keizer tot chef van een regiment kurassiers benoemd, (de beroemde Pappenheimers), streed hij van 1623—1625 aan de spits der Spanjaarden in *Lombardijë*, totdat hij door MAXIMILIAAN werd terug geroepen, om den in *Oostenrijk* uitgebroken boeren-opstand te helpen dempen. Binnen den tijd van eene maand (Nov. 1626) eindigde hij door de veldslagen van *Efferdingen*, *Völklabruck*, *Schlosz Wolfseck* en *Peuerbach* dezen krijg, in welken 40,000 boeren omkwamen. PAPPENHEIM schreef eigenhandig de geschiedenis van dezen oorlog. Hierop trok hij het Noordelijk *Duitschland* door, en hielp TILLY den koning van *Denemarken* (CHRISTIAAN IV) overwinnen. Hij had het grootste aandeel aan de bestorming van *Maagdenburg*, waar zijn krijgsvolk de ongehoordste wreedheden bedreef. In den oorlog tegen GUSTAAF ADOLF, koning van *Zweden*, maakte hij zich niet minder geducht. Bij *Lutzen* verscheen hij op het slagveld op het oogenblik dat de overwinning zich reeds voor

de Zweden begon te verklaren. Brandende van begeerte om GUSTAAF ADOLF zelven in den strijd te ontmoeten, stortte hij zich in het digste moordgewoel, en door zijne tegenwoordigheid van geest gelukte het hem de verwarring te stuiten; de strijd werd hervat. Reeds begonnen de Zweden voor zijnen onstuimigen aanval te wijken, toen twee musketkogels hem de borst doorboorden. Met groote inspanning en onder een woedend gevecht bragten de zijnen hem uit den strijd. Toen PAPPENHEIM vernam dat zijn tegenstander gevallen was, riep hij in geestvervoering uit: «God lof! nu kan ik in vrede henen gaan, «wijl de doodvijand van het Katholijk geloof nog vóór mij is gestorven.» Hij stierf den 7 November 1632, één dag na den kampstrijd. De woeste, ontembare PAPPENHEIM was bij zijne soldaten evenzeer geliefd als gevreesd; zij noemden hem, van wege de menigvuldige likteekenen waarmede hij was overdekt, *Schramhans*. GUSTAAF ADOLF zelf vereerde zijne dapperheid, en noemde hem bij voorkeur *den Soldaat*.

(*Conversations-Lexicon*).

PARACELsus DE HOHENHEIM, (PHILIPPUS AUREOLUS THEOPHRASTUS), bijgenaamd BOMBASTUS, werd, volgens het algemeen gevoelen, in 1493 te *Marienberg*, in het kanton *Schwyz*, geboren. Zijn vader was een geneesheer, en onderrichtte hem in de alchemie, astrologie en medicijnen. Hij studeerde nimmer regelmatig, en bekende zelf dat hij niet verzoet was op boeken, en zulk een afkeer had van talen, dat hij gedurende tien jaren geen boek opensloeg. Dit wordt ook bevestigd door zijne schriften, wier stijl niet minder duister is dan de inhoud. *Iliadus*, *Iliaster*, *Idechtram*, *Domor*, *Cagastrum*, *Evester*, *Traramus*, *Dualech*, enz., zijn eenige der woorden welke hij gebruikte, en waarvan geene verstaanbare uitlegging is te vinden. Hij doorreisde bijkans gansch *Europa* en waar-schijnlijk verscheidene gedeelten van *Azië* en *Afrika*. Hij verzuimde niet om met de vreemdsoortigste dingen bekend te worden; zelfs toovenaars, oude vrouwen en kwakzalvers raadplegende. Ook werd hij bekend met de metaal-scheikunde, waardoor hij in staat geraakte om onderscheidene verwonderlijke genezingen te doen. In 1526 werd hij professor in de medicijnen en de natuurlijke wijsbegeerte te *Bazel*, en begon zijnen cursus van voorlezingen met eenig zwavel in een koperen komfoor aan te steken, en vervolgens de werken van *GALENUS* en *AVICENNA* in de vlammen te werpen, uitroepende: *Sic vos*

ardebitis in gehennâ (Zoo zult gij in de hel branden). Zijne voorlezingen geschieden deels in het Latijn, deels in het Hoogduitsch, hetgeen, gevoegd bij zijne zonderlinge manieren en de nieuwhed zijner denkbeelden, hem grooten toeloop deed hebben. Ten gevolge echter van eenen twist met de overheid aangaande het bedrag zijner bezoldiging, verliet hij binnen het jaar *Bazel*, en hervatte zijne omzwervingen. Zelden vertoefde hij lang in eene plaats, en leefde hoofdzakelijk in kroegen, waar hij zich, bij dag noch nacht, van zijne kleederen onteedde; en schoon hij tot dus verre zeer matig geleeft had, en niets dan water gedronken, bragt hij nu gansche nachten met het gemeenste volk in drinkgelagen door. Hij handhaafde nogtans zijnen roem als wonder-doctor door nu en dan, met zijne krachtige middelen, buitengewone genezingen te doen, schoon hij ook dikwijls den bal deerlijk misloeg. Na menig avontuurlijk lotgeval, stierf de zoo geroemde bezitter van den steen der wijzen en het levens-elixir, in groote armoede, in 1541 te *Salzburg* in *Tyrol*, slechts den ouderdom van acht en veertig jaren bereikt hebbende. Zijne werken werden in 1603 in tien deelen 4to. te *Frankfort* uitgegeven. Hoeveel PARACELsus met tooverij op had, blijkt uit zijne eigene getuigenis, zich beroemende, dat hij brieven van *GALENUS* had ontvangen, en met *AVICENNA* in het voorportaal der hel geredetwist.

(*LE CLERC, Histoire de la médecine*; *SPRENGEL, Histoire de la médecine*; *BRUCKER, Hist. Crit. Philosoph.*; *RIXNER UND SILBER, Leben und Lehrmeinungen berühmter Physiker*).

PARÉ, (AMBROISE), de vader der Fransche wondheelkunde geheeten, werd in 1509 te *Leval* geboren. Hij was achtervolgens wondarts van *HENDRIK II*, *FRANS II*, *KAREL IX* en *HENDRIK III*. PARÉ had de gevoelens der Hervormden omhelsd, en zou het slagtoffer van den Bartholomeusnacht geworden zijn, zoo *KAREL IX* hem niet, veiligheidshalve, in eene kamer hadde opgesloten. PARÉ overleed den 22 December 1590, en liet onderscheidene schriften na, die in een deel folio zijn bijeen verzameld.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*; *Conversations-Lexicon*).

PAREDES, (DIEGO GARCIA DE), een beroemd Spaansch krijgsman, wel eens de Spaansche *BAYARD* genoemd, werd in 1466 te *Truxillo*, eene stad in *Estramadura*, van aanzienlijke ouders geboren. Vroegtijdig in krijgsdienst getreden, vergezelde hij zijnen vader in den oorlog van *Gra-*

nada (1485), en was bij de verovering van Baza, Velez en Malaga op de Mooren tegenwoordig. Na de inneming van Granada in 1492, welke aan de Moorsche heerschappij in Spanje een einde maakte, begaf PAREDES zich naar Italië, toen het tooneel des oorlogs. Doch daar hij paard noch wapenrusting had, ontstal hij een' zijner neven het een en ander. Naauwelijks was hij op weg, of hij werd achterhaald en aangevallen door zeven schildknapen, van welke hij er vier doodde of wondde, en de overige op de vlugt dreef. Te Rome aangekomen, werd hij door paus ALEXANDER met onderscheiding ontvangen, die hem bij zijn leger in eene hooge betrekking aanstelde. Hij diende dezen opperpriester met grooten ijver tot 1499, toen hij zijne dienst verliet, en zich schaarde onder de banieren van den Grootten Kapitein (GONSALVO VAN CORDOVA), die met eene sterke vloot naar Morea zeilde. Door ontembaren moed en schrander krijgsbeleid bewees hij den Spaanschen koning, tegen de Turken en Franschen, de gewigtigste diensten. Hij was tegenwoordig bij den beroemden slag van Pavia, waar FRANS I in krijgsgevangenschap geraakte. PAREDES stierf in 1530 in den ouderdom van vier en zestig jaren. Hij leefde altijd in de beste verstandhouding met GONSALVO, wiens schitterende hoedanigheden hij wist te waarderen. Toen GONSALVO in ongenade was gevallen, en PAREDES, in tegenwoordigheid van koning FERDINAND, twee edellieden op eenen verachtelijken toon van zijnen opperbevelhebber hoorde spreken, wierp hij zijnen ijzeren handschoen op de tafel, zeggende: «Hij die durft beweren, dat de Groote Kapitein niet 's konings beste dienaar is, rape hem op.» PAREDES schreef een kort, doch hoogst belangrijk verhaal van zijne eigene veldtogten en krijgsbedrijven, hetwelk achter de *Cronica del Gran Capitan* is gedrukt.

(PAULO JOVIO, *Vitae illust. virorum*; GUICCIARDINI, *Istoria d'Italia*; QUINTANA, *Espanoles célebres*).

PAREJA, (JUAN DE), geboren in 1610, verdient niet alleen opmerking van wege zijne groote liefde voor de schilderkunst, maar vooral omdat hij in den meest vernederden stand des levens eene uitstekende bekwaamheid in deze schoone kunst heeft verworven. Hij was een mestizo, dat is, geboren in de West-Indiën, en de zoon van eenen Spaanschen vader bij eene Indiaansche vrouw. Hij werd slaaf van den beroemden VELASQUEZ, die hem gebruikte om zijne verwen te wrijven. PAREJA besteedde gansche nachten om te teekenen, en ontzeide zich bijkans alle

rust en slaap, om zich naar de schildrijen zijns meesters te oefenen. Hij verkeerde echter altijd in den grootsten angst van door VELASQUEZ ontdekt te worden, totdat hij eindelijk een schrander middel uitvond, om zich van zijn geheim te onlasten. Opgemerkt hebbende dat PHILIPPUS, koning van Spanje, die dikwijls de werkplaats van VELASQUEZ met zijne tegenwoordigheid vereerde, niet naliet om de schilderstukken, welke omgekeerd tegen den muur stonden, te bezigtigen, plaatste PAREJA een schilderstuk van hem zelve in die houding. De koning, gelijk hij verwachtte, beval hetzelfde om te keeren, en betuigde VELASQUEZ zijne bewondering over dit schoon tafereel. VELASQUEZ verklaarde dat dit zijn werk niet was, wierp PAREJA zich op de kniën, en smeekte den koning om voor hem vergiffenis bij zijnen meester te verwerven, wyl hij zich verstout had de kunst zonder diens toestemming te beoefenen. VELASQUEZ aarzeld niet hem zijne vrijheid te schenken; doch PAREJA verliet nimmer zijnen meester, en na den dood van VELASQUEZ ging hij voort zijne dochter met de meeste trouwhartigheid te dienen. PAREJA muntte vooral uit als portretschilder. Zijn stijl, zijn coloriet en zijne behandeling geleken zoo zeer op die zijns meesters, dat men hun werk niet van elkander kon onderscheiden.

(*Penny Cyclopaedia*).

PARK, (MUNGO), een beroemd Schotsch reiziger, de zoon eens welgestelden en verstandigen pachters, werd den 10 September 1771 te Fowlshiels, niet ver van Selkirk, geboren. Mungo was de derde zoon van eene familie van dertien kinderen. Op den gewonen ouderdom bezocht MUNCO de parochie-school te Selkirk. «Hij had,» zegt de schrijver van de levensgeschiedenis voor de volledige uitgave zijner Reizen, «reeds als kind eenen grooten leelslust aan den dag gelegd, en was in «de school altijd aan het hoofd zijner «classe.» Op den ouderdom van vijftien jaren, kwam hij in de leer bij Mr. THOMAS ANDERSON, een' bekwaam heelmeeester te Selkirk, waar hij drie jaren vertoefde. In 1789 vertrok hij naar de hoogeschool van Edinburg, en na zijne studiën aldaar voltooid te hebben, begaf hij zich naar Londen. Door bemiddeling van Sir JOSEPH BANKS, werd hij als assistent-chirurgijn op de Worcester, een' Oostindievaarder, aangesteld. Hij zeilde in de maand Februarij 1792 naar de kust van Sumatra, en keerde in den loop des volgenden jaars naar Engeland terug. PARK had zich deze reis ten nutte gemaakt, om zijne kennis

in de natuurlijke historie aanmerkelijk uit te breiden. Omtrent dezen tijd was de aandacht der Afrikaansche associatie er op uit, om het bestaan en den loop van die rivier op te sporen, welke door eenige oude aardrijksbeschrijvers de *Niger* genoemd wordt. Men loofde eene milde belooning uit aan dengenen die lust en bekwaamheid had, om deze moeilijke ontdekkings-reis te ondernemen. PARK, in de kracht zijner jaren en vol eersucht, was niet onverschillig voor de eer welke hij met deze gevaarvolle taak kon behalen. Hij bood zijne diensten aan, welke, na behoorlijk onderzoek, met welgevallen werden aangenomen.

Den 22 Mei 1795 zeilde hij uit *Engeland*, en bereikte den 5 Julij *Pisania*, eene Britsche factorij aan de *Gambia*. Hier vertoefde hij eenige maanden aan het huis van Dr. LAIDLEY, zich oefenende in de taal der Mandingo's, en tevens berigten omtrent de landstrekken, welke hij ging bezoeken, opzamelende. Hij verliet *Pisania* den 2 December 1795. Na onderscheidene neger-staten te zijn doorgetrokken, bereikte hij, den 18 Februarij 1796, *Yarra*, eene grensstad van *Ludamar*, toen bestierd door het opperhoofd van eene roofbende of zoogenaamde nomaden. ALI, de aanvoerder der Mooren, hield hem tot den 1 Julij gevangen. Toen PARK was ontvlugt, bezat hij niets dan een paard, eenige kleedingstukken en een zakkompas, hetwelk hij voor de Mooren in het zand had verborgen. Zonder zich door zijn ongeluk en zijn verlaten toestand te laten afschrikken, drong hij door tot de *Nil el Abid* of *Joliba*, welke hij, na vijftien dagreizen, bereikte. Hij onderzocht dezen stroom nederwaarts tot aan *Silla*, en opwaarts tot aan *Bammakoe*, trok vervolgens door eene bergachtige streek naar *Kamalia*, eene Mandingo-stad, waar hij den 14 September aankwam. Hier, 500 Eng. mijlen van de eerste Europesche nederzetting verwijderd, bezweek zijne gezondheid. Ruim eene maand lag hij onmagtig onder menschen die denken noch gevoelen konden gelijk hij dacht en gevoelde. Na zijne herstelling moest hij op dezelfde plaats nog vijf maanden vertoeven, voordat hij middel vond, om naar de kust te vertrekken. Eindelijk bereikte hij den 10 Junij 1797 *Pisania*, waar hij door Dr. LAIDLEY «als een uit den doode ver-rezene» werd ontvangen.

Zijne onverwachte terugkomst wekte de algemeene belangstelling. In 1799 gaf PARK eene volledige beschrijving zijner gevaarvolle reis uit. Dit werk werd goed ontvangen, en vorderde spoedig eenen

herdruk. De voordeelen der uitgave en eene aanzienlijke belooning, welke hij van de Associatie ontving, plaatsten hem voor eenigen tijd in ruime omstandigheden. In 1799 naar *Schotland* terug gekeerd, huwde hij de dochter van Mr. ANDERSON, bij wien hij vroeger als leerjongen had gediend, en zette zich eindelijk in de stad *Peebles* als heelmeeester neder. In 1801 vernam hij uit eenen brief van Sir JOSEPH BANKS, dat, bijaldien de vrede tot stand kwam, de Associatie hare Afrikaansche ontdekkingen wilde voortzetten, en hij, als de bekwaamste persoon voor dit doel, zekerlijk in aanmerking zoude komen. In 1803 werd hij naar *Londen* opontboden, en hem het bevel over eene ontdekkings-reis in de binnenlanden van *Afrika* toevertrouwd. Het duurde echter tot Januarij 1805, voordat PARK de haven van *Portsmouth* verliet. Hij bereikte andermaal de *Niger*, doch deze rivier afzakende had hij verscheidene schermutselingen met de inboorlingen door te staan. Toen hij *Yaouri* verliet, werd aan het opperhoofd dier plaats valschelijk berigt, dat de blanke mannen vertrokken waren zonder de gewone geschenken te geven. De koning hierover in gramschap ontstoken, zond eene gewapende bende af, om de blanken te achterhalen. Gedurende eene schermutseling zonk de boot in eene draaikolk, en al de blanken verdronken. Zoo ongelukkig eindigde MUNGO PARK, tegen het einde van 1805, zijn leven, in het vijf en dertigste jaar zijns ouderdoms (1).

Bijna de gansche landstreek welke hij doorkruiste, was misschien nog door geen ander Europeaan bezocht, en sedert zijnen dood is onze kennis van de binnenlanden van *Afrika* niet aanmerkelijk vermeerderd.

PARK liet eene weduw en drie kinderen na. Mevr. PARK stierf in de maand Februarij 1840; hare kinderen waren reeds vroeger gestorven.

(*Travels in the interior districts of Africa*, &c., by MUNGO PARK; *Narrative*

(1) Het dagboek van PARK en eenige brieven te gelijker tijd verzonden, melden zijne lotgevallen tot op den 19 November. «Het jammert mij te moeten zeggen», schreef hij aan Lord CAMDEN, «dat van de vier en veertig Europeers die de *Gambia* in volkomene gezondheid verlieten, er thans nog slechts vijf zijn overgebleven, t. w. drie soldaten, «de luitenant MARTIN en ik zelf.» Hij voegde er bij: «Wij hadden met de inboorlingen niet het minste verschil, en niemand onzer werd eene «prooi der wilde beesten of van eenig ander toe-«val.» en verder: «Gij zult u herinneren, dat ik «altijd met afschrik van den regentijd sprak, die «voor de Europeanen zoo noodlottig is. Onze reis «strekt daarvan tot een droevig lewijn.» Binnen den tijd van acht dagen, stierven, ten gevolge van regen en damp, zes en twintig blanken van de drie en dertig.

of discoveries in central Africa, by DENHAM and CLAPPERTON; Journal of a second expedition to Africa, by CLAPPERTON; Journal of an expedition to explore the course and termination of the Niger, by RICHARD and JOHN LANDER).

PARMA. Zie FARNESE, (ALESSANDRO).

PARMENIO, een Macedonisch veldheer, die zich in de dienst van PHILIPPUS, vader van ALEXANDER den Grooten, onderscheidde. Hij won eene beslissende zegepraal op de Illyriërs, omstreeks de geboorte van ALEXANDER, en de tijding dezer beide heugelijke gebeurtenissen kwam tot PHILIPPUS, toen hij voor eenen krijgstogt van zijne hoofdstad afwezig was, tegelijk met het bericht dat hij in de Olympische spelen den prijs had behaald. Terwijl PHILIPPUS zich voorbereidde om het Perzische rijk te overvallen, zond hij eene aanmerkelijke krijgsmagt als voorhoede naar Azië, en vertrouwde de aanvoering daarover aan PARMENIO en ATTALUS. Deze krijgsbevelhebbers begonnen met de Perzen uit verscheidene Grieksche steden van Klein-Azië te verdrijven. PARMENIO bemagtigde Gynaëum in Æolis, welks inwoners, de zijde der Perzen gekozen en tegen de Macedoniërs gestreden hebbende, als slaven werden verkocht. Toen ALEXANDER zijnen Aziatischen krijgstogt ondernam, was PARMENIO een der hoofdaanvoerders van het leger. Aan het hoofd der Thessalische ruitery, bragt hij veel toe tot de overwinning aan de Granicus. Te Issus had hij het bevel over de ruitery van den linkervleugel, welke in de nabijheid der zeekust was geplaatst, en sloeg de herhaalde aanvallen der Perzen kloekmoedig af. Toen ALEXANDER DARIUS en BESSUS vervolgde, liet hij PARMENIO, die reeds een' hoogen ouderdom had bereikt, aan het hoofd eener aanzienlijke magt in Medië. Men wil dat eenigen tijd daarna, toen ALEXANDER te Artacoana was gelegd, er een aanslag op zijn leven werd ontdekt. De berigtgever was een knaap van slechte inborst, en de beschuldigde personen waren officieren van eenigen rang. Hij zeide dat hij het geheim eerst had medegedeeld aan PHILOTAS, een' zoon van PARMENIO, die dagelijks tot ALEXANDER toegang had, doch die deze zaak in den wind sloeg, zoodat de koning er eindelijk door een' ander officier van werd onderdrukt. Dit bragt PHILOTAS in zwaar vermoeden, schoon niemand met eene beschuldiging tegen hem optrad. Doch CRATERUS, die op PHILOTAS zeer afgunstig was, zette den achterdocht des konings aan, die zich herinnerde wat PHILOTAS eenmaal zeide, toen ALEXANDER zich dwaasselijk een' zoon

van JUPITER AMMON noemde. PHILOTAS had namelijk iedereen beklaagd, die gedoemd was eenen man te dienen, die zich verbeeldde eene Godheid te zijn. Ook had CRATERUS eene maitres van PHILOTAS omgekocht, die hem alles aanbragt wat PHILOTAS in zijne onbewaakte oogenblikken van ALEXANDER zeide. Volgens den geschiedschrijver CURTIUS gaf de koning bevel PHILOTAS op de pijnbank te brengen. CORNUS, die met PHILOTAS' zuster was gehuwd, beschuldigde hem nog heftiger dan anderen, uit vrees van voor een' medeplichtige zijns schoonbroeders gehouden te worden. CRATERUS bestierde den marteldwang, waardoor den ongelukkigen PHILOTAS eene flauwe bekentenis werd afgeperst, dat hij tegen het leven van ALEXANDER had zaamgezworen, en zijn vader PARMENIO er van bewust was. Men hield dit voor een genoegzaam bewijs, en PHILOTAS werd dood gesteenigd, terwijl ALEXANDER een boodschapper naar Medië afzond, met geheime bevelen aan CLEANDER en andere officieren, om hunnen bevelhebber PARMENIO ter dood te brengen. De niets kwaad vermoedende veteraan werd door CLEANDER doorboord op het oogenblik dat hij met zijne officieren in vriendschappelijk gesprek was. Zoo luidt het verhaal van CURTIUS, een geschiedschrijver, die in geen een deele tegen ALEXANDER was ingenomen.

Hoe overijld er wel eens over sommige geschiedkundige zaken en personen wordt geoordeeld, blijkt zelfs uit de beste schrijvers. MONTESQUIEU b. v. het karakter van ALEXANDER schilderende, zegt: «hij beging twee slechte daden, het verbranden van Persepolis en den moord van CLITUS; doch hij wischte beide door zijn berouw uit, zoodat zij eerder als ongelukken dan als misdaden werden beschouwd.» MONTESQUIEU zegt niets van den moord van PARMENIO of van dien van CALLISTHENES, daden welke meer afgrijzen wekten, dan die welke hij vermeldt. Daarenboven is het verbranden van Persepolis door ALEXANDER twijfelachtig, en de moord van CLITUS was het gevolg van een' twist tuschen twee dronkaards.

(QUINTUS CURTIUS, VI en VII; MONTESQUIEU, *Esprit des lois*, X, 14).

PASCAL, (BLAISE), een voornaam Fransch wijsgeer, door BAYLE «een der verhevenste vernuften der wereld» gehheeten, werd den 9 Junij 1603 te Clermont in Auvergne geboren. Hij was de eenigste zoon van ETIENNE PASCAL, een' geleerd en achtenswaardig man en bekwaam wiskunstenaar, die, toen de knaap den ouderdom van acht jaren had bereikt, zich te Parijs vestigde, om voor zijne opvoeding te zar-

gen. Van zijne vroegste kindschheid af, ontwikkelde BLAISE talenten, die een' groot man voorspelden. Hij betoonde veel lust in de wiskunde; doch zijn vader, die zijn eenigste leermeester was, en gaarne zag, dat hij zich vooral op de oude talen zoude toeleggen, verwijderde alle boeken, welke over deze wetenschap handelden, en onthield zich zorgvuldig om in de tegenwoordigheid zijns zoons over wiskundige onderwerpen te spreken. In weerwil van al deze voorzorgen begon BLAISE, toen slechts twaalf jaren oud, door middel van houtskool, den vloer zijner kamer met meetkundige figuren te overdekken. Zonder eenige hulp maakte hij aanmerkelijke vorderingen in de meetkunde, vóórdat zijn vader hem in deze oefening verraste. Na deze ontdekking werd hij in zijne wiskundige nasporingen niet meer gehinderd. Op den ouderdom van zestien jaren schreef hij zulk eene voortreffelijke verhandeling over de kegelsneden, dat DESCARTES er over verbaasd stond, en niet kon gelooven, dat zulks het werk was van een aankomend jongeling. Op den ouderdom van negentien jaren vond hij een vernuftig rekenwerktuig uit, hetwelk algemeen werd bewonderd. Ook is hij de uitvinder van den kruiwagen en de kar. De gissing van TORRICELLI, dat de dampkringlucht zwaarte heeft, en dat deze eigenschap de verschijnselen verklaart, welke vroeger aan het luchtledige (*horror vacui*) werden toegeschreven, deed hem hierover onderscheidene gelukkige proeven nemen, waardoor het denkbeeld van TORRICELLI werd bevestigd, en zijn eigen roem vermeerderd. De groote geest van PASCAL werd van deze navorschingen, (volbragt vóórdat hij den ouderdom van vijf en twintig jaren had bereikt), grootendeels afgetrokken door godsdienstige beschouwingen. Hij onthield zich voortaan van alle wereldsche vermaken, en droeg op het bloote ligchaam eenen ijzeren gordel voorzien van punten, welke hij met zijnen elleboog in het vleesch dreef, tot straf voor zich zelven, zoo dikwijls hem eene zondige gedachte overweldigde. Het is een opmerkelijk voorbeeld van het gebrekkelijke des menscheijken geestes, dat, terwijl PASCAL zich aan deze bijgeloovige zelfkwelling overgaf, hij zijne *Lettres Provinciales* in 't licht zond. In deze brieven valt hij de Jezuïten met evenveel vernuft als scherpzinnigheid aan. Onder de vruchten zijner godsdienstige overdenkingen rekent men zijne *Pensées sur la religion*, die na zijnen dood zijn verzameld en uitgegeven. In dit werk heerscht het schoone gronddenkenbeeld van een' der grootste kerkvaders, dat hij, die

II.

aan het bestaan van God gekooft, er eeuwige winst bij heeft zoo hij niet dwaalt, en niets verliest, indien hij zich mogt bedriegen; terwijl de godloochenaar er niets bij wint zoo hij gelijk heeft, en zich eeuwig ongelukkig maakt bijaldien hij misheeft. Het zwak gestel van PASCAL werd door ziekte vroeg oud, en door zijne strenge leefwijze geheel ondermijnd. Hij droeg dit alles echter geduldig, en stierf den 29 Augustus 1662, in den ouderdom van negen en dertig jaren. Zijn leven is uitvoerig beschreven door zijne zuster JACQUELINE, Madame PERIER, en heeft de bouwstoffen geleverd voor een belangrijk artikel in het Woordenboek van BAYLE. Zijne andere zuster GILBERTE schreef eene lofrede op hem, welke lezenswaardig is.

PASCHĀLIS II, de tweede paus van dien naam, was de monnik RANIERI van Bleda in *Toscane*, behoorende tot de orde van *Cluni*. Voor zaken betreffende zijn klooster naar *Rome* gezonden, trok hij de aandacht van paus GREGORIUS VII, die hem tot kardinaal verheef. Na den dood van GREGORIUS en het kortstondige pontificaat van URBANUS II, werd hij tot paus verkozen. Hij weigerde deze waardigheid, en verborg zich, doch werd eindelijk in 1099 overgehaald den pauselijken zetel te beklimmen. Hij zette den grooten strijd over het investituur, door GREGORIUS VII met HENDRIK IV aangevangen voort, en sprak eenen nieuwen banvloek tegen hem uit. HENDRIKS zoon en naamgenoot hiervan partij trekkende, stond tegen zijn vader op, onttroonde hem, en werd, onder den titel van HENDRIK V, als keizer erkend. Hij trok toen met een leger naar *Rome*, ten einde zich als keizer te doen kroonen. Ten opzichte van het regt van Investituur was hij even onhandelbaar als zijn vader. Volgens gewoonte kuste hij den paus de voeten, en ging met hem, hand aan hand, in de kerk van het Vaticaan. Doch hier had eene verklaring over het bedoelde onderwerp plaats, welke ten gevolge had, dat PASCHĀLIS weigerde den keizer in te huldigen. Na herhaalde boodschappen tusschen den paus en den keizer, besloot HENDRIK V den paus te dwingen, om hem de keizerlijke kroon op te zetten. Toen zulks mislukte, gaf HENDRIK aan zijne Duitsche krijgslieden last den paus gevangen te nemen. Het volk ziende dat de soldaten aan den paus de hand sloegen, dreef hen ter stad uit. HENDRIK bleef echter in bezit van den persoon van PASCHĀLIS, dien hij, beroofd van de teekenen zijner waardigheid en met koorden gebonden, achter hem meêvoerde. PASCHĀLIS werd bijkans twee maanden lang gevangen

20

gehouden, tot dat hij eindelijk beloofde den keizer te zullen kroonen. Na deze plegtigheid, keerde HENDRIK naar *Duitschland* terug. PASCHALIS, uit hoofde dezer schijnbare toegeeflijkheid jegens den keizer door de Romeinen gehoord en beleedigd, en tevens door HENDRIK bedreigd, ontsnapte naar *Benevento*. HENDRIK verscheen weder binnen *Rome*, en liet zich door den bisschop van *Benevento* andermaal kroonen. Na zijn vertrek keerde PASCHALIS naar *Rome* terug, doch werd ziek van vermoeienis en schrik, en stierf in Januarij 1118, na eene hoogst stormachtige regering van achttien jaren.

(*Penny Cyclopaedia*).

PAUL I, keizer van *Rusland*, zoon van PETER III en CATHARINA II, werd den 1 October 1754 geboren. Hij verloor vroegtijdig zijnen vader, en, door den dood van zijnen broeder IWAN, in 1773, werd hij de vermoedelijke troonopvolger. Hij had bekwame onderwijzers, doch verkeerde, zoo lang zijne moeder leefde, onder grooten dwang. Dikwijls sprak zij ongunstig over zijn oordeel en zijne geaardheid, en men wil, dat zij hem gaarne ontferd zou hebben, zoo zij daartoe de magt had bezeten. In 1776 huwde PAUL MARIA van *Wurtemberg*, eene beminnelijke vorstin, die hem vier zonen schonk, ALEXANDER, CONSTANTIJN, NICOLAAS en MICHAËL, alsmede verscheidene dochters. In 1780 bezocht hij, (onder den naam van *Comte du Nord*), met zijne gemalin *Duitschland*, *Frankrijk* en *Italië*. Na zijne terugkomst in *Rusland*, leefde hij afgezonderd op het lustverblijf *Gatschina*, drie uren van *Petersburg*, terwijl zijne zonen en dochters onder het oog der keizerin aan het hof werden opgevoed. CATHARINA stierf in 1796, en PAUL beklom den troon op den ouderdom van twee en veertig jaren. De eerste daden zijner regering waren veelbelovend. Hij begaf zich in persoon naar de gevangenis, om den Poolschen staatsgevangene KOSCIUSKO te ontslaan, en stelde hem in staat, om naar de Vereenigde Staten over te steken, en aldaar onbekommerd te leven. Hij ontsloeg insgelijks POTOTSKY en andere ongelukkige Polen, die in *Schlussemburg* en andere vestingen gevangen zaten. Weldra echter vertoonde zich zijn eigenzinnig en heftig karakter. PAUL bemoeide zich met de minste bijzonderheden van het bestuur en de militaire tucht; hij verbood het dragen van ronde hoeden in de straten van *Petersburg*; ook duldde hij geene rijbroeken en overrokken, en verscheidene vreemdelingen werden, ten gevolge dezer ongerijmde bepalingen, ruw behandeld. Al wie hem op

de straat ontmoette, was verplicht zijnen hoed af te nemen, zelfs in het barste weder, en de dames waren genoodzaakt uit hare rijtuigen te stappen. De vroegere gemakkelijke kleeding der Russische infanterie, bestaande in een buis en lange broek, moest plaats maken voor de Duitse montering, met korte rokken, slobkousen en staarten, bemorst met smeer en meel, als zijnde goedkooper dan poeder en haarzalf. Hieruit ontstond groot misnoegen onder de soldaten, die begonnen weg te loopen, iets dat tot dien tijd in het Russische leger bijkans onbekend was. PAUL, wiens begeerte was alles te veranderen eerder dan te verbeteren, schoeide alle departementen van bestuur op eenen nieuwen voet, waardoor duizenden burgerlijke ambtenaren buiten betrekking geraakten. In zijne staatkunde met het buitenland betoonde hij groote onstandvastigheid. Aanvankelijk onzijdig in den grooten twist met *Frankrijk*, voegde hij zich echter weldra bij de verbondene mogendheden en verliet hen vervolgens weder zonder daarvoor eenige reden op te geven. Hij beleedigde alzoo de bondgenooten, en deed nogtans aan *Frankrijk* geene voorstellen tot vrede. Na den slag van *Marengo* was BONAPARTE er op bedacht van PAUL's wispelturigheid partij te trekken. Hij verzamelde alle Russische krijgsgevangenen in *Frankrijk*, kleeedde hen, voorzag hen van geweren, en zond hen naar *Rusland* terug. Dit bleef niet zonder uitwerking, en PAUL, die als de kampvechter der legitimiteit was opgetreden, werd eensklaps een groot bewonderaar van BONAPARTE. Graaf KALITSCHEFF kwam als Russisch afgezant te *Parijs*, en werd met groote onderscheiding ontvangen. «*Frankrijk*,» zeide BONAPARTE openlijk, «kan zich alleen met *Rusland* verbinden, want *Rusland* is meester over de *Baltische* en de *Zwarte Zeeën*, en heeft «de sleutels van *Indië* in handen; de «keizer van zulk een land is waarlijk een «magtig vorst. PAUL is buitensporig, maar «hij heeft ten minste een' eigen wil.» Intusschen ontstond er eene zamenzwering onder de grooten tegen den eigendunkelijken PAUL, die zich omtrent den adel ruw en dikwijls wreed gedroeg. De officieren zijner omgeving, hieraan deel nemende, drongen den 24 Maart 1801, des avonds ten elf ure, langs eenen geheimen trap, in het voorvertrek des keizers, in het paleis *St. Michaël*. Men eischte, dat hij eene acte van afstand zou onderteekenen, doch hij weigerde zulks, zeggende, dat hij keizer was, en keizer wilde blijven. PAUL liep nu met den degen op prins SUBOW in, werd ontwapend, op

den grond geworpen, en met eenen sjerp gewurgd. Zijn zoon ALEXANDER werd tot keizer uitgeroepen. Toen de tijding dezer droevige gebeurtenis te *Parijs* aankwam, maakte zij op BONAPARTE eenen pijnlijken indruk. TALLEYRAND, om hem tot bedaren te brengen, zeide op koelen toon: «Dit «is de gewone wijze van abdicatie in *Rusland!*»

(*Notice sur la mort de PAUL I; Europische Annalen*, 1817; BREDOW, *Kronijk der negentiende eeuw*, 1 deel; THIÉBAUDEAU, *Le consulat et l'empire*, ch. XIV).

PAUL, (Pater), de beroemde geschiedschrijver der Trentsche kerkvergadering, wiens oorspronkelijke naam, vóórdat hij zich aan het kloosterleven wijdde, PIETRO SARPI was, werd in het jaar 1552 te *Venetie* uit een aanzienlijk handeldrijvend geslacht geboren. Zijn vader was echter niet voorspoedig in den handel, en zijne moeder, (eene verstandige, deugdzaame vrouw), bleef in bekrompene omstandigheden als weduwe na. Gelukkig stond haar broeder aan het hoofd eener voortreffelijke school, en aan zijne zorg werd de opleiding haars veelbelovenden zoons toevertrouwd. Vóór den ouderdom van veertien jaren was hij reeds zeer bedreven in de wis-, redeneer- en algemeene letterkunde. Schoon hij in wereldlijke betrekkingen roem en voordeel had kunnen inoogsten, helde zijn gemoedsaard toch meer tot het kloosterleven over. Op den ouderdom van twintig jaren, deed hij zijne gelofte als kloosterbroeder. In deze afzondering ging hij voort de letteren en wetenschappen te beoefenen. Weldra was hij niet alleen het Grieksch, Latijn en Hebreuwsch meester, maar tevens veel gevorderd in het burgerlijk en kerkelijk regt, in de wis-, sterre-, schei-, genees- en ontleedkunde. Vooral in deze laatste wetenschappen was hij, voor zijnen tijd, ongemeen ervaren, en men wil, dat hij met den omloop des bloeds bekend was.

Toen PAULUS V de leer der oppermagt van het pausdom over alle wereldlijke vorsten en regeringen trachtte te doen herleven, en zelfs *Venetie* onder interdict stelde en in den ban deed, besloot SARPI zich voor zijn vaderland in de bres te stellen. Terwijl verscheidene kardinalen en Jezuiten niets ontzagen, om de maatregelen van den paus door alle middelen te verdedigen, klonken SARPI's woorden zóo krachtig en luide, dat de paus zich eindelijk genoodzaakt zag met de Venetianen eene eervolle schikking aan te gaan. Intusschen woedde de wrok der geestelijkheid tegen SARPI. Hij had verscheidene

aanslagen op zijn leven te verduren. Op zekeren avond naar zijn klooster terug keerende, werd hij door eenige sluipmoordenaars aangevallen, die hem drie en twintig wonden toebagten. De booswichten ontkwamen in een tienriemig vaartuig. Geene zijner wonden was echter dodelijk. Op eene der moordprijmen, door de moordenaars in zijn ligchaam achtergelaten, graveerde hij de woorden: *Stillo della chiesa Romana* (Dolk der Roomsche Kerk). Deze aanslagen op SARPI's leven noodzaakten hem, om zich geheel in zijn klooster op te sluiten. Hij besteedde nu zijnen ledigen tijd aan het samenstellen eener uitvoerige Geschiedenis der Trentsche Kerkvergadering, een werk, hetwelk, ten opzichte van den stijl, als een model voor den historie-schrijver wordt aangeprezen. Terwijl hij hiermede bezig was, verraste hem de dood, in het zeventigste jaar zijns ouderdoms. Uit eene verzuimde verkoudheid ontstond eene koorts, de voornaamste oorzaak zijner ontbinding. Na twaalf maanden bedlegerig geweest te zijn, stierf hij in den aanvang des jaars 1623. De republiek van *Venetie* zorgde, dat het stoffelijk overschot van dezen wakkeren geleerde plegtstatig werd ter aarde besteld.

(BAYLE, *Dictionnaire*; HALLER, *Bibliotheca anatomica*).

PAUSANIAS, de opsteller eener *Beschrijving van Griekenland*, schijnt, volgens zijn eigen verhaal, een inboorling van *Lydië* geweest te zijn. Men weet weinig of niets van hem, dan hetgeen in zijn eigen werk dienaangaande wordt vermeld. De *Beschrijving van Griekenland* bestaat in tien boeken, en het blijkt uit onderscheidene aanmerkingen, dat hij alle plaatsen, welke hij vermeldt, bezocht heeft. Schoon hij niets trachtte op te sieren, is echter in de fraaije voorwerpen, welke hij met de eenvoudigste woorden schildert, zulk eene aantrekkelijkheid, dat eenige zijner beschrijvingen alleen fraai zijn te noemen door de schoonheid van hetgeen hij eenvoudig vermeldt. Gebouwen, gedenktekenen, standbeelden en schilderstukken waren de voornaamste dingen, die hij schetste, waarbij hij tevens plaatselijke overleveringen en mythologische vertellingen voegde. Van onderscheidene belangrijke voortbrengselen der oude schilderkunst zouden ons, zonder de uitvoerige beschrijving van PAUSANIAS, slechts de namen bekend zijn, zoo als van de groote werken van POLYNOTUS te *Delphi* en de schilderstukken van onderscheidene kunstenaars in de *Pæcile* te *Athene* en andere van minder belang. Hij noemt omtrent twee honderd

kunstenaren, onder welke slechts negen schilders, die zich grooten roem hebben verworven, POLYGNOTUS, MICON, PANAEUS, EUPHRANOR, PARRHASIUS, NICIAS, APELLES, PAUSIAS en PROTOGENES. Ook was hij een naauwkeurig beschouwer van natuurlijke zeldzaamheden, en vele wetenswaardige aanmerkingen hieromtrent treft men in zijn werk aan. Eene soort van marmer, tot de gebouwen van *Megara* gebruikt, beschrijft hij als zeer wit, weeker dan andere steenen en vol zeeschelpen. Ook vloeit zijn werk over van vele hoogst merkwaardige geschiedkundige daadzaken. PAUSANIUS bloeide onder de regering van ANTONIUS PIUS, zette zich in 170 na CHRISTUS te Rome neder, en stierf aldaar in hoogen ouderdom. Eene nieuwe Hoogduit-sche vertaling, door WIEDASCH, zag in 1828 te *München* het licht. De beste Fransche vertaling is van CLAVIER. Ook bestaat er eene Engelsche vertaling van THOMAS TAYLOR, den vertolker van ARISTOTELES en PLATO.

(*Penny Cyclopaedia; Conversations-Lexicon*).

PAUW, (CORNELIUS DE), een beroemd schrijver en wijsgeer, zag in 1739 het eerste levenslicht te *Amsterdam*. Van moeders zijde was hij een achterneef van den raadpensionaris JOHAN DE WITT en van vaders zijde telde hij onderscheidene verdienstelijke geleerden in zijn geslacht. Vroegtijdig werd PAUW naar *Luik* gezonden, waar hij bloedverwanten had. Een kanunik, behoorende tot de hoofdkerk, droeg zorg voor zijne opvoeding, en zag met genoegen zijne snelle vorderingen. Hij begunstigde zijne neiging voor de wetenschappen, en zond hem naar *Göttingen*, waar hij met den besten uitslag studeerde. Naar *Luik* terug gekeerd, wist de goedgehartige kanunik hem te bewegen, den geestelijken stand te omhelzen, met het doel om hem zijn kerkelijk ambt af te staan. PAUW gaf hieraan uit dankbaarheid gehoor, en werd onder-diaken. Terwijl dit plaats vond, had de vorst-bisschop van *Luik* een geschil met den koning van *Pruissen*, en zocht naar een' schrander onderhandelaar, om zijne zaak bij het hof van *Berlijn* te verdedigen. Men wees hem PAUW aan; en deze, te *Berlijn* gekomen, beviel den grooten FRITS zoo zeer, dat het verschil spoedig was vereffend. Bekoord door zijnen geest, zijne kunde en diepzinnige wijsbegeerte, verzuimde de koning niets, om hem aan zich te verbinden, en vleide hem zelfs met het bisdом van *Breslau*. Maar niets kon den wijsgeerigen onder-diaken verlokken. Hij koos een vreedzaam verblijf en den gulden

middenstand boven eer en rijkdom. Zijne gansche eerezucht bepaalde zich tot het bekleeden van een domheers-ambt in het stedeken *Xanten*, wjl zijn neef, de beroemde ANACHARSIS CLOOTS, in den omtrek woonde. Hier kon hij zich ongestoord aan de beoefening der letteren en wetenschappen overgeven. PAUW is vooral bekend door zijne *Recherches philosophiques sur les Grecs, sur les Américains, les Egyptiens et les Chinois*, welke in 1795 te *Parijs* in 't licht verschenen. Men bespeurt nogtans ligtelijk, dat PAUW er op uit was alle geschiedschrijvers te wederspreken. Intusschen leest men hem met genoegen, wjl zijn stijl, bij eenige ruwheid, zeer bondig, kernachtig en welsprekend is, en men veel bij hem vindt, wat men elders te vergeefs zou zoeken. PAUW overleed den 7 Julij 1799 te *Xanten*, in den ouderdom van zestig jaren. Eenigen tijd vóór zijnen dood, tot droefgeestigheid vervallen, verbrandde hij al zijne handschriften, waaronder men vooral zijne *Recherches sur les Germains* betreurt.

(*Biographie du royaume des Pays-Bas; Conversations-Lexicon*).

PEARCE, (ZACHARY), een geleerd prelaat, werd in 1690 te *Londen* geboren, en studeerde te *Cambridge*. Na onderscheidene waardigheden bekleed te hebben, werd hij in 1756 bisschop van *Rochester*. Ten einde zijne letterkundige werken te voltooien, en, gelijk hij zeide, eenige rust te hebben tusschen de beslommering dezer wereld en de eeuwigheid, wenschte hij zijne bisschoppelijke waardigheid neder te leggen. Hij wendde zich desaangaande tot den koning. Dit was een nieuw geval, en er ontstond groote moeilijkheid over de benoeming eens opvolgers. Eindelijk gaf GEORGE III persoonlijk aan PEARCE te kennen, dat hij er niet meer aan moest denken. Hij overleed den 29 Januarij 1774 te *Little Ealing*. PEARCE schreef vier deelen *Leerredenen*, eenige bijdragen in den *Spectator* en *Guardian*; eene Verklaring over de Evangelisten en de Handelingen der Apostelen, en andere werken. Ook bezorgde hij eene uitgave van *Longinus* en van *Cicero de Officiis*. Voor de *Verklaring der Handelingen* vindt men zijne levensbeschrijving.

PECCHIO, (GIUSEPPE), een uitstekend Italiaansch geleerde, werd in 1785 te *Milaan* geboren, en studeerde te *Pavia* in de regten. Nadat hij tot doctor was bevorderd, keerde hij naar *Milaan* terug, en trad in 1810 in staatsdienst. In 1814 verloor hij, ten gevolge der Oostenrijksche bezetting van *Lombardije*, zijne waardigheid als staatsraad van het koninkrijk

Italië, en toen hij in 1821 ernstig was gewikkeld in den opstand tegen de Oostenrijksche regering, zag hij zich genoodzaakt zijn vaderland te verlaten. Hij bezocht nu *Zwitserland*, *Spanje*, *Portugal*, *Engeland*, *Griekenland*, en keerde in 1825 naar *Engeland* terug, waar hij zich te *Nottingham* nederzette. Hier gaf hij onderwijs in de nieuwere talen, en later te *York*. In 1828 huwde hij eene vermogende Engelsche dame, en vestigde zich te *Brighton*, waar hij verscheidene belangrijke werken schreef. PECCIO was sterk aan *Engeland* gehecht. Aan zijn vriend UGONI, die PECCIO, na zijn huwelijk, aanried zich in *Frankrijk* te vestigen, antwoordde hij: «Ten opzichte van mijn inkomen, zou ik in *Frankrijk* dubbel «rijk zijn, doch armer in gerustheid van «gemoed; ik zou dat gevoel van onbe- «kommerdheid verliezen, hetwelk mij in «dit sterk eiland bezielt, en ik zou de «gulle gastvrijheid en de gelijkmoedigheid «van het leven in *Engeland* missen, al «hetwelk mij ruim schadeloos stelt voor «het klimaat. . . . Zelfs het gezigt op het «naburig kerkhof, waarop ik eenmaal zal «begraven worden, is mij aangenaam.» Toen PECCIO dit schreef, leed hij sedert eenigen tijd aan eene borstongesteldheid, welke in Junij 1835 aan zijn leven een einde maakte. Zijn dood was kalm en onderworpen; hij werd op het parochiekerkhof van *Hove* nabij *Brighton* begraven. Onder de belangrijke werken, welke PECCIO schreef, behooren: 1. *Osservazioni semi-serie di un Esule sull' Inghilterra*, zijnde eene reeks van schetsen van Engelsche zeden en gewoonten, welke getrouwheid en eigenaardigheid zelfs door de Engelschen worden bewonderd; 2. *Storia della economia pubblica in Italia*, een hoogst belangrijk werk over de staatshuishoudkunde.

(UGONI, *Vita e Scritti di GIUSEPPE PECCIO*, *Paris* 1836).

PEIRESC, (NICOLAS CLAUDE FABRE DE), een raadsheer van het parlement van *Aix*, en vermaard oudheidkenner, werd den 1 December 1580 te *Beaugensier*, in *Provence*, geboren. Hij ontving zijne eerste opvoeding van de Jezuïten te *Avignon*, van waar hij in 1595 naar *Aix* terug keerde. Omtrent dezen tijd kwam iemand zijn vader een' gedenkpenning, keizer ARCADIVS voorstellende, aanbieden. De jeugdige PEIRESC verzocht dien penning te mogen hebben, en, bevindende dat hij de opschriften kon ontcijferen, ging hij er mede naar zijn oom, die hem nu eenige boeken over de penningkunde gaf, en er nog twee andere gedenkpenningen bij-

voegde. Dit voorval bragt PEIRESC tot het beoefenen der oudheidkunde, waarin hij zich in het vervolg zulk een' grooten naam maakte.

In 1599 bezocht hij *Italië*, en in 1606 vergezelde hij den Franschen afgezant LA BODERIE naar *Engeland*, waar hij door koning JACOBUS gunstig werd ontvangen. Uit *Engeland* begaf hij zich naar *Holland*, en keerde over *Antwerpen* en *Brussel* naar *Parijs* terug. PEIRESC stierf den 24 Junij 1637 in de armen van zijnen voornaamsten levensbeschrijver CASSENDI. Men wil, dat hij meer gedrukte boeken gekocht heeft dan iemand zijner tijdgenooten. Naar mate hij boeken en handschriften kocht, gaf hij ze ten geschenke aan geleerden, wien hij wist dat ze nuttig konden zijn. De veelvuldigheid zijner bezigheden en zijne uitgebreide briefwisseling verhinderden PEIRESC eenig werk van aanbelang te voltooijen.

(*Vita Nic. Claudii Fabricii de Pèiresc, à PETRO CASSENDI; MORÉRI, Dictionnaire; Biographie universelle*).

PELAGIUS, een Britsche monnik, wiens wezenlijke naam was MORGAN (aan het zee-strand geboren), welken hij in PELAGIUS vertaalde, zag waarschijnlijk in 354 in *Noord-Wallis* het levenslicht. Hij werd te *Bangor* opgevoed, vestigde zich als monnik in *Italië*, en begon omtrent het jaar 400 zijne leerbegrippen in *Rome* te verspreiden. Vergezeld van zijnen vriend en bewonderaar CELESTIUS, bezocht PELAGIUS *Afrika* en *Palestina*. Na aan de berisping der kerkvergadering van *Diospolis* ontsnapt te zijn, werd hij later door paus ZOSIMUS veroordeeld, en bij een edict van keizer HONORIUS, in 418, uit *Italië* gebannen. Hij vertrok nu naar zijn vaderland, en werd abt van *Bangor*. Men wil dat hij, in 420, in hoogen ouderdom te *Jeruzalem* overleed. «PELAGIUS geloofde, dat ADAM «sterfelijk was geschapen, en de dood «niet eene straf der zonde is, maar eene «den mensch aangeboren eigenschap. ADAM «betrad — dus leerde hij verder — het «paradijs met ontwikkelde zielsvermogens, «verstand en vrijheid toegerust, maar vrij «van zonde en onschuldig; doch hij mis- «bruikte zijne vrijheid, en — zondigde. «Even als ADAM, worden alle menschen «onbedorven en rein geboren, met dit «onderscheid alleen, dat hun verstand en «hunne vrijheid nog niet ontwikkeld zijn, «en dit eerst later moeten worden. Eene «voortplanting der zonde, door geboorte, «laat zich niet wel denken; en hoe zou «God den mensch vreemde zonden kunnen «toerekenen, terwijl Hij hem zijne eigene «overtredingen vergeeft? Al moge nu ook

«het vermogen om goed, ja volmaakt te zijn, den mensch niet kunnen worden ontzegd, zoo heeft hij toch altoos nog behoefte aan de genade. De genade heiligt den mensch echter niet buiten zijn toedoen, noch prent hem de deugd tegen wil en dank in: het goede begint van den wil; terwijl de genade dien wil aanwakkert, en het volbrengen gemakkelijk maakt, zoo kunnen en zullen ook alle menschen zalig worden; geschiedt dit niet, dan ligt de grondslag daarvan niet in God, maar in hun' eigen slechten wil. Want God bestemde hen allen tot zaligheid van wie Hij vooruitzag, wat zij zouden doen; en verwees alleen diegenen ten gerigte van wie Hij voorzag, dat zij hunne vrijheid zouden misbruiken.»

(*Penny Cyclopaedia*; Dr. EVANS, *Het boek der godsdiensten, vrij bewerkt naar het Engelsch door D. BROEDELST DZ.*)

PELAYO, de eerste koning van Asturië, was de zoon van FAVILA, hertog van Cantabrië, en een afstammeling van CHINDASWIND, den acht en twintigsten der Gothische koningen in Spanje. Na den noodlottigen slag van Guadalete (711) vlooden al de Christenen, die de vreedheid der Moorsche veroveraars te vreezen hadden, of zich niet onder hun juk wilden krommen, naar de ontoegankelijke bergen van Asturië, waar de arm der aanranders hen niet kon bereiken. Onder hen bevond zich PELAYO, die, volgens sommige schrijvers, in de vlakten van Xerez, dapper had gestreden, en getuige was geweest van de nederlaag van het leger der Christenen. Volgens het verhaal van eenige Arabische schrijvers ontsnapte hij uit Cordova, waar hij tot waarborg voor de getrouwheid zijner landgenooten als gijzelaar werd bewaakt. Zoodra hij zich onder de vlugtelingen vertoonde, werd hij tot hun opperhoofd verkozen. Toen AL-HORR IBN-ABD-ELRAHMAN vernam, dat zij steeds in aantal toenamen, en op de verovering hunner vrijheid bedacht waren, zond hij eene aanmerkelijke magt onder ALKAMA tegen hen af, om den opstand in de geboorte te verstikken; doch de volgelingen van PELAYO hadden den bergpas van Auseva, bij de rivier Sella bezet, en een gedeelte hunner magt in de spelonk van Covadonga verborgen. Terwijl de Muzelmannen de steile hoogte, op welke de Christenen zich hadden nedergeslagen, en waar thans de Maria-kapel staat, beklommen, geraakten hunne geleerden door eenen onverwachten aanval op eene hunner flanken, vergezeld van eene hagelbui van steenen en rotsbrokken van den bergkruin afvallende, in de grootste verwarring. PELAYO en zijne volgelingen

kwamen nu uit de spelonk te voorschijn, en maakten eene geduchte slagting onder de Muzelmannen, die hunnen aanvoerder en duizenden andere strijders op het slagveld achterlieten.

PELAYO's geluk was hiermede niet geëindigd. MUNUZA, of AL-MUNAYZIR, landvoogd van Leon, die zijne landgenooten te hulp snelde, verloor zijn leven op dezelfde wijze, wordende zijn leger geheel en al verslagen. Deze merkwaardige gebeurtenissen beslisten het lot van het ontlukende koninkrijk. De gewichtige stad Leon, langen tijd de zetel van PELAYO's opvolgers, Zamora, Lugo en Astorga werden hierop (722) bemagtigd, en alhoewel de Mahomedanen in 724 eenige dezer plaatsen heroverden, werkten de binnenlandsche oorlogen waarin zij zelve gewikkeld waren, en de herhaalde invallen van PELAYO grootelijks mede, om het kleine koninkrijk te vestigen hetwelk de Asturische held aan zijnen opvolger ALONSO EL CASTO naliet. Het overige van PELAYO's regering is onbekend. Hij stierf in 737, en werd in de kerk van Santa Eulalia te Cangas de Onis ter aarde besteld. Aan het hoofd eener handvol wakkere mannen, bedwong hij den stortvloed der Mahomedanen, en leide den grondslag eener magt, welke, na eenen bloedigen kampstrijd van acht eeuwen, de Mahomedaansche heerschappij op het schiereiland geheel uitroeide.

(MARIANA, *Historia general de España*; MASDEU, *Historia critica*; CONDE, *Historia de la dominacion de los Arabes en España*; BORBON, *Cartas para ilustrar la Historia de España*).

PELOPIDAS, de zoon van HIPPOKLES, een beroemd Thebaansch veldheer, was de vriend van EPAMINONDAS, met wien hij gemeenschappelijk Thebe van de dwingelandij der edelen en Lacedemoniërs bevrijdde. Toen nu Thebe weder in aanzien geraakte, diende hij onder EPAMINONDAS met uitstekende dapperheid, en droeg veel bij tot de luisterrijke overwinning bij Leuctra. PELOPIDAS voerde hier het heilig bataljon aan, en overvleugelde daarmede de Lacedemonische phalanx. Toen hij zijn huis verliet om naar het leger te gaan, smeekte zijne vrouw hem, met tranen in de oogen, zich zelven te sparen. «Dit moet men jongen lieden aanbevelen,» antwoordde hij haar, «maar aan opperhoofden moet men slechts aanbevelen anderen te sparen.» Vervolgens was hij opperbevelhebber in drie onderscheidene veldtogten tegen den dwingeland ALEXANDER van Pharae, dien hij persoonlijk haatte, wyl ALEXANDER hem vroeger op eene wederregtelijke wijze in de gevangenis had

laten werpen. In den laatsten veldtogt (364 j. v. c.) zich te ver onder zijne vijanden gewaagd hebbende, vond hij den dood. De Thebanen wreekten hunnen geliefden veldheer door een nieuw leger tegen ALEXANDER af te zenden, die het onderspit delfde, en kort daarna door zijne eigene vrouw werd vermoord.

PELOPIDAS was niet slechts een der grootste en gelukkigste veldheeren zijner eeuw, maar hij en zijn vriend EPAMINONDAS worden onder de achtenswaardigste mannen van het oude *Griekenland* gerangschikt.

(PLUTARCHUS, *Pelopidas*; XENOPHON, *Helienica*; J. J. BARTHELEMY, *Reize van den jongen Anacharsis*).

PENN, (Sir WILLIAM), de stichter en wetgever van *Pennsylvania*, door MONTESQUIEU de nieuwere LYCURGUS genoemd, was de eenige zoon van den admiraal PENN, en werd den 14 October 1644 te *Londen* geboren. Hij bezocht de hoogeschool te *Oxford*. Zijne eerste overhelling tot de godsdienstige begrippen van het Genootschap der Vrienden of Kwakers werd veroorzaakt door de prediking van THOMAS LOE, zoodat hij zich, met eenige zijner medestudenten, aan de bijwoning der openbare godsdienstoefeningen van de gevestigde kerk onttrok, en afzonderlijke bijeenkomsten begon te houden. PENN en zijne medgezellen werden hierover in eene geldboete verwezen, doch zulks schrikte hen geenszins af; want toen er uit naam des konings bevel kwam, om volgens de oude gewoonte wit linnen koorkleederen te dragen, verstoutte PENN en zijne makkers zich, om ze van den rug dier studenten te rukken, die aan dezen last gehoorzaamden. Deze onbesuisde ijver haalde hem het misnoegen zijns vaders op den hals, die hem te vergeefs van zijne godsdienstige begrippen en zijn vorig gezelschap trachtte af te trekken. Eindelijk nam de admiraal toevlugt tot zijne zeemans-vuisten, zette hem ter deure uit, en zond hem in 1662 op reis. Na een' geruimen tijd te *Parijs* doorgebracht te hebben, ging PENN naar *Saumur*, en studeerde aldaar onder den volksprediker AMYRAULT. Vervolgens bezocht hij *Turin*, vanwaar hij, in 1664, door zijn' vader naar *Engeland* werd teruggeroepen. Deze was bij zijne terugkomst verheugd over de hoffelijkheid en beschaafdheid van PENN, die in 1666 naar *Ierland* vertrok, om het toezigt te hebben over de landgoederen, welke zijn vader aldaar bezat. Alles ging nu goed, doch te *Cork* eene godsdienstige bijeenkomst bijwonende, waar THOMAS LOE eene leerrede hield, beginnende met de woorden: «Er is een geloof, dat de wereld

«overwint, en er is een geloof, dat «door de wereld wordt overwonnen,» maakte dit op hem zulk een' diepen indruk, dat hij van dien tijd af de bijeenkomsten der Kwakers bijwoonde. Bij eene dezer gelegenheden werd hij met eenige anderen op last van den mayor gevat, die PENN onder borgtogt wilde ontslaan, doch hij weigerde zulks, en werd met de overigen naar de gevangenis gevoerd.

Admiraal PENN, onderrigt dat WILLIAM zich bij de Kwakers had gevoegd, ontbood hem naar huis, vermaande en dreigde hem, doch te vergeefs: de zoon bleef standvastig, zonder in andere dingen den eerbied voor zijnen vader uit het oog te verliezen. Ten laatste eischte de admiraal slechts, dat hij in tegenwoordigheid van den koning, den hertog van *York* en van hem zelven, den hoed zoude afnemen. Doch PENN weigerde zelfs om zich aan dezen beperkten beleefdheids-groet te onderwerpen. Hierover ontstak de admiraal zóó hevig in gramschap, dat hij hem andermaal ten huize uitdreef, doch kort daarna stond hij hem weder toe in zijne tegenwoordigheid te verschijnen.

In 1668 begon PENN te prediken, en zond zijn eerste werk *Truth exalted in 't licht*. Omtrent dezen tijd beschuldigde een zekere VINCENT de Kwakers, dat zij niet aan de Drieëenheid geloofden. Tot antwoord hierop schreef PENN *The sandy Foundation shaken*, waarin hij zijn geloof in de leer der Drieëenheid beled, doch bedenking maakte over de bewoordingen waarin het door de Engelsche Kerk werd ontwikkeld. Voor deze zoogenaamde aanranding werd hij naar den *Tower* gevoerd. Gedurende zijne gevangenschap, welke zeven maanden duurde, schreef hij een zijner meest gezochte werken *No Cross, no Crown*. Na zijne bevrijding vertrok hij op nieuw naar *Ierland*, om naar den toestand van de landgoederen zijns vaders te vernemen, en vertoefde aldaar omtrent twaalf maanden.

In 1670 kwam de *Conventicle Act* (wet tegen de geheime bijeenkomsten) tot stand, en PENN werd daarvan het eerste slagtoffer; men sloot hem in *Newgate* op, omdat hij, zoo men het noemde, voor eene oproerige vergadering had gepredikt. Voor de regtbank gebragt, verdedigde PENN zich meesterlijk, en werd door de jury onschuldig verklaard. Kort hierna stierf admiraal PENN, geheel verzoend met zijnen zoon, aan wien hij een jaarlijksch inkomen van 1500 Pst. naliet. In 1677 bezocht PENN de *Nederlanden* en *Duitschland*, met het doel, om aldaar de godsdienstige stellingen der Kwakers te verbreiden.

Wij zijn nu tot een gewichtig tijdperk in het leven van PENN genaderd, de vestiging namelijk van de volkplanting *Pennsylvania*. Koning KAREL II stond, op verzoek, aan PENN en zijne erfgenamen eene uitgestrektheid gronds langs den westelijken oever der *Delaware* af, en zulks ter voldoening eener schuld van 16,000 Pst., welke admiraal PENN eertijds ten behoeve der marine had voorgesloten. Het octrooi des konings was gedagteekend den 4 Maart 1680, en daarin werd dit gewest, ter eere van den stichter en zijnen vader, *Pennsylvania* genoemd. In 1682 vertrok hij naar zijne nieuwe volkplanting, en stichtte in het volgende jaar *Philadelphia*, aan de oevers van de *Delaware*. Nadat hij omtrent twee jaren hier had vertoefd, en alles op een' geregelden voet gebragt, keerde hij, in het midden van den zomer des jaars 1684, naar *Engeland* terug. PENN stond in zulk een' hoogen gunst bij JACOBUS II, dat hij, na de omwenteling, meer dan eens gevat werd op vermoeden van pogingen te hebben aangewend, om den verdreven vorst op den troon te herstellen, doch het gelukte hem telkens zijne onschuld te bewijzen. In 1699 stevende hij met zijne vrouw en kinderen andermaal naar *Pennsylvania*, om aldaar het overige deel zijns levens door te brengen. Toen men echter in *Engeland* er op uit was, om *Pennsylvania* weder onder de kroon-domeinen te brengen, keerde hij in 1701 naar *Engeland* terug ten einde zulks te verhinderen, hetgeen hem gelukte. PENN stierf den 30 Julij 1718 op zijn landgoed te *Ruscombe*, in het graafschap *Berk*. PENN heeft veel geschreven; zijne werken beslaan twee folio boekdeelen, waarin eene uitvoerige beschrijving zijns levens wordt gevonden.

(CLARKSON'S *Life of PENN*; SEWELL'S *History of the Quakers*; PROUD'S *History of Pennsylvania*; MARSILLAC, *Vie de Guillaume Penn*).

PERCY, (THOMAS), een beroemd letterkundige en prelaat der Iersche kerk, was de zoon eens kruideniers van *Bridgnorth*, in het graafschap *Shrop*, waar hij in 1728 werd geboren. Hij studeerde te *Cambridge*, en begon zijne letterkundige loopbaan met de vertaling eener Chinese novelle naar een Portugeesch handschrift. Dit werk werd spoedig gevolgd door een ander getiteld *Miscellaneous pieces relating to the Chinese*. In 1764 gaf hij eene nieuwe vertaling in 't licht van het *Hoogtied Salomo's* met eene verklaring en aantekeningen, en in 1765 eenen Sleutel voor het Nieuwe Testament, welke

dikwijls is herdrukt. In hetzelfde jaar verscheen het werk, waardoor hij het meest bekend werd, en dat voorzeker onder de sierlijkste en vermakelijkste voortbrengselen der Engelsche letterkunde behoort; het voert ten titel: *Reliques of antient English poetry*. Het bevat eenige der beste oud-Engelsche balladen, en vele fraaije lierzangen van de dichters uit de zestiende en zeventiende eeuw. Elk dichtstuk is vergezeld van belangrijke ophelderingen. De uitgave van zulk een bekoorlijk, nationaal werk vestigde de aandacht op den schrijver. De hertog en de hertogin van *Northumberland* kozen hem tot hunnen huiskapellaan; in 1769 werd hij tot een' van 's konings kapellanen benoemd, en in 1782 tot bisschop van *Dromore*. Zoodra hij tot bisschop in *Ierland* was verheven, achtte hij het zijnen plicht, zich geheel aan de zorgen zijns bisdoms toe te wijden. Na een veeljarig hoogst voorspoedig en gelukkig leven troffen hem eenige van de rampen dezer wereld. Hij verloor in 1782 zijn' eenigen zoon; zijn gezigt verzwakte allengs, en hij werd eindelijk geheel blind. PERCY stierf den 30 September 1811, in zijn paleis te *Dromore*, zeer betreurd door zijne onderhoorigen en vrienden.

(*Penny Cyclopaedia*).

PERDICCAS, een der veldheeren van ALEXANDER den Grooten, die het meest tot zijne overwinningen bijdroegen, was een Macedoniër van geboorte. Hij bezat geheel het vertrouwen van ALEXANDER, die hem stervend zijnen zegelring, (het zinnebeeld der koninklijke magt), overgaf, en hem door deze daad tot zijnen opvolger scheen te bestemmen. Na den dood van ALEXANDER huwde hij CLEOPATRA, zuster van den veroveraar, en trachtte zich van *Macedonië* meester te maken. Naar *Egypte* getrokken, om PTOLOMEUS LAGUS te bestrijden, verloor hij een groot aantal zijner manschappen bij het overtrekken van den *Nijl*; de overigen tot misnoegdheid overslaande, werd hij in het jaar 321 v. c. in zijne tent overvallen en vermoord. Het bewind, dat hij slechts twee jaren na ALEXANDER's dood had gevoerd, vindt men uitvoerig geschetst in de *Geschiede der Nachfolger Alexander's* door DROYSEN.

(ROLLIN, *Histoire ancienne*).

PERFIXE, (HARDOUIN DE BEAUMONT DE), een Fransch geschiedschrijver en godgeleerde, werd in 1605 te *Parijs* geboren. Hij was de zoon eens hofmeesters van den kardinaal RICHELIEU, studeerde te *Poitiers* en in zijne geboortestad, maakte zich door zijne kanselwelsprekendheid beroemd, en werd in 1644 tot opvoeder

benoemd van **LODEWIJK XIV.** In 1648 werd hij bisschop van *Rhodus*, en in 1662 aartsbisschop van *Parijs*. Hij stierf in 1670, algemeen betreurd. Zijn voornaamste werk is eene uitmuntende levensbeschrijving van **HENDRIK IV**, welke in de meest bekende talen is overgezet.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

PEREZ, (**ANTONIO**), was de natuurlijke zoon van **GONZALO PEREZ**, een beroemd schrijver (1) en staatsman, die gedurende veertig jaren staatssecretaris was van **KAREL V** en **PHILIPPUS II**. Na den dood zijns vaders, werd hij door **PHILIPPUS** benoemd, om hem in zijn ambt op te volgen. Aanvankelijk was het vertrouwen, dat de koning in hem stelde, onbepaald; doch weldra ondervond hij de onstandvastigheid der fortuin. **DON JAN VAN OOSTENRIJK**, een onwettige zoon van **KAREL V**, hoogmoedig geworden op zijne overwinningen op de Mooren van *Granada* en meer nog door de luisterrijke zegepraal bij *Lepanto* (1571), kon zich niet langer met de tweede plaats in het rijk vergenoegen, en bijkans niets minder dan een troon kon zijne eerezucht bevredigen. Eerst verzocht **DON JAN** den koning, om hem *Tunis* als een leen der Spaansche kroon af te staan. Ook was hij bedacht op een huwelijk met **ELIZABETH**, koningin van *Engeland*, de gezworene vijandin van *Spanje*, en knoopte met haar geheime onderhandelingen aan. Zelfs vermoedde men, dat hij zich aan het hoofd der opgestane Nederlanders wilde plaatsen. Tot al deze kuiperijen gebruikte hij **JUAN DE ESCOVEDO**, dien **PHILIPPUS** had aangesteld, om op de handelingen van **DON JAN VAN OOSTENRIJK** het oog te houden. De koning van *Escovedo's* ontrouw overtuigd, en vreezende om hem volgens de wet te straffen, wist **PEREZ** te bewegen den ontrouwen dienaar heimelijk uit den weg te ruimen. **PEREZ** huurde eenige sluipmoordenaars, die in Maart 1578 *Escovedo* afmaakten. Eenige maanden na het plegen dezer misdaad, beval **PHILIPPUS** om **PEREZ** alsmede **Doña ANA DE MENDOZA**, prinses van *Eboli*, het vermoedelijk voorwerp van 's konings genegenheid, in hechtenis te nemen. Zulks geschiedde in schijn om aan *Escovedo's* bloedverwanten en **DON JAN VAN OOSTENRIJK** genoegen te geven, maar inderdaad uit andere beweegredenen, welke echter niet genoegzaam bekend zijn. In zijn *Relaciones*, eenige jaren na dit treurspel in 't licht verschenen, spreekt **PEREZ** in het

breede over al deze zaken; doch zóó groot was de angst voor **PHILIPPUS**, dat hij zich altijd in dubbelzinnige en raadselachtige bewoordingen uitdrukt. Men onderstelt, dat **PEREZ** onvoorzigtig genoeg was, om zijn geheim aan de prinses van *Eboli*, die hij buiten weten zijns meesters bezocht, mede te deelen, en tevens op 's konings medepligtigheid aan *Escovedo's* moord te zinspelen. Volgens anderen was **PHILIPPUS** een teleurgestelde minnaar van de prinses en jaloersch op **PEREZ**, die vertrouwelijk met haar omging. Wat er ook van zij, **PEREZ** aan de justitie overgeleverd zijnde, werd er een zoogenaamd onderzoek naar zijn gedrag ingesteld, en hij tot twee jaren gevangenis, acht jaren ballingschap van het hof en tot eene zware boete veroordeeld. Aanvankelijk strekte zijn eigen huis hem tot gevangenis. **PHILIPPUS** ging zelfs voort hem tot zekere zaken te gebruiken, en beloofde hem zijne gunst en bescherming. Doch deze arglistige vorst door bedreigingen en beloften al de bescheiden waaruit zijne bloedschuld bleek magtig geworden zijnde, werd **PEREZ**, op zijn bevel, naar eene gevangenis overgebracht en op de pijnbank gelegd, waar hij zijne deelneming aan den moord van *Escovedo* bekende, doch tevens betuigde, daartoe van 's konings wege bevel ontvangen te hebben. **PEREZ** zou ongetwijfeld de doodstraf hebben ondergaan, zoo zijne echtgenoot, **Doña MARIA DE COELLO**, ondersteund door eenige harer vrienden, hem niet de middelen had verschaft, uit de gevangenis naar *Arragon* (de provincie waar hij geboren was) te ontsnappen. Te *Saragossa* aangekomen, riep **PEREZ**, ingevolge de *Arragoneesche* wetten, de bescherming in der Justizia, en drong op een streng en openlijk onderzoek aan. Doch **PHILIPPUS** stoorde zich noch aan het gezag der Justizia, noch aan 's volks vrijheden, noch aan den eed dien hij gezworen had, en beval de overheid van *Calatayud* den secretaris te vatten, en hem naar de koninklijke gevangenis te voeren. Op deze willekeurige schending hunner grondwettige regten, vloog het volk van *Saragossa* te wapen, en bevrijdde den gevangene. **PHILIPPUS** stelde nu een derde middel in het werk. Daar hij wist, dat **PEREZ** briefwisseling onderhield met **CATHARINA**, zuster van **HENDRIK IV**, koning van *Frankrijk*, die de Protestantische godsdienst was toegedaan, werd hij beschuldigd van ketterij en tooverij, en in eenen kerker der inquisitie geworpen. De vaderlandlievende Justizia protesteerde tegen deze nieuwe inbreuk van 's volks privilegiën, en de inwoners van *Saragossa*,

(1) Hij vertaalde de *Odyssae* van **HOMERUS** in versen, welke in 1542 het eerst te *Venetië* in 12mo. in 't licht verscheen.

tot de uiterste woede overslaande, omsingelden het paleis der inquisitie en bevrijdden den gevangene; men vermoordde den markies van *Almenara*, PHILIPPUS' vertegenwoordiger, en maakte zich aan andere buitensporigheden schuldig. Zoodra PHILIPPUS dezen opstand vernam, zond hij eene aanzienlijke krijgsmagt tegen *Arragon* af. De Saragossers vlogen te wapen, en trokken, onder *Don MARTIN DE LANUZA*, de koninklijke troepen te gemoet, doch namen op hare aannadering de vlugt; de ongelukkige edelman werd gevangen gemaakt en op staanden voet ter dood gebracht. Inmiddels ontkwam PEREZ naar *Frankrijk*, waar hij bescherming vond, en een verhaal schreef van al hetgeen hij had moeten lijden. Hij bezocht insgelijks *Engeland*, en werd door de staatsdienaren van *ELIZABETH* en andere doorluchtige mannen van zijnen tijd, zoo als den graaf *ESSEX*, *Lord SOUTHAMPTON*, *FRANCIS* en *ANTHONY BACON* vriendelijk ontvangen. Met eenige hunner onderhield hij eene briefwisseling in het Latijn. Gedurende het verblijf van PEREZ in *Frankrijk* stond hij aan verscheidene aanslagen op zijn leven ten doel, waarin PHILIPPUS steeds de hand had. *ESTOILE* zegt, dat een Spanjaard, *RODRIGO MUR*, in 1596, te *Parijs* op de pijnbank gebracht, bekende, dat hij door *IDIAQUEZ*, minister van PHILIPPUS II, was gezonden, om PEREZ te vermoorden. PEREZ stierf den 3 November 1616 te *Parijs* in diepe armoede, en werd in het klooster der Celestijnen begraven, waar, nog kort vóór de omwenteling, zijne grafstede, met een Latijnsch opschrift, was te zien. Behalve zijne *Relaciones* en zijne *Cartas y Aphorismos*, te *Parijs* in 1603 in 't licht verschenen, wil men, dat PEREZ eene geschiedenis van PHILIPPUS II heeft geschreven, die verduisterd is.

(*WATSON's Philip II*; *FERRERAS, Synopsis Historial*; *CABRERA, Historia de Felipe II*; *VAN DER HAMMEN, Historia de Don Felipe el prudente*).

PERGOLESI, (GIOVANNI BATTISTA), een vermaard componist, werd, volgens *Dr. BURNEY*, in 1704 te *Casoria*, nabij *Napels*, geboren. Hij was een kweekeling van *GAETANO GRECO*, en maakte zich vervolgens de lessen van *VINCI* en *HASSE* ten nutte. Gedurende een' geruimen tijd van zijn kortstondig leven waren zijne compositiën niet geliefd; doch eindelijk verwierf hij zich eenen grooten naam, die hem nog heden wordt toegekend. Hij stierf in 1737, ten naastenbij op denzelfden leeftijd als *RAFFAELLE*, *PURCELL* en *MOZART*. Onder zijne voornaamste werken behooren de te regt beroemde *Stabat Mater*; eene

mis en vespers, geschreven voor den herzog van *Matelon*; de *Olimpiade*, eene opera, en de *Salva Regina*, zijne laatste compositie.

(*Gazette musicale*, N°. 49; de *Marchese DI VILLAROSA, Lettera biographica*).

PERICLES, een doorluchtig Athener, redenaar, krijgsheld en staatsman, was de zoon van *XANTHIPUS*, die de Perzen te *Mycalé* versloeg, en van *AGARISTE*, eene nicht van den beroemden *CLISTHENES*. Hij werd tusschen 490 en 500 v. c. geboren, en ontving onderwijs van *ZENO*, *DAMON* en *ANAXAGORAS*. In tegenstelling van *CIMON*, ombelsde hij de partij van het volk, en verkreeg eenen verwonderlijken invloed op de gemoederen zijner landgenooten. Veertig jaren lang stond hij aan het hoofd der zaken in *Athene*, gedurende welk tijdvak hij den militair roem van den staat vermeerde, en de hoofdstad met onderscheidene heerlijke gebouwen verfraaide. Hij stierf in 't jaar 429 v. c.

(*THUCYDIDES*; *PLUTARCHUS, Pericles*; *THIRWALL'S History of Greece*; *ROLLIN, Histoire ancienne*; *BARTHELEMY, Reize van den jongen Anacharsis*, *OGINSKY, Péricles et Platon*).

PERIZONIUS, (JACOB), een man van uitgebreide kundigheden, vooral in het vak der geschiedenis, werd in 1651 te *Appingadam* in *Groningerland* geboren. Hij studeerde te *Deventer*, waar zijn vader, in 1672, als hoogleeraar overleed, vervolgens te *Utrecht* onder *GRAEVIUS* (een geleerde van een beminnelijk karakter, die de uitgave van een aantal oude classieke schrijvers, met aantekeningen, zoo van zich zelf als van anderen, bezorgde), en laatstelijk nog een tijd lang te *Leyden*. Na den dood zijns vaders verliet hij de godgeleerdheid, en bepaalde zich geheel tot de fraaije letteren. In 1681 werd hij conrector te *Delft*, en het volgende jaar hoogleeraar der geschiedenis en welsprekendheid te *Franeker*. Hij vervulde dezen leerstoel met zoo veel onderscheiding, dat de bestuurders der academie onderscheidene malen zijne bezoldiging vermeerderden. Echter aanvaardde PERIZONIUS in 1693 het hoogleeraarsambt voor de geschiedenis, welsprekendheid en de Grieksche taal te *Leyden*. Zijne talenten verspreidden dagelijks een' nieuwen glans; en schoon hij al de pligten jegens zijne leerlingen naauwkeurig vervulde, gaf hij jaarlijks nieuwe werken in 't licht, die hem weldra eene eerste plaats onder de doorluchtigste geleerden verzekerden. Maar zijn onafgebroken ijver ondermijnde allengs zijne gezondheid, en, na eenigen tijd een sukkelend leven geleid te hebben, over-

leed hij den 6 April 1715 te *Leyden*, alwaar hij, met voegzame statelijkheid, werd ter aarde besteld. Hij leide in de moeilijke oudste geschiedenissen van *Babylon* en *Egypte*, en in die van *Rome*, ongemeene proeven van scherpzinnigheid aan den dag. «Het is merkwaardig,» zegt VAN KAMPEN, «dat hij het gebruik van aanhalingen afkeurt, en eischt, dat men een' eerlijk man op zijn woord moet gelooven, en slechts in twijfelachtige gevallen bewijs vragen, daar toch met de aanhalingen zelve zoo ligtelijk «bedrog kan worden gepleegd.» PERIZONIUS schreef vele belangrijke werken, en liet zijne handschriften na aan de Leydsche bibliotheek.

(VAN KAMPEN, *Beknopte Gesch. der Ned. lett. en wetens.*; *Biographie du royaume des Pays-Bas*; *Penny Cyclopaedia*; KRAMER, *Elogium Perizonii*).

PEROUSE, (JEAN FRANÇOIS GALOUP DE LA), een verdienstelijk Fransch zeevaarder van de voorgaande eeuw, werd in 1741 te *Alby* in het departement *Tarn* geboren. Hij trad vroegtijdig in Fransche zeedienst, en onderscheidde zich in den slag van *Belle-Isle* tegen de Engelschen, (1759), en werd gevangen genomen. Na den vrede van 1762 keerde hij naar zijn vaderland terug. In 1773 bezocht hij de *Oostindiën*, waar hij tot 1777 diende. In den oorlog van 1778 tot 1783 onderscheidde hij zich bij verschillende gelegenheden. In den aanvang des jaars 1782 werd hij met drie schepen afgezonden, om de vastigheden der Hudson's Baai Compagnie, gelegen aan de oevers der baai, naar welke de Maatschappij haren naam draagt, in bezit te nemen. Den 24 Augustus viel hem het fort *York*, bij gebrek aan bezetting, zonder slag of stoot, in handen; na hetzelfde vernield te hebben, scheepte hij zich weder in. Vernemende dat verscheidene Engelschen in de bosschen waren ontsnapt, vreesde hij dat zij van honger zouden omkomen of in de handen der wilden vallen, weshalve hij eenige levensmiddelen en wapenen achterliet, om dit onheil af te wenden, eene daad van menscheit, welke door de Engelschen dankbaar werd erkend. In het fort *York* vond hij het handschrift van HEARNE's *Journey to the Coppermine River*, hetwelk hij aan den eigenaar terug gaf, onder uitdrukkelijke voorwaarde, dat het bij diens terugkomst in *Engeland* zou gedrukt worden. Dit werd beloofd, maar eerst dertien jaren later volbragt.

Nadat de vrede was hersteld (1783) vestigde de Fransche regering hare aandacht op de *Groote Stille Zuidzee*, en

zond LA PEROUSE met twee fregatten, *La Boussole* en *l'Astrolabe*, op eene ontdekkingsreize derwaarts. Den 1 Augustus 1785 verliet hij *Brest*, en omzeilde Kaap *Hoorn*, stevende tot 60° Noorder breedte, en voer vervolgens langs de westkust van Noord-Amerika naar *Monterey* in *Oppercalifornië*, welke kust vroeger door COOK en VANCOUVER was onderzocht. Van *Monterey* wendde hij den steven naar *Canton*, en van daar langs de oostkust van Azië naar *Avatsha* in *Kamschatka*. Dit is het belangrijkste gedeelte zijner reis, wijl hij eene kust opnam, die vóór hem zeer gebrekkelijk bekend was. Van *Avatsha* zond hij een' zijner officieren, LESSEY, met een verhaal zijner reis over land naar *Parijs*. *Avatsha* verlatende, zeilde hij naar de Zeevaarders-Eilanden, waar de *Astrolabe* haren kapitein DELANGLE en elf matrozen, die door de inboorlingen gedood werden, verloor. Na de *Vriendschaps-Eilanden* aangekomen te hebben, zeilde hij naar *Botany-Baai*, waar juist de gouverneur PHILIP was aangekomen, om de eerste Britsche volkplanting in *Australië* te vestigen. Van hier zond hij het vervolg van zijn reisverhaal naar *Europa*. Na zijn vertrek van *Botany-Baai* heeft men van hem noch de zijnen ooit iets gehoord. Daar men onderstelde, dat hij schipbreuk had geleden, zonden de Franschen onderscheidene schepen uit, om te onderzoeken wat er van hem geworden was. Eindelijk kwam men de zekerheid, dat zijne schepen vergaan waren bij een der eilanden van *Santa Cruz*, ook *Koningin Charlotte's Eilanden* geheeten. Dit eiland wordt door de Engelschen *Wanicoro* of *Wanicolo* en door de Franschen *Isle de Recherche* genoemd. De Fransche regering liet, uit de door LA PEROUSE van *Kamschatka* en *Botany-Baai* overgezonden dagboeken, door MILET DE MUREAU, eene beschrijving dezer reis samen stellen, en stond de voordeelen van dit werk af aan de weduw van den bekwaam zeevaarder, die een beter lot had verdiend.

(LA PEROUSE, *Voyage autour du monde*).

PERRAULT, (CLAUDE), een bekwaam geneesheer, natuuronderzoeker en bouwkundige, zag in 1613 te *Parijs* het levenslicht. Schoon zich aan de geneeskunde wijddende, werd zijne oplettenheid vooral op de bouwkunde gevestigd, toen COLBERT hem de taak opdroeg, om VETRUVIUS te vertalen. De eerste uitgave van dit werk verscheen in 1673, in drie deelen folio, met platen naar zijne eigene teekening. Zoo hij niet altijd de meening van dezen bij uitstek duisteren schrijver vatte, heeft hij echter onbetwistbare proeven van zijne

practische bekwaamheid en zijnen uitstekenden smaak in de bouwkunst gegeven, gelijk blijkt uit de beroemde *façade* van het *Louvre* en het Observatorium te *Parijs*, welke naar zijne teekeningen zijn gebouwd. Behalve zijne vertaling van *vitruvius*, gaf hij een werk in 't licht *Over de vijf bouworden* en een ander over de natuurlijke historie. In een nagelaten werk geeft hij eene beschrijving van onderscheidene werktuigen zijner vinding. Hij stierf den 9 October 1688 te *Parijs*.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

PERRAULT, (CHARLES), een broeder des voorgaanden, geboren den 12 Januarij 1628, bezat insgelijks eenig talent voor de bouwkunde, hetwelk hem den post van *Premier commis des bâtimens du roi* bezorgde. Hij is echter hoofdzakelijk bekend als schrijver van de *Parallèle des anciens et des modernes*, waarin hij de nieuweren boven de ouden verheft. Later schreef hij *Les hommes illustres qui ont paru en France pendant ce siècle*, waarvan het eerste deel in 1696 en het tweede in 1701 in 't licht verscheen. Hij overleed in 1703.

(*Mémoires de CHARLES PERRAULT*).

PERRAULT D'ARMACOURT, zoon van **CHARLES PERRAULT**, was insgelijks een schrijver van naam, en wordt nog in aandelen gehouden door zijne tooververtellingen, *Contes des Fées*, welke als een classiek werk in dat vak der letterkunde kunnen beschouwd worden.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

PERSEUS, zoon van **PHILIPPUS V**, koning van *Macedonië*, diende vroegtijdig in het leger zijns vaders, en onderscheidde zich voordcelig in den oorlog tegen de woeste stammen, die zich aan de grenzen van *Macedonië* ophielden. In 179 v. c. volgde hij zijnen vader op. Aanvankelijk bekrachtigde hij het verbond, hetwelk **PHILIPPUS** met de Romeinen had moeten aangaan, doch begon zich spoedig ten oorlog uit te rusten, om de vernederingen, welke de *Macedoniërs* hadden verduurd, te wreken. De Romeinsche legers, welke tegen hem optrokken, werden grootendeels verslagen tot dat **PAULUS ÆMILIUS** het opperbevelheerschap aanvaardde. Deze trok over het Thessalische gebergte, en kwam in de nabijheid van *Pydna*, waar hij **PERSEUS** met zijn leger ontmoette. De Romeinen vonden middel om door de *Macedonische* phalanx te breken. Hierop volgde eene schrikkelijke verwarring en ijsselijke slagting, waarin 20,000 *Macedoniërs* het leven verloren. Deze enkele veldslag be-

sliste het lot van een magtig en oud koningrijk. Geheel *Macedonië* onderwierp zich aan de Romeinen. **PERSEUS** vlugtte bijkans geheel alleen, zonder het einde van den strijd af te wachten. Hij begaf zich eerst naar *Pella*, den ouden zetel der *Macedonische* koningen, vervolgens naar *Amphipolis*, en van daar naar het eiland *Samo-thrace*, hetwelk als onschendbaar werd beschouwd. Van daar trachtte hij over zee te ontkomen naar *Thracië*, doch een *Cretensch* scheepskapitein, die een gedeelte zijner schatten aan boord had, zeilde weg, en liet den koning aan wal. De volgelingen des konings hem insgelijks verlaten hebbende, behalve een, ging **PERSEUS**, met zijnen oudsten zoon **PHILIPPUS** uit den tempel, waarin hij eene schuilplaats had gezocht, en gaf zich aan de Romeinen over. In den beginne werd hij door **ÆMILIUS** met groote toegevendheid behandeld, doch naderhand met zijne kinderen door de straten van *Rome* in triumpf rondgevoerd. Vervolgens hield men hem in de stad *Alba*, bij het meer *Fucinus*, gevangen, waar hij binnen weinige jaren overleed. Zijn zoon **PHILIPPUS** stierf insgelijks te *Alba*. Een ander jonger zoon zou, volgens sommigen, secretaris van de stad *Alba* geworden zijn.

(**ROLLIN**, *Histoire romaine*; **STUART**, *Romeinsche geschiedenissen*).

PERTINAX, (PUBLIUS HELVIUS), een Romeinsch keizer, werd in 126 n. c. te *Villa Martis*, nabij *Alba Pompeja*, thans *Alba* in *Piëmont*, geboren. Zijn vader dreef handel in houtskolen, een belangrijk artikel van brandstof in *Italië*, zelfs nog tegenwoordig. **PERTINAX** genoot eene goede opvoeding, en ontving onderwijs van **SULPICIUS APOLLINARIS**, een beroemd spraakkunstenaar, die door **AULUS GELLIUS** dikwijls wordt aangehaald. Na den dood zijns meesters gaf hij zelf onder-richt in de spraakkunst, doch, ontevreden over de geringe voordeelen die dit beroep hem opleverde, trad hij in krijgsdienst, en onderscheidde zich bij vele gelegenheden, vooral tegen de Germanen. Hij bekleedde verscheidene hooge ambten, onder anderen die van consul en proconsul in *Afrika*. Na den moord van keizer **COMMODOUS** werd hij in 193 n. c. ten troon verheven, en begon zijne regering met misbruiken af te schaffen en de krijgstucht te herstellen. **PERTINAX** was geliefd bij den senaat en het volk; doch de op-roerige Pretorianen, heimelijk aangemoedigd door den verrader **LÆTUS**, door wiens toedoen **PERTINAX** op den troon was geplaatst, zwoeren tegen den nieuwen keizer samen. Na het rijk aan verscheidene per-

sonen te hebben aangeboden, vlogen drie honderd hunner naar het paleis, om PERTINAX te vermoorden. Zijne vrienden rieden hem zich te verbergen tot dat de storm over was; doch zulks beneden zijne waardigheid achtende, verscheen hij voor de oproerlingen, en sprak kalm en bedaard over het misdadige van hunnen aanslag. Dit maakte indruk op de menigte, tot dat een der krijgslieden, (een Germaan van geboorte), zijne spies naar den keizer wierp, en hem in de borst kwetste. PERTINAX bedekte zich het gelaat, de goden smeekende zijnen moord te wreken; hierop werd hij door de soldaten verder afge maakt. Alleen ELECTUS, die ook tot zijne verheffing had medegewerkt, beschermde hem zoo lang hij kon, en werd met hem vermoord. De soldaten hieuwen PERTINAX het hoofd af, droegen het naar hunne legerplaats, en boden den meestbiedenden het rijk aan. PERTINAX had den ouderdom van zeven en zestig jaren bereikt, en slechts zeven en tachtig dagen geregeerd.

(CAPITOLINUS, in *Historia Augusta*; DIO CASSIUS, b. 73; CREVIER, *Histoire des empereurs romains*).

PERUGINO, (PIETRO), een verdienstelijk schilder, wiens eigenlijke naam was VANNUCCI, werd in 1446 te *Città della Pieve*, in den *Kerkelijken Staat*, geboren. Zijn vader was een arm man, CRISTOFANO geheeten, die hem als winkeljongen (*fattorino*) bij eenen schilder van *Perugia* plaatste. Op den ouderdom van nagenoeg vijf en twintig jaren bezocht hij *Florence*, en werd de leerling van ANDREA VEROCCHIO, den leermeester van LEONARDO DA VINCI. Binnen weinige jaren verwierf hij zich zoo veel vermaardheid, dat zijne penseelwerken buiten 's lands gezocht werden. Voor de nonnen van Santa Chiara te *Florence*, schilderde hij in 1485 *Den dooden Christus*, waarvoor FRANCISCO DEL PUGLIESE drie maal den oorspronkelijken prijs bood, en een duplicaat door de hand van PERUGINO zelf geschilderd; doch dit aanbod werd afgewezen. Vervolgens schilderde hij de fresco's in de *Cambio* te *Perugia*. Naderhand bezocht hij andermaal *Florence*, doch aldaar met zijne kunstbroeders in onmin levende, keerde hij naar de stad terug, van welke hij zijnen naam ontleent. Hij stierf in 1524 te *Castello della Pieve*. Tot zijne eer zij nog gezegd, dat hij de leermeester was van RAPHAËL. VASARI zegt van PERUGINO, dat hij een ongeloovige was, die men nimmer van de onsterfelijkheid der ziel kon overtuigen. Tevens prijst hij zijne schrandere compositie en fraai coloriet. De eerste werken van RAPHAËL, zoo als het *Huwelijk van de Maagd Maria*,

gelijken ongemeen veel naar die van PERUGINO.

(VASARI, *Vite dei Pittori*; RUMOHRE, *Italianische Forschungen*; LANZI, *Storia pittorica*).

PESCE, (NICOLA, of COLA), een beroemd Siciliaansch zwemmer en duiker, die omstreeks het einde der veertiende eeuw leefde. Zijn naam was NICOLA, en hij werd *Pesce* (de Visch) bijgenaamd, uit hoofde zijner groote bedrevenheid in het zwemmen en duiken. FREDERIK II, koning der beide *Siciliën*, moedigde hem hiertoe aan. Men verhaalt van PESCE de wonderbaarlijkste dingen; hij zou gansche uren onder en gansche dagen in het water hebben kunnen doorbrengen; hij zwom van *Sicilië* naar de *Liparische Eilanden*, om brieven en gewigtige papieren in eenen lederen zak over te brengen. De waarheid schijnt te zijn, dat hij een zeer ervaren zwemmer en duiker was, en langer onder water kon blijven dan iemand vóór en na hem. Van zijne jeugd af was hij gewoon om langs de kust naar oesters en koraal te duiken. Men verhaalt, dat koning FREDERIK hem op zekeren dag uitartte, om van Kaap *Faro* in zee te springen, waar de stroom eene draaikolk vormt, welke onder den naam van *Charybdis* bekend is. En toen PESCE aarzelde, wierp de koning eenen gouden beker in zee; PESCE stortte zich naar beneden, bleef een geruimen tijd onder water, en bragt den beker bij den koning terug, die hem denzelfden met eene goudbeurs ten geschenke gaf. Men wist PESCE te bewegen de proef te herhalen, doch hij kwam nimmer weder te voorschijn. Wij weten thans, dat de maalstroom van *Charybdis* niet zoo verschrikkelijk is als hij vroeger werd voorgesteld, en dat er somtijds in het water weinig beweging is (1). De hoogleeraar KINKER heeft de duikkunst van PESCE in een zijner gedichten voortreffelijk geschilderd.

(KIRCHER, *Mundus Subterraneus*).

PESTALOZZI, (JOHANN HEINRICH), als vriend der menscheit en als opvoeder, door woord en daad een der edelaardigste mannen van onzen tijd, werd den 12 Januarij 1745 te *Zurich*, waar zijn vader geneesheer was, geboren. Nadat hij in de godgeleerdheid en de regten had gestudeerd, liet hij zijne uitzigten betrek-

(1) MARIOTTI spreekt in zijne *Reflessioni* over het meer van *Perugia*, van eenen visscher, NONNO DI SAN FELICIANO, die een groot zwemmer en duiker was, zoo als PESCE COLA van *Sicilië*, en bijkans geheel in het water leefde. NONNO bereikte den ouderdom van ruim negentig jaren. Men moet echter in het oog houden, dat het meer van *Perugia* niet zeer diep is.

kelijk den kansel en de balie varen, om zich met de bebouwing van een weinig ontgonnen landgoed, hetwelk hij bij *Bern* had aangekocht, bezig te houden. Op den ouderdom van vijf en twintig jaren vestigde hij zich aldaar, en noemde het *Neuhof*. Getuige van de grove onwetendheid der boeren, was hij er op bedacht, hunnen ellendigen toestand te verbeteren, vooral door hunne verstandelijke vermogens te ontwikkelen. Ter bereiking van dit menschlievend doel, gaf hij later onderscheidene geschriften in 't licht. In 1775 nam hij eenige verlatene bedelkinderen in zijn huis op, en dit getal groeide weldra tot vijftig aan. Hij werd hun vader, onderwijzer en verzorger. De onkosten daaraan verbonden werden geheel uit eigen middelen bestreden; *PESTALOZZI* offerde hiëraan nagenoeg zijn gansche vermogen op. Doch eindelijk werd ook zijne volharding met een goed gevolg bekroond. Onder bescherming van het Zwitsersch gouvernement rigtte hij, in 1798, te *Stanz*, een huis van opvoeding voor arme kinderen op. Door vreemde troepen van daar verjaagd, huurde hij het kasteel en het domein *Berthoud* in het kanton *Bern*, waar zijn instituut allengs in bloei toenam. Deze inrigting werd in 1804 naar *München* en later naar *Yverdun* verplaatst. In 1825 trok hij zich op zijn landgoed *Neuhof* terug, en overleed den 17 Februarij 1827 te *Brugg*, in het kanton *Argau*. De leerwijze van *PESTALOZZI*, die zich te regt eenen Europeschen naam verwierf, heeft vooral eene zielkundige opleiding, niet enkel onderwijs maar tevens vorming, ten doel. Onder de werken van *PESTALOZZI*, waaruit men zijn stelsel best kan leeren kennen, behooren zijne geschriften: *Wie Gertrud ihre Kinder lehrt*, *Das Buch der Mutter*, en de *Anschauungslehre der Zahlenverhältnisse*. *PESTALOZZI* bezorgde zelf in zijne laatste dagen eene nieuwe uitgave zijner werken, welker opbrengst hij afstond aan eene armenschool, door hem in 1818 gesticht. Zijne geschriften zijn in onderscheidene talen overgebracht; ook wij hebben daarvan eene goede vertaling door den Heer *PRINSEN*, hoofdonderwijzer der Kweekschool voor onderwijzers te *Haarlem*.

(*PESTALOZZI*, *Meine Lebensschicksale, als Vorsteher meiner Erziehungsanstalten in Burgdorf und Iserten*; *BIBER*, *Beitrag zur Biographie Heinr. P.'s*; *BLECHMANN*, *Heinr. P.'s Züge aus dem Bilde seines Lebens und Wirkens*; *CHRISTOFFEL*, *P.'s Leben und Ansichten, in einem wortgetreuen Auszuge aus sämtlichen von P. herrührenden Schriften*).

PETER I, *Ruslands* grootste monarch, werd den 11 Junij 1672 te *Kolomenskoë Selo* (1); een dorp in de nabijheid van *Moscou*, geboren. In 1682 werd hij met zijn' halven broeder *IWAN* op den troon verheven, en bij diens dood was *PETER* alleen oppermagtig heerscher over *Rusland*. Hij had nu zijn achttiende jaar bereikt. *PETER* was kloek van gestalte en welgemaakt; hij had regelmatige trekken, welke soms groote strengheid aanduiden; dan weder was hij vrolijk en spraakzaam, en altijd werkzaam en vol veerkracht. Zijne opvoeding was door de prinses *SOPHIA*, (eene zijner halve zusters) zeer verwaarloosd, doch zijn genie overwon alle hinderpalen. Hij vestigde eerst zijne aandacht op het leger, hetwelk hij met de hulp van *LE FORT* en *PATRICK GORDON*, twee bekwame vreemdelingen, op eenen beteren voet bragt. Hij zelf deelde zich bij het leger in als gemeen soldaat, en doorliep alle rangen voordat hij dien van opperbevelhebber aannam. Al de jeugdige *Bojaren* wekte hij op, om zijn voorbeeld te volgen. De soldaten legden hunne wijde kleederen af, schoren zich den baard, kortten hun haar, en in weinig tijds had *PETER* een corps van 5000 man, volgens de Duitsche wijze gekleed en onderwezen. Het zien van een klein vaartuig (op de rivier welke door *Moscou* stroomt) door eenige *Hollanders* ten tijde zijns vaders gebouwd, maakte op hem zoo sterk eenen indruk, dat hij besloot eene vloot te scheppen. Hij huurde *Hollandsche* en *Venetiaansche* scheepstimmerlieden, die te *Pskow* eenige kleine schepen bouwden, waarmede hij op het meer *Peipus* zeiltogten deed, totdat hij, dit water te beperkt vindende, naar *Archangel* ging, waar hij twee zomers doorbragt, aan boord van *Hollandsche* en *Engelsche* schepen, op de *Witte Zee* kruisende, ten einde al de werkzaamheden van een' wakker zeeman te leeren kennen. Ten einde niet in alles van vreemdelingen af te hangen, zond hij verscheidene jonge *Russen* naar *Venetië*, *Livorno* en *Holland*, om de scheepsbouwkunst te leeren. Door al deze maatregelen namen de uitgaven zoo zeer toe, dat hij genoodzaakt was eenige voorzorgen te nemen ter vermeerdering van 's rijks inkomsten. *PETER* besloot alzoo de inkomende regten van vijf tot tien ten honderd te verhoogen, hetgeen in het eerste jaar eene vermeerdering van 2,000,000 roebels ten gevolge had. In 1696 bele-

(1) Men ziet aldaar, niet ver van het nieuwe keizerlijke paleis, de bouwvallen van het oude vervallen *Czaren-slot*, waarop *PETER* het levenslicht aanschouwde.

gerde en bemagtigde hij *Azof*. Gedurende de vreugdebedrijven over deze eerste zegepraal, door het leger en de vloot zijner eigen schepping behaald, spanden de misnoegde Bojaren en Strelitzen zamen, om hem te vermoorden. Doch een der eedgenooten, berouw gevoelende, verried den aanslag, die de schuldigen in het verderf stortte.

Rusland werd destijds aan geen Europeesch hof vertegenwoordigd; doch PETER, meer dan ooit overtuigd van de meerderheid der bewoners van het Westelijk *Europa* over zijne eigene barbaarsche onderdanen, besloot deze landen zelf te bezoeken, en met dit doel zond hij een buitengewoon gezantschap naar *Holland*, en vergezelde het zelf incognito. Voordat hij in 1697 de reis aanvaardde, nam hij de voorzorg, den generaal GORDON met 4000 man zijner lijfwacht in *Moscou* achter te laten, met bevel in die hoofdstad te blijven. Hij nam slechts twaalf zijner dienaren mede, onder welke zijne gunstelingen MENZIKOFF en GALITZIN, alsmede zijnen dwerg, een noodzakelijk aanhangsel van alle Russische grooten. Hij begaf zich regtstreeks naar *Zaandam*, huurde eene kleine woning met twee kamers, eene vliering en een schuurtje. Hij kocht scheepstimmermans kleederen en gereedschap, en werkte aldaar, met zijne dienaren, op eene verf als gemeen scheepstimmerman. PETER wilde hier slechts *Pieterbaas* genoemd worden; hij stond vroeg op, kookte zijn eigen pot, en ontving zijn weekloon. Iemand, die hem daar heeft gekend, beschrijft hem als « groot en sterk, vlug en « rap te voet, snel in al zijne bewegingen, met een vol en glad aangezicht, « hebbende bruine wenkbrauwen en krullend zwart haar, en zwaaijende met « zijne armen. » Hij deed onderscheidene zeiltogtjes op het *IJ* en de *Zuiderzee*, en vervaardigde eigenhandig eenen boegspriet. Ook maakte hij zich bekend met het touwslaan, zeilemaken en smeden. Een ijzeren staaf, door hem eenige jaren later te *Olonez* gesmeed, en met zijn eigen naamcijfer voorzien, wordt nog door de academie der wetenschappen te *St. Petersburg* bewaard. Hij bezocht fabrieken en hospitalen, waar hij leerde aderlaten, water aftappen en kiezen trekken. Van *Holland* begaf hij zich naar *Engeland*, alwaar hij in Januarij 1698 aankwam. De markies van *Carmarthen* werd door koning WILLEM benoemd, om den Czaar te vergezellen, en, volgens sommigen, sleten zij menigen avond te zamen, drinkende brandewijn met peper. PETER bezocht de scheepstimmerwerven te *Deptford*, *Wool-*

wich en *Chatham*. Ook vertoefde hij een geruimen tijd te *Rotherhithe*, waar hij een schip voor zich liet bouwen. Na volbragt dagwerk had hij de gewoonte om met zijne medgezellen eene herberg, nabij *Towerhill*, te bezoeken, om aldaar te rooken en bier en brandewijn te drinken. Dit huis heeft nog den Czaar van *Rusland* tot uithangbord. Hij ging naar *Portsmouth* om eene groote vloot in oogenschouw te nemen en een spiegelgevecht bij te wonen. In April verliet hij *Engeland*, onderscheidene kunstenaars, geleerden en officieren met zich nemende. Hij vertoefde nog eenigen tijd in *Holland*, en begaf zich vervolgens naar *Weenen*, om zich met de kleeding, de krijgstuicht en de tactiek van het keizerlijke leger, destijds als het beste in *Europa* beschouwd, bekend te maken. Van daar zou hij zich naar *Italië* begeven, toen hij de tijding kreeg, dat er onder de Strelitzen een opstand was uitgebroken, welke door de priesters en prinses SOPHIA werd aangestookt. Nu bleek het hoe wijs PETER had gehandeld met den generaal GORDON in *Moscou* achter te laten. Deze krijgsman versloeg de opstandelingen, van welke er velen sneuvelden of in de gevangenis werden geworpen, om door den Czaar zelven te regt gesteld te worden. PETER verliet nu onmiddellijk *Weenen*, en kwam, na eene afwezigheid van zeventien maanden, in *Moscou* terug. De schuldigen werden op eene barbaarsche wijze gestraft. Tot verschooning van PETER's betoonde wreedheid moet men niet uit het oog verliezen, dat dit reeds het derde oproer was onder zijne regering, en dat hij door deze betoonde strengheid de misnoegden zocht af te schrikken.

In het jaar 1700 geraakte PETER in oorlog met *Zweden*, waar de krijgsmachtige KAREL XII den scepter zwaaide. Aanvankelijk werden de Russen herhaalde malen geslagen; doch dit ontmoedigde geenszins hunnen standvastigen monarch. In den bloedigen slag bij *Narva*, op den 30 November 1700, moesten 38,000 Russen voor 8,000 Zweden onderdoen. Doch PETER zeide: « Ik weet het wel, de Zweden zullen ons nog menigmaal slaan; « maar wij zullen leeren. Deze slag zal, « denk ik, de Russen uit hunne traagheid « wekken, en hen dwingen te leeren wat « zij niet weten! » PETER had zich niet vergist; eindelijk verkreeg hij de overmagt, en won den 8 Julij 1709 den beslissenden slag bij *Pultawa*. In het gevoel van het gewigt dezer zegepraal, schreef PETER op het slagveld aan den admiraal APRAXIN te *Petersburg*: « Onzen vijand

« heeft het lot van PHAETON getroffen, en « eindelijk is de grondslag van onze Neva- « stad (*St. Petersburg*) bevestigd. » In 1711 was PETER echter minder gelukkig tegen de Turken, die hem aan de oevers van de Pruth aan alle zijden omsingelden, en noodzaakten eenen nadeeligen vrede te sluiten. Tegen Perzië streed hij in 1723 met geluk, en dwong deze mogendheid tot den afstand van de steden *Derbent* en *Baku*, en de provinciën *Ghilan*, *Masanderan* en *Astarabad*. PETER had nu het toppunt van zijnen roem bereikt. De senaat en de heilige synode baden hem, in naam des volks, den titel van *Vader des Vaderlands*, *Keizer aller Russen* en den bijnaam van *den Grooten* aan te nemen. Te midden echter van al dezen roem werden zijne laatste jaren beneveld door huisselijk verdriet. Zijn oudste zoon ALEXEI koos zijne vrienden en raadgevers onder de misnoegde priesters en Bojaren. PETER onderhield hem over zijn gedrag, en zeide hem dat hij hem niet zoude opvolgen tenzij hij van gedrag veranderde. Deze vermaningen met verachting beantwoord wordende, dwong PETER hem tot afstand van zijn regt van opvolging, en het noemen zijner gewetenlooze raadslieden. De antwoorden van ALEXEI op de vragen, welke hem gedaan werden, waren van zoodanigen aard, dat PETER het noodzakelijk achtte, hem voor den staatsraad, de regters en bisschoppen te regt te doen staan, die hem eenpariglijk ter dood veroordeelden. Op den dag zijner veroordeeling werd hij door eene hevige ongesteldheid aangetast, welke twee dagen daarna (7 Julij 1718) aan zijn leven een einde maakte. Het volgende jaar stierf PETER's zoon bij CATHARINA, aan wien ALEXEI zijn regt van opvolging had afgestaan, in den ouderdom van vijf jaren. Ook PETER's gezondheid begon allengs af te nemen. Hij leed veel door een gebrek aan de blaas, welk pijnlijk ongemak hij trachtte te smoren door een buitenmatig gebruik van sterken drank. Gedeeltelijk hersteld, ging hij, tegen den raad zijner geneesheeren, de werken, die hij aan het meer *Ladoga* liet aanleggen, bezichtigen. Terug gekomen voer hij naar *Lachta*, aan de golf van *Finland*, en lag daar naauwelijks ten anker, toen eene boot vol soldaten tegen het strand geworpen wordende, PETER in zijne drift om hen te redden, door het water waadde, waaruit eene hevige ontsteking in de blaas en de ingewanden ontstond. Hij werd naar *St. Petersburg* terug gevoerd, alwaar hij den 28 Januarij 1725 zijnen grooten geest uitblies. « Wanneer een monarch den

« naam van *Grooten* verdient, » zegt HERDER, « dan is het Czaar PETER! »

(SÉCUR, *Histoire de Russie et de Pierre-le-Grand*; *Biographie universelle*; BERGMANN, *P. der Grosze als Mensch und Regent*).

PETER VAN AMIENS, genaamd de *Kluizenaar*, gedenkwaardig als de bewerker van de kruistogten, werd in het bisdome van *Amiens* geboren. Aanvankelijk diende hij als soldaat, huwde eenigen tijd later, werd na den dood zijner echtgenootes *kluizenaar*, en deed eene pelgrimsreize naar *Jeruzalem*. Hier leerde hij den treurigen toestand kennen van de Christenen die onder het Sarraceensche juk zuchtten, en schilderde hun lot, bij zijne terugkomst, met de levendigste kleuren. Deze buitengewone man, wanstaltig van het hoofd tot de voeten, overdekt met de lompen der armoede, bezat eene wegslepemde welsprekendheid; zijne fonkelende oogen, zijne krachtige gebaren en zijne buitensporige verbeeldingskracht deden, als ware het, wonderen, en zijne tot geestdrift opgevoerde ziel was het brandpunt, in hetwelk alle hartstogten te zamen troffen, om in de woedendste drift te ontaarden. DEMOSTHENES maakte welligt nimmer op zijne hoorderen levendiger indruk. PETER's met geestdrift uitgesprokene kruispredikatiën, bragten geheel *Duitschland*, *Italië*, *Frankrijk* en *Nederland* in beweging. « De boeren, » (zegt een oud kronijkschrijver), « liepen « van den ploeg en uit het veld; de « herders van het vee, de knechten en « meiden uit hunne diensten, de mannen « van hunne wijven, de bruidegoms van « hunne bruiden, en zelfs de monniken « en nonnen uit de kloosters, om het « kruis te dragen. Als uit éenen mond « riep men: « God wil het! God wil het! » Petrus de *Kluizenaar* opende, met eenen ongeregelde hoop van 40,000 menschen, den eersten kruistogt ter verovering van het *Heilige Land*. WALTER VON HABENICHTS, (GAUTHIER *sans avoir*), een arme Fransche ridder, stond aan het hoofd der voorhoede. Deze benden zich aan verregaande baldadigheden en geweldenaarijen schuldig makende, werden door de getergde Hongaren en Bulgaren bijkans geheelenaal uitgeroeid. Petrus borg zijn leven door tijdig naar *Konstantinopel* te wijken, en hield van zijn leger slechts 3000 man over. Toen GODFRIED van *Bouillon* den 19 Julij 1099, Vrijdags ten drie ure, *Jeruzalem* stormenderhand bemagtigde, vinden wij PETER ook hier weder werkzaam. Hij werd daar zelfs stedehouder, doch keerde spoedig naar zijn vaderland terug, en stierf in

1115 in het klooster te *Huy*, door hem zelven gesticht.

(PÖLITZ, *Geschiedenis der wereld; Plutarque des Pays-Bas*).

PETERS, (BONAVENTURA), een der beste Vlaamsche zeeschilders, werd in 1614 te *Antwerpen* geboren. Bij voorkeur schilderde hij stormen op zee, waarvan hij met ongemeene waarheid en vuur de verschillende omstandigheden afmaalde, welke het gemoed met schrik en medelijden vervullen. De onstuimige golven, de nakende storm, het vergaan van schepen tegen rotsen, zeelieden in de diepte verzwolgen wordende, of, op een eenzaam strand met den dood kampende, dit alles drukte hij met de grootste natuurlijkheid uit. Somschids echter schilderde hij, even verdienstelijk, stille zeeën of kasteelen en steden aan de kust gelegen. Zijne beste werken worden hoog geschat en zijn zeldzaam. Hij stierf in 1652 in den jeugdigen ouderdom van acht en dertig jaren.

(*Penny Cyclopaedia*).

PETION, (ALEXANDER), een Mulat, wiens eigenlijke naam was SABES, werd in 1770 te *Port au Prince* op het eiland *St. Domingo* geboren. Zijn vader was een planter, die hem eene vrijzinnige opvoeding gaf. Toen de Zwarte bevolking tegen de Blanken opstond, nam hij deel aan den strijd, en onderscheidde zich bij verschillende gelegenheden. In 1807 werd hij gekozen tot president van de republiek *Haïti*, welke toen het zuidelijk en westelijk gedeelte van *St. Domingo* omvatte. PETION bekleedde deze hooge waardigheid met zoo veel roem, dat men hem den eernaam gaf van *Vader des vaderlands*. Hij stierf in 1818.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

PETIS DE LA CROIX, (FRANÇOIS), een geleerd Fransch orientalist, werd tegen het einde des jaars 1653 te *Parijs* geboren. Zijn vader was koninklijk tolk voor de Oostersche talen, en bestemde hem voor dezelfde betrekking. Op den ouderdom van zestien jaren zond COLBERT hem naar het Oosten. Hij vertoefde verscheidene jaren te *Aleppo*, *Ispahan* en *Konstantinopel*, waar hij het Arabisch, Perzisch en Turksch geheel meester werd. Gedurende zijn verblijf te *Aleppo* vertaalde hij in sierlijk Arabisch eene beschrijving van den veldtocht van LODEWIJK XIV in *Holland*, welke zijn tijdgenoot PELISSON in 't licht gaf. Hij keerde in 1680 naar *Parijs* terug, en werd twee jaren later naar *Marocco* gezonden als secretaris van DE SAINT AMAND, die tot afgezant bij den regerende sultan MULEY ISMAIL was benoemd.

II.

Voor dezen vorst hield hij eene redevoering in het Arabisch, waarover het gansche hof verbaasd stond, zoo sierlijk en gemakkelijk was zijne voordragt. In 1692 werd hij benoemd tot hoogleeraar aan het *Collège royal de France*, en na den dood zijns vaders (1695) volgde hij dien als tolk in de Oostersche talen op. Behalve in 't Arabisch, Turksch en Perzisch was hij zeer bedreven in de Mongoolsche, Armenische en Ethiopische talen. Hij overleed den 4 December 1713 te *Parijs*, nalatende eenen zoon ALEXANDRE LOUIS MARIE, die hem in zijne onderscheidene betrekkingen opvolgde. Onder de voornaamste zijner werken behooren *Les mille et un jours*, uit het Perzisch vertaald; *Contes turcs*, eene vertaling naar SHEIK ZADEH, en *L'histoire de Timur*, naar het Perzisch van SHEREF-ED-DIN ALI YESDI.

(GOUJET, *Mémoire historique et littéraire sur le collège royal de France; Biographie universelle*).

PETIT, (JEAN LOUIS), een uitstekend wondarts, werd den 13 Maart 1674 te *Parijs* geboren. De beroemde professor in de ontleedkunde LITRE, die bij zijnen vader inwoonde, boezemde den jongen PETIT zulk eenen lust voor hetzelfde vak in, dat hij, op den ouderdom van twaalf jaren, reeds handig genoeg was het ontleedmes te voeren en de voorwerpen voor de lessen zijns meesters in gereedheid te brengen. Zestien jaren oud zijnde, kwam hij in de leer bij eenen chirurgijn. En zoo groot was zijn ijver om zich te bekwamen, dat MARESCHAL, eerste chirurgijn van het hospitaal *La Charité*, hem meer dan eens slapende vond voor de deur van dit gesticht, ten einde bij zijne komst eene goede plaats bij zijne operatiën te bekomen. In 1692 werd hij als chirurgijn bij het leger geplaatst, welken post hij tot 1700 vervulde. Naar *Parijs* terug gekeerd, rigtte hij eene school op voor de ontleed- en wondheilkunde, waarin eenige der uitstekendste wondartsen van *Europa* zijn gevormd. PETIT was vele jaren achtereen de beroemdste chirurgijn van *Europa*, en stierf den 7 April 1750. Na zijnen dood bezorgde DE LESNE zijn *Traité des maladies chirurgicales*, hetwelk onder zijne hoofdwerken behoort, terwijl men aan zijn *Art de guérir les maladies des os* geene mindere verdienste toekent.

(*Penny Cyclopaedia; Conversations-Lexicon*).

PETITOT, (JEAN), een uitstekend schilder in brandverw, de zoon eens beeldhouwers en bouwkunstenaars, werd in 1607 te *Geneve* geboren. Voor den handel in juweelen bestemd, werd hij bij

zijn schoonbroeder BORDIER in de leer gedaan, en in deze betrekking oefende hij zich in het emaileren of brandschilderen van juweelen versierselen. Hij was zoo gelukkig in het vinden der kleuren, dat BORDIER hem aanried brandverw-portretten te schilderen, waarin hij vrij wel slaagde. Na verloop van eenigen tijd begaven zij zich naar Italië, waar zij de vermaardste scheikundigen raadpleegden, en groote vorderingen in hunne kunst maakten. Vervolgens staken zij naar Engeland over, en geraakten in kennis met Sir THEODORE MAYERN, (eersten geneesheer van KAREL I), die PETITOT bij den koning aanbeval. Hij schilderde verscheidene malen de portretten van KAREL en de koninklijke familie, en copieerde menig schilderstuk van VAN DIJK. Deze groote schilder hielp hem met zijnen raad, en de koning kwam hem dikwijls zien schilderen. Na de onthoofding van KAREL I volgde PETITOT de verdrevene koninklijke familie naar Frankrijk, waar hij met LOBEWIJK XIV in kennis geraakte. De Fransche monarch benoemde hem tot zijn brandverwschilder, stond hem eene jaarwedde toe en een verblijf in het Louvre. Hij schilderde menigwerf den Franschen koning en de koninginnen ANNA VAN OOSTENRIJK en MARIA THERESIA. Ook vervaardigde hij eenige copijën naar de beste stukken van MIGNARD en LEBRUN. PETITOT, die een ijverig Protestant was, vroeg den koning zijn ontslag, toen deze het edict van Nantes had herroepen, doch lang te vergeefs. De koning zette BOSSUET aan, om hem voor de Katholieke Kerk te winnen, hetgeen echter dezen welsprekenden kerkvoogd niet mogt gelukken. Eindelijk stond de koning hem toe, om te vertrekken. PETITOT vestigde zich nu in de plaats zijner geboorte, waar hij door zoo vele vrienden en bewonderaars zijner kunst werd bezocht, dat hij, om meer afgezonderd te leven, Genève verliet, en zich te Vivay vestigde, eene kleine stad in het kanton van Bern, waar hij werkzaam bleef tot 1691, in welk jaar hij aan eene beroerte stierf, terwijl hij bezig was met het portret zijner vrouw te schilderen. Hij had den hoogen ouderdom van vier en tachtig jaren bereikt. PETITOT mag als de uitvinder van het brandschilderen aangemerkt worden, want schoon men lang vóór hem bloemen en vruchten voor versierselen, in brandverw schilderde, was hij de eerste, die geheele schilderijën vervaardigde, en de kunst in cens tot volkomenheid bragt. Bij den aanvang zijner loopbaan kreeg PETITOT twintig guinjes voor een portret, welke prijs later werd verdubbeld. Gewoonlijk

gebruikte hij gouden platen; hij had de gewoonte, om door een bedreven kunstenaar de gelijkenis van zijnen zitter in olieverw te laten schilderen, waarna hij zijn email-portret begon, hetwelk hij vervolgens naar het leven voltooide. In het museum van het Louvre vindt men van PETITOT eene verzameling van zes en vijftig portretten; doch zijn voornaamste werk is een overheerlijk afbeeldsel ten voeten uit van RACHEL DE ROUVIGNY, gravin van Devonshire, geschilderd naar het oorspronkelijke in olieverw van VAN DIJK, in het bezit van den graaf van HARDWICKE. Dit geëmailleerd portret is negen drie kwart duim hoog en vijf drie kwart duim breed, eene verbazende grootte voor een werk van dezen aard, en verre weg het grootste, dat ooit in dezen smaak is vervaardigd. Het dagteekent van het jaar 1642.

PETITOT had een' zoon, JEAN, die dezelfde kunst in Engeland uitoefende, doch zijne stukken, alhoewel zeer verdienstelijk, evenaren niet die zijns vaders.

(WALFOLE's, *Anecdotes of painting by DALLAWAY; Biographie universelle*).

PETRARCA, (FRANCESCO), een der grootste Italiaansche poëten, werd in 1304 te Arezzo, in Toscane, geboren. Hij was de zoon van PIETRO, of PETRACCO, (in de landspraak een andere vorm van PIETRO), een' ambtschrijver te Florence, die in 1302, tegelijk met DANTE en anderen van de Bianchi-partij, was verbannen. De wettelijke naam van PETRARCA was FRANCESCO DI PETRACCO, dien hij naderhand in den meer welluidenden naam van FRANCESCO PETRARCA veranderde. Nadat alle hoop verdwenen was, om in zijne geboortestad hersteld te worden, vertrok de oude PETRACCO met zijn gezin naar Avignon, waar paus CLEMENS V zijn verblijf had gevestigd. Hij zond zijnen zoon FRANCESCO naar Montpellier, en vervolgens naar Bologne, om zich in de regtsgeleerdheid te oefenen. De jeugdige PETRARCA had hierin echter weinig smaak, en hield zich veel bezig met de letterkunde en het uitschrijven van oude handschriften. Zijne ouders omtrent dezen tijd overleden zijnde, verliet PETRARCA Bologne, en vond, bij zijne aankomst te Avignon, de ouderlijke nalatenschap van weinig beduidenis. Doch zijn genie, zijne geleerdheid en welsprekendheid verschaften hem weldra eenen naam, terwijl zijn aantlokkend voorkomen hem tot de lieveling der vrouwen en aanzienlijken maakte.

Op den 6 April 1327 de kerk van St. Clara te Avignon bezoekende, werd hij getroffen door de schoonheid eener jonge dame, voor welke hij eene hevige

liefde opvatte. Het was LAURA, de dochter van AUDIBERT van *Noves*, een plaatsje tot het gebied van *Avignon* behoorende. Zij bezat een aanmerkelijk vermogen, en was sedert twee jaren gehuwd aan HUGUES DE SADE, een' edelman van *Avignon*. Toen PETRARCA haar het eerst zag, was zij slechts negentien jaren. LAURA beminde hem als een' broeder, en hield den vurigen jongeling van vele buitensporigheden terug. PETRARCA's klinkdichten en liederen waarin hij LAURA bezong, verspreidden zich door geheel *Europa*. Toen KAREL van *Luxemburg*, naderhand KAREL IV, *Avignon* bezocht, was zijne eerste vraag naar LAURA, en te midden van een groot gezelschap aan haar voorgesteld wordende, vroeg hij eerbiedig, om haar, als een bewijs van achting, het voorhoofd te mogen kussen.

Toen de jaren LAURA's uitstekende schoonheid deden verwelken, en zij moeder was van een talrijk kroost, zag PETRARCA haar steeds met dezelfde geestdrift. Aan degenen, die zich hierover verwonderden, antwoordde hij:

Piaga per allentar d'arco non sana.

(«De boog kan niet meer wonden, doch «zijn doodelijke slag is reeds toegebracht. «Indien ik slechts haar persoon had be- «mind, dan zou ik LAURA reeds sedert «lang vergeten hebben»).

Terwijl PETRARCA zich in 1348 in *Italië* bevond, woedde de pest in *Frankrijk* en bereikte ook *Avignon*. LAURA werd door de ziekte aangetast, en stierf den 6 April, in den ouderdom van veertig jaren. Volgens ooggetuigen ontsiep zij kalm en onderworpen, gelijk geheel haar leven geweest was. PETRARCA wijdde haar eenen aandoenlijken treurzang, waarin hij haren uitgang bij een lamp vergelijkt, die uit gebrek aan voedsel allengskens bezwijkt. Toen de tijding van haren dood in *Italië* tot hem kwam, schreef hij op een afschrift van VIRGILIUS, zijn' lievelingsdichter, de volgende aantekening: «Het was in de «eerste dagen mijner jeugd, op den 6 «April, in den morgen, en in het jaar «1327, dat LAURA, uitmuntende door hare «deugden, en in mijne verzen verkeer- «lijkt, het eerst mijne oogen gelukkig «maakte in de kerk van *St. Clara*, te «*Avignon*; en het was in dezelfde stad, «op den 6 van dezelfde maand April, op «hetzelfde uur in den morgen, in het «jaar 1348, dat deze schitterende star «uit onze oogen verdween, terwijl ik te «*Verona* was, helaas! onbewust van mijne «ramp. Het stoffelijk overschot van haar «kuisch en schoon ligchaam werd in den «avond van denzelfden dag, in de kerk

«der Cordelieren, ter aarde besteld. Om «de pijnlijke herinnering te bewaren, heb «ik het bitter genoeg willen hebben, «om zulks opzettelijk aan te tekenen in «dit boek, hetwelk ik meer dan eenig «ander voor mij heb, ten einde niets ter «wereld voortaan eenige aantrekkelijkheid «voor mij moge hebben, en deze sterke «band van verknochtheid aan dit leven «nu ontbonden zijnde, ik door gedurige «overdenking en eene naauwkeurige waar- «dering van ons wegsnellend bestaan, «moge gewaarschuwd worden, dat het «voor mij hoog tijd is, om dit aardsche «*Babylon* te verlaten, hetgeen ik denk, «dat voor mij niet moeilijk zal zijn met «mannelijken moed te volbrengen.» PETRARCA's *Virgilius*, met dit aandoenlijk memorandum, wordt thans in de Ambrosiaansche bibliotheek te *Milaan* bewaard.

Wij hebben bij dit onderwerp zoo lang stil gestaan, wijl het eene historische vermaardheid heeft verkregen, en er over de betrekking van PETRARCA tot LAURA zoo veel twistgeschrift is ontstaan. PETRARCA overleefde LAURA bijkans dertig jaren, en werd gedurende al dien tijd door zijne landgenooten en vreemde vorsten bewonderd. In 1374 begon zijne gezondheid te wankelen, tot welker herstelling hij zich van *Padua* naar *Arqua* begaf (*). In den morgen van den 18 Julij vond een' zijner bedienden hem in zijn studeervertrek bewegeloos zitten, met zijn hoofd op een boek leunende. Daar hij soms geheele uren in deze houding zat, verontrustte men zich hierover aanvankelijk niet, doch bij nader onderzoek bleek het, dat PETRARCA niet meer was. De tijding van zijn dood verspreidde zich spoedig in *Padua*. FRANCESCA van *Carrara*, heer der stad, vergezeld van al de edelen, den bisschop, het kapittel en de meeste geestelijken begaven zich naar *Arqua*, om

(1) Meermalen bragt hij in dit aangenaam dorp, door heuvelen omgeven, den zomer door. In 1374 ontving hij hier meermalen bezoek van vier jeugdige Venetiaansche vrijdenkers, met welke hij eerst zeer was ingenomen. Doch PETRARCA eenen hoogen eerbied voor de Heilige Schrift voedende, en daarenboven geen groot voorstander zijnde van de natuurlijke historie, waarin zijne bezoekers zeer belreven waren, had er spoedig eene verkoeling plaats. Hij was gewoon hun te zeggen, dat het van meer belang was den aard der menschen na te vorschen, dan dien van viervoetige dieren, vogelen en vischen. Zij ergerden zich over PETRARCA, en kreten hem openlijk uit als een' goeden sul, ontbloot van alle wezenlijke geleerdheid. PETRARCA beantwoordde hun schriftelijk, bekende zijne eigene onkunde, doch stelde tevens de onwetendheid zijner tegenstanders in het helderst licht. — Wanneer PETRARCA des nachts den slaap niet konde vatten, en hem dichterlijke gedachten invielen, dan schreef hij die op zijnen lederen rok, waarin hij zich ter ruste had begeven. Na zijnen dood vond men dit kleedingstuk geheel met verzen overdekt, en bewaard het als eene groote zeldzaamheid.

zijne uitvaart bij te wonen. Zestien doctoren der universiteit droegen het lijk naar de parochie-kerk van *Arqua*, waar het bijgezet werd in de kapel, welke PETRARCA zelf ter eere van de Maagd MARIA had gesticht. Hier werd te zijner nagedachtenis een marmeren gedenkteecken, rustende op vier kolommen, opgericht, en in 1667 zijn bronzen borstbeeld op hetzelfde geplaatst. Op eene der kolommen leest men het volgende tweeregelig vers:

Inveni requiem; spes et fortuna valeto;
Nil mihi vobiscum est, ludite nunc alios.

Van al zijne talrijke werken, in proza en poëzy, hebben alleen zijne Italiaansche gedichten eenen onverminderden roem behouden; ook zijn zij zoo zeer met de geschiedenis der letteren verbonden, dat zij zullen gelezen worden, zoo lang de letterkunde zal worden beoefend.

(BALDELLI, *Del Petrarca e delle sue Opere; Mémoires pour la vie de Petrarque, avec des pièces justificatives*, 3 vol. 4to., Amsterdam, 1746; FOSCOLO, *Essays on Petrarch*; GINGUENÉ, *Histoire littéraire*).

PEUTINGER, (KONRAD), een beroemd verzamelaar van oudheden, werd den 14 October 1465 te *Augsburg* uit een aanzienlijk geslacht geboren. Hij studeerde te *Padua* en aan andere hoogeschoolen in *Italië*, en keerde in 1486 naar zijne geboorteplaats terug, waar hij in 1493 de gewigtige betrekking van stedelijk secretaris bekwaam. Meermalen woonde hij de rijksdagen, welke onder MAXIMILIAAN werden gehouden, bij, en volbragt onderscheidene gewigtige zendingen. Hij stierf den 24 December 1547. PEUTINGER was een der eerste Duitschers, die oudheden begonnen te verzamelen. Hij schreef verscheidene geleerde werken, doch is het meest bekend door eene kaart van het Romeinsche rijk, welke zijnen naam draagt, en in de vierde of vijfde eeuw te *Konstantinopel* werd vervaardigd. Deze kaart werd hem bij uitersten wil door KONRAD CELTES vermaakt. PEUTINGER begon daarvan eene kopij ter uitgave te vervaardigen, doch hij stierf alvorens dit werk was voltooid. MARK VELTER kopiëerde de kaart op eene schaal van omtrent de helft der oorspronkelijke grootte, en zond deze kopij aan ORTELIIUS, die haar weder aan MURETUS bezorgde. MURETUS gaf haar in 1598 in 't licht. Deze verkleinde kopij is opgenomen in de *Histoire des grands chemins de l'empire romain* van BERGIER. De oorspronkelijke kaart bleef te *Augsburg*, in het bezit van PEUTINGER's nakomelingen tot 1714, toen zij door koop het eigendom werd van een' boekhandelaar; deze verkocht haar weder aan prins EUGENIUS, die

ze aan de keizerlijke bibliotheek te *Weenen* afstond. FRANZ CHRISTOPH VON SCHEYB van *Weenen* vervaardigde van deze kaart eene naauwkeurige kopij, met eene inleiding en ophelderingen, en droeg dit werk op aan keizerin MARIA THERESIA. Het verscheen in 't licht onder den titel van *Tabula itineraria Peutingeriana; quae in Augusta Bibliotheca Vindobonensi nunc servatur, adcurate excerpta à Fr. Christoph de Scheyb, cum indice, fol. Vienna, 1573*. De kaart is 21 voet lang en nagenoeg één voet breed. De oorspronkelijke ontwerper, wie hij dan ook moge zijn, had niet ten doel om eene eigenlijke geographische kaart daar te stellen, met de betrekkelijke ligging der landen, maar blootelijk om alle groote wegen van het rijk op eene lange smalle strook te verzamelen, aanwijzende de onderscheidene rustplaatsen, en zulks ten gebruike van reizigers en vooral van militairen en burgerlijke ambtenaren. Ten gevolge dezer inrigting worden de groote lijnen der wegen bijkans als evenwijdige lijnen voorgesteld, en de meeste groote rivieren loopen insgelijks in dezelfde rigting voort, van het westen naar het oosten of van het oosten naar het westen, zijnde zulks de grootste lengte van het Romeinsche rijk. Doch de noordelijke en zuidelijke grenzen van het rijk zijn, zonder eenigzins op de breedte te letten, zeer dicht bij elkander gebragt. Om dezelfde reden doen de *Middellandsche*, de *Adriatische*, *Aegeesche* en *Euxynsche* zeeën zich voor als lange kanalen; het schiereiland *Italië* schijnt regtstreeks van het westen naar het oosten te loopen, en de eilanden, zoo als *Sicilië*, hebben denzelfden langwerpigen vorm moeten aannemen. De steden aan de wegen zijn aangeduid door kleine huizen; eenige, die bijzondere opmerking verdienen, worden onderscheiden door vierkante gebouwen, en worden aangewezen door wallen en torens. *Rome* wordt aangeduid door eenen cirkel, in welks midden een gekroond figuur is gezeten; *Konstantinopel* insgelijks, doch zonder dat de figuur eene kroon draagt. *Antiochië* is de eenigste andere stad, welke door een' cirkel en eene figuur wordt onderscheiden, in welke laatste MANNERT de maagd MARIA meent te herkennen, welke hij echter als eene inlassching van een' kopijist uit de middel-eeuwen beschouwt (1). Niettegenstaande het gebrekkige, dat de geleerden in de kaart van PEUTINGER hebben opgemerkt,

(1) Op aansporing van de hoogeschool te *München* bezorgde K. MANNERT eene nieuwe uitgave dezer kaart, welke in 1824 te *Leipzig* in twaalf bladen folio in 't licht verscheen. Men vindt in dit werk de onderscheidene lotgevallen dezer kaart uiteengezegt.

blijft zij nogtans een der belangrijkste werken over de oude aardrijkskunde, welke tot ons zijn gekomen.

(K. MANNERT, *Tabula itineraria Peutingeriana, denuo cum codice vindobonensi collata*).

PHAEDRUS, (**JULIUS**), een sierlijk Latijnsch fabeldichter uit de eeuw van AUGUSTUS, van wiens leven men weinig vindt opgeteekend. Hij werd waarschijnlijk in *Thracië* of *Macedonië* geboren, kwam in zijne jeugd als slaaf te Rome, vond aldaar vrienden, legde zich toe op de studie, leerde zorgvuldig het Latijn, en werd door AUGUSTUS, die hem beschermde, in vrijheid gesteld. PHAEDRUS schreef eene menigte fabelen in jambische verzen, en ontleende, gelijk hij in zijne voorafpraak zegt, zijne onderwerpen uit AËSOPUS. De fabelen van PHAEDRUS worden geroemd om den sierlijken stijl, de gepaste luim en gezonde zedekunde. Zij werden het eerst uitgegeven door PITHOU, in 1596, volgens een handschrift uit de tiende eeuw, naar den eigenaar de *Rosamboanus* geheeten. Onder de bijkans tallooze oudere en nieuwere bearbeiders en uitgevers der *Fabelen van Aësofus* heeft zich PETRUS BURMANNUS verdienstelijk gemaakt.

PHAEDRUS werd, welligt in zijne vrijmoedigheid, onder de regering van TIBERIUS, door SEJANUS vervolgd; hij overleefde echter diens val, en stierf waarschijnlijk eerst in hoogen ouderdom, onder CLAUDIUS.

(KERLER, *Röm. Fabeldichter*).

PHEIDON, opperheer van Argos, leefde in de achtste eeuw vóór de Christelijke jaartelling. Eenige oude schrijvers maken hem tot een' tijdgenoot van IPHITUS en LYCURGUS; doch de opgave van PAUSANIAS, dat hij de achtste Olympische spelen bijwoonde, plaatst hem in 748 v. c. PHEIDON wordt gewoonlijk tiran van Argos geheeten, doch hij was inderdaad erfelijk koning. Hij schijnt den naam van tiran gekregen te hebben, omdat hij zich tot onafhankelijk vorst verhief. PHEIDON was ondernemend van aard, en breidde het gebied van Argos aanmerkelijk uit. Men houdt hem voor den uitvinder der maten en gewigten, welke zijnen naam droegen. Ook wordt hij door oude schrijvers beschouwd als de eerste die goud en zilver muntte, schoon, volgens HERODOTUS, de *Lydiërs* het eerste volk waren, dat goud en zilver stempelde.

(CLINTON, *Fasti Hellenenici*; STRABO, VIII. 376; PLINIUS, *Hist. Nat.* VII. 56).

PHIDIAS, een der beroemdste beeldhouwers der oudheid, door QUINTILIANUS de beeldhouwer der goden geheeten, was een inboorling van *Athene*. De naam zijns va-

ders was CHARMIDAS. De juiste tijd zijner geboorte is onbekend, doch niet zonder grond stelt men dien tusschen 490 en 480 v. c. Volgens oude schrijvers had PHIDIAS twee meesters, HIPPIAS en AGELADAS. Toen PERICLES te *Athene* het bewind voerde, vertrouwde hij PHIDIAS het bestuur toe over al de gebouwen waarmede de stad werd opgeluisterd. Geene moeite, geene kosten werden er gespaard om voor *Minerva*, de schutsgodin van *Athene*, eenen heerlijken tempel, het *Parthenon* genaamd, te stichten. De tempel zelf werd van marmer gebouwd. De bouwmeesters, die dit heerlijk gedenkstuk der kunst, onder opzicht van PHIDIAS voltooiden, waren CALLICRATES en ICTINUS; doch het standbeeld der godin in dezen tempel was geheel het werk van PHIDIAS. *Minerva* werd in eene staande houding voorgesteld. In de eene hand hield zij eene speer, in de andere een standbeeld der overwinning. Op haren keurig versierden helm prijkte een sphynx. De naakte deelen van het beeld waren van ivoor, de oogen van edelgesteenten en de kleeding was geheel van goud, van welk metaal daarvoor niet minder dan een gewigt van veertig talenten werd gebruikt. Op raad van PERICLES wist PHIDIAS de draperie zoodanig te schikken, dat zij ten allen tijde er kon afgenomen worden, zonder het werk eenigzins te beschadigen. Het vervolg deed zien, dat PERICLES den kunstenaar eenen wijzen raad had gegeven. Het volk begeerig om al den roem van dit werk alleen weg te dragen, vaardigde een besluit uit waarbij PHIDIAS werd verboden zijn naam op het beeld te zetten, doch hij versierde het schild der godin, waarop de strijd der Atheners tegen de Amazonen werd voorgesteld, met zijne eigene beeldtenis (als een oud kaalhoofdige man, eenen steen werpende). In dezelfde groep zag men tevens het portret van PERICLES. De buitenzijde van dezen tempel was insgelijks met beeldhouwwerk versierd. Gelukkig is er tot heden nog genoeg van dit gebouw overgebleven, om over de voortreffelijkheid van het beeldhouwwerk te kunnen oordeelen. Zoodra alles voltooid was, beschuldigden de vijanden van PERICLES en PHIDIAS den laatsten, dat hij niet al het goud dat hem was gegeven aan de kleeding van *Minerva* had verbruikt; zij eischten hem op tot verantwoording. PERICLES beval nu terstond dat het goud van het beeld zou worden afgenomen en gewogen. Dit was genoeg om zijne vijanden te beschamen, en van de beschuldiging te doen afzien.

Onder de meest beroemde werken van PHIDIAS behoort vooral ook het beeld van

den *Olympischen Jupiter*. Dit beeld was van kolossale grootte, en bestond uit goud en ivoor. JUPITER werd voorgesteld zittende op zijnen troon; de voetbank en het voetstuk waren meesterstukken der kunst. Men wil, dat PHIDIAS, na de voltooiing van dit grootsch gedenkstuk der oudheid, JUPITER bad, hem een zichtbaar teeken van zijne goedkeuring te geven, en dat oogenblikkelijk een bliksemstraal door den tempel drong, en voor zijne voeten nederviel. Dit werd als eene gunst der godheid beschouwd, en ter gedachtenis daarvan eene koperen urn op de plek zelve geplaatst. PAUSANIAS zegt, dat deze vaas nog in zijn tijd aldaar aanwezig was.

De tijd en de plaats van PHIDIAS overlijden zijn onzeker. Sommigen willen dat het volk van *Elis* hem ter dood bracht, uit vrees dat hij ook andere plaatsen met zulke meesterstukken der kunst zou versieren. Behalve de *Minerva* van het *Parthenon* en de *Jupiter* te *Elis*, vervaardigde hij verscheidene standbeelden, die hooge bewondering wekten. De eeuw van PHIDIAS wordt alzoo te regt de doorluchtige, de gouden eeuw der beeldhouwkunst genoemd.

(QUATRE-MÈRE DE QUINCY, *Lettres de Londres à Canova*; *Mémoire sur les ouvrages de sculpture qui appartenaient au Parthénon*, par M. VISCONTI; EMÉRIC DAVID, *Examen des inculpations dirigées contre Phidias*; *Biographie universelle*; JUNIUS, *Catalogus artificum*).

PHILIDOR, (ANDRÉ DANICAN), een der grootste schaakspelers, ook componist, werd in 1726 te *Dreux* geboren. Als koorzanger in de kapel van LOUWIS aan genomen, oefende hij zich bij den kapelmeester CAMBRA, en in 1737, toen hij nog slechts den ouderdom van elf jaren had bereikt, schreef hij een motet voor een vol koor, waarvoor de koning hem bedankte; doch het blijkt niet dat deze eer door eene wigtigere erkenning werd gevolgd; want toen hij de kapel verliet, omdat zijne stem veranderde, won hij den kost met het uitschrijven van muziek en het geven van eenige lessen. Al zijne vrije uren, en deze waren menigvuldig, wijdde hij aan het schaakspel, waarin hij verbaazende vorderingen maakte. In 1745 deed hij eene reis door de *Nederlanden*, *Duitschland* en *Engeland*, om de grootste meesters op het schaakbord te ontmoeten. Ook vermeerdeerde hij zijne kennis en zijnen smaak in de muziek, door de beste werken der bekwaamste toonkunstenaren te hooren uitvoeren. Schoon PHILIDOR voortreffelijke muzikale talenten bezat, is hij echter het meest als schaakspeler beroemd. In 1749

gaf hij, bij intekening, een werk over het schaakspel in 't licht, waarin verscheidene spelen worden ontwikkeld, zoodat het eene onmisbare handleiding is voor degenen, die zich daarin willen oefenen. In 1777 liet PHILIDOR zijne verhandeling over het schaakspel, aanzienlijk vermeerderd, herdrukken. Sedert 1788 schijnt hij zijn meesten tijd in *Londen* te hebben doorgebracht, waar hij zich hoofdzakelijk met het schaakspel onledig hield. Dikwijls speelde hij in de Parsloe's club in *St. James's Street*. Hier werden personen tegen eenige betaling toegelaten, om van PHILIDOR's meesterlijke zetten getuigen te zijn. Soms speelde hij tegen de bekwaamste spelers drie verschillende partijen tegelijk. En slechts twee maanden vóór zijnen dood speelde hij geblinddoekt op hetzelfde oogenblik twee partijen, en was overwinnaar. Hij overleed te *Londen* den 31 Augustus 1795. PHILIDOR was een waardig en beminnelijk man, doch men was algemeen van gevoelen, dat zijne verstandelijke vermogens zich niet veel verder dan tot de muziek en het schaakspel uitstrekten.

(*Nouvelle biographie classique*).

PHILIPPUS II, koning van *Spanje*, de eenige wettige zoon van keizer KAREL V bij ISABELLA van *Portugal*, werd in 1527 te *Valladolid* geboren. Toen zijn vader in 1555 afstand deed van de regering, beklimde PHILIPPUS den schoonsten troon van *Europa*. Hij ontving van hem, in tegenwoordigheid der Algemeene Staten, de heerschappij over de *Nederlanden*, en eenige weken daarna het bewind over *Spanje*. Zijne erfenis bevatte tevens het koninkrijk der beide *Siciliën*, *Milaan* met andere Italiaansche gewesten, en de veroveringen in de Nieuwe Wereld. Te regt zeide men alzoo, dat de zon in zijn gebied nooit onderging. De inkomsten, welke hij uit de mijnen van *Amerika* trok, gevoegd bij die uit zijne Europeesche staten, overtroffen verre de inkomsten van eenig vorst zijner eeuw, en werden op vijf en twintig millioen dukaten jaarlijks geschat. Zijne zeemagt was sterker dan die van eenige andere mogendheid, en zijne oude legers waren zamengesteld uit de beste troepen van *Europa*, door de bekwaamste veldoversten van dien tijd aangevoerd.

PHILIPPUS II was een monster van wreedheid en blinden godsdienstijver, doch het schijnt onjuist, om bij deze verfoeilijke hoedanigheden het verwijt van huichelarij te voegen, gelijk vele geschiedschrijvers hebben gedaan. SCHILLER, die zijn karakter met een helderziend wijsgeerig oog naauwkeurig heeft gepeild, en wiens gevoelen omtrent hem allezins ongunstig is,

zegt echter, dat hij een beter man was dan zijn vader. KAREL was een vervolger uit staatkunde, doch PHILIPPUS uit overtuiging. KAREL gebruikte de godsdienst tot het bereiken zijner heerschzuchtige oogmerken; PHILIPPUS offerde dikwijls zijne ware belangen op aan hetgeen waarmede hij de belangen der godsdienst dacht te bevorderen. De keizer hield den paus gevangen, schoon hij ketteren op den brandstapel bracht, omdat zij het oppergezag van den paus miskenden. Zijn zoon, daartoe getergd, vatte met groot leedwezen de wapenen op tegen PAULUS IV, en om met dezen trotschen opperpriester tot eene verzoening te komen, stond hij hem, als een berouwhebbend misdadiger, de vruchten der overwinning af.

Het huwelijk van PHILIPPUS II met MARIA, koningin van Engeland, in 1554, wikkeld dit rijk ook in den oorlog tegen Frankrijk. De eenige merkwaardige gebeurtenis van dezen krijg was de zegepraal bij *St. Quentin*. PHILIPPUS was bij den slag niet tegenwoordig; doch bij de daarop gevolgde bestorming der stad vertoonde hij zich in zijne wapenrusting, om de krijgslieden aan te moedigen, doch deelde niet in hunne gevaren. Dit was de eerste en laatste maal dat hij militaire kleeding droeg of in het veld verscheen. De oorlog eindigde in 1559 ten voordeele van PHILIPPUS met den vrede van *Cateau Cambresis*. De Nederlandsche gewesten vaarwel zeggende, zeilde hij naar Spanje, om het nimmer weder te verlaten. Zijne aankomst aldaar werd gekenmerkt door een *auto-da-fe* of openbare daad van geloof, die aan veertig ongelukkigen, door de inquisitie tot den brandstapel verwezen, het leven kostte. En dit onmenschelijk schouwspel woonde PHILIPPUS bij. Toen een der slagtoffers den koning gewaar werd, en hem met luider stemme om genade smeekte, riep PHILIPPUS hem meêdoogenloos toe: «Sterf, «gij, en uws gelijken! Ware mijn eigen «zoon een ketter, ik zou hem aan de «vlammen opofferen!»

Te midden van dergelijke tooneelen herinnerde hij zich zijne gelofte aan ST. LAURENS, op wiens naamdag de slag van *St. Quentin* was gewonnen. Ten blijke zijner dankbaarheid voor deze zegepraal stichtte hij in het dorp *Escuriaal* nabij *Madrid*, een heerlijk klooster en paleis, hetwelk hij, ter eere van ST. LAURENS en het werktuig waarop deze heilige was doodgemarteld, den vorm gaf van eenen rooster. Tevens verplaatste hij den zetel der regering van *Toledo*, de oude hoofdstad van *Castilië*, naar *Madrid*, de tegenwoordige hoofdstad van Spanje.

Middelerwijl beijverde PHILIPPUS zich, om de ketterij overal in zijne staten uit te roeijen. In *Milaan* en *Napels* woedde hij te vuur en te zwaard, en bereikte zijn oogmerk; doch zijne pogingen, om de Spaansche inquisitie ook in de *Nederlanden* in te voeren, lokten eenen opstand uit, die gedurende zijne veeljarige regering onmetelijke schatten verslond, en eindelijk de vrijverklaring der Noordelijke Gewesten ten gevolge had. Toen PHILIPPUS oordeelde, dat de landvoogdes MARGARETHA van *Parma* niet krachtig genoeg handelde, om zijne bloedplakkaten te doen uitvoeren, zond hij in hare plaats den wreeden FERDINAND ALVAREZ DE TOLEDO, hertog van *Alva*. Het karakter van dezen man des bloeds blijkt genoegzaam uit zijne eigene betuiging, dat hij gedurende zijn zesjarig bewind meer dan 18,000 ketteren naar den brandstapel en het schavot had verwezen. Het zachter bestuur van zijnzen opvolger REQUESENS, de oorlogsroem, de veerkracht en de list van *Don JAN* van *Oostenrijk*, natuurlijken broeder van PHILIPPUS (die in 1571 den zeeslag bij *Lepanto* op de Turken had gewonnen), en het krijgsgenie van ALESSANDRO FARNESE, hertog van *Parma*, den grootsten veldheer van zijnzen tijd, — waren ontoereikend, om den opstand in de *Nederlanden* te dempen. WILLEM de Zwijger, prins van *Oranje*, wiens onverzoenlijke vijandschap PHILIPPUS had uitgetart, betoonde zich zijnzen geduchtsten tegenstander. Onder dezen vorst en diens beide zonen, MAURITS en FREDERIK HENDRIK, zetteden de Noord-Nederlanders de worsteling voort, en verbrijzelden eindelijk het Spaansche dwangjuk. Terwijl alzoo zeven Nederlandsche gewesten voor hem verloren gingen, verkreeg hij onverwacht een ander rijk. Koning HENDRIK van *Portugal*, kinderloos overleden zijnde, maakte PHILIPPUS, als neef, aanspraak op den troon. Hij zond den hertog van ALVA aan het hoofd eener talrijke krijgsmagt derwaarts, welke gemakkelijk op den zwakken mededinger, *Don ANTONIO* DE CRATO zegevierde. ALVA trok in 1580 de hoofdstad *Lissabon* binnen, en hechtte de Portugesche kroon en hare overzeesche bezittingen voor zestig jaren aan die van Spanje.

In 1588 verscheen de zoogenaamde onoverwinnelijke vloot, door PHILIPPUS uitgerust om in Engeland en de *Nederlanden* de ketterij uit te roeijen, in zee; doch door den moed der Engelschen en Nederlanders, door storm en onweder, ging zij bijkans geheel verloren. Toen PHILIPPUS daarvan de tijding ontving, riep hij met eenige groothed van geest en godsdien-

stige onderwerping uit: «Ik zond mijne vloot uit tegen ketters, niet tegen de elementen: Gods wil geschiede!» Na het uitstaan van langdurige en onuitsprekelijke smerten stierf PHILIPPUS den 13 September 1598, in den ouderdom van twee en zeventig jaren. Tot op het laatste oogenblik, nam hij de gebruiken zijner kerk waar, zijnen zoon PHILIPPUS en zijne dochter ISABELLA tot ijverigen voorstand van het Katholijk geloof vermanende. De gewijde letterkunde is hem de uitgave verschuldigd van den fraaijen Polyglotbijbel die zijnen naam draagt, en in 1569—1572 in acht deelen folio te Antwerpen in 't licht verscheen.

(DUMESNIL, *Histoire de Philippe II, roi d'Espagne*; WATSON, *History of the reign of Philip II*; SCHILLER, *Geschichte des Abfalls der Niederlanden*; *L'art de vérifier les dates*).

PHILO-JUDAEUS, een geleerde Jood van priesterlijk geslacht, werd waarschijnlijk 30 jaren v. c. te Alexandrië geboren. Hij was zoowel in de gewijde als ongewijde letterkunde buitengemeen ervaren, en werd, uit hoofde zijner gehechtheid aan het Platonismus de Joodsche PLATO, en PHILO de Platonist geheeten. Nog op twee en zeventigjarigen ouderdom werd hij door zijne broederen van Alexandrië naar Rome gezonden, om de beschuldiging tegen hen bij CALIGULA ingebracht, dat zij den keizer niet den behoorlijken eerbied toedroegen, te wederleggen. De tijd zijns overlijdens is onbekend. Slechts een gedeelte zijner schriften is nog aanwezig en door RICHTER in de *Bibliotheca sacra* opgenomen.

(GERÖRER, *Philo und die alexandrin. Theosophie*; DÄHNE, *Geschichtliche Darstellung der jüd.-alexandrin. Religionsphilosophie*; FABRICIUS, *Bibliotheca Graeca*; *British critic and Quarterly theological Review*, Vol. V, 1829).

PHILOPOEMEN, een beroemd veldheer, de laatste der Grieken geheeten, werd in 253 v. c. te Megapolis, in Arcadië geboren. Tot opperbevelhebber van het Achaïsche verbond verheven, vernederde hij de Spartanen tot een schatplichtig volk, en schafte de wetten van LYCURGUS af. Einde-lijk (182 v. c.) in eenen slag tegen de Messeniërs van het paard geworpen en in den val gewond, werd hij gevangen genomen. Zij wierpen hem in eenen donkeren kerker, de *Schatkamer* geheeten, en zonden in den nacht eenen scherprechter, die hem den giftbeker aanbood. PHILOPOEMEN vroeg den man of hij wist wat er van de Achaïsche ruitery geworden was, en voornamelijk van zijnen vriend LYCOR-TAS? Toen hij ten antwoord kreeg, dat

zij ongedeerd waren afgetrokken, zeide de oude krijgsheld, «dan zijn wij toch niet geheel en al ongelukkig.» Hierop nam hij den giftbeker, ledigde dien, en blies weldra den laatsten adem uit. In bijna alle steden van *Griekenland* rigtte men standbeelden te zijner eere op.

(PLUTARCHUS, *Philopoemen*; POLYBIUS, XXIII; LIVIUS, XXXIX).

PHOCION, een edelaardig en onbaatzuchtig veldheer der Atheners, werd omtrent 400 jaren v. c. uit een nederig geslacht te *Athene* geboren. Hij had PLATO en XENOCRATES tot leermeesters in de wijsbegeerte. Vijf en veertig malen werd hij aan het hoofd der Atheensche legerscharen geplaatst, en bij alle gelegenheden gaf hij de schoonste proeven van moed en schranderheid. Zijne vrouw gevoelde levendig hoezeer het voortdurend vertrouwen der wispelturige Atheners haren echtgenoot tot eer verstrekte. Op zekeren dag, toen zij eene aanzienlijke dame uit Ionië bij zich had gehuisvest, dië haar met trotschheid en welgevallen hare gouden en juweelen versierselen vertoonde, zeide zij, op eenen zedigen toon: «Wat mij aangaat, mijn eenig sieraad is PHOCION, die sedert twintig jaren altijd door de Atheners tot hunnen opperbevelhebber wordt verkozen.» Hoewel PHOCION in den krijg de schoonste lauweren plukte, was hij echter vredelievend van aard, en ontried zijnen medeburgere hunne vijandelijke houding tegen de Macedoniërs, overtuigd dat zulks op hun verderf moest uitloopen. In regtschapenheid en onbaatzuchtigheid werd PHOCION door niemand overtroffen, en nogtans werd hij, even als SOCRATES, tot het drinken van den giftbeker veroordeeld. Gedurende de verwarring, welke op den dood van ALEXANDER volgde, had er te *Athene* eene omwenteling plaats, en de volkspartij, dronken van vreugde, veroordeelde hare voor- naamste tegenstanders ter dood. Onder dezen was PHOCION. Hij stierf met de grootste kalmte, en liet aan zijnen zoon de vermaning toekomen, om den smaad, hem door de Atheners aangedaan, te vergeven en te vergeten. Het vaderland gold bij PHOCION meer dan de belangen van zijn geslacht. Met den meesten nadruk weigerde hij in de bres te springen voor zijnen schoonzoon CHARICLES, die gedagvaard werd, om rekenschap te doen van de gelden, welke hij van NARFALUS had ontvangen. «Ik heb u,» zeide hij hem, «tot mijnen schoonzoon gekozen, «maar voor goede en eerlijke zaken.» PHOCION volgde steeds het gevoelen van hen die geen ander goed of kwaad er-

kennen dan deugd en ondeugd, en die alles wat buiten ons is, bezittingen, magt, adeldom, onder de onverschillige dingen rangschikken.

(PLUTARCHUS, *Het leven van Phocion*; ROLLIN, *Histoire ancienne*).

PIAZZI, (GIUSEPPE), een beroemd sterrekundige, werd den 16 Julij 1746 te Ponte in Zwitserland geboren. Hij omhelste den geestelijken stand, en trad in de Theatijner orde. Na te Milaan, Turin, Rome en Genua gestudeerd te hebben, werd hij in 1770 hoogleraar in de wiskunde aan de nieuwelings opgerigte universiteit te Malta, welke echter ras weder werd opgeheven. In Italië terug gekomen, en tot professor in de wijsbegeerte en wiskunde te Ravenna benoemd, berokkendende zijne godsdienstige begrippen hem vele vijanden. Kort na de uitgave van twee wijsgeerige stellingen, die «voor een' «jeugdig godgeleerde te vermetel» werden beschouwd, oordeelde hij het geraten, zich te verwijderen. Op aanbeveling van JACQUIER werd hij in 1780 benoemd tot professor in de hoogere wiskunde aan de academie van Palermo, waar hij, met medewerking des onderkonings, een observatorium stichtte. In 1787 bezocht hij Parijs, waar hij kennis maakte met LALANDE, JEAURAT, PINGRÉ, DELAMBRE en BAILLY. Vervolgens ging hij naar Engeland, en hier geraakte hij in vriendschap met MASKELYNE, HERSCHEL, VINCE, en inzonderheid met RAMSDEN, die de instrumenten voor zijn nieuw observatorium vervaardigde. In 1789 keerde hij naar Sicilië terug, en werd weldra de ijverigste en naauwkeurigste der nieuwere waarnemers. Binnen de tien eerste jaren bepaalde hij den stand van niet minder dan 6748 sterren. Zijne eerste sterrelijst verscheen in 1803, onder den titel van *Stellarum inerrantium positiones*, welke door de academie der wetenschappen te Parijs hoogelijk werd geprezen en door alle sterrekundigen bewonderd. Den 1 Januarij 1801 ontdekte hij eene nieuwe planeet, aan welke hij, uit dankbaarheid jegens zijnen beschermer, koning FERDINAND van Napels, den naam gaf van *Ceres Ferdinandea*. FERDINAND wilde deze gebeurtenis vereenigen, door aan alle sterrekundigen van Europa eenen gouden gedenkpenning te zenden, welke met PIAZZI's beeldtenis was versierd, doch de bescheiden astronoom verzocht zijn vorstelijken beschermer liever het geld aan de verbetering van het observatorium te besteden. In 1814 voltooidde hij zijnen tweeden sterre-catalogus, die 7646 sterren bevatte. Daarenboven hield hij zich onledig met de ver-

betering van het stelsel van maten en gewigten. In 1817 beriep hem de koning naar Napels, alwaar hij den 22 Julij 1826 overleed. Onder zijne talrijke werken verdient vooral melding de *Lezioni elementari di astronomia*. Hij vermaakte zijne boekerij en astronomische werktuigen aan het observatorium te Palermo, en voegde hierbij eene aanzienlijke som, welke strekken moest tot opleiding in de sterrekunde van jongelingen, die daartoe eenen gunstigen aanleg verrioden.

(*Bulletin des sciences; Conversations-Lexicon*).

PICARD, (LOUIS BENOIT), een beroemd Fransch blijspeldichter en romanschrijver, werd den 29 Julij 1769 te Parijs geboren. Gedurende vele jaren was hij een geliefd tooneelspeler. Hij schreef ongeveer een honderdtal blijspelen, die meerendeels met het beste gevolg werden opgevoerd. De verzameling daarvan beslaat tien octavo boekdeelen. Sommigen noemden hem zelfs den nieuweren MOLIÈRE. Onder zijne beste stukken telt men *Médocre et rampant*, *Le mari ambitieux* en *Les amis du collège*. Ook zijne romans maakten grooten opgang, zoo als *Le Gilblas de la révolution* en *L'exalté ou l'histoire de Gabriel Désodry sous l'ancien régime, pendant la révolution et sous l'empire*. Hij stierf den 31 December 1828.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

PICCINI, (NICOLÒ), een beroemd componist, werd in 1728 te Bari, in het koninkrijk Napels geboren. Zijn vader, een toonkunstenaar, bestemde hem voor de kerk, doch de voorliefde van den zoon voor het beroep zijns vaders was niet te overwinnen. Op den ouderdom van veertien jaren kwam hij op het Conservatorio *Santo Onofrio*, waar hij zijne studiën onder LEO en DURANTE voltooide. In 1756 gaf hij de opera *Zenobia* in 't licht, welke zeer gunstig werd ontvangen. Twee jaren later werd hij naar Rome genoodigd, waar hij zijn *Alessandro nell' Indie* componeerde, en grooten lof inoogstte. In 1760 verscheen zijne beroemde opera *Cecchina* of *La buona figliuola*, welke altijd als zijn meesterstuk zal worden beschouwd en bewonderd wegens de oorspronkelijkheid, de schoonheid en eigenaardigheid harer aria's, zoowel als de oordeelkundige wijze waarop de accompagnementen zijn geschreven, eenvoudig als zij zijn, vergeleken bij die van latere dagen. Deze opera verhoedde den ondergang van het *Teatro delle Dame* te Rome, en verwekte eene geestdrift, welke tot buitensporigheid oversloeg: kleedingstukken, wijnen, ja zelfs gebou-

wen, kregen den naam naar den hoofdpersoon van het stuk *La Cecchina*. Het volgende jaar verscheen zijne *Olimpiade*, waarin de aria *Se circa, se dice* boven alles uitmunt. GUINGENÉ zegt, dat PICCINI binnen weinige jaren honderd vier en dertig opera's componeerde, behalve een groot aantal missen en losse stukken.

PICCINI eene dringende uitnoodiging ontvangen hebbende om te *Parijs* te komen, kwam aldaar in 1776, en zou voor de *Académie royale de musique* componeren. De eerste moeilijkheid was zijne volslagene onkunde met de Fransche taal; doch MARMONTEL werd zijn onderwijzer, en ruimde weldra deze zwarigheid uit den weg. Zijn *Roland* — een drama van QUINAULT — verwierf algemeen bijval. PICCINI werd nu zangmeester van de koningin en directeur van *L'école du chant*, terwijl hij zich met zijnen grooten tegenstander GLUCK verzoende.

De Fransche omwenteling dreef PICCINI naar *Napels* terug. Aanvankelijk werd hij door zijnen vorst met toegenegenheid ontvangen, doch daar hij in zijn vaderland staatkundige denkbeelden had medegebragt, die eenen vrijmagtigen monarch onaangenaam klonken, viel hij in ongenade. In 1798 keerde hij naar *Parijs* terug, waar zijne vrienden eene jaarwedde van 5000 Franken voor hem verkregen, behalve eene vrijwillige gift van 2400 Franken van het genootschap *Des encouragemens littéraires* en vrije woning in het *Hôtel d'Anguilliers*. De eerste consul benoemde hem tot inspecteur van de *Conservatoire de musique*. Den 7 Mei bezweek hij onder eenen aanval van beroerte, en werd te *Passy* begraven, waar een fraai gedenkteeken te zijner eere is opgericht. Zijn zoon, LOUIS PICCINI, componeerde insgelijks verscheidene opera's voor het theater *Fey-deau* te *Parijs* en de *Opera buffa*, welke met groot genoegen werden ontvangen.

(*Penny Cyclopaedia*; *Conversations-Lexicon*).

PICHEGRU, (CHARLES), een der beroemdste veldheeren, welke de Fransche omwenteling heeft voortgebragt, werd in 1761 te *Arbois*, in *Franche Comté*, van geringe ouders geboren. Hij genoot zijne opvoeding van de monniken dier stad, en was onderwijzer in de wiskunde aan de militaire school van *Brienne*, toen de jonge NAPOLEON, die hem destijds reeds haatte, zich aldaar bevond. Op aanraden van pater PERRAULT verliet PICHEGRU de pedagogische loopbaan, en nam als gemeen soldaat dienst bij de artillerie. Met zijn regiment naar *Amerika* vertrokken, onderscheidde hij zich daar gunstig, en

werd bij zijne terugkomst tot serjant-majoor bevorderd. Bij het uitbreken der omwenteling, welker beginselen hij luide toejuichte, stelde hij zich aan het hoofd eens volksklubs te *Besançon*, en voegde zich, in 1792, aan de spits van een bataljon vrijwilligers bij het Rijn-leger. Reeds in 1793 werd hij divisie-generaal. In 1794 aan het hoofd van het Noorder-leger geplaatst, versloeg hij de Verbondenen bij onderscheidene gelegenheden, en voltooide de verovering van *België* en *Nederland*. Doch in 1795 bezoedelde hij, als opperbevelhebber van het Rijn-leger, zijnen verworven roem, door met de verbannen *BOURBONS* in onderhandeling te treden. In 1797 verkoos men hem tot lid van den Raad der Vijfhonderd, en zelfs tot voorzitter van dit ligchaam. Den 4 September 1797 werd hij, als beschuldigd van zamenzwering, in hechtenis genomen, en met BARTHELEMY, WILLOT en anderen naar *Cayenne* in *Guyana* verbannen. Na acht maanden gelukte het hem op een klein vaartuig, met zeven anderen, naar *Paramaribo*, de hoofdplaats der Nederlandsche colonie *Suriname*, te ontkomen. Van hier stak hij over naar *Engeland*, waar hij als een aanhanger der *BOURBONS* wel werd ontvangen. In 1804 beraamde hij eenen aanslag op het leven van den eersten consul. Toen hij zich met dit oogmerk te *Parijs* bevond, en door de politie werd nagespoord, zocht hij eene schuilplaats in het huis eens vriends, namelijk van den koopman LEBLANC. Deze verried hem echter voor 300,000 Franken. In den nacht van den 28 Februarij werd hij door gendarmen in den slaap overvallen, en, na heftigen tegenstand, gebonden naar den *Temple* gevoerd. Nog vóórdat zijn vonnis was geveld, vond men PICHEGRU in den morgen van den 6 April 1804 verwurmd op zijn bed in de gevangenis liggen. Waarschijnlijk heeft hij zich zelven met zijnen halsdoek van kant gemaakt.

(MONTGAILLARD, *Mémoire concernant la trahison de Pichegru dans les années III, IV et V*; THIERS, *Hist. de la révolution*; *Biographie universelle*).

PICO, (GIOVANNI DELLA MIRANDOLA), een der geleerdste en zonderlingste mannen zijner eeuw, geboren in 1463, was de zoon van GIOVANNI FRANCESCO PICO, graaf van *Mirandola* en *Concordia*. Hij ontwikkelde vroegtijdig de grootste bekwaamheden, en had een verbazend geheugen. Pico oefende zich in bijkans alle vakken van geleerdheid, welke destijds onderwezen werden, wijsbegerte, regtsgeleerdheid, letterkunde en poëzy. Hij

leerde Latijn, Grieksch, Hebreeuwsch, Chaldecuwsch en Arabisch, doorreisde Frankrijk en Italië, waar hij de beroemdste scholen bezocht en de bekwaamste leeraren hoorde. Op den ouderdom van drie en twintig jaren ging hij naar Rome, waar hij, niet zonder roemzucht, uit alle wetenschappen en geleerde talen 900 stellingen bijeen verzamelde, welke hij aanbod tegen een' ieder te verdedigen, zelfs vreemde geleerden vergoeding van reiskosten waarborgende. Deze uitdaging werd door niemand aangenomen. Intusschen berokkende dit vertoon van geleerdheid hem veel verdriet. Sommige afgunstige personen kozen uit de 900 stellingen er dertien, die eenigzins naar ketterij of ongeloovigheid rieken. Paus INNOCENTIUS VIII beval een naauwkeurig onderzoek. Pico schreef eene verdediging, waarin hij zijne onderwerping aan den paus op den voorgrond stelde. De paus veroordeelde de stellingen, doch sprak den schrijver van kettersche bedoelingen vrij. Eene dezer stellingen had betrekking op de eeuwige straf in de toekomstige wereld. Pico beweerde dat de zonde eindig zijnde niet het voorwerp van eeuwige straf konde zijn; doch later wijzigde hij zijne stelling door te zeggen, «de zonde sluit twee beledigingen in, de eene de bevrediging van eenen hartstogt, welke eindig is, en de andere de verachting der goddelijke genade en eeuwigdurende zaligheid, welke oneindig zijn, en verdient uit dien hoofde eene eeuwige straf.

Eindelijk koos PICO, op uitnodiging van LORENZO DE' MEDICI, Florence tot zijne verblijfplaats. Onder zijne beste geschriften behoort een werk tegen de sterrewigchelarij, in twaalf boeken, eene verhandeling over de godenleer en eene verklaring over het boek *Genesis*. Door eene koorts aangetast, stierf hij in November 1494 te Florence, op denzelfden dag, dat KAREL VIII, koning van Frankrijk, aldaar zijne intrede deed. Zijne tijdgenooten beschouwden hem als een wonder, en noemden hem gewoonlijk den Feniks. Zijn neef GIAN FRANCESCO PICO beschreef zijn leven.

(MACHIAVELLI, *Stor. Fiorent.*, VI).

PIERRE, (BERNARDIN DE ST.), een beroemd Fransch schrijver, werd in 1737 geboren, en studeerde te Parijs. Als burgerlijk ingenieur buiten betrekking gerakende, trad hij bij de genie in dienst, doch met een' zijner oversten in twist geraakt zijnde, kreeg hij zijn ontslag. Hij bezocht het eiland Malta, Rusland, Polen en Duitschland, en keerde eindelijk naar Frankrijk terug. De baron DE BRETEUIL

bezorgde hem nu eene aanstelling als ingenieur voor het eiland Mauritius (*Isle de France*), waar hij twee jaren vertoefde. Naar Parijs terug gekeerd, geraakte hij in kennis met D'ALEMBERT, Mademoiselle D'ESPINASSE en andere letterkundigen, die hem aanmoedigden eene beschrijving zijner reis te geven. Van nu af begon zijne letterkundige loopbaan. Een zijner beste werken, hetwelk hem onder de Fransche schrijvers eenen aanzienlijken rang verzekert, was de bevallige aandoenlijke roman, getiteld *Paul et Virginie*. Onder zijne andere schriften verdienen zijne *Etudes de la nature*; *La chaumière indienne*, en *Harmonies de la nature* niet vergeten te worden. Hij bekleedde een ambt, hetwelk hij verloor toen de omwenteling uitbrak, waardoor hij tot armoede verviel. De grondstellingen der omwenteling strookten echter wel met zijne denkwijze; doch onder het schrikbewind geraakte hij in gevaar, vooral toen hij het openlijk waagde, om voor zijn geloof in God uit te komen, hetgeen door sommigen, die in 1794 aan het roer zaten, als een genoegzame grond tot verdenking werd aange merkt. Eindelijk vond hij eenen beschermmer in JOSEPH BONAPARTE, broeder des zegevierenden veldheers van het leger in Italië, die hem edelmoediglijk eene jaarwedde toekende. Ook NAPOLEON WAS BERNARDIN DE ST. PIERRE genegen; hij gaf hem het kruis van het legioen van eer en eene jaarwedde, en plaatste zijnen zoon op een lyceum en zijne dochter op de keizerlijke school van *Ecouen*. BERNARDIN DE ST. PIERRE stierf in 1814. Zijne werken zijn bijeenverzameld in twee kwarto deelen, getiteld: *Oeuvres de J. H. Bernardin de St. Pierre, mises en ordre par L. AIMÉ MARTIN, Paris, 1836* (1). Men vindt in dit werk tevens eene goede levensbeschrijving.

PIGNOTTI, (LORENZO), een Italiaansch geschiedschrijver, werd in 1739 te Figliena in Toscane, geboren. Hij studeerde te Pisa in de medicijnen. Na eenigen tijd te Florence de geneeskunst uitgeoefend te

(1) Men moet BERNARDIN DE ST. PIERRE niet verwatren met CHARLES abbé de St. Pierre, een men schenvriend (philantropist) in het begin der achttiende eeuw, bekend door zijn ontwerp van eenen eeuwigdurende vrede, dat hij aan de afgezanten te Utrecht bijeen gekomen, voorleide: *Projet de paix perpétuelle, Utrecht, 1713*, alsmede door een *Projet pour perfectionner l'éducation*, en vele andere werken, welke de kardinaal DE NOUË de droomerijen van een' eerlijk man noemde. In later tijd is het echter gebleken, dat eenige zijner plannen voor verwezenlijking vatbaar zijn. Zou dit ook het geval kunnen worden met zijn *Projet de paix perpétuelle*? VICTOR Hugo, als president van het te Parijs gehouden Vredes-congres, zegt immers, dat over 400 jaren een kanon wellicht eene curiositeit zal zijn. Wij wenschen het!

hebben, werd hij hoogleeraar in de natuurlijke wijsbegeerte te *Pisa*, waar hij het grootste gedeelte zijns levens sleet, en in 1812 stierf. PIGNOTTI was dichter, geschiedschrijver, natuurkenner en oudheidkundige. Doch in de beide eerste vakken verwierf hij zich den meesten roem. Zijne gedichten zijn sierlijk en zijne fabelen algemeen bij het volk geliefd. Als geschiedschrijver is hij bekend door zijn *Storia della Toscana sino al principato, con diversi saggi sulle scienze, lettere, ed arti*, in 9 deelen 8vo, welke na zijnen dood is uitgegeven. Hij onderscheidt zich door zijne groote onpartijdigheid en vrijmoedige beoordeeling van personen en zaken. Men verhaalt dat de poëet en improvisatore GIANNI op zekeren dag de onbeschaamdheid had PIGNOTTI met eenen grimlach toe te duwen, dat de hogeschool van *Pisa* met verscheidene ezelachtige professoren was opgescheept. «Dat kan zijn,» hernam PIGNOTTI, hem den bal terugkaatsende, «wij hebben van CALIGULA gehoord «dat hij van zijn paard een' raadsheer «maakte.» Het snedige van dit antwoord vat men, als men weet, dat NAPOLEON GIANNI juist tot raadsheer van het koninkrijk *Italië* had verheven, en de vijanden van NAPOLEON gewoon waren dezen den schimpnaam van CALIGULA te geven, wijl men eenige gelijkenis meende te vinden tusschen hem en de beeldtenis van dien Romeinschen keizer, welke op sommige gedenkpenningen wordt aangetroffen.

(*Elogio di Lorenzo Pignotti*, door ANTONIO BENGI, in de *Antologia van Florence*, 1821).

PILES, (ROGER DE), een bekend Fransch schrijver over de schilders en de schilderkunst, werd in 1635 te *Clamecy* uit een adellijk geslacht geboren. Zijne ouders verzuimden niets, om hem eene goede opvoeding te geven; doch daar hij eene besliste neiging voor de schilderkunst verried, stonden zij hem toe haar in te willigen. Onvoorziene omstandigheden echter verhinderden hem zich uitsluitend aan de kunst toe te wijden. Door den president AMELOT in 1662 overgehaald, om zich met de opvoeding zijner kinderen te belasten, vergezelde hij later den jeugdiggen AMELOT naar *Italië*. Bij zijne terugkomst gaf hij eenige verhandelingen over de schilderkunst in 't licht. Hij was een boezemvriend van ALPHONSE DUFRESNOY, wiens Latijnsch dichtstuk op de schilderkunst hij met aanteekeningen in 't Fransch vertaalde. AMELOT DE LA HOUSSE, zijn kweekeling, tot ambassadeur te *Venetië* benoemd, vergezelde DE PILES hem als secretaris. In dezelfde hoedanigheid be-

zocht hij *Portugal* en *Zwitserland*. De naam dien hij zich, zoowel in de schilderkunst als in de staatkunde, had verworven, bewoog LODEWIJK XIV hem in 1692 naar 's *Gravenhage* te zenden, onder voorwendsel dat DE PILES zich aldaar eenigen tijd voor zijn kunstvak wilde ophouden, maar inderdaad om met de partij die vredesgezind was, geheime onderhandelingen aan te knopen. Dit oogmerk ontdekt zijnde, werd DE PILES in hechtenis genomen, twee jaren te 's *Gravenhage* gevangen gehouden, en vervolgens naar *Loevestein* gevoerd, waar hij nog drie jaren lang in den kerker vertoefde. Hier hield hij zich bezig met het schrijven van het leven der vermaardste schilders. Doch wijl men zich in eene zoo lange eenzaamheid niet altijd met dezelfde zaak kan bezig houden, zocht hij zijn tijdverdrif in het opkweken van vogeltjes, dien hij allerlei dingen leerde. Toen hij de tijding kreeg dat hij in vrijheid werd gesteld, gaf hij ook zijnen lievelingen terstond hunne vrijheid weder. Bij zijne terugkomst in *Frankrijk* schonk LODEWIJK hem eene jaarwedde. AMELOT in 1705 tot afgezant te *Madrid* benoemd wordende, volgde hij dezen ook derwaarts, doch de lucht van *Spanje's* hoofdstad slecht kunnende verdragen, keerde hij in hetzelfde jaar naar *Parijs* terug, alwaar hij den 5 April 1709 in den ouderdom van vier en zeventig jaren overleed. Hij schreef onderscheidene verdienstelijke werken over de schilderkunst, onder anderen *Abrégé de l'anatomie accomodé aux arts de la peinture et de sculpture*, Paris 1667, fol. met platen, naar TITIAAN. Zijn leven der vermaardste schilders is in onderscheidene talen overgebracht; in 't Nederduitsch door J. VERBOEK, die daarbij eene levensschets van DE PILES voegde.

PINDARUS, de grootste lierzanger der oudheid, werd omstreeks 522 v. c. in de nabijheid van *Thebe*, in *Bœotië* geboren, en stierf waarschijnlijk in het jaar 442 v. c. Zijne bloedverwanten waren fluitspelers. Ook hij ontving onderwijs van zijnen vader DAIPHANTUS op dit speeltuig, doch deze weldra bemerkende dat zijn zoon eene hogere bestemming had, stond hem toe, zich aan de lyrische poëzij te wijden. PINDARUS verwierf zich zulk eene groote vermaardheid, dat de opperheerschers en rijke lieden van *Griekenland* hem met eer en weldaden overlaadden. Hij werd genoodigd door HIERO, tiran van *Syracuse*, door THERO, tiran van *Agri-gen-tum*, en diens broeder XENOCRATES; door ARCESILAUS IV, koning van *Cyrene*, en ALEXANDER, den zoon van AMYNTAS, ko-

ning van *Macedonië*, die een ijverig voorstander was der Lyrische poëzij. PINDARUS had te *Delphi* eenen ijzeren zetel, op welken hij zich plaatste wanneer hij lofzangen ter eere van APOLLO aanbief. Men weet weinig van zijne lotgevallen. Van zijne talrijke werken zijn ons slechts 45 oden of zegezangen overgebleven, namelijk 14 op overwinnaars in de Olympische, 12 in de Pythische, 11 in de Nemeische en 8 in de Isthmische spelen, behalve eenige fragmenten uit andere dichtsoorten, waarin PINDARUS insgelijks uitmuntte, zoodat niemand hem eenen eersten rang onder de doorluchtigste barden der oudheid betwist.

(RAUCHENSTEIN, *Zur Einleitung in Pindar's Siegeslieder*).

PIRANESI, (GIOVANNI BATTISTA), een uitstekend Italiaansch graveur en oudheidkundige, werd in 1720 te *Venetië* geboren. Op den ouderdom van achttien jaren werd hij door zijn vader (een metselaar) naar *Rome* gezonden, om zich in de bouwkunde te oefenen. De jonge PIRANESI maakte weldra zulke vorderingen, dat, toen zijn vader hem naar huis ontbood, hij weigerde te komen, zeggende dat *Rome* met hare gedenkteeken het aangenomen land zijner genegenheid was en de geboorteplaats van zijn talent. Zijn vader ontrok hem nu allen onderstand, doch dit ontmoedigde hem zoo weinig, dat hij in 1741 zijn eerste werk over triomfbogen, bruggen en andere bouwkunstige overblijfselen der oudheid in 't licht gaf. Hiermede was terstond zijn naam gevestigd; zijne gravures waren meesterlijk behandeld en overtroffen verre alles wat dit vak tot dus verre had opgeleverd. Inzonderheid onderscheiden zij zich door groote kracht, hetgeen vooral wordt toegeschreven aan zijne zonderlinge manier van werken. Hij teekende zijn voorwerp in eens op de plaat, en voltooide het bijkans geheel door in sterk water te etsen, zonder bijkans de graveernaald te gebruiken. Van daar ziet men in zijn werk eene vrijheid en losheid, welke anders bijkans altijd gemist worden. Hieruit is ook zijne verwonderlijke vlugheid van uitvoering te verklaren. Binnen minder dan veertig jaren leverde hij ongeveer twee duizend gravures, waarvan de meesten zeer groot en hoogst uitvoerig zijn. Eene volledige verzameling zijner werken vult negen en twintig folio deelen, sommige op dubbel olifant-papier en uitslaande platen van tien voet. Derzelver inhoud is eene bijkans onuitputtelijke mijn voor de bouw- en beeldhouwkunst. CLEMENS XIII belastte hem met den herbouw van de

kerk *Santa Maria del Popolo* en van het klooster van *Malta*, waarin voor hem een levensgroot standbeeld te zijner eere door ANGOLINI is opgericht. PIRANESI stierf den 9 November 1778 te *Rome*.

(*Library of the Fine Arts*, tweede deel).

PIRON, (ALEXIS), een bekend Fransch tooneeldichter, werd den 9 Julij 1689 te *Dyon* geboren. Hij was een zoon van den apotheker AIMÉ PIRON, wiens gedichten in Bourgondisch dialect dikwijls met de treffende *Noëls bourguignons* van LAMONNOYE worden vergeleken. De jonge PIRON studeerde in de regten, en zette zich als advocaat in zijne vaderstad neder, doch verliet later de balie, en leefde eenigen tijd heel vrolijk en loszinnig. Hierdoor in bekrompene omstandigheden geraakt, verliet hij naar *Parijs*. Eene fraaije hand schrijvende, won hij den kost als kopijist, en schreef naderhand voor het tooneel verscheidene blijspelen en kluchten, die gunstig werden ontvangen. Op den ouderdom van vijftig jaren vervaardigde hij het drama *La Métromanie*, het beste zijner werken, waardoor hij zijnen naam als schrijver vestigde. Hij zelf was in zijne jeugd met de zucht tot rijmelarij behebt geweest, en was derhalve een bevoegd regter over dit onderwerp. PIRON bezat veel vernuft en was snedig in zijne antwoorden. Zijne puntgedichten werden in zijnen tijd zeer geprezen. Hij schreef vertellingen, oden en andere lichtere poëzij, welke het kenmerk droeg van de losbandigheid onder de regering van LOUWIS XV. PIRON is als de vertegenwoordiger van zijnen tijd en zijn land te beschouwen, vernuftig, onbezonnen en losbandig. Daar hij echter aanlokkende persoonlijke hoedanigheden bezat, vond hij onder de aanzienlijken verscheidene personen die hem hunne vriendschap schonken. MONTESQUIEU verkreeg voor PIRON van den koning eene jaarwedde van 4000 livres; de graaf van LIVRY, MAUREPAS, de hertog van NEVERS en andere edellieden waren zijne beschermers. Hij huwde in rijperen leeftijd eene vrouw van gevorderden ouderdom, en leefde met haar tot op haren dood hoogst gelukkig. PIRON had een zwak gezigt, en een val in het park van den graaf van LIVRY verhaastte zijnen dood, die den 21 Januarij 1773 voorviel. In zijne *Oeuvres*, welker bezorging hij, bij uiterste wilsbeschikking, opdroeg aan RIGOLEY DE JUVIGNY, is veel opgenomen, dat men liever in vergetelheid had moeten bedelven. Uit hoofde van de onzedelijkheid van eenige zijner gedichten, bleef de toegang tot de *Académie française* voor hem gesloten, eene eer

naar welke hij getracht had, schoon hij die in zijne geschriften versmaadde. Hierop zinspeelt het grafschrift, dat hij voor zich zelve vervaardigde :

Ci-git PIRON, qui ne fut rien,
Pas même Académicien.

(LA HARPE, *Cours de littérature*).

PITT, (WILLIAM), graaf van *Chatham*, was de tweede zoon van ROBERT PITT, en kleinzoon van THOMAS PITT, gouverneur van *Madras*, den bezitter van den beroemden *Pitt-diamant*, dien hij, volgens een verhaal door hem zelve in 't licht gegeven, in *Indië* voor 24,000 Pst. kocht en aan den koning van *Frankrijk* voor 135,000 Pst. overdeed.

WILLIAM PITT werd den 15 November 1708 te *Boconnoc* geboren. Na te *Oxford* gestudeerd te hebben, trad hij in krijgsveld; maar zijne talenten openden hem eene andere loopbaan. In 1735 tot lid van het parlement verkozen, onderscheidde hij zich bij de oppositie-partij door zijne ongewone welsprekendheid. Toen hij door een zijner medeleden, uit hoofde van zijnen jeugdigen ouderdom, eenigzins met minachting was bejegend, ving hij zijne redevoering dus aan: «De verregeaande misdaad van een' jongeling, welke ons geacht medelid mij zoo vernuftig heeft aangetiigd, zal ik bewimpelen noch ontkennen, maar mij zelve vergenogen met den wensch, dat ik moge behooren tot degenen wier dwaasheden met de jeugd ophouden, en niet tot het getal van hen die in spijt hunner jaren niets hebben geleerd.» De hertogin van *Marlborough* vermaakte hem een legaat van 10,000 Pst., «ter belooning,» gelijk zulks in haren uitersten wil stond uitgedrukt; «voor de edele onbaatzuchtigheid waarmede hij het gezag der wetten had gehandhaafd en den ondergang van het land-verhoed.» In 1756 werd hij benoemd tot secretaris van staat, eene plaats welke men hem bijkans terstond ontnam; doch de natie gaf hierover zoo luide haar misnoegen te kennen, dat hij het volgende jaar in dezelfde betrekking werd hersteld. PITT verdiende het vertrouwen hetwelk de natie in hem stelde. Ongetwijfeld is *Brittanje's* wapenroem onder zijn bestier te danken aan de dapperheid en de talenten van degenen die aan het hoofd van de land- en zeemagt stonden, maar het was PITT die deze kriegsbevelhebbers wist te onderscheiden en te gebruiken. Bij den dood van *George II* werd *Lord Bute* de vriend en vertrouweling van den jeugdigen monarch. PITT meende zich te moeten verwijderen. Dit betreurde de natie als

eene algemeene ramp. In 1766 werd hij tot graaf van *Chatham* en *Lord* geheimzegelbewaarder benoemd. Omtrent dezen tijd braken de Amerikaansche onlusten uit. *Lord CHATHAM* waarschuwde de natie voor de heillooze gevolgen dezer botsing. Zijne stem werd den 8 April 1778 voor de laatste maal gehoord over het vraagstuk betreffende *Amerika's* onafhankelijkheid. Te midden zijner redevoering viel hij bewusteloos in de armen dergenen die zich naast hem bevonden. Hij werd naar zijn huis te *Hayes*, in *Kent* gevoerd, doch stond niet weder van zijn ziekbed op. Hij stierf den 11 Mei 1778, in het zeventigste jaar zijns ouderdoms. Zijn stoffelijk overschot werd in de *Westminster* abdij, onder betoon van groote statelijkheid, ter aarde besteld. De koning en het parlement ver eerden zijne nagedachtenis met een sierlijk gedenkteeken, betaalden zijne schulden ten bedrage 20,000 Pst. en schonken aan zijne nakomelingen eene aanzienlijke jaarwedde.

(*ALMON'S Anecdotes of the earl of Chatham*; *Mr. THACKRAY'S History of the earl of Chatham*; *Lord CHATHAM'S Correspondence*).

PITT, (WILLIAM), graaf van *Chatham*, een beroemd staatsman, de tweede zoon des voorgaanden, werd den 28 Mei 1759 te *Hayes*, in *Kent* geboren. Erfgenaam van de talenten en de welsprekendheid zijns vaders, nam hij den 23 Januarij 1781 zitting in het Huis der Gemeenten, en voegde zich bij de oppositie. Het hof weldra zijne verdiensten op prijs leerende stellen, werd hij reeds in het midden van December 1783 aan het hoofd van het ministerie geplaatst. Hij voerde de teugels des bewinds gedurende het onstuimigste tijdvak der Engelsche geschiedenis, en werd door zijne bewonderaars den stuurman genoemd, die den storm te boven kwam. De Fransche omwenteling, in 1789, bragt hem in eenen moeilijken toestand; doch hij wist met ongemeene bekwaamheid zijne natie voor zulk eene besmettende kwaal te behoeden. Den 7 Augustus 1793 verklaarde de Nationale Conventie PITT «voor den vijand des menschelijken geslachts.» PITT bekommerde zich hierover niet het minste, en bezorgde *Engeland* den handel van bijkans de geheele wereld, alléén aan *NAPOLEON'S* reuzenmagt wederstand biedende. Hij bleef aan het hoofd der zaken tot aan zijnen dood, welke den 23 Januarij 1806 voorviel. Ten opzichte van geldelijke aangelegenheden, was niemand onbaatzuchtiger dan PITT. Hij stierf arm; in welsprekend-

heid wedijverde hij met eenige der doorluchtigste redenen der oudheid.

(GIFFORD's *Life of Pitt*; TOMLINE's *Life of Pitt*).

PITTACUS, een der zoogenaamde zeven wijzen van *Griekenland*, was de zoon van HYERADIUS, en werd omstreeks het jaar 625 v. c. te *Mitylene* geboren. Hij verloor zijn vaderland van den tiran MELANCHRUS. De inwoners van *Mitylene* met de Atheners in oorlog geraakt zijnde, werd PITTACUS tot hunnen aanvoerder gekozen. Om het bloed zijner medeburgers te sparen, bood hij aan, om den twist met den vijandeliĳken bevelhebber PHRYNON in een tweegevecht te beslechten. De uitdaging aangenomen zijnde, verscheen PITTACUS op de kampplaats, gewapend met een werpnet, eene drietandige vork en eenen dolk; hij verwarde zijnen vijand in het net, en maakte hem vervolgens af. Uit erkentelijkheid boden de inwoners van *Mitylene* hem het opperbestuur over hunne stad aan. Hij aanvaarde hetzelfde, en gedroeg zich zóó wijs en gematigd, dat hij de liefde en achting zijner onderdanen bleef behouden. Na tien jaren geregeerd te hebben, legde hij het oppergezag neder, om een gerust leven te leiden. Hij was gewoon te zeggen, dat een vorst zoodanig moet regeren, dat zijne onderdanen hem niet vreezen, maar veel eer vreezen hem te verliezen. Volgens hem, mogt men zich nimmer veroorloven van eenen vriend of zelfs van eenen vijand kwaad te spreken. PITTACUS overleed in het jaar 570 v. c., in den ouderdom van twee en tachtig jaren. Hij schreef eene menigte treurliederen, waarvan nog eenige brokstukken overig zijn.

(ROLLIN, *Histoire ancienne*; SCHNEIDERWIN, *Delectus poesis graecorum elegantiae etc.*; *Penny Cyclopaedia*).

PIZARRO, (**FRANCISCO**), de ontdekker en veroveraar van *Peru*, was een natuurlijke zoon van CONZALO PIZARRO, een dapper krijgsman. GOMARA verhaalt, dat FRANCISCO op de trappen eener kerk werd geboren, en in zijne eerste dagen door eene zeug werd gezoogd. GARCILASO ontkent dit, doch allen stemmen overeen, dat hij, omstreeks het jaar 1480, te *Truxillo* het eerste levenslicht aanschouwde. Zijne opvoeding werd geheel verwaarloosd, zoo dat hij nimmer lezen of schrijven leerde. Zijn vader gebruikte hem om de zwijnen te hoeden; doch PIZARRO, van deze bezigheid afkeerig geworden, vlugtte met eenige zijner makkers naar *Sevilla*, trad in krijgsdienst, en schepte zich weldra in naar *Amerika*, waar hij zijn geluk wilde beproeven. Hier onderscheidde hij

zich het eerst in 1513 onder NUNEZ DE BALBAO. In 1524 met een klein schip, tachtig soldaten en vier ruiters *Panama* verlatende, ontdekte hij, (gemeenschappelijk met ALMAGRO), na het uitstaan van de grootste gevaren, *Peru*. Hij vond een vruchtbaar land, welks inwoners wollen en katoenen kleederen, en gouden en zilveren versierselen droegen. Doch het land zeer volkrijk zijnde, keerde ALMAGRO naar *Panama* terug om hulp, terwijl PIZARRO zich op een naburig eiland ophield. De nieuwe gouverneur van *Panama*, PEDRO DE LOS RIOS, weigerde niet alleen versterking te zenden, maar eischte, dat PIZARRO en de zijnen zouden terug keeren. PIZARRO, dit bevel verachtende, trok met zijn zwaard eene lijn in het zand, en verzocht degenen, die bij hem wilden blijven, haar te overschrijden. Slechts dertien zijner geharde veteranen hadden den moed zulks te doen. Hij nam de kust van *Peru* op, en landde te *Tumbez*, waar zich een paleis van den Incas bevond. De overvloed van edele metalen, welke de inwoners niet alleen voor sieraad, maar zelfs voor hunne gewone gereedschappen gebruikten, wekte de verbazing van PIZARRO en zijne medgezellen. Hij keerde in 1528 naar *Panama* terug, en toen hij den gouverneur niet kon bewegen, om hem ter verovering van dit goudland met versterking terug te zenden, stevende PIZARRO naar *Spanje*. Weldra het vertrouwen van KAROL V en diens staatsdienaren winnende, werd hij benoemd tot kapitein-generaal en adelantado over al de gewesten, die hij zoude ontdekken, en bekleed met het oppergezag, onder beding, dat hij zelf eene zekere krijgsmagt zoude verzamelen, en een vijfde gedeelte van al de schatten, die hem zouden in handen vallen, aan de kroon nitkeeren. PIZARRO was zoo arm, dat hij, zonder den bijstand van CORTEZ, aan zijne belofte niet kon voldoen. Hij keerde in 1530 naar *Panama* terug, en zeilde in Februarij 1531 met honderd tachtig soldaten onder welke zich zes en dertig ruiters bevonden, naar de kust van *Peru* waar tusschen de beide vorsten ATAHUALPA, en zijnen broeder HUASCAR een hevige krijg woedde. PIZARRO maakte zich deze gelegenheid ten nutte, en trok naar *Caxamarca*. Zijne kleine bende eene sterke stelling ingenomen hebbende, bezocht hij ATAHUALPA, die dicht bij deze stad was gelegerd. De gouddorstige Spanjaard, aan alle kanten zoo veel edel metaal ziende blinken, beging een niet minder stout als verraderlijk waagstuk. Toen ATAHUALPA bij PIZARRO een tegenbezoek aflegde, openden de Span-

jaarden, op een gegeven teeken, hun vuur op de volgelingen van den Incas, die, door schrik als versteend, zich als lammeren lieten slagten. PIZARRO nam den ongelukkigen ATAHUALPA gevangen, en sloot hem op in een vertrek van 22 voet lang en 16 voet breed. ATAHUALPA weldra den onverzadelijken gouddorst der Spanjaarden opgemerkt hebbende, bood aan om deze kamer met goud te vullen zoo hoog hij konde reiken. Dit aanbod werd door PIZARRO gretig aangenomen. Voordat al het goud was bijeen verzameld, werden de soldaten zoo begeerig naar dien rijken buit, dat het onmogelijk was hun ongeduld te beteugelen. Nadat men een vijfde deel voor de kroon had ter zijde gelegd, werden er 1,528,500 pesos of oncen onder het volk verdeeld. PIZARRO's aandeel bedroeg 2,350 marken zilver en 57,220 oncen goud. Alles afgeperst hebbende wat ATAHUALPA konde geven, liet PIZARRO hem in 1533 ter dood brengen. De gouddorstige, verraderlijke Spanjaard ontmoette nu verder weinig tegenstand. De plundering van Cuzco overtrof nog in waarde het rantsoen, door ATAHUALPA aan de Spanjaarden voor zijne vrijheid betaald.

In 1537 ontstond er twist tusschen PIZARRO en ALMAGRO, welke met de nederlaag en den dood des laatsten eindigde. De zoon van ALMAGRO echter wreekte den dood zijns vaders. Op zondag den 26 Junij 1541 werd PIZARRO in zijn paleis te Lima verraderlijk overvallen en vermoord. PIZARRO was een man van onovertroffene dapperheid, van groote krijgskwaamheden en eene ijzeren volharding; doch staat tevens in de geschiedenis geschandvlekt als trouweloos, roofzuchtig en wrede.

(*Vidas de Españoles Célebres*, par Don M. F. QUINTANA; ROBERTSON's *History of Amerika*).

PLATO, een doorluchtig Grieksch wijsgeer, door de ouden *de Goddelijke* bijgenaamd, werd in Mei 429 v. c. op het eiland *Agina* geboren. PLATO genoot te *Athene* de voortreffelijkste opvoeding. DIONYSIUS leerde hem lezen en schrijven; de worstelaar ARISTON onderwees hem in de gymnastiek; zijne meesters in de muziek waren METELLUS van *Agrigentum* en DRACO van *Athene*, een leerling van den vermaarden DRACO. PLATO was bedreven genoeg in het worstelen, om in de Pythische en Isthmische spelen naar den prijs te dingen, terwijl zijne eerste letterkundige proeven, bestaande uit dithyrambische, lyrische en tragische poëzij bewijzen, dat hij ook met vrucht de toonkunst had beoefend. Op den ouderdom van twintig jaren, werd hij een leerling van SOCRATES,

na wiens dood hij verschillende landen bezocht, om meerdere kennis op te doen. Naar *Athene* terug gekeerd, opende hij eene wijsgeerige school, en telde weldra de aanzienlijkste jongelingen onder zijne leerlingen. PLATO bezocht meer dan eens het hof van *Sicilië*, eerst als daartoe uitgenoodigd door DIONYSIUS *den Ouden* en tweemaal door *den Jongeren*. DIONYSIUS *de Oude* was zoo zeer over zijne vrijmoedigheid gebelgd, dat de tiran hem op zijne te huisreize liet gevangen nemen en als slaaf verkoopen. De wijsgeer was zijne bevrijding aan ANICERIS van *Cyrene* verschuldigd. PLATO stierf 348 j. v. c. op zijn twee en tachtigsten geboortedag. Zijne nagedachtenis werd met standbeelden en altaren vereerd, en de dag zijner geboorte langen tijd als een feestdag gevierd. De meeste zijner werken zijn nog aanwezig. PLATO is, meer dan eenig ander, een schrijver, die in zijne eigene werken moet beoefend worden, wil men de schoonheid, de helderheid en bondigheid van zijnen stijl beseffen. VICTOR COUSIN heeft eene volledige Fransche vertaling van PLATO's werken bezorgd.

(AST, *Platon's Leben und Schriften*, Leipz. 1816; K. F. HEYMANN, *Geschichte und System der Platonischen Philosophie*).

PLAUTUS, (MARCUS ANCIUS), een der oudste Romeinsche blijspeldichters, werd omstreeks 200 j. v. c. te *Sarsina*, in *Umbrië* geboren. Hij wordt beschreven als een man van nederige afkomst en eene misvormde ligchaamsgestalte, zoodat zijne landgenooten niet minder lachten over zijn persoon dan over zijne geestigheid. Het vermogen dat hij met het schrijven van eenige blijspelen verzamelde, verloor hij weder met gewaagde handelsondernemingen, zoodat hij uit armoede genoodzaakt was, voor eenen bakker te *Rome* koorn met eenen handmolen fijn te malen. Hij wist zich echter in dezen moeilijken toestand te schikken, en had zelfs nog lust, om eenige blijspelen te schrijven, die hem weder uit de verlegenheid reddeden. Zijne blijspelen werden door het volk luide toegejuicht. QUINTILIANUS prijst hem uitermate, en zegt dat zoo de Musen Latijn moesten spreken, zij zekerlijk de taal van PLAUTUS zouden bezigen. Van zijne veelvuldige blijspelen is ons slechts een twintigtal overgebleven, wier namen meerendeels ontleend zijn van de personen, die daarin de hoofdrol vervullen. PLAUTUS stierf in het jaar 184 v. c. Onder de beste uitgaven zijner werken behoort die van J. F. GRONOVIVS, *Leyden*, 1664, herdrukt in 1669, en te *Amster-*

dam in 1684, twee deelen octavo. De blijspelen van PLAUTUS zijn in bijkans alle Europesche talen overgebracht. In 1719 verschenen er twee volledige Fransche vertalingen, de eene door LIMERS, te Amsterdam, in 10 deelen 8vo., de andere door GUEDEVILLE, te Leyden, insgelijks in 10 deelen 8vo. Aan de *Aulularia* heeft onze P. C. HOOFT zijne krachten beproefd.

(LESSING, *Abhandlung von dem Leben und Werken des Plautus*; NIEBUHR in zijne *Kleinen Schriften*).

PLEYL, (**IGNAZ**), een Oostenrijksch componist, die tegen het einde der vorige eeuw grooten opgang maakte, werd in 1757 te *Ruppersthal*, nabij *Weenen*, geboren. Hij was het vier en twintigste kind van MARTIN PLEYL, een' schoolmeester, en van eene dame van adellijke geboorte, die zich door haar huwelijk het misnoegen harer ouders had op den hals gehaald en onterfd werd. Zij stierf in het kraambed van onzen PLEYL. De schoolmeester trad nu andermaal in het huwelijk, kreeg bij zijne tweede vrouw veertien kinderen, en bereikte den hoogen ouderdom van negen en negentig jaren. De jonge IGNAZ oefende zich, volgens Oostenrijksche gewoonte, vroegtijdig in het Latijn en de muziek. Toen hij genoegzame vorderingen had gemaakt, werd HAYDN zijn leermeester, doch dit muzikaal genie had te weinig geduld, om hem van groot nut te zijn. Op eene reis door Italië, destijds het land des gezangs, werd hij dieper in de kunst ingewijd, en zijn smaak meer verfijnd door de werken van andere componisten te hooren, dan door al de lessen, welke hij te *Weenen* had ontvangen. In 1783 werd PLEYL benoemd tot kapelmeester van de hoofdkerk te *Straatsburg*. Gedurende de volgende tien jaren componeerde hij bijkans al die werken, welke zijnen naam in alle steden van *Europa* bekend maakten. In 1791 bezocht hij *Londen*, op uitnoodiging der bestuurders van het *Professional Concert*, en componeerde voor hen drie symphonien, waarvoor hij eene aanmerkelijke som ontving, en welke hij besteedde, om in de nabijheid van *Straatsburg* een klein landgoed te koopen. Gedurende den waanzin der Fransche omwenteling, vatte men achterdocht tegen hem op, en toen hij onderscheidene malen was aangeklaagd, oordeelde hij het voorzigtig de vlugt te nemen. Hij werd achtervolgd en gevangen genomen. Nadat hij zijne gehechtheid aan de nieuwe orde van zaken bepleit had, werd hem, ten einde eene proef van zijne opregtheid te geven, de taak opgedragen, om de muziek te maken voor eene soort

II.

van drama, hetwelk ter verjaring van den 10 Augustus zou opgevoerd worden. Hij volbragt dit werk onder het toezicht van twee gendarmes, en redde zijn leven. Nu zette hij zich als muzijkhandelaar te *Parijs* neder, en ondernam de uitgave van de *Bibliothèque musicale*, waarin de beste werken der beroemdste Italiaansche, Duitsche en Fransche meesters werden opgenomen. Zijne eigene werken bestaan meest in instrumentale muziek. Na een aanzienlijk vermogen bijeen verzameld te hebben, nam hij zijne rust op het land, en hield zich met den landbouw onledig. Hij stierf den 14 November 1831 te *Parijs*. Indien namalige roem meer zijn doel ware geweest dan onmiddellijk voordeel, zou PLEYL voorzeker tot eenen hoogen trap van vermaardheid zijn opgeklommen.

(*Conversations-Lexicon*; *Penny Cyclopaedia*).

PLINIUS, (**CAJUS**), ook de *Oudere* geheeten, werd in 23 n. c. waarschijnlijk te *Comum* in *Oppe-Italië*, het tegenwoordig *Como*, geboren. Men weet weinig van zijn openbaar leven. Hij was van eene aanzienlijke afkomst, en wijdde zich toe aan de regtsgeleerdheid, en bekleedde, onder VESPASIANUS, eenige aanzienlijke ambten, zoo wel in het burgerlijke als in het krijgswezen. Intusschen bleef hij zich in de wetenschappen oefenen. Hij was een man van onvermoeide werkzaamheid. Des zomers ving hij altoos zijnen arbeid met het kriecken van den dag aan; des winters gewoonlijk ten een ure in den morgen, doch nooit later dan twee, en dikwijls te middernacht. Geen mensch sleet ooit minder tijd in bed. Soms bleef hij bij zijne boeken, look eenigen tijd de oogen toe, en vervolgde dan weder zijne studie. Na eenen matigen maaltijd midden op den dag, ging hij zich soms in de zon koesteren, en liet zich dan uit dezen of genen schrijver voorlezen, om uittreksels en aanmerkingen te maken. Dit was zijne bestendige gewoonte, welk boek hij ook las; want hij had tot stelling, dat geen boek zoo slecht was, of men kon er iets uit leeren. Daarna nam hij gewoonlijk een koud bad, gebruikte eene kleine verversching, en deed een slaapje. Vervolgens hervatte hij met vernieuwden ijver zijne studiën tot aan den avondmaaltijd, als wanneer hem weder iets werd voorgelezen, waarop hij zijne aanmerkingen wilde maken. Zijn neef, PLINIUS de *Jongere*, verhaalt een zonderling voorbeeld van zijne spaarzaamheid op den tijd en zijnen onleschbaren dorst naar kennis. Zijn voorlezer een woord verkeerd uitgesproken hebbende, liet een der dischge-

22

nooten hem hetzelfde herhalen. PLINIUS hierover misnoegd, vroeg dien persoon of hij het niet begreep, en toen deze bekende het zeer goed begrepen te hebben, zeide PLINIUS: «Waarom hebt gij «het hem dan laten herhalen? Door deze «stoornis hebben wij ten minste tien re- «gels verloren.» Ook op zijne reizen verloor hij geen tijd voor zijne studiën, wordende altijd vergezeld van eenen secretaris of amanuensis. Door deze ongemeene vlijt was hij in staat een groot aantal boekdeelen te schrijven. De omstandigheden van zijn dood zijn niet minder opmerkelijk dan zijne leefwijze. Hij was destijds met eene vloot te *Misenum*, in de golf van *Napels*, en vergezeld van zijne zuster en haren zoon, PLINIUS den jongeren. Den 24 Augustus van het jaar 79 n. c. omstreeks één uur na den middag, ried zijne zuster hem, om eene wolk van eene ongewone grootte en gedaante te komen zien. Schoon hij zich in zijn studeervertrek bevond, stond hij dadelijk op, en ging oogenblikkelijk op eene hoogte, om deze wolk des te naauwkeuriger gade te slaan. Op dien afstand kon men niet onderscheiden, uit welken berg zij voortkwam, doch naderhand ontdekte men, dat zij uit den *Vesuvius* opsteeg. Hare gedaante geleek naar die van eenen pijnboom; want zij schoot op tot eene groote hoogte in den vorm van een' boomstam, welke zich in takken scheen uit te breiden. Dan eens was zij schitterend, dan weder donker en gevlekt, alsof zij min of meer met aarde en sintels was vervuld. Dit was voor den wijsgeerigen PLINIUS een belangrijk schouwspel. Hij beval terstond een ligt vaartuig in gereedheid te brengen; doch toen hij met zijne schrijftafeltjes om aantekeningen te maken het huis uitkwam, vervoegden zich eenige zeelieden, behoorende tot de galeijen, te *Retina* liggende, bij hen, er ernstig op aandringende, om in zee te mogen steken, wijl deze haven aan den voet van den *Vesuvius* was gelegen, en er geen middel overbleef, om zich op eene andere wijze te redden. Hij beval alzoo, dat de galeijen zee zouden kiezen, en ging zelf aan boord, met oogmerk om niet alleen *Retina*, maar onderscheidene andere steden, aan deze overschoone kust gelegen, te hulp te snellen. Hij wendde den steven regtstreeks naar het punt des gevaars, hetwelk anderen in den grootsten schrik ontvugtten. PLINIUS behield zoo zeer zijne tegenwoordigheid van geest, dat hij in staat was zijne opmerkingen over de bewegingen en de gedaante van dit geducht verschijnsel aan zijnen

secretaris mede te deelen. PLINIUS begaf zich zóó dicht bij den berg, dat de sintels, die al grooter en heeter werden, alsmede puimsteen en zwarte brandende rotsbrokken op de schepen vielen. Men liep niet alleen door het schielijk terugstroomen der zee gevaar om aan den grond te geraken, maar tevens door de groote massa's, welke van den berg afrolden en geheel het strand versperden, verbrijzeld te worden. Hier hield hij stil om te overwegen of hij terug zou keeren, waarop de stuurman aandrong. «De for- «tuin,» zeide hij, «begunstigt de stout- «moedigen; breng mij naar POMPONIANUS.» POMPONIANUS was toen te *Stabiae*, eene stad afgescheiden van de zee door eene baai, welke de zee, na verscheidene bogen, aan dat strand vormt. Hij vond hem in de grootste onrust, vermaande hem tot bedaardheid, en beval, met een kalm gelaat, om een bad voor hem gereed te maken. Na dit bad genomen te hebben, zat hij met schijnbare opgeruimdheid aan den avonddissch. Inmiddels ontvlamde de *Vesuvius* op verscheidene plaatsen met groot geweld. De donkerheid van den nacht vermeederde de akeligheid van dit schriktooneel. Om de vrees en angst zijns gastvriands te matigen, verzekerde PLINIUS hem, dat zulks veroorzaakt werd door de brandende dorpen, welke de bewoners aan de vlammen hadden opgeofferd. Hierop verwijderde hij zich, en sliep gerust in. De plaats, welke tot zijn vertrek voerde, bijkans geheel met steen en asch gevuld zijnde, werd het hoog tijd om hem te wekken. Hij stond op, begaf zich naar POMPONIANUS, en besloot naar het open veld te vlugten. Zij bonden ookussens met servetten om hun hoofd, ten einde zich tegen den steenregen, die rondom hen viel, te beschermen. Het was toen overal elders dag, doch hier heerschte eene dikkere duisternis dan in den donkersten nacht, die echter door toortsen en andere lichten van verschillende soort eenigermate werd verdreven. Zij oordeelden het best om verder naar het strand te gaan, en te zien of zij veilig in zee konden steken; doch zij vonden de golven zich tot bergen verheffende. PLINIUS nam nu eene teug water, en vlijde zich op een kleed, dat voor hem werd uitgespreid, neder, toen plotseling een sterke zwavelstank en vlammen, de overigen van het gezelschap verdreven, en PLINIUS noodzaakten op te staan. Twee dienaren hielpen hunnen zwaarlijvigen meester op, die echter terstond dood ter aarde viel. Hij was, volgens de gissing van zijnen neef, gestikt; want hij had zwakke longen, zoodat de

adembaling hem soms moeilijk viel. Zoodra de duisternis was verdwenen, hetgeen eerst drie dagen later plaats had, vond men zijn ligchaam geheel onbeschadigd, en juist in dezelfde houding als hij gevallen was, meer naar een' slapende dan een' doode gelijkende.

Vele geschriften van dezen rusteloozen geleerde zijn verloren gegaan, doch wij hebben aan zijne stalen vlijt nog een hoogst belangrijk werk in 37 boeken te danken, dat onder den titel van *Historia naturalis* tot ons is gekomen, en een' grooten schat van merkwaardigheden uit het gansche rijk der schepping, der kunsten en wetenschappen bevat, en door PLINIUS geput werd uit meer dan twee duizend veelal Grieksche schrijvers, van welke de meesten niet meer voorhanden zijn. BUFFON verheft dit werk hemelhoog, CUVIER prijst het, doch wijst tevens het gebrekkige daarin aan, terwijl FUSILI zegt, dat het PLINIUS meer te doen was om veel dan om goed te weten. Eene Nederduitse vertaling van dit werk verscheen in 1617 te *Arnhem* in kwarto. De beste Fransche vertaling vindt men in de uitgave van PANCROUKE, *Parijs*, 8vo., 20 deelen.

(M. GESNER, *Chrestomathia Pliniana*; PLINIUS *de Jongere*, *Epist.* VI, 16; *Biographie universelle*).

PLINIUS, (CAJUS), *de Jongere*, zustersoon des voorgaanden, werd in 61 of 62 te *Como* geboren. Men weet niets van zijn vader, behalve dat deze CAJUS CÆCILIUS heette, en vroegtijdig stierf. Zijne moeder was PLINIA, de zuster van PLINIUS *den Ouderen*, bij wien zij, na den dood haars echtgenoots, inwoonde. De jeugdige CÆCILIUS werd door PLINIUS als zoon aangenomen, en voerde voortaan diens naam. Hij was een leerling van QUINTILIANUS, en trad soms met goed gevolg als pleitbezorger voor den senaat op. Op den ouderdom van een en twintig jaren ging hij als krijgtribun naar *Syrië*, doch schijnt binnen de twee jaren naar *Rome* terug gekeerd te zijn, waar hij onderscheidene staatsambten met eer vervulde. In het jaar 103 werd hij door TRAJANUS als proconsul naar *Bithynië* gezonden. Hij leefde in vriendschap met TACITUS, den geschiedschrijver, wiens bondigen stijl hij trachtte na te volgen. PLINIUS en TACITUS werden als de geleerdste mannen hunner eeuw beschouwd, en door CELLARIUS *de Twee-mannen* (*duumviri*) der letteren genoemd. De tijd en de omstandigheden van zijn dood zijn onzeker. Men gelooft echter algemeen, dat hij omtrent het einde van

de regering van keizer TRAJANUS (116) is gestorven. Van al de werken, welke hij schreef, bezitten wij slechts eene verzameling van *Brieven* in tien boeken, en eene lofrede op TRAJANUS.

De naam van PLINIUS *den Jongeren* is, sedert de dagen van TERTULLIANUS, door de Christenen met belangstelling genoemd uit hoofde van de getuigenis, welke hij van hunne geloofsgenooten in *Bithynië* aflegt. Zij maken het onderwerp uit van eenen langen brief (X, 97) aan TRAJANUS, omtrent veertig jaren na den dood van PAULUS geschreven, en op welken VESPASIANUS een beknopt antwoord gaf. In weerwil van de vrijzinnige opvoeding, die hij had ontvangen, was PLINIUS bij en ligtgeloovig. Schoon goedhartig, zelfs jegens slaven, was hij onverdraagzaam en wreed tegen de Christenen; want volgens zijn eigen verhaal, liet hij de Christenen van *Bithynië* ter dood brengen, omdat zij hunne godsdienst niet wilden afzweren, alhoewel hij hunne geloofsleer als een onschuldig bijgeloof beschouwde.

(GIERIG, *Über das Leben, den moralischen Charakter und den schriftstellerischen Werth des jüngern Plinius*; HELD, *Über den Werth der Briefsammlung des jüngern Plinius in Bezug auf Geschichte und röm. Literatur*).

PLUTARCHUS, een beroemd Grieksch levensbeschrijver en wijsgeer, werd omtreks het jaar 50 n. c. te *Cheronaea*, in *Beotië*, geboren, en oefende zich te *Athene* onder AMMONIUS, waarna hij, ter uitbreiding zijner kundigheden, eene reis deed door *Griekenland* en *Egypte*. Eenige jaren later bezocht hij *Rome*, waar zijne voorlezingen over wijsgeerige onderwerpen vele aanzienlijke hoorders lokten; TRAJANUS behoorde onder hun getal. Eindelijk keerde PLUTARCHUS naar *Cheronaea* terug, en werd tot archon, (de hoogste stedelijke waardigheid), verheven. Maar hij heeft ook nog bedieningen van minder aanzien bekleed, echter met dezelfde zorg, denzelfden ijver, hetzelfde genoegen, alsof zij van meer belang waren, zijnde met EPAMINONDAS van gevoelen, «dat niet alleen de bediening den man verheft, «maar ook de man de bediening.» Hij was tevens priester van den *Delphischen Apollo*. Men wil, dat hij in 120 n. c. is gestorven. Maar, hoewel de omstandigheden zijns overlijdens onbekend zijn, is ons echter zijn karakter uit zijne schriften zoo gemeenzaam, alsof wij de meest uitgewerkte levensbeschrijving van hem bezaten. Onder de werken, die van hem

tot ons zijn gekomen, worden algemeen bewonderd zijne *Levens der doorluchtigste Grieken en Romeinen*, in bijkans alle Europesche talen overgebragt, en waarvan wij eene uitmuntende vertaling bezitten door de hoogleeraren WASSENBERGU en BOSSCHA met zeer vele aantekeningen opgehelderd. Als levensbeschrijver is PLUTARCHUS door niemand overtroffen. Het plan zijner biographiën ontwikkelt hij zelf in de inleiding tot het *Leven van Alexander den Grooten*. «Ik schrijf,» zegt hij, «geene geschiedenis, maar *Levens*; ook vertoonen ons de sprekendste daden eens mans niet altijd zijne deugden of ondeugden; dikwijls schetst eene geringe omstandigheid, één woord, ééne jokkernij 's menschen karakter beter dan veldslagen, waarin tien duizenden vallen, beter dan de grootste in slagorde geschaarde legers en belegeringen van steden. Gelijk schilders eene gelijkenis voortbrengen door de voorstelling der gelaatstreken en de uitdrukking der oogen, zonder zich over de andere deelen te bekommeren, zoo moet ik vooral letten op de trekken van 's menschen karakter, en dus eene afbeelding geven van zijn leven, aan anderen het beschrijven van groote gebeurtenissen en veldslagen overlatende.» PLUTARCHUS was in alle opzichten een edelaardig mensch; zelfs strekte zijn mededoogen zich tot zijne slaven en beesten uit. «Weldaden en gunstbewijzen,» zegt hij, «strekken zich ook gereedelijk uit tot de redellooze dieren; zij vloeijen uit goeddaardigheid, als uit eene rijke bron voort. Het onderhouden van paarden, schoon zij door ouderdom en arbeid nutteloos geworden zijn; het voeden van honden, niet alleen wanneer zij jong zijn, maar ook in den ouderdom, doet het hart van den mensch eer aan. Men moet met datgeen, hetwelk ziel en leven heeft, niet zoo handelen als met schoenzolen of ander tuig, dat, als het door lang gebruik gescheurd of gesleten is, wordt weggegooid. Ik voor mij zou niet gaarne een ploeg-os wegens ouderdom verkoopten; veel min een slaaf, aan mijn huis en kost gewoon, dus, om luttel gelds, van zijn vaderland, als ware het, herooven, daar hij toch voor kooper en verkooper even onnut moet zijn.»

(HEEREN, *De fontibus et auctoritate vitarum parallelarum Plutarchi*; K. F. HERMANN, *De fontibus vitam Plutarchearum*; *Het Leven van PLUTARCHUS* voor zijne *Levens van doorluchtigste Grieken en Romeinen*, door WASSENBERGH en BOSSCHA).

POELEMBURG, (CORNELIS), een beroemd Nederlandsch schilder, werd in 1586 te Utrecht geboren, en oefende zich onder ABRAHAM BLOEMAERT. Nadat hij aanmerkelijke vorderingen in de kunst had gemaakt, ging hij naar Rome, waar de werken van RAPHAËL hem aanspoorden, om de bevalligheid van dien grooten meester, vooral in zijne naakten, na te volgen. Eindelijk nam hij eene eigene manier van schilderen aan, en oefende zich verder naar het leven. Hij overtrof al zijne tijdgenooten, zoowel in zijn smaak en levendig coloriet als in de keus zijner onderwerpen. Zijne lichten zijn helder en doorschijnend, en de prachtige overblijfselen van Romeinsche gebouwen in zijne achtergronden, geven harmonie aan het geheel. Zijne vrouwelijke figuren, die hij gewoonlijk naakt voorstelt, onderscheiden zich door schoonheid en bevalligheid van vorm. Hem viel de eer te beurt, dat verscheidene kardinalen, op zijn aanlokkelijk penseel verslingerd, hem kwamen bezoeken, om hem te zien schilderen. Hij verliet Rome met weersin, en keerde naar het vaderland terug. Op zijn weg viel hem in onderscheidene steden menig eerbewijs ten deel. Te Utrecht kreeg hij een bezoek van RUBENS, die groot genoeg vond in zijn werk, hem eenige stukken afkocht, en eenige andere bestelde. Door KAREL I naar Londen ontboden, schilderde hij voor dezen vorst verscheidene kabinetstukjes, die rijkelijk werden betaald. De koning wenschte dat hij zich in Engeland zou vestigen, doch uit liefde tot de stad zijner geboorte, keerde hij derwaarts terug, en overleed aldaar in 1660. Dr. WAAGEN maakt van de volgende kunsttafereelen van POELEMBURG in Engelsche schilder-kabinetten gewag: Op *Corsam-house*, (het landhuis van Lord METHUEN), twee landschappen met nimfen; in het kabinet van Mr. BECKFORD te Bath, eene rustplaats in Egypte, (een kapitaal stuk, met al de keurige netheid zijner kleinere stukken), en eenige fraaije schilderijtjes met nimfen; op *Burleigh-house*, Christus en zijne beide discipelen op den weg naar Emmaus; op *Luton-house*, eene rustplaats in Egypte, uitmuntende door de bijzonder nette uitvoering en schoone harmonie.

(WAAGEN'S, *Arts and artists in England*; HOUBRAGEN, *Levens der Nederlandsche konstschilders*; J. IMMERZEEL JR., *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche konstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters*).

POLO of PAOLO, (MARCO), een beroemd Venetiaansch reiziger, die het eerst

Europa met de binnenlanden van *Azië* bekend maakte. Niet zonder schijnbaren grond heeft men beweerd, dat hij de eerste aanleiding tot de ontdekking van het buskruid, het kompas, de boekdruk-kunst, het astrolabium enz. heeft gegeven, wijl dit alles dingen zijn die hij in *Azië* had gezien, en zijne mededeelingen daarover het nadenken van anderen hebben opgewekt. Eerst in nieuwere tijden heeft men vele dingen, welke hij verhaalt, en die men voor verdichtselen hield, be-waarheid gevonden.

MARCO POLO was de zoon eens koopmans van *Venetie*, waar hij omstreeks 1254 werd geboren. Zijn vader NICOLÒ en diens broeder MAFFEO POLO ondernamen eene reis naar *Konstantinopel*. Hier vernemende dat aan de *Wolga* een magtig rijk der Tartaren bestond, reisden zij derwaarts. In 1265 begaven zij zich naar KUBLAI, den Groot-Khan der Mongolen, die over *Tartarië* en *China* den scepter voerde, en te *Kemenfu*, in *Chineesch Tartarië*, zijn verblijf hield. KUBLAI ontving hen minzaam, en, met de Westersche wereld in betrekking wenschende te komen, zond hij de gebroeders POLO met eenen eigenhandigen brief aan den opperpriester der Christenheid, waarin hij verzocht, hem honderd personen te zenden, in verschillende kunsten en wetenschappen ervaren, ten einde aan de beschaving zijns volks te arbeiden. Dien ten gevolge keerden zij in 1269 naar *Italië* terug. NICOLÒ vond zijne vrouw overleden, maar zijn zoon MARCO POLO tot eenen bloeienden jongeling van zestien jaren opgegroeid. Daar paus CLEMENS IV intusschen was gestorven, en men met de keuze zijns opvolgers bleef dralen, besloten de beide broeders onverrichter zake naar het Oosten terug te keeren. NICOLÒ nam zijn zoon MARCO mede. In *Palestina* vernamen zij dat TEBALDO VISCONTI, die zich aldaar op-hield, tot paus was verkozen. Zij wendden zich tot hem, en verkregen een vijftigtal zendelingen, met welke zij naar KUBLAI terug keerden. De jonge MARCO POLO won de gunst van den Khan der Tartaren, en deed voor hem onderscheidene reizen naar *Indië* en de afgelegenste gewesten des Chineschen rijks, en werd zelfs stadhouder der Provincie *Kiang Nan*. Na verloop van cenige jaren verscheen aan het hof van KUBLAI een afgezant van ARGON, den beheerscher van *Perzië*, die eene prinses uit KUBLAI's geslacht ten huwelijk vroeg. KUBLAI koos daartoe eene prinses, CAGATIN geheeten, en zond haar met een aanzienlijk gevolg over zee naar *Perzië*. Met moeite kregen de drie POLO's

verlof om den stoet te volgen. Zij gingen de reis in 1291 aan, trokken door *China*, scheepten zich op de kust van *Fo-kien* in, en bereikten gelukkig de Perzische golf. Geland zijnde vervolgde men de reis naar *Teheran*, waar men ARGON overleden vond. Kort daarna vernemende, dat ook KUBLAI gestorven was, keerden de drie Venetianen huiswaarts, en kwamen in 1295 behouden in *Venetie* aan. De Venetianen destijds met de Genuezen in oorlog zijnde, verkreeg MARCO POLO het bevel over eene galei behoorende tot het smaldeel onder ANDREA DANDOLO, die door de Genuezen, onder LAMBA DORIA, op de hoogte van het eiland *Curzola*, in de *Adriatische Zee*, werd verslagen. MARCO POLO werd krijgsgevangen gemaakt, en naar *Genua* gevoerd. In den kerker verhaalde hij gaarne zijne avonturen aan anderen, en werd met verwondering aangehoord. Hij zond naar *Venetie* om de aantekeningen, welke hij op zijne reizen gemaakt had, en liet door eenen medegevangene, RUSTICHELLO van *Pisa*, een verhaal zijner reizen opstellen. Dit handschrift gaf hij aan de nieuwsgierigen ter lezing.

Na het sluiten van den vrede tusschen *Genua* en *Venetie*, keerde MARCO POLO naar huis. Zijn vader NICOLÒ stierf in 1316. Men weet van het leven van zijnen zoon MARCO niets meer, dan dat hij den tekst van zijn reisverhaal heeft vermeerderd en verbeterd. Dit werk voert ten titel, *Marco Polo, delle meraviglie del mondo da lui descritte*; doch de beste uitgave is die van graaf BALDELLI, 4 deelen, 4to, *Florence*, 1827, getiteld *Il Milione di Messer Marco Polo Veneziano*, met aantekeningen, prentafbeeldingen en eene levensschets van POLO. MARCO POLO had den bijnaam van *Messer Marco Mil-lioni* gekregen, omdat hij den rijkdom en de bevolking van *China* slechts bij millioenen wist op te geven. Eene Duitsche overzetting van dit belangrijk werk, door PEREGRINI, verscheen in 1802 te *Zwickau*.

(ZURLA, *Di Marco Polo e degli altri viaggiatori Veneziani etc.*; Penny *Cyclopaedia*).

POLYBIUS, een beroemd Grieksch geschiedschrijver, de zoon van LYCORTAS, een' verdienstelijk krijgsoverhebber der Achajers, werd omtrent het jaar 205 v. c. te *Megapolis* geboren. Hij werd door PHILOPOEMEN, den vriend zijns vaders, voor de wapenen en staatsbezigheden opgevoed, en bij de plegtige lijkstaatsie van dezen beroemden veldheer, droeg hij de urn, die zijne asch bevatte. Hij was een der duizend gijzelaars, die de Achajers aan de

Romeinen moesten leveren. Zijn genie en zijne talenten trokken de oplettendheid van **ÆMILIUS PAULUS**, die hem de opvoeding zijner beide zonen, **FABIUS** en **SCIPIO**, toevertrouwde. De jeugdige **SCIPIO** hechtte zich zoo sterk aan zijnen leermeester, dat hij aan diens gezelschap en omgang boven alles de voorkeur gaf. Later vergezelde **POLYBIUS SCIPIO** op verscheidene krijgstogten, en woonde de verwoesting van *Carthago* bij. Hij stierf in zijn eigen vaderland, in den ouderdom van twee en tachtig jaren. **POLYBIUS** is de schrijver van een geschiedkundig werk in veertig boeken, hetwelk van 220—157 v. c. loopt. Van dezen voortreffelijken arbeid bezitten wij slechts de vijf eerste boeken, alsmede eenige brokstukken uit de overige. Zijn werk vloeit over van de diepste staaten- en krijgskundige wijsheid, of, gelijk een der nieuwere geschiedschrijvers zich uitdrukt, het is een wetboek van de wijsste staaten- en krijgskundige grondregelen.

(**PH. W. VAN HEUSDE**, *De school van Polybius, of geschiedkunde voor de negentiende eeuw*; **VAN GOUDOEVER**, *De historicis Polybii laudibus*; **BRANDSTÄTER**, *Bemerkungen über das Geschichtswerk des Polybius*).

POMBAL, (**SEBASTIO JOSE DE CARVALHO**, markies **VAN**), een der bekwaamste staatslieden die *Portugal* heeft aan te wijzen, werd in 1699 te *Soura*, een dorp nabij *Coimbra*, geboren, en behoorde tot een oud aanzienlijk geslacht, hetwelk echter niet onder den hoogen adel werd gerekend. Hij studeerde aan de hoogeschool van *Coimbra* in de regten, maar trad in krijgsdienst, welke hij echter spoedig weder verliet. Door den invloed van zijnen oom **PAULO CARVALHO** werd hij in 1739 tot afgezant aan het hof van *Londen* benoemd, en later aan dat van *Weenen*. In deze laatste hoofdstad huwde hij de gravin **DAUN**, nicht van den generaal van denzelfden naam, die zich in de oorlogen van de keizerin **MARIA THERESIA** met **FREDERIK den Grooten** van *Pruissen*, boven velen onderscheidde. Naar *Lissabon* teruggekeerd, geraakte zijne echtgenootte zoo zeer in gunst bij de koningin, eene Oostenrijksche prinses, dat hem door haren invloed het bestier der buitenlandsche zaken werd toevertrouwd. Tot deze hooge waardigheid gëstegen, begon **CARVALHO** zijne groote administrative talenten te ontwikkelen. *Portugal* werd onder zijn bestuur, als ware het, herbooren. Hij begunstigde de oprigting van onderscheidene fabrieken, moedigde de drukkunst en den landbouw aan; verbeterde de inrigting der hoogeschool van

Coimbra; bevorderde in *Brazilië* de aankweeking van koffij, suiker, katoen, rijst, indigo en cacao; schiep de compagnien van *Fernambuc*, *Para* en *Maranhao*, en voerde in *Portugal* zulk eene strenge politie in, dat zelfs lediggangers en lanterfanters niet langs de straten durfden slenteren. Hij bandte de *Jezuïten* uit het rijk, knakte de magt der inquisitie, en vernietigde den alleenhandel, welke de Engelschen aan zich hadden getrokken. De schoonste kwartieren van *Lissabon* getuigen van den weldadigen invloed van zijn bestier; na de bekende aardbeving van 1756, werd alles naar zijn plan herbouwd. Kortom, hij bracht zijn vaderland op eene gelijke lijn met andere Europeesche staten. Toen de koning van *Portugal*, **JOZEF I**, in 1777 overleed, steeg zijne dochter **MARIA** ten troon; deze was haren grootsten staatsdienaar zeer vijandig, en verbande hem naar zijn landgoed in het vlek *Pombal*, alwaar hij den 8 Mei 1782 overleed. Hij had de jeugdige koningin eenen schat van 78 millioenen crusados en eenen welgeordenden staat overgegeven. Ten gevolge van een besluit van *Dom PEDRO* werd de beeldenis van den markies **POMBAL**, waarmede vroeger het voetstuk van het ruitersstandbeeld van koning **JOZEF I** was versierd geweest, weder hersteld, met het opschrift: «*Den 12 Oct. 1833.*»

(*L'administration du marquis de Pombal; Biographie universelle; Recordações de Jacomo Ratton*; **SMITH**, *Memoirs of the marquis of Pombal*).

POMPEJUS, (**CNEJUS**), bijgenaamd *de Grootte*, een Romeinsch staatsman en krijgsheld, werd den 30 September 106 v. c. geboren, en leerde de kunst des oorlogs onder zijnen vader, **POMPEJUS STRABO**, die door een' bliksemstraal werd gedood. Op den ouderdom van drie en twintig jaren, voegde hij zich met drie keurbenden bij de partij van **SYLLA**, heroverde *Sicilië* en *Afrika*, en ontving de eer eener zegepraal. Hij genoot andermaal deze onderscheiding, toen hij den oorlog in *Spanje* had ten einde gebragt, en ten derden male voor zijne schitterende overwinningen in *Azië*, waar hij verschillende gewesten veroverde, en alzoo de bezittingen der Romeinen aldaar aanmerkelijk uitbreidde. Omstreeks het jaar 60 v. c. rigtte hij met **CRASSUS** en **CÆSAR** het eerste driemanschap op, en huwde **JULIA** de dochter van **CÆSAR**. Binnen weinige jaren echter, ontstond er tusschen **CÆSAR** en **POMPEJUS** ernstige verdeeldheid, welke een' hevigen burgeroorlog ten gevolge had. Schoon **POMPEJUS** verklaarde, dat hij slechts met zijn' voet op

de aarde had te stampen, om nieuwe keurbenden te doen verschijnen, bleek het echter, dat hij zich deerlijk had misrekend. Toen CÆSAR tegen Rome optrok, riep CICERO met nadruk uit: «POMPEJUS heeft ons verraden!» POMPEJUS week met de zijnen naar Griekenland, en werd den 9 Augustus van het jaar 48 v. c. bij Pharsalus volkomen verslagen. Hij vlugtte naar Egypte, en werd den 28 September, in tegenwoordigheid van den koning en diens leger, toen hij landde, door SEPTIMIUS, den bevelhebber eener keurbende, op aanstoken van ACHILLAS en THEODOTUS, die CÆSAR's gramschap vreesden, verraderlijk omgebracht. Zijne vrouw en zijn kind, die nog aan boord waren, aanschouwden dezen moord, en spoedden zich weg. De moordenaren hieuwen POMPEJUS het hoofd af, en lieten den romp op het strand, welke door een' vrijgelaten slaaf en een' oud krijgsman onder het zand werd bedolven. CÆSAR, die drie dagen later aldaar aankwam, stortte tranen bij het zien van het hoofd van POMPEJUS, en liet de moordenaars ter dood brengen. POMPEJUS had den ouderdom van acht en vijftig jaren bereikt. Heerschezucht en ijdelheid waren de hoofdtrekken van zijn karakter. Hij had geene vaste beginselen, en was er zoo veel mogelijk op uit, om ter bevordering van eigene grootheid, van alle omstandigheden de meeste partij te trekken.

(PLUTARCHUS, *Het leven van Pompejus*; ROLLIN, *Histoire Romaine*; STUART, *Romeinsche geschiedenissen*; DRUMANN, *Geschiede Roms*, &c. IV. s. 324—556).

PONCE DE LEON, (RODRIGO), een beroemd Spaansch ridder, geboren in 1443, was de natuurlijke zoon van JUAN PONCE DE LEON, graaf van Arcos, een' Castilisch edelman, die hem, met toestemming des konings, zijnen titel en zijne goederen vermaakte. RODRIGO ontwikkelde in den oorlog tegen de Mooren schitterende heldenigheden. Naauwelijks zeventien jaren oud, behaalde hij te Madroño eene overwinning, en gaf daarbij een uitstekend bewijs van persoonlijken moed. Toen in den strijd zijn schild was losgegaan, en hij zich ophield om het vast te gespen, werd hij eensklaps door eenige Mooren omringd. Zonder zich te ontzetten, ontwringt hij een' hunner eenen slinger, en maakte daarvan zulk een goed gebruik, dat zij overhaast de vlugt namen. Uit hoofde van dit wapenfeit gaf de koning hem den eernaam van den jongen DAVID. Gedurende het beleg van Velez (April 1487) redde hij het leven van koning FERDINAND, die, door den vijand omringd, zonder

zijne tijdige komst, verloren ware geweest. Ook onderscheidde hij zich gedurende het beleg van Malaga; een uitval der bezetting werd door hem kloekmoedig teruggeslagen. Hij was tegenwoordig bij de overgave van Baza (1488) en van Granada in 1492, waardoor aan de Moorsche heerschappij in Spanje een einde werd gemaakt. Hij stierf den 28 Augustus 1492 aan eene ongesteldheid, welke het gevolg was van zijne vermoeienissen in den oorlog. FERDINAND, ISABELLA en geheel het hof namen voor eenige dagen den zwaren rouw over hem aan.

(BERNALDEZ, *Cronica de los Reyes católicos*, *Genealogia de los Ponces de de Leon*; PRESCOTT, *Ferdinand and Isabella*).

PONIATOWSKI, (JOZEF ANTONI, Vorst), een doorluchtig veldoverste, de Poolsche BAYARD genaamd, werd den 7 Mei 1762 te Warschau geboren. Hij onderscheidde zich in de zaak zijns vaderlands gedurende de vruchteloze worstelingen van 1792 en 1794. In den beginne wilde hij niet in Fransche dienst treden, tot dat NAPOLEON, in 1806, te Warschau kwam, en de Polen met ijdele beloften vleide, zeggende: «Het lot van Polen staat weldra be-slist te worden!» De Polen verlieten zich op NAPOLEON, en bragten een nationaal leger op de been, waarover PONIATOWSKI het bevel voerde, die, in 1807, den Franschen, gedurende den veldtocht tegen de Russen, groote diensten bewees. Bij den vrede van Tilsit behielden Rusland en Oostenrijk het grootste gedeelte van Polen, terwijl het hertogdom Warschau aan den koning van Saksen werd afgestaan. PONIATOWSKI bleef minister van oorlog voor dit hertogdom; doch het Poolsche leger werd onder de Fransche bezettingen in Duitschland verdeeld, en sommige regementen namen deel aan den oorlog in Spanje. Toen in 1809 op nieuw de oorlog tus-schen Oostenrijk en NAPOLEON uitbrak, was PONIATOWSKI, die slechts eene geringe magt onder zijne bevelen had, genoodzaakt, Warschau te ontruimen; doch weldra viel hij in Gallicië, en riep de inwoners te wapen. Bij den vrede van Weenen (October 1809) moest Oostenrijk Gallicië afstaan, hetwelk met het groothertogdom Warschau werd vereenigd. In den oorlog tegen Rusland, in 1812, voerde PONIATOWSKI het bevel over het vijfde legercorps der groote armee, hetwelk geheel uit Polen bestond. Hij streed met onversaagden moed, trok met NAPOLEON Moscou binnen, en handhaafde de krijgstuicht zoo stipstellig, dat zijn corps zich boven alle anderen voor-deelig onderscheidde. In 1813 gaf NAPOLEON

hem het bevel over eene legerafdeeling uit Franschen en Polen bestaande. Hij vocht bij alle gelegenheden met zijne gewone dapperheid, en werd juist vóór den slag van *Leipzig* door NAPOLEON tot maarschalk verheven. Eenige dagen daarna, op den 18 October, toen hij met eene handvol dapperen den aftogt der Franschen dekte, werd hij tweemaal gewond. Aan de *Elster* gekomen, vond hij de eenigste brug over de rivier door de Franschen reeds vernield. De nood dringende sprong PONTATOWSKI met zijn paard in den hoog gewollen vloed, en verdween in de diepte. Eerst den 24 October werd zijn lijk gevonden, en later (1816), op last van keizer ALEXANDER, bijgezet in de kerk te *Cracau*, de rustplaats der Poolsche koningen en helden.

(*Conversations-Lexicon; Penny Cyclopaedia*).

PONTOPPIDAN, de Jongere, (ERIK), een godgeleerd en geschiedkundig schrijver, werd in 1698, te *Aarhus* geboren. Door onderscheidene reizen en den omgang met beroemde geleerden gevormd, werd hij, nadat hij verschillende kerkelijke ambten had bekleed, in 1735 hofprediker, en kort daarop professor in de godgeleerdheid te *Kopenhagen*. In 1747 werd hij tot bisschop van *Bergen* verheven, en eindelijk in 1753 tot kanselredenaar aan de hogeschool van *Kopenhagen*, waar hij in 1764 overleed. Onder zijne werken zijn de belangrijkste: *Annales Ecclesiae Daniae; Theatrum Daniae Veteris et modernae*, bevattende eene beschrijving van de aardrijkskunde, natuurlijke historie, oudheden, enz. van het koninkrijk *Denemarken*; *Den Danske Atlas*, in 7 zware kwartijnen, en *Det første forsøg paa Norges naturlige historie*, een belangrijk werk over de natuurlijke geschiedenis van *Noorwegen*, hetwelk echter blijken draagt van de ligtgeloovigheid des schrijvers, gelijk blijkt uit hetgeen hij zegt over kraken, geduchte zeeslangen en andere wonderdieren.

(*Conversations-Lexicon; Penny Cyclopaedia*).

POPE, (ALEXANDER), een der beroemdste Engelsche dichters, werd den 22 Mei 1688 in de *Lombard-Street* te *Londen* geboren. Zijn vader was een linnenkooper, die een aanmerkelijk vermogen vergaarde, en kort na de geboorte zijns zoons te *Binsfield* in *Berkshire* stil ging leven. De beide ouders waren Katholiek, en, zoo als POPE zegt, van aanzienlijke afkomst. Hij zelf was misvormd, klein van gestalte en zwak van ligchaam. De grondslag tot zijne geleerdheid werd

gelegd op twee bijzondere scholen, waarna zijne verdere vorming werd toevertrouwd aan twee priesters; al het overige was POPE aan zijne eigene volhardende studie verschuldigd. Voordat hij den ouderdom van twaalf jaren had bereikt, vervaardigde hij een tooneelspel uit OGILBY's *Homerus*, hetwelk door zijne medescholieren werd uitgevoerd. Zijne *Pastorals*, die door den fraaijen versbouw en stijl algemeen bewondering verwekten, schreef POPE op zestienjarigen ouderdom; zij verwierven hem de vriendschap van onderscheidene uitstekende mannen. Hierop volgden *The Essay on Criticism*, *The Messiah*, *The Rape of the lock*, *The Temple of Fame*, *Windsor Forest* en *The Epistle from Eloisa*. Zijne roem als dichter was nu gevestigd. De vertaling van de *Ilias*, welke hem 5000 Pst. opbragt, werd in 1720 voltooid. Met hulp van BROOME en FENTON vertolkte hij de *Odyssee*. In 1721 ondernam hij eene uitgave van SHAKSPEARE, in welke taak hij te kort schoot. Met uitzondering van de *Essay on Man*, welke eerst in 1733 verscheen, en in het volgende jaar werd voltooid, was zijne pen, gedurende het overige zijner letterkundige loopbaan, toegewijd aan het hekeldicht, waaronder zijne *Dunciad* eene eerste plaats bekleedt. POPE stierf den 30 Mei 1744 aan engborstigheid en verval van levenskrachten.

(JOHNSON'S *Life of Pope*; WORDSWORTH'S *Supplement to the preface of his poems*).

PORPHYRIUS, een nieuwplatonisch wijsgeer, werd in 233 na CHR. te *Batanea* in *Syrië* geboren. Zijn eigenlijke naam was MALCHOS, hetgeen in het Hebreeuwsch en Syrisch zooveel als koninglijk beteekent. Zijn leermeester LONGINUS veranderde dezen Syrischen naam in dien van PORPHYRIUS (een man in het purper). Toen hij nog een knaap was, begaf hij zich naar ORIGENES, den beroemden Christen schrijver, die zich waarschijnlijk destijds te *Caesarea* in *Palestina* ophield. Vervolgens ging PORPHYRIUS naar *Athene*, waar hij eenigen tijd onder LONGINUS studeerde. Daarna treft men hem te *Rome* aan, waar hij op zijn dertigste jaar de lessen bijwoonde van PLOTINUS, wiens leven hij heeft beschreven. Eenige jaren later ging hij naar *Lilybæum* op *Sicilië*, en schreef daar vijftien boeken tegen de Christenen, welke keizer THEODOSIUS de Oudere eene eeuw daarna liet verbranden. PORPHYRIUS stierf te *Rome* tegen het einde van de regering van DIOCLETIAAN, omstreeks het jaar 304 na CHRISTUS.

PORPHYRIUS werd gewoonlijk de Wijsgeer

genoemd, en muntte uit door zijnen eenvoudigen en bevalligen stijl. Men bejamert het, dat zijne bestrijding van de Christelijke godsdienst opzettelijk is vernietigd, wijl men daaruit in lateren tijd welligt bondige bewijsgronden voor de waarheid der Christelijke godsdienst had kunnen putten.

(SUIDAS, *Lexicon*; HOLSTENIUS, *De vitâ et scriptis Porphyrii dissertatio*; FAERICIUS, *Bibl. Graeca*; *British critic*, Vol. V, 1829).

POSTEL, (GUILLAUME), een der geleerdste mannen zijner eeuw, en een der zonderlingste geestdrijvers, werd in 1510 te *Doleric* in *Normandië* geboren, leidde een zwervend en onrustig leven, en stierf in 1581. **FRANS I** van zijne verdiensten hebbende hooren spreken, zond hem naar het Oosten, om handschriften te verzamelen. **POSTEL** kweet zich zoo wel van dezen last, dat hij tot professor in de wiskunde en de Oostersche talen aan het Koninklijk Collegie werd benoemd. Zijne taalkennis was zoo groot, dat hij zich beroemde al de landen der wereld te kunnen bezoeken, zonder eenen tolk te behoeven. Zijne verknochtheid aan den kanselier **FOYER**, die bij de koningin van *Navarre* in ongenade viel, deed hem zijn hoogleeraarsambt verliezen. Hij doorreisde nu verscheidene landen. Uit hoofde zijner zonderlinge denkbeelden, die hij onvoorzigtiglijk te *Rome* en te *Venetie* aan den dag legde, geraakte hij in hechtenis. Eene zijner talrijke dwaasheden was de zelfmisleiding, dat hij door God geroepen was om alle menschen, hetzij met het woord, hetzij door het zwaard, tot het Christendom te brengen.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

POSTLETHWYTT, (MALACHI), een uitstekend Engelsch schrijver over den koophandel, werd omstreeks het jaar 1707 geboren. Men vindt weinige bijzonderheden aangaande zijn leven opgeteekend. In de inleiding van zijn werk, getiteld *Great Britain's True System*, zegt hij: «Daar de natuur mij een zeer teeder en zwak ligchaam heeft gegeven, heb ik, zoo veel ik slechts vermogt, elke openbare betrekking afgewezen, als onbestaanbaar met en schadelijk voor die geringe mate van gezondheid, welke ik verscheidene jaren heb genoten; en men zal mij ligtelijk gelooven, dat de studiën waarin ik mij verdiept heb, haar niet hebben verbeterd. Ik overwoog derhalve op welke wijze ik der maatschappij het meest van nut kon zijn, en verkoos een wetenschappelijk leven, als meer strookende

« met de omstandigheden waarin ik mij bevind. » Hij werd tot lid van het Genootschap voor Oudheden verkozen, en stierf den 13 September 1767 te *Londen*, geheel onverwacht, gelijk hij dikwijls had gewenscht. Op zijn verzoek werd zijne doodkist gevuld met ongebluschten kalk. Onder zijne werken verdienen melding *The Dictionary of trade*; *The merchants' public counting-house*; *Britain's commercial interest explained*, en *A short state of the progress of the French trade and navigation*.

(*Penny Cyclopaedia*; *Gentleman's Magazine*, Vol. 37, p. 479).

POTTER, (PAULUS), een bewonderenswaardig Nederlandsch beestenschilder, werd in het jaar 1625 te *Enkhuizen* geboren. Hij ontving het eerste onderrigt in de kunst van zijnen vader, en zoo groot waren zijne vorderingen, dat hij op den ouderdom van vijftien jaren reeds als de meest belovende kunstenaar van zijnen tijd werd beschouwd. Hij vestigde zich te 's *Gravenhage*, waar hij in hooge gunst stond bij **MAURITS VAN NASSAU**, voor wien hij eenige zijner beste stukken vervaardigde. In 1650 verzocht hij de dochter van den bouwkunstenaar **BALKENENDE** ten huwelijk. **BALKENENDE** maakte zwarigheid, zeggende: «Als **POTTER** nog menschen schilderde; maar beesten!» Dit stond hem niet aan. Hij raadpleegde hierover met zijne vrienden, die hem eenparig verklaarden, dat geen hunner zou aarzelen dezen voortreffelijken kunstenaar zijne dochter af te staan. Het huwelijk werd nu spoedig voltrokken. Naderhand zette hij zich, op aanraden van den burgemeester **TULP**, te *Amsterdam* neder, en schilderde voor zijnen edelmoedigen beschermers verscheidene kunstjuweelen (1). **POTTER** had een zwak ligchaamsgestel, hetwelk onder zijnen onverpoosden arbeid spoedig bezweek. Hij stierf den 15 Januarij 1654, in het negen en twintigste jaar zijns ouderdoms.

POTTER muntte vooral uit in het schilderen van rundvee, schapen, geiten en andere dieren. Zijne schilderijen vertoo-

(*) Te 's *Gravenhage* had hij tegen veel nijd en afgunst te kampen gehad. Voor de prinses **ATALIA VAN SOLMS**, weduwe van prins **FREDRIK HENDRIK**, een fraai stuk geschilderd hebbende, hetwelk geplaatst zou worden voor den schoorsteen op het Oude Hof, wist men haar tegen hetzelfde in te nemen, zeggende, «dat het een al te morsig voorwerp was voor Hare Hoogheid, om dagelijks te bespiegelen.» Dit doelde op de pissende koe die daarin voorkwam, en naar welke dit kunststuk dus genoemd wordt. Zijn *Stier*, die geheel *Europa* door vermaard is, bevindt zich in 's rijks museum te 's *Gravenhage*. **POTTER** etste 's avonds bij de kaars, om van zijn' schilderij geen oogenblik te verliezen.

nen gewoonlijk een' heerlijken zonneshijn, waarin de lucht, de boomen en afstanden eene groote vrijheid van bewerking verraden, terwijl de dieren met de meeste uitvoerigheid zijn behandeld. Hij schilderde soms levensgroot, doch slaagde het best in kabinetstukjes. POTTER schilderde alles naar de natuur, en verzuimde nooit op zijne wandelingen alle voorwerpen te schetsen, welke zijne aandacht trokken; van daar dat zijn werk steeds met de natuur wedijvert. Men noemde hem den RAPHAËL der dieren.

(Houbraeken, *Levens der Ned. konst-schilders*; BRYAN'S *Dict.*; PILKINGTON'S *Dict.*; *Biographie universelle*).

POUSSIN, (NICOLAS), een der grootste Fransche schilders, werd in 1594 te *Andely*, in *Normandië*, geboren. Hij sproot uit een adellijk geslacht, dat door de godsdienst- en burgeroorlogen in bekrompene omstandigheden was geraakt. Vroegtijdig lust voor de teekenkunst aan den dag leggende, besloten zijne ouders deze neiging niet tegen te gaan. Hij ontving onderrigt van VARIN, ELLE en LALLEMANT, doch het meest had hij aan eigene vlijt en de natuur te danken. In 1624 vertrok hij naar *Rome*, waar hij de werken van TITIAAN, DOMENICHIINO en RAPHAËL, alsmede die der oude beeldhouwers naauwkeurig beoefende. Aanvankelijk had hij veel met geldverlegenheid te worstelen. Hij schilderde menig stuk dat hem weinig meer opbragt dan de kosten van het doek en de verw. De kardinaal BARBERINI met zijne verdiensten bekend geworden, bestelde hem den *Dood van Germanicus*, waarmede poussin grooten roem behaalde. LODEWIJK XIII noodigde hem, in 1639, naar *Frankrijk*, gaf hem eene jaarwedde, en een verblijf in de Tuileriën. Poussin was echter de kuiperijën van VOUEZ, LE MERCIER en FOUQUIÈRES, die hem om zijne groote talenten benijdden en vreesden, weldra moede. Hij keerde in 1642 naar *Rome* terug, waar hij zeer afgezonderd leefde, en zijnen tijd geheel aan de kunst toewijdde.

Hij overleed in 1665, hebbende den ouderdom van een en zeventig jaren bereikt. Onder zijne meest beroemde werken behooren de *Zeven Sacramenten van de Roomsche-Katholieke Kerk*, waarvoor de hertog van BRIDGEWATER 4900 Guinjes heeft besteed, en die zich thans in de verzameling van Lord FRANCIS EGERTON bevinden. Ook in het landschap had poussin uitstekende verdiensten.

(BRYAN'S *Dictionary*; *Biographie universelle*; *Dictionnaire historique des grands hommes*).

PRAM, (CHRISTEN HENRIËSEN), een geacht Deensch dichter en schrijver over de staatshuishoudkunde, werd den 4 September 1756 in *Guldbrandsdalen* geboren. Zijn vader, een geestelijke, behartigde zelf zijne opvoeding, en zond hem naar de hoogeschool van *Kopenhagen*, waar hij zich op de regtsgeleerdheid en staats-huishoudkunde toelegde. In 1781 kreeg hij eene aanzienlijke betrekking bij de Kamer van Koophandel. Kort daarna trad hij in den echt, en om zijn inkomen te vermeerderen schreef hij de *Handelstidende*, of *Dagblad voor den handel*, hetwelk goeden opgang maakte. Als dichter verwierf hij zich een' eervollen naam met zijn romantisch heldendicht *Stärkodder*, gegrond op overleveringen uit de Noordsche legenden en godenleer, en waarin de lotgevallen van zijn' held, zoekende het geheimzinnige zwaard van SKIRNER, worden verhaald. OEHLenschLÄGER prijst dit werk, hetwelk den dichter eene plaats naast ARIOSTO en WIELAND aanwijst. Ook zijne dramatische werken en kleine vertellingen vloeijen over van levensfrischheid. In 1785 ondernam hij met RAHBEK het tijdschrift *Minerva*, hetwelk op de vorming der Deensche letterkunde eenen niet onbeduidenden invloed uitoefende. In schulden geraakt, vertrok hij in 1819 als ontvanger der tollén naar het West-indische eiland *St. Thomas*, alwaar hij reeds den 25 November 1821 onder den invloed van het klimaat bezweek.

(*Conversations-Lexicon*; *Penny Cyclopaedia*).

PRAXITELES, een beroemd Grieksch beeldhouwer. De tijd noch de plaats zijner geboorte is met zekerheid bekend. Men houdt hem voor een' Athener van afkomst; hij bloeide in het begin der vierde eeuw vóór CHR., en bereikte den ouderdom van tachtig jaren. PRAXITELES maakte zich door zijn marmeren en bronzen beeldhouwwerk zoo beroemd, dat men hem als den meester der jongere Attische school beschouwde. Hij was een' geruimen tijd zeer gehecht aan de beruchte PHRYNE, van welke hij twee fraaie standbeelden vervaardigde; het eene, van verguld brons, werd geplaatst in den tempel van *Delphi*, en het andere, van marmer, in den tempel der Liefde te *Thespia*, hare geboorteplaats. Onder de meest beroemde voortbrengselen van dezen grooten meester behoorden twee CUPIDO's, van welke de eene, volgens PLINIUS, met de beroemde VENUS van *Cnidus* kon wedijveren. Dit beeld was uit marmer van *Paros* gehouwen. Men wil dat er eene navolging van bestaat in de verzameling van beeld-

houwwerk in het Vatikaan. Eene anecdote betreffende dit standbeeld verdient hier eene korte vermelding. PHRYNE, die op den beeldhouwer eenen onbeprekten invloed had, begeerig een kunstwerk van zijne hand te hebben, kreeg van PRAXITELES verlof om uit zijne werkplaats het beste te kiezen. Verlegen met de keus, verzon zij het volgende middel, om het fraaiste kunststuk te bekomen. Zij beval namelijk eenen knecht aan PRAXITELES te gaan zeggen, dat zijne werkplaats in volle vlam stond, en bijkans al zijne kunstgewrochten reeds waren verwoest. PRAXITELES geenszins aan de waarheid van dit berigt twijfelende, vloog in grooten angst derwaarts, uitroepende: «Alles is verloren indien mijn SATER en CUPIDO niet gered worden!» PHRYNE had nu haar oogmerk bereikt, koos het beeld CUPIDO, en beleeft hare list.

De VENUS van *Cnidus*, door LUCIANUS het fraaiste werk van PRAXITELES genoemd, werd in de vijfde eeuw, te *Konstantinopel*, eene prooi der vlammen, welke zoo menig kostbaar gedenkteken der kunst, in die stad bijeen verzameld, vernielden. Het verlies van dit heerlijk standbeeld wordt onder het grootste beschouwd dat de kunst ooit heeft geleden; want geen gewrocht der oude beeldhouwkunst (behalve de *Olympische Jupiter* van PHIDIAS) wekte zoo zeer de bewondering van gansch *Griekenland*. PRAXITELES had twee zonen, TIMARCHUS en CEPHISODOTUS of CEPHISODORUS, beide verdienstelijke kunstenaars.

(PLINIUS, *Hist. Nat.*, XXXIV, XXXV, XXXVI; PAUSANIAS, IX, 11).

PRÉVÔT D'EXILES, (ANTOINE FRANÇOIS), een der vruchtbaarste schrijvers, werd den 1 April 1697 te *Hesdin* in *Artois* geboren, studeerde bij de Jezuïten, en trad in hunne orde, doch nam eenige maanden later als vrijwilliger dienst. Toen hij naar zijnen zin niet spoedig genoeg werd bevorderd, keerde hij tot de Jezuïten terug, verliet hen echter weldra weder, nam op nieuw de wapenen op, en stortte zich in de woeste genietingen des levens. Hiervan verzadigd, werd hij Benedictijner monnik, doch ontvlugtte spoedig zijn klooster, en week naar *Holland*, waar hij als schrijver optrad. Zijne *Mémoires d'un homme de qualité qui s'est retiré du monde*, bezorgden hem eer en geld. In 1734 kreeg hij vrijheid, om naar *Frankrijk* terug te keeren. Hij kwam te *Parijs*, en leefde aldaar onder bescherming van den prins CONTI, die hem tot zijnen geheimschrijver en aalmoezenier benoemde. Eene letterkundige onvoorzigtig-

heid noodzaakte hem andermaal *Frankrijk* te verlaten, en zich voor een korten tijd te *Brussel* op te houden. Dit belette echter den kanselier d'AGUESSEAU niet, om PRÉVÔT, nadat hij was terug gekeerd, de bearbeiding der *Histoire générale des voyages*, naar Engelsche bronnen, op te dragen. Alles scheen hem nu eenen rustigen ouderdom te voorspellen, toen hij op reis, den 23 November 1763, in het bosch van *Chantilly* door eene beroerte werd overvallen. Men vond hem daar, en hield hem voor dood. Een chirurgijn uit den omtrek, die op last der overheid de schouwing moest doen, begon het vermeende lijk te openen, toen de ongelukkige de oogen opsloeg, doch slechts om te zien op welke noodlottige wijze hij het leven moest verliezen. PRÉVÔT arbeidde met het grootste gemak, en had zulk een vasthoudend geheugen, dat hij nimmer vergat, hetgeen hij eenmaal had gelezen. Zijne werken beslaan honderd zeventig boekdeelen. De eenige roman die zijnen naam nog in gedachtenis houdt, is de *Histoire du chevalier des Grieux et de Manon Lescaut*. Zijn tijdschrift, getiteld *Le pour et le contre*, vond vele lezers.

(*Dictionnaire historique des grands hommes; Conversations Lexicon*).

PRICE, (RICHARD), een verdienstelijk godgeleerde en bekwaam wiskunstenaar, werd den 23 Februarij 1723 te *Tynton*, in *Glamorganshire* geboren. Zijn vader, RICE PRICE, uit wiens tweede huwelijk RICHARD het eenigste kind was, overleed in 1739, en liet hem en zijne moeder onverzorgd achter, wyl hij zijn aanzienlijk vermogen aan een' der zonen uit het eerste huwelijk vermaakte. Do erfgenaam van zijns vaders nalatenschap, voorzag hem van een paard en een bediende tot aan *Cardiff*, doch liet hem, zonder reisgeld, zijnen weg naar *Londen* vervolgen. Door medewerking van eenen oom van vaders zijde, werd hij toegelaten tot eene academie der Dissenters, waar hij zijne studiën in de wiskunde, wijsbegeerte en godgeleerdheid voltooide. In 1753 werd hij kapellaan en huisvriend van de familie STREATFIELD, die hem een klein eigendom naliet. Als vroeg-prediker van de *Newington Green Chapel*, gaf hij in 1758 zijn *Review of the principal question and difficulties in morals* uit. Zijn werk over Lijfrenten en Levensverzekeringen, getiteld *Reversionary Payments*, steunde op zulke goede gronden, dat verscheidene maatschappijen van dien aard terstond werden ontbonden, en andere hare reglementen aanmerkelijk wijzigden. Als voorstander der Amerikaanse onaf-

bankelijkheid, schreef hij zijne *Observations on civil liberty and the justice and policy of the war with America*. Binnen weinige maanden waren van dit werk 60,000 exemplaren verkocht. In 1778 gaf het Amerikaansch congres hem door FRANKLIN te kennen, dat men zich gelukkig zoude achten als hij zich als een burger der *Vereenigde Staten* wilde beschouwen, en dat men, zoo hij kon besluiten over te komen, hem alle hulpmiddelen zou verschaffen. Deze uitnoodiging werd echter, uit hoofde van ver gevorderden ouderdom, afgewezen, met de profetische bijvoeging, dat hij de *Vereenigde Staten* beschouwde als de toekomstige schuilplaats voor het menschdom. Dr. PRICE stierf te Londen in 1791. Hij was een beminnenswaardig, menschlievend man, die het zich ten regel stelde een vijfde gedeelte zijner inkomsten aan het uitoefenen van liefde-werken te besteden.

(WILLIAM MORGAN'S *Life of Richard Price*).

PRIESTLEY, (JOSEPH), een Engelsch godgeleerde, wijsgeer, scheikundige en natuurkenner, werd den 13 Maart 1733 te *Fieldhead* geboren. Zijn vader was een lakenbereider, en zijne moeder stierf toen hij nog slechts 8 jaren oud was. PRIESTLEY kwam nu bij de zuster zijns vaders, die hem Latijn, Grieksch en Hebreeuwsch liet leeren, ten einde hij in de godgeleerdheid zou kunnen studeren. Daarenboven oefende PRIESTLEY zich in het Chaldeeuwsch, Syrisch en Arabisch. In de wiskunde ontving hij onderrigt van HAGGERSTONE. Zonder hulp eens meesters leerde hij Fransch, Italiaansch en Hoogduitsch. Op den ouderdom van negentien jaren bezocht hij de Dissenter-academie te *Daventry*. Nadat hij op onderscheidene plaatsen als predikant had gestaan, koos graaf SHELburne hem tot zijnen bibliothecaris en letterkundigen medgezel, op een traktement van 250 Pst. 's jaars, met afzonderlijke woning en een toereikend inkomen na 's graven dood. Hij vergezelde zijnen beschermer op eene reis door *Frankrijk, België, Nederland en Duitschland*. In 1780 scheidde Lord SHELburne zich van PRIESTLEY, doch schonk hem een jaarlijksch inkomen van 450 Pst. De reden dezer scheiding is niet bekend geworden, en het schijnt dat PRIESTLEY zelf er naar giste. Sommigen hebben haar toegeschreven aan den haat en de beleediging waaraan PRIESTLEY ten doel stond als schrijver van eenige godgeleerde werken, waaruit men het gevolg trok, dat hij een ongeloovige en godloochenaar was. In 1782 verscheen zijne *History of the corruptions of Chris-*

tianity. Het Haagsche Genootschap voor de verdediging der Christelijke godsdienst schreef eene prijsvraag uit, ter wederlegging van dit werk, hetwelk in 1785 te *Dordrecht* openlijk door den beul werd verbrand. PRIESTLEY was een warm voorstander der Fransche omwenteling. Zijn antwoord op BURKE's bedenkingen over deze revolutie, beviel den bewindsmannen in *Frankrijk* zoo zeer, dat zij hem tot Fransch burger benoemden. Dit mishaaide den inwoners van *Birmingham* (zijne woonplaats) derwijze, dat, toen zijne vrienden den 14 Julij 1791 de verjaring der Fransche omwenteling met eenen feestmaaltijd vierden, het gemeen in zijn huis binnenstormde, alle physische instrumenten, eene kostbare verzameling van boeken en een groot aantal handschriften vernielde. Een ooggetuige dezer gewelddadigheid zegt, dat de weg tot op eene halve mijl van zijn huis met boeken was bezaaid, en eene menigte verscheurde manuscripten, de arbeid van vele jaren, den vloer van zijn studeervertrek ter hoogte van eenige duimen bedekte. Na dit noodlottig voorval, verwijderde hij zich naar *Hackney*, waar hij ook geenszins die rust genoot, welke hij zocht. Den 7 April 1794 vertrok hij met zijn huisgezin naar *Amerika*, waar hij den 6 Februarij 1804 te *Northumberland* in *Pennsylvania* overleed. Op zijn sterfbed verheugde hij zich, dat hij zijn leven nuttig had besteed, en het vertrouwen koesterde op eenen toekomstigen gelukstaat, die nimmer zoude eindigen. PRIESTLEY's schriften omvatten niet slechts de godgeleerdheid en de natuurkunde, (waarin hij door de ontdekking van verschillende luchtsoorten en opmerkingen over de electriciteit zijnen naam heeft onsterfelijk gemaakt), maar ook de opvoedkunde, redeneerkunde, spraakkunst, geschiedenis, staatkunde, enz. Zijne autobiographie loopt tot den 24 Maart 1795, en verscheen na zijnen dood in *Amerika* in 't licht, met een vervolg van zijn' zoon JOSEPH PRIESTLEY, en eene beoordeeling over zijne schriften door THOMAS COOPER en WILLIAM CHRISTIE.

(*Memoirs of Joseph Priestley; Biographie universelle; RUTT's Memoir and correspondence of Priestley*).

PRINGLE, (JOHN), een uitstekend Engelsch geneesheer, de jongste zoon van Sir JOHN PRINGLE, werd den 10 April 1707 te *Stichell-House* in het graafschap *Roxburgh* geboren. Hij studeerde te *St. Andrews, Edinburg* en *Leyden*, alwaar hij het geluk had de collegiën van BOERHAVE, ALBINUS en 's GRAVESANDE te bezoeken. Hij kwam op deze hoogeschool in 1728, en

werd den 20 Julij 1730 tot doctor in de medicijnen bevorderd. Zijn diploma droeg de handteekeningen van de bovengenoemde voortreffelijke mannen. *Leyden* verlatende ging hij naar *Parijs*, en zette zich vervolgens als geneesheer te *Edinburg* neder. In 1742 werd hij legerarts, en bezocht als zoodanig *Oostenrijk*, *België* en de *Nederlanden*, overal de gewigtigste diensten aan de lijdende menschheid bewijzende. Zijn werk *On the diseases of the army*, hetwelk in 1752 verscheen, beleefde zeven herdrukken en werd in het Fransch, Hoogduitsch en Italiaansch vertaald. De generaal MELVILLE, gouverneur der *Vriendschaps-Eilanden*, schreef het behoud van zeven honderd zijner soldaten toe aan den schranderen raad dien hij in het werk van PRINGLE had gevonden en gevolgd. PRINGLE werd later benoemd tot geneesheer der koningin, tot lid van de Koninklijke Maatschappij, van die van *Haarlem* en verscheidene andere geleerde inrigtingen. Als voorzitter der Koninklijke Maatschappij te *Londen* had hij soms met onaangenaamheden te kampen. Omtrent het jaar 1778 ontstond er onder de leden twist over den vorm welken men aan de electricke geleiders zou geven, om de gebouwen des te beter tegen de uitwerkselen van den bliksem te beveiligen. FRANKLIN had vroeger het gebruik van punten aanbevolen, hetgeen dan ook doelmatig was bevonden. Doch toen de Amerikaansche oorlog was uitgebarsten, werd FRANKLIN door vele der leden als *Engelands* vijand beschouwd, zoodat het hen hinderde, zijne voorschriften te volgen. Onder dit getal behoorde hun beschermheer GEORGE III, die verlangde dat de punten door ronde knopjes zouden vervangen worden. De koning raadpleegde hierover PRINGLE, die hem zonder omwegen zeide, dat de wetten der natuur onveranderlijk zijn, en zich geenszins naar den koninklijken wil schikken. Men gaf hem nu te kennen dat een voorzitter, die zulke gevoelens koesterde, behoorde te bedanken, en PRINGLE deed oogenblikkelijk afstand van zijn presidentschap. Hij overleed den 18 Januarij 1782 te *Londen*, en werd in de Westminster Abdij ter aarde besteld, alwaar een sierlijk gedenkteeken te zijner gedachtenis is opgericht.

(ANDREW KIPPIS's *Life of Sir John Pringle*; CONDORCET, *Éloge de M. Pringle*, te vinden in zijne *Oeuvres Complètes*, tom. II, p. 226—247).

PROCIDA, (GIOVANNI DE) het opperhoofd van de zamenzwering tegen KAREL VAN ANJOU, waaruit de Siciliaansche Vesper ontstond, werd omtrent het jaar 1225 uit een aanzienlijk geslacht te *Palermo*

geboren. Het grootste doel zijns levens was, om de heerschappij der Franschen over zijne landgenooten te fnuiken. Deze onvermoeide pogingen berokkenden hem verbeurdverklaring van goederen en ballingschap. PROCIDA onderhandelde intuschen te *Genua*, *Venetie*, *Konstantinopel* en zelfs met den paus, om de Franschen uit *Sicilië* te verdrijven. Doch een toeval bragt nog den algemeenen opstand zijner landgenooten te weeg.

Op Paasch-Maandag des jaars 1282, een' dag in Katholieke landen toegewijd aan vrolijkheid en godsdienstplegtigheden, begaven de burgers van *Palermo* zich naar de kerk van het naburige dorp *Montercale*, om de vesper bij te wonen. De Fransche soldaten en overheidspersonen voegden zich, zonder eenigen argwaan, bij den optogt, en ontzagen zich niet, als naar gewoonte, zich met de jonge meisjes, die zij vergezelden of ontmoetten, allerlei vrijheden te veroorloven. Een Franschman, vermoeder dan de overigen, greep een jong meisje aan, (onder voorwendsel van te onderzoeken of zij ook eenig wapentuig bij zich had, hetgeen op *Sicilië* strengelijk was verboden), en stak de hand in haren boezem. De bruidegom van het meisje doodde op staanden voet den Franschman met zijn eigen zwaard. Van mond tot mond werd nu de kreet herhaald: «Dood aan de Franschen!» De daad volgde op het woord, en ieder Franschman in den optogt werd, terwijl de vesper-klok nog luidde, vermoord. Door het bloedvergieten verhit, ijlden de moordenaren naar *Palermo* terug om de slagting te voltooijen. Slechts één enkel Franschman ontkwam aan hunne woede. Vier duizend Franschen vonden hier den dood, ja zelfs Siciliaansche vrouwen, die aan Franschen waren gehuwd, ondergingen hetzelfde lot, ten einde toch ook het kroost der gehaatte vreemdelingen geheel uit te roeijen.

Deze moord, bekend onder den naam van de *Siciliaansche Vesper*, was het teeken tot eenen algemeenen opstand, die, door PROCIDA geleid, de afschudding van het Fransche juk ten gevolge had. De vaderlandlievende PROCIDA was een man van groote bekwaamheden, en tevens beroemd door zijne uitstekende bedrevenheid in de geneeskunst. Onze jeugdige landgenoot H. J. SCHIMMEL, heeft PROCIDA tot het onderwerp gekozen van een drama, hetwelk onlangs met algemeene toejuiching ten tooneele is gevoerd.

(SCHRÖCK, *Algemeene Geschiedenis* en anderen; *Penny Cyclopaedia*).

PROTEGENES, een der meest beroemde Grieksche schilders, werd te *Camus* in

Carië, oene stad aan de Rhodiërs onderworpen, geboren. Hij was een tijdgenoot van APELLES, en bloeide in den aanvang der vierde eeuw v. c. PROTEGENES schilderde uiterst langzaam, zoodat hij weinig kunstgewrochten naliet. APELLES zeide daarom dat PROTEGENES niet wist wanneer hij de hand van zijne schilderij moest terug trekken. Hij vestigde zijnen roem door het schilderen van den IALYSOS, den vermoedelyken stichter der stad *Rhodus*, waaraan hij zeven, volgens anderen, elf jaren arbeide. Toen hij tot de mytische daarstelling van de stad en den omtrek, eenen hond met schuimenden bek op dit kunstafereel trachtte voor te stellen en het schuim hem niet wilde gelukken, nam hij uit ongeduld eene spons, (tot het uitwischen der verwen bestemd), en smeet haar tegen den bek van dit dier, waardoor toevallig het schuim natuurlijk ontstond. De roem van zijn kunsttalent was zóó groot, dat, toen DEMETRIUS POLIORCETES *Rhodus* belegerde, deze het gedeelte der stad waar PROTEGENES woonde, niet in den brand stak, uit vreeze van het schilderstuk te verwoesten.

(PLINIUS, *Hist. Nat.*; JUNIUS, *Catalogus architectorum, mechanicorum, pictorum, &c.*)

PRYNNE, (WILLIAM), een bekwaam Engelsch regtsgeleerde en verzamelaar van handvesten en gedenkschriften, werd in 1600 te *Swainswick* nabij *Bath* geboren. Na te *Oxford* in de regten te hebben gestudeerd, trad hij op als advocaat. In 1632 schreef hij een bijtend vlugschrift (*Histrio-Mastrix*) tegen de tooneelspelers, waarin hij de heerschende mode van maskers, tusschenspelen en andere divertissemten in onverbloemde taal duchtig hield. Daar dergelijke vermakelijkheden in den smaak vielen van het hof (de koningin zelve was in *Somerset House* in een herdersspel opgetreden), gaf zijn geschrift groote ergernis. De procureur-generaal daagde hem deswege voor de Star-Kamer. Het hof beboette hem voor 3000 Pst. en ontzeide hem de pleitzaal, veroordeelde hem om tweemaal aan de kaak te worden gezet, en zijne beide ooren te verliezen. Zijn boek werd door den beul openlijk verbrand, en hij zelf voor levenslang in den kerker geworpen. Drie jaren later, terwijl hij in den *Tower* zat, gaf hij een ander schotschrift uit, getiteld: *News from Ipswich*, waarin de misbruiken der heerschende kerk, de bisschoppen, en inzonderheid LAUD, aartsbisschop van *Canterbury*, zonder sparing werden ten toon gesteld. Hij werd op nieuw vervolgd en door de verfoeijelijke Star-Kamer veroor-

deeld tot eene boete van 5000 Pst., tot tepronkstelling en om als schotschriftschrijver op de beide wangen met de letters S. L. (*Seditious Libeller*) te worden gebrandmerkt; daarenboven werd hem het overschot zijner ooren afgesneden, en hij zelf op *Caernarvon Castle* naauw ingekerkd. Deze wreede vonnissen strengelijk uitgevoerd wordende, bleef het gewone gevolg van dergelijke onmenschelijkheden niet achter. Zijne aanhangelingen stroomden in zoo groot eene menigte naar de plaats zijner gevangenis, dat het noodzakelijk werd hem naar elders te voeren. Eindelijk werd PRYNNE op zijn verzoekschrift aan het Huis der Gemeenten, in 1641, uit zijne gevangenis ontslagen, en openlijk verklaard, dat de beide vonnissen der Star-Kamer tegen de wet aandruischten. Weldra nam hij voor *Newport* zitting in het parlement en ijverig deel aan de teregstelling van LAUD, zijnen vervolger. Toen KAREL I tegen zijne onderdanen het onderspit delide, trachtte PRYNNE eene verzoening tusschen den koning en zijn volk tot stand te brengen. Hij kante zich zoo stoutmoedig tegen CROMWELL aan, dat de protector hem in de gevangenis wierp. Bij de herstelling kwam hij in gunst bij KAREL II, werd tot bewaarder van het archief in den *Tower* benoemd, en stierf in October 1669. PRYNNE was een vlug en werkzaam schrijver. Eene lijst zijner werken, bestaande uit 200 boekdeelen, en eene schets van zijn leven, vindt men in wood's *Athenae*, IIIe deel.

PSALMANAZAR, (GEORG), de aangenomen naam van een' zonderling man, die zijne loopbaan in de maatschappij als bedrieger opende. Hij werd omtrent het jaar 1679, waarschijnlijk in het Zuiden van *Frankrijk*, geboren. Al wat wij van zijne vroegste geschiedenis weten, is ontleend uit zijne eigene gedenkschriften, na zijnen dood in 't licht verschenen, onder den titel van *Memoirs of , commonly known by the name of George Psalmanazar, a reputed native of Formosa, written by himself*, Londen, 1765. Hij was in zijne jeugd een zwervend gelukzoeker. Soms gaf hij zich uit voor een' Japanees, dan weder voor een' inboorling van het eiland *Formosa*; soms voor een' bekeerd Christen, dan weder voor een' Heiden. Hij doorreisde onderscheidene landen van *Europa*, *Frankrijk*, *Duitschland* en de *Nederlanden*; was beurtelings soldaat, bedelaar, huisknecht, onderwijzer, kortom een man van alle beroepen. Eindelijk kwam hij in *England*, waar hij, gedurende eenige jaren, de rol van misleider speelde; onder anderen gaf

hij een versierd verhaal uit van het eiland *Formosa*, dat door het ligtgeloovig publiek als echt werd beschouwd. Zijne natuurlijke begaafdheid en eenige opgezamelde kundigheden deden hem verscheidene invloedrijke vrienden winnen. Toen hij den ouderdom van twee en dertig jaren had bereikt, had er eene zedelijke verandering bij hem plaats; hij schaamde zich over zijne verachtelijke leefwijze, nam voor om zich te verbeteren, en werd een opregt Christen. PSALMANAZAR begon zich nu met allen ijver te oefenen, en wist zich door nuttigen letterarbeid een eerlijk bestaan en eenen loffelijken naam te verwerven. Onder anderen schreef hij voor het uitgebreide werk, getiteld *Universal History*, het grootste gedeelte betrekkelijk de oude geschiedenis, behalve dat over *Rome*. En om het bedrog, dat hij vroeger met zijne beschrijving van het eiland *Formosa* gepleegd had te herstellen, schreef hij een artikel over het eiland *Formosa*, uit oorspronkelijke bronnen geput. PSALMANAZAR is de naam welken hij zich gaf toen hij zijne omzwervingen begon, en dien hij tot aan zijnen dood behield. Hij stierf in 1753 te *Londen*.

(*Penny Cyclopaedia*; *Dict. of Biogr.*)

PTOLOMÆUS, bijgenaamd PHILADELPHUS, of de broederlievende, koning van *Egypte*, volgde zijnen vader PTOLOMÆUS SOTER (den grondlegger van de dynastie der Grieksche koningen in *Egypte*) in 283 v. c. op. Even als zijn vader beschermde hij kunsten en wetenschappen, en was inzonderheid den Joden gunstig. Onder zijne medewerking werd de Hebreeuwsche bijbel in 't Grieksch overgebracht. Deze vertaling, die der Zeventigen genoemd, voltooid zijnde, gaf PTOLOMÆUS (volgens JOSEPHUS) aan de vertalers een feestmaal, wyl hij er dikwijls genoeg in vond, om letterkundigen aan zijn hof te onthalen. De koning zat aan het hoofd van de tafel, en de gasten ter wederzijden. De gewone priesters, herauten, enz. weggezonden zijnde, werd, op bevel des konings, door een' der vertalers het gebed gedaan. Dit gebed werd door het gansche gezelschap luide toegejuicht. Na den maaltijd knoopte de koning een wijsgeurig gesprek aan, en deed aan elk der aanwezige gasten eene vraag, waarop hij het antwoord geduldig afwachtte.

De schatten en hulpbronnen van PHILADELPHUS waren ongemeen groot. Hij had een leger van 200,000 voetknechten, 40,000 ruiters, 300 olifanten en 2000 strijdagens en eene vloot van 1500 drieriemige galeijen, 2000 kleinere vaartuigen en 800 prachtig versierde schepen voor het gebruik des konings ingerigt. PTOLO-

MÆUS PHILADELPHUS stierf in 247 v. c., na eene voorspoedige regering van zes en dertig jaren.

(CLINTON, *Fasti Hell.*; JOSEPHUS, *Antiq.*: XII, 2. § 12.; APPIANUS, *Præfatio Histor.*, c. 10.; VAILLANT, *Historia Ptolemæorum*, Amst. 1701 fol.).

PTOLOMÆUS, (CLAUDIUS), een oud sterrekundige en aardrijksbeschrijver, werd omtrent het jaar 70 na CHRISTUS, in *Egypte* of volgens anderen te *Pelusium* geboren. *Alexandrië* was de stad zijner inwoning. De tijd zijns doods is onbekend. Hij schreef verscheidene werken over de sterre- en aardrijkskunde. Het stelsel waarin de aarde tot het middelpunt der beweging van de zon en de planeten wordt gemaakt, draagt naar hem zijnen naam.

(*Penny Cyclopaedia*).

PURCELL, (HENRY), een beroemd Engelsch componist, werd in 1658 te *Londen* geboren. Zijn aanleg voor de muziek ontwikkelde vroegtijdig, en op den ouderdom van achttien jaren was hij reeds organist van de Westminster-Abdij, eene betrekking, die men niet dan aan uitstekende talenten toevertrouwde. In 1682 werd hij organist van de Koninklijke kapel, en componeerde veel kerkmuziek, waarmede hij grooten roem behaalde. Niet minder naam maakte hij zich met zijne compositiën voor het tooneel, zoo dat hij als het sieraad der Engelsche muzikschool wordt beschouwd. PURCELL stierf den 21 November 1695 aan de tering, welke, zegt men, veroorzaakt was door dat hij op eenen kouden nacht lang moest wachten eer hij in zijn huis werd toegelaten, wyl zijne dierbare wederhelft bevel had gegeven na middernacht de deur niet voor hem te openen. Zeker is het, dat zijne loszinnige vrienden hem wel eens deden vergeten, om op den behoorlijken tijd te huiswaarts te keeren. Het stoffelijk overschot van dezen bekwamen toonkunstenaar rust in de Westminster-Abdij. Aan eenen pilaar nabij zijn graf is door ELIZABETH HOWARD een tafeltje geplaatst, waarop een grafschrift te lezen staat, hetwelk gewoonlijk aan DRYDEN wordt toegeschreven:

HIER LIGT

HENRY PURCELL Esq.,

DIE DIT LEVEN VERLIET,

EN GEGAAN IS NAAR DIE GELUKZALIGE PLAATS,
ALWAAR ALLEEN ZIJNE HARMONIE KAN OVERTROFFEN WORDEN (1).

(CHARLES BURNÉY'S *General history of music*).

(1) Here lies HENRY PURCELL Esq., who left this life, and is gone to that blessed place where only his harmony can be exceeded.

PUSCHKIN, (**ALEXANDER SERGEJEWITSCH**, graaf), door sommigen de Russische byron geheeten, en zekerlijk de uitstekendste Russische dichter in de tegenwoordige eeuw, werd den 26 Mei 1799 te *St. Petersburg* geboren. Hij was een kweekeling van het keizerlijk lyceum te *Zarskoe Selo*, hetwelk hij in 1817 verliet. Op den ouderdom van dertien jaren schreef hij zijn eerste gedicht *Herinneringen aan Zarskoe Selo*, hetwelk algemeen opzien baarde. Eene ode aan de vrijheid, waarin republikeinsche denkbeelden doorschemerden, had in 1820 zijne verwijdering uit *St. Petersburg* ten gevolge. Keizer **ALEXANDER** zond hem in eene ondergeschikte betrekking aan den gouverneur-generaal van *Odessa*, waar hij vele zijner beste gedichten vervaardigde. Zijn *Ruslan en Ljudmilla*, in zes zangen, verheerlijkt den ouden heldentijd van *Rusland*, en *De bron van Baktschissarai of de Tranenbron* is wellicht het voortreffelijkste voortbrengsel van dezen volksdichter. Ofschoon dit gedicht naauwelijks zes honderd regels bevat, betaalde de boekhandelaar **PONAMAREW** daarvoor een honorarium van 3000 Roebels. Zoodra keizer **NICOLAAS** den troon besteeg, werd **PUSCHKIN** uit zijne ballingschap terug geroepen, en tot 's lands geschiedschrijver, tegen eene jaarwedde van 6000 Roebels, aangesteld. Deze wisseling van zijn lot veroorzaakte eene gansche verandering in zijne gevoelens; zijne vrijzinnigheid maakte plaats voor monarchale beginzelen. Zijn dood was het gevolg eener wonde, welke hij in een tweegevecht met eenen officier bekam. Na twee dagen met den dood geworsteld te hebben, stierf hij den 10 Februarij 1837, in den ouderdom van acht en dertig jaren. De keizer betaalde al zijne schulden, schonk aan zijne weduwe en kinderen een aanzienlijk jaargeld, en zorgde dat van al zijne werken eene keurige prachttuitgave in 't licht verscheen.

(*Conservations-Lexicon; Penny Cyclopaedia*).

PYM, (**JOHN**), een welsprekend regtsgeleerde en lid van het parlement, werd in 1584 uit een aanzienlijk geslacht in *Somersetshire* geboren. In het begin van het jaar 1599 bezocht hij de hoogeschool van *Cambridge*, en onderscheidde zich vroegtijdig door zijne welsprekendheid en groote kennis in de regten. Als lid van het Huis der Gemeenten bestreed hij de maatregelen van de regering, welke hij verderfelijk voor het land achtte. Zijne welsprekendheid was gespiegeld, net en beschaafd. Op den 11 November 1640 verlangde hij onverwacht, dat het publiek de

zaal van het Huis der Gemeenten mogt verlaten, en de deuren gesloten worden. Dit geschied zijnde, liet hij, na eene korte voorafpraak, zich dus hooren: «Het is pligt te onderzoeken, uit welke «fontein deze wateren van bitterheid «vloeijen; welke personen het zijn, die «zich zoo zeer in de koninklijke gunst «hebben gedrongen, dat zij zijnen naam «durven misbruiken ter bereiking hunner «eigene booze oogmerken. Alhoewel ik «niet twijfel, dat er velen van deze soort «zullen gevonden worden, die zamen «spannen om de natie in ellende te storten, is er echter één, die, zoo wel «door zijne bekwaamheid als zijne neiging «om kwaad te doen, een schandelijk «overwigt heeft; een man, die, gelijk «velen zich nog wel zullen herinneren, «zitting had in het Huis, en een ernstig «voorstander was van de wet, en een «allerijverigst handhaver en kampvechter «van de vrijheden des volks; doch hij is «sedert lang van dezen loffelijken weg «afgeweken, en volgens de gewoonte en «den aard van afvalligen, de grootste «vijand van de vrijheden zijns lands geworden, de onvermoeide bevorderaar «eener dwingelandij, zóó ondragelijk als «eenige eeuw heeft aan te wijzen. Het «is de graaf **VAN STRAFFORD**, lord-luitenant «van *Ierland* en lord-president van den «raad van *York*, die, in beide plaatsen «en in alle andere gewesten, waar hij in «naam des konings handelt, gedenktekenen zijner tirannij oprigt. Indien men «alzoó zijne daden en zijn gedrag eenigzins in oogenschouw neemt, zal men «hem als den voornaamsten bewerker en «voorstander van al die dingen bevinden, «welke het land in zoo groot een verderf «hebben gestort.» Daar de wetten tegen hoog verraad in *Engeland* de bescherming van den koning ten doel hadden, en **PYM** zulks heel goed wist, zeide hij: «Het «verraad waarvan ik spreek overschrijdt «de grenzen van eenige omschrijving of «bepaling.» **STRAFFORD** moest eindelijk voor het Huis der Gemeenten verschijnen, en verloor den 12 Mei 1641 het hoofd op het schavot. Zoo groot waren **PYM**'s welsprekendheid en zijn invloed op het volk, dat men hem koning **PYM** noemde. Hij stierf den 8 December in 1643; zijn lijk werd door zes leden van het Huis der Gemeenten naar de Westminster-Abdij ten grave gedragen.

(**STEPHEN MARSHALL**'s *Sermon at Pym's funeral*; **CLARENDON**'s *History of the Civil war*).

PYNACKER, (**ADAM**), een beroemd Nederlandsch landschapschilder, werd in

1621 in het dorp *Pynacker*, tusschen *Schiedam* en *Delft*, geboren. Hij behield den naam van de plaats zijner geboorte. Het blijkt niet bij welken meester hij zich in de schilderkunst heeft geoefend. Hij ging naar *Rome*, om zich verder te volmaken, en vertoefde drie jaren in die stad, waar hij zulk een goed gebruik van zijnen tijd maakte, dat hij als volleerd schilder te huiswaarts keerde. Over het algemeen verkoos *PYNACKER* een sterk morgenlicht, hetwelk hem gelegenheid gaf, om aan zijne boomen eene gloeiende tinteling te geven. Zijne landschappen zijn versierd met schilderachtige bouwvallen of fraaije gebouwen, en zijne figuren geestig en in overeenstemming met het geheel. Zijne voorgonden zijn rijk voorzien van kruid en boomen; men ziet de gronden allengskens verflaauwen en, als ware het, mijlen ver deinzen tot daar de bergkruinen van het vuur der zon schitteren. Hij beschilderde onderscheidene zalen, onder anderen die van den heer *CORNELIS BACKER*, schepen, raad en bewindhebber der Oost-Indische Maatschappij te *Amsterdam*, waarvan de dichter *P. VERHOEK* dus spreekt:

Mij dunkt ik stap alreë door dartle wildernissen
Der weelgekruiden, en hoor 't ruischen van de blaân.
Al wat het oog vermaakt licht ons hier lieflijk aan;
PYNACKER's kunstpenseel braveert dus de tapijten,
Die lam, en stijf, en hard, in kort hun kleuren sijten,
Gelijk de bittere nijd verbleekt op 's mans bestaan.
Hier kan *Heer BACKER*, als 't geboomte ontbloeit van blaân
En 't grazeloze veld bejzeld staat, met duinen
Van jagtsneeuw overstelpt, dees bladerrijke kruinen
Beschouwen, groen van loof, een zomer voor het oog.
Hier kan hij, afgesloofd van staatszorg, weer den boog
Ontspannen, zich in dees bespiegeling verlusten.

De kleinere stukken van *PYNACKER* zijn zeer schaarsch en worden hoog geschat. Hij stierf in 1673, in den ouderdom van twee en vijftig jaren.

(*HOUBRAKEN, Levens der Ned. Konst-schilders*; *Dr. WAAGEN, On the arts in England*).

PYRGOTELES, de beroemdste graveur van edele steenen zijner eeuw. Hij was een Griek van afkomst, doch de plaats zijner geboorte wordt niet gemeld. Hij bloeide in het laatste tijdperk der schoone kunsten in *Griekenland*. *LYSIPPUS* en *SCOPAS* waren de voornaamste beeldhouwers van dien tijd, en *APELLES* en *PROTEGENES* de grootste schilders. Intusschen werd *PYRGOTELES* in zijn vak niet minder hoog geschat dan deze vermaarde kunstenaars. *ALEXANDER de Groot* bewees hem dezelfde eer als aan *LYSIPPUS* en *APELLES*, die het uitsluitend voorrecht hadden, om hem te beelten en te conterfeiten. Gelijkerwijze verbood *ALEXANDER* iederen kunstenaar, behalve *PYRGOTELES*, om hem op edele

II.

steen te graven. « *Idem hic Imperator edixit ne quis ipsum alius quam APELLES pingeret, quam PYRGOTELES sculperet, quam LYSIPPUS ex ære duceret.* » Geen oorspronkelijk werk van *PYRGOTELES* is tot ons gekomen.

(*PLINIUS, Hist. Nat.*, VII. 37. XXXVII. 1).

PYRRHO, een Grieksch wijsgeer en stichter van de secte der Twijfelaars of Pyrrhonisten, werd omtrent 340 j. v. c. te *Elis* in *Peloponnesus* geboren, en was oorspronkelijk schilder, maar werd een leerling van *ANAXARCHUS*, dien hij op eenen krijgsgtog van *ALEXANDER* vergezelde. Bij zijne terugkomst verkozen zijne medeburgers hem tot hunnen hoogepriester, en de Atheners schonken hem het burgerregt. *PYRRHO* bereikte den ouderdom van negentig jaren. Eene onverstoorbare vrede des gemoeds scheen hem het hoogste top punt der wijsbegeerte; alleen de deugd was waardig er naar te streven. Bij alle gelegenheden zeide hij tot zijne tegenstanders: « Wat gij zegt moge waar zijn, maar ik kan het niet beslissen. » Volgens *SEXTUS EMPIRICUS* vervaardigde hij een dichtstuk, hetwelk hij aan *ALEXANDER den Grooten* opdroeg, en waarvoor hij rijkelijk werd beloond.

(*DIOG. LAERT.*, IX; *CICERO, De Fin.*, IV. 16; *PAUSANIAS*, VI).

PYRRHUS, koning van *Epirus*, werd door eenige getrouwe dienaren gered, toen men zijnen vader vermoordde. Zij gaven hem over aan *GLAUCIAS*, koning van *Illyrië*, die hem zorgvuldig liet opvoeden, en, zoodra hij den ouderdom van twaalf jaren had bereikt, op den troon herstelde. Hij werd echter door *NEOPTOLEMUS* weder verjaagd. Eene Egyptische prinses gehuwd hebbende, vond hij middel zijne staten te herwinnen, die hij aanvankelijk met den overweldiger deelde. In het vervolg echter wist hij zich van hem te ontdoen. Hij maakte zich door list van *Macedonië* meester, en hielp de Tarentijnen, die met *Rome* in oorlog waren. De overwinningen, welke hij in *Italië* behaalde, kwamen hem zóó duur te staan, dat hij eenmaal uitriep: « Nog eene dergelijke overwinning, en ik moet naar *Epirus* terug! » Hij verklaarde den oorlog aan *Sparta*. *Argos* verrast hebbende, wierp eene oude vrouw, die op een dak stond, en haren zoon met den koning zag vechten, hem eene pan op het hoofd, welke zijnen dood veroorzaakte. Hij stierf 273 jaren vóór *CHRISTUS*.

(*ROLIN, Histoire ancienne*; *STUART, Romeinsche Geschiedenissen*; *PLUTARCHUS, Het Leven van PYRRHUS*).

PYTHAGORAS, een beroemd wijsgeer van het eiland *Samos*, werd in het jaar 570 v. c. geboren. De geschiedenis van PYTHAGORAS is gehuld in nevelen en fabelen, zoo dat het onmogelijk is, meer dan de hoofdtrekken van zijn leven te vermelden. Daar de kundigheden, welke zijne landgenooten hem konden mededeelen, hem niet bevredigden, begon hij, op den ouderdom van achttien jaren, vreemde landen te bezoeken. Hij doorreisde *Phenië* en *Klein Azië*, en zelfs, wil men, *Perzië* en *Indië*, en vertoefde vijf en twintig jaren in *Egypte*. Bij zijne terugkomst onderwees hij de wiskunde, vestigde zich te *Crotone* in *Groot Griekenland*, en stichtte eene wijsgeerige school, welke zeer beroemd werd. Uit hoofde zijner aristocratische denkbeelden uit *Crotone* verdreven, zocht hij eene schuilplaats in den Musentempel te *Metapontum*, waar hij zich zou hebben laten doodhongereren. Hij stierf omtrent het jaar 497 vóór CHRISTUS. PYTHAGORAS was niet alleen een beroemd bovennatuurkundig wijsgeer, maar tevens een groot wiskunstenaar en sterrekundige. Hij beschouwde de getallen als de kern en het beginsel van alle dingen, en schreef

hun een duidelijk en klaar bestaan toe, zoo dat zij, volgens zijne wijze van zien, de hoofdstoffen waren, uit welke het gansch heelal was zamengesteld. Het aangeschakeld beloop zijner redeneringen daaromtrent is nimmer voldoende opgelost. Hij verkondigde de leer der zielsverhuizing, welke hij als een zuiveringsmiddel beschouwde, om eindelijk in de tegenwoordigheid der goden te kunnen verschijnen. Zijne zedekunde was hoog gestemd. De deugd was bij hem eene harmonie, eene eenheid en een pogen om de Godheid nabij te komen. Het gansche leven des menschen moest een streven zijn, om op aarde de schoonheid en harmonie in de orde van het heelal op aarde te vertegenwoordigen. De geest moest het ligchaam en de hartstogten geheel in bedwang hebben; de goden moesten door eenvoudige zuivering, offeranden, en boven alles door opregtheid en een onschuldig hart gediend worden.

(PORPHYR., *De Vit. Pythagoras*; DIOG. LAERT., VIII; BOECKH, *Philolaus des Pythagoreers Lehren nebst den Bruchstücken seines Werkes*, Berlin 1819).

Q.

QUANTZ, (JOHANN JOACHIM), een goed fluitspeler en leermeester van FREDERIK den Grooten, werd den 30 Januarij 1697 te *Oberschaden*, in het *Hanoversche*, geboren. Zijn vader, een hoefsmid, bestemde hem voor hetzelfde beroep; doch na diens dood wijdde hij zich geheel aan de muziek. Hij bezocht *Italië*, *Frankrijk* en *Engeland*, en werd, in 1741, door FREDERIK II, op zeer voordeelige voorwaarden, naar *Berlijn* heroepen. QUANTZ overleed te *Potsdam* den 12 Julij 1773. Hij was niet alleen een verdienstelijk fluitspeler, maar verbeterde het instrument waarop hij zijnen koninklijken beschermers zoo dikwijls vergastte. Zijne *Anweisung, die Flöte zu spielen*, werd menigmaal herdrukt. Als componist leefde hij bijkans geheel voor zijnen leerling, den grooten FREDERIK, voor wien hij nagenoeg 300 concerten en 200 solo's zou hebben gezet. Ook stond QUANTZ zóó hoog in gunst bij den koning, dat deze hem in zijne laatste ziekte zelf tot geneesheer verstrekke, en voor de noodige verpleging zorgde. Na zijnen dood liet de koning een gedenkteeken voor hem oprigten.

(*Conversations-Lexicon*).

QUESNAY, (FRANÇOIS), een bekwaam

geneesheer, en de stichter der Economisten in *Frankrijk*, werd in 1694 te *Mery*, nabij *Montfort l'Amury*, in het departement der *Eure* geboren. In zijne jeugd was hij zeer ingenomen met den landbouw, doch werd voor de geneeskunde opgevoed. LODEWIJK XV koos hem tot zijn' lijfarts, sprak gaarne met hem, noemde hem den *Denker*, en verhief hem tot den adelstand. Hij overleed den 16 December 1774 te *Parijs*. Behalve zijne talrijke geneeskundige werken, schreef hij *La physiocratie ou constitution naturelle du gouvernement le plus avantageux aux peuples*, onderscheidene artikelen in de *Encyclopédie* van DIDEROT, en in de tijdschriften, om zijne begrippen over de staathuishoudkunde te verspreiden.

(EUGÈNE DAIRE, *Collection des principaux économistes*).

QUEVEDO Y VILLEGAS, (FRANCISCO GOMES DE), een uitstekend Spaansch dichter en schrijver, werd in 1580 te *Madrid* geboren. Zijn vader PEDRO GOMEZ DE QUEVEDO was geheimschrijver geweest van keizerin MARIA, en vervulde later dezelfde betrekking bij koningin ANNA, gemalin van PHILIPPUS II. Zijne moeder,

Donna MARIA DE SANTIBANEZ, was dame van de slaapkamer der koningin. Toen zijn vader stierf, was QUEVEDO nog slechts een kind, en werd door zijne moeder in het koninklijk paleis opgevoed. Naar de hoogeschool van *Alcala* gezonden, maakte hij groote vorderingen in zijne studiën, en verwierf, op vijftienjarigen ouderdom, den graad van doctor in de godgeleerdheid, eene daadzaak, welke bijkans ongehoofdelijk zou schijnen. Van de godgeleerdheid afkeerig geworden, legde QUEVEDO zich met allen ijver toe op de beoefening van het burgerlijk en kerkelijk regt, op de geneeskunde en natuurlijke geschiedenis; ook in de geleerde talen en wijsbegeerte was hij ervaren. Door aanhoudende studie bedierf hij zijne oogen, zoodat hij, zonder bril, geene drie schreden ver kon zien. Niettegenstaande dit gebrek en de mismaaktheid zijner kromme beenen, werd hij als een volmaakt cavalier beschouwd, die vooral bij de vrouwen aangenaam was. Hij voerde alle wapenen met onge-meene bedrevenheid, en bleef in verschillende ontmoetingen overwinnaar. Een onbeschoft edelman in een tweegevecht gedood hebbende, zag hij zich genoodzaakt *Spanje* te verlaten. Hij vlugtte naar *Napels*, waar hij door den hertog van *Ossuna*, onderkoning van *Sicilië*, vriendschappelijk werd ontvangen. Toen de hertog in ongenade verviel, werd QUEVEDO naar zijne landgoederen verbannen, doch eindelijk weder in gunst aan het Spaansche hof ontvangen. Op eene onbe-wezene beschuldiging, werd hij, in 1641, in den kerker geworpen, waarin hij twee en twintig maanden bleef opgesloten, alvorens zijne onschuld was gebleken. Intusschen had zijne gezondheid in de gevangenis zoo veel geleden, dat hij reeds den 8 September 1645, in den ouderdom van zes en vijftig jaren, te *Villanueva de los Infantes*, overleed.

QUEVEDO was ongetwijfeld een der beste schrijvers zijner eeuw, en, als men CER-VANTES uitzondert, heeft geen Spaansch schrijver meer oorspronkelijkheid in zijne schriften aan den dag gelegd.

(QUINTANA, *Poesias selectas Castellanas*; NICOLAS ANTONIO, *Bib. Hisp. Nov.*, I deel; *Vida de Quevedo por el Abad de Tarsia*, in het zesde deel der *Obras de Quevedo*).

QUIN, (JAMES), een beroemd Engelsch tooneelspeler, werd den 24 Februarij 1693 te *Londen* geboren. Zijn vader, die advocaat was, stierf in 1710 te *Dublin*, waar QUIN zijne opvoeding genoot. Op den ouderdom van een en twintig jaren, be-

gaf hij zich naar *Londen*, trad aldaar op als tooneelspeler, rees allengs in de achting van het publiek en overschaduwde eindelijk al zijne medebroeders, tot dat GARRICK op het tooneel verscheen. In 1746 speelden deze beide kunstenaars te zamen in de *Fair Penitent*, en in 1748 verliet QUIN het tooneel, doch vervulde jaarlijks de rol van *Falstaff*, ten voordeele van zijnen ouden vriend RAYAN. Toen hij in 1754 twee voortanden had verloren, sloeg hij de uitnoodiging van de hand, om weder zijne gewone rol te vervullen, zeggende dat hij niemand ter wereld *Falstaff* wilde voorfluiten. QUIN overleed den 21 Januarij 1766 te *Bath*. Hij had eene meesterlijke voordragt, en onderwees prins GEORGE, later GEORGE III, in de uiterlijke welsprekendheid. Toen QUIN koning GEORGE voor de eerste maal de troonrede hoorde uitspreken, riep hij in verrukking uit: «Ik heb den knaap leeren voordragen!» Hij was een driftig najager van zinnelijke vermaken en ruw in zijne manieren; doch het verdient allen lof, dat hij THOMSON, den dichter der *Seasons*, die voor schulden in de gijzeling zat, uit geldverlegenheid hielp, en 100 Pst. opofferde, zonder dat hij hem te voren had gekend. De dankbare dichter huldigde de ongemeene talenten van zijnen edelmoedigen bevrijder in *The Castle of Indolence*. QUIN had een gelaat vol uitdrukking, een vorstelijk voorkomen, een doordringend oog en eene heldere, volle, welluidende stem, en schitterde vooral in rollen waartoe veel waardigheid werd vereischt, b. v. in *Cato en Coriolanus*. In het blijspel viel hem als *Falstaff*, *Volpone* en *Sir John Bruto* de daverende toejuiching van het publiek ten deel.

(*Penny Cyclopaedia*; *Dictionary of Biography*).

QUINAULT, (PHILIPPE), een der uitstekendste Fransche opera-dichters, den 3 Junij 1635 te *Parijs* geboren, de zoon eens bakkers en eener tooneelspeelster, kreeg vroegtijdig, door zijnen omgang met TRISTAN DE L'HERMITE, den schrijver der *Marianne*, smaak in de dramatische letterkunde. Op den ouderdom van naauwelijks zestien jaren begon hij voor het tooneel te schrijven, en vond algemeenen bijval. De opera *Armide* wordt als zijn meesterstuk beschouwd. LOUWIS XIV schonk hem de orde van *St. Michaël* en eene jaarwedde van 2000 livres. Hij wordt als de eerste Fransche opera-schrijver beschouwd, wijl de werken van PER-RIN minder dan middelmatig zijn. In weerwil van BOLLEAU, die QUINAULT haatte, en bespottelijk zocht te maken, heeft

niemand hem in het lierdicht overtroffen, en de tijd heeft hem regt doen wedervaren. Men zegt van zijne verzen, dat zij reeds muzijk waren voordat zij den componist LULLY in handen kwamen. Al zijne drama's zijn bijeenverzameld en uitgegeven, onder den titel van *Le Théâtre de M. Quinault, contenant ses tragédies, comédies et opéra*; édition augmentée de sa vie, et d'une dissertation sur ses ouvrages et sur l'origine de l'opéra, 5 Vols. 12mo. Paris 1715.

QUINTILIANUS, (MARCUS FABIUS), een der meest beroemde Romeinsche leeraars in de welsprekendheid, werd omstreeks 42 j. n. c. te *Calagurris* (Calahorra) eene stad in het noordelijk deel van Spanje geboren, en in Rome opgevoed. Aanvankelijk wijdde hij zich toe aan de rechtsgeleerdheid, maar gaf weldra onderrigt in de redekunst, waarin hij zoo zeer uitblonk, dat men hem uit de staatskas eene goede bezoldiging toekende. Zelfs in latere jaren werd hij tot de consulaire waardigheid verheven. Keizer DOMITIANUS vertrouwde hem de opvoeding toe van twee jonge prinses, zijne achterneven, die hij bestemde om hem op te volgen. Omtrent dezen tijd schreef QUINTILIANUS zijn groot werk over de opleiding eens redenaars, *De institutione oratoria*, in twaalf boeken. In het voorberigt van het zesde boek betreurt QUINTILIANUS bitterlijk den dood zijner vrouw en beide zonen, en klaagt, dat er in het bestier der menschelijke zaken geene Voorzienigheid is. Zijne vrouw stierf in haar negentiende jaar, en zijn jongste zoon op vijfjarigen ouderdom, kort na den dood der moeder. De oudste zoon bereikte den ouderdom van tien jaren, en stierf toen QUINTILIANUS zich met zijn groot werk onledig hield. Wij weten den juisten tijd van zijn dood niet, doch hij leefde nog in

het begin der regering van keizer ADRIANUS, en zou, volgens eenigen, den ouderdom van tachtig jaren bereikt hebben. Onder de beroemdste leerlingen van QUINTILIANUS behoort PLINIUS de Jongere. De lezer, die meerdere opheldering verlangt, wordt verwezen naar BODWELL's *Annales Velleiani, Quintiliani, Statiani, s. vitae C. Vellei Paternuli, M. Fabii Quintiliani, P. Papinii Statii, pro temporum ordine dispositae*, Oxon., 1698, 8vo., en *Le Rollin du jeune âge*.

QUISTORP, (JOHANN), een beroemd Luthersch godgeleerde, werd in 1584 te Rostock geboren. Hij was een vriend van HUGO GROTIUS, dien hij in zijne laatste oogenblikken bijstond, en die in zijne armen stierf. Zijne voornaamste werken zijn: *Articuli formulae concordiae illustrati; Manuductio ad studium theologicum; Aanteekeningen en Commentariën* op den Bijbel, *Leerredenen*, enz. Hij stierf in 1648, in den ouderdom van vier en zestig jaren. Zijn zoon, die denzelfden naam droeg, heeft ook geschriften nagelaten, welke geenszins in eenen verdraagzamen toon zijn gestemd.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

QUITA, (DOMINGO DOS REIS), een Portugeesch dichter, geboren in 1728, bragt zijne jeugd in armoede door, bleef zonder onderwijs, en kwam op den ouderdom van vijftien jaren bij eenen barbier. Niettegenstaande al deze hinderpalen leerde hij, zonder eenig onderrigt van anderen, Italiaansch, Spaansch en Fransch, en schreef eenige verzen, die zóo wel bevielen, dat graaf SÃO-LOURENÇO hem in zijne bescherming nam. Hij stierf in 1770. QUITA schreef vijf treurspelen, eene menigte klinkdichten, herderszangen en veld-dichten, waarin hij uitmuntte.

(*Dictionary of Biography*).

R.

RABELAIS, (FRANÇOIS), de schrijver van den *Gargantua en Pantagruel*, in 1483 te Chinon in Indre en Loire uit een nederig geslacht geboren, trad in de orde van *St. Franciscus*, doch zijne vrolijke inborst en schertsende geaardheid maakten hem voor zijne medebroeders onverdragelijk, zoo dat hij blijde was naar een Benedictijner klooster over te gaan. Doch zich ook hier met de gewoonten dezer monniken niet kunnende vereenigen, ontvlugtte hij het klooster, en begaf zich naar Montpelier, waar hij zich in de geneeskunde

oefende, en tot doctor werd bevorderd. In 1536 vergezelde hij den kardinaal du BELLOI naar Rome, en verkreeg van den paus vrij spraak van het verbreken zijner kloostergelofte. Bij zijne terugkomst in Frankrijk werd hij kanunik eener academie-kerk, en vervolgens pastoor te Meudon, in welke betrekking hij zich zeer naauwgezet gedroeg, en in 1553 overleed, toen hij gereed stond, om als pastoor van *St. Paul* te Parijs op te treden.

RABELAIS was een man van uitgebreide, veelzijdige geleerdheid. Behalve met het

Grieksch en Latijn, was hij met de voornaamste Europesche talen bekend; doch zijne grootste verdienste bestaat in de scherpzinnigheid, waarmede hij de dwaasheden en ondeugden zijner tijdgenooten ten toon stelde, al waren zij ook met een geestelijk gewaad omhuld. Zijn hoofdwerk is een hekelroman, waarin hij, onder eenen allegorischen sluier, alle standen der samenleving, koningen, staatslieden, geleerden, kerkvoogden, paussen en vooral de monniken erbarmelijk havent. RABELAIS koos voor zijnen held GARGANTUA, een reusachtig personaadje, van wien vele wonderlijke dingen werden verteld, die door RABELAIS zijn opgesierd en vermeerderd. GARGANTUA leefde vóór eenige eeuwen, en gewan een' zoon PANTAGRUEL, niet minder wonderbaar als hij zelf; onder zijne tong schuilt geheel een leger voor den regen; in mond en keel heeft hij steden, welke eene overgrootte bevolking bevatten, enz. De belagchelijke lotgevallen dezer personaaden worden op eenen vrolijkten toon beschreven, en hebben steeds ten doel, om door bitteren schimp de maatschappelijke gebreken van dien tijd te verbeteren. Deze roman van RABELAIS is in bijkans alle beschaafde talen overgezet. Eene der beste Fransche uitgaven is die van DUCHAT, *Oeuvres de maître François Rabelais, avec des remarques historiques et critiques*, 3 deelen 4to., Amsterdam, 1710. RABELAIS werd in zijnen tijd beschuldigd van ongodsdienstigheid en ketterij, doch hij vond eenen beschermer in FRANS I, die, zijnen roman gelezen hebbende, zeide, dat hij voor eene dergelijke beschuldiging geen' grond had gevonden. RABELAIS was bekend met CALVIN, die zich vleide hem nog eenmaal onder zijne bekeerlingen te tellen; toen zulks echter niet gelukte, berispte CALVIN hem bitterlijk over zijne loszinnige scherts. Onze hekelschrijver wreekte zich hierover door PANURGE, (die met DINDENAULT over den koop van een schaap handelt), eenige theologische uitdrukkingen van zijnen strengen vermaner in den mond te leggen.

(GUST. BRUNET, *Essai d'études bibliographiques*).

RACINE, (JEAN DE), de grootste Fransche treurspeldichter, werd den 21 December 1639 te *Laferté-Milon*, in het departement *Aisne*, geboren. Reeds op den ouderdom van drie jaren, verloor hij zijne ouders, en kwam onder de zorg zijns grootvaders van vaders zijde. Eerst studeerde hij te *Beauvais*, en vervolgens werd hij geplaatst op de beroemde school van *Port Royal des Champs*, onder LE-

MAISTRE, LANCELOT en den abbé HANON. Hij legde zich bijzonder op de beoefening der Grieksche dichters toe. Na verloop van drie jaren, ging hij, in 1658, naar *Parijs*, om op het *Collège d'Harcourt* zijne opvoeding te voltooien. Bij gelegenheid van het huwelijk van LODEWIJK XIV, in 1660, trad hij openlijk als dichter op, en zijne ode, getiteld *La Nympe de la Seine*, werd de beste van allen gekeurd. De koning vereerde den jeugdigen dichter een geschenk van 100 Louisd'or, en legde hem eene jaarwedde toe van 600 Livres, welke, in 1663, toen hij den koning in eene nieuwe ode, *La renommée aux muses*, verheerlijkte, tot 2000 Franken werd verhoogd. In 1664 verscheen zijn eerste treurspel, *La Thébaine, ou les Frères ennemis*, welk onderwerp hem door MOLIÈRE was opgegeven. Vervolgens vervaardigde hij *Alexandre*, een zwak voortbrengsel, zoodat CORNEILLE, die toen oud werd, hem ried, van het treurspel af te zien. BOILEAU daarentegen moedigde hem aan. In 1667 behaalde RACINE grooten lof met zijne *Andromaque*, welke algemeen werd toegejuicht. In het volgende jaar schreef hij *Les Plaideurs*, een schertsend blijspel, in navolging van de *Wespen* van ARISTOPHANES, waarmede de koning zóó was ingenomen, dat deze hem eenen vleijenden brief schreef. Hierop verscheen *Britannicus*, *Bérénice*, *Bajazet*, *Mithridate*, *Iphigénie* en *Phèdre*, hetwelk dikwijls als zijn meesterstuk is beschouwd. Doch toen *Phèdre* eerst, in 1677, ten tooneele werd gevoerd, wisten zijne vijanden dit heerlijk treurspel in verachting te brengen. RACINE werd hierdoor zoo ter nedergeslagen, dat hij besloot niet meer voor het tooneel te schrijven. Omtrent dezen tijd huwde hij de dochter van den schatmeester van *Amiens*, met welke hij hoogst gelukkig leefde. RACINE bezocht het hof, waar hij in Madame DE MAINTENON eene ijverige beschermster vond. LODEWIJK XIV benoemde hem en BOILEAU tot historieschrijvers van het rijk. Van zijnen geschiedkundigen arbeid is weinig voorhanden. Eenige jaren daarna schreef hij, op aandrang van Madame DE MAINTENON, zijne *Esther*, welk, in 1689, in het huis van opvoeding van *St. Cyr* werd opgevoerd, en met genoegen ontvangen. Het volgende jaar vervaardigde hij *Athalie*, welke terzelfder plaatse werd vertoond, maar zeer koel ontvangen, schoon het naderhand als het schoonste voortbrengsel van dezen grooten treurspeldichter is erkend. BOILEAU was ook van dit gevoelen; hij troostte RACINE, en verzekerde hem, dat de nakomelingschap hem regt zou

doen wedervaren. RACINE ging voort Madame DE MAINTENON te bezoeken, en haar eenige bijdragen tot zijne ontworpen geschiedenis van LODEWIJK XIV voor te lezen. Toen hij haar op zekeren dag eenige bedenkingen en aanmerkingen over het bestuur des konings mededeelde, en met zichtbare afkeuring sprak over de verkwisting, en hooge lasten des volks, werd Madame DE MAINTENON over deze levendige schildering van de ellende des volks zoo getroffen, dat zij hem verzocht zijne denkbeelden omtrent eenige noodzakelijke verbeteringen ten papiere te willen brengen. RACINE beloofde zulks, en stelde haar weldra daarover een uitgewerkt stuk ter hand. Toen zij in haar kabinet dit geschrift doorliep, kwam eensklaps LODEWIJK XIV binnen, zoo dat zij het niet kon verbergen. LODEWIJK zag dit stuk in, en zeide, met een gefronst geelaat: «Wijl Mijnheer RACINE uitmuntende verzen maakt, verbeeldt hij zich alles te weten; alsof hij, een groot dichter zijnde, tevens ook een groot staatsman moest wezen.» Van dien tijd af mogt RACINE niet weder aan het hof verschijnen. Zijne gezondheid verminderde alrege, terwijl zijne droefgeestigheid in dezelfde mate toenam. Hij sukkelde aan eene zweer in de lever. Toen LODEWIJK XIV vernam, dat RACINE in gevaar verkeerde, toonde hij veel belangstelling, en liet gedurig naar zijnen toestand vragen. Eindelijk ging men tot eene kunstbewerking over; doch drie dagen later stierf RACINE te midden der hevigste pijnen. Dit was op den 21 April 1697, in het negen en vijftigste jaar zijns ouderdoms. Volgens zijne begeerte, werd hij in de abdij van *Port Royal* ter aarde besteld. Na de verwoesting van dit klooster, in 1709, werd het stoffelijk overschot van RACINE naar *Parijs* overgebracht en in de kerk *St. Etienne du Mont*, naast dat van PASCAL, bijgezet. LODEWIJK XIV schonk aan zijne weduwe een jaargeld van 2000 Livres, overgaande op hare zonen tot op den dood des jongsten. De jongste zoon van RACINE, LOUIS, maakte zich beroemd door zijn dichtstuk *La religion*, in zes zangen, en beschreef tevens het leven zijns vaders.

(LA HARPE, *Cours de littérature*).

RADCLIFFE, (JOHN), een vermaard geneesheer, werd in 1650 te *Wakefield*, in het graafschap *York*, geboren, en studeerde te *Oxford*, waar hij ook de geneeskunde uitoefende. Later vestigde hij zich te *Londen*, kreeg eene uitgebreide practijk, en verzamelde een aanzienlijk vermogen. Hij was lijfarts van koning WILLEM, en de koninginnen MARIA

en ANNA. RADCLIFFE was een vriend van de flesch en ruw in zijne manieren. Ook wordt hem gierigheid ten laste gelegd. RICHARDSON zegt: «RADCLIFFE wilde wel weten, dat hij inhalig was, en wanneer hij van zijne rekening in de herberg een' schelling kon afknibbelen, dan was hij in zijn' schik, zeggende, dat een gewisselde guinje zoo spoedig door de handen glijdt.» Nimmer betaalde hij zijne schulden zonder lastig gevallen te worden. Hij overleed den 1 November 1714, en liet bijkans geheel zijn vermogen na aan de hoogeschool van *Oxford*.

(*Lives of British physicians*, in de *Family library*).

RADCLIFFE, (ANNE), geboren ward, eene beroemde Engelsche romanschrijfster, werd den 9 Julij 1764 te *Londen* geboren. Op den ouderdom van drie en twintig jaren huwde zij den regtsgeleerden WILLIAM RADCLIFFE, den namaligen eigenaar en uitgever van het dagblad *The English Chronicle*. Haar eerste roman *The Castles of Athlin and Dunbayne* verried geenszins het talent, dat zij later ontwikkelde. Hierop volgden *The Sicilian Romance*, *The Romance of the Forest*, *The Mysteries of Udolpho* en *The Italians*, werken die haren roem op eenen onvergankelijken grondslag vestigden. «Zij schijnt,» zegt Mevr. BARBAULD, «het beneden zich te achten, om die hartstogten in beweging te brengen, welke schering en inslag zijn van gewone romans: zij brengt de ziel in schrik, houdt haar in onzekerheid, verlevendigt de diepste gewaarwordingen door geheimzinnige aanwijzingen en duistere schetsen van nakende gevaren.» Zij overleed den 7 Februarij 1823. Behalve de bovengenoemde werken, schreef zij *A Journey through Holland* en den roman *Gaston de Blondville*, welke eerst na haren dood in 't licht verscheen.

(*Dictionary of Biography*).

RAFFLES, (Sir THOMAS STAMFORD), de zoon van een' Engelsch koopvaardijkapitein, werd den 5 Julij 1781 aan boord van het schip zijns vaders op de hoogte van *Jamaica* geboren. Zijne eerste opvoeding was gebrekkig; reeds op vijftienjarigen ouderdom werd hij van de school genomen, en als klerk bij de Oostindische Compagnie geplaatst. In deze betrekking ontwikkelde hij zoo veel talent en vlijt, dat de aandacht der directeurs op hem gevestigd wordende, hij in 1805 benoemd werd tot onder-secretaris bij de nieuwe regering door de Oostindische Compagnie te *Pulo-Penang* of *Prins van Wallis Eiland* ingesteld. Hier oefende hij

zich in het Maleisch, de grondtaal van bijna al de dialecten, die op de Oostersche eilanden in zwang zijn. Ook legde hij zich toe, om de voortbrengselen van *Penang* en de omliggende streken en de zeden der inwoners naauwkeurig te leeren kennen. Deze kundigheden maakten hem zóó onontbeerlijk voor de regering, dat hij weldra tot hoofd-secretaris werd benoemd. Onafgebrokene werkzaamheid in een ongezond klimaat stortten hem in eene ernstige ongesteldheid, welke hem in 1808 noodzaakte, om, ter herstelling zijner gezondheid, naar *Malacca* te gaan. Gedurende zijn verblijf aldaar had *RAFFLES* gelegenheid om met Chinezen, Cochinchinezen en onderscheidene bewoners van den Indischen Archipel in aanraking te komen. Hij werd alzoo bekend met hunnen handel, hunne gewoonten en taal, al hetwelk hem naderhand zeer te stade kwam. In 1809 gaf hij zijn' eersten letterkundigen arbeid in 't licht, getiteld: *On the Malay nation*. *RAFFLES* maakte den gouverneur-generaal van *Indië* oplettend op de groote voordeelen, welke voor de Engelsche regering uit de inbezitting van *Java* zouden voortvloeijen. Zijn raad gereeden ingang vindende, werd dit eiland in 1811 door de Engelschen bemagtigd. *RAFFLES* werd nu tot luitenant-gouverneur van *Java* en de aanhoorigheden benoemd. Hij was nog slechts dertig jaren oud, toen hij dit gewigtig ambt aanvaardde, en spaarde geene moeite, om den toestand van dit eiland te verbeteren; doch in 1816, kort voordat dit eiland weder aan *Nederland* kwam, werd hij terug geroepen. Veel deed *RAFFLES* voor den bloei en de welvaart der Javaansche bevolking. Hij achtte het noodzakelijk, om in het bestier groote bezuinigingen in te voeren, en de regtspleging op een' beteren voet te brengen. Ook schafte hij de slavernij op *Java* af. De doelmatigheid van sommige zijner maatregelen werd in *Engeland* betwijfeld, en eene menigte ingezondene klagen had zijne terugroeping ten gevolge. Doch de directeurs der Oostindische Compagnie verklaarden later, dat al zijne maatregelen met de loffelijkste bedoelingen waren daargesteld. *RAFFLES* besteedde een aanmerkelijk deel van zijnen tijd aan het onderzoeken der natuurlijke voortbrengselen van *Java*, bezocht herhaaldelijk de binnenlanden, en verzamelde vele belangrijke bouwstoffen voor eene beschrijving van dit eiland, welke hij, in 1817, in twee deelen kwarto, in 't licht gaf, onder den titel van *History of Java*.

In 1818 werd *RAFFLES* benoemd tot luitenant-gouverneur van *Fort Marlborough*,

den zetel van het Engelsch gouvernement te *Bencoolen*, op het eiland *Sumatra*. Hier vertoefde hij zes jaren, gedurende welke zijn bestier door groote verbeteringen werd gekenmerkt. Even als op *Java*, schafte hij ook aldaar de slavernij af. Hij vestigde eene Engelsche nederzetting te *Singapore*, thans een belangrijk punt voor den handel, en stichtte hier een collegie voor de beoefening der Anglo-Chineesche en Maleische letterkunde. In 1820 zond hij eene groote verzameling van opgezette dieren naar *Engeland*, welke zich nu in het Museum van het Zoölogisch Genootschap te *Londen* bevindt. Door achteruitgang zijner gezondheid en huisselijke rampen (vier van vijf zijner kinderen en bijkans al zijne persoonlijke vrienden, stierven weg) noodzaakten hem in 1824 zijn ambt neder te leggen, en naar *Engeland* terug te keeren. In de maand Februarij ging hij met zijne echtgenootte aan boord van de *Fame*, welke denzelfden nacht door achteeloosheid van den bottelier in brand geraakte. Het volk en de passagiers reddeden zich met moeite in de booten, en *RAFFLES* was gedwongen tot de maand April te *Bencoolen* te vertoeven. Door dit ongelukkig voorval verloor hij het grootste gedeelte zijner uitgebreide verzameling van dieren en planten, vele handschriften en teekeningen betreffende de burgerlijke en natuurlijke geschiedenis van bijkans al de eilanden in den Maleischen Archipel, en meer dan 20,000 Pst.

Na zijne terugkomst in *Engeland* stichtte hij het tegenwoordig Zoölogisch Genootschap, dat hem tot voorzitter verkoos. Zijne gezondheid kwam den schok, dien zij geleden had, nimmer te boven. Hij overleed in 1826, voordat hij den tijd had, om de menigvuldige bouwstoffen, door hem in de Oost verzameld, in orde te schicken. Hij liet verscheidene handschriften na.

(*Memoir by Lady RAFFLES*).

RALEIGH, (*Sir WALTER*), een man beroemd als krijgsheld en letterkundige, werd in het jaar 1552 in de parochie van *Budley*, op de kust van *Devonshire*, geboren. Nadat hij de hoogeschool van *Oxford* had bezocht, diende hij eenen geruimen tijd met roem in het leger der Fransche Protestanten, in de *Nederlanden* en in *Ierland*, en vergezelde zijnen halven broeder, *Sir HUMPHRY GILBERT*, op eene reis naar *Amerika*. In 1582 won hij de genegenheid van koningin *ELIZABETH* door eene aardige galanterie. Op straat de koningin te voet ontmoetende, die door eene wijde modderplaats in haren voortgang werd gestuit, nam *RALEIGH* zijnen kostbaren mantel van zijne schou-

ders, en wierp dien over dezen plas, zoo dat ELIZABETH ongehinderd baren weg kon vervolgen. Zijn fortuin was nu gemaakt. Gedurende hare regering stichtte hij in Amerika eene volkplanting, welke hij, ter eere zijner maagdelijke koningin, Virginia noemde. Ook had RALEIGH een roemrijk aandeel in de vernieling der Spaansche onoverwinnelijke vloot, en de onderneming tegen Cadix. Ook voerde hij het bevel over de expeditiën tegen Panama en Guiana; doch met den dood van ELIZABETH taande zijne gelukster. Haar opvolger, JACOBUS I, tegen hem ingenomen zijnde, vond men weldra een voorwendsel om hem te vervolgen. In 1603 werd hij beschuldigd van hoogverraad, en ter dood veroordeeld. Dit vonnis in eene twaalfjarige gevangenisstraf veranderd zijnde, schreef hij in den *Tower* zijne *History of the World*. Als schrijver, zegt HUME, is RALEIGH het beste model van den oud-Engelschen stijl. Het volgende uittreksel diene tot eene proeve van zijn schrijftant: «o Welsprekende, regtvaardige en magtige dood! hem die niemand's raad wilde hooren, hebt gij overtuigd; wat niemand heeft gedurfd, hebt gij gedaan: en dengenen die door geheel de wereld werd gevleid, hebt gij uit de wereld geworpen en veracht: gij hebt alle grootheid, allen overmoed, alle wreedheid en heerschzucht te niet gedaan, en dit alles overdekt met deze twee kleine woorden: *Hic jacet* (hier ligt begraven).» In 1616 werd hij niet alleen in vrijheid gesteld, maar kreeg het bevel over eene expeditie naar Guiana. Zij mislukte, en bij zijne terugkomst werd hij in hechtenis genomen, en, op grond van zijn vroeger vonnis, den 29 October 1618, wederregtelijk onthoofd. Zijne houding was zoo kalm en onderworpen, dat zelfs zijne vijanden meêwarigheid betoonden. Behalve zijne Wereldgeschiedenis, schreef hij verscheidene verdienstelijke gedichten en eene menigte verhandelingen over de krijgskunde, het zeewezen en andere onderwerpen.

(BIRCH and OLDYS' *Life and Works of Sir W. Raleigh*; JARDINE's *Criminal trials*).

RAMEAU, (JEAN PHILIPPE), een beroemd Fransch toonkunstenaar en componist, werd den 25 September 1683 te Dijon geboren. Niet vóór zijn vijftigste jaar verscheen zijne eerste opera *Hippolyte et Aricia*, welke in eenen toenmaals geheel nieuwen stijl was bewerkt, en, in weerwil van vele benijders, met groote toejuiching werd ontvangen. Van nu af bleef het geluk hem bij. Zijne opera *Zoroaster* werd zelfs in 't Italiaansch over-

gebragt. Hij werd kapelmeester des konings, stierf den 12 September 1764 te Parijs, en werd in de kerk van St. Eustache naast LULLY ter aarde besteld. Onder zijne verdienstelijkste werken rekent men zijne *Démonstration du principe de l'harmonie*.

(*Dict. historique des grands hommes*).

RAMUS, (PETRUS), eigenlijk PIERRE DE LA RAMÉE, een Fransch wijsgeer, werd in 1515 te Cuth, een dorp in 't departement Aisne, geboren. Zijne ouders waren zeer behoeftig, en de toekomstige wijsgeer moest de schapen hoeden. In zijne eerste kindschheid werd hij tweemaal door de pest aangetast. Afkeerig van zijne dagelijksche bezigheid, vlugtte hij naar Parijs, waar hij geene huisvesting kon vinden; even vruchteloos was eene tweede reis derwaarts, en eerst bij eene derde poging gelukte het hem deurwachter van het collegie van Navarre te worden. Des daags zijne dienst verrichtende, besteedde hij de nachten tot de studie, tot dat hij eene beurs bekam. Groot waren zijne vorderingen in verschillende wetenschappen, vooral in de wijsbegeerte. Nadat hij zijne studiën had voltooid, verdedigde hij de stelling, dat ARISTOTELES niet onfeilbaar was. In 1543 gaf hij zijne *Institutionum dialecticarum libri III* en *Animadversionum in dialecticam Aristotelis libri XX* in 't licht. Deze beide geschriften verwekten een wezenlijk oproer. Hij werd beschuldigd van ongodisterij en begeerte om alle wetenschap en godsdienst te ondermijnen, onder voorwendsel van ARISTOTELES aan te vallen. De koning liet deze werken in beslag nemen, en verbood hem, op lijfstraf, iets tegen ARISTOTELES te leeren of te schrijven. RAMUS hield zich nu met de beoefening der wiskunde onledig, en bezorgde eene uitgave van EUCLIDES. In 1551 werd hij, door tuschenkomst zijner vrienden, tot professor in de welsprekendheid aan de universiteit te Parijs benoemd. Daar hij zich openlijk voor de hervorming verklaarde, moest hij, gedurende de onlusten, een- en andermaal Parijs ontvlugten. Hij begaf zich naar Zwitserland, en vervolgens naar Heidelberg, waar hij openlijke voorlezingen hield. In 1571 keerde hij naar Parijs terug, waar hij, in den Bartholomeusnacht, den 24 Augustus 1572 werd vermoord. Hij kreeg in Frankrijk en Duitschland vele aanhangers, Ramisten genaamd, die door de bestaande magten dikwijls werden verontrust.

(FREIGIUS, *Historia Petri Rami*; *Biographie universelle*; NICÉRON, *Mém.*, tome XIII).

RAPHAEL, RAFFAELLE of RAFFAELLO, (wiens eigenlijke naam was **SANZIO**), de vorst der nieuwere schilderkunst, werd den 6 April 1483 te *Urbino* geboren, en stierf op Goeden Vrijdag, den 6 April 1520 te *Rome*. Hij was de zoon van **GIOVANNI SANZIO**, een' schilder van verdienste, wiens werken nog aanwezig zijn. Toen **RAPHAEL** op zekeren dag op den tuinmuur van het ouderlijk huis eene Madonna met het kindeken **JEZUS** had geteekend, en de vader daarin ongemeenen aanleg voor de kunst ontdekte, bestelde hij hem in de leer bij **PIETRO PERUGINO**. De gronden van het licht en bruin en het coloriet had hij aan **FRA BARTHOLOMEO** te danken, en hij verbeterde zijnen oorspronkelijken stijl door het beoefenen der werken van **DA VINCI** en **MICHAEL ANGELO**. Op den ouderdom van vijf en twintig jaren, werd hij door paus **JULIUS II**, ter versiering van het Vatikaan, naar *Rome* genoodigd. Zijn schilderstuk, voorstellende *de School van Athene*, behaagde den paus dermate, dat deze bijkans alle fresco-schilderijen van andere kunstenaars in het Vatikaan liet vernietigen, om het op nieuw door **RAPHAEL** te laten versieren. Gedurende negen jaren verrijkte hij dit paleis met de schoonste kunstgewrochten. **RAPHAEL** was tevens een uitstekend bouwkundige, en volgde zijnen oom **BRAMANTE** als opperbestierder over de bouwwerken der *St. Pieters Kerk* op. Ook de beeldhouwkunde en de poëzy trokken zijne aandacht. Op den 6 April 1520 stierf de grootste van alle moderne schilders aan eenen aanval van koorts, in den jeugdigen leeftijd van zeven en dertig jaren. Onuitsprekelijk was de smart waarin *Rome* door de tijding van zijnen dood werd gedompeld, grenzeloos de droefheid zijner leerlingen, die in hem hunnen vriend en vader verloren. Onder groote statelijkheid werd zijn stoffelijk overschot in de kerk *Santa Maria della Rotonda (Panthéon)* ter aarde besteld. Alle gelijktijdige geschiedschrijvers schilderen **RAPHAEL** als een hoogst zachtmoedig, voorkomend, dienstvaardig, bescheiden en beminnswaardig man, die bij grooten en kleinen in achtig stond. Hij stierf ongehuwd; echter was hij onafscheidelijk gehecht aan eene schoone bakkersdochter, welke hij *Fornarina* noemde, een verkleinwoord van *Fornaja (Bakkerin)*. Zij vergezelde hem bijkans overal, en was altijd bij hem in zijne werkplaats. Toen eens de paus zich over hare tegenwoordigheid ergerde, en den kunstenaar vroeg: «Wie is dat meisje, «dat ik hier altijd aantref?» gaf **RAPHAEL** Zijner Heilig-

heid rustig ten antwoord: «Zij is mijn «oogappel!»

«Het algemeen gevoelen,» zegt **FUSELI**, «plaatst **RAPHAEL** aan het hoofd der kunst; «niet omdat hij ieder ander schilder in «elken tak der kunst verre overtrof; «maar omdat geen kunstenaar ooit met «zijne eigene bijzondere voortreffelijkheid «al de andere deelen der kunst in eene «gelijke mate vereenigde als **RAPHAEL**.»

(**VASARI**, *Vita dei Pittori*, vol. III; **LANZI**, *Storia Pittorica*; **QUATRE-MÈRE DE QUINCY**, *Vita di Raffaello, tradotta da Longhena*; **WAAGEN**, *Kunstwerke und Künstler in England und Paris*; **PASSAVANT**, *Rafael von Urbino*).

RAPIN THOYRAS, (PAUL DE), een Fransch geschiedschrijver, werd in 1661 te *Castres* van een Protestantsch geslacht, uit *Savoie* oorspronkelijk, geboren. Hij studeerde aan het Protestantsche collegie van *Saumur*, en wijdde zich vervolgens aan de regtsgeleerdheid. Doch de herroeping van het edict van *Nantes*, door **LODEWIJK XIV**, in 1686, dreef hem uit zijn vaderland. Hij begaf zich eerst naar *Engeland*, en naderhand naar de *Nederlanden*, alwaar hij, als vrijwilliger, zich onder de vanen van **WILLEM III** schaarde. Hij vergezelde dien vorst in 1688 naar *Engeland*, werd officier bij een Engelsch regement, diende in *Ierland* onder den generaal **DOUGLAS**, en werd te *Limerick* gewond. Kort daarna werd hij opvoeder en leidsman van den jeugdigen hertog van *PORTLAND*, met wien hij gedurende eenige jaren eene belangrijke reis deed. Zoodra deze betrekking eindigde, begaf hij zich met zijne echtgenootte eerst naar 's *Gravenhage*, en naderhand, uit bezuiniging, naar *Wezel*, alwaar hij zijn groot werk *de Geschiedenis van Engeland* begon, hetwelk hij, na eenen zeventienjarigen arbeid, voltooide. De onverpoosde arbeid hieraan besteed zijne krachten uitgeput hebbende, overleed hij te *Wezel* in 1725. Dit werk voert ten titel: *Histoire d'Angleterre depuis l'établissement des Romains jusqu'à la mort de Charles I*, 8 vol. 4to., *La Haye* 1724, en was de eenigste volledige geschiedenis van *Engeland*, welke destijds bestond. **NICHOLAS TINDAL** bragt hetzelfde in 't Engelsch over. Deze vertaling beleefde onderscheidene herdrukken, en is verrijkt met aantekeningen en eene levensbeschrijving van **RAPIN**.

RAYNAL, (GUILLAUME THOMAS), een beroemd Fransch schrijver, werd den 11 Maart 1711 te *Saint-Geniès*, in het departement *Dordogne*, geboren. Hij studeerde aan het Jezuiten-collegie te *Toulouse* in de godgeleerdheid, doch verliet

in 1746 de geestelijke loopbaan, en ging naar *Parijs*. Hier verklaarde hij zich ijverig voor de partij der filozofen, en wijdde zich aan de letterkunde. Grooten roem behaalde hij met zijne *Histoire philosophique du commerce des deux Indes*. Dit werk, in de meeste hedendaagsche talen overgezet, is hoogst belangrijk, vol daadzaken, en in eenen levendigen stijl geschreven. Doch, terwijl dit werk zijnen naam alomtverbreidde, werd hetzelfde, in 1781, door het parlement veroordeeld, om openlijk verbrand te worden. RAYNAL ontvlugtte *Frankrijk*, en vond eene schuilplaats te *Berlijn*, schoon hij *Pruissen* in zijn boek niet zeer vleijend had behandeld. Toen hij *Londen* bezocht, werd hij in deze hoofdstad met de meeste onderscheiding ontvangen. De spreker van het Huis der Gemeenten, vernemende dat hij zich op de galerij bevond, deed de discussie staken, tot dat hij eene geschikte plaats had gevonden. Ook werd zijn neef, die in kriegsgevangenschap was geraakt, in vrijheid gesteld.

In 1787 kreeg hij, door de bemoeijng zijner vrienden, verlof om naar *Frankrijk* terug te keeren, waar hij den 6 Maart 1796 te *Chaillot* bij *Parijs* overleed. Men heeft van hem een groot aantal werken. Wij vermelden slechts zijne *Histoire du Stadthouderat*, in twee deelen, in 1748, voor de vierde maal te 's *Gravenhage* herdrukt; en *L'histoire du parlement d'Angleterre*, welke zeer vlugtig is bearbeid; alsmede *L'histoire du divorce de Henri VIII avec Cathérine*, welke hem als een schrander staatkundig geschiedschrijver deed kennen.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

RÉAUMUR, (RÉNÉ ANTOINE FERCHAULT, Heer VAN), een beroemd Fransch natuurkenner en wijsgeer, werd in 1683 te *la Rochelle* geboren. Aanvankelijk studeerde hij in de regten, doch bepaalde zich vervolgens bij de natuurwetenschappen, tot welker beoefening hij zich in 1703 naar *Parijs* begaf. Reeds in 1708 werd hij lid van de academie der wetenschappen. Het volgende jaar schreef hij eene verhandeling over de wording en vorming van de schelpen der schaaldieren, waarin hij het eerst aantoonde, dat zij uit de verharding van een vocht of sap ontstonden, dat uit de poriën dezer dieren dringt. RÉAUMUR vestigde vooral zijne aandacht op het verbeteren der fabrieken van zijn vaderland. In 1711 deed hij eenige proeven betrekkelijk het vervaardigen van touwwerk, en bewees dat de sterkte van een koord minder is dan

de som van de krachten der draden waaruit het bestaat; waaruit volgt dat hoe minder een touw is getwijd, des te sterker het zal bevonden worden. In 1715 de wijze waarop kunstparels worden gekleurd gadeslaande, ontdekte hij den aard van die zonderlinge zelfstandigheid, welke aan de schubben der visschen hare schittering geeft. In hetzelfde jaar beschreef hij de turkoois-mijnen, die hij in *Languedoc* had ontdekt, alsmede de midelen welke men aanwendt om deze steenen te kleuren, en bevond dat de zelfstandigheid dezer edele steenen gedeelten zijn van de tanden van eene verdwenen diersoort, de mastodon genaamd.

Zijne proeven om ijzer tot staal te maken, bragten hem tot de methode, om gegoten ijzer in smeedbaar te veranderen, welke hij in zijn *Traité sur l'art de convertir le fer en acier, et d'adoucir le fer fondu*, beschreef. De wijze om staal te maken destijds in *Frankrijk* nog onbekend zijnde, schonk de regerende hertog VAN ORLEANS hem eene jaarwedde van 12,000 livres. Ook ontdekte hij de kunst om ijzer te vertinnen, welke insgelijks in *Frankrijk* onbekend was. Te midden van andere nuttige bemoeijngs verbeterde hij grootelijks de porselain-fabrieken in *Frankrijk*, en vond het naar hem genoemde matglas (*Réaumur'sch porselain*) uit. In 1711 ontdekte hij eene soort van weekdieren, waaruit eene purperkleur kan getrokken worden, met die der ouden overeenkomende.

In de algemeene natuurkunde is de naam van RÉAUMUR beroemd door de vervaardiging van zijnen wijngeest-thermometer, in 1731, schoon men later den wijngeest tegen kwikzilver heeft verwisseld. Hij nam het vries- en kookpunt van water als twee bepaalde punten, en verdeelde de tusschenruimte in 80 graden, het vriespunt voor nul nemende. De honderdgraadsche thermometer, nu meer algemeen in *Frankrijk* in gebruik, was slechts eene verbetering van dien van RÉAUMUR, de afstand tusschen het vries- en kookpunt in 100 in plaats van 80 graden verdeeld wordende. Ook ten opzichte der natuurlijke geschiedenis maakte RÉAUMUR zich hoogst verdienstelijk, gelijk overvloedig blijkt uit zijne *Mémoires pour servir à l'histoire naturelle des insectes*, waarvan tusschen 1734 en 1742 zes kwarto boekdeelen verschenen. CUVIER zwaait aan dit werk grooten lof toe, als de weetgierigheid onophoudelijk door nieuwe en ongemeene bijzonderheden prikkelende. Terwijl hij bouwstoffen voor dit werk verzamelde, onderhield hij in zijnen tuin

eene groote menigte insecten van allerlei aard, ten einde hunne leefwijze en instinctmatige gewoonten na te sporen. RÉAUMUR leidde een gerust en afgezonderd leven, zoodat zijne levensgeschiedenis door geene bijzondere voorvallen wordt gekenmerkt. Hij stierf den 17 October 1757 op zijn landgoed *Bermondière*, in het landschap *Maine*, zoo men wil aan de gevolgen van een val bij gelegenheid van een wandelrid.

(Cuvier, *Vie de Réaumur; Biographie universelle*).

REBOLLEDO, (BERNARDINO, Graaf VAN), een uitstekend Spaansch krijgsman en schrijver, en één der helden van het laatste tijdvak des dertigjarigen oorlogs in *Duitschland*, werd in 1597 van doorluchtige ouders te *Leon* geboren. Hij trad vroegtijdig in krijgsdienst, en voegde zich bij het Spaansche leger in *Italië*, waar hij zich zoo zeer onderscheidde, dat hij reeds in 1622 het bevel kreeg over eene galei, waarmede hij *Port Maurice* en het kasteel van *Ventimille* op de Genuezen hielp veroveren. Hierna diende hij weder in het leger, en was tegenwoordig bij de bemagtiging van *Nizza* en het bestormen van de vesting *Casal*, waar hij zwaar werd gewond. In 1632 voerde hij het bevel over eene aanzienlijke bende Spanjaarden in de *Zuidelijke Nederlanden*, en ontving in 1636 den last, om keizer FERDINAND II te hulp te snellen, wijl deze door de Zweden duchtig in de engte was gedreven. Het gelukte REBOLLEDO den keizer uit zijnen benarden toestand te verlossen, waarvoor hij tot graaf van het Duitsche rijk werd verheven. Bij het eindigen van den krijg benoemde PHILIPPUS IV hem tot afgezant aan het hof van *Denemarken*. Toen de Zweedsche koning KAREL GUSTAAF met zijn leger over de bevrozen zee tegen *Kopenhagen* optrok, en deze hoofdstad bombardeerde, bewees REBOLLEDO den Denen gewigtige diensten. In zijne ledige uren was letteroefening zijne uitspanning. Toen hij zich nog in *Duitschland* bevond, vervaardigde hij eene soort van leerdicht over de krijgskunst en de staatkunde, getiteld *Selvas Militares y politicas*, hetwelk in 1652 te *Kopenhagen* in 't licht verscheen. In zijne *Selvas Danicas* geeft hij eene dichterlijke beschrijving van *Denemarken*. Na een veeljarig verblijf aan het Deensche hof, werd REBOLLEDO naar *Madrid* terug geroepen, waar hij tot minister van oorlog werd benoemd. Hij stierf in 1676, in den ouderdom van bijkans tachtig jaren. Behalve de beide opgenoemde werken, schreef hij nog vele

voortreffelijke gedichten, welke bij zijn leven werden bijeen verzameld, en in 1660 te *Antwerpen* in drie deelen kwarto in 't licht gegeven. Doch de beste en volledigste uitgave is die van *Madrid*, 1778, 4 deelen, 4to.

(*Penny Cyclopaedia*).

RÉGNARD, (JEAN FRANÇOIS), een beroemd Fransch blijspeldichter, werd in 1647 te *Parijs* geboren. Men plaatst hem onmiddellijk naast *MOLIÈRE*. Aan zijnen lust tot reizen voldoende, werd hij door zeeroovers genomen, en naar *Algiers* gevoerd. Zijne bekwaamheid in de kookkunst won hem de genegenheid zijns meesters; maar eene liefdesgeschiedenis bragt hem in de wreede noodzakelijkheid om te sterven of Muzelman te worden. Gelukkig werd hij door den Franschen consul, tegen een hoog rantsoen, vrijgekocht, en keerde naar *Frankrijk* terug. Hij verliet andermaal zijn vaderland, om het noorden van *Europa* te doorreizen; hij bezocht *Denemarken*, *Zweden* en *Lapland*, en kwam na drie jaren te *Parijs* terug. In het eerste deel zijner werken vindt men het verhaal zijner reizen. Hij stierf in 1709. Zijne blijspelen zijn algemeen bekend. De vinding van zijn beste stuk, *le Joueur*, is hem door *DUFRENY* betwist. Het schijnt dat hij hetzelfde slechts in dichtmaat heeft gebragt. Zijne werken beslaan zes deelen.

(*LA HARPE, Cours de littérature; Dictionnaire historique des grands hommes*).

REISKE, (JOHANN JACOB), een beroemd geleerde en geneesheer, werd den 25 December 1716 te *Zörbig*, eene kleine stad in de nabijheid van *Leipzig*, geboren. Zijn grootvader was herbergier en zijn vader leerlooier. Op den ouderdom van twaalf jaren bezocht hij de school van het weeshuis te *Halle*, en vertrok in 1733 naar de hoogeschool te *Leipzig*, om in de godgeleerdheid te studeren. Hij besteedde echter zijnen meesten tijd met het beoefenen van het Arabisch en de geschriften der rabbijnen. Zijne begeerte om Arabische boeken te bekomen was zoo sterk, dat hij zich zelven het noodige onthield, om daarvoor geld te sparen. Hij bezocht de hoogeschool te *Leyden*, met het doel, om zich verder in het Arabisch te oefenen. Hij plunderde, als ware het, al de Oostersche schatten van de bibliotheek dier hoogeschool, doch was genoodzaakt om als corrector van drukproeven in zijn onderhoud te voorzien. Gedurende zijn verblijf te *Leyden* studeerde hij tevens in de medicijnen, en bij zijne terugkomst te *Leipzig* werd hij

kosteloos tot doctor in de geneeskunde bevorderd; doch zijne zonderlinge gewoonten en manieren verbinderden hem eenige practijk te bekomen. Armoede was zijne onafscheidelijke gezellin, zoo dat hij genoodzaakt was tegen een gering honorarium voor boekverkoopers te schrijven, en drukproeven te verbeteren. Intusschen vloeide er menig werk, betreffende de Oostersche en Grieksche letterkunde, uit zijne pen, dat hem bij de geleerde wereld in hooge achting bragt, zoo dat hij eindelijk tot rector van het St. Nicolaas-collegie te *Leipzig* werd benoemd. Alsnu in gelukkiger omstandigheden geplaatst, rigtte hij zijnen letterarbeid meer naar zijne eigene inzigten in, en vervulde de pligten van zijn ambt met groote naauwgezetheid. Op den ouderdom van acht en veertig jaren huwde hij ERNESTINE CHRISTINE MÜLLER, eene jeugdige vrouw van negen en twintig jaren, die hem in het vervolg in zijne letterkundige bezigheden zeer behulpzaam was. Hij stierf den 14 Augustus 1774, in den ouderdom van acht en vijftig jaren. Zijne bedrevenheid in het Grieksch was buitengemeen, terwijl hij door velen voor de beste Arabische geleerde, die ooit bestond, wordt gehouden.

(J. J. REISKE's *von ihm selbst aufgesetzte Lebensbeschreibung*).

REISKE, (ERNESTINE CHRISTINE), geboren MÜLLER, de echtgenoot des voorgaanden, en eene vrouw van groote letterkundige bekwaamheden, werd den 2 April 1735 te *Kumberg*, een kleine stad nabij *Wittenberg*, in *Saksisch Pruisen*, geboren. In 1755 werd zij met REISKE te *Leipzig* bekend, waar zij een bezoek aflegde. Hare schoonheid, zedigheid, goedhartigheid en liefde voor de letteren, trokken terstond zijne oplettendheid. En niettegenstaande hij twintig jaren ouder was dan zij, vatteden zij wederzijds achting en liefde voor elkander op. In 1764 werd hun huwelijk voltrokken. Deze echtverbintenis bragt zoo veel tot het geluk van het overige van REISKE's leven bij, en had zulk eenen weldadigen invloed op zijnen letterarbeid, dat CHRISTINE zich eenen welverdienden naam op de lijst der vermaarde en geleerde vrouwen heeft verworven. Door haren echtgenoot in zijne letterkundige bezigheden bij te staan, werd zij weldra zoo bedreven in 't Grieksch en Latijn, dat zij de schrijvers in die talen met gemak las en verstond. Zij schreef manuscripten af, rangschikte de verschillende lezingen, welke REISKE had verzameld, en las en verbeterde de proefbladen zijner werken. Hare gehechtheid aan hem,

en haar eerbied voor zijne nagedachtenis spreken op elke bladzijde van het aangesel zijner zelfbiographie, welke zij tot op den tijd van zijnen dood voltooide. De dankbaarheid van REISKE, en zijne vurige liefde voor haar, die alléén voor hem leefde, staan niet minder sterk uitgedrukt in de zoo even genoemde levensbeschrijving en in de voorredenen zijner geschriften. Bij gelegenheid dat zijn *Demosthenes* in 't licht verscheen, zeide de liefderijke ERNESTINE: «Toen het werk ter perse werd gelegd, waren er slechts «twintig Thaler der intekenings-gelden «ingekomen. De goede man was hierdoor «geheel ter neder geslagen, en scheen «alle hoop op te geven. Zijn verdriet «ging mij aan de ziel, en ik troostte hem «zoo goed ik kon, en overreedde hem «mijne juweelen te verkoopen, waartoe «hij niet besloot voordat ik hem overtuigd «had, dat eenige schitterende steenen «niet voor ons geluk noodzakelijk waren.» Na den dood haars echtgenoots, gaf zij nog onderscheidene werken uit, welke hij onvoltooid had nagelaten. Zij stierf in hare geboortestad den 27 Julij 1798 aan 'de gevolgen eener beroerte, in den ouderdom van drie en zestig jaren.

(WYTTENBACH, *Bibliotheca Critica*; Penny *Cyclopaedia*).

RELAND, (ADRIAAN), een beroemd Oostersch taalgeleerde en uitmuntend Latijnsch dichter, werd den 17 Julij 1676 in de *Rijp*, een dorp in *Noord-Holland*, geboren. Zijn vader was aldaar predikant, doch vertrok later naar *Amsterdam*, waar RELAND werd opgevoed. Zoo groot waren zijne vorderingen, dat hij op den ouderdom van elf jaren reeds de gewone voorbereidende studiën had volbragt. De drie volgende jaren besteedde hij aan de beoefening van het Hebreeuwsch, Syrisch, Chaldeeuwsch en Arabisch. Op den ouderdom van veertien jaren vertrok hij naar de hoogeschool te *Utrecht*, waar hij onder GRAEVUS en LEUSDEN studeerde. Drie jaren later werd hij tot doctor in de wijsbegeerte bevorderd, en ving toen zijne studiën in de godgeleerdheid aan, doch vergat daarom geenszins de Oostersche talen, welke hij altijd met de meeste voorliefde bleef beoefenen. Nadat hij zes jaren aan *Utrecht's* hoogeschool had vertoefd, vertrok hij naar *Leyden*, en kort daarna koos de hertog van PORTLAND hem tot opvoeder van zijnen zoon. In 1699 werd hij professor in de wijsbegeerte aan de hoogeschool te *Harderwijk*; doch op aanbeveling van WILLEM III vertrok hij weldra als professor in de Oostersche talen en kerkelijke geschiedenis naar *Utrecht*,

en vervulde deze belangrijke betrekking tot aan zijnen dood, met grooten roem. Toen men in *Engeland*, in 1713, een genootschap tot bevordering van Christelijke kennis oprichtte, werd aan *RELAND* het lidmaatschap aangeboden; ook het genootschap voor de verspreiding van het Evangelie in vreemde landen, hetwelk een jaar later werd gesticht, koos hem tot medelid. Hij stierf den 5 Februarij 1718 te *Utrecht* aan de kinderziekte, in het twee en veertigste jaar zijns ouderdoms. Hij schreef een groot aantal werken over de gewijde en Oostersche letterkunde, onder welke zijn Boek over de godsdienst van *MOHAMMED* en zijn *Palestina* bijzonder werden geroemd. Als Latijnsch dichter verwierf hij zich niet minder roem met zijne *Galatea*, een meesterstuk van bevalligheid en zachte droefgeestigheid.

(VAN KAMPEN, *Beknopte gesch. der Ned. letteren en wetenschappen*; *Penny Cyclopaedia*).

REMBRANDT, (**PAUL GERRITS**), gewoonlijk **REMBRANDT VAN RIJN** geheeten, was de zoon van **HERMAN GERRITS**, een' koormolenaar. Hij werd den 15 Junij 1606, op zijns vaders molen, tusschen *Leijerdorp* en *Koukerk* aan den *Rijn* buiten *Leyden*, geboren, waarom hij den bijnaam **VAN RIJN** draagt. Daar hij een eenige zoon was, en zijne ouders alles voor zijne opvoeding veil hadden, zonden zij hem vroegtijdig naar de Latijnsche school te *Leyden*, doch **REMBRANDT** toonde zoo veel afkeer van de boeken en zoo veel drift voor de teekenkunst, dat zij eindelijk er in toestemden, dat hij schilder zoude worden, en hem bij **JACOB ISAKSZ. VAN SWANENBURG** in de leer bestelden. Nadat hij in drie jaren tijds zoodanig was gevorderd, dat ieder er over verwonderd stond, oefende hij zich nog een' korten tijd onder **PIETER LASTMAN** te *Amsterdam*, en na dien tijd nog eenige maanden onder **JACOB PINAS**. Van deze meesters leerde hij weinig meer dan het werktuigelijk gedeelte van de kunst, want zijn smaak en stijl waren geheel oorspronkelijk. Hij keerde nu naar den ouderlijken molen terug, waar hij voor zich zelven begon te schilderen, de onmiddellijke omgeving zijner woning en de boeren van den omtrek als den standaard der natuur beschouwende. Terwijl hij hier ijverig de kunst voortzette, kreeg hij van iemand den raad een zijner stukjes aan een' vermogend heer in *den Haag* aan te bieden, die hem, tot zijne groote vreugde, daarvoor honderd gulden betaalde. **REMBRANDT**, die de reis naar de hofstad te voet had afgelegd, ging nu op den wagon zitten,

die naar *Leyden* reed, ten einde zijne ouders des te spoediger in zijn geluk zouden deelen (1). Van nu af verwierf hij spoedig roem en voordeel. In 1630 vestigde **REMBRANDT** zich te *Amsterdam*, waar hij al zijn leven bleef wonen. Kort daarna trad hij in den echt met een mooi boerenmeisje van *Ransdorp* of *Raarop* in *Noord-Holland*, welks portret hij dikwijls heeft geschilderd. Het werk vloede hem nu van alle kanten toe, en hij kreeg zoo vele leerlingen, dat hij op de Bloemgracht een pakhuis huurde, om elk behoorlijk te kunnen plaatsen. Ieder leerling betaalde hem honderd gulden, en **REMBRANDT** wist hunne studiën zoo in te rigten, dat zij hem tot groot voordeel verstrekten; hij retoucheerde de kopijën, die zij van zijn eigen werk maakten, en verkocht ze voor oorspronkelijke stukken.

REMBRANDT was zoo rijk in gedachten, dat het hem gemakkelijk viel eene menigte afwisselende schetsen over hetzelfde onderwerp te maken; doch deze ongewone vlugheid verleidde hem, om vele dingen slechts ten halve af te werken, gelijk blijkt uit eenige zijner schilderijen, maar meer nog uit zijne geëste prentkunst. Onder de weinige mannen van aanzien, met welke **REMBRANDT** op eenen vertrouwelijken voet verkeerde, behoorde de burgemeester *six*, bij wien hij soms eenige dagen op zijne buitenplaats, in de nabijheid van *Amsterdam*, doorbragt, en waar hem eene kamer om te schilderen was ingeruimd. De geschiedenis van de beroemde kunstprent, het landschap *De la Moutarde*, welke aldaar werd geëst, is merkwaardig. **REMBRANDT** kon zijn rundvleesch niet met smaak gebruiken zonder mosterd, en nu gebeurde het bij zekere gelegenheid, dat er in huis geen mosterd was. De burgemeester zijnen gast gaarne genoeg en willende doen, zond dadelijk een' zijner bedienden naar de stad, om schielijk wat mosterd te halen. **REMBRANDT** merkende dat deze knecht niet

(1) « Wanneer zij, » zegt **HOUBRACKEN**, « nu aan 't *Huis den Deil* pleisteren zouden, en elk van den wagon afging, om zich te ververschen, bleef onze **REMBRANDT** alleen op den wagon zitten bij 'zijn' buit, vertrouwend den niet alleen. Wat gebeurt er? De kreb naauwelijks weggezet zijnde, «terwijl de voerman met de passagiers aankwam om op te stappen, raken de paarden op hol, en «rennen met hem voort, zonder zich aan 't keeren «te storen, tot binnen de poort van *Leyden*, en «bleven voor hunne gevone herberg met den wagon stil staan. Men vroeg hem wat er gebeurd «was, doch **REMBRANDT** antwoordde niet, stapte «van den wagon, en ijde met zijnen buit naar «zijne ouders, wel vergenoegd, dat hij dus voor «niet, en zonder eenige kosten, spoediger te huis «was dan anders. » De dichter **IMMERZEL** heeft dit voorval op eenen luimigen trant bezongen in zijn dichtstuk, getiteld: *Rembrandt's voorspoedige reis*.

van de vlugsten was, ging met den burgemeester eene weddenschap aan, dat hij een landschap zoude etsen, vóórdat de man weêrom was. REMBRANDT nam terstond eene gereed gemaakte plaat, en begon het landschap, dat uit het venster raam zich aan hen vertoonde, te etsen. Dit was een gezigt op *Amsterdam*. Juist vóórdat de knecht met den mosterd aankwam, had REMBRANDT zijn werk voltooid, in dien stijl en met die kracht, waardoor hij zich zoo beroemd heeft gemaakt. Dit kunstwerk bekwam, om dit voorval, den naam van het landschap *De la Moutarde*. Een oorspronkelijke druk dezer plaat wordt soms voor vier of vijfhonderd gulden verkocht.

De best geëiste prenten van REMBRANDT brengen hooge prijzen op. In de maand October 1827 werd te *Amsterdam* eene openbare verkooping gehouden van het graveerwerk van onzen beroemden landgenoot, welke in drie zittingen was afgeloopen. De voornaamste aankopen geschieden voor of door Engelschen. De navolgende gravures werden onder anderen verkocht: *Rembrandt met het zwaard* voor f 1805; *De opwekking van Lazarus* f 601; de zoogenaamde honderd-gulden-prent f 1600; *Jezus aan het volk vertoond* f 950; *Reinier Anso* f 750; *Ephraïm Bonus* f 1650; *Uijtenbogaert* f 548; *De kleine Coppenol* f 1250; *Tolling* f 1800; *Burgemeester Six* f 895, enz.

REMBRANDT bezat het volle meesterschap over het licht en bruin en alle tusschen-tinten. Niemand beter dan hij wist een toeval in eene schoonheid te herscheppen of aan eene beuzeling hooge belangrijkheid bij te zetten. Men wil, dat hij zijne eigenaardige, schitterende tezamentrekking van het licht te danken had aan een verschijnsel, met hetwelk hij van zijne kindschheid af in den molen zijns vaders was gemeenzaam geworden, waar een sterke lichtstraal, dringende door eene kleine hooge spleet, op de omringende voorwerpen dien eigenaardigen toon wierp, welken men met zooveel genoeg en verwondering in zijne schilderijen opmerkt. Hij schikte het licht in zijne eigene werkplaats op dezelfde wijze, en hing gewoonlijk achter dengenen die voor hem zat eene draperie van dezelfde kleur als de grond waarop hij wilde schilderen. «Zijne kunst werd zoodanig in zijn tijd geacht en gezocht, dat men hem (gelijk het spreektwoord zegt) moest bidden en geld toegeven. Onder eene menigte roemwaardige portretten van zijne hand zag men er een in het kabinet van den Heer JAN «VAN BEUNINGEN, hetwelk REMBRANDT naar

«zijn eigen gelaat had geschilderd, en «zoo kunstig en krachtig uitgewerkt, dat «het krachtigste penseelwerk van VAN DIJK «en RUBENS er niet bij halen kon, ja dat «het hoofd uit het stuk scheen te steken, «en de aanschouwers aan te spreken.»

Schoon REMBRANDT, als ware het, met het penseel en de etsnaald zoo veel geld verdiende als hij slechts verkoos, was hij echter schraapzuchtig. Zijne leerlingen zulks opgemerkt hebbende, schilderden soms, uit potserij, stuivertjes, dubbeltjes, schellingen of andere muntstukken op den vloer of elders, en vermaakten zich niet weinig als zij hunnen meester zagen bukken, om die op te rapen. Niettegenstaande zijne karigheid en de aanmerkelijke sommen, welke zijne toverkunst hem opbragt, is het echter niet gebleken, dat hij eenen grooten schat heeft nagelaten. Hij stierf te *Amsterdam* in 1674. *Neêrlands* hoofdstad hoopt spoedig met het standbeeld van dezen meester, (door geheel de wereld vereerd en bewonderd), te prijken. Hij had éénen zoon TITUS, die ook schilder werd, maar zich geen naam heeft verworven. Sommige oorspronkelijke schilderijen van REMBRANDT worden voor vele duizenden verkocht; zij zijn door gansch *Europa* verspreid, vooral in *Engeland*, waar REMBRANDT op hoogen prijs wordt geschat. HELMERS gevoelde REMBRANDT's waarde, toen hij in zijne *Hollandsche Natie* onzen schilder dus bezong:

En gij, o REMBRANDT, gij Prometheus! die de stralen Der zon, als magtig God, op uw paneel deedt dalen, En 't gloeiend zonnevuur rooft van den hemelboog, U, feniks, zing ik niet! gij zijt mijn' zang te hoog.

(DESCAMPS, *La vie des peintres flamands*; BRYAN'S *Dictionary of painters*; FIORELLO, *Geschichte der zeichnenden Künste in Deutschland und den Vereinigten Niederlanden*; HOUBRAKEN, *Levens der Nederlandsche konstschilders*; J. IMMERZEEL Jr., *De Levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters*).

RENAUDOT, (THÉOPHRASTE), een Fransch geneesheer, werd in het laatst der zestiende eeuw te *Loudun* geboren, en vestigde zich te *Parijs*, alwaar hij nieuwstijdingen liet drukken, welke men *Gazettes* noemde, naar een gering geldstukje te *Venetië* in gebruik, waarmede men het lezen der openbare nieuwstijdingen betaalde. RENAUDOT verkreeg van LODEWIJK XIII voor deze onderneming een privilegie, hetwelk door LODEWIJK XIV werd bekrachtigd. Dit is de oorsprong van de *Gazette de France*, die het

eerst in 1631 uitkwam. **RENAUDOT** stierf in 1653.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

RESTIF DE LA BRETONNE, (**NICOLAS EDMOND**), een onvermoeid Fransch schrijver, even opmerkenswaardig wegens de vruchtbaarheid zijner pen, als van wege zijne onbeschaamdheid en ijdelheid. Hij werd in 1734 te *Sacy*, in *Bourgondië*, geboren, en overleed in 1804 te *Parijs*. Hij vulde meer dan twee honderd boekdeelen met romans en andere mengelwerken, waarvan de beste zijn *Les contemporains* ou *Aventures des plus jolies femmes de l'âge présent* en *Le paysan pervers*. Gedurende eenigen tijd was **RESTIF** ook boekdrukker; sommige zijner lettervruchten werden door hem niet ten papiere gebracht, maar uit het hoofd aan de pers toevertrouwd.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*; *Dictionary of Biography*).

RETZ, (**JEAN FRANÇOIS PAUL DE GONDI**, kardinaal **DE**), uit een rijk en aanzienlijk geslacht gesproten, werd in 1614 te *Montmirail* geboren. Door zijnen vader tot den geestelijken stand bestemd, in de verwachting dat hij eenmaal aartsbisschop van *Parijs* zoude worden, welke waardigheid reeds door twee leden uit dit geslacht was bekleed, zag hij zich genoodzaakt aan den wil zijner ouders te gehoorzamen. Schoon een ongeregeld leven leidende, maakte hij echter in zijne godgeleerde studiën aanmerkelijke voordeelen. Zijn grootst behagen vond hij in het beoefenen der geschiedenis, en vooral trokken de burgertwisten der Grieken en Romeinen zijne aandacht. Zijne eerste staatkundige verbindtenis was met den graaf van *Soissons*, wiens opstand hij als een middel beschouwde, om eene andere loopbaan te volgen. Te leur gesteld door den dood van dezen edelman, hervatte hij meer geregeld zijne studiën, en won niet alleen het vertrouwen van de geestelijkheid te *Parijs*, maar ook van **LODEWIJK XIII**, die hem op zijn sterfbed (1643) tot coadjutor van zijnen oom, den aartsbisschop van *Parijs*, benoemde. Met ijver zijne pligten waarnemende en ruimschoots aalmoezen aan de armen uitreikende, werd hij spoedig de man des volks. Iemand hem zijne overdrevene weldadigheid en verkwinging verwijtende, antwoordde hij: «ouderdom zesmaal meer schulden dan «ik.» Zijn gedrag maakte hem bij het hof verdacht, en schoon hij, bij het uitbarsten der onlusten van *la Fronde*, aan de zaak des konings gewichtige diensten

bewees, vertrouwde men hem echter niet. Door deze miskenning geërgerd, dreef zijne eerezucht hem aan, om heimelijk de hoofdleder van den opstand te worden. «Voordat het morgen twaalf ure is,» zeide hij, toen hij zijn besluit genomen had, «ben ik meester van *Parijs*.» Hij hield woord. Dit was het toppunt zijner wenschen, hetwelk de droomen en de studiën zijner jeugd hem hadden voorgespiegeld. «Ik ben overtuigd,» zegt hij in zijne Gedenkschriften, «dat er meer «dere bekwaamheid wordt vereischt, om «een goed partijhoofd te zijn, dan keizer van de geheele wereld.» Een zijner levensbeschrijvers geeft hem den lof, dat hij de eenige persoon was, die in deze onlusten geen voordeel, maar eenen grooten naam trachtte te verwerven. Met de terugkomst van het hof te *Parijs*, in October 1652, was de oorlog geëindigd. Men deed nu **GONDI**, die inmiddels tot de waardigheid van kardinaal was opgeklommen, schitterende aanbiedingen, om met den titel van afgezant, naar *Rome* te vertrekken. Toen hij aarzelde, werd hij den 19 December in hechtenis genomen, en eenigen tijd te *Vincennes* naauw bewaakt. Naar het kasteel van *Nantes* overgebracht, ontsnapte hij in 1654 uit zijne gevangenis, vlugte naar *Spanje*, en vervolgens naar *Rome*, waar hij tot de verheffing van paus **ALEXANDER VII** veel toebragt. Nadat hij eenige jaren had rondgezworven, wist hij zich met **LODEWIJK XIV** te verzoenen, en keerde naar *Frankrijk* terug. De overige dagen zijns levens sleet hij meestal in afzondering en het uitoefenen van werken van liefdadigheid. **Mevr. de sévigné**, die gedurende zijne laatste jaren gemeenzaam met hem omging, spreekt met geestdrift over de bekoorlijkheid van zijnen omgang, de verhevenheid van zijn karakter, zijne milddadigheid en zachtmoedigheid. Hieruit zou alzoo blijken, dat ondervinding en tegenspoed op de geaardheid van dezen woelzicken en eerezuchtigen man eenen heilzamen invloed hadden te weeg gebracht. Hij stierf den 24 Augustus 1679 te *Parijs*. De hertog **DE LA ROCHEFOUCAULD** zegt van hem, dat zijne behendigheid om zijne gebreken in 't beste licht te plaatsen, het meest tot zijne vermaardheid heeft bijgedragen.

(*Mémoires du Cardinal de Retz*).

REY, (**JEAN**), een beroemd Fransch scheikundige, werd omtrent het einde der zestiende eeuw te *Bugue*, in *Dordogne*, geboren; hij oefende de geneeskunst uit, en stierf in 1635. In 1630 verscheen van hem te *Bazas* een werk in 't licht, onder den volgende titel: *Essays de Jean Rey*,

docteur en médecine, sur la recherche de la cause pour laquelle l'estain et le plomb augmentent de poids quand on les calcine. Het schijnt dat REY tot dit onderzoek werd opgewekt door eenen brief van Sieur BRUN, welke voor zijn werk is geplaatst, en waarin BRUN zegt, dat, als hij gesmolten tin in eenen pot aan de lucht blootstelde, hij deszelfs gewigt aanmerkelijk vond vermeerderd, en nu aan REY verzocht hem dit vreemd verschijnsel te verklaren, en dat hij later met hetzelfde gevolg eene dergelijke proef met lood had genomen. Nadat REY al de verschillende meeningen welke men over deze vermeerdering van gewigt te berde bragt, had wederlegd, zegt hij: «Ik heb nu de proef genomen «ter verklaring van het vraagstuk hetwelk «BRUN mij heeft voorgelegd. Ik heb na- «melijk twee pond zes oncen fijn Engelsch «tin in eenen ijzeren pot gedaan, hetzelfde «zes uren lang in de open lucht heet ge- «maakt, en onophoudelijk geroerd, waarna «ik, zonder er iets bij te doen, twee «pond dertien oncen witten kalk heb be- «komen. Hierover was ik aanvankelijk «zeer verwonderd. Nu moet men niet «alleen onderzoeken waaraan de vermeer- «dering dezer zeven oncen is toe te «schrijven, maar daarenboven van waar «datgene gekomen is hetwelk het verlies «van gewigt heeft vergoed, dat noodza- «kelijk ontstaan moest uit de uitbreiding «der hoeveelheid van het tin door deszelfs «verandering in kalk, en van de dampen «en uitwasemingen, welke daaruit zijn «opgestegen. Tot oplossing dezer vraag «antwoord ik, en beweer zonder aarze- «len, dat deze vermeerdering van gewigt «komt van de lucht, verdikt en verzwaard «en eenigermate zich hechtende aan den «pot, door de groote en lang aanboudende «hitte van het fournuis, welke lucht zich «vereent met den kalk, (waartoe het «gedurig roeren veel bijdraagt), zich «hechtende aan de kleinste deeltjes, op «geene andere wijze dan wanneer men «zand in water werpt, het zand zwaarder «wordt door het vocht, dat zich met de «kleinste korreltjes vereenigt.»

Dit werk van REY, waarvan in 1777 een nieuwe druk verscheen, is de aandacht der natuurkundigen overwaardig.

(*Penny Cyclopaedia; Dictionary of Biography*).

REYNOLDS, (*Sir JOSHUA*), een be- roemd Engelsch schilder, werd den 16 Julij 1723 te Plympton, in het graafschap Devon, uit een oud geslacht geboren. Zijn vader, de weleerwaarde SAMUEL REYNOLDS, was predikant van Plympton St. Mary en rector van de taalschool aldaar. Wyl de

jonge REYNOLDS reeds als kind veel lust in het teekenen had, plaatste zijn vader hem bij HUDSON, den voornaamsten portret-schilder van dien tijd. Naderhand bezocht hij Rome, alwaar hij zich drie jaren oefende. In 1752 zette hij zich in Londen neder, waar hij spoedig bekend werd, en BURKE, JOHNSON en andere uitstekende mannen onder zijne vrienden telde. Zijne portretten werden zóo algemeen gezocht, dat hij eindelijk voor minder dan vier honderd gulden geen portret schilderde. Toen in 1768 de koninklijke academie was gesticht, werd hij met eenparige stemmen tot voorzitter gekozen, en bij deze gelegenheid tot ridder geslagen. In 1786 schilderde hij zijn *Hercules in de wieg eene slang verwurgende*, voor de Russische keizerin CATHARINA. Het volgende jaar bood de Russische afgezant, graaf WOROZOW, hem eene gouden doos aan, versierd met het portret der keizerin en met groote diamanten omzet. Zijne executeuren ontvingen later vijftien honderd guinjes als prijs voor het aan de keizerin gezonden kunstgewrocht, hetwelk voor het beste van REYNOLD's penseelwerk wordt gehouden. Tegen het einde des jaars 1791 kreeg REYNOLDS eene ontsteking op het linkeroog, vergezeld van eene zweer, zoodat hij het penseel moest neder leggen, uit vreeze dat ook het regterooog mogt aangetast worden. Hij zond alzoo aan den raad der Academie eenen brief waarin hij voor het presidentschap bedankte. Hij stierf eenige maanden later aan eene pijnlijke ongesteldheid in de lever, en wel op den 23 Februarij 1792, in het negen en zestigste jaar zijns ouderdoms. Zijn lijk door HUNTER geopend zijnde, vond men de lever meer dan dubbel in omvang. Zijne nagelatene werken bragten ongeveer 17,000 Pst. op. REYNOLDS wordt te regt voor den stichter der Britsche schilderschool gehouden; inzonderheid als portret-schilder staat hij hoog. Als voorzitter der Koninklijke Academie hield hij vijftien redevoeringen over de schilderkunst, welke in onderscheidene talen zijn overgebracht, en bijkans overal gunstig werden ontvangen. Een zijner executeuren, BURKE, schreef eene lofrede op REYNOLDS, waarin deze hem een der gedenkwaardigste mannen zijner eeuw noemt, die te veel verdienste bezat om niet den tijd van sommigen op te wekken, maar te veel goedhartigheid dan dat iemand hem een vijandelijk hart kon toedragen.

(*NORTHCOPE'S Account of events and incidents of Reynolds's life*).

RHazes, de gewone gelatiniseerde naam van een' der meest beroemde Arabische

geneesheeren, die soms ook RASAEUS, RASES, RASIS, RAZEUS, RAZEUS, RAZI, RHASES, RHAZEUS, RHAZIS of ARRASI genoemd wordt. De Arabieren noemen hem MOHAMMED BEN-ZAKARIA ABU-BEKR AL-RAZI. Hij werd geboren en opgevoed te *Rai*, de noordelijkste stad van *Irak Ajemi*, en toonde van zijne jeugd af eenen grooten lust in het beoefenen der wetenschappen. Hij was zeer ervaren in de letterkunde en wijsbegeerte, doch wijdde zich vooral aan de muziek. Tot op den ouderdom van dertig jaren, was hij alleen bekend door zijn gezang en het voortreffelijk spelen op de guitar. Niet vóór zijn veertigste jaar begon hij zich uitsluitend op de geneeskunde toe te leggen, en vertrok naar *Bagdad*, waar IBN ZEIN AL-TABERI zijn leermeester werd. Naar *Rai* terug gekeerd, werd hij directeur van het hospitaal in die stad, en later van dat te *Bagdad*. Hij stond bij de regerende vorsten in hooge achting, en werd de GALENUS van zijnen tijd genoemd. Hij reisde veel, en bezocht onder anderen *Jeruzalem*, *Afrika* en *Spanje*. Op zekeren dag in de straten van *Cordova* wandelende, zag hij eene menigte menschen rondom het lijk van eenen mangeschaard, die, zeide men, zoo even dood ter aarde was gevallen. RHAZES liet hem met roeden geeselen, vooral op de voetzolen, en in minder dan een kwartier uurs was de lijder tot het leven terug geroepen. Toen men hem over de uitvinding van dit wonderlijk geneesmiddel ondervroeg, antwoordde hij, dat hij het met den besten uitslag door eenen ouden Arabier had zien aanwenden, er bijvoegende, dat «ondervinding te verkiezen is boven een' geneesheer.» Zijn werk, *Ketáb Al-Mansouri*, aan den prins AL-MANSOUR opgedragen hebbende, wenschte hij hem insgelijks zijn *Confirmatio Artis Chymiae* aan te bieden, en verliet met dit oogmerk *Bagdad*. De vorst was hiermede zeer ingenomen, en gaf hem duizend Dinars (5625 Gulden), doch wenschte tevens de proeven te zien van de ontdekkingen, welke in dit boek waren beschreven. De meeste proeven mislukkende, wist AL-MANSOUR zijne woede niet te bedwingen, schold hem uit voor een' leugenaar, bragt hem eenen hevigen slag aan het hoofd toe, en beval hem oogenblikkelijk *Bagdad* te verlaten. Men wil dat deze slag oorzaak is geweest, dat RHAZES blind werd, doch ABULFARAJ schrijft dit ongeluk toe aan het eten van boonen. Aanvankelijk wilde hij zich aan eene kunstbewerking onderwerpen, doch de chirurgijn hem niet wetende te zeggen, uit hoe vele vliezen het oog bestond, wees hij hem af. En

II.

toen iemand de aanmerking maakte, dat de operatie desniettemin wel konde gelukken, antwoordde hij: «Ik heb reeds zoo veel van de wereld gezien, dat ik er «wars van ben.» RHAZES was zoo menschlievend en milddadig, dat hij zijne lijders dikwerf met geld ondersteunde, en zelf in armoede leefde. Hij stierf in hoogen ouderdom, in het jaar 932, onder het kalifaat van MICTADER BILLAH, den achttienden van het geslacht der ABASSIDEN. Zijne werken bedroegen meer dan twee honderd; het meest beroemde onder dezelfde is zijne verhandeling over de kinderziekte en mazelen, het oudste berigt, dat wij van deze beide ongesteldheden bezitten, en in onderscheidene talen is overgebracht, onder anderen in het Fransch door J. J. PAULET, in het tweede deel zijner *Histoire de la petite vérole*, 1763, *Paris*, 12mo.

WÜSTENFELDT, *Gesch. der Arab. Aertzte*; FRIEND'S *Hist. of physic.*; SPRENGEL, *Hist. de la Méd.*; HALLER, *Biblioth. Medic. Pract.*.

RIBERA, (JOSE), een verdienstelijk Spaansch schilder, meer bekend onder den naam van SPAGNOLETTO (den kleinen Spanjaard), welken de Italianen hem gaven, werd den 8 Januarij 1588 te *San Felipe de Xativa* in *Spanje* geboren. Hoezeer zijne ouders arme lieden waren, ontzagen zij echter geene opoffering, om hem schilder te doen worden, waartoe hij den gunstigsten aanleg verried. Hij kwam in de leer bij FRANCISCO RIBALTA, een' der beste schilders van de Valenciaansche school. Naderhand bezocht hij *Italië*, en zette zich vervolgens te *Napels* neder. Even als zijn meester kenmerkte zich zijn stijl door breede lichten en schaduwen. RIBERA scheen groot behagen te vinden in het voorstellen van tragische gebeurtenissen, zoo als martelingen, teregtstellingen en pijnigingen. Voortreffelijk zijn dan ook zijn *St. Bartholomeus onder het mes van den slagter*, de folteringen van *Sisyphus*, *Tantalus* en *Prometheus*, *Laocoon* en zijne zonen door slangen aangevallen. Zijne beste schilderijen bevinden zich in het Koninklijk Museum te *Madrid*, in het *Escorial* en te *Napels*, waar hij den marteldood schilderde van *St. Januarius*, voor de Koninklijke kapel; *St. Jeronimus* en *St. Bruno*, voor de Drieëenigheids-Kerk, en de *Afneming van het kruis*, voor de Karthuizers. Ook behandelde hij soms de etsnaald, en leverde zes en twintig gravures, welker krachtige en losse stijl zeer wordt geprezen.

(CEAN BERNUDEZ, *Diccionario historico*

de los Pintores Espanoles, Madrid, 1800, vol. IV, p. 184).

RICHARDSON, (SAMUEL), de uitvinder der moderne Engelsche novellen, werd omtrent het jaar 1689 in het graafschap *Derby* geboren. Zijn vader was te *Londen* schrijnwerker geweest, maar had zich te *Shrewsbury* nedergezet, toen de hertog van *Monmouth*, met wien hij eenigermate in betrekking had gestaan, was ter dood gebragt. Reeds op de school vermaakte RICHARDSON zijne makkers met zijne vertellingen, die vooral door de meisjes met genoegen werden aangehoord. «Ik was,» zegt hij, «een lieveling van alle jonge vrouwen van smaak en lectuur in de buurt. Wanneer een half dozijn meisjes met haar naaiwerk bij elkander kwamen, verzochten zij mij om haar uit een boek wat voor te lezen; ook de moeders waren soms hierbij tegenwoordig, en alle vonden behagen in de aanmerkingen, welke ik nu en dan op het gelezene maakte. Ik was niet ouder dan dertien jaren, toen drie dezer meisjes, die van elkander niets wisten, en veel op mijne stilzwijgendheid vertrouwden, mij hare heimelijke minnarijen beleden, en mij verzochten minnebrieven voor haar op te stellen, die zij dan overschreven, en aan het voorwerp harer liefde toezonden.» Hierdoor leerde RICHARDSON reeds vroeg de diepste schuilhoeken van het vrouwelijk hart kennen. In 1706 kwam hij in de leer bij eenen boekhandelaar, en in 1719 begon hij zijne eigene zaken in *Salisbury Court*, welke goed opnamen. ONSLOW, de Spreker van het Huis der Gemeenten, was een zijner beschermers. In 1741 trad RICHARDSON openlijk als schrijver op met zijne *Pamela*, waarvan binnen twaalf maanden reeds de vijfde uitgave verscheen. Na eene tusschenruimte van zeven jaren werd *Pamela* gevolgd door *The History of Clarissa Harlowe*. De bewondering, welke deze roman wekte, bepaalde zich niet tot zijn eigen land; dit werk werd in het Fransch, Hoogduitsch, Nederduitsch en andere talen vertolkt, en verwierf hem eenen Europeeschen naam. In 1753 verscheen zijne *History of Sir Charles Richardson*, waarin hij minder de natuur dan den aandrang zijner verbeelding volgde. De algemeene loftuitingen, ja pluimstrijkerijen, waarmede hij werd begroet, zouden moeilijk kunnen beschreven worden. Zijne geldelijke aangelegenheden geraakten door dit alles in eenen bloeienden toestand. Doch hij miste den grootsten schat. Gedurende de laatste jaren zijns levens genoot hij eene slechte gezondheid, en stierf den

4 Julij 1761 aan eene beroerte. RICHARDSON was een man van onberispelijk gedrag; alleen zal men de verachting welke hij voor de werken zijner tijdgenooten koesterde, en welke hij niet kon verbergen, moeten afkeuren.

(Mrs. BARBAULD's *Life of Samuel Richardson*).

RICHELIEU, (ARMAND JEAN DU PLESSIS, Kardinaal DE), een Fransch staatsman, werd in 1585 te *Parijs* geboren. Hij was aanvankelijk voor de krijgsdienst bestemd, doch het bisdom van *Luçon* door den afstand zijns ouderen broeders openvallende, studeerde hij zoo ijverig in de godgeleerdheid, dat hij op den ouderdom van twintig jaren reeds den graad van doctor in de theologie bekam, en twee jaren later tot bisschop werd verheven. Van zijnen zetel bezit genomen hebbende, kweet hij zich naauwgezet van zijne herderlijke pligten, en trachtte door zijne prediking de Calvinisten weder in den schoot der kerk terug te voeren. In 1614 zat hij als afgevaardigde der geestelijkheid van *Poitou* in de vergadering der Algemeene Staten, bij welke gelegenheid hij den jeugdigen koning LODEWIJK XIII toesprak, en aan de koninginne-moeder MARIA DE' MEDICI zoo zeer behaagde, dat zij hem tot haren aalmoezenier benoemde. Weldra werd hij secretaris van staat, doch ten gevolge van eenen twist tusschen den koning en zijne moeder, werd RICHELIEU naar zijn bisdom verbannen. Naderhand trad hij als middelaar tusschen deze twee personaadjen op, en verwierf een' duurzamen invloed op beiden. In 1622 werd hij tot kardinaal verheven, in 1624 kreeg hij zitting in den raad en de waardigheid van eersten minister der kroon. De geschiedenis zijner staatkundige loopbaan beslaat een gewigtig tijdvak in de geschiedenis der Fransche monarchie. RICHELIEU stelde zich drie groote dingen ten doel: 1. om de magt der kroon onafhankelijk te maken en den leenroerigen adel te vernedereu; 2. de Calvinisten als staatkundige partij te vernietigen; 3. om de magt van het Huis van *Oostenrijk* zoo in *Duitschland* als in *Spanje* te knotten, en die van *Frankrijk*, door welke middelen dan ook, uit te breiden. Het gelukte hem den staatkundigen invloed der edelen uit te roeijen; velen hunner beklommen onder verschillende voorwendsels het schavot. De maarschalk DE MARILLAC, de hertog van MONTMORENCY, CINQ MARS, DE THOU en anderen werden ter dood gebragt. Zijn groote staatkundige tegenstander was GASTON VAN ORLÉANS, 's konings broeder, die

tegen den kardinaal zamenzwoer. De zamenzwering mislukte, en berokkende den dood van GASTON's aanhangelingen. GASTON stond nu openlijk tegen den koning op, bijgestaan door den hertog van *Lotharingen*, met wiens zuster hij gehuwd was. Ook deze poging verijdeld wordende, was hij genoodzaakt in de *Spaansche Nederlanden* eene schuilplaats te zoeken, terwijl de hertog van *Lotharingen* al zijne bezittingen verloor. De koningin-moeder, die met den kardinaal in onmin was geraakt, en met zijne vijanden had geheuld, zag zich genoodzaakt *Frankrijk* te verlaten. Zij begaf zich naar *Keulen*, waar zij in groote armoede stierf.

Door de inneming van *La Rochelle*, een' vasten burg der Calvinisten, vernietigde hij, in 1628, de Calvinistische partij. Intusschen schijnt RICHELIEU's doel meer van staatkundigen dan van godsdienstigen aard geweest te zijn, want na de zegepraal gedroeg hij zich geenszins als een dweepziek vervolger. Hij schonk den Calvinisten, bij koninklijk edict van 1629 onbelemmerde uitoefening hunner godsdienst. En toen de faculteit der theologie van *Montauban*, (destijds even als thans de Calvinistische hoogeschool in *Frankrijk*), bij den kardinaal een bezoek aflegde, zeide hij den hoogleeraren op eene verplichtende wijze, dat hij hen niet als een ligchaam van godgeleerden kon ontvangen, doch dat het hem ten allen tijde genoeg zou doen hen als mannen van letteren te ontmoeten.

Ter fauking van de magt van het Huis van *Oostenrijk*, ontzag hij geene middelen. Te dien einde ondersteunde hij eerst heimelijk en naderhand openlijk de Duitsehe Protestanten tegen den keizer. Zijn aalmoezenier, een Capucijner monnik, Père JOSEPH geheeten, was zijn vertrouweling in alle staatkundige kuiperijën. De geschiedenis van dit zonderling karakter vindt men in een werkje, getiteld: *Histoire du véritable Père Joseph*, en is eene vermakelijke biographie. De monnik begaf zich naar *Duitschland*, en bezocht de legerplaats van GUSTAAF ADOLF, alsmede die van WALLENSTEIN. Na den dood der beide groote legerhoofden, GUSTAAF ADOLF en WALLENSTEIN, voerden de Franschen den oorlog aan den *Rijn*, en ondersteunden de Zweden tegen den keizer. Terzelfder tijd hielp RICHELIEU de Protestantsche Graauwbunders tegen de Roomsche-Katholieke opstandelingen van *Valtellina*, die door de Spanjaarden werden geholpen. Ook verbond hij zich met de Algemene Staten der *Nederlanden*, om de Spaansche heerschappij in *België* te bestrijden. Naar den

kant van *Spanje* bemagtigden de Franschen *Roussillon*, en stijsden de Cataloniërs in hunnen opstand tegen PHILIPPUS IV. Men wil zelfs, dat hij door middel van Père JOSEPH en den Franschen afgezant te *Londen* de hand had in de eerste beweging der Presbyterianen en Puriteinen, welke aanleiding gaf tot de groote Engelsche omwenteling. KAREL I altijd wankelende in zijne staatkunde met het buitenland, had een verdedigend verbond tusschen *Frankrijk* en *Engeland* afgeslagen, en scheen tot de Spaansche partij over te hellen. «De koning en koningin van *Engeland*,» zeide RICHELIEU, » zullen het zich, voor- » dat het jaar is geëindigd, beklagen, » dat zij mijn aanbod hebben versmaad.»

In 1642 werd RICHELIEU krank, en stierf den 4 December deszelfden jaars, in zijne woning te *Parijs*, in den ouderdom van acht en vijftig jaren. Zijne uitvaart was prachtig, doch het volk ontstak vreugdevuren over zijnen dood, wijl hij zich in de laatste jaren bij den burgerstand hatelijk had gemaakt door het volk steeds nieuwe lasten op te leggen. «Hij » liet,» zegt MONTESQUIEU, » zijnen vorst » de tweede rol vervullen in de monarchie, en de eerste in *Europa*; hij verlaagde den koning, maar maakte zijne » regering roemrijk.» RICHELIEU was inderdaad een groot staatsman, in zoo ver men grootheid bereiken kan door, ten koste van elke deugd, alle middelen aan te wenden; doch als mensch verdient hij verfoeiing.

(*Biographie universelle; Mémoires du cardinal de Richelieu*, door hem zelve beschreven; LE CLERC, *Vie du cardinal de Richelieu*; AUBÉRY, *Biographie du cardinal de Richelieu*).

RICHTER, ((JEAN PAUL FRIEDRICH), gewoonlijk JEAN PAUL, een beroemd Duitsch schrijver, werd den 21 Maart 1763 te *Wunsiedel* geboren, en studeerde te *Leipzig* in de godgeleerdheid. Hier had hij vceltijds tegen gebrek te worstelen, en was menigmaal buiten staat het noodige voedsel te bekomen. In weerwil van dezen moeilijken toestand behield hij zijne opgeruimdheid, liet de godgeleerdheid varen, en schreef een boek onder den titel van *Grönländische Prozesse*, hetwelk hem eenig voordeel opleverde; doch voor een volgend werk *Auswahl aus des Teufels Papieren*, kon hij geen uitgever vinden. Na menige teleurstelling, verliet hij in 1785 *Leipzig*, en ging naar *Hof* bij zijne moeder inwonen. Al wat hij bezat was een aantal manuscripten, bevattende uittreksels uit onderscheidene werken, welke hij had gelezen. In 1788 vond hij

eenen uitgever voor zijnen *Auswahl aus des Teufels Papieren*, en in 1793 werd hij door eenige familiën van *Schwarzenbach* uitgenoodigd, om de opvoeding harer kinderen op zich te nemen. Dit aanbod werd met blijdschap aangenomen. Hier bragt hij de opvoedkundige grondregelen in uitoefening, welke hij later in zijne *Levana* voor het publiek ontwikkelde. Zijn naam werd allengs gunstig bekend, en de geleerdste mannen, zoo als GLEIM, HERDER, SCHILLER, WIELAND en anderen, vereerden hem met hunne vriendschap. De hertog van *Saksen-Hildburghausen* schonk hem den titel van Legatie-raad. In 1801 huwde hij CHARLOTTE MAIER, de dochter van een' voornaam geneesheer te *Berlijn*. In 1809 stond de vorst-primaat, CARL VON DALBERG, hem eene jaarwedde toe van duizend gulden. In 1817 vereerde de hoogeschool van *Heidelberg* hem het diploma van doctor in de wijsbegeerte, en drie jaren later werd hij tot lid van de academie der wetenschappen te *Munchen* verkozen. Intusschen was zijne pen rusteloos in beweging; zijne *Vorschule der Aesthetik*; *Katsenbergers Badereise*; *des Feldpredigers Schmelzle Reise nach Flätz*, en *Der Komet, oder Nicolaus Markgraf* behooren tot het laatste en gelukkigste tijdperk zijns levens. Gedurende eenige jaren leed hij veel aan eene oogziekte, welke in vol-lagen blindheid onttaarde. Hij stierf den 14 November 1825. Het getal dergenen, die de werken van JEAN PAUL begrijpen, is niet zeer groot; doch die hem verstaan, waarden hem boven alle andere schrijvers. De beste sleutel op zijne werken voert ten titel: *Wahrheit aus Jean Paul's Leben*, in 8 deelen, *Breslau*, 1826—33, door JEAN PAUL zelven begonnen, en voltooid door Dr. OTTO. Eenige zijner werken zijn in 't Nederduitsch overgebracht, maar hebben onder ons weinig opgang gemaakt.

(R. O. SPAZIER, *Jean Paul Friedrich Richter, ein biographischer Commentar zu seinen Werken*; H. DÖRING, *Leben und Charakteristik Richter's*).

RIDINGER, (JOHANN ELIAS), werd in 1695 te *Ulm*, in *Zwaben*, geboren; hij ontving het eerste onderrigt in de teekenkunst van zijnen vader, die schoolmeester was, en CHRISTOPH RASCH leerde hem de behandeling van het penseel. Zijn lust was het teekenen van dieren. «Hij was,» zegt FUSELI, «een der grootste dierteekenaars, die in de jaarboeken der schilderkunst voorkomen.» BRYAN houdt deze loftuiting voor overdreven door de vergeeflijke partijdigheid van FUSILI, zij-

nen landgenoot en levensbeschrijver; doch FUSILI was een Zwitser, geen Duitscher. De schilderstukken van RIDINGER zijn zeldzaam; hij schilderde weinig, wjl zijn tijd bijkans geheel vereischt werd, om de menigvuldige teekeningen te voltooien, die hem van alle kanten werden besteld. RIDINGER bewerkte alles met de grootste naauwkeurigheid en smaak. Zijne teekeningen voeren den beschouwer in de schuilhoeken der bosschen, te midden van leeuwen, tijgers en andere wilde dieren, wier figuren, hollen en leefwijze met de naauwkeurigheid van eenen natuurkenner worden voorgesteld. Minder gelukkig was hij in het schilderen van tamme dieren, b. v. van paarden. Zijn *Paradijs*, eene reeks van teekeningen van de dieren die zich aldaar zouden hebben opgehouden, is een meesterstuk. In 1757 werd RIDINGER directeur van de Teeken-Academie te *Augsburg*, alwaar hij in 1767 overleed.

(*Conversations Lexicon*; *Penny Cyclopaedia*).

RIENZI, (COLA GABRINO DE), een Italiaansch hervormer der veertiende eeuw, was de zoon eens herbergiers, doch ontving eene uitmuntende opvoeding, en bezat veel vernuft en welsprekendheid. Ingewijd in de schriften der ouden, gloeide zijn boezem van liefde tot de vrijheid, zoo dat het hem niet moeilijk viel het volk te overtuigen, dat de tijd gekomen was, om de Romeinsche republiek te herstellen. Zelfs PETRARCA beschouwde hem als een' nieuweren BRUTUS. In 1347 gelukte het hem te *Rome* de dwingelandij der edelen ter neder te vellen, en, onder den naam van gemeensman (*tribun*), het opperste gezag in handen te krijgen. Hij voerde eenige nuttige hervormingen in, en verkreeg den titel van *Redder des lands*. Maar zijne heerschzucht stortte hem in het verderf; hij ergerde de grooten, verloor de liefde des volks door zijne wreedheden, en liet zich te veel door zijn geluk verblinden. Hij zag zich genoodzaakt te vlugten, bereikte *Praag*, maar werd weldra, op last van KAREL van *Luxemburg*, Roomsche-koning, in hechtenis genomen en aan CLEMENS VI uitgeleverd. Terwijl zijn regtsgeding plaats had, werd hetzelfde geschorst door den dood van den paus; diens opvolger, INNOCENTIUS VI, stelde RIENZI, uit staatkundige inzichten, in vrijheid, en zond hem als senator en tribun naar *Rome* terug. Den 8 October 1334 werd hij aldaar door het volk vermoord. Zijn leven is door pater DU CERCEAU beschreven.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

RIES, (FERDINAND), een uitmuntend componist der Duitsche school, werd in 1785 te *Bonn* aan den *Rijn* geboren. Aanvankelijk genoot hij het onderwijs in de toonkunst van zijnen vader, vervolgens van **BERNHARD ROMBERG**, en eindelijk genoot hij eenige lessen in de compositie van **ALBRECHTSBERGER**, den beroemden the-
orist, aan wien hij door **BEETHOVEN** was aanbevolen, wyl deze opregtelijk bekende, dat hij niet het talent bezat om te onderwijzen, en zulks als eene bijzondere gave der natuur beschouwde. Doch de jeugdige toonkunstenaar was onvermoeid werkzaam, en putte uit boeken meer kennis dan uit het mondelijk onderrigt dat hij ontving. De eerste proeven zijner kunst gaf hij te *München*, en vervolgens te *Weenen*, waar hij tot 1805 vertoefde, toen hij als krijgsopschrijvingeling werd ingelijfd bij het Fransche leger, hetwelk toen *Oostenrijk's* hoofdstad bezette. Wel-
dra één oog verloren hebbende, werd hij als voor de dienst ongeschikt weggezonden. Hij begaf zich naar *Parijs*, en componeerde veel, doch zonder eenigen opgang te maken. De school van **BEETHOVEN**, waartoe hij behoorde, werd buiten *Duitschland* slechts weinig verstaan. **RIES** verliet *Parijs* en bezocht *Hamburg*, *Kopenhagen*, *Stokholm* en *St. Petersburg*, waar de fortuin hem begon toe te lagchen. Toen hij gereed stond, om naar *Moscou* te gaan, verijdelde het Fransche leger weder al zijne plannen, zoo dat hij eindelijk besloot zich naar *Engeland* te begeven, waar hij hoop kon voeden zijne vreedzame kunst ongestoord te beoefenen. Hij kwam in 1813 te *Londen*, en werd terstond door den edelmoedigen viool-
speler **SOLOMON** ontvangen, die hem tot het Philharmonisch Genootschap toegang verschaft, waar zijne symphonien met groote toejuiching werden aangehoord, en hij zijne talenten als piano-speler met algemeenen bijval ten toon spreidde. Hij had nu als onderwijzer en componist volop werk, en verzamelde door onvermoeide vlijt een aardig vermogen. In 1824 keerde hij naar zijn vaderland terug, waar hij voor de kunst bleef leven. Behalve verscheidene werken voor de piano, schreef hij twee Duitsche opera's en een oratorium, *David*, een werk van meer dan gewone verdienste. Door rusteloozen arbeid uitgeput, overleed hij te *Frankfort* in 1838.

(*Penny Cyclopaedia*).

RILEY, (JOHN), was de eerste Engelschman, die in het portret-schilderen uitmuntte; hij werd in 1646 te *Londen* geboren. Hij koos **VAN DIJK** tot zijn model,

en schilderde veel in den stijl van **LELY**; zijne draperiën zijn bewonderenswaardig. **RILEY** was een nederig man, die zich niets op zijne kunst liet voorstaan. «Met een vierde van *Sir GODFREY's* ijdelheid,» zegt **WALPOLE**, «zou hij de wereld overtuigd hebben, dat hij een der grootste meesters was.» Toen **LELY** was gestorven, werd **RIDLEY** algemeen gezocht, en aan **KAREL II** voorgesteld. Hij schilderde zonder te vleijen het portret van den koning, die hetzelfde ziende gemelijk zeide: «Lijk ik daarop? Dan ben ik een misselijke vent,» waardoor de nederige schilder geheel in de war geraakte. **RIDLEY** portretteerde ook **JACOBUS II** en zijne gemalin **MARIA van Modena**; en na de omwenteling, in 1688, werd hij hofschilder van **WILLEM** en **MARIA**. Hij stierf in 1691 te *Londen* aan de jicht, in het zeven en veertigste jaar zijns ouderdoms.

(*PILKINGTON's Dictionary of Painters*).

RIPPERDA, (JOHAN WILLEM BARON, later Hertog VAN), een afstammeling van een oud en eerwaardig Spaansch geslacht, hetwelk zich, gedurende het tijdvak, dat de *Nederlanden* aan *Spanje* behoorden, te *Groningen* had nedergezet. Op het einde der zeventiende eeuw zag **RIPPERDA** aldaar het eerste levenslicht. Zijn vader tot de Roomsche-Katholieke kerk behoorende, werd de jonge **RIPPERDA** in het Jezuïten-Collegie te *Keulen* opgevoed, waar hij zich door zijne leerzaamheid en vlugheid boven velen onderscheidde. Naar het vaderland terug gekeerd, trad hij in Nederlandsche krijgslust, woonde den successie-oorlog bij, en klom tot den rang op van kolonel. Nu huwde hij eene rijke erfdochter, nadat hij het geloof zijner vaderen had verlaten, om hare hand te verkrijgen. Toen hij de Hervormde godsdienst had aangenomen, werd hij door de provincie *Groningen* als afgevaardigde bij de Algemeene Staten naar 's *Gravenhage* gezonden, en in 1715 vertrok hij als buitengewoon afgezant naar *Spanje*, om met het hof van *Madrid* een traktaat van koophandel te sluiten. Aldaar aangekomen, wist hij terstond de genegenheid te winnen van **ALBERONI**, den allesvermogenden minister van **PHILIPPUS V**, dien hij onderscheidene ontwerpen tot opbeuring van den handel en de fabrieken aanbood. Gedurende zijn verblijf te *Madrid* sloeg hij allerlei slinksche wegen in, om zich bij het hof onontbeerlijk te maken. Terwijl hij de belangen van *Nederland* moest behartigen, onderhield hij eene geheime briefwisseling met den *Duitschen keizer*, die in 1722 te *Ostende* eene Oostindische Maatschappij oprichtte.

Ook scheen hij bezoldigd te worden door door den Engelschen minister DODDINGTON, wiens plannen hij heimelijk aan ALBERONI verried. Door zijnen invloed vertrokken een vijftigtal ervaren wevers uit ons land naar *Spanje*, om aldaar, ten koste van *Nederland*, lakenfabryken op te rigten, hetgeen te *Azeca* en naderhand te *Guadalaxara* geschiedde.

RIPPERDA, voor al zijne bemoeijingen op eenige belooning aanspraak makende, kreeg ten antwoord, dat de koning nimmer een' Protestant tot eene hooge waardigheid konde verheffen. Dien ten gevolge verliet RIPPERDA, in Maart 1718, de hoofdstad van *Spanje*, en keerde naar *Nederland* terug. Een breedvoerig verslag zijner zending gedaan hebbende, vertrok hij als bijzonder persoon weder naar *Spanje*. Nu zwoer hij de Hervormde godsdienst af, en werd op eene aanzienlijke jaarwedde tot opperintendant-generaal van de koninklijke fabryken te *Guadalaxara* benoemd; ook kreeg hij eene groote uitgestrektheid lands ten geschenke. De val van den minister ALBERONI, door RIPPERDA verhaast, baande hem den weg tot hooger gezag. In 1725 sloot hij, op last des konings, een geheim traktaat met den keizer, waarbij de koning van *Spanje* de vestiging der Oostindische Maatschappij te *Oostende* bekrachtigde. Ter belooning dezer diensten werd hij tot hertog verheven.

Kort daarop verving hij den markies van GRIMALDI als secretaris van staat, en weldra bekleedde hij de waardigheid van eersten minister. Zijn bestuur was echter van geen' langen duur. Niet in staat de geheime verbindtenissen, welke hij met het Huis van *Oostenrijk* had aangegaan, na te leven, of de uitgestrekte ontwerpen in het traktaat van *Weenen* opgenomen te verwezenlijken, zoo als de heroovering van *Gibraltar*, en het plaatsen van den pretendent op den Britschen troon, (waaron *Engeland* eene dreigende houding tegen *Spanje* aannam), viel RIPPERDA bij den koning in ongenade. Met uitbundige blijdschap vernam het volk zijnen val, wilde zijn huis in brand steken, en hem van lid tot lid verscheuren. In dezen nood zocht hij bescherming in de woning van den Britschen gezant, waaruit hij echter op 's konings last werd geligt, en op het kasteel van *Segovia* gevangen gezet. In de maand September 1728 ont kwam hij uit zijnen kerker met behulp van zijnen kamerdienaar en eene Spaansche juffer van zonderlinge schoonheid, de vertrouwde vriendin van des slotvoogds huisvrouw, die den sleutel wist te bekomen van eene deur, welke op het bloem-

perk uitkwam. Door middel van eene ladder geraakte hij over eenen hoogen muur, en vond paarden in gereedheid, om verder te komen. Hij kwam behouden te *Lissabon* aan, en stak over naar *Cork* in *Ierland*, van waar hij zich naar *Londen* en vervolgens naar het vaderland begaf, waar hij zich, in 1731, te 's *Gravenhage* nederzette, en weder de Hervormde godsdienst aannam. Terwijl hij overal met de grootste onverschilligheid werd bejegend, geraakte hij in kennis met den afgezant van *Marocco*, PEREZ geheeten, een' Spaansch renegaat, die, bemerkende den grooten haat, welken RIPPERDA den Spanjaarden toedroeg, hem overhaalde, om zijn geluk op de Afrikaansche kust te beproeven. RIPPERDA stevende naar *Tangier*, en werd door den keizer van *Marocco* (MULEY ABDALLAH) met de meeste voorkomendheid ontvangen. Hij kreeg het opperbevel over een leger, hetwelk bestemd was om den gedreigden inval der Spanjaarden af te weren. RIPPERDA werd echter voor *Oran* verslagen, welke stad, in 1732, den Spanjaarden in handen viel. Omtrent dezen tijd verwisselde hij het Roomsche-Katholiek geloof tegen dat van MAHOMED, en nam den naam aan van OTMAN PACHA. Hij leefde eenigen tijd te *Marocco* als de weelderigste Oosterling, en begaf zich later naar *Tetuan*, waar hij genoodzaakt was zijn onderhoud in den handel met schapen te zoeken. In dezen toestand overleed hij aldaar in 1737.

Men wil dat hij eenigen tijd vóór zijnen dood zich geroepen waande eene nieuwe godsdienst — een mengelmoes van Christelijke, Joodsche en Mahomedaansche leerstellingen — te verspreiden, maar geene aanhangers vond. Kort na den dood van dezen buitengemeen man, verscheen te *Amsterdam* een verhaal van zijn leven en zijne avonturen, onder den titel van *La vie du duc de Ripperda*, par M. P. M. B., 8vo., *Amst.* 1739, naar hetwelk wij den onderzoeklievend lezer verwijzen.

RITTENHOUSE, (DAVID), een bekwaam Amerikaansch wis- en werktuigkundige, werd den 8 April 1732 in de nabijheid van *Germantown*, in *Pennsylvania*, geboren. Zijn vader, een onvermogen pachter, kon weinig voor zijne opvoeding doen; doch de veerkracht van het genie overtreft dikwijls den druk des tegenspoeds. Voordat de jonge RITTENHOUSE den ouderdom van zeventien jaren had bereikt, vervaardigde hij, zonder eenig onderwijs of de minste hulp, eene houten klok, en overdekte de ploegen en de hekken der pachthoeve met meetkundige

figuren. De oude RITTENHOUSE zulks opgemerkt hebbende, en overtuigd, dat zijn zoon voor zwaren lichamelijken arbeid te zwak was, verschaft hem, zoo veel mogelijk, de gereedschappen, welke door uurwerkmakers en vervaardigers van physische instrumenten gebruikt worden. Dankbaar voor deze gunst werkte hij des daags onvermoeid, en besteedde een gedeelte van den nacht, om zich in de wis- en sterrekunde te oefenen. Hij maakte twee planetariums, die algemeen werden bewonderd. Een dezer kunstgewrochten bevindt zich thans aan de hoogeschool van *Pennsylvanië*, en het andere in het college van *Princeton*. In 1769 werd RITTENHOUSE door de Amerikaansche Maatschappij der wijsbegeerte benoemd tot lid der commissie, om den doorgang van *Venus*, welke in dat jaar moest plaats hebben, waar te nemen. Zijne waarneming en de berekeningen daarop gebouwd, verwierven hem de goedkeuring van alle sterrekundigen in *Europa*, en den titel van doctor in de regten, welke hem werd aangeboden. In 1794 volgde hij FRANKLIN op als voorzitter van de Amerikaansche philosophische Maatschappij, en leverde in hare werken belangrijke sterrekundige bijdragen. Gedurende den Amerikaanschen oorlog vervulde hij de pligten van een' opregt vaderlander, en handelde als een opregt vriend der vrijheid. In 1792 werd hij directeur van de munt der *Vereenigde Staten*, in welke betrekking hij zijn vaderland gewigtige diensten bewees. Hij stierf den 26 Junij 1796. Dr. RUSH hield op hem eene openbare lofrede, en in 1813 verscheen eene geschiedenis van zijn leven, door zijnen bloedverwant W. BARTON van *Lancaster*.

(*Encyclopaedia Americana*; *Gent. Mag.*, Sept., 1796; *Monthly Mag.*, Oct., 1796).

ROBERTSON, (WILLIAM), een Schotsch godgeleerde en vermaard historieschrijver, werd in 1721 te *Edinburg* geboren, waar zijn vader predikant was. Nadat hij met vrucht in de godgeleerdheid had gestudeerd, werd hij in 1743 te *Gladmuir* beroepen. Hij onderscheidde zich door zijne kanselwelsprekendheid, en was een der uitstekendste sprekers in de Algemeene Vergadering der Schotsche kerk. Intuschen beoefende hij vlijtig de geschiedenis, en gaf in 1759 zijne *History of Scotland* in 't licht, welke gedurende zijn leven menigmaal werd herdrukt. In 1761 koos de koning hem tot zijnen hofkapellaan, en in 1764 tot geschiedschrijver voor *Schotland*, op eene jaarwedde van 200 Pst. In 1769 verscheen zijne *History of*

Charles V, welke zijn' roem nog hooger deed klimmen, en in onderscheidene talen werd overgebracht. De inleiding bevat eene naauwkeurige schets van den staatkundigen en maatschappelijken toestand van *Europa*, toen KAREL den troon beklom, een hoogst belangrijk tijdvak, hetwelk de middeleeuwen aan de nieuwere geschiedenis verbindt. Voor zijne *History of America* kreeg ROBERTSON, door bemiddeling van onderscheidene vrienden, belangrijke bijdragen uit Spaansche en andere archieven. Zijne beroemdheid als schrijver en zijne ongemeene welsprekendheid deden bij GEORGE II het voornemen ontstaan, om hem tot eene hooge waardigheid in de Engelsche kerk te verheffen; doch dit ontmoette zoo veel tegenkanting, dat de koning zijn plan moest opgeven. In 1791 trad ROBERTSON weder op als schrijver met zijne *Historical disquisition concerning the knowledge which the ancients had of India, and the progress of trade with that country previous to the discovery of the Cape of Good Hope*. Dit onderhoudend en wel geschreven werk is thans echter door nieuwere geschriften in onbruik geraakt. ROBERTSON stierf in Junij 1793 als doctor in de godgeleerdheid en voorzitter van de hoogeschool van *Edinburg*. Hij wordt te regt onder de beste Britsche schrijvers gerangschikt. Zijn stijl is gemakkelijk en vloeijend, zijne taal naauwkeurig, zijne denkbeelden verlicht en zijne navorschingen grondig.

(*Oeuvres complètes de W. ROBERTSON, précédées d'une notice par J. A. C. BUCHOT*, 2 deelen gr. 8vo., *Paris* 1837).

ROBESPIERRE, (FRANÇOIS MAXIMILIEN JOSEPH ISODORE), een der beruchtste en heftigste volksleiders der Fransche omwenteling, werd in 1759 te *Arras* geboren, waar zijn vader pleitbezorger was. Op den ouderdom van negen jaren wees geworden, nam de bisschop van *Arras* hem in bescherming, en zond hem naar *Parijs*, om zich in de regtsgeleerdheid te oefenen. Na de voltooiing zijner studiën keerde hij naar zijne geboorteplaats terug, zette zich aldaar als advocaat neder, en verwierf zich eenigen roem. Uit hoofde zijner regtsgeleerde bekwaamheid en zijne betrekking als voorzitter van de academie van *Arras*, nam zijn invloed allengs toe, zoodat hij in 1789 tot afgevaardigde van den derden stand ter Algemeene vergadering der Staten-Generaal werd verkozen. Gedurende eenige maanden was hij in de vergadering van weinig beduidenis, doch buiten hare deuren rees hij meer en meer in aanzien.

In de koffijhuizen verzamelde hij alle ledigloopers en gelukzoekers rondom zich, en sprak over vrijheid en gelijkheid. Zijn uiterlijk voorkomen had echter niets aantrekkelijks: hij was een klein, onoogelijk man, met een bleek gelaat, deerlijk door de kinderziekte geschonden, en had eene schelle, onaangename stem. In weerwil van dit alles, won hij langzamerhand de gunst des volks. Den 17 Junij 1789 hield hij in de vergadering zijne eerste redevoering, en van toen af werd hij allengs vermeteler en stout, terwijl hij bemerkte dat de regering geene veerkracht bezat, om zelfs de hevigste democratische woelingen tegen te gaan. Zijn gewigt in de vergadering was meerendeels toe te schrijven aan den grooten invloed welke hij op de club der Jacobijnen uitoefende. Deze club telde reeds zoo vele leden, dat het groote kerkgebouw, waar hare bijeenkomsten werden gehouden, hun aantal naauwelijks kon bevatten; ook onderhielden de Jacobijnen der hoofdstad eene onafgebrokene gemeenschap met de Jacobijnen in de overige deelen des rijks. ROBESPIERRE stelde tot grondregel «dat *Frankrijk* gerevolutionneerd moest worden.» Dagelijks vlociden de Jacobijnsche dagbladen over van zijnen lof, en noemden hem *den Onomkoopbaren*. Met vreugde zag hij dat de Nationale Vergadering het koninklijk gezag opschortte, en een beroep deed op de natie om eene Conventie te kiezen, welke eenen nieuwen regeringsvorm zoude vaststellen. Tot lid der Conventie benoemd, nam ROBESPIERRE zitting op den *Montagne*, (of het hooger deel der zaal), waar de heethoofden zich bijeen schaalden. Toen de koning in de gevangenis zuchtte, wilde hij, dat *LODEWIJK XVI*, zonder vorm van proces, zou ter dood gebracht worden. «Regtvaardige hemel!» riep hij, «de wreede benden der dwingelandij maken zich op nieuw gereed, om den boezem van het vaderland in naam van *LODEWIJK XVI* te verscheuren! *LODEWIJK* strijdt nog tegen ons van uit zijnen kerker, en men twijfelt of hij schuldig is, of het geoorloofd is om hem als *vijand* te behandelen!» De dood des konings vermeerde de bitterheid der partij. De Montagnards strenden met de Girondijnen om het oppergezag; zij bereikten hun doel, en vermoordden hunne tegenstrevers. Het rijk werd hoofdzakelijk geregeerd door het Comité van openbare veiligheid, waarvan ROBESPIERRE, COUTHON en ST. JUST het driemanschap uitmaakten. De eeredienst geheel opgeheven zijnde, decreteerde de Nationale Conventie den 7 Mei 1794, op

voorstel van ROBESPIERRE, de erkenning van het Opperwezen, en stelde, behalve de feesten van den 14 Julij, den 10 Augustus, den 21 Januarij en den 31 Mei, nog de volgende feestdagen in: voor het Opperwezen, — het menschelijk geslacht, — het Fransche volk, — de weldoeners der menschheid, — de martelaars der vrijheid, — de vrijheid en gelijkheid, — de republiek, — de vrijheid der wereld, — de liefde tot het vaderland, — den haat der dwingelanden en verraders, — de waarheid, — de gerechtigheid, — de eerbhaarheid, — den roem, — de vriendschap, — de matigheid, — de dapperheid, — de goede trouw, — den heldenmoed, — de onbaatzuchtigheid, — de standvastigheid in het lijden, — de liefde, — de huwelijksrouw, — de ouderliefde, — de kinderliefde, — de kindschheid, — de jeugd, — den mannelijken leeftijd, — den ouderdom, — het ongeluk, — den landbouw, — de kunstvlucht, — onze voorouders, — de nakomelingschap, — het geluk.

ROBESPIERRE had nu reeds het toppunt zijner magt bereikt, en zou waarschijnlijk zijn gezag gevestigd hebben, zoo niet eenige zijner medepligtigen hadden ontdekt, dat hij ook hen naar het schavot wilde voeren. Hieruit ontstond eene worsteling waarin hij het onderspit delfde, en zich zelven met een pistoolschot trachtte te dooden, dat hem slechts de wang doorboorde. Naar de zaal van het Comité van openbare veiligheid gevoerd, legde men hem op eene tafel. Hij behield zijne tegenwoordigheid van geest en bleef rustig. ROBESPIERRE had eenen blaauwen rok aan, denzelfden dien hij droeg bij het feest aan het Opperwezen gewijd, eene nankinsche broek en witte kousen, welke te midden der opschudding op zijne schoenen waren gezakt. Het bloed uit zijne wond vloeiende, veegde hij het af met het overtreksel van een pistool. Men bood hem van tijd tot tijd stukken papier aan, waarmede hij zich het gelaat afwischte. Hij bleef in dezen toestand verscheidene uren aan de nieuwsgierigheid en de beleedigingen eener groote menigte blootgesteld. Toen de chirurgijn kwam om hem te verbinden, rigtte hij zich op, klom van de tafel, en ging in eenen armstoel zitten. Na een pijnlijk verband, werd hij met ST. JUST, COUTHON en anderen naar de conciergerie overgebracht. Den volgenden dag (28 Julij 1794) werden zij op karren naar het schavot, op het Revolutieplein, gevoerd. De gendarmes wezen ROBESPIERRE met de punt hunner sabels aan de menigte. Toen de schul-

digen op het schavot waren gekomen, rukten de beulen ROBESPIERRE het verband van de wang af, en toonden hem aan de talloze menigte. Hij stierf even gevoelloos als hij zich sedert vier en twintig uren had betoond. Een algemeen gejuich vergezelde den val van de noodlottige bijl. In de gevangnissen hoorde men gezangen aanheffen, en sommigen betaalden zelfs dertig Franken voor de dagbladen, die de laatste gebeurtenissen vermeldden. Van nu af nam de Fransche omwenteling den terugtred aan, en verdween in het keizerschap van NAPOLEON.

Onder de goede eigenschappen van den bloeddorstigen ROBESPIERRE behoort dat hij zich nimmer trachtte te verrijken. Een geruimen tijd genoot hij ondersteuning van zijne zuster, en liet geene vijftig Franken na, zoodat de naam van *onomkoopbaren* hem niet ten onrechte was gegeven.

(THIERS, *Histoire de la révolution française; Biographie universelle*; WALTER SCOTT, *Geschiedenis van Napoleon*).

ROCHEFOUCAULD, (FRANÇOIS, DUC DE LA), een bekend Fransch schrijver, werd in 1613 uit een adellijk geslacht geboren. Hij verscheen vroegtijdig aan het hof van LODEWIJK XIII, doch werd door den kardinaal RICHELIEU uit naijverter zijde geschoven. In den aanvang der regering van LODEWIJK XIV, nam hij deel aan den burgerkrijg, die onder den naam van *La Fronde* bekend is. Hij ombelsde de partij van de hertogin van LONGUEVILLE, en werd bij twee gelegenheden zwaar gewond. Nadat LODEWIJK XIV het koninklijk gezag op vastere grondslagen had gevestigd, ging LA ROCHEFOUCAULD als vergeten burger leven. Hij onderhield vriendschap met *Madame de LA FAYETTE* en *Madame de SÉVIGNÉ*, die in hare brieven met groote achting van hem spreekt. Hij stierf in 1680 als een goed Christen, kalm en onderworpen. Hij liet onderscheidene werken na, waarvan de voor naamste ten titel voeren: *Mémoires de la régence d'Anne d'Autriche*, en *Maximes*, welke meer zijn hoofd dan zijn hart tot eer verstrekken. LA ROCHEFOUCAULD schrijft alle goede en kwade daden van den mensch aan eigenbelang toe. Vriendschap is eene ruiling van goede diensten; edelmoedigheid een middel om in eenen goeden roep te geraken; regtvaardigheid spruit voort uit vrees van door anderen onderdrukt te worden. Dit moge in vele opzigten waar zijn; doch er zijn daden waarmede geen eigenbelang kan gepaard gaan, bij voorbeeld de zelfopoffering van een waar vaderlander, de volharding in het goede,

schoon men algemeen wordt miskend, en boven alles de kalme onderwerping des Christen in dagen van tegenspoed en verdrukking. De *Maximes* van LA ROCHEFOUCAULD zijn menigmaal herdrukt. De *Oeuvres de la Rochefaucauld*, in 1818 bijeenverzameld uitgegeven, bevatten verscheidene onuitgegevene brieven en eene goede levensschets.

(LA HARPE, *Cours de littérature*).

ROCHE-JACQUELEIN, (HENRI DE LA), een der uitstekendste aanvoorders der Vendeërs, werd in 1773 bij *Châtillon sur Sèvre* geboren, en was een zoon van den markies DE LA ROCHE-JACQUELEIN. Eerst als een der hoofden en later als opperbevelhebber van de koningsgezinden, ontwikkelde hij groote bekwaamheid en eenen ontembaren moed. Toen hij het opperbevel aanvaardde, sprak hij zijne manschappen met de volgende kernachtige woorden aan: «Ik ben jong en onervaren, doch beziel met de vurige begeerte om mij waardig te betoonen, aan uw hoofd te staan. Laat ons optrekken, om den vijand te ontmoeten; indien ik wijk, doodt mij; indien ik voorwaarts ga, volgt mij; indien ik val, wreekt mij.» Hij sneuvelde in Maart 1794.

(THIERS, *Histoire de la révolution française; Dictionary of Biography*).

RODNEY, (GEORGES BRIDGES), een bekwaam Britsch admiraal, werd den 19 Februarij 1718 te *Walton-upon-Thames*, in het graafschap *Surrey*, geboren. Op den ouderdom van twaalf jaren werd hij naar zee gezonden. In 1739 werd hij luitenant, in 1742 kapitein, en in 1748 gouverneur van *Newfoundland*, met den rang van commodore. Na eenen diensttijd van acht en twintig jaren, klom hij op tot den rang van schout-bij-nacht der blaauwe vlag, en betoonde zich bij elke voorkomende gelegenheid als een man van moed en beleid. De Spanjaarden en de Franschen konden dit beurtelings getuigen. In den oorlog tusschen *Engeland* en *Nederland* viel hem den 3 Februarij 1781, zonder één schot te doen, het eiland *St. Eustatius* in handen, en in den loop der lente bemagtigde hij onze volkplantingen *Demerary*, *Essequibo* en *Berbice*. Toen RODNEY in den herfst van 1781, ter herstelling zijner gezondheid, naar *Engeland* terug keerde, werd hij tot vice-admiraal van *Engeland* benoemd, en weldra naar de *West-Indiën* gezonden, om de Fransche en Spaansche vloten op te zoeken, die eenen aanslag op *Jamaica* en andere Britsche bezittingen in den zin hadden. De Fransche vloot stond onder het bevel van den graaf DE GRASSE, en

telde 33 of 34 lineschepen, behalve de fregatten. Den 12 April 1782, des morgens ten zeven ure, begon RODNEY, wiens magt die der Franschen evenaarde, den vijand aan te tasten. Men vocht tot 's avonds half zeven. RODNEY brak met zijn schip *The Formidable* door de linie der Franschen, en streed tegen het vijandelijk admiraalsschip *La ville de Paris*, dat eindelijk de vlag voor hem moest strijken. De uitslag van den strijd was dat de Engelschen zeven lineschepen en twee fregatten bemagtigden. Den 21 September 1782 in *Engeland* terug gekomen, werd hij met den titel van baron RODNEY tot pair verheven, en zijne jaarwedde met 2000 Pst. vermeerderd. Hij stierf den 23 Mei 1792 in den ouderdom van vijf en zeventig jaren. Hij was tweemaal gehuwd geweest, en liet een talrijk kroost na. Ten koste van den staat werd te zijner nagedachtenis, een gedenkteeke in de St. Pauls kerk te *Londen* opgericht.

(*Gallery of portraits*, vol. II; MUNDY'S *Life and correspondence of Lord Rodney*).

RODRIGUEZ, (VENTURA), de beroemdste bouwmeester der Spanjaarden in de achttiende eeuw, werd den 14 Julij 1717 te *Cienpozuolos* geboren, en begon zijne eerste studiën in zijn beroep onder ESTEBAN MARCHAND, die toen te *Aranjuez* onderscheidene werken bestierde. Na den dood zijns meesters, in 1733, bleef hij te *Aranjuez*, totdat JUVARA hem aanspoorde om teekeningen te maken voor het nieuwe paleis, hetwelk te *Madrid* zou worden gebouwd. Tot de voltooiing van dit prachtig gebouw heeft RODRIGUEZ veel bijgedragen. In 1752 werd hij benoemd tot hoofd-directeur of professor in de bouwkunde van de academie van St. Fernando te *Madrid*. Voor deze betrekking was RODRIGUEZ niet alleen geschikt uit hoofde van zijne talenten, maar vooral door zijnen onvermoeiden ijver om zijne leerlingen in de geheimen der kunst in te wijden. Hij bouwde verscheidene hoofdkerken, collegiën, hospitalen en andere openbare gestichten te *Saragossa*, *Malaga*, *Toledo*, *Granada*, *Valladolid* en vele andere steden. Hij stierf te *Madrid* in 1785, in den ouderdom van acht en zestig jaren, en werd begraven in de kerk van San Marcos, door hem zelven gebouwd. RODRIGUEZ verdient ongetwijfeld den eer-naam welken zijne tijdgenooten hem toekenden, dien van Hersteller der bouwkunde in *Spanje*. De beroemde JOVELLANOS heeft hem met eene uitstekende lofrede vereerd, waaruit men best zijn karakter en zijne werken kan leeren kennen.

(Ponz, *Viage de España*).

ROEMER, (OLAUS), een beroemd Deensch sterrekundige, werd in 1644 te *Kopenhagen* geboren, en in 1672 naar *Parijs* uitgenoodigd, om den post als onderwijzer in de sterrekunde bij den daufijn op zich te nemen. Hij keerde in 1681 naar zijn vaderland terug, en werd met onderscheidene aanzienlijke ambten begiftigd. Hij stierf in 1710. Door middel der verduisteringen van de wachters van *Jupiter*, was hij de eerste die de snelheid des lichts berekende.

(*Dictionary of biography*).

ROLAND, (MARIE JEANNE), wiens geslachtsnaam was PHLOPON, werd in 1754 te *Parijs* geboren. Haar vader was een graveur van middelmatige bekwaamheid, hare moeder eene vrouw van een uitstekend verstand en eene beminnelijke geaardheid. MANON, (zoo werd zij als kind geheeten), leerde zoo vroegtijdig en gemakkelijk lezen, dat zij zich niet herinnerde hoe zulks geschied was. In het ouderlijke huis vond zij gelegenheid, om zich in de teekenkunst, de muziek en de algemeene letterkunde te oefenen. De levens der doorluchtige Grieken en Romeinen van PLUTARCHUS maakten op haar jeugdig gemoed eenen diepen indruk. Van dien tijd af zweefden haar *Griekenland* en *Rome* zoo onophoudelijk voor den geest, dat zij, naauwelijks veertien jaren oud, weende omdat zij geene Romeinsche of Spartaansche vrouw was. Op den ouderdom van vijf en twintig jaren huwde zij JEAN MARIE ROLAND DE LA PLATIERE, een man twintig jaren ouder dan zij, en inspecteur-generaal der fabryken te *Lyon*, dien zij derwaarts volgde. Zij bezocht met hem *Engeland*, *Zwitserland* en andere landen. Het trof haar dat in *Engeland* zelfs de hutbewoner voor iets werd gerekend. Geen wonder alzoo dat eene vrouw als Madame ROLAND met hooge belangstelling de eerste bewegingen der vrijheid in haar vaderland gadesloeg. Toen haar echtgenoot door de stad *Lyon* tot lid der Nationale Conventie was benoemd, verzegelde zij hem naar *Parijs*. Weldra tot minister van binnenlandsche zaken verheven, gaf ROLAND de schoonste blijken van werkzaamheid en regtschapenheid. In deze hoedanigheid verscheen hij aan het hof met eenen ronden hoed en linten op de schoenen, hetgeen door de hovelingen als een voorteeke van den instortenden troon werd beschouwd. Zijne opregte taal was het hof even onwelkom als zijne kleeding aan de hovelingen mishaagde. Zijne gade wendde hare talenten aan, om hem in het opstellen van belangrijke staatsstukken de behulpzame hand te bieden. De be-

roemde brief van M. ROLAND aan LODEWIJK XVI (Mei 1792) werd door haar ontworpen. Dit geschrift, ofschoon door de Conventie luide toegejuicht, bewoog den koning hem als minister te ontslaan. Na de gebeurtenissen van den 10 Augustus werd hij andermaal minister, doch door zijne regtschapenheid zich het misnoegen van MARAT, DANTON en ROBESPIERRE berokkend hebbende, werd hij gewaarschuwd dat het leven van hem en zijne vrouw in gevaar verkeerde, en zij wel zouden doen niet in het hôtel van buitenlandsche zaken te vernachten. Aanvankelijk gaven zij aan dezen raad gehoor. Eindelijk echter kon *Mevr.* ROLAND het denkbeeld niet verdragen om uit vrees, als boerin verkleed, haar huis te verlaten. «Indien zij mij willen vermoorden,» zeide zij, «dan zal het in mijne eigene woning zijn. Ik ben verplicht dit voorbeeld van moed te geven, en aarzel niet zulks te doen.» Haar echtgenoot verliet *Parijs*, doch zij betuigde dat de voorzorg om het onrecht te ontvlieden haar meer kostte, dan het onrecht te verduren.

Den 31 Mei 1793 behaalden de Jacobijnen de overwinning op de Girondijnen, en in den avond van dienzelfden dag werd *Mevr.* ROLAND in hechtenis genomen, en in de gevangenis van de *Abbaye* geworpen. Hier ontwikkelde zij hare gewone standvastigheid, schoon zij, vooral als vrouw en moeder, veel had te lijden. Dit lijden werd grootelijks verzaard, toen zij op zekeren dag eensklaps werd in vrijheid gesteld, en dus alle gevaar als geweken beschouwde. Met onuitsprekelijke vreugde reed zij naar huis, sprong uit de koets, en vloog vrolijk de trappen op, toen zij op nieuw door eenen officier werd aangehouden, en naar *Sainte Pélagie* gevoerd, eene gevangenis van eenen lageren rang, waar zij met het uitschot harer kunne werd opgesloten. Haar treurige toestand werd echter aanmerkelijk verligt door hare letterkundige bezigheden en de vriendelijke bejegening van hare stokbevaarders of hunne familiën, die zij door haar minzaam gedrag en hare innemende manieren zich te vriend maakte.

Verscheidene ongelukkige gevangenen beroofden zich, door middel van vergift, van het leven, en *Mevr.* ROLAND stond eens op het punt dit voorbeeld te volgen. Doch haar voornemen aan eene vriendin mededeelende, die haar onder het oog bragt dat het grootscher was den dood af te wachten en als ware het voor het vaderland te sterven, besloot zij gelaten haar lot af te wachten. Den 10 November 1793 verscheen zij voor de revolution-

naire regtbank. Zij wees den bijstand van CHAUVEAU LAGARDE, den grooten advocaat van de Girondijnen, de ongelukkige koningin en CHARLOTTE CORDAY van de hand, wetende dat, schoon onschuldig, geene talenten haar konden redden. Haar moed verliet haar niet gedurende het zoogenaamd geregtelijk onderzoek en de uitvoering van het doodvonnis. Zij verdroeg de beleedigingen der onmannelijke regtbank niet zonder vrouwelijke aandoening, maar toch met eene waardigheid welke de grootste vrouwen, met welke PLUTARCHUS haar gemeenzaam had gemaakt, niet tot oneer zou verstrekt hebben. Tot het laatste oogenblik behield zij hare tegenwoordigheid van geest, ja zelfs hare opgeruimdheid. Zij ging in 't wit gekleed naar het schavot; onder weg sprak zij eenen medgezel in haar ongeluk moed in, en deed hem zelfs tweemaal glimlachen. Aan de strafplaats gekomen, en bevroedende dat het in zulk eenen toestand eene gunst is het eerst ter dood gebragt te worden, was zij er nog op bedacht om haren minder moedigen lotgenoot dit voorrecht af te staan. Zij wendde zich te dien einde tot den beul (die bevel had haar het eerst onder de guillotine te brengen) en zeide, om hem daartoe te bewegen, dat het de grootste onbeleefdheid zou zijn, het laatste verzoek eener vrouw te weigeren. Alvorens zich aan den beul over te geven, boog zij zich voor het beeld der vrijheid, uitroepende: *o Vrijheid! hoe vele misdaden worden er in uwen naam begaan!* Zij onderging den dood met eenen onwankelbaren moed (1).

(*Mémoires de Madame Roland*; THIERS, *Histoire de la révolution française*).

ROLLIN, (CHARLES), een bekwaam geschiedschrijver, werd den 30 Januarij 1661 te *Parijs* geboren. Hij was de tweede zoon van PIERRE ROLLIN, meester messenmaker, en, even als zijn ouder broeder, bestemd om het beroep zijns vaders te volgen. Een Benedictijner geestelijke, dien hij soms tot misbediende had verstrekt, vatte eene andere hoop van hem op. Hij had in den jongen ROLLIN eene vlugge bevassing en eene varige be-

(1) Zoodra haar liefderijke echtgenoot haren dood vernam, nam hij afscheid van twee vriendinnen in wier huis hij te *Rouen* eene schuilplaats had gevonden, wandelde in den avond van den 15 November tot nabij *Baudouin*, zette zich bij een' boom in eene laan, welke naar een heerenhuis geleidde, neder, en doorhoorde zich de borst met zijnen rottingdegen. Naast hem vond men een papier waarop deze woorden stonden geschreven: — «Wie mij ook hier «moge vinden liggen, eerbiedige mijn stoffelijk «overschot; het is dat eens mans, die geheel zijn «leven trachtte nuttig te wezen, en die stierf «gelijk bij geleefd heeft, deugdzaam en eerlijk.»

geerte om kundigheden te verwerven opgemerkt. Hij kende zijne moeder, eene verdienstelijke vrouw; hij ging haar opzoeken, en ried haar CHARLES te laten studeren. De moeder van ROLLIN was daartoe wel genegen, maar zij was eene weduwe zonder fortuin, en kon dus voor de opvoeding harer kinderen geene buitengewone opoffering doen. De goede geestelijke liet zich daardoor niet afschrikken, en ruimde den voornaamsten hinderpaal uit den weg, door hem eene plaats aan het *Collège des Dix-huit* te bezorgen. De beide oudste zonen van den minister LEPELLETIER vonden in ROLLIN eenen geduchten mededinger. Wanneer ROLLIN hun de loef afstak, hetgeen dikwijls gebeurde, zond de minister hem het gunstbewijs, hetwelk hij anders voor zijne zonen bestemde. De vacantie sleet ROLLIN grootendeels in het huis des ministers, en men bragt hem met de koets naar zijne moeder zoo dikwijls hij zulks begeerde. Op zekeren dag bemerkte zij dat haar zoon, zonder de minste pligtpleging, de eerste plaats in het rijtuig innam. Zij bestrafte hem daarover, doch de preceptor, die er bij was, zeide haar minzaam: «De minister heeft bepaald dat men in de koets dezelfde plaats moet hebben als op de school.» Vooral stond ROLLIN in hooge achting bij zijnen professor in de welsprekendheid, de heer HERSAN, die degenen, die hem om een opstel in poëzij of proza verzochten, antwoordde: «Vervoecht u bij ROLLIN, die doet het nog beter dan ik.» Na zich in de talen en de wijsbegeerte geoefend te hebben, studeerde hij drie jaren in de godgeleerdheid aan de *Sorbonne*, en volgde zijnen leermeester HERSAN als professor in de welsprekendheid op. In 1694 werd hij tot rector der universiteit benoemd, en in 1696 tot hoofdbestierder (coadjutor) van het collegie van *Beauvais*, hetwelk door zijne tegenwoordigheid zoo zeer in bloei toenam, dat iedereen zijne zonen aan de zorgen van ROLLIN wilde toevertrouwen. Zijn naam boezemde zoo veel vertrouwen in, dat een rijk man van het land, die ROLLIN slechts bij gerucht kende, hem zijnen zoon bragt, om als kostganger op het collegie geplaatst te worden, niet denkende dat zulks eenige moeilijkheid zoude in hebben. Maar ROLLIN weigerde hem op te nemen, wijl het getal kostleerlingen reeds grooter was dan het collegie behoorlijk kon bevatten. De vader liet zich echter niet afschrikken: «Ik ben opzettelijk te *Parijs* gekomen,» zeide hij, «om u mijn' zoon te brengen; ik vertrek morgen, en ik zal hem u met

een bed zenden. Het is mijn eenige zoon. Gij zult hem eene plaats geven waar gij wilt; maar hij is dan ten minste op uw collegie, en van dit oogenblik af ben ik gerust.» En inderdaad, hij liet hem zijn' zoon, en ROLLIN was genoodzaakt dezen knaap eene plaats in zijn eigen studeerkamer in te ruimen. ROLLIN stond vijftien jaren aan het hoofd van dit collegie; doch werd eindelijk door de kuiperijen der Jezuïten van daar verwijderd. Van nu af wijdde hij zich geheel aan de letterkunde. Hij stierf aan eene kortstondige ziekte, den 14 September 1741, in den ouderdom van tachtig jaren. Toen men hem de laatste sakramenten kwam toedienen, smolten zijn getrouwe dienaar, zijne vrienden en voormalige leerlingen weg in tranen. Maar de vrome geleerde berispte hen hierover, zeggende: «Ik wil tranen noch teekenen van droefheid zien: het is hier een feestdag!» De voornaamste werken van ROLLIN zijn: *Histoire ancienne, Histoire romaine*, en *Traité de la manière d'étudier et d'enseigner les belles lettres*. MONTESQUIEU noemde hem de *bij van Frankrijk*; VOLTAIRE en ROUSSEAU hebben deze lofspraak bekrachtigd.

(DE BOYE, *Eloge de M. Rollin*; CHAUFFEPRIÉ, *Dictionnaire historique; Biographie universelle; Le Rollin du jeune âge*).

ROMAGNOSI, (GIAN DOMENICO), een verdienstelijk Italiaansch regtsgeleerde, werd in 1761 nabij *Piacenza* geboren. In 1786 verkreeg hij te *Parma* den graad van doctor in de regten, en trad op als advocaat. Gedurende de Fransche omwenteling deelde ROMAGNOSI geenszins in de blinde bewondering van vele zijner landgenooten ten opzichte van hetgeen men de nieuwere denkbeelden noemde. Toen de Franschen in *Italië* vielen (1796) bleef ROMAGNOSI in *Tyrol*, aan welks bevolking hij zeer gehecht was. Onder andere dingen zeide hij van de bewoners dezer landstreek, dat zij niet wisten hoe eene leugen te vertellen. Toen de Franschen *Tyrol* bemagtigden, werd ROMAGNOSI benoemd tot secretaris van den voorloopigen raad te *Trente*, in welke hoedanigheid hij menig onheil van de Tyrolers afweerde. Zoodra de Franschen in 1799 waren verdreven, werd hij door een laaghartig persoon beschuldigd van ontrouw aan zijnen wettigen vorst, en te *Innsbruck* in de gevangenis geworpen. Keizer FRANS verklaarde hem echter onschuldig, en verbande zijnen beschuldiger. In December 1802 werd hij benoemd tot professor in de regten aan de hoogeschool van

Parma, waar hij eenige hoogst belangrijke werken in 't licht gaf. In 1806 uitgenoodigd, om met eenige regtsgeleerden voor het zoogenaamde koninkrijk van *Italië*, destijds onder *NAPOLEON*, een wetboek voor het lijfstraffelijk regt te ontwerpen, wenschte hij de jury in te voeren; doch *NAPOLEON* sprak zijn veto uit, zeggende, dat *Italië* voor eene dergelijke instelling nog niet rijp was. Sommigen stelden voor, om in *Italië* de *lettres-de-cachet* of koninklijke bevelen, om zonder regtspleging iemand als staatsgevangene in hechtenis te zetten, in te voeren; doch *ROMAGNOSI* kantte zich heftig hiertegen aan. Toen zijne ambtgenooten koud bleven voor zijne vurige welsprekende taal, verstoutte hij zich te zeggen: «De kruisen en decoratiën, welke gij op de borst draagt, «doen op u de uitwerking van het hoofd «van *MEDUSA*.» *ROMAGNOSI* bleef in dezen strijd overwinnaar. In 1807 werd hij benoemd tot hoogleeraar in het burgerlijk regt te *Pavia*. In 1809 verkondigde hij den stelregel, dat candidaten voor het hoogleeraarsambt meer onderzocht moesten worden over het systema van onderrigt, dat zij zich voorstelden te volgen, dan over de stof hunner lessen. Kortom, hij drong aan op het gewigt der pedagogische wetenschap en de geschiktheid om onderwijs te geven. Na den val van *NAPOLEON*, in 1814, verloor *ROMAGNOSI* zijne ambten, doch ging voort te *Milaan* privaatvoorzittingen over de regtswetenschap te houden, en stierf aldaar in Junij 1835. Meer dan twee honderd der aanzienlijkste mannen van de hoofdstad, vergezelden zijn stoffelijk overschot naar het graf, en openden terstond eene intekening om te zijner cere een deftig gedenkteeken op te rigten. *ROMAGNOSI* was een oorspronkelijk denker. Eenige der voornaamste levende schrijvers van *Italië*, zoo als *CANTU* en anderen, zijn er trotsch op, hem tot leermeester gehad te hebben. Wij kunnen zijne menigvuldige werken, die meestal de belangrijkste onderwerpen behandelen, niet optellen. Zijn *Della condotta delle acque secondo le vecchie intermedie, e vigenti legislazioni dei diversi paesi d'Italia*, in zes deelen, met een aanhangsel in twee deelen, handelende over het eigendom in het water, en over waterwegen en kanalen ter bevochtiging van landerijen, werd niet alleen in *Italië*, maar ook in *Nederland* gunstig ontvangen.

(*Notizia di G. D. Romagnosi, stesa da Cesare Cantu*).

ROMNEY, (GEORGE), een beroemd Engelsch portret- en historieschilder, werd

den 15 December 1734 te *Dalton* geboren, en was de zoon van *JOHN ROMNEY*, een' welgesteld kastenmaker dier stad. Reeds op den ouderdom van elf jaren, nam zijn vader hem op den winkel, doch in plaats van te werken, schetste hij de knechts in hunne verschillende houding en werkzaamheden. Dit bewoog eindelijk zijnen vader hem bij den portret-schilder *STEELE* voor vier jaren in de leer te doen. Na eene volhardende oefening in staat op eigene wieken te drijven, zette hij zich als portret-schilder neder, en huwde in 1756, tegen den zin zijner ouders, *MARY ABBOT* van *Kirkland*. In de lente van 1762 ging hij alleen naar *Londen*, zijne vrouw en twee jonge kinderen te *Kendal* achterlatende, die hem volgen zouden, zoodra hij in de hoofdstad was gevestigd; doch zijn volgend gedrag wierp eene zwarte schaduw op zijn zedelijk karakter. Hij verwierf zich spoedig eenen grooten naam en een aanzienlijk vermogen, maar verborg voor zijne vrienden, dat hij vrouw en kinderen had, en keerde niet naar de veronachtzaamde moeder terug, dan voordat hij oud en zwak was, en eene voedster noodig had, om hem in zijne zwakheid te ondersteunen.

Zijne portretten werden door sommigen boven die van *Sir JOSHUA REYNOLDS* geschat. Hij bezocht *Italië* in 1773, met eenen aanbelingsbrief aan den paus van den grooten beschermer der kunsten, den hertog van *RICHMOND*. Te *Rome* bestudeerde hij de werken van *MICHAEL ANGELO* en *RAPHAËL*; en gedurende zijn verblijf aldaar schilderde hij een zijner beste voortbrengselen, de *Woudninf*, voorstellende eene naakte vrouw, rustende op den grond met den rug naar den aanschouwer gekeerd. Van *Rome* begaf hij zich naar *Venetie*, waar hij het portret schilderde van *WORTLEY MONTAGU* in Turksche kleeding. In den zomer van 1775 keerde hij naar *Londen* terug, niet zonder zich in de kunst aanmerkelijk volmaakt te hebben. Na zijne terugkomst wilde een' ieder door hem geschilderd worden, zoo dat hij eindelijk de prijzen zijner portretten tot vijf en dertig *Guinjes* verhoogde. In 1797 begon hij over duizeligheid en eene verlamming der regterhand te klagen, en was genoodzaakt voor altijd het penseel neder te leggen. In den zomer van 1799 kreeg hij eene onweerstaanbare begeerte om naar *Kendal* te gaan, en zich met zijne beminnelijke echtvriendin te verzoenen. Zonder hem het minste verwijt te doen, nam zij hem in liefde aan, en verzorgde hem met de teederheid eener moeder. Deze onverdiende oplettenheid

maakte hem het hart week, en andermaal gevoelde hij zich gelukkig. Hij kocht een huis te *Kendal*, waar hij besloot te blijven. Doch dit nieuw tijdperk van geluk was kortstondig; hij verviel tot volslagene onnoozelheid, en stierf den 15 November 1802, in den ouderdom van acht en zestig jaren. Hij werd te *Dalton*, de plaats zijner geboorte, begraven. Volgens *FLAXMAN* overtrof hij alle Britsche schilders in dichterlijke opvatting van zijn onderwerp, en was een voortreffelijk portret- en historieschilder.

(*ALLAN CUNNINGHAM's Lives of the British painters*).

ROMULUS, de stichter van *Rome*, van wiens wezenlijke geschiedenis weinig of niets met zekerheid bekend is. Er bestaan echter omtrent hem vele vermitselen, zoo als b. v., dat hij de zoon was van *MARS*, en gezoogd werd door eene wolvin. Hij zou in het jaar 753 v. c. *Rome* gesticht hebben. De eerste inwoners dezer stad waren roovers! Men wil, dat hij, na eene regering van zeven en dertig jaren is vermoord geworden.

(*PLUTARCHUS, Het leven van Romulus; ROLLIN, Histoire ancienne; STUART, Romeinsche geschiedenissen*).

RONSARD, (PIERRE DE), een oud Fransch dichter, werd in 1524 in *Vendôme* geboren, en was de zoon van eenen hofmeester van *FRANS I*, die hem tot ridder sloeg. *PIERRE* studeerde een' korten tijd in het collegie van *Navarre* te *Parys*, doch trad weldra als pagie in dienst van den hertog van *Orléans*, zoon van *FRANS I*. Naderhand diende hij, in dezelfde hoedanigheid, *JACOBUS STUART*, koning van *Schotland*, die te *Parijs* was gekomen ter voltrekking van zijn huwelijk met *MARIE DE LORRAINE*. Hij volgde dien vorst naar *Schotland*, waar hij slechts drie jaren vertoefde. Naar *Frankrijk* terug gekeerd, trad hij andermaal in dienst van den hertog van *Orléans*, die hem onderscheidene zendingen, naar *Schotland*, *Ierland* en andere landen, toevertrouwde. Op deze menigvuldige reizen leed hij vele ongemakken, en werd doof. Toen hij zich aan het openbaar leven onttrok, zouderde hij zich af in het collegie van *COQUERET*, waar hij zich onder *TURNÈBE* in de classieke schrijvers oefende. Hij werd zeer bedreven in 't Grieksch, en trad in den geestelijken stand. Ook begon hij Fransche verzen te schrijven, en werd in de Bloemspelen van *Toulouse* bekroond. Men beschouwde hem als den opvolger van *MAROT*, en als het hoofd der Fransche poëten van dien tijd. *MONTAIGNE*, *DE THOU*, *SCALIGER*, *MURET*, *PASQUIER* en anderen prezen hem

bovenmatig; doch nieuwere kunstregters hebben hem misschien te streng beoordeeld. *BOILEAU* zeide, dat de taal van *RONSARD* een vreemdsoortig zamenraapsel was uit onderscheidene talen en tongvalen, en zijne muse Grieksch en Latijn sprak in Fransche verzen. *MALHERBE* en *LA BRUYÈRE* hebben van hem in denzelfden zin gesproken. *KAREL IX* schonk *RONSARD* de waardigheid van abt en andere geestelijke ambten. Men wil, dat zijn zedelijk gedrag niet strikt geestelijk was. Hij stierf in 1585, in de nabijheid van *Tours*. In de kapel van het collegie *Boncour* werd te zijner eere eene plegtige lijdendienst gehouden. *RONSARD* had voorzeker dichterlijk genie, maar zijn smaak was niet zeer gekuischt. Zijne gedichten zijn talrijk, en bestaan in oden, liederen, herderszangen, enz. Ook begon hij een dichtstuk *La Franciade*, dat hij onvoltooid liet. Zijne werken zijn thans nagenoeg vergeten. De volledige uitgave daarvan is bezorgd door *RICHELET*, 2 deelen, fol. *Parijs*, 1623.

(*LA HARPE, Cours de littérature*).

ROSA, (SALVATOR), een beroemd Italiaansch schilder, werd den 20 Junij 1615 te *Renella* of *Arenella*, een dorp in den omtrek van *Napels*, geboren, en was oorspronkelijk voor den geestelijken stand bestemd. Toen hij nog een kind was, verried hij reeds een' onweêrstaanbaren lust voor de teekenkunst, doch werd echter als student naar het collegie van de congregatie van *Somasca* gezonden, in de hoop, dat deze neiging onderdrukt zoude worden. Voordat de tijd van zijn verblijf aldaar om was, werd hij weggezonden. Naar *Renella* terug gekeerd, oefende hij zich in de muziek en poëzy, en zoodra zijne oudste zuster in den echt trad met *FRANCANZANI*, (een' leerling van *SPAGNOLETTI*), bezocht hij dikwerf de werkplaats van dezen kunstenaar. In 1633 verliet hij *Napels*, en deed eene reis door de woeste streken van *La Basilicata*, *La Puglia* en *Calabrië*. Gedurende zijne afwezigheid voegde hij zich bij eene bandietenbende, en maakte van enkele groepen en figuren studiën, welke hem voor zijne toekomstige werken de beste bouwstoffen leverden. Kort na zijne komst te *Renella* stierf zijn vader, die het huisgezin onverzorgd achterliet. Met groote vlugheid schilderde hij het een en ander op gegrondverwd papier, wylt hem geld ontbrak om doek te koopen, en verkocht zijn werk aan de kunstkoopers, die in de *Strada della Carità* te *Napels* hunne uitstallingen hadden. Een dezer stukjes, de geschiedenis van *Hagar in de woestijn*

voorstellende, werd gekocht door GIOVANNI LANFRANCO, die destijds in de stad de kerk van Gesu Nuovo voor de Jezuïten versierde. LANFRANCO was blijde met zijn koopje, en preee het nitermate. De bewondering van dien schilder was voor SALVATOR zeer voordeelig, want zijn werk rees daardoor aanmerkelijk in prijs. Wel dra had hij nu te kampen met den tijd en de kwaadwilligheid der andere Napelsche kunstenaars. Zij bespotteden de pogingen van eenen jeugdigen schilder, die genoodzaakt was geweest tot geringe kunstkoopers zijne toevlugt te nemen. SALVATOR lachte op zijne beurt, en antwoordde hun met punt- en schimpdichten, die hij op muziek bragt, en uit den treuren op zong. Daarenboven verwierf hij de vriendschap van ANIELLO FALCONE, een voortreffelijk veldslag-schilder, die hem onderrigt gaf, en hij SPAGNOLETTO, wiens beste leerling hij was, aanbeval.

Op uitnoodiging van ANIELLO FALCONE begaf SALVATOR zich naar Rome, en genoot aldaar de bescherming van den kardinaal BRANCACCIO, die hem een altaarstuk bestelde, ten onderwerp hebbende de *ongeloovigheid van Thomas*, hetwelk de verwachting des kardinaals verre overtrof. Zijn roem klom nu al hooger en hooger. Men achtte hem hoog als schilder, poëet, toonkunstenaar en tooneelspeler. De hoofdrollen der kluchtspelen, welke hij schreef, werden door hem zelve vervuld, en luide toegejuicht. Toen in 1647 de opstand van MASANIELLO te Napels uitbrak, ijde SALVATOR ROSA derwaarts, en streed wanhopig voor de zaak der onafhankelijkheid. Zoo dra MASANIELLO was gevallen, gelukte het hem om, in het gevolg van prins CARLO GIOVANNI DE' MEDICI, uit Napels te ontsnappen. Hij begaf zich naar Florence, waar hij voor den groot-hertog in het Petti-Paleis werkte. Hier graakte hij in kennis met de voornaamste letterkundigen en vele mannen van aanzien. Na een veeljarig verblijf te Florence, keerde hij naar Rome terug, en vond vele bezigheid. In 1663 vervaardigde hij drie schilderijen voor de tentoonstelling van San Giovanni. De eene stelde voor *Pythagoras aan strand*, de tweede *denzelfden wijsgeer zijn bezoek in de onderwereld verhalende*, en de derde, *den profeet Jeremias in den put geworpen, omdat hij den val van Jeruzalem had voorspeld*. Kort daarna schilderde hij de *zamenzwering van Catilina*, welke voor het beste zijner werken wordt gehouden. Hij overleed den 15 Maart 1673 aan de waterzucht, en werd begraven in het voorportaal van de kerk Santa Maria degli Angeli, welke door MICHAEL

ANGELO op de bouwvallen van de baden van DIOCLETIAAN was gesticht. PASCOLI zegt, dat SALVATOR ROSA ook zeer bedreven was in de bouwkunst, en als improvisator bewondering verdiende.

(*Biographie universelle*; *Life and times of Salvator Rosa by Lady MORGAN*; *BRYAN'S and STRUTT'S Dictionary*).

ROSCIUS, (QUINTUS), een beroemd Romeinsch tooneelspeler, zag nabij Lanuvium het eerste levenslicht, doch de juiste tijd zijner geboorte is onzeker. CICERO maakt in zijne geschriften dikwijls gewag van ROSCIUS, dien hij liefhad en bewonderde. SYLLA schonk hem, gedurende zijn dictatorschap, eenen gouden ring, waardoor hij hem tot den ridderstand verbleef, eene uitstekende eer, wijl te Rome op het beroep van tooneelspeler laag werd nedergezien. Roscius was echter zoo vermaard in zijne kunst, dat wanneer een redenaar op zijne hoorders grooten indruk maakte men zeide: «Hij is een Roscius!» Dikwijls ontvingen andere tooneelspelers onderrigt van ROSCIUS, die zelden over hen tevreden was, zeggende, dat hij nooit een leerling had gehad op wien hij roem kon dragen. MACROBIUS verhaalt, dat CICERO en ROSCIUS soms beproefden wie hunner dezelfde gedachte de meeste malen op eene verschillende wijze kon uitdrukken, de een door zijne welsprekendheid, en de andere door gebaren, en dat ROSCIUS door deze oefening zulk een hoog denkbeeld van zijne eigene kunst opvatte, dat hij een werk schreef waarin hij de welsprekendheid met de tooneelspeelkunst vergelijkt. Ook verzekert MACROBIUS, dat ROSCIUS voor elke vertooning vier honderd gulden (ongeveer 1000 denarii) ontving. Hij stierf 61 jaren v. c.

(*Penny Cyclopaedia*).

ROSCOE, (WILLIAM), een bekend Engelsch levensbeschrijver, werd in 1753 in de nabijheid van Liverpool geboren, genoot niets meer dan het gewone schoolonderwijs, en oefende overigens zich zelve door het lezen van goede boeken. Op den ouderdom van zestien jaren kwam hij op het kantoor van eenen pleitbezorger en trad in 1774 op als procureur. Iptuschen schreef hij eenige gedichten, onder anderen een over den oorsprong der gravekunst, waardoor hij in kennis geraakte met SIR JOSHUA REYNOLDS, FUSELI en andere voornamen kunstenaars. Ook schreef hij eenige vlugschriften over den slavenhandel en de Fransche omwenteling. In 1796 gaf hij de levensbeschrijving van LAURENZO DE' MEDICI, bijgenaamd de *prachtlievende*, in het licht, onder den titel van *Life of Lorenzo de' Medici, called the magnificent*.

Het tweede geschiedkundige werk van ROSCOE is zijn *Life and pontificate of LEO X.*, welke beiden in 't Italiaansch en in de meeste hedendaagsche talen zijn overgebracht. Zij voeren den lezer tot een schitterend tijdperk der nieuwere geschiedenis, te midden van een uitgezocht gezelschap van geleerden, dichters, staatslieden en kunstenaars. Veelvuldige anecdoten en andere bijzonderheden maken den lezer gemeenzaam met al deze personen. Ook vindt men in deze werken dichterlijke uittreksels en belangrijke geschiedkundige bescheiden, die de waarde daarvan niet weinig verhoogden. De stijl is ongemeen behagelijk en vloeiend.

ROSCOE droeg er veel toe bij, om zijnen landgenooten smaak voor de Italiaansche letterkunde en de schoone kunsten in te boezemen. Hij overleed in 1831 te *Liverpool*. In de nieuwe uitgave van zijn *Life of Lorenzo* vindt men eene goede levensschets van ROSCOE door zijnen zoon.

ROTGANS, (LUCAS), een beroemd Nederlandsch dichter, werd in October 1645 te *Amsterdam* van vermogende ouders geboren, die hij vroegtijdig verloor. Eene eerbiedwaardige grootmoeder belastte zich met zijne opvoeding. Hij beoefende vlijtig de oude talen, vooral de Latijnsche dichters, en beproefde soms zijne krachten aan het vervaardigen van kleine Nederlandsche dichtstukjes. De oorlog van 1672, die geheel het vaderland op den rand des verderfs bracht, deed ook ROTGANS te wapen snellen. Hij trad in dienst als vaandrig, doch toen hij weinig kans op bevordering zag, verliet hij in 1674 de militaire loopbaan, en vestigde zich op het buitengoed *Kromwijk* aan de *Vecht*, tusschen de dorpen *Breukelen* en *Maarsen*, hetwelk aan zijne grootmoeder behoorde. De Franschen hadden deze hofstede verwoest, doch zij verrees schooner uit hare puinhoopen. Na den Nijmegen'schen vrede bezocht ROTGANS *Frankrijk's* hoofdstad, en van deze reis teruggekeerd, huwde hij ANNA ADRIANA DE SALINGRE, de zuster zijns schoonbroeders, welke hij in 1689 verloor, en die hem twee dochters naliet. Hij zelf overleed den 3 November 1710 aan de kinderziekte, en werd in de kerk van het dorp *Breukelen* in de voorouderlijke kapel ter aarde besteld. ROTGANS onderscheidde zich op den Nederlandschen zangberg door de oorspronkelijkheid van zijnen geest. Behalve twee treurspelen, *Eneas en Turnus* en *Scylla*, alsmede een boertig dichtstuk in twee zangen, *de Boerenkermis*, en eenige mengelpoezy, schreef hij een verdienstelijk heldendicht, *Willem de derde*, hetwelk

door de kunstkenneren onder de beste voortbrengselen, welke wij in dat vak bezitten, wordt gerangschikt. Over de wisselvalligheid van het lot van koningen en vorsten, spreekt ROTGANS, alsof hij in onze dagen had geleefd:

«Gij gulden troonen, die gebouwd op marmren bogen,
«Den Hemel zelf braveert met uw' verhoven trans;
«O zetels! die zoo trotsch en prachtig blinkt in de oogen,
«En rooft de zinnen van de vorsten door uw' glans,
«Hoe rust uw schijnsieraad op vankelbare schragen!
«Hoe ondergraaft de tijd en afgunst uw gebouw!
«Geen wacht of lijfstafler bedekt het hof voor lagen,
«Indien 't ondankbaar volk ontaardt van pligt en trouw.
«Hij, die verheven bralt in 't vorstelijk sbarlaken,
«Zit voor de stormen bloot van 't wisselbaar geval.
«De orkanen bulden meest op hooggestichte daken;
«De lage veldhut trotst de winden, en staat pal.»

(VAN KAMPEN, *Beknopte Gesch. der Ned. lett. en wetens.*; *Keur van Nederl. letteren*, Eerste jaargang, 48^e Stukje; *Biographie du royaume des Pays-Bas*).

ROTROU, (JEAN), een der beste Fransche dramatische dichters, werd den 25 Augustus 1606 te *Dreux* geboren, en begon vroegtijdig voor het tooneel te schrijven. PIERRE CORNEILLE noemde hem zijn vader in het treurspel, en op zijne beurt koesterde ROTROU voor CORNEILLE eene ongeveinsde bewondering. In weerwil van de weldaden, welke hij van den kardinaal RICHELIEU had ontvangen, weigerde hij met den kardinaal mede te werken, om den *Cid* van CORNEILLE te doen vallen. ROTROU bevond zich te *Parijs*, toen in 1650 te *Dreux* eene pestziekte uitbrak; hij snelde zijne medeburgers te hulp, doch stierf drie dagen na zijne aankomst, als het slagtoffer zijner edelmoedige menschenliefde. Men heeft van ROTROU zeven en dertig tooneelspeelen, waarvan *Chosroës*, *Antigone* en *Wenceslaus* de voornaamste zijn.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

ROUSSEAU, (JEAN BAPTISTE), de beroemdste Fransche lierdichter, werd den 6 April 1670 te *Parijs* geboren. Hij was de zoon eens schoenmakers, en ontving eene uitzonderende opvoeding. In 1688 vergezelde hij den Franschen afgezant als pagie naar *Denemarken*, en kwam later als secretaris met den maarschalk TALLARD in *Engeland*. Na zijne terugkomst in *Frankrijk* wijdde hij zich aan de dichtkunst. In 1703 vinden wij ROUSSEAU te *Parijs*, inwonende bij den directeur van financiën, zijn beschermer, die hem aan het hof voorstelde, en hem tevens tot de eerste gezelschappen der hoofdstad toegang verschafte. Omtrent dien tijd begon hij zijne gewijde liederen te schrijven, waarmede LOUWIS XIV zeer was ingenomen.

Hij stond op het punt BOILEAU als lid der Fransche academie op te volgen, toen eene onverwachte gebeurtenis al zijne vooruitzichten vernietigde. Er verschenen eenige coupletten, waarin zijn grootste tegenstander, LA MOTTE, en diens aanhang, vinnig werden doorgestreken. Zijne vijanden kreten hem terstond als den maker daarvan uit; doch hij verwierp deze beschuldiging met verontwaardiging. Den man ontdekt hebbende die exemplaren van deze coupletten hier en daar op straat liet vallen, vernam hij, dat SAURIN ze aan dezen uitstrooijer had ter hand gesteld. ROUSSEAU klaagde nu SAURIN bij het hof als schrijver dezer coupletten aan, doch was niet in staat zijne aanklagt met geldende bewijzen te staven. Gevoelende dat hij zich nu in eenen gevaarlijken toestand bevond, begaf hij zich naar Zwitserland, en op den 7 April 1712 werd hij bij verstek door het parlement tot eene eeuwigdurende ballingschap verwezen. ROUSSEAU ontkende tot het laatst, dat hij iets met de coupletten te doen had, en BOINDIN, aan wien zij waren opgedragen, en die daarin ook erbarmelijk werd gehekeld, wilde nimmer gelooven dat zij van ROUSSEAU waren. Van nu af sleet ROUSSEAU zijn leven in verschillende landen van Europa, en stierf den 17 Maart 1741 te Brussel, waar hij zich drie jaren had opgehouden. Zijne werken bestaan in *Odes, Cantates, Epîtres, Epigrammes*, enz.

(*Biographie universelle; Dictionnaire de la conversation*; AUGER, *Essai biographique et critique*).

ROUSSEAU, (JEAN JACQUES), een der welsprekendste en zonderlingste schrijvers van Frankrijk, werd in 1712 te Genève geboren. Hij was de zoon eens uurwerkmakers, en verloor vroegtijdig zijne moeder. Toen zijn vader andermaal huwde, werd de jeugdige ROUSSEAU uit het ouderlijk huis verwijderd, en op eene dorpschool in de nabuurschap besteld. Na verloop van eenigen tijd kwam hij in de leer bij een' graveur, een' onbeschoft, ruw man, die op den prikkelbaren knaap een' schadelijken invloed uitoefende. Hij gewende zich aan ledigheid, aan leugen en kaperij. Eindelijk ontliet hij zijnen meester, en zwierf rond in Savoyë, waar hij zich uit nood aanmeldde bij den bisschop van Annecy, dezen te kennen gevende, dat hij tot het Catholicismus wilde overgaan. De bisschop beval hem aan bij Madame DE WARENS, een Zwitsersche dame, die zelve tot de Roomsche-Katholieke godsdienst was overgegaan, en zich te Annecy had nedergezet. Door hare liefderijke hulp

II.

verkreëg hij toegang tot het collegie der Catechumeni, en na aldaar godsdienstig onderwijs te hebben ontvangen, zwoer hij het Protestantismus af, en omhelste de Roomsche-Katholieke godsdienst. Toen hij echter weigerde in den geestelijken stand te treden, werd hij weggezonden, en aan zich zelve overgelaten. Hij verhuurde zich nu als huisbediende, doch gebrek aan bescheidenheid en zelfbeheersching maakten hem voor deze betrekking ongeschikt. Hij verliet Turin, trok weder over de Alpen, en vond Madame DE WARENS op haar buitengoed nabij Chambery. ROUSSEAU werd met veel toegenegenheid ontvangen, en bleef met tusschenpoozingen verscheidene jaren bij haar. In 1740 vertrok hij met aanbevelingsbrieven naar Lyon, en was beurtelings onderwijzer, muzikmeester en afzonderlijk secretaris van den Franschen gezant te Venetië, dien hij derwaarts vergezelde. Van Venetië kwam hij in 1745 te Parijs. Aan eene herberg afstappende, geraakte hij in kennis met een dienstmeisje, THÉRÈSE LEVASSEUR, met welke hij eene betrekking aanknoopte, die niet dan door zijnen dood werd afgebroken. In 1748 kwam hij in aanraking met Madame D'ÉPINAY, aan wier huis hij kennis maakte met D'ALEMBERT, DIDEROT en CONDILLAC, die hem overhaalden, om eenige artikelen voor de *Encyclopédie* te schrijven.

Op zekeren dag vernemende dat de Academie van Dyon eenen prijs uitloofde voor de beste verhandeling over de vraag: *Heeft de herstelling der kunsten en wetenschappen eenen voordeeligen invloed gehad op de verbetering der zeden*, besloot ROUSSEAU naar den prijs te dingen, en gaf op deze gewigtige vraag een ontkennend antwoord. Deze wonderspreukige stelling werd met zoo veel welsprekendheid verdedigd, dat ROUSSEAU op al zijne mededingers zegevierde. Zijn klein zangspel *Le devin du village*, werd in tegenwoordigheid van LOUWIS XV op het hoftheater van Fontainebleau uitgevoerd. De koning met deze opera ingenomen, gaf zijne begeerte te kennen om den schrijver te zien. Zoodra men zulks aan ROUSSEAU te kennen gaf, verliet hij den schouwburg, en vlugtte naar Parijs. Ten einde zijne bloohartige schuwheid en natuurlijke linkschheid van manieren te verbergen, nam hij den schijn aan van een' menschenbater te zijn, hetgeen hij echter geenszins was. Hij won hoofdzakelijk den kost met het afschrijven van muziek, en verscheidene personen, die zijne bekrompene omstandigheden kenden, zonden hem werk, waarvoor zij drie of vierdubbel wilden

25

betalen; doch nimmer verkoos hij meer dan den gewonen prijs aan te nemen. In 1753 schreef hij zijne *Lettre sur la musique française*, welke de nationale eigenliefde eene pijnlijke wonde toebragt. Zijn volgend geschrift, een brief aan D'ALEMBERT, *Sur les spectacles*, gaf aanleiding tot onderlingen twist. Insgelijks schreef hij een werk getiteld *Discours sur l'origine de l'inégalité parmi les hommes*, hetwelk om deszelfs welsprekendheid werd bewonderd, maar van wonderspreukigheid niet is vrij te pleiten. Zijn lievelingsdenkbeeld van gelijke regten van den mensch, ontwikkelde hij meer breedvoerig in zijn *Contrat social*.

ROUSSEAU's *Emile*, in 1762 in 't licht verschenen, bevatte een nieuw stelsel van opvoeding. In het eerste gedeelte van dit werk, geeft hij vele goede wenken voor de eerste opvoeding der kinderen, vermanende de moeders van aanzienlijken rang, hare eigene kinderen te zogen. Op zijnen raad hield men op, om de kinderen als mumiën in te zwachtelen, en ze door slaan, dreigen of vrees tot gehoorzaamheid te dwingen. In deze opzichten is ROUSSEAU als de weldoener der kinderen te beschouwen; doch zijne voorschriften omtrent godsdienst en zedelijkheid gaven zoo veel ergernis, dat het parlement van *Parijs* het boek veroordeelde. De Staten-Generaal van *Nederland* verboden het, en de raad van *Geneve* liet het door beulshanden in 't vuur werpen. Hij nam de wijk naar *Yverdon*, doch hier niet geduld wordende, vestigde hij zich op het *Pieters-Eiland*, bij *Moitiers-Travers*, een klein dorp in het graafschap *Neufchatel*. Hij beoefende hier de kruidkunde, en schreef zijnen *Botaniste sans maître*. Toen hij op last van den raad van *Bern* dit eilandje moest ontruimen, begaf hij zich in 1766, op uitnoodiging van DAVID HUME, naar *Engeland*. Doch ook met dezen vermaarden geschiedschrijver in onmin geraakt, vertrok hij eensklaps naar *Frankrijk*, waar hij veelal een zwervend leven leidde. Inmiddels schreef hij een woordenboek over de muziek (*Dictionnaire de musique*), hetwelk niet gunstig werd ontvangen. Kort daarna verscheen zijn *Pygmalion*, een melodrama, door hem zelve uitgevonden en voortreffelijk uitgevoerd.

Toen ROUSSEAU oud en zwak werd, begon hem het afschrijven van muziek moeilijk te vallen, en geheel zijn inkomen bedroeg niet veel meer dan zeven honderd gulden. De markies GIRARDIN hiervan onderrigt, bood hem zijn landhuis *Ermenonville*, in de nabijheid van *Parijs*,

tot zijn verblijf aan. ROUSSEAU betrok in Mei 1778 eene hut nabij het heerenhuis van dit buitengoed, en gevoelde zich gelukkig. Met een' der zonen van den markies verzamelde hij planten en kruiden, die aldaar in den omtrek groeiden. Op den 1 Julij kwam hij van zijn gewoon wandeltochtje vermoeid te huis. Den volgenden morgen na het ontbijt, ging hij naar zijne kamer om zich te kleeden, ten einde aan *Mevr. GIRARDIN* een bezoek te brengen, doch hij gevoelde zich uitgeput, en zijne vrouw begon zich te verontrusten. *Mevr. GIRARDIN* kwam hem terstond zien; ROUSSEAU bedankte haar voor al het goede dat hij hier genoot, en verzocht haar naar hare woning terug te keeren. Nu noodigde hij zijne vrouw uit, om naast hem te komen zitten, verzocht haar vergiffenis voor al het verdriet dat hij haar mogt hebben aangedaan, en zeide, dat hij stierf in vrede met geheel de wereld, en dat hij op Gods genade vertrouwde. Hij vroeg haar het venster te openen, ten einde het liefelijk groen der velden nog eens te aanschouwen. «Hoe heerlijk blaauw is de lucht,» zeide hij, «er drijft geen enkel wolkje. «Ik hoop dat de Almagtige mij daar zal «ontvangen.» Dit zeggende, viel hij met het aangezicht ter aarde, en toen men hem opbeurde, was de geest ontvloten. Volgens zijn begeeren werd hij op een eilandje, door populieren beschaduwde, begraven; een eenvoudig marmeren gedenkteeke wijst zijne laatste rustplaats aan. ROUSSEAU was, zoo als blijkt uit zijne *Confessions*, geen slecht mensch. Hij bespote geenszins, gelijk VOLTAIRE, godsdienst en zedelijkheid. Hij was een twijfelaar, doch bewonderde en preeste de zedeleer van het Evangelie. «Ik beken,» zegt hij in den *Emile*, «dat de majesteit «der Heilige Schrift mij verbaast, dat de «heiligheid van het Evangelie tot mijn «hart spreekt. Zie de werken der wijs- «geeren, wat zijn zij met al hunne praal- «vertooning naast dit ééne boek! Kan «een boek zoo eenvoudig en echter zoo «verheven het werk van menschen zijn? «Hoe vol vooroordeelen, hoe blind moet «de man zijn, die den zoon van SOPHRO- «NISCUS (SOCRATES) met den zoon van «MARIA wil vergelijken!» Zulke gevoelens koesterende, kon ROUSSEAU onmogelijk met VOLTAIRE, DIDEROT, HELVETIUS, D'HOLEBACH en hunne medestanders overeenstemmen. Zij bespotteden hem als een' schijnheilige, doch ROUSSEAU kaatste hun den bal niet terug. «Ik heb,» zegt ROUSSEAU, «mijn «leven te midden van ongeloofigen ge- «sleten, zonder door hen verleid te wor-

«den: ik achte en beminde verscheidene
«hunner persoonlijk, doch hunne leerin-
«gen waren mij onverdragelijk. Ik zeide
«hun herhaaldelijk dat ik hen niet kon
«gelooven... Ik laat het aan mijne
«vrienden over, om de wereld bij toeval
«te doen ontstaan. Ik vind in de bouw-
«meesters dezer nieuw opgeraapte wereld,
«in weerwil hunner bewijsgronden, eene
«nieuwe proef van eenen God, den
«Schepper van het heelal.»

Rousseau bragt nagenoeg honderd Fran-
sche romances op muziek, waaronder
eenige die algemeen bevielen. Zij ver-
schenen in 't licht onder den titel van
Consolations des misères de ma vie.

(LA HARPE, *Cours de littérature*).

RUBENS, (PETRUS PAULUS), de
meest beroemde schilder der Vlaamsche
school, werd den 29 Junij des jaars 1577
te Keulen geboren. Zijn vader, JAN RU-
BENS, voormalig schepen van Antwerpen,
was met zijn huisgezin naar Keulen ge-
vlugt, om zich aan de onlusten in de
Nederlanden te onttrekken. Deze stierf
te Keulen in het jaar 1587. Kort daarna
vertrok zijne weduwe weder naar Antwer-
pen, waar alles door PARMA op den ouden
voet was gebracht. Op den ouderdom van
zestien jaren werd PETRUS PAULUS RUBENS
als edelknaap bij de gravin VAN LALAING
geplaatst, doch dit leven hem weinig be-
vallende, keerde hij weldra naar de ouder-
lijke woning terug. Op eigene begeerte
werd hij als leerling geplaatst eerst bij
ADAM VAN OORT en vervolgens bij OTHO
VENIUS, hofschilder van de infante ISABELLA
en den aartshertog ALBERTUS. In het jaar
1600 bezocht hij, op raad zijns meesters,
Italië, vooreerst *Venetië* en vervolgens
Mantua, waar hij, ten gevolge der aanbe-
velingsbrieven van den aartshertog ALBER-
TUS, door den hertog VINCENZIO GONZAGA
gunstig werd ontvangen. Deze vorst achtte
hem niet alleen als kunstschilder, maar
gebruikte hem tevens als zijn afgezant
aan het hof van *Madrid*. RUBENS bij den
koning van *Spanje* ten gehoorde toegelaten,
wist PHILIPPUS III gunstig voor zich in te
nemen; zelfs vond de vorst er groot be-
hagen in, om zich met den jeugdigen
afgezant over het onderwerp zijner zen-
ding, zijne reize in *Italië* en over de
jongste gebeurtenissen in de *Nederlanden*
te onderhouden. Het onthaal, dat RUBENS
bij zijne terugkomst te *Mantua* genoot,
was niet minder schitterend, wijl hij in
alles geslaagd was wat VINCENZIO GONZAGA
had verlangd. Nadat RUBENS *Rome*, *Flo-*
rence, *Bologna*, *Genoa* en eenige andere
steden had bezocht, keerde hij in 1608
naar Antwerpen terug, doch vond zijne

geliefde moeder, MARIA PYPELINX, overle-
den. Tot leniging zijner smart, rigtte hij
in de kerk van de abdij van *St. Michiel*
een eenvoudig gedenkteeken voor de dier-
bare afgestorvene op. De aartshertogen
ALBERTUS en ISABELLA overlaadden RUBENS
met eer- en gunstbewijzen; gaarne zou-
den zij gezien hebben, dat de vermaarde
kunstenaar zich te *Brussel* hadde nederge-
zet, maar bij verzocht zich te Antwerpen
te mogen vestigen, ten einde de verkeer-
ring met het hof hem niet hinderlijk
zoude zijn in zijne studiën en de beoefe-
ning der schilderkunst, het eenigste ge-
noegen, dat zijnen geest kon bekoren.
En inderdaad, RUBENS stond weldra aan
het hoofd der Vlaamsche schilderschool.
In 1620 ging RUBENS, op verzoek van
MARIA DE MEDICIS, naar *Parijs*, en ver-
sierde aldaar de galerij van het *Luxem-*
burg met eene reeks van de schoonste
schilderstukken, eene taak welke hem drie
jaren bezig hield. In 1626 verloor RUBENS
zijne eerste vrouw ELIZABETH BRANDT, en
huwde in 1631 HELENA FORMENT, eene
jonkvrouw van zestien jaren, en eene
HELENA in schoonheid; «een gewigtig
«voordeel voor een' schilder,» zegt HOU-
BRACKEN, «om de kosten van het model
«te sparen.» Ook komt haar portret
dikwijls in zijne bijbelsche taferelen voor.
In 1635 begon de jicht zijne handen aan
te tasten, zoodat het hem moeilijk viel,
om, gelijk vroeger, op eene groote schaal
te werken. Den 30 Mei 1640 bezweek
hij aan de kwaal waaraan hij veel had
geleden. Hij stierf in het drie en zestigste
jaar zijns ouderdoms. Zijn stoffelijk over-
schot, aanvankelijk nedergezet in den
familiekelder van HELENA FORMENT, werd
twee jaren daarna overgebracht in den
graffelder eener kapel, welke zijne we-
duwe op hare kosten had laten bouwen.
In onzen tijd hebben de Antwerpenaren
hunne stad met een bronzen standbeeld
van hunnen grooten landgenoot opge-
luisterd.

Hoe RUBENS zelf over de middelen dacht,
om een goed schilder te worden, blijkt uit
zijne raadgevingen aan VAN DIJK. «Slechts
«de natuur,» zegt hij, «heeft die be-
«valligheid, die zachtheid, welke altijd
«geslotene boeken zullen blijven voor
«slaafsche kopiïsten van teekeningen, aca-
«demiebeelden, en alle levenlooze voort-
«brengselen der kunst, die wij niet moc-
«ten bestuderen, dan wanneer dezelve
«onze ziel in geestdrift en bewondering
«brengen. Zonder dit belemmeren zij meer
«den geest dan dat zij den smaak en het
«gevoel op den weg des roems voeren.
«Ik kan deze hardnekkige kopiïsten bij

«niets beter vergelijken dan bij zulke
«vrome lieden, die God niet dan uit een
«gebedenboek kunnen bidden.»

De ridder BULLART vereerde den grooten
schilder met de volgende fraaije dicht-
regelen:

De nacht en daagraad, zon en schaduw, regenboog
En 't helder licht, does zijn 't, die u haar kleuren leen-
En 't was of 't leven zelf in uw tafereel toog, (den;
Zoodra zich 't licht en bruin met uw penseel vereenden.
O, RUBENS! waarom of de dood u overwon?
Zij bloost, dat uw penseel haar overwinnen kon.

(VICTOR C. VAN GRIMBERGEN, *Historische
levensbeschrijving van P. P. RUBENS;
HOUTBRAGEN, Levens der Ned. schil-
ders*; G. ENGELBERTS GERRITS, *Petrus
Paulus Rubens, zijn tijd en zijne tijd-
genooten, geschilderd in eenige vlugtige
tafereelen*).

RUDBECK, (**OLAUS**), een beroemd
Zweedsch geneesheer en oudheidkenner,
werd in 1630 te *Arosen*, in *Westerman-
land*, geboren. Behalve de geneeskunst,
beoefende hij de muziek, de werktuig-
schilder- en oudheidkunde. Hij bezocht
Holland, maakte aldaar kennis met vele
geleerden, keerde naar *Zweden* terug, en
legde te *Upsal*, waar hij tot professor in
de ontleedkunde was benoemd, eenen
kruidtuin aan. Hij stierf als curator der
universiteit in 1702. **RUDBECK** schreef on-
derscheidene werken, waaronder vooral
zijn *Atlantica sive Manheim, vera Japheti
posterorum sedes ac patria* melding ver-
dient. Hij beweert daarin, dat *Zweden*
het oorspronkelijk *Eden* en het ware *At-
lantis* van **PLATO** is. Ook beschouwt hij
Zweden als de bakermat der Grieken,
Romeinen, Engelschen, Denen, Duitschers
en verscheidene andere volken. Als ge-
neeskundige verwierf hij zich veel roem
door de ontdekking der watervaten in de
lever.

(**NIEUWENHUIS**, *Woordenboek van kun-
sten en wetenschappen*).

RUDING, (**ROGERS**), een grondig on-
derzoeker van het Engelsche muntstelsel,
werd den 9 Augustus 1751 te *Leicester*
geboren. Zijn vader was ontvanger-gene-
raal van het graafschap, en deze omstan-
digheid vestigde de aandacht van den
jongen **RUDING** op geldelijke aangelegen-
heden. Na te *Oxford* in de godgeleerdheid
gestudeerd te hebben, werd hij in 1793 als
leeraar beroepen te *Maldon* en *Chessing-
ton*, in het graafschap *Surrey*. Steeds
over het gebrekkige van het Engelsch
muntstelsel nadenkende, gaf hij in 1798
een vlugschrift in 't licht, hetwelk ten
titel voerde: *A proposal for restoring the
antient constitution of the mint, so far as
relates to the expence of coinage; together
with a plan for the improvement of money,*

*and for increasing the difficulty of coun-
terfeiting*. In 1817 verscheen zijn groot
werk over het Britsche muntwezen, onder
den titel van *Annales of the coinage of
Britain and its dependencies, from the
earliest period of authentic history to the
end of the fiftieth year of his present ma-
jesty king GEORGE III*. De geheele eerste
uitgave was binnen zes maanden uitver-
kocht, en werd spoedig gevolgd door eene
tweede, welke de geschiedenis tot op het
midden van het jaar 1818 voortzette.
RUDING had verscheidene jaren aan dit
belangrijk werk gearbeid. In het voorbe-
rigt zegt hij onder anderen: «Indien ik
«deze bouwstoffen had verzameld, alleen
«met het doel om mijne weetgierigheid
«als oudheidkundige te bevredigen, zou
«ik mij zelven het verwijt moeten doen,
«den kostbaren tijd verbeuzeld te hebben.
«Maar dit werk wordt het publiek met
«een veel gewigtiger inzicht aangeboden.
«Mijn oogmerk is, om uit de ervarenis
«der eeuwen de ontoereikendheid der
«straf aan te toonen, om het namaken
«van geldspeciën te voorkomen, zoo lang
«de verleiding om zulks te doen zoo
«sterk en de uitvoering daarvan zoo ge-
«makkelijk is. De lange reeks van straf-
«bepalingen en de talloze levens die er
«aan zijn opgeofferd, schijnen te bewij-
«zen, dat het stelsel in den grond ge-
«brekkelig is; dat de misdaad alleen kan
«voorgekomen worden door aan de kracht
«van den prikkel der verleiding een te-
«genwigt te geven en te verzwakken.»
RUDING ried de groote hermunting van
1816 en 1817 aan, waarbij het gewigt
der muntstukken genoegzaam werd ver-
minderd, om de verleiding van ze te
versmelten weg te ruimen. En daar hij
de ruwe bewerking van den stempel be-
schouwde als een veelvermogen aanlok-
sel, om het geld na te maken, werd aan
de nieuwe munt de grootste zorg besteed.
In den aanvang der regering van koningin
VICTORIA verscheen van dit belangrijk werk
eene derde uitgave, in drie deelen kwarto,
verrijkt met vele aanteekeningen, tabel-
len en meer dan veertig nieuwe platen,
muntafbeeldingen voorstellende. **RUDING**
stierf den 16 Februarij 1820 te *Maldon*,
in den ouderdom van negen en zestig
jaren.

(*Gentleman's Magazine*; *Archaeologia*
van de Maatschappij van oudheden,
waarvan **RUDING** lid was).

RUHNKENIUS, (**DAVID**), een beroemd
Leydsch hoogleeraar in de geschiedenis en
welsprekendheid, en een der geleerdste
mannen van zijnen tijd, werd den 2 Ja-
nuarij 1723 te *Stolpe* in *Pommeren* gebo-

ren. Zijne ouders, die zich in ruime omstandigheden bevonden, spoedig de veelbelovende talenten van den knaap ontwa- rende, zonden hem vooreerst naar het Frederiks-collegie te *Koningsbergen*. Hier beoefende hij vlijtig de oude classieke schrijvers, en vatte voor hen die liefde op, welke hem geheel zijn leven bijbleef. Ook maakte hij groote vorderingen in de schoone kunsten, inzonderheid in de mu- zijk en teekenkunst. Nadat hij zijne voor- bereidende studiën had voltooid, ver- toefde hij twee jaren aan de hoogeschool van *Wittenberg*, waar hij de oude letter- kunde, de geschiedenis en regtsgeleerdheid beoefende. ERNESTI, die zich destijds te *Wit- tenberg* bevond, ried RUHNKENIUS aan naar *Leyden* te gaan, en aldaar zijne studiën onder de leiding van HEMSTERHUIS te vol- tooijen. Deze raad met zijne eigene wen- schen overeenstemmende, vertrok hij eer- lang naar *Leyden*, en werd door HEMSTERHUIS met groote vriendelijkheid ontvangen. RUHN- KENIUS hervatte met vernieuwden moed zijne studiën, volgde de raadgevingen zijns grooten meesters, bleef zes jaren lang onder zijne leiding, en doorliep bijkans alle Gricksche schrijvers met de meeste oplettendheid. In weerwil zijner strenge studiën, was RUHNKENIUS geenszins afkee- rig van vermaak: muziekpartijtjes, de omgang met beschaafde vrouwen en de jagt waren nu en bleven steeds zijne ge- liefdste uitspanningen. Dikwijls gebeurde het, dat hij, van de jagt teruggekeerd, den ganschen nacht doorwerkte, om den verloren tijd te herwinnen. HEMSTERHUIS zijne ongewone bekwaamheden op prijs stellende, wendde alles aan, om hem voor *Leyden* te behouden; doch wijl er geen vooruitzicht was, dat er binnen kort eene plaats als hoogleeraar zou open ko- men, ried hij hem zijne vroegere studie in het Romeinsche regt te hervatten. RUHNKENIUS, steeds gewoon den raad van HEMSTERHUIS als dien eens vaders te vol- gen, gaf hieraan gehoor, en werd weldra een bekwaam regtsgeleerde. Intusschen verzuimde hij zijne liefkooosde letter- oefeningen niet, en ondernam de bear- beiding eener nieuwe uitgave van PLATO, welke, eenen schat van oordeel- en let- terkundige geleerdheid bevattende, ge- noegzaam was, om RUHNKENIUS in den rang der eerste letterkundigen te plaatsen. Daar hij echter in *Holland* geene vaste betrekking had, drongen zijne vrienden in *Duitschland* bij hem aan, om naar een hoogleeraarsambt in zijn eigen vaderland te dingen. Zijne gehechtheid aan zijn vriend en meester, en zijne ingenomen- heid met de leefwijze in *Leyden*, spoor-

den hem aan te wachten, tot dat er eene plaats zou open vallen. In 1755 deed hij een uitstapje naar *Parijs*, waar hij een gansch jaar doorbragt, om de handschriften in de Koninklijke Bibliotheek en in die van *St. Germain* te onderzoeken. Inmiddels gelukte het HEMSTERHUIS een lectorschap aan de hoogeschool van *Leyden* voor hem te verkrijgen. In deze hoedanigheid was hij de medearbeider zijns voormaligen meesters.

In 1761 stierf OUDENDORP, en RUHN- KENIUS volgde hem als hoogleeraar in de geschiedenis en welsprekendheid op. In hetzelfde jaar J. M. GESNER te *Göttingen* overlijdende, werd RUHNKENIUS uitgenoo- digd om aldaar als hoogleeraar in de wel- sprekendheid op te treden, doch hij wei- gerde, en beval HEYNE in zijne plaats aan. Dit blijkt van gehechtheid aan de hoogeschool te *Leyden* werd door eene aanmerkelijke verhooging van jaarwedde erkend. Op den ouderdom van veertig jaren trad RUHNKENIUS in den echt met eene schoone, beschaafde jeugdige dame, met welke hij gelukkig leefde; doch in het jaar 1769 begon zijne echtgenootte aan aanvallen van beroerte te lijden, die haar eerst van de spraak beroofden en vervolgens van het gezigt. In dezen deer- niswaardigen toestand overleefde zij haren beminnelijken echtvriend, die al zijne vrije uren aan haar toewijdde. RUHNKE- NIUS stierf den 14 Mei 1798. De stad *Leyden* kocht zijne rijk voorziene biblio- theek, en stond aan zijne ongelukkige weduwe eene jaarwedde van vijf honderd gulden toe.

RUHNKENIUS was een der uitstekendste geleerden en oordeelkundigen der ach- tiende eeuw. Met eenen fijnen smaak en groote schranderheid, vereenigde hij een ongewoon geheugen en eene verbazende geleerdheid. Als Latijnsch schrijver is RUHNKENIUS naauwelijks door een' der nieu- were schrijvers geëvenaard. Onder zijne beste leerlingen behoort DANIEL WITTEN- BACH, aan wien wij eene welsprekende levensbeschrijving van zijnen meester te danken hebben. De optelling zijner veel- vuldige werken vindt men bij de onder- scheidene schrijvers, waaruit wij dit arti- kel geput hebben.

(VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Ned. lett. en wetens.*; NIEUWENHUIS, *Woor- denboek van kunsten en wetenschappen*; *Penny Cyclopaedia*; *Biographie du royaume des Pays-Bas*).

RUISCH. Zie **RUIJSCH**.

RUISDAAL, (JACOB), een vermaard Nederlandsch landschapschilder, zag in 1636 te *Haarlem* het eerste levenslicht.

Zijn vader, een gegoed lijstenmaker, gaf hem eene geleerde opvoeding, en liet hem in de geneeskunst studeren. Ook in de heelkunde was RUISDAAL bedreven, zoo dat men van hem vindt aangeteekend, dat hij in *Amsterdam* met veel roem verscheidene heelkundige bewerkingen heeft verrigt. De schilderkunst echter was zijn lust en leven. Het talent van BERGHEM bekoorde RUISDAAL; hij bezocht dikwijls dezen kunstenaar, om hem de kunst af te zien. De natuur maakte hem verder tot den besten landschapschilder, waarop *Nederland* roem draagt. RUISDAAL schilderde vooral landgezigten, waarin het water van de eene rots op de andere nederstort, en zich in en door de dalen eenen weg baant. Zoo natuurlijk, dun en doorschijnend wist hij het schuimende en ruischende water voor te stellen, dat men zich niet kan verbeelden door de kunst bedrogen te worden. Ook de onstuimige zee, tegen klip en duin aanbruisende, werd door hem meesterlijk op het paneel gebragt. Bij voorkeur schilderde hij uitgestrekte vlakten, waardoor eene rivier kronkelt; heuvelen met watervallen, eene hut aan eenen heerweg, omringd van boomen; luchten verdonkerd door wolken, uit welke een zonnestraal voortschiet; een digt woud, door hetwelk een weg loopt, waarop men herders met hunne kudde, reizigers en landlieden zich ziet voortspoeden; eindelijk havens en zeestranden, waarin dijken, hoofden en het golvend water de eentonigheid breken van den gezigteinder onder eenen nevelachtigen hemel. RUISDAAL heeft ook eenige platen geëist, niet vleijend voor het oog, maar uitmuntende schetsen der natuur. Hij was niet minder achtenswaardig wegens zijne voortreffelijke hoedanigheden dan uit hoofde van zijn schitterend talent. Ten einde geheel voor zijn ouden, zwakken vader te kunnen leven, bleef RUISDAAL ongehuwd: hij stierf weinig tijds na hem te *Haarlem*, den 16 November 1681 (1).

(NIEUWENHUIS, *Woordenboek van kunsten en wetenschappen*; HOUBRAGEN, *Levens der Ned. konstschilders*; *Biographie des Pays Bas*).

(1) «Zijn broeder SALOMON RUISDAAL, vóór hem «in 't jaar 1670 gestorven, was mede een braaf «landschapschilder. Deze had bovendien eene uit- «vinding, om allerhande soort van marmer zooda- «nig na te bootsen, dat men niets anders zou «gedacht hebben, dan dat het waarlijk marmer- «steen was. Ik heb, (zeft HOUBRAGEN), twee rond «gedraaide ballen gezien, kunstig geaderd, koud, «hard en zwaar als steen, dienende tot sieraad op «een kabinet. Deze stof kon hij, terwijl ze veele «was, vormen en kneden naar welgevallen. Elk «had achtung voor zijn gepolijst steenwerk, tot dat «het bekend werd of uittekte, dat het nagebootst «was.»

RUITER. Zie RUYTER.

RUMFORD, (BENJAMIN THOMPSON, Graaf VAN), werd in 1752 te *Woburn*, in *Nieuw Engeland*, geboren. Zijn geslachtsnaam was THOMPSON. Door zijn huwelijk was hij niet meer in de noodzakelijkheid, om als onderwijzer in zijne behoefte te voorzien. Bij het uitbarsten van den oorlog tusschen *Engeland* en *Amerika*, trad hij in Britsche krijgsmacht, en maakte zich door kunde en vlijt zeer verdienstelijk. In 1784 keerde hij naar *Engeland* terug, werd tot ridder verheven, en tot een' der adjunct-secretarissen van staat benoemd. Door den keurvorst van *Beijeren* naar *Munchen* gelokt, bevestigde hij dien staat belangrijke diensten. Hij ontwierp wel bedachte plannen voor het weren der bedelarij, het oprigten van werkplaatsen voor behoeftigen, en het daarstellen van spaarovens; doch vooral de naar hem genoemde Rumfordsche soep heeft zijn naam als menschenvriend allereerst doen kennen. De keurvorst verheef hem tot graaf van *Rumford*, en bevorderde hem tot den rang van luitenant-generaal. Tegen het einde der eeuw begaf hij zich andermaal naar *Engeland*, en wijdde zijnen tijd aan het nemen van proeven, om de warmtestof op het doelmatigst en de meest bezuinigende wijze voor het huishoudelijk gebruik toe te passen. In 1800 had hij een werkzaam deel aan het stichten van het *Koninklijk Instituut* te *Londen*, bestemd tot leerschool voor landlieden, kunstenaars en handwerkslieden. In 1802 vestigde hij zich te *Parijs*, en trad in den echt met de weduw van LAVOISIER, den scheikundige; doch dit huwelijk werd spoedig ontbonden. Hij verwijderde zich toen naar *Auteuil*, een dorp in de nabijheid van *Parijs*, waar hij zich met den landbouw, de scheikunde en de natuurwetenschappen onledighield. Hij overleed den 21 Augustus 1814. Onder zijne werken verdient bovenal vermelding *Essays, political, economical and philosophical*, waaruit genoegzaam blijkt, dat RUMFORD zijn tijd vooruit was.

(*Penny Cyclopaedia*; NIEUWENHUIS, *Woordenboek van kunsten en wetenschappen*).

RUSSEL, (Lord WILLIAM), een martelaar der Britsche vrijheid, werd omstreeks het jaar 1641 geboren, en was de derde zoon van den hertog van *Bedford* (2).

(2) Een gelukkig toeval bragt deze familie tot eer en aanzien. Toen PHILIPPUS de Schoone, aartshertog van *Oostenrijk*, in 1506 door storm binnen de haven van *Weymouth* was gedreven, werd hij gastvrij onthaald door Sir THOMAS TRECHARD, die, wetende dat het toenmalig hoofd van het geslacht van RUSSEL onderscheidene talen verstond, dezen

Hij studeerde te *Cambridge*, bragt eenige jaren op het vaste land door, keerde, na CROMWELL's dood, naar *Engeland* terug, en werd tot lid van het Huis der Gemeenten verkozen. Hij huwde in 1669 RACHEL WRIOTHESLEY, die zich door haren vromen zin en hare ongemeene huwelijksliefde beroemd heeft gemaakt.

In het gezelschap dezer uitstekende vrouw, sleet RUSSEL geruste en gelukkige dagen, tot dat hij meer 's lands aangelegenheden begon ter harte te nemen. De verontwaardiging en vrees bij hem opgewekt door de huichelarij en schaamteloze omkoopbaarheid van KAREL II, en de onverholten begeerte van den hertog van *York*, om de Roomsche-Katholieke godsdienst in *Engeland* te herstellen, deden hem tegen den koning en voor het Protestantismus in het strijdperk treden. KAREL, in de engte gedreven, verdaagde het parlement, en toen het andermaal bijeen werd geroepen, zag de koning zich gedwongen den oorlog met de Nederlanders te staken, zijn verbond met *Frankrijk* op te geven, en de troepen, door wier hulp hij zich tot onafhankelijk monarch had willen verheffen, af te danken. De koning echter, weldra zijne kuiperijën met *Frankrijk* hernieuwende, had de laagheid weder geld van LODEWIJK XIV aan te nemen. RUSSEL liet zijne stem in het Huis der Gemeenten luide hooren, en stemde voor de uitsluiting van den hertog van *York* als troonopvolger. Dit waren heftige maatregelen, doch zij werden geregtvaardigd door de ontevredenheid des volks, de lage handelwijze des konings, de vrees voor dwingelandij en de herstelling der Roomsche-Katholieke godsdienst. Deze woeling dreigde eenen tweeden burgeroorlog, en bijaldien KAREL, gelijk zijn opvolger, de kerk zoo regtstreeks had aangerand als hij zulks de constitutie deed, dan ware ongetwijfeld de burgeroorlog onmiddellijk uitgebroken; nu legde dit vergriep den grond tot eene toekomstige omwenteling.

Om zich van hunnen gevaarlijksten vijand te ontdoen, beschuldigden de koningsgezinden Lord RUSSEL van deel genomen te hebben aan eene zamenzwering tegen het leven van KAREL II. Na eene onwettige regtspleging, werd hij ter dood veroordeeld, en verloor den 13 Julij 1683 het hoofd op het schavot.

(*LORD JOHN RUSSEL'S Life of Lord William Russell*; BURNET'S *Own Times*).

uitnoodigde zijnen onverwachten gast te komen bezoeken. Gedurende dit bezoek won RUSSEL zoo zeer de gunst van den aartshertog, dat deze hem den koning van *Engeland* aanbeval, die hem tot zijnen kamerheer benoemde, waardoor hem de weg tot verdere verheffing werd gebaad.

RUSSEL, (RACHEL), de trouwe echtgenoot des voorgaanden, was de tweede dochter van den graaf van *Southampton*, en weduw van Lord VAUGHAN, den oudsten zoon van Lord CARBERRY. Zij huwde in 1669 Lord WILLIAM RUSSEL, en genoot met hem gedurende veertien jaren een ongestoord geluk. Toen Lord RUSSEL van hoog verraad beschuldigd te regt stond, was zij hem in zijne verdediging behulpzaam; haar standvastig en edelaardig gedrag wekte de grootste bewondering. Zij overleefde hem veertig jaren, doch weigerde een- en andermaal weder in den huwelijken staat te treden. Mevrouw RUSSEL stierf in 1723, in den ouderdom van zeven en tachtig jaren. Zij was eene vrouw van ongeveinsde godsvrucht en uitstekend verstand. Hare brieven, waarin het laatste afscheid van haren geliefden echtgenoot, met groote aandoenlijkheid wordt geschilderd, zijn menigmaal herdrukt.

(*Life and letters of Rachel, Lady Russell*).

RUYSCH, (FREDERIK), een vermaard geneesheer en ontleedkundige, werd in 1638 te 's Gravenhage geboren. Hij bezocht de hoogeschoolen van *Leyden* en *Franker*, beoefende de ontleed-scheikunde en geneeskunde, en werd in de laatste stad, na het verdedigen eener dissertatie over het zijdevee of de ontsteking van het borstvlies tot doctor in de geneeskunde bevorderd. Hij zette zich nu in zijne geboortestad neder, en verwierf zich een grooten naam met zijne verhandeling over de ontdekking der klapvliezen in de melken watervaten, zoo van menschen als dieren, welke in 1665, onder den titel van *Dilucidatio valvularum in vasis lymphaticis et lacteis* in 't licht verscheen. Het volgende jaar werd hij als hoogleeraar aan het Athenaeum te *Amsterdam* beroepen. RUYSCH volmaakte de kunst van opsputting der vaten tot aanwijzing van den omloop des bloeds. «De deelen waren met eene gekleurde stof zoo volmaakt opgespoten, dat de uiterste takjes van vaatjes, nog fijner dan spinrag, zichtbaar werden, en wel, hetgeen nog meer verwondering verwekt, alleen door het vergrootglas.» Door onvermoeiden arbeid, verzamelde RUYSCH een uitgebreid museum van anatomische preparaten van allerhande aard, waarvoor Czaar PETER hem in 1698 dertig duizend gulden betaalde. RUYSCH verzamelde nu een tweede museum, waarvan een gedeelte, na zijnen dood aan den koning van *Polen* voor twintig duizend gulden werd verkocht. Hij stierf den 12 Februarij 1731 in den hoogen ouderdom van bijna drie en negentig jaren. Zijne werken beslaan vijf deelen kwarto, en zijn mee-

rendeels uit het Latijn in andere talen overgebragt.

(NIEUWENHUIS, *Woordenboek van kunsten en wetenschappen*; VAN KAMPEN, *Beeknopte geschiedenis der Ned. lett. en wetens.*; Penny Cyclopaedia).

RUYTER, (MICHEL ADRIAANSZ. DE), *Neêrlands* grootste admiraal, werd den 24 Maart 1607 te *Vlissingen* uit zeer geringe, doch eerlijke ouders geboren. Als knaap was hij woelziek, onrustig, en strijdlustig, zoodat de onderwijzers hem de school moesten ontzeggen. In de lijnbaan der heeren **LAMPSSENS** te *Vlissingen*, won hij zes stuivers ter week, doch ook dit leven hem ras vervelende, ging hij in het elfde jaar zijns ouderdoms als bootsmansjongen in zee. Nu was hij naartig in het scheepswerk, en gezien bij zijne meerderen. Ook plagt hij naderhand dikwijls te zeggen: «dat hij in zijne jeugd nergens goed toe was, dan om ter zee te varen.» Vervolgens voer hij eenige jaren ter koopvaardij in dienst der heeren **LAMPSSENS** in wier lijnbaan hij vroeger had gewerkt. Op den ouderdom van vier en twintig jaren huwde hij **MARIA VELTERS VAN GRYPKERKE**, die hem tien maanden later door den dood ontviel, hem een dochttertje, **ALIDA** genoemd, nalatende. Als stuurman bezocht hij *Groenland* en het land van *Magelkaan*. In 1636 begaf hij zich ten tweede male in den echt met **CORNELIA ENGELS VAN Vlissingen**, die hem verscheidene kinderen schonk, maar hem ook weder door den dood werd ontrukkt. Als schout-bij-nacht in 1641 met een smaldeel naar *Portugal* gezonden, om den koning van dat land tegen de Spanjaarden te helpen, dreef hij den vijand op de vlugt, en werd door **JOHAN IV** met een' gouden gedenkpenning vereerd. Weder in dienst getreden van de heeren **LAMPSSENS**, bragt hij zijnen ouden meesters groot voordeel aan, en verdedigde meer-malen kloekmoedig hun schip en hunne goederen tegen de Spanjaarden en de Barbaarsche zeeroovers. Door den Franschen vrijbuiters **LA LANDE** overvallen, die alles goeden prijs verklaarde, maar hem toch vroeg, of hij ook dorst had, en wat hij verkoos, water of wijn? gaf **DE RUYTER** rustig ten antwoord: «Ben ik een gevangenen man, geef mij dan water, doch «ben ik vrij, zoo schenk mij wijn.» **LA LANDE**, getroffen door deze rondborstigheid, gaf hem een glas wijn, en liet hem verder ongemoeid met zijn schip vertrekken. Te *Salée* aangekomen, liet de opperste der stad hem door een' tolk vragen, hoe veel hij moest hebben voor een stuk Engelsch kastanje bruin laken, waarin de *Sant* (opperste) veel zin had.

DE RUYTER vroeg een' behoorlijken prijs, en toen hem werd afgedongen, antwoordde hij, dat hij het niet minder geven kon. De *Sant* hem nu te kennen gevende, dat hij zijn schip wel kon aanhouden, borst **DE RUYTER** eindelijk in ongeduld uit: «Was ik op mijn schip, gij «zoudt mij niet meer dreigen.» De *Sant*, niet ongevoelig voor trouw en eerlijkheid, leide nu de hand op **DE RUYTER**'s borst, en die van onzen held op de zijne, ten teeken van eeuwige vriendschap, terwijl hij zijn gevolg deze aanmerkelijke woorden toesprak: «Gij zijt getuigen, hoe «trouw en kloek deze Christen voor zijnen meester is; ik vertrouw, dat gij «zulks ook voor mij zult zijn, als de «nood dit van u eischen zal.» Andermaal, op dringend aanzoek van **JOHAN DE WITT**, in 's lands dienst getreden, verriette hij in de *Oostzee* tegen de Zweden, en in de drie zeeoorlogen, welke wij tegen den afgunstigen Brit hadden te voeren, wonderen van beleid en dapperheid. Wij zullen hier niet in bijzonderheden treden, die overal elders breedvoerig geboekt zijn. Den 19 Februarij 1674 de vrede met *Engeland*, op gunstige voorwaarden gesloten zijnde, waarover de ingezetenen zich uitermate verheugden, gaf men **DE RUYTER** den verheven, doch wel verdienden naam van *Redder des vaderlands*. Met *Frankrijk* echter, hetwelk *Engeland* in den laatsten zeeoorlog had bijgestaan, bleef de oorlog voortduren. De koning van *Spanje* geene kans ziende, om de opgestane Sicilianen, die door de Franschen werden ondersteund, te bedwingen, wendde zich tot de Algemeene Staten van ons vaderland om hulp. **DE RUYTER** vertrok hierop, aan het hoofd eener kleine vloot, naar de *Middellandsche zee*, en raakte den 8 Januarij 1676 met eene sterke Fransche vloot, onder den dapperen **DU QUESNE**, slaags. Men bevond zich tussehen de eilanden *Stromboli* en *Salino*. **DE RUYTER** streed op nieuw met fieren moed, verscheidene Fransche schepen zoodanig havenende, dat zij in lang geene dienst meer konden doen. De vijand telde vijftien honderd dooden, en durfde, schoon met twaalf kloeke schepen versterkt, den strijd niet hervatten. Eerst den 22 April 1676, kreeg men de Fransche vloot tot dertig oorlogsschepen, drie fregatten en negen branders aangegroeid, weder in de nabijheid van den berg *Etna* in het gezigt, en des namiddags omtrent vier ure raakte men aan elkander. Scherp was de strijd van weërskanten. De gansche zee scheen in den gloeienden *Etna* veranderd. Verscheidene Fransche schepen zetteden

alle zeilen bij, om uit den drang te geraken; doch naauwelijks had men ruim een half uur gevochten, toen DE RUYTER, die op het zonnedek stond om alles gade te slaan, het voorste gedeelte van zijn linkervoet verloor door een vijandelijken kogel, welke hem tevens de beide pijpen in het regterbeen vermorzelde. Onze held deed een val van eene hoogte van zeven voet, doch behield zijne tegenwoordigheid van geest. Telkens als hij het geschut hoorde afbranden, riep hij zijn volk toe: «Houdt moed, mijne kinderen, houdt moed: zoo moet men doen, om de zege te verkrijgen.» Tegen zeven ure namen de Franschen de vlugt, die men nog een uur lang al schietende najoeg. Des anderen daags stevende onze vloot naar de baai van *Siragossa*, alwaar DE RUYTER den 29 April 1676 's avonds tusschen acht en negen ure, na een smartelijk lijden, zeer gerust den geest gaf, in den ouderdom van negen en zestig jaren, ééne maand en vijf dagen. Het dankbare vaderland ver eerde zijne nagedachtenis met eene prachtige graftombe in de Nieuwe Kerk te *Amsterdam*, terwijl nog in onze dagen in de stad zijner geboorte een fraai metalen standbeeld voor hem is opgericht. Met aandoening sluiten wij de levensschets van *Neêrland's* grootsten zeeheld met de volgende dichtregelen van onzen ongekunstelden dichter H. H. KLIJN:

Rust, rust dan zacht o held! zoo hoog in deugd gezeten;
Het dankbaar Neêrlandsch volk kan nooit uw trouw ver-
(geten!)
In elk rechtschapen hart vindt gij uwe eerzuil staan, ...
Rust zacht! uw edle moed, uw roem zal nooit vergaan.

(BRANDT, *Het leven van de Ruyter*).

RYMER, (THOMAS), de geleerde uitgever van de groote verzameling van oor-

konden betrekkelijk de onderhandelingen van *Engeland* met vreemde mogendheden, bekend onder den naam van RYMER'S *Foedera*, was een der vele zonen van RALPH RYMER, uit de nabijheid van *North-allerton*, die, in 1663 deel genomen hebbende aan den opstand in het Noorden, het hoofd op het schavot verloor. THOMAS werd geboren in 1638 of 1639, en studeerde te *Cambridge* in de regten, doch legde zich vooral op de letterkunde toe. In 1692 werd hij benoemd tot 's lands geschiedschrijver, een post vroeger door SHADWELL en DRYDEN bekleed. Hij genoot daarvoor een jaarlijkse inkom van 200 Pst. Omtrent dezen tijd bestond het plan, om eene verzameling van oorspronkelijke stukken, behelzende de staatkundige onderhandelingen van *Engeland* met andere staten, in 't licht te geven. De voorstanders van dit loffelijk ontwerp, (dat voor den toekomstigen historieschrijver van zulk een uitgestrekt nut kon worden) waren MONTAGU (later graaf HALIFAX) en Lord SOMERS. De uitvoering daarvan werd opgedragen aan RYMER. Het eerste deel verscheen in 1703, en werd spoedig door de andere gevolgd. Dit werk stelde de verwachting van het publiek geenszins te leur. Het veranderde geheel de gedaante der Engelsche geschiedenis, zoo als blijkt uit de geschiedenis van RAPIN. Al de geschiedschrijvers van *Europa* vonden in dit werk groot behagen.

Niettegenstaande zijn inkomen als 's lands geschiedschrijver en zijne geldelijke belooning voor de *Foedera*, stierf hij den 14 December 1714 in de uiterste armoede. (*Penny Cyclopaedia*).

S.

SAAD-ED-DEEN, (KHOJA SAAD-ED-DEEN MOHAMMED EFFENDI), de vermaardste der Turksche geschiedschrijvers, werd in den aanvang der zestiende eeuw onzer jaartelling geboren. Zijn vader, HASSAN-JAN, een Perziaan van geboorte, bekleedde een post aan het hof van sultan SELIM I, en stond in hooge achting bij dezen wreeden monarch, dien hij in zijne laatste oogenblikken bijstond. Zijn zoon MOHAMMED werd met de pagies van het keizerlijk paleis opgevoed. Hij wijdde zich vervolgens aan de studie der Mahomedaansche theologie en regtsgeleerdheid, en werd muderris of professor aan het collegie behoorende tot de groote moskee

van *St. Sophia*. In 1573 benoemde hem SELIM II tot khoja of opvoeder van zijn zoon MOURAD, den vermoedelijken troonopvolger. De dood van SELIM, in December 1574, riep MOURAD tot den troon, die voor zijnen leermeester den grootsten eerbied koesterde, en in alles zijnen raad volgde. Ook MOHAMMED III, die in 1595 zijnen vader MOURAD opvolgde, vertrouwde hem de behandeling der teederste staatsbelangen. De *khoja-effendi* (gelijk SAAD-ED-DEEN dikwijls door de Oostersche schrijvers wordt genoemd), vergezelde MOHAMMED III, in 1596, in den Hongaarschen veldtocht; en de groote overwinning van *Keresztes* werd hoofdzakelijk toegeschreven aan zij-

nen invloed op den sultan, die in een oogenblik van groot gevaar het slagveld wilde verlaten. In 1598 werd hij door den sultan tot de hoogste geestelijke waardigheid (mufti) verheven, doch hij overleefde niet lang deze verheffing. Op het verjaarafeest der geboorte van den profeet, den 2 October 1599, in de moskee van *St. Sophia* opgegaan zijnde om te bidden, gaf hij onverwachts den geest, en werd door vier zijner zonen op het kerkhof der moskee van *Ayub* ter aarde besteld.

Het groot geschiedkundig werk van SAAD-ED-DEEN, vervaardigd op bevel van MOURAD III, voert ten titel *Tadj-al-Towarikh*, of de kroon der historien, en bevat een breedvoerig verhaal van de geschiedenis des rijks van deszelfs grondvesting in 1299 door OTHMAN, tot op den dood van SELIM I in 1520. De bouwstoffen zijn voornamelijk ontleend uit de vroegere werken van NESHRI, MOULANA-EDRIS en KEMAL, PASHA-ZADAH; doch deszelfs grootste verdienste bestaat in den vloeienden, sierlijken stijl, zoo dat zelfs Sir W. JONES verzekert, dat dit werk om de fraaiheid van stijl en den rijkdom van zaken met de beste geschiedkundige voortbrengselen van andere voorname mannen kan wedijveren. Zonderling is het, dat dit onschatbaar werk tot nog toe niet in druk is verschenen, schoon men daarvan in vele boekeringen handschriften aantreft. Er bestaat echter eene Italiaansche vertaling door VINCENTO BRATUTTI, onder den titel van *Cronaca dell' Origine e Progressi degli Ottomani, composta da Saidino Turco, e tradotta in Italiano*.

Behalve van dit groote werk was SAAD-ED-DEEN schrijver van den *Selim-Nemeh*, eene geschiedenis van SELIM I, of liever eene verzameling van anecdoten van dien vorst, hem door SELIM's vader, HASSAN-JAN, verhaald; deze verzameling wordt om hare oorspronkelijkheid op prijs geschat.

(VON HAMMER, *Histoire de l'empire Ottoman*; D'HERBELOT; *Biographie universelle*; *Journal Asiatique*).

SAADI, of zoo als zijn naam voluit in het Arabisch of Perzisch wordt geschreven SHEIKH MOSLIH EDDIN SAADI ALSHIRAZI, zijnde het eerste gedeelte van dezen naam een eertitel, de twee volgende woorden zijn bijnaam, terwijl het laatste de stad zijner geboorte *Shiraz* aanduidt. Hij werd aldaar in 1175—6 geboren. SAADI leidde als monnik een zwervend leven, en bezocht vele landen. Gedurende dit reizen werd hij gevangen genomen door de kruisvaarders, die hem aan de vestingwerken van *Tripoli* lieten arbeiden. Hij werd door

een' rijk koopman vrijgekocht, die hem naderhand zijne dochter met eenen bruidschat van honderd goudstukken ten huwelijk gaf. Hierop zinspeelt hij in zijn *Gulistan*. Deze vrouw stelde soms het geduld van den dichter op zware proeven «Op zekeren dag,» zegt hij, «vroeg zij mij, op verwijtenden toon, «of haar vader mij niet voor tien Dinars «van de Franken had losgekocht? Ik «antwoordde, ja, hij heeft tien Dinars «voor mijn rantsoen betaald, en u mij «voor honderd in handen gegeven.» Eene vrolijker anecdote wordt ons verhaald van zijne ontmoeting met den poët HEMÂM van *Tabriz*, die zijnen naam niet kende, maar alleen de plaats zijner geboorte. Deze hield hem den bodem van eenen beker voor (de Shiraziërs stonden bekend als vroeg kaal wordende), en vroeg: «Waarom zien de hoofden der Shiraziërs «er uit als dit?» SAADI keerde nu den hollen beker naar HEMÂM toe, vragende: «Waarom zijn de hoofden der Tabriziërs «even als dit?» HEMÂM vroeg hem nu, of hij eenige verzen van SAADI kende, en de derwisch haalde terstond eenige zijner fraaiste dichtregelen aan. Nu vroeg HEMÂM hem weder: «Stelt men hier de gedichten van HEMÂM op hoogen prijs?» SAADI reciteerde hierop het volgende couplet van zijnen dichtgenoot:

Tusschen het voorwerp mijner liefde, HEMÂM, en mij, hangt een sluier,
Doch het is tijd, dat de sluier verdwijne, en wij elkander zien.

En door deze vernuftige aanhaling werden de doorluchtige poëten met elkander bekend.

SAADI stierf in 1291, in den ouderdom van honderd zestien jaren. Zijne werken, bijeenverzameld door AHMED NASIK BEN SESAN bestaan uit de *Gulistan*, *Bostan*, *Gazels*, *Kasaid*, *Mokataat*, *Rubayat* (quatrijns) en verhandelingen van verschillenden aard in proza. De *Gulistan*, het beste zijner werken, is verdeeld in acht hoofdstukken: over de zeden der koningen; over de zeden der derwischen; over de voortreffelijkheid der tevredenheid; over de voordeelen der stilzwijgendheid; over de liefde en jeugd; over de onnoozelheid en den ouderdom; over de vruchten der opvoeding, en over de regelen des gedrags. De zeven eerste hoofdstukken bestaan meerendeels uit zedelijke verhalen en fabelen; het laatste is hoofdzakelijk eene verzameling van spreuken. Dit werk is menigmaal vertaald: in 't Fransch door DU RYER, (Fransch consul te *Alexandrië*), *Parijs* 1634, en in 't Hoogduitsch door OLEARIUS, die daarin werd geholpen door

een' oud Perzisch letterkundige HARWIRD. Naar de Hoogduitsche uitgave verscheen in 1654 te *Amsterdam* eene Nederduitsche vertaling van den *Gulistan*, een der beste handboeken, om zich in de Perzische taal te oefenen.

(VON HAMMER, *Geschichte der schönen Redekünste Persiens*).

SACCHETTI, (FRANCO), een vermaard tijdgenoot van BOCCACCIO, en een gelukkig opbouwer van den Italiaanschen prozastijl. De naauwkeurige dagteekening zijner geboorte is onbekend, doch BOTTARI meent, dat hij in 1335 het eerste levenslicht aanschouwde. Zijn vader was BENCHI DI UGUCCIONE, uit het geslacht van SACHETTI, een der aanzienlijkste in *Florence*. FRANCO SACCHETTI beoefende met geluk de letterkunde, en wist zich boven de vooroordeelen zijner eeuw te verheffen, zoo als blijkt uit twee zijner vertellingen, waarin hij den spot drijft met de zoogenaamde sterrewigchelarij en de geveinsde godsdienstigheid, die bijgeloovige plegtigheden voor echte godsvrucht wil doen doorgaan. SACCHETTI bekleedde onderscheidene aanzienlijke ambten in de republiek van *Florence*. Uit een zijner canzoni verneemt men, dat hij in jeugdigen leeftijd *Slavonië* bezocht, waarschijnlijk voor handelszaken; want hij beschrijft de ruwe onbeschaafde zeden en gewoonten der Slavoniërs, en zijne vurige begeerte om *Florence* weder te zien. Hij stierf omtrent het jaar 1410. Als schrijver kent men hem eene plaats toe naast BOCCACCIO. Hij liet onder anderen eene verzameling na van drie honderd vertellingen; sommige derzelve zijn door latere schrijvers omgewerkt; BÜRGER bij voorbeeld, heeft zich SACCHETTI's vierde *novella* toegeëigend, en tot eene luimige ballade vervormd, de *Keizer en de Abt*, zonder de bron aan te wijzen. Ook schreef SACCHETTI een comisch heldendicht, getiteld *La Battaglia delle Vecchie colle Fanciulle*, hetwelk hem aanspraak doet hebben op de eer, om als de vader der Italiaansche heroïsch-comische poëzij te worden aangemerkt.

(*Penny Cyclopaedia*).

SACCHI, (ANDREA), een der grootste meesters der Romeinsche schilderschool, was de natuurlijke zoon van BENEDETTO SACCHI, een' schilder van weinig naam; hij werd in 1599 in de nabijheid van *Rome* geboren. SACCHI leerde de beginselen der kunst bij zijnen vader, die hem vervolgens in de leer deed bij ALBANO, wiens beste leerling hij werd. Na eenige jaren vlijtige oefening overtrof hij zelfs zijnen meester, en schilderde verscheidene fraaije altaarstukken. SACCHI werkte

uiterst langzaam, hebbende tot stelregel, dat de verdienste eens schilders niet bestaat om veel middelmatig te leveren, maar weinig en uitstekend. Zijne bewondering der werken van RAPHAËL greinsde aan het overdrevene. Zijn tijdgenoot PASSERI verhaalt ons, dat, toen een zijner leerlingen hem onverwachts eene studie van RAPHAËL vertoonde, SACCHI terstond zijn eigen werk liet liggen, en in verwoering uitriep: «Hoe! men zou mij willen doen gelooven, dat RAPHAËL een mensch was; neen, hij was een engel!» SACCHI muntte niet minder uit in de theorie dan in de practijk, en stierf in 1661. NICOLAS POUSSIN bezocht zijne academie, doch zijn beste leerling was CARLO MARATTA, die na SACCHI's dood de eer zijns meesters roemrijk handhaafde.

(PASSERI; LANZI; FIORELLO).

SACHS, (HANS), wiens eigenlijke naam LOUTZDORFFER zou geweest zijn, was het uitstekendste dichterlijk genie, hetwelk *Duitschland* ten tijde der hervorming opleverde. Deze wijdloopige, doch hoogbegaafde schrijver, werd den 5 November 1494 te *Neurenberg* geboren. Zijn vader was een kleermaker, die hem bij eenen schoenmaker in de leer deed. Twee jaren later werd hij leerling bij LEONARD NUNNENBECK, een' wever van beroep, doch tevens een meesterzanger, die hem in de geheimen van het verzen-weven inwijdde. Zoo dra zijn leertijd was verstreken, zwierf hij, in deze dubbele hoedanigheid, gansch *Duitschland* door, vooral die steden bezoekende, welke het meest beroemd waren door hare rederijkkamers en meesterzangers. Na zijne pelgrims-reize vestigde hij zich te *Neurenberg*, alwaar hij (1519) in den echt trad met KUNEGUNDA KREUTZER, eene voortreffelijke vrouw, die hem vijf zonen en twee dochters schonk. Zij stierf in 1560, na al hare zonen overleefd te hebben. In het volgende jaar, op zes en zestig jarigen leeftijd, huwde hij weder BARBARA HARSCHER, welke vereeniging niet minder gelukkig uitviel dan de vorige. Zijn gezigt en gehoor verzwakkende, onttrok hij zich aan de samenleving, en sloot zich met zijne boeken op. Te midden dezer bezwaren, behield hij zijne vroegere opgeruimdheid, en bereikte den ouderdom van zeven en tachtig jaren, overlijdende den 25 Januarij 1578. Wanneer men HANS SACHS naar het aantal zijner werken afmeet, dan was hij ongetwijfeld een der grootste schrijvers, welke *Duitschland* ooit heeft opgeleverd. Men spreekt van meer dan zes duizend verschillende opstellen, waarvan slechts een gedeelte in vijf deelen folio is opgenomen.

Men kan hem dus zeer wel vergelijken met LOPE DE VEGA. En wanneer men hierbij in aanmerking neemt, dat hij daarenboven een handwerk uitoefende, dan wordt de vruchtbaarheid zijner pen nog meer bewonderenswaardig dan die des Spanjaards. Zijne geschriften zondigen echter grovelijk tegen den hedendaagschen smaak en de nieuwere denkbeelden. Een-vormigheid is mede een hunner grootste gebreken, zoo dat, wanneer men twee of drie zijner stukken leest, men, als ware het, genoegezaam met het geheel bekend is. Ook zondigt HANS SACHS niet zelden tegen de geschiedenis en het kostuum. Soms ziet men SEMIRAMIS en CLEOPATRA te zamen in hetzelfde stuk optreden. Inderdaad, hij was, volgens eigen zeggen, onbekend met het Latijn en Grieksch, en alles wat hij van de Ouden wist, had hij uit vertalingen geput. Gaarne geeft men hem echter den lof, dat hij steeds zijne pen ter bereiking der beste oogmerken gebruikte — om te hervormen en te onderwijzen. Ook was zijn gedrag onberispelijk, zoo dat men hem *Den eerlijken HANS* noemde.

(*Penny Cyclopaedia*).

SACHTLEVEN, (HERMAN), een vermaard Nederlandsch landschapschilder, werd in 1609 te Rotterdam geboren, en leerde de kunst bij JAN VAN GOIJEN. Hij bepaalde zich echter niet tot den stijl van zijnen meester, maar legde zich vlijtig toe op de studie der natuur. Hij bezocht de oevers van den Rijn en de Maas, die hem schilderachtige voorwerpen aanboden, welke hij naar 't leven heeft gevolgd. Naderhand niet tevreden met alles te nemen zoo als hij dit in de natuur ontmoette, bragt hij in zijn werk verscheidene behagelijke voorwerpen bijeen; en hij deed zulks met zoo veel smaak, dat men zijn groot vernuft en fraaije vinding in dit opzicht moet prijzen. Zijne verschilden waren helder en dun, en zijn werk woe- lig en sierlijk gestoffeerd. Hij had het geluk, dat zijne verdiensten door zijne tijdgenooten naar waarde werden geschat, en thans nog hoog worden gewaardeerd. VONDEL eens zijn kunstboek doorbladerd hebbende, waarin zich vele teekeningen naar het leven bevonden, gaf aan zijnen vriend SACHTLEVEN het volgende lofvers:

Lust het iemant ZACHT TE LEVEN,
Lucht te scheppen naar zijn' wil,
Die blijv' t'huis, gerust en stil:
Hij kan stil den Rijn opspreven,
Van oud Utrecht, en den Dom;
Tusschen de oevers van de stroomen,
Tusschen wijnberg, bosch, en boomen,
Zich verlustigen alom,
Sloten, steden en landouwen,
Kudden, vee, en dorp, en vlek,

Akkers, en gebuurte, en hek,
Bron, en waterval aanschouwen,
In zijn kamer, zoo hij maer
Opsla deze kunstpapieren,
Zoo vol levens, zoo vol zwieren,
Dat natuur bij wijlen daer
Stom staat, toornigh, en verbolgen,
Over dat, en over dit,
Over zwart, en over wit.
.....
Wie verdriet het op dees blâren,
Dus den Rijnstroom op te vaeren?

SACHTLEVEN, die den meesten tijd zijns levens te Utrecht woonde, overleed aldaar in 1685, in den ouderdom van zes en zevenzig jaren.

(HOUBRAGEN, *Levens der Ned. konst-schilders*; J. IMMERZEEL Jr., *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters*).

SACHTLEVEN, (CORNELIS), de broeder des voorgaanden, zag in 1606 te Rotterdam het eerste levenslicht. Men weet niet onder welken meester hij zich in de schilderkunst oefende, doch het is waarschijnlijk, dat hij een naauwkeurig waarnemer der natuur was. Hij zette zich te Antwerpen neder, en behaalde veel roem met zijne schilderstukken in den trant van BROUWER. Zijne gezelschappen van boeren en soldaten zijn geestig geschikt en los geschilderd. Op den voorgrond ziet men meestal eenig krijgsgereedschap, als vuurroer, degen, piek, hellebaard, vaandel, trom, een' hoed met vederbos, eene sjerp met gouden franje, enz., al hetwelk hij natuurlijk wist na te bootsen. Schoon men hem geen gelijken rang met BROUWER en TENIERS toekent, bezitten echter zijne werken groote verdiensten, en worden in de beste verzamelingen gevonden.

(*Penny Cyclopaedia*; HOUBRAGEN, *Levens der Ned. schilders*).

SACY, (ANTOINE ISAAC SILVESTRE DE), een beroemd Fransch orientalist, werd den 21 September 1758 te Parijs geboren. Zijn vader JACQUES ABRAHAM SILVESTRE was een achtenswaardig notaris der hoofdstad. Op den vroegen leeftijd van zeven jaren, verloor DE SACY zijn vader, doch de moeder droeg groote zorg voor zijne opvoeding, en gaf hem, uit hoofde zijner zwakke gezondheid, een' bekwamen huisonderwijzer. Hij maakte weldra groote vorderingen in de Latijnsche en Grieksche letterkunde, en beoefende daarna het Hebreeuwsch, Syrisch, Chaldeeus, Samaritaansch, Arabisch, Turksch en Ethiopisch. Bij deze veel omvattende studie, oefende hij zich daarenboven in 't Italiaansch, Spaansch, Engelsch en Hoogduitsch. Toen in 1795 de Nati-

onale Conventie eene school oprigtte voor de levende Oostersche talen, werd DE SACY tot professor voor het Arabisch benoemd. Dit gaf hem aanleiding tot het schrijven eener Arabische spraakkunst, welke hij hoofdzakelijk uit de werken van Arabische spraakkunstenaars zamenstelde, en waaraan hij vijftien jaren arbeidde. In 1806 werd DE SACY benoemd tot professor in 't Perzisch, en gaf zijne *Chrestomathie Arabe* in druk, welke fraaije uittreksels uit onderscheidene Arabische schrijvers in proza en poëzy bevat, zijnde verre weg het verdienstelijkste werk voor het gebruik der studerende jongelingschap, dat tot nog toe in 't licht is verschenen. In 1832 verhiel LOUIS-PHILIPPE hem tot pair van *Frankrijk*, en benoemde hem tot bewaarder der Oostersche handschriften in 's konings bibliotheek, en tot aanblijvend secretaris van de Academie der Inschriften. Op den 19 Februarij 1838 keerde DE SACY uit de kamer der pairs huiswaarts, en werd onderweg door eene beroerte overvallen. Naar zijne woning gebragt, overleed hij aldaar den volgenden dag, in den ouderdom van tachtig jaren. Hij droeg niet alleen veel bij tot vermeerdering onzer kennis van elken tak der Oostersche letterkunde; maar het was op zijne aanbeveling, dat te *Parijs* leerstoelen voor het Chineesch, Sanscrit en Indostansch werden opgerigt.

(M. REINAUD, *Notice historique et littéraire sur M. le Baron Silvestre de Sacy*).

SAGE, (ALAIN-RENÉ LE), een uitstekend Fransch romanschrijver en tooneeldichter, werd den 8 Mei 1668, in het dorp *Sarzeau*, in het departement *Morbihan*, geboren. Hij volbragt zijne studiën aan het Jezuïten-Collegie te *Vannes*, en was eenige jaren pachter der belastingen. In 1692 kwam hij te *Parijs*, trad aldaar op als advocaat, doch omhelsde spoedig het beroep van schrijver. De abbé DE LYONNE, zijn beschermer en vriend, schonk hem eene jaarwedde van zes honderd livres, en bewees hem de grootste dienst door hem de Spaansche taal te onderwijzen, en tevens op de Spaansche letterkunde opletten te maken. Onder de menigvuldige geschriften van LE SAGE, zoo in proza als poëzy, verdient vooral opmerking zijn *Gil Blas de Santillana*, een roman, welke immer met vernieuwd genoegen wordt herlezen. Deze zonderlinge eigenschap is niet zoo zeer toe te schrijven aan de geschiedenis van zijnen held, want zoo dra de geschiedenis bekend is, verliest een roman grootendeels zijne aantrekkelijkheid; de duurzame belangstelling in een roman vereischt

andere eigenschappen. Wanneer iemand een hoofdstuk van den *Gil Blas* heeft uitgelezen, zal hij het bijkans met hetzelfde genoegen andermaal lezen. En de reden is niet ver te zoeken. *Gil Blas* bevat eene reeks van schilderingen des menschelijken levens in alle toestanden. De onderscheidene lotgevallen van *Gil Blas* gaan ons weinig aan; wij herinneren ons alleen *Gil Blas* uit hoofde van de personen met welke hij ons in kennis brengt. Wij beminnen noch haten hem; wij bewonderen noch eerbiedigen hem. Hij verschaft ons toegang tot personen van allen rang en stand, wier gebreken en ondeugden met duurzame kleuren worden geschilderd. Schoon de belangstelling in dezen roman eenigermate ontstaat uit de groote verscheidenheid van avonturen, en de juiste teekening van zeden en gewoonten aan *Spanje* eigen, is het vooral als eene galerij van portretten, dat hij eene blijvende waarde behoudt. Gelijk in alle voortreffelijke werken van dien aard, dringt de schrijver ons nimmer iets op. Wij denken niet aan de verwonderlijke kunst van hetgeen ons zoo geheel eenvoudig en natuurlijk toeschijnt; het bevat niets te veel of te weinig. LE SAGE gaf de twee eerste deelen van zijnen *Gil Blas* in 1715 in het licht, toen hij den mannelijken leeftijd van zeven en veertig jaren had bereikt, en het laatste in 1735, toen hij den ouderdom van zeven en zestig jaren telde, zoo dat dit werk eene vrucht is van zijnen rijperen leeftijd. Het is in alle Europeesche talen overgebragt. Hij stierf den 17 November 1747 te *Boulogne*. Het grootste deel zijner werken is bijeen verzameld en uitgegeven onder den titel van *Oeuvres choisies de Le Sage*, in 16 deelen octavo, *Parijs*, 1810.

(*Dictionnaire biographique des grands hommes; Penny Cyclopaedia*).

SAKSEN, (MAURITS, Graaf VAN), een beroemd veldoverste, was de natuurlijke zoon van AUGUSTUS II, koning van *Saksen*, en de gravin van *Königsmark*, eene Zweedsche dame van hoogen rang. MAURITS werd den 15 October 1696 op een dorp nabij *Maagdenburg* geboren. Hij trad de militaire loopbaan in bij de belegering van *Rijssel*, destijds nog slechts den ouderdom van twaalf jaren bereikt hebbende. Vervolgens woonde hij het beleg van *Doornik* en den slag van *Malplaquet* bij. Naderhand vocht hij aan het hoofd van een regement ruitery in *Zweden* en *Hongarij*. In 1720 trad hij in Fransche krijgsdienst. Zes jaren later werd hij tot hertog van *Koerland* verheven; doch de Russen dwongen hem zijn hertogdom te verlaten, en hierop

keerde hij naar *Frankrijk* terug. Vooral onderscheidde hij zich in de veldtogten van 1733, 1734, 1735 en 1741, en klom op tot den rang van maarschalk. In 1744 kreeg hij het opperbevel over de Fransche legers in *Vlaanderen*, en behaalde de zege te *Fontenoi*, *Rocoux* en *Lafeldt*. Na den vrede van *Aken*, in 1748, werd hij door *Lodewijk XV* met eerbewijzingen overladen. Hij stierf echter reeds den 30 November 1750. *Maurits van Saksen* is de schrijver van een werk, getiteld: *Mes rêveries*, hetwelk veel belangrijks bevat, doch ook veel waarop men niet kan vertrouwen. Toen hij den hoogsten top van roem had bereikt, beging de *Académie Française* de ongerijmdheid, hem het lidmaatschap aan te bieden. *Maurits* was bescheiden genoeg, deze eer af te wijzen; want schoon hij in krijgssaken zeer ervaren was, zouden zijne letterkundige bekwaamheden dit geleerd ligchaam weinig eer aangedaan hebben, zoo als blijkt uit de volgende proeve zijner spelling, welke men in de *Biographie Universelle* vermeld vindt: *Ils veule me fere de la Cademie; sela miret come une bage a un chas*. De maarschalk was een man van groote gestalte, en buitengewone lichaamskracht. Hij kneep een' hoefijzer in zijne gespierde vuist gemakkelijk te zamen.

(*L'art de Vérifier les dates; Biographie universelle*).

SAKSEN-WEIMAR, (**BERNHARD**, hertog **VAN**), een der grootste krijgshelden uit de zeventiende eeuw, werd den 16 Augustus 1600 te *Weimar* geboren. Hij was de vierde der zeven zonen van *Johann*, hertog van *Saksen-Weimar*, en diende eerst onder zijnen broeder in den oorlog tusschen *Frederik V*, koning van *Bohemien*, en de *Oostenrijkers*. Van 1623 tot 1639, onderscheidde hij zich in *Duitschland* door de schoonste krijgsbedrijven; men beschouwde hem als een' der standvastigste en dapperste kampvechters voor de zaak van het Protestantismus. Hij was het, die na het sneuvelen van *Gustaaf Adolf* het opperbevel aanvaardde, en de overwinning bij *Lutzen* (16 Nov. 1632) voltooide. Na nog menig schitterend krijgsbedrijf stierf hij den 18 Julij 1639 aan eene pestkoorts te *Neuburg* aan den *Rijn*.

«De hertog van *Saksen-Weimar* volgde,» zegt *Schiller*, «het verheven voorbeeld van *Gustaaf Adolf*, in wiens school hij «was opgekweekt, en zou bij een langer «leven hem niet alleen hebben geëvenaard, maar misschien overtroffen. Bij «de persoonlijke dapperheid van den krijgs- «man voegde hij den vasten blik eens

«veldoversten; bij de moedige volharding «van den mannelijken leeftijd, het snelle «beraad des jongelings; bij de vurige «onstuimigheid van den soldaat de waardigheid van den vorst, de gematigdheid «van den verstandigen man en de kiescheid van den man van eer. Ongeschokt «in tegenspoed, vertoonde hij zich na de «gevoeligste nederlaag, weder met onverminderde vaardigheid en veerkracht. «Geen toeval kon zijnen stoutmoedigen «geest ter neder slaan, geene mislukking «zijnen onverwinnelijken moed dempen. «Zijne oogmerken waren verheven, mischien hooger dan hij ooit had kunnen «reiken. Doch mannen van zijn karakter «zijn niet onderworpen aan de gewone «wetten van voorzigtigheid, waardoor de «mensen in 't algemeen worden bestierd. «Bekwaam om meer te doen dan anderen «kenmerken zich hunne plannen door eene «stoutmoedigheid, welke aan vermetelheid grenst. *Bernhard van Saksen-Weimar* prijkt in de nieuwere geschiedenis «als een schoon voorbeeld dier krachtige «tijden, toen persoonlijke grootheid de «hoogste eertitel was, toen dapperheid «koningrijken won, en heldendeugd eenen «Duitschen ridder op den keizerlijken troon «verhieft.»

(*Biographie universelle; Schiller, Geschichte des dreissigjährigen Krieges*).

SALAH-ED-DEEN, (**MALEK-AL-NASSER SALAHDEEN ABU-MODHAFFER YUSEF**), den Europeischen lezer beter bekend bij den beroemden naam van *Saladin*, werd in 1137 geboren op het kasteel *Tecrit*, aan den *Tigris*, waarvan zijn vader *Ayub* gouverneur was. In Egyptische krijgsdienst getreden, klom hij van den rang van officier tot de hoogste waardigheden op, en werd, na den dood van *Noor-ed-deen* sultan van *Egypte* en *Syrië*. Gedurende de kruistogten was *Saladin* de dapperste kampvechter voor het Islamismus; hij behaalde op de Christenen verscheidene overwinningen, doch werd op zijne beurt door den Engelschen koning *Richard Leeuwenhart* verslagen. In de lente van 1192 drong *Richard* tot in de nabijheid van *Jeruzalem* door, waar *Saladin* den aanval afwachtte. Doch er ontstonden oneenigheden onder de kruisvaarders, zoodat zij onverrichter zake aftrokken. Weerzijds de bloedige worsteling moede, spraken men van onderhandelen. *Richard* deed den zonderlingen voorslag, dat *Malek-al-Adel Seif-ed-deen*, broeder van *Saladin*, tot het Christendom zoude overgaan, zijne zuster huwen en koning van *Jeruzalem* worden. Na eene ernstige onderhandeling, werd eindelijk dit voorstel verworpen. Men

sloot een bestand voor drie jaren, waarbij *Jeruzalem* aan den sultan verbleef, terwijl de Christenen in het bezit bleven van de kust van *Jaffa* tot *Tyrus*. SALADIN overleefde slechts eenige maanden het einde van den oorlog. Zijn gestel was ondermijnd door aanhoudende vermoeijensissen in den krijg. Eene galkoorts, welke hem te *Damascus* aangreep, voerde hem binnen twaalf dagen ten grave, en wel den 4 Maart 1192. Hij had ruim twintig jaren roemrijk geregeerd. Het overwigt zijner magt en zijner deugden werd erkend door de vrijwillige hulde van gelijktijdige vorsten. ABULFEDA verhaalt, dat bij zekere gelegenheid zijn stijgbeugel werd vastgehouden door KAÏSSAR-SHAH, een Seljukisch vorst van *Anatolië*, terwijl ALA-ED-DEEN, atabek van *Moussoul*, van het geslacht van ZENGHI, zijne kleederen in orde schikte, nadat hij was opgestegen. Zijn ijver voor de verbetering zijner staten blijkt uit het oprigten van talrijke fonteynen en caravansera's, vooral langs den weg naar *Mecca*, en de menigte openbare gebouwen, waarmede hij *Egypte* versierde.

(BOHADIN, *Saladini Vita et Res Gestae*; D'HERBELOT; DE GUIGNES; GIBBON; VAN HAMMER, *History of the assassins*, etc.).

SALIERI, (ANTONIO), een verdienstelijk componist, werd in 1750 te *Legnano* in het Venetiaansche geboren. Hij verloor zijn vader, een aanzienlijk koopman, toen hij slechts den ouderdom van vijftien jaren had bereikt, en besloot nu de muziek, welke hij voor uitspanning had geleerd, tot zijn beroep te kiezen. Zijn eerste meester was GIOVANNI PESCETTI, en de volgende LEOPOLD GASMAN. Deze laatste nam zijnen leerling mede naar *Weenen*, waar hij kennis maakte met GLUCK, die destijds in eenen kwijnenden toestand verkeerende, hem den last opdroeg, om de *Danaïdes*, te componeren, welke de groote Duitsche meester aan de *Académie royale de musique* moest leveren. Dit stuk werd te *Parijs* met den schitterendsten bijval uitgevoerd, en droeg niet alleen veel bij tot SALIERI's roem, maar bracht hem nagenoeg 20,000 Franken op. Naderhand componeerde hij voor verschillende schouwburgen onderscheidene opera's, waaronder zijn *Tartare*, of *Axur roi d'Ormus*, en *La Grotta di Trofonio*, den meesten opgang maakten. Hij overleed te *Weenen* in 1823. SALIERI was eenigermate een mededinger van MOZART, en vreemd is het, dat zijne muziek door het hof en de fatsoenlijke kringen van *Weenen* verkozen werd boven die van den grootsten dra-

matischen componist, die er ooit heeft bestaan.

(*Penny Cyclopaedia*).

SALIH-BEN-BAHLEH, een voortreffelijk Indiaansch geneesheer, die zich in de achtste eeuw, onder de regering van HAROUN AL RASCHID, te *Bagdad* nederzette. Hij verwierf zich eenen grooten roem door nog tijdig te ontdekken, dat IBRAHIM BEN SALIH, neef van den kalif, die door JADRIL BEN BACHTISHUA werd dood verklaard, slechts schijndood was. Een Arabisch schrijver (IBN ABI OSAIBIAH OIOUN AL-AMBA FI TABACAT AL-ATEBBA) geeft daarvan een opmerkenswaardig en omstandig verhaal. Het schijnt, dat SAHLI eerst alleen in de kamer ging, waar IBRAHIM lag, en terstond «hoorde men een geluid alsof iemand «met den palm van de hand over het «ligchaam streek.» Nu liet de geneesheer den kalif en eenige anderen binnen komen, en, ten bewijze dat IBRAHIM nog leefde, «haalde SALIH eene naald te voor- «schijn, en stak die tusschen den nagel «en het vleesch van den duim zijner «linkerhand. IBRAHIM trok nu oogenblik- «kelijk de hand naar zijn ligchaam.» Hierop beval SALIH, dat men hem van zijne doodskleederen zoude ontdoen, en dat hij gewassen zou worden, tot dat de reuk van den *hanut* verdween (1). Vervolgens vroeg hij om *kundus* (2), en blies er wat van in zijnen neus. Na verloop van tien minuten begon IBRAHIM zich te bewegen, vervolgens te niezen, en in zijn bed zich op te rigten, zich verbeeldende, dat hij geslapen had. Alleen klaagde hij, dat een hond hem in den duim had gebeten, en hij nog de pijn gevoelde, tevens den duim opstekende, waarin SALIH met de naald gestoken had. IBRAHIM leefde nog verscheidene jaren na dit voorval, en huwde de prinses ALABASA, dochter van ALMAHADI, en verkreeg het bestuur over *Egypte* en *Palestina*, en stierf in *Egypte*.

(*Fontes relationum de classibus medicorum*, vertaald in 't Engelsch door W. CURETON, met aantekeningen van professor H. H. WILSON in het *Asiatic Journal*; SPRENGEL, *Comment. in Dioscor. de mater. med.*, lib. II, cap. 192).

SALINAS, (FRANCISCUS), een gron- dig geleerd theorist in de muziek, werd in 1613 te *Burgos*, de hoofdstad van *Oud-Castilië*, geboren, van welke stad zijn

(1) *Hanut* is de naam van een reukwerk, dat men voor de lijk bereidt.

(2) De *kundus* is de wortel eener plant, inwendig geel en uitwendig zwart, welke doet zweeten en purgeren, en den dauwworm verdrijft.

vader quacstor of schatmeester was. Blind van zijne geboorte af, nam hij zijne toevlugt tot de muziek, eene kunst waartoe zijn ongelukkige toestand hem als van zelf aandreef. Gelijk zulks in dergelijke omstandigheden het geval is, maakte hij ongemeene vorderingen, zoodat hij spoedig een voortreffelijk orgelspeler werd. In zijne jeugd ontving hij onderwijs in 't Latijn van eene jeugdige vrouw, die daarin hoogst bedreven was. Zoodra SALINAS in deze taal genoegzaam was ervaren, bezocht hij de hoogeschool van *Salamanca*, waar hij zich vooral toeleide op 't Grieksch en de wijsbegeerte. Zoodanig toegerust, maakte hij zich gemeenzaam met de Grieksche schrijvers over de muziek, en schreef daarna zijn groot werk *De musica*, waarin hij aan de muziek der ouden de verschuldigde hulde bewijst; ook spreekt hij daarin over den rhythmus en de voetmaat der Grieken en Romeinen. SALINAS stierf, volgens THUANUS, in 1590. Hij stond in hooge achting bij paus PAULUS IV, die hem tot abt van *St. Pancratio*, in het koninkrijk *Napels*, verhief.

(JOHN HAWKINS's *History of music*; BURNEY's *General history of music*).

SALLUSTIUS of **SALUSTIUS**, een beroemd Romeinsch geschiedschrijver, wiens geheele naam was CAIUS SALLUSTIUS CRIPUS, werd in 't jaar 86 v. c. te *Amiternum* geboren, eene stad in het land der Sabijnen, nabij de bronnen van den *Aternus*. Hij ontving onderrigt van den spraakkunstenaar ATTEJUS PHILOLOGUS, die hem een kort begrip der Romeinsche geschiedenis gaf, waaruit hij onderwerpen tot eigene stijloefening kon kiezen. Door CAESAR's bescherming tot praetor benoemd, vertrok hij naar *Numidië*, waar hij zich, volgens DIO CASSIUS, door plundering en afpersing, zoo vele schatten vergaderde, dat hij bij zijne terugkomst te *Rome* het beroemde paleis bouwde, hetwelk naderhand door de keizers werd bewoond, en eerst ten tijde van ALARIC is verwoest. Hij huwde TERENTIA, de afgescheiden vrouw van CICERO, en stierf 34 jaar v. c., vier jaren vóór den slag van *Actium*. Het zedelijk karakter van SALLUSTIUS is door vele schrijvers met de donkerste kleuren geschilderd. Men legt hem de grootste ongebondenheid te last, welke men te minder in hem verschoont, wijl hij in zijne werken de lofprediker is van deugd en matigheid.

SALLUSTIUS schreef eene geschiedenis over de zamenzwering van CATILINA en den oorlog tegen JUGURTHA, alsook eene algemeene Romeinsche geschiedenis. De beide eerste werken zijn geheel tot ons gekomen, doch van het laatste bezitten wij

slechts eenige brokstukken. De verdiensten van SALLUSTIUS als geschiedschrijver springen te meer in 't oog als men bedenkt, dat de Romeinen vóór hem geen werk hadden aan te wijzen, dat den naam van geschiedenis waardig was. Vroegere schrijvers verhaalden de gebeurtenissen naar tijdorde, zonder zich om de oorzaken en gevolgen te bekommeren, en waren dus niet meer dan kronijkschrijvers. SALLUSTIUS koos THUCYDIDES tot voorbeeld, bij wien hij dikwijls wordt vergeleken. De beste uitgave zijner werken, waarvan in vele Europeesche talen overzettingen bestaan, is die van HAVERKAMP, *Amsterdam en Utrecht*, 1742.

(NIEBUHR, *Römische Geschichte*; STUART, *Romeinsche geschiedenissen*; ROLLIN, *Histoire romaine*).

SALMASIUS, (**CLAUDIUS**), wiens eigenlijke naam was CLAUDE DE SAUMAISE, werd in 1596 in de nabijheid van *Sémur* in *Auxois* geboren. Zijn vader, lid van het parlement van *Bourgondië*, was een man van groote geleerdheid; deze vertaalde het werk van DIONYSIUS van *Alexandrië* in Fransche verzen. De jonge SALMASIUS werd door zijnen vader te huis opgevoed, en maakte zulke verbazende vorderingen, dat hij, nog slechts tien jaren oud, PINDARUS kon lezen, en vloeiende Grieksche en Latijnsche verzen maken. Op den ouderdom van zestien jaren werd hij, ter voltooiing zijner studiën, naar *Parijs* gezonden. Hier maakte hij kennis met CASSAUBONIUS, door wiens invloed hij, tegen den zin zijns vaders, werd overgehaald, om de gevoelens der Protestanten te omhelzen. Van *Parijs* begaf hij zich naar *Heidelberg*, waar hij de Roomsche-Katholieke godsdienst plegtig afzwoer. Hier knoopte hij vriendschap aan met den regtsgeleerden DENYS CODEFROY, alsmede met GRUTER, die, zijne talenten op prijs schattende, hem met *Duitschland's* grootste geleerden in betrekking bragt. Gedurende zijn verblijf in deze stad, vervolgde hij zijne studiën met de grootste volharding, en las niet alleen de Grieksche en Latijnsche schrijvers, die destijds uitkwamen, maar ook vele andere, die in de bibliotheek der hoogeschool in handschrift aanwezig waren. Hij besteedde elken derden nacht geheel aan de studie, totdat hij ten laatste door eene ernstige ziekte werd aangetast. In 1623 huwde SALMASIUS de dochter van MERCIER, en vestigde zich in de nabijheid van *Parijs*, hoofdzakelijk zich bezig houdende met het schrijven van zijn uitgebreid werk *Pliniae exercitationes in Caii Julii Solini Polyhistora*, hetwelk in 1629 te *Parijs* in twee deelen

folio verscheen, en in 1689 te *Leyden* herdrukt werd, met een aanhangsel getiteld: *De homonymis Hyles Iatricae exercitationes, necnon de Manna et Saccharo*, een werk van verbazende geleerdheid. Het omvat niet alleen moeilijke punten over de Grieksche en Romeinsche geschiedenis, aardrijkskunde en oudheden, maar handelt breedvoerig over planten, kruiden en mineralen, bij de ouden bekend. Ten einde zich des te beter voor de zamenstelling voor te bereiden, beoefende SALMASIUS het Hebreeuwsch, Perzisch en Arabisch, waarmede hij weldra zeer gemeenzaam werd. Onderscheidene vorsten noodigden hem uit, om zich in hunne staten te vestigen. De Venetianen, de universiteit van *Oxford* en zelfs de paus deden hem aanbiedingen, doch hij wees al deze aanzoecken van de hand. Eindelijk echter nam hij in 1631 eenen leerstoel in de letteren oudheidkunde aan te *Leyden*, en hoewel LODEWIJK XIII hem zes duizend gulden in het jaar voor de terugkeering in zijn vaderland wilde toestaan, bleef hij aldaar. In 1650 ging hij naar *Zweden*, om een bezoek af te leggen bij koningin CHRISTINA, die hem had geschreven, dat zij zonder hem niet gelukkig kon leven. De luchtgesteldheid van *Zweden* nadeelig op zijne gezondheid werkende, keerde hij reeds het volgende jaar naar *Leyden* terug.

Na den dood van KAREL I van *Engeland*, werd SALMASIUS door KAREL II, die zich destijds in *Holland* bevond, uitgenoodigd, om eene verdediging van zijn vader en het koningschap te schrijven; hij deed zulks, en maakte dit werk openbaar onder den titel van *Defensio regia pro Carlo I*, 1649, waarop MILTON antwoordde in zijne *Defensio pro populo anglicano*. SALMASIUS schreef een wederantwoord, doch bragt het niet ten einde. Hij stierf te *Spa* in September 1652. « Zijne kunde, » zegt VAN KAMPEN, « was wezenlijk groot, en « bijkans alle wetenschappen omvattende, « doch ongelukkig niet door den zachten invloed der bevalligheden gewijzigd. « Stuursch en bits van aard, keurde hij « niemand boven zich zelve, en scheen « het zich tot eere te rekenen, vele vijanden te hebben. Den onsterfelijken DE « GROOT, die hem toch den besten tolk der « oudheid genoemd had, smaadde en lasterde hij. » Men vindt bij FOPPENS, in de *Letterkundige Geschiedenis des Vaderlands*, eene lange lijst zijner werken.

(SAXE, *Onomast.*, T. IV. p. 189; FOPPENS, T. I. p. 186, 187; VAN KAMPEN, *Beknopte Gesch. der Ned. Lett. en Wetensch.*).
II.

SAMSOE, (OLE JOHAN), een Deensch letterkundige, werd den 2 Maart 1759 te *Nestved* geboren. Zijn vader in ruime omstandigheden verkeerende, werd hij te huis door een' bekwaam opvoeder onderwezen. Vervolgens bezocht hij de school te *Colding*, en daarna de universiteit van *Kopenhagen*, waar hij ongemeene bekwaamheden aan den dag leide, en met eenige geleerden vriendschap sloot. Een zijner boezemvrienden was RAHBEK, met wien hij in den zomer van 1782 eene reis deed door *Duitschland*. De beide vrienden bezochten op hunne terugreis, in den herfst van 1784, *Frankrijks* hoofdstad. Het werd nu noodig dat SAMSOE uitzag naar eene vaste betrekking; want, schoon zijn vader hem een voor dien tijd vrij aanzienlijk vermogen in staatspapieren naliet, waren deze fondsen echter aanmerkelijk in waarde gedaald, terwijl zijne reis hem groote sommen had gekost. Op raad van een' zijner vrienden verzocht hij om den post van onderwijzer der koninklijke pagies, welken hij gedurende vijf jaren bekleedde, waarna hij met behoud van zijn jaarlijksch inkomen werd ontslagen. SAMSOE wijdde nu al zijnen tijd aan de letterkunde. Behalve zijne Scandinavische vertellingen, waaronder *Frithiof*, ondernam hij eene vertaling van CICERO's *de Officiis*. Hij beproefde nu zijne krachten aan onderscheidene letterkundige onderwerpen, en verwierf zich eensklaps eenen schitterenden naam, door zijn treurspel *Dyveke* (gegrond op de historie van de schoone minnares van CHRISTIAAN II en hare heerschzuchtige moeder). Hij mogt den roem, dien hij hiermede inoogste, niet beleven, overlijdende den 24 Januarij 1796. Op den dag zijner ter aarde bestelling werd dit stuk ten tooneele gevoerd. Dit treurspel en zijne vertellingen maken de twee deelen uit zijner nagelatenen werken, door zijn vriend RAHBEK uitgegeven.

(*Penny Cyclopaedia*).

SANCHO, (IGNATIUS), een talentvol Neger, werd in 1729 aan boord van een slavenschip geboren, en naar *Carthagena* gevoerd. Nog in jeugdigen ouderdom werd hij naar *Engeland* gebragt, en aan drie zusters afgestaan, die hem den naam van SANCHO gaven. De hertog van MONTAGUE nam hem in zijne dienst; deze moedigde zijnen lust in het beoefenen der letteren aan, en de hertogin liet hem bij haren dood een klein jaargeld na. SANCHO huwde nu een onbemiddelde vrouw, zette eenen kruidenierswinkel op, en dreef deze nering tot op zijnen dood, die in 1780 voorviel. STERNE, GARRICK en andere

voornaam geleerden vereerden hem met hunne vriendschap. Hij schreef in 't Engelsch brieven, eenige gedichten en eene verhandeling over de muziek.

(*Dictionary of Biography*).

SANCHUNIATHON, een Phenicisch schrijver, wiens leeftijd onzeker is. Sommigen maken hem tot een' tijdgenoot van SEMIRAMIS; anderen zeggen, dat hij ten tijde van den Trojaanschen oorlog leefde. Volgens het algemeen gevoelen was *Berytus* de plaats zijner geboorte. Hij was een tijdgenoot van ADONILIBNAS, koning van *Byblos*, wiens geheimschrijver hij werd. Op aansporing van dezen vorst, schreef hij zijn hoofdwerk, eene Geschiedenis van *Phenicië*, waarin hij zoowel de godsdienstige als de wereldlijke geschiedenis van zijn eigen land, alsook de theologie der Egyptenaren beschrijft. Het oorspronkelijke werk van SANCHUNIATHON, in het Phenicisch geschreven, is nu verloren; doch er bestaat van hetzelfde eene Grieksche vertaling, door PHILO van *Byblos*. Van deze vertaling kende men slechts eenige brokstukken, totdat in 1835 de kolonel PEREIRO, of volgens anderen een Duitsch wondarts, in het klooster van *Santa Maria de Merenhao* (in de provincie *Entre Douro e Minho* in *Portugal*) een handschrift ontdekte, hetwelk al de negen boeken van PHILO's overzetting bevatte. De ontdekking van dit belangrijk werk baarde in gansch *Europa* veel opzien; doch de gevoelens der geleerden waren verdeeld. Eenigen verklaarden dit werk eene vervalsching van PHILO, terwijl anderen, en inzonderheid GROTEFEND, zich alle moeite getroostten, om de bewijzen te leveren, dat het werk inderdaad eene vertaling was van SANCHUNIATHON, door PHILO in het Grieksch overgebracht. De twist werd in *Duitschland* met groote warmte voortgezet, en de uitslag daarvan was, dat eindelijk bijkans alle geleerden het werk voor nageemaakt verklaarden. In 1836 gaf WAGENFELD daarvan eene Duitsche vertaling, met eene inleidende verhandeling van GROTEFEND, onder den titel van *Sanchuniathon's Urgeschichte der Phönizier, in einem Auszuge aus der wieder aufgefundenen Handschrift von Philo's vollstünd.*

(C. L. GROTEFEND, *Die Sanchuniathonische Streiffrage nach ungedruckten Briefen gewürdigt*; SCHMIDT, *Der neu entdeckte Sanchuniathon, ein Briefwechsel*; MOYERS, *Die Phönizier*).

SANCROFT, (WILLIAM), een geleerd Prelaat der Engelsche kerk, werd in 1616 te *Fresingfield* in *Suffolk* geboren, en studeerde te *Cambridge*. In 1677 werd hij tot aartsbisschop van *Canterbury* ver-

heven. SANCROFT was een der zeven kerkvoogden, die zich krachtdadig tegen de dwingelandij van JACOBUS II verzetteden. Het verzoekschrift dat zij inleverden werd als oproerig uitgekreten, en SANCROFT met de andere prelaten in den *Tower* opgesloten. De regtbank sprak hen echter van de aanklagt vrij. Toen koning JACOBUS de vlucht had genomen, en WILLEM III den Britschen troon beklom, weigerde SANCROFT den gevorderden eed af te leggen, en moest alzoo zijne waardigheid van aartsbisschop nederleggen. TILLOTSON werd zijn opvolger. SANCROFT begaf zich naar *Fresingfield*, de plaats zijner geboorte, waar hij zeer afgezonderd leefde, totdat hij den 24 November 1693 overleed. Hij werd aldaar op het kerkhof begraven onder eene tombe, op welke, onder anderen, de volgende karakteristieke woorden van hem zelve te lezen staan: «WILLIAM SANCROFT, in deze parochie geboren; naderhand, door Gods genade, aartsbisschop van *Canterbury*; eindelijk van alles beroofd wat hij met geen goed geweten kon behouden, keerde herwaarts om zijn leven te eindigen, en belijdt hier aan den voet dezer tombe, dat, gelijk hij naakt ter wereld kwam, hij even naakt in den schoot der aarde moet wederkeeren; de Heer gaf, de Heer nam, (zoo als het den Heer behaagt zoo geschieden de dingen), gezegend zij de naam des Heeren!»

(*Penny Cyclopaedia*; *Dictionary of Biography*).

SANCTORIUS, of **SANTORIO**, een beroemd Italiaansch geneesheer, werd in 1561 te *Capo d'Istria* geboren, studeerde in de medicijnen te *Padua*, alwaar hij vervolgens tot hoogleeraar werd benoemd. Weldra begon hij eene reeks van waarnemingen over de onmerkbare uitwaseming, die zijn naam door geheel *Europa* bekend maakten. Om deze proeven des te beter te bewerkstelligen, maakte hij een' zekeren wiskunstigen stoel, die zoodanig op veren hing, dat daarmede alles zóó goed en juist kon gewogen worden, als op een paar schalen. Door dit middel ontdekte hij hoe veel onder zijn voedsel door uitwaseming verminderde, welke hoeveelheid hem tot voeding verstreekte, en hoeveel zich daarvan door andere kanalen ontlastte. Gedurende vijftien jaren hield hij te *Padua* voor een talrijk gehoor hoogst belangrijke voorlezingen, totdat hij van wege zijnen ongemeenen roem dikwijls door voornaam lieden naar *Venetië* werd geroepen, om hem over bijzondere ziektegevallen te raadplegen. Dit was oorzaak dat hij besloot zich aldaar als ge-

neesheer neder te zetten. Zijne bedanking werd, met behoud zijner jaarwedde, aangenomen. Met dit bewijs van openbare achting vestigde hij zich te *Venetie*, alwaar hij in 1636, in den ouderdom van vijf en zeventig jaren overleed. Hij werd ter aarde besteld in het klooster der Serviten, waar men een marmeren standbeeld te zijner eere oprigtte. Onder zijne talrijke werken onderscheidt men vooral *Ars de statica medicina sectionibus aphorismorum septem comprehensa*, Venet. 1614, 12mo. Dit werk, waardoor zijn naam het meest bekend werd, is in onderscheidene talen overgebragt. Het bevat de uitkomsten eener lange reeks van waarnemingen betreffende het gewigt van zijn eigen lichaam, en de uitwendige oorzaken van deszelfs vermeerdering of vermindering. Hij handelt vooral over de onmerkbare uitwaseming, van welker behoorlijk bedrag hij echter te onregt 's menschen gezondheid en ziekte geheel afhankelijk maakt. Ook zijn *Commentarius in primum fen primi libri canonis Avicennae*, Venet. 1626, fol., verdient vermelding. Hij beschrijft daarin een instrument hetwelk hij had uitgevonden, om de kracht van den pols te meten, alsmede verscheidene nieuwe instrumenten voor de chirurgie. Ook was hij de eerste geneesheer die door middel van den thermometer (toen nieuwelings uitgevonden) de hitte der huid in verschillende ongesteldheden wilde waargenomen hebben. Al zijne werken zijn bijeen verzameld, en in vier deelen, 4to, te *Venetie* in 1660 uitgegeven.

(ADISSON, *Spectator*, No. 25; HALLER, *Biblioth. Medic. Pract.*).

SANDEMAN, (**ROBERT**), de stichter der godsdienstige secte, de Sandemanianen geheeten, werd in 1718 te *Perth* geboren. Hij was aanvankelijk een linnenkooper, en huwde CATHARINE GLAS, dochter van JOHN GLAS, leeraar bij de Presbyterianen, die in 1728 van zijn ambt werd ontzet, uit hoofde zijner zondervinge godsdienstige denkbeelden, welke SANDEMAN omhelsde, en voortplantte. In 1757 gaf hij zijne brieven in 't licht over den *Theron and Aspasia* van JOHN HERVEY, waarin hij de eigenaardigheden van zijn stelsel op eenen bevattelijken toon ontwikkelde. Hij vertrok in 1760 naar *Londen*, waar hij op verschillende plaatsen predikte, en grooten toeloop had. Vier jaren later echter verwijderde hij zich naar de Amerikaansche volkplantingen, waar hij 1771 overleed.

Onder de oefeningen waardoor zich de Sandemanianen van andere Christenen onderscheiden, behooren: hunne wekelijk-

sche bediening van het Heilige Avondmaal; hunne liefde-feesten, waaraan ieder lid niet alleen mag, maar moet deel nemen, en welke daarin bestaan, dat men tusschen de voor- en namiddag godsdienst in de consistorie-kamer of ten huize van een der leden gezamenlijk den maaltijd gebruikt; hun broederkus bij de aanneming van een nieuw lid, en op andere tijden, wanneer men zulks noodzakelijk of gepast acht; hunne wekelijksche geldinzamelingen ter ondersteuning der armen en ter bestrijding van andere uitgaven; onderlinge vermaning; onthouding van dierlijk voedsel; het wasschen van elkanders voeten als een bewijs van verzoening en toegenegenheid; gemeenschap van goederen in zoo verre een iegelijk wordt beschouwd als al het zijne over te hebben voor den nood der armen en de kerk; de ongeoorlooftheid van aardsche schatten te verzamelen zonder daarvan een nuttig gebruik te maken. Overeenkomstig deze bepaling mogen zij geen geld op interest geven. De Sandemanianen zijn geene vijanden van openbare en bijzondere gemakkelijkheden, mits die geene aanleiding geven tot zondigen. En daar zij het lotwerpen als eene heilige zaak beschouwen, mogen zij aan geene loterijen of andere kansspelen deel nemen.

De secte der Sandemanianen is talrijker in *Amerika* dan in *Engeland*.

(*Penny Cyclopaedia*; *Dictionary of Biography*).

SANDOVAL, (**FRAY PRUDENCIO DE**), een bekwaam Spaansch geschiedschrijver, werd omstreeks den jare 1560 te *Valladolid* geboren. Zijne ouders hem voor de kerk opgevoed hebbende, trad hij in de orde der Benedictijnen, en oefende zich vlijtig in de burgerlijke en kerkelijke oudheden van *Spanje*. Door zijne geschriften eenigen naam gemaakt hebbende, werd hij abt van San Isidro de Guongua te *Valladolid*, en kort daarna geschiedschrijver van PHILIPPUS III. Deze vorst belastte hem met het vervolgen der *Cronica general* van AMEROSIO DE MORALES, welke SANDOVAL onder den titel van *Historia de los Reyes de Castilla y de Leon* in 't licht zond. Andere geschiedkundige werken, welke hij inmiddels uitgaf, trokken meer en meer de opmerkzaamheid van PHILIPPUS, die hem het bisdom van *Tuy* in *Gallicië* toevertrouwde, hetwelk SANDOVAL behield tot dat hij in 1612 naar *Pampelona* werd verplaatst. SANDOVAL sleet geheel zijn leven in het doorzoeken der openbare archieven en voornaamste bibliotheken, waarin hij menige belangrijke oorkonden vond. Hij stierf den 17 Maart 1621, in

den ouderdom van een en zestig jaren. Behalve het bovengenoemde, schreef SANDOVAL verscheidene andere werken over de geschiedenis en de oudheden van zijn vaderland, onder anderen *Historia de la Vida y hechos del emperador Carlos V*, in twee deelen. Dit werk wordt hoogelijk geprezen door ROBERTSON, die er voor zijne *Geschiedenis van Karel V* gebruik van maakte. Zijn stijl is vloeiend en onopgesmukt, en zijne geleerdheid uitgebreid, schoon hij, gelijk de meeste schrijvers zijner eeuw, wel eens door een' te sterken geest van nationaliteit werd gedreven.

(*Penny Cyclopaedia*).

SANNAZARO, of **SANNAZARIUS**, (**JACOPO**), een beroemd Italiaansch dichter, werd in 1458 te *Napels* uit een adellijk Spaansch geslacht geboren. Zijne gedichten en canzonnetten, die het hart zijner beminde niet konden vermurwen, verschaften hem de bescherming van prins **FREDERIK van Napels**; en deze bescherming droeg voor SANNAZARO de schoonste vruchten, zoo dra deze prins den troon van *Napels* beklom. De koning schonk hem een landgoed aan het bekoorlijk strand van *Mergellina*, aan den voet van *Mont Posilipo*, waar hij de dagelijksche bezigheden der visscherlieden zag, onder eenen helder blaauwen hemel en in een zacht klimaat, hetwelk hunnen arbeid minder lastig makende, hun een poëtisch voorkomen geeft. Ook munten zijne *Visschers-liederen* uit door levendigheid van beschrijving en getrouwheid van teekening. Zijne *Arcadia*, waarin hij met dichterlijk vuur de tooneelen en bezigheden van het herdersleven beschrijft, bestaat uit proza en poëzy, en wordt om de sierlijkheid van stijl en de zuiverheid van taal bewonderd. Ook beschouwt men SANNAZARO als een' der beste Italiaansche klassieken. De *Arcadia* heeft vele uitgaven beleefd, en is nog niet vergeten. SANNAZARO schreef tevens Latijnsche verzen. Zijn *Partu Virginis*, waaraan hij twintig jaren arbeidde, verwierf de goedkeuring van twee pausen **LEO X** en **CLEMENS VII**.

Toen zijn doorluchtige beschermmer, koning **FREDERIK**, door het verraad van zijnen bloedverwant **FREDINAND den Katholiken van Spanje**, werd verdreven, volgde hij hem in zijne ballingschap, en vertoefde in *Frankrijk*, tot dat **FREDERIK** stierf. Nu keerde hij naar *Napels* terug, alwaar hij in 1530 overleed. Hij werd ter aarde besteld in eene kerk (aan de helling van *Mont Posilipo*), welke hij gebouwd en toegewijd had aan de Maagd **MARIA**. Hier ziet men nog een gedenkteeken voor hem opgericht.

(*Penny Cyclopaedia*).

SANSEVERO, (**RAYMOND DI SANGRO**, Prins **VAN**), een beroemd Italiaansch dichter, een man van veelzijdige talenten, werd in 1710 te *Napels* geboren. Hij deed menige ontdekking in de werktuig-, water- en vestingbouwkunde, de schilderkunst en andere kunsten en wetenschappen. Hij overleed in 1771. Onder zijne werktuigkundige uitvindingen behoort een vierwielig voertuig, om over de oppervlakte van het water te glijden; hij nam daarmede proeven in de golf van *Napels*.

(*Dictionary of Biography*).

SANSON, (**NICOLAS**), in *Frankrijk* de schepper der aardrijkskunde geheeten, werd den 20 December 1600 te *Abbeville* geboren. Zijn vader, die denzelfden naam voerde, zeer ervaren in de aardrijkskunde, begeerde, dat al zijne zonen deze wetenschap zouden beoefenen; doch **NICOLAS** beantwoordde het best aan zijn oogmerk. Aan het *Jezuïten-collegie van Amiens* opgevoed zijnde, wijdde hij vervolgens al zijnen tijd aan de beoefening der aardrijkskunde. Naauwelijks den ouderdom van zestien jaren bereikt hebbende, vervaardigde hij eene kaart van het oude *Gallië*, overtreffende die van **ORTELIUS** en **GERARD MERCATOR**. Hij trad vroegtijdig in den echt, en trachtte door handelszaken in de behoeften van zijn gezin te voorzien; doch den meesten tijd aan zijne lievelingsstudie opofferende, ging hij dagelijks achteruit, zoo dat hij in 1627 zijnen boedel aan de schuldeischers afstond. Hierop begaf hij zich naar *Parijs*, alleen zijne kaart van *Gallië* medenemende, welke hij nu in 't licht gaf. **RICHÉLIEU** nam hem in zijne bescherming, en stelde hem voor aan **LODEWIJK XIII**, die zich door hem in de aardrijkskunde liet onderwijzen, en hem vervolgens als ingenieur in *Picardijë* gebruikte. Toen de koning zich in 1638 in *Picardijë* bevond, om de bewegingen van het leger te besturen, was hij bij **SANSON** gehuisvest, en bewees zijnen leermeester de grootste oplettendheid. **SANSON** vergezelde den koning dikwijls op zijne uitstapjes, en werd meermalen in zijne raadsvergaderingen geroepen. In 1640 keerde **SANSON** naar *Parijs* terug, en kreeg kort daarna een brevet als geograaf des konings, met eene jaarwedde van 2000 livres. Ook werd hij tot staatsraad verheven, doch wilde den rang en de titels dezer waardigheid niet aannemen, uit vrees, dat zijne kinderen de beoefening zijner geliefkoosde wetenschap zouden laten varen. Zijne onafgebrokene werkzaamheid berokkende hem eene ziekte, waaraan hij, na eene tweejarige sukkeling, den 16 Julij 1667 bezweek.

SANSON vervaardigde nagenoeg drie honderd kaarten, welke door zijne zonen, in twee folio deelen, in 1693, werden uitgegeven. Er bestaat een portret van SANSON door EDELINCK. Hij had drie zonen, die allen zijne voetstappen volgden. NICOLAS, de oudste, werd den 27 Augustus 1628 vermoord, toen hij den kanselier SEGUIER voor de woede van het graauw wilde beschermen. NICOLAS had slechts den ouderdom van twee en twintig jaren bereikt. ADRIEN, de tweede zoon, volgde zijnen vader als koninklijk geograaf op, en stierf in 1718. GUILLAUME, de jongste, was zijnen broeder behulpzaam in het ontwerpen van kaarten en in het samenstellen zijner aardrijkskundige werken. Hij stierf in 1703, en werd in zijne bezigheden vervangen door zijnen neef P. M. SANSON.

(*Biographie universelle; La France littéraire*).

SAPPHO, eene vermaarde Grieksche dichteres, werd omstreeks 600 j. v. c., op het eiland *Lesbos*, geboren. Het was vroeger een algemeen gevoelen, dat SAPPHO zich zelven om het leven bragt, door, uit wanhopige liefde voor PHAON, van de Leucadische rots in zee te springen. Het is waar, dat in hare oden dikwijls gezinspeeld wordt op eenen jongeling, op wien zij verliefd was, en die haar vermeed, doch er is in hare gedichten geen spoor van den naam van PHAON; en zoo die benaming er in voorkomt, doelt zij waarschijnlijk op ADONIS, den gunsteling van VENUS, die in sommige legenden PHAON of PHAETON wordt geheeten. Het is derhalve niet onwaarschijnlijk, dat de wijze waarop zij VENUS beschrijft, als PHAON aansprekende, aanleiding heeft gegeven tot de vertelling van hare eigene hartstogtelijke liefde voor PHAON. Het verhaal van haren sprong van de Leucadische rots is insgelijks een bloot verdichtsel, hetwelk ontstaan is uit eene verbloemde poëtische uitdrukking, welke sommige dichters bezigden, om eene hevige liefde aan te duiden, waarvoor men verligting zocht door van de Leucadische rots in zee te springen. Het is tevens onnoodig, om SAPPHO van losbandige zeden vrij te spreken. Te *Athene* leefden destijds de vrouwen in de grootste afzondering, en de vrije omgang van geleerde vrouwen, zoo als die van SAPPHO met hare talrijke vrienden, deed haar door de Atheners als eene onzedelijke vrouw beschouwen, hetgeen door F. G. WELCKER, in een werkje getiteld *Sappho von einem herrschenden Vorurtheil befreit*, overtuigend genoeg is tegengesproken.

Met uitzondering eener enkele volledige ode en een groot aantal kleine brokstukken, zijn SAPPHO's gedichten niet tot ons gekomen; doch hetgeen wij bezitten is voldoende, om de bewondering der ouden te regtvaardigen. In warmte en zuiverheid van gevoel, in bevalligheid en zoetvloeiendheid, en in kieschheid en schoonheid van uitdrukking, is SAPPHO misschien nimmer door eenig lierzanger van den ouden of nieuweren tijd overtroffen. SAPPHO vond een metrum uit, dat haren naam draagt. De fragmenten harer gedichten zijn gewoonlijk met die van ANACREON bijeen gedrukt. De beste Hoogduitsche vertaling is die van K. L. KANNEGESSER, *Berlijn*, 1827.

(BODE, *Geschichte der Hellenische Dichtkunst*).

SARDANAPALUS, de naam, welken de Grieksche en Romeinsche schrijvers aan den laatsten koning van *Assyrië* geven. Hij was een rijk en magtig koning, doch zoo weelderig, dat hij zijn leven sleet in zijn paleis te *Ninus* of *Ninive*, te midden zijner vrouwen. De eenigste mannelijke daad, welke men van SARDANAPALUS vindt opgeteekend, was tevens de laatste. ARBACES, zijn satraap in *Medië*, op zekeren dag met veel moeite toegang tot zijnen meester bekomen hebbende, vond hem, tot zijne verbazing, omringd van zijne vrouwen, en zich met de nietigste dingen bezig houdende. In zijne verontwaardiging deelde ARBACES deze ontmoeting met den koning aan zijne vrienden mede. Men ontwierp eene zamenzwering, en ARBACES, geholpen door BELESYS, een Babylonisch priester, trok op tegen *Ninive*. Aanvankelijk trachtte SARDANAPALUS zich te verbergen; volgens anderen, trok hij de opstandelingen te gemoet, en behaalde tot driemaal toe de overwinning. Zoodra hij zich veilig waande, gaf hij zich weder aan zijne vorige vermaken over, en gaf zijn leger een heerlijk feest. Inmiddels overviel ARBACES 's konings legerplaats, rigtte een schrikkelijk bloedbad aan, en verdreef den koning en zijne volgelingen naar de hoofdstad. Hier hield SARDANAPALUS zich nog twee jaren staande, schoon hij door alle provinciën werd verlaten; en toen hij eindelijk zag, dat alle wederstand vruchteloos was, beval hij een grooten brandstapel op te rigten, waarop hij zich met al zijne schatten en vrouwen door de vlammen liet verteren. *Assyrië* viel in handen van ARBACES, die het met *Medië* vereenigde. De tijd dezer gebeurtenis is onzeker; waarschijnlijk had ze plaats 880 j. v. c. De naam van SARDANAPALUS werd in ouden en lateren tijd

spreekwoordelijk gebezigd, om den hoogsten graad van wellustigheid en verwijfdeheid aan te duiden.

(*ROLAIN, Histoire ancienne; BARTHELEMY, Reize van den jongen Anacharsis*).

SARTO, (**ANDREA VANUCCI**), bijgenaamd *Del Sarto* naar het beroep zijns vaders, die een kleermaker was, werd in 1488 te *Florence* geboren. Vroegtijdig veel lust voor de teekenkunst aan den dag leggende, kwam hij bij een' goudsmid in de leer, bij wien hij in goud en zilver graveerde. In kennis geraakt met GIOVANNI BARILE, een' schilder van geene groote vermaardheid, wist deze zijnen vader te bewegen, om hem aan zijne zorgen toe te vertrouwen. De jeugdige SARTO bleef drie jaren bij BARILE, en ontwikkelde zulke ongemeene bekwaamheden, dat zijn meester hem bij PIETRO COSIMO, een' der beste schilders van *Italië*, aanbeval. De school van COSIMO verlatende, sloot hij eene nauwe vriendschap met FRANCESCO BICO, met wien hij eenige stukken voor de publieke gebouwen van *Florence* schilderde. Hierdoor werd hij gunstig bekend. Hij bezocht *Rome*, en schilderde vervolgens voor het klooster der Salvi zijne bewonderenswaardige *Uitstorting des Heiligen Geestes*, *de Geboorte van de Maagd Maria* en *het Heilige Avondmaal*. Van dit laatste zegt LANZI, dat toen bij de belegering van *Florence* in 1529, de soldaten een gedeelte van het klooster hadden verwoest, en in de eetzaal kwamen, zij dit kunstgewrocht met verrukking aanschouwden, en uit eerbied niet vernielden.

FRANS I, koning van *Frankrijk*, begeerende eenige schilderstukken der beste Italiaansche schilders te hebben, bestelde aan ANDREA DEL SARTO een' *Dooden Christus*, *met de Maagd, Johannes en andere figuren*, welk tafereel thans nog een der schoonste sieraden is van de galerij op den *Louvre*. Dit schilderstuk algemeen bewonderd wordende, noodigde de koning den kunstenaar uit naar *Parijs* te komen, waar hij met groote onderscheiding werd ontvangen, en veel voor den koning en de voornaamste edelen schilderde. Te midden van dezen voorspoed ontving hij eenen brief van zijne vrouw, hem dringende om naar *Florence* terug te keeren. Hij verzocht derhalve verlof om zich eenige maanden te mogen verwijderen, belovende zich weldra met zijn huisgezin in *Frankrijk* te komen vestigen. De koning willigde dit verzoek in, en gaf hem niet alleen rijke geschenken, maar vertrouwde hem eene aanmerkelijke somme gelds, om borstbeelden, schilderijen en teeke-

ningen in te koopen. ANDREA keerde naar *Florence* terug, en verkwistte niet alleen dit geld, maar ook geheel zijn eigen vermogen. Eindelijk verviel hij tot armoede, en zijn geweten hem zijne trouweloosheid omtrent zijn' koninklijken weldoener verwijtende, verzonk hij in wanhoop. Van zijne vrouw en schijnvrienden verlaten, stierf hij in 1530 aan de pest, slechts den ouderdom van twee en veertig jaren bereikt hebbende. De kerken, kloosters en paleizen van *Florence* bevatten menig kunststuk van zijne hand. ANDREA wordt door VASARI de vorst der Toscaansche schilderschool geheeten.

(VASARI, *Het leven der uitstekendste schilders, beeldhouwers en bouwkunstenaars*).

SAUNDERSON, (*Dr. NICHOLAS*), een merkwaardig Engelsch geleerde en wiskunstenaar, werd in 1682 te *Thurleston*, in het graafschap *York*, geboren, waar zijn vader een' post bij de accijnsen bekleedde. Op den ouderdom van twaalf jaren verloor SAUNDERSON door de kinderziekte het gezigt. Hij bezocht de vrijschool te *Penniston*, en leerde aldaar de beginselen van 't Grieksch en 't Latijn. Men vindt niet vermeld, op welke wijze hij den vorm der letters of getallen leerde. Waarschijnlijk ontving hij het eerste onderwijs in de letterkunde en de wetenschappen door mondelijke mededeeling.

De oude SAUNDERSON weldra de ongemeene vatbaarheid zijns zoons voor de reken- en wiskunde opgemerkt hebbende, bevljigtte zich, hem de eerste grondbeginselen der rekenkunde te onderwijzen, en slaagde hierin buiten verwachting. De menschlievende *Mr. RICHARD WEST* van *Underbank* en *Dr. NETTLETON* kwamen den vader in zijne pogingen te hulp, en ontzagen geene inspanning om den jeugdigen SAUNDERSON met de algebra en meetkunde bekend te maken. Ook stelden zij hem in staat om zijne studiën aan eene academie, nabij *Sheffield*, voort te zetten. Met behulp van zijn vasthoudend geheugen, gelukte het hem, alle vraagstukken op te lossen, welke gewoonlijk als oefeningen in leerboeken werden opgegeven. Door zijne schranderheid ontdekte hij nieuwe middelen om tot de oplossing daarvan te geraken. Zijne ernstige studie in de wiskunde deed hem de beoefening der oude letterkunde geenszins vergeten. Hij werd niet alleen gemeenzaam met CICERO, VIRGILIUS en HORATIUS, maar tevens met de werken van EUCLIDES, ARCHIMEDES en DIOPHANTUS.

In 1707 vestigde *Mr. SAUNDERSON* zich als leeraar te *Cambridge*, en opende eene

reeks van voorlezingen over de algemeene rekenkunde, gezigtkunde en de *Principia* van NEWTON. De bijzondere omstandigheden, waarin SAUNDERSON verkeerde, en zijne groote bekwaamheid lokten eene menigte leerlingen, en bragten hem in kennis met Sir ISAAC NEWTON en andere groote wiskundigen van dien tijd. In 1711 bekleedde men SAUNDERSON met het hoogleeraar-amt in de wiskunde aan de hogeschool te Cambridge. In 1723 huwde hij eene dochter van den eerwaarden DICKENS, predikant te Coxworth; en toen GEORGE II in 1728 de universiteit bezocht, werd hij, van wege den koning, tot doctor in de regten bevorderd. Dr. SAUNDERSON genoot eene ongestoorde gezondheid tot aan het einde zijns levens, en stierf den 19 April 1739. Hij schreef een verdienstelijk werk over de grondbeginselen der algebra, en eene verhandeling over de oplossing van eenig ding in oneindige deeltjes. Zijne voorlezingen over verschillende onderwerpen in de natuurlijke wijsbegeerte zijn niet in 't licht verschenen. Voor zijne rekenkundige bewerkingen gebruikte SAUNDERSON een vierkant bord, verdeeld in evenwijdige lijnen, (een tiende duim van elkander), en vele vierkante vakjes elk negen gaatjes hebbende, in drie evenwijdige rijen. In deze gaatjes stak hij pennetjes, en duidde de waarde eener cijferletter aan, door het bijzondere gaatje in elk vakje waarin het pennetje werd gestoken. Een pennetje met een' breeden kop, in het middelste gaatje geplaatst, duidde eene nul aan, en met een' kleinen kop, in hetzelfde gaatje, eenheden. Een breedgekopt pennetje in het midden, met een klein pennetje in het eerste gaatje van de eerste rij, duidde het getal 2 aan; een groot pennetje in het midden, met een klein pennetje in het tweede gaatje van de tweede rij, was zoo veel als 3, en zoo voorts. Men vindt de beschrijving van dit rekenbord in het eerste deel zijner Grondbeginselen der algebra; en het is ligtelijk te begrijpen, dat op deze wijze ieder getal gemakkelijk kan worden uitgedrukt, en de ingewikkeldste berekening even spoedig als op de lei volbragt. Hij gebruikte hetzelfde werktuig om meetkundige figuren voor te stellen; de pennetten werden aan den hoek van de figuur geplaatst, en met draden, die de lijnen aanduidden, verbonden.

Dr. SAUNDERSON bezat in eene hooge mate de zintuigen van het gehoor en gevoel. Men zegt, dat hij echte van nage maakte Romeinsche gedenkpenningen kon onderscheiden, en zulks naar de verschillende graden van zachtheid. Toen op

zekeren dag de studenten in den tuin van *Christ's College* zonshoogte namen, wist hij hun te zeggen, wanneer ligte volkjes voorbij de schijf der zon zweefden. Wanneer hij in eene kamer trad, kon hij terstond hare uitgebreidheid bepalen; door het geluid zijner voetstappen, wist hij te zeggen, hoe ver hij zich van de muren bevond. In zijne jeugd leerde hij op de fluit spelen, en werd daarin zóó bedreven, dat men met grond onderstelt, dat, bijaldien SAUNDERSON zich aan de muziek hadde gewijd, hij in deze kunst niet minder zou hebben uitgeblonken dan in de wiskunde.

(Dr. REID'S *Inquiry into human mind*).

SAURIN, (JACQUES), een der wel sprekendste kanselredenaars, werd den 6 Januarij 1677 te Nîmes geboren. Hij was de zoon eens advocaats, die, uit hoofde van de vervolging der Protestanten, in 1685 Frankrijk verliet, en zich te Genève nederzette. De jeugdige SAURIN voltooide aldaar zijne opvoeding. In 1701 werd hij predikant bij de Waalsche gemeente in Londen, van waar hij, vier jaren later, als buitengewoon predikant naar 's Gravenhage vertrok. Hier bleef hij tot aan zijnen dood, die den 30 December 1730 voorviel. Als prediker wordt hij aan het hoofd der Fransche Protestanten geplaatst. Diepte van gedachte, kracht van betoog, schrandere verbinding der deelen, levendigheid van schildering, uitbarstingen van gevoel, oorspronkelijke wendingen, punten die de verbeelding treffen en het hart aandoen, majestueuse en indrukwekkende eenvoudigheid als die in de Heilige Schrift, zijn de kenmerkende eigenschappen zijner wel sprekendheid.

« En is het te verwonderen, » zegt VAN KAMPEN, « dat zijne heerlijke taal, « zijn Christelijke geest, zijne zuivere « zedekunde, zijne verhevene troostgronden en uitzigten, zoo vele menschen « van verlichting, gevoel, verstand en « smaak uit de kerken, waar men, in « vrij gemeene taal, of voor nietigheden « twistte, of elken nagel van het oude « tempelgebouw tot een voorbeeld van « CHRISTUS stelde, of den weg ten Hemel « opzettelijk scheen te willen vernauwen « of zelfs te sluiten, naar zijn gehoor « lokten, en dus de Fransche taal, op « kosten der heerlijk verwaarloosde Neder- « landsche, hoe langs zoo meer in zwang « bragt. »

SAURIN liet onderscheidene werken na. Zijne twaalf deelen leerredenen, *Sermons, et nouveaux sermons sur l'histoire de la passion de notre Seigneur Jésus Christ*,

doen hem als een' der welsprekendste kerkredenaars van zijnen tijd kennen.

(VAN KAMPEN, *Beknopte Gesch. der Ned. letteren en wetensch.*; *Penny Cyclopaedia*).

SAUSSURE, (HORACE-BENEDICT DE), een uitstekend Zwitsersch natuurkundige, werd den 17 Februarij 1740 te Geneve geboren. Hij ontving onderwijs in de kruidkunde van BONNET, zijnen oom van moeders zijde. Op den ouderdom van twee en twintig jaren, werd hij tot professor in de wijsbegeerte aan het collegie van Geneve benoemd, welke betrekking hij gedurende vijf en twintig jaren getrouw waarnam. Zijne levensgeschiedenis levert dus weinig stof op; het hoofdzakelijke daaruit kan best met zijne eigene woorden worden medegedeeld:

«Ik had van mijne kindsheid af eene besliste neiging voor bergen. Op den ouderdom van achttien jaren was ik reeds verscheidene malen over de naburige bergen van Geneve geweest; doch deze waren vergelijkender wijze van geringe hoogte, en voldeden geenszins mijnen onderzoeklust. Ik koesterde eene heilige begeerte, om de Hooge Alpen, welke zich van den top dezer lagere bergen zoo majestueus voordoen, van meer nabij te zien. Eindelijk bezocht ik, in 1750, alléén en te voet, den Gletscher van Chamouni, te dier tijd weinig beklommen, en welks bestijging niet alleen voor moeilijk, maar vooral als gevaarlijk werd gehouden. Ik keerde het volgende jaar weder derwaarts, en sedert dien tijd ging er geen enkel jaar voorbij zonder eenige reizen te doen, om de bergen te bestuderen. Ik heb de gansche keten der Alpen veertien malen, langs acht onderscheidene wegen, onderzocht. Ik heb de Jura, de Vosges, en gedeeltelijk de bergen van Duitschland, Italië, Sicilië en de naburige eilanden opgenomen. Ik heb de oude vulkanen van Auvergne, Vivarais en verscheidene bergen van Forez, Dauphiné en Bourgondië onderzocht. Al deze reizen heb ik gedaan met den berghamer in de hand, en met geen ander doel dan om de natuur-verschijnselen te beoefenen, iederen ontoegankelijksten top beklauterende, die iets belangrijks beoefende, en altijd met stukjes erts en andere dingen terug keerende, inzonderheid niet zulke voorwerpen, die bevestiging of tegenbedenkingen van deze of gene theorie aanboden, ten einde ze uaderhand op mijn gemak te onderzoeken. Ook legde ik mij de moeilijke taak op, om altijd op de plaats zelve

«mijne waarnemingen aan te teekenen, «en die binnen de vier en twintig uren «verder uit een te zetten.»

SAUSSURE legde in 1786 zijn ambt als hoogleeraar neder, verloor, door de Fransche omwenteling, bijkans geheel zijn vermogen, en stierf den 23 Januarij 1799, in den ouderdom van negen en vijfzig jaren. Behalve in de aard- en mineraalkunde, was SAUSSURE bedreven in de kruidkunde, scheikunde, electriciteit en meteorologie. Hij was tevens de uitvinder van onderscheidene vernuftige en nuttige physische instrumenten — een' thermometer om de temperatuur van het water op alle diepten te meten; een' hygrometer om de hoeveelheid der waterdampen aan te wijzen; een' electrometer om den electrieke toestand van den dampkring te onderzoeken, en anderen. Onder zijne talrijke geschriften verdienen vooral onderscheiding zijne *Voyages dans les Alpes* in vier deelen, alsmede zijne *Essais sur l'hygrométrie*, waarin hij de ontdekking bekend maakte, dat de lucht uitzet en specifiek ligter wordt in evenredigheid van de vermeerdering der hoeveelheid vocht, welke zich daarin bevindt.

(*Journal de Genève*; *Penny Cyclopaedia*).

SAUVEUR, (JOSEPH), een Fransch wiskunstenaar, de schepper van dien tak van wetenschap, welke onder den naam van muzikale acoustiek bekend is. Hij werd den 24 Maart 1653 te La Flèche geboren, waar zijn vader notaris was. Tot den ouderdom van zeven jaren was hij geheel stom, en zijn stemgeluid ontwikkelde zich nimmer volkomen. In zijne kindsheid vervaardigde hij reeds hevels, fonteinen en modellen van molens, en leerde, bijkans zonder eenig onderrigt, de wiskunde. Op den ouderdom van drie en twintig jaren, onderwees hij prins EUGENIUS in de naauwkeurige wetenschappen. In 1681 werd hij met MARIOTTE benoemd, om te Chantilly eenige waterwerken aan te leggen, en hier kwam hij in aanraking met den prins van CONDÉ, met wien hij naderhand briefwisseling onderhield. De omgang met CONDÉ deed bij hem de begeerte geboren worden, om zich in de vestingbouwkunde te oefenen; en ten einde de practijk met de theorie te vereenigen, nam hij, in 1691, deel aan de belegering van Bergen in Henegouwen, en bezigtigde vervolgens de versterkte steden in Vlaanderen. Op aanbeveling van VAUBAN, werd hij benoemd tot examiner der vestingbouwers.

Naar Parijs terug gekeerd, trad hij in 1686 op als hoogleeraar in de wiskunde aan het Koninklijk Collegie, en tien jaren later

werden hem de deuren van de Academie der wetenschappen geopend. Gedurende de overige dagen zijns levens, hield hij zich vooral onledig om de wiskundige theorie van het geluid te volmaken. Wij vernemen, niet zonder verbazing, dat de man, die door theorie en proefneming de snelheid der trillingen van muziksnaren van verschillende grootte en spanning uitvond, gehoor noch stem had. Het schijnt dat hij genoodzaakt was toevlugt te nemen tot de hulp van beoefenaren der toonkunst, om de muzikale intervallen te bepalen. Men beschouwt hem niettemin als den schepper der wetenschap van het gehoor en de klanken, welke men muzikale acoustiek noemt. In 1697 hield hij voorlezingen over de theorie der muziek; doch de eerste openbaar gemaakte bijzonderheden, betrekkelijk zijne onderzoekingen in de acoustiek, werden medegedeeld in de werken der Academie voor het jaar 1700. Zijne volgende geschriften vindt men in de werken van de jaren 1702, 1707, 1711 en 1713. SAUVEUR was tweemaal gehuwd, en stierf den 9 Julij 1716, in den ouderdom van drie en zestig jaren. Hij was een man van vriendelijke geaardheid en bezat eene groote gelijkmoedigheid.

(*Dictionn. historique des grands hommes*).

SAVAGE, (RICHARD), een Engelsch dichter, uit eenen onwettigen omgang van den graaf RIVERS met de gravin MACCLESFIELD gesproten, werd den 10 Januarij 1698 te Londen geboren. Zijne moeder verloochende hem niet alleen bij zijne geboorte, hem veroordeelende om in eenen lagen stand opgevoed te worden, maar was daarenboven zijne bitterste vervolger. Bij toeval met de omstandigheden zijner geboorte bekend geworden, deed hij vergeefsche moeite om met zijne moeder eene bijeenkomst te hebben. SAVAGE leidde een ongeregeld leven, en in eene dronkemanspartij beging hij eenen manslag. Ter dood veroordeeld, wendde hij zich tot den koning om genade. Schoon zijne onnatuurlijke moeder zich alle moeite gaf, om dit verzoek vruchteloos te maken, verwierf hij echter van GEORGE II vergiffenis, en van koningin CAROLINA eene kleine jaarwedde. Voor een oogenblik was Lord TYRCONNEL zijn beschermer, doch de bard en de pair geraakten spoedig in twist. Na groote armoede geleden te hebben, welke hij hoofdzakelijk aan zijn wangedrag had te wijten, werd hij voor eene schuld van 8 Pst. in de gijzeling gezet, waar hij den 31 Julij 1743 overleed. De voornaamste gedichten van SAVAGE zijn *The Wanderer*, die zeer werd bewonderd, en *The Bastard*, welke hij

schreef in wanhoop van ooit met zijne ont-aarde moeder in betrekking te komen (1).

(JOHNSON, *Lives of the Poets*).

SAVONAROLA, (GIROLAMO), een beroemd Italiaansch Dominikaner monnik, werd in 1452 te Ferrara geboren. Hij leefde in het klooster St. Marco te Florence, en maakte zich spoedig bekend door zijne groote welsprekendheid. In zijne predikatiën nam hij den toon aan van een' profeet, en voorspelde verschiedene zware rampen als straffen voor de zonden des volks. Florence verheugde zich, onder het bestier van LORENZO DE' MEDICI, over eenen tijd van vrede en voorspoed; geheel Italië was rustig, en echter dreigde SAVONAROLA met eenen inval van roofgierige krijgsbenden, die het land te vuur en te zwaard zouden verwoesten. Weinige jaren na deze voorspelling, viel KAREL VIII, koning van Frankrijk, in Italië, en rigtte aldaar groote onheilen aan. SAVONAROLA predikte nu democratische beginselen, en verhieft dikwijls zijne stem tegen LORENZO, die er evenwel weinig acht op sloeg, zeggende tegen zijne vrienden, dat zoo lang de stoutmoedige monnik zich beijverde, om de zeden des volks te verbeteren, hij hem gaarne al zijne onbeleefdheden omtrent hem zelve zou vergeven. Toen LORENZO in de lente van 1492 ernstig ongesteld werd, en men aan zijn leven wanhoopde, verscheen SAVONAROLA voor zijn ziekbed. POLIZIANO, een ooggetuige, verhaalt, dat SAVONAROLA den lijder vermaande standvastig te zijn in het Katholiek geloof, hetgeen LORENZO hem beloofde. De monnik vroeg hierop LORENZO of hij, in geval hij mogt herstellen, voornemens was om een deugdzaam en geregeld leven te leiden. Ook dit beloofde LORENZO. Eindelijk zeide SAVONAROLA hem, dat hij met onderwerping moest sterven, zoo zulks Gods wil was. «Blijmoedig verwacht ik den dood,» antwoordde de stervende. SAVONAROLA nu de kamer verlatende, riep LORENZO hem terug, en verzocht om zijnen zegen. De monnik voldeed hieraan in den plegtigen vorm der liturgie, terwijl LORENZO de gewone antwoorden met eene vaste stem deed hooren.

SAVONAROLA speelde eene voorname rol in de woelingen, die weldra volgden. Hij werd de leider der volkspartij, welke de lachrymose partij werd genoemd, wijl zij, in navolging van haren aanvoerder, de zonden en de verdorvenheid harer medeburgers beweevende. De aristocratische partij,

(1) De begaafde Fransche schrijver MICHEL MABSON heeft SAVAGE tot den held van eenen Roman gemaakt, waarvan door den uitgever M. H. RINGER eene Nederduitsche vertaling, onder den titel van *De haat eener Moeder*, is bezorgd.

die de teugels des bewinds gaarne in weinige handen zag, werd de Arrabbiati of de woedende geheeten. De volkspartij de overhand krijgende, rigtte men eene groote zaal op het stadhuis voor de volksvergaderingen in. SAVONAROLA's invloed was nu uitermate groot, wordende door zijne partij als profeet en opperregter beschouwd. Deftige burgers, vermengd met monniken en kinderen, schoolden op openbare plaatsen bijeen, roepende: Viva Cristo! liederen zingende en dansende onder het maken van dolzinnige gebaren. Doch de Arrabbiati bleven niet werkeloos; zij stelden SAVONAROLA voor als een' bedrieger en beschuldigden hem van ketterij. Paus ALEXANDER VI (BORGIA) dagvaardde SAVONAROLA te Rome, en deed hem bij niet verschijning in den ban. SAVONAROLA, die lang tegen de verdorvenheid der geestelijken had uitgevaren, spaarde geenszins het hoofd der kerk, en noemde den paus eenen overweldiger. Hij schreef aan onderscheidene vorsten, en spoorde hen aan om eene algemeene kerkvergadering te beleggen, voor welke hij bewijzen zou, dat ALEXANDER niet alleen geen wettig opperpriester, maar zelfs geen Christen was. In het jaar 1497 deed de verdreven PIETRO DE' MEDICI eene poging om bij overrompeling, aan het hoofd eener gewapende bende, weder binnen Florence te komen; doch de aanslag ontdekt zijnde, werden eenige roervinken ter dood veroordeeld en de overigen tot ballingschap verwezen. De aristocratische partij ontstak hierover in de hevigste woede, sloot zich aan SAVONAROLA's heimelijke vijanden onder de geestelijkheid aan, en spoorde twee Franciscaner monniken op, om tegen hem te prediken. SAVONAROLA, van dezen kant aangevallen, riep een Dominicaner broeder, DOMENICO DA PESCIA, te hulp, en beiden schimpten van den kansel op de Franciscanen. De twist werd van wederzijden met de grootste bitterheid gevoerd, totdat DOMENICO, in zijne opgewondenheid, aanbood, om door de vlammen te gaan, ten einde de meerderheid en heiligheid zijns meesters te bewijzen. Een Franciscaner daarentegen nam aan, om hetzelfde voor zijne broederen te doen. De wijze waarop de proef zou worden genomen, door de overheid bepaald zijnde, bouwde men in het vierkant een' grooten brandstapel, alleen een' naauwen doorgang voor de kampvechters openlatende. Op den bepaalden dag, den 17 April 1498, verschenen SAVONAROLA en zijn kampvechter, vergezeld van eenen talrijken stoet, te bestemder plaatse, zingende den psalm *Exurgat Deus et dissipentur inimici ejus*.

Zijn tegenpartijder, *Fra GIULIANO RONDINELLI*, gevolgd door eenige Franciscaner monniken, begaf zich zwijgend en deftig naar de houtmijt; zij werd aangestoken, de vlammen verhieven zich, en de opeengepakte toeschouwers stonden in stomme verbazing en verwachting, toen SAVONAROLA voorstelde, dat zijn kampvechter DOMENICO de gewijde hostie door het vuur zoude dragen. Dit voorstel ergerde de gansche vergadering; de overheidspersonen en hoofden der geestelijkheid noemden dit eene heiligschennis, en eene verzoeking van God zelve. *Fra DOMENICO* weigerende met de hostie door het vuur te gaan, werd de proef gestaakt. Deze zaak verminderde niet weinig SAVONAROLA's invloed op het volk. Op zijnen terugtogt naar het klooster van S. Marco werd hij door het graauw bespot, zijne vijanden drongen met geweld in het klooster, en voerden hem, met DOMENICO en nog eenen anderen monnik, naar de gevangenis. SAVONAROLA moest voor eene regtbank verschijnen, zamengesteld uit leeken en geestelijken, door paus ALEXANDER VI benoemd. Aanvankelijk maakte zijne welsprekendheid op de regters eenen grooten indruk, doch toen hem de marteltuigen werden vertoond, bezweek zijne standvastigheid, en hij bekende dat hij valschelijk had voorgewend bovennatuurlijke krachten te bezitten. Ter dood veroordeeld zijnde, werden hij en zijne beide medgezellen gewurgd, en hunne lijken in de vlammen geworpen. Dit geschiedde den 23 Mei 1498.

SAVONAROLA liet verscheidene in 't Latijn en Italiaansch geschrevene werken na, waaronder zijn *Triumphus Crucis*, in hetwelk de waarheden des Christendoms worden ontwikkeld, opmerking verdient. Zijne leerredenen, die ongemeen sterk op het gevoel en hart zijner toehoorders werkten, behooren tot zijne uitstekendste voortbrengselen. De nagedachtenis van SAVONAROLA heeft verscheidene verdedigers gevonden, en onder dezen FILIPPO NERI en BAROTTI, die eenige goede levensschetsen uitgaf van schrijvers te Ferrara geboren.

SAXO, bij wiens naam men gewoonlijk GRAMMATICUS, (de Spraakkunstenaar), voegt, was een Deen uit de twaalfde eeuw, en schrijver eener geschiedenis van die natie, welke voor de beste bron wordt gehouden, die men over dit onderwerp kan raadplegen. Saxo schreef dit werk op aandrang van ABSALON, aartsbisschop van Lunden. Het eindigt met het jaar 1186, en is in een' eenigzins bloemrijken stijl geschreven. De naam van SAXO GRAMMATICUS is verbonden aan de Engelsche letterkunde, als zijnde hij de schrijver uit

wiens werk SHAKESPEARE de stof voor zijn treurspel *Hamlet* heeft ontleend.

(*Penny Cyclopaedia*; P. E. MULLER, *Kritische Untersuchung der Sagensgeschichte Dänemarks und Norwegens*).

SAY, (JEAN BAPTISTE), een beroemd Fransch schrijver over de staats-huishoudkunde, werd in 1767 te *Lyon* geboren, kwam in het begin der omwenteling te *Parijs*, en was een der ontwerpers en schrijvers van een dagblad *La Décade philosophique*, een der weinige letterkundige en wetenschappelijke werken, welke den omwentelingsstorm overleefden. Na den 18 Brumaire, werd SAY lid van het tribunaat, en bleef zulks tot dat NAPOLEON den titel van keizer aannam. Naderhand rigtte hij eene fabriek op, en beoefende, met groote vooringenomenheid, de staats-huishoudkunde, over welke wetenschap hij in het *Conservatoire des arts et des métiers à Paris* onderscheidene voorlezingen hield. Voor het overige leidde hij een stil en afgezonderd leven. Hem komt de verdienste toe de beoefening der staats-huishoudkunde in *Frankrijk* in zwang gebragt te hebben. Hij volgde het voetspoor van ADAM SMITH; doch, behalve dat hij de stellingen zijns voorgangers in een helder licht wist te plaatsen, behelzen zijne geschriften vele oorspronkelijke, diepzinnige opmerkingen. Tot de hoofdwerken van SAY, die in onderscheidene talen zijn overgebragt, behooren: *Traité d'économie politique*; *Catéchisme d'économie politique*; *Lettres à M. Malthus sur différents sujets d'économie politique*, en *Cours complet d'économie politique pratique*. Onder zijne kleinere geschriften verdient opmerking een werkje, getiteld: *De l'Angleterre et des Anglais*.

(CHARLES COMTE, *Mélanges et correspondance d'économie politique*; HORACE SAY, *Cours complet* etc.).

SCALIGER, (JOSEPH JUSTUS), een wonder van geleerdheid in de geschied-, oudheid-, tijdreken- en wiskunde, in de Latijnsche, Grieksche en Oostersche talen, en in de Latijnsche dichtkunst, was de zoon van JULIUS CAESAR SCALIGER, een geleerd kunstregter. Hij werd den 4 Augustus 1540 te *Agen*, in *Frankrijk*, geboren. Het eerste onderrigt ontving hij van zijnen vader. Op den ouderdom van elf jaren werd hij met twee zijner broeders naar *Bordeaux* ter schole gezonden, waar hij zich hoofdzakelijk op het Latijn toellegde. Doch toen de pest aldaar uitbarst, keerde hij naar *Agen* terug. Zijn vader belastte zich nu weder met zijne opvoeding, en liet hem dagelijks een opstel over het een of ander geschiedkundig

onderwerp in het Latijn vervaardigen, en door deze oefening werd hij spoedig in die taal zeer bedreven. Ook liet zijn vader hem soms eenige zijner eigene gedichten overschrijven, waardoor hij zulk eene liefde voor de dichtkunst opvatte, dat hij reeds op zestienjarigen ouderdom een treurspel schreef, hetwelk de geschiedenis van koning OEDIPUS tot onderwerp had. Na den dood zijns vaders, begaf hij zich naar *Parijs*, om aldaar zijne letteroefeningen te voltooijen. Hier legde hij zich vooral toe op 't Grieksch. In den loop van twee jaren las hij bijkans alle Grieksche dichters en prozaschrijvers. Ook vestigde hij zijne aandacht op de Oostersche talen, welke hij, even als het Grieksch, door eigen studie meester werd. SCALIGER van de Katholieke tot de Protestantsche godsdienst overgegaan zijnde, kwam in *Frankrijk* nergens in aanmerking. Hij leidde een zwervend leven, tot dat hij, in 1593, als hoogleeraar in de fraaije letteren te *Leyden* werd beroepen; hier bragt hij het overige deel zijns levens door. SCALIGER was een sieraad der Leydsche hoogeschool, aan welke hij zeventien jaren later door den dood ontviel. Hij stierf den 21 Januarij 1609. Zijne vrienden noemden hem «enen oceaen van «wetenschap en het meesterstuk der na- «tuur.» Zijne werken, meestal verklaringen der oude schrijvers, zijn talrijk en van groote waarde. Onder de andere vruchten van zijnen geest stelt men hoogen prijs op een werk over de tijdrekenkunde, getiteld: *De emendatione temporum*. NIEBUHR zegt van SCALIGER: «Hij «stond op het toppunt van algemeene «taalgeleerdheid, en zoo hoog in de wetenschappen van allerlei aard, dat hij «met zijn eigen oordeel, al wat hem «voorkwam, kon bevatten, gebruiken en «beoordeelen.»

(NIEBUHR, *Römische Geschichte*, I Th., s. 169; VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Ned. lett. en wetens.*; LEUBSCHER, *Historia Scaligeranorum*; MAIZEAUX, *Histoire de Scaliger*).

SCAMOZZI, (VINCENZIO), een uitstekend Italiaansch bouwkunstenaar, werd in 1552 te *Vicenza* geboren, waar zijn vader als een bekwaam bouwkundige bekend stond. Hij vestigde zich in 1583 te *Venetie*, en stierf aldaar den 7 Augustus 1616. Hij was een mededinger van PALADIO, en had na den dood van dezen kunstenaar tegen niemand te wedijveren. *Venetie*, *Florence* en *Genua* bezitten eenige zijner fraaiste gebouwen. Zijn werk over de bouwkunst, getiteld: *Architettura universale*, bleef door zijnen dood onvol-

tooid. Hij had dit werk bestemd tot eene soort van encyclopédie der kunst, als zullende proeven bevatten van onderscheidene bouwerken en voorbeelden uit alle landen van *Europa*. Van de tien boeken, waaruit het bestond, zijn er slechts zes in 't licht verschenen. Zedigheid schijnt echter bij SCAMOZZI geene hoofddeugd geweest te zijn, wijl hij van zich zelf zegt een' onvergankelijkten naam verworven te hebben.

(*Penny Cyclopaedia*).

SCANDERBEG, hetgeen Bey ALEXANDER beteekent, heette eigenlijk GEORGE CASTRIOT. Hij was een zoon van den vorst van *Albanië*, en werd in 1404 geboren. Met drie zijner broeders, als gijzelaars aan sultan AMURATH II toevertrouwd, trad hij in Ottomanische krijgsdienst, en onderscheidde zich weldra door zijne ongemeene dapperheid. In 1443 door eene krijgslist ontsnapt, wist hij zich van *Croja*, de hoofdstad zijns vorstendoms, meester te maken. In weerwil der herhaalde pogingen van AMURATH en MAHOMED II om hem te verdrijven, bleef SCANDERBEG in het bezit zijns lands tot dat hij den 17 Januarij 1467 te *Lissa* overleed. SCANDERBEG was een der bekwaamste veldheeren van zijnen tijd. Uit hoofde van zijne ongewone ligchaamskracht en zijnen ontmbaren moed gaven de Turken hem den bijnaam van *Iskander-beg* (vorst ALEXANDER). Toen *Lissa* werd bemagtigd, dolven de Turken zijn stoffelijk overschot op, en maakten van zijne beenderen amuletten, zich verbeeldende, dat op deze wijze zijn moed op hen zou overgaan.

(MARINA BARLESIO, *De Vita et moribus ac rebus praecipue adversus Turcas gestis Georgii Castrioti clarissimi Epirotarum principis, qui propter celeberrima facinora Scanderbegus, hoc est Alexander Magnus, cognominatus fuit* (1); DU PONCET, *Histoire de Scander-beg*; CHEVILLY, *Scander-beg, ou les aventures du prince d'Albanie*).

SCARLATTI, (ALESSANDRO), een beroemd componist, en ten opzichte der harmonie de grootste meester van *Italië*, werd in 1650 te *Napels* geboren. Hij werd te *Romé* door CHRISTINA van *Zweden* tot ridder geslagen, en stierf aldaar in 1725. Men wil, dat hij twee honderd missen, honderd opera's en drie honderd cantaten heeft gecomponeerd. Dr. BURNEY voegt er bij, dat hij voor vele cantaten ook de woorden heeft gemaakt. Van deze

(1) Dit werk, de beste bron voor het leven van SCANDERBEG, is naderhand in 't Hoogduitsch en Fransch overgebracht.

verbazende hoeveelheid is er weinig in druk verschenen. De opera *La Principessa fidele* geldt algemeen voor zijn meesterstuk. SCARLATTI heeft veel bijgedragen ter herstelling van eenen zuiveren muzikalen smaak in zijn vaderland. Zijn zoon DOMENICO SCARLATTI en zijn kleinzoon GIUSEPPE waren beiden verdienstelijke componisten.

(*Conversations-Lexicon; Penny Cyclopaedia*).

SCARPA, (ANTONIO), een der grootste Italiaansche ontleed- en heekkundigen, werd in 1748 te *La Motta*, een klein dorp van *Friuli*, geboren. Zijne ouders verkeerden in eenen nederigen stand, en een verre bloedverwant verschaftte hem de middelen, om aan de hogeschool van *Fadua* te studeren. De dood van dezen beschermer bracht hem in verlegenheid, doch hij vervolgde zijne studiën met zoo veel volharding, dat hij zijne medestudenten weldra verre overtrof, en de vriendschap won van den beroemden MORGAGNI.

Reeds in 1772 waren zijne bekwaamheden zoo wel bekend, dat men hem als den geschiktsten persoon beschouwde, om als hoogleeraar in de ontleedkunde aan de universiteit van *Modena* op te treden. Hij schreef hier zijn eerste werk, over het zamenstel van het oor. De groothertog van *Modena*, FRANCESCO III, aan wien dit boek was opgedragen, benoemde SCARPA, in hetzelfde jaar, tot eersten chirurgijn van het militair hospitaal in zijne hoofdstad. Nadat hij een ander werk over het zamenstel der zenuwen had geschreven, deed hij eene reis naar *Frankrijk*, de *Nederlanden* en *Engeland*, waar hij met vele doorluchtige mannen kennis maakte. In 1783 werd hij door keizer JOZEF II tot hoogleeraar te *Pavia* benoemd. Zijne ontleedkundige onderzoekingen van de zintuigen, den reuk en het gehoor, alsmede van de zenuwen en het hart, volgden elkander snel op. Deze werken, en vooral dat over de zenuwen van het hart, verwierven hem eene Europeesche vermaardheid. In 1801 verscheen zijn belangrijk werk over de ziekten van het oog, en in 1804 zijne opmerkingen over de genezing van de uitzetting of bersting der slagaderen. In 1809 behaalde hij grooten roem met zijn onschatbaar werk over de breuken. NAPOLEON benoemde hem, met toekenning eener aanzienlijke jaarwedde, tot zijn' eersten wondarts. In 1812 legde SCARPA het hoogleeraarsambt neder, doch bleef echter met onverflaauwd lust voor zijne studiën leven. Aan dit tijdperk zijns levens

heeft men eenige belangrijke opmerkingen over de steensnijding en andere heelkundige geschriften te danken. Hij ging hiermede voort schoon hij bijkans geheel van het gezigt beroofd was, en stierf, na een vijfjarig smartelijk lijden, te Pavia den 30 October 1832. Bij zijne diepe kennis als ontleedkundige, voegde hij eene groote bekwaamheid als teekenaar; een talent, dat veel tot den opgang zijner werken bijdroeg. De enkele optelling der titels zijner werken zou bijkans twee kolommen van dit woordenboek vullen.

(*Archives générales de médecine, Mars 1833; Annali universali di Medicina, November 1832*).

SCARRON, (PAUL), een beroemd Fransch boertig dichter, werd omtrent het jaar 1610 uit een oud geslacht geboren. Een tweede huwelijk zijns vaders dreef hem uit het ouderlijk huis, en beroofde hem van zijn erfdeel. Gedurende eenige jaren gaf hij zich aan eene berispende losbandigheid over, totdat hij, op den ouderdom van zeven en twintig jaren onverwachts in zijne dolle vaart werd gestuit. Daar hij als kanunik te Mans geen deel kon nemen aan de luidruchtige vastenavond-vermakelijkheden, kwam hij op den zonderlingen inval, om zich als wildeman te vermommen. SCARRON en drie zijner vrienden besmeerden zich met honig en wentelden zich in veren. Dus uitgedost traden zij de stad binnen; doch de grap bekwam hun slecht. De menigte viel op hen aan, plukten hen kaal, en de vederlooze tweevoetige dieren sprongen in de Sarthe, zich in de biezen verbergende. SCARRON haalde zich hierdoor eene verkoudheid op den hals, die hem voor het overige zijns levens het gebruik zijner ledematen deed verliezen. Schoon door de hevigste jichtpijnen gefolterd, bleef hij altijd opgeruimd, en noemde zich zelven een kort begrip van mensche-lijke ellende (*un raccourci de la misère humaine*). Daar SCARRON zich in hoogst bekrompene omstandigheden bevond, stelde eene hem toegenegene hofdame hem aan de koningin voor, die hem eene jaarlijksche ondersteuning toevoegde. Voortaan tekenende hij zich, met toestemming der koningin: SCARRON, door Gods genade, zieke van de koningin. In 1652 geraakte hij in kennis met Mademoiselle d'AUBIGNÉ (later Madame DE MAINTENON), die destijds in een' staat van armoede en afhankelijkheid verkeerde. In weerwil van al zijne lichtzinnigheid een zeer gevoelig hart voor het lijden van anderen in zich omdragende, deed SCARRON haar het aanbod,

haar de middelen te verschaffen, om in een klooster te worden opgenomen, of wel om als zijne echtgenoot in zijn lot te deelen. Zij koos het laatste. Door haren invloed werd het huis van SCARRON meer en meer de verzamelaarsplaats der aanzienlijkste mannen en grootste vernuften van dien tijd. Intusschen verminderden zijne inkomsten; want door zijn huwelijk verloor hij zijne betrekking als kanunik, terwijl de voordeelen van zijnen letterarbeid tegen het einde zijns levens aanmerkelijk verminderden. Gelijk alle andere wederwaardigheden verdroeg hij dezen tegenspoed met onverminderde volijkheid. Alleen bekreop hem in zijne laatste dagen de angst over het toekomstig lot zijner echtvriendin, die hem steeds trouw en liefderijk had verzorgd. SCARRON stierf den 16 October 1660. Zijne laatste woorden waren: «Ik had nooit gedacht, dat het zoo gemakkelijk is den dood te bespotten.» (1) Men ontwaart meêgevoel voor een' man, die zijn lijden met zoo veel opgeruimdheid verduurde. Zijne werken dragen den stempel van zijnen geest: vernuftig, levendig en achteloos daarhenen geworpen. Zijne *Oeuvres complètes* beslaan acht boekdeelen. Zijne luimige poëzij verscheen onder den titel van *Les oeuvres burlesques de Scarron, dédiées à sa chienne*. Zijn hoofdwerk is *L'Enéide travestie*, in acht boeken, (vervolgd door MOREAU DE BRASCY), een model voor deze dichtsoort.

(LA HARPE, *Cours de littérature; Conversations-Lexicon*).

(1) Reeds van zijne vroegste kindsheid af verried SCARRON zijne vrolijke, geestige geaardheid. Op zekeren dag gaf zijn vader, LOUIS SCARRON, lid van het parlement, eenen prachtigen maaltijd. PAUL SCARRON, toen vijf jaren oud, zette zich aan tafel, schoon hij wist, dat zulks niet werd toegestaan, wanneer er vreemde menschen waren. Zoo dra de vader zulks bemerkte, vroeg deze hem op een' koolen toon: «Wat doet gij hier, mijnheer?... Pak u weg; uw baard is nog te kort, om met ons te eten; gij krijgt van daag niets van het nage-«regt.» De kleine SCARRON ging nu aan een tafeltje in een' hoek van de zaal zitten, vroeg aan den knecht eene schaar en een blad papier, en knipte eenen vervaarlijken baard, dien hij zich aan de kin wist te hechten door middel van eenen draad, welken hij achter zijn hoofd vastknoopte. Toen nu het nageregt was opgedragen, en heerlijk perziken, abrikozen en pruimen hem deden watertanden, ging hij eensklaps naast zijne mama staan, en zeide lagchende: «Nu geloof ik toch wel, dat mijn baard «lang genoeg is, om ten minste pruimen te eten!» Nadat SCARRON het grootste gedeelte zijns levens, in den volsten zin des woords, een lijder was geweest, schreef hij voor zich zelven dit grafschrift:

Celui qui maintenant dort,
Fit plus de pitié que d'envie,
Et souffrit mille fois la mort
Avant que de perdre la vie.

Passant, ne fais ici de bruit;
Garde bien que tu ne l'éveilles:
Car voici la première nuit
Que le pauvre Scarron sommeille.

SCHALCKEN, (GODFRIED), een verdienstelijk Nederlandsch schilder, werd in 1643 te *Dordrecht* geboren, waar zijn vader rector was van de Latijnsche school. Schoon ook voor den geleerden stand bestemd, verried hij zooveel aanleg voor de schilderkunst, dat zijn vader hem aan de leiding toevertrouwde van SALOMO VAN HOOGSTRATEN en vervolgens van GERARD DOUW, wiens stijl en manier van behandeling hij in kleine huisselijke tafereelen gelukkig navolgde. Zijn *Vrouwje kom ten hoof* (een vrijerijpartijtje, zoo als destijds onder jongelieden te *Dordrecht* plaats had) getuigt van zijn vleijend penseel. Vooral is SCHALCKEN om zijne kaarslichten beroemd. «Ik herinner mij,» zegt HOUBRACKEN, «dat ik van hem gezien heb een stuk met vijf of zes beelden, voorstellende PETRUS, daar hij door de dienstmaagd van den hoogepriester wordt aan boord geklampt, staande zich te warmen bij de krijgslieden. De stoutheid van de dienstmaagd, die hem met eene kaars onder de oogen licht, en de bevreesdheid en verlegenheid van PETRUS, waren duidelijk in de gelaatstreken te bespeuren. Daarenboven waren de beelden vast geteekend, en elk deel had zijne behoorlijke evenredigheid. Ook deed hij dikwijls zijne beelden door kaars- en daglicht voorkomen, of ook wel een kleedje door de zon bestralen, opdat het naakt door dien helderen weerglans des te aangenameer zich zoude vertoonen, betwelk hij zoo kunstig wist na te booten, dat het een ieder bekoorde.» De Engelschen, op zijn kunstig penseel verslinderd, lokten hem naar hun land, waar hij met zijne kaarslichten veel geld vergaarde. In het portretschilderen was hij minder gelukkig. Na eenige jaren verliet hij *Engeland*, zette zich te 's *Gravenhage* neder, en had het geluk dat zijn werk, van den beginne af tot aan zijnen dood, door landgenoot en vreemdeling gretig werd gezocht en duur betaald. SCHALCKEN overleed in 1706, in den ouderdom van drie en zestig jaren. Wegens de kunstige vermenging zijner verwen en natuurlijke nabootsing van fluweel en andere stoffen, vergelijkt men zijn talent bij dat van den ridder VAN DER WERF, die hem echter in vastheid van teekening overtreft.

(HOUBRACKEN, *Levens der Ned. Kunst-schilders*; J. IMMERZEEL JR., *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en beeldhouwers*).

SCHEELE, (KARL WILHELM), een beroemd Zweedsch scheikundige, werd den 19 December 1742 te *Straalsund* geboren,

waar zijn vader een gegoed handelaar was. Den eersten grond tot zijne scheikundige kennis legde hij bij eenen apotheker te *Gothenburg*, bij wien hij, op den ouderdom van veertien jaren, in de leer kwam. In 1773 vertrok hij naar *Upsala*, waar hij bekend werd met LINNAEUS en BERGMANN, en door eenige ontdekkingen roem verwierf. In 1777 kocht hij zelf een' apothek te *Köping* nabij *Stokholm*, en was nu rusteloos bezig om de scheikunde met nieuwe ontdekkingen te verrijken. Op aanbeveling van BERGMANN werd hij benoemd tot lid van de koninklijke Zweedsche academie der wetenschappen, in wier werken de meeste zijner ontdekkingen zijn opgenomen. SCHEELE ondermijnde zijne gezondheid door zich onafgebroken aan de beoefening der scheikunde over te geven. Hij was een martelaar van de jicht, en overleed den 21 Mei 1786 te *Köping*, nadat hij twee dagen te voren in het huwelijk was getreden. Alhoewel SCHEELE nog niet den ouderdom van vier en veertig jaren had bereikt, is er welligt niemand dan PRIESTLEY, die zoo vele nieuwe zelfstandigheden heeft aan 't licht gebragt. GUSTAAF III schonk hem de Wasa-orde, doch door vergissing aan de kanselarij werd de decoratie een' ander aanzienlijk man, ook den naam van SCHEELE voerende, toegezonden.

(*Penny Cyclopaedia*; *Conversations-Lexicon*).

SCHEINER, (CHRISTOPH), een geleerd Duitsch sterrekundige, werd in 1575 te *Wald*, nabij *Mundelsheim*, in *Wurtemberg*, geboren, en werd in 1595 lid van de orde der Jezuïten. Vroegtijdig groote vorderingen in de wis- en sterrekunde gemaakt hebbende, werd hij te *Ingolstadt* tot hoogleeraar in die wetenschappen benoemd; later gaf hij daarin onderwijs te *Fryburg* en te *Rome*. De voornaamste omstandigheid waardoor de naam van SCHEINER niet in de vergetelheid werd bedolven, is zijne ontdekking (1611) van de zonnevlekken, zonder eenige kennis te dragen dat zulks reeds kort te voren door GALILEI was geschied. Deze ontdekking wordt vermeld in drie brieven van SCHEINER aan VELSER, een' raadsheer van *Augsburg*, waarin de schrijver zegt dat hij in het begin des jaars, met een telescoop naar de zon ziende, op de schijf der zon eenige donkere plekken gewaar werd; dat hij, in de volgende maand October zijne waarnemingen herhalende, bespeurde, dat de vlekken zich dwars over de schijf bewogen. Uit dezelfde brieven blijkt het, dat SCHEINER aanvankelijk dacht dat de

vlekken kleine planeten waren, die zich rondom de zon bewogen, een denkbeeld dat naderhand door MALAPERTIUS werd volgehouden. Aan GALILEO komt de eer toe het eerst de zonnevlekken beschouwd te hebben, als een deel uitmakende van de schijf der zon, daaruit de gevolgtrekking makende, dat de zon zich rondom hare as beweegt. Het is echter billijk te zeggen, dat SCHEINER weldra zijne dwaling inzag, en men hem onderscheidene waarnemingen over deze vlekken, zoowel als over de wachters van *Jupiter*, te danken heeft, schoon hij stelde dat de aarde het middelpunt van het geheelal uitmaakte en in rust was. SCHEINER onderwees den aarts-hertog MAXIMILIAAN in de wiskunde, en werd naderhand biechtvader van diens kleinzoon, later keizer KAREL V. SCHEINER stierf in Julij 1650 aan eene beroerte, nalatende den roem van een man van beschaafde zeden en ongemeene kundigheden geweest te zijn.

(DE LAMBRE, *Histoire de l'astronomie*).

SCHILLER, (JOHANN CHRISTOPH FRIEDRICH), een der grootste, zoo niet de grootste der Duitsche dichters en prozaschrijvers, werd den 11 November 1759 te *Marbach*, een Württembergisch stadje aan den *Necker*, geboren. Zijn vader was kapitein in dienst van den hertog, en werd na den vrede van 1763 boomkweeker op een der vorstelijke goederen. Schoon aanvankelijk voor den geestelijken stand bestemd, kwam hij in 1773 op de krijgsschool, welke hertog KAREL van *Württemberg* onlangs had opgericht. Moeijelijk viel het zijnen vurigen geest zich aan eene gestrengte militaire tucht te onderwerpen (1). Reeds met het Latijn, Grieksch en Hebreeuwsch bekend, en gloeiende van geestdrift voor de dichtkunst, werd hij spoedig wars van de studie van het Romeinsche regt, en legde zich daarom liever op de geneeskunde toe. In 1780 kreeg hij eene aanstelling als regements-doctor. Intusschen verscheen zijn eerste-ling *Die Räuber* in 't licht, een drama waarvan de karakters grootendeels afgrijpselijk zijn. «Een vader wordt door zijn» «jongsten zoon met bedrog en list tot» «onterving van zijnen oudsten zoon ge-» «dreven; de jongste doet den ouden man» «daarna het valsche bericht van deszelfs

«dood toekomen, en hem, in de bezwij-» «ming van schrik, welke hem daardoor» «overvalt, in 't geheim naar eenen toren» «in 't bosch overbrengen, om aldaar van» «honger te sterven. De oudste zoon is» «intusschen uit wanhoop met eene roo-» «verbende in de bosschen gegaan, pleegt» «daar menigen moord, steekt eene ge-» «heele stad in brand, ontdekt eindelijk» «zijn ouden vader in den toren, nog» «levend, doet den moordenaar door de» «roovers van deszelfs kasteel halen, en» «hem in tegenwoordigheid des ouden mans» «van kant maken; deze sterft, toen hij» «verneemt, dat zijn oudste zoon een» «roover is: eene geliefde van dezen,» «van het kasteel zijns broeders ontsnapt,» «valt in zijne armen: de roovers willen» «zijn vertrek niet gehengen, daar zij hem» «vroeger het leven gered hebben; hij» «doorsteekt zijne beminde, acht zich nu» «van zijne verplichtingen ontslagen, en» «geeft zich aan 't geregt aan. Doch dit» «huiivering- en afschuwbaare stuk, daar-» «enboven met bloemen en beelden, die» «niet zelden valsche en reusachtig zijn,» «overladen, is ook vol trekken van zijn» «genie en onweerstaanbaar dichtvuur.»

De hertog van *Württemberg* was met dit dichterlijk voortbrengsel minder ingenomen dan het publiek, en liet SCHILLER door zijne ministers zeggen, dat, indien hij iets buiten het geneeskundige vak in 't licht gaf, hij op de *straf van hechtenis in eene vesting* had te rekenen. SCHILLER weigerde daarenboven in 't vervolg zijne dichtwerken aan den vergramden hertog te vertoonen, *ten einde deze de gebreken tegen den goeden smaak mogt verhelpen*. In October 1782 ontvlugtte hij *Stuttgart*, en begaf zich naar het landgoed der vrouwe VON WOLLZOGEN, bij *Meiningen*, waar hij een jaar lang vertoefde.

Hier schreef hij zijn tweede stuk, de *Zamenzwering van Fiesco te Genua*, alsmede *Kabaal en liefde*. In 1783 te *Mannheim* als tooneeldirecteur aangesteld, geraakte hij in vriendschappelijke betrekking met den baron VAN DALBERG, een' kenner en beoefenaar der wetenschappen en letteren. Twee jaren later begaf hij zich naar *Leipzig* en *Dresden*, en bezocht de bekoorlijke omstreken dier beide steden; hij voltooide aldaar het treurspel *Don Carlos*. Door ijverig de geschiedenis voor de zamenstelling van dit treurspel te raadplegen, kwam bij hem het denkbeeld op, om den *Afval der Nederlanden* te beschrijven. Dit werk bleef onvoltooid, loopende slechts tot de komst van ALVA, doch vloet over van de heerlijkste schilderingen en karakterschetsen, zoo als die

(1) De jeugdige SCHILLER schepte groot behagen in de ontzagvekkendste natuurtooneelen. Zoo verhaalt men van hem, dat hij, als kind, gedurende een geweldige onweide in eenen boom klauterde, om de stormachtige lucht des te beter te kunnen gadeslaan. En toen hij door zijne bezorgde ouders werd aangemaand, om af te klimmen, en zich niet noodeloos aan gevaar bloot te stellen, antwoordde de knaap: «de bliksem is schoon, ik wil zien van» «waar hij komt.»

VAN WILLEM I, GRANVELLE, FILIPS II, ALVA, EGMOND en anderen. In 1789 werd hij benoemd tot hoogleeraar der geschiedenis te *Jena*, op eene jaarwedde van twee honderd daalders. In deze betrekking vond hij zich hoogst gelukkig, schrijvende aan een' zijner vrienden: «Gij kunt naauwelijks gelooven, hoezeer ik tevreden ben met mijnen nieuwen werkkring. Het vooruitzicht van groote, onbebouwde velden heeft voor mij zoo veel bekoorlijks. Met elken stap win ik in denkbeelden, en mijne ziel verruimt zich met hare wereld.» Hier schreef hij de *Geschiedenis van den dertigjarigen oorlog*, waarmede hij algemeene goedkeuring verwierf. In 1790 huwde hij met freule LANGEFELD, en werd door den hertog van *Meiningen* tot hofraad benoemd. De toenmalige Fransche republiek schonk hem het burgerregt, de Duitsche keizer verhief hem in 1802 tot den adelstand, en van toen af bleef hij algemeen bekend onder den naam van FRIEDRICH VON SCHILLER. Door nachtelijken arbeid ondermijnde hij zijne gezondheid; slechts langzaam genas hij in 1791 van eene borstziekte, zonder echter weder tot zijne vorige gezondheid te geraken. In 1799 begaf SCHILLER zich van *Jena* naar *Weimar*, alwaar hij den 9 Mei 1805, zijn einde voelende naderen, van zijne vrienden een bemoedigend afscheid nam. Toen men hem vroeg, hoe hij zich gevoelde, zeide hij: «Al kalmer en kalmer!» eenvoudige woorden, die van zijne gelatene onderwerping getuigden. Omstreeks zes ure zonk hij in eenen diepen slaap; voor een oogenblik sloeg hij eenen levendigen blik in het rond, en zeide: «Vele dingen worden mij nu klaar en helder.» En hierop gaf hij den geest. Nimmer verwekte de dood eens Duitschen dichters zulk een' diepen en algemeenen rouw. Zijn stoffelijk overschot werd op het Jacobskerkhof te *Weimar* ter aarde besteld. Zijn marmeren borstbeeld, door DANNECKER gebeiteld, versiert de bibliotheek te *Weimar*. Van zijne gezamenlijke werken bestaan onderscheidene uitgaven, waaronder eene prachtmitgave met staalgravures in twaalf deelen, groot octavo.

(SCHILLER's *Leben für den weitern Kreis seiner Leser, ergänzt von* VIERHOFF; CARLYLE's *Life of Friedrich Schiller, comprehending an examination of his works*; N. G. VAN KAMPEN, *Handboek der Hoogduitsche letterkunde*, IIe stuk; BULWER, *Fr. v. Schiller gescheit als mensch, dichter en geschiedschrijver*).
SCHIMMELPENNINCK, (RUTGER JAN), een uitstekend staatsman en raadpensio-

naris der Bataafsche republiek, werd den 31 October 1761 te *Deventer* geboren. Zijn vader, GERRIT SCHIMMELPENNINCK, ofschoon in een' uitgebreiden handel werkzaam, en zijne moeder, HERMANNA KOOLHAAS, eene achtenswaardige vrouw, wedijverden met elkander, om den jeugdigen knaap bij les en spel te ontwikkelen. Als kind verzette hij zich tegen alle onregt en onderdrukking. Toen zijn ouder broeder eenig speeltuig van hem, buiten zijne voorkennis, naar de Latijnsche school had mede genomen, en hetzelfde door den rector TERPSMA was in beslag genomen, ijelde hij naar de school, en eischte zijn eigendom op. Nadat de waardige leermeester zich eenigen tijd met den vurigen knaap had vrolijk gemaakt, bekam deze zijn speeltuig terug. Schieten, paardrijden en zwemmen waren oefeningen, waarmede hij zich vroegtijdig verlustigde. Intusschen maakte hij groote vorderingen in de oude talen, alsmede in de Fransche en Engelsche letterkunde. Het athe-naeum te *Deventer* werd eindelijk tegen *Leyden's* academie verwisseld, waar hij weldra zijnen medestudenten deed begrijpen, dat hij zich niet gemakkelijk op den achtergrond liet schuiven. Op zekeren dag op het biljart spelende, had een student heimelijk zijne hertslederen handschoenen in het vuur van den open haard geworpen. Een mompelend gelach en eene sterke brandlucht deden kwaad vermoeden opvatten; hij keek rond, en zag zijn misvormd en zamengeschroeid eigendom verbranden. Hij wist echter zijne opwellende drift te onderdrukken, en speelde voort; weldra echter wenkte hij een' der bedienden, die hem voor eenig geld den dader opgaf. Hierop nam SCHIMMELPENNINCK den splinternieuwen overrok van zijne tegenpartij, en wierp dien dadelijk in den vollen haard. Nu plaatste hij zich voor het vuur, en zeide: «Vermits ik ondervind hoe geestig en aardig men zoo iets te *Leyden* keurt, zal ik niet dulden, dat men mij bij eene vertooning, die nog veel mooijer is dan de eerste, bemoeijelijke.» De vertoornde eigenaar begon hierop geweldig tegen hem uit te varen, doch SCHIMMELPENNINCK maakte aan deze woordenwisseling spoedig een einde, door te kennen te geven, «dat het best ware te beproeven, wie van hen beiden de plaats van den nu schier verteerden overrok zou innemen.» Daar de held afdeinsde, bleef SCHIMMELPENNINCK overwinnaar, en had zich nimmer weder over eenigen overlast te beklagen.

Na zijne studiën in de regtsgeleerdheid voltooid te hebben, riep de eerzucht hem

naar *Amsterdam*, waar hij zich in 1784 als advocaat nederzette. Weldra verkregen zijne werkzaamheden eene belangrijke uitgebreidheid. Hij nam geen deel in die burger twisten, welke den Pruisischen inval van 1787 vooraf gingen. In 1788 trad hij in den echt met CATHARINA NAHUY, oudste dochter van P. C. NAHUY, een' algemeen geacht ambtenaar te *Amsterdam*. Dit huwelijk was hoogst gelukkig; doch in de omwenteling van 1795 zag hij zich eensklaps aan de rust onttogen. Tot voorzitter van het voorloopig bestuur van *Amsterdam* gekozen, bewees hij in dit haghchelijk tijdstip, door wijze gematigdheid, zijnen medeburgereu gewigtige diensten. Als lid van de nationale vergadering der Bataafsche republiek, beantwoordde SCHIMMELPENNINCK volkomen aan de verwachting, welke men van hem had opgevat, alle gelegenheden aangrijpende, om orde en regtvaardigheid te doen zeegevieret. In 1798 werd hij tot afgezant der Bataafsche republiek bij die van *Frankrijk* benoemd, waar hij de belangen zijns vaderlands met onbaatzuchtige trouw behartigde. De vrede van *Amiens* kwam grootendeels door zijne schrandere bemoeijingen tot stand; jammer slechts, dat, door BONAPARTE'S onverzaadbare heerschezucht en *Engeland's* onwil, die vrede reeds het volgende jaar werd verbroken. Ook te *Londen*, waar hij de belangen van het vaderland moest voorstaan, stond SCHIMMELPENNINCK bij de regering in hooge gunst. Na de vredebreuk in het vaderland teruggekeerd, werd hij andermaal naar *Parijs* afgevaardigd.

Ofschoon de geheele familie BONAPARTE hem de meeste genegenheid bewees, was het hem echter onmogelijk, om datgene te verwerven, waarop ons land regtmattige aanspraak had. «Ons land,» schreef SCHIMMELPENNINCK, den 4 April 1804, «heeft in 't oog van dit gouvernement «geene politieke existentie, zelfs geene «civile existentie. Dit land is het groote «militaire kamp, en het onze is een militaire avant-post.» In 1804 liet BONAPARTE zich tot keizer verheffen, en als zoodanig zijne heerschezucht en onhandelbaarheid steeds toenemende, dwong hij, als ware het, SCHIMMELPENNINCK in 1805 zich aan het hoofd der Bataafsche regering te stellen, onder den naam van raadpensionaris. «*Je ne consulte que ma position,*» antwoordde NAPOLEON op alle tegenwerpingen, welke hem gemaakt werden, «*ma position l'exige, mon parti est inébranlablement pris* (1).

(1) Ik raadpleeg slechts mijne gesteldheid; zij vordert het; mijn besluit is onwrikbaar genomen.

SCHIMMELPENNINCK bekleedde deze waardigheid slechts tot het jaar 1806, en moest toen de teugels des bewinds, die hij met wijsheid gevoerd had, overgeven aan 's keizers broeder, LODEWIJK NAPOLEON. Sedert eenigen tijd aan eene verduistering van het gezigt lijdende, welke eindelijk in algeheele blindheid ontaardde, trok hij zich op zijne goederen terug, doch werd bij de oprigting van het koninkrijk der *Nederlanden* door koning WILLEM I tot lid der eerste kamer benoemd. Hij stierf te *Amsterdam* den 15 Februarij 1825. SCHIMMELPENNINCK had gedurende zijn kortstondig bewind veel voor den financiëlen toestand des vaderlands gedaan, en eene uitmuntende wet op het onderwijs tot stand gebragt, die de schoonste vruchten heeft gedragen, doch thans, wij vreezen het, uit hoofde van de invoering der nieuwe grondwet, welke vrijheid van onderwijs waarborgt, wel wat van haren weldadigen invloed zal verliezen.

(*Het leven van Rutger Jan Schimmelpenninck*; PETRI HOFMANNI PEERLKAMP, *De vita et moribus R. J. Schimmelpenninck libelles*).

SCHILABRENDORF, (GUSTAAF, Graaf VAN), een door zijne hooge geestbeschaaving en edelaardige bedoelingen merkwaaardig, doch zonderling man, die, ofschoon schrijver noch staatsman, geen onbeduidenden invloed op zijnen tijd heeft uitgeoefend. Hij werd den 22 Maart 1750 te *Stettin* geboren, en studeerde te *Frankfort* aan den *Oder* en te *Halle*. Na den dood zijns vaders, die besturend minister in *Silezië* was, kwam hij in het bezit van een zeer aanzienlijk vermogen. Tot zijne verdere ontwikkeling doorreisde hij *Duitschland*, *Frankrijk* en vooral *Engeland*. Bij het uitbreken der omwenteling ging hij naar *Parijs*, en oefende zich onvermoeid in de letterkunde en wijsbegeerte. Niettegenstaande zijne zonderlinge en ingetrokkene leefwijze waren nogtans de groote staatkundige gebeurtenissen van dien tijd hem niet onverschillig. Ook konden alle liefdadige ondernemingen op zijnen bijstand rekenen. Toegerust met eene ongemeene kennis van menschen en zaken, en tot de geheimste bronnen der staatkunde doordrongen, wist hij den rijkdom zijner gedachten even grondig en scherpzinnig als duidelijk uit te drukken. De invloedrijkste mannen raadpleegden hem over de zwaarwigtigste onderwerpen. Gedurende het schrikbewind, werd hij als vriend van CONDORCET, MERCIER en BRISSOT in den kerker geworpen, en voor de guillotine bestemd. Reeds was de kar daar, om hem af te halen, toen zijne

laarzen ontbraken. Met de meeste bedaardheid sloeg hij den gevangenbewaarder voor, hem den volgenden dag naar het schavot te voeren. Dit uitstel was oorzaak, dat hij in den kerker werd vergeten, tot dat hij, achttien maanden later, aan den val van ROBESPIERRE zijne vrijheid had te danken. NAPOLEON liet hem ongemoeid, schoon SCHLABRENDORF zich niet ontzag zijne heerschzucht scherp te hekel. In eene kamer, die hij nimmer sloot en zelden verliet, onder geringe omgeving, in schamele kleeding, ontving hij dagelijks bezoeken van lieden van elken stand en rang. Weinig noodig hebbende besteedde hij zijne inkomsten, zonder opzien te baren, tot weldadige oogmerken, bijzonder ten behoeve van zijne landgenooten. Meermalen deed hij aan de Pruisische krijgsgevangenen in Frankrijk heimelijk aanmerkelijke sommen toekomen, en zulks in eenen tijd, dat het grootste gedeelte van zijn vermogen in Pruisen, (uit hoofde zijner lange afwezenheid), in beslag was genomen. Toen hij in 1813 naar Pruisen wilde terug keeren, om aan de bevrijding zijns vaderlands krachtdadig deel te nemen, hield men hem te Parijs in hechtenis. Doch ook van hier wist zijne vaderlandsliefde zoo veel voor dit doel op te offeren, dat de koning zich bewogen zag, hem het IJzeren Kruis te schenken. Steeds met onderscheidene plannen bezig, verliet hij, in de laatste tien jaren, nimmer zijne kamer. Hij getroostte zich veel moeite om eene spreekmachine uit te vinden. Het beroemde boek *Bonaparte und das franz. Volk unter seinem Consulate*, hetwelk zijn vriend J. F. REICHARDT uitgaf, is inderdaad het werk van SCHLABRENDORF. Hij overleed te Parijs den 22 Augustus 1824.

(*Conversations-Lexicon*).

SCHOREL, (JAN VAN), een voortreffelijk Nederlandsch schilder, die dezen naam bekwaam naar zijne geboorteplaats *Schoorl*, nabij *Alkmaar*, waar hij in 1495 het eerste levenslicht aanschouwde. Zijne ouders vroeg gestorven zijnde, zorgden eenige liefderijke bloedverwanten voor zijne opvoeding. Daar de leergierige knaap eenen ongemeenen aanleg voor de teekenkunst verried, deden zij hem in de leer bij WILLEM CORNELIS te *Haarlem*, een bekwaam schilder, maar ongeregeld van gedrag. Hier vertoefde hij drie jaren, en ging, op achttienjarigen ouderdom, naar *Amsterdam*, en oefende zich aldaar onder JACOB CORNELIS, een' der beroemdste schilders en houtgraveurs van dien tijd. Zijn kunstvermogen ontwikkelde nu gelukkig, doch immer voorwaarts strevende, lokte hem

de vermaardheid van MABUSE naar *Utrecht*, welke stad hij echter spoedig verliet, wijl MABUSE's woest en losbandig gedrag hem tegen de borst stiet. Hij bezocht onderscheidene groote steden, waar zich vermaarde kunstenaars ophielden. Te *Neurenberg* werd hij door ALBERT DURER vriendschappelijk ontvangen, doch in het godsdienstige met dezen kunstenaar, die de gevoelens van LUTHER was toegedaan, niet overeenstemmende, ging hij weder op reis, en kwam, twee en twintig jaren oud, in *Karinthië*, waar hij, uit liefde voor de dochter zijns leermeesters JACOB CORNELIS, de hand weigerde eener schoone adellijke dame, wier vader hem haar uit aandrift voor de kunst aanbood. Hierop vertrok hij naar *Venetië*, waar hij eenen geestelijke (zijn' landgenoot) ontmoette, die hem bewoog, om gezamenlijk eene bedevaartreise naar het *Heilige Land* te ondernemen. In *Palestina* maakte SCHOREL menigvuldige schetsen van *Jeruzalem* en de omstreken van den *Jordaan*, alsmede van alles wat hem belangrijk voorkwam. Nadat hij op zijne terugreis eenigen tijd op het eiland *Rhodus* had vertoefd, begaf hij zich naar *Rome*, alwaar hij de werken van RAPHAËL en andere groote meesters beoefende. Over *Frankrijk* naar *Amsterdam* terug keerende, deed FRANS I hem de schitterendste aanbiedingen, om zich te *Parijs* te vestigen. Doch te vergeefs; hij hoopte zijne beminde weder te zien. Hij ondervond, helaas! dat zij hem ontrouw was geworden, en besloot nimmer te huwen. Voortaan wijdde hij zich onverpoosd aan de kunst, en was de eerste Nederlandsche schilder, die den Italiaanschen smaak in zijn vaderland invoerde. Aanvankelijk vestigde hij zich te *Utrecht* en daarna te *Haarlem*. SCHOREL was niet alleen groot in de schilderkunst, maar tevens zeer bedreven in de bouwkunde. Zelfs de koning van *Zweden* verzocht SCHOREL om hem een' bekwaam bouwkunstenaar aan te wijzen. Hij deed dit, en zond den koning bij deze gelegenheid een zijner *Madonna's*, waarvoor die vorst onzen SCHOREL eenen kostbaren ring, eene fraaije marterpels, zijne eigene ijslede met haar toebehooren en daarenboven eene kaas van twee honderd pond vereerde. SCHOREL heeft veel gearbeid, doch de beeldstormers hebben de meeste zijner kunstgewrochten vernield. Onder zijne meest geprezeerde stukken, noemt men den *Dooop van Christus*; *Jezus' intrede in Jeruzalem*; den *Togt der Israëlieten over den Jordaan* en eenige anderen. Hij overleed den 6 December 1569. SCHOREL was een groot kunstenaar, en wat meer zegt een braaf,

deugdzaam man. Zijn vriend was JANUS SECUNDUS, dien hij ook heeft geconterfeit.

(PILKINGTON; BRYAN; JOHANNA SCHOPENHAUER; J. VAN EYCK *und seine Nachfolger*; J. IMMERZEEL Jr., *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters*).

SCHOTEL, (JOHANNES CHRISTIANUS), een der beroemdste Nederlandsche zeeschilders, werd den 11 November 1787 te Dordrecht geboren; hij was oorspronkelijk voor den handel bestemd, en besteedde zijne snipperuren aan het teekenen. Nadat zijn vader was gestorven, moest hij diens fabriek overnemen; doch zijne liefde voor de kunst kreeg weldra zoo zeer de overhand, dat hij zich sedert 1810 geheel aan haar toewijdde. MARTINUS SCHOUMAN gaf hem gedurende twee jaren onderrigt, en daarna bragt SCHOTEL, door strenge zelfoefening, het zoo verre in de kunst, dat hij spoedig als de voornaamste zeeschilder werd beschouwd. Met zijnen leermeester SCHOUMAN schilderde hij den terugtogt der Franschen uit Dordrecht in 1814, en het bombardement van *Algiers*, in 1816, door de Engelschen en Nederlanders. In 1818 vestigde hij zich te 's Gravenhage, alwaar hij in 1839 overleed.

Als zeeschilder overtrof hij niet alleen al zijne tijdgenooten, maar te regt wordt hij ook met de eerste meesters in dit vak gelijk gesteld. Zijne beste stukken bevinden zich in het museum te 's Gravenhage, in de kabinetten van den keizer van Rusland, van den baron van NAGELL te 's Gravenhage en andere kunstvrienden te Amsterdam, Dordrecht en Brussel.

(G. D. J. SCHOTEL, *Leven van den zeeschilder Joh. Chr. Schotel*).

SCHREVELIUS, (CORNELIUS), een ijverig verzamelaar van aantekeningen op oude schrijvers, werd in 1615 te Haarlem geboren. Hij studeerde in de geneeskunde, doch het blijkt niet, dat hij dit vak heeft uitgeoefend. Hij is alleen door zijn letterarbeid bekend. In 1662 volgde hij zijnen vader op als rector te Leyden, en stierf aldaar in 1664, of volgens anderen in 1667. SCHREVELIUS bezorgde de uitgaven van onderscheidene oude Latijnsche schrijvers met aantekeningen uit andere letterkundigen en oudheidkenners verzameld. Zoo verschenen de werken van HOMERUS en HESIODUS, van JUVENALIS, TERENTIUS, HORATIUS en CICERO, met zogenoemde *Notae variorum*. Ook gaf hij een handwoordenboek der Grieksche taal uit, door geleerden niet zeer geacht, doch door eerstbeginnenden veel gebruikt. Het is in onderscheidene vreemde talen

overgebragt. De eerste uitgave daarvan verscheen in 1645.

(VAN KAMPEN, *Beknopte Gesch. der Ned. lett. en wetens.*).

SCHULTENS, (ALBERT), de hersteller der Oostersche letterkunde in de achttiende eeuw, werd in 1686 te Groningen geboren. Hij studeerde aldaar tot het jaar 1706, en maakte snelle vorderingen in de godgeleerdheid, in 't Hebreuwsch, Syrisch en Arabisch. Vervolgens bezocht hij Leyden en Utrecht, en woonde de lessen bij van de beroemdste hoogleeraren dezer academiën. In 1708 naar Groningen terug gekeerd, werd hij tot doctor in de godgeleerdheid bevorderd. Na twee jaren als predikant te Wassenaar gestaan te hebben, werd hij in 1713 als hoogleeraar in de Oostersche talen naar Franeker beroepen. Hij bleef hier tot 1729, en vertrok toen in dezelfde hoedanigheid naar Leyden, zijnen post aanvaardende met eene redevoering *Over den oorsprong der Arabische taal en hare verwantschap met de Hebreuwsche*. SCHULTENS verspreidde veel licht over zeer vele duistere plaatsen in de gewijde oorkonden, doch vond ook bij sommigen, aan het oude gewend, eenen heiligen tegenstand, en werd daardoor in veel twistgeschrijf gewikkeld. Onder de talrijke schriften van SCHULTENS over de Bijbelsche en Oostersche letterkunde, noemen wij *Commentarius in librum Job, cum novâ versione*, welker dichtertlijke en oudheidkundige schatten hij het eerst openleide, alsmede de *Proverbia Salomonis cum versione integrâ et commentario*, en de *Origenes Hebraee*, waarin SCHULTENS betoogt, dat het Hebreuwsch, Arabisch, Syrisch en Chaldeeuwsch slechts overblijfselen zijn eener oudere taal, door den Schepper aan de eerste menschen onderwezen.

(EMO LUCIUS VRIEMOET, *Athenae Frisiae*; VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Ned. lett. en wetens.*).

SCHUURMANS, (ANNA MARIA), de geleerdste en zeldzaamste vrouw van haren tijd, werd in 1607 te Keulen geboren. Reeds op haar derde jaar las zij met onderscheiding, en op haar zesde knipte zij kunstiglijk velerhande dingen van papier. In hare vroege jeugd vestigde haar vader zich te Utrecht. Hier schilderde zij keurig allerleihande soort van bloemen, slangen, hagedissen, rupsen en vlindertjes, en leerde (bij de Nederlandsche en Hoogduitsche talen) 't Fransch, Engelsch, Italiaansch, Latijn, Grieksch, Hebreuwsch, Chaldeeuwsch, Syrisch en Arabisch. Het ontbrak haar slechts aan boeken, om, volgens hare begeerte, zich

nog in 't Samaritaansch, Ethiopisch en Perzisch te oefenen. Men verhaalt, dat zij, met een pennemes, zonder eenig beeldhouwersgerceedschap, de beelden van hare moeder, broeders en zich zelve zoo gelijkend en fraai uit palmhout sneed, dat iedereen er over verwonderd stond. Ook in het glassnijden met een' diamant, plaatsnijden, boetseren in was, zingen en spelen op de luit spreidde zij groote bekwaamheden ten toon. Daarenboven was zij ervaren in de classieke schrijvers en wijsgeeren, en bezat eene grondige kennis van de Heilige Schrift en de godgeleerdheid. «Is het wonder,» vraagt VAN KAMPEN, «dat de grootste geleerden van «haren tijd, dat zelfs vorstelijke personen haar opzochten, en hunne verba- «zing over zulke talenten betuigden? Maar «is het ook wonder, dat zij eindelijk, al «dien ophef en luister en lastige beroemd- «heid moede, met haar gezond verstand «het nietige der scholastieke vormen voor «de godgeleerdheid inziende, nu tot een «ander uiterste oversloeg, alle geleerd- «heid als overtoollig, hare vorige gods- «dienst (de hervormde) als een *dood lig- «chaam* begon te beschouwen, en zich «naauw aan den dweepachtigen LABADIE «verbond, die alle kunde verachtte, en «zich met het *inwendige licht* tevreden «stelde?» Zij volgde dezen dweeper naar *Holstein*, en keerde, eerst na zijn overlijden, naar het vaderland terug. Zij overleed in 1678, in het Vriesche dorpje *Wieuwerd*, in den ouderdom van een en zeventig jaren. Door oververzadiging van geleerdheid, kwam zij tot het buitensporige denkbeeld van alles weg te werpen.

(VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Ned. lett. en wetens.*; HOUBRAKEN, *Levens der Nederlandsche konstschilders en schilderessen*).

SCHWARZ, (CHRISTIAN FRIEDRICH), een beroemd zendeling, werd den 26 October 1726 te *Sonnenburg* in *Pruissen* geboren. Op den ouderdom van twintig jaren, vertrok hij naar *Halle*, om aldaar in de godgeleerdheid te studeren. Ook beoefende hij de Oostersche talen, en geraakte in vriendschap met HERMAN FRANCKE, die een ijverig voorstander was van het bekeeringswerk onder de heidenen. FRANCKE bewoog hem, om als zendeling naar de *Indiën* te gaan. Te *Kopenhagen* geordend zijnde, schepte hij zich den 21 Januarij 1750 te *Londen* in, en kwam in de maand Julij te *Tranquebar*, op de kust van *Coromandel*, den zetel eener Deensche missie. Onvermoeid verkondigde hij hier het Evangelie, tot dat hij in 1766 zijn verblijf vestigde te *Trichinopoly*, waar

hij het vorige jaar eene kerk en eene school had gesticht. Van hier bezocht hij van tijd tot tijd andere plaatsen, vooral *Tanjore*. Zijn arbeid onder de Hindo's bleef niet zonder vrucht. Zijne reizen naar *Tanjore* werden nu menigvuldiger, en hij verwierf de vriendschap van den Raja TULIA MAHA, die hem toestond om in *Tanjore* eene kerk te bouwen. Toen zijne geldmiddelen uitgeput waren, wendde hij zich tot het presidentschap van *Madras* om onderstand. In het antwoord daarop werd hem verzocht, om zich terstond naar den zetel van het gouvernement te begeven, ten einde als Britsch afgezant, met HYDER ALI, over de voortduring van den vrede te gaan handelen. HYDER ALI had zelf verlangd, dat de Engelschen de onderhandeling aan SCHWARZ zouden toevertrouwen. «Zend mij niet,» zeide HYDER ALI, «iemand uwer agenten, want ik «verlaat mij niet op hunne woorden of «verdragen; doch zoo gij wenscht, dat «ik naar uwe voorstellen zal luisteren, «stuur mij den zendeling, wiens braaf- «heid door iedereen wordt geprezen.» SCHWARZ verschrakte over dit berigt, verzocht eenigen tijd van beraad, en nam eindelijk het voorstel aan. Hij begaf zich naar *Seringapatam*, en vertoefde drie maanden aan het hof van HYDER ALI. Het doel zijner zending werd bereikt; de voorwaarden des vredes wederzijds aangenomen zijnde, keerde SCHWARZ naar *Tanjore* terug.

De vrede was echter van korten duur, en SCHWARZ klaagde, dat de Britten aan de vredebreuk schuldig waren. HYDER ALI viel in het Carnatische, en gedurende de jaren 1781, 1782 en 1783 hadden de inwoners al de verschrikkingen des oorlogs te verduren; zij vloden naar de steden; *Tanjore* en *Trichinopoly* waren overpropt met menschen, die den hongerdood stierven. Vooral was *Tanjore* het toonbeeld van menschelijke ellende; zelfs het garnizoen bestond uit niets meer dan wandelende geraamten. Op het land was voorraad van levensmiddelen, doch de afpersingen en knevelarijen van de Britten en den Raja hadden bij de landlieden zulk een mistrouwen verwekt, dat zij alles verborgen hielden. Eindelijk zeide de Raja: «Wij allen hebben ons crediet «verloren. Laat ons beproeven of de in- «woners den braven SCHWARZ zullen ver- «trouwen.» SCHWARZ werd derhalve gemachtigd, om met de landbouwers in onderhandeling te treden. Hij zond allereerst brieven, waarin hij beloofde niet alleen te betalen alles wat zou geleverd worden, maar tevens ook elken os, dien

de vijand hun mogt ontnemen. Binnen twee of drie dagen kreeg men duizend ossen, en in korten tijd 80,000 Kalams graan. *Tanjore* was behouden.

In 1784 zond het Oostindische gouvernement SCHWARZ aan TIPPoo SAIB; doch de zoon van HYDER wilde hem niet ontvangen, omdat hij zijne zenders niet vertrouwde. SCHWARZ bouwde in de nabijheid van *Tanjore* eene tweede kerk, welke wegens de menigte bekeerlingen noodzakelijk was geworden. In 1785 ontwierp hij een plan, om overal scholen op te rigten, ten einde de inboorlingen te beschaven en hun 't Engelsch te leeren. Dit kwam te *Tanjore* en op andere plaatsen tot stand. Door geoorloofde middelen en schrander beleid wist hij de kinderen der aanzienlijkste inboorlingen naar deze scholen te lokken, en voor het Christendom te winnen.

In 1787 lag de Raja van *Tanjore* op het sterven. Hij had een' minderjarigen zoon tot opvolger benoemd, en nu zond hij om zijnen vriend SCHWARZ als den eenigsten man aan wien hij geheel zijn vertrouwen kon schenken. «Deze knaap,» zeide de stervende Raja, «is niet mijn zoon, maar de uwe; want ik geef hem «in uwe handen over.» AMEER SING, broeder van TULIA MAHA, werd tot regent en voogd aangesteld, doch weldra als verrader afgezet. Door eene sterke Engelsche partij tegengewerkt wordende, had SCHWARZ al zijnen invloed bij de Oostindische compagnie noodig, om den prins in het bezit van zijn erfdeel te stellen. MAHA SARBOJEE, de jeugdige Raja, was steeds dankbaar voor de hem bewezene bescherming, en stichtte ter nagedachtenis van SCHWARZ, in de kerk te *Tanjore*, een gedenkteeke, waarop de Raja wordt voorgesteld als grijpende de hand van den stervenden vriend, en zijnen zegen ontvangende. Dit monument is door FLAXMAN gebeiteld. Wat SCHWARZ voor zijnen kweekeling MAHA SARBOJEE gedaan heeft, blijkt uit de getuigenis van bisschop HEBER; deze noemde den Raja (in 1826) een' buitengewoon man, die grondig bekend was met de werken van FOURCROY, LAVOISIER, LINNAEUS, BUFFON, die met geestdrift en oordeel over SHAKSPEARE sprak, en vrij goed Engelsche verzen schreef. Ook was hij bij de Engelsche officieren in de nabuurschap bekend als een stoutmoedig jager, wiens schot nimmer een' tijger miste.

SCHWARZ stierf den 13 Februarij 1798. De bewindhebbers der Oostindische compagnie vereerden zijne nagedachtenis met een fraai gedenkteeke in de St. Maria Kerk te *Madras*. Mahomedanen en Hindo's zoowel

als bekeerde Christenen beschouwden hem als een sieraad van het menschelijk geslacht.

(*Gallery of portraits; HEBER'S Journey through the upper provinces of India*).

SCIOPPIUS, (CASPAR), een uitstekend letterkundige en spraakkunstenaar, werd den 27 Mei 1576 te *Neumark* in den *Palts* geboren. Hij was van nederige afkomst, en verhieft zich vooral door eigene volhardende vlijt. Op den ouderdom van zeventien jaren gaf hij eenige Latijnsche gedichten in 't licht, en bezocht in 1589 *Italië*, waar hij eene lofrede schreef op paus CLEMENS VIII en den koning van *Spanje*. De paus zijn beschermer geworden zijnde, zwoer hij de Hervormde godsdienst af, en werd een kampvechter voor het Catholicismus. Echter verzuimde hij geenszins de beoefening der oude letterkunde, en bezorgde de uitgave van menig Latijnsch schrijver. Twistziek van aard schreef hij tegen SCALIGER, vroeger zijn' vriend, en randde de nagedachtenis aan van den Franschen koning HENDRIK IV, die aan de Protestanten vrijheid van godsdienst had verleend. Dit boek werd te *Parijs* door beulshanden verbrand. Ook vierde hij zijnen haat bot tegen den Engelschen koning JACOBUS I, in twee boeken, die insgelijks te *Londen* openlijk werden verbrand, terwijl zijne beeldtenis aan de galg was opgehangen. In 1613 zich te *Madrid* bevindende, werd hij op zekeren avond door eenige bedienden van den Engelschen afgezant overvallen en duchtig afgerost, waarschijnlijk op last van hunnen meester, ten einde zich op hem, wegens zijne aanranding van den koning, te wreken. SCIOPPIUS achtte zich nu in *Spanje* niet meer veilig, en vlugte naar *Ingolstadt*, waar hij zijn' Legatus *Latro* tegen den Engelschen afgezant schreef, en op nieuw zijne pen tegen de Protestanten scherpte. Zoodra echter de Jezuïten hem bij den rijksdag te *Regensburg* tegenwerkten om eene jaarwedde voor zijne diensten te erlangen, werd hij hun woedendste vijand. Zijn eerste geschrift tegen de Jezuïten verscheen nameloos, doch in 1634 viel hij hen openlijk aan in een werk getiteld *Astrologica ecclesiastica*. Toen hij zag, dat zijn leven in gevaar verkeerde, vertrok hij naar *Padua*, waar hij eene opheldering over de *Openbaring* begon te schrijven. Hij bragt dit werk niet ten einde, maar stierf den 19 November 1649.

SCIOPPIUS, bij Protestant en Katholijk evenzeer gehaat, was een man van groote geleerdheid, van een bewonderenswaardig geheugen en ongemeene scherpzinnigheid. Niemand verstond grondiger het Latijn

dan scioppius. Hij schreef meer dan honderd werken, waaronder eenige voor de Latijnsche taal nog altijd waarde hebben.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

SCIPIO, (PUBLIUS CORNELIUS), bijgenaamd **AFRICANUS**, was een der beroemdste Romeinsche veldheeren. Indien het waar is, dat hij op den ouderdom van zeventien jaren in den slag van den *Ticinus* streed, en zijnen vader, die zwaar gewond was, het leven redde, dan werd hij in het jaar 235 v. c. geboren. Als tribun vocht hij in den slag van *Cannes*, en behoorde onder degenen, die na de nederlaag naar *Canusium* ontkwam. Hier werd het opperbevel over de overblijvende troepen eenparig aan hem en **APPIUS CLAUDIUS PULCHER** toevertrouwd. Bij deze gelegenheid was het aan zijne tegenwoordigheid van geest te danken, dat het overschot des Romeinschen legers niet in wanhoop *Italië* verliet. Toen de Romeinen besloten de Carthagers meer nadrukkelijk in *Spanje* aan te tasten, werd de jeugdige **scipio**, toen nauwelijks vier en twintig jaren oud, tot opperbevelhebber benoemd. Zijne tijdgenooten beschouwden hem als een' gunsteling der goden. Sedert hij den mannelijken tabberd (*toga virilis*) had aangenomen, ging hij iederen morgen in het Kapitol, waar hij eenige uren in eenzaamheid en overdenking doorbragt, zoo dat het volk alles wat hij deed beschouwde als het gevolg van zijne gemeenschap met de goden. In het begin der lente, in 210 v. c., steevende **scipio** met 11,000 man naar *Spanje*, landde aan den mond van den *Iber*, en nam toen het opperbevel der gansche Romeinsche legermagt op zich. Hij was vergezeld van zijnen vriend **LAELIUS**. Zijn plan was om *Nieuw Carthago* te bemagtigen, waar de Carthagers hunne Spaansche gijzelaars hadden bijeen verzameld. **LAELIUS** tastte de stad van de zeezijde aan, terwijl **scipio** den aanval te land beproefde. Weldra viel *Nieuw Carthago* in zijne handen, en de edelmoedigheid waarmede **scipio** de Spaansche gijzelaars behandelde, won hem het hart van vele inwoners. In 209 v. c. behaalde **scipio** op **HASDRUBAL** eene schitterende overwinning; 8000 Carthagers sneuvelden, en 20,000 anderen vielen, met hunne legerplaats, den overwinnaar in handen. Vele Spanjaarden wilden hem nu tot hunnen koning verheffen, doch hij weigerde deze eer. In 207 v. c. werden de Carthagers andermaal zoodanig door **scipio** verslagen, dat bijkans geheel *Spanje* zich aan den jeugdigen overwinnaar onderwierp. Met

eene aanzienlijke magt naar *Afrika* overgestoken, behaalde hij aldaar vele voordeelen, en eindelijk in 207 v. c., op **HANNIBAL**, bij *Zama*, de schitterendste overwinning. Dit was de doodsteek voor de Carthagers, die zich op de meest vernederende voorwaarden den vrede moesten laten welgevalen. Zijne lauweren konden echter **scipio** niet voor de kuiperijen in *Rome* beveiligen, zoodat hij eindelijk, uit afkeer van alle openbare zaken, zich naar zijn buitengoed te *Liternum* begaf, waar hij, volgens **POLYBIUS**, in hetzelfde jaar als **HANNIBAL** en **PHILOPOEMEN** (183 v. c.) overleed. **HANNIBAL** bielde **scipio** voor den grootsten aller veldheeren. Wij durven dit oordeel niet in allen deele bekrachtigen, doch zeker is het, dat zijne trotschheid en zijn hoogmoed onverdragelijk waren, en dat hij de wetten zijns lands ter zijde stelde, zoodra die met zijne inzichten en hartstogten in strijd waren.

(**M. STUART**, *Romeinsche geschiedenissen*; **ROLLIN**, *Histoire romaine*; **LIVIUS**; **POLYBIUS**, enz.).

SCIPIO, (ÆMILIANUS PUBLIUS), bekend onder den naam van **SCIPIO AFRICANUS** den jongeren, was de zoon van **PAULUS ÆMILIUS**, en werd door **SCIPIO AFRICANUS** als zoon aangenomen. Hij onderscheidde zich eerst in *Spanje* als de eenigste Romein, die de uitdaging van een' reusachtig Spaansch kriegsbevelhebber durfde aannemen. Hij versloeg dien Spaanschen **GOLIATH**. Ook was hij de eerste, die de wallen van de vesting *Intercatia*, welke de Romeinen belegerden, beklom. Deze blijken van persoonlijk moed en zijne andere deugden, vervulden zelfs den vijand met bewondering, en verwierven hem eenen grooteren invloed op de Spanjaarden dan zijn schraapzuchtige veldoverste **LUCULLUS** bezat. In den derden Punischen oorlog, tusschen de Carthagers en de Romeinen, won hij, door zijnen moed, zijne voorzigtigheid en regtvaardigheid een onbepaald vertrouwen van vriend en vijand. Toen **scipio** naar *Rome* was terug gekeerd, en de consul **PISO** in *Afrika* weinig uitrigtte, werd hij terstond als opperbevelhebber naar *Afrika* gezonden, en bemagtigde in het jaar 146 v. c. *Carthago*, hetwelk zich met de uiterste wanhoop had verdedigd. Op bevel van den Romeinschen senaat werd de stad tot op den grond geslecht. Men wil, dat **scipio** over hare puinhoopen weende, en met eenige woorden van **HOMERUS** *Rome's* ondergang voorspelde. Zijn laatste kriegsbeldrijf was de onderwerping van *Numantia* in *Spanje*, hetwelk zich lang tegen alle

aanvallen der Romeinen had staande gehouden. Ook deze stad werd geheel verdelgd. Intusschen verloor scipio allengs de liefde der Romeinen, omdat hij meestal de maatregelen, welke tot opbeuring van 's volks invloed en meerderen bloei werden voorgesteld, bestreed. Toen de gemeensman PAPIRIUS CARBO eene wet voorstelde, dat het volk de vrijheid zoude hebben, om hunne gemeenslieden zoo dikwijls te herkiezen als zij zulks goedvonden, bewerkte scipio's welsprekende rede, dat de wet werd verworpen. Bij een volgend geschil over landverdeeling, wist hij de beslissing daarover te vertragen. Zijne tegenstrevers noemden hem den vijand des volks. En toen scipio den dood van GRACCHUS goedkeurde, riepen de volksleiders: «Weg met den dwingeland!»

Na deze hevige twisten ging scipio bedaardelijk naar huis, vergezeld van den senaat en een groot aantal zijner aanhangers. Des avonds begaf hij zich naar zijne slaapkamer, met het voornemen om eene redevoering voor den volgende dag in gereedheid te brengen. Doch in den morgenstond vond men hem dood in zijn bed (129 v. c.). De menigte wilde niet dulden, dat er onderzoek naar de oorzaak zijns doods zou geschieden. De openbare meening noemde verscheidene personen, die hem zouden vermoord hebben, en het grootste vermoeden viel op CARBO.

(FR. CERLACH, *Der Tod des P. Cornelius Scipio Aemilianus, eine historische Untersuchung*; ZIMMERMAN, *Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft*, 1841, No. 52; M. STUART, *Romeinsche geschiedenissen*).

SCOPAS, een der meest beroemde beeldhouwers der oudheid, werd omtrent het jaar 460 v. c. op het eiland *Paros* geboren. PLINIUS verhaalt ons, dat hij een der vier beeldhouwers was, die aan de graf-tombe, door ARTEMISIA ter eere van MAUSOLUS, koning van *Carië*, haren gemaal, gesticht, hunne talenten hebben gewijd. Dit werk, door de ouden als een van de zeven wonderen der wereld beschouwd, had eene vierkante gedaante. SCOPAS versierde de oostzijde van dit kunstgewrocht, BRYAXIS de noord-, TIMOTHEUS de zuid- en LEOCHARES de westzijde. De geheele massa, vijf en twintig kubieke voeten hoog, was gekroond met eenen marmeren quadriga, of wagen met vier paarden gespannen. Dit was het werk van zekeren PYTHIS, van wien men verders niets geboekt vindt.

PAUSANIAS spreekt in zijne beschrijving van *Griekenland* van onderscheidene stand-

beelden van SCOPAS, (zoo in brons als marmmer), die hij in onderscheidene steden had aangetroffen. In den tempel van VENUS te *Megara* bevonden zich standbeelden, welke de *Liefde*, den *Hartstogt* en de *Begeerte* voorstelden. Te *Sicyon* zag men van SCOPAS eenen *Hercules*, en te *Gortys* in *Arcadië* twee standbeelden, het eene *Esculapius*, het andere *Hygeia* voorstellende. In de Grieksche Anthologie vindt men puntgedichten die op twee beroemde werken van SCOPAS zinspelen; het eene heeft betrekking op een schoon Mercurius-beeld, en het andere kent hoogen lof toe aan het beeld eener Bacchante in eenen staat van dronkenschap. STRABO maakt gewag van een standbeeld door SCOPAS gebeiteld, APOLLO voorstellende in de gedaante van eenen *rattendooder*. Het bevond zich te *Chrysa*, in den tempel aan SMINTHEUS gewijd. De bedoelde figuur verpletterde met den voet eene rat. Men vindt geene bijzonderheden van SCOPAS' leven vermeld.

(PLINIUS; PAUSANIAS; STRABO; SILLIG, *Catal. artificum*).

SCOT, (**REGINALD** of **REYNOLD**), een geleerd en buitengemeen man, de zoon van Sir JOHN SCOT, werd in het begin der zestiende eeuw in het graafschap *Kent* geboren. Hij studeerde te *Cambridge*, en maakte zich beroemd als een fel bestrijder van bijgeloof en tooverij. In 1584 verschenen zijne *Discoveries of Witchcraft*, waarin hij betoogt, dat het algemeen gevoelen alsof er heksen zouden zijn die verbonden sluiten met duivels, booze geesten en schimmen, het vermogen bezittende, om mannen, vrouwen en kinderen of andere schepselen te dooden, te martelen en met ziekten te slaan, niets is dan een bespottelijk dwaalbegrip. Hij ontvouwt tevens de kwade practijken van heksen, waarzegsters en toovenaars, alsmede de misleidingen der sterrewigchelaars, alchymisten, goochelaars en vele andere dingen, die lang verholen waren gebleven, schoon het voor den regter van groot belang was, om hiermede bekend te zijn, en voor het arme volk, om zich niet bij den neus te laten leiden. De stoutmoedige en menschlievende SCOT heeft zich zelven met dit werk eene onvergankelijke eerzuil gesticht. In het voorberigt zegt SCOT, dat hij dit geschrift zamenstelde «vooreerst om te bewijzen, dat de glorie Gods niet zoo verkort en verlaagd is, dan dat zij zoude worden toevertrouwd aan de handen of lippen van een listig oud wijf, en het werk van den Schepper toegeschreven zou worden aan het schepsel».

«ten tweede, dat de leer van het Evangelie zulke dwaze bedriegerijen niet behoeft om zich staande te houden; ten derde, dat het den Christen voegt eender medelijden te hebben met zoogenaamde heksen en tovenaars, dan hen «streng en wreed te behandelen.» Men bespottte scot over zijne onnoozelheid, dat oude vrouwen geene werktuigen zouden zijn van den duivel, en beschuldigde hem bijkans van godverloochening! En toen scot over de gaauwigheden en grepen der duivelkunsten lachte, en verklaarde, op welke wijze zij ze ten uitvoer bragten, verwonderen wij ons niet, dat zijn boek door beulshanden in 't vuur werd geworpen. Hij werd heftig aangevallen door MÉRIC CASAUBON, GLANVILLE en eindelijk door koning JACOBUS zelf, die zijne *Demonologie* hoofdzakelijk schreef tegen de doemenswaardige gevoelens van WIERUS en scot, vinnige bestrijders van tovenaars en heksen.

De stoutmoedigheid van scot kon niet terstond vruchten dragen in eenen tijd, toen hij door eenen regerenden koning werd bestreden en de wetten des lands hem tegenspraken; in eenen tijd, dat de menschelijke rede zoo zeer door bijgeloof werd verduisterd, dat het eene algemeene gewoonte was, om eene van tooverij verdachte vrouw in eenen vijver te werpen, en wanneer zij niet verdrong als heks te verbranden. Echter maakte het werk van scot veel opgang, zoo als blijkt uit de drie uitgaven, welke het mogt beleven. Ook werd het in 't Hoogduitsch en Fransch vertaald. Het is thans zeer zeldzaam. Deze «degelijke en geleerde man,» zoo als HALLAM den vermaarden scot noemt, «want dit was hij meer dan bijkans alle Engelschen van dien tijd,» stierf in 1599, en werd bij zijne voorouders in de kerk te *Smeeth* ter aarde besteld.

(*Penny Cyclopaedia; Dictionary of Biography*).

SCOTT, (WALTER), de groote Schotsche romanschrijver, werd den 15 Augustus 1771 te *Edinburg* geboren, en overleed den 21 September 1832 te *Abbotsford*. In 1796 vertrouwde hij zijnen eersten letterarbeid aan de pers, daartoe overgehaald, zoo als hij zelf schertsend zegt, door zijne vrienden en zijne eigene ijdelheid; het waren vertalingen van BURGER's *Leonora* en den *Wilden Jager*. De eenvoudige gebeurtenis van het drukken van een paar vertalingen uit een' middelmatig dichter, besliste (gelijk even onbelangrijke omstandigheden bij vele anderen) zijn lot. Van dit oogenblik af was hij voor geheel zijn leven auteur.

De geschiedenis zijner eerste kindscheid was de worsteling van een sterk ligchaamsgestel tegen ziekte. Hij was twee en twintig maanden oud, en kon voor een kind van zijnen ouderdom reeds vrij goed loopen, toen de kindermeid 's morgens wakker werd door zijn gekerm, en bij onderzoek bevond, dat zijn regterbeen magteloos was en koud als marmor. Geneeskundige hulp was vruchteloos; hij was voor altijd lam, en verkeerde gedurende meer dan twee jaren in eenen kwijnenden toestand. Eerst op den ouderdom van acht jaren durfde men hem ter schole zenden. Tegen het einde van 1784 werd hij weder door eene zware ziekte aangetast, waarvan hij ons zelf een verhaal geeft: «Mijne ongesteldheid,» zegt hij, «ontstond gedeeltelijk uit het «springen van een bloedvat; beweging en «spreken werden mij een' geruimen tijd, «als hoogst gevaarlijk, verboden. Gedurende eenige weken mogt ik het bed «niet verlaten, niet meer dan een paar «lepels gekookte rijst eten, en niet meer «dek hebben dan eene gestikte deken.» In Mei 1786 was scott in zoo verre hersteld, dat hij als regtsgeleerd klerk (writer to the signet) kon optreden. Gedurende zijn volgend leven genoot hij eene vrij goede gezondheid.

De ziekte in zijne jeugd had een' krachtigen invloed op de ontwikkeling zijner verstandelijke vermogens. De tante, aan wier zorg hij als knaapje werd toevertrouwd, wist hem met eene groote menigte volksvertellingen te vermaken. En gedurende zijne tweede ongesteldheid, las hij alle romances, toneelspeelen en dichtwerken, welke hij slechts kon bekomen, niettegenstaande zijn vader hem hiervan zocht af te houden. De indrukken, die het lezen van dit alles bij hem achterliet, bragten naderhand duizendvuldige vruchten voort. Zijne menigte uitstapjes naar de Hooglanden, ter bevordering zijner gezondheid, ontwikkelden zijnen dichterlijken geest. In 1791 trad hij als advocaat op, doch hield zich meer met de letterkunde bezig dan met de wetboeken, hetgeen echter niet belette, dat hij achtervolgens tot onderscheidene regterlijke bedieningen werd benoemd. Men verdeelt de geschiedenis van zijn letterkundig leven in drie tijdperken: als dichter, romanschrijver en als het slagtoffer eener bankbreuk. In 1797 huwde hij Miss CARPENTER, die hem een middelmatig fortuin aanbragt. Gaarne op eenen prachtige voet levende, om zich met de aristocratie gelijk te kunnen stellen, beschouwde hij de opbrengst van zijnen letterkundigen arbeid daartoe

als het gereedste middel. Zijne dichtstukken, *The Border Minstrelsy*; *The lay of the last minstrel*; *The lady of the lake*; *Don Roderick*; *Rokeby*; *The lord of the isles*; *The bridal of Triermain*, en *Harold the dauntless* verrasten en betooverden het publiek, wyl zij geheel afweken van alles wat men tot hiertoe bezat; doch toen Lord Byron de lier opnam, en hem begon te overschaduwten, besloot Scott een' anderen weg tot vermaardheid in te slaan. In 1814 verscheen nameloos zijn roman *Waverley*, die spoedig gevolgd werd door *Guy Mannering*; *The antiquary*; *The black dwarf*; *Old Mortality*; *Rob Roy*, en *The heart of Mid Lothian*. Deze uitstekende voortbrengselen van zijn vernuft waren het publiek zoo welgevallig, dat derzelver schrijver de groote Onbekende werd genoemd.

Van 1796 tot 1826 sleet Scott gelukkige en schijnbaar voorspoedige dagen. Zijn roem als schrijver bragt hem in aanraking met vele mannen van aanzien. Zijn mannelijk en gevoelig karakter boezemde elk eerbied voor hem in, en zijn talent om eenen gezelschapskring tot vrolijkheid te stemmen, won hem de toegenegenheid van allen, die hem kenden. Geheel ingenomen met het leven der middeleeuwsche leenheeren, kocht en bouwde hij *Abbotsford*, en oefende aldaar de onbeperktste gastvrijheid uit. Op zijn fraai landgoed aan de *Tweed* trachtte hij de oude tijden als ware het te doen herleven. Doch de worm knaagde aan den wortel zijner prachtliefde. De boekhandelaars BALLANTYNE & COMP., met welke hij een vennootschap had aangegaan, hunne zaken op eene schaal uitbreidende verre hun vermogen overtreffende, bezweken onder den handel-crisis van 1825 en 1826. Sir Walter Scott's aandeel in dit bankroet bedroeg nagenoeg 72,000 Pst. De groote romanschrijver wanhoopte echter niet, om door middel zijner vruchtbare pen deze schuld eenmaal geheel af te doen. «Mijne heeren!» zeide hij tot zijne crediteuren, «de tijd en ik zijn zoo goed als twee anderen. Zoo gij mij den tijd als «bondgenoot gunt, dan geloof ik in staat «te zijn u tot den laatsten penning te «betalen.» Hij stond hun al zijne bezittingen af, en hervatte zijnen letterkundigen arbeid met verdubbelden ijver. «Het «is zeer hard,» zeide hij eens op eenen roerenden toon, tot een' vriend, die hem veel meegevoel betoonde, «om aldus de «vruchten van den arbeid eens menschen-«leeftijds te verliezen, en eindelijk een «arm man te zijn, als men zich juist «het tegendeel had voorgesteld. Doch

«bijaldien God mij nog eenige jaren le-«vens en krachten schenkt, dan twijfel «ik niet, dat ik alles zal kunnen ver-«goeden.»

De werken van Scott, gedurende de laatste jaren tot op zijnen dood, onder welke ook het *Leven van Napoleon* behoort, verwekken eene pijnlijke belangstelling en dragen de kenmerken, dat zijn groote geest aanmerkelijk was geknakt, schoon de oude spranken van vernuft soms uit de asch opgloorden. De hopelooze taak, die hij zich had opgelegd, ondermijnde geheel en al zijne gezondheid. Te laat zocht hij herstel onder eene mildere luchtstreek; naar *Abbotsford* terug gekeerd, stierf hij na eene volslagene gevoelloosheid van veertien dagen. Walter Scott was een groot en goed man.

(Lockhart's *Life of Scott*; *Notes and prefaces by Sir Walter to the edition of his collected works*; *Publications by the trustees of the Messrs. Ballantyne*).

SCUDERI, (GEORGE DE), een Fransch schrijver, van wien BOILEAU schertsender wijze zeide, dat hij maandelijks een boekdeel deed geboren worden, werd omstreeks 1601 te *Havre de Grace* geboren, waar zijn vader plaats-kommandant was. De jeugdige SCUDERI werd voor de wapenen opgevoed, doch verwisselde, in 1630, den degen tegen de pen, en trad op als tooneeldichter. Hij was een vriend van CORNEILLE; doch zoodra deze met zijnen *Cid* grooten roem behaalde, werd SCUDERI algunstig, en schreef nameloos *Observations sur le Cid*. De schrijver daarvan echter weldra bekend wordende, antwoordde CORNEILLE met een bitter punt-dicht, waarin hij zijnen voormaligen vriend een' *deftigen dwaas* noemde. In 1641 of 1642 werd SCUDERI benoemd tot bevelhebber van *Notre dame de la garde*, een klein fort op eene rots, niet verre van *Marseille*. Toen hij spoedig naar *Parijs* terug keerde, zeide men van hem, in 1656, dat hij, na het fort te hebben gesloten, met de postkoets naar *Parijs* was terug gekeerd, en vijftien jaren lang de sleutels in zijn' zak had gehouden. Hij was een beschermeling van RICHELIEU, den vijand van CORNEILLE, en werd in 1650 tot lid der Fransche academie gekozen. SCUDERI stierf den 14 Mei 1667 te *Parijs*. Hij schreef zestien tooneelspelen. Onder zijne andere werken noemt men *Alaric ou Rome vaincue*, een heldendicht, dat hij op verzoek van CHRISTINA, koningin van *Zweden*, vervaardigde. SCUDERI bezat eene groote mate van ijdelheid, en scheen te bevroeden, dat de meeste men-

schen, niet in staat zijnde om voor zich zelve te oordeelen, iemand die plaats laten innemen, welke hij zich zelve aanmatigt, liever dan hem eene plaats aan te wijzen, waarop hij, wegens zijne verdiensten, aanspraak kan maken.

(*La Harpe, Cours de littérature*).

SCUDERI, (MADELEINE DE), de zuster des voorgaanden, eene vrouw van vernuft en talent, werd in 1607 geboren. Zij schreef verscheidene deelenrijke romans, die gretig werden gelezen; wij noemen daarvan slechts *Abmahide ou l'esclave reine*, 8 deelen 8vo.; *Arlamène ou le grand Cyrus*, 10 deelen 8vo.; *Clélie, Histoire romaine*, 10 deelen 8vo., en *Ibrahim, ou l'illustre Bassa*, 4 deelen 8vo. CHRISTINA van Zweden vereerde haar met hare briefwisseling, en gaf haar eene jaarwedde. Ook genoot zij eene jaarwedde van den kardinaal MANZARIN, welke na diens dood, op verzoek van *Madame de Maintenon*, door LODEWIK XIV werd voortgezet en vermeerderd. Zij stierf den 2 Junij 1701, in het vier en negentigste jaar haars ouderdoms. Zij werd door hare vriendinnen hoog geacht, en, schoon uitermate leelijk, door mannen van smaak en vernuft zeer gezocht.

(*Biographie universelle*; *MORÉRI, Grand Dictionnaire historique*).

SEDAINE, (MICHEL JEAN), een verdienstelijk Fransch tooneeldichter, werd den 4 Julij 1719 te *Parijs* geboren. Bij den dood van zijnen vader, een' bouwkunstenaar, was hij genoodzaakt als steenhouwer den kost te verdienen. Toevallig de aandacht trekkende van zijnen heer, den bouwmeester BURON, gaf deze hem onderrijs, en eindelijk een aandeel in zijne zaken. Deze dienst vergold SEDAINE door den schilder DAVID, BURON's kleinzoon, op te voeden. SEDAINE trad het eerst als tooneeldichter op met een drama, *Le diable à quatre*, ontleend uit den *Duivel op twee kruiken*, hetwelk in 1756, met den besten uitslag, in de Opéra Comique werd ten tooneele gebracht. Na verscheidene drama's in dezen geest geschreven te hebben, nam hij eene hoogere vlugt, en gaf zijn *Philosophe sans le savoir*, die in de Comédie Française werd vertoond, uitbundig toegejuicht, ja zelfs voor zijn meesterstuk gehouden. Ook schreef hij voor de Grand-Opéra, en schitterde dus gelijktijdig op de drie voornaamste tooneelen van *Frankrijk*. De welbekende opera *Richard cœur-de-lion*, voor welke GRÉTRY de muziek componeerde, verschaftte hem, op vijf en zestigjarigen ouderdom, den toegang tot de Académie Française.

Vrolijkheid, oorspronkelijkheid, waarheid

van dialoog, en schrandere vinding zijn de hoofdverdiensten van SEDAINE. Zijn stijl wordt van slordigheid beschuldigd, doch is vloeiend en gepast voor melodramatische opstellen. Hij zelf beweerde, dat hetgeen men zijne gebreken noemde inderdaad tot zijn welslagen medewerkte. «Zij durven voorgeven,» zeide hij, «dat ik geen Fransch kan schrijven, en ik zeg, dat niemand hunner *Rose en Colas* maken kan.» SEDAINE zeide dit uit spijt dat men hem niet onder de leden van het Institut National had opgenomen, toen deze instelling de vroeger bestaande Académies verving. De lijst zijner werken bevat twee en dertig tooneelspelen. Hij overleed den 17 Mei 1797 te *Parijs*. In zijne *Oeuvres choisies*, die in 1813 te *Parijs* in 't licht verschenen, vindt men eene goede levensbeschrijving van SEDAINE.

SEGNERI, (PAOLO), een welsprekend Italiaansch kanselredenaar, werd in 1624 te *Nettuno* geboren, studeerde te *Rome* onder de Jezuïten, en trad later in hunne orde. Hij maakte zich spoedig door zijne kanselwelsprekendheid beroemd. Hij had een' eigendommelijken stijl, vermijdende de dorheid zijner voorgangers en de gezwollenheid zijner tijdgenooten. Segneri is een der weinige welsprekende kanselredenenaren, die *Italië* heeft opgeleverd. Zijne *Quaresimale* of reeks van vastenpreken wordt nog met genoegen en stichting gelezen. Segneri was een ernstig en gemoedelijk prediker. Hij bezocht bijkans alle hoeken van *Italië*, en werd overal met de meeste toegenegenheid aangehoord. Ook schreef hij *Laudi* of gebeden in rijm, in eenen vloeienden en bevattelijken stijl, om vóór en na zijne predikatiën gezongen te worden. Paus INNOCENTIUS XII koos Segneri als prediker voor zich zelve en het collegie van kardinalen. Hij overleed in 1694. Onder zijne geschriften spreekt men nog met lof van zijn *Il Cristiano instruito*, als bevattende vele uitmuntende lessen voor een waarlijk christelijk leven.

(*CORNIANI, Secoli della letteratura Italiana*; *MAFFEI, Vita del Segneri*).

SEGUIER, (PIERRE), was afkomstig van een voornaam oud Fransch geslacht, hetwelk in den loop van drie eeuwen (1460—1789) niet minder dan acht en zestig personen heeft opgeleverd, die hooge regterlijke ambten hebben bekleed. PIERRE SEGUIER was een der voornaamste uit dit aantal. Hij aanschouwde in 1504 te *Parijs* het eerste levenslicht. Na in de regten gestudeerd te hebben, werd hij advocaat, en bekleedde onderscheidene aanzienlijke ambten; hij klom op tot den

rang van *Président à mortier*, de hoogste betrekking op één na in het parlement van *Parijs*. Het parlement geweigerd hebbende om een edict ter invoering der inquisitie goed te keuren, werd SÉCUR de last opgedragen, om koning HENDRIK II de beweegredenen dezer weigering mede te deelen. Hij deed zulks met zoo veel gepastheid, stoutmoedigheid en nadruk, dat de koning van de invoering dezer hatelijke regtbank afzag. SÉCUR deed eindelijk afstand van zijn ambt ter gunste van zijnen tweeden zoon PIERRE. Hij stierf in 1580. Het is opmerkelijk, dat ook ieder zijner zes zonen zich in hooge regterlijke ambten hebben onderscheiden. ANTOINE, zoo wel als PIERRE, was *Président à mortier*, en bezaten beiden het bijzonder vertrouwen van HENDRIK IV.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

SÉCUR, (PHILIPPE HENRI, Markies VAN), een bekwaam Fransch krijgsoverste, werd den 20 Januarij 1724 geboren, en was de zoon van den graaf HENRI FRANÇOIS. Voor den militairen stand opgevoed, onderscheidde hij zich vroegtijdig in de oorlogen van *Italië* en *Bohemen*, vooral in de belegering van *Praag*. In den slag van *Rocour* werd hij in de borst gewond; de kogel drong door tot in den rug en werd uit den ruggegraat te voorschijn gehaald. In den slag van *Lafeld* voerde hij een regement ten aanval aan, werd driemaal terug geslagen, en zoo zwaar gewond, dat hem een arm moest afgezet worden. Van wege zijne betoonde dapperheid en schitterende krijgsovereenkomsten werd hij tot veldmaarschalk en luitenant-generaal verheven. Te *Closter-camp* kreeg hij een' bajonetsteek in den hals, ontving drie sabelhouwen op het hoofd, en werd krijgsgevangen gemaakt. Bij het eindigen van den oorlog benoemde hem de koning tot inspecteur-generaal van het voetvolk, en in 1780 riep LOEWENSTEIN hem als minister in zijn' raad. In 1783 werd hij tot de waardigheid van maarschalk verheven. SÉCUR was gedurende zeven jaren minister van oorlog, en voerde bij het leger vele verbeteringen in, zoo wel ten opzichte van de krijgsovereenkomsten, als de verbetering van het lot des krijgsmans. Later leefde hij in afzondering, tot dat hij, in 1790, op bevel der Conventie, in hechtenis werd genomen. Zijn inboedel werd in het openbaar verkocht, en op den ouderdom van zeventig jaren, verzwakt, verminkt door menige wond, beroofd van ééne arm, en lijdende aan de jicht, wierp men hem in

den kerker van *La Force*. Gelukkig bezat hij niets meer dat de begeerlijkheid van de dwingelanden der omwenteling kon opwekken. Zijn leven bleef gespaard. Zoodra BONAPARTE den titel van eersten consul had aangenomen, behandelde hij den ouden ongelukkigen krijgsman met eerbied, en stond hem eene jaarwedde van 4000 Franken toe. SÉCUR stierf den 8 October 1801, in den ouderdom van bijna acht en zeventig jaren. Zijn karakter wordt in weinige woorden door zijnen zoon LOUIS PHILIPPE dus beschreven: «Toen hij in magt was verheven, maakte «hij zich aan geene onregtvaardigheid «schuldig; toen hij door zijn vaderland «werd verdrukt, hield hij niet op het te «beminnen. Hij was een goed echtgenoot, «een goed vader, een goed veldoverste, «een dapper soldaat, een regtvaardig en «wijs minister en een voortreffelijk burger.» Zijn kleinzoon PHILIPPE PAUL, graaf van SÉCUR, in 1780 geboren, was een van NAPOLEON's meest geliefde generaals. Hij vergezelde hem op zijnen noodlottigen togt naar *Rusland*, en is schrijver van het beroemde werk *Histoire de Napoléon et de la grande armée*, hetwelk menigmaal werd herdrukt, en in onderscheidene talen overgebracht.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

SELDEN, (JOHN), een voortreffelijk Engelsch rechtsgeleerde en schrijver, werd den 16 December 1584 te *Salvington* in *Sussex* geboren. Hij studeerde te *Oxford*, en maakte aldaar in onderscheidene wetenschappen ongemeene vorderingen. Op den ouderdom van twee en twintig jaren, schreef hij zijne eerste verhandeling, de *Analecton Anglo-Britannicon*, een werk, hetwelk zijne vrienden verraste, en hem grooten roem verwierf. In 1618 moest hij voor het Hoog Gerechtshof (*High Commission Court*) verschijnen als schrijver van het werk *History of Tithes*, waarin hij het wettig regt der geestelijkheid om tienden te heffen toestemt, maar het goddelijk regt daartoe ontkent. In de eerste eeuwen van het Christendom waren de tienden, in navolging der Joodsche wet, eene bron van inkomsten voor de kerk, en werden oorspronkelijk betaald aan den bisschop. Het hof en de geestelijkheid ergerden zich over deze stelling, welke door SELDEN werd herroepen, betuigende dat het hem leed was, de kerk verontwaardigd en het hof mishaget te hebben. Onder zijne werken, die ook in ons vaderland de algemeene belangstelling opwekten, behoort zijne *Marc Clausum*, waarin hij

Engeland's vermeend regt verdedigt, om de Nederlandsche visschers uit de zoogenaamde Britsche zecën te weren. SELDEN schreef dit werk ter bestrijding eener verhandeling van GROTIUS, getiteld *Mare Liberum*, waarin dit regt ten sterkste wordt ontkend. Toen SELDEN zitting kreeg in het Huis der Gemeenten, onderscheidde hij zich door zijne vrijheidlievende gevoelens, en werd een- en andermaal op last des konings in de gevangenis geworpen. Niettegenstaande deze vervolgingen gedroeg hij zich in den aanvang der twisten tusschen koning KAREL I en het parlement met veel gematigdheid. Hij overleed den 30 November 1654. «Met behulp van een sterk ligchaam en een vasthoudend geheugen, was hij niet alleen gemeenzaam met alles wat de rechtsgeleerdheid betreft, maar tevens wonderlijk bedreven in andere wetenschappen. Men noemde hem den grooten Dictator der geleerdheid van het Engelsche volk. Hij was een groot letterkundige, oudheid-kenner, staatsman, en wat niet al.» Zijn boezemvriend BEN JONSON noemde hem, in eenen berijmden brief, den monarch in het rijk der letteren. De naam van SELDEN is bij velen bekend door een boeksken, hetwelk *Table-Talk* (Tafelkout) ten titel voert, en eerst na zijnen dood in 't licht verscheen. Dit werkje bevat het kernachtigste wat SELDEN gedurende twintig jaren in zijne gesprekken, vooral over godsdienst en staat, had gezegd. Zijn amanuensis, RICHARD MILWARD, die het zamenstelde, verzekert, dat men hierin niet alleen den zin, maar meestal ook de woorden van SELDEN aantreft.

(*Library of anecdote-book of Table-Talk; wood's Athenae*).

SELKIRK, (ALEXANDER), wiens lotgevallen aanleiding hebben gegeven tot de ver dicht selen van ROBINSON CRUSOE, werd in 1676 te *Largo*, op de kust van *Fife*, geboren, en voor de zee opgebragt. Op eene reis met zijnen kapitein, een' zekeren STRADDLING, in twist geraakt, werd hij in September 1704 op het onbewoonde eiland *Juan Fernandez* aan strand gezet; eenige boeken, zijne zeevaartkundige instrumenten, een mes, ketel, bijl, geweer, kruid en lood, dit was alles wat men hem medegaf. Na een verblijf van vier jaren en vier maanden, werd hij in Februarij 1709 door twee Engelsche schepen, onder het bevel van kapitein WOODRO ROGERS, van het eiland afgehaald. In de beschrijving van ROGERS' reize vinden wij het volgende omtrent ALEXANDER SELKIRK aangeteekend: «Aan-

«vankelijk maakten de schrik en de eenzaamheid der plaats eenen diepen indruk op zijnen geest; doch door den tijd geraakte hij er aan gewend, en werd weder opgeruimd. Hij had twee hutten opgeslagen, waarvan de eene hem diende tot keuken, de andere tot eet- en slaapkamer. Zij waren gemaakt van peperboomhout, hetwelk een' aangename geur gaf en hem tevens vuur en licht verschaft. Het dak bestond uit lang gras en het beschot uit geitenvelen. Gedurende zijn verblijf op *Juan Fernandez* doodde hij ongeveer vijf honderd geiten, en ving er even zoo velen, die hij aan de ooren teekende en dan weder in vrijheid stelde. Toen zijn kruid en lood vershoten waren, ving hij deze dieren in den loop, die hem bijkans nimmer in snelheid overtroffen. Bij gebrek aan zout gebruikte hij in den beginne gekookt geitenvleesch en kreeften zonder eenige verdere toebercing; doch naderhand wist hij, door middel van de pepervrucht, er een smaakje aan te geven. Toen zijne klederen versleten waren, maakte hij zich andere van geitenvellen, te zamen gehecht met reepen leder, die hij door gaten stak, welke hij daarin met eenen spijker boorde. Hij had een stuk linnen waarvan hij eene soort van hemd maakte, en dit werd op dezelfde wijze genaaid. Binnen eene maand waren zijne schoenen versleten. Zijne voeten werden al- lengs geheel vereelt, en hij was reeds eenige maanden aan boord voordat hij schoenen kon dragen. In den beginne werd hij verschrikkelijk door de ratten geplaagd, die, zoodra hij sliep, aan zijne klederen en voeten knaagden; echter leerde hij haar spoedig, om op een' eerbiediger afstand te blijven, hierin geholpen door eenige katten, welke de beide schepen aan land hadden gelaten. Deze katten en sommige harer jongen maakte hij tam, en leerde dezen dieren allerlei kunstjes. Op zekeren dag ont- kwam hij aan een groot ongeluk. Eene geit, die in vlugheid uitmuntte, nazet- tende, viel hij in eenen diepen afgrond, en toen hij weder tot zich zelven kwam, vond hij het dier onder hem dood. Dertig jaren later schoot het scheepsvolk van ANSON eene geit, welke door SELKIRK aan het oor was geteekend. Nadat zijn mes niet meer bruikbaar was, wist hij uit eenen ouden ijzeren hoepel een ander te maken. Het kostte hem eenige moeite om weder te leeren spreken, en zich aan scheepskost en sterken drank te gewennen.» Kapitein ROGERS

stelde hem als zijn' stuurman aan, en ALEXANDER SELKIRK kwam in 1711 in *Engeland* terug. Men wil dat hij zijne papieren toevertrouwde aan DEFOE, die daaruit de geschiedenis van ROBINSON CRUSOE ontleende, welke in onderscheidene talen is overgebracht en op allerlei wijze omgewerkt. Van de verdere lotgevallen van ALEXANDER SELKIRK vindt men niets opgeteekend.

(*Voyage of Capt. Rogers*, in de *Collection of voyages*, 12mo, London 1756; CHALMERS'S *Biogr.*).

SENECA, (LUCIUS ANNAEUS), een beroemd Romeinsch wijsgeer, staatsman en zedeleeraar, werd omtrent twee jaren vóór de Christelijke jaartelling te Corduba in Spanje geboren. Hij was de zoon van MARCUS ANNAEUS, een' uitstekend redenaar, die hem te Rome eene vrijzinnige opvoeding gaf. SENECA beoefende inzonderheid de stoïcijnsche wijsbegeerte, welke met zijn ernstig karakter het meest overeenstemde. De snoode MESSALINA, gemalin van keizer CLAUDIUS, hem van overspel met JULIA, de dochter van GERMANICUS, beschuldigd hebbende, werd hij naar Corsica verbannen, alwaar hij acht jaren vertoefde. AGRIPPINA riep hem terug, en vertrouwde hem de opvoeding van NERO. Nadat zijn kweekeling den troon had beklommen, overlaadde deze hem aanvankelijk met zijne gunstbewijzen (1); doch eindelijk besloot NERO zich van dezen lastigen zedemeester te ontdoen. Beschuldigd van aan de zamenzwering van PISO deel genomen te hebben, deed de keizer hem het bevel toekomen, om aan zijn leven een einde te maken, hem de keus latende, op welke wijze hij zou willen sterven. SENECA liet zich de aderen openen, en in een heet bad brengen, waarin hij zijn leven in het zes en zestigste jaar onzer tijdrekening eindigde. Hij was een man van genie, doch in geen deele van een onberispelijk karakter. De werken van SENECA bestaan in brieven, wijsgeerige schriften en treurspelen. LA GRANGE heeft SENECA's werken in 't Fransch overgebracht.

(STUART, *Romeinsche Geschiedenissen*; NIEUWENHUIS, *Woordenboek van kunsten en wetenschappen*; TACITUS, *Ann.* XIII, XIV; *Etudes sur les poëtes latins*).

SENEFELDER of SENNEFELDER, (ALOIS), de uitvinder der steengraveer-

(1) SENECA bezat, behalve onderscheidene villa's, een prachtig gemeubeld paleis in Rome, bevattende vijf honderd tafels van cederhout met ivoren voet en kunstig bewerkt. Zijn geroed geld bedroeg 300,000 sester tien of 29,062,440 gulden.

kunst, werd omstreeks 1771 of 1772 te München geboren, alwaar zijn vader toneelspeler was. De geschiedenis van dezen volhardenden uitvinder, en de moeilijkheden waarmede hij had te kampen om de steengraveerkunst tot een nuttig gebruik te brengen, doet ons zien, dat een krachtig genie eindelijk over de grootste hinderpalen zegeviert. SENEFELDER gevoelde neiging, om de loopbaan zijns vaders in te treden, doch werd echter naar de hoogeschool van Ingolstadt gezonden, om zich in de regtsgeleerdheid te oefenen. In 1789 schreef SENEFELDER een blijspel, getiteld *Die Mädchenkenner*, hetwelk hem vijftig gulden opbragt. Kort daarna zijnen vader verliezende, was hij uit gebrek aan geldelijke middelen genoodzaakt de studie vaarwel te zeggen, en trachtte toneelspeler te worden. Hierin geenszins slagende, beproefde hij zijn geluk als schrijver, en vervaardigde een blijspel, dat zijne moeite slecht beloonde. Terwijl dit stuk ter perse was, geraakte hij met de drukkerij bekend, en werd begeerig om zich de noodige werktuigen te verschaffen, ten einde zijne eigene werken te drukken. Te arm om aan dit verlangen te voldoen, was hij er op uit, om eene nieuwe manier van drukken uit te vinden, doch verscheidene zijner plannen mislukten, vooral omdat zijne middelen te kort schoten. Een dezer plannen bestond in het drukken met vaste lettervormen (stereotypie). Nu beproefde hij op koper te etsen, doch de platen daartoe benodigd (welke hij na gebruik uitsleep en polijste, om ze op nieuw te kunnen gebruiken) overtroffen verre zijne financiën. Om deze zwaarigheid te overwinnen, gebruikte hij een stuk zuiveren Kellheimsteen, waarop hij achterwaarts schreef, beproevende vervolgens zijn werk af te drukken. Ook dit mislukte. De volgende stap tot zijne ontdekking werd als door een toeval veroorzaakt, dat genoegzaam aanduidt in welke behoeftige omstandigheden SENEFELDER zich destijds bevond. Onbekend zijnde met de compositie welke de graveurs gebruiken, om gebrekkelijke plaatsen in hunne geëtste gronden te dekken en hunne fouten te herstellen, had hij eene soort van chemischen inkt uitgevonden, bestaande uit was, zeep en lampzwart. Op zekeren dag dat hij eenen steen had gepolijst om te etsen, kwam zijne moeder in de kamer, en verzocht hem een waschlijstje te schrijven, wijl de waschvrouw er was om het goed te halen. Geen snippertje papier hebbende, wijl hij alles voor drukproeven had gebruikt, terwijl er geen inkt in den inkt-

koker was, schreef hij de lijst met chemischen inkt op den geprepareerden steen, om haar daarna op zijn gemak af te schrijven. Toen hij den volgenden dag den steen zou schoonmaken, gebeurde het dat door het gebruik van aquafortis en water hij den steen zoodanig kon etsen, dat de letters verheven genoeg werden om afgedrukt te worden. De proef gelukte, en nu hoopte SENEFELDER een middel van bestaan gevonden te hebben. Maar niet in staat om zich eene pers, steenen, papier, enz. aan te schaffen, deelde hij zijne ontdekking mede aan eenen muzikmeester te *Ingolstadt*, GLEISSNER geheeten, die voornemens was eenige muziek uit te geven. Er werden eenige stukjes op steen gebragt, gedrukt en spoedig uitverkocht. De keurvorst van *Beijeren* zond aan de drukkers honderd gulden ten geschenke, en beloofde hun octrooi voor hunne uitvinding. Dit lagchend verschieft verdonkerde echter door de moeilijkheid welke SENEFELDER ondervond om eene geschiktere pers te verkrijgen dan hij aanvankelijk had gebezigd. Hij maakte een werktuig waardoor de drukking werd verkregen door eenen steen van drie honderd pond, vallende van eene hoogte van tien voeten. Hiermede verkreeg hij wel goede afdrukken, maar had het ongeluk te ondervinden, dat de steenen dikwijls braken. Eenmaal gevaar gelopen hebbende om door den vallenden steen verpletterd te worden, sloeg hij weder eenen anderen weg in. Deze onzekerheid bragt zijne inrigting in wantrouwen, zoodat het beloofde octrooi niet werd verleend. Eerst in 1798 vond SENEFELDER de chemische drukkunst uit, welke sedert dien tijd tot zulk een' hoogen trap van schoonheid en nut is gestegen. Eenige der eerste proeven van deze kunst, op prentwerk toegepast, werden uitgevoerd onder het oppertoezicht van STEINER, directeur der koninklijke schoolinrigtingen. In 1799 verkreeg SENEFELDER een octrooi voor vijftien jaren, en had toen de handen zoo vol werk, dat zijne beide broeders en twee leerjongens hem moesten behulpzaam zijn. SENEFELDER paste zijne uitvinding op het katoendrukken toe, doch oogstte daarvan weinig voordeel in, wijl zijne manier openbaar gemaakt werd door iemand die in zijne dienst was. In 1806 vestigde SENEFELDER eene uitgebreide steendrukkerij te *Munchen*, en in 1809 werd hij begunstigd met het drukken der plannen eener nieuwe opneming van het koninkrijk, waarvan een groot aantal exemplaren werd vereischt. SENEFELDER schreef een verhaal van zijne uitvindingen en ont-

dekkingen, opgedragen aan den koning van *Beijeren*. Dit werk bezit wel geene letterkundige verdiensten, maar vermeldt zelfs de geringste bijzonderheden waarmede de uitvinding der steendrukkunst vergezeld ging. Te regt maakt men hier de opmerking, dat in de geschiedenis eener gewigtige uitvinding, groote uitvoerigheid niet als een gebrek kan aangemerkt worden. Hoe belangrijk zou het zijn al de bijzondere omstandigheden van het leven van LAURENS KOSTER te lezen, indien er eene beschrijving bestond van de uitvinding der boekdrukkunst, zoo uitvoerig als die van den oorsprong der lithographie. SENEFELDER had het geluk dat zijne uitvinding nog gedurende zijn leven op hoogen prijs werd geschat. De maatschappij tot aanmoediging der kunsten te *Londen*, zond hem in 1819 haren gouden medalie als uitvinder der lithographie. SENEFELDER overleed den 26 Februarij 1834 te *Munchen*, in den ouderdom van drie en zestig jaren.

SEPULVEDRA, (JUAN GINES DE), een geschiedschrijver, dien men den Spaanschen *pivius* heeft genoemd, werd in 1490 in de nabijheid van *Cordova* geboren. Na aldaar en te *Alcala* gestudeerd te hebben, ging hij in 1515 naar *Italië*, waar hij vele jaren vertoefde, totdat hij in 1536 door keizer KAREL V tot zijnen kapellaan en 's rijks geschiedschrijver werd benoemd. KAREL vertrouwde hem daarenboven de opvoeding toe van zijnen oudsten zoon, naderhand PHILIPPUS II. Omtrent dezen tijd stelde BARTHOLOMÉ DE LAS CASAS, bisschop van *Chiapa*, alles in het werk, om het lot der ongelukkige Indianen te verzachten, en hunne voorspraak bij den Keizer te wezen. SEPULVEDRA liet zich door de vijanden van LAS CASAS bewegen, om zijne menschlievende bemoeijingen te verijdelen, en schreef een boek, getiteld *Democrates Secundus, seu de justis belli causis*, &c., waarin hij trachtte te bewijzen, dat de oorlogen der Spanjaarden in *Amerika* regtvaardig waren, en gegrond op hun regt, om de bewoners eener door hen ontdekte wereld aan zich te onderwerpen; dat de Amerikanen verpligt waren, om zich door de Spanjaarden te laten regeren, uit hoofde hunner meerdere kennis en wijsheid; en dat bijaldien zij niet gewillig het Spaansche juk wilden dragen, zij dan daartoe met geweld van wapenen moesten gedwongen worden. Verders verklaarde hij, dat hij dit boek schreef alleen met het doel, om de regten van de koningen van *Castilië* en *Leon* over *Amerika* in 't helderst licht te stellen. Dit werk werd echter nooit ge-

drukt, en door de hoogeschole van *Alcala* en *Salamanca* veroordeeld.

SEPULVEDRA was een man van groote geleerdheid. ERASMUS spreekt van hem in den *Ciceronianus*, en rangschikt hem onder de beste schrijvers van zijnen tijd. Onder zijne talrijke werken noemen wij slechts *De Convenientia militaris disciplinae cum Christiana religione*, geschreven in den gesprekvorm en opgedragen aan den beruchten hertog VAN ALVA, waarin SEPULVEDRA tracht te bewijzen, dat het beroep der wapenen in harmonie is met de leer van het Christendom; eene Geschiedenis van de regering van KAREL V, en eene andere van PHILIPPUS II, alsmede een verhaal van de veroveringen der Spanjaarden in *Mexico*. De drie laatste werken zijn niet in 't licht verschenen. SEPULVEDRA overleed in 1672 te *Salamanca*.

(*Penny Cyclopaedia*; *Dictionary of Biography*).

SERENUS SAMONICUS, (QUINTUS), soms SAMMONICUS SERENUS geheeten, de naam van twee personen, vader en zoon, die in de derde eeuw der Christelijke jaartelling leefden. De vader schreef een aantal werken in dichtmaat, die GETA en ALEXANDER SEVERUS met genoegen lazen; doch hij werd op bevel van CARACALLA ter dood gebracht. De zoon was de leermeester van den jongeren CORDIANUS, aan wien hij de boekerij zijns vaders vermaakte. Deze bibliotheek bevatte twee en zestig duizend boekdeelen. Men weet niet wie hunner de schrijver is van een Latijnsch dichtstuk, hetwelk bekend is onder den titel van *De Medicina praecepta saluberrima*. Hetzelve bestaat uit elf honderd vijftien zesvoetige verzen (hexameters), verdeeld in vijf en zestig hoofdstukken, welke over verschillende ziekten en hare geneesmiddelen handelen. Niettegenstaande dit werk van groote ondervinding getuigt, koesterde de schrijver eenen bijzonderen eerbied voor de getallen drie, zeven en negen, en beveelt het gebruik van tooverletteren aan. Voor de genezing van tusschenpoozende of dubbele derdendaagsche koortsen, beveelt hij het gebruik aan van het beruchte *Abracadabra*, waarvan hij de volgende beschrijving geeft:

«Inscribis chartae, quod dicitur ABRACADABRA,
«Saepius: et subter repetis, sed detrabo summae,
«Et magis atque magis desint elementa figuris
«Singula, quae semper rapies, et cetera figes,
«Douce in angustum redigatur litera conum.
«His lino nexis collum rodinire memento.»

Vormende alzoo eenen gelijkzijdigen driehoek, op de volgende wijze:

```

A B R A C A D A B R A
A B R A C A D A B R
A B R A C A D A B
A B R A C A D A
A B R A C A D
A B R A C A
A B R A C
A B R A
A B R
A B
A

```

Een breedvoerig berigt omtrent dit tooverwoord vindt men in DU CANGE, *Glossar. Med. et Inf. Latin.*; HOFMANN, *Lex. Univ.*; SPRENGEL, *Hist. de la Méd.*; C. STEPH., *Dict. hist.*; GER. JOH. VOSS., *Op.*, t. 5, p. 24.

SERGELL, (JOHANN TOBIAS), een beroemd Zweedsch beeldhouwer, werd den 8 September 1740 te *Stokholm* geboren. Als steenhouwer met anderen aan het koninklijk paleis arbeidende, werden zijne vlijt en bekwaamheid opgemerkt door L'ARCHEVÊQUE, een' Fransch beeldhouwer, die hem in 1756 als leerling naar *Parijs* mede nam. In deze hoofdstad hielp hij zijnen meester de standbeelden van GUSTAAF WASA en GUSTAAF ADOLF modelleren, en in 1767 verkreeg hij eene toelage om te reizen; hij bezocht *Rome*, waar hij omtrent tien jaren vertoefde. Toen L'ARCHEVÊQUE in 1778 was overleden, schonk GUSTAAF III hem de jaarwedde welke die kunstenaar had genoten, en in 1784 nam hij hem mede op zijne reis naar *Italië*. Een zijner vroegste voortbrengselen, was zijn standbeeld van OTTHYADES, een meesterstuk, hetwelk zich thans in het Koninklijk museum te *Stokholm* bevindt. Vooral wordt zijne *nimf uit het bad oprijzende* hoogelijk geprezen. Onder zijne voornaamste groepen rekent men *Psyche met hare lamp over Cupido bukkende*; *Oxenstierna de krigsbedrijven van Gustaaf Adolf aan de Muse der geschiedenis voorzeggende*; en *Mars en Venus*. Onder zijne werken in brons behooren het kolossale standbeeld van GUSTAAF III, elf voet hoog, en het gedenkteekeken van DES CARTES, op last van dien koning vervaardigd, voor de *Adolf-Frederiks* kerk te *Stokholm*. In dezelfde kerk vindt men van zijne hand het groote bas-relief de Opstanding voorstellende. Het beeld van CHRISTUS uit het graf verrijzende is boven allen lof — bovenmenscheijk en waarlijk hemelsch.

Nadat SERGELL veel van de jicht had geleden, overleed hij den 26 Februarij 1814 te *Stokholm*. Hij was nimmer gehuwd, doch liet in zijnen kweekeling BYSTRÖM, een' der uitstekendste beeldhouwers

van onzen tijd, een' waardig opvolger zijner talenten na.

(*Penny Cyclopaedia*).

SERRES, (**OLIVIER DE**), een beroemd Fransch landhuishoudkundige, aan wien men den eernaam van «Vader van den Franschen landbouw», heeft toegekend. Hij werd in 1539 te *Villeneuve de Berg* geboren. **SERRES** overleed in 1619. *Frankrijk* is hem de invoering van het bewerken der ruwe zijde verschuldigd. Zijn *Théâtre d'agriculture et ménage des champs*, in 1600 in 't licht verschenen, beleefde twintig uitgaven, en wordt nog dikwijls geraadpleegd. **HENDRIK IV** betuigde den schrijver zijn welgevallen over dit werk.

(*Dictionnaire historique des grands hommes; Dictionary of Biography*).

SERTORIUS, (**QUINTUS**), een Romeinsch veldheer, werd te *Nursia* in het land der Sabijnen geboren, en deed zijn eersten veldtocht onder **MARIUS**, in den oorlog tegen de Cimbren. Door **SYLLA** vogelvrij verklaard, zocht hij eene schuilplaats in het Iberische schiereiland (*Spanje*), en voerde aldaar den krijg tegen de hem afgunstige Romeinen. Meer en meer het vertrouwen der Spanjaarden winnende, schaarden zij zich in zijne gelederen. **SERTORIUS** wist tevens op hunne verbeelding te werken. Hij had een jong wit tam hert, hetwelk hem overal vergezelde, en dat hem, gelijk hij voorgaf, door **DIANA** was geschenken. De Spanjaarden beschouwden derhalve **SERTORIUS** als een wezen van een' hooger oorsprong, hetwelk omgang had met de Goden. **SERTORIUS** had ten doel, om eene onafhankelijke magt te grondvesten, of liever eene nieuwe Romeinsche republiek in *Spanje* te stichten. Door zijne grooté talenten en ongemeene dapperheid handhaafde hij zich lang tegen alle Romeinsche veldoversten, die tegen hem werden afgezonden. Door **PERPERNA**, een' zijner krijgsbevelhebbers, die op zijnen roem afgunstig was, ter maaltijd genoodigd, werd **SERTORIUS**, in het 72 v. c., verraderlijk vermoord.

Dit was het uiteinde van een der edelaardigste karakters, welke in de laatste eeuw der republiek in de geschiedrollen van *Rome* uitblonken. Hoe weinig hij uit een vijandig gevoel tegen de republiek zelve handelde, blijkt uit de aanmerking van **PLUTARCHUS**, dat **SERTORIUS** na elke zegepraal aanbod de wapenen neder te leggen, indien men hem wilde toestaan naar *Rome* terug te keeren, en aldaar in vrede en afzondering te leven, verklaarende, dat hij liever een vergeten burger in zijn vaderland wilde zijn dan een monarch in den vreemde. Zoo lang zijne

moeder leefde, wenschte hij vooral naar *Italië* terug te keeren, ten einde haar, in baren ouderdom, te vertroosten. **SERTORIUS**, even als **HANNIBAL** en **CLAUDIUS CIVILIS** éénoogig, werd door zijne tijdgenooten bij **HANNIBAL** vergeleken.

(**PLUTARCHUS**, *het leven van SERTORIUS*).

SERVETUS, (**MICHAËL**), wiens geslachtsnaam **REVES** was, werd in 1509 te *Villanueva* in *Arragon* geboren. Hij was de zoon eens notaris, die hem naar de hoogeschool van *Toulouse* zond, om aldaar in de regten te studeren. Echter schijnt het, dat **SERVETUS** zich meer op de godgeleerdheid dan op de regtswetenschap heeft toegelegd. Te *Parijs* tot doctor in de medicijnen bevorderd, schreef hij in 1537 een werkje over de siropen, het eenigste geneeskundig werk, dat van hem in 't licht verscheen. Zijne geschriften tegen de leer der Drieënheid joegen Protestant en Katholiek tegen hem in het harnas. Ontkomen aan de vervolging der Katholijken, bezweek hij onder de wraak der Protestanten. Uit de gevangenis te *Vienne* ontsnapt, vlugtte hij in 1553 naar *Geneve*, in welke stad hij zich verborgen hield. Door invloed van **CALVYN**, met wien hij sedert eenigen tijd in groote vijandschap leefde, werd hij op den dag vóór zijn vertrek naar *Italië* in hechtenis genomen, en onmenschelijk behandeld. Zijne bijzondere papieren en een deel van **CALVYN's** *Institutes*, waarin hij eigenhandige aantekeningen had gemaakt, werden te zijner beschuldiging te voorschijn gebragt. De bediende van **CALVYN**, zekere **LA FONTAINE**, trad als zijn beschuldiger op. Den 14 Augustus 1553 verscheen **SERVETUS** voor zijne regters. **CALVYN** maakte de acte van beschuldiging op, waarin de smaaddeden tegen den hervormer hem ook tot misdadig werden aangerekend. Den 26 Augustus kwam de onderschout van *Vienne* te *Geneve*, **SERVETUS** opeischede, om het vonnis te ondergaan, hetwelk de inquisitie tegen hem had geveld. **SERVETUS** wierp zich aan de voeten zijner regters, smeekende liever met hem naar welgevallen te handelen, dan hem aan de inquisitie over te leveren.

Den 1 September werd hij voor zijne regters geroepen, die hem bevalen zich gereed te houden, om schriftelijk op de acte van beschuldiging te antwoorden. Den 15 September schreef hij eenen aandoenlijken brief, waarin hij bitterlijk klaagde over de mishandelingen, welke hij moest verduren, verzoekende dat zijn regtsgeding mogt bespoedigd en voor den raad der Tweehonderd gebragt worden, ten einde niet langer aan de vervolgzucht

van CALVYN bloot te staan. Dit appel werd verworpen en aan SERVETUS een afschrift van de acte van beschuldiging gegeven. De schriftelijke verdediging van SERVETUS door CALVYN beantwoord zijnde, besloot de raad van *Geneve* den ongelukkigen Spanjaard ter dood te veroordeelen. Daar echter dit eene zaak van de hoogste aanlegenschap was, zond de raad enige exemplaren van SERVETUS' werken en afschriften van de acte van beschuldiging aan de geestelijkheid der vier Protestantsehe kantons *Zurich*, *Bazel*, *Bern* en *Schaffhausen*, ten einde hunne gevoelens omtrent zijne schuld te vernemen. Men gaf eenparig tot antwoord, dat, ofschoon de geschriften van SERVETUS verderfelijker waren, het echter ongepast zoude zijn, hem deswege ter dood te veroordeelen. Zoodra deze antwoorden waren ingekomen, kwam de raad op nieuw bijeen, en veroordeelde niettemin SERVETUS tot den brandstapel. SERVETUS, wien men gedurende de regtspleging een' raadsman had ontzegd, telde in den raad slechts ééne vriend, AMADEUS CORRIUS, die te vergeefs alles aanwendde, om vergiffenis voor hem te verwerven, of dat ten minste zijne zaak naar den raad van Tweehonderd zou verzonden worden. Den 27 October 1553 werd SERVETUS naar den brandstapel gevoerd, en met afschuwelijke wreedheid zoo langzaam mogelijk ter dood gemarteld. Uit zijne *Restitutio Christianismi*, waarin hij zijne godsdienstige stellingen ontwikkelt, blijkt het, dat SERVETUS op het punt is geweest, om den omloop des bloeds te ontdekken.

(ALLWOERDEN, *Historia Michaelis Serveti*; *Biographie universelle*; DUTENS, *Origines des découvertes attribuées aux modernes*).

SÉVIGNÉ, (MARIE DE RABUTIN CHANTAL, Marquise DE), werd, volgens hare eigene opgave, den 5 Februarij 1627, waarschijnlijk op het kasteel van *Bouilly* in *Bourgondië* geboren. Haar vader, de baron van *Chantal*, sneuvelde tegen de Engelschen, en hare moeder ontviel haar op jeugdigen ouderdom. Zij kwam nu onder de zorg van haren oom, den Abbé DE COULANGES, een' verstandig man, dien zij teeder liefhad. Begaafd met schoonheid en talent en een aanmerkelijk vermogen bezittende, huwde zij, nog geene achttien jaren oud, den 1 Augustus 1644, den markies DE SÉVIGNÉ. Deze verbindtenis was niet gelukkig, en werd in 1651 door den dood van haren echtgenoot ontbonden, die in een tweegevecht omkwam, en haar eenen zoon en eene dochter naliet. Om haar vermogen te herstellen,

II.

hetwelk aanmerkelijk onder het bestier van haren man had geleden, leefde zij zeer afgezonderd en zuinig. In 1654 verscheen zij weder te *Parijs*, waar hare schoonheid en talenten haar spoedig tot de beste gezelschapskringen toegang verschaften. De prins van CONTI, TURENNE FOUQUET, super-intendant van financiën, en andere aanzienlijke mannen maakten haar hun hof. Aan het juk van haar ongelukkig huwelijk ontkomen, was zij nimmer te bewegen hare hand aan iemand te schenken, en onderscheidde zich, in eenen tijd van algemeene verdorvenheid, door de zuiverheid harer zeden. Zij beschouwde hare kinderen als haren besten schat, en was vooral innig gehecht aan hare dochter, aan wie zij het grootste gedeelte van die bewonderenswaardige verzameling van brieven schreef, welke haren naam voor vergetelheid waarborgt. Deze dochter huwde in 1669 den graaf DE GRIGNAN, gouverneur van *Provence*. Madame DE SÉVIGNÉ overleed, na eene kortstondige ziekte, in de stad *Grignan*, in 1696.

Zij is als briefschrijfster onovertroffen, misschien door niemand geëvenaard. De brieven van Madame DE SÉVIGNÉ zijn het boek voor elk uur, voor de stad, voor het land, op reis. Zij zijn de conversatie eener alleraangenaamste vrouw, die eene gebeurtenis op de uitmuntendste wijze weet te vertellen. Niets evenaart de levendigheid harer wendingen en het eigenaardige harer uitdrukkingen; want zij gevoelt wat zij verhaalt, en schildert de dingen alsof zij ze zag; de lezer gelooft te zien wat zij schildert.

(LA HARPE, *Cours de littérature*).

SHAKSPEARE, (WILLIAM), de glorie der Britsche treurspeldichters, werd den 23 April 1564 te *Stratford-upon-Avon* geboren, en was de zoon van JOHN SHAKSPEARE, een' slager of, volgens anderen, een' handelaar in wol. Toen WILLIAM SHAKSPEARE naauwelijks twee maanden oud was, brak te *Stratford* de pest uit, en binnen zes maanden werd een vijfde deel der bevolking daarvan het slagtoffer. Alle leden van zijn geslacht bleven gespaard. SHAKSPEARE bezocht eenigen tijd de taalschool zijner geboortestad, en had al het overige aan zelfoefening en zijn genie te danken. Op den ouderdom van achttien jaren, trad hij in het huwelijk met ANNA HATHAWAY, de dochter van een' landedelman, veel ouder dan hij zelf. Omstreeks het jaar 1586 was SHAKSPEARE genoodzaakt elders een goed heenkomen te zoeken. In slecht gezelschap vervallen, beroofde hij den hertekamp van S. THO-

MAS LUCY van *Charlecote*, (in de nabijheid van *Stratford*), van eenig wild, en toen hij deswege werd vervolgd, maakte hij op dien edelman eene bijtende ballade, welke Sir THOMAS LUCY zoo zeer tegen SHAKESPEARE in het harnas joeg, dat de vrees hem naar *Londen* dreef, waar hij aanvankelijk als souffleur aan eenen schouwburg eene betrekking zou gevonden hebben. Vervolgens trad hij als tooneelspeler op, doch maakte als zoodanig geen opgang. Als tooneeldichter echter wekte hij, zoo wel in het blij- als in het treurspel, aller bewondering. Hij vond eenen beschermer in den graaf van SOUTHAMPTON, genoot de vriendschap der uitstekendste letterheiden van zijnen tijd, en stond in aanzien bij koningin ELIZABETH en JACOBUS I. Eigenaar en bestierder geworden zijnde van een' schouwburg (*Globe Theatre*), verzamelde hij een vrij aanzienlijk vermogen, en vestigde zich eindelijk weder te *Stratford*, waar hij een landgoed kocht, en verscheidene jaren leefde. Hij stierf in 1616 op zijnen geboortedag.

(SHAKESPEARE'S *Works published by ROWE*; FRANCIS MERES, *A comparative discourse of our English poets*, in de *Palladis Tamia, wit's treasury*).

• SHANFARAH, een Arabisch dichter, die vóór MAHOMED leefde. Hij was een hardlooper, en zijn naam werd in *Arabië* tot een spreekwoord. Wraak gezworen hebbende aan een ander Arabisch geslacht, SALMAN geheeten, verraste en doodde hij verscheidene leden dezer familie, tot dat hij zelf werd gegrepen en gedood. Er bestaat van hem een fraai' dichtstuk, getiteld: *Lamiyatul-arab*, hetwelk door DE SACY is vertaald in zijne *Chrestomathie arabe*, met belangrijke aantekeningen. Het is een der oudste Arabische dichtstukken, die tot ons zijn gekomen.

(*Penny Cyclopaedia*).

SHARP, (JOHN), aartsbisschop van *York*, werd den 16 Februarij 1644 te *Bradford* geboren. Voor den geestelijken stand bestemd, studeerde hij met roem te *Cambridge*. Na onderscheidene kerkelijke betrekkingen bekleed te hebben, werd hij kapellaan van KAREL II, en na diens dood hofprediker van JACOBUS II. SHARP haalde zich echter weldra 's konings misnoegen op den hals door in eene zijner predikatiën tegen de Katholijken uit te varen. Op den 14 Junij 1686 schreef JACOBUS eenen brief aan COMPTON, bisschop van *Londen*, waarin hij te kennen gaf, dat, in weervil van den onlangs uitgevaardigden koninklijken brief aan de beide aartsbisschoppen, SHARP zich niettemin in eenige zijner predikatiën onbetamelijke aanmer-

kingen en uitdrukkingen had veroorloofd, welke strekten, om den koning en de regering bij zijne hoorders in minachting te brengen, onder het volk misnoegen te zaaijen, en hetzelfde tot opstand voor te bereiden, weshalve hij beval dat de bisschop van *Londen* SHARP in zijne bediening zou schorsen, tot dat hij den koning voldoening gaf, en Zijne Majesteit nader over hem beschikte. COMPTON antwoordde, dat hij het ten allen tijde zijn' pligt zou rekenen, om den koning in alles genoeg te geven wat niet met zijn geweten in strijd was; doch dat hij in dit geval nederig meende volgens de wet te moeten handelen, en dus aan dit gebod niet kon voldoen. Echter ried COMPTON den in ongenade gevallen SHARP, zich van prediken te onthouden; en op den 20 Junij begaf SHARP zich naar *Windsor* met een verzoekschrift aan den koning, waarin hij Zijne Majesteit verzekerde, dat hij, wel verre van twist en tweedragt te prediken, bij alle gelegenheden zich had aangekant tegen alle leeringen, die daartoe konden medewerken. «Doch,» dus vervolgde hij, «indien mij in deze of gene leerrede eenige woorden of uitdrukkingen mogten ontsnapt zijn, die «Uwe Majesteit als beleedigend acht, dan «doet mij zulks groot leed, terwijl ik «plegtig betuig, dat ik met deze woorden of uitdrukkingen geene kwade bedoeling heb gehad. In het vervolg zal «ik de uiterste zorg dragen, dat Uwe «Majesteit gegronde reden zal hebben, «mij als uw en getrouwsten dienaar te «beschouwen. Het is hierom, dat ik «Uwe Majesteit ernstig smeeke, mij in «die gunst te herstellen, welke de geestelijkheid onder de regering van Uwe «Majesteit geniet.» JACOBUS duldde niet, dat dit verzoekschrift hem werd voorgelezen. SHARP verliet nu de stad, en begaf zich naar *Norwich*, waar hij zich den tijd verdreef met het verzamelen van Britsche, Saksische en Engelsche munten, tot dat hij in het begin van Januarij 1687 berigt kreeg, dat hij zijne vorige betrekking weder kon aanvaarden. Den 27 Januarij 1689 predikte hij voor den prins VAN ORANJE, en op den 30 voor de Conventie, bij deze gelegenheid voor koning JACOBUS biddende, schoon het Huis der Gemeenten den 28 den troon ledig had verklaard. Koning WILLEM verhief hem in 1691 tot aartsbisschop van *York*, welke hooge waardigheid hij tot aan zijnen dood, den 2 Februarij 1714, bekleedde. Als prediker had hij een' duidelijken, vloeienden en naauwkeurigen stijl. Zijne leerredenen, die zeven octavo deelen beslaan,

zijn menigmaal herdrukt. De laatste uitgave verscheen in 1840 te *Oxford*. Doctor MANGEY, die met zijne dochter was gehuwd, zegt, dat SHARP jeugdigen godgeleerden aanbeval, den Bijbel en SHAKSPEARE te lezen.

(Dr. THOMAS SHARP's *Life of archbishop Sharp; Biographia Britannica*).

SHELLEY, (PERCY BYSSHE), wel eens, (en niet geheel ten onrechte), de Poëet der poëten genoemd, werd den 4 Augustus 1792 te *Field Place in Sussex* uit een oud aanzienlijk geslacht geboren, tellende Sir PHILIP SIDNEY onder zijne voorouders. Na te *Oxford* gestudeerd te hebben, en als dichter te zijn opgetreden, huwde SHELLEY met HARRIET WESTBROOKE, de dochter van een' voormalig koffijhuishouder. Zij was ongemeen schoon, maar ligtzinnig en behaagziek. Deze verbindtenis viel dan ook zeer ongelukkig uit, wordende reeds drie jaren later ontbonden. In 1814 deed SHELLEY eene reis ter herstelling zijner gezondheid. Hij bezocht *Frankrijk, Duitschland, Zwitserland* en de *Nederlanden*, en gaf eene bevallige beschrijving van deze reis in 't licht. In 1816 bezocht SHELLEY andermaal het vaste land, en ontmoette te *Sécheron* (nabij *Geneve*) Lord BYRON in eene herberg, en vergezelde hem op zijne uitstapjes. Den zomer van 1817 bragt hij aan het meer *Como* door. In November 1817, toen hij zich te *Bath* bevond, kreeg hij de ontzettende tijding, dat zijne vrouw eene zelfmoordenares was geworden. Hij begaf zich ijlings naar zijnen vriend LEIGH HUNT te *Londen*, die hem veel meêwarigheid betoonde, en alles deed om den ontroerden dichter te troosten. SHELLEY had dezen vriend eens 1400 Pst. geschonken, en hem daardoor uit eene groote ongelegenheid gered. Na verloop van eenigen tijd trad SHELLEY in het huwelijk met MARY WOLSTONECRAFT GODWIN, thans Mevr. SHELLEY, schrijfster van *Valperga*, *Frankenstein*, enz. Hij vestigde zich te *Great Marlow*, in het graafschap *Buckingham*, waar hij den armen ten zegen verstrekte. Zijne milddadigheid kende geene grenzen; hij voorzag in de behoeften der armen, niet door op straat aalmoezen uit te reiken of door inschrijvingen, maar door zelf hunne behoeften te onderzoeken, en hen met geld en goeden raad uit den nood te helpen. Hij oefende zich in de geneeskunde en bezocht de Londensche hospitalen, ten einde de zieke armen in zijne nabuurschap te kunnen bijstaan.

In de lente van 1818 verliet SHELLEY met zijn gezin *Engeland*, en begaf zich naar *Italië*. Zijn vlugschrift, *The neces-*

sity of atheism, had hem reeds vroeg bij zijne landgenooten in eenen kwaden reuk gebragt. Toen hij op zekeren dag te *Pisa* naar het postkantoor ging, om te vernemen of er ook brieven voor hem waren aangekomen, bragt hem een' Engelschman, op het hooren van zijn naam, met eenen stok een' geweldigen slag toe, zeggende: «Zijt gij die verd..... SHELLEY, de atheïst!» SHELLEY stortte bedweld ter aarde; weder tot zich zelve gekomen, deed hij onderzoek naar zijnen aanrander, die zich echter in tijds uit de voeten had gemaakt. In *Italië* vernieuwde SHELLEY zijne kennismaking met Lord BYRON, die hem de hartelijkste genegenheid toedroeg, en hiertoe ook reden had. Het was gedurende zijn verblijf te *Pisa*, toen de schermutseling plaats had, welke de lezers van BYRON's leven zich wel zullen herinneren, dat SHELLEY tuschen het opgeheven zwaard van eenen verwoeden dragonder en zijnen vriend BYRON invloog, en zelf den bouw ontving, die hem van het paard deed storten. SHELLEY had zijn leven gezet voor dat van zijnen vriend!

In Julij 1822 deed SHELLEY met zijnen vriend EDWARD ELLEKER WILLIAMS een wtertogtje op de golf van *Lerici*. Hier werden zij door eene hevige windvlaag overvallen, en kwamen in de golven om. Het stoffelijk overschot van SHELLEY werd door Lord BYRON, LEIGH HUNT, TRELAHNEY en nog een paar andere vrienden verbrand, de asch naar *Rome* gevoerd, en naast zijnen vriend en broeder-poëet KEATS ter aarde besteld. SHELLEY stierf in den ouderdom van bijkans dertig jaren. Geheel zijn leven was een treurspel en eene zelfopoffering voor de zaak der menschheid. Onder de meesterstukken zijner muse telt men *Revolt of Islam*; *Prometheus unbound*, en *Cenci*. Al zijne gedichten dragen het kenmerk van een genie van den eersten rang.

(*Westminster Review* LXIX, p. 340;

MOORE's *Life of Lord Byron*; *Rapporto sopra l'accaduto al nobile Lord Byron*; *Het leven van Shelley* in de Hoogduitsche vertaling van zijn' *Cenci* door FELIX ADOLPHI, *Stuttgart* 1837).

SHERIDAN, (THOMAS), de schrijver van den *Dictionary of the English language*, werd in 1721 te *Quilca in Ierland* geboren, en studeerde te *Dublin* in de letteren. In 1743 trad hij op als tooneelspeler, en verwierf algemeene toejuiching. Als bestierder van den schouwburg te *Dublin* wist hij vele ergerlijke misbruiken af te schaffen. Gedurende acht jaren ging alles voortreffelijk, doch de opvoering van

MILLER's *Mahomet* gaf aanleiding tot grooten twist. In dit drama kwamen onderscheidene plaatsen voor zinspelende op vrijheid, zedebederf en omkoopings, die het publiek op welbekende personen toepaste, en door den tooneelspeler liet herhalen. Daar zulks niet weinig de uitwerking van het treurspel stoorde, verbood SHERIDAN den acteur, toen dit stuk andermaal werd gegeven, aan het vernieuwd verlangen van het publiek, om deze plaatsen nog eens te herhalen, te voldoen. Toen de acteur het publiek bekend maakte met de reden, waarom hij weigerde hun genoege te geven, begon het gemeen de decoratiën, banken en loges te verwoesten, en alles kort en klein te slaan, zoodat SHERIDAN de stad moest ruimen. Hij gaf nu onderrigt in de welsprekendheid, en werd naderhand bestierder van den schouwburg *Drury-Lane* in *Londen*. Deze betrekking vervulde hij slechts drie jaren; verregaande onaangenaamheden deden hem dezen post nederleggen. Nu schreef hij zijn *Pronouncing dictionary of the English language*, waarmede Doctor JOHNSON den spot dreef, keurende een Ier geheel ongeschikt, om den Engelschen hunne taal te leeren. Doch dit was jaloerschheid. SHERIDAN overleed den 14 Augustus 1788, in den ouderdom van zeven en zestig jaren. Onder zijne andere werken vindt men *Course of oratorical lectures*, en het kluchtspel *Captain O'Blunder*.

(*Life prefixed to the dictionary*; BOSWELL's *Johnson*; *Biogr. Dramat.*; MOORE's *Life of Sheridan*).

SHERIDAN, (FRANCES), de vrouw des voorgaanden, werd in 1724 van Engelsche ouders in *Ierland* geboren. Haar eerste kennismaking met SHERIDAN verdient vermelding. Op een' tijd, dat SHERIDAN met groote moeilijkheden had te kampen, en vreesde dat al zijn vermogen met zijne schouwburg-onderneming zou te loor gaan, gaf zij een uitmuntend gesteld vlugschrift in 't licht, waarin aan de verdiensten van SHERIDAN regtmatige hulde werd gedaan. Deze belangelooze oplettendheid deed hem naar de gelegenheid haken, om met haar in kennis te komen. Hij maakte haar zijne opwachting, en zij vonden in elkander zoo veel behagen, dat SHERIDAN haar zijne hand aanbood, die niet werd afgeslagen. Mevr. SHERIDAN wordt ons beschreven als eene zeer beschaafde en beminnelijke dame, wier novelle van *Sidney Biddulph* vele bewonderaars vond. Haar *Nourjahad* verrukte alle romanlezers, en bezit blijvende waarde. Ook schreef zij twee blijspelen, *The Discovery* en *The Dupe*, die echter weinig

opgang maakten. Zij stierf in September 1766 te *Blois* aan eene kwijnende ziekte.

(*Biographia dramatica*; CHALMERS's *Biographical dictionary*; MOORE's *Life of Sheridan*).

SHERIDAN, (RICHARD BRINSLEY BUTLER), de zoon der beide voorgaangaanden, werd den 31 October 1751 te *Dublin* geboren. Hij werd aldaar en vervolgens te *Harrow* opgevoed, doch in beide plaatsen werd hij voor een' onbegrijpelijken domkop verklaard, op wien strengheid noch toegevendheid iets vermogt. Toen hij *Harrow* verliet, was zijn onkunde inderdaad zóo groot, dat hij niet spellen kon, en *think* voor *thing* schreef. Op den ouderdom van achttien jaren hielp hij echter zijnen vriend HALHED de brieven van ARISTAENETUS vertalen. SHERIDAN's leven was over het geheel zeer dramatisch. Zijn eigen broeder en zijn vriend HALHED waren beiden verliefd op Miss LINLEY, eene verdienstelijke zangeres, toen slechts zestien jaren oud. Zij vertrouwden hem hunnen minnehandel; doch SHERIDAN was hun te slim, en vlugtte met haar naar *Frankrijk*, waar zij heimelijk aan elkander door het huwelijk werden verbonden. Hier werd hij in een tweegevecht gewikkeld met een' getrouwen deugniet, die zijn jeugdig vrouwtje op eene schandelijke wijze had aangerand. Hij vertrok nu met haar naar *Engeland*, wist zich met haren vader te verzoenen, en kreeg in 1773 verlof de huwelijksplegtigheid andermaal plaats te doen hebben. SHERIDAN wilde niet, dat zijne vrouw weder als zangeres zou optreden, en zocht door letterkundigen arbeid in hunne behoeften te voorzien. Het eerste blijspel dat hij schreef, *The Rivals*, vond weinig toejuiching, doch *The Duena* en *The School for scandal* plaatsten hem in den eersten rang onder de toen levende tooneeldichters. In zijn *St. Patrick's Day* schildert hij à la *Molière* het karakter van Dr. Rosy, den sentimenteelen geneesheer, die bitterlijk jammert over het verlies zijner vrouw: «Helaas! zij is heen gegaan, om nimmer «weder te keeren, en heeft geen pand «onzer liefde achtergelaten. Geen popje «om aan papa's hals te hangen. Helaas! «helaas! wij zijn allen sterfelijk; vroeger «of later — bloemen verwelken — «vleesch is gras.»

In 1776 werd SHERIDAN een der eigenaars van *Drury-Lane*, en in 1780 lid van het Huis der Gemeenten. Gedurende twee en dertig jaren vervolgde hij eene schitterende parlementaire loopbaan, wordende door niemand in vernuft overtrof-

fen, en door weinigen in welsprekendheid geëvenaard. In 1795 huwde hij *Miss OGLE*, eene dochter van den deken van *Westminster*, die hem teeder liefhad. Zij bragt hem vijfduizend Pst. ten huwelijk, die, gevoegd bij nog vijftien duizend Pst. van den verkoop van zijn aandeel in het *Drury Lane theater*, hem in staat stelden een landgoed in *Surrey* te koopen, en aldaar een gelukkig leven te leiden. Door echter op eenen verkwistenden voet te leven en te veel aan *BACCHUS* te offeren, geraakte hij in schulden en meer dan eens in gijzeling. Hij stierf, bijkans van al zijne vrienden verlaten, den 7 Julij 1816 in den ouderdom van zes en vijftig jaren. Zijne gedichten en tooneelpoëzij werden in twee deelen bijeen verzameld door *MOORE*, die ook zijn leven heeft beschreven.

(*Biographia dramatica*; *HAZLITT's Lectures on the comic writers*).

SHERWIN, (JOHN KEYSE), een voortreffelijk Engelsch graveur, werd van armelijke ouders en in het graafschap *Sussex* geboren. De geschiedenis van dezen kunstenaar is een voorbeeld, hoe een groot talent alle hinderpalen te boven komt. Toen hij den ouderdom van achttien of negentien jaren had bereikt, diende hij als houthakker op het buitengoed van *Mr. MITFORD*, in de nabijheid van *Petworth*. Op zekeren dag iets in de huiskamer van verrigten hebbende, zag hij eenige leden van het gezin zich met teekenen vermaken. Daar men merkte dat hij hierop bijzonder acht sloeg, vroeg men hem of hij ook niet iets konde teekenen. En toen hij antwoordde, dat hij het wel eens wilde beproeven, gaf men hem eene teekennen in de hand. Men verhaalt, dat zijne handen door zwaar werken te stijf en te vereelt waren, om met een pennemes zijn crayon aan te punten, zoodat het aan zijne hoornachtige vingers ontsnapte. Echter maakte hij eene teekening, waarover *Mr. MITFORD* verbaasd stond, en die haar aan het Genootschap van Kunsten opzond, waarschijnlijk vergezeld van een verhaal der omstandigheden, onder welke zij werd vervaardigd. *SHERWIN* ontving daarvoor van het Genootschap deszelfs zilveren palet tot belooning. Hij begaf zich nu naar *Londen*, en werd de leerling van *ASHLEY*, een' schilder, die destijds eenigen naam had, doch kort daarna eene rijke vrouw huwde, en het penseel nederleide. Hierop vervoege hij zich bij *BARTOLOZZI*, en maakte snelle vorderingen in het teekenen en graveren. Hij behaalde bij de Koninklijke Academie de

zilveren en gouden medalje, en ontving twee prijzen, elk twintig guinjes bedragende, voor gravures naar zijne eigene teekeningen. Toen *WOOLLETT* in 1785 was overleden, werd *SHERWIN* tot koninklijk graveur benoemd. Schoon hij als teekenaar groote bekwaamheid aan den dag leide, is hij echter nog meer door zijne graveerkunst beroemd. Onder zijne voornaamste werken rangschikt men, *Mozes uit het water gelogen*; *Christus en Maria Magdalena in den hof*, en *Christus het kruis dragende*. *SHERWIN* stierf den 20 September 1790.

(*Gentleman's Magazine*, 1790 en 1791; *Works of EDWARD DAVES*; *BRYAN's Dictionary*).

SICARD, (ROCH AMBROSE CUCURON), een voortreffelijk onderwijzer van doofstommen, werd den 20 September 1742 te *Fousseret*, nabij *Toulouse*, geboren. Hij werd voor den geestelijken stand opgevoed, doch voelde zich gedrongen eene andere loopbaan in te treden, waarin hij de schoonste lauweren zou plukken. De aartsbisschop van *Bordeaux* eene school voor doofstommen wenschende op te rigten, zond *SICARD* naar *Parijs*, om met de leerwijze van den abt *DE L'ÉPÉE* bekend te worden. In 1786 keerde *SICARD* naar *Bordeaux* terug, en werd aan het hoofd geplaatst eener nieuwe inrigting voor doofstommen, welke onder zijn bestier in bloei geraakte. De goede uitslag bezorgde *SICARD* roem en voordeel. Hij werd benoemd tot vicaris-generaal van *Coudom* en kanunik van *Bordeaux*. Lid geworden van onderscheidene wetenschappelijke en letterkundige genootschappen, vond hij er genoeg in al zijne titels en zijne geschriften te vermelden. Deze letterkundige eerbewijzingen verflaauwden echter geenszins zijnen ijver voor het onderwijs en de opvoeding van doofstommen, zoodat men hem waardig keurde, om den abt *DE L'ÉPÉE*, die in 1789 stierf, op te volgen. Om deze eervolle betrekking te verwerven, moesten de candidaten een examen ondergaan voor eene commissie door den koning uit drie academici gekozen. Na een naauwkeurig onderzoek, bleef *SICARD* overwinnaar. In April 1790 bekrachtigde *LODEWIK XVI* zijne benoeming. Met onvermoeide vlijt en met het beste gevolg was hij in zijne nieuwe betrekking werkzaam, totdat hij den 26 Augustus, op last der Nationale Vergadering werd gevangen genomen. Bij deze gelegenheid zonden *SICARD's* leerlingen aan de vergadering een welsprekend verzoekschrift in, hetwelk getuigde hoezeer *SICARD* hunne verstandelijke vermo-

gens had ontwikkeld. Dit verzoekschrift werd door MASSIEU, den voortreffelijksten zijner leerlingen, voor de balie aangeboden, en door een' der secretarissen gelezen. Men juichte het luide toe, en besloot den minister van binnenlandsche zaken opheldering te vragen over de oorzaak van SICARD's gevangenneming. Andere gebeurtenissen waren oorzaak, dat dit besluit werd veronachtzaamd en SICARD op den 2 September naar l'Abbaye overgebracht. Dit stond destijds gelijk met een doodvonnis. Gedurende de twee volgende dagen gevoelde SICARD in welk gevaar hij verkeerde, hetgeen hij met veel naauwkeurigheid heeft beschreven. Het zwaard van den beul was reeds over hem opgeheven, toen een uurwerkmaker, MONNOT geheeten, zich voor hem plaatste, zeggende: «Het is de Abbé SICARD, een der nuttigste mannen in den lande: Gij zult mij eerst moeten dooden alvorens hem te bereiken.» SICARD zeide toen: «Ik ben de onderwijzer der doofstommen, en daar deze ongelukkigen menigvuldiger onder de armen dan onder de rijken gevonden worden, behoort ik meer den armen dan den rijken.» Deze toespraak maakte zulk een' indruk, dat de moordenaren hem omhelsden, en in zegepraal naar huis wilden voeren. Hij wees dit van de hand, en gaf te kennen, dat alleen het wettig gezag hem uit den kerker kon ontslaan. Gedurende twee dagen en twee nachten bleef hij nog in de gevangenis, niet zonder groot gevaar van vermoord te worden. Hij schreef aan den voorzitter der Vergadering den toestand waarin hij verkeerde, en de zelfopoffering van MONNOT. Hierop nam de vergadering een besluit, waarin verklaard werd, dat SICARD een braaf man was, aan wien het vaderland groote verplichting had. Na zijne bevrijding keerde hij tot zijne leerlingen terug, en bleef gedurende het schrikbewind onaangetast. Onder de voornaamste werken van SICARD vindt men vermeldt zijne *Théorie des signes; Cours d'instruction d'un sourd muet de naissance*, en *Elémens de grammaire générale appliquée à la langue française*. In 1815 bezocht hij met MASSIEU en LE CLERC Engeland, en werd overal eervol ontvangen. In zijnen ouderdom had SICARD met bekrompene omstandigheden te kampen, waarin hij door zijne goedhartigheid geraakt was. Door borg te spreken voor sommige zijner vrienden, die in gebreke bleven aan hunne verplichtingen te voldoen, werd hij daarvan het slagoffer. Hij stierf den 10 Mei 1822. Er werden drie lijkdoden te zij-

ner gedachtenis uitgesproken, waarvan een door zijnen getrouwen vriend LAFOND DE LADÉBAT, in naam der bestuurders van het Instituut voor Doofstommen.

(*Biographie universelle*).

SIDNEY, (Sir PHILIP), een der meest beschaafde mannen onder de regering van ELIZABETH, werd den 29 November 1554 te Penshurst in Kent geboren. Hij was de zoon van Sir HENRY SIDNEY, den gunsteling van EDUARD VI, en MARY, oudste dochter van JOHN, hertog van Northumberland, en zuster van ROBERT DUDLEY, den gunsteling van koningin ELIZABETH. In 1569 vertrok SIDNEY naar de hoogeschool van Oxford, en deed in 1572 eene reis op het vaste land. Tijdens de Parijsche bloedbruiloft bevond SIDNEY zich in Frankrijk's hoofdstad, en vond eene schuilplaats in het huis van Sir FRANCIS WALSHINGHAM, den Engelschen afgezant. Vervolgens bezocht hij België, Duitschland, Hongarij en Italië. In 1573 kwam hij te Weenen, waar hij zich eenigen tijd in het paardrijden en andere lichaams-oefeningen bekwaamde. Hij keerde in 1575 naar Engeland terug, en werd door zijnen oom, den graaf van LEICESTER, aan koningin ELIZABETH voorgesteld, die hem met veel welwillendheid ontving. In 1576 vertrok hij als afgezant naar Weenen, en kwam het volgende jaar terug. Omtrent dezen tijd verkeerde Engeland in onrust wegens de huwelijksomhandelingen der koningin met den hertog van ANJOU, broeder van den Franschen koning. Toen het scheen, dat ELIZABETH eenigzins naar de voorstellen van ANJOU begon te luisteren, schreef SIDNEY haar de vermaarde Remonstrantie, welke van zijne stoutmoedige opregtheid getuigde. Schoon menigeen, die zich over de zaak uitliet, zijne vermetelheid met gevangenisstraf moest boeten, bleef SIDNEY niettemin bij de koningin in hoog aanzien. Kort daarna gaf een twist met den graaf van OXFORD onder het kaartspel, aanleiding tot zijne verwijdering van het hof. Gedurende zijne afzondering, schreef hij de *Arcadia*, welke eerst na zijnen dood in 1590 in 't licht verscheen, onder den titel van *Countess of Pembroke's Arcadia*, welke algemeen werd gelezen en bewonderd, en misschien eenen grooteren invloed had op den smaak voor den romantischen stijl van verbeelding dan eenig ander werk, dat vroeger of later in Engeland van de pers kwam. KAREL I verloor zich met dit boek in zijne gevangenschap, en MILTON zegt, dat het gebed van Pamela in de *Ikon Basilike* daaruit is ontleend. In 1581 schreef SIDNEY zijne *Defence of*

Poesie, welke zijnen naam heeft vereeuwigd. In 1583 huwde hij FRANCES, eenigste dochter van zijnen ouden vriend Sir FRANCIS WALSHINGHAM. Kort daarna sloeg de koningin hem tot ridder van den konzenband. Toen hij in 1583 FRANCIS DRAKE op zijnen tweeden kruistogt tegen de Spanjaarden in de *West-Indiën* wilde vergezellen, kante de koningin zich hier tegen, «uit vreeze van het schoonste «sieraad haars lands te verliezen.» FULLER verzekert, dat hem omtrent dezen tijd de kroon van *Polen* werd aangeboden, en hij haar van de hand wees. In 1585 zond ELIZABETH eenige hulpbenden naar ons vaderland om tegen de Spanjaarden te dienen, en benoemde PHILIP SIDNEY tot gouverneur van *Vlissingen*. Na eenige heldhaftige bedrijven tegen den vijand, ontmoette hij ongeveer 3000 Spanjaarden, die in aantogt waren, om *Zutphen* te ontzetten. In de nabijheid dezer stad had een bloedig treffen plaats. SIDNEY voerde een- en andermaal zijn volk tegen den vijand aan, zijn paard werd onder hem doodgeschoten, en hij zelf bekwam een musketkogel in de linker dij, even boven de knie. Door bloedverlies van dorst vermachtende, riep hij om drinken, dat hem oogenblikkelijk werd aangeboden. Doch toen hij de flesch aan den mond zette, en eenen armen soldaat zag, die een begeerig oog op deze lafenis sloeg, reikte hij dien ongelukkige de flesch over, zeggende: «Uw nood is grooter dan de «mijne.» De wond was dodelijk, en na een pijnlijk lijden van eenige dagen, stierf hij den 7 October 1586 te *Arnhem*, in de armen zijner getrouwe gade. Hij had slechts den ouderdom van negen en dertig jaren bereikt. Zijn lijk werd naar *Engeland* gevoerd, en op den 16 Februarij 1587 in *Old St. Paul's Cathedral* ter aarde besteld. De lijkstaatsie werd bijgewoond door zeven Nederlandsche afgevaardigden, één voor ieder der zeven Vereenigde Gewesten, en door een groot aantal pairs en andere mannen van rang en aanzien. Sir WALTER RALEIGH noemde hem den Engelschen PETRARCA; en de schrijver der *Effigies poeticae* zegt, dat SIDNEY van de wieg tot aan het graf, te midden van wierook en bloemen wandelende, in eenen droom van glorie stierf. SIDNEY liet slechts één kind na, ELIZABETH, gravin van *Rutland*. In 1829 verscheen te *Oxford* eene nieuwe uitgave van zijne mengselwerken, die GRAY met de noodige ophelderingen heeft verrijkt.

(WOOD's *Athenae*; FULLER's *Worthies*; *Sidney Papers*; *British Bibliographer*; Dr. ZOUCH's *Life*).

SIDNEY, (ALGERNON), zoon van ROBERT, den tweeden graaf van *Leicester*, werd omtrent het jaar 1620 geboren, en ontving, onder het opzigt van zijnen vader, eene uitmuntende opvoeding. Toen zijn vader in 1632 als afgezant naar *Denemarken* vertrok, nam deze zijn' zoon mede, en vier jaren later vergezelde ALGERNON insgelijks zijnen vader naar *Frankrijk*. In 1641 stak hij over naar *Ierland*, dat in opstand was geraakt, en waar zijn vader de waardigheid van lord-luitenant bekleedde. Hij onderscheidde zich in de veldtogten van dit en het volgende jaar, en voerde met veel moed en beleid een bende ruitery aan. In 1643 naar *Engeland* terug gekeerd, omhelsde hij de partij van het parlement tegen den koning, en werd benoemd tot lid van het hof waarvoor KAREL I moest te regt staan. Hij nam geen deel aan de handelingen van dit hof, schoon hij ze niet afkeurde, en was den overweldiger CROMWELL vijandig. Bij de herstelling van het koninklijk huis, ging hij in vrijwillige ballingschap, en vertoefde zeventien jaren buiten 's lands, tot zijn vader vergiffenis voor hem wist te verwerven. SIDNEY was echter een te vurig voorstander der vrijheid, om door de gunstelingen der dwingelandij geduld te worden. Gewikkeld in de zamenzwering, *The Rye House Plot* genaamd, werden de schandelijkste middelen in 't werk gesteld, om hem in het verderf te storten. De eenige getuige, die tegen hem optrad, was Lord HOWARD van *Escrick*, die zijne medepligtigen verried, om zijn eigen leven te redden. En daar de wet op hoog verraad nog een' getuige vorderde, meende men dien te vinden in een handschrift, onder SIDNEY's papieren gevonden. Hij werd schuldig verklaard en ter dood veroordeeld. SIDNEY verzocht den koning tweemaal om gratie; doch alles wat hij kon verwerven was de vermindering van alle onteerende en ruwe behandeling bij de uitvoering van het vonnis. Op Vrijdag den 7 December 1683 werd hij op *Tower Hill* onthoofd. Zelden onderging iemand de doodstraf met meer standvastigheid en minder schijnvertooning dan ALGERNON SIDNEY. Hij sprak zelfs het volk niet aan; want toen men hem vrijheid gaf om te spreken, antwoordde hij, dat hij zijnen vrede met God had gemaakt, en den menschen niets te zeggen had. Een geschrift hetwelk hij aan den opperschoot (sheriff) overhandigde, en hetwelk naderhand werd gedrukt, eindigt als volgt: «Heilig, o Heer! dit mijn lijden aan «mijne ziele, en schoon ik val als het «slagtoffer van afgoden, duld niet dat de

• afgoderij zich in dit land vestige...
 • Geef, o Heer! dat ik moge sterven U
 • verheerlijkende voor al Uwe genade,
 • en dat ik ten laatste moge strekken tot
 • een' getuige Uwer waarheid en van die
 • heilige zaak, welke ik van mijne jeugd
 • af heb omhelsd, en voor welke gij U
 • dikwijls en wonderbaarlijk hebt verklaard,
 • ten spijt van mijne tegenstanders.»

SIDNEY was een onbuigzaam republikein, en zulk een vijand van alles wat naar monarchie zweemde, dat hij zich heftig tegen CROMWELL aankantte, zoodra deze den titel van Protector aannam. Zijne *Discourses concerning Government*, getuigen genoeg welke staatkundige denkbeelden hij koesterde.

(HALLAM's *Constitutional history*; ARTHUR COLLINS's *Memoirs of the lives and actions of the Sidney's*; BLENCOWE's *Sidney papers*; GEORGE WILSON MEADLEY's *Life of Algernon Sidney*).

SILHOUETTE, (ETIENNE), een Fransch minister van financiën, werd in 1709 te Limoges geboren. In 1759 tot den post van controleur-generaal geroepen, spande hij alle krachten in, om de schatkist, door eenen verwoestenden oorlog geheel uitgeput, in eenen beteren toestand te brengen. De verregaande bezuinigingen, die hij in alle vakken van bestuur invoerde, zonder rijken of armen te verschoonen, deden zijne diensten miskennen, wordende hij op allerlei wijze in een belagchelijk daglicht gesteld. Men droeg opperkleeders zonder plooi, tabakdoozen van ruw hout, en in plaats van een portret vergenoegde men zich met den omtrek der schaduw met potlood op wit papier, ingevuld door middel van Oost-Indischen inkt. Uit spotternij noemde men al deze modes *à la silhouette* (1). In weerwil van zijne loffelijke oogmerken en letterkundige kennis, zag hij zich weldra genoodzaakt zijnen post neder te leggen. Hij overleed in 1767.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

SILIUS ITALICUS, (CAJUS), een Romeinsch dichter. De plaats zijner geboorte is onbekend. Men heeft beweerd, dat hij in het jaar 25 n. c. te *Italica*, nabij

(1) De schaduwbeelden, naar hem, sedert dien tijd *silhouetten* geheeten, zijn van alouden oorsprong. Men wil dat een Corinthisch meisje, (de dochter eens pottenbakkers, *kyrtanos*, die zich tevens met bootseren onledig hield), ontroostbaar over het aanstaand vertrek van haren minnaar, op het denkbeeld kwam de schaduw van dezen jongeling op den muur naauwkeurig te omschrijven, ten einde een afbeeldsel zijner trekken te behouden. Deze proeve was de grondslag eener uitvinding, die eindelijk onder de Grieken tot groote volkomenheid werd opgevoerd.

Sevilla, in Spanje, werd geboren. Hij klom op tot de waardigheid van consul en proconsul in *Azië*. Hij was een vriend van NERO en VITELLIUS, en zonderde zich eindelijk af op zijne villa van *Tusculum*, waar hij zich met het beoefenen der poëzij en wijsbegeerte onledig hield. SILIUS was een voorstander en beschermer der schoone kunsten, en verrijkte zijne woning met beelden, schilderijen en boeken. Door ouderdom zwak en ziekelijk geworden, verhaastte hij zijnen dood door zich het noodige voedsel te onzeggen. Hierin volgde hij de gewoonte van dien tijd, toen zelfmoord geene ongemeene zaak was. Men bepaalt den tijd van zijnen dood op het jaar 100 n. c., hebbende den ouderdom van vijf en zeventig jaren bereikt. Hij was gehuwd, en had twee kinderen. Hij genoot, zegt PLINIUS, tot aan zijnen dood een ongestoord geluk, als men het verlies van zijn jongste kind uitzondert. Het eenigste werk van SILIUS ITALICUS, dat de tijd heeft gespaard, is een heldendicht op den tweeden Punischen oorlog, in zeventien boeken, getiteld *Punica*. Dit dichtstuk, hetwelk men een historisch heldendicht zou kunnen noemen, bevat de hoofdgebeurtenissen van den oorlog van den aanvang van het beleg van *Saguntum* tot op de nederlaag van HANNIBAL en de zegepraal van SCIPIO AFRICANUS. Onder de menigvuldige uitgaven van dit dichtstuk verdient onderscheiding die van DRAKENBORGH, *Utrecht*, 1717. LE FEBVRE DE VILLEBRUNE heeft daarvan eene vrij goede vertaling gegeven.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

SILVA Y FIGUEROA, (GARCIA DE), een beroemd Spaansch afgezant, werd in 1574 te *Badajoz* geboren. Op den ouderdom van vijftien jaren zond zijn vader hem naar het hof, waar hij als pagie van PHILIPPUS II werd aangenomen. Hij volgde later het Spaansche leger in de *Nederlanden*, waar hij zich grootelijks onderscheidde, en het bevel kreeg over eene compagnie. Toen hij vervolgens eenig staatkundig talent had aan den dag gelegd, zond PHILIPPUS III hem als afgezant naar het hof van *Perzië*, ten einde met den schach ABBAS, koning van dit rijk, een verbond van koophandel te sluiten. SILVA scheepte zich naar *Goa* in, waar hij in 1614 aankwam; doch de gouverneur dier plaats, een Portugees, weigerde hem scheepsgelegenheid en geld, om zijne reis te vervorderen. Ongeduldig over dit oponthoud, ging hij aan boord van een Spaansch schip, en stevende daarmede naar *Ormuz*, alwaar hij den 12 October

1617 voet aan land zette. Van daar zeilde hij naar *Bandel* (*Bender Abassi*), en bereikte *Ispahan* den 18 April 1618. Na een kortstondig verblijf in deze laatste plaats, vertrok SILVA naar *Kazwin* of *Casbin*, waar schach ABBAS destijds zijn hof hield. Hij werd onder veel eerbetoen ontvangen, doch ABBAS wilde zijne boodschap niet aanhooren, voordat hij te *Ispahan* zou zijn terug gekomen, werwaarts hij SILVA verwees. In Julij 1619 werd SILVA bij ABBAS ten gehoorde ontvangen; doch schoon hij den wensch te kennen gaf, om een verdrag van koophandel en vriendschap te sluiten, weigerde de schach in twee voorwaarden toe te stemmen, namelijk om eenige fortten tot *Ormus* behorende, die hij onlangs had bemagtigd, terug te geven, en om niet geene andere natie dan de Spanjaarden handel te drijven. De onderhandelingen afgebroken zijnde, verliet SILVA den 25 Augustus 1619 *Ispahan*, en keerde langs denzelfden weg naar *Goa* terug, waar hij in November 1620 aanlandde. Van *Goa* stevende hij naar *Spanje*, waar hij in 1628 overleed.

Gedurende zijn verblijf in *Perzië* stelde SILVA eene beschrijving op van zijne reizen, bevattende een verhaal van de gebeurtenissen waarvan hij getuige was, en eene schets van de zeden en gewoonten der inwoners van dat rijk. Dit werk verscheen nimmer in het oorspronkelijk Spaansch in druk; doch in 1667 kwam daarvan eene Fransche vertaling in 't licht, onder den titel van *L'ambassade de Don Garcias de Silva Figueroa en Perse, contenant la politique de ce grand empire, les mœurs du roi Schach ABBAS, et une relation exacte de tous les lieux de la Perse et des Indes où cet ambassadeur a été l'espace de huit années qu'il y a demeuré*, par M. Wicqfort, Paris, 1667, 4to. Het is eene der beste beschrijvingen van *Perzië* welke wij tot nog toe bezitten, en wordt door CHARDIN zeer geprezen. Gedurende zijn verblijf te *Goa* schreef SILVA insgelijks eene schets der Spaansche geschiedenis, welke kort na zijnen dood in 't licht verscheen, onder den titel van *Breviarium historiae hispanicae*, Lisbon, 1628, 4to.

(*Penny Cyclopaedia*).

SIMEON STYLITUS, (ST.), een waanzinnig dwaepster, werd in 392 te *Sisan*, op de grenzen van *Syrië* en *Cilicië*, geboren, en was de zoon eens schaapherders. Nadat hij zich de zwaarste zelfkwellingen had opgelegd, koos hij eindelijk den top van eenen pilaar tot zijn verblijf, waarop hij ongeveer veertig jaren door-

bragt. Hij stierf in 461 in den ouderdom van negen en zestig jaren.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

SIMONIDES, een vermaard Grieksch wijsgeer en dichter, werd omtrent het jaar 556 v. c. te *Iulis*, op het eiland *Ceos*, geboren. Reeds in zijne jeugd verwierf hij zich als dichter ongemeenen roem. In 525 v. c. vertrok hij naar *Athene*, waar hij door HIPARCHUS met veel welwillendheid werd ontvangen, en in kennis kwam met ANACREON en LASUS. Zoodra HIPARCHUS was vermoord, vlugtte hij naar *Thessalië*; na den slag van *Marathon* vinden wij hem weder te *Athene*. Na de verbanning van THEMISTOCLES en den dood van PAUSANIAS, twee zijner boezemvrienden, begaf hij zich naar *Syracuse*, en stierf, in 467, aan het hof van koning MERO, in den ouderdom van bijkans negentig jaren.

De meeste gedichten van SIMONIDES zijn verloren geraakt; doch er is genoeg van overgebleven, om over zijne verdiensten als dichter te kunnen oordeelen, en de loftuitingen te regtvaardigen, welke de oude schrijvers hem hebben toegezwaaid. Hij was een der grootste treur dichters, zoo als blijkt uit zijne *Klagt van Danaë* en andere overblijfselen zijner poëzij. In eenen wedstrijd om op de gesneuvelden van *Marathon* de beste elegie te vervaardigen, behaalde hij de overwinning op AESCHYLUS. Doch eenige zijner beste geestvruchten zijn puntedichten, waarin hij boven al zijne voorgangers uitmuntte. De Perzische oorlog hield zijne muse onophoudelijk bezig, wijl SIMONIDES dikwijls door onderscheidene Grieksche steden werd uitgenoodigd, om de grafsteden dergenen die voor de zaak der onafhankelijkheid waren omgekomen, met inscriptiën te versieren, en de offers voor de verschillende tempels bestemd van toepasselijke bijschriften te voorzien. Wij bezitten nog verscheidene zijner epigrammen uit dien tijd. Een der meest beroemde is op de Spartanen, die bij de *Thermopylen* den heldendood vonden: «Vreemdeling, zeg den Lacedemoniërs dat wij hier «liggen om aan hunne wetten te gehoor«zamen.» En een ander op de Atheners die te *Marathon* sneuvelden: «Strijdende «in de voorhoede der Grieken, verbrij«zelden de Atheners de magt der schit«terende Mediërs.»

(BODE, *Geschichte der lyrischen Dichtkunst der Hellenen*).

SIMPSON, (THOMAS), een uitstekend Engelsch wiskunstenaar, werd den 20 Augustus 1710 te *Market-Bosworth*, in het

graafschap *Leicester* geboren. Hij verried reeds vroegtijdig grooten lust, om zich door middel van boeken verschillende kundigheden eigen te maken; doch zijn vader, een wever, ook een' wever van hem wilende maken, verbood hem het lezen. De aandrift van zijn genie was echter niet te beteugelen. Hij verliet het ouderlijk huis, ging naar *Nuneaton*, voorzag door handenarbeid in zijne behoeften, en besteedde zijne vrije uren, om zich in de rekenkunde te oefenen. Weldra ging hij tot de wis- en daarna tot de sterrekunde over. Men verhaalt van hem, dat een rondreizende sterrekijker en waarzegger hem in de geheimen der sterrewigchelarij inwijdde, en *SIMPSON* verscheidene jaren deze kunst uitoefende. Toen hij nog een aankomend jongeling was, huwde hij eene vrouw van omtrent vijftig jaren, de weduw eens kleermakers en moeder van twee zonen, van welke de jongste twee jaren ouder was dan hij. In weerwil van deze ongelijkheid in jaren heerschte er in zijn huis de beste eensgezindheid. *SIMPSON* weefde over dag, en vermeerderde zijn inkomen door het houden eener avondschool. In 1733 vestigde hij zich als wever en schoolmeester te *Derby*, en bleef zich bij voortduring in de wiskunde oefenen. De lezing eener vertaling van *L'HOPITAL's Analyse des infinimens petits* ontwikkelde bij hem ongewone krachten. Omtrent het jaar 1735 schreef hij antwoorden op de wiskundige vraagstukken in de *Ladies Diary*, en gaf op zijne beurt ingewikkelde vraagstukken op. In 1736 ging *SIMPSON* naar *Londen*, zat aan het weefgetouw, en gaf weder onderwijs. Zijne ongemeene talenten weldra bekend wordende, geraakte hij in staat om zich geheel aan de wetenschap te wijden. Zijn gezin naar de hoofdstad overgebragt hebbende, vestigde hij zich aldaar als onderwijzer in de wiskunde, en besteedde zijnen ledigen tijd aan de beoefening der hoogste takken zijner wetenschap. Bij den dood van *Dr. DERHAM* werd *SIMPSON*, in 1743, benoemd tot professor in de wiskunde aan de Koninklijke Militaire Academie te *Woolwich*, en dezen post bekleedde hij bijkans al de overige dagen zijns levens; hij stierf den 14 Mei 1761, in het een en vijftigste jaar zijns ouderdoms. *SIMPSON* liet vele wiskundige werken na, die zijnen naam in *Engeland* aan de vergetelheid hebben ontrukkt.

(*Penny Cyclopaedia*).

SIRI, (VITTORIO), een bekend Italiaansch dagbladschrijver, werd in 1625 te *Parna* geboren, werd priester, en ging vervolgens naar *Parijs*, waar hij bij *LODE-*

wijk XIV in gunst geraakte. De koning benoemde hem tot zijnen aalmoezenier en geschiedschrijver. *SIRI* schreef in 't Italiaansch een dagblad, getiteld *Mercurio politico*, hetwelk verscheidene jaren stand hield. Daar *LODEWIJK* gedurende een lang tijdperk de hoofdrol op het staatkundig tooneel van *Europa* speelde, verheugde hij zich eenen schrijver te hebben, die zijnen roem in eene vreemde taal verkondigde. *SIRI* was echter geen walgelijk vleier, en schoon hij *LODEWIJK* dikwijls prees, spaarde hij echter geenszins zijne staatsdienaren en andere invloedrijke personen. Behalve de *Mercurio politico*, welke vijftien dikke boekdeelen beslaat, schreef *SIRI* nog een ander dagblad, onder den titel van *Memorie Recondite*, hetwelk acht boekdeelen vult. *LE CLERC* zegt, dat deze beide werken vele gewichtige oorspronkelijke oorkonden behelzen. *SIRI* stierf te *Parijs* in 1685.

(*CORNIANI, Secoli della letteratura Italiana*; *LE CLERC, Bibliothèque choisie*).

SIXTUS V, (FELICE PERETTI), de zoon eens tuinmads, werd in 1521 te *Montalto* geboren. Op den ouderdom van negen jaren hoedde hij de zwijnen van eenen landbouwer, toen een medelijdend Franciskaner monnik, die in den knaap spranken van vernuft scheen op te merken, hem met zich nam. Aanvankelijk gebruikte men hem in het klooster om eenig werk te verrigten; maar hij leide zooveel lust voor de studie aan den dag, dat men hem het orde-kleed gaf en de vrijheid om zich te oefenen. Zijne vorderingen waren verbazend. Hij trad in den geestelijken stand, en won, door zijn talent voor den kansel, de achting van onderscheidene uitstekende personen. De roep zijner bekwaamheden drong door tot de ooren van *PAULUS IV*, die hem, in 1555, benoemde tot inquisiteur-generaal van *Venetie*. Zijne buitengewone gestrengheid mishaagde den Venetianen. Hij werd terug geroepen, maar onder *PIUS V* tot generaal zijner orde verheven. Deze paus vereerde hem, in 1570, met het purper. Hij nam nu den naam aan van kardinaal van *MONTALTO*, en begon van dit oogenblik af ernstig het oog op den pauselijken stoel te vestigen. Ter bereiking van zijn oogmerk leidde hij een afgezonderd leven, en veinsde onder de kwalen des ouderdoms gebukt te gaan, wetende dat men gaarne een afgeleefd en krachteloos man op den pauselijken zetel zag, om onder een zwak bestuur zelf te kunnen regeren. *GREGORIUS XIII* stierf, en *MONTALTO* werd den 24 April 1585 in zijne plaats verkoren. Tot verbazing van allen, vertoonde hij zich nu als een sterk, krachtig man, die

het grootst ontzag wist in te boezemen. Hij regeerde met onverbiddelijke gestrengheid, roeide vele misbruiken uit, en deed regt aan allen; aanzien noch vermogen waarborgde den schuldige straffeloosheid. In hoogheid gezeten vergat hij zijne nederige afkomst niet; hij beminde de deugd en de wetenschap; hij was schrander en grootmoedig, maar te gestreng. Deze buitengewone man stierf den 24 Augustus 1590, meer gevreesd dan bemind, niet zonder eenig vermoeden van vergeven te zijn. Zooveel is zeker, dat menigeen zich over zijnen dood verheugde.

(LEVI, TEMPESTI, ROARDI, *Het leven van paus Sixtus V*; NIEUWENHUIS, *Woordenboek van kunsten en wetenschappen*).

SKOVORODĀ, de grondvester der Russische letterkunde, (in de *Ukraine* bekend onder den naam van GREGORY SAWICZ, of GREGORY, den zoon van SAVA), werd omtrent het jaar 1730 in een dorp nabij *Kiow* van arme ouders geboren. Op den ouderdom van twaalf jaren, kwam hij als bediende aan de geestelijke academie van *Kiow*, doch kreeg weldra verlof om de voorlezingen bij te wonen, wijl men eenig talent in hem had opgemerkt. Weldra in de oude letterkunde ervaren, en te vergeefs verlof vragende om eene buitenlandse reis te doen, begaf hij zich heimelijk te voet naar *Pesth*, waar hij zich in 't Hoogduitsch oefende. Binnen zes maanden was hij in staat met vrucht voorlezingen aan te hooren. Skovorodā ging vervolgens naar *Halle*, en wijdde drie jaren aan de studie der godgeleerdheid en bovennatuurkunde. Omtrent dezen tijd vertaalde hij de Homiliën van *St. Chrysostomus*, en schreef zedekundige fabelen, welke door de inwoners der *Ukraine* mondeling aan hunne kinderen werden medegedeeld, het beste bewijs harer groote populariteit. Na verloop van vier jaren keerde hij naar *Kiow* terug, maar werd niet weder door de academie aangenomen. Nu stelde hij alle pogingen in het werk, om de vervolging der *Vereenigde Grieken*, die de oppermagt van den paus erkenden, te verzachten. In zijne hoedanigheid als priester en volksdichter, ging hij in de *Ukraine* van dorp tot dorp, predikende woorden van vrede, zingende geestelijke liederen, en zijnen landgenooten de gewichtigste waarheden in den aanlokkenden vorm van fabelen inprentende. Standvastig weigerde hij zich aan het hoofd der *Vereenigde Grieken* te stellen, wijl het geenszins zijn doel was scheuring te veroorzaken, maar alle partijen door zijne lessen tot verdraagzaamheid te stemmen.

De groote invloed dien hij thans op het volk had verworven, bragt de academie tot het besluit, om hem het leeraarambt in het dorp waar hij geboren was op te dragen. In deze hoedanigheid verbood hij alle gestrengheid tegen de vervolgte secte, en trachtte de andersdenkenden tot zijne leerbegrippen over te halen, welke hij door zijne ongemeene gaven aanlokkelijk wist te maken. Niemand in *Zuid-Rusland* evenaarde hem in welsprekendheid. Ongelukkig ontving hij van de Synode bevel, om aan de vervolging der andersdenkenden de hand te leenen, en toen hij zulks weigerde, werd hem zijne standplaats ontnomen, waar hij zoo veel nuts had gesticht. Aldus van zijne herderlijke pligten ontslagen, begaf hij zich naar *Rome*, waar hij echter niet lang vertoefde, toen hij vernam dat het vuur der vervolging op nieuw in zijn vaderland hevig begon te ontvlammen. Hij bedwong de woede der tegen elkander overstaande partijen, doch zijne pogingen, alhoewel met den besten uitslag bekroond, berokkenden hem zijnen ondergang. Het naijverig hof van *St. Petersburg* kon niemand, hoe lofwaardig dan ook, dulden, wiens bemoeijingen met deszelfs oogmerken in strijd waren. Hij werd als oproerling beschouwd, en als zoodanig vervolgd, doch week gelukkig in tijds naar het landverblijf van eenen edelman, die hem dikwijls had aangezocht, om zich met de opvoeding zijns zoons te belasten. Dit heiligdom der feodale magt mogt door het keizerlijk gezag niet worden geschonden; hij zou dus hier in eenen engeren kring nog veel nut hebben kunnen stichten, doch stierf in den mannelijken leeftijd van acht en veertig jaren. De overlevering zegt, dat hij zijn eigen dood één dag te voren heeft voorspeld, en in den tuin zijn eigen graf ge-graven, ten einde zijne vrienden van dien last te ontslaan.

Hij was de eenige schrijver in *Klein Rusland* die tot nog toe in proza heeft geschreven. Zijn werk *Symphonon*, in den vorm der oude Grieken gegoten, wordt zeer gepricez. Zijne geschriften in het Latijn en Russisch getuigen van veel goeden smaak en sierlijkheid, alsmede van eene uitgebreide geleerdheid, hoedanigheden welke in die eeuw in zijn vaderland weinig werden gevonden. Met uitzondering der krijgssangen en minnelieder, worden alle volksliederen door de troubadours der *Ukraine* aan skovorodā toegeschreven.

Meerdere bijzonderheden, opgesierd met al de romantische bijzonderheden waarmede de overlevering zoo gaarne hare heil-

den tooit, kan men vinden in de *Moskowski Telegraph*.

SLINGELANDT, (PIETER VAN), een verdienstelijk schilder en leerling van **GERARD DOUW**, werd den 20 October 1640 te *Leyden* geboren. Begiftigd met een onuitputtelijk geduld, overtrof hij zelf zijnen meester in uitvoerigheid en gepolijtheid; doch zijne kunstwerken hebben minder losheid en zijn niet zoo warm in toon. Echter heeft men menigmaal zijne penseelwerken met die van onzen **DOUW** verward. Onder de meest beroemde zijner schilderstukken telt men de voorstelling van een meisje dat eene muis bij den staart houdt, waarnaar eene kat springt; elk afzonderlijk haartje dezer dieren is zichtbaar. **HOUBRAKEN** verhaalt ons, dat hij drie jaren arbeidde over het bekende stukje hetwelk de portretten van het huisgezin van den heer **MEERMAN** bevat: «Mij «is voor waarheid verhaalt,» zegt hij verder, «dat **SLINGELANDT** eene maand of «zes weken heeft geschilderd over eene «bef met kant.» Zijn coloriet stemde geheel met de natuur overeen, en zijn licht en bruin deden eene bewonderenswaardige werking. In een stukje, dat een matroos voorstelt, ziet men de draadjes van de gewezen muts en den loop van het weefsel. In het Museum te *Parijs* vindt men van hem eene dame, zittende tusschen hare beide kinderen, het eene kind een vogelnestje in de hand houdende, terwijl de moeder naar haren papegaai luistert en de vader aan een' jongen Neger een' brief overhandigt. In 1815 heeft *Nederland* uit ditzelfde Museum eene schilderij van dezen meester terug gekregen, voorstellende eene vrouw aan de deuren schoenmakers, aan wien zij verwijtingen doet. De deugdzaam, stille geaardheid van **SLINGELANDT** was volkomen in harmonie met zijne wijze van schilderen, die, hoe ook destijds gezocht, hem te veel tijd roofde, om eenig vermogen te verzamelen. Zijne penseelwerken zijn zeldzaam, en worden duur betaald. Dit groote licht in de kunst, werd den 7 November 1691 uitgebluscht.

(**HOUBRAKEN**, *Levens der Nederlandsche Kunschilders; Biographie du royaume des Pays-Bas*).

SLOANE, (Sir HANS), een uitstekend Iersch geneesheer en natuurkenner, werd den 16 April 1660 te *Killileagh*, in het graafschap *Down* geboren. In zijne jeugd was hij zwak, en van zijn zestiende tot zijn negentiende jaar, leed hij veel aan bloedspuwingen. Zoodra zijne gezondheid zulks toeliet, begaf hij zich naar *Londen*, en studeerde gedurende vier jaren in de

geneeskunde en daaraan verwante wetenschappen. In 1683 bezocht hij *Parijs*, en woonde de ontleedkundige lessen bij van **DUVERNEY**, en die over de kruidkunde van **TOURNEFORT**. Toen hij naar *Montpellier* vertrok, voorzag **TOURNEFORT** hem van aanbevelingsbrieven aan alle beroemde mannen dezer hoogeschool. Hier bracht hij één jaar door, en besteedde veel tijd aan het verzamelen van planten, en keerde tegen het einde des jaars 1684 naar *Londen* terug, waar hij zich als geneesheer vestigde, en in den grooten **SYDENHAM** eenen onschatbaren vriend aantrof, die hem door zijnen invloed eene aanzienlijke practijk bezorgde. In 1685 werd hij lid van de Koninklijke Maatschappij, en twee jaren later van het Geneeskundig Collegie. Uit liefde voor de botanie, vergezelde hij, in 1687, den hertog van **ALBEMARLE** als geneesheer naar *Jamaica*. Gedurende de vijftien maanden, welke hij aldaar vertoefde, maakte hij eene groote verzameling van voorwerpen, behoorende tot de natuurlijke geschiedenis. De hertog van **ALBEMARLE**, gouverneur van *Jamaica*, onverwacht gestorven zijnde, kwam **SLOANE** den 29 Mei 1689 in *Engeland* terug. Hij bracht 800 soorten van planten mede, die de kern uitmaakten van zijn uitgebreid museum. **SLOANE** verwierf zich nu veel roem en een aanzienlijk vermogen. Hij werd eerste geneesheer van het leger en lijfarts van **GEORGE II**, die hem tot baronet verheef. In 1720 kocht hij te *Chelsea* een landgoed, waar hij, in 1740, op den ouderdom van tachtig jaren, stil ging leven. Na eene kortstondige ziekte overleed hij aldaar, den 11 Januarij 1753, in den ouderdom van drie en negentig jaren. Zijne onmetelijke verzameling van naturalien, denkpenningen en boeken, vermaakte hij aan het Britsch Museum. Zijn hoofdwerk is de *Natural History of Jamaica*, hetwelk in twee deelen folio, met menigvuldige platen in 't licht verscheen. Het eerste deel geeft eene beschrijving van *Jamaica*, de luchtgesteldheid, de voortbrengselen en ziekten der inwoners, gevolgd door eene beschouwing van de planten welke men op de West-Indische eilanden aantreft; de boomen en dieren worden in het tweede deel beschreven. In weerwil zijner naastige beoefening der natuurlijke historie, volgde **SLOANE** echter de gebrekkelijke classificatie van dien tijd.

(*Penny Cyclopaedia*).

SMEATON, (JOHN), een beroemd Engelsch werktuigkundige, werd den 28 Mei 1724 te *Austhorpe*, nabij *Leeds*, geboren, in een huis door zijnen grootvader

gebouwd, en lang daarna door zijn geslacht bewoond. Zijn vader was een procureur, die hem ook voor dit regtsgeleerd beroep bestemde. Reeds als kind in de rokken trok elk werktuig zijne aandacht, en vroeg hij waartoe het diende. Een zijner levensbeschrijvers zegt, dat onderscheidene gereedschappen zijn speelgoed uitmaakten, en dat, toen hij nog slechts zeven jaar oud was, men hem op zekeren dag op den top van de schuur zijns vaders vond, om daarop een molentje te plaatsen. Hij wist bijkans alle werktuigen die hij noodig had, zelf te vervaardigen. Omtrent het jaar 1742 ging hij op begeerte zijns vaders naar *Londen*, om zich in de regtswetenschap te oefenen; doch weldra eenen onoverwinnelijken afkeer van deze studie krijsende, legde hij zich bij uitsluiting op de wis-, sterre- en werktuigkunde toe. In 1750 zette hij zich te *Londen* als physisch instrumentmaker neder, en vond een werktuig uit, om de snelheid van den gang eens schips te meten. Door zijne juiste toepassing van wetenschappelijke beginselen, vermeerderde hij de kracht der werktuigen, door wind en water gedreven, meer dan een derde. De uitkomsten dezer proeven werden in 1759 openbaar gemaakt en met den gouden Copley-medalje van de Koninklijke Maatschappij beloond. In 1754 bezocht hij de *Nederlanden*, nam naauwkeurig vele waterwerken op, en breidde daardoor aanmerkelijk zijne kennis uit. In 1766 begon SMEATON het groote werk, hetwelk meer dan eenig ander, als een blijvend gedenkteeken zijner schranderheid kan beschouwd worden — de *Eddystone vuurtoren*. Vroeger stonden er op de *Eddystone* of *Eddystone-rots* twee vuurbaken, van welke de eerste door eenen storm werd weggerukt, en de tweede (uit hout bestaande), in December 1755 door de vlammen verteerd. Men wendde zich nu tot SMEATON, die aanried een steenen toren daarvoor in de plaats te stellen. Den 5 Augustus 1756 begon men, onder zijn bestier, in de rots de grondslagen voor dit grootsch gevaarte te houwen; den 12 Junij 1757 werd de eerste steen op de rots gelegd, en den 16 October 1759 ontstak men voor de eerste maal de lantaren van dezen bewonderenswaardigen vuurtoren. Onder zijne andere werken telt men de haven van *Ramsgate*, de bevaarbaarmaking der rivier *Caldar* en het groote kanaal in *Schotland*. CATHARINA van *Rusland*, begeerig om dezen grooten waterbouwkundige uit te noodigen om in hare dienst te treden, op voorwaarden door hem zelven te be-

palen, droeg den last daartoe op aan de prinses DASCHKAW, die echter de keizerin berigtte, dat zij vond dat SMEATON een nietswaardig man was. Op den 16 September 1792 werd hij, in zijnen tuin te *Austhrope* wandelende, door eene beroerte overvallen, en stierf den 28 October deszelfden jaars.

(*European Magazine*, 1793; SMEATON's *Narrative respecting the Eddystone lighthouse*).

SMITH, (ADAM), een beroemd Schotsch schrijver over de zede- en staatshuishoudkunde, werd den 5 Junij 1723 te *Kirkaldy* geboren, weinige dagen na den dood zijns vaders, controleur der in- en uitgaande regten. Van zijne moeder genoot hij eene zorgvuldige opvoeding, en bezocht de taalschool zijner geboorteplaats. Vervolgens studeerde hij aan de hoogeschoolen van *Glasgow* en *Oxford* in de godgeleerdheid. Doch de wiskunde, natuurlijke wijsbegeerte en oude en nieuwere talen boeiden inzonderheid zijnen leergierigen geest. Na volbrachte studie, hield hij te *Edinburg* voorlezingen over de redekunst en fraaije letteren, en werd in 1757 benoemd tot professor in de redekunst aan de hoogeschool van *Glasgow*. Zijne lessen werden druk bezocht en maakten grooten indruk, wijl hij meestal voor de vuist sprak. Gedurende zijn verblijf te *Glasgow*, schreef hij zijne *Theory of moral sentiments*, waarvan, kort voor zijnen dood, de zesde druk verscheen. In 1763 legde SMITH zijn hoogleeraarambt neder, en vergezelde den hertog van BUCCLEUGH op zijne reizen. In Januarij 1764 verliet hij met zijnen kwekeling *Londen*, en reisde met hem naar *Toulouse*, waar zij anderhalf jaar vertoefden. Vervolgens doorkruisten zij het Zuiden van *Frankrijk*, bleven twee maanden te *Geneve*, en kwamen tegen het einde van 1765 te *Parijs*, alwaar zij zich tien maanden ophielden. Na eene afwezigheid van drie jaren, keerden zij naar *Engeland* weder. Te *Parijs* kwam SMITH in naauwe betrekking met TURGOT, QUESNAY, NECKER, D'ALEMBERT, HELVETIUS, MARMONTEL en andere voornamen. Kort na zijne terugkomst in *Engeland*, begaf hij zich naar *Schotland*, vestigde zich te *Kirkaldy*, en schreef aldaar het beroemde werk *Wealth of Nations*, of liever, om den titel naauwkeurig op te geven, *Inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*. Het bestrijdt zegevierend de dwaling dat geld rijkdom is, en land de eenige bron van rijkdom. De ware goudmijn is bij hem arbeid, die de waarde der dingen duizendmaal vermenigvuldigd. Hij toonde aan dat in elk geval de beste

staatkunde was, om de menschen onbelemmerd hunne bijzondere belangen te laten behartigen, wyl zij alsdan het meest tot het algemeen belang medewerken, beschouwende elk verbodstelsel als ongerijmd en onbestaanbaar met den voorspoed eener natie. De laatste jaren zijns levens bragt SMITH in rust door, en zag slechts weinige vrienden, die gewoonlijk elken zondagavond bij hem doorbragten. Zijne moeder woonde bij hem tot aan haren dood (1784), een verlies, dat hij diep gevoelde. Eene nicht, die altijd voor zijne huishouding had zorg gedragen, stierf vier jaren later. In 1787 werd hij tot rector der hoogeschool van *Glasgow* gekozen. Niet lang overleefde hij zijne huisselijke verliezen, en stierf in Julij 1790, in den ouderdom van zeven en zestig jaren. Hij was nimmer gehuwd. Als menschenvriend werd hij door de behoeftigen met ongeveinsde tranen beweend, en als staats-huishoudkundige bekleedt hij onder de economisten eenen eersten rang.

(*Edinburgh Review*, No. 145; DUGALD STEWART's *Life and writings of Adam Smith*).

SMOLLET, (TOBIAS), een beroemd Schotsch schrijver van veelzijdige bekwaamheden, werd in 1721 te *Dalquhurn*, in het graafschap *Dumbarton*, uit een aanzienlijk geslacht geboren. Zijn grootvader, Sir JAMES SMOLLET van *Bonhill*, was lid van het Schotsch parlement. Op de taalschool te *Dumbarton* maakte hij, onder de leiding van Mr. LOVE, groote vorderingen in de oude talen. Reeds vroegtijdig gaf hij blijken van eenen satirischen geest, en schreef bijtende verzen op zijne schoolkameraden. Met de vaderlandsliefde van eenen vurigen knaap vervaardigde hij een dichtstuk op *Wallace*, dat verloren is gegaan. Hij verliet *Dumbarton* voor *Glasgow*, waar hij zich, onder den wondarts GORDON, in de geneeskunde oefende, schoon hij aan de letterkunde zijn meesten tijd bleef besteden. Voordat hij den ouderdom van achttien jaren had bereikt, voltooidde hij zijn treurspel *The Regicide*, hetwelk echter niet ten tooneele werd gevoerd, wyl hij de bestierders van den schouwburg in het voorberigt jammerlijk had doorgehaald.

In 1741 zeilde SMOLLET, als hulp-chirurgijn, met een lineschip naar *Carthage*, welken togt bij in zijnen roman *Roderick Random* op eene onderhoudende wijze beschrijft. In de *West-Indiën* verliet hij 's lands dienst, en vertoefde eenigen tijd op *Jamaica*, waar hij verliefde op ANNE LASCELLES, met wie hij later in het huwelijk trad. In 1746 naar *Londen* terug

gekeerd, werd zijne verbeelding ontvlamd door de harde maatregelen, waarmede men den Schotschen opstand bedwong, en schreef zijn bekend dichtstuk *Tears of Scotland*, hetwelk aanvankelijk nameloos en eerst eenige jaren later met zijnen naam in 't licht verscheen. Zijn *Roderick Random*, de eerste roman dien SMOLLET uitgaf, is welligt het beste dat hij schreef. De stijl is vloeiend en natuurlijk; de voorvallen wisselen elkander spoedig af, doch zijn niet zeer samenhangend, schoon zij van zijn schitterend vernuft getuigen. Uiterlijke omstandigheden gaven hem de beste stof tot luim en scherts; hij vergelijkt b. v. de goudblonde haarlokken van RODERICK bij een pond kaarsen, die over zijne schouders heen en weder slingeren, terwijl STRAP's onbekendheid met *Londen* tot de lachwekkendste vergissingen aanleiding geeft. In 1755 verscheen zijne vertaling van *Don Quixote* bij intekening in 't licht, doch hij behaalde daarmede weinig eer, wyl hij, het Spaansch niet grondig genoeg kennende, zich blijkbaar van de vergetene overzetting van JARVIS had bediend, en niet het oorspronkelijke gevolgd. Drie jaren later voltooidde SMOLLET zijne *Complete History of England* binnen den tijd van veertien maanden. Alhoewel dit werk van weinig studie getuigt, werd het echter om den duidelijken en gemakkelijken stijl met welgevallen ontvangen en menigmaal herdrukt. In de *Critical Review* den admiraal KNOWLES grovelijk aangerand hebbende, werd hij tot eene boete van 100 Pst. en drie maanden gevangenisstraf veroordeeld, gedurende welke hij de *Adventures of Sir Launcelot Greaves* (eene navolging van den *Don Quixote*) schreef. Ter herstelling zijner gezondheid naar *Italië* gereisd, overleed hij den 21 October 1771 in de nabijheid van *Livorno*, in den ouderdom van bijkans een en vijftig jaren. Als romanschrijver verdient hij eene plaats naast FIELDING — als dichter heeft hij minder verdiensten — en ten opzichte zijner andere werken kan men hem niet meer beschouwen dan een bloot huurpaard der boekverkoopers, met geen ander oogmerk schrijvende dan spoedig zijne ledige beurs te vullen.

(HAZLITT's *Comic writers*, p. 238; *Penny Cyclopaedia*).

SNEYDERS, of SNYDERS, (FRANS), een beroemd schilder, werd in 1587 te *Antwerpen* geboren. Hij was een leerling van HENDRIK VAN BALEN, en volgde eenigen tijd den stijl zijns meesters, zich tot het schilderen van fruit, bloemen en andere voorwerpen van stil leven bepalende. Weldra echter waagde hij zich

aan de moeilijker taak van dieren te schilderen, waarin hij eindelijk al zijne voorgangers overtrof. Door den aartshertog ALBERTUS naar *Brussel* genoodigd, schilderde hij aldaar eenige zijner voortreffelijkste werken, onder anderen eene wilde zwijnenjagt, welke de aartshertog aan koning PHILIPPUS III van *Spanje* ten geschenke zond. De koning stond over dit meesterstuk zoo verrukt, dat hij SNEYDERS verscheidene andere jagtpartijen bestelde. RUBENS zelf was zoo groot een bewonderaar van SNEYDERS talent, dat hij hem dikwijls verzocht de achtergronden zijner stukken te schilderen, terwijl hij op zijne beurt SNEYDERS de hand leende, om zijne schilderstukken met beelden te stofferen. «Gelijk de een op het vertoonen van «krachtige werkingen en driften in beelden was afgerigt,» zegt HOUBRAGEN, «zoo scheen des anderen penseel als gemaakt, om dieren in hun grootste vuur en drift af te malen; ja 't is verwonderlijk, hoe hij in zoo menigvuldige «veranderingen, draaijngen en buitelingen, de vaste deelen, rekking en buiging der spieren in de dieren heeft «waargenomen. Ziet men de jagthonden «draven naar 't wild, zij schijnen 't oog voorbij te gieren; grijpen zij 't met hunne gespiste tanden, 't vuur straalt hun ten oogen uit: en die verminkt of «gebeten worden drukken de pijnlijkheid «van hunne ontvangene wonden, door «een' gekromden rug, gewrongene buiging en wijd opgesperde muilen, zoo «natuurlijk uit, dat men er deernis mede «hebben zou.» In menig Engelsch kabinet vindt men werken van dezen grooten kunstenaar, onder anderen een in dat van den markies van WESTMINSTER te *Londen*, voorstellende eene beerenjagt, bestaande uit eene groep van twee beeren en elf honden, hetwelk algemeen wordt bewonderd. De landschappen van SNEYDERS zijn uitmuntend, en zijne dieren zullen welligt door niemand worden overtroffen. Hij overleed te *Antwerpen* in het jaar 1657.

(*Biographie universelle*; BRYAN'S and PILKINGTON'S *Dictionaries*; HOUBRAGEN, *De levens van Ned. konstschilders*; J. IMMERZEEL Jr., *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche konstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters van het begin der vijftiende eeuw tot heden*).

SNORRO of SNORRI STURLESON, een beroemd geschiedschrijver, oudheidkundige en dichter, werd in het jaar 1178 in *IJsland* geboren, op het landgoed *Hoamms-Sturla*, naar hetwelk zijn vadersoms den naam draagt. SNORRI had naau-

welijks den ouderdom van vier jaren bereikt, toen zijn vader hem door den dood ontviel. Hij werd nu te *Odi*, in het huis van JON, den geleerdsten man zijner eeuw, opgevoed. Vroegtijdig ontwikkelde SNORRO groote talenten voor de wijsbegeerte, wiskunde, regtsgeleerdheid, spraakkunst, oudheidkunde en bouwkunst. Tevens stond hij bekend als een aange-naam verteller der oud-IJslandsche geschiedenissen. Ofschoon zijn vader de hoofdaanvoerder was van eenen IJslandschen stam, schijnt de zoon in bekrompene omstandigheden verkeerd te hebben, tot dat hij eene rijke vrouw huwde, wier bezittingen, onder zijn bestier, aanzienlijk vermeerderden. Dikwijls bekleedde hij het ambt van *Logsgumadr*, tolk der wet, de hoogste waardigheid in *IJsland*. Allengs verwierf hij den rang van *Landur-madur* en *Yarl*, eenen titel naast dien van hertog. Gedurende dit tijdperk van zijnen grooten voorspoed, vervaardigde hij eenige zijner schoonste liederen en vertellingen (*saga's*), die men in de IJslandsche letterkunde aantreft; ook schreef hij eenige geschiedkundige werken. Zijn karakter als mensch was echter weinig in overeenstemming met zijne groote verstandelijke vermogens. Hij was gierig, twistziek, onstandvastig en vol loosheid. Er vormde zich eene partij tegen hem, onder aanvoering van zijn' eigen broeder SIGHVAT en zijnen neef STURLA; en toen SNORRO zijne vrouw verstiet, voegden zijne schoonbroeders zich, uit wraakzucht, bij zijne vijanden. SNORRO en zijne aanhangelingen werden verslagen, en in 1234 uit het eiland gebannen. Zij staken over naar *Noorwegen*, waar SNORRO's beschermmer, de hertog SKULI, eenen opstand tegen koning HACON beraamde. SNORRO diende SKULI met zijne talenten als dichter. Intusschen werden zijne vijanden in *IJsland* op hunne beurt verslagen, en SNORRO, de wraak van koning HACON vreeze-zende, keerde naar zijn vaderland terug. Koning HACON verklaarde hem vogelvrij, en SNORRO werd den 22 September 1241 te *Reykiaholt* door zijne eigene schoon-zonen vermoord.

SNORRO is een der grootste en tevens de laatste der Noordsche Scalden. Zijn voornaamste werk is de *Heimskringla*, eene fraaie verzameling van *saga's*, gedeeltelijk bestaande uit Scaldische liederen door SNORRO zelf, en gedeeltelijk uit dichtstukken van vroegere Scalden. Deze verzameling werd eerst in 't licht gegeven door PERINGSKJÖLD, (*Stokholm*, 1697, fol.), met eene Zweedsche en Deensche vertaling. WACHTER heeft haar

in 't Hoogduitsch overgebracht en met eene zeer belangrijke geschied- en oordeelkundige inleiding verrijkt.

Onder de andere werken, die men aan SNORRO toeschrijft, behooren: 1. De *Gylfa-Ginning*, uitmakende het eerste gedeelte van de *Snorra-Edda*; 2. De Scaldische liederen *Kanningar* of *Skalds-koparmal* geheeten; 3. *Hattalykill*, of de Sleutel der Wijzen, bestaande uit lofzangen op den hertog SKULI, en drie andere, gedeeltelijk geschreven tot lof van koning HACON. Al deze dichtstukken maken een deel uit van de *Skaldia*, welke door RASK in 1818 te *Stokholm*, onder den titel van *Snorra-Edda ásamt skaldu* in 't licht is gegeven. Behalve andere gedichten op gelijktijdige helden, schreef SNORRO een aantal *Fraedibaccur* (wetenschappelijke handboeken), die zijnen landgenooten groote diensten hebben bewezen.

(*Penny Cyclopaedia*).

SOBIESKI, (JOHANNES III), koning van *Polen*, zoon van JACOBUS SOBIESKI, een Poolsch edelman, kastellaan van *Krakau* en een uitstekend krijgsman, werd in 1629 geboren in het district van *Olesko*, in het tegenwoordig *Gallicië* of *Oostenrijksch Polen*, in de nabijheid der bronnen van de *Bug* en de *Bog*, op het leengoed zijner voorouders. Hij werd onder het toezicht zijns vaders zorgvuldig opgevoed, en begaf zich vervolgens naar *Parijs*. Gedurende eenigen tijd diende hij onder de mousquetaires of de lijfwacht van LOEWIJK XIV, en deed met zijnen broeder MARCUS eene reis door *Frankrijk*, *Italië* en *Turkië*. De jeugdige SOBIESKI bevond zich te *Konstantinopel*, toen hij den gevaarlijken opstand der Kosakken vernam, die geholpen werden door eene menigte Poolsche lijfeigenen. Hij spoedde zich huiswaarts. De Kosakken overstroomden *Poolsch-Rusland*, en vermoordden veel volks, vooral priesters en Joden. Uit haat tegen de onverdraagzaamheid der Katholijken dwongen zij al de monniken en nonnen, die hun in handen vielen, met elkander te huwen, of het leven te verliezen. De Khan der Tartaren omhelsde tevens de partij der Kosakken. JOHANN CASIMIR, koning van *Polen*, een zwak vorst, gekweld door trotsche en onafhankelijke magnaten, kon aan dezen stortvloed slechts een' geringen tegenstand bieden. Eindelijk echter werden de opstandelingen onder de wallen van *Zamosc* verslagen, en sloten een verbond van vrede, hetwelk zij echter weldra schonden. De Polen streden onvoorspoedig, en MARCUS SOBIESKI sneuvelde in eene bloedige ontmoeting tegen de Tartaren. Zijn broeder JOHANNES diende intusschen

met groote onderscheiding, zoowel tegen de Kosakken en Tartaren, als tegen de Zweden en Russen; want destijds werd *Polen* van alle zijden aangevallen, en bijkans op den rand des verderfs gebracht. In 1660 won JOHANNES SOBIESKI eene overwinning op de Moscovieten en Tartaren, waarvoor hij tot de waardigheid van grootmaarschalk en groot-hetman van *Polen* werd verheven.

In 1667 werd *Polen* door 100,000 Kosakken en Tartaren verontrust. SOBIESKI trok hen, aan het hoofd van 20,000 man, te gemoet. Aanvankelijk ging hij verdedigender wijze te werk, ten einde de aanvallers uit te putten; doch zich een gunstig oogenblik ten nutte makende, kwam hij uit zijne verschansingen te voorschijn, versloeg den vijand, en dwong hem tot vrede. *Polen* was behouden. In 1671 verjoeg hij de Turken, aangevoerd door MAHOMED IV, en kort daarna veroverde hij de vesting *Kotzim*, destijds als onneembaar beschouwd. Bij den dood van koning MICHAËL WISNIOWIETSKI, in 1674, vergaderde de rijksdag, om eenen opvolger te kiezen. Er deden zich verscheidene mededingers voor den Poolschen troon op: KAREL van *Lotharingen* werd voorgestaan door *Oostenrijk*, en PHILIPPUS van *Neufchatel* door LOEWIJK XIV. SOBIESKI zelf stelde den prins van CONDÉ voor; doch de palatijn STANISLAUS JABLONOWSKI, in eene welsprekende redevoering zijne bezwaren tegen deze candidaten ontwikkeld hebbende, eindigde met te zeggen: «Laat «een' Pool over *Polen* regeren, de over-«winnaar van *Kotzim*, JOHANNES SOBIESKI «zij onze koning!» Deze woorden troffen het hart van elk vaderlandlievend Pool; alle Poolsche en Lithouwsche edelen hieven hierop den vreugdekreet aan: «Lang «leve JOHANNES III!» en JOHANNES SOBIESKI werd eenparig tot koning uitgeroepen.

Moeijelijk was de taak die hem op de schouders werd gelegd. Het land was uitgeput, de geregelde krijgsmagt onbeduidend, de schatkist ledig, en de kroonjuweelen waren aan Joden verpand. SOBIESKI loste de juweelen, wierf eenige regementen krijgsvolk op eigen kosten en trok daarmede op tegen de Turken, die met eene geduchte magt kwamen opzetten. Hij was genoodzaakt zich in *Lemberg* op te sluiten, en werd spoedig omsingeld. Doch op zekeren dag viel er veel sneeuw, die door een' fellen wind den Turken in 't aangezicht werd gejaagd, en nu waagde SOBIESKI met eene kleine schaar van dapperen eenen uitval, onder den kreet: *Christus voor eeuwig!* en dreef de belegeraars op de vlugt. Weldra echter kwam

er weder een versch Turksch leger opdagen, aan welks hoofd zich de dappere pacha van *Damascus* bevond, die zich in den oorlog den bijnaam van *Shaitan* of *den Duivel* had verworven, en veel gescht medevoerde. SOBIESKI verschanste zich met omtrent 10,000 man, tusschen twee dorpen aan den oever van de *Dniester*, en hier verduurde hij, twintig dagen lang, eene hevige kanonnade, en werd onophoudelijk aangevallen. Eindelijk kwam de koning, den 14 October 1676, met de hem overgeblevene manschappen onverwachts uit zijne verschansingen te voorschijn, en schaarde hen in slagorde. De Turken, die meer dan tweemaal honderd duizend krijgers telden, stonden over deze stoutmoedigheid als verplet, roepende, dat het onmogelijk een bloot mensch konde zijn, die zulk eene ongelijke kans durfde wagen, en SOBIESKI een tovenaars was. Zij vonden het derhalve ongeraden, om tegen den koninklijken tovenaars in 't strijdperk te treden. De *Shaitan* pacha was wel boven dit bijgeloof verheven, doch wetende, dat de *pospolite* of de massa der natie gereed stond de wapenen op te vatten, bood hij SOBIESKI eenen eervollen vrede aan, die niet werd van de hand gewezen.

Nu bleef de buitenlandsche vrede eenige jaren ongestoord, doch binnenlandsche verdeeldheid verlamde de krachten der natie. De edelen miskenden 's konings gezag, en verijdelden al de verbeteringen, welke SOBIESKI wilde tot stand brengen. In zijne eigene familie werd SOBIESKI geplaagd en gekweld door zijne gemalin, eene Fransche vrouw, die hij minder wist te regeren dan een gansch leger. Doch een nieuwe storm deed SOBIESKI's veerkracht weder ontwaken. Ditmaal wendden de Turken zich tegen *Oostenrijk*. De ongelooovigen werden gerugsteund door LOEWIK XIV, den *allerchristelijksten koning* van *Frankrijk*, die het Huis van *Oostenrijk* gaarne in het stof zag vertreden. Een geducht leger, aangevoerd door den groot-vizier KARA-MUSTAPHA, verscheen in Julij 1683 voor *Weenen*, hetwelk keizer LEOPOLD met zijn gezin uit vrees reeds had verlaten. *Duitschland*, *Italië*, geheel *Europa* verkeerde in grooten angst. Aller oogen vestigden zich op SOBIESKI. De koning van *Polen* had geene reden om het Huis van *Oostenrijk* een goed hart toe te dragen, doch als Christen vorst besloot hij het oostelijk bolwerk van het Christelijk *Europa* tegen de gevreesde Turken te verdedigen. Te *Cracau* een leger van 16,000 man bijeen verzameld hebbende, trok hij in allerijl naar de oevers van

II.

den *Donau*, en ontmoette onder weg den hertog van *Lotharingen* en andere Duitsche vorsten, waardoor zijn leger aanmerkelijk werd versterkt, en eindelijk 70,000 man telde. Den *Donau* overgestoken zijnde, beklom hij den kruin van den *Kalemberg*, welke het uitzigt geeft op *Oostenrijk's* hoofdstad. Op den morgen van den 11 September, bereikte het leger der bondgenooten den top van den bergrug, en zag de tenten der Turken over eene groote oppervlakte verspreid. Den volgenden dag verliet SOBIESKI met het leger den berg, en besloot den vizier aan te vallen. Na eene hevige worsteling dreef hij de Turken naar hunne verschansingen terug, die zoo zeer waren versterkt, dat zelfs SOBIESKI het ongeraden vond ze aan te tasten. Doch het was vijf uren in den namiddag, toen hij, den vizier bespiedende, zag, dat deze zorgeloos voor zijne prachtige tent tusschen zijne beide zonen was gezeten, met genoegen bij kleine teugen koffij slurpende. Deze gerustheid bracht SOBIESKI tot het besluit, eenen plotseligen aanval te wagen. De Poolsche huzaren zuiverden de gracht, en stoven binnen de legerplaats, door het voetvolk ingevolgd wordende. Na een' heeten strijd werden de Ottomannen in eene verwarde massa naar de tent van den vizier gedreven. KARA-MUSTAPHA trachtte zijn volk tot staan te brengen, doch toen zulks mislukte, vlood hij met de overigen. SOBIESKI was nu meester van geheel de legerplaats, artillerie, bagaadje en alles. Op de tijding van het ontzet van *Weenen*, weergalmde geheel *Europa* van vreugdegejuich. SOBIESKI vervolgde de Turken in *Hongarië*. Hij leed eenig verlies te *Parany*, waar hij persoonlijk groot gevaar liep, doch versloeg den vijand te *Strigonia*, en bevrijdde weldra geheel het land van allen vijandelijken overlast. Naar zijn eigen rijk terug gekeerd, vond hij alles in verwarring. Elke poging, welke hij voor de wedergeboorte van *Polen* beproefde, werd door de onrustige edelen met het veto, dat de staatsregeling hun toekende, verijdeld. Zij noemden SOBIESKI zelfs een' dwingeland en verrader, terwijl hij alles aanwendde, om zijn vaderland te behouden. Bij het einde van den stormachtigen rijksdag van 1688, sprak hij de vergadering op eenen bewegelijken en bijkans profetischen toon dus aan: «Hoe verbaasd zal eenmaal de nakomeling staan, wanneer hij ziet, tot welk een' hoogen trap van roem het vaderland was gestegen, toen wij hetzelfde in den afgrond des verderfs hebben gestort; helaas! helaas! voor eeuwig! Wat mij

29

«aangaat, ik moge van tijd tot tijd
«veldslagen gewonnen hebben, maar ik
«ben onmagtig ons vaderland te redden.
«Ik kan niet meer doen dan de toe-
«komst van den dierbaren grond mijner
«geboorte, niet aan het noodlot, want
«ik ben een Christen, maar aan God,
«den Almagtige, over te laten. Gij
«weet, dat ik aan geene voorteeke-
«nen geloof; ik zoek naar geene god-
«spraken; ik heb 'geen vertrouwen in
«droomen. Het is ook niet uit voortee-
«kenen, maar uit ons geloof, dat ik mij
«overtuigd houd, dat de raadsbesluiten
«der Voorzienigheid onfeilbaar zijn. De
«magt en regtvaardigheid van Hem, door
«Wien het heelal wordt bestierd, regelen
«het lot der staten. Daar, waar onder 't oog
«van den vorst, de misdaad ongestraft wordt
«gepleegd, waar altaar tegen altaar wordt
«opgerigt, en vreemde goden worden ge-
«volgd ten spijt van den eenigen waren
«God, daar neemt de wraak van den
«Allerhoogste reeds een' aanvang!»

Sobieski was een uitstekend geleerde, die eene menigte talen verstond. Op gevorderden ouderdom leerde hij nog, te midden van de zorgen der regering, het Spaansch. In 1696 werd SOBIESKI plotseling ongesteld; hij stierf op Sakramentsdag, en met hem *Polen's* grootheid. Hij was de laatste van deszelfs waarlijk vaderlandlievende koningen.

(*Lettres du roi de Pologne Jean Sobieski, publiées par DE SALVANDY, Paris, 1826; Histoire de Pologne, door denzelfden schrijver*).

SOCRATES, een der grootste Grieksche wijsgeeren, werd in het jaar 470 v. c. te *Athene* geboren. Zijn vader, SOPHRONISCUS, was een beeldhouwer; zijne moeder, PHAENARETE, eene vroedvrouw. Hij was oorspronkelijk voor het beroep zijns vaders bestemd, en men wil, dat hij in de beeldhouwkunst aanmerkelijke vorderingen maakte. Men vertoonde in de *Acropolis* de Gratiën in losse draperiën gehuld, welke voor het werk van SOCRATES werden gehouden. Hij bragt het ten minste zoo ver in de kunst, dat hij daarin aanvanke-lijk een toereikend bestaanmiddel vond. Doch bij den dood zijns vaders eenig vermogen ervende, wijdde hij zijn' meesten tijd aan de beoefening der wijsbegeerte. Ten opzichte van zijn openbaar leven, weten wij, dat hij, volgens den plicht van ieder Atheensch burger, zijn vaderland als een getrouw krijgsman diende. Gedurende den Peloponnesischen oorlog woonde hij drie veldtogten bij. In den eersten had hij deel aan de langdurige belegering van *Potidaca*. Zijn leerling ALCIBIADES geeft,

in PLATO's *Symposium*, een uitvoerig verhaal van de ongemeene gehardheid en den onverschrokken moed van SOCRATES. Hij verdroeg, met de grootste onverschilligheid, honger en dorst, koude en hitte. ALCIBIADES in eene schermutseling te midden van den vijand eene wond bekommende, drong SOCRATES tot hem door, en droeg hem weg. Voor dit heldenfeit werd SOCRATES met eene burgerkroon vereerd. Het tooneel van zijnen tweeden veldtogt was *Bæotië*, waar hij in den ongelukkigen slag van *Delium* kloekmoedig voor zijn vaderland streed. Hier redde hij het leven van een' ander zijner leerlingen, XENOPHON, dien hij op zijn' schouder van het slagveld droeg, zich met het zwaard in de vuist door den vijand eenen weg banende. In zijnen derden veldtogt diende hij te *Amphipolis*. Zijne wijsgeerige, deugdbevorderende lessen werden door vele aanzienlijke jonge lieden bijgewoond. Hij had geene vaste plaats, waar hij met zijne leerlingen bijeen kwam. Dan eens waren het de bosschaadjen van *ACADEMUS*, het Lyceum of de oevers van den *Ilyssus*, veeltijds bijzondere huizen. Zijn edelaardig karakter kon hem echter niet tegen spot en laster beschermen. ARISTOPHANES voegde zich bij zijne vijanden, en zocht hem belagchelijk te maken in zijn blijspel *de Wolken*. SOCRATES wist zich echter zoo zeer boven lagen schimp te verheffen, dat hij zelf de vertooning van dit stuk bijwoonde. Een laaghartig mensch, MELITUS, beschuldigde hem als verachter der goden en bederver der Atheensche jeugd. Valsche getuigen deden zich op, en SOCRATES werd ter dood veroordeeld. Hij dronk onverschrokken den giftbeker uit, sprak met zijne leerlingen over de onsterfelijkheid der ziel, en stierf met de gerustheid eens wijzen, in het zeventigste jaar zijns ouderdoms.

SOCRATES was in persoon niet minder zonderling dan in zijne manieren en kleeding. Hij had groote vooruitstekende oogen, een' ingedruken wipneus met wijde neusgaten en een' grooten dikken buik; zijne kleeding was van ruwe stof en onbehagelijk van vorm, en zelden droeg hij schoenen. Indien wij hier bijvoegen, dat wanneer hij langs straat ging, hij statig daar heen waggelde, en links en rechts iedereen dien hij ontmoette strak aanstaarde, dat hij soms in gepeins een' geruimen tijd op dezelfde plek bleef stil staan, dan behoeft men zich niet te verwonderen, dat ARISTOPHANES hem bij voorkeur tot een uitmuntend carikatuur in zijn blijspel uitkoos.

(PLUTARCHUS, *Levens der doorluchtigste Grieken en Romeinen*; ROLLIN, *His-*

toire ancienne; BARTHELEMY, Reize van den jongen Anacharsis).

SOLANDER, (DANIEL CHARLES), een beroemd natuurkenner, de leerling van LINNÆUS en vriend van Sir JOSEPH BANKS, werd den 28 Februarij 1736 in *Nordland*, in *Zweden*, geboren, waar zijn vader predikant was. Hij studeerde te *Upsal* onder LINNÆUS, en deed vervolgens eene reis door *Rusland*. Terug gekomen, ried LINNÆUS hem aan, *Engeland* te bezoeken. Met dit oogmerk ging hij aan boord van een oorlogsschip, hetwelk onverwachts bevel kreeg naar de *Kanarische Eilanden* te stevenen. SOLANDER besloot den togt mede te doen, en had geene reden er zich over te beklagen. Hij kreeg niet slechts een deel van den buit welken men op de Spanjaarden bemagtigde, maar vermeerdeerde, gedurende zijn verblijf op de *Kanarische Eilanden*, grootelijks zijne kennis in de natuurlijke geschiedenis. Kort na zijne komst in *Engeland*, (October 1760) werd hem de taak opgedragen, om van de voorwerpen in het Britsch Museum eenen catalogus te maken. In 1768 deed Sir JOSEPH BANKS aanzoek bij SOLANDER, om hem op eene reis rondom de wereld te vergezellen, en in het verrijken der natuurlijke historie de behulpzame hand te bieden. SOLANDER nam dit voorstel gereedelijk aan, te meer daar de bestuurder van het Britsch Museum hem het behoud van zijn traktement, als assistent, toezeiden. De beide natuurkenners ondernamen met kapitein COOK zijne eerste beroemde reis rondom de wereld. Dr. SOLANDER was waarschijnlijk de hoofdoorzaak dat vele der togtgenooten het leven behielden. Toen men de bergen van *Tierra del Fuego (Vuureiland)* zou beklimmen, ried hij ieder dringend aan, om, zoodra men de koude streken naderde, zich niet aan den slaap over te geven. Hij zelf was echter de eerste van het gezelschap die op dezen gevaarlijken togt veel tegen den slaap had te worstelen; een Neger en een Engelsch zeeman sliepen daarna in, en ontwaakten nimmer weder. In 1771 keerde SOLANDER van deze reis terug, beladen met schatten uit het planten-, dieren- en delfstoffelijk rijk, welke nog heden het Britsch Museum opluisteren. Het blijkt niet, dat SOLANDER eenige belooning voor zijne belangrijke diensten op dezen togt ontving, ten zij van Sir JOSEPH BANKS, wiens milddadigheid geene grenzen kende, om eenigermate de beoefening der natuurlijke historie te bevorderen.

Sir JOSEPH BANKS en SOLANDER wenschten COOK op zijne tweede reis te vergezellen; doch er ontstond een misverstand

aangaande de gemakken, welke hun op het schip zouden worden toegestaan, zoo dat zij dit plan opgaven. In 1773 werd SOLANDER tot onder-bibliothecaris van het Britsch Museum aangesteld. Hij stierf in 1782 aan een' aanval van beroerte. Schoon Dr. SOLANDER weinig geschriften met zijnen naam uitgaf, was nogtans zijn arbeid van groot belang. Hij liet eene menigte handschriften na, welke nog in het Britsch Museum aanwezig zijn; zij bevatten eenen grooten voorraad van bouwstoffen voor verdere nasporingen. Zijne invoering van het stelsel van LINNÆUS in *Engeland*, had aldaar eenen gunstigen invloed op de beoefening der botanie. Doch botanie was niet het eenige vak hetwelk SOLANDER met geluk beoefende. In het belangrijk werk van ELLIS, over de natuurlijke historie der plantdieren, in 't licht verschenen, vindt men in de voorrede het volgende aangaande SOLANDER vermeld: «Ten opzichte der schikking en beschrijving zijn wij veel aan Dr. SOLANDER verplicht, door wiens vroegtijdigen dood dit en andere gehaltvolle werken niet zoo volkomen in 't licht konden verschijnen, als zulks anders het geval zoude geweest zijn; want het moet algemeen worden erkend, dat de wereld in Dr. SOLANDER een der grootste natuurkenners verloor, die immer te voorschijn traden.»

(*Penny Cyclopaedia; The observations and inquiries of a society of physicians*).

SOLARIO, (ANTONIO DE), bijgenaamd *Il Zingaro*, of de waarzegger, werd volgens DOMINICI in 1382 te *Chivita* in de *Abruzzes* geboren, doch anderen beweren, dat hij een Venetiaan was. Tot de Zigeuners behoorende, was hij in zijne jeugd een reizende ketellapper, en had een gunstig voorkomen. Toegang hebbende tot de werkplaats van den schilder COLANTONIO DEL FIORE te *Napels*, schijnt de lust voor de schilderkunst bij hem ontwaakt te zijn. Even als bij den Antwerpschen smid MATSYS zou de liefde hem tot schilder gemaakt hebben. Verliefd geworden op de dochter van COLANTONIO, die zijne wenschen begunstigde, vroeg hij den vader om hare hand. COLANTONIO zeide hem, dat hij niemand dan een' bekwaam schilder zijnen schoonzoon wilde noemen. De ketellapper hierdoor geenszins uit het veld geslagen, verzocht tien jaren, om zich in de kunst te oefenen, en COLANTONIO, stemde hiertoe, om zijne dochter genoeg te geven. SOLARIO werd een leerling van LIPPO DALMASI te *Bologna*, bij wien hij zes of zeven jaren vertoefde. Daarna bezocht hij de voornaamste steden van Ita-

lië, om de werken van andere meesters te bestuderen. Nog binnen den afgesproken tijd, keerde hij in vermomde kleding naar *Napels* terug, en bood de koningin een schilderij aan, voorstellende de Heilige Maagd met het kind Jezus door de engelen gekroond. De koningin vond hierin zooveel behagen, dat Hare Majesteit hem haar portret bestelde. COLANTONIO uitgenoodigd, om de werken van den onbekenden schilder te komen bezichtigen, betuigde over deze kunstgewrochten zijne hoogste bewondering. SOLARIO, verrukt van vreugde, maakte zich nu bekend, en werd ras de schoonzoon van COLANTONIO. Zijn naam hierdoor terstond gevestigd zijnde, kreeg hij te *Napels* handen vol werk. Hij schilderde onderscheidene altaarstukken, en versierde de wanden van kloosters en andere godsdienstige gestichten met fresco's. Ten opzichte van de fraaije uitdrukking zijner koppen en de rijkheid en harmonie van zijn coloriet, vergelijkt men hem met TITIAAN. Ook wordt hij geprezen wegens de bevallige houding zijner figuren; doch de teekening zijner handen en voeten muntte minder door naauwkeurigheid uit. SALARIO onderscheidde zich insgelijks als decorateur van handschriften, voornamelijk van bijbels. Hij stierf in 1455.

(DOMINICI, *Vite de' pittori Napolitani*; MOSCHINI, *Memorie della vita di Antonio de Solario, detto Il Zingaro, pittore Viniziano, Venetië 1828*).

SOLIS, (JUAN DIAZ DE), een Spaansch zeevaarder, werd te *Lebriza*, het oude *Nebrixa*, geboren. In 1506 zeilde hij, in gezelschap van den beroemden stuurman VICENTE YANEZ PINZON, ter ontdekking van een' doortogt, welke, volgens de onderstelling van COLUMBUS, de *Atlantische zee* met de *Groote Stille Zuidzee* zou verbinden. Daar dusdanige straat niet aanwezig is, mislukte hunne onderneming. In 1508 berhaalden zij, natuurlijk even vruchteloos, deze ontdekkingsreis. Echter namen zij de noordelijke kust van *Zuid-Amerika* naauwkeurig op, en ontdekten, zoo men wil, *Yucatan*. In *Spanje* terug gekomen, werden SOLIS en PINZON tot koninklijke stuurlieden benoemd, en andermaal ter ontdekking van onbekende landen uitgezonden. Daar hun togt weinig merkwaardigs opleverde, was het hof hierover zoo zeer misnoegd, dat beide van hunnen post en hunne inkomsten werden beroofd, en SOLIS daarenboven in de gevangenis werd geworpen. In 1512 deed SOLIS aanzoek, om eene ontdekkingsreis op eigene kosten te mogen ondernemen. Dit toegestaan zijnde, verschaften zijne vrienden

hem daartoe de benodigde gelden. Op dezen togt ontdekte hij kaap *Frio*, en stevende de baai van *Rio Janeiro* in, zich verbeeldende de straat gevonden te hebben, die hem naar de *Groote Stille Zuidzee* zou voeren. SOLIS nam de noordelijke kust, in naam van den koning van *Castilië*, in bezit, en gaf den naam van *Mar Fresca* (zoete zee) aan dat gedeelte van den *Atlantischen Oceaan*, dat voor hem lag. Verder langs de kust voortstevende, zag hij verscheidene Indianen, die hem spraken van eene rivier *Paraguaya* (Groot water) geheeten, aan welker oevers men groote hoeveelheden gouds zou aantreffen. Verheugd over dit bericht, keerde SOLIS naar *Spanje* terug, en de toestemming verkregen hebbende, om de landstrecken, die door deze rivier werden besproeid, te bemagtigen, stevende hij den 8 October 1515 derwaarts met drie karaveels, die slechts zeventig krijgslieden aan boord hadden. Te *Rio Janeiro* gekomen, liet SOLIS twee schepen achter, en zeilde met het derde in eene zuidwestelijke rigting, om de Indianen op te sporen, met welke hij op zijne eerste reis had gesproken. Hij vond hen; doch naauwelijks was hij met het grootste gedeelte van zijn volk aan land, of hij werd eensklaps door eene menigte Indianen omringd en vermoord. Dit ongeval had plaats in de nabijheid eener kleine rivier, tusschen *Maldonado* en *Montevideo*, thans *El Rio de Solis* geheeten.

(*Penny Cyclopaedia*).

SOLIS, (ANTONIO DE), een beroemd Spaansch geschiedschrijver en dichter, werd den 18 Julij 1610 te *Placenzia* geboren. Zijne ouders zonden hem naar *Salamanca*, om in de regten te studeren; doch meer lust gevoelende in de beoefening der letterkunde, schreef hij reeds op zeventienjarigen ouderdom een blijspel genaamd *Amor y Obligacion* (Liefde en Pligt), hetwelk met groote toejuiching werd begroet. Hij geraakte nu in kennis met CALDERON, die, zijne talenten hoogschattende, hem soms verzocht het voorspel zijner drama's te schrijven. Later oefende SOLIS zich in de zedekunde en staatswetenschappen alsmede in de geschiedenis en de oudheden zijns vaderlands. De graaf OROPESA, destijds onderkoning van *Napels*, koos hem tot zijnen geheimschrijver, welken post hij naderhand bij PHILIPPUS IV bekleedde. Ter viering van de geboorte van eenen zoon des konings, vervaardigde SOLIS een zijner beste blijspelen, *Triunfos de Amor y Fortuna* (Zegepraal der Liefde en Fortuin), hetwelk de uitbundigste toejuiching te beurt viel. Na den dood van PHILIPPUS,

werd solis benoemd tot *Cronista de las Indias*, of eerste geschiedschrijver van de verrigtingen der Spanjaarden in de beide Indiën. In deze hoedanigheid schreef hij zijne *Historia de la Conquista de Mexico*, welke hem onder de beste prozaschrijvers van Spanje doet rangschikken. Dit werk wordt door de Spanjaarden als het laatste overblijfsel hunner classieke letterkunde beschouwd.

SOLIS is buiten Spanje meer bekend als geschiedschrijver dan als tooneeldichter, schoon hij onder de dichters dier natie eene uitstekende plaats bekleedt. Zijn blijspel *Un bobo haze Ciento* (Een gek maakt er honderd) is, even als vele andere zijner stukken, door Fransche tooneeldichters overgenomen. Op den ouderdom van zes en vijftig jaren ombelsde hij den geestelijken stand, en schreef nu niets meer dan eenige tooneelspelen uit de gewijde geschiedenis ontleend. Hij stierf den 19 April 1686. Zijn vriend JUAN DE GOYENECHE gaf eene schets van zijn leven en zijne geschriften, die voor de eerste maal te Brussel, in 1704, met de *Geschiedenis der verovering van Mexico*, in 't licht verscheen, en meestal bij elken volgenden herdruk is gevoegd.

SOLON, de doorluchtige wetgever van Athene, en een der zeven wijzen van Griekenland, was de zoon van EXECESTIDES, en een afstammeling uit het koninklijk huis van COBRUS, den laatsten koning van Athene. Hij werd omstreeks het jaar 638 v. c. op het eiland Salamis geboren. Men wil dat zijn vader door milddadigheid in bekrompene omstandigheden geraakte, en dat solon, door handelsondernemingen een aanzienlijk vermogen verwierf. Te dien einde bezocht hij vele vreemde landen, tevens deze gelegenheid aangrijpende om zijne kundigheden te vermeerderen. Toen hij nagenoeg den ouderdom van zes en twintig jaren had bereikt, zette hij zich te Athene neder, waar alles destijds in groote wanorde verkeerde. Inwendige tweespalt was oorzaak dat de Atheners buiten staat waren, om zich tegen hunne vijandelijke naburen te handhaven. Nadat hij den roem van zijn vaderland had verhoogd door het eiland Salamis van de heerschappij der Megarenzers te bevrijden, en het weder in de handen der Atheners te brengen, zou het hem weinig moeite gekost hebben, om zich eenen weg tot den troon te banen. Ten einde tot een beter staatsbestuur te geraken, wyl men de bloedige wetten van DRACO moede was, welke niets uitwerkten dan onderscheidene partijen te verwekken, die elkander bij afwisseling onderdrukten, benoemde men

solon, die het aanbod der koninklijke waardigheid had afgeslagen, tot eersten Archont. Als zoodanig ontwierp hij een nieuw wetboek, hetwelk van zijne wijsheid en gematigdheid getuigde. En toen de burgers eenen eed hadden afgelegd, dat zij zijne wetten gedurende tien jaren zouden nakomen, verliet hij Griekenland, bezocht Egypte en Cyprus, en welligt Lydië. Bij zijne terugkomst had echter PISISTRATUS zich reeds de koninklijke magt aangematigd. Solon ziende dat hij zich te vergeefs beijverde om de Atheners tot vrijheid aan te sporen, verwijderde hij zich naar Cyprus, waar hij, over de onderdrukking van zijn vaderland, in het tachtigste jaar zijns ouderdoms, van verdriet overleed.

Uit de talrijke werken, aan solon toegeschreven, schijnt het te blijken, dat hij al zijne ledige uren aan de Muzen heeft gewijd. Zelfs nog in den laatsten tijd zijns levens zou hij zich bezig gehouden hebben met het schrijven van een dichtstuk over den toestand van Attica vóór den Ogygischen vloed en hare oorlogen met de inwoners van het eiland Atlantis, hetwelk later door den Atlantischen Oceaan werd verzwolgen. De weinige brokstukken welke ons van solon zijn overgebleven, onderscheiden zich door bevallige eenvoudigheid en kracht. Zij zijn bijeenverzameld door FORTLAGE, in een werk, getiteld: *Solonis carminum fragmenta, Græce, cum variis lectionibus notisque, Lipsiae, 1776*; en door BACH, in *Solonis carmina quæ supersunt, emend. atque annot. instr., Bonn, 1825, 8vo.*

(BARTHELEMY, *Reize van den jongen Anacharsis*; ROLLIN, *Histoire ancienne*; ABBING, *De Solonis laudibus poeticis, Utr. 1825*).

SOPHOCLES, een doorluchtig Grieksch treurspeldichter, werd in het Attisch dorp Colonus in het jaar 495 v. c. geboren, vijftien jaren vóór den slag van Salamis, toen ÆSCHYLUS dertig jaren oud was. Hij genoot eene opvoeding zoo goed als men destijds kon ontvangen. In de muziek werd hij onderwezen door LAMPRES, en in deze kunst, zoowel als in gymnastische oefeningen, behaalde hij, zelfs als jongeling, de overwinning op zijne mededingers. Op den ouderdom van vijftien jaren, toen de Grieken de Perzen in den slag van Salamis hadden overwonnen, werd SOPHOCLES, uit hoofde van zijn bevallig voorkomen, gekozen als leider van het koor dat rondom de zegeteekenen van Salamis danste, en het zegelied aanhief. De ongenoemde Grieksche levensbeschrijver van SOPHOCLES zegt, dat ÆSCHYLUS zijn leermeester in het treurspel was, doch zulk eene betrekking tus-

schen deze beide poëten is onwaarschijnlijk, en wordt tegengesproken door eene plaats in *ATHENÆUS* waar SOPHOCLES van ÆSCHYLUS zegt, dat hij de regels zijner kunst volgde zonder ze te kennen. Daarboven vonden de oude schrijvers er behagen in, om de betrekking van twee gelijktijdige personen, die dezelfde kunst beoefenden, te doen voorkomen als leermeester en leerling, al was daarvoor geen ander bewijs dan dat de een jonger was dan de ander. In het jaar 468 v. c. werd het eerste treurspel van SOPHOCLES op het Attisch tooneel opgevoerd; dit was waarschijnlijk zijn *Triptolemus*, welke thans verloren is. ÆSCHYLUS was destijds de grootste dramtist van het Attisch tooneel, doch zijn jeugdige mededinger, die hem den prijs betwistte, behaalde de overwinning; dit ging van de volgende merkwaardige omstandigheid vergezeld. Op den dag dat het treurspel van SOPHOCLES werd uitgevoerd, kwam CIMON juist terug van het eiland *Scyrus*, het stoffelijk overschot van THESEUS, die, zoo men wil, op dit eiland was vermoord en begraven, medebrennende. Toen CIMON, met zijne negen ambtgenooten, den schouwburg binnen trad, werd hun door den eersten archont APHERSION, wiens pligt het was de kunstregters te benoemen, de taak opgedragen, om den prijs aan den overwinnaar toe te kennen. CIMON de hooge waarde van dit treurspel gevoelende, aarzelde niet SOPHOCLES den prijs toe te wijzen.

In het jaar 440 v. c. werd zijne *Antigone* vertoond, en daar dit treurspel blijk gaf van staatswijsheid en krijgskundig talent, benoemde men hem tot een' der bevelhebbers, om de aristocraten van *Samos* te bestrijden. Nadat deze lieden uit dit eiland waren verdreven, maakte hij, zegt men, aldaar kennis met HERODOTUS, voor wien hij een dichtstuk schreef. Verscheidene koningen noodigden SOPHOCLES te vergeefs uit, om aan hun hof te komen. Hij trad tweemaal in het huwelijk. Zijne eerste vrouw was NICOstrate van *Athene*, bij wie hij een' zoon had, IOPHON; zijne tweede vrouw was THEORIS van *Sicyon*, bij welke hij een' zoon had ARISTON geheeten. ARISTON had weder een' zoon SOPHOCLES geheeten, die van zijnen grootvader doorgaans wordt onderscheiden door den bijnaam van *den Jongeren*. SOPHOCLES, eene groote voorliefde voor dezen kleinzoon koesterende, wilde hem nog bij zijn leven een aanzienlijk deel van zijn vermogen afstaan. IOPHON vreezende dat hierdoor zijn erfdeel aanmerkelijk minder zou worden, gaf voor, dat zijn vader in zijne geestvermogens was gekrenkt, en verzocht

alzo, dat hem het beheer over zijne goederen mogt ontzegd worden. SOPHOCLES antwoordde niet op dit bezwaar, maar geheel overtuigd van de voortreffelijkheid van zijn *Oedipus in Colonus*, dien hij pas had afgewerkt, las hij aan zijne bloedverwanten, die over de zaak moesten oordeelen, een gedeelte van dit treurspel voor, en het gevolg hiervan was, dat men het ongerijmd vond, om hem het beheer over zijne goederen te willen ontnemen. SOPHOCLES stierf in het jaar 406 v. c., in den hoogen ouderdom van negentig jaren. De verhalen over zijn dood zijn niet eensluidend. Sommigen zeggen, dat hij stikte aan eene druif, welke hem in de keel bleef zitten; anderen, dat hij, bij het overluid lezen van zijne *Antigone*, zich zoo zeer inspande, dat hem eindelijk de stem ontbrak, en hij den geest gaf. Weder anderen verzekeren, dat hij van vreugde stierf, toen hem werd aangekondigd dat hij met een zijner treurspelen over al zijne mededingers had gezegepraald. Hij werd in de grafstede zijner vaderen bijgezet. Het aantal zijner drama's zou volgens eenigen honderd dertig bedragen; ongelukkig zijn er van deze menigte slechts zeven tot ons gekomen. De ouden, hem als den uitstekendsten treurspeldichters beschouwende, noemden hem den HOMERUS der tragedie en de bij van *Attica*.

(LESSING, *Leben des Sophocles*; ADOLPH SCHÖLL, *Sophocles sein Wirken und Leben*; WELCKER, *Die griechischen Tragödien*; PATIN, *Etudes sur les tragiques grecs ou examen critique d'Eschyle, de Sophocle et d'Euripide*).

SORBONNE, (ROBERT DE), de stichter van het beroemde collegie hetwelk naar hem is genoemd, en verscheidene eeuwen te *Parijs* heeft bestaan, zag in 1201 het levenslicht in het dorp *Sorbon*, thans behoorende tot het departement der *Ardenen*. Zijne ouders waren arme lieden, zoodat SORBONNE veel te worstelen had voordat hij zijne studiën in de godgeleerdheid had voltooid. Zijne talenten en bekwaamheden bragten hem in aanraking met LOUWIS IX (st. LOUIS), koning van *Frankrijk*, die hem tot zijnen biechtvader en kapellaan verkoos, en hem groote gunst betoonde. In 1251 werd hij kanuniek van *Kamerijk*, en geenszins vergetende tegen welke zwarigheden hij in zijne jeugd had moeten kampen, kwam hij op het denkbeeld, om, ten behoeve van arme studenten, eene inrigting daar te stellen, waarin kosteloos onderwijs in de godgeleerdheid zou gegeven worden. Met hulp zijner vrienden en medewerking des konings, kwam dit plan in 1252 of 1253

tot stand. ROBERT DE SORBONNE was de eerste bestierder dezer instelling, en ontwierp, na eene ondervinding van achttien jaren, de reglementen voor dit collegie, welke onveranderd zijn nageleefd tot dat deze theologische academie door de omwentelingen werd afgeschaft. In 1258 werd ROBERT verkoren tot kanunik van de hoofdkerk van *Parijs*, waar hij in 1274 overleed, geheel zijn vermogen aan het door hem gestichte collegie vermakende.

(LAVOCAT, *Dictionnaire historique*; DUVERNET, *Histoire de la Sorbonne*; DELAURE, *Histoire de Paris*).

SOUTHCOTT, (JOANNA), een be-ruchte dweepster, werd in 1750 van onvermogenende ouders geboren. Na eenige jaren te *Exeter* gediend te hebben, voegde zij zich bij de Methodisten, en werd bekend met zekeren SANDERSON, die voorgaf een' profetischen geest te bezitten. Allengs begon JOANNA ook hierop aanspraak te maken. Zij schreef voorzeggingen, dan eens in proza, dan weder in kreupel rijm; haar invloed trapswijze toenemende, vermeerderde ook allengs het aantal harer volgelingen. Zij kondigde zich aan als die vrouw, van welke in het twaalfde hoofdstuk der *Openbaring* gesproken wordt, en verkreeg aanmerkelijke sommen door het verkoopen van zegelen, die de zaligheid waarborgden aan degenen, die hun geld daarvoor besteedden. Haar zelfvertrouwen met den roep die van haar uitging toene-mende, tartte zij zelfs den bisschop en de geestelijkheid van *Exeter* uit, om hare wonderkrachten openlijk te onderzoeken; en toen men met verachting op hare uitdaging nederzag, schreven zij en hare volgelingen zulks aan vrees toe. Eindelijk beschouwde zij *Exeter* als te beperkt voor haren werkring, en begaf zich, op uitnoodiging van den graveur SHARP, naar *Londen*. Hier schreef zij vele brieven en vlugschriften, en hare profetiën, ofschoon nagenoeg onverstaanbaar, hadden enen verbazenden aftrek. In 1813—14 gaf zij *The Book of Wonders*, in vijf deelen, in 't licht, en kort daarna *Prophecies concerning the birth of the Prince of peace*. Zij kondigde aan, dat zij, schoon reeds den ouderdom van zestig jaren bereikt hebbende, den 19 October 1814 te middernacht den vrededorst (*Prince of peace*) zou ter wereld brengen. Deze aankondiging verwekte groote vreugde onder hare aanhangers. Men maakte eene kostbare wieg, en schonk aanzienlijke sommen ten einde alles zou gereed gemaakt worden, om den verwachten SILO waardiglijk te ontvangen. In den avond van den 19 October, verzamelde zich eene menigte volks in de

straat waar zij woonde, om de eerste mare van de aanstaande groote gebeurtenis te vernemen; doch het uur van middernacht ging voorbij, en men vernam niet anders, dan dat JOANNA in eene verukking van zinnen verkeerde. Zij stierf den 27 December 1814, hebbende eenige dagen te voren verklaard, dat, «indien zij zich bedrogen had, zij in allen gevalle misleid was, «hetzij dan door eenen goeden of eenen «kwaden geest.» Na haar overlijden werd het lijk geopend en de schijn, die hare volgelingen had bedrogen en misschien ook haar zelve, was de waterzucht. Nog na haren dood had zij een' talrijken aanhang; en men geloofde dat zij uit den doode zou verrijzen, en de moeder worden van den beloofden SILO. Zelfs thans vindt men in *Engeland* lieden die in haar gelooven.

(RICHARD REECE, *A correct statement of the circumstances that attended the last illness and death of Mrs. Southcott*).

SOUZA, (MANUEL FARIA E), een bekend Portugeesch letterkundige, werd in 1590 te *Souto* uit een oud geslacht geboren. Zijne verstandelijke vermogens ontwikkelden vroegtijdig. Op den ouderdom van negen jaren werd hij naar de hoogeschool van *Braga* gezonden, waar hij boven velen uitmuntte. In 1605 koos een zijner bloedverwanten, een' aanzienlijk staatsman, hem tot geheimschrijver. In 1618 trad hij in het huwelijk, en ging naar *Madrid*; doch schoon hij de beste aanbeveling medebragt, waren zijne ruwe manieren het hof te hinderlijk, om aldaar fortuin te maken. In 1632 vergezelde hij den afgezant CASTEL RODRIGO naar *Rome*, alwaar zijne veelwetendheid de aandacht trok van URBANUS VI en de geleerden van diens hof. Met den markies CASTEL RODRIGO in onmin geraakt, verliet hij hem, en keerde naar *Spanje* terug, doch werd op bevel van den markies te *Barcelona* aangehouden, en slechts door vermogende tusschenkomst van eenige zijner vrienden weder in vrijheid gesteld. Hij verliet nu de staatkundige loopbaan, en wijdde zich aan de letterkunde toe. Souza was ongemeen werkzaam en vlug; hij zelf verzekert, dat hij dagelijks acht en veertig bladzijden, elk van dertig regels, schreef. Het was hem bijna onverschillig welk onderwerp hij behandelde, zoodat men van hem verhaalt, dat hij op éenen dag honderd verschillende brieven van gelukwensching en rouwbeklag schreef. PHILIPPUS IV schonk hem eene kleine jaarwedde en het ridderkruis. Hij stierf te *Madrid* in 1649. Souza was buitensporig in zijne manieren en kleeding; de verzoeken zijner vrouw noch

die zijner vrienden konden hem bewegen, om zijnen ontzaggelijken baard, die hem ontsierde, af te leggen. Hij was trotsch, vrijheidlievend, heftig doch goedhartig.

Als dichter staat souza in *Portugal* hoog aangeschreven, schoon de meeste zijner werken in 't Spaansch zijn opgesteld, en van den slechten smaak zijner eeuw getuigen. Hij was slechts de afspiegeling van de buitensporigheden en beuzelarijën van LOPE DE VEGA, MARINO EN GONGORA. Vele zijner denkbeelden zijn onverdragelijk fantastisch; zoo spreekt hij van «tien glinsterende pijlen van kristal, geschoten door de oogen zijner ALBANIA, welke op zijne smart eene gevoelige werking deden, schoon zulks eene kristallijne oorzaak had:»

Flechando de sus manos peregrinas,
De cristal diez luzientes pasadores,
De rubi fue el efeto en mis dolores
Si de Albania las causas cristálinas.

En echter ontmoet men bij hem soms schilderachtige beelden, als wanneer hij van de oogen zijner minnares zegt: «De liefste heeft mijn lot geschreven in die fraaije oogen, welke zoo groot zijn als mijne pijn en zoo donker als mijne toekomst:»

«Ojos, en cuya hermosura
«Cifrá mi suerte el Amor,
«Grandes como mi dolor,
«Negros como mi ventura.»

Onder de prozawerken van souza behooren: *Epítome de las Historias Portuguesas en Imperio de la China, y cultura Evangelica por los religiosos de la compañía de Jesus.*

(BOUTERWEK, *Gesch. der Port. Letterk.*;
HEYSE, *Grundriss einer Gesch. der Port.*
Litt.; *Biographie universelle*; SISMONDI,
Litt. du midi).

SOYUTI, een wijsgeer, door WÜSTENFELD in zijne geschiedenis van Arabische geneesheeren en natuuronderzoekers ABUL-FADHL ABD EL-RAHMAN BEN ABU BEKR MOHAMMED JELÁL ED-DIN EL-SOYUTI of OSYUTI geheeten, werd den 20 October 1445 te Cairo geboren. Hij ontving eene voortreffelijke opvoeding, zoodat hij op zijn vijftiende jaar reeds naar de academie vertrok, waar hij de beroemdste leeraren hoorde, en in sommige vakken zelf onderwijs begon te geven. Hij was ongemeen ervaren in het verklaren van den koran, het beoordeelen der overleveringen, in de regtsgeleerdheid en de woordvoeging der Arabische spraakleer. Zijne studiën omvatteden bijkans alle wetenschappen, schoon hij zelf erkent, dat zijne kennis van de geneeskunde slechts oppervlakkig was, en dat hem het oplossen van een wiskundig vraagstuk even moeilijk scheen

als een' berg te verzetten. Hij verdiende te regt den naam van veelschrijver, beloopende het aantal zijner geschriften van allerlei aard 560 stuks, van welke echter sommige slechts één enkel vel besloegen. Zijne tijdgenooten doen opregte hulde aan zijne uitgebreide geleerdheid, doch verwijten hem tevens zijne ingenomenheid met zich zelve, wijl hij meende alle geleerden van zijnen tijd en al zijne voorgangers te overtreffen. Alhoewel hij om deze reden weinig vrienden had, gelukte het hem echter tot hoogleeraar der academie *Sheichunia* benoemd te worden, gelijk zijn vader voor hem geweest was. Later werd hij ook nog professor aan de academie *Bibarsia*, van welk ambt hij daarna werd ontzet, en toen hem hetzelfde weder werd aangeboden, weigerde hij het aan te nemen. Hij stierf den 17 September 1505. In het werk van WÜSTENFELD, *Geschichte der Arabischen Aerzte und Naturforscher*, vindt men meerdere bijzonderheden omtrent soyuti en eene lijst zijner werken.

SPAENDONCK, (GERARD VAN), een beroemd bloem- en fruitschilder, werd den 22 Maart 1744 te Tilburg in Noord-Brabant geboren. Hij was een leerling van den bekwamen bloemschilder ARENS van Antwerpen. Op den ouderdom van vier en twintig jaren begaf hij zich naar Parijs, waar hij met den besten uitslag als miniatuur-schilder optrad. Intusschen bleef hij zich in 't bloem- en fruitschilderen oefenen. Zijne groote bloemstukken trokken weldra aller aandacht. In 1781 werd VAN SPAENDONCK lid der koninklijke schilderacademie, en sedert dien tijd had er in het Louvre geene tentoonstelling plaats, waarop VAN SPAENDONCK niet met een uitstekend kunstgewrocht schitterde. Toen de omwenteling uitbarst behield hij den post van bestuurder en professor in de *Iconographie* (beschrijving der oude beelden), hem door de toenmalige regering opgedragen, zoodat hij zonder gevaar de kunst bleef beoefenen, die zijn eenigst genoegen uitmaakte. Hij vormde bekwame leerlingen, die voor de porselein-fabriek van Sèvres uitmuntend werk leverden. Weinig schilders wisten beter dan hij de bloemen te schikken, ten einde het geheel des te bevalliger werking zou doen. Zijn coloriet, vol frischheid en harmonie, is fijn, ligt en doorschijnend; zijne bijkomende zaken, met smaak gekozen, bena-deelen nimmer de hoofdzak. Het coloriet der rozen, het waas der vruchten, de vorm en stand der onderscheidene bloemsoorten laten niets te wenschen over. VAN SPAENDONCK heeft veel gearbeid, en

de rijkste verzamelingen zijn er trotsch op eenige zijner meesterstukken te bezitten. Hij genoot tot den hoogsten ouderdom eene onwankelbare gezondheid en overleed den 12 Mei 1822. M. HERSENT volgde hem in het instituut op, waar QUATREMÈRE DE QUINCY eene lofrede op hem hield. De baron CUVIER, directeur van het museum der natuurlijke historie te *Parijs*, hield bij het graf van dezen verdienstelijken kunstenaar eene sierlijke lofrede, welke dus eindigde: «Waarom moet zulk een gelukkig en nuttig aanwezigen zich zoo onverwacht vernietigd zien? De dood, als om zijn besluit des te schrikkelijker te maken, heeft VAN SPAENDONCK overvallen in dat tijdvak van het jaar, hetwelk voor hem het genoeglijkste van alle genietingen was, toen de bloemen herboren werden, toen van alle kanten zijne jonge leerlingen naar zijne lessen toesnelden, en zich vleiden, aldaar het onderwijs, met het vermaak gepaard, te zullen wedervinden.

«IJdele hoop! Een oogenblik is genoeg geweest, om deze luisterrijke school te sluiten, alwaar de werkzaamheid en de wellevendheid, met nuttig onderhoud vereenigd, eene zoo beminnelijke vrolijkheid onderhielden. Niets blijft hun van dezen goeden meester over, dan eene onbezielde asch en een onvergankelijk aandenken. Dat de bloemen, die hij beminde, voor het minst zijne tombe versieren; dat zij, door de tranen zijner leerlingen besproeid, zich vermenigvuldigen en hernieuwen, opdat zij ons als toeroepen: Hier rust de vriend, die ons zijn leven toewijdde; ook wij zullen altijd te zijn aanzien erkentelijk zijn!»

(*Dictionnaire historique des Pays-Bas; Jaar- en Zakboekje der kunst en wetenschap bevorderende maatschappij*, onder de zinspreuk V. W. 1822—1823).

SPARRMANN, (ANDREAS), een Zweedsch natuurkenner en reiziger, werd omtrent het jaar 1747 in de provincie *Upland* in *Zweden* geboren. Hij toonde van zijne kindschheid af veel lust in het beoefenen der natuurlijke historie, welke nog toenam door eene reis naar *China*, die hij met een' zijner bloedverwanten, kapitein EKEBERG, in 1765 mede deed. In *Zweden* teruggekomen, bezocht hij andermaal de hoogeschool van *Upsala*, waar hij zich in de geneeskunde, doch meer bijzonder in de botanie oefende. Hij had het geluk hier het onderwijs van den beroemden LINNÆUS te genieten. Onder de leiding van dezen grooten natuurkenner, verscheen in 't licht zijne *Amœnitates academice*, waaruit genoeg bleek, dat hij zijne reis

naar *China* niet te vergeefs had gedaan. Zijne beperkte middelen verhinderden hem, om volgens zijne begeerte, vreemde landen te bezoeken, en hierdoor zijne kennis in de natuurlijke historie uit te breiden. Door vriendelijke tusschenkomst echter van zijnen vriend en bloedverwant EKEBERG, werd hij opvoeder van de kinderen des heeren KERSTÉ, toen resident van *Baafals*, nabij de *Kaap de Goede Hoop*. Den 30 April 1772 bereikte hij de *Kaap*, en ontmoette, kort na zijne aankomst, zijnen landgenoot THUNBERG, die, uit ijver voor de plantenkunde, deze zuidelijke streken kwam bezoeken. Schoon SPARRMANN als opvoeder naar de *Kaap* was vertrokken, had hij echter weinig behagen in de pedagogische loopbaan, welke hij was ingetreden. Het toeval gaf aan zijn lot eene gelukkige wending. Kapitein COOK deed met de schepen *Resolution* en *Adventure* de *Kaap* aan. De heeren FORSTER, die als natuurkundigen cook op dezen togt vergezelden, nog eenen medearbeider noodig achtende, deden hij hem aanzoek, om de voorgenomen reis rondom de wereld mede te doen. SPARRMANN aarzelde geen oogenblik, bewees hun onbetaalbare diensten, en kwam na eene afwezigheid van acht en twintig maanden aan de *Kaap* terug. Gedurende eenige maanden oefende hij hier de geneeskunst uit, en vertaalde een Zweedsch geneeskundig werk in 't Engelsch, ten einde eenig geld bijeen te verzamelen, voor eene reis in de binnenlanden van *Afrika*. Hij vertrok derwaarts den 25 Julij 1775, vergezeld van een' jong mensch, IMMELMAN genaamd, die in *Afrika* was geboren. Hij bezocht de *Mossel Baai*, de *Groote Visch-rivier*, en drong tot op 28° 30' Zuider breedte door. Den 15 April 1776 kwam hij behouden en overladen met planten en dieren aan de *Kaap* terug. In den loop deszelfden jaars, vertrok hij naar *Zweden*, en had het genoegen te vernemen, dat men hem gedurende zijne afwezigheid met den graad van doctor in de medicijnen had vereerd. Weldra werd hij tot lid van de Maatschappij der wetenschappen te *Stokholm* benoemd. Bij het overlijden van den baron CEER, den insectenkenner, werd hij in diens plaats tot bewaarder van het Museum gekozen. Zijne ondernemingszucht verlokte hem echter weder, om WADSTROEM op eene reize naar de binnenlanden van *Afrika* te vergezellen; doch toen zij mislukte, keerde hij van *Sengal* naar *Zweden* terug, waar hij den 20 Julij 1820 te *Stokholm* overleed.

SPARRMANN'S reizen is hoofdzakelijk gegrond op zijne *Reizen*, die in vele Europeesche talen zijn overgebragt. Men leert

hem daaruit kennen als een man van volharding, bekwaam natuurkenner en waarheidlievend reisbeschrijver.

(*Penny Cyclopaedia*).

SPARTACUS, een Thracisch held, die door de Romeinen uit zijn vaderland weggevoerd, zwaardvechter werd in dienst van LENTULUS. Met eenige zijner makkers aan den dwingeland ontsnapt, vatte hij de wapenen op, en stond weldra aan het hoofd van een talrijk leger, waarmede hij, herhaalde malen, de Romeinsche legerhoofden versloeg. Hij bragt zelfs Rome aan 't wankelen, tot dat hij, in 't jaar 71 v. c. tegen CRASSUS sneuvelde, na wonderen van dapperheid verrigt te hebben.

(ROLLIN, *Histoire Romaine*; STUART, *Romeinsche Geschiedenissen*).

SPENSER, (EDMUND), de vorst der dichters, zoo als hij in het bijschrift op zijne graftombe wordt genoemd, rangschikt men gewoonlijk naast CHAUCER, SHAKESPEARE en MILTON. Hij werd in 1553 te Londen geboren, en studeerde te Cambridge. In 1576 schreef hij den *Shepherd's Calendar*, welke hij aan Sir PHILIP SIDNEY opdroeg. In het laatst van 1580 werd SPENSER als geheimschrijver van Lord GREY van Wilton naar Ierland gezonden. Voor de diensten welke hij in deze hoedanigheid bewees, schonk hem de kroon, in het graafschap Cork, 3028 morgen lands door den graaf van DESMOND verbeurd. Daar hij verplicht was aldaar zijn verblijf te kiezen, vestigde hij zich op de hofstede Kilcolman, waar hij zijne *Faerie Queen* begon te schrijven. De drie eerste boeken werden in 1590 gedrukt en aan koningin ELIZABETH opgedragen, die hem eene jaarwedde schonk van vijftig Pst. Hij werd vervolgens sherif van Cork en klerk van den provincialen raad van Munster, in welke laatste hoedanigheid hij een overzicht gaf van den staat van Ierland (*View of the State of Ireland*). Het geluk, dat hem onderscheidene jaren te beurt viel, werd door het oproer van Tyrone, in 1598, geheel verwoest. Als sherif in den haat der Ieren vervallen, plunderden zij zijn huis, en staken het in brand, waarbij een pas geboren kind in de vlammen omkwam. SPENSER vlugtte naar Engeland, en stierf van droefheid te Londen den 16 Januarij 1598—1599. POPE zegt van dezen uitstekenden dichter: «Er is iets in SPENSER «dat ons zoo wel in de jeugd als in den «ouderdom bekoort. Ik las de *Faerie Queen* «toen ik omtrent twaalf jaren oud was «met het grootste genoegen.» CAMPBELL noemt SPENSER den RUBENS der Engelsche poëzij. SPENSER's werken zijn minstens twee en dertig malen herdrukt. De eerste

verzameling daarvan verscheen in 1609, in folio.

(Dr. BIRCH's *Life of Spenser*; *Theatrum poëtarum*; *Biographia poëtica*; *Bibliographer's manual*; WARTON, *Observations on the Faerie Queen*).

SPERANSKI, (MICHAEL), een uitstekend Russisch staatsman, werd in 1771 in het gouvernement WLADIMIR geboren. Zijn vader, een invloedrijk geestelijke, bestemde hem voor de kerk, en zond hem naar Petersburg. Doch SPERANSKI weinig behagen in de godgeleerdheid vindende, besteedde het meerendeel van zijnen tijd aan de beoefening der wiskunde, waarin hij zulke groote vorderingen maakte, dat hij aldaar, op den ouderdom van een en twintig jaren, tot hoogleeraar in de wiskunde en natuurkunde werd benoemd. Uit hoofde zijner wankelende gezondheid, legde hij in 1797 zijn ambt neder, en ging in een dorp, in de nabijheid van Petersburg, wonen. SPERANSKI vestigde nu zijne aandacht op de staatswetenschappen, en kwam in aanraking met graaf KOTCHUBEY, die hem, bij de troonbeklimming van ALEXANDER, niet te vergeefs als secretaris van den keizerlijken raad aanbeval. Onder toezigt van zijnen beschermer trachtte SPERANSKI het ministerie van binnenlandsche zaken op eenen beteren voet te brengen. Zijne plannen, in 1806 voltooid, verwierven de algeheele goedkeuring van den keizer en diens raadgevers. Er werd verder bepaald, dat al de departementen van bestuur ingerigt zouden worden volgens de beginselen door den jeugdigen staatsman ontworpen. In 1808 werd hij benoemd tot assistent-minister van justitie en gouverneur van Finland. Als kanselier van de hoogeschool van Abo rees hij hem het denkbeeld op, om zich de nationale opvoeding aan te trekken. In 1804 werden zijne plannen over de hervorming der scholen in overweging genomen, en op zijnen raad de fondsen voor het openbaar onderwijs aanzienlijk verhoogd. In het volgende jaar had hij reeds magt genoeg, om een nieuw stelsel van financiën en eene verbeterde inrigting van den rijksraad en eene vermindering van de magt van den senaat voor te stellen. Al deze maatregelen kwamen in werking, en SPERANSKI op deze wijze alle hoofdtakken van bestuur in de handen van den keizerlijken raad gebragt hebbende, bevond zich in de hoedanigheid van deszelfs secretaris aan het hoofd van de zaken des rijks.

In den loop van twee jaren was het gansche stelsel van bestuur veranderd, een nieuw wetboek van strafregt ingevoerd, de wet ter bescherming van den handel

verbeterd, veel van het in omloop zijnde papieren geld door nieuwe munten vervangen, en het geheele belastingstelsel aanmerkelijk gewijzigd. SPERANSKI genoot in eene hooge mate het vertrouwen van zijnen monarch, die al de verbeteringen, welke hij voorstelde, goedkeurde, en alles door zijne handen liet gaan. In 1809 werd SPERANSKI lid van den geheimen raad. Het tijdvak tusschen 1808 en 1812 was dat van SPERANSKI's grootsten voorspoed, en aan deze jaren van zijn bijkans onbegrensd gezag, is *Rusland* deszelfs beste instellingen verschuldigd. De adel, die door dit alles vele voorregten had verloren, drong in 1812 op zijne verwijdering aan. De naderende inval van NAPOLEON in 1812 maakte den keizer bevreesd, die, geld en goeden wil behoevende, gevoelde dat in dit haghelijk oogenblik eensgezindheid onontbeerlijk was.

In het midden van Maart 1812, werd SPERANSKI met de grootste overhaasting naar *Nischnei Novogorod* gevoerd, onder voorwendsel dat zijn leven niet veilig was voor een' aanslag der Franschen. Zes maanden later werd hij naar *Perm* verbannen, waar hij, aan kwellingen en ontberingen van allerlei aard blootgesteld, zich gedrongen gevoelde den keizer eene kleine jaarwedde te verzoeken. Dit werd hem toegestaan, en van nu af, nam zijn lot eene gunstigere wending. Twee jaren later werd hem een lusthuis in de nabijheid van *Petersburg* ter bewoning terug gegeven. In 1817 werd hij onverwachts benoemd tot gouverneur van *Pensa*, en in 1819 tot gouverneur van *Siberië*. Hij deed nu eene reis door al de landschappen, welke aan zijn bestier waren toe-vertrouwd, en legde daardoor den grond tot een nieuw stelsel van bestuur voor *Aziatisch Rusland*. In 1821 overhandigde hij zijn plan aan keizer ALEXANDER, die hem met de grootste onderscheiding ontving, en hem weder zitting in den keizerlijken raad verleende. In 1825 benoemde keizer NICOLAAS hem tot president der kanselarij, en het was onder zijn beleidvol bestuur, dat het beroemde *Svod Zakonow* (Corpus Juris), hetwelk de wetten en ordonnantiën van 1694 tot 1833 bevat, werd voltooid. Omtrent dezen tijd verscheen zijn hoogst belangrijk werk, *Précis des notions historiques sur la réformation du corps des lois russes*. SPERANSKI stierf in 1840, in den ouderdom van negen en zestig jaren. Zijne manieren waren bevallig, en zijn voorkomen (schranderheid kenteekenende) was ontzaginsboezemend.

(*Penny Cyclopaediae*).

SPINOLA, (AMBROSIIUS, Markies VAN), een der grootste veldheeren der zeventiende eeuw, werd in 1571 te *Genua* geboren, en trad eerst op dertigjarigen ouderdom in militaire dienst, toen hij eene aanzienlijke krijgsbende voor PHILIPPUS III, koning van *Spanje*, op de been bragt. Hij werd naar de *Nederlanden* gezonden, en bemagtigde eindelijk de vesting *Oostende*, waarvoor al zijne voorgangers schipbreuk hadden geleden. SPINOLA was een geduchte tegenstander van prins MAURITS, wiens oorlogsroem hij trachtte te verduisterten. Na het eindigen van het twaalfjarig bestand, in 1621, voerde hij op nieuw de Spanjaarden tegen de Nederlanders aan, en behaalde, gedurende zes jaren, nieuwe lauweren. Terug geroepen om in *Italië* het opperbevel over de Spanjaarden op zich te nemen, werd hij door het Spaansch ministerie niet genoegzaam ondersteund. Men hield den vereischten onderstand terug, waardoor SPINOLA in ongelegenheid geraakte. Hij stierf in 1630 van hartzeer, in zijne laatste oogenblikken uitroepende: «Zij hebben mij mijne eer «ontroofd!»

(KOK, *Vaderlandsch Woordenboek*; VAN KAMPEN, *Karakterkunde der Vaderl. Gesch.*; WATSON's *Philip III*; BENTIVOGLIO, *De la Guerra di Fiandra*).

SPINOZA, (BENEDICTUS), een Israëliet van geboorte, wiens oorspronkelijke naam BARUCH was, werd den 24 November 1632 te *Amsterdam* uit behoeftige ouders geboren. Reeds vroegtijdig gaf hij blijken van een scherpzinnig verstand, en kleeftde steeds den grondregel aan, dat men niets voor waarheid moet aannemen dan waarvan men door genoegzame bewijzen volkomen overtuigd is (1). Hij verliet het geloof zijner vaderen, en zonderde zich van alle gezeilig verkeer af, om zich des te ongestoord aan zijne wijsgeerige bespiegelingen te kunnen overgeven. In het Grieksch en Latijn werd hij onderwezen door den geneesheer VAN DEN ENDE, met wiens dochter hij eenen minnehandel had aangeknoopt, die echter later te niet is gegaan. Zijne vroegere geloofsgenooten hadden eenen sluipmoordenaar op hem

(1) SPINOZA zich niet met de Mozaïsche instellingen vereenigende, werd uit de synagoge verbannen, hetgeen met de volgende plegtigheid geschiedde: Nadat het volk in de synagoge was opgekomen, ontstak men eene groote menigte waskaarsen, en opende den tabernakel waarin de boeken van mozes bewaard werden. Van een verheven gestoelte zong de voorzanger, onder bazuïngeschal, op weeklagenden toon de vreeselijkste woorden van vervloeking. Men hield nu de kaarsen over eene tubbe met bloed gevuld, en liet ze drupswijze versmelten, terwijl het volk, met eerbied, ontzag en vrees, het *Amen!* uitriep.

afgezonden, aan wiens dolk hij echter gelukkig ontkwam. Nadat het den Joden gelukt was zijne verbanning bij het stedelijk bestuur te bewerken, sleet hij eenigen tijd tusschen *Amsterdam* en *Ouderkerk* (bij een' goed vriend), te *Rhijnsburg* en *Voorburg*. Daarna vertrok hij naar 's *Gravenhage*, in het slijpen van optische glazen en het maken van verrekijkers een eerlijk bestaan vindende, welk vak hem met vele natuurkundigen van zijnen tijd in aanraking bragt. Met weinig vergenoegd antwoordde hij op zekeren dag iemand, die hem eenen beteren slaaprok wilde geven: «Een betere rok zal mij niet tot een beter mensch maken!» Hij was gewoon elke drie maanden den staat zijner kas op te maken, en daar er jaarlijks niets overschoot, was hij gewoon te zeggen: «Ik ben als de slang die met den staart in den bek eenen cirkel vormt.» Zijne onbaatzuchtigheid was voorbeeldig. Zijn vriend *simon de vries* bood hem een geschenk aan van 2000 gulden, en wilde hem tevens een belangrijk legaat verzeke- ren. Maar om den broeder des edelaardigen mans niet te benadeelen, sloeg hij het af. Ook eene jaarwedde van 500 gulden, hem door *de vries* toegestaan, verminderde hij zelf tot op 300 gulden. Zijne gansche ouderlijke erfenis stond hij aan zijne zuster af, en bedong voor zich niets dan een bed, om voor het minst zijn regt niet geheel en al te laten varen. Toen zijn naam meer bekend geworden was, werd hij door den keurvorst van den *Paltz* tot leeraar aan de universiteit van *Heidelberg* beroepen, en hoewel hij de verzekering ontvangen had, dat men hem in het verkondigen zijner leeringen onbepaalde vrijheid zou laten, bedankte hij nogtans voor de benoeming, daar hij niet wist tot hoe ver de beloofde vrijheid zich zou uitstrekken. Schoon *spinoza* Jood noch Christen was, sprak hij nooit oneerbiedig van het Opperwezen, en antwoordde aan zijne Luthersche gastvrouw, die hem eens uit bezorgdheid voor het heil harer ziel vroeg, of zij wel den weg ter zaligheid bewandelde: «Uwe godsdienst is goed; gij hebt geene andere te zoeken. Wanneer gij een godvruchtig en stil leven leidt behoeft gij aan uwe zaligheid geen oogenblik te twijfelen.» Volgens *spinoza* bestaat er slechts ééne oorspronkelijke zelfstandigheid met een oneindig getal eigenschappen begaafd, weshalve hij be- weerde dat alle lichamen wijzigingen zijn van deze zelfstandigheid, zoodat God, het noodzakelijk en oneindig volmaakt Wezen, wel de oorzaak is van alle dingen, maar daarvan niet is onderscheiden. Uit hoofde

van deze grondstelling, welke de buiten- sporigste ongerijmdheden bevat, beschouwt men *spinoza* als den grondlegger van het stelsel der hedendaagsche pantheïsten. Hij overleed aan de toring, in 1677, in den ouderdom van naauwelijks vier en veertig jaren, geacht van al degenen die hem ken- den, zijnde spraakzaam in den omgang, zachtzinnig, gedienschtig en zedig. Het voor- naamste zijner werken, *Tractatus theologico politico*, waarvan eene Nederduitsche verta- ling bestaat, verscheen eerst in 1670 in 't licht, en joeg een heerleger van bestrijders tegen hem in het harnas. Zijn wijsgeerig stelsel vindt men verder in zijne *Opera pos- thuma* ontwikkeld. Uit misverstand heeft men *spinoza* van godverloochening beschuldigd. De vrome *SCHLEIERMACHER*, die zijne wer- ken grondig beoefende, roemt zijne gods- vrucht en roept in verrukking uit: «Offer met mij eerbiediglijk een haarlok aan de schim van den heiligen maar verworpen «*spinoza*! De groote geest der wereld doordrong hem; de Oneindige was zijn «begin en einde; het heelal zijne eenige «en eeuwige liefde. Hij was vervuld met «godsdienst en godsdienstig gevoel; en «daardoor is het dat hij alleen staat, on- «genaakbaar, de meester in zijne kunst, «doch verheven boven de heiligschendende «wereld, zonder aanhangers, en zelfs «zonder burgerschap.»

(*VAN KAMPEN, Bekn. Gesch. der Ned. Lett. en Wetens.; Nederlandsche man- nen en vrouwen; NIEUWENHUIS, Woordenboek van kunsten en wetenschappen; BOULAINVILLIERS, Réfutation de Spi- noza.*)

STAËL-HOLSTEIN, (ANNE LOUISE GERMAINE, Baronne VAN), in het jaar 1766 te *Parijs* geboren, was het eenige kind van *NECKER*, den rijken Geneefschen bankier, die later minister werd van *LO- DEWYK XVI*. Hare moeder was eene Zwit- sersche dame van veelzijdige talenten, wier huis te *Parijs* door mannen van let- teren drok werd bezocht. Mevr. *NECKER* begon vroegtijdig hare dochter zelve te onderwijzen, die vooral in de letterkunde aanmerkelijke vorderingen maakte, en het eerst hare krachten beproefde aan eenige vertellingen en tooneelspeelen, welke ech- ter spoedig werden vergeten. In 1788 gaf zij een werk van hooger beteekenis in 't licht: *Lettres sur les ouvrages et le caractè- re de J. J. Rousseau*, hetwelk de aan- dacht van het publiek begon te trekken. Omtrent dezen tijd huwde zij den baron van *STAËL-HOLSTEIN*, den Zweedschen afge- zant te *Parijs*, een' man van fijne be- schaving en bekwaamheid, schoon veel ouder dan zij. Dit huwelijk schonk haar

een' aanzienlijken rang. Toen de Fransche omwenteling uitbrak, vertoefde zij gedurende de eerste stormen te *Parijs*. Hare levendige verbeelding schilderde haar de fraaiste tafereelen van de uitkomst dezer groote gebeurtenis; doch de schriktooneelen, waarvan zij weldra getuige was, maakten haar afkeerig van de nieuwe orde van zaken. Zij gevoelde voor de verdrukten, destijds de edelen, priesters en het koninklijk huis, de grootste medearigheid. Inzonderheid stelde zij groot belang in de koninklijke familie, en waagde het zelfs eene verdediging te schrijven voor MARIE ANTOINETTE, die toen te regt stond. Dit vlugschrift voerde ten titel: *Réflexions sur le procès de la reine*, Augustus 1793. Doch de zegepraal van het schrikbewind dreef haar eindelijk uit *Parijs*, om in andere landen eene schuilplaats te zoeken. Na den val der terroristen, keerde Mevr. VAN STAËL naar *Parijs* terug, waar zij het middelpunt werd van eenen uitstekenden kring van geleerden en staatkundigen. Mevr. VAN STAËL schijnt van den beginne af BONAPARTE mistrouwd te hebben, en haar salon werd de oppositieclub van dien tijd. Het laatste werk haars vaders, *Dernières vues de politique et de finance*, werd in *Frankrijk* verboden. En eindelijk zond de eerste consul Mevr. VAN STAËL een bevel *Parijs* te verlaten, en zich niet binnen de veertig mijlen van de hoofdstad op te houden. Zij en hare vrienden beijverden zich, om de herroeping van dit bevel te bewerken; doch BONAPARTE gaf steeds ten antwoord, dat hij de geheele wereld voor Mevr. VAN STAËL openstelde, maar *Parijs* voor zich zelven hield. Zij begaf zich nu naar *Zwitserland*, en reisde vervolgens naar *Italië*, waar zij bouwstoffen opzamelde voor hare *Corinna*, eene dichterlijke beschrijving van *Italië*, in den vorm van eenen roman. Vervolgens bezocht zij *Duitschland*, en schreef, na hare terugkomst, het werk *De l'Allemagne*, waarin zij de denkbeelden, de letterkunde en de zeden en gebruiken des Duitschen volks met eigenaardige kleuren schilderde. Dit werk werd in 1810 te *Parijs* gedrukt. De schrijfster mogt zelve niet te *Parijs* komen, maar woonde dan eens op haar buitengoed te Coppet aan de oevers van het meer van *Geneve*, dan weder in eene landstad ten minste veertig mijlen van de hoofdstad verwijderd. Het handschrift werd, volgens de bestaande wetten, aan de censoren onderworpen, en nadat dezen er onderscheidene plaatsen in hadden uitgeschrapt, werd de uitgave toegestaan. Er waren reeds 10,000 exemplaren afgedrukt,

toen het gansche werk in beslag werd genomen. Inmiddels ontving Mevr. VAN STAËL, die zich te *Blois* ophield, bevel, om terstond *Frankrijk* te verlaten. Mevr. VAN STAËL zich verbeeldende, dat zij deze strengheid te danken had aan haar stilzwijgen over den keizer en zijne onoverwinnelijke legers, schreef aan den minister SAVARY, dat zij niet zag, hoe de keizer en zijne legers gevoelig in een zuiver letterkundig werk konden voorkomen. SAVARY's antwoord kenmerkt den man en zijnen tijd. Mevr. VAN STAËL voegde den inhoud van dezen brief voor eene nieuwe uitgave van haar werk. «Gij moet,» dus schreef SAVARY, «de oorzaak van het bevel, dat ik u heb doen toekomen, niet zoeken in het stilzwijgen, dat gij in uw laatste werk ten opzichte van den keizer heb in acht genomen, want daarin was geene plaats zijns waardig. Uwe verbanning is het natuurlijk gevolg van uw doorgaand gedrag in de laatste jaren. Het kwam mij voor, dat de lucht van *Frankrijk* niet goed voor u was; want wij zijn nog niet zoo laag gezonken, om modellen te zoeken onder de natiën, die gij bewonderd. Uw laatste werk is niet Fransch, en ik heb er de uitgave van geschorst. Het rouwt mij om het verlies, dat daar door den boekhandelaar wordt berokkend; maar ik kon de verschijning van «dit werk niet gedoogen.» Mevr. VAN STAËL zelfs op Zwitsersche grondgebied, te Coppet, naauw bewaakt wordende, vertrok heimelijk naar *Engeland*, nemende, om derwaarts te komen, uit noodzakelijkheid, den weg over *Rusland*. Zij beschreef hare zwerftogten en vervolgingen in hare *Dix années d'exil*, een werk, waaruit men NAPOLEON en zijne regerings-beginselen naauwkeurig kan leeren kennen.

Gedurende haar verblijf te Coppet, werd Mevr. VAN STAËL, die verscheidene jaren weduw was geweest, bekend met M. DE ROCCA, behoorende tot een oud Geneefsche geslacht, aan wien zij zich heimelijk verbond. DE ROCCA was een geleerd man, van wien eene geschiedenis van den oorlog in *Spanje* in 't licht verscheen. Na den val van NAPOLEON kwam Mevr. VAN STAËL weder te *Parijs*, doch keerde een jaar later naar *Zwitserland* terug, waar zij haar laatste werk voor de drukpers gereed maakte; het voert ten titel: *Considérations sur la révolution française*, en verscheen eerst na haren dood, die den 14 Julij 1817 voorviel. Onder de menigte boeken, welke over dit hoogst belangrijk onderwerp zijn geschreven, behoort dit werk onder de weinige, die

verdienen tot de nakomelingschap over te gaan. Hare werken zijn in 17 deelen 8vo. bijeen verzameld, en 1830 te *Parijs* uitgegeven.

(AUGUSTE, Baron de STAËL, *Notice sur Mad. Necker*; HORTENSE ALLARD, *Lettres sur les ouvrages de Mad. de Staël*).

STANHOPE, (JAMES), een bekwaam Engelsch staatsman, werd in 1673 geboren. Hij vergezelde den afgezant ALEXANDER STANHOPE, zijnen vader, naar *Madrid* en 's *Gravenhage*, en deed vervolgens eene reis door *Frankrijk* en *Italië*. Hij droeg eerst de wapenen onder den hertog van *Savoyë* (VICTOR AMADEUS II), en daarna onder koning WILLEM in *Vlaanderen* tegen *Frankrijk*. Uit hoofde zijner kloekmoedigheid en talenten, benoemde koning WILLEM hem, in 1694, tot kapitein in zijne lijfwacht te voet, met den rang van luitenant-kolonel. Hij werd in de belegering van *Namur* in 1695 gewond. In September 1702 verscheen hij in het parlement als lid van het Huis der Gemeenten, doch onderscheidde zich meer in de krijgsdienst dan in de parlementaire loopbaan. In September 1708 werd hij tot opperbevelhebber der Britsche krijgsmagt in *Spanje* benoemd, en bemagtigde *Port Mahon* en het eiland *Minorca*. In 1710 won hij de veldslagen van *Almanara* en *Saragossa*; doch werd kort daarna te *Brihuega* door VENDÔME verrast, en na eene kloekmoedige verdediging krijgsgevangen gemaakt. Hiermede eindigde STANHOPE's militaire loopbaan. Van nu af wijdde hij zich meer aan de staatkunde toe. Hij bestreed in het Huis der Gemeenten, met klem van taal, het voorgestelde handelstractaat met *Frankrijk*, waarbij bepaald werd, dat de Fransche wijnen van alle inkomende regten zouden ontheven worden. Hij drong er op aan, dat de Britsche kooplieden eerst over deze gewichtige zaak zouden gehoord worden. Met grond beweerde men, dat het tractaat met *Portugal* gesloten hierdoor werd verbroken, en zulks jaarlijks eene schade van een millioen Pst. zou veroorzaken, en duizenden huisgezinnen van hun bestaan berooven. De ratificatie van dit tractaat werd alzoo geweigerd. Als lid van het parlement, als secretaris van staat en afgezant bewees hij zijn vaderland groote diensten. Zijn dood was zeer onverwacht. Den 4 Februarij 1721 veroorloofde zich de hertog van *Wharton*, in het Huis der Lords, gedurende de woordenwisselingen over de Zuidzee-Compagnie, eenige bitse aanmerkingen, vergelijkende het gedrag der ministers bij dat van SEJANUS, die de rege-

ring van TIBERIUS bij de Romeinen in grooten haat bragt. STANHOPE stond op, sprak zoo heftig ter verdediging van zijne ambtgenooten en zich zelven, dat hem een bloedvat borst, en hij den volgenden dag overleed. «Het strekte hem tot eeuwig eere», zegt de schrijver van het voorbericht in den *British Merchant*, «dat STANHOPE in de dienst zijns konings armer stierf, dan toen hij haar aanvaardde. WALSINGHAM, de groote WALSINGHAM, stierf arm; doch de groote STANHOPE leefde in den tijd van de Zuidzee-verzoeken!»

(Lord MAHON, *History of England from the peace of Utrecht*; *Penny Cyclopaedia*).

STANHOPE, (CHARLES, Graaf), een staatkundig en wetenschappelijk edelman, werd in Augustus 1753 geboren. Hij studeerde te *Eton* en *Geneve*, en had het reeds vroeg ver gebragt in de natuur-, schei- en werktuigkundige wetenschappen. Op den ouderdom van 18 jaren beantwoordde hij eene door de academie van *Stokholm* uitgeschrevene prijsvraag over de *slingerbewegingen*. Hij nam in het jaar 1780 voor *Wycombe* zitting in het Huis der Gemeenten, tot dat hij, in 1786, bij den dood zijns vaders (PHILIP STANHOPE) lid werd van het Huis der pairs. De Parlements hervorming, de afschaffing der neger-slavernij, de drukpersvrijheid, de onafhankelijkheid der regtbanken van gezwoeren, waren de hoofdonderwerpen waarvoor hij, zoowel in de vergaderzaal als in zijne schriften, onvermoeid ijverde. Veel talent spreidde hij ten toon bij de beraadslaging over een nieuw stelsel van maten en gewigten, gegrond op de slingerbeweging. Een zijner laatste voorstellen ten nutte van den staat, had de codificatie der engelsche wetten ten doel. Ongenoegen met zijne zonen verbitterde zijne laatste levensdagen. STANHOPE was een ijverig republikein, en een vijand van PITT's bestuur, alhoewel hij met diens zuster gehuwd was. Het is echter aan zijne werktuigkundige uitvindingen, dat STANHOPE zijne vermaardheid heeft te danken. Hij is de uitvinder van de verbeterde drukpers, welke zijnen naam draagt, van den monocordium, (een speeltuig met ééne snaar), van eene rekenmachine, en een dubbel hellend vlak. STANHOPE stierf den 16 December 1816. Onder zijne staatkundige werken noemt men zijn antwoord aan BURKE, getiteld *Reflections on the revolution of France*.

(*Philosophical Transactions*, 1787; *Dictionary of Biography*).

STAPEL, (**JOHANNES BODAEUS A**), een Nederlandsch geneesheer, beroemd als plantenkenner. Hij werd in den aanvang der zeventiende eeuw te *Amsterdam* geboren, waar zijn vader, ENGELBERT STAPEL, als geneesheer practiseerde. Hij voltooide zijne studiën aan de hoogeschool van *Leyden*, waar hij onder de leiding van VORSTIUS lust opvatte voor de beoefening der botanie. In verband met deze wetenschap, legde hij zich toe op 't Grieksch met oogmerk om eene volledige uitgave van de botanische werken van THEOPHRASTUS te bezorgen. Te midden echter zijner studiën en voorbereiding voor dit groote werk, stierf hij in jeugdigen ouderdom, in 1636. Hij liet zijnen vader bouwstoffen genoeg na, om eene uitgave van de tien boeken van THEOPHRASTUS in 't licht te geven, onder den titel *De Historia plantarum*. Dit werk verscheen in 1644 te *Amsterdam*, en geeft blijken van ongemeene vlijt, zijnde welligt de best bewerkte uitgave van THEOPHRASTUS, welke het publiek is aangeboden. Onder het hoofd van iedere plant heeft hij alles gegeven wat daarover bij DIOSCORIDES, PLINIUS en andere schrijvers te vinden is. Behalve van de planten, welke bij de ouden bekend waren, geeft hij eene beschrijving van eenige nieuwe Amerikaansche en Kaapsche gewassen. Onder de laatste is eene soort behoorende tot het geslacht, waaraan LINNAEUS, hem ter eere, den naam van *Stapelia* heeft gegeven. De oorspronkelijke plant werd door STAPEL zelfden *Fritillaria crassa* genoemd. Hij was een botanist van de grootste verwachting, zoo dat zijn dood door zijne tijdgenooten zeer werd betreurd.

(*Biographie universelle*).

STARK, (**WILLIAM**), een Engelsch geneesheer, werd in 1740 te *Birmingham* geboren, en werd voor de geneeskunde opgeleid te *Glasgow*, *Edinburg*, *Londen* en eindelijk te *Leyden*, alwaar hij in 1767 tot doctor in de medicijnen werd bevorderd. In 1769 naar *Londen* terug gekeerd, begon hij, hoofdzakelijk op aanbeveling van PRINGLE en FRANKLIN, eene reeks van proeven te nemen over den diët met betrekking tot de voeding, waarvan het einde treurig was, zonder belangrijke wetenschappelijke uitkomsten te leveren. Ten einde de uitwerking van verschillende hoeveelheden en soorten van voedsel op het menschelijk ligchaam na te gaan, gebruikte hij om de veertien dagen niets anders dan de te voren bepaalde spijzen, zorgvuldig den invloed opteekenende, welken zij op de verschillende functiën van het ligchaam schenen uit te oefenen. Hij begon, bij

voorbeeld, met brood en water, voegde er, in opvolgende tijdperken, suiker, olijfolie en melk bij; vervolgens gebruikte hij onderscheidene soorten van dierlijk voedsel, elk in verschillende hoeveelheden. Zijn laatste plan (toen zijne gezondheid door al deze proeven reeds veel had geleden) was, om de uitwerking van een diët van brood of meel, met honig en een afreksel van thee of rozemarijn gade te slaan. Toen hij hiermede tien dagen had volgehouden, veroorzaakte dit bij hem buikloop en verzwakking. Om zulks tegen te gaan nam hij toevlugt tot een diët uit niets anders bestaande dan brood, kaas en een afreksel van rozemarijn. Dit deed een geheel tegenovergestelden staat der ingewanden ontstaan, en werd spoedig gevolgd door binnenkoorts, versterking van den algemeenen gezondheidstoestand in 't algemeen en ontsteking des darmkanaals, waaraan hij, na eene hevige ongesteldheid van vijf dagen, stierf. Dr. STARK had gedurende zeven maanden de bovengenoemde proeven genomen. Indien hij ze gedurende even zoo vele jaren had kunnen nemen, zou zulks tot eenige belangrijke uitkomsten hebben kunnen leiden. Zijne werken werden door Dr. J. CARMICHAEL SMYTH, in 1788, in één deel folio te *Londen* uitgegeven: zij bevatten het Dagboek zijner proefnemingen en zijne klinische en anatomische waarnemingen, welke van zijne scherpzinnigheid getuigen.

(*Penny Cyclopaedia*).

STEELE, (**RICHARD**), een voornaam Iersch tooneeldichter en prozaschrijver, werd in 1671 te *Dublin* geboren. Zijn vader, geheimschrijver van den hertog van Ormond, zond hem als student naar *Oxford*. Naderhand diende hij als vaandrig in de lijfwacht, en trok in 1702 de aandacht van het publiek als schrijver van het blijspel *The funeral or Grief à-la-mode*, dat grooten opgang maakte. Hierop volgden *The tender husband* en *The lying lover*, die mede gunstig werden ontvangen. In 1709 begon hij *The Tatler* (snapper), het eerste tijdschrift der Engelsche letterkunde in den vorm van korte vertoogen. Kort daarna werd hij commissaris van het zegelkantoor. In 1711 begon hij, gemeenschappelijk met ADDISON, *The Spectator*, en in 1713 *The Guardian*. In dit jaar verloor hij zijn ambt als commissaris, maar werd voor *Stockbridge* in *Hampshire* tot lid van het Huis der Gemeente verkozen, waaruit hij weldra werd geweerd, om het schrijven van twee vlugschriften (*The Englishman* en *The Crisis*) over de opvolging der kroon van En-

geland, welke men voorgaf beleedigende uitdrukkingen voor de regerende familie te bevatten.

Na de troonbeklimming van GEORGE I, in 1715, werd STEELE benoemd tot opzigter der koninklijke stallen te *Hampton-court*, en tot ridder verheven. Hij ging voort met het schrijven van staatkundige artikelen over de gebeurtenissen des tijds; maar door eene verkwistende leefwijze en eenige ongelukkige speculatiën had hij in zijne laatste dagen tegen armoede te kampen. Hij verloor in 1719 ongeveer 10,000 Pst. door de intrekking van het patent als bestierder van het koninklijk gezelschap van tooneelspelers. In 1722 werd zijn blijspel *The Conscious lovers* opgevoerd. Eenigen tijd vóór zijnen dood betrof hij zijn buitengoed te *Llangunnor* nabij *Caermarthen* in *Wallis*, waar hij den 1 September 1729 overleed. De werken van STEELE onderscheiden zich door eenen stijl, die met de gemakkelijkheid van het gemeenzaam geprek eene groote zuiverheid van taal vereenigt; alsook door vinding en oordeel, blijkende uit de keus en de afwisseling in het behandelen van zijn onderwerp, en boven alles door de fijne en Horatiaansche satyre, die, zich uitdrukkende in eenen toon van speelsche schalkheid en door middel van leenspreuken en karakterschildering nooit regtstreeks op personen doelende, den smaak vormde en de zeden verbeterde van zijne tijdgenooten, die het lezen zijner werken als eene aangename tijdskorting beschouwden.

(CHALMERS'S *Biographical Dictionary*).

STEEN, (JAN), een der beroemdste schilders der Nederlandsche schilderschool, werd in 1636 te *Leyden* geboren. Zijn vader was een brouwer, die, ziende dat hij schilder wilde worden, hem in de leer deed bij NICOLAAS KNUPFER, een' verdienstelijk Duitsch kunstenaar, destijds te *Utrecht* woonachtig. Vervolgens oefende hij zich onder JAN VAN GOVEN, die zoo zeer met zijne vrolijke inborst en zijne talenten als schilder was ingenomen, dat hij hem zijne dochter MARGARETA ten huwelijk gaf. Schoon JAN STEEN spoedig bekend stond als een vernuftig schilder, won hij echter niet genoeg om in de behoeften van zijn gezin te voorzien, wijl hij veel tijd aan zijne schilderijen besteedde, en nog meer om de herbergen te bezoeken. Zijn vader zette hem daarom in eene brouwerij te *Delft*, welke hem een ruimer inkomen beloofde; doch door zijne zorgeloosheid liep de boel weldra zoodanig in het riet, dat de nood hem dwong weder het penseel op te vatten.

Na verloop van eenigen tijd zette hij, met hulp zijner bloedverwanten, eene herberg op, welke aanvankelijk door vrolijke gasten druk bezocht werd, doch hem tevens in de verzoeking bragt, om aan zijne ongeregelde wijze van leven den ruimen teugel te vieren. De tooneelen, waarvan hij hier getuige was, bragt hij meesterlijk op het doek. Niemand zijner tijdgenooten overtrof hem in naïviteit van compositie, in de uitdrukking en het karakter zijner figuren, en de schrandere verdeeling van licht en bruin. In geestigheid, humor en vinding overtreft JAN STEEN alle andere Nederlandsche schilders, die huisselijke tafereelen hebben geleverd. Soms waagde hij zich aan geschiedkundige onderwerpen, zoo als *Mozes op de rots slaande*, waarin hij echter minder gelukkig was. Ook schijnt het, dat hij het portret-schilderen beproefde.

Daar JAN STEEN de beste klant aan zich zelfen had, en men de spreuk van *De waard in de drie masten, is eer dronken dan zijn gasten* op hem in vollen nadruk kon toepassen, moest hij spoedig de herberg weder verlaten. Inmiddels kwam zijne huisvrouw te sterven, die hem zes kinderen naliet, en nu huwde hij kort daarop MARRETJE HERCULENS, die, koopmanschap drijvende met schapekopjes en schapepootjes, een stuivertje verdiende, maar hem tevens ook twee kinderen medebragt. Doch had hij veel eijeren, hij maakte veel doppen. «En wat de vrouw met op de markt «zitten won, was somwijlen al verteerd «eer zij thuis kwam; want hij kon uit «de klucht wel een ketel met schaapskopjes «en schapenpootjes laten koken en van «zijne jongens opsmullen, ja kon daar «hartelijk bij gaan zitten lagchen, als hij «zoo veel kakebeenen aan 't gaan geholpen had, of zag hoe de een den ander «in 't eten de loef afsnee, of een lekker «beetje ontsnapte, en dus schoot er van «zijn vrouws koopmanschap niet veel over, «die derhalve deze nering weldra liet «varen.» JAN STEEN stierf in 1689, zijn gezin in de uiterste armoede nalatende. Zijne kunstbroederen bestelden hem ter aarde, en vervaardigden voor hem dit grafschrift:

Deze steen dekt JAN STEEN,
Van de kunstnaren geen
Zoo geestig in 't schilderen;
Zijn penseelkonst berucht,
Toont, hoe menschen de tucht
Ontwend, steeds verwilderen.

De kunstwerken van JAN STEEN, die hem gedurende zijn leven weinig opbragten, stegen spoedig tot eenen hoogen prijs, en worden nog steeds ongemeen duur betaald. Zijne teekeningen zijn schaarsch.

Ook etste hij eenige prenten, die insgelijks zelden voorkomen.

(Houbraken, *Levens der Ned. Konst-schilders*; J. IMMERZEEL Jr., *De levens der Hollandsche en Vlaamsche konst-schilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters*; *Conversations-Lexicon*).

STEENWIJK, (HENDRIK), de Oude, een beroemd Nederlandsch perspectief-schilder, werd in 1550 te *Steenwijk* geboren. Hij oefende zich onder zijnen vader, (die in de bouw- en schilderkunst zeer bedreven was), en daarna onder JAN DE VRIES. Even als zijn meester schilderde hij kerken en andere gebouwen, doch overtrof al zijne tijdgenooten in waarheid, keurigheid, doorschijnendheid en netheid. Zijne geliefdste onderwerpen waren binnengezichten van prachtige Gothische tempels en kloosters, vooral bij donker wanneer zij verlicht waren door toortsen en waskaarsen. Hij was een uitgeleerd meester in het chiaroscuro; zijn licht en schaduw zijn met het schranderst oordeel aangebragt. De weerkaatsingen zijner lichten zijn fraai, en elke kolom, ieder lijstwerk en andere deelen der Gothische bouwkunst zijn met volkomene waarheid en naauwkeurigheid voorgesteld. Zijne schilderstukken werden gewoonlijk door BREUGHEL, VAN TULDEN en andere voornamen kunstenaars met beelden versierd. De oorspronkelijke werken van STEENWIJK zijn ongemeen zeldzaam en door geheel *Europa* hoog geschat. Ter vermijding der oorlogsrampen verliet hij het vaderland, en zette zich te *Frankfort* aan den *Main* neder, alwaar hij in 1604 overleed. Hij had bekwame leerlingen, zoo als de beide NEERs, vader en zoon en zijn' eigen zoon HENDRIK. Het Louvre-Museum te *Parijs* bezat van STEENWIJK den Ouden twee schilderijen, die in 1815 aan *Pruissen* werden terug gegeven. De eerste stelt voor een Gothisch gebouw, waarin hij eene episode uit den Gouden ezel van APULEJUS heeft geschilderd, en de tweede, het inwendige eener gevangenis, alwaar men een' engel den apostel PETRUS ziet bevrijden.

(*Biographie du royaume des Pays-Bas*; *Penny Cyclopaedia*).

STEENWIJK, (HENDRIK), de Jongere, de zoon des voorgaanden, werd in 1589 te *Amsterdam* geboren. Hij volgde den stijl zijns vaders, die zijne vorming zeer ter harte nam. Bevoegde kunstregters oordeelen, dat hij dikwijls zijnen vader evenaarde, en soms zelfs overtrof. Zijn vriend VAN DIJK, voor wien hij menigmaal bouwkunstige en perspective achtergronden schilderde, haalde hem over *Engeland* te bezoeken, en bragt hem aan het hof van

II.

KAREL I, waar hij alle aanmoediging vond om zijne talenten verder te ontwikkelen. Bij een gunstig onthaal, kreeg hij handen vol werk, hetwelk onbekrompen werd beloond. Hij stierf in jeugdigen ouderdom te *Londen*, doch het is onzeker in welk jaar. Zijne weduw, die door hem in de schilderkunst was ingewijd, keerde naar *Amsterdam* terug, en oefende aldaar hare kunst uit; hare werken werden zeer geacht en gereedelijk voor hooge prijzen gekocht.

(*Penny Cyclopaedia*).

STERNE, (LAURENCE), een geestig Engelsch schrijver, werd den 24 November 1713 te *Clonmel* in *Ierland* geboren, waar zijn vader (een luitenant) eenige dagen te voren met het regiment bij het welk hij diende was aangekomen. Nog een knaapje zijnde viel hij te *Animo* door een molenrad terwijl de molen in beweging was, en bleef onbezeerd. De zaak is ongeloofelijk, doch voor waar erkend door honderden lieden, die hem kwamen zien. In 1732 begaf STERNE zich naar *Cambridge*, om zich in de godgeleerdheid te oefenen. Door tusschenkomst van zijnen oom, kreeg hij de predikantsplaats te *Sutton* en later ook nog die te *Stillington*, alsmede eene prebende bij de hoofdkerk te *York*, waar hij in 1741 eene dame huwde, wier naam niet bekend is, maar die hem eenig vermogen aanbragt. In 1760 gaf hij de beide eerste deelen uit van een' roman getiteld *The life and opinions of Tristram Shandy*; de overige verschenen in 1761, 1762, 1765 en 1767. Deze roman is in bijna alle beschaaft talen overgezet, en vloeit over van eene menigte luimige en aandoenlijke trekken, welke men allerwegen in zijne schilderijen van tooneelen en karakters uit het huisselijk leven aantreft. Een bejaard landedelman, die daarin de hoofdrol speelt, ontwikkelt zijne zonderlinge denkbeelden, welke hij bij de opvoeding van zijnen zoon in beoefening brengt. Ook ontbreekt het in dit werk niet aan schrandere opmerkingen omtrent het menschelijk hart; kortom, alles te zamen vormt een zoo bont geheel als men welligt in geene andere taal aantreft. Eenige jaren later deed hij eene reis op het vaste land, welke aanleiding gaf tot het schrijven zijner *Sentimental journey through France and Italy*, waarin de bevalligste schalkachtige luim en de teederste aandoeningen elkander afwisselen. Hij stierf den 18 Maart 1768 te *Londen* aan de toring, meer schulden dan vermogen achterlatende. Behalve de reeds genoemde werken, schreef hij eenige Leerredenen, die insgelijks van zijnen luimigen en geestigen schrijftant getuigen. Zijne onkiesche

heid echter, dubbel te betreuren in eenen geestelijke, verdient strenge berisping.

(*Penny Cyclopaedia*; NIEUWENHUIS, *Woor-denboek van kunsten en wetenschappen*; FERRIAR, *Illustrations of Sterne*).

STEVIN, (SIMON), een beroemd wiskunstenaar, werd omtrent het midden der zestiende eeuw te Brugge geboren. Hij was de leermeester van prins MAURITS, en deed veel ter verbetering onzer zeeweringen, welke aan zijn toezicht werden toevertrouwd. Hij was tevens de uitvinder van den zeilwagen, waarvan men zich soms langs het zeestrand bediende. In den herfst van het jaar 1600 deed prins MAURITS daarmede, in gezelschap van acht en twintig der aanzienlijkste personen, eenen togt van *Scheveningen* naar het dorp *Petten*, dat men binnen den tijd van twee uren bereikte. Uit kortswijl stuurde MAURITS eens onverwacht den wagen van het strand in zee, tot grooten schrik der aanwezigen; doch met eene ligte wending van het roer, snelde het voertuig weder langs het strand voorwaarts. In het begin dezer eeuw vertoonden men nog te *Scheveningen* de overblijfselen van dezen zeilwagen. STEVIN het nut bevroedende, hetwelk uit de zoogenaamde decimaal-rekening voor den handel en de samenleving kon voortvloeijen, indien men haar op het muntwezen en de maten en gewigten toepaste, preees dit stelsel in allen deele aan. Ook was hij grondig ervaren in de Latijnsche en Fransche talen, maar vooral in onze moedertaal, die hij zelfs boven het Grieksch roemde. Onze keurige DE DEKKER zwaait STEVIN, wegens zijne voorliefde voor onze rijke moedertaal, waarin hij eenige wiskundige werken uitgaf, den volgenden lof toe:

Zijn faam en glorie streeft ver boven alle wolken;
Niet omdat hem in top de wiskunst was bewoond,
Maar omdat hijze braaf in 't Duitsch (1) heeft uitgerust,
Tot eer der Duitsche taal, tot eer der Duitsche volken.

SIMON STEVIN overleed in 1635, nalatende den roem, van door zijn schrander oordeel aan de wiskundige wetenschappen belangrijke diensten bewezen te hebben.

(Professor J. P. VAN CAPPELLE, *Het leven en de verdiensten van Simon Stevin*; *Biographie du royaume des Pays-Bas*; *Penny Cyclopaedia*).

STILLING, (JUNG JOHANN HEINRICH), een beroemd Duitsch pietist, werd in 1740 in het Hanoversch bergstadje *Gründ* geboren. Zijn vader, WILHELM JUNG, een kolenbrander, bestemde hem ook voor dit beroep, doch door samenloopende omstandigheden, werd hij bij een kleermaker in de

leer besteld. Deze bezigheid verwisselde hij echter weldra met die van hulponderwijzer in eene school; maar hier gevoelde hij zich geenszins op zijne plaats, en keerde tot het kleermaken terug. Daar men echter de ongemeene ontwikkeling zijner verstandelijke vermogens op prijs stelde, vertrouwde men hem, als privaat-onderwijzer, de opvoeding van eenige voorname jonge lieden. Een weinig bespaard hebbende, ging hij naar *Straatsburg*, en studeerde in de medicijnen. Hier werd hij bekend met GÖTHE, die veel behagen in hem vond, en in zijne *Dichtung und Wahrheit* het karakter van STILLING op onderscheidene plaatsen met het vuur der vriendschap heeft geschilderd. Op aandrang van GÖTHE, aan wien hij zijne lotgevallen dikwijls had verhaald, schreef STILLING zijne eigene levensbeschrijving. STILLING practiseerde eenigen tijd als geneesheer te *Elberfeld*. In 1778 werd hij professor aan de Kameral-school van *Lautern*, in 1787 aan die van *Marburg*, en in 1803 beriep men hem naar *Heidelberg*. Hij stierf in 1817. Als geneesheer was hij beroemd voor de oogziekten, en men wil, dat hij meer dan 2000 personen van hunne oogkwalen heeft genezen. Als schrijver was hij bij het volk geliefd, vooral bij de secte der pietisten, die hem groote genegenheid toedroeg. De hoofdtrek van zijn karakter was een onwankelbaar en innig geloof in God en eene onmiddellijke tusschenkomst der Voorzienigheid, om het wezenlijk kwade te verhoeden. Het meest beroemde zijner werken is de *Theorie der Geisterkunde*, welke in onderscheidene hedendaagsche talen is overgebragt. Eene volledige uitgave zijner werken verscheen in 1835 te *Leipzig* in 13 deelen 8vo, bezorgd door Dr. J. GROLLMANN.

(STILLING, *Lebensgeschichte*; GÖTHE, *Dichtung und Wahrheit*; *Conversations-Lexicon*).

STJERNSTOLPE, (JONAS MAGNUS), een uitstekend Zweedsch schrijver en dichter, werd den 8 December 1777 in de parochie van *Stenquista*, in de provincie *Sundermanland*, geboren. Zijne ouders waren achtenswaardige lieden, maar zoo arm, dat zij bijkans niets voor zijne opvoeding konden doen. Hoogst waarschijnlijk zouden dus zijne talenten in het duister zijn gebleven, zoo niet zijne ongewone begaafdheid de aandacht had gewekt van den baron FLETWOOD en eenige zijner vrienden, die hem naar *Strengnäs* ter schole zonden, en vervolgens naar *Upsala*, om zijne studiën te voltooijen. Om genoegzaam in zijne behoeften te voorzien gaf hij lessen, en vertaalde romans voor boekverkoopers. In 1802 kwam hij als opvoeder in de familie

(1) Duitsch beteekent hier Nederduitsch.

van den koopman BESKOW, wiens zoon BERNHARD zich als dichter heeft onderscheiden, en sommige van STJERNSTOLPE's nagelaten werken, met eene belangrijke levensbeschrijving van den auteur, uitgegeven. Daarna werd hij geplaatst op een landsbureau (de *Krigs-Expedition*), en wijdde verders zijne vele vrije uren aan zijne geliefde letterkundige studiën. BESKOW intusschen den toestand van STJERNSTOLPE willende verbeteren, bood hem eene plaats op zijn eigen kantoor aan tegen een salaris het dubbel bedragende van hetgeen hij toen genoot; doch hij weigerde dit welgemeend aanbod, zeggende, dat hij liever water dronk en verzen schreef dan wijn en boekhouden. Zijne uitmuntende vertalingen van *Don Quixote*, *Oberon*, eenige verhalen van VOLTAIRE, POPE's *Rape of the Lock* en de *Aeneis* van Blumauer hadden eenen gunstigen invloed op de Zweedsche letterkunde. Onder zijne oorspronkelijke werken telt men eene dramatische volks-overlevering, getiteld: *Lunkentus*; de *Argonauten*, en zijne luimige vertellingen in poëzij.

Niettegenstaande zijnen beslistten smaak voor werken van verbeelding, boert, scherts en luim, beoefende hij met den besten uitslag de wis-, sterre-, natuur- en aardrijkskunde. Volgens zijn levensbeschrijver BESKOW, ontwikkelde hij ook in zijne gesprekken het grootste contrast; want van de vrolijkste en luimigste beuzelingen ging hij ongemerkt tot de ernstigste onderwerpen over. Ook bezat hij in eene hooge mate het talent, om voor de vuist te spreken. Het kostte hem geene inspanning, om zijne vrienden eenen ganschen avond door eenen aanhoudenden stroom van vernuft en welsprekendheid bezig te houden. Deze boeiende hoedanigheden en de aantrekkelijkheid van zijn persoonlijk karakter, zijne openhartigheid en onbaatzuchtigheid deden hem door allen zoeken, die zich in kunst en letteren onderscheidde, weshalve men van hem zeide, dat hij niet alleen door geheel Zweden bekend was, maar bijkans met allen in vriendschap leefde. Hij weigerde standvastig van eenig letterkundig genootschap lid te worden, wijl hij van deze soort van inrigtingen geen hoog denkbeeld koesterde. Hij onderhield eene zeer uitgebreide briefwisseling, welke dezelfde kenmerken droeg als zijne conversatie. Hij was aan eene vertaling van ARIOSTO begonnen, toen hij den 17 September 1831 aan eene beroerte overleed.

(BESKOW, *Minnesteckning*).

STOFFLER, (JOHANN), een beroemd Duitsch sterrekundige, werd den 10 December 1452 te Justingen in Wurtemberg geboren.

Hij werd als professor in de wiskunde aan de hoogeschool van Tübingen beroepen, alwaar hij de wis-, sterre- en aardrijkskunde onderwees. Hij kreeg vele leerlingen, die hem hoogschatteden, onder anderen, MELANCHTON en SEBASTIAAN MUNSTER. In 1530 deed hij eene reis naar Weenen, om aldaar bij de inhuldiging van eenen professor in de wiskunde tegenwoordig te zijn. Volgens MELCHIOR ADAM stierf hij den 16 Februarij des volgenden jaars te Blaubeuern aan eene besmettelijke ziekte, in den ouderdom van negen en zeventig jaren. De uitvaart van STOFFLER werd met groote pracht gevierd, en zijne grafstede met zijne beeldtenis versierd.

Volgens de gewoonte van de sterrekundigen dier eeuw, besteedde STOFFLER veel tijd aan de berekening der tafels van den dagelijkschen loop der planeten (ephemeriden). Hij maakte een werktuig om de hoogte der zon of sterren te meten (astrolabium), waarvan hij zelf in eene zijner verhandelingen eene beschrijving geeft; tevens spreekt hij van een werktuig, om door het nemen van zonshoogte het uur van den dag te bepalen. STOFFLER, zich ook aan sterrewigchelarij overgeevende, voorspelde in de ephemeriden voor het jaar 1524, dat, ten gevolge van de ontmoeting der grootere planeten in de maand Februarij, er eene overstroming zou plaats hebben, welke voor het menschedom noodlottig zou zijn. Vele lieden, die aan deze voorspelling geloof hechtten, beraamden maatregelen, om zich zelve te redden. Opmerkelijk is het, dat, hoewel zijne voorspelling door de uitkomst werd gelogenstraft, STOFFLER de sterrewigchelarij geenszins vaarwel zeide, en dat de verkoop zijner ephemeriden hierdoor niet het minste leed. Zijne ephemeriden verschenen regelmatig van 1500 tot 1531. Ook trachtte STOFFLER de Juliaansche tijdrekening te verbeteren, en stelde voor, om in een jaar tien dagen weg te laten, ten einde de opvolgende dagen met den stand der zon in de ecliptica te doen overeenkomen. Men wil dat hij zijn ontwerp aan den raad van het Lateraan aanbod, doch dat hetzelfde werd van de hand gewezen.

(*Penny Cyclopaedia*).

STOW, (JOHN), een bekend Engelsch geschiedschrijver en oudheidkenner, werd omtrent het jaar 1525 te Londen geboren. Zijn vader, een lakenkooper en kleermaker, zette zich later in Cornhill neder, hetgeen waarschijnlijk aanleiding heeft gegeven, dat sommigen deze parochie als de geboorteplaats van JOHN STOW beschouwen. De jonge stow werd insgelijks kleermaker. Omtrent zijn veertigste jaar

leide hij naald en schaar neder, om zich geheel aan de beoefening der geschiedenis en oudheidkunde te kunnen toewijden. De aartsbisschop PARKER en de graaf VAN LEICESTER waren zijne beschermers. Zijne beide hoofdwerken *A Survey of London* en *Annals of this Kingdom* worden door zijne landgenooten naar waarde geschat. Het harde lot van stow in zijnen ouderdom is wel bekend. De onvermoeide en schrandere navorscher der Britsche oudheden en getrouwe beschrijver der zeden en gewoonten van zijn' eigen tijd, was letterlijk genoodzaakt zijn brood te bedelen. STRYPE, in eene wel bewerkte levensbeschrijving van stow, geeft den inhoud op van eenen brief van JACOBUS I, gedagteekend den 8 Mei 1603, waarin aan stow de vrijheid wordt verleend, om door geheel het rijk vrijwillige giften van het volk in te zamelen. Daarin wordt onder anderen gezegd: «Uit hoofde dat «stow, ten dienste van het vaderland en «de nakomelingschap, al zijne vlijt en «werkzaamheid heeft besteed om aan de «geschiedenis of de kronijk alle dingen «over te leveren, welke der herinnering «waardig zijn, en gedurende de laatste «vijf en veertig jaren zijn voorgevallen «tot laatstleden kerstijd, behalve zijne «grootte moeite en zorg besteed aan zijn «boek *Survey of London* genoemd, waar- «aan hij acht jaren arbeidde, om uit «oude oorkonden bouwstoffen op te del- «ven, alsmede omdat hij onze gunst «heeft verzocht en zijne vroegere bestaan- «middelen mist, zich alleen toewijdende «aan de dienst en het welzijn van het «vaderland, verleenende wij aan hem of «zijnzen plaatsvervuller, den houder de- «zes, om gedurende een jaar aalmoezen «en liefdadige giften van alle lieden in «de opgenoemde graafschappen en steden «te vragen, te verzamelen en te ontvan- «gen, wordende aan de overheden bevo- «len, om, wanneer stow of zijn gevol- «magtigde in eenige harer kerken of op «andere plaatsen verschijnt, om liefdega- «ven te vragen en in te zamelen, hem «dit ongestoord en onverlet toe te staan.»

Stow stierf aan het graveel, den 5 April 1605, en werd in de parochie-kerk van *St. Andrew Undershaft* begraven, waar, te zijner eere, een gedenkteeke, met zijne beeldtenis prijkende, door zijne weduw is opgericht. STRYPE zegt, dat hij vier dochters naliet, doch, zoo ver men weet, geene zoons.

(Mr. CORNEY'S *Curiosities of literature illustrated*).

STRABO, een Grieksch aardrijksbe-
schrijver, werd vóór de Christelijke jaar-

telling te *Amasia* in *Cappadocië* geboren; doch de juiste tijd zijner geboorte is onbekend. Zijne moeder was de kleindochter van LAGETAS, een' der beide zonen van DORYLAUS, een' bekwaam krijgsbevelhebber, in dienst van MITHRIDATES EVERGETES. Men kent zijn' vader niet, en meent, dat zijn naam STRABO de geslachtsnaam is van POMPEJUS STRABO, den vader van POMPEJUS den Grooten, waaruit men gist, dat hij van vaders zijde eenigermate verwant was aan het geslacht van POMPEJUS. STRABO ontving eene zorgvuldige opvoeding, en genoot het onderwijs van voorname wijsgeeren. Hij bezocht vele oorden, en verwierf alzoo eene groote kennis van landen en volken. Zijn werk over de aardrijkskunde, in zeventien boeken, plaatst hem aan het hoofd der oude aardrijksbeschrijvers, en bevat daarenboven vele wetenswaardige zaken, welke niet uitsluitend tot het gebied der aardrijkskunde behooren. In HOFFMANN'S *Lexicon bibliographicum*, vindt men een uitvoerig bericht van de uitgaven, vertalingen en onderscheidene geschriften ter opheldering van STRABO'S onschatbaar werk.

(HEEREN, *De fontibus geographicorum Strabonis*).

STRADA, (FAMIANO), een verdienstelijk geschiedschrijver en Latijnsch dichter, werd in 1572 te Rome geboren. Hij trad in de orde der Jezuïten, en werd professor in de redekunst aan het Gregoriaansch collegie te Rome, waar hij het grootste gedeelte zijns levens doorbragt, en in 1649 overleed. Hij schreef *Prolusiones* of Latijnsche verhandelingen over de welsprekendheid en letterkunde, die in zijnen tijd de algemeene goedkeuring wegdroegen. Doch het werk, waardoor STRADA zich het meest heeft bekend gemaakt, voert ten titel: *De Bello Belgico ab excessu Caroli V ad annum 1590*, behelzende eene geschiedenis van den opstand en oorlog der Nederlanden tegen Spanje, hetwelk hij in 't Latijn schreef, nagenoeg in denzelfden tijd toen BENTIVOGLIO deze geschiedenis in 't Italiaansch zamenstelde. STRADA bragt zijn verhaal tot het jaar 1590, hetwelk door twee andere Jezuïten DONDINI en GALLUZZI tot op het twaalfjarig bestand (1609) werd vervolgd. Hunne bewerking blijft echter in stijl verre beneden dien van STRADA. Het schijnt dat STRADA dit werk op begeerte van het geslacht van FARNESE ondernam, hebbende een van deszelfs leden ALESSANDRO FARNESE, hertog van Parma, zich als opperbevelhebber der Spaansche legers in dezen oorlog beroemd gemaakt. De geschiedenis van STRADA is geenszins zonder verdien-

sten, schoon men ligtelijk bevroedt, dat zij niet met de vereischte onpartijdigheid is behandeld. Zijn mededinger, de kardinaal BENTIVOGLIO, was insgelijks ter gunste van het Katholieke Spanje gestemd en tegen de Protestantsche Nederlanders, maar geeft echter blijken van meerdere vrijzinnigheid. Het werk des kardinaals wordt dan ook algemeen boven dat van den Jezuit gesteld.

(*Penny Cyclopaedia*).

STRADELLA, (**ALESSANDRO**), een in de muzikale geschiedenis beroemd componist, werd omtrent het midden der zeventiende eeuw te *Napels* geboren. Zijne werken, die zich meestal in het Britsch Museum en in de boekerij der Christchurch te *Oxford* bevinden, zijn hoofdzakelijk van gemengden aard, bestaande in aria's, duetten, cantaten, madrigals, enz. Zijne dramatische compositiën bestaan slechts uit een oratorium en eene opera. Het eerste — *San Giovanni Battista* — wordt hoogelijk geprezen door *Dr. BURNBY*, die in het vierde deel zijner algemeene geschiedenis der muziek een duet als proeve van het geheel heeft opgenomen; doch in de *Fitzwilliam Music* komt een quintet van hem voor, dat meerdere verdiensten bezit. Het schijnt onbetwistbaar, dat de beoefening zijner werken grootelijks tot de vorming en den smaak van onderscheidene verdienstelijke componisten heeft bijgedragen; men noemt onder anderen *PURCELL*, *CLARI*, *STEFFANI*, *A. SCARLATTI* en *PERCLOSI*, en deze laatste alleen is genoeg om hem eenen duurzamen naam te verzekeren.

De persoonlijke geschiedenis van **STRADELLA** is zoo belangwekkend, zoo romantisch, dat eene korte schets daarvan hier niet als opgedrongen zal beschouwd worden. Voor eenigen tijd heeft men zelfs in *Frankrijk* eenige fragmenten uit zijne levensgeschiedenis in eenen dramatischen vorm ten tooneele gebracht.

STRADELLA was niet schoon, maar opmerkelijk wegens de juiste evenredigheid der onderscheidene deelen zijns ligchaams, opmerkelijk wegens zijn vernuft en beschaafde manieren, en dit alles, gevoegd bij zijnen overheerlijken stijl van zingen, maakte zijn gezelschap in de hoogste kringen allerbegeerlijkst. Te *Venetië* werd hij door een' edelman dringend uitgenoodigd, om eene jeugdige dame van hooge geboorte, *HORTENSIA* geheeten, onderrigt te geven. De uitstekende begaafdheid en hoedanigheden van den meester betooverden zoodanig de adellijke jonkvrouw, dat zij, in weerwil van haren rang, met **STRADELLA** heimelijk *Venetië* verliet. De

beide geliefden vlugten naar *Rome*, waar zij zich door het huwelijk aan elkander verbonden. De familie van *HORTENSIA*, barstende van spijt en woede, zond twee moordenaren af, om den onbeschaamden minnaar uit den weg te ruimen. De moordenaren het gelukkige paar in de kerk van *San Giovanni Laterano* vindende, besloten hun voornemen bij het eindigen van de dienst, onder begunstiging der duisternis, te volvoeren. Terwijl zij dit gunstig oogenblik afwachtten, hoorden zij den toonkunstenaar zingen, en werden door de lieflijkheid zijner stem, en de tooverklanken, welke zij voortbragt, zoodanig getroffen, dat zij hun afschuwelijk plan lieten varen. **STRADELLA** hiervan onderrigt, vlugtte met zijne schoone echtgenoot naar *Turin*, waar zij door twee andere moordenaren werden vervolgd. En alhoewel de hertogin van *Savoyë* hen onder hare bescherming nam, en in haar paleis huisvestte, werd **STRADELLA** onverhoeds overvallen, en ontving drie dolksteken in de borst. De moordenaren vonden eene schuilplaats in het hotel van den Franschen afgezant, die weigerde hen uit te leveren. De wonden, hoewel gevaarlijk, bleken niet doodelijk te zijn. Er verliep echter een jaar voordat de lijder volkomen hersteld was. **STRADELLA** vleide zich nu, dat men niet andermaal een' aanslag op zijn leven zou beproeven; doch de verfoeilijke *Venetiaan* wachtte slechts op eene betere gelegenheid, om zijne onleschbare wraakzucht te bevredigen. **STRADELLA**, naar *Genua* uitgenoodigd om eene opera te componeren, ging met zijne vrouw derwaarts. Hun vijand, hiervan onderrigt, zond zijne sbirren op hen af; zij drongen in hunne binnenkamer, en vermoordden de beide echtgenooten. Dit voorval had, volgens *WALTHER*, (in zijn *Lexicon*) plaats in het jaar 1670; doch *Dr. BURNBY* toont aan, dat zulks eenige jaren later moet zijn voorgevallen.

(*Dr. BURNBY's General history of music*).

STRAFFORD, (**THOMAS WENTWORTH**, Graaf **VAN**), een uitstekend staatsman en minister, de oudste zoon van *Sir WILLIAM WENTWORTH*, werd den 13 April 1593 te *Londen*, in de *Chancery-lane*, geboren. Hij studeerde te *Cambridge*, en besteedde zijnen academie-tijd met vrucht. *Sir GEORGE RADCLIFFE* zegt ons, dat **STRAFFORD** de voortreffelijkheid, welke hij in het spreken en schrijven bezat, verwierf eerstelijk door het lezen van beroemde Fransche, Engelsche en Latijnsche schrijvers, en het naauwkeurig opmerken hunner uitdrukkingen; ten tweede door welsprekende mannen te hooren, aan wier leeredenen en

redevoeringen hij een aandachtig oor verleende; ten derde door reeds vroegtijdig zijne brieven, over welk onderwerp dan ook, met de meeste zorg op te stellen; doch boven alles had hij eene natuurlijke vlugheid van geest en verbeelding, met een helder oordeel en veel oefening, zonder al hetwelk hij nimmer die groote volkomenheid zou bereikt hebben, welke men in hem bewonderde. «Ik heb,» voegt Sir GEORGE er bij, «eene regel van hem geleerd, welken ik waardig acht te vermelden. Wanneer hem eene fraai gestelde redevoering of verhandeling over een zeker onderwerp of vraagpunt in handen kwam, schreef hij een vertoog over dezelfde zaak, las vervolgens het boek, vergeleek het zijne met dat van den schrijver, en teekende zowel zijne eigene gebreken als de verdienstelijkste plaatsen van het oorspronkelijke werk aan, ten einde daaruit voor zich zelve het meeste nut te trekken.»

In 1621 tot een' der vertegenwoordigers van het graafschap York gekozen, was hij gedurende eenige jaren een groot voorstander van de zaak des volks, en werd zelfs in de gevangenis geworpen, omdat hij weigerde aan eene gedwongene leening deel te nemen. Doch zijne schijnbare vaderlandsliefde sproot eerder voort uit haat tegen BUCKINGHAM dan uit overtuiging, en was niet tegen omkoopning bestand. Zijn afval werd beloond met den titel van baron en burggraaf en de waardigheden van geheimraad en president van den raad van het Noorden. In deze laatste betrekking handelde hij met de grootste gestrengheid en willekeur. In 1632 vertrok hij als stedehouder naar Ierland, en regeerde aldaar als een dwingeland. In één opzigt bewees hij Ierland eene weldaad. Op eigen kosten zaaide hij eene goede hoeveelheid vlaszaad, dat het gebruikelijke verre in hoedanigheid overtrof. De eerste oogst gelukkig uitvallende, offerde hij het volgende jaar 1000 Pst. aan deze onderneming op, liet eene menigte weefgetouwen in gereedheid brengen, ontbood werklieden uit Frankrijk en Vlaanderen, en zond een schip, bevracht met Iersch linnen, naar Spanje. Op deze wijze kwamen de linnenfabrieken in Ierland tot stand, waardoor hij eenigermate zijne voorspelling vervulde, dat hij Ierland tot zegen zou verstrekken. In 1639 Engeland bezoekende, werd hij met de ridderorde van den kousenband en den titel van graaf van STRAFFORD vereerd. Hij betoonde zijne dankbaarheid door koning KAREL I tot strenge maatregelen aan te zetten. Doch zijn val was nabij. In 1640 werd hij door Mr. RYM bij het Huis der

Gemeenten van de misdaad van hoog verraad tegen het volk beschuldigd, en den 22 Maart 1641 te regt gesteld. Hij verdedigde zich met eene welsprekendheid en standvastigheid eener betere zaak waardig. Geen zedelijke twijfel bestond er ten opzichte zijner schuld, maar de wettige bewijzen daarvoor waren gebrekkig. Hij werd ter dood veroordeeld, en den 12 Mei 1641 op Tower Hill onthoofd. Van den Tower naar de gerechtsplaats gaande, waren zijn tred en zijne houding eerder die van een' opperbevelhebber aan het hoofd van een overwinnend leger, dan van een' veroordeelde, die de doodstraf moest ondergaan.

(STRAFFORD'S *Letters and dispatches*; *Cabinet Cyclopaedia*; *Lives of eminent British statesmen*; LALLY-TOLENDAL, *Vie du comte de Strafford*).

STRUENSEE, (JOHANN FRIEDRICH, Graaf), staatsdienaar van den koning van Denemarken, bekend door zijne ongewone verheffing tot rang en magt, en meer nog door zijnen plotseligen val, werd den 5 Augustus 1737 te Halle aan de Saale geboren, waar zijn vader professor was in de theologie. Zijne moeder was de eenige dochter van JOHANN SAMUEL KARL, lijfarts van den koning van Denemarken. De beide ouders droegen groote zorg voor de opvoeding van den jeugdigen STRUENSEE, die in 1754 in de geneeskunde begon te studeren. De buitengewone talenten, welke hij bezat en de gemakkelijheid waarmede hij alles leerde wat tot dit vak eenige betrekking had, werden ruim opgewogen door zijne losbandige leefwijze en ongodsdienstigheid. In 1757 werd hij tot doctor in de medicijnen bevorderd. Hij zette zich te Altona neder, en oefende aldaar de geneeskundige practijk met veel geluk uit. Het blijkt niet wanneer hij Altona verliet, doch wij vinden hem in 1768 als lijfarts bij CHRISTIAAN VII, koning van Denemarken, dien hij op eene reis door Duitschland, Frankrijk en Engeland vergezelde. Weldra vermogt STRUENSEE zoo veel op den koning, dat hij den gebannen staatsdienaar BRANDT, dien hij te Parijs leerde kennen, durfde beloven al zijnen invloed te zullen gebruiken, om zijne herroeping te bewerken. Omtrent dezen tijd ontmoette hij graaf RANTZAU, die naderhand eene voorname rol speelde in de omwenteling, welke hem in het verderf stortte. Kort na hunne terugkomst in Koppenhagen, stelde de koning STRUENSEE voor aan zijne gemalin, CAROLINA MATHILDA, zuster van GEORGE III, koning van Engeland. STRUENSEE werd door de koningin koel ontvangen; doch zoodra hij een middel had weten te vinden, om haar met haren loszinnigen

gemaal te verzoenen, was hij haar aangenaam. In 1770 den kroonprins (FREDERIK III) ingeënt hebbende, werd hij met deszelfs lichamelijke opvoeding belast. In zijne hoedanigheid als 's konings voorlezer, vond hij ruime gelegenheid, om de eerzuchtigste plannen te verwezenlijken. Ten einde den graaf BERNSTORFF den voet te ligten, of liever om hem van zijnen zetel in den raad van state te berooven, beval hij graaf RANTZAU-ASCHBACH den koning aan. Kort daarna verkreeg hij de herroeping van zijnen vriend ENEWOLD VON BRANDT, die, in plaats van den ouden gunsteling graaf VON HOLK, tot *maitre des plaisirs* en directeur der tooneelvertooningen werd benoemd. De koningin-weduwe, JULIANA MARIA, verloor allengs al haren invloed. De zegepraal van koningin CAROLINA was volkomen; de koning behandelde haar met veel onderscheiding, en STRUENSEE werd, met bijkans onbepaalde magt, eerste minister. Zoo stonden de zaken tegen het einde van 1770, toen de partij der jeugdige koningin, onder leiding van STRUENSEE, eene beslisse overwinning behaalde. Op raad van STRUENSEE ontbond de koning den staatsraad, en stelde daarvoor in plaats eene commissie van raadpleging (*Commissions conferenz*), bestaande uit de voorzitters der verschillende takken van bestuur. Deze maatregel bragt al de magt in handen van den eersten minister, door wien de leden van den nieuwen raad werden benoemd. Hierdoor veranderde tevens de geheele Deensche constitutie; de adel werd van zijnen erfelijken invloed in zaken van regering beroofd, waaruit een algemeene afkeur tegen STRUENSEE ontsproot. Onder zijne veelvuldige vijanden behoorde inzonderheid graaf RANTZAU, die met zijne zitting in den staatsraad al zijnen invloed had verloren. Ten einde zich te wreken, voegde hij zich bij de koningin-weduwe te *Friedensburg*. Tot dit toppunt van magt geklommen, was STRUENSEE's voornaamste zorg, om de ledige schatkist te vullen; doch de belastingen, welke hij uitschreef, verwekten, vooral onder de lagere volksklassen, een hevig gemor, hetwelk door de aanzienlijken werd aangevuurd. In deze hagchelike oogenblikken, begon STRUENSEE in zijne maatregelen te wankelen, hetgeen den moed der misnoegden aanwakkerde. De aanhangelingen van JULIANA MARIA en haren zoon FREDERIK beschouwden zulks als eene gunstige gelegenheid, om eenen beslissende stap te wagen. Er werd met zoo veel geheimzinnigheid eene zamenzwering beraamd, dat STRUENSEE buiten staat was haar te verijdelen. In den vroegen morgen

van den 17 Januarij 1772 nam men koningin MATHILDA, STRUENSEE en zijnen broeder, BRANDT en al hunne vrienden en aanhangelingen in hechtenis. Des avonds te voren was er aan het hof een bal gegeven, waarop de koningin veel had gedanst, het feest omtrent een ure met prins FREDERIK sluitende. Tegen drie ure in den morgenstond, zond de kolonel KÖLLER, een oud vijand van STRUENSEE, zijne officieren naar het paleis, zeggende dat de koning hem last had gegeven, om de koningin in hechtenis te nemen. Ter zelfder tijd drongen de zaamgezworenen (de koningin-weduwe, prins FREDERIK, RANTZAU, KÖLLER, GÜLDENBERG en EISCHSTÄDT) 's konings slaapkamer binnen, en dwongen hem, om een bevelschrift ter gevangenneming van STRUENSEE en zijne aanhangelingen te teekenen. De ongelukkige koningin werd naar *Kroonenburg* gevoerd, en aldaar tot het einde der maand Mei 1772 bewaakt. Door bemiddeling der Engelsche regering in vrijheid gesteld, vertrok zij naar *Zelle*.

Inmiddels werd STRUENSEE voor eene afzonderlijke regtbank gebragt, en den 25 April 1772 ter dood veroordeeld. Den 28 April werd hij onthoofd; vervolgens hieuw men hem de regterhand af, viendeelde zijn ligchaam, en hechte het hoofd en de regterhand aan eenen staak. Wellust en heerschezucht hadden hem ten val gebragt.

(JENS KRACH BÖST, *Der geheime Cabinetminister Graf Struensee und dessen Ministerium; Bekehrungsgeschichte des Grafen von Struensee*).

STURM, (JOHANNES VON), een der beminlijkste en geleerdste mannen zijner eeuw, werd den 1 October 1507 te *Schleiden* tusschen *Trier* en *Keulen* geboren. In 1524 vertrok hij naar *Leuven*, waar hij zich aan de oude letterkunde toewijdde. Na volbrachte studie, ging hij een vennootschap aan met RUTGER RESCIUS, een' uitstekend Grieksch geleerde, die te *Leuven* eene drukkerij opzette, om Grieksche schrijvers ter perse te leggen. De eenigste classieken, die zij in 't licht gaven, waren de werken van HOMERUS, en de *Memorabilia Socratis* van XENOPHON. In 1529 bezocht STURM *Parijs*, waarschijnlijk met oogmerk, om den verkoop der bij hen uitgekome werken te bevorderen. Daar *Parijs* hem, als ware het, eene nieuwe wereld opende, besloot hij, niet naar *Leuven* terug te keeren. Hij begon onderwijs te geven, en kreeg weldra vergunning eene school op te zetten. STURM had de Luthersche godsdienst omhelsd voordat hij *Duitschland* verliet, doch kwam er

niet openlijk voor uit. Dit schijnt echter in *Parijs* aan eenige personen bekend te zijn geweest, en de strenge bepalingen in *Frankrijk* tegen de Protestanten, bewogen hem eindelijk zich naar *Straatsburg* te begeven, waar juist een gymnasium was opgericht. Men bood sturm den post van rector dezer school aan, welke hij in 1538 aanvaardde. Onder zijne leiding werd dit gymnasium weldra een der bloeiendste in geheel *Duitschland*, tot dat het, in 1566 tot den rang van hoogeschool werd verheven, van welke sturm weder het schoonste sieraad was. Terwijl hij zich met de uiterste vlijt op de vervulling zijner ambtspligten toelagde, was hij niet minder ijverig om de belangen van het Protestantismus te bevorderen. Sturm koesterde echter niet den minsten haat tegen andersdenkenden, en was vriendelijk en toegevend jegens allen. Dit wekte achterdocht bij eenige zijner Luthersche vrienden, die zich verbeeldden, dat hij tot de gevoelens van calvyn begon over te hellen. Zij vielen hem openlijk in hunne predikatiën aan, waarvan het natuurlijk gevolg was, dat hij deze heethoofdige vrienden niet meer bezocht. Zijne stilzwijgendheid en volharding wekten hunne gramschap en haat. Men begon hem van onderscheidene dingen te betichten, en verweet hem, dat hij in geene twintig jaren ter kerke of aan het Heilige Avondmaal was geweest. En eindelijk gelukte het zijnen vijanden (1583) de overheid van *Straatsburg* te bewegen, om hem, onder voorwendsel van vergevorderden leeftijd, van zijn ambt te ontslaan, en een' zijner vroegere leerlingen, melchior junius, in zijne plaats aan te stellen. Niettegenstaande den eervollen schijn van zijn ontslag, met behoud van zijn vorig inkomen, voelde hij echter diep het ongelijk, dat hem werd aangedaan. Zijne krachten namen ras af, en weinige jaren vóór zijnen dood, die den 3 Maart 1589 plaats had, verloor hij het gezigt. Sturm was niet minder milddadig dan geleerd. Zijne begeerte om de vervolgd wordende Protestanten te ondersteunen ging zoo verre, dat hij zelf daardoor dikwijls in geldverlegenheid geraakte. Hij waardeerde de verdiensten van een' ieder, welke geloofsbelijdenis hij mogt zijn toegedaan, en stond derhalve zoowel bij Katholijken als bij de gematigde Protestanten in hooge achting. Uit hoofde zijner groote geleerdheid en ongemeene welsprekendheid, werd hij *de Duitse Cicero* genoemd. Zijne werken, in sierlijk Latijn geschreven, zijn zeer talrijk.

(Jöcher, *Allgem. Gelehrt. Lex.*; Saxius, *Onom.*, III, p. 152; *Biogr. Univers.*).

STURM, (CHRISTOPH CHRISTIAN), een verdienstelijk Duitsch godgeleerde, werd den 25 Januarij 1750 te *Augsburg* geboren. Hij studeerde te *Jena* en *Halle* in de godgeleerdheid, en werd te *Maagdenburg* als prediker beroepen. In 1778 werd hij leeraar van de St. Pieters kerk en Scholarchus te *Hamburg*. Zijne opregte godsvrucht, zijn ijver als godsdienstig volksleeraar en zijne geleerdheid verwierven hem de liefde en achting der aan hem toevertrouwde kudde. Zijn grondregel was, dat een prediker de leer welke hij verkondigde, vooral vruchtbaar moest zoeken te maken door zijne eigene daden. Geheel zijn leven werd gekenmerkt door een ernstig streven, om zijnen grondregel in beoefening te brengen. Hij stierf den 26 Augustus 1786. Sturm schreef vele godsdienstige werken, waarvan wij de volgende de belangrijkste achten: *Der Christ in der Einsamkeit*; *Der Christ am Sonntage*; *Unterhaltungen mit Gott in den Morgenstunden auf jeden Tag des Jahres*, welke menigmaal werden herdrukt; *Betrachtungen über die werke Gottes im Reiche der Natur und der Vorsehung auf alle Tage des Jahres*. Dit stichtelijk werk is in meest alle Europeesche talen overgebracht. Ook gaf Sturm een groot aantal leerredenen in 't licht, en daaronder eene verzameling van kinderprediken. Daarenboven bekleedt Sturm eenen aanzienlijken rang onder de schrijvers van gewijde poëzij, die hij in vier verzamelingen uitgaf: *Gebeite und Lieder für Kinder*; *Gesangbuch für das reifere Alter*; *Lieder für das Herz*, en *Gesangbuch für Gartenfreunde*, welke allen de zuiverste godsvrucht ademen. Vele zijner geestelijke liederen zijn in de Duitse gezangboeken opgenomen.

(*Penny cyclopaedia*; *Conversations-Lexicon*).

SUAREZ, (FRANCISCUS), een bekwaam godgeleerde van de orde der Jezuïten, werd den 5 Januarij 1548 te *Granada* geboren, waar zijn vader advocaat was. Nadat hij eene goede opleiding had ontvangen, vertrok hij in 1562 naar *Salamanca*, om in de regten te studeren. Het genootschap der Jezuïten, twintig jaren vroeger gesticht, wendde destijds alle pogingen aan, om zich naar alle kanten uit te breiden. Juan Ramirez bewoog door zijne prediking op Quadagesima Zondag, in 1564, niet minder dan vijf honderd studenten om in zijne orde te treden. Suarez behoorde onder dit getal. Na zich op de godgeleerdheid te hebben toegelegd, wedijverden verscheidene hoogeschoolen met elkander om hem als professor te beroepen. Hij onderwees achtereenvolgens de theologie te *Segovia*, *Valla-*

dolid, Rome, Alcalá en Salamanca. In 1597 vertrok hij in dezelfde hoedanigheid naar Coimbra, alwaar hij de laatste twintig jaren zijns levens doorbragt. Zijn werk *Defensio fidei catholicae et apostolicae adversus Anglicanae sectae errores, cum responsione ad apologiam pro juramento fidelitatis et praefationem monitoriam serenissimi Jacobi, Angliae regis*, gerigt tegen de Verdediging van den eed van getrouwheid door koning JACOBUS I in 't licht gegeven, wekte de algemeene aandacht. Het verscheen in 1613 te Coimbra. Elk hoofdstuk eindigde met eene liefderijke vermaning aan koning JACOBUS, hem biddende om de waarheid zijner sluitredenen te erkennen, en ze in beoefening te brengen. De koning antwoordde niet, maar veroordeelde het boek om door beulshanden te Londen verbrand te worden. Op bevel van het parlement van Parijs onderging het in 1614 in Frankrijks hoofdstad hetzelfde lot. SUAREZ stierf den 25 September 1615 te Lissabon, waarwaarts hij zich begeven had, om zijn werk over de Genade, hetwelk uit vier deelen bestaat, ter perse te leggen. De hoofdverdienste van SUAREZ geschriften is orde en naauwkeurigheid. Men verhaalt van hem dat hij op zijn doodbed zeide: «Ik dacht niet dat het sterven zoo gemakkelijk is.»

(*Bibliotheca nova scriptorum Hispanorum*, v. «FRANCISCUS SOAREZ»).

SUEUR, (EUSTACHE LE), een der meest beroemde Fransche schilders, werd in 1617 geboren. Zijn vader was een weinig bekend beeldhouwer te Mont Didier. Nadat hij van zijnen vader de eerste gronden der teekenkunst had geleerd, werd hij te Parijs op de school van SIMON VOÛET geplaatst, waar hij LE BRUN en MIGNARD tot makkers vond. LE SUEUR overtrof dra zijnen meester, en werd door zijne bewonderaars de Fransche RAPHAËL genoemd. Vóór zijn dertigste jaar voltooide hij de beroemde twee en twintig groote tafereelen uit het leven van st. BRUNO, welke hij in het Karthuis klooster te Parijs op hout schilderde. Deze schilderijen, in 1766 op doek overgebragt, bevinden zich thans op het Louvre. In 1649 schilderde hij zijn meesterstuk *Paulus te Ephesus predikende*; dit kunstgewrocht werd door het gild der goudsmiden in de hoofdkerk van Notre Dame geplaatst. Het is eene indrukmakende compositie van een aantal figuren welker koppen en drapering aan RAPHAËL herinneren. LE SUEUR vervaardigde onderscheidene beroemde stukken, zoo als: *Christus gezeeseld*; *Christus bij Martha en Maria*; de *Geschiedenis van St. Martin en St. Benedictus*, en andere, welke door de beste Fransche graveurs in 't koper zijn gebragt. LE SUEUR

stierf in 1655, in den ouderdom van acht en dertig jaren. Schoon LE SUEUR zacht was van karakter, had hij echter, uit hoofde zijner groote verdiensten, vele benijders en vijanden. Men wil dat LE BRUN zich niet alleen over den dood zijns grooten kunstgenoots verheugde, maar zich in 't openbaar liet ontvallen, «dat hij een' grooten doorn uit zijn' voet kwijt was.»

(FELIBIEN, *Entretiens sur les vies et sur les ouvrages des plus excellens peintres*, &c.; D'ARGENVILLE, *Abrégé de la vie des plus fameux peintres*; RÉVEIL et DUCHESNE, *Musée de peinture et de sculpture*).

SUHM, (PETER FRIEDRICH), een uitstekend Deensch geschiedschrijver, oudheidkenner en dichter, de zoon van den admiraal SUHM, werd den 18 October 1728 te Koppenhagen geboren. Zijn ijver om te leeren was zoo groot, dat hij op den ouderdom van zestien jaren reeds vijftien honderd boekdeelen van de boekerij zijns vaders had uitgelezen. In 1746 bezocht hij de hogeschool van Koppenhagen, en studeerde aldaar, op de begeerte zijns vaders, in de regt-geleerdheid. Twee jaren later kreeg hij eene aanstelling bij het hoog geregtshof te Koppenhagen, en schoon hem in de regterlijke loopbaan het schoonste vooruitzicht was geopend, legde hij echter zijn ambt neder, om zich geheel aan de letteren toe te wijden, vooral aan de beoefening der Noordsche geschiedenis en oudheden. Ten einde oorspronkelijke bouwstoffen te verzamelen, bezocht hij in 1751 niet alleen Noorwegen, maar vertoefde aldaar tot 1765. Naar Koppenhagen terug gekeerd, overleed hij aldaar aan de jicht den 7 September 1798.

Kort na zijne terugkomst, begon hij de vruchten zijner onverdroten navorschingen in 't licht te geven. Al zijne geschriften hadden betrekking op de Noordsche en Gothische geschiedenis, godenleer en oudheden, die van zijne verbazende geleerdheid en onvermoeide vlijt luide getuigen. Een zijner belangrijkste werken voert ten titel *Odin of Mythologie van het heidendom in 't Noorden*. Zijne *Geschiedenis van Denemarken* is mede een hoogst belangrijk werk ter opheldering van vele duistere zaken. SUHM onderscheidde zich tevens in eenige andere takken der letterkunde. Zijne *Idyllen* hebben vele verdiensten, doch zijne *Vertellingen* in proza, gegrond op Noordsche legenden en overleveringen, worden vooral door het volk met groot genoegen gelezen, en geven hem aanspraak op de eer, aan anderen het voorbeeld van het schrijven van geschied- en oudheidkundige romans gegeven te hebben. Deze en andere zijner werken van gemengden

inhoud vindt men in zijne *Samlade Skrifter*, 16 deelen, 1788—99. SCHUM verzamelde eene bibliotheek van meer dan honderd duizend boekdeelen, welke hij voor het publiek openstelde.

(EICHORN, *Geschichte der Litteratur*).

SUIDAS, een Grieksch woordenboek-schrijver. Wanneer en waar hij geboren werd en stierf is onbekend, doch men onderstelt, dat hij in het laatste der negende en in het begin der tiende eeuw heeft geleefd. Zijn woordenboek, schoon in onderscheidene opzichten onvolledig, bevat echter sommige belangrijke brokstukken uit werken die verloren zijn gegaan. Sommige artikelen zijn zeer uitgewerkt, andere kort en onbeduidend. Over ADAM b. v. is hij zeer wijdoepig, doch van AARON wordt ons niets anders gezegd dan dat het een eigenaam is. Het werk is niet alleen gebrekkig in plan, maar dikwijls onnaauwkeurig in uitvoering. Met al deze gebreken bewijst het groote diensten aan de letterkundige geschiedenis der oudheid, en is tevens nuttig ter opheldering van de ware beteekenis van sommige woorden.

(FABRICIUS, *Biblioth. Graeca*, VI. 389).

SULLY, (MAXIMILIEN DE BETHUNE, Hertog VAN), een hoogst beroemd Fransch krijgs- en staatsman, even dapper in het veld als wijs in den raad, den 13 December 1560 geboren, stamde af uit een' jonger tak van het geslacht van BETHUNE, in de *Nederlanden*. Zijne voorvaders waren door eigen inspanning en rijke huwelijken in hun aangenomen vaderland (*Frankrijk*) tot eer en aanzien geklommen. Zijn vader, FRANÇOIS DE BETHUNE, baron van Rosny, bragt hem in 1572 aan het hof van HENDRIK, den jeugdigen koning van Navarre, toen twintig jaren oud. De jonge ROSNY vergezelde den koning van Navarre naar Parijs, om bij de voltrekking van diens huwelijk met 's konings zuster tegenwoordig te zijn. Te naauwernood ont kwam hij aan den moord van den afschuwelijken Bartholomeus-nacht. In de meeste veldslagen en belegeringen, die gedurende de worsteling tusschen HENDRIK en zijne vijanden voorvielen, onderscheidde zich SULLY boven velen. Ter beteugeling zijner vermetelheid ontving hij van HENDRIK menige strenge berisping. In den slag van Coutras voerde hij het bevel over de artillerie; twee paarden werden onder hem gedood, en in den slag van Ivry bekam hij eene gevaarlijke wond. Schoon hij zelf een ijverig Calvinist was, ried hij HENDRIK IV aan de Katholieke godsdienst te omhelzen, ten einde zich de kroon te verzekeren. In 1597 werd hij aan het

hoofd der financiën geplaatst, die zich in eenen erbarmelijken toestand bevonden. Door zijn wijs bestuur vermeederden de inkomsten van den staat en verminderden de lasten des volks. Na den dood van HENDRIK IV, in 1610, vond men in de schatkist, die vroeger met schulden was beladen, twee en veertig milloen livres. De moord van HENDRIK IV deed SULLY besluiten het staatstoneel, waarop hij zoo waardig eene rol had vervuld, te verlaten. Na dien tijd bewoonde hij meestal zijn kasteel van Villibon, en hield zich onledig met het samenstellen zijner belangrijke Gedenkschriften, bekend onder den titel van *Mémoires des sages et royales économies d'état domestiques, politiques et militaires de Henry le grand*. Hij stierf aldaar den 22 December 1641. Het bestuur van SULLY vult een gewigtig hoofdstuk in de geschiedenis van Frankrijk. De volgende tijd van voorspoed dier natie kan niet grondig worden begrepen, zonder de verrigtingen van SULLY aandachtig te hebben nagegaan.

(DE THOU, *Histoire universelle de son temps*; *Dictionnaire historique des grands hommes*).

SULZER, (JOHANN GEORG), een Zwitsersch schrijver, werd den 16 October 1720 te Winterthur, in het kanton Zurich, geboren, waar zijn vader den post van *Seckelmeister* of ontvanger bekleedde. Hij was het jongste van vijf en twintig kinderen, en verloor vroegtijdig, op denzelfden dag, vader en moeder. In 1736 kwam hij op het gymnasium te Zurich, en werd drie jaren later predikant te Maschwanden. Eene slechte gezondheid noodzaakte hem zijne herderlijke pligten vaarwel te zeggen. Van nu af wijdde hij zich aan de beoefening der natuurlijke historie, wiskunde en wijsbegeerte. Nadat hij omtrent vier jaren te Maagdenburg als gouverneur bij een' rijk koopman had gewoond, werd hij in 1747 benoemd tot hoogleeraar in de wiskunde aan het Joachimsthal's gymnasium te Berlijn. In 1750 bood men hem het lidmaatschap aan van de Maatschappij der wetenschappen, en in hetzelfde jaar huwde hij eene beminnenswaardige vrouw, welke hij het ongeluk had in 1760 te verliezen. Ten gevolge van dit smartelijk verlies, verliet hij Berlijn, en bezocht het land zijner geboorte, waar zijne geschokte gezondheid herstelde, en hij het eerste denkbeeld opvatte, om zijne *Theorie der schoone kunsten* te schrijven. De koning van Pruissen de ongewone verdiensten van SULZER op hoogen prijs stellende, benoemde hem in 1763 tot professor aan

de onlangs gestichte *Ritter-Academie*, op eene aanzienlijke jaarwedde. Ook schonk hem de koning een stuk grond in de onmiddellijke nabijheid van *Berlijn*, waar hij later eene villa bouwde, en eenen kruidentuin aanlegde. In 1775 deed hij eene reis ter herstelling zijner steeds wankelende gezondheid. Hij bezocht het Zuiden van *Frankrijk*, *Zwitserland* en *Lombardijë*, en hield daarvan een dagboek, hetwelk na zijnen dood in 't licht verscheen. Naar *Berlijn* terug gekeerd, begon zijne gezondheid, welke aanmerkelijk was verbeterd, weder allengs af te nemen. Hij overleed den 25 Februarij 1779. Zijn roem berust vooral op zijne *Allgemeine Theorie der schönen Künste*, eene encyclopedie der letterkunde en fraaije kunsten, welke *HERDER* eene gansche academie op zich zelve noemt. Van *SULZER*'s andere werken verdienen nog vermelding zijne *Zedekundige bespiegelingen van de werken der natuur*, die in onderscheidene talen zijn overgebracht.

(JÖNEN, *Lexicon*; WOLFF, *Encycl. National-Litteratur*).

SUMAROKOW, (ALEXANDER PETROWITSCH), een voornaam Russisch tooneeldichter, werd in 1718 te *Petersburg* geboren, en was de zoon van eenen opperofficier. Hij werd eerst te huis opgevoed, en vervolgens op de kadettenschool geplaatst, waar hij zich weldra door zijne bekwaamheid onderscheidde. Het lezen der werken van *CORNELIUS* en *RACINE* ontwikkelde bij hem eenen beslissenden smaak voor tooneelpoëzij, en op den ouderdom van vijf en twintig jaren beproefde hij zijne krachten in dit vak. Zijne treurspelen werden aan het hof voor de keizerin vertoond, (er bestond destijds te *Petersburg* nog geen openbare schouwburg), en dewijl zij aan *ELIZABETH* bevielen, ook door de overige toeschouwers luide toegejuicht. Hierdoor aangemoedigd, besloot hij onder de bescherming van het hof een vasten schouwburg op te rigten, die in 1756 werd geopend. Men beschouwt hem alzoo als den stichter van het Russisch tooneel en het Russisch drama. Onder zijne treurspelen hebben zijn *Semira*, *Sinow* en *Truvov* de meeste waarde. Als blijspeldichter verdient hij naauwelijks melding, want zijne drama's van deze soort zijn weinig meer dan ongepolijste kluchtspelen. In zijne treurspelen echter treft men zoo vele schoone plaatsen en gelukkige wendingen aan, dat zij de vergelijking met de beste hedendaagsche Russische poëzij wel kunnen doorstaan. Hij vertaalde *DAVID*'s psalmen in fraaije Russische verzen, en schreef

een aantal oden, satyren, brieven, fabelen, herderszangen, liederen, treur-, klink- en puntgedichten en andere stukken. Ook schreef hij in proza sommige geschied- en zedekundige werken, waaronder zijne *Zamenspraken der Dooden* genoemd mogen worden. De eerste volledige uitgave zijner werken verscheen in 1787 in tien deelen 8vo., tien jaren na zijnen dood, die den 1 October 1777 te *Moscou* voorviel. Schoon zijne werken weinig meer worden gelezen, zal zijn naam echter in de geschiedenis der Russische letterkunde altijd eene voorname plaats blijven beslaan.

(GRETCH, *Opuit Istorii*, &c.; *Otchest. Zapiski*).

SUWOROV-RYMNICKSKI, (ALEXANDER VASSILYEVICH), Graaf, Prins **ITALINSKI**, meer bekend onder den naam van *SUWAROW*, een der meest beroemde Russische opperbevelhebbers, werd den 13 November 1730 in *Finland* geboren. Zijne familie was van Zweedsche afkomst, en werd, alvorens zich in *Rusland* te vestigen, *SUVOR* genoemd. De vader van *SUWOROV* was een dapper krijgsman, die onder *CATHARINA I* tot den rang van generaal en chef opklom. Op den ouderdom van dertien jaren trad de jonge *SUWOROV* in krijgsdienst. In 1754 was hij reeds luitenant bij een regement van linie, en in 1758 kommandant van *Memel*. Doch deze betrekking voor zijnen rusteloozen geest weinig geschikt zijnde, verzocht hij weder bij het te veld staande leger geplaatst te worden. Hij onderscheidde zich in den zevenjarigen oorlog in *Polen*, in 1768, tegen de Verbondenen; in 1773 tegen de Turken, en in 1782 tegen de *Nogay-Tartaren*. Voor al deze diensten werd hij beloond met den rang van generaal en chef, het gouvernement van de *Krim*, het portret der keizerin met diamanten omgeven, en onderscheidene riddersorden. In den tweeden Turkschen oorlog, die in 1787 uitbrak, overdekte *SUWOROV* zich op nieuw met roem. Men beschuldigde hem wel, dat hij geene menschenlevens spaarde, doch geenszins dat hij zijn eigen leven ontzag. In den slag van *Kimburn* beval hij zijne regementen infanterie hunne randsels weg te werpen en den vijand met de bajonet aan te vallen. De Turken, die eene stelling inhadden veel sterker dan hij vermoedde, sloegen de herhaalde aanvallen der Russen af; *SUWOROV* zelf bekwam eene wond, zijne ruitery vlugtte, en de *Kosakken* verlieten het slagveld. In dit hachelijk oogenblik, zonder op zijne wond te letten, steeg *SUWOROV* weder te paard,

haalde zijne vluchtende ruitery in, en wierp zich in haar midden, uitroepende: «Pakt u weg, lafaards, en laat uw gemaal neraal aan de genade der Turken over!» Deze woorden bragten de vlugtelingen tot staan; hij voerde hen weder ten strijd, en behaalde, na eene hevige worsteling, de overwinning. De beroemde veldslag van *Fockschani*, (1 Augustus 1789), tusschen den Seraskier MEHMET PACHA en den prins VAN COBURG, die een gedeelte van het Russische leger aanvoerde, werd vooral door de dapperheid van SUVOROV gewonnen. In September deszelfden jaars wisten de Turken den prins VAN COBURG te omsingelen, waardoor het Russische leger in groot gevaar verkeerde. SUVOROV, met eene geringere magt komende opdagen, versloeg de Turken geheel en al. Voor deze overwinning verhef keizer JOZEF II hem tot graaf van het rijk, en CATHARINA tot de waardigheid van graaf met den eernaam van *Rymnikski*. Gedurende dezen oorlog had de vesting *Ismail* verscheidene aanvallen der Russische legers afgeweerd. Eindelijk gaf vorst POTEEMKIN aan SUVOROV bevel, om zich daarvan meester te maken. SUVOROV aarzelde niet. Hij beloofde zijnen soldaten de plundering dezer plaats, en beval hun geen kwartier te geven. Den avond vóór de bestorming, sprak hij zijne soldaten dus aan: «Morgen ochtend, een uur vóór het aanbreken van den dag, zal ik opstaan, mijn gebed doen, mij wasschen, kleeden en kraaijen als een haan, en dan zult gij de vesting bestormen.» Het teeken gegeven zijnde, begon het leger den aanval. Tweemaal moesten de Russen voor het geweldig vuur des vijands wijken, doch eindelijk beklommen zij de wallen. Dertig duizend Turken werden gedood of zwaar gewond, en tien duizend hunner krijgsgevangenen gemaakt. SUVOROV's rapport hierover aan de keizerin was vrij laconiek: «God zij geloofd! de vesting is genomen, en ik ben er in.» Men had acht dagen werk om de dooden te begraven. Van den ganschen buit nam SUVOROV niets dan een paard, wyl hij het zijne had verloren.

In 1794 versloeg hij de Polen, die voor hunne onafhankelijkheid stredden, en bemagtigde *Praag* stormenderhand. Bij deze gelegenheid verhef CATHARINA hem tot veldmaarschalk, en gaf hem een bevelhebbersstaf van goud met eenen krans van juweelen, in den vorm van eikenbladeren; alleen de diamanten hadden eene waarde van 60,000 Roebels. Toen Rusland in 1799 deel nam aan den oorlog tegen *Frankrijk*, gelukte het SUVOROV, na verscheidene bloedige veldslagen, de

Franschen uit *Italië* te verdrijven. Keizer PAUL ontevreden over de houding en het gedrag der Oostenrijkers, riep SUVOROV terug, die kort na zijne terugkomst, den 18 April 1800, in den ouderdom van zeventig jaren te *St. Petersburg* overleed. Vijftien duizend zijner soldaten vergezelden zijn lijk naar het graf. In 1801 rigtte keizer ALEXANDER een kolossaal standbeeld voor hem op. SUVOROV was een buitengewoon man. Alhoewel mager en zwak van gestel, wist hij zijne gezondheid door zware lichaams oefening en koude baden te versterken. Hij sliep op een bed van stroo of hooi, onder eene dunne deken, en zijn voedsel was hetzelfde als dat zijner soldaten. Zijn voorraad van kleedingstukken bestond slechts uit zijn uniform en eene schapenvacht. SUVOROV was zeer godsdienstig. Nimmer gaf hij het bevel tot den strijd zonder het teeken des kruises te maken en het beeld van st. ANDRIES te kussen. Allen die onder zijne bevelen stonden, waren verplicht de godsdienstpligten der Russische kerk naauwkeurig in acht te nemen. Op zon- en feestdagen las hij hun gewoonlijk iets uit een godsdienstig boek voor. Schoon SUVOROV meermalen zeide, dat al zijn talent bestond in twee tooverwoorden *Stupaj i bey!* (Vooruit en raakt wat), bleek het echter uit zijne maatregelen, dat hij in de hoogere deelen der krijgskunst een meester was. Drift van aard, en vreezende in zijne gramschap zich aan groote onregtvaardigheden schuldig te maken, beval hij zijnen adjudanten hem daarvoor, in naam van den veldmaarschalk SUVOROV, te waarschuwen. Op zekeren dag vergat hij zich zelven zoo ver van een' zijner soldaten duchtig af te rossen. Een zijner getrouwe adjudanten trad hem te gemoet, zeggende: «De veldmaarschalk SUVOROV heeft bevolen, dat niemand zich door zijne drift zou laten overmeesteren.» Heeft hij dit gezegd? zeide SUVOROV; «wel, aan, dan zullen wij gehoorzamen.» Moed, kloek beraad en snelheid in uitvoering, waren hoedanigheden waarin SUVOROV naauwelijks zijns gelijken had. Men heeft hem van wreedheid en onvoorzigtigheid beschuldigd; maar hij is ook een der weinige veldoversten, die nimmer eenen veldslag verloren.

(ANTHING, *Versuch einer Kriegsgeschichte des Grafen Suvorov*, 3 deelen, *Gotha*, 1796—1799).

SWAMMERDAM, (JOHANNES), een beroemd natuur- en ontleedkundige, werd in 1637 te *Amsterdam* geboren. Zijn vader was aldaar apotheker, en bekend door eene groote verzameling van voor-

werpen uit de natuurlijke historie en andere curiositeiten, welke hij had bijeen gebragt. Zijn grootvader nam eerst den naam aan van SWAMMERDAM, naar de plaats zijner geboorte, een aanzienlijk dorp aan den *Rijn*, tusschen *Leyden* en *Woerden*.

JOHANNES SWAMMERDAM was oorspronkelijk bestemd voor den geestelijken stand, doch hij verkoos de geneeskunde. Gedurende zijne voorbereidende studiën, volgde hij het voorbeeld zijns vaders, en beoefende vlijtig de natuurlijke geschiedenis en bijzonder die der insecten, waarvan hij, zegt men, meer leerde kennen, dan de schrijvers van alle voorgaande eeuwen te zamen. In 1651 ging hij naar *Leyden*, en studeerde aldaar onder van HORNE en FRANCISCUS SYLVIVS. Hij oefende zich ijverig in het ontleden van het menschelijk ligchaam tot in de kleinste bijzonderheden. Gewend om de insecten naauwkeurig te onderzoeken, was zulks hem van groote dienst bij de beoefening der ontleedkunde. Na twee jaren te *Leyden* vertoefde te hebben, vertrok hij naar *Saumur* in *Frankrijk*, waar hij zijne navorschingen omtrent de insecten voortzette. In 1664 ontdekte hij de klapvliezen der watervaatjes, doch de eer dezer ontdekking ging voor hem verloren, wijl de gelijktijdige nasporingen van RUYSCH daarover in 't licht verschenen voordat de zijnen de pers hadden verlaten. Van *Saumur* ging SWAMMERDAM naar *Parijs*, en geraakte in kennis met M. THÉVENOT, die naderhand zijn voornaamste beschermer werd. In 1666 begaf hij zich weder naar *Leyden*, en wist de bloedvaten door middel van inspuitingen met was te bereiden. Tot doctor in de medicijnen bevorderd wordende, was zijne thesis eene verhandeling over de adembaling. Omtrent dezen tijd vond hij de methode uit om van holle organen drooge preparaten te maken; deze methode wordt thans gewoonlijk gevolgd.

Na zijn diploma als doctor in de geneeskunst ontvangen te hebben, wijdde SWAMMERDAM bijkans al zijn tijd aan de beoefening der ontleedkunde en de natuurlijke historie der insecten. In 1669 gaf hij zijne *Algemeene Historie der insecten* uit; zij is voorzien van platen, en bevat eene voortreffelijke ontleding der kikvorschen, slakken, van de luis, het haft, den zijde-worm en de bijen, waaromtrent de groote CUVIER verklaarde er niets bij te kunnen voegen. Zijne natuurlijke geschiedenis der bijen noemt BOERHAVE een werk dat alles overtreft wat over deze nuttige insecten ooit is geschreven. Doch eene zijner voornaamste diensten aan de menschheid bewezen was

de verbetering der kunst om bij de ontleding de vaten met eene warme stof, die daarin bekoelde en stolde, op te spuiten. In briefwisseling zijnde met de bekende dweepster ANTOINETTE BOURIGNON, wier godsdienstige stellingen hij was toegedaan, ging hij in 1676 naar *Kopenhagen*, om voor haar van den koning van *Denemarken* verlof te verwerven, om zich in dit rijk op te houden, wijl men haar in *Holstein* begon te verontrusten. Zijne poging daartoe mislukte. Naar *Amsterdam* terug gekeerd, overleed hij aldaar in 1680, in den jeugdigen ouderdom van drie en veertig jaren. Al de werken van SWAMMERDAM werden door GAUBIUS uit het Nederduitsch in 't Latijn overgebragt, en in het vervolg grootendeels in 't Engelsch, Fransch en Hoogduitsch vertaald. BOERHAVE heeft eene uitmuntende levensbeschrijving van dezen beroemden natuurkenner gegeven, welke voor de uitgave zijner werken te vinden is.

(VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Ned. lett. en wetens.*; *Biographie du roy-aume des Pays-Bas*).

SWEDBERG, (JESPER), een Zweedsch kerkvoogd en godgeleerd schrijver, werd den 28 Augustus 1653 te *Sveden* nabij *Fahlun* geboren, op het landgoed zijner ouders, DANIEL ISAACSON en ANNA BULLERNESIA, behoorende tot een aanzienlijk geslacht onder de mijndelvers van *Stora Kopparberg*. SWEDBERG studeerde te *Upsala*, en in 1682 tot doctor in de godgeleerdheid bevorderd, werd hij in 1684 benoemd tot kapellaan bij de koninklijke lijfwacht, een jaar later tot hofkapellaan, en in 1690 tot predikant te *Vingåker*. Twee jaren later werd hij als hoogleeraar in de theologie te *Upsala* beroepen. KAROL XII verhief hem in 1702 tot bisschop van *Skara*, in *Westgothland*. In 1712 verteerde het bisschoppelijk paleis door de vlammen, die tevens de gansche bibliotheek en vele handschriften van den bisschop verslonden. In 1719 brandde geheel de stad *Skara* af, doch het gymnasium en de hoofdkerk werden door zijne bemoeijingen binnen vijf jaren herbouwd. Op den 3 Mei 1719 werd zijn geslacht tot den adelstand verheven, en voerde sedert dien tijd den naam van SWEDENBORG. In 1730 verloor hij door een' nieuwen brand bijkans alles wat hij bezat. Hij was kloekmoedig en werkzaam tot aan zijnen dood, welke den 26 Julij 1735 voorviel. Hij had den ouderdom van twee en tachtig jaren bereikt, en werd in de Kloosterkerk van *Varnhem* begraven. Bisschop SWEDBERG was driemaal gehuwd: eerst met SARA BEHM, vervolgens met SARA BERGHIA, en

eindelijk met CHRISTINA URRHUSIA. Hij had zeven kinderen, vier dochters en drie zonen, onder welke de oudste de beroemde EMANUEL SWEDENBORG was.

De schriften van bisschop SWEDBERG zijn talrijk. Hij was een der eerste schrijvers over de Zweedsche spelling, en liet een handschrift na bevattende zijne levensbeschrijving, in 1002 vellen folio, waarvan hij aan elk zijner kinderen een afschrift gaf. De titel van dit geschrift, hetwelk in 't Zweedsch is geschreven, en nog in *Zweden* wordt bewaard, luidt als volgt: « Handschrift: Het leven van JESPER SWEDBERG, bisschop van *Skara*, uitvoerig door hem naar waarheid beschreven, ten einde zich de goedheid Gods en zijne wonderdadige Voorzienigheid te herinneren; alsmede om aan zijne kinderen en nakomelingen het noodige onderrigt te geven om gelukkig te leven, waartoe God hun zijne genade verleene. » *Brunsbö*, 15 Nov. 1728. »

(WARMHOLTZ, *Bibliotheca Sueo-Gothica*; GEZELIUS, *Försök til et Biographiskt Lexicon*; TAFEL, *Swedenborg's Leben*).

SWEDENBORG, (EMANUEL VON), de merkwaardigste onder de godgeleerden der achttiende eeuw, (het tweede kind en de oudste zoon des voorgaanden), werd den 29 Januarij 1688 te *Stokholm* geboren. Reeds als knaap hield zijn geest zich met godsdienstige onderwerpen bezig. « Van mijn vierde tot mijn tiende jaar, » zegt hij in eenen brief aan Dr. BEYER, « waren mijne gedachten gevestigd op God, op de verlossing en de geestelijke gewaarwordingen van den mensch. Van mijn zesde tot mijn twaalfde jaar, vond ik er mijn grootste behagen in, om met godgeleerden over het geloof te spreken, hun dikwijls de opmerking makende, dat de liefde het leven is van het geloof, en dat deze levendmakende liefde geene andere is, dan de liefde tot onze naasten. »

Bisschop SWEDBERG besteedde alle zorg aan de opvoeding van zijnen zoon, die aan de hoogeschool van *Upsala* in de godgeleerdheid, wijsbegeerte, wiskunde en de natuurwetenschappen studeerde. Nog vóór hij den ouderdom van twee en twintig jaren had bereikt, gaf hij eene verzameling van Latijnsche gedichten uit, onder den titel van *Carmina miscellanea*. Gedurende vier jaren (1710—1714) deed hij eene wetenschappelijke reis door *Engeland*, de *Nederlanden*, *Frankrijk* en *Duitschland*, en bezocht inzonderheid de hoogeschoolen. Na zijne terugkomst, vestigde hij zich te *Upsala*, en maakte zich spoedig door zijne wetenschappelijke werken beroemd. Hij had onderscheidene gesprekken met

KAREL XII, die hem in 1716 tot assessor bij het bergwerk-collegie benoemde, en geraakte in vriendschap met CHRISTOPH POLHEM, den Zweedschen ARCHIMEDES, wiens groote ervaring hij zich ten nutte wist te maken. In 1719 werd hij tot den adelstand verheven. Van zijne veelvuldige werken beschouwt men zijne *Opera Philosophica et Mineralogica* als de belangrijkste. In 1743 wortelde bij hem de overtuiging, dat hij gemeenschap had met de onzichtbare wereld, en dit denkbeeld bleef hem tot aan zijnen dood bij. Hij schreef hierover verscheidene zonderlinge werken, waaronder zijne *Areana Coelestis* behoort. SWEDENBORG, schoon de speelbal eener geestverbijstering, was geen bedrieger, maar een geleerd en godvruchtig man. Omstreeks kerstijd van het jaar 1771 zich te *Londen* bevindende, werd hij door eene beroerte aangetast, waarvan hij nimmer geheel herstelde. M. FERELIUS, predikant der Zweedsche Luthersche kerk te *Londen*, die hem op zijn doodbed bezocht, en hem het Heilige Avondmaal toediende, schreef daarna aan professor TRÄTGÅRD van *Greifswalde*: « Ik vroeg hem of hij dacht dat hij sterven zou, en hij gaf mij een bevestigend antwoord. Hierop verzocht ik hem, naardemaal velen geloofden, dat hij zijn nieuw godgeleerd stelsel had uitgevonden, alleen om een' grooten naam te maken (dien hij zekerlijk had verkregen), deze gelegenheid te baat te nemen, om voor de wezenlijke waarheid openlijk uit te komen, en hetgeen hij had voorgewend geheel of gedeeltelijk te herroepen, vooral wijl dit alles hem van geen verder nut kon zijn. Hierop rigtte SWEDENBORG zich in zijn bed op, en zijne hand op zijne borst leggende, zeide hij op eenen hoogst ernstigen toon: « Alles wat ik geschreven heb is zoo waar als gij mij voor uwe oogen ziet; ik had veel meer kunnen zeggen, indien mij zulks ware geoorloofd geweest. Na den dood zult gij alles zien, en dan zullen wij elkander over dit onderwerp veel te zeggen hebben. » SWEDENBORG stierf den 29 Maart 1772 te *Londen*, in den ouderdom van vier en tachtig jaren. Zijn lijk werd in de Zweedsche kerk in *Ratcliff Highway* ter aarde besteld.

(FERELIUS, *Ueber Swedenborg's Ende in Tafel's Leben; Reports of the society for printing and publishing the writings of the Hon. E. Swedenborg*).

SWIETEN, (GERARD VAN), een beroemd leerling van BOERHAVE, werd in 1700 te *Leyden* geboren. Kort nadat hij in 1725 tot doctor in de medicijnen was bevorderd, werd hij, door invloed van

BOERHAVE, tot professor in de geneeskunde benoemd. Zijne voorlezingen werden druk bezocht, doch uit hoofde hij een belijder was van de Roomsche-Katholieke godsdienst zag hij zich eindelijk genoodzaakt zijn ambt als hoogleeraar neder te leggen. In 1745 door de keizerin MARIA THERESIA tot haren eersten lijfarts benoemd, vestigde hij zich te Weenen, en bewees aan de geneeskunst voortreffelijke diensten. Hij was een waardig uitlegger der *Aphorismen* van zijnen grooten meester, zoo als blijkt uit zijne *Commentaria in Hermannii Boerhaavii Aphorismos de cognoscendis et curandis morbis*, welke herhaaldelijk in 't Latijn, Engelsch, Fransch en Hoogduitsch zijn uitgegeven. Tot staving van derzelver waarheid, haalt hij plaatsen aan uit schrijvers van alle vroegere tijden en volken, en beschrijft vele gevallen van zijne eigene ondervinding. Bij dit alles was hij een felle bestrijder van het inenten der kinderpokken. VAN SWIETEN overleed in 1772, en MARIA THERESIA, die hem met eerbewijzingen had overladen, en tot baron van het rijk verheven, schonk aan de universiteit van Weenen zijn borstbeeld, hetwelk in de geboorzaal werd geplaatst.

(*Biographie médicale*; VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Ned. lett. en wetens.*).

SWIFT, (JONATHAN), een beroemd Iersch schrijver, werd den 30 November 1667 te Dublin geboren, en studeerde aldaar en te Oxford in de godgeleerdheid. Gedurende eenige jaren was hij een medgezel van WILLIAM TEMPLE, en toen deze verdienstelijke staatsman stierf, kreeg hij een legaat en al zijne nagelatene handschriften, welke hij tot eigen voordeel mogt uitgeven. Daar WILLEM III dikwijls Sir WILLIAM TEMPLE op zijn buitengoed Moor Park, nabij Farnham, bezocht, en TEMPLE menigmaal door de jicht werd verhinderd den koning op zijne wandelingen te vergezellen, viel SWIFT nu en dan deze eer te beurt. En zoo zeer wist hij de gunst van zijne majesteit te winnen, dat deze hem niet alleen leerde hoe op de Hollandsche wijze aspersies te snijden, maar hem tot kapitein eener ruiterbende wilde benoemen, hetgeen SWIFT echter beleefdelijk afwees. Hij schreef alhier eenige Pindarische oden, welke hij aan DRYDEN vertoonde, die ze hem terug gaf, zeggende: «Cousin SWIFT! gij wordt nimmer een poët.» Sedert dien tijd kon hij DRYDEN niet meer dulden. Omtrent dezen tijd voltooide SWIFT zijn *Tale of a Tub*, eene satirieke allegorie op de verdorvenheden der Roomsche Kerk en de dwalingen der dissenters, en eene lofredde op de Engelsche Kerk, schoon hij nu en dan

ook hare gebreken gispt. Dit is een zijner best bewerkte schriften. Na den dood van Sir WILLIAM TEMPLE vertrok SWIFT naar Londen. Lord BERKELEY, in 1699 tot regter in Ierland benoemd zijnde, noodigde SWIFT uit, om hem als kapellaan en secretaris derwaarts te vergezellen. SWIFT hierin toegestemd hebbende, werd weldra met de predikantsplaats van Laracor en Rathbeggan begiftigd. Hij vestigde zich aldaar, en noodigde Miss JOHNSON, die hij onder den naam van STELLA (*Star*) in zijne gedichten heeft verheerlijkt, uit, om in zijne nabijheid te komen wonen. Hij huwde haar heimelijk, maar wilde haar niet openlijk als zijne vrouw erkennen. Bij de troonbeklimming van koningin ANNA, in 1702, bezocht hij Engeland, en gaf de negen volgende jaren onderscheidene verdienstelijke werken uit. In 1710 stierf zijne moeder. «Indien godsvrucht, waarheidsmijn, regtvaardigheid en christelijke liefde ten hemel voeren,» zeide hij, «dan is zij ongetwijfeld daar.» In 1710 trad SWIFT op als staatkundig schrijver, en verdedigde de zaak der Tories. Schoon hij HARLEY en BOLINGBROKE ten dienste stond, behaalde hij daarmede meer eer dan voordeel. Koningin ANNA, door den aartsbisschop SHARP ingeblazen, dat de schrijver van de *Tale of the Tub* een ongeloovige was, weigerde lang hem eenig belangrijk ambt te schenken. In 1713 echter werd SWIFT dom-deken van St. Patrick, en vertrok in Junij deszelfden jaars naar Ierland, om als zoodanig op te treden. In eene satyre op de Dissenters rigtte de dom-deken eenige regelen tegen BETTESWORTH, doctor in de regten (*Ser-jant-at law*) en lid van het Iersche parlement, dien hij een uilskuiken noemde. BETTESWORTH zulks lezende, ontstak hierover dermate in gramschap, dat hij een mes trok, zwerende den dom-deken de ooren af te snijden. Hij ijde daarmede naar SWIFT's woning, doch vernemende dat deze een bezoek aflegde bij Mr. WORRALL, ging hij derwaarts, en verzocht den dom-deken alleen te mogen spreken. Zoodra hij zich in SWIFT's tegenwoordigheid bevond, sprak hij hem op een' hooghartigen toon dus aan: «Dr. JONATHAN SWIFT, dom-deken van St. Patrick, ik ben ser-jant BETTESWORTH!» — «Van welk regement?» vroeg SWIFT. Hieruit ontstond een hevig krakeel, dat zóo luidruchtig werd, dat de bedienden de kamer binnen stoven, en BETTESWORTH met geweld de deur uitzetteden. Intusschen had de dom-deken de liefde zijner landgenooten dermate weten te winnen, dat zijne bureu met elkander overeenkwamen beurtelings

zijn huis te bewaken, ten einde hij niet andermaal aan dergelijke aanslagen zou bloot staan. De roem van SWIFT als prozaschrijver berust grootendeels op zijne humoristische geschriften, en vooral op zijne *Gulliver's Travels*, welke in de voornaamste talen zijn vertolkt. De stijl van dit satiriek veredichtsel is eene bewonderenswaardige navolging van den eenvoudigen verhaaltrant der oude reisbeschrijvers, zoo als DAMPIER. Het werk bestaat in vier reizen. *De reis naar Lilliput* is meerendeels eene ironie op de zeden en gewoonten van het hof van GEORGE I. *De reis naar Brobdignag* is eene meer uitgebreide satyre op de staatkunde van Europa in 't algemeen. *Het Vliegende Eiland* is een hekel-schrift tegen de bespiegelende wijsbegeerte, en vooral tegen de wiskunde. De vierde reis, waarin GULLIVER onder de *Houyhnhnms* en *Yahoos* komt, is eene scherpe satyre op de ondeugden van het menschedom.

Met het toenemen der jaren, had SWIFT met doofheid en ijhoofdigheid te kampen; in 1739 begonnen zijne geestvermogens te verzwakken, en het werd weldra zijne gewoonte des morgens te bidden, dat hij den volgende dag niet mogt beleven; en dikwijls, wanneer zijne vrienden, die hem het dierbaarst waren, hem des avonds verlieten, zeide hij met eene zucht: «Ik hoop u nimmer weer te zien.» Hij overleed den 19 October 1745 in den ouderdom van acht en zeventig jaren.

(SCOTT's *Life and works of Swift*; SHERRIDAN's *Life of Swift*; JOHNSON's *Life of Swift*; ORRERY's *Remarks on Swift*).

SWINDEN, (JAN HENDRIK VAN), een groot wiskunstenaar en veelzijdig geleerde, werd den 8 Junij 1746 in 's Hage geboren. Zijn vader was advocaat voor den Hove van Holland. Reeds vroegtijdig toonde hij ongewonen lust in de beoefening der wiskunde en natuurwetenschappen. Hij studeerde te Leyden, en werd in 1766, op eene dissertatie over de aantrekkingskracht, tot meester in de vrije kunsten bevorderd. Het volgende jaar reeds beriep men hem als hoogleeraar in de wijsbegeerte naar Franeker. Hier deed hij, dertien jaren lang, de naauwkeurigste waarnemingen over de afwijking der magneetnaald, zoo als blijkt uit zijne *Recherches sur les aiguilles aimantées et leurs variations*, waarmede hij bij de academie der wetenschappen te Parijs eenen prijs behaalde. Ook de academie te Munchen bekroonde zijne verhandeling *Analogie de l'électricité et du magnétisme*. In 1785 werd hem de leerstoel der wis-, natuur- en sterrekunde aan het Athenæum te Amsterdam opgedragen. Toen in 1798 het Fransche

Instituut eenige uitstekende buitenlandsche geleerden tot eene vergadering uitnoodigde, om gezamenlijk over een algemeen stelsel van maten en gewigten te beraadslagen, was hij met AENEAS een der leden van de beroemde commissie tot bepaling van den grondslag, waarop het nieuwe stelsel van maten en gewigten moest rusten. Daarenboven stelde hij het algemeene verslag der werkzaamheden, waarbij het tienmiljoenste gedeelte van een vierde der mid-daglijn tot éénheid van het nieuwe metrieke stelsel werd gelegd, hetwelk later in Frankrijk en Nederland in toepassing is gebracht. De keurigheid van dit verslag werd hoogelijk geprezen; het Fransche Instituut drukte zich daarover in eene aanspraak aan het Wetgevend Ligchaam volgendermate uit: «Het verslag, door den Heer van SWINDEN gegeven, is aan het Instituut voorgekomen als een voorbeeld van volmaaktheid in de kunst van deszelfs werkzaamheden bloot te leggen, en die zelfs geschikt te maken voor de vatbaarheid der zoogedaniigen, die deze wetenschappen niet bepaaldelijk hebben beoefend.» Na zijne terugkomst in het vaderland, schreef hij het classieke werk *Verhandeling over volmaakte maten en gewigten* in twee deelen, welke in 1802 te Amsterdam in 't licht verscheen. Later werkte hij krachtdadig mede tot de invoering der nieuwe maten, gewigten en munten in Nederland. In 1798 werd hij lid van het Uitvoerend Bewind der Bataafsche republiek, en in 1817 benoemde koning WILLEM I hem tot staatsraad in buitengewone dienst. Als lid van het comité centraal van den waterstaat bewees hij groote diensten, en aan zijnen onvermoeiden ijver hebben de Kweekschool voor de Zeevaart en het Blinden-instituut te Amsterdam grootendeels hunne doelmatige inrigting te danken. Van zijne talrijke werken, die hij in 't Nederduitsch, Fransch en Latijn uitgaf, verdienen inzonderheid vermelding: *Tentamen theoriae mutandae phaenomenis magnetici*; *Recueil de différens mémoires sur l'électricité et le magnétisme*; *Cogitationes de variis philosophiae captibus*; *Réflexions sur le magnétisme animal* en *Grondbeginselen der meetkunde*, welke door JACOMI, onder den titel van: *Elemente der Geometrie*, in 't Hoogduitsch zijn overgebracht. Als de NESTOR van Neêrlands natuur- en wiskundigen geëerd, overleed hij den 9 Maart 1823, in den ouderdom van zeven en zeventig jaren, zonder de gebreken des ouderdoms ondervonden te hebben.

(VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Ned. Lett. en Wetens.*; *Schets eener be-*

schrijving van het leven en de geschriften van JEAN HENRI VAN SWINDEN; Conversations-Lexicon).

SYDENHAM, (THOMAS), een der voor- naamste Engelsche geneeskundigen, was de zoon van een' landedelman te *Winford Eagle*, in het graafschap *Dorset*. Hij werd aldaar in 1624 geboren, studeerde te *Oxford* en *Montpellier*, en zette zich vervolgens als geneesheer te *Londen* neder. Weldra verwierf hij als zoodanig veel vermaardheid, en tusschen de jaren 1660 en 1670 had hij eene uitgebreidere praktijk dan eenig ander geneesheer. Hij had dezen opgang geheel aan eigene verdiensten te danken; want het geneeskundig collegie was hem vijandig, als ook de koninklijke familie, omdat zijne naaste betrekkingen tot de partij der republikeinen behoorden. Na verscheidene jaren veel aan de jicht te hebben geleden, stierf hij den 29 December 1689, en werd in de St. Jacobs Kerk ter aarde besteld. De hoofdverdienste van SYDENHAM bestaat niet zoo zeer in zijne wijze van behandeling, als wel in zijn opmerkenswaardig talent van waarneming. De beschrijving, welke hij van vele ziekten geeft, is zoo juist, dat daaraan niets ontbreekt. Hij ondervroeg, als ware het, de natuur zelve, en verwierf zich daardoor eenen naam, welke in eervol aandenken zal blijven. SYDENHAM was geen geleerd man; hij schreef zijne werken oorspronkelijk in 't Engelsch, die zijne vrienden, *Dr. MAPLETOFT* en *Mr. HAVERS*, in het Latijn overbragten, alvorens zij aan de drukpers werden toevertrouwd. Hij voerde gewigtige verbeteringen in de behandeling der kinderziekte en andere ongesteldheden in. Indien hij tot eene bijzondere school behoorde, dan zou men hem moeten rangschikken onder de chemische geneesheeren, die de oorzaken der ziekten zochten in eene onderstelde gisting en chemische ontbinding der vochten in het menschelijk ligchaam. De beste uitgave zijner werken, getiteld: *Opera Medica*, is die, welke in 1716 te *Geneve*, in twee deelen kwarto, in 't licht verscheen.

(*Hutchinson's Biographia Medica; Lives of British physicians in de Family library*).

SYLLA, (LUCIUS CORNELIUS), een beroemd Romein, uit het oude geslacht der *scipio's*, werd in 't jaar 137 v. c. geboren. Nadat hij zijne jeugd in losbandige vermaken had doorgebracht, onderscheidde

hij zich in *Afrika*, onder *MARIUS*; in *Pontus*, als opperbevelhebber, en bij verschillende andere gelegenheden. In het negen en veertigste jaar zijns ouderdoms werd hij tot consul verheven. Vervolgens bragt hij *Griekenland* ten onder, en overwon *MITHRIDATES*. Naar *Italië* terug keerende, zegevierde hij over de partij van *MARIUS*, en verheef zich zelven tot dictator. Door zijne meêdoogenlooze vogelvrijverklaringen overstroomde hij *Rome* met bloed; doch op hetzelfde oogenblik, dat niemand hem meer de oppermagt durfde betwisten, ontdeed hij zich van al zijne waardigheden, en vertrok naar zijn buitengoed bij *Cumes*. Hier vermaakte hij zich met visschen en jagen en het geven van weelderige feesten. Te midden dezer uitspanningen, werd hij door eene afschuwelijke ziekte aangetast, welke hij zich lang ontveinsde, en alzoo door zijne onmatigheid zelf aankweekte. Wij bedoelen de zoogenaamde luisziekte. Zijne ingewanden bedierven, en zijn vleesch werd opgevuld met luizen, en wel in zulk eene verbazende menigte, dat, in weerwil verscheidene personen dag en nacht bezig waren hem daarvan te zuiveren, zulks weinig baatte. Zijne kleederen, zijn voedsel zelf werd door dit walgelijk ongedierte als overstroomd. Hij stierf 78 jaren v. c., in den ouderdom van zestig jaren. Dusdanig was de dood van *SYLLA*, die vroeger den bijnaam van den *Gelukkigen* had aangenomen. Hij is de eenige onder de stervelingen, gelijk *PLINIUS* aanmerkt, die dezen bijnaam heeft durven aannemen. « Welk gelukkig mensch, » roept zeker schrijver uit, « wiens ingewanden verteren, zich zelven « verslinden, en onophoudelijk millioenen « beulen voortbrengen, die daaraan knagen! » (*PLUTARCHUS, Leven van Sylla; STUART, Romeinsche Geschiedenissen; ROLLIN, Histoire romaine*).

SZALKAI, (ANTHONIUS), een verdienstelijk Hongaarsch dichter, die als de grondvester der dramatische letterkunde in zijn vaderland wordt beschouwd. Hij bekleedde een ambt in het huisbestuur van den aartschertog palatijn, *ALEXANDER LEOPOLD*, en overleed in 1804 te *Buda*. Zijn *Hertzog Picco* was het eerste regelmatige drama in de Hongaarsche taal. Hij schreef insgelijks een boertig heldendicht op de *Eneïs* van *VIRGILIUS*.

(*Dictionary of Biography*).

T.

TABERNAEMONTANUS, (JACOBUS THEODORUS), een genees- en heilkundige, werd in den *Elzas* te *Berg-Zabern* II.

geboren, naar welke plaats hij zijn' Latijnschen naam voert. Eerst was hij aldaar apotheker, en vertrok vervolgens naar

Parijs, waar hij tot doctor in de medicijnen werd bevorderd. Na zijne terugkomst, vestigde hij zich te *Worms* als geneesheer, en werd lijfarts van den keurvorst palatijn JOHANN CASIMIR, alsmede van den bisschop van *Spiers*. Onvermoeid beoefende hij de botanie, en gaf de uitkomst van zijnen arbeid in een dik folio boekdeel in 't licht, onder den titel van *Nieuw volkomen kruidboek*, waarin 5800 verschillende planten worden beschreven. Dit werk is versierd met 2480 houtsnedfiguren. TABERNAEMONTANUS stelde tot grondregel, welke thans vele voorstanders telt, dat de Voorzienigheid in elke landstreek die planten laat groeijen, welke voor de daar heerschende ziekten het heilzaamst zijn. Op het laatst van zijn leven, vestigde TABERNAEMONTANUS zich te *Heidelberg*, waar hij in 1590 overleed. Ook gaf hij nog twee andere werken uit: het eerste over minerale wateren, getiteld: *Neue Wasserschatz*, in 1584, hetwelk drie uitgaven beleefde; het tweede, in 1586 verschenen, voert ten titel: *Regiment und Bericht wie man sich in Sterbenslaufen halten soll*.

(*Penny Cyclopaedia*).

TACITUS, (CAJUS CORNELIUS), een beroemd Romeinsch geschiedschrijver, werd waarschijnlijk onder de regering van NERO geboren; doch de plaats zijner geboorte en de tijd wanneer zijn niet naauwkeurig bekend. Hij beoefende vroegtijdig de dichtkunst, en schijnt de wapenen gedragen te hebben. Hij werd achtereenvolgens pleitbezorger, schatmeester (questor), bouwmeester (aedilus), landvoogd (praetor) en eindelijk, in 97, consul. *Plinius de Jongere* was zijn boezemvriend, en *AGRICOLA* zijn schoonvader. Men onderstelt, dat hij omtrent het jaar 135 n. c. is overleden. Van zijne bewonderenswaardige Geschiedenis en zijne Jaarboeken is ongelukkig een groot gedeelte verloren gegaan. Tacitus schreef insgelijks het *Leven van Agricola*; de zeden en gewoonten der Germanen, en eene zamenspraak over de welsprekendheid, welke echter door sommigen aan *QUINTILIANUS* wordt toegekend.

De toon welke de geschiedkundige werken van TACITUS kenmerkt is eene verhevenheid van gedachte, die haren grondslag heeft in de zedelijke waardigheid van den schrijver en het bewustzijn van de grootsche taak, welke hij op zich nam. Hij was een scherpzinnig opmerker van karakters; de minste verschijningen in het gedrag van den mensch ontgingen geenszins zijnen adelaarsblik, waardoor hij tot in de diepste schuilhoeken van het hart doordrong. Indien iemand hem ooit heeft geëvenaard, om de geheime springveren der mensche-

lijke daden op te sporen, dan is het *FEUERBACH*, die in zijne *Merkwürdige Criminal-Rechtsfälle* de ziel van den moordenaar als ware het voor ons bloot legt, en ons doet ijzen over de wandaden waartoe elk mensch vervallen kan. De stijl van TACITUS, vooral in zijne *Jaarboeken*, is beknopt, bondig, krachtig en dramatisch. Soms wordt zijne meening, door overdrevene zucht om kort te zijn, duister. Degenen echter, die TACITUS beoefend hebben, prijzen hem eindelijk over die eigenschappen, welke hen aanvankelijk hinderden.

Men heeft van TACITUS vertalingen in het Deensch, Zweedsch, Hoogduitsch, Fransch, Italiaansch, Spaansch, Portugeesch, Engelsch en Nederduitsch. Voor een breedvoerig berigt omtrent de uitgaven en vertalingen van TACITUS en de werken, die ter opheldering van dezen kernachtigen schrijver kunnen strekken, zie men *HAIN'S Repertorium* en *SCHWEIGER'S Handbuch der classischen Bibliographie*.

TACITUS, (MARCUS CLAUDIUS), een lofwaardig Romeinsch keizer, de opvolger van *AURELIANUS*. Na eene tusschenregering van omtrent zeven maanden, welke op den dood van dezen vorst volgde, kwam de senaat, op verzoek van het leger, bijeen, om eenen keizer te kiezen. Op den vergevorderden ouderdom van vijf en zeventig jaren, werd TACITUS, die tweemaal consul was geweest, eenpariglijk verkozen. Het leger bekrachtigde de keus van den senaat, en de nieuwe keizer aanvaardde de regering in September, 275 n. c., onder de algemeene toejuiching van geheel het volk. Tacitus bragt terstond eenige heilzame verbeteringen in het muntwezen en andere belangrijke zaken tot stand. Hij beteugelde de weelde door wijze verordeningen, en gaf zelf het voorbeeld van matigheid, zedigheid en grootmoedigheid. Hij schonk zijn gansch vermogen aan den staat, en leefde even eenvoudig als vóór zijne verheffing. Hij was uitermate werkzaam, en gaf bevel, dat de werken van den geschiedschrijver TACITUS, van wien hij beveerde afkomstig te zijn, in de openbare bibliotheken zorgvuldig zouden bewaard en daarvan telken jare afschriften gemaakt worden. Weldra echter moest de vredelievende keizer de wapenen opvatten.

De Scythen de Romeinsche wingewesten in *Azië* verontrustende, begaf TACITUS zich derwaarts met zijnen broeder *FLORIANUS*; hij versloeg de Scythen, doch werd, na eene kortstondige regering van acht maanden, door eenige misnoegde soldaten te *Tyana* vermoord. Na zijnen dood maakte zijn broeder *FLORIANUS* zich meester van

de teugels des bewinds, doch onderging twee of drie maanden later hetzelfde lot. GIBBON verzekert dat TACITUS onderscheidene maatregelen nam, om den invloed van den senaat te doen herleven. Zeker is het, dat hij dit ligchaam groote eer bewees. Toen de senaat weigerde, zijnen broeder FLORIANUS tot consul te verheffen, omdat de tijd der verkiezing verstreken was, betuigde hij zijnen dank voor deze moedige openhartigheid.

(TILLEMONT, *Histoire des empereurs*; GIBBON'S *History of the decline and fall of the Roman empire*).

TALIACOTIUS, (GASPAR), ook wel TAGLIACOTIO of TAGLIACOTZI geheeten, was professor in de ontleed- en heekunde te *Bologna*, alwaar hij in 1553 in den ouderdom van vier en zestig jaren overleed. TALIACOTIUS is thans hoofdzakelijk bekend door den roem dien hij zich verwierf in het herstellen van neuzen; doch gedurende zijn leven was hij niet minder vermaard als ontleedkundige. Het werk waarin gesproken wordt van de wijze waarop TALIACOTIUS nieuwe neuzen wist te maken, verscheen eerst vier en veertig jaren na zijnen dood in 't licht, en voert ten titel: *De curtorum chirurgia per insitionem libri duo*, Venetiis, 1597, folio. Meestentijds gelukte het TALIACOTIUS deze operatie naar genoegen zijner patienten te volbrengen. De onwelveogelijke spotternij van BUTLER in zijn *Hudibras* om TALIACOTIUS belagchelijk te maken, heeft weinig grond. TALIACOTIUS spreekt inderdaad over de geschiktheid om het vel voor een' nieuwen neus van den arm van een' ander persoon te nemen, en besluit dat zulks om verscheidene redenen, indien dit mogelijk ware, de voorkeur zou verdienen: doch hij zegt zich niet te kunnen verbeelden, hoe het mogelijk zou zijn, om twee personen, gedurende den noodigen tijd, met de vereischte onbeweegbaarheid aan elkander te verbinden, alsook dat hij nooit had vernomen dat zulks één' enkelen keer was beproefd. De vertelling dat de neus afvalt zoodra de oorspronkelijke eigenaar van het vel sterft is gegrond op het sprookje hetwelk VAN HELMONT verhaalt, om te bewijzen op welken aanmerkelijken afstand sympathie kan werken. «Een edelman te *Brussel*,» zegt hij, «had zich door TALIA-COTIUS eenen nieuwen neus laten maken van den arm van een' Bologneeschen *kruijer*. Dertien maanden daarna werd «de neus, terwijl hij te *Brussel* wandelde, «koud en viel af, op hetzelfde oogenblik «dat de *kruijer* te *Bologna* stierf.» CAMPANELLA, Sir KENELM DIGBY en anderen verhalen ook dergelijke sprookjes. TALIA-

COTIUS beproefde het nimmer om de huid van den een' op het ligchaam van een' ander over te brengen, maar gebruikte tot het vormen van een' nieuwen neus een deel van de huid des opperarms van den patient zelve.

(BRAMBILLA, *Storia delle Scoperte fatte dagli Uomini Illustri Italiani*, vol. II; SPRENGEL, *Geschichte der Chirurgie*, Zweiter Theil, p. 195).

TALLEYRAND PÉRIGORD, (CHARLES MAURICE DE), een beroemd Fransch staatsman, werd den 13 Februarij 1754 te *Parijs* geboren. Hij was de oudste van drie broeders, en moest zich aan den geestelijken stand toewijden, wijl hij door eenen val in zijne kindsheid kreupel was geworden, en dus niet voor de wapenen kon worden opgevoed. De tegenzin welken zijne ouders voor hem hadden opgevat, maakte hem norsch en stilzwijgend. Op het Collège d'Harcourt, het seminaarium van St. Sulpice en de Sorbonne deed hij zich als een geheimzinnig, trotsch en leergierig jongeling kennen. Reeds als abbé verried hij uitstekende bekwaamheden, veel vernuft en de gave om de menschen aan hunne zwakke zijde aan te tasten. Toen de omwenteling uitbrak, verklaarde TALLEYRAND zich, niettegenstaande hij tot den adelstand behoorde, voor de beweging. In 1788 tot bisschop van *Autun* benoemd, werkte hij als lid der Staten-generaal krachtdadig mede tot de vereeniging der drie standen, schaarde zich aan de zijde van MIRABEAU, en werd weldra de woordvoerder van de partij der hervorming. Op den 14 Julij 1790 las hij, op het Marsveld, aan het altaar des Vaderlands, de mis, en wijdde de vanen. Na het feest zegende hij, als bisschop, den eersten constitutionélen priester in. Toen ruis VI hem daarvoor in den ban deed, besloot hij zijne bisschoppelijke waardigheid neder te leggen. Door het hof met den markies VAN CHAUVELIN als onderhandelaar naar *Engeland* gezonden, werd hij door den minister PITT afgewezen. TALLEYRAND bevond zich te *Parijs* toen de gebeurtenissen van den 10 Augustus 1792 een einde maakten aan de monarchie, en werd bijkans door het volk vermoord, wijl men op het koninklijk slot papieren had gevonden, die hem verdacht maakten. Al zijne behendigheid werd vereischt om van DANTON vrijbrieven te verkrijgen, en *Parijs* te verlaten. Hij vlugtte naar *Engeland*, doch de achterdochtige Engelsche regering beval hem, binnen vier en twintig uren, het land te verlaten. Hij vertrok hierop naar *Noord-Amerika*, waar hij zich met handelsaangelegenheden bezig hield. Zee-

dra echter in *Frankrijk* het schrikbewind was gevallen, keerde hij derwaarts terug, en aanvaardde den 16 Julij 1797 het ministerie van buitenlandsche zaken. Indien hij meer kracht en genie dan staatkundige sluwheid had bezeten, zou hij welligt in de lotbestemming van het revolutionaire *Frankrijk* eene hoofdrol hebben kunnen spelen; doch hij wendde liever zijne oogen op den veroveraar van *Italië*. Toen BONAPARTE uit *Egypte* terugkwam, verbonden TALLEYRAND en SIÈYES zich met hem, en hielpen de omwenteling van den 18 Brumaire tot stand brengen. Na deze gebeurtenis vergenoegde TALLEYRAND zich om minister te zijn van den eersten consul, dien hij, bij een bijzonder gehoor, dus aansprak: «Burger consuls! gij hebt mij het departement van buitenlandsche zaken toevertrouwd, en ik zal dit vertrouwen regtvaardigen; doch ik moet onder niemand dan u zelve werken. Dit is geene trotscheid van mijne zijde: om *Frankrijk* goed te regeren, wordt er hovenal eeneheid van werking vereischt; gij moet eerste consul zijn, en de eerste consul al de hoofdrijfveren der staatsmachine in zijne hand hebben — de ministeriën van binnenlandsche zaken, van oorlog, van marine, van politie en buitenlandsche zaken. De ministers dezer departementen moeten met u alleen de zaken behandelen. De ministeriën van justitie en financiën hebben, ongetwijfeld, eene magtigen invloed op de staatkunde, doch deze invloed is meer zijdelingsch. De tweede consul is een bekwaam regtsgeleerde, en de derde een meester in de financiën: laat deze departementen aan hen over; zij zullen zich daarmede vermaken; en gij, generaal! het gansche bestier der voornaamste takken van de regering in handen hebbende, kunt, zonder belemmering, uw edel doel, de wedergeboorte van *Frankrijk*, voortzetten.»

Dit plan stemde zóó geheel met BONAPARTE's zienswijze overeen, dat deze, nadat TALLEYRAND zich had verwijderd, tegen BOURRIENNE zeide: «De raad van TALLEYRAND is verstandig; hij is een man van oordeel;» doch hij voegde er glimlagchende bij: «TALLEYRAND is een slimme vos; hij heeft mij doorzien. Gij weet dat ik wensch te doen wat hij aanraadt, en hij heeft gelijk. LEBRUN is een eerlijk man, maar niets meer dan een boekenmaker; CAMBACÈRES is te zeer met de omwenteling vereenzelvigd: mijne regering moet iets nieuws zijn.»

TALLEYRAND bewees BONAPARTE, ook

nadat hij in hem den keizer begroette, onbetaalbare diensten. Van natuur afkeerig van oorlog, voorzigtig de toekomst berekenende, ried hij NAPOLEON veeltijds aan, de loopbaan van veroveraar te verlaten. En toen TALLEYRAND zich tegen den oorlog van *Spanje* had verklaard, en gezegd: «Dit is het begin van het einde,» werd NAPOLEON meer en meer van hem afkeerig. In 1808 onttrok TALLEYRAND zich geheel aan de staatsbezigheden, en zonderde zich op zijn landgoed *Valancay* af.

Na den val van NAPOLEON, waartoe hij had medegewerkt, werd hij door LODERWIJK XVIII tot minister van buitenlandsche zaken gekozen, in welke hoedanigheid hij zich naar het congres van *Weenen* begaf. Hier, in den kring van oude staatslieden, kon hij zijn talent voor eene baatzuchtige en dubbelhartige staatkunde geheel ontwikkelen. Toen NAPOLEON in 1815 van het eiland *Elba* was ontsnapt, en weder den Franschen troon beklom, noodigde hij TALLEYRAND te vergeefs uit, om andermaal in zijne dienst te treden. Zoodra echter LODERWIJK XVIII op nieuw in zijne koninklijke waardigheid was hersteld, trad hij weder als minister van buitenlandsche zaken op. Hij trachtte thans de harde voorwaarden, op welke de bondgenooten den vrede met *Frankrijk* wilden sluiten, te verzachten; doch ditmaal lieten *Rusland* en *Pruissen* zich niet verschalken. Toen TALLEYRAND bemerkte, dat hij keizer ALEXANDER een doorn in 't oog was, legde hij verstandig zijn ministerie neder, verklarende dat hij als een goed Franschman het verdrag van den 20 November 1815 niet kon onderteekenen. Op deze wijze klom hij hoog in de meening der natie, die zich door dit traktaat gekrenkt achtte. Als pair van *Frankrijk* bestreed hij vele maatregelen der regering, en bevorderde alzoo de omwenteling van 1830, die KAREL X van den troon verdreef, en LOUIS PHILIPPE op denzelfden plaatste. Tot gevolmagtigd afgezant aan het hof van *Groot-Britannië* benoemd, vertoefde hij te *Londen* tot in 1835. Op zijn verzoek naar *Frankrijk* terug gekeerd, werd hij opgevolgd door den generaal SEBASTIANI. Aan hem was het vooral te danken dat uit de omwenteling van 1830 geen algemeene Europeesche oorlog ontstond; doch tevens was hij de hoofdbewerker, dat *België* van *Noord-Nederland* werd afgescheurd. Toen hij op zekeren dag zijne opwachting maakte bij den Britschen monarch, die zeer verkouden was, zeide hij: «Dit verwondert mij niet, want de wind waait sedert

« eenige dagen hevig uit het Noorden, » zinspelende op de nadrukkelijke pogingen die de Russische keizer bij de Londensche conferentie aanwendde, om koning WILLEM I regt te doen wedervaren. Na zijne terugkomst trad TALLEYRAND van het staatkundig tooneel af, en stierf den 20 Mei 1838, in den ouderdom van vier en tachtig jaren. In zijnen omgang verried TALLEYRAND steeds den edelman van den ouden tijd. Ieder die hem naderde werd door zijne beschaafde manieren en fijne beleefdheid als betooverd. Het gemak beminnende, arbeidde hij zelf zoo weinig mogelijk; doch verstond in een' hoogen graad de kunst anderen voor zich te laten werken. In den gezelligen omgang was hij onderhoudend, doch bezat niet het talent, om bij gewichtige aangelegenheden voor de vuist te spreken. Veelligt was dit ook het gevolg van zijnen stelregel, om zich niet oogenblikkelijk te verklaren. « De mensch, » zeide hij dikwijls, « heeft slechts het spraakvermogen gekregen, om te verzwijgen wat hij denkt. » Wanneer hij in rust was, zou het moeilijk geweest zijn, zoo zijn schitterend oog zulks niet had verraden, hem van een standbeeld te onderscheiden. Wanneer zijne welluidende stem iemand in de ooren klonk, was zij als die van eenen opgewonden geest, sprekende uit een gesneden beeld. In het begin der omwenteling werd hij door MIRABEAU overschaduwd, en aan het einde door NAPOLEON, doch hij hield zich langer staande dan een hunner. Zijn grootste geheim bestond in geduld en onwrikbaarheid, ten einde zich al de omstandigheden, welke zijn oogmerk slechts eenigzins konden bevorderen, ten nutte te maken. Naast NAPOLEON is TALLEYRAND zekerlijk de meest ongemeene man, welke de Fransche omwenteling heeft voortgebracht.

(MIGNET, *Etudes et portraits politiques*; MAD. DE STAËL, *Considérations sur les principaux événements de la révolution française*; *Mémorial de St. Hélène*).

TALMA, (FRANÇOIS JOSEPH), een voortreffelijk Fransch treurspeler, werd den 15 Januarij 1763 te Parijs geboren. Zijn vader, een tandmeester, begaf zich, kort na zijne geboorte, naar Engeland, en oefende aldaar eenige jaren dit beroep uit. Op den ouderdom van negen jaren keerde de jonge TALMA naar Frankrijk terug, en werd te Chaillot ter schole besteld bij Monsieur LAMARGUËRE, een' groot liefhebber van het treurspel, die ook zijnen leerlingen daarvoor smaak trachtte in te boezemen. Nadat TALMA een

jaar op deze school was geweest, droeg zijn onderwijzer hem eene rol op uit een oud treurspel *Simois, fils de Tamerlane* geheeten, hetwelk door de scholieren zou uitgevoerd worden. De toekomstige treurspeler drong zoo diep in het karakter in, dat hij, bij het verhaal der droefheid van den held, wiens broeder hij voorstelde, in eenen vloed van tranen uitborst. Op den ouderdom van twaalf jaren, schreef hij, om zijne kennis van het tooneel verder te ontwikkelen, een klein drama. Hij bezocht andermaal Londen, en keerde in 1781 weder naar Parijs terug, en oefende zich toen in de welsprekendheid aan het Collegie Mazarin. In 1783 trad hij in het treurspel *Mahomet* als liefhebber op. Een raad van vrienden, door hem zelven benoemd, om over zijne uitvoering te oordeelen, verklaarde die voor eene mislukking. « Hij » had niet *le feu sacré*. » TALMA onderwierp zich aan dit ongunstig gevoelen, en legde zich toe op het beroep zijns vaders; doch eenige jaren later werden dezelfde vrienden verplicht te bekennen, dat zij in hun oordeel hadden gefaald. Den 21 November 1787 debuteerde TALMA met het beste gevolg in het *Théâtre français*, en oogstte in 1789 de schoonste lauweren in met het vervullen van de hoofdrol in het treurspel *Charles IX*. Bij het begin der Fransche omwenteling bezweek hij bijkans onder eene hevige zenuw-ongesteldheid. Zoodra LARIVE het tooneel verliet, werd TALMA de voornaamste treurspeler. Hij hervormde het costuum van het tooneel, en was de eerste, die de rol van *Titus* in eenen Romeinschen toga speelde. Gedurende de regering van NAPOLEON genoot hij 's keizers vriendschap; en werd niet minder geëerd en geacht door LODEWIJK XVIII. In 1825 verschenen zijne *Réflexions sur Lekain et sur l'art théâtral*, waarin hij toonde, welk helder begrip hij had van de natuur der tooneelspeelkunst. Den 11 Junij 1826 betrad hij voor het laatst het tooneel, en vervulde, onder daverende toejuiching, de rol van *Charles VI*. Gedurende zijne laatste ziekte vroegen de schouwburg-bezoekers van het *Théâtre français* elken avond, vóórdat het stuk een' aanvang nam, een officieel bericht van den staat zijner gezondheid. Hij stierf den 19 October daarop volgende, en werd op het kerkhof *Père la Chaise*, in tegenwoordigheid eener ontzettende menigte, ter aarde besteld. De heeren ARNAULT, JOUY en LAFOUR hielden lofreden bij zijn graf. Het *Théâtre français* bleef drie avonden, en de *Opéra comique* en *Odéon* op den dag der begrafenis ge-

sloten. De tooneelspelers van den Brusselschen schouwburg droegen veertig dagen over hem den rouw, en de voornaamste schouwburgers in *Frankrijk* en de *Nederlanden* bewezen aan zijne nagedachtenis eene welverdiende hulde. Een zijner levensbeschrijvers maakt de aanmerking, dat TALMA poëzij voordroeg alsof het proza ware; doch deze vermindering der rijmklanken was eene der vele verbeteringen, welke hij op het Fransch tooneel invoerde. Hij zocht den omgang der beroemdste geleerden, schilders, beeldhouwers en oudheidkenners, en beoefende de geschiedenis, ten einde de zeden en gebruiken der volken, en de karakters van merkwaardige personen grondig te leeren kennen. Hij was van eene middelmatige grootte, vierkant gebouwd, en van een behagelijk voorkomen. Hij had eene ongemeen fraaije krachtige stem en eene deftige bevallige houding. In het bijzonder leven onderscheidde hij zich door zijne mannelijke openhartigheid, vriendelijke inborst en ongedwongen manieren. Hij sprak het Engelsch volkomen, en was een groot bewonderaar van *Engeland* en deszelfs instellingen. Zijne echtvriendin, CAROLINA VANHOVE, was eene der grootste tooneelspeelsters van haren tijd, en ontrok zich, sedert 1810, aan het tooneel. TALMA, die zijne beide kinderen Protestantsch had laten opvoeden, weigerde bij zijn sterven den bijstand der Roomsche-Katholieke Kerk.

(*Almanach des spectacles*, 1827; *Bibliographie nouvelle des contemporains*).

TAMBRONI, (CLOTILDE), een der geleerdste vrouwen van haren tijd, werd in 1758 te *Bologna* geboren, en verried reeds vroegtijdig eene groote neiging voor ernstige studie, namelijk voor de oude letterkunde, terwijl zij zich door haar dichtertalent onderscheidde. In 1794 bood de senaat van *Bologna* haar den leerstoel der Grieksche taal aan; doch gedurende de staatkundige verwarring van 1798 verloor zij hare ambtsbetrekking, en ondernam eene reis naar *Spanje*. Bij hare terugkomst liet BONAPARTE haar weder in het album der hoogeschool inschrijven. Toen later de leerstoel der Grieksche taal werd opgeheven, trok zij zich in de eenzaamheid terug. Behalve in 't Grieksch, was zij ervaren in 't Latijn, Fransch, Engelsch en Spaansch. Haar karakter en levenswandel verdienden niet minder lof dan hare uitgebreide kundigheden. Zij overleed den 4 Junij 1817. Van hare talrijke handschriften zijn slechts eenige gedichten naar Grieksche voorbeelden in 't licht verschenen.

(*Conversations-Lexicon*).

TAMERLAN, TIMUR LENG of TIMUR BEG, een der geesels van het menschedom, werd in 1336 in de provincie *Kersch*, het oude *Sogdiana*, geboren, waar zijn vader het opperhoofd was van eenen aanzienlijken stam. Toen de Mongolsche dynastie in verval geraakte, wist TAMERLAN zich ten troon te verheffen, koos *Samancand* tot de hoofdstad van een nieuw rijk, veroverde allengs *Perzië*, geheel *Midden-Azië*, van den Chineschen muur tot aan *Moscou*, en in 1398 *Indostan*, van den *Indus* tot aan den mond van den *Ganges*. Bloed en verwoesting kenmerkten den weg van den veroveraar. Onderscheidene vorsten van *Klein-Azië* het juk van den sultan BAJAZET I moede, wendden zich tot TAMERLAN om hulp, die weldra met een magtig leger kwam opdagen. Nadat hij *Bagdad* had verwoest, *Damascus* verbrand en *Syrië* veroverd, leverde hij den 20 Julij 1402, in de vlakte van *Ancyra* (het hedendaagsche *Angora*) den sultan eenen beslissenden slag. BAJAZET vlugtte, werd gevangen genomen, en door TAMERLAN in eene getraliede draagkoets weggevoerd. Hieruit ontstond het sprookje van de ijzeren kooi des sultans. TAMERLAN stierf te midden van groote toerusting ter verovering van *China*, in 1405. Ofschoon in den hoogsten graad woest en wreed, bevorderde hij echter den bloei der wetenschappen, en bezat zelf eenige kundigheden, gelijk zulks uit de door hem daargestelde inrigtingen blijkt. Een zekere SCHILTBERGER uit *Munchen*, was TAMERLAN's geheimschrijver, die een werk schreef: *Schiltberger der vil Wunder erfahren hat*, waarin veel over TAMERLAN voorkomt.

(LANGLÈS, *Instituts politiques et militaires de Tamerlan*).

TANCRED, een der beroemdste helden van den eersten kruistogt, was een zoon van den markgraaf ODO of OTTOBONUS, en van eene dochter van TANCRED van *Hauteville*, EMMA, zuster van den vermaarden Noorman ROBERT GUISCARD. Hij zag in 1078 het eerste levenslicht, en schaarde zich in 1096 onder de kruisbanier. De wonderbare bedrijven van TANCRED, door de geschiedschrijvers waarschijnlijk met vele fabelen opgesierd, zijn door TASSO in zijn heerlijk heldendicht *La Gerusalemme liberata* vereeuwigd. De daarin geschilderde liefde voor CLORINDE is stellig eene vinding des dichters.

(RAOUL DE CAEN, *Les gestes de Tancrede*).

TARLTON, (RICHARD), een beroemd Engelsch kluchtspeler, onder de regering van koningin ELIZABETH, werd in het regts-

gebied van *Condover* in *Shropshire* geboren. De juiste tijd zijner geboorte is onbekend. Hij stierf in 1588 te *Londen*.

TARLTON onderscheidde zich vooral in de hansworstenrollen van het oude Engelsche drama, waarin hij door niemand werd geëvenaard; daarenboven schijnt hij behoord te hebben tot die kluchtspelers, die meer spreken dan in hunne rol voorkomt. Hij was beroemd door zijne vernuftige zetten. TARLTON was een bijzonder gunsteling van koningin ELIZABETH. FULLER zegt, dat «wanneer koningin ELIZABETH ernstig was en uit haar humeur, «(ik durf niet zeggen norsch), hij haar «naar welgevallen kon opvrolijken. Hare «grootste gunstelingen wendden zich in «sommige gevallen tot TARLTON alvorens «zij naar de koningin gingen, om hun «een gunstig onthaal voor te bereiden.»

TARLTON was tevens tooneeldichter, en schreef onder anderen *The seven deadly sins*, welke nimmer in druk verschenen, maar uitermate werden bewonderd. Er bestaat een portret van TARLTON, in zijn hansworstenpak, met zijne pijp en zijn' kleinen trommel. De bijzondere platheid van zijnen neus werd veroorzaakt door eene wonde, welke hij bekwaam, toen hij een' hond en een' beer van elkander wilde scheiden.

(BAKER'S *Biographia dramatica*).

TARNOW, (FANNY), eene der meest geachte Duitsche schrijfsters, werd den 17 December 1779 te *Gustrow* in *Mecklenburg-Schwerin* geboren. In haar vierde jaar viel zij uit een venster der tweede verdieping op straat; het gevolg daarvan was eene zenuw-ongesteldheid, en lang bleef zij doof. Aan geregeld onderwijs kon in deze omstandigheden niet gedacht worden, en toen zij lezen had geleerd, liet men haar naar eigen verkiezing alles doorbladeren, wat een lees-bibliotheek opleverde. Tot haar zeventiende jaar leefde zij afwisselend bij hare ouders en eenige bloedverwanten op het land. Later werd zij opvoedster in eene aanzienlijke familie; doch deze moeilijke betrekking was haar zenuwgestel nadeelig. In 1804 naar *Mecklenburg* terug gekeerd, trad zij als romanschrijfster op; *Natalie* was haar eerste werk. Ten einde zich na den dood harer moeder te herstellen, reisde zij in 1816 naar *Petersburg*, en bezocht aldaar eene vriendin harer jeugd. Hier werden haar alle genoegens aangedaan; hier werd KLINGER, in den edelsten zin des woords, haar boezemvriend. Door het ruw noordelijk klimaat terug gedreven, leefde zij eerst te *Dresden*, en sedert 1828 te *Weissenfels*. Zonder hoog poëtisch talent,

bezitten hare geschriften eene waarheid in de daarstelling, die hun eene blijvende waarde geeft; zedelijke reinheid strekt hun tevens tot aanbeveling. Eene *Auswahl aus ihren Schriften* verscheen in 1830 te *Leipzig* in vijftien deelen; daarop volgden hare *Gesammelte Erzählungen*, in vier deelen, te *Leipzig*, 1840—42. Ook wordt haar de roman *Zwei Jahre in Petersburg* toegeschreven; hij bevat eene belangrijke schildering van Russische toestanden uit den laatsten tijd van ALEXANDER, en trekken uit het leven van KLINGER.

(*Conversations-Lexicon*).

TASMAN, (ABEL JANSSEN), de grootste zeevaarder der zeventiende eeuw, (die volgens het algemeen gevoelen te *Hoorn* zoude geboren zijn), aanschouwde, volgens de onvermoeide nasporingen van onzen verdienstelijken LAUTS, het eerste levenslicht te *Lutkegast*, in het westerkwartier van *Groningen*. In zijnen uitersten wil, ter weeskamer te *Batavia*, geregistreerd den 22 October 1659, komt eene vermaking voor aan de armen van *Lutkegast*, groot 25 Rijksdaalders, zoodat, hoe verre ook van het vaderland verwijderd, hem het dorp waar zijne wieg eens stond steeds voor den geest zweefde. «Wanneer hij,» zegt professor MOLL, «naar *Indië* is gevaren, wanneer «hij weder te huis is gekomen, wat zijne «verdere lotgevallen geweest zijn, van «dit alles weten wij niets. In onze groote «geschiedkundige woordenboeken, waarin «men, met angstige vlijt, de geringste «bijzonderheden van het leven van dezen «of genen kamergeleerde vindt aange«teekend, die welligt niets anders heeft «uitgerigt, dan aan eene academie on«dervijts te geven, of in eenigen twist «over geleerde beuzelingen gemengd is «geweest, vindt de eerste zeevaarder van «zijne eeuw geene plaats. Gelukkig, dat «VALENTIJN ons eenigzins omstandig met «den togt van TASMAN heeft bekend ge«maakt; ik zeg gelukkig, want VALENTIJN «zelf schijnt het belang dier reize geens«zins in te zien. Wij kennen dus van «TASMAN niets anders, dan zijne reizen «en ontdekkingen.»

TASMAN voer in dienst der Oostindische compagnie, en gaf ongetwijfeld blijken van ongemeene bekwaamheid, wijl ANTONIE VAN DIEMEN, (zoon van eenen burgemeester van *Kuilenburg*), die van al de gouverneurs-generaal van *Neêrlands Indië* het meest tot uitbreiding onzer aardrijkskundige kennis heeft bijgedragen, hem in 1642 het bevel opdroeg over eenen zee-togt, welke rijk was aan ontdekkingen. TASMAN ontdekte de eilanden *St. Paul* en

Amsterdam, van Diemensland, Nieuw-Zeeland en vier der *Vriendschaps-eilanden*, het *Pijlstaarten eiland, Amsterdam, Rotterdam* en *Middelburg*, die afgeteekend en in kaart werden gebragt, en, zoo veel de vordering der wetenschap toeliet, aardrijkskundig bepaald. De zeden en kleeding der inwoners, zooveel het kort verblijf toeliet, werden waargenomen en beschreven. *TASMAN* keerde in 1643 naar *Batavia* terug. Van eene tweede ontdekkingsreize, die hij in het volgende jaar naar de kust van *Nieuw-Guinea* ondernam, is niet veel bekend geworden. Een schiereiland op de Oostkust van *van Diemensland*, en het eiland voor kaap *Pilaar*, op het genoemde schiereiland, voeren zijnen naam. Deze groote zeevaarder overleed te *Batavia*, in de maand October 1659.

(G. MOLL, *Zetogten der Nederlanders; VAN KAMPEN, Beknopte Gesch. der Ned. Lett. en wetens.; Biographie du royaume des Pays-Bas; Algemeene Konst- en Letterbode voor het jaar 1843, N°. 9, en 1846, N°. 5).*

TASSO, (TORQUATO), een der grootste Italiaansche poëten, was de zoon van *BERNARDO TASSO*, en werd in 1544 te *Sorrento* geboren. Zijne geestvermogens ontwikkelden zich ongewoon snel en vroegtijdig. Op den ouderdom van twaalf jaren bezat hij reeds uitgebreide kundigheden, en een jaar later bezocht hij de hogeschool van *Padua*, om op verlangen zijns vaders in de regten te studeren. Hier schreef hij een episch gedicht in twaalf zangen, *Rinaldo*, dat zeer gunstig werd ontvangen. Eerst na langen wederstand stond zijn vader hem toe, de beoefening der regtswetenschap te laten varen, en zich geheel aan de wijsbegeerte en de letteren toe te wijden. In 1565 noodigde de hertog *ALFONSO VAN FERRARA* hem uit, om de feesten bij te wonen, bij gelegenheid van zijn huwelijk met eene aarts-hertogin van *Oostenrijk*. Met uitzondering eener reis door *Frankrijk*, bleef *TASSO* aldaar tot 1577. Gedurende dit tijdperk, schreef hij, behalve eenige kleinere stukjes, zijn herdersspel *Aminta*. Alles wat *Italië* van dien aard bezat, werd door dit voortbrengsel zijner lier verre overtroffen, schoon *GUARINI* in 't vervolg bewees, dat het echter niet onbereikbaar was. De hertog met dit dramatisch gedicht verrast, liet hetzelfde ten tooneele voeren. *TASSO* steeg nu in gunst en aanzien; doch dit geluk verwekte hem ook benijders, die heimelijk op zijnen val bedacht waren. In 1577 verliet hij *Ferrara*, om, gelijk

men wil, de gramschap te ontvlugten van den hertog, wegens zijne liefde, welke hij voor diens zuster, prinses *LEONORA*, koesterde. Hij keerde echter terug, doch zijne geestvermogens nu eenigermate verzwakkende, werd hij door *ALPHONSO*, in een krankzinnigen-huis opgesloten, waar hij gedurende zeven jaren eené onwaardige behandeling moest verduren. Door tusschenkomst van onderscheidene Italiaansche vorsten, werd hij eindelijk in vrijheid gesteld. In 1592 begaf hij zich van *Rome* naar *Napels*, waar hij zich met eene omwerking van zijn heldendicht *Gerusalemme liberata* onledig hield. Van *Napels* keerde hij naar *Rome* terug, en leefde vervolgens eenigen tijd in *Florence*, *Mantua* en elders, steeds ongestadig en onrustig, zich zelven en anderen mistrouwende, krank en arm.

HIPPOLYTO ALDOBRANDINI intusschen als *CLEMENS VIII* den pauselijken troon beklommen hebbende, wist diens neef, de kardinaal *CINZIO*, eindelijk *TASSO* te bewegen, naar *Rome* te komen, om de dichterkroon op het kapitoel te ontvangen. In November 1594 kwam *TASSO* aldaar aan; men stelde echter de feestplegtigheid tot het voorjaar uit. Gedurende den winter nam zijne gezondheid meer en meer af; hij voelde zijn einde naderen, en liet zich in het klooster *San Onofrio* op den *Janiculus* brengen. Tegen den prior en de monniken, die hem aan de poort kwamen ontvangen, zeide hij: «Ik kom «in uw midden sterven.» Toen de geneesheer van den paus hem kwam bezoeken, en hem zijn naderend einde aankondigde, omhelsde hij dezen arts, hem voor deze gelukkige tijding bedankende. *TASSO* betuigde den kardinaal zijne dankbaarheid voor al het goede hem bewezen; en toen de kardinaal en al de aanwezigen, zich niet konden onthouden tranen te storten, zeide hij hun: «Gij denkt «dat gij mij verlaat, doch ik ga u slechts «voor.» Hij stierf den 25 April 1593 aan eene heete koorts, in den ouderdom van een en vijftig jaren. *TASSO* werd in de kerk van dit klooster ter aarde besteld; op zijn grafsteen staan de woorden: *TORQUATO TASSI ossa hic jacent. Hoc ne nescius esses hospes fratres hujus eccl. pp. MDCI.* De kardinaal *BEVILACQUA* van *Ferrara* rigtte hem een gedenkteekeken op, waarbij onlangs nog een grooter en fraaijer monument is gevoegd.

TASSO, zegt *SCHLEGEL* in zijne *Geschiedenis der oude en nieuwere letterkunde*, is geheel een dichter van gevoel, die over de taal en poëzij eene betooverende muzikale schoonheid uitgoot, waardoor hij

de lievelingsdichter der Italianen is geworden.

(EBERT, *Tasso's Leben nach Ginguené*; ROSSINI, *Saggio sugli amori di Torq. T. e sulle cause della sua prigionia*; RANKE, *Geschichte der Ital. Poesie*; Penny *Cyclopaedia*).

TAUBMANN, (FRIEDRICH), een geestig en vernuftig geleerde, werd den 16 Mei 1565 te *Wonsees* nabij *Baireuth* geboren, waar zijn vader schoenmaker was. Zijn vader vroegtijdig stervende, huwde zijne moeder een' kleermaker, die zijn' stiefzoon **FRIEDRICH** ook de naald wilde doen opvatten; doch toen hij daarvan zijnen afkeer betuigde, zond men hem naar *Kulmbach* ter schole, waar hij, met zingen en bedelen, in zijn levensonderhoud moest voorzien. In 1582 kwam hij op het gymnasium van *Heilbronn*, waar zijne Latijnsche verzen en het vernuft daarin ten toon gespreid zoo zeer werden bewonderd, dat hij door **PAULUS MELISSUS** als gelauwerd poëet werd gekroond. Tien jaren later bezocht hij de hoogeschool van *Wittenberg*, waar hij zich zóó gunstig onderscheidde, dat men hem, in 1595, tot professor in de dichtkunst en fraaije letteren benoemde, waarbij vervolgens nog de eer van hofpoëet werd gevoegd. Hij vervulde zijn ambt onder algemeene goedkeuring tot aan zijnen dood, die den 24 Maart 1613 voorviel. Gedurende zijn leven beschouwde men hem als den vernuftigsten man zijner eeuw, en personen van den hoogsten rang zochten zijnen omgang. Uit al hetgeen men van hem weet blijkt het, dat hij nimmer zijne waardigheid als man vergat, zoo als zulks met de meeste vernuften in dergelijke omstandigheden het geval is. Nooit trad hij als potsenmaker of vleijer op, maar toonde altijd een open en opregt karakter. In zijnen tijd was de oude letterkunde in *Saksen* laag gedaald, wijl men zich bij voorkeur met twisten over godsdienstige geschillen en haarkloverijën bezig hield. **TAUBMANN** was een der weinigen die, zoowel in ernst als jokkernij, zijnen tijdgenooten de noodzakelijkheid deed gevoelen, om tot de beoefening der oude talen terug te keeren, als het eenige middel, om de godgeleerde studiën tot hare ware hoogte te verheffen. Dit deed hij meer bijzonder in zijn werk *Dissertatio de lingua Latina*, waarvan de laatste uitgave in 1614 te *Wittenberg* verscheen. Na **TAUBMANN's** dood gaf men den naam van *Taubmanniana* aan alle verzamelingen van snedige gezegden en anecdoten.

(EBERT, *Leben und Verdienste Fr. Taubmann's*; SIMON VAN CYRENE, *Taubman-*

niana, oder Fr. Taubmann's Leben, Anecdoten, witzige Einfälle und Sitensprüche).

TAULER of **THAULER, (JOHANN)**, de meest beroemde Duitsche godgeleerde der veertiende eeuw, werd, volgens sommigen, in 1294 te *Keulen*, doch volgens anderen te *Straatsburg* geboren. Men weet weinig van zijne levensgeschiedenis. Hij trad vroegtijdig in de orde der Dominikanen, en stond, uit hoofde zijner grondige kennis en godvruchtige leefwijze, in hoog aanzien, schoon hij zich niet ontzag de gebreken en de verdorvenheid der geestelijken scherp te gispen. De laatste jaren zijns levens, sleet hij in het Dominikaner klooster te *Straatsburg*, alwaar hij den 16 Junij 1361 overleed, zoo als blijkt uit een opschrift op zijne grafzerk, in die stad nog aanwezig. In zijne liefde voor de waarheid, in zijnen ernst om het volk te onderwijzen, en op eenen beteren weg te brengen, was hij een waardig voorlooper van **LUTHER**. **TAULER's** invloed op de Hoogduitsche taal en letterkunde, heeft hem in de geschiedenis der Duitsche letterkunde eene niet minder eervolle plaats verworven, dan die welke hij onder de godgeleerden bekleedt. Het schijnt dat **TAULER** zijne predikatiën niet ten papiere bragt, maar dat zij door eenige zijner hoorders zijn opgeschreven. De eerste uitgave zijner leerredenen verscheen in 1498 te *Leipzig*, in 4to., onder den volgenden titel: *Sermon des grossgelarten in gnaden erleuchteten Doctoris Johannis Tauleri predigerr ordens, weisende auff den nehesten waren wegw, yn geistes czu wandern*. De nieuwste uitgave is die van 1826, te *Frankfort*, in drie deelen. Zijne gezamenlijke werken bezorgde **CASSEDER** in 1823 te *Lucern*.

(JÖRDEN, *Lexicon deutscher Dichter und Prosaisten*; K. SCHMIDT, *Joh. Tauler von Strasburg, Beitrag zur Geschichte der Mystik und des religiösen Lebens im 14ten Jahrh.*).

TAUSAN, TAUSSEN of **TAGESEN, (JOHANN)**, de eerste Deensche godgeleerde, die zijne landgenooten met de leerbegrippen der hervorming bekend maakte. Hij werd in 1494 te *Birkinde*, een dorp op het eiland *Funen*, geboren. Nadat hij zijne eerste opcleiding in het klooster van *Antworskow* had ontvangen, verlangde hij zijne studiën aan eene hoogeschool te vervolgen, en de abt van het klooster koos daartoe *Keulen*. Hier werd hij toevallig met eenige van **LUTHER's** eerste werken bekend, waardoor bij hem zoo zeer de begeerte werd opgewekt, om onder dezen grooten hervormer te studeren,

dat hij, zich niet aan de tegenkanting zijner superieuren storende, zich naar *Wittenberg* begaf. Nadat hij aldaar eenigen tijd had vertoefd, ging hij naar *Rostock*, waar hij tot doctor in de theologie werd bevorderd. Nu begaf hij zich naar *Kopenhagen*, en trad aldaar in 1521 als onderwijzer in eene der openbare scholen op. Deze werkring beviel hem echter weinig; wenschende de nieuwe leerbegrippen te verkondigen, meende hij zulks het best te kunnen doen, wanneer hij naar zijn vorig klooster van *Antworskow* terug keerde. Hier verwierf hij zich als prediker grooten roem. Eerst trachtte hij heimelijk de monniken met de beginselen der hervorming bekend te maken. In 1524, bij gelegenheid dat de abt afwezig was, deed TAUSAN eene predikatie, welke op zijne hoorderen zulk eene uitwerking deed, dat de meeste monniken zich bereid verklaarden hun oud geloof te verlaten. De spanning en onrust, welke hieruit ontstonden, hadden ten gevolge, dat TAUSAN naar een klooster te *Wyburg* werd verplaatst, waar hij echter in zijne pogingen volhardde, en op nieuw eene menigte volgelingen kreeg. Koning *FREDERIK I* van *Denemarken*, die de denkbeelden en gevoelens der Duitsche hervormers was toegedaan en TAUSAN begunstigde, gaf hem, in 1526, eenen brief van bescherming met den titel van hofprediker, en wees hem eene kerk te *Wyburg* aan, waar hij ongemoeid zou kunnen prediken. Intusschen zocht de bisschop dier plaats hem tegen te werken; doch al de bemoeijingen van dezen geestelijke waren vruchteloos, wijl TAUSAN door het volk algemeen werd toegejuicht. De twisten tusschen de beide godsdienstige partijën van dag tot dag heviger wordende, besloot de koning, in 1529, TAUSAN naar *Kopenhagen* te roepen, en hem tot prediker der *St. Nicolaas Kerk* aldaar te benoemen. De zaden der hervorming in *Denemarken* gestrooid ontwikkelden zich snel, en ten einde deze gewigtige zaak tot eene beslissing te brengen, vaardigde de koning een bevel uit, dat eenige afgevaardigden der Roomsche-Katholijken en Protestanten den 8 September 1530 voor de rijksvergadering zouden verschijnen, en hunne geloofsbelijdenissen en geschilpunten ontwikkelen. TAUSAN en de voornaamste personen zijner partij waren aldaar tegenwoordig, en tot hunne groote blijdschap werd aan de Protestanten de vrijheid toegekend, om te prediken en hunne leer alom te verkondigen. De rust, aldus hersteld, werd in 1533 door 's konings dood gestoord. De Katholieke partij, in-

zonderheid de bisschop van *Roskild*, begon TAUSAN ernstig te verontrusten. Gedurende eenigen tijd verliet hij *Kopenhagen*; doch inmiddels maakte de hervorming zulke vorderingen, dat de tegenkanting der Katholijken eindelijk bijkans geheel ophield. In het jaar 1537 werd TAUSAN tot prediker en lector in de theologie te *Roskild* benoemd, en vier jaren later tot bisschop van *Rypen*, in welke hooge waardigheid hij den 9 November 1561 overleed.

(L. HOLBERG, *Dännemarchische, Norwegische Staats- und Reichs-Historie*, p. 128, &c.; JÖCHER, *Allgem. Gelehrten-Lex.*).

TAVERNIER, (JEAN BAPTISTE), een beroemd Fransch reiziger, de zoon van een' Antwerpsch graveur, werd in 1605 te *Parijs* geboren, waar zijn vader zich als handelaar in landkaarten had nedergezet. Bij een' juwelier in de leer gedaan, werd hij weldra in dit vak zeer bedreven. Het zien der landkaarten in het ouderlijke huis en de gesprekken van aardrijkskundige mannen, die den winkel zijns vaders bezochten, wekten bij hem de begeerte op, om als handelaar in juweelen vreemde landen te bezoeken. Reeds op den ouderdom van twee en twintig jaren doorreisde hij *Frankrijk*, *Engeland*, de *Nederlanden*, *Duitschland*, *Zwitserland*, *Polen*, *Hongarij* en *Italië*. Vervolgens doorkruiste hij gedurende dertig jaren *Turkië*, *Oostindië* en *Perzië* in alle rigtingen. Het eerste werk, dat hij met behulp van CHAPPUZEAU, een' niet zeer oordeelkundig schrijver, in 1675 te *Parijs* in 't licht gaf, voerde ten titel: *Nouvelle relation de l'intérieur du sérail*. Dit werd gevolgd door een verhaal zijner reizen, getiteld: *Les six voyages de Jean Baptiste Tavernier, Ecuyer baron d'Aubonne, en Turquie, en Perse, et aux Indes, à Paris, 1676—9*, 4to. TAVERNIER scheen er een genoeg in te vinden, om de Nederlanders overal in het ongunstigst daglicht te stellen, gelijk blijkt uit *Henrick van Quellenburgh's Vindiciae Batavae*, ofte *Refutatie van het Tractaet van J. B. Tavernier, chevalier, Baron d'Aubonne, Amsterdam, 1684*, 4to. Daar hij een aanmerkelijk vermogen had verzameld, keerde hij eindelijk naar *Frankrijk* terug, en werd door *LODEWIJK XIV* tot den adelstand verheven. Om als Protestant in eenen vrijen staat te leven, kocht hij de baronij *Aubonne*, aan het meer van *Geneve*. Doch het slecht gedrag van eenen neef was oorzaak, dat hij in 1687 zijne baronij aan den markies du QUESNE verkocht. Door den keurvorst van *Bran-*

denburg tot directeur eener ontworpen Oostindische compagnie benoemd, begaf hij zich naar *Berlijn*. In deze betrekking aanvaardde hij in 1688 eene reis, met het voornemen om dwars door *Rusland* de *Oostindië* te bereiken. Eene ziekte overviel hem te *Moscou*, alwaar hij in de maand Julij 1689 overleed. BOILEAU vervaardigde op zijne afbeelding een bijschrift, waarvan het dubbelzinnig slot dus luidt:

En tous lieux sa vertu fut son plus appui;
Et bien qu'en nos climats de retour aujourd'hui
En foule à nos yeux il présente
Les plus rares trésors que le soleil enfante;
Il n'a rien rapporté de si rare que lui.

TAVERNIER was een helderziend man, die in de landen, welke hij bezocht, veel merkwaardigs opmerkte. Daar hij zelf niet gemakkelijk de pen voerde, gebruikte hij, behalve den reeds genoemden CHAPPUZEAU, LACHAPPELLE, geheimschrijver van den president LAMIGNON. Zijne reizen zijn menigmaal herdrukt, en in onderscheidene talen overgebracht.

(BAYLE, *Dictionnaire; Biographie universelle; L'Esprit de M. Arnauld, tiré des écrits de lui et de ses disciples*, Deventer, 1684, 12mo.).

TAYLOR, (ROWLAND), een Engelsch geestelijke, uitstekend door geleerdheid en godsvrucht, werd onder de regering van koningin MARIA tot den brandstapel verwezen. Volgens bisschop HEBER was hij een voorvader van JEREMY TAYLOR, een' welsprekend prelaat en schrijver. De aartsbisschop CRANMER koos ROWLAND TAYLOR tot zijn' kapellaan, en benoemde hem tot pastoor van *Hadleigh*, in *Suffolk*, waartoe hij zich ter woon begaf.

Dr. TAYLOR werd in 't jaar 1553 gedagvaard, om te *Londen* voor GARDINER, bisschop van *Winchester*, (toen lord kanselier), te verschijnen, als beschuldigd van in zijne kerk te *Hadleigh* geene mis te lezen. Men hield sterk bij hem aan, om zich met de vlugt te redden; doch hij weigerde zulks, en verscheen voor GARDINER, op wiens last hij, na eene kloekmoedige verdediging, naar de gevangenis werd gevoerd. Den 22 Januarij 1555 moest hij, met andere gevangenen, andermaal voor GARDINER en de bisschoppen van *Londen*, *Norwich*, *Salisbury* en *Durham* verschijnen. De voornaamste beschuldiging tegen TAYLOR was nu zijn huwelijk. TAYLOR verdedigde het regt der geestelijken om in 't huwelijk te treden met zoo veel klem en nadruk, dat er geen vonnis van echtscheiding tegen hem werd uitgesproken; men verklaarde hem echter van zijn priesterlijk ambt vervallen. Tegen het einde van Januarij wer-

den de gevangenen op nieuw voor deze geestelijke regtbank gevoerd, en willekeurig ter dood veroordeeld. Den 4 Februarij ontving hij in de gevangenis een bezoek van BONNER, bisschop van *Londen*, die hem het plegtigewaad van een' Roomsche-Katholiek priester wilde doen aantrekken. Dr. TAYLOR zulks niet zijne gewone vastberadenheid weigerende, werd hem deze kleeding met geweld aangedaan. TAYLOR gaf onverholen te kennen, dat hij deze handelwijze als een verachtelijk goochelspel beschouwde, waarover BONNER zoo zeer in toorn ontstak, dat deze hem met zijnen staf een' doodelijken slag op het hoofd zou toegebracht hebben, zoo hij hierin niet door zijnen kapellaan ware verhinderd geworden. Den volgende dag werd TAYLOR in plegtigen optocht door de geestelijkheid naar den brandstapel gevoerd. De opperschout en anderen wendden alles aan, om TAYLOR te doen herroepen, doch hunne redenen maakten op hem niet den minsten indruk. De processie door *Hadleigh* trekkende, ontving TAYLOR van zijne parochianen de aandoenlijkste blijken van medelijden en toegenegenheid. De terechtstelling geschiedde den 8 Februarij 1555 op *Aldham Common*, in de nabijheid van *Hadleigh*. De plek, waar TAYLOR werd ter dood gemarteld, wordt aangeduid door eenen steen, op welken men het volgende leest: «*Dr. TAYLOR in defence of that was gode at this plas left his blode.*»

(*Bishop HEBER's Life of Bishop Jeremy Taylor*).

TAYLOR, (JOHN), best bekend onder den naam van *Water-poët*, dien hij zich zelve schijnt gegeven te hebben, werd in 't jaar 1580 te *Gloucester* geboren. Hij kwam te *Londen* in dienst van een' schuitenvoerder (*waterman*), uit welken hoofde hij den naam van *Water-poët* bekwaam. Naderhand werd hij zelf schuitenvoerder en herbergier. In zijnen ledigen tijd beoefende hij niet ongelukkig de dichtkunst. Met geestdrift de partij des konings toegedaan, hing hij, nadat KAREL I was onthoofd, als uithangbord eene rouwkroon uit, die hij echter spoedig moest inhalen. Nu hing hij zijne eigene beelden in de plaats, met de twee volgende dichtregelen:

There's many a king's head hang'd up for sign,
And many a saint's head too: then why not mine? (1)

TAYLOR vergenoegde zich niet met de onderscheiding, welke hem van wege zijne

(1) Het hoofd van Vorst of Sint dient veel tot uithangbord.)
Zacht dat dan ook het mijne eens uitgehangen word'.

letterkundige verdiensten te beurt viel; hij was er steeds op uit, om de aandacht van het publiek op alle wijze tot zich te trekken. Eens ondernam hij het, om in eene papieren boot van Londen naar Rochester te zeilen; doch het water drong in de boot voordat hij zijne bestemming bereikte, en met eenige moeite kwam hij veilig aan wal. Eene reis, welke hij ondernam, zonder eenig geld uit te geven, beschreef hij onder den titel van *The Pennyless Pilgrimage, or the Moneyless Perambulation of John Taylor, alias the King's Majesty's Water-poet; how he travelled on foot from London to Edinburgh in Scotland, not carrying any money to or fro, neither begging, borrowing, or asking meat, drink or lodging*. In het *Penny Magazine*, No. 622 en 623, vindt men eene beschrijving dezer zonderlinge reis. Hij werd vergezeld door eenen bediende en een paard, op hetwelk een geringe voorraad van lijfbehoeften en levensmiddelen was geladen, waarvan slechts gebruik werd gemaakt, wanneer niemand hem om Godswil verkoos te herbergen. Hij nam den weg over *St. Albans, Stony Stratford, Coventry, Lichfield, Newcastle-under-Lyne, Manchester, Preston, Lancaster, Penrith, Carlisle, Edinburgh, Dunfermline, Stirling* en *Perth*. Zich nu in de Hooglanden bevindende, had hij de gelegenheid om eene dier hertenjagten bij te wonen, welke aldaar toenmaals veel plaats hadden, en waarvan hij eene schilderachtige beschrijving geeft. De gansche reis, tot zijne terugkomst in Londen, duurde nagenoeg drie maanden. Doch een togt, welken hij naderhand in een roeischuitje ondernam, was waarschijnlijk niet minder moeilijk. Ook hiervan gaf hij een verhaal, getiteld: *John Taylor's last Voyage and Adventure, performed from the 20th of July last, 1641, to the 10th of September following; in which time he passed with a sculler's boat from the citie of London to the cities and townes of Oxford, Gloucester, Shrewbury, Bristol, Bathe, Monmouth and Hereford*. Uit den titel moet men onderstellen, dat hij de reis te water deed, eene daad, welke, wanneer men let op den loop der rivieren en het gebrek aan kanalen in dien tijd, eene tastbare onmogelijkheid was; doch de zaak droeg zich aldus toe: Zoo dra eene rivier niet meer bevaarbaar was of een' anderen loop nam, bragt hij zijne boot aan wal en op een' wagen, en reisde over land tot dat hij eene andere rivier ontmoette, die hem tot zijn oogmerk konde dienen. Op deze wijze geschiedde een groot deel der reis te water,

en om zijne eigene woorden te gebruiken, «in minder dan twintig dagen arbeids, werden 1200 mijlen heen en weêrom doorkruist, onder het doorworstelen van groote moeilijkheden en gevaren.»

TAYLOR stierf in 1654, in het vijf en zeventigste jaar zijns ouderdoms, en werd te Londen op het kerkhof van Coventgarden begraven. Zijne werken in proza en poëzy, schoon geen uitstekend talent verradende, zijn echter belangrijk, omdat men daaruit de zeden en gewoonten, alsmede de leef- en denkwijze van dien tijd, in vele bijzonderheden leert kennen.

(WATT's *Bibliotheca Britannica*; BAKER's *Biographia Dramatica*).

TEGNER, (ESAIAS), een der meest gevierde Zweedsche dichters, werd den 17 November 1782 te Hyfkaras in Wermeland geboren. Hij wijdde zich vroegtijdig te Lund aan de wetenschappen toe, en werd aldaar, in 1812, professor in de Grieksche letterkunde. In 1824 klom hij op tot de waardigheid van bisschop van het stift Wexiö in Småland, doch leed hij afwisseling sedert 1840 aan geestverbijstering. Hij stierf den 2 November 1846 te Wexiö. Onder de schoone vruchten van zijn dichterlijk talent, noemen wij *Krigs-Sång för Skånska Landtvärnet* (Krijgslied voor de Schonische landweer), en de *Frithjofs-Saga*, welke in 't Deensch, Hoogduitsch en Engelsch is overgebracht. Vrij van de toenmaals ook in Zweden doorgedrongen zucht om de Franschen na te bootsen, baande TEGNER zich een' eigen weg, die zijne gloeiende vaderlandsliefde hem aanwees. De *Frithjofs-Saga* vooral vereeuwigt zijnen naam. Zijn schoonzoon BÖTTIGER bezorgde onlangs eene verzameling zijner werken.

(*Conversations-Lexicon*).

TEKELI, (EMERIC Graaf), een Hongaarsch edelman, werd in 1658 geboren, en voerde zijne landgenooten in de worsteling tegen de dwingelandij van Oostenrijk aan. Hij versloeg de keizerlijken in verscheidene veldslagen, en drong zelf tot in Moravië door; doch, na vele wederwaardigheden, was hij eindelijk genoodzaakt, even als zijne heldhaftige landgenooten in onze dagen, in Turkijë eene schuilplaats te zoeken, waar hij in 1705 overleed.

(*Dictionary of Biography*).

TELEMANN, (GEORG PHIL.), een der beroemdste en vruchtbaarste componisten van zijnen tijd, aanschouwde in 1681 te Hildesheim 't eerste levenslicht. Hij werd in 1701 organist en muziek-directeur aan de Neukirche aldaar, later kapelmeester in Baireuth, vervolgens in Eisenach, en in

1721 muziek-directeur te *Hamburg*, alwaar hij in 1767 overleed. Onder zijne compositiën onderscheidten zich zijne opera's door treffelijke koren, zorgvuldige voordragt en rijke instrumentatie. Ook was hij een groot minnaar van muzikalsche schilderijen. Zoo wilde *TELEMANN* de valscheheid door valsche quinten of dissonnanten uitdrukken. Zijne opera's droegen veel tot den toenmaligen bloei van het Hamburgsche tooneel bij. Even zoo muntte hij in zijnen tijd uit als componist van kerk-muzijk.

(*Conversations-Lexicon*).

TELL, (WILHELM), een eenvoudige landman van het dorp *Bürglen* nabij *Altorf*, in *Zwitserland*, die tegen het einde van de dertiende en in de eerste helft der veertiende eeuw leefde. Men weet niets van zijne afkomst of jeugd, en zijn naam zou waarschijnlijk nooit in de geschiedenis zijn vermeld geworden, zoo de dwingelandij der Oostenrijkers hem niet uit het duister te voorschijn had doen treden. In den aanvang der veertiende eeuw, toen *ALBRECHT I* van *Oostenrijk* den geest van vrijheid en onafhankelijkheid in *Uri*, *Schwyz* en *Unterwalden* trachtte te onderdrukken, en alle middelen aanwendde, om deze kantons aan zijne erfelijke staten te hechten, zond hij derwaarts landvoogden, die zich de schreeuwendste geweldenaarijen veroorloofden, en het volk als eene overwonnen natie behandelden. De voornaamste mannen der drie *Waldstädte* sloten, in 1307, een verbond, en aan het hoofd daarvan stonden *WALTER FÜRST*, *ARNOLD VON MELCHTHAL* en *WERNER STAUFACHER*. **WILHELM TELL**, die met eene dochter van *WALTER FÜRST* was gehuwd, behoorde insgelijks tot dit verbond, hoewel hij er geene bijzondere rol in scheen te spelen. Het oogmerk dezer mannen was, om heimelijk hunnen aanhang uit te breiden, en eene gunstige gelegenheid af te wachten, om hun vaderland van het Oostenrijksche juk te bevrijden, doch, zoo mogelijk, zonder bloedstorting. Terwijl de verbondenen dagelijks in sterkte toenamen, verzon *HERMANN GESSLER* van *Brunegg*, een van *ALBRECHT*'s landvoogden, die zijnen zetel in het kanton *Uri* had gevestigd, om op de markt van *Altorf* den hertogshoed van *Oostenrijk* op eenen paal te plaatsen, bevelende dat een iegelijk, die voorbij dezen paal ging, het hoofd zoude ontblooten, ten teeken van hulde en eerbied voor het huis van *Oostenrijk*. Nu gebeurde het op zekeren dag, dat **TELL** met zijn' kleinen jongen den paal voorbij ging, zonder het streng bevel des landvoogds op te volgen. Hij werd terstond aangegrepen, en voor den vertoornden

dwingeland gevoerd. **TELL** stond bekend als een uitmuntend hoogschutter, en nu verzon *GESSLER* een middel, om hem op de zwaarste proef te stellen. Hij beval dat de lieveling van **TELL** met eenen appel op het hoofd op een' aanmerkelijken afstand van zijnen vader zou geplaatst worden. Dit geschied zijnde, gaf men **TELL** pijl en boog met bevel, om den appel van het hoofd zijns kinds te schieten, er bijvoegende, dat, bijaldien hij miste, men hem dadelijk ter dood zou brengen. **TELL** trof den appel! *GESSLER*, die zich had voorgesteld dat hij zijn' zoon zou gewond of gedood hebben, zocht nu een voorwendsel, om den vermetelen boer te straffen. Ziende dat **TELL** nog een' pijl onder zijne kleeding had verborgen, vroeg *GESSLER* hem, waartoe dit diende. **TELL** antwoordde stoutmoedig: «Deze tweede pijl was voor u bestemd, indien ik met den eersten mijn kind «had getroffen.» De landvoogd zich verheugende, dat hij nu eene geschikte gelegenheid had, om zijner wraakzucht bot te vieren, beval **TELL** in boeijen te slaan en met eene boot over het *Waldstädter Meer* te voeren naar het kasteel *Küssnacht*, de verblijfplaats des landvoogds, die zelf zijnen gevangene verzelde. Toen de boot overvoer, ontstond er zulk een geweldige storm, dat de roeijers haar niet meer konden besturen. *GESSLER* wetende, dat **TELL** een bekwaam schipper en met het meer zeer gemeenzaam was, beval om hem te ontkluisteren, ten einde hij hun in dezen nood zou kunnen bijstaan. **TELL** eenmaal van zijne boeijen ontslagen en het roer ter hand nemende, stuurde de boot naar een gedeelte van het rotsige strand, waar eene zandplaat in het meer uitstak. Zoodra hij hier was genaderd greep hij zijn' boog, sprong op de vooruitstekende rots, en stiet met zijnen voet de boot in het ruime sop terug. De storm intusschen bedarende, kwam *GESSLER* behouden aan land. **TELL** kende den weg langs welken de landvoogd komen moest, om *Küssnacht* te bereiken, en legde zich, in eenen naauwen doortogt, in hinderlaag. Toen *GESSLER* naderde, schoot **TELL** hem door het hart. Dit gebeurde tegen het einde van het jaar 1307. Dit voorval werd gevolgd door eene reeks van oorlogen tusschen de Zwitsers en Oostenrijkers, die eerst in 1499 eindigden.

Het gedrag van **TELL** werd door zijne vrienden hoogelijk afgekeurd, wijl zij alle bloedstorting wenschten te vermijden, en nog niet genoegzaam waren voorbereid, om hunne plannen ten uitvoer te brengen. Na deze gebeurtenis trad **TELL** in het vorig duister terug, schoon men wil dat hij den

slag van *Morgarten* bijwoonde, en in 1350 in de rivier *Schächen*, die zeer opgezwollen was, omkwam.

Men heeft *TELL* als een held en kampvechter der Zwitsersche vrijheid voorgesteld. Geschiedschrijvers en dichters bazuïnen om strijd zijnen lof, doch wanneer men alles naauwkeurig gadeslaat, zal hij in een minder gunstig licht verschijnen. Zijne weigering om aan den hertogelijken hoed van *Oostenrijk* hulde te bewijzen, getuigt inderdaad van eenen edelaardigen onafhankelijk geest; doch zijne gehoorzaamheid aan het onmenselijk bevel van *Gessler*, om een' appel van het hoofd zijns zoons te schieten, kwetst te zeer het ouderlijk gevoel, en een waar held zou toen zijnen pijl op den dwingeland gerigt hebben. Hij verborg zich in eene hinderlaag, om zijnen vijand ter neder te vellen; dit is wel als eene daad van zelfverdediging te beschouwen, doch hij voerde ze uit op de wijze eens sluipmoordenaars. Sommigen, onder anderen *GRIMM* en *IDLER*, hebben de waarheid van het verhaal van *TELL* ten onregte betwijfeld. Zeker is het, dat kort na zijnen dood het kanton *Uri* in 1388 de beroemde kapel van *TELL* stichtte, in de nabijheid van denzelfden plek waar hij uit de boot sprong, en dat onder de duizenden personen, die in ditzelfde jaar de kapel bezochten, zich honderd veertien menschen bevonden, die *TELL* persoonlijk hadden gekend.

(JOHANNES VON MÜLLER, *Geschichte der Schweizerischer Eidgenossen*).

TEMPESTA, (CAVALIERE), een beroemd zeeschilder in *Italië*, ook *PIETRO MULIER* of *DE MULIERIUS* genoemd, was een Nederlander van geboorte en heette eigenlijk *PIETER MOLYN*. *Fiorillo* zegt, dat hij de zoon was van een' landschapschilder van denzelfden naam, en in 1637 te *Haarlem* werd geboren. Hij werd *TEMPESTA* genoemd, omdat hij vooral in het schilderen van onstuimige zeeën uitmuntte en zelfs met *Barthuyzen* was te vergelijken. Niet minder blonk hij uit als beestenschilder, wordende inzonderheid zijne wilde dieren uitermate geroemd. *Pascoli*, die zijn leven beschreef, zegt, dat zijn vader een koopman was, die hem ook tot den handel wilde opleiden, doch dat de jonge *PIETER*, in plaats van naar school te gaan, zich dikwijls naar het strand begaf, om afvarende en aankomende schepen, alsook het vee, dat aan den zeekant graasde, te schotzen. Eindelijk vrijheid gekregen hebbende, om zijne eigene aandrift te volgen, koos hij vooral de natuur tot leidsman. Nadat hij met het best gevolg de voornaamste steden van *Nederland* had bezocht,

werd hij, omtrent zijn dertigste jaar, te *Antwerpen* bekend met eenen monnik, tot de barrevoeter Karmelieten behoorende, die hem van Protestant Roomsche-Katholijk maakte. Nu besloot hij *Rome* te bezoeken, waar hij weldra een' vermogenden beschermer vond in den hertog *BRACCIANO*. Weldra kreeg hij zoo vele bestellingen, dat hij genoodzaakt was medehelpers te gebruiken; de zuster van een' dier kunstbroeders, bekend onder den naam van *TEMPESTINO*, werd zijne vrouw. Hij schijnt echter nimmer met haar gelukkig geweest te zijn, doch de oorzaak daarvan lag bij hem zelven. De treurige gebeurtenis, welke hierop volgde, wordt door *PASCOLI* en den schrijver van het *Museo Fiorentino* nagenoeg op dezelfde wijze verhaald. *TEMPESTA* middelen beramende, om *Rome* te verlaten, ten einde zoo doende zich van zijne vrouw te ontslaan, vroeg daartoe verlof aan den hertog *BRACCIANO*, die hierin, hoewel ongaarne, toestemde. *TEMPESTA* ontving nogtans van zijnen beschermer, als blijk van toegenegenheid, een gouden kruis en keten, en werd daarenboven tot ridder geslagen. *TEMPESTA* verliet nu *Rome*, belovende zijne vrouw te ontbieden, zoodra hij zich ergens gevestigd zou hebben. Hij bezocht *Venetië*, *Milaan* en eindelijk *Genua*, alwaar alles hem toelachte. Doch kort na zijne aankomst aldaar op eene schoone Genuesche dame verlievende, besloot hij zich op eene afschuwelijke wijze van zijne vrouw te ontdoen, en zijne nieuwe beminde te huwen. Hij zond naar *Rome* eenen gehuurden moordenaar met eenen brief aan zijne vrouw, waarin hij haar verzocht, den brenger naar *Genua* te volgen. Zijne vrouw het karakter haars mans kennende, en den boodschapper mistrouwende, stelde haar vertrek uit, doch bij eene tweede uitnoodiging gaf zij toe, en ondernam de noodlottige reis. De ongelukkige vrouw werd door baren onmenschelijken medgezel te *Sarzana* vermoord. De zaak bleef niet geheim, en *TEMPESTA* was reeds met de Genuesche dame gehuwd, toen hij op vermoeden werd gevat. Voor de regtbank en tot bekentenis gebragt, veroordeelde men hem ter dood. Het vonnis werd echter niet ten uitvoer gelegd, maar in levenslange gevangenis veranderd.

Pascoli zegt, dat hij, na vijf jaren, door tusschenkomst van graaf *DI MELGAR*, gouverneur van *Milaan*, van zijne straf werd ontheven; volgens anderen verkreeg hij eerst zestien jaren later zijne vrijheid weder, bij gelegenheid dat *Genua* belegerd werd door de Franschen, die daarna alle gevangenen ontsloegen. Al dien tijd echter

had hij zijn kunstvak mogen beoefenen en naauwelijks aan alle bestellingen kunnen voldoen. Zoodra hij op vrije voeten was, begaf hij zich naar *Milaan*, waar hij door zijne onbenijdbare beruchtheid nog meerder werk kreeg dan vroeger te *Rome* of te *Genua*. Veel geld verdienende, leefde hij op een' grootschen voet; zelfs had hij eene diergaarde, waarin zich onderscheidene wilde dieren bevonden, alleen met het doel, om ze naar de natuur te kunnen schilderen. Zijn gedrag was intusschen niet beter dan vroeger; hij verstiet niet alleen zijne tweede vrouw, maar liet haar geheel onverzorgd zwerven. Hij had verscheidene minnaressen, en kreeg daarom den bijnaam van *Mulier* of de *Mulieribus*. Ook is hij in *Italië* het best onder den naam van *PIETRO MULIER* bekend. Toen hij oud werd, verzwakte zijn talent als schilder, en daar hij niet in tijds voor den ouden dag had gezorgd, verviel hij op het einde zijns levens tot armoede. Hij stierf aan eene koorts in 1701, in den ouderdom van vier en zestig jaren. In het noorden van *Italië* treft men in de kunstkabinetten vele zijner penseelwerken aan; die welke hij in de gevangenis schilderde worden voor de beste gehouden.

(*Museo Fiorentino; Penny Cyclopaedia*).

TEMPLE, (Sir **WILLIAM**), een uitstekend Engelsch staatsman, werd in 't jaar 1628 te *Londen* geboren, en was de oudste zoon van Sir **JOHN TEMPLE**, griffier in *Ierland*, schrijver eener geschiedenis van den Ierschen opstand, welke in 1641 uitbrast. **WILLIAM** werd het eerst opgevoed door zijnen oom, **HENRY HAMMOND**, een bekwaam godgeleerde en ijverig koningsgezinde, die door het parlement van zijne standplaats werd beroofd. Nu bezocht **TEMPLE** de taalschool in *Bishop-Stortford*, en vervolgens de hoogeschool van *Cambridge*, waar hij van den beroemden *CUDWORTH* onderwijs genoot. Zijne zuster, *LADY GIFFARD*, die **TEMPLE**'s leven beschreef, zegt dat hij te *Cambridge* een vrolijk leven leidde, en na twee jaren de hoogeschool verliet zonder eenen graad bekomen te hebben. Op den ouderdom van negentien jaren, deed hij eene reis door *Frankrijk*, *België*, *Holland* en *Duitschland*, en kwam twee jaren later terug, wel ervaren in 't Fransch en Spaansch. **TEMPLE** beoefende nu vlijtig de letterkunde, en werd in 1660, zonder zich daartoe aangeboden te hebben of daarvan vooraf kennis te dragen, voor het graafschap *Carlow* tot lid van het Iersche parlement gekozen. **KAREL II** zijne staatkundige bekwaamheid op prijs schattende, gebruikte hem onderscheidene malen als

afgezant. In 1665 naar den bisschop van *Munster* gezonden, om dezen tot eenen aanval op *Nederland* aan te sporen, waarmede *Engeland* toen in oorlog was, bereikte hij wel niet het doel zijner zending, doch men was zoo zeer over zijne bemoeijingen tevreden, dat hij als resident aan het hof van *Brussel* werd benoemd. Hier vertoefde hij twee jaren, en bekwam toen den last, om zich naar 's *Gravenhage* te begeven, waar hij den 23 Januarij 1668 met onzen **JOHAN DE WITT** en den afgezant van *Zweden* de vermaarde triple-alliantie sloot, bij welke *Engeland*, *Nederland* en *Zweden* zich verbonden, om den vrede tusschen *Frankrijk* en *Spanje* te bewerken, en vooral om de *Spaansche Nederlanden* tegen den veroveringszuchtigen **LODEWIJK XIV** te beschermen. **TEMPLE** vertrok daarna als afgezant naar *Aken*, waar hij den 2 Mei 1668 den vrede tusschen *Frankrijk* en *Spanje* tot stand bragt. Als gelukkig onderhandelaar grooten roem behaald hebbende, benoemde **KAREL II** hem tot afgezant bij onze Staten-Generaal; maar toen zijn door *Frankrijk* omgekocht hof hem beval, eene vredebreuk tusschen *Nederland* en *Engeland* te doen ontstaan, trad hij van het staatstooneel af, en betrok zijn landgoed *Sheen*, bij *Richmond*, waar hij zijne *Observations upon the United Provinces* in 1672 in 't licht gaf. **TEMPLE** dacht nimmer tot het openbare leven terug te keeren, zeggende: «Ik was lang genoeg aan hoven en met staatsaangelegenheden overladen, om de wereld en mij zelven te kennen, en te weten, «dat wij niet voor elkander gemaakt «zijn.» Echter nam **KAREL II** in 1674 tot hem de toevlugt, om den derden Engelsch-Nederlandschen oorlog door onderhandeling te doen eindigen. Hij stond op zijn vertrek naar 's *Gravenhage*, toen de Spaansche afgezant in *Londen* van ons land volmagt kreeg, om aldaar met **TEMPLE** te onderhandelen, en binnen drie dagen werd het tractaat van *Westminster* gesloten. Men bood hem nu het gezantschap van *Spanje* aan; doch op verlangen zijns vaders wees hij het van de hand. Kort daarna echter werd hij als buitengewoon gezant naar 's *Gravenhage* gezonden, en bemiddelde het huwelijk van **WILLEM III** met de Engelsche prinses **MARIA**. Vervolgens woonde hij het congres van *Nijmegen* bij, waar in het begin des jaars 1676 de vrede tusschen *Frankrijk*, *Spanje* en de *Nederlanden* tot stand kwam.

TEMPLE, hierop naar *Engeland* terug gekeerd, weigerde, om als secretaris van staat op te treden, doch werd menigwerf

door den koning geraadpleegd. Hij sleet het overige zijns levens op het land, en besteedde zijnen tijd aan letterarbeid. Zijne *Memoirs of my own times* is een werk, dat op hoogen prijs wordt geschat. Hij overleed den 27 Januarij 1699. Als staatsman en schrijver verdient TEMPLE van wege zijne eerlijkheid en kunde de herinnering van het nageslacht. Dr. JOHNSON noemt hem den eersten schrijver, die aan het Engelsch proza welluidendheid bijzette.

(LUDEN, *Temple's Biographie*; COURTENAY, *Memoirs of the life, works and correspondence of Sir William Temple*).

TENCIN, (CLAUDINE ALEXANDRINE GUÉRIN), bekend als schrijfster en vertegenwoordigster van den fijneren Franschen gezelschapstoon in de achttiende eeuw, werd in 1681 te *Grenoble* geboren. Hare ouders dwongen haar zeer jong in een klooster te gaan, doch eindelijk verliet zij het op eigen gezag, en ging in 1714 naar *Parijs*. Met FONTENELLE in kennis geraakt, wist deze voor haar bij den paus ontslag van hare kloostergelofte te verwerven. Zij stortte zich zorgeloos in alle genietingen der wereld, en ging met D'ARCEY, BOLINGBROKE, den maarschalk UXELLES en anderen verbindtenissen aan. Onder de kinderen die van haar geboren werden, behoort de groote wiskunstenaar D'ALEMBERT. Toen in een tweegevecht, waartoe zij aanleiding had gegeven, een harer talrijke minnaren omkwam, werd zij eenigen tijd in de Bastille opgesloten, en hier kwam zij tot meer ernstige gedachten. Weder in vrijheid gesteld, zag zij zich omringd van de aanzienlijkste geleerden, die haar huis tot een voorbeeld des hooger salonlevens maakten, terwijl zij zelve daarvan het brandpunt was. Zij schreef onderscheidene romans, onder welke men de *Mémoires du comte de Comminges* als den verdienstelijksten beschouwt. Wij noemen daarenboven nog *Les malheurs de l'amour*; *Anecdotes de la cour et du règne d'Edouard II, roi d'Angleterre* en *Le siège de Calais*. Dit laatste werk verscheen na haren dood, in 1749. In al deze werken leert men den gezelschapstoon der vorige eeuw op eene onderhoudende wijze kennen.

(*Dictionnaire historique et bibliographique*).

TÉNIERS, (DAVID), bijgenaamd *de Oude*, een beroemd schilder, werd in 1582 te *Antwerpen* geboren. Hij had het geluk, om de schilderkunst onder leiding van RUBENS te beoefenen, en begon met

groote stukken te maken, die algemeen bevielen; maar zich naar *Rome* begeven hebbende, om zich in het historie schilderen te volmaken, kreeg hij kennis aan ADAM ELSHEIMER, wiens kabinetstukjes toen zeer in zwang waren, en van toen af schilderde hij niets dan kleine figuren. Na eene afwezigheid van tien jaren naar *Antwerpen* terug gekeerd, schilderde hij de Vlaamsche natuur in al hare naïviteit, en muntte vooral uit in het voorstellen van drinkers, rookers, bruiloften, boeren-kermissen en landelijke vermakenheden. Hij overleed te *Antwerpen* in 't jaar 1649, den ouderdom van zeven en zestig jaren bereikt hebbende.

(*Biographie du royaume des Pays-Bas*; *Penny Cyclopaedia*; *Conversations-Lexicon*).

TÉNIERS, (DAVID), bijgenaamd *de Jongere*, zoon des voorgaanden, werd in 1610 te *Antwerpen* geboren. Onderscheidene levensbeschrijvers willen, dat hij de werkplaats zijns vaders voor die van ADRIAAN BROUWER verliet, en zelfs van RUBENS onderrikt genoot. Hij bezat de bijzondere bekwaamheid, om de manier van alle schilders van zijnen tijd op de bedrieglijkste wijze na te bootsen, waarom men hem wel eens den *Proteus* of *den Aap* der schilderkunst noemde. Op zekeren dag te *Oyssel* in eene herberg zijnde, bemerkte hij, toen hij wilde heengaan, dat hij geen geld bij zich had om het gelag te betalen. Hij riep een' blindeman die op de fluit speelde binnen, schetste hem af, en had het geluk deze teekening aan een' Engelsch reiziger, (die bij deze herberg stil hield om van paarden te verwisselen), voor eene goede som te verkoopen. Aanvankelijk echter scheen men weinig zijne verdiensten te waarderen, zoodat hij dikwijls genoodzaakt was, zelf naar *Brussel* te gaan, om zijne schilderijen te verkoopen. De aartshertog LEOPOLD, eenige zijner kunsttafereelen gezien hebbende, benoemde hem tot zijn' hofschilder en kamerdienaar, schonk hem eene gouden keten waaraan zijne beeltenis hing, en gaf hem het bestier over zijne kunstgalerij, welke werken van de uitstekendste schilders der Italiaansche en Vlaamsche scholen bevatte. TÉNIERS maakte kopijën van deze galerij, die de oorspronkelijke evenaarden. Vervolgens begon hij met den gelukkigsten uitslag de natuur alleen tot voorbeeld te nemen. Hij bezat in hooge mate wat men «de kunst of «liever de gave om te zien» zou kunnen noemen. Van daar de waarheid en natuur zijner schilderijen, die bijkans het voorkomen hebben van terugkaatsingen

eens bollen spiegels. TĒNIERS werkte zoo spoedig en gemakkelijk, dat hij lagchende zeide: «Eene galerij van twee mijlen lang zal naauwelijks al mijne schilderijen kunnen bevatten.» Zijne geliefdste onderwerpen waren landelijke tafereelen van verschillenden aard, waarin hij zelfs zijnen vader overtrof; alleen voor JAN STEEN en MIERIS doet hij onder. Deze bekwame schilder stierf in 1694 te Brussel, in den hoogen ouderdom van vier en tachtig jaren. Men vindt van dezen meester drie verdienstelijke stukken in 's Rijks-Museum te Amsterdam.

(*Biographie universelle; Conversations-Lexicon; Dr. WAAGEN, Arts and Artists in England; Biographie du roy-aume des Pays-Bas*).

TENON, (JACQUES RENÉ), een uitstekend Fransch chirurgijn, wiens vader insgelijks tot het geneeskundige vak behoorde, werd in 1724 geboren. In 1741 begaf hij zich naar Parijs, waar zijn ijver en zijne talenten spoedig de opmerkzaamheid trokken van WINSLOW, alsmede van ANTOINE en BERNARD DE JUSSIEU. De eerste dezer beroemde mannen onderwees hem in de ontleedkunde en de beide andere ontwikkelden in hem eenen grooten lust voor de kruidkunde en de natuurlijke geschiedenis. Binnen weinig tijd verwierf hij zich eenen welverdienden roem. In 1744 werd hij tot legerarts der eerste klasse, (*chirurgien de première classe aux armées*), benoemd, en woonde in deze hoedanigheid het volgende jaar den veldtocht in Vlaanderen bij. Zoodra hij naar Parijs was terug gekeerd, kreeg hij, bij vergelijkend examen (*au Concours*) den post van eersten chirurgijn van *La Salpêtrière*, en stichtte naast het hospitaal eene beroemde inrigting voor de inënting, welke hij krachtdadig zocht te bevorderen. Tot het einde zijns levens was hij onvermoeid werkzaam. Als lid van verschillende wetenschappelijke genootschappen en academiën, schreef hij eene menigte belangrijke verhandelingen. In de *Biographie médicale* vindt men meer dan dertig zijner werken vermeld. Uit zijne *Mémoire sur les hôpitaux de Paris*, leert men bijkans al de verbeteringen kennen, welke in de Fransche hospitalen zijn ingevoerd. Het laatste werk van TENON, op negentigjarigen ouderdom geschreven, voert ten titel: *Offrande aux vieillards de quelques moyens pour prolonger la vie*. Hij stierf te Parijs, den 15 Januarij 1816.

(*Penny Cyclopaedia*).

TENTZEL, (WILHELM ERNEST), een Duitsch geschiedschrijver en oudheidkenner, werd in 1659 te Greussen in Sak-

sen geboren, waar zijn vader predikant was. Op den ouderdom van achttien jaren, vertrok hij naar de hoogeschool van Wittenberg, waar hij zich inzonderheid op de oude en Oostersche talen en de geschiedenis toelegde. In 1685 werd hij leeraar aan het gymnasium van Gotha en tevens directeur der verzameling van oudheden en munten, behoorende aan den hertog van Saksen-Gotha. TENTZEL was de eerste Duitscher die een tijdschrift schreef waarin uitkomende werken met groote vrijmoedigheid werden beoordeeld. Dit tijdschrift verscheen het eerst in 1689, onder den titel van *Monatliche Unterredungen einiger guten Freunde von allerhand Büchern und andern annehmlichen Geschichten*. Deze onderneming maakte grooten opgang, en werd tot 1698 voortgezet. Het geheel werd in maandelijksche afleveringen uitgegeven, en beslaat tien boekdeelen. Zijne uitgebreide geschieden- en oudheidkundige kennis verschaftte hem, in 1696, den eervollen post van geschiedschrijver van het Saksische Huis der Ernestinische linie. Voordat hij de geschiedenis van Saksen begon te schrijven, deed hij eene reis, om uit verschillende belangrijke bibliotheken bouwstoffen voor zijn werk te verzamelen. In 1702 schonk de keurvorst van Saksen (ook koning van Polen) TENTZEL den titel van raadsheer, en benoemde hem tevens tot geschiedschrijver van het keurvorstendom. In deze hoedanigheid vestigde hij zich te Dresden, en was genoodzaakt dikwijls aan het hof te verschijnen. Doch de eenvoudige regtschapenheid en ongeveinsdheid van den man, maakten hem tot een voorwerp van bespotting van domme en nietsdoende hovelingen. Zoodra echter TENTZEL zulks bemerkte, legde hij zijn ambt neder, zich voortaan aan zijne geschied- en oudheidkundige studiën toewijdende. Hij overleed den 24 November 1707, in groote armoede. Onder zijne menigvuldige werken noemen wij slechts *Von dem Alter der Buchdruckerkunst, Gotha, 1700, 12mo*; dit belangrijk werk is in 't Latijn vertaald en opgenomen in WOLF's *Monumenta Typographica*, alsmede zijn *Historischer Bericht vom Anfang und Fortgang der Reformation*, een werk dat nog verdient geraadpleegd te worden.

(JÖCHER, *Allgem. Gelehrten-Lexicon; Conversations-Lexicon*).

TERBURGH, (GERARD), een zeer uitstekend Nederlandsch schilder van too- neelen uit het huisselijk leven der hoogere standen, werd in 1608 te Zwolle geboren. Hij leerde de beginselen zijner kunst van zijnen vader, een' verdienste-

lijk schilder, die in *Italië* was geweest. Nadat hij zich in het vaderland reeds eenen loffelijken naam had verworven, bezocht hij *Duitschland*, *Italië*, *Spanje*, *Frankrijk* en *Engeland*, en was overal welkom. Te *Rome* met den Spaanschen afgezant, graaf PIGNORANDA, bekend geworden (1), bewoog deze onzen TERBURGH, hem naar *Madrid* te volgen. In deze hoofdstad werd hij met eer en geld als overladen. Hij schilderde aldaar de portretten van de gansche koninklijke familie en die van het hof. De koning sloeg hem tot ridder, en schonk hem eene gouden keten, een' degen, een' gedenkpenning en zilveren sporen. Vele dames betwistten elkander den voorrang, om door hem geportretteerd te worden. Men wil zelfs dat zijn behagelijk voorkomen en zijne geestige conversatie hem in minnarijën wikkelden, die de jaloerschheid van sommige Spanjaarden zoozeer opwekten, dat hij het raadzaam oordeelde, zich in tijds te verwijderen. Toen te *Munster* de vrede werd gesloten, die, na eenen tachtigjarige strijd tegen *Spanje*, onze onafhankelijkheid waarborgde, bevond hij zich aldaar, en vervaardigde bij die gelegenheid het merkwaardigste kunstgewrocht dat zijn penseel heeft voortgebracht. Hetzelve bevat de beeldenissen der negen en zestig gevolmagtigden, die den gesloten vrede bezwoeren; men ziet den schilder zelven onder de aanschouwers. Alle figuren munten uit door eene keurige gelijkenis; men vindt deze beroemde schilderij in 's Rijks museum te *Amsterdam*; zij is door SUYDERHOF in 't koper gebragt; de exemplaren dezer gravure worden duur betaald. Eindelijk naar het vaderland terug gekeerd, trad TERBURGH in den echt, en werd burgemeester der stad *Deventer*, alwaar hij, in ruime omstandigheden, tot den ouderdom van drie en zeventig jaren leefde; hij overleed in 1681. TERBURGH schilderde bij voorkeur portretten, gezelschappen, vrouwen aan hare kaptafels, muzijkpartijtjes. In meest alle stukken ziet men eene dame in wit satijn, waarop het voornaamste licht valt.

(1) Onze TERBURGH had de gewoonte, wanneer hij druk aan het schilderen was 'teen of ander deuntje te fluiten. Toen de graaf PIGNORANDA de eerste maal voor hem zat, om geschilderd te worden, en TERBURGH met grooten ijver bezig was, begon hij, volgens ouder gewoonte, een deuntje te fluiten. De graaf dit als onwettig in zijne tegenwoordigheid beschouwende, duidde hem dit zóó euvel, dat hij opstond, om heen te gaan. Maar toen TERBURGH zich verontschuldigde met te zeggen, dat hij zulks gewoon was te doen, zonder dat hij het zelf wist, wanneer het penselwerk voorspoedig en naar zijn' zin ging, antwoordde de graaf hem al lagelende: «Fluit dan maar lustig voort, » en ging weder zitten.

Zijne figuren zijn los en bevallig; in eene zekere teedere smelting der kleuren wordt TERBURGH door niemand geëvenaard.

(HOUBRAKEN, *Levens der Ned. Konst-schilders*; *Biographie du royaume des Pays-Bas*).

TERENTIUS, of meer voluit PUBLIUS TERENTIUS AFER, was een der twee Romeinsche blijspeldichters, wier werken tot ons zijn gekomen. Indien wij mogen vertrouwen op zijne levensbeschrijving door DONATUS of SUTTONIUS, dan zag hij omstreeks 194 v. c. het eerste levenslicht te *Carthago*, en werd de slaaf van een' Romeinsch raadsheer TERENTIUS LUCANUS, die, ingenomen met zijne bekwaamheden en zijn behagelijk voorkomen, hem eene zorgvuldige opvoeding liet geven, en daarna zijne vrijheid schonk. Te *Rome* had hij vertrouwelijken omgang met onderscheidene aanzienlijke mannen, inzonderheid met den tweeden SCIPIO AFRIKANUS en zijnen vriend LAELIUS, die, volgens sommigen, de hand zouden geleend hebben aan de zes blijspelen, welke den naam van TERENTIUS dragen. Voordat hij zijn vijf en dertigste jaar had bereikt, verliet hij *Rome* om de Grieken te leeren kennen, en zich verder als blijspeldichter te volmaken. Hij keerde nimmer terug. Men wil dat hij in *Griekenland* honderd en acht tooneelspelen van MENANDER zou vertaald hebben, die hij met een afzonderlijk schip overzond, hetwelk door de golven werd verzwolgen. Uit verdriet daarover stierf hij omstreeks het jaar 146 v. c. Onder de beste uitgaven zijner blijspelen behoort die van J. F. GRONOVIVS, *Leyden* 1686.

(RUHNKENIUS, *Dictata in Terentii comoedias*; RITSCHT, *Parerga zu Plautus und Terentius*).

TERTULLIANUS, (QUINTUS SEPTIMUS FLORENS), een van de geleerdste mannen der eerste Christelijke Kerk, werd omstreeks het jaar 160 te *Carthago* geboren. Oorspronkelijk een bitter vijand der Christenen, ging hij tot hun geloof over, toen hij getuige was van den onwankelbaren moed, waarmede de martelaren den dood te gemoet traden. Zijne groote geleerdheid en zijne deugden verhieven hem weldra tot priester, en van toen af werd hij een der welsprekendste verdedigers van de leerbegrippen, welke hij vroeger had verfoeid. Hij stierf in hoogen ouderdom, in het jaar 220. Zijne geschriften hebben voor de kerk-geschiedenis groote waarde.

(NEANDER, *Antignostikus*; *Geist des Tertullianus und Einleitung in dessen Schriften*; LEOPOLD, *Bibliotheca patrum lat. selecta*).

TESI, (**MAURO ANTONIO**), een voortreffelijk Italiaansch bouwkundig teekenaar en schilder, werd den 15 Januarij 1730 te *Montalbano*, in het hertogdom *Modena*, geboren. Schoon zijne ouders minvermogene lieden waren, begaven zij zich ter woon naar *Bologna*, ten einde hunnen zoon de gelegenheid te verschaffen, om zich in de teeken- en schilderkunst te volmaken. Weldra won hij de genegeheid van *ALGAROTTI*, die hem op zijne reizen naar verschillende plaatsen medenam, en als een' zoon behandelde. De verknochtheid was wederzijdsch; en het was door de onafgebroken zorg en opletendheid welke *TESI* zijnen meester gedurende diens laatste ziekte te *Pisa* bewees, dat hij zich eene ongesteldheid berokkende, waaronder hij den 18 Julij 1766 ook zelf bezweek. De lofspraak aan zijne nagedachtenis toegezwaid, in het opschrift op zijn gedenkteeken in de kerk van *St. Petronio te Bologna* — *Elegantia veteris in pingendo ornatu, et architectura restitutori*, is wel verdiend door iemand die een fijner en zuiverder smaak in het bouwkundig teekenen en schilderen invoerde. Hij liet een groot aantal teekeningen na, en tevens eene reeks van bouwkundige platen, door hem zelven gegraveerd.

(*TIRABOSCHI, Bibl. Modenese*; *LANZI, Storia Pittorica*).

TEZEL of **TETZEL**, (**JOHANN**), eigenlijk *DIEZ* of *DIEZEL*, de aflaatkramer, leefde omtrent het einde der vijftiende en het begin der zestiende eeuw. Zijn naam zou in de vergetelheid zijn bedolven, zoo hij niet door zijn zedeloos gedrag en bedrog eene beruchtheid had verkregen, die hem voor altijd zullen schandmerken. De verontwaardiging hierover was algemeen en deed de hervorming in *Duitschland* uitbarsten, welke trouwens langzamerhand was voorbereid. Hij werd te *Leipzig* geboren, studeerde aldaar in de godgeleerdheid en trad in 1489 in de Dominikaner orde van het Pauliner-Klooster. In het jaar 1502 werd hij door den paus tot aflaatprediker in *Duitschland* benoemd. Gedurende vijftien jaren dreef hij nu den aflaat-handel, en bediende zich van de laagste middelen, om het volk te bedriegen. Zijn gedrag was zóo verfoeijelijk, dat hij te *Innspruck*, wegens overspeligen omgang met eene vrouw, veroordeeld werd, om, in een' zak genaaid, verdrinken te worden. Op voorspraak van den keurvorst *FREDERIK van Saksen*, werd hij tot levenslange gevangenis veroordeeld. Naar *Leipzig* gevoerd, sloot men hem op in eenen toren dier stad bij de Grimaische

poort, welke in 1834 werd afgebroken. Niet lang echter had hij daar gezeten, of hij werd, op verzoek van *ALBRECHT*, aartsbisschop van *Mainz*, en andere geestelijke waardigheidsbekleeders, in vrijheid gesteld. *TEZEL* deed nu eene pelgrimaadje naar *Rome*, en speelde zoo voortreffelijk de rol eens boetvaardigen, dat paus *LEO X* hem niet alleen vergiffenis schonk, maar hem tot zijnen *commissarius apostolicus* in *Duitschland* benoemde, waarbij de aartsbisschop van *Mainz* nog het ambt van *inquisitor haereticae pravitatis* voegde. In zijne hoedanigheid van pauselijken commissaris dreef hij nu den aflaat-handel nog onbeschaamder dan te voren. Hij doorreisde *Saksen* in een' open wagen, met twee groote kisten beladen, in eene van welke zich de aflaat-brieven bevonden, en in de andere het geld, dat zij opbragten. De laatstgenoemde kist voerde tot opschrift:

Sobald das Geld im Kasten klingt,
Sobald die Seel'gen Himmel springt.

Zijn roep van heiligheid werd zóo groot, dat men hem in onderscheidene steden met groote feestelijkheid, onder klokkengelui, inhaalde, en hij overal groote sommen met zijne aflaat-brieven verzamelde. Hij verkocht aflaten voor allerlei misdaden, moord, meeneed, echtbreuk, en niet alleen voor begane misdaden, maar tevens voor wanbedrijven, welke men voornemens was te plegen (1).

(1) Een Saksisch edelman, die *TEZEL's* logenachtige taal in *Leipzig* had aangehoord, en verontwaardigd was over deze geestelijke afzetterij, besloot zich op den reizenden monnik gevoelig te wreken. Hij gaat naar hem toe, en vraagt, of hij ook in staat is, om zonden, die men denkt te bedrijven, te vergeven? «Buiten allen twijfel,» hernam *TEZEL*; «ik heb daartoe het volkomen regt van «den paus ontvangen.» — «Nu,» dus vervolgde de ridder, «ik wil mij een weinig op een' mijner «vijanden wreken, zonder hem aan lijf of leven te «komen; ik zal u tien Thaler betalen, als gij mij «daarvoor een' aflaat geeft.»

Zij sloten weldra den koop voor dertig Thaler. Toen *TEZEL* van *Leipzig* afreisde, wachtte de ridder met zijne knechten hem op in een nabijgelegen bosch, valt hem eensklaps aan, geeft hem eene gevoelige les met den knuppel, en gaat met de gevulde geldkist lagchende heen. *TEZEL* beklagt zich over geweld en plundering; maar de edelman toonde zijnen aflaatbrief, welke hem reeds te voren van alle straf had vrijgesproken, en de hertog *GEORGE*, die eerst zeer vertoord was, moest den aangeklaagde weder vrijlaten. De Zwitserse kerkhervormer *ZWINGLI* verzette zich, even als *LUTHER*, krachtadig tegen het aflaatprediken van *BERNARD SAMSON*, gardiaan der barrevoeters te *Milaan*, die zich niet minder dan *TEZEL* aan de schreuwendste misbruiken schuldig maakte. Voor 13 gulden gaf hij een' brief van absolutie voor valsche eeden en het verbreken van schriftelijke en mondelinge beloften. Ook voor zonden, die men voornemens was te bedrijven, kon men bij hem aflaat bekomen. Na de mis trok hij eens te *Baden* in processie over het kerkhof, en riep overluud: «Ziet, daar vliegen «zij heen!» namelijk de verlorene zielen. Een lui-

Eindelijk trad in 1517 LUTHER openlijk tegen hem op, door aan de slotkerk te Wittenberg zijne beroemde vijf en negentig stellingen aan te slaan. TETZEL antwoordde hierop met eene andere reeks van stellingen, die echter door de studenten van Wittenberg openlijk op de markt werden verbrand. Hij zelf schijnt tegen de bedoelingen zijner meerderen gehandeld te hebben, en de berigtschriften te buiten gegaan te zijn; want hij ontving van KARL VON MILTITZ, die door den paus werd gezonden, om de twisten, uit zijne schandelijke handelwijze ontstaan, bij te leggen, eene scherpe berisping. In weêrwil van dit alles werd TETZEL in 1518 te Frankfort aan de Oder tot doctor in de godgeleerdheid bevorderd. Hij stierf aldaar in Augustus 1519 aan de pest, en werd in de Pauliner-Kerk, thans de Universiteits Kerk te Leipzig begraven. Toen in 1643 een gedeelte dezer kerk werd afgebroken, om voor eenige fortificatiën plaats te maken, kwam bij deze gelegenheid zijn graf buiten de kerk, zoo dat daarvan geen spoor meer te zien is.

(GIESELER, *Lehrbuch der neuern Kirchengeschichte*; HECHTIUS, *Vita Tezelii*; VOCEL, *Leben Tezel's*).

THALES, een der vroegste Grieksche wijsgeeren, was geboortig van Milete, eene der voornaamste steden van Ionië, en stamde van een Phenicisch geslacht af. Hij bloeide in de zevende eeuw vóór CHR. THALES wordt onder de zeven wijzen van Griekenland genoemd. De staatkundige betrekkingen zijns vaderlands zeer ter harte nemende, ried hij zijnen landgenooten, vóórdat Ionië door de Perzen werd overheerd, zich door een gemeenschappelijk verbond tegen de dreigende magt hunner vijanden te beschutten, en Teos tot het middelpunt van den bondstaat te kiezen. Ook hield hij de Milesiërs terug van eene verbindtenis met CRESUS tegen CYRUS. Volgens eenige schrijvers bezocht hij Egypte en Creta, en leerde van de Egyptenaren de wiskunde. Hij was de eerste Griek, die eene zonsverduistering voorspelde en de lengte van het jaar op 365 dagen bepaalde. De zon beschouwde hij 720 maal grooter dan de maan. HERONYMUS zegt, dat hij de hoogte der piramiden van Egypte mat door de schaduw waar te nemen van een voorwerp, wanneer zij dezelfde lengte had als de hoogte

van het voorwerp. THALES beoefende daarenboven de natuurkunde en wijsbegeerte. Schoon hij het water als de grondoorzaak van alle dingen beschouwde, kent hem echter DIOGENES LAËRTIUS het geloof aan eene godheid toe. Volgens de oudste overleveringen zeide THALES: «Het oudste van alles wat bestaat is God; want hij is ongeschapen; het heerlijkste van alles is het heclal; want het is Gods schep.» «piug.» Men hoorde THALES meermalen zeggen: «De dood verschilt niet van het leven.» — «Waarom sterft gij dan niet?» zeide hem eens een tegenspreker. «Omdat er geen onderscheid is,» was zijn antwoord. THALES bereikte eenen hoogen ouderdom. LUCIANUS verzekert, dat SOLON, THALES en PITTACUS allen ruim eene eeuw hebben geleefd.

(RITTER, *Geschichte der ionischen Philosophie*, I deel; CÖSZ, *Ueber den Begriff der Geschichte der Philosophie und über das System des Thales*).

THEDEN, (JOHANN CHRISTIAN ANTON), een beroemd Duitsch wondarts, werd den 13 September 1714 te Steinbeck, een dorpje niet ver van Wismar, in het Mecklenburgsche geboren. Zijne familie was door oorlogsrampen tot armoede vervallen, en daarenboven stierf zijn vader zeer vroegtijdig. Reeds op den ouderdom van dertien jaren was THEDEN genoodzaakt zich als knecht te verhuren; doch het werk, dat men hem te doen gaf, stiet hem zoo zeer tegen de borst, dat hij besloot een ambacht te leeren. Volgens zijne begeerte, kwam hij bij zijn' ouder broeder, een' kleermaker in de leer; doch weldra kreeg hij zulk een' tegenzin in de snijderstafel, wijl hij van zijn' broeder niets dan berispingen ontving, dat hij eindelijk, op aanraden van vrienden, besloot, zijne dienst bij een' chirurgijn te Butzow aan te bieden. Hier sleet hij vier jaren in een' barbierswinkel, zonder echter iets wezenlijks te leeren. Nu begaf hij zich naar Rostock, Hamburg en Dantzig. In deze laatste stad vond hij gelegenheid, om als hulp-chirurgijn bij een Pruisisch escadron kurasiers geplaatst te worden. De ijver en naauwgezetheit, waarmede hij zijnen pligt vervulde, deden hem weldra de achting en toegenegenheid der officieren winnen. De naijver echter van den chirurgijn-majoor verbinderde zijne bevordering, schoon FREDERIK WILLEM I hem bij eene wapenschouwing te Riesenburg zijne welwillendheid betuigde. In 1742 kwam hij te Berlijn, waar de beroemde SCHAARSCHMIDT, die zijne bekwaamheid wist te waarderen, hem met zijne vriendschap

ger droeg een kussen op den kerktoeren, schudde de vederen in de lucht, overluid roepende: «Daar vliegen zij heen!»

(B. T. LUBLINK WEDDIK, *Het leren en bedrijf van Dr. M. LUTHER*; B. TER HAAR, *De geschiedenis der Kerkhervorming in tafereelen*).

vereerde, en bij het uitbreken van den tweeden Silezischen oorlog den post van chirurgijn-majoor bezorgde. Na drie jaren keerde hij naar *Berlijn* terug, en oefende zich met onvermoeide vlijt in de ontleeden wondheekunde. De zevenjarige oorlog verschaft hem naderhand veelvuldige gelegenheid, om blijken van zijne bekwaamheid te geven. **FREDERIK de Groot**e stelde hem eindelijk aan het hoofd van de geneeskundige dienst, en gaf den schranderen, arbeidzamen man vele blijken zijner hooge goedkeuring; ook diens opvolger schonk hem zijn vertrouwen en toegenegenheid. **THEDEN** overleed den 21 October 1797, in den ouderdom van drie en tachtig jaren. Hij heeft weinig geschreven, wijl hij niet waagde de pen op te nemen, voordat hij, na eene dertigjarige ondervinding, zich daartoe bekwaam achtte. Onder zijne werken, welke eenen schat van leerrijke beschouwingen bevatten, noemen wij *Neue Bemerkungen und Erfahrungen zur Bereicherung der Wundarzneikunst und Arzneigelahrtheit*, en *Unterricht für die Unterwundärzte bei der Armee, besonders beim Artilleriecorps*. Bekend is het door hem uitgevonden en naar hem genoemde verband- of schotwater, dat vroeger bij alle kwetsuren, verstuikingen en beenbreuken, maar voornamelijk bij geschotene wonden, werd gebruikt.

(*JOURDAN, Biographie médicale*).

THELLUSSON, (PETER), was de zoon van **ISAAC THELLUSSON**, afgezant van *Geneve* aan het hof van **LODEWIJK XV.** Hij vestigde zich, omtrent het midden der achttiende eeuw, in *Londen*, en verwierf met den handel een aanzienlijk vermogen. **THELLUSSON** stierf den 21 Julij 1797, en maakte zich vooral door zijn zeldzaam testament bekend. Hij liet eene weduwe na en drie zonen, **LORD ISAAC PETER RENDLESHAM**, pair van *Ierland*, **GEORGE WOODFORD** en **CHARLES THELLUSSON**, die reeds bij den dood zijns vaders, door handel en huwelijk, een aanzienlijk vermogen bezat.

De nalatenschap van **THELLUSSON** bestond hoofdzakelijk in grondbezittingen, welke jaarlijks ongeveer 4000 Pst. opbragten, en de grootere massa had nagenoeg eene waarde van 600,000 Pst. Dit vermogen zou blijven onder het bestier van zaakgelastigden, die de inkomsten daaruit voortvloeiende moesten doen strekken tot vermeerdering van het kapitaal, tot dat de drie zonen van den testateur, hunne kinderen en de nakomelingen, die nog in den loop van negen maanden na de opening van het testament geboren werden, zouden gestorven zijn. Het opgelopen kapitaal

zou dan in drie staken verdeeld worden. Bijaldien er intusschen een staak uitstierf, dan moest het kapitaal onder de beide andere verdeeld worden; zoo er slechts één enkele staak voorhanden was, dan werd deze algeheele erfgenaam; en in geval de drie staken uitstierven, dan verviel dit ontzettend vermogen aan den staat, om daarmede de openbare schuld te delgen. Daar er volgens kansrekening zestig tot zeventig jaren moeten verloopen, alvorens alle bedoelde personen ten grave zijn gedaald, zullen alsdan de bovengenoemde kapitalen, interest op interest gerekend, ten minste tot een bedrag van 19 miljoen Pst. zijn aangegroeid. Mogelijkerwijze kan de aanvaarding dezer erfenis zelfs nog tien jaren na den dood der zonen en kleinzonen van den testateur verschoven worden, wanneer er slechts één enkel achter-kleinzoon overblijft en deze minderjarig is. Het gansche kapitaal kan dan tot 32 miljoen Pst. oploopen. **LORD RENDLESHAM**, de oudste zoon des testateurs, betwistte de geldigheid van dit barbaarsch testament, hetwelk met het doel schijnt gemaakt te zijn, om eenmaal het geslacht van **THELLUSSON** tot het rijkste der gansche wereld te verheffen. Doch de toenmalige **LORD kanselier ELLENBOROUGH** hield het testament voor krachtig, en ook het hooggeregtschot verklaarde het appel op het parlement niet ontvangbaar, wijl er geene wettige gronden tot bestrijding van dit testament voorhanden waren. Het parlement vereenigde zich met deze regterlijke uitspraak, doch bragt in 1805 eene wet tot stand, waarbij bepaald werd, dat de deeling eener nalatenschap niet langer dan een en twintig jaren na den dood des testateurs mag vertraagd worden. Van den oudsten zoon des testateurs leven thans nog drie zonen, van welke slechts één eenen zoon heeft, **ARTHUR** genaamd, die in 1826 is geboren. Van den derden zoon des testateurs zijn nog twee zonen in leven. Een dezer zonen zal waarschijnlijk ook zonder nakomelingen sterven, de andere echter is vader van vijf zonen, die tusschen de jaren 1822 en 30 zijn geboren. Dit is de ware toestand van deze beroemde nalatenschap, die dikwijls met vele sprookjes wordt opgesierd.

(*Penny Cyclopaedia; Conversations-Lexicon*).

THEMISTOCLES, een doorluchtig veldheer en staatsman, werd omstreeks 514 v. c. te *Athene* geboren. Losbandig in zijne jeugd, beteugelde echter zijn dorst naar roem de dwaasheden zijner jonge-

lingschap. Het groote doel zijns levens schijnt geweest te zijn, om *Athene* groot te maken, ten einde zelf groot te worden. Hij had een voornaam aandeel in den slag van *Marathon*, en de zegeteekenen, aldaar door *Miltiades* veroverd, waren een sterke prikkel voor zijne roemzucht. *Themistocles* omhelsde de partij des volks, en zoodra hij, na de verbanning van zijnen doorluchtigen tegenstander *Aristides*, het bestier der Atheensche zaken in handen kreeg, spreidde hij schitterende talenten ten toon. Hij wist het besluit door te drijven, dat uit de opbrengst der zilverbijnen te *Laurion* een vloot zou worden gebouwd, en werd alzoo de schepper van *Athene's* zeemagt. Toen de Perzen *Attica* overstroonden, zochten de Atheners, op zijnen aandrang, hun heil op hunne schepen, en wonnen den glorieijken zeestrijd bij *Salamis* den 23 September 480 v. c. Hij herbouwde de muren van *Athene*, versterkte de *Piraeus*, en belette den Spartanen om in den raad der *Amphyctionen* den boven- toon te krijgen. Eindelijk echter verloor hij de volksgunst, en werd voor vijf jaren verbannen. Daar men hem nog meer kwaad trachtte te berokkenen, zocht hij eene schuilplaats aan het hof van den Perzischen koning *Artaxerxes I*, en werd aldaar gastvrij ontvangen. Hij overleed 470 v. c. Sommigen schrijven zijnen dood toe aan vergift, hetwelk hij zich zelven toediende, om niet met den Perzischen monarch tegen zijn eigen vaderland op te trekken; doch anderen verzekeren dat hij eenen natuurlijken dood stierf.

(*Plutarchus*, *Het Leven van Themistocles*; *Cornelius Nepos*, *Het leven van Themistocles*; *Barthelemy*, *Reize van den jongen Anacharsis*).

THEOCRITUS, een beroemd Grieksch herderszanger, werd te *Syracuse* geboren, en bloeide in de derde eeuw v. c. *Ptolemeus Philadelphus* noodigde hem aan zijn hof, en onthaalde hem koninklijk. Men wil dat hij door *Hiero*, tiran van *Syracuse*, werd gewurgd, omdat hij eenige schimpdichten op hem zou gemaakt hebben; doch men vindt geene genoegzame bewijzen voor deze beschuldiging. De werken van *Theocritus* zijn in de meeste hedendaagsche talen overgebracht. Onder de beste uitgave van dezen grooten herderszanger behoort die van den hoogleeraar *J. Geel*, in 1821 te *Amsterdam* in 't licht verschenen.

(*Reinhold*, *De Theocriti carminibus genuinis et supposititiis*).

THEON, een uitstekend Grieksch schilder, werd op het eiland *Samos* geboren, en schijnt ten tijde van *Philippus* en *Alex-*

ander van *Macedonië* gebloeid te hebben. Hij werd onder de eerste meesters zijner eeuw gerekend, uitmuntende vooral door zijn vindingrijk vernuft en de bevalligheid zijner uitvoering. Men kent slechts de onderwerpen van eenige zijner kunstgewrochten; doch zij worden zoo sterk geprezen, dat men aan de voortreffelijkheid van zijn talent niet kan twijfelen. *Plinius* spreekt van twee werken van dezen Grieksch meester; het eene voorstellende *Orestes zijne moeder vermoordende* en het andere *Tamiris de citer bespelende*. *Aelianus* geeft de beschrijving eener heerlijke schilderij van *Theon*, voorstellende een' jeugdig krijgsman, blakende van strijdlust en den vijand te gemoet ijende.

(*Plutarchus*, *Audiendis Poet.*; *Var. Hist.*, II. 44).

THEON, de Oude, van *Smirna*, was een tijdgenoot van *Ptolemeus*, doch een weinig ouder. *Theon*, de Jongere van *Alexandrië*, de uitlegger van *Ptolemeus*, en vader van *Hypatia*, leefde in de laatste helft der veertiende eeuw.

Van *Theon de Oude* of *Theon van Smirna* weten wij niets dan dat hij een volgeling was van *Plato*, en een werk naliet handelende over rekenkunde, muziek, wiskunde en de harmonie van het heelal. Professor *de Gelder* heeft voor eenige jaren de rekenkunde van *Theon*, met aantekeningen en ophelderingen, uitgegeven.

Van *Theon de Jongere* (die ook een Platonist was) weten wij niets dan dat hij de leerbegrippen der Heidenen omhelsde, hetgeen aanleiding gaf tot het rampzalig lot van de schoone *Hypatia*, zijne dochter, eene misdaad welke immer verontwaardiging en afschuw zal verwekken. De eenvoudige woorden van den kerkelijken geschiedschrijver *Socrates*, omtrent dit treurig voorval, luiden aldus: «Er was eene vrouw te *Alexandrië* genaamd *Hypatia*, de dochter van *Theon* den wijsgeer. Zij was tot zulk een' hoogen graad van geleerdheid gestegen, dat zij alle wijsgeeren van haren tijd overtrof, en in de Platonische school *Plotinus* opvolgde.

«Hier ontwikkelde zij alle wijsgeerige stellingen voor al degenen die haar wilden hooren. Zij deed dit zoodanig, dat van alle kanten beminnaren der wijsbegeerte toevloeiden, om hare lessen bij te wonen. Met gemak en bevalligheid wendde zij zich meermalen tot overheidspersonen, nimmer de zedigheid uit het oog verliezende. Ook aarzelde zij niet om in de openbare vergaderingen van mannen te verschijnen, want elkeen achtte en bewonderde haar wegens haren onge-

« zoedelden wandel. De nijd echter scherpte
 « zijne wapenen tegen deze vrouw. Omdat
 « zij vele bijeenkomsten had met ORESTES,
 « den prefect van *Alexandrië*, beschuldigde
 « men haar bij de gemeene volksklasse der
 « Christenen, dat zij ORESTES tegenhield
 « om zich met den bisschop te verzoenen.
 « Hierop vereenigden zich eenige geest-
 « drijvende personen van wreede inborst,
 « aangezet door zekeren voorlezer, PETRUS
 « geheeten, om haar in het verderf te
 « storten. Toen zij haar eens huiswaarts
 « zagen keeren, scheurden zij HYPATIA uit
 « haren koetswagen, sleepten haar naar
 « de kerk genaamd *Cæsareum*, waar zij
 « haar de huid afstroopten, en met scher-
 « ven van gebroken aardewerk dood mar-
 « telden. En toen zij haar van lid tot
 « lid hadden verscheurd, bragten zij de
 « verminkte leden naar eene plaats *Cina-*
 « *ron* geheeten, en lieten ze door het
 « vuur verteren. Deze barbaarsche moord
 « wierp eenen onuitwisbaren smet op
 « den bisschop CYRILLUS en de kerk van
 « *Alexandrië*. »

THEON van *Alexandrië* is bekend als de
 uitlegger van PROLOMEUS, en de uitgever
 van EUCLIDES. Er bestaat eene verklaring
 op ARATUS, welke aan hem wordt toege-
 schreven, maar GROTIUS is van gevoelen,
 dat dit het werk is van onderscheidene
 handen, waarvoor hij goede bewijzen
 opgeeft.

(*Biographie universelle*; DELAMBRE, *Histoire de l'astronomie ancienne*).

THÉROIGNE-DE-MÉRICOURT, de zoo-
 genaamde Amazone der Fransche omwen-
 teling, was de dochter van een' gegoed
 landman in den omtrek van *Luik*. Een
 misstap deed haar het ouderlijk huis ver-
 laten. Zij ging naar *Parijs*, waar zij door
 hare schoonheid en levendige geaardheid
 vele aanbidders kreeg, die zij gewoonlijk
 ten gronde rigtte. Zij was reeds tamelijk
 laag gezonken, toen de Fransche omwen-
 teling uitbrak. Voorbedachtelijk wierp zij
 zich in dien maalstroom, en verscheen als
 Amazone gekleed en met eenen hoed à *la*
Henri IV op 't hoofd in de openbare volks-
 verzamelingen en op de galerijen der natio-
 nale vergadering te *Versailles*. Eene menigte
 vereerders, waaronder verscheidene afge-
 vaardigden, schaarde zich rondom haar,
 en vulde haar salon; doch niemand scheen
 voortaan meer hare persoonlijke gunst te
 kunnen winnen. Met groote voorliefde hing
 zij den abbé SIÈYES aan; daarentegen had
 zij eenen afschuw van MIRABEAU van wege
 zijne losbandigheid. Eindelijk werd zij voor
 de partij van den hertog van ORLÉANS ge-
 wonnen. Zij speelde eene aanmerkelijke
 rol in den nacht van den 5 op den 6 Oc-

tober, zocht het Vlaamsche regement door
 toespraak tot afval van den koning te
 bewegen, en deelde onder het volk en
 de troepen geld uit. Zij ging met de
 nationale vergadering naar *Parijs*, en hield
 aldaar heftige redevoeringen, waarin zij
 zeer gepaste aanhalingen uit Fransche
 dichters wist te vlechten. In den aan-
 vang des jaars 1791, door de Jacobijnen
 naar de *Nederlanden* gezonden, om aldaar
 hunne inzigten te bevorderen, werd zij
 in de omstreken van *Luik* door keizer-
 lijke politie-agenten aangehouden, die
 haar naar *Weenen* voerden. Na eene ge-
 vangenschap van bijna twaalf maanden,
 schonk haar keizer LEOPOLD, die uit nieuws-
 gierigheid een onderhoud met haar had,
 de vrijheid, onder beding, dat zij zich
 voortaan niet op Oostenrijks grondgebied
 zou ophouden. Reeds in Januarij 1792
 verscheen THÉROIGNE weder in *Parijs*, waar
 zij zich weldra voor de republiek ver-
 klaarde, en het volk tot gewelddadighe-
 den aanzette. Den 10 Augustus 1792,
 kort voor de bestorming der Tuileriën,
 omgeven van eene woedende menigte,
 vuurde zij het volk aan ter vermoording
 van elf personen, die men als konings-
 gezind had gevangen genomen. Te midden
 van dit gruweltooneel zou zij zelve de hand
 geslagen hebben aan eenen jeugdigen letter-
 kundige, SULEAU geheeten, die haar en
 den hertog van ORLÉANS scherp had gehek-
 keld. Na de instorting van den troon-
 hield zij, als aanhangeling van ORLÉANS, de
 partij van BRISSOT. Zij werd deswege, toen
 zij zich op zekeren dag in den tuin der
 Tuileriën bevond, als zamenzweerster te-
 gen de republiek gevat, en openlijk ge-
 geeseld. Van dien tijd af verdween zij van
 het tooneel en verviel tot geestverwarring.
 Een brief van den 26 Julij 1794 aan
 SAINT-JUST geschreven draagt sporen van
 haren waanzin. Men sloot haar een' ge-
 ruimen tijd op in het gekkenhuis van de
 voorstad *Saint-Marceau*, en bragt haar la-
 ter naar *la Salpêtrière* over. Hier stierf
 zij, geheel in eenen dierlijken toestand ver-
 zonken, in het jaar 1817.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*; *Conversations-Lexicon*; *Biographie du royaume des Pays-Bas*).

THÉVENOT, (JEAN), een Fransch rei-
 ziger, werd den 7 Junij 1633 te *Parijs*
 geboren. In de opdracht van het eerste
 deel zijner reizen aan zijne moeder,
 roemt hij de groote zorg, welke zij voor
 zijne opvoeding had gedragen; en uit deze
 omstandigheid kan men afleiden, dat zijn
 vader stierf toen hij nog zeer jong was.
 De schrijver zijner levensschets, welke
 voor het tweede deel zijner reizen is ge-

plaatst, zegt, dat hij bedreven was zoo wel in onderscheidene talen als in de natuur-, wis- en sterrekunde, alsmede in de wijsbegeerte van DESCARTES. Een onafhankelijk vermogen bezittende, bezocht hij *Engeland*, de *Nederlanden*, *Duitschland* en *Italië*. Te *Rome* was hij getuige van de inhuldigings-plegtigheden van paus ALEXANDER VII. Ook werd hij aldaar bekend met den beroemden orientalist D'HERBELOT, die zijnen jeugdigen vriend vele bijzonderheden mededeelde over het Oosten en zijne bewoners. Dit wekte bij THÉVENOT de begeerte op, om zelf *Azië* te doorkruisen. Hij ving zijne reis aan op den 1 November 1655, bezocht vele Aziatische gewesten, en stierf den 28 November 1667 te *Miana*, op zijnen weg van *Ispahan* naar *Tabriz*, aan eene hevige koorts. Gedurende zijne laatste reis was hij volkomen met de Perzische taal bekend geworden. Het verhaal van THÉVENOT's eerste reis naar het Oosten werd door hem zelven voor de pers gereed gemaakt. Zijne reizen in *Perzië* en die in *Indië* werden, zoo als blijkt uit het *Privilege du Roi*, uitgegeven door zekeren Sieur LUISANDRE, waaruit men zou kunnen opmaken, dat deze met de moeder des reizigers was gehuwd. Het schrander oordeel en de ongemeene geest van opmerking, welke in de werken van THÉVENOT doorstralen, verdienen verwondering in iemand, die van zijn twintigste jaar af een zwerver was, en in zijn vier en dertigste jaar stierf.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

THOMAS À KEMPIS, dat is van *Kempen*, een Keulsch stadje bij *Crefeld*, werd aldaar omstreeks het jaar 1380 geboren. Hij heette eigenlijk HAMERKEN of HÄMMERLEIN, en was de beroemdste onder de *Broeders des gezelligen levens*. Door zijne ouders voor den geestelijken stand bestemd, kwam hij te *Deventer*, waar FLORENTINUS, prioor eens kloosters van reguliere kanuniken, zich zijner bijzonder aantrok. Hij wijdde zich even ijverig aan kloosteroefeningen als aan godgeleerde studiën, vooral aan het lezen van den Bijbel. Op den ouderdom van twintig jaren, begaf hij zich in het klooster der Augustijner koorheeren, van de *Broeders des gezelligen levens* op den *St. Agnietenberg*, nabij *Zwolle*, waar hij, na eenen proeftijd van vijf jaren, de gelofte deed, en den 24 Julij 1471 als kloostervoogd stierf. Onder de jonge lieden, welke aldaar onderwijs genoten, was WESSEL CANZVOORT van *Groningen* (het licht der wereld genoemd en later voor den voorlooper van LUTHER ge-

houden) de meest beroemde. Zijne werken, waarvan nog eenige ongedrukt zijn, verschenen eerst in 1474 in folio; de beste, maar niet geheel volledige uitgave bezorgde de Jesuit SOMMEL, in drie deelen, *Keulen* 1560. Zijne gedrukte schriften, allen in 't Latijn, bestaan in predikatiën, toespraken, vermaningen, gebeden en eenige levensbeschrijvingen. Zijn grootsten roem echter heeft hij behaald met zijne *Navolging van Jezus Christus*, in vier boeken, die bij Protestanten zoo wel als Roomsche-Katholijken in hooge achting staat. Zij is in de meeste Europeesche talen overgebragt, en laatstelijk door de heeren PERPONCHER en SCHURANT in 't Nederduitsch.

(VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Ned. Lett. en Wetens.; Conversations-Lexicon*).

THOMASIIUS, (CHRISTIAN), een beroemd Duitsch wijsgeer, die eigenlijk THOMAS heette, werd den 12 Januarij 1655 te *Leipzig* geboren, en was de zoon van JACOB THOMASIIUS, een' verdienstelijk professor in de wijsbegeerte aldaar. Hij had naauwelijks den ouderdom van veertien jaren bereikt, toen hij reeds genoegzaam was voorbereid, om de academische lessen bij te wonen. Hij oefende zich vooral in de wijsbegeerte en regtsgeleerdheid. In 1675 ging hij naar *Frankfort aan de Oder*, waar hij eenen cursus van voorlezingen hield over de regtsgeleerdheid; vervolgens deed hij eene letterkundige reis door de *Nederlanden*. Naar *Leipzig* terug gekeerd, trad hij als advocaat op; doch deze werkring voor zijnen veelomvattenden geest te beperkt vindende, gaf hij andermaal academisch onderwijs. De wet der natuur, welke tot dus ver bijkans geheel was veronachtzaamd, werd vooral het onderwerp zijner overdenkingen. De oudere hoogleeraren, die ongaarne den gebaanden weg verlieten, betoonden hem daarover hun misnoegen. Zoo lang zijn vader leefde werden hevige uitbarstingen vermeden, vooral omdat de andere professoren dezen te veel achting toedroegen, om zijn gevoel door openbare aanvallen op zijnen zoon te kwetsen. Zoodra echter de oude THOMASIIUS, in 1684, stierf, zocht men zich te wreken op eenen vurigen jongeling, die zoo vermetel de ingekankerde vooroordeelen met wortel en tak zocht uit te roeijen. In 1687 begon THOMASIIUS voorlezingen in 't Hoogduitsch te houden, betoogende, dat de Duitschers, in navolging der Franschen, hunne lessen niet in 't Latijn, maar in hunne moedertaal moesten geven. Deze stoutmoedige nieuwigheid werd door al zijne ambtgenooten als volslagen ketterij aangemerkt. In het volgende jaar,

1688, begon hij een Duitsch maandwerk uit te geven, onder den titel: *Freimüthige, jedoch vernunft- und gesetzmässige Gedanken über allerhand, fürnemlich aber neue Bücher*, hetwelk hem door geheel *Deutschland* grooten invloed verschaftte. Zijne vijanden spaarden op hunne beurt geene middelen, om zich op hem te wreken; zelfs H. C. MASIUS, hofprediker van den koning van *Denemarken*, wist dien vorst te bewegen, om al de afleveringen van THOMASIUS' tijdschrift in 1689 op de markt van *Kopenhagen* door beulshanden te laten verbranden. THOMASIUS bekreunde zich hierover weinig; doch inmiddels dreigde het onweder boven zijn hoofd los te barsten. Toen hij het waagde, om het huwelijk tusschen twee personen van verschillende godsdienst te regtvaardigen, ergerde dit de godgeleerden van *Wittenberg* in zulk eene hooge mate, dat de opper-consistorie bevelen uitvaardigde, om hem in hechtenis te nemen. Hij ontkwam het gevaar, en vlugte naar *Berlijn*, waar hem een vriendelijk onthaal en bescherming te beurt vielen van FREDERIK III, den grooten keurvorst van *Brandenburg* (naderhand koning FREDERIK I), die hem niet alleen toestond, zich in *Halle* te vestigen, maar tevens in de Ridder-academie aldaar voorlezingen te houden. De groote toeloop van studenten deed den keurvorst, in 1694, besluiten, te *Halle* eene hoogeschool te stichten. THOMASIUS werd nu op een traktement van 500 Thaler tot hoogleraar in de regten benoemd, en kreeg tevens den titel van raadsheer. In het jaar 1709 had hij het genoegen, dat hij met grooten aandrang werd uitgenoodigd, om als professor in de regtsgeleerdheid te *Leipzig* op te treden; uit dankgevoel echter voor den koning van *Pruissen*, wees hij deze eervolle benoeming van de hand. Hij overleed den 23 September 1728, in het drie en zeventigste jaar zijns ouderdoms.

Zoo ooit iemand een' weldadigen invloed op zijne eeuw en zijne landgenooten uitoefende, een' invloed, die zich tot het laatste nageslacht zal uitstrekken, dan was het THOMASIUS. Hij was een der weinige mannen, gelijk LUTHER en LESSING, die nu en dan bij een volk opstaan, om het eenen nieuwen weg tot volmaking te bannen. Aan de hoogeschoolen werd alleen de Latijnsche taal gebezigd, zoodat alle kennis het erfdeel werd van een gering aantal personen, en 'de natie in onwetendheid bleef voortleven. THOMASIUS leeraarde en schreef niet alleen in 't Hoogduitsch, maar in een' duidelijken bevattelijken stijl; hij bestreed de vooroordeelen en huichelarij met eene vernuftige stoutmoedigheid, die

aan velen de oogen opende. Het was vooral aan zijne onvermoeide pogingen te danken, dat men in *Deutschland* ophield toovenaars en heksen te vervolgen en te verbranden. Hierop zinspelende, zeide FREDERIK de Groote van THOMASIUS: «Hij verhef zijne stem zoo krachtig tegen «alle vervolging van heksen, dat men er «zich over begon te schamen, en de «vrouwelijke kunne van dien tijd af in «vrede kon oud worden en sterven.» Ook getuigde deze koninklijke wijsgeer meermalen, dat onder al de Duitsche geleerden niemand er meer toe had bijgedragen om *Deutschlands* naam te verheerlijken, dan LEIBNITZ en THOMASIUS. Het aantal zijner werken is zeer aanzienlijk; eene volledige lijst daarvan vindt men in LUDEN'S *Christian Thomasius nach seinen Schicksalen und Schriften dargestellt*, met eene voorrede van JOHANNES VON MÜLLER.

(JÖRDEN'S *Lexikon Deutscher Dichter und Prosaisten*).

THOMSON, (JAMES), een verdienstelijk dichter, werd den 11 September 1700 te *Ednam*, een dorp in *Schotland*, geboren. Zijn vader was aldaar predikant, en onderscheidde zich door zijne vroomheid en 't naauwgezet vervullen zijner herderlijke pligten. Thomson studeerde te *Edinburg* in de godgeleerdheid, doch werd door het volgende voorval zoo zeer met de dichtkunst ingenomen, dat hij van de theologie afzag. De eerwaarde Mr. HAMILTON, die destijds den leerstoel der godgeleerdheid bekleedde, gaf als onderwerp, om zich te oefenen, eenen Psalm op, waarin Gods majesteit en magt worden beschreven. Van dezen Psalm gaf Thomson eene omschrijving en opheldering zoo als gevraagd was, doch in zulk eenen dichterlijken bloemrijken stijl, dat al de aanwezigen er over verwonderd stonden. HAMILTON prees zijn werk, er echter bijvoegende, dat, bijaldien hij predikant wilde worden, hij zich moest toeleggen, om zijne verbeelding meer te beteugelen, en voor eene gemengde schaar verstaanbaar te worden. Thomson besloot nu de godgeleerdheid te laten varen, en zijn geluk te *Londen* te beproeven. Aldaar angekommen, zegt Dr. JOHNSON, wandelde hij eens rond, en gaapte alles met de nieuwsgierigheid eens vreemdelings aan, zonder op zijne zakken te passen. Een gaauwdief ontflutselde hem intusschen zijnen zakdoek, waarin hij zijne recomandatievebrieven aan verscheidene aanzienlijke personen bewaarde. Nu gevoelde de dichter zich eenzaam in de onmetelijke hoofdstad, en niet minder zijn gebrek aan ondervinding en zijne armoede. Hij had weldra

een paar schoenen noodig. Zijn handschrift van den *Winter* was alles wat hij bezat. Met groote moeite vond hij voor dit dichtstuk een' kooper. De boekhandelaar MILLAR gaf hem daarvoor niet meer dan een footje, en zond het in 1726 in 't licht. Het werd weinig gelezen tot dat WHATLEY en SPENCE er zóó gunstig over spraken, dat iedereen het wilde lezen en de eene uitgave spoedig de andere volgde. THOMSON kreeg nu verscheidene vrienden, onder anderen Dr. RUNDLE, die hem in kennis bragt met den lord-kanselier TALBOT. Eenige jaren later, toen de oudste zoon van dezen edelman een reisje op het vasteland zou doen, vergezelde THOMSON hem op dit uitstapje. Intusschen bleef de poëzij zijne grootste verlustiging. In 1727 gaf THOMSON den *Zomer*, in 1728 de *Lente*, en in 1730 den *Herfst*. Zijn treurspel *Sophonisba* spande de algemeene verwachting zóó hoog, dat elke repetitie door vele voornamen personen werd bijgewoond, ten einde een' voorsmaak te hebben van het genoeg, dat het publiek werd voorbereid. De uitslag echter was zeer twijfelachtig. «Er komt in dit stuk,» zegt JOHNSON, «een zwakke regel voor:

«O, Sophonisba, Sophonisba, o!

«Dit gaf aanleiding tot eene stekelige •parodie:

«O, Jemmy Thomson, Jemmy Thomson, o!»

•welke gedurende eenigen tijd door de «stad werd opgezongen.» THOMSON besteedde twee jaren aan zijn dichtstuk *De vrijheid*, hetwelk hij als zijn beste werk beschouwde, omdat het hem de meeste moeite had gekost. In 1738 verscheen zijn *Agamemnon*, waarvan de hoofdrol door QUIN meesterlijk werd vervuld. JOHNSON zegt, dat bij de eerste vertooning THOMSON op de bovenste galerij plaats had genomen, en over de uitvoering zoodanig was verrukt, dat hij de spelers hoorbaar nabootste, tot dat eene vriendelijke waarschuwing hem tot zwijgen bragt. Onder zijne treurspelen verdient nog vermelding zijn *Tancred and Sigismunda*, hetwelk door het publiek gunstig werd ontvangen. Eene hevige verkoudheid, door achteloosheid verergerd, sleepte hem den 27 Augustus 1748 ten grave. Zijn roem berust vooral op zijne *Seasons*, welke in onderscheidene talen door verdienstelijke mannen zijn overgebracht, en door alle Britten op hoogen prijs worden geschat. Men zegt, dat iemand een bemorst en vuil exemplaar van dit dichtstuk in de vensterbank eener dorpskerk vindende, uitriep: «Dat is de ware roem.»

(Dr. JOHNSON'S *Lives of the poets*; MUR-

DOCH'S *Life of Thomson*; THOMSON'S *Seasons*, uitgegeven door BOLTON CORNEY; HAZLITT'S *Lectures on the English poets*; CAMPBELL'S *Specimens of the British poets*).

THORDSON, (STURLA), behoorde tot het beroemde IJslandsch geslacht der STURLA's; zijn naam THORDSON duidt aan, dat hij de zoon was van THORDO. Hij was een neef van SNORRI STURLUSON, en werd omstreeks het jaar 1218 geboren. Een man van hoogen rang en groote kundigheden zijnde, werd hij door de Deensche koningen HAAKON en MAGNUS tot de gewigtigste staatsambten benoemd; en op hun bevel schreef hij de geschiedenis van *IJsland*, *Denemarken* en *Noorwegen*, van den tijd af waar het werk van SNORRI STURLUSON afbreekt. Dit werk voert ten titel: *Historia Sturlungorum*. THORDSON stierf in 1288, in den ouderdom van zeventig jaren.

(*Penny Cyclopaedia*).

THORWALDSEN, (ALBERT BERTEL), d. i. BARTHOLOMEUS, de grootste beeldhouwer van den nieuweren tijd, werd den 19 November 1770 op zee tusschen *IJsland* en *Kopenhagen* geboren. Zijn vader, een IJslander, was in dienst bij de marine, en sneed figurenkoppen, ter versiering van de voorsteven van de schepen. Zijne moeder was eene predikantsdochter uit *Jutland*. De jonge THORWALDSEN werd op kosten des konings opgevoed, doch verried als kind geenszins den grooten geest, welke in hem woonde. Aanvankelijk hielp hij zijnen vader in diens arbeid, en kwam met zijn elfde jaar op de kunst-academie, waar hij eerst na zes jaren de opmerkzaamheid zijner onderwijzers trok. Nadat hem op zeventienjarigen ouderdom de kleine zilveren medaille en twee jaren later de groote was toegekend, trok de historieschilder ABILDGAARD zich den veelbelovenden jongeling aan. Ook de graaf REVENTLOW werd nu zijn beschermer. In 1796 vertrok hij met een oorlogsschip naar de *Middellandsche Zee*, om zich verder naar *Rome* te begeven. Toenmaals leefden aldaar CANOVA en de schilder CARSTENS, wier werken op THORWALDSEN een' onuitwisbaren indruk maakten. Met onvermoeide vlijt, oefende hij zich gedurende drie jaren in zijne kunst, en hoopte vóór zijnen terugkeer naar *Denemarken* een schitterend bewijs zijner vorderingen te geven. Hij beitelde, in natuurlijke grootte, *Jason het gulden vlies veroverende*; doch hij zelf was zóó weinig met den uitslag tevreden, dat hij dit kunstwerk in stukken sloeg. Op nieuw vervaardigde hij eenen *Jason* in meer dan

levensgrootte, een werk, dat, volgens het oordeel van FERNOW, door geen ander in zuiverheid en verhevenheid van stijl in lateren tijd is overtroffen. Op het punt staande om met den beeldhouwer HAGEMANN uit *Berlijn* naar *Denemarken* te vertrekken, verscheen de rijke Engelschman TH. HOPE in zijne werkplaats, om den zooveel besproken *Jason* te zien. HOPE wist het kunstwerk te schatten en vroeg THORWALDSEN, hoeveel de uitvoering daarvan in marmer zou kosten. Deze eischte 600 Zechinen; HOPE beloofde hem 800, en gaf hem terstond het beste marmer, om aan 't werk te gaan. Dit beeld staat nog in *Londen*; in *Kopenhagen* bezit men daarvan slechts een gipsafgietsel, hetwelk den koning behoort.

THORWALDSEN's fortuin was nu gemaakt; hij kreeg bestelling op bestelling. Op *Jason* volgden *Amor* en *Psyche*, en binnen twee jaren modelleerde hij vijf figuren, *Bacchus*, *Ganymeed*, *Apollo*, *Venus* en *Hebe*. In 1807 droeg de gravin SCHIMMELMANN hem de uitvoering op van eene marmereen doopvont voor de kerk in *Trolleburg*, naar welke hij later een tweede vervaardigde, die hij voor *Island* bestemde. Onder zijn' modelleerstok ontstond de *Zegetogt van Alexander*, door NAPOLEON bestemd ter versiering van een kasteel voor zijnen zoon, den koning van *Rome*. De roep van dit werk verbreidde zich over gansch *Europa*, en de koning van *Denemarken* bestelde hem de uitvoering daarvan in marmer. Voor *Lucern* beitelde hij een gedenkteeken ter eere van de op den 10 Augustus 1792 bij de verdediging der Tuileriën gevallen Zwitsers; hij koos daartoe eenen leeuw aan zijne wonden stervende. In 1819 aanvaardde hij de reis naar *Denemarken*, welke door *Duitschland* naar een' zegetogt geleek. Hij kwam den 3 October deszelfden jaars te *Kopenhagen* aan, en werd door de bevolking met huldebetingen als overloden; hij was de man van den dag, om wien allen zich schaarde. Bij den herbouw der Vrouwekerk te *Kopenhagen* werd hem de plastische schikking daarvan opgedragen. THORWALDSEN kwam op de gedachte, om in deze kerk een aantal kunstgewrochten tot een groot geheel te vereenigen. Voor den gevel der kerk bestemde hij *Johannes den Dooper de verschijning van Christus verkondigende*; voor den peristyle *de beide profeten en sibyllen, die de verschijning van Christus voerspelden*; voor den hoofdingang eene frise, *den gang van Christus naar Pilatus en Golgotha* voorstellende; voor de twaalf pilaren der kerk *de twaalf*

Apostelen en in hun midden voor het altaar den uit den doode verreezen Christus, de gemeente begroetende; aan de beide zijden des altaars twee basreliefs; de *inzetting van het heilige avondmaal* bij den ingang naar den biechtstoel, en *den doop van Christus* bij den ingang der doopkapel. Deze beide reliefs nam hij terstond onder handen; de overige grootere zaken bearbeidde hij te *Rome*, werwaarts hij zich weder in 1820 begaf. In 1838 kwam hij andermaal in *Kopenhagen*. Zijne terugkomst was voor geheel *Denemarken* een nationaal feest. Eene kortstondige reis naar *Rome* uitgezonderd, bragt hij nu het overige zijns levens in *Kopenhagen* door, waar hij nog menig kunstwerk vervaardigde. De opbouw van zijn reeds vroeger begonnen Museum was aanmerkelijk gevorderd, toen hij den 24 Maart 1844 plotseling in den schouwburg, onder de opvoering van HALLM's *Griseldis*, overleed. De rouw over zijn onverwacht afsterven was algemeen; zijn lijk werd in eene zijkapel der Vrouwekerk bijgezet, en later naar den tuin van zijn Museum onder eenen rozenheuvel overgebracht.

(THIELE, *Leben und Werke Thorwaldsen's*).

THOU, (JACQUES AUGUSTE DE), in het Latijn JACOBUS AUGUSTUS THUANUS geheeten, een der beste Fransche geschiedschrijvers, werd den 8 October 1553 te *Parijs* geboren. De THOU was tot zijn vijfde jaar zulk een zwak en ziekelijk kind, dat men zich niet vleide hem in het leven te houden. Zijne ouders reeds zes kinderen verloren hebbende, stonden hem toe naar eigen zin en willekeur te leven. De knaap vermaakte zich met teekenen, en schreef vrij goed voordat hij lezen kon. Op den ouderdom van achttien jaren, ging hij naar *Valence* in *Dauphiné*, om de lessen van den beroemden regtsgeleerde CURIACIUS bij te wonen. Hier ontmoette hij JOSEPH SCALIGER met wien hij eene naauwe vriendschap sloot, welke tot het sterfjaar van SCALIGER onafgebroken voortduurde. In 1572, nadat hij een jaar te *Valence* was geweest, werd hij door zijnen vader naar huis geroepen. Hij kwam tijdig genoeg te *Parijs* aan, om de voltrekking van het huwelijk van HENDRIK, den jeugdigen koning van *Navarre*, bij te wonen, en getuige te zijn van den bloedigen Bartholomeus-nacht. Hij verhaalt, dat hij het lijk van COLIGNY aan de galg op *Montmartre* zag hangen. Het volgende jaar greep hij de gelegenheid aan, om in het gevolg van PAUL DE FOIX, die door KAREL IX naar eenige Italiaansche hoven werd gezonden, *Italië* te bezoeken. Hij

vertoefde aldaar tot den dood van KAREL IX en de troonbestijging van HENDRIK III, waarvan hem in Mei 1574 te Rome de tijding gewierd. In 1576 deed hij eene reis naar België en de Nederlanden, en in 1578 volgde hij JEAN DE LA GARDE, Sieur de Saigne, als geestelijk raadsheer in het parlement van Parijs op; hij deed dit, zegt hij, met weersin, wijl hij door deze betrekking eenigermate aan het gezelschap zijner boeken en de beoefening der letterkunde werd onttrokken. Op zijne reize naar Bordeaux, in 1582, geraakte hij in kennis met MONTAIGNE, wiens karakter en vernuft hij waardiglijk heeft geprezen. In hetzelfde jaar overleed zijn vader; omtrent dezen tijd verloor hij ook zijnen tweeden broeder. Nu legde hij zijne waardigheid als geestelijk raadsheer neder, maar werd weldra weder door den koning tot rekwestmeester en president van het parlement van Parijs benoemd. Gedurende de burgerwisten toonde de THOU meermalen dat hij onwrikbaar aan het koninklijk huis was verknocht. HENDRIK IV benoemde hem, na den dood van AMYOT, (bisschop van Auxerre, beroemd door zijne vertaling van PLUTARCHUS en andere Grieksche schrijvers), tot bibliothecaris der koninklijke boekery. Nu begon de THOU te arbeiden aan zijne beroemde *Historia sui temporis* of Geschiedenis van zijnen tijd, welke begint met het jaar 1544 en loopt tot aan 1607, bevattende alzoo de regeringen van FRANS I, HENDRIK II, FRANS II, KAREL IX, HENDRIK III en bijkans de gansche regering van HENDRIK IV. De THOU vervulde zelf eene voorname rol in de gebeurtenissen, welke hij verhaalt, en had de gelegenheid veel op te merken, dat voor een gewoon oog verborgen blijft. Het is hem tot eene groote verdienste te rekenen, dat hij zelfs aan de goede hoedanigheden zijner vijanden regt laat wervaren. Van wege zijne onpartijdigheid en rondborstigheid werd dit werk in 1609 op den *Index Expurgatorius* geplaatst. De THOU stierf den 7 Mei 1607 te Parijs, in den ouderdom van vier en zestig jaren; hij liet drie zonen en drie dochters na. FRANÇOIS AUGUSTE DE THOU, de erfgenaam der deugden zijns vaders en grootendeels van zijne talenten, viel als een offer der onverbiddelijke wraak van den kardinaal RICHELIEU, wijl deze hem verdacht aan de zamenzwering van CINQ-MARS deel genomen te hebben.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

THOUARS, (LOUIS MARIE AUBERT DU PETIT), een uitstekend Fransch botanist, werd in 1756 op het kasteel van

Boumois in Anjou geboren. Hij behoorde tot een vermogend en adellijk geslacht, en werd naar de school van La Flèche gezonden, ten einde voor den militair stand opgevoed te worden. Op den ouderdom van zestien jaren werd hij luitenant bij de infanterie. Daar het vrede was, besteedde hij den tijd, die hem van zijne dienstpligten overbleef, aan de beoefening der kruidkunde en hare geschiedenis. Toen zich het gerucht verspreidde, dat LA PÉROUSE en zijne medgezellen op hunne reis rondom de wereld zouden zijn verongelukt, stelde ARISTIDE DU PETIT THOUARS zijnen broeder AUBERT voor, om hen te gaan opsporen. Hierin stemde hij volgaarne toe, hopende door deze reis zijne botanische kennis aanmerkelijk te vermeerderen. De beide broeders verkochten hun ouderlijk erfgoed, en openden eene intekening, om de aanzienlijke kosten dezer moeilijke onderneming te kunnen bestrijden. LODEWIJK XVI hun zijne bescherming toegezegd hebbende, stonden zij gereed de reis aan te vangen, toen een zonderling voorval hen van elkander scheidde. Het schip, aan welks boord zij zich zouden begeven, lag te Brest, en AUBERT vertrok van Parijs, om zich derwaarts te begeven, met zijn *vasculum* (de tinnen doos, waarin botanisten hunne planten bergen) op den rug, om onder weg te herboriseren. Door eenige *gens d'armes* in de bosschen gevonden wordende, die hem in dien onrustigen tijd als een' vijand des vaderlands beschouwden, werd hij aangehouden en te Quimper in de gevangenis geworpen. Hij kreeg wel spoedig zijne vrijheid weder, maar intusschen was zijn broeder uitgezeild. Hij volgde hem naar *Isle de France*, doch zijn broeder was reeds vertrokken, toen hij aldaar aankwam. Hier zonder geld en vrienden zijnde, was zijne botanische kennis zijne eenigste toevlucht; hij bood eenigen rijken planters van dit eiland zijne diensten aan, en kreeg weldra eene betrekking. Hij vertoefde aldaar nagenoeg tien jaren, en verzamelde inmiddels de meeste bouwstoffen voor de talrijke werken, welke hij bij zijne terugkomst in 't licht gaf. Van *Isle de France* deed hij eene reis naar *Madagascar*. Ook aldaar verzamelde hij alle merkwaardige planten, welke hij ontmoette. In 1802 naar Parijs terug gekeerd, zette hij zich aan den arbeid, om zijnen rijken voorraad van planten te beschrijven. Zijn eerste werk voerde ten titel *Plantes des îles de l'Afrique australe formant des genres nouveaux*, en vervolgens *Histoire des végétaux des îles de France, de Bourbon et de Mada-*

gascar, alsmede *Voyage dans les quatre principales îles des mers d'Afrique*. In 1806 werd du PETIT THOUARS benoemd tot directeur van den koninklijken plantentuin te *Parijs*, en stierf in 1831. In 1819 verscheen zijn kruidkundig allerlei, onder den titel van *Revue générale des matériaux de botanique et autres fruits de trente-cinq années d'observations*, hetwelk veel belangrijks bevat. Zijne onvermoeide werkzaamheid, uitgebreide geleerdheid en oorspronkelijke opmerkingen oefenden op de vorderingen in de botanie der tegenwoordige eeuw eenen grooten invloed uit. Hij schreef veel voor de *Biographie universelle*; de meeste levensbeschrijvingen van beroemde plantenkenners in dit werk voorkomende vloeiden uit zijne pen. De plantensoort *Thouarea* werd naar hem genoemd, en BORY ST. VINCENT noemde de *Aubertia* aldus te zijner eere.

(*Biogr. univ.*, *supp.*; BISCHOFF, *Lehrbuch der Botanik*).

THUCYDIDES, een der grootste Grieksche geschiedschrijvers, was de zoon van Olorus of Orolus en Hegesipyle, en werd in 471 v. c. in *Attica* geboren. Van moederszijde was hij verwant aan het geslacht van den grooten Miltiades. Thucydides vermeldt als ter loops eenige weinige gebeurtenissen, hem zelve betreffende, en dit is bijkans alles wat wij met zekerheid van zijn leven weten. Als knaap, zegt men, hoorde hij Herodotus zijne geschiedenis te *Olympia* aan de vergaderde menigte voorlezen, en hierover werd hij zoo gevoelig aangedaan, dat hij in tranen uitborst. Echter heeft men goede reden om te gelooven, dat deze voorlezing der geschiedenis van Herodotus niet bij de Olympische spelen hebbe plaats gehad, maar wel te *Athene*. Zeker is het, dat Thucydides, die zich in de wijsbegeerte en redekunst had geoefend, in het tweede jaar van den Peloponnesischen oorlog zich te *Athene* bevond, en door de pest werd aangetast. In het achtste jaar van dezen oorlog voerde hij het bevel over een Atheensch smaldeel van zeven schepen, waarmede hij *Amphipolis* moest beschermen; doch de stad reeds vóór zijne aankomst door den vijand bemagtigd zijnde, werd hij verbannen, en bragt twintig jaren in ballingschap door. Het is waarschijnlijk, dat hij gedurende dien tijd vele landen bezocht. In *Thracië* bezat hij vele landgoederen, hem door zijn huwelijk met eene Thracische erfdochter toegevallen. Het is onzeker hoe lang hij na zijne terugkomst te *Athene* leefde. Volgens sommige berigten, werd hij te *Athene* vermoord; volgens andere stierf hij te *Thasos*,

en werden zijne beenderen te *Athene*, in het familie-graf van Miltiades, bijgezet.

De Peloponnesische oorlog is het onderwerp der geschiedenis van Thucydides; hij leefde echter niet lang genoeg om zijn werk te voltooien; het achtste boek breekt plotseling af in het midden van 't jaar 411 v. c., zeven jaar vóór het eindigen van dezen verderfelijken krijg. Thucydides koesterde een hoog denkbeeld van de waarde en het gewigt van het werk, dat hij had aangevangen. Het was geenszins zijn streven om te vermaken, zoo als vroegere schrijvers, maar om zulk eene getrouwe voorstelling van het verledene te geven, dat dit tot een' gids voor de toekomst kon verstrekken. Hij trekt uit de gebeurtenissen, welke hij verhaalt, die lessen van staatkundige wijsheid, welke zijn werk tot eene lievelingsstudie maken van alle denkende mannen van alle volken. In meest alle Europesche talen heeft men overzettingen van dit hoogst belangrijk werk. De nieuwste vertaling in 't Hoogduitsch is van Klein, *München*, 1826, 8vo.; de beste in 't Fransch is van Gail. Omtrent het leven van Thucydides raadplege de lezer:

(Dodwell, *Annales Thucydidei of Xenophontei*; Krüger, *Untersuchungen über das Leben des Thucydides*, *Berlin*, 1822).

THULDEN, (THEODOOR VAN), een der uitstekendste leerlingen en medearbeiders van Rubens, werd in 1607 te 's Hertogenbosch geboren. Hij ging met Rubens naar *Parijs*, en schilderde daar veel aan de zoogenaamde galerij van het Luxemburg, welke ter eere van Maria de Medicis werd verfraaid. Van Thulden is niet minder beroemd als schilder dan als graveur. Als schilder muntte hij in verschillende vakken uit. Men vindt in *Duitschland* en de *Nederlanden* vele zijner historische en allegorische stukken. Ook schilderde hij kleine stukjes naar het dagelijksch leven, in den trant van Téniers, zoo als jaarmarkten, kermissen en dergelijken. In zijne grootere werken volgde hij den stijl van Rubens, dien hij in vele opzichten evenaarde; de *Marteldood van St. Andries*, in de St. Michiels-kerk te *Gent*, is langen tijd voor een werk van Rubens gehouden. Zijne geëtste platen zijn talrijk en in een' meesterlijken stijl. Hij gaf eene reeks van 58 platen uit, onder den titel van *Les travaux d'Ulysse, desseignez par le Sieur de Saint-Martin, de la façon qu'ils se voyent dans la maison royale de Fontainebleau, peints par le Sieur Nicolas*, (Nicolo Abati), *et gravés au cuivre par Théodore van Thulden, avec le sujet et l'explication*

morale de chaque figure. De acht platen van de geschiedenis des verloren zoons, waaronder hij RUBENS' naam plaatste, zijn, zoo men wil, door hem zelve geteekend. VAN THULDEN stierf te 's Hertogenbosch, in 't jaar 1676.

(DESCAMPS, *La vie des peintres flamands*; FÜSSL, *Allgemeines Künstler Lexicon*).

THUNBERG, (CARL PETTER), een verdienstelijk Zweedsch reiziger en plantenkennër, en hoogleeraar in de natuurlijke geschiedenis aan de hoogeschool van *Upsal*, zag den 11 November 1743 't levenslicht te *Jönköping* in *Zweden*, waar zijn vader predikant was. Hij werd vroegtijdig naar de hoogeschool van *Upsal* gezonden, om aldaar in de medicijnen te studeren. Onder de leiding van LINNAEUS, maakte hij groote vorderingen in de natuurlijke geschiedenis. Vervolgens bezocht hij *Parijs* en de *Nederlanden*. Te *Amsterdam* werd hij door eenige liefhebbers der botanie opmerkelijk gemaakt op *Japan*, waar nog een schat van kruiden en bloemen was op te sporen. THUNBERG zocht nu als chirurgijn eene plaats op een Oostindie-vaarder, hetgeen hem weldra gelukte. Hij verliet *Amsterdam* in 1771, en kwam aan de *Kaap de Goede Hoop*, waar hij bijkans drie jaren vertoefde. Verscheidene uitstapjes in de binnenlanden vermeerderden aanmerkelijk zijne botanische kennis. In 1773 vertrok hij naar *Java* en van daar naar *Japan*. Hier verzamelde hij, gedurende vijf jaren, een rijken voorraad van planten, en leerde tevens de zeden, gewoonten, alsmede de taal der inwoners kennen. Zijne geschiktheid echter om zich zijn verblijf in *Afrika* en *Azië* zoo veel mogelijk ten nutte te maken, was door een betreurenswaardig ongeluk veel verminderd. Op zijne reis uit *Holland* naar de *Kaap* had de kok bij vergissing loodwit onder het meel gedaan, waarvan pannekoeken werden gebakken. Al het scheepsvolk werd ernstig ongesteld, doch niemand leed zoo veel als THUNBERG. Hij herstelde allengskens, zonder echter ooit zijne vorige gezondheid terug te krijgen. Naar *Zweden* teruggekeerd, werd hem in 1784 als professor in de botanie de leerstoel van den grooten LINNAEUS aangeboden. Het eerste belangrijke werk van THUNBERG was eene beschrijving van Japansche planten, onder den titel *Flora Japonica, sistens plantas insularum Japonicarum, secundum systema sexuale emendatum*, versierd met negen en dertig platen. In 1788 begon hij de uitgave van eene beschrijving zijner reize, onder den titel *Resa uti Europa, Africa, Asia forattad åren 1770—1779, Upsal*,

8vo. Dit werk, uit vier deelen bestaande, bevat een breedvoerig verhaal van zijn avontuurlijk leven. THUNBERG werd tot eerelid van zes en zestig geleerde genootschappen benoemd, en stierf den 8 Augustus 1828, in den ouderdom van vijf en tachtig jaren.

(BISCHOFF, *Lehrbuch der Botanik*; *Resa uti Europa, &c.*; *Kongl. Vetensk. Acad. Handlingar*, 1829).

TIBERIUS, (CLAUDIUS DRUSUS NERO), de tweede Romeinsche keizer, werd den 16 November, 42 j. v. c., te *Rome* geboren. Door zijnen stiefvader, keizer AUGUSTUS, tot opvolger aangewezen, beklom hij, na diens dood, 14 jaren n. c., zonder de minste tegenkantsing, den troon. Voordat hij de teugels der oppermagt aanvaardde, scheen TIBERIUS de deugdzaamste en beminnelijkste man van zijnen tijd, doch als onbepaald gebieder niet langer hebbende te veinzen, werd hij de geesels zijner onderdanen. Onze voortreffelijke bijschrijftedichter G. BRANDT teekent hem zeer juist in de volgende regelen:

Zoo lang gevaar en schaamte u inbond, scheent gij
(vroom,
Maar slaakte, in 't hoog bewind gestegen, straks
(dien toom;
Toen zag men den tiran, en 't veinzen sloeg aan
('t woeden.
Wie kon voor zulk een' leeuw in 't vossenvel zich
(hoeden?

GERMANICUS, de overwinnaar der Germanen, de liefde des volks, werd op zijnen last door middel van vergift, om 't leven gebragt; zijne wreedheid omtrent zijne vrouw JULIA, de dochter van AUGUSTUS, de moord aan verscheidene raadsheeren gepleegd, zijne willekeurige regering, dit alles maakte hem in 't oog des volks verachtelijk. Zelfs vrouwen die over het lot zijner slagtoffers tranen stortten waren voor zijnen bloeddorst niet veilig. Eene hoogbejaarde vrouw, de moeder van FUSIUS CEMINUS, werd ter dood gebragt omdat zij haren zoon had beweend. Zijne krachten allengs door verregaande ongebondenheden afnemende, verviel hij den 16 Maart 37 j. n. c. in zulk eene diepe slaauwte, dat men hem dood waande. CALIGULA, die hem moest opvolgen, verscheen met een' talrijken stoet, onder de toejuiching van duizenden, om bezit van het rijk te nemen. Intusschen kwam TIBERIUS weder bij; doch MACRO, de bevelhebber der lijfwacht, onverschrokken in het bedrijven der snoodste misdaden, beval dat men den ouden keizer met kussens zou smoren. Dit geschiedde. TIBERIUS had den ouderdom van acht en zeventig jaren bereikt, en drie en twintig jaren geregeerd.

(CRÉVIER, *Histoire des empereurs ro-*

mains; STUART, *Romeinsche geschiedenissen; Keur van gedenkwaardige tafereelen uit de Romeinsche geschiedenis*).

TIBULLUS, (**AULUS ALBIUS**), de voortreffelijkste treurdichter der Romeinen in de eeuw van AUGUSTUS. Van zijne levensgeschiedenis weet men zeer weinig. De landbouw en de dichtkunst boeiden hem bij voorkeur. Hij vergezelde zijnen beschermer MESSALA op eenen krijgstogt tegen Gallië, en op eene reis naar Azië. Te Corcyra ziek geworden, stierf hij aldaar in den bloei van zijn leven, omstreeks 19 of 20 jaren v. c. Hij was de vriend van HORATIUS en vele andere doorluchtige tijdgenooten. Wij bezitten van TIBULLUS eene verzameling van *Elegiën* in vier boeken, die in 't algemeen door eenvoudigheid, gevoelvolle hartelijkheid en bevalligheid de gelijksoortige poëzij van CATULLUS, PROPERTIUS en OVIDIUS verre overtreffen. Aangaande het leven van TIBULLUS en het Romeinsche treurdicht, kan de lezer verder met vrucht raadplegen: GRUPPE, *Die Römische Elegie*, Leipzig 1838.

TIEDGE, (**CHRISTOPH AUGUST**), de NESTOR der Deutsche poëzij, wiens werken als classiek worden beschouwd, werd den 14 December 1752 te Gardelegen in Altmark geboren. Zijne uitzigten in het leven waren geenszins uitlokkend, want bij den dood zijns vaders (conrector aan het gymnasium te Maagdenburg), in 1772, bleef hij en zijne jongere broeders en zusters onverzorgd achter. Hij voltooide echter zijne regtsgeleerde studien te Halle; doch niettegenstaande het gunstig denkbeeld, dat men van zijne bekwaamheid in dit vak had opgevat, verliet hij echter spoedig deze loopbaan, en vertrok in 1776 als opvoeder naar Elrich, in het graafschap Hohenstein. Hier kwam hij in kennis met de dichters GÖCKINGK, GLEIM, KLAMER, SCHMIDT en de baronnes VON DER RECKE. De eerste gedichten van TIEDGE behooren tot dezen tijd; een derzelve *Nicht blos für diese Unterwelt schlieszt sich der Freundschaft Band*, werd weldra een volkslied. Elrich verlatende, werd hij door GLEIM uitgenoodigd, om bij hem te Halberstadt te komen wonen; hij deed dit, en vertoefde aldaar tot 1792, toen hij den post van secretaris bij den domheer VON STEDERN aannam. Na diens dood bleef hij als opvoeder der beide dochters bij de familie, waarmede hij in 1797 naar Maagdenburg en in 1798 naar Quedlinburg trok. Toen Mevr. VAN STEDERN in 1799 overleed, bleek het dat deze hem een toereikend jaarlijksch inkomen had verzekerd. Hij deed nu eene reis door

Noord-Duitschland, en bezocht Berlijn, waar hij de baronnes VON DER BECKE ontmoette. Hij werd haar gezelschapshouder, en deed met haar veeljarige reizen door Duitschland, Zwitserland en Italië. Vervolgens leefde hij voortdurend in hare nabijheid, eerst te Berlijn en sedert 1819 te Dresden. Hier leefde de grijze dichter nog, toen zijne vriendin hem in 1833 ontviel. In zijn negen en tachtigste jaar, zegt iemand die hem persoonlijk schijnt gekend te hebben, had TIEDGE het voorkomen van een' man van zestig jaren; de eenige verandering, die men bij hem bespeurde was, dat hij niet meer te voet kon uitgaan. Zelfs eene week vóór zijnen dood woonde hij nog het verjaarsfeest van een' zijner vrienden bij. Hij stierf den 8 Maart 1841. Kort na zijn overlijden gaf Dr. K. FALKENSTEIN zijne levensbeschrijving en letterkundige nalatenschap in 't licht. TIEDGE is het meest bekend als de dichter van *Urania*, een lyrisch-didaktisch gedicht, waarvan sommige fragmenten later door HIMMEL op muziek zijn gebragt. De achting, welke men bij voortdurend voor den dichter van *Urania* blijft koesteren, blijkt uit de daadzaak, dat men te Dresden, ter eere zijner nagedachtenis, een *Tiedge-Verein* heeft gesticht, hetwelk om de vijf jaren eene letterkundige prijsvraag uitschrijft, en een fonds verzamelt om daaruit verdienstelijke letterkundigen, door ouderdom of tegenspoed tot armoede vervallen, te ondersteunen.

(*Morgenblatt*, 1842; *Litteraturblatt*, 1842; FALKENSTEIN, *Tiedge's Leben und Nachlasz*; EBERHARD, *Blick in Tiedge's und in Elisa's Leben*).

TILLY, (**JOHAN TZERCLAES**, Graaf VAN), een der beroemdste veldheeren der zeventiende eeuw, werd in 1559 op het kasteel van Tilly in Zuid-Brabant geboren. Hij trad vroegtijdig in de orde der Jezuïten, doch verliet haar spoedig weder, en trad in dienst bij het leger van PHILIPPUS II, koning van Spanje, Heer der Nederlanden, en leerde aldaar de krijgskunst onder ALBA, REQUESENS, DON JUAN van Oostenrijk en ALEXANDER FARNESE. In den oorlog der Spanjaarden tegen de Protestantsche inwoners van Noord-Nederland, ontstond bij hem dien ketterhaat en die overspannen geestdrift voor de Roomsche-Katholieke Kerk, welke de hoofdtrekken van zijn karakter uitmaakten. Tegen het einde der zestiende eeuw, trad hij in dienst van keizer RUDOLF II. Na zich in Hongarij en in den dertigjarigen oorlog menigmaal onderscheiden te hebben, klom hij eindelijk op tot den rang

van veldmaarschalk en opperbevelhebber der keizerlijke legermagt. TILLY moest nu in het strijdperk treden tegen GUSTAAF ADOLF, koning van *Zweden*, die de Duit-sche Protestanten te hulp snelde. Hij wist de militaire bekwaamheden van zijnen tegenstander zoo juist te waarderen, dat hij, in eene vergadering van keurvorsten te *Regensburg*, niet aarzelde te verklaren: «GUSTAAF ADOLF is zulk een groot veld-heer, dat ik het even roemrijk beschouw door hem niet geslagen te worden, als over andere krijgsbevelhebbers te zege-pralen.»

De eerste groote gebeurtenis van den nieuwen veldtocht was de inneming van *Maagdenburg*, op den 10 Mei 1631. De Croaten en Walen in het keizerlijk leger pleegden tegen de ongelukkige inwoners de ongehoordste wreedheden; 30,000 hunner werden gedood, en de stad, na eene driedaagsche plundering, geheel verwoest. Door eenige menschlievende officieren zijns legers geboden, om het moorden en plunderen te doen ophouden, gaf TILLY koel ten antwoord: «Komt over een uur te-rug; ik zal dan zien wat er gedaan moet worden; de soldaat wil voor zijne moeite en gevaar ook iets hebben.» Den 14 hield TILLY zijnen zegepralenden intogt in de verbrande stad, liet in de domkerk het *Te Deum* zingen, en schreef den keizer: «Sedert de verwoesting van *Troje* en *Jeruzalem* is er zulk eene victorie niet meer gezien.» Van dien tijd af keerde het geluk hem den rug toe. GUSTAAF ADOLF drong in *Saksen*, en sloeg hem den 7 September 1631 bij *Breitenfeld*, niet ver van *Leipzig*. Toen TILLY zijne soldaten zag wijken, zwoer hij, den dag niet te willen overleven waarop hij, de overwinnaar in zes en dertig veldslagen, voor het eerst in zijn leven zou moeten vlugten. De oude veldmaarschalk, bloedende uit drie wonden, stortte tranen van wanhoop, den dood als zijn' eenigsten troost beschouwende. De hertog *RUDOLPH* van *Saksen-Lauenburg* drong bij hem aan, om af te trekken. TILLY zette zich eindelijk aan het hoofd van vier regementen oude krijgers, en baande zich dwars door het Zweedsche leger eenen weg. Ter naauwernood ontkwam hij den stoutmoedigen aanval van een' Zweedsch kapitein, *LONG FRITZ* geheeten, die door een pistoolschot gedood werd op het oogenblik dat hij den veldmaarschalk aangreep. Door GUSTAAF ADOLF over den *Lech* gedrongen, betrok hij bij *Rain*, op den regter oever dier rivier, met een nieuw verzameld leger eene sterke verschanste legerplaats, met oogmerk om den *Zweden* het doordringen in *Beijeren*

te beletten. GUSTAAF ADOLF, tegen over *Rain* gekomen, opende den 5 April 1632 uit al zijne batterijen een geweldig vuur, terwijl zijne pontoniers eene brug over de rivier sloegen. TILLY bood eenen heldhaftigen wederstand, doch een kogel verbrijzelde hem de dij, zoodat men hem naar *Ingolstadt* vervoerde. Na den val van TILLY verliet de keurvorst van *Beijeren* deze onwinbare stelling, en de *Zweden* trokken over de rivier. TILLY stierf den volgenden dag, in den ouderdom van drie en zeventig jaren, zonder kinderen na te laten.

TILLY was een klein leelijk man, met rood haar, groote knevels, een bleek gelaat en doordringende oogen. Te midden van het gewoel en de ongebondenheid zijner legerplaats leefde hij zeer ingetogen; hij beroemde zich, nimmer wijn noch vrouwen te hebben aangeroerd; hij sprak weinig, maar dacht veel; hij verachtte zoo wel geld als eerbewijzingen. Toen hem, tot belooning zijner diensten, het vorstendom *Kalenberg* werd aangeboden, wees hij het van de hand, en stierf arm. Een ijverig vereerder en verdediger der Katholijke Kerk, vergat hij nooit om dagelijks de mis bij te wonen, en een bepaald aantal gebeden te doen. GUSTAAF ADOLF noemde hem, wegens zijne gestrengheid, ruwheid en naauwgezetheid, den ouden korporaal.

(BREYER, *Geschichte des dreissigjährigen Krieges*; LEO, *Universal-Geschichte*).

TIMOMACHUS, een beroemd schilder der oudheid, geboren te *Byzantium*, wordt voor een' tijdgenoot van *JULIUS CAESAR* gehouden. *PLINIUS* berigt ons, dat *CAESAR* twee kunstafereelen, door dezen uitstekenden meester in was geschilderd, kocht voor 80 Attische talenten, omtrent 207,360 gulden. Het eene stelde voor: *Ajax*, den zoon van *Telamon*, over zijne ongelukken peinzende; het andere: *Medea* gereed om hare kinderen te vermoorden. Deze schilderstukken zijn menigmaal door de dichters in hunne verzen verheerlijkt. *OVIDIUS* zinspeelt daarop in de volgende regels:

Utque sedet vultu fassus Telamonius iram,
Inque oculis facinus barbara mater habet.
(*Trist.*, II. 525).

«*AJAX*, de zoon van *TELAMON*, zit met de gramschap op 't gelaat; en uit de oogen der barbaarsche moeder is hare voorgenomen misdaad te lezen.»

(*PLINIUS*, *Nat. Hist.*, XXXV, 4to.; *DURAND*, *Histoire de la peinture ancienne*).

TIMON, bijgenaamd de *Menschenhater*, was de zoon van *ECHECRATIDES*, en aanschouwde 't eerste levenslicht te *Colyus* in *Attica*. Hij leefde tijdens den *Pelopon-*

nesischen oorlog, en was zoo ongelukkig in de keus zijner vrienden, dat hij een bitteren haat tegen het gansche menschedom opvatte. Hij leefde bijkans geheel eenzaam, en zijne zonderlinge afwijkingen gaven aanleiding tot velerhande aneecdooten, welke oudtijds van hem in omloop waren. De zee zelve, zegt men, scheidde zijn graf, hetwelk zich aan de kust bevond, van het vaste land, en maakte daarvan een ontoegankelijk eiland. De kluchtspeeldichters, zoo als PHRYNICUS en ARISTOPHANES, vermaakten zich met hem in huone tooneelspelen. ARISTOPHANES schreef een blijspel, *Timon*, hetwelk waarschijnlijk aan LUCIANUS de stof leverde voor zijne zamenspraak, waarin deze menschenhater de voornaamste rol speelt. Zijn naam is tot een spreekwoord geworden, en door het genie van SHAKESPEARE vereeuwigd.

(HEMSTERHUIS, *Over Lucianus*, I. 99 van de kleine uitgave).

TINDAL, (MATTHEW), een Engelsch regtsgeleerde en bekend tegenstander der geopenbaarde godsdienst, werd omtrent het jaar 1657 te *Beer-Ferres* in het graafschap *Devon* geboren. Hij studeerde te *Oxford* in de regten, en ging tot de Katholieke godsdienst over, toen zulks aan het hof van JACOBUS II eene modezaak was geworden; de koning schonk hem eene jaarwedde van 200 Pst. Om dit inkomen te behouden, ging hij, onder WILLELM III, weder tot de Protestantsche kerk over. Aanvankelijk bestreed hij vooral de geestelijkheid in een werk getiteld *The rights of the Christian church asserted against the Romish and all other priests who claim an independent power over it*. Men verhaalt, dat hij tot eenen vriend, die hem op zekeren dag aan dit boek vond werken, zeide: «Ik schrijf een boek, «hetwelk de geestelijken razend zal maken.» Later ging hij verder, en greep zelfs het Christendom aan, wijl hij de onnoodigheid der goddelijke openbaring zocht te bewijzen. In zijn hoofdwerk daarover, *Christianity as old as the creation, or the gospel a republication of the religion of nature*, beweert hij, dat er in de Christelijke godsdienst eigenlijk gezegd niets anders is dan hetgeen de menschelijke rede uit zich zelve in staat is te ontdekken; zoodat hij daardoor tevens ontkende, dat er ooit door de Godheid eene bijzondere openbaring aan het menschedom zou geschied zijn. «TINDAL, eene soort «van bastaard-SOCRATES,» zegt WARBERTON, «heeft onze beschouwingen van den hemel «op de aarde gebragt; onder den schijn «van de oudheid des Christendoms te staan, zoekt hij den oorsprong daarvan te II.

«ondermijnen.» Dit boek maakte groot gerucht, en vond vele achtenswaardige bestrijders. De werken van TINDAL staan nog heden bij de Engelsche deïsten in groot aanzien, en hebben voor hen bijna de waarde van eenen Bijbel. Hij stierf den 16 Augustus 1733. TINDAL is door zijne bewonderaars hoog geprezen en door zijne tegenstanders diep veracht. Uit zijne werken, in een' onopgesierden, duidelijken Engelschen stijl geschreven, blijkt, dat hij een geleerd man was, maar uit eigenbelang en eerzucht meermalen van godsdienstige inzichten veranderde.

(JOHN LELAND, *An answer to Christianity as old as the creation; Penny Cyclopaedia; Conversations-Lexicon*).

TINTORETTO, (JACOPO), een der meest beroemde schilders van den nieuweren tijd, en een der hoofden van de Venetiaansche school, was de zoon eens verwers (Tintore), waaraan hij den bijnaam van TINTORETTO heeft te danken. Zijn geslachtsnaam was ROBESTI, en hij werd in 1512 te *Venetie* geboren. Hij legde vroegtijdig eene groote gemakkelijheid in het teekenen aan den dag, hetgeen zijne ouders bewoog, om hem onder de leiding van TITIAAN te plaatsen. Naauwelijks had de jeugdige TINTORETTO tien dagen de school van dezen grooten schilder bezocht, of hij werd naar het ouderlijk huis terug gezonden. TITIAAN eene geestige teekeningen in TINTORETTO's oefenkamertje ziende, vroeg, wie ze gemaakt had; en toen TINTORETTO te kennen gaf, dat hij ze had geschetst, beval TITIAAN een' zijner leerlingen den knaap terstond naar huis terug te brengen.

Deze verachtelijke afwijzing had op TINTORETTO eene weldadige uitwerking, en spoorde hem tot de inspanning van al zijne krachten aan. Hij kocht onderscheidene afgietsels van antieken en eenige van de modellen van DANIEL DA VOLTERRA, alsmede van de standbeelden van MICHEL ANGELO, voorstellende den *Morgen*, het *Schemerlicht*, den *Nacht* en den *Dag*, behoorende tot de graftombe van de MEDICI's, in San Lorenzo te *Florence*, met het voornemen om in de teekening den stijl van MICHEL ANGELO te volgen, en in het koloriet dien van TITIAAN. Dit doel verkondigde hij zijnen bezoekers met het volgende opschrift op den muur zijner werkplaats:

«Il disegno di Michel Angelo, e 'l colorito di Tiziano.»

Over dag kopiëerde hij schilderstukken van TITIAAN, en des avonds maakte hij teekeningen op gekleurd papier, met krijt, naar eenige afgietsels, alleen door eene

kaars verlicht. Door dit middel kreeg hij eenen smaak voor sterke tegenstellingen van licht en schaduw, eene eigenaardigheid, waardoor al zijne stukken zich kenmerken. De eerste schilderij van TINTORETTO, welke de aandacht trok, bevatte de portretten van hem en zijnen broeder, bij kaarslicht; hij zelf hield een afgietsel in de hand, terwijl zijn broeder op de guitar speelde. Hij stelde dit schilderstuk openlijk ten toon, en kort daarna nog een groot historisch tafereel, hetwelk hem onder de grootste schilders van Venetië eene plaats verzekerde. Het is niet mogelijk hier al zijne werken op te tellen; zij bedragen eenige honderden. Een zijner eerste groote werken in fresco, hetwelk hij in 1546 schilderde, was een gevel van het arsenaal. Het stelde voor *het Feest van Balthazar*. In de kerk Santa Maria dell' Orto schilderde hij, voor twee honderd dukaten, twee stukken, vijftig voet hoog. In het eene zag men den optogt der Joden met het gouden kalf, en op den achtergrond mozes op eene rots de tafels der wet ontvangende, welke door eene groep naakte engelen werden ondersteund; het andere was eene voorstelling van het laatste oordeel, hetwelk een groot aantal figuren bevatte. Volgens het gevoelen van VASARI zou dit werk door geen ander overtroffen zijn, indien de uitvoering der deelen aan de grootsche ordonantie had beantwoord.

TINTORETTO voerde voor de regering van Venetië, zoo in olie als in fresco, vele groote werken uit. Door zijne verbazende vlijt en volharding, liet hij aan anderen weinig te doen over. Hij arbeidde zoo gemakkelijk en vlug, dat men hem *Il furioso* noemde. SEBASTIANO DEL PIOMBO zegt, dat TINTORETTO zoo veel kon doen in twee dagen als hij in twee jaren. Deze snelheid van werken was oorzaak, dat TINTORETTO zijne schilderijen voor lagen prijs afzette, waarover zijne kunstgenooten zich bitterlijk beklagden. Bij zekere gelegenheid, dat de broederschap van San Rocco PAUL VERONESE, SALVIATI, ZUCCARO, SCHIAVONE en TINTORETTO uitnoodigde, om haar teekeningen voor de Heiligverklaring van San Rocco toe te zenden, ten einde daaruit de beste te kiezen, zond TINTORETTO zijn voltooid schilderstuk zoo spoedig als de andere hunne teekeningen gereed hadden, er bijvoegende, dat hij geene andere manier had om te schilderen. En om alle verdere mededinging af te snijden, gaf hij het aan de broederschap ten geschenke. TINTORETTO werkte echter zeer ongelijk, weshalve de Venetianen gewoon waren te zeggen, dat hij

drie penseelen had, een van goud, een van zilver en een ander van ijzer. In al zijne schilderijen heeft schaduw de overhand. Toen men hem eens vroeg, welke de fraaiste kleuren waren, antwoordde hij: «Wit en Zwart.» TINTORETTO schilderde het portret van ARETIN. RIDOLFI verhaalt ons daaromtrent de volgende anecdote: ARETIN een groot vriend zijnde van TITIAAN, had de gewoonte om met TINTORETTO den draak te steken. Deze laatste op zekeren dag den dichter ontmoetende, bood aan zijn portret te schilderen, en noodigde hem uit, om voor hem te komen zitten. ARETIN stemde hierin toe; doch naauwelijks was hij gezeten, of TINTORETTO haalde driftig een pistool van onder zijn vest te voorschijn, en trad op hem toe. ARETIN sprong angstig op, uitroepende: «JACOPO! wat gaat gij doen?» «O Verontrust u niet,» zeide TINTORETTO, «ik ga alleen de maat van u nemen;» en de daad bij het woord voegende, zeide hij: «Gij zijt juist twee en een half pis-
«tool lang.» — «Welk een rare snaak zijt gij!» hernam ARETIN, «gij zijt altijd gereed met uwe grappen.» De poëet was echter in het vervolg meer behoedzaam, en zij werden van dit oogenblik af vrienden. TINTORETTO stierf in 1594 te Venetië, in den ouderdom van twee en tachtig jaren.

(RIDOLFI, *Le Maraviglie dell' arte, ovvero le Vite degli illustri pittori Veneti, e dello stato*; ZANETTI, *Della pittura Veneziana, e delle opere pubbliche de' Veneziani maestri*, &c.).

TIPPOO SAHEB, of SAIB, Sultan van Mysore, een zoon van HYDER ALI, werd in 1749 geboren. Fransche officieren, in dienst zijns vaders, onderwezen hem in de krijgskunst, waarin hij weldra zeer bedreven werd. Bij onderscheidene gelegenheden gaf hij doorslaande blijken van moed, beleid en schrander doorzicht. Bij den dood zijns vaders, in 1782, besteed hij den troon, streed niet ongelukkig tegen de Engelschen, en sloot, in 1784, met de Oostindische Compagnie den vrede, waarbij wederzijds alle veroverde plaatsen werden teruggegeven. TIPPOO SAIB trachtte nu de inwendige belangen zijns lands op een' beteren voet te brengen. Op eenen inventaris, omtrent dezen tijd gemaakt, vinden wij, dat zijne schatten aan geld, juweelen en andere kostbaarheden berekend werden op 960 miljoen gulden. Hij had 700 olifanten, 6000 kameelen, 11,000 paarden, 400,000 ossen en koeijen, 100,000 buffels, 600,000 schapen, 600,000 vuurwapenen van allerhande soort, 200,000 zwaarden, 2000 stukken geschut en een'

onmetelijken voorraad van buskruid en andere kriegsbehoefden. Zijn geregeld leger bestond uit 19,000 ruiters, 10,000 artilleristen en 70,000 man voetvolk. Daarenboven had hij 5000 vuurwerkers en 40,000 man ongeregelde troepen. Om Hindo's tot Muzelmannen te maken, dwong hij hen tot besnijdenis en het eten van rundvleesch.

TIPPOO SAIB steeds de hoop koesterende, om de Britten eenmaal uit *Indostan* te verdrijven, verontrustte hij in 1790 den Raja van *Travancore*, een' bondgenoot der Engelsche Compagnie. Hieruit ontstond een oorlog, die met afwisselende kans werd gevoerd. In den derden veldtogt (1792) drongen Lord CORNWALLIS en ABERCROMBIE tot *Seringapatam* door, en belegerden hem in zijne hoofdstad. In dezen nood bad hij om vrede, die den 24 Februarij 1792 tot stand kwam, tegen betaling van 33 millioen ropiën en het verlies van de helft zijner staten. De smart over dezen tegenspoed hem rust noch duur latende, zocht hij onderscheidene Indische vorsten tegen *Engeland* in opstand te brengen; hij sloot een verbond met *Frankrijk*, en rustte zich heimelijk tot den oorlog uit. Daar al deze maatregelen met de kort daarop gevolgde landing van BONAPARTE in *Egypte* in verband stonden, en alzoo voor de Britten hoogst gevaarlijk waren, besloten zij, toen TIPPOO weigerde zijne uitrustingen te staken en de Franschen uit zijn gebied weg te zenden, den aanval van dezen onverzoenlijken vijand te voorkomen. Twee legers, het oostelijke onder aanvoering van STUART en het westelijke onder den generaal HARRIS, rukten in *Mysore*, en versloegen den sultan in twee veldslagen, zoodat hij naar *Seringapatam* vluchtte. Den 4 Mei 1799 werd zijne hoofdstad aangevallen. De sultan had naauwelijks zijnen maaltijd geëindigd, toen hij het geweld der bestorming vernam. Oogenblikkelijk vloog hij naar eene bres, welke de Engelschen eenige dagen te voren in den muur hadden geschoten. Zijne troepen de vlugt nemende, trachtte hij ze te verzamelen, en zoo lang eenige zijner manschappen nog stand hielden, betwistte hij den Engelschen elken plek gronds. Toen al zijne pogingen vruchteloos waren, besteeg hij zijn paard en bereikte eene brug, welke naar het binnen-kasteel geleidde. Deze sterkte was echter reeds door den vijand bezet. In zijne poging om verder te gaan, ontmoette hij eene vijandelijke bende, die hem twee wonden in de borst toebragt, zoodat hij van zijn paard ter aarde stortte. Zijne volgelingen legden hem op een' pa-

lankijn, in een' hoek van de poort, en rieden hem, zich aan de Engelschen bekend te maken. Dit wees hij met verachting van de hand. Een Britsch soldaat hem zijnen degenriem willende ontnemen, bragt de gewonde vorst dezen aanrander eenen degenstoot toe in de knie. Nu hief de soldaat zijn musket op, en schoot TIPPOO door het hoofd. In den namiddag van den 5 Mei werd hij in het mausoleum van HYDER ALI bijgezet. Vier compagnieën Europesche troepen volgden den rouwstoet, welke hem naar zijne laatste rustplaats vergezelde.

TIPPOO had slechts den ouderdom van vijftig jaren bereikt. Hij was donker van uitzigt en vijf voet negen duim lang; hij had een rond aangezigt met groote zwarte oogen, een' haviksneus en een veelbetekenend voorkomen. Schoon hij het volk, na zijnen tegenspoed in 1792, meer dan vroeger verdrukte, was hij nogtans algemeen bemind. Zelfs nog tegenwoordig beschouwen de Mysoren hem als een' martelaar voor het geloof, en als een' vorst die roemrijk voor de zaak hunner godsdienst sneuvelde. Hij bragt gewoonlijk een groot deel van den dag met lezen door; zijne uitgekozene boekerij bevatte nagenoeg 12,000 boekdeelen. Omtrent de helft dezer verzameling bevindt zich op het Oostindische Huis te *London*, waar tevens nog vele dingen bewaard worden, die aan TIPPOO SAIB hebben behoord; onder anderen een tijger-automaat.

(*Memoirs of Tippoo Sultan*, in *Stewart's Descriptive catalogue of the oriental library of the late Tippoo Sultan of Mysore*, Cambridge 1809).

TIRABOSCHI, (GIROLAMO), een uitstekend Italiaansch letterkundige, werd in 1731 te *Bergamo* geboren, studeerde in het collegie van *Monza*, en trad daarna in de orde der Jezuïten. In 1766 werd hij hoogleeraar in de redekunst aan de hoogeschool van *Milaan*, en in 1770 bibliothecaris van den hertog van *Modena*. Hij schreef toen zijn groot werk *Storia della letteratura Italiana*, hetwelk in elf jaren werd voltooid. Toen dit werk in 't licht verscheen, had geen ander land van *Europa* eene algemeene geschiedenis zijner letterkunde aan te wijzen. De hertog van *Modena*, ERCOLE III van *Este*, den nuttigen en moeijelijken arbeid van TIRABOSCHI op prijs stellende, sloeg hem tot ridder en benoemde hem, in 1780, tot lid van den staatsraad. Bij de opheffing van de orde der Jezuïten, werd TIRABOSCHI wereldlijk priester. Hij schreef nog onderscheidene verdienstelijke werken, en overleed te *Modena*, in Junij 1794, aan

eene ongesteldheid, ontstaan door zijn zittend leven en zijne onverpoosde werkzaamheid. Hij werd in de kerk van S. S. *Faustino e Giovita* ter aarde besteld. *TIRABOSCHI* was een man die, zoowel om zijne geleerdheid als om zijne nederigheid en liefdadigheid, algemeen werd betreurd.

(UGONI, *Storia della letteratura Italiana nella seconda metà del secolo XVIII*).

TISSOT, (SIMON ANDRÉ), een voortreffelijk Zwitsersche geneesheer, werd den 20 Maart 1728 te *Grancy* in *Waadland* geboren. Aanvankelijk studeerde hij te *Geneve* en vervolgens te *Montpellier*, waar hij tot doctor in de medicijnen werd bevorderd. Hij keerde nu naar *Zwitserland* terug, en vestigde zich te *Lausanne*. Zijne schriften verbreidden spoedig zijnen roem door gansch *Europa*. Te vergeefs werd hij door onderscheidene vorsten en hoogescholen uitgelokt, zijn vaderland te verlaten. Tissor vond zich in zijne betrekking als professor aan het collegie van *Lausanne* hoogst gelukkig, en slechts met weerszin gaf hij eindelijk in 1780 gehoor aan de roepstem van keizer JOZEF II, die hem tot professor in de medicijnen aan de hoogeschool van *Pavia* benoemde. Wel dra brak aldaar eene aanstekende galkoorts uit, over welker behandeling de geneesheeren het oneens waren. Bij deze gelegenheid beval de graaf DE FIRMIAN, een beroemd minister onder den aartshertog, dat de voorschriften van TISSOT zouden gevolgd worden, daar deze, in 1755, in het kanton *Walliserland*, eene dergelijke ziekte met veel geluk had behandeld. Deze maatregel had zulk een goed gevolg, dat de studenten, na het ophouden der ziekte, de zegepraal van TISSOT niet alleen met vrolijke feesten vierden, maar zelfs, te zijner eere, eene marmeren inscriptie voor het academie-gebouw plaatsten, beginnende met de woorden *Immortali praeceptori*. Na verloop van drie jaren kreeg TISSOT verlof, om zijn ambt als hoogleeraar neder te leggen. Toen hij *Rome* bezocht, bewees paus PIUS VI hem de meeste onderscheiding, en schonk hem eene reeks van gouden gedenkpenningen, gedurende zijn pontificaat geslagen.

Daar TISSOT altijd spaarzaam leefde en in *Italië* een aardig sommetje had bijeen gesaamd, kocht hij een landgoed, dat hij tot een lustverblijf voor zijnen ouderdom bestemde. Schertsend zeide hij: «Wijl mij den titel van *onsterfelijk* is gegeven, moet ik zorgen dat ik geen gevaar loop om van deze hoogte af te tuimelen en mijne vergoding te overleven.» Hij stierf ongehuwd, te *Lausanne*, den 13 Junij

1797, in den ouderdom van negen en zestig jaren.

Onder zijne talrijke nuttige geneeskundige werken, verdienen inzonderheid vermelding *Avis au peuple sur sa santé*, hetwelk in niet minder dan zeven verschillende talen is overgebracht, en binnen zes jaren tienmaal werd herdrukt; *Essai sur les maladies des gens du monde*; *L'onanisme ou dissertations sur les maladies produites par la masturbation*, hetwelk in bijkans alle Europeesche talen is overgebracht. Er bestaat eene volledige uitgave zijner werken door J. N. HALLÉ, in 11 deelen, 8vo, *Parijs* 1811, met aantekeningen van den uitgever en eene levensschets van den schrijver.

(*Biographie médicale*).

TITSINGH, (ISAAC), een beroemd Nederlandsch reiziger, werd in 1740 te *Amsterdam* geboren. Vroegtijdig begaf hij zich naar de *Oostindië*, trad in dienst der compagnie, en werd door vlijt en bekwaamheid tot den rang van raadsheer verheven. Uit hoofde van zijn sterk lichaamsgestel was hij best bestand tegen de ongezonde luchtgesteldheid van *Batavia*, waar, binnen den tijd van zeven jaren, de gansche raad van *Indië* tweemaal geheel uitstierf. In 1778 vertrok hij als supercarga naar *Japan*. De oorlog, die destijds woedde, de terugzending verhinderende van het schip hetwelk jaarlijks van de Nederlandsche factorij te *Nangasaki* op het eiland *Decima* naar *Java* terugkeerde, moest TITSINGH aldaar eenige jaren vertoeven. Inmiddels bezocht hij als afgezant der Oostindische compagnie de hoofdstad *Jedo*, om den wereldlijken keizer (den *Djogoun*) te begroeten. Door zijne innemende manieren wist hij zich onderscheidene voornamen Japannezen tot vrienden te maken. Onder de personen die hem zeer gunstig waren, behoorde een prins, schoonvader des keizers, die van 1780 tot 1786 regeerde. Zelfs nadat TITSINGH *Japan* had verlaten, onderhield hij met dezen vorst en andere Japannezen eene regelmatige briefwisseling, door welk middel hij vele gewigtige mededeelingen omtrent dit weinig bekende land verkreeg. TITSINGH verliet *Japan* in de maand November 1784, eenen grooten voorraad van zeldzaamheden medenemende. Na zijne terugkomst te *Batavia*, werd hij benoemd tot gouverneur der Nederlandsche factorij in de nabijheid van *Chandernagore*, en later tot afgezant aan het hof van den keizer van *China*. Na eene zeer vermoeyjende reis, bereikte hij den 9 Januarij 1795 de hoofdstad *Peking*. Hij werd meermalen bij den keizer ten ge-

hoore toegelaten, en woonde verscheidene feesten en vermakelijkheden van het hof bij. Den 28 Februarij zag TITSINGH voor het laatst den keizer, die hem op het hart drukte, om aan zijne landgenooten te verhalen, op welke uitstekende wijze hij door dien monarch was ontvangen. Niet lang na het eindigen dezer zending, keerde TITSINGH naar het vaderland terug. Hij had ongeveer een en dertig jaren in de Oost doorgebracht. De Japannezen zoo wel als de Chinezen getuigden, dat geen Europeaan hem in kennis van hunne zeden en gewoonten evenaarde. Bij zijne ambtgenooten stond hij in hooge achting, vooral om zijne groote bedrevenheid in het behandelen van gewichtige zaken, terwijl de letterkundigen van Europa zich nimmer te vergeefs tot hem wendden, om al die inlichtingen te bekomen welke zij behoefden. TITSINGH, die een aanzienlijk vermogen bezat, deelde daarvan aan zijne familie rijkelijk mede, en begon de menigvuldige bouwstoffen, in Japan en China verzameld, te ordenen, ten einde de uitkomst zijner navorschingen in 't Nederduitsch en Fransch in 't licht te geven. Jammer dat eene hevige ziekte hem in Februarij 1812 uit het leven rukte, voordat hij dit gewigtig oogmerk had bereikt. Zijne onschatbare verzamelingen van curiositeiten, kaarten, handschriften enz. geraakten verstrooid. M. NEPVEU, die daarvan eenige fragmenten kocht, bezorgde de uitgave van een werk in twee deelen, 8vo., getiteld: *Cérémonies usitées au Japon pour les mariages et les funérailles, suivies de détails sur la poudre Doxia, et de la préface d'un livre de Confucius sur la piété filiale, traduit du Japonnais par feu M. Titsingh*. In 1820 gaf ABEL RÉMUSAT als uittreksels uit de handschriften van TITSINGH in 't licht: *Mémoires et anecdotes de la dynastie régnante des Djogouns, souverains du Japon, avec la description des fêtes et cérémonies observées aux différentes époques de l'année à la cour de ces princes, et un appendice contenant des détails sur la poésie des Japonais, leur manière de diviser l'année*, &c. De belangrijke Japansche Encyclopedie, in de koninklijke bibliotheek te Parijs voorhanden, is van TITSINGH afkomstig.

(*Biographie universelle; Biographie du royaume des Pays-Bas; DE GUIGNES, Voyage à Peking*, &c.; VAN BRAAM, *Verhaal van het Nederlandsch gezantschap aan den keizer van China*).

TITIAAN, wiens eigenlijke naam was TIZIANO VECELLI, de grootste schilder der Venetiaansche school, werd in 1477, volgens anderen in 1480 te *Capo del Cadore*,

in de *Alpen* van *Friaul*, geboren. Zijn talent voor de beeldende kunsten gaf aanleiding, dat men hem naar *Venetie* zond, waar hij GIOVANNI BELLINI tot leermeester had. Hij maakte bewonderenswaardige vorderingen, en overtrof weldra de meeste zijner tijdgenooten. Tevens beoefende hij, met gelukkig gevolg, de dichtkunst, welke hij echter later geheel voor de schilderkunst vaarwel zeide. Als landschap-, portret- en historie-schilder bekleedt hij in de geschiedenis der kunsten eene eerste plaats. In *Rome*, waarwaarts hij gedurende de regering van PAULUS III door den kardinaal FARNESE werd geroepen, schilderde hij den paus levensgroot. Dit portret wekte veler bewondering. Toen keizer KAREL V in *Italië* verscheen, om zich te laten kroonen, ontbood hij TITIAAN naar *Bologna*, en was over het portret dat hij van hem maakte zoo verheugd, dat hij hem tot ridder benoemde en hem eene jaarwedde toekende, welke naderhand door PHILIPPUS II nog werd verhoogd. Vele vorsten en grooten van dien tijd rekenden het zich tot eer door TITIAAN geschilderd te worden, en zijne portretten zijn niet alleen als kunstwerken, maar ook daarom van hooge waarde, wijl zij ons de gelaatstrekken der voornaamste personen uit die eeuw getrouw overleveren. Op eene zijner kunstreizen naar *Duitschland* en *Spanje*, vertoefde hij vijf jaren in *Duitschland*. Nog in hoogen ouderdom behield hij de geest- en lichaamskracht zijner jeugd. Hij stierf in 1576 in zijn negen en negentigste jaar, niet aan verval van levenskrachten, maar aan de pest. Daar TITIAAN onvermoeid was in zijne kunst, leverde hij eene groote menigte kunstgewrochten, die zijnen naam een' onverminderden glans bijzetten. Men heeft meer dan 600 gravures in 't koper naar de schilderijen van TITIAAN, die gretig gezocht worden.

(MAJOR, *Dell' imitazione pittoresca, dell' eccellenza e della opere di Tiziano*; CASPARI, *Del bello ideale e delle opere di Tiziano*).

TITUS, (SABINUS VESPASIANUS FLAVIUS), de zoon van keizer VESPASIANUS, werd den 29 December, 40 j. n. c., geboren. Hij werd gelijktijdig opgevoed met den jongen BRITANNICUS, die 55 j. n. c. door NERO werd vergiftigd. Na den dood zijns ongelukkigen vriends gevaarlijk ziek wordende, geloofde men dat TITUS ook iets van dien doodelijken drank had gedronken waaraan BRITANNICUS gestorven was. Titus rigtte naderhand, ter gedachtenis van den medgezel zijner jeugd, twee standbeelden op. Hij muntte uit door eene schoone sterke lichaamsgestalte, en bezat veel be-

kwaamheid voor den oorlog. Toen zijn vader in 69 n. c. den troon beklom, kreeg hij het opperbevel over het Romeinsche leger in *Judea*, hetwelk *Jeruzalem* belegerde. Den 2 September 79 n. c. bemagtigde hij deze stad stormenderhand; de gansche bevolking, meer dan 600,000 menschen, werd vermoord; de overige Joden verspreidden zich over de aarde. Titus hield met zijn vader *VESPASIANUS*, ter viering hunner overwinningen op de Joden, een' zegepralenden optocht binnen *Rome*, en ter herinnering daarvan rigtte men een' der fraaiste triumfbogen op, welke nog in *Rome* aanwezig is. In 79 n. c. werd *TITUS* door den dood zijns vaders keizer, en gedroeg zich op den troon nog lofwaardiger dan vroeger. Gedurende zijne kortstondige regering werd het rijk met groote rampen bezocht. Eene uitbarsting van den *Vesuvius* verwoestte de steden *Herculanum*, *Stabiae* en *Pompeji*; een algemeene brand teisterde geweldig de stad *Rome*, en daarna brak er eene hevige pestziekte uit, die dagelijks 10,000 personen ten grave sleepte. Titus offerde al zijne schatten op, om zijne ongelukkige onderdanen te helpen. Hierover berispt wordende, antwoordde hij: «Het is niet billijk dat iemand den keizer met droefheid in het hart verlate.» Hij had zulk een' afkeer van de doodstraf, dat hij meermalen zeide liever zelf te willen sterven dan oorzaak te wezen van den dood van anderen. Twee patriciërs smeeden eene zamenzwering tegen hem, doch hij straffe hen niet, en zeide slechts: «Doet het niet weder; alleen de Voorzienigheid deelt kroonen uit.» Hierop nam hij hen mede naar het amphitheater. Even edelmoedig handelde hij met zijnen broeder *DOMITIANUS*, die meer dan eens een' aanslag op zijn leven maakte. Hij won aller harten door ongemeene vriendelijkheid, welke echter altijd met waardigheid gepaard ging. Hij was inderdaad de vader zijns volks. Toen hij gedurende vier en twintig uren geene daad van barmhartigheid had verrigt, riep hij op een' mistroostigen toon uit: «Vrienden, ik heb eenen dag verloren!» Hij regeerde weinig meer dan twee jaren; eene hevige koorts rukte hem den 13 September, 81 n. c., op zijne villa te *Reate*, uit het leven. Op zijn doodbed riep *TITUS* uit, dat hij zonder leedwezen stierf, behalve over eene daad, welke hij echter niet noemde. De tijding zijns doods des avonds *Rome* bereikende, vergaderden nog denzelfden nacht de raadsheeren, die met angst de troonsbeklimming van den onwaardigen opvolger van *TITUS* (*DOMITIANUS*)

verbeidden. De rouw van het volk was even groot als ongeveinsd, want hij was hun ontvallen, wien zij den cernaam gaven van *Wellust des menschelijken geslachts*.

(*JOSEPHUS, Joodsche oorlogen*; *CREVIER, Histoire des empereurs romains*; *STUART, Romeinsche geschiedenissen*; *AURELIUS VICTOR, De Cæsaribus*).

TORDENSKIOLD, een beroemd Deensch vice-admiraal, die eigenlijk, voordat hij door koning *FREDERIK IV* tot den adelstand werd verheven, *PETER WESSEL* heette, zag den 28 October 1691 het eerste levenslicht te *Drontheim* in *Noorwegen*. Zijne ouders waren onvermogen lieden, die hem bij eenen barbier in de leer bestelden; doch zijn onbedwingbare lust om ter zee te varen, verleidde hem zijnen meester te verlaten, en als bootsmansjongen zijn geluk te beproeven. Daarna te *Kopenhagen* als matroos in dienst der Oostindische Maatschappij getreden, onderscheidde hij zich zoo zeer, dat hij op aanbeveling van zijnen kapitein als jong-officier op een oorlogsschip werd geplaatst. In 1709, onmiddellijk na den slag van *Pultawa*, verklaarde *Denemarken* den oorlog aan *Zweden*, en nu begon *WESSEL*'s schitterende loopbaan. Van 1709 tot 1711, voerde hij het bevel over een kaperschip, en maakte menigen prijs. In 1712 klom hij op tot den rang van luitenant, en kreeg een klein fregat, waarmede hij op de Zweedsche koopvaarders met zoo veel geluk kruiste, dat de handelaren van *Gothenburg* en *Calmar* hem 100,000 kroonen aanboden, indien hij zijn bevelhebberschap wilde nederleggen. Den 5 Junij 1712 ontmoette hij een Zweedsch fregat, hetwelk de Engelsche vlag voerde, en bijkans eens zoo groot was als het zijne. *TORDENSKIOLD* heesch de Nederlandsche vlag, en wist door eene behendige wending den Zweed onder zijn bereik te krijgen. Nu ontstond een allerhevigst gevecht, waarin *TORDENSKIOLD* ontegenzeggelijk het voordeel aan zijne zijde had, toen hij ongelukkiglijk bevond, dat zijn krijgsvoorraad was uitgeput. Hierop praaide hij den Zweedschen kapitein, hem zeggende, dat alleen de ruwheid der zee hem verhinderde het fregat te enteren en te bemagtigen, doch, bijaldien hij hem eenig buskruid wilde leenen of zijn woord geven, om hem binnen drie dagen op de hoogte van *Drammen* af te wachten, hij den strijd zou vernieuwen en hem als prijs naar *Kopenhagen* opbrengen. Men begrijpt ligt, dat deze voorslag van de hand werd gewezen. Intusschen gaf de Zweedsche kapitein den wensch te kennen, om met zijnen kloekmoedigen tegenstander persoon-

lijk kennis te maken. TORDENSKIOLD begaf zich aan boord van 't Zweedsch fregat, en dronk op de gezondheid van den koning van *Zweden*. Naar *Kopenhagen* terug gekeerd, werd hij voor een' kriegsraad gebragt, maar eervol vrijgesproken, zoo zelfs dat koning FREDERIK hem tot den rang van kapitein verhief. In 1715 werd hij door den admiraal GABEL met zijn fregat afgezonden, om de Zweedsche vloot, onder den admiraal WACHTMEISTER, op de kust van *Noorwegen* te verkennen. Door zijne buitengewone zeemanschap en zelden overtroffene stoutmoedigheid was hij de voornaamste oorzaak, dat vier linieschepen en drie fregatten in den grond werden geboord, en een groot fregat genomen. Ter belooning van dit roemrijk wapenfeit zond de admiraal hem naar *Kopenhagen*, om deze heugelijke tijding over te brengen. Hij kreeg nu den rang van commodore, en kort daarna het bevel over een eskader, om in de *Oostzee* de transport-schepen, die KAREL XII, (toen in *Pommeren*), versche troepen zouden toevoeren, te onderscheppen.

Op den 7 Augustus 1716 kreeg hij, op de hoogte van het eiland *Rugen*, de Zweedsche vloot onder WACHTMEISTER in 't gezigt. KAREL XII was zelf op dit eiland, en stond op eene hoogte om de overwinning zijner vlag te aanschouwen. Ook was hieraan naauwelijks te twifelen, wijl de Zweedsche vloot meer dan dubbel het Deensche smaldeel in sterkte overtrof. De groote veroveraar zag zich echter deerslijk te leur gesteld. TORDENSKIOLD wist zijnen vijanden spoedig den loef af te steken, en vuurde toen zoo gezwind en juist, dat binnen drie uren tijds drie linieschepen en twee fregatten zich overgaven, en het verlies der *Zweden* aan dooden en gekwetsten driemaal grooter was dan dat der *Denen*. Er werd op deze overwinning eene gouden medaille geslagen, die de koning hem overhandigde aan het blaauwe lint van de orde van den olifant, eene onderscheiding, welke vroeger slechts tweemaal was toegestaan.

In den slag van *Dynskiln*, den 17 Junij 1717, en in dien van *Strömstadt*, vocht hij even dapper als gelukkig. In December 1717 verhief de koning hem in den adelstand onder den naam van TORDENSKIOLD (schild tegen den donder). De onmiddellijke oorzaak dezer nieuwe hulde was karakteristiek, en verdient vermelding. Op een' zeer kouden dag begaf TORDENSKIOLD zich met eenige officieren aan wal, om met den koning het middagmaal te gebruiken. Door een' plotseligen schok der boot eene gouden snuifdoos met

's konings beeldtenis omzet met diamanten, welke hij van zijne majesteit had ten geschenke gekregen, hem ontsnappende, riep hij uit: «Liever sterf ik, dan te verliezen wat mijn koning mij eenmaal gaf!» en voordat zijne vrienden zulks konden verhinderen, sprong hij over boord, en duikte zoo lang naar de doos, tot dat hij eindelijk bewusteloos werd opgevischt.

Den 26 Julij 1717 bemagtigde hij *Marstrand*, eene der belangrijkste Zweedsche fortificatiën aan het *Kattegat*. Toen de vrede in 1720 was geteekend, had TORDENSKIOLD groote begeerte om vreemde landen te bezoeken. Met weerzin stemde koning FREDERIK hierin toe. Te *Hamburg*, waar hij met vorstelijke eer werd ontvangen, verloor zijn medgezel, een rijk jongeling van *Kopenhagen*, groote sommen in het spel aan een' Zweedschen kolonel, DE STAHL; en toen al zijn gereed geld was verdwenen, gaf hij op zijn' vader wissels af ten bedrage van 30,000 kroonen. TORDENSKIOLD, hiervan onderrigt, wilde den speler tot eene naauwkeurige verantwoording roepen; doch onze kolonel had reeds *Hamburg* verlaten. TORDENSKIOLD begaf zich naar *Hanover*, om aan GEORGE II voorgesteld te worden. Op den dag zijner aankomst, ontmoette hij bij een' der ministers den kolonel DE STAHL ter maaltijd. Dadelijk gaf hij aan zijne verontwaardiging lucht, en betuigde zijn' weerzin om met DE STAHL aan dezelfde tafel te zitten. Hieruit ontstond een hevige twist, die een tweegevecht tusschen hen beiden ten gevolge had. TORDENSKIOLD begaf zich zonder secondant en alleen met zijn' staatsiedegen gewapend naar de bestemde plaats. De kolonel DE STAHL maakte gebruik van een' zwaren degen, waarmede hij eerst de kling van zijnen tegenstander verbrijzelde, en hem daarna door het hart stak. TORDENSKIOLD stierf binnen weinige minuten, zijne ziel den Hemel aanbevelende, en zijnen getrouwen bediende gelastende zijn lijk naar *Kopenhagen* over te voeren, waar het in eene kapel der *Holmens-Kirke*, in tegenwoordigheid des konings, werd ter aarde besteld. Men was destijds algemeen van gevoelen, dat op aanstoken van hooger hand de kolonel DE STAHL verraderlijk was te werk gegaan.

(*Peter Tordenskiolds Liv, og Levnet*; PETER SUHM, *Historie af Dannemark, Norge, &c.*; M. P. H. MALLET, *Histoire de Danemarck*).

TORELLI, (GIUSEPPE), een Italiaansch wiskunstenaar, werd in 1721 te *Verona* geboren. Behoorlijk voorbereid, werd hij naar de hoogeschool van *Padua* gezonden,

waar hij zich door ongemeene vlijt onderscheidde, en in de letterkunde en wetenschappen groote vorderingen maakte. Na volbragte studie, koos hij geen beroep, maar oefende zich bij voortduring in de oude en nieuwere talen, en las vooral de schriften der oude Grieksche wiskunstenaars. Ook is hij het best bekend door zijne uitgave in 't Grieksch en Latijn van al de werken van ARCHIMEDES, waaraan hij het grootste gedeelte zijns levens arbeidde. Hij mogt echter het genoegen niet smaken daarvoor eenigen lof in te oogsten; hij stierf in 1781, bijkans op het oogenblik dat hij zijn werk had voltooid. Het handschrift werd na zijnen dood door de hooogeschool van *Oxford* gekocht, en onder toezigt van *Dr. ABRAHAM ROBERTSON* aan de drukpers toevertrouwd. Deze prachtige uitgave bevat de aantekeningen van de oude commentators en de aanmerkingen van *TORRELLI* zelve op de verhandeling *De Conoidibus et Spheroidibus*; en hierbij zijn gevoegd de verschillende lezingen die in de afschriften der manuscripten van ARCHIMEDES gevonden werden. Nog komt in dit werk voor eene verklaring van den *Oxfordschen* nitgever over de verhandeling betrekkelijk de drijvende lichamen.

(*Penny Cyclopaedia*).

TORFAEUS, of **TORMODUS**, wiens eigenlijke IJslandsche naam is *THORMOD THORVESSON*, een beroemd letterkundige, werd op *Engoe*, een klein eiland aan de Zuidkust van *IJsland*, geboren. Hij bezocht met vrucht de Latijnsche school te *Skalholdt*, en toen hij in 1564 te *Kopenhagen* kwam, stonden de professors verbaasd over zijn keurig en vloeiend Latijn. Hij bleef aldaar tot 1657. Op zijne terugreis in 1659, viel hij in handen van een' Zweedschen vrijbuiters, die hem echter weldra in vrijheid stelde. Deze omstandigheid maakte hem bekend bij koning *FREDERIK III*, die *TORFAEUS*, zoodra hij te *Kopenhagen* was aangeland, tot vertolker van IJslandsche handschriften benoemde. Kort daarna zond deze vorst hem naar *IJsland* met den last om IJslandsche handschriften te verzamelen. Hierin slaagde hij boven verwachting, zoodat de verzameling welke hij bij zijne terugkomst medebragt, en nog in de Koninklijke Bibliotheek te *Kopenhagen* berust, als de beste wordt beschouwd, die men voor de Scandinavische geschiedenis en letterkunde kan raadplegen. Hij deed eene tweede reis naar *IJsland*, om bezit te nemen van een klein landgoed, dat hem, na den dood van zijn vader en oudsten broeder, ten deel was gevallen. Na zijne terugkomst bezocht hij, met een letterkundig doel, *Amsterdam*, waar hij met

de meeste voorkomendheid werd bejegend. Naar *Kopenhagen* terugkeerende leed hij te *Skagen* schipbreuk, en op zijne reis over land naar *Denemarken's* hoofdstad, werd hij in eene kleine stad op het eiland *Zeeland* door een' IJslander aangerand. *TORFAEUS* zich zelve moediglijk verdedigende, had het ongeluk zijnen landsman te dooden. Dit voorval maakte groot gerucht. Hij begaf zich uit eigen beweging in hechtenis, werd te regt gesteld en ter dood veroordeeld. Bij een beroep op een hooger geregtshof en eene *appellatio ad tronum* (appel op den troon), zoo als zulks in de Deensche jurisprudentie wordt geheeten, werd zijn vonnis in eene geldboete veranderd; hij betaalde haar en her kreeg zijne vrijheid. Intusschen oordeelde de koning, dat hij onmogelijk een' man in zijne dienst kon behouden wiens naam niet ongeschonden was. *TORFAEUS* werd afgedankt, en verloor zijn inkomen. Hij zonderde zich nu af op eene kleine pachthoeve in *Noorwegen*, den eigendom zijner vrouw, en leefde aldaar zeer gerust tot het jaar 1682, toen *CHRISTIAAN V* den Deenschen troon beklom, en hem tot koninklijk historischrijver benoemde. Nu begon hij zijne belangrijke *Geschiedenis van Noorwegen*, welke hij bragt tot op de Unie van *Calmar*. Zijne wankelende gezondheid drong hem, deze lievelingstaak aan zijnen vriend, professor *REITZER*, over te dragen. Schoon hij tweemaal gehuwd was, stierf hij in 1719, zonder kinderen na te laten. Onder de belangrijkste werken van dezen onvermoeiden onderzoeker der Noordsche geschiedenis, verdienen vooral opmerksaamheid zijne *Series dynastiarum et regum Daniae*; *Trifolium historicum*; *Historia rerum norveg.*; alsmede zijne naar IJslandsche sagen zamengestelde geschriften over de ontdekking van *Groenland* (*Historia Vinlandiae antiquae*, en *Groenlandia antiquae*): blijvende gedenkteekenen zijner volhardende vlijt.

(*EBER*, *Bibliographisches Lexicon*; *Allgemeines historisches Lexicon*).

TORQUEMADO, (**THOMAS DE**), de eerste groot-inquisiteur in *Spanje*, een man berucht door zijne wreedheid, geboren in 1420, was een monnik van de orde der Dominikanen. Als prior van het Dominikaner klooster te *Segovia* en biechtvader van den kardinaal *MENDOZA*, werd hij in 1478 door *FERDINAND* en *ISABELLA* tot eersten inquisiteur-generaal benoemd. Hij had twee honderd dienaren en eene lijfwacht van vijftig ruiters, en nog kwelde hem steeds de vrees van vergiftigd te worden. Het Dominikaner kloos-

ter te *Sevilla* weldra voor al de gevangenen te eng wordende, stond de koning het kasteel in de voorstad *Triana* aan het geregt der inquisitie af. Binnen den tijd van zestien jaren, liet TORQUEMADO niet minder dan acht duizend acht honderd zoogenaamde ketters naar den brandstapel voeren; daarenboven werden negentig duizend ongelukkigen tot levenslange gevangenis of andere zware straffen veroordeeld. Meer dan acht honderd duizend Joden moesten *Spanje* verlaten. Berouwhebbende ketters en afvalligen, schoon begunadigd, waren van regtswege eerloos en mochten geene openbare ambten bekleeden. Ook konden begunadigde ketters, geene pachters, zaakwaarnemers, geneesheeren, apothekers of specerijhandelaars worden; het was hun levenslang verboden, goud, zilver en edelgesteenten te dragen, te rijden en wapenen te voeren, op straffe van weder als ketters beschouwd te worden. En om hun te doen gevoelen hoe groot hun misdrijf was, moesten zij een deel van hun vermogen opbrengen, ten einde de krijg tegen de Mooren krachtdadig zou kunnen worden doorgezet.

TORQUEMADO stierf in 1498, en werd ter aarde besteld in het Dominikanerklooster te *Avila*, hetwelk uit verbeurd-verklaarde goederen der ketters gesticht zijnde, een waardig gedenkteeken was van zijne gepleegde wredeheden. Twee jaren te voren had TORQUEMADO, door het podagra gekweld, zijn ambt nedergelegd. Volgens een ander verhaal trad TORQUEMADO niet zoo rustig van het tooneel af. Vreemde, zegt men, dat FERDINAND en ISABELLA, (door den krijg tegen de Mooren in geldverlegenheid geraakt), zich zouden laten verlokken om tegen het hun aangeboden goud de inquisitie te beperken, ging TORQUEMADO, met een kruisbeeld onder den mantel, naar het koninklijk slot. «Ik ken uwe gedachten,» zeide hij tegen den koning en de koningin. «Ziet hier «het beeld des gekruisten, die door den «godeloozen JUDAS voor dertig zilverlingen aan zijne vijanden werd verkocht. «Zoo gij de daad looft, verkoopt hem dan «duurder. Ik leg mijn ambt neder, en «ben nu vrij van alle verantwoording; «gij echter zult daarvan aan God reken-schap moeten geven.» Hierop liet hij het kruis achter, en verliet het slot.

(*Penny Cyclopaedia; Conversations-Lexicon*).

TORRICELLI, (EVANGELISTA), een wijsgeer en wiskunstenaar, de uitvinder van den barometer, werd in 1608 te *Faenza* geboren. Onder de leiding van

BENEDETTO CASTELLI oefende hij zich te *Rome* in de wiskunde. De geschriften van GALILEI over de beweging der aarde bewogen hem tot het schrijven van zijn *Trattato del moto*, waarin hij zijne gedachten hierover ontwikkelde. Hij zond deze verhandeling aan GALILEI, die hem terstond uitnoodigde, om met hem kennis te komen maken. De groothertog FERDINAND II beriep TORRICELLI als professor in de wiskunde en wijsbegeerte aan de hogeschool te *Florence*, waar hij zijne wis- en natuurkundige studiën met ijver vervolgde. Hij overleed in 1647. Zijne *Opera geometrica* behelzen eene opgave zijner ontdekkingen en uitvindingen, waaronder aan den barometer, dien hij in 1643 vervaardigde, de eerste plaats toekomt. De microscopen, welke hij maakte, waren voortreffelijk, en in het vervaardigen van linzenglazen voor telescopen bezat hij eene zeldzame geschiktheid.

(TOMASO BONAVENTURI, *Lezioni accademiche*).

TORRIGIANO, (PIETRO), een Italiaansch beeldhouwer, die niet minder door zijne woeste inborst en zijnen ongewonen levensloop dan door zijn kunstalent de opmerksaamheid zijner tijdgenooten trok. Hij werd omstreeks het jaar 1474 te *Florence* geboren. Gelijktijdig met MICHEL ANGELO bestudeerde hij de antieken in de tuinen van LORENZO DE' MEDICI. Intusschen was TORRIGIANO zoo naïfverig op MICHEL ANGELO, dat hij hem op zekeren dag plotseling aanviel, en zulk een' zwaren slag op den neus toebragt, dat deze voor altijd misvormd was. TORRIGIANO vlugtte naar *Rome*, waar hij door paus ALEXANDER aan 't werk werd gesteld. Naderhand nam hij dienst als soldaat, eerst onder den hertog VALENTINO in *Romagna*, vervolgens onder VITELLI en PIETRO DE' MEDICI. Zijne kloeke gestalte en gespierde leden gaven hem meer het voorkomen van een' ruw krijgsman dan van een' kunstenaar. Doch, schoon hij zich door zijne kloekmoedigheid onderscheidde, en den rang van vaandrig kreeg, zag hij geene kans om spoedig hooger te klimmen, weshalve hij tot zijn vorig beroep terug keerde. Voor een' Florentijnsch koopman eenige bronzen beelden vervaardigd hebbende, vergezelde hij dezen weldra naar *Engeland*. Zijne talenten en misschien ook zijne persoonlijke hoedanigheden, bragten hem in gunst bij HENDRIK VIII, die hem werk verschafte. TORRIGIANO beitelde de grafbombe van HENDRIK VII in de Westminster-abdij, waarvoor hij 1000 Pst. genoot. Terwijl hij dit koninklijk gedenkteeken onder handen had, keerde hij naar *Italië* terug, om van daar

eenige medehelpers te halen. Hij gaf zich alle moeite, om *BENVENUTO CELLINI*, toen slechts achttien jaren oud, te bewegen hem naar *Engeland* te volgen. Doch *CELLINI*, vernemende hoe ruw hij *MICHEL ANGELO* had behandeld, wilde hem zien noch iets met hem te doen hebben.

Nadat hij eindelijk, in 1519, *Engeland* voor altijd verliet, bezocht *TORRIGIANO Spanje*, waar hij veel beeldhouwwerk voor kloosters voltooide, onder anderen, eene *Madonna* met haar kind, zoo fraai, dat de hertog van *ARCOS* hem daarvan eene kopij bestelde. De daarvoor toegezegde belooning scheen zulk eene hooge som te zijn, dat hij zich verbeeldde al zijn leven genoeg te zullen hebben. Hoe groot moest alzoo de verontwaardiging des kunstenaars zijn, toen hem een groote hoop *maravedis* werd te huis gezonden, die naauwelijks de waarde van dertig dukaten bedroeg. Zijne gramschap geene palen kennende, verbrijzelde hij het beeld in duizend stukken. De hertog beschuldigde hem bij de inquisitie van heiligschennis, wyl hij zich niet had ontzien, het beeld der Heilige Maagd te vergruizen. *TORRIGIANO* werd door de inquisitie in een kerkerhol geworpen, en tot den brandstapel veroordeeld. Hij ontkwam echter dezen marteldood door zich te laten verhongeren. Dus stierf, in 1522, een kunstenaar van meer dan gewone talenten, eensdeels als het slagtoffer van toemeloze gramschap, anderdeels als dat van de onbarmhartigheid der hatelijkste en bloeddorstigste van alle regtbanken.

(*VASARI, Vite, Vita di Benvenuto Cellini*).

TOURNEFORT, (JOSEPH PITTON DE), een beroemd Fransch plantenkenner, werd den 5 Junij 1656 van eene adellijke familie te *Aix*, in het tegenwoordige departement *Bouches du Rhône*, geboren. Reeds als kind verried hij eene groote begeerte, om alles te kennen wat het plantenrijk oplevert. Schoon voor den geestelijken stand bestemd, volgde hij, na den dood zijns vaders, (1677) zijne eigene neiging. Ter voldoening zijner weetgierigheid bezocht hij de *Alpen*, de *Cévennes*, de *Pyreneën* en *Catalonië*. Op deze zwerftogten werd hij tweemaal door Spaansche miquelets (voetknechten) uitgeplunderd, niets dan zijne planten behoudende. Ook werd hij eenmaal onder den bouwval eener hut, waarin hij den nacht doorbragt, bedolven. In 1683 werd hij benoemd tot professor in de botanie aan den koninklijken plantentuin te *Parijs*, en kreeg een' grooten toeloop van studenten, die zijne voorlezingen bijwoonden, en hem op zijne kruidkundige uitstapjes vergezelden. In 1688 ontving hij

den last om *Spanje, Portugal, Engeland* en de *Nederlanden* te bezoeken, ten einde den koninklijken plantentuin te *Parijs* met de voortbrengselen dezer landen te verrijken. In 't jaar 1700 verliet hij andermaal *Frankrijk*, om in het Oosten planten te verzamelen. Hij bezocht de Grieksche eilanden, de oevers der *Zwarte Zee, Georgië* en de omstreken van het Caucasische gebergte, *Klein-Azië* en *Armenië*. Hij stond op het punt, om naar *Egypte* te vertrekken, toen hij vernam dat de pest aldaar groote verwoestingen aanrigte, en zijn vriend en beschermer *FACON* gevaarlijk ziek was. Hij keerde derhalve in allerijl naar *Frankrijk* terug, waar hij zijn ambt als professor aan den koninklijken plantentuin weder aanvaardde. Onvermoed besteedde hij al zijne vrije uren, om zijne reizen in het Oosten te beschrijven. Intusschen leed zijne gezondheid onder deze aanhoudende werkzaamheid, hetgeen nog verergerde door een' hevigen stoot op de borst van eene wagenas, zoodat hij, na eene slepende ongesteldheid van eenige maanden, den 28 November 1708 overleed. *FONTENELLE* sprak de gebruikelijke academische lijkrede op hem uit, en *PLUMIER* en *LINNAEUS* huldigden *TOURNEFORT* door elk eene plantensoort naar hem *Tournefortia* te noemen. Onder zijne belangrijkste werken behooren zijne *Elémens de botanique, ou méthode pour connaître les plantes* en zijn reuzenwerk *Relation d'un voyage du Levant, fait par ordre du roi, contenant l'histoire ancienne et moderne de plusieurs îles de l'Archipel, les plans des villes et des lieux les plus considérables, et enrichie de descriptions et de figures de plantes et d'animaux, et d'observations singulières touchant l'histoire naturelle*. Er zijn weinige wetenschappelijke mannen van *Frankrijk*, wier roem zoo ver verbreid is als die van *TOURNEFORT*, en welke hun vaderland tot grooter eer hebben verstrekt.

(*Biographie médicale; Traité de la matière médicale, ou l'histoire et l'usage des médicamens et leur analyse chimique; ouvrage posthume de M. Tournefort*).

TOUSSAINT L'OUVERTURE, een Neger van groote talenten, werd in 1743 op de plantaadje *Breda* van den graaf *noë*, niet ver van *Cap Français* op het eiland *St. Domingo (Haïti)* geboren. Zijn dorst naar kennis verwierf hem de gunst van *BAYON DE LIBERTAT*, den directeur dezer plantaadje, die trachtte zijnen toestand te verzachten, door hem eenige wetenschappelijke bezigheden te geven. Toen in 1791 de eerste opstand der Negers op *St. Domingo* uitbrak, bragt hij eerst zijnen heer

in veiligheid, en nam toen dienst in het leger der Zwartten. Zijn moed en zijne bekwaamheid erkend wordende, steeg hij weldra in rang, en werd reeds in 1793 divisie-generaal. Door zijne scherpzinnige maatregelen gelukte het hem de Franschen te verdrijven en het Spaansch gedeelte des eilands te bemagtigen. Niet ten onrechte heeft men hem wreedheden tegen de Blanken verweten; echter wist hij overal rust en orde te herstellen. Voor al deze gewigtige diensten werd hij door de algemeene vergadering van *St. Domingo* tot de waardigheid van gouverneur en aanblijvend voorzitter verheven. Begeerig om zulk eene kostbare bezitting te heroveren, zond BONAPARTE in 1801 den generaal LECLERC met eene aanzienlijke magt naar *St. Domingo*. TOUSSAINT bood dapperen wederstand, maar weldra verslagen wordende, moest hij in de bosschen terugtrekken, en eindelijk onderhandelingen aanknoopen. LECLERC nam zijne onderwerping aan, doch liet hem op eene verraderlijke wijze gevangen nemen en naar *Frankrijk* overvoeren. In de vesting *Joux* bij *Besançon* opgesloten, vond men hem aldaar den 27 April 1803 dood in zijne kamer. Hij was aan vergift gestorven. Na den dood van TOUSSAINT L'OUVERTURE werden de leden zijner familie te *Brienne-en-Agen* gevangen gehouden, waar een zijner zoons stierf. De overgeblevenen werden na de herstelling der *Bourbons* in vrijheid gesteld. De weduwe overleed in 1816 in de armen van hare zonen PLACIDE en ISAAC. Opmerkelijk is het, dat NAPOLEON, die tegen alle regt en billijkheid TOUSSAINT L'OUVERTURE zoo onmenscheijk behandelde, op zijne beurt de werking der *Lex talionis* op *St. Helena* ondervond. M. DU BROIAS heeft eene schets van het leven van TOUSSAINT L'OUVERTURE, en onlangs Mme. DE LAMARTINE een treurspel in 't licht gegeven, waarvan hij de held is.

(*Dictionn. historique des grands hommes*).

TRAGUS, (HIERONYMUS), wiens Duitse naam was BOCK en dien de Franschen LE BOUCQ noemden, was een Duitsch plantenkenner der zestiende eeuw. Hij werd in 1498 te *Heidersbach* geboren, ontving in zijne jeugd eene goede opvoeding, en werd zeer bedreven in de oude talen. Nadat hij eenigen tijd de school van *Zweibrücken* had bestuurd, studeerde hij in de medicijnen, doch de hervormde godsdienst omhelsd hebbende, werd hij predikant te *Hornbach*, waar hij tot aan zijn dood met veel gemoedelijkheid deze gewigtige betrekking waarnam. De botanie was intusschen zijne lievelingsstudie. Sedert de tijden van PLINIUS en DIOSCORIDES had de plantenkunde geene vorderingen ge-

maakt. De Arabische schrijvers vergenoegden zich met het uitschrijven der Grieksche en Romeinsche plantenkenneren. TRAGUS leefde in een' tijd, dat de menschelijke geest zoowel in de wetenschappen als in de godsdienst, de slaafsche banden der dienstbaarheid verbrak. In plaats van alles voor waar en uitgemaakt te houden wat over de planten was geschreven, begon hij zelf te onderzoeken. In 1539 verscheen zijn groot werk, getiteld: *Neu-Kreüterbuch vom Unterschiede, Wirkung und Nahmen der Kreüter, so in Deutschland wachsen*. In alle vroegere nieuwere werken over de botanie, waren de planten alphabetisch geschikt, doch in dit werk nam TRAGUS eene natuurlijke klassificatie in acht, welke, wat ook hare gebreken mogen wezen, niettemin de eerste poging was der nieuwere botanisten, om de planten stelselmattig te ordenen. Hij verdeelde het plantenrijk in drie klassen: 1°. wilde planten met welriekende bloemen; 2°. klaverplanten, graandragende planten, moeskruiden en kruipende planten; 3°. boomen en heesters. Deze klassificatie, hoe onvolkomen, baande toch den weg tot een beter stelsel. Hij begint zijn werk met eene beschrijving van de brandnetel, waarvoor hij twee redenen opgeeft. Voorceerst omdat hij de beoefenaren der geneeskunde wilde overtuigen, dat men zelfs niet de geringste plant moet verachten, en ten tweede, omdat de brandnetel in zijn familie-wapen prijkte. De eerste uitgave van dit werk verscheen zonder platen, doch in de uitgave van 1546 treft men meer dan 300 houtsneë-figuren aan, de eerste die in werken over de natuurlijke historie gevonden worden. HALLER zegt, dat hij boertig van aard was, hetgeen ook uit zijn werk schijnt te blijken. Hij plaatst b. v. PYRAMUS en THISBE aan den voet van een' moerbeziënboom; ESOPUS zijne onschuld bewijzende onder een' vijgenboom; en NOACH omringd door zijne drie zonen bezigt hij als eene opheldering van het uitwerksel van den wijn. TRAGUS stierf te *Hornbach* in 1554.

(HALLER, *Bibliotheca Botanica*; ADANSON, *Familles des plantes*; *Biographie universelle*).

TRAJANUS, (MARCUS ULPIS CRINITUS), de eerste niet in *Italië* geboren Romeinsche keizer, die van 98 tot 117 n. c. regeerde, zag 't levenslicht te *Italica* bij *Sevilla* in *Spanje*. Na zich aan het hoofd der legioenen aan den *Neder-Rijn* onderscheiden te hebben, werd hij op den ouderdom van twee en veertig jaren door NERVA tot mederegent aangenomen. Bij den dood des keizers besteedt hij den troon,

en regeerde zoo voortreffelijk, dat de senaat hem in 114 met regt den cernaam van *Optimus* (den besten) toekende. Latere keizers werden bij hunne troonsbestijging dan ook begroet met den wensch: «Wees gelukkiger dan *AUGUSTUS*, beter dan *TRAJANUS*!» Als krijgsman handhaafde *TRAJANUS* den militairen roem der Romeinen. Hij versloeg de Daciërs, Parthen, Arabieren, Armeniërs en Perzen. De kolom, welke zijnen naam draagt, werd in de hoofdstad des Romeinschen rijks ter gedachtenis van al deze luisterrijke overwinningen opgericht. *TRAJANUS* overleed den 11 Augustus 117. De kolom van *Trajanus* vindt men nog heden te *Rome*, doch zij draagt niet meer het beeld diens keizers, maar dat van den heiligen *PETRUS*.

(*CREVIER, Empereurs romains; STUART, Romeinsche Geschiedenissen*).

TREMBECKI, (STANISLAW), een der beste Poolsche dichters, werd omtrent het jaar 1724 in de nabijheid van *Krakau* geboren. Schoon hij als schrijver veel vermaardheid bezit en in hooge kringen verkeerde, weet men weinige bijzonderheden van zijn leven. In zijne jeugd bezocht hij onderscheidene landen, en vertoefde een' geruimen tijd aan het hof van *LODEWIJK XV*. Vervolgens werd hij kamerheer van den Poolschen koning *STANISLAW*, waarna hij zich bijkans geheel van de wereld afzonderde, om uitsluitend voor de letterkunde te leven. Hij woonde bij de familie *FELIX POTOCKI* te *Tulczin*. Er was een tijd dat hij uitermate sober leefde, zoodat hij gedurende dertig jaren dierlijk voedsel noch wijn proefde, waarom *STANISLAW* hem zijnen *PYTHAGORAS* noemde. Eindelijk verliet hij deze strenge leefwijze, welke echter op de natuurlijke gesteldheid zijns ligchaams weinig invloed schijnt gehad te hebben. Men zegt, dat hij in niet minder dan dertig tweegevechten is gewikkeld geweest, alle ontstaan uit eene reeks van minnarijen, en telkens als overwinnaar uit den strijd terugkwam. Hij stierf den 12 December 1812, in den ouderdom van omtrent negentig jaren. Onder zijne dichtwerken, uitmuntende in stijl en sierlijkheid van taal, wordt de *Zosjowka* als zijn meesterstuk beschouwd. Daarin beschrijft hij de tuinen van *Zosjowka*, een landgoed in de *Ukraine*, behoorende aan het geslacht van *POTOCKI*. Hij schreef dit dichtstuk toen hij bijkans den ouderdom van tachtig jaren had bereikt. Het werk echter dat waarschijnlijk het meest tot zijne vermaardheid zou hebben bijgedragen, is eene *Geschiedenis van Polen*, welke nimmer in 't licht verscheen. Het handschrift, twee honderd vellen dik, werd toevertrouwd aan een'

vriend, om het niet dan na zijn' dood publiek te maken. Men vindt een portret van *TREMBECKI* voor zijne gedichten, in twee deelen, uitmakende eene aflevering van *BOBROWICZ Biblioteka Klassykw Polskich*, waaruit deze levensschets is ontleend.

(*Penny Cyclopaedia*).

TRENCK, (FRANZ, Baron VON DER), een berucht keizerlijk overste der Pandoeren, werd den 1 Januarij 1711 te *Reggio in Calabria* geboren. Zijn vader was generaal in Oostenrijksche dienst, en nam hem, toen hij nog slechts elf jaren oud was, mede in den oorlog tegen *Spanje*. Op dezen jeugdigen ouderdom was hij tegenwoordig in den slag van *Melazio*, en toonde veel onverschrokkenheid. Kort daarna vertrok hij naar de militaire academie van *Weenen*, en zoodra hij met grooten lof zijn examen had afgelegd, werd hij als standaard-jonker (kornet) bij het regiment *Palfy* geplaatst. Zijne ongewone ligchaamskracht, gepaard aan eene wreede inborst, wikkeld hem in vele onaangenaamheden. Naauwelijks zeventien jaren oud, weigerde zijn vader hem meer geld voor zijne buitensporigheden te geven. Om uit deze verlegenheid te geraken, wendde hij zich tot eenen pachter in de nabuurschap, en toen hij ook van dezen een afwijzend antwoord ontving, hieuw hij hem den kop af. Deze zaak werd met veel moeite gesmoord en *TRENCK* naar *Rusland* gezonden, waar hij, door zijne krijgsbekwaamheden en zijnen ontembaren moed, spoedig de vriendschap won van den maarschalk *MÜNNICH*, die hem tot kapitein der huzaren aanstelde. Naauwelijks weder in dienst getreden, viel hij, tegen de uitdrukkelijke bevelen van zijnen kolonel, met eene kleine bende een gansch regiment Turken bij *Bucharest* aan, en behaalde eene besliste overwinning. Terug gekeerd ontving hij van zijnen kolonel eene scherpe berisping wegens zijne ongehoorzaamheid; hij antwoordde met eene oorveeg, die den opperofficier ter aarde deed tuimelen. Voor deze grove belediging werd hij door den krijgswaad veroordeeld, om door de spitsroeden te loopen. Terwijl hij in zijne tent de uitvoering van dit vonnis afwachtte, hoorde hij dat zijn regiment met de Turken in een hevig gevecht was. De maarschalk *MÜNNICH* in de nabijheid zijnde, riep hij dezen, en verzocht om vergiffenis, op voorwaarde, dat hij binnen het uur drie Turksche koppen zou leveren. De maarschalk hierin toestemmende, sprong *TRENCK* op het eerste paard het beste, reed spoorslags op het vijandelijk centrum in, en keerde binnen een half uur met vier Turksche koppen,

aan den knop van zijn zadel, naar de legerplaats terug. Kort daarna echter werd hij, wegens nog grootere overtreding der krijgstuicht, ter dood veroordeeld, en alleen door den invloed van MÜNICH werd dit vonnis veranderd in ballingschap naar *Siberië*, en eindelijk tot zes maanden dwangarbeid. Hij onderging deze straf te *Kiow*, en begaf zich daarna onmiddellijk naar zijne landgoederen in *Croatië*. Na het eindigen van den krijg werden de Oostenrijksche gewesten langs de Turksche grenzen door welgewapende rooverbenden in onrust gehouden. TRENCK verzamelde ongeveer duizend man zijner onderhoorige pachters, en zuiverde daarmede, binnen korten tijd, het land van dit gevaarlijk gespuis. Toen tijdens de troonsbeklimming van MARIA THERESIA in *Hongarië* onlusten uitbarsten, trad hij met zijn regiment Pandoeren in dienst der jeugdige keizerin, en onderscheidde zich op nieuw door zijne dapperheid en militaire talenten, doch tevens ook door zijne roofzucht en wreedheid. Het was voornamelijk TRENCK, die den beroemden terugtogt van prins KAREL naar *Bohemen* dekte, en op zijnen marsch door *Beijeren*, bemagtigde hij, in minder dan drie weken, vijf versterkte plaatsen. Het zou ons te ver voeren al zijne strooptogten en onmenselijke bedrijven te verhalen; hij en zijne Pandoeren waren in 't gansche Duitsche rijk niet minder gevreesd dan TILLY en de zijnen in den dertigjarigen oorlog. In het volgende jaar voegde hij zich bij het leger tegen FREDERIK den Grooten, en na den slag van *Sorau* (den 14 September 1745), zocht hij den koning te *Collin* te verrassen en gevangelijk weg te voeren. Deze aanslag mislukte, doch TRENCK bewam een' rijken buit, wyl hij 's konings tent met alles wat er in was bemagtigde. Na zijne terugkomst te *Weenen* werd hij voor den krijgsraad gebracht, als beschuldigd van ongehoorde wredeheden bedreven en van den vijand geschenken aangenomen te hebben. Bij het eerste onderzoek ontviel een' der registers eene oneerbiedige uitdrukking ten opzichte van prins KAREL. TRENCK vloog, met de woede en de kracht eens tijgers, op den onvoorzigtigen regter aan, wurgde hem bijkans, en zou hem van boven uit een venster hebben geworpen, indien de wacht zulks niet nog tijdig had verhoed. Hij werd te *Weenen* in eenen kerker geworpen, doch de baronnes LESTOCK, met wie hij in het huwelijk zou treden, wist zijne bewakers om te koopen, die uitstrooiden, dat hij dood was. Hij werd in eene kist gelegd om begraven te worden; doch zoodra de rouwstoet buiten de stadspoort was geko-

men, sprong hij uit de kist, sloeg eenen mantel om, sprong op een paard dat gereed stond, en vlugtte naar *Brugge* in *West-Vlaanderen*, waar hij echter spoedig weder in hechtenis werd genomen, en zwaar geketend naar *Grätz* gevoerd. In eenen aanval van wanhoop nam hij vergift in, en stierf den 4 October 1747, zijn groot vermogen aan zijnen neef FREDERIK nalatende, die echter van dezen erfscat weinig genot had.

(*Mémoires du baron Franz Trenck, écrits par F. de Trenck*, 1 vol. 8vo., *Paris*, 1787; WATERMANN, *Leben und Thaten der Trencke*, 2 deelen 8vo., *Leipzig*, 1837; *Mémoires du prince de Ligne*, 2 vol. 8vo., *Vienne*, 1816).

TRENCK, (FRIEDRICH, Baron VON DER), de neef des vorigen, werd den 16 Februarij 1726 te *Königsbergen* geboren. Reeds op den ouderdom van dertien jaren woonde hij aldaar de academische lessen bij, en oefende zich naarstig in de rechtsgeleerdheid en fraaije letteren. Nadat hij de hoogeschool had verlaten, werd hij in een tweegevecht gewikkeld met een' beroemd krijgsman, dien hij wondde en ontwapende. Met een' zijner bloedverwanten, graaf LORRUM, adjudant-generaal van FREDERIK (naderhand den Grooten), naar *Berlijn* gegaan, benoemde de koning hem tot kadet, en kort daarna tot kornet bij zijne lijfwacht, destijds het voortreffelijkste regiment in *Europa*, waarin de rang van elk officier drie graden hooger was dan in andere regimenten. De gunst des konings en zijne eigene bevallige manieren verwierven hem aan het hof vele vrienden, maar wekten tevens den jijd en afgunst van vele anderen. De aanleiding tot zijn rampzalig lot was waarschijnlijk eene danspartij, op het koninklijk slot te *Stettin*, welke plaats had bij gelegenheid van het huwelijk van prinses ELISCA, 's konings oudste zuster, met den koning van *Zweden*. De jongste zuster, prinses AMALIA, vond behagen in den vluggen jongeling en vatte eene hevige genegenheid voor hem op. In een onbewaakt oogenblik beroemde hij zich op de gunsten hem door de prinses geschonken. Dit werd den koning overgebracht, die het echter ongeraden oordeelde hem voor deze snoeverij te straffen, maar zulks echter niet vergat.

Gedurende den oorlog tusschen *Pruissen* en *Oostenrijk*, werd TRENCK bij den staf des konings geplaatst; hij onderscheidde zich bij vele gelegenheden, vooral toen zijn neef, FRANZ TRENCK, den koning te *Collin* trachtte te verrassen en gevangelijk weg te voeren. Kort daarna schreef zijn neef hem een' brief, en zond hem eenige

zijner paarden terug, welke de Pandoe-
ren, op een' hunner plundertogten, hadden
medegenomen. Dit geval vertelde hij in te-
genwoordigheid van den kolonel JASCHINSKY,
wien hij eene aanmerkelijke som gelds had
geleend, en die te *Berlijn* als zijn heime-
lijke vijand bekend stond. Deze sluwe man
wist TRENCK te overreden, om met zijn
neef in briefwisseling te treden, aanbie-
dende, om zijne brieven, door middel
zijner meesteres, de vrouw van den Sak-
sischen resident, Madame DE BOSSART, ter
regter plaatse te bezorgen. Op deze wijze
wisselden de TRENCKEN met elkander ver-
scheidene brieven, totdat JASCHINSKY een'
brief in handen kreeg, waarin hoogst
onvoorzigtige uitdrukkingen voorkwamen.
JASCHINSKY gaf dezen brief aan den koning,
die TRENCK naar de vesting van *Glatz* liet
voeren, om aldaar een jaar lang in hech-
tenis te blijven. Aanvankelijk werd TRENCK
volgens zijnen rang en alle mogelijke in-
schikkelijkheid behandeld; doch zoodra
men ontdekte dat hij onderscheidene ma-
len getracht had zijne wachters om te
koopen en bijkans ontsnapt ware, werd
hij naauwer opgesloten. In weerwil van
alle voorzorgen, wist hij echter den
24 December 1746 met den majoor SCHELL
te ontkomen. Met groote moeite en ge-
vaar bereikte hij *Weenen*. Uit een naauw-
keurig onderzoek, op welke wijze hij
ontsnapt was, bleek het, dat prinses
AMALIA hem ruim van geld had voorzien.
Hieruit ontstond bij den koning een' on-
verzoebaren haat tegen TRENCK, die be-
sloot zijn fortuin in *Rusland* te beproeven.
Op aanbeveling van den Engelschen afge-
zant (aan wien FREDERIK hem zelf te *Berlijn*
had voorgesteld, onder den vleijenden
naam van *Matador de ma jeunesse*) werd hij
door de keizerin gunstig ontvangen, die
hem tot kapitein der huzaren benoemde.
Ook viel hem een rijk legaat van eene
Russische prinses ten deel. Intusschen
liet de Pruisische afgezant, graaf GOLTZ,
niets onbepoefd, om hem in een hatelijk
daglicht te stellen. Zijn neef TRENCK, die
te *Weenen* stierf, had hem tot zijn' erf-
genaam aangesteld. Nu besloot hij *Rus-
land* te verlaten. Hij bezocht *Denemar-
ken*, *Zweden* en *Holland*, en keerde
naar *Weenen* terug, om van zijn erfdeel
bezit te nemen. Inmiddels was de nala-
tenschap zijns neefs in beslag genomen.
Na vele verdrietige en kostbare regtsvor-
deringen, kwam hij tot eene overeen-
komst, waarbij hem 75,000 florijnen en
eene plaats als kapitein bij de huzaren
werd toegekend. In 1748 begaf hij zich
naar *Pruissen*, om zijne familie te be-
zoeken; doch te *Dantzig* zijnde, van waar

hij zich naar *Zweden* zou inschepen,
werd hij aangehouden, en gevangelijk naar
Berlijn gevoerd. Eerst werd hij met in-
schikkelijkheid behandeld, maar zijne on-
bedwingbare tong, ja zelfs bedreigingen
tegen den koning, verslimmerden zijn
lot. Hij werd naar *Maagdenburg* overge-
bragt en in een onderaardsch hok gewor-
pen. Zijn lijden en zijne stoutmoedige,
wanhopige en bijkans gelukte pogingen,
om zijne vrijheid te herkrijgen, kan men
in zijne eigene *Gedenkschriften* lezen. Na-
dat twee soldaten, die omgekocht waren,
reeds de doodstraf hadden ondergaan, en
men nog verscheidene andere plannen ter
ontsnapping had ontdekt, bouwde men
opzettelijk eene gevangenis voor TRENCK,
waarin hij aan den muur werd vastge-
klonken, met kluisters ter zwaarte van
zeventig pond. Hier sleet hij vier jaren,
totdat het eindelijk zijnen bloedverwanten
gelukte, het hart van den grooten FRE-
DERIK te vermurwen. Op den 24 Decem-
ber 1763 werd hij uit de gevangenis
ontslagen, op voorwaarde van het ko-
ningrijk te verlaten. Hij begaf zich nu
naar *Weenen*, waar hij op nieuw in hech-
tenis werd genomen, omdat hij zich weder
heftig over FREDERIK had uitgelaten. Zoo-
dra echter de keizer zich door eene per-
soonlijke bijeenkomst had overtuigd, dat
zijne woorden meer het uitwerksel waren
van eene niet onnatuurlijke uitbarsting
van woede over al hetgeen hij had gele-
den, stelde deze hem in vrijheid. Ter
herstelling van zijne gezondheid en zijn
ontstemd gemoed, vestigde hij zich te
Aken, huwde de dochter van den bur-
gemeester DE BROE, en werd wijnhande-
laar. Hierin slaagde hij zóó weinig, dat
hij tot bankbreuk verviel. Na dezen te-
genspoed schreef hij voor onderscheidene
dagbladen en tijdschriften artikelen van
eene democratische strekking. Toen FRE-
DERIK de Groote was gestorven, gaf hij,
in 1787, zijne *Gedenkschriften* in 't licht,
waarvoor hij een zeer hoog honorarium
bekwam. Dit werk werd in bijkans alle
Europesche talen overgebragt. De dames
te *Parijs*, *Berlijn* en *Weenen*, droegen
ringen, halssnoeren, mutsen en kledjes
à la Trenck, en op het Fransche tooneel
werden niet minder dan zeven stukken
vertoond, waarvan TRENCK de hoofdper-
soon was. In zijn weekblad, *L'ami des
hommes*, trad hij op als de kampvechter
der nieuwere Fransche staatkundige be-
ginselen. In 1792 bezocht hij *Parijs*,
voegde zich bij eene club der Jacobijnen,
en werd vervolgens een ijverig aanhange-
ling der bergpartij, die hem echter ver-
ried, aanklaagde, en den 25 Julij 1794

naar de guillotine sleepte. Nog op het schavot en in het acht en zestigste jaar zijns ouderdoms, gaf hij blijken van zijne ontombare drift. Hij sprak de hem omringende menigte aan, en toen hij onder de valbijl lag, moest de scherprechter hem bij zijne zilveren haarlokken vasthouden, om hem den noodlottigen slag te doen ontvangen.

(Friedrich Trenck's merkwürdige Lebensgeschichte von ihm selbst beschrieben; Méditations du baron de Trenck dans sa prison à Magdebourg, avec un précis historique de ses malheurs; Denkwürdigkeiten vom Freyherrn von Dohm; D. THIÉBAULT, Frédéric le Grand, ou souvenirs de vingt ans de séjour à Berlin; WATERMANN, Leben und Thaten der Trencke).

TROMP, (MAARTEN HARPERTS- of HERBERTSZOON), een der beroemdste Nederlandsche zeehelden, werd in 1597 te Brielle geboren. Zijn vader die het bevel voerde over een schip, behoorende tot de vloot van den admiraal VAN HEEMSKERK, nam den knaap in 1607 mede naar zee. De jeugdige TROMP was dan ook bij den beroemden zeeslag van Gibraltar (den 25 April deszelfden jaars) tegenwoordig. Kort daarna kruiste zijn vader langs de kust van Guinee, raakte met een Engelschen zeeroover slaags, en werd doorschoten. De elfjarige knaap riep al jammerend den matrozen toe: *Zult gij mijns vaders dood niet wreken?* «Ware «hij een weinig ouder geweest,» merkt VAN KAMPEN te regt aan, «hij zou het «gedaan hebben; thans geraakte hij in «gevangenschap des roovers, doch ont- «snapte na twee jaren.» Gedurende een geruimen tijd na dit voorval is zijne loopbaan duister. In 1622 vinden wij hem als luitenant aan boord van een linesschip, en twee jaren later gaf prins MAURITS hem het bevel over een fregat. In 1629 heesch de beroemde admiraal PIET HEIN zijne vlag op het schip van TROMP, om tegen de Duinkerkers te krui- sen. Op den 20 Augustus viel de admiraal aan de zijde van TROMP in een gevecht tegen de Duinkerkers, die echter drie schepen verloren. In 1637 werd TROMP tot luitenant-admiraal van Holland en West-Vriesland bevorderd, en regtvaardigde deze verheffing door eene schitterende overwinning op de Spanjaarden. Met een twaalfstal schepen eene Spaansche vloot, bestaande uit zeven en zestig zeilen, in Duins gejaagd hebbende, hield hij haar opgesloten, en zoodra hij eene genoegzame versterking had gekregen, tastte hij den vijand aan, versloeg en

verstrooide hem, en won door deze zegepraal een' door geheel Europa beroemden naam. TROMP wist verder den overmoed der Duinkerker kapers te breidelen, en genoot, na het sluiten van den Munsterschen vrede (1648), vier jaren rust. In den eersten Engelschen oorlog, die in 1652 uitburst, spreidde TROMP zijne geheele grootheid als zeeman en vlootvoogd ten toon. Nog vóór de wederzijdsche oorlogsv verklaring ontmoette hij BLAKE, die vorderde dat TROMP de vlag voor hem zou strijken. Toen dit niet geschiedde, schoot BLAKE over het schip van TROMP heen, die daarop met een schot in zijne vlag antwoordde. Dit had een hevige strijd van vier uren ten gevolge, waaraan de duisternis een einde maakte. TROMP verloor twee schepen, en de Engelschen bekwamen groote schade en een groot aantal dooden en gekwetsten. Uit hoofde zijner ongewone verkleefdheid aan het huis van Oranje, viel hij een' tijdlang in ongenade, en moest de vernedering verduren, dat DE RUYTER en DE WIT in zijne plaats tegen de Engelschen werden afgezonden. Spoedig echter gevoelde men behoefte aan dezen grooten krijgsman. Weder als opperbevelhebber optredende, leverde hij BLAKE, den 3 December 1652, op de Engelsche kust, eenen bloedigen slag, bemagtigde de Garland en Bonadventure, boorde drie Engelsche fregatten in den grond, en verbrandde een ander. BLAKE, wiens overblijvende schepen geducht gehavend waren, zakte af naar den Theems. Na deze luistervolle overwinning stak TROMP een' bezem op den mast, ten teeken dat hij de zee had schoon geveegd. Deze slag was echter nog slechts het voorspel van een' nog hardnekkiger strijd. Gedurende drie dagen, van den 28 Februarij tot den 2 Maart 1653, vocht TROMP tegen BLAKE; beiden hadden nagenoeg zeventig schepen onder hunne bevelen, schoon de Engelsche meer geschut voerden. Daarenboven had TROMP nog eene groote koopvaardijvloot onder zijn geleide. Deze driedaagsche zee- en vlootstrijd, waarin TROMP en BLAKE veel beleid ten toon spreidden, eindigde met den aftogt des vijands. Weldra echter volgden weder twee moorddadige zeeslagen, waarin beide partijden den hardnekkigsten moed aan den dag legden. Engeland en Nederland betwistten elkander het oppergebied der zee. In den slag van den 8 Augustus 1653, op de hoogte van Katwijk en Scheveningen, sneuvelde de groote zeeheld, die den Nederlanders geleerd had de Engelschen te overwinnen. TROMP boorde door de Engelsche vloot

Op hetzelfde prikt een verguld metalen scheepje, *de Olifant*, hetwelk tot windwijzer dient. Dikwijls begaf hij zich met een' verrekijker in de hand naar eenen heuvel, in de nabijheid van *Hilversum*, welke naar hem *Trompenberg* is geheeten, en vanwaar hij de schepen op de *Zuider-zee* kon zien zeilen.

Toen in 1672 de gebroeders DE WITT op eene jammerlijke wijze door het Haagsch gepeupel waren vermoord, (hetgeen TROMP niet welgevallen aanschouwde), en prins WILLEM III tot erfstadhouder was verheven, werd TROMP weder in zijnen rang als luitenant-admiraal hersteld. WILLEM III wist tusschen hem en DE RUYTER eene oprechte verzoening te bewerken, die voor 't benarde vaderland de schoonste vruchten droeg. In de drie zeeslagen van 1673 tegen de vereenigde Engelsche en Fransche vloeten plukte TROMP nieuwe lauweren. Gelijk in 1666 andermaal door den vijand omringd, snelde DE RUYTER hem te hulp, waarover hij in verrukking tot zijn volk, dat bijkans aan eene goede uitkomst wanhoopde, uitriep: «Mannen! daar is «bestevaâr, die ons komt helpen. Ik zal «hem ook niet verlaten, zoo lang ik adem «kan scheppen.» TROMP was op de vloot zeer bemind; er was iets krachtigs en moedopwekkends in zijne toespraken tot zijn volk. «Mannen!» dus liet hij zich eenmaal vóór den aanvang van een' bloedigen zeeëstrijd hooren: «de vijand is nu «nabij: elk gedrage zich als een braaf «kerel, en daar hij voor scheep is geko- «men: en die zulks doet, dien zal ik be- «loonen, dat beloof ik. 't Zal wel gaan.» En het ging wel. Niet minder merkwaardig is zijn brief van den 8 Julij 1673, na den roemvollen zeeëstrijd bij *Westkap-pel* op *Schooneveld*, aan zijne geliefde zus- ter ANNA MARIA VICTORIA geschreven, die niet minder van zijne krachtige krijgs- manstaal getuigt:

Beminde Zuster!

«Gisteren hebben wij den dans aange- «gaan, en ben, God zij geloofd, ge- «zond, en hebben ons hart eens weder «opgehaald als keuning. Ik ben op mijn «vierde schip, de Komeetstar, en meene «van daag een' braven dans te dausen. «Wij krijgen de Franschen zoo aan 't loo- «pen, dat zij bramzeils en alles bijzet- «ten; en zoo het van daag zoo voortgaat, «zoo hoop ik, dat aller vrienden en ons «gebed verhoord zal zijn, en dat wij van «de tirannij verlost zullen worden. Adieu! «Courage! Het zal waarachtig wel gaan!»

C. TROMP.

Nadat de staten van ons vaderland den II.

19 Februarij 1674 den vrede met *Engel- land* te *Westminster* hadden gesloten, liep TROMP den 17 Mei met een eskader van twee en dertig schepen uit *Texel* in zee, om de Franschen van meer nabij te gaan bestoken. Naar de Fransche kust geste- vend, landde men op het eiland *Belle- Isle*, verjoeg den vijand overal waar hij zich vertoonde, en trok op het kasteel aan; doch vindende dat het op eene rots was gebouwd, en van buiten niet kon ondermijnd worden, besloot men liever zijn geluk elders te beproeven, dan veel kostbaren tijd te verspillen. TROMP zette nu koers naar het eiland *Noirmoutiers*, dat na eene kloekmoedige verdediging voor de dapperheid der Nederlanders be- zweek. Met een' goeden buit beladen kwam TROMP, eene koopvaardijvloot van *Cadix* geleidende, den 4 December in *Texel* behouden binnen.

In 1675 bezocht TROMP *Engeland*, en genoot aldaar het vleijendste, ja een vorstelijk onthaal. KAREL II verhief hem tot baron, en overlaadde hem met eer- bewijzen. Na den dood van DE RUYTER, (29 April 1676), werd TROMP in 't alge- meen als de eerste zeeheld van *Nederland*, ja van *Europa* geëerd. In 1676 stevende hij met eene vloot naar de *Sont*, om de Denen tegen de Zweden bij te slaan. Omtrent den Zuidhoek van *Oeland* gena- derd, kwam het den 11 Junij tot een' heeten strijd, waarin de Zweden hunne beide admiralen en verscheidene schepen verloren, en in de grootste verwarring de vlugt namen. De Nederlanders en Denen misten geen enkel schip; zelfs had niet één schip zijnen mast of steng verloren. Men vervolgde de Zweedsche vloot tot onder *Stokholm*. Den 6 Junij 1676 veroverde TROMP de Zweedsche vesting *IJstadt*. In de maand September voegde hij nog de vesting *Christianopol* bij de overwinningen zijner Deensche majesteit, die hem uit erkentelijkheid voor al deze gewigtige dien- sten met de orde van den Olifant en den titel van graaf begiftigde. Nadat TROMP den prins van *Oranje* op diens krijgstogt tegen *St. Omer* had vergezeld, trad hij van het woelig krijgstooneel af, en leefde, op de Nieuwe Heerengracht te *Amsterdam*, zeer afgezonderd tot 1691, toen WILLEM III hem tot opperzeevoogd over de Nederland- sche vloot verhief, welke tegen *Frankrijk* moest handelen. TROMP overleed echter voordat de vloot geheel was uitgerust, den 29 Mei deszelfden jaars te *Amster- dam*, en werd den 9 Junij in het praal- graf zijns vaders te *Delft* met veel state- lijkheid ter aarde besteld. VAN KAMPEN hangt ons een treurig tafereel op van

zijn uiteinde. « IJsselijk, » zegt hij, « was zijn doodstrijd: hij meende bij God geene vergeving te zullen erlangen, en eene prooi der eeuwige verdoemenis te worden. De ongelukkige! Stond misschien de schim van de WITT hem voor den geest? Hoe het zij: beklagen wij den man, die zich misschien door overdrevene, althans gestrenge verkleefdheid aan de leer van zijn kerkgenootschap en van zijnen tijd, de leer der voorbeschikking, den algemeenen Vader in een vreesselijk licht voorstelde, dat hem geene hoop overliet. Zijn gedrag ontrent de WITT is niet te verdedigen: anders komt hij ons voor als een bekwaam, stoutmoedig, wel eens wat al te driftig en voorbarig, maar toch schrander en kundig vlootvoogd, een rondborstig en eerlijk zeeman, en een opregt vaderlander, die voor geenen prijs eenige mogendheid zou willen dienen, buiten zijne landgenooten. »

(KOK, *Vaderlandsch Woordenboek*; VAN KAMPEN, *Vaderlandsche Karakterkunde*; *Het leven en bedrijf van Cornelis Tromp*; BRANDT, *Het leven van de Ruyter*; *Levensbeschrijving van Nederlandsche mannen en vrouwen*).

TROWBRIDGE, (Sir THOMAS), een bekwaam Britsch zeevoogd, wiens geboortejaar men niet vermeld vindt. Men wil dat hij de zoon was van RICHARD TROWBRIDGE Esq., en in *Cavendish Street* te Londen is geboren. Hij leerde de zeedienst onder den admiraal EDWARD HUGHES, in de *Oostindië*, werd luitenant in 1780 en kort daarna kapitein, welke bevordering hij aan zijne verdiensten had te danken. Als bevelhebber van het fregat *Castor*, van 32 stukken, uit de Indische zeeën met een konvooi koopvaarders terugkeerende, werd hij door de Franschen genomen. Met vijftig zijner manschappen op de *Sans Pareil* van 80 stukken overgebracht, werd dit schip door Lord HOWE, in zijne groote overwinning van den 1 Junij 1794, veroverd. Lord HOWE trouwde nu het bevel over den *Sans Pareil* aan TROWBRIDGE. Hij behoorde tot de vloot die BONAPARTE naar *Alexandrië* dreef, doch werd verhinderd om aan den slag van den *Nijl* (1 Augustus 1798) deel te nemen, wijl zijn schip in den namiddag op een rif verviel, hetgeen waarschijnlijk aan de omstandigheid was toe te schrijven, dat hij geene kaart van de baai had, schoon andere kapiteinen daarvan voorzien waren. Dit ongeval griede den dapperen kapitein bitterlijk; doch NELSON verzekerde hem, dat niemand beter dan hij, de lauweren op dien dag

geplukt, kon missen. In eenen brief aan den graaf st. VINCENT, zegt NELSON ten opzichte van TROWBRIDGE: « Ik heb de bekwaamheid en werkzaamheid van zijn geest en ligchaam ondervonden. Het was TROWBRIDGE die het eskader zoo spoedig te *Syracuse* uitrustte; het was TROWBRIDGE die na den slag groote diensten bewees; het was TROWBRIDGE die de *Culloden* redde, terwijl niemand anders, zoo ver ik weet, het zou hebben durven wagen; het was TROWBRIDGE die ik als mij zelven te *Napels* heb gelaten; hij is, als vriend en officier, een nonpareil. » Onder zijne heldendaden van 1799 behoort de bemagtiging van het kasteel *St. Elmo*, welks verovering, volgens de verklaring der Russen, drie maanden zou vereischen. TROWBRIDGE maakte er zich binnen veertien dagen meester van. In 1804 werd hij tot admiraal verheven, en vertrok in 1805 aan boord van de *Blenheim*, van 74 stukken, met een konvooi koopvaarders naar de *Oostindië*. In 1806 geraakte de *Blenheim* in de straat van *Malacca* aan den grond, en kreeg aanmerkelijke schade. Na zijn schip te *Pulo Penang* zoo goed mogelijk hersteld te hebben, zeilde hij met noodmasten naar *Madras*. Men ried hem hier ernstig af, om met dit schip weder zee te kiezen, wijl het zich in een' te slechten toestand bevond. Daar TROWBRIDGE niets liever wenschte dan met gevaaren te kampen, wendde hij den 12 Januarij 1807 den steven naar de *Kaap de Goede Hoop*. Den 1 Februarij zag men de *Blenheim* het laatst op de hoogte van *Madagascar*, tegen hooge stortzeeën worstelen, en noodschoten doende. Sedert dien dag vernam men van het lot van TROWBRIDGE en de zijnen niets meer.

(JAMES's *Naval History*; BRENTON's *Naval History*).

TSCHIRNHAUSEN, (EHRENFRIED WALTER), een beroemd Duitsch wiskundenaar en wijsgeer der zeventiende eeuw, stamde af van een adellijk geslacht, en werd den 10 April 1651 te *Kislingswalde* in *Opfer-Lausitz* geboren. Van zijne jeugd af hield hij zich het liefst met de wiskunde onledig. Op den ouderdom van zeventien jaren vertrok hij naar de hogeschool van *Leyden*, om zijne studiën te voltooien. Hier raakte hij in 1672 bekend met den baron VAN NIEUWLAND, die het bevel voerde over een regiment, en den jeugdigen TSCHIRNHAUSEN overreedde, om hem als vrijwilliger te volgen. Nadat hij anderhalf jaar in het Nederlandsche leger tegen de Franschen had gediend, ried zijn vader hem aan om te

reizen. Hij bezocht nu *Engeland*, *Frankrijk*, *Sicilië* en *Italië*, en keerde naar *Kislingswalde* door *Duitschland* terug, waar hij eenigen tijd aan het hof van keizer LEOPOLD doorbragt. Voornemens zijnde om brandglazen van ongemeene grootte te maken, legde hij voor het gieten en slijpen daarvan drie glashutten en eenen molen aan. Het eerste dubbel bolle glas dat hij goot en sleep, had meer dan een' voet in diameter en eene brandpuntige lengte van 32 voet. Hij schijnt het als een teleskoop gebezigd te hebben, wijl hij zegt, dat hij, zonder buis of oogglas, op den afstand van anderhalve mijl, er eene gansche stad door heeft gezien. Bijkans omtrent denzelfden tijd maakte hij een dubbel bol brandglas van drie voet diameter en 12 voet brandpuntige lengte, 160 pond wegende. De diameter van het beeld der zon in het brandpunt was omtrent $1\frac{1}{2}$ duim. De uitwerking van dezen brandspiegel wordt vermeld in de *Mémoires de l'académie* (1699), waaruit blijkt, dat men daarmede groen ja zelfs vochtig hout kon in den brand steken, en dunne ijzeren platen smelten. Deze spiegel werd gekocht door den hertog van ORLÉANS, destijds regent van *Frankrijk*, en aan de academie ten geschenke gegeven, waar hij nog wordt bewaard. TSCHIRNHAUSEN maakte vervolgens nog een' dergelijken brandspiegel, welken hij keizer LEOPOLD aanbood, die hem uit erkentelijkheid tot baron wilde verheffen, eene eer, welke hij van de hand wees; alleen nam hij een portret van den keizer en eene gouden keten ten geschenke aan. Ook maakte hij een' hollen spiegel van dun koper, van omtrent $4\frac{1}{2}$ voet in diameter en 12 voet in brandpuntige lengte. Toen de stralen der maan in het brandpunt daarvan waren verzameld, bragten zij een schitterend beeld te voorschijn, maar geen merkbaaren graad van warmte. In 1686 en 1687 gaf TSCHIRNHAUSEN te *Amsterdam* twee wijsgeerige werken in 't licht, waarvan het eerste ten titel voert *Medicina Corporis*; hierin komen onderscheidene gezondheidsregelen voor. Het andere heet *Medicina Mentis*, waarin de oorzaken worden ontwikkeld van de gewaarwordingen van vreugde en smart, maar vooral bevat het eene redekunstige verhandeling voor wiskunstbeoefenaren. In dit werk beschrijft TSCHIRNHAUSEN de eigenschappen eener kromme lijn, welke zijnen naam draagt. Hij bewees groote diensten aan zijn vaderland door zijne ontdekking, om het Chineesch porselein na te maken, hetwelk onder den naam van Saksisch porselein bekend staat. Hij stierf den 10 October 1708 te *Kislings-*

walde, en werd op zijn eigen landgoed, ten koste van den koning van *Polen* (AUGUSTUS, keurvorst van *Saksen*), met groote statelijkheid, ter aarde besteld.

(TSCHIRNHAUSEN's *Lebens- und Todesgeschichte*).

TULP, (NICOLAAS), een beroemd geneesheer en ontleedkundige, de ontdekker der chijlvaten in het menschelijk ligchaam, werd den 11 October 1593 te *Amsterdam* geboren. Hij bragt eenigen tijd in een' barbierswinkel door, maar studeerde vervolgens te *Leyden*. Tot doctor in de geneeskunde bevorderd, zette hij zich in zijne geboortestad neder, alwaar hij meer dan eene halve eeuw zijne groote talenten aan de lijdende menschheid wijdde. In 1622 werd hij tot schepen en raad, en in 1654 tot burgemeester van *Amsterdam* verkozen. Deze eer viel hem daarna nog driemaal te beurt, en wel eens in het bange jaar 1672, toen LODEWIJK XIV (reeds te *Utrecht* zijnde), *Amsterdam* bedreigde. TULP bekleedde toen zijne waardigheid met grooten lof, blijken gevende van bedaarden moed en schrandere doorzigt. Hij overleed in 1674. Als geneeskundige behaalde hij veel roem met zijne *Observationes medicae* en de ontdekking der chijlvaten in het menschelijk ligchaam, te voren door ASELIUS in honden gezien. Voordat hij in 1654 de burgemeesterlijke waardigheid aanvaardde, gaf hij op de gewone daartoe bestemde plaats les in de ontleedkunde, hetgeen onze REMBRANDT tot het onderwerp van een zijner wereldberoemde kunstgewrochten heeft gekozen.

(WAGENAAR, *Amsterdam*, II D.; *Biographie du royaume des Pays-Bas*).

TURENNE, (HENRI DE LA TOUR D'AUVERGNE, Burggraaf VAN), een der grootste veldheeren van *Frankrijk*, werd den 11 September 1611 te *Sédan* geboren. Hij was de tweede zoon van HENDRIK VAN BOUILLON, prins van *Sédan*, en ELIZABETH VAN NASSAU, dochter van prins WILLEM I van *Nassau-Oranje*. Schoon zwak van ligchaam, was het echter zijne vurige begeerte om krijgsman te worden. Nadat hij in 1623 zijnen vader had verloren, zond zijne moeder hem naar *Nederland*, waar hij onder zijnen beroemden oom prins MAURITS en vervolgens onder FREDERIK HENDRIK in de oorlogskunst werd ingewijd. Prins MAURITS ontdekte weldra in den knaap, hoe onbeduidend zijn voorkomen ook mogt wezen, veelbelovende talenten, en nam zijne ontwikkeling en opleiding voor de krijgskunst zeer ter harte. Als vrijwilliger bij de muskettiers geplaatst, leerde hij de pligten van den soldaat en onderofficier. In 1626 stelde zijn oom FREDERIK HENDRIK

hem aan 't hoofd van eene compagnie voetvolk, en TURENNE beantwoordde ruimschoots aan de verwachting, welke men van hem had opgevat. Toen RICHELIEU in 1630 in de stad *Sédan* eene Fransche bezetting wilde leggen, en de hertogin VAN BOUILLON, moeder van TURENNE, geene kans zag dit onheil af te wenden, dan door den jongen hertog als gijzelaar aan het Fransche hof te zenden, werd ook TURENNE, wiens talenten reeds de opmerkzaamheid op hem hadden gevestigd, met opene armen aldaar ontvangen. Schoon naauwelijks negentien jaren vertrouwde men hem het bevel over een regiment voetvolk. Wij kunnen hier TURENNE op zijne heldenloopbaan niet van stap tot stap volgen. Ten opzichte van zijn gedrag omtrent eene vrouw van zeldzame schoonheid, bij het beleg van *Solre-le Château*, die hij ongedeerd aan haren echtgenoot wedergaf, heeft men hem bij SCIPIO vergeleken. Hij werd in 1644 tot maarschalk verheven, won den slag van *Nordlingen*, verdreef in 1648 den keurvorst van *Beijeren* uit zijne staten, deed den Spanjaarden het beleg van *Arras* opbreken, bemagtigde *Duinkerken*, en veroverde grootendeels de *Spaansche Nederlanden*, hetgeen de Spanjaarden tot vrede drong. In MONTECUCULI vond TURENNE een' waardigen tegenstander, een' krijgsoverste, die, gelijk hij, alle militaire graden had doorloopen. Door den onverhoedschen dood van TURENNE bleef het onbeslist, wien hunner den eersten rang toekwam. TURENNE werd den 27 Julij 1675 bij het dorp *Sasbach*, niet ver van *Offenburg*, door een' kanonskogel doodelijk getroffen, terwijl hij zich gereed maakte, om MONTECUCULI in eene ongunstige stelling aan te grijpen, en een' beslissenden slag te wagen. De Fransche soldaten, verschrikt door dit ongeval, riepen in wanhoop uit: «Onze vader is dood!» De vijandelijke veldheer betuigde, dat er een man gevallen was, die de menschelijke natuur tot eer verstreekte. De Franschen ontweken nu den slag. In de brieven van Mevr. DE SÉVIGNÉ komt eene levendige beschrijving voor van de algemeene diepe droefheid, die de dood van TURENNE in *Frankrijk* veroorzaakte.

(GRIMOARD, *Collection des mémoires du maréchal de Turenne*; DE BAURAIN, *Campagnes de Turenne*; RAMSAY, *Histoire de Turenne*).

TURGOT, (ANNE ROBERT JACQUES), baron DE L'AULNE, controleur-generaal der financiën onder LODEWIJK XVI in *Frankrijk*, werd den 10 Mei 1727 te *Parijs* geboren. Van natuur stilzweigend, schuw en arbeid-

zaam, bestemden zijne ouders hem voor den geestelijken stand. Na den dood zijns vaders, verwisselde hij zijne godgeleerde studiën met die der regtswetenschap, en werd in 1752 raad van het parlement en weldra rekwestmeester. Nadat hij eene reis door *Zwitserland* had gedaan, kreeg hij in 1761 het ambt van intendant van *Limoges*. In deze betrekking deed hij veel tot verbetering van den landbouw, de vermindering der belastingen en de beschaving van het volk. Reeds destijds raadpleegde de regering hem meermaals over belangrijke zaken. Toen LODEWIJK XVI in 1774 den troon beklom, werd TURGOT door de partij van vooruitgang als de man aangeduid, die alleen den staat voor een geheel ondergang kon behoeden. Schoon de aanhangelingen van het oude stelsel, en niet minder de eerste minister MAUREPAS, TURGOT vreesden, werd hem echter in 1774 het departement van marine toevertrouwd. Kort daarna tot controleur-generaal benoemd, was hij, als ware het, minister van financiën en eerste minister tevens. Bij de aanvaarding van dit gewigtig ambt, schreef hij den 24 Augustus een' merkwaardigen brief aan den koning, waarin hij onder anderen zeide: «Ik bepaal mij voor het tegenwoordige, «Sire! om u deze drie woorden te herinneren: Geen bankbreuk, geene vermeerdering van belastingen, geene leeningen. «Om deze drie voorwaarden te vervullen «bestaat er slechts één middel: de uitgaven tot onder de inkomsten te beperken, «en wel genoegzaam daaronder, ten einde «jaarlijks twintig millioen te sparen, om «daarmede de oude schulden af te lossen. «Zonder dit zal het eerste kanonschot «dat er valt den staat tot bankbreuk «noodzaken. Uwe Majesteit zal niet vergeten, dat ik, bij het aanvaarden van «de moeilijke taak van controleur-generaal, al de waarde gevoelde van het «vertrouwen waarmede gij mij vereerdet. «Ik gevoelde, dat gij mij het geluk van «uw volk toevertrouwdet, en, zoo het «mij vergund is te zeggen, de zorg om «uw' persoon en uw gezag bemind te maken; doch tevens besefte ik al het gevaar, «waaraan ik mij blootstelde. Ik voorzag, «dat ik, zonder medehulp, te strijden «zou hebben tegen misbruiken van allerlei aard, tegen de pogingen dergenen, «die bij deze misbruiken hunne rekening «vinden, tegen het overgroot getal vooroordeelen, die zich tegen elke hervorming aankanten, en een geduchte heftboom zijn in de handen van baatzuchtige mannen, om wanorde te stichten. Zelfs «zal ik te kampen hebben tegen de na-

• tuurlijke goedheid, tegen de edelmoe-
 • digheid van uwe Majesteit en de perso-
 • nen, die u het dierbaarst zijn. Ik zal
 • bij het meerendeel der hovelingen en
 • allen die naar gunsten dingen, gevreesd,
 • ja zelfs gehaat zijn. Zij zullen alle wei-
 • geringen aan mij toeschrijven, en mij
 • als een hardvochtig man voorstellen,
 • omdat ik bij uwe Majesteit zal aandrin-
 • gen, dat gij niemand, zelfs niet dege-
 • nen die u het liefst zijn, ten koste van
 • uw volk moet verrijken. Dit volk, waar-
 • aan ik mij geheel zal toewijden, wordt
 • zóó ligtelijk bedrogen, dat ik welligt
 • het voorwerp van hunnen haat zal wor-
 • den, juist om die maatregelen, welke
 • ik tot hunne bescherming overmijdelijk
 • acht. Ik zal belasterd worden, en mis-
 • schien met genoegzamen schijn van
 • waarheid, om mij het vertrouwen
 • uwer Majesteit te ontrooven. Ik zou
 • geenszins het verlies van eene plaats
 • betreuren, welke ik nimmer gewenscht
 • heb te bekleeden. Ik ben gereed mijn
 • ambt neder te leggen, zoodra ik niet
 • meer de hoop kan voeden, om daar-
 • mede nut te stichten; doch uwe achting,
 • Sire! de naam van regtschapen man, de
 • toegenegenheid van het publiek, waar-
 • door uwe keus op mij is gevallen, zijn
 • mij dierbaarder dan het leven. Uwe Ma-
 • jesteit zal zich wel willen herinneren,
 • dat ik uit vertrouwen op uwe beloften
 • mij een' last op de schouders heb gela-
 • den, die welligt mijne krachten te boven
 • gaat; dat het aan uw' persoon, aan den
 • eerlijken, den regtvaardigen en den goed-
 • hartigen koning is, dat ik mij zelven
 • heb overgegeven.»

Turgot bragt onderscheidene heilzame hervormingen tot stand, doch zijne menschen volklievende bedoelingen werden door eigenbelang en vooroordeel zoo zeer tegengewerkt, dat de vreesachtige LODÉWIK XVI hem in de maand Mei des jaars 1776 plotseling ontsloeg, welk lot later ook het deel werd van MALESHERBES. Men heeft zijn stelsel hevig bestreden, maar niemand heeft ooit zijne regtschapenheid betwijfeld. Hij wijdde zich voortaan aan wetenschappelijke studiën, en overleed den 8 Mei 1781 te *Parijs*. Hij liet onderscheidene handschriften na. Zijne *Oeuvres complètes* werden bezorgd door DUPONT DE NÉMOURS; eene nieuwe uitgave daarvan is met nog onderscheidene ongedrukte schriften vermeerderd.

(DUPONT, *Mémoires sur la vie et les ouvrages de Turgot*; CONDORCET, *Vie de Turgot*; *Oeuvres de M. Turgot, ministre d'état*, 9 vol., 8vo., *Paris*, 1808).

TURNEBUS, (ADRIANUS), een der meest beroemde Fransche geleerden der zestiende eeuw. Zijn Fransche naam was TOURNEBOEF. Volgens sommige schrijvers was zijn vader een Schot, die zich te *Les Andelys* in *Normandië* had nedergezet, waar TURNEBUS in 1512 't levenslicht aanschouwde. Op den ouderdom van elf jaren werd hij naar *Parijs* gezonden. Zijne ongewone talenten, gepaard aan onvermoeiden ijver, verhieven hem spoedig boven zijne medestudenten, en men zegt, dat hij bij vele gelegenheden meer kennis aan den dag legde dan zijne leermeesters. Na de voltooiing zijner studiën, onderwees hij eenigen tijd te *Toulouse* de oude talen. In 1547 te *Parijs* als professor in 't Grieksch benoemd, lokte zijn naam eene menigte studenten uit alle landen van *Europa* derwaarts. In 1552 voerde hij het bestuur over de koninklijke drukkerij voor Grieksche boeken, doch na verloop van drie jaren legde hij dezen post neder, en aanvaardde het ambt van Koninklijk Professor. Schoon hem in onderscheidene vreemde landen de schitterendste aanbiedingen werden gedaan, bleef hij tot aan zijnen dood te *Parijs*, waar hij den 12 Junij 1665 overleed. Zelden genoot een geleerde gedurende zijn leven zulk een' algemeenen en waarlijk Europeschen naam als TURNEBUS. Hij was een man van een nederig en zeer beminnelijk karakter, en niemand die hem kende kon nalaten hem te achten en lief te hebben. HENRY STEPHENS zeide van hem: «TURNEBUS be-
 «haagt een elk, omdat hij zich zelven
 «niet behaagt.» De meeste zijner werken werden na zijnen dood bijeenverzameld door zijn' tweeden zoon ÉTIENNE, en onder den titel van *Adriani Turnebi Opera* in 't licht gegeven.

(NICÉRON, *Mémoires*; TEISSIER, *Éloges des savans*; SAXIUS, *Onomast*).

TURPIN DE CRISSÉ, (LANCELOT), een beroemd schrijver over de legerkunde (taktiek) werd omtrent het jaar 1715 in *La Beauce* uit een adellijk geslacht geboren. Hij trad op jeugdigen ouderdom in krijgsdienst, verkreeg weldra eene compagnie en in 1744 een regiment huzaren. Als kolonel onderscheidde hij zich in de oorlogen van *Italië* en *Duitschland*, en werd tot den rang van brigadier-generaal bevorderd. Te midden zijner gelukkige loopbaan, zeide hij de wereld vaarwel, en ging in de abdij van *La Trappe*. Toen hij echter bespeurde, dat het moeijelijk was om een heilige te worden, verliet hij het klooster, en huwde de dochter van den maarschalk VAN LAVENDHAL, door hare

tijdgenooten den secretaris van den abt DE VOISENON geheeten.

In 1754 trad TURPIN DE CRISSE als schrijver op met zijne *Amusemens philosophiques et littéraires de deux amis*, welke hij aan J. J. ROUSSEAU opdroeg. ROUSSEAU maakte tot zijne aanmoediging de aanmerking, dat het werk niet slecht genoeg was om den schrijver te doen wanhopen, om zich eenmaal een naam te maken, noch goed genoeg om niet te trachten het beter te maken. In hetzelfde jaar verscheen van hem een meer gewigtig werk *Essai sur l'art de la guerre*, waarmede hij grooten roem behaalde. Op bevel van FREDERIK den Grooten werd dit krijgskundig werk in 't Hoogduitsch overgebragt. Er bestaat zelfs eene Russische vertaling van. In 1757 werd TURPIN DE CRISSE weder in werkelijke dienst gesteld; in 1780 klom hij op tot den rang van luitenant-generaal, en in het volgende jaar werd hij gouverneur van het fort Scarpe te Douai. De omwenteling verdreef hem uit Frankrijk, en men wil, dat hij in Duitschland zoo geheel van de wereld afgescheiden leefde, dat zelfs de tijd en plaats zijns overlijdens onbekend zijn. TURPIN DE CRISSE bezat eene groote belesenheid en een scherpzinnig oordeel, gelijk zulks onder anderen duidelijk blijkt uit zijne *Commentaires de César avec des notes historiques, critiques et militaires*, zoodat men zich niet heeft te verwonderen, dat FREDERIK de Groote zijne werken op hooien prijs stelde.

(*Biographie universelle*).

TUSSEK, (THOMAS), de VARRO der Britten genoemd, werd omstreeks het jaar 1523 te Rivenhall, nabij Witham, in Essex, geboren. Zijn levensloop was zeer afwisselend. Tussek was achtereenvolgend zanger, toonkunstenaar, schoolmeester, dienstknecht, landbouwer, veefokker, dichter, meer schrander in dit alles, dan voorspoedig in zijne ondernemingen. Hij handelde in ossen, schapen, boter en kaas, in allerhande soorten van graan, maar zonder voordeel. Hetzij hij kocht of verkocht, hij verloor bijkans altijd; en toen hij rentmeester was, verarmde hij zich zelven, en verrijkte nimmer zijnen landheer. Niettegenstaande dit alles bevat zijn dichtstuk over den landbouw en het huisbestier, getiteld: *Five hundredth good points of good husbandry united to as many of good huswifery*, &c., set forth by Thomas Tussek, gentleman, servant to the honourable Lord Paget, of Beudesert, voortreffelijke opmerkingen. Het is geschreven in een gemeenzamen toon, verdeeld in onderscheidene hoofdstukken

en in afwisselende maat. WARTON noemt TUSSEK den Britschen VARRO, die den akkerbouw, het huisbestier en de gewoonten van den arbeidzamen landman met de levendigste kleuren schildert. Het leven van den schrijver, dat zeker niet het minst vermakelijke gedeelte van het boek uitmaakt, is het eerst in de uitgave van 1573 in 't licht verschenen.

(FULLER's *Worthies of Essex*).

TUTILO, een beroemde monnik uit het laatste gedeelte der negende eeuw, behoorende tot het klooster van St. Gall in Zwitserland. TUTILO en NOTKER, van hetzelfde klooster, waren de beroemdste schilders, beeldhouwers en goudwerkers hunner eeuw in Duitschland. TUTILO, een allesomvattend genie, was niet alleen kunstenaar: hij was toonkunstenaar, dichter, redenaar en staatsman. EKKHARD junior, een oud Duitsch schrijver, zegt van hem: *Erat enim valde eloquens, voce clara et dulci, caelaturae elegans, picturae artifex, ac mirificus aurifex, musicus*, &c. Keizer KAREL de Dikke betuigde zijn leedwezen, dat zulk een man in een klooster bleef opgesloten.

TUTILO vervaardigde voor den abt SALOMO van St. Gall, (een groot beschermder der kunsten), een gouden kruisbeeld, rijkelyk versierd met half verheven beeldwerk en edelgesteenten. Ook maakte hij een zittend beeld van de Maagd MARIA, in goud, voor eene kerk te Metz, waarmede hij grooten roem behaalde. Het droeg tot opschrift: *Hoc panthema pia caelaverat ipsa Maria*. Voor de kerk van St. Otmahr te St. Gall versierde hij het altaar met eenige koperen platen, waarop de levensgeschiedenis van dien heilige kunstig was gegraveerd. Hij stierf in 896.

(LESSING, *Beiträge zur Geschichte und Literatur; Rerum Alemannicarum scriptores*).

TWISS, (RICHARD), een Engelsch letterkundige, zag den 16 April 1747 het levenslicht te Rotterdam. Zijn vader was aldaar sedert lang als koopman gevestigd, en liet zijn' zoon eene zeer zorgvuldige opvoeding geven. Op den ouderdom van twintig jaren verliet de jonge Twiss Rotterdam, en bezocht Engeland, Ierland, Frankrijk, Zwitserland, Duitschland en Italië. Van de beste aanbevelings-brieven voorzien, had hij de gelegenheid om met de vermaardste mannen van zijnen tijd kennis te maken, zoo als FREDERIK I, koning van Pruissen, J. J. ROUSSEAU, VOLTAIRE en anderen. Van zijn bezoek bij VOLTAIRE geeft hij eene uitvoerige beschrijving: «Ik bezocht», zegt hij, «de verbliffsplaats van VOLTAIRE, nabij het dorpje

« *Ferney* gelegen. Toen ik mij bij hem « aanmeldde, zeide mij de bediende, dat « hij zeer ongesteld was. Ik schreef hem « een briefje, en terwijl ik in zijn tuin « wandelde, ontmoette ik hem zelf. Zijne « kleeding was grillig: hij droeg eene « oude ongepoederde pruik, met eene « blaauw lakensche muts daarover; een « nieuwen groen satijnen slaaprok, met « een vest van dezelfde stof, versierd met « bloemen van verschillende kleur; eene « zwart fluweelen broek en witte katoenen « kousen. Hij had den ouderdom van vijf « en zeventig jaren bereikt, en ging ge- « bukt; zijne bruine oogen waren vol uit- « drukking; hij had geene tanden meer; « zijn gelaat was zeer bleek en mager, « en zijne stem zwak. Hij was zeer be- « leefd, nam mij al wandelende onder « den arm, beklaagde zich over zijnen « ouderdom wijl hij niemand eenig genoe- « gen kon geven of zelf eenig genoegen « smaken. Ik vroeg hem om een' regel « van zijn schrift; hij was hiertoe terstond « bereid, en schreef in 't Engelsch deze « woorden: *An Englishman who goes to « Italy leaves men to see pictures* (Een « Engelschman, die naar Italië gaat, ver- « laat de menschen, om schilderijën te « zien). Zijne bibliotheek bestond uit on- « geveer vijf duizend boekdeelen. Zijn huis « was gemakkelijk ingerigt, prachtig ge- « meubeld, en versierd met fluweelen be- « hangels, verguldsels, stukadoorwerk, « porselein en schilderijën. Toen ik van « hem afscheid nam, wenschte hij mij in « 't Engelsch en Italiaansch goede reis. »

Twiss was een groot kunstkenner. Hij overleed in 1821 te *Camden-Town*, in den ouderdom van vier en zeventig jaren. Men heeft van hem in 't Engelsch *Reizen in Spanje en Portugal; Reis in Ierland; Anecdoten van 't schaakspel*, en *Een uitstapje naar Parijs*.

(*Biographie du royaume des Pays-Bas*).

TYNDALE of **TINDALE**, (**WILLIAM**), een doorluchtig slagtoffer der hervorming in *Engeland*, werd omstreeks het jaar 1477 in de parochie van *Nibley*, in het graafschap *Gloucester*, geboren. Hij studeerde te *Oxford* in de godgeleerdheid, en werd daarna opvoeder van de kinderen van zekeren Maister **WELCH**, een' ridder in het graafschap *Gloucester*, bij wien hij in hooge achting stond. Ten huize van dezen Sir **JOHN WELCH** hield **TYNDALE** menigen redetwist over godsdienstige onderwerpen met de geestelijken uit de nabuurschap, die zich gaarne aan Sir **JOHN**'s wel voorziene tafel lieten vinden. Hierdoor geraakte hij weldra in groot gevaar, zoo dat hij het voorzigtig keurde, het land

te verlaten, en naar *Londen* te gaan, waar hij opgenomen werd in het huis van **HUMFREY MUMMUTH** of **MONMOUTH**, een' voor- naam koopman en een' der raadsheeren (aldermen) van de stad, die hem zes maanden lang gastvrij onthaalde, en hem eene jaarwedde van honderd twintig gulden schonk, om op 't land te kunnen leven. **MONMOUTH**, die naauwe verstandhouding hield met degenen die de nieuwe godsdienstige gevoelens waren toege- daan, en deswege voor den bisschop **STOKESLEY** te regt stond, legde toen van **TYNDALE** deze getuigenis af: « Hij leefde « als een' goed priester, en studeerde « nacht en dag. Hij at niets dan gekookte « spijzen, en dronk slechts dun bier. Men « zag hem, zoo lang hij in dat huis ver- « toefde, nimmer eenig linnen dragen. » **TYNDALE** verliet nu *Engeland*, en bezocht *Saksen*. Te *Wittenberg* vervoegde hij zich bij **LUTHER**, die hem aanmoedigde om het Nieuwe Testament in 't Engelsch over te brengen. Reeds in 1525 verscheen aldaar **TYNDALE**'s overzetting van het Nieuwe Testament, welke in *Engeland* door duizen- den met groote belangstelling werd gele- zen, schoon zulks op zware straf was verboden. **TYNDALE** vertaalde nu ook de vijf boeken van **MOZES**, die in 1530 in 't licht verschenen. Koning **HENDRIK**, **WOLSEY** en **THOMAS MOORE**, zijn heftigste vijand, die alleen zeven boekdeelen twistschriften te- gen hem schreef, zochten hem naar *Engeland* terug te lokken; doch hij werd daarvan afgeschrikt door het lot van zijn' vriend **JOHN FRITH**, die, onder belofte van persoonlijke veiligheid naar *Engeland* terug gekeerd, zijn leven op den brandstapel verloor. **TYNDALE** vestigde zich te *Antwerpen*, waar hij voor de hervormingsgezinde Engelsche kooplieden predikte, en in 1536 zijne loopbaan op eene treurige wijze eindigde. Op aandrijven der Engelsche rege- ring door de inquisitie opgeligt, werd hij te *Vilvoorden* in den kerker geworpen. Als ketter ter dood veroordeeld, werd hij naar de strafplaats gevoerd, aan den paal gebonden, door beulshanden gewurgd en vervolgens verbrand. De laatste woorden, die hij sprak, getuigden van zijnen ijver voor de nieuwe leer: « o God! open den « koning van *Engeland* de oogen! » Zijne overzetting van den Bijbel is naauwkeurig en munt uit door een' eenvoudigen stijl, zoo dat de latere Engelsche overzetting van den Bijbel bijkans geheel met de zijne overeenstemt.

(**THOMAS RUSSEL**, *The works of the English reformers William Tyndale and John Frith*, 3 vols., 8vo., *London*, 1831).

TYRTAEUS, een gevierd Grieksch treurdichter, zag te *Aphidnae*, of, volgens anderen, te *Athene* het eerste levenslicht. Hij bloeide 685—668 jaren v. c., en verwierf zich een' onsterfelijken naam met zijne krijgslieiden, waardoor hij de Spartanen tot eene onweerstaanbare dapperheid aanvuurde. Het gewone verhaal volgens zijn vertrek naar *Sparta*, bij PAUSANAS en anderen te vinden, luidt aldus: Toen de tweede Messenische oorlog uitbrak, raadpleegden de Spartanen de godspraak van *Delphi*, hoe zij moesten handelen. De godheid beval hun, om zich over deze zaak tot een' Athener te wenden. Hierop zonden zij een gezantschap naar *Athene*, om hun een' man te zenden, die hen tot raadgever zou kunnen verstrekken. De Atheners, ofschoon onwillig om de Spartanen behulpzaam te zijn, durfden zich echter tegen het bevel van APOLLO niet verzetten. Daarom zonden zij naar *Sparta* TYRTAEUS, een' schoolmeester, die aan den eenen voet lam was, en nog nimmer eenig blijk van bekwaamheid had gegeven. Echter bij zijne aankomst te *Sparta* zong hij, in tegenwoordigheid der overheidspersonen en zoo vele anderen als hij rondom zich kon vergaderen, zijne krijgslieiden, hen in krachtige taal tot dapper strijden tegen den vijand aanvurende. TYRTAEUS droeg zijne krijgszangen voor onder het spelen eener fluit, en maakte op zijne hoorden een' diepen indruk. Doch de zending van TYRTAEUS strekte niet alleen om den Spartanen een' krijgsmoedigen geest in te boezemen, maar tevens om hunne inwendige verdeeldheden te stillen; want vele Spartanen, die hunne landerijen in *Messene* hadden verloren, waren ontevreden, en drongen op eene nieuwe landverdeling aan. Tot bereiking van dit doel vervaardigde TYRTAEUS zijne meest beroemde elegie *Eunomia* geheeten, waarvan nog eenige brokstukken aanwezig zijn, en waardoor wij in staat zijn, om ons een denkbeeld van het geheel te vormen. Nog eeuwen na hem werden zijne krijgslieiden, vóór het aangaan van den strijd, niet alleen door de Spartanen, maar ook door de Doriërs gezongen. Men heeft nog drie geheele dichtstukken van dien aard. Al de werken van TYRTAEUS, in vijf boeken verdeeld, zijn in later tijd bijeen verzameld.

TYRTAEUS leefde lang genoeg, om de vruchten van zijn' wijzen raad te zien — de vernedering der Messeniërs, die tot sla vernij werden gedoemd.

(BODE, *Geschiede der lyrischen Dichtkunst der Hellenen*; MATTHIÄ, *De Tyrtae Carminibus*; WEBER, *Elegische Dichtern der Hellenen*).

TYSSENS, (PETRUS), een beroemd schilder, werd in 1625 te *Antwerpen* geboren. Na RUBENS en VAN DIK was TYSSENS de eerste Vlaamsche historie- en portretschilder van zijnen tijd. Liefde tot het geld verlokte hem, om als portretschilder op te treden; en hierin slaagde hij zoo wel, dat alle personen van eenig aanzien door hem wilden geschilderd worden. Deze ongemeene toeloop wekte de afgunst op zijner vijanden, die eenige zijner portretten in zulk een bespottelijk daglicht stelden, dat hij besloot tot het historieschilderen terug te keeren. Weldra bragt hij stukken te voorschijn, die al zijne bitterste vijanden tot zwijgen bragten. De *Hemeltvaart der maagd Maria*, in de St. Jacobs Kerk te *Antwerpen*, verzekerde hem een' eersten rang onder de bekwaamste schilders van zijn land. Zijne teekening is krachtig en naauwkeurig, zijn koloriet verdienstelijk en zijne compositie geestig. Hij versierde zijne schilderijen met smaakvolle bouwkunstige achtergronden. TYSSENS werd in 1661 benoemd tot directeur der schilderacademie te *Antwerpen*, alwaar hij in 1692 overleed. Zijne beide zonen, NICOLAAS en AUGUSTINUS, waren insgelijks uitmuntende schilders.

(DESCAMPS, *La vie des peintres flamands*;

PILKINGTON, *Dictionary of painters*).

TZETZES, (JOANNES), een geleerd spraakkunstenaar en dichter van *Konstantinopel*, die in de laatste helft der twaalfde eeuw van onze jaarrekening bloeide. Hij had een' broeder, ISAAC, met wien hij in het ouderlijk huis in alle deugd en vroomheid werd opgevoed. De beide broeders genoten het onderwijs van de bekwaamste meesters, en stonden weldra bekend onder den naam van de *spraakkunstenaars*, waaronder men toen een grondig geleerde verstond. Meerdere bijzonderheden omtrent hun leven vindt men niet opgeteekend. JOANNES TZETZES heeft onderscheidene werken nagelaten, bestaande in gedichten, verklaringen van oude Grieksche schrijvers en eenige kleinere werken van wetenschappelijke strekking. Zijn hoofdwerk bestaat eigenlijk uit drie onderscheidene dichtstukken, die den naam dragen van *Ante-Homerica*, *Homerica* en *Post-Homerica*. Het eerste bevat den ganschen tijdkring der Trojaansche gebeurtenissen van de geboorte van PARIS tot aan het tiende jaar der belegering van *Troje*, waarmede de *Ilias* aanvangt; het tweede is niets meer dan eene verkorting van de *Ilias*, en het derde schildert de voorvallen na den dood van HECTOR en de terugkomst der Grieken uit den Trojaanschen oorlog.

(*Penny Cyclopaedia*).

U.

UBERTI, (FACIO DEGLI), een verdienstelijk Italiaansch dichter, uit een aanzienlijk geslacht van *Florence* geboren, bloeide in het midden der veertiende eeuw. Men weet weinig van zijne levensgeschiedenis. Door partijchap uit *Florence* verdreven, vond hij eene schuilplaats aan onderscheidene Italiaansche hoven, zijne beschermheeren door het opzeggen zijner verzen vermakende. Men vindt eenige zijner canzoni en andere kleine gedichten in onderscheidene verzamelingen. Hij vervaardigde insgelijks een beschrijvend dichtstuk in terza rima, getiteld: *Il Dittamondo*, naar de Latijnsche woorden *dicta mundi*, de *gezegden* of *het nieuws der wereld*. Zijn plan uit DANTE ontleenende, stelt hij zich zelve voor als met SOLINUS, schrijver van den *Polyhistor*, rondom de wereld reizende; hij beschrijft de verschillende landen, derzelver geschiedenis, de gelijktijdige vorsten en andere merkwaardige dingen. Het dichtstuk bevat zes boeken, in zangen verdeeld, doch is niet geheel voltooid. De stijl is kernachtig, en het geheel een belangrijk gedenkteeken van de aardrijkskundige kennis dier eeuw, vermengd met fabelachtige overleveringen en mythologische beuzelarijën.

De *Dittamondo* werd in 1474 te *Vicenza* gedrukt. Eene verbeterde uitgave zag in 1826, onder het toezicht van MONTI en PERTICARI, te *Milaan* het licht. Volgens FILIPPO VILLANI stierf FACIO in hoogen, gelukkigen ouderdom te *Verona*.

(TIRABOSCHI, *Storia della letteratura Italiana*).

UULKENS, (JACOBUS ALBERTUS), met lof bekend door zijne werken over de volks-natuurkunde, werd den 1 Mei 1772 te *Wierum*, een dorp in de nabijheid van *Groningen* geboren. Van zijne kindsheid af verried hij eenen opmerkenden geest. Op den ouderdom van acht jaren naar *Groningen* gezonden, oefende hij zich in de oude talen, en reeds op zeventienjarigen ouderdom ving bij zijne godgeleerde academische studiën aan, welke hij met allen lof voltooide. Hij verwierf vele kundigheden, waaraan de meeste godgeleerden gewoonlijk vreemd blijven. In den jare 1795 werd hij tot meester in de vrije kunsten en doctor in de wijsbegeerte bevorderd, na het verdedigen van eene stelling over den aard van den dampkring en zijn invloed op het plantenrijk. Als predikant op het land levende, had hij de beste gelegenheid, om de natuur

in hare werking naauwkeurig gade te slaan. Hij gewende zich zijne leerredenen voor de vuist uit te spreken, en verkreeg hierin eene groote gemakkelijheid. In 1798 beantwoordde hij binnen den tijd van acht dagen eene prijsvraag van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen betreffende een *Natuurkundig Schoolboek*. Schoon BYRS den prijs behaalde, verscheen echter zijn werk in druk, maakte veel opgang, en werd menigmaal herdrukt. Ook behaalde hij den uitgelooften eereprijs voor eene *Korte beschrijving van de merkwaardigste voortbrengselen der natuur*. Zijne *Redevoeringen over de volmaaktheden van den Schepper* zichtbaar in zijne *scheepselen*, met de nieuwste ontdekkingen verrijkt, vermeederden nog zijnen roem. Het dierlijk magnetismus vond in UULKENS een warmen voorstander; de geestdrift voor dit zonderling verschijnsel, door sommige baatzuchtige personen schandelijk misbruikt, is thans merklijk bekoeld. Koning WILLEM I in 1815 te *Groningen* een leerstoel voor de landhuishoudkunde ingevoerd hebbende, (een' tot nu toe in *Nederland* te weinig behandelden tak van wetenschap), werd UULKENS waardig gekeurd dien te bekleeden. Met smart verliet hij het dorp *Eenrum*, waar hij zeventien jaren het Evangelie der liefde had verkondigd. Hij aanvaardde zijn gewichtig ambt met eene redevoering *Over den invloed der landhuishoudkunde op het welzijn der maatschappij*. Met den besten uitslag gaf hij zijne lessen, die vlijtig werden bezocht. In 1819 gaf hij een *Handboek der landhuishoudkunde* uit. In 1822 weigerde hij tot de hoogeschool van *Leyden* over te gaan. Het jaar 1824 maakte een einde aan zijne eervolle loopbaan. Het Koninklijk Instituut en verscheidene andere geleerde genootschappen rekenden het zich tot eer dezen uitstekenden man onder hunne leden te tellen. Zijn talent om te spreken en zijne vaardigheid in het doen van proeven lokten ten allen tijde vele toehoorders. Men benoemde hem in alle commissiën, die het algemeen welzijn ten doel hadden; kortom, UULKENS was een geleerde, waaraan het vaderland eene duurzame verpligting heeft.

(VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Ned. Lett. en Wetens.; Biographie du royaume des Pays-Bas*).

UITENBOGAARD, (JOANNES), een beroemd Nederlandsch godgeleerde, werd den 11 Februarij 1557 te *Utrecht* geboren.

Voor de balie bestemd, won hij zoo zeer het vertrouwen van den procureur bij wien men hem had geplaatst, dat deze, eene reis naar *Mechelen* hebbende te doen, hem gedurende eenigen tijd zijn huis toe-vertrouwde. De pest openbaarde zich in-middels te *Utrecht*, en rigtte in 't huis des procureurs groote verwoesting aan. UITENBOGAARD bleef op zijn' post, en droeg de teederste zorg voor de slagtoffers van dezen geesel, die ten minste zijn leven spaarde. Kort daarna sloeg ADRIAAN VAN DER BUSCH, griffier van den hove van *Utrecht*, het oog op hem, om de plaats eens eersten klerks te vervullen; doch daar hij toonde naar de zijde der Hervorming over te hellen, en dikwijls bij pastoor DUIFHUIS ter kerke ging, wilde de griffier hem doen beloven, om aan de Katholieke kerk getrouw te blijven. UITENBOGAARD weigerde zijn woord te geven. Weldra geheel besloten, om de leer der Hervormden te omhelzen, en zich aan den geestelijken stand te wijden, besloot hij te *Geneve* in de godgeleerdheid te gaan studeren. Gedurende vier jaren hoorde hij de lessen van BEZA en DE LA FAYE, en keerde vervolgens naar *Utrecht* terug. De Hervormde kerk dier stad benoemde hem tot haren leeraar: zij was verdeeld in twee partijën, die van het *Consistorie* en de *St. Jacobs Kerk*, welke laatste zich door verdraagzaamheid onderscheidde. UITENBOGAARD behoorde tot de verdraagzamen. De omstandigheden eene schorsing in zijne dienst veroorzaakt hebbende, riep prins MAURITS hem naar 's *Gravenhage*. De godsdiensttwisten, ontstaan tusschen GOMARUS en ARMINIUS, begonnen nu eene algemeene belangstelling te wekken. De zoogenaamde orthodoxie bragt hemel en aarde tegen ARMINIUS in beweging. Menigwerf trad UITENBOGAARD als bevrediger op: men kende zijne beginselen, maar men eerbiedigde zijne regtschapenheid en gematigdheid. Bij sommigen echter behaalde hij hiermede niet dan ondank, die door eene woordspeling zijn aanraden tot *modereren* (matigen) met *modderen* verwisselden, en hem zelven een' *modderaar* noemden. MAURITS was hem destijds zeer genegen, en een zijner bestendige toehoorders. UITENBOGAARD werd zelfs tot hofprediker benoemd, en kreeg deel aan de opvoeding van prins FREDERIK HENDRIK. In 1599 viel hem bij loting te beurt, om de dienst als veldprediker eenigen tijd te moeten waarnemen. Even zoo als men hem te *Utrecht* de pest had zien braveren, even zoo toonde hij zich in het leger; hij troostte de stervenden en verzorgde de gekwetsten. Op zekeren dag onder eenen boom pre-

dikende, nam een kanonskogel daarvan den kruin weg, en bedekte hem met takken; men hield hem voor dood, doch van alle aanwezigen was hij het minst verschrikt. Intusschen begonnen de geschillen tusschen ARMINIUS en GOMARUS al hooger en hooger te stijgen. UITENBOGAARD en ARMINIUS hadden elkander reeds te *Geneve* leeren kennen, en eene naauwe vriendschap gesloten. Echter was het alleen de overtuiging der waarheid, welke hem de partij zijns vriends deed omhelzen. Hij werd een krachtige steun der Remonstranten, die hij wakker met zijne pen verdedigde. Weldra sprak men van het bijeen roepen eener nationale synode. UITENBOGAARD stemde er in toe, maar onder zekere voorwaarden, welke door de ijveraars der orthodoxie werden verworpen. De strijd was lang en hevig; de twisten over de voorbeschikking, enz. werden met staatkundige inzichten vermengd. Prins MAURITS, openlijk tot de partij der Contra-Remonstranten overgegaan, betoonde UITENBOGAARD niet meer dezelfde welwillendheid. In 1610 zonden de Algemeene Staten een gezantschap naar *Frankrijk*, waarvan UITENBOGAARD aalmoezenier was. HENDRIK IV, die kort daarna door een' dweeper werd vermoord, betoonde hem ongemeene gunst. Ook bragt deze zending hem in aanraking met den doorluchtigen CASAUBONIUS, die hem over de kerkgeschillen in *Nederland* naauwkeurig ondervroeg. In 1609 waren ARMINIUS en GOMARUS, elk van vier godgeleerden vergezeld, voor de Staten van *Holland* ontboden, om zich over hunne leerstellingen te verantwoorden, en ware het mogelijk den vrede in de kerk te herstellen. UITENBOGAARD vervulde eene belangrijke rol in deze bijeenkomst, welke echter vruchteloos afliep. Inmiddels werd zijne partij meer en meer in een hatelijk daglicht gesteld. Men behandelde de Remonstranten als aanhangelingen van *Spanje* en de Jezuïten, en trachtte hen bij het volk in haat te brengen. Vooral droeg men den raadpensionaris JOHAN VAN OLDENBARNEVELDT, als hunnen magtigen bondgenoot, een kwaad hart toe. Toen UITENBOGAARD, den 29 Augustus 1618, dezen grijzen staatsman bezocht, vond hij hem in zijne bibliotheek, niet, zoo als gewoonlijk, aan het werk of schrijvende, maar in eene verslagene houding. UITENBOGAARD sprak hem aan, troostte hem zoo veel hij vermogt, drukte hem de hand, en verliet hem diep bewogen. Dit gesprek was het laatste; een uur later werd de raadpensionaris in hechtenis genomen, en den 13 Mei daarop volgende te 's *Gravenhage* onthoofd. UITEN-

BOGAARD verliet de hofstad, en vertrok naar *Antwerpen*, waar hij met opene armen werd ontvangen; maar ofschoon SPINOLA en anderen hem vleiden, deed hij echter niets wat met de eer of het geweten in strijd was. Bij afwezigheid werd hij, met verbeurdverklaring zijner goederen tot levenslange ballingschap veroordeeld (1). Toen in 1621 het twaalfjarig bestand tusschen *Spanje* en *Nederland* eindigde, verkoos hij niet langer in de *Spaansche Nederlanden (België)* te vertoeven. Hij vertrok naar *Parijs*, alwaar de grootste staatslieden, zoo als JEANNIN, SILLEKY en zelfs de voornaamste prelaten, hem met blijken van belangstelling overlaadden. Vervolgens begaf hij zich naar *Rouen*, alwaar hij door den aartsbisschop allergunstigst werd ontvangen. Deze kerkvoogd scheen eene toenadering in de kerk te willen bewerken; maar UITENBOGAARD weigerde tot dit plan mede te werken. Hij verlangde naar zijn vaderland terug te keeren, waar de bitterheid der partijen aan 't bedaren was. Het was niet meer MAURITS, het was FREDERIK HENDRIK, die aan 't hoofd der zaken stond. De vrouw van UITENBOGAARD, onafscheidelijke gezellin zijner ongelukken, was hem reeds naar *Holland* vooruit gereisd. Hij verliet *Rouen* in de maand December 1626. Te 's *Gravenhage* aangekomen, raadpleegde hij eenige regtsgeleerden of hij zich bij het geregtshof zou aanmelden, om zich van alle aanklagen te zuiveren. Men was eenparig van dit gevoelen. Hierop berigtte hij zijne terugkomst aan den prins van *Oranje*, en

(1) Daar men het gerucht had verspreid, dat hij zich nog in zijn huis op den Singel van het Hof bevond, verschenen aldaar onverhoeds, te middernacht, de geweldiger KAKT NIS met zijne dienaren en de kapitein van wapenen met eenige soldaten. Men beklom het huis van achter met ladders, slaande middelwyl met geweld van hamers op de voordeur aan de straat, toen men die van binnen niet spoedig genoeg opende. Binnen zijnde, zocht men alles door, en stak met rapieren onder de bedsteden, in het stroo en in den turf of daar men dacht dat hij zich kon verschuilen. Toen men hem niet vond, ging het op een razen, bulderen en dreigen. Hij was daar, zeide men, en moest er zijn; men had hem voor den dag te brengen. Men dreigde zijne huisvrouw, die bijna dood van schrik was. Alles te vergeefs zijnde, liet men drie personen in 't huis, en ging dienzelven nacht nog elders huiszoeking doen bij sommige zijner vrienden in en buiten den *Hage* en elders. Toen prins MAURITS werd gebodschapt dat men UITENBOGAARD niet had gevonden, en deze zich zekerlijk in *Brabant* opield, riep hij met eenige ontsteltenis uit: «Nu krijg ik den vogel mijn leven niet; hij zal ons «nog veel spels maken.» UITENBOGAARD was daartoe de mau niet. Innig gehecht aan zijn vaderland, betuigde hij prins FREDERIK HENDRIK, die door *Antwerpen* reisde, om zich naar het prinsdom *Oranje* te begeven, dat, in weerwil van het ongelijk hem aangedaan, hij steeds zou blijven wie hij was: een getrouw liefhebber van 't vaderland, en een getrouw dienaar van 't stadhouderlijk geslacht.

leverde bij de staten een verzoekschrift in, hetwelk echter niet werd aangenomen. UITENBOGAARD reisde nu van de eene stad naar de andere, zoo wel om niet ontdekt te worden, als om de belangen der Remonstranten door zijnen raad te bevorderen. In 1629 verkreeg zijne vrouw de teruggave van 't verbeurdverklaarde huis, en kort daarna kon hij hetzelfde openlijk betrekken. Den 15 December 1632, een' dank-en bededag voor de overwinningen der republiek op de Spanjaarden, beklom hij weder den kansel. De klagten daarover ingeleverd, hadden geen gevolg, maar werden in 1637 met meerder aandrang vernieuwd. Bij gelegenheid van een' algemeenen bededag (22 Julij 1637) nam hij, schoon zeer verzakt, op ernstig aanhouden van de opzieners der Remonstrantsche gemeente in 's *Hage*, de predikdienst op zich. «Hij koos tot tekst *Micha VI*, «vs. 1—8. De vergaderplaats was als opgepropt met toehoorders. Een weinig meer dan ter halver preke, zeeg hij gansch gevoelloos in den kansel neder. Met veel moeite werd hij weder bijgebracht, en volvoerde toch zijn werk tot groote blijdschap en stichting der luisterende schare. Twee Haagsche Contraremonstrantsche predikanten, LOTIUS en MODDAEUS, klaagden hem hierover bij de staten van *Holland* aan. Zij beschuldigden hem van misdaad van gekwetste goddelijke en menschelijke majesteit, en als een verleider, die niet tevreden was, dat men hem liet gaan en staan, maar die zich verstoutte openlijk te prediken, tot groote droefheid van vele vrome lidmaten der kerke, en schapen van van JEZUS CHRISTUS, die daarover tot in den hemel weenden en schreiden.» Na hevige woordenwisselingen werd, met eene geringe meerderheid van stemmen, besloten, dat JOANNES UITENBOGAARD gelast zou worden, om zich voortaan met het predikambt niet meer te bemoeijen. Hij gehoorzaamde dit bevel, en leefde sedert ongestoord in zijn eigen huis, doorgaans de Remonstrantsche vergadering bijwonende, en haar bij alle voorkomende gelegenheden met zijn' wijzen raad dienende. Toen in 1643 EPISCOPUS, zijn boezemvriend en lotgenoot in ballingschap, te *Amsterdam* overleed, spoedde hij zich, schoon reeds zeven en tachtig jaren oud, derwaarts, om de begrafenisplegtigheid bij te wonen. In het sterfhuis zijnde, naderde hij de doodkist, raakte het voorhoofd zijns gestorven vriends aan, uitroepende: «o Hoofd! hoe veel wijsheid was in u verborgen!» Hij zelf eindigde zijne aardsche loopbaan den 4 September

1650. GERARD BRANDT schreef zijne levensgeschiedenis in 't Latijn.

(Kok, *Vaderlandsch Woordenboek; Levensbeschrijving van Ned. mannen en vrouwen; Biographie du royaume des Pays-Bas*).

ULPHILAS, of **WULFILAS**, (waarvan het tegenwoordige wolf afstamt), een geleerd en vroom bisschop onder de Gothen, die het Christendom genegen waren, bloeide omtrent het midden der vierde eeuw. Overtuigd dat het zekerste en beste middel om de Gothen de Christelijke godsdienst te leeren kennen en liefhebben, daarin bestond, om hun den Bijbel in de moedertaal te laten lezen, vond hij een letterschrift uit, hetwelk voor de Gothen, welke met het Romeinsche of Grieksche schrift bekend waren, niet moeilijk te lezen zou zijn, wyl het uit Latijnsche en meest uit Grieksche letters was zamengesteld. Hiermede gereed, vertaalde hij den Bijbel in 't Gothisch, behalve die boeken, waarin de oorlogen der koningen van *Israël* beschreven worden, opdat zijne nog ruwe krijgshaftige natie daardoor in hare oorlogzuchtige gezindheid niet te zeer mogt versterkt worden. Nog heden is een aanmerkelijk stuk van deze Gothische vertaling van den Bijbel aanwezig. Het grootste gedeelte der vier Evangelien is in het zoogenaamde zilveren handschrift vervat, hetwelk te *Upsal* in *Zweden* wordt bewaard. Het draagt dezen naam, omdat het met zilveren letters op purperverwig perkement is geschreven. Ook vindt men een klein gedeelte van deze Gothische vertaling des Nieuwen Testaments in een handschrift der bibliotheek van den hertog van *Brunswijk* te *Wolfenbuttel*. Men beschouwt deze beide stukken als de oudste schriftelijke gedenkteekenen der Duitsche taal, die tot ons zijn overgekomen.

In 't jaar 377 werd bisschop ULPHILAS door de Gothen aan keizer VALENS afgevaardigd, ten einde dezen vrijheid te zoeken, om zich in een der Romeinsche wingewesten te mogen vestigen. Men wil, dat ULPHILAS een jaar later is gestorven.

(*Dictionary of Biography*; J. M. SCHRÖCK, *Kort Begrip der algemeene geschiedenis*).

ULYSSES, **ULYXES** of **ULIXES**, is de naam onder welken de Grieksche held ODYSSEUS bij de Romeinen bekend was. ULYSSES, de held der *Odyssea* van HOMERUS, was een zoon van LAERTES en ANTICLEIA, koning van *Ithaca*, echtgenoot van PENELOPE en vader van TELEMACHUS. In het heldendicht van HOMERUS wordt hij vermeld als het voorbeeld van een om-

zigtig krijgsheld, als een man van groote ondervinding en list, altijd gereed midelen te verziunen, om moeilijkheden te vermijden of te ontduiken, iedereen in welsprekendheid en schranderheid overtreffende, de goden zelfs in wijsheid evenarende, en moedig en onverschrokken in tegenspoed. Toen de Grieksche opperhoofden tot den krijgstogt tegen *Troje* besloten, begaf zich AGAMMEMNON naar *Ithaca*, om ULYSSES uit te noodigen zich bij hen te voegen; doch niet zonder moeite werd hij overgehaald, om aan deze onderneming deel te nemen. Hij voegde zich in de haven van *Aulis* met twaalf schepen bij de andere Grieken. In den oorlog tegen *Troje*, speelde hij eene voorname rol, soms als een dapper krijgsman, en soms als een stoutmoedig en listig verspieder of zendeling. Bij de inneming van *Troje*, was hij een der helden, die zich in het houten paard hadden verborgen. Na de verwoesting dezer stad, namen zijne ongelukken een' aanvang. Hij en zijne medgezellen zwierven tien jaren in de *Middellandsche zee* rond, te vergeefs het eiland *Ithaca* zoekende te bereiken, terwijl zijne getrouwe gemalin PENELOPE lastig gevallen werd door eene menigte minnaren, die zijn vermogen opteerden. De verschillende rampen, die hem troffen, alvorens op *Ithaca* aan te landen, heeft HOMERUS in zijne *Odyssea* vereeuwigd. Gedurende de twintig jaren dat hij afwezig was, genoot hij de bijzondere bescherming van de godin ATHENA (MINERVA); zij was het die hem eindelijk in staat stelde *Ithaca* te bereiken. Zijn vader LAERTES leefde in eenzame afzondering, en zonder zich bekend te maken, werd ULYSSES door den zwijnenhoeder EUMAEUS gastvrij ontvangen. Zijn zoon TELEMACHUS, intusschen tot een' man opgegroeid, was afwezig. Deze had zich naar *Pylos* en *Sparta* begeven, om bevestiging aangaande zijn' vader in te winnen, doch keerde terug toen ULYSSES zich reeds bij EUMAEUS bevond. Zijn vader maakte zich aan hem bekend, en ontwierp een plan, om de onbeschofte minnaren van PENELOPE te verdrijven. Als bedelaar verkleed, volgde ULYSSES zijn' zoon naar de stad, waar hij door de minnaren van PENELOPE en sommige zijner bedienden werd gehoond, maar door zijne oude voedster EURYCLEIA herkend. Met de hulp van ATHENA begon ULYSSES alsmede zijn zoon en eenige zijner getrouwe dienaren den strijd met de minnaren, die er allen hun leven bij inschoten. Nu maakte ULYSSES zich aan PENELOPE bekend, en bezocht zijn' ouden vader LAERTES. De tijding van den val der minnaren, spoorde hunne vrienden

en bloedwonden aan, om de wapenen tegen ULYSSES op te vatten, doch ATHENA, onder de gedaante van MENTOR, bevredigde het volk met hunnen wettigen vorst. Omtrent den dood van ULYSSES bevat de *Odyssea* slechts eene geheimzinnige voorspelling van TIRESIAS, volgens welke hij in hoogen ouderdom een' kalmen dood zou gestorven zijn.

(HYGINUS, *Fab.*, 127; HORATIUS, *Carm.*, III. 8, 29; *Conversations-Lexicon*; *Penny Cyclopaedia*; VAN 'S GRAVENWEERT, *Ilias* en *Odyssea* van Homerus).

UNGER, (JOHANN FRIEDRICH GOTTLIEB), een beroemd Duitsch boekdrukker, boekhandelaar, vorm- en stempelsnijder, werd in 1750 te *Berlijn* geboren. Zijn vader JOHANN GEORG UNGER onderscheidde zich grootelijks door de verbeteringen, welke hij in de drukkunst invoerde, en de typographische versieringen, waarmede destijds vele boeken werden opgeluisterd. De houtsnijkunst, welke in verzuim was geraakt, werd door hem verlevendigd, snijdende in hout verscheidene landschappen, welke zelfs nu nog als kunstgewrochten worden beschouwd. Toen hij in 1788 overleed, volgde zijn zoon, JOHANN FRIEDRICH GOTTLIEB UNGER, zijne voetstapen. Als drukker trachtte hij de Deutsche karakters meer de Romeinsche te doen naderen, door den ouderwetschen driehoekigen vorm te verlaten. Men noemde deze lettersoort *Ungersch Schrift*, dat eenigen tijd vrij algemeen werd gebezigd, maar naderhand weder voor den ouden vorm moest wijken. Vele verbeteringen in de houtsnijkunst makende, was hij oorzaak dat zij in *Duitschland* in hooge achting kwam. Tot erkenning zijner verdiensten, werd hij in 1800 te *Berlijn* benoemd tot professor van de academie der beeldende kunsten, van welke hij eenige jaren lid was geweest. Tevens bleef hij boekhandelaar en gaf onderscheidene voortreffelijke werken uit. Hij overleed in 1804. Zijne echtvriendin, FREDRIKE HELENE UNGER, in 1751 te *Berlijn* geboren, eene dochter van den Pruissischen generaal von ROTHENBURG, die haar eene zeer zorgvuldige opvoeding had gegeven, zette de zaken voort tot op haren dood, die den 21 September 1813 voorviel. Als romanschrijfster verwierf zij een' beroemden naam. Hare novellen worden nog heden veel gelezen en geprezen van wege de treffende schilderingen van zeden en karakters daarin voorkomende. Onder de beste rekent men: *Julchen Grünthal*, eine

Pensionsgeschichte, welke in onderscheidene talen is overgebracht; *Bekentnisse einer schönen Seele*; en haar laatste werk *Der junge Franzose und das deutsche Mädchen*. De meeste harer werken verschenen zonder naam in 't licht.

(*Conversations-Lexicon*; *Penny Cyclopaedia*).

USTERI, (JOHANN MARTIN), een Zwitsersche dichter, in April des jaars 1763 te *Zurich* geboren, was de zoon eens koopmans, en stierf den 29 Julij 1827 als raadshere te *Zurich*. Vooral behaalde hij veel roem met zijne romantische vertellingen in den tongval zijns vaderlands. In eene reeks van aanlokkelende beelden schilderde hij het Zwitsersche volksleven getrouw naar de natuur. Zoo uitmuntend als hij in dezen tak van letterkunde slaagde, zoo weinig bevredigend waren zijne Hoogduitsche gedichten, die zich zelden boven het middelmatige verheffen. Echter viel zijn *Freut euch des Lebens* het geluk te beurt, om op de door hem gezette wijs een algemeen bekend volkslied te worden. Het werd ook in verscheidene andere talen overgebracht en gezongen. Wij kennen het onder den naam van *Schep vreugde in 't leven!* Zijne nagelatene werken, in poëzij en proza, zijn in 1831 te *Berlijn* door DAVID HESZ in 't licht gegeven.

(*Conversations-Lexicon*).

UTTMANN, (BARBARA), een edele vrouw, die het eerst in het Saksisch Ertzgebergte het kantwerken onderwees, stamde af van het geslacht ELTERLEIN, eene aanzienlijke Neurenberger familie, die zich uit hoofde van den bergbouw naar het Saksisch Ertzgebergte had begeben. Zij werd in 1514 te *Elterlein* geboren, aan welk oord zij hare familie-naam had te danken. BARBARA huwde een' rijk bergheer te *Annaberg*, CHRISTOPH UTTMANN, die aldaar in hoog aanzien stond. Volgens eene oude volksoverlevering leerde zij het kantwerken van eene Brabandsche vrouw, die, als Protestantsgezinde door de dwingelandij van ALVA verdreven, bij haar eene schuilplaats vond. In 1561 begon BARBARA aan andere vrouwen en meisjes deze kunst te leeren, en opende daardoor voor hare landgenooten eene nieuwe bron van bestaan. Zij stierf als weduwe te *Annaberg* in 1575, en werd aldaar op 't kerkhof onder een' lindeboom begraven, waar later voor haar een gedenkteeken is opgericht.

(*Conversations-Lexicon*).

V.

VAHL, (MARTIN), een voortreffelijk botanist, werd den 10 October 1749 te Bergen in Noorwegen geboren. In 1766 bezocht hij de hoogeschool te *Kopenhagen*, en nam zijn' intrek bij den eerwaarden HANS STROM, een' bekwaam natuurkenner. Hier kreeg hij groot behagen in de plantenkunde, en vertrok twee jaren later naar *Upsal*, om de lessen van LINNÆUS bij te wonen. Weldra werd hij een der uitstekendste leerlingen van dezen grooten plantenkenner, en vertoefde vijf jaren te *Upsal*. Men wil, dat een mislukte minnehandel met de dochter van LINNÆUS hem deze hoogeschool deed verlaten. Tot lector aan den kruidtuin te *Kopenhagen* benoemd, kreeg hij drie jaren later van den koning in last, om eene wetenschappelijke reis te doen. Hij bezocht *Nederland*, *Frankrijk*, *Italië*, *Spanje*, *Barbarijë*, *Zwitserland* en *Engeland*, en keerde met een' kostbaren buit naar *Denemarken* terug. In 1785 werd hij tot professor in de botanie aan de hoogeschool van *Kopenhagen* benoemd, en vervolgde de *Flora Danica* van OEDER. Hij deed verscheidene reizen naar de kusten en bergen van *Noorwegen*, ten einde bouwstoffen voor dit werk te verzamelen, hetwelk hij in 1810 voltooide. In 1790 begon hij een werk *Symbolae botanicae*, dat door naauwkeurigheid van beschrijving en stelselmatige schikking zijnen naam wereldbekend maakte. Nadat hij andermaal *Nederland* en *Frankrijk* had bezocht, begon hij zijne *Enumeratio plantarum*, waarin hij het gansche plantenrijk dacht te behandelen. Ongelukkig overviel hem de dood te midden van dezen reuzenarbeid, van welken hij slechts één deel voltooide. Ook aan de dierkunde bewees VAHL belangrijke diensten: hij deelde CUVIER zijne opmerkingen mede over de vleeschvretende dieren, en aan FABRICIUS die over de insecten. THUNBURG noemde eene plantensoort naar hem *Vahlia*. Hij overleed den 24 December 1804, in den ouderdom van ruim vijf en zestig jaren. De koning van *Denemarken* kocht zijne boekerij, zijn herbarium en handschriften voor ongeveer 8000 gulden, en schonk aan zijne weduwe en zes kinderen eene aanzienlijke jaarwedde.

(*Biographie universelle*; REES's *Encyclopaedia*).

VAILLANT, (JEAN FOX), een beroemd Fransch penningkundige, werd den 24 Mei 1632 te *Beauvais* geboren. Hij verloor zijn' vader toen hij nog slechts drie jaren

oud was, en werd door een' oom opgevoed, die begeerde, dat hij in de regtsgeleerdheid zou studeren. Deze oom, die hem al zijn vermogen naliet, stierf vroegtijdig, zoodat VAILLANT onbelemmerd zijne eigene neiging kon volgen. Hij studeerde in de medicijnen, en werd op den ouderdom van vier en twintig jaren tot doctor bevorderd. De naam van VAILLANT werd beroemd, doch niet door hetgeen hij voor de geneeskunde deed, maar wel door hetgeen hij ten opzichte der numismatiek (penningkunde) verrichtte. De omstandigheid, welke hem tot deze studie verlokke, wordt aldus verhaald: — Een pachter in de nabuurschap van *Beauvais*, bij het spitten in zijnen akker eene groote hoeveelheid oude munten vindende, en niet wetende wat daarmee aan te vangen, wendde zich tot VAILLANT. Aanvanke-lijk beschouwde VAILLANT deze munten vrij onverschillig, doch bij verder nadenken begon hij in de zaak meer belang te stellen. De ontdekkingen, welke hij deed, verschaften hem zóó veel genoegen, dat hij bijkans al den tijd zijns levens aan de beoefening van dezen tak der oudheidkunde toewijdde. Eenige jaren na dit voorval, had hij gelegenheid om naar *Parijs* te gaan, waar hij bekend werd met PIERRE SEGUIN, die eene fraaie verzameling van gedenkpenningen had, en de penningkunde met voorliefde beoefende. VAILLANT bezocht hem dikwijls, maakte kennis met onderscheidene andere uitstekende mannen, en trok eindelijk de aandacht van COLBERT, die het koninklijk penning-kabinet van GASTON DE BOURBON afkomstig, zoekende te vermeerderen, VAILLANT naar *Italië*, *Sicilië* en *Griekenland* zond, om aldaar oude munten en penningen te verzamelen. VAILLANT bleef twee jaren uit, en keerde met eene groote menigte fraaie, zeldzame gedenkpenningen terug, waardoor 's konings kabinet eene der rijkste verzamelingen werd van *Europa*. In 1674 begaf hij zich, op aanzek van COLBERT, andermaal op reis. Hij scheepde zich te *Marseille* in om zich naar *Rome* te begeven; doch twee dagen na de afvaart, werd het schip door een' Algerijnschen kaper genomen, die VAILLANT als slaaf naar *Algiers* voerde. VAILLANT bleef ruim vier maanden in slavernij, tot dat hij door de krachtige tusschenkomst der Fransche regering, in vrijheid werd gesteld. Na een groot aantal gouden munten, die de Algerijnen hem ontnomen

hadden, terug bekomen te hebben, ging hij aan boord van een schip, dat naar *Marseille* bestemd was. Op den tweeden dag dezer reis werd zijn schip op nieuw door een' Algerijnschen roover vervolgd. Toen het gevaar dreigende werd, zocht VAILLANT ten minste zijne gouden medaljes te redden, en verzwolg ze. Eene plotselinge verandering van den wind verloorde het schip van den vijand, en na onderscheidene avonturen verviel het op eene zandbank aan den mond der *Rhône*. VAILLANT bereikte echter met eene boot het strand, doch leed veel van de doorgeslokte penningen, tot dat hij ze eindelijk kwijt raakte. Kort na zijne terugkomst vertrok hij naar *Egypte*, en bezocht verscheidene Aziatische gewesten. Zijne pogingen werden rijkelijk beloond. In 1680 naar *Parijs* terug gekeerd, bragt hij voor 's konings kabinet eene rijke verzameling van allerbelangrijkste gedenkpenningen mede. VAILLANT sleet de overige jaren zijns levens te *Parijs*, onafgebroken de penningkunde beoefenende. Hij stierf den 23 October 1706. Om de verdiensten van VAILLANT op hare regte waarde te schatten, moet men zich herinneren, dat hij de penningkunde beoefende in een' tijd, toen zij nog in hare kindsheid was; en zulks in 't oog houdende, moet men bekennen, dat VAILLANT zich in dit vak der oudheidkunde hoogt verdienstelijk heeft gemaakt. Zijne werken, waarvan er eenige te *Amsterdam* werden gedrukt, zijn talrijk en voor de beoefenaren der penningkunde van blijvende waarde. Men vindt ze in de volgende werken vermeld:

(*Mémoires de l'académie des inscriptions et belles lettres*; NICÉRON, *Mémoires des hommes illustres*; CHAUFFÉPIÉ, *Dictionnaire historique et critique*; Penny *Cyclopaedia*; *Conversations-Lexicon*).

VAILLANT, (SÉBASTIEN), een vermaard plantenkennër, werd den 26 Mei 1669 te *Vigny* nabij *Pontoise* geboren. Hij was de zoon eens winkeliers dier stad. Toen hij nog slechts zes jaren oud was, maakte hij eene verzameling van wilde planten, die in den omtrek groeiden, en kweekte ze in den tuin zijner ouders aan. Doch vader VAILLANT vreezende dat deze liefde voor de planten schadelijk zou worden voor zijn' zoon, vestigde diens aandacht op de muziek, waarin de knaap zulke aanmerkelijke vorderingen maakte, dat hij op den ouderdom van elf jaren benoemd werd tot organist van het Benedictijner klooster van *St. Macloud*. Naderhand werd hij organist van een nonnenklooster in de nabijheid zijner geboorteplaats. Zijne begeerte om zich in de geneeskunde

te bekwamen, wekte hem op, om de zieken in een naburig hospitaal te bezoeken. Door het lezen van ontleed- en geneeskundige werken daarin groote vorderingen gemaakt hebbende, werd hij assistent-chirurgijn in dit hospitaal. Op den ouderdom van negentien jaren verliet hij deze betrekking, om te *Evreux* in de geneeskunde te studeren. In kennis gekomen met den markies van GOVILLE, kapitein der koninklijke fuseliers, benoemde deze hem tot chirurgijn zijner compagnie. In deze hoedanigheid woonde hij den slag van *Fleurus* bij, in welken zijn beschermers sneuvelde. Hij verliet nu het leger, en kwam in 1691 te *Parijs*. Hier hoorde hij de lessen van TOURNEFORT, en nu ontwaakte weder plotseling zijn oude lust voor de plantenkunde, waarin hij spoedig boven velen uitmuntte. Zelfs durfde hij de inzichten bestrijden van TOURNEFORT, die de meeldraden en stampertjes der bloemen beschouwde als slechts de overvloedige vochten of vuiligheden afvoerende. Hij stierf als professor aan den Koninklijken Plantentuin en lid der academie, op zijnen geboortedag, den 26 Mei 1722, aan de longtering. Zijn voortreffelijk herbarium is nog tegenwoordig een sieraad van het Museum te *Parijs*. Zijn groot werk over de planten in de nabuurschap van *Parijs* groeiende, *Botanicon Parisiense*, werd na zijnen dood door onzen beroemden BOERHAVE te *Leyden* uitgegeven. Het prijkt met drie honderd afbeeldingen, door AUBRIET, den eersten botanischen teekenaar van dien tijd, vervaardigd. VAILLANT was een dergenen, die, vóór den tijd van LINNAEUS, duidelijk en overtuigend over de bevruchting der planten sprak. TOURNEFORT gaf aan eene plantensoort den naam van *Vaillantia*.

(BISCHOFF, *Lehrbuch der Botanik*; HALLER, *Bib. Bot.*; *Biographie universelle*; REES's *Cyclopaedia*).

VAKHTANG VI, de wetgever van *Georgië*, beklom in 1703, na zijn' broeder CHOSREW, den troon van *Kartli* (1). De regering aanvaardende, begaf hij zich naar het Perzische hof, ten einde de bekrachtiging zijner waardigheid te verwerven. De schach weigerde de bekrachtiging zoo hij het Mahomedismus niet omhelsde. VAKHTANG, hiertoe niet kunnende besluiten, werd gevangen gezet, en zijn broeder JESSE, die in de gevorderde voorwaarde toestemde, in zijne plaats op den troon

(1) *Georgië* was in onderscheidene onafhankelijke vorstendommen verdeeld, waarvan sommige nu en dan met elkander werden vereenigd. VAKHTANG was de naam van verscheidene koningen, die over *Georgië* hebben geregeerd.

verheven. **JESSE** regeerde *Kartli* twee jaren, gedurende welke hij tegen binnenlandsche tweespalt en de invallen der Lesghis had te kampen. **VAKHTANG**, die intusschen te *Ispahan* in verzekerde bewaring werd gehouden, besloot, ten einde in zijn vaderland de rust te herstellen, om zich uitwendig naar de Mahomedaansehe godsdienstplegtigheden te schikken. Aldus den schach bevredigd hebbende, benoemde deze hem tot zijn' sirdar en landvoogd van de provincie *Azerbajan*, en zond zijn' broeder **BAKAR**, om over *Kartli* te regeren, hetwelk **JESSE**, den Islam afgezworen hebbende, had verlaten. **VAKHTANG** vertoefde zeven jaren in *Perzië*, alvorens zich naar zijn vaderland te mogen begeven. Zijne eerste zorg was, om de wetten des lands en den toestand der godsdienst te verbeteren. Te dien einde verzamelde hij al de geleerden die hij kon vinden, vertaalde uit 't Grieksch de statuten van keizer **LEO** den wijsgeer, voegde er verscheidene van zich zelven bij, en maakte alzoo een wetboek, dat zijnen naam draagt. Ook ondernam hij den Bijbel te drukken, die, zoo als men meent, in de vierde eeuw uit 't Grieksch in 't Georgisch is vertaald, en in de elfde eeuw door drie Georgische prinszen, monniken van het Iberische klooster op den berg *Athos*, verbeterd. **VAKHTANG** rigtte te *Tiflis* eene drukkerij op, en drukte de Evangelien, de Handelingen, de Psalmen en onderscheidene formulier- en gebedenboeken. Doch het hof van *Perzië*, vernemende dat **VAKHTANG**, in plaats van den Koran te volgen, de Christelijke godsdienst zocht te verbreiden, zond een talrijk leger tegen hem af. **VAKHTANG** verdedigde zich eenigen tijd dapperlijk te *Tiflis*, doch werd eindelijk verdreven, zijne drukkerij verwoest, en zijn broeder **CONSTANTIJN**, die Mahomedaan was geworden, in zijne plaats gesteld. Nadat **VAKHTANG** met zijne getrouwste aanhangers langen tijd in het gebergte had rondgezworven, zocht hij de bescherming van **PETER den Grootten**, die hem naar *Rusland* noodigde. **VAKHTANG** begaf zich in 1725 met zijn gezin, vijf bisschoppen en onderscheidene geestelijken van minderen rang derwaarts. **PETER** was juist gestorven, doch zijne opvolgster, **CATHARINA I**, stond **VAKHTANG** een ruim jaargeld en aanzienlijke landgoederen toe. Hij vertoefde hier tot 1734, en besloot toen eene poging ter herovering zijner staten te wagen. De keizerin **ANNA** zijn ontwerp goedgekeurd hebbende, vertrok hij, doch stierf onderweg te *As-trakan*. Zijne nakomelingen bestaan thans nog in *Rusland* onder den naam van

Georgische (Gruzinsky) prinszen. **VAKHTANG VI** was een man van ongemeene bekwaamheden; hij schreef de geschiedenis van *Kartli*, welke belangrijke bouwstoffen bevat voor de geschiedenis van *Georgië*, en bekend staat onder den naam van *Kronijk van Vakhtang VI*. Er bestaat eene kopij van dit handschrift te *Rome*, en eene andere te *St. Petersburg* in het Rumianzoff-Museum. Des **GUIGNES** maakte daarvan gebruik voor de namen der Georgische koningen in zijne *Histoire des Huns*, &c.

(KLAPROTH, *Tableau du Caucase*).

VALCKENAER, (LODEWIJK CASPAR), een der grootste taalgeleerden en oudheidkenners, de waardige mededinger van **HEMSTERHUIS** en **RUHNKENIUS**, werd den 7 Junij 1715 te *Leeuwarden* geboren. Na te *Franeker* en te *Leyden* in de Oostersche talen gestudeerd te hebben, werd hij conrector aan de Latijnsche school te *Kampen*. In 1741 werd hij, in plaats van **HEMSTERHUIS**, als hoogleeraar in de Grieksche taal te *Franeker* beroepen. Zijn proefstuk aan deze hoogeschool bestond in opmerkingen *Over de gebruiken van den eed zoo bij de Romeinen als de Grieken*. In 1766 verliet hij dezen kweekhof van groote mannen voor die van *Leyden*, de eerste in 't vaderland. Gedurende negentien jaren bekleedde hij aldaar, tot algemeen genoegen, den leersteel der Grieksche taal en vaderlandsche geschiedenis. Het leven van **VALCKENAER**, even als dat der meeste geleerden, werd door geene merkwaardige voorvallen gekenmerkt. Alles wat wij kunnen zeggen is, dat hij een zedig man was, die den roem der Leydsche hoogeschool luisterrijk handhaafde. Hij bezat eene uitgebreide kennis in alles wat op de oudheidkunde betrekking heeft, doch hetgeen hij voor de Grieksche letterkunde deed, verzekert hem eene voorname plaats onder de doorluchtigste geleerden van ons vaderland. In taalkundige opmerkingen en schrandere gissingen, ter opheldering van oude schrijvers, is hij welligt door niemand geëvenaard. Hij overleed den 15 Maart 1785, en werd opgevolgd door **LUZAC**. «Het is merkwaardig,» zegt **VAN KAMPEN**, «dat deze uitstekende kenner der Grieksche taal en letterkunde zich «door de welsprekendheid van **DEMOSTHENES** «niet heeft laten weêrhouden, den grooten «man (**ALEXANDER**), door dien redenaar zoo «dikwerf in 't ongunstigst licht gesteld, «volkomen regt te doen als den mensche- «lijksten der veroveraars.» Zijne gedrukte werken zijn talrijk, en worden hoog geschat. Zijn zoon, **JOHAN VALCKENAER**, hoogleeraar in de regten aan de hoogeschool van *Leyden*, speelde eene voorname rol

in de omwenteling van 1795, waardoor ORANJE uit het vaderland werd verdreven. Na de herstelling van dit stamhuis ontrok hij zich geheel aan het openbaar leven, en stierf den 25 Januarij 1821 op zijn buitengoed nabij *Haarlem*. Zijne regtsgeleerde verhandeling over de school van CUIJACIUS wordt als een hoogst verdienstelijk werk beschouwd.

(VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Ned. Lett. en Wetens.*; *Penny Cyclopaedia*; *Conversations-Lexicon*; *Biographie du royaume des Pays-Bas*).

VALERIUS MAXIMUS, een Romeinsch geschiedschrijver uit de eerste eeuw der Christelijke jaartelling, stamde af van een aanzienlijk geslacht, en genoot eene zorgvuldige opvoeding. Hij diende vervolgens in het leger, en vergezelde SEXTUS POMPEIUS naar *Azië*. Verdere bijzonderheden van zijn leven vindt men niet opgeteekend. VALERIUS MAXIMUS is schrijver eener rijke verzameling van allerlei gezegden, anecdoten, karaktertrekken en handelingen van beroemde personen der oudheid. Dit werk voert ten titel: *Exemplorum memorabilium libri novum ad Tiberium Caesarem Augustum*. Het is verdeeld in hoofdstukken met eigenaardige opschriften, zoo als: godsdienst; geveinsde godsdienst; vreemde godsdienst verworpen; wigchelarij; voorteekenen; wonderen; droomen; wonderbaarlijke dingen; overdaad en wellust; wreedheid; granschap en baat, enz. Elk opschrift wordt door voorbeelden opgehelderd. Deze verzameling is van te meer waarde, omdat de schrijver menige daadzaak boekt, welke anders onbekend zou zijn gebleven. Het is een der eerste werken, die na de uitvinding der drukkunst in 't licht verschenen. De eerste uitgave werd gedrukt te *Straatsburg* omtrent het jaar 1470. HOFFMANN bezorgde daarvan eene Duitsche vertaling.

(VOSSIUS, *De historicis latinis*; BAEHR, *Geschichte der römischen Literatur*).

VALETTE, (JEAN PARISOT DE LA), een doorluchtig grootmeester van *Malta*, gesproten uit een oud geslacht van *Toulouse*, verdedigde in 1565 zijn eiland tegen een leger van 80,000 Turken, die met een verlies van 20,000 man moesten aftrekken, na bijkans de geheele stad, welke het geweld van 70,000 kanonskogels had verduurd, verwoest te hebben. LA VALETTE liet haar weder opbouwen, omringde haar met vestingwerken, en stichtte daarenboven eene nieuwe stad, die zijnen naam draagt. Hij weigerde den kardinaalshoed, die hem door pius V werd aangeboden,

II.

en stierf in 1578 in den ouderdom van vier en tachtig jaren.

(*Dictionnaire historique des grands hommes*).

VALLA, (LORENZO), een der herstellers der oude letterkunde in de vijftiende eeuw, werd volgens DRAKENBORCH in 1407, volgens anderen in 1415 te *Rome* geboren. Hij was de zoon van een vermaard regtsgeleerde, werd te *Rome* opgevoed en door AURISPA in 't Grieksch onderwezen. Door de onlusten, gevolgd op den dood van paus MARTINUS V, uit *Rome* verdreven, trad hij te *Pavia* en *Milaan* als leeraar in de fraaije letteren op. In 1435 begaf hij zich naar *Napels*, waar hij weldra de vriendschap won van koning ALFONSO I, wien hij 't Latijn onderwees. VALLA en BECCADELLI lazen den koning, gedurende het middagmaal, de geschriften der ouden voor, inzonderheid de Romeinsche geschiedenis van LIVIUS, en spraken met den koning over het gelezene. In 1443 benoemde de koning hem tot zijn geheim-schrijver. Intusschen haalde hij zich door zijne geschriften den haat van eenige geleerden en geestelijken op den hals. De aartsbisschop van *Napels* dagvaardde VALLA voor eene vergadering van al de geestelijken der stad, en veroordeelde hem om levend verbrand te worden. VALLA ont kwam de uitvoering van dit vonnis door te verklaren, dat hij alles geloofde wat de kerk vorderde, waardoor ALFONSO gelegenheid vond hem te verlossen. POGGIO verhaalt, dat hij rondom een klooster te *Napels* werd gegeeseld, en vervolgens uit de stad verdreven. Men vermoedt echter, dat dit een kwaadaardig verzinsel is van POGGIO, dien hij soms bitter gehekeld had. Hoe dit ook moge zijn, VALLA begaf zich naar *Rome*, om zich voor den paus en de kardinalen te regtvaardigen, en slaagde hierin zoo wel, dat NICOLAAS V hem niet alleen met veel onderscheiding behandelde, maar hem, op eene aanzienlijke jaarwedde, tot professor in de redekunst benoemde. Later werd hij zelfs 's pausen geheimschrijver. Hij overleed in 't jaar 1457, volgens anderen in 1465. VALLA was de bekwaamste Latijnsche geleerde van zijnen tijd, en de eerste, die de oude schrijvers oordeelkundig beoefende. Ook was hij de eerste, die de tegenstrijdigheden, welke in LIVIUS voorkomen, openbaar maakte, waarvoor hij door POGGIO en MORANDUS van *Bologne* bitterlijk werd vervolgd, wijl het in dien tijd als eene soort ketterij werd beschouwd, om aan de naauwkeurigheid van LIVIUS te durven twijfelen. Het voortreffelijkste zijner werken voert ten titel: *Elegantiae sermonis latini*.

in zes boeken, hetwelk dikwijls is herdrukt, en nog als een voorbeeld voor het schrijven van sierlijk Latijn wordt aanbevolen.

(BAYLE, *Dictionnaire historique et critique*; VOSSIIUS, *De Histor. Lat.*; HELWING, *De Laur. Valla*).

VALLE, (**PIETRO DELLA**), bijgenaamd *Il Pellegrino* (de pelgrim), een der beste reisbeschrijvers der zeventiende eeuw, werd den 2 April 1586 te Rome uit een voornaam geslacht geboren. Na zich eenigen tijd in de letterkunde geoefend te hebben, trad hij in Spaansche zeedienst, en kruiste langs de Barbarijsche kusten, zonder dat er iets merkwaardigs voorviel. Bij zijne terugkomst te Rome, knoopte hij eenen minnehandel aan, die, geheel mislukkende, hem naar Napels dreef, om zijn vriend MARRIO SCHIPANO te raadplegen over eene reis naar 't Heilige Land. Te Napels greep hij den pelgrims-staf, en deed de gelofte zich altijd *Il Pellegrino* te zullen noemen. Den 8 Junij 1614 scheepde hij zich te Venetië in, en bezocht Turkijë, Egypte, Arabië, Perzië en Indië, en vertoefde elf jaren in deze landen, welker talen, zeden en gewoonten hij naauwkeurig leerde kennen. Te Bagdad verliefde hij op een schoon Georgisch meisje, SITTİ MAANI, en huwde haar. DELLA VALLE nam zijne vrouw mede naar Perzië, waar hij door schach ABBAS gunstig werd ontvangen. Hij vertoefde aldaar zes jaren, diende in eenen oorlog tegen de Turken, en wist het lot der Christenen in Perzië door zijn invloed eenigzins te verbeteren. In December 1621 ontviel hem zijne geliefde SITTİ MAANI; hij liet haar lijk zorgvuldig balsemen, en voerde het overal met zich. Den 28 Maart 1626 kwam hij met een groot gevolg van Oosterlingen in Rome aan. Hier legde DELLA VALLE het dierbare lijk in den grafkelder zijner voorvaderen, en hield eene aandoenlijke lijkrede, die nu en dan door zijne tranen werd afgebroken. Eenigen tijd daarna huwde hij eene jeugdige bloedverwante zijner vrouw, die hem op zijne reizen had vergezeld. Hij verkeerde in Rome in de hoogste kringen, hield zich met letterarbeid onledig, en beoefende de muziek, waarin hij grondig ervaren was. Zijne reizen beschreef hij in vier en vijftig brieven; zij getuigen van zijne veelzijdige geleerdheid, welke echter van ligtgeloozigheid en zucht om wonderlijke dingen te verhalen niet is vrij te pleiten. Het werk zelf voert ten titel: *PIETRO DELLA VALLE, Viaggi descritti in lettere familiari al suo amico Mario Schipano*. Een onvoorzien toeval bragt VALLE in groote

ongelegenheden. Op zekeren dag dat hij op de plaats van het Quirinaal eene processie zag voorbij trekken, en 's pausen dienaar zijn Oostersch gevolg aanvielen, en heerlijk mishandelden, ijde VALLE zijne Oostersche vrienden te hulp, en hieuw een' der onbesuisde aanranders ter neder. Om de wraak des heiligen vaders te ontgaan, vlugtte hij naar Napels, en bleef aldaar, tot dat het zijnen vrienden gelukte, voor hem vergiffenis te verwerven. Hij stierf den 20 April 1652.

(BELLORI, *Leven van Della Valle* in de uitgave zijner Reizen, uitgegeven te Rome, 1662; *Biographie universelle*).

VALLI, (**EUSEBIUS**), een uitstekend en ondernemend Italiaansch geneesheer, werd in 1762 te Pistoja geboren, en studeerde te Pisa. Na tien jaren als legerarts gediend te hebben, bezocht hij Smirna en Konstantinopel, ten einde de pest gade te slaan; en Spanje en de Havanna om de gele koorts te bestuderen. In beide gevallen onderwierp hij zich vrijwillig aan de ziekte. Hij herstelde van de pest, maar de gele koorts rukte hem ten grave. Hij stierf in 1816. Onder zijne geneeskundige werken wordt met lof melding gemaakt van zijne Verhandelingen over de pest, de longtering en chronische ongesteldheden.

(*Dictionary of Biography*).

VALMIKI, de oudste en meest beroemde der Indische heldendichters, is de schrijver van de *Ramayana*, waarin de heldenfeiten van RAMA tegen den reus RAVANA worden beschreven. Men wil, dat hij in de vroegste tijden bloeide. De lotgevallen, welke van hem worden verhaald, zijn klaarblijkelijk opgesierd. CAREY en MARSHMAN hebben twee boeken van den sanscritschen tekst der *Ramayana*, met eene letterlijke Engelsche vertaling, in 't licht gegeven.

(*Dictionary of Biography*).

VALMONT DE BOMARE, (**J. C.**), een verdienstelijk beoefenaar der natuurlijke geschiedenis, werd in September 1731 te Rouen geboren. Aanvankelijk studeerde hij in de regten, met oogmerk om als advocaat op treden, doch zijne liefde voor de natuurlijke geschiedenis spoorde hem aan, om eene loopbaan te verlaten, welke zoo weinig met zijne neiging strookte. Van den hertog van ARGENSON eene toelage bekomen hebbende, om eene wetenschappelijke reis te doen, bezocht hij de voornaamste steden van Europa, en bezigtigde met een naauwlettend oog de onderscheidene museums, welke daar werden gevonden. Vooral vestigde hij zijne aandacht op de mineraalkunde, en be-

zocht de mijnwerken en metaal-fabrieken, ten einde zijne kennis in dit vak te vermeerderen. Gedurende zijne reizen, waarvan hij eene beschrijving bezorgde, bezocht hij *Lapland* en *IJsland*, en keerde in 1756, beladen met voorwerpen tot de natuurlijke historie behorende, naar *Parijs* terug. In 1758 verscheen zijn *Catalogue d'un cabinet d'histoire naturelle*, en drie jaren later zijne *Nouvelle exposition du règne minéral*. Zijn grootst en verdienstelijkst werk is echter een woordenboek over de natuurlijke historie, getiteld: *Dictionnaire raisonné universel d'histoire naturelle*, in 6 deelen, 8vo. Dit werk beschrijft de verschillende voorwerpen uit de drie rijken der natuur, en derzelver gebruik. Het heeft verscheidene uitgaven beleefd, en is de grondslag van alle latere woordenboeken over dit onderwerp. Van 1756 tot 1788 hield VALMONT DE BOMARE te *Parijs* voorlezingen over de natuurlijke historie, die druk werden bezocht. Men bood hem in *Rusland* en *Polen* het hoogleeraar-ambt in de natuurlijke geschiedenis aan, maar hij kon niet besluiten zijn vaderland te verlaten. Hij overleed in Augustus 1807 te *Parijs*.

(HALLER, *Bib. Bot.*; *Penny Cyclopaedia*).

VALPERGA DI CALUSO, (THOMAS DESCOMTES MASINO), een Italiaansch wiskunstenaar en schrijver, werd in 1737 te *Turin* geboren. Gedurende eenigen tijd diende hij bij de Malteser marine, en ombelsde later den geestelijken stand. Zich te *Turin* nedergezet hebbende, werd hij aldaar professor in de Grieksche en Oostersche talen, en voorzitter eener afdeling van de academie der wetenschappen en letterkunde. Hij overleed in 1815. Van zijne talrijke werken verschenen zijne wiskundige geschriften onder zijn eigen naam; zijne gedichten onder dien van EUFORBO MELESIGENEO, en alles wat hij over de Oostersche talen schreef, onder dien van DIDYMUS TAURINENSIS.

(*Dictionary of Biography*).

VALSALVA, (ANTONIO MARIA), een beroemd Italiaansch ontleedkundige, werd in 1666 te *Imola* geboren, was professor in de ontleedkunde aan de hoogeschool van *Bologne*, en chirurgijn van het hospitaal der ongeneeslijken. Hij overleed in 1723. Onder de diensten, welke hij aan de wondheilkunde bewees, behoort het vereenvoudigen van onderscheidene instrumenten en het afschaffen der gewoonte om de slagaders van een afgezet lid met een heet ijzer toe te schroeijen. Hij had onderscheidene uitstekende leerlingen, onder welke MORGAGNI geteld wordt. Zijn

hoofdwerk handelt over de ontleding van het oor, waaraan hij zestien jaren heeft gearbeid.

(*Dictionary of Biography*).

VAN DER VELDE, zie VELDE.

VAN DER WERF, zie WERF.

VAN OS, (PIETER GERARD), een uitstekend dierschilder, was de zoon van JAN VAN OS, een bekwaam bloemschilder, die in 1808 te 's Gravenhage overleed. JAN VAN OS was tevens zeeschilder en dichter. PIETER GERARD werd in 1776 te 's Gravenhage geboren, en leerde de schilderkunst bij zijnen vader. Hij koos PAULUS POTTER tot zijn model, en maakte zulk eene voortreffelijke kopij van den beroemden jongen stier van dezen grooten meester, dat prins WILLEM V dit stuk kocht, en in zijne kunstgalerij plaatste. De beroeringen der omwenteling noodzaakten hem om zijn geliefkoosd vak, het dierschilderen, op te geven, en zich tot het portretschilderen in miniatuur en het geven van onderwijs in het teekenen te bepalen. Eenige jaren later echter begon hij weder landschappen met rundvee, schapen enz. te schilderen, waarmede hij zich veel roem verwierf. Wij hebben onder ons berustende eene zijner teekeningen, voorstellende de *ramp van Leyden*, welke hij op de plaats des ongevals zelve schetste; zij getuigt van zijn veelomvattend talent. In 1813 en 1814 was hij kapitein der vrijwilligers, en schilderde toen eenige militaire onderwerpen. Keizer ALEXANDER kocht van hem in 1814 eene schilderij voorstellende den intogt der Kozakken te *Utrecht*, en plaatste dit kunstgewrocht in zijn paleis te *St. Petersburg*. Na eenigen tijd te 's Graveland en *Hilversum* gewoond te hebben, vertrok hij naar 's Gravenhage, alwaar hij in 1839 overleed.

De schilderijen van VAN OS zijn talrijk, en worden duur betaald: vele daarvan zijn in 't koper gebragt. Hij zelf etste, naar zijne eigene teekeningen, onderscheidene platen met rundvee, alsook naar de schilderstukken van beroemde schilders, zoo als POTTER, BERGHEM, RUISDAAL en anderen.

(Dr. NAGLER, *Neues allgemeines Künstler-Lexicon*).

VARIGNON, (PIERRE), een bekwaam Fransch wiskunstenaar, werd in 1654 te *Caen* geboren. Zijn vader, een verdienstelijk bouwmeester, bestemde hem voor den geestelijken stand, en liet hem het collegie zijner geboorteplaats bezoeken. Hij leerde uit zich zelven zonnewijzers maken, niet minder goed dan die van de werklieden zijns vaders; doch dit wekte

bij hem de begeerte op, om na te sporen, op welke gronden men zonnepijlers wiskundig kon vervaardigen. Langen tijd wilde het hem niet gelukken, om achter dit geheim te komen, tot dat hij toevallig in den winkel eens boekverkoopers een *Euclides* ontmoette. Zoodra hij met dit werk genoegzaam was bekeud, bestudeerde hij de geschriften van DESCARTES, zeer tegen den zin zijner vrienden, en werd spoedig in de nieuwere wiskunde zeer bedreven. Onder zijne collegie-vrienden behoorde abbé CHARLES DE ST. PIERRE, die uit genegenheid voor VARIGNON hem eene jaarwedde van 300 Franken toestond. Dit was het eenige inkomen, waarvan VARIGNON gedurende eenige jaren leefde. De beide vrienden begaven zich in 1686 naar Parijs, namen in hetzelfde huis hunnen intrek, en wijdden zich volijverig aan hunne studiën. Hier werd FONTENELLE, die ook uit Normandië was, met hen bekend. Hij beschrijft VARIGNON als onvermoeid in zijne studiën. Wanneer hij met iets bezig was dat hem bijzonder boeide, werkte hij tot twee ure in den nacht, en stond gewoonlijk des morgens ten vier ure op. In 1687 bragt zijn *Projets d'une nouvelle mécanique* hem in eens in naam, zoo dat hij reeds in 't volgende jaar tot lid der academie en professor in de wiskunde aan het Collège Mazarin werd benoemd. In 1690 verschenen zijne *Nouvelles conjectures sur la pesanteur*. Onverpoosde arbeid verkortte zijn leven; hij stierf den 22 December 1722. Nog den vorigen dag had hij in het collegie eene voorlezing gehouden. VARIGNON, van wien na zijnen dood nog onderscheidene hoogst nuttige werken 't licht zagen, behoort onder die mannen, wier verdiensten niet algemeen op den regten prijs worden geschat.

(*Biographie universelle; Penny Cyclopaedia*).

VARRO, (MARCUS TERENTIUS), de geleerdste man zijner eeuw, werd in 116 v. c. uit een oud aanzienlijk geslacht te Rome geboren. Hij oefende zich in de wijsbegeerte onder STILO en ANTIOCBUS van Ascalon, bekleedde onderscheidene hooge waardigheden, omhelsde de partij van POMPEIUS, doch werd naderhand de vriend van CAESAR, die hem de oprigting eener openbare boekery toevertrouwde. Nu genoot hij eenige jaren eene ongestoorde rust, en schreef verscheidene werken. Doch er ontstonden nieuwe onlusten. Na den moord van CAESAR, in 43 v. c., werd VARRO, een man van ruim zeventig jaren, door ANTONIUS op de lijst der volgelijverklaren geplaatst, waarschijn-

lijk om geene andere reden, dan dat hij een ijverig voorstander was der republikeinsche vrijheid. VARRO werd door zijne vrienden verborgen gehouden, tot dat het gevaar voorbij was; maar zijne bibliotheek was onherstelbaar verloren. Na den slag van Actium, 30 j. v. c., bevond VARRO zich weder te Rome, en schijnt bij AUGUSTUS in hooge achting gestaan te hebben; want de keizer gaf hem het opper-toezigt over de boekery door ARSINIUS POLLIO bijeen gebragt. Niettegenstaande het aanzienlijk verlies van boeken en andere goederen, hetwelk VARRO had geleden, behield hij tot in hoogen ouderdom lust voor de beoefening der letteren. Hij schreef nog op den ouderdom van acht en tachtig jaren, en stierf twee jaren later. Volgens VALERIUS MAXIMUS zou hij den ouderdom van honderd jaren hebben bereikt.

VARRO was geen bloot boekengeleerde, maar verkreeg eene practische kennis van menschen en zaken door zijne openbare bedieningen en veelvuldigen omgang met personen van allerlei rang en stand. Er was naauwelijks één tak van menschelijke kennis, welke hij niet had beoefend. Men vereerde hem als geschiedschrijver, wijsgeer, natuurkenner, spraakkunstenaar en dichter. VARRO was in zijnen tijd voor de Romeinen wat ARISTOTELES geweest was voor de Grieken. Hij zelf zegt, dat hij 490 boeken (*septuaginta hebdomades*) schreef, waarvan echter slechts twee en eenige brokstukken zijn overgebleven. De beide nog bestaande, schoon niet geheel volledige werken van VARRO handelen over de Latijnsche taal (*De lingua latina*) en den akkerbouw (*De re rustica*), welk laatste het beste is dat wij van de Romeinen over den landbouw bezitten.

(FABRICIUS, *Biblioth. lat.*; ORELLI, *Onomasi. Tullianum*; FRANCKEN, *Fragmenta Varronis, quae inveniuntur in libris Augustini*, Leyden 1836).

VASARI, (GIORGIO), een Florentijnsch kunstenaar en schrijver, werd in 1512 te Arezzo geboren; hij oefende zich onder MICHAËL ANGELO en andere groote meesters, en werd een verdienstelijk schilder en bouwkunstenaar. Cosmo I, zijn beschermer, vertrouwde hem het opzicht over de openbare gebouwen, welke hij liet stichten. VASARI schilderde geheel in den trant zijns grooten meesters, dien hij echter te slaafs navolgde, zonder zijne voortreffelijke eigenschappen te bezitten. VASARI's roem berust dan ook voornamelijk op zijne levensbeschrijvingen der uitstekendste Italiaansche schilders, beeldhouwers en bouwkunstenaars, getiteld:

Vite de' più eccellenti pittori, scultori e architetti, met portretten in houtsneê. Dit werk is menigmaal herdrukt en in onderscheidene talen overgebracht. De laatste levensbeschrijving daarin voorkomende is die van VASARI zelven tot op den ouderdom van vijf en vijftig jaren. Hij zegt tot het schrijven van dit werk te zijn aangespoord door den beroemden PAOLO GIOVIO en den kardinaal FARNESE. De stijl is voor dien tijd te prijzen en de taal krachtig en welsprekend. VASARI stierf in 1574 te Florence, en werd te Arezzo begraven.

(*Penny Cyclopaedia; Conversations-Lexicon*).

VAUBAN, (SÉBASTIEN LE PRESTRE, Heer VAN), maarschalk van Frankrijk, een der grootste vestingbouwkundigen, werd den 4 Mei 1633 te St. Leger de Fouche-ret, in de nabijheid van Saulieu in Bourgondië, geboren. Zijne familie was meer dan 250 jaren in 't bezit geweest van de heerlijkheid van Vauban, doch door tegenwoordig werd zij met schulden bezwaard. Zijn vader, URBAIN LE PRESTRE, een verdienstelijk krijgsman, en zijne moeder, AIMEE DE CARMAGNOL, vroegtijdig gestorven zijnde, kwam hij onder toezicht van M. DE FONTAINE, prior van 't klooster St. Jean te Semur, die hem edelmoediglijk ondersteunde. Ongaarne zijnen weldoener tot bezwaar verstrekkende, en aangespoord door het voorbeeld zijner ooms en broeders, die allen bij het leger stonden, trad hij op zeventienjarigen ouderdom bij het regiment Condé in Spaansche krijgsdienst. In het begin des jaars 1652 werd hij bij de vestingwerken van Clermont in Lotharingen gebruikt; in hetzelfde jaar woonde hij de belegering van Ste. Menchould bij, en had de stoutmoedigheid, bij de bestorming dier vesting, onder het vuur des vijands, over de rivier te zwemmen. In het volgende jaar werd hij door eene bende Fransche koningsgezinden gevangen genomen, en voor den kardinaal MAZARIN gebracht, die, onderrigt van het heldenhart dat in hem klopte, hem vriendelijk ontving, en overhaalde om in 's konings dienst te treden. VAUBAN aarzelde niet dezen stap te doen, wyl hij zich slechts bij CONDÉ had gevoegd, uit hegeerte om de krijgsdienst onder dezen grooten veldoverste te leeren. Hij werd onmiddellijk tot luitenant-ingenieur bij het regiment van Bourgondië benoemd. Weltra gaf hij proeven van zijne groote bedrevenheid in de kunst om vestingen aan te vallen, te verdedigen en aan te leggen. In de belegering van Montmédi bekam hij drie wonden. De maarschalk DE LA FERTÉ, onder wien hij diende,

voorspelde, dat, bijaldien het leven van dezen jeugdigen officier gespaard bleef, hij tot de hoogste rangen zou opklimmen. Toen in 1667 de oorlog op nieuw uitbrak, werd het bestier over de belegeringen, welke LODEWIJK XIV zelf bijwoonde, aan VAUBAN toevertrouwd. Bij Douai trof hem een musketkogel in 't aangezicht, waarvan hij het likteeken mede naar het graf nam. Zijne loopbaan was eene reeks van schitterende overwinningen. In 1692 belegerde hij Namur onder 's konings bevelen. Hij rigtte zijnen eersten aanval tegen het fort Guillaume, hetwelk onze beroemde COEHOORN had aangelegd en door hem zelf werd verdedigd; het bezweek wel voor de fortuin van VAUBAN, doch werd later, schoon door VAUBAN nog aanmerkelijk versterkt, door COEHOORN heronnen. Eindelijk tot den rang van maarschalk opgeklommen, bewees VAUBAN in de Spaansche successie-oorlog zijnen koning op nieuw groote diensten. Na eene ongesteldheid van acht dagen stierf hij den 30 Maart 1707, in den ouderdom van vier en zeventig jaren. FONTENELLE, de krijgsbedrijven van VAUBAN optellende, merkt aan, dat hij 300 oude vestingwerken herstelde, en 33 nieuwe vestingen bouwde; dat hij 53 belegeringen bestierde, waarvan verscheidene onder het oog van den koning, en dat hij 140 heete gevechten bijwoonde. VAUBAN was bij zijn volk zeer bemind; de soldaten gehoorzaamden hem gaarne, wyl zij overtuigd waren, dat hij hun leven nimmer onbedacht in gevaar bracht. Toen de koning bij de belegering van Kamerijk, op aanraden van de personen die hem omringden, op het punt stond de stad te bestormen, met bevel, dat de bezetting te vuur en te zwaard moest worden verdelgd, kante VAUBAN alleen zich tegen dit voornemen aan, zeggende: «Het is «beter honderd Fransche soldaten te spa-
«ren, dan 3000 bondgenooten te doo-
«den.» De koning voegde zich naar dezen grootmoedigen raad. De menschlievendheid en verdraagzaamheid van VAUBAN blonken tevens heerlijk uit in zijne poging om LODEWIJK XIV tot de hernieuwing van het edict van Nantes te bewegen: ongelukkig dat 's konings blinde godsdienstijver, aangevuurd door de geestelijkheid, zijne drangredenen verijdelde. VAUBAN had geen vast stelsel in het versterken en aanleggen van vestingen, en schijnt eenigermate dat der Italiaansche vestingbouwers gevolgd te hebben. In 1693 stelde LODEWIJK XIV, hoofdzakelijk op aanraden van VAUBAN, de orde in van St. Louis, en schonk hem het Groot-Kruis dier orde.

Toen in 1699 de academie der wetenschappen werd vernieuwd, benoemde men VAUBAN tot eerlid. FONTENELLE maakt dienaangaande de aanmerking, dat niemand beter deze onderscheiding waardig was dan VAUBAN, wijl niemand meer dan hij de wetenschap aan het welzijn der menschheid had dienstbaar gemaakt. VAUBAN liet, onder meerderen, drie handschriften na, welke na zijn dood in 't licht verschenen; zij voeren ten titel: *Traité de l'attaque des places; Traité des mines*, en *Traité de la défense des places*, welk laatste hij eerst kort vóór zijn dood voltooide. De onder zijne leiding vervaardigde modellen der Fransche vestingen, werden in 1815 door de verbondene mogendheden medegenomen, en bevinden zich meerendeels te *Berlijn*.

(FONTENELLE, *Histoire du renouvellement de l'académie*; FOISSAC, *Oeuvres militaires*).

VEGA, (GEORG, Vrijheer VAN), een verdienstelijk Duitsch wiskunstenaar en kolonel in Oostenrijksche dienst, werd in 1754, in 't dorp *Sagoritz*, van arme ouders geboren, die echter wisten te bewerken, dat hij op het lyceum te *Laibach* als student werd aangenomen. Nadat hij zijne studiën in de wijsbegeerte had voltooid, trad hij als ingenieur in dienst. Hij onderscheidde zich bij elke voorkomende gelegenheid, en trok de aandacht van keizer JOZEF II, die hem met den rang van luitenant tot leeraar in de wiskunde bij de keizerlijke artillerie plaatste. Schoon ijverig bezig in het geven zijner lessen en het schrijven zijner werken, diende hij, tijdens de uitbarsting der Fransche omwenteling, bij het Oostenrijksche leger in *Vlaanderen*, en klom, in 1796, op tot den rang van majoor en vervolgens tot dien van luitenant-kolonel. Tot baron van het rijk verheven en als ridder der Maria Theresia-orde benoemd, had hij het vooruitzicht om eenmaal de hoogste militaire waardigheden te bekleden, zoo niet een noodlottig ongeval hem in het acht en veertigste jaar zijns ouderdoms onverwachts uit het leven had gerukt. Toen hij zich in 1802 te *Rusdorf* in de nabijheid van *Weenen* bevond, sloot hij met een' molenaar den koop voor een paard, en begaf zich met hem naar den stal waar het dier zich bevond. Onder weg eene brug overgaande, ontving de kolonel, die vooruitging, een' zwaren slag op het hoofd. Voordat hij weder tot zich zelven kon komen, werden hem meerdere dodelijke slagen toegebracht. De moordenaar ontnam hem een horologie, eene beurs met geld, een' koker met teekengereedschap, en

wierp het lijk in den *Donau*. Negen jaren later was een transporteur met den naam van den ongelukkigen kolonel, de oorzaak van de ontdekking dezer gruweldaad. De molenaar in hechtenis genomen zijnde, bekende na lang tegenstreven zijne misdaad, en onderging de doodstraf. Als wiskundige is VEGA door onderscheidene nuttige werken bekend. De grootste roem verwierf hij zich met zijne *Logarithmentafeln*, die door naauwkeurigheid alle gelijktijdige grootere tafels verre voorbij streefden, en door rijkheid van inhoud nog door geen ander werk zijn overtroffen. De wiskunde dankt hem den *Thesaurus logarithmorum completus*, en de tijdrekenkunde de uitgave der grondig en bevattelijk behandelde *Anleitung zur Zeitkunde*, welke hij met vele aanmerkingen verrijkte. Ook maakte hij zich zeer verdienstelijk door zijne vergelijking der maten en gewigten in de onderscheidene landen van *Europa* in gebruik, zoo als blijkt uit zijn *Natürliches Mass- Münz- und Gewichts-System*. Hij was lid van onderscheidene geleerde genootschappen, onder anderen die van *Göttingen*, *Erfurt* en *Berlijn*.

(*Biographie universelle*).

VELAZQUES, (DIEGO RODRIGUEZ DE SILVA Y), een der beste Spaansche schilders, werd den 6 Junij 1599 te *Sevilla* geboren. Reeds als kind eene overhellende neiging voor de teekenkunst aan den dag leggende, werd hij in de leer besteld bij HERRERA EL VIEJO, een' voortreffelijk schilder, maar heftig en ruw van aard. VELAZQUES, zacht van inborst, weldra de kwade bejegening zijns meesters moede, vertrouwde zich verder aan de leiding van FRANCISCO PACHECO, wiens dochter hij later huwde. Vervolgens koos hij de natuur tot leidsvrouw, en bleef haar voor altijd getrouw. PHILIPPUS IV, een geoefend kunstregter, het portret ziende, dat hij voor zijn eerste staatsdienaar, den hertog van OLIVARES, gemaakt had, verkoos mede door den jeugdigen kunstenaar geschilderd te worden. VELAZQUES, bevroedende dat hier zijn geluk op 't spel stond, spande al zijne krachten in. De schilderij werd te *Madrid*, in de nabijheid der trappen van *San Felipe*, ten toon gesteld; en hier, in de open lucht, luisterde VELAZQUES, even als oudtijds de groote Grieksche schilders, naar de loftuitingen van het verrukte publiek. Terstond werd hij nu tot hofschilder benoemd. PHILIPPUS, ALEXANDER den Grooten nabootsende, beval, dat niemand dan deze nieuwere APOLLO zijne beeldtenis mogt schilderen. Toen RUBENS, in 1628, zich te *Madrid* bevond, maakte deze beroemde schilder

met geene andere kunstbroeders kennis dan met VELAZQUES, die echter niets van zijne manier overnam, wyl hij gewoon was de natuur te bespieden, en niet door de oogen van anderen te zien. Met koninklijk verlof bezocht VELAZQUES Italië, en werd te Venetië, Ferrara en Rome luisterrijk ontvangen. URBANUS VIII gaf hem huisvesting in 't Vatikaan. Toen hem eene zware ziekte overviel, waakte de Spaansche afgezant bij hem tot dat hij geheel hersteld was. VELAZQUES vertoefde een jaar te Rome, en zond alleen twee oorspronkelijke stukken naar Madrid, zijn *Jacob met den rok van Jozef*, en *Apollo in de smidse van Vulkaan*, welke zich nog aldaar bevinden. Van Rome begaf hij zich naar Napels, destijds eene bezitting van Spanje, waar hij zich te midden der kunstgewrochten van CARAVAGGIO, STANZONI en RIBERA te huis gevoelde. In 1631 keerde VELAZQUES naar Madrid terug. PHILIPPUS gaf hem, in navolging van URBANUS VIII, eene schilderkamer in 't paleis, en kwam dagelijks zijn werk bezigtigen. In 1648 bezocht VELAZQUES andermaal Rome, met oogmerk om voor de op te rigten schilderacademie te Madrid moderne schilderijën en afgietsels van de beste oude beelden te koopen. Intusschen schilderde hij het portret van INNOCENTIUS X, hetwelk thans het juweel der Doria-collectie uitmaakt, en de eenigste proef is van zijn penseel, welke men te Rome aantreft. In 1651 naar Madrid terug gekeerd, schilderde VELAZQUES zijne fraaiste stukken. Geen tak der kunst, behalve die van zeeschilder, bleef door hem onbeproefd; hij muntte in alles uit, vooral in het portretschilderen: hij verbleef deze nederige tak tot de waardigheid der geschiedenis. Zijne beelden leven, ademen en schijnen uit de lijsten te zullen stappen. Het portret van den admiraal PAREJA in een' donkeren boek staande, meende PHILIPPUS IV dezen vlootvoogd werkelijk te zien, uitroepende: «Gij nog hier! ik heb u immers bevolen om in zee te steken?» Nooit vleide VELAZQUES iemand ter wereld: opregtheid was zijn stelregel. Hij bleef der natuur altijd getrouw, en ook zij verliet hem niet, want zij maakte zijn naam onsterfelijk. Hij stierf te Madrid den 7 Augustus 1660, en werd met groote staatsie in de kerk van San Juan ter aarde besteld.

(CEAN BERMUDEZ; PACHECO; CARDUCHO; PONZ; MENGES).

VELDE, (ADRIAAN VAN DER), een beroemd schilder, werd in 1639 te Amsterdam geboren, en verried vroegtijdig grooten aanleg voor de teekenkunst. Reeds

als schoolknaap bekladde hij met verf al wat hem voorkwam. Op de beddeplank zijner bedstede schilderde hij met kleuren een' melkboer, zoo verwonderlijk voor zijne jaren en buiten eenig onderwijs, dat dit staaltje van zijn talent langen tijd zorgvuldig is bewaard gebleven. Hij werd een leerling van JAN WYNANTS, bij wien hij verscheidene jaren vertoefde. De vrouw van WYNANTS, eens een stukje beziende, dat ADRIAAN had geschilderd, zeide tegen haren man, hem op den schouder kloppende: «WYNANTS, uw meester is geboren!» De tijd heeft deze voorspelling bewaarheid. ADRIAAN VAN DER VELDE muntte uit in 't landschap, in rundvee en in kleine figuren, waarmede hij dikwijls de schilderijën van WYNANTS, VAN DER HEYDEN, RUYSDAAL, HORREMA, MOUTHERON en anderen stoffeerde. Ook schilderde hij eenige historiestukken, waarin hij uitmuntend slaagde, zoo als blijkt uit zijne *Afneming van 't kruis* in de Roomsche kerk op 't Singel over de Appelmarkt en eenige stukken betreffende 't lijden, in de Spinhuissteeg te Amsterdam. VAN DER VELDE was vlug met het penseel en heeft vele kunstwerken nagelaten, schoon hij reeds op drie en dertigjarigen ouderdom (1672) ten grave daalde. Hij volgde steeds de natuur: de verschillende uitwerkingen van 't licht op de boomen en andere voorwerpen zijner landschappen, zoo wel in zijne morgen- als avondstonden, bewijzen zulks overvloediglijk. In 's rijks Museum te Amsterdam vindt men een paar uitmuntende landschappen van dezen meester. Onder zijne beste leerlingen telt men DIRK VAN BERGEN, die ossen, koeijen, schaapjes en landschappen schilderde, gloeiend en helder gekleurd als die van zijn' meester, maar niet zoo uitvoerig; ook was het gedrag van VAN BERGEN minder aanbevelenswaardig dan dat zijns meesters, zijnde hij spottenderwijze gewoon te zeggen: «Men moet niet zorgen voor den dag van morgen.»

(HOURAKEN, *Levens der Ned. historie-schilders*; DESCAMPS, *La vie des peintres flamands*).

VELDE, (WILLEM VAN DER), bijgenaamd *de Oude*, om hem van zijnen zoon, die denzelfden naam droeg, te onderscheiden, was een zeer beroemd zeeschilder, en werd in 1610 te Leyden geboren. Het schijnt dat hij als knaap ter zee voer, en daardoor eene naauwkeurige kennis kreeg van schepen en het zeelven, welke hem als zeeschilder uitnemend te stade kwam. Vroegtijdig onderscheidde hij zich door eenige teekeningen van zeegevechten, en werd daarom door de sta-

ten van *Holland* in 1666 verzocht aan boord van DE RUYTER met de vloot in zee te steken, ten einde de zeeslagen, welke er tusschen de Nederlandsche en Engelsche vloeten mogten voorvallen, naar 't leven te schetsen (1). Hiermede behaalde hij zoo veel roem, dat koning KAREL II hem uitnoodigde naar *Engeland* over te komen. VAN DER VELDE gaf aan deze lokstem gehoor, en kreeg eene jaarwedde van 100 Pst. met den titel van koninklijk schilder van zeegevechten. Hij betoonde zich een ijverig aanhanger des konings, en vergezelde de Engelsche vloot, die het ongelukkige eiland *Ter Schelling* verbrandde.

VAN DER VELDE schilderde niet met het penseel, maar teekende doorgaans met de pen op papier, hetwelk op wit toebereid doek of perkement werd geplakt; ook maakte hij eenige teekeningen in zwart en wit: elk deel is met eene (in dien trant) ongeëvenaarde kunstkeurigheid geteekend. Eenige zijner teekeningen werden in olieverw geschilderd door zijnen zoon, die zich ook in *Engeland* nederzette, en insgelijks van den koning eene jaarwedde genoot van 100 Pst., zoo als uit de volgende oorkonde blijkt:

«KAREL de tweede, door de gratie
«Gods, enz. aan onzen waarden neef,
«prins ROBERT, en de overige lasthebbers,
«die de plaats van lord opper-admiraal van
«*Engeland* mogten bekleeden, salut. Daar
«wij het gepast hebben geoordeeld, om
«een salaris van honderd pond 's jaars aan
«WILLEM VAN DER VELDE senior toe te
«staan, om schetsen van zeegevechten te
«maken, en hetzelfde salaris van honderd
«pond 's jaars aan WILLEM VAN DER VELDE
«junior, om de genoemde schetsen tot
«ons gewoon gebruik in olieverw te bren-
«gen, is onze wil en ons welbehagen,
«en wij magtigen u bij dezen, om uwe
«bevelen te geven ter uitbetaling der
«voornoemde salarissen aan gemelden WIL-
«LEM VAN DER VELDE senior en WILLEM VAN
«DER VELDE junior. Zulks doende zullen
«deze onze letteren u van alle verdere
«verantwoordelijkheid vrijwaren. Gegeven
«onder ons geheim zegel op ons paleis
«van Westminster, den 20 Februarij, in
«het zes en twintigste onzer regering.»

Na den dood van KAREL bleven vader en zoon deze jaarwedde genieten. De

(1) In 's rijks Museum te *Amsterdam* treft men onderscheidene stukken van dezen meester aan, onder anderen *Het bemagtigen van den Royal Prince* op den derden dag van den vierdaagschen zee-strijd tegen de Engelschen (13 Junij 1666), alsmede een pendant van 't vorige, voorstellende vier linieschepen, in denzelfden slag genomen en naar *Goeree* gesleept wordende. Deze beide stukken worden als de belangrijkste van dezen kunstenaar beschouwd.

oude VAN DER VELDE was getuige van onderscheidene zeeslagen, welke hij meesterlijk wist af te malen, zoo als den vinnigen zee-strijd van *Solebay* (*Soulsbaai*), welke hij, op last van den hertog VAN YORK, in een klein vaartuig bijwoonde. Hij stierf te *Londen*, en werd op het St. Jacobs Kerkhof (St. James's Churchyard) begraven. Men las op zijne grafzerk het volgende opschrift: *Mr. William van der Velde, senior, late painter of sea-fights to their majesties king Charles II and king James, dyed 1693.* (Mr. WILLIAM VAN DER VELDE, senior, laatstelijk schilder van zeegevechten hunner majesteiten koning KAREL II en koning JACOBUS, gestorven 1693).

(Houbraeken, *Levens der Ned. Konst-schilders*; Descamps, *La vie des peintres flamands*, &c.; Walpole, *Anecdotes of painting in England*; Penny *Cyclopaedia*).

VELDE, (WILLEM VAN DER), de *Jongere*, overtrof nog verre zijnen vader, en wordt voor den besten zeeschilder gehouden, die immer bestaan heeft. Hij werd in 1633 te *Amsterdam* geboren, en genoot het onderwijs van zijn vader tot dat deze naar *Engeland* overstak, waarna hij bij SIMON DE VLEGER, een verdienstelijk scheepsschilder, in de leer kwam (1). Zoodra de jonge VAN DER VELDE aanmerkelijke vorderingen in de kunst had gemaakt, begaf hij zich, op aandrang zijns vaders, insgelijks naar *Engeland*. Zij leefden te zamen in *Greenwich*, en stonden in hooge gunst bij koning KAREL, wiens vertrekken de jeugdige kunstenaar met vele heerlijke kunstgewrochten versierde. Ook JACOBUS II en WILLEM III stelden zijne penseelwerken op hoogen prijs. Hij overleed den 6 April 1707 te *Londen*. Als zeeschilder is hij nog door niemand overtroffen. Zijne kalme en onstuimige zeeën zijn even voortreffelijk door keurige tekening als doorschijnend koloriet. WALPOLE zegt van hem: «WILLEM VAN DER VELDE, «de zoon, was de grootste man, die in «dit vak der schilderkunst is verschenen. «Wat RAPHAËL was voor de historie, was «VAN DER VELDE voor het zeeschilderen.»

(1) De dochter van DE VLEGER, CORNELIA geheeten, eene niet onverdienstelijke dichteres, vervaardigde op haren vader het volgende grafschrift:

Hier rust DE VLEGER, die weleer door zijn penseelen,
Om prijs streed met natuur, op doeken en paneelen;
En door zijn ijver en natuurdraft aangevoerd,
De lasterzieke nijd de lippen heeft gesnoerd.
Dees zerk houdt wel zijn lijk, maar niet zijn lof gesloten,
Die op de tongen zweeft van al de kunstgenooten.

Onze VONDEL zegt van hem:

DE VLEGER nam in 't eind de vlugt
Uit dees benaauwde lucht.

Hij liet een' zoon na van denzelfden naam, die ook zeeschilder was, en van de werken zijns vaders goede kopijën maakte. Hij stierf in *Holland*. *Sir GODFREY KNELLER* portretteerde de beide VAN DER VELDEN.

(HOUTBRAGEN, *Levens der Ned. konstschilders*; DESCAMPS, *La vie des peintres flamands*; WALPOLE, *Anecdotes of painting in England*).

VENDÔME, (**LOUIS JOSEPH**, Hertog **VAN**), een groot Fransch veldoverste, de kleinzoon van HENDRIK IV, werd in 1654 geboren. Hij begon zijne militaire loopbaan in 1672 onder TURENNE, en streed in alle veldtogten van dien tijd met moed en geluk. In 1693 hielp hij CATINAT de zegepraal bij *Marsaglia* behalen. In 1696 belegerde hij *Barcelona*, hetwelk door den prins van *Hessen-Darmstadt* werd verdedigd, versloeg de Spanjaarden, die tot ontzet kwamen opdagen, en dwong de stad, den 10 Augustus 1697, tot overgave. Bij het uitbarsten van den Spaanschen successie-oorlog kreeg hij, nadat de onbekwame VILLEROI te *Cremona* was gevangen genomen, het opperbevel over het leger in *Italië*, en streed met afwisselend geluk tegen prins EUGENIUS. Naar de *Nederlanden* geroepen, om de nederlaag bij *Ramillies* van VILLEROI weder goed te maken, hield hij een' geruimen tijd den Britschen opperbevelhebber MARLBOROUGH door doeltreffende marschen in bedwang. In 1708 veroverde hij *Gent*, *Brugge* en *Plassendal*, doch werd den 11 Julij voor *Oudenaarden* na een hardnekkig gevecht op de vlugt gedreven. In weerwil der grootste inspanning, moest hij *Rijssel* aan de verbonden overlaten. VENDÔME, die daarenboven de allesvermogenende MAINTENON tot vijandin had, verloor nu het opperbevel, en bleef twee jaren werkeloos. In 1710 zond LODEWIJK XIV hem naar *Spanje*, waar de zaken der Franschen hard achteruit gingen. Schoon door ouderdom en ziekte ondermijnd, bewees hij echter het Huis VAN BOURBON de grootste diensten. Hij voerde PHILIPPUS V (kleinzoon van LODEWIJK XIV) naar *Madrid* terug, en versloeg den Oostenrijkschen generaal STARHEMBERG den 9 December 1710 in den bloedigen strijd bij *Villa Viciosa*, waardoor al de veroveringen der bondgenooten in *Spanje* verloren gingen, en PHILIPPUS op den troon werd bevestigd. VENDÔME overleefde deze gelukkigste gebeurtenis zijns levens slechts korten tijd. Hij stierf den 11 Julij 1712 plotseling in *Catalonië*. Het karakter van VENDÔME was eene mengeling van veerkracht en zwakheid, van goed en kwaad. Hij was traag, ligtzinnig en aan de afschuwelijkste zwelgerij overgegeven. Echter wist hij zich voor het

oogenblik, als zulks vereischt werd, weder te herstellen, en met schranderheid en veerkracht te handelen. Wijn hij zonder erfgename stierf, kwam het hertogdom *Vendôme* aan de kroon terug.

(*Penny Cyclopaedia*, *Conversations-Lexicon*; *Dictionary of Biography*).

VENEZIANO, (**DOMENICO**), een beroemd schilder der vijftiende eeuw, wiens treurig uiteinde door VASARI, in het *Leven* van den beruchten CASTAGNO, wordt vermeld, zag omstreeks 1406 het eerste levenslicht te *Venetia*. Hij leerde het schilderen in olieverw van ANTONELLO van *Messina*, verwierf zich spoedig eenige vermaardheid, en werd naar *Florence* genoodigd, waar hij onderscheidene paleizen versierde. Met CASTAGNO in de kapel Santa Maria Nuovo schilderende, wekte zijne bedrevenheid de afgunst op van dezen kunstbroeder, die op middelen peinsde, om zich van hem te ontdoen. CASTAGNO veinzende DOMENICO zeer genegen te zijn, won spoedig zijne vriendschap. DOMENICO leerde hem zijne manier van schilderen in olieverw; zij bragten hunne avonden te zamen door, en schenen de beste vrienden. DOMENICO was een groot liefhebber van muziek en speelde vrij goed op de luit. Naarmate de werkzaamheden vorderden, naar die mate vermeerderde de nijd van CASTAGNO; want schoon hij beter teekenaar was dan DOMENICO, was hij oneindig minder in 't koloriet, waardoor het werk van dezen laatsten hoogelijk werd geroemd. CASTAGNO wachtte nu slechts op eene goede gelegenheid, om zijn snood opzet te volvoeren. Op een' zomeravond van het jaar 1462 verliet DOMENICO, als gewoonlijk zijn werk in Santa Maria Nuova, en ging met zijne luit naar buiten. CASTAGNO weigerde hem te vergezellen, voorgevende dat hij nog wilde voortwerken. Zoodra echter DOMENICO vertrokken was, sloeg hij een' anderen weg in, legde zich in eene hinderlaag, viel hem onverhoeds aan, en bragt hem met een stuk lood een' doodelijken slag op 't hoofd toe. Hierop keerde CASTAGNO in allerijl naar zijn werk terug, waar hij gevonden werd door degenen die hem het ongeluk aan zijn' vriend overkomen kwamen verhalen. CASTAGNO verzamelde hen naar de plaats des onheils, waar men DOMENICO zigtogende aantrof. CASTAGNO veinzende diep bedroefd te zijn, nam hem in zijne armen en zag hem den laatsten adem uitblazen. CASTAGNO bekende op zijn doodbed dit gruwelijk feit bedreven te hebben. DOMENICO had den ouderdom van zes en vijftig jaren bereikt, en werd in Santa Maria Nuova ter aarde besteld. Hij muntte uit in 't koloriet en perspectief,

was schrander in 't verkleinen en naauwkeurig in de teekening.

(VASARI, *Vite de Pittori*, §c.; LANZI, *Storia Pittorica*, §c.).

VERE, (Sir **FRANCIS**), een bekend Engelsch krijgsoverste onder de regering van koningin ELIZABETH, werd in 1554 geboren. Zijn vader, van wiens vier zonen hij de tweede was, heette GEOFFREY DE VERE, derde zoon van JOHN DE VERE, vijftiende graaf van Oxford. Men weet niets van de eerste dertig jaren van FRANCIS' leven. Hij begon zijne militaire loopbaan als kapitein onder den graaf van LEICESTER, die op bevel van ELIZABETH met eene krijgsmagt naar de Nederlanden vertrok, om daar de Spanjaarden te helpen bevechten. Hier maakte hij zich weldra bekend door zijn' uitstekenden moed en schrander beleid. *Bergen op Zoom*, *Zutphen*, *Deventer*, *Nieuwpoort* en *Ostende* waren de voornaamste tooneelen zijner krijgsoverste. In den slag van *Nieuwpoort* kreeg hij twee kogels in de dij, doch bleef voortstrijden tot dat zijn paard dood onder hem nederviel; hij werd met moeite gered. Gedurende de driejarige belegering van *Ostende* voerde hij aldaar acht maanden lang het bevel, en sloeg den 7 Januarij 1602 een' algemeenen storm der Spanjaarden af. Den 7 Maart deszelfden jaars droeg hij het bevelhebberschap over aan FREDERIK DORP, die tot zijn' opvolger benoemd was. De verdediging van *Ostende*, waarin hij, door het barsten van een kanon, eene wond aan 't hoofd bekam, was zijn laatste wapenfeit. Hij overleed den 28 Augustus 1608 in *Engeland*. Op zijn gedenkteekeken in de abdij van *Westminster* wordt hij gouverneur van *den Briel* en *Portsmouth* genoemd. De krijgsoverste van FRANCIS VERE zijn door zijne eigene pen opgeteekend.

(*The Commentaries of Francis Vere, being divers pieces of service wherein he had command, written by himself in way of commentary*).

VERNET, (CLAUDE JOSEPH), een beroemd Fransch landschap- en zeeschilder, werd den 14 Augustus 1714 te *Avignon* geboren. Hij ontving het eerste onderrigt in het teekenen van zijn' vader, ANTOINE VERNET, een' niet onverdienstelijk schilder. FIORILLO zegt dat VERNET reeds op vijfjarigen ouderdom de teekenpen ter hand nam, en de verbazing wekte zijner vrienden en kennissen. Op den ouderdom van achttien jaren, in 1732, begaf hij zich naar *Italië*, om zich verder als historieschilder te bekwamen; doch de schoone zeegezigten te *Genoa*, *Napels* en andere havens van *Italië* verlokten hem om zee-

en landschapschilder te worden. Weldra bleek het dat hij eene gelukkige keus had gedaan, want hij vervaardigde kunstgewrochten, welke met die van CLAUDE en BACKHUYZEN konden wedijveren. Niettemin leefde hij in *Italië* eenigen tijd zeer armoedig, en was blijde tegen eene geringe belooning te kunnen arbeiden. Op de verkooping van M. DE JULIENNE, werd een stukje van VERNET verkocht, hetwelk 5000 Franken opbragt en dat hij te *Rome* voor een pak kleederen had geschilderd. Ook schilderde hij verscheidene koets-paneelen voor rijtuigmakers, welke er naderhand, als werken van groote waarde, uitgenomen werden. Hij vertoefde twintig jaren in *Italië*, tot dat LODEWIK XV hem liet uitnoodigen, om zich te *Parijs* neder te zetten.

VERNET aarzelde geen oogenblik, om aan 's konings roepstem te gehoorzamen, scheepde zich te *Livorno* in, en werd gedurende den overtocht naar *Marseille* door een' vreesselijken storm overvallen. VERNET getroffen door de grootheid van dit schouwspel, verzocht den matrozen hem aan den grooten mast vast te binden. In dezen toestand schetste hij dit ontzettend tooneel met eene bedaardheid alsof hij zich in zijne werkplaats bevond. Zijn kleinzoon, de beroemde HORACE VERNET, vervaardigde eene voortreffelijke schilderij van dit voorval, welke deze in 1816 in de Louvre-galerij ten toon stelde. In 1753 ontving VERNET van de regering last om de voornaamste zeehavens van *Frankrijk* op doek te brengen; voor elk stuk ontving hij 7500 Franken. Deze stukken, vijftien in getal, zijn acht voet lang en vijf hoog, en bevinden zich thans op het *Louvre*. Vele zijner stukken werden in 't koper gebragt. Hij was in *Frankrijk* zonder mededinger, en slechts één landschapschilder in *Europa* betwistte hem den palm, namelijk RICHARD WILSON, met wien VERNET te *Rome* in kennis kwam. Zij verwisselden hunne schilderijen, en VERNET plaatste die van WILSON in zijn atelier te *Parijs*. Wanneer Engelsche kunstkeners hem kwamen bezoeken, zeide hij hun, dat zij zijn werk niet behoeften te komen zien, want dat zij een' der grootste landschapschilders in hun eigen land hadden. De landschappen van VERNET muntten vooral uit door de gelukkige aanbrenge van licht en schaduw en juist geteckende figuren. Ook zijne maanlichten en onstuimige wateren zijn getrouwe afspiegelingen der natuur. Hij stierf te *Parijs* in 1789.

In 1826 loofde het Athenæum van *Vauluse* eenen prijs uit voor het beste

lofdicht op VERNET; deze prijs werd het volgende jaar door M. BIGNAN behaald. De zoon en kleinzoon van den schilder, CARLE en HORACE VERNET, schonken elk aan de stad Avignon, CLAUDE's geboorteplaats, eene schilderij, welke aldaar in het Museum wordt bewaard. De schilderij van CARLE VERNET stelt voor eene harddraverij te Rome, en die van HORACE de *Ontkoming van Mazeppa*. De stedelijke raad van Avignon en de bestuurders van het Museum schonken hun uit erkentelijkheid twee groote zilveren vazen, waarop hunne eigene kunsttafereelen gedreven stonden.

(FIORILLO, *Geschichte der Malterey*, III; *Biographie universelle*).

VERNON, (EDWARD), een uitstekend Engelsch vlootvoogd, werd den 12 November 1684 te Westminster geboren, en koos tot zijn beroep de zeedienst, schoon zijn vader, JAMES VERNON, geheimschrijver van WILLEM III, zulks ongaarne zag. Nadat hij onder HOPSON, ROOKE en andere bevelhebbers had gediend, werd hij in 1739 tot den rang van vice-admiraal der blaauwe vlag verheven. Tot lid van het Huis der Gemeenten benoemd, kante hij zich heftig tegen de maatregelen van het ministerie aan, en liet zich eens ontvallen, dat *Porto Bello* gemakkelijk den Spanjaarden kon ontveldigd worden, ja dat hij aannam, om de stad met niet meer dan zes schepen te bemagtigen. De oppositie prees VERNON als een' anderen DRAKE of RALEIGH. Hij werd de afgod zijner partij, en zijn lof weergalmde aan alle hoeken van 't rijk. Om het geschreeuw van het volk te stillen, zond het ministerie hem als opperbevelhebber naar de *West-Indiën*, blijde van op eene geschikte wijze zulk een' lastigen berisep uit het Huis der Gemeenten te verwijderen, en zich tevens vleijende, dat VERNON in deze onderneming schipbreuk zou lijden. Den 23 Julij 1739 stak hij uit *Spithead* met slechts zes schepen in zee, en bemagtigde den 22 November het sterke *Porto Bello*, hetwelk later bij gebrek aan krijgsvolk werd verlaten, nadat men al de vestingwerken had laten springen. In 1741 werd hij van wege Ipswich weder naar het Huis der Gemeenten gezonden, en gaf aan het ministerie handen vol werk. Gedurende den opstand van 1745 bewaakte hij de kusten van Kent en Sussex, eene dienst, waarvan hij zich met zijn' gewonen ijver en bekwaamheid wist te kwijten. Kort daarna geraakte hij, over het traktement van een' konstabel, in twist met de admiraliteit, hetgeen zoo hoog liep, dat hij van de lijst der admiralen geschrapt werd. Hij stierf op zijn buitenverblijf te Nacton, in Suffolk, den 29 October 1757. VERNON

was een dapper en eerwaardig man, die echter de onstuimigheid zijner inborst niet kon of wilde beteugelen.

(SMOLLET, *History of England*; Penny *Cyclopaepia*).

VERONESE, (ALESSANDRO), een beroemd schilder der Venetiaansche school, werd omtrent 1582 te Verona geboren. Zijn geslachtsnaam was TURCHI of TURCO; ook werd hij L'ORBETTO genoemd, omdat hij, volgens POZZO, zijn' vader, een' ouden blinden bedelaar, tot gids zou verstrekt hebben. ALESSANDRO vermaakte zich om met houtskool op muren te teekenen. De schilder FELICE BRUSASORCI daarin iets oorspronkelijks opmerkende, nam hem mede naar zijne werkplaats als verfwrijver, en moedigde hem tot teekenen aan. Weldra groote vorderingen makende, overtrof hij eindelijk zijnen meester, die in 1605 stierf, en wiens onafgemaakte schilderijen hij voltooide. Hij begaf zich nu naar Venetië, en kreeg bezigheid van den schilder CARLO SARACINO, die, spoedig zijne geschiktheid waarderende, hem een' duikaat daags betaalde, terwijl hij anderen slechts het vierde gedeelte daarvan toestond. Na eenigen tijd in Venetië vertoefd te hebben, keerde ALESSANDRO naar Verona terug, doch aldaar niet die aanmoediging vindende waarop hij had gerekend, vertrok hij, in gezelschap van ANTONIO BASSETTI en PASQUALE OTTINO naar Rome, waar hij zich eindelijk vestigde. Hier beoefende hij de werken van RAPHAËL en de CARRACCI's, en wist de schoonheden der Romeinsche school met die van Venetië te vereenigen. Weldra beschouwde men hem als een' der grootste schilders van zijnen tijd. Zijne beste werken vindt men in Verona, onder anderen eene Pietà in de kerk Della Misericordia, welke, schoon slechts uit een' dooden Christus, de Maagd en Nicodemus bestaande, voor een der beste schilderstukken in Verona wordt gehouden. ALESSANDRO huwde te Rome, en voerde een' grooten staat, doch stierf in 1648, arm en zonder kinderen na te laten. De werken van dezen schilder zijn verwonderlijk fraai van kleur, en schijnen den invloed van den tijd te trotseren, hetgeen waarschijnlijk is toe te schrijven aan de groote zorg, welke hij aan het mengen zijner verwen en het bereiden zijner oliën besteedde.

(DAL POZZO, *Vite de' Pittori*, &c. *Veronesi*; PASSERI, *Vite de' Pittori*, &c.; LANZI, *Storia Pittorica*, &c.)

VERRI, (PIETRO), een Italiaansch staatsman, werd in 1728 te Milaan uit een adellijk geslacht geboren. Hij studeerde te Rome en Parma, waarna hij

in Oostenrijk-ehc dienst trad, en den oorlog tegen *Pruissen* bijwoonde. Na den vrede keerde hij naar zijn vaderland terug, en bekleedde onderscheidene gewigtige ambten. Veel bragt hij toe tot de verbetering van het financie-wezen en de verlevendiging van den handel. Zijne voornaamste werken hebben betrekking op de staatshuishoudkunde. Daarenboven schreef hij eene *Storia di Milano*, welke veel tot opheldering der geschiedenis van *Milaan* heeft bijgedragen. Toen de Franschen in 1796 *Lombardijë* vermeersterden, werd VERRI tot lid van den stedelijken raad van *Milaan* benoemd, doch stierf reeds in de maand Junij des volgenden jaars. Zijne levensgeschiedenis werd beschreven door ISIDORO BIANCHI, professor RESSI, PIETRO CUSTODI en laatstelijk door CAMILLO UGONI. Hij was een der uitstekendste en beminneenswaardige Italianen die ten tijde der Fransche omwenteling leefden.

VERRI, (ALESSANDRO), een jonger broeder des voorgaanden, is hoofdzakelijk bekend door zijne *Romeinsche nachten*, een romantisch-historisch werk, hetwelk in 't licht kwam onder den titel van *Le Notte Romane al Sepolcro dei Scipioni*, en in onderscheidene talen is overgebracht. De schrijver roept de schimmen op van de voornaamste staatsmannen uit verschillende eeuwen van 't oude *Rome*, om in de onlangs ontdekte grafgewelven der scipio's voor hem te verschijnen, en met elkander te spreken over de daden, welke zij op aarde hebben verrigt. Hij rukt den sluier van blinde bewondering, waarachter de overlevering hen had vergood, zonder mededoogen weg, en ontdekt de ondeugden, de misdaden en de averegtsche vaderlandsliefde der oude Romeinen. De stijl en taal van dit werk zijn krachtig en indrukwekkend. **ALESSANDRO VERRI** overleed in 1816. Beiden, **PIETRO** en **ALESSANDRO**, waren de voornaamste schrijvers van een beroemd letterkundig tijdschrift, getiteld *Il Caffè*, hetwelk te *Milaan* in 't licht verscheen.

(*Penny Cyclopaedia*; *Dictionary of Biography*).

VERRIO, (ANTONIO), een Napolitaansch schilder, werd omstreeks 1639 te *Lecce* geboren. Hij bezocht *Venetijë* om zich in het koloriet der Venetiaansche school te oefenen, en keerde vervolgens naar zijne geboorteplaats terug. Hier eeuigen opgang gemaakt hebbende, ging hij zijn fortuin te *Napels* beproeven, waar hij in 1660 een groot tafereel in fresco schilderde, voorstellende *Christus de zieken genezende*. Dit stuk, geplaatst in het collegie der Jezuïten, munt uit door

schitterend koloriet en krachtig licht en bruin. **DOMINICI** zegt, dat **VERRIO** zulk een' lust tot reizen had, dat hij in zijn vaderland rust noch duur had. Hij ging naar *Frankrijk*, en schilderde het hoogaltaar der Karmelieten te *Toulouse*. Kort daarna werd hij door **KAREL II**, die de tapijtfabriek te *Mortlake* (door den burgeroorlog in verval geraakt) wilde opbeuren, naar *Engeland* genoodigd. Toen hij echter aankwam, veranderde **KAREL** van plan, en liet hem *Windsor-Castle* met fresco's versieren. **VERRIO** werd voor deze en andere schilderstukken meer dan koninklijk beloond. Ook kreeg hij den post van 's konings opperhovenier en eene woning in *St. James's park*. **VERRIO** was verkwistend van aard, hield open tafel en viel den koning dikwijls lastig om geld. Op zekeren dag zich te *Hampton Court* in groote geldverlegenheid bevindende, schoon hij nog onlangs duizend Pst. had ontvangen, wendde hij zich stoutmoedig tot den koning, die juist door vele hovingelingen omringd was. Zijne majesteit niet kunnende naderen riep **VERRIO** luide: «Sire! ik verzoek de gunst uwe majesteit één woordje te mogen zeggen.» «Welnu, **VERRIO**!» zeide de koning, «wat hebt gij mij te vragen?» «Geld, Sire! ik ben zoo slecht bij kas, dat ik mijne werklieden niet kan betalen, en uwe majesteit en ik hebben bij ondervinding «dat marskramers en schilders niet lang «krediet kunnen geven.» De koning glimlachte, en zeide dat hij hem voor eenige dagen 1000 Pst. had laten uitbetalen. «Ja, Sire!» hernam hij, «dat geld droop spoedig door de handen, en ik heb geen stuiver meer over.» «Als dat zoo gaat,» zeide de koning, «dan zult gij meer uitgeven dan ik voor het onderhoud van geheel mijn huisgezin.» «Dit is waar,» antwoordde **VERRIO**, «maar houdt uwe majesteit open tafel zoo «als ik?»

Tegen het einde zijns levens begon hij zijn gezigt te verliezen, waarom koningin **ANNA** hem eene jaarwedde van 200 Pst. toestond. Hiervan had hij echter kort genot: hij stierf te *Hampton Court* in 1707.

(**DOMINICI**, *Vite de' Pittori, &c. Napolitani*; **WALFOLE**, *Anecdotes of Painting in England*; **WAAGEN**, *Kunstwerke und Künstler in England, &c.*)

VERROCCHIO, (ANDREA DEL), een beroemd Italiaansch beeldhouwer, schilder, goudwerker en bouwkunstenaar, werd in 1432 te *Florence* geboren. Aanvankelijk onderscheidde hij zich te *Florence* en *Rome* als goudsmid, en hield zich vervolgens

hoofdzakelijk met beeldhouwwerk in brons en marmer onledig. VERROCCHIO schilderde weinig, en liet deze kunst geheel varen, toen hij zag dat hij daarin door zijnen leerling LIONARDO DA VINCI werd overtroffen. De faam van VERROCCHIO *Venetisch* bereikt hebbende, werd hij uitgenoodigd om aldaar een ruitersandbeeld van den vermaarden veldheer BARTOLOMEO COLLEONI te vervaardigen. Toen hij het model van het paard klaar had, en vernam dat VELLANO van *Padua* de beeldtenis van den generaal zou maken, ergerde hij zich hierover zoo geweldig, dat hij dadelijk den kop en de pooten van het paard in stukken sloeg, en *Venetisch* verliet zonder daarvan aan de regering der stad eenig bericht te geven. Men liet hem weten, dat hij het niet wagen moest ooit weder in *Venetisch* te komen, zoo hij zijn hoofd liefhad. VERROCCHIO antwoordde hierop, dat hij hunne waarschuwing zou ter harte nemen; want dat zij zoo min in staat waren hem een ander hoofd te geven als om een' anderen kop te vinden, dat voor zijn paard zou passen. Men vond behagen in dit antwoord, en drong op nieuw ernstig bij hem aan, om terug te keeren, hem eene dubbele belooning voor zijn werk toezeggende. VERROCCHIO keerde terug, maar stierf voordat hij het ruitersandbeeld geheel gereed had. ALESSANDRO LEOPARDI voltooide dit meesterstuk, hetwelk nog te *Venetisch* te zien is.

VERROCCHIO had onderscheidene leerlingen, onder welke LIONARDO DA VINCI, PIETRO PERUGINO (schilders), en LORENZO DI CREDI, NANNI GROSSO en FRANCESCO DI SIMONE (beeldhouwers), wel mogen genoemd worden. De beroemde kunstenaar voegde bij zijne overige bekwaamheden, eene grondige kennis der meetkunde en eene groote bedrevenheid in de muziek.

(VASSARI, *Vite de' Pittori*, &c.; hetzelfde werk in 't Hoogduitsch vertaald door SCHORN; BALDINUCCI, *Notizie dei Professori del disegno*, &c.)

VESALIUS, (ANDREAS), de grootste ontleedkundige der zestiende eeuw, werd den 31 December 1514 te *Brussel* geboren. Zijn vader, ANDREAS VESALIUS, de Oude, was apotheker van keizer MAXIMILIAAN, en zijn oom EVERARDUS geneesheer en schrijver van eenige ophelderingen der werken van RHazes. Hij studeerde te *Leuven*, te *Montpellier* en te *Parijs*. In 1526 onderscheidde hij zich reeds door zijne anatomische navorschingen, en stelde zich aan groote gevaren bloot, om lijken ter ontleding te bekomen. Na een lang verblijf te *Parijs*, keerde hij naar *Leuven* terug, waar hij weldra lessen gaf in de

anatomie. In 1535 voegde hij zich bij het leger van keizer KAREL V, die toen met *Frankrijk* in oorlog was, ten einde zijn geliefkoosd vak op eene ruimere schaal te kunnen beoefenen. Kort daarop als professor in de anatomie en chirurgie naar *Padua* beroepen, vond hij aldaar zoo veel bijval, dat hij soms meer dan 500 toehoorders telde. Hier trad hij in verbinding met den grooten schilder TITIAAN en CALCAR, die op zijn aanzoek de platen voor zijn groot werk *De humani corporis fabrica libri septem* teekenden. In 1543 verliet hij *Padua*, leeraarde nog eenigen tijd in *Bologna* en *Pisa*, werd vervolgens lijfarts van keizer KAREL V alsmede van PHILIPPUS II, die hem geheel zijn vertrouwen schonk.

In 1563, of in 't begin van 1564, verliet VESALIUS plotseling *Madrid* en het hof, en deed eene pelgrimsreis naar *Jeruzalem*. De omstandigheden, welke daartoe aanleiding gaven, zijn zeer twijfelachtig. Men wil dat hij van de bloedverwanten eens plotseling overleden edelmans verlof gekregen hebbende, om het lijk te onderzoeken, terstond tot de ontleding daarvan overging, en dat, toen hij het hart in de hand hield, en het naauwkeurig bezigtigde, het merkbaar trilde. De vrienden hiervan onderrigt, beschuldigden hem bij de inquisitie niet alleen van moord, maar ook van ongodsdienstigheid. Alleen door tusschenkomst van PHILIPPUS II kreeg hij verlof om zijne dwaling met eene bedevaart te boeten. Men heeft voor dit verhaal geenen anderen grond, dan dat het lang na VESALIUS' dood in omloop werd gebracht. Wat er ook van zij, het einde zijner reis was hoogst noodlottig. Terwijl hij zich in 1564 te *Jeruzalem* bevond, stierf FALLOPIUS, professor in de anatomie te *Venetisch*, wiens plaats hem werd aangeboden. Op zijne reis naar *Italië* strandde zijn schip op de kust van het eiland *Zante*, waar de groote VESALIUS, den 15 October 1564, van schrik en vermoeijenis, omkwam. VESALIUS bestreed met goed gevolg eenige dwalingen van CALENUS, en werd daardoor de vader der nieuwere ontleedkunde. De gezamenlijke werken van VESALIUS werden in 1725 door BOERHAAVE en ALBINUS, in twee deelen folio, met zijne levensgeschiedenis verrijkt, te *Leyden* uitgegeven.

(PORTAL, *Histoire de l'anatomie et de la chirurgie*; HALLER, *Bibliotheca anatomica*).

VESPASIANUS, (TITUS FLAVIUS), een der beste Romeinsche keizers, werd den 17 November in het 9 jaar n. c. te *Reate*, in het landschap der Sabijnen, ge-

boren. Zijne familie behoorde niet tot de aanzienlijkste, doch VESPASIANUS wist door zijne talenten als krijgs- en staatsman naar boven te streven. Hij vergezelde NERO op zijne reis door *Griekenland*, doch den keizer geërgerd hebbende door te midden van het voorlezen van diens poëtische voortbrengselen in slaap te vallen, werd hij van het hof verbannen. Kort daarna echter tot opperbevelhebber van drie keurbenden benoemd, die tegen de Joden optrokken, veroverde hij binnen twee jaren geheel *Judea* met uitzondering van *Jeruzalem*. Door het krijgsvolk tot keizer uitgeroepen, besteeg hij in het jaar 70 n. c. den troon. Hij herstelde de voorregten van den senaat, hervormde de gerechtshoven, verbeterde de krijgstucht, bracht orde in de financiën, en verfraaide de hoofdstad des Romeinschen rijks. Onder de gebouwen, welke hij begon of voltooidde, rekent men de herstelling van het Kapitol, den tempel des vredes, maar boven alles het Amphitheater, dat onder den naam van het Coliseum is beroemd geworden.

Matig in zijne leefwijze, zocht hij de weelde zijner onderdanen te beteugelen. Hij was spraakzaam met zijne vrienden, en kon zelfs berisping verdragen. De verbanning en dood van HELVETIUS PRISCUS werden tegen zijnen wil ten uitvoer gebracht. Men beschuldigt hem van gierigheid, doch al hetgeen hij zijnen onderdanen afperste, besteedde hij aan openbare werken, geenszins tot vermeerdering zijner eigene genoegens. Ook was hij een milde beschermer van kunsten en wetenschappen.

De regering van VESPASIAAN werd door groote overwinningen gekenmerkt, waaronder het dempen van den opstand der Batavieren, onder CLAUDIUS CIVILIS, en de verovering van *Jeruzalem* worden gerekend. Hij sloot den tempel van JANUS en stichtte dien des vredes. In het laatste jaar zijner regering smeedden AULUS CECINA en EPIRUS MARCELLUS tegen hem eene zamenzwering, welke zij met hun eigen leven moesten boeten. Kort daarna stierf VESPASIANUS den 23 Junij 79 j. n. c. aan eene koorts. Hij had den ouderdom van 70 jaren bereikt en tien jaren geregeerd.

(TACITUS, *Histor.*; SUTTONIUS, *Vespasianus*; CREVIER, *Histoire des empereurs romains*; STUART, *Romeinsche geschiedenissen*).

VESPUCCI of VESPUCCIUS, (AMERIGO), een bedreven zeevaarder, werd den 9 Maart 1451 te *Florence* geboren. Hij was de derde zoon van ANASTASIO VESPUCCI, een notaris dier stad. GEORGIO ANTONIO VESPUCCI, oom van AMERIGO, (een' monnik

van de orde van St. Marcus, belastte zich met zijne opvoeding. Het schijnt echter dat AMERIGO weinig voordeel van zijn onderwijs heeft getrokken. Er bestaat althans een Latijnsche brief van AMERIGO aan zijnen vader, op vijf en twintig jarigen ouderdom geschreven, waarin hij zegt dat hij onder het schrijven zijne Latijnsche spraakkunst had moeten raadplegen, en hij bevreesd was om in de afwezigheid van zijnen oom eenige weinige Latijnsche regels op te stellen. Volgens voor den koophandel opgeleid, vertrok hij naar *Spanje*, om zich aldaar als handelaar te vestigen. De roem door COLUMBUS verworven, spoorde hem tot ontdekkingsreizen aan. In een reisverhaal van vespucci, hetwelk in 1507 te *St. Dié* in *Lotharingen* in 't licht verscheen, vindt men melding gemaakt van vier reizen: twee onder de bescherming van den koning van *Castilië*, in 1497 en 1499, en twee op last van den koning van *Portugal*, in 1501 en 1503. De eerste reis wordt door sommige warme verdedigers van de regten van COLUMBUS, als eersten ontdekker van het vaste land van *Amerika* zoowel als van de eilanden, als verdict beschouwd. HUMBOLDT heeft in het vierde deel zijner *Histoire de la géographie du Nouveau Continent*, vespucci van dezen blaam gezuiverd, en bewezen, dat er alle gegronde redenen bestaan, om te gelooven, dat hij ook deze eerste reis gedaan heeft, hoewel later dan in het gedrukte werk wordt opgegeven. Eerst na een naauwkeurig onderzoek heeft HUMBOLDT de vier reizen van vespucci als echt verklaard. De eerste reis begon den 20 Mei 1499 en eindigde den 15 October 1499; de tweede nam een' aanvang in het begin van December 1499 en eindigde den 30 September 1500; de derde begon den 10 Mei 1501 en eindigde den 7 September 1502; de vierde nam den 10 Mei 1503 een' aanvang, en duurde tot den 18 Junij 1504.

De dagteekeningen heffen allen twijfel op, dat de eer der ontdekking van het vaste land van *Amerika* aan COLUMBUS toekomt. Op den eersten togt stevende vespucci langs de kusten van *Paria*, welke reeds het vorige jaar door COLUMBUS waren ontdekt. HUMBOLDT bewijst, dat vespucci voor de misstelling van het jaar 1497 in plaats van 1499 niet verantwoordelijk kan gehouden worden. Het kort en gebrekkelijk verhaal, waarin deze dwaling voorkomt, werd buiten zijne voorkennis in *Lotharingen* gedrukt. Uit echte bescheiden blijkt het, dat AMERIGO in de latere jaren van COLUMBUS een getrouw vriend van dien

grooten man was. Ook is het eene daadzaak, dat VESPUCCI jaren nadat het genoemd verhaal in 't licht verscheen, met de bloedverwanten en vrienden van COLUMBUS in de beste verstandhouding leefde, zoodat zij hem niet in 't minst verdacht hielden, dat hij zich de eer, welke aan COLUMBUS toekwam, wilde aanmatigen. HUMBOLT schrijft de reden, dat de Nieuwe Wereld naar AMERIGO haren naam heeft bekomen, toe aan het niet kennen van de eigenlijke geschiedenis der ontdekking (1), waardoor de uitgever van het verhaal van VESPUCCI's reizen verlokt werd, om de Nieuwe Wereld naar hem te noemen. En door de welluidendheid van den naam (*Amerigo*), welke in het oor van het publiek aangenaam klonk, vond dit voorbeeld gereeden ingang.

VESPUCCI schijnt deze vier reistogten in de hoedanigheid van sterrekundige bijgewoond te hebben, hetgeen hoogst waarschijnlijk is, wijl men in die dagen niet genoeg op de sterrekundige kennis der stuurlieden konnende vertrouwen, hun dikwijls een' wetenschappelijk persoon medegaf. Den 22 Maart 1508 werd VESPUCCI benoemd tot piloto-major, welk ambt hij tot zijnen dood behield. In zijne aanstelling wordt bitter geklaagd over de onkunde der stuurlieden, zoodat hem nadrukkelijk werd aanbevolen, om de stuurlieden naauwkeurig te onderzoeken over het gebruik van het astrolabium en den kwadrant, en zich te verzekeren, dat zij zoo wel de practijk als de theorie dezer instrumenten kenden.

AMERIGO VESPUCCI stierf den 22 Februarij 1512 te *Sevilla* in behoeftige omstandigheden. Zijne weduw bekwam met groote moeite de betaling eener ellendige jaarwedde van 10,000 Marevedis, welke uit het inkomen van zijnen opvolger moesten gevonden worden.

(HUMBOLT, *Examen critique de l'histoire de la géographie du nouveau continent*, Paris, 1839; WASHINGTON IRVING, *A history of the life and voyages of Christopher Columbus*, London, 1828, ook in 't Nederduitsch vertaald).

VESTRIS, eigenlijk VESTRI, (GAETANO APOLLINE BALDASARRE), een beroemd danser der Parijsche opera, werd in 1729 te *Florence* geboren. In 1748 trad hij voor de eerste maal in *Parijs* als balletdanser op, en won dadelijk de gunst van het publiek, dat hem de god der

danskunst noemde. Schoon zulks uit overdrevene opgewondenheid geschiedde, bezat VESTRIS toch inderdaad eene bevalligheid, vlugheid en sierlijkheid in het dansen, welke men voorheen nimmer in dien hoogen graad bij iemand gezien had. Vorsten wedijverden met elkander, om hem tot zich te lokken. Dit alles maakte hem zoo ijdel en opgeblazen, dat hij zich zelve, VOLTAIRE en FREDERIK II als de grootste mannen zijner eeuw beschouwde. Toen zijn zoon de eerste maal als danser optrad, beval hij hem het publiek met deze woorden aan: « *Allons, mon fils, montrez votre talent au public, votre père vous regarde.* » Nadat hij veertig jaren lang het sieraad en de trots der Parijsche opera was geweest, verliet hij het tooneel, en stierf in 1808. Als men zijne ijdelheid ter zijde stelt, was VESTRIS een beminnewaardig, braaf en geestig man, met wien de aanzienlijkste mannen zich niet schaamden om te gaan.

(*Correspondance du baron Grimm; Conversations-Lexicon*).

VICO, (GIOVANNI BATTISTA), een der scherpzinnigste denkers van de eerste helft der voorgaande eeuw, werd in 1668 te *Napels* geboren, waar zijn vader boekverkooper was. Men weet van zijne vroegste jeugd weinig meer dan dat hij door een' val de rechterzijde van zijn hersenpan brak, en eerst na een driejarig lijden genas, waarvan hij echter eene overhelling tot zwaarmoedigheid behield. Zijne opvoeding werd aan de Jezuiten toevertrouwd, doch daar hij weinig gezind was om de voorschriften van anderen te volgen, vormde hij als ware het zich zelve. Hij oefende zich hoofdzakelijk in de wijsbegeerte, talen en regtsgeleerdheid. Reeds op den ouderdom van zestien jaren trad hij als advocaat op in een regtsgeeding, hetwelk zijn vader werd aangedaan, en won met glans de zaak. Daar echter al te ingespannen arbeid nadeelig op zijne gezondheid werkte, en hij geen vermogen bezat, zoo kon het hem niet dan aangenaam zijn, dat de bisschop van *Ischia* (rocco) hem tot leeraar in de regtswetenschap bij zijnen neef aanstelde. Eerst negen jaren later, keerde hij naar *Napels* terug, waar hij spoedig huwde, en in 1697 tot professor in de redeneerkunde werd benoemd, op een karig traktement van 100 scudi 's jaars. Toen de leerstoel voor de regtsgeleerdheid aan de hogeschool ledig was, deed hij aanzoek om dien te vervullen. Ten opzichte van kennis en bekwaamheid kon zich niemand met hem meten; doch daar hij zich niet wilde

(1) In dien tijd beschouwde men het als de grootste staatkunde om alles zoo veel mogelijk geheim te houden.

vernederen, om al die middelen in 't werk te stellen, welke gewoonlijk ter verkrijging van dergelijke ambten werden gebezigd, onttrok hij zich aan den strijd. Deze teleurstelling griefde hem bitterlijk, doch hij zocht zijn troost in de voltooiing van een werk dat reeds vele jaren al zijne gedachten had bezig gehouden. Dit werk, getiteld *principe di una scienza nuova d'intorno alla commune natura delle nazioni*, verscheen in 1725 te Napels. Gedurende zijn leven werd dit hoogst belangrijk werk tweemaal herdrukt, en in 1817 verscheen daarvan te Napels de zevende uitgave. Na de voltooiing van dit werk was zijn geest in rust, en bijaldien zijne uitwendige omstandigheden gunstiger waren geweest, zou zijn geluk niets te wenschen overgelaten hebben. Na de troonbestijging van KAREL VAN BOURBON, in 1735, scheen zijn toestand zich te zullen verbeteren, wijl die vorst hem tot zijnen geschiedschrijver benoemde. Deze hulp kwam echter te laat; hij stierf den 20 Januarij 1744. Vico had veertien maanden lang in zulk een staat van gevoelloosheid verkeerdt, dat hij gedurende al dien tijd zijne vrienden en kinderen niet meer kende.

De groote waarheid, welke hij in zijn hoofdwerk, waarvan wij zoo even den titel opgaven, tracht te betoogen, is, dat de geschiedenis van het menschelijk geslacht aan wetten is gebonden, even onveranderlijk als die, waarnaar de stoffelijke wereld wordt bestierd. Hij gaat uit van de overtuiging, dat, naardemaal het denkbeeld van de vorming der stoffelijke wereld in het goddelijk verstand bestond vóór de schepping der wereld, zoo moet insgelijks in hetzelfde een eeuwig denkbeeld van de geschiedenis des menschelijken geslachts bestaan hebben. Dit denkbeeld, zegt vico, is geopenbaard in de wezenlijke gebeurtenissen der geschiedenis. Hij zoekt te bewijzen, dat, niet-tegenstaande al de schijnbare verwarring en het onzamenhangende in menschelijke zaken, dit eeuwig denkbeld geene afwijking gedooft; of, met andere woorden, dat door de gansche geschiedenis des menschedoms eene Goddelijke Voorzienigheid heen schittert. Opmerkelijk is het, dat vico in breede trekken zaken schetst, waartoe wolf en niether, zonder iets van vico's inzichten te weten, langs een' gansch anderen weg geraakten. Zij konden niet overnemen wat zij niet kenden. Behalve de *Scienza Nuova*, schreef vico eenige andere werken, die den stempel dragen van zijnen oorspronkelijken geest. Eene volledige uitgave zijner werken verscheen

in 1835 te Napels, onder toezicht van den markies VILLA ROSA.

(MICHELET, *Principes de la philosophie de l'histoire, traduit de la «Scienza Nuova de G. B. Vico,» Paris, 1827*).

VICQ-D'AZYR, (FÉLIX), een beroemd Fransch ontleed- en geneeskundige, werd in 1748 te Valogne geboren. Zijn vader, die een bekwaam geneesheer was, zond hem naar Caen, om zich in de wijsbegeerte te oefenen, en vervolgens naar Parijs, alwaar hij in de geneeskunde studeerde. In 1773 tot doctor in de medicijnen bevorderd, begon hij voorlezingen te houden over de vergelijkende ontleedkunde, waarover de faculteit zeer gebedgd was, zoo dat hij zijnen cursus moest staken. Echter had men hem als bekwaam volksonderwijzer leeren kennen. Hierop legde ANTOINE PETIT, die zijn' kweekeling vicq-d'azyr hoogschatte, zijn ambt als hoogleeraar in de anatomie aan den Jardin des plantes neder, hopende dat vicq-d'azyr in zijne plaats zou verkozen worden. Dit doel werd niet bereikt. Door invloed van BOURFON, werd FORTAL tot zijn' opvolger benoemd, zoodat vicq-d'azyr zich tot voorlezingen in zijn eigen huis moest bepalen. Velen kwamen hem hooren, doch de beste uitkomst vond hij in zijn huwelijk met eene nicht van DAUBENTON, die op hem verliefd was geworden, toen hij, bij gelegenheid dat zij op straat door eene flauwte was overvallen, haar te hulp was gesneld. In 1774 werd hij benoemd tot lid van de academie der wetenschappen, en in 1775 naar het Zuiden van Frankrijk gezonden, waar eene hevige pest onder het rundvee woedde, welke hij niet zonder gunstig gevolg bestreed. Aan deze reis heeft men zijne *Observations sur les moyens pour préserver les animaux sains de la contagion*, en *La médecine des bêtes à cornes* te danken. In 1789 volgde hij LASSONNE als eerste geneesheer der koningin op, en geraakte daardoor in haat bij de partij der omwentelingsgezinden. Uit vrees woonde hij het feest aan het Opperwezen bij; hij keerde zeer ongesteld naar huis, werd den volgenden dag ijlhoofd en stierf den 20 Junij 1794. De werken van vicq-d'azyr zijn talrijk en door MOREAU DE LA SARTRE, in 6 deelen 8vo bijeenverzameld, te Parijs in 1805 uitgegeven.

(*Eloge* DE VICQ-D'AZYR, gelezen in 't Geneeskundig Genootschap te Parijs, 1798; DEZIEMERIS, *Dictionnaire historique de médecine, &c.; Bulletin de la société philomatique*, 1793).

VIETA, (FRANCISCUS), eigenlijk FRANÇOIS VIETTE, een merkwaardig Fransch

wiskunstenaar, werd in 1540, te *Fontenai-le-Comte*, een stadje niet ver van *La Rochelle*, uit een aanzienlijk en gegoed geslacht geboren. Hij bekleedde onderscheidene staatsambten, en wijdde zijne vrije uren geheel aan de beoefening der wiskunde. Men beschouwt hem als een der voornaamste grondvesters der mathematische analyse. Ook maakte hij onderscheidene verbeteringen in de algebra, waaronder het gebruik van letters om grootheden of getallen aan te duiden. VIETA was insgelijks een beroemd oplosser van cijferschrift, waarvan hij schitterende proeven gaf. De uitgebreide verstrooide bezittingen der Spaansche kroon de onderlinge gemeenschap in tijden van oorlog onveilig makende, vond men een cijferschrift van meer dan 500 karakters uit, die zelfs niet altijd dezelfde beteekenis behielden. De zamengesteldheid daarvan boven het begrip der gewone ontcijferaars gaande, wendde men zich tot VIETA, die met het grootste gemak het geheim ontdekte, waardoor de Spanjaarden, alvorens zij zulks bevroedden, groote teleurstellingen en verliezen leden. De Spanjaarden zich verbeeldende, dat geen menschelijk vernuft in staat was om dit cijferschrift op te lossen, schreven de ontdekking toe aan tooverij, en bleven niet in gebreke zulks geheel *Europa* door bekend te maken, en vooral aan het hof van *Rome*. Doch het gelukte hun niet, om VIETA in een kwaad daglicht te stellen; deze beschuldiging werd, zegt DE THOU, ontvangen, *non sine risu et indignatione rectius sentientium*: ketterij had de plaats van tooverij vervangen. Het is dan ook onwaar, schoon sommige schrijvers zulks vermelden, om dit voorval nog wat op te sieren, dat VIETA werkelijk gedagvaard werd, om binnen *Rome* te verschijnen, en zich wegens zijnen omgang met booze geesten te verantwoorden. VIETA overleed te *Parijs* den 13 December 1603. Volgens DE THOU was hij zoo onafgebroken verdiept in zijne studiën, dat hij dikwijls drie dagen achtereën in gedachten was, zonder van zijnen stoel op te staan of om meer voedsel of slaap te genieten dan de natuur volstrekt vereischte. Zijne werken werden door SCHOOTEN, met hulp van GOLIUS en MERSENNE, in een deel folio in 't licht gezonden.

(*Biographie universelle*; VIETA, *Restituta mathematica analysis, seu algebra nova*; LIBRI, *Histoire des sciences mathématiques en Italie*).

VIGNOLA, (GIACOMO BAROZZIO), een bekwaam Italiaansch bouwmeester, werd in 1507 te *Vignola*, in het hertog-

dom *Modena*, geboren, en verwisselde de schilderkunst tegen de bouwkunde. *Bologna*, *Parma*, *Perugia* en *Rome* prijken met onderscheidene prachtige gebouwen door hem gesticht; doch het meesterstuk zijner kunst is het slot *Caprarola*, nabij *Rome*, hetwelk hij voor den kardinaal FARNESE bouwde. Na den dood van MICHAËL ANGELO werd hij architect der St. Pieterskerk. Voor den koning van *Spanje* ontwierp hij een plan van het *Escorial*, en zijne teekeningen werden boven die van twee en twintig andere bouwkunstenaars gekozen en gevolgd. Hij stierf in 1573. Door hem werden de antieke vormen tot vaste regelen gebragt. Van zijne schriften verdienen die over de doorzigtkunde en de vijf bouwworden vermelding; zij voeren ten titel: *Regole della prospettiva pratica*, en *Regole della cinque ordine d'architettura*.

(*Dictionary of Biography*).

VILLARS, (LOUIS HECTOR), een der doorluchtigste maarschalken van *Frankrijk*, werd in 1653 te *Moulins* geboren. Hij studeerde aan het collegie van *Juilly*, en na het verlaten van dit seminarium, werd hij opgenomen onder de *pages de la grande écurie*. Gedurende een' uitstap van het hof naar *Vlaanderen*, kreeg VILLARS verlof *Holland* te bezoeken, en vervolgens vergezelde hij zijnen bloedverwant st. CÉRAN, afgezant aan den keurvorst van *Brandenburg*, naar *Berlijn*. Na zijne terugkomst in *Frankrijk*, diende hij als vrijwilliger in het corps, dat door LODEWIK XIV in persoon werd aangevoerd. De koning, die hem vroeger reeds onder de andere *pages* uit hoofde van zijne schoone lichaams-gestalte, had opgemerkt, zeide van hem: «Er valt geen enkel schot, zonder dat «deze knaap van den grond opspringt, «om er de uitwerking van te zien.» Op negentienjarigen ouderdom werd hem reeds het bevel over eene bende ruitery toevertrouwd.

De twee volgende jaren diende hij in *Duitschland* onder TURENNE, die een hoog denkbeeld koesterde van zijne talenten als partijganger. Ook de prins van CONDÉ onderscheidde hem onder de menigte jonge officieren. Ter belooning zijner dapperheid, betoond in den slag van *Senef*, kreeg hij in 1674 het bevel over een regiment ruitery. Van 1674 tot den vrede van *Nijmegen* in 1678 diende VILLARS in *Vlaanderen* onder den maarschalk VAN LUXEMBURG, en in den *Elzas* onder den maarschalk DE CRÉQUI. De tien volgende jaren van VILLARS leven werden in diplomatische betrekkingen doorgebragt; ook hierin legde hij veel scherpzinnigheid aan den dag. Toen de Spaansche successie-

oorlog uitbrak, was hij aanvankelijk bij het leger in *Italië*, en deed zich ook daar als een dapper en beleidvol krijgsman kennen. Vervolgens kreeg hij het opperbevel over het leger in *Duitschland*, en leverde den 14 October 1702 bij *Friedlingen* aan het Oostenrijksche leger, onder den prins *LODEWIJK VAN BADEN*, eenen bloedigen slag, waarin hij de overwinning behaalde. Nu werd hem de maarschalksstaf aangeboden. De gebeurtenissen gedurende zijn veldtogt in *Duitschland*, vindt men getrouw en leerrijk verhaald in zijne briefwisseling met den keurvorst van *Beijeren*, met *LODEWIJK XIV* en diens minister van oorlog, alsmede in de brieven der opperofficieren onder zijne bevelen, welke in 1762 te *Amsterdam* in 't licht verschenen. De Fransche generaal was overal overwinnaar. Na zijne terugkomst in *Frankrijk*, werd hij naar de *Cevennen* gezonden, om de onder den naam van *Camisards* bekende Protestanten te bedwingen, en het gelukte hem, zoo door vriendschappelijke onderhandelingen als door de wapenen de rust te herstellen. De opstandelingen der *Cevennen* hielden op voor *LODEWIJK XIV* gevaarlijk te zijn, op een oogenblik, dat gansch *Europa* de wapenen tegen hem had opgevat. Na menigen tegenspoed, welke de Franschen gedurende *VILLARS* afwezigheid in *Duitschland* hadden geleden, werd hem in 1705 weder het opperbevel toevertrouwd. Zijn beleid en dapperheid deden de zaken op nieuw een' gunstiger keer nemen, doch door de uitgeputheid der Fransche financiën waren zijne strijdkrachten zwakker dan die der bondgenooten, zoo dat hij van groote ondernemingen moest afzien. In 1709 werd hij naar *Vlaanderen* gezonden, om het ontmoedigde leger op een' beteren voet te brengen. In den slag bij het dorp *Matplaquet* aan de knie eene wond bekommende, liet hij zich in een' draagzetel plaatsen, en bestuurdte alzoo den strijd, tot dat hij bezwijmde en van het slagveld werd gedragen. Zijne wond was gevaarlijk, en noodzaakte hem om zich 't overige des jaars rustig te houden. De veldtogt van 1710 was afwisselend in voor- en tegenspoed. In den herfst van dat jaar brak zijne wond open, zoo dat hij genoodzaakt was het opperbevel eenigen tijd neder te leggen. In 1712 versloeg hij de Verbondenen te *Denain*, ontzette daardoor *Landreci*, en bemagtigde verscheidene versterkte plaatsen. Het volgende jaar drong hij weder in *Duitschland* door, en veroverde *Landau* en *Freiburg*; doch *LODEWIJK XIV* ernstig bedacht, om den oorlog, die *Frankrijk* ge-

heel uitputte, te eindigen, knoopte *VILLARS* met prins *EUGENIUS*, zijn' grooten tegenstander, te *Rastadt* onderhandelingen aan, die zoo geheim werden gedreven, dat men met verwondering vernam, dat den 3 Maart 1714 de vrede tusschen *Oostenrijk* en *Frankrijk* was gesloten. Toen in 1733 op nieuw de oorlog tusschen *Oostenrijk* en *Frankrijk* over de verkiezing van een' koning voor *Polen* uitburst, werd *VILLARS* met een leger naar *Italië* gezonden. Binnen drie maanden veroverde hij het gansche hertogdom *Milaan*. Op zijne terugreis naar *Frankrijk*, werd hij te *Turin* ziek, en stierf den 17 Junij 1734, in den ouderdom van twee en tachtig jaren. *VILLARS* was de laatste groote Fransche veldheer van dien tijd. Zijn menschlievend gedrag in den oorlog tegen de *Camisards* vereert zijne nagedachtenis. Van de *Mémoires*, onder zijn naam in 't licht verschenen, is slechts het eerste deel door hem zelf geschreven.

(*ANQUETIL*, *La vie de Louis Hector, duc de Villars*).

VINCENT DE PAULA, (ST.), een Fransch godgeleerde en uitstekend menschenvriend, werd den 24 April 1576 in het dorp *Povi* van arme ouders geboren. Hij studeerde te *Toulouse*, en werd eindelijk pastoor te *Clichy*. Zijn gansche leven was aan werken van liefdadigheid gewijd. Met hulp van eenige rijke en vrome familiën van *Gondy*, stichtte hij in 1624 een zendelings-genootschap, welks leden vooral ten doel hadden den armen het Evangelie te prediken, en acht maanden van het jaar, als zielzorgers, ziekenverplegers en bevorderaars der zedelijkheid, onder het landvolk door te brengen. Hunne hoofdzetel was het stift *St. Lazarus* te *Parijs*, naar hetwelk zij den naam van *Lazaristen* ontvingen. Ook is men *st. VINCENT DE PAULA* de instelling verschuldigd van de barmhartige zusters, het hospitaal voor *Vondelingen*, *Bicêtre*, *la Salpêtrière* en andere liefdadige gestichten. Hij stierf den 27 September 1660, en werd in 1737 onder de Heiligen opgenomen. Men beschouwde hem als den vader der armen en den rentmeester der Voorzienigheid.

(*GRAF STOLBERG*, *Leben des Vincent de Paula*).

VINCI, (LIONARDO DA), een der voornaamste Italiaansche schilders, het hoofd der Florentijnsche school, werd in 1452 in het vlek *Vinci* bij *Florence* geboren. Zijn vader, *PIETRO DA VINCI*, wiens natuurlijke zoon hij was, bekleedde het ambt van notaris. *LIONARDO* verried vroegtijdig eene overhellende neiging voor de

rekenkunst, muziek en teekenkunst. Zijn vader eenige zijner teekeningen aan VERROCHIO vertoonende, stond deze verbaasd over het werk van een' knaap, die niet het minste onderrigt had genoten, en nam hem als leerling aan. Spoedig overtrof hij zijnen meester; een engel, welken DA VINCI in een stuk van VERROCHIO (den *Doop van Christus* voorstellende) had geschilderd, deed dien kunstenaar zoo zeer zijne minderheid gevoelen, dat hij het penseel voor altijd nederleide. Voor zijn vader schilderde hij een' Medusakop, dien hij uit allerhande kruipende dieren zamenstelde. Hieruit ontstond een afschuwelijk monster, hetwelk scheen te leven; de oogen schoten als ware het vuur, en de geopende muil blies verderf. Zijn vader vond dit zoo verwonderlijk, dat hij het terstond aan een' kunstkooper te *Florence* vertoonde, die er gaarne honderd dukaten voor betaalde. Dit zonderlinge voortbrengsel der kunst werd naderhand voor drie honderd dukaten aan den hertog van *Milaan* verkocht. Schoon LIONARDO zich met geestdrift op de schilderkunst toelagde, wist hij tijd te vinden, om zich tevens op verscheidene andere kunsten en wetenschappen toe te leggen, zoo als blijkt uit zijne eigene woorden in een' brief aan LODOVICO IL MORO, hertog van *Milaan*, wien hij zijne diensten aanbood. Hij schreef onder anderen:

«Allerdoorluchtigste Signor! Daar ik de proeven van al degenen, die zich uitvinders en makers van krijgswerktuigen durven noemen, naauwkeurig heb gadegeslagen, en daarin niets buitengewoons gevonden, ben ik bereid, zonder aan de verdiensten van anderen te kort te doen, Uwe Excellentie de geheimen mede te deelen, welke ik bezit, hopende, bij voorkomende gelegenheden, Uwe Excellentie proeven te geven van mijne bedrevenheid in de volgende zaken, welke ik hier slechts kortelijk vermeld.

«Ik heb het middel om buitengemeen ligte en draagbare bruggen te maken, zoo wel ter vervolging als ter ontwijking van den vijand; en andere die zeer sterk en onbrandbaar zijn, en gemakkelijk op te slaan en weg te ruimen. Ook bezit ik het middel om die van den vijand te verbranden en te verwoesten.

«In geval van beleg, kan ik het water uit de grachten doen verdwijnen; stormladders maken en alle noodige werktuigen voor dusdanige onderneming.

«Indien door de hoogte der vesting of hare sterke positie eene plaats niet met goeden uitslag kan worden gebombar-

deerd, heb ik het middel om zulk eene vesting te verdelgen, mits niet op steen gebouwd zijnde.

«Ook kan ik zeer gemakkelijk draagbare bommen maken, welke onder den vijand groote verwarring zullen aanrigten, en hem groote schade toebrengen.

«Ik weet door middel van uitgravingen en kromme en naauwe wegen alle plaatsen te naderen, zonder eenig gerucht te maken, al ware het ook noodzakelijk om onder grachten of rivieren door te gaan.

«Tevens kan ik overdekte wagens maken, tegen alle geweld bestand, die te midden van den vijand komende, een aantal mannen zullen ter neder vellen, en alzoo het voetvolk een' weg banen, om zonder letsel voort te dringen.

«Insgelijks maak ik, als het noodig is, bommen, mortieren of veldstukken, fraai en doeltreffend van vorm, die geheel van den gewonen afwijkt.

«Voor ondernemingen ter zee kan ik insgelijks onderscheidene werktuigen tot aanval en verdediging maken: ik maak bomvrije schepen.

«In tijd van vrede kan ik naar mijne meening, zoo wel als iemand anders, teekeningen voor openbare of bijzondere gebouwen maken; tevens weet ik water van de eene plaats naar de andere te leiden.

«Insgelijks maak ik allerhande beeldhouwwerk, in marmer, brons of in terra-cotta, en schilder alles zoo goed als iemand zulks kan, wie hij ook zijn moge.

«Ik versta de bronzen paarden te maken, welke ter glorierijke nagedachtenis van uwen doorluchtigen vader en het beroemde geslacht van SFORZA zullen worden opgericht.

«En bijaldien iemand eenige der hierboven genoemde dingen voor ondoenlijk of onmogelijk houdt, ben ik bereid om daarvan proeven te geven in uw park of op eene andere plaats, ter keuze van Uwe Excellentie, aan wie ik mij nederig aanbeveel, » &c.

Deze brief draagt geene dagteekening, maar is waarschijnlijk omstreeks het jaar 1483 of misschien vroeger geschreven. Het schrift loopt van de rechter naar de linkerhand, even als alle manuscripten van LIONARDO. De brief wordt in de Ambrosiaansche bibliotheek te *Milaan* bewaard.

LODOVICO nam LIONARDO op een jaarlijks traktement van 500 Scudi in zijne dienst. Hij vertoefde verscheidene jaren te *Milaan*, en behaalde als ingenieur, werktuigkun-

dige, beeldhouwer, bouwmeester en schilder grooten roem. Hier schilderde hij zijn groot werk *Het heilige avondmaal* op den muur der eetzaal van het Dominikaner klooster der *Madonna delle Grazie*. In het laatst der vorige eeuw was er van het oorspronkelijke werk niets meer over dan de hoofden van drie apostelen, die de Fransche soldaten geheel bedierven, door er hunne geweren op af te vuren. DA VINCI bouwde de beroemde waterleiding, welke door een kanaal van ongeveer 200 mijlen, de *Adda* tot bij de muren der stad voerende, *Milaan* van water voorziet. Hij keerde in 1500 naar *Florence* terug, en bezocht vervolgens *Rome* en *Frankrijk*, waar hij met de meeste onderscheiding werd ontvangen door FRANS I, die hem op een jaarlijksch inkomen van 700 kroonen in zijne dienst nam. DA VINCI's gezondheid verminderde intusschen zoo zeer, dat hij weinig of niets meer voortbragt. Hij stierf den 2 Mei 1519 te *Fontainebleau*, in den ouderdom van zeven en zestig jaren. VASARI verhaalt, dat hij den laatsten adem uitblies in de armen van FRANS I, die hem was komen bezoeken op het oogenblik dat hij met den dood worstelde. DA VINCI is de schrijver eener verhandeling over de schilderkunst, *Trattato della pittura*, en eenige onuitgegevene werken. Deze groote schilder voerde tot zinspreuk: *Vogli sempre quel che tu debbi*, d. i. *wil immer wat gij moet*. DA VINCI was onvermoeid in den arbeid; hij schetste uit het hoofd de sprekendste gezigten, die hij op straat had ontmoet. Openbare teregtstellingen gaven hem de stof om indrukwekkende koppen te schilderen; soms noodigde hij forsche arbeiders bij zich aan tafel, en vertelde hun allerlei grappen, om intusschen hunne gelaatstreken te schetsen. Geen schilder ontleende minder aan anderen dan LIONARDO DA VINCI, die in den aanvang zijner loopbaan zonder mededinger was. Zijne schilderstukken zijn echter niet talrijk, wijl zijne bezigheden te afwisselend waren, om bij voortduring met het penseel te tooveren.

(VASARI, *Vite de' pittori*, &c.; LANZI, *Storia pittorica*; BROWN, *Life of Leonardo da Vinci*, &c.; HALLAM, *Introduction to the literature of Europe*, &c.).

VIRGILIUS of **VERGILIUS**, (**PUBLIUS MARO**), de meest beroemde lier- en heldendichter der Romeinen, werd den 15 October 70 j. v. c. te *Andes*, eene kleine plaats nabij *Mantua*, geboren. Hij was vijf jaren ouder dan HORATIUS, en zeven jaren ouder dan keizer AUGUSTUS. VIRGILIUS

leerde 't Grieksch van den spraakkunstenaar PARTIENIUS, en de wijsbegeerte van den Epicurist SYRON. Op dertigjarigen ouderdom bezocht hij *Rome*, en won de vriendschap van MAECENAS, een' beschermder der letteren. Zijn doel was om de teruggave te erlangen van zijne landgoederen, welke na den slag van *Philippi* door de soldaten van OCTAVIUS in bezit waren genomen. Door tusschenkomst van zijnen vriend, kreeg hij van AUGUSTUS het noodige bevelschrift, doch de overweldigers noodzaakten hem zijn leven al zwemmende over de *Mincio* te redden. Een tweede bevelschrift echter deed de verlangde uitwerking. VIRGILIUS vertoefde eenigen tijd te *Napels* en *Terentum*, en bezocht daarna *Griekenland*. Te *Athene* ontmoette hij AUGUSTUS, die uit het Oosten terug kwam, en besloot den keizer naar *Rome* te vergezellen, doch stierf op reis te *Brundisium*, alwaar hij in den herfst van het jaar 19 v. c. overleed. Volgens zijne begeerte werd zijn lijk naar *Napels* gevoerd, en ter aarde besteld aan de *Via Puteolana*, bij den tweeden mijlsteen van *Napels*. Men zegt dat hij kort voor zijnen dood de twee volgende regelen schreef, welke op zijn grafzerk werden gebeiteld:

«Mantua me genuit; Calabri rapuere; tenet nunc Parthenope: cecini pascua, rura, duces.»

«Mijne geboorteplaats is *Mantua*; in *Calabrië* overviel mij den dood; en nu leg ik in *Napels*. Ik heb herders, velden en heldendaden bezongen.»

Men wil dat VIRGILIUS een lomp voorkomen had, zeer schuw en wantrouwend was, en eene zwakke gezondheid genoot. De twee hoofdgedichten van VIRGILIUS zijn de *Aeneis*, een uitgebreid heldendicht in twaalf boeken, waaraan nog de laatste beschavende hand ontbreekt, zoodat de dichter zelfs zou bevolen hebben het te vernietigen; en de *Georgica*, een leerdicht over den landbouw in vier boeken; hierbij zou men nog eene derde soort, namelijk tien herderszangen, kunnen voegen. Ook schrijft men hem een luimig gedicht toe *Culex*, in 413 zesvoetige verzen, waarin de schim eener doode mug verschijnt, en verlangt begraven te worden.

De *Aeneis* van VIRGILIUS is het groote nationale heldendicht der Romeinen, en bevat het verdichtsel van de omzwervingen van AENEAS na den val van *Troje*, en zijne eindelijke vestiging in *Latium* na de nederlaag van TURNUS. De gedichten van HOMERUS zijn de modellen der *Aeneis*. De lotgevallen van den Trojaanschen held aan het hof van DIDO, koningin van *Carthago*, geven aanleiding, om te zinspelen op de toekomstige vijandschap tusschen de Ro-

meinen en de Carthagers, welke met de zagepraal van de afstammelingen des Trojaanschen held eindigde. Schoon in de *Aeneïs* vele fraaije plaatsen voorkomen, is echter de poëtische verdienste verre beneden die van de *Ilias* en de *Odyssea* van HOMERUS, en mist die waarheid en eenvoudigheid, welke de gedichten van dezen grooten Griekschcn dichter zoo aantrekkelijk maken.

(TISSOT, *Etudes sur Virgilius, comparé avec tous les poètes épiques et dramatiques des anciens et des modernes*; BAEDER, *Geschichte der römischen Literatur*; VALCKENAER, *Virgilius cum graec. scriptoribus collatus*).

VIRGINIA, eene Romeinsche maagd, de dochter van L. VIRGINIUS, wier naam in de oude jaarboeken der Romeinen beroemd is geworden. Hare geschiedenis is eene der schoonste en aandoenlijkste, welke daarin voorkomen. Zij was verloofd aan L. ICILIUS, een' der gemeensmannen. De Tienman APPIUS CLAUDIUS zocht haar te verleiden; doch ziende dat hare deugd sterker was dan al zijne verlokkingen, nam hij toevlugt tot bedrog en geweld. Haar vader VIRGILIUS was afwezig, en bevond zich bij den berg *Algidus* aan het hoofd eener keurbende, welke tegen de Equiërs te veld was getrokken. De Tienman achtte dit eene gunstige gelegenheid, en stookte M. CLAUDIUS, een' zijner afhangelingen aan, om het meisje als zijne slavin op te eischen. Volgens deze afspraak waagde het deze cliënt van APPIUS CLAUDIUS, toen VIRGINIA door hare voedster naar het Forum werd vergezeld (waar zich onderscheidene opvoedingsscholen voor meisjes bevonden), haar aan te grijpen, onder voorgeven dat zij de dochter van eene zijner slavinnen was, en bijgevolg zijn eigendom. De voedster hief een luid geschrei aan, en riep het volk te hulp. De menigte schoolde te zamen en bevrijdde het meisje; doch de eischer verklaarde dat hij zijne aanspraak op haar geregteijk zou doen gelden. De zaak alzoo voor de regtbank van APPIUS CLAUDIUS gebragt zijnde, hield zijn cliënt vol, dat VIRGINIA de dochter was van eene zijner slavinnen, en heimelijk naar het huis van VIRGINIUS gevoerd, gelijk uit de getuigenis van VIRGINIUS zelf zou blijken, alzoo eischende dat zij, tot aan de terugkomst van VIRGINIUS, in het huis van haren wettigen meester zou verblijven. De vrienden van het meisje kantten zich heftig tegen dezen eisch aan, doch APPIUS CLAUDIUS wendde voor te meenen, dat de eisch van zijnen cliënt regtvaardig was. Nu trad ICILIUS voor, en vorderde het meisje als zijne verloofde

op; en toen zijne bedreigingen vruchteloos bleven, smeekte hij CLAUDIUS aan de gevolgen te denken. ICILIUS werd terstond als rustverstoorder door de bijdragers van den Tienman omringd. Om echter den schijn van regtvaardigheid op zijne zijde te houden, stelde APPIUS CLAUDIUS de uitspraak van het vonnis tot den volgenden dag uit, er bijvoegende dat alsdan de wet zou ten uitvoer gelegd worden, al ware het dat VIRGINIUS niet voor de regtbank verscheen. Twee boden ijlden nu naar VIRGINIUS, om hem het gevaar aan te kondigen waarin zijne dochter zich bevond. Eveneens zond APPIUS CLAUDIUS heimelijk een' bode aan zijne ambtgenooten in de legerplaats, om bij hen aan te dringen, VIRGINIUS niet te laten vertrekken. In den vroegen morgen van den volgenden dag, toen geheel de stad in angstige verwachting verkeerde, vergezeld VIRGINIUS, gevolgd door een' grooten vriendenstoet, zijne dochter naar het Forum. APPIUS CLAUDIUS beklom den registerstoel, en zonder op de verklaringen van VIRGINIUS en ICILIUS acht te slaan, besliste hij, dat het meisje de slavin was van zijnen cliënt M. CLAUDIUS. Toen deze door de menigte drong, om VIRGINIA aan te grijpen, werd hij hierin door het volk verbinderd; doch de bedreigingen van den Tienman joeg de menigte schrik aan, en de bijdragers haanden CLAUDIUS eenen weg tot zijne prooi. VIRGINIUS geene mogelijkheid ziende, om zijn geliefd kind te redden, smeekte, haar nog eenmaal te mogen spreken alvorens te scheiden. Zoodra dit was toegestaan, trok hij haar ter zijde naar eene slagtersvleeschbank, en eensklaps een mes grijpende, stiet hij het haar in het hart, zeggende: «Dit is het eenige middel om u te redden. Vloek over het hoofd van APPIUS CLAUDIUS!» Terstond beval de Tienman VIRGINIUS te vatten, doch deze wist zich met het zwaard in de vuist een' weg naar eene der stadspoorten te banen. De vrienden van het ongelukkige meisje wekten het volk op, om de kluisters hunner barbaarsche onderdrukkers af te schudden, terwijl VIRGINIUS, in de legerplaats teruggekomen, de soldaten tot wraak aanspoorde. Het gezag der snoode Tienmannen werd vervallen verklaard.

(LIVIUS; DIONYSIUS HAL; ROLLIN, *Histoire romaine*; STEART, *Romeinsche geschiedenissen*).

VIRIATHUS, de aanvoerder der Lusitaniërs, in *Spanje*, gedurende hunnen oorlog met de Romeinen, omtrent het midden der tweede eeuw v. c. Het eerst vindt men van hem gewag gemaakt bij

gelegenheid, dat de Romeinsche praetor SERVIVS GALBA eene sterke bende Lusitaniërs versloeg en doodde (150 v. c.). VIRIATHUS was een der weinigen, die ont kwam. In 't jaar 149 v. c. een Lusitanisch leger door CAJUS VETILIUS verslagen zijnde, werden de vlugtelingen ingesloten, en stonden op het punt van zich over te geven, toen VIRIATHUS hun het verraad van GALBA herinnerde, en hen door eene stoutte krijgsbeweging bevrijdde. Voortaan werd hij hun aanvoerder. In een' slag, die kort hierop voorviel, doodde hij VETILIUS. In de drie volgende jaren versloeg hij achtereenvolgens de praetors C. PLAUTIUS, CLAUDIUS UNIMANUS en C. NIGIDIUS FIGULUS. De beide volgende jaren (145 en 144 v. c.) werd hij door Q. FABIVS MAXIMVS AEMILIANVS in toom gehouden. In 143 zegepraalde VIRIATHUS op nieuw over den propaetor Q. POMPEIUS, wiens opvolger Q. FABIVS MAXIMVS SERVILIANVS met afwisselend geluk tegen hem krijg voerde. Eindelijk wist de consul Q. SERVILIUS CAEPIO zich op eene verraderlijke wijze van VIRIATHUS meester te maken, die acht, of volgens anderen veertien jaren lang de Lusitaniërs ter overwinning had gevoerd, en nu ter dood werd gebracht. De Romeinsche schrijvers zeggen dat VIRIATHUS eerst schaapherder en jager was geweest, en vervolgens hoofdman eener rooversbende, onder welke benaming men wellicht een' hedendaagsch aanvoerder van Guerilla's moet verstaan. Als opperbevelhebber der Lusitaniërs gaf hij blijken van schrander beleid en onbezweken moed. En zoo de fortuin hem verder hadde begunstigd, zou hij wellicht een rijk hebben gesticht, grooter dan zijn eigen vaderland, en de ROMVLVS van Spanje geheeten zijn.

(APPIANVS, *De reb. hisp.*; EUTROPIVS, IV. 16; ROLLIN, *Histoire romaine*).

VISIN, (DENIS IWANOWITSCH), een der uitstekendste Russische schrijvers, en, in zijn eigen vak, de uitstekendste van allen, werd den 3 April 1745 te Moscou geboren. Zijne ouders zich in gunstige omstandigheden bevindende, zonden hem eerst naar het gymnasium en vervolgens naar de hoogeschool van Moscou. Terwijl hij aldaar studeerde, werd hij uitgekozen als een der leerlingen die den rector naar Petersburg zouden vergezellen, om aan graaf SCHUWALOW (den stichter en beschermmer van de inrigting) voorgesteld te worden, als waardig, om wegens hunne bekwaamheden zijne gunst te genieten. Hunne ontvangst was vleijend, en de pracht van het hof en de meer verfijnde smaak der Noordsche hoofdstad maakten op VISIN een' sterken indruk. Vooral de

schouwburg scheen hem te betooveren. Hij had de gelegenheid, om met volkrow en andere voorname tooneelspelers kennis te maken, eene omstandigheid, welke er veel toe bijdroeg, om zijne overhellende neiging voor de tooneeldichtkunst verder aan te wakkeren. Alle vreemde boeijen afschuddende, waagde hij het eindelijk een geheel oorspronkelijk Russisch tooneelspel te schrijven. Hij gaf aan hetzelfde den titel van den *Brigadier*; het werd in 1764 vertoond en met uitbundigen lof ontvangen. In 1777 bezocht hij, ter bevordering zijner gezondheid, Frankrijk. Zijn verblijf te Parijs verminderde aanmerkelijk zijne bewondering voor het Fransche volk en meer bijzonder voor de Fransche wijsgeeren. Ongelukkiglijk zijn er slechts zes brieven van zijne correspondentie uit die hoofdstad overgebleven, en zulks is des te meer te bejammeren, wijl zij niet alleen hoogst belangrijk van inhoud, maar tevens voorbeelden mogen genoemd worden van uitmuntenden schrijfstijl. En inderdaad was VISIN verreweg de beste Russische prozaschrijver der vorige eeuw. Zoodra hij hersteld was, en van zijne bewondering van Frankrijk en de Franschen genezen, keerde hij naar Petersburg terug, en schreef in 1782 zijn beroemd blijspel *Nedorosl*, een tafereel van Russische zeden en gewoonten. Dit was zijn laatst dramatisch voortbrengsel; hij scheen het compliment dat VAN POTEMKIN hem bij deze gelegenheid maakte, als eene ernstige waarschuwing aangenomen te hebben. «DENIS,» zeide de prins, na de eerste vertooning, «er blijft u niets meer over, dan naar huis te gaan en te sterven; want al bleef gij altijd leven, zoo zoudt gij toch nooit iets kunnen schrijven dat slechts half zoo goed is.» VISIN stierf den 13 October 1792, in den ouderdom van zeven en veertig jaren.

(PLAKSIN, in de *Entziklopedicheskii Leksikon*; VIAZEMSKY, in de *Sovremennik*).

VISSCHER, (ROEMER), een oud-Hollandsch dichter, werd in 1547 te Amsterdam geboren. Met SPIEGEL en KOORNHIET maakte hij een eerwaardig driemanschap uit, dat de Nederduitsche taal zocht te zuiveren en te beschaven. Hij was een der voorgangers van de twee doorluchtige hoofdpoëten van den Nederlandschen Paruaas, HOOFT en VONDEL. VISSCHER, gevierd om zijn rondborstig en vrolijk karakter, verpoosde de zorgen van een' bloeienden handel met de beoefening der letteren. Zijn huis was de verzamelaarsplaats van mannen van smaak en geleerdheid. COSTER, BREDEROË en VICTORIJN vormden zich bij hem. VONDEL las er zijne vertaling van

de *Troas* van *SENeca*. Hooft vond er zijn behagen in, om in deze vereeniging de vruchten van zijne reis in *Italië* en zijn verblijf te *Florence* mede te deelen. *VISSCHER* was vooral een uitstekend puitdichter, en vertaalde veel uit *MARTIALIS*. Alles wat hij van de dichters der oudheid of uit de werken zijner tijdgenooten ontleende, bewijst de uitgestrektheid en verscheidenheid zijner kundigheden. In de Katholieke Kerk opgevoed, bleef hij aan haar getrouw, en stierf in 1620 te *Alkmaar*. Zijne zinspreuk: «Elk wat wils,» kenmerkt zijn gullen aard.

(SHELTEMA, *Anna en Maria Tesselschade, de dochters van Roemer Vischer*).

VISSCHER, (**ANNA**), de oudste dochter des vorigen, in 1584 te *Amsterdam* geboren, onderscheidde zich, even als hare zuster, door hare kundigheden en talenten. Zij dichtte, zong, speelde, teekende, boetsaerde, schreef op glas, borduurde voortreffelijk, en was ervaren in 't Fransch en Italiaansch. Zij had haar vader zóó teederlijk lief, dat zij weigerde in 't huwelijk te treden, om in zijnen ouderdom geheel voor hem te kunnen leven. Zij herzag en verbeterde de letterkundige voortbrengselen van den grijsaard, en versierde zijn voornaamste werk, de *Zinnepoppen*, met tweeregelige bijschriften, die door bondigheid en kracht uitmunten (1).

In dit belangrijk tijdperk kruidden onze voorvaders hunne feestmaaltijden veeltijds met het zingen van vrolijke liederen. *ANNA* dichtte er verscheidene, en zong ze zelve. De Liedboekjes van dien tijd getuigen van hare bekwaamheid in dit vak der dichtkunst.

Zij wijdde een dichtstuk aan den *Amstelstroom* waarin men verscheidene puikstalen van haar zacht schilderend penseel aantreft. Hoe aanschouwelijk beschrijft zij onder anderen de eendenjagt:

(1) Aardig prijst onze *Cats* haar hierover op de volgende wijze:

ANCIENS lam en stram door veelheid zijner dagen,
Werd op den kloeken hals van zijnen zoon (*) gedragen;
Maar gij draagt, niet voor eens, uw vader hier en daar;
Gij draagt den ouden man geheel het ronde jaar;
Gij draagt met gansche kracht uws vaders zwakke leden;
Gij draagt, met zoet geduld, zijns geestes zwakheden;
Gij draagt, en gij verdraagt al wat men dragen mag;
Gij zijt de gansche vreugd van zijnen ouden dag.
ÆNEAS heeft ('t is waar) zijn lieve vrouw verloren
Toen hij zijn vader droeg. Gij geenen man verloren,
Om met te vrijer hart te dragen dezen man,
Die niemand nu en heeft die hem meer dragen kan.
Zijne ouders goed te doen wordt wel te regt geprezen,
Nog kan men nu en dan van zulke dochters lezen.
Die haren vader draagt, is hier en daar nog een,
Maar, die haar vaders buik verbetert, hij alleen.

(*) *ÆNEAS*.

«Maar de eendenjagt alleen is 't zoetst van al bevonden,
«Die in des *Amstelstroom* gepleegd wordt met de hond-

«Het eend, des weimans dier, dat is den brak te loos
«Wanneer hij langen tijd gezwommen heeft in 't kroos,
«En dat het wordt gewaar, dat hij is op het happen,
«Haar kort en na op 't lijf, zoo weet het hem te ont-

«En duikelt naar den grond; dan staat de hond en ziet
«Als een die voor zijn moeit' maar vangt een enkel niet;
«De kop gaat ginds en weer, het spoor is hem ontweken,
«Tot dat hij 't eend van ver weer ziet den kop opsteken;
«Daar vlijtig achter her, hij weer met nieuwen lust
«Zwemt als hij deed voorheen, en jaagt zoo zonder rust,
«Tot dat in 't eind het eend verbijsterd in haar grepen,
«Wordt van den snellen brak gevangen en genepen,
«Die vlijtig met den buit dan naar zijn meester keert
«En willig hem zijn roef voor een stuk broods vereert.»

Huic DE GROOT was zoo ingenomen met een harer dichtstukken, waarin zij zijne ontsnapping uit het slot *Loevestein* bezong, dat hij hetzelfde in 't Latijn overbragt. *VONDEL* begroette haar als de Nederlandsche *SAPHO*. De gansche vaderlandsche *Parnas* roemde haar om strijd. In 1622 ondernam zij eene reis naar *Zeeland*, waar zij allerwegen met vreugdezangen werd verwelkomd. Haar vertrek bragt de dichters in rouw. Zij werd door veler hunner bezongen. De banden van vriendschap met den nooit volprezen *CATS* werden naauwer toegehaald. Zij onderhield niet alleen met hem eene gestadige briefwisseling, maar droeg hem nog hare dichterlijke uitbreiding van eenige Psalmen op. *CATS* daarentegen zond haar eenige zijner werken ter herziening toe. Na den dood haars vaders, vestigde zij zich te *Dordrecht*, alwaar *CATS* het ambt van pensionaris bekleedde. Hier kwam zij in kennis met *MR. DOMINICUS BOOTH VAN WEZEL*, een man van letteren en aanzienlijken huize, met wien zij later in 't huwelijk trad. Weduwe geworden, belastte zij zich met de zorg voor de opvoeding en het onderwijs harer beide zonen, doch liet de dichtkunst niet geheel varen. Ter bevordering van het belang harer zonen, vertrok zij later naar *Leyden*, en kondigde de regering hare komst met een deftig dichtstuk aan, waarin de volgende regelen voorkomen:

Neêrlands Athen! dat ik in u begeer te wonen,
Is om mij zelve niet, maar om mijn lieve zonen,
Die *PALLAS* onderwijs tot wetenschap en kunst
Van nooden is; ziet, die beveel ik in uw gunst.
o Dat ik nog mogt zien hen in geleerdheid groeien,
En in de wetenschap, en alle deugden bloeien;
Wat zou dat voor mij zijn eene overgroote vreugd!
Mijn oude sullen geest werd wakker en verjeugd!
Leef, *Leyden!* voedster-vrouw van alle geestigheden,
Vermaard door lijden en veel bittere tegenheden,
En belg u niet, dat ik, een slechte burgerin,
U groeten durf, doch van geleerdheid een vriendin;
En kon ik uwen lof niet naar waardige uiten,
Dat, hoop ik, zal geschiên door mijn twee jonge spruiten.

Zij beleefde een' hoogen ouderdom, en ontsliep den 6 December 1651. Een zoon bleef over, *ROEMER* geheeten, later advocaat in den *Haag*, die ook de dichtkunst

beoefende en door werkzaamheid en deugd zijn geslacht tot eer verstrekte.

(SHELTEMA, *Anna en Maria Tesschelschade, de dochters van Roemer Visscher*).

VISSCHER, (MARIA TESSCHELSCHADE), zuster der vorige, zag den 25 Maart 1594 't eerste levenslicht te *Amsterdam*. Drie maanden voor hare geboorte, rigtte een zware storm groote schade in *Texel* aan. De handel van *Amsterdam* en het fortuin van VISSCHER leden hieronder aanmerkelijk. Uit dien hoofde gaf hij aan zijne dochter den herinnerings-naam van TESSCHELSCHADE, onder welken zij zich vooral heeft verceeuwigd. Zij was aan hare oudste zuster een groot deel harer opvoeding verschuldigd, en werd hare waardige mededingster in kundigheden en talenten. Meer dan hare zuster met ligchamelijke schoonheid bedeeld, overtrof zij haar daarenboven nog in kunstvaardigheid. Hooft beschrijft hare bekwaambeden in zijn *Mengelwerk* op de bevalligste wijze:

Vat zij een diamant, een kras
Spreken doet het stomme glas;
Ziet dien duim met gouden draden
Malen kostele gewaden,
Vingers voeren pen, penseel,
Knokkels kittelen de veel.

Ziet dan gaat dat mondje weer
Met de noten op en neer, —
't Oog zich aan de letters lijmen, —
De gedachten aan het rijmen, —
Toug zich krommen in den klank
Van den Romer en den Frank.

Om over haar kunstvermogen te oordeelen, maakt onze JEROMINO DE VRIES gewag van haar bevallig herderslied, getiteld *Phyllis klachte*. Zij had ondernomen om het beroemd dichtstuk, *Seruzalem verlost*, van TORQUATUS TASSO in Nederduitsche verzen over te brengen; men bejammert het dat deze arbeid niet geheel ten einde is gebragt, en het voornemen van van WEZEL en BRANDT, om het afgewerkte in 't licht te geven, niet is verwezenlijkt. JOHAN DE BRUINE zegt, in zijn *Wetsteen der vernuften*, van deze vertaling: «Het zou TASSO overmatig aangenaam zijn, «dat hij zich in eene nieuwe taal hoorde «lezen en prijzen, dewijl het zoo groote «glorie voor schrijvers is, hunne werken «in andere spraken vertaald te zien, als «het aan koningen en prinszen doet, dat «zij nieuwe landen aan hunne schepters «onderwerpen. Maar misschien zou hem «die lange arbeid onaangenaam wezen, «uit reden, dat ontallijke menschen het «afzetsel van TESSCHELSCHADE boven zijn «voorbeeld zouden stellen, ten minste «daarbij vergelijkten. Want gelijk soedige «schilders in het afmalen van groote heeren en mevrouwen hen juist niet naauw-puntelijk verbeeldten, maar hier en daar

«een weinig helpen en te baat komen,
«zonder evenwel van hunne natuurlijke
«bekende gedaante te gaan, zoo heeft
«TESSCHELSCHADE, van TASSO's voorschrift niet
«afwijkende, hem somtijds onderschoord,
«geholpen en verheven, komende zijne
«konst met de hare te baat.»

Ook de godsdienst ontlokte hare lier verhevene klanken, waarvan onder anderen haar dichtstuk *Maria Magdalena aan de voeten van Jezus* de schoonste blijken draagt. In 1623 huwde zij ALLARD VAN KROMBALG, «een' echtgenoot, (zegt Hooft), «harer waardig.» Alle dichters van dien tijd bezongen deze echtverbintenis. Een huwelijksdicht van VONDEL, die geheel den *Olymp* in beweging zette, onderscheidde zich boven de anderen. MARIA werd in 1634 weduwe. CASPER VAN BAERLE, meer bekend onder den naam van BARLAEUS, en de ridder CONSTANTYN HUYGENS dongen beurtelings naar hare hand. De Latijnsche gedichten van BARLAEUS bevatten eene reeks van stukjes, getiteld: *Tessalica*. Zij zijn alle ter eere van de beminnelijke weduwe. HUYGENS ondernam het ernstig, om haar tot de Protestantische godsdienst over te halen; maar dit wilde niet gelukken, en zulks was misschien de oorzaak, dat TESSCHELSCHADE de zijne niet werd. Op het *Muider-slot*, waar de drossaard Hooft de fraaiste vernuften van dien tijd om zich verzamelde, verpoosde zij zich dikwijls van de zorgen aan den weduwlijken staat verbonden. Hoe gaarne zij daar gezien werd, blijkt uit Hooft's brieven, in een' van welke hij zegt: «Als gij niet komt dan «zullen het goud en zilver zijn' luister, «de groente hare vrolijkheid, de spijze «hare lekkernij verliezen, want zonder u «is de vreugde nooit volmaakt.» Zoodra zij vertrok dan veranderde alles. Hooft schreef haar hierover zeggende: «Gij hebt «hier uwe muilen gelaten. Dit is eene «leelijke vergetelheid; want het ware beter «dat gij de voeten vergeten hadt en wat «daaraan vast is. De vloer heeft u willen «houden, en gij zijt haar ontslipt. De «steenen en planken liggen te treuren, «omdat ze niet langer van die zoete treden «jes gestrookt worden. BROSTERHUIZEN en «VERBURG konden hier niet duren toen ge «weg waart. 't Zoude anders geweest zijn, «waren de deuntjes niet uit geweest.» Het verkeer op 't *Muider-slot* werd niet alleen veraangenaamd door zang- en dichtkunst, maar ook door geleerde jökkernij, door allerlei vonden, bij handigheid en smaak. Toen MARIA DE MEDICIS in 1639 *Amsterdam* bezocht, bood TESSCHELSCHADE haar Italiaansche verzen van haar maaksel aan; niets werd verzuimd, om de Fran-

sche koningin aan de oevers van den *Amstel Italië* en *Florence* te doen terugvinden. In 1646 trof TESSELSCHADE een droevig ongeluk. Eene vonk uit eene smederij gevlogen doorboorde haar 't linkeroog, hetwelk zij daardoor verloor. Nooit veroorzaakte een dergelijk ongeval meer deelneming, en bragt de verbeelding der dichters meer in beweging. MARIA had het verdriet hare eenigste dochter en hare vrienden HOOFT en BARLAEUS te overleven. Zij vond haar besten troost in de godsdienst, doch het bleek alras dat de krachten harer ziel grooter waren dan die des ligchaams. Zij overleed den 20 Julij 1649 te *Amsterdam*. «Dat de vrouwen,» zegt SCHELTEMA, «slechts het voorbeeld van ANNA en TESSELSCHADE navolgen! Het kan niet missen, «of vele onzer schoonen onttrekken zich «dan aan den beuzelgeest onzer eeuw; «zij houden op, onze rijke moedertaal te «verachten, en de nuttige geschriften van «onze voorouders en landgenooten te ver«smaden; zij zullen dan de wijsheid put«ten uit de beste bronnen. Dan zullen zij «hare dochters van vreemde zeden af«schrikken, en alzoo tot Nederlandsche «vrouwen opleiden.»

(Mr. JACOBUS SCHELTEMA, *Anna en Maria Tesselschade Visscher*).

VITRINGA, (CAMPEGIUS), een vermaard godgeleerde, werd den 16 Mei 1659 te *Leeuwarden* geboren. Zijn vader was griffier van de staten van *Vriesland*. Van zijne teederste jeugd af leerde hij Grieksch en Hebreeuwsch, en spoedig was hij in staat, om de Heilige Schriften in de oorspronkelijke talen te lezen. Op den ouderdom van zestien jaren kwam hij op de hoogeschool van *Franecker*, en na vlijtige letteroefeningen, bezocht hij die van *Leyden*, waar hij op den ongewonen ouderdom van twintig jaren tot doctor in de godgeleerdheid werd bevorderd. Twee jaren later (1680) bood men hem den leerstoel aan voor de Oostersche talen te *Franecker*, waarbij in 1682 en 1693 die der kerkelijke geschiedenis en godgeleerdheid werden gevoegd. In 1698 naar *Utrecht* beroepen, stond hij reeds op zijn vertrek derwaarts, toen WILLEM III dit wettig beroep vernietigde, uit hoofde VITRINGA den leertrant van COCCJEUS volgde. Een zeker onbekwaam man, PONTANUS, werd nu den Utrechtenaren opgedrongen, omdat, zegt BURMAN, hij de zwager was van HUBERT ROSEBOOM, president van den hoogen raad van *Holland en Zeeland*, die zeer bij den koning in gunst stond. «Met zulk een' ijzeren arm regeerde «WILLEM III in *Nederland*.» Na 's konings dood (1702) werd hij op nieuw derwaarts beroepen, doch ditmaal weigerde hij, en

werd hiervoor door de bezorgers der *Vriesche* hoogeschool edelmoedig beloond. De laatste jaren zijns levens had VITRINGA bijkans onophoudelijk zware ligchaamssmartten te verduren, en stierf den 31 Maart 1722 aan eene beroerte, hebbende den ouderdom van drie en zestig jaren bereikt. Hij liet een' zoon na, CAMPEGIUS, die ook als godgeleerd schrijver optrad, maar den vader geenszins in geleerdheid evenaarde. Zijn andere zoon, HORATIUS, een veelbelovend jongeling, was reeds, in 1696, in den ouderdom van achttien jaren gestorven.

CAMPEGIUS VITRINGA was een der grootste godgeleerden van zijnen tijd, en had voor niemand in geleerdheid onder te doen. Zijne werken, bijkans alle in 't Latijn, worden nog op hoogen prijs geschat, inzonderheid zijne verklaringen van sommige gedeelten der Heilige Schrift, waaronder die op JESAJA; «eene schatkamer van geleerdheid, — doch misschien beroofd «van dien smaak, van dat gevoel voor «het schoone en dichterlijke, welke on«misbaar zijn tot het verstand van dien «heerlijken Ziener en Dichter.»

(VRIEMONT, *Series professorum Franqueranorum*; NICÉRON, *Mémoires des hommes illustres*; BURMANNI, *Traj. Erudit*; VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Ned. lett. en wetens.*).

VITRUVIUS, (MARCUS POLLIO), een beroemd Romeinsch bouwkunstenaar, bloeide onder JULIUS CAESAR en AUGUSTUS. Men weet niets bepaalds van de omstandigheden zijns levens dan uit zijn werk over de bouwkunst, *De architectura*, waarin hij als bij toeval van zich zelve spreekt. Slechts twee oude schrijvers maken van hem gewag, PLINIUS, die hem optelt onder de schrijvers wier werken hij heeft geraadpleegd, en FRONTINUS in zijne werken over waterleidingen, *De aquaeductibus*, die hem vermeldt als den uitvinder van de Quinariynsche maat. Vitruvius droeg zijn werk op aan keizer AUGUSTUS, die hem tot opzigter over de krijgswerktuigen had benoemd. Vitruvius zegt, dat hij eene goede opvoeding ontving, en groot behagen vond in letterkundige en wijsgeerige onderwerpen; dat hij nimmer naar rijkdommen haakte, doch hoopte dat zijn werk over de bouwkunst zijnen naam tot de nakomelingschap mogt overbrengen. In 't voorbericht telt hij al de schrijvers op, die hij over de bouwkunst had gelezen, alvorens zijn eigen werk aan te vangen, namelijk AGATHARCUS, DEMOCRITUS en ANAXAGORAS, SILENUS, THEODORUS, CTESIPHON, THEODORUS PROCEUS, PHILO, HERMOGENES, ARGELIUS, SATYRUS en PHYTEUS. Hij beveelt bouwkunstenaars aan, om zich tot zekere

hoogte te oefenen in het teekenen, de meetkunde, rekenkunde, de grondbeginselen van de natuurlijke en zedekundige wijsbegeerte, de regtswetenschap, natuurkunde, muziek en sterrekunde. Misschien was hij in dit alles eenigermate bedreven. Zijn werk is het eenige, dat ons de oudheid over de bouwkunde heeft nagelaten. Ofschoon men zijnen schrijfrant als smakeloos beschouwt, wordt echter het werk zelf om den inhoud hooggeschat. De beste uitgave is die van DE LAET, *Amst.* 1649, fol. VITRUVIUS is in onderscheidene talen overgebracht. AUGUST VON RODE vertaalde dit werk in 't Hoogduitsch en PIETER KOEK in 't Vlaamsch.

(*Biographie universelle*).

VLACQ, (**ADRIAAN**), een verdienstelijk wiskundenaar, die de uitvinding der tafel-logarithmen van den Schotschen edelman NAPIER bruikbaar maakte, bloeide in de eerste helft der zeventiende eeuw in de stad *Gouda*. Boekverkooper of drukker zijnde, zorgde hij zelf voor de correctie der onderscheidene tafels, welke hij vervaardigde. In 1628 gaf hij te *Gouda*, bij PIETER RAMMESEYN, de *Arithmetica Logarithmica* uit van HENRY BRIGGS, die in plaats van de hyperbolische de thans gebruikelijke tafel-logarithmen aanbeval. Dit werk bevat de logarithmen van 1 tot 20,000, en van 90,000 tot 100,000. VLACQ vulde de gaping van 20,000 tot 90,000 aan, en verrichtte dezen reuzenarbeid met eene naauwkeurigheid, die niets te wenschen overliet. Dit werk verscheen in 't Fransch, onder den titel van *Arithmétique logarithmique*. In 1633 gaf VLACQ de *Trigonometrica Britannica* uit van BRIGGS. In hetzelfde jaar verscheen zijne eigene *Trigonometrica artificialis, sive magnus canon triangulorum logarithmicus, ad dena scrupula secunda*, &c. Dit werk bevat de logarithmus-sinussen en tangenten met tien decimalen. In 1636 bewerkte hij eene verkorting van de *Trigonometrica artificialis* onder den titel van *Tabulae sinuum, tangentium et secantium, et logarithmorum sinum, tangentium et numerorum ab 1 ad 10,000*, in 8vo. Deze tafels werden in onderscheidene talen overgebracht, en waren langen tijd een handboek voor trigonometrische berekeningen. Het is ons niet gebleken wanneer deze nuttige en arbeidzame man, wiens werken op de uitbreiding van de meeste deelen der wis- en sterrekunde een' onberekenbaren invloed uitoefenden, is overleden. Zijne werken komen thans zeldzaam voor, maar zullen zijnen naam tot duurzame eer verstrekken.

(DELANBRE, *Hist. de l'astronomie mo-*

derne; MONTUCLA, *Hist. des mathématiques*; BUSCH, *Encyclopädie der mathematischen Wissenschaften*).

VOITURE, (**VINCENT**), een vernuftig Fransch dichter en prozaschrijver, de zoon eens wijnkoopers, werd in 1598 te *Amiens* geboren. Hij werd te *Parijs* opgevoed, en schitterde in het beroemde hôtel van Madame RAMBOUILLET, de verzamelplaats der fraaije vernuften van dien tijd. Ook verscheen hij weldra aan het hof, waar men zeer met hem was ingenomen. Hij bezocht *Spanje*, en verbaasde aldaar de mannen van letteren door het vervaardigen van Spaansche verzen, uitmuntende door zuiverheid en gemakkelijheid van stijl, zoodat sommigen ze zelfs aan LOPE DE VEGA toeschreven. Van *Spanje* begaf hij zich naar *Afrika*, ten einde de Barbarische kusten te leeren kennen. Later bezocht hij *Engeland*. In 1638 had hij de eer om den groot-hertog van *Florence* de geboorte van LODEWIJK XIV aan te kondigen. Aan het hof bekleedde hij het ambt van maître d'hôtel des konings, en van introducteur des ambassadeurs van den hertog van ORLÉANS. In 1634 werd hij lid van de Fransche academie en in 1638 van die der Umoristi te *Rome*. Hij stierf in 1648, in den ouderdom van vijftig jaren. De Fransche academie nam over hem den rouw aan, eene eer welke geen der leden ooit te beurt viel. Men beschouwt *voiture* als een' der hervormers van de Fransche poëzij. In zijn proza, vloeijender en regelmatigere dan dat van vroegere schrijvers, schittert vernuft, dat echter niet van gemaaktheid is vrij te pleiten.

(*Lettres et autres oeuvres de Voiture*, 2 vols, 12mo, Amsterdam 1709; *Dictionnaire historique des grands hommes*; LA HARPE, *Cours de littérature*).

VOLNEY, (**CONSTANTIN FRANÇOIS CHASSEBOEUF**, graaf **VAN**), een uitstekend Fransch schrijver, werd den 3 Februarij 1757 te *Craon* geboren, waar zijn vader een verdienstelijk advocaat was. Op den ouderdom van zeventien jaren vertrok hij naar *Parijs*, om zich aldaar in de geneeskunde te oefenen; doch zoodra hij een onafhankelijk inkomen van 6000 Livres had verkregen, besloot hij te gaan reizen. Hij bragt drie jaren in *Syrië* en *Egypte* door, en gaf na zijne terugkomst, in 1787, eene hoogst belangrijke beschrijving uit van den toestand dier landen, getiteld: *Voyage en Syrie et en Egypte, pendant les années 1783, 84 en 85*. Zijn roem was hiermede gevestigd. Weldra verklaarde hij zich luid voor de beginselen der omwentelings-gezinden, en

werd tot afgevaardigde der Algemeene Staten benoemd. Gedurende de regering van het schrikbewind, zuchtte hij tien maanden in den kerker; de val van ROBESPIERRE, op den 9 Thermidor (27 Julij 1794), redde hem het leven. Kort daarna tot professor in de geschiedenis aan de Ecole Normale benoemd, werden zijne voorlezingen, door eene overtalrijke schare bijgewoond, terstond opgeschreven en ter perse gezonden. Zij beleefden verscheidene herdrukken. VOLNEY, die in 1793 op het eiland Corsika met NAPOLEON BONAPARTE (destijds artillerie-officier) was bekend geworden, ried hem in het begin van 1794 af, om zijne diensten aan *Turkijë* of *Rusland* aan te bieden, en bleef niet geheel vreemd aan de bewerking der omwenteling van den 18 Brumaire (9 November 1799), waardoor BONAPARTE aan het hoofd der zaken kwam. BONAPARTE begeerde hem tot mede-ambtgenoot in het consulschap, doch VOLNEY weigerde niet alleen dit aanbod, maar was tevens niet te bewegen, om als minister van binnenlandsche zaken op te treden; alleen nam hij zitting in den Senaat. Van dit oogenblik had er tusschen hen beiden eene verwijdering plaats. Hun eerste verschil was over de kerk, welker herstelling NAPOLEON voor den staat onmisbaar achtte, terwijl VOLNEY zulks eene dwaze handelwijze noemde. Ook liepen hunne begrippen over alle andere zaken geheel uiteen. Toen NAPOLEON den keizerlijken titel aanvaardde, vroeg VOLNEY zijn ontslag als lid van den Senaat, en niet dan met moeite liet hij zich bewegen, om deze waardigheid te behouden. Zelden woonde hij nu de zittingen van den Senaat bij, en voegde zich altijd bij de geringe minderheid, die NAPOLEON's inzichten durfde wederspreken. NAPOLEON gaf hun daarom uit verachting den naam van *idéologues*, *hommes spéculatifs*, en dergelijken. Niettemin werd VOLNEY vervolgens tot graaf en commandeur van het legioen van eer verheven. In alle omstandigheden echter betoonde VOLNEY zich een voorstander der vrijheid, waartoe zijne reis naar *Amerika*, in 1795, zeker veel had bijgedragen. Hij was een der senatoren, die den 2 April 1814 voor de ontrooning van NAPOLEON stemden. LOEWIK XVIII verliet hem tot pair. Toen deze vorst in 1819 toebereidselen liet maken, om zich te *Rheims* te laten kroonen, schreef VOLNEY een vlugschrift, getiteld: *Histoire de Samuel, inventeur du sacre des rois*, waarin hij weinig eerbied voor de Heilige Schrift betoonde. Hij stierf den 23 April 1820. Onder zijne menigvuldige werken noemt men inzon-

derheid *Raines, ou méditations sur les révolutions des empires; Lectures sur l'histoire; Recherches nouvelles sur l'histoire ancienne; Vues nouvelles sur l'enseignement des langues orientales*. Zijn laatste werk voert ten titel: *L'alphabet européen appliqué aux langues asiatiques*, hetwelk hij opdroeg aan de Aziatische Maatschappij te *Calcutta*, waarvan hij een der eereleden was.

(*Biographie universelle; Dictionnaire historique des grands hommes*).

VOLTA, (**ALESSANDRO**), een beroemd Italiaansch proefondervindelijk wijsgeer, werd in 1745 te *Como* uit een adellijk geslacht geboren, en in die stad opgevoed. In 1774 werd hij tot professor in de natuurlijke wijsbegeerte te *Pavia* benoemd, en deed aldaar die ontdekkingen, welke zijnen naam hebben vereeuwigd. In zijne jeugd schijnt hij eene overbelling tot de letteren gehad te hebben. Onder zijne voortbrengselen van dien aard behoort een Italiaansch dichtstuk, op SAUSURE's bestijging van den *Mont Blanc*. Ook schreef hij een dichtstuk in 't Latijn over de voornaamste verschijnselen der scheikunde. In 1777 bezocht VOLTA *Zwitserland*, en drie jaren later *Toscane*. Gedurende deze laatste reis gaf hij eene beschrijving van de vlam die op den weg van *Florence* naar *Bologna* uit den grond schijnt op te stijgen. In 1782 deed hij eene reis door *Duitschland*, de *Nederlanden* en *Engeland*, overal met de voornaamste geleerden kennis makende. Hij keerde over *Frankrijk* terug, en moedigde nu in *Lombardijë* de aankweeking aan van den aardappel.

Toen BONAPARTE in 1796 in *Italië* verscheen, was VOLTA een der mannen, die door zijne medeburgers werden benoemd, om de bescherming van dezen veldoverste in te roepen, die naderhand geene gelegenheid liet voorbijgaan, om hem met eerbewijzingen te overladen. Op aandrang van BONAPARTE, werd hij benoemd tot afgevaardigde der hoogeschool van *Pavia*, ter bijwoning van een congres hetwelk te *Lyon* werd gehouden, om een' president voor de Italiaansche republiek te verkiezen. In 1801 noodigde BONAPARTE hem naar *Parijs*, om in tegenwoordigheid der leden van het Instituut zijne proeven met de door hem uitgevondene kolom te herhalen. Bij deze gelegenheid vereerde hem het Instituut eene gouden medaille en het lidmaatschap dezer instelling. BONAPARTE benoemde hem daarenboven tot lid van het legioen van eer, en schonk hem de orde der ijzeren kroon met de titels van graaf en senator van het koninkrijk

Italië. Reeds in 1791 had de Koninklijke Maatschappij van *Londen* hem onder hare leden opgenomen. In 1804 leide VOLTA zijn hoogleeraarsambt neder, en sleet de overige dagen zijns levens in zijne geboorteplaats *Como*. Hier werd hij aangetast door eene koorts, welke, na eene ongesteldheid van slechts twee dagen, hem den 5 Maart 1826 ten grave sleepte. Hij stierf opregt betreurd door elken hoogschatter der wetenschappen, voornamelijk door zijne medeburgers, die zijne nagedachtenis met eene fraaije medaille en een marmeren gedenkteeke vereerden. De electriciteit was het eerste voorwerp waarop VOLTA zijne aandacht vestigde; men is hem de eeuwigdurende electrophoor en de electricke condensator of collector (werktuig om electriciteit op te hoopen) verschuldigd. Doch de groote uitvinding waarop zijn roem berust is de *Kolom van Volta*, waaraan wij zoo menige scheikundige ontdekkingen te danken hebben. Zijne werken beslaan vijf octavo boekdeelen, en zijn opgedragen aan FERDINAND III, groot-hertog van *Toskane*, onder den titel van *Collezione delle opere*, &c., in 1816 te *Florence* in 't licht verschenen.

(ROSIER, *Journal de Physique*, 1776; *Phil. Trans.*, 1778; *Penny Cyclopaedia*).

VOLTAIRE, (FRANÇOIS MARIE AROUET DE), een der voornaamste Fransche schrijvers en dichters, werd den 20 Februarij 1694 te *Châtenay*, nabij *Sceaux* geboren. Uit hoofde zijner zwakheid werd de doop tot den 22 November deszelfs jaars uitgesteld. Zijn vader, FRANÇOIS AROUET, was thesaurier van de rekenkamer (*Trésorier de la chambre des comptes*), en zijne moeder, MARGUERITE DAUMART, behoorde tot een adellijk geslacht van *Poitou*. VOLTAIRE was de jongste van twee zonen, en werd te *Parijs* aan het Collegie van *Louis le Grand*, toenmaals onder het beheer der Jezuïten, opgevoed. Vader LEJAY, een zijner onderwijzers aldaar, voorspelde toen reeds van hem, dat hij hoofdman der Deïsten in *Frankrijk* zou worden. Deze voorspelling werd vervuld. Zijn vader bestemde hem tot ambtenaar, doch VOLTAIRE's zucht voor de letteren was niet te beteugelen. Een vriend van de familie DE CAUMARTIN kreeg de toestemming zijns vaders, om VOLTAIRE naar *St. Ange* mede te nemen. Hier ontmoette hij den ouden DE CAUMARTIN, die aan het hof van HENDRIK IV gemeenzaam had verkeerd. VOLTAIRE vond in zijne anecdoten en gesprekken veel behagen, en vatte het denkbeeld op, om eenmaal HENDRIK IV in een heldendicht te verree-

wigen. Naar *Parijs* terug gekeerd, werd hij door den regent (den hertog VAN ORLÉANS), die hem verdacht als schrijver van een schotschrift, naar de Bastille gezonden, waar hij zoo lang vertoefde, totdat zijne onschuld overtuigend gebleken was. Gedurende zijne gevangenschap ontwierp hij het plan voor zijne *Henriade*, onder den titel van *La Ligue*, en voltooide zijn treurspel *Œdipe*. Men wil dat hij omtrent dezen tijd den naam van VOLTAIRE zou aangenomen hebben. Zijn treurspel *Œdipe* werd in 1718 opgevoerd, en vond algemeene toejuiching. Met dit stuk, hoe uitmuntend ook, begon VOLTAIRE zijnen strijd tegen de priesters, welken hij tot aan zijn dood voortzette. Zijn haat, die hem destijds reeds tegen de bedienaren der godsdienst bezielde, blijkt genoegzaam uit de beide volgende regelen:

Nos prêtres ne sont pas ce qu'un vain peuple pense;
Notre crédulité fait toute leur science.

De twee volgende treurspelen van VOLTAIRE maakten minder opgang. Eene tweede onregtvaardige opsluiting in de Bastille, deed hem besluiten, om naar *Engeland* te wijken, alwaar hij door onderscheidene doorluchtige mannen gunstig werd ontvangen en drie jaren vertoefde. Hij keerde in 1728 naar *Frankrijk* terug, en schreef toen zijne treurspelen *Zaïre*, *Alzire*, *Mahomet*, *Mérope* en vele andere werken; werd lid van de academie, *gentilhomme ordinaire du roi*, en geschiedschrijver van *Frankrijk*. In 1750 gaf hij gehoor aan eene uitnoodiging van FREDERIK den Grootten om hem te komen bezoeken. Gedurende eenigen tijd waren koning en dichter met elkander in de beste verstandhouding; doch in 1753 werd hunne vriendschap verbroken, en verliet VOLTAIRE het Pruissisch grondgebied. Ten gevolge van de kuiperijen zijner vijanden het niet geraden oordeelende zich langer in *Parijs* op te houden, leefde hij eenigen tijd te *Geneve* en andere plaatsen. Eindelijk een zwervend leven moede, kocht hij een landgoed te *Ferney*, in het *Pays de Gex*, en bragt aldaar de laatste twintig jaren zijns levens zoo rustig door als zijn onstuimig karakter zulks eenigzins toeliet. Hij herbouwde het huis, vergrootte de tuinen, hield eene goede tafel, en kreeg uit alle oorden van *Europa* talrijke bezoeken. Zijn smaak voor het tooneel verflaauwde niet. Hij had een' kleinen schouwburg, waarin hij nu en dan zelf optrad, de hulp van de beste tooneelspelers soms inroepende. Hij was tevens de weldoener van den omtrek. Uit een armoedig dorpje ontstond eene kleine stad; er werden op zijne kosten nieuwe huizen, ja zelfs eene

kerk gebouwd. Op zekeren tijd was hij voorbarig en stoutmoedig genoeg, aldaar eene leerrede te houden over den diefstal, waardoor hij in groote onaangenaamheden werd gewikkeld. Om dit onweder te doen afdrijven, hield hij het Heilige Avondmaal in de kerk van *Ferney*, eene daad van huichelarij, welke echter niet de eenigste was waaraan hij zich schuldig maakte. In het volgende jaar, 1769, verbodde de bisschop van *Annecy* allen priesters om hem de biecht af te nemen, absolutie te geven, of aan het Heilige Avondmaal toe te laten. VOLTAIRE veinsde zich nu ziek, ging te bed, gaf voor dat hij stierf, en dwong een' Capucijner geestelijke, om hem al de sacramenten der stervenden, door de Kerk den regtgeloovigen voorgeschreven, toe te dienen. Van deze geheele klucht werd, op de plaats zelve, een' acte door een' notaris opge maakt. De wijsgeeren van *Parijs*, wier ongodsdienstige denkbeelden de zijnen nog overtroffen, zagen met verachting op hem neder, en alle vrome Christenen ergerden zich over de huichelarij van een' oud man, die toen reeds zeventig jaren telde. Gedurende zijn lang verblijf te *Ferney*, bleef VOLTAIRE onvermoeid tegen het Christendom strijd voeren. Zijne werken verschenen onder verschillende namen, en nimmer maakte hij zwaarigheid om ze te verloochenen zoodra hij zulks voor zich zelve noodig achtte. Zijne *Pucelle*, welke hij omtrent 1730 schreef, vergrootte het aantal zijner vijanden. De onkieschheid en spotternij met alles wat heilig is, kwetsten elk regtgeëard Christen; terwijl de toespelingen op levende personen hem bittere vijanden verwekten. In 1762 bezorgde VOLTAIRE eene nieuwe uitgave der *Pucelle*, waarin hij veel ergerlijks achterliet. In 1774 verscheen daarvan weder een' nieuwen druk met eenige veranderingen en uitbreidingen, en dit is de tekst van de *Pucelle*, welke nu in de beste uitgaven zijner werken voorkomt. Zijne letterkundige twisten en uitgestrekte briefwisseling gaven VOLTAIRE op ver gevorderden leeftijd handen vol werk. Doch hij had ook nog andere bezigheden, die ons zijn karakter van eene beminnelijke zijde doen kennen. Vernemende dat eene achternicht van den grooten treurspeldichter CORNEILLE zich in behoeftige omstandigheden bevond, noodigde hij haar uit te *Ferney* te komen, waar zij welwillend werd ontvangen, opgevoed en ruim van alles verzorgd. Ten einde haar eenigermate onafhankelijk te maken, ondernam hij de uitgave van CORNEILLE's treurspelen met aantekeningen, en be-

stemde de voordeelen die zij zou afwerpen, haar tot bruidschat.

De zaak van JEAN CALAS is algemeen bekend. Deze ongelukkige oude man, die tot de Calvinisten behoorde, uit godsdienstbaat beschuldigd zijn' eigen zoon opgehangen te hebben, ten einde te voorkomen dat deze tot de Roomsche Katholieke kerk zou overgaan, werd door het parlement van *Toulouse* (1762) veroordeeld geradbraakt te worden. Dit vonnis aan hem voltrokken zijnde, zocht de familie van dezen martelaar eene schuilplaats te *Geneve*. VOLTAIRE ontving hen minzaam, vernam met belangstelling naar al de bijzonderheden van dezen afschuwelijken geregtelijken moord, en werd van de onschuld van CALAS volkomen overtuigd. Nu besloot hij om niet te rusten voordat de ongelukkige familie in hare eer en regten zou hersteld zijn. Hiervoor had hij zijne beurs, zijne pen, al zijne krachten veil, en eindelijk gelukte het hem, dat het rampzalig vonnis van het parlement van *Toulouse* werd vernietigd, en het gepleegde onrecht zoo veel mogelijk hersteld.

Na eene afwezigheid van bijkans dertig jaren, besloot hij, op aandrang zijner nicht, Madame DENIS, die zich te *Ferney* verveelde, *Parijs* te bezoeken, waar hij vele bewonderaars en niet minder verbitterde vijanden had. VOLTAIRE wist dit, en antwoordde daarom den tolbedienden, die zijnen wagen aanhielden, en hem vroegen, of hij ook verbodene goederen bij zich had: «Neen, niets anders dan mijn «persoon!» Hij kwam den 10 Februarij 1778 te *Parijs* aan, en werd door eene groote schare, die niet tot het hof of de geestelijkheid behoorde, met verbazende geestdrift ontvangen. Na de vertooning van zijn nieuw treurspel *Irene*, werd zijn borstbeeld door al de acteurs gekroond, en hij zelf door de menigte, onder het uitroepen van de titels zijner voornaamste werken, in zegepraal naar zijne woning gevoerd. Onder weg zeide hij tot de omstanders: «Gij verstikt mij, maar met «rozen.» Ook overleefde hij niet lang al deze eerbewijzingen. Hij stierf den 30 Mei 1778. Men wil, dat zijn dood verhaast werd door het innemen eener overgroote hoeveelheid opium, ter stilling van de pijn, door eene stremming in de waterloozing veroorzaakt, ten einde eens gerust in te sluimeren, daar hij reeds eenigen tijd van allen slaap was beroofd geweest. Zijne geschiedkundige geschriften, zoo als zijn *Siècle de Louis XIV et XV*; *Histoire de Charles XII*, en *Essai sur l'histoire générale et sur les mœurs et l'esprit des nations*, ofschoon soms onnaauwkeurig,

boeijen den lezer door hunnen sierlijken, wegslependen stijl.

(*Tableau philosophique de l'esprit de Mr. de Voltaire*; CONDORCET, *Vie de de Voltaire*; *Mémoire pour servir à la vie de M. de Voltaire, écrits par lui-même*; LA HARPE, *Eloge de Voltaire*; *Biographie universelle*; *Oeuvres complètes de Voltaire, Paris, 1820*, 70 vols. 8vo.).

VONDEL, (**JOOST VAN DEN**), de vorst der Nederlandsche dichters, werd den 17 November 1587 te Keulen geboren, waarwaarts zijne ouders uit Antwerpen waren gevlugt, ten einde de vervolging te ontgaan, waaraan de Doopsgezinden onder de Oostenrijk-Spaansche regering blootstonden. Zoodra de tijden gunstiger werden, trokken zijne ouders naar de Nederlanden en vestigden zich, na een kort verblijf te Utrecht voor goed te Amsterdam, waar onze VONDEL geheel zijn leven is blijven wonen. De opvoeding, welke hij van zijne ouders genoot, bepaalde zich tot het lezen, schrijven en rekenen, zoodat hij alle verdere ontwikkeling aan zich zelven en aan den omgang met zijne geleerde vrienden te danken had. Om in zijn onderhoud te voorzien, had hij, nadat zijn vader gestorven was, diens kousenwinkel overgenomen, maar liet de zorg daarvoor hoofdzakelijk aankomen op zijne vrouw, MARIA, de dochter van HANS DE WOLF, een' Keulenaar van Brabandsche afkomst. Hij zelf wijdde zich geheel aan de beoefening der dichtkunst, waartoe hij reeds als knaap overhelde. In het jaar 1612 gaf hij zijn eerste treurspel in het licht, dat kort te voren door de Brabandsche Rederijkkenkamer te Amsterdam openlijk vertoond was geworden. Eerst op zijn zes en twintigste jaar leerde hij de Latijnsche taal, waarin hij, blijkens zijne uitgegevene vertalingen, vrij goede vorderingen maakte. Weldra werd hij de eerste treurspeldichter, lier- en heldenzanger der natie. Zijn treurspel *Palamedes*, of *de vermoorde onnoozelheid*, hetwelk kort na 't overlijden van prins MAURITS in 't licht verscheen, maakte binnen en buiten 's lands veel gerucht, als zijnde eene zinspeling op het rampzalig lot van den raadpenionaris JOHAN VAN OLDENBARNEVELDT. Dit stuk aangeklaagd wordende als lasterlijk voor de nagedachtenis van den prins, veroordeelde de Bank van schepenen VONDEL tot eene boete van drie honderd gulden. Intusschen werd zijn *Palamedes* binnen weinige jaren dertig malen herdrukt, doch niet vóór 1665 openlijk vertoond. Op den vice-president schepen, JAN GUSBERTZ DE VRIES, die den dichter gaarne op 't schavot had gebragt, zeg-

gende: «VAN VONDEL zou 't niet weér «doen, indien ik met het regt mogt begaan,» vervaardigde de gebelgde dichter in later tijd 't volgende grafschrift:

«Hier ligt JAN GUSBERTZSOON, Tree zacht, gij zoudt
(hem zeer doen.
«Mogt hij met 't regt begaan, VAN VONDEL zou 't niet
(meer doen.

De kerkelijke geschillen van zijnen tijd gaven hem overvloediglijk stof tot een aantal hekeldichten, in welke dichtsoort hij met regt eenig in ons land mag genoemd worden.

De *Gysbrecht van Amstel*, welken hij in 1637 voor de opening van den nieuwen schouwburg vervaardigde, wordt te regt als een zijner meesterstukken beschouwd, en is tevens van al zijne treurspelen het meest geliefde. Zijn *Lucifer*, de voorlooper van MILTON's dichtstuk *Paradise lost*, hetwelk veertien jaren later verscheen, is niet minder verdienstelijk. Het zoude ons te ver voeren, indien wij hier naar tijdorde al zijne dichterlijke voortbrengselen wilden opnoemen. Wij zullen ons daarom slechts bij een derzelve bepalen, hetwelk, indien het voltooid ware geworden, hem onder de eerste heldendichters zou gerangschikt hebben; namelijk een dichtstuk, waarvan CONSTANTIJN DE GROOTE de held was, en waaraan hij in 1632 begon te arbeiden. De dood echter van zijne getrouwe echtvriendin benam hem allen lust om het te vervolgen; hij verscheurde zelfs hetgeen hij daarvan had afgewerkt. In 1639 ging hij tot de Roomsche godsdienst over en schreef daarna nog vele dichtstukken, waarin hij zijn nieuw geloof openlijk voorstond, als: *de Altaerghetheymenissen*, de *BRIEVEN DER II. H. MAEGHDEN*; voorts bezitten wij nog van hem een leerdicht, getiteld: *Bespiegelingen over Godt en Godtsdienst*. Ook munt onder zijne grootere gedichten zijn *Joannes de Boetghezant* vooral uit en wordt voor een zijner beste voortbrengselen gehouden. Na den dood zijner vrouw geraakten zijne zaken meer en meer in verwarring, welke niet weinig toenam door het losbandig gedrag en de verkwisting van zijnen zoon, zoodat VONDEL op zeventigjarigen ouderdom in behoeftige omstandigheden verkeerde. De regering van Amsterdam hiervan onderrigt gaf hem eene bediening in de bank van leening, welke hem echter slechts zes honderd vijftig gulden jaarlijks opbragt. «Indien wij Heidenen waren,» zegt JUSTUS VAN EFFEN, «zouden «wij den grooten man een standbeeld «hebben opgerigt; nu heeft hij onder ons «een gering bedieningje kunnen verwer«ven.» VONDEL behield echter onder al

dien tegenspoed de veerkracht van zijnen geest, schrijvende onder anderen zijnen *Jephtha*, een der beste en meest regelmatige zijner treurspelen. Eindelijk, in 1668, kreeg hij verlof zijn ambt als boekhouder der bank, met behoud zijner jaarwedde, neder te leggen. Schoon hij toen reeds hoog bejaard was, had hij er nog verscheidene jaren genot van. Nog op hoogbejaarden leeftijd had hij eene vertaling der werken van VIRGILIUS en OVIDIUS ondernomen, waarvan de *Herscheppingen* in 't licht kwamen toen de dichter reeds 84 jaren had bereikt. Hij stierf den 8 Februarij 1679, in den ouderdom van een en negentig jaren, zoodat men hem wel onder de patriarchen der dichtkunst kan rangschikken. Hij werd ter aarde besteld door veertien vereerders en boeefenaars der poëzij, die ter gedachtenis, ieder een zilveren gedenkpenning ontvingen. Hij rust in de Nieuwe Kerk, bezuiden het koor naar de Damdeur, onder eene gemene zerk, waarop eerst drie jaren na den dood des grooten dichters de burgemeester JAN SIX deze regels liet beitelen:

HIC JACET VONDELUS,
PHOEBO AC MUSIS AMICUS.

hetwelk aldus is vertaald:

Hier rust VONDEL, de vriend van Apollo en de
Zanggodinnen.

Ruim eene eeuw daarna rigtten eenige letterminnaars, ter eere zijner nagedachtenis, in eene nis van de pilaar bij zijn graf, een gedenkstuk voor hem op, bestaande uit eene zwart marmeren urn met loofwerk van wit marmer op een voetstuk, hetwelk slechts zijn naam in gulden letteren vermeldt. Men achtte dezen Nederlandschen SHAKESPEARE boven alle lofspraak verheven. Zijne opregtheid, ingetogenheid en matigheid worden door BRANDT, zijn levensbeschrijver, hoog geroemd. Hij was geen vleijer der grooten, maar een gestreng berisper en geducht zedenmeester, en daarom viel hem ook weinig vorstengunst ten deel. Van zijne werken bestaat geene goede, volledige, correcte en naar den eisch ingerigte verzameling. De gewone en meest verspreide uitgaven wemelen van onjuistheden. Met eene prachtuitgave van alle zijne werken, naar volgorde gerangschikt, toegelicht en van aanmerkingen voorzien door Mr. J. VAN LENNEP, is thans bij de uitgevers van dit Woordenboek een aanvang gemaakt. Daardoor wordt derhalve in een groot gemis voorzien en zal gewis nog menige bijzonderheid aangaande dezen maar al te weinig gekenden en gewaardeerden Poëet, de trots van zijn vaderland, aan den dag komen.

(G. BRANDT, *Vondel's leven*; VAN KAMPEN,

Bekn. Gesch. der Ned. lett. en wetens.;
EICHHORN, *Geschichte der Litteratur*;
WAGENAAR, *Beschr. van Amst. enz.*).

VORST of **VORSTIUS**, (**KOENRAAD**), een beroemd Duitsch godgeleerde, zag den 19 Julij 1569 't eerste levenslicht te Keulen. Ten tijde zijner geboorte, behoorde zijne familie tot de Roomsche-Katholieke kerk, doch eenige jaren later ging zijn vader met geheel het huisgezin heimelijk tot de Protestantsche kerk over. Na behoorlijke opleiding bezocht de jeugdigste vorstius de hoogeschool te Dusseldorf, waar hij van 1583 tot 1586 vertoefde. Hij vervolgde zijne studiën te Keulen, doch bekwam geen graad, omdat hij de besluiten der kerkvergadering van Trente niet wilde onderteekenen. Vorstius liet nu voor eenigen tijd de studie varen, en dacht koopman te worden, doch begaf zich in 1589 naar Herborn, alwaar hij, onder de leiding kwam van den beroemden RISCATOR. Gedurende zijn verblijf aldaar, voorzag hij in zijn onderhoud door het geven van privaat-onderwijs, en in 1593 ging hij met een' zijner leerlingen naar Heidelberg, waar hij een jaar later tot doctor in de godgeleerdheid werd bevorderd. In 1595 bezocht hij Zwitserland, en hield te Geneve voorlezingen, die met groot genoegen werden aangehoord. De graaf ARNOLD VAN BENTHEIM, omstrecks dezen tijd eene school voor de godgeleerdheid te Steinfurt gevestigd hebbende, werd vorstius het hoogleeraarsambt aldaar aangeboden; hij nam dit zonder aarzelen aan. Toen ARMINIUS in 1610 te Leyden was gestorven, koos men vorstius als den geschiktsten man, om de opengevallen plaats te vervullen. Vorstius vertrok derwaarts, hopen de aldaar een' uitgebreider werkkring te vinden; doch zijne benoeming verontrustte grootelijks de Contra-Remonstranten, die zich heftig tegen deze keus aankantten, en zelfs de tusschenkomst van uitheemsche hoogeschoolen en die van JACOBUS I, koning van Engeland, inriepen. Het werk van vorstius, waarop hunne vrees en aanklagten hoofdzakelijk waren gegrond, bestond in eene verzameling van dissertatiën, welke hij, in 1610, onder den titel *De Deo, seu disputationem decem de natura et attributis Dei, diverso tempore Steinfurti habitae*, had in 't licht gegeven. Dit boek werd heftiger aangevallen dan ooit de Koran door een' Christen schrijver. Zoodra JACOBUS het gelezen had, verklaarde hij het vol ketterij, en liet het openlijk te Oxford, Cambridge en Londen verbranden. Ook ried hij den staten van Holland ernstig aan zulk een' ketter niet in hun land te dulden. De twist dagelijks heeter

wordende, zag vorstius zich genoodzaakt *Holland* te verlaten, en eene eindelijke beslissing daarvan in een ander land af te wachten. Inmiddels schreef de koning van *Engeland* een vlugschrift tegen den ongelukkigen professor, verklarende, dat de brandstapel voor hem eene te geringe straf was, en dat alle Protestanten zich tegen dezen Arminiaanschen ketter moesten vereenigen. De Dortsche synode was het met den koning eens, zoodat vorstius meermalen gevaar liep vermoord te worden door personen, die het zich tot een' heiligen pligt rekenden iemand uit den weg te ruimen, die hun zoo gevaarlijk voor de godsdienst toescheen. Eindelijk bood de hertog van *Holstein* vorstius en de verstrooide volgelingen van ARMINIUS eene schuilplaats in zijn hertogdom aan, en stond hun eene streek lands af, waar zij de stad *Friedrichstadt* bouwden. VORSTIUS kwam in den zomer van 1622 in *Holstein* aan, doch werd weldra ziek, en stierf den 29 September deszelfden jaars te *Tonningen*. VORSTIUS was een man van uitgebreide geleerdheid, groote onafhankelijkheid en schrander oordeel.

(JÖCHER, *Allgemeines Gelehrten-Lexicon*; BAYLE, *Dictionnaire historique et critique*; SANDIUS, *Bibliotheca Antitrinitariorum*; GUALTERUS, *Oratio in obitum Conradi Vorstii*).

VOSS, (JOHANN HEINRICH), een der grootste Deutsche dichters, letterkundigen en kunstregters, werd den 20 Februarij 1751 te *Sommersdorf*, nabij *Vahren*, in 't *Mecklenburgsche*, geboren. Zijn vader was aanvankelijk pachter, doch kort na de geboorte zijns zoons kreeg hij een ambtje als tolgaarder in het stadje *Penzlin* en tevens verlof om te brouwen en te distilleren. Hier ontving JOHANN HEINRICH zijne eerste opvoeding. Hij bezat een buitengewoon geheugen, en betoonde zoo veel ijver om kundigheden te verzamelen, dat zijn vader, hoewel in bekrompene omstandigheden verkeerende, hem naar de openbare school van *Neu-Brandenburg* zond. Liefderijke vrienden en betrekkingen voorzagen grootendeels in zijne behoeften. Voss gevoelde weldra, dat het onderwijs, hetwelk hij in 't Grieksch ontving, hoogst gebrekkig was. Reeds door de schoonheden dezer taal bekoord, hield hij met zijne schoolmakers eene wekelijksche bijeenkomst, waarin zij elkander mededeelden wat zij afzonderlijk geleerd hadden; zij beoefenden onderling de Grieksche schrijvers zonder enig verder onderwijs. Ook lazen zij te zamen Duitsche poëzij, hetgeen voss opwekte, om zijne eigene krachten daarin te beproeven. Dit

slaagde zoo wel, dat hij de aandacht trok van al zijne vrienden en kennissen. Na verloop van twee jaren verbond hij zich als privaat-onderwijzer bij eene adellijke familie, welke in de nabijheid van *Penzlin* op het land woonde. Hij aanvaarde deze betrekking in 1769. Daar hij geen academisch onderwijs had genoten, was zijne jaarwedde minder dan die van den kok des huizes. Ook had hij aldaar vele veranderingen te verduren, doch hij bleef ijverig zijn' pligt vervullen, ten einde eenig geld bij een te zamelen, om zijne academische loopbaan te kunnen aanvangen. Een naburig geestelijke de groote talenten van voss opgemerkt hebbende, ried hem SHAKSPEARE te lezen. Om hiertoe te geraken, begon voss zich terstond in 't Engelsch te oefenen. Nu en dan leverde hij eenige bijdragen in rijm en onrijm aan den *Göttinger Muzen-almanak*, en kreeg van den redacteur BOIE eene uitnoodiging, om zich te *Göttingen* te vestigen, waar hij op zijnen bijstand zou kunnen rekenen. In 1772 ging voss derwaarts, en werd gastvrij ontvangen. Hier kwam voss in kennis met HEYNE, die hem weder met KLOPSTOCK en CLAUDIUS in aanraking bragt. Intusschen studeerde hij vlijtig in de letteren, en toen BOIE in 1774 *Göttingen* verliet, werd hij in zijne plaats redacteur van den *Muzen-almanak*. In 1775 verliet voss insgelijks de hoogeschool van *Göttingen*, bragt eenigen tijd te *Hamburg* door, en ging vervolgens naar zijn' vriend CLAUDIUS te *Wandsbeck*. In 1777 huwde hij de jongste zuster van BOIE, en werd het volgende jaar tot rector benoemd van de openbare school te *Otterndorf*. In 1781 gaf voss zijne Hoogduitsche vertaling in hexameters van de *Odyssea* in 't licht, welke door alle bevoegde kunstregters uitermate werd geprezen. Het moerassig oord van *Otterndorf* nadeelig op zijne gezondheid werkende, vertrok hij als rector naar *Eutin*, waar hij in ruime omstandigheden leefde, en zich vooral beijverde, om de meesterstukken der oude schrijvers door vertolking aan zijne landgenooten bekend te maken. Hierin slaagde hij zoo volkomen, dat men hem als een' der beste tolken der ouden beschouwt. Zijn rusteloos ingespannen letterarbeid, gevoegd bij de moeilijke pligten als rector en onderwijzer, verzwakte dermate zijne gezondheid, dat zijn geneesheer bij hem aandrang, om in 't Zuiden van *Duitschland* eene verblijfplaats te zoeken. Na drie jaren te *Jena* vertoefd te hebben, noodigde de keurvorst van *Baden* hem uit, om zich, tegen eene jaarwedde van 1000 gulden, te *Heidelberg* te vestigen,

al ware het alleen om door zijne tegenwoordigheid aan de hoogeschool dier stad meerderen luister bij te zetten. De zachte luchtgesteldheid dier stad en hare verrukkelijke omstreken werkten weldadig op zijne gezondheid, zoodat hij weldra met nieuwen ijver zijne letteroefeningen hervatte. Onder de vertalingen van oude schrijvers, welke gedurende zijn verblijf te *Heidelberg* in 't licht verschenen, behooren die van HORATIUS, VIRGILIUS, HESIODUS, THEOCRITUS, BION, MOSCHUS, TIBULLUS, LYGDAMUS, ARISTOPHANES EN ARATUS. Ook vertaalde voss onderscheidene werken uit 't Engelsch en Fransch in 't Hoogduitsch. In 1819 besloot hij SHAKSPEARE in zijne moedertaal over te brengen; doch dit werk was nog niet voltooid, toen hij den 30 Maart 1826 te *Heidelberg* overleed. Geene natie van het hedendaagsch *Europa* kan zich op vertalingen van HOMERUS, VIRGILIUS, HESIODUS EN THEOCRITUS beroemen, die de zijnen evenaren. Voss verstond inderdaad de kunst, om zijne landgenooten schadeloos te stellen voor het gemis van de ouden niet in het oorspronkelijke te kunnen lezen. Ook als oorspronkelijk dichter bekleedt hij eene eerste plaats onder *Duitschland's* barden. De eenvoudigheid en natuurlijke bekoorlijkheid zijner idyllen schijnen onnavolgbaar; zijne *Luisse* is het schoonste voortbrengsel van dien aard, dat men in eenige taal aantreft.

(PAULUS, *Lebens- und Todeskunden von J. H. Voss*; F. E. TH. SCHMID, *Leben des Dichters J. H. Voss*, in de laatste uitgave zijner poëtische werken, *Leipzig* 1835).

VOSSIUS, (GERARD), eigenlijk voss, de naam van een oorspronkelijk Nederlandsch geslacht, waaruit in de zeventiende eeuw twee beroemde geleerden zijn voortgekomen. GERARD JANSZON VOSSIUS werd in 1577 in de nabijheid van *Heidelberg* geboren, waar zijn vader gevestigd was, nadat hij de Hervormde godsdienst had omhelsd. Zes maanden na zijne geboorte zwierf de vader met vrouw en kind naar het gastvrije *Nederland*, omdat de keurvorst wilde dat het geheele land Luthersch zou worden. Hij werd achtereenvolgend predikant te *Leymuiden*, *Veurne* en *Dordrecht*. Onze GERARD had nauwelijks den ouderdom van zeven jaren bereikt, toen zijn vader stierf. Na aanmerkelijke vorderingen in 't Latijn en Grieksch en in de beginselen der wijsbegeerte gemaakt te hebben, vertrok hij in 1595 naar de hoogeschool van *Leyden*, waar hij zich met grooten ijver in de wijsbegeerte, godgeleerdheid, kerkelijke geschiedenis en in de Hebreeuwsche taal oefende. Den hoogsten

rang in de wijsbegeerte en vrije kunsten bekomen hebbende, werd hij in het jaar 1600 als rector der Latijnsche school te *Dordrecht* beroepen, en trad kort daarna in 't huwelijk. Zijne liefderijke echtgenoot, bij wie hij drie kinderen had, ontviel hem in 1607. Zes maanden later huwde hij zijne tweede vrouw, die hem vijf zonen en twee dochters schonk. Van al deze kinderen overleefde hem slechts zijn zoon ISAAC. In 1614 als professor in de godgeleerdheid, welsprekendheid en tijdrekunde naar *Leyden* beroepen, gaf hij in 1618 de geschiedenis in 't licht van de Pelagiaansche twisten, waaruit zijne vijanden afleidden, dat hij ook aan deze ketterij schuldig was. Men verspreide derhalve het gerucht, dat hij een Armeënaan en een geheime vriend van KOENRAAD VORSTIUS was. Om zijn ambt als professor in de theologie te behouden, moest hij zelfs beloven nimmer iets tegen de synode van *Dordrecht* te schrijven. In 1624 bood de hoogeschool van *Cambridge* hem eenen leerstoel aan, doch op verlangen van de bezorgers van de Leidsche hoogeschool bedankte hij voor de eer hem hiermede bewezen. Daarenboven betoonden hem de staten van *Holland* hunne bijzondere aching door hem den last op te dragen, om voor de Latijnsche scholen eene Latijnsche en Grieksche spraakkunst te vervaardigen. In 1626 deed men weder eene vruchteloze poging, om hem naar *Engeland* te lokken. Hij bleef te *Leyden*, werwaarts zijne voorlezingen eene groote menigte studenten lokten. Het werk over de geloofsbegrippen der Pelagianen, dat hem in ons land zoo vele vijanden had berokkend, verzekerde hem de gunst van den aartsbischop LUD, die hem eene prebende in de hoofdkerk van *Canterbury* bezorgde, waarvan de emolumenten hem naar *Leyden* werden toegezonden. In 1629 stak hij over naar *Engeland*, om als kanuniek bevestigd te worden. Nadat hij nog daarenboven door de hoogeschool van *Oxford* met den graad van doctor in de regten was vereerd geworden, keerde hij naar *Leyden* terug. In 1630 stichtte de stad *Amsterdam* een Athenæum, en bood vossius het hoogleeraarsambt voor de geschiedenis aan. Hij bezweek voor deze verzoeking, vooral omdat deze nieuwe betrekking hem meer ledigen tijd zou overlaten, om voor de opvoeding zijner eigene kinderen te zorgen. Vossius vertrok in 1633 naar *Amsterdam*, waar hij veel deed, om deze nieuwe inrigting eenen academischen luister bij te zetten. Hoezeer het achtereenvolgend verlies van negen kinderen hem diep smartte, bevestigde hij niettemin de

waarheid der spreuk, dat de letteren in den ouderdom genoeg, en in tegenspoed heul en troost verschaffen. Schoon reeds den ouderdom van twee en zeventig jaren bereikt hebbende, had zijn leven nog een zeer onverwacht einde. Vossius op zekeren dag van het jaar 1649 in zijne bibliotheek eene ladder opklimmende, en daarvan eene sport brekende, vond men den eerwaardigen grijsaard dood onder zijne boeken begraven. Vossius was een man van buitengewone geleerdheid, en van zulk een vasthoudend geheugen, dat hij zich beroemen kon, nimmer iets te vergeten. Hij was een verdienstelijk dichter en zeer ervaren in de wiskunde, terwijl zijn roem als oordeelkundig taalkenner door niemand wordt betwist. Nederig en godsdienstig van aard, was hij altijd gereed anderen dienst te bewijzen. De tijd had bij hem de grootste waarde, en zelden stond hij een' vriend toe langer dan een kwartier uurs bij hem te blijven praten. Niets haatte hij meer dan theologische harrewarrierij en de hatelijkheden die de geleerden elkander destijds toewierpen. Zijne geschriften, die meerendeels op de classieke oudheid betrekking hebben, zijn zeer talrijk, en sommige daarvan nog heden voor geleerden van veel belang. Zij werden in 1695 en volgende jaren te *Amsterdam*, in zes deelen bijeen verzameld, in 't licht gegeven. VONDEL vereerde 's mans beeldenis, door SANDRART geschilderd, met het volgende kernachtige bijschrift:

Laat zestig winters vrij dat Vossenhoofd besneeuwen,
Nog grijzer is het brein dan 't grijze haar op 't hoofd.
Dat brein heeft heugenis van meer dan vijftig eeuwen,
En al haar wetenschap, in boeken afgesloofd.
Sandrart! beschans hem niet met boeken en met blânen,
Al wat in boeken steekt is in dat hoofd gevaren.

(VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Ned. lett. en wetens.*; NICERON, *Mémoires des hommes illustres*; ANDRAE, *Bibliotheca Belgica*; WOOD, *Athenae oxoniensis*).

VOSSIUS, (ISAAC), de zoon des voorgaanden, bij zijne tweede vrouw, werd in 1618 te *Leyden* geboren, en uitsluitend, gelijk al zijne broeders en zusters, door zijnen vader opgevoed. Nadat de jeugdige ISAAC zijne studiën had voltooid, deed hij eene reis in *Italië*, *Frankrijk* en *Engeland*, op welke hij vele belangrijke handschriften van oude schrijvers verzamelde. In 1648 noodigde koningin CHRISTINA hem uit, om *Zweden* te bezoeken. Gedurende eenige jaren genoot VOSSIUS hare achting en vriendschap, en had de eer haar in 't Grieksch te onderwijzen. Na den dood zijns vaders werd hem het hoogerleeraarambt in de geschiedenis te

Amsterdam aangeboden; doch hij wees dit van de hand, en hield zich bij voorkeur in *Zweden* op. SALMASIUS was mede een der geleerden, die, door CHRISTINA aan haar hof gelokt, met veel onderscheiding werden behandeld; doch SALMASIUS behandelde VOSSIUS vrij onbeschoft. Toen de koningin vernam, dat VOSSIUS tegen SALMASIUS de pen ging opvatten, weigerde zij hem in hare tegenwoordigheid toe te laten. VOSSIUS keerde hierop, in 1658, naar *Holland* terug, en kwam nimmer weder in *Zweden*. In 1663 zond LODEWIK XIV hem een' vereerenden brief en eene aanmerkelijke som gelds, eensdeels als eene erkenning van de groote verdiensten zijns vaders CERARD VOSSIUS, anderdeels als eene aanmoediging voor ISAAC, om zijnen letterarbeid voort te zetten. Kort daarna verzochten hem de staten van *Holland* om eene geschiedenis van den oorlog tusschen *Engeland* en de *Vereenigde Gewesten* te schrijven. VOSSIUS weigerde dit, en werd daarom beroofd van eene jaarwedde, welke hij tot dus ver had genoten. Deze omstandigheid schijnt hem bewogen te hebben, zijn vaderland te verlaten; in 1670 stak hij over naar *Engeland*. Te *Oxford* werd hij tot doctor in de regtsgeleerdheid bevorderd, en in 1673 benoemde KAREL II hem tot kanuniek van *Windsor*, en stond hem apartementen in het kasteel af, alwaar hij tot aan zijn' dood leefde, die den 10 Februarij 1688 voorviel. De heerlijke bibliotheek van boeken en handschriften, welke hij had verzameld, (eene der rijkste collectiën van particulieren), werd door de hoogeschool van *Leyden* aangekocht.

ISAAC VOSSIUS evenaarde bijkans zijn vader in geleerdheid, maar zijn karakter was minder aanbevelenswaardig. Wanneer hij in de kapel van *Windsor* de godsdienst-oefening bijwoonde, las hij, zegt men, in de *Amores* en *Ars Amandi* van OVIDIUS, in plaats van in zijn gebedenboek. Ook was hij een groot bewonderaar der schoone kunne. Hij was met alle Europeesche talen bekend, zonder eene enkele zuiver te kunnen spreken, en zeer gemeenzaam met de zeden en gewoonten der ouden, doch geheel onbekend met de wereld en de dagelijksche zaken. Alhoewel hij de waardigheid van kanuniek van *Windsor* bekleedde, geloofde hij niet aan den goddelijken oorsprong der Christelijke godsdienst, schoon hij in andere dingen ongemeen ligtgeloovig was. Daarom zeide koning KAREL II bij zekere gelegenheid: «Deze veelwetende godgeleerde is een zonderling man: hij wil alles gelooven behalve den Bijbel.» Op zijn

doedbed weigerde hij het sakrament van 't Heilige Avondmaal, en was daartoe alleen te bewegen door de aanmerking van een' zijner ambtgenooten, dat, bijaldien hij het niet wilde doen uit liefde tot God, hij verplicht was het te doen voor de eer van 't kapittel waartoe hij behoorde. Zijne letterkundige verdiensten zijn groot, hoewel zijne werken minder geschat worden dan die van zijnen vader. Hij was tevens een goed natuurkenner. «Hij merkte het «eerst,» zegt VAN KAMPEN, «dat het «kwik in een haarbuisje niet zoo hoog «klom, als dat het daarbuiten in een «glas of vat stond, en dat in buizen, «welke met elkander gemeenschap hebben, de eene slechts eene haarbuis behoeft te zijn, om dezelfde werking voort «te brengen, alsof zij 't alle waren.»

(NICÉRON, *Mémoires des hommes illustres*; ANDREAE, *Bibliotheca Belgica*; WOOD, *Athenae Oxoniensis*; VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Ned. lett. en wetens.*).

VOUET, (SIMON), gewoonlijk beschouwd als de stichter der Fransche schilderschool, werd in 1582 te *Parijs* geboren. Het eerste onderrigt in de kunst ontving hij van zijn vader, LAURENT VOUET, een' middelmatig schilder, en onderscheidde zich zeer vroegtijdig. Baron DE SACY, Fransch afgezant bij de Porte, nam hem in 1611 mede naar *Konstantinopel*, waar hij, na eene enkele bijeenkomst, uit het hoofd een uitmuntend portret van sultan AHMET I vervaardigde. Van *Konstantinopel* begaf hij zich naar *Venetijë*, en in 1613 naar *Rome*. Terwijl hij zich aldaar bevond, bekam hij eene jaarwedde van LODEWIJK XIII, die hem in 1627 naar *Parijs* ontbood, in het Louvre huisvestte, en tevens met den titel van eersten schilder des konings ver eerde. Te *Parijs* kreeg hij zoo veel werk, dat hij overvloedig bezigheid had voor vele leerlingen, waaronder LE BRUN, LE SUEUR, MIGNARD, DU FRESNOY, TESTELIN, FERRIER, DORIGNY en verscheidene anderen zich beroemd hebben gemaakt. Hij schilderde zolderingen, galerijën, altaarstukken, kleine godsdienstige en andere ezelstukjes, zoo wel als portretten in olie verwen en crayon. De Fransche kunstregters zeggen, dat hij voor de schilderkunst in *Frankrijk* niet minder deed dan CORNEILLE voor 't treurspel. Hij stierf te *Parijs* in 1644.

(D'ARGENVILLE; WATELET en LEVESQUE; Abbé DE FONTENAI).

VRIES, (JOHAN of HANS FREDEMAN DE), een beroemd Nederlandsch bouwkunstig perspectief-schilder, werd in 1527 te *Leeuwarden* geboren. Zijn vader was

kanonnier in het leger van den krijgsoverste SCHENCK, en stond hem toe om zich in de schilderkunst te oefenen. Gedurende vijf jaren ontving hij onderrigt van REINIER GERRITSSEN van *Amsterdam*, een' bekwaam glasschilder. Vervolgens kwam hij bij een' anderen meester, die hem in het perspectief en bouwkunstig schilderen onderwees. Hij schilderde eenigen tijd te *Mechelen*, en vestigde zich vervolgens te *Antwerpen*, waar hij, in 1549, veel roem behaalde met het schilderen der triomfbogen, welke ter eere van de komst van KAREL V en zijn' zoon PHILIPPUS aldaar werden opgericht. Naderhand bezocht hij onderscheidene Deutsche steden, overal voortreffelijke stalen zijner kunst achterlatende. De VRIES was een volmaakt meester in 't perspectief, waarover hij eene verhandeling schreef, welke later door SAMUEL MAROLOIS is uitgebreid. Hij was een groot bewonderaar van de werken van VITRUVIUS en SERLIO, die hij door de Vlaamsche vertalingen van PIETER KOEK had leeren kennen. Zijn sterfjaar is niet met zekerheid bekend, schoon PILKINGTON daarvoor het jaar 1588 opgeeft. In het *Leven der Schilders* van KAREL VAN MANDER vindt men het portret van dezen kunstenaar, die twee zonen naliet, PAULUS en SALOMO, die in zijnen trant schilderden, maar met minder goeden uitslag.

(*Biographie du royaume des Pays-Bas*; *Penny Cyclopaedia*; KAREL VAN MANDER, *Leven der Schilders*).

VRIES, (MAARTEN GERRITZ ZON DE), een uitstekend Nederlandsch zeevaarder der zeventiende eeuw, van wiens geschiedenis, vóór en na zijne ontdekkingsreis, men niets vindt opgeteekend. De gouverneur-generaal der Nederlandsche bezittingen in *Indië*, ANTONIE VAN DIEMEN, hebbende hooren spreken van goud- en zilvermijnen van *Jeso*, in de nabijheid van *Japan*, besloot deze strek op te sporen. Te dien einde vertrouwde hij het bestier over den aan te vangen ontdekkings-togt toe aan DE VRIES, die aan boord ging van den *Castricum*, waarop PIETER WILLEMSZON KNECHTJENS stuurman was. Hij had onder zijne bevelen HENDRIK CORNELISZ. SCHAEP, kapitein van het schip *Breshens*. Een Tartaar, die met het Japanneesch bekend was, vergezelde hen als tolk. De beide schepen verlieten den 3 Februarij 1643 de reede van *Batavia*. Den 26 Mei werden zij op de hoogte van *Nippon* door een' storm overvallen en van elkander gescheiden. Niet vóór September ontmoetten zij elkander weder. In dien tusschentijd onderzocht de *Castricum* gedeeltelijk de eilanden in de nabijheid

der *Straat van La Perouse*, van welke er eenige naauwkeurig in kaart werden gebragt. Toen DE VRIES zich weder met de *Breskens* vereenigde, vernam hij, dat kapitein SCHAEF en een gedeelte van het scheepsvolk door de Japannezen waren gevangen genomen, op vermoeden, dat zij eenige Portugeesche priesters hadden binnen gesmokkeld. Niet vóór December bekwam SCHAEF zijne vrijheid weder, en bereikte den 24 Julij 1644 de haven van *Nangasaki*. In 1646 verscheen te *Amsterdam* eene beschrijving van DE VRIES' reize. THÉVENOT gaf daarover een beknopt uittreksel in zijne *Collection de voyages*. D'ANVILLE verbeterde een gedeelte der kustlijn van de kaart van *China*, door de Jezuïten ontworpen, naar eene onuitgegevene kaart van den reistogt van het schip *Castricum*, welke in zijne handen was gekomen. De kopij van een gedeelte dezer kaart op eene verkleinde schaal

vindt men in eene beschrijving van LA PEROUSE's reize. KRUSENSTERN zoo wel als LA PEROUSE spreken met grooten lof van onzen DE VRIES als zeevaarder; zijne astrononische waarnemingen zijn verwonderlijk naauwkeurig, vooral als men niet vergeet, welke werktuigen hij daartoe in zijnen tijd moest bezigen. Het verhaal zijner reis bevat eenige naauwkeurige bijzonderheden over het voorkomen van het land, dat hij bezocht, en de gewoonten der inwoners. BUACHE, die met de Nederduitsche taal onbekend was, noemt DE VRIES bij vergissing URIES, welk misverstand ook in de reis van LA PEROUSE is ingeslopen. In 1805 doorkruisde de boven genoemde Russische admiraal KRUSENSTERN de streken, alwaar onze DE VRIES het eerst eene Europeesche vlag had doen wapperen.

(*Philosophical transactions; Biographie du royaume des Pays-Bas; Penny Cyclopaedia*).

W.

WAGENAAR, (JAN), een verdienstelijk geschiedschrijver, werd den 28 October 1709 te *Amsterdam* geboren. Zijn vader, die denzelfden naam droeg, was een schoenmaker van handtering, en met een goed aantal kinderen gezegend. De jeugdige WAGENAAR toonde vroegtijdig een' ongewonen weetlust, en kon bijkans even spoedig lezen als loopen. Hij werd naar de beste scholen zijner woonplaats gezonden, om in 't schrijven en rekenen bekwaam te worden, en leerde wat later de Fransche taal, om met den koophandel zijn fortuin te maken. De poëzy hem aantlokkende, schreef hij, slechts elf of twaalf jaren oud, een kluchtspel, waarvan hem een afschrift werd ontfutseld, dat naderhand, buiten zijn weten, in druk verscheen, en vele koopers vond. Ook speelde hij met zijne kennissen nu en dan voor liefhebberij een tooneelstuk. Toen de jongeling bij een' koopman op het kantoor was geplaatst, behartigde hij volkomen zijnen post; echter besteedde hij een gedeelte van den nacht en den Zondag aan 't voldoen van zijnen onverzadelijken weetlust. Wanneer hij aan het postkantoor op de brieven voor zijnen patroon moest wachten, plaatste hij zich op eene stoep om te lezen; op die uren las hij dikwijls met groote ingenomenheid de Engelsche Spectators, die destijds vertaald uitkwamen; hij las en herlas, ja hij versleet ze onder zijne handen. De

godsdienst en wat daarop betrekking heeft, was voor hem eene geliefkoosde studie. Om de Heilige Schrift en de zeden dier tijden te verstaan, besloot hij meerder taalkennis op te doen. De Latijnsche taal reeds magtig zijnde, beoefende hij nu 't Grieksch en Hebreeuwsch, en later leerde hij nog 't Engelsch. Ook voor de wis- en bovennatuurkunde had hij eene bijzondere neiging. Hij geraakte nu aan 't vertalen uit 't Fransch, Engelsch en Latijn, en men was hem daarvoor dank verschuldigd, wijl hij niet dan belangrijke wetenschappelijke werken daartoe uitkoos, en blijk gaf, dat hij de Nederduitsche taal in hare bronnen had beoefend. Ondertusschen trad hij, in 1739, in den echt met CHRISTINA VERGOES van *Haarlem*, en ving in 1740 eenen houthandel aan. Onder zijne geliefde studiën behoorde thans ook de historiekunde; doch alvorens zelf handen aan 't werk te slaan trachtte hij zich een' netten schrijfrant eigen te maken, en dit gelukte hem zoo zeer, dat hij dien zelfs niet wist af te leggen, wanneer hij het soms beproefde, om iets naamloos uit te geven. Wij kunnen onmogelijk hier al zijne vertaalde en oorspronkelijke werken optellen, maar mogen toch zijne *Vaderlandsche Historie* niet met stilzwijgen voorbijgaan; het eerste deel daarvan verscheen in 1749, en 't laatste of een en twintigste in 1759. Dit gewigtig werk werd algemeen met groot ge-

noegen ontvangen. Het ontbrak WAGENAAR nog grootendeels aan een wijsgeerig overzigt en eene boeiende levendige voordragt; doch het verwijt van partijdigheid, hem door sommigen gedaan, is onverdiend; want *alle* geschiedschrijvers zijn eenzijdig, in zoo verre zij den invloed van hunne opvoeding en van hunnen omgang, en de plooi die hunne ziel daardoor gekregen heeft, niet *kunnen* veranderen. Overal heeft hij met vlijt de beste bronnen gebruikt en aangewezen. In 1756 werd zijne *Vaderlandsche Historie*, in 't Hoogduitsch vertaald, te *Leipzig* in 8 deelen kwarto uitgegeven. Ook zijne *Beschrijving en Geschiedenis van Amsterdam*, in 3 deelen folio, getuigt van zijne stalen vlijt en zijnen lust tot onderzoek. Met genoegen vindt men daarin tevens eene korte schets der voornaamste letterkundigen. In 1760 bekleedde hem de regering der stad *Amsterdam* met de voordeeligste bediening van eersten klerk ter secretarie, welke hij tot aan zijnen dood met veel trouw en ijver waarnam. Zulks blijkt onder anderen uit een' zijner brieven, waarin hij zegt: «Gij hebt zeer wel opgemerkt, «dat er tot de bezigheden van mijn ambt «vele *kleinigheden behooren*, die, op zich «zelven beschouwd, eene dorre bezigheid «opleveren. Evenwel heb ik mij terstond «gewend om deze kleinigheden met ge- «noegen waar te nemen. Zij hebben «gewisselijk ook hare bevalligheid. De «meesten geven een redelijk voordeel. «Men doet dezulken, die er belang bij «hebben, doorgaans plezier door onver- «wijde afdoening, daar ik altoos een' «onverwinnelijken trek toe gehad heb. «Ik kan dan mijne neiging volgen, en «anderen aangename diensten doen te «gelijk. Godshuizen en behoeftigen die- «nen wij om niet, dat ook al iets zoets «is, en waartoe niet allerlei beroep ge- «legenheid geeft.»

Deze werkzame geleerde overleed te *Amsterdam* den 1 Maart 1773. Zijn stof- felijk overschot werd den 6 dier maand in de Nicuwe Kerk, ten Zuiden voor het orgel, ter aarde besteld.

«Dat zij, die, door hunne geboorte of «rijkdom, van jongs af, als met de hand «der fortuin, in het perk der wetenschap- «pen neder gezet zijn, beroemd kunnen «worden, verwondert niemand. Maar welke «dankbaarheid zijn wij niet verschuldigd «aan hem, die met dezelfde oorspronke- «lijke eigenschappen begiftigd, doch deze «zoo wenschelijke handleiding en opvoe- «ding ontberende, echter, als een alleen «gelaten wijnrank, uit zich zelve den «besten bijstand weet aan te grijpen,

«en, opgeklommen uit de laagte, zijne «volkomenheid en vruchten met de beste «monsteren mag!»

(PIETER HUISINGA BAKKER, *Het leven van Jan Wagenaar, benevens eenige brieven*).

WALKER, (ROBERT), een verdiens- telijk Engelsch portret-schilder, de tijd- genoot van VAN DIJK, van wiens leven men weinig vindt aangeteekend. Hij stond in gunst bij CROMWELL, wiens portret hij menigmaal schilderde. Ook de voornaamste land- en zeeofficieren zagen zich gaarne door zijn penseel afgebeeld. Een dezer portretten van CROMWELL vindt men te- genwoordig in het Pitti-paleis te *Florence*. Het was, in CROMWELL's leeftijd, door den regerenden groot-hertog voor 6000 gulden gekocht. Deze zond opzettelijk iemand naar *Engeland*, om hem een getrouw af- beeldsel van den Protector te bezorgen. De zaakgelastigde had veel moeite om een portret op te sporen, dat hem voldeed; doch eindelijk vond hij er een van WALKER bij eene bloedverwante van CROMWELL. Deze dame ongenegen om dit portret af te staan, en zich gaarne op eene fat- soenlijke wijze van den lastigen Italiaan- schen kunstkooper willende afmaken, vroeg daarvoor 6000 gulden. Deze buitensporige som werd haar echter oogenblikkelijk toe- geteld, en met leedwezen zag zij het portret vertrekken. WALKER stierf kort na de herstelling van het koningschap. Zijn portret van CROMWELL is in een' meesterlijken stijl geschilderd. In den catalogus van de galerij van 't Pitti-paleis wordt deze schilderij te onrecht toege- schreven aan onzen LELY; vooreerst is het onzeker of LELY wel ooit een portret van CROMWELL heeft gemaakt, en ten tweede schilderde LELY gewoonlijk portret- ten ter halver lengte. Het bedoelde schil- derstuk is niets meer dan een kop, in een' anderen trant geschilderd dan die van onzen beroemden landgenoot.

(*An Essay towards an English school*; WALPOLE, *Anecdotes of painting*).

WALLENSTEIN, (ALBRECHT, Graaf VAN), hertog van *Friedland*, opperbevel- hebber der Oostenrijksche legers in den dertigjarigen oorlog, de schrik zijner tijd- genooten, was de derde zoon van WILHELM, baron van WALDSTEIN, gewoonlijk WALLEN- STEIN geheeten, en MARGARETHA SMIRICKA, baronnes van *Smirritz*. Hij werd den 15 September 1583 in *Bohemen*, op het kasteel *Hermanic*, geboren. Het geslacht van WALDSTEIN, van Duitschen oorsprong, werd reeds in de dertiende eeuw onder den hoogen Boheemschen adel geteld. In 1290 verscheen de ridder WALDSTEIN aan het hof van koning OTTOCAR van *Bohemen*.

vergezeld van vier en twintig zonen, allen van top tot teen gewapend. Van zijne vroegste jeugd af verried ALBRECHT VAN WALDSTEIN eenen fieren geest van onafhankelijkheid, die hem dikwijls aan de berispingen zijner ouders blootstelde. Naauwelijks zeven jaren oud, om een' kinderlijken misstap door zijne moeder gekastijd wordende, riep hij op eenen toon van verontwaardiging uit: «Hoe, ben ik geen prins! niemand wage het mij met de «roede te slaan.» Zijn oom hem op zekeren dag verwijtende, dat hij zoo hoogmoedig was als een vorst, antwoordde hij koeltjes: *Was nicht ist kann noch werden.* Het was zijn lust en leven, om met de krijgsmakkers van zijnen vader in gezelschap te zijn. Hij verloor zijne moeder in 1593 en zijn vader twee jaren later. Schoon hij een jonger zoon was erfde hij echter aanzienlijke landgoederen. Het geslacht van WALDSTEIN behoorde tot de gevestigde Protestantische kerk van *Bohemen* (de Utraquisten); doch deze omstandigheid belette zijn oom en voogd, ALBRECHT SLAWATA, niet, om hem door de Jezuïten te *Olmütz* te laten opvoeden. Hij studeerde vervolgens te *Pavia* en *Bologna*, waar hij velerlei wetenschappelijke kennis opdeed. Begeerig om zich door glansrijke daden te onderscheiden, verliet WALDSTEIN *Italië*, en ging naar *Hongarië*, waar de keizerlijke legers tegen de Turken streden. Bij de belegering van *Grau*, onder de voorste bestormers zijnde, werd hij door zijnen opperbevelhebber, generaal BASTA, op de wallen der veroverde vesting tot kapitein benoemd. Na den vrede, in 1606, keerde WALDSTEIN naar *Bohemen* terug, en huwde eene bejaarde, rijke weduwe, LUCRETIA NIKESSIN, baronnes van *Landeck*, die in 1614 stierf, en hem veertien uitgestrekte landgoederen in *Moravië* naliet. Tot het jaar 1617 bestierde hij zelf zijne bezittingen, en betoonde zich een bekwaam landhuishoudkundige. De aanmerkelijke sommen, welke hij overgaarde, belegde hij in de banken van de FUGGERS en WELSER te *Augsburg*, de rijkste kooplieden in *Europa*. In 1617 rigtte hij een corps van 200 dragonders op, waarmede hij den aartshertog FERDINAND VAN OOSTENRIJK, hertog van *Siermark*, bijstond, die met de Venetianen in oorlog was. Hij ontzette de vesting *Gradisca*, welke door de Venetianen naauw was ingesloten, betaalde de soldij van zijn volk op den bepaalden tijd, hield open tafel, zag zich weldra aan het hoofd van eenige duizende krijgsheden, en werd de afgod van het Siermarksche leger. Toen de veldtog ten voordeele van den aartshertog FERDINAND

was geëindigd, benoemde keizer MATTHIAS hem tot kamerheer en kolonel. Onmiddellijk daarna trad hij in 't huwelijk met ISABELLA CATHARINA, de dochter van graaf HARRACH, een' gunsteling des keizers, die hem bij deze gelegenheid tot graaf van 't Heilige Roomsche rijk verheef. In den oorlog van *Oostenrijk* tegen FREDERIK V, koning van *Bohemen*, stond hij den keizer zoo wel met zijn zwaard als zijne schatten bij. Na den val van koning FREDERIK, schonk FERDINAND II aan WALDSTEIN, die reeds ongemeen rijk was, de heerlijkheid *Friedland*, in *Bohemen*, en andere verbeurdverklaarde heerlijkheden en landgoederen, wel ter waarde van 7,290,228 gulden, schoon 't geld destijds ten minste driemaal grootere waarde had dan tegenwoordig. In alle oorlogen, die de Duitsche keizer had te voeren, vertoonde WALDSTEIN zich als een gelukkig en bekwaam, maar tevens als een onverbiddelijk streng krijgsman. Toen den 27 September 1627 de Denen bij *Aalborg* in *Jutland* eene zware nederlaag hadden geleden, en koning CHRISTIAAN IV het overschot zijns legers redde, door het met schepen naar de Deensche eilanden over te voeren, wilde WALDSTEIN hem ook derwaarts volgen. Doch toen hij aan de *Belt* geene schepen vond, om dit kanaal over te steken, beval hij, als een andere XERXES, in een aanval van ongeduld en woede, de zee met gloeiende kogels te bombarderen. De Deensche oorlog eindigde met den vrede van *Lubeck*, den 12 Mei 1629. WALDSTEIN kreeg het hertogdom *Mecklenburg* ten geschenke, en koos *Wismar*, als de beste zeehaven voor eene scheepsmagt, tot verblijfplaats; daarenboven ontving hij van den keizer den titel van admiraal der *Oostzee*. Het doel hiermede scheen te zijn, om den keizer tot heer van de kusten der *Oostzee* te maken, den handel der Hollanders, die met *Spanje* in oorlog waren, een' zwaren slag toe te brengen, en GUSTAAF ADOLF, koning van *Zweden*, te beletten de Duitsche Protestanten ter hulp te snellen. Reeds bij den aanvang des Deenschen krijgs, scheen WALDSTEIN deze vrees gekoesterd te hebben, schrijvende aan zijn luitenant ARNIM: «Ik bidde u, mijnheer! houd den Zweed «goed in 't oog, want het is een gevaarlijke gast. Gij moet GUSTAAF ADOLF niet «vertrouwen, want iedereen zegt dat hij «de menschen gaarne bij den neus rond«voert. Ik zou den Zweed gaarne tot «mijn vriend hebben, maar hij moest «niet te magtig zijn, want liefde en magt «willen niet gedeeld worden.» Op een oogenblik dat zijne kas zeer was uitgeput,

beval hij, dat men terstond eene groote som gelds aan zekeren koopman, *die iets in Zweden te doen had*, zou voorschieten. Hieruit heeft men willen afleiden, dat hij het plan had, om GUSTAAF ADOLF door een' sluipmoordenaar te laten ombrengen; doch er is niet het minste bewijs voor deze beschuldiging; het schijnt veeleer dat de koopman voorgeslagen had, om de Zweedsche vloot te *Carlscroon* te verbranden. Dit plan werd niet verwezenlijkt. Gedurende het beleg van *Straalsund*, riep WALDSTEIN eenmaal uit, dat hij de stad wilde hebben, al ware zij ook met ketenen aan den hemel vastgeklonken; doch hij zag zich genoodzaakt het beleg op te breken. WALDSTEIN, die onder de Deutsche rijksvorsten gevaarlijke vijanden had, omdat zijn invloed bij den keizer grooter was dan de hunne, werd eindelijk op aandrang van MAXIMILIAAN, hertog van *Beijeren*, in 1630 als opperbevelhebber der keizerlijke legers ontslagen, op het oogenblik zelf toen GUSTAAF ADOLF de kust van *Zweden* verliet, om den voet op Duitschen bodem te zetten.

Zonder zich te beklagen, begaf hij zich naar *Bohemen*, en woonde bij afwisseling te *Praag* en *Gitschin*, aldaar zoo prachtig levende, dat zelfs de keizer naijverig op hem werd. Intusschen versloeg GUSTAAF ADOLF herhaalde malen de keizerlijke legers, en er was slechts één man, die het rijk voor den dreigenden val kon behoeden. Deze man was WALDSTEIN. De keizer wendde zich tot hem, doch WALDSTEIN weigerde aanvankelijk, en niet dan op voorwaarden van algeheele onafhankelijkheid aanvaardde hij het opperbevel. Hij hield GUSTAAF ADOLF in bedwang, en toen de koning van *Zweden*, den 24 Augustus 1632, het verschanste leger bij *Neurenberg* bestormde, werd hij herhaalde malen afgeslagen. En schoon de *Zweden* den 6 November 1632 bij *Lutzen* de zegenpraal behaalden, werd zij echter door den dood des dapperen konings te duur betaald. Afgunst, haat en nijd spanden nu weder alle krachten in, om WALDSTEIN op nieuw te doen vallen. Ditmaal bragt men hem bij den keizer in verdenking, dat hij in 't geheim, ten nadeele van *Oostenrijk*, met den vijand onderhandelde, en hij zich met hulp der Protestanten tot koning van *Bohemen* wilde verheffen. MAXIMILIAAN VAN BEIEREN was ook nu weder de hoofdbewerker van zijnen val. WALDSTEIN, onderrigt dat de keizer hem het opperbevelhebberschap wilde ontnemen, diende zelf zijn ontslag in, schoon alle officieren hem smeekten hiervan af te zien, verzekerende dat zij hem in alles

getrouw zouden bijstaan, zoo lang hij hun aanvoerder wilde blijven. Den 20 Februarij 1634 werden de bezittingen van WALDSTEIN verbeurd verklaard; hij zelf zocht eene schuilplaats binnen de wallen van *Eger*. Den 25 Februarij gaf GORDON, commandant dezer vesting, een prachtig feestmaal aan de officieren van WALDSTEIN, waarbij deze zelf, uit hoofde van ongesteldheid, niet tegenwoordig was. Na den maaltijd stormde eene gewapende bende de eetzaal binnen, en vermoordde zijne getrouwe officieren. WALDSTEIN de kreeten dezer ongelukkigen hoorende, opende een venster, en vroeg de schildwacht wat dit beteekende. Plotseling vloog kapitein DEVEROUX, aan het hoofd van dertig Ieren, naar zijn vertrek, en toen de soldaten op het gezigt van den grooten krijgsheld terugdeinsden, die weerloos en in zijn nachtgewaad voor hen stond, trad DEVEROUX voorwaarts, uitroepende: «Zijt gij «de verrader die den keizer in 't verderf «wil storten?» Bij deze woorden hief DEVEROUX zijn zwaard op; WALDSTEIN sprak geen enkel woord, opende zijne armen, en ontving den doodelijken slag in zijne borst. Hij was altijd vol gedachten en sprak weinig; en zoo was hij tot in zijn laatste oogenblik: hij viel en stierf stilzwijgende. Het is uit latere onderzoekingen overtuigend gebleken, dat WALDSTEIN onschuldig was, en het slagtoffer werd van zijne onverzoenlijke vijanden.

(FÜRSTER, *Wallenstein, Herzog zu Meklenburg, Friedland und Sagan, als Feldherr und Landesfürst, &c., Potsdam, 1834*).

WALPOLE, (ROBERT), graaf van *Oxford*, hertog van *Newcastle* en pair van *Groot-Britannië*, een beroemd Engelsch staatsman, werd den 26 Augustus 1676 te *Houghton* geboren. Hij studeerde te *Eton* en *Cambridge*, werd na den dood zijns vaders, ROBERT WALPOLE, bezitter van een aanzienlijk vermogen, en, reeds op zes en twintigjarigen ouderdom, door het vlek *Castle Rising* als lid van het parlement verkozen. Hier onderscheidde hij zich spoedig door zijne welsprekendheid en bedrijvigheid. Hij behoorde tot de partij der Whigs, die onder de regering van WILLEM III en koningin ANNA het hof waren toegedaan, en bleef geheel zijn leven door aan deze grondbeginselen getrouw. In 1708 bekvam hij den gewigtigen post van secretaris van oorlog. Toen echter twee jaren daarna de Tories de overhand kregen, en MARLBOROUGH het onderspit delfde, verloor WALPOLE zijne hooge betrekking; werd door zijne tegenstanders van misbruik van vertrouwen en omkoo-

ping beschuldigd, en zelfs in de gevangenis geworpen. De troonbeklimming van GEORGE I, in 1714, gaf aan zijn lot eene gunstige wending. WALPOLE werd tot betaalmeester der troepen benoemd, en geraakte spoedig weder in groot aanzien. In 1721 werd hij kanselier van de schatkist (eerste minister), en wist zich, in weerwil van alle kuiperijen zijner tegengestelde partij, twintig jaren lang in deze waardigheid te handhaven. Het hoofddoel van al zijn streven was het behoud van den vrede. Toen hij maatregelen beraamde, om door eene verandering in het belastingstelsel het volk te bevoordeelen, maar groot en klein hunne stemmen daar tegen verhieven, zag hij zich met weerzin genoodzaakt dit edel oogmerk op te geven. Hij was diep overtuigd van het heil dat uit zijn plan voor het land moest voortspruiten; doch zeide: «Ik wil geen minister zijn, om schattingen te heffen ten koste van het bloed.»

In 1737 geraakte WALPOLE's invloed zeer aan 't wankelen, eerst door den twist tusschen den koning en den prins van Wallis, die de maatregelen van het bestuur en vooral WALPOLE zeer vijandig was, omdat deze zoo veel op den koning vermagt; en vervolgens door den dood van koningin CAROLINA, die hem zelfs op haar doodbed de hoogste achting betuigde. Toen de koningin, na een oogenblik verademing, den koning en WALPOLE voor haar bed zag, zeide zij tot den minister: «Ik hoop dat gij den koning nimmer zult verlaten, maar hem met uwe gewone trouw blijven dienen;» en op den koning wijzende, vervolgde zij: «Ik beveel u zijne majesteit aan.» Kort daarna toonde de koning aan WALPOLE een onderschepten brief, waarin verzekerd werd, dat de minister nu alle bescherming had verloren. «Dit is valsch,» zeide de koning tot hem, «gij herinnert u immers wel dat de koningin mij aan u heeft aanbevolen.»

Toen echter Spanje, in 1739, liet te Pardo gesloten vredesverdrag niet nakwam, zag WALPOLE zich geheel tegen zijn zin genoodzaakt aan de algemeene stem der natie gehoor te geven, en dit rijk den oorlog te verklaren. Hij bewees nu wel door krachtige maatregelen, dat hij de belangen zijns vaderlands wist te handhaven, maar moest niettemin ondervinden, dat zijn aanzien allengs verminderde. En toen hij gevoelde, dat hij eindelijk niet langer op de meerderheid in 't Huis der Gemeenten zou kunnen rekenen, legde hij in 1742 zijne waardigheid neder. Hij werd door den koning, onder den naam van

graaf van Oxford en hertog van Newcastle, tot pair van Groot-Britannië verheven, en kreeg eene jaarwedde van 4000 Pst. Zijne opvolgers in het ministerie hielden dezelfde gedragslijn, welke zij voorheen zoo hevig hadden afgekeurd. WALPOLE's aandenken is nog altijd in Engeland in eere. Lord HERVEY zeide van hem, «dat hij alles met een gemak en bedaardheid behandelde alsof hij niets deed.»

(COXE's *Memoirs of Sir Robert Walpole*; SMOLLET's *History*; CHANDLER's *Debates*; *Political state of Great Britain*).

WALSINGHAM, of **WALSYNGHAM**, (Sir FRANCIS), een bekend Engelsch staatsman, werd in 1536 te Chiselhurst, in het graafschap Kent, geboren. Na te Cambridge gestudeerd te hebben, deed hij eene reis op het vaste land, en verkreeg daardoor eene groote kennis van menschen en zaken. Naar Engeland terug gekeerd, werd hij weldra in staatsdienst gebruikt. Koningin ELIZABETH zond hem als haar orateur (afgezant) aan het hof van den koning van Frankrijk, benoemde hem in 1573 tot secretaris van staat, en sloeg hem tot ridder. In 1578 werd hij als afgezant naar de Nederlanden gezonden, in 1581 andermaal naar Frankrijk, en in 1583 naar Schotland. Als staatsman was hij onvermoeid en waakzaam, doch zijne staatkunde was van Machiavelistischen aard, en verdient geenszins geprezen te worden. In het regtsgeding tegen MARIA, koningin van Schotland, speelde hij eene beduidende rol. Omstreeks 1587 schijnt hij aan het hoofd van het bestuur der buitenlandsche zaken gestaan en de uitrusting der onoverwinnelijke vloot van PHILIPPUS II, koning van Spanje, door listige kuiperijen eenigen tijd vertraagd te hebben. Door middel van SURTON wist hij te bewerken, dat de wissels, waarop het geld, dat daarvoor noodig was, moest worden betaald, te Genua werden geprotesteerd. Reeds vroeger had hij het doel ontdekt, dat de koning van Spanje niet de uitrusting dezer ontzaglijke vloot oogde. WALSINGHAM had altijd een groot aantal geheime zaakgelastigden en verspieders in zijne dienst; en onder dezen een Venetiaansch priester, die zich te Rome ophield, en een van 's pausen kamerheeren wist om te koopen, om hem de staatsgeheimen van den Heiligen Stoel te verraden. Deze kamerheer ontstond den paus, terwijl hij sliep, den brief, dien PHILIPPUS II den heiligen vader over de uitrusting der Spaansche Armada had geschreven, en welke langs dezen weg in WALSINGHAM's handen kwam. Schoon dit verhaal vreemd luidt, strookt het echter

vrij wel met den geest dier eeuw, en bijzonder met den aard van WALSINGHAM, wiens stelsel van bespieding, kuiperij en bedrog in vele zijner handelingen uitblonk. Hij bleef echter ELIZABETH en zijn vaderland getrouw. Eenigen tijd voor zijn dood, onttrok hij zich aan het openbaar leven, en stierf den 6 April 1590 te *Barn-Elms* zoo arm, dat hij des nachts, zonder eenige plegtigheid, in de St. Paulus kerk werd ter aarde besteld.

(Sir DUDLEY DIGGES's *Complete ambassador*; WALSINGHAM's *Manual, or prudential maxims*).

WALTON, (IZAAC), de «Vader van het Hengelen,» werd den 9 Augustus 1593 te *Stafford* geboren, en had te *Londen* een' linnenwinkel, eerst bij de Koninklijke Beurs en' vervolgens in Fleet Street, op den hoek der Chancery Lane. Omtrent het jaar 1643 verliet hij de hoofdstad, en vestigde zich te *Winchester*. Onder zijne letterkundige werken was zijn *Complete Angler or contemplative man's recreations* niet alleen het uitspanningsboek voor degenen die zich gaarne met hengelen vermaken, maar tevens voor alle lezers van smaak. «Dit werk,» zegt Sir HARRIS NICOLAS, «hetzij men het beschouwt als eene verhandeling over de «hengelkunst of als een' heerlijken hersersang, overvloeiende in fraaije beschrijvingen van landelijk schoon, in «gevoelens der zuiverste zedekunde, en «in ongeveinsde liefde voor den Schepper «en zijne werken, is langen tijd een der «geliefdeste volksboeken onzer natie geweest.» Onder andere schriften van WALTON noemt men zijne levensbeschrijvingen van HOOKER, SANDERSON, WOTTON, DONNE en HERBERT, welke als voorbeelden in dit vak mogen aangemerkt worden. WORDSWORTH, hierover sprekende, zegt: «De veder waaruit de pen voortkwam, «die de levens dezer goede menschen «beschreef, ontviel den vleugel eens Engels» (1). WALTON stierf, gedurende eene strenge koude, den 15 December 1683 te *Winchester*, bij zijn' schoonzoon, die zijn lijk in de hoofdkerk dier stad ten grave zag dalen.

(Sir H. NICOLAS's *Life of Walton*, in de prachuitgave van den *Complete Angler*, 1833, in twee kwarto deelen).

WARBURTON, (WILLIAM), een uitstekend Engelsch kerkvoogd en schrijver, werd den 24 December 1698 te *Newark* geboren, en was de oudste zoon van Mr. GEORGE WARBURTON, een' procureur

dier stad. Hij verloor zijn' vader, toen hij nog slechts acht jaren oud was, zoodat de zorg voor zijne opvoeding geheel op zijne moeder drukte, die met nog een' zoon en drie dochters was gezegend. Nadat hij de scholen van *Okeham* en *Newark* had bezocht, werd hij klerk bij een' procureur, totdat hij zelf te *Newark* zijne eigene zaken begon. Weldra echter van regtsgodingen afkeerig geworden, zocht hij zich aan den geestelijken stand te wijden. In 1723 door DAWES, aartsbischof van *York*, tot deken geordend, werd hij in 1726 hulpprediker te *Greasley* en in 1729 herder en leeraar van *Brant Broughton*. Inmiddels schreef hij veel als voorlooper zijner grotere werken, te weten: *The alliance between Church and State* en de *Divine Legation of Moses demonstrated on the principles of a religious deist, from the omission of the doctrine of a future state of rewards and punishments in the Jewish dispensation*. Dit werk verwekte terstond een heirleger van bestrijders. WARBURTON behandelde hen allen, behalve MIDDLETON, bijkans als een schoolmeester zijne weerbarstige leerlingen, die zich tegen zijn gezag durven verzetten.

Het hoofddenkbeeld van de *Goddetlijke Zending (Divine Legation)* bestaat hierin, dat eene leerstelling zoo gewichtig als die van een' toekomstigen staat, welke als den voornaamsten en natuurlijken band der menschelijke maatschappij moet worden aangemeikt, onmogelijk in eene bloot menschelijke wetgeving kon worden voorzien, en dat derhalve de Mozaïsche beoefening, waarin, volgens WARBURTON's inzichten, zulks niet te vinden is, van den hemel moet gekomen zijn, en tevens op eene bijzondere wijze door een' goddelijken of wonderdadigen invloed gehandhaafd zijn geworden. Welke verdienste dezo stelling had of niet had, was echter dit gezichtspunt geheel nieuw. De schrijver ontwikkelt zijne stelling met eene schranderheid, geleerdheid en geestdrift als men zelden in eenig godgeleerd werk aantreft. Ook overziet hij daarin met zijne lezers eenige der belangrijkste velden der letterkunde en wijsbegeerte.

Na het bekleeden van onderscheidene geestelijke waardigheden, werd hij in 1759 bisschop van *Gloucester*, en stierf den 7 Junij 1779, kort na den dood zijns eenigsten zoons, die in vroegen mannelijken leeftijd door de tering werd ten grave gesleept. WARBURTON bezat groote talenten; zijne geleerdheid was echter nog grooter, en zijne ijdelheid en aanmatiging waren in volle evenredigheid met zijne bekwaamheden en vernuft. Eene volledige

(1) The feather whence the pen
Was shaped that traced the lives of these good men,
Dropped from an angel's wing.

uitgave van de werken van Bisschop Warburton verscheen in 1788, onder toezicht van zijn vriend Bisschop Hurd, in zeven deelen, waarbij deze eene levensbeschrijving heeft gevoegd.

(Hurd, *A discourse, by way of general preface containing some account of the life, writings and character of bishop Warburton*).

WASHINGTON, (GEORGE), de voornaamste grondvester van het gemeenebest der Vereenigde Staten in Noord-Amerika, werd den 22 Februarij 1732 in het graafschap Westmoreland, in Virginië, geboren, waar zijn vader een rijk planter was, en zijn grootvader zich zestig jaren vroeger, uit hoofde der toenmaals in Engeland heerschende onlusten, zich had gevestigd. Op den ouderdom van elf jaren stierf zijn vader, Augustine Washington, en al het onderwijs dat hij ontving (op de school te Williamsburg, de voormalige hoofdstad van Virginië), bestond in lezen, schrijven, rekenen en meetkunde. Het is twijfelachtig of hij immer eenig onderwijs in zijne moedertaal genoot, en schoon hij, toen de Fransche officieren onder Rochambeau in Amerika waren, beproefde hunne taal te leeren, schijnt zulks echter met weinig vrucht geweest te zijn. Reeds vroegtijdig onderscheidde hij zich door zijn standvastig en nadenkend karakter. Als knaap vond hij er zijn grootste genoegen in, om zijne schoolkameraden in compagnieën te verdeelen, die moesten paraderen en spiegelgevechten houden, waarin hij altijd eene der partijen aanvoerde. Op den ouderdom van naauwelijks negentien jaren, werd hij benoemd tot kolonel der koloniale militie, en toen in 1752 tusschen de Engelschen en Franschen in Noord-Amerika vijandelijkheden uitbraken, werd hij als onderhandelaar aan den Franschen opperbevelhebber afgevaardigd. Hij kwam terug, zonder het oogmerk zijner zending bereikt te hebben, doch werd niettemin met 800 man Virginische militie tegen de Franschen, die zich aan de Ohio versterkten, afgezonden; hij verdedigde zich aldaar met moed en beleid tegen een overmachten vijand. In 1755 werd hij adjudant van den generaal Braddon, voerde een corps Virginische scherpshutters en vrijwilligers aan, en verwierf zich in dezen kleinen oorlog als partijganger een grooten naam. In 1759 gaf hij echter de krijgsdienst op, en huwde den 6 Januarij 1759 Martha Custis, eene jeugdige weduwe met twee kinderen, die vele landgoederen bezat en 45,000 Pst. aan geld. Washington beoefende nu de landhuishoudkunde en de wetenschappen. Toen echter in 1773 de

geschillen tusschen de Engelsche koloniën in Noord-Amerika en het Moederland in werkelijke onlusten onttaarden, rustte Washington, gedeeltelijk op eigene kosten, de militie van Virginië uit, oefende haar in den wapenhandel, en stelde zich aan hare spits. Nadat den 19 April 1775 bij Lexington het eerste bloed in dezen vrijheidskrijg was gestort, besloot het congres te Philadelphia tot de oprigting van een staand leger, en benoemde Washington, met eenparige stemmen, tot opperbevelhebber. Welligt nimmer aanvaardde een opperbevelhebber zijnen post onder moeilijker omstandigheden. Er was gebrek aan bijkans alle krigsbehoefden, en de troepen, hoofdzakelijk uit vrijwilligers bestaande, konden aan geene strenge krijgstucht worden onderworpen. Allengs echter wist Washington door geschikte maatregelen al deze zwaarigheden te overwinnen. In den aanvang van 1776 noodzaakte hij den Engelschen generaal Howe Boston te verlaten, doch de volgende krijgsbewegingen van dit jaar vielen meestal ten nadeele der Amerikanen uit. Washington's meesterlijke terugtocht van Long-Island en zijne behendigheid, om een hoofdteffien te ontwijken, verbooden grootere ongelukken. Door eenige welgeslaagde ondernemingen, zoo als het verrassen van de Helsen bij Fenton en de Engelschen bij Princetown, stortte Washington zijnen landgenooten nieuwen moed in, en maakte zich bij de Engelschen gevreesd. De vangenneming van een Engelsch corps onder Bourgoyne (den 17 October 1777) bij Saratoga, en de bijstand van Frankrijk gaven aan de zaak der Amerikanen een groot overwigt. In den slag bij Yorktown, den 19 October 1781, maakte Washington 7000 Engelschen onder Cornwallis gevangen; eene zegepraal welke zijne talenten als veldheer heeft vereeuwigd. Van nu af verloor Engeland de hoop de Amerikanen weder onder het juk te brengen. Men knoopte onderhandelingen aan, en den 3 September 1783 werd de vrede te Parijs gesloten, waarbij de Engelschen de onafhankelijkheid der Noord-Amerikanen erkenden. Washington legde nu den bevelhebbersstaf neder, en keerde (vergezeld van den dank en de achting zijner medeburgers) naar zijn landgoed, Mount Vernon, in Virginië, terug. Toen echter de bedenkelijke toestand der Vereenigde Staten het ontwerpen eener constitutie noodzakelijk maakte, vergaderde daartoe in September 1787 eene wetgevende vergadering te Philadelphia, tot welker voorzitter Washington met eenparige stemmen werd gekozen. Zoodra de staatsregeling

was voltooid, verkoos men hem in 1789 voor vier jaren tot president der jeugdige republiek. Vier jaren later vertrouwde men hem andermaal de teugels des bewinds, welke hij in 1797 nederteide, hebbende acht jaren zijn vaderland bestuurd met eene gematigdheid en schrandderheid, waaraan de Noord-Amerikanen hun geluk en hunnen namaligen voorspoed grootelijks te danken hebben. Hij stierf aan eene ontsteking in de luchtpijp, den 14 December 1799, in den ouderdom van zeven en zestig jaren. Zijn dood werd door zijne landgenooten en zelfs in *Europa* diep betreurd. De nieuw gebouwde hoofdstad der *Vereenigde Staten*, *Washington*, aan den linkeroever der *Potomac* en den regteroever der *Anacostia*, draagt zijnen naam. *WASHINGTON* had eene edele gestalte, het hart eens wijzen, den geest eens staatsmans en den moed eens vrijen burgers. Hij was een even liefderijk als groot en goed man, die zelfs bij smartelijke teleurstellingen en krenkingen zijn vaderland onwankelbaar getrouw bleef.

(JARED SPARKES, *Life of Washington*; JUDGE MARSHALL, *Life of Washington*; *The writings of George Washington*, edited by Jared Sparkes).

WATERLOO, (ANTONIE), een beroemd Nederlandsch landschapschilder, etscr en graveur, werd omstreeks het jaar 1618 te *Utrecht* geboren. Zijne landschappen worden hoog geschat, wijl zij zich door fraai koloriet, heldere luchten, klare verschilden en natuurlijke afspiegelingen in het water onderscheiden. Zijne boomen en bladeren verraden den schilder der natuur. De geëiste kunstprenten, welke men van hem heeft, zijn mede voortreffelijk te noemen, en stellen hoofdzakelijk boerenwoningen, kromme wegen en bosschen uit de omstreken van *Utrecht* voor. Eenige zijner stukken werden door *WEENIX* en andere met beeldjes en beestjes gestoffeerd. Ofschoon *WATERLOO* voor zijn werk ruim werd betaald, en van zijne ouders eenig vermogen had geërfd, stierf hij in 1662 arm in 't *St. Jobs Gasthuis* te *Utrecht*, in den ouderdom van vier en veertig jaren.

(*HOUBERAKEN*, *Levens der Ned. konst-schilders*; *BARTSCH*, *Peintre graveur*; *HUBNER*, *Manuel des amateurs*; *Biographie du royaume des Pays-Bas*).

WATT, (JAMES), de beroemde verbeteraar of liever uitvinder der stoomwerktuigen, werd den 19 Januarij 1736 te *Grenock*, in *Schotland*, geboren, waar zijn vader koopman was en vele nuttige ondernemingen bevorderde. Eene zwakke gezondheid genietende, werd hij grootendeels te

huis opgevoed, en bezocht slechts korten tijd de school te *Grenock*. Door ongesteldheid dikwijls aan zijne kamer gebonden, zocht hij zijnen geest nuttige bezigheid te verschaffen. Op den ouderdom van zes jaren, vond men hem op den haard een wiskunstig vraagstuk met krijt oplossen. Omstreeks 1750, of kort daarna, vervaardigde hij voor zijn genoegen eene electriseer-machine, en uit eene aardige anecdote, die *ARAGO* heeft opgeteekend, zou het blijken, dat het groote onderwerp, waardoor hij zich in later tijd verceuwigde, reeds den jeugdigen wijsgeer stof tot overdenking gaf. Zijne tante, *Mevr. MUIRHEAD*, die zoo hoog niet met den grootschen aanleg van den knaap wegliep als zijn vader, beknorde hem op zekeren avond aan de theetafel over hetgeen zij een zot tijdverdrijf noemde. De jonge *WATT* namelijk lag gekniel voor den theeketel, nam nu en dan het deksel er af, en deed het er weder op. Dan eens hield hij een kopje, dan weder een lepel boven den wasem (stoom); lette op den uitgang van den stoom uit de tuit, en telde de druppels water, die aan het kopje of den lepel bleven hangen. De peinzende knaap verried dus hier reeds den toekomstigen kunstwerktuigmaker, wiens naam nimmer zal worden vergeten. In zijn achttiende jaar ging hij naar *Londen*, en werkte aldaar bij een' beroemd instrumentmaker, doch uit hoofde zijner ziekelijkheid, keerde hij weldra naar het ouderlijk huis terug. Dit schijnt al het onderrigt te zijn, dat *WATT* ontving; al zijne overige kundigheden had hij aan eigene vlijt te danken. Zijne talenten ontwikkelden zich zoo snel, dat hij op den ouderdom van een en twintig jaren als mathematisch instrumentmaker door de hoogeschool van *Glasgow* werd in dienst genomen. Professor *ROBINSON*, toenmaals nog student, spreekt van zijne verbazing, toen hij de werkplaats van *WATT* bezocht, in wien hij slechts een schrandere werkmans daecht te vinden, maar inderdaad een' wijsgeer ontmoette, niet ouder dan hij zelf, die in staat was, hem, en alle studenten, die met moeilijkheden hadden te kampen, raad en onderrigt te geven. Men had hem slechts op iets opmerkzaam te maken, en dadelijk doorgrondde hij de ingewikkeldste zaak. *WATT* oefende zich in 't Hoogduitsch om *Leupold's Theatrum machinarum* te kunnen lezen, en eene soortgelijke reden bragt hem tot de studie van 't Italiaansch. Schoon geheel ongevoelig voor de bekoorlijkheden der muziek, zoo dat hij de eene noot van de andere niet kon onderschei-

den, ondernam hij het echter een orgel te maken. Zijn instrument was niet minder opmerkelijk om deszelfs harmonie als om de gewigtige verbeteringen, welke hij in het werktuigelijke daaraan maakte.

In 1764 het model van een stoomwerktuig herstellende, kwam bij hem het denkbeeld op de zamenstelling daarvan te verbeteren. Hij ontdekte nu, hoe men een groot deel der benoodigde brandstoffen kon besparen door den cilinder te verkoelen; ook gevoelde hij weldra al het voordeel dat er uit zou ontstaan, als de atmosferische drukking door de uitzetende kracht van den stoom werd vervangen. Het gelukte hem dit middel te vinden. Bij al deze verbeteringen voegde hij nog zoo vele andere, dat hij veeleer de uitvinder dan de verbeteraar der tegenwoordige stoommachines mag geheeten worden. «Het is door zijne uitvindingen,» zegt Lord JEFFREY, «dat deze machine toegepast kan worden op de fijnste werken, en men hare kracht dusdanig kan verdubbelen, dat de zwaarste lasten en de hardste lichamen haar onderdanig zijn. De snuit van een olifant, welke eene speld kan oprapen en een eik vaneen rijten, is niets bij haar. Zij kan een zegel graveren en metaal pletten als was, een draad zoo fijn als dons van planten uithalen zonder hem te breken, en een oorlogsschip opligten als een veertje in de lucht. Zij kan neteldoek borduren en ankers smeden, staal in reepen snijden, en volgeladen schepen tegen den woedenden storm en de omstuimige golven voortstuwen.»

Terwijl WATT zich met de verbeteringen der stoommachines onledig hield, vond hij in 1779 een werktuig uit, om brieven te kopiëren, hetwelk sedert dien tijd algemeen is ingevoerd, alsmede den micrometer (1) en een kopiër-machine voor perspectief-teekeningen. Omstreeks 1790 kocht WATT het landgoed *Heathfield* genaamd, nabij *Soho*, waar hij de overige dagen zijns levens doorbragt. Toen hij meer dan zeventig jaren oud was, begon hij zich te verbeelden, dat zijne geestvermogens verminderden, en besloot derhalve daarvan de proef te nemen, door eene nieuwe studie aan te vangen. Hier toe koos hij het leeren der Anglo-Saksische taal, welke hij zeer gemakkelijk meester werd, zoodat zijne vrees geheel ongegrond bleek te zijn. Eindelijk echter begon men, in de lente van 1819, verontrustende kenteekenen aan hem te bespeuren, en

op den 25 Augustus deszelfden jaars overleed hij aan verval van levenskrachten, in den ouderdom van drie en tachtig jaren. Lord JEFFREY hangt ons een aantrekkelijk tafereel op van zijn karakter. «Misschien,» zegt hij, onder anderen, «evenaarde geen geleerde zijner eeuw hem in algemeene kundigheden; hij had oneindig veel gelezen, en herinnerde zich naauwkeurig alles wat hij gelezen had. Hij was snel van bevattings, bezat een verbazend geheugen, en wist uit alles iets kostbaars te trekken. Wanneer men een gesprek met hem aanving, scheen het alsof het onderwerp waarover men sprak juist datgene was, waarover hij het laatst had nagedacht. Zijn geest was een alles omvattend woordenboek, dat elke zaak klaar en duidelijk uiteenzette.» Toen hij zijnen dood voelde naderen, bleef hij hoogst kalm en onderworpen, dankende den Hemel voor de lengte zijner dagen, voor de menigvuldige zegeningen hem te beurt gevallen en inzonderheid voor den gelukkigen avond van een welbesteed leven.

(STUART'S *Anecdotes of steam-engines*; *Encyclopaedia Britannica*; ARAGO, *Eloge historique de Mr. Watt*; BREWSTER'S, *Edinburgh Encyclopaedia*).

WEBER, (CARL MARIA VON), een der grootste toonkunstenaren der Duitsche muziek-school, werd in de maand December 1786 te *Eutin*, in 't Holsteinsche, geboren, en genoot eene zorgvuldige opvoeding. Zijn vader droeg zorg, om hem voor het gezelschap van wilde speelgenooten te behoeden, zoodat hij vroegtijdig leerde om in de kleine wereld zijner eigene verbeelding te verkeer en daarin zijne bezigheid en zijn geluk te zoeken. Hij verdeelde hoofdzakelijk zijnen tijd tusschen schilderen en muziek. Doch de muziek verdrong bij hem allengs de schilderkunst. Zijn vader dikwijls van woonplaats veranderende, was zulks oorzaak, dat hij gedurig andere meesters kreeg van welke de een afbrak wat de ander had opgebouwd. In later tijd niettemin achtte WEBER dit kwaad weder ruim vergoed, wijl zulks hem in de noodzakelijkheid had gebragt, om zijne eigene krachten in te spannen. Onder de meesters, aan welke hij erkende dank verschuldigd te zijn, telde hij HEUSCHKE, MICHAEL HAYDN, broeder van den beroemden componist, VALEST, die hem in den zang onderwees, KALCHER, een beroemd organist, en den voortreffelijken abt VOGLER. Voor eenigen tijd echter stelde hij zijne geliefde kunst ter zijde, om zich toe te leggen op de lithographie, welke onlangs was

(1) Een instrument, waarmede men de middellijn der sterren of van kleine afstanden meet.

uitgevonden; doch weldra bemerkende, dat hij de schoone gave der muziek, welke hij ontvangen had, een graf delfde, keerde hij met vernieuwden ijver tot haar terug. Onder het oog van KALCHER componeerde hij eene opera *Die Macht der Liebe und des Weins*, benevens eene mis en andere muziekstukken, die later een buit der vlammen werden. Als veertienjarige knaap schreef hij de door den ridder STEINBERG gedichte opera *Das Waldmädchen*, welke in onderscheidene hoofdsteden werd opgevoerd en toegejuicht, schoon zij nog slechts als een onrijp voortbrengsel was te beschouwen. Zijn *Peter Schmoll und seine Nachbarn* maakte minder opgang. In 1802 deed hij eene muzikale reis naar *Leipzig*, *Hamburg* en *Holstein*, waar hij ijverig bezig was, om theoretische werken over de muziek te verzamelen en te bestuderen. Kort daarna bezocht hij *Weenen*, alwaar zijn geest nieuw voedsel vond, om al zijne krachten te ontwikkelen. Achtereenvolgens was hij kapelmeester te *Breslau*, *Carlsruhe* en bestuurder van de opera te *Praag*. In 1816 door den koning van *Saksen* uitgenoodigd om te *Dresden* eene Duitse opera op te rigten, werd hij tot muziek-directeur van het hof benoemd. Onder al zijne meesterstukken, waarmede hij het tooneel verrijkte, maakte zijne opera *Der Freischütz* een' ongeloofelijken opgang, niet alleen in *Duitschland*, maar in geheel *Europa*. Hij bezocht *Londen* in 1826, en voltooide aldaar zijn *Oberon* (gegrond op WIELAND's beroemd dichtstuk), waarvan de Engelschen niet dadelijk al de schoonheden opmerkten, maar welke toch zeven en twintig malen, meerendeels onder zijne leiding, werd vertoond. Doch het bleek nu weldra, dat WEBER door eene gevaarlijke longtering was aangetast. Zijne reis naar *Londen*, in een ongunstig jaargetijde, verergerde zijne kwaal, welke hij mannelijk verdroeg. Op Maandag den 5 Junij, vond men hem des morgens vroeg dood te bed. Men wilde zijn stoffelijk overschot in de St. Paulus Kerk ter aarde bestellen, doch zulks kon in geene Protestantse Kerk plaats hebben, omdat zijne vrienden besloten hadden bij zijne uitvaart een Requiem te zingen, wijl WEBER altijd verklaard had tot de Roomsche-Katholieke Kerk te behooren. Hij werd alzoo den 21 Junij in de Roomsche-Katholieke kapel in *Moorfields* ter aarde besteld, in tegenwoordigheid eener talrijke schare van kunstbroeders en bewonderaars van dezen held in het gebied der harmonie. WEBER bezat daarenboven veelzijdige bekwaamheden, een beminne-

waardig karakter en was hoogst beschaafd, zoodat hem de achting en genegenheid van allen die hem kenden ruimschoots ten deele vielen.

(CARL MARIA VON WEBER, *Selbstbiographie; Conversations-Lexicon; Penny Cyclopaedia*).

WEDGWOOD, (JOSIAH), een beroemd manufacturier van aardewerk, werd den 12 Julij 1730 te *Burslem*, in het graafschap *Stafford*, geboren, waar zijn vader THOMAS WEDGWOOD en eenige andere leden zijner familie onbemiddelde pottbakkers waren. De pottbakkerij stond aldaar, wat de kunst betrof, nog op een' zeer lagen trap, zoodat *Duitschland*, *Frankrijk* en *Holland* destijds nog veel aardewerk voor huisselijk gebruik naar *Engeland* zonden. Omstreeks 1690 hadden zich twee Hollandsche pottbakkers, de gebroeders ELLERS, te *Burslem* nedergezet en verscheidene verbeteringen in het pottbakken ingevoerd, maar waren uit naijver hunner bureu genoodzaakt geweest naar hun vaderland terug te keeren. De pottbakkers van *Staffordshire* hadden evenwel de aangewende verbeteringen der beide Hollanders zich zoeken eigen te maken. Zoodra JOSIAH WEDGWOOD, wien slechts eene geringe opvoeding ten deel viel, over het beroep dat hij zich gekozen had, begon na te denken, beproefde hij versierd aardewerk te maken. Het agaat en schildpad nabootsende, vervaardigde hij messenhechten, fruitschalen en dergelijke artikelen. Hiermede goede zaken doende, begon hij daarenboven wit aardewerk te maken, en vond weldra de beroemde roomkleur uit. In 1763 bragt WEDGWOOD eene nieuwe soort van aardewerk te voorschijn, die in schoonheid en deugzaamheid alles overtrof, wat tot hiertoe in *Engeland* was gemaakt. Dit nieuwe aardewerk, uit leem van *Devonshire* en *Dorsetshire*, met gemalen kwarts en vuursteen vermengd, en met een glasachtig verglaassel, noemde hij *Queenware* (Koninginne-aardewerk), ter eere der jeugdige gemalin van GEORGE III, aan welke hij een servies vereerde, en die hij daardoor tot zijne beschermster verwierf. Sir WILLIAM HAMILTON hem eenige voorwerpen der oude kunst leenende, wist WEDGWOOD daarvan de naauwkeurigste en fraaiste afbeeldsels te vervaardigen. Onder anderen waagde hij het, eene antieke vaas met witte beelden, op eenen donkeren grond, even heerlijk van compositie als van bewerking, na te bootsen. Men had, in de zestiende eeuw, de oorspronkelijke vaas in de nabijheid van *Rome* opgedolven, en hield haar voor de urne, waarin de asch

van keizer SEVERUS was verzameld geworden. Uit de beroemde verzameling der villa Barberini was zij in het museum der hertogin van Portland gekomen, en na haren dood voor ongeveer 12,000 gulden aan den hertog van MARLBOROUGH verkocht. WEDGWOOD nam al zijne scherpzinnigheid te baat, om eene getrouwe kopij van deze vaas te leveren, en dit gelukte hem zóó wel dat de hertogin van MARLBOROUGH er hem nog meer voor betaalde dan de hertog voor de oorspronkelijke had besteed. Na menigvuldige proeven met verschillende soorten van klei en gekleurde zelfstandigheden, gelukte het hem de fraaiste cameën, medaljons en andere miniatuur-stukken te vervaardigen, die het brons der ouden in hardheid overtroffen. Op eene zijner cameën zag men een slaaf in ketenen geklonken, met het handschrift: «Ben ik niet een mensch en uw broeder?» WEDGWOOD wilde hiermede zijn afkeer van den menschonteuerenden slavenhandel te kennen geven, en verspreidde daarvan honderden om niet.

WEDGWOOD verbeterde niet alleen het pottbakkerswiel en de werktuigen om kwarts, leem en vuursteen te vergruizen, maar vond ook een zuiver wetenschappelijk werktuig uit, den naar hem genoemden pyrometer (warmtemeter), die wel tegenwoordig door andere meer volmaakte werktuigen is vervangen, maar toch altijd het bewijs eener groote scherpzinnigheid oplevert. De roem van WEDGWOOD verspreidde zich heinde en verre, zoodat zijne werkplaatsen te Burslem en Etruria (1), een dorp door hem gesticht, nabij Newcastle-under-Lyme, werwaarts hij zich in 1771 ter woon begaf, onophoudelijk door vreemdelingen uit alle deelen van Europa druk werden bezocht. Op zijne kosten liet WEDGWOOD door de geheele streek goede wegen aanleggen, en het kanaal, dat de rivieren Trent en Mersay verbindt, kwam grootendeels door zijne ondersteuning en medewerking tot stand. Door onverpoosde vlijt had hij de gebreken zijner eerste opvoeding zoodanig hersteld, dat hij een der meest beschaafde mannen was, die in het uitgezochtste en geestigste gezelschap niet misplaatst was. Talenten hielp hij gaarne voort, en het sluimerend genie wist hij op te wekken. Hij stierf te Etruria, den 3 Januarij 1795, in het zes en vijftigste jaar zijns ouderdoms, nalatende twee zonen, erfgenamen van eene der

grootste fabrieken van Groot-Britannië. Nog heden ten dage zet het etablissement te Etruria jaarlijks voor meer dan 12,000,000 gulden aan goederen af.

(SHAW'S *History of the Staffordshire potteries*; MACPHERSON'S *Annals of commerce*; ALMON'S *Biographical, literary and political anecdotes*; *Gentleman's Magazine*, 1795, p. 84; *Nederlandsch Museum*, XIV deel).

WEENIX, (JAN BAPTISTA), die bij zijne kunstgenooten den bijnaam droeg van Ratel, wegens zijn haastig en stotterend spreken, was een vermaard Nederlandsch schilder, die in 1621 te Amsterdam 't eerste levenslicht aanschouwde. Zijn vader, JAN WEENIX, een kundig bouwmeester, hem vroegtijdig ontvallende, deed de moeder haren zoon bij een' boekverkooper in de leer, doch in plaats van op den winkel acht te geven, betekende hij al het papier dat hem voorkwam, zoodat zijn meester hem ras moede werd. Nu werd hij in een' lakenwinkel besteld, maar hier ging het niet veel beter, weshalve zijne moeder besloot, om hem schilder te laten worden. Het eerste onderrigt in de kunst ontving hij van JAN MICKER, vervolgens kwam hij bij den vermaarden ABRAHAM BLOEMAART te Utrecht, en eindelijk bij NICOLAAS MOJERT, wiens penseelbehandeling hij weldra zoo juist nabootste, dat men zijn werk van dat zijns meesters niet kon onderscheiden. WEENIX, nog naauwelijks achttien jaren oud, huwde JOSINA, de dochter van den landschapschilder GILLES HONDEKOETER, grootvader van den beroemden MELCHIOR HONDEKOETER, uitmuntende in 't schilderen van allerlei soort van levend gevogelte (1). Vier jaren na zijn huwelijk toog hij, uit liefde voor de kunst, naar Rome, zonder zijne vrouw daarvan kennis te geven, schoon deze met een' zoon van veertien maanden achterbleef. Te Rome kreeg hij weldra handen vol werk. De kardinaal PAMFILIO beval hem paus INNOCENTIUS aan, die spoedig zijn groot vernuft en uitstekende kunst leerende kennen, hem in zijne dienst nam. Begierig, om vrouw en kind bij zich te hebben, schreef hij

(1) De dichter WILHELM VAN DER HOEVEN vervaardigde op den dood van MELCHIOR HONDEKOETER, overleden den 3 April 1695, een' treurzang, waarin deze regelen voorkwamen:

«Bouw hem in de open lucht een grafsteê, onder
(t' loommer
«Van eik en linde, opdat de vogels zonder kommer
«Die rustplaats naken; met een liefelijk geluid,
«Zijn lot vereeuwigen met zingen en gefluit;
«Maar 't is onnoodig, want zijn naam zal nimmer
(sterven;
«Hij heeft zich zelf reeds lang vereeuwigd door zijn
(verwen.»

(1) Hij gaf aan hetzelfde den naam van Etruria als zinspelende op dat deel van Italië, dat zich in de oudheid zoo zeer in het pottbakkerswerk had onderscheiden.

brief op brief, om JOSINE te bewegen tot hem over te komen. Hiertoe was zij wel geneigd, doch hare vrienden joegen haar vrees aan, door te zeggen, dat zij te Rome aankomende, zeker in een klooster zou opgesloten worden, wijl er voor WEENIX vrouwen genoeg waren. Na eene afwezigheid van vier jaren, kon WEENIX zijne liefde tot vrouw en kind niet langer bedwingen. Geen verlof kunnende bekomen, om zich voor eenigen tijd te verwijderen, ontvlugtte hij in alle stilte Rome, en liet een' open brief achter, waarin hij te kennen gaf, dat hij binnen den tijd van drie maanden zou terug wezen. Te huis gekomen, wilde hij na verloop van dien tijd en op herhaalden aandrang van den kardinaal PAMFILIO, naar Rome terugkeeren, doch het gelukte zijne liefderijke JOSINE, geholpen door goede vrienden, onder welke zich personen van hoogen rang bevonden, hem dit voornemen te doen opgeven. «Het moet tot luister van zijn' naam gezegd worden, dat er vóór hem niemand is bekend geweest, die zoo de kunst in 't algemeen verstaan heeft als hij. Hetzij dan dat hij beelden, dieren, landschap, zee, stilwater met schepen of andere dingen maakte, elk was in zijne soort even natuurlijk en kunstig, zoodat hij alle kunstschilders naar de kroon dong, ja zelfs met VAN AALST, vermaard in doode vogels, en EMANUEL DE WIT, ge- roemd om zijne wetenschap in de doort-zigtkunde, om strijd heeft geschilderd.» Hij schilderde zelfs met duim en vinger zoo levendig en krachtig, alsof hij daartoe het penseel had gebezigd. Ook was hij zoo vlug en vaardig, dat hij op een' zomerschen dag drie portretten met bijwerk geheel en meesterlijk afmaakte. Eenige zijner ezelstukjes zijn zoo uitvoerig geschilderd, dat zij voor de kunst van DOU en MIERIS niet onderdoen. Schoon hem 't schilderen altijd vlug van de hand ging, beklagde hij zich echter meermalen, dat hij met zijne handen niet kon uitvoeren wat hij met zijn verstand begreep. Onder zijne historiestukken telt men *Den verloren Zoon*, meer bekend onder den naam van *Het pissend Jongetje*, geestig van vinding en samenstelling, hetwelk door NICOLAAS VERKOLJE uitvoerig in zwarte kunst is gebragt. Deze vermaarde schilder stierf in 1660, op den jeugdigen ouderdom van negen en dertig jaren. Aan het penseel van BARTHOLOMEUS VAN DER HELST hebben wij een fraai portret van WEENIX te danken, waarvan HOUBRAGEN eene uitmuntende gravure heeft gegeven in zijn' alom bekenden *Grooten schouw-*

burg der Nederlandsche Konstschilders. WEENIX liet twee zonen na, van welke de oudste, JAN WEENIX *de Jongere*, zich een' naam als schilder heeft gemaakt. Deze schilderde in denzelfden trant als zijn vader, dien hij zelfs in jagten, vrolijke stukjes en tevens in 't coloriet overtrof. Hij stierf te Amsterdam, in 1719, in den ouderdom van vijf en zeventig jaren.

(HOUBRAGEN; DESCAMPS; *Penny Cyclopaedia*).

WEISSE, (CHRISTIAN FELIX), een bekend Duitsch dichter en schrijver voor de jeugd, werd den 8 Februarij 1726 te Annaberg, in het tegenwoordig koninkrijk Saksen, geboren, alwaar zijn vader rector was. Nadat WEISSE aan het gymnasium zijne voorbereidende studiën had volbragt, vertrok hij in 1745 naar de hoogeschool van Leipzig, en begon weldra voor het tooneel te arbeiden, waarin hij aanvankelijk slaagde, doch toen hij bemerkte dat hij zich moeilijk met WIELAND, CÖTTE, SCHILLER en andere uitstekende letterhelden zou kunnen meten, begon hij voor de jeugd te schrijven. WEISSE en BASEDOW legden den grond tot een nieuw stelsel van opvoeding in *Duitschland*. Zijn *A, B, C, und Lesebuch für kleine Kinder* en zijne *Lieder für Kinder* werden overal met goedkeuring ontvangen. Sedert 1775 gaf hij den *Kinderfreund* uit, die binnen den tijd van zes jaren vijfmaal werd herdrukt, zonder de vele nadrukken te rekenen. Dit beroemd weekblad voor de jeugd beschrijft de huiselijke opvoeding van eenige kinderen, van hunne geboorte af tot dat de dochters in het huwelijk treden, en de zonen in beroepsbezigheden komen. De leefwijze van dit gezin, de vroegste spelen der kinderen, hunne opvoeding, de onderscheidene vakken waarin zij onderrigt ontvangen, dit alles wordt zeer aantrekkelijk beschreven. Er komen eene menigte vertellingen in voor, welke men elkander verhaalt, alsmede onderscheidene tooneelstukjes, die de leden van het huisgezin tot vermaak hunner vrienden uitvoeren. BERQUIN's beroemd werkje, *L'ami des enfans*, is eene navolging van den *Kinderfreund* en grootendeels eene vertolking. In bijkans alle talen zijn WEISSE's kinderschriften overgebragt. Als vervolg op dit werk gaf WEISSE den *Briefwechsel der Familie des Kinderfreundes*, zijnde de geschiedenis dezer familie gedurende de eerste jaren dat de kinderen het ouderlijk huis hadden verlaten. WEISSE was een verbazend werkzaam man, die, behalve zijne oorspronkelijke treur- en blijspelen, kluchtige

opera's en lierzangen, niet minder dan honderd veertig boekdeelen, uit 't Engelsch en Fransch vertaalde. In 1792 verloor hij, door den val van eene ladder, nagenoeg het gebruik zijner regterhand, zoodat hij genoodzaakt was alles in de pen te geven. Hij stierf den 16 December 1804. Zijne geschriften voor de jeugd zijn zoo vele bloemen, die, als ware het, over zijne nagedachtenis eenen aangenamen geur verspreiden. Uit alle oorden wendde men zich tot hem, om door zijne aanbeveling geschikte opvoeders der jeugd te bekomen; zoo groot was het vertrouwen dat men in zijne kunde en braafheid stelde. Een zijner zonen, CHRISTIAN ERNST WEISSE, werd professor in de regtsgeleerdheid te *Leipzig*, en stierf in 1832; en diens zoon, CHRISTIAN HERMANN, professor in de wijsbegeerte aan dezelfde hoogeschool, is bekend als schrijver van een voortreffelijk werk, hetwelk ten titel voert: *System der Aesthetik als Wissenschaft von der Idee der Schönheit*, 2 deelen 8vo., *Leipzig* 1830.

(*Selbstbiographie*, herausgegeben van C. E. Weisse und S. G. Frisch, *Leipzig* 1806).

WERFF, (ADRIAAN VAN DER), een beroemd schilder, werd den 21 Januarij 1659 in *Kralinger Ambacht*, bij *Rotterdam*, uit een oud en aanzienlijk geslacht geboren. Te *Rotterdam* ter schole besteld, legde hij zich meer toe om op 't papier en de lei te teekenen dan te schrijven en te rekenen, zoodat, toen zijne moeder op zekeren dag den onderwijzer het schoolgeld kwam betalen, en hem vroeg hoe haar zoon het maakte, ten antwoord kreeg: «Ik raad u, mevrouw! hem schilderen te laten worden, want in de school doet hij niets dan beeldjes en beesten teekenen, en verzuimt het werk dat ik hem opgeef.» Toen de ouders eindelijk zagen, dat hij in niets zin had dan in de teekenkunst, plaatsten zij hem bij CORNELIS PICOLETT, een goed portretschilder. Na verloop van anderhalf jaar, nam zijn vader hem weder te huis, in de hoop, dat hij hem zou bewegen een ander beroep te kiezen, wyl hij in 't werk van KAREL VAN MANDER had gelezen, dat vele schilders losbollen geweest waren. Ook de moeder viel hem tegen, zeggende: «Wat zal er van u worden? Ik heb God altijd gebeden, dat hij u mogt ingeven, om predikant te worden.» Doch de onbedwingbare drift van den knaap voor de schilderkunst zegepraalde over den onwil der ouders. Op den ouderdom van dertien jaren werd hij bij EGLON VAN DER NEER in de leer besteld, een' verdienstelijk por-

tretschilder, aan wiens penseel men tevens onderscheidene keurige kabinetstukjes heeft te danken. Hij maakte nu zulke groote vorderingen, dat zijn meester groot voordeel van hem trok. Op zeventienjarige ouderdom schilderde hij, op een kaarteblad, zijne eigene beeldtenis, welke door kunstkenner uitermate werd bewonderd. In denzelfden tijd maakte hij het portret van een zijner broertjes, dat hij aan zijn' ouden meester vertoonde, die het hem voor negen dukatons afkocht. De vader verheugd over de verbazende ontwikkeling van het kunstattalent zijns zoons, zeide: «Hoe jongen, negen dukatons! negen dukatons! Ga morgen te *Kralingen* ter kerk, en geef er uit «dankbaarheid één' van aan de armen!» De jeugdige kunstenaar zette zich nu te *Rotterdam* neder. Hij schilderde aanvankelijk kleine portretten in olieverf in den trant van NETSCHER, doch vervaardigde weldra eenige historie-stukken, die grooten opgang maakten. Voor een' koopman in Oostindische waren te *Amsterdam*, PHILIPPUS STEEN, een stukje met kindertjes geschilderd hebbende, waarvoor hij 350 gulden ontving, trok dit kunstjuweeltje de aandacht van JOHANN WILHELM, keurvorst van den *Palts*, toen deze in 1696 *Amsterdam* bezocht. De keurvorst kocht het voor eene aanzienlijke som, ging VAN DER WERFF te *Rotterdam* opzoeken, en bestelde hem twee schilderijen: zijn eigen portret voor den groot-hertog van *Toskanen* en *Salomo's eerste regt*, met uitnoodiging, om in 't volgende jaar deze stukken te *Dusseldorf* zelf te komen brengen. VAN DER WERFF voldeed hieraan, en de keurvorst was met deze kunsttafereelen zoo ingenomen, dat hij hem, tegen eene aanzienlijke belooning, in zijne dienst wilde nemen. VAN DER WERFF stond echter den keurvorst slechts zes maanden van 't jaar af, waarvoor hij een traktement genoot van 4000 gulden, hetwelk naderhand tot 6000 krom, toen onze kunstenaar, op nieuwen aandrang van den keurvorst, besloot om negen maanden van 't jaar aan zijn hof te vertoeven. De keurvorst schonk hem zijn portret, rijkelijk met diamanten versierd, en verhieft hem en zijne nakomelingen tot den adelstand. Daarenboven betaalde de keurvorst hooge prijzen voor de stukken, welke VAN DER WERFF de overige drie maanden van het jaar schilderde. Ook na den dood van den keurvorst (1716) maakte hij voor zijn werk (bij een ieder gewild) veel geld. Aan een' Engelschman verkocht hij tien schilderijen voor 33,000 gulden, en na zijnen dood bragt eene

schilderij van den *Verloren Zoon* 5500 gulden op. Zijne draperiën trotseren het penseel der grootste schilders. Hij overleed in 1722, in den ouderdom van drie en zestig jaren. Onze zoetvloeiende natuurdichter HUIBERT CORNELISZ. POOT, vlocht den onsterfelijkheid ridder VAN DER WERFF eene bevallige *Kunstkroon*, waaruit wij de volgende regels ontleenen:

Dees held behoeft geen hemels vier,
Om leven in een beeld te brengen.
Hij hoogt en diept en mengt en strijkt,
Tot dat zijn toonstuk, schoon van leden,
In stand, de drie Bevalligheden,
Of een' der groote goën gelijk.
Wil iemand mij te traag gelooven,
Hij vraag' den kenners van de kunst,
Of ik hier zinge uit zucht of gunst:
Hij vraag' het hooge vorsten hoven,
Die bidden zijn kunstzaden aan,
En pryken met zijn schilderijen
Die 't onversaadijk oog verblijven
Gelijk de glans der zonneraân.
Waar zal ik verder van gewagen?
Zijn doek en hout, met lijst, met rand,
Men weegt ze tegen diamant,
Omdat ze fijne verwen dragen.
Het los gerucht was lang gewoon,
Eer 't op de waarheid wilde letten,
Met stijve kaken uit te zetten:
«Toskanen spant de schilderkrone!»
Nu toont dees zou der schilderlichten
Dat Holland, nergens in misdeeld,
Ook schrandre schilderhelden teelt,
Die voor geen Italianen zwichten.
Wat zijn 's mans geest en oordeel vlug!
Hoe weiden ze in aloude boeken!
Zijn maalkunst trekt, na 't onderzoeken,
Den lang vervlogen tijd terug.
Zoo moet men wilde woestheid stuiten.
Aldus verkloekt men mensch en dier
Door onnavolgbren schilderzwier.
Zoo kan men hart en ziel vrijbuiten.
o Kleuren, schooner dan een bloem,
o Spiegelgladde tafereelen,
Wij staken ons eenvoud'g kwelen
De kunst verstrekt haar' eigen roem.
Kunstminners! laat 's mans faam nooit kwijnen,
Bekrant den held met eeuw'g groen.
Wat zou men zulken anders doen
Die eens in duizend jaar verschijnen?

(HOUTBRAKEN, *Levens der Ned. Konstschilders*; Penny Cyclopaedia).

WERNER, (ABRAHAM GOTTLÖB), de stichter eener algemeen verbreide mineralogisch-oryktognostische school, werd den 25 September 1750 te Welslau aan de Queiss, in Opperr-Laustitz, geboren. Zijn vader, opziener eener ijzersmelterij, gaf hem mineralen voor speelgoed, en zoo doende werd de jonge WERNER eerder met hunne namen en uiterlijke kenteekenen gemeenzaam dan met de letters van het alphabet. Hij studeerde aan de bergacademie te Freiberg in Saksen en te Leipzig. Op vier en twintigjarigen ouderdom, gaf hij zijn werk over de uiterlijke kenteekenen der delfstoffen in 't licht, hetwelk nog heden voor den grondslag zijner gansche oryktognosie wordt gehouden. In 1775 werd hij tot lector in de mineralogie te Freiberg, en opziener van het naturaliënkabinet benoemd. Zijne voorlezingen ver-

II.

breidden ras zijnen naam door geheel Europa. WERNER leed gedurende verscheidene jaren onophoudelijk aan eene maagongesteldheid. Hij droeg angstige zorg voor zijne gezondheid, was altijd warm gekleed en liet de kagchel in zijne kamer 't gansche jaar door aanhouden. Daarenboven had de treurige toestand zijns vaderlands, in 1813, bij hem op geest en ligchaam een' nadeeligen invloed, uit welke eene verwikkeling van ziekten ontstond, waarvan hij nimmer herstelde. In de hoop van verligting in zijn lijden te verkrijgen, begaf hij zich, in 1817, naar Dresden; doch zijne kwaal verergerde zoodanig, dat hij den 30 Julij deszelfden jaars, in de armen zijner zuster, den laatsten adem uitblies. Zijn lijk werd op kosten van den staat te Freiberg ter aarde besteld. De mineralogische Maatschappij te Dresden rigtte, te zijner eere, aan den Freiburger straatweg, één uur van Dresden, een uit granietblokken en basaltzuilen gegroepeerd gedenkteken op. In den domkerk te Freiberg vindt men een gedenkteken, door zijne zuster aldaar in 1823 te zijner gedachtenis gesticht. Zijn kabinet van naturaliën, hetwelk meer dan 100,000 exemplaren bevat, en door volledigheid en wetenschappelijke schikking zijns gelijken niet had, behoort thans aan de mineralogische school van Freiberg. In het gebied der wetenschap was WERNER overal te huis. Hij vervaardigde eene reeks van vernuftige tabellen over de zinverwantschap der wortelwoorden uit de voornaamste oorspronkelijke talen; de krijgskundigen verraste hij door zijn diep inzicht in hun vak; voor de numismatiek schafte hij zich eene kostbare verzameling aan van munten en belangrijke werken over de oudheid, en de heilkunde leerde hij door lectuur en gesprek. De verdienstelijkste mannen in de mineralogie in Duitschland en Engeland, behoorden vroeger tot zijne leerlingen. En bij dit alles bleven bescheidenheid en nederigheid steeds het schoonste sieraad van dezen veelomvattenden geleerde.

(CUVIER, *Eloge de Werner*; *Biographie universelle*; PROFESSOR STEFFEN, *Was ich erlebte*; WHEWELL, *History of the inductive sciences*, vol. III).

WESLEY, (JOHN), de stichter van de secte der Methodisten, werd den 17 Junij 1703 te Epworth geboren, en studeerde te Oxford in de godgeleerdheid. Van een' ernstigen aard, werd hij nog ingetrokener door niets anders dan godsdienstige boeken te lezen. In vereeniging met zijnen broeder CHARLES en eenige vrienden, vormden zij een godsdienstig genootschap,

38

aan welker leden zijne vrolijke medestudenten den naam gaven van Methodisten, zinspelende op eene secte van Roomsche geneesheeren. In 1735 stak hij met CHARLES WESLEY en andere zendelingen over naar Amerika, om de Indianen te bekeeren; doch na een verblijf van twee jaren in Georgia, keerde hij naar Engeland terug. In 1738 ving hij aan in de opene lucht te prediken, en kreeg zoo vele aanhangers, dat reeds het volgende jaar te Bristol een bedehuis voor de Methodisten werd ingerigt. WESLEY verkreeg over de secte, welke hij gesticht had, een' onbeperkten invloed, en men moet bekennen, dat hij dien invloed aan zijn rusteloozen ijver en verbazende inspanning had te danken. Gewoonlijk preekte hij tweemaal en dikwijls vier- of vijfmaal op éénen dag. Gedurende zijne omzwervingen, zou hij meer dan veertigduizend leerredenen gehouden en 300,000 Engelsche mijlen (meestal te voet reizende) afgelegd hebben, zijnde nagenoeg vijftienmaal de omtrek van den aardbol.

Omstreeks het jaar 1750 trad WESLEY in het huwelijk met Mevr. VIZELLE, eene weduwe met vier kinderen. Deze stap kwam sommigen vreemd voor, wijl hij eenige jaren te voren een werkje over den ongehuwden staat (*Thoughts on a single life*) had uitgegeven, waarin hij elk, die zijne hartstogten weet te beheerschen, aanraadt, geene echtverbintenis aan te gaan. Zijn huwelijk viel slecht uit. Schoon WESLEY vooraf had te kennen gegeven, dat hij daarom geene enkele preek minder zou doen of eene enkele mijl minder reizen, kon echter zijne jaloersche vrouw zich daarin niet schikken; zij bekeef en beleedigde hem zonder ophouden. WESLEY, die van het gezag des mans hooge denkbeelden koesterde, schreef haar op zekeren dag: «Ken mij, en ken u zelve. «Verdenk mij niet meer, scheld mij niet «meer, daag mij niet meer uit; strijd «niet langer om het baasschap, en kwel «mij niet langer om in uwe verspillingen «te voorzien. Vergenoeg u met een rustig stil leven, al wordt ge slechts door «God en mij bemind. Doe geene pogingen meer om mijne vrijheid te verkorten, op welke ik volgens Goddelijke en «menschelijke wetten aanspraak kan maken. En van welk belang is uw persoon «voor het menschedom? Al wierdet ge van «daag begraven, al waret gij nimmer op «de wereld geweest, wat nadeel zou de «zaak van God daardoor lijden?» Het gevolg van dit schrijven was, dat zij verscheidene malen wegvlugtte, en eindelijk niet weer verzocht werd, om terug te

komen. Dit gebeurde in 1771. WESLEY stierf na eene kortstondige ziekte in zijn huis te Londen, den 2 Maart 1791, in het acht en tachtigste jaar zijns ouderdoms. Zijne werken zijn te talrijk om hier vermeld te worden.

(*Penny Cyclopaedia; Dictionary of Biography*).

WEST, (BENJAMIN), een beroemd Noord-Amerikaansch schilder, werd den 10 October 1738 te Springfield, in Pennsylvania, geboren. Hij was het tiende kind van JOHN en SARAH WEST, uit Engeland oorspronkelijk. Het eerste blijk van zijn talent gaf hij reeds op zijn zevende jaar, toen hij een wakend oog moest houden op zijn oudste zusje, hetwelk in de wieg lag te slapen. Tot tijdverdrijf maakte hij, met zwarten en rooden inkt, een portret van dit kind, hetgeen zijne ouders zoodanig verbaasde, dat zij reeds een groot man in hem meenden te zien. Toen hij omtrent acht jaren oud was, kwamen eenige Indianen Springfield bezoeken, die, getroffen door de fraaije teekeningen van vogels, vruchten en dergelijken, waaraan de jonge WEST werkte, hem de roode en gele kleuren leerden bereiden, waarmede zij hunne wapenen beschilderden. Van zijne moeder kreeg hij een stukje indigo, en, bij gebrek van een kemelsharen penseel, knipte hij de lievelingskat zijner moeder eenig haar af, en voorzag daarmede in zijne behoefte. Een koopman, PENNINGTON geheeten, die aan de familie van WEST was vermaagschap, eenige zijner eerste proeven gezien hebbende, zond hem eene verdoos met penseelen, doek en zes printen. De jonge WEST verzuimde de school, en begaf zich met zijne geschenken naar eene vliering, welke hij tot werkplaats inrigtte. Hij maakte eene schilderij naar twee dezer printen, waarin eenige meesterlijke streken voorkwamen, welke hij later nooit heeft overtroffen. Op den ouderdom van negen jaren, vergezelde hij zijnen neef PENNINGTON naar Philadelphia; deze leidde hem in bij den schilder WILLIAMS, die, ingenomen met het kunstvermogen van den knaap, hem twee boeken te lezen gaf, en uitnoodigde zoo dikwijls zijne schilderijen te komen zien als hij mogt verkiezen. Van nu af had WEST besloten schilder te worden, en zijne ouders juichten dit voornemen toe. WEST koesterde van den stand van schilder hooge gedachte. De volgende anecdote daaromtrent is karakteristiek. Gereed staande om met een schoolkameraad naar eene naburige plantadje een toertje te doen, zeide de knaap tot hem: «Hier staat het paard

«getoomd en gezadeld; kom, klim achter bij mij op.» — «Achter u,» zeide BENJAMIN, «ik wil achter niemand rijden.» — «O dat is niemendal,» zeide de ander, «dan rijd ik achter u; stap maar op.» Hij klom te paard, en zij reden weg. «Dit is het laatste ridje, dat ik in eenigen tijd zal kunnen doen,» zeide de knaap, «morgen ga ik bij een' kleermaker in de leer.» — «Wilt ge een kleermaker worden!» riep WEST verwonderd uit; «gij zult toch nooit een kleermaker worden?» — «Ik zal wel,» hernam de ander; «het is een goed ambacht. En wat wilt gij worden, BENJAMIN?» — «Een schilder! Wat ambacht is toch een schilder? Daar heb ik nog nooit iets van gehoord.» — «Een schilder,» zeide WEST, «is de medgezel van koningen en keizers.» — «Gij zijt zeker gek,» zeide de ander; «er zijn immers in Amerika keizers noch koningen.» — «Ja, maar in andere deelen der wereld zijn er genoeg. En zijt ge inderdaad voornemens, om kleermaker te worden?» — «Wel degelijk; niets is meer zeker.» — «Dan moogt ge alleen rijden,» zeide WEST, zich van 't paard latende glijden; «ik rijd niet met iemand, die kleermaker wil worden.»

WEST werd spoedig een portretschilder van grooten naam, en maakte eenige verdienstelijke historie-stukken. Op den ouderdom van twee en twintig jaren bezocht hij Italië, kwam in 1760 te Rome, en werd aldaar wel ontvangen. Toen hij door LORD GRANTHAM aan den blinden kardinaal ALBANI, als een jeugdig Amerikaan werd voorgesteld, die Rome kwam bezoeken, om de kunsten te beoefenen, vroeg de kardinaal of hij wit of zwart was. De virtuozen van Rome zich verbeeldende dat WEST, als Amerikaan, nog niets van hetgeen eigenlijk kunst is had gezien, waren hoogst begeerig om te zien welken indruk de edele werken der oudheid op hem zouden maken. Dertig van de prachtigste koetsen in de hoofdstad der Christenheid, gevuld met de geleerdste mannen van Europa, geleidden den jeugdigen kwaker, om de meesterstukken der kunst te bezichtigen. Men kwam overeen, dat men hem den Apollo het eerst zou laten zien. Dit standbeeld stond in eene kast, en zoodra de opzigter de deuren openstiet, riep WEST onwillekeurig uit: «Mijn God! een jonge Mohawk-krijgsman!» De Italianen stonden verslagen en verbaasd dit meesterstuk der kunst met een' wilden Indiaan te hooren vergelijken. WEST dezen ongunstigen indruk bemerkende, beschreef hun de

Mohawks; de natuurlijke bevalligheid en verwonderlijke evenredigheid der onderscheidene deelen huns ligchaams, de veerkrachtigheid hunner ledematen en hunne vrije en ongedwongene bewegingen. «Ik heb hen dikwijls gezien,» vervolgde hij, «staande in dezelfde houding als deze Apollo, met een scherp oog den pijl, dien zij juist van den boog hadden geschoten, nastarende.» Deze beoordeeling werd naderhand als eene der beste beschouwd, welke ooit over dit meesterstuk der kunst is geveeld.

In 1763 vestigde WEST zich in Engeland, alwaar hij spoedig algemeen geacht werd. Onder zijne beschermers behoorde de bisschop DRUMMOND van York, door wien hij werd voorgesteld aan GEORGE III, die hem terstond de Dood van Regulus bestelde, en hem verscheidene jaren werk verschafte. Toen hij zag, dat het hem niet moeijelijk zou vallen voor een huisgezin te zorgen, schreef hij in 1765 aan ELIZABETH SHEWEL, een jeugdig Amerikaansch meisje, hetwelk hij teeder lief had, om over te komen. Zij deed zulks, en huwde hem in het zelfde jaar. Na den dood van REYNOLDS, in 1792, werd WEST met eenparige stemmen tot voorzitter der koninklijke academie verkozen, en de koning zoud hem den hertog van Gloucester, om te vernemen of het hem aangenaam zoude zijn, om tot den ridderstand verheven te worden. «Ik vermeen,» zeide WEST, «dat ik met mijn penseel reeds grooter eer behaald heb, dan de verheffing tot ridder mij schenken kan.» De hertog nam den schilder oogenblikkelijk bij de hand, zeggende: «Gij hebt het denkbeeld dat de koning van u koestert geregtvaardigd; hij zal ongetwijfeld uw antwoord met groot genoegen vernemen.» Onder zijne laatste en misschien beste kunstaferceelen behooren *De dood op het witte paard* en *Christus de zieken genezende*. In 1817 verloor WEST zijne vrouw, en overleefde haar weinig meer dan twee jaren. Hij stierf den 11 Maart 1820, en werd met groote staatsie in de St. Paulus kerk ter aarde besteld.

(GALT, *Life and studies of Benjamin West*, &c.; CUNNINGHAM, *Lives of British painters*, &c.; *Annual biography and obituary*, vols I and V).

WHITE, (GILBERT), een Engelsch natuur- en oudheidkenner, werd den 18 Julij 1720 te Selborne, in het graafschap Hamp, geboren. Hij studeerde te Oxford in de godgeleerdheid, maar omhelsde nimmer den geestelijken stand, schoon hem meer dan eens een voordeelig beroep werd aangeboden. Behagen scheppende in de

beoefening der natuurlijke historie en letterkunde, keerde hij naar zijn vaderlijk dorp terug, en leefde aldaar genoegelijk omringd van zijne bloedverwanten en vrienden, en eene schoone natuur. Het werk, waardoor hij onder de geleerden een' eersten rang heeft ingenomen, voert ten titel: *Natural history and antiquities of Selborne*; het is geschreven in een' sierlijken, uitlokkenden stijl, en maakt den lezer eenigermate deelgenoot van de geestdrift des schrijvers. Ook zijn *Naturalist's calendar* en zijne *Miscellaneous observations*, bevatten vele oorspronkelijke opmerkingen over de dieren, welke in *Groot-Britannië* gevonden worden. WHITE had het geluk tot eene familie te behooren, welker leden allen groot behagen vonden in navorschingen betreffende de natuurlijke historie. Hij was met hen onophoudelijk in briefwisseling. De meesten zijner broeders en zusters waren gehuwd, maar hij stierf vrijgezel. Echter stelde hij in het lot van al de leden zijner familie veel belang, en teekende in zijn dagboek nauwkeurig de geboorten zijner nichten en neven op, die bij zijn overlijden drie en zestig in getal waren.

In zijne brieven maakt WHITE dikwijls melding van eene schildpad, welke hij vele jaren had; het schild van dit dier wordt nog zorgvuldig in de familie bewaard. Toen Mr. BENNETT dit schild onderzocht, vond hij reden om te gelooven, dat het behoorde tot eene soort, welke tot dus ver nog door niemand is beschreven, weshalve hij het *Testudo Whitei* noemde.

(Preface to Bennett's edition of White's Selborne).

WICKLIFFE, WYCLIFFE of WICLEF, (JOHN), een ijverig waarheidlievend godgeleerde uit de veertiende eeuw, en een der voorloopers van LUTHER, werd in 1324 niet ver van *Richmond*, in het graafschap *York*, geboren. Hij studeerde te *Oxford*, en legde zich met bijzonderen ijver toe op het beoefenen van den Bijbel en de geschriften der kerkvaders. Uit deze bronnen putte hij waarschijnlijk in jeugdigen leeftijd die grondbeginselen, welke hij in rijpen ouderdom zóó moedig voorstond. In 1356 trad hij als schrijver op, en verdedigde nadrukkelijk de regten van de hoogeschool van *Oxford* tegen de aanmatigingen der bedelmonniken, die meer en meer de onderscheidene hoogleeraarsambten aan zich zochten te trekken. Dat zulk een man bij de monniken in grooten haat geraakte, behoeft geen bewijs. Zij bewerkten bij den paus zijne afzetting van de kerkelijke ambten, welke hij be-

kleedde. Maar nu trad WICLEF tegen den paus zelven in 't strijdperk, openlijk op eene verbetering van de godsdienst en hare bedienaren aandringende. Zijne voordrachten werden te *Oxford* door honderden aangehoord. «Met vrijmoedigheid be-
«weerde hij, dat het Christendom, hetwelk
«sedert vele eeuwen jammerlijk was ver-
«basterd, door de Heilige Schrift in zijne
«oorspronkelijke zuiverheid moest hersteld
«worden. Hij vertaalde dus de geschriften
«van het Oude en Nieuwe Verbond in
«'t Engelsch, opdat al zijne medeburgers
«mogten zien, dat hun geloof niet meer
«overeenstemde met hetgeen Jezus geleerd
«had. Door dezen gids geleid, verwierp
«WICLEF verscheidene hoofdstellingen der
«Roomse kerk. Doch inzonderheid ijver-
«de hij zeer sterk tegen de onmetelijke
«rijkdommen der geestelijkheid, tegen
«het bijgeloovig vertrouwen der Christe-
«nen op de uitwendige plegtigheden van
«de godsdienst, tegen de vereering der
«heiligen, den ongehuwden staat der gees-
«telijkheid en andere grove misbruiken of
«verbasteringen van de godsdienst.» In
1377 overhandigden de monniken paus
GREGORIUS XI achttien stellingen, die WICLEF zou hebben voorgedragen. De paus gaf nu den aartsbisschop van *Canterbury* in last, WICLEF tot verantwoording te roepen. Dit geschiedde; doch de aartsbisschop ziende dat WICLEF op hooge bescherming kon rekenen, sprak hem vrij. Na den dood van EDUARD III, legde men hem het stilzwijgen op; doch ook dit hielp niet. WICLEF ging voort zijne vroeger verkondigde meeningen zoowel schriftelijk als mondelijk van den kansel en in de hoogeschool te verdedigen en met nieuwe drangredenen te staven. De geestelijkheid wist echter EDUARD's troonopvolger, den zwakken RICHARD II, eindelijk op hare zijde te lokken; en nu werden de stellingen van WICLEF als kettersch verdoemd en vele zijner aanhangelingen in den kerker geworpen. Op aanraden zijner vrienden had WICLEF zich niet voor deze geestelijke regtbank gesteld, omdat URBANUS VI en CLEMENS VII elkander den pauselijken zetel betwistten. Hierdoor bleef zijne veroordeeling uit. Intusschen vervulde WICLEF zorgvuldig de pligten als leeraar in de gemeente *Lutterworth*, en werd onder het lezen van de mis door eene ziekte overvallen, waaronder hij in 1384 bezweek. Intusschen weelde de wraak der geestelijkheid, nog dertig jaren na zijnen dood, tegen zijn kil gebeente, hetwelk zij openlijk liet verbranden. Zijne navolgers, *Wicklefieten* geheeten, werden te vuur en te zwaard vervolgd. Een zijner

vrienden, Lord COBHAM, een staat- en krijgskundig, geleerd en godsdienstig man, werd opgehangen en verbrand.

(*Dictionary of Biography; Conversations-Lexicon; J. M. SCHROCK, Kort begrip der algemeene geschiedenis*).

WIELAND, (CHRISTOPH MARTIN), een beroemd Duitsch dichter en schrijver, werd den 15 September 1733 te *Oberholzheim*, een dorp in de nabijheid van *Biberach* in *Zwaben*, geboren. Zijn vader was aldaar leeraar, en onderscheidde zich door zijnen godvruchtigen wandel en ongemeene bekwaamheid in de oude talen, welke hij zelf zijnen zoon onderwees. Kort na de geboorte van WIELAND werd zijn vader van *Oberholzheim* naar *Biberach* beroepen, en stierf aldaar in hoogen ouderdom. De jonge WIELAND gaf vroegtijdig blijken van groote leerzaamheid en snelle bevatting. Op zijn zevende jaar las hij met gemak CORNELIUS NEPOS, en begon Grieksch te leeren; in zijn elfde jaar schreef hij Latijnsche verzen, en een jaar later vervaardigde hij een Duitsch heldendicht op de verwoesting van *Jeruzalem*. Na zijne studiën aan de hoogeschool van *Tubingen* voltooid te hebben, was het eerste werk dat van hem in 't licht verscheen een leerdicht *Ueber die Natur der Dinge, oder die vollkommenste Welt*, in zes zangen, waardoor hij met vele dienstelijke letterkundigen in kennis geraakte. In 1752 ging hij naar *Zwitserland*, van waar hij eerst in 1760 naar *Biberach* terugkeerde, alwaar hem een stedelijk ambt werd toevertrouwd. Zijne voortbrengselen in proza en poëzij volgden elkander spoedig op, en voerden weldra zijn letterkundigen roem ten top. In 1765 huwde WIELAND de dochter van een koopman van *Augsburg*, met welke hij, gedurende vijf en dertig jaren, een hoogst gelukkig leven leidde. Zij schonk hem, in twintig jaren, veertien kinderen. In 1769 vertrok hij als hoogleeraar in de wijsbegeerte en letteren naar *Erfurt*, en in 1772 droeg hem de hertogin-weduwe van *Saksen-Weimar* de opvoeding harer beide zonen op. De cervolle wijze waarop hij aan het hof werd ontvangen, de liefde welke zijne kweekelingen hem betoonden en het verkeer met de aanzienlijke mannen, die zich rondom de hertogin schaarde, dit alles had voor WIELAND veel bekoorlijkheid. Ook behooren zijne beste voortbrengselen tot dit gelukkig tijdperk zijns levens. De fortuin, welke tot dusverre WIELAND altijd had toegelagchen, bragt hem in meer gevorderde jaren een harer gevoeligste slagen toe; want in 1801 verloor hij zijne getrouwe levensgezellin.

In 1809 overviel hem eene langdurige, zware ziekte, en naauwelijks was hij daarvan hersteld, of hij brak bij het instappen van zijn rijtuig eene rib, doch herstelde spoedig, en verscheen in den kring zijner vrienden, weder even opgeruimd als te voren. In 1806 begon hij aan zijne laatste groote letterkundige onderneming, eene vertaling van al de brieven van CICERO, welke hij tot aan zijn dood voortzette; hij stierf den 20 Januarij 1813. Volgens zijne eigene begeerte werd zijn stoffelijk overschot naar *Osmannstedt* vervoerd, en in het graf zijner geliefde echtvriendin ter aarde besteld. Het gedenkteeken aldaar voor hem opgericht, prijkt met het volgende bijschrift, door WIELAND zelven vervaardigd:

Lieb' und Freundschaft umschlang die verwandten
(Seelen im Leben,
Und ihr Sterbliches deckt dieser gemeinsame Stein (1).

Zijne oorspronkelijke werken beslaan twee en veertig kwartijnen; daarenboven vertaalde hij LUCIANUS, SHAKESPEARE, de brieven van CICERO en de satyren van HORATIUS.

(GRUBER, *Biographie Wielands*; JÖRDENS, *Lexicon deutscher Dichter und Prosaisten*).

WILBERFORCE, (WILLIAM), de bewerker van de afschaffing des slavenhandels, werd den 24 Augustus 1759 te *Hull* geboren. In zijne kindsche jaren was hij zóó zwak, dat hij in later leeftijd den Hemel dankte, van niet in eene minder beschaafde eeuw geboren te zijn, toen men het onmogelijk zou geacht hebben om zulk een zwak schepseltje op te kweeken. Opmerkelijk is het, dat hij reeds als veertienjarige schoolknaap aan den uitgever van het *Yorksche Nieuwsblad* eenen brief schreef, waarin hij den onmenscheelijken slavenhandel diep verfoede. Op den ouderdom van zeventien jaren vertrok hij naar de hoogeschool van *Cambridge*. Kort nadat hij zijne studiën had voltooid, werd hij door de kiezers zijner geboortestad tot lid van het Huis der Gemeenten benoemd. De slavenhandel, waarvan hij reeds als kind zijn afkeer had betoond, kwam hem thans weder met alle wreedheden, daarmede vergezeld gaande, voor den geest, en nu besloot hij al zijne krachten aan de afschaffing van dit snode koopbedrijf te wijden. Er behoorden moed en volharding toe om eene zaak te ondernemen, waarvoor ERKE was teruggedeinsd. Ongeloofelijke moeite getrooste hij zich, om zijne denkbeelden

(1) Liefde en vriendschap omstrengden hante verwantschaps zielen in 't leven, en deze gemeenschappelijke steen dekt hun sterfelijk overschot.

over den slavenhandel allengs bij zijne landgenooten ingang te doen vinden. Jaar op jaar werd zijne hoop verijdeld; twintig jaren lang volhardde hij in zijn menschlievend doel. In 1788 bezweek hij bijkans onder de afmatting van onafgebrokene inspanning. De eerste geneesheeren verklaarden, na eene consultatie, dat hij geen veertien dagen meer te leven had. Niettegenstaande deze onheilspellende uitspraak, verrees hij weder van het krankbed; doch hij getuigde zelf, dat hij op dertigjarigen ouderdom een gestel had van iemand, die reeds zestig jaren telde. Nimmer aan den goeden uitslag zijner liefderlijke bemoeijingen wanhopende, vatte hij de afgebroken taak met verjongden ijver op. Eindelijk sloeg het uur der zegepraal. In Januarij 1807 gaf hij een boek tegen den slavenhandel in 't licht, op het oogeblik zelf, dat de gewigtige vraag over den slavenhandel in het Huis der Lords zou behandeld worden. De afschaffings-Bill werd door de Lords aangenomen, en het Huis der Gemeenten volgde dit voorbeeld. Sir SAMUEL ROMILLY eindigde zijne treffende redevoering ter gunste van de Bill met de gewaarwordingen van NAPOLEON in al zijne grootheid te vergelijken met die van den eerbiedwaardigen man, die ditmaal het hoofd op zijne peluw zou nederleggen met de gedachte, dat de slavenhandel niet meer bestond. Zoodra hij ophield te spreken, borst geheel het Huis in luide toejuichingen uit, en wenschte WILBERFORCE met zijne behaalde zege geluk. Hij zelf was door de aandachtelijke toespelingen van Sir SAMUEL ROMILLY zoodanig getroffen, dat hij bijkans niets merkte van al hetgeen rondom hem gebeurde. De Edinburger *Review* riep in verrukking uit: «Toonen wij onze erken-
«tenis aan den man, die deze roemvolle
«vorsteling heeft begonnen en ten einde
«gebragt; die al zijne dagen, al zijne
«talenten aan het welgelukken van dezen
«strijd der menscheijheid heeft opgeof-
«ferd; die voor belooning van al zijn
«streven niets anders beoogde dan de
«voldoening om voor zijne ongelukkige
«medemenschen een reddende engel te
«zijn, en bij het nageslacht in dankbare
«herinnering te blijven voortleven.»

De voornaamste zorg van WILBERFORCE was nu, om de vreemde mogendheden te bewegen, het voorbeeld van *Engeland* in het afschaffen van den slavenhandel te volgen. Geene gelegenheid ontsnapte hem, om dit doel zijner wenschen te bevorderen. De herstelling der Bourbonn in *Frankrijk*, het bezoek der verbondene vorsten in *Engeland*, en vooral het congres te

Weenen werd door hem te baat genomen om de vreemde regeringen tot de afschaffing van den slavenhandel over te halen. Keizer ALEXANDER, de koning van *Pruisen*, TALLEYRAND, de hertog van WELLINGTON en Lord CASTLEREACH beloofden hem hunne medewerking. Zelfs het opperhoofd der Katholieke Kerk ontsnapte zijne opmerkzaamheid niet; hij riep den invloed in van den paus, om den slavenhandel algemeen te doen veroordeelen.

Niet te vreden met de afschaffing van den slavenhandel, begon hij in 1822 zich te beijveren, om overal ook de slavernij uit te roeijen. Zijne afnemende gezondheid alleen verhinderde hem, om aan dit plan met zijne vroegere volharding te arbeiden. In 1825 achtte hij het noodzakelijk zijne zes en veertigjarige parlementaire loopbaan te eindigen. De overige dagen zijns levens sleet hij, vergelijkender wijze, in afzondering, bestedende, gelijk hij al zijn leven gedaan had, een groot gedeelte van zijnen tijd en het derde deel van zijn inkomen aan werken van Christelijke liefdadigheid. De rampen, die hem zelf en zijne familie troffen, droeg hij met vrome onderwerping, en in zijne laatste dagen mogt hij nog het zalig genoegsmaken, dat de slavernij werd afgeschaft. Hij stierf in *Cadogan Place*, op Maandag den 29 Julij 1833, in den ouderdom van bijkans vier en zeventig jaren. In de laatste zitting van het Huis der Gemeenten op den vorigen Vrijdag, was de Bill van afschaffing der slavernij voor de tweede maal gelezen. «Ik dank God,» riep hij uit, «dat ik den dag nog mag beleven, «op welken *Engeland* niet schroomt twintig millioenen sterling voor de afschaffing der slavernij te geven!» Hij werd in de abdij van *Westminster*, met al de eer eener openbare uitvaart, ter aarde besteld, waar een fraai standbeeld te zijner nagedachtenis is opgericht.

(*Life of William Wilberforce*, by his sons; *Parliamentary history and debates*; *Annual Register*, 1834; *Edinburgh Review*, No. CXXXV).

WILD, (HENRY), bekend als de geleerde of de Arabische kleermaker, werd omstreeks het jaar 1684 te *Norwich* geboren, alwaar hij aan de taalschool het gewone eerste onderrigt in 't Grieksch en Latijn ontving. Vervolgens werd hij voor zeven jaren bij een' kleermaker in de leer besteld, waarna hij bij denzelfden baas als knecht diende. Ziek geworden, nam hij, om zich den tijd te verdrijven, zijne toevlugt tot lezen. De boeken, die hem toevallig in handen vielen, waren oude werken over godsdienstige geschil-

punten, waarin onderscheidene aanhalingen uit het Oude Testament in het oorspronkelijk Hebreeuwsch voorkwamen. Dit was hem een spoorslag, om deze taal te leeren. Weldra maakte hij zoo wel in 't Latijn en Grieksch als in 't Hebreeuwsch aanmerkelijke vorderingen, maar keerde, zoo ras hij van zijne ziekte geheel hersteld was, uit nood tot zijn vorig beroep terug. Echter legde hij zijne boeken niet geheel ter zijde. In zijne vrije uren, en dikwijls des nachts, oefende hij zich verder in 't Hebreeuwsch, Chaldeeus, Syrisch, Arabisch en Perzisch. PRIDEAUX, de deken van *Norwich*, bij een boekverkooper komende, die hem vroeger eenige Arabische handschriften had aangeboden, vernam met schrik, dat ze reeds aan een kleermaker waren verkocht. De deken vreezende dat deze kostbare schat parkementen tot maten zouden versneden worden, zond oogenblikkelijk naar WILD, die verklaarde dat hij ze gekocht had om ze te bestuderen, dadelijk bewijzen gevende, dat hij ze kon lezen en verstaan. PRIDEAUX, hierover niet weinig verbaasd, opende eene teekening, om WILD in staat te stellen, zijn beroep als kleermaker vaarwel te zeggen. «Hij is zoo arm,» zegt Dr. TURNER van *Norwich*, «dat zijn waard onlangs een polyglot-bijbel van «WILD voor schuld in beslag nam.» Men plaatste hem nu aan de Bodleiaansche bibliotheek te *Oxford*, om Oostersche handschriften over te schrijven en te vertalen. Ook nam WILD nu leerlingen in huis, om hun de Oostersche talen te onderwijzen. Omstreeks het jaar 1720 verliet hij *Oxford*, en kwam te *Londen*, alwaar hij, tot aan zijnen dood, onder de bescherming van Dr. MEAD, onbekommerd leefde. De tijd zijns overlijdens is onbekend; doch men onderstelt, dat hij vóór 1734 gestorven is, in welk jaar de vertaling eener Arabische legende, getiteld: *Mahomets reize naar den Hemel*, van hem in 't licht verscheen. Deze zelfonderwezen geleerde was een verplichtend, beminneuswaardig man.

(Dr. BLISS' *Letters by eminent persons; Penny Cyclopaedia*).

WILKIE, (Sir DAVID), een verdienstelijk Schotsch schilder, werd den 18 November 1785, in de pastorie der parochie van *Culls*, aan den oever van *Edenwater*, geboren. Hij teekende voordat hij kon spellen, en schilderde voordat hij kon lezen. In 1799 werd hij naar de teeken-academie van *Edinburg* gezonden, waar hij verbazende vorderingen maakte. Er altijd op uit zijnde, om karakteristieke voorwerpen te hebben, bezocht hij dik-

wijls kermissen en jaarmarkten. In 1803 won hij den tien-guinjes prijs, welke uitgelooft was voor de beste schilderij van *Callisto in het bad van Diana*. In hetzelfde jaar maakte hij de schets voor zijne schilderij, de *Staatkundige tinnegiers*. In 1804, op den ouderdom van negentien jaren, verliet hij de academie, en keerde huiswaarts. Hier schilderde hij in hetzelfde jaar, voor KINNEAR van *Kinloch*; *De kermis van Pitlessie*, waarin hij nagenoeg honderd veertig figuren te pas bragt, meestal portretten, waarvan hij er onderscheidene schetste, terwijl hij in de kerk was. Insgelijks schilderde hij destijds vele miniatuur-portretten, en zijne schilderij, de *Dorps rekrut*, welke hij mede nam naar *Londen*, waar hij die in een winkel ten toon stelde, en spoedig verkocht. Hij bezocht nu de Koninklijke Academie, en maakte kennis met SODART, den piano-maker, die met eene WILKIE was gehuwd, en voor muziek als schilderkunst veel smaak had. WILKIE schilderde nu het portret van SODART, hetwelk zoo voortreffelijk uitviel, dat velen, die het zagen, hem werk verschaften. De graaf VAN MANSFIELD, bij wien WILKIE door SODART was ingeleid, bestelde hem eene schilderij naar de schets zijner *Staatkundige tinnegiers*, voor welke WILKIE vijftien guinjes eischte. De graaf gaf hem koeltjes ten antwoord: «Raadpleeg uwe vrienden over den prijs.» Toen de schilderij af was, en in 1806 op de Koninklijke Academie werd ten toon gesteld, verwierf dit stuk zoo algemeen de goedkeuring van het publiek, dat men WILKIE aanriep er dertig guinjes voor te vragen. De schilder eischte dan ook dertig guinjes van den graaf, die deze som betaalde, maar echter meende, dat WILKIE niet het regt had zulk een eisch te doen. WILKIE loste de zwarigheid spoedig op door den graaf te herinneren, dat hij zelf hem geraden had, zijne vrienden over den prijs te raadplegen. Twee andere partijen hadden hem er reeds honderd guinjes voor geboden. Van nu af had WILKIE meer werk dan hij kon verlangen. In 1814 bezocht hij, met zijn vriend Mr. HAYDON, *Parijs* en het Louvre-Museum, alwaar hij het meest behagen vond in de stukken van TERBURG en REMBRANDT. In den zomer van 1816 deed hij, met den graveur RAIMEACH, een reisje door de *Nederlanden*, en schilderde vervolgens voor den hertog VAN WELLINGTON de *Invaliden van Chelsea*, een stuk, hetwelk op de tentoonstelling van 1822 algemeen werd bewonderd. WELLINGTON betaalde hem daarvoor 1200 guinjes. Het onderwerp dezer schilderij is

een veteraan aan eenige Chelsea-invaliden de Courant voorlezende, waarin eene beschrijving gegeven wordt van den slag van *Waterloo*. In 1824 verloor hij zijne moeder en een' zijner broeders, en was zelf in zulk een' lijdenden toestand, dat hij besloot voor zijne gezondheid eene reis op het vaste land te ondernemen. Hij bezocht *Parijs*, *Zwitserland*, *Italië*, *Spanje* en *Duitschland*. Na eene afwezigheid van drie jaren, keerde hij naar *Engeland* terug. In 1830 tot koninklijk hofschilder benoemd, maakte hij een levensgroot portret van *GEORGE IV*, in Hooglandsche kleederdragt. In 1835 stelde hij zes schilderijen ten toon, waaronder *Christophorus Columbus*, de kaart zijner reize ter ontdekking der Nieuwe Wereld aan het oordeel der Spaansche overheid onderwerpende. Dit meesterstuk trok de algemeene aandacht, en werd vooral om het heerlijk koloriet geroemd; hetzelfde wedijvert met zijne groote schilderij *Sir David Baird het lijk van den sultan Tippoo Saib na de bestorming van Seringapatam ontdekkende*, waarvoor *MEVR. BAIRD* hem 1500 guinjes betaalde. In den herfst van 1840 ondernam *WILKIE* eene reis naar 't Oosten. Hij ging over *Nederland* en langs den *Rijn* naar 't zuiden van *Duitschland*, en van daar langs den *Donau* naar *Konstantinopel*. Hier maakte hij een portret van den jeugdigen sultan, die viermaal voor hem zat. Van de eerste zitting geeft *WILKIE* zelf de volgende beschrijving: «Den 12 December. Ik begaf mij, met «*MR. PISANI*, naar het winterpaleis van «den sultan; wij werden binnen de poort «in een vertrek ontvangen, waar wij «pijpen kregen. Na eenigen tijd gewacht «te hebben, geleidde men ons door een' «heerlijken tuin naar het paleis; wij ver- «wisselden van schoenen, en werden «gevoerd langs eene trap naar een aller- «prachtigst appartement. Hier haalde ik «mijne verwen en mijn' ezel te voorschijn, «en plaatste de stoelen. En nadat ik al «de vensters, behalve een, had verdon- «kerd, gaf ik te kennen, dat alles in «orde was. Kort hierop verscheen Zijne «Keizerlijke Majesteit, de sultan. Zijn «voorkomen was eenvoudig en edel, en «hij ontving mij zeer heuschelijk. Plaats «nemende, sprak Zijne Majesteit eenige «woorden tot mij, betuigende, dat hij «zich zeer gelukkig achtte, door een' «beroemd Engelsch kunstenaar geportret- «teerd te worden, wijl daaruit zijne ach- «ting voor de koningin van *Groot-Bri- «tannië*, de zoo magtige bondgenoot van «*Turkië*, kon blijken. Ik maakte eene «buiging. Nadat Zijne Majesteit mij be-

«volen had te gaan zitten, begon ik te «schetsen. Hij kwam onderscheidene ma- «len kijken. Ik verstond, dat hij de aan- «merking maakte, dat het hoofd te klein «was. Hij vroeg nu of het portret eene «staande houding zou hebben. Ik zeide «hem neen, maar zittende op den troon «als sultan gehoor verleende. Op een' «anderen keer zeide hij: Zullen de uni- «form en de epauletten niet zichtbaar «zijn? Ik beduidde hem, dat de sultans- «mantel beter zou wezen, en de handen «en het zwaard te voorschijn zouden ko- «men. Dit scheen hem welgevallig; ik «ging voort, en de sultan vond mijn «werk gelijkend en behagelijk. De hof- «maarschalk, die den sultan vergezelde, «zeide hem, dat ik Zijne Majesteit eenige «teekeningen wilde laten zien. Het scheen «mij toe, dat hij alles naauwkeurig gade «sloeg en ingenomen was met het por- «tret van den admiraal *WALKER*. Hij vroeg «mij, wanneer ik zou terug komen. Ik «zeide hem, wanneer Zijne Majesteit «zulks beveelt. Hij antwoordde Maandag «op hetzelfde uur. De sultan zat omtrent «anderhalf uur; ik had het gelaat bijkans «af, en keerde met *MR. PISANI* zeer vol- «daan terug, het paneel en de verwen «in de kamer achterlatende.»

Den 12 Januarij 1841 verliet *WILKIE* de hoofdstad der Turken, en stoomde naar *Smirna*, alwaar hij den 14 aanlandde. Vervolgens bezocht hij het *Heilige Land* en *Egypte*. Te *Alexandrië* vervaardigde hij het portret van *MEHEMET ALI*, die het geduld had de eerste zitting derdehalf uur uit te houden. Den 21 Mei ging hij aan boord van den *Oriental*, om naar *Engeland* te keeren. Den 26 bevond men zich op de hoogte van *Malta*; den 1 Junij stierf hij op de hoogte van *Gibraltar*, en om half negen ure des avonds van denzelfden dag, werd zijn stoffelijk overschot eene prooi der golven.

(*ALLAN CUNNINGHAM, The life of Sir David Wilkie, with his journals, tours and critical remarks on works of art, and a selection from his correspondence, London, 1843, 3 vols. 8vo.*.)

WILLEM I, prins van ORANJE, de grondvester van *Neêrland's* onafhankelijkheid, zag den 14 April 1533 het eerste levenslicht te *Dillenburg*, en kwam in den ouderdom van elf jaren aan het hof van keizer *KAREL V*, om onder zijne oogen te worden opgevoed. Bij afwezigheid van dien vorst, werd hij aan de zorgen toevertrouwd van zijne zuster *MARIA VAN OOSTENRIJK*, landvoogdesse der *Nederlanden*. De jeugdige prins sprak weinig,

maar dacht veel, en stond zoo hoog in 't vertrouwen des keizers, dat deze hem zelfs gebod te blijven, als hij aan vreemde gezanten gehoor verleende, meermalen betuigende, dat hij aan 'sprinsen schran-derheid plannen had te danken, waaraan hij niet zou gedacht hebben. Toen KAR-REL V in 1555 afstand deed van de rege-ring over de *Nederlanden*, leunde hij op den arm van den prins VAN ORANJE, die belast werd, de keizerlijke kroon aan zij-nen broeder FERDINAND over te brengen. KAR-EL's zoon en opvolger, FILIPS II, be-noemde onzen prins tot stadhouder over *Holland, Zeeland en Utrecht*; doch zoo-dra het laagste graauw de beeldstormerij had aangevangen, en FILIPS alle Neder-landers als kettersch of kettergunstig ver-klaarde, geen verdienstelijker werk ken-nende dan het ketterdooden, ontweek ORANJE dit onweder door zich naar *Duitsch-land* te begeven. De graven VAN EGMOND en HOORNE verloren hun hoofd te *Brussel* op een schavot, en duizenden stierven den marteldood. ORANJE verkocht nu zijne huissieraden, kostbaarheden en zilverwerk, om met een leger de verdrukte Neder-landers te hulp te snellen. Zijn broeder, graaf LODEWIJK, versloeg de Spanjaarden bij *Heiligerlee*, doch delfde het onderspit bij *Jemmingen*. Toen echter LODEWIJK de stad *Bergen in Henegouwen* had bemag-tigd, kwam prins WILLEM zelf met een nieuw leger opdagen, om zich al de be-haalde voordeelen ten nutte te maken, en vooral om den Nederlanders de ge-legenheid te geven, het Spaansche juk af te schudden. ALVA zulkz bevroedende, vermeed zorgvuldig een' slag te wagen, zoodat de prins zich genoodzaakt zag zijne oproerig geworden soldaten af te danken. «Maar ditmaal zocht hij geene schuil-plaats buiten het vaderland; het opper-bestuur werd aan ORANJE opgedragen, die van nu af de ziel werd van alle «stoutmoedige ondernemingen.» Inmid-dels rigtten de Spanjaarden te *Mechelen, Zutphen en Naarden* gruweltooneelen aan, die de natie aanspoordden, om lijf en goed voor de vrijheid te wagen. Dit be-sluit bragt schoone vruchten voort. Onder heimelijke en krachtadige medewerking van den prins kwam, in 1579, de Unie van *Utrecht* tot stand, welke meer dan twee eeuwen het bolwerk was van onze vrijheid en namalige grootheid. Wanneer men wanhoopte aan den goeden uitslag van dezen ongelijken strijd, wyl er op geene hulp van vreemde vorsten te reke-nen viel, wist hij den moed der ingeze-nen door troostrijke toespraak op nieuw te doen ontvlammen. «Ik heb,» zeide

hij eenmaal, toen alles verloren scheen, «met den Vorst der vorsten zulk een «vast verbond gesloten, dat ik overtuigd «ben, dat zijn magtige arm onze bevrij-«ding zal voltoojen.» Ook beschouwde koning FILIPS onzen ORANJE als den groot-sten hinderpaal, om de Nederlanders we-der onder 't juk te brengen. Hij deed tegen WILLEM I den banvloek afkondigen, en beloofde een' hoogen bloedprijs en verheffing tot den adelstand aan een' ieder, die den prins van 't leven beroof-de. JAN JAUREGUI, een dweepziek Spaansch jongeling, loste, op Zondag den 18 Maart, te *Antwerpen*, een pistool op 's vorsten hoofd. De prins, hoewel zwaar gekwetst, herstelde langzamerhand, en toen hij we-der in 't openbaar verscheen, om in den tempel des Heeren, God voor zijne won-derdadige genezing te danken, weende het volk van vreugde, en naauwelijks kon de kerk de toegestroomde schaar bevat-ten. Doch helaas! nog slechts drie jaren werden aan het dierbare leven van den geliefden vorst toegevoegd. Den 10 Julij 1584 bragt BALTHAZAR GERARDS, een for-tuinzoekend Bourgondiër, hem, met een pistool met drie kogels geladen, eene doodelijke wond toe. In het nederzigen riep de dierbare vorst zuchtende uit: «Mijn God! wees mijne ziel genadig! Ik «ben zwaar gekwetst! Mijn God! wees «mijne ziel en dit arme volk genadig!»

De Spanjaard juichte, de Nederlander treurde. «Hoe klonk,» zegt de keurige geschiedschrijver STYL, «de droeve maar «van dit ongeval door al onze gewesten. «Daar lag de hoofdzuil van den zwakken «staat, de hoop en toeverlaat van het «krijgswezen, en het orakel van alle «raadsvergaderingen! Het gansche land «was slechts één troosteloos huisgezin, «hetwelk zijnen vader bewende: de trot-sche vijand, (door wiens helsch beleid «deze aanslag was gepleegd), aanschouwde «het van buiten, met een' dreigenden «glimlach, en bereidde zich tot eene «wisse en onverbiddelijke wraak.» Onze VAN ALPHEN beschrijft de wanhoop der Ne-derlanders met deze regelen:

Daar ligt de hoop van staat, wie stuit nu Spanjes woeden?
De handen hangen slap, de held is bleek van schrik;
Wie leeft er die na hem ons Neêrland kan behoeden?
Zoo sprak het weêrloos volk; maar Neêrlands God
(zei Ik.

In de Nieuwe Kerk te *Delft* vindt men eene prachtige graftombe ter roemrijke nagedachtenis van den grondvester van *Neêrlands* onafhankelijkheid opgericht, en te 's *Gravenhage* een ruitersstandbeeld, door koning WILLEM II bekostigd, alsmede een tweede standbeeld, zijnde eene hulde der dankbare nakomelingschap aan hem,

die bij zijn leven voor ons streed en stervende voor ons bad. Prins WILLEM I was viermalen gehuwd, en liet, behalve verscheidene dochters, drie zonen na, van welke FILIPS WILLEM, de oudste, door ALVA van de hoogeschool te *Leuven* weggevoerd, en 28 jaren in gevangenschap heeft doorgebracht, en de beide andere, prins MAURITS en FREDERIK HENDRIK, achtereenvolgend de stadhouderlijke waardigheid hebben bekleed.

(VAN KAMPEN, *Karakterkunde der Nederlandsche Geschiedenis*; VON CORVIN-WIERSBITZKY, *De Tachtigjarige oorlog der Nederlanders tegen de Spaansche overheersching*).

WILLEM III, prins van ORANJE, stadhouder der *Vereenigde Gewesten* en koning van *Engeland*, de grootste kampvechter der burgerlijke en godsdienstige vrijheden van het Protestantsch *Europa*, werd den 13 November 1650, acht dagen na het overlijden zijns vaders, te 's *Gravenhage* geboren. Hij was de eenige zoon van prins WILLEM II en MARIA, de dochter van KAREL I, koning van *Engeland*, die, in onmin geraakt met zijn volk, in den jare 1649 zijn hoofd op het schavot verloor. WILLEM III miste niet alleen de zorg eens vaders, maar moest ook nog voor de dwalingen van dien vader boeten. Degeenen die het huis van ORANJE niet genegen waren, maakten zich zijnen hulpeloozen toestand ten nutte, om hem de stadhouderlijke waardigheid zijner voorouders te betwisten. De verwantschap van zijn geslacht met het huis van STUART wekte insgelijks de naijver op van CROMWELL, wiens magt al meer en meer toenam. En toen in 1654 de vrede tusschen *Engeland* en de *Vereenigde Gewesten* werd gesloten, had de protector, als ware het, op een gebiedenden toon bedongen, dat de prins van ORANJE nimmer de stadhouderlijke waardigheid zou mogen bekleeden. De provincie *Holland* alleen had, vooral door invloed van den raadpensionaris JOHAN DE WITT, daarin toegestemd. De herstelling der STUARTS op den Britschen troon deed wel de hoop der voorstanders van het huis van ORANJE weder herleven; maar in 1667 kwam het *Eeuwig Edict* tot stand, waarbij de stadhouderlijke waardigheid voor altijd werd afgeschaft. De wederregtelijke aanval echter van *Engeland* en *Frankrijk* op de republiek, in 1672, verscheurde dit heilloos perkament. Hoe zuiver ook de bedoelingen van den raadpensionaris JOHAN DE WITT mogen geweest zijn, is het echter niet te ontkennen, dat zijne maatregelen de republiek te lande weerloos hadden gelaten. Vertrouwende op de vriendschap

van *Frankrijk*, en de beste officieren van het leger, als gehecht aan 't huis van ORANJE, wantrouwende, waren de strijdkrachten der republiek, door afdanking en verzuim, zoodanig verzwakt, dat men niet hopen kon den vijand met vrucht weêrstand te bieden. In dezen nood werd prins WILLEM III tot erfstadhouder uitgeroepen en het uitmuntend broederpaar JOHAN en CORNELIS DE WITT, den 20 Augustus 1672, door 't Haagsche graauw op de jammerlijkste wijze vermoord.

WILLEM III had nog slechts den ouderdom van twee en twintig jaren bereikt toen hij geroepen werd de regering te aanvaarden over een land door partijchap verscheurd, en welks leger bijkans was ontbonden. Met zulke middelen moest hij den zegepralenden koning van *Frankrijk*, aan het hoofd van een leger van 100,000 goeufende soldaten, bestrijden, terwijl het trouwelooze *Engeland*, door eene Fransche vloot geholpen, ons ter zee bestookte. Doch gelukkig voor 't vaderland en de wereld, spreidde WILLEM eensklaps die standvastigheid en schrandereheid ten toon, welke het erfdeel schenen van zijn geslacht. Met verontwaardiging verwierp hij al de vleijende aanbiedingen der beide koningen, om de zaak der republiek te verlaten; en toen BUCKINGHAM, de gunsteling van KAREL II hem vroeg of hij niet zag dat de ondergang van het gemeenebest onvermijdelijk was, antwoordde hij: «Ik weet een goed middel om de vrijheid van mijn vaderland niet te overleven; ik zal in de laatste verschansing sneuvelen.» Met dezen grootmoedigen geest wist hij ook zijne wanhopende medeburgers te bezielen. Men stak de dijken door, en gaf de vruchtbare velden, door 't voorgeslacht aan de zee ontwoekerd, aan de golven ten prijs, liever dan ze aan den verwaten vijand af te staan. Het voorbeeld van den jeugdigen aanvoerder spoorde de natie aan om de onbeschaamde eischen des vijands met verachting af te wijzen. En het behoort onder de wonderen der geschiedenis, dat in twee kortstondige veldtogten de Fransche legers, die bijkans tot de poorten van *Amsterdam* waren doorgedrongen, geheel van het grondgebied onzer republiek werden verdreven. In 1674 stelde de jonge prins van ORANJE zelf alle maatregelen in 't werk om den ouden CONDÉ tot een slag te noodzaken; en schoon zijne stoutmoedigheid te *Senef* voor de koelbloedige dapperheid zijner wederpartij moest onderdoen, betuigde echter CONDÉ, dat de prins van ORANJE in alles als een oud kapitein had gehandeld, behalve dat hij zijn leven te veel als een

jong soldaat had gewaagd (1). Gedurende 't overige van den oorlog, die, na een' afzonderlijken vrede tusschen *Engeland* en de Staten, nog vier jaren aanhield, en met den vrede van *Nijmegen* in 1678 eindigde, gaf de prins overvloedige proeven van groote staat- en krijgskundige bekwaamheden. Kort voor het eindigen der vijandelijkheden, trad hij in 't huwelijk met zijne nicht MARIA, oudste dochter van JACOBUS, hertog van *York*, en vermoedelijke erfgename der Britsche kroon. Moeijelijk valt het te begrijpen, hoe KAREL II zoo gercedelijk toestemde in deze verbindtenis, welke zoo geheel in strijd was met zijne gewone staatkunde en neigingen. Doch vreesde voor het toenemend misnoegen zijns volks, en de begeerte om den achterdocht uit te wischen, welken men koesterde uit de omstandigheid dat zijn broeder het Katholijk geloof had omhelsd, schijnen daartoe de voornaamste drijfveren geweest te zijn. KAREL noodigde zijn neef uit, om hem in *Engeland* te komen bezoeken. Schoon deze echtverbindtenis WILLEM de schoonste vooruitzigten aanbood, weigerde hij echter grootmoedig alle voorstellen daaromtrent, tot dat hij zichzelf in persoon van de toegenegenheid der prinses had verzekerd. Deze belangeloosheid bleef niet zonder belooning, want zij droeg grootelijks bij tot deze harmonie en wederzijdche liefde waardoor dit vorstelijk huwelijk zich bijzonder heeft gekenmerkt.

Noch de prins VAN ORANJE, noch KAREL II en zijn broeder JACOBUS voorzagen weligt al de gevolgen van dit huwelijk voor de staatkunde van *Europa*. Doch geene gebeurtenis in WILLEM's leven droeg er zoo krachtdadig toe bij, om zijn groot doel — de vernedering der tirannieke magt van LODEWIJK XIV en de beveiliging van de vrijheden der Protestantsche wereld, te bevorderen.

Na dat WILLEM III, in 1677 met prinses MARIA in 't huwelijk was getreden, onthield hij zich zorgvuldig van alle deelneming in de worsteling der partijen in *Engeland*. Doch toen zijn schoonvader JACOBUS den troon had beklommen en alle maatregelen nam, om de Katholieke godsdienst in *Engeland* te doen zegevieren, toen de Engelsche Protestanten hunne oogen wendden naar den prins VAN ORANJE, om hunne vrijheden en hun geloof te beschermen, toen besloot WILLEM III tot

eene gewapende overkomst. Met een leger van omtrent 14,000 man, zamengesteld uit Nederlandsche troepen en de Engelsche regimenten in dienst van de Staten, landde hij den 5 November 1688 te *Torbay*. Na eenige weinige dagen aarzels, vielen bijkans alle Engelschen hunnen koning af, die de wijk nam naar *Frankrijk*. Men bood nu den prins de waardigheid aan van rijks regent; doch hij verklaarde ronduit, niet dan als koning in *Engeland* te willen blijven. Deze beslissende taal had invloed. Onder grondwettige bepalingen werd de kroon van *Grootbritannië* aan WILLEM III en zijne gemalin MARIA opgedragen. De verheffing van onzen stadhouder WILLEM III op den Engelschen troon, wikkeld *Engeland* en *Nederland* in eenen oorlog met LODEWIJK XIV, die den verdreven koning JACOBUS II op den troon wilde herstellen. Maar WILLEM wist de heerschzuchtige plannen van den Franschen koning zoo geheel te vrijdelen, dat deze blijde was, op rekkelijke voorwaarden, den oorlog met een vredesverdrag, (den 20 September 1697 te *Rijswijk* gesloten) te eindigen. Twee jaren vroeger had WILLEM III zijne beminde gemalin MARIA door den dood verloren. Na haar afsterven vooral, ontmoetten zijne maatregelen van regering veel tegenkanting. Zoodra de vrede gesloten was, noodzaakte hem het parlement om het leger tot een onbetekkenend overblijfsel van lijfwachten en garnizoenen te verminderen, en de regimenten van Fransche vlugtelingen, zoowel als zijne eigene Hollandsche lijfwacht uit het rijk te verwijderen. Ook was men wel gewoon te zeggen, dat hij stadhouder was van *Engeland* en koning van *Nederland*, waar alles hem op zijn minsten wenk gehoorzaamde. Voor deze grieven zocht WILLEM afleiding om meer dan ooit de staatkundige aangelegenheden van *Europa* nauwkeurig gade te slaan, ten einde *Frankrijk's* overmagt verder te knotten. KAREL II, koning van *Spanje*, in de maand November 1700 kinderloos gestorven zijnde, wilde LODEWIJK XIV, met schending van plegtig aangegane verdragen, zijnen kleinzoon FILIPS VAN ANJOU op den Spaanschen troon verheffen. Hierbij kwam, dat LODEWIJK, zoodra JACOBUS II was overleden, aan diens zoon den titel gaf van koning van *Engeland*. Op aansporing van WILLEM III besloten *Engeland*, *Nederland* en *Duitschland* de wapenen te voeren tegen eenen koning, wiens rusteloos streven het was eene wereldmonarchie op te rigten. Doch te midden dezer voorbereidselen, stierf WILLEM III den 18 Maart 1702 onverwacht aan de gevolgen van een' val

(1) Door de hitte van den strijd vervoerd, geraakte hij zelf onder de Franschen, die hij beveelt te vuren. Men antwoordt hem, dat al het kruid reeds is verschoten. Hij ontdekt nu het gevaar waarin hij verkeert, en ijlt naar de zijnen terug.

van zijn paard, dat in eenen molshoop trappende, den vorstelijken berijder afwierp. WILLEM III had slechts den ouderdom van twee en vijftig jaren bereikt. Met zijnen dood was de mannelijke lijn van prins WILLEM I uitgestorven, en de Staten-Generaal vonden goed het stadhouderschap onvervuld te laten, en als ware het stilzwijgend af te schaffen. WILLEM III had tot zijnen persoonlijken erfgenaam benoemd JAN WILLEM FRISO, zoon van HENDRIK CASIMIR, stadhouder van *Vriesland* en *Groningen*, van wien het tegenwoordig regerend koninklijk huis van ORANJE afstamt.

(*La généalogie des illustres comtes de Nassau*; VAN KAMPEN, *Vaderlandsche karakterkunde*; BURNET, *History of his own time*; HUME and SMOLLETT's *History of England*; WAGENAAR, *Vaderlandsche historie*; *Letters illustrative of the reign of William III*, edited by G. P. R. James Esq.).

WILLEM I, koning der *Nederlanden*, zoon van den erfstadhouder WILLEM V en FREDERICA SOPHIA WILHELMINA, prinses van *Pruissen*, werd den 24 Augustus 1772 op *het Huis in het Bosch*, nabij 's *Gravenhage* geboren, en den 17 September plegtig in de Groote Kerk dier stad gedoopt, ontvangende de namen van WILLEM FREDERIK. Zijne opvoeding en verdere opleiding werden toevertrouwd aan den generaal VON STAMFORD, een man ervaren in de wiskunde en taktiek. Ook de beroemde wis- en natuurkundige EULER en de letterkundige ROLLIUS werkten gunstig op de ontwikkeling van den jeugdigen vorst, die in onderscheidene kunsten en wetenschappen snelle vorderingen maakte. Op zeventienjarigen ouderdom bezocht hij de hogeschool van *Leyden*, waar hij tot den 21 Julij 1790 vertoefde. Op voordragt der provincie *Holland* verkreeg hij zitting in den raad van State, en deed nu eene reis naar *Berlijn*, alwaar hij vroeger reeds kennis had gemaakt met de bevallige FREDERICA LOUISA WILHELMINA, prinses van *Pruissen*, met welke hij zich den 1 October 1791 in den echt verbond. Zoodra *Frankrijk* den 1 Februarij 1793 den erfstadhouder den oorlog had verklaard, aarzelden prins WILLEM geen oogenblik zijne talenten en zijnen arm aan het vaderland te wijden. Ook gaf hij, met zijnen broeder FREDERIK, onderscheidene blijken van moed en bekwaamheid. Eindelijk echter van alle bondgenooten verlaten en door binnenlandsche tweespalt verdeeld, werd ons vaderland eene ligte prooi der *Franschen*; de stadhouderlijke familie week naar *Engeland*. Na allerhande lotwisselingen buiten het vaderland, en de geze-

gende omwenteling van 1813, werd prins WILLEM, uit naam des Nederlandschen volks, uitgenoodigd, om de teugels des bewinds te komen aanvaarden. Hij landde den 29 November te *Scheveningen*, deed onder luid gejubel des volks zijne intrede in 's *Gravenhage*, en werd tot souverainen vorst uitgeroepen. Onverwijld echter benoemde hij veertien gemagtigden tot het ontwerpen eener grondwet, die den 14 Maart 1814 te *Amsterdam*, in de Nieuwe Kerk door de volksvertegenwoordigers werd aangenomen, en door den souverainen vorst, met ongedekten hoofde, staande tusschen zijne beide zonen, (WILLEM FREDERIK GEORGE LODEWIJK en WILLEM KAREL FREDERIK), plegtig bezworen. Opmerkelijk is het en gedenkwaardig tevens, dat op denzelfden dag dat deze groote plegtigheid te *Amsterdam* plaats had, de verbondene mogendheden *Parijs* binnenrukten, en alzoo aan de overweldigende heerschappij van *Frankrijk* een einde maakten. Het Weener congres vervolgens de vereeniging van *België* met *Nederland* als een koninkrijk bepaald hebbende, werd WILLEM I, den 16 Maart 1815, tot koning der *Nederlanden* uitgeroepen. Niemand voorzag destijds de noodlottige gevolgen dezer nieuwe staatkundige schepping, welke de opstand van *België*, in 1830, weder vernietigde. Na de afdoening onzer geschillen met *België*, die door overdrevene krachtingspanning en te lang volgehoudene volharding onnoemelijke schatten hadden verzwolgen, meenden de volksvertegenwoordigers dat de tijd gekomen was, om tot eene herziening der grondwet over te gaan. De koning gaf eindelijk aan dit luid uitgedrukt verlangen gehoor; doch de wijzigingen, die tot stand kwamen, waren onbeduidend. Echter scheen de koning afkeerig om bij deze nieuwe orde van zaken langer de teugels des bewinds te voeren. Althans op Woensdag den 7 October 1840 deed koning WILLEM I afstand van de regering aan den prins van ORANJE, WILLEM FREDERIK GEORGE LODEWIJK. Deze hoogst gewigtige plegtigheid werd op het koninklijk paleis *het Loo* voltrokken. De bijkans zeven en twintigjarige regering van WILLEM I, door veel roems en tevens zeer veel leeds gekenmerkt, zal voor de nakomelingschap altijd gedenkwaardig blijven. De oude vorst nam nu den titel aan van koning WILLEM FREDERIK, graaf van *Nassau*, vertrok naar *Pruissen*, huwde met eene voormalige hofdame de gravin HENRIETTE D'OUTREMONT, en stierf in een en zeventigjarigen ouderdom, den 12 December 1843, onverwachts aan eene beroerte, te *Berlijn*. Het lijk, naar 't vaderland gevoerd, werd

den 2 Januarij 1844 met groote praal in den voorvaderlijken grafkelder te *Delft* ter aarde besteld.

(G. ENGELBERTS GERRITS, *Het leven en de regering van Z. M. Willem I.*

WILLEM II, koning der *Nederlanden*, oudste zoon des vorigen, den 6 December 1792 te 's *Gravenhage* geboren, werd onder de zorgvuldige leiding van den krijgskundigen **CONSTANT**, aan de militaire school te *Berlijn* voor zijne toekomstige bestemming opgevoed. Sedert 1811 schaarde hij zich onder de banier van den grooten Britschen veldheer **WELLINGTON**, die in *Portugal* en *Spanje* aan de Fransche overheersching paal en perk stelde. Bij de berenning van *Ciudad Rodrigo* en den aftogt van *Burgos*, gaf **WILLEM II**, als erfprins van *Oranje*, de schoonste proeven van zijn' onverschrokken moed. Ook bij *Salamanca* en in den gedenkwaardigen slag van *Vittoria* plukte hij de schoonste lauweren, zoodat **WELLINGTON** van hem getuigde: «De kolonel, Zijne Doorluchtige Hoogheid de erfprins van *ORANJE*, die gedurende den slag overal mijne bevelen overbragt, heeft zulks verrigt met zijne gewone onverschrokkenheid en schrandereheid.» In den slag bij *Sorauson* (28 Julij 1813) werd hem een paard onder 't lijf doodgeschoten. Ter belooning zijner schitterende krijgsdaden, werd **Z. K. H.** met de *Baths-orde* omhangen. Den 19 December 1813 verscheen de erfprins in ons midden, om het vaderland verder van 't Fransche dwangjuk te helpen bevrijden. Als opperbevelhebber van 't voetvolk wist hij spoedig het vertrouwen van alle krijgslieden te winnen, en toen **NAPOLEON** in 1815 andermaal *Europa* bedreigde, belette hij, met eene geringe magt, bij *Quatre-Bras*, den maarschalk **NEY**, die aan het hoofd stond van 40,000 oude krijgers, den doortogt, waarvan het lot onzer bondgenooten grootelijks afhing. Twee dagen later, den 18 Junij, streed hij te *Waterloo*, waar het groote pleit werd voldongen, met leeuwenmoed, zich overal vertoonende waar het gevaar het meest dreigde. Omstreeks half acht ure, des avonds, snelt de prins zijne Belgische en Hollandsche gelederen vooruit, onophoudelijk roepende: «Houdt moed kame-raads! houdt moed!» tot hem een matte kogel in de linkerschouder treft. «Ik vind,» zeide **WELLINGTON**, «geenen lof groot genoeg voor den prins van *ORANJE*, door wien de bewegingen, gedurende den geheelen dag, zóó voortreffelijk be-stuurd zijn, dat ik van het begin tot het einde van het gevecht geene bevelen aan hem heb behoeven te geven.»

Den 21 Februarij 1816 trad de held van *Waterloo* in den echt met de beminnelijke Russische grootvorstin **ANNA PAULOWNA**, de jongste zuster van keizer **ALEXANDER**, den bevrijder van *Europa*. In de staatkundige gebeurtenissen van 1830 was de prins van *ORANJE* geenszins een werkeloos toeschouwer. Ter bevrediging van *België*, waagde hij zich, zonder troepen, binnen *Brussel*, en toen de muitelingen op hem aandroegen, gaf hij zijn moedig krijgswros de sporen, vloog daarmede over eene opgeworpen straatverschansing, en ont-kwam alzoo aan eene smadelijke gevangenschap. In den tiendaagschen veldtogt des volgenden jaars, versloeg hij de Belgen bij *Hasselt* en *Leuven*, en zonder de tusschenkomst der Franschen, ware geheel *België* in zijne magt gevallen. Door afstand van zijnen vader, in 1840, den Nederlandschen troon beklimmende, betuigde de nieuwe vorst, dat, gelijk het hem had mogen gebeuren voor de onafhankelijkheid van *Nederland* met het zwaard te strijden, hij nu ook aan de bevordering van heil en voorspoed voor land en volk al zijne krachten zou toewijden. Aan deze plegtige belofte bleef hij tot aan zijnen dood getrouw. Toen in 1848 de meeste vorstentroonen in *Europa* wankelden, schonk **WILLEM II** aan zijne getrouwe *Nederlanders* eene vrijzinnige grondwet, die vorst en volk nauwer aan elkander verbond. Doch reeds in het volgende jaar ontviel de dierbare vorst aan de natie, die nimmer zijne goede bedoelingen ter bevordering van haar welzijn betwijfelde. Hij stierf den 17 Maart 1849 te *Tilburg* aan eene hartziekte. Zijn stoffelijk overschot werd den 4 April 1849 met ongewone statelijkheid in 't praalgraf te *Delft* ter aarde besteld. Te 's *Gravenhage* verscheen een gesteendrukt portret van den ontslapen koning, met het volgende onderschrift van onzen **TOLLENS**:

't Penseel beeldt Tweeden **WILLEM** af.

Wat bijschrift zal het volk hem geven,

Dien God ten zetel had verheven

En die de kroon droeg en de staf?

Dat hij geliefd werd bij zijn leven,

Dat hij beschreid wordt in zijn graf.

(Mej. **A. L. C. TOUSSAINT**; **HOFDIJK**; Prof. **BOSSCHA**; **ABBINK**; **HEMKES**, *Het leven van Z. M. Willem II*).

WILSON, (**RICHARD**), een beroemd landschapschilder, werd in 1714 te *Pene-gos* in het graafschap *Montgomery* geboren. Vroegtijdig eene overhellende neiging voor de teekenkunst verradende, werd hij bij **THOMAS WRIGHT**, een' weinig bekend portretschilder te *Londen*, in de leer besteld. Hij maakte groote vorderingen, en trad weldra als portret-schilder op. In 1749

bezoekt hij *Iulië*, om de werken der grootste meesters aldaar te beoefenen. Tot dus verre had hij nog niets aan het landschap gedaan; doch te *Venetië* bij den landschapschilder ZUCCARELLI een bezoek afleggende, dien hij niet te huis vond, begon hij, om zich al wachtende niet te vervelen, eene schets in olieverf te maken van het gezigt uit het venster van ZUCCARELLI's werkplaats. Zoodra ZUCCARELLI deze schets zag, was hij er zoo mede ingenomen, dat hij WILSON uitdrukkelijk aanbeval om het landschap tot zijn hoofdvak te kiezen. Een ander voorval hetwelk hem te *Rome* bejegende, deed hem besluiten dezen raad te volgen. VERNET, de beroemde Fransche landschapschilder, zijne werkplaats te *Rome* bezøkende, vond zoo veel behagen in zijn werk, dat hij hem voorstelde om een zijner landschappen tegen een ander van WILSON te ruilen. Van nu af bepaalde WILSON zich uitsluitend bij het schilderen van landschappen, en verwierf weldra in dit vak zulk een' grooten naam, dat hij zelfs te *Rome* vele leerlingen kreeg, en de beroemde MENGES hem aanbood, zijn portret voor een landschap te schilderen. In 1755 keerde WILSON naar *Engeland* terug. In 1760 stelde hij zijne beroemde *Niobé* ten toon, welke hem als een der eerste landschapschilders van *Engeland* deed kennen, en door WILLIAM, hertog van *Cumberland*, werd gekocht. Echter kwam hij zoo weinig in zwang, dat hij sommige landschappen, die na zijnen dood duizenden opbragten, voor slechts weinige guldens moest afstaan. Hij had de gewoonte om met zijne stukken bij de kunstkoopers rond te gaan, en nam dan aan wat hem geboden werd. Op zekeren dag met eene schilderij bij een' opkooper komende, geleidde deze hem naar zijne schilderijzaal, en zeide: «Kijk er reis dick! ge weet dat ik u gaarne plezier doe; maar zie eens, daar hangen nog al de schilderijen die ik sedert de laatste drie jaren van u gekocht heb!» De arme WILSON ging met zijn kunstgewrocht onder den arm bedrukt heen, om elders zijn geluk te beproeven (1). In de laatste twee of drie jaren zijns levens leed hij geen gebrek, wijl hem eene erfenis van

zijn' broeder was toegevalen. Hij stierf in 1782, ten huize van eenen bloedverwant, nabij het dorp *Llanverris*, in het graafschap *Denbigh*, thans *Loggerheads* geheeten, naar het uithangbord der *Loggerheads* (domkoppen) hetwelk WILSON voor de herberg van dit dorp had geschilderd. FUSELI verklaart, dat WILSON zulk een' uitstekenden smaak en zulk een kuisch oog had, dat alles wat zijn' ezel verliet het kenmerk droeg van sierlijkheid en waarheid.

(T. WRIGHT, *Some account of the life of Richard Wilson*).

WINCKELMANN, (JOHANN JOACHIM), een beroemd Duitsch oudheidkenner, de zoon eens armen schoenmakers, werd den 9 December 1717 te *Stendal*, in het Brandenburgsche, geboren. De grootste behoefte kon echter zijne vroeg ontwaakte neiging voor de studie niet uitdooven. Hij bezocht de school zijner geboorteplaats, welke waardige rector hem weldra lief kreeg, en hem in huis nam. En toen deze oude leermeester blind was geworden, werd WINCKELMANN zijn leidsman en voorlezer, en genoot daarvoor een hoogst leerzaam onderhoud. Door menschenvrienden geholpen, bezocht hij in 1738 de hoogeschool van *Halle*, alwaar hij twee jaren vertoefde. Na eenige jaren corrector te *Seehausen* en bibliotheeksecretaris van den graaf van *Bunau* geweest te zijn, bood de pauselijke nuntius, ARCHINTO, die de ongemeene geleerdheid van WINCKELMANN op prijs schatte, hem eene plaats als bibliothecaris te *Rome* aan. De voorwaarde, dat hij tot het Katholijk geloof zou overgaan, weerhield hem niet om dit uitlokkend aanbod aan te nemen. In den herfst van 1755 reisde WINCKELMANN naar *Rome*, en vond aldaar vrienden en beschermers. BENEDICTUS XIV en kardinaal ALBANI verschaften hem als opziener van alle oudheden in en rondom *Rome* en als bibliothecaris van 't Vatikaan eenen aangenamen werkkring. In 1768 ondernam hij, in gezelschap van den beeldhouwer CAVACEPPI, eene reis naar *Duitschland*, en werd te *Weenen* op de eervolste wijze ontvangen. Men trachtte hem aldaar te houden, doch hij verlangde met groot ongeduld naar *Rome* terug te keeren. Na een verblijf van twee maanden, vertrok hij naar *Triëst*. Een Italiaan, FRANCESCO ARCANGELI, een sluwe booswicht, wist onder weg zijn vertrouwen zoo zeer te winnen, dat de argelooze WINCKELMANN hem zijne gouden medaljes en andere kostbaarheden uit goedhartigheid liet zien. ARCANGELI beloofd hebbende voor de toe-

(1) PETER PINDAR trachtte hem met den volgende profetischen troost op te beuren:

«WILSON's art
Will hold its empire o'er my heart,
By Britain left in poverty to pine. —
But honest WILSON, never mind:
Immortal praises thou shalt find,
And for a dinner have no cause to fear. —
Thou start'st at my prophetic rhymes!
Don't be impatient for those times;
Wait till thou hast been dead a hundred year!»

bereidselen der afreize van *Triëst* te zorgen, bleef WENCKELMANN gerust in zijn logement. Den 8 Junij 1768 tusschen één en twee ure zat hij aan de tafel te schrijven, toen de Italiaan binnentrad, en verzocht hem nog eenmaal de gouden medaljes te laten zien. Zoodra nu WINCKELMANN op de kniën lag, om ze uit de koffer te halen, wierp ARCANGELI hem eenen strop om den hals, en bragt den ongelukkige, die zich te vergeefs verweerde, vijf doodelijke dolksteken in 't onderlijf toe, waarop de moordenaar, zonder iets mede te nemen, de vlugt nam. WINCKELMANN stierf eenige uren later, nadat hij, bij uitersten wil, den kardinaal ALBANI tot universeel erfgenaam had aangesteld. Onder de werken van dezen grooten oudheidkenner verdienen inzonderheid melding zijne Geschiedenis der kunst onder de Ouden, waarvan in 1776 eene tweede uitgave verscheen.

(*Conversations-Lexicon; Dictionary of Biography*).

WINSLOW, (JACQUES BÉNIGNE), een beroemd Deensch ontleedkundige, werd den 9 April 1669 te Odense, op het eiland *Funen*, geboren, waar zijn vader Luthersch predikant was. Na te *Leyden* in de medicijnen gestudeerd te hebben, begaf hij zich naar *Parijs*, waar hij van den beroemden DUVERNEY in de ontleedkunde onderwijs ontving, en zich eindelijk, na de Katholieke godsdienst omhelsd te hebben, nederzette. In 1732 gaf hij zijn groot werk over de ontleedkunde van den mensch in 't licht, onder den titel van *Exposition anatomique de la structure du corps humain*. Hiermede behaalde hij groote eer, zoodat men hem onder de beste ontleedkundigen van zijnen tijd rangschikte. In 1743 volgde hij HUNAUPT op als professor in de anatomie en physiologie aan den Koninklijken Plantentuin. Eenige van WINSLOW's levensbeschrijvers zeggen, dat hij tweemaal gevaar liep, als schijndood begraven te worden. Dit gaf hem aanleiding, om eene verhandeling te schrijven over de kenteekenen van een' zekeren of twijfelachtigen dood. De uitkomst zijner onderzoekingen gaf hij in 1740 in 't licht, onder den titel: *An mortis incertae signa minus incerta à chirurgicis quam ab aliis experimentis*? Dit werkje werd in 't Fransch overgebracht. In hetzelfde vermeldt de schrijver eene menigte gevallen van menschen, die, schoon slechts schijndood, geopend of begraven zijn geworden. De slotsom zijner navorschingen komt hierop neder, dat niets een voldoende bewijs van den dood kan geven, dan de overgang van het ligchaam tot bederf. Als practiserend geneesheer te *Parijs*, aarzelde hij altijd

om krachtig werkende middelen voor te schrijven, iets, dat men veelmaals bij ontleedkundigen heeft opgemerkt. WINSLOW bereikte den ouderdom van een en negentig jaren, en stierf den 3 April 1760.

(*Biogr. Med*; ELOY, *Dict. Hist. de la Med.*; *Biogr. Univ.*).

WITT, (CORNELIS en JOHAN DE), twee der verdienstelijkste Nederlanders, wier levensgeschiedenis moeilijk is van elkander te scheiden. Het geslacht der DE WITTEN bloeide reeds in de dertiende eeuw te *Dordrecht*. Althans men vindt op het jaar 1295 gewag gemaakt van zekeren JAN DIE WITTE, wiens afstammeling JAN DE WITTE in 1375 aldaar de burgemeesterlijke waardigheid bekleedde. JACOB DE WITT, de vader van CORNELIS en JOHAN DE WITT, een bekwaam man, was insgelijks burgemeester van *Dordrecht*, en meermalen afgezant bij vreemde mogendheden. Eerlang echter geraakte hij in ongenade bij prins WILLEM II, die hem met nog vijf andere heeren gevankelijk naar 't slot *Loevestein* liet voeren. Dit gevangennemen en wegvoeren van JACOB DE WITT, heeft welligt veel bijgedragen tot de latere handelingen en denkwijze zijner zonen, met betrekking tot het Huis van ORANJE.

CORNELIS DE WITT, oudste zoon van JACOB DE WITT en ANNA VAN DE KORPUT, werd den 25 Junij 1623 te *Dordrecht* geboren, en gaf reeds vroeg blijken van een gezond oordeel en lust tot letteroefening. Na zijne studiën in de regtsgeleerdheid voltooid te hebben, ging hij, om zijne verkregene kundigheden nog meer uit te breiden, eene reis doen door de voornaamste landen van *Europa*. Terug gekeerd, trad hij, in 1650, in 't huwelijk met jonkvrouwe MARIA VAN BERKEL, en bekleedde weldra eenige regeringspossten zoo loffelijk, dat hij eerlang tot de burgemeesterlijke waardigheid opklom. Van wege de stad *Dordrecht* kreeg hij zitting in de vergadering van de staten van *Holland* en *Westvriesland*, en werd vervolgens ruwaard (rustbewaarder) van *Putten*, baljuw van *Beijerland*, dijkgraaf van *Mijnsheerenland* en *Moerkerken*, en eindelijk curator der Leydsche hoogeschool.

JOHAN DE WITT, broeder van CORNELIS, zag, in 1625, insgelijks 't eerste levenslicht te *Dordrecht*, studeerde eveneens in de regten, en maakte daarenboven zulke groote vorderingen in de wiskunde, dat hij zelfs als schrijver daarin optrad. Zijn *Elementa curvarum linearum* (*Grondbeginsel der kromme lijnen*) verscheen in 1650 te *Leyden* met zijnen naam in 't licht, en werd door deskundigen zeer geprezen. Na den graad van meester in de regten

bekomen te hebben, deed hij eene reis door de voornaamste staten van *Europa*, en leerde vele mannen van rang en aanzien kennen. Zoodra hij van deze reis was terug gekeerd, werd hij, schoon naauwelijks vijf en twintig jaren oud, tot pensionaris der stad *Dordrecht* gekozen. Zijne wijsheid, voorzigtigheid en welwikkend oordeel werden binnen kort zoo algemeen erkend, dat reeds een jaar later de staten van *Holland*, hem in eene zaak van kieschen en moeilijken aard met anderen als afgevaardigde naar *Zeeland* zonden. Het gelukte deze bezen-
ding *Zeeland* te bewegen, om den pas geboren prins (*WILLEM III*) niet tot de waardigheden van stadhouder en kapitein-generaal te verheffen. En toen in 1652 de Staat met *Engeland* in oorlog was, en *Zeeland*, om 't gemeen en de predikanten genoegen te geven, weder aandrang, om den jongen prins bij voorraad tot kapitein- en admiraal-generaal over de land- en zeemagt van den staat te benoemen, vertrok *JOHAN DE WITT* op nieuw met eenige afgevaardigden naar *Zeeland*. Eene menigte volks te *Middelburg* den Hollandschen heeren den dood dreigende, wankelden twee der gemagtigden, om in persoon derwaarts te gaan; doch *DE WITT* verklaarde, «dat hij, wat er ook van «komen mogt, zich gehartigd vond, om «alleen den last, die hun *allen* was op-
«gelegd, uit te voeren.» Door deze stoute taal werden ook de anderen aangemoedigd, en volbragten, door eenig krijgsvolk begeleid, ongehinderd hunnen last, ofschoon het graauw weder op de been was gekomen. Geen wonder dan ook, dat, toen de post van raadpensionaris van *Holland*, door het overlijden van *PAUW*, in 1653, was opengeval-
len, *JOHAN DE WITT* daartoe met eenparigheid van stemmen werd benoemd. Reeds op het einde van 1652 ontdekt hebbende, dat de Engelsche protector *CROMWELL* niet ongenegen was, den krijg te staken, wist *JOHAN DE WITT* de staten van *Holland* te bewegen, om vredesonderhandelingen aan te knoopen, hetgeen dan ook ten gevolge had, dat op den 12 Junij 1654 de oorlog tus-
schen ons land en *Engeland* een einde nam. Om echter den vrede met *CROMWELL* te sluiten, hadden de staten van *Holland* en *Westvriesland* moeten verklaren, «dat «zij den prins van *ORANJE* of iemand zij-
«ner nakomelingen, nimmer zouden ver-
«kiezen tot stadhouder of admiraal hunner «provincie; noch, zooveel de stem hun-
«ner provincie aanging, gedogen, dat «hij ooit wierde aangesteld tot kapitein-
«generaal over de krijgsmagt der genera-

«liteit.» Velen hebben deze inschikke-
lijkheid voor deze eischen van *CROMWELL* aan *DE WITT* nimmer kunnen vergeven; doch «wie onzer weet,» zegt een lofredenaar op onzen raadpensionaris, «of in «den vooruitzienden geest van *DE WITT* «niet reeds de gedachte heeft geschuild «dat strenge meesters niet lang regeren; «en *CROMWELL*'s tiranny mitsdien ook niet «altijddurende zijn zoude; wanneer men «dan toch de akte van uitsluiting, die «alleen aan de persoonlijke gevoelens van «*CROMWELL* haren oorsprong verschuldigd «was, gemakkelijk terug zoude beko-
«men? — Indien dit zoo geweest is, hoe «heerlijk heeft de uitkomst dan niet deze «zijne meening gestaafd.» Niettegen-
staande deze vernuftige gissing is het moeilijk te ontkennen, dat bij *DE WITT* geen afkeer van het Huis van *ORANJE* zou bestaan hebben. In 1655 trad *JOHAN DE WITT* in 't huwelijk met eene dochter van den Amsterdamschen burgemeester *BICKER*, die zich, bij den aanslag van *WILLEM II* op *Amsterdam*, als man van eer gedragende, door gemelden vorst diep gegriefd was. In den tweeden Engelschen oorlog, welke in 1665 uitbrak, ontwik-
kelde *DE WITT* op nieuw al zijne talenten als staatsman, regent en wiskunstenaar. Nadat de admiraal *WASSENAAR* in een' strijd tegen de Engelschen met zijn schip was in de lucht gevlogen, besloot *DE WITT*, om ten spoedigste weder de vloot in zee te brengen; hij zelf begaf zich naar *Texel*, om op alles orde te stellen. Tegenwind belette haar zee te kiezen; doch de schrandere raadpensionaris wist hinderpalen weg te ruimen. Tot zijn' tijd toe, geloofde men slechts met tien wind-
streken te kunnen uitzoilen; doch onze wiskundige staatsman peilde, met het dieplood in de hand, overal de diepten en ondiepten, en berekende dat men niet slechts op tien, maar op acht en twintig windstreken, de reede van *Texel* kon verlaten. Hij zelf bragt dan ook, tot elks verbazing, al de schepen door het Spanjaardsgat, en wel met een' Zuiden en Zuid-Westen wind gelukkig in zee. De *RUYTTER*, aan wien het opperbevel over de vloot werd toevertrouwd (vergezeld van *CORNELIS DE WITT*) wonderen van dapperheid verrichtende, vond *KAREL II* goed den 30 Julij 1667 met onzen staat te *Breda* den vrede te sluiten. Toen echter in 1672 *Engeland*, *Frankrijk*, de bisschop van *Munster* en de keurvorst van *Keulen*, ons gezamenlijk den oorlog verklaarden, namen de zaken te land een' bedenkelijken keer. Binnen den tijd van twee maanden bezetteden de Fransche en Duitsche legers

de provinciën *Gelderland*, *Overijssel* en *Utrecht*, en weldra bevond zich de Fransche voorhoede nog slechts vier uren van *Amsterdam*. In deze haghelijke omstandigheid werd JOHAN DE WITT des avonds door vier moordenaren op straat aangevallen, en bekam eenige gevaarlijke wonden. Kort daarop leide JOHAN zijnen moeitevollen post als raadpensionaris neder, terwijl de prins, die reeds tot kapitein-generaal over de krijgsmagt was verheven, overal tot erfstadhouder werd uitgeroepen. Zekere TICHELAAR beschuldigde zijnen broeder CORNELIS, dat deze hem had willen omkoopen, om den prins VAN ORANJE te vermoorden. Na op de pijnbank gebragt te zijn, zonder dat men hem eenige bekentenissen had kunnen afdwingen, werd CORNELIS DE WITT tot eeuwigdurende ballingschap verwezen. Te 's *Gravenhage* op de gevangenpoort zittende, wist men zijn broeder JOHAN, door eene geveinsde boodschap, derwaarts te lokken. Nu kwam het graauw op de been, en uitte dreigende kreten tegen de beide broeders. Drie compagniën ruiters, onder het bevel van TILLY, beschermden aanvankelijk de DE WITTEN; doch zoodra er order kwam om af te trekken, bemagtigde het gespuis de gevangenis, dreef JOHAN en CORNELIS naar buiten, vermoordde hen op de gruwzaamste wijze, en hing hunne deerlijk verminkte lijken aan eene wipgalg ten toon. Dit helsch bedrijf had plaats op Zaterdag den 20 Augustus 1672. Op deze deerniswaardige wijze kwamen twee broeders om, van welke de een, gedurende negentien jaren, het vaderland tot een' hoogen trap van luister voerde, en de ander meermalen voor onzen roem ter zee zijn leven waagde.

(*Mémoires de Jean de Witt, grand pensionnaire d'Hollande; Lettres et négociations entre Jean de Witt et les plénipotentiaires des Provinces Unies aux cours de France, &c.; Historisch verhaal en politieke bedenkingen, aengaende de bestiering van staet en oorlogssaken van de heeren Cornelis en Johan de Witt; van DER HOEVEN, Leeven en dood van C. en J. de Witt; F. A. VAN HALL, Lofrede op Johan de Witt*).

WOLSEY, (THOMAS), de beroemde kardinaal van dien naam, werd in 1471 te *Ipswich* geboren. Men houdt hem voor den zoon eens slagers, die hem te *Oxford* liet studeren. HENDRIK VII benoemde hem tot zijnen kapellaan, en schonk hem in 1508, ter belooning eener snel uitgevoerde staatkundige onderhandeling, het domdekenschap van *Lincoln*. Zijne inne-

mende manieren, vlugheid en bekwaamheden deden hem al meer en meer de gunst des konings winnen. In het volgende jaar stierf HENDRIK VII, doch diens zoon en opvolger, HENDRIK VIII, benoemde hem tot zijnen aalmoezenier. De behendige hoveling schikte zich in alles naar de luimen van zijnen nieuwen meester, wiens zorgelooze vrolijkheid hij steeds aanwakkerde, wel wetende, dat hij dan des te meer behoefte zou gevoelen aan een' gunsteling, die het beleid der moeilijksste zaken kon op zich nemen. Weldra werd WOLSEY met gunsten en waardigheden overladen, tot dat hij het hoogste toppunt van magt bereikte, waarop een onderdaan staan kan. Tusschen de jaren 1510 en 1515 verkreeg hij, behalve onderscheidene minder gewigtige bedieningen, de bisdommen van *Doornik* en *Lincoln*, het aartsbisdom van *York*, de waardigheid van kanselier, pauselijk legaat in *Engeland* en eindelijk die van kardinaal. Hij voerde eenen vorstelijken staat, hebbende een' stoet van acht honderd personen, die op zijne wenken vlogen, en onder welke verscheidene ridders en edellieden geteld worden, zoo als de graaf VAN DERRY, Lord HENRY PERCY en anderen. «Hij had,» (zegt zijn levensbeschrijver CAVENDISH), «altijd een dom-deken of priester tot hofmeester, en een' ridder tot thesaurier, die in zijn paleis altijd witte staven moesten dragen. In zijne bijzondere keuken had hij een' opperkok, die dagelijks in het damast, satijn of fluweel gekleed ging, met eene gouden keten om den hals. Niemand kon in pracht en praal met hem wedijveren: zijn gevolg was talrijk en schitterender dan dat van eenig onderdaan. Op zijne gezantschapsreizen trok hij, door den weelderigen stoet, die hem vergezelde, de aandacht van allen. Op *York Place* (thans *Whitehall*) had hij eene woning voorzien van alles wat de weelde kon uitdenken. En te *Hampton Court* bouwde hij voor zich zelven een fraai paleis, hetwelk hij, bij zekere gelegenheid, den koning ten geschenke aanbod. Men moet er echter bijvoegen, dat hij een mild beschermmer was van kunsten en wetenschappen. Hij zelf was geen onbeduidend geleerde, en men wil, dat hij den koning zelf behulpzaam was in zijne strijdschriften tegen LUTHER. Zijn onbepaalde invloed op HENDRIK VIII maakte zijne voorspraak in alles onmisbaar. Zelfs KAREL V en FRANS kochten zijne medewerking voor hunne belangen met huldebetuigingen en jaarwedden. WOLSEY's grootste cerzucht was nu, om

den pauselijken stoel te beklimmen; doch hierin werd hij te leur gesteld. Zijn gedrag betrekkelijk de echtscheiding van HENDRIK VIII en CATHARINA VAN ARRAGON was de eerste stap tot zijn val. Hij ried den koning om CATHARINA weg te zenden, maar ANNA BOLEIN niet te huwen, waardoor hij aan alle drie groote ergernis gaf. In 1529 werden hem de zegels ontnomen; men beschuldigde hem van misbruik van magt. De koning echter schonk hem vergiffenis, en in 1530 ging hij *Cawood Castle* bewonen, om aldaar in afzondering te leven. Doch in den herfst van dat jaar werd hij andermaal, als van hoog verraad beschuldigd, in hechtenis genomen. Men vervoerde hem op zijn mullezel naar *Londen*, toen hij, door een hevigen buikloop overvallen, in een klooster te *Leicester* werd opgenomen. De poort binnen rijdende, zeide hij: «Vader abt! ik kom tot u, om mijne beenderen hier te doen rusten.» WOLSEY had waarheid gesproken. De monniken hem te bed gebragt hebbende, stierf hij drie dagen later. «De koning,» zegt HUME, «betreurde zeer zijn dood, en sprak altijd gunstig van zijne nagedachte tennis: een bewijs, dat grilligheid meer dan reden of ontdekking van eenig verraad oorzaak was van de vervolgingen tegen hem ingesteld.»

(CAVENDISH, *Life of Wolsey*; HUME's en LINGARD's *Histories*).

WOOD of AWOOD, (ANTHONY), een levensbeschrijver en oudheidkenner, werd den 17 December 1630 te *Oxford* geboren, en studeerde aldaar in de godgeleerdheid. Omstreeks 1650 of 1651, begon hij zich op de viool te oefenen, eerst alleen, doch naderhand met behulp van een meester. Hij schijnt veel bedrevenheid op dit instrument verkregen te hebben, en was verscheidene jaren lid van een voornaam muziek-gezelschap te *Oxford*. Ook de schilderkunst was hem niet vreemd. Het doorbladeren van eenige werken over de wapenschildkunst en de *Oudheden van 't graafschap Warwick* door DUGDALE, ontwikkelden bij hem eene sterke neiging voor het beoefenen der oudheidkunde. Dr. THOMAS BARLOW, eerste opzigter van de bibliotheek der hoogeschool, stond hem toe, om boeken en handschriften aan huis te hebben. Zoodra WOOD zijne *History and antiquities of Oxford* had voltooid, bood de universiteit hem 100 Pst. voor het kopij-regt aan, met oogmerk om dit werk ten gebruike van vreemdelingen in 't Latijn te laten overbrengen. WOOD stemde hierin toe, maar beklagde zich naderhand bitterlijk over de slechte ver-

taling, welke onder toezicht van Dr. FELL geschied was, onder den titel van *Historia et Antiquitates universitatis Oxoniensis*. In 1691 gaf WOOD zijn *Athenae Oxoniensis* in 't licht, eene naauwkeurige geschiedenis van alle schrijvers en bisschoppen, die sedert 1500 tot 1695 te *Oxford* hebben gestudeerd; hierbij voegde hij de *Fasti* of jaarboeken van dezelfde hoogeschool. WOOD stierf den 29 November 1695, in den ouderdom van vijf en zestig jaren. Kort vóór zijn dood verbrandde hij eene groote menigte handschriften, en liet zijne belangrijkste boeken en handschriften na aan de hoogeschool van *Oxford*.

(*Biographia Britannica*; WATT's *Bibliotheca Britannica*).

WORCESTER, (EDWARD SOMERSET, Markies VAN), een vindingrijk man, die in 1597 werd geboren, en in hooge gunst stond bij KAREL I. Deze vorst gebruikte hem als onderhandelaar met de Iersche Katholijken. WORCESTER stierf in 1667. In 1663 verscheen zijn belangrijk vlugschrift, bevattende schetsen van honderd uitvindingen (*The scanlings of one hundred inventions*). Onder deze uitvindingen behoort een stoomwerktuig, hetwelk even als al de andere artikelen op eene eenigzins raadselachtige wijze wordt beschreven. Naderhand gaf hij nog een boekken in 't licht, hetwelk hij noemde *An exact and true definition of the most stupendous water-commanding Engine*. WALPOLE, die zelf niets van 't vak wist, noemt WORCESTER «een hersenschimmige werktuigkundige,» en eenige latere schrijvers hebben getracht om zijne verdiensten te verkleinen; maar de uitvoerbaarheid van vele zijner plannen is naderhand overtuigend genoeg gebleken.

(*Dictionary of Biography*).

WOTTON, (Sir HENRY), een verdienstelijk Engelsch dichter, geschiedschrijver en oudheidkenner, werd den 30 Maart 1568 te *Boughton Hall*, onder de parochie van *Boughton-Malherbe*, in het graafschap *Kent*, geboren, waar zijne voorouders aanzienlijke ambten hadden bekleed. Op den ouderdom van zestien jaren, vertrok hij naar *Oxford*, en in 1586 schreef hij een treurspel *Fareredo*, hetwelk uitbundig werd geprezen, maar nimmer gedrukt. WOTTON wist weldra de genegenheid te winnen van den geleerden Italiaan ALBERTICUS GENTILIS, professor in 't burgerlijk regt te *Oxford*, die hem onderwijs gaf in de wiskunde en in 't Italiaansch, dat hij volmaakt meester werd. Toen hij den ouderdom van een en twintig jaren had bereikt, legde hij zijne boeken ter zijde, en nam zijne toevlugt tot de nuttige

«bibliotheek van reizen.» Hij bezocht *Frankrijk*, *Zwitserland* (waar hij THEODORE BEZA en ISAAC CASAUBON ontmoette), *Duitschland* en *Italië*. Te *Rome*, *Venetie* en *Florence* werd hij bekend met de uitstekendste geleerden, schilders, beeldhouwers, bouwkunstenaars en scheikundigen, door wier omgang hij velerlei kundigheden verwierf. Naar *Engeland* terug gekeerd, trad hij als secretaris in dienst van den graaf VAN ESSEX, en vergezelde hem in 1599 naar *Ierland*. ESSEX, bij koningin ELIZABETH in ongenade gevallen, werd spoedig terug geroepen, en in 1601, als van hoog verraad beschuldigd, in hechtenis genomen. Daar CUFFE, de andere secretaris van ESSEX, werd opgehangen, begreep WOTTON dat het meer dan tijd was, om zich uit de voeten te maken. Hij stak van *Dover* naar *Frankrijk* over, en reisde vervolgens naar *Italië*, alwaar hij zijne oude vrienden opzocht. Hier schreef hij zijn *State of Christendom*, in hetwelk hij onder anderen de menigvuldige staatkundige kuiperijen en kunstenaarijen, destijds aan de meeste hoven van *Europa* in zwang, naauwkeurig optelt en ontwikkelt. Gedurende zijn verblijf te *Florence*, onderschepte de groothertog van *Toscane*, FERDINAND I, eenige brieven, waarin melding gemaakt werd van eene zamenzwering, om koning JACOBUS van *Schotland* van 't leven te berooven. Op raad van zijnen secretaris, Signor VIETTA, een' boezemvriend van WOTTON, werd dezen de last opgedragen, om de zaak ter kennis van koning JACOBUS te brengen. Bij zijne berigtschriften kreeg hij eenige Italiaansche tegengiften mede, welke in *Schotland* nog onbekend waren. Deze zending werd de grondslag van WOTTON's fortuin. Onder den Italiaanschen naam van OCTAVIO BALDI reisde hij naar *Schotland*, en vond den koning te *Sirling*. Zich als afgezant van den regerenden groothertog van *Toscane* aanmeldende, werd hij spoedig, door tusschenkomst van den kamerheer BERNARD LINDSEY, bij den koning toegelaten, echter niet voor dat hij zijn lang rapier had afgelegd. Drie of vier heeren stonden op een' afstand in onderscheidene hoeken der zaal. WOTTON zulks bespeurende aarzelde; doch JACOBUS verlangde, dat hij hem de reden zijner zending zou bekend maken, voor de stilzwijgendheid van alle aanwezigen insttaande. «Toen,» zoo luidt het verhaal, «sprak OCTAVIO BALDI den koning «in 't Italiaansch aan, en overhandigde «hem zijne lastbrieven. De koning ze «goedgunstiglijk aangenomen hebbende, «stapte OCTAVIO BALDI, na een oogenblik «toevens, naar de tafel, en fluisterde den

«koning in zijne moedertaal in 't oor, «dat hij een Engelschman was, hem oot«moedig smeekende om eene meer ge«heime bijeenkomst met zijne majesteit, «en om gedurende zijn verblijf in *Schot«land* onbekend te mogen blijven. Dit «werd toegestaan en getrouw nagekomen, «terwijl de koning hem alle genoegens «aandeed, welke *Schotland* kon opleveren. «Eenige maanden nadat WOTTON naar «*Florence* was terug gekeerd, stierf ELIZABETH, en koning JACOBUS besteeg den «Engelschen troon. Zoodra WOTTON zulks «vernam, reisde hij naar *Engeland*, werd «door JACOBUS met teekenen van blijdschap «ontvangen, en met eenige voordeelige «betrekkingen bekleed. Ook gebruikte JACOBUS hem dikwijls als afgezant aan Italiaansche of Duitsche hoven, en was «steeds over al zijne bemoeijingen hoogst «voldaan.» WOTTON overleed in de maand December van 't jaar 1639. Onder zijne voornaamste werken behooren *Reliquiae Wottomanæ*; *Characters of some of the English kings*; eenige godsdienstige overdenkingen; een aantal brieven, alsmede eene verzameling van gedichten, welker fraaiheid van denkbeelden en keurigheid van uitdrukking door niemand zijner tijdgenooten werden overtroffen.

(*Reliquiae Wottomanæ*, met een leven van den schrijver; *Penny Cyclopaedia*).

WOUWERMAN, (PHILIP), een der beste Nederlandsche schilders, werd in 1620 te *Haarlem* geboren, en ontving het eerste onderrigt in de kunst van zijn vader, PAULUS WOUWERMAN, een' weinig bekend historie-schilder. Volgens HOUBRACKEN had WOUWERMAN het geluk, vermogende beschermers te ontmoeten, die zijn werk rijkelijk betaalden. «Ik noem,» zegt HOUBRACKEN, «zulke kunstschilders gelukkig, «die in hun leven MECENASSEN ontmoeten, «die hunne kunstwerken roemen, en naar «waarde beloonen, en integendeel zulke «ongelukkig, die nooit begunstigers ontmoeten of de waardij van hunne knnst «bij hun leven betaald krijgen. Van dezen «hebben wij er velen ontmoet wier kunst «eerst na hunnen dood, naar waarde «betaald werd, waaraan zij even zooveel «hadden als de doode zwijnen, wanneer «hunne hammen tot een' hoogen prijs «worden verkocht.» Ook is het niet te ontkennen, dat WOUWERMAN al zijne tijdgenooten in de kunst te boven streefde. Hij stierf, in 1668, in den ouderdom van acht en veertig jaren, een aanzienlijk vermogen nalatende. HOUBRACKEN verzekert voor waarheid te hebben hooren zeggen, dat WOUWERMAN aan zijne dochter, die

met den bloemschilder HENDRIK DE FROMANTJOU in den echt trad, 20,000 gulden ten huwelijk gaf. De voorwerpen welke WOUWERMAN schilderde, waren meestal jagtpartijen, pleisterplaatsen, harddraverijen, plundertogten en gevechten; en in zijne luchten, bladeren en voorgronden, zoo wel in compositie als in doorschijnendheid van koloriet, laat hij niets te wenschen over. Ook zijne figuren, waarmede hij geenszins spaarzaam was, zijn wonder fraai geteekend en gekleurd. «Ik heb,» zegt HOUBRAGEN, «voorstellingen van stroope-rijen en plunderingen van dorpen en gehuchten van hem gezien, waarin de moedwil der soldaten, de schrik en be-deesheid der overrompelden, zoo natuurlijk, zelfs in de wezens was waargenomen, dat zij schenen te spreken: een bewijs, dat hij alles met groote opmerking heeft verrigt.» WOUWERMAN arbeidde gemakkelijk, zoo als blijkt uit het onnoemelijk getal kunststukken, welke allerwegen zijn verspreid. «Ziet men baltjes van hem, men ziet het driftvuur paard en ruiter uit de oogten schitteren, in de vlugtenden de vrees, in de verminkten de pijn en in de stervenden de doodkleur op de lippen.» PHILIP had ook twee broeders, die de kunst uitoefenden. PIETER WOUWERMAN schilderde in denzelfden trant als zijn broeder PHILIP, maar zijn koloriet was minder doorschijnend, en zijne paarden waren niet zoo krachtig, los en teekenachtig getoelst. JAN WOUWERMAN, de jongste der drie broeders, was geen onverdienstelijk landschapschilder, maar stierf in jeugdigen ouderdom.

(HOUBRAGEN, *Levens der Ned. kunstschilders*; D'ARGENVILLE, *Vies des peintres*, &c.; *Biographie du royaume des Pays-Bas*; *Oeuvres de Philippe Wouwerman d'après ses meilleurs tableaux par J. Moyreaux*).

WRANGEL, (CARL GUSTAF), een dap-per Zweedsch krijgsoverhebber ter zee en te land, zoon van den Zweedschen generaal HERMANN WRANGEL, gouverneur van *Lijfland*, werd den 10 December 1614 te Skokloster aan de *Melerzee* geboren. Buiten 's lands gezonden, om vreemde talen te leeren, bragt hij een gansch jaar in *Holland* door, waar hij tevens veel kennis opdeed van alles wat op den scheepsbouw betrekking heeft; al 't welk hem naderhand in zijne hoedanigheid als admiraal zeer te stade kwam. WRANGEL, vroegtijdig in dienst van GUSTAAF ADOLF getreden, was in den slag van *Lutzen* (Nov. 1632) een der voornaamste officieren, die na het sneuvelen des konings de overwinning op de keizerlijken hielpen

verzekeren. Van nu af klom hij spoedig op, en onderscheidde zich bij menige gewichtige gelegenheid, eerst onder den verdienstelijken Zweedschen veldheer BANNER, en vervolgens onder TORSTENSON. Deze gaf hem in 1644 last, om den Zweedschen admiraal CLAS FLEMMING, die na een' heeten strijd door de Deensche vloot was ingesloten, te ontzetten. FLEMMING, doodelijk gewond, gaf WRANGEL het bevel over de Zweedsche vloot over, die veilig *Stockholm* bereikte. Naderhand behaalde WRANGEL op de Denen eene schitterende overwinning ter zee bij *Femern*, bemagtigde *Bornholm*, en stond op het punt al hunne eilanden te bemagtigen, toen het verdrag van *Braemsebro* de vijandelijkheden deed eindigen. Omtrent dezen tijd werd hij benoemd tot opvolger van den ouden TORSTENSON, en aanvaardde alzoo het opperbevel over het Zweedsche leger in *Duitschland*, waar hij eene reeks van overwinningen behaalde. Koningin CHRISTINA overlaadde hem met eer en gunstbewijzen. Haar opvolger KAREL GUSTAAF een' krijgsgast tegen *Polen* ondernemende, vertrouwde het opperbevel over de vloot aan WRANGEL, die *Dantzig*, in 1656, van de zeezijde insloot. Maar de Nederlandsche staat, bij den handel op de *Oostzee* veel belang hebbende, zond den luitenant-admiraal WASSENAAR VAN ODDAM derwaarts, en op de nadering onzer vloot, achtte WRANGEL het geraten af te trekken, en de Denen op te zoeken, dien hij andermaal een gevoelig verlies toebragt. Hij deed eene landing in *Jutland*, en bemagtigde, in 1657, de vesting *Fredriksudde*. Voor deze overwinning verkreeg hij de waardigheid van opperadmiraal. Na een beleg van drie weken vermeersterde hij het slot *Krönenburg*; doch werd in hetzelfde jaar (den 8 November 1658) door onze WASSENAAR VAN ODDAM, na een' vinnigen zeestrijd, genoodzaakt met zijne gehavende vloot onder het slot *Krönenburg* te wijken. Bij den vrede tusschen *Zweden* en *Denemarken*, in 1660, verhief de koning hem tot groot-maarschalk van *Zweden*, en benoemde hem tot een' der voogden van zijn' minderjarigen zoon, KAREL XI. In 1675 nam WRANGEL nog het opperbevel op zich over de Zweedsche troepen in *Pommeren*, doch door ouderdom en zwakte den meesten tijd het bed moeiende houden, kon hij de nederlagen bij *Havelberg* en *Fehrbellin*, in de maand Junij van dat jaar, niet verhoeden. Hij keerde dan ook naar zijn lusthuis op het eiland *Rügen* terug. Toen zich echter het alarm verspreidde, dat er eenige vijandelijke schepen in aantogt waren, vloog hij

tên knize uit, om zich van het gevaar te overtuigen. Deze inspanning kostte hem het leven; hij overleed in de maand Julij 1676. WRANGEL was een der dapperste en schranderste krijgsbevelhebbers, zoo ter zee als te land, op welke de Zweden zich mogen beroemen.

(*Biographie universelle; Gedenkstuk van Neerland's heldendaden ter zee*, II deel).

WREN, (Sir CHRISTOPHER), een beroemd Engelsch bouw- en wiskunstenaar, werd den 20 October 1632 te *East Knoyle* uit een aanzienlijk geslacht geboren. Zijn vader, Dr. CHRISTOPHER WREN, was hofprediker van KAREL I en domdeken van *Windsor*, en zijn neef, Dr. MATTHEW WREN, achtereenvolgend bisschop van *Hereford*, *Norwich* en *Ely*. Schoon WREN als kind eene zeer zwakke gezondheid genoot, gaf hij echter vele blijken van een' leersamen vluggen geest. Op den ouderdom van dertien jaren vond hij een wiskunstig instrument uit, alsmede eene soort van luchtpomp en andere werktuigen tot het maken van zon- en maanwijzers. Twee jaren later, schreef hij een verdienstelijk werk over de klootsche driehoekmeting. Na te *Oxford* gestudeerd te hebben, werd hij in 1657 benoemd tot professor in de sterrekunde aan het *Gresham-collegie* te *Londen*, en in 1661 aan de hogeschool te *Oxford*. Gedurende dit tijdperk deed hij onderscheidene ontdekkingen in de sterrekunde, natuurlijke wijsbegeerte en andere wetenschappen. In 1663 uitgenoodigd om een plan te ontwerpen voor de herstelling der oude St. Paulus Kerk, werd zijn bouwkunstig genie eensklaps wakker. De brand van *Londen* opende hem een' nog wijder werkkring. Tusschen de jaren 1668 en 1718 bouwde hij de St. Paulus Kerk (1), het Monument, 202 voet hoog, de hospitalen van *Chelsea* en *Greenwich*, verscheidene gebouwen te *Oxford* en *Cambridge*, *Winchester Castle*, het moderne gedeelte van *Hamton Court*, en ongeveer zestig kerken. In 1680 werd hij gekozen tot voorzitter der Koninklijke Maatschappij, en genoot de gunst der meeste vorsten onder welke hij leefde. Na den dood van ANNA, de laatste zijner koninklijke beschermers, werd WREN van zijn ambt als opperbestierder over de koninklijke gebouwen, hetwelk hij negen en veertig jaren met roem had bekleed,

(1) De eerste steen van het tegenwoordig gebouw werd gelegd den 21 Junij 1675; het koor werd voor de dienst geopend in December 1697, en het geheel in vijf en dertig jaren voltooid, zijnde de laatste steen op den top der lantaarn door den zoon van den bouwmeester in 1710 gelegd. De St. Paulus Kerk van *Londen* wordt voor eene der fraaiste kerken der gansche Christenheid gehouden.

ontzet, weinig ter eere van GEORGE I en tot schande van zekeren BENSON, wiens naam alleen als opvolger van WREN bekend is gebleven. Het ambteloos leven van WREN is echter niet zoo zeer te beklagen als te benijden; hij sleet de laatste vijf jaren zijner aardsche loopbaan in tevredenheid en welverdiende rust. De gewone gebreken des ouderdoms kende hij niet. Zonder eenige voorafgaande teekeningen van den naderenden dood, vond men hem na den maaltijd in zijnen armstoel zachtken ontslapen. Hij stierf den 25 Februarij 1723, in den ouderdom van een en negentig jaren. Zijn stoffelijk overschot rust in de onderaardsche begraafplaats der St. Paulus Kerk, met geen ander sieraad op zijne grafstede dan de veelzeggende zinspreuk: — «*Si Monumentum quæris, circumspice.*» (Vraagt gij naar een gedenkteeken? Zie rondom u).

(A. CUNNINGHAM's *British painters, sculptors and architects*; ELMES's *Life of Wren*; *Pictorial history of England*).

WYCHERLEY, (WILLIAM), een vernuftig Engelsch tooneeldichter, werd omstreeks het jaar 1640 te *Cleve*, in het graafschap *Shrop* geboren. Hij studeerde te *Oxford* in de regtsgeleerdheid, welke weinig aantrekkelijkheid voor hem had. Hij verliet de hogeschool alvorens eenigen graad te bekomen, en hield zich met letterarbeid onledig. Zijn kluchtspel *Love in a wood of St. James's park*, werd in 1669 ten tooneele gevoerd en uitbundig toegejuicht. Zijne drie volgende stukken, *The gentleman dancing-master*, *the plain Dealer* en *the Country-wife* hadden hetzelfde geluk. Zij muntten uit door krachtige karakterschildering, maar verdienen van den kant der zedelijkheid strenge berisping. KAREL II en de hertog van BUCKINGHAM vonden behagen in den luimigen dichter, die hun gunsteling werd. Eenige jaren na de verschijning van *The plain Dealer* (1674), ontmoette WYCHERLEY de gravin van DROGHEDA, eene jonge, rijke, schoone weduwe, te *Tunbridge* in een' boekverkooperswinkel. De dame vroeg naar *The plain Dealer*, en de meester van den winkel bood haar WYCHERLEY aan als den wezenlijken *plain dealer* (rondborstige koopman). Dit had een huwelijk ten gevolge, hetwelk echter spoedig door den dood der gravin werd ontbonden. De gravin had hem al hare goederen vermaakt; doch deze erfenis wikkeld hem in een regts-geding, dat hem veel verdriet veroorzaakte, en ten zijnen nadeele eindigde. Tot armoede vervallen, werd hij om schulden in de gevangenis geworpen, waarin hij verscheidene jaren moest zuchten. Ein-

delijk werd hij bevrijd door JACOBUS II, die, zijn *plain Dealer* hebbende zien vertoonen, bevel gaf de schulden van den schrijver van dit stuk te betalen, hem tevens eene jaarwedde van 200 pst. toevoegende. WYCHERLY, uit schaamte het wezenlijke bedrag zijner schulden te min opgegeven hebbende, had tot aan zijn dood met vele moeilijkheden te kampen. Elf dagen vóór zijn overlijden, in het tachtigste jaar zijns ouderdoms, huwde hij eene jeugdige vrouw met een fortuin van 18,000 gulden. Hij gebruikte terstond een groot gedeelte van dit geld, om de dringendste schulden af te doen, en gaf haar op zijn sterfbed den raad, om geen oud man voor haar tweeden echtgenoot te nemen.

(MAJOR PACK'S *Memoirs of William Wycherly, Esq.*; *Biographia Britannica*; LEIGH HUNT'S *biographical notice of Wycherly*).

WYNANTS, (JAN), een beroemd Nederlandsch landschapschilder, werd in 1600 te Haarlem geboren. Zijne penseelwerken worden zeer gezocht, maar men kent weinige bijzonderheden van zijn leven; zelfs weet men niet waar en wanneer hij gestorven is. Men weet echter slechts al te wel, dat hij een ongeregeld leven leidende zijne gezondheid daardoor bedierf. Hij was een vrolijke broër, die zich weinig om den dood scheen te bekommeren. Als een trek van zijn ligtzinnig karakter wordt ons het volgende verhaald: Om eene grap te hebben, maakte hij het zonderling plan, om eens het veroveren eener sterkte te vertoonen. Nadat alles hiertoe door hem in gereedheid was gebracht, ging hij, na een vrolijken maaltijd, met zijne makkers naar de bedoelde plaats. De zoogenaamde vesting bestond uit wallen van zoden, een heuveltje door water omringd. De strijders gebruikten spuiten voor artillerie. Van beide kanten weerde men zich zoo dapper en met zoo veel beleid, dat er ten minste twee uren verliepen voor dat de bestormers de bezetting tot overgave noodzaakten.

De landschappen van WYNANTS zijn van een zeer bijzonderen aard, zoo dat men ze gemakkelijk herkent. Deze schilder bepaalde zich tot eene naauwkeurige navolging der natuurafeeren, welke hij voor oogen had; maar bezat het talent om de treffendste partijen uit te kiezen. Vooral muntte hij uit in zandwegen, keiwerken met mos begroeid en boomstammen. Men kan zich naauwelijks iets meer uitgewerkt en geestig denken, dan de planten en struiken, waarmede hij zijne voorgronden stoffeerde. Gewoonlijk schilderde hij kleine

stukken, doorschijnend van koloriet. De figuren en het vee daarin voorkomende zijn van de hand van verschillende meesters, zoo als van THULDEN, OSTADE, WOUWERMAN, LINGELBACH en A. VAN DER VELDE, hetgeen aan zijne schilderijen des te meer waarde bijzet. In de galerij van *Schleissheim* is eene schilderij van WYNANTS, welke hij in 1673 heeft afgewerkt; en in 't boek van 't schildersgild te Haarlem, vindt men zijnen naam nog op 't jaar 1677 vermeld.

(*Biographie du royaume des Pays-Bas*; D'ARGENVILLE, *Vies des peintres*; DILLIS, *Gemälde zu Schleissheim*).

WYTENBACH, (DANIEL), een der beroemdste onder Nederlands letterheden van den nieuweren tijd, werd in 1746 te Bern geboren, waar zijn vader, die denzelfden naam voerde, predikant was. Deze schreef onderscheidene godgeleerde werken, en werd later professor in de godgeleerdheid aan de hoogeschool van Marburg, alwaar hij in 1779 overleed. Het geslacht van WYTENBACH behoorde tot een der aanzienlijkste in Zwitserland, en een zijner voorvaderen was, ten tijde der hervorming, een vriend en medewerker van ZWINGLI. De jonge WYTENBACH studeerde in de oude letterkunde te Marburg en Jena, waar hem het Grieksche woordenboek van TIMAEUS met de aantekeningen van RUHNKENIUS in handen kwam. Door een onleschbaren dorst tot de letteren aangeprikkeld, peinsde hij op een middel, om met RUHNKENIUS in kennis te geraken, en zond hem, met dit oogmerk, eenige zijner jeugdige opmerkingen over sommige plaatsen uit JULIANUS, EUNAPIUS en ARISTÆNETUS. Het antwoord dat hij bekam overtrof zijne stoutste verwachtingen. De jeugdige Zwitser, hierdoor in geestdrift ontvlamd, besloot nu naar Leyden te gaan, ten einde RUHNKENIUS en VALCKENAAAR te zien en te hooren. Deze beide beroemde geleerden werden zijne vrienden, en vonden er genoeg in, den begaafden jongeling de baan des roems te ontsluiten. WYTENBACH bezorgde nu de uitgave van een werkje van PLUTARCHUS over de *late straffe der Godheid*, waarmede hij hoogen lof inoogstte. Reeds in 1771 werd hij als hoogleeraar in de wijsbegeerte en fraaije letteren aan de kweekschool der Remonstranten te Amsterdam beroepen; in 1779 riep men hem als hoogleeraar in de wijsbegeerte aan de Doorluchtige Schole aldaar, en weldra (in plaats van zijnen leermeester RUHNKENIUS) op zeer voordeelige voorwaarden, als hoogleeraar aan de Leydsche hoogeschool, welke hij een groot aantal jaren tot sieraad verstrekke. In 1816, op den ouderdom van zeventig

jaren, begaf hij zich naar *Heidelberg*, en huwde twee jaren later JOHANNA GALLIEN, eene vrouw van groote bekwaamheden, die zich als schrijfster heeft onderscheiden, en aan wie in 1827 door de universiteit van *Marburg* den graad van doctor in de wijsbegeerte werd toegekend. Sedert 1818 had WYTTEBACH zich aan alle openbare werkzaamheden onttrokken. Ter nedergedrukt door ouderdom en het verlies van zijn gezigt, stierf deze reivoerder der oude letteren in *Nederland* den 17 Januarij te *Oegs*. Wij kunnen hier al zijne voortreffelijke werken niet optellen. Zijn *Vita Ruhnkenii*, eene uitvoerige schilde-

ring van het leven, de verdiensten en de schriften van dezen uitstekenden geleerde, is een meesterstuk van zuiver en sierlijk Latijn, en eene hoogst belangrijke bijdrage voor de letterkundige geschiedenis.

(W. F. MAHNE, *Vita Wytttenbachii*, hetwelk het eerste gedeelte uitmaakt van het II deel van FR. FR. FRIEDEMANN'S *Vitae hominum quocunque literarum genere eruditissimorum ab eloquentissimis viris scriptae*, *Brunswijk*, 1825, 8vo.; VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Ned. lett. en wetens.*).

X.

XANTHIPPE, de luimige, twistgierige wederhelft van SOCRATES, wier naam zeker niet der vergetelheid ontrukt zou zijn geworden, zoo zij niet de echtgenoot van dezen beroemden Griekschen wijsgeer geweest ware. Toen ALCIBIADES hem vroeg, hoe hij met zulk eene vrouw kon leven, antwoordde SOCRATES: «Omdat zij mij geduld leert oefenen, en mij daardoor bekwaam maakt, alle onrecht, dat mij door anderen wordt aangedaan, te verdragen.» Op zekeren dag, dat ALCIBIADES zijnen leermeester eene voortreffelijke pastei toezond, scheurde XANTHIPPE ze terstond uit den korf, wierp ze op den grond, en vertrapte dit gebak onder hevige scheldwoorden. SOCRATES zag dit gelaten aan, en zeide lagchende: «Nu zult gij er niet van kunnen eten.» Soms liet zij zich zoodanig door granschap beheerschen, dat zij hem op den openbaren weg zijnen mantel ontrukte. En toen zij hem eens met de bijtendste schimpreden overlaadde, eindigde zij haren heftigen aanval met hem een' pot met vuil water over het hoofd te gooijen. SOCRATES zag haar bedaard aan, zeggende: «Na zulk een zwaar onweder moest er wel regen komen!» Bij dit alles liet XANTHIPPE het uitmuntend karakter van haren echtgenoot menigmaal regt wedervaren, openlijk er op roemende, dat zij hem, zelfs onder de verschrikkelijkste gebeurtenissen, altijd bedaard en kalm had gezien. Uit dezen trek zou men vermoeden, dat de schrijvers er genoeg in hebben gevonden XANTHIPPE zóó zwart af te schilderen, om het karakter van SOCRATES daardoor meer te doen uitkomen. Intusschen gebruikt men nog tegenwoordig haren naam, om eene onverdragelijke, twistgierige

vrouw, die haren man het leven bitter maakt, aan te duiden.

(*Conversations-Lexicon*; DIOG. LAERT. in *Socrat.*, p. 112; ROLLIN, *Histoire ancienne*).

XENOCRATES, een Grieksch wijsgeer, werd in 396 v. c. te *Chalcedon* geboren. Hij was aanvankelijk een leerling van Aeschines, den Socratischen wijsgeer, en vervolgens van PLATO. In 339 v. c. volgde hij SPUSIPPUS in de Academie op, waar hij vijf en twintig jaren lang onderwijs gaf. Hij stierf omtrent het jaar 314 v. c. XENOCRATES was in zulk eene meester over zijne hartstogten, dat de schoone PIRYNE te vergeefs alle verleidingen in 't werk stelde om hem te doen struikelen, heimelijk eene weddenschap had aangegaan, dat haar zulks zou gelukken. Zijne werken zijn verloren gegaan, behalve eene Verbandeling over den Dood. XENOCRATES schijnt geene leerlingen in de wijsbegeerte te hebben willen aannemen, die zich niet behoorlijk daartoe hadden voorbereid. Aan iemand die onbekend was met muziek, meet- en sterrekunde, en verlangde zijn onderwijs te genieten, gaf hij ten antwoord: «Ga heen, want gij hebt de handvatsels der wijsbegeerte nog niet aangegrepen!»

(DIOGENES LAËRTIUS, IV, *Xenocrates*; RITTER, *Geschichte der Philosophie*).

XENOPHON, een beroemd Grieksch wijsgeer, geschiedschrijver en krijgsbevelhebber, werd omstreeks 't jaar 445 v. c. te *Athene* geboren, en was een leerling van SOCRATES. Na de wapenen in den slag van *Delium* en den Peloponnesischen oorlog gedragen te hebben, voegde hij zich bij de Grieksche hulpbenden, die den jongen CYRUS tegen ARTAXERXES bijstand

boden. Toen de opperhoofden der Grieken, na den slag van *Cunaxa*, verraderlijk waren omgebracht, werd *XENOPHON* gekozen, om den aftogt te bestieren, en in deze hoedanigheid verwierf hij zich eenen onsterfelijken roem. Later diende hij onder de banieren van *Thracië* en *Lacedemonië*, en stierf te *Corinthe* in 't jaar 360 v. c. Onder zijne werken, uitmunten door een' zoetvloeienden, zuiveren en bevattelijken stijl, prijst men vooral den *Anabasis*, behelzende de geschiedenis van den krijgstogt des jongen *CYRUS* tegen zijn' broeder *ARTAXERXES MNEMON* en den aftogt der tienduizend Grieken, die hem vergezelden; de *Cyropaedia*, welke eerder als een staatkundig werk is te beschouwen, dan als eene geschiedenis van *CYRUS*, den stichter der Perzische heerschappij; en de *Hellenica*, bevattende de Grieksche geschiedenis gedurende een tijdvak van acht en veertig jaren, beginnende met het jaar 411 v. c. en eindigende met den slag van *Mantenea*, 362 j. v. c. De *Hellenica* kan dus als een vervolg op de geschiedenis van *THUCYDIDES* worden aangemerkt. De volgende werken zullen den lezer in staat stellen, om nagenoeg alles te vinden, wat van *XENOPHON* en zijne geschriften gezegd is geworden.

(*FABRICIUS, Bibliotheca Graeca*; *SCHOELL, Geschichte der griechischen Literatur*; *Biographie universelle*; *HOFFMANN, Lexicon bibliographicum*).

XIMENES DE CISNEROS (1), (**FRANCISCO**), kardinaal, aartsbisschop van *Toledo* en eerste staatsdienaar van *Spanje*, werd in 1437 te *Torrelaguna*, in *Nieuw Castilië*, geboren, waar zijn vader advocaat was. Hij studeerde te *Alcala* en *Salamanca*, en begaf zich vervolgens naar *Rome*. Paus *SIXTUS* vond zoo veel behagen in *XIMENES*, dat hij hem de eerste openvallende kanonnikplaats in de hoofdkerk van *Toledo* toezeide. De aartsbisschop van *Toledo* zich hierdoor miskend achtende, wierp *XIMENES* in eenen kerker, waarin hij zes jaren lang bleef opgesloten. Op vrijë voeten gesteld, ging *XIMENES* naar *Siguezuza*, en werd door den kardinaal *MENDOZA* tot groot-vicaris benoemd. In 1482 trad hij in de Franciskaner-orde. Koningin *ISABELLA* koos hem in 1492 tot haren biechtvader en benoemde hem drie

jaren later tot aartsbisschop van *Toledo*; slechts uit gehoorzaamheid aan den paus, nam hij deze hooge waardigheid aan. *XIMENES* leefde echter bij voortdoring als een' Franciskaner monnik, dragende onder zijn aartsbisschoppelijk plegtgewaad de ruwe pij zijner orde. Op zijne reizen, nam hij altijd zijn' intrek in een Franciskaner klooster, en schikte zich naar al de gebruiken zijner orde-broeders. De helft van zijn overgroot inkomen (300,000 dukaten) schonk hij aan behoeftigen, en deelde dagelijks aan dertig armen eene toereikende hoeveelheid levensmiddelen uit. Ook besteedde hij eene aanmerkelijke som om gevangenen los te koopen. In 1498 stichtte hij de hoogeschool van *Alcala de Henares*, voorzag haar van bekwame hoogleeraren, en verzorgde onderscheidene behoeftige studenten, die eenig talent verrieden. Insgelijks was hij de stichter van een seminarium voor adellijke jonkvrouwen, die geen vermogen bezaten, en naderhand door hem werden uitgehuwelijkt of, zoo zij zulks verkozen, in een klooster geplaatst. In 1502 ondernam hij een werk, dat alleen zijn' naam beroemd zou hebben gemaakt — eene uitgave van het Oude Testament in zes talen. Tot zamenstelling van dezen Polyglot-Bijbel, zond hij overal om handschriften, en *LEO X* deelde hem alles mede, wat hij van dien aard had. Hij verzamelde zeven Hebreuwsche afschriften, die hem 4000 dukaten kostten, behalve een Grieksche handschrift en verscheidene Latijnsche manuscripten, waarvan geen enkele minder dan 800 jaren oud was. Aan deze gansche onderneming, die binnen de vijftien jaren werd voltooid, besteedde hij de aanmerkelijke som van 50,000 dukaten. Reeds vroeger had hij te *Henares* eene uitgave van het Nieuwe Testament in de oorspronkelijke taal bezorgd. In 1507 zond *JULIUS II* hem den kardinaalshoed, en in 1508 stelde de zeventigjarige grijsaard zich aan het hoofd van 10,000 man voetvolk en 4000 ruiters ter verovering van *Oran*, eene gewichtige stad aan de kust van *Afrika*. In aartsbisschoppelijk gewaad, waarover hij een harnas droeg, van priesters en monniken omgeven, voerde hij zelf het leger aan. In de nabijheid van *Oran* kwam het tot een' slag, waarin de Mooren het onderspit deldden. De vesting werd terstond veroverd, en de bezetting afgemaakt. *XIMENES* liet *Oran* op nieuw versterken, veranderde de moskeën in kerken, en keerde als overwinnaar naar *Spanje* terug, waar hij door koning *FERDINAND* feestelijk werd verwelkomd. Toen *FERDINAND* in 1516 stierf, en zijn klein-

(1) Hij voerde den bijnaam van *CISNEROS* omdat zijne familie lang te *Cisneros* in de provincie *Leon* was gevestigd geweest. De Spanjaarden noemen hem gewoonlijk kardinaal *CISNEROS*; doch in biographische en andere werken staat hij onder den naam van *XIMENES* bekend. Men verwarre hem niet met *RODRIGO XIMENES*, een' vroeger aartsbisschop van *Toledo*, den schrijver van *Retum in Hispania gestatum Chronicon*, en van *Hispania Arabum*.

2000 en opvolger KAREL nog minderjarig was, werd XIMENES regent van *Spanje*. Onderscheidene Spaansche grooten zwaarigheid makende, om hem in deze hoedanigheid te erkennen, noodigde de kardinaal hen uit, om hunne opwachting bij hem te komen maken. Van een balkon wees hij hun op 2000 krijgslieden in gelederen geschaard, en eene menigte stukken geschut, die op zijn bevel werden afgevuurd, terwijl hij met luider stemme uitriep: «Dit zijn de magtbrieven, welke ik van Zijne Majesteit heb ontvangen; in één woord *haec est ultima ratio regum*.» Gedurende de twee jaren van zijn regentschap bragt hij de financiën in orde, betaalde de schulden der kroon en deemoedigde den trots der Spaansche edelen. XIMENES was inderdaad een groot man. Bij verscheidene gelegenheden toonde hij zich als menschevriend, en zelfs zijn ijver voor de godsdienst verleidde hem niet tot wreedheid. Toen hij bij den intocht van *Oran* eene menigte verslagene vijanden zag, vergoot hij tranen. «Het zijn ongelooften!» zeide hij, «maar toch menschen, die men tot Christenen kon maken; hun dood heeft mij van het grootste voordeel der overwinning beroofd.» Hij stierf den 8 November 1517. Weinige staatslieden hebben met meer bekwaamheid en veerkracht geregeerd dan XIMENES, die als den grondlegger van de toekomstige grootheid van KAREL V is te beschouwen.

(FLÉCNER, *Histoire du cardinal Ximenes*, Amst. 1700; GOMETIUS, *De rebus gestis à Francisco Ximeno*).

XYLANDER, (GULIELMUS), een geleerd letterkundige en kunstregter, wiens eigenlijke naam was WILHELM HOLZMANN, welken hij, volgens de gewoonte der geleerden van die dagen, in den gelijkgelenden Griekschen vorm van XYLANDER veranderde, werd den 26 December 1532 te *Augsburg* van arme ouders geboren. Hij was een beschermeling van WOLFGANG RELINGER, een aanzienlijk man van *Augsburg*, die hem de noodige middelen verschafte, om zijne studiën voort te zetten, tot dat hij opgenomen werd in het collegie van *Augsburg*, alwaar aan een bepaald getal leerlingen onderstand werd verleend. Hieruit mag men besluiten, dat hij als jongeling reeds groote talenten aan den dag legde. In 1549 ging hij naar *Tubingen* en in 1556 naar *Bazel*. De wiskunde en de oude letteren boeiden inzonderheid zijne aandacht. Na den dood van J. MICYLLUS, in 1558, werd hij hoogleeraar in 't Grieksch te *Heidelberg*, doch verkeerde steeds in behoeftige omstandigheden, en was genoodzaakt, om met schrijven zijn inkomen te vermeerderen. Hij stierf in Februarij 1576, zijn leven door overmatigen arbeid, en, volgens sommige berigten, door overmatig drinken verkort hebbende. De werken van XYLANDER zijn talrijk. Hij verklaarde en vertaalde verscheidene Grieksche en Latijnsche schrijvers. Hij schreef zuiver en vloeiend Latijn, en zijne vertalingen zijn meestal zeer naauwkeurig.

(*Biographie universelle*; JÖCHER, *Allgem. Gelehrten Lexicon*).

Y.

YEARSLEY, (ANNE), eene Engelsche romanschrijfster en dichteres, werd omstreeks 't jaar 1756 te *Bristol* geboren. Zij was in den aanvang melkboerin. Eenige harer verzen trokken de opmerkzaamheid van HANNAH MORE, onder wier bescherming in 1785 eene verzameling van hare gedichten bij intekening werd uitgegeven. De voordeelen, hiermede behaald, stelden YEARSLEY in staat om te *Hot Wells* eene leesbibliotheek te openen. Zij stierf in 1806. Behalve aan de genoemde gedichten hecht men veel waarde aan haar treurspel *Earl Godwin*, en haren roman *The Royal Captives*.

(*Dictionary of Biography*).

YOUNG, (EDWARD), een bekend Engelsch dichter, werd in 1684 te *Upham*, een dorp in de nabijheid van *Winchester*,

geboren, waar zijn vader predikant was. EDWARD YOUNG, de schrijver der *Night Thoughts*, studeerde te *Oxford* in de rechten, en verkreeg daar zelfs in 1719 den doctoralen graad. TINDAL van YOUNG sprekende, zeide: «De andere jonge lieden kon ik altijd beantwoorden, omdat ik wist waaruit zij hunne bewijzen ontleenden, welke ik honderdmaal had gelezen; maar die YOUNG plaagde mij altijd met iets van zich zelven.» Vroegtijdig boeide hem de poëzij, en zond hij nu en dan een treurspel in 't licht. Zijn *Busiris* of de *Wraak en de broeders* werd allergunstigst ontvangen, schoon dit stuk, even als zijne latere gedichten, als te bloemen spreukrijk wordt beschouwd. Op dezen tooneelarbeid volgden eenige zedekundige en godsdienstige gedichten. Daar YOUNG

meer tot de godgeleerdheid dan de regts-wetenschap overhelde, trad hij in den geestelijken stand, en werd in 1728 kapellaan van GEORGE II (1). Twee jaren later de predikantsplaats van *Welwyn*, in het graafschap *Hertford*, welke hem jaarlijks 3600 gulden opbragt, verkregen hebbende, huwde hij Lady ELIZABETH LEE, weduwe van den kolonel LEE, en dochter van den graaf van *Lichfield*. De dood zijner geliefde echtvriendin en hare beide kinderen uit het eerste huwelijk, bragt YOUNG in eene zwaarmoedige stemming, en gaf aanleiding tot het schrijven van zijn beroemd dichtstuk, *Night Thoughts*. Door de meesterlijke vertaling in proza van onzen LUBLINK, en de fraaije vertolking in dichtmaat van SCHENK werden YOUNG's *Nachtgedachten* ook in *Nederland* bekend en met algemeene toejuiching ontvangen. YOUNG leidde een afgezonderd leven, de wereld vergetende, en lang genoeg om bijkans geheel door de wereld vergeten te worden. Hij was naauwkeurig in het vervullen zijner herderlijke pligten. Om zich in overpeinzingen te verdiepen was zijne gewone wandeling te midden der graven van 't kerkhof zijner gemeente. YOUNG stierf den 12 April 1765. Zijne dicht- en prozawerken beslaan vier boekdeelen.

(CROFT's *Life of Young in JOHNSON's Lives of the poets; Biographia britannica; Young's Works*).

YOUNG, (ARTHUR), een beroemd Engelsch landhuishoudkundige, werd den 7 September 1741 te *Bradfield*, in *Suffolk*, geboren. Reeds op school ontwikkelde hij buitengewone talenten, en werd in 1758 bij den koopman ROBINSON, te *Lynn*, in de leer gedaan; doch geen zin in dit beroep hebbende, beklagde hij het geld en den tijd daarmede te loor gegaan. Hij bestuurde nu eene pachthoeve zijner moeder, en maakte zich weldra als schrijver over de landhuishoudkunde bekend. Ter vermeerdering zijner kennis bezocht hij de meeste Britsche eilanden, *Frankrijk*, *Spanje* en *Italië*. Zijn naam

(1) Als jongeling was hij zeer eersuchtig, en kon slecht eene belediging verduren. Op zekeren dag met eenige vrienden een zeilpartij op den *Theems* bijwonende, speelde hij, om het gezelschap te vermaken, op de fluit. Zoodra echter een andere boeier hem op zijde kwam, hield hij op met spelen. Een officier beval hem nu op dreigenden toon voort te spelen. Om het genoegeen zijner vrienden niet te storen gehoorzaamde hij; maar zoodra men aan wal was gekomen, volgde YOUNG den onheusch kriegsman in een naburig bosch, en beval hem te dansen. De officier zich geenszins haastende, om aan dit bevel te voldoen, leidde YOUNG een pistool op hem aan, zeggende: «Dans of het gaat er door.» Nu begon de officier te dansen. YOUNG nu voldaan zijnde, reikte hem de hand, en sedert dien tijd bleven zij vrienden.

bereikte weldra de bevrozene streken van 't Noorden. De Russische keizerin CATHARINA zond drie jonge Russen naar *Engeland*, om zich bij YOUNG in den landbouw te bekwamen, en in 't volgende jaar ontving hij van haar eene prachtige gouden snuifdoos en twee kostbare hermelijnen mantels voor zijne vrouw en dochter. In 1801 beval de regering van *Frankrijk*, dat al de landbouwkundige werken van YOUNG in 't Fransch zouden vertaald worden. Deze vertaling, bekend onder den titel van *Le cultivateur anglais*, beslaat twintig boekdeelen. In 1808 ontving YOUNG een' gouden gedenkpenning van de Maatschappij voor den landbouw, als erkenning ten teken van zijn veeljarige en getrouwe diensten ten nutte der menschheid. Kort daarna verloor hij het gezigt. Niet meer in staat om zijne gewone beweging te nemen, verminderde bij hem de spijsvertering, hetgeen aanleiding gaf tot eene ongesteldheid, welke aan zijne nuttige loopbaan een einde maakte. Hij stierf den 12 April 1820, in den ouderdom van bijkans tachtig jaren, en werd te *Bradfield* in eenen grafkelder op het kerkhof ter aarde besteld. «Aan de werken van ARTHUR YOUNG,» zegt KIRWAN, «is de wereld meer verplicht voor de verspreiding van landbouwkundige kennis dan aan eenig schrijver die tot dus ver is opgetreden. Indien groote ijver, onvermoeide inspanning en geldelijke opofferingen, om proeven te nemen, iemand aanspraak kunnen geven op eervolle onderscheiding, dan verdient ARTHUR YOUNG zulks in de eerste plaats.»

(KIRWAN, *Irish Transactions*, vol. V; DU PRADT, *De l'état de la culture en France; Penny Cyclopaedia; Conversations-Lexicon*).

YPRES, (CHARLES), een Vlaamsch schilder, geboren in de stad naar welke hij den naam draagt, bloeide in 't begin der zestiende eeuw. Hij zocht de manier van TINTERET na te volgen, hetgeen hem in sommige stukken vrij wel gelukte. De teekeningen welke hij naliet, zijn gewoonlijk met de pen uitgevoerd en met Oostindischen inkt gewasschen. Vele zijner teekeningen waren bestemd voor glasschilders. YPRES was zwaarmoedig van geest en zeer jaloeersch, zoodat hij de spotterijen zijner vrienden en kunstbroeders moeilijk kon verdragen. Op zekeren dag dat men er weder vermaak in vond, om hem met de aanlokkelikheden zijner vrouw te plagen, bragt hij zich in woede zulk eene zware wond toe met een mes, dat hij kort daarna (in 1564) overleed.

(*Biographie du royaume des Pays-Bas*).

YPSILANTI, (Vorst **ALEXANDER**), zoon van **DEMETRIUS**, hospodor van *Wallachijë* in 1802, vergezelde zijnen vader als vlugteling naar *Rusland*. Hij trad in Russische krijgsdienst, en klom op tot den rang van generaal-majoor, en werd aide-de-camp van keizer **ALEXANDER**. Toen de opstand in *Griekenland* uitbrak, ontrolde hij de banier der vrijheid in *Wallachijë* en *Moldavië*. Door de Turken overwonnen, was

hij genoodzaakt naar *Oostenrijk* te vlugten, waar hij langen tijd in de vesting van *Mongatz* werd gevangen gehouden. Hij overleed te *Weenen* in 1821. **YPSILANTI** bezat veel moed en groote militaire bekwaaamheden, maar zijn ondragelijke hoogmoed maakte hem geheel ongeschikt tot aanvoerder van een' volksopstand.

(*Dictionary of Biography*).

Z.

ZALEUCUS, de beroemde wetgever der Epizephyrische Locriërs, in Zuidelijk *Italië*, was de eerste Griek, die aan zijne landgenooten *geschrevene* wetten gaf. Hoogst waarschijnlijk leefde hij omstreeks 660 v. c.; doch zijne geschiedenis is, even als die van alle oude wetgevers, met fabelen doordruchten. Volgens **SUIDAS**, die hem een inboorling van *Thurië* noemt, was **ZALEUCUS** oorspronkelijk slaaf en schaapherder; terwijl **DIONORUS** hem als een' man van goeden huize beschrijft. Men wil, dat **MINERVA** hem in een' droom den last zou opgedragen hebben, om den Locriërs wetten te geven, en dat, toen de Locriërs de god-spraak raadpleegden, hoe zij hunne staatkundige twisten konden doen ophouden, zij bevel ontvingen, om onder hen wetten in te voeren. **ZALEUCUS** hun nu zijnen droom verhaald hebbende, ontsloeg men hem als slaaf, en droeg hem den last op een wetboek te vervaardigen. Het meerendeel zijner wetten ontleende hij uit de gewoonten, gebruiken en instellingen van andere Grieksche staten; maar hij was de eerste die de straffen bepaalde voor de misdaden, welke in zijn wetboek werden opgenoemd, terwijl vóór zijn' tijd de bepaling der straf altijd aan het oordeel der regters werd overgelaten. Zijne wetten waarvan nog verscheidene fragmenten zijn overgebleven, waren, volgens het eenparig gevoelen der ouden, zeer streng. De Locriërs onderwierpen zich een' geruimen tijd aan deze wetten, en stonden dan ook algemeen bekend als getrouw aan wet en orde. Overspel werd met het verlies van beide oogen gestraft. De zoon van **ZALEUCUS** maakte zich aan deze ondeugd schuldig en werd voor den registerstoel zijns vaders gebragt. Het volk bad voor hem te vergeefs om vergiffenis. En toen de menigte er op bleef aandringen, rukte hij zich zelve en zijn' zoon één oog uit, ten einde de wet niet zou geschonden worden.

Het wetboek van **ZALEUCUS** omvatte zowel de godsdienstige en zedelijke als de burgerlijke en staatkundige pligten des volks. De dood van **ZALEUCUS** wordt ons volgender wijze verhaald. Eene zijner wetten verbood den burgers op doodstraf het raadhuys gewapend binnen te treden. Met een naburig volk in oorlog zijnde, en niet aan deze wet denkende, trad **ZALEUCUS** gewapend de raadszaal binnen. Iemand der vergadering hem hierop opmerkzaam makende, trok hij zijn zwaard, en doorboorde daarmede zichzelve ter straffe zijner overtreding.

(**FABRICIUS**, *Bibliotheca Graec.*; **HEYNE**, *Opuscula academica*, II d. waarin de fragmenten van **ZALEUCUS'** wetten zijn bijeen verzameld).

ZAMOYSKI, (**JOHANN SARIUS**), een uitstekend Poolsch geleerde, staatsman en veldheer, werd den 1 April 1541 te *Sko-kow* in het palatinaat van *Culm* geboren. Op den ouderdom van twaalf jaren werd hij naar *Parijs* gezonden, om aldaar zijne studiën voort te zetten. Op aanraden zijns vaders, begaf hij zich vervolgens naar *Straatsburg*, om zich verder in 't Grieksch te oefenen, en eindelijk naar *Padua*, ten einde zijne regtsgeleerde studiën te voltooien. Na zijne terugkomst, won hij weldra de gunst van koning **SIGISMUND AUGUSTUS**, die hem in 1569 gebruikte, om de oorkonden in de openbare archiven, die in groote verwarring waren, te rangschikken. Deze moeilijke taak hield hem nagenoeg drie jaren bezig. Met den dood van **SIGISMUND** (7 Julij 1572) begint het staatkundig leven van **ZAMOYSKI** — eene langdurige loopbaan van meer dan dertig jaren, afwisselend in goed en kwaad. Door invloed van **ZAMOYSKI** werd **HENDRIK VAN ANJOU** tot koning van *Polen* verkozen, die hem tot opperkamerheer en starost van *Kryszyn* benoemde. Zoodra de kroon van *Frankrijk* aan **HENDRIK VAN ANJOU** door den dood zijns broeders, was toegevallen,

besteeg, onder medewerking van ZAMOYSKI, STEPHEN BATHORI den troon van *Polen*, die hem nu tot de waardigheid van grootkanselier verheef. Gedurende het grootste gedeelte der tienjarige regering van BATHORI was ZAMOYSKI zijn vertrouwde raadsman. Een oorlog der Polen tegen de Moscovieten, waarin BATHORI en ZAMOYSKI schoone lauweren plukten, eindigde met den aanwinst van *Lijfland*, *Esthland* en *Novogorod*. BATHORI den 13 December 1586 overleden zijnde, had ZAMOYSKI tegen afgunst en tijd te kampen. Hij nam in schijn de vlugt, maar verzamelde intusschen een talrijke bende ruiters, waarmede hij zich aan den regter oever van den *Weichsel*, vlak tegen over *Warschau* nedersloeg, en wist door dit middel de keus voor een nieuwen koning op SIGISMUND III, zoon van den koning van *Zweden*, te doen vallen. In den oorlog tegen *Oostenrijk*, die hieruit ontstond, bleef ZAMOYSKI steeds overwinnaar. Gedurende de volgende zeven jaren had ZAMOYSKI tegen vele onaangenaamheden te worstelen, wyl hij al de maatregelen des konings niet goedkeurde en deze hem toch niet missen kon. De Turken, de Tartaren en *Zweden* werden achtereenvolgens door hem verslagen. Na den laatsten veldtogt, in 1597, zijne krachten voelende verminderen, legde hij het opperbevelheerschap over het leger neder, en sleet zijne dagen in afzondering, zich met landontginning en letterarbeid onledig houdende. De vruchten daarvan verschenen in 't licht onder den titel van *Dialectica Chrysippia*.

In 1605 verscheen ZAMOYSKI voor het laatst op den rijksdag. De eerste gemalin van SIGISMUND III, eene Oostenrijksche prinses, gestorven zijnde, koesterde de koning het voornemen hare zuster te huwen. ZAMOYSKI, die reeds tegen het eerste huwelijk was ingenomen geweest, had van dit tweede huwelijk een' nog grooter afkeer, vast overtuigd dat eene echtverbintenis met eene Russische prinses meer met de belangen van *Polen* strookte. De woordenstrijd werd hevig. De grootkanselier, gedrukt door ouderdom en zwakte, liet zijnen zetel nabij den troon plaatsen, verontschuldigde deze vrijheid met zijnen verzwakten toestand en sprak den koning met zooveel stoutmoedigheid aan, dat SIGISMUND in gramschap ontstoken de hand aan 't zwaard sloeg. «Trek uwe hand terug, o vorst!» vervolgde ZAMOYSKI, «noodzaak de geschiedenis niet aan de wereld te verhalen, dat wij BRUTUSSEN waren en gij een CAESAR!» Na het sluiten van den rijksdag keerde ZAMOYSKI naar zijne landgoederen terug. Op den 3 Julij

1603 vonden zijne dienaren, die hem in gepeins waanden, dood op zijnen stoel.

(MOSLOWSKI, *Vie de Jean Zamoyski, chancelier et grand-hetman de la couronne de Pologne*; THUANUS, *Historia sui temporis*; MORÉRI, *Dictionnaire historique; Biographie universelle*).

ZARLINO, (GIOSEFFO), de meest beroemde Italiaansche schrijver over de muziek, werd in 1519 te *Chioggia*, eene bisschoppelijke stad in de Venetiaansche staten, geboren. Te oordeelen naar zijne geleerdheid en wiskundige kennis, moet men onderstellen, (schoon hij als koorzanger in de St. Marcus kerk te *Venetië* werd aangenomen) dat hij voor den geleerden stand is opgevoed, en uit het woord *reverendo*, hetwelk voor zijnen naam wordt geplaatst, blijkt het, dat hij tot de orde der geestelijkheid behoorde. De kapelmeester in St. Marcus bewoog hem, om zich hoofdzakelijk aan de muziek toe te wijden. In de beste uitgave zijner werken, (die van 1589) wordt hij genoemd *Maestro di capella della serenissima signoria di Venetia*; waaruit blijkt, dat hij kapelmeester en organist was van de hoofdkerk St. Markus te *Venetië*, in welke betrekking hij WILLAERT opvolgde. ZARLINO gaf zijn eerste werk, *L'Institutioni harmoniche*, in 1558 in 't licht, en hield zich sedert bezig om zijne werken gedurig te herzien en te verbeteren. ZARLINO was zijne muzikale wetenschap regtstreeks aan de *Nederlanden* verschuldigd, want zijn meester WILLAERT, de stichter der Venetiaansche school, was een leerling van MOUTON, die zich onder den grooten JOQUINUS had ontwikkeld.

De werken van ZARLINO, in bovengenoemde uitgave, beslaan vier afdeelingen, in één dik foliant, waarvan meer dan duizend bladzijden aan de muziek zijn gewijd, en de overige beknopte vertoogen bevatten. De titels daarin voorkomende zijn: 1°. *L'Institutioni harmoniche*, gesplitst in vier deelen. 2°. *Le Demonstrationi harmonichi*, in vijf zamenspraken. 3°. *I Sopplimenti musicali*, in acht boeken. 4°. *Un Trattato della pazienza*, &c.: Eene verhandeling over 't geduld, zeer nuttig voor degenen, die een Christelijk leven willen lijden. *Un discorso*, &c.: Eene verhandeling over het ware jaar en den dag van den dood van JEZUS CHRISTUS. *Un informatione della origine dei R. P. Capuccini*: Berigt betrekkelijk den oorsprong van de orde der Capucynen. *Le resolutioni d'alcuni Dubij*, &c.: Alle twijfelingen omtrent de verbeteringen der Juliaansche tijdrekening opgeheven.

Het is blijkbaar dat ZARLINO een onver-

moeid en gelukkig navorscher was; doch men moet tevens toestaan, dat hij tot gemak zijner lezers de drie eerste deelen van zijn werk gerust tot de halve ruimte had kunnen inkrimpen. Zijne wijloopigheid heeft zeker velen afgeschrikt dit werk geheel te doorlezen, echter zal een volhardend en ervaren lezer zich de moeite daaraan besteed niet beklagen.

(*Penny Cyclopaedia*).

ZEEMAN, (REMIGIUS), een bekwaam Nederlandsch zeeschilder, volgens PILKINGTON, in 1612, te *Amsterdam* geboren. Zijn wezenlijke naam was REMIGIUS NOOMS, maar hij kreeg den naam van ZEEMAN, zegt HEINEKEN, omdat hij zeegezigten schilderde. Hij was echter oorspronkelijk een matroos van beroep, en verkreeg waarschijnlijk dien naam zoo wel uit hoofde van deze omstandigheid als om zijn schildertrant. ZEEMAN vertoefde eenige jaren te *Berlijn*, alwaar men in de koninklijke paleizen onderscheidene zijner penseelwerken aantreft. Ook etste hij eenige printen, zeetafereelen voorstellende, die gretig gezocht worden. Hij stierf in 't laatste gedeelte der zeventiende eeuw.

(HEINEKEN, *Nachrichten von Künstlern und Kunsachen*).

ZEGERS of SEGERS, (HERCULES), een hoogst bekwaam Nederlandsch landschapschilder en etscher, — niet minder bekend door zijne kunst als door de miskenning welke hij van zijne tijdgenooten had te verduren, — werd in 1629 te *Amsterdam* geboren. ZEGERS was een man rijk aan gedachten en van een goed oordeel. In zijne landschappen ziet men geheele landstroken met dorpen en gehuchten, welke hij door juist aangebragte groepen van boomen en afwisselende voorgronden wist te vertoonen. Daar hij voor zijne schilderstukken geen geld kon maken, beproefde hij zijn geluk in de etskunst, maar ook hierin sloeg hem alles tegen. Om zijn ongeluk te boven te komen, drukte hij landschappen met verw op doek, maar kon ook deze waar niet aan den man brengen, schoon hij ze voor spotprijs aanbod. Zijne vrouw verweet hem, dat hij al haar linnen verdrukte, en geen geld gaf om nieuw te koopen. ZEGERS had wel met zekeren ongelukkigen kunstenaar kunnen zeggen: «Wie weet, als ik het «hoedenmaken geleerd had, of de men-«schen dan niet zonder hoofd zouden ge-«boren worden?» Eindelijk legde ZEGERS al zijn talent ten koste aan eene groote plaat, en bood haar voor eene geringe som een kunstkooper aan; doch deze zoogenaamde MEGENAS der kunst wilde hem naauwelijks zoo veel geven als hem het

koper gekost had. Geheel ter neder geslagen, zeide ZEGERS: «Eenmaal zal de dag «komen, dat ieder afdruk meer waard «zal wezen, dan hetgeen ik nu voor de «gausche plaat eisch.» Met de wanhoop in 't hart keerde ZEGERS naar huis, maakte eenige afdrukken van dit kunstgewrocht, en sneed de plaat aan stukken. Zijne voorspelling werd intusschen bewaarheid. Voor ieder print betaalde men naderhand minstens zestien dukaten, en nog rekende men zich gelukkig er een afdruk van te kunnen krijgen. Door zoo veel miskenning ter nedergedrukt, zocht ZEGERS zijne droefheid in den wijn te versmoren, en verkorte daardoor zijn leven. Op zekeren avond van 't jaar 1675, beschenken te huis komende, viel hij van de trappen, en stierf.

(HOUBRAKEN, *Levens der Ned. kunstschilders*; PILKINGTON'S *Dictionary of painters*).

ZELTER, (CARL FRIEDRICH), van beroep architect, of, zoo als hij zich zelf uit zedigheid noemde, bouwmeester — schoon hij, in lateren leeftijd, zich geheel aan de muziek toewijdde — werd in 1758 te *Berlijn* geboren. Hij genoot eene zorgvuldige opvoeding, en kwam bij zijnen vader, een Saksisch bouwmeester, in de leer. Na eene langdurige ziekte waaraan hij, in zijn achttiende jaar, veel leed, ontwaakte bij hem plotseling eene overhellende neiging voor de muziek; doch daar zijn tijd geheel door zijn beroepsbezigheden werd ingenomen, kon hij zich slechts des avonds aan zijne lievelingsstudie overgeven. Toen hij in 1783 zijne bouwkundige proefteekening had afgewerkt, werd hij in 't gild der bouwmeesters opgenomen. Nu eerst kreeg hij eenig onder-richt in 't contrapunt van FASCH, aan wien hij grootendeels zijne muzikale verdiensten had te danken. Vlijtig woonde hij de zangschool zijns meesters bij, en nam het bestier daarvan op zich, toen FASCH door ouderdom dit niet meer kon waarnemen. In 1809 werd ZELTER door den koning benoemd tot professor in de muziek aan de universiteit en 't Koninklijk Instituut te *Berlijn*. In den aanvang deszelfden jaars werd te *Berlijn* een nieuw genootschap opgericht, onder ee benaming van *Liederentafel*, hetwelk ZELTER tot voorzitter koos. Dit genootschap beschouwde men als eene herleving, in eenen verbeterden vorm, van 't gild der oude Duitsche *Meister-Sänger*. Het vond overal weerklank, en ook in ons vaderland zijn onderscheidene *Liederentafels* tot stand gekomen. ZELTER stierf in 1832. Schoon de muzikale werken van ZELTER weinig in andere landen

bekend zijn, is echter zijn naam aan de beoefenaren der Duitsche letterkunde niet vreemd. Zijne briefwisseling met CÖTHE doet hem als een wijsgeerig, scherpzinnig en muzikalisch kunstregter kennen.

(*Harmonicon*, XI; Supplement der *Mus. library*, III).

ZENO van *Elea* in *Italië*, een beroemd wijsgeer, die omtrent het jaar 464 bloeide, was een leerling van *PARMENIDES*, met wien hij *Athene* bezocht. *PARMENIDES* wordt ons door *PLATO* beschreven als toenmaals een man van gevorderden leeftijd, met snoetwitt haar en een bevallig gelaat. *ZENO*, die destijds bijkans veertig jaren telde, was groot van gestalte en had een aangenaam voorkomen. *STRABO* is van gevoelen, dat *ZENO* (zoowel als *PARMENIDES*) zich onledig heeft gehouden, om aan *Elea* wetten te geven. Hij leefde waarschijnlijk tot aan het begin van den Peloponnesischen oorlog, of ten minste tot 435 v. c. Volgens *PLUTARCHUS* was *ZENO* een der leermeesters van *PERICLES*. De omstandigheden van zijn dood worden zeer verschillend verhaald. Men wil dat hij, eene zamenzwering tegen den dwingeland van *Elea* bestraft hebbende, in hechtenis werd genomen en op de pijnbank gebragt. Ten einde niemand te verraden beet hij zich de tong af, en spuwde die den bloedgierigen dwingeland in 't aangezicht.

(*BAYLE*, *Dictionnaire historique; Biographie universelle*; *RITTER*, *Geschichte der Philosophie*).

ZENO, de stichter van de secte der Stoïcijnen, werd omstreeks 362 j. v. c. te *Citium*, eene kleine stad op 't eiland *Cyprus*, geboren. Zijn vader was een koopman, en *ZENO* volgde aanvankelijk diens beroep. Men zegt dat zijn vader, bij de terugkomst van eene langdurige reis, eenige geschriften van de leerlingen van *SOCRATES* mede bragt, en dat *ZENO* daardoor werd opgewekt, om zich in de wijsbegeerte te oefenen. Het schijnt onzeker wanneer *ZENO* te *Athene* is gekomen; zijn leerling *PERSAEUS* zegt, dat *ZENO* toen slechts twee en twintig jaren oud was. Nadat hij onderwijs had ontvangen van *CRATES*, *STILPO*, *XENOCRATES* en *POLEMON*, opende hij zelf eene school te *Athene*. Hij leeraarde aldaar meer dan eene halve eeuw, en bereikte den ouderdom van twee en negentig, of volgens anderen, van acht en negentig jaren. In eenen brief aan koning *ANTIGONUS*, welken men bij *DIODEGENES LAËRTIUS* vindt, zegt *ZENO*, dat hij toen tachtig jaren telde, en niet in staat was aan 's konings uitnoodiging te voldoen, weshalve hij hem zijne leerlingen *PERSAEUS* en *PHILONIDES*

toezond. *ZENO* was geen oorspronkelijk denker; hij koos uit al 't geleerde dat wat hem het best voor zijn oogmerk toescheen. Zijne leerlingen verzamelden zich onder de geschilderde kolonnade (*stoa*) te *Athene*, van waar die leerlingen den naam van stoïcijnen bekwamen. Heerschappij te voeren over de zinnelijkheid, en in alles regtschapen te handelen, dit was het doel waartoe *ZENO*'s leerstellingen moesten leiden. Ten bewijze hoe hoog *ZENO* bij de Atheners in achting stond, zegt men, dat zij de sleutels hunner vestingen hem ter bewaring toevertrouwden.

(*DIODEGENES LAËRTIUS*, *Zeno*; *RITTER* en *PRELLER*, *Historia philosoph. Graeco-Roman.*; *Conversations-Lexicon*).

ZENOBIA, (*SEPTIMA*), koningin van *Palmyra*, was de dochter van *AMROU*, een' Arabisch opperhoofd en heer over het Zuidelijk deel van *Mesopotamië*. Bij haar eersten echtgenoot had *ZENOBIA* een' zoon, *ATHENODORUS WABALLATH*. Haar tweede echtgenoot was *SEPTIMIUS ODENATUS*, vorst van *Palmyra*, die in 267 v. c. te *Emesa* in *Syrië*, met zijn' zoon *ORODES*, door een' bloedverwant, *MAKONIUS* geheeten, werd vermoord. De zamenzweerders werden door de soldaten van *ODENATUS* gedood, en zijne gemalin *ZENOBIA* volgde hem in de regering op. Zij heerschte te *Palmyra* totdat zij door *AURELIANUS* werd gevangen genomen. Hare magt strekte zich uit van den *Eufraat* tot aan de *Middellandsche Zee* en de grenzen van *Egypte*. Volgens *ZOSIMUS*, viel een leger *Palmyrenen* en *Syriërs*, onder de regering van *CLAUDIUS*, in *Egypte*, en bemagtigde hetzelfde onder aanvoering van *ZABDAS*, een' krijgsbevelhebber van *ZENOBIA*. *Palmyra*, in de Syrische woestijn, was eene stad toenmaals het middelpunt van eenen bloeienden handel, en versierd met prachtige gebouwen, welker overblijfselen een snijdend contrast vormen met de woeste omstreken. *ZENOBIA* handhaafde zich zelve tegen *GALLIENUS* en zijn' opvolger *CLAUDIUS*, die de handen vol had tegen de *Gothen*; doch keizer *AURELIANUS*, een krijgsman van den ouden stempel, overwon een en andermaal de *Palmyrenen*, en voerde *ZENOBIA* in kluisters geklonken in zegepraal naar *Rome*. Zij stierf in 't jaar 300 n. c. op een lusthof aan den *Tiber*, hetwelk *AURELIANUS* haar tot verblijf had aangewezen. *TREBELLIVS POLLIO* beschrijft de persoonlijke hoedanigheden en leefwijze dezer krijgshaftige koningin. Zij voerde eenen staat en eene hofhouding als de *Perzische* koningen. Wanneer zij de soldaten aansprak, droeg zij een' krijgshelm: haar opperkleed was omzoomd met purper,

schitterende van juwelen, die aan franjes afhingen; haar kamizool was met eene gesp rondom haar middel vastgemaakt, en de armen waren veeltijds ontbloot. Zij had een eenigzins donker geel, zwarte doordringende oogen, tanden wit als paarden, en eene heldere mannelijke stem. Schoon spaarzaam van aard wist zij, ten gepasten tijde, milddadig te zijn. Zelden reed zij in een voertuig, maar dikwijls te paard. Soms ging zij uren lang te voet haar leger vooruit. Zij was matig in spijs en drank, doch schroomde niet met hare krijgsoversten te drinken. Behalve hare moedertaal, het Syrisch, was zij zeer ervaren in 't Grieksch, en sprak 't Egyptisch ongemeen vlug. Haar geheimschrijver voor 't Grieksch was de beroemde LONGINUS. Zoodanig was de vrouw wier ecrzucht zich uitstrekte, om het Westersche Romeinsche rijk te sloopen. Hare geschiedenis is slechts gebrekkig bekend, schoon de hier vermelde hoofdzaken niet minder vertrouwen verdienen dan andere gelijktijdige gebeurtenissen.

(*Biographie universelle*; ROLLIN, *Histoire romaine*; STUART, *Romeinsche geschiedenissen*).

ZEUXIS, een beroemd schilder der oudheid en de grootste van zijn tijd, werd omstreeks 460 j. v. c. te *Hereclea* in *Groot-Griekenland* geboren. PLINIUS spreekt van onderscheidene schilderstukken van ZEUXIS, maar zijn grootst kunstgewrocht was zijne *HELENA*, welke hij voor de stad *Crotona* schilderde. ZEUXIS was er zelf zoo zeer mee ingenomen, dat hij, volgens VALERIUS MAXIMUS, op het paneel de volgende woorden van HOMERUS schreef: «Geen wonder dat zoo veel bekoorlijkheid de wereld negen jaren lang in de wapenen hield. Welke onweerstaanbare bevaligheden! Welke majestueuse houding! Zij beweegt zich als eene godheid, en schijnt eene koningin.» Deze schilderij, waarvoor vijf der schoonste maagden tot modellen dienden, werd geplaatst in den tempel van JUNO LACINIA te *Crotona*. ELIANUS zegt, dat ZEUXIS deze schilderij voor geld ten toon stelde, en daarmede eene aanmerkelijke som won, waarom men in 't vervolg haar *de lichtkooi* noemde. STOBÆUS verhaalt, dat de beroemde schilder NICOMACHUS van *Thebe*, iemand de aanmerking hoorde maken, dat hij in dit schilderstuk niets buitengewoons kon vinden, uitriep: «Neem mijne oogen, en gij ziet eene godin.» De tijd en de plaats van ZEUXIS' dood zijn onbekend. Men wil, dat hij omstreeks 355 v. c. gestorven zij, en wel, volgens VERRIUS, ten gevolge van 't uitbundig geschater over

eene zijner schilderstukken, een oud wijfje voorstellende. Doch dit is welligt niets meer dan een verzinsel. ZEUXIS was zeer trotsch op zijn kunstvermogen en zijnen rijkdom. Hij droeg eenen mantel, waarin langs den rand zijn naam met gouden letteren was geweven. Daarentegen verhaalt men van hem een paar anecdoten, waaruit blijkt, dat het hem aan geene scherpzinnigheid ontbrak. PLUTARCHUS spreekt van een' schilder, AGATHARCUS geheeten, die zich in de tegenwoordigheid van ZEUXIS beroemde dat hij zonder inspanning ongemeen vlug schilderde. ZEUXIS antwoordde hem: «Ik heb aan de minste kleinigheid lang werk.» Toen een hoogepriester van *Diana te Ephesus* hem bezocht en zoodom over de schilderkunst sprak, dat eenige knapen, die verwen wreven, in lagchen uitborsten, zeide hem ZEUXIS: «Zoo lang gij stil zweegt, hebben deze jongens u bewonderd, en stonden verbaasd over uwe rijke kleeding en den grooten stoet uwer bedienden, maar nu gij het waagt over de kunst te spreken, waarvan gij niets weet, lagchen zij u uit.» ZEUXIS waagde zich in een' wedstrijd met PARRHASIUS. ZEUXIS schilderde eenige druiven, welke, naar men zegt, de vogels bedrogen; maar PARRHASIUS schilderde eene gordijn welke ZEUXIS wilde wegschuiven, zoodat hij zich overwonnen verklaarde. ZEUXIS schilderde insgelijks een' jongen die eenige druiven droeg, waarop de vogels kwamen aanvliegen. De schilder was echter hiermede weinig in zijn' schik, wijl hij bekennen moest, dat, bijaldien de jongen zoo goed ware geschilderd geweest als de druiven, de vogels ze niet zouden hebben durven naderen. ZEUXIS bragt het aanbrengen van het licht en bruin tot volkomenheid. Toen hij een rijk man was geworden, schonk hij zijne penselwerken om niet weg, zeggende, dat geen prijs ter wereld gelijk stond met hunne waarde.

(PLINIUS, *Hist. Nat.*; LUCIANUS, *Zeuxis of Antiochus*; STOBÆUS, *Serm.*, 61; PLUTARCHUS, *peric.*).

ZIMMERMANN, (JOHANN GEORG VON), een der opmerkenswaardigste mannen van de laatste eeuw, niet minder beroemd als geneeskundige dan als wijsgeer. Hij werd den 8 December 1728 te *Bugg* in het kanton *Bern* geboren. In 1747 ging hij naar *Göttingen*, waar hij in de medicijnen studeerde, en veel vriendschap genoot van zijnen landgenoot HALLER. Zijn ijver was zóo groot, dat hij toen reeds den grond leide tot eene kwaal waarvan hij geheel zijn leven veel had te lijden. Hij gevoelde zelf dat hij zich overspande, schrijvende aan een' zijner vrienden: «Ik leid hier

• het leven van iemand, die begeert na • zijnen dood te leven. • Hij zette zich te *Bern* als geneesheer neder, en vervolgde te *Bugg*, waar hij als stads-doctor werd beroepen. Hier schreef hij zijn vermaard werk *Ueber die Einsamkeit*, hetwelk spoedig in alle Europeesche talen werd overgebragt, en hem allerwegen vele vrienden en bewonderaars bezorgde. De keizerin van *Rusland*, CATHARINA II, zond hem een prachtig geschenk met een' brief waarin zij hem voor zijne heilzame raadgevingen aan de menschheid, haren dank betuigde. Na vele schitterende aanbiedingen afgewezen te hebben, werd hij lijfarts van zijne Britannische majesteit te *Hanover*, waar hij zich echter niet gelukkig gevoelde. In 1786, toen FREDERIK de *Groote* door zijne laatste ziekte was aangeast, schreef deze hem twee brieven om over te komen, en hem bij te staan. Bij zijne aankomst te *Potsdam* ontdekte hij, dat 's konings toestand hopeloos was, en weigerde een krachtig geneesmiddel voor te schrijven. ZIMMERMANN was een groot vijand der Fransche omwenteling. Door droefgeestigheid overweldigd, verbeeldde hij zich, dat de Franschen hem als aristocraat aan eene lantaarn wilden ophangen. Ook werd hij gekweld door de vrees van uit armoede te zullen doodhonger, eene monomanie, waarvan de overtuigendste bewijzen van het tegendeel hem niet konden genezen. Waar hij ging meende hij pestdampen te verspreiden. Kortom zijne hersenen waren geheel ontsteld, en na een hevig lijden van vele maanden, stierf hij den 7 October 1795, in den ouderdom van zeven en zestig jaren.

(S. A. D. TISSOT, *Vie de M. Zimmermann*; J. E. WICHMANN, *J. G. Zimmermann's Krankengeschichte, ein biographisches Fragment*).

ZINZENDORF, (NICOLAUS LUDWIG, Graaf VAN), de beroemde stichter der onder den naam van Broedergemeente bekende *Herrnhutters*, werd den 21 Mei 1700 te *Dresden* geboren. Hij was de zoon van een' kamerheer van den keurvorst van *Saksen*, en studeerde te *Halle* en *Wittenburg*. Vroegtijdig verried hij veel geestdrift voor alles wat de belangen der godsdienst betrof. In 1722 huwde hij de zuster van zijnen vriend den graaf van REUSS-ERERSDORF, en begaf zich met haar naar zijne landgoederen te *Bertelsdorf*, in *Opfer-Lausitz*. Op zekeren dag meldde zich daar bij hem aan een arme timmerman uit *Moravië*, DAVID geheeten, die veel gereisd had. Hij behoorde tot de in 't duister schuilende secte der Moravi-

sche broeders, die in een' afgelegen hoek de leerstellingen van JOHANNES HUSS beleiden. DAVID, die een godvruchtig man was, den graaf de verdrukkingen afschiederende waaronder zij onder de Oostenrijksche regering leefden, noodigde ZINZENDORF hem uit, om zich op zijn landgoed neder te zetten, en diegenen zijner vrienden mede te brengen, die vrijheid van geweten in een vreemd land verkozen boven godsdienstige vervolging te huis. DAVID nam dit voorstel aan, en kwam in den zomer van 1722 met drie mannen, twee vrouwen en vijf kinderen terug, wien de graaf eenig land en eene houten woning aan de belling van den *Hutberg* afstond. Dit was het begin van de beroemde volkplanting van *Herrnhut*. ZINZENDORF gaf haar dien naam, als zinspelende op de tweeledige beteekenis van het woord *Hut*, dat zoowel *hoede* aanduidt als eene plaats waar men vee hoedt. De eerste volkplanters waren zóó arm, dat de gravin hun eenige kleederen aanbood alsmede eene melkkoe, ten einde hunne kinderen niet van honger zouden sterven, maar zij waren vlijtige eerlijke lieden, die weldra in betere omstandigheden geraakten.

Bij deze gelegenheid vatte ZINZENDORF het denkbeeld op, eene godsdienstige secte te stichten, en gaf een nieuw geloofsformulier en onderscheidene vlugschriften in 't licht. *Herrnhut* tot het middelpunt dezer secte bestemd zijnde, noodigde hij andere Moravische broeders uit, om zich in de nieuwe volkplanting neder te zetten. Hij ondersteunde hen onbekrompen, en weldra trok ZINZENDORF en zijne kolonie de aandacht van *Duitschland* en andere Protestantische staten. Het aantal zijner tegenstanders vermeerde met dat zijner aanhangers: hij werd openlijk en heimelijk aangevallen, maar ontving tevens bewijzen van achting en eerbied van de aanzienlijkste mannen. Keizer KAREL IV noodigde hem aan zijn hof te *Weenen*; doch ZINZENDORF weigerde die eer. Getrouw aan zijn plan om heidenen te bekeeren, begaf ZINZENDORF zich in 1731 naar *Kopenhagen*, met oogmerk om naar den toestand van 't Deensche zendelingswerk in *Groenland* en de *Oost- en Westindiën* te vernemen. Hij zond onderscheidene van zijne leerlingen als zendingen naar deze landen. Dit is de oorsprong van het stelsel der Moravische zendingen, welke thans over de aarde verspreid zijn. De koning van *Denemarken*, CHRISTIAAN VI, beloofde zijnen ijver met het ridderkruis der *Dannebrog-orde*, hetwelk ZINZENDORF aannam, maar vijf jaren later terug zond. Hij bezocht in-

tusschen onderscheidene landen, en kwam in 1736, op verzoek der prinses weduwe van ORANJE in *Nederland*, en stichtte toen hier eene broedergemeente, die zich naderhand te *Zeist* vestigde. Van hier reisde hij naar *Lijfland* en *Estland*, liet den Bijbel in de Lijf- en Estlandsche talen overzetten, en stichtte aldaar onderscheidene Moravische volkplantingen. In Mei 1737 werd hij door den eerwaarden JABLONSKI, (eersten hofprediker van FREDERIK WILLEM I, koning van *Pruissen*), tot bisschop der Moravische broeders geordend. Nu begaf hij zich naar *Londen*, alwaar hij veel aanhang kreeg, en eene gemeente stichtte. Van *Londen* vertrok hij naar de Deensche kolonie *St. Thomas* in de *West-indiën*, waar hij de vervolging tegen de Moravische zendelingen deed ophouden. Hij keerde nu naar *Duitschland* terug, bezocht *Zwitserland*, waar hij door VERNET en andere Fransche schrijvers en wijsgeeren met eene eerbiedige nieuwsgierigheid werd ontvangen. In 1742 ving hij zijne groote reis aan naar de Britsche volkplantingen in *Noord-Amerika*, vergezeld van zijne zestienjarige dochter. Ook hier stichtte hij onderscheidene gemeenten, en voorzag ze van geschikte predikers. Te *Philadelphia* hield ZINZENDORF openlijk eene Latijnsche redevoering, waarin hij verklaarde, dat hij den titel van graaf met zijne heilige bediening onbestaanbaar achtende, zich voortaan von THUMSTEIN, (de naam van een zijner landgoederen), zou noemen. Na de Indianen in 't binnenland bezocht en de beroemde volkplanting van *Bethlehem* gesticht te hebben, keerde hij in 1743 naar *Europa* terug. In 1749 stak hij weder naar *Engeland* over, en verkreeg, door invloed van den aartsbisschop POTTER, den generaal OGLETHROPE en andere invloedrijke mannen, een acte van het parlement voor de vestiging van Moravische volkplantingen en zendingen in al de Britsche bezittingen in *Noord-Amerika*. Na eenige jaren afwezigheid keerde hij naar *Herrnhut*. Inmiddels waren zijne broeders in aantal en welstand toegenomen, en hadden van de Saksische regering algeheele vrijheid van godsdienst verworven. Op zijne laatste groote reis bezocht hij andermaal *Zwitserland* en *Nederland*, en keerde eindelijk naar zijne kudde terug, en stierf te *Herrnhut* den 9 Mei 1760. Hij werd op den Godsakker dier plaats ter aarde besteld. Twee en dertig Moravische predikers uit alle oorden der wereld, eenigen zelfs uit *Groenland*, droegen zijn stoffelijk overschot naar 't graf, gevolgd door twee duizend broeders van allen rang en

II.

stand. De werkzaamheid van ZINZENDORF kende geene grenzen, maar hij genoot eene uitmuntende gezondheid. Hij schreef meer dan honderd vlugschriften ter verspreiding en verdediging zijner godsdienstige beginselen en aanhangelingen, waaronder de volgende: *Attici Wallfahrt durch die Welt* (Atticis' reizen door de wereld), eene beschrijving zijner eerste reis naar *Nederland* en *Frankrijk*; *Das gute Wort des Herrn*; eene soort van catechismus; *Die wahre Milch der Lehre Jesus*; *Der deutsche Socrates*, een tijdschrift, enz. Vele dezer geschriften verschenen nameloos in 't licht. Ook dichtte hij een aantal lofliederen, die in de gezangboeken der Moravische broeders zijn opgenomen. De versbouw is barsch en de stijl afgebroken, maar zij zijn wonderlijk geschikt voor 't orgel en koraalgezag.

(VARNHAGEN VON ENSE; SPANGENBERG; MÜLLER, *Leben des Grafen N. L. von Zinzendorf*).

ZISKA, of meer naauwkeurig **ZISKA VAN TROCZNOW**, (JOHANN), de beroemde aanvoerder der Hussiten, werd omtrent het jaar 1360 in het open veld, onder eenen eikenboom, nabij het kasteel *Trocznaw* in *Bohemen* geboren. Zijn vader was heer van *Trocznaw*. ZISKA verloor in jeugdigen leeftijd één oog, waarom sommigen hebben beweerd, dat de naam ZISKA zooveel als eenoogige zou beteekenen; doch dit is eene misvatting, wijl het woord *Ziska* niet anders dan zijn geslachtsnaam beteekent. Op den ouderdom van twaalf jaren werd hij page aan 't hof van WENCESLAUS, koning van *Bohemen*, en leerde de krijgsgedienst in 't Engelsche leger tegen de Franschen. Later hielp hij de Polen tegen de Deutsche ridders, en onderscheidde zich in den vreeselijken slag van *Tannenberg* (15 Julij 1410) waarin de grootmeester ULRICH VON JUNGINGEN met 40,000 ridders en krijgsknechten omkwamen. Ook streed hij tegen de Turken in *Hongarijē*, en voegde zich vervolgens weder bij de Engelschen, die hij de overwinning bij *Azin-court* (1415) hielp bevechten. ZISKA was een ijverig aanbanger van de leerstellingen van NUSS en JERONIMUS VAN PRAAG, die in 1415 te *Constanzt* werden verbrand. Zijn haat tegen de Katholieke geestelijkheid steeg ten top, toen zijne geliefde zuster door een monnik was verleid geworden. Hij spoorde nu koning WENCESLAUS aan, om de Hussiten tegen de besluiten der kerkvergadering van *Constanzt* te beschermen. De koning hem op zekeren dag uit een venster van het paleis in gedachten ziende heen en weder wandelen, vroeg hem,

49

waarover hij peinsde. «Over de bloedige beleediging die den Bohemers te *Constanz* is aangedaan,» antwoordde *Zizka*. «Het is waar,» hernam de koning, «wij zijn beleedigd geworden, maar ik vrees dat het noch in mijne, noch in uwe magt is haar te wreken. Indien gij het kunt, geef ik u mijne koninklijke toestemming.» Een onbeduidend toeval deed weldra den oorlogstoorts ontvlammen. Op den 30 Julij 1419 had er te *Praag* een openbare omgang plaats, waarbij eenige Hussiten en Katholijken twist krijgende, een priester der Hussiten door een Katholijk met een steen eene doodelijke wond werd toegebracht. Hierop vloegen de Hussiten naar het raadhuis, en wierpen dertien Katholijke regeringsleden ten venster uit, die door het graauw in stukken werden gescheurd. Zoodra *Wenceslaus* zulks vernam, stierf hij van schrik. Dit was de aanvang van den Hussiten-krijg, den eersten grooten godsdienst-strijd, welke *Deutschland* teisterde. *Zizka* werd door de Hussiten tot hunnen opperbevelhebber verkozen, en vond bij niemand tegenstand.

Siegmund, koning van *Hongarië* en keizer van *Deutschland*, beschouwde zich als wettigen opvolger van zijn broeder *Wenceslaus* in *Bohemen*; doch de Hussiten, die 's keizers inborst kenden, en hem zijne trouwelooze handelwijze ten opzichte van huss niet hadden vergeven, wilden hem niet als hunnen opperheer erkennen. Zij besloten hem van den troon uit te sluiten, bereidden zich tot wederstand, en begunstigten de leerbegrippen van huss door het gansche rijk. Schoon *Zizka* met zijne Hussiten tegen eene geweldige overmagt had te kampen, bleef hij steeds overwinnaar. In 1422 zegepraalde hij op nieuw te *Aussig* over een Saksich leger onder de bevelen van de keurvorsten van *Saksen* en *Brandenburg*, die den Duitschen keizer te hulp snelden. De Saksers waren echter uitmuntende soldaten, en weder tot staan gekomen, staarden zij hunnen vijand met stille verbazing aan. Nu naderde *Zizka* op zijne kar, en zeide hun: «Het is genoeg broeders! ik dank u voor al uwe bewezene diensten: indien gij heden alles gedaan hebt wat gij kunt, laat ons dan heen gaan.» Deze edelmoedige verwijting prikkelde hunnen dweepzieken moed, en in een' tweeden aanval werden de Saksers verslagen, en lieten 9000 dooden op 't slagveld. *Siegmund* eindelijk tot vrede neigende, beloofde den Hussiten vrijheid van godsdienst, en *Zizka* de landvoogdij over *Bohemen* met groot gezag en belangrijke

voorregten. Voordat echter het vredesverdrag op dezen voet tot stand kwam, stierf hij den 12 October 1424 aan de pest, terwijl hij het kasteel *Przibislaw*, in het district van *Czaslaw*, belegerde. *Zizka* was overwinnaar in dertien geregelde veldslagen en meer dan honderd schermutselingen en belegeringen: slechts eenmaal werd hij in 't open veld, bij *Kremsier* in *Moravië*, verslagen; doch maakte toen zulk een' meesterlijken aftocht, dat deze tegenspoed geene verdere gevolgen had. De eenige vlek in zijn karakter was wreedheid. Hij beschouwde zich als het werktuig der goddelijke wraak, en noemde het gekerm en de weeklagen der monniken en priesters, die op zijn bevel werden verbrand, de bruieloftszangen van zijne zuster. Volgens een volksverhaal zou *Zizka* op zijn sterfbed bevolen hebben, dat zijne huid moest gebruikt worden als een kalfsvel, om daarmede eene trom te overtrekken, ten einde hij na zijnen dood den vijand nog schrik zou inboezemen. Dit is echter als eene fabel te beschouwen.

(*MILLAUER, Diplomatisch-historische Aufsätze über Johann Zizka von Trocznow, Prague, 1824; KOEHLERUS, Eulogium Joh. de Trocznow cognomento Ziskae; The Lives of John Wicliff and of the most eminent of his disciples, Lord Cobham, John Huss, Jerome of Prague, and Ziska.*)

ZOLLIKOFER, (GEORG JOACHIM), een der grootste Duitsche kanselredenaars, werd den 5 Augustus 1730, te *St. Gallen* in *Zwitserland* geboren. Zijne eerste opvoeding werd bestierd door zijn vader, een bekwaam en geacht advocaat. Nadat hij zijne voorbereidende oefeningen had voltooid, vertrok hij naar *Utrecht*, waar hij hoofdzakelijk in de godgeleerdheid studeerde, schoon hij de wijsbegeerte en oude letteren geenszins verzuimde. Zoodra hij naar *Zwitserland* was terug gekeerd, werd hij als predikant te *Murten*, in *Waadland*, beroepen, van waar hij echter spoedig naar *Monstein* vertrok. In 1758 werd hij naar *Leipzig* beroepen; hier bleef hij tot aan zijnen dood, schoon hem onderscheidene eervolle aanbiedingen waren gedaan. Hij overleed den 25 Januarij 1788. *ZOLLIKOFER* hechtte meer waarde aan het beoefenen dan aan het beschouwend Christendom. Hij onderwees zijne kudde door woord en voorbeeld. Zijne voordragt als kanselredenaar was altijd kalm en vol waardigheid, indrukmakend en overtuigend zonder eenige redekunstige wendingen. De beste zijner leerrredenen, ten getale van 250, wer-

den zeer gunstig ontvangen; en worden nog in *Deutschland* gelezen. Behalve deze leerredenen gaf ZOLLIKOFER nog verscheidene andere godsdienstige werken en vertalingen in 't licht. Eene groote verdienste verwierf zich ZOLLIKOFER door de uitgave van een nieuw gezangboek, waarin onderscheidene liederen van hem zelven voorkomen, en hetwelk binnen weinige jaren achttmaal werd herdrukt:

(C. GARVE, *Ueber den Character Zollikofer's*; JÖRDENS, *Lexicon deutscher Dichter und Prosaisten*).

ZOROASTER, of **ZERDUST**, de stichter van de godsdienst der oude Perzen, werd omtrent 589 v. c. te *Urmia* geboren. Zijne ouders; alhoewel van een aanzienlijk geslacht afstammende, waren in een nederigen staat. DAGHDA, de moeder van ZOROASTER, was van vorstelijke afkomst, en haar leven zoo vlekkeloos, dat de Godheid, door middel van droomen, haar de toekomstige grootheid van het kind, dat zij ter wereld zou brengen, voorspelde. Zijne geboorte ging ook met vele wonderen vergezeld. PLINIUS verhaalt ons, dat ZOROASTER, toen hij 't eerste levenslicht aanschouwde, lachte, en dat zijne hersenen zoo hevig klopten, dat zij de hand, welke men er op leide, terug stieten. Van de kindsche jaren van ZOROASTER wordt ons niets gemeld. Daarna bragt hij twintig jaren door in de diepe spelonken van den berg *Elbrooz*, en kwam op den ouderdom van dertig jaren aan 't hof van GUSHTASP. ZOROASTER's verblijf in de spelonken van *Elbrooz* noemen de Perzische schrijvers de reize van den profeet naar den Hemel, alwaar hij van ORMUZD onderzigt ontving. Toen verscheen BAHMAN, stralende als de zon, en het hoofd met eenen sluier bedekt, op bevel van ORMUZD, voor ZOROASTER, en zeide: «Wie zijt gij? Wat zoekt gij?» ZOROASTER antwoordde: «Ik zoek alleen wat ORMUZD aangenaam is, die de beide werelden heeft geschapen, maar ik weet niet wat hij van mij begeert. o Gij, die zuiver zijt, toon mij den weg der wet.» Deze woorden behaagden BAHMAN. «Sta op!» zeide hij, «stel u voor God; daar zult gij het antwoord op uw verzoek ontvangen.» ZOROASTER stond op en volgde BAHMAN, die zeide: «Sluit uwe oogen, en haast u.» Toen ZOROASTER de oogen opende, zag hij de glorie des hemels; de engelen kwamen hem te gemoet, en voerden hem voor ORMUZD, tot wien hij zijn gebed opzond. Van ORMUZD, in 't bijzijn van zes Amshaspands, (hemeldienaren), ontving hij de volgende onderrigting: «Onderwijs den volken, dat mijn

«licht onder al wat schijnt verborgen is. «Zoo dikwijls gij uwe oogen naar het licht wend, en mijne bevelen volgt, «zal ARIMAN, (de booze geest), van u «vlieden. In deze wereld is niets verhevenner dan licht.» Hierop overhandigde hij hem de Zend-Avesta met bevel haar aan GUSHTASP te verklaren. ZOROASTER, naar de aarde terug gekeerd, roeide de valsche leerbegrippen uit, welke door toovenaars werden verkondigd, en het menschedom ongelukkig maakten. Dit hersenschimmig verhaal, door de meeste levensbeschrijvers van ZOROASTER met veel ernst medegedeeld, werd klaarblijkelijk uitgevonden, om de gaping, welke de twintigjarige afzondering zou veroorzaakt hebben, aan te vullen.

ZOROASTER zag GUSHTASP het eerst te *Balkh*, en bewoog weldra dezen vorst, om een ijverig en magtig voorstander van zijn geloof te worden. GUSHTASP liet 12,000 ossenhuiden zorgvuldig looijen, ten einde daarop de voorschriften der nieuwe leer zouden geschreven worden. De perkementen werden in een rotsgevel, in *Persepolis*, nedergelegd. Hij stelde heilige mannen aan om ze te bewaken, en beval dat oningewijden op eenen afstand zouden gehouden worden. De magtige bescherming van koning GUSHTASP stelde ZOROASTER in staat, zijne leer tot buiten het rijk van *Iran* uit te breiden. Hij maakte zelf bekeerlingen in *Indië*, en haalde een geleerden Bramin tot zijne gevoelen over. GUSHTASP stichtte in alle oorden zijns rijks Vuurtempels, en beoorloogde ARJASP, koning van *Turan*, die weigerde de Zend-Avesta aan te nemen. ZOROASTER beleefde het einde van dezen oorlog niet; hij stierf in 't jaar 513 v. c., in den ouderdom van zes en zeventig jaren.

De hoofdtrekken der leerstellingen van ZOROASTER komen hierop neder: Hij leerde dat God van alle eeuwigheid bestond, en aan geene ruimte of tijd was gebonden. Er waren, verzekerde hij, twee beginselen die het heelal beheerschen — goed en kwaad; het eene heette ORMUZD, of het goede beginsel, de bewerker van al 't goede; het andere, ARIMAN, de bewerker van al 't booze. Elk hunner had het vermogen om te scheppen, maar dit vermogen werd niet geheel tegenstrijdige oogmerken uitgeoefend. Uit hunne vereenigde werking ontstond eene mengeling van goed en kwaad in al 't geschapene. De engelen van ORMUZD trachtten de elementen, de jaargetijden en het menschelijk geslacht in stand te houden, welke de helsche dienaren van ARIMAN zochten te verwoesten. Licht was het af-

beeldsel van den goeden geest, duisternis dat van den bozen; en, zoo als hierboven is aangemerkt, God zeide tot ZOROASTER: «Mijn licht is verborgen onder al wat «schijnt.» Van daar dat de volgeling van ZOROASTER, wanneer hij zijne godsdienstplichten in eenen tempel verrigt, zich naar 't altaar keert waarop 't heilige vuur brandt; en wanneer hij zich in de opene lucht bevindt, naar de zon, als het edelste van alle lichten, waardoor God zijnen weldadigen invloed over alles uitstort en de werken zijner schepping in stand houdt.

Na den dood van ZOROASTER verbasterde zijne godsdienstleer allengs tot afgoderij, tot eene bloote aanbidding van het vuur en de zon. De vuuraanbidders werden door de Mahomedanen, die zich van *Iran* meester maakten, vervolgd. Zij vloden eerst naar de bergen, verlieten eindelijk het land, en vestigden zich te *Guzerate*, waar men ze nog heden, schoon in kleinen getale, aantreft.

(ANQUETIL DU PERRON, *Zend-avesta*; PASTORET, *Zoroastre, Confusius et Mahomet comparés*; BAYLE, *Dictionnaire historique*).

ZUCCARO, (TADDEO en FEDERIGO), twee beroemde Italiaansche historic-schilders, waren de zonen van OTTAVIANO ZUCCARO, een' weinig bekend schilder, en werden te *Sant' Angelo* in *Vado* geboren.

TADDEO zag het eerste levenslicht den 1 September 1529. Hij ging op den leeftijd van veertien jaren naar *Rome*, waar hij, vriend noch huisvesting vindende, genoodzaakt was vele nachten op straat door te brengen, slapende te midden van oude puinboopen of onder de zuilengalerijen van nieuwerwetsche paleizen of kerken. Honger, gebrek en verzwakking dreven hem naar het ouderlijk huis terug. Zoodra hij echter zijne krachten had terug bekomen, ging hij weder met nieuwen moed naar *Rome*, en was ditmaal gelukkiger. Hij trok de aandacht van DANIELLO DA PARMA, die eenige jaren met CORREGGIO en PARMIGIANO schilderde, en TADDEO met zich nam naar *Avito* nabij *Sora*, alwaar hij eene kapel in fresco schilderen moest. TADDEO hierdoor een goed fresco-schilder geworden, keerde in 1548 naar *Rome* terug, en vond voortaan overvloed van werk. Zijne grootste werken waren die, welke hij voor den kardinaal ALESSANDRO FARNESE in het paleis Caprarola schilderde; zijne beste werken te *Rome* bestaan in eenige fresco's in de kerk der Consolazione. De schilderstukken in 't paleis Caprarola, verheerlijkende de roemrijke bedrijven van het geslacht FARNESE, werden door J. J. PRENNER op 45 platen gegraveerd. TADDEO stierf

den 2 September 1566 in den jeugdigen leeftijd van zeven en dertig jaren en één dag, en ligt naast RAPHAËL in de kerk Santa Maria della Rotonda, of het Pantheon, te *Rome* begraven.

FEDERIGO, broeder en leerling van TADDEO, werd in 1553 te *Sant' Angelo* in *Vado* geboren. FEDERIGO voltooide de werken, welke TADDEO onafgedaan had achter gelaten. Hij moest echter in kunsttalent voor zijnen broeder onderdoen. De groot-hertog FRANCESCO I noodigde hem naar *Florence*, om de koepel der hoofdkerk met zijn penseel te versieren. Hij schilderde aldaar, zegt LANZI, meer dan drie honderd figuren vijftig voet hoog, met een' *Lucifer*, zoo groot, dat de andere figuren er poppen bij schenen. Na dit kolossaal werk voltooid te hebben, werd hij door GREGORIUS III naar *Rome* terug gerocpen, om de zoldering der Cappella Paolina in het Vatikaan te beschilderen. Onder dit werk kreeg hij verschil met eenige pauselijke hovelingen, die hem nu van vele schanddaden beschuldigden. Om zich te wreken schilderde hij de kwaadsprekendheid, waarin hij de portretten zijner beschuldigers met ezelsooren afbeeldde, en plaatste dit schilderstuk, op het feest van *St. Lucas*, tegen over den ingang van de kerk aan dien heilige toegewijd. De paus dit zeer euvel opnemende, zag FEDERIGO zich genoodzaakt ijlings de stad te verlaten. De bekwame CORNELIUS CORT heeft eene gravure van dit kunstwerk (een der beste van FEDERIGO) geleverd. Hij bezocht nu *Nederland* en *Engeland*, waar hij het portret schilderde van koningin ELIZABETH en dat van MARIA, koningin van *Schotland*. Door den paus terug gerocpen, voltooide hij de zoldering der Paolina. Daarna schilderde hij voor PHILIPPUS II, koning van *Spanje*, op eene jaarwedde van 2000 Scudi, op het Escuriaal. In 1588 keerde hij naar *Rome* terug, en stichtte aldaar in 1595 de academie van *St. Lucas*, waarvan hij de eerste voorzitter was. Hij schreef een werk over de grondbeginselen der schilder-, bouw- en beeldhouwkunst, getiteld: *L'idea di pittori, scultori e architetti*, met eene opdragt aan den hertog van *Savoyë*. Hij stierf te *Ancona* in 1609. FEDERIGO ZUCCARO was een braaf schilder, schoon geen oorspronkelijk vernuft. Hij was tevens beeldhouwer, dichter en bouwkunstenaar. Zijne beschaafde manieren en persoonlijke aantrekkelijkheid, maakten hem tot een' der gelukkigste schilders en kunstenaars van zijnen tijd.

(VASCARI, *Vite de' pittori*, &c.; BAGLIONE, *Vite de' pittori*, &c.; WALPOLE, *Anec-*

dotes of painting, &c; LANZI, *Storia pittorica, &c.*; CEAN BERMUDEZ, *Diccionario historico, &c.*

ZWINGLI, (ULRICH), een der meest verlichte en verdraagzaamste der protestantsche hervormers, werd op den eersten dag des jaars 1484 in het eenzaam dorpje *Wildenhaus*, in het bekoorlijke Zwitsersche graafschap *Toggenburg*, geboren. Hij was de derde van acht zonen van den dorpschout, die even als de overige bewoners van dit dal zijne kudde tegen de *Alpen* opdreef. De vader in den jeugdigen *ULRICH*, die zeer vlug de viool en later bijkans alle instrumenten bespeelde, en groote leerzaamheid verried, een' buitengewonen aanleg bespeurende, raadpleegde zijn' broeder, den prediker en deken van *Wesen*, die den knaap eenig onderrigt gaf, en hem weldra naar *Bazel* zond, om aldaar verder voor de studie voorbereid te worden. Daar *ULRICH* ras den engen kring der kundigheden, welke men daar kon opdoen, was rondgelopen, begaf hij zich naar *Bern*, alwaar hij het onderrigt genoot van den beroemden *LUFULUS*. Zijne verdere opleiding ontving hij aan de hoogeschool te *Weenen*, waar hij zich in de wijsbegeerte, en in *Bazel*, waar hij zich onder den voortreffelijken *THOMAS WYTENBACH* in de godgeleerdheid oefende. In 1506 werd hij in de gemeente van *Glaris* als prediker aangesteld, en vervulde met gemoedelijken ernst en trouw al de pligten die op hem rusten. Toen in 1512 en 1515 in het kanton *Glaris* troepen voor den paus werden aangeworven en een goed deel zijner gemeente te velde trok, toog *ZWINGLI* mede, om voor het zielenheil zijner kudde te zorgen. Eerst in *Italië* leerde hij de diepte van het zedenbederf des menschedoms peilen; ook was het hem eene ergernis en een gruwel, dat zijne dierbare landgenooten de veete van elkander vijandig gezinde vorsten met hun bloed betaalden. In 1517 werd *ZWINGLI* van *Glaris* naar 't klooster *Einsiedlen* als prediker verplaatst. Naar dit klooster togen jaarlijks duizenden bedevaartgangers; want hier was een wonderdoend Mariabeeld, dat zoowel de krankheden des lichaams als die der ziele genas. De drempels werden uitgehoold door het onverpoosd gekniel. *ZWINGLI* was stoutmoedig genoeg, om openlijk van den kansel de dwaling, waarin de menigte dienaangaande verkeerde, te bestrijden (1). Kort hierop naar *Zurich*

beroepen, werd deze stad voor *Zwitserland* het *Wittenberg* van *Duitschland*. Op den Nieuwjaarsmorgen des jaars 1519, in de groote Domkerk te *Zurich*, voor eene talrijke schare opgetreden, verklaarde *ZWINGLI* zich openlijk voor de zuivere verkondiging van het Evangelie, om welke reden de hervormde kerk in *Zwitserland* den 1 Januarij 1819 een driehonderdjarig jubelfeest vierde. In 1518 had hij reeds den afhaatkramer *BERNHARDIN SAMSON* uit *Milaan*, die zich in *Zwitserland* vertoonde, heftig bestreden. Intusschen zocht het Roomsche Hof hem door de cervolste en glansrijkste aanbiedingen te winnen, doch hij antwoordde: «Ik schat de armoede van «CHRISTUS hooger dan de rijkdommen der «wereld en de gunst van den paus.» Door overgroote inspanning verzwakt, begaf hij zich naar *Pfeffers*, om de baden te gebruiken; maar naauwelijks vernam hij dat de pest te *Zurich* was uitgebroken, of hij ijldo derwaarts, om kranken of stervenden bij te staan en te troosten. Hij zelf werd door deze verschrikkelijke plaag aangetast, doch genas weder tot onuitsprekelijke blijdschap zijner gemeente. Om trent dezen tijd trad *ZWINGLI* met *ANNA REINHARD* in 't huwelijk; aanvankelijk deze verbindtenis geheim houdende, om opspraak en ergernis te vermijden. Den 29 Januarij 1523 verdedigde hij zijne leerstellingen op het raadhuys te *Zurich*, in het bijzijn der achtbare burgervaderen en een aantal van godgeleerden en geestelijken van beide partijën, tegen den vicaris *FABER*, en trad zegevierend uit den strijd. Van nu af ging de hervorming in *Zwitserland* met rassche schreden voort. In October 1529 had op het vorstelijk slot te *Marburg* het vermaarde gesprek over het avondmaal tusschen *LUTHER* en *ZWINGLI* plaats, hetwelk echter geene bevredigende uitkomst leverde. Meermalen ontkwam *ZWINGLI* aan de persoonlijke vervolgingen van ijveraars van 't oude geloof, en eindelijk brak de oorlog tusschen *Zurich* en de Katholijke kantons *Lucern*, *Schwyz*, *Uri*, *Unterwalden* en *Zug* uit. Op bevel van den *Zuricher* raad moest *ZWINGLI* met de banier van 't kanton te velde trekken. Den 11 October 1531 kwam het bij *Kappel* tot een' bloedigen slag. Daar klonk nog

«verre bedevaatreizen, offeranden, de aanroeping «der Moedermaagd en der Heiligen genoegzaam zijn, «om Zijne gunst te verwerven! Wat baat de lengte «en veelheid onzer gebeden? — Wat baat het dragen van de monnikskap, een geschoren kruin en «een lang afslappend gewaad, schoon men muilezels «met goud beladen daarheen brengt, als toch het «harte inwendig niet verbeterd, maar van God «verwijderd is? — Niet bij de Heilige Maagd *MARIA*, «maar alleen bij *CHRISTUS* is volkomene schuldvergeving te zoeken!»

(1) «Meent niet,» dus sprak hij onder anderen het volk aan, «dat God meer dan elders in dezen tempel wone. Waar ook uwe woonplaats zij, God «is u overal nabij, en verhoort daár zoo goed uw «gebed als te *Maria-Einsiedlen*. Meent niet dat

eenmaal de mannelijke stem van ZWINGLI. «Wakkere mannen!» riep hij, «Zijt ge-
«troost en vreest niet! Moeten wij ook
«onderdoen, zoo is toch onze zaak goed.
«Beveelt uwe ziel aan God, die voor ons
«en de onzen zorgen kan! God zij met
«u!» Daar de tegenpartij eene dubbele
overmagt had en bekwamer aanvoerders,
delfden de Zurichers het onderspit. ZWIN-
GLI behoorde onder degenen, die in den
strijd eenen schoonen dood voor het va-
derland en zijn geloof stierven. Zijn lijk
herkend wordende, werd deerlijk verminkt,
in stukken gereten en daarna verbrand
tot asch, welke met vuilnis vermengd, in
de lucht werd verstrooid. De Zwitsersche
volksdichter USTERI koos de droefheid van
ZWINGLI's weduwe tot een onderwerp van

een gedicht, getiteld: *Der armen Frow
Zwinglin Klag*, met welks laatste couplet
wij deze levensschets en onzen arbeid
willen eindigen.

Kom Bijbelboek! gij waart de kracht,
Zijn troost bij 't diepst verneëren;
Werd hij vervolgd, miskend, veracht,
Hij greep naar 't Woord des Heeren;
Vond hulp bij U. Heer! wil ook nu
Mijn bidden niet beschamen!
Geef moed, en sterk tot 't zware werk
De zwakke weduw! Amen.

(USTERI und VOGELIN, *Zwingli's Schriften
in Auszüge*; RUCHAT, *Histoire de la
reformation de la Suisse*; LUBLINK
WEDDIK, *Het leven en bedrijf van
Dr. Martyn Luther*; B. TER HAAR,
*De geschiedenis der Kerkhervorming
in taferelen*).

BLADWIJZER

DER NAMEN VOORKOMENDE IN HET TWEEDE DEEL.

G.		Blz.	Blz.	Blz.	
GADDESEN, (JOHN).	1.	GENGIS KHAN.	17.	GIOTTO, of ANGIOLOTTO.	31.
GAFORIUS, (FRANCHINUS).	—	GENLIS, (STÉPHANIE FÉ- LICITÉ DUCREST DE ST.	—	GIOVIO, (PAOLO).	32.
GAILLARD, (GABRIEL HENRI)	—	AUBIN, GRAVIN DE).	18.	GIRALDI, of GYRALDUS, (LILIO GREGORIO).	—
GAINSBOROUGH, (THOMAS)	2.	GENOVESI, (ANTONIO).	19.	GIRARD, (GABRIEL).	—
GAJUS.	—	GENOVEVA VAN BRARAND.	—	GIRODET-TRIOSON, (ANNE LOUIS DE ROUSSY).	—
GALBA, (SERVIUS SULPI- CIUS).	3.	GENSERIK.	20.	GIUSTINIANI, (POMPEJO).	—
GALEN, (JOHAN VAN).	—	GEOFFRIN, (MARIE THÉ- RÈSE).	21.	GLATZ, (JAKOB).	33.
GALENUS, (CLAUDIUS).	5.	GERBERT, (MARTIN).	—	GLAUBER, (JOHANN RU- DOLPH).	—
GALERIUS, (CAJUS VALE- RIUS MAXIMIANUS).	—	GERMANICUS, (TIBERIUS DRUSUS CÆSAR).	—	GLEICHEN, (LUDEWICH, graaft van).	—
GALIANI, (FERDINANDO).	—	GERSON, (JEAN CHARLIER DE).	22.	GLEIM, (JOHANN WILHELM LUDWIG).	—
GALILEI, (GALILEO).	6.	GESNER, (KONRAD VON).	23.	GLUCK, (JOHANN CHRIS- TOPH VON).	34.
GALL, (JOHANN JOSEPH).	7.	GESSNER, (SALOMON).	—	GNEISENAU, (AUGUST NEID- HARD, graaf van).	35.
GALLAND, (ANTOINE).	8.	GETA, (ANTONIUS).	24.	GOBELIN, (GILLES ed JEAN)	—
GALVANI, (ALOYSIUS).	9.	GHIHERTI, (LORENZO).	—	GODEWIJK, (MARGARETHA VAN).	36.
GAMA, (VASCO DE).	—	GHIYSEN, (HENDRIK).	—	GOLDONI, (CARLO).	—
GANSFORT, (JAN WESSEL)	10.	GIANIBELLI of GIAMBELLI, (FREDERICO).	—	GOLDSMITH, (OLIVER).	—
GARAT, (PIERRE JEAN).	11.	GIANNONE, (PIETRO).	26.	GOLIUS, (JACOBUS).	37.
GARAY, (JUAN DE).	—	GIBBON, (EDWARD).	—	GOMARUS, (FRANCISCUS).	38.
GARCIA DE MASCARENHAS, (BLAISE).	—	GIBBONS, (ORLANDO).	27.	GONSALVO VAN CORDOVA, (HERNANDEZ Y AQUILAR)	—
GARCIAS, (LASSO).	—	GIBBONS, (GRINLING).	—	GORGAS.	39.
GARDINER, (STEPHEN).	12.	GIBSON, (RICHARD).	—	GÖTHE, (JOHANN WOLF- GANG VON).	—
GARRICK, (DAVID).	—	GIFFORD, (WILLIAM).	28.	GOTTSCHED, (JOHANN CHRISTOPH).	40.
GASSENDI, (PETRUS).	13.	GIL VINCENTE.	—	GOUJON, (JEAN).	41.
GAUBIL, (ANTOINE).	14.	GILBERT, (SIR HUMPHRY).	—	GOYA Y LUCIENTES, (FRAN- CISCO).	—
GAUBIUS, (HIERONYMUS DA- VID).	—	GILBERT, (NICOLAS JOSEPH LAURENT).	29.	GOZZI, (GASPARO, graaf)	—
GAY, (JOHN).	15.	GILDAS.	—	GOZZI, (CARLO, graaf).	42.
GAZA of GAZIS, (THEO- DORUS).	—	GILPIN, (BERNARD).	—	GRACCHUS, (TIBERIUS SEM- PRONIUS).	—
GEBELIN, (ANTOINE COURT DE).	—	GILPIN, (WILLIAM).	—		
GEDDES, (ALEXANDER).	16.	GINGUENÉ, (PIERRE LOUIS).	30.		
GEDIKE, (FRIEDRICH).	—	GIOJA, (FLAVIO).	—		
GEER, (LODEWIJK VAN).	—	GIOJA, (MELCHIORRE).	—		
GELLERT, (CHRISTIAN FURCHTEGOTT).	17.	GIORDANO, (LUCA).	31.		
		GIORGIONE DI CASTEL- FRANCO).	—		

	Biz.		Biz.		Biz.
GRAFFIGNY, (FRANÇOISE D'ISSEMBOURG-D'APPONCOURT DE)	43.	GUSTAAF IV	66.	HAWKINS, (JOHN)	89.
GRAMMONT, (PHILIBERT, graaf van)	—	GUTENBERG, (JOHANNES OF HENNE)	67.	HAZLITT, (WILLIAM)	—
GRANADA, (FRAY LUIS DE)	—	GUYOT, (HENRI DANIEL)	68.	HEARNE, (SAMUEL)	—
GRATTAN, (HENRY)	44.	GUYTON DE MORVEAU, (LOUIS BERNARD)	—	HEBER, (REGINALD)	—
GRAUN, (CARL HEINRICH)	—	GUZMAN, (ALPHONSE PERES)	69.	HEEM, (JOHAN DAVIDSZ. DE)	90.
's GRAVESANDE, (WILLEM JACOB)	45.			HEEMSKERK, (JACOB VAN)	—
GRAY, (JOHANNA)	46.			HEEMSKERK, (MARTEN VAN)	—
GRAY, (THOMAS)	47.			HEEMSKERK, (JOHAN VAN)	—
GREAVES, (JOHN)	—			HEEMSTRA, (VAN)	91.
GREENE, (MAURICE)	—			HEEREN, (ARNOLD HERMAN LUDWIG)	93.
GREGORIUS VAN NAZIANZUS	48.			HEGEL, (GEORG WILHELM FRIEDRICH)	—
GREGORIUS VAN TOURS	—			HEGESIAS	94.
GREGORIUS VII.	—			HEIDEN, (JAN VAN DER)	—
GREGORY, (JAMES)	50.			HEIN, (PIETER PIETERSZ. ZOON)	—
GRESHAM, (Sir THOMAS)	—			HEINECKEN, (CHRISTIAN HEINRICH)	95.
GRESSET, (JEAN BAPTISTE LOUIS)	51.			HEINSIUS, (DANIEL)	96.
GRÉTRY, (ANDRÉ ERNEST MODESTE)	—			HEINSIUS, (NICOLAAS)	—
GRIBEAUCVAL, (JEAN BAPTISTE VAQUETTE DE)	52.			HEINSIUS, (ANTONI)	97.
GRIBOJEDOW	53.			HELENA, (De Heilige)	—
GRIESBACH, (JOHANN JAKOB)	—			HELIODORUS	—
GRIJALVA, (JUAN DE)	—			HELMERS, (JAN FREDERIK)	—
GRIMM, (FRIEDRICH MELCHIOR, baron van)	—			HELT, (BARTHOLOMEUS VAN DER)	98.
GRIMOD DE LA REYNIÈRE, (ALEXANDRE BALTHASAR LAURENT)	54.			HELVETIUS, (CLAUDE ADRIEN)	—
GRONOVIVS	—			HEMERT, (PAULUS VAN)	99.
GROOT, (HUGO DE)	55.			HEMSTERHUIS, (FRANS)	—
GRUBENMANN, (JAN ULRICH EN JAN)	57.			HENDRIK IV.	100.
GUARNERIUS, (JOSEPH EN PETRUS)	58.			HENDRIK VIII.	101.
GUERICKE, (OTTO VON)	—			HENDRIK IV.	—
GUESCLIN, (BERTRAND DU)	—			HENRY, (PATRICK)	102.
GUICCIARDINI, (FRANCESCO)	59.			HERACLITUS	—
GUIDO VAN AREZZO OF GUIDO ARETINUS	60.			HERBELOT, (BARTHÉLEMY D')	—
GUIDO RENI	—			HERBERT, (Sir THOMAS)	103.
GUILLES, (JOSEPH DE)	—			HERBER, (JOHANN GOTTFRIED VON)	—
GUILLOTIN, (JOSEPH IGNACE)	61.			HERMANS, (CATHARINA)	104.
GUISCARD, (ROBERT)	—			HERMOGENES	—
GUISCHARD, (KARL GOTTLIEB)	62.			HERODOTUS	—
GUISE, (FRANÇOIS VAN LOTHARINGEN, hertog van)	—			HERRERA, (ANTONIO)	105.
GUISE, (HENRI I VAN LOTHARINGEN, hertog van)	63.			HERSCHEL, (FRIEDRICH WILHELM)	—
GUITON, (JEAN)	—			HERZBERG, (EWALD FRIEDRICH)	106.
GUSTAAF I.	—			HERODOTUS	—
GUSTAAF ADOLF	65.			HESSE, (JOHANN JAKOB)	107.
GUSTAAF III	66.			HESSEN, (WILHELM, Landgraaf van)	—
				HEVELIUS, (JOANNES)	—
				HEYNE, (CHRISTIAN GOTTLIEB)	—
				HEYWOOD, (THOMAS)	108.
				HERO I.	—

	Blz.	I.	Blz.		Blz.
HIERO II.	108.	IBRAHIM <i>Mansour</i> EFFEN-		JUAN D'AUSTRIA, (<i>Don</i>)	152.
HIERONYMUS VAN PRAAG. —		DI	131.	JUEL, (NICOLAAS) . . . —	
HINLOPEN, (JAN).	109.	IBYCUS	—	JULIANUS, (FLAVIUS CLAU-	
HIPPARCHIUS	—	IFFLAND, (AUGUST WIL-		DIUS)	153.
HIPPOCRATES.	110.	HELM).	—	JUNIUS, (HADRIANUS) . . —	
HOBBS, (THOMAS).	—	IGNATIUS <i>de Heilige</i> . . —		JUNIUS, (FRANCISCUS) . 154.	
HOCHE, (LAZARE)	111.	IGNATIUS VAN LOYOLA . 132.		JUSSIEU, (ANTOINE LAU-	
HOFFMANN, (FRIEDRICH) —		IMHOFF, (GUSTAAF WIL-		RENT DE).	—
HOGARTH, (WILLIAM). . 112.		LEM, BARON VAN). . . —		JUSTINUS	—
HOGENDORP, (GIJSBERT		INES DE CASTRO. . . 133.		JUVENALIS.	155.
KAREL, graaf van). . . —		INGENHOUS, (JOHAN). . —			
HOLBEIN, (HANS) . . . 113.		INGOMER.	134.		
HOLBERG, (LUDWIG, Vrij-		INNOCENTIUS III. . . . —		K.	
heer van).	—	IRENE.	135.	KAAB.	155.
HOLLAR, (WENCESLAUS) 114.		IRETON, (HENRY) . . 136.		KAEMPFER, (ENGELBERT) —	
HÖLTY, (LUDWIG HEIN-		IRIARTE, (THOMAS DE). —		KAIN, (HENRI LOUIS LE),	
RICH CHRISTOPH). . . —		ISLANDE DE CÉO. . . 137.		zie LEKAIN.	156.
HOMBERG, (WILLEM). . 115.		ISOCRATES.	—	KANT, (IMMANUEL). . . —	
HOMERUS.	—	ISOUARD, (NICOLÒ) . . —		KAREL <i>de Groote</i> . . . —	
HONDEKOETER.	—	ITURBE, (<i>Don</i> AUGUSTIN		KAREL MARTEL	—
HONTHORST, (GERARD). 116.		DE).	—	KAREL V.	157.
HOOD, (ROBIN).	—	IWAN III.	138.	KAREL XII.	—
HOOFMAN, (ELIZABETH). —		IWAN II.	—	KAUFMANN, (ANGELICA). 158.	
HOOF, (PIETER CORNE-				KELLERMANN, (FRANÇOIS	
LISZON).	117.			CHRISTOPHE).	159.
HOOGE, (PIETER DE). . 118.		J.		KEMBLE, (JOHN PHILIP) —	
HOOGVLIET, (ARNOLD). —		JACKSON, (WILLIAM). . 138.		KEMP, (JOHANNES THEO-	
HOKE, (ROBERT)	—	JACOBA van <i>Beijeren</i> . . 139.		DORUS VAN DER). . . —	
HOOKER, (RICHARD). . 119.		JACOBSON, (JACOBUS ISO-		KEMPIS, (THOMAS à) . 161.	
HOOPER, (JOHN).	—	DORUS LODEWIJK LE-		KENNICOTT, (BENJAMIN). —	
HOPE, (THOMAS).	—	VIEU).	140.	KENT, (WILLIAM) . . . —	
HÔPITAL of HÔSPITAL,		JACOTOT, (JOSEPH). . —		KEPLER, (JOHANN). . . —	
(MICHEL DE L') . . . —		JACOBUS II	141.	KHEMNITZER, (IWAN IWA-	
HORATIUS, (FLACCUS		JACQUES, (FRÈRE) . . 142.		NOWITCH).	162.
QUINTUS)	120.	JACQUIN, (NICOLAAS JO-		KHERASKOW, (MICHAEL	
HORTENSIIUS, (LAMBER-		ZEF, Vrijheer van). . —		MACVIEWITCH).	—
TUS).	121.	JAMESON of JAMESONE,		KHOSRU I.	163.
HOUBRAKEN, (ARNOLD). —		(GEORGE).	143.	KHOSRU II	—
HOUTMAN, (CORNELIS). —		JANSENIUS, (CORNELIUS) —		KIMCHI, (DAVID). . . 164.	
HOWARD, (JOHN) . . . 122.		JANSEN, (CORNELIUS). —		KINGSBERGEN, (JAN HEN-	
HOWE, (RICHARD) . . . 123.		JANSENS, (ABRAHAM) . 144.		DRIK VAN).	—
HUDSON, (HENRY) . . . —		JANSENS, (VICTOR HO-		KILIAAN, (CORNELIS). . —	
HUGTENBURGH, (JOHAN		NORIUS).	—	KIRCHER, (ATHANASIUS) 165,	
VAN)	124.	JANUS SECUNDUS. . . —		KLAPROTH, (MARTINHEIN-	
HUME, (DAVID).	—	JARNOVICK of GIORNOVI-		RICH)	—
HUMMEL, (JOHANN NE-		GHI, (JUAN MANE). . 145.		KLEIST, (EWALD CHRIS-	
POMUK).	125.	JEANNE D'ARC.	—	TIAN VON).	—
HUNIADES of HUNYAD,		JEFFERSON, (THOMAS). —		KLOPSTOCK, (FRIEDRICH	
(JOHANNES CORVINUS) 126.		JENNER, (EDWARD). . 146.		GOTTLIEB).	166.
HUNTER, (JOHN).	—	JEZUS CHRISTUS . . . 147.		KNOX, (JOHN).	—
HUPAROLI.	—	JODELLE, (ETIENNE) . —		KÖRNER, (THEODOR) . 167.	
HUSKISSON, (WILLIAM). —		JOHANNES III SOBIESKI. —		KOSCIUSZKO, (THADDÄUS) —	
HUSS, (JOHANNES) . . . 127.		JOHNSON, (SAMUEL). . —		KOSTER, (LAURENS JANSZ.) 168,	
HUYGENS, (CHRISTIAAN) —		JOINVILLE, (JEAN <i>Sire</i>		KOTZEBUE, (AUGUST	
HUTTON, (ULRICH VON). 128.		DE).	148.	FRIEDRICH FERDINAND	
HUTTEN, (CHARLES). . . —		JOMELLI, (NICOLÒ) . . —		VON)	169.
HUYDECOPER, (BALTHA-		JONES, (JOHN PAUL). . 149.		KOTZEBUE, (OTTO VON) —	
SAR)	129.	JONES, (<i>Sir</i> WILLIAM) . 150.		KRÜDENER, (JULIANA,	
HUYGENS, (CONSTANTIIN) —		JOSEPHINE, (MARIE ROSE) —		Baronnesse von). . . 170.	
HUYGENS, (CHRISTIAAN) —		JOSEPHUS, (FLAVIUS) . 151.		KUIP, (ALBERT).	—
HUYSUM, (JAN VAN). . 130.				KUTUSOW, (MICHAEL LAU-	
HYDER ALI	—				

	Blz.		Blz.		Blz.
RIONOWITSCH GOLENIT- SCHEW).	171.	LENORMAND, (MARIE ANNE).	186.	MABILLON, (JEAN). . .	205.
KYAU, (FRIEDRICH WIL- HELM, Baron von). —		LEO X.	—	MABUSE of MAUBEUGE, (JAN VAN).	—
KYPSELUS.	—	LEONARDO DA VINCI, zie VINCI.	—	MACHIAVELLI, (NICCOLO)	206.
L.					
LAAR, (PIETER VAN). .	172.	LEONARDO van Pisa. .	—	MACPHERSON, (JAMES). —	
LABADIE, (JEAN DE). .	—	LEONIDAS.	187.	MAECENAS, (CAIUS CIL- NIUS).	207.
LABORDE, (JEAN BEN- JAMIN).	173.	LEOPOLD I.	—	MAERLANT, (JACOB VAN)	—
LACAILLE, (NICOLAS LOUIS DE).	—	LESAGE, (ALAIN RENÉ).	188.	MAESTLIN, (MICHAEL). —	
LACÉPÈDE, (BERNARD GERMAIN ETIENNE DE LAVILLE, Graaf DE). —		LESLIE, (Sir JOHN). .	—	MAFFEI, (SCIPIONE). .	208.
LACHAISE, (FRANÇOIS D'AIX DE).	174.	LESSING, (GOTTHOLD EPHRAIM).	189.	MAGELLAAN, (FERNANDO DE).	—
LACONDAMINE, (CHARLES MARIE DE).	—	LESUEUR, (JEAN FRAN- ÇOIS).	—	MAGLIABECCHI, (ANTONIO)	209.
LACROIX, (SYLVESTRE FRANÇOIS).	—	LESUEUR, (EUSTACHE). —		MAHOMED, (ABUL KASEM IBN ABDOLLAH). . . .	—
LAENNAC, (RENÉ THÉO- PHILE HYACINTHE). .	—	LEVAILLANT, (FRANÇOIS)	—	MAIMONIDES.	211.
LAGRANGE, (JOSEPH LOUIS DE).	175.	LEYDEN, (LUCAS VAN).	190.	MAINTENON, (FRANÇOISE D'AUBIGNÉ, marquise DE).	—
LAHIRE, (PHILIPPE DE). —		LICHTWER, (MAGNUS GOTTFRIED).	—	MALHERBE, (FRANÇOIS DE).	212.
LAIRESSE, (GÉRARD). .	—	LIEVENS, (JAN). . . .	—	MALMESEBURY, (WILLIAM OF).	—
LALANDE, (JOSEPH DÉ- RÔME LE FRANÇAIS DE)	176.	LINNAEUS, of LINNÉ, (CARL VON).	191.	MALPIGHI, (MARCELLUS)	—
LANCASTER, (Sir JAMES)	177.	LINSCHOTEN, (JAN HUY- GEN VAN).	192.	MALUS, (ETIENNE LOUIS)	213.
LANCASTER, (JOSEPH). Zie het artikel BELL.	—	LIPSIIUS, (JUSTUS). .	193.	MANCO CAPAC.	—
LANNOY, (CHARLES DE)	—	LITHGOW, (WILLIAM). —		MANOËL, (Don FRAN- CESCO).	—
LANNOY, (JULIANA CORNE- LIA, Baronesse DE). .	178.	LITTLETON, (THOMAS). —		MANSFELD, (ERNST VAN)	—
LANTIER, (ETIENNE FRAN- ÇOIS DE).	—	LIVIIUS, (TITUS). . .	194.	MANTEGNA, (ANDREA). —	
LANZI, (LUIGI). . . .	179.	LOCKE, (JOHN). . . .	—	MANUZIO, (ALDO). . .	214.
LAPLACE, (PIERRE SI- MON, Graaf).	—	LODEWIJK IX.	—	MARAT, (JEAN PAUL). .	215.
LATIMER, (HUGH). . .	180.	LODEWIJK XIV. . . .	195.	MARATTI, (CARLO). . .	216.
LATOUR D'AUVERGNE, (THÉOPHILE MALO COR- RET DE).	—	LÖFFLER, (JOSIAS FRIED- RICH CHRISTIAAN). .	196.	MARGARETHA.	—
LAVATER, (JOHANN KAS- PAR).	181.	LOKMAN.	197.	MARIANA, (JUAN). . .	—
LAVOISIER, (ANTOINE LAURENT).	—	LOMONOSOW, (MICHAEL WASILJEWITCH). . .	—	MARINO, (St.).	—
LAWRENCE, (Sir THOMAS)	182.	LONG, (ROGER). . . .	—	MARIOTTE, (EDME). . .	217.
LEBRUN, (PONCE DENIS ECOUCARD).	—	LONGINUS, (DIONYSIUS CASSIUS).	198.	MARIUS, (CAIUS). . .	—
LEEUEWENHOEK, (ANTONI)	—	LONGOMONTANUS, (CHRIS- TIAN SEVERIN). . . .	—	MARIVAUX, (PIERRE CAR- LET DE CHAMBLAIN DE)	—
LEIBNITZ, (GOTTFRIED WILHELM, Baron von)	183.	LONGUS.	—	MARLBOROUGH, (JOHN CHURCHILL, hertog VAN).	—
LEICESTER, (ROBERT DUD- LEY, Graaf VAN). . .	—	LOPE DE VEGA CARPIO, (FELIX).	—	MARLONTEL, (JEAN FRAN- ÇOIS).	218.
LEKAIN, (HENRY LOUIS)	184.	LOPOLOW, (CATHARINA)	199.	MARNIX, (PHILIPPUS VAN)	—
LELY, (PIETER). . . .	185.	LOYOLA, (IGNATIUS VAN)	—	MAROT, (CLÉMENT). .	219.
LE MAIRE, (JACOB). .	—	LECANUS, (MARCUS AN- NAEUS).	—	MARSDEN, (WILLIAM). —	
		LUCIANUS.	200.	MARTHA, (ANNE BIGET)	220.
		LUCRETIIUS, (TITUS CARUS)	—	MARTIALIS, (MARCUS VA- LERIUS).	—
		LUCULLUS, (LUCIUS LICI- NUS).	—	MARTINI, (GIAMBATISTA)	221.
		LUDOLPHUS, (JOE). .	201.	MARTOS, (IWAN PETRO- WITCH).	—
		LULLY, (GIOVANNI BAT- TISTA).	—	MARVELL, (ANDREW). —	
		LUTHER, (MARTIN). .	202.	MASSILLON, (JEAN BAP- TISTE).	222.
		LYCURGUS.	203.	MATY, (MATHEUS). . .	—
		LYSANDER.	204.	MAURITS.	223.
		LYSIAS.	—	MAURY, (JEAN SIFFREIN)	—
		LYSIPPUS.	—		

	Blz.		Blz.		Blz.
ÖZANAM, (JACQUES)	290.	PERGOLESI, (GIOVANNI BATTISTA)	314.	PLUTARCHUS	339.
OZEROW, (WLADISLAW ALEXANDROWITCH)	291.	PERICLES	—	POELEMURG, (CORNELIS)	340.
P.					
PACIO, (GIULIO)	291.	PERIZONIUS, (JACOB)	—	POLO OF PAOLO, (MARCO)	—
PADILLA, (JUAN LOPEZ DE)	292.	PEROUSE, (JEAN FRANÇOIS GALOUP DE LA)	315.	POLYBIUS	341.
PADILLA, Doña MARIA PACHECO DE)	293.	PERRAULT, (CLAUDE)	—	POMBAL, (SEBASTIO JOSE DE CARVALHO, Marques van)	342.
PAER, (FERNANDO)	—	PERRAULT, (CHARLES)	316.	POMPEJUS, (CNEJUS)	—
PAEZ, (PEDRO)	—	PERRAULT D'ARMACOURT	—	PONCE DE LEON, (RODRIGO)	343.
PAGAN, (BLAISE FRANÇOIS, Graaf van)	294.	PERSEUS	—	PONIATOWSKI, (JOZEF ANTONI, Vorst)	—
PAINE, (THOMAS)	295.	PERTINAX, (PUBLIUS HELVIUS)	—	PONTOPPIDAN, <i>de Jongere</i> , (ERIK)	344.
PAISIELLO, (GIOVANNI)	—	PERUGINO, (PIETRO)	317.	POPE, (ALEXANDER)	—
PALEY, (WILLIAM)	296.	PESCE, (NICOL OF SOLA)	—	PORPHYRIUS	—
PALLAS, (PETER SIMON)	—	PESTALOZZI, (JOHANN HEINRICH)	—	POSTEL, (GUILLAUME)	345.
PALM, (JOHANNES HENRICUS VAN DER)	297.	PETER I.	318.	POSTLETHWAYT, (MELACHI)	—
PAMPHILUS	298.	PETER VAN AMIENS	320.	POTTER, (PAULUS)	—
PANÆNUS	299.	PETERS, (BONAVENTURA)	321.	POUSSIN, (NICOLAS)	346.
PANCIROLI OF PANCIROLUS (GUY)	—	PETION, (ALEXANDER)	—	PRAM, (CHRISTEN HENRIKSEN)	—
PANCKOUKE, (ANDRÉ JOSEPH)	—	PETIS DE LA CROIX, (FRANÇOIS)	—	PRAXITELES	—
PAOLI, (PASCALE DE)	300.	PETIT, (JEAN LOUIS)	—	PRÉVÔT D'EXILES, (ANTOINE FRANÇOIS)	347.
PAPPENHEIM, (GOTTFRIED HEINRICH, Graaf van)	—	PETITOT, (JEAN)	—	PRICE, (RICHARD)	—
PARACELSUS DE HOHENHEIM, (PHILIPPUS AUREOLUS THEOPHRASTUS)	301.	PETRARCA, (FRANCISCO)	322.	PRIESTLEY, (JOSEPH)	348.
PARÉ, (AMBROISE)	—	PEUTINGER, (KONRAD)	324.	PRINGLE, (JOHN)	—
PAREDES, (DIEGO GARCIA DE)	—	PHAEDRUS, (JULIUS)	325.	PROGIDA, (GIOVANNI DE)	349.
PARÉJA, (JUAN DE)	302.	PHEIDON	—	PROTEGENES	—
PARK, (MUÑOGO)	—	PHIDIAS	—	PRYNE, (WILLIAM)	350.
PARMA. Zie FARNESE (ALESSANDRO)	304.	PHILIDOR, (ANDRÉ DANI-CAN)	326.	PSALMANASAR, (GEORG)	—
PARMENIO	—	PHILIPPUS II.	—	PTOLOMÆUS, <i>bijgeënaamd</i> PHILADELPHUS	351.
PASCAL, (BLAISE)	—	PHILO-JUDAEUS	328.	PTOLOMÆUS, (CLAUDIUS)	—
PASCHALIS II	305.	PHILOPOEMEN	—	PURCELL, (HENRY)	—
PAUL I	306.	PHOCION	—	PUSCHKIN, (ALEXANDER SERGEJEWITSCH, Graaf)	352.
PAUL (Pater)	307.	PIAZZI, (GIUSEPPE)	329.	PYM, (JOHN)	—
PAUSANIAS	—	PICARD, (LOUIS BENOIT)	—	PYNACKER, (ADAM)	—
PAUW, (CORNELIUS DE)	308.	PICCINI, (NICOLÒ)	—	PYRGOTELES	353.
PEARCE, (ZACHARY)	—	PICHEGRU, (CHARLES)	330.	PYRRHO	—
PECCHIO, (GIUSEPPE)	—	PICO, (GIOVANNI DELLA MIRANDOLA)	—	PYRRHUS	—
PEIRESC, (NICOLAS CLAUDE FABRE DE)	309.	PIERRE, (BERNARDIN DE ST.)	331.	PYTHAGORAS	354.
PELAGIUS	—	PIGNOTTI, (LORENZO)	—	Q.	
PELAYO	310.	PILES, (ROGER DE)	332.	QUANTZ, (JOHANN JOACHIM)	354.
PELOPIDAS	—	PINDARUS	—	QUESNAY, (FRANÇOIS)	—
PENN, (Sir WILLIAM)	311.	PIRANESI, (GIOVANNI BATTISTA)	333.	QUEVEDO Y VILLEGAS, (FRANCISCO GOMES DE)	—
PERCY, (THOMAS)	312.	PIRON, (ALEXIS)	—	QUIN, (JAMES)	355.
PERDICAS	—	PITT, (WILLIAM)	334.	QUINAUT, (PHILIPPE)	—
PERFIXE, (HARDOUIN DE BEAUMONT DE)	—	PITT, (WILLIAM), <i>zoon des voorgaanden</i>	—	QUINTILIANUS, (MARCUS FABIUS)	356.
PÉREZ, (ANTONIO)	313.	PITTACUS	335.	QUISTORP, (JOHANN)	—
		PIZARRO, (FRANCISCO)	—	QUITO, (DOMINGO DOS REIS)	—
		PLATO	336.		
		PLAUTUS, (MARCUS ANCIUS)	—		
		PLEYL, (IGNAZ)	337.		
		PLINIUS, (CAJUS), <i>de Oudere</i>	—		
		PLINIUS, (CAJUS), <i>de Jongere</i>	339.		

R.	Blz.	Blz.	Blz.
RABELAIS, (FRANÇOIS) .	356.	ROCHEFOUCAULD, (FRAN-	SAULI-BEN-BAHLEH . . . 399.
RACINE, (JEAN DE) .	357.	ÇOIS, DUC DE LA) .	SALINAS, (FRANCISCUS) .
RADCLIFFE, (JOHN) .	358.	ROCHE-JACQUELEIN, (HEN-	SALLUSTIUS OF SALUSTIUS 400.
RADCLIFFE, (ANNE) .	—	RI DE LA)	SALMACIUS, (CLAUDIUS) .
RAFFLES, (Sir THOMAS	—	RODNEY, (GEORGES ERYD-	SAMSOE, (OLE JOHAN) . 401.
STAMFORD)	—	GES)	SANCHO, (IGNATIUS) . . .
RALEIGH, (Sir WALTER) .	359.	RODRIGUEZ, (VENTURA) .	SANCHUNIATHON 402.
RAMEAU, (JEAN PHILIPPE)	360.	ROLAND, (MARIE JEANNE) .	SANCROFT, (WILLIAM) . .
RAMUS, (PETRUS) . . .	—	ROLLIN, (CHARLES) .	SANCTORIUS OF SANTORIO .
RAPHAEL, RAFFAELLE OF	—	ROMAGNOSI, (GIAN DO-	SANDEMAN, (ROBERT) . 403.
RAFFAELLO, (WIENS ei-	—	MENICO)	SANDOVAL, (FRAY PRU-
genlijk naam was	—	ROMNEY, (GEORGE) .	DENCIO DE)
SANZIO)	361.	ROMULUS	SANNAZARO OF SANNAZA-
RAPIN THOYRAS, (PAUL	—	RONsARD, (PIERRE DE) .	RIUS, (JACOPO) 404.
DE)	—	ROSA, (SALVATOR) . . .	SANSEVERO, (RAYMOND
RAYNAL, (GUILLAUME	—	ROSCIUS, (QUINTUS) .	DI SANGRO, PRIJS VAN) . .
THOMAS)	—	ROSCOE, (WILLIAM) . . .	SANSON, (NICOLAS) . . .
RÉAUMUR, (RÉNE ANTOI-	—	ROTGANS, (LUCAS) . . .	SAPPHO
NE FERCHAULT, Heer	—	ROTRou, (JEAN)	SARDANAPALUS
VAN)	362.	ROUSSEAU, (JEAN BAP-	SARTO, (ANDREA VANUC-
REBOLLEDO, (BERNAR-	—	TISTE)	CHI)
DINO, Graaf VAN) .	363.	ROUSSEAU, (JEAN JAKES)	SAUNDERSON, (Dr. NICHOLAS)
RÉGNARD, (JEAN FRAN-	—	RUBENS, (PETRUS PAU-	LUS)
ÇOIS)	—	LUS)	SAURIN, (JAKES)
REISKE, (JOHANN JACOB)	—	RUDBECK, (OLAUS) . . .	SAUSSURE, (HORACE BENEDICT DE) . . . 408.
REISKE, (ERNESTINE CHRIS-	—	RUDING, (ROGERS) . . .	SAUVEUR, (JOSEPH) . . .
TINE), geb. MÜLLER. .	364.	RUHNKEIUS, (DAVID) . . .	SAVAGE, (RICHARD) . . .
RELAND, (ADRIAAN) . . .	—	RUISCH. Zie RUYSCH .	SAVONAROLA, (GIROLAMO)
REMBRANDT, (PAUL GER-	—	RUISDAAL, (JACOB) . . .	SAXO
RITS)	365.	RUITER. Zie RUYTER .	SAY, (JEAN BAPTISTE) .
RENAUDOT, (THÉOPHRAS-	—	RUMFORD, (BENJAMIN	SCALIGER, (JOSEPH JUSTUS)
TE)	366.	THOMPSON, Graaf VAN)	—
RESTIF DE LA BRETONNE,	—	RUSSEL, (Lord WILLIAM)	SCAMOZZI, (VINCENZIO) .
(NICOLAS EDMOND) .	367.	RUSSEL, (RACHEL) . . .	SCANDERBEG
RETZ, (JEAN FRANÇOIS	—	RUYSCH, (FREDERIK) . . .	SCARLATTI, (ALESSANDRO)
PAUL DE GONDI, Kar-	—	RUYTER, (MICHEL ADRI-	SCARPA, (ANTONIO) . . .
dinaal DE)	—	AANZ. DE)	SCARRON, (PAUL) . . .
REY, (JEAN)	—	RYMER, (THOMAS) . . .	SCHALCKEN, (GODFRIED)
REYNOLDS, (Sir JOSHUA)	368.		SCHAELE, (KARL WILHELM)
RHAZES	—		SCHAEINER, (CHRISTOPH)
RIBERA, (JOSE)	369.		SCHILLER, (JOHANN CHRIS-
RICHARDSON, (SAMUEL)	370.	SAAD-ED-DEEN, (KHOJA	TOPH FRIEDRICH) . . . 415.
RICHELIEU, (ARMAND JEAN	—	SAAD-ED-DEEN MOHAM-	SCHIMMELPENNINCK, (RUT-
DU PLESSIS, Kardinaal	—	MED EFFENDI)	GER JAN)
DE)	—	SAADI	SCHLABRENDORF, (GUS-
RICHTER, (JEAN PAUL	—	SACCHETTI, (FRANCO) .	TAAF, Graaf VAN) . . .
FRIEDRICH)	371.	SACCHI, (ANDREA) . . .	SCHOREL, (JAN VAN) . . .
RIDINGER, (JOHANN ELIAS)	372.	SACHS, (HANS)	SCHOTEL, (JOHANNES CHRIS-
RIENZI, (COLA GABRINO	—	SACHTLEVEN, (HERMAN)	TIANUS)
DE)	—	SACHTLEVEN, (CORNELIS)	SCHREVELIUS, (CORNELIUS)
RIES, (FERDINAND) . . .	373.	SACY, (ANTOINE ISAAC	SCHULTENS, (ALBERT) . . .
RILEY, (JOHN)	—	SILVESTRE DE)	SCHURMANS, (ANNA MARIA)
RIPPERDA, (JOHAN WIL-	—	SAGE, (ALAIN-RENÉ LE)	SCHWARZ, (CHRISTIAN FRIE-
LEM Baron, later	—	SAKSEN, (MAURITS, Graaf	DRICH)
hertog VAN)	—	VAN)	SCIOPIUS, (CASPAR) . . .
RITTENHOUSE, (DAVID) .	374.	SAKSEN-WEIMAR, (BERN-	SCIPIO, (PUBLIUS COR-
ROBERTSON, (WILLIAM)	375.	HARD, Hertog VAN) .	NELIUS, bijgenaamd
ROBESPIERRE, (FRANÇOIS	—	SALAH-ED-DEEN, (MALEK-	AFRICANUS)
MAXIMILIEN JOSEPH	—	AL-NASSER SALAHDEEN	SCIPIO, (ÆMILIANUS PU-
ISIDORE)	—	ABU-MODHOFFER YUSEF)	BLIUS)
		SALIERI, (ANTONIO) .	

	Blz.		Blz.		Blz.
TECHINER, (ESAÏAS). . .	492.	TISSOT, (SIMON ANDRÉ)	516.	UNGER, (JOHANN FRIEDRICH GOTTLIEB). . .	541.
TEKELI, (EMERIC, Graaf) —	—	TITSINGH, (ISAAC). . .	—	USTERI, (JOHANN MARTIN) —	—
TELEMANN, (GEORG PHIL.) —	—	TITIAAN	517.	UTTMANN, (BARBARA). —	—
TELL, (WILHELM). . .	493.	TITUS, (SABINUS VESPASIANUS FLAVIUS). . .	—		
TEMPESTA, (CAVALIERE) 494.		TORDENSKIOLD	518.		
TEMPLE, (Sir WILLIAM) 495.		TORELLI, (GIUSEPPE). .	519.		
TENCIN, (CLAUDINE ALEXANDRINE GUÉRIN). . .	496.	TORFAEUS, of TORMODUS	520.		
TÉNIERS, (DAVID), bijgenaamd <i>de Oude</i> . —	—	TORQUEMADO, (THOMAS DE).	—		
TÉNIERS, (DAVID), bijgenaamd <i>de Jongere</i> , zoon des voorgaanden —	—	TORRICELLI, (EVANGELISTA).	521.		
TENON, (JACQUES RENÉ) 497.		TORRIGIANO, (PIETRO). —	—		
TENTZEL, (WILHELM ERNEST).	—	TOURNEFORT, (JOSEPH PITTON DE). . . .	522.		
TERBURGH, (GERARD). —	—	TOUSSAINT L'OUVERTURE —	—		
TERENTIUS	498.	TRAGUS, (HIERONYMUS) 523.			
TERTULLIANUS, (QUINTUS SEPTIMUS FLORENS). —	—	TRAJANUS, (MARCUS ULPIUS CRINITUS). . .	—		
TESI, (MAURO ANTONIO) 499.		TREMBECKI, (STANISLAW) 524.			
TEZEL of TETZEL, (JOHANN) —	—	TRENCK, (FRANZ, Baron von DER). . .	—		
THALES	500.	TRENCK, (FRIEDRICH, Baron von DER), de neef des vorigen . 525.			
THEDEN, (JOHANN CHRISTIAN ANTON). . . .	—	TROMP, (MAARTEN HARTBERTS- of HERBERTS- ZOON).	527.		
THELLUSON, (PETER). .	501.	TROMP, (CORNELIS), tweede zoon des vorigen	528.		
THEMISTOCLES	—	TROWBRIDGE, (SIR THOMAS).	530.		
THEOCRITUS	502.	TSCHIRNHAUSEN, (EHRENFRIED WALTER). . .	—		
THEON, ...	—	TULP, (NICOLAAS). . .	531.		
THEON, <i>de Oude</i>	—	TURENNE, (HENRI DE LA TOUR D'AUVERGNE, Burggraaf van). . .	—		
THÉROIGNE-DE-MÉRICOURT 503.		TURGOT, (ANNE ROBERT JACQUES).	532.		
THÉVENOT, (JEAN). . .	—	TURNEBUS, (ADRIANUS) 533.			
THOMAS à KEMPIS . . .	504.	TURPIN DE CRISSÉ, (LANCELOT).	—		
THOMASUS, (CHRISTIAN) —	—	TUSSER, (THOMAS). . .	534.		
THOMSON, (JAMES). . .	505.	TUTHLO	—		
THORDSON, (STURLA). .	506.	TWISS, (RICHARD). . .	—		
THORWALDSEN, (ALBERT BERTEL, d. i. BARTHOLOMEUS).	—	TYNDALE of TINDALE, (WILLIAM). . . .	535.		
THOU, (JACQUES AUGUSTE DE).	507.	TYRTAEUS	536.		
THOUARS, (LOUIS MARIE AUBERT DU PETIT). .	508.	TYSSENS, (PETRUS). . .	—		
THUCYDIDES	509.	TZETZES, (JOANNES). .	—		
THULDEN, (THEODOOR VAN).	—				
THUNBERG, (CARL PETTER) 510.					
TIBERIUS, (CLAUDIUS DRUSUS NERO).	—				
TIBULLUS, (AULUS ALBIUS) 511.					
TIEDGE, (CHRISTOPH AUGUST).	—				
TILLY, (JOHAN TZERCLAES, Graaf van).	—				
TIMOMACHUS	512.				
TIMON, bijgenaamd <i>de Menschenhater</i> . . .	—				
TINDAL, (MATTHEW). . .	513.				
TINTORETTO, (JACOPO). —	—				
TIPPOO SAHEB, of SAIB. 514.					
TIRABOSCHI, (GIROLAMO) 515.					

	Blz.		Blz.		Blz.
TOUSSAINT L'OUVERTURE —	—	VALPERGA DI CALUSO, (THOMAS DESCOMTES MASINO).	547.		
TRAGUS, (HIERONYMUS) 523.		VALSALVA, (ANTONIO MARIA).	—		
TRAJANUS, (MARCUS ULPIUS CRINITUS). . .	—	VAN DER VELDE, zie VELDE.	—		
TREMBECKI, (STANISLAW) 524.		VAN DER WERF, zie WERF.	—		
TRENCK, (FRANZ, Baron von DER). . .	—	VAN OS, (PIETER GERARD) —	—		
TRENCK, (FRIEDRICH, Baron von DER), de neef des vorigen . 525.		VARIGNON, (PIERRE). —	—		
TROMP, (MAARTEN HARTBERTS- of HERBERTS- ZOON).	527.	VARRO, (MARCUS TERENCE).	548.		
TROMP, (CORNELIS), tweede zoon des vorigen	528.	VASARI, (GIORGIO). . .	—		
TROWBRIDGE, (SIR THOMAS).	530.	VAUBAN, (SÉBASTIEN LE PRESTRE, Heer van) 549.			
TSCHIRNHAUSEN, (EHRENFRIED WALTER). . .	—	VEGA, (GEORGE, Vrijheer van).	550.		
TULP, (NICOLAAS). . .	531.	VELAZQUES, (DIEGO RODRIGUEZ DE SILVA y) —	—		
TURENNE, (HENRI DE LA TOUR D'AUVERGNE, Burggraaf van). . .	—	VELDE, (ADRIAAN VAN DER).	551.		
TURGOT, (ANNE ROBERT JACQUES).	532.	VELDE, (WILLEM VAN DER), <i>de Oude</i> . . .	—		
TURNEBUS, (ADRIANUS) 533.		VELDE, (WILLEM VAN DER), <i>de Jongere</i> . 552.			
TURPIN DE CRISSÉ, (LANCELOT).	—	VENDÔME, (LOUIS JOSEPH, Hertog van).	553.		
TUSSER, (THOMAS). . .	534.	VENEZIANO, (DOMENICO) —	—		
TUTHLO	—	VERE, (Sir FRANCIS). 554.			
TWISS, (RICHARD). . .	—	VERNET, (CLAUDE JOSEPH) —	—		
TYNDALE of TINDALE, (WILLIAM). . . .	535.	VERNON, (EDWARD). 555.			
TYRTAEUS	536.	VERONESE, (ALESSANDRO) —	—		
TYSSENS, (PETRUS). . .	—	VERRI, (PIETRO). . .	—		
TZETZES, (JOANNES). .	—	VERRI, (ALESSANDRO), jonger broeder des voorgaanden. . . .	556.		
		VERRIO, (ANTONIO). —	—		
		VERROCCHIO, (ANDREA DEL) —	—		

V.

VAHL, (MARTIN). . . .	542.
VAILLANT, (JEAN FOY) —	—
VAILLANT, (SÉBASTIEN) 543.	
VAHITANG VI	—
VALCKENAER, (LODEWIJK CASPAR).	544.
VALERIUS MAXIMUS . . .	545.
VALETTE, (JEAN PARISOT DE LA).	—
VALLA, (LORENZO). . .	—
VALLE, (PIETRO DELLA) 546.	
VALLI, (EUSEBIUS). . .	—
VALMIKI	—
VALMONT DE BOMARE, (J. C.).	—
VALPERGA DI CALUSO, (THOMAS DESCOMTES MASINO).	547.
VALSALVA, (ANTONIO MARIA).	—
VAN DER VELDE, zie VELDE.	—
VAN DER WERF, zie WERF.	—
VAN OS, (PIETER GERARD) —	—
VARIGNON, (PIERRE). —	—
VARRO, (MARCUS TERENCE TIUS).	548.
VASARI, (GIORGIO). . .	—
VAUBAN, (SÉBASTIEN LE PRESTRE, Heer van) 549.	
VEGA, (GEORGE, Vrijheer van).	550.
VELAZQUES, (DIEGO RODRIGUEZ DE SILVA Y) —	—
VELDE, (ADRIAAN VAN DER).	551.
VELDE, (WILLEM VAN DER), <i>de Oude</i>	—
VELDE, (WILLEM VAN DER), <i>de Jongere</i> . . .	552.
VENDÔME, (LOUIS JOSEPH, Hertog van).	553.
VENEZIANO, (DOMENICO) —	—
VERE, (SIR FRANCIS). .	554.
VERNET, (CLAUDE JOSEPH) —	—
VERNON, (EDWARD). . .	555.
VERONESE, (ALESSANDRO) —	—
VERRI, (PIETRO). . . .	—
VERRI, (ALESSANDRO), jonger broeder des voorgaanden.	556.
VERRIO, (ANTONIO). . .	—
VERROCCHIO, (ANDREA DEL) —	—

U.

URBERTI, (FACIO DEGLI). 537.	
UULKENS, (JACOBUS ALBERTUS).	—
UITENBOGAARD, (JOANNES) —	—
ULPHILAS, of WULFILAS 540.	
ULYSSES, ULYXES of ULIXES —	—

	Blz.	W.	Blz.		Blz.
VESALIUS, (ANDREAS)	557.	WAGENAAR, (JAN)	580.	WOUWERMAN, (PHILIP)	611.
VESPASIANUS, (TITUS FLAVIUS)	—	WALKER, (ROBERT)	581.	WRANGEL, (CARL GUSTAF)	612.
VESPUCCI of VESPUCIUS, (AMERIGO)	558.	WALLENSTEIN, (ALBRECHT, Graaf van)	—	WREN, (Sir CHRISTOPHER)	613.
VESTRIS, eigenlijk VESTRI, (GAETANO APOLINE BALDASARRE)	559.	WALPOLE, (ROBERT)	583.	WYCHERLEY, (WILLIAM)	—
VICO, (GIOVANNI BATISTA)	—	WALSINGHAM, of WALSYNGHAM, (Sir FRANCIS)	584.	WYNANTS, (JAN)	614.
VICQ-D'AZYR, (FÉLIX)	560.	WALTON, (IZAAC)	585.	WYTENBACH, (DANIEL)	—
VIETA, (FRANCISCUS), eigenlijk FRANÇOIS VIETTE	—	WARBURTON, (WILLIAM)	—		
VIGNOLA, (GIAGOMO BAROZZIO)	561.	WASHINGTON, (GEORGE)	586.	XANTHIPPE	615.
VILLARS, (LOUIS HECTOR)	—	WATERLOO, (ANTONIE)	587.	XENOCRATES	—
VINCENT DE PAULA, (St.)	562.	WATT, (JAMES)	—	XENOPHON	—
VINCI, (LIONARDO DA)	—	WEBER, (CARL MARIA VON)	588.	XIMENES DE CISNEROS, (FRANCISCO)	616.
VIRGILIUS of VERGILIUS, (PUBLIUS MARO)	564.	WEDGWOOD, (JOSIAH)	589.	XYLANDER, (GULIELMUS)	617.
VIRGINIA	565.	WEENIX, (JAN BAPTISTA)	590.		
VISIN, (DENIS IWANOWITSCH)	566.	WEISSE, (CHRISTIAN FELIX)	591.		
VISSCHER, (ROEMER)	—	WERFF, (ADRIAAN VAN DER)	592.	YEARSLEY, (ANNE)	617.
VISSCHER, (ANNA), de oudste dochter des vorigen	567.	WERNER, (ABRAHAM GOTTLÖB)	593.	YOUNG, (EDWARD)	—
VISSCHER, (MARIA TESSCHELSCHADE), zuster der vorige	568.	WESLEY, (JOHN)	—	YOUNG, (ARTHUR)	618.
VITRINGA, (CAMPEGIUS)	569.	WEST, (BENJAMIN)	594.	YPRES, (CHARLES)	—
VITRUVIUS, (MARCUS POLLIO)	—	WHITE, (GILBERT)	595.	YPSILANTI, (Vorst ALEXANDER)	619.
VLAQ, (ADRIAAN)	570.	WICKLIFFE, WYCKLIFFE of WICLEF, (JOHN)	596.		
VOLNEY, (CONSTANTIN FRANÇOIS CHASSEBOEUF, Graaf van)	—	WIELAND, (CHRISTOPH MARTIN)	597.	ZALEUCUS	619.
VOLTA, (ALESSANDRO)	571.	WILBERFORCE, (WILLIAM)	—	ZAMOYKI, (JOHANN SARIUS)	—
VOLTAIRE, (FRANÇOIS MARIE AROUET DE)	572.	WILD, (HENRY)	598.	ZARLINO, (GIOSEFFO)	620.
VONDEL, (JOOST VAN DEN)	574.	WILKIE, (Sir DAVID)	599.	ZEEMAN, (REMIGIUS)	621.
VORST of VORSTIUS, (KOENRAAD)	575.	WILLEM I, prins van ORANJE	600.	ZEGERS of SEGERS, (HERCULES)	—
VOSS, (JOHANN HEINRICH)	576.	WILLEM III.	602.	ZELTER, (CARL FRIEDRICH)	—
VOSSIUS, (GERARD)	577.	WILLEM I, koning der Nederlanden	604.	ZENO van Elea	622.
VOSSIUS, (ISAAC), zoon des voorgaanden	578.	WILLEM II, oudste zoon des vorigen	605.	ZENO van Citium	—
VOUET, (SIMON)	579.	WILSON, (RICHARD)	—	ZENOBIA, (SEPTIMA)	—
VRIES, (JOHAN of HANS FREDEMAN DE)	—	WINCKELMAN, (JOHANN JOACHIM)	606.	ZEUXIS	623.
VRIES, (MAARTEN GERITSZON DE)	—	WINSLOW, (JAQUES BÉNIGNE)	607.	ZIMMERMANN, (JOHANN GEORG VON)	—
		WITT, (CORNELIS en JOHAN DE)	—	ZINZENDORF, (NICOLAUS LUDWIG, Graaf von)	624.
		WOLSEY, (THOMAS)	609.	ZISKA, of meer naauwkeurig ZIZKA VAN TROCZNOW, (JOHANN)	625.
		WOOD of AWOOD, (ANTHONY)	610.	ZOLLIKOFER, (GEORG JOACHIM)	626.
		WORCESTER, (EDWARD SOMERSET, Markies van)	—	ZOROASTER, of ZERDUST	627.
		WOTTON, (Sir HENRY)	—	ZUCCARO, (TADDEO en FEDERIGO)	628.
				ZWINGLI, (ULRICH)	629.

